EVLİYÂ ÇELEBİ SEYAHATNÂMESİ

•

SEYİT ALİ KAHRAMAN - YÜCEL DAĞLI - ROBERT DANKOFF

Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed Zıllî

EVLİYÂ ÇELEBİ SEYAHATNÂMESİ

X. Kitap

Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 306

Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa 462

Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Beşir Ağa 452

Numaralı Yazmalarının Mukayeseli Transkripsiyonu - Dizini

Hazırlayanlar

Seyit Ali KAHRAMAN - Yücel DAĞLI - Robert DANKOFF

Yapı Kredi Yayınları

ISBN 975-363-.....

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi
Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed Zıllî
X. Kitap

Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 306
Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa 462
Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Beşir Ağa 452
Numaralı Yazmaların Mukayeseli
Transkripsiyonu - Dizini

Hazırlayanlar :
Seyit Ali Kahraman - Dr. Yücel Dağlı - Prof. Dr. Robert Dankoff

Proje Yöneticisi : İ. Gündağ Kayaoğlu (1945-2003)

Kitap Editörü: M. Sabri Koz
Kapak Tasarımı: Pınar Kazma Çınar

1. Baskı: İstanbul, 2007

Ofset Hazırlık: Yücel Dağlı

Evliya Çelebi'ye gönül verenlere,

eserine hizmet edenlere ve

kaynak olarak kullananlara...

giriş

Ömrünü seyahatlere adamış ve bütün hayatı boyunca diyar diyar dolaşarak gördüklerini yazan Evliya Çelebi'nin uzun seyahatlerin sonucunda ortaya çıkardığı eser, uzun uğraş ve emeklerin sonucunda tamamlanmış bulunmaktadır. Bu bizim için sevinçli, onurlu ve mutlu bir olaydır. Bu noktayı görmek isteyen birçok arkadaşımız ve hocamız ne yazık ki şu anda aramızda bulunmamaktadırlar. Yıllardır düşlediğimiz bir rüya Evliya Çelebi'nin rüyası gibi gerçek olmuştur. Bu cilt Evliya Çelebi'ye gönül verenlere, eserine hizmet edenlere ve kaynak olarak kullananlara ithaf edilmiştir. Evliya Çelebi Seyahatnamesi yayını süresince bize destek olan dostlarımıza canu gönülden teşekkür ederiz.

Bu cilt hemen hemen bütünüyle Mısır'a ayrılmıştır. Kitabın bazı bölümlerinde Afrika kabileleri ve tarihine ait bilgi verilse de birinci cildin İstanbul'a ayrıldığı gibi bu cilt de Mısır'ı ikinci bir payitaht kabul ederek oradaki devlet kurumları ayrıntılı olarak verilmiştir. Bir ara Nil üzerinden Afrika içlerine doğru seyahat eden Evliya Çelebi, yol boyunca görüp yaşadığı şeyleri de bu cilde almıştır. Ayrıca bundan önceki yayınlarda bulunmayan ama üç yazmanın ortak şekilde kullanılmasıyla oluşturulmuş bu yayında birçok yeni bölüm okuyucuya sunulmuş, daha önceki yayınlarda verilen yanlış bilgiler bu yayında düzeltilmiştir.

Osmanlı döneminde ilk cildi 1896 yılında eski harflerle basılan *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*'nin X. cildi, Cumhuriyet döneminde yeni Türkçe harflerle Ahmet Refik Altınay tarafından hazırlanarak 1938 yılında Maarif Vekaleti'nce basılabilmiştir. Bu gecikmedeki başlıca sebeplerden birinin ne olduğu IX. ve X. cildin orijinal yazmaları görülünce daha iyi anlaşılmaktadır. Evliyâ Çelebi'nin kendi el yazısı olarak kabul edilen ilk 8 ciltten sonra otoğraf (S) kabul edilen IX. ve X. ciltler bulunamamıştır. Bu yayından önce sıkça kullanılan ve muteber kabul edilen Yıldız (Y) nüshasının da (Bağdat 306) tek başına yeterli olmadığı da görülmüştür. Bu sebepten dolayı elinizdeki kitap, diğer yazma nüshalar arasında muteber sayılan üç ayrı yazma nüsha, Yıldız (Y), Hacı Beşir Ağa (Q) ve Pertev Paşa (P) nüshaları esas alınarak hazırlanmıştır. (Bu konuda daha geniş açıklama için Robert Dankoff'un bu ciltteki yazısına bakınız.)

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nin X. cildi de daha önce yayımlanan ciltlerde olduğu gibi basit çeviriyazı sistemiyle hazırlanmıştır. Bu cilt, orijinal yazma olarak kabul edilen nüsha (S) kaybolduğu için Yıldız (Y), Hacı Beşir Ağa (Q) ve Pertev Paşa (P) nüshaları birbirleriyle eşit değerde görülerek hazırlanmıştır.

Yıldız nüshası (Y): Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Bağdat Köşkü bölümünde 306 numarada kayıtlı olan nüshanın özellikleri şöyledir: 315x205 mm boyutlarında, 387 yaprak ve 29 satırdır. Miklepli, kahverengi deri cilt içindedir. H. 1165/M. 1751-52 yılında aharlı krem rengi kağıda Hacı Mehmed tarafından Nesih yazıyla istinsah edilmiştir.

Pertev Paşa nüshası (P): Süleymaniye Kütüphanesi'nde Pertev Paşa bölümünde 462 numarada kayıtlı olan bu nüshanın özellikleri şöyledir: Yazı alanı 295x175 mm, dış ölçüleri 380x245 mm., 3+158 yaprak, 48 satırdır. H. 1155/M. 1742 yılında Hâfız Ahmed tarafından Nesih yazıyla istinsah edilmiştir.

Hacı Beşir Ağa nüshası (Q): Süleymaniye Kütüphanesi'nde Hacı Beşir Ağa bölümünde 452 numarada kayıtlı olan nüshanın özellikleri: Yazı alanı 269x253 mm, dış ölçüleri 280x173 mm., 3+158 yaprak, 48 satırdır. Tezhipli, meşin ciltlidir. H. 1158/M. 1745 yılında Nesih, Nesih yazıyla istinsah edilmiştir.

Bu üç nüshadan edisyon-kritik yapılırken dipnot kullanılmadan, tercih belirtilmeden ve okuyucu yönlendirilmeden orjinal yazmada yırtıldığını tahmin ettiğimiz yerlerde, nüshalarda ortak boşluklar varsa [[(---) (---) (---)]] işareti kullanılarak gösterilmiştir. Müstensihler tarafından değişik doldurmalar varsa değişik fontlar ve gri tonlar kullanılarak aynı satırda metin verilmeye çalışılmıştır.

Her üç nüshanın başında bulunan fihristten sadece Yıldız nüshasının (Y) başındaki fihriste bu ciltte yer verilmiştir.

XVII. yüzyıl Anadolu Türkçesi ile birlikte biraz da Evliyâ Çelebi'nin bizzat kendisine has üslûbunu yansıtan büyük hacimli böyle bir eserin, yeni Türkçe harflere aktarılmasının ne denli zor bir iş olduğu herkesçe teslim edilen bir gerçektir. Metnin eksiksiz yansıtılmasıyla birlikte yayın ilkeleri açısından; dil özellikleri, ses yapısı ve dönemin öbür dil hususiyetlerinin yanı sıra, ortaya okunabilir ve anlaşılabilir bir metnin konulması gerekmektedir.

Hazırlanan bu çalışma ne tenkitli bir neşir; ne de özgün bir "dil" çalışmasıdır. Üç nüshanın da göz önüne alınması, Evliyâ Çelebi'nin el yazısı kabul edilen nüshanın kaybolmasından dolayıdır. Bu çalışmayla tarih, edebiyat, sosyoloji, antropoloji vb. sosyal bilimlerin hemen her dalı ile uğraşan kişilerin rahat okuyup istifade edebilecekleri eksiksiz bir metnin ortaya konulması hedeflenmiştir. Dolayısıyla tenkitli bir metin neşrinde istenen değerlendirme ve özellikler bu metinde bulunmamaktadır. Bu kitap hazırlanırken şu hususlara dikkat edilmiştir:

Metnin kolay okunmasını sağlamak maksadıyla okuyucuyu gereksiz biçimde yoran çeviriyazı işaretlerine, zarurî haller dışında yer verilmemiştir.

Metin içinde /é/ (kapalı /e/)'ler /e/, /ñ/ (geniz /n/)'leri /n/ bazen /n[g]/ olarak okunmuştur.

Asıl metinde aynı kelimeler, zaman zaman farklı imlâ ile yazılmışlardır. XVII. yüzyıl dil zenginliğini korumak için bu kelimelerde hiçbir tasarrufta bulunulmamış ve imlânın aynen yansıtılmasına özen gösterilmiştir.

Evliyâ'nın özellikle harekelediği ama bugün farklı bir imlâ ile yaşayan kelimelerde, asıl imlâ olduğu gibi aktarılmıştır. Ayrıca yer ve kişi adlarında da Evliyâ'nın imlâsı esas alınmıştır.

Eserde mevcut çıkmalar (derkenar) metnin içine yerleştirilmiş ve { } işaretiyle çıkma olduğu gösterilmiştir. (Bu konuda daha geniş açıklama için Robert Dankoff'un bu ciltteki yazısına bakınız.)

Metinde onarma yoluna gidilmemiş, metnin anlaşılırlığını sağlamak için bazı kelimelere harf ilâvesi yapılmış ve bu da [ ] içinde gösterilmiştir.

Metinde geçen âyetlerin Arapça asılları dizilerek, dipnotta sûre adları ve âyet numaraları ile anlamları verilmiş; ancak diğer Arapça ve Farsça ibare, deyim, vecize vb.nin metin içinde çeviriyazısı konulmuştur.

Hazırlanan eserin kolay kullanılması için baş tarafına, aslında bulunmayan geniş bir "İçindekiler" ile sonuna da "Dizin" ilâve edilmiştir.

Bütün yardım, dikkat ve gayretlere rağmen bu büyüklükteki bir metnin neşrinde hataların olması kaçınılmazdır. Bizden kaynaklanan bu hatalara getirilecek eleştirilerin, ileride yapılacak yeni neşirlere rehberlik edeceği inancını taşımaktayız.

Diğer ciltlerde de olduğu gibi değişik bilim adamlarına defalarca müracaatlarımız oldu. Bunlar arasında Mustafa ÇİÇEKLER'e ve bilgilerini esirgemeyen saygıdeğer hocalarımıza müteşekkiriz.

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nin yayımlanmasının zaruretine bizim kadar inanmış olan ve bu konuda her türlü teşvik ve desteği sağlayan Enis BATUR'a, Yapı Kredi Yayınları yöneticilerinden Aslıhan DİNÇ ile Yapı Kredi Yayınları danışman editörlerinden M. Sabri KOZ'a da ayrıca teşekkür ederiz.

Seyit Ali KAHRAMAN – Yücel DAĞLI – Robert DANKOFF

Seyahatnâme'nin 10. Cildinin Yayına Hazırlanması ile İlgili Düşünceler

I. Üç yazma eserin mukayesesi

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin 10. cildinin de durumu asıl nüshası olmayan üç ayrı nüshadan ortak bir metin oluşturmaya çalıştığımız 9. cilt gibidir. Elimizde üç ayrı yazma bulunmaktadır: Y (İÜTY 5973), P (Pertev Paşa 462), Q (Beşir Ağa 452).

Üç yazma, asıl nüshanın (S) bağımsız şahitleri olduğu için bu neşir için eşit seviyededir. Genel kural olarak, üçüncüye karşı, iki yazmanın aynı olduğu durumlarda, mutabık olan okunuş kabul edildi. Mukayeseli transkripsiyon bu kurala göre yapıldı.

9. ciltte olduğu gibi 10. ciltte de bütün cilt boyunca orjinal metnin varakların alt kısmında bir hasar bulunmaktadır. Bu hasarlı kısım bilhassa cildin baş kısmında büyük ölçüde yer almaktadır. Bu mukayeseli neşirde bu hasarlı kısımların yerleri açıkca gösterildi. Üç ayrı yazmanın ortaya koyduğu sonucu gri tonlarla veya değişik boşluk işaretleriyle gösterdik. Gri tonlarla ortaya koymuş olduğumuz nüsha farklarını ayrıca tablo haline getirmeyi gerekli görmedim.

II. Fihristler ve Hatime

Üç ayrı yazmada iki ayrı fihrist bulunuyor. Bunların birisine "Büyük Fihrist" diğerine "Küçük Fihrist" diye ad verdim.

Büyük Fihrist, Q'nun başında 157a-158b varakları arasında olup tam değildir. Y'nin sonunda 451a-457b varakları bulunan fihrist ise tamdır. Bu fihrist hemen hemen her varağın içeriğini teferruatlı bir şekilde vermektedir. Fihristin başında muhtemelen Evliya Çelebi'nın şaka yollu anlatmak istediği bir fal kitabını çağrıştıran cümlesi bulunmaktadır.

Küçük Fihrist, Q'nun başında, Büyük Fihrist'ten sonra iki ilave varak üzerinde bulunmaktadır. P'de de cildin başında 158a-158b varağında bulunmaktadır. Bu fihrist çok kısa ve tam değildir. Aynı zamanda Q ile P'nin metni birbirini tutmamaktadır.

Bu cildin Hatime bölümünde Evliya Çelebi, 51 yıl seyahatten sonra Kahire'de, inziva çekildiğini anlatmaktadır. Evliya Çelebi burada tarih kitaplarını kullanamamakta Hocası fieyh Ali fiümürlüsî'den temin ettiği tefsir ve hadis kitaplarını kullanmaktadır. *Seyahatname* bu ciltle sona erdiği için okurlarından eksikliklerinin ve hatalarının hoş görülmesini ve kendisi için dua edilmesini de istemektedir.

Bu kısa bölüm Y'de 455b varağında, Q'da 156b varağında Büyük Fihrist'ten önce yer almaktadır. P nüshasında ise yer almamaktadır.

Elimizde yazarın el yazması nüshası bulunmadığı için bu karışık duruma değişik öneriler sunuyorum.

a) Diğer ciltlerde "Büyük Fihrist" benzeri fihristler başta bulunmaktadır. Orjinal metinde (S) Büyük Fihrist sondaydı ama muhtemelen "başa koy" diye bir not varağın bir yerlerinde bulunmaktaydı. Buna rağmen Büyük Fihrist'i Y sonda bırakmış, Q başa koymuş, P ihmal etmiştir.

b) P'de Büyük Fihrist'in yerinde Küçük Fihrist bulunmaktadır. Muhtemelen Küçük Fihrist Evliya Çelebi tarafından değil müstensih tarafından Büyük Fihrist'e bakarak oluşturulmuştur. Q'da bulunan Küçük Fihrist, Büyük Fihristle yan yanadır ve P'deki Küçük Fihriste benzememektedir. 1742 yılında Beşir Ağa *Seyahatname*'yi kopya ettirirken 10. cildin müstensihlerine Büyük Fihrist yerine Küçük Fihrist'i koymalarını söylemiş olabilir. Her iki müstensih buna uymuş fakat Q müstensihi aynı zamanda Büyük Fihrist'i de esere koymuştur. Küçük Fihristler Evliya Çelebi'nin yazısı olmadığı için bu yayında yer almamıştır.

c) Hatime (İhtitam) bölümü ise asıl nüshada muhtemelen Büyük Fihristle aynı yerdeydi. Q müstensihi Büyük Fihristi eserin başına götürürken hatime bölümünü de yanlışlıkla oraya taşımıştır. Sonuç olarak 10. cildin hatime bölümü Q'da 9. cildin sonunda görünmektedir

Böylelikle Q'ya dayanarak hazırlanan matbu nüsha [İstanbul 1935, s. 831] hatime bölümünü *Seyahatname*'nin sonu gibi değil 9. cildin sonu gibi almıştır. Bu yayında hatime bölümü olması gereken yere alınmıştır

III. Boşluklar meselesi

Yazma nüshalarda cildin sonuna doğru üç büyük eksik seziliyor.

a) Y'de 442b varağında 17. satırın içinde ve P'de 334b ile 335a varakları arasında üç varak kopmuştur. Bu bölümler yalnız Q'da 338a ve 340b varaklarında bulunmaktadır. Benim tahminime göre Q ve P nüshaları Beşir Ağa tarafından 1742 yılında kopya ettirilirken bu üç varak Q bittikten sonra ve P başlamadan önce orijinal nüshasından (S) koparılmıştır. Sebebini bilemiyoruz ama belki içeriğinde müstehcen şeyler bulunduğu için olabilir. Sebebi ne olursa olsun, bu üç varak ne P tarafından ne de Y tarafından (1751 yılında) kopya edilemedi.

b) Elvâhât bölümünün ortasında ve "Ziyâretgâh-ı Elvâh" kısmından tam önce Y nüshası birdenbire kopuyor (Y 450b11; krş. Q 344b27, P 338b26) ve İhtitam bölümü ile sona eriyor. Aradaki 13 varaklık metin yalnız Q ve P'de bulunuyor. Bunun sebebini de bilemiyoruz ama herhalde üçüncü eksik ile ilgisi vardır.

c) Q'de 344b ile 345a varakları arası ve P'de 338a ile 339a varakları arası bir veya birkaç varaklık bir kopukluk bulunmaktadır. Tahmin ettiğimiz eksiklikden sonra "Ziyâretgâh-ı Elvâh" yerine karşımıza Behnisa'nın camileri çıkmaktadır. Demek ki Evliya'nın Elvâhât ile Behnisa arasındaki seyahati kaybolmuştur. Bu kopukluğun sebebini bilemiyoruz. *Seyahatname*'nin bu parçasını okumak mümkün değildir, hiç bir nüshada bu bölüm bulunmamaktadır.

IV. Müstensihlerin özellikleri

Her müstensihin kendine has özellikleri vardır. *Seyahatname*'nin müstensihleri de değişik özellikler taşımaktadır. Bunlar arasında en sıra dışı olan Q'nun müstensihidir.

-in ekini (akkusatif) çoğu zaman nûn yerine kâf ile yazıyor. Bundan başka bazen nûn ile kâf'ı karıştırıyor; mesela *bunun*'u BNWK yerine BNWN (301a), *gezen*'i KZN yerine KZK

yazıyor (301b). *-dir/-dır* ekini DR yerine DYR yazıyor. Okuduğu kelimeyi anlamazsa bildiği bir kelimeyle değiştiriyor; mesela *çiğle* kelimesini anlamamış onun yerine *çeke çeke* kelimesini yazmıştır (327a39; krş. P 324a40, Y 419b28).

P ise bazen *demir*'i *timur* yapıyor; mesela Özdemir yerine Öztimur (P 334b13; krş. Q 337b15, Y 442a2).

Müstensihlerin en ince olanı Y'dir. PQ'da *ekmek* ve *bedâsten, bezâsten* olduğu hallerde bile *etmek*'i (365a.son) ve *bezzâzistân*'ı tercih ediyor. *Ta'în*'i ve *kâgîr*'i *ta'yîn*'e ve *kârgîr*'e değiştiriyor. Evliya'nın çok sevdiği kelimeleri, *savâb*'ı (*sevâb* yerine), *aşkıyâ*'yı (*eşkıyâ* yerine) ve *âbinûş*'u (*âbnûs* yerine) sevmiyor, kendine göre doğru bildiği şekilleriyle değiştiriyor. Kaba saydığı *tağayyuz*'u *tağavvut* olarak yazıyor (402b22; krş. Q 321a10, P 318a10). Ara sıra orijinal metini daha anlaşılır hale getirmek için değiştiriyor; mesela Q 323b13, P 320b13 *su'âl edüp*'ten sonra heman cevap geliyor, Y 411b12 bunu *su'âl etdim, eyitdiler*'i yapıyor.

Demek ki okuyucu olarak Y en dikkatlisidir ama buna rağmen bazen yanıldığı da oluyor. Mesela *sığın*'ı *sığır* olarak okuyor (iki defa, 405b.alt; krş. Q 320a.alt - 320b.üst, P 317a.alt - 317b.üst).

V. Derkenarların metne alınması

Richard Kreutel ile Pierre MacKay'ın derkenarların yerine konması konusunda yazmış olduğu metodlara ben de derkenarları yerine koyarken mümkün mertebe uymaya çalıştım. Derkenarların metinde olması gereken yerlerinde bulunması son derece faydalı bir iştir. Derkenarlar hem Evliya Çelebi'nin yazma metodlarını göstermekte hem de müstensihlerin orijinal metne nasıl yaklaştıklarını göstermektedir.

Aşağıdaki bilgiler 10. kitap için gösterebileceğimiz derkenarları listelemektedir.

Q 163a25 - 163b22 ve Y 10b - 11b: şerefnâme'den uzun alıntı, Bitlis'te İskender üzerine; P'de atlanmaktadır (161b23).

Q 166a9-10 ve P 164a8-10: Mısır'daki Abbasi halifelerin üzerine bir not. Y'de atlanmaktadır (18b3).

Q 166b'nin alt kısmı: Aybeğ et-Türkmânî üzerine ek not. Q'da kenarda korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P 164b44-47, yanlış yerde; Y 21a14-49).

Y 40b5: *gurre-i Rebî'ülûlâ*. Y'de satır altında korunmuştur, kırmızı mürekkeple; Q ve P'de metne katılmıştır (Q 174a29, *gurre* yerine *mâh*; P 172a30).

Q 175a47, P 173a47 ve Y 43b12: *ve Derne ve Derteng ve şehribân*. P'de yanlış yere konulmuştur.

Q 175b1, P 173b1 ve Y 43b17: ek başlık. Q'da yanlış yere konulmuştur. P'de önce yanlış yere konulmuş, sonra çizilmiş ve doğru yere yazılmıştır.

Q 175b24, P 173b27 ve Y 44a26: *şâhbâz*. Yalnız Y'de doğru okunmuş (*görse kim Süleymân bir şâhbâz yiğit olmuş*); Q'da (*görse kim bir şâh Süleymân bâz yiğit olmuş*) ve P'de (*görse kim bir şâh Süleymân yâr yiğit olmuş*) yanlış.

P 173b38: ek başlık. P'de kenarda korunmakta (*olduğu* ile); Q ve Y'de metne katılmaktadır (*oldu* ile, Q 175b36, Y 44b16).

P 174a20: *Selîm şâh*. P'de satır altında korunmuştur; Y'de metne katılmıştır (45b16); Q'da atlanmıştır (176a22).

P 174b13 ve Y 46b26: ek başlık. Q'da atlanmaktadır (176b12).

Q 177a42 ve Y 49a21: ek başlık.P'de atlanmaktadır (175a47).

Q 178a2 ve Y 50b27 ek başlık.P'de atlanmaktadır (176a7).

Q 178a36 ve P 176b35: ek başlık.Y'de atlanmaktadır (53a14).

Q 181a38: eklenen beğler. Q'da kenarda korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P 179a39-43, Y 59b14-21).

Q 181a40, P 179a45 ve Y 59b23: *(---) erdeb gılâl ve (---) kadar at yemi*. P'de satır altına ve yanlış yere konulmuştur; Q'da yalnız *erdeb gılâl* olarak ve yanlış yere konulmuştur.

P 179b3: Evcile üzerine ek not. P'de kenarda korunmakta; Q ve Y'de metne katılmaktadır (Q 181a48 - 181b2, Y 60a7-10).

Y 60b12, P 179b.orta: *kös sâhibi kâşifler* üzerine ek not. P'de yanlış yere konulmuştur; Q'da atlanmaktadır (181b.orta).

Q 182a41: yedi bölük kâtibleri üzerine ek not. Q'da kenarda korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P'de 180a41 yerine yanlış olarak beş satır yukarıya konulmuştur; Y 62b8).

P 180b35-38 ve Y 63b19-24: Muhyiddin-i Arabi ve Nil taşmasına dair cifir kehaneti üzerine bir not. P'de takib eden kelimeleri tekrardan sonra konulmuştur; Q'da atlanmaktadır (182b35).

P 182b2 ve Y 68a15: eklenen mahkemeler. P'de kenarda korunmakta; Y'de metne katılmaktadır; Q'da atlanmaktadır (184b1).

P 185b26 ve Y 76a21: *seyyâh herîfin nakli üzre ve halîfe-i Bağdâdî medh etdiğine göre Bağdâd-ı behişt-âbâd Ümmü Dünyâ olan Mısır'ın bir mahallesi ola*. Q'da 187b18 yerine yanlış olarak sekiz satır yukarıya konulmuştur.

P 186b12 ve Y 78b11: Kahire'nin içkalesi üzerine ek not. Q'da 188b5 yerine yanlış olarak bir satır aşağıya konulmuştur.

Q 188b30 ve Y 79a21: ek başlık.P'de atlanmaktadır (186b34).

P 187a36: tılsımât listesine ek. P'de kenarda korunmakta; Q ve Y'de metne katılmaktadır (Q 189a28-31, yanlış yere konulmuştur; Y 80b12-17).

Q 189a42 ve Y 81a8: eklenen tarih düşürme (Q'da *deyü*'den önce, Y'de *deyü*'den sonra). P'de atlanmaktadır (187b2).

Q 192a6-19: Bâb-ı Züveyle ile ilgili bölüm. P ve Y'de (doğru olarak?) yukarıya, kapıların sonuna alınmıştır (P 189b21-31, Y 87b19 - 88a14).

Q 193b7-12 ve Y 93a15-25: Hây Atabeğ camii ile ilgili bölüm. P'de 191b5 yerine aşağıya, Sultan Mü'eyyed camiinden sonra alınmıştır (191b27-32).

Y 46b28: Sultan Gavri'nin türbesinin tarihi. Q ve P'de atlanmaktadır (Q 194b27, P 192b24).

P 193b1: Arslan Kay camii ile ilgili bölüm. P'de kenarda korunmakta; Q ve Y'de metne katılmaktadır (Q 195a43-46, önce takib eden Sultan Kalavân camii bölümü yazılmağa başlanmış, sonra çizilmişdir; Y 99a5-10).

P 194a44: şeyh Nizâmî-i Isfahânî camii üzerine ek not. P'de kenarda korunmakta; Q ve Y'de nispeten farklı noktalarda metne katılmaktadır (Q 196a43-44, Y 101b14-17).

P 195a40: eklenen camiler. P'de kenarda korunmakta; Q ve Y'de metne katılmaktadır (Q 197a39-42, yanlış yere konulmuştur; Y 104a23-28).

Q 198a2, P 195b47 ve Y 106a3: eklenen mescid. Q ve P'de *Ve'l-hâsıl* . . . cümlesinden sonra, Y'de (doğru olarak?) *Ve'l-hâsıl* . . . cümlesinden önce.

Q 199a44: eklenen tekkeler. Q'da kenarda korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P 197a42 - 197b1, Y 109b12-23).

P 197b13: ek başlık. P'de kenarda korunmakta; Q ve Y'de metne katılmaktadır (Q 199b9, Y 110a17).

Q 201b9 ve P 199b1: ek başlık. Y'de 115b2 yerine on satır aşağıya bölümün sonuna alınmıştır.

Q 201b16: Timurtaş tekkesi bölümü. Q'da kenarda korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P 199b8-10, Y 115b13-16).

Q 202b'nin orta kısmı, P 200b'nin orta kısmı, Y 118b29: *Ebûtâkıyye hânı*. Q ve P'de *Mehemmed Ağa hânı*'dan önce, Y'de *Mehemmed Ağa hânı*'dan sonra.

Q 204b'nin orta kısmı, P 202b'nin orta kısmı, Y 124a11: *lisân-ı Boşnakça*. Q ve P'de *ya'nî*'den sonra, Y'de *dedi*'den sonra.

Q 205b1 ve P 203b1: tiryâk-ı fârûk'u peyda eden kimse üzerine bir not. Y'de 126b6 yerine bölümün sonuna alınmıştır (127a3).

P 204a11: bir çeşmenin kaynağı üzerine bir not. P'de kenarda korunmakta; Q ve Y'de metne katılmaktadır (Q 206a18, Y 128b9-11).

P 206a41: eklenen kuyu. P'de kenarda korunmakta; Q ve Y'de metne katılmaktadır (Q 206a44-46, Y 129a29 - 129b5).

Q 207b46 + 208a1 ve P 206a4: eklenen göller. Q ve P'de kenarda korunmakta; Y'de metne katılmaktadır (133b18-26, yanlış yere konulmuştur).

P 206a13: Bulak'ta Bahreyn mu'arrifi üzerine bir not. P'de kenarda korunmakta; Q ve Y'de metne katılmaktadır (Q 208a8, önce takib eden kelimeler yazılmış, sonra çizilmiş ve nottan sonra alınmıştır; Y 134a13).

Q 210a31: Mısır'da Hazret-i Nûh'un evlâdları üzerine bir not. Q'da kenarda korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P 208a19, Y 139b16-19).

Y 140a11 - 140b19: Mısr-i Atîk (Fustât) üzerine uzun ek. Yalnız Y'de doğru yere, giriş bölümü ile Hâkimân bölümü arasına konulmuştur. Q'da 210a44 yerine önceki sayfada Âdiliyye bölümünün ortasına alınmış (209b41 - 210a10 + üst ve sol kenarlarda). P'de aşağıya, 8. hâkim bölümünün ortasına alınmış (208a42-48 + alt ve sol kenarlarda).

P 208b12: Mısır valilerine dair tarihi notlar. P'de kenarda korunmakta, bir de şu not ile: *Kenârda sene 358 târihinde geçüp yazıla*; Q ve Y'de metne katılmaktadır (Q 210b21-33, Y 141b5-25).

Q 210b44: *bin Sultân Kalavân*. Q'da önce alttaki satırın içine alınmıs, sonra çizilmiş ve kenarda yazılmış; Y'de metne katılmış (142a13); P'de atllanmıştır (208b20).

P 209a40 ve Y 144a29: ek başlık. Q'da üstteki satıra alınmıştır (211b30).

Q 212a9: *Ammâ Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa*. Q'da kenarda korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P 209b17, Y 145a13).

Q 214a22, P 211b10, Y 151a15: Nil kesimi alayına ek olarak tarikat şeyhleri. Q ve P'de imamlardan önce; Y'de imamlardan sonra.

P 214a24: ek başlık. P'de kenarda korunmakta; Q ve Y'de metne katılmaktadır (Q 217a25, başlık yerine (---); Y 158a27).

P 214b38 ve Y 160a14: ek başlık. Q'da atlanmıştır (217b41).

P 215a40: timsah üzerine ek. P'de kenarda korunmakta; Q ve Y'de metne katılmaktadır (Q 218a42, Y 161b22-24).

Q 218a'nın alt kısmı ve P 215a'nın alt kısmı: garâyib-i Mısır bölümünde, şeyhü'l-bahr üzerine bir not. Q ve P'de kenarda korunmakta; Y'de atlanmaktadır (162a13).

Q 218b26: Ümmü'l-kıyâs ve timsahlarla ilgili bir bölüm. Q'da kenarda korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P 215b16-22, yanlış yere konulmuştur; Y 162b19 - 163a2).

Q 219b9: *ve kadıasker hazretlerine*. Q'da kenarda korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P 216b6, Y 165b8).

Q 221a38, P 218a37 ve Y 170b8: *Tokuzuncu*. P ve Y'de doğru yerde (*fasl*'dan önce); Q'da yanlış yerde (*fasl*'dan sonra).

Q 222b10: Eskiciyân esnafı konusunda bir bölüm. Q'da kenarda korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P 219b10, Y 173b19-21).

P 220b34: *nümâ* (*ibret*'den sonra). P'de satır üstünde korunmuş; Y'de metne katılmış (177a10); Q'da atlanmıştır (223b33).

P 221a31 ve Y 178a17: *mashariyyât-ı dîger*. Q'da atlanmıştır (224a26).

Q 227a43: ek başlık. Q'da kenarda korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P 224a44, Y 186b14).

Q 228a8, P 225a8 ve Y 188a21: *perîşânî geyerler*. Yalnız Y'de doğru yere konulmuş (*bölükbaşı*'dan sonra); Q'da alttaki satıra, bir cümle ortasına konulmuş; P'de *bölük* ile *başı* arasına konulmuştur. Orijinalinde satır altında olduğu anlaşılmaktadır.

Q 228b34 ve P 225b35: ek başlık. Q ve P'de kenarda korunmakta; Y'de metne katılmaktadır (190a27).

Q 229b3: ek başlık. Q'da kenarda korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P 226b3, Y 192a6).

Q 229b39, P 226b38 ve Y 192b29: *müstağrak*. Yalnız P'de doğru yere konulmuştur (*zer-ender-zere müstağrak köçekleri ile*). Q'da *ile*'den sonra; Y'de *köçekleri*'den sonra.

Q 230a32: ek başlık. Q'da kenarda korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P 227a30, Y 194a5).

Q 230b10: ek başlık. Q'da kenarda korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P 227b9, Y 194b16).

Q 232a26 ve P 229a27: mahmel-i şerîf üzerine ek not. Y'de üstteki bölümün ortasına konulmuştur (199a12).

Q 233a3: ek başlık. Q'da kenarda korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P 230a4, Y 201a23).

Q 233b18: ek başlık. Q'da kenarda korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P 230b18, Y 203a3-5).

Q 235b20 + 26-27 ve P 232b19 + 25-26: ek başlık + Küpler'de hacıların sulaması konusunda ek not. Y'de 208b1 yerine bu iki ayrı not birbiriyle karışmıştır ve yanlış yere konulmuştur (208a18-21).

Q 236b6 ve Y 210a29 - 210b1: *ve elli göbek müşk-i abîr*. P'de yanlış yere konulmuştur (233b3).

Q 237a12 ve Y 212a3-5: ulema alayına eklenen esnaflar. Q ve Y'de ayrı noktalara konulmuş; P'de atlanmıştır (234a14).

P 234a16: Mısır mollâsı alayı bölümü. P'de kenarda korunmakta; Q ve Y'de metne katılmaktadır (Q 237a16-23, Y 212a9-23).

Q 238a12 ve P 235a12: barut nakli esnasında yasaklar üzerine bir not. Q ve P'de kenarda korunmakta; Y'de metne katılmaktadır (214b25-29).

P 235a13: barut nakli sırasında kettan fitilleri üzerine bir not. P'de kenarda korunmakta; Q ve Y'de metne katılmaktadır (Q 238a13-17, Y 215a2-7).

Q 238b4 ve P 235b4: Ruznameci Abdurrahman Efendi üzerine bir not. Q ve P'de kenarda korunmakta; Y'de metne katılmaktadır (216a7-9).

P 236a20: resmi alayların adedi üzerine ek not. P'de kenarda korunmakta; Q ve Y'de metne katılmaktadır (Q 239a23-26; Y 217b20-24, biraz yukarıya, hazinelerin adedinden sonra konulmuştur).

Q 239b34: karşı sayfada geçen şeyh Bekri'nin mevludu *bu mahalle yazıla, gaflet olunmaya* diye Evliya'nın kendi kendine bir not. Yalnız Q'da, kenarda korunmaktadır. Evliyâ'nın tavsiyesi yalnızca Y'de izlenmiş (219a25 - 219b27). Edisyonda ise Evliya'nın orijinal planını izledik. Buna göre on iki resmi mevludların dördüncüsü şeyh Bekrizade'nindir (Q 240a25-45, P 237a25-45) ve bundan sonra şeyh İbrahim Gülşeni'nin mevludu oluyor. Y'de ise dördüncü mevlud İbrahim Gülşeni'nindir (220b7).

Y 224a24: *ibtidâ*. Y'de doğru yere konulmuş (*dest-i şerıfin ibtidâ bûs eden kimesne*); Q'da yanlış yere (241b29 *dest-i şerıfin bûs eden ibtidâ kimesne*); P'de doğru yere ama herhalde iyi okunamamış (238b28 *dest-i şerıfin (---) bûs eden kimesne*).

Y 226a18-20: tarih düşürmeler. P'de bir satır aşağıya, bir cümle ortasına konulmuş (239a44-46); Q'da atlanmıştır (242b3).

Q 242b13 ve Y 226b5-7: ek tarih düşürme. Q ve Y'de yanlış yere, *Sultân (---) hayrâtıdır* cümlesinin ortasına konulmuş; P'de atlanmıştır (239b5).

Q 242b24: *ya'nî cebel-i Becamîm*. Q'da satır altında korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P 239b16, doğru yerden bir satır aşağıya, *silâhına* ile *dayanan*'ın arasına konulmuştur; Y 226b23).

Q 245a15: Ehramlar üzerine İbn Celal ve şihabi'den alıntılar. Q'da kenarda ve varağın alt kısmının boş kalan satırlarda korunmuş; P'de metne katılmış (242a13-17, yalnız *yatırlar*'a kadar; şihabi'den alıntı kenarda korunmuş); Y'de metne katılmıştır (232a25 - 232b4).

P 242b45: Ebülhevl üzerine İbn Celal'den alıntı. P'de kenarda korunmakta; Q ve Y'de metne katılmaktadır (Q 245b43-48, Y 234b12-20).

Q 247a19 ve P 244a21: ek ağaçlar. Q ve P'de kenarda korunmakta; Y'de metne katılmaktadır (227b14-20).

Q 248b4 ve P 245b4: Mısır'ın bid'at ve hüsniyyâtları bölümü başında Yahudi cenazeleri üzerine bir not. Q ve P'de kenarda korunmakta; Y'de metne katılmaktadır ama başlıkdan önce (241a11-17).

P 246a35 ve Y 243a29: *sûr*. Y'de doğru yere konulmuşdur (*Âyîn-i sûr-ı fellâhîn-i Mısır*); P'de satır altında korunmuş ama yanlış yere konulmuş (*Mısır*'dan sonra); Q'da atlanmıştır (249a37).

Q 249b46: Hazari kızların hitânı üzerine bir not. Q'da kenarda korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P 246b39-42, doğru yerden beş satır yukarıya, bir cümlenin ortasına konulmuştur; Y 245a4-8).

P 247a35: İmam Hüseyin mevludu sırasında Yahudi buhurlar satıcıları üzerine bir not. P'de kenarda korunmakta; Q ve Y'de metne katılmaktadır (Q 250a36-38, Y 246a9-14).

Q 250b9 ve P 247b9: Melamiler üzerine ek not (*hammâma girseler fûta tutarlar, taşra çıksa beyne'l-halk uryân gezerler*). Y'de bir satır aşağiya alınmıştır (246b18).

Q 251b47: *mekteb*. Q'da satır üstünde korunmuştur, *sıbyân*'dan sonra. P ve Y'de metne katılmıştır (P 248b46, *sıbyân*'dan önce; Y 250a13, *mekteb sıbyânı* olarak).

Q 253b32 ve Y 255a7-8: altınci ıklim sırasında Evliya'nın Tuna nehrinin boyunu beş kere gezdiği üzerine bir not. P'de atlanmaktadır (250b32).

Q 257a44 + 46 ve P 254a42 + 46-47: İmam şafi'i üzerine iki ek not. Q'da ikisi de kenarda korunmuş; P'de birincisi kenarda korunmuş, ikincisi metne alınmış; Y'de ikisi de metne alınmıştır ama birincisi doğru yerden bir satır aşağıya (263b9-11 + 13-16).

Y 270a12: *Muhammed*. Y'de doğru yere konulmuşdur (*eş-şeyh Muhammed-i Fereskûrî*); Q ve P'de bir satır aşağıya bir cümlenin ortasına konulmuşdur (Q 260a18, P 257a20: *lokmaları <u>Muhammed</u> neden hâsıl olur, kimse vâkıf-ı esrâr olmamışdır*). Orijinalinde satır altında olduğu anlaşılmaktadır.

Q 265b3: Mît Gamr ziyaretlerine ek: *ve eş-şeyh Ahmed ez-Zenkalî*. Y'de bir satır aşağıya konulmuştur (281b15); P'de metin burada noksanlıdır (262b3).

Q 266b47 ve Y 285a16: ek başlık. P'de atlanmaktadır (263b48).

Q 268a14: Tanta'da ek cami. Q'da kenarda korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P 265a15, Y 287b23).

Q 275b36 ve P 272b37: ek Arab kabileleri. Q ve P'de kenarda korunmakta; Y'de metne katılmaktadır (305a15-18).

Q 277a13, P 274a12 ve Y 307b25: *akçe*. Y'de (doğru olarak?) *helâl*'den sonra; P'de *helâl*'den önce; Q'da bir satır aşağıya konulmuştur. Orijinalinde satır altında olduğu anlaşılmaktadır.

Q 278b7-16 ve Y 311a14-29: Hûş-i Îsâ sırasında iki ek bölüm. P'de atlanmaktadır (275b9).

P 276b39: İskenderiyye'de birden çok İskender olduğu üzerine ek not. P'de kenarda korunmakta; Q ve Y'de metne katılmaktadır (Q 279b32-34, Y 314a27 - 314b2).

P 277a1: Takyanus'un İskenderiyye'de olduğu konusunda bir ek. P'de kenarda korunmakta (başka bir elle yazılmış); Q ve Y'de metne katılmaktadır (Q 279b45 - 280a5, Y 314b19 - 315a2).

Q 280b6: ek başlık. Q'da kenarda korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P 277b6, Y 316a16).

P 279a40: İskenderiyye'nin su yollarıyle ilgili bölüm. P'de kenarda korunmakta (başka bir elle yazılmış); Q ve Y'de metne katılmaktadır (Q 282a34-41, Y 320b11-22).

Q 282b6-8 ve Y 321a14-16: Bi'r-i Mubsıt üzerine ek. P'de atlanmaktadır (279b6).

Q 282b42-45 ve Y 322a10-16: Attarin camiinin yapısı üzerine ek. P'de atlanmaktadır (279b43).

Q 284b36-39 ve Y 326b10-14: İskenderiyye'de sebzeler v.b. üzerine notlar. P'de atlanmaktadır (281b40).

Q 285a29-32 ve Y 327b10-14: İskenderiyye'de ek ziyaretler. P'de atlanmaktadır (282a32).

Q 285b8-17 ve Y 328a20 - 328b7: şeyh şatibi'nin türbesi üzerine ek. P'de atlanmaktadır (282b8).

P 289b11: *arz*. P'de satır altında korunmuş; Y'de metne katılmıştır (342b28); Q'da atlanmıştır (292b11).

Y 346a1: *dahi*. Y'de doğru yere konulmuş (*iki kapusu dahi, biri* . . .); Q'da bir satır aşağıya konulmuş (294a5); P'de atlanmıştır (291a4). Orijinalinde satır altında olduğu anlaşılmaktadır.

P 294a38 ve Y 353b4: *çârsûdadır*. Q'da bir satır aşağıya konulmuştur (297a39).

Q 297b39 ve P 294b42: Menzile üzerine bazı notlar. Q ve P'de kenarda korunmakta; Y'de metne katılmaktadır (354b17-21).

Q 297b48: varağın tamamlaması (orijinal metin). Q'da kenarda korunmuş; Y'de metne katılmış (355a5-8); P'de atlanmıştır (294b'nin alt kısmı). Q ile Y arasındaki tutarsızlıklar bu bölümün orijinal metinde derkenarda olduğunu ve sayfanın hasar gördüğünü göstermektedir.

Q 299b12: Mahalle'de ek ziyaretler. Q'da kenarda korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P 296b7-13, Y 358b5-15).

Q 301b31: *ağac*. Q'da satır üstünde korunmuş; Y'de metne katılmış (363a26); P'de atlanmıştır (298b31).

Y 369b5: başlığa ek: *cebel-i Taylîmûn dahi derler*. Q'da önce yanlış yere konulmuş, sonra tashih edilmiş (304b19); P'de atlanmıştır (301b15).

Q 310a34 ve P 307a33: bi'r ü kasr-ı Kusayr ve Evliya'nın tarih düşürmesi. Q ve P'de kenarda korunmakta; Y'de metne katılmaktadır (381b17-19). Bu derkenar P ve Y'de çok karışmış halindedir, Q'da ise nispeten vazihtir.

Q 310a39 ve P 307a38: Kûs şehrinin tarihi konusunda ek malumat. Q ve P'de kenarda korunmakta; Y'de metne katılmaktadır (381b26 - 382a2).

Q 310b21: Kûs'ta ek ziyaretler. Q'da kenarda korunmuş; Y'de metne katılmış (382b13-18); P'de atlanmıştır (307b21).

Q 316a9: *Evsâf-ı tetimme-i Sây* v.b., uzunca bir bölüm. Q'da karşıki sayfada (315b) kenarda korunmuş; Y'de metne katılmış (394b6 - 395a5); P'de atlanmıştır (313a8).

Q 316a47 ve P 313a47: ek başlık. Y'de üç kelime yukarıya konulmuştur (395b29).

Q 319b31 ve P 316b32: *Cebrî oldukları andan ma'lûmdur*. Q ve P'de kenarda korunmakta; Y'de metne katılmaktadır (403a27).

Y 405a17: *Bozahâneleri ve kahve vardır*. Q ve P'de bir satır aşağıya konulmuştur (Q 320b15, P 317b16).

Q 324a17: *melik*. Q'da satır üstünde korunmuş; Y'de metne katılmış (412b23); P'de atlanmıştır (321a17).

P 322b36: *arak gibi*. P'de satır altında korunmuş; Q ve Y'de metne katılmıştır (Q 325b35, Y 416b1).

P 329a42: *bu*. P'de satır altında korunmuş; Q ve Y'de metne katılmıştır (Q 332a42, Y 430b28, bitişik kelimeden sonra konulmuştur).

Y 433b8: ek başlık. Yalnız Y'de doğru yere konulmuştur (*misk kedisi mukarrerdir*'den sonra). Q ve P'de yanlış yere konulmuştur (Q 333b14, *mukarrerdir*'den önce; P 330b12 *misk kedisi mukarrerdir*'den önce).

P 332b3: *Mısır ve*. P'de satır altında korunmuş; Q'da metne katılmıştır (335b3); Y'de atlanmıştır (437b9).

Q 349a20: *Tetimme-i evsâf-ı Feyyûm* bölümü. Q'da karşıki sayfada (348b) kenarda korunmuş; P'de 343a16 yerine karşıki sayfada rasgele bir yere konulmuştur (342b3-6).

P 344a8: *bu*. P'de satır altında korunmuş; Q'da atlanmıştır (350a9).

Q 351a19: '84 senesinin olayları. Q'da kenarda korunmuş; P'de metne katılmıştır (345a16-18).

Q 351b17: Umman seferi için asker toplamasına dair bir hatt-ı şerifin gelmesi. Q'da kenarda korunmuş; P'de metne katılmıştır (345b14-16).

Q 354a12: 971-1020 yılları Mısır mollâları. Q'da kenarda korunmuş; P'de metne katılmıştır (348a11-18). Liste varağın sonunda devam ediyor (Q 354b44-46, P 348b45-48).

Q 356a13-17, P 350a10-13: Benî Harb ile Benî Sakar'ın çatışması üzerine bu noktada etraflı anlatılsın diye Evliya'nın kendi kendine bir not.

Robert DANKOFF

İÇİNDEKİLER

Y=Yıldız nüshası fihristi 1

Du‘â-i Hazret-i Âdem Safiyyullâh der hakk-ı Mısır be-lisân-ı kelâmullâh-ı İbrî 10
Hübût-ı Âdem'den berü ilâ hâze'l-ân ne gûne kimesnelerin kabza-i tasarruflarına girüp kimler mâlik oldu ve ne keyfiyyet ile hükûmet etdiler ve her mülûk-i düvel kaç nefer âdemler idi ve müddet-i saltanatları ve ömürlerin beyân eder 11
Zikr-i evsâf-ı bilâd-ı kadîm ve şehr-i azîm mahrûse-i Mısır-ı nâdire-i asır ya‘nî Ümmü Dünyâ Kâhire-i Mu‘izziyye 11
Niçe yüz kütüb-i mu‘tebereleri ve nefîs mu‘temed tevârihâtları tetebbu‘ etdiğim kitâbların esmâların beyân eder 11
Esmâ’-i tevârihât-ı Mısır ve gayri kütüb-i nâdire-i asrı beyân eder 11
el-Faslu'l-evvel: Fî-evsâf-ı Fustât-ı Mısrıyye kurb-i Cebelü'l-Mukattarât Mukattam 11
Fasl-ı sânî: Tûfân'dan sonra Mısır'a mâlik olanları beyân eder 11
Hikâye 16
Fasl-ı Sâlis: Der zikr-i ahvâl-i âl-i Amâlîka 17
Fasl-ı Râbi‘:
Hazret-i Yûsuf Feyyûm şehrin binâ edüp buhayre-i Yûsuf'u bi-emrillâh tahfîr eyledüğü beyânındadır 17
Zikr-i vefât-ı Hazret-i Yûsuf 18
Fasl-ı Hâmis: Âl-i Reyyâniyân zikrin ayân [u] beyân eder 18
Fasl-ı Sâdis: Mısır'a dâhil olan enbiyâ-i izâmı beyân eder 19
Hikâye-i şeref-nâme 20
Ehl-i Beyt-i Resûl'den Mısır'a dâhil olanları beyân eder 21
Mısır'a dâhil olan hukemâ-yı kudemâyı beyân eder 21
Fasl-ı Sâbi‘: Mu‘cizât-ı Muhammedü'l-Mustafâ berekâtıyla Mısır-ı Kâhire'yi Hazret-i Ömer hilâfetinde Amr ibnü'l-Âs feth etdiği beyânındadır 21
Fasl-ı Sâmin:
Mısır hakkında sarîhan ve kinâyeten ve tenzîhen nâzil olan âyet-i şerîfleri beyân eder 23
Resûl-i kibriyâ ve Muhammedü'l-Mustafâ ümmetin Mısır fethine tergîb edüp Mısır hakkında buyurdukları hadîs-i şerîfleri beyân eder 24
el-Faslu't-tâsi‘: Zikr-i feth-i Mısır fî-hilâfeti Hazret-i Ömer ibnü'l-Hattâb an-yedi Amr ibnü'l-Âs 25
Evsâf-ı muhâsara-i Mısır-ı Kâhire be-dest-i Hazret-i Amr ibnü'l-Âs 27

Ol asırdan tâ zamân-ı âl-i Osmân'da Sultân Mehemmed-i Hân-ı Râbi‘a gelince ümmet-i Muhammed'den Mısır'a pâdişâh olanları ve mâlik olmak kasdına Mısır üzre hurûc edenleri ve mutasarrıf olan mülûkların ismi resmi ve elkâbları
ile ve her mülûk ne kadar nefer olup müddet-i saltanatların ve müddet-i ömürlerin beyân eder 28
el-Faslu'l-âşir: Fî beyânı selâtîn-i Mısır ve gayrı divel-i mülûkân ile Devlet-i âl-i Osmân ilâ zamânı Sultân Mehemmed Hân-ı râbi‘ ibn İbrâhîm Hân 28
Evsâf-ı devlet-i âl-i Abbâsiyân 29
Devlet-i âl-i Tâhiriyân 31
Devlet-i Benî Leys Saffâriyân 31
Devlet-i âl-i Sâmâniyân 31
Devlet-i Benî âl-i Ziyâd 31
Devlet-i âl-i Büveyh 31
Devlet-i âl-i Sebüktekin 31
Devlet-i âl-i Gûre 31
Devlet-i Hârezmiyân 31
Devlet-i âl-i Selçukıyân 31
Devlet-i Selçukıyân-ı Sânî 31
Devlet-i Selçukıyân-ı Rûm 31
Devlet-i Tâcü'd-devle 31
Devlet-i âl-i Atabeğ 31
Devlet-i âl-i Ömeriyye 31
Devlet-i âl-i Atabeğ-i Kebîr 31
Âl-i Salâhiyân 32
Devlet-i âl-i Eyyûbiyân bin şâdü'l-Kürdî 32
Devlet-i Çerâkese 32
Devlet-i âl-i Türkmâniyân 32
Devlet-i Ekrâdiyân 33
Devlet-i âl-i Kara Hıtayân 33
Devlet-i âl-i Eyyûbiyân 33
Devlet-i âl-i Melâhide 33
Devlet-i âl-i Benî Artık 33
Devlet-i âl-i Mervân 33
Devlet-i âl-i Benî Mirdâs el-Kilâbî 33
Devlet-i Benî âl-i Esed 33
Devlet-i âl-i Benî Hemedân 33
Devlet-i âl-i Benî Akîl ibn Ebî Tâlib 33
Devlet-i âl-i Türkmâniyân 33
Devlet-i âl-i Dânişmendiyye 34
Devlet-i âl-i Kara Yûsufiyân 34
Devlet-i âl-i Akkoyunlu 34
Devlet-i âl-i şâh-ı şâhân-ı Îrân [u] Tûrân 34
Devlet-i âl-i Derbendiyân 34
Devlet-i âl-i şamhâliyân 34
Devlet-i âl-i Özbekiyân 34
Devlet-i âl-i Cingiziyân 35
Devlet-i âl-i Cingiziyân 35
Devlet-i âl-i Cingiziyân-ı Mâverâ’ü'n-nehir 35

Tabaka-i sâlis-i devlet-i Âl-i Cingiziyân 35
Tabaka-i râbi‘-i devlet-i âl-i Cingiziyân âl-i Timur Gürgân sâhib-hurûc-ı cihân..... 35
Tabaka-i hâmis-i âl-i Cingiziyân ya‘nî evlâd-ı Timur Gürgân..... 36
Tabaka-i sâdis-i devlet-i âl-i Cingiziyân, ya‘nî evlâd-ı Timur Gürgân pâdişâh-ı Hindistân u Sindistân 36
Devlet-i pâdişâh-ı Sindistân..... 36
Devlet-i pâdişâh-ı Muntan 36
Zikr-i ahvâl-i devlet-i hâkân-ı Çîn..... 36
Devlet-i ahvâl-i pâdişâh-ı Fağfûr..... 37
Zikr-i ahvâl-i devlet-i pâdişâh-ı Deylemiyân 37
Zikr-i ahvâl-i pâdişâh-ı Belh..... 37
Devlet-i âl-i İnculiyân Anculiyân Anculiyân 37
Devlet-i âl-i Muzafferân 37
Devlet-i âl-i Çobaniyân..... 37
Devlet-i âl-i İlkâniyân..... 37
Devlet-i âl-i Kertbay 37
Devlet-i âl-i Ser(â)bedârân 37
Zikr-i evsâf-ı devlet-i âl-i Abbâsiyân 37
Devlet-i âl-i Sâsâniyân..... 38
Devlet-i Diyâle..... 38
Devlet-i âl-i Sülferiyân 38
Divel-i âl-i Abbâsiyân-ı Ekrâd..... 38
Devlet-i âl-i Keyâniyân-ı Acem..... 38
Devlet-i âl-i Eşkâniyân 38
Devlet-i âl-i Kırvâniyân..... 38
Devlet-i Mâmâniyân 38
Devlet-i âl-i Sâsâniyân..... 38
Devlet-i âl-i Mâhâniyân..... 39
Zikr-i devlet-i âl-i Benî Resûl..... 39
Devlet-i şürefâ-yı Mekke ya‘nî âl-i Hâşimiyân..... 39
Devlet-i şürefâ-yı Mekke ya‘nî âl-i Benî Katâde 39
Zikr-i ahvâl-i selâtîn-i Mısır-ı Kâhire-i Mu‘izziyye 40
Diyâr-ı Mısır'da âl-i İhşidiyyûn 40
Âl-i Benî Bahriyye..... 40
Devlet-i âl-i Çerâkese 41
Latîfe-i Tasavvufâne..... 42
Hikâye-i garîbe 43
el-Faslu'l-hâdî aşere: Mısır cezîresinde olan kırk sekiz selâtîn ve melikleri beyân eder 43
Cezîre-i Mısır böyle bir cezîredir kim nısfından ziyâde âl-i Osmân'ın kabza-i tasarruffunda olan yerleri geşt [ü] güzâr etdiğimizden mâ‘adâ cenûb cânibine gitdiğimiz şehirleri ve sikke ve hutbe sâhibi olan selâtînleri ve gayrı melikele ri elkâbları ile beyân eder..... 45
Selâtîn-i âl-i Hamûd..... 45
Selâtîn-i âl-i Muvahhidîn..... 45
Selâtîn-i âl-i Benî Tâs 45
Selâtîn-i âl-i Mülessemîn..... 45
Selâtîn-i âl-i Benî Harîn..... 45
Selâtîn-i şürefâ-yı âl-i Kâmiliyan 45

Devlet-i âl-i Benî Ağleb 45
Devlet-i âl-i Benî Kelb 45
Devlet-i âl-i Bâdîs 46
Devlet-i âl-i Benî Hafs 46
Devlet-i selâtîn-i Fas 46
Selâtîn-i azîm devlet-i Merânküş 46
Devlet-i selâtîn-i Sûdân 46
Evsâf-ı devlet-i selâtîn-i Fûncistân 46
Devlet-i melik-i Berberistân 46
Devlet-i âl-i Kırmanka 46
Devlet-i âl-i Bağanıskı 46
Devlet-i mülûkân-ı Zilyezân 46
Devlet-i Benî âl-i Hilâl 47
Devlet-i âl-i Efârîka 47
Devlet-i May Bornu 47
Devlet-i âl-i Afnu 47
Devlet-i vilâyet-i Cezâyir 47
Devlet-i vilâyet-i Tûnus 47
Devlet-i vilâyet-i Tarabulus-ı Magrib 47
Devlet-i mülûk-i Dümbiyye 48
Devlet-i âl-i Câbiyye 48
Evsâf-ı devlet-i mülûk-i Habeş 48
Rûy-ı arzda kadîm-i ezelden berü dalâlet-âbâd tekyesinin millet-i Mesîhiyye kralların beyân eder 48
Fasl-ı sânî aşere 48
Rûy-i arzda müşrikînden kral-ı dâl bed-fi‘âl bed-ahvâl olanları beyân eder 48
Devlet-i Kisrâ 48
Âl-i Dâdyân 48
Tabaka-i evvel âl-i Gürciyân 48
Tabaka-i sânî âl-i Açıkbaş 48
Tabaka-i sâlis âl-i Güril 48
Tabaka-i râbi‘ âl-i şavşâd 49
Tabaka-i hâmis âl-i Mikril 49
Tabaka-i sâdis âl-i tâcdâr ya‘nî kavm-i Macar 49
Tabaka-i sâbi‘ kral-ı Maskov 49
Devlet-i Leh kralı 49
Nâ-devlet-i Çeh 49
Bî-devlet-i Macar-ı Erdel 49
Nâ-devlet-i Orta Macar 49
Bî-devlet-i İsfac 49
Devlet-i atîk Felemenk 49
Devlet-i Danimarka 49
Devlet-i Donkarkız 50
Devlet-i Nemse 50
Devlet-i İngilis 50
Devlet-i Küçük Macar 50
Devlet-i belâ-yı ekber Venedik 50
Devlet-i Dobra-Venedik 50
Vilâyet-i Kızıl Elma Devlet-i Papa 51

Bî-devlet-i Fransa 51
Devlet-i Ciniviz 51
Nâ-devlet-i Iğranduka 51
Devlet-i Portakal 51
Kral-ı Eflâk 51
Devlet-i Boğdân 51
Vilâyet-i Çerkezistân 51
Deşt-i Kıpçak'da ve gayrıda sâkin olan Kalmakları beyân eder 52
Devlet-i Taysı şâh 52
Devlet-i Moyinçak şâh ibn Taysı şâh 52
Devlet-i Kuba Kalmık 52
Devlet-i Çakar Kalmık 52
Devlet-i Gökdelen Kalmık 52
Devlet-i Urumbet Kalmık 52
Devlet-i Sakar Kalmık 52
Dalâlet içre kalan Abaza kavmin beyân eder 52
Zikr-i ahvâl-i dalâlet-âyîn-i tâ'ife-i Abaza 52
Vilâyet-i Abaza-i Çaçlar 53
Vilâyet-i Abaza-i Arlan 53
Vilâyet-i Abaza-i Çandalar 53
Vilâyet-i Abaza-i Büyük Çandalar 53
Vilâyet-i Abaza-i Keçler 53
Vilâyet-i Abaza-i Arıtlar 53
Vilâyet-i Abaza-i Sadşe 53
Vilâyet-i Abaza-i Kamış 53
Vilâyet-i Abaza-i Suçalar 53
Vilâyet-i Çerkez-i Bozoduk 53
Vilâyet-i Aşîret-i Kutası Abaza 53
Zikr-i ahvâl-i Rûs-ı menhûs ya'nî Kazak-ı âk 53
Devlet-i âl-i Kayser-i Rûm 54
Devlet-i Kıbtî 54
Devlet-i Yûnâniyân 54
Devlet-i Batâlise 54
Bâlâda tahrîr olunan yüz kırk millet-i Nasârâ kralları ve gorofları ve hatmanları devletinden sonra âl-i Osmân tulû' edüp bu cümle mülûkdan sonra devlete kadem basdıkların beyân eder 54
el-Faslu's-sâlis aşere: Devlet-i âl-i Osmân'ın zuhûr [u] tulû'un beyân eder 54
Sebeb-i gazâ-yı Mısır be-dest-i Selîm şâh 56
Sergüzeşt-i şehzâde Selîm Hân 57
şehzâde Selîm Hân-ı Evvel'in âlem-i seyâhatde Bağdâd'dan Ka'be'ye geldüği beyânındadır 59
şehzâde Selîm Hân-ı Evvel sene 918 târîhinde müstakil şâh oldu olduğu 60
Sultân Selîm-i Evvel şâh İsmâ'îl ile Çıldıran'da ceng etdiklerin beyân eder 61
Selîm-i Evvel karındaşların ve karındaşları evlâdların şehîd etdüğidir 62
Selim-i Evvel Mısır'a giderken Merc-i Dâbık'da Sultân Gavrî ile ceng etdiğidir 63
İnhizâm-ı evvel-i Sultân Gavrî be-dest-i Selîm şâh-ı Evvel 64
Cânib-i erba'ada olan vilâyetlere istimâlet hatları gidüp kal'aların miftâhları ile gelüp mutî' [u] münkâd olan ahâlî-i vilâyeti beyân eder 64
Feth-i kal'a-i şâm 65

Der beyân-ı kabr-i Muhyiddîn ibnü'l-Arabî 65
Feth-i kal‘a-i İzzetü'l-Haşîm 67
Def‘a-i sânîde Selîm ile Gavrî'nin cengi ve Gavrî'nin âkıbet-i kârın beyân eder 67
Sene 922, feth-i kal‘a-i Mısır bâ-ceng-i azîm 69
Der beyân-ı mubâhase-i Melik Tumanbay bâ-huzûr-ı Selîm şâh ve âkıbet-i kâr-ı katl-i Tumanbay 69
Sergüzeşt-i azîm-i Selîm Hân-ı Evvel bâ-Kertbay-ı Fedâyî der kasr-ı Ümmü'l-kıyâs 70
Fasl-ı Râbi‘: Reften-i Sultân Selîm be-cânib-i Dimyât ve Reşîd ve İskenderiyye 72
Zikr-i hazâyin-i Sultân Gavrî be-kal‘a-i İskenderiyye 72
el-Faslu'l-hâmis aşere: Kavânîn-i Mısır fî-devleti Sultân Selîm Hân ibn Bâyezîd Hân 73
el-Faslu's-sâdis aşer: Eyâlet-i Mısır'da olan hilâfetleri ve mîrlivâları ve Mısır içinde sâlyâne ile sancak beğlerin ve cümle kâşifliklerin kânûn-ı Selîm Hânî üzre beyân eder 75
Mısır eyâletinde olan beğlerbeğilikleri beyân eder 76
Ol kâşiflikler bunlardır kim zikr [ü] beyân olunur. 77
el-Faslu's-sâbi‘ aşer: Kavânîn-i kâ‘ide-i âyîn-i dîvân-ı Mısır der ahd-i Sultân Selîm Hân fâtih-i Mısır-ı nâdiretü'l-asr 77
Sitâyiş-i Darbhâne-i Mısır 78
Evsâf-ı hâkimân-ı Mısır ve hâcegân-ı dîvân-ı Mısır 79
Mısır dîvânında hil‘atsiz oturan efendileri ve birden bine binden yüz bine varınca pâdişâh kullarının ve mütekâ‘idîn vazîfegân (---) (---) (---) (---) (---) (---) aklâmların ve efendilerin beyân eder 79
Der beyân-ı aklâm-ı mudhike-i emîn-i Bahreyn ve aded-i hazâ’in-i Mısır-ı nâdiretü'l-asr 80
Sitâyiş-i zirâ‘-ı mî‘âd-ı Nîl-i mübârek ve kesret-i benî âdem ve envâ‘-ı hayvânât kesreti ve hımâr [u] hammârânın vefreti 80
el-Faslu's-sâmin aşer: Kavânîn-i Selîm şâh üzre Mısır'ın yedi ocak askerin ve yevmiyye mevâciblerin beyân eder 81
Asker-i müteferrigân-ı Mısır 81
Asker-i çavuşân-ı Mısır 81
Asker-i tüfengciyân-ı Mısır 81
Asker-i gönüllüyân-ı Mısır 81
Asker-i mustahfızân-ı Mısır 81
Asker-i müteferrikagân-ı mustahfızân 81
Asker-i topcıyân 81
Asker-i arabacıyân-ı top 81
Asker-i kal‘a-i hızâne 81
Asker-i mülâzımîn 81
Asker-i mütekâ‘idîn-i kal‘a 81
Asker-i cebeciyân-ı Mısır 81
Asker-i fişengciyân 81
Asker-i mehterân-ı kal‘a 81
Asker-i Çerâkese-i Mısır 81
Asker-i azebân-ı bender-i Süveys 81
el-Faslu't-tâsi‘ aşer: Zikr-i alay-ı kânûn-ı Mısır 82
Alay-ı piyâdegân-ı mustahfızân-ı Mısır 83
Alay-ı yeniçeriyân-ı mülâzımîn 83

Bâlâda tahrîr olunan askerî tâ'ifesinin üç ayda bir ve her ayda bir mevâciblerin ve icmâllerin beyân eder 84
Senevî mevâcibleri ve yevmiyyeleri ne kadar akçe ve kîse eder anı beyân eder 84
Cemâ'at-ı müteferrikagân 84
Defter-i çavuşân 84
Defter-i tüfengciyân 84
Defter-i gönüllüyân 84
Defter-i asker-i Çerâkese 84
Defter-i azebân-ı atîk 84
Defter-i bender-i azebân-ı Süveys 84
Defter-i mustahfızân 84
Mustahfızân müteferrikası 84
Topcıyân-ı kal'a 84
Tâ'ife-i top arabacıyân 84
Asker-i kal'a-i hizâne 84
Mütekâ'idîn-i kal'a 84
Mehterân-ı kal'a-i enderûn 84
Neferât-ı cebeciyân 84
el-Faslu'l-ışrîn: Mısır mollâsının hükm [ü] hükûmâtın ve avâyid [ü] fevâyidin ve cümle niyâbetlerin ve eyâlet-i Mısır'da olan kazâları beyân eder 85
Mısır mollâsının zîr-i hükmünde eyâlet-i Mısır'da olan kazâları beyân eder 85
Bu şehr-i Mısır'da okunan ulûmları beyân eder 86
Bâlâda tahrîr olunan hazînelerin ve cemî'i Mısır kullarına ve gayrı ulemâ ve sulehâ -yı du'âgûyâna ve cemî'i gayrı masârıfâta bezl olunan Mısır hazînelerin ve cemî'i îrâdı hatt-ı şerîf ile Kethudâ İbrâhîm Paşa cem' der-hazîne edüp kulle-i hızâneye koduğu icmâl defter-i hümâyûn sûretidir kim beyân olunur 87
Tenbîh-nâme-i hümâyûndur ki zikr olunur 88
Der-beyân-ı icmâl-i îrâd u masârîf-i mahrûse-i Mısır an vâcib sene 1082 be-mûceb-i tahrîr-i müşârun ileyh İbrâhîm Paşa 90
Minhâ. El-masraf fî sene-i vâhide 90
Der beyân-ı ıstılâhât-ı lehce-i mahsûs-ı ahâlî-i Mısır 91
Evsâf-ı ulemâ-yı sâdât-ı kirâm nakîbü'l-eşrâf-ı Mısır 92
el-Faslu'l-hâdî ve'l-ışrîn: Mahrûse-i Mısır kal'asının ibtidâ bânîsi ve cemî'i imâretlerinin bânîsin ve cümle binâ-yı azîmleri beyân eder 93
Evsâf-ı Ümmü Dünyâ Mısır-ı Kâhire 93
Hikâye-i Münâsib 94
Evsâf-ı ibtidâ binâ-yı kal'a-i Mısır be-dest-i Eyyûbiyân el-Melikü'n-nâsır Salâhaddîn Yûsuf bin Eyyûb şâdiyü'l-Kürdî 95
Evvelâ evsâf-ı iç kal'a-i Mısır 96
Evsâf-ı nârin kal'a ve gayrı 13 kat bölme hisâr 97
Sitâyiş-i kasr-ı Kara Meydân ve tûl [u] arz-ı Kara Meydân 98
İç kal'ada olan tılısmâtları beyân eder 98
Tılısmât-ı akreb 98
Tılısmât-ı yılan 98
Tılısm-ı çıyan 98
Tılısm-ı hummâ ya'nî ısıtma 98
Tılısm-ı kulunc 99
Tılısm-ı tâ'ûn 99
Tılısmât-ı kelbeyn-i kuduz 99

el-Faslu's-sânî ve'l-ışrîn: Evsâf-ı sarây-ı kal‘a-i vüzerâ-yı Mısır 99
Evsâf-ı sarây-ı vezîr-i Mısır 100
Evsâf-ı Dîvânhâne-i Sultân Gavrî 101
Der-medh-i dîvânhâne-i Sultân Kayıtbay 102
Bu yalçın kûh-ı bâlâ üzre olan kal‘adaki ibâdullâhların ve cümle devâbbâtların suların beyân eder 104
Evsâf-ı sâkıyehâ-yı Bi’r-i Yûsuf ve gayrı çâhları beyân eder 104
Eski Mısır'da Sultân Gavrî'nin su kemerlerin ve adedin beyân eder 104
Paşa Sarâyı kal‘asındaki sâkıye dollâbları adedin bildirir 105
Aşağı Mısır şehrinin cümle kuyuların beyân eder 105
el-Faslu's-sâlis ve'l-ışrîn: Aşağı Mısır kal‘asının dâ’iren mâ-dâr cirmin ve cemî‘i ebvâbların ve cümle burc [u] bârûların beyân eder 105
Bâb-ı Nizâmiyye 105
Bâb-ı Çukur Garâfe 105
Bâb-ı Derbü'l-Ahmer-i bûr şûr sûr(?) 105
Bâb-ı Hûhü'l-mağrib 105
Kulle-i Köm 105
Bâb-ı Nâsır 105
Bâb-ı Fütûh 106
Bâbü'l-Bahir 106
Bâb-ı Lûk 106
Bâb-ı İbâde 106
Bâbü'l-Bahir 106
Bâb-ı Kantaratü'd-Dikke 106
Bâb-ı Sâkiniyye 106
Bâb-ı Tabbâgîn 106
Bâb-ı Sakâniyye 106
Bâb-ı Isma‘î 106
Bâb-ı Cedîd 106
Bâb-ı İzzeddîn 106
Bâb-ı Hartu'n-Nasârâ 106
Bâb-ı Sitti Nefîse 106
Bâb-ı Garâfe-i Vustâ 106
Bâb-ı Garâfe-i Kübrâ 106
Bâb-ı Fârız 106
Bâb-ı Cemmâlîn 106
Mısır'ın aşağı şehir içindeki cümle derb kapuların beyân eder 107
el-Faslu'r-râbi‘ ve'l-ışrîn: er zikr-i evsâf-ı mahallât ve hânedân sarây-ı âlî ve gayrı büyûtları beyân eder 107
Sitâyiş-i Bâb-ı Züveyle 108
el-Faslu'l-hâmis ve'l-ışrîn: Mahrûse-i Mısır'da müsetcâbü'd-da‘ve olan câmi‘-i selâtînleri ve gayrı cevâmi‘-i kebîrleri ale'l-umûm beyân eder 108
Evsâf-ı câmi‘-i Amr ibnü'l-Âs 108
Der vasf-ı acâyib-i câmi‘-i Amr ibnü'l-Âs 109
Evsâf-ı câmi‘-i Ezher-i Kâyid 109
Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Ahmed ibn Tolun 111
Evsâf-ı câmi‘-i Hâkim Bi-emrillâh 112
Evsâf-ı câmi‘-i Tâhir Baybars 112
Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Mü’eyyed 112

Evsâf-ı câmi‘-i Hây Atabeğ 113
Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Hasan ibn Muhammed ibn Sultân Kalavân 113
Evsâf-ı câmi‘-i Mahmûd Paşa 115
Evsâf-ı câmi‘-i Emîrâhûr-ı kebîr 116
Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Gavrî 116
Türbe-i Sultân Gavrî 116
Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Berkûk 117
Evsâf-ı câmi‘-i Sultân el-Melikü'l-Kâmil 117
Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Nâsıruddîn 117
Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Melikü't-Tâhir 117
Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Kalavân es-Sâlihî 118
Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Sâlih 118
Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Eşref 118
Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Cânpûlâd 118
Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Baybars 119
Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Sâlih Hacı 119
Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Kanbay el-Çerkezî 119
Arslan Kay câmi‘i 119
Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Kalavân 119
Evsâf-ı câmi‘-i Sultân el-Melikü'n-Nâsır Ferec 120
Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Özbek 120
Evsâf-ı câmi‘-i Ümmü Sultân Hasan 120
Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Merdân 120
Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Hayrü'l-Üm 121
Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Abdülazîz 121
Evsâf-ı Peykhâne câmi‘i 121
Evsâf-ı Isâmeddîn câmi‘i 121
Evsâf-ı Mahmûd Beğ câmi‘i 121
Evsâf-ı câmi‘-i Cânım Pehlivân 121
Evsâf-ı câmi‘-i (---) (---) 121
Evsâf-ı câmi‘-i Cânbekiyye 121
Evsâf-ı câmi‘-i Emîr Elmâs Hâcib-i Sultânî 121
Evsâf-ı câmi‘-i şeyhûniyye 122
Evsâf-ı câmi‘-i Muhammedî 122
Evsâf-ı câmi‘-i Altıparmak Efendi 122
Evsâf-ı câmi‘-i Merzübâniyye 122
Evsâf-ı câmi‘-i Dâvûdiyye 122
Evsâf-ı câmi‘-i İskender Paşa 122
Evsâf-ı câmi‘-i Mencik el-Yûsufî 122
Evsâf-ı câmi‘-i şeyh Nizâmî-i Isfahânî 122
Evsâf-ı câmi‘-i Azebler 123
Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Mü’eyyed 123
Evsâf-ı câmi‘-i Süleymân Paşa 123
Evsâf-ı câmi‘-i Bermeşi 124
Evsâf-ı câmi‘ü'l-Kaşmas ya‘nî câmi‘-i Kaçmaziyye 124
Evsâf-ı mescid-i Mihmândâriyye 124
Evsâf-ı câmi‘-i İbrâhîm Ağa 124
Evsâf-ı câmi‘-i Hayre Bay el-Muhammedî Paşa 124
Evsâf-ı câmi‘-i Merzûk-ı Kifâfî 124

Evsâf-ı câmi‘-i Cemâleddîn 124
Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Sunkur 124
Evsâf-ı câmi‘-i Hânkâh 124
Evsâf-ı câmi‘-i Veled İbâde 125
Evsâf-ı câmi‘-i Isma‘î 125
Evsâf-ı câmi‘-i Emîrâhûr 125
Evsâf-ı câmi‘ü'l-Ebyaz 125
Evsâf-ı câmi‘-i Hân Bay 125
Evsâf-ı câmi‘-i Abdülkâdir Taştûşî 125
Evsâf-ı câmi‘ü'l-Meğârib 125
Evsâf-ı câmi‘ü'l-Amrî 125
Evsâf-ı câmi‘-i Âbidîn Beğ 125
Evsâf-ı câmi‘-i Merde Beğ İnalî 125
Evsâf-ı câmi‘ü'l-Cündî 125
Evsâf-ı câmi‘-i Dâvûdiyye-i kebîr 125
Evsâf-ı câmi‘-i Mutahhar 126
Evsâf-ı câmi‘-i Bundukanî 126
Evsâf-ı câmi‘-i Habeşli Mehemmed Kethudâ 126
Câmi‘-i eş-şeyh Kerîmeddîn ed-Debbûşerî ve, Câmi‘ü'l-Hindî 126
Evsâf-ı câmi‘-i Hakîm Kaysûnî 126
Câmi‘-i Kâtibü's-sır eş-şeyh İbrâhîm 126
Evsâf-ı câmi‘-i Habbâniyye 126
Evsâf-ı câmi‘-i şeyh şa‘râvî 127
Evsâf-ı câmi‘-i şeyh Halvetî 127
Evsâf-ı câmi‘-i Beşek Beşbek Beştek 127
Câmi‘-i Nakîbü'l-ceyş 127
Evsâf-ı câmi‘-i Kara Koca 127
Evsâf-ı câmi‘-i Ketküt 127
Evsâf-ı câmi‘-i Emîr Lâçin 127
Ziyâret-i evsâf-ı câmi‘ü's-Sultân el-Cavlî 127
Evsâf-ı câmi‘-i Emîr Yûsuf Özbek 127
Gayrı cevâmi‘lerin esmâların beyân 127
el-Faslu's-sâdis ve'l-ışrîn: Mahrûse-i Mısır'da olan meşhûr mesâcid-i kebîrleri beyân eder 128
Ma‘lûmumuz olduğu mertebe mesâcidleri beyân eder 128
el-Faslu's-sâbi‘ ve'l-ışrîn: şehr-i Mısır içre olan medreseleri beyân eder 128
el-Faslu's-sâmin ve'l-ışrîn: Mısır içinde selâtîn-i selefin binâ etdüği dârü'l-hadîsleri beyân eder 129
el-Faslu't-tâsi‘ ve'l-ışrîn: Mısır-ı Kâhire içre dârü'l-kurrâları beyân eder 129
el-Faslu's-selâsin: Mısır-ı Ümmü Dünyâ içre cümle mekteb-i sıbyân-ı ebcedhânı beyân eder 130
el-Faslu'l-hâdî ve selâsîn: Mısır-ı Kâhire-i Mu‘izziyye içre olan tekyegâh âsitâne-i dervîşân beyân eder 130
şehr-i Mısır'da bin altmış tekye vardır, ammâ ma‘mûr [u] âbâdân olanları beyân eder 131
Tekye-i şeyh Merzûk-ı Kifâfî 131
Tekye-i şeyh Rufâ‘î 131
Tekye-i İmâm şâfi‘î 131
Tekye-i İmâm Ebü'l-Leys 131

Tekye-i Ebussu‘ûd-ı Cârihî 131
Tekye-i Sâdât 131
Tekye-i Ömer ibnü'l-Fârız 131
Tekye-i şeyh şâhîn 132
Tekye-i şeyh Cûşî 132
Tekye-i şeyh Akabe-i Âmirü'l-Cüheynî 132
Tekye-i Besâtîn 132
Tekye-i Tîr-endâzân 132
Kademü'n-Nebî 132
Tekye-i Hazret-i Sitti Nefîse 132
Tekye-i şeyh Nûrullâh el-Bedevî 132
Tekye-i Hazret-i Zeynelâbidîn 132
Tekye-i eş-şeyh (---) (---) 132
Tekye-i eş-şeyh Halvetî 132
Tekye-i eş-şeyh Hazret-i şa‘râvî 132
Tekye-i şemseddîn el-Hanefî 133
Tekye-i şeyhûniyye 133
Tekye-i şeyh Abbâr 133
Menâkıb-ı şeyh Abbârî Efendi 133
Tekye-i Hâcegân 133
Tekye-i Özbekiyân 134
Tekye-i Nizâmiyye 134
Tekye-i Vâhidî 134
Tekye-i İmâm Hüseyin 134
Tekye-i Hazret-i şeyh İbrâhîm-i Gülşenî 134
Tekye-i Kasr-ı Ayn ya‘nî Âsitâne-i Hacı Bektaş-ı Velî 136
Târîh-i Kasr-ı Ayn 137
Tekye-i Bektaşiyân-ı Hasan Baba 137
Tekye-i Bektaşiyân-ı Kaygısız Baba 137
Tekye-i Abdullâh Ensârî 137
Tekye-i Hazret-i Abdülkâdir Cîlânî 137
Karakaya Paşa Tekyesi 137
Tekye-i Musallâ-yı Sebîlü'l-mü‘minîn 138
Tekye-i Gülşenî 138
Tekye-i eş-şeyh Ferecullâh 138
Tekye-i Sultân Eşref 138
Tekye-i Sultân Kayıtbay 138
Tekye-i Sultân Tumanbay 139
Tekye-i Mevlevîhâne 139
Evsâf-ı Tekye-i Tophâne 139
Sitâyiş-i tekye-i Timurtaş 139
Tekye-i Sultân Gavrî 139
Evsâf-ı tekye-i Kademü'n-Nebî 139
el-Faslu's-sânî ve selâsîn: Mısır içinde bay [u] gedâya ni‘meti mebzûl olan dârü'l-imâretleri beyân eder 141
İmâret-i Sultân Kalavân 141
el-Faslu's-sâlis ve selâsîn: Mısır-ı Nâdiretü'l-asr içinde olan rûşenâ menzil tâhir hammâmları beyân eder 141
Tavâşî Süleymân Paşa hammâmı 141

Mustafâ Paşa hammâmı 141
el-Faslu'r-râbi‘ ve selâsîn: Selef pâdişâhlarının ve vüzerâ ve vükelânın vekâlelerin ya‘nî: hânların beyân eder 143
Hân-ı Halîl 143
Kınâ hânı 143
el-Faslu'l-hâmis ve selâsîn: Fustât-ı Mısır'da olan bîmârhâne ve dârü'ş-şifâyı beyân eder 143
Bîmârhâne-i Makâm-ı Mûsâ 143
Timarhâne-i câmi‘-i Ezher 143
Bimârhâne-i Sultân Mü’eyyed 144
Evsâf-ı bîmârhâne-i âbâdân dârü'ş-şifâ-yı Sultân Kalavân 144
Evsâf-ı amel-i me‘âcin-i tiryâk-ı fârûk-ı a‘zam 145
Kurs ta‘bîr etdiklerin nice şeydir beyân oluna 145
İbret-nümâ-yı sun‘-ı azîm 146
İbret-nümâ-yı diğer 147
Der beyân-ı menâfi‘-i maslûka-i hayye 148
Sergüzeştî 148
Der beyân-ı netîce-i kurs-ı tiryâk-ı fârûk 149
Latîfe-i mergûb berây-ı tâ’ife-i cemmâ‘ 149
Der beyân-ı havâss-ı hayye-i Safî 149
Dîğer havâss-ı hayye-i acîbe 150
Latîfe-i ibret-nümâ-yı garîbe 150
Hikâye-i ağrebü'l-garâyibi'l-acîbe 150
Evvelâ bâlâda tahrîr olunan kurs-ı ef‘îden hâsıl olan tiryâk-ı fârûkların terkîblerin beyân eder 151
Tiryâk-ı ekber 151
Fârûk-ı erba‘a, ... 151
Tiryâk-ı tîn-i mahtûm, ... 151
Tiryâk-ı tîn, ... 151
Tiryâk-ı yâbis, ... 151
Tiryâk-ı Albanuş [İlyanuş?], ... 151
Tiryâk-ı Hürmüs-i kebîr, ... 151
Tiryâk-ı Emîr Balyus, ... 151
Tiryâk-ı Hekîm Halyuş'u beyân eder 151
el-Faslu's-sâdis ve selâsîn: Ahâlî-i Mısır'a hayât veren sebîlleri ve halîcleri ve bürkeleri ve çeşmeleri ve cümle kuyuları beyân eder 151
Acîbe-i Mısır 152
el-Faslu's-sâbi‘ ve selâsîn: Mısır içre cereyân eden âb-ı hayât çeşmeleri beyân eder 153
el-Faslu's-sâmin ve selâsîn: Mısır şehri içre olan kuyuları ve acı çeşmeleri ve sâkıye ve havuzları umûmen beyân eder 153
el-Faslu's-sâmin ve selâsîn: Sevâd-ı mu‘azzam-ı Mısır içinden cereyân edüp cemî‘i zî-rûhu saky edüp cümle şehri rey eden halîcleri beyân eder 154
İkinci halîc 154
Üçüncü halîc 155
Dördüncü halîc 155
Beşinci halîc 155
el-Faslu't-tâsi‘ ve selâsîn: şehr-i Mısır içre cereyân eden halîclerin üzerinde olan kantaraları ya‘nî köprüleri beyân eder 155

el-Fasl-ı erbâ‘în: Ümmü Dünyâ batnında ve hâricinde deryâ-misâl bürke-i mu‘azzamları beyân eder 156
bürke-i Özbekiyye 156
İkinci, Fîl bürkesidir 157
Üçüncü, Bürketü'r-Ratıl 157
Dördüncü, Kiremithâne bürkesi 157
Beşinci, Bürketü'l-Gâsil 157
Altıncı, Bürketü'l-Tabbâğîn 158
Yedinci, Bürketü'l-Kârûn 158
Sekizinci, Bürketü'ş-şevârîb 158
Tokuzuncu, Bürketü'l-Habeş 158
Onuncu, Bürketü'l-Baybars 158
On birinci Bürketü'l-Kebş 158
On ikinci bürke-i Ayn-şems 158
On üçüncü Bürketü'l-Hac 158
On dördüncü Bürketü'l-Ayn-şems 158
el-Faslu'l-hâdî ve erbâ‘în: Evsâf-ı şehr-i ma‘mûr bender-i Bulak meşhûr-ı âfâk der-bender-i calender-i ale'l-ıtlâk 158
Câmi‘-i Sultân Melikü't-Tâhir 159
Sinân Paşa câmi‘i 159
Câmi‘-i Zerkudâs 159
Câmi‘-i Üstüdâriyye 159
Tershâne-i Sultânî 160
el-Faslu's-sânî ve erba‘în: Evsâf-ı yaylağ-ı şehr-i Kayıtbay-ı Sultân-Bay 160
Câmi‘-i Sultân Kayıtbay 161
Menâkıb-ı resm-i pây-i kademü'n-Nebî 161
Der beyân-ı vâkı‘a-i Sultân Ahmed Hân berây-ı kademü'n-nebî 161
Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Ferec ibn Berkûk 163
Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Eşref 163
Evsâf-ı câmi‘-i Emîrü'l-kebîr 163
Evsâf-ı câmi‘-i Sultân İnal 163
Câmi‘-i Sultân Gavrî 164
Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Çakmak 164
Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Ferec 164
Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Tumanbay ya‘nî Âdiliyye 164
Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Tavîl 164
el-Faslu's-sâlis ve erba‘în: Evsâf-ı şehr-i Fustât-ı kadîm ya‘nî Eski Mısır Ümmü Dünyâ-yı azîm 165
Evsâfı niçe yüz bin mücelled kitâblarda ve niçe bin kütüb-i mu‘teberelerde ne gûne ma‘mûr [u] âbâdân idiği mastûrdur, lâkin bu hakîrin gördüğü mahallerdeki ma‘mûr [u] âbâdânlığı beyân eder 165
Der beyân-ı hâkimân-ı Mısır-ı atîk 166
Evsâf-ı kal‘a-i Mısır-ı atîk 166
Câmi‘-i Amr ibnü'l-Âs 167
Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Muhammed bin Sultân Kalavân 167
Evsâf-ı câmi‘-i Emîr Âbidîn 167
Evsâf-ı câmi‘-i Muhammed bin Hüseyin el-Kûfî 167
Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Çakmak 168
Evsâf-ı câmi‘-i Melikü't-Tâhir 168

Câmi‘-i şeyh Hasan-ı Süveydî 168
Evsâf-ı anbârân-ı gılâl binâ-yı Hazret-i Yûsuf 168
Der beyân-ı sâkıyehâ-yı Mısır-ı atîk 170
Eski Mısır'da Gavrî sâkıyesi dibindeki Melik Mukavkıs binâ etdüği halîc ki şehr-i Mısır içre Nîl kesiminde Ebü'l-mencâ kantarası altından cereyân eden Nîl-i mübâreki beyân eder 170
el-Faslu'r-râbi‘ ve erba‘în: Mısır diyârına hayât veren ve ganî eden kat‘-ı Nîl'i beyân eder 170
Evsâf-ı nokta-i Nîl-i mübârek 170
Menâkıb-ı Ziyâfet-i Hazret-i eş-şeyh (---) Sâdât 171
el-Kıssa 173
Hikâyet 173
Nokta düşen havuzu ve Ümmü'l-kıyâs'ı ve bânîsin ve eşkâl-i mebnîsin beyân eder 173
Evsâf-ı cezîre-i Ravza ve Ümmü'l-kıyâs 173
Evsâf-ı havz-ı Ümmü'l-kıyâs 174
Sergüzeşt-i Selîm Hân-ı Evvel der kasr-ı Ümmü'l-kıyâs 175
Bu Ümmü'l-kıyâs olan cezîreyi beyân eder 175
Evsâf-ı cezîre-i Ravza 175
el-Faslu'l-hâmis ve erba‘în: Evsâf-ı alay-ı sânî Nîl kesimi 176
Evsâf-ı alay-ı Nîl kesimi 177
Alay-ı çavuşân 177
Alay-ı gönüllüyân 177
Alay-ı tüfengciyân 177
Alay-ı müteferrikagân 177
Alay-ı Çerâkese 177
Çerâkese beğleri alayı 177
Alay-ı azebistân 177
Alay-ı Yeniçeriyân 177
Alay-ı ağavât-ı paşa 177
Alay-ı gönüllüyân 177
Alay-ı deli 177
Alay-ı mehterân-ı hayme 177
Alay-ı çâşnigîrân 177
Alay-ı taşra kilârcıyân 177
Alay-ı sarrâcân-ı hâssa 177
Alay-ı müteferrikagân 177
Alay-ı vâcibü'r-re‘âyâ ağalar 178
Alay-ı kapucubaşı 178
Alay-ı ümerâ-yı Mısır 178
Alay-ı musâhib-i Sultân Ağagân-ı Tavâşiyân 178
Alay-ı paşa 178
Sitâyiş-i keştî-i vezîr-i Mısır 179
Der vasf-ı kat‘-ı Nîl-i Ahmer-seyl 179
Der vasf-ı fişengciyân-ı âteş-bâzân üstâdân 180
el-Faslu's-sâdis ve erba‘în: Evsâf-ı nehr-i Nîl-i mübârek-i âb-ı rahmet ve enhâr-ı azîm-i mâ-i zülâl-i cennet 182
şehr-i Dimyât'a giden fırkası üzre olan şehirlerin güzîdesin beyân eder 183
Nîl-i mübârekin bir kolu mezkûr Batnü'l-Bakar'dan Reşîd'e giderken Nîl-i mübârek uğraduğı şehirlerdir ki zikr olunur 183

Der beyân-ı ahvâl-i hüsniyyât-ı Mısır 183
Der beyân-ı fi‘l-i kubhiyyât-ı Mısır 184
Der vasf-ı cür’et-i kavm-i cebbârîn-i Mısır 185
Der vasf-ı ism-i şuhûr be-lisân-ı Kıbtî 185
Fasl-ı evvel 185
Fasl-ı sânî 185
Fasl-ı sâlis 186
Fasl-ı râbi‘ 186
Der beyân-ı mazarrât-ı âb-ı Nîl 186
el-Faslu's-sâbi‘ ve erba‘în:
Nîl içinde hâsıl olan hayvânâtları ve hâssaların beyân eder 186
Hâssa 186
Ve mine'l-acîbe 187
Timsâhın adû-yı cânın beyân eder 187
Ve mine'l-garâ’ib 188
Hikâyet-i garâyib-i timsâh-ı Nîl 188
Tılısmât-ı mikyâs berây-ı timsâh 188
Hikmet-i Hudâ ve hâssa-i timsâh 189
Hâssa-i sakankûr 189
Te’sîr-i helâk 189
Esb-i Nîl 189
Evsâf-ı tetimme-i Nîl atı 189
Hikmet-i Hudâ 190
Hâssıyyeti 190
Hâssa 190
Hâssa-i diğer 190
Hâssa-i diğer 190
Hâssa-i diğer 190
Hâssa-i timsâh 190
Hâssa-i diğer 190
Hâssa-i diğer 190
Acîbe-i mudhike 190
el-Faslu's-sâmin ve erba‘în: Evsâf-ı üçüncü alay-ı azîm leyle-i rü’ye-i şehr-i ramazânü'l-mübârek ya‘nî muhtesib gecesi alayın beyân eder 191
el-Faslu't-tâsi‘ ve erba‘în: Ümmü Dünyâ Mısır içinde ne kadar esnâfât-ı ehl-i hıref dekâkînleri ve ne kadar neferâtları var ise anı beyân eder 192
Esnâf-ı dihkân, ya‘nî çiftci 192
Esnâf-ı keyyâl, ya‘nî buğday ölçücü 192
Esnâf-ı gırbâlât 192
Esnâf-ı elekciyân 192
Esnâf-ı bâğbân 192
Üçüncü [Fasıl]: Esnâf-ı sakkâ-yı cemmâl 193
Esnâf-ı sakkâ-yı hammâr 193
Esnâf-ı sakkâ-yı piyâde 193
Esnâf-ı dükkân-ı mâ-fürûş 193
Esnâf-ı dükkân-ı ırka sûs 193
Esnâf-ı hoşâbcı 193
Esnâf-ı subyacı 193
Esnâfân-ı bî-dükkân şerbetciyân 193

şerbetciyân-ı berberîs 193
şerbet-i sa‘leb 193
Esnâf-ı pâlûdeciyân 193
Esnâf-ı lebbân-ı germâ 193
şerbet-i çay ve bâdyân 193
Buhârlı şerbetciyân 193
Esnâf-ı sirkeci 193
Esnâf-ı turşucu 193
Esnâf-ı kahveciyân 193
Esnâf-ı kahveciyân-ı piyâde 193
Esnâf-ı levzü'n-nebî fürûş 194
Esnâf-ı duhân-fürûş 194
Esnâf-ı kahve döğücü 194
Esnâf-ı meddâhân 194
Esnâf-ı mukallidîn ü mudhikân 194
Esnâf-ı bozacıyân 194
Esnâf-ı meyhâneciyân 194
Dördüncü fasıl: Esnâf-ı zeyt-i hârciyân ya‘nî bezirciyân 194
Esnâf-ı şırlugancı 194
Beşinci fasıl: Esnâf-ı mi‘mârbaşı 194
Hırfet-i neccârân 194
Hırfet-i kûhken yân‘î taşkesen 194
Hırfet-i mermerbür 194
Hıref-i çâh-ı âbken, ya‘nî kuyukazıcı 194
Hıref-i sâkıye dollâbı ve at değirmeni yapıcı 194
Hıref-i ammâl ya‘nî ırgat 194
Hıref-i lağımcı, ya‘nî beytü'l-halâ tathîr edici 194
Hırfet-i tûbcıyân, ya‘nî tulacı ve kerpicci 194
Hırfet-i çömlekciyân 194
Hıref-i hammâmkâr 194
Hıref-i kirecciyân 194
Hıref-i cibizciyân, ya‘nî alçıcı değirmenleri 194
Hıref-i belât kesici, ... 194
Hıref-i keresteciyân 195
Hıref-i tâbûtcıyan 195
Hıref-i mahâfeciyân 195
Hıref-i serîrciyân 195
Hıref-i harrâtîn, ya‘nî çıkrıkcılar 195
Hırfet-i doğramacıyân 195
Hırfet-i kundakcıyân 195
Hırfet-i nakkâşân 195
Hıref-i kutucıyân 195
Hıref-i tanbûra ve çöğürciyân 195
Altıncı fasıl: Esnâf-ı marankozân, ya‘nî gemi neccârları 195
Esnâf-ı neccâr-ı merâkib 195
Hıref-i kalafatcıyân 195
Hıref-i tulumbacıyân 195
Hıref-i zift ü katrân fürûht 195
Hıref-i katrânlı kettân bükücü 195

Hıref-i halat bükücüyân 195
Hıref-i yelkenciyân 195
Yedinci fasıl: Evsâf-ı esnâf-ı habbâzân ve tüccârân-ı gılâl 195
Esnâf-ı nışastacıyân 195
Ehl-i hıref-i elekciyân-ı dakîk 195
Hırfet-i tuzcuyân 195
Esnâf-ı natrûncıyân 195
Esnâf-ı değirmenciyân-ı esb 196
Esnâf-ı tüccâr-ı gılâl 196
Sekizinci fasıl: Esnâf-ı kassâbân 196
Esnâf-ı salhâneci 196
Evsâf-ı sığır kassâbı 196
Hıref-i Yahûdî kassâbı 196
Hıref-i kışta lebbân ya‘nî yoğurdcular 196
Hıref-i lebbân-ı teys 196
Hıref-i cübn-i hâlûm ya‘nî peynirciyân 196
Esnâf-ı aşbâz-ı başcıyân 196
Hıref-i koyun ciğercisi 196
Hıref-i işkenbeciyân 196
Esnâf-ı mûmcıyân 196
Dokuzuncu Fasıl: Esnâf-ı Aşcıyân 196
Esnâf-ı kebâbcıyân 196
Esnâf-ı yahnici 196
Esnâf-ı südlü aşçı ve pâlûdeciyân 196
Esnâf-ı sebzevâtcıyân 196
Esnâf-ı helvâcıyân 196
Esnâf-ı şekerciyân 197
Kârhâne-i şekerhâne 197
Esnâf-ı aşcıyân-ı balık 197
Esnâf-ı balık sayyâdı 197
Onuncu Fasıl: Esnâf-ı bakkâlân ve hıref-i bâzârcıyân ve hıref-i sâbûncıyân ve hıref-i leblebiciyân 197
On birinci fasıl: Esnâf-ı cerrâhân 197
Esnâf-ı hukemâ 197
Esnâf-ı ma‘cûncıyân 197
Esnâf-ı mâ-i devâkâr 197
On ikinci fasıl: Esnâf-ı kılıccıyân 197
Esnâf-ı mızrak demrencisi 197
Esnâf-ı mızrakzencisi 197
Esnâf-ı bıçakcıyân 197
Esnâf-ı kıncıyân 197
Esnâf-ı tüfengciyân 197
Esnâf-ı vezneciyân 197
Esnâf-ı tüfeng fişengcisi 197
Esnâf-ı bârûdcu 197
Esnâf-ı fitilciyân-ı tüfeng 197
On üçüncü fasıl: Esnâf-ı haddâdân 197
Esnâf-ı na‘lkesen 197
Esnâf-ı mismârân ya‘nî egserci 197

Esnâf-ı eğeci 197
Esnâf-ı keserci 197
Esnâf-ı minşârciyân ya‘nî destereciler 197
Esnâf-ı kömürcüyân 197
Esnâf-ı kilidciyân 197
Esnâf-ı çilingirân 197
Esnâf-ı üzengiciyân 197
Esnâf-ı makascıyân 197
Esnâf-ı na‘lçacıyân 197
Esnâf-ı âhenfürûht 197
Esnâf-ı hurdaciyân 198
Esnâf-ı na‘lbend-i hussân, ya‘nî at na‘lbandı 198
Esnâf-ı na‘lbend-i hımâr 198
On dördüncü fasıl: Esnâf-ı kazancıbaşı 198
Esnâf-ı sızırıcıyân 198
Esnâf-ı tâcirân 198
Esnâf-ı kalaycıyân 198
Esnâf-ı dökmeciyân 198
On beşinci fasıl: Esnâf-ı zergerân ya‘nî kuyumcuyân 198
Esnâf-ı cevher-fürûş 198
Esnâf-ı sâ‘atcıyân 198
Esnâf-ı sikkezânbaşı 198
Tamgacıbaşı 198
Esnâf-ı rumatcılar 198
Esnâf-ı darbhâneciyân 198
Esnâf-ı sarrâfân-ı esvâk 198
Esnâf-ı kalcıyân 198
Esnâf-ı kalemkârân 198
Esnâf-ı hakkâk 198
Esnâf-ı mühürken 198
Esnâf-ı sırmakeşân 198
Esnâf-ı pirinç devâtcı 198
Esnâf-ı tenekeciler 198
On altıncı fasıl: Esnâf-ı hayyâtân ya‘nî terziyân 198
Esnâf-ı sipâh bâzârı 198
Esnâf-ı hallâcân 198
Esnâf-ı kellepûşciyân 198
Esnâf-ı takyeciyân-ı nisvân 198
Esnâf-ı kavukcıyân 199
Esnâf-ı yorgancıyân 199
Esnâf-ı gömlekciyân 199
Esnâf-ı örüciyân 199
Esnâf-ı pîne-dûz 199
Esnâf-ı iplikciyân 199
Esnâf-ı gazzâz 199
Esnâf-ı düğmeciyân 199
Esnâf-ı ipekciyân 199
On yedinci fasıl: Evsâf-ı esnâf-ı çadırcıyân 199
Esnâf-ı kolancıyân 199

Esnâf-ı tınâbcıyân 199
Esnâf-ı habbâl ya‘nî ipciler ve firengî sicimciler 199
Esnâf-ı zincef ütücüsü 199
Esnâf-ı mutâfân 199
Esnâf-ı câmeşûyân 199
On sekizinci fasıl: Evsâf-ı esnâf-ı okcubaşı ve yaycıbaşı 199
Esnâf-ı kemândârân 199
Esnâf-ı sayyâd-ı tuyûr 199
Esnâf-ı mervahacıyân ya‘nî yelpâzeciler 199
Esnâf-ı kuşbâz 199
Esnâf-ı tavukcıyân 199
Esnâf-ı zihgîrci Hüseyin Ağa 199
On dokuzuncu fasıl: Evsâf-ı esnâf-ı kürkciyân 199
Esnâf-ı kalpakcıyân 199
Esnâf-ı avcıyân 199
Yigirminci fasıl: Esnâf-ı kisvebâfân 200
Ehl-i hıref-i boyacıyân 200
Esnâf-ı çit basmacıyân 200
Esnâf-ı tokmak-dûk, ... 200
Esnâf-ı bezzâz 200
Esnâf-ı cüllâh 200
Esnâf-ı kerekeciyân 200
Esnâf-ı halıcıyân 200
Esnâf-ı dârây-bâf 200
Esnâf-ı atlas ve katîfe bâf 200
Yigirmi birinci fasıl: Esnâf-ı tabbâgân 200
Esnâf-ı tirşeciyân 200
Esnâf-ı keçeciyân 200
Yigirmi ikinci fasıl: Esnâf-ı dikiciyân 200
Esnâf-ı zarbuncıyân 200
Esnâf-ı pabuc-ı Çerkezî dikici 200
Esnâf-ı mestciyân 200
Esnâf-ı terlikciyân 200
Esnâf-ı çizmeciyân 200
Esnâf-ı eskiciyân 200
Esnâf-ı kavvâfân 200
Yigirmi üçüncü fasıl: Esnâf-ı sarrâcân 200
Esnâf-ı kaltakcıyân 200
Esnâf-ı tegelticiyân 200
Esnâf-ı tulumcıyân ve sakâ meşki yapıcı 200
Esnâf-ı sepet sandıkcıyân 200
Esnâf-ı semerciyân 200
Yigirmi dördüncü fasıl: Evsâf-ı esnâf-ı attârân 201
Esnâf-ı sûk-ı fahhâmîn 201
Esnâf-ı dükkân-ı şem‘-i asel 201
Esnâf-ı miskciyân 201
Esnâf-ı misk sâbûncıyân 201
Esnâf-ı ûd ü amberciyân 201
Esnâf-ı mâ-i gülâb-fürûş 201

Esnâf-ı buhûrcıyân 201
Esnâf-ı fincâncıyân 201
Esnâf-ı attâr-ı çömlekciyân 201
Esnâf-ı kibritciyân 201
Esnâf-ı fişekciyân 201
Esnâf-ı kârhâne-i şîşeciyân 201
Esnâf-ı kınâcıyân 201
Esnâf-ı hasırcıyân 201
Esnâf-ı ketenciyân 201
Esnâf-ı kahve tüccârı 201
Esnâf-ı pirincciyân 201
Esnâf-ı kapancıyân 201
Esnâf-ı balık ağı örücü 201
Yigirmi beşinci fasıl: Evsâf-ı esnâf-ı sunûf-ı ehl-i vukûf müzeyyinân berberân-ı cüvânân 201
Esnâf-ı ayak berberi 201
Esnâf-ı hammâmcıyân 201
Esnâf-ı dellâkân 201
Esnâf-ı nâtırân 201
Esnâf-ı ustura çarkçısı 201
Esnâf-ı sarıkçıyân 201
Yigirmi altıncı fasıl: Evsâf-ı esnâf-ı nakkâşân-ı kemân 202
Esnâf-ı zerkûb ya‘nî altun varakcı 202
Esnâf-ı müzehhib 202
Esnâf-ı mücellidân 202
Esnâf-ı sahhâf 202
Esnâf-ı kâğızcıyân 202
Esnâf-ı mühreciyân-ı kâğıd 202
Esnâf-ı remmâlân 202
Esnâf-ı kâtib-i arzuhâlcıyân 202
Esnâf-ı mürekkebciyân 202
Esnâf-ı musavvirân 202
Esnâf-ı câmcıyân 202
Yigirmi yedinci fasıl: Hân-ı Halîl hâcegiyân-ı gûnâ-gûn 202
Esnâf-ı pâsbân 202
Esnâf-ı eli berâtlı dellâlân 202
Esnâf-ı kefilli dellâlân 202
Esnâf-ı at bâzârı dellâlları 202
Esnâf-ı at canbâzları 202
Esnâf-ı miyâncıyân-ı at bâzârı 202
Esnâf-ı miyâncıyân-ı Hân-ı Halîl 202
Esnâf-ı simsârân-ı Hân-ı Halîl 202
Esnâf-ı çukacıyân 202
Atlascıyân ve katîfeciyân ve hil‘atcıyân ve halıcıyân ve kebeciyân ve abâcıyân ve dülbendciyân ve sofcıyân ve bezzâzân ve esîrciyân 202
Yigirmi sekizinci fasıl 202
Evsâf-ı esnâf-ı sunûf-ı bâzbâzân ya‘nî cemî‘i pehlivânân-ı bilâ-dükkân 202
Yigirmi tokuzuncu fasıl: Esnâf-ı sâzendegân 202
Otuzuncu fasıl: Alay-ı askeriyân-ı Mısır 202

el-Faslu't-tâsi‘ ve erba‘în: Mısır'ın gayrı diyârlardan ziyâde olan ehl-i sanâyi‘âtların beyân eder 204
Tryâk-ı fârûk 204
Semm-i helâhil 204
Amelî pânzehir-i Ken‘ânî 204
Ma‘cûn-ı akreb 204
Kârhâne-i şekerhâne 204
Kârhâne-i nuşâdırcıyân 204
Kârhâne-i güherçileciyân 204
Ma‘âdin-i natrûn 204
Esnâf-ı hammâm kazanları yapıcı 204
Der beyân-ı ahvâl-i kubhiyyât-ı Mısır ve subaşı esnâfları 204
Esnâf-ı fâhişe-i bâbullûk 204
Esnâf-ı fâhişe-i hânegî 204
Bâbullûk-ı sıbyân 204
şeyhü'l-arasât 204
Çavuşân-ı bâbullûk 204
Esnâf-ı deyyûsân-ı bâbullûk 204
Esnâf-ı vâsıta-i nisvân 205
Esnâf-ı bâzâra gidenler 205
şeyh-i sâ’ilân ya‘nî dilenciler şeyhi 205
Mashariyyât-ı diğer 205
Esnâf-ı kandilciyân 205
Esnâf-ı cellâbiyân ya‘nî kara esîrler tüccârı 205
Esnâf-ı cerrâh-ı cellâb 205
Esnâf-ı halıcıyân 205
Esnâf-ı hammârân 205
Esnâf-ı hımâr-tırâş 206
Esnâf-ı neşşâller ya‘nî hemyânkesiciler 206
Esnâf-ı serîrciler 206
Esnâf-ı zebbâl 206
Esnâf-ı pişmiş deve eti satıcı ve deve ciğeri satıcı 206
Esnâf-ı pişmiş sıçan satıcı 206
Esnâf-ı şerbetciyân-ı beng [ü] bâde 206
Esnâf-ı subyacılar 206
Esnâf-ı ırka sûs şerbetcileri 206
Esnâf-ı temirhindî şerbetçileri 206
Esnâf-ı akveciler 206
Esnâf-ı hasırcıyân 206
Esnâf-ı aşçıyân 206
Esnâf-ı helvâ-yı mirây 206
Esnâf-ı dervîşân-ı bahârî 206
el-Faslu hamsîn: Gayrı diyârlarda olup Mısır şehrinde olmayan esnâfât ve ehl-i sanâyi‘âtları beyân eder 206
el-Faslu'l-hâdî ve hamsîn:
Mısır'ın dördüncü alay-ı ıydin ve tertîb-i kânûnun ve dârât-ı unvânın ve sürûr [u] şâdumânın beyân eder 207
Esnâf-ı iç ağaları 209
Fasıl beşinci: Alay-ı ıyd-ı adhâ 211

el-Faslu's-sânî ve hamsîn: Mısır'ın kânûn üzre altıncı alay-ı ıydın beyân eder kim bu alay paşaya mahsûs alaydır kim Mısır'a girince olur 211
Evvelâ, çavuşlar kethudâsı 211
İkinci, müteferrikabaşı 211
Üçüncü, tercümânbaşı 211
Dördüncü, yeniçeri ocağından başçavuş 211
Beşinci, paşa müsellimi 212
Altıncı, kâ'immakâm kethudâsı 212
Sitâyiş-i alay-ı vâdî-i Âdiliyye ve ziyâfet-i Rabbâniyye ve dîvân-ı Osmâniyye şâdumânî-i Mısır-ı Kâhire-i Mu'izziyye 213
İbtidâ vüzerâ-yı Mısır'ın Âdiliyye'den alay-ı azîm ile Mısır'a duhûlün beyân eder 213
Subaşı 214
Tatar askeri 214
Alay-ı delibaşı 214
Alay-ı gönüllü ağası 214
Alay-ı çâşnigîrân 214
Alay-ı dış kilârcı 214
Alay-ı mehterân-ı hayme 214
Alay-ı sarrâcân-ı gılmân-ı hâssa 214
Alay-ı müteferrikagân 214
Alay-ı vâcibü'r-re'âyâ ağaları 214
Alay-ı kapucubaşılar 214
Alay-ı çavuşân 214
Alay-ı sipâhiyân 214
Sipâh ağası 214
Alay-ı sipâh-ı tüfengciyân 214
Alay-ı sipâh-ı gönüllüyân 214
Alay-ı Çerkezân 214
Alay-ı müteferrikagân 214
Alay-ı Çerâkize beğleri 215
Alay-ı ümerâ-i Mısır 215
Alay-ı kapucubaşıyân merâtib sâhibleri 215
Fasıl: Netîce-i vüzerâ-yı Mısır der fasl-ı teşrîfât ihtirâznâme berâ-yı vüzerâ-yı Mısır ... 217
Netîce-i kelâm 218
Fasıl: Mısır'ın yedinci alay-ı azîmi. 218
Vasıyyetnâme-i fakîr Evliyâ-yı bî-riyâ berâ-yı vüzerâ-yı Mısır 219
Fasıl sekizinci alay: Mısır vezîrine mukarrer geldüği alay-ı azîmdir ki zikr olunur 219
Fasıl tokuzuncu alay-ı azîm: Mısır hazînesi Âsitâne-i sa'âdete gitdüği alayı beyân eder 221
Mısır'ın cümle kurâları ve cümle hazîne kîsesi ve adedi ve dirhemi ve dânıkı ve vukiyyesi ve arpa ve buğday ağırlığını ve miskâlin bildirir 221
Der beyân-ı alay-ı hazîne-i Mısır 221
Fasıl onuncu alay: Hazînenin ocak alayıdır 222
Fasıl on birinci alay: Paşanın kendi mâlından sa'âdetlü pâdişâha giden ceb harçlığın beyân eder 222
Fasıl on ikinci alay: Kılıc haftân geldüğidir 224
Fasıl on üçüncü hazîne alayı: Mısır'dan şâm-ı şerîfe giden surre-i Muhammedî alayıdır kim beyân olunur 224

Fasıl on dördüncü: Hazîne alayıdır kim Ka‘be-i şerîfin siyâh kisvesi alayıdır kim zikr olunur 224
Fasıl on beşinci: Alay-ı emîrü'l-hac ve masârıf-ı hazîne-i Mekke ve Medîne ve huccâc-ı zevî'l-ihtiyâcı beyân eder 226
Alay-ı emîrü'l-hac 226
Alay-ı azîm-i mahmel-i şerîf âmeden Kara Meydân 226
Alay-ı emîr-i hac paşa 227
İbtidâ alay-ı bârhâne-i huccâc ve emîrü'l-hac ubûr eder 228
Evsâf-ı alay-ı mahmel-i şerîf 228
Der beyân-ı ibtidâ sebeb-i alay-ı mahmel-i şerîf ve cümle esmâ-i meşâyih-i kibâr 228
Fasıl, on altıncı alay: Meş‘alciyân ve akkâmânın Mısır'dan Bilbeys-e sekiz sâ‘atde varup gelüp ulemâ-yı Mısır ile "Mahmel-i şerîf bizimdir, götürürüz" deyü dîvân-ı Mısır'da da‘vâ etdikleridir 230
Evsâf-ı Mahmel-i şerîf 231
Fasıl on altıncı hazîne alayı:
Mısır'dan Mekke ve Medîne'ye varınca tarîk-ı âm üzre olan
Urbân meşâyihlerinin surreleri hazînelerin beyân eder 231
Fasıl on yedinci alay: Hazîne-i surre ve masârıf-ı ta‘mîr ü termîm-i Mekke ve Medîne'yi beyân eder 232
Fasıl on sekizinci hazîne alayı: Emîr-i hac ile ta‘yîn olunan askerin rûz-merre masrûfâtı içün ve yüz on günde hacca varup gelme masrûfâtı içün verilen hazîneyi beyân eder 232
Fasıl on tokuzuncu hazîne: Cemî‘i vakfullâhlardan emîr-i hacca teslîm olur, anı beyân eder 232
Fasıl on dokuzuncu: Ocaklara mahsûs olan hacca me’mûr askerin alayların ve dârât [u] azametlerin beyân eder 232
Fasıl yigirminci: Alay-ı Ferahşâd ki Ezlem askeri alayı ve hazîneleri masârıfların beyân eder 233
Fasıl yigirmi birinci alay: Akabe askerin ve hazîne ve masârıfların beyân eder 234
Fasıl: Alay-ı pârekende 235
Fasıl yigirmi ikinci alay:
Emîr-i haccın Ka‘be'den menzil-i Bürke'ye gelüp Bürke'de ol gece fişeng temâşâsın bildirir 235
Der fasl-ı hayrât-ı azîm be-nâm Küpler 235
Fasıl yigirmi ikinci alay: Emîr-i haccın hacdan gelmesi alayın beyân eder 237
Fasıl yigirmi üçüncü alay: Doğan hazînesi alayın beyân eder 238
Fasıl yigirmi dördüncü alay: Mısır vezîrine doğan şalvârı ve kılıç ve kaftan geldüğin beyân eder 238
Fasıl yigirmi beşinci:
Mısır mollâsının ulemâ alayı ile Mısır'a dâhil olduğun beyân eder 239
Mısır mollâsı alayın beyân eder 239
Fasıl yigirmi altıncı alay: Circe beği alayıdır 240
Ertesi gün beğin paşaya hedâyâları yürür, anı beyân eder 240
Fasıl yigirmi yedinci alay: Sûr-ı hümâyûn donanması alayın beyân eder 240
Fasıl yigirmi sekizinci alay: Mekke ve Medîne'nin şem‘-i aseli ve buhûr ve ûd [ü] anberi masârıfı hazînesin beyân eder 241
Fasıl 22 hazîne: Matbah-ı Sultânîye ve kilâr-ı hâssaya giden me’kûlât [u] meşrûbât hazînesin beyân eder 241
Fasıl 23 hazîne: Mısır'dan kânûn-ı pâdişâhî üzre yedi bin kantâr bârûd-ı siyâh hazînesin beyân eder 242

Fasıl yigirmi dördüncü hazîne:
Mısır mollâsının ve askerî kassâmının ve eyâlet-i Mısır'da kırk altı kadıların tahsîlleri 243
Fasıl yigirmi beşinci hazîne-i Mısır: vkâfât-ı selâtîn-i mâzî ve evkâfât-ı vüzerâ ve a'yân [u] eşrâf [u] kadı 243
Fasıl yigirmi tokuzuncu:
Mısır vezîrinin kendüye tahsîl etdüği hazîneleri beyân eder 243
Fasıl otuz üçüncü hazîne: Mısır vezîrinin yigirmi üç mertebe sâhibi ağaların kendülere tahsîl etdükleri hazîneyi beyân eder 243
Fasıl otuz altıncı hazîne: Mısır'ın yigirmi beş ümerâsı ve kırk Çerâkese beğlerinin ve sâ'ir a'yânın tahsîl etdükleri hazîneleri beyân eder 243
Fasıl kırk dördüncü hazîne 244
Fasıl kırk sekizinci: Hazîne-i Mısır 244
Fasıl elli beşinci hazîne: Mısır'ın yedi benderinde tüccâr tâ'ifesinden hâsıl olan hazîneyi beyân eder 244
Fasıl altmışıncı hazîne: Mısır'ın bu yedi benderine gelen tüccârın peydâ etdüği hazîneyi beyân eder 244
Fasıl altmış beşinci hazîne 244
Fasıl yetmiş üçüncü hazîne: Mısır'da anbâr-ı Yûsuf'a gelen hubûbâtın hazînesin beyân eder 244
el-Fasl isnân ve hamsîn: Teşrîfât-ı kavânîn-i avâyid-i vüzerâ-yı Mısır 246
Paşanın hâss-ı hümâyûnu 246
Yeniçeri ağası 246
Çavuşlar kethudâsı 246
Müteferrikabaşı 246
Miskcibaşı 246
Anbâr emîni 246
Risâle ağası 247
Teşrîfât üzre paşadan ve mollâdan ve mîrîden alâ-tarîkı's-sadaka me'kûlât u meşrûbât ve gayrı alacak levâzımâtları kalır, anı beyân eder 247
el-Faslu's-sâlis ve hamsîn:
Menba'-ı esrâr merci'-i ebrâr kutb-ı Alevî Hazret-i Seyyid Ahmed el-Bedevî meşâyihlerinin alayların beyân eder 247
Evsâf-ı alay-ı mevlûd-ı Hazret-i İbrâhîm-i Dessûkî-i berrûkî(?) müvvelü'n-nühâs 248
Evsâf-ı mevlûd-ı Hazret-i şeyh Bekrîzâde 248
Mevlûd-ı âsitâne-i şeyh İbrâhîm-i Gülşenî 249
Evsâf-ı mevlûd-ı şeyh Ahmed er-Rufâ'î 250
Evsâf-ı mevlûd-ı şeyh Ömer ibnü'l-Fârız 250
Der beyân-ı keşf-i şeyh Muhammed-i Lebbânî 250
Evsâf-ı mevlûdu'n-nebî-i Ebussu'ûd el-Cârihî 251
Menâkıb-ı pîr-i fânî acîb [ü] garîb 251
Evsâf-ı mevlûdu'n-nebî-i Hazret-i İmâm eş-şâfi'î 251
Evsâf-ı mevlûdu'n-nebî be-âsitâne-i Hazret-i şeyh Ebü'l-Leys 252
Evsâf-ı mevlûd-ı şeyh Ukbe-i Cüheynî 252
Evsâf-ı mevlûd-ı şeyh şâhîn 252
Evsâf-ı mevlûd-ı şeyh Cûşî 252
Evsâf-ı mevlûd-ı Kademü'n-Nebî 252
Evsâf-ı mevlûd-ı sâdât hazretleri 252
Der beyân-ı menâkıb-ı sâdât Ebü't-tahsîs 252
Evsâf-ı mevlûdü'n-nebî-i şeyh Bekrî hazretleri 253

Evsâf-ı mevlûd-ı Ümmü'l-kıyâs 253
Evsâf-ı mevlûd-ı sânî der Ümmü'l-kıyâs 253
Mevlûd-ı Mahmûdiyye 253
Mevlûd-ı Emîrâhûriyye 253
Mevlûd-ı sâdât 253
Mevlûd-ı Sultân Kayıtbay 253
Mevlûd-ı İbrâhîm-i Gülşenî der tekye-i Bulak 253
Mevlûd-ı şeyh Bekrî eş-şeyh Taştûşî 253
Mevlûd-ı şeyh şa‘râvî 253
Mevlûd-ı şeyh Hanefî 253
Mevlûd-ı şeyh Halvetî 254
Mevlûdu'n-nebî der âsitâne-i Hazret-i İmâm Hüseyn 254
Kâ‘ide-i hüsniyyât-ı Mısır 254
el-Faslu'r-râbi‘ ve hamsîn: Mısır kavminin bu mevlûdlardan sonra zevk u safâ edecek hâs [u] âm içün mesîregâhların beyân eder 254
Beled-i teferrücgâh-ı Besâtîn 254
Teferrücgâh-ı Kademü'n-nebî 254
Mesîregâh-ı anbâr-ı Yûsuf Nebî 254
Ârâmgâh-ı Ümmü'l-kıyâs 254
Safâgâh-ı bâğ-ı Ravza 254
Temâşâgâh-ı şikârgâh-ı Cebeleyn-i Heremeyn 254
Mesîregâh-ı çerâgâh-ı emîrâhûr 255
Teferrücgâh-ı kasr-ı Bü'l-ayn-ı Tâhir Baybars 255
Teferrücgâh-ı Cümmeyzü'l-Abd 255
Mesîregâh-ı kasr-ı Sebtiyye 255
Teferrücgâh-ı Rıdvân Beğ bâğçesi 256
Seyrângâh-ı Tophâne 256
Mesîregâh-ı Beşbekiyye 256
şikârgâh-ı Ayn-ı Mûsâ 256
Mesîregâh-ı Ayn-ı şemsiyye 256
Teferrücgâh-ı Kasr-ı Gavriyye 256
Mesîregâh-ı ziyâretgâh-ı Bi’r-i Matariyye 256
Menâfi‘-i bi’r-i âb-ı Matariyye 257
Mesîregâh-ı Bi’r-i Mu‘azzama 257
Teferrücgâh-ı Bürketü'l-hac 257
Mesîregâh-ı kal‘a-i Sebîl-i Allâm 257
Mesîregâh-ı Âdiliyye 257
el-Faslu'l-hâmis ve hamsîn: Mısır'ın ağreb ü garâyibâtların ve ibret-nümâ tılısmât ve acâyibâtların ve halkının kâr [u] kisblerin beyân eder 258
Acîbe 258
Ve mine'l-garâyib 259
Ve mine'l-acâyib 259
Ve mine'l-acâyibi'l-garâyib 260
İbret-nümâ-yı sun‘-ı Hudâ 260
Ve mine't-te’sîri'l-haceri'l-acîbe 260
Ve min havâssi'l-hacerât 261
İbret-nümâ-yı arz-ı Mısır Bilâd-ı Mısır'da Arablar sıçan yer, derler, hakîkat imiş, ammâ ne gûne fâre idüğin anı beyân eder 261

Hikmet-i Hudâ nahl-i hûrmânın ve cevz-i küliserin benî âdem ile akrabâlığın beyân eder 261
Ve mine'l-acâyib 261
Ve mine'l-acâyib 262
Hâssa-i arz-ı Mısır 262
Ve amel-i nişâdır 262
Ve san‘at-ı amelî üzüm 262
Ve san‘at-ı amelî kavun ve karbuz 262
Havâss-ı hayvân-ı acîbe 262
Zikr-i ma‘âdin-i zeheb 262
İbret-nümâ-yı şehr-i Ayn-ı şems 263
Ve mine'l-acâyibü'l-garâyibden cebel-i Herâmân 263
Tetimme-i cebel-i Heremeyn oldur kim 265
Zikr-i ucûbe-i eşkâl-i tılısmât-ı Ebülhevl 265
İhsân-ı Hudâ berây-ı Mısır 266
Ve mine'l-mutalsamât 266
Ve min havâssi'l-hacer 266
Ve tılısmât-ı Ümmü'l-kıyâs 266
Ve diğer tılısmât-ı Mikyâs 266
Ve mine'l-istihrâcâtı'n-nücûm 266
Ve tılısmât-ı iç kal‘a 267
el-Faslu's-sâdis ve hamsîn:
Mısır'da hâsıl olup Rûm'da olmayan me’kûlât [u] meşrûbât ve nebâtât u müsmirâtları beyân eder 267
Beyâz hûrmâ 267
Sarı hûrmâ 267
Kırmızı hûrmâ 267
Mor hûrmâ 267
Siyâh hûrmâ 267
Hûrmâ-yı Elvâhî 267
Sa‘îdî 267
Hûrmâ-yı İsvânî 267
Âsî hûrmâ 267
Hûrmâ-yı tıyn 267
Hûrmâ-yı kaderî 267
Burullûsî 267
Soğan turşusu 267
Cübn-i hâlûm turşusu 267
Limon-ı kâtı‘u's-sümûm 267
Hummâs limonu 267
Turunc 268
Cümmeyz 268
Meyve-i nâbıka 268
Meyve-i hıyârşenbe 268
Serv ağacı 268
Dıraht-ı şâm fısdığı 268
Çam ağacı 268
Ceviz ağacı 268
Tesbîh dırahtı 268

Dıraht-ı santa 268
Sac ağacı 268
Kınâ ağacı 268
Dıraht-ı hınnâ-yı dest [ü] pây-i zenân 268
Söğüt ağacı 269
Kavak ağacı 269
Kara sakız ağacı 269
Dud ağacı 269
Mersin ağacı 269
Etle ağacı 269
Temirhindî ağacı 269
Cümmeyz ağacı 269
Seğsebân ağacı 269
el-Faslu's-sâbi‘ ve hamsîn: Mısır'ın hâk-i pâkinde hâsıl olan nebâtât makûlesi me’kûlâtların beyân eder 269
Mevz 269
Hıyâr 269
Acûr 269
Kıssa 269
Bıttîhu'l-asfer ya‘nî kavun 269
Karpuz 269
Mâvî karpuz 269
Abdüllâvî 269
Hikâyet 270
Acûru'l-ahzar 270
Habbü'l-lezîz 270
Kasabü's-sükker ya‘nî şeker kamışı 270
Kurkâs 270
Karnebît 270
Freng incîri 270
Levzü'n-nebî 270
Mülûhiyye 270
Bamya 270
Sarımsak 270
Ketân 270
Çivit 270
Bersîm 270
Reyhânî kamış 270
Mısır hasırı 270
Turmus 271
Gâsûl 271
Hülbe 271
Natrûn 271
Meşrûbâtları beyân eder 271
Subya ya‘nî pirinc bozası 271
Mavza 271
Berberîs 271
Hûrmâ arakı 271
Mâ’u'l-asel ya‘nî bal suyu 271

Beng-i bâde 271
Mâ‘î esrâr 271
Âb-ı ırka sûs ya‘nî biyan kökü suyu 271
Mâ-i temirhindî 271
el-Faslu's-sâmin ve hamsîn: Mısır'da olmayan sanâyi‘âtdan ve me’kûlât [u] menbûtât u hubûbâtları beyân eder 272
Me’kûlât hubûbât kısmından olmayanlar bunlardır 272
Eşcârâtdan olmayanlar 272
Mısır'da olmayan ma‘âdinleri bildirir 272
Hâsıl olan ma‘âdinleri bildirir 272
Mısır'da hâsıl olan şükûfeleri beyân eder 272
el-Faslu't-tâsi‘ ve hamsîn 272
Mısır'ın âb [u] havâsını ve halkının mümkin olduğu mertebe ef‘âl [u] ahvâlât bid‘atları ve hüsniyyâtların beyân eder 272
Bid‘at-ı ef‘âl-i hâkimân-ı Mısır 272
Esmâ-i fellâhîn-i Mısır 274
Zikr-i nisvân-ı sâhib-isyân 274
Esmâ’-i nisvân 275
Âyîn-i sûr-ı fellâhîn-i Mısır 275
Der vasf-ı tâc-ı Fir‘avn 276
Evsâf-ı sûr-ı hitân-ı bintân 276
Der vasf-ı sûr-ı hitân-ı sıbyân-ı tıflân 276
Hüsniyyât-ı ahâlî-i Mısır 277
Dîğer hüsniyyât-ı ehl-i Mısır 277
Diğer kâr-ı garâyib-i hüsniyyât 278
Kâr [u] kisb-i fukarâ-yı Mısır 278
Sergüzeştî 278
Der vasf-ı Melâmiyyûn 278
Der hakk-ı evsâf-ı mecâzibûn-ı ilâhî 278
el-Faslu sittîn: Mısır'da müstecâbü'd-da‘ve olan ulemâları ve meşâyihleri ve fuzalâ-yı dehrden ders-i âmları ve e’imme ve hutebâları beyân eder 279
eş-şeyh Ahmedü'l-Acemî 279
şeyhülislâm Boluvî Mustafâ Efendi 279
Ders-i âm Abdülkâdir Efendi 279
eş-şeyh Abdullâh-ı Mağribî 279
şeyh Ahmed-i Merhûmî 280
eş-şeyh Yahyâ Mağribî 280
şeyh Sâdât Ebü't-tahsîs 280
eş-şeyh Sâdât Alî Efendi 280
eş-şeyh Hazret-i Muhammed Bekrî 280
İbnü'ş-şeyh Çelebi Ebü'l-mevâhib 280
eş-şeyh Çelebi Zeynelâbidîn 280
eş-şeyh Seyyid Burhâneddîn-i Eğirdirî 280
eş-şeyh Seyyid İbrâhîm Çelebi Efendi 280
şeyh Mehemmed-i Geysûdâr 280
eş-şeyh Harâşî 280
eş-şeyh Ayyâşî 280
eş-şeyh (---) Abbârî 280
eş-şeyh Ahmed-i İskenderânî 280

eş-şeyh Bekrîzâde Efendi şeyhü'l-a‘zam ve hümâmü'l-muhterem 281
Nakîbü'l-eşrâf Seyyid Mehemmed Efendi ibn Seyyid Burhâneddin Efendi 281
Seyyidinâ Hâkim Beylûnîzâde 281
Hatîb şeyh şâhîn 281
Seyyid Ahmed-i Cizî 281
Seyyid Tâcüddîn 281
Kadıasker İshâkzâde 281
Kadıasker Hısım Abdülbâkî Efendi 281
Kadıasker Kebîrîzâde 281
Kadıasker Tezkireci Efendi 281
Kadıasker Uşşâkîzâde 281
Kadıasker (---) Hıfzî Efendi 281
Kerâmât-ı sıbyân-ı garîbe 282
Sırr-ı acîbe-i diğer 282
el-Faslu'l-hâdî ve sittîn: Mısır'da hukûkun kesb etdiğimiz velî-i ni‘am efendilerimiz mîrimîrânları ve hânedân sâhibi a‘yânları beyân eder 282
Emîrü'l-hac Özbek Beğ ibn Ebüşşevârib 282
Novalı Beğ 282
Kansu Beğ 282
Mülakkab Alî Beğ 282
Ramazân Beğ 282
Kâsım Beğ 282
Abdullâh Beğ 282
Zülfikâr Beğ 282
Dilâver Beğ 282
Ivaz Beğ 282
Süleymân Beğ 282
Defterdâr Hüseyin Beğ 282
Kaytâs Beğ 282
Emîrü'l-hac Yûsuf Beğ 283
Baklacı Mehemmed Beğ 283
Bıyıklı Mehemmed Beğ 283
Cündî Mehemmed Beğ 283
Kör Ömer Beğ 283
İbrâhîm Beğ 283
Mûsâ Beğ 283
Habeşli Mehemmed Beğ 283
Çınâr Mustafâ Beğ 283
Hüseyin Beğ 283
Velî-i ni‘am yeniçeri ağası Koca Mustafâ Ağa 283
Mazlûm Alî Ağa 283
el-Faslu's-sânî ve sittîn: Mısır'ın ilm-i nücûm ve ilm-i hey’et ve ilm-i usturlâb üzre ekâlîmin ve arz-ı beledin ve tûl-i nehârın ve tâli‘-i nücûmun ve beyne's-semâ’i ve'l-arz ne kadar mîldir ve rûy-ı dünyâ ne kadar mîldir anı beyân eder 283
İklîm-i evvel 285
İklîm-i hâmis 285
Ekâlîm-i sâdis 285
İklîm-i sâbi‘ 285

İklîm-i evvel 286
İklîm-i sânî 286
İklîm-i sâlis 286
İklîm-i râbi‘ 286
İklîm-i hâmis 286
İklîm-i sâdis 286
İklîm-i sâbi‘ 287
Zikr-i evsâf-ı ekâlîm-i seb‘a be-nev‘-i dîğer 287
iklîm-i evvel 287
İklîm-i sânî 287
İklîm-i sâlis 287
İklîm-i râbi‘ 287
İklîm-i hâmis 287
İklîm-i sâdis 287
İklîm-i sâbi‘ 287
Nev‘-i diğer evsâf-ı ekâlîm-i seb‘a 288
İklîm-i evvel 288
İklîm-i sânî 288
İklîm-i sâlis 288
İklîm-i râbi‘ 288
İklîm-i hâmis 288
İklîm-i sâdis 288
İklîm-i sâbi‘ 288
Dârü'l-mülk-i Mısır 288
el-Faslu's-sâlis ve sittîn:
Mısır'ın karâfelerinde civâr-ı rahmete vâsıl olan selâtîn-i mâzî ve ulemâ ve meşâyih kadı ve kibâr-ı evliyânın «—UA YE emrine râzî olan Sahâbe-i kirâmın ve e’imme-i müctehidînin merâkıd-ı pür-envârların beyân eder 289
Âlem-i seyâhatimizde ol cebel-i mübârekde ale't-tertîb ziyâret etdiğimiz kibâr-ı evliyâları ve müctehidîn ve meşâyih-i sulehâları ve selef mülûkların beyân ed er 289
Ebû Abdullâh Amr ibnü'l-Âs bin Hâşim bin Sa‘îd bin Sa‘d bin Amr ibn Heyzum ibn Ka‘b ibn Luey ibn Gâlib ibn Fihr 289
Kabr-i Ebû Nasrü'l-Gaffârî 289
Kabr-i Hazret-i Abdullâh bin Hâris bin Hürrürrüşdî 289
Hazret-i Yûsuf karındaşı Hazret-i İbn Yâmen ibn Hazret-i Ya‘kûb ve dahi Hazret-i Yûsuf oğlu Hazret-i Efrâyim 289
Ziyâretgâh-ı mescid-i Hazret-i Mûsâ. 289
Tennûr-ı Fir‘avn 290
Vâdî'l-Müsta‘fîn 290
Vâdî'l-Melik 290
Vâdî'l-Leylâ 290
Ziyâretgâh-ı mescid-i Hazret-i Hârûn ahî Hazret-i Mûsâ 290
Mescid-i Hazretü'z-Zübeyr ve mescidü's-Sahrâ 290
Mescidü'd-Deylemî 290
Mescidü'ş-şerîfi'l-Cürcânî 290
Mescid-i Ma‘rûf 290
Mescid-i Mahmûd 290

Mescidü'l-Velve 290
Kabr-i şakîk Bostânü'r-Râ‘î hazretleri ve kabr-i Seyyidler [Bo]stanü'r-Râ‘î hazretleri 290
Kabr-i Abdullâh bin Hâris 290
Kabr-i Abdullâh ibn Hudâfettü's-Sehmî 290
Kabr-i Emîrü'r-Rûm Abdullâh ibn Hudâfe 290
kabr-i Hazret-i şeyh Ukbe ibn Âmirü'l-Cüheynî, ... 290
Meşhed-i Hazret-i Sitti Nefîse 291
Kubbe-i pür-envârının kıblesi cânibinde bir kubbe-i âlî içinde olan evlâd-ı zevi'l-ihtirâmları ve âl-i Abbâsiyân'dan mülûk-i mâzî hulefâları beyân eder 291
Meşhed-i Hazret-i Sultân İmâm Zeynelâbidîn ibn İmâm Hüseyn ibn Alî ibn Ebî Tâlib 292
Ziyâretgâh-ı ümmet-i Tâbi‘în 292
Kubûr-ı eşrâf-ı Mekke 293
Ziyâret etdiklerimiz beyân eder 296
Meşhed-i hazret-i şeyhü'ş-şüyûh el-imâmü'l-hümâm el-âlimü'l-allâme cenâbü'l-enâm merkadü'l-mürîd minhâcu's-sâlikîn ve matlûbu't-tâlibîn Hazret-i İmâm şâfi‘î 296
Kabr-i eş-şeyh el-Fakîh el-İmâmü'z-zâhid Hazret-i İmâm Ebü'l-Leys bin Seyyid Abdurrahmân Ebü'l-Hâris 298
Kabr-i Dâvûd Paşa 298
şeyh şâhîn 298
eş-şeyh Muhammed el-Ankâ 298
eş-şeyh Abdullâh el-Ukâb 298
eş-şeyh İdrîs ibn el-Abbâs, ... 298
Kabr-i eş-şeyh Abdullâh-ı Irâkî 298
Kabr-i eş-şeyh Ebûbekir el-Mu‘arrefü'l-Kavm 298
Meşhed-i Kabrü't-Tavîl 298
Kabr-i eş-şeyh Ebûbekir es-Süleymânî. 299
Ziyâret-i el-Vezir Sultân Nâsıruddîn 299
Makâm-ı Hazret-i Mûsâ 299
Ziyâret-i eş-şeyh Hasan el-şâzilî 299
Kabr-i eş-şeyh Sâkiniyye 299
Ziyâret-i eş-şeyh Merzûk-ı Kifâfî 299
eş-şeyh Muhammed Inânî 299
Kabr-i eş-şeyh Hanefî 299
Ziyâret-i azîm-i eş-şeyh şa‘râvî 299
Ziyâret-i Sultân Aybeğ et-Türkmânî 299
Hulefâ-yı Abbâsiyân'dan ibtidâ Mısır'a mâlik olanlardan el-Mustansır Billâh'dır 299
Kabr-i el-Mütevekkil 300
Meşhed-i Hâkim Bi-emrillâh 300
Kabr-i el-Hâkim Bi-emrillâh Ahmed ibn el-Müstekfî Billâh Süleymân 300
Meşhed-i el-Muktazıd Billâh 300
Meşhed-i el-Mütevekkil Alallâh Muhammed ibn el-Muktazıd Billâh Ebûbekir 300
Meşhed-i el-Vâsık Bi-emrillâh Ömer bin İbrâhîm ibnü'l-Müstemsik Billâh ibn Hâkim Bi-emrillâh 300
Meşhed-i el-Muktazıd Billâh Dâvûd bin el-Mütevekkil Alallâh Muhammed 300
Meşhed-i el-Müstekfî Billâh Süleymân bin el-Mütevekkil Alallâh Muhammed 300
Meşhed-i el-Müstencid Billâh Yûsuf ibn el-Mütevekkil Alallâh Muhammed 300

Meşhed-i el-Mütevekkil Alallâh Abdülaziz bin Ya‘kûb ibn el-Mütevekkil Alallâh..... 300
Meşhed-i el-Müstemsik Billâh 301
Zikr-i ahvâl-i merâkıd-ı selâtîn-i Mısır min Benî Eyyûbiyân bin şâd el-Kürdî el-Melikü'n-Nâsır Salâhaddîn Yûsuf bin Eyyûb şâdî el-Kürdî 301
Meşhed-i el-Melikü'l-Kâmil 301
Meşhed-i el-Melikü'l-Eşref Halîl ibn Kalavân 301
Meşhed-i el-Melikü'l-Azîz Osmân ibn el-Melikü'n-Nâsır Salâhaddîn Yûsuf 301
el-Melikü'l-Efdal..... 301
Kabr-i el-Melikü'l-Eşref Eyyûbiyân 301
Meşhed-i el-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb bin el-Melikü'l-Kâmil Muhammed 301
Meşhed-i el-Melikü'l-Mu‘azzam Tûrân şâh ibn el-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb..... 301
Kabr-i el-Melik Esedüddîn şîrkûhîn şâdî el-Kürdî 302
Ziyâret-i el-Melik Sultân Mü’eyyed min İndillâh 302
Kırklar makâmı..... 302
Kabr-i el-Melikü'l-Muzaffer Ebüssa‘âde..... 302
Kabr-i el-Melikü't-Tâhir Ebü'l-feth Tatarî..... 302
Kabr-i el-Melikü'l-Azîz ibn el-Melikü'l-Eşref..... 302
Kabr-i el-Melik Cemâleddîn..... 302
Kabr-i el-Melikü'l-Azîz İmâdü'd-devle ibn Salâhaddîn Yûsuf..... 302
Kabr-i el-Melikü'l-Mu‘izzüddîn 302
Kabr-i Ezher-i May Bornuvî..... 302
Kabr-i el-Melik Seyfüddîn bin Ebûbekir bin Eyyûb 302
Meşhed-i el-Melik Sultân Tumanbay ma‘a Sultân Muhammed ibn Sultân Gavrî 302
Kabr-i ziyâret-i eş-şeyh Zennûn-ı Mısrî 302
Ziyâret-i hazret-i eş-şeyh Ebüssu‘ûd-ı Cârihî..... 302
Ziyâret-i meşhed-i re’s-i Hazret-i İmâm Hüseyin ibn İmâm Alî ibn Ebî Tâlib,..... 302
Ziyâret-i eş-şeyh Sultânü'l-uşşâkîn Hazret-i Ömer ibn el-Fârız el-Hameviyyü'l-Mısrî..... 303
Ziyâret-i eş-şeyh Cûşî..... 303
şeyh Muhammed-i Gamrâvî 303
şeyh Alî Mağribî..... 303
eş-şeyh Receb şâh-ı Vanî..... 303
eş-şeyh Ma‘sûm-ı Belgradî..... 304
eş-şeyh Muhammed-i Fereskûrî ma‘a eş-şeyh Merdemî Tarabuzonî..... 304
eş-şeyh Hazret-i Abdullâh-ı Mağâverî..... 304
Makâm-ı Hazret-i Mûsâ..... 304
Kabr-i eş-şeyh Îsâ 304
Ziyâret-i eş-şeyh Sâdât-i Mağribî 304
Ziyâret-i Ebussu‘ûd Ebü'l-aşâyir 304
Ziyâret-i eş-şeyh Ahmed-i Rufâ‘î..... 304
Kutb-ı âfâk eş-şeyh-i ale'l-ıtlâk Hazret-i eş-şeyh [P 257b] şemseddîn el-Hanefî..... 304
Ziyâret-i Hazret-i Ebû Hüreyre,..... 304
Zikr-i evsâf-ı mevlûdu'n-nebî-i Hazret-i Ebû Hüreyre 305
İbret-nümâ-yı diğer..... 305
Kabr-i eş-şeyh Hazret-i (---) Halvetî 306
Kabr-i Ayn-ı Gazâlî, ... 306
Kabr-i eş-şeyh Abdullâh Ensârî..... 306
eş-şeyh (---)..... 306

eş-şeyh Muhammed el-Ensârî ve eş-şeyh Ahmed el-Muttakî ve eş-şeyh Abdullâh el-Yemenî ez-Zeyla‘î 306
eş-şeyh Hazret-i Sâriyetü'l-Cebel 306
Kabr-i Sitti Âsiye Ana 306
Kabr-i Abdullâh ibn Tâhir 306
Kabr-i el-Melik Mervân-ı Hımâr 306
Kabr-i eş-şeyh Abdullâh ibn Amr ibnü'l-Âs 307
Ziyâret-i eş-şeyh Celâleddîn-i Süyûtî 307
es-Sultân Câvlî hazretleri 307
Kabr-i eş-şeyh Seyyid Hüseyn-i Ahlâtî 307
eş-şeyh Bedreddîn bin Mehemmed bin İsrâ‘îl bin Abdülazîz 307
Kabr-i İbrâhîm-i Gülşenî 307
Kabr-i eş-şeyh Hamûde 307
Ziyâret-i eş-şeyh Hazret-i Yûsuf el-Acemî 307
Kabr-i eş-şeyh Tâcüddîn 307
eş-şeyh Evlâd-ı İnân, ... 307
eş-şeyh Ebü'l-beşer 307
Kabr-i eş-şeyh Hazret-i İbrâhîm-i Lakkânî 307
Kabr-i eş-şeyh Bedreddîn el-Karâfî 307
eş-şeyh Sâlih-i Balkanî 307
Ziyâretgâh-ı âsitâne-i nesl-i Ebâ Bekir es-Sıddîk 307
İbn şeyh Muhammed el-Bekrî 307
Ziyâret-i Gâzî Kertbay 308
Ziyâret-i Hazret-i İbrâhîm-i Gülşenî 308
İbn Ahmed-i Hayâlî 308
eş-şeyh İbn Alî Safvetî 308
İbn eş-şeyh Hasan Efendi 308
Kabr-i eş-şeyh Bağdâdî 308
Kabr-i eş-şeyh Huveydî 308
Kabr-i el-Mevlâ Alî ibn Gânim el-Makdisî 308
el-Mevlâ Bedrî Çelebi 308
Kabr-i el-Mevlâ Ma‘rûf Efendi 308
Kabr-i eş-şeyh el-Fâzıl Emîn 308
Kabr-i eş-şeyh Sinân Efendi 308
Kabr-i el-Mevlâ Küçük Mahmûdzâde Abdullâh Efendi 308
Kabr-i eş-şeyh Mehemmed ibn Mehemmed 308
Meşhed-i el-Mevlâ Zahîreddîn-i Erdebilî 309
Kabr-i el-Mevlâ Hüseyin Paşazâde Efendi 309
Kabr-i el-Mevlâ Mehemmed Ehlî Efendi 309
Kabr-i el-Mevlâ Abdülbâkî eş-şehîr Tursunzâde Efendi 309
Kabr-i el-Mevlâ Mi‘mârzâde Mustafâ bin Mehemmed 309
Kabr-i eş-şeyh Ebûbekir el-Kefevî 309
Kabr-i el-Mevlânâ el-Fâzıl Rızâyî Mehemmed Çelebi 309
Kabr-i Mevlânâ Cemâlîzâde 309
Merhûm ve mağfûrun-leh sultân-ı a‘lemü'l-ulemâ ve efdalü'l-fudalâ hazret-i şeyhü'ş-şüyûh Alî şümürlisî rahmetullâhi aleyh hazretlerinin keşf [ü] kerâmâtın beyân eder 310
Kabr-i eş-şeyh İsmâ‘îl-i Sanâfîrî 311

el-Faslu'r-râbi‘ ve sittîn: Ümmü Dünyâ Mısır'da bu ziyâret etdiğimiz sultânların tarîk-ı âmların ve cümle a‘yân-ı kibârın râh [u] mahalleleri ismin beyân eder 311
Evsâf-ı tetimme-i şâhrâh-ı Mısır-ı Kâhire 312
el-Faslu'l-hâmis ve sittîn: Bin seksen üç târîhinde Sultân Seyyid Ahmed el-Bedevî ziyâreti mevlûduna ve bender-i Dimyât ve bender-i Reşîd ve bender-i İskenderiyye ve gayrı kurâ ve kasabât [u] belîdeler seyâhatine gitdiğimiz menâzilleri ve âsitâneleri beyân eder 312
Kasaba-i şubre 314
Cezîre-i Batnü'l-bakar 314
Kantaratü'l-Melikü't-Tâhir 314
Karye-i Mısrahîm 314
Karye-i İfrît, ... 314
Menzil-i kasaba-i Tüffâhiyye 315
Merkad-i Seyyid Dâvûd el-Azeb 315
Karye-i Mebhûm ve karye-i şubreteyn 315
Evsâf-ı menzil-i kasaba-i Zifte 315
Evsâf-ı şehr-i Zifte 315
Evsâf-ı şehr-i azîm Mît Gamr 316
Ziyâretlerin beyân eder 316
Karye-i şirsine 316
Evsâf-ı taht-ı kadîm ve şehr-i azîm Menûf 316
Ulu Câmi‘ 318
Câmi‘ü's-Suvvîn 318
Câmi‘-i şeyh Mûsâ 318
Ziyâretgâh-ı Menûf 319
eş-şeyh Süleymân-ı Bagavî 319
eş-şeyh Ze'l-kevn(?) 319
Menzil-i karye-i Sirsine 319
Beled-i Tûh-ı Nasârâ 319
Evsâf-ı menzil-i kasaba-i Tanta hâk-i amber-pâk-i âsitân-ı âşiyâne-i Ebülyetâmîn Sultân-ı Alevî Hazret-i kutbü'l-aktâb Seyyid Ahmed el-Bedevî 320
Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Kayıtbay 320
Evsâf-ı âsitâne-i Seyyid Ahmed el-Bedevî 320
Evsâf-ı hırka (Sultân Bedevî'nin) ve destâr-ı (Sultân Bedevî'nin) şerîf 322
Evsâf-ı ziyâret-i eş-şeyh Abdü'l-âl 322
Bu Sultân Bedevî hazretlerinin tarîkında olup Tanta şehrinin enderûn [u] bîrûnunda medfûn olan evliyâları beyân eder 323
eş-şeyh İbrâhîm-i Metbûlî câmi‘i 323
Hikmet-i acîbe, ... 323
Menâkıb-ı Bedevî 324
Evsâf-ı mevlûd-ı Seyyid Ahmed el-Bedevî be-sahrâ-yı Tanta 324
Evsâf-ı bâzbâzân-ı ayyârân-ı ferzendegân ârifân pehlivânân-ı rûy-ı cihân 327
Kâr-ı acîbeyi beyân eder 327
Garîbe 327
Dîğer acîbe 328
İbret-nümâ-yı dîğer 328
Evsâf-ı kasaba-i Mahalletü'l-Merhûm 331
Câmi‘ü'l-kebîr 332
Seng-i garâyib 332

Ziyâretgâh-ı Mahalletü'l-Merhûm 332
eş-şeyh Hazret-i Abdülvahhâb-ı Cevherî..... 332
eş-şeyh Abdullâh-ı Vâsıtî 332
eş-şeyh Alî-i Acemî ve eş-şeyh Mansûr-ı Endelûsî..... 332
eş-şeyh Seyyid Osmân es-Sayyâdî 332
Kabr-i selâs ahavât, eş-şeyh Allâme ve eş-şeyh Deyyân ve eş-şeyh Ömer..... 332
eş-şeyh Seyyid Muhammed-i Acemî..... 333
eş-şeyh Seydî Yûsuf 333
Seyyid Abdurrahmân..... 333
eş-şeyh Seyyid Abdurrahmân-ı Süveydî 333
Evsâf-ı kasaba-i Âbyâr 333
Câmi‘ü'l-kebîr..... 333
Câmi‘-i eş-şeyh hazret-i Ahmed el-Becim 333
Câmi-i Zâviyetü's-Sûk 333
Ziyâretleri beyân eder..... 334
Evsâf-ı belde-i kadîm ve şehr-i azîm Nehâriyye 334
Câmi‘-i Seyyid Nâsıruddîn Ebü'l-amâyim..... 335
Câmi‘ü'l-Acemî..... 335
Câmi‘ü'l-Hanefî 335
Câmi‘-i Seyyid Ahmedü's-Sevvâh..... 335
Câmi‘ü'l-Hacı Mansûr-ı Mağrib 335
İbret-nümâ-yı azîm 335
Evsâf-ı ziyâretgâh-ı kibâr-ı evliyâullâh-ı şehr-i Nehâriyye 336
Menâkıb-ı eş-şeyh Muhammed ibn Zeyn 336
Ziyâret-i eş-şeyh Seyyid Hasan-ı Kasûrî. 336
Kabr-i eş-şeyh Hüseyin..... 337
eş-şeyh İbrâhîm Kureyha. 337
Kabr-i eş-şeyh Sencemî 337
Ziyâret-i eş-şeyh Nâsıruddîn Ebü'l-amâyim 337
Kabr-i eş-şeyh Seyyid Alî Vahîş. 337
Kabr-i eş-şeyh Hüseyn el-Acemî..... 337
Kabr-i eş-şeyh Osmân el-Hanefî 337
Ziyâret-i eş-şeyh Bilâl-i Ensârî..... 337
Ziyâret-i Sitti Rukıyye 337
Kabr-i eş-şeyh Ahmed es-Sevvâh..... 337
eş-şeyh Nasreddîn Ebü'l-ûlâ 337
Ziyâretgâh-ı Evliyâ-yı Seb‘a..... 337
eş-şeyh Yûsuf el-Acemî..... 337
Kabr-i eş-şeyh Alî Refî‘î 337
Kabr-i eş-şeyh Abdullâh. 337
Ziyâret-i eş-şeyh Muhammed el-Hicâzî 337
Beled-i Kuleyb..... 337
Ziyâret-i eş-şeyh Seyyid Abdüsselâm-ı Kuleybî 337
eş-şeyh Seyyid Abdülvâhid 337
Mevlûd-ı Nehâriyye cem‘iyyetin beyân eder 337
Beled-i Farasdak 338
Evsâf-ı kasaba-i Mahalle-i Sâ..... 338
Evsâf-ı Mahalle-i Ebû Alî..... 338
Beled-i Mecnûn 338

Evsâf-ı kasaba-i Hazret-i İbrâhîm-i Dessûkî 338
Evsâf-ı ziyâretgâh-ı berûkî Hazret-i kutbü'l-aktâb İbrâhîm-i Dessûkî 338
Menâkıb-ı dîger 339
eş-şeyh Seyyid Mûsâ hazretleri 340
eş-şeyh Abdullâh Ebüttuyûr ibn şeyh Mûsâ hazretleri 340
Beled-i Merkâs 341
eş-şeyh Hazret-i Ebülmecd 341
Beled-i Rahmâniyye 342
eş-şeyh Seyyid Nefîs 342
eş-şeyh Seyyid Muhammed 342
eş-şeyh Seyyid Süleymân 342
şehr-i Demenhûr'da Ebürrîş hazretleri mevlûduna gitdiğimiz menâzilleri beyân eder ... 342
Beled-i Dâvûdiyye 342
eş-şeyh Atâullâh Senhûrî 342
Beled-i Senhûr 342
Evsâf-ı şehr-i kadîm ve taht-ı azîm Demenhûr 342
Cebel-i Ahzar'dan berü gelen âsî Urbânlar bunlardır kim zikr olunur 342
Câmi‘-i Emîr Âmir 343
Câmi‘-i Ebussu‘ûd 343
Câmi‘u't-Tevbe ve Câmi‘u'l-Arab 343
Câmi‘-i Merhûm 344
Câmi‘-i Sultân Kayıtbay' 344
Câmi‘-i eş-şeyh Ahmedî Devâvî 344
Câmi‘-i Hazret-i Ebürrîş 344
Câmi‘ü'l-Abbâs 344
Câmi‘-i Kırklar. 344
Bu şehr-i Demenhûr'un enderûn [u] bîrûnunda âsûde olan kibâr-ı evliyâları beyân eder 345
Menâkıb-ı evlâd-ı zevî'l-ihtirâmından eş-şeyh Seyyid şemsüddîn-i Demenhûrî 345
eş-şeyh Âsım ibnü'ş-şeyh Ebürrîş 347
Ziyâret-i eş-şeyh Seyyid Atıyye 347
Kabr-i eş-şeyh Ebû Hevâş 347
eş-şeyh Hazret-i Muhammed el-Edîb 347
eş-şeyh Seyyid Ahmed Ebülabbâs eş-şâtır 347
el-Hacı Muhammed es-Süyûfî 347
eş-şeyh Alî-i Sakatî 347
eş-şeyh Alî-i Tancavî 347
eş-şeyh Nâsıruddîn-i Fasî 347
eş-şeyh şehzâde Yahyaddîn ibn Sultân Nâsıruddîn, sultân-ı Mısır 347
eş-şeyh Muhammed el-Acemî. 347
eş-şeyha Sitti Ümmü şeyh İsmâ‘îl. 347
eş-şeyh Hazrâ. 347
eş-şeyh Burhâneddîn 347
şehrin enderûn [u] birûnunda âsûde olan kibâr-ı kümmelînleri beyân eder 347
eş-şeyh Muhammed-i Ensârî 347
eş-şeyh Ebussu‘ûd-ı Demenhûrî 347
eş-şeyh Mücâhid 347
eş-şeyh şa‘bân 347
eş-şeyh Ahmed-i Dâvûdî 347

Ziyâret-i câmi‘-i Kırklar. 348
Kabr-i eş-şeyh Ebâ şühbe. 348
Merkad-ı pür-envâr-ı eş-şeyh Ebû Ya‘kûb 348
Hikmet-i acîbe 348
Evsâf-ı şehr-i kadîm Hûş-ı Îsâ 348
Menâkıb-ı mecâzibûn 349
Der beyân-ı Medînetü'l-Ukâb 349
Beled-i Cebel-i Kâsım Beğ 350
Beled-i Bastıra 350
Beled-i Zerkûn 350
Beled-i Zâviyetü'l-Gazâl 350
Beled-i Nâsırıyye 350
İskenderiyye şehrine azîmet etdiğimiz menâzilleri ve kurâları beyân eder 350
Beled-i Sintâv 350
eş-şeyh Ebûbekir Sintâvî 350
Beled-i Bersîk 350
Beled-i Nahl 350
Beled-i Ebû Hızır 350
Beledü'l-Kurâvî 350
Beledü'l-Kâfile 350
Beled-i Desûş 350
Beled-i Bürke 350
Beled-i kebîr Ruveyhib 351
Evsâf-ı metâ‘-ı sun‘-ı Hudâ be-karye-i Ruveyhib 351
Hâssa-i sânî 351
Hâssa-i sâlis 351
Hâssa-i râbi‘ 351
Hâssa-i hâmis 351
Hâssa-i sâdis, hikmet-i Hallâk-ı âlem 351
eş-şeyh Seyyid Îsâ hazretleri 351
Hâssa-i sâbi‘ 352
Beled-i Lûkûn. 352
Beled-i Bürke 352
Beled-i Keryûn. 352
Beled-i Mu‘allefî. 352
Beled-i Akerîş el-Bestelkûn el-beyza 352
Beledü'l-cinân 352
Evsâf-ı bilâd-ı köhne ve dâr-ı kehene hısn-ı hasîn ve sedd-i İskender-i metîn kal‘a-i İskenderiyye gevhernigîn 352
Der beyân-ı feth-i kal‘a-i İskenderiyye 354
Der beyân-ı sebeb-i harâbî-i menâr-ı Markab-ı İskenderiyye 355
Evsâf-ı eşkâl-i cirm-i kal‘a-i İskender-i Kübrâ 358
Kal‘a-i İskenderiyye'nin dâ’iren-mâdâr cirmin beyân eder 358
İlâ-hâze'l-ân kal‘a derûnunda bakıyyetü'l-amâr olan âsâr-ı binâları beyân eder 361
Kal‘a içinde ma‘mûr kalan imâretleri beyân eder 361
Seyyid İbrâhîm-i Dessûkî câmi‘i 361
Câmi‘u's-Safvân 361
Câmi‘-i Attârîn 361
Evsâf-ı Câmi‘ü'l-Garb 362

Hikmet-i Hudâ 362
Tekye-i şeyh Mûsâ 363
Câmi‘-i Hazret-i Ömer 363
Sinân Paşa câmi‘i 363
Evsâf-ı Galyon limanı 364
Evsâf-ı kal‘a-i Garbî 364
Evsâf-ı kal‘a-i şarkî 365
Evsâf-ı Kadırga limanı 365
Evsâf-ı kal‘a-i Kadırga limanı 365
Bilâd-ı kadîm şehr-i İskenderiyye'de âsûde olan kibâr-ı kümmelîn evliyâullâhları ve selâtîn-i selefleri ve sâ’ir sulehâ-yı ümmetden a‘yân-ı kibârın merâkıd-ı pür-envârların beyân eder 366
Hazret-i Seyyid Ebülabbâs-ı Mürsî 366
eş-şeyh Hazret-i Seyyid Yûsuf el-Acemî 366
eş-şeyh Hazret-i Yâkût el-Arşî 366
Hazret-i Sa‘d İbn Ebî Vakkâs 366
Hazret-i Selâm Selâm Nâsıruddîn 367
Seyyidî Abdullâh el-Megâverî hazretleri 367
eş-şeyh Hazret-i Seyyid Abdullâh el-Berkî 367
Seyyid Abdullâh el-Hicâzî 367
eş-şeyh Seyyid Abdurrezzâk 367
Hazret-i Dânyâl 367
eş-şeyh Seyyidî Hakûk 367
Seyyidî Dâvûd eş-şâzilî 367
es-Seyyidî Ebûbekr et-Tartûsî 367
eş-şeyh Cemâleddîn Ebû Ömer bin Osmân bin Ömer bin Ebû Bekir bin Yûnus ibn Hâcib 367
eş-şeyh Hazret-i Âmir el-Fevvâl 367
Seyyid Muhammed hazretleri 367
Hazret-i eş-şeyh Kâsım el-Kebbârî 367
Hazret-i eş-şeyh şâtibî 367
eş-şeyh Seydî Aruz 368
eş-şeyh şehâbeddîn-i Remlevî 368
eş-şeyh şücâ‘uddîn 368
Alemdâr-ı Resûlullâh eş-şeyh şâduddîn 368
Makâm-ı Hazret-i Hızır 368
eş-şeyh Muhammed-i Deylemî 368
eş-şeyh Alî-i Merankeşî 368
Câbirü'l-Ensârî hazretleri 368
es-Sultân Müsta‘în Billâh 368
es-Sultân Kâ’im Bi-emrillâh Hamza ibnü'l-Mütevekkil Alallâh Muhammed 368
el-Mevlâ Haydar Efendi 368
el-Mevlâ Muhteşem Rıdvân Efendi 368
Melik Mukavkıs 368
Evsâf-ı kal‘a-i Ebûkîr 369
Ve mine'l-acâyib 371
Hân-ı Ma‘diye-i Lestûn 371
Evsâf-ı kasaba-i Utku 371
Bu şehirde medfûn olan kibâr-ı evliyâları beyân eder 372

Evsâf-ı şehr-i müzeyyen bender-i Reşîd 372
Câmi‘-i Zağlûl Muhammed 373
Câmi‘-i Tak Nehîme 373
Câmi‘-i Abdullâh 373
Câmi‘u'l-Hâce 373
Emîr Ahmed Ağa câmi‘i 373
el-Hacı Cemâleddîn Ağa câmi‘i 373
Câmi‘u'z-Zemîn 373
Câmi-i A‘râkî 373
Câmi‘-i eş-şeyh Nesî 374
Bu şehrin enderûn [u] bîrûnunda âsûde olan kibâr-ı evliyâullâhları ayân u beyân ed er 375
Evsâf-ı kal‘a-i Reşîd 375
Hüseyn-i Kürdî hazretleri 375
Kal‘a-i harâb-ı Sarı Ahmed Paşa 375
Sarıca Ahmed Dede 375
Evsâf-ı boğaz-ı Reşîd ya‘nî sedd-i girdâb-ı Merecü'l-bahreyn 376
Makâm-ı Hızır 376
Makâm-ı Hazret-i Mûsâ 376
el-Faslu's-sâdis ve sittîn: ehr-i Reşîd'den Ümmü Dünyâ Mısır'a giderken Nîl-i mübârekin iki cânibinde seyr [ü] temâşâ etdiğimiz kurâ ve kasabâtları ve ma‘mûr [u] âbâdân şehirleri beyân eder 377
Ziyâret-i Köm Efrâh 377
Karye-i İzbetü'l-Ma‘dî 377
Ziyâret-i eş-şeyh Osmân-ı Taştûşî 377
Beled-i Hadiyye 377
şeyh Câbir 377
Kasaba-i Mahalletü'l-emir 377
Kasaba-i şîrîn Birimbâl 377
Mahalle-i Diyey kasabası 377
Kasaba-i İdfîne 377
Evsâf-ı kasaba-i mahalle-i Mutûbis 377
Mahalle-i Cemşîre 377
Mahalle-i Fezâre 377
Evsâf-ı mahalle-i Deyrût 378
Evsâf-ı mahalle-i Sindiyûn 378
Mahalle-i ma‘mûr-ı Atıf 378
Evsâf-ı kasaba-i Füvve 378
Mahalle-i şürefâ 378
Mahalle-i şûrûm Beğ 378
Mahalle-i Sâlimiyye 378
Mahalle-i Mâlik 378
Mahalle-i şûmûhzât 378
Mahalle-i Rahmâniyye 378
Mahalle-i İbrâhîm-i Dessûkî 378
Mahalle-i Ebû Alî 378
Beled-i Merkâs 378
Mahalle-i Diyey-i Kebîr 379
Mahalle-i şibir Hîs 379

Mahalle-i şibir Rîş 379
Mahalle-i Mît Cenâh 379
Mahalle-i Mihalicse 379
Mahalle-i Sâh 379
Mahalle-i Kefr-i Cedîd 379
Mahalle-i Nakle 379
Mahalle-i Farasdak 379
Mahalle-i İşlîmiyye 379
Mahalle-i Tâhiriyye 379
Mahalle-i Kefr-i Ziyâd 379
Mahalle-i şâbûr 379
Mahalle-i Selimûn 379
Mahalle-i Kefr-i Nâhe 379
Mahalle-i Kefr-i Cedîd 380
Mahalle-i Ebû Ahmed 380
Mahalle-i Buhayre 380
Mahalle-i Zağîre 380
Mahalle-i Tunûb 380
Mahalle-i Emrûz 380
Mahalle-i Tayerne 380
Mahalle-i Alkame-i Ebülcâvî 380
Mahalle-i Temâliyye 380
Mahalle-i Cizî 380
Evsâf-ı mahalle-i Tarrâne 380
Sun‘-ı Hudâ natrûn ma‘âdinin beyân eder 380
Mahalle-i Zâviye 381
Mahalle-i Ebû Nişâne 381
Mahalle-i İşmûn Çûreys 381
Kefr-i Çerkes 381
Mahalle-i Kuta 381
Mahalle-i Ümmü Dînâr 381
Mahalle-i şirâvî ve Mahalle-i Derâvî 381
Beled-i Bârûdhâne 382
Mahalle-i şîrîn şubre 382
Mahalle-i Verrâk 382
Evsâf-ı şehr-i müzeyyen İnbaba 382
şehr-i Bulak 382
el-Faslu's-sâbi‘ ve sittîn: Mısır'dan Burlos ve Dimyât ve Tîne kal‘alarının kulları yoklamasına gitdiğimiz yollarda olan kurâ ve kasabâtları ve şehirleri ayân u beyân eder 383
Beled-i İzbe 383
İzbetü'l-Hac 383
Evsâf-ı kal‘a-i kadîm-i Burlos 383
Menâkıb-ı kutb-ı âfâk kümmelîn-i ale'l-ıtlâk eş-şeyh Îsâ ibn Becm ibn Ammi İbrâhîm-i Dessûkî'dir 384
Evsâf-ı kasaba-i Beltîm 384
Ziyâret-i kasaba-i Beltîm 384
Sergüzeşt 385
Kasaba-i Sinâniyye 385

Evsâf-ı şehr-i azîm bender-i Dimyât-ı kadîm 386
Câmi‘-i Bedriyye 387
Câmi‘ü'l-Bahr 387
Câmi‘ü'l-Kebîr 387
Câmi‘-i Metbûliyye 388
Câmi‘-i şerebâz 388
Câmi‘ü'ş-şâtâniyye 388
Câmi‘ü'l-Miniyye 388
Câmi‘-i Rıdvâniyye 388
Câmi‘-i Zâviyetü'l-Halîc 388
Câmi‘-i Seydî Hasan et-Tavîl 388
Câmi‘ü'l-Kâsımiyye 388
Câmi‘-i İbn Hârûn 388
Câmi‘ü'ş-şeyh Ömer 388
Câmi‘ü'd-Denbiyye 388
Câmi‘-i Ebû Atıyye 388
Câmi‘ü'n-Nâsırıyye 388
Câmi‘ü'ş-şeyh Hat‘am 388
Câmi‘ü'l-Erba‘în 388
Câmi‘-i ibn Tellîs 388
Zâviye-i Erba‘în 388
Evsâf-ı kal‘a-i atîk Dimyât sedd-i Nîl-i rabât 390
Evsâf-ı kal‘a-i Garbiyye mukâbele-i kal‘a-i şarkıyye 390
Ziyâret eylediğimiz sükkân-ı karâfe-i Dimyât'da âsûde olan kibâr-ı evliyâullâhları beyân eder 391
Âsitâne-i şeyh şatâ 391
eş-şeyh Hazret-i Cemâleddîn 391
Pîşvâ-yı tarîk-ı nâs Hazretü'ş-şeyh Ebülabbâs 391
eş-şeyh Alî Münîbat 391
eş-şeyh İbrâhîm-i Ekber-i Minyâvî 392
Evsâf-ı kal‘a-i Tîne 392
el-Faslu's-sâmin ve sittîn: Bender-i Dimyât'dan Mısır'a varınca Nîl-i mübârekin iki cânibinde ma‘mûr [u] âbâdân belîde ve kasabâtları ve şehr-i kebîrleri seyr [ü] temâşâ etdiğimizi ayân u beyân eder 393
Evsâf-ı menzil-i şehr-i kadîm-i fâris Fereskûr 393
Kefr-i Süleymân Ağa 393
Beled-i şerebâz 393
Beled-i Mît Ebû Gâlib 393
Beled-i Re’sü'l-Halîc 393
Mît Ebû Abdullâh 393
Beled-i Tahriyye 393
Beled-i Bûşât 393
Beled-i Dincî 393
Evsâf-ı mahalle-i Muşâk 394
Evsâf-ı mahalle-i Sirbîn şehr-i şîrîn 394
Kefr-i şirbîn 394
Beled-i Bedevî 394
Beled-i Betrâ 394
Evsâf-ı mahalle-i Birimbâl 394

Beled-i Diyâsıt 394
Beled-i el-Hıyâriyye 394
Belde-i şîrîn Kâş 394
Evsâf-ı vilâyet-i Dakhelî ma‘mûre şehr-i müzeyyen-i şîrîn Mansûre 394
Câmi‘ü'l-Kebîr 395
Câmi‘ü's-Sagîr. 395
Câmi‘u'l-Mahmûdiyye 395
Ez-zevâyâ 395
Ziyâret eylediğimiz evliyâ-yı kibârları beyân eder 396
eş-şeyh Hazret-i Kenâniyye es-Sâdât 396
Kabr-i el-Mevlâ Kesreli Mahmûd Efendi 396
Menzile menziline revâne olduğumuz menzilleri beyân eder 396
Evsâf-ı şehr-i kadîm Menzile 397
Câmi‘ü'l-Kebîr 397
Ziyâretgâh-ı Menzile 397
Beled-i Talha 397
Ziyâret-i eş-şeyh (---) (---) 397
Beled-i şeyh Ramazân 397
Mît Hâmis 397
Mît el-Garaka 397
Mît Vîş 397
Mît Assâş 397
Mît Nevesî 398
Mît Su‘bâniyye 398
Mît el-Minye 398
Evsâf-ı şehr-i Lût kasaba-i ma‘mûr Semennût 398
Ziyâretlerin beyân eder 398
Beled-i Ebû Alî 398
Beled-i Kaytâs Ağa 398
Evsâf-ı taht-ı sânî, vilâyet-i Garbiyye şehr-i azîm ve bender-i kadîm Mahalletü'l-Kebîr 398
Câmi‘-i Bali Beğ 399
Câmi‘ü's-Safâ 399
Câmi‘-i Hâce Attâr 399
Murâd Çorbacı câmi‘i 399
Câmi‘ü's-Simsâr 399
Câmi‘ü'l-Kebîr 399
Câmi‘-i Varka 399
Câmi‘ü'l-Vezîriyye 399
Câmi‘-i Hazret-i İbn Abbâs-ı Gamrî 399
Câmi‘-i Ta‘abburhâ Ta‘abeş Hanâ(?) Câmi‘-i Takbeşhâ 399
Câmi‘-i eş-şeyh İbrâhîm 399
Câmi‘-i şeyh Deyyâr 399
Evsâf-ı ziyâretgâh-ı Mahalle-i Kübrâ 401
eş-şeyh Abdülmecid eş-şâmûlî 401
Ziyâret-i el-Mevlâ Abdülbâkî bin Mahmûd bin Atâüddîn Hamâlîzâde 401
el-Mevlâ Geveze Alî bin Sinân 401
Kasaba-i Semennût 401
Mît Ebülhâris. 401

Mît Ebû Sıyr. 401
Mît Burrû. 401
Beled-i Beneye. 401
Beled el-Manzara. 401
Beled-i Mît Bedr. 401
Mît Dümsîn. 401
Beled-i şubran. 401
Mît İşnî. 401
Evsâf-ı kasaba-i şenbât-ı Kebîr 401
Beled-i şerencî. 401
Beled-i Dehnûr. 401
şehr-i azîm Mît Gamr 401
Kasaba-i şîrîn Zifte 401
Beled-i Ma‘sara 401
Beled el-Garîb. 401
Beled-i Sehric. 401
Beled-i Misîd. 401
Beled-i Vasîd. 401
Mît el-İz. 401
Mît el-Hârûn. 401
Beled es-Sıffîn. 401
Beled-i Tefhenî 401
Beled-i Sindî. 402
Beled-i Mît Berrî. 402
Beled-i Eşbûl. 402
Kefr-i Müveyş. 402
Beled-i Millev. 402
Beled-i Benhî. 402
Beled-i Batay. 402
Beled-i Remlî. 402
Kefr-i Ebü't-Tavâkî. 402
Mît Attâ[r] 402
Beled-i Seydî Hızır' 402
Beled el-Atıf' 402
Beled-i Tahla' 402
Beled-i Dicve' 402
Beled-i Mît Afîf 402
Beled-i Tant 402
Beled-i Berşems. 402
Beled-i Berşûm 402
Beled-i Ebû şa‘râ 402
Evsâf-ı şehr-i kadîm kasaba-i Kalûbiyye 402
Beled-i şubre 402
Beled-i Serevî 402
el-Faslu't-tâsi‘ ve sittîn: şehr-i Mısır'dan İbrâhîm Paşa emirleri ve nâmeleri ile bin seksen iki evâhirinde vilâyet-i Sa‘îd-i âlî hâkimi Özbek Beğ'e ve vilâyet-i Elvâhât kâşifine ve vilâyet-i İbrîm kâşifine ve vilâyet-i Berberistân meliki Melik Donkalâb'a ve Fûncistân meliki Kakan Melik'e gitdiğimiz vilâyetlerin kurâ ve kasabâtların ayân u beyân eder 403

Beled-i Besâtîn 404
İskele-i Ma‘diye 404
Menzil-i kasaba-i Mûhnân Mûhnât Mûhtân 404
Menzil-i Kahvehâne 404
Menzil-i beled-i Deli Hüseyin Paşa 404
Beled-i Zâviye ve beled-i Kûmâdeyr 404
Beled-i Meymûne 404
Evsâf-ı şehr-i azîm ve âbâdân-ı kadîm Benî Seyf 404
Sultân Kayıtbay câmi‘i ve Kadı İzzeddîn câmi‘i 405
Taslakzâde Ahmed Ağa câmi‘i 405
Câmi‘-i Mu‘allak 405
Bu hâk-i amber-pâkde medfûn veliyyullâhları ziyâret etdiklerimiz beyân eder 405
Evsâf-ı kasaba-i Feşne 406
Evsâf-ı ziyâretgâh-ı Feşne 406
Beled-i Kays 406
Der vasf-ı eşkâl-i dıraht-ı acîbetü'l-acîbe 406
Beled-i Semennût-ı Sa‘îd 407
ziyâret-i eş-şeyh Abdülmelik 407
Evsâf-ı şehr-i ma‘mûr Minye 407
Hazret-i Ömer câmi‘i 407
Câmi‘-i Tâhir Baybars 408
Câmi‘ü'ş-şeyh Mısrî 408
Hazret-i Ömer hammâmı 408
Ziyâret-i şeyh Mısrî 409
Evsâf-ı şehr-i köhne ve dâr u diyâr-ı kehene kasaba-i İşmûnîn 409
Evsâf-ı kasaba-i Beddâvî ya‘nî şehr-i Mellevî 409
Yûsuf Beğ câmi‘i 409
Evsâf-ı kasaba-i Dârûd-ı şerîf 409
Evsâf-ı kasaba-i kebîr Sanabû 410
Evsâf-ı binâ-yı Lût ya‘nî şehr-i azîm Manfalût 410
Sa‘îd ü şehîd Mehemmed Beğ câmi‘i 410
Mehemmed Beğ câmi‘i 410
Osmân Beğ câmi‘i 410
Def‘-i cû‘ eden tenâvülâtın beyân eder 411
Ziyâretgâhların beyân eder 411
Evsâf-ı kal‘a-i Lût şehr-i kadîm İsyût 411
Câmi‘-i Cedîd 412
Câmi‘-i Ümeyye-i Atîk 412
Câmi‘ü'l-Hımsî 412
Câmi‘-i Kadı Sadruddîn 412
Bu şehrin ziyâretlerin beyân eder 413
Beled-i şutub 413
Evsâf-ı Cebelü't-Tayr 413
Evsâf-ı kasaba-i Ebû Tîh 414
Beled-i şeyh İbn Âyid 415
eş-şeyh Ebû [Me]ncâ 415
Evsâf-ı kasaba-i Time 415
Evsâf-ı kasaba-i Tahta 415
Hâk-i pâkinde âsûde olan kibâr-ı evliyâları bildirir 415

eş-şeyh Hazret-i Ahmed el-Fergâl 415
Evsâf-ı hükûmet-i beled-i Cezîre 415
Evsâf-ı kasaba-i Sûhâc 416
Câmi‘ü's-Sultân Ekrâd 416
es-Sultân Aybeğ et-Türkmânî câmi‘î 416
Ziyâret etdiğimiz sultân-ı âlî-şânları beyân eder 416
eş-şeyh Hazret-i Ebü'l-Kâsım 416
Evsâf-ı kasaba-i şîrîn Menşiye 416
Sultân Muhammed-i Ekrâd câmi‘i 416
Evsâf-ı şehr-i azîm ve taht-ı Sa‘îd-i kadîm, eyâlet-i dehlîz-i Habeş ve binâ-yı Tavtaş, bender-âbâd şehr-i ma‘mûr Circe 417
Taht-ı hükûmeti hudûdların beyân eder 418
Çukur Câmi‘ 419
es-Sultân (---) (----) câmi‘i 419
Emîr Osmân câmi‘i 419
şehîd-i sa‘îd(?) Mehemmed Beğ câmi‘i 419
Circeli Alî Beğ câmi‘i 420
Bu diyârın tenâvülât [u] sanâyi‘âtının memdûh [u] meşhûrun beyân eder 421
Bu hâk-i tıynet-pâkde hâk-âlûd olan kibâr-ı evliyâullâhı beyân eder 421
tarîk-ı Bekrî eş-şeyh Hazret-i Mekkî 421
Circe'den İsne ve İsvân şellâlât ve İbrîm ve Sây ve Berberistân ve Fûncistân vilâyeti pâdişâhına gitdiğimiz menâzilleri ve kurâ ve kasabâtları ve çekdiğimiz mihnet ü meşakkat şiddet-i hâr olan râh-ı dırâzları ayân u beyân eder 422
Beled-i Ebû Hâlid 422
Beled-i Hamâdî 422
Beled-i Mezâdî 422
Evsâf-ı menzil-i kasaba-i Belâbis 422
Evsâf-ı kasaba-i Füvve-i Âlî 423
Ziyâret-i eş-şeyh İbrâhîm-i Füvvevî 423
Evsâf-ı şehr-i ma‘mûr-binâ bender-i şîrîn Kınâ 423
Câmi‘ü'l-kebîr 424
Bu şehrin enderûn [u] bîrûnunda olan merâkıd-ı velîleri beyân eder 424
eş-şeyh Hazret-i Abdurrahmân el-Kınâvî eş-şefî‘ü Melâyik 424
eş-şeyh Muhammed el-Esâsî 425
Evsâf-ı kal‘a-i bender Kusayre 425
Beled-i Enbût 426
Evsâf-ı şehr-i kadîm Kûs 426
Ziyâretlerin beyân eder 426
es-Sultân el-Müstekfî Billâh Süleymân bin el-Hâkim Bi-emrillâh 426
Evsâf-ı vilâyet-i şemmûneyn şehr-i kadîm Aksureyn 427
Ziyâret-i eş-şeyh Hazret-i Ebülhaccâc 427
eş-şeyh Ramazân-ı Fergâlî 427
Beled-i Tût 427
Belde-i şeğâs 427
Beled-i Deyr-i Ümmü Alî 428
eş-şeyh Abd-i Dâyim 428
Menzil-i kabâ’il-i Hüceyze 428
Menzil-i aşâyir-i Redesî 428

Menzil-i Urbân-ı şibeyke 428
Evsâf-ı kal‘a-i Silsile 428
Kal‘a-i Etfu 428
Ziyâret-i eş-şeyh Köm Sayyâh 428
Beled-i Kelîc 429
Evsâf-ı kal‘a-i Kolombo 429
Cebel-i Timsâh 429
şehr-i Sınbas 429
Ziyâret-i eş-şeyh Ömer Ricâyî 429
Evsâf-ı kal‘a-i bî-dâd binâ-yı Âd ibn şeddâd vilâyet-i Sûdân şehr-i İsvân 430
Vilâyet-i Alevî 431
Vilâyet-i azîm Nûbe şehr-i bâb-ı tevbe 431
Hikmet-i Hudâ-yı acîbe 431
şeceretü'l-hat 431
Kabr-ı şeyh Zındîk 432
Ve mine'l-acâyib 432
Rimâlu's-sanem 432
Ve mine'l-iber-i garîbe 432
Hâyitu'l-acûzi's-sâhir 432
Ve sebebü hâzel-işârât mâ nukile fî târîhi Bin Mehdeviyye 433
Evsâf-ı şellâlât Boğazı 433
Evsâf-ı kal‘a-i Ebvâb 434
Kabâ’il-i Künûzeyn 434
Kabîle-i Mihriyye 434
Kabâ’il-i âsî Kelâfîş 434
Aşâyir-i Ebûhûr 435
Kabîle-i Senyâl 435
Beled-i Kûştâmine 435
Beled-i Kürt 435
İbret-nümâ-yı sübû‘ 435
Vâdî-i Arab 435
Evsâf-ı şehr-i azîm ve binâ-yı kadîm taht-ı Azrak Câdû şehr-i Der 436
Evsâf-ı kal‘a-i kadîm-i şehr-i İbrîm 436
el-Faslu'l-hâdî ve seb‘în: Vilâyet-i İbrîm'den mütevekkilen alallâh deyüp bin seksen (---) mâh-ı (---) vilâyet-i Fûncistân'a müteveccih olduğumuz menâzilleri ve kılâ‘ u bilâdları ve belîde vü kasabâtları fürâden fürâden beyân eder 438
Menzil-i Vâdî Halfa 438
Evsâf-ı memâlik-i âhirü'l-hudûd-ı âl-i Osmân kal‘a-i Sây-ı bî-emân 438
Evsâf-ı tetimme-i Sây 440
Sitâyiş-i bâğ-ı İrem-i Rehven-i Hindî 440
Hikmet-i garîbe 440
Dîger sun‘-ı Hudâ (- - -) 440
Hikmet-i Hudâ 440
Evsâf-ı vilâyet-i Fûncistân kal‘a-i Mağrak-ı zâğistân 440
Evsâf-ı kal‘a-i Tennâre 441
Evsâf-ı kal‘a-i Sese 441
Der vasf-ı mancınık-ı Nemrûd-ı la‘în 441
Evsâf-ı kal‘a-i Narnarinte 442
Evsâf-ı Ma‘diye-i Hafîr-i sagîr 442

Der beyân-ı kal‘a-i Hafîr ve taht-ı kebîr 442
Der vasf-ı ziyâret-i Hafîr 442
eş-şeyh Hazret-i Nâsıruddîn ibn eş-şeyh Nusrat 442
Ta‘rîf-i kal‘a-i Kandî 443
Tavsîf-i kal‘a-i Navrî 443
Hısn-ı metîn kal‘a-i Sindî 443
Menzil-i sahrâ-yı Dânika 443
Der medh-i kal‘a-i Vârdân 443
Sahrâ-yı azîm Hankoc 444
Sahrâ-yı Hulşu 445
Evsâf-ı kal‘a-i Tumbusu 445
Der ta‘rîf-i kal‘a-i Hillet-i şükrâvî 445
Evsâf-ı kal‘a-i Hafîr-i Fûncistân 445
Tavsîf-i kal‘a-i Meşşu 445
Kal‘a-i Tumbul 445
Buhayre-i Feyle 445
Sahrâ-yı İdrîs 445
Kal‘a-i Firdâniye 446
Buhayre-i Feyle 447
Kal‘a-i Meşşu 447
Kal‘a-i Difna 448
Emdâh-ı kal‘a-i Arko 448
Menzil-i kal‘a-i Benni Betni Büsni(?) 448
Kutbü'l-aktâb eş-şeyh İzzeddîn 448
Der medh-i kal‘a-i İrtid 448
Der sıfat-ı kal‘a-i İrniş 448
Kal‘a-i Cebriyye 448
Kal‘a-i Hannâk 448
Fasl-ı kal‘a-i Handak 449
Kal‘a-i Kuli 449
İş‘âr-ı kal‘a-i Bakır 449
Evsâf-ı bilâd-ı Sûdân şehr-i azîm ve taht-ı kadîm kal‘a-i Donkola-i Berberistân 449
Der vasf-ı hayvân-ı zürâfe ya‘nî zurlapâ 450
şehr-i Zegave 451
şehrin cânib-i erba‘asında olan ziyâretlere gitdik 451
Evsâf-ı sûr-ı Tangusi 451
Vâdiyü'l-Afârît 451
Ta‘rîf-i eşkâl-i ifrîte câdû-yı mine'l-acâyib ve mine'l-garâyib temâşâdır 451
Tavsîf-i Hisâr-ı Kenîse 452
Câmi‘-i Hazret-i Süleymân 452
Der sıfat-ı câmi‘-i kadîm 452
Ziyâret-i eş-şeyh Dülîb 453
Medh-i hasîn Abkor 454
Beled-i Arkı 454
Evsâf-ı rabât-ı Deffâre 454
Eşkâl-i kal‘a-i Melik İdrîs 454
Kal‘a-i Gırri 454
şehr-i azîm dâr-ı kadîm kal‘a-i Halfahi 454
Evsâf-ı mahmiyye-i şehr-i azîm Ilgun-ı Donkola 454

Hikmet-i Hudâ 454
Der sitâyiş-i şehr-i azîm Koteray 455
şehr-i Idey 455
Kal‘a-i Hilleti'l-melik 455
Kal‘a-i Noci 455
Evsâf-ı şehr-i azîm ve kâr-ı kadîm kal‘a-i Arbacı 455
Kelâm-ı acîbe-i û 455
Tavsîf-i kal‘a-i Itşân 456
Der beyân-ı vâkı‘-ı hâl-i pür-melâl 456
Der beyân-ı sıfat-ı gergerdân 457
Ta‘rîf-i dâbbe-i kazık boynuz 457
Kal‘a-i Bakîs 458
Kal‘a-i Hilleti'r-Rikâbî 458
Hisâr-ı Hilleti'l-Cündî Sevr 458
Evsâf-ı vilâyet-i Sûdân ve taht-ı Fûncistân kal‘a-i Sennâre 459
Der beyân-ı hadd-i Sûdân 460
Evsâf-ı kal‘a-i taht-ı Sûdân şehr-i Sennâre 460
Lisân-ı İbrî 462
Esmâ’-i benî âdem-i Fûncistân 462
Esmâ’-i nisvân-ı Fûncistân 462
İlm-i hey’et ve ilm-i usturlâb ve rub‘ dâyire ile irtifâ‘ın alup arz-ı beledin ve tûl-i nehârın ve iklîmin beyân eder 463
Zikr-i iklîm-i evvel 463
Ziyâretgâh-ı taht-ı Fûncistân şehr-i Sennâre 464
el-Faslu's-sânî ve seb‘în: Bin seksen üç Ramazânü'l-mübârek îdinin beşinci gün taht-ı Fûncistân olan şehr-i Sennâre'den bizzât melik ile vilâyet-i Rümeyletü'l-himâl şehrini seyr [ü] temâşâ ederek gördüğümüz ucûbe-i dehrden ibret-nümâları beyân eder 465
Binâ-yı kadîm kal‘a-i Apşuka 465
Melik dîvânında seyr [u] temâşâ etdiğimiz acâyibâtı beyân eder 465
Evsâf-ı ibret-nümâ-yı acîbe 465
Dîğer ve mine'l-acîbe ve garîbe 467
Ve mine'l-mudhiketi'l-acîbe 468
Du‘â-yı Hindî 469
Ezîn cânib 469
Beled-i Ebû Temr 469
Evsâf-ı şehr-i Boruşeş 469
Menzil-i kal‘a-i Boruste şehr-i İberistân 469
Lisân-ı İbrî 470
şi‘ir-i Hazret-i Kaffâh Nebî 470
Hikmet-i Hudâ 470
Medh-i kal‘a-i Donkade 471
Evsâf-ı acâyib ü garâyib cebel-i Sindâs-ı Hazret-i İdrîs 471
Vâdî-i şilcelâh [Sincilâh?] 473
Evsâf-ı şehr-i azîm ve bilâd-ı kadîm Rümeyleti'l-Himâl 473
Eşkâl-i dîv 473
Eşkâl-i sîmurg-ı ankâ 474
Eşkâl-i murg-ı semender 474
Timsâl-i gûl-i beyâbân 474

Evsâf-ı şehr-i Rümeyle 474
Cebel-i Dâbbetü'l-arz 474
Eşkâl-i ucûbetü'd-dehr Dâbbetü'l-arz 475
Eşkâl-i Deccâl-i la‘în 475
Eşkâl-i tavîl Ûc ibn Unûk 475
Cebel-i Sevrü'd-dünyâ 475
Eşkâl-i bakar-ı hamele-i dünyâ 475
Eşkâl-i hamele-i dünyâ semek-i azîm 475
Eşkâl-i melâ’ike-i mukarrebîn 475
Vâdî-i Nâr-ı Cahîm 475
Vâdî-i Me’vâ 476
Eşkâl-i garâyib-i su‘bân-ı acâyib 476
Cebel-i şevâm 476
Evsâf-ı vilâyet-i şehr-i Cersinka ve Nîl-i mübârekin matla‘ın beyân eder 476
Bu diyârda olan kulların nice perveriş eder, anı beyân eder 477
Sahrâ-yı Celâme 478
şehr-i Cencefe 478
şehr-i Rümeyleti'l-Himâl 479
Taht-ı Fûncistân şehr-i azîm Sennâre 479
şehr-i Bakîs 479
Kal‘a-i Itşân 479
Kal‘a-i Arpacı 479
Hikmet-i Hudâ 479
el-Faslu's-sâlis ve seb‘în: Diyâr-ı Sûdân'da Arbacı şehrinden Habeş vilâyetine gitdiğimiz menâzilleri beyân eder 479
Evsâf-ı vâdî-i Koz 479
Cebel-i Terçaş 480
Vilâyet-i Dumbiye 480
Menzil-i şehr-i Porega 480
Eşkâl-i misk kedisi 481
Menzil-i Ribde 481
Evsâf-ı kal‘a-i Nazdi 481
Vadişe 481
Menzil-i vâdî-i Abraş 482
Menzil-i cebel-i Azlûn 482
Vilâyet-i Maymûnistân 482
Menzil-i Donkalâb 482
Cezîre-i Lü’lü 482
Menzil-i Etle 482
Menzil-i Kum liman 483
Evsâf-ı taht-ı kadîm cezîre-i şehr-i Sevâkin 483
Evsâf-ı şehr-i kadîm Kif 484
Evsâf-ı cezîre-i Dehlek 484
Mine'l-acâyib 484
Evsâf-ı cezîre-i kal‘a-i Musova 485
Evsâf-ı Cerrâbaşı 486
Evsâf-ı kal‘a-i Harkova 487
Ziyâret-i şem‘-i âlem ve çırâğ-ı hurrem eş-şeyh Hazret-i Mazlûm-ı âdem 488
Menzil-i cebel-i Vule 488

Evsâf-ı kal‘a-i Hindiye 488
Menzil-i kulle-i Tuzla 488
Evsâf-ı menzil-i şehr-i harâb Behlûle 489
Evsâf-ı şehr-i kadîm Zeyla‘ 489
Zeyla‘'dan gayrı yollar ile Harkova'ya avdetim beyân eder 491
Ziyâret-i sultân-ı mahbûb kibâr-ı meczûb eş-şeyh Hazret-i Mendûb 491
Kasaba-i Seherişa 492
Evsâf-ı kal‘a-i Vıkât 492
Evsâf-ı şehr-i Hediyye 492
şehr-i Razdin 492
Sahrâ-yı Ferrân 492
Evsâf-ı şehr-i azîm ve taht-ı kadîm mahmiyye-i Mukdisu 492
Menzil-i vâdî-i Hunhas 493
Menzil-i kabîle-i Hınkale 493
Menzil-i sâhil-i Bahr-i Süveys 493
Menzil-i kal‘a-i Harkova 493
el-Faslu'r-râbi‘ ve seb‘în: Bin seksen üç Rebî‘ü'l-evveli gurresinde Habeş'den Mısır'a gitdiğimiz menâzilleri beyân eder 493
Menzil-i mukâbele-i cezîre-i Dehlek ya‘nî mekân-ı mehlek 493
şehr-i Kîf 493
Cezîre-i şehr-i Sevâkin 493
Kum limanı 494
Vatle 494
Cezîre-i Lü’lü’ 494
şehr-i Donkalâb 494
Vilâyet-i Maymûnistân 494
Cebel-i Azlûn 494
Menzil-i vâdî-i Abraş 494
Elfâz-ı lisân-ı Habeşî 494
Lisân-ı âteş-perest-i kavm-i Banyân makâm-ı şehnâz usuleş sofiyâne beste-i Evliyâ-yı âşık 494
Menzil-i Hânende ova 494
Lisân-ı Süryânî 495
Menzil-i kabîle-i Okut 496
Lisân-ı İmrânî 497
şi‘ir-i Hazret-i şemu’îl Nebî bi-vezn-i müfte‘ilün 497
Menzil-i liman-ı şâha 497
Menzil-i liman-ı Cezîre 498
Menzil-i vâdî-i Cenfita 498
Menzil-i Sehrîc 498
Menzil-i vâdî-i Cânîc 498
Sa‘îd-i harîm kal‘a-i İbrîm 498
Der tahkîk-ı seyâhat-ı men 498
Vilâyet-i İbrîm'den Mısır'a gelirken temâşâ etdiğimiz kurâ ve kasabâtları ve şehirleri ve ibret-nümâ âsârları beyân eder 499
Menzil-i beled-i Sübû‘ 499
Kabâ’il-i Künûz Urbânı 499
Kal‘a-i Tûmânis 499
Beled-i Rukbe 499

Kabîle-i Karh Urbânı 499
Beled-i Hammâm-ı Fir‘avn 499
Cezîre-i Baçe 499
Der beyân-ı kal‘a-i Etfu 499
Kabâ’il-i Hüceyze Urbânı 500
Kabîle-i Urbân-ı Ca‘ferî 500
Beled-i Kelh 500
Kabîle-i Urbân-ı Basalî 500
eş-şeyh Hazret-i Köm Sayyâh 500
Evsâf-ı kal‘a-i İsne 500
Ziyâretgâh-ı şehr-i İsne 500
Hazret-i eş-şeyh Sanî‘ 500
Evlâd-ı Hazret-i Hamza 500
Beled-i İsfûn 500
Beled-i Zîkat 500
Beled-i Ermen 500
Beled-i Kurna 501
Beled-i Nakkâde 501
Beled-i Dendere 501
Evsâf-ı kasaba-i Hû 501
Ve mine'l-acâyib-i sun‘-i Lâ-yezâl 501
Evsâf-ı kasaba-i Farşût 501
Evsâf-ı kasaba-i Semennût 502
Ve bu şehrin cânib-i garbındaki mağârâlar içre bir gâr-ı azîm vardır, anı beyân eder 502
Ve mine'l-acâyib-i garîbe 502
Evsâf-ı kasaba-i Berdîs 502
şehr-i azîm-i Sa‘îd Circe 503
Circe'den Elvâhât vilâyetine gitdiğimiz menâzilleri ve ibret-nümâları beyân eder 503
Evsâf-ı Elvâh-ı Evvel şehr-i kadîm Harke 503
Evsâf-ı ağrebü'l-garâyibât Elvâh-ı Kebîr el-edna'l-acâyibât şehr-i Kalîmûn 504
Hikmet-i Hudâ 505
Ziyâretgâh-ı Elvâh 506
[Behnîsâ] 507
Evsâf-ı ziyâretgâh-ı kadîm-i şehr-i Behnîsâ ve ziyâret-i Seb‘a Nisâ 507
Ziyâretgâh-ı ashâb-ı Hazret-i Îsâ 508
Makâm-ı Hazret-i Îsâ 508
Makâm-ı Hazret-i Meryem Ana 508
Ziyâretgâh-ı Sitte Nebî 508
Hazret-i Merzübân 508
Menzil-i belde-i Lâhûn ve cisr-i Hazret-i Yûsuf-ı ibret-nümûn 509
Cisr-i Lâhûn 510
Belde-i Havvâre 510
Kantara-i Havvâre 510
Kantara-i Neva‘în 510
Evsâf-ı şehr-i kadîm ve nazargâh-ı azîm Behişt-âsâ bâğ-ı Merâm şehr-i Feyyûm binâ-yı taht-ı Hazret-i Yûsuf 510
Zikr-i vefât-ı Hazret-i Yûsuf-ı Sıddîk Melik 511
şeyh Muhammed-i Vâkarî hazretlerinin câmi‘i 512
Câmi‘-i şeyh Rûmî 512

Câmi‘-i Sultân Kayıtbay 512
Câmi‘-i Tâcüddîn 512
Câmi‘-i Mu‘allâk 512
Câmi‘-i Hasan Beğ 512
Câmi‘ü'l-Mağribî 513
Hâce câmi‘i 513
Tetimme-i evsâf-ı Feyyûm-ı İrem oldur kim 516
Feyyûm şehrinde âsûde olan velîleri beyân eder 516
Belde-i Tâmiye 516
Menzil-i Hân-ı Kahve 516
Evsâf-ı vilâyet-i şark Atfîh 516
Evsâf-ı menzil-i kasaba-i Cîze 516
Ziyâretgâh-ı Cîze 517
Ziyâret-i kadem-i hacer-i Hazret-i Mûsâ 517
Ziyâret-i nahl-i Îsâ 518
Ziyâretgâh-ı diğer 518
Âmeden-i haber-i azl-i İbrâhîm Paşa bi-cânib-i Âsitâne-i sa‘âdet 519
Der beyân-ı âmeden-i Defterdâr Ahmed Paşa ve kâr-ı âkıbet-i û 521
Hikmet-i Hudâ 522
Zikr-i âmeden-i Abdurrahmân Paşa ve âkıbet-i û 523
Zikr-i ahvâl-i asâkir-i Mısır 524
Fâtih-i Mısır Selîm Hân asrından berü zamânımıza gelince vâlî-i Mısır olan vüzerâ-yı izâmı beyân eder 525
İşbu Ümmü Dünyâ Mısır-ı nâdiretü'l-asrı Selîm Hân feth edelden berü Mısır'a hâkimü'ş-şer‘ olan mollâları beyân eder 527
el-Faslu['l-hâmis] (---) ve seb‘în: Mahmiyye-i Mısır'dan Abdurrahmân Paşa'nın istikbâline şâm-ı şerîfe gitdiğimiz menâzilleri ve kurâ ve kasabâtları ve acâyibât [u] garâyibâtları ve sergüzeşt [ü] serencâmları ayân u beyân eder 528
Menzil-i kal‘a-i Sebîl-i Allâm 528
Hasan Beğ câmi‘i 528
Beled-i Matariyye 528
şehr-i Aynu'ş-şems 528
Menzil-i Hânkâh 528
Sultân Eşref câmi‘i 528
Ziyâretgâh-ı Hânkâh 528
Beled-i Münîre 529
Beled-i Evlâd-ı Râmin 529
Evsâf-ı menzil-i vilâyet-i arz-ı Hâsân ve dâr-ı kehhânân şehr-i Bilbeys 529
Câmi‘-i Kebîr 529
Câmi‘-i Mahmûd Ağa 529
Der beyân-ı Sa‘îd-i Süflî ya‘nî arz-ı Hâsân-ı Bilbeys 530
Ziyâretgâh-ı Bilbeys 530
Ziyâ[re]t-i eş-şeyh Alî ibn Sa‘dûn 530
Beled-i Rîf 530
Evsâf-ı kal‘a-i Kureyn 530
Ziyâret-i eş-şeyh Abdurrahmân-ı Filistînî 530
Beled-i Settâre 530
Evsâf-ı şehr-i kadîm Sâlihiyye 530
Ziyâret-i Sâlihiyye 532

Kasaba-i Sâlihiyye 532
Menzil-i kal‘a-i Kureyn 532
Der beyân-ı sergüzeşt-i men 532
Menzil-i Âlî 534
İhtitâm-ı Seyâhatnâme-i küstâhâne..... 536

DİZİN 539

BAZI İşARETLER

(---)	Metinde boş bırakılan bir kelimelik yerlerde kullanılmıştır.
(...)	Okunamayan bir kelimelik yerlerde kullanılmıştır.
(?)	Okunuşundan emin olunmayan yerlerde kullanılmıştır.
[ ]	Bizim tarafımızdan ilave edilen yerlerde kullanılmıştır.
[[(---) (---) (---)]]	Orjinal yazmada yırtıldığını tahmin ettiğimiz yerlerde kullanılmıştır.
( )	Bizim tarafımızdan fazlalığı görülen veya düzeltilen yerlerde kullanılmıştır.
{ }	Derkenarları belirtmek için kullanılmıştır.
[12a], [12b]	Varak numaralarını göstermek için kullanılmıştır.
.....(12 satırlık yer boş).....	Metinde boş satır adetlerini göstermek için kullanılmıştır
‘	Gerekli hallerde Ayn (ع) harfini göstermek için kullanılmıştır.
’	Gerekli hallerde hemze (ا) harfini göstermek için kullanılmıştır.
'	Özel isimlerde kesme işareti (') için kullanılmıştır.
Y nüshası	Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 306. Açık gri, metnin kendi fontunda gösterilmiştir. (Times 11)
Q nüshası	Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Beşir Ağa 452 . Koyu gri olarak gösterilmiştir. (Chicago 9)
P nüshası	Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa 462. Açık gri, tırnaksız font ile gösterilmiştir. (Helvetica 9, bold)

ONUNCU CİLT

[Onuncu Cilt]

[Y= Yıldız nüshasının sonunda bulunan fihrist]

[Y 451a] [Q 157a] **Bir âdem tefe'ül murâd edinse her sahîfeyi açdıkca bi-emri Hayy-ı Kadîr hasbihâline münâsib bir şehir ve kurâ ve kasabâtlar gele**

El-bernâyec cild-i (---)

Evvelâ sahîfe-i evvelde dibâce-i hutbe-i kitâb ve du'â-i Hazret-i Âdem bi-lisânı İbrî bi-vezni müfte'ilün müfte'ilün ve zikr-i evsâf-ı bilâd-ı kadîm ve şehr-i azîm mahrûse-i Mısır-ı nâdiretü'l-asr ya'nî Ümmü Dünyâ-yı Mısır ve cümle tevârîh kitâbı isimleri.

(---) 2 varakda, kable't-tûfân ve ba'de't-tûfân Mısır'a kadem basan pâdişâhları bildirir.

(---) 3 varakda, Tûfân'dan sonra Mısır'ı binâ edenler ve halîfe olan yüz elli bir melikleri bildirir.

(---) Ve yine 3 varakda, kavm-i Amâlikaları ve Tavtîs Melik'in Hazret-i İbrâhîm hâtûnu Sâre Ana'ya el uzadup eli kuruyup andan İslâma geldiği hikâyeyi bildirir.

(---) 4 varakda, Yûsuf Nebî Feyyûm şehrin binâ etdüği ve vefâtı ve âl-i Reyyâniyân ve Mısır'a dâhil olan enbiyâları ve *şerefnâme* kavli üzre İskender-i Zülkarneyn hikâyetin ve nehr-i şattü'l-arab'ın ibtidâ tulû'un bildirir.

(---) 5 varakda, Hazret-i Mûsâ ile Hızır Nebî refîklıkdan **[Y451b]** ayrıldığı ve ehl-i Beyt-i Resûl'den Mısır'a dâhil olanları ve Mısır'a dâhil olan hukemâları ve âl-i Dâdâniyân'ı ve âl-i Kiyâniyân'ı ve âl-i Eşkâniyân'ı ve âl-i Sâsâniyân'ı ve Hazret-i Ömer hilâfetinde Amr ibnü'l-Âs Mısır'ı feth etdiği ve Mısır hakkında sarîhan ve kinâyeten nâzil olan âyet-i şerîfleri beyân eder.

(---) 6 varakda, Mısır hakkında hadîs-i şerîfleri ve ceng [ü] cidâl-i Mısır an-yed-i serdâr Amr ibnü'l-Âs bâ-kefere-i Rûm ve kefere-i Kıbtî Mukavkıs.

(---) Yine 6 varakda, Emîrü'l-mü'minîn ve Sahâbe meliklerinden tâ âl-i Osmâniyân'dan Sultân Mehemmed Hân-ı Râbi'[e] gelince Mısır'a mâlik olan İslâm pâdişâhların bildirir.

(---) 7 varakda, Mısır'a mâlik olan âl-i Abbâsiyânları ve âl-i Fâtımiyyînden niçe mülûkları ve âl-i Tâhiriyânı ve devlet-i Benî Leys Saffariyân ve âl-i Sâmâniyânın bir fırkasın ve devlet-i Benî âl-i Ziyâd'ı ve devlet-i âl-i Bûye'yi ve devlet-i âl-i Sebüktekin on dörd neferdir ve devlet-i âl-i Gûre'i bildirir.

(---) 8 varakda, âl-i Hârezmiyân ve âl-i Selçukıyân ve devlet-i Selçukıyân-ı sânî ve devlet-i Selçukıyân-ı Karaman ve devlet-i Tâcü'd-devle ve âl-i Atabegiyân ve âl-i Ömeriyye ve âl-i Elbegiyân-ı Kebîr ve âl-i Salâhiyân ve âl-i Eyyûbiyân-ı şâdü'l-Kürdî ve âl-i Bahriyye ve devlet-i Çerâkizeler âl-i Bahrîler kuludur, ve âl-i Türkmâniyân-ı Toğan ve âl-i Ekrâdiyân ve âl-i Karahıtayân ve âl-i Eyyûbiyân-ı Yemenî ve âl-i Melâhide ve âl-i Benî Artık ve devlet-i âl-i Mervân ve âl-i Mirdâs el-Kilâbî ve âl-i Benî Esed ve âl-i Benî Hemedân ve âl-i Benî Akîl ibn Ebî Tâlib ve âl-i Türkmâniyân-ı Ümerâ ve âl-i Dânişmendiyye-i Mâhân ve âl-i Kara Yûsufiyân ve âl-i Akkoyunluyân ve âl-i Dânişmend-i Sivas ve âl-i şâh-ı şâhân-ı Isfahân ve âl-i Derbendiyân ve âl-i şamhâliyân e âl-i Özbekiyân ve âl-i Cingiziyân, cümle on iki fırka hânlardır ve her fırkası onar on beşer aded taysı hânlardır.

(---) 9 varakda, âl-i Cingiziyân-ı Kırım ve âl-i Cingiziyân-ı Mâverâ'ü'n-nehr ve âl-i Cingiziyân-ı Îrân u Turân ve Cingiziyân-ı âl-i Timur Hân-ı sâhib-hurûc ve evlâd-ı Timur Hân-ı Gürgân der memâlik-i Îrân [u] Turân [u] Hemedân. Ve âl-i Taymûr hâkân-ı Hindistân ve devlet-i pâdişâh-ı Sindistân ve devlet-i pâdişâh-ı Mûntân ve zikr-i ahvâl-i hâkân-ı Çîn ve ahvâl-i pâdişâhî-i Fağfûr ve ahvâl-i pâdişâh-ı Deylemiyân ve ahvâl-i pâdişâh-ı Belh u Buhârâ ve devlet-i İnculiyân ve devlet-i Muzafferiyân ve devlet-i âl-i Çobâniyân ve âl-i İlkâniyân ve devlet-i âl-i Kertbay ve âl-i Ser(â)bedârân ve âl-i Abbâsiyân hâkimân-ı Bağdâd ve âl-i Sâsâniyân ve devlet-i Diyâle ve âl-i Sülferiyân ve âl-i Abbâsiyân-ı Ekrâd ve hâkim-i Cezîre ve Seyyid Hân ve Sûrân ve Ardalân ve Cizre ve Pinyaniş ve hâkim-i Mahmûdî ve hâkim-i Hakkârî ve hâkim-i Hîzân ve hâkim-i Bitlis ve hâkim-i Hazzo ve hâkim-i Palu.

(---) 10 varakda, âl-i Keyâniyân-ı Acem **[Y 452a]** ve âl-i Eşkâniyân ve âl-i Kırvâniyân ve âl-i Mâmâniyân ve âl-i Mâhâniyân ki ecdâd-ı âl-i Osmândır, ve âl-i Benî Resûl ve âl-i Hâşimiyân-ı Mekke ve âl-i Benî Katâde ve zikr-i selâtîn-i Mısır-ı Kâhire, Emîrü'l-mü'minînlerden âl-i Emeviyyûn ve âl-i Abbâsiyân ve âl-i İhşidiyyûn ve âl-i Fâtımiyyûn mâbeyne-hümâda âl-i Bahriyye ve

andan devlet-i Nûreddînü'ş-şehîd der şâm ve devlet-i Çerâkize ve devlet-i âl-i Osmân fâtih-i Mısır-ı Kâhire.

(---) 11 varakda, Ebü'l-feth Sultân Mehemmed ve Sultân Bâyezîd ve Selîm şâh-ı Evvel'in mollâ sarıkların ve Ebü'l-feth'in İslâmbol'u muhâsara edüp Unkapanı önünde Fransa kalyonları feth edüp âl-i Osmân'ın Fransa ile karâbetin bildirir. Ve latîfe-i tasavvufâne ve İmâm şâfi'î'nin Mısır'a subaşı ihdâs etdirdiği ve cezîre-i Mısır içre kırk sekiz aded selâtînleri esmâlariyle ve eşkâl-i cezîre-i Mısır'ı ayân u beyân eder.

(---) 12 varakda, cezîre-i Mısır selâtînlerinin evveli âl-i Edârise ve âl-i Hamûde ve selâtîn-i âl-i Muvahhidîn ve âl-i Benî Tâs ve Mülessemîn ve âl-i Benî Harîn ve şürefâ-yı âl-i Kâmiliyân ve âl-i Benî Ağleb ve âl-i Benî Kelb ve âl-i Bâdîs ve âl-i Benî Hafs ve selâtîn-i Fas ve devlet-i Merânkûş ve selâtîn-i Sûdân ve selâtîn-i Fûncistân ve Melik Kakan ve melik-i Berberistân ve melik-i Kırmanka ve melik-i Bağanıskı ve melik-i Hardekan âteş-perestlerdir, ve mülûkân-ı Zü'l-yezen ve âl-i Benî Hilâl ve âl-i Efârîka ve melik-i May Bornu ve melik-i Afnu ve devlet-i diyâr-ı Cezâyir ve devlet-i Tûnus'u bildirir.

(---) 13 varakda, devlet-i Tarabulus-ı Mağrib. Ve Mısır cezîresinin cânib-i şarkîsindeki cümle mülûkleri beyân eder. Evvelâ melik-i Dumbiye âl-i Câbiyye ve selâtîn-i Habeş. İklîm-i Habeş'de üç yüz melik vardır.

Ve on ikinci fasıl: Rûy-ı arzda ne kadar müşrikîn kralları var ise anı beyân eder. Evvelâ Keyûmers evlâdından âl-i Dâdyân dörd tabakadır, evvelâ devlet-i Kisrâ ve âl-i Dâdiyân-ı Gürcistân ve âl-i Gürciyân ve âl-i Açıkbaş ve âl-i Güril ve âl-i şavşâd ve âl-i Mikril ve âl-i tâcdâr ya'nî kavm-i Macar ve kral-ı dâll-i Maskov ve kral-ı Leh ve kral-ı Çeh [ve] kral-ı Erdel Macarı ve Orta Macar ve İsfac kralı ve Felemenk kralı ve devlet-i Danimarka ve devlet-i Donkarkız ve kral-ı çâsâr-ı inperator-ı Nemse ve devlet-i kral-ı İngilis. Ve devlet-i Küçük **[Q 157b]** Macar, Yedi Hersek'dir, evvelâ Zirinoğlu ve Beganoğlu ve Nadajoğlu ve Kepanoğlu ve şavaroğlu Vaşvaroğlu ve Dodoşkaoğlu. [Ve] devlet-i belâ-yı ekber Venedik ve devlet-i Dobra-Venedik. Ve vilâyet-i Kızıl Elma devlet-i Rim Papa: cümle keferelerin başıdır kim anları beyân eder.

(---) 13 varakda, kral-ı Fransa ve devlet-i atîk Ciniviz **[Y 452b]** ve devlet-i Iğranduka ve devlet-i Portakal-ı dâl ve devlet-i Eflâk ve devlet-i Boğdân. Ve âl-i Osmân'a mutî' olan keferelerden evvelâ Islovin ve Korol ve Tot ve Hırvat ve Sırf ve Bulkar ve Latin ve Hersek [ve] Voynık ve Laz u haylaz ve Kazak-ı âk ve Rûs-ı menhûs ve Arnavud ve Mora Arnavudu ve Çakona-i Mora ve Manya Urûmu ve Laz Urûmu ve Girid cezîresinde İsfakya Rûmu ve Cezîre-i Kırım'da Tat eli Rûm'u, bunlar cümle âl-i Osmân'a mutî'lerdir.

Ammâ Anatolu cânibinde vilâyet-i Çerkezistân beğlerinden evvelâ cezîre-i Taman Çerkezi ve şağake Çerkezi ve Jana Çerkezi ve Büyük Jana Çerkezi ve Hatukay Çerkezi ve Âdemî Çerkezi ve Bolatkay Çerkezi ve Bozoduk Çerkezi ve Mamşûh Çerkezi ve vilâyet-i Besni Çerkezi ve Âdemî Çerkezi ve Takaku Çerkezi ve vilâyet-i Kabarti Çerkezi ve vilâyet-i Tavustân Çerkezi; bunlar dahi gâyet mufassal tahrîr olunmuşdur, (---) 14 varaka nazar oluna.

Ve deşt-i Kıpçak'da ve gayrı yerde sâkin olan Kalmak kâfirlerin beyân eder. Evvelâ devlet-i Taysı şâh ve Moyinçak şâh ve Kuba Kalmah şâh ve Çakar Kalmah ve Gökdelen Kalmah ve Urumbet Kalmak ve Sakar Kalmak; bunların kimisi Maskov kralına tâbi'lerdir.

Ve Karadeniz sâhilinde ve dağ u bâğlarında Abaza kavmin beyân eder. Evvelâ Çaçlar Abazası ve Arlan Abazası ve Abaza-i Çandalar ve Abaza-i büyük Çandalar ve Abaza-i Keçler ve Abaza-i Arıtlar ve ne Abaza ve ne Çerkez kavm-i Sadşe ve Abaza-i Kamış ve Abaza Suçalar ve Çerkez gibi Bozoduk Abazası ve aşîret-i Kutası Abazası ve aşîret-i Posuhu ve aşîret-i Ac Çipsi ve aşîret-i Beslib ve aşîret-i Mükelye ve aşîret-i Aypıga ve aşîret-i Valakırış ve aşîret-i Cıhakorş ve aşîret-i Maça ve aşîret-i Pançarıs. Cümle Abazalar bu arada tamâm olup yine,

(---) on dörd varakda, Rûs-ı menhûs Kazakların beyân eder. Evvelâ Hatman Kardaş Kazak ve Hatman Durujunka ve Hatman Serge ve Hatman İhmilniç ve Berabaş ve Andırya ve şeremet ve Zaporoska ve Hırıstina ve Uman ve Gözlev ve Çehril; bunlar Leh kralına tâbi' hatmanlardır.

Ammâ Azak kal'amız kurbunda Maskov kralına tâbi' hatmanları bildirir. Evvelâ Ten suyu hatmanı ve Çerkezkirmen hatmanı ve Horoskirmen hatmanı ve Mincekirmen ve Sıvakirmen ve İsorkirmen ve Mujikkirmen ve Tokaykirmen ve Praskirmen, netîce tâ kal'a-i Azağ'a gelince üç aylık yollarda yetmiş aded hatman vardır. Ammâ devlet-i kayâsıra-i Rûm ve devlet-i Kıbtî Mısır'a melikler idi. Ammâ (---) 14 varakından beri bu mahalle gelince toksan bir aded krallar ve aşîretler ve hatmanlar bu mahalde tamâm oldu.

(---) 15 varakda, devlet-i Yûnâniyân ve devlet-i Batâlise. Ve yigirmi üçüncü fasıl: **[Y 453a]** devlet-i âl-i Osmân'ın tulû' [u] zuhûrun bildirir. Evvelâ cedd-i âl-i Osmân Ertuğrul Hân ve âl-i Zülkadriyye ve âl-i Ramazâniyye ve âl-i Dânişmendiyye ve Kastamoni'de âl-i (---) ve Amasiyye'de âl-i Ferhâd ve Kütâhiyye'de âl-i Germiyân ve Engürü'de âl-i Sübhân ve Sarhan'da âl-i Sarhaniyân ve İmâd elinde İmâd Bay ve Sunkur elinde âl-i Sunkur Bay ve Keskin elinde âl-i Keskin Bay ve Teke elinde âl-i Teke Bay ve Hamîd elinde Hem-it Bay ve Menteşe elinde Menteş Bay ve Aydın elinde Aydın Bay ve Lârende elinde âl-i Karaman Bay ve Yalakâbâd'da Ertuğrul Bay. Ve bu mezkûr devlet esmâları cümle Sultân Alâ'üddîn'in boybeğleri idi.

Ve Ertuğrul Beğ ve Osmân Beğ ve Orhan Beğ ve şehîd Murâd Beğ ve Yıldırım Beğ ve Çelebi Mehemmed Beğ ve İkinci Murâd Beğ ve Fâtih Sultân Mehemmed ve Bâyezîd Hân ve Selîm Hân-ı Evvel ve

Süleymân Hân ve Selîm-i Sânî ve Murâd-ı Sâlis ve Mehemmed-i Sâlis ve Ahmed Hân ve Mustafâ hân ve Osmân-ı Sânî ve yine Mustafâ Hân ve Murâd-ı Râbi‘ ve İbrâhîm Hân ve Mehemmed Hân-ı Râbi‘e gelince cümle mevlûdları ve cülûsları ve müddet-i ömürleri ve saltanatları cümle mufassaldır, nazar oluna. Andan sebeb-i gazâ-yı Mısır be-dest-i Selîm şâh-ı Evveli bildirir.

(---) 16 varakda, sergüzeşt-i Selîm Hân-ı Evvel kim ağreb ü garâyib serencâm-ı düşvârdır.

(---) 17 varakda, şâh-ı Acem seyâhatinden Bağdad'a andan Ka‘be'ye ve Medîne ve Mısır'a ve şâm'a ve Haleb'e ve yine Tarabefzûn'a andan Kırım'a geçüp asker ile babası Hân Bâyezîd üzre def‘a-i sânîde gelüp sene 918 târîhinde müstakil pâdişâh olduğu ve Selîm Hân karındaşların ve karındaşları evlâdların şehîd etdiği ve şâh İsmâ‘îl ile Çıldır gazâsında mansûr olduğu mufassaldır.

(---) 18 varakda, Selîm Hân Bursa'da Emîr Sultân'ın ziyâretine girdikde selâm verince derûn-ı kabr-i münevverden "Ve aleykümü's-selâm yâ fâtihe'l-Mısır Selîm" deyü bir sadâ geldiği ve Selîm şâh Mısır'a giderken Merc-i Dâbık'da Sultân Gavrî ile ceng-i azîm edüp Gavrî münhezim Selîm Hân mansûr olduğu ve bir yıl şâm'da meks edüp Mar‘aş ve Ayntâb ve Haleb ve Azez ve Kilis Antâkıyye ve'l-hâsıl yüz yetmiş pâre kal‘alar feth olduğu ve şâm'da Muhyiddîn-i Arabî hazretlerine türbe ve câmi‘ ve hân u hammâm ve mesâcid binâ etdiği mufassaldır.

(---) 19 varakda, Selîm Hân hakkında kelâm-ı Alî ve Selîm Hân hakkında sûre-i (---) [1] E‰,œ†„ »l âyeti ilâ-âhirih, aceb bulunmuşdur. Ve feth-i kal‘a-i Gazzetü'l-Hâşim ve mutî‘ [ü] münkâd olan cemî‘i Urbân meşâyihlerinin esmâları ve def‘a-i sânîde Arz-ı Hâsân Bilbeys'de Selîm Hân ceng-i azîm ederken Sultân Gavrî gâ’ib olup cümle Mısır askeri kılıcdan geçüp **[Y 453b]** Gavrîzâde Mehemmed şâh halîfe olup yine hal‘ edüp yerine Sultân Tumanbay halîfe olup Hânke sahrâsında vezîr-i a‘zam Sinân Paşa'yı şehîd etdiler.

(---) 20 varakda, feth-i kal‘a-i Mısır bâ-ceng-i azîm be-dest-i şâh Selîm ve fetihnâme târîhleri güfte-i Kemâl Paşazâde ve giriftârî[-i] Sultân Tumanbay ve mubâhase-i huzûr-ı Selîm Hân ve âkıbet-i kâr-ı Tumanbay salb şüd ve *Cifr-i câmi‘*'den Gam Yemem rümûzları mufassaldır. Ve donanma-yı hümâyûn yedi yüz pâre gemiyle İskenderiyye'yi Pılak Mustafâ Paşa feth ve sergüzeşt-i Selîm bâ-Kertbay-ı Fedâyî der-kasr-ı Ümmü'l-kıyâs.

(---) 21 varakda, Sultân Selîm'in Reşîd ve İskenderiyye'ye gitdiği ve İskenderiyye'den Sultân Gavrî'nin hazînesin bulduğu ve Mısır'da âyîn-i kânûn-ı Selîm Hân etdüğin beyân eder.

(---) 22 varakda, Selîm Hân İslâmbol'a varup fevt olduğu ve Kemâl Paşazâde tahrîriyle mâl-ı Mısır tokuz kısım olduğu ve dahi eyâlet-i Mısır'da olan hilâfetleri ve cümle mîrlivâları ve salyâne ile olan sancak beğlerin beyân eder.

(---) 23 varakda, eyâlet-i Mısır'ın **[Q 158a]** cemî‘i kâşif hâkimlerin ve Kânûnnâme-i Selîm Hân üzre Mısır'ın âyîn-i dîvânın ve mâl-ı pâdişâhî içün ümenâ ve mültezimîni dîvânhânede kollarından asup siyâset ile mâl tahsîl etdiklerin ve Mısır hazînesi kîselerinin adedi ve Mısır'ın darbhâne-i ibret-nümâsın ve cümle ocak zâbitlerin ve dahi cümle yetmiş üç aded dîvân kâtibleri ve gayrı aklâm hâcelerin bildirir.

(---) 24 varakda, evvelâ hurde emîni masharalığın ve cümle Mısır hazînesi adedin ve Nîl-i mübârek ne mikdâr geldüği fâ’idedir ve ne mertebe geldüği zarardır ve kesret-i benî âdemi ve vefret-i envâ‘-ı hayvânâtları ve Mısır'ın yedi bölük askerîsinin adedin ve cümle kulun her bâr alayları yekûnun bildirir.

(---) 25 varakda, dahi yine bölük alayları tetimmesi ve paşa alayın ve Mısır kullarının her ay başında küçük mevâciblerin ve her üç ayda bir büyük mevâciblerin ve bakıyye-i tefâvütlerin ve küsûr kîselerin ale't-tafsîl bildirir. Ve Mısır mollâsının taht-ı hükûmetinde olan niyâbetleri ve cümle âyîn kânûn dârât-ı dîvânın bildirir.

(---) 26 varakda, eyâlet-i Mısır'da cümle yetmiş altı kazâyı bildirir. Ve şehr-i Mısır'da cemî‘i tilâvet olunan ulûmların esmâlarını bildirir. Ve Kethudâ İbrâhîm Paşa Mısır'ı tahrîr etdiği üzre cemî‘i ümerâ ve keşşâf ve ümenâ ve küttâb ve mültezimîn esmâların ve tenbîhnâme-i hümâyûnu ve cemî‘i aklâmlardan cüz’î ve küllî hâsıl olanları ve cümle mukâta‘âtdan ve yedi aded benderlerden hâsıl olan mâl-ı pâdişâhînin îrâd [u] masrafın ve ilm-i erkâm ile İbrâhîm **[Y 454a]** Paşa tahrîri üzre Mısır'ın gökde uçan ve yerde gezen ve deryâda yüzen tahsîl olan mâlın îrâd ve masârıfın bildirir.

(---) Yine 26 varakda, ıstılâhât u ibârât-ı lisân-ı ahâlî-i Mısır ve evsâf-ı ulemâ-yı sâdât-ı kirâm ve nakîbü'l-eşrâf ve Mısır kal‘asının ibtidâ bânîsin beyân eder.

(---) 27 kâğızda, sene 21 târîhinde diyâr-ı Mısır'a Kıbtî elinden Yûnâniyân-ı Rûm ve Freng-i bed-reng mâlik oldukları ve hikâye-i münâsib-i latîfe ve intihâ‘-ı hadd-i Mısır'ı bildirir. Ve Mısır cibâllerinin esmâları ve mukaffâ evsâf-ı şehr-i Mısır. Ve hakîr yukaru kal‘ada defîne bulanlara râst gelüp hakîrin firâr etdiği ve ba‘de-hicreti'n-nebevî sene 572 onuncu kerrede yukaru kal‘ayı binâ eden ve evsâf-ı iç kal‘a ve ibtidâ âl-i Osmân'da Mısır'a hâkim olan Hayre Mehemmed Paşa'yı bildirir.

(---) 28 varakda, nârin kal‘anın on üç kat bölme hisârın ve yeniçeri odaların ve Kara Meydân kal‘ası bâğçesi ve kasrın ve Kara Meydân'ın tûlü ve arzın ve iç kal‘a cirmin ve âsâr-ı binâları ve cümle ic kal‘a tılıs-

[1] *Kur'ân,* Enbiyâ 105, "Andolsun Zikir'den sonra Zebur'da da: Yeryüzüne iyi kullar›m mirasç› olacakt›r diye yazm›flt›k."

mâtların ve sarây-ı azîm-i şâhân mülûk-i selefi beyân eder.

(---) 29 varakda, Paşa sarâyı cirmin ve yüz altmış aded hâne ve kasr u kâ‘aların musanna‘ târîhlerin ve sarây meydânın ve Kayıtbay dîvânhânesinin ve Gavrî dîvânhânesinin tûlü ve arzın ve cümle musanna‘ târîhleri ve ibret-nümâ hatları ve âsâr-ı acîbe vü garîbelerin cümle beyân eder.

(---) 30 sahîfede, aşağı kal‘anın dâ’iren-mâdâr cirmin ve iç kal‘ada ibret-nümâ Yûsuf kuyusun [ve] aşağı şehirde gayrı kuyuları ve aşağıda su kemerleri adedi ve binâsı ve bânîsin ve paşa sarâyı kal‘asının cümle kuyuların ve aşağı şehir kuyuların ayân u beyân eder.

(---) 31 kâğızda, Mısır'da ne kadar mahallâtlar ve ne kadar sarây-ı azîmler ve aşağı kal‘a cirmi kaç bin adımdır ve ne kadar mahalle kapuları vardır ve ne kadar müstecâbü'd-da‘ve câmi‘-i selâtînler vardır. Cümleden büyük câmi‘-i Amr ibnü'l-Âs'dır. Ve andan aşağı yüz elli iki selâtîn-i selef câmi‘lerinden mâ‘adâ cümle vüzerâ ve vükelâ ve a‘yân-ı kibâr câmi‘leri var kim herbiri tarz tarh tavriyle binâ olunduğu tûlü ve arziyle ve kapularında musanna‘ târîhleriyle (---) altı aded kâğızda cümle mufassal câmi‘ evsâfları tahrîr olunmuşdur, nazar oluna.

(---) 32 varakda, cümle meşhûr ve musanna‘-binâ mesâcidleri ve cümle dârü'l-ulûm medreseleri ve cümle dâru't-tedrîs dârü'l-hadîsleri ve cümle dârü'l-Kur‘ân dârü'l-kurrâları bildirir.

(---) 33 varakda, cümle mekteb-i sıbyân-ı ebcedhânı ve cümle tekye-i dervîşân-ı zîşânı ve cümle tarîk-ı cemî‘i turuk-ı meşâyihlerinin tarîkleri esmâların bildirir kim (---) üç aded varakda cümle mufassal tekyeler tahrîr olunmuşdur. **[Y 454b]**

(---) 34 varakda, imârât-ı dârü'z-ziyâfeleri ve cümle ibret-nümâ pâk hammâmları beyân eder.

(---) 35 ve sahîfede, cümle binâ-yı kadîm vekâleleri ya‘nî hân-ı azîmleri ve rabları ve mûristânları ya‘nî timarhâneleri ve amel-i tiryâk-ı fârûk-ı a‘zamı bildirir.

(---) 36 ve kâğızda, ibret-nümâ-yı kassâbân ve sayyâdân-ı fârûk yılanı ve ibret-nümâ-yı diğeri beyân eder kim âdem vâlih ü hayrân olur.

(---) 37 varakda, fârûk yılanı çorbası nef‘in bildirir. Ve dahi hakîr [ü] fakîr-i pür-taksîr Evliyâ'nın sergüzeştin bildirir. Ve netîce-i kurs-ı tiryâk-ı fârûk-ı a‘zam ve latîfe-i mergûb berâ-yı cemmâ‘ ve havâss-ı hayye-i safî ve havâss-ı hayye-i acîbe ve latîfe-i ibret-nümâ-yı garîbe ve hikâye-i ağrebü'l-garâyibi'l-acîbeyi bildirir.

(---) 38 ve hartada, tiryâk-ı fârûkun envâ‘ın ve gûnâ-gûn edviyeleri ve havâsların ve ahâlî-i Mısır'a hayât veren sebîlleri târîhleriyle ve âb-ı hayât çeşmeleri ve cümle kuyuları ve sâkıye ve havzları ve cümle acı çeşmeleri ve sekiz bin tokuz yüz aded tarîk-ı âmları ve şehir içinden cereyân eden halîclerin bânîleriyle ayân u beyân eder.

(---) 39 varakda, Mısır içre cereyân eden halîcler üzre cümle cisrleri ve şehr içre cümle buhayre-misâl bürke-i mu‘azzamları ve bânîlerin ve menâfi‘ [ü] havâsların beyân eder.

(---) 40 varakda, şehr-i bender-i Bulak'ı ve câmi‘lerin ve sâyir mahâzin imâretlerin bildirir.

(---) 41 varakda, Bulak tershânesin ve Kayıtbay yaylası şehrin ve menâkıb-ı resm-i pây-ı Kademü'n-nebî ve vâkı‘a-i Sultân Ahmed Hân-ı ibret-nümâ berâ-yı Kademü'n-nebî'yi bildirir.

(---) 42 varakda, Kayıtbay'da Kademü'n-Nebî'nin gümüş sandûkası târîhiyle merhûm pederimizin kâriyle olduğu ve Kayıtbay şehri câmi‘leri ve şehr-i Fustât ya‘nî Eski Mısır evsâfı ve ibtidâ bânîleri ve hâkimleri ve kimler mutasarrıf olduğu merkûmdur. Ve sebeb-i tesmiyesin dahi bildirir.

(---) 43 varakda, tetimme-i Eski Mısır etrâflarında binâ olunan şehrin esmâların ve bânîlerin ve Eski Mısır cevâmi‘lerin ve Hazret-i Yûsuf anbârların ve Eski Mısır'da Sultân Gavrî sâkıyelerin bildirir.

(---) 44 varakda, Eski Mısır'da Nîl kesimin ve Nîl-i mübâreke nokta düşdüğün ya‘nî **[Q 158b]** artdığın ve menâkıb-ı eş-şeyh Sâdât-ı Rufâ’î ve Ümmü'l-kıyâs şeyhlerinin paşalara her gün gelen sarı kâğızlı hüccetlerin ve Nîl-i mübârek içün Hazret-i Ömer hikâyetin bildirir.

(---) 45 varakda, Nîl'e ilkâ etdikleri Hazret-i Ömer kelâmı hattı ve nokta düşen Ümmü'l-kıyâs havzu ve cezîre-i Ravza evsâfı ve sergüzeşti Selîm Hân ve paşanın Nîl kesimine geldiği alay-ı azîmi dahi **[Y 455a]** beyân eder.

(---) 46 varakda, Paşa alayı önünce musâhib-i şehriyârî kara ağalar alayın [ve] paşanın Bulak'daki akabesin ve paşa huzûrunda Nîl kesiminde kıyâmet temâşâ olunduğun bildirir.

(---) 47 varakda, Nîl kesimi gecelerinde fişeng-ciyân-ı âteşbâzân vâcibü's-seyrdir. Ve her gün paşaya ikişer kerre ziyâfetler ve şâdumânlar ve her gün alay-ı azîmler.

(---) 48 varakda, Nîl-i mübârekin ibtidâ menba‘ın bildirir. Ve hakkında âyet-i şerîfleri ve hadîs-i sahîhleri ve Nîl'in cemî‘i uğradığı şehr-i azîmleri ve ahvâl-i hüsniyyât-ı Mısır ve yedi bin halîci ve on bir bin aded tur‘aları ve kubhiyyât-ı Mısır'ı bildirir.

(---) varakda 49 ve sahîfede, kavm-i cebbârîn-i Mısır ve kelâm-ı ekâbiri bildirir. Ve Kıbtî lisânı üzre on iki ayın isimlerin ve ibtidâ Nîl taşdığı mahalde mazarratın ve Nîl'de hâsıl olan hayvânâtları ve hâssıyetlerin ve timsâhın adû-yı cânların ve cemî‘i Nîl acâyibâtların beyân eder.

(---) varakda 50 ve kâğızda, tılısmât-ı Ümmü'l-kıyâs ve hikâye-i garâyib-i timsâh ve sakankûr ve te’sîr-i helâk ve Nîl atı ve Nîl'de ri‘âde balığı ve hâssa ve mazarratları ve timsâh hâssaları ve mudhike-i acîbe-i Nîl kelbi ve Kalyûb'da Bi’r-i Hâmân Vezîr ve alay-ı

azîm-i muhtesib gecesi kalemler ile tahrîr olunmaz bir temâşâdır, anı bildirir.

(---) 51 varakda, Mısır'ın cemî‘i ehl-i hıref[i] adedin ve cümle dükkânların ve rü’yâ gecesi cümle alayların (---) beş varakda beyân eder.

(---) 52 varakda, Mısır'da olmayan ehl-i hırefi ve alay-ı ıydeyni bildirir kim gâyet mükemmel ü muhteşem alaydır.

(---) varakda 53 ve kâğızda, paşanın Âdiliyye'ye geldiği üç günden Mısır'a girdiği alayları ve Âdiliyye dîvânı ve ziyâfet-i azîmleri ve üç gece kanâdîl ve fişeng şâdumânların ve alay-ı umûmu bildirir.

(---) 54 varakda, ihtirâznâme Mısır'a vüzerâlar gâyet nazar edeler, elzem-i levâzımındandır. Ve netîce-i kelâm nasîhatlerine dahi nazar oluna. Ve a‘yân-ı Mısır paşadan râzîler ise Mısır'dan mu‘azzez alay ile ma‘zûlen çıkarırlar. Ve illâ rûgerdânlar ise Kasr-ı Yûsuf'da veyâ Taşyatır sarâyında yatırup haps edüp bir hasır üzre korlar.

(---) 55 varakda, cümle 81 hazîne hâsıldır ve hakîrin vasıyyetnâmesine nazar oluna. Ve Mısır'ın cümle kurâları ve hazîne kîsesi adedin ve dirhemi ve dânıkı ve vukiyyesi ve arpa ve buğdayı ağırlığı ve miskâlin ve kantârın ve cümle masrûfların bildirir. Ve bu hazînelerin cümlesine otuz beş alay olur. Ve paşa mukarreri alayı ve pâdişâha giden hazîne alayı.

(---) 56 varakda, mahmil-i şerîf alayının sebebi [ve] cemî‘i meşâyih tarîklerinin esmâların bildirir. **[Y 455b]**

(---) 57 varakda, mahmil-i şerîfi bildirir ve dörd aded hazîne alayların bildirir.

(---) 58 varakda, teşrîfât üzre paşaların avâyidlerin ve cümle seksen bir hazîne olduğun ve otuz beş alay tamâm olduğun ve niçe hazînelerin bildirir.

(---) (---) varakda, cümle meşâyihlerin Mevlûdü'n-nebî izni alayların bildirir.

(---) 59 varakda, keşf [ü] kerâmet-i eş-şeyh Muhammed-i Lebbânî ve menâkıb-ı acîb ü garîb-i pîr-i fânî.

(---) 60 varakda, Mısır'ın hâs [u] âmı içün mesîrelerin ve menâkıb-ı sâdât Ebü't-tahsîs.

(---) 61 varakda, Mısır'ın ibret-nümâ tılısmâtların ve garâyibât [u] acâyibâtların ve ehl-i Mısır'ın kâr [u] kisblerin.

(---) 62 varakda, Mısır'da hâsıl olup Rûm'da olmayan meyveleri ve Mısır'da hâsıl olan nebâtâtları bildirir.

(---) varakda 63 ve kâğızda, Mısır'da olmayan sınâ‘atdan ve olmayan me’kûlâtları ve Mısır'da hâsıl olan ve olmayan ma‘âdinleri ve hâsıl olan şükûfeleri bildirir.

(---) varakda 64 ve sahîfede, Mısır'ın ahvâl-i bid‘atleri ve esmâ’-i fellâhîn ve esmâ’-i nisvân ve âyîn-i sûr-ı fellâhîn.

(---) 65 varakda, der-vasf-ı tâc-ı Fir‘avn ve sûr-ı hitân-ı bintân ve sûr-ı hitân-ı sıbyân ve hüsniyyât-ı ahâlî-i Mısır ve kâr [u] kisb-i fukarâ ve sergüzeşt-i hakîri beyân eder.

(---) 66 varakda, der vasf-ı melâmiyyûn ve mecâzibûn-ı kibârı ve müstecâbü'd-da‘ve olan kibâr-ı ulemâları bildirir.

(---) varakda 67 ve kâğızda, eş-şeyh Bekrîzâde Mehemmed Efendi ve nakîbü'l-eşrâf Burhân Efendi ve menâkıb-ı kerâmât-ı sıbyân, aceb esrâr-ı garîbedir. Ve hukûkun kesb etdiğimiz efendilerimizi bildirir.

(---) 68 varakda, Mısır'ın arz-ı beledi ve tûl-i nehârı ve cemî‘i akâlîmleri ve cemî‘i dünyânın ve yer ile gök mâbeyninin mîl hisâbın ve Yeni Dünyâ'yı bildirir.

(---) varakda 69 kâğızda, yine cümle akâlîmleri ve cibâlleri ve enhârları ve cümle şehr-i azîmleriyle ve Mısır içre cemî‘i ziyâretleri beyân eder.

(---) varakda 70 kâğızda, menâkıb-ı eş-şeyh Muhammed el-Bekrî ve menâkıb-ı eş-şeyh Alî şümürlisî ve menâkıb-ı eş-şeyh Gülşenîzâde (---) Çelebi.

(---) sahîfede 71 varakda, Mısır'ın cemî‘i tarîk-ı âmların ve mahallât yolların ve mevlûd-ı şeyh Seyyid Ahmed el-Bedeviyye ve şehr-i Dimyât'a ve şehr-i Reşîd'e gitdiğimiz yolları beyân eder.[1]

(---) varakda, kasaba-i Tüffâhiyye ve Zifte ve kasaba-i Mît Gamr.

(---) varakda, taht-ı kadîm şehr-i Menûfiyye.

(---) varakda, kasaba-i Tanta.

(---) varakda, mevlûd-ı Seyyid Ahmed el-Bedevî. **[Y 456a]** (---)

(---) varakda, acîbe-i kasaba-i Tanta ve evsâf-ı bâzbâzân-ı meydân-ı Bedevî.

(---) varakda, kasaba-i atîk Mahalletü'l-merhûm.

(---) varakda, kasaba-i Âbyâr ve şehr-i azîm Nehâriyye-i kadîm.

(---) varakda, kasaba-i Sâ ve mahalle-i Ebû Alî ve kasaba-i İbrâhîm Dessûkî ve mevlûdu.

(---) varakda, şehr-i kadîm Demenhûr.

(---) varakda, evsâf-ı şehr-i Hûş-ı Îsâ ve hikmet-i garîbe.

(---) varakda, sun‘-ı Hudâ gâsûl otu ve Medînetü'l-Ukkâb.

(---) varakda, kal‘a-i İskenderiyye.

(---) varakda kal‘a-i Ebûkîr.

(---) varakda, ve mine'l-acâyib hâtûn-ı Ebûkîr ve kasaba-i ma‘mûr Utku.

(---) varakda şehr-i azîm bender-i Reşîd.

(---) varakda, kal‘a-i Reşîd ve Merecü'l-bahreyn.

(---) varakda, Mahalletü'l-Emîr ve kasaba-i Birimbâl ve kasaba-i Diyey ve kasaba-i İdfîne ve kasaba-i Mutûbis ve mahalle-i Cemşîr ve kasaba-i Fezâre ve mahalle-i Deyrût ve kasaba-i Sindiyûn ve mahalle-i Atıf ve kasaba-i Füvve ve mahalle-i şürefâ ve kasaba-i şûrûm Beğ ve mahalle-i Sâlimiyye ve kasaba-i Mâlik ve mahalle-i şûmuhzât ve mahalle-i Rahmâniyye ve mahalle-i Dessûkî ve mahalle-i Ebû Alî ve Beled-i

[1] Q'da Fihris burada kesiliyor.

Merkâs ve mahalle-i Diyey-i Kebîr ve mahalle-i şibir Hîs ve mahalle-i şibir Rîş ve mahalle-i Mît Cenâh ve mahalle-i Mihalicse ve mahalle-i Sâh ve mahalle-i Kefr-i Cedîd ve mahalle-i Nakle.

(---) varakda, mahalle-i Farasdak ve mahalle-i İşlîmiyye ve mahalle-i Tâhiriyye ve mahalle-i Kefr-i Ziyâd ve mahalle-i şâbûr ve mahalle-i Selîmûn ve mahalle-i Kefr-i Nâhe ve mahalle-i Kefr-i Cedîd-i Kebîr ve mahalle-i Ebû Ahmed ve mahalle-i Buhayre ve mahalle-i Zağîre ve mahalle-i Tunûb ve mahalle-i Emrûz ve mahalle-i Tayerne ve mahalle-i Alkame-i Ebülcâvî ve mahalle-i Temâliyye ve mahalle-i Cizî ve evsâf-ı mahalle-i Tarrâne ve sun‘-ı Hudâ natrûn ve mahalle-i Zâviye ve mahalle-i Ebû Nişâne ve mahalle-i İşmûn Cûreys ve kefr-i Çerkes ve mahalle-i Kuta ve mahalle-i Ümmü Dînâr ve mahalle-i şirâvî ve mahalle-i Derâvî ve evsâf-ı Batnü'l-bakar.

(---) varakda, mahalle-i şubre ve mahalle-i Verrâk ve şehr-i İnbaba ve kal‘a-i Burlos ve menâkıb-ı azîm.

(---) varakda kasaba-i Beltîm ve sergüzeşt-i hakîr ve kasaba-i Sinâniyye ve şehr-i azîm Dimyât.

(---) varakda, kal‘ateyn-i Dimyât ve sedd-i Mere-cü'l-bahreyn-i Dimyât.

(---) varakda, kal‘a-i Tîne.

(---) varakda, şehr-i Fereskûr ve beled-i şerebâz ve Mît Ebû Gâlib ve beled-i Re’sü'l-Halîc ve Mît Ebû Abdullâh ve beled-i Tahriyye ve beled-i Bûşât ve beled-i Dincî ve mahalle-i Muşâk ve mahalle-i şehr-i şirbîn ve evsâf-ı mahalle-i Birimbâl ve beled-i Diyâsıt ve Beledü'l-Hıyâriyye ve beled-i şîrîn Kâş ve vilâyet-i Dakhel ya‘nî Mansûre. **[Y 456b]**

(---) varakda, şehr-i Menzile ve evsâf-ı şehr-i Semennût ve taht-ı sânî şehr-i Garbiyye.

(---) varakda, kasaba-i şenbât-ı kebîr şehr-i kadîm Kalûbiyye.

(---) varakda, Mısır'dan Fûncistân menâzillerin beyân eder. Evvelâ kasaba-i Mûhân ve şehr-i azîm Benî Seyf ve kasaba-i Feşne.

(---) varakda, dıraht-ı sun‘-ı acîbe ve şehr-i ma‘mûr Minye.

(---) varakda, şehr-i İşmûnîn ve şehr-i Mellevî ve kasaba-i Dârûd ve kasaba-i Sanabû ve şehr-i azîm Menfalût.

(---) varakda, şehr-i kadîm İsyût.

(---) varakda, Cebelü't-Taylîmûnü'l-acîbetü'l-garî-be. Ve kasaba-i Ebû Tîh.

(---) varakda, kasaba-i Time ve kasaba-i Tahta ve hükûmet-i Cezîre ve kasaba-i Sûhâc ve kasaba-i Menşiye ve taht-ı Sa‘îd-i âlî dehlîz-i cisr-i ced[îd].

(---) varakda, Berberistân ve Sûdân şehirlerin beyân eder. Evvelâ kasaba-i Belâbis ve kasaba-i Füvve-i âlî ve şehr-i Kınâ.

(---) varakda, bender-i Kusayre, sâhil-i Bahr-i Süveys ve şehr-i Kûs.

(---) varakda şehr-i kadîm Aksureyn ve kal‘a-i Silsile ve kal‘a-i Kolombo.

(---) varakda, şehr-i kehene Sınbas ve şehr-i kadîm İsvân.

(---) varakda, hikmet-i Hudâ şecere-i acîbe.

(---) varakda, mine'l-acâyib ve'l-garâyib ve evsâf-ı şellâlât.

(---) varakda, kal‘a-i Ebvâb ve taht-ı Azraka Câzû.

(---) varakda, kal‘a-i kadîm şehr-i İbrîm. Ve İbrîm'den diyâr-ı Fûncistân şehirleri ve kal‘aların beyân eder. Evvelâ âl-i Osmân hudûdun beyân eder.

(---) varakda, hadd-i Fûncistân kal‘a-i Mağrak ve kal‘a-i Tennâre ve kal‘a-i Sese ve vasf-ı mancınık-ı Nemrûd-ı la‘în.

(---) varakda, kal‘a-i Narnarinte ve kal‘a-i (---). Ve kal‘a-i Sindî ve sahrâ-yı Dânika ve kal‘a-i Vârdân.

(---) varakda, sahrâ-yı Hankoc ve kal‘a-i Tumbusu ve kal‘a-i Hillet-i şükravî ve kal‘a-i Hafîr-i Fûncistân ve kal‘a-i Meşşu ve kal‘a-i Tumbul ve vilâyet-i Hardikan.

(---) varakda, kal‘a-i Firdâniye ve kal‘a-i Difna ve kal‘a-i Arko ve kal‘a-i Benni.

(---) varakda, kal‘a-i İrtid ve kal‘a-i İr[ni]ş ve kal‘a-i Ce[b]riyye ve kal‘a-i Hannâk-ı kadîm ve kal‘a-i Handak ve kal‘a-i Kuli ve kal‘a-i Bakır ve bilâd-ı Sûdân kal‘a-i Donkola ve sıfât-ı hayvân zûrnapây.

(---) varakda, şehr-i Zegave ve kal‘a-i Tangusi ve eşkâl-i acîbe-i ifrît câzû ve Hisâr-ı Kenîse ve câmi‘-i Hazret-i Süleymân.

(---) varakda, kal‘a-i Abkor ve rabât-ı Deffâre ve kal‘a-i Melik İdrîs **[Y 457a]** ve kal‘a-i Gırri ve şehr-i azîm kal‘a-i Halfahi ve şehr-i kadîm Ilgun ve şehr-i azîm Koteray ve şehr-i Idey.

(---) varakda, kal‘a-i Hilleti'l-melik ve kal‘a-i Noci ve kal‘a-i Arbacı ve kelâm-ı acîbe-i bürâder-i melik ve kal‘a-i Itşân ve der-beyân-ı vâkı‘-ı hâl ve der-beyân-ı sıfat-ı gergerdân.

(---) varakda, eşkâl-i hayvân-ı kazık boynuz ve kal‘a-i Bakîs ve kal‘a-i Hilleti'r-Rikâb ve kal‘a-i Hil-leti'l-Cündî ve taht-ı Fûncistân kal‘a-i Sennâre ve mülâkât-ı melik-i Fûncistân.

(---) varakda, lisân-ı İbrî ve iklîm-i arz-ı Sûdân.

(---) varakda, hatt-ı İstivâ'dan içeri vilâyet-i Rü-meyletü'l-Himâl ve kal‘a-i Apşuka Sûdân ve ibret-nümâ-yı acîbe.

(---) varakda, ve mine'l-mudhiketü'l-garîbe.

(---) varakda, du‘â-yı Hindî ve şehr-i Ebû Temr ve şehr-i Boruşeş ve kal‘a-i Boruste ve hikmet-i Hudâ ve kal‘a-i Donkade.

(---) varakda, cebel-i garâyib-i Sindâs-ı acâyib ve vâdî-i Silcelâh.

(---) varakda, şehr-i azîm Rümeyleti'l-Himâl ve eşkâlât-ı acîbeleri beyân eder.

(---) varakda, vilâyet-i Cersinka ve Nîl-i mübârekin menba‘ın beyân eder.

(---) varakda, Fûncistân'dan Habeş menâzillerin beyân eder. Ve şehr-i Celâme ve şehr-i Cencefe ve

şehr-i azîm Rümeyleti'l-Himâl ve yine taht-ı Fûncistân şehr-i Sennâre ve şehr-i Bakîs ve evsâf-ı vâdî-i garîb Koz ve vilâyet-i Dumbiye.

(---) varakda, şehr-i Porega ve eşkâl-i kalyemisk kedisi ve kal'a-i Nazdi ve vâdî-i Abraş ve vilâyet-i Maymûnistân ve menzil-i Donkalâb ve cezîre-i Lü'lü' ve menzil-i Etle.

(---) varakda, menzil-i Kum limanı ve taht-ı Habeş cezîre-i Sevâkin ve şehr-i Kif ve cezîre-i Dehlek ve mine'l-acâyib ve'l-garâyib ve kal'a-i Musova.

(---) varakda, kal'a-i Harkova.

(---) varakda, kal'a-i Hindiye ve kulle-i Tuzla ve şehr-i harâb Behlûle.

(---) varakda, şehr-i kadîm Zeyla'-i Harkova.

(---) varakda, ziyâret-i Baba Mendûb ve kasaba-i Seherta [Seherişa] ve kal'a-i Vıkât ve şehr-i Hediyye ve şehr-i Razdan [Razdin] ve şehr-i azîm Mukdisu ve menzil-i kabîle-i Cinkale [Hınkale]. Ve Habeş'den Mısır menzillerin bildirir.

(---) varakda, elfâz-ı lisân-ı Habeşî ve lisân-ı âteş-perest Banyân ve menzil-i Hânend[e] ova ve lisân-ı fasîh Süryânî ve menzil-i kabîle-i Okut.

(---) varakda, lisân-ı İmrânî ve menzil-i şâha ve menzil-i vâdî-i Cenfita ve kal'a-i İbrîm ve netîce-i seyâhat-i hakîr-i pür-taksîr.

(---) varakda, İbrîm'den kabâ'il-i Künûz ve kal'a-i Tûmânis ve beled-i Hammâm-ı Fir'avn ve kal'a-i Etfu ve kabâ'il-i Hüceyze ve kabîle-i Ca'ferî **[Y 457b]** ve kal'a-i İsne ve şehr-i kebîr Ermen ve şehr-i Kurna.

(---) varakda, şehr-i Nakkâde ve kasaba-i Hû ve mine'l-acâyib-i sun'-ı Lâ-yezâl ve kasaba-i Farşût ve kasaba-i Semennût ve mine'l-acâyib-i Semennût ve kasaba-i Berdîs ve def'â şehr-i Circe ve Elvâhâtları beyân eder. Elvâh-ı evvel, şehr-i Harke.

(---) varakda, Elvâh-ı kebîr şehr-i Kalîmûn ve hikmet-i Hudâ.

Bu fihris kitâbı bu mahalde tamâm oldu, *ve's-selâm*.

[Onuncu Cilt]

[Y 1a] [Q 159b] [P 158b] *Elhamdülillâhi vahdehu ve kefâ ve selâmün alâ ibâdihi'l-lezîne'stafâ ve eşhedü en lâ-ilâhe illallâh vahdehu lâ şerîke leh ve eşhedü enne seyyidenâ ve mevlânâ Muhammeden abduhu ve habîbuhu ve resûluh.*

Ve ba‘d, hamd-i bî-had ve senâ-yı bî-ad ol Hallâku'l-bâkî Rabbü'l-ibâd'a olsun kim cemî‘i mevcûd [u] mevcûdâtı ve arz [u] semâvât ve mülevven kâ’inâtı ademden "*kün*" ile âye[t]:

[1] ·È†” Ò…†√ÍÒ«Â

halk etdi.

[2] «E†«‰‰OA†Y

Beyt:

Hâlık-ı bî-ta‘ab Hudâ-yı kerîm
Hâlıku'l-arz Rabb-i arş-ı azîm

ol sâni‘u'l-musavvir-i Lem-yezel'in hikmet-i ezelîsi kendü ilmi üzre ol imiş kim mahbûbu Muhammedü'l-Mustafâ'yı edîm-i arza getirüp benî âdem ile zemîni zeyn etmeğiçün yed-i kudretiyle ebü'l-beşer Âdem Safiyyullâh'ı türâbdan halk edüp kendi rûhundan rûh urup kâmil ü mükemmel Âdem Nebî'yi halk etdi. Ve civâriyyete lâyık edüp Cennet-i Me’vâsına koyup cemî‘i kerrûbiyânlar ile ülfet edüp hûrî ve gılmânlar ile zevk u safâ edüp bilâ-vâsıta Cenâb-ı Bârî'nin cemâlin müşâhede edüp kelimât ederdi.

İmdi Hak'da ol kadar makbûl olup cümle melâ’ike-i mukarrebîn Hazret-i Âdem'e secde etdiler. Âyet:

[3] · Ó”ÓÃÓœË«†«‰ı

[4] ≈‰«Ò†≈»‰Í”Ó†«Ó»ÓÈ†Ė

Bi-kavli müfessirîn Hazret-i Âdem ürd-i behiştde âhiret [P 159a] senesiyle (---) sene huld-i berînde sâkin olup Havvâ Ana ile ayş u işret ederlerdi. Âhir-i kâr [5] ‰«†ÍÔ”ÚΔĆ Allâhü azimü'ş-şân murâd-ı ezelîsi üzre Hazret-i Âdem'e bu âyet-i şerîf ile emr ü nehy etdi. Âye[t]:

[6] ËÓ†‰«† Ó,Ú—Ó»«†ÁÓ–

Bu nass-ı kâtı‘a Âdem fermânber olup niçe sene dâne-i gendümden Âdem kendi kendinden tenâvül etmeyüp âhir insân isyândan mürekkeb olmağile emr-i Rabbi ferâmûş edüp Havvâ Ana ilkâsiyle bir dâne gendüm yiyüp Âdem kendi kendüyi dergâhdan rûy-i arzda Hindistân'ın Serendîl cezîresine Havvâ Ana Cidde'ye sürdürüp eyinlerinden hülle, başlarından tâc gidüp uryân [u] ac bir gendüme muhtâc olup rûy-i arzda serserî gezerlerdi.

Müfessirîn kavilleri üzre hübûtdan sonra Âdem ve Havvâ (---) sene vech-i arzda fezâ‘ u çezâ‘ edüp seyâhat ederlerdi.

Ba‘dehu kırlankıc tuyûru Âdem'in sakalı telinden Havvâ'ya hedâyâ götürdü. Havvâ'nın geysû-yi amber-bûyundan birkaç tel Âdem'e getirüp birbirleriyle cebel-i Arafât'da mülâkât olmalarına bâ’is tayr-ı kırlankıc olmuşdur. Âdem ile Havvâ cebel-i Arafât'da bilişüp görüşdiği için cebel-i Arafe derler. Lisân-ı Arab'da "arefe" bilişmeğe derler. Âdem **[Y 1b]** Havvâ birbirleriyle cem‘ olduklarından safâ edüp vâsıta olan kırlankıca du‘â etdiler. Kırlankıc dahi,

"Yâ Âdem! Hizmetim mukâbelesinde sizden ricâm oldur kim benim etim gâyet lezîz olduğundan cemî‘i yılan u çıyan bana hasımdır, evlâdlarım yiyüp tenâsül bulmam. Sizden ricâm oldur kim siz kande sâkin olursanız benim âşiyânım hânelerinizde olsun. Yâ Âdem! Sen lihyenden birkaç kıl ver. Havvâ dahi saçından birkaç kıl versin. Çamur ile mülemma‘ edüp hânenizde bir âşiyân edüp sizin sâye-i himâyenizde hoş geçüp tenâsül bulayım" deyü ricâ edüp ricâsı

---

1 *Kur’ân,* A‘raf, 54; "Alt› günde [yaratt›] sonra gö€e yöneldi"

2 *Kur’ân,* Bakara, 20; "Allah her fleye kadirdir."

3 *Kur’ân,* Hicr, 30; "Bütün melekler hemen secde ettiler"

4 *Kur’ân,* Bakara, 34; "[Hani meleklere, Âdem'e secde edin demifltik de] ‹blis'den baflkas› hemen secde etmifllerdi".

5 *Kur'ân,* Enbiyâ 23. "[Allah] yapt›€›ndan mesul olmaz".

6 *Kur’ân,* Bakara 35; "fiu a€aca (yaklaflmayınız yoksa) zalimlerden olursunuz".

kabûl olup kırlankıca Âdem ve Havvâ kıllar verüp kırlankıc ol mûyları tıyn ile tahmîr edüp beyt-i Âdem'de bir âşiyân-ı sagîre binâ etdi. İlâ hâze'l-ân tuyûr-ı kırlankıc âdem sâkin olduğu hânelerde olmasının aslı oldur.

Ve Âdem ile Havvâ'nın binâ etdüği hâneleri cebel-i Arafât'ın dibinde matbah-ı Âdem dedikleri beyt-i şerîfdir kim hâlâ ziyâretgâh-ı kadîmdir kim ba‘de't-tufân Âdem-i sânî Hazret-i Nûh Necî Nebî ol hâneyi ta‘mîr ü termîm edüp ziyâretgâh-ı hâcıyân [u] gâziyândır.

Ve Hazret-i Havvâ Ana şîs'e bu Arafât'da hâmile kalmışdır. Hakkında niçe müverrihler ba‘zı rivâyetler etmişlerdir. Ammâ kavl-i sahîh ibn Âdem'dir.

Rivâyet-i uhrâ oldur kim Hazret-i Âdem âlem-i tecerrüdde menâmında ihtilâm olup menîsi zemîne düşüp bir yıldan Hazret-i şîs Hazret-i Âdem gibi toprakdan hâsıl oldu derler.

Bir kavilde "Belî, Hazret-i Âdem'in düşü azup menîsi yere düşdükde Hallâk-ı âlem bir ot halk etdi kim hâlâ ol ot Bingöl yaylasında ve Erceyş ve Demâvend [ve] kûh-ı Elburz ve Bursa'da cebel-i Ruhbân misilli yaylalarda âdem sıfatında hâsıl olur, erkekli ve dişili bir otdur, saçı ve sakalı vardır. Pîr [ü] civânı ve merd [ü] zenânı var bir otdur kim aceb sun‘-ı Hudâ'dır. Lisân-ı Arab'da "yebrûhu's-sanem" ve "abdüsselâm" derler. Ba‘zı hukemâ bu otu edviye içün ma‘âcinlere korlar, gâyet mukavvî ahşâbdır. Hazret-i Âdem'in zemîne düşen menîsinden bu giyâh hâsıl olmuşdur. Yohsa Hazret-i şîs değildir" derler.

Ve kavl-i akvâ dahi budur kim Hazret-i şîs Âdem ve Havvâ'dan olmuşdur, zîrâ Hazret-i şîs kendü ile bir rahimden müştak olan kızı almayup Hazret-i Âdem âye[t]:

[1]—Ó»ÒÊ«†ÿÓ‰ÓÂÚÊ«†«ÓÊÚ·Ô”ÓÊ«†Ë

âyetini tilâvet edüp Cenâb-ı Bârî'ye Allâh'a ricâ edüp Hazret-i şîs içün bir hûrî istedi. Der-akab Cibrîl-i Emîn ile Âdem'e bir hûrî gelüp nikâh ile hûrîyi şîs'e verdiler.

Ol asırda akd-i nikâh-ı merd [ü] zen "*Lâ-ilâhe illallâh Âdem Safiyullâh*" kelimesi idi. **[Y 2a]** şîs enîs-i munîs-i gam-güsârı olan hûrî ile şâm-ı cennet-meşâm hâkinde Havrân nevâhîlerine varup anda sâkin oldular. Hûrândan galat Havrân derler. Bâlâdaki cild-i (---) mufassal tahrîr olunmuşdur. Ve Hazret-i Âdem iptidâ Serendîb'i mekân edindi. Mekân-ı evveli Bin[göl] yaylasında mekân-ı Serendîl Hazret-i Âdem'in mekân-ı Serendîb, ikinci mekânı cebel-i Arafât, üçüncü mekânı izn-i Rabbü'l-İzzet ile **[Q 160a]** Mekke-i mükerreme yerine gelüp vatan edindiler.

Ba‘dehu Cenâb-ı Bârî Âdem'e üns [ü] ülfet içün Cennet-i Me’vâ'da gördüğü kasırların birin zemîne nâzil etdirüp Mekke yerinde vaz‘ olundu. İsmine Beytü'l-Ma‘mûr derlerdi. Bir rivâyetde kızıl yâkûtdan idi, bir kavilde beyâz incüden idi. Tûfân-ı Nûh'dan evvel Cenâb-ı Bârî yine zemînden cennete ref‘ ederken Hâcerü'l-Esved andan kopup Tûfân suyundan siyâh oldu derler. Bir rivâyetde usâtlar yüzlerin sürmek ile siyâh levn oldu derler.

Sonra bu Beytü'l-Ma‘mûr'u tavâf etmeği Rabbü'l-İzzet Âdem'e farz eyleyüp Hazret-i Cibrîl-i Emîn ta‘lîm edüp Âdem Beytü'l-Ma‘mûr'da ibâdet ederdi. Ve niçe müddet bu hâl üzre Mekke'de sâkin olup bi-kavli müverrihîn Hazret-i Âdem'in kırk bin oğlu olup tenâsül bulup her sene evlâd-ı evlâdları ile Beytü'l-Ma‘mûr'u tavâf edüp edâ-yı hac ederlerdi. Ammâ kifâf-ı nefsleriyçün Mekke'de zirâ‘at yeri olmamak ile hayli ıztırâb çeküp ba‘dehu emr-i Hak ile arz-ı Mısır'a gelüp sâhil-i Nîl'de tavattun edüp dördüncü vatanları hâk-i Mısır oldu. Ve ol kadar zirâ‘at edüp hubûbât-ı ganâyime mâlik oldular kim bir buğday dânesinden niçe yüz başak hâsıl olup her başakdan, âye[t]: [2]”ÔÊÚ»Ô9 hâsıl olup mahsûl olup ibtidâ arz-ı Mısır'a Hazret-i Âdem cümle evlâdları ile bir yere cem‘ olup arz-ı Mısır'a du‘â etdüği lisân-ı İbrî üzre ol du‘â budur. Zîrâ Hazret-i Âdem cennetden hübût etdikde cennet lisânı olan Arabî'yi sudûr eden zelleleri sebebiyle isyân sebebiyle nisyân üzre olup Cibrîl-i Emîn ta‘lîmiyle lisân-ı İbrîce kelimât edüp Mısır'a etdüği du‘â budur kim hakîr Kıbtî tevârîhinden ahz edüp tercümesiyle bu mecmû‘amıza tahrîr olundu.

Du‘â-i Hazret-i Âdem Safiyyullâh
der hakk-ı Mısır be-lisân-ı kelâmullâh-ı İbrî

Hidâm Allâh'ım	*tıt edilem* benim îmânımı
huji çiji riba şeytândan sakla	*felaj riba felaj riba* kurtar beni kurtar beni
Mısra‘-ı sânî *şüjüm jaken* cümle meliklerin	*tarj dilem şerij tena* bana hizmet etsinler
sıja riyeji zehriba buğday ver ekmek edem.	
Mısra‘-ı sâlis *jedilem jiraj jiraj* Âhir ölüm olur ölüm	*hidam kidam* benim Allâh'ım
hirj bijti jar binti oğullarıma bu şehri	*jari mini jar mini* **[Y 2b]** ma‘mûr eyle, ma‘mûr eyle.

deyü Hazret-i Âdem Mısır hakkında lisân-ı İbrî üzre *müfte‘ilün müfte‘ilün* vezni üzre bu gûne du‘â

[1] *Kur’ân,* A‘raf, 23; "Her ikisi, "Rabbimiz! Kendimize yaz›k ettik; bizi ba€›fllamaz ve bize merhamet etmezsen biz kaybedenlerden oluruz" dediler."

[2] *Kur’ân,* Bakara, 261; "... her baflakda yüz dâne (habbe) bulunan..."

etmişdir. Anıniçün cemî‘i diyârlardan evvel ilâ hâze'l-ân ma‘mûr [u] âbâdân bir şehr-i nısf-ı cihândır. Ammâ ol Hallâk-ı ale'l-ıtlâkın emr-i şerîfiyle Mısır azîm ma‘mûr olup,

Hübût-ı Âdem'den berü ilâ hâze'l-ân ne gûne kimesnelerin kabza-i tasarruflarına girüp kimler mâlik oldu ve ne keyfiyyet ile hükûmet etdiler ve her mülûk-i düvel kaç nefer âdemler idi ve müddet-i saltanatları ve ömürlerin beyân eder

Zikr-i evsâf-ı bilâd-ı kadîm ve şehr-i azîm mahrûse-i Mısır-ı nâdire-i asır ya‘nî Ümmü Dünyâ Kâhire-i Mu‘izziyye

hafızahullâhu min âfâti's-semâvâti ve'l-araziyye

Evvelâ bu hakîr seyyâh-ı âlem ve nedîm-i âdem Evliyâ-yı bî-riyâ bin seksen üç Saferü'l-muzafferinin yedinci gün Mısır'a dâhil olup derûn [u] bîrûn-ı Mısır'ı im‘ân-ı nazar ile nazar edüp âlem-i hayretde olup engüşt ber-dehen ederdim. Zîrâ Mısır'da olan binâ-yı âsâr-ı acîbe vü garîbeler bir diyârda yokdur. Ve bu mutalsamâtları ve kâh [u] kasr [u] sarây-ı âlîleri "Âyâ kim inşâ etdi?" deyü tecessüs-i ahvâl-i Mısır ederken,

Niçe yüz kütüb-i mu‘tebereleri ve nefîs mu‘temed tevârihâtları tetebbu‘ etdiğim kitâbların esmâların beyân eder

Esmâ’-i tevârihât-ı Mısır ve gayri kütüb-i nâdire-i asrı beyân eder

Evvelâ *Tevârîh-i Hıtat-ı Makrîsî* gâyet makbûl sahîh tevârîhdir kim lisân-ı Kıbtîden ve lisân-ı İbrî ve Süryânî'den ve lisân-ı Dehlevî ve Moğolî'den ve lisân-ı Latin ve Yûnânî'den cem‘ olmuş bir mu‘teber tevârîhdir kim hâlâ makbûl-i hâss [u] âmdır. Ve,

Tevârîh-i Hazret-i Cerîr-i Taberî sâhib-i tefsîr-i kadîm bir ulu kimesnenin tevârîhidir. Ve,

Hazret-i eş-şeyh İmâm *Süyûtî Târîhi* dahi gâyet mu‘teber kitâbdır. Ve,

Tevârîh-i Sâbiyye. Ve,

Kitâb-ı *Fütûhât-ı Mısır* li-İbn Abdülhalîm. Ve,

Fazâyil-i Mısır li-İbn Abdülkindî. Ve,

Kitâb-ı İbn Zûlâk. Ve,

Kitâb-ı *Hıtatü'l-Kazâ‘*. Ve,

Kitâb-ı *İkâzü'l-mütefazzıl*. Ve,

Kitâb-ı li-İbn Yesîr. Ve,

Kitâb-ı *İkâzu'l-megâfil* be-Tâceddîn Muhammed bin Abdullâh. Ve,

Kitâbü'l-Mesâlik li-İbn Fazlullâh. Ve,

Kitâb-ı Muhtasar li-şeyh Nasreddîn-i Kirmânî. Ve,

Kitâb-ı *Menâhicü'l-fikr*. Ve,

Kitâb-ı *Menâhicü'l-iber*. Ve,

Kitâb-ı *Avân Unvâni's-Siyer* Muhammed bin Abdülmelik el-Hemedânî. Ve,

Kitâb-ı *Târîhu's-Sahâbe*. Ve,

Târîhü't-Tecrid-i Sahâbe li-Zehebî. Ve,

Kitâbü'l-Ahbâbe fi Ma‘rifeti's-sahâbe. Ve,

Kitâbü'l-Aşere li-Hüseynî. Ve,

Kitâb-ı *Tabakâtu'l-huffâz* li-Zehebî. Ve,

Kitâb-ı *Tabakâtü'ş-şâfi‘îyye* li-İbni's-Sübkî. Ve,

Kitâb-ı *Tabakâtu'l-Mâlikî* li-İbn Ferhûn. Ve, [P 159b]

Kitâb-ı *Tabakâtu'l-Hanefiyye* li-İbn Dokmak. Ve,

Kitâb-ı *Mir’âtü'z-zem’ân*-ı İbnü'l-Cevzî. Ve,

Kitâb-ı *Bidâye ve'n-Nihâye* li-İbn Kesîr. Ve,

Kitâb-ı İbnü'l-Ömer bi-İsnâdi'l-ömr li-İbn Hâcer. Ve,

Kitâb-ı *et-Tâli‘u's-sa‘îd fi târîh es-Sa‘îd* li-Kemâl el-İdfevî. Ve,

Kitâb-ı *es-Sükkerdân* li-İbn Hacele. Ve,

Kitâb-ı *Sec‘ü'n-nehr-i Nîl fî evsâf-ı nehri'n-Nîl*. Ve,

Kitâb-ı *Simârü'l-evrâk* li-İbn Hacce.

Târîh-i [Y 3a] *şehâbî Çelebi,* şeyh Süyûtî hazretlerinin *Hüsnü'l-İmtihân Hüsnü'l-muhasâra Hüsnü (---)* kitâbın terceme etmişdir. Ammâ latîf olmuşdur.

Ve bu tahrîr olunan kitâb-ı mu‘teberelerden mâ‘adâ niçe (---) mecmû‘alar nevâdirât ve dîvânları şehr-i Mısır'da tetebbu‘ ederek elzem-i levâzımımız-dan olan delîl-i kat‘îleri vardır (---) (---) (---) ve râvîleri ile hadîs-i şerîfleri kilk-i evsâfımız ile Seyâhatnâme'miz müsevveddâtına terkîm edüp hübût-ı (---) (---) (---) Âdem'den ilâ yevminâ Mısır'ın evsâfın (---) kısım üzre münkasem edüp tahrîre cür’et etdik. *Ve bihi nesta‘în ve billâhi't-tevfîk.*

el-Faslu'l-evvel
Fî-evsâf-ı Fustât-ı Mısrıyye kurb-i Cebelü'l-Mukattarât Mukattam

İptidâ evvelâ hübût-ı Âdem'den sonra ibtidâ Mısır'a [Q 160b] kadem basup vatan edinen ibtidâ Hazret-i ebü'l-beşer Âdem Safiyyullâh'dır.

Ve oğlu Hazret-i şîs'dir.

Ve anın oğlu Enuş.

Ve oğlu Kînân'dır.

Ve anın oğlu Mehlâ’îl'dir.

Oğlu Hazret-i Hûd Nebî'dir.

Oğlu Uhnûh ki Hürmüs'dür, lisân-ı İbrî'de Uhnûh'dur. Ehl-i cennet lisân[ı] üzre melâ’ikeler Uhnûh Hürmüs'e İdrîs dediler. Benî âdeme ve melâ’ikelere ders dediğiyçün İdrîs Nebî dediler. Ammâ bu Mehlâ’îl ilm-i nücûmda kehene-i asır idi. İbtidâ ilm-i nücûm bundan münteşirdir. Ammâ Hazret-i şîs zamânında mağârâlarda sâkinler idi. Bu hakîr diyâr-ı Mısır'da bu gârları niçe bin gâr-ı yetîmânlar gördüm ki içine âl-i Osmân askeri sığar. Ammâ Hazret-i şîs asrında arz-ı Mısır'a Îlûn derlerdi. Andan Hazret-i Uhnûh andan Hazret-i İdrîs Mısır'da doğmuşdur. Seyyâh-ı âlem olup ilm-i nücûmu Mehlâ’îl'den görüp Hazret-i Cibrîl ta‘lîmiyle ilm-i

kitâbetde ve derzilik ilminde kâmil ü mükemmel oldukda kırk yaşında kendüye İsvân şehrinde nübüvvet gelüp Sâbiyye kavmine peygamber olup sâhil-i Nîl'de yüz kırk pâre şehir inşâ edüp ilm-i hendesede ve fenn-i nücûmda mâhir olup cemî‘i ulûm-ı garîbe vü acîbe andan şâyi‘ oldu. Ve hâlâ İdrîs Nebî'nin Nîl kenârında binâ etdüği şehirlerden âbâdân beldeler vardır. Hattâ Mısır-ı Fustat'ın mukâbelesinde Cîze hâkinde Heremeyn dağları Hazret-i İdrîs'in ta‘lîmiyle Sûrîd Hâkim binâ etdirdi kim ilim ile Tûfân-ı Nûh olacağın bilüp cemî‘i kitâbların ve cemî‘i künûzların bu Heremeyn dağlarında hıfz etdi.

Ve Hazret-i Âdem ve İdrîs Nebî intikâlinden sonra bu Ehrâm dağları Sâbiyye kavmine Ka‘be idi. Her sene gelüp ziyâret ederlerdi. şimâl tarafındaki cebel-i Ehrâm'ı er kişiler ziyâret ederlerdi. Cenûb tarafındaki Ehrâm'ı avretler tavâf ederlerdi. Ammâ Hazret-i Âdem hayâtda iken her sene Mısır'dan cemî‘i evlâd [u] ensâbıyla Ka‘be-i şerîf yerinde olan Beyt-i Ma‘mûr'a varup tavâf-ı hacc edüp kâh Mısır'da ve kâh şâm-ı şerîfe karîb Havrân'a gelüp sâkin olurdu.

Ammâ bi-kavli *Tevârîh-i Sâbiyye* Hazret-i İdrîs ilm-i kitâbetde yed-i tûlâ sâhibi olmağile **[Y 3b]** dünyâ-yı mâfîhânın cemî‘i ahvâlâtına vâkıf olup rûz-merre cemî‘i vakâyi‘âtı tahrîr edüp bu Ehrâm dağlarında hıfz ederdi.

Hikmet-i Hudâ anların zamân-ı bâ-sa‘âdetlerinde Hazret-i şît Nebî dünyâdan âhirete intikâl edince Hazret-i İdrîs Hazret-i şît'i ibtidâ Ehrâm dağında defn etdi, derler.

Ve Melik Mısrâyim ve Melik Bayzar bin Ham bin Nûh aleyhisselâm bu iki kehene melikler dahi Ehrâm dağlarında medfûndur derler.

Ba‘dehu şît Nebî evlâdının evlâdından Melik Nakrâveş el-Kâhin mine'l-kehhân kehene-i asır idi. Eski Mısır olan yerde bir şehr-i azîm binâ edüp ismini şehr-i Emsûs kodu. İbrî lisânınca Emsûs, yeni şehir demekdir. Kıbtîler bu şehre Fustât dediler. Ba‘de't-tûfân bu şehri ta‘mîr u termîm edüp Mısrâyim dediler. Hâlâ anıniçün Mısır derler.

Lisân-ı Yûnâniyân'da Makdoniyye.

Lisân-ı İbrîde Jarbint dediler.

Lisân-ı Arab'da Kâhire-i Mu‘iziyye dediler. Zîrâ sene 575 târîhinde Sultân Mu‘îzüddîn, Mağrib-zemîn pâdişâhı idi. Mısır pâdişâhı Sultân İhşidiyyûn idi. Melik Mu‘îzüddîn, Melik İhşidiyyûn'dan izin taleb edüp Mısır içinde bir câmi‘ binâ etmeğe izin alup Kâyid Ezher nâmında bir Arab memlûkun bin Mısır hazînesi mâl ile ve elli bin neccâr ve bennâ ve ummâl ve şeyyâl âdemleri Mağrib'den pür-silâh Mısır'a gönderüp Ezher nâm gulâm-ı sâhib-gam câmi‘-i Ezher'e mübâşeret edüp yedi yılda itmâm bulacak mahalde yüz bin asker ile Mu‘îzüddîn Sultân Mağrib-zemîn'den ılgar ile Mısır'ı şebhûn edüp Mısır içinden dahi câmi‘-i Ezher bahânesiyle binâ etmeğe gelen asker dahi hurûc edüp Ahmed bin Alî bin İhşidiyyûn elinden Mısır'ı cebren ve kahren alup yeni Mısır'ı binâ etdi. Anıniçün Mısır'a Kâhire-i Mu‘iziyye derler. Hâlâ Mısır'ın cümle halkı "Yâ Kahhâr" ve "Yâ Kâbız" ismine mazhar olduklarıyçün cümle ricâlullâhı inkıbâz üzeredir. Ve cemî‘i büld[â]n isimleri yâd oldukda Mısır'a Ümmü Dünyâ derler. Ammâ bu Nakrâveş Hazret-i Âdem'den sonra bu Emsûs-ı Mısır'ı eyle ma‘mûr [u] âbâdân eyledi kim tûl-i ma‘mûru üç günlük yol idi.

Ve bu Nakrâveş yüz seksen sene Mısır'a mâlik olup terk-i fânî eyledikde Heremeyn cebellerinde defn etdiler.

Andan yerine oğlu Natrâş melik oldu. Bu dahi atası gibi üstâd-ı kâmil, sâhir-i kâyil idi. Vilâyet-i Elvâhât'da ba‘zı şehirler binâ etdi. Bu dahi fevt olup cebel-i Ehrâmlar'da âsûde olmuşdur.

Andan yerine karındaşı Mısrâm ibn Nakrâveş Mısır'a melik oldu. Hekîm-i mâhir ve kehene-i sâhir idi ve bu ilm ile cümle esedleri kendüye musahhar edüp tahtını esedlere ve cünd-i şeyâtîne getürdürdü. Bu dahi fevt olup Ehrâmlar'da medfûndur.

Bunun akrabâlarından **[Y 4a]** yine Mısır'a Abkâm nâm melik olup adâlet etdi. Bunun zamânında Hazret-i İdrîs İsvân şehrinden ref‘-i âsumân olup ümmetlerinden Sâbiyye kavmi İdrîs Nebî'nin âsumâna urûc etmesi firâkıyla cümle müte’ellim olup feza‘ u çeza‘ u nâlîş edüp tâ‘at [u] ibâdâtdan kalmışlar idi. İblîs-i pür-telbîs aleyhi'l-la‘ne benî âdem sûretine temessül edüp bu halka sûret-i hakdan görünüp,

"Yâ kavm! Sizler ne giryân u ciğer-sûzân olursız?" deyü su’âl etdi. Kavm-i İdrîs dahi mâcerâ-yı serencâmların nakl etdiler. Derhâl İblîs eydir:

"Ey kavim! Gam yemen. Ben size İdrîs'in sûretin vücûda getireyim. Herkes anın sûretin hânesinde pinhân edüp gece ve gündüz her gün ol sûreti gördükde İdrîs'i görmüş gibi olup tesellî-i hâtır bulsun" deyü bunlara İdrîs'in sûretin yapup hânelerinde hıfz edüp ol sûreti gördükde harâretleri teskîn olup tesellî-i hâtır bulurlardı.

Kavm-i Sâbiyye mürûr edüp evlâd-ı evlâdları bu sûretleri babalarından berü evlerinde görüp ziyâde mahabbetlerinden san‘at-ı put işleyüp bu sûretlere tapmağa başlayup ol sûretlere ibâdet eder oldular cümle Sâbiyye kavmi bu takrîb ile put-perest olmalarının ibtidâsı Hazret-i İdrîs'in kavminden kalmışdır.

Ve Hazret-i İdrîs asrındaki Melik Abkâm dahi fevt olup yerine Aryâk melik oldu (---) (---) (---) (---) (---) (---) olup. Hârût ve Mârût Bâbil şehrinde bir gâr içre ayaklarından maslûblardır. Hâlâ feza‘ları istimâ‘ **[Q 161a]** olunur ulu melikler idi. *Cerîr-i Taberî*'de evsâfları mastûrdur.

Aryâk dahi fevt olup yerine oğlu Elûhîm melik oldu. şehr-i şark Ahmîm'i bu binâ edüp yedi yüz deyr binâ etdi.

Bu dahi fevt olup yerine oğlu Hasaylîm melik olup yedi yüz yıl mu‘ammer olup ibtidâ şehr-i İsvân'ı nehr-i Nîl üzre bu inşâ eyleyüp ibtidâ mıkyâsı ya‘nî Mısır'daki gibi Ümmü'l-kıyâs'ı bu binâ etdi. Ve arz-ı Mısır'da cemî‘i tur‘aları ilm-i hendese üzre cifrler edüp tur‘alar ihdâs edüp nehr-i Nîl'i hâk-i Mısır'da sokak sokak cereyân etdirüp arz-ı Mısır'ı rey edüp mahsûlât ziyâde hâsıl olurdu. Ve cümle tur‘aları ruhâm-ı sommâkî ve mermer-i hâm ile mebsût edüp Nîl'in iki cânibine sedler inşâ edüp şehirler binâ eyledi. Ve bilâd-ı Nûbe'ye Nîl'i götürüp on iki göz bir cisr-i azîm inşâ etdi kim hâlâ eser-i binâları zâhir ü bâhirdir.

Ve Hazret-i Nûh aleyhi's-selâm [P 160a] bu Melik Hasaylîm asrında vücûda geldi. Bu asırda edîm-i arzda ol kadar benî âdem oldu kim yer yüzünde benî âdemin izdihâmından zirâ‘at etmeğe arz-ı hâliye kalmayup kaht [u] galâ olduğundan cümle halk derelerde ve deryâlarda mâhîleri sayd edüp kifâf-ı nefs ederlerdi.

Bu dahi fevt olup yerine Melik Tersân [Y 4b] ibn Hûsâl melik oldu. Hazret-i Nûh'a kırk yaşında nübüvvet geldikde Tersân îmâna geldi.

Bundan sonra Melik şeryâk, andan oğlu Melik şehlûk, anın oğlu Melik Sûrîd gâyet cebbâr ve zâlim olmağile ibtidâ rûy-i arzda re‘âyâ üzre harâcı bu ihdâs etdi. Ve Benî Seyf yanındaki büyük ehrâmı bu Sûrîd Melik binâ etdiğiyçün Ehrâm-ı Sûrîd derler. Ve kendü anda yatır. Bir seng-i hârâda İbrî hattile târîhleri vardır.

Andan oğlu Efrûs melik oldu. Bu dahi fevt olup babası cenbinde defn olundu.

Yerine ibn-i ammi Fergân melik oldu. Tûfân-ı Nûh bunun asrında oldu kim kıyâmet-i evveldir. Ve cümle ilm-i sihir bâtıl oldu. Ve cemî‘i acîbe ve garîbe ve mutalsamâtlar ve terâtîb-i arabiyyeler cümle mahv olup Cenâb-ı Bârî cemî‘i cibâllerde mestûr u mahfûz olmuş ma‘âdinleri ve enhâr uyûnları ve türâblı cibâller içre yalçın kayaları telattum-ı deryâ ile kırk gün kırk gece deryâ cûş u hurûşa gelüp cümle ma‘âdin ve cibâller ve nihânî künûzlar zâhir olup rûy-i arz gayrı gûne oldu.

[1] «E†«‰‰A†Y%

Ol Tûfân'da Hazret-i Nûh Musul kurbunda cebel-i Cûdî'de keştî-i Nûh der-kenâr olup yevm-i âşûrâda halâs olduklarıyçün her kişide me’kûlât [u] meşrûbât kısmından ne bulundu ise bir tancereye koyup tabh edüp âşûr aşı olup cümle gemide olanlar ol aşdan tenâvül edüp şükür etdiler. Yevm-i âşûrede ol aşı pişirmek Âdem-i sânî Hazret-i Nûh sünnetidir, i‘tibâr etmek gerek.

Ve Hazret-i Nûh bu cebelde selâmet bulduğuna delîl-i kat‘î vardır kim Kur’ân-ı azîm'de âye[t]:

Ë†,Í‰Ó†Í«†«—Ú÷Ô†«»Ú%

[2] †ËÓÍ÷Ó†«‰Â«¡Ô†ËÓ†,Ô÷

âyeti Habîb-i Hudâ'ya nâzil olmuşdur.

Ba‘dehu Hazret-i Nûh bu cebel-i Cûdî'de keştî ile selâmete çıkup mübârek arz olduğundan anda sâkin olup ba‘de't-tûfân ibtidâ Hazret-i Nûh şehr-i Cûde'yi binâ etdi. Hâlâ Musul kurbunda cebel-i Cûdî dâmeninde bir belîde-i sagîredir.

Andan Mısır üzre Hâm oğlu Bayzar'ı gönderüp Mısır'a karîb arz-ı Hâsân'da şehr-i Arîş'i binâ etdiler.

Andan Bilbeys'i binâ etdiler. Zîrâ Tûfân'dan evvel dahi ma‘mûr olup on yedi peygamber medfûn idiğin bilürler idi.

Andan Bayzar bin Hâm Mısır'a gelüp Eski Mısır ki şehr-i Emsûs'dur, anı inşâ etdiler.

Andan Menûf şehrin binâ etdiler.

Hazret-i Nûh oğlu Sâm şâm'ı binâ etdi.

Ve Filistîn ve Kudüs'ü binâ edüp âbâdân etdiler. Ammâ bu hakîrin tetebbu‘ etdüği târîhlerde *Tevârîh-i Hıtat-ı Makrızî* mu‘teber tevârîhdir. Zîrâ lisân-ı İbrî'de ve lisân-ı Süryânî'de ve lisân-ı Kıbtî'de ve lisân-ı Arabî'de ve lisân-ı Yûnânıyân'da yed-i tûlâ ve bâzû-yı [Y 5a] tüvânâ sâhibidir. Zîrâ kesret-i seyâhâtde gûyâ Fisagores-i Tevhîdî'dir. Anın kavl-i sahîhi üzre ibtidâ Eski Mısır'ı binâ eden hakkında eyle ayân u beyân ve takrîr ü tastîr edüp der ki:

"İbtidâ Âdem aleyhisselâm Eski Mısır'da tavattun edüp hitâb-ı Rabbü'l-İzzet'le şâm'a müteveccih olduklarında şît'in bir oğlu Gırbâb idi. Anın oğlu Nakrâveş idi. Bu Nakrâveş cümleden necîb ü reşîd ve cemî‘i ulûmda mâhir olmağile Hazret-i Âdem bu Nakrâveş'i sevüp ismini Mısrâyim koyup Mısır'ı ma‘mûr eylemeğe me’mûr eyleyüp Hazret-i Âdem şâm cânîblerinde Havrân sahrâlarına zirâ‘ate gitdiler.

Bu Nakrâveş'den ismi Mısrâyim olan yetmiş nefer ta‘allukâtıyla Kâbil zulmünden vâlid [ü] vâlidelerini karındaşı Tecbârîr ile terk-i diyâr edüp rûy-i arzda kendülere münâsib bir vatan bulmağiçün kat‘-ı menâzil ve tayy-ı merâhil ederek âhir Mısır hâkinde cebel-i Küdemâs'a gelüp âb [u] havâsın ve dıraht-ı müntehâsın beğenüp anda ikâmet etmeğe mübâşeret edüp vatan tutdular. Zîrâ dedeleri Hazret-i Âdem Mısır'da çok durup bir eser-i binâdan bir şey etmedi. Ol asırda çalaş ve külbe içinde sâkin olurlardı. Ammâ mezkûr Nakrâveş'den Mısrâyim hâk-i Mısır'da tenâsül bularak hayli aşîret sâhibi olup ba‘zı binâlar ihdâs eylemeğe başladı. Ve her sene dedesi Âdem Safî'yi şâm'da ve Havrân ve Busrâ'da ziyâret edüp hayır du‘âsın alup Âdem Safî bu Nakrâveş'e Melik Mısrâyim deyü ad kodu.

İbtidâ evlâd-ı Âdem'de İbrî lisânınca melik nâmıyla yâd olan bu Nakrâveş Mısrâyim'dir. Yüz on

---

[1] *Kur’ân,* Bakara 20; "Do€rusu Allah herfleye kadirdir."

[2] *Kur’ân,* Hûd 44 "‘Ey arz, suyunu tut ve ey gök tut!’ denildi. Su azald›, ifl bitirildi: (Gemi) Cûdi'ye oturdu."

sekiz yıl pâdişâh olup cümle aşâyir [ü] kabâ'iline hâkim oldu. Ammâ mu'ammer oldukça katı cebbâr oldu. Ve kendüden ulu karındaşı Zerâyil'den çok ulûm-ı garîbe vü acîbeler öğrenüp yerden defîneler ve künûz [u] hazîneler çıkarup cümle kavmine emr edüp tağlardan taşlar cem' edüp ol cem' etdüği mâlile çadırı yerinde bir şehir inşâ edüp adını Emsûs kodu ki hâlâ sâhil-i Nîl'de Eski Mısır dedikleri yerdir kim Kıbtî kavmi ol şehre Fustât derler.

Tûfân-ı Nûh'a gelince azîm ma'mûr [u] âbâdân belde-i ma'mûre olmuşdu kim hâlâ yine şehr-i atîkdir. Ve eser-i binâlarında olan seng-i kebîrler meğer Heremeyn dağlarında ola. Her taşı tûlen ve arzen yigirmişer on beşer arşın taşlardır. Ba'zı kimseler görüp,

"Cân kavmi binâsıdır, benî âdem bu taşları kaldırmağa kâdir değildir" derler.

Bu mu'âraza eden kimesnelerin haberleri yokdur kim hübût-ı Âdem'den sonra benî âdem kadar tüvânâ ve zor-bâzûya mâlik kavim yok idi. Ve her bir âdemin kaddi yüzer zirâ' idi. Ve hâlâ zamânımız âdemleri ikişer üçer zirâ'dan tavîl olmaz. Ammâ ilm-i cerr-i eskâl ile kûh-ı Bîsütûn'u bî-sütûn kaldırup **[Y 5b]** bir yerden bir yere nakl etdirmeğe kâdirlerdir. Buna mu'âraza eden kimesne *himmetü'r-ricâl takla'u'l-cibâl*i ve ilm-i cerr-i eskâli bilmezler.

Andan bu Emsûs şehri içre benî âdem çok olup Melik Mısrâyim cüyûş-ı kesîre cem' edüp Kâbil'den intikâm almak içün şâm üzre azîmet edüp Kâbil dahi azîm çeri ile Filistîn şehri ki hâlâ Remle şehridir, anda iki asker birbiriyle cem' olup bir savaş-ı perhâş etdiler kim ibtidâ zemînde hûn-ı Hâbil içün Kâbil'den niçe yüz bin benî âdem hûnu zemîne düşdü.

Ve ol ceng eden Mısrâyim ile Kâbil'dir kim ceng-i evvel sahrâ-yı Remle'de olduğıyçün lisân-ı İbrî'de Filistîn derler.

Mısrâyim Kâbil'i münhezim edüp bu kadar mâl-ı ganâyim ile Mısrâyim Mısır'a **[Q 161b]** gelüp mâl kuvveti ile Nîl'i kol kol kesüp hâlic ve tur'alar ile Nîl'i sahrâlara tevzî' edüp zirâ'at edüp vilâyeti ganîmet etdiler.

Mukaddemâ nehr-i Nîl kendi hâli üzre cereyân edüp bir kolu vilâyet-i Nûbe'ye ve bir kolu Süveys deryâsına ve bir kolu Mağrib-zemîn'de Benî Hilâl vilâyetinde Kibrit körfezine mahlût olurdu.

Ammâ bu Mısrâyim ilm-i hendese kuvveti ile her arzın irtifâ'ın alup ana göre halîcler ve su arkları kesüp Nîl'i murâd edindiği yerlere cereyân etdirdi.

Ve Mısır mukâbelesinde Heremeyn dağların bu Mısrâyim binâ edüp merkad-i insân ve medfen-i künûz-ı firâvân olmağıçün inşâ eyledi. Âhir bu Mısrâyim 715 sene mu'ammer olup ömür defteri dürülüp kendüye medfen olmağıyçün binâ etdüği Heremeyn-i kebîre cemî'i mâl-ı hazâyini ile defn etdiler. Tâ Tûfân-ı Nûh'a gelince bâlâda tahrîr olunduğu üzre nesli inkırâz bulmayup Mısır'ı mülkiyyet üzre tasarruf ederlerdi.

Mezkûr Nakrâveş'in evlâd-ı evlâda yetmiş nefer kimesneler Mısır'a mâlik olup Tûfân-ı Nûh mahallinde bâlâda tahrîr olduğu üzre Melik Fergân pâdişâh idi.

Mezkûr Nakrâveş-i Mısrâyim'in evlâdlarından Kalîmûn nâmında bir kehene var idi. Ulûm-ı şettâya mâlik idi, hattâ ilim kuvvetiyle Tûfân-ı Nûh ile gazâb-ı Hudâ olacağın bilüp Tûfân'dan evvel dedesi yurdu olan Mısır'ı terk edüp şehr-i Kûfe'de Hazret-i Nûh yanına varup îmânile müşerref olup cümle iyâliyle Irâk vilâyetinde sâkin oldu.

Ba'dehu Hazret-i Nûh'un Hâm adlu bir oğlu var idi. Hâm'ın bir oğlu Bayzar idi. Bu Bayzar'a Kalîmûn kâhin kızın verüp Hazret-i Nûh'a kurbiyyet hâsıl etdi. Vakt-i zamân-ı Tûfân ki erişdi Hazret-i Nûh ile gemiye cümle ta'allukâtiyle binüp Tûfân'dan halâs oldu.

Kırk günden [1]ËÓ«”Ú ÓËÓ Ú nass-ı kâtı'ı üzre kırkıncı günde cebel-i Cûde'ye gemi vâsıl olup selâmet bulup Hazret-i Nûh ibtidâ Tûfân'dan sonra Cûde şehrin amâr eyledi. Evvel amâr **[Y 6a]** hâlâ kasaba-i Cûde'dir.

Ba'dehu Kalîmûn kâhin ve dâmâdı Bayzar ile Hazret-i Nûh'dan me'zûn olup dedesi Mısrâyim'in binâ etdüği şehr-i Emsûs ki Eski Mısır'dır ana gitmeğe azîmet etdiler. Kat'-ı menâzil ve tayy-i merâhil ederek gark-ı âbdan halâs olmuş nâ-peydâ râhlar ile tecessüs-i tarîk ederek direkden direğe uğrayup Mısır kurbunda Arîş nâm mahalle gelüp anda nüzûl edüp oturdular. Lisân-ı İbrî'de Arîş oturacak yere derler. **[P 160b]**

Anda âb-ı gazabda gark olmuş bir dıraht-ı müntehânın haşebeleri zıllinde beh behlenmek içün ârâm ederken hikmet-i Hudâ Bayzar bin Hâm'ın bir oğlu Kalîmûn kâhinin kızı Jüddeje nâm kızdan bir evlâdı vücûda gelüp bunun dahi ismini Mısrâyim kodular. Tûfân'dan sonra dünyâda vücûda gelen bu Mısrâyim ibn Bayzar'dır.

Bu Arîş'de azîm sürûr [u] şâdmânîler edüp ol dıraht sâyesi bir mübârek yer olmak ile mezkûr şeceri ba'zı palas eşyâlar ile tezyîn etdiler.

Andan Bilbeys'e gelüp âb [u] havâsın beğenüp anda dahi meks etdiler. Tûfân'dan evvel Bilbeys nâmında bir seherenin şehri idi, harâb buldular.

Andan hâk-i Mısır'a geldiler. Ammâ Kalîmûn kâhinin ecdâdı Nakrâveş'den Mısrâyim-i Evvel'in binâ etdüği şehr-i Emsûs ki Eski Mısır'dır, Tûfân'ın telattum-ı deryâsından âsâr-ı binâdan bir eser bulmadılar. İllâ Nîl'in karşu cânibinde Hazret-i İdrîs'in ta'lîmiyle binâ olunan Ehrâm dağları kalmış, Tûfân'dan halâs olmağıçün içine girüp kapananların cümlesi gark olup cümle mâlları ile âsûde yatırlar.

---

1 *Kur'ân,* Hûd 44 "Gemi Cûdi'ye oturdu."

Bu Kalîmûn kâhin ve Hâm oğlu Bayzar bir gayrı vatan tedârik edelim deyü arz-ı Mısır'ı geşt [ü] güzâr ederek arz-ı Menûf'a gelüp gördüler kim âb [u] havâsı latîf bir cây-ı safâ ve cânib-i erba‘ası bir ferah-fezâ ve tarafeyni nehr-i Nîl içre bir cezîre-i ra‘nâ.

Kalîmûn ve dâmâdı Bayzar bu vâdîleri görünce meks edüp anda niçe müddet külbe ve haymeler ile sâkin oldular.

Mürûr-ı eyyâm ile bunda tenâsül bularak zirâ‘at ile mâl-i firâvâna mâlik olup "Hayrı berekâtı mütekâsir yurd imiş" deyü bu mahalde bir belîde-i muhtasar binâ edüp ismine Menûf dediler.

Lisân-ı İbrîce safâ yeri demekdir. Ba‘de't-tûfân rûy-ı arzda ibtidâ binâ olunan Musul kurbunda Hazret-i Nûh'un zevrakı karâr etdüği karye, Cûde'dir, sâniyen bu Menûf'dur.

Bunda Bayzar çok mu‘ammer olup Menûf'u bir şehr-i azîm etdi kim mahallinde tahrîr olunur.

Andan Kalîmûn kâhinin tahrîkiyle Bayzar bin Hâm ehl [ü] iyâlini alup şehr-i Emsûs ki Eski Mısır'dır Kalîmûn'un ecdâdı binâsı olmağile Mısır-ı atîki ma‘mûr etdiler. Kalîmûn kâhin bin sene ma‘mûr olup Heremeyn-i a‘lâda ceddi Nakrâveş'i Mısrâyim'in yanında defn etdiler. Tûfân'dan sonra fevt olan **[Y 6b]** ibtidâ bu Kalîmûn'dur kim Mısır'da Elvâh şehrin binâ etdi.

Fasl-ı sânî
Tûfân'dan sonra Mısır'a mâlik olanları beyân eder

Bayzar bin Hâm bin Nûh'dur. Tûfân'dan halâs olup Kalîmûn kâhin kayın atasıyla Hazret-i Nûh'dan Mısır'a gitmeğe me’zûn oldukda Hazret-i Nûh bu Bayzar'a du‘â edüp ağzı yarın ve ağzı yarı ağzına sürüp,

"İnkırâz-ı nesil bulmayup Mısır meliki olasın ve mu‘ammer olup sa‘âdet-i dâreyn bulasın" deyü hayır du‘â-yı hayr edüp Bayzar hâk-i Mısır'a gelüp Menûf'u binâ edüp taht edindi.

Ve müverrih-i âlemler bu Bayzar'a Ebü'l-kabâbı-tadır dediler. Otuz evlâdı oldu. İbtidâ evlâd-ı Mısır'a gelürken Arîş nâm mahalde dıraht sâyesinde tevellüd eden Mısrâyim'dir.

Otuz evlâdından bu âkil ve âlim âmil olup anadan dedesi olan Kalîmûn kâhin bu Mısrâyim'e çok ulûm-ı acîbeler ta‘lîm eyleyüp ferîdü'd-dehr bir fetâ-yı tüvânâ oldu. Ve cemî‘i künûzları Kalîmûn bu Mısrâyim'e göstermiş idi.

Ba‘dehu bu Mısrâyim'in babası Bayzar sekiz yüz elli sene mu‘ammer olup vefât etdikde Herem-i Kebîr'de kayın atası Kalîmûn kehenenin yanında defn etdiler.

Ba‘dehu Arîş'de doğan oğlu Mısrâyim'e hilâfet verdiler. Müstakil pâdişâh olup İsne ve İsvân'a ve Sûdân'a ve Fûncistân'a varınca hükm-i nâfiz bir melik oldu.

Otuz aded karındaşlarına ekâlîm-i Mısır'ı tevzî‘ edüp her biri hükm etdüği diyârlarda birer şehir bünyâd edüp hâlâ ol şehirler Hazret-i Nûh'un du‘âsı berekâtıyla Bayzar'ın evlâdları ismiyle yâd olunur şehirlerdir.

Meselâ Bayzar'ın bir oğlu Reşîd idi. Reşîd şehrin binâ etdi. Biri Dimyâd idi, biri İskender idi, biri Tîne, biri Seyfe, Benî Seyf şehrin yapdı. Ve biri Mîne idi. Ve Eşmûn ve İsyût ve Circe ve Kınâ ve Kûs ve İsne ve İsvân ve şellâl ve İbrîm ve Sây ve Halfa ve Sennâre ve Sûdân misilli esmâlı şehzâdelerin her biri bir şehir inşâ edüp ilâ hâze'l-ân ol şehirler sâhil-i Nîl'de ma‘mûr [u] âbâdân şehirlerdir.

Ve bu şehzâdelerin her biri birer boybeğleri mesâbesinde mutasarrıflar idi. Ammâ ulu birâderleri Mısrâyim cümleden melik, azîmü'ş-şân pâdişâh-ı cihân olup ibtidâ Arîş nâm mahalde rahm-i mâderden müştak olduğu dıraht sâyesine varup ol dırahtı dîbâceler ile pûşîde kılup zî-kıymet ahcâr ile eşcârı tezyîn eyledi.

Ve âdet-i cârîleri üzre ol dıraht altında Hakk'a ibâdet edüp ol dıraht kurbunda bir şehr-i azîm binâ edüp ismini Dersân kodu, İbrî dilince cennet kapusu demekdir. Hâlâ Gazze'den Mısır'a gelürken şâhrâhın sağ cânibinde âsâr-ı binâları ile zâhirdir.

Buhtunnasr Mısır'ı harâb etdikde Dersân şehrin dahi **[Y 7a]** [Q 162a] münhedim etmişdir. Ba‘dehu Mısır pâdişâhlarından Yûsuf Salâhaddîn ve Sultân Kayıtbay bu şehr-i Dersân'ın seng-i sommâkîleri ile ruhâmları ve amûd-ı müntehâları ile Mısır'da câmi‘ ve kâ‘alar binâ edüp Mısır'ı amâr etmişlerdir.

Ve bu şehri bünyâd eden Mısrâyim'in bir oğlu bu harâbe şehir içinde bir kubbe-i serbülende içinde medfûndur kim eflâke serçekmişdir.

Ol şehir harâb olup bu kubbe âbâdân olmasının sebebi cemî‘i Kıbtîlerin silsilesi buna müntehîdir. Hâlâ cümle Kıbtîler ziyâret edüp amâr ederler. İsmi Kıbtîm ibn Mısrâyim ibn Bayzar ibn Hâm ibn Nûh aleyhi's-selâmdır. Ammâ Mısrâyim yedi yüz yıl mu‘ammer olup Eski Mısır'ı ol kadar âbâdân etdi kim gûyâ kasr-ı Müşeyyed idi. Ve iki yüz evlâdı olup evlâd-ı evlâdı ve otuz aded kardeşlerinin evlâd-ı evlâdı ol kadar tenâsül buldular kim iklîm-i Mısır âdem deryâsı oldu. Cümlesi dedeleri Nûh Necî dîninde idiler.

Bu Mısrâyim'in evlâdları birer iklîme hâkim olup Mısrâyim dahi yedi yüz yıldan sonra [1] «—UA YE emrine râm olup Heremeyn-i Kebîr'de babası Bayzar ile Tûfân'dan evvel merhûm olan Melik Sûrîd yanında defn eylediler. «—UA YE

Ol asırda bu Ehrâm dağları ziyâretgâh-ı hâs [u] âm idi. Zîrâ cümle melikleri anda defn ederlerdi. Tâ

---

1 *Kur’ân,* Fecr, 28; "Rabbine dön."

2 *Kur’ân,* Fecr, 28; "Rabbine dön."

Hazret-i İbrâhîm'e gelince Ka‘be-misâl bu Ehrâmları tavâf ederlerdi.

Ba‘dehu hilâfet Mısrâyim'in şehr-i Dersân'da Kıbtî kızından olan Kıbtîm melik oldu.

Babası Mısrâyim binâ etdüği şehr-i Dersân'da doğduğu ağaç dibinde ibâdet etdüğin bu Kıbtî melik âlem-i sabâvetinde görmüş idi. Babası ol ağaca tapar zannedüp kendü halîfe oldukta ol ağaça tapup ibâdet etmeğe başlayup şecer-perestlik ibtidâ bu Kıbtîm'den kalup dedesi Nûh Nebî dînin terk etdi.

Ve cümle karındaşları ve otuz aded ammîleri dahi mâbeynlerine tefrîka düşüp her biri birer mezheb ihtirâ‘ edüp mezâhib-i muhtelife Mısrâyim oğlu Kıbtîm'den kaldı. Hayli iştihâr bulup ulu pâdişâh oldu. Cümle Kıbtî bu nesildendir. Ve *Tevârîh-i Kıbtî* bundan kalmışdır. Hazret-i İdrîs neslinden bir kehene-i âlimden cemî‘i ulûma mâlik olup *Tevârîh-i Kıbtî* yazmışdır kim hâlâ Kıbtî keferelerinde olan tevârihât bir milelde yokdur. Zîrâ hübût-ı Âdem'den sonra ilm-i kitâbet ve ilm-i hisâb ve ilm-i nücûm İdrîs Nebî'den münteşir olup bu Kabâbıta kavmine ol ulûmlar müyesser olmuşdur, bir kavme benzemezlerdir. Hâlâ Mısır iklîminde cümle erbâb-ı devlet anlara muhtâclardır. Zîrâ ilm-i hisâbda ve fikr-i ferâsetde ve istikâmetde akrânları yokdur, gâyet ehl-i ırz ve mü’eddeb mel‘ûnlardır. Hattâ a‘yân-ı Mısır bunlara ehl [ü] ıyâllerin inanup cemî‘i ma‘ûnât [u] levâzımâtların bu Kıbtî kavmi **[Y 7b]** görürler. Bir hisâbî mümsik kavimdir kim bir dânıkı masrûf etse hisâb edüp istikâmet ederler. Ammâ Mısır diyârından gayrı diyârda yokdur.

Bu kavim Melik Kıbtîm'e peygamberdir derler. Ammâ yine hâlâ millet-i Mesîhî'dendirler. Ammâ ekl [ü] şürblerinde gâyet muta‘assıb kavimdirler. Cemî‘i evkâtda "Yâ Kıbtîm" derler. Bi-kavli *Tevârîh-i Sâbiyye* Hazret-i Hûd bu Kıbtîm asrında şehr-i Semûd'da vücûda geldi derler.

Ve Hazret-i Âdem'den bu Kıbtîm'e gelince efvâh-ı nâsda lisân-ı İbrî tekellüm olurdu. Bu Kıbtîm ulûm-ı şettâya mâlik olmak ile elsine-i muhtelife bunun zamânında şâyi‘ oldu, derler.

Ve ilhâm-ı Rabbânî ile Kıbtîm, Kıbtî lisânın fesâhat üzre tekellüm ederdi. Ve bu Kıbtîm dörd yüz seksen sene pâdişâhlık edüp âhir ol dahi câm-ı nîşi nûş edüp cebel-i Heremeyn'de babası Mısrâyim cenbinde defn etdiler.

Andan karındaşı olan Eşmûn melik oldu. Eşmûneyn iki şehirdir. Bu binâ etdi. Lisân-ı İbrî'de Eşmûn hamele-i arz olan öküz sıfatındaki meleğin ismidir. Anıniçün bu Eşmûn şehrinde öküz gâyet çokdur. Mısır Urbânı içre meşhûrdur. Bir âdem ebleh olsa "Behey âdem Eşmûneyn sığırı mısın?" deyü darb-ı mesel olmuşdur. Ammâ hâlâ şehri ol kadar ma‘mûr değildir. Üç yüz pâyesiyle a‘lâ kazâdır, kurâları ma‘mûrdur.

Bu dahi fevt olup karındaşı İtrîb melik oldu.

Bu dahi göç yarağın görüp karındaşı Sây melik oldu. Bu Fûncistân'da sayd [u] şikâr ederken kendüyi bir fîl helâk eyledi. Gâyet şecî‘ [ü] tüvânâ melik idi. Hâlâ Mısır'ın Fûncistân hudûdunda intihâ-i serhad olan Sây şehri ve kal‘ası bu Sây melikin binâsıdır.

Andan oğlu Tedârîs ibn Sây melik oldu. Hazret-i Sâlih bu Tedârîs asrında vücûda geldi.

Bu dahi fevt olup Tedârîs oğlu Mâlîk melik oldu. Ancak iki yüz sene mu‘ammer olup merhûm oldu.

Bilâ-veled bakâya gitmek ile karındaşı Hırbıtâ ibn Kıbtîm melik oldu.

Bu dahi fevt olup oğlu Kelken melik oldu.

Bu dahi bilâ-veled fevt olup karındaşı Milbâye ibn Hırbıtâ melik oldu. Bilâd-ı Nûbe'de hayli şehirler binâ edüp âhir bu dahi terk-i dünyâ edüp oğlu Tavtîs melik olup azîm cebbâr sâhib-i iktidâr pâdişâh oldu.

Hikâye

Hattâ Hazret-i İbrâhîm *aleyhi's-selâm* bunun zamân-ı hilâfetinde Sâre Ana ile **[P 161a]** Mısır'a geldiklerinde bu Tavtîs, Sâre Ana'ya dest-dırâzlık etdikde bi-emrillâh eli kurudu.

Ba‘dehu Hazret-i İbrâhîm du‘â edüp yine elleri hoş oldu. Yine nefs-i emmâreyi zabt edemeyüp Sâre Ana'ya vaz‘-ı yed etdikde yine elleri kadîd oldu. Yine Hazret-i İbrâhîm afv edüp du‘â etdükde elleri ke'l-evvel dürüst olup derhâl dürüst lisân ile Tavtîs şehâdet parmağın **[Y 8a]** götürüp "*Lâ-ilâhe illallâh İbrâhîm Halîlullâh*" deyüp İslâma geldikde İbrâhîm Halîl'e, Hâcer Ana'yı verüp Hazret-i İsmâ‘îl bu Kıbtî kızı Hâcer Ana'dan tevellüd etdi.

Ba‘dehu bu Tavtîs Hazret-i İbrâhîm'e bî-hisâb hedâyâlar verdi. Ve Süveys deryâsından Hazret-i İbrâhîm'i Cidde'ye gönderdi.

Ba‘dehu Hazret-i İbrâhîm'e mahabbetinden nehr-i Nîl'i Benî Süveyf şehri mukâbelesinden dağları kesüp üç günlük yol ile Süveys deryâsına Nîl'i akıdup Nîl ile Süveys'e niçe yüz gemi zahîre gönderüp Mekke'yi ganîmet ederdi. İki yüz yıl mu‘ammer olup yüz seksen sene melik olup âhir âhar dünyâya dahi mâlik olup Heremeyn'de babası Hırbıtâ'nın yanında defn etdiler.

Ba‘dehu yerine kızı Harûbâ melike oldu. İbtidâ rûy-ı arzda nisvândan melike olan bu Harûbâ binti Tavtîs'dir. Bu dahi İbrâhîm Halîl dîni üzre yetmiş sene melike olup merhûme oldu.

Yerine ammîsi kızı Zâlikâ melike oldu. Ammâ gâyet sehere kopdu. Bu dahi merhûme olup babası Me’mûm yanında medfûndur. Hâlâ Kabâbıta kavmi bu Zâlikâ avrete peygamberdir, deyü i‘tikâd-ı bâtıla edüp Behnîsâ şehrinde kubbesine varup ziyâret ederler. Sihrile izhâr etdiği eşyâları mu‘cize add edüp kavm-i Kabâbıta tevârîhlerine yazmışlardır. Ammâ Cenâb-ı Bârî'nin yüz yigirmi dörd bin peygamberi vardır. İçlerinde nisvân tâ’ifesinden bir peygambere gelmemişdir. Ve bu Zâlikâ melike çok mu‘ammere

olup bunun zamânında Kıbtî kavmi ol kadar çok oldu kim ekâlîm-i Mısır'ı dutdular. Tâ Tûfân-ı Nûh'dan Bayzar ibn Hâm bin Nûh'dan bu Zâlikâ avret melikeye gelince iki yüz kırk bir pâdişâh gelüp cümle devletleri 2006 sene oldu. Ve bu Zâlikâ avretin asrında Benî Amâlîka hurûc edüp Kabâbıta askerin münhezim edüp Mısır'a mâlik oldular.

Fasl-ı Sâlis
Der zikr-i ahvâl-i âl-i Amâlîka

Amlâk bin [[(---) (---)]] evlâdlarındandır. Melikleri Aydos Velîd-i anîd idi. Dest-i Kabâbıta'da Mısır'ın ma'mûr [u] âbâdân olduğuna tama' edüp deryâ-misâl azîm asker ile Mısır'ın [[(---) (---)]] edüp gelüp Zâlikâ binti Me'mûm ile neberd-i azîm edüp âhir Kıbtîler Amâlîka cengine tâkat getiremeyüp münhezim oldular.

Velîd-i pelîde [[(---) (---)]] yüz yıl tahakküm edüp Mısır'ı Ayasofya kilisesine vakf eyleyüp hâkim-i zâlim oldu. Ba'dehu Cenâb-ı Bârî ana bir sübu' ya'nî arslan [[(---) (---)]] pelîdi ekl edüp halk-ı Mısır şûr [u] şerrinden emîn oldular.

Bir cüssedâr ağac-perest [Q 162b] pelîd idi kim bir dişi on sekiz batman gelür [[(---) (---)]] olunsa bu Velîd'in bir dişi ol şey'e mevzûn olmuşdu. Ya'nî kavm-i Amâlîka böyle cüssedâr âdemler idi.

Andan bu Velîd'in oğlu Reyyân melik oldu. Bi-kavli Tevârîh-i Sâbiyye. [Y 8b] Hazret-i Yûsuf'a bu Reyyân fir'avn idi. Zîrâ Mısır'da küfr üzre melik olanlara fir'avn derler, cem' olunsa ferâ'ine derler.

Bu Reyyân künc-i uzlet ihtiyâr edüp yerine Hazret-i Yûsuf melik oldu ve yüz sene dahi mu'ammer olup adl ile âlem-ârâ olup Mısır diyârın amâr etdi.

Fasl-ı Râbi'
Hazret-i Yûsuf Feyyûm şehrin binâ edüp buhayre-i Yûsuf'u bi-emrillâh tahfîr eyledüği beyânındadır

Bi-kavli Tevârîh-i şeyh Süyûtî *rahmetullâhi aleyh* eydir:

"Kaçan kim Hazret-i Yûsuf âlem-i fetâlığında Mısır azîz[in]in abd-i memlûkü olup Züleyhâ ta'aşşukile Hazret-i Yûsuf'a iftirâ edüp Melik Reyyân Yûsuf'u Cîze nâm şehirde sicne kodular kim Cenâb-ı İzzet Hazret-i Resûl'e alâ tarîkı'l-kısas bu âyet-i şerîfi nâzil edüp: [1]ËÓ†œÓŒ‰†Âì buyurdu. Hâlâ ol sicn Mısır-ı atîkin mukâbelesinde Cîze kasabası kurbunda belîde-i Bûsîr câmi'indedir.

Ve Hazret-i Mûsâ'yı vâlidesi sandûka ile fir'avn havfinden Nîl'e atduğı sandûka dahi ol câmi'dedir. Ya'nî Hazret-i Yûsuf ol sicinde sıdkı berekâtıyla halâs olup Melik Reyyân yerine pâdişâh oldu. Hazret-i İdrîs'den (---) sene sonra Hazret-i Yûsuf Mısır'a pâdişâh olup bu du'âyı okudu: "*Allâhümme innî garîbün fe-habbibhâ(?) ileyye ve ilâ kül*" buyurdular. Anınıçün cümle kul tâ'ifesi ve garîbü'd-diyâr Mısır'da berhordâr [u] behremend olup azîz olur. Ammâ Mısır'da hâsıl olan hor hakîr, zelîl [ü] rezîl olup gözleri cimloz olur.

Ve Hazret-i Yûsuf'un du'âsı berekâtıyla Cenâb-ı Bârî rûy-ı arza on berekât vermişdir, tokuzu Mısır'a, biri cümle dünyâya vermişdir, zîrâ iklîm-i âhardır. Mutalsamât-ı acâyib ve ma'âdin-i garâyib çokdur.

Ba'dehu Hazret-i Yûsuf'a kıbel-i Hak'dan yarlığ-ı İzzet gelince kırk yaşında nübüvvet geldi. Ammâ sinn-i şerîfleri otuza bâliğ iken halîfe-i rûy-ı zemîn olup Mısır, kavm-i cebbârîn yeri olmağile Mısır'dan hicret edüp vâdî-i Feyyûm'a vardı. Tarâvet-i havâsından hazz edüp elf yevmde Feyyûm şehrin binâ etdi. Elf yevmden galât Feyyûm derler. Lisân-ı Arab'da tahfîf-i kelâm makbûldür. Mu'arref bi-lâmın ref' edüp Feyyûm derler. Ya'nî bin günde binâ olunmuş şehir demekdir.

Ve bizzât Hazret-i Yûsuf dâmen-i şerîfiyle halîcin türâbın taşırken Cenâb-ı Bârî Cibrîl-i Emîn'e emr edüp,

"Yetiş yâ Cibrîl, Yûsuf'uma imdâd eyle" deyince Cibrîl-i Emîn berg-i hâtif gibi nüzûl edüp buhayre-i Feyyûm'a bir kanat urup türâbın âsumâna perrân edüp tahte's-serâya dek ka'ra endi ka'r etdi tâ ka'ra attırdı.

Ve Sa'îd-i âlî'den bir kanat urup bir tur'a açup Nîl'i Feyyûm buhayresine cârî edüp hâlâ bir buhayre-i fecc-i amîkdir kim içinde niçe kerre yüz bin ecnâs-ı mahlûkât, haşerât-ı bahr vardır.

Ve diyâr-ı Mısır'da cemî'i tur'aları her sene [Y 9a] niçe bin sığırlar ile tathîr ederler. Ammâ bu tur'a-i Yûsuf'u Hazret-i Cibrîl inşâ etdiğiyçün ilâ inkırâzı'd-devrân çirk olmayup âb-ı Nîl cereyân eder. Ammâ nehr-i Nîl buhayreye dâhil olunca acı olur.

Bu buhayrenin cânib-i erba'ası üç yüz altmış altı pâre kurâlardır kim her biri İremezâtü'l-imâddan nişân verir. İnşâallâh mahallinde şehr-i Feyyûm'un evsâfı dahi tahrîr olunur.

Ba'dehu Hazret-i Yûsuf Feyyûm'da sâkin iken babası Hazret-i Ya'kûb firâk-ı Yûsuf'a tâkat getirmeyüp Ken'ân elinden ehl [ü] iyâliyle Mısır'a gelü[r]ken Melik Reyyân kûşe-nişîn-i cihân iken Hazret-i Ya'kûb'a gelüp buluşdu. Ve du'â-yı hayrın alup azîm i'zâz [u] ikrâm edüp Feyyûm'a gönderdi. Hazret-i Yûsuf dahi babası istikbâline çıkup hâlâ Mîleyn-i Yûsuf derler, Feyyûm hâricinde bâğlar kenârında iki mîldir, anda baba oğul birbirlerin bağrına basup öpüşüp görüşdükde Hazret-i Ya'kûb şâd olup hüzn-i Yûsuf'dan nâ-bînâ iken mübârek nergis gözleri münevver oldukda Hazret-i Yûsuf toksan gulâm âzâd etdi.

---

[1] *Kur'ân,* Yûsuf, 36; "Hapse, onunla beraber, iki genç daha girdi."

Hazret-i Ya‘kûb dilşâd olup Hazret-i Yûsuf'a du‘â edüp on altı sene Mısır'da sâkin oldu ve intikâl edinceye dek gözleri görürdü. Âhir yine dünyâdan göz yumup vasıyyeti ile Hazret-i Yûsuf babasının na‘şın tâbût ile Kudüs-i şerîfde cebel-i Ceyrûn'da Halîlü'r-rahmân yanında defn etdiler. Ba‘dehu,

Zikr-i vefât-ı Hazret-i Yûsuf
aleyhi's-selâm

Hazret-i Yûsuf vefât etdikde Reyyân mürd olup oğlu Dârem, İsvân memleketinde melik idi. Hazret-i Yûsuf'un intikâlin istimâ‘ edüp müstakil melik olup Hazret-i Yûsuf'un vasıyyeti üzre bir tuc sandûka ile Hazret-i Yûsuf'u Nîl'e bırakdılar. Tâ Hazret-i Süleymân asrına dek Nîl'de durdu. Hazret-i Süleymân ins [ü] cin ile sâhil-i Nîl'e gelüp meks etdikde bir zen-i pîrezen fertûte-i hıredzen Hazret-i Süleymân'a gelüp eydir:

"Yâ Süleymân! Bu mahalde bir tuc sandûka ile Hazret-i Yûsuf'un cesedin ilkâ eylediler, fırsatdır kim çıkarasın" dedikde derhâl Hazret-i Süleymân dîvlere emr edüp sandûka-i Yûsuf'u çıkardup Kudüs-i şerîfde yine cebel-i Ceyrûn'da pederi Ya‘kûb Nebî yanında defn etdiler. Bir nûr-ı münevver türbe-i pür-envârda hâlâ âsûdedirler. Ziyâretgâh-ı ünâsdır.

Fasl-ı Hâmis
Âl-i Reyyâniyân zikrin ayân [u] beyân eder

Hazret-i Yûsuf intikâlinden sonra bu Reyyân, melik-i cebbâr olup put-perest olup Nîl'de gark oldu.

Andan Kâşim ibn Ma‘dân melik oldu.

Bu dahi mürd olup yerine Fir‘avn ibn Cerîm ibn Kenûreb ibn Zeyd Mûsâ geldi. Hazret-i Mûsâ'dan yigirmi sene mukaddem milk-i Menûf'u taht etdi. Ve dörd yüz yıl mu‘ammer olup ekser **[Y 9b]** evkâtı Hazret-i Mûsâ ile cengde mürûr etdi. Âhir Hazret-i Mûsâ ile ceng ederken Bahr-i Kulzüm'de Kolondur boğazı nâm mahalde cümle askeriyle gark olduğu delîl-i kat‘îler ile cemî‘i tefâsîrlerde mastûrdur.

Andan yerine Delûke binti Zîbâke nâm avret melike olup şehr-i Menûf'u ol kadar ma‘mûr etdi kim cümle imâretlerin hadîd ile inşâ edüp cümle binâları rusâs ile pûşîde edüp cümle sutûhların dahi nühâs ile mestûr etdi.

Ve cümle ebvâbların sarı pirinc ile tezyîn edüp yedi yüz hammâm inşâ edüp şehr-i Menûf gibi arâzî-i Mısır'da böyle şehir yok idi.

Lisân-ı Kıbtî'de Menûf bir arûsun ismidir. Ya‘nî arûs-ı dünyâ gibi müzeyyen bir şehir idi.

Ba‘dehu sene (---) târîhinde Delûke nâm melike sihrile cihân-ârâ oldu, ammâ selâtîne-i asl idi. Yigirmi sene hâkime olup yüz altmış yaşında mürd oldu.

Andan Dergûn melik oldu.

Bu dahi mürd olup oğlu Tûdes melik oldu.

Andan Likâs melik oldu.

Andan Merînâ melik oldu.

Andan oğlu Esmâris melik olup katl etdiler. İbtidâ katl olunan melik budur, zîrâ zâlim ve cebbâr [u] gaddâr hâkim idi.

Andan Batûlis bin Menâkil melik olup kırk sene hâkim oldu.

Andan oğlu Bâlûs melik oldu.

Andan Miyâkil melik oldu kim Bâlûs'un karındaşıdır. Yüz yigirmi sene tahakküm edüp Arz-ı Mukaddes'i ve Beyt-i Mukaddes'i bu harâb etdi. Âhir kendüyi bindüği atı depüp helâk eyledi.

Andan oğlu Mertenûs melik oldu.

Andan Mermûra melik olup gâyet âdil ve re‘âyâperver olup Mısır'ı ve arz-ı Kudüs'ü ma‘mûr edüp altmış sene mu‘ammer oldu ve öldü.

Andan Likâs melik olup cengde helâk oldu.

Andan Kûbiş melik olup berre ve bahre seferler edüp eli vilâyet gâret edüp ve anın zamânında Kürdistân'dan Buhtunnasr hûn-ı Yahyâ Nebî talebi içün hurûc edüp Haleb ve şâm'ı ve Bilbeys ve Taberistân'ı **[P 161b]** ve Nâbulus ve Kudüs ve Akka ve Remle ve Sıfet ve Gazze ve Mısırı ve İskenderiyye ve'l-hâsıl bin yedi yüz pâre İsrâ‘îlî şehri harâb [u] yebâb ve halkın esîr [ü] kebâb edüp hûn-ı Yahyâ'yı da‘vâ edüp niçe bin (---) (---) Yahûd kavmi katl eyleyüp Mısır kâmil kırk sene harâb kaldı.

Ermiyâ ve İlyâ ve Dânyâl Peygamberleri dahi Sıfet şehrinde bulup esîr edüp şehir [[(---) (---) (---) (---)]] hapisde iken vahy geldiğin Buhtunnasr müşâhede edüp hapisden ıtlâk edüp ol üç aded peygamberin ricâsıyla [[(---) (---) (---) (---)]] edüp ahâlî-i Mısır'ı, Mısır'a sürüp Kudüs-i şerîfi ta‘mîr ü termîm etmeğe izin verdi.

Bu asırda Rûm kavmi Buhtunnasr **[Q 163a]** kuvveti ile İsrâ‘îlî üzre gâlib olup millet-i Mesîhiyye cemî‘i mülûke tasallut eyleyüp hattâ Îrân-zemîn'de dahi nâkûs erganûn âyînleri etdiler.

Risâlet-penâh asrında **[Y 10a]** âye[t]:

[1]«‰ÂÆ†Ć

âyeti Rûm hakkında nâzil olmuşdur. Bu mahalde dahi âl-i Amâlîka ve âl-i Reyyâniyân tamâm olup,

Fasl-ı Sâdis
Mısır'a dâhil olan enbiyâ-i izâmı beyân eder

Evvelâ Hazret-i Âdem anınla Hazret-i şîs.

Andan Hazret-i şîs oğlu Hazret-i Kînân, suhuf nâzil olmuşdur.

Ve Hazret-i Mehlâ'il ilm-i nücûmda mu‘cizesi var idi.

---

[1] *Kur'ân,* Rum 1-3; "Elif, Lâm, Mîm Rumlar (en yakın bir yerde) yenildiler".

Ve Hazret-i Uhnûh suhuf nâzil olmuşdur.

Ve Hazret-i İdrîs, lakabı Hürmüs'dür. Lisân-ı İbrî'de şeyh demekdir. Mısır'da tevellüd edüp cezîre-i Mısır'ı serâpâ seyâhat edüp hâlâ cümle karalar diyârında makbûl isim İdrîs ve Hamd ve Hamûd ve Hanûh ve Circîs ve Kefîl'dir. Hazret-i İdrîs cezîre-i Mısır'da Sâbiyye kavmine ba‘s olunmuş idi. Yüz kırk pâre şehir inşâ eyleyüp ulûm-ı hendese ve fenn-i nücûmda mâhir olup mu‘cizeleri var idi. Halka çok ders ta‘lîm etdüğinden İdrîs dediler. Ba‘dehu âsumâna urûc etdiğine,

[1]Ë—·ŸÊ«Á†Á

nass-ı kâtı‘ı delîl olup, hâlâ Hazret-i İdrîs Cennet-i Me’vâ'da hulle donları biçer, derler. Zîrâ terzîlikde ve ilm-i kitâbetde üstâd-ı kâmil idi. Terzîlerin ve kâtiblerin silsilesi ana müntehîdir.

Ve Hazret-i İbrâhîm ve Hazret-i İsmâ‘îl Mekke'yi tamâm edüp Melik Tavtîs asrında Mısır'a gelmişlerdir.

(Ve Hazret-i Yûsuf) ve Hazret-i Ya‘kûb, Yûsuf['u] görmeğe on iki evlâdıyla Mısır'a geldi. Büyük oğlu Hazret-i Yehûdâ idi.

Ve Hazret-i ibn Yâmen ve Hazret-i Sayyâh ibn Hazret-i Yehûdâ ibn Ya‘kûb ve Hazret-i Meyâ’il ve Hazret-i Rû’il ve Hazret-i şemmûn ve Hazret-i Meshare ve Hazret-i Zâhîl ve Hazret-i Dârem ve Hazret-i Lâvî ve Hazret-i Azeryâ ve Hazret-i Râdim ve Hazret-i Hesyân.

Bu mezkûrûn cümle Hazret-i Ya‘kûb evlâdlarıdır, Mısır'a gelüp Hazret-i Yûsuf'u kuyuya atup "kurd yedi" deyü iftirâ etdikleriyçün Hazret-i Yûsuf ile helâlleşüp on altı sene Mısır'da sâkin oldular.

Ba‘dehu pederleri gelüp Hazret-i Ya‘kûb merhûm olıcak cümlesi Sıfet'e gidüp anda Beytü'l-hazen gârında medfûnlardır. Ammâ Hazret-i ibn Yâmen, Hazret-i Yûsuf ile bir anadan olmağla Hazret-i Yûsuf'la Feyyûm'da kaldı.

Ve Hazret-i Efrâyim ibn Hazret-i Yûsuf Feyyûm'da tevellüd edüp Mısır'da Ömer ibn Fârız kurbunda bu Efrâyim ve İbn Yâmen ikisi bir kubbede medfûnlardır. Hâk-i Mısır'da, peygamberzâdelerde bunlardan gayrı yokdur, derler.

Ve Mısır'a kadem basan Hazret-i Lût ve Hazret-i Mûsâ ve Hazret-i Hârûn bu iki karındaş Mısır hâkinde İsvân kurbunda şehr-i Ermen'de doğmuşlardır.

Ba‘dehu Hazret-i Mûsâ'yı vâlidesi fir‘avn havfinden bir sandûkaya koyup Nîl'e ilkâ eder. Hikmet-i Hudâ fir‘avnın bir sarâyı dahi Nîl kenârında idi. Ale's-sabâh fir‘avnın hâtûnu Âsiye Ana Hazret-i Mûsâ'nın sandûkasın açup görse kim bir lem‘a-i ilâhî **[Y 10b]** bir ma‘sûm. Ta‘aşşuk edüp hıfz edüp perveriş eder.

Hikmet-i Hudâ Hazret-i Mûsâ'nın pederi (---) fir‘avnın bevvâbı idi. Vâlidesi dahi hemçünân harem-i hâsdan idi. Âhir Âsiye Ana, Mûsâ'yı vâlidesine verüp pes-i perdeden perveriş edüp Mûsâ ile fir‘avn kıssası cemî‘i kütüb-ı kasaslarda merkûmdur.

Ve Hazret-i Dâvûd ve Hazret-i Süleymân ve Hazret-i Melik Rac‘îm ibn Süleymân ve Hazret-i Hûd ve Hazret-i şu‘ayb ve Hazret-i Semûd şehri Mısır'a karîb olmağile Semûd Nebî her bâr Mısır'a gelüp Eski Mısır'da bir deyr vardır, Kıbtîler, deyr-i Semûd deyü ziyâret ederler.

Ve Hazret-i Lokmân ve Hazret-i Hızır nübüvvetinde ihtilâf var, ammâ Lokmân Nebî yine Mısır hâkinde Sûdân şehrinde esmerü'l-levn bir üstâd-ı hâzık kimesne idi.

Ve Hazret-i İskender-i Zülkarneyn, bunun hakkında dahi niçe kîl [ü] kâl vardır. Ba‘zılar hakkında âyet vardır, peygamberdir, demişler. Âye[t] sûre (---):

[2] ,«‰E«I«–««‰,—EIE†«E†I«AEA·

Bu gûne dörd İskender gelmişdir. Rûm kavmi Feylekos oğlu İskender-i Zülkarneyn Yûnânî'dir, derler, ammâ bir tevârihde İskender ibn Merzûbe'dir. İsmi Merziyâ'dır, künyeti İskender'dir. Ol asırda otuz iki yıla bir karn derlerdi, iki karn ya‘nî iki otuz iki sene ya‘nî altmış [dörd] yıl pâdişâh olduğuyçün Zülkarneyn dediler. Bir rivâyetde alnında iki et pâresinden boynuzları olduğundan Zülkarneyn dediler.

{Hikâye-i şerefnâme[3]

Bitlîs hânlarının ecdâdı *Târîh-i şerefnâme* sâhibi eydir:

"Zülkarneyn boynuzları veca‘ından istirâhat edemezdi. Âhir başına niçe bin hukemâyı cem‘ edüp yine derdine dermân bulmayup Zulemât'da Âb-ı hayâta dek seyâhat etdi. Ahir-i kâr Âb-ı hayâtı bulmayup gerü Irâk vilâyetine gelüp şattü'l-arab zülâlinden nûş edince boynuzlarının veca‘ı sâkin olup istirâhat etdikde menâmında görür kim;

‘Yâ İskender, bu âb-ı hayâtdan nûş ederek Musul'a var. şatt'a mahlût olan sulardan nûş ede ede git. Kankı suyun nef‘in müşâhede edüp istirâhat edersen ol nehrin kenârınca gidüp tâ tulû‘-ı nehir mahalline dek varup kırk gün anda mukîm olup ol sudan nûş edüp bu karnların veca‘ından halâs olursun’ deyü vâkı‘asında böyle görünce cümle hukemâsın cem‘ edüp Musul cânibine azîmet edüp niçe nehirler ubûr edüp vilâyet-i Cezîretü'l-Ömer içinden gelen nehr-i Habûr'dan nûş edüp tâze cân bulup râhat olur.

Andan ol nehir kenârınca giderek nehir iki şakk olur. Bir şakkı Hısn-ı Keyfâ'dan geleni nûş edüp safâ eder. Anın sâhilince gidüp Bitlîs'e karîb Kefender

---

1 *Kur’ân,* Meryem, 57; "Biz onu yüce bir yere yükselttik."

2 *Kur’ân,* Kehf, 94; "Onlar dediler ki, ya Zülkarneyn hakikatte Ye‘cuc ve Me‘cuc bu yerde fesat ç›karan kabîlelerdir."

3 Bu bölüm P'de geçmemektedir.

kal‘ası dibinde nâfi‘ olan nehir iki şakk olur. Mûdikî dağlarından **[Y 11a]** gelen nehirden nûş edince İskender'in feryâd [u] enîni evce peyveste olur.

Bitlîs şehri içinden gelen nehirden nûş edince hazz edüp atf-ı ınânı ol cânibe çevirüp Bitlîs şehrine geldikde kal‘a altında nehir yine iki kol olur. Çârsû içinden gelenden nûş edüp safâ etmez, ammâ kal‘a altından gelen nehr-i (---) nûş edince hayât-ı câvidân bulup ol sâ‘at boynuzun biri düşüp biri kalır. Hamd-i Hudâ, deyüp ol nehir kenârınca gider. Görse kim ol mahalde bu nehir bir kayadan çıkar. Anda andan cümle askeriyle meks edüp kırk gün ol ayn-ı zülâlden nûş edüp öbür karnı dahi düşüp İskender boynuzlarından halâs olup veca‘ından berî oldu."

Andan bu nehrin başına bir kasr-ı âlî tekye binâ edüp cemî‘i dervîşân ve ehl-i irfân zevk [u] safâ ederlerdi. Hâlâ yine mesîregâh bir yerdir.

Ammâ bu İskender'in Bedlîs nâmında bir hazînedârı var idi. Gâyet mubassır u müdebbir fetâ idi. Ana mâl-i firâvân verüp bu nehrin menba‘ında bir kal‘a inşâ etmiş kim azametle berkilüp fethinde âciz olup [[(---) (---) (---)]] Cemapur memleketine sefere gitmede Bitlîs hazînedâr bir kal‘a-i sengîn-bünyâd inşâ edüp adını Bitlîs kodu. Ammâ [[(---) (---) (---)]] Bâlâ bin altmış beş târîhinde Melek Ahmed Paşa efendimizle Bitlîs'e vardıkda evsâfı mufassalan tahrîr olunmuşdur.

Ammâ [[(---) (---) (---)]] hakkında bir tevârîhde dahi gördüm. Sedd-i Ye’cûc'u ve Mısır'da İskenderiy-ye kal‘asın binâ eden İskender-i Zülkarneyn'dir. İbn [[(---) (---) (---)]] ibn Tarh(?) ibn Yâfes ibn Nûh *aleyhisselâm*dır. Ve bir kavilde İskender ibn Dârâp ibn Behmen ibn İsfendiyâr'dır. Dârâ [[(---) (---) (---)]]

Hulâsa-i kelâm bu İskender Mısır'a varup İskenderiyye kal‘asın binâ etdi. Bu İskender sebebiyle Hazret-i Hızır [[(---) (---) (---)]] Zîrâ Hızır Nebî İskender'in askerî tâ’ifesinden bir pîr-i umûr-dîde müsin kimesne idi. İskender ile Zulemât'da bile idi. [[(---) (---) (---)]] Hâlâ zindedir, derler. Ammâ bunun dahi nübüvvetinde ihtilâf vardır. Lâkin Mısır'a geldüği Kur’ân-ı azîm ile müsbetdir. Âye[t]: [[(---) (---) (---)]] sene 601.

Müddet-i hilâfet 64 sene. Bâbil'de merhûm olup İskenderiyye'de medfûndur. [[(---) (---) (---)]] Zîrâ Mısır'da Merecü'l-bahreyn ki Nîl-i mübârek **[Q 163b]** Dimyât boğazında deryâya mahlût olduğu yerdir, anda Hazret-i Mûsâ ile âlem-i seyâhatde ol Merecü'l-bahreyn nâm mahalle varup Hazret-i Hızır bir yetîmin gemisin delüp gark etdükde Hazret-i Mûsâ lecc edüp mâbeynlerine müfârakat düşdüğünden Cenâb-ı Bârî habîbi Muhammedü'l-Mustafâ'ya bu âyet-i şerîfi kısas göndermişdir, el-âye[t]:

[1]††‚«‰†Á–«† · —«‚†»ÍÊÍ†Ë»ÍÊ„†”√Ê»Δ‚

âyeti nâzil olmuşdur. Bu âyet delîl **[Y 11b]** yeter kim Hazret-i Mûsâ Mısır'da sâkin idi. Merecü'l-bahreyn'de Hazret-i Mûsâ ile Hazret-i Hızır refîk olunca Mısır'a varmış olur.

Ve Mısır'a dâhil olan nebînin biri dahi Hazret-i Yûşa‘'dır. şehr-i Fustât ki Eski Mısır'dır, anda tevellüd etdi. Yûşa‘ bin Nûn'dur, Zennûn-ı Mısrî değildir. Bu Zennûn dahi Eski Mısır'da doğmuşdur, ammâ Kabâbıta kavminden bir hekîm-i hâzık idi. Melik Mukavkıs tarafından Hazret-i Risâlet'e elçilik ile üç Kıbtî câriyesi ve bir kılıc ve bir katır hedâyâ götürüp hazrete bu hedâyâları teslîm ederken Zennûn-ı Mısrî dahi kendüyi hazret kulluğuna teslîm edüp İslâm ile müşerref oldu.

Hazret-i Risâlet câriyenin birin Hazret-i Ebâ Bekir'e ihsân edüp ismine Ayn-ı şemse dedi, Mu-hammed-i Ekber andan müştak oldu.

Ve birin şâ‘ir Hassân'a ihsân edüp ismine Dürre kodu. Abdurrahmân ibn Hassân ol kızdandır.

Ve birin Hazret-i Resûl-i Hudâ kendüsiyçün alup ismine Câriye-i Mâriye dedi. Hazret-i İbrâhîm ibn Resûl bu Mâriye Kıbtî'den tevellüd eyledi.

Ba‘dehu bu Zennûn Mısır'a Amr ibnü'l-Âs ile Mısır fethinde hâzır olup şehîd oldukda Sahâbe-i kirâmdan şeyh Ukbe-i Cüheyniyyü'l-Âmirî dahi şehîd olup Zennûn ile birbirlerine karîb medfûnlardır. Ammâ bu Yûşa‘ bin Nûn peygamberdir. Mısır'dan şâm-ı Tarabulus'a varup anda medfûndur.

Ve Hazret-i Dânyâl'ı ve Hazret-i Ermiyâ'yı Buh-tunnasr esîr edüp Mısır'ı harâb etmeğe geldikde bu iki peygamberi bile götürmüşdü. Ba‘dehu Kürdistân'a götürmüşdür.

Ve Hazret-i Îsâ vâlidesi Meryem Ana ile Nâbulus şehrinden hicret edüp Mısır'da Matariyye'de üç yıl sâkin olup belisân ağaçları hâsıl etdi. Rûy-i arzda ol dıraht görülmemiş idi. Tâ ol ağaçlar Ekrâdiyyûn devletine dek zâhir etmiş, ammâ hâlâ kökleri kalmışdır.

Ve anda Hazret-i Îsâ bir kuyu kazmışdır. Sâhib-i tâb‘ olan vüzerâ ve küberâ nehr-i Nîl çamur cereyân etdikde ol Matariyye kuyusundan içerler. Hâlâ ziyâretgâh-ı millet-i Mesîhiyye'dir.

Andan Hazret-i Îsâ şehr-i Behnîsâ'ya varup üç sene dahi anda vâlidesiyle sâkin oldular. Cenâb-ı İzzet Habîb'ine bu âyet-i şerîf ile Hazret-i Îsâ'nın Mısır'a dâhil olduğun bildirir: Âye[t]:

[2]ËÓ†¬ËÓÍÊÓ«ÁÔÂ«†«%

âyetin müfessirîn Hazret-i Îsâ'nın Mısır'a girmesi ile tefsîr etmişlerdir.

---

1 *Kur’ân,* Kehf 78 "‹flte, dedi, bu, benimle senin aram›z›n ayr›llmas›d›r. (fiimdi) sana sabredemedi€in fleylerin iç yüzünü haber verece€im."

2 *Kur’ân,* Mü'minûn, 50; "... onlar›, yerleflmeye elverifl-li, suyu bulunan bir tepeye yerlefltirdik."

Cemî‘i müverrihîn ve müfessirînin kavl-i sahîhleri üzre Mısır'a bu zikr olunan (---) peygamberler girmişlerdir, ammâ Mısır'da bir peygamber medfûn değildir. İllâ iki peygamberzâdelerin biri İbn Yâmen bin Ya‘kûb, biri Efrâyim ibn Yûsuf medfûnlardır, *ve's-selâm.*} Ve,

Ehl-i Beyt-i Resûl'den Mısır'a dâhil olanları beyân eder

Evvelâ ibtidâ Hazret-i Havvâ Ana ve zevce-i Hazret-i şîs Hûrâ Ana ve Sâre Ana zevce-i Hazret-i İbrâhîm ve Âsiye Ana **[Y 12a]** zevce-i fir‘avn. Bâkire iken fir‘avn şehîde etdi. Âhiretde Hazret-i Risâlet'in menkûhası olsa gerekdir. Ve ümm-i Hazret-i Mûsâ Yûhayna Ana ve ümm-i Hazret-i Yûsuf ve ümm-i Hazret-i Yehûdâ ibn Ya‘kûb ve ümm-i Hazret-i Îsâ Meryem Ana. Bu kavle cemî‘i müverrihîn muttefekun-aleyhdirler. Ve,

Mısır'a dâhil olan hukemâ-yı kudemâyı beyân eder

Evvelâ ibtidâ Hazret-i İdrîs, kâtib ve hayyât ve hukemâ idi.

Ve Hazret-i Lokmân ve Fisagores-i Tevhîdî ve Timon ve Filisle ve İslavus ve Kâvus ve Yezdicürd ve Bokrât ve Sokrât ve Eflâtûn-ı ilâhî ve Eflatıs ve Arestetalis ve ilm-i rasatda Batlîmûs ve İklatimûs ve Feylekos ve Zennûn-ı Mısrî ve Ebû Alî Sinâ ve Ebülhâris. Bunlar hukemâ-yı zevî'l-ukûl kimesneler idi kim hâlâ te’lîfâtları ile amel olunur, *ve's-selâm.*

İşbu Ümm-i Dünyâ Mısır'da hübût-ı Âdem'den sonra ve Âdem-i sânî Hazret-i Nûh Tûfânı'ndan sonra benî âdem edîm-i arzda tenâsül bularak niçe bin peygamberler ve niçe bin pâdişâhlar gelüp Mısır'a mutasarrıf oldular. Ammâ cümleden dârât [u] azamet ile pâdişâhlık da‘vâsında olan zamân-ı câhiliyyetde Keyûmers'dir. Nûh Necî evlâdlarındandır. Ammâ Hazret-i Risâlet'den mukaddem zamân-ı dalâletde hilâfet da‘vâsında olan mülûklar dörd tabakadır.

Tabaka-i ûlâ âl-i Dâdâniyân'dır. Ve,

Tabaka-i sâniye âl-i Keyâniyân'dır. Ve,

Tabaka-i sâlise âl-i Eşkâniyân'dır.

Tabaka-i râbi‘a âl-i Sâsâniyân'dır.

Bu zikr olunan gürûh-ı mekrûhun çoğu Îrân-zemîn'e ve Maverâ’ü'n-nehr'e ve diyâr-ı Irâk ve bilâd-ı Mısır'a mâlik oldular.

Fasl-ı Sâbi‘ Mu‘cizât-ı Muhammedü'l-Mustafâ berekâtıyla Mısır-ı Kâhire'yi Hazret-i Ömer hilâfetinde Amr ibnü'l-Âs feth etdiği beyânındadır

Evvelâ Mısır'ın sebeb-i fethi oldur kim İskender-i Kübrâ'dan sonra Yûnâniyân kavmi, cihângîr olup ekâlîm-i seb‘aya istîlâ edüp âhir Mısır'a dahi mâlik olup Kıbtî meliki olan Mukavkıs'ı boybeği pâyesine koyup Mekke ve Medîne üzre hurûc etmek içün Benî Seyf mukâbelesinden Nîl cereyân ederken yolların kat‘ edüp Nîl ile Süveys'e gemiler gitmediğinden Mekke ve Medîne kaht [u] galâ oldu.

Bu mahalde Hazret-i Risâlet-penâh dahi küffâr-ı hâksâra rağmen Hazret-i Ömer'i seksen bin asker ile Kudüs'e gönderüp Hazret-i Ömer bi-nefsihi Kudüs-i şerîfi feth etti. Akîbince Hazret-i Hâlid ibn Velîd'i kırk bin askerle şâm üzre serdâr edüp şâm'ı muhâsara etdikde kırk bin asker dahi imdâd yetişüp kuvvet-i bâzû ile Hâlid ibn Velîd Kral Hırkîl-i pelîd-i anîd elinden şâm-ı şerîfi feth edüp bu kadar mâl-ı ganâyimle Medîne-i münevverede Hazret-i Risâlet'e buluşup Hazret-i Risâlet, Hâlid'e Seyfullâhi'l-meslûl buyurdular.

Ve zamân-ı sa‘âdetlerinde ibtidâ Rûm'a sefer eden Hazret-i Hâlid'dir. Ba‘dehu Kudüs [ve] şâm keferesi isyân edüp Hazret-i Ömer hilâfetinde def‘â feth oldu. Küffâr-ı Rûm ve kavm-i Kıbtî bu Hâlid'den perîşân-hâtır olup,

"Ayâ bu Arab Muhammed ile hâl neye müncer ola?" derken, Hırkîl Kral Antâkıyye'den kırk **[Y 12b]** bin atlı ve kırk bin piyâde Rûm keferesin kal‘a-i İskenderiyye ve Mısır'a imdâd gönderüp cümle küffâr ve Kıbtîler tâze cân buldular.

Bu mahalde [[(---) (---) (---) (---)]] Amr ibnü'l-Âs zamân-ı cehâletde idi, ammâ kavm-i Kureyş'in mâldâr ve mün‘im vak‘ [u] vakârlı bir kimesnesi idi. Her sene şâm'a ve şehr-i Busra'ya ve Kudüs-i şerîfe [[(---) (---) (---) (---)]] Kudüs'de bulunup bir dıraht sâyesinde istirâhat ederken bir ejderhâ-misâl bir yılan zâhir olup gayrı dıraht sâyesinde [[(---) (---) (---) (---)]] o yılan ejdere anın üzerine hücûm ederken derhâl Amr ibnü'l-Âs tîrkârlık edüp dest ber-kabza kemân edüp mâra mürd eyledi bir sehm [[(---) (---) (---) (---)]] ok urup mûra nafaka idi.

Hayye-i evren dahi cân havli ile pur putur olup cevelân ederken dıraht sâyesindeki [[(---) (---) (---) (---)]] hayye bîdâr olup gördü kim Amr bir hayye ile ceng edüp katl etmiş. Ol âdem Amr'a su’âl edüp,

"Bu ne hâldir?" der. Amr eydir: [[(---) (---) (---) (---)]]

"Zahir etmek isterdi ister dedi. Ben görüp bir sehm-i Muhammedî urup katl etdim" dedikde bu âdem Amr ibnü'l-Âs'ın eline ayağına düşüp [[(---) (---) (---) (---)]] yalvardı dedi. Amr eyitdi:

"Benim maskat-ı re’sim Mekke'dir. Âl-i Hâşimiyândan'ım" dedi. Herîf eyitdi:

"Dünyâ ve âhiret karındaşım ol. Sana nice eylik ve ivâz halâs eylediğinin [[(---) (---) (---) (---)]] ivazı ola dedi. Amr eyitdi:

"Ben ol eylüği hasbeten lillâh etdim. Ticâret ile kifâflanır bir kişiyim. İhtiyâcım Allâh'adır." (---) (---) Herîf eyitdi:

"Ey birâder! Ben dahi Mısır İskenderiyyesi'nde bir tüccâr-ı azîmim ve mâl-ı firâvâna mâlikim. Mısır şehri içre niçe bin kîseye ve milk [ü] emlâke [Q 164a] mâlik Hâce şemmâs'ım, ammâ Kudüs'e ziyârete geldim. Hâlâ bunda garîbü'd-diyârım. Benimle İskenderiyye'ye gel, sana on [P 162a] bin mümessek sikke-i Kabâbıta altun ve girân-bahâ cevâhir makûlesi eşyâlar ve gûnâ-gûn akmişe-i fâhireler verüp seni Mekke'ye iki katar deve yükü mâl-ı firâvân ile Mekke'ye gönderem" deyüp ricâ etdikde cümle müstemi'în taraf taraf, ma'kûl deyüp Amr dahi muhâlefet etmeyüp Kudüs'den kat'-ı menâzil ve tayy-ı merâhil ederek on günde İskenderiyye'ye dâhil olup şemmâs'ın hânesinde mihmân olup ol sâ'at şemmâs va'desine vefâ edüp Amr'a on bin altun verdi.

Ve şehrin teferrücgâh yerine şemmâs Amr'ı götürüp seyr [ü] temâşâ ederken hikmet-i Hudâ çevgân topu gelüp Amr'ın başı üzre gelüp karâr eyledi ber-karâr olur, karâr eder, cümle huzzâr-ı meclis âlem-i hayretde kalup ta'accüb ederler. Meğer İskenderiyye halkı mâbeyninde bir kavl-i karâr varmış kim her kimin başında çevgân topu ber-karâr olsa pâdişâh olurmuş.

Cümle halk bu Amr'ın başı üzre top durduğuna rîş-hand edüp Amr'ı istihzâya aldılar.

"Bu Arab melik mi olup milke mâlik mi olsa gerek" deyü tebessüm etdiler.

Amr, şemmâs'la [Y 13a] hânesine gelüp derhâl şemmâs ilm-i usturlâbda yegâne-i asr ve ferîdü'd-dehr idi. Amr'ın tâli'ine nazar edüp gördü kim Mısır sultânlığı tahtı ve bahtı var.

Ale's-sabâh Amr'a yetmiş deve yükü mâl verüp Amr'ı Mısır'a gönderüp Amr, Mısır'da bir ay meks edüp Mısır'ın cümle ahvâlâtına vâkıfu'l-esrâr olup bir azîm kâfile ile Mekke'ye gelüp cümle ahâlî-i Mekke'ye ve dahi cemî'i Sahâbe-i kirâma hedâyâların verüp kal'a-i İskenderiyye ve Ümm-i Dünyâ Mısır'ı ol kadar medh etdi kim cümle asker-i İslâm "Âh Mısır feth olsa" deyü du'â ederlerdi.

Bu mahalde Amr ibnü'l-Âs huzûr-ı Risâlet'e varup hedâyâların arz edüp Hazret-i Resûl hedâyâsın kabûl etdikde el kaldırup şeref-i İslâm ile müşerref olup Sahâbe-i kirâm zümresine ilhâk oldu.

Ve Hazret-i Resûl'e İskenderiyye ve Mısır'ın evsâfın be-dürüstî vasf edüp Hazret, safâ ve sürûrundan, *Allâhümme yessîr bi'l-amreyn* buyurdular, ve günden güne Mısır'ın ve Kostantıniyye'nin fethine Sahâbe-i kirâmı tergîb ederlerdi. Ve bir kaç kerre Mısır meliki Mukavkıs'dan Hazret-i Risâlet'e hedâyâ ve nâmeler gelüp "Yâ Muhammed! Rûm keferesi destinde mağlûb ve mazlûm olduk. Mısır'ımız elimizden aldılar" deyü acznâmeleri gelirdi.

Hazret-i Risâlet dahi Hicret'in altıncı senesinde Hudeybiyye gazâsından mansûr u muzaffer Ebî Zer ile Belîka(?) oğlu Hâtıb huzûr-ı Resûlullâh'a gelüp yine bunları mektûb-ı dürerbârları ile Hazret-i Resûl Mısır'da Melik Mukavkıs'a gönderüp Mısır'a sâlimîn vâsıl olup Melik Mukavkıs'ı dîne da'vet etdiler.

Rivâyet muhtelif; bir kavilde nâme-i dürerbârı Mukavkıs bağrına basup İslâm ile müşerref oldu. Ve Hazret-i Zennûn ile üç kız ve bir katır ve bir kılıç gönderdiği bâlâda tahrîr olunmuşdur. Beyt:

Fekâlû yub'asu nasrun ileynâ
Ve hattâ yeftehullâhu aleynâ[1]

Ammâ Hazrete gâyet mahabbet etdüği tahkîkdir. *el-Uhdetü ale'r-râvî.*

Ba'dehu Ebî Zer ile Belîka(?) oğlu Hâtıb, Mukavkıs tarafından gelüp Hazret-i Risâlet'e Mısır'ın âb [u] havâsın ve nebâtât [u] giyâhâtın ve me'kûlât [u] meşrûbât [u] hubûbâtın ol kadar medh etdi kim Hazret-i Risâlet safâsından Mısır hakkında birkaç hadîs-i şerîf buyurdular.

Ve mukaddemâ Mısır hakkında tasrîhan ve tenzîhen ve alâ-tarîkı'l-kasas nâzil olan âyet-i şerîfleri Ashâb-ı güzîne tilâvet edüp Mısır gazâsına ümmetini kandırırlardı.

Fasl-ı Sâmin

Mısır hakkında sarîhan ve kinâyeten ve tenzîhen nâzil olan âyet-i şerîfleri beyân eder

Zikrü'l-mevâzı' elleti vaka'a fîhâ zikrü Mısır (...) sarîhan ve kinâyeten

[2]»"Â†«‰‰Á†«‰—ÕÂÊ†«‰—Õ

âye[t] alâ-tarîkı'l-hikâye

[3]†Ë√ËÕÍÊ«†≈‰È†ÂË"È†Ë√ŒÍÁ†

Âye[t] an-hikâyeti Yûsuf *aleyhi's-selâm*:

[4]«œŒ‰Ë«†Â'—†

Âye[t]: [5]†Ë,«‰†«‰–Í†«' —«Á†ÂÊ†

ve hikâye-i Fir'avn [Y 13b] âye[t]:

[6]√‰Í"†‰Í†Â‰„†Â'—†ËÁ–

Ve an-hikâyeti Yûsuf. Âye[t]:

††Ë,«‰†Ê"Ë...†·Í

[1] † —«Ëœ†· «Á«†ŸÊ†

---

1 Dediler ki, zafer bize gönderiliyor, hatta Allah bizim için feth ediyor.

2 *Kur'ân,* Bakara, 61; "Bir flehre inin, flüphesiz orada istedi€iniz vard›r."

3 *Kur'ân,* Yûnus, 87; "Musa ve kardefline: M›s›r'da milletinize evler haz›rlay›n..."

4 *Kur'ân,* Yûsuf, 99; "Allah'›n iradesiyle hepiniz emîn emîn M›s›r flehrine girin."

5 *Kur'ân,* Yûsuf, 21; "M›s›r'da onu sat›n alan kimse kar›s›na: "Ona güzel bak, belki bize faydas› olur yahut ta onu evlat ediniriz" dedi."

6 *Kur'ân,* Zuhruf, 51; "Ey milletim! M›s›r hükümdarl›€› ve memleketimde akan bu ›rmaklar benim de€il mi?"

Âye[t]: [2]†Ëœ Œ‰†«‰ÂœÍÊ…

Âye[t]: [3]†·√’»O†·I†«‰Ac

Âye[t]: [4]†EA«¡†—A‰†AE†√,

An hakkı İsâ ve Meryem. Âye[t]:

[5]ËÃŸ‰Ê«†«»Ê†Â—ÍÂ†Ë√ÂÁ†¬Í…†Ë-

Âye[t]: [6]†«AY‰EI†Y‰E

Âye[t]: [7]††Ë„–‰„†Â„Ê«†%

Âye[t]: [8]†·‰Ē†√»—Ō†«‰√

Âye[t]: [9]††≈E†·—YEE†

Âye[t]: [10]††≈Ē† —Ìœ†≈‰«†√

Âye[t]:

[11]≈Ê†«‰√—÷†‰‰Á†ÍË

Âye[t]:

[12]††Í—Íœ«Ê†√Ê†ÍŒ

Âye[t]:

[13]·√Œ—AE«AA†AE†AE« †EY

Âye[t]:

[14]†Ë‰,œ†»Ë√Ê«†»ÊÍ†≈”—«ΔÍ‰†Â

Âye[t]: [15]„AOAO‰◖

Ba‘zı müfessirîn "Rabve"den murâd Mısır'dır, derler. Ba‘zılar şâm-ı cennet-meşâmdır, derler, ammâ ale'l-ıtlâk Mısır, demiş çokdur. Âye[t]:

[16]«œŒ‰Ë«†«‰√—÷†«%

Âye[t]:

[17]√Ë†‰Â†Í—Ë«†√Ê«†Ê”İ

Âye[t]:

[18]Ë,œ—†·ÍÁ‹

Âye[t]:

[19]«—ÓÂÓ†–« †«‰ÚŸÂ«‹

Ba‘zı müverrihîn bâğ-ı İrem İskenderiyye'dir, demişler. Ammâ müverrih-i âlem *Hıtat-ı Makrîsî,*

"Mısır'ın cenbinde Sebîl-i Allâm olan yerde idi, Cenâb-ı Allâh nihân eyledi" der. Hattâ ol Sebîl-i Allâm mahallinde ba‘zı cevâhir taşlar bulunup bin guruşa bey‘ olunduğun hakîr görmüşüz.

Ba‘zı müverrihîn kavli üzre bâğ-ı İrem şâm kurbundadır. Hattâ âl-i Emeviyyûn asrında bir A‘rabî devesin yitirüp ararken bir câ-yı behişte girüp berk [ü] bârândan semerât [u] müsmirâtından ahcâr [u] eşcârâtından bir tobra doldurup şâm'da halîfeye götürüp eşyâları arz etdikde ma‘lûmları oldu kim bâğ-ı İrem şâm kurbundadır. Ammâ Mısır'dadır, demiş çokdur. Zîrâ bâğ-ı İremi binâ eden şeddâd ibn Âd'ın vatan-ı aslîsi Mısır'da şehr-i İsvân'dır. Bâğ-ı İrem Mısır'da olması akrebdir, demişler.

Ezîn-cânib Mısır hakkında. Âye[t]:

[20]E,œ†√O”E†»I†≈–†√Œ—AEI†AE†·

Âye[t]:

[21]”√Ë—Í„Â†œ«

---

1 *Kur’ân,* Yûsuf, 30; "fiehirde bir tak›m kad›nlar: "Vezirin kar›s› ufla€›n›n nefsinden murâd almak istemifl; sevgisi onun ba€r›n› yakm›fl" ... dediler."

2 *Kur’ân,* Kasas, 15; "Musa, halk›n›n haberi olmad›€› bir zamanda, flehre girdi."

3 *Kur’ân,* Kasas, 18; "fiehirde, korku içinde etraf› gözetip dolaflarak sabahlad›."

4 *Kur’ân,* Kasas, 20; "fiehrin öbür ucundan koflarak bir adam geldi."

5 *Kur’ân,* Mü'minûn, 50; "Meryem o€lunu ve annesini de kudretimize bir alâmet k›ld›k onlar› yerleflime elveriflli, suyu bulunan bir tepeye yerlefltirdik."

6 *Kur’ân,* Yûsuf, 55; "Beni memleketin hazinelerine memur et."

7 *Kur’ân,* Yûsuf, 21; "Böylece biz Yûsuf'u o yere yerlefltirdik."

8 *Kur’ân,* Yûsuf, 80; "Baban›z›n Allah'a karfl› sizden bir söz ald›€›n› ..."

9 *Kur’ân,* Kasas, 4; "Firavun memleketin bafl›na geçti."

10 *Kur’ân,* Kasas, 19; "Sen ›slah edenlerden olmak de€il, ancak yeryüzünde bir zorba olmak istiyorsun."

11 *Kur’ân,* A‘râf, 128; "Allah'tan yard›m dileyin ve sabredin, yeryüzü flüphesiz Allah'›nd›r, kullar›ndan diledi€ini ona mirasç› k›lar."

12 *Kur’ân,* Tâhâ, 63; "... (istiyorlar ki büyüleriyle) sizi yurdunuzdan ç›kars›nlar ..."

13 *Kur’ân,* fiu‘arâ, 57-58; "Böylece biz onlar› (Firavun ve adamlar›n›) bahçelerden, p›nar bafllar›ndan, hazinelerden ve flerefli makamlardan (ç›kard›k)."

14 *Kur’ân,* Yunus, 93; "And olsun ki, ‹srailo€ullar›n› iyi bir yere yerlefltirdik, onlara temiz r›z›klar verdik."

15 *Kur’ân,* Bakara, 265; "Bir tepede kurulmufl güzel bir bahçeye benzer."

16 *Kur’ân,* Ma’ide, 21; "Allah'›n size yazd›€› kutsal yere girin, ard›n›za dönmeyin."

17 *Kur’ân,* Secde, .27; "Görmüyorlar m› biz nas›l suyu, kuru, otsuz yere sürüyoruz da ..."

18 *Kur’ân,* Fussilet, 10; "... onda g›dalar›n› ... takdir etti."

19 *Kur’ân,* Fecr, 7-8; "Direkleri (yüksek binalar›) olan, ülkelerde benzeri yarat›lmam›fl ‹rem flehrine."

20 *Kur’ân,* Yûsuf, 100; "Rabbim onu gerçek yapt›, bana iyilik etti; zirâ fleytan benimle kardefllerim aras›na fitne soktuktan sonra O, beni zindandan ç›kard›, sizi de çölden getirdi."

21 *Kur’ân,* A‘râf, 145; "Size Allah'a karfl› gelenlerin yurdunu gösterece€im."

Hakkâ ki Mısır'ın askerî tâ'ifesinde fâsık ve zorba ve lûtî ve zânî gâyet çokdur. Âye[t]:

[1] «A—†„‰†

Ve cümle re'âyâ ve berâyâsı kavm-i ferâ'inedir. Âb [u] havâsının hükmü üzre cebbârlardır. Hâbil [ü] Kâbil'den berü iki fırkadırlar. Biri Benî Harâm ve biri Benî Cüzâm'dır. Subh u mesâ birbiriyle ceng edüp gâlib olan mağlûbun avreti karnın yarup karnındaki oğlunı katl eder. Böyle bir cebbâr [u] anîd kavimdir. Ve âb-ı Nîl'i nûş eden atları dahi şerrânîdir. Ve yine anların hakkında Cenâb-ı Allâh bu âyeti nâzil etmişdir. Âye[t]:

[2] EœA—E«†A«†„«E†l'EY†·—YEE

Ammâ Cenâb-ı Bârî'nin **[Y 14a]** nazarı ta'alluk etdüği şehr-i kadîmî olmak ile cebbâr ve fâsık ve lûtî ve zânî ve zorba ve zemmâm ve nemmâm (---) mu'ammer olmayup belâsın bulur.

Ve hikmet-i Hudâ çekirge dahi Mısır'da mu'ammer olmaz. Bi-emrillâhi ta'âlâ cemî'i zamânda mahsûlâtına çekirgeden zarâr isâbet etmez. Hattâ Sene 1088(?) târîhinde Abdurrahmân Paşa Mısır vâlîsi iken eyle çekirge yağdı kim şems-i âteştâbı bî-tâb edüp rûy-ı semâ ebr-i siyâh olup gün yüzü görünmez oldu. Ba'dehu rûy-ı arza nüzûl edince azamet-i Hudâ Mısır'ın ve cemî'i kurâ ve kasabâtların sagîr [ü] kebîrleri ıyd-ı adhâ edüp (---) (---) edüp tenâvül edüp bir günde vücûdın münkatı' etdiler. Ve bakıyyetü'd-dendânı tayerân edüp nehr-i Nîl'e gark oldular.

Ve bir rivâyette bakıyyesi rîh-i akîmden helâk oldular. Hattâ Resûl-i kibriyânın zamân-ı sa'âdetlerinde şehr-i Mekke'ye ve vâdî-i Fâtıma'ya çekirge **[Q 164b]** istîlâ eyledi. Ehl-i Mekke,

"Yâ Resûlullâh! şehrimize çekirge istîlâ eyledi. Hâl neye müncer olur?" dediklerinde Hazret el açup,

"İlâhî! Bu haşerâtı Mısır'a gönder" deyü du'â ederler. Cümle Sahâbe-i kirâm,

"Amân yâ Resûlullâhi! Mekke ve Medîne'de olan **[P 162b]** ümmetlerinin ma'îşetleri cümle Mısır'dan gelir. Bu çekirge Mısır'a varınca kaht [u] galâ olur" derler. Hazret buyururlar kim,

"Siz elem çekmen. Mısır Cenâb-ı Allâh'ın hıfz [u] emânındadır. Ve Kinânetullâh Mısır'dır. Ve Mısır'ın hıfz [u] hırâsetine necâyib ya'nî nücebâ me'mûrlardır. Cümle yetmiş ricâlullâhdır. Anda zâlim ve fâsık ve muzır mahlûk mu'ammer olmaz" buyururlar. Hakîkat cümle çekirge Mekke'den Mısır'a gelince cümlesi helâk olur. İlâ hâze'l-ân eyle du'â olmuşdur kim Mısır'a hakâret nazarıyla bakan hor u hakîr olur, adâlet eden, selâmet bulur. Beyt:

Adâlet edeler Mısr-ı kadîme
Azîz eder anı Mısr-ı na'îme

Mısır hakkında niçe yüz âyet-i şerîfe vardır. Ammâ kuvvet-i hâfızamız sebebiyle ilhâm-ı Rabbânî olup bu âyet-i şerîfleri tahrîr etdik. Ammâ,

Resûl-i kibriyâ ve Muhammedü'l-Mustafâ ümmetin Mısır fethine tergîb edüp Mısır hakkında buyurdukları hadîs-i şerîfleri beyân eder

Zikrü'l-ehâdîs elletî verade fîhâ zikrü Mısr.

,«‰†—"Ë‰†«‰‰

[3] †«· ÕÊ†Â'—†·«" Ë†'Ë«»«‰,»‹

Zîrâ Hazret-i İbrâhîm'in evlâdı Hazret-i İsmâ'îl Mısır'dan Kabâbıta kızı Hâcer Ana'dandır. Hazret-i Resûl Hazret-i İbrâhîm İsmâ'îl zürriyetindendir. Ümm-i Resûl Mısır'dan olmuş olur.

Bu hadîs Hâcer Ana ve Mısır hakkındadır.

,«‰†Y‰lA†«‰"‰«Aſ" · (

[4] «‰,Í—«◊†·«" Ë'Ë«†»«Á‰Á«†

[Hadis]:

[5] ,«‰†Ÿ‰lA†«‰"‰«Ã

ya'nî esmerü'l-levn Ca'der kavm-i Kıbtî'dir. [Hadis]:

Ë†,«‰†Ÿ‰ÍÁ†«‰"‰«Âſ«|

Õ«Ã Á†ÀÂÒ†œŒ‰†«‰'Ò‹

[6] œŒ‰†Â'—†·»«÷†·ÍÁ«†

[Hadis]:

Ł†,«‰†Y%

[7] «‰Ã"€Í—›…†—Ë÷…†ÂÊ†—Í«÷†‹

---

[3] Hadis, el-Muttakî el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl,* 12/35235; et-Taberanî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr,* Irak Bask›s› 19/61; "Resûlullâh sallâllâhu aleyhi vesellem flöyle buyurdu: Siz M›s›r'› feth edeceksiniz. Oran›n ahalisine iyi muamele ediniz, çünkü onlar›n korunma hakk› ve sizinle akrabal›k ba€› vard›r."

[4] Hadis; Peygamber aleyhisselâm dedi ki: "Siz M›s›r'› feth edeceksiniz. Oras› el-Kîrât diye adland›r›l›r. Siz insanlar›na iyi davran›n›z çünkü onlar›n defteri ve sizinle akrabal›k ba€› vard›r."

[5] Hadis; Peygamber aleyhisselâm dedi ki: "Siz k›v›rc›k saçl› insanlara iyi davran›n›z."

[6] Hadis; Peygamber aleyhisselâm dedi ki: "‹blis Irak'a girdi ve orada pisli€ini b›rakt›. Sonra fiam'a girdi, ancak onu oradan kovdular. O da Misan'a kadar vard›. Sonra M›s›r'a girdi ve orada yumurtlay›p yavrusunu b›rakt›."

[7] Hadis; Peygamber aleyhisselâm dedi ki: "Cezire cennet bahçelerinden bir bahçe, M›s›r ise yeryüzünde Allah'›n hazinelerindendir."

---

[1] *Kur'ân,* Hûd, 59; "Her inatç› zorban›n ifline uydular."

[2] *Kur'ân,* A'râf, 137; "Firavun ve milletinin yapt›€›n› ve yükselttiklerini y›kt›k."

[Hadis]: [Y 14b]
Ë†„Â«†,«‰†Ÿ‰ÍÁ†«‰”‰«Â†Ë†
Í—ÍœÁÂ†»”Ë¡†«‰«†'—ŸÁ†Ë†Í—Íœ
Í,'œÁ†»”Ë¡†„»—†«‰‰Á†ËÃÁÁ
«‰ÃÊ…†Ë†„·È†»«9

[1] buyurmuşlardır.

Ve bu Mısır hakkında niçe hadîs-i şerîfler vardır, ammâ hakîr bu kadar ile iktifâ etdik.

Ve niçe ulemâ ve meşâyih [ve] şu'arâ Mısır hakkında kasîdeler etmişlerdir. Hattâ Mısır hakkında Hazret-i eş-şeyh el-Kindî *rahmetullâhi aleyh* buyururlar kim:

"*Lâ yü'lemu beledün fî aktâri'l-arz esnâllâhü aleyhi fi'l-kur'ân bi-misli hâzâ's-senâ velâ vesafahü bi-misli hazâ'l-vasf velâ eşhede lehü bi'l-keremi gayre Mısr*"[2]

Ve İmâm şâfi'î ve İmâm Ebü'l-Leys ve Ömer ibnü'l-Fârız dahi Mısır'ı ol kadar medh etmişlerdir kim gûyâ İremezâtü'l-imâdı medh etmişlerdir.

Ammâ Hazret-i Risâlet-penâh Sahâbe-i güzînini Mısır fethine tergîben bâlâda tahrîr olunan hadîs-i şerîfler ile Mısır'ı medh ederlerdi, ammâ zamân-ı sa'âdetlerinde cânib-i erba'aya gazâ ve seriyye etmeden ârâm bulmayup *el-umûru merhûnetün bi-evkâtihâ*[3] deyüp gayrı dünyâlara sefer ederlerdi.

Bi-emri Hudâ civâr-ı rahmete teşrîf buyurup hilâfet emîrü'l-mü'minîn Hazret-i Ebâ Bekir'e intikâl etdi. Anların devletinde dahi beyne's-Sahâbe tefrîka düşüp gûnâ-gûn hâdisât zuhûr edüp Mısır cânibine bakmağa iktidârları olmayup anlar dahi [4] «—ÙA■ŸÈ emrine imtisâl edüp serîr-i hilâfet Hazret-i Ömerü'l-Fârûk'a nasîb olup Mısır fethine azîmet eyledi.

el-Faslu't-tâsi'
Zikr-i feth-i Mısır fî-hilâfeti Hazret-i Ömer ibnü'l-Hattâb an-yedi Amr ibnü'l-Âs
radıyallâhu anhümâ

Cemî'i müverrihînin kavl-i sahîhi bunun üstündedir kim ibtidâ bilâd-ı Mısır, ümmet-i Muhammed destine girdüği Hazret-i Risâlet-penâh'ın intikâlinden on sekiz sene sonra Hazret-i Ömer hilâfetinde Hırkîl nâm kral Kudüs-i şerîfe istîlâ edüp tekrâr yine Hazret-i Ömer kırk bin asker ile Kudüs-i şerîfi feth edüp vilâyet-i Mısır üzre Amr ibnü'l-Âs'ı ve Esved ibnü'l-Mikdâd'ı Mısır fethine kırk bin asker ile gönderüp kendüler Mekke-i mükerremeye müteveccih oldular.

Beri cânibde Amr ibnü'l-Âs dörd bin beş yüz fârisü'l-hayl Urbân ve dörd bin güzîde asker-i azebistân piyâde pehlivân yiğitler cem' edüp kat'-ı menâzil ve tayy-i merâhil ederek Mısır'a karîb Arîş ile Rımh mabeynine Amr ibnü'l-Âs gelüp meks etdükde Hazret-i Ömer tarafından bir kâsıd gelüp bir nâme getürdü. Mefhûm-ı kelâm:

"Yâ Amr! Nâmem vusûlünde eğer Mısır hâkine kadem basmış isen Mısır üstüne yürü. İşin Allâh âsân eylesin. Ve illâ eğer hâk-i Mısır'a duhûl etmemiş isen asker-i İslâm ile avdet edüp beri tarafda Irâk memleketinde Ummân gazâsı vâki' oldu, elbette avdet edüp gelesin."

Bu nâme kırâ'at olundukda cümle iş erlerin ve ahâlî-i vilâyeti cem' edüp,

"Bu Arîş arz-ı Mısır mıdır, yohsa arz-ı Filistîn midir?" [Y 15a] deyü su'âl etdiler. Cümle ahâlî-i vilâyet,

"Yâ Amr! Bu Arîş arz-ı Mısır'ın iki menzil dâhilindedir" deyü şehâdet edince Hazret-i Ömer'e nâmeler tahrîr edüp heccânlar ile nâmeyi Hazret-i Ömer tarafına gönderüp beri tarafda Amr ibnü'l-Âs "Mütevekkilen alallâh" deyüp Mısır üzre müteveccih oldular.

Melik Mukavkıs Fustât şehridir kim hâlâ Eski Mısır derler anda boybeği nâmıyla hâkim idi, hükûmet-i Yunâniyân'da idi. Mukavkıs Eski Mısır'a âlet-i mülâhaza kapanup pes-i perdeden Amr ibnü'l-Âs'a nâmeler gönderdi.

Beri tarafda Rûm kralı Hırkîl nâm la'în Antâkıyye ve Tarabulus ve Sayda ve Akka nâm mahalden bin pâre gemi ile İskenderiyye kal'asına altmış bin küffâr-ı dûzah-karâr imdâd gönderüp cümlesi İskenderiyye'den asker-i İslâm üzre hücûm edüp Bilbeys nâm şehir fezâsında cenge âheng etdiler.

Bir ay kâmil ceng [ü] cidâl ve harb [u] kıtâl olup iki asker birbirine karıldı ve katıldı. Tarafeynden hadeng ve zenberekler atıldı. Gûyâ iki deryâ telattum etdi. Biri leşker-i dîn, biri tersâ-yı bî-dîn birbirine girüp guzât-ı müslimîn meydân-ı ma'rekede rezme girdi. Kimi baş aldı ve kimi verdi. Beyt:

Sökerdi cevşeni pulâd-ı nîze
Vedâ eylerdi ten cân-ı azîze

Eyle ceng-âşûb oldu kim arz-ı Hâsân'da küştelerden püşteler oldu. Asker-i İslâm'a Cenâb-ı Bârî nusret verüp küffâr münhedim oldu.

Ol cengde Eşkaf-ı Kıptî nâm [kimesne] Mukavkıs'dan mektûblar getirüp bu cengde bulunmuş idi.

---

1 Hadis; Peygamber aleyhisselâm dedi ki: "M›s›r ülkesi bütün fitnelerden uzak bir beldedir. Ona kötülük yapmak isterler, onlardan birisi M›s›r halk›n› yok etmek ister de ancak kendisini yok etmifl olur. Ona bir kötülük yapmak isteyene karfl› yüce Allah onu büyütür ancak. Onun nehri bal nehridir ve cennetten bir maddedir. Bal ise yemeye ve içmeye yeterlidir."

2 Kur'ân'da, M›s›r'›n medhedildi€i gibi baflka hiç bir belde övülmemifltir ve bu vas›fla baflka hiç bir yeri vasfetmemifltir.

3 Her ifl, vakti zaman› gelince olur.

4 *Kur'ân,* Fecr, 28; "Rabbine dön."

Rûmîlerin münhedim olduğun görüp Mısır'da Mukavkıs'a haber eyledi. Kıbtîler Rûmîlere ta‘nalar etmeğe başladılar.

Andan asker-i İslâm Kavâsır nâm mahalde hayme ve hargâhların kurup meks etdiler. Ve Kabâbıta kavmi,

"Bu asker-i Arab ne gayet kuvvetli askerdir ki bizim Mukavkıs melek gibi melikimizi askeriyle münhezim edüp esîr etdi. Andan (---) (---) gibi kuvvetli askeri Arab elinde esîr-bend olup anlar da münhezim oldular" deyü birbirleriyle söyleşirlerdi. Ba‘zılar eydir:

"Bu Arab kavmi bir kavimdir kim bizim Mukavkıs Melik'in mahabbet etdiği Muhammed-i Arabî askeridir. Anlar ne cânibe teveccüh ederlerse mansûr [u] muzaffer olurlar" deyü meşveret ederlerdi.

Andan asker-i İslâm Bilbeys'den kalkup Hânke şehri kurbunda Ümm-i Denînî nâm mahalde meks etdiler. Bu tarafdan küffâr askeri Eski Mısır'dan hurûc edüp sahrâ-yı Hânkâh'da tekrâr iki asker cenge dürüşdüler ve yedi sâ‘at-i nücûmî uruşdular. Tâ ahşama dek azîm ceng eylediler. Vakt-i gurûb olmağile barışdılar. Ol gün Sahâbe-i kirâmdan yetmiş âdem şerbet-i şehâdeti nûş etdiler. (---) (---) *rahmetullâhi aleyh*.

Ertesi ale's-sabâh Hazret-i Ömer tarafından dörd bin bahâdır pâk ü güzîde asker-i nâdir imdâda gelüp [Q 165a] [P 163a] cüyûş-i müslimîn tâze cân buldu.

Ve ol gün kal‘a-i Bâbü'l-bûn'ı [Y 15b] muhâsara edüp anda dahi bir ceng-i azîm oldu. Âhir Zübeyr ibn Avâm ve Esved ibn Mikdâd serdengeçdi olup darb-ı mancınık ile kal‘anın münhedim olan yerlerinden yürüyüş edüp kal‘ayı feth edüp guzât-ı müslimîn mâl-ı ganâyim ile muğtenim oldular.

Hamd-i Hudâ kal‘a fethi mahallinde dörd bin güzîde asker iki bin heccâna ikişer ikişer süvâr olup imdâda geldiler. Cümle asker seksen bin oldu.

Ve Hazret-i Ömer'den [1]‰«† Œ·· nâmeleri gelüp asker-i İslâm içinde bir sürûr [u] şâdmânlar oldu kim cümle diyâr-ı Mısır'da olan küffâra bîm ü ra‘b müstevlî oldu.

Andan Amr ibnü'l-Âs meşveret edüp Mısır'ın cânib-i erba‘asın nehb [ü] gâret edüp ba‘dehu Mısır'ı muhâsara etmeği revâ görüp İskenderiyye kal‘asına müteveccih oldular.

Buhayre diyârından kat‘-ı menâzil ederek İskenderiyye kal‘asın muhâsara etdiler. Ammâ ne çâre deryâ tarafından küffâr-ı bed-girdârın tâzeden tâze imdâdı gelmede, ammâ asker-i İslâm derûn-ı dilden kal‘aya sarılup kâmil tokuz ay muhâsara edüp içinde olan Kıbtî askeri amân ile çıkup Demenhûr şehri cânibinde Hûş-ı Îsâ şehrine gitdiler. Ve içinde olan Hırkîl la‘în cünûd-i cünübü krallarının re’y [ü] tedbîri ile sulhu kabûl etmeyüp cenge âheng etdiler.

Âhirü'l-emr Hicret-i Nebeviyye'nin on tokuzuncu sâlinde Kayseriyye'de Hırkîl nâm kral-ı la‘în mürd olıcak İskenderiyye'de mahsûr olan küffâr-ı Rûm'a vâveylâ düşüp asker-i İslâm dahi bu haberden âgâh olup kal‘anın mancınıkdan münhedim olan yerlerinden cüyûş-ı muvahhidîn yürüyüş edüp hicretin yigirminci senesinin mâh-ı Muharrem'inde yevm-i cum‘ada kal‘a-i cennet-âbâd-ı İskenderiyye-i sengîn-bünyâd feth olup içinde olan küffâr gemilerine süvâr olup Akka ve Sayda'ya ve ba‘zılar tâli‘-i menhûsunu remil edüp Remle şehrine gitdiler. Asker-i İslâm kal‘a-i İskenderiyye'yi zabt edüp düyûr [u] bıtrîkhânelerin câmi‘ ve mesâcid ve tekyeler inşâ olunup ilâ-hâze'l-ân âyîn-i Muhammedî olur.

Ve Amr ibnü'l-Âs Hazret-i Ömer'e müjdesiyle on bin sandûka altun ve niçe kerre yüz bin âlât-ı silâh defteriyle gönderüp Hazret-i Ömer'e vâsıl oldukda Hazret-i Ömer'den yarlığ-ı belîğler gelüp,

"Elbette Mısır'a mâlik olasın. Leb-i deryâda olan kal‘alara nazar etmeyesin, muhâfazası müşkildir. Her çend küffâr gemilerle gelse istîlâ eder, ammâ küffâr kara cânîblerine gelse bi-emrillâh münhezim olur" deyü nâmeler ile hil‘at-ı fâhireler geldi.

Asker-i İslâm İskenderiyye'de ol kadar mâl-ı ganâyime mâlik oldular kim ednâ mertebe herkes yüzer bin Takyanosî altuna ve bu kadar kâlây-ı zî-kıymete mâlik oldular.

Bu kerre Hazret-i Serdâr-ı ekrem Amr ibnü'l-Âs zamân-ı cehâletde Kudüs'den İskenderiyye'ye gelüp Hâce şemmâs'ın hânesine müsâfir olup Çevgân meydânında Amr'ın başına [Y 16a] çevgân topu konmuş idi. Amr'ın hâtırına gelüp doğru şemmâs'a varup şemmâs'ı sâhib-firâş buldu. Birkaç gün mu‘âlece etdirüp şemmâs tâze cân bulup şemmâs'a yetmiş deve mâl-ı hazâyin ihsân eyleyüp şemmâs'ı dîne da‘vet eyleyüp bilâ-tereddüd şemmâs dîn-i İslâm ile müşerref oldu.

Ve Melik Mukavkıs İskenderiyye'de olan guzât-ı müslimîne etrâf kurâlarından me’kûlât [u] meşrûbât makûlesinden hedâyâlar gönderüp asker-i İslâm'ı ganîmet ederdi. Ammâ yine Mukavkıs Rûm askeriyle Eski Mısır'da kapanmış idi. Zîrâ Rûm elinde mecbûr idi. İnşâallâhu ta‘âlâ aşağıda İskenderiyye evsâfı ale't-tafsîl tahrîr olunur.

Evsâf-ı muhâsara-i Mısır-ı Kâhire be-dest-i Hazret-i Amr ibnü'l-Âs

Hicret-i Nebeviyye'nin yigirmi bir senesinde Hazret-i Ömer halîfe iken Hazret-i Amr ibnü'l-Âs deryâ-misâl asker ile şehr-i Fustât ki Eski Mısır'dır, anı muhâsara etmeğe me’zûn olduğu mahal Kudüs-i şerîf fethinden sonra şâm-ı şerîfin dördüncü seferinde şâm kurbunda Hâbiyye nâm mahalde Hazret-i Ömer'den Amr ibnü'l-Âs dörd bin benâm asker-i İslâm ayrılup şâm'dan Mısır üzre giderken ibtidâ diyâr-ı Askalân'ı ve kal‘a-i Yâfa'yı ve kal‘a-i Tîne'yi

---

[1] *Kur’ân,* Ankebût, 33; "... korkma ve üzülme..."

ve kal‘a-i Dimyât'ı ve kal‘a-i Burlos'u ve kal‘a-i Reşîd'i ve kal‘a-i (---) (---) (---).

Andan Hûş şehrin ve kal‘a-i Feyyûm'u ve kal‘a-i Behnîsâ'yı feth edüp ba‘dehu Mısr-ı atîka sarıldılar. Üç ay cengden sonra üçüncü def‘ada gelen imdâd askerinin nâmdârlarından Zübeyr ibn Avâm ve Mikdâd ibn Esved ve İbâdet ibnü's-Sâmıt bu makûle nâmdârlar serdengeçdi olup içinden amân ile Mukavkıs Melik cümle etbâ‘ıyla çıkup Hûş-ı Îsâ tarafına gidüp Mısır içinde mutahassın olan Rûm küffârı dahi muhâsaraya tahammül edemeyüp anlar dahi kal‘ayı amân ile teslîm edüp Nîl ile Dimyât'a gitdiler. Cemî‘i kenîseleri cevâmi‘ ve nûr-ı levâmi‘ oldu.

Bu feth [u] fütûhun müjdesi Hazret-i Ömer'e vâsıl olup cümle Sahâbe-i kirâm ve ehl-i Mekke ve Medîne şâdumânîler edüp Hazret-i Ömer kıbelinden Amr ibnü'l-Âs'a yarlığ-ı belîğ ile müstakıllen Mısır hükûmeti gelüp Amr ibnü'l-Âs adl [ü] adâlete başlayup Mısır'ı amâr etmeğe ihtimâm etdi.

Hicretin yigirmi bir senesinde Amr ibnü'l-Âs haymesi yerinde bir câmi‘-i kebîr ve bir hammâm binâ edüp ismine Hammâm-ı Fâre kodular. Ol hammâmın temelinde bir gâr çıkup dünyâyı sıçan müstevlî olduğundan Hammâm-ı Fâre dediler. Meğer cümle mûşların mutalsamı imiş.

Ve ol sene Cîze şehri cânibinde bir kal‘a binâ etdi.

Ve Ümmü'l-kıyâs cezîresinde dahi bir kal‘a binâ edüp ismine kal‘a-i Ravza kodu. Hâlâ ol cezîreye Ravza adası derler ki *ravzatun min riyâzi'l-cennet*'den nişân verirmiş. Hâlâ âsâr-ı binâları zâhir ü bâhirdir.

Ve Amr ibnü'l-Âs Mısır'ın etrâfında mutî‘ olan Urbân tâ’ifesinden evvelâ kabâ’il-i Benî Mâlik Habîr oğlu kabîlesidir.

Andan kabîle-i Benî şükr, Cebelü'l-kebş **[Y 16b]** üzre sâkin olup fustât nâm haymeleri yerine bir şehir binâ edüp ismine Fustât-ı şükür dediler. İbtidâ ismi Cebelü'l-kebş idi. Zîrâ anda kehene-i kudemâ asrında anda bir tuc koç var idi. Gâyet musanna‘ tılısm idi. Kaçan kim ol koç eşinip gıjgırsa Mısır'a koyun ziyâde gelirdi. Anınıçün Cebelü'l-kebş derler.

Ve kabîle-i Benî Hâcer ve kabîle-i Benî Seyf ve kabîle-i Nâfi‘ ve kabîle-i Hemdânî bunlar gelüp Amr ibnü'l-Âs'a mutî‘ olup Cîze câniblerinde tâ Mağrib-zemîn'de Evcile'ye varınca tavattun etdiler.

Ve kabîle-i İbn Hümâm ve kabîle-i Benî Cevvâre ve kabîle-i Benî Âyid bunlar dahi itâ‘at edüp Sa‘îd-i âlî'de vatan tutdular.

Ve Melik Mukavkıs Amr ibnü'l-Âs'a bir Mısır hazînesi zeheb-i mümessek verüp Mısır'ın cânib-i kıblesinde kal‘aya havâle cebel-i Mukattam üzre ve dâmeninde vatan edinmeği ricâ eyledi. Amr ibnü'l-Âs'a Mukavkıs'ın verdiği altun-ı Tavtîs'i kabûl etmeyüp Hazret-i Ömer'e neccâb ile Medîne'ye arz etdi. Hazret-i Ömer rızâ vermeyüp mektûb-ı dürer-bârlarında buyurmuşlar kim,

"Yâ Amr! Ol bir arz-ı mübârekedir. Mü’minlerin mevtâsıyçün garâfe eyle. Zîrâ anda kabr-i evvel Megâfir'den(?) Hazret-i Âmir medfûndur. Ve Sefah'dan(?) beş nefer kimesne medfûndur. Ve Hudâfe oğlu Abdullâh-ı Sehîmî ve Abdullâh bin Hâris-i Zebîdî, Zebîd Yemen şehirlerinden bir şehirdir. Ve Ebû Nasr-ı Gaffârî ve Âmir ibn Ukbe-i Cüheynî medfûnlardır. Ve kable't-Tûfân niçe bin peygamberler medfûndur. Ve ba‘de't-Tûfân niçe peygamberzâdeler medfûndur. Garâfe-i müslimînden gayrı olmaz" deyü Hazret-i Ömer nâmesinde tahrîr edüp Amr dahi Mukavkıs'a ol mahalli vermeyüp hâlâ garâfe-i kübrâdır kim cemî‘i kibâr-ı kümmelîn-i Mısır anda medfûndır. İnşâallâh mahallinde tahrîr olunur.

Ve İbnü'l-Hakem *rahmetullâhi aleyh* kavli üzre Kudüs-i şerîfde Halîlü'r-rahmân cebelinden Mısır üzre havâle bu cebeldir cebel-i Mukattam cebel-i azîm, andan cebel-i Tûr-ı Sînâ, andan cebel-i Yenbû‘ ve cebel-i Arafât andan nehr-i Murâd kenârınca Ruha ve Haleb'e Rîha ve Lâtıkıyye'den leb-i deryâ ile yine tâ Mısır'a gelince Arz-ı Mukaddes'dir demiş.

Ve Ka‘bü'l-Ahbâr dahi bu kavle zâhibdir, ammâ ba‘zı müfessirîn ü muhaddisîn ve müverrihîn müttefekun-aleyhdirler kim Arz-ı Hâsân Bilbeys şehridir. Andan Mısır'a varınca Arz-ı Mukaddes değildir, demişler. *Fefhem bi-kavlin sahîh*.[1]

Ammâ Kıbtî tevârîhlerinde "Cebel-i Mukattam altında medfûn olanlar yevm-i ba‘s olıcak bilâ-hisâb ve lâ-azâb cinâna dâhil ola" derler.

Hazret-i İdrîs'in ve Hazret-i Dânyâl'ın ve Hazret-i Üzeyr'in ve Hazret-i Zübeyr'in ve Hazret-i Kaffâh Nebî'nin hadîsleri ile isbât ederler.

Ve hâlâ bir âdem Mısır diyârında gâyetü'l-gâye haste-hâl olsa ol âdem yedi (---) (---) (---) gün ol cebel-i Mukattam günde eyü olur **[Q 165b]** **[P 163b]** zıllında yatsa bi-emrillâh şifâ bulur.

Ve şems vakt-i tulû‘da bu cebelin ardından hurûc etdükde sâyesi ta Eski Mısır ki Nîl kenârında vâki‘ olmuşdur, ol mahalle dek bu cebelin zıllı memdûd olur.

Vehb bin Süfyân kavli üzre bu cebel-i Mukattam'ın zıllı düşdüğü **[Y 17a]** mahalle dek Arz-ı Mukaddes add olunur. Zîrâ kable't-Tûfân niçe peygamberler ve peygamberzâdeler medfûndur. Hakkâ ki Arz-ı Mukaddes olsa vechi vardır. Zîrâ enderûn [u] bîrûn-ı Mısır'da üç yüz kırk Sahâbe-i kirâm medfûndur.

Ve bir kavlde Amr ibnü'l-Âs Mısr'ı ceng-i azîm ile alup Mısr'ın cânib-i erba‘asında yedi bin şühedâ Sahâbe-i kîram medfûndur derler. Hâsıl-ı kelâm Amr ibnü'l-Âs zamân-ı hükûmetinde Mısır ol kadar

[1] Do€ru sözle anla.

ma‘mûr oldu kim henüz arûs-ı dünyâ ümm-i dünyâya döndü.

Ve Hazret-i İbrâhîm zamânında Tavtîs Melik Nîl'i Süveys deryâsına cereyân etdirmiş idi.

Ba‘dehu Melik Mukavkıs'ın babası melik (---) Hazret-i Risâlet'in tulû‘ [u] zuhûrun istimâ‘ edüp Hazrete rağmen ol halîci sedd edüp Nîl Süveys'e cereyân etmeden kalmış idi. Amr ibnü'l-Âs bu halîci cerf edüp yine Nîl zevrakları Süveys'e hubûbât getürüp andan Cidde ve Yenbû‘a gemiler gidüp Mekke ve Medîne ganîmet olurdu. Zîrâ Cenâb-ı Bârî cinândan rûy-ı arza dörd kapu meftûh etdi. Biri Bender-i Cidde'ye, biri vilâyet-i Askalân'a, biri vilâyet-i Gazvîn'e, biri vilâyet-i İskenderiyye'ye kim vilâyet-i Mısır'dır, *ve's-selâm*.

Andan Hazret-i Ömer Medîne'de merhûm olup hilâfet Hazret-i Osmân'a intikâl etdi. Anların zamân-ı sa‘âdetlerinde Amr ibnü'l-Âs Mısır'da merhûm olup Hazret-i Osmân hükûmet-i Mısır'ı Hazret-i Ebâ Bekr'in oğlu Muhammed-i Ekber Sıddîk'a ihsân etdi. Ammâ Hazret-i Osmân kâtibi Mervân Hımâr'ın murâdı gayrı kimesneye idi. Muhammed-i Ekber Mısır'a karîb varınca Hazret-i Osmân tarafından ahâlî-i Mısır'a hitâben bir yarlığ iktizâ eder.

Mervân kâtib bir hîle ile bu gûne emir inşâ eder kim "*İzâ câe'l-emîr fakbulûh*" lafzın bî-nukât tahrîr edüp Hazret-i Osmân'a mühürledir. Ba‘dehu "*fakbulûh*" lafzının bâ-i muvahhadesine iki nokta ile tâ-i müsennâ kılup "*faktulûh*" eyleyüp bir neccâb ile Mervân kâtib bu emri Mısır'a gönderir.

Hikmet-i Hudâ ol emir Mısır'da Muhammed-i Ekber'e vâsıl olur. Ol dahi bu emri Medîne-i münevvereye gönderir. Ehl-i Medîne bu emri Hazret-i Osmân'a gösterdiklerinde,

"Hâşâ benim bu emirden haberim yokdur" deyince cümle halk gulû-yı âm edüp kâtib Mervân'ı isterler. Hazret-i Osmân dahi kâtibin vermeyüp sarâyına kapanır. Kırk gün sarâyın ehl-i Medîne muhâsara edüp kırk birinci gün Hazret-i Osmân tilâvet-i Kur’ân ederken şehîd etdiler. Bâlâda Medîne-i münevvere evsâfında mastûrdur.

Ba‘dehu hilâfet Hazret-i Alî'ye intikâl etdi, ammâ devleti helc ü melc olup Mısır'da dahi bî-had fitne vü fesâdlar zâhir olup günde bir hâkim nasb ederlerdi.

Ol asırdan tâ zamân-ı âl-i Osmân'da Sultân Mehemmed-i Hân-ı Râbi‘a gelince ümmet-i Muhammed'den Mısır'a pâdişâh olanları ve mâlik olmak kasdına Mısır üzre hurûc edenleri ve mutasarrıf olan mülûkların ismi resmi ve elkâbları ile ve her mülûk ne kadar nefer olup müddet-i saltanatların ve müddet-i ömürlerin [Y 17b] beyân eder

el-Faslu'l-âşir
Fî beyânı selâtîn-i Mısır ve gayrı divel-i mülûkân ile Devlet-i âl-i Osmân ilâ zamânı Sultân Mehemmed Hân-ı râbi‘ ibn İbrâhîm Hân

Evvelâ sebeb-i te’lîf-i kitâb ve bâ‘is-i tastîr-i müstetâb olan Evliyâ-yı bî-riyâ fehvâ-yı tarâyı(?) bu yüzden inşâ ve imlâ kıldı ve sebeb-i hâdis-i tahrîr-i sülûf u sunûf add olunan mazmûn-ı dilküşâyı bu tarîkle inşâ eyledi kim müverrihân-ı Rûm ve nükte-perdâzân-ı zevi'l-mefhûm ki ferden ferden,

[1]ËÂ«ÂÊ«†«‰«Ċ

mûcebince bâlâda tahrîr olunduğu üzre ibtidâ edîm-i arzda makâm edinen Hazret-i Ebü'l-beşer Âdem Safî *aleyhi's-selâm*dır. evlâd-ı evlâda münteşir olup vech-i arza benî âdem müstevlî oldu. Lâkin esnâf-ı ümem içün ve eslâf-ı mülûk içün niçe ihtilâfât-ı kesîre vardır.

Ammâ sükkânân-ı Mısır ve bilâd-ı Feyyûm ve ecnâs-ı mütenevvi‘a-i ân merzibûm be-takdîr-i Hayyü'l-kayyûm fermânıyla asılda Mısır'ı halk etmeden murâdı kudretin ızhâr edüp habîbi Muhammed Mustafâ'nın ümmetine cây-ı menâs olsun içün Mısır'ı peygamberlerine bünyâd etdirüp niçe bin mülûkları hâkim edüp âhir Hazret-i Risâlet-penâh'ın halîfelerinden sene 21 târîhinde Hazret-i Ömer'in ibtidâ kabza-yı tasarrufuna girdi. Be-dest-i Hazret-i Amr ibnü'l-Âs *radıyallâhu anhüma*. Müddet-i saltanat (---) sene ve müddet-i ömür (---) sene.

Zamân-ı hükûmetlerinde cezîre-i Mısır ki Mağrib-zemîn'dir, İngilis cezîresi gibi sekiz bin mîl bir cezîredir. Bu cezîre içre cümle on sekiz sikke sâhibi pâdişâhlar ve gayrı meliklerdir. Cümlesi Amr ibnü'l-Âs'ın havf [u] haşyetinden amâna gelüp mutî‘ [u] münkâd oldular. Zîrâ niçeleri deryâ-misâl asker ile Mısır'a hücûm edüp münhezim oldular. Âhir harâc-güzâr olup âsûde-hâl oldular. Zîrâ Hazret-i Amr ibnü'l-Âs gâyet şecî‘ ü bahâdır [ve] nâmdâr ü müdebbir serdâr-ı zevî'l-iktidâr idi.

Hazret-i Risâlet'den sonra halîfe olan Çâryâr-ı Güzîn'e **Hulefâ’ü'r-râşidîn,** derler ve **emîrü'l-mü’minîn,** derler. Hilâfetleri İmâm Hüseyin'de inkırâz buldu. İmâm Hüseyin hüsn-i rızâlarıyla hilâfeti

1 *Kur’ân,* Saffat 164; "Bizim herbirimizin bilinen bir makam› vard›r."

terk edüp Yezîd ibn Mu‘âviye'ye ferâgat eyleyüp Yezîd'den bî‘at etmediğiyçün şâm'dan Yezîd niçe bin Yezîdî cünûd-ı cünüb ile Kûfe'de İmâm Hüseyin ile ceng-i azîm edüp sene 61 târîhinde İmâm Hüseyin şehîd olup Yezîd şâm'a müstakil pâdişâh oldu. Ammâ Yezîd'in babası Hazret-i Mu‘âviye vahiy kâtibi ve Hazret-i Risâlet'in (---) oğlu olup akrabâ-yı Resûl'den idi. Hazret-i Alî hilâfetinde şâm pâdişâhı idi. Sonra,

Âl-i Emeviyyûn derler, nefer 14 kimesnedir. İbtidâları Mu‘âviye'dir. Anası Hind binti Ayniyye bin Abdüşşems'dir. Mu‘âviye'nin babası Ebû Süfyân nikâh ile almazdan evvel Ebû Amr Hafs bin el-Mugîretü'l-Mahzûmî'nin avreti idi. Mu‘âviye bundan tevellüd e[t]di. Ve Mu‘âviye halîfe oldukda **[Y 18a]** elli sekiz yaşında idi. Ve on tokuz sene üç ay pâdişâh oldu. Altmış sekiz sene ömür sürdü.

Andan Yezîd ibn Mu‘âviye halîfe oldu. Evfâ sene 60 ve müddet-i evfâ sene 3 ve şehr 3. Müddet-i ömreş 39 sene. Helâk-şüd fî şâm. Ebü'l-Müslim, bir rivâyetde, Timur kabrin açup cesedin ter ü tâze bulup âteşe yakdı, derler.

Andan Yezîd'in oğlu Mu‘âviye halîfe oldu.

Andan Mervân Halîfe.

Andan Abdülmelik Halîfe.

Andan Velîd Halîfe.

Andan Süleymân Halîfe.

Andan Ömer Halîfe.

Andan Yezîd Halîfe.

Andan Hişâm Halîfe.

[Ve] Velîd Halîfe ve Yezîd Halîfe ve İbrâhîm Halîfe ve Mervân-ı Hımâr Halîfe cümle âl-i Emeviyyûn'dur.

Nehr-i Furât sâhilinde (---) ceng edüp münhezim oldukda diyâr-ı Mısır'a kaçup Nîl'in cânib-i garbîsinde Eski Mısır mukâbelesinde Kusayr (---) Nusayr nâm bir karyede Âmir ibn Cürcânî ve Abdullâh bin Mâzenî Mervân-ı Hımâr'ın başın kesüp gönderdi (---) gönder üzre sançup gönder deyü Ebû Müslim'e gönderdiler. Emeviyyûndan bunda inkır[â]z buldu. Müddet-i devletleri 91 sene oldu. Irâk-ı Arab'a ve Acem'e ve Mısır'a ve Mağrib-zemîn'e (---) yedi Maşrık'a yüz pâre cezîrelere mâlik oldular.

Ve Ebâ Eyyûb-ı Ensârî hazretlerin bunlar Kostantıniyye'ye serdâr edüp İslâmbol'un nısfına mâlik oldular. (---) (---) (---) Ammâ evsâf-ı külliyeleri şâm-ı Harem-i şerîf ziyâretgâhlarında mufassal tahrîr olunmuşdur, nazar oluna.

Andan devlet âl-i Abbâsiyân'a nakl etdi, ammâ **[Q 166a]** hilâfetleri sene (---) târîhinde tahta cülûs etdiler. **[P 164a]**

Evsâf-ı devlet-i âl-i Abbâsiyân

Cümle on yedi neferdir. İbtidâları el-Mustansır Billâh'dır kim Mısır'a mâlik olmuşdur. Âl-i Abbâsiyân'ın yigirmisi dahi Bağdâd'a mâlikler idi. Mısır'da sâkin olanlar ile cümle otuz yedi neferdir. Âl-i Abbâsiyân-ı Bağdâdî Mu‘tasım'da inkırâz buldu.

İbtidâları Abdullâh bin Abbâs bin Abdülmuttalib'dir. Cümlesinin müddet-i hilâfetleri beş yüz kırk dörd sene olmuşdur, ammâ âl-i Abbâsiyân'ın Mısır'da inkırâz bulanlarından el-Mütevekkil Alallâh Muhammed bin el-Müstemsik Billâh Ya‘kûb'da inkırâz bulduğu henüz (---) gelir.

Sebebi oldur kim Nâsır-ı Tûsî tahrîkiyle Hulâgû Hân Bağdâd'a gelüp âl-i Abbâsiyân'dan el-Mu‘tasım Billâh halîfeyi şehîd etdükde bu Mustansır Bağdâd çölünde bâdiye Urbân'ında bulunup Tatar derdinden Bağdâd'a varamayup serserî gezerken Mısır hâkimi Tâhir Baybars bu Mustansır'ı Mısır'a da‘vet edüp sene 659 târîhinde Mısır'a müstakillen ber-taht seccâde-nişîn olup Tâhir Baybars ve cümle a‘yân-ı Mısır bî‘at edüp sikke ve hutbe sâhibi oldu.

Ba‘dehu azîm asker ile şâm'a gidüp şâm'dan Bağdâd'a azîmet etdükde Mısır hükûmetin **[Y 18b]** yine Tâhir Baybars'a verüp kendüler Bağdâd'a varup âl-i Abbâsiyân yine tâze cân buldu.

Ve yine ol asırda Hulâgû Hân derdinden âl-i Abbâsiyân'dan Hâkim Bi-emrillâh Mısır'da Kal‘atü'l-Kepş'de sâkin idi. Kırk bir sene Mısır'da halîfe nâmına mu‘ammer oldu. {Ammâ bu âl-i Abbâsiyân'dan mezkûr Hâkim Bi-emrillâh el-Melikü'n-nâsır Muhammed bin Kalavân asrında kırk bir sene iki ay yigirmi beş gün halîfe olup hicretin yedi yüz on yılında Hâkim'in hükmü nâfiz olmayup hicâbından yere geçdi. Âl-i Abbâsiyân'da bundan sefîh kimse gelmemişdir. Âhir hemşîresi katl etdirdi.}

Andan oğlu sene 790 târîhinde el-Müstekfî Billâh Süleymân ibn Hâkim Bi-emrillâh Mısır'da tevellüd edüp pederi sâkin olduğu Kal‘atü'l-Kepş'de sâkin olup serîr-i hilâfetde idi, ammâ hükm-i hükûmât {710} yine Tâhir Baybars'ın destinde idi.

Hikmet-i Hudâ bu Müstekfî Bi-emrillâh ile Tâhir Baybars'ın mâbeynleri münâfık şerrinden müttehid olmayup ıyâl [u] tevâbi‘iyle Sa‘îd-i âlî'de şehr-i Kûs'a nakl eyleyüp anda vefât eyledi, sene 737.

Meğer Hâkim Bi-emrillâh hayâtında iken oğlu Muhammed de hilâfeti bildirüp lakabına el-Müstemsik Billâh dediler. Ammâ bu evlâdı, Hâkim'den evvel merhûm olup andan Hâkim küçük oğlu Ahmed Müstekfî Billâh'a hilâfeti vasıyyet etdi, ammâ Melik Sâlih, Hâkim Bi-emrillâh'ın vasıyyetin dutmayup karındaşı zâdesi İbrâhîm'e hilâfeti lâyık görüp lakabına el-Vâsık Billâh dediler, amma lu‘b u lehve meşgûl olduğundan Kûs'a nefy olunup İbrâhîm oğlu Muhammed halîfe olup bu dahi sefîh kopup Kûs'a nefy olundu. Bu halîfeler Kûs'da medfûnlardır.

Andan sonra Ahmed ibn el-Müstekfî Billâh Süleymân 13 sene Mısır'da yine halîfe olup Melik Sâlih ibn el-Melikü'n-Nâsır zamânında sene 753 tâ‘ûndan merhûm olup Sitti Nefîse cenbinde âsûdedir.

Andan el-Muktazıd Billâh, bu dahi Mısır'a mâlik olup Sitti Nefîse civârında medfûndur.

Andan el-Mütevekkil Alallâh Muhammed ibn el-Muktazıd Billâh Ebu Bekir Mısır'a halîfe olup sene 780 785 780'de Berkûk, Çerâkis'den halîfe olup "Saltanata tâlibdir" deyü el-Mütevekkil'i hilâfetden hal‘ edüp Kal‘atü'l-Cebel'de haps ve altı sene mahpûs olup yine Berkûk hapisden çıkarup halîfe etdi, sene 897 797 897 târîhinde Âl-i Osmân pâdişâhlarından Yıldırım Bâyezîd Hân bu Mütevekkil Halîfe'ye elçi gönderüp teberrüken tecdîd-i bî‘at içün izin taleb edüp halîfe Yıldırım Hân'a "Allâh mübârek eylesün" deyü hayır-du‘âlar edüp menşûrlar ile bir seccâde gönderdi.

Bu Mütevekkil Halîfe'nin hapsi ve hilâfeti ve azli cümle kırk beş sene oldu. Ba‘dehu Ferruh bin Berkûk asrında merhûm olup Sitti Nefîse'ye muttasıl medfûndur. Ammâ bu Mütevekkil Halîfe zamânında ahvâl-i Mısır ve şâm muhtell ü müşevveşü'l-ahvâl olup âhir sene 816 târîhinde Timur Hân şâm'ı harâb etdikde Mısır'da Nîl-i mübârek taşmayup kaht-ı azîm olup fitne ve fesâdlar oldu. Andan el-Vâsık Billâh Ömer bin İbrâhîm ibn el-Müstemsik Billâh ibn el-Hâkim Bi-emrillâh halîfe olup sene 788 Mısır'da merhûm olup Sitti Nefîse'de medfûndur.

Andan el-Muktazıd Billâh Dâvûd ibn el-Mütevekkil Alallâh Muhammed 33 sene halîfe olup sene 845 **[Y 19a]** merhûm olup Sultân Çakmak cenâzesine hâzır olup Sitti Nefîse yanında defn olundu.

Andan el-Müstekfî Billâh Süleymân, el-Mütevekkil Alallâh Muhammed birâderi Muktazıd'dan sonra mesned-i hilâfetinde ber-karâr olup ancak 9 ay halîfe olup el-Melikü't-Tâhir Sultân Çakmak bunun dahi cenâzesine hâzır olup birâderi Muktazıd Sitti Nefîse'dedir. Bunu dahi ol kubbede defn etdiler.

Andan el-Kâyim Bi-emrillâh Hamza ibn el-Mütevekkil Alallâh Muhammed halîfe olup beş seneden sonra Sultân-ı Mısır İnal bunlara hâtır-mânde olup İskenderiyye'ye nefy eyledi. Sene 863'de târîhinde fevt olup birâderi Müsta‘în Billâh yanında İskenderiyye'de medfûndur.

Andan el-Müstencid Billâh Yûsuf ibn el-Mütevekkil Alallâh Muhammed. Müddet-i hilâfet 25 sene. Ve dahi sene 884'de Sultân Kayıtbay cenâzesine hâzır olup Sitti Nefîse cenbinde sâ’ir âl-i Abbâsiyân türbesinde defn olundu.

Andan el-Mütevekkil Alallâh Abdülazîz bin Ya‘kûb ibn al-Mütevekkil Alallâh 19 sene (da) halîfe olup sene 903'de el-Melik en-Nâsır Muhammed, Sultân Kayıtbay asrında Sitti Nefîse cenbinde medfûndur.

Andan el-Mütevekkil Alallâh Muhammed ibn el-Müstemsik Billâh Ya‘kûb fâtih-i Mısır Selîm şâh'da kûşe-nişîn-i cinânda bulunup Selîm Hân ile İslâmbol'a gidüp hayli i‘zâz [u] ikrâm olunup zevk [u] safâda iken Selîm Hân vefât edüp Süleymân Hân dahi kendüye hadden efzûn in‘âm [u] ikrâm edüp Süleymân Hân'a ibtidâ hilâfet şemşîrin Ebâ Eyyûb-ı Ensârî'de bunlar kuşadup Süleymân Hân bunlardan bî‘at edüp cülûs etdiler. Zîrâ hulefâ-yı kadîm âl-i Abbâsiyân'dır.

Hikmet-i Hudâ bu el-Mütevekkil Alallâh'ın pederi el-Müstemsik Billâh Mısır'da merhûm olduğu haberi geldikde Süleymân Hân'ın izniyle mu‘azzez ü mükerrem Mısır'a varup pederi yerine halîfe oldu. Müddet-i hilâfeti 23 sene. Ve sene 908 905'de 905'de Mısır vâlîsi Dâvûd Paşa asrında bunlar dahi fevt olup Sitti Nefîse cenbinde defn olundu ve Mısır içre halîfe olan âl-i Abbâsiyân'ın âhiri bu el-Mütevekkil Alallâh'da inkırâz buldu.

Cümle on yedi neferdir. Müddet-i saltanatları kâmil 332 sene oldu. Ammâ Mısır'da bunların hilâfeti âl-i Abbâsiyân olduklarına binâ’en ta‘zîm edüp şeyhü'ş-şüyûh mertebesinde idiler. Zabt u rabt ve bast u akd [u] hâl tegallüben Çerâkese elinde idi. Ve almak-vermek ve yasmak-asmak cümle Çerâkese destinde idi. Bunlar hemân sâhib-i kelâm olup anlara bî‘at verirdi, *ve's-selâm*.

Bunlara halîfe-i Resûlullâh derler. Bunlardan sonra,

Devlet-i âl-i Tâhiriyân

dır. Memâlik-i Horâsân. Cümle beş neferdir. İbtidâ Halîfe Talha ve Halîfe Abdullâh ve Halîfe Alî ve Halîfe Muhammed. Müddet-i saltanatları 98 sene olup Mısır'a mâlik olmadılar. Andan,

Devlet-i Benî Leys Saffâriyân

Bunlar dahi diyâr-ı Horâsân'a ve Belh [ve] Irâk'a ve Sıfahân'a mâlik idiler. Cümle **[Y 19b]** tokuz nefer kimesnelerdir. Evvelâ Ya‘kûb Leys ve Ömer Leys ve Tâhir Leys. Bunlara Leytiyân derler. şecî‘ [u] bahâdırlığile meşhûrlardır. Müddet-i saltanatları 52 sene, ammâ Mısır'a mâlik olmadılar. Andan,

Devlet-i âl-i Sâmâniyân

Cümle tokuz neferdir. Evvelâ Sâmân İsmâ‘îl ve Sâmân Ahmed ve Sâmân Nasr ve Sâmân Nûh ve Sâmân Abdülmelik ve Sâmân Mansûr ve Sâmân Nûh ve Sâmân Mansûr ve Sâmân Abdülmelik Sultân. Ve halîfe yerine bunlara Sâmân derler. Cem‘ olsa Sâmâniyân derler. Mâverâ‘ü'n-nehir ve Horâsân ve Çîn'e hükm etmişlerdir. Müddet-i saltanatları (---). Andan,

Devlet-i Benî âl-i Ziyâd

Memâlik-i Horâsân ve Cürcân ve Taberistân ve Irâk'a mutasarrıflar idi. Hattâ Enûşirvân Bağdâd'dan Yemen memleketlerine azîmet etmeğe himmet etmişdi, ammâ Yemen tübba‘ları kendüye mutî‘ olup ferâgat etdi. Bunlar altı neferdir. Bunlara müverrihîn

Âdil derler. Evvelâ Âdil Merdâvunc ve Âdil şemkîn ve Âdil Behsân (---) Behset Bûden ve Âdil Kâpûs ve Âdil Menûçehr ve Âdil Enûşirvân. Müddet-i saltanatları {(---) sene}. Hattâ efvâh-ı nâsda Hazret-i Risâlet-penâh buyurmuşlar ki; (---) buyururlar (---) kim,

"Kefere meliki asrında vücûda geldikse Nûşirvân gibi âdil zamânında geldik" demişler sene (---) ammâ bir tevârîhde manzûrumuz olmadı. Ve bu Enûşirvân çok mu'ammer oldu. Andan yine,

Devlet-i âl-i Büveyh

On yedi nefer kimesnedir. Müddet-i saltanatları (---) sene. Andan,

Devlet-i âl-i Sebüktekin

On dörd neferdir. Müddet-i saltanatları 176 sene. Memâlik-i [[(---) (---) (---)]] mâlikler idi. Andan,

Devlet-i âl-i Gûre

Beş neferdir. Müddet-i saltanatları (---) sene. Ve memâlik-i [[(---) (---) (---)]] [Q 166b] mutasarrıflar idi. Andan,

Devlet-i Hârezmiyân

Tokuz neferdir. Müddet-i saltanatları 132 133 sene. Memâlik-i [[(---) (---) (---)]] şehriyârlar idi. Andan, [P 164b]

Devlet-i âl-i Selçukıyân

Üç tabakadır. Tabaka-i ûlâ Îrân-zemîn ve Mâverâ'ü'n-nehir'e mâliklerdir. Cümle on dörd neferdir. Bunlara (---). Müddet-i saltanatları (---) sene. Andan,

Devlet-i Selçukıyân-ı Sânî

dir. Memâlik-i Kirmân. Bunlar on bir neferdir. Müddet-i saltanatları 159 sene.

Devlet-i Selçukıyân-ı Rûm

Bunlar on dörd neferdir. Bunlar ibtidâ Mâverâ'ü'n-nehir'den gelüp diyâr-ı Yûnâniyâna ya'nî Karaman ve Konya ve Sivas-ı Rûm'a mâlik oldular. Bunlara Keyâniyân-ı Rûm derler. Zîrâ isimleri Keykûbâd ve Keyhusrev ve Keyarslan'dır. Anıniçün Keyâniyân-ı Rûm derler. Âl-i Osmân'ın sebeb-i rif'atları bunlardır. Mahallinde inşâ olunur inşâ'allâh. Andan,

Devlet-i Tâcü'd-devle

Altı neferdir. Bunlara pâdişâhlar elkâbında âl-i Tâciyân derler. Memâlik-i şâm ve Irâk'a mâliklerdir. Müddet-i saltanatları (---) sene. Andan,

Devlet-i âl-i Atabeğ

dir. Memâlik-i şâm-ı Dımışk. Altı neferdir. Müddet-i saltanat (---) sene oldu. Andan,

Devlet-i âl-i Ömeriyye

Ba'de'l-hicreti'n-nebeviyye iki yüz yıl mürûr edüp zuhûr etdiler. Musul ve Cezîretü'l-Ömer [Y 20a] ve Âmid ve Malatıyye'yi feth edüp dârü'l-mülk etdiler. Be-dest-i Emîr Ömer. Bunlar üç neferdir. İbtidâları Emîr Ziyâd ve anın oğlu Emîr Lokmân ve anın oğlu Emîr Ömer ki fâtih-i Malatıyye'dir. Ba'dehu devlet, kızları evlâdına intikâl eyledi. Müddet-i saltanatları (---) sene oldu. Andan,

Devlet-i âl-i Atabeğ-i Kebîr

Bunlar altı neferdir. İbtidâları Hazret-i Nûreddîn-i şehîd'dir kim küffâr Hazret-i Resûl-i kibriyâ *aleyhi efdalü's-salavâti* kabrinden çıkarırken Nûreddîn-i şehîd şâm pâdişâhı idi. Hazret vâkı'asına girüp "Yetiş yâ Nûreddîn" deyüp kabr-i Resûlullâh'a yetişüp küffârları katl edüp ravza-i Resûl'ü dâ'iren-mâdâr demir ve tuç ve rusâs ile mülemma' sandûka içine koyup ibtidâ Medîne-i münevvereye kal'a inşâ eden bu Nûreddîn-i şehîd ibn Aksunkur el-Bersakî'dir. şâm [ve] Irâk ve Âzerbaycân ve Basra ve Lahsa ve Sis ve Tarsûs ve Adana'ya mâlik oldular. Ammâ bu âl-i Atabeğiyân altı fırka oldular. Her tabakası altışar neferdir. İbtidâ bir sınıfı,

Âl-i Salâhiyân

ki Nûreddîn-i şehîd'in hizmetinde idi. Mısır diyârında Reşîd ve Dimyât'ı, İşpanya Freng-i bed-rengi istîlâ edüp nehb [ü] gâret etdükde ahâlî-i Mısır Nûreddîn-i şehîd'den imdâd taleb edüp Sultân Nûreddîn dahi ümerâlarından Esedüddîn şîrkûh'u ve karındaşı oğlu bu Salâhaddîn Yûsuf bin Eyyûb'u Mısır'a serdâr edüp yüz bin askerle gönderdikde Askalân ve Yâfa ve Reşîd ve Dimyât'ı küffârdan halâs edüp ehl-i Mısır bu Salâhaddîn'in şecâ'at [u] salâbetinden hazz edüp Mısır'a hâkim olup sikke ve hutbeyi efendisi Nûreddîn ismine kırâ'at etdirmeyüp Bağdâd'da hulefâ-yı Abbâsiyân'dan el-Muttakî Billâh ismine tilâvet etdirdiğin şâm'da Nûreddîn eş-şehîd istimâ' edüp gâyet müte'ellim olup bu Yûsuf Salâhaddîn'i şâm'a da'vet edüp Salâhaddîn havfinden şâm'a gitmeyüp gûnâ-gûn özürler eyleyüp sene 572 târîhinde Mısır'ın iç kal'asın gazâ mâlıyla inşâ edüp şehr-i Mısır'ın cânib-i erba'asına yigirmi tokuz bin üç yüz zirâ'-ı Mekkî bir sûr-ı muhkem-i üstüvâr dîvâr çekdi kim ilâhâze'l-ân zâhir ü bâhirdir.

Andan Nûreddîn, şâm'da merhûm olup bu Salâhaddîn Yûsuf, Mısır'a müstakil pâdişâh olup şâm ve Haleb'e dahi mâlik oldu. Ve cezîre-i Mısır'da on

yedi pâdişâhı zîr-i destine aldı. Cümle yedi neferdir. Müddet-i saltanatları (---) sene.

Ve bu Salâhaddîn Yûsuf zamân-ı hilâfetinde sene 562 târîhinde Merec-i Uyûn'da küffâr-ı Freng-i pür-reng-i bed-ceng ile bir savaş-ı perhâş etmişdir kim hâlâ cemî'i tevârîhlerde dâstân-ı dostândır. Ol gazâ mâlıyla Mısır'da İmâm şâfi'î'de bir medrese-i âlî binâ etdi kim hâlâ vâcibü's-seyrdir. Andan âl-i Atabeğiyân'ın bir tabakası,

Devlet-i âl-i [Y 20b] Eyyûbiyân bin şâdü'l-Kürdî

Ba'zı müverrihîn bu Yûsuf Salâhaddîn içün Eyyûbiyân'dandır derler. Bunlar dahi yedi neferdir.

Bunlardan el-Melik el-Eşref Halîl bin Kalavân kırk dörd gün Akka kal'asın muhâsara edüp ceng-i azîm ile feth edüp bir dahi küffâr istîlâ etmesin içün Akka kal'asın esâsından münhedim etdi, mahallinde tahrîr olunur.

Andan el-Melik el-Azîz Osmân bin el-Melik en-Nâsır, Salâhaddîn câmi'inde medfûndur ve âl-i Eyyûbiyân'dandır.

Andan el-Melik el-Kâmil halîfe oldu.

Andan el-Melik el-Eşref halîfe olup zamânında Freng cümle leb-i deryâda olan kal'alara istîlâ edüp bunun zamânında Kudüs-i şerîfi sulh ile Frenge verdiler, sene 935. Eyyûbiyân'dan bir rüsvâ-yı âm halîfe idi. Derd-i serinden altmış yaşında şâm'da merhûm olup (---) medfûndur.

Andan el-Melik es-Sâlih Necmeddîn Eyyûb, Mısır'da medfûndur. Bunlar âl-i Bahriyye'nin âhiridir. İbtidâları şecerüddür Hâtûn melikedir. Cümle 28 neferâtdır. Cümle devletleri 136 sene olup bunlara Memâlik-i Bahriyye derler. Andan,

Devlet-i Çerâkese

dir. Selâtîn-i Etrâk'den el-Melik el-Mansûr Seyfeddîn Kalavân el-Ekfî el-Alânî es-Sâlihî, Çerâkese ve Abaza kavminin velî-ni'metleridir kim âl-i Çerâkize'ye memâlik-i Bürciyye derler.

Andan el-Melik el-Kâmil Muhammed Kâmil altmış yaşında Mansûr[e]'de merhûm olup na'şın Mısır'a götürüp (---) câmi'inde medfûndur. Mısır içinde Beyne'l-Kasreyn'de mezâhib-i erba'a içün dörd medrese binâ etdi. Ve Ravza cezîresinde bir kal'a binâ etdi. Hâlâ eser-i binâları zâhirdir.

Andan el-Melik el-Mu'azzam Tûrân şâh bin el-Melik es-Sâlih Necmeddîn Eyyûb Mansûr[e]'de pederi vefât etdikde el-Mu'azzam Tûrân şâh kendüsi Kürdistân'da Hısn-ı Keyfâ'da hâkim idi. Vâlidesi şecerüddürre Hâtûn'dur kim Ka'be-i şerîfi siyâh harîr ile pûşîde eden bu şecerüddürre'dir. Ehlinin Mansûr[e]'de öldüğün üç ay ifşâ etmeyüp Hısn-ı Keyfâ'da oğlu Mu'azzam şâh'a ılgar ile pes-i perdeden âdem gönderüp Mu'azzam şâh üç ayda Mısır'a dâhil olup serîr-i hilâfetde ber-karâr olup sene 648 târîhinde Dimyât'a müstevlî olan küffârı cümle katl edüp Dimyât'ı feth etdi.

Andan bu Melik Mu'azzam üzre kulları gulû-yı azîm edüp Mu'azzam'ı şehîd etdiler. Hilâfet anası şecerüddürre'ye intikâl edüp Ka'be-i şerîfin siyâh setrini dahi tekellüflü inşâ etdirdi. Hâlâ hayrât-ı azîmedir. Bir mülûka müyesser olmamışdır.

Ba'dehu bu şecerüddürre'nin ehli Aybeği et-Türkmânî halîfe olup lakabına el-Melik el-Mu'îz dediler. Andan Mısır'da,

Devlet-i âl-i Türkmâniyân

Altı neferdir. Bunlar dahi âl-i Atabeğiyân esnâfındandır. Ba'dehu mezkû[r] şecerüddürre ehli olan Aybeğ et-Türkmânî'ye hâtırmânde idi. Zîrâ oğlu Mu'azzam şâh'ın katline bu Aybeğ et-Türkmânî sebeb [Y 21a] olmuşdur.

Ve bu Aybeğ şecerüddürre üzre Musul beğinin kızın alup şecerüddürre gâyet güç gelüp bir gün bu Aybeği et-Türkmânî hammâmında gasl ederken şecerüddürre fursat bulup cevârîlerine koma edüp cümle cevârîler âlât-ı silâh ile Aybeğ üzre hammâmda hücûm edince Aybeğ dahi gâfil olmayup gizli yarağın uryân edüp cevârîlere karşu durur. Ammâ yüz kağan arslana bir nefes nice tâkat getürsün.

Bu arbedede iken şecerüddürre hammâm kubbesi üzre menfes (---) durur(?) deliklerinden nigerân eylerken hikmet-i Hudâ kubbe çöküp şecerüddürre Aybeğ et-Türkmânî'nin yanına düşüp hurd olur. Aybeğ bu hâli görüp câriyeleri bırakup şecerüddüre'yi katl edüp kendüyi dahi câriyeler katl edüp hâlâ Mısır'da Sitti Nefîse kurbunda Sirkeciler mahallesinde ikisi bir kubbede medfûndur.

Ve şecerüddürre'nin oğlu şehîd Mu'azzam şâh bunda medfûndur. Âl-i Eyyûbiyân bu Mu'azzam şâh'da inkırâz buldu. Ve saltanat kullarına intikâl eyledi. Ammâ bu aralıkda Aybeğ et-Türkmânî'nin Musul beği kızından Alî nâmında beş yaşında bir oğluna da (---) oğlan oğlın edüp lakabına el-Melik el-Mansûr dediler. Sekiz ay melik olup Abbâsiyye (---) Aybeğ et-Türkmânî zamânında Hulâgû Hân Tatarı müstevlî olup (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) {âl-i Abbâsiyân'dan Halîfe Musta'sım'ı dutup ve sâ'ir evlâd-ı hulefâyı dahi cümle kılıçdan geçirüp (---) (---) (---) elinden aldı ve yine Mısır'a geldi. Ba'dehu sene 687 Nûbe diyârın feth etdi. Ve sene 688 Freng elinden şâm Tarabulus'un feth etdi. Âhir 689 Zi'l-ka'de'de vefât edüp saltanatı on bir yıl ve iki ay ve yigirmi gün olup yerine oğlu el-Melik el-Eşref Salâhaddîn Halîl halîfe oldu ve Akka kal'asın Freng elinden feth etdi.

Andan el-Melik en-Nâsır Muhammed bin Kalavân Mısır'a üçüncü gelişinde sene 733 yine pâdişâh olup Hâkim Bi-emrillâh bunun eyyâmında cebel-i

Cûşî'de maktûl bulundu.} Ve Atabeğiyân'dan bir esnâfı dahi,

Devlet-i Ekrâdiyân

Bunlar şâdü'l-kürdî'den müteferrik olmuşlardır. Yedi nefer kimesnedir. Mısır'da devletleri helc ü melc olmuşdur. Müddet-i saltanatları (---) sene. Ammâ cümleden mu'azzamı Sultân Muhammed Ekrâd'dır kim İmâm şâfi'î [Q 167a] üzre bir kubbe-i âlî binâ edüp rusâs-ı nîlgûn ile pûşîde edüp kendüler dahi İmâm şâfi'î'nin hâk-i pâklerinde vâlideleri ile medfûndur. Andan, [P 165a]

Devlet-i âl-i Kara Hıtayân

Bunlar sekiz neferdir. Âl-i Atabegiyân'dandır, ammâ hükûmetleri Kirmân vilâyetinde olmuşdur. Müddet-i saltanatları (---) sene olmuşdur. Ve,

Devlet-i âl-i Eyyûbiyân

Bir sınıfı hâkim-i Yemen olmuşlardır. Yedi neferdir. Yemen diyârın bunlar amâr etmişlerdir. Ecdâdları Atabeğ, Yemen'de Mezîb şehrinde medfûndur. Müddet-i saltanatları (---) sene. Andan,

Devlet-i âl-i Melâhide

Bir kavilde 12 ve bir kavilde sekiz neferdir. Hükûmetleri vilâyet-i Kûhistân'dır. Müddet-i saltanatları 182 sene. Ve,

Devlet-i âl-i Benî Artık

dır. Memâlik-i Haleb [Y 21b] ve Malatıyye ve Diyârbekir'e hükûmet etdiler yigirmi beş nefer kimesnedir. Devletleri kalın devlet idi. Pâdişâhlar elkâbında bunlara "Merd-i Zebân" derler. Müddet-i hilâfetleri (---) sene. Ve,

Devlet-i âl-i Mervân

Hâkim-i Diyârbekir ve Musul ve Cezîre idi. Yedi neferdir. Müddet-i devletleri (---) sene. Ve,

Devlet-i âl-i Benî Mirdâs el-Kilâbî

Hâkim-i Haleb ve Ayntâb ve Mar'aş idi. Yedi neferdir. Bunlara elkâb-ı selâtînde "Kürdûn" derler. Hâlâ Cum Ekrâdı bunlardandır. Müddet-i devletleri (---) sene. Andan,

Devlet-i Benî âl-i Esed

Hukkâm-ı Hille ve Tikrîd ve şehrizûr. Yedi neferdir. Kürdistân'da bunlara âl-i şîrân derler ve elkâb-ı selâtînde isimleri Yezden şîr, Abdâl şîr, Ziyâ'eddîn şîr derler. Müddet-i devletleri (---) sene. Ve,

Devlet-i âl-i Benî Hemedân

Hükûmetleri Musul [ve] Harîr ve Ardalan ve Rûmiyye ve Dumdumî ve Dumbulî vilâyetlerine mâlik olmuşlardır. Cümle altı neferdir. Saltanatları (---) sene olmuşdur.

Devlet-i âl-i Benî Akîl ibn Ebî Tâlib

Hazret-i Alî'nin karındaşıdır. Evlâdları Musul'a ve Hille ve Tikrîd'e hâkim oldular. On neferdir. Müddet-i hilâfetleri (---) sene. Andan bunlar Mısır üzre hurûc edüp âl-i Emeviyyûn yol vermeyüp azîm ceng edüp münhezim oldular. Ve,

Devlet-i âl-i Türkmâniyân

Beş neferdir. Bunlara elkâb-ı selâtînde Emîr derler. İbtidâları Emîr Kirboğa'dır. Antâkıyye'de Freng ile ceng edüp münhezim olup sene 495 başın alup Isfahân'a giderken Hoy'da şehri hâricinde medfûndur. Müddet-i saltanatları (---) senedir. Andan,

Devlet-i âl-i Dânişmendiyye

Sivas ve Niksâr ve Bafra'ya ve Amasiyye ve Kayseriyye'ye mâlikler idi. Yedi neferdir. Bunlara Melik derler. İbtidâları Niksâr kal'asında medfûn Melik Gâzî'dir. Âl-i Selçukıyân ile ibtidâ Rûm'a kılıç uran bunlardır. Müddet-i devletleri (---) sene. Ve,

Devlet-i âl-i Kara Yûsufiyân

Bunlara Karakoyunlu derler, ulu pâdişâhlar idi. Cümle on neferdir. Memâlik-i Diyârbekir ve Âzerbaycân ve Irâk ve Fârs vilâyetlerine mutasarrıf oldular. Bunlara elkâb-ı selâtînde "Beğ" derler.

Uzun Hasan bunlardandır. Timur-ı bî-nûra bu Uzun Hasan mutî' olup Timur'un rikâbında piyâde yürüdü, ammâ Timur fevt oldukdan sonra Timur'un evlâdların kırup milklerine mâlik olup azîmü'ş-şân pâdişâh oldu.

Erzurûm'da Hasan kal'asın bu binâ etdiğiyçün Hasan kal'ası derler. Ba'dehu Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Hân Gâzî ile Tercân sahrâsında ceng-i azîm edüp Uzun Hasan'ın cümle askeri dendân-ı tîğ-ı Mehemmedîden geçüp Uzun Hasan ipin uzadup firâr etdiğine, târîh:

Butlân keydü'l-hâinîn[1]

târîh düşmüşdür. Uzun Hasan Tebrîz'e varup kahrından anda merhûm olup câmi'i sâhasında medfûndur. Müddet-i hilâfetleri (---) sene. [Y 22a] Andan,

1 Hainlerin hilesi bat›l oldu.

Devlet-i âl-i Akkoyunlu

Bunlar dahi Diyârbekir [ve] Âzerbaycân ve Irâk diyârlarına mâlik oldular. Tokuz neferdirler. Bunlara "Bay" derler. Gâyet mün‘im pâdişâhlar olduklarından bay derler. Müddet-i hilâfetleri (---) sene. Gâyet sâlih ü âbid [ü] zâhid pâdişâhlar idi. Âl-i Osmân'ın bir silsilesi bunlara müntehîdir. Mâhân diyârından gelmişlerdir. Edirneli Mehemmed Çelebi tevârîhinde Uzun Hasan bu Akkoyunlu'dandır, demiş. Ba‘zıları Karakoyunlu demiş. Hakîr ikisin de koyun demişiz. Andan,

Devlet-i âl-i şâh-ı şâhân-ı Îrân [u] Tûrân

Tulû‘ları Erdebîl'de şeyh Safî hazretleridir. Memâlik-i Acem'e ibtidâ halîfe olup kutbiyyet ile hükûmât etdi.

Andan oğlu şeyh Cüneyd. Bu dahi kutb-ı âfâk ale'l-ıtlâk kutbiyyete kadem basmışdı.

Anın oğlu eş-şeyh İbrâhîm Hân ibn eş-şeyh Hâce Alî ibn eş-şeyh Sadreddîn Mûsâ ibn eş-şeyh Safiyyüddîn Ebû İshâk-ı Erdebilî ki cümle şâhların ibtidâsıdır. şâh Abbâs-ı Evvel'e gelince cümle beş nefer şâhdır. Bunlara elkâb-ı selâtînde "şâh" derler.

İlâ-hâze'l-ân Âzerbaycân ve Îrân [u] Tûrân'a Gence ve şirvân'a mâliklerdir. Zamânımızda şâh (---) (---) gelince (---) şâhdır.

Bunlara lisân-ı Acem'de hudâvendigâr ve şâh-ı şâhân ve şeh ve şâh ve şâhinşâh ve husrev ve şehriyâr ve server ve tâcdâr ve sâhib-kırân ve şâh-ı Îrân [u] Tûrân derler. Andan,

Devlet-i âl-i Derbendiyân

Tokuz neferdir. Bunlara "Mülûk-i mâlik" derler. Gence ve şirvân [ve] şamakı ve Bakü ve Bâbü'l-ebvâb'a varınca hâkimler idi. Gâyet sünnîlerdir. Enûşirvân neslinden idiler. şâhlar tasallut eyleyüp devletleri inkırâz bulup emlâklerine kâh âl-i Osmân kâh şâh-ı cihân hüküm ederler hâlâ. Andan,

Devlet-i âl-i şamhâliyân

Bunlar dahi Enûşirvân neslindendir. Gâyet muta‘assıb sünnî kimesnelerdir. Pâdişâhlarına hâlâ "şamhal" derler. Anlar "şamkal" derler bir alay oğuz tâ’ifedir.

Hâlâ seksen bin askere mâliklerdir. Âl-i Osmân'ı hutbesinde yâd edüp andan kendülerin anarlar.

Kûh-ı Elburz'un cânib-i şimâlinde sâkinlerdir. Yedi hânlık yere mâliklerdir.

Karabudak hânlıkdır. şehirleri Tarhu ve Kovin ve Enderey ve Tabeserân'dır. (---) (---)

şimâl cânibleri bahr-i Harez kenârında Demir-kapu'dur. Cânib-i şarkîleri Gence ve şirvân [ve] şamahı'dır. Kıble cânibleri Gürcistân'ın Tomris Hân ülkesidir. Saltanatları hâlâ cârîdir. *Ebbedellâhu devletehu*. Dâ’imâ Acem ile ceng ederler. Zîrâ vilâyetleri sarp dağıstândır ve kendüler şecî‘ gâziyândır. Andan,

Devlet-i âl-i Özbekiyân

dır. Memâlik-i Belh [u] Buhârâ ve Horâsân. Bunlara elkâb-ı selâtînde (---) derler. Hazret-i Risâlet-penâh'ın bir nâme-i şerîfiyle İslâmı kabûl eyleyüp cemî‘i kibâr-ı evliyâullâh bu Horâsân'dan zuhûr etmişdir. Hâlâ mü’min ü muvahhid kavimdirler. Ve devletleri hâlâ mü’ebbeddir. Bunlar(dan) Mısır'a mâlik olmamışlardır. **[Y 22b]** Zîrâ iklîm-i sâdis ve sâbi‘de vâki‘ olmuşlardır. Cemî‘i eyyâmda ceng [ü] cidâlleri Acem ve Hind iledir. Andan,

Devlet-i âl-i Cingiziyân

Tevârîh-i Mîrhân'da cülûs-ı Cingiz Hân sene 579. Bunlar on iki fırka pâdişâhlardır. Her sınıfı onar, on beşer hânlar ve mirzâlardır. Kırım ve Dağıstân ve Moğol [u] Bogol [ve] Kumuk ve Kalmık Kalmak Kalmuk dahi on iki taysıdır, ya‘nî pâdişâhdır. Her taysı onar kerre yüz bin askere mâlikdir. Ve kavm-i Kazak ve Özbek ve Nogay ve Heşdek ve Maskov ve Çîn ve Hıtâ vü Hoten ü Fağfûr ve Libka ve Badrak [ve] Hind ü Sind ve Acem ve Etrâk-i Türkmân ve âl-i Osmân dahi cümle Tatar'dan müteferriklerdir.

Ve kavl-i *Tevârîh-i Tuhfetü'd-Divel* hakîkat bir tuhfe tevârîhdir, anın kavli üzre Hazret-i Âdem dahi Tatar sıfatında idi, der.

Cenâb-ı Bârî ibtidâ rûy-i arzı konar-göçer evli Tatar ile müzeyyen etdi. Ba‘dehu Arab, Hazret-i İsmâ‘îl'den sonra zuhûr edüp ibtidâ lisân-ı Arabî Hazret-i İsmâ‘îl'den kaldı, der.

Ve bir kavilde Hazret-i şît'in hâtûnu cennetden gelmiş hûrî olmak ile cennet lisânı, Arabî tekellüm ederdi. Âdem oğulları İbrî lisânı tekellüm ederdi, tâ ki lisân-ı Arabî Hazret-i İsmâ‘îl'de şâyi‘ oldu.

Ey imdi hakîkatü'l-hâl yine rûy-i arzda Arab [ve] Tatar'dan gayrı çok kavim yokdur. Bu hakîrin ekser seyâhati Kırım ve Dağıstân ve Kalmık **[Q 167b]** ve Nogay ve Heşdek ve Deşt-i Kıpçak'da çok seyâhat eyledik, Tatar kavminden çok bir kavim görmedim. Kalmuk'dan Kalmak'dan Kalmuk'dan gayrısı mü’min [ü] muvahhid kavimdir. Hâlâ İslâm pâdişâhlarından devlet-i âl-i Cingiziyân hükûmetleri yedi yüz yetmiş mîl cezîre-i Kırım'da sâkinlerdir.

Ve yüz bin askere ve **[P 165b]** yüz kerre yüz bin ata mâliklerdir.

Bunlarda esbâb-ı ihtişâm dârât [u] azamet olmayup bunlarda mâl at ve deve ve koyun [ve] nahırdır.

Bunlara "hân" derler, Geray evsâflarıdır. Meselâ Bahadır Geray [ve] İslâm Geray ve Gâzî Geray Hân derler.

Kırım'ı Tohtamış Hân asrında Ciniviz küffârı elinden feth edüp müstevlî oldular. Hânların akrabâlarından yâhûd bürâderlerinden biri sağ vezîri olup "Kalga Sultân" derler. Akmescid nâm şehirde olurlar.

Ve sol vezîri "Nûreddîn Sultân" derler, orta vezîrine "Aka" derler.

Ve boybeylerine "şîrîn" ve "Mansûr" ve "Sincivit" ve "Olan" derler. Olan oldur kim meselâ hânın kızlardan tevellüd etmiş beğlere "Olan" derler.

Askerî tâ'ifesine "Karaçı" derler. Kırım kavmine "Badrak" derler.

Ba'dehu âl-i Osmân'dan Sultân Bâyezîd-i Velî Akkirmân ve Kili kal'asın feth ederken Kırım'dan Mengli Geray Hân ibtidâ gelüp âl-i Osmân'a mutî' olup ol ahde vefâ edüp âl-i Osmân'a imdâd edüp sikkelerinde kendü isimlerin tahrîr ederler. Hutbelerinde ibtidâ âl-i Osmân ba'dehu filan Geray Hân tilâvet ederler. Sultân Mehemmed Hân-ı Râbi'a gelince yigirmi **[Y 23a]** hân idi, hâlâ devletleri mü'ebbed ola.

Bu hakîr anların ihsân [u] in'âmın görmüşüz. Diğer,

Devlet-i âl-i Cingiziyân-ı Mâverâ'ü'n-nehir

Bunlar dahi nesl-i Özbek'dendir. On iki pâdişâhdır. İnkırâzu'd-devrân devletleri mü'ebbed ola. Sene 119 târîhinde Hişâm bin Abdülmelik şâm halîfesi iken bunlara nâme gönderüp İslâmı kabûl eylediler. Saltanatları hâlâ mü'ebbeddir. Andan,

Tabaka-i sâlis-i devlet-i Âl-i Cingiziyân

dır. Memâlik-i Îrân u Tûrân ve Deşt-i Kıpçağ ve Çîn ve Hıtâ vü Hoten diyârlarına mâlik olmuşlar idi. On sekiz nefer idi.

Nâsır-ı Tûsî tahrîkiyle ve Alkame Vezîr hıyânetiyle bu Tatar'dan Hulâgû Hân on kerre yüz bin Tatar ile Bağdâd'a gelüp götürüp götürüp âl-i Abbâsiyân'dan el-Musta'sım Billâh'ı katl edüp âl-i Abbâsiyân bunda inkırâz bulup Abbâsiyân'ın berriyede bulunan evlâd-ı sagîrleri Mısır'a kaçup anda şeyh mesâbesinde halîfe olurlardı. Bu Hulâgû Hân azîm asker-i bî-kerâna mâlik idi. Cümle 18 neferdir. Devletleri 415 sene oldu. Bunlara dahi elkâblarında hân derler.

Tabaka-i râbi'-i devlet-i âl-i Cingiziyân âl-i Timur Gürgân sâhib-hurûc-ı cihân

dır. Memâlik-i Îrân [u] Tûrân [ve] Deşt-i Kıpçağ ve Hindistân [ve] Sind ve Moltân ve Çîn [ü] Mâçîn ve Hıtâ vü Hoten ve Maskov ve Bulgar ve Leh ve Kırım ve Dağıstân ve Gürcistân ve Irâk-ı Arab ve Irâk-ı Acem ve Bilâdü'r-Rûm ve şâm cümle memâlik-i mahrûseleri feth edüp kırk bir pâdişâhı rikâbında piyâde yürüdüp zîr-i hükmüne almışdı.

Hattâ Yıldırım Bâyezîd Hân'a nâme gönderüp mutî' olup "Benden bî'at edesin" dedükde Yıldırım Hân elçisin kovup Timur-ı bî-nûr deryâ-misâl askerle Yıldırım Hân üzre gelüp (---) sahrâda ceng-i azîm edüp vüzerâ-yı Yıldırım Hân'ın sû-i tedbîriyle asker-i âl-i Osmân münhedim olup Yıldırım Hân dâğ-ı derûnundan bir iş görmemiş deste kuyruk tay üzre meydân-ı ma'rekede Tatar askerin kova kıra nâ-resîde at altında kalup tekerlendi.

Derhâl Tatar askeri Yıldırım Hân'ın başına üşüp bir sâ'at piyâde ceng edüp âhir girîbânı ele verüp Timur-ı bî-nûr huzuruna getürüp şecî'âne niçe kelimâtlar edüp Timur Yıldırım Hân'a başka serâperde döşeyüp dâ'imâ saff-ı âlîde karâr edüp Timur ile musâhabet ederlerdi.

Hikmet-i Hudâ hummâ-yı muhrikadan Timur yanında merhûm olup na'şın Bursa'ya getirüp câmi'i hatîresinde defn olundu.

Andan Timur giderken Çelebi Sultân Mehemmed ibn Yıldırım Hân babasının intikâmın almağiçün Timur'un ardına düşüp Taşak ovası nâm mahalde Timur Gürgân'a yetişüp eyle sâtûr-ı Mehemmedî urdu kim hâlâ dillerde dâstândır. Ve cümle Tatar leşkerinin derilerini yüzüp sâyesinde meks etdikleriyçün bu sahrâya Taşak ovası derler. Bir edebsizce ismi vardır.

Andan **[Y 23b]** Timur firâr edüp Karabâğlar'da meştâ edüp andan evvelbahârda şâm'ı feth edüp bin Mısır hazînesi mâl alup Mısır'a azîmet edüp İzzetü'l-Hâşim'e varup asker ile {birkaç gün istirâhat edüp andan kalkup Katıyye ve Ümmü'l-Hasan çölüne varup yorgun ve durgun at ve asker ile} ol mahalle vardıkda Mısır Sultânı Sultân Berkûk bir tarafda Mîr Ferec bir tarafdan Mîr Kertbay bahâdırân-ı cündiyân ile Tatar-ı bî-cânın içine aç kurd girir gibi girüp Mısır askeri Timur'a bir satır urdular kim hâlâ ol çölistânda üstühânları püşte püşte nümâyândır.

Timur Mısır'a mâlik olamayup münhezimen firâr edüp şehr-i (---) medfûndur. Müddet-i saltanat (---) sene. Andan,

Tabaka-i hâmis-i âl-i Cingiziyân ya'nî evlâd-ı Timur Gürgân

dır. Memâlik-i Îrân u Tûrân [ve] Hemedân [u] Nahşıvân [ve] Isfahân-ı nısf-ı cihân [ve] Van ve Gîlân [ve] Âzerbaycân mezkûr diyârlara mutasarrıflar idi, ammâ evlâd-ı evlâdı âl-i Timur kırk bir pâdişâh oldu. Ve her biri birer vilâyete pâdişâh olup altı saf oldu. Mâbeynlerine tefrîka düşüp birbirlerin kırdılar. Akkoyunlu Uzun Hasan dahi Timur'un rikâbında piyâde yürüdüğünün intikâmın almak için Timur'un birkaç evlâdların ol katl eyleyüp Diyârbekir ve Musul ve Hille ve Bağdâd ve Basra ve Lahsa ve Âzerbaycân'a müstakil pâdişâh oldu. Ammâ bu

mezkûr Timur evlâdları çok mu‘ammer olmayup büyük oğlu (---) kalup Hindistân'a pâdişâh oldu.

Tabaka-i sâdis-i devlet-i âl-i Cingiziyân, ya‘nî evlâd-ı Timur Gürgân pâdişâh-ı Hindistân u Sindistân

Devletleri kadîmdir. Lâkin Hazret-i Risâlet-penâh'ın mektûb-ı dürerbârları ile İslâm kabûl eyleyüp hâlâ Hanefiyyü'l-mezheb azîmü'ş-şân pâdişâhlardır ve bilâd-ı mu‘azzamaya mâliklerdir. Rûy-ı arzda ibtidâ memâlik-i azîmeye mâlik olan Hindistân pâdişâhıdır, andan âl-i Osmân'dır. Gerçi Maskov kralı dahi büyük dünyâya mâlik olup, karanlığa varınca mutasarrıfdır, ammâ eli vilâyetinin çoğu şiddet-i şitâdan meskûn değildir.

Ve Hindistân şiddet-i hârlı yerdir, ammâ âb [u] havâsının letâfetinden gâyet ma‘mûr [u] âbâdân vilâyet-i ma‘mûredir.

Pâdişâhlarına "Rây" derler. Meselâ Ekber Rây, Evrengzîb Rây derler. Bir re‘âyâ pâdişâhları huzûruna gelse pâdişâhım diyecek yerde râyım der, elkâbları eyledir. Ve bu Hindistân on yedi pâdişâhlık yerdir, her biri birer mezhebdedir.

Devlet-i pâdişâh-ı Sindistân

Pâdişâhlarına "Mugân" derler. Mugân Seyd, Mugân Tad, Mugân Rây, Mugân Serşâd; böyle isimleri vardır. Ammâ yine Hind pâdişâhlarına tâbi‘dir, âteş-perestlerdir, hâlâ devletleri mü’ebbeddir. Andan,

Devlet-i pâdişâh-ı Muntan

Bunların isimleri Dadya Muntan, Radud Muntan, [Y 24a] Helâs Muntan derler. Re‘âyâları Banyân'dır. Bu tâ’ife Habeş Sevâkini'nde Harkova'da ve Musova'da gâyet çokdur. Beyâz destâr sararlar, cümle âteş-perestdir.

Pâdişâhları Muntan'dır. Yine Hind pâdişâhına tâbi‘dir. Hâlâ da devletleri mümteddir. Ve cümle kavmi âteş-perest ve gâv-perest ve fîl-perest ve şems-perest ve kamer-perest ve dıraht-perest kavimlerdir. Yine Cenâb-ı Bârî'ye ikrârları vardır. Eğer tevârihâtda tahrîr olunan üzre tahrîr etsek tatvîl-i kelâm olur. Ve hakîr ilme'l-yakîn ve ayne'l-yakîn hâsıl eylemediğim şey’i tahrîr [Q 168a] etmek mu‘tâdım değildir, ammâ iktizâ hasebiyle [P 165b] tahrîr olundu.

Zikr-i ahvâl-i devlet-i hâkân-ı Çîn

Hindistân pâdişâhı ülkesi kadar vilâyete mâlik değilse seheldir. Bahr-i Muhît sâhilinde on iki bin pâre şehre mâlikdir. Pâdişâhlarına "Hâkân" derler. Bir pâdişâhdan havf [u] haşyetleri yokdur. Ve re‘âyâsı çokdur.

Bir diyârdan bir diyâra tüccâr gelse cümle mâlın Çîn pâdişâhına ol bâzergân hedâyâ çeküp Hind ü Acem pâdişâhı kulun selâm eyledi, deyü ol bâzergân Çîn pâdişâhı huzûruna bu takrîb ile varup sohbetiyle müşerref olup ol tüccâr avdet mahallinde metâ‘ının yigirmi kat fâ‘idesi mertebesinde metâ‘lar ihsân olunup ol tüccârlar vatanlarına azîmet ederlermiş. Hâlâ devletleri mü’ebbeddir.

Devlet-i ahvâl-i pâdişâh-ı Fağfûr

Memleketinin haddi Karanlık Dünyâ'ya müntehî-dir. Her kankı pâdişâh olursa "Fağfûr" derler. Bin otuz senesinde bu memlekete Kalmuk istîlâ edüp niçe kerre yüz bin kavm-i Fağfûr'ı kırup yediler. Hattâ Fağfûr Hacnân şâh'ı bile pişirüp yediler, zîrâ Kalmah merdüm-hordur. Ol asırdan beri Fağfûr inkırâz bulup hâlâ Kalmah vilâyetlerine mutasarrıflardır.

Zikr-i ahvâl-i devlet-i pâdişâh-ı Deylemiyân

Bunlara elkâb-ı selâtînde "Kâşâniyân" derler. On yedi nefer Sünnîlerdir. Müddet-i saltanatları iki yüz yıldır. Memâlikleri Deylem ve Kirmân [ve] Kâşân'dır.

Zikr-i ahvâl-i pâdişâh-ı Belh

Sünnî pâdişâhlardır. Elkâb-ı selâtînde bunlara "Dârâ" derler. Yûnâniyân bu Dârâ şâh'ı Musul kurbunda Karadere'de münhezim edüp Rûm kavmi Îrân-zemîn'e müstevlî olup Acem kavmi Yûnâniyâna harâc-güzâr oldular. Hâlâ devletleri mü’ebbeddir, Sünnî pâdişâhlardır. Andan,

Devlet-i âl-i İnculiyân Anculiyân Anculiyân

Kavm-i Moğol'a pâdişâh idi. Moğol kavmi lisânı üzre pâdişâhlarına "İncur Ancur Ancur" derler. Memâlik-i Îrân-zemîn'de idi. Üç neferdirler. Bu İncur'u sene 700 târîhinde kavm-i Moğol-ı gûl, gulû-yı âm edüp İncur'u katl etdiler. Bunlara Haydar İncur, Esed İncur derler. Andan,

Devlet-i âl-i Muzafferân

dır. Fârs [ve] Irâk [ve] Kirmân. Sekiz neferdir Nefer sekiz Nefer sekize baliğ. Bunlara Ca‘fer Muzaffer, Alî Muzaffer derler. Hükûmetleri yüz beş sene oldu. Bunlar dahi [Y 24b] tavâ’if-i mülûkdandır. Andan,

Devlet-i âl-i Çobaniyân

dır. Memâlik-i Îrân [u] Âzerbaycân. Nefer on iki. Bunlara "Emîr" derler. Müddetleri (---) sene. Andan,

Devlet-i âl-i İlkâniyân

dır. Vilâyet-i Âzerbaycân. Altı neferdir. Bunlara "Kamı" derler. Tavâ’if-i mülûkdandırlar, ammâ gâyet âdiller idiler. Müddet-i hilâfetleri (---) sene. Andan,

Devlet-i âl-i Kertbay

dır. Memâlik-i Horâsân ve Gûristân. Hutbelerinde Melik Kertbay deyü tilâvet olunurdu. Sünnî pâdişâhlar idi. Sekiz neferdir. Ve müddetleri seksen sekiz âmdır. Andan,

Devlet-i âl-i Ser(â)bedârân

dır. Vilâyet-i Sebzevân ve Horâsân. Elkâblarında "Serbedârân" derler idi. Yedi neferdir, ammâ hasîb ü nesîb değillerdir. Tegallüben Serbedârân olurlardı. Bunlar dahi tavâ'if-i mülûkdandır.

Zikr-i evsâf-ı devlet-i âl-i Abbâsiyân

dır. Memâlik-i Bağdâd-ı behişt-âbâd ve Basra ve Lahsa ve Yemen ve Mekke ve Medîne ve ilâ bilâd-ı Ümmü Dünyâ Mısır-ı nâdire-i asıra ve şâm ve Haleb'e ve Mar'âş ve Diyârbekir ve Erzurûm ve Gürcistân'a varınca âl-i Abbâsiyân hükm ederdi. Ammâ zamân-ı kadîmde eski Bağdâd'a mutasarrıf olanlara "Kisrâ" derlerdi, cem' olunsa "Ekâsire" derlerdi,. Ammâ Hazret-i Risâlet'den sonra Bağdâd (---) devlet-i Abbâsiyân'a müyesser oldu. Cümle otuz neferdir.

Müddet-i saltanatları beş yüz yigirmi üç sene ve on bir ay ve bir gün oldu. Abbâs hazretleri Hazret-i Risâlet-penâh'ın ammîsidir kim İbn Abdülmuttalib'dir. Lâkin hazretden iki sene büyük idi. Müddet-i ömürleri 85 sene. Hicret-i Nübüvvet'den otuz iki sene sonra fevt olup kabri Medîne-i münevverede Bakî''de medfûndur.

Yerine oğlu Seffâh halîfe oldu. Müddet-i hilâfeti tokuz sene sekiz ay oldu. Elli sene mu'ammer olup kabri Kûfe'dedir. Andan oğlu Ebû Ca'fer, andan oğlu Ebû Abdullâh Muhammed el-Mehdî, anın oğlu Ebû Muhammed el-Hâdî, andan Ebû Ca'fer bin Abdullâh ve bir oğlu dahi Ebû Mansûr Hârûnü'r-Reşîd.

Bu Hârûnü'r-Reşîd'in dörd oğlu halîfe oldu. Biri Ebû Abdullâh, biri Ebülabbâs Abdullâh, biri Ebû İshâk Muhammed el-Musta'sımî Billâh, biri Me'mûn Halîfe.

Bu Me'mûn, bizzât Mısır'a gelüp seyr [ü] seyrân, geşt-i cihân-ı devrân edüp (Ehrâm dağlarından kenz-i azîmler çıkar) Yûnâniyân elinden Adana'yı ve Sis [ü] Misis ve Kara Görgüz'ü ve Tarsûs'u feth edüp kal'a içinde Câmi'u'n-Nûr'un sol cânibinde bir muzlim küncde medfûndur.

Me'mûn Halîfe'nin i'tikâdında halel olmağile mezmûm olup ziyâret olunmaz. Ve âl-i Abbâsiyân'ın zamânlarında hutbeyi otururken tilâvet ederlerdi, ammâ Ebu'l-Abbâs Abdullâh es-Seffâh ibn Muhammed bin Alî bin Abdullâh Abbâs ayağ üzre tilâvet etdirdi. Hâlâ ol âyîn anlardan kaldı.

Bunları lisân-ı Arab'da halîfe ve emîrü'l-mü'minîn ve emîr ve sultân ve selâtîn ve el-melik hâkân ve mü'eyyed **[Y 25a]** min-indillâh deyü medh ederler.

Ve'l-hâsıl Abbâsiyân'dan otuz halîfe Bağdâd'dan Mısır'a kâ'immakâm gönderüp Mısır'a hükm ederler. Tâ Hulâgû Hân-ı la'în asrında el-Musta'sım Billâh'da inkırâz bulup evlâdları Mısır'a firâr etdiler.

Ve Mansûr Devânikî sene 309 Malatıyye'yi binâ etdi. Ve Mekke'ye gelüp Harem-i şerîfi tevsî' edüp bir minâre ihdâs eyleyüp sene 851[?] altmış üç yaşında Mekke'de merhûm olup Mu'allâ'da medfûndur. *Rahmetullâhi aleyh.*

Bu âl-i Abbâsiyân'ın zamân-ı hilâfetlerinde sâ'ir bilâdlarda on iki tabaka pâdişâhlar var idi. Cümlesi İslâm selâtînlerinden sikke ve hutbe sâhibleri idi. Evvelâ,

Devlet-i âl-i Sâsâniyân

Tokuz neferdir. Müddetleri 91 sene. Andan,

Devlet-i Diyâle

On beş neferdir. Müddetleri 200 sene. Andan,

Devlet-i âl-i Sülferiyân

On beş neferdir. Müddet-i hilâfetleri 103 sene. Andan, devlet-i âl-i Abbâs'ın bir sınıfı Kürdistân'a düşüp anlar dahi on iki tabaka oldular.

Divel-i âl-i Abbâsiyân-ı Ekrâd

Tabaka-i evvel: Musul'a karîb Cezîretü'l-Ömer'de Hâkim-i Cizre. Yigirmi bin tüfeng-endâz askere mâlikdir.

Tabaka-i sânî: Seyyid Hân. Kırk bin askere mâlikdir.

Tabaka-i sâlis: Hâkim-i Sûrân. Yigirmi bin âdeme mâlikdir.

Tabaka-i râbi': Hâkim-i Ardalân. On bin askere mâlikdir.

Tabaka-i hâmis: Hâkim-i Harîr. On beş bin tüfeng-endâza mâlikdir. Ve,

Tabaka-i sâdis: Hâkim-i Pinyanişi. Beş bin âdem olur.

Tabaka-i sâbi': Hâkim-i Mahmûdî. Sekiz bin askere mâlikdir, ammâ cümle Kürdistân'a belî demez bir şecî' ü bahâdır âteş-feşân askerdir. Ve,

Tabaka-i sâmin: Hâkim-i Hakkârî. Hemân kırk bin piyâde-i Cülo tüfeng-endâz askere ve on bin esb-süvâr askere mâlikdir. Bin altmış beş târîhinde İpşîr Paşa efendimiz Melek Ahmed Paşa'ya Van'ı verüp hakîr Hakkârî hâkimi Yezden şîr'e mukarrer ile hil'at götürdüm. Ol alay-ı azîmde askerlerin seyr [ü] temâşâ eyledim. Hakkâ ki âteş-feşân asker-i Hakkâriyân'dır. Andan,

Tabaka-i tâsi': Hâkim-i Hizân. On bin askere mâlikdir. Ve,

Tabaka-i âşir: Hâkim-i Bitlîs. Yigirmi bin askere mâlikdir. Zîrâ zîr-i hükmünde yigirmi aşîreti vardır. Ve,

Tabaka-i hâdî aşer: Hâkim-i Hazzo. Sekiz bin Hâlitî ve Çekvânî ve Yezîdî kavime mâlikdir. Ve,

Tabaka-i isnâ aşer: Hâkim-i Palû. On bin askere mâlikdir.

Bu zikr olunan on iki hükûmet kânûn-ı Selîm Hân-ı Evvel'den berü azl u nasb kabûl etmezler. Evlâd-ı evlâda vüzerâ arzıyla, emr-i pâdişâhî ile hükûmetdir. Ve bunlara taraf-ı pâdişâhîden nâme ve emirlerinde Cenâb-ı İzzet-me'âb yazılır.

Ve bu hâkimlere ahâlî-i vilâyet "Hân" derler. Ammâ bu zikr olunan on iki aded tabaka hâkimleri kendülerin nesl-i âl-i Abbâsiyân'dan ederler.

Bunlardan gayrı Erzurûm eyâletinde ve [Q 168b] Diyârbekir'de ve Van'da ve Musul ve şehrizol'de ve Bağdâd eyâletlerinde kâmil iki yüz ocak [Y 25b] beğleri vardır. Bunların azl [ü] nasbları vâli-i vilâyet elindedir. Meselâ livâ-i [P 166b] Eğil ve Mifârıkîn ve Kârni ve Hirûn [ve] İspa'ird ve Zirîkî ve Bârgîrî ve Malazgir[d] gibi sancaklar vardır. Hamd-i Hudâ ol sengistân yerlerde yedi yıl bu Kürdistân'ı seyâhat eyledik. Ayne'l-yakîn hâsıl etdiğimiz mertebe tahrîr etsek bir mücelled kitâb olur.

Ve âl-i Osmân ile Acem mâbeyninde bu Kürdistân seddi olmasa âl-i Osmân huzûr edemezdi. Zîrâ Acem hasm-ı kavî, şecî' u fetâdır. Mısır'a mâlik olanlar bu Ekrâd-ı Abbâsiyân'dandır. Andan,

Devlet-i âl-i Keyâniyân-ı Acem

dir. Memâlik-i Îrân-zemîn ve Mâverâ'ü'n-nehir. On bin neferdir. Müddetleri (---) sene. Andan,

Devlet-i âl-i Eşkâniyân

Yedi neferdir. Hükûmetleri Hemedân ve Dergezîn ve Erdebîl'dir. Müddetleri 78 sene. Bunların ecdâdı Hazret'den evvel zamân-ı cehâletde pâdişâhlar idi. Me'mûn'dan sonra bu yedi nefer İslâm'da halîfe olup Eşkâniyân derler.

Devlet-i âl-i Kırvâniyân

Altı neferdir. Müddet-i hilâfetleri (---) sene. Ve,

Devlet-i Mâmâniyân

[(---)] nefer. Müddetleri (---) sene. Ve,

Devlet-i âl-i Sâsâniyân

Nefer (---) (---). Müddetleri (---) sene. Ve,

Devlet-i âl-i Mâhâniyân

İbtidâ tulû'ları Mâverâ'ü'n-nehir'de Mâhân diyârından Cingiziyân derdinden terk-i vatan eyleyüp Ahlât diyârında Sultân Evhadehullâh ki Bitlîs hâkimlerinin ecdâdıdır, anların yanında sâkin olup şecî' ü bahâdır kavim olmak ile ahâlî-i memleket bunlardan şükrân üzre olup beğ etdiler.

Yüz yetmiş sene hükûmetleri Ahlât'da olup yine âl-i Cingiz derdinden Ahlât memleketinde olan milk [ü] emlâkların terk edüp Konya'da âl-i Selçukıyân'a dâhil düşmeğe giderken nehr-i Murâd sâhilinde Ca'ber kal'ası dibinde Süleymân şâh serdârları gusl ederken gark olunca Erduğrul serdâr olup âl-i Selçuk'a mülâkât günü Konya sahrâsında bir azîm cenge duş olup bir cebel-i âlînin zirvesinde temâşâ edüp gördüler kim Tatar gâlib, karşu tarafda Selçukıyân tarafı mağlûb.

Hemân Koca Erduğrul yedi yüz fetâsıyla Tatar üzre doğrulup tîrleri bârân gibi yağup şemşîr-i perrân geçüp mukaddemâ cânların acıtmış Tatar'a eyle bir sâtûr-ı Erduğrulî ururlar kim cümle Tatar'ın eğrisin doğru ederler.

Bu fütûhâtdan Selçukıyânın mürde dilleri hayât bulup Erduğrul'a i'zâz [u] ikrâmlar edüp atebe-i âlîsinde kubbe beğlerinden beğ eder ve mâl-ı Kârûn'a gark edüp "Bursa tekuru câniblerinde ne kadar yer feth edersen milkiyyet üzre kabza-i tasarrufunda olsun" deyü serdâr-ı mu'azzam edüp bi-emrillâh Ertuğrul ne cânibe müteveccih olursa mansûr [u] muzaffer gelüp mâl-ı ganâyim ile Sultân, Selçukî diyârın ganîmet ederdi.

Bu mezkûr Ertuğrul âl-i Mâhâniyân âl-i Osmân'ın ecdâdlarıdır. Hâlâ şehr-i Ahlât'da [Y 26a] zamân-ı hükûmetlerinde on iki kubbe mevtâları tahtlar üzre silâhları ile ter ü tâze dururlar. Cümlesin bu hakîr ziyâret etmişimdir. Hattâ yârân mâbeyninde bir âdeme tâ'n yüzünden "Ahlâd kadîdi gibi ne dursun" deyü darb-ı mesel olmuşdur.

Ve bu âl-i Mâhâniyân cedd-i âl-i Osmân şehr-i Ahlât'da kırk dörd nefer hâkimü'l-vakt olmuşlardır. Hâlâ devlet-i âl-i Osmân inkırâzu'd-devrân mü'ebbed ola kim bu sülâle-i pâk-zülâldendir kim hâlâ Irâk-ı Bağdâd-ı behişt-âbâd ve Ümmü Dünyâ Mısır-ı Kâhire-i nâdiretü'l-asıra ve Mekke ve Medîne ve bilâd-ı Engürüs'e ve Rûm ve Arab u Acem hâkânı olup sultânü'l-berreyn ve'l-bahreyn olmuşlardır. Cümle hulefâlar bu tahrîr olunan selâtînlerdir. Andan,

Zikr-i devlet-i âl-i Benî Resûl

On beş neferdir. Yemen'e ve Aden'e ve San'ân'a mâlikler idi. Diyâr-ı Yemen'e Cezîre-i Arab derler. İklîm-i örfiyyedendir. Bunu şarkdan cenûba ve cenûbdan garba varınca Bahr-i Kulzüm ihâta etmişdir. Ve mâ-bâkîsi berriyye cânibinden Bahr-i Lahsa'ya ve

Buhayre-i Yemen'e varıca şarkdan garba bir hatt-ı fasıl kılınmışdır.

Ammâ vilâyet-i Yemen denmesinin bir kaç nev‘ üzre vech-i tesmiyesi var. Evvelâ Yemen'de bir kişi cânib-i şarka müteveccih olsa bu iklîm, cânib-i yemîne geldiğiyçün Yemen derler. Bir ma‘nâda Ka‘be-i şerîfin yemîninde olduğıyçün Yemen dediler.

Zamân-ı cehâletde pâdişâhlarına "Tübba‘" derlerdi. Cemi‘ olsa "Tebâbi‘a" derler. Ammâ bu sâdâtlar mutasarrıf olaldan berü melik derler, ammâ hâlâ imâm derler.

Sultân Murâd-ı Râbi‘ asrında diyâr-ı Yemen'e istîlâ edüp mutasarrıf oldular. Ammâ hâlâ Zeydî mezhebdir. Nikâh-ı mut‘ayı âşikâre etmişlerdir. Bir avreti ücret ile bir kaç gün tasarruf edüp andan bir gayrıya varmağı revâ görmüşlerdir.

Ve bu iklîm-i Yemen dörd hükûmetdir. Birbirlerine mutî‘ değillerdir. Dağlarda sâkin olanlar cimri Urbân-ı uryândır, ammâ sâfî tüfeng-endâz âteş-feşândır.

Ve bu âhâlî-i Yemen gâyet sulehâ-yı ümmetdirler, çoğu şürefâdır. Ekseri evlâd-ı Sahâbe-i kirâmdır. Zîrâ Hazret-i Risâlet asrında ashâb-ı Resûlullâh bu Yemen'e nakl etmişlerdir. Zîrâ Yemen hakkında bir hadîs-i şerîf vardır. *Aleyküm* (---) (---) (---) (---) (---) (---). Ve keremât zâhir olmuş niçe kibâr-ı evliyâullâhlar âşikâre. Andan,

Devlet-i şürefâ-yı Mekke ya‘nî âl-i Hâşimiyân

Taht-ı tasarruflarında olan Hicâz ve Tâ’if ve Abbâs ve Medîne ve Vâdi'l-kurâ ve şehr-i Semûd'da nihâyet bulup bir kaç kerre Yemen şürefâlarıyla cem‘ olup Mısır'a mâlik olmağa bezl-i himmet etdiler, ammâ müyesser olmadı.

Cümle otuz sekiz nefer hasîbü'n-nesîb ırk-ı tâhirden Hüseynîlerdir. Müddet-i devletleri hâlâ mü’ebbeddir. Bunlara âl-i Haydarî dahi derler. Andan,

Devlet-i şürefâ-yı Mekke ya‘nî âl-i Benî Katâde

Yigirmi yedi neferdir. Alî ibn Ebî Tâlib'e müntehîdir. Bu şürefâların **[Y 26b]** kavl-i sahîhleri üzre Hazret-i İsmâ‘îl'den berü peygamberzâdeleriz, derler. Ceddimiz Benî Cürhüm kabîlesi Yemen'den hicret edüp Mekke'ye gelüp tavattun etdiklerinde Hazret-i İsmâ‘îl Benî Cürhüm'den bir kız alup andan tevellüd eden Hazret-i (---) sinni kırka bâliğ oldukda Arabî kelâm ile suhuf nâzil olup lisân-ı Arabî andan kaldı, derler.

Ve cemî‘i şürefâ Hazret-i Risâlet'e hâtır-mânde olduklarından nesl-i kadîm olmağı ızhâr etmeğiçün eyle derler. Hattâ bir kaç kerre hakîr Mekke'de gördüm ki cenâzenin Rûm'da başı ileri gider, ammâ Mekke'de ayakları ileri gidüp mü’ezzinler "lâ-ilâhe illallâh" derler, "Muhammedün Resûlullâh" demezler.

Hakîr ba‘zı yârânlarımız şürefâlardan su’âl etdim. Cevâb etdiler kim,

"Nihâyet yok bir da‘vâdır. Vallâhi selef ecdâdlarımıza Hazret-i Resûl hâtır-mânde olup Medîne'ye hicret buyurup anda merhûm oldu. Niçün vatan-ı aslîsin terk edüp Yesrib gibi yerde kaldığından ecdâdlarımız dahi Hazret'e hâtır-mânde olup ‘lâ-ilâhe illallâh’ derler, ‘Muhammedün Resûlullâh’ demezler" deyü cevâb etdiler. Bir garîb [ü] acîb da‘vâdır, eyle olur. Anlar hasîbü'n-nesîblerdir. Nâz [u] niyâzdan hâlî değillerdir, dahl etmemek gerek, zîrâ çelebilerimizdir. *Hafızakellâhu ta‘âlâ.*

Ezîn-cânib ve bu seyâhat etdiğimiz memâlik-i mahrûselerinde niçe kerre yüz bin sahrâ-nişîn boylar ve beğler vardır.

Ve sengistân ve çölistânında niçe bin aşâyir [ü] kabâ’il beğleri var, ammâ sikke ve hutbe sâhibleri olmadıklarından tahrîr olunmadı. Ammâ yine anlar dahi sâhibü's-seyf ve'l-kalem idiler kim anların da hükûmetleri min-indillâhdır kim ellerine âlet-i tîğ-i hadîd-i âteş-tâb sunulmuşdur. Her bâr anınla halîfe-i rûy-i zemîn olan abîd-i anîdin kellesin galtân edüp mazlûm ibâdullâhları zâlim kimesneler zulmünden emîn ederler. Beyt:

Ger ne-bûdî satvet-i sultân revân
Hâne-i mazlûmân be-gîred avân[1]

Ve Cenâb-ı Bârî kulları üzre gürûh-ı halîfe-i pür-şükûhun nef‘ini gavs-ı a‘zam ve ricâlü'l-gayb nef‘inden ziyâde etmiştir. *Allâhümme âfinâ.*

Cihân-bân-ı âlî-câh halîfe-i rûy-i zemîn olmasa islâm, îmân u i‘tikâd ve tâ‘at [u] ibâdât emri câri olmayup dîn-i mübîn muhtell ü müşevveş olurdu. **[Q 169a]** **[P 167a]** Âye[t]:

E‰E‰«†œ·Y†«‰‰A·
[2] †’Ë«ÂŸ†Ë»ÍŸ†Ë’‰

âyet-i şerîfi delîl-i kat‘îdir.

Ey imdi hemân Cenâb-ı Bârî bu edîm-i arzda halîfeleri dâ’im eyleye. Hadîs:

[3]‰E‰«†«‰”‰◊«E†%

hadîsi üzre hâkim-i şemşîrbâz olmasa halk birbirlerini yer idi.

Zikr-i ahvâl-i selâtîn-i Mısır-ı Kâhire-i Mu‘izziyye

Dîn-i Muhammedî'de rûy-i arza ibtidâ halîfe olanlar Hazret-i Risâlet-penâh'ın vekîlleri Hulefâ’ü‘r-

---

1 Sultan›n hükmü memlekete hakim olmasayd›, zorbalar mazlumlar›n evlerini al›rd›.

2 *Kur’ân,* Hac, 40; "Allah insanlar›n bir k›sm›n› di€eriyle savmasayd›, manast›rlar, kiliseler, havralar ve içinde Allah'›n ad› çok an›lan camiler y›k›l›p giderdi."

3 Hadis: "Sultan olmasayd› insanlar birbirini yerdi."

râşidîn ü mürşidîndir kim ism-i şerîfleri Ebâ Bekir ve Ömer ve Osmân ve Alî'dir.

Bunlara [Y 27a] lisân-ı Arab'da emîrü'l-mü'minîn derler. Ve İmâm Hasan'a ve İmâm Hüseyn'e ve âl-i Emeviyyûn'a ve âl-i Abbâsiyân'a dahi emîrü'l-mü'minîn derler.

Çâryâr-ı Güzîn'den ibtidâ Mısır'a mâlik olan Hazret-i Ömer'dir. Be-dest-i Amr ibnü'l-Âs.

Andan âl-i Emeviyyûn mâlik olmuşdur.

Andan âl-i Abbâsiyân mâlik olmuşdur.

Bunlar dahi iki tabakadır. Bir tabakası Bağdâd'dan kâ'immakâm gönderirlerdi. Bir tabakası Hulâgû cenginde âl-i Abbâsiyân inkırâz buldukdan sonra küçük evlâdları çöl urbânında bulunup Melik Tâhir Baybars çölden Mısır'a getirüp mesned-i hilâfetde ber-karâr edüp müstakil halîfe oldular. Andan,

Diyâr-ı Mısır'da âl-i İhşidiyyûn

Cümle (---) neferdir. Müddetleri (---) sene. Ba'dehu Mağrib-zemîn'de âl-i Fâtımiyyûn'dan Mu'izzüddîn Kâhire nâm bir pâdişâh-ı azîmü'ş-şân Ezher nâmında bir Habeşî Arab kuluna yigirmi bin kîse verüp "Mısır içinde bir hayrâtımız olsun" deyü İhşidiyyûn'dan izin taleb etmiş. Ricâları hayyiz-i kabûlde vâki' olup Ezher nâm abd-i memlûk tamâm câmi'-i Ezher'e şürû' edüp bu câmi' bahânesiyle Mağrib-zemîn'de ne kadar kûhken ve bennâ ve ırgat var ise Mısır'a leb-ber-leb oldular.

Ve Ezher Arab, ulemâ-yı Mısır'a ol kadar ihsân [u] in'âm eylerdi kim câmi'-i Ezher nâ-tamâm iken cümle tâlib-i ilm anda cem' olurlardı.

Câmi'in itmâmı karîb oldukda bir gün işitdiler kim Mu'izzüddîn Kâhire Mısır'a geliyor. "Bire asker tedârik eylen" deyince Mu'izzüddîn, İhşidiyyûn'un elinden Mısır'ı feth edüp câmi'-i Ezher'de ibâdet etdi.

Anınçün Kâhire derler kim Mağrib'den Mu'izzüddîn Kâhire feth etmişdir. Nefer (---) devletleri (---) sene olmuşdur. Andan,

Âl-i Benî Bahriyye

Yigirmi sekiz nefer kimesnedir. Devletleri yüz otuz altı sene oldu. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

..... (1.5 satır boş) .....

Ve âl-i Fâtımiyyîn'den Hâfız Lidînillâh oğlu Zâfir Billâh'ı Mısır kulu katl eyleyüp yerine Hâfız Lidînillâh oğlu Ebü'l-Kâsım Îsâ pâdişâh oldu.

Bu haber Bağdâd'a âl-i Abbâsiyân'dan el-Muttakî Billâh'a varınca safâsından derhâl vüzerâlarından Melik Nûreddîn Mahmûd bin Zengî'yi şâm ve Mısır'a hâkim edüp azîm asker ile gelüp Mısır'ı zabt edüp andan şâm kal'asın muhâsara edüp derûn-ı hisârda mahsûr olan şâm halîfesi Bâhirüddîn Tuğtekin cengâşûb edüp âhirü'l-emr bâ-sulh kal'a-i şâm'ı Nûreddîn Mahmûd'a verdi. Sene 562 târîhinde idi.

..... (1 satır boş) .....

..... (7 satır boş) .....

..... (11 satır boş) .....

Andan sene (---).

Devlet-i âl-i Çerâkese

İbtidâları Berkûk'dur. Âhirleri Tumanbay'dır. Müddet-i hilâfetleri (---) sene ve [(---)] nefer. Cümle ibtidâ bu Çerâkese, Necmeddîn es-Sâlih'den kalmışdır.

Cümle on iki bin ahrec ata süvâr olmuş on iki abd-i müşterâsı vardı. Bir kavilde Timur-ı bî-nûru Sultân Ferec bozup mâl-ı ganâyimiyle ve cümle abd-i memlûklarıyla Mısır'a getirüp [Y 27b] Çerkes ve Abaza ve Gürcî ve Rûs Sultân Ferec'den Mısır'da kaldı, derler.

Bâlâda Mısır'a mutasarrıf olan selâtînler ale't-tertîb tahrîr olunmuşdur. Âl-i Çerâkize'den sonra ibtidâ Mısır'a mâlik olan âl-i Osmânîyân'dan Sultân Selîm şâh-ı Evvel'dir. İnşâallâh mahallinde Mısır gazâsına azîmet edüp cemî'i vakâyi'âtıyla tahrîr olunur.

Mâ-tekaddem Mısır pâdişâhlarına fir'avn derler. Birkaçı cem' olmağile ferâ'ine dediler. Ve bir sınıfına azîz dediler. Bir sınıfına kabâbıta dediler, cem' olsa akbât derler.

Sultân Selîm feth etdikde Hâdimü'l-Haremeyni'ş-şerîfeyn dediler. Kemâl Paşazâde Ahmed Efendi'nin ve Ebussu'ûd Efendi'nin nutk-ı şerîfleriyle Hâdimü'l-Haremeyn dediler.

Süleymân Hân Engürüs'ü feth etdikde sâhib-kırân-ı zamân dediler.

Ve yine Süleymân Hân sene 929 târîhinde Malta küffârı elinden cezîre-i Rodos'u feth etdükde Bahr-i Sefîd içre yedi yüz altmış pâre cezâyirler feth olunup yine Kemâl Paşazâde ve Ebussu'ûd Efendi sultânü'l-berreyn ve hâkânü'l-bahreyn dediler.

Yine Süleymân Hân Bağdâd-ı behişt-âbâdı feth etdükde ulemâ-yı Rûm Seyyidü'l-Arab ve'l-Acem dediler.

Ve yine Süleymân Hân Mağrib-zemîn'de Tanca ve Cezâyir ve Tûnus ve Tarabulus'u feth etdükde Fâtihü'l-Meğârib dediler.

Mısır'da Tavâşî Süleymân Paşa Süleymân Hân izniyle Hindistân'dan yedi ülke ve yedi bender feth etmeğile Fâtihü'l-Meğârib ve'l-Maşârık dediler.

Hakkâ ki Süleymân Hân kırk sekiz sene hilâfetinde yedi iklîmden memleket feth edüp ekâlîm-i seb'adan âl-i Osmânı hissemend etmişdir. *Rahmetullâhi aleyh.*

Ammâ âl-i Osmân'a evvel Gâzî Osmân Beğ, Orhan Beğ, Yıldırım Beğ, Murâd Beğ derlerdi. Tâ

Ebü'l-feth Mehemmed Hân'da cümle ulemâ-yı Rûm ulü'l-emr dediler. Zîrâ Ebü'l-feth muhibb-i ulemâ olup ekâlîm-i seb'adan cümle mütebahhirîn-i ulemâ ve meşâyihini cem' etmişdi. Kendüler dahi fâzıl ü âlim ve âmil ü kâmil mücâhidün fî-sebîlillâh pâdişâh idi.

Mesned-i hilâfetde ber-taht otururken dâ'imâ ser-i sa'âdetinde mollâ [Q 169b] örfü ile oturup dîvân ederdi. Bundan evvel bir pâdişâh mollâ örfü geymeyüp bunlar geyerdi. Evvelki mülûklerin tâcları ta'bîr ü tavsîf olunmaz. Bursa'ya varan âşıkâna hafî değildir.

Ba'dehu Ebü'l-feth İslâmbol'u feth etdikde Arab u Acem'den Horâsân ve Irâk'dan yetmiş [P 167b] aded kibâr-ı evliyâullâh bile idiler. Hattâ Akşemseddîn Sultân ve Ensâr Dede Gürânî Sultân ve mecâzibûndan (---) Sultân ve ulemâ-yı ızâmdan Monlâ Gürânî ve Emîr Buhârî ve (---). Bunlar emsâli kibâr-ı ulemâlar var idi.

Bu zikr olunan ulemâların ba'zısı Sultân Mehemmed'e Ebü'l-feth Mehemmed Hân dediler. Ulemâ-yı Rûm sultân dediler. Ve cümle meşâyihân-ı Acem ol fetih günü hûn-ı insânı görünce [Y 28a] Sultân Mehemmed'e hünkâr dediler.

Ve Ebü'l-feth Mehemmed Hân ba'de'l-feth-i İslâmbol cemî'i asâkir-i İslâmı Okmeydânı'nda cem' edüp azîm ziyâfetler edüp dâmenine hon doldurup guzât-ı müslimîne bezl etdi. Lisân-ı Pârsî'de hon etmeğe [ekmeğe] derler. Ol gün hon bezl eylediğiyçün ulemâ-yı Acem dahi hünkâr dediler.

Ve bir rivâyetde İslâmbol muhâsara olduğu günlerde Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Levend çiftliği nâm mahalde iki yüz pâre firkate inşâ edüp Okmeydânı'ndan darı üzre gemiler bâdbânların küşâde kılarak azebistân askeri bu gemileri şâhkulu nâm kapudanın re'yi ile Tershâne bâğçesi kurbunda deryâya endirüp âlât-ı mühimmâtları müheyyâ olup âmâde durdular. Hâlâ ol gemilerin Okmeydânı sahrâsı içre güzer etdiği yerler zâhir ü bâhirdir. İslâmbol kal'ası içinde Tekür sarâyı nâm mahalde Tekür Kral bu karada yelkenlerin açup gelen gemileri görünce Kostantıniyye'den me'yûs oldular. Zîrâ kitâblarında nücûm kuvveti ile yazmışdı kim;

"Muhammed kavminden bir Mehemmed Melik gele, başında kadı sarığı ola ve katıra bine. Cümle bisâtı kayış ola ve sof geye ve ayağında âsumânî çizmesi ola ve karadan gemiler yürüde, gelüp Kostantîn'i ala" deyü Atmeydânı'ndaki çâr-gûşe dikilitaşda mastûrdur. İm'ân-ı nazar ile temâşâ eden yârâna zâhirdir.

Hemân ki küffâr bu gemilerin karadan deryâya geldiklerin görüp bir gayrı tedârik edelim, derken hikmet-i Kâdir [u] Kayyûm Sarâyburnu'ndan Fransa küffârından on iki pâre patrona kalyon zâhir olup imdâd geldiler. Zîrâ cümle küffâr deryâdan emîn idi. Ve bay [u] gedâsı kara câniblerinde ceng ederlerdi.

Ve Tekür Kral dahi Eğrikapu'da Tekür sarâyında idi. Ve deryâ taraflarında kuş uçmazdı, zîrâ bin pâre balyemez toplar Sarâyburnu'nda ve yüz pâre top Kız kulesinde ve beş yüz pâre top Tophâne-i atîk ki hâlâ Galata'da Kireçkapusu derler, onda idi.

Hakîr âlem-i sabâvetde o Kireçkapusu'nda toplar durup yevm-i ıydeynlerde şâdumânîler ederlerdi.

Murâd Hân-ı Râbi', Hâfız Ahmed Paşa'yı Bağdâd'a serdâr gönderdikde ol topları bozup hurde balyemez toplar inşâ edüp gemilerle İskenderun'a andan üç günde Birecik kal'asında nehr-i Murâd kelekleri ile Bağdâd'a gönderdiler.

Ezîn-cânib, bu zikr olunan Sarâyburnu sacayağı boğazlar böyle balyemez toplar ile ârâste olduğundan havf [u] haşyetleri olmayup imdâda gelen on iki pâre gemiler küffârın bıtrîkhâneleri iskelesi olan Fenerkapusu nâm mahalle geldikde bir yaylım tüfeng ve bir yaylım top atup bir şâdumânîler ederler kim ta'bîr olunmaz.

Ba'dehu anda lenger-endaht olup ba'zı nasârâ karaya çıkmak [Y 28b] sadedinde iken beri tarafda Sultân Mehemmed'in karadan enen iki yüz pâre hâzırbâş firkateleri ile şâhkulu Re'îs ejder ininden çıkar gibi çıkup "avanta kanalya" deyüp berg-i hâtif gibi küffâr gemilerine erüp bi-emrillâh on iki pâre gemiye top u tüfeng atdırmayup feth edüp keşân-ber-keşân çekerek Tershâne bâğçesine getirirken içindeki Fransa kefereleri lehce-i mahsûsları ile;

"Ki parlar sinyor, ki parlar" derler.

Bizim asker dahi;

"Paralamazız, bütün alırız, sizi küreğe dizeriz. Sizinle vilâyet vilâyet kâfir memleketlerin almağa gezeriz almağa gezeriz avlamağa gezeriz" derler.

Küffâr-ı hâksâra bu bir rahne-i azîm dahi olup vâveylâya düşdüler. Ebü'l-feth'e bu gemilerin fethi haberi gidüp Ebü'l-feth Edirnekapusu muhâsarasında idi. Yâvedûd iskelesinden Ebü'l-feth bir kayığa binüp Tershâne bâğçesinde on iki pâre kara cehennem-misâl cehennem kütüklerin görüp içinde olan mâl-ı ganâyimin kânûn üzre öşrün çıkarup mâ-bâkîsin gazâda bulunan mücâhidîne tevzî' etdiler.

Meğer bu gemilerde Fransa kralının bir pençe-i âfitâb kızı İslâmbol tekuruna nâmzâd imiş. Ol bânû-yı nâ-şükûfteye cevârî olmak içün Akka ve Gazze ve Remle câniblerin küffâr gâret etdükde bin aded duhter-i nâ-şükûfte pâkîze-ahter ümmet-i Muhammed kızları bile imiş. Anları cümle Akşemseddîn'e Allâh emâneti verüp Koca Ebü'l-feth yine kal'ayı muhâsaraya meşgûl olup bi-emr-i Hudâ hicret-i Nebeviyye'nin sene 857 târîhinin mâh-ı Temmûz'unda Akşemseddîn hazretlerinin ta'yîn eylediği günde feth olup târîhi *âharûn* vâki' olmuşdur.

Latîfe-i Tasavvufâne

Andan Ebü'l-feth Tershâne bâğçesine gelüp Fransa kralının kızıyla kuc kucağ olup cihâd-ı ekber

edüp kal‘a-i cân mezâri‘inin bâbın kal‘ edüp içine asker-i nefs koyulup rahim nâm mahalle varınca yürüyüş edüp bu kal‘ayı dahi feth eder.

Hikmet-i Hudâ ol cengde Ebü'l-feth beli nâm yerden şehzâde Bâyezîd ünüp [enüp] rahm-i mâder nâm mahalle düşüp tokuz ay on gün ceng ede ede halâs olup bir şehzâde-i cüvân-baht oldu. Mukaddemâ bu Fransa kızının kal‘asın ol gece Ebü'l-feth feth etdükde ba‘de-gusül Akşemseddîn huzûruna Mehemmed Hân gelüp dest-bûs etdikde Akşemseddîn eydir:

"Bu gece hûnkârlık etdiniz, ya‘nî kan akıtdınız. Fransa kızının bekâretin izâle eylediniz." buyurdular.

Ve yine Akşemseddîn eydir:

"Sizden ricâmız oldur kim hakîkat üzre hûnkârlık edin. Sizinle bu İslâmbol fethinde bulunan guzât-ı müslimîne etmek ekmek kemik verin ki size honkâr demek sahîh ola" deyüp ricâ etdikde koca Ebü'l-feth Sultân Mehemmed cümle guzât-ı müslimîne tîmâr ve ze‘âmet honu ihsân etdiğiyçün hünkâr dediler.

Her pâdişâhın birer elkâbı olup âl-i Osmân'a sultân ve Hâdimü'l-haremeyn ve sultânü'l-berr ve'l-bahr **[Y 29a]** ve seyyidü'l-Arab ve'l-Acem ve sâhib-kırân şarken ve garb[en] ve hünkâr denmesinin aslı budur, *ve's-selâm*.

Ammâ Selîm şâh-ı Evvel Mısır'ı feth ederken Mısır Urbânı "İllâ yansuru's-sultân Selîm" derlerdi, ammâ lisân-ı Acem'de âl-i Osmân'a şâh-ı kayser-zemîn derler. Ve kendü şâhlarına şâh-ı Îrân-zemîn derler. Ve Mısır emîrü'l-haccına sultânü'l-berr derler. Hakîkatü'l-hâl sultân denilse vechi vardır. Âl-i Osmân'ın âb-ı rûyı huccâc-ı müslimînin mu‘îni bir ulu hizmetdir.

Ve çöl Urbânlarında ba‘zı ocak beğleri var, anlara âlem-i seyâhatde çok mihmân olmuşuz. Urbân tâ’ifesi anlara dahi sultânü'l-berr derler. Amma şâm çölü Urbânı şeyhlerine âl-i Benî Reşîd ve âl-i Benî Umûr ve âl-i Benî Ribâh ve âl-i Benî Zühd derler.

Ammâ hâlâ Mısır vezirlerine azîz-i Mısır derler ve mütevellî ve nizâmü'd-devle derler ve kâfil-i Mısır ve vâlî-i Mısır derler.

Ve Mısır subaşılığı yol ile müteferrika ocağından olur. Subaşıya dahi vâlî-i Mısır derler. Mâ-tekaddem subaşılık fir‘avndan kaldı. Fir‘avnın tulû‘u subaşılık-dandır. Pâdişâhını gece tebdîl-i câme bulup Salîbe çârsûsunda pâdişâhı salb **[Q 170a]** edüp yerine fir‘avn müstakil pâdişâh olup [1] «E«—»O„ dedi.

Mürûr-ı eyyâm ile Mısır'da subaşılık kem-nâm olup tâ Hazret-i İmâm şâfi‘î'ye gelince Mısır'da subaşı yok idi.

Hikâye-i garîbe

İmâm şâfi‘î Bağdâd'dan gelüp Mısır'a kadem basdıkda harâmîler hânesin gâret edüp cemî‘i ictihâd etdüği te’lîfâtlarını **[P 168a]** ve tasîhe geçmemiş niçe yüz mücelled kitâb olacak evrâk-ı perîşânların serîka ederler. İmâm şâfi‘î perîşân-hâl olup ifnâ-yı vücûd edüp te’lîf etdüği kitâb-ı nefîseler ve mesâ’il-i azîmeler gitdüğinden müte’ellim olup Sultân Muhammed-i Ekrâd'a varup;

"Tiz bir gaddâr, hûnhâr, kattâl bir âdemi vâlî eyle" buyururlar.

Muhammed-i Ekrâd hazretleri ricâlarını kabûl edüp bir şedîd âdemi subaşı edüp ol âdem Mısır'ın altın üstüne getirir. Meğer bir müdebbir ü mubassır ve ferâset sâhibi âdem imiş. Bir gece hânesinde mevlûd edüp cemî‘i ulemâ-yı Mısır'ı mevlûda da‘vet edüp esnâ-yı musâhabetde subaşı eydir:

"Yâ meşâyih, mesmû‘unuz olmuşdur kim bizi İmâm şâfi‘î çerâğ edüp subaşı etdi. şimdi bizden bartıl ister. Mezheb-i şâfi‘îde böyle etmek helâl midir? Sizler ulemâ-yı Mısır olsanız gerek, bize bu zulmü revâ görürmüsüz?" deyü su’âl edince meğer cümle ulemâ-yı Mısır İmâm şâfi‘î'ye sâhib-i mezheb oluyor deyü dâğ-ı derûnları var imiş. Hemân ulemâ-yı Mısır eyitdiler:

"Yâ vâlî! Sakın bir akçe verme. Biz anın mezhebin kabûl etmeziz. Mezheb-i kadîm sâhib-i *Tefsîr-i Cerîrî*'dir. Biz anın ne kadar kitâbları var ise serîka etdirdik. Birkaç günden sonra cümle te’lîfâtların âteşe yakarız ve kendüyi dahi recm ederiz yâhûd vilâyet-i Sûdân'a **[Y 29b]** nefy-i beled ederiz" dediler.

Subaşı nezâketle haberi alup eydir:

"Yâ nukkâbe ve yâ üstâdenâ! Siz mevlûdu tamâm edin, şimdi surre ve atıyyeleriniz alırsız" deyü şehri kol dolaşır bahânesine gidüp doğru Sultân Muhammed-i Ekrâd'a varır.

Ulemâlardan istimâ‘ etdüği kelimâtları bir bir takrîr etdükde ol gece sultân dahi atlanup cümle ulemâyı subaşı evinde habs edüp ulemânın evlerin basup İmâm şâfi‘î'nin cümle emvâl [ü] erzâkı meydân-ı mahabbete çıkup ale's-sabâh dîvân-ı pâdişâhî olup subaşı eline İmâm şâfi‘î izniyle mutlak buyuruldusu verüp İmâm şâfi‘î'nin hilâfında olanların iki yüz müte‘addid teşeyyü‘ irtikâb etmiş kimesneleri katl ederler.

Ve iki yüz mikdârı dahi tâ’ib [ü] tâhir olup İmâm şâfi‘î'den tecdîd-i mezheb edüp halâs olurlar.

Bu yüzden İmâm şâfi‘î'nin kitâbları zuhûra gelüp mezheb-i şâfi‘î dahi i‘tibâr buldu. Hâlâ Mısır subaşıları üç yüz eli nobutlu kavvâslarile ve on iki cellâdlarile her sabâh subaşı kapusun açup cümle huddâmları hâzır olup ba‘de'd-du‘â;

"Pîr-perverimiz ve sebeb-i rif‘atimiz Hazret-i İmâm şâfi‘î rahmetullâhi aleyh" deyü du‘â edüp ba‘dehu taraf taraf gece ve gündüz tecessüs-i ahvâl ederek enâyî hırsız ve neşşâl ve hemyânkesici var ise

[1] *Kur’ân,* Nâziat, 24; "‹flte ben sizin en yüce Rabbinizim."

elbette bulurlar, ammâ gayrı cümle veled-i zinâ-yı Mısır, subaşıların der-i defterindedir.

Subaşı elinde mutlak buyuruldusu olsa ana vâlî-i vilâyet derler. Cümle aşkıyâlar andan havf ederler. Zîrâ eğer suçlu ve eğer suçsuz bir nâ-hemvâr evzâ edeni bile katl edüp geçer gider. Islâh-ı âlem içün böyle âdem katl etmese Mısır fellâhının zabtı rabtı mümkin değildir.

Husûsan gözü sürmeli ve eli tesbîhli başı misvâklı vâ'ız ü nâsıhları bile hırsız ve harâmîlere mu'în ve yatakdır.

Ve'l-hâsıl cemî'i nâ-şer'î şey'e ulemâ-yı Mısır mürtekiblerdir. Hattâ icâre-i tavîle nâmıyla bir vakfullâhı toksan seneye bir herîfe bey' ederler. Oğul oğula milk-i mevrûsu olup cümle vakfullâhı bile böyle uğurlayup niçe bin dâr-ı kurrâ ve dârü'l-hadîs ve medârisleri hâneler eylemişler.

Hemân Mısır'a bir hâkim-i cebbâr lâzımdır, ammâ gulû-yı âm edüp hükûmet etmeğe dahi komazlar. İmdi fermân mülk sâhibinde kaldı. Nice dilerse eyle eder, *ve's-selâm*.

el-Faslu'l-hâdî aşere
Mısır cezîresinde olan kırk sekiz selâtîn ve melikleri beyân eder

Seyyâhân-ı Rûm'a şöyle ma'lûm ola kim Cenâb-ı Bârî rûy-i arzın rub'-ı meskûnunda Bahr-i Okyûnûs ve Bahr-i Muhît ve Bahr-i Sefîd içre benî âdem ile müzeyyen niçe kerre yüz bin cezâyirât halk etmişdir, e*l-ilmü indallâh*.

Ammâ on iki bin cezîre Hindistân ve Çîn ü Sindistân deryâsında halk olunmuşdur. Hakîr Hind cânibine seyâhatimiz olmamağile **[Y 30a]** tahrîre cür'et olunmadı.

Ammâ Bahr-i Sefîd'de yedi yüz altmış pâre sagîr ü kebîr cezâyirât âl-i Osmân'ın dest-i hükmündedir. Meselâ Karadeniz'de cezîre-i Kırım, Akdeniz'de cezîre-i Kıbrıs ve cezîre-i Mora ve cezîre-i yeni fetih Girid, bunlar cümle yedi yüz altmışar ve yetmişer mîl cezîrelerdir. Bi-kavli Batlîmûs mühendis ve bi-kavli Padre ve Kolon ki fâtih-i Yeni Dünyâ'dır, cezîre-i Midilli ve cezîre-i İlimni ve cezîre-i Sakız ve cezîre-i İstanköy ve cezîre-i Rodos, bunlar dahi âl-i Osmân hükmündedir, ammâ üçer ve dörder yüz mîl pür-mahsûl bâğ-ı behişt-misâl cezâyirlerdir.

Ve yine Akdeniz içre cezîre-i Misine yedi yüz yetmiş mîl bir cezîredir kim ma'mûr [u] âbâdân olalı içine yağı ayağı, harâmî ayağı basmamışdır. Hâlâ İşpanya kralı hükmündedir.

Ve cezîre-i Mayorka ve cezîre-i Minorka dahi yedişer yüz mîlde bulunmuşlardır. Bunlar dahi mahsûldâr, benî âdemle mâl-â-mâl cezîrelerdir. İşpanya hükmündedir.

Ve cezîre-i Korsika. Bu dahi Akdeniz içinde Cezâyir'e karîb yedi yüz mîl bir ma'mûr cezîredir. Kâh İşpanya ve kâh Portakal hükmüne girmişdir. İlâ'l-ân İşpanya'dadır.

Ammâ Sebte boğazından taşra çıkup Bahr-i Muhît içre iki bin mîl mağrib cânibine gidüp cezîre-i İngilis. Sekiz bin mîl bir cezîre-i mu'azzamdır kim iklîm-i hâmis ve iklîm-i râbi' içinde bulunmuşdur. İngilis krallarının pâyitahtı Londrine şehri nehr-i Londra kenârında bir şehr-i mu'azzamdır. Bu şehirden gayri yedi yüz pâre şehr-i ma'mûreler var idüği seyyâhân-ı Rûm mâbeyninde meşhûr-ı âfâkdır.

Bundan gayrı yine Bahr-i Muhît içre iki cezîre vardır. Birine cezîre-i (---) birine de cezîre-i (---) derler. Dâ'iren-mâdâr yigirmi mîldir. Cemî'i zamânda İngilis hükmündedir, ammâ İngilis cezîresi gibi ma'mûr u müzeyyen değildir.

Sitâyiş-i cezîre-i azîm ve Ümmü Dünyâ-yı kadîm Mısır-ı Kâhire-i Mu'izziyye.

Ammâ Mısır cezîresi İngilis cezîresinden büyükdür. Cemî'i mühendisîn-i hukemâ-yı selef bin kerre berren ve bahren devr edüp âb [u] hevâsıyla arz-ı beledi ve tûl-ı nehârıyla tahrîr edüp dâ'iren-mâdâr on sekiz bin mîl bir cezîre-i Ümmü Dünyâ-yı Mısır bulmuşlardır.

Ve şekl-i murabba' bir cezîredir. şimâle ve yıldıza nâzır tarafı Akdeniz Sebte boğazından tâ Arîş denizine varınca iki bin mîl Akdeniz sâhilinde Sebte ve Tanca ve Cezâyir ve Tûnus ve Tarabulus ve Cerbe ve Kibrît ve Benî Hilâl ve üç ay çöl ubûr edüp İskenderiyye ve Reşîd ve Dimyât ve kal'a-i Tîne ve buhayre-i Arîş'de tamâm olur.

Andan iki günde Süveys deryâsına varınca karadır. Bâlâda iktizâ hasebiyle selef pâdişâhları bu mâbeyni kat' edüp sâhih cezîre olduğu mukaddemâ tahrîr olunmuşdur.

Andan Süveys deryâsı sâhilinde arz-ı Sa'îd-i âlî'de niçe derbend şehirler var. Ve andan yine yıldıza ve şimâle nâzır Süveys deryâsının karşı **[Y 30b]** kıyıları Ka'be hâkinde Ezlem ve Müveylah ve Yenbû' ve Cidde kal'aları hâkidir.

Beri cânibi yine Mısır cezîresinde Habeş hâkidir kim sâhil-i bahr-i Süveys'de bender-i Burega ve bender-i Kasîra ve bender-i Reyde ve bender-i Abrâş ve bender-i Acûn ve **[Q 170b]** bender-i Donkalâb ve bender-i Et[le] ve bender-i şehr-i Sevâkin Habeş paşasının tahtıdır.

Ve bender-i şehr-i Kîf andan cezîre-i Dehlek ve andan cezîre-i kal'a-i Musova ve andan kal'a-i **[P 168b]** Harkova andan bender-i Zûle andan kal'a-i Hindiyye andan bender-i Tuzla andan bender-i Behlûle andan bender-i şehr-i Zeyla'.

Süveys iskelesinden bu mahalle gelince iki bin mîldir kim bu zikr olunan Habeş benderleri yine Mısır cezîresinden bahr-i Kulzüm ya'nî Süveys deryâsı kenârlarında vâki' olmuş bender-i ma'mûrelerdir.

Andan öte Bahr-i Muhît kenârınca Mısır cezîresinde Zeyla‘ boğazına gelince andan nehr-i Nîl'in tulû‘u başından dolaşup tâ Sebte boğazına gelince on dörd bin mîl yerinde olan benderler ve gayrı ma‘mûr şehirler cümle Portakal kralının hükmündedir, kimesnenin tasarrufunda değildir. Bu cezîre-i Mısır içinde kırk sekiz pâdişâhın cânib-i selâsın Portakal ihâta etmişdir.

Evvelâ cezîre-i Mısır eyle bir cezîre-i mu‘azzamdır kim hatt-ı istivâ Mısır'a yigirmi menzil karîb derbend-i şellâlât'da bulunmuşdur. Hakîr anda vardıkda rub‘-ı dâ’ire ile leyl ü nehâr berâber idi.

Ve iklîm-i evvel ve iklîm-i sânî bu cezîre-i Mısır içinde bulunmuşdur. Ve iklîm-i sâlisin evveli bu cezîre-i Mısır'ın İskenderiyye ve Reşîd ve Dimyât ve Tîne kal‘asında bulundu. Böyle bir cezîre-i vâsi‘u'l-aktârdır.

Ve bu cezîreyi Nîl-i mübârek tâ ortadan şakk edüp, cezîrenin cânib-i cenûbunda yedi aylık yol, ıssız, beyâbân çöl [ü] çölistân, mesmûm, hayvânâtdan muhâtara yerlerde Cebelü'l-kamer'den nehr-i Nîl tulû‘ edüp anda yine nehr-i Nîl'den cem‘ olmuş bir buhayreye dökülüp andan yedi aylık yol cereyân ederek bir kolu cânib-i şimâle Reşîd'e ve bir kolu Dimyât'da ve birkaç tur‘a kollar dahi deryaya dökülür. Ammâ bu Reşîd ve Dimyât kolları ana kollardır. Deryâ-misâl Akdeniz'e mahlût olduğu yerlere "*Merecü'l-bahreyni yeltekıyân*"[1] derler. Üç yüz mîl acı deryâyı tatlı edüp deryânın rengin humret üzre eder.

Kaçan Rûm'dan gemiler Mısır'a yakın geldüklerin bilmek içün deryâdan geceyle nûş ederler, eğer lezîz ise Reşîd ve Dimyât'a iki yüz üç yüz mîl kalmışdır, bilirler. Eğer rûz-ı rûşen ise deryânın rengini Nîl kırmızı eder, andan bilürler kim Reşîd ve Dimyât'a karîb geldik deyü kurbânlar ederler.

Ve Nîl'in bir kolu dahi bu cezîre-i Mısır'ın cânib-i garbında Sûdân memleketine cereyân eder. Bir kolu da Mağrib-zemîn'de Girid cezîresi mukâbelesinde Benî Hilâl memleketinde Akdeniz'e munsab olurmuş. Hâlâ cereyân etdüği yerler âşikâredir. **[Y 31a]** Ba‘dehu Seyf-i Zülyezen şellâlât boğazların kat‘ edüp cümle Nîl Mısır'a cereyân edüp Hilâl vilâyetine nehr-i Nîl gitmeyüp mu‘attal oldu.

Ve nehr-i Nîl'in bir kolu dahi Cebelü'l-kamer'den tulû‘ etdikden sonra cânib-i garbda vilâyet-i Sûdân'a cereyân edüp Bahr-i Muhît'e munsab olur.

Ve diyâr-ı Mısır'da niçe kerre yüz bin tur‘a-i Nîl cârîdir, ammâ asıl değildir, cümle amelîdir, Nîl tuğyânında cereyân eder. İnşâallâh tur‘aları mahallinde beyân ederiz.

Ve bu cezîrenin hatt-ı istivâsından öte cenûb cânibine bir iklîm kadar arz-ı hâliye var idi. şiddet-i hârdan ve mahûf zehirnâk haşerâtlardan benî âdem mutavattın olmaduğı ecilden ekâlîm add olunmamışdır. Hâlâ anda Yeni Portakal sâkinlerdir, deyü Fûncistân'da Hamed İdrîs nakl eyledi. İmdi,

Cezîre-i Mısır böyle bir cezîredir kim nısfından ziyâde âl-i Osmân'ın kabza-i tasarruffunda olan yerleri geşt [ü] güzâr etdiğimizden mâ‘adâ cenûb cânibine gitdiğimiz şehirleri ve sikke ve hutbe sâhibi olan selâtînleri ve gayrı melikeleri elkâbları ile beyân eder

Evvelâ,

Selâtîn-i şürefâ-yı âl-i Edârise

dir. Memâlik-i Mağrib-zemîn, nefer beş. İbtidâları İdrîs olduğıyçün Edârise derler. Hazret-i Alî'ye müntehîlerdir, cümlesi Hüseynîlerdir. Müddet-i hilâfetleri (---) sene. Andan,

Selâtîn-i âl-i Hamûd

dur. Memâlik-i Endelüs. Nefer yedi. İbtidâları Nâsır Lidînillâh, ikincisi el-Me’mûn Billâh'dır. Bu makûle isimleri vardır. Müddet-i devletleri (---) sene. Andan,

Selâtîn-i âl-i Muvahhidîn

dir. Memâlik-i Mağrib ve cezîre-i Endelüs. Nefer on üçdür. İbtidâ tulû‘ları şâm'dandır. Devletleri (---) sene.

Selâtîn-i âl-i Benî Tâs

dır. Memâlik-i Fas u Meknâs. Nefer yedidir. Müddetleri (---) sene. Bunlara melik dahi derlerdi. Andan,

Selâtîn-i âl-i Mülessemîn

dir. Memâlik-i Mağrib ve Endelüs. Altı neferdir, ammâ Mısır cezîresine ale'l-umûm mâlik olmağa Habeş iklîmi kalmış idi.

Bunların aslı Yemenî'dir. Himyer kabîlesindendir. Hazret-i Ömer hilâfetinde şâm gazâsına bile gelüp ba‘de fethi'ş-şâm Mısır'a Amr ibnü'l-Âs'a Mülessemîn cümle kabîlesi ile gelüp Amr ibnü'l-Âs'ın boybeği olup Evcile tibrine hâkim oldu.

Ba‘dehu Hazret-i Amr ibnü'l-Âs Mağrib-zemîn'de Tanca üzre küffârın tuğyânın istimâ‘ edüp Mısır'dan elli bin askere Mûsâ bin Nasîr'i serdâr edüp Evcile hâkimi olan Mülessemîn'i bile me’mûr edüp cümle askerle varup Tanca kal‘asın muhâsara edüp kuvvet-i bâzû ile Tanca'yı feth edüp bu Mülessemîn kal‘a-i Tanca'da sâkin kalup tenâsül bularak halîfe oldular. Hilâfetleri bu yüzden vâki‘ olmuşdur. Müddet-i saltanatları (---) sene.

Selâtîn-i âl-i Benî Harîn

Min mülûk-i Fas u Merânkeş. On yedi neferdir. İki yüz seksen yıldan sonra devletleri zillet [ü]

---

[1] *Kur’ân,* Rahman, 19; "‹ki denizi sal›verdi birbirine kavufluyorlar." A—A†«‰»C

mezelletle gayre nakl eyledi. Ammâ gâyet şecî‘ ü bahâdır kavim imişler. Bin pâre gemi ile İşpanya ve Portakal'ı nehb [ü] [Y 31b] gâret edüp harâc-güzâr olmuşlardı.

Selâtîn-i şürefâ-yı âl-i Kâmiliyan

dır. Memâlik-i Mağrib ve Fas u Merânkeş. Yedi neferdir. Bunlara şürefâ-yı Kâmiliyân derler. Meselâ esmâları Nasreddîn-i Kâmilî ve Süleymân Kâmilî derler. Ve Sübû‘-ı Kâmilî Mısır üzre hurûc edüp deryâ-misâl askerle Mısır'a karîb geldükde Buhayre hâkinde Hûş-ı Îsâ nâm hâlâ bir şehir var, cümlesi anda rîh-i sarsardan kum deryâsı dağlar gibi gelüp cümlesi anda helâk oldular. şürefâ-yı Kâmiliyân bu şerîf Sübû‘uddîn'de kâmil olup kemâlinde nihâyet buldu.

Devlet-i âl-i Benî Ağleb

Hukkâm-ı vilâyet-i Afrika. On neferdir. Bunlara Ağlebiyân derler. Dâ’imâ ceng [ü] cidâlleri İşpanya ile idi. Devletleri (---) sene. Hâlâ Mağrib-zemîn'de bir âdem bir âdeme tasaddurâne güft ü gû eylese "Kavm-i Ağleb misin?" deyü efvâh-ı nâsda darb-ı meseldir. Bi-emrillâh on âdemleri düşman üzre gitse gâlib olurlardı. Ve devletleri (---) sene. Andan,

Devlet-i âl-i Benî Kelb

dir. Cezîre-i Saklaba. Tokuz neferdir. Mahâretleri gemiler ile düşmandan intikâm almak idiler. Devletleri (---) sene. Andan,

Devlet-i âl-i Bâdîs

dir. Vilâyet-i Afrika. Sekiz neferdir. Devletleri (---) sene.

Devlet-i âl-i Benî Hafs

Hakîm-i vilâyet-i Tûnus ve İfrîkiyye. Cümle yigirmi iki neferdir. Sene 603. Abdülmü’min-i Emeviyyûn bu diyârları bin pâre gemiyle feth edüp Benî Hafs'ı bunda hâkim koyup münteşir olarak halîfe olup evlâdlarına âl-i Benî Hafz derler. Hazret-i Ömer'in kızı Hafsa evlâdlarıdır. Andan,

Devlet-i selâtîn-i Fas

Mağrib-zemîn'de Fas derler bir şehr-i azîmdir. Selâtînlerinin tahtı olmağıla Fes pâdişâhı derler. İlâhâze'l-ân Abbâsiyân'dan berü devletleri mü’ebbeddir. Esmâları böyledir: Hârûn Fas, Mansûr Fas derler. Sevâdları tâ bahr-i Muhît sâhiline varınca mutasarrıflardır. Ammâ gâhîce kal‘alarına Portakal keferesi istîlâ eder, zîrâ bu Portakal Frengiyle müşâdırlar. Ve,

Selâtîn-i azîm devlet-i Merânküş

Cezîre-i Mısır'da bundan kadîm devlet yokdur. On kerre yüz bin askere mâlik Mâlikiyyü'l-mezheb kimesnelerdir. Devletleri bir cânibden rahne görmemişdir. Hâlâ Cenâb-ı İzzet mâl-ı Kârûn'u Hindistân ile bu diyâr-ı Merânkûş'a vermişlerdir. Pâdişâhlarına sultân derler. Cümle beyâz nûr âdemler imiş, ammâ hakîr görmedim ve ol diyâra varmak müyesser olmadı. [Q 171a] [P 169a] Bunlar dahi Portakal ile müşâdır. Ve bunların cenûbunda,

Devlet-i selâtîn-i Sûdân

Pâdişâhlarına sultân yerine Sûdân Muhammed, Sûdân Abdullâh, Sûdân Alî derler. Bunlar dahi Mâlikî mezheb âdem deryâsı kavimdir. Birinden birine hilâfet intikâl etse cümlenin ittifâkı olmayınca halîfe olamaz. Yedi yüz yıldan berü devletleri mü’ebbeddir. Ve asker-i bî-pâyâna mâlikdir. Ve hâlâ yedi yüz pâre hısn-ı hasîn ve sedd-i metîn kal‘aları vardır. Harb [u] kıtâlleri dâ’imâ Portakal iledir, gâyet şecî‘ kavimdir. Hakîr bu kavim ile Fûncistân'da [Y 32a] çok ihtilât etdik. Beyâzü'l-beden, çeşm [ü] ebrû yerinde, semîn ü cesîm âdemleri var. Ekseri neccârdır bahhârdır tüccârdır. Andan,

Evsâf-ı devlet-i selâtîn-i Fûncistân

Nîl kenârında sâkin esmerü'l-levn bir kavm-i uryândır. Hatt-ı istivâdan cenûba yigirmi konak içeri şiddet-i hârlı yerleri vardır. Pâdişâhlarına melik derler. Mısır'da şeyh Bekrîzâdelere mu‘tekiddirler. Gâyet mü’min ü muvahhid pâdişâhlardır. Sikkeleri yokdur, ammâ hutbelerinde Melik Atâullâh deyü meliklerin yâd ederler. Meliklerine mây dahi derler. Mây demek, sultân ma‘nâsınadır. Andan cânib-i şimâle,

Devlet-i melik-i Berberistân

şehirlerine Donkalâ derler. Nîl kenârında bir belîde kadar şehirdir. Cümle halkı esmerü'l-levndirler, ammâ gâyet mahbûb u mahbûbesi olur. Sikkeleri yokdur, ammâ hutbelerinde Melik İdrîs, Melik Hamed, Melik Hasan deyü yâd ederler. Mahallinde inşâallâh tahrîr olunur. Bu Berberistân gâyet mü’min ü muvahhid şâfi‘iyyü'l-mezheb kimesnelerdir. Meliklerine Kılı Donkol, İdrîs Donkol, Hamîd Donkol ve İlyâs Donkol dahi derler. Ve lisânları dürüst lisân-ı İbrî'dir. Zîrâ Hazret-i İdrîs bu diyârlara ba‘s olmuşdur.

Devlet-i âl-i Kırmanka

Meliklerine "Kakan" derler. Meselâ Âdi Kakan, Zevâl Kakan, İdrîs Kakan derler. Müslim ve çehreleri kırmızıya mâyildir. Bir kavmi kâfirdir. Esîr edüp cellâbeler Mısır'da bey‘ ederler. Bunlar Süryânî tekellüm ederler. Bir müşkil lisândır. Andan,

Devlet-i âl-i Bağanıskı

Ve Bağanıskı derler. Meliki cânib-i garbîde çölde olur. Saru gözlü ahmerü'l-levn yüzlü uryân kavimdir, ammâ ceyrâna amân vermeyüp yetişirler.

Bunlarda dahi sikke yokdur, ammâ hutbelerinde meliklerine "İmrân" derler. Meselâ sultân demekdir. Alî İmrân, Kemâl İmrân derler. El-hâsıl isimleri her ne ise ana lafz-ı imrânı muzâf edüp Suheyb İmrân derler.

Bu kavim Habeş ile Nîl-i mübârekin mâbeyni olan mâbeyne müstevlî olmuş kavm-i bî-pâyân-ı uryândır. Tâ bahr-i Muhît kenârında Portakal ile müşâ‘ yerleri vardır. Silâhları ceyrân boynuzundan hıştlardır kim âdeme nişter gibi güzer eder. Ekseriyyâ ihtilâtları Portakal ile olup bey‘ [u] şirâ ederler. Bunlarda bin sene mu‘ammer olmuş pîl dişi ve gergedân boynuzu ve keler derisi ve zebâd ve tibir gâyet çok olur.

Ve bunların lisânın bir kavim anlamaz. İllâ Portakal veled-i zinâsı anlar. Îmâ ve işâretleriyle kelâmların bir tertîbe koyup mu‘âmelât-ı mehmelât ederler.

İmâmları hutbede âyet [ü] hadîs ve haşr ü neşr nedir bildirirler. Ammâ lisânları İmrânî'dir, derler. Eyle bir lisân işitmemişim. İnşâallâh icmâlde ba‘zı elfâzlarıyla tahrîr olunur. Andan,

Devlet-i mülûkân-ı Zilyezân

Meliklerine Nâsır Yezân, Kâsım Yezân derler. Zilyezân'dan tahfîf-i kelâm edüp **[Y 32b]** Kâsım Yezân derler. Ya‘nî ecdâdları Seyf-i Zilyezen'e müntehî olduklarından âl-i Zilyezân derler. Mü’min [ü] muvahhid şâfi‘iyyü'l-mezheb siyâh çerde cânlardır. Sikkeleri yokdur, ammâ hutbeleri [vardır]. Ve tibirleri çokdur, kıymetin dahi bilmezler. Hattâ bu hakîr Fûncistân'da bir şehir vardır, ismine şulumkay derler, bu Zilyezân vilâyeti ile müşâdır, anda Zilyezân âdemlerinden ba‘zı âdemler buldum, ammâ kelimâtları müşkil. Hele Fûnclı bir âdem anların lisânından bilürdi, anı tercümân edinüp su’âl etdim:

"Biz on iki pâdişâhız. Her melikimiz de üçer dörder kerre yüz bin askere mâlikdir. Habeş diyârının ardın ihâta etmişiz. Eğer biz olmasak Portakal Habeş'i zabt ederdi" dedi.

Ammâ bunu nakl eden âdemler eyle kimesnelerden idi kim Hudâ alîmdir bir maymun ayağ üzre kalkup reftâr etse bi'ş-şekl ana benzerdi. Çekirge bacaklı kara karınca-vâr za‘îf ü nahîf kavimdir. Ammâ cemî‘i benî âdem bunlardan havf ederler. Ammâ öbür kavimleri küfr [ü] dalâlet ve haşr ü neşr ve cennet ü cehennem nedir bilmezler imiş. Gûyâ bir hayvân-ı nâtıklar imiş, ammâ hakîr görmedim. Allâh a‘lemdir. Andan,

Devlet-i Benî âl-i Hilâl

Mağrib-zemîn'de Evcile cânibine düşer. Hâlâ Benî Hilâl şehri Girid cezîresine mukâbil bir şehirdir. Ammâ zamân-ı kadîmde şehr-i azîm imiş, İşpanya gâret edüp pâdişâhların katl eyleyüp âl-i Hilâl ulu pâdişâhlar imiş, ol rahneden inkırâz buldu. Hâlâ zürriyyetlerinden Benî Hilâl kavmi derler niçe yüz bin konar göçer Urbândır. Behâyim makûlesi hayvânâtları çok olduğundan hakîr asker-i İslâm ile Girid'de iken Hilâl'den misk râyihalı yağı gelürdi, ve Mısır'a da getürürler, gâyet latîf yağdır. Kadîm-i evvelde pâdişâhlarına Nûrullâh Hilâl, Sun‘ullâh Hilâl, Fazlullâh Hilâl derlerdi.

Ve Mağrib-zemîn çölistânında meks eden kavme,

Devlet-i âl-i Efârîka

derler, azîm askerdir. Hâlâ niçe devletmendleri şehirlerde sâkinlerdir. Hâkim ü zâbitlerdir. Anlara "Afrika" derler, cem‘ olsa Efârîka derler. Ve andan,

Devlet-i May Bornu

Gâyet sünnî Hanbeliyyü'l-mezheb melikdir ve kavmi dahi kezâlik mü’min ü muvahhid kavimdir. Pâdişâhlarına "Mây" derler. Meselâ Mây Sencal, Mây Abbâs ve Mây Sâdık. Sultân yerine mây derler. Sikkeleri yokdur, akçe yerine katır boncuğun Mısır'dan getürüp tibir alırlar. Melikleri ve nisvânları incü yerine başlarına katır boncuğun zeyn ederler. Her sene huccâcı, Mısır'a sekiz ayda çöl aşarak gelürler, ammâ Mısır'ı altun tibiri ile ganîmet ederler. Hattâ pâdişâhları May Sencâlüddîn bin deve mâliyle hacca gitmek içün Mısır'a geldikde hakîr mülâkat olmak müyesser oldu. Nâ-mahreme avret gibi yüzün gözlerin setr edüp yüzü koyu uzanup yerde yatup eyle kelimât **[Y 33a]** eder esmerü'l-levn bir âdem idi. Hacca gidüp gelürken Akabe'de ecel akabesine uğrayup mürûr edemeyüp Akabe'de eyle mestûr u mahbûs kaldı. Andan,

Devlet-i âl-i Afnu

Bunlar yedi kabîledir. Bir kabîlesi müslimdir, sikkeleri yok, hutbeleri var esmerü'l-levn kavimdir. Öbür kavimleri dalâlet neydiğin bilmezler, ammâ sünnet olmadıklarından bunları gayrı kavim ceng ile esîr edüp Evcile'de ve Mısır'da fürûht ederler.

Ve bu cezîrede niçe mülûkler dahi vardır, ammâ hakîr varup görmedim. Ammâ şol kadar ma‘lûmum oldu kim bu rûy-ı arzda ne kadar mülebbes benî âdem var ise bu Mısır cezîresinde bir kez o kadar uryân benî âdem var. Ve,

Devlet-i vilâyet-i Cezâyir

Mâ-tekaddem İşpanya elinde sikke sâhibi krallık idi. Sene (---) târîhinde Süleymân Hân feth etdi, bedest-i (---) Paşa. Hâlâ yine vezâret ile bir eyâletdir. Sikke ve hutbesi vardır. Ve hâlâ on iki bin âteş-feşân askeri vardır. Andan,

Devlet-i vilâyet-i Tûnus

Bu dahi İşpanya destinde sikke sâhibi krallık idi. Süleymân Hân feth etdi, be-desti Durkud Paşa. Eyâlet-i vezâret olup hâlâ yine sikke ve hutbesi tilâvet olunup yigirmi bin askere mâlikdir. *Hafızakellâh,* aceb şehbâzları vardır. [Q 171b]

Devlet-i vilâyet-i Tarabulus-ı Magrib

Bu dahi İşpanya elinde [P 169b] idi. Süleymân Hân sene (---) târîhinde feth etmişdir, be-dest-i (---) Paşa. Hâlâ yigirmi bin askere mâlikdir kim cümle küffâr bunlardan kan kaşanur. Hâlâ sikke ve hutbeleri tilâvet olunur. Kefere destinde iken dahi sikke sâhibi bir krallık yer idi. Sikkelerinde

Sâhibü'n-nasr sâli'u'n-nasr dâribü'n-nasr el-berrü'l-bahreyn es-sultân ibn es-sultân es-Sultân Murâd ibn Ahmed Hân azze nasruhu

yazar. Gâyet mümessek altınları olur. Zîrâ vilâyetlerinde tibirleri çokdur.

Ve eyâletlerinde Mahallât derler çöl Arabları var kim anlara mahallât derler. Ba'zı mahalde Cezâyirli ve Tûnus ve Tarabuluslu asker cem' edüp Mahallât Urbânı cengine giderler. Zîrâ üzerlerinde mâl-ı pâdişâhî vardır. Eğer o Urbân şeyhlerin ma'lûmumuz olduğu kadar evsâfların tahrîr eylesek bir müdevven kitâb olur.

Ammâ gayrı selâtînlerin sikkesinde ibtidâ *Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Resûlullâh*'dan sonra her diyâr pâdişâhının ismi ne ise anı tahrîr ederler.

Ve bu bâlâda tahrîr olunan selâtînlerin ve meliklerin zîr-i hükmünde Afnu'dan ve Bornu'dan ve Kırmanka'dan ve Bağanıskı'dan ve Fûnci'den elbette birer kavm-i Macûs'u vardır. Her selâtîn ve melikler anlar ile ceng edüp mahbûsları ve evlâd-ı iyâlin esîr edüp sıbyânın tavâşî edüp cellâbeler Mısır'da bey'-i men-yezîd ederler. Cenâb-ı Bârî de ol tarafda dahi böyle eğlence halk etmişdir, *ve's-selâm*.

Mısır cezîresinin cânib-i garbîsi [Y 33b] tarafındaki selâtîn devletlerin beyân etdik. İmdi cânib-i şarkîsin beyân edelim. Cânib-i şarkî ve garbî i'tibârı nedir, deyü su'âl buyurulursa cezîre-i Mısır'ı Nîl-i mübârek tâ ortasından cereyân edüp cânib-i garbîsi Cezâyir, Fes, Merânkeş ve Sûdân'dır. şark tarafı Habeş ve Dehlek ve Zeyla' ve Fûncistân'dır.

Devlet-i mülûk-i Dümbiyye

Hadd [ü] hasırların Hudâ bilür, siyâh-çerde kavimdir. Mezhebleri Bânyânîdir, ya'nî âteş-perest kavimlerdir, ammâ mâl-ı Kârûn'a mâlik kavimdirler. Andan,

Devlet-i âl-i Câbiyye

Bunlar dahi dağı taşı tutmuş kavimdir. Meliklerine "Radakay" derler. Hazret-i Nûh evlâdı Ken'ân-ı mürted zürriyyetinden geçinir, esmerü'l-levn, abûsü'l-vech kavimdirler. Bunlar güneş-perestdir.

Elhâsıl iklîm-i Habeş'de yetmiş melik vardır. Her biri birer mezhebdedir. Cümle siyâh-çerde kavimdir. Zîrâ şiddet-i hâr bu cânibe düşmüşdür. Ammâ mağrib cânibi âbâdân, leb-i deryâsında beyâz insân ile müzeyyen yerleri vardır.

Evsâf-ı devlet-i mülûk-i Habeş

Zamân-ı cehâletde pâdişâhlarına "Necâşî" derlerdi. Ba'dehu büyük devlet-i dünyâya mâlik olmağile sultân dediler. Ba'dehu sene (---) târîhinde Süleymân Hân asrında bakıyye-i asker-i Sultân el-Gavrî-i Çerkes, Özdemir Beğ Sinân Paşa ve Tavâşî Süleymân Paşa imdâdları ile Özdemir fâtih-i Habeş olmuşdur. Hâlâ cümle binâlar ve kal'a ve câmi'ler anın hayrâtıdır. Sikke ve hutbe sâhibi bir vezâret yerdir. Ammâ taht-ı hükûmetinde cümle elsine-i muhtelife sâhibi benî âdemlerdir kim biri de mezheb-i İslâm'da değillerdir. Zîrâ dâ'imâ ihtilâtları Portakal küffârıyla olup anları dahi dalâlete düşürmüşlerdir.

İmdi Mısır cezîresinin içinde olan cümle bu mahalde tamâm oldu. Lâkin mahalle münâsib olmağile,

Rûy-ı arzda kadîm-i ezelden berü dalâlet-âbâd tekyesinin millet-i Mesîhiyye kralların beyân eder

Fasl-ı sânî aşere
Rûy-i arzda müşrikînden kral-ı dâl bed-fi'âl bed-ahvâl olanları beyân eder

Evvelâ rûy-ı zemînde zamân-ı cehâletde krallık ya'nî şehinşâhlık eden ibtidâ Keyûmers şâh'dır kim Nûh Nebî evlâdlarındandır. Anlara Âl-i Amâlîka derler. Ve Hazret-i Îsâ asrında zuhûr eden mülûklar dörd tabaka idi. Bâlâda tahrîr olunmuşdur, ammâ mahalle münâsib olmağile tahrîr olundu.

Tabaka-i evvele Dâdâniyân derler. Tabaka-i sânîye Keyâniyân, tabaka-i sâlise Eşkâniyân derler. Tabaka-i râbi'e Sâsâniyân derler. Ammâ hâlâ Dâdâniyân'ın zürriyyetine Hazret-i Risâlet du'â etmeğile inkırâz bulmamışlardır, inkırâzu'd-devrân mü'ebbeddir. Evvelâ,

Devlet-i Kisrâ

Dâdâniyân'dandır. Cem' olunsa ekâsire derlerdi. Bağdâd ve Kûfe ve Basra ve Lahsa ve Acem ve Horâsân ve Îrân [u] Tûrân bunların zîr-i hükmünde idi. [Y 34a] Hattâ Hazret-i Resûl bunlarda Nûşirvân-ı Âdil zamânında vücûda gelüp du'â etdi. Devletlerine Cingiziyân istîlâ edüp Gürcistân'da tavattun etdiler. Hâlâ Gürcistân'da,

Âl-i Dâdyân

Âl-i Osmân'a mutî‘ olup alâ-tarîkı'l-hedâye mat-bah-ı sultânîye yüz bin bez ve sunkur doğanlar ve ispiriler ve toykun doğanlar ve mahbûbe kızlar ve oğlanlar verirler. Bu Dâdyân kavmi âb [u] hevâsı latîf cây-ı menâs yer bulmağile tenâsül bularak bu dağıstân cengelistân içre beş tabaka oldular.

Tabaka-i evvel âl-i Gürciyân

Hâlâ Sefer Paşa'dan berü âl-i Osmân'a mutî‘ler-dir.

Tabaka-i sânî âl-i Açıkbaş

Kâh mutî‘ kâh isyân edüp Erzurûm vâlîlerin ta‘[y]în edüp saçlı mahbûb u mahbûbelerin ve zî-kıy-met sîm âvânî kısmından metâ‘ların nehb [ü] gâret edüp sulh kabûl ederler, ammâ şecî‘ Açıkbaş kavmdir. Andan,

Tabaka-i sâlis âl-i Güril

Bunlar dahi kırk bin âdem olurlar, ammâ mu-tî‘dirler. Andan,

Tabaka-i râbi‘ âl-i şavşâd

Enûşirvân'ın bir oğlu dahi şavşâd idi. Bunlar bî-hisâb askerdir, ammâ mutî‘dirler.

Tabaka-i hâmis âl-i Mikril

Bunlar ol kadar şecî‘ değillerdir. Gayrı milelleri yanında mu‘teber değillerdir. Kendü hâllerinde re‘â-yâlardır. Tarabefzûn yanında Günye kal‘asından içeri nehr-i Çoruğ kenârında ve Karadeniz sâhilinde sâkin kavimdirler.

Ve bu bâlâda zikr olunan kavmin cümlesi millet-i Mesîhiyye'den olup İncîlîdirler. Eyi(?) kal‘aları ve şehirleri ve havâdâr ülkeleri vardır. İnşâallâh elli altı târîhinde seyâhat etdiğimiz mahalle mürâca‘at oluna, anda mufassaldır. Andan Nûşirvân'ın bir oğlu dahi Hürmüz-i tâcdâr tâc-ı Nûşirvân ile Irâk-ı Dâdyân ki kûh-ı Elburz dâmenindedir, anda sâkin olup Tohtamış Hân istîlâsından,

Tabaka-i sâdis âl-i tâcdâr ya‘nî kavm-i Macar

Eğre kurbunda Sultân Mehemmed'in mansûr olduğu Hırıştoş sahrâsında hâlâ bir toprak kal‘a vardır, Türk Or'u derler, anda sâkin oldular. Bunlara su’âl etdiklerinde "Mençârız" ya‘ni biz dörd kişiyiz, dediler. "Mençârmış", deyü ol diyâr krallarına haber verirler. Mençâr'dan galat Macar-ı feccâr derler. Ba‘dehu tâcları Nemse çâsârına intikâl eder. Anda Vişegrad kal‘asın Süleymân Hân feth edüp tâcı anda bulup hazînesinde hıfz eder. Andan âl-i Osmân Ferdinar Kral'a tâcı bağışlayup hâlâ Nemse çâsârı dîvân-hânesinde görmek olmuşdur. Bâlâda yetmiş dördde Alman vilâyeti seyâhatimizde mastûrdur. İmdi ma‘lûm ola ki Macar'ın aslı Gürcî'dir ve Gürcî kavmi kadîmdir, Acemden gelüp Macar olmuşlardır. Ve,

Tabaka-i sâbi‘ kral-ı Maskov

Bunlar dahi Enûşirvân evlâdlarındandır, ammâ ulu ülke sâhibi oldular. İki iklîmde hükümleri oldukdan mâ‘adâ Karanlık Dünyâ dahi hükmünde ve İncîlîdir. Hâlâ **[Y 34b]** bir kralları mürd olsa, Gür-cistân Dâdyânı'ndan bir şehzâde şekilli bir pelîd-i anîdi [Q 172a] [P 170a] getirüp kral ederler. Ve elkâbında "Kral" derler. Bu dahi Tatar hânlar ile üzerlerine sefer etdiğimiz sene (---) târîhinde mu-fassaldır, nazar oluna. Bu Maskov diyârı kırk sekiz banlık ve on sekiz urhaylık ya‘nî vezîrlik yerdir. Andan,

Devlet-i Leh kralı

Bunlar dahi Dâdyân neslinden geçinirler. Altı sınıf kavimlerdir. Cümlesi İncîlîdir. Krallarına "Ban" derler.

Nâ-devlet-i Çeh

Krallarına "Çehdam" derler. Bu dahi sikke sâhibi çehdamdır. şedîd kavmi vardır.

Bî-devlet-i Macar-ı Erdel

Menûçehr evlâdından geçinirler. Krallarına yu-ram der ve betlan g[ab]or derler, ya‘nî ulu kral demek-dir, ammâ beyne'l-halk kral derler. Âl-i Osmân'a mutî‘dir. Memleketi dörd bölükdür. Bir bölüğü Hayzavşak [Hayduşak]'dır. Bir sınıfı Erdel'dir. Bir kavmi Saz'dır. Bir kavmi Seykel'dir. Ve cümle re‘âyâsı Eflâk'dır. Sikke sâhibidir. Kâğız yırtan guruş Nagbanya Ejder kal‘asında kesilir. Ma‘mûr vilâyetleri vardır. Bu diyârda hakîr çok gazâ etmeğile çok tahrîr etmişiz. Sene (---) târîhine nazar oluna. Andan,

Nâ-devlet-i Orta Macar

Bunlar dahi Menûçehr evlâdından geçinirler. Zîrâ lisânlarında çok Fârisî kelimâtları isti‘mâl olunur. Filek ve Semendire ve Germat ve Seçan kal‘aları bunlarındır. Ülkeleri azdır, ammâ şehbâz keferelerdir. Sikkeleri zoltadır. Ammâ hâlâ Eğre ellerinden gideli tenezzülde olup Nemse çâsârına tâbi‘lerdir. Krallarına "Palatınuş" derler. Ve,

Bî-devlet-i İsfac

Bahr-i Muhît kenârında azîm ülke sâhibi küffârdır. Hattâ on kerre yüz bin göçer evli Tatar re‘âyâya mâlikdir. Gayrı askerî tâ’ifesinin hisâbın kendüler dahi bilmezmiş. Krallarının elkâbına İnper

İsfan, İnper Radal derler. Sikke sâhibi kalın kâfirdir. Nemçe çâsârı bu kavimden âcizdir. Yüz yigirmi iki yıldır mâbeyninde niçe kralları geldi ve gitdi, hâlâ dahi cengleri bâkîdir. Ve,

Devlet-i atîk Felemenk

Ve Fiyamenk dahi derler. Bahr-i Muhît'den girmiş bir körfez-i azîmin şark cânibi nihâyetin dutmuş bir bî-nihâye memlekete mâlik bir kraldır. Elkâb-ı kralda bunlara "Mistiram" ya‘nî cümleden âlî-kadr demekdir. Deryâda üç bin pâre gemiye mâlikdir. Ve bunların vilâyetinde olan dıraht-ı azîm bir diyârda olmamak ile bunlarda binâ olunan gemi meğer İngilis'de ola. Bu Felemenk dahi sikke sâhibidir. Altunu ve dökme riyaline aşk olsun. Tahtları Amıstırdam'dır. Bâlâda sene (---) vardığımızda tahrîr olunmuşdur. Andan ve,

Devlet-i Danimarka

Krallarına "Engur" derler. Bunlar dahi Bahr-i Muhît sâhilindedir. İngiliz cezîreleri bunlara mukâbildir. Hattâ vâsi‘ vilâyetleri vardır. Nemse çâsârına tâbi‘ olan yedi kralın biri dahi budur. Sikke sâhibidir, altunu ve dökme **[Y 35a]** riyalı vardır. Tahtı (---)dır. Andan,

Devlet-i Donkarkız

Krallarına "Donkarka" derler. Bu elkâb hemân krallara mahsûsdur, sultân yerinedir. Yohsa her kralın yine gayrı isimleri vardır. Hakîr yetmiş dörd Ramazânında bunda geldikde kralları iki kız karındaş iştirâk-i sevî üzre donkarkalık ederlerdi. Tahtları Lonçat'dır, ammâ yedi kralın vezîrleri oturur bir şehirdir. Zîrâ karşusu İngilis'in büyük cezîresidir. Ve Yeni Dünyâ iskelesidir. Yeni Dünyâ âdemleri bunda çokdur. Tibir ve palasanta ve Yeni Dünyâ ağacı ve kavs-i kuzah misâli balık kemikleri getürürler. Cümleden gümrük alınup yedi kral hisse alırlar. İslâmbol kadar Lonçat şehridir, ammâ tahtânî bâğları ile seyrek hânelerdir, anıniçün büyük şehir görünür, ne ân ki İslâmbol gibi kat-ender-kat ola. Ammâ âb [u] havâsına aşk olun. Bâlâda evsâfı tafsîl üzre tahrîr olunmuşdur, nazar oluna. Sikkelerinde iki kız tasvîrin yanyana yazarlar.

Ve bunların bir gûne gemileri var yedişer kat anbârları var. Ve üçer yüz tuc topları ve üçer bin âdem alur ve bin âdem kâmil keştîbânları vardır. Hind'e ve Sîn'e ve Yeni Dünyâ'ya işlerler. Donkarka gemileridir kim çârsû-yı bâzâr ve at değirmen[i] ve hammâmı ve kıçında bâğçesi var, görmeğe muhtâc vâcibü's-seyir gemilerdir. Andan,

Devlet-i Nemse

Nemçe dahi derler. Ve Alaman kralı derler, ammâ sâ’ir krallar elkâbları gibi elkâbı vardır. Nemse çâsârı ve "İnperator" dahi derler, şehinşâh demekdir. Hattâ yedi krala hükm eder kim bâlâda Leh kralına varınca tahrîr olunmuşdur. Sevâd-ı mu‘azzama ve asker-i bî-kerâna mâlikdir. Ve bin yedi yüz yıldan berü kraldır. Ve bin yedi yüz kal‘aya mâlikdir kim herbiri birer sedd-i Kahkahâ'dır. Tahtı Beç ve Prag'dır. Ve sikkesinde kendü sûretleri yazılur. Hûşeng şâh evlâdından geçinirler. Ve tâc-ı Gorona dâ’imâ Pojon kal‘asında dururdu. Âl-i Osmân Uyvar'ı feth edeli tâcı Prag kal‘asına getürdüler. Cümle evsâfları yetmiş dördde vardığımızda mastûrdur, nazar oluna. Ve,

Devlet-i İngilis

Kralının elkâbında "İrlanda" derler. Sikke sâhibi kalın kraldır. Ammâ vilâyetlerine varmadım. Cemî‘i zamânda bunlardan bir isyân zuhûr etmemişdir. Ticâret ile geçinirler. Cümle hükûmetleri üç pâre cezîre-i azîmelerdedir. Tahtları İngiltere atasında Londura nehri kenârında Londura şehr-i azîmdir kim sekiz bin mîl bir cezîre içinde vâki‘ olmuşdur. Yohsa Alman yakalarında İngilis'in hükmü yokdur. Ve,

Devlet-i Küçük Macar

Bunlar Nemse çâsârına tâbi‘lerdir. Birkaç kerre Nemçe'den dilgîr olup âl-i Osmân'a tâbi‘ olmuşlardır. Memleketlerinin çoğu âl-i Osmân destinde. Pojega ve Kanije ve Ösek ve Valpova ve Peçoy ve şikloş **[Y 35b]** ve Seyyidvar bunların idi. Hâlâ kendüleri Maslovin vilâyetinde kaldılar. Tahtı Ligradçık ve Çakatorna derler. Krallarına Hersek derler.

Ammâ yedi tabaka kâfirdirler, herbiri bir nâm ile yâd olunur.

Evvelâ ibtidâ Zirinoğlu, Çakatorna'da sâkin olur.

Ve Beganoğlu, Islovin vilâyeti bunundur.

Ve Nadajoğlu, Hırvadistân bunundur, hayli yarar kâfirlerdir.

Ve Kepanoğlu, Samay vilâyetleri bunundur.

Ve şavaroğlu, (---) memleketi bunlarındır, nehr-i Raba hudûddur, gâyet sa‘b yollardır, yetmiş dördde Köpürlüoğlu Vezîr Ahmed Paşa ile bunda münhezim olduk, berây-ı sû-i tedbîr.

Ve Dodoşkaoğlu, bunların sikkeleri penezdir, Zadra'dan içeri Venedik körfezi sâhilinde Dodoşkistân azîm sa‘b [u] sengistân yerdir. Ammâ sene (---) târîhinde Melek Ahmed Paşa serdârımız olup seksen bin asker ile elin vilâyetin gâret etdiğimiz mastûrdur.

Ammâ bir Hersek dahi vardır, lâkin vilâyetine kadem basmadığımız ecilden tahrîr olunmadı. Andan,

Devlet-i belâ-yı ekber Venedik

Krallarına "Pencpirim" derler. Kırk beği vardır. Kırkdan yol ile yedi beğ olur. Yediden biri pencpirim olup hükûmet eder. Tahtları Venedik'dir. Cümle şehirleri şehirlerimizle müşâ‘dır. Her kaçan sulha mugâyir bir iş oluna Freng uyuzu gibi ulaşır, yigirmi yigirmi beş yıl dolaşır, gücile sulh kabûl ederler. Tâ‘ûn-ı ekber bir müdebbir mel‘ûnlardır.

Devlet-i Dobra-Venedik

Krallarının elkâbı "Çarna" derler. Lisân-ı Latin anlarda isti‘mâl olunur. Âl-i Osmân'ın tulû‘u kuvvetin ilm-i nücûmda cihângîr olacakların istihrâc edüp Bursa'da Orhan Gâzî'ye varup yetmiş ahid üzre tarafeynden sulh kabûl ederler kim cümle yüz kırk ahid olmuş olur kim gökde uçan yerde gezen deryâda yüzen cümlesi der-defterlerindedir. Bir câniblerine yapışsan selef pâdişâhlarının hatt-ı şerîfleri ve ahidnâmeler ibrâz ederler, ammâ cemî‘i zamânda cemî‘i krallar ile ahid-şikenlik etmemişlerdir. Tahtları Hersek sancağında Nova kal‘asına karîb Dobra-Venedik kal‘asıdır. Vilâyeti azdır. Bunların karşu cânibinde Venedik körfezi aşırı,

Vilâyet-i Kızıl Elma Devlet-i Papa [Q 172b]

Krallarına Papa derler. [P 170b] Cümle deryâda gezen ve karada cânından bezen küffârların bilâ-teşbîh Hazret-i Îsâ vekîli müftîleridir. Cümle millet-i Mesîhiyye ana secde edüp i‘tibâr ederler. Ammâ garâbet bunda kim riyâzat [u] perhîz ile ol kadar kadîd-i mahz olur kim cânı cism-i murdârından çıkmağa bir sedd-i ramak kaldı dersin eyle. Böyle iken iki yüz sene mu‘ammer olur. Murâd Hân-ı Râbi‘de mürd olan papa üç yüz sene mu‘ammer olduğu müsbetdir. Mısra‘:

Hayf ana kim dâm-ı cehl içinde kalmışdır zebûn

Ammâ hakîre bu ba‘îd değildir. Deşt-i Kıpçağ'da [Y 36a] iki yüz iki yüz elli ve üç yüz yaşında ata ener ve biner Kalmuk Kalmah Kalmuh Tatarı gördük. Riyâzât [u] perhîz ne idüğin bilmezken yine ol kadar mu‘ammer olurlar. Andan,

Bî-devlet-i Fransa

Kralına (---) derler, büyük kraldır. Ve âl-i Osmân ile karâbeti vardır. Akdeniz sâhilinde ve taşra Bahr-i Muhît kenârında hükmü vardır. Tahtları Paris şehridir. Niçe bin pâre kal‘aya ve kalyonlara mâlikdir. Andan,

Devlet-i Ciniviz

Krallarına "Cinvan" derler. Eli vilâyeti azdır. Ticâret ile geçinirler küffârdır. Hâlâ âl-i Osmân ile sulh etmişdir. İslâmbol'da yedi kral balyozu variken bununla sekiz balyoz oldu. Andan,

Nâ-devlet-i Iğranduka

Akdeniz sâhilinde sâkin millet-i Mesîhiyye'den başka bir Freng kralıdır. Pâyitahtı Alagorna şehridir ve (---) mâlikdir. Devletleri Fransa kadar değildir. Deryâda ve karada ticâret ile geçinirler. Krallarına ığrando derler. Askere ve kalyona mâlikdir. Ve Andan,

Devlet-i Portakal

Krallarına (---) derler. Cemî‘i zamânda kimse ile sulh kabûl etmemiş bir muta‘azzım kâfirdir, ammâ yine İncîlîdir, lâkin mezhebi ne Papiştedir ve ne Lutıryanîdir. Bir tahtı Sebte boğazı kurbunda (---)dir. Ve Mısır cezîresinin Bahr-i Muhît sâhili cümle bunun hükmündedir. Ve Hindistân'da yedi yüz cezîreye mâlik olmuşdur. Çîn ü Mâçîn'e Hıtâ vü Hoten'e varup bu cihân cezîresin niçe bin kerre devr eden bu Portakal'dır. Cümle küffârdan ekserdir. Hind'i zebûn etmişdir. Ve zamân-ı kadîmde,

Kral-ı Eflâk

Büyük devleti var idi, ammâ âl-i Osmân elinde zebûn olup hâlâ harâc-güzârdır. Vilâyetleri Tuna nehri sâhilindedir. şimâl cânibleri Erdel ile müşâdır. Tahtı Bukreş ve Tirkoviş şehirleridir. Andan,

Devlet-i Boğdân

Bu dahi büyük devlet idi. Sultân Bâyezîd-i Velî Akkirmân ve Kili kal‘asın *fütihatâ* lafzı târîhinde ellerinden alup harâc-güzâr oldular.

Bu Rûmeli kâfiristânında niçe krallar var idi. Âl-i Osmân devletinde devletleri munkarız olup elleri vilâyetleri sâ’ir bilâd-ı İslâma zamm olundu. Meselâ Islovin ve Korol ve Tot ve Hırvat ve Sırf ve Bulkar ve Latin ve Hersek ve Voynık ve Laz u haylaz ve Kazak-ı âk ve Rûs-ı menhûs ve Arnavud-ı ırzı-nâbûd ve Rûm ve Mora Arnavud ve Çakona-i Rûm ve Manya-i Rûm ve Laz-ı Urûm, bu makûle kral-ı dâllerin devletleri muzmahil olup her biri birer kralın sâye-i himâyelerinde kaldılar. Ammâ hamd-i Hudâ Hırvat ve Bulkar ve Laz ve Sırf ve Voynuk ve Ârnâbûd, bunlar âl-i Osmân'ın re‘âyâları olmuşdur. Ammâ Anatolu cânibinde,

Vilâyet-i Çerkezistân

Kral değillerdir, ammâ biribirleri mâbeyninde beğleri vardır. Anlara mirza der[ler]. Cümle (---) aşîret sâhibi beğlerdir.

Evvelâ Taman cezîresi Çerkezi, Kefe paşasına mutî‘dirler.

Andan nehr-i Kuban'ın karşu tarafında şağake Çerkezi, bu dahi [Y 36b] sehel tabî‘dir.

Andan Büyük şağake Çerkezi, âsîlerdir.
Andan Jana Çerkezi, âsîlerdir.
Andan Büyük Jana Çerkezi, âsîdir.
Andan Mamaluka Hatukay, âsîlerdir.
Andan vilâyet-i Çerkez-i Âdemî, âsîdir.
Andan vilâyet-i Çerkez-i Bolatkay, mutî‘ değillerdir.
Andan vilâyet-i Bozoduk Çerkezi, gâyet âsîlerdir.
Vilâyet-i Mamşûh Çerkezi, bâğîdir.
Andan vilâyet-i Besni Çerkezi, âsîlerdir, cümle sipâh-ı şecî‘ kavimdir.
Andan vilâyet-i Âdemî Çerkezi, adûdur.
Andan vilâyet-i Takaku Çerkezi, şedîd kavimdir.
Vilâyet-i Kabarti Çerkezi, bunun beğine "Tavustân" derler, ammâ cümlenin beğlerine mirza derler. Kırk bin askere mâliklerdir. Ammâ hakîr bin yetmiş yedide Mehemmed Geray Hân oğlu Cânbeg Geray Sultân ile Sohum'a gitdik idi, hamd-i Hudâ ol sene-i mübârekde cümle Kabarti Çerkezi İslâm ile müşerref olup cümle domuzların kırup nehr-i Cincig'e dökdüler ve câmi‘ ve mesâcidler yasadup hakîr ezânlar okuyup ibtidâ imâmeti hakîr etdim. Ammâ gayrı Çerâkizeler bir mezheb kaydında değillerdir. Kâfir desen âdemi katl ederler, müselmân desen tâ‘at [u] ibâdât yokdur, bir garîb kavimlerdir. İnşâallâh anlar dahi İslâm ile müşerref olurlar.

Andan vilâyet-i Tavustân Çerkezi, gâhîce Dağıstân pâdişâhı şamhal Hân'a tâbi‘ olurlar. Bu kavim kûh-ı Elburz dâmeninde sâkin olurlar, Çerkez kavminin nihâyetidir. Kırım'dan bu mahalle dek cümle Çerkezistân toksan yedi konak yerdir. Ammâ bu Çerkezistân'ın şimâl cânibindeki Deşt-i Kıpçak içre dörd pâdişâh-ı Kalmık vardır.

Deşt-i Kıpçak'da ve gayrıda sâkin olan Kalmakları beyân eder

Evvelâ Heyhât sahrâsının cânib-i şarkında Terek kal‘ası yanında,

Devlet-i Taysı şâh

On kerre yüz bin Kalmah ile nehr-i Edil'i beri Kıpçağ'a geçüp anda sâkindir. Küfr [ü] dalâlet ve haşr [ü] neşr ve âyet [ü] hadîs ve cennet ü cehennem bilmezler. Dünyâ gamı içün gussa yemezler. Rûy-i arzda ne kadar zî-rûh kısmı var ise etin yerler, derisin geyerler. Su içmemişler ve ekmek yememişlerdir. Hastalık ve tâ‘ûn zâtülcenb ve ısıtma ve ağrı hastalığı makûlesi cemî‘i emrâz-ı muhtelifeden berîlerdir. Pire ve kehle ve tahta biti nedir bilmezler. Boza ve kımız ve at südü içerler. Üç yüz sene mu‘ammer oluru vardır. Ednâ mertebe yüz yüz elli sene mukarrerdir. Bâlâda Dağıstân'dan gelirken evsâfları mufassal tahrîr olunmuşdur. Andan Timurleng mîli kurbunda,

Devlet-i Moyinçak şâh ibn Taysı şâh

Bu dahi on kerre yüz bin Kalmak'dır. Bunlar dahi İslâm, îmân, i‘tikâd ve küfr [ü] dalâlet nedir bilmezler, ammâ cümle Kalmıklardan şedîd ü şecî‘lerdir. Andan,

Devlet-i Kuba Kalmık

Bu tâ’ife yüz bin oba olur. Nehr-i Kuban cânibinde sâkinlerdir. Ba‘zı mahalde fursat **[Y 37a]** bulup Çerkezistân içinde sâkin olan Arslan Beğ ve Nevrûz Beğ Nogayların gâret edüp esîr eder. Bu Kalmık içinde hâlâ elli bin Nogay müslim esîr vardır. Andan nehr-i Edil'in öte tarafında,

Devlet-i Çakar Kalmık

Beş kerre yüz bin olurlarmış, ammâ hakîr Edil'i bu cânibden öte geçmedim ve ol tâ’ifeyi görmedim, ammâ cümle Kalmık bunlardan gâyet havf ederlermiş. Andan,

Devlet-i Gökdelen Kalmık

Beş kerre yüz bin mel‘ûn olur imiş. Nehr-i Edil ile nehr-i Cayık beynehümâsında sâkinlerdir. Bunlar sihr [ü] efsûnu öbür Kalmıklardan ziyâde imiş. Andan,

Devlet-i Urumbet Kalmık

Bunlar dahi beş kerre yüz bin mel‘ûn olurlarmış. Nehr-i Edil'in bir cânibinde sâkinler imiş. Bunlarda olan Nogay'ın hadd [ü] pâyânı yokdur, deyü gayrı Nogay nakil ederler. Andan,

Devlet-i Sakar Kalmık

Bunlar sekiz kerre yüz bin mel‘ûn Büyük Kıpçak'da sâkinler imiş. Cümle bu tâ’ife arabalar üzre obalarında sâkinlerdir. Her gün bir otlu sulu yerde meks edüp göçer.

Hâsıl-ı kelâm bu mel‘ûnlar on yedi pâdişâhdır. Çîn ü Mâçîn'e Hıtâ vü Hoten'e ve Fağfûr ve Bulkar'a, netîce-i kelâm tâ Karanlık Dünyâ'yı buz olduğu mahalden ubûr edüp öte cânibde anların zu‘munca Yıldırak Dünyâ ya‘nî Ak Dünyâ'da sâkinlerdir. Âb-ı hayât andadır, anda giderler. Anıniçün mu‘ammer oluruz, derler. Cümle evsâfları bâlâda tafsîl üzre mastûrdur. Ve muhakkak Benî **[Q 173a]** **[P 171a]** Asfar kavmi bunlar, *Allâhümme âfinâ*. Ammâ,

Dalâlet içre kalan Abaza kavmin beyân eder

Zikr-i ahvâl-i dalâlet-âyîn-i tâ’ife-i Abaza: Karadeniz'in kenârına vâki‘ olmuş cümle (---) kavimdir. Aşîret aşîret birbirlerile ceng [ü] cidâlde ve harb [u] kıtâlde bir alay aklı gözünde şecî‘ kavimdir.

Mezhebleri ve kitâbları yokdur. Haşir neşir nedir bilmezler. Hemân bunlar dahi Çerkez kavmi gibidir.

Ve Çerkez bunların şimâlinde müşâdır. Ba'zı zamân Çerkez'le ve Mikril'le ceng ederler. şark cânibleri Mikril'dir. Mâbeynlerinde Faşa Çayı hudûddur.

Bu Abaza ve Çerâkize'nin asılları Arabdır, mukaddemâ tahrîr olunmuşdur. Mısır'da olan Çerâkize ve Abazaların asıl mekânları bu mahallerdir ki aşîret aşîret beyân olunur. Evvelâ Mikrilistân ile müşâ olan,

Vilâyet-i Abaza-i Çaçlar

Mikrilce dahi kelimât eder. Beğlerine Çaça derler. On bin kavim olur. Andan,

Vilâyet-i Abaza-i Arlan

İskeleleri Laçiga'dır. Bunlar dahi on bin bahâdır kavim olur. Andan,

Vilâyet-i Abaza-i Çandalar

İskeleleri Kakır'dır, beğleri vardır. Cümle on beş bin âdem olur. Ve sahîhü'n-neseb Abaza bunlardadır. Ve bu tâ'ifede olan mahbûb u mahbûbe bir Abaza'da olmaz. Bunlara Dağ Çandaları derler. Andan garba üç konak gidüp,

Vilâyet-i Abaza-i Büyük Çandalar

Yigirmi beş kurâdır ve on beş bin asker olur. Ve iskeleleri vardır. Bu Abazaların dağları ardı serâpâ Mamşûh [Y 37b] Çerkezidir. Dâ'imâ Abaza ile ceng ederler. Çandalar Abazasın bir konak garba ubûr edüp,

Vilâyet-i Abaza-i Keçler

İki bin kavim olur. Ve atlı askeri dahi çokdur. Sipâhlığile meşhûrlardır. Andan,

Vilâyet-i Abaza-i Arıtlar

Otuz bin âdem olur, ammâ yiğitlikleri hırsızlığile meşhûrlardır. İskelelerine Kepuş [Liyoş?] derler, latîf limanı vardır, bender iskeledir. Ekseriyyâ İslâmbol gemileri bunda kışlar. Ve bu Arıtlar dağında,

Vilâyet-i Abaza-i Sadşe

Ne Çerkez'dir ve ne dürüst Abaza'dır. On bin kavim olur. Hattâ Seydî Ahmed Paşa bizim vilâyete varmış deyü cümle ve dağı ve dere ve depesi ile su'âl edüp hakîr cevâb verdikde yemîn edüp "Sen Abaza değilsin, bizim Sadşe yiğitlerindensin" der idi. Andan leb-i deryâ ile cânib-i garba üç konak gidüp,

Vilâyet-i Abaza-i Kamış

Beğleri var ve on bin bahâdır askere mâlikdir. İskeleleri ol kadar işlemez, zîrâ pek âsîlerdir. Ammâ Mısır'dan Rûm'dan gelüp kalmış müselmânlar çokdur. Ganîmet diyârdır. Bunlara üç konak,

Vilâyet-i Abaza-i Suçalar

Beğleri ve on bin askeri vardır. Ve iskelesi gâyet işler. Kefe'ye karşu karşuyadır. Andan 2 konak,

Vilâyet-i Çerkez-i Bozoduk

Beğleri ve iskeleleri ve on bin âdemleri vardır. Bu kavimden Mengli Geray Hân on bin kavim Ejderhân seferine götürüp Çerkez'de tavattun ederdi. Çerkez dili Bozoduk kavmi bu Abaza Bozoduğu'ndandır. Ve Bozoduk iskelesinden 2 konak yine Karadeniz kenârınca,

Vilâyet-i Aşîret-i Kutası Abaza

Beğleri ve iskeleleri vardır ve yedi bin askere mâlikdir. Ve Taman kurbunda Anapa limanı bu Abaza'ya iki konakdır. Bu kavim gâyet mutî'dirler, zîrâ içlerinde dâ'imâ Kırım ve Taman askeri eksik değildir.

Bu mahalde dahi Abaza'nın on iki kavmi tamâm olmuşdur. Hakkâ ki mahbûb u mahbûbesi ve nâmdâr yiğitleri olur, şecî' kavimlerdir. Asılları yine Arabdır. Bu diyârlar Hazret-i Ömer hilâfetinde Ciniviz küffârı elinde idi. Bunlar Arabistân'dan isyân edüp Ciniviz'e gelüp ilticâ edüp bu diyârda sâkin olup Abaza lisânı peydâ etdiler. Ammâ bu Abaza'nın dağlar içinde on iki aşîreti dahi var, ammâ anları seyâhat etmedik, ammâ isimlerin istimâ' edüp âdemleriyle ihtilât etdik.

Evvelâ Mikril'e karîb dağlar içinde aşîret-i Posuhu, andan aşîret-i Ac Çipsi, andan aşîret-i Beslib, andan aşîret-i Mükelye, andan aşîret-i Aypıga, andan aşîret-i Valakırış, andan aşîret-i Çıhakorş, andan aşîret-i Maça, andan aşîret-i Pançarış.

Bunların dahi hâkimleri[ne] "Beğ" derler. Her kabîle onar, on ikişer, on beşer bin askere mâliklerdir. Sarp çengelistân yerlerde olmak ile bunlar gâyet hırsız kavimdir. Abaza ve Çerkez [Y 38a] kavmi bile bunlardan âcizlerdir. Ammâ Mısır askerinin temeli bu Abaza Çerkez vilâyetidir. Lâkin dalâlet içinde kalmışlardır. Kâfir ile müselmânı Abaza kavmine gösterüp,

"Kankısın seversin?" desen müselmâna yapışırlar. Anıniçün İslâm ile müşerref olduklarında galîz müselmân olurlar. Zîrâ bu Abaza ve Çerkez'de kefere olmaz, varsa katl ederler. Ve kilise ve kitâb yokdur. Hemân dağî bâğî yağı râğî bir kavm-i âsîdir.

Zikr-i ahvâl-i Rûs-ı menhûs ya‘nî Kazak-ı âk

Leh ve Maskov krallarının taht-ı hükûmetlerinde yetmiş fırka mel‘ûnlardır kim dünyâyı dutmuş kavimdir. Kâh Tatar Hân'a ve kâh Maskov'dan Leh'e ve kâh Leh'den Krakov kralına tâbi‘ olur. Ve kâh isyân edüp beş yüz pâre gemi ile Karadeniz'in cânib-i erba‘asın nehb ü gâret edüp yine gemileriyle vilâyet-i menhûslarına giderler.

Evvelâ nehr-i Özü câniblerinde Hatman Kardaş Kazak, andan Hatman Duruzunka, andan Hatman Serge, andan Hatman İhmilniç, andan Hatman Berabaş, andan Hatman Andırya, andan Hatman şeremet, andan Hatman Zaporoska, andan Hatman Hırıstina, andan Hatman Uman, andan Hatman Gürlev, andan Hatman Çehril.

Bu kabîle küffârların niçe yüz hatmanları dahi vardır, ammâ elli bir târîhinde elin vilâyetin İslâm Geray Hân ile nehb [ü] gâret etdiğimiz küffârlar olmağile tahrîr olundu. Bunlar cümle Leh'e tâbi‘dir.

Ammâ Maskov'a tâbi‘ olanlar yetmiş hatmandır, cümle Azak kal‘ası dibinden cereyân eden nehr-i Ten kenârındadır. Evvelâ Ten Hatmanı yetmiş hatmana serdârdır. Gayrılar kal‘aları ismiyle yâd olunur. Cümle kal‘aları nehr-i Ten kenârında ağacdandır. Çerkezkirmen, andan Mincekirmen, andan Sıvakirmen, andan İsorkirmen, andan Mujikkirmen, andan Tokaykirmen, andan Praskirmen. Netîce tâ Azak'dan üç aylık yol Ten kenârınca yetmiş hatmanlık yerdir. Kirmenleri nâmıyla anılır Kazak-ı âklardır. Bu mahalde bu mel‘ûnlar dahi tamâm oldu.

Ammâ Rûm, Ermeni ve Yahûdî ve Karâyî ve Kıbtî kefereleri her biri birer kralın taht-ı hükûmetlerinde re‘âyâlardır. Husûsan âl-i Osmân'da olan Rûm, Ermeni bir diyârda yokdur, millet-i Mesîhiyyedendirler. şâm'a, Haleb'e, Antâkıyye'ye melikler idi.

Devlet-i âl-i Kayser-i Rûm

Cem‘ olsa kayâsıra derlerdi. Hırkîl Kral cümleden ziyâde mu‘ammer olup Mısır'a dahi mutasarrıf oldu. Zîrâ bâlâdan bu mahalle dek tahrîr etdiğimiz eğer müslim eğer millet-i Nasârâ cümle Mısır'a ve Kudüs'e tâliblerdir. Mısır'a mâlik olan,

Devlet-i Kıbtî

Mülûklarına kabâbıta derler. Cem‘ olsa [Q 173b] akbât derler. Müddet-i devletleri 400 sene. Bir tabakaları kırk yedi nefer oldu. Andan devletleri bergeşte olup mâbeyne üç yüz yıl [P 171b] Amâlîka devleti girüp yine devlet-i Kıbtî'ye rücû‘ [Y 38b] edüp devlet-i sânîde müddet-i devletleri yine 188 sene oldu ve nefer (---).

Ammâ Hazret-i Îsâ ve Hazret-i Yahyâ ve Hazret-i Zekeriyyâ asrında bulunanlara,

Devlet-i Yûnâniyân

derler. Dîn-i Mesîhâ'yı dutdular. Ve bir sınıfına dahi,

Devlet-i Batâlise

derler. Sekizi hukemâlardandır, Batlîmûs Hakîm derlerdi, anıniçün Batâlise derler. Cümle on dörd nefer krallardır, ammâ akl-ı Arasto herîfler idi. Müddet-i saltanatları 207 sene.

Ve Eflâtûn, Bokrât, Sokrât, Restetâlîs, Fisagores, Feylekos ve Feylesof cümle Yûnâniyândır. Ve İskender dahi Yûnâniyândır, zamân-ı hükûmetinde şehriyâr derlerdi, ol zamânda cihâna Yûnâniyân müstevlî olup şarkdan garba hükm etdiler. Hattâ dünyâyı Kâf'dan Kâf'a hükm eden dörd kişidir, ikisi müselmân ikisi kefere. İslâmdan Hazret-i Süleymân'dır, biri dahi İskender-i Kübrâ'dır. Yûnâniyândan biri Yanko ibn Madyan'dır, biri dahi Buhtunnasr'dır. Rûy-ı zemîni millet-i Mesîhiyye-i Yûnâniyân ser-tâ-ser dutmuş idi.

Hâlâ yine ol kadar küffâr vardır kim müverrihîn ve ehl-i hey’et eyle yazmışlar kim rûy-ı arzı bir siyâh öküz sûretinde farz eylemişler. Cemî‘i vücûdunda ne kadar siyâh kılları var ise kara şapkalı kâfire teşbîh eylemişler. Ve ol sığırın iki gözleri ve iki boynuzları arasında bir beyâz nokta-misâl kıllar olsa ümmet-i Muhammed'e teşbîh etmişler. Hamd-i Hudâ mu‘cizât-ı Muhammed el-Mustafâ'nın berekâtıyla cümle ümmet-i Muhammed küffârı pârekende ve perîşân ederek mansûr [u] muzaffer olurlar.

Husûsan devlet-i âl-i Osmân bu bâlâda zikr etdiğimiz selâtîn-i dîn-i İslâmdan sonra âl-i Osmân zuhûr etmişdir. Ve,

Bâlâda tahrîr olunan yüz kırk millet-i Nasârâ kralları ve gorofları ve hatmanları devletinden sonra âl-i Osmân tulû‘ edüp bu cümle mülûkdan sonra devlete kadem basdıkların beyân eder

el-Faslu's-sâlis aşere
Devlet-i âl-i Osmân'ın zuhûr [u] tulû‘un beyân eder

Evvelâ müverrihân-ı Rûm ve nükte-perdâzân-ı zevi'l-mefhûm ki, [1] E†A«†AE«†«% mûcebince rûy-ı arzda bâlâda tahrîr olunan selâtîn [ve] mülûklar edîm-i arzda sâkin olmuşlar idi ve esnâf-ı ümem içün ihtilâfât-ı kesîre olmuşdur. Ammâ sükkân-ı Rûm ve ecnâs-ı mütenevvi‘a-i ân-merzibûm bi-takdîri'l-Hayyi'l-Kayyûm fermânıyla asılda kavm-i Rûm Ays bin İshâk evlâdıdır.

Andan Yâfes'e andan Nûh aleyhi's-selâma müntehîdir. Bunların ırk-ı tâhirinden ibtidâ Rûm'a kadem basan âl-i Selçukıyândır. Sene 476 târîhinde ümerâ-yı

[1] Kur‘an, Saffât, 164; "Bizim içimizden herkesin belli bir makam› vard›r"

Dânişmendiyye ile yek-dil [ü] yek-cihet olup Malatıyye ve Kayseriyye ve Alâ'iyye ve Konya diyârlarına müstevlî olup müstakil pâdişâh oldular. Tulû'ları Mâverâ'ü'n-nehir'dendir. Hikmet-i Hudâ bu mahalde Mâhân memleketinden âl-i Osmân'ın ecdâdı Süleymân şâh ve Ertuğrul, Moğol u Boğol-ı gûl-i beyâbân Tatarı derdinden terk-i vatan edüp Ahlât şehrine gelüp anda (---) sene [Y 39a] sâkin olup andan dahi Rûm ârzûsıyla Murâd nehri kenârına geldikde serdârları Süleymân şâh Ca'ber kal'ası dibinde gusl ederken gark olup anda defn edüp Erduğrul cümle erleriyle Selçukıyân Alâ'eddîn'e toğrulup gelürken bir püşte başına çıkup Konya sahrâsına nazar etdükde görseler kim iki deryâ-misâl asker biribiriyle germ-â-germ ceng-i perhâşda, ammâ Tatar askeri gâlib, beyâz destârlı Konya askeri münhezim oluyor.

"Bire Hızır-vâr, Alâ'eddîn cânibine imdâd edelim, bizler dahi Tatardan dilgîriz" deyü Ertuğrul Beğ bir beyâz livâ-i Muhammedî kaldırup cümle (---) bu kadar er Tatarın ensesine gelüp bir kemîngâhdan sadâ-yı Allâh Allâh'a rehâ buldurup sâtûr-ı Muhammedî koyunca Tatar'ın içine âteş-i Muhammedî düşüp karârları firâra mübeddel olup âl-i Selçuk tâze cân bulup Tatardan bir hân-ı cân halâs olmayup Sultân Alâ'eddîn mansûr [u] muzaffer Konya'ya gelüp Ertuğrul'a hil'at-ı fâhireler ihsân edüp sağ kol beğliği verüp Bursa tekuru üzre serdâr edüp Bursa'nın cânib-i erba'asında Bilecik ve Ilıbat ve Eynegöl ve Yalakâbâd, bu makûle yerlerden Ertuğrul ol kadar mâl-ı ganâyim ile Sultân Alâ'eddîn'e gelüp mâl-ı gazâ ile cümle Rûm askerin mu€tenim etdi. Alâ'eddîn dahi günden güne Ertu€rul'un i'ânetiyle azîmü'ş-şân pâdişâh oldu. Elkâb-ı pâdişâhîde Selçukıyâna selâtîn dediler.

Ol asırda Üsküdar'a varınca küffâr baş göstermeğe kâdir değildi. Zîrâ Sultân Alâ'eddîn'in cemî'i zîr-i hükmünde yetmiş tabl [u] alem sâhibi mîrlivâsı askeri var idi. Evvelâ Mar'âş'da âl-i Zülkadriyye ve Adana'da âl-i Ramazâniyye ve Sivas'da âl-i Dânişmendiyye'den Melik Gâzî ve Kastamoniyye'de âl-i (---) ve Amasiyye'de âl-i Ferhâd ve Kütâhiyye'de âl-i Germiyân ve Engürü'de âl-i Sübhân ve Sarhan vilâyetinde âl-i Sarhan Bay ve İmâd elinde âl-i İmâd Bay ve Sunkur elinde âl-i Sunkur Bay ve Keskin elinde âl-i Keskin Bay ve Teke elinde âl-i Teke Bay ve Hamîd vilâyetinde Hem-it Bay ve Menteşe elinde Menteşe Bay ve Aydın elinde âl-i Aydın Bay ve Lârende'de âl-i Karaman Bay ve Yalakâbâd'da Ertu€rul Bay.

Hâsıl-ı kelâm bu elkâblar ile müsemmâ Sultân Alâ'eddîn'in yetmiş mîrlivâsı var idi. Ve zamân-ı sa'âdetlerinde Hazret-i Sultânü'l-ulemâ Mevlânâ Bahâ'eddîn Muhammed bin Hasan el-Belhî el-Bekrî Sultân Alâ'eddîn devletinde sene 631 târîhinde Konya'da fevt olup o€lu Celâleddîn-i Rûmî ki Hazret-i Mevlânâ'dır, halîfe oldu. Ve bâlâdaki ümerâlara sultânü'l-ulemâ lakab komuşdur. Her biri mahallinde tahrîr olunur.

Ba'dehu Sultân Alâ'eddîn Erzurûm semtine azîm [Y 39b] asker ile sefere gidüp Fenâde [Kubâdiyye] nâm mahalde şikeste-hâtır olup hasta yatırken o€lu Gıyâseddîn devlet-i dünyâ içün babası(nı) Sultân Alâ'eddîn'e zehir verüp ol mahalde asker dahi Gıyâseddîn['i] pâre pâre edüp ikisinin na'şın bu yerden Konya'ya getürüp iç kal'ada defn etdiler. Saltanat 26. Âl-i Selçukıyân bunda inkırâz buldu. Nefer cümle on dörd. Müddet-i devletleri (---) sene.

Andan cemî'i ulemâ-yı Rûm gulgule-i Rûm edüp Ertu€rul'u be€ edüp halîfe olup cümle andan bî'at etdiler. Ol dahi Bursa gazâsından gelirken mecrûhan Sö€üt nâm kasabada medfûndur. Ve Savucu Be€ ibn Orhan Tomalıc gazâsında şehîd olup anı dahi Ertu€rul yanında defn etdiler.

Ba'dehu yine ulemâ-yı Rûm meşveret edüp Ertu€rul o€lu Osmâncı€'ı müstakıllen re's-i seb'a mi'ede halîfe edüp [Q 174a] [P 172a] cümle a'yân-ı Selçukıyân derûn-ı dilden bî'at etdiler. Târîh-i vilâdeteş sene 656. Evvelâ Osmân sene 699, ömreş 69 sene, saltanat 26 sene, vefâteş sene 726.

Andan Orhan Be€ halîfe oldu. Saltanat 35 sene olup, Orhan Gâzî o€lu Süleymân Paşa Kara Mürsel Be€ ve Ece Ya'kûb Be€ kırk nâmdâr ile Bahr-i Ebyaz'ı Kapuda€ı kurbunda Bab[ae]ski nâm mahalden sallar ile karşu Rûmeli tarafına at çıkarup Gelibolu câniblerin nehb ü gâret ederek İpsala ibtidâ salâdan galat olan yeri ibtidâ cum'a gün anı feth edüp ibtidâ salâ okuduklarıyçün ibtidâ salâdan galat İpsala derler. Ve günden güne askerin gerüsü gelerek Gelibolu kal'asın feth etdükde Gâzî Süleymân Paşa kal'a kapusunda el urup *bismillâhirrahmânirrahîm* târîh sene 761 olmuşdur.

Kal'ayı kabza-i tasarruflarına getürüp mâl-ı ganâyim ile guzât-ı müslimîn bay oldular ve şikâr etdükleri nisvânlar akd-i nikâh ile merbût olup tenâsül buldular.

Ba'dehu Rûmeli ta'bîr kılınan yerde on iki millet-i kefere var idi. Meselâ Rûm, Bulkar ve Eflâk, Sırf ve Voynık ve Hırvat ve Latin ve Boşnak ve Laz makûlesi küffârların dâr [u] diyârların harâb [u] yebâb ederek küffâra göz açdırmayup tâ Tuna kenârına varınca mâl-ı ganâyimler alarak şikâr gelen mâdyânlarına aşan aykırlarımız dölünden dûşîzegânlar ve o€ul balı gibi zîşânlar ve sîm ebdânlar hâsıl olup anlar dahi dedeleri olan küffârlara şemşîr-i âteş-tâb urma€a âhen€ ederek dâr [u] diyârların başlarına dar edüp niçe bin pâre kurâ ve kasabât ve belîde-i mu'azzamaların feth etdiler.

Ba'dehu Süleymân Paşa Bolayır nâm mahalde yaban kazına do€an salup ardı sıra at bıra€up atdan tekerlenince başına zahm erüp merhûm olup Bolayır'da bir kubbe-i pür-envârda medfûndur. Hattâ [Y 40a] câmi' ve imâreti ve tekyesi vardır. Vefâteş sene 760. *Rahmetullâhi aleyh.*

İbtidâ Rûm'a geçen bu Süleymân Paşa ibn Orhan'dır. Orhan'ın dahi müddet-i ömrü 83 sene. Cülûsu sene 726, vilâdeti sene 678, vefâteş sene 761 olup o€lu Gâzî Hüdâvendigâr be€ oldu. Ömreş 65 sene, vilâdeteş sene 727, müddet-i saltanat 31 sene. Edirne'yi feth edüp Kosova cenginde bir kâfir leşler içinden kalkup kendüyi bıça€ile urup şehîd etdi ve şehîd eden Miloş Koblaki kâfiri dahi ol mahalde depelediler. Andan na‘ş-ı Murâd Hân'ı Bursa'da Eski Kaplıca'da defn etdiler.

Andan o€lu Yıldırım Hân Gâzî sene 792 be€ oldu. Vilâdeteş sene 748 ve cülûseş sene 792 ve müddet-i saltanat 16 sene olup hakkâ ki şecî‘ pâdişâh-ı bâvakâr idi kim bir yılda Anatolu'dan Rûmeli'nde Eflâk ve Bo€dân keferesi üzre sefer etdi€inden Yıldırım Hân dediler. Gerçi Yıldırım Bâyezîd Hân yarar idi, ammâ ömreş 60 sene, saltanat 16 sene. Sebeb-i mevti Timur cenginde Yıldırım Hân münhezim olup Timur'un hapsinde iken hummâ-yı muhrikadan sönüp merhûm olup na‘şın Bursa'da Yıldırım câmi‘ine getürüp defn etdiler.

O€lu Çelebi Sultân Mehemmed Hân halîfe oldu, sene 804. Vilâdet sene 776, müddet-i hilâfet 20 sene, müddet-i ömür (---) sene.

Andan o€lu Murâd Be€ halîfe oldu, sene 824. Müddet-i saltanat 31 sene, müddet-i ömür 49 sene, vefâtı sene 855.

Andan o€lu Gâzî Ebü'l-feth Sultân Mehemmed halîfe oldu, sene 855. Müddet-i hilâfet 31 sene, vilâdet sene 835, müddet-i ömür 51 sene, vefâtı sene 886.

Andan o€lu Bâyezîd Hân halîfe sene 886. Vilâdeti sene 835, müddet-i hilâfet 31 sene ve vefâtı sene 917, müddet-i ömür 91 sene.

Andan o€lu Selîm Hân-ı Evvel. Vilâdet sene 873. Hîn-i cülûsda kırk üç yaşında bulundu. Sene 926 vefât etdi. Saltanat 8 sene, ömreş 51 sene.

Andan o€lu Süleymân Hân halîfe oldu. Vilâdet sene 900. Saltanat 48 sene, ömreş (---) sene.

Andan o€lu Selîm-i Sânî fiâh. Vilâdet sene 929, cülûsları sene 974, saltanat 8 sene, ömreş 52 sene, vefâtları sene 982.

Andan o€lu Murâd-ı Sâlis halîfe oldu. Vilâdet sene 953, cülûs sene 982, saltanat 21 sene, ömreş (---) sene, terk-i dünyâ sene 1003.

Andan o€lu Mehemmed Hân-ı Sâlis şâh oldu. Sene 986 târîhinde vilâdet-i bâ-sa‘âdetleri Ma‘nisa'da vâki‘ olmuşdur. Cülûsları sene selâse ve elf cemâziye'l-ûlâsının on altıncı gün yevm-i cum‘a idi, sene 1003. Saltanat 9 sene. Ömreş vefât eden (---) sene, vefât sene 1012.

Andan o€lu Ahmed Hân halîfe oldu, sene 1012. Ma‘nisa'da mütevellid olup esnâ-i cülûsda çârsâle **[Y 40b]** idi. Peder-i büzürgvârları yerine câlis-i serîr ve devlet-masîr oldular. Mâh-ı Receb'in on sekizinci gününde vâki‘ olmuş idi, sene 1013. Ve azm-i dâr-ı bekâ etdi sene 1026. Saltanat Devlet Devlet 14 sene, ömreş 976(?) sene.

Andan karındaşı Mustafâ Hân halîfe oldu, şehr-i Zi'l-ka‘de 23, sene 1026. Saltanat 1 sene 3 şehr, ma‘zûl.

Andan Sultân Osmân halîfe oldu, sene 1027 {gurre-i Rebî‘ülûlâ}. Saltanat 5 sene. fiehr-i Receb fî 8 şehâdet sene 1031. Def‘â Mustafâ Hân halîfe oldu, sene 1031 ve (---) şehr halîfe olup yine ma‘zûl.

Andan Sultân Murâd-ı Râbi‘ ibn Ahmed Hân halîfe oldu, sene 1032. Saltanat 17 sene, ömreş (---) sene.

Andan İbrâhîm Hân ibn Ahmed Hân halîfe oldu, sene 1049. Saltanat (---) sene, şehâdet sene (---).

Andan o€lu Mehemmed Hân-ı Râbi‘ hâlâ pâdişâh-ı âl-i Osmân'dır, sene 1058. Saltanat (---) sene, ömreş (---) sene. İnkırâzu'd-devrân devletleri mü’ebbed ola. Âmîn, yâ Mu‘în.

Ammâ bu devlet-i âl-i Osmâniyâna Cenâb-ı Bârî'nin nazarı ta‘alluk etmişdir. Yetmiş mülûkün devletlerine mutasarrıf olmuşlardır. Devlet-i Osmân'a mâlik olma€a sebeb olup hâdimü'l-haremeyni'ş-şerîfeyn mevlânâ mülûkü'l-Arab ve'l-Acem dedirme€e bâ‘is [ü] bâdî olup cümle pâdişâh ve kralların üzerlerine tasaddur etdiren fâtih-i Mısır Sultân Selîm fiâh ibn Sultân Bâyezîd Hân'dır. *Rahmetullâhi aleyh*. Ne takrîb ile Mısır'a mâlik oldu€un i‘lâm eder.

Sebeb-i gazâ-yı Mısır be-dest-i Selîm fiâh

Müverrihân-ı âleme hafî olmaya kim ibtidâ Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Hân Gâzî Uzun Hasan'ı Tercân sahrâsında münhezim edüp târîhi târîh (---) atf-ı inânın Karadeniz sâhilinde Tarabefzûn cânib[in]e keşîde kılup berren ve bahren muhâsara edüp kalîlü'l-eyyâmda feth [ü] teshîre getürüp içine fiehzâde Sultân Bâyezîd-i Velî'yi hâkim edüp adl [ü] adâlete bezl-i himmet edüp anda Selîm-i Evvel vücûda gelüp burc-ı şerefden âfitâb-ı devlet ziyâ verüp günden güne mihr-i âlem-tâb oldu.

Bu mahalde Ebü'l-feth saltanat tarafından Karamano€ulları nâm aşkıyâlar üzre sefere giderken Üsküdar kurbunda Maltepe nâm mahalde merhûm olup serîr-i sa‘âdet ve taht-ı hilâfet Sultân Bâyezîd-i Velî'ye nakl edüp o€lu fiehzâde Selîm'in yanında Tarabefzûn'da benem dîger nîst diyen askerden yigirmi bin asker ile Taraf-uzun'a müstakil hâkim nasb eyleyüp cânib-i erba‘asında feth [ü] fütûhlar etme€i tenbîh ü te’kîd edüp kendüler Âsitâne'de mesned-i hilâfetde ber-karâr olup umûr-ı müslimîni görmede.

Beri cânibde fiehzâde Selîm, Gürcistân ve Mikrilistân ve Dâdyân cânîblerin nehb ü gâret ederek vukûf tahsîl eyleyüp hayli fütûhât ederek Uzun Hasan ta‘allukâtlarından **[Y 41a]** Mîrâ Hân fiehzâde Selîm Hân ile penc-â-penc olup hâh-nâ-hâh Canha kal‘asın Selîm Hân kuvvet-i bâzû ile feth edüp miftâhların

gümüş edüp ve üç yüz kantâr gümüş âvânî hedâyâlar ile Sultân Bâyezîd'e gönderdi.

Bâyezîd-i Velî safâsından fiehzâde Selîm'e mukarrernâmeler ile hil‘at-ı fâhireler gönderdi. Selîm Hân da Canha'yı taht edinüp on bin tüfeng-endâz yi€it asker dahi zamîme eyledi. Zîrâ Canha hâlâ Gümüşhâne dedikleri yerdir kim yedi yerde gümüş ma‘deni ırmak gibi akar. Hikmet-i Hudâ fiehzâde Selîm tâli‘ine bir altun ma‘deni zuhûr edüp yüz bin mümessek altun andan kesdirüp [Q 174b] sene 1026 [P 172b] sikkesinde "es-Sultân Bâyezîd ibn Mehemmed Hân azze nasruhu duribe Canha sene (---)" deyü yüz bin altunu babasına gönderüp Bâyezîd-i Velî safâsından,

"Selîmim, memleket sana helâl olsun. Feth etdü€in diyârları sana ihsân eyledim. Hemân gayret ve hamiyyet senindir" deyü böyle istimâlet yarlı€-ı belî€leri gelince fiehzâde Selîm ejder-i heft-sere dönüp yedi-sekiz senede kırk beş pâre şehir ve Koyluhisâr ve Niksâr ve Bayburd ve İspir ve Tortum ve Erzincân misilli şehirler ve metîn kal‘alar feth edüp her ne cânibe müteveccih olursa bi-emrillâh mansûr u muzaffer olurdu.

Lâkin Sultân Bâyezîd-i Velî'nin teveccühü Venedik Frengistânı'nda Mora vilâyetinde Moton ve Koron fetihlerine mukayyed olma€ile Kızılbaş-ı evbâş ile Mar‘aş'da Zülkadiro€lu Alâ’üddevle yek-dil [ü] yek-cihet olup Tokad'ı ve Sivas'ı ve Amasiyye ve Osmancı€'a varınca Kızılbaş istîlâ edüp günden güne Acem şîrînledi.

Kâhîce Selîm fiehzâde ardlarından çevirir, ammâ ne çâre Acem a€ır düşman, âh âh deyüp dö€ünürdü. Bir kerre Bâyezîd-i Velî deryâ-misâl asker ile Turhal sahrâsına gelüp Acem ile mukâbele olup ceng-i azîmde iken Zülkadriyye sâhibi Alâ’üddevle tarafından Mısır Sultânı Gavrî askerinden on iki bin ahrec atlı Mısır askeri Bâyezîd-i Velî askeri içine girüp eyle bir kılıc bâzârı olur kim diller ile ta‘bîr olunmaz. Âl-i Osmân askeri vakt-i gurûbda bir tarafa fiehzâde Selîm askeriyle Canha da€larına gidüp beri tarafda meydân Acem ve Türkmân ve Gavriyân'da kalır, ammâ fiehzâde Selîm,

"Âh Mısırlı, âh Mısırlı," der idi. "Cenâb-ı Bârî bana taht-ı âl-i Osmânı erzânî kılarsa, Allâh ile ahdim olsun, ibtidâ gazâm Acem, ikinci Zülkadiro€lu, üçüncü gazâm Mısır olsun. Anlar İslâm pâdişâhları ola da Acem'e imdâd edeler, hayr ola, *el-umûru muhtâruhullâh*" deyüp sabr ederdi.

Ammâ Kızılbaş tâ Üsküdar'dan çapar ile baş alup Sivas hânlarına getürürlerdi. Bu hâl üzre âhir âl-i Osmân Acem'e çul tobra [Y 41b] harâc nâmına verme€e başlayup devlet-i âl-i Osmân hor hakîr olma€a yüz dutdu. Bâyezîd-i Velî ise Halvetî tarîkından bî‘at edüp taraf-ı Hakk'a mücâhedeye başlayup nefsin katl eyleyüp dünyâdan el çekdi. Sultân Selîm Tarabefzûn'dan Âsitâne tarafına ser-i kârda kimesnelerle pes ü perdeden meşveret edüp,

"Hemân Selîmim, sen bize bir tarafdan birez askerle zâhir ol. Biz sana tahtı teslîm ederiz. İş işden geçdi, elbetde yetiş" deyü haberler varınca Selîm Hân o€lu Süleymân Hân şehr-i Tırabuzan'da vücûda gelmişdi. Selîm dahi Tırabuzan'da müştak olmuşdu. Anıniçün fiâh İsmâ‘îl Süleymân Hân'a ta‘n-âmîz nâmelerinde Laz o€lu Laz deyü yazardı.

Hemân fiehzâde Selîm o€lu Süleymân dahi tüvânâ yi€it olmuşdu. Babası Sultân Bâyezîd'e Süleymân'ına Kefe tahtı hükûmetin ricâ eyleyüp ricâsı kabûl oldukda o€lu Süleymân'a beş bin benem dîger nîst diyen asker verüp iki yüz pâre gemi ile Tırabuzan'dan üç yüz mîl bir muvâfık eyyâm ile Kefe'ye varup ber-taht nişîn olup başına asker cem‘ etme€e başladı. Ale'l-akab fiehzâde Selîm dahi beş yüz pâre gemi ile on bin asker gemilere dolup muvâfık eyyâm ile bir gecede Kefe limanına çıkup Kefe kal‘asına girüp Tatar Hân'dan Mengli Geray Hân ile mülâkat olup keşf-i râz eder.

Tatar Hân "Allâh mübârek eyleye" deyü kırk bin asker koşup Selîm dahi yigirmi bin asker cem‘ edüp kat‘-ı menâzil ederek Pravadi nâm mahalde U€raş deresi nâmında bir mahalde meks edüp Bâyezîd-i Velî tarafından dîvân-ı pâdişâhî askeri dahi mukâbele-i Selîm'de meks edüp Bâyezîd-i Velî askeri tekrâr meşveret-i gayrı edüp;

"Bir hûnhâr şehzâde-i cüvân-bâhtdır. Ümîzdir ki tahta cülûs edince cümlemizin girîbânın de€şire. Hemân bununla ceng eylemek evlâdır" deyü cenge âheng etdiler. Beri tarafda Selîm ma‘hûddur, ceng yokdur, mülâhazasıyla âsûde dururken Selîm askeri üzre bir yaylım top ve bir yaylım tüfengler atılup U€raş deresinde iki asker birbirine u€rayup karılup katılınca niçe kerre yüz bin tîr kemânından atılınca fiehzâde Selîm'in askeri münhezim olup Tuna cânibine firâr edüp fiehzâde Selîm ârifâne yan verüp Karadeniz sâhiline sınup Varna nâm mahalde ârâste bir gemiye süvâr olup yine taht-ı kadîmi olan Tarabefzûn'a varup gayret [ü] hamiyyetinden baş göstermeyüp hâmûş-bâş oldu. Ammâ kâ’immakâmı olan Sarı Kaya Be€ Tarabefzûn'da hükm [ü] hükûmât etmede ve Canha'da Mallı Alî Be€ dahi hıfz [u] hırâset etmede, fiehzâde Süleymân Kefe'i zabt etmede.

Sergüzeşt-i fiehzâde Selîm [Y 42a] Hân

Hakîr-i pür-taksîr bu sergüzeşti sikadan olmak üzre nakl ederim ki merhûm u ma€fûrun-leh pederimiz Dervîş Mehemmed Zıllî yüz on yedi yaşında dâr-ı fânîden dâr-ı bâkîye irtihâl etdiler. Ne ân bu hakîr kadar seyâhat etmiş ola, ammâ âl-i Osmân'dan tokuz pâdişâhın şeref-i sohbetleriyle müşerref oldu€undan mâ‘adâ Süleymân Hân ile gazâ-yı Seyyidvar'da bile imişler. Ve Kıbrıs fethinde serdâr Kara Mustafâ Paşa ile mevcûd bulunup Magosa

kal‘ası feth oldukda miftâhlarıyla Selîm-i Sânî'ye gönderdikde bele€an mâ-bela€ ihsân [u] in‘âmlardan sonra Dergâh-ı Âlî kuyumcubaşılı€ın ihsân edüp mü’ebbed hatlar verüp ve Sultân Ahmed asrında Mekke-i mükerremenin Altun Olu€'un pederimiz inşâ edüp surre emâneti hizmetiyle sütûh-ı Mekke'ye mîzâb-ı rahmeti vaz‘ eylemişler.

Bu bastdan murâd ya‘nî pederimiz umûr-dîde ihtiyâr âdem idi. Süleymân Hân rikâbdârı Kuzu Alî A€a yüz kırk sekiz yaşında merhûm oldu. Ve Zeyrekbaşı'nda Pirinccizâde hânesi sâhibi Abdî Efendi, ve Azebler hammâmı kurbunda Kara Kız Mehemmed Efendi, bu zikr olunan ihtiyârlar bir yere gelüp musâhabet etdükde hakîr safâ ederdim.

Bir gün yine bunlar bizim pederle cân sohbeti ederken bir arık tirîd nahîf âdemin koltuklarına hud-dâmları girüp kapudan zâhir olunca bizim pederle cümle istikbâle kalkup hayli ta‘zîm edüp saff-ı âlîde karâr edüp taraf taraf,

"Safâ geldin ömrümün varı Halîmî Efendi" deyüp ta‘zîm ü tekrîmler edüp berş-i rahîkîler ve mutantan kahveler henüz râyih olmuşdu.

Bunlar cân sohbeti edüp keyiflerin yetişdirüp kellelerinden arakıyyelerin kec kılup buroh buroh deme€e başladılar. Hemân Süleymân Hân'ın rikâbdârı Kuzu Alî Ağa eydir:

"Cânım Halîmî Efendi! Efendin Selîm fiâh-ı Evvel rûhiyçün ve efendimiz Süleymân Hân rûhiyçün olsun, bu müşkilimiz hall edin. Sultân Selîm ile babası Bâyezîd Hân Hacıoğlu bâzârı kurbunda Uğraş deresinde uğraşup bozuldukda Tırabuzan'a varup dâğ-ı derûnunuzdan nice tebdîl-i câme edüp seyâhate gitdiniz, anı nakl eylen" deyü ricâ etdiler. Ol dahi alı al olup bizim pederin arka kaşağasın eline alup eydir:

"Vallâhi âşıkân, merhûm Selîm Hân Tarabef-zûn'da münzevî iken bir gün hakîri ve Kara Nedîm'i yanına çağırup,

‘Ne dersiz oğlanlar! Sizinle bir seyâhat edelim, olur mu?’ dedi. Biz dahi,

‘Ne cânibe, filan’ demedik, hemân *bismillâhir-rahmânirrahîm* deyüp Fâtiha okuduk. Hemân Selîm Hân koynundan bir Kelâm-ı İzzet çıkarup,

‘Bu esrâr bu mahalde kala’ deyü bizlere yemîn verdi. [Q 175a] [P 173a] Biz dahi,

Ser vermek olur sırrı ayân eylemek olmaz

mısra‘ı mazmûnu üzre kasem-i yallâh edüp hazîne odasına girüp birer kat hırka-i Bektaşiyân [Y 42b] geyüp elde teber-i Müslimî(n), belde sapan-ı Dâvûdî, serlerimizde âfitâbe-i Vâhidî['yi] kec kılup bellerimize mümessek cild-i telâtîn tennûre-i la‘lgûnu bend kılup bir heybe mecmû‘a-i tuhef ve birer post ve birer ehrâm ketfimize urup meğer bir çemender hâzır etmiş, kitâbları ve ehrâmları hımâra tahmîl edüp vakt-i sabâh âlem ağyârdan bî-haber iken Tarabefzûn'dan taşra çıkup yola revâne olduk.

Ammâ Koca Selîm Dede hayli tabankeş çâr-darb bir mutarraş tüvânâ tâb bülend nevcüvân mehîb yiğit idi. Hakîr Halîmî ve Kara Nedîm'i dahi yigirmişer yaşında zırtıl balaban köçekleriz, yola revâne olup bir dahi devlet kelâmın zebâna getirmeyüp,

‘Bu diyârlarda çok sayd [u] şikâr etmişiz ve hayli fütûhât etmişiz, bir gayrı ülkeye düşelim’ deyüp yedinci günde Dağıstân pâdişâhı fiamhal fiâh'ın ülkesinde Karabudak Hân diyârında câmi‘lerde ibâdet edüp yine kalka fiamhal Hân'a buluşup,

‘Dervîşler, kanden gelesiz?’ dediler. Selîm Dede,

‘Rûm'dan gelemiz,’ dedi.

Bir kaç gün anda mihmân olup andan Tarhu şeh-rine andan Kovin şehrine Acem hudûdunda Demir-kapu'ya, anda Acem hânından nâmeler alup Bakü kal‘asına andan Gîlân'a Gence ve fiirvân'a varup Bahr-i Harez sâhilince Mâzenderân'a varup anda dahi üç gün üç gece meks eyleyüp andan Kum, Kâşân'a, andan cebel-i Deylem'e, andan Horâsân'da İmâm (---) hazretlerinde tecdîd-i bî‘at ve tecdîd-i sikke edüp bir ay anda hizmet edüp Rûm'a Hacı Bektaş-ı Velî'nin nefes evlâdlarına mektûblar alup ve şeyhden me’zûn olup Ispahân'a varınca yüz yetmiş pâre şehir seyâhat eyledik.

Ol mahalde Isfahân'a vardık ki nısf-ı cihân nâmıyla bir şehir bünyâd olunurdu. Ispahân'da bir kalenderhânede meks edüp her birimiz birer köşede cilvelenerek zevk [u] sâfâ edüp şehir seyr [ü] temâşâ ederdik. Selîm Dede kahvehânelerde sadrancbâzlık ile eyle iştihâr verdi kim bir üstâd-ı kâmil anın mukâbelesinde bir pâydâk kaldırmağa kâdir değildi. fiehr-i Ispahân halkı Selîm Dede'den âcizmânde kalup cümle Acem fâl edüp dediler kim

‘Eğer bu dervîş bizim Güzelce fiâh ile satranc oynasa amân vermeyüp mât eder, vallâh vallâh’ deyü yemîn ederlerdi. Âhir şâha bu Selîm Dede'nin şatrancbâzlığın derler. fiâh İsmâ‘îl dahi,

‘Tîz ol dervîşi huzûruma getirin’ dedükde anı gördük, Kalenderhâne'ye bir eşek arkasında bir akay gelüp,

‘Aşk ola abdâllar’ deyü selâm verdi. Bizler dahi,

‘Aşk olsun cemâl-i bâ-kemâline’ dedükde,

‘Buyurun sizi şâh dileyeturadır, alatlan’ dedükde biz dahi se yârân-ı zarîfân pâk hırka-i fâhireler ile huzûr-ı şâha vardığımızda hemân Selîm Dede [Y 43a] belinden nefîr-i İsrâfîl'i çıkarup bir zemzeme-i Muhammedî, ardı sıra zemzeme-i Haydar-ı kerrârî, ardı sıra on iki bend on iki imâmlar rumûzun gösterüp esmâ’ü'l-hüsnâdan,

‘*Yâ Vâhid, el-Ferd, el-Ahad, el-Kâdir, el-Mu’ah-har, el-Evvel, el-Âhir, ez-Zâhir, el-Bâtın, el-Vâlî*’ deyüp on iki zemzemeyi dahi esmâlara sûr urup,

‘Er hak’ deyüp dest ber-beste edüp pertâb ederek huzûr-ı şâha varup âfitâbesin kec kılup âşıkâne, beyt:

Ne ez tu rükû‘ u ne ez men kıyâm
Selâmün aleyküm aleyk es-selâm

deyüp ber-karâr olup bu ebyâtı terennüm eyledi, beyt:

Âfâkı şehâ ma‘deletin nûr pür etsin
Hurşîd gibi encümen-i dehre çerâğ ol

Geh nâfe gibi eyle der-i deşti mu‘attar
Geh gonce-sıfât gülşene gül ziynet-i bâğ ol

Dâdâr-ı cihân eylemesin âleme sensiz
Her kande isen pâdişehim dünyâda sağ ol

deyü du‘âlar etdükde fiâh İsmâ‘îl safâsından ayağ üzre kalkup dest-ber-dest zânû-ber-zânû yanına alup,

‘Kişi sen hoş gelmişsen. Nere selâmın getürür-sen?’ dedükde,

‘fiâhım Kayser-zemîn'de Hazret-i Hacı Bektaş-ı Velî'de perverde olup andan Kırım diyârına, andan fiamhal Hân'a, andan Buhârâ'da meşhed-i sultân-ı Horâsân (---) hazretini ziyâret edüp şeyhden nâmeler alup Güzelce fiâh'ımın güler cemâline geldim’, deyü nâmeleri dest-i şâha sunup şâh safâsından,

‘Yüz basa gelmişsen kişi’ dedükde Selîm Dede,

‘Eyle ola şâhım’ deyü bir rumûz etdi, Ya‘nî ‘Yüzün basam’ dedi.

fiâh, şeyhin nâmesin tilâvet edüp bize sarây-ı âlînin bir köşesinde mihmânhânecik gösterüp bir hayli zamân Isfahân'da meks edüp fiâh İsmâ‘îl sohbetinde Selîm Dede nedîm-i hâslik ve kıssa-perdâzlık edüp şâh ile hüsn-i ülfet ederdi. Bir gün şâh eydir:

‘Selîm Dede, seni yahşı sadrancbâzsen derler’ dedikde,

‘Gerçekdir, belî şâhım, gerçekdir’ dedi. fiâh eydir:

‘Gel seninle yek-â-yek meydân-ı mahabbetde oynayalım, ya taht ola ya baht’ dedi. Dede eyitdi:

‘Men şâhım ile oynamağa kâdir değilem. fiâhlık mâni‘dir’ dedi. fiâh eyitdi:

‘Vallâh şâhlık şöyle dursun elinden geleni taksîrât etme, hemân meydân senindir iş gör’ dedi. Selîm Dede,

‘Bu sözlerde çok tenezzül sözü var. Hudâ kerîm-dir’ deyüp şâh ile şatranca mübâşeret eylediklerinde Selîm Dede derûnundan tefe’ül edüp eydir:

‘İlâhî! Eğer bu şâhı mât edersem, eli ve vilâyeti benim darb-ı şemşîrimle mât olup fursat benimdir’ deyü oynarken hikmet-i Hudâ fiâh mât hânesine gelince hemân Selîm Dede, mısra‘:

Fîl fîle bend olunca âh mât
Fîl evinden tîzcek hem fiâh mât

deyüp fîl ile **[Y 43b]** şâhı mât edince şâh gazab-âlûd olup Selîm Dede'ye bir sille-i şâhî urur. Selîm Dede eydir:

‘Ye şâhım va‘deye hulf buyurdunuz. fiâhlık ber-tarafdır elinden geleni dirîğ etme, buyurdunuz. Biz dahi ma‘rifetim mertebesince dirîğ etmeyüp şâhımı mât etdim. Ammâ şâhım ben de ahde vefâ etmem, bir gün ola yine şâhımı mât edem’ deyü bir rumûz etdi. fiâh anlamayup, bir güne kalmış.

‘Heze bir dahi oynayalım’ deyüp ol gün üç kerre oynadılar, üçünde dahi şâh mât olup,

‘Bire hey kurumsağ, her bâr şâh mât mı olur?’ deyüp Selîm Dede tefe‘ülünde merâm [u] murâda vâsıl olup şâhdan niçe cevâhir makûlesi ihsânlar alup Hacı Bektaş-ı Velî üstâdı Türk-i Türkân Hoca Ahmed Yesevî ziyâretine me’zûn olup Isfahân'dan niçe şehr-i azîmler seyr [ü] temâşâ ederek Yesevî hazretlerin ziyâret edüp andan niçe kibâr-ı evliyâullâhlar ziyâret edüp du‘â-i hayrların alup ve nice kibâr-ı evliyâullâhın merkad-ı şerîflerin ziyâret ederek Tebrîz'e ve Hemedân'a ve Erdebîl'e ve Dergezîn'e {ve Derne ve Derteng ve fiehribân} ve Bağdâd-ı behişt-âbâda varup kırk gün mukîm olup İmâm-ı A‘zam'a ve Abdülkâdir el-Cîlânî ve fieyh fiehâbeddîn-i Sühreverdî **[Q 175b]** ve Selmân-ı **[P 173b]** Pâk ve Kassâb Cömerd'e ve İmâm Mûsâ'ya ve Ma‘rûf-ı Kerhî hazretlerine ve İmâm Hüseyn'e ve İmâm Alî'ye cümle kibâr-ı evliyâullâhları ziyâret edüp âsitânelerine yüz sürüp rûhâniyyetlerinden istimdâd taleb etdi.

{fiehzâde Selîm Hân-ı Evvel'in âlem-i seyâhatde Bağdâd'dan Ka‘be'ye geldüği beyânındadır}

Andan Bağdâd huccâcıyla on yedi günde Ka‘be-i şerîfe gelüp hacc-ı şerîf edüp anda dahi hayâtda olan kibâr-ı evliyâların dest-i şerîflerin bûs edüp du‘â-i hayrların alup sâyir ziyâretleri edüp Mısır huccâcıyla Medîne-i münevvereye gelüp Uhmer'de(?) pâk gusüller edüp doğru Hazret-i Risâlet'e Selîm Dede gelüp ‘Aşk ola yâ Resûlullâh’ deyüp şebeke-i Resûlullâh'a yapışup bir na‘ra haykırdı kim bizim zehremiz çâk oldu.

‘Yâ Resûlullâhi, nâmûs-ı Muhammedî, deyü cihâna bir nâm kodun. Bu ne nâmûsdur kim Mısır Çerkezi keferesi içinde böyle yatmak nâmûs mudur? Seninle ahd-i mîsâkımız bu bâzâr üzre olsun kim Mısır fethin bana müyesser eyle, Mısır'ı sana vakf edüp kilâr edeyim, ümmetlerine her sene kisve ve surre ve atıyyeler edeyim, yâ Resûlullâh’ deyü tazarru‘ [u] nâlişler edüp yedi kerre böyle ricâ eyledi. Hemân şebeke-i Resûl dibinde bir kirli palâslı kimesne,

‘Yâ Selîm! Ben mütekeffilim. Var işine meşgûl ol, ammâ ibâdullâh[a] zulm [ü] ta‘addî etme ve ulemâ-yı Mısır'a ri‘âyet eyle, *ruh ruh*’ deyü işâret etdi. Hemân kabr-i şerîfden ‘Destûr yâ Selîm, **[Y 44a]** destûr’ sadâsı gelüp Selîm Dede hamd-i Hudâ edüp Mısır huccâcıyla kırk günde Mısır'a gelüp Karâfe-i kübrâda Meymendî tekyesinde mihmân olup ol gün Ebussu‘ûd-ı Cârihî [ve] Merzûk-ı Kifâfî hazretlerine

varup buluşduğumuz gibi Dede Selîm selâm verdikde hemân Ebussu‘ûd-ı Cârihî

‘*Ve aleyküm̈ü's-selâm, yâ sâhibe Resûlillâh ve yâ hâkime'l-Haremeyni'ş-şerîfeyn, yâ hakeme'l-Mısır, selâmetek yâ Selîm selâmetek, ruh a‘cil ilâ bilâdi'r-Rûm*’ deyü keşf etdiler. Ve Merzûk-ı Kifâfî dahi böyle keşf edüp Türkçe fasîh bilirdi:

‘Tîz koma varup tahta otur, andan Acem'e git, andan biz seni çağırdığımız zamân gel. Mısır'da da durma’ deyü bizi acele ile kibâr-ı evliyâullâh Mısır'dan çıkardılar. Ammâ on iki günde Mısır'da gördüğümüz fısk [u] fücûr isyânı bir diyârda görmedik. Zîrâ ol asırda Sultân Gavrî Mısır'ın su kemeri yolların yapup ahâlî-i Mısır'a zulm [ü] ta‘addî edüp ulemâya taş taşıdup askerî tâ’ifesin zabt u rabt etmezdi. Bizler dahi ol zulm [ü] ta‘addîyi görüp hemân Mısır'da birer küheylân atlara süvâr olup yine meşâyihlerden me’zûn olup Adana'da Ramazânoğulları'ndan Halîl bin Ramazân Beğ'e mektûblar verdiler kim avdetde hizmet edeler.

Mısır'dan yigirmi günde Adana'ya, Adana'dan yigirmi günde Erzurûm'a, dörd günde Tarabefzûn'a gelüp Selîm Dede vâlide-i müşfikasına buluşup du‘â-i hayrın alup babası Bâyezîd-i Velî tarafından su’âl edüp meğer devlet bergeşte olmağa yüz dutmuş, Erdel ve Eflâğ [u] Boğdân keferesi kralları isyân üzre olup cümle kul birbirine girmişler. Selîm'i da‘vet edüp,

‘Ne güzel, gelmişken aldayup münhezim etdiniz. İşte eyle bir şâhzâde-i kâmkârdan ayrıldık. İki yıldır kim nâm [u] nişânı yokdur. Yohsa ol cengde mi şehîd oldu. Bu Selîm oğlu fiehzâde Süleymân'ı Kefe'den getürüp iclâs etsek’ deyü gûn-â-gûn re’y [ü] tedbîrler ederlermiş. Hemân sâ‘at Tarabefzûn'dan dervîş Selîmin bir muvâfık eyyâm ile Âsitâne'ye mektûbları yedi günde varup cümle ümmet-i Muhammed,

‘Bire fiehzâde Selîm sağmış’ deyü cemî‘i ulemâ ve ocakdan mektûblar gidüp;

‘Amân şehzâdem, asker lâzım değildir. Peymânemiz doldu. Bir gün evvel gelesin’ deyü nâmeler yedi günde Selîm Hân'a Tarabefzûn'a vâsıl olunca Selîm Hân yedi yüz pâre şayka ve karamürsel ile yine Kefe'ye geçüp Süleymân'ı bağrına basup görse kim {Süleymân} bir şâhbâz yiğit olmuş, nergis gözlerinden bûs edüp Semiz Mehemmed Geray Hân cedîd hân olmuş, ol dahi gelüp yetmiş seksen bin askerle Edirne cânibine karîb geldikde hikmet-i Hudâ Engürüs tarafından küffâr hareket edince fiehzâde Selîm'i Belgrad câniblerine gönderirler. Selîm Sofya **[Y 44b]** tarafına vardıkda asker-i İslâm Bâyezîd Hân'ı İslâmbol'a götürürler.

Hemân Selîm, Bâyezîd'in İslâmbol'a teveccühün istimâ‘ edüp ol dahi Sofya'dan gerü dönüp Bâyezîd kalkar Selîm konar, bu minvâl üzre Çorlu nâm sahrâda cümle kul gulû-yı âm edüp ‘Selîm'i istemeziz’ derler. Munsıf olanlar eydir:

‘Bire devlet-i âl-i Osmân elden gitti’ deyü meşveret ederler. Âhir Selîm asker-i deryâ-misâl ile gelüp cenge âheng edüp germ-â-germ ceng esnâsında Sultân Bâyezîd'i azl edüp Çorlu sahrâsında Selîm pâdişâh olup Bâyezîd-i Velî eydir:

‘Selîm, hilâfeti elimden Çorlu ovasında zor-ı bâzû ile aldın. Yine Çorlu ovasında çorlu olup cevrile veresin. Ömrün az olsun, kılıcın keskin olsun. Ve yeniçerinin eteği belinden, çizmesi ayağından çıkmasın, üç akçe ulûfeleri bedeli berekâtlı olup oğullarımın üzerlerinde tasaddur eylesinler ve leşleri meydânda kalmasın. Sipâhînin ulûfesi çok olsun, berekâtı olmasın, ni‘meti ziyâde olsun ve alayları ve i‘tibârları ziyâde olsun ve leşleri meydânda kesilsin. Cebeci dahi rağbetsiz olsun. Ve erbâb-ı tîmâr ve erbâb-ı zu‘amâ da‘vâ ve nizâ‘dan halâs olmayup ekmekleri evlâdlarına mîrâs değe’ deyü cümle âl-i Osmân kuluna böyle bed-du‘â edüp Selîm Hân kendüyi Dimedoka'ya gönderirken Havsa nâm mahalde rûh teslîm etdi, ammâ nice olduğu nâ-ma‘lûm oldu. *Rahmetullâhi aleyh.*

{fiehzâde Selîm Hân-ı Evvel sene 918 târîhinde müstakil şâh oldu olduğu}

Andan Sultân Selîm fiâh-ı Evvel müstakil pâdişâh olup İslâmbol içinde Yenibâğçe nâm mahalde bî‘at olunacak gün yine Halîmî Çelebi'nin takrîri üzre vakt-i şâfi‘îde yine üç kişi ke'l-evvel libâs-ı dervîşânemiz geyüp serâperde-i Selîm'de verâ-yı perdeden çıkup doğru Ebâ Eyyûb'a andan Ebü'l-feth'e gelüp ziyâret edüp Eski Odalarda Solaklar Odası nâm mahalle girüp cümle odabaşılar ‘Safâ geldiniz dedeler’ deyüp hâl hâtır soruşup tahte'l-kahve futûr edüp esnâ-yı kelâmda,

‘Gâzîler, size pâdişâh enici binici mi lâzım yohsa kûşe-nişîn du‘âcı mı lâzım?’ dedi.

‘Behey dede, aldığımız ulûfe vakfullâhdan helâl olsun. Birez sefer edelim. Dörd yanımız küffâr ve Acem alup el vilâyet kalmadı. Hemân sefer edelim’ dediklerinde Selîm Dede,

‘Bu ıkrârdan dönerseniz, îmânınızdan dönmüş olun’ deyü yemîn verdiler. Ve anlar dahi yemîn etdiler.

Andan Selîm Dede Bâb-ı Hümâyûn önüne varup kânûn-ı Bektaşiyân üzre bir nefîr urup kapuculardan parsa alup Orta kapuya, anda dahi bir sûr urup kapucular kethudâsından in‘âm alup Ak Ağa kapusuna varup anda dahi sûr urup ihsân alup dururken bir aralık bulup pertâb edüp iç ağaları içine bî-tekellüf **[Y 45a]** gider.

‘Bire gidi hay ışık’ deyince Selîm Hân'ın neşv [ü] nemâ bulduğu hânedân-ı kadîmdir, doğru Hâs Oda'ya varup taht-ı pâdişâhîde ol hey’et-i mecmû‘acığıyla âfitâbesin kec kılup sedd-i İskender-vâr ber-karâr olur.

Beri tarafda ‘Bire bir ışık içeri girdi.’

Bu Enderûn-ı hâssa ağaları görseler kim taht-ı âlîde bir dervîş karâr edüp lenger vermiş.

Hemân kırk Hâs odalılar dal sâtûr olup hücûm edince Selîm Dede bâzûsun küşâde kılup bâzûbend-i şehzâdeyi ayân edince bildiler kim şehzâdedir. Zîrâ Selîm'i çok kimesne görmemiş [P 174a] idi. Bilen huddâmlar görüp,

‘Hay fiehzâde Selîm’ [Q 176a] deyüp pây-i şerîfine yüzler sürüp ibtidâ kırk Hâs odalı bî‘at etdiler, beyt:

Ey mürde dil(ler)in vuslat ile cân Selîmem
Dil hastelerin derdine dermân Selîmem

Aslâ cihâz-ı fakrı üzerinden çıkarmayup şeyhülislâm ve yedi vezîr ve cümle ulemâ ve sulehâ ve a‘yân-ı devlet ol üslûb üzre bî‘at edüp Yenibâğçe'de bî‘ate muntazır olanlar haberdâr olup gürûh gürûh bölük halkları gelüp bî‘at etdikde yeniçeri ocağına nevbet gelüp Eski odalılar gördüler kim odalarında ta‘âm yiyüp yemîn veren ışık pâdişâhdır. Akılları başlarından gidüp,

‘Yoldaşlar ahdinize vefâ eder misiz?’

‘Belî pâdişâhım, uğuruna durmuşuz. Hemân şimdi Üsküdar'a geçelim ve Edirnekapusu'ndan taşra çıkalım’ deyüp ahd-i emânı tecdîd edüp ertesi gün alay-ı azîm ile Ebâ Eyyûb-ı Ensârî'den kılıc kuşanup alay ile sarây-ı âlîye gelüp,

‘Yedi yıl seferim var’ deyü dellâllar nidâ edüp ertesi ol gün Vezîr-i a‘zam Pîrî Paşa bir otak Edirnekapusu hâricine bir otak-ı nühtâk Üsküdar'da kurar. Ve cemî‘i krallara nâmeler ile kapucubaşılar gidüp cümle küffâr-ı dalâlet Selîm'den havf edüp azîm elçiler ile hedâyâları gelüp tecdîd-i sulh etdiler. Bir nâme dahi fiâh İsmâ‘îl'e yazup,

‘Çulcu Bâyezîd Baba gitdi. Seni Isfahân'da üç kerre mât eden Topuzcu Baba Selîm geldi kim senden ol sille intikâmın almağa üstüne azîmet etmişim. Vaktine hâzır ol’ deyü şâha nâme varınca fiâh İsmâ‘îl eydir:

‘Hay meded! Bire geçen sene benimle şatranc oynayup beni mât eden Dervîş Selîm âl-i Osmân zâde Selîm imiş. Vây vâveylâ’ deyü kendüyi şâh pâre pâre eder."

İşte bu hakîr-i kesîrü't-taksîr[e] cümle ihtiyârlar huzûrunda koca Halimî Çelebi sergüzeşt-i Selîm Hân'ı bu yüzden nakl etdi. Ammâ sahîhdir, zîrâ akrânlarından Süleymân Hân huddâmları ve bizim pederimiz merhûm bile idi, bu ahvâle anlar vâkıf idi.

Sultân Selîm-i Evvel fiâh İsmâ‘îl ile Çıldıran'da ceng etdiklerin beyân eder edikcindir(?) ediliyo[r] [Y 45b]

Aslâ mu‘âraza etmeyüp sâmi‘înden oldular. Andan Selîm fiâh deryâ-misâl askerle fiâh-ı Îrân üzre sene 920 târîhinde 2 ve Çıldır sahrâsına varup iki asker birbirine girüp cenge âheng etdiklerinde meğer Zülkadiroğlu ile Sultân Gavrî Mısır askeriyle şâha imdâd etmişler. Cünd-i Acem asker-i İslâma cengde rahne verüp dip alaylarımıza kılıc girir, zîrâ Acem şemşîrbâz serbâzdır. Mukaddemâ bu mahalde tarafeynden top tüfeng atılmamağa ahd [ü] emân dahi olunmuşdu. Hemân Selîm Hân'ın hâtırına gelüp eydir:

"Biz şâh ile Isfahân'da şâhlık ber-taraf olup satranc oynayup mat etdiğimizde ahd[e] vefâ etmeyüp bize bir sille urdukda, biz de ‘fiâhım ahde vefâyı bir gün bozarız’ demiş idim. Ol adhi bozmak budur", deyü toplar atılmasına emr edüp Ayas Paşa yeniçeri ağası idi, toplara âteş edince cümle Kızılbaşı toplar herse edüp,

"Bire Kızılbaş münhezim oldu" deyince yedi sâ‘atde Îrân-zemîn askerinin vücûdu kalmayup fiâh İsmâ‘îl yedi atlı ile kaçarken bir avret fiâh İsmâ‘îl'i görüp eydir:

"Kurbânlar olayım Işık Selîm sana. Hele bizim şâhımızı eğerine sıçrarak kaçırdın a" der. fiâh karıya ihsân edüp kendin kendiye mu‘âf eder. Çıldır gazâsı meşhûrdur, tahrîre hâcet yokdur.

Ve fiâh İsmâ‘îl'in Tâclı Hânım nâm avreti ve iki yüzden mütecâviz mahbûbe cevârîleri cümle esîre olup mâl-ı Kârûn ile Âsitâne-i sa‘âdete geldi.

Andan {Selîm fiâh} ol sene Amasiyye'de kışlayup yine Acem mühimmâtın görürken Mar‘aş'dan Zülkadiroğlu Alâ’eddîn yetmiş seksen bin askeriyle Göksun yaylağına çıkarken Sultân Selîm (---) Paşa'yı üzerine ta‘yîn eyleyüp bir ceng-i azîm edüp Alâ’üddevle'yi evlâdlarıyla katl edüp yetmiş nefer ta‘allukâtıyla dest ber-kafâ Selîm Hân bunları ve içlerinde dedemiz Ahmed Beğ karındaşı Sâlimî Beğ'i bile kayd-bend ile Mısır'da Sultân Gavrî'ye gönderir. Gavrî, Alâ’üddevle'nin başın ve cümle evlâd [u] ta‘allukâtlarının başın görünce,

"Hay bir düşmana karşu durur bir çarhacımız var idi. Ve şimden gerü tedârik-i âl-i Osmân bizedir" deyü tedârikin görür. Mahpûs varanların cümlesin âzâd edüp bizim ammimizi dahi âzâd edüp Kudüs-i şerîfe gelüp tabl [u] alemden el çeküp Kudüs'de Tûr-ı Zeytâ'da seng-i mezârında târîhiyle kabrin bulup ta‘mîr [ü] termîm eyledim.

Beri Mısır tarafında Çerâkes-i nâkesin isyân [u] tuğyânları sebebiyle re‘âyâ ve berâyânın değil, belki filân ibn filânın ehl [ü] ıyâlleri vekâlelerde avân elinde kalup cümle halk asker aşkıyâsından dilgîr olup şehr-i Mısır'da sıhhat [u] selâmetde olan kibâr-ı evliyâullâhdan niçesi Ebussu‘ûd-ı Cârihî'ye ve Merzûk-ı Kifâfî'ye gelüp teşekkî ederler. Anlar dahi cümle ulemâ [Y 46a] ve sulehâ meşveret edüp,

"Mısırı Megâribe'ye versen lecûc ve tammâ‘ ve nâpâk kavimdir. Ve Hind'e versen mesâfe-i ba‘îdedir gelüp mutasarrıf olamaz. Acem'e versen mezhebinde şübhe var. Ekrâda versen devletlerinde devâm [u]

şânları yokdur. Gelin âl-i Osmân'a verelim. Hem mü'min ü muvahhidler, hem muhibb-i ulemâ ve sulehâ ve meşâyih, ve hem ehl-i şer' ve sâhibü's-seyfdirler. Her ne cânibe varsa mansûr u muzaffer oluyorlar. Gelin anlara verelim" deyü ittifâk edüp Fâtiha-i şerîf tilâvet edüp Ebussu'ûd-ı Cârihî ve Merzûk-ı Kifâfî,

"*Yâ Selîm ta'al, yâ Selîm ta'al*" deyü üç kerre nidâ ederler.

Sultân Selîm Amasiyye meştâsında vüzerâları ile cân sohbeti edüp otururlarmış. Tavâşî Sinân Paşa ve Yûnus Paşa,

"Pâdişâhım üç kerredir *'Yâ Selîm ta'al'* lafzın istimâ' etdim. Âyâ ne ola?" dediler. Sultân Selîm eyitdi:

"Âlem-i seyâhatde Mısır'a Halîmî ile vardığımızda Ebussu'ûd-ı Cârihî ve Merzûk-ı Kifâfî hazretleri keşf edüp *'Yâ Selîm ruh iclis alâ tahtı ebûk'* dediler ve 'Biz seni Mısır'a çağırdığımız zamân gel' dediler idi. Hâlâ ol istimâ' etdiğ[in]iz sadâlar anların kelâm-ı dürerbârlarıdır. Tîz Mısır tedârikin görün" buyurdular.

Selîm-i Evvel karındaşların ve karındaşları evlâdların şehîd etdüğidir

Bunlar Mısır tedârikinde iken feryâdcılar gelüp "Pâdişâhım bir tarafda karındaşın Sultân Korkud, bir tarafda karındaşın Sultân Ahmed âsî olup vilâyet elden gitdi. Sen Mısır'a kande gidersin?" dediklerinde Selîm fiâh atf-ı ınânı Sultân Ahmed üzre edüp Bursa Yenişehri yanında ceng-i azîm olup fiehzâde Ahmed cengde atdan tekerlenüp dest ber-kafâ Selîm fiâh huzûruna getürüp aslâ amân vermeyüp otakda ma'nûkan şehîd edüp Bursa'da Koca Murâd-ı Sânî yanında defn etdiler.

Ve ol ma'rekede fiehzâde Ahmed'in bir oğlu fiehzâde Murâd Erdebîl'e fiâh İsmâ'îl'in yanına firâr edüp üçüncü senede merhûm olup kabri Erdebîl'dedir. Ve yine fiehzâde Ahmed'in mihter oğlu Alâ'üddîn ve bihter oğlu fiehzâde (---) Selîm fiâh'a ilticâ edüp ma'sûmlardır, deyü afv olunup İslâmbol'da mat'ûnen merhûm olup (---) (---) defn etdiler.

Ve Selîm fiâh'ın bürâderi fiehzâde fiehinşâh'ın oğlu Mehemmed Hân ve biri dahi fiehzâde Mahmûd ve büyük oğulları fiehzâde Mûsâ ve fiehzâde Emîr ve fiehzâde Orhan ve biri dahi Sultân Alîşâh oğlu Osmân'dır, bunların cümlesin Selîm bürâderi fiehzâde Ahmed Hân üzre sefere giderken cümlesin birer takrîb ile ele getürüp cümlesin şehîd edüp Bursa'da Orhan Gâzî cenbinde âsûde kıldılır. Zîrâ bu şehzâdeler Sultân Bâyezîd-i **[Y 46b]** Velî asrında tavâ'if-i mülûka dönüp gûn-â-gûn evzâ' [u] etvâr-ı garîbeler edüp birbirleriyle ceng-i azîmler edüp re'âyâ vü berâyâ pârekende ve perîşân-hâl olup cümle ibâdullâh öte tarafa Acem'e tâbi' oldular.

Andan Selîm fiâh atf-ı ınânı Sultân Korkud üzre çevirüp Korkud dahi korkusundan Etrâk-ı haşerâtdan niçe bin aşkıyâyı başına cem' eyleyüp âhir anlar dahi münhezim olup fiehzâde Korkud kethudâsı Piyâle ile Teke sancağından **[P 174b]** birer atları **[Q 176b]** ile bir gâra girüp birkaç gün zelîl ü ac u muhtâc olurlar. Âhir bir Etrâke atın birin verüp;

"Var bu atı satup bize ekmek ve arpa getür" derler. Türk atı alup gârdan taşra bir mesâfe gidince hâkimü'l-vakt,

"Sende nişler bu at?" deyü Türke ibrâm edince,

"Vallâhî şu dağda iki ağa verdi" deyü gârı gösterir. Ol ân Korkud'u ve Piyâle Kethudâ'yı kayd [u] bend ile huzûr-ı Selîm'e getürüp amân vermeyüp şehîd eder. Anı dahi Bursa'ya na'şın götürüp Orhan kubbesinde defn olundu.

Ba'dehu devlet kendüye münhasır olup müstakil pâdişâh olup oğlu fiehzâde Süleymân Hân'ı Kefe'den Edirne'ye getürüp hükm [ü] hükûmâta karışup vukûf tahsîl eylesin, deyü Edirne'de hâkim eyleyüp cemî'i umûru ana tevfîz eyledi. Zîrâ Süleymân Hân gâyet reşîd ü necîb idi. Ve bir kibâr-ı evliyâullâh,

"Selîm sana karındaşlarından fâ'ide yokdur. Yerine halîfe Süleymân-ı zamân olsa gerekdir" deyü tebşîr etmişdi.

Hakîkatü'l-hâl Selîm fiâh'ın Süleymân'dan gayrı bir evlâdı olmadı. Süleymân dahi babası Selîm fiâh gibi Tarabefzûn'da tevellüd etmişlerdi. Ve hâlâ vâlideleri Bozdepe'de Hünkâr câmi'inde medfûnlardır.

Ammâ fiehzâde Süleymân sene 900'de re's-i mi'ede vücûda geldiği sâhib-zuhûr olacakdır. Zîrâ Hazret-i Risâlet'den bir hadîs vardır, hadîs:

[1]«E†«‰‰A†l»YA†‰A–A†«‰«A..

hadîsine mazhar düşdüklerinden Selîm fiâh devlet [ü] nusret Süleymân'ındır, deyü cür'et edüp cümle bürâderlerin katl edüp Bursa'da Emîr Sultân'ı ziyârete gidüp,

"*Es-selâmü aleyküm yâ ehle'l-kubûr*" dediklerinde,

"*Ve aleykümü's-selâm yâ sâhibe's-seyf ve'l-kalem, udhulû Mısra inşâallâhu âminîn*" sadâsı kabir-i şerîfden râyegân istimâ' olunup cümle huzzâr-ı meclis mebhût [u] mütehayyir kalup hemân sâ'at Kemâl Paşazâde,

"Müjde pâdişâhım! Sana Mısır fethi tebşîr olundu."

{Selim-i Evvel Mısır'a giderken Merc-i Dâbık'da Sultân Gavrî ile ceng etdiğidir}

Sa'âdetle ol cânibe azîmet buyurun" dedükde Selîm fiâh,

"*Bismillâh niyyetü'l-gazâ-yı Mısır*" deyü Emîr Sultân âsitânesinde iki yerden gayret kılıcın kuşanup Kemâl Paşazâde,

"Bu niyyete el-Fâtiha" deyüp el yüze sürdüler.

---

1 Hadis: "Allah bu ümmete her yüzy›l›n bafl›nda dinini yenileyecek birisini gönderir."

Andan edâ-yı ziyâret edüp Selîm fiâh [Y 47a] serâperde-i Selîm'ine gelüp cemî'i ulemâ-yı Rûm'u ve mezâhib-i erba'a müftîlerin cem' edüp izn-i şer' ile Mısır üzre sefer etmeğe fetvâ taleb etdi.

Hemân Tavâşî Sinân Paşa vezîr-i a'zam idi. Mukaddemâ Mısır'dan gelmiş kırk kıt'a fetvâ-yı şerîfeleri meydân-ı mahabbete çıkarup cümle ulemâ-yı Rûm cemî'i fetvâları kırâ'at edüp mefhûmu ma'lûm-ı şerîfleri oldukda eyitdiler:

"Anların katline Mısır ulemâsı ve eyle kibâr-ı evliyâullâhlar böyle fetvâlar verince bizler dahi evlâ bi't-tarîk vereceğimiz fetvâlar bunlardır", buyurdular. Mazmûn-ı fetvâlar budur kim;

"Bir pâdişâh İslâm pâdişâhından olup Mekke ve Medîne ve Hâdimü'l-Haremeyn iddi'âsında olup Kızılbaş-ı bed-ma'âş ki sebb-i Çâryâr-ı Güzîn edenlerden ola, anın üstüne gayrı İslâm pâdişâhı sebb-i Çâryâr'ı men' etmek içün Kızılbaş üzre sefer ederken ol mahalde Mekke ve Medîne pâdişâhından Kızılbaş'a imdâd gelüp sebb-i la'neti men' edem, diyen pâdişâha kılıc çekseler, el-cevâb ne lâzım olur, beyân buyurula.

El-cevâb: Eyle imâmın imâmeti câyiz değildir. Hal'i farz-ı ayndır. Revâfız mezhebine girmiş. Eli, vilâyeti gâret olunup anlara taba'iyyet edenlerin demi hederdir, katl olunup esîr olunmaz. Nisvânları harâmdır, cevârî olunmaz. Üzerine sefer eyleyüp milkin âhara tevcîh eylemek gerek, el-cevâb" deyü fetvâ-yı sened-i Resûlullâh'ı Selîm fiâh eline alup derhâl on iki nefer kimesneleri Mısır'da Sultân Gavrî'ye elçi gönderirler. Hemân bu elçileri Gavrî dîvânhânesine getürüp nâme-i Selîm Hân'ı ve fetvâ-yı Resûlullâh'ı Sultân Gavrî kırâ'at edüp eydir:

"Mukaddemâ Selîm bizim Zülkadiroğlu Alâ'üddevley'i yetmiş nefer evlâdıyla katl edüp bu kadar pâybeste âdemleri ile huzûruma gönderdi. fiimdi sizleri dahi anların kanına bedel fedâ edüp elçilik bahânesiyle bana gönderdi" deyü on nefer elçileri katl edüp ikisin âzâd edüp ellerine ahidnâmeler verdi kim;

"Biz anı sağ iken Mısır hâkine komam. Vaktine hâzır olsun. Haleb altında kendü ile Merc-i Dâbık sahrâsında görüşelim. Er ise meydânıma gelsin" deyü nâmeleri geldikde Sultân Selîm âteş-i mahz olup cümle ulemâ eyitdiler:

"Cemî'i eyyâmda kefere elçisine bile katl yoğiken İslâm tarafından varan resûlleri katl ede. Gavrî'nin katli helâldir. Kalk hünkârım, şimdengerü cürüm anların tarafına düşdü, elem çekme" deyüp Selîm cemî'i umûrun İslâmbol'da Kara Pîrî Paşa'ya tevfîz edüp Rûm serdârlığın fiehzâde Süleymân'a fermân edüp kendüler Bursa'dan kat'-ı menâzil ve tayy-ı merâhil ederek Konya'da Hazret-i Sultânü'l-ulemâ [Y 47b] ve Hazret-i Mevlânâ âsitânesine yüzün sürüp ruhâniyyetlerinden istimdâd taleb edüp andan Ramazânoğlu yaylasın aşup Adana'da devlet-i Ramazâniyye'de gelüp meks edüp mukaddemâ âlem-i seyâhatde Mısır'dan Ebussu'ûd-ı Cârihî mektûbıyla Ramazânoğlu Halîl Beğ'de meks edüp,

"Mısır benim olursa, senin devletin ibkâ edeyim" demişdi.

Bu kerre yine deryâ-misâl askerle gelüp âl-i Ramazân'ın cemî'i evkâfların ve milkiyyet üzre mutasarrıf olduğu eyâletlerin ihsân eylediğinden mâ'adâ iki tuğ ile Tarsûs sancağın ihsân edüp Ramazânoğlu'nu Mısır üzre çarhacı edüp yigirmi bin güzîde asker ile bir konak mukaddem talî'a-i asker oldu.

Bu mahalde Tarsûs'a Âsitâne tarafından üç yüz pâre kadırga ve iki yüz pâre şayka ve karamürsel ve galyon asker-i deryâ-misâl ve bu kadar cebehâne ve mühimmât [u] levâzımât ile geldi, deyü Selîm fiâh'a haber gelüp sürûr [u] şâdumânından Selîm Hân tâze cân bulup Âsitâne-i sa'âdet kâ'immakâmı olan Pîrî Paşa'ya hayır du'âlar edüp Bâb-ı Mu'allâ kapucubaşılarından birin Kapudan Pılak Mustafâ Paşa'ya haber gönderüp;

"Bu deryâ kenârınca yanımızdan ayrılmayasınız" deyü haber varınca Kapudan Paşa Tarsûs'dan kalkup İskenderun limanına varup lenger endaht oldu.

Beri tarafda Selîm Hân Adana'dan seksen bin güzîde asker ile kalkup Mısır hudûduna dâhil oldu. Zîrâ ol asırda hadd-i Mısır Adana idi. Andan Kilis kurbunda Merc-i Dâbık sahrâsı nâm mahalde meks etdükde bir pîr dervîş gelüp eyitdi:

"Yâ Selîm! Eğer mansûr [u] muzaffer olmak dilersen, bu Merc-i Dâbık sahrâsında Cenâb-ı Bârî'nin emriyle Hazret-i Dâvûd Câlût ile ceng edüp Câlût münhezim olduğu mahalde Hazret-i Dâvûd makâmı vardır. Gavrî gelmezden evvel sen ol makâma arka ver, tâ ki sun'-ı Hudâ'yı göresin. Zîrâ ol mahalle Cenâb-ı Allâh'ın nazarı ta'alluk etmişdir kim habîbine Allâh bu âyetini nâzil etdi:

[1] Ł†, ‰†œ«Łœ†A«%

nâzil olmuşdur. Hemân, yâ Selîm, ol mahalle varup sedd-i İskender ol" deyüp dervîş gâyib oldu.

Hemân Selîm Hân andan kalkup Merc-i Dâbık'da makâm-ı Dâvûd'da tınâb tınâba meks edüp cânib-i erba'aya karavullar koyup âsude-hâl yatdılar.

İnhizâm-ı evvel-i Sultân Gavrî be-dest-i Selîm fiâh-ı Evvel

Ertesi ale's-sabâh Sultân Gavrî yer götürmez askerle gelüp mukâbele-i âl-i Osmân'da meks eyleyüp yedi koldan çarhalar ve karavullar tertîb eyledi. Askerinin kesreti şundan mülâhaza oluna kim yigirmi [P 175a] bin eli nobutlu sakkâ ve yigirmi bin mehterân-ı hayme ve yigirmi bin sâyis ve yigirmi [Y 48a] bin eli nobutlu kavvâs fellâhîni var idi.

---

1 *Kur'ân,* Bakara, 251; "Davud'da Calud'ı öldürdü. Allah Davud'a padiflahlık, hikmet ve peygamberlik verdi"

Hemân on iki bin alaca ahrec atlı nâmdâr ve yarar cündîsi ve kırk bin gayrı yeke süvârı ve seksen bin ağavât [u] mîrimîrânı ve mîr-i Çerâkize'si var idi.

Netîce bi-kavli *Tevârîh-i fiehâbî* sâ'ir haşerâtından gayrı iki kerre yüz bin kılıca gelür müsellah asker ile Selîm fiâh'ı Merc-i Dâbık'da karşuladı, ammâ âl-i Osmân cümle seksen yedi bin idi. Beyt:

Seher çün germ olup bâzârı Mihrin
Asar altun terâzûsun sipihrin [Q 177a]

Anıniçün Zühre germ etmişdi bâzâr
Ki nakd-i ömre kızgın Müşterî-vâr

Meğer mîzâne çekmiş Yûsuf'u mâh
Ki genc açmış Züleyhâ-yı sehergâh

Seherden doğdu çün nûr-ı ilâhî
Zümürrüd kubbenin zerrîn külâhı

Süvâr oldu kamu sâhib-kırânlar
Peleng-i bebre bindi pehlivânlar

Alaylar ârâste ve kemîngâhlar pîrâste oldukdan [sonra] tarafeynden asker-i bî-pâyân birbirlerine girüp yedi sâ'at-i nücûmî ceng-i sultânî oldu kim ol sahrâda Hazret-i Dâvûd ile Câlût cengi eyle olmamışdır.

Ne dırâz edelim. Âhir nesîm-i nusret Selîm Hân tarafına esüp cümle asker-i Gavrî dendân-ı tîğden geçüp bakıyyetü's-seyfleri Gavrî ile bile *aynek yâ Mısır* deyüp firâr etdiler.

Ba'zı müverrih Gavrî bu cengde katl oldu, derler, ammâ sahîh değildir. Mısır'a varup yine asker cem' etdüği muhakkakdır.

Andan Selîm fiâh yigirmi gün Merc-i Dâbık sahrâsında meks edüp eyle mâl-ı ganâyime müstağrak oldular kim bir şütürbân ve bir harbende ücret ile hizmetkâr iken kendiler birer ikişer katâr deve yükü mâl-ı Kârûn'a mâlik olup ol gün bay oldular. Ve cümle Gavrî askeri,

"Sabâh ceng-i sultânîdir" deyü cümle erzâkların zemîne defn edüp cümlesi cengde gâyib olunca azamet-i Hudâ âl-i Osmân askeri zemînden bu mâlı çıkarup cümle gedâlar ihtiyâcdan berî oldular.

Andan Selîm fiâh Azez kal'asına gelüp meks eyledi. Ve asker-i İslâm,

"Çerkez askerinde mâl-ı Kârûn var imiş" diyerek Gavrî askerin dağ u taşdan kova kova bulup katl edüp mâlın alırlardı.

Bu hâl ile Gavrî'nin mukaddemâ fiâm vezîri Senyal ve Kertbay ve Kodabay ve hâlâ zuhâl(?) ve fiâm vezîri Cânbezdi cânından bezüp firâr etdiler. Ve Gazâlî hâmûn gazâllerine karışdı.

Ve Haleb hâkimi Hayre Bay mukaddemâ Haleb'den firâr edüp kendü ayağıyla rikâb-ı hümâyûna yüz sürüp cân [u] dilden bende-i Selîm Hân olmuşdu. Selîm Hân dahi yemîn billâh edüp istikâmet ile hizmet idüp,

"Hayre delâlet et, Allâh ile ahdim olsun, Mısır'ı feth edersem seni mustakil Mısır hâkimi edeyim ve murâd [u] maksûdun kadar sana asker vereyim, hemân iş gör, göreyim seni" deyü çok [Y 48b] istimâletler verüp haddinden ziyâde ihsân [u] in'âmlar görüp Rûmeli'nde Hayre Bay'a Köstendil sancağı ihsân olunup Mısır gazâsına gelirken Halebü'ş-şehbâ altına meks oldukda Hayre Beğ hakkâ ki hizmetler edüp anın re'yiyle cümle Haleb ulemâsı ve sulehâsı ve e'imme ve hutabâsı ve meşâyih ve cümle askerîsi Haleb'in miftâhların Selîm fiâh'ın huzûruna getürüp cümlesi ihsân-ı pâdişâhî ile şerefyâb olup sene 921 târîhinde Haleb amân ile feth olunup eyâleti Karaca Paşa'ya ve mevleviyyeti Çömlekcizâde Kemâl Çelebi'ye sadaka olunup Selîm fiâh deryâ-misâl mansûr u muzaffer olmuş askerle Haleb'de Hünkâr sarâyında meks edüp Ulu câmi'de Hazret-i Zekeriyyâ'yı ve sâ'ir âyân [u] kibâr-ı evliyâullâhları ziyâret edüp ruhâniyyetlerinden istimdâd taleb edüp,

Cânib-i erba'ada olan vilâyetlere istimâlet hatları gidüp kal'aların miftâhları ile gelüp mutî' [u] münkâd olan ahâlî-i vilâyeti beyân eder

Evvelâ Mar'aş ve Ayntâb ve Rîha ve Ma'arra ve Rûha ve Birecik ve Harrân ve Kilis ve Azez ve Haleb ve Hamâ ve Hıms ve Mıdık ve fiecer ve Ayntâkıyye ve Lâtıkıyye ve Cebeliyye ve Markab ve Hüsün ve Tarabulus ve Berût ve Sayda ve Akka ve Sıfet ve Remle ve Zübdâniyye ve Ba'lebekke ve fıkıf ve Taberistân ve Filistîn ve Leccûn ve Aclûn ve Nâbulus ve Kudüs ve İzzetü'l-Hâşim, bu makûle yüz kırk pâre kılâ'-i metîneler amân ile feth olup ahâlîleri mutî' [u] münkâd oldular.

Ve çöl Urbânından âl-i Benî Selâme ve âl-i Reşîd ve âl-i Vahîdât ve âl-i Benî Umûrî ve âl-i Benî Zühd ve âl-i Benî Ribâh ve âl-i Benî Turâbî ve âl-i Benî Sâlim, ve'l-hâsıl yetmiş kabâ'il-i Urbân ve cemî'i Dürzî ve Teymânî ve Yezîdî ve Mervânî ve Hûbârî ve Ma'rûfî ve Aklı ve Kızıllı ve fiehâbî ve fiehbâzî ve Nusayrî ve Tâtekî, ve'l-hâsıl Sayda Berût dağlarında milel-i dâllenin cümlesi kılâ'ların fethi teshîr olduğun istimâ' edicek ale'l-umûm Selîm fiâh'ın pây-i semend-i adâletine yüzler sürüp rehîn oldular, [1] «‰«†AŁ†« Ł†‹ âyetin tilâvet etmeğe agâze etdiler.

Andan Selîm fiâh Haleb'den kalkup **Hantıman**'a. Andan **kal'a-i Ma'arra**'ya, mîrlivâlığın Atâ Beğ'e atâ etdi.

Andan **kal'a-i Hama** *hamâhümallâhu teâlâ* ahâlîsi istikbâle çıkup Selîm Hân'ın pây-i semendine pâyendâzlar edüp kal'ayı teslîm eyleyüp mîrlivâ Turhan Beğ oldu.

---

1 *Kur'ân,* efl-fiu'arâ, 89; "Ancak Allah'a kalb-i selîm (temiz bir kalp) ile gelenler (o günde fayda bulur)."

Andan **kal'a-i Hıms**, cümle halkı pâyendâz ile istikbâle çıkup mîrlivâlığı İhtimânzâde'ye ihsân olundu.

fiâm-ı Tarabulus Güzelce Kâsım Paşa'ya verilüp donanma-yı hümâyûn Tarabulus'a gelmek fermân olundu.

Andan Selîm fiâh azametle fiâm üzre gidüp fiâm'a karîb vardıkda Hayre Beğ'in hayırhâhlığı **[Y 49a]** sebebiyle Gavrî'nin fiâm vezîri olan Cânbezdi cümle ehl-i fiâm ile Selîm fiâhın pây-ı semendine yüzler sürüp cerâyiminden afv olunup yine Cânberdi'ye eyâlet-i fiâm ihsân olunup mevleviyyet monlâ (---) Efendiye sadaka olunup Selîm fiâh bir alay-ı azîm ile fiâm'a dâhil olup cemî'i râhlarına dîbâ ve şîb ü zerbâf pâyendâz edüp sene 921 târîhinde,

Feth-i kal'a-i fiâm

Bunda dellâllar nidâ edüp meştâ fermân olundu. Ve fiâm'a iç kal'a binâ olunmak fermân olunup kaçan Selîm fiâh şehzâde iken Tarabefzûn'da tâc u taht ve raht u bahtın terk edüp seyâhate müteveccih olduğu mahalde Tarabefzûn kâyimmakâm[ı] nasb eyledüği Sarı Arslan nâm mirlivâya kal'a-i fiâm'ı metânet üzre binâ etmeği ana fermân edüp Selîm fiâh Mısır fethinden sonra fiâm'a gelüp kal'a-i fiâm'ı tamâm bulunca bânîsinin ismiyle fiâm kal'asına Sarı Arslan dedi. Hâlâ fiâm'ın iç kal'ası Selîm-i Evvel'indir kim Sarı Arslan derler, ammâ taşra kal'ası Mu'âviye ibn Ebî Sufyân'ındır ki âl-i Ümeyye binâsıdır.

Ve Mısır'dan fiâm'a kanadı nâmeli güvercinler gelüp Cânberdi'ye vâsıl olup Cânberdi dahi kâğıdları Selîm fiâh huzûruna güvercinler ile götürüp kanatlarından kâğıdları çıkarup kırâat olundukda eyle tahrîr etmiş kim Sultân Gavrî askeriyle Merc-i Dâbık'da münhezim olup firâr edenlerin cümle heccânları ve atları Katıyye ve Ümmü'l-Hasan çölünde ac susuz helâk olup halâs olanı Urbân-ı uryân kırmış. Ancak Gavrî altmış âdemle Mısır'a yetmiş. Hâlâ Tumanbay'ı serdâr edüp asker yazmadadır, deyü mektûbu sabâh yazup Mısır'dan fiâm'a vakt-i asrda gelüp Selîm Hân ta'accüb eder. Hakîkatü'l-hâl Mısır benderlerinde hâlâ kebûter ile benderden bendere kâğıd uçururlar.

Ba'dehu Selîm Hân asker tedârikinde olup günden güne elzem-ı levâzımâtlar gördü.

{Der beyân-ı kabr-i Muhyiddîn ibnü'l-Arabî (---) (---)}

Hikmet-i Hudâ bir gün Selîm Hân meştâ-yı fiâm'da Kemâl Paşazâde ile kitâb tetebbu' ederken Muhyiddîn el-Arabî'nin bir risâlesinde *izâ câe's-sîn dahale'ş-şîn azhar bi-merkadi'l-mîm*[1] lafz-ı dürerbârların görüp *sîn*'den murâd Selîm'dir, *dahale'ş-şîn*'den murâd Selîm fiâm'a dâhil ola, *azhar bi-merkadi'l-mîm*'den murâd Muhyiddîn'in **[P 175b]** kabri zâhir ola, deyü istihrâc edüp Selîm Hân bu rumûz-ı cifre meğer münkir imiş. Hemân sâ'at,

"Efendi, Muhyiddîn['i] ziyâret edüp kabrin dahi zâhir ü ayân beyân edelim" deyü ahâlî-i fiâm'ın müsin âdemlerinden su'âl etdiler. Aslâ bir ferd-i âferîde haber vermeğe kâdir olmadılar. Kimi dedi: Bu rumûzâtından ma'lûm olur kim fiâm etrâflarındandır, ammâ kabir nâ-ma'lûm olduğundan *azhar bi-merkadi'l-mîm* buyurdukları oldur, deyü Selîm Hân hayli **[Y 49b]** müte'ellim olup ol gece menâmında görür kim Hazret-i Muhyiddîn gelüp,

"Yâ Selîm, senin fiâm'a gelmene muntazır idim, safâ geldin. Mısır gazân müyesser oldu, sana tebşîr etdim. Sabâh ıstablından bir siyâh **[Q 177b]** ata süvâr olup ol at seni bana getürüp bulur. Beni hâk-i mezelletden kaldırup bu Sâlihiyye'de bana bir türbe ve âsitâne ve bir câmi' ve imâret ve medrese ve mekteb-i sıbyân ve hammâm ve mahkeme ve hâkim-hâne ve esvâk-ı muhtasaralar ve çeşme ve arklar ile sular getürüp benim Sâlihiyye'mi amâr eyle ve yürü işin Allâh râst edüp Mısır fethi müyesser oldu", deyü Selîm Hân bu vâkı'ayı görüp hâbdan bîdâr olup,

"Tîz bir siyâh at eğerlen" der.

"Siyâh at yokdur" derler.

"Elbetde bulun" deyü ibrâm [u] ilhâh eder.

Bilâhare bir siyâh çakal uyuz sakkâ bârgiri var imiş, cümle huddâmlar başına üşüp buna bir tîmâr ederler kim bârgirin aklı başına gelüp eğerlerler.

Selîm Hân süvâr olup licâmın eğerhânesine bırağup at süheyl urarak cünbüş-i merdâne edüp haykırarak Sâlihiyye'ye varup bir mezbelistân kömlüğü üzre çıkup at eşinmeğe başlar. Ol mertebe eşinir kim Selîm Hân üstünde tâkat getüremeyüp bi'z-zarûrî nüzûl eder. Tâ ki ol at eşine eşine bir çâr-gûşe seng-i azîm zâhir olup at dahi eşinmeden fârig olup gûyâ edâ-yı hizmet etmiş gibi Selîm Hân'ın yanına gelüp epsem durup lisân-ı hâl ile,

"İşte kabr-i Muhyiddîn'dir" der. Ol ân Selîm Hân taşa nazar edüp görseler kim bir celî hatt-ı Kûfî ile,

Hâzâ kabru Muhyiddîn

tahrîr olunmuş. Meğer zamân-ı kadîmde münkirînler şeyhin ba'zı te'lîfât-ı tasavvufâtlarının mezâyâsına vâsıl olmayup tekfîr edüp kabr-i şerîfi üzre mezbele-i hâk-i mezellet yığup kabr-i şerîfi nâ-ma'lûm olmuşdu.

Derhâl Selîm fiâh fiâm'ın ne kadar mühendis mi'mâr u bennâları ve ırgatları var ise cem' etdirüp bizzât kendüleri dâmen-i şerîfleri ile hizmet-i şeyhde bulunmak içün mezbele taşıyınca cümle asker-i islâm dahi taşıyup tarfetü'l-ayn içre tathîr edüp bâlâda tahrîr olunduğu üzre cümle rusâs ile pûşîde hân ve câmi' ve imâret ve medrese ve mekteb ve türbe ve mahkeme ve dârü'z-ziyâfe ve dârü'ş-şifâ inşâ etmişdir kim ale't-tafsîl fiâm evsâfında tahrîr olunmuşdur.

---

[1] "Sin [Selim]", "fl›n [fiam]"a girdi€inde mezar›m belli olur.

Ba‘dehu Selîm Hân fiâm kışlasında selîkası ilm-i cifre düşüp erbâb-ı ma‘rifetden ba‘zı kimesnelerle üns [ü] ülfet edüp cân sohbeti ederek bir gün Selîm Hân erbâb-ı zû-fünûn kimesneler ile *Cifr-i Câmi*‘‘i tetebbu‘ ederken fieyh Nâsır-ı Tarsûsî hazretlerinden su’âl edüp derler kim,

"Âyâ efendi! fiu biz fâtih-i Mısır olabilir miyiz ki, yohsa gayret-i akrân ile olur muyuz ki?" deyince Nâsır-ı Tarsûsî **[Y 50a]** hazretleri eydir:

"Müjde sana beğim! Senin hakkında Hazret-i Risâlet huzûrunda âl-i Osmâniyân'dan Selîm Mısır'a mâlik ola" deyü şehâdet edüp,

Kâle Hazret-i Alî kerremallâhu vecheh lâ büdde min Selîmi âli Osmânin yemlikü'r-Rûma ve'l-Aceme sümme yemlikü Cezîrete'l-Arab

deyü buyurmuşlardır.

Lafz-ı dürerbârlarından murâd Cezîretü'l-Arab'dan murâd Mısır cezîresidir ki cezîre ıtlâk olunur. Zîrâ Kabâbıta meliklerinden Tavtîs Nîl nehrin Süveys deryâsına akıdup Mısır cezîrede kalmışdır. Anıniçün Mısır'a cezîre ıtlâk olunur. İnşâallâh pâdişâhım Hazret-i Alî'nin bu kelâm-ı dürerbârları ile cezîre-i Mısır fâtih olup hâdimü'l-haremeyn olursuz. Zîrâ âl-i Osmân'da sizden evvel kimesne hâdimü'l-haremeyn olmamışdır" deyü Nâsır-ı Tarsûsî Mısır fethin tebşîr etdi. Ve bir âlim dahi;

"Yâ Selîm! Senin içün Cenâb-ı Rabbü'l-İzzet Kur’ân-ı azîmde fâtih-i Mısır olacağın âşikâre eylemişdir kim bunu dahi Hazret-i Alî istihrâc eyleyüp İmâm Hüseyn'e, İmâm Hüseyin Zeynelâbidîn'e andan Serîr-i Sakatî ve andan Cüneyd'e teblîğ eylediler kim Kur’ân-ı azîmin ve Furkân-ı mecîdin her hurûfu devr-i kıyâmete dek gelüp geleceğe işâret rumûz [u] künûzdur kim [1] †AE†‰cdir, ammâ ehl olan bu kadarca ifşâ etmeğe me’zûnlardır, ziyâdeye ruhsat yokdur. Ol âyet-i şerîf budur:

†††»”A†«‰%

[2] Ξ‰,œ†„ »Ê«†·È†«‰“»Ë—†,
Ÿ»«œÈ†«٩

Lafz-ı E‰ yüz kırkdır, ism-i "*Selîm*" dahi yüz kırkdır ve Selîm olduğuna işâretdir. Ve lafz-ı ¯„¯ tokuz yüz yigirmidir, AE†»Yœ dir ya‘nî zikirden sonra ya‘nî tokuz yüzden sonra siz Mısır fâtih olasız. «E†«‰«– ya‘nî lafz-ı «— mu‘arref bi-lâmsız zikr olundukda arz-ı Mısır'a işâret olunur. Nitekim elif lâmsız olsa, mutlakâ arz irâde kılınur ya‘nî ki kâ‘ide-i cifriyyede bu ma‘nâ mukarrer olur. Y»«œE†«٩ ya‘nî sizi sâlih kullarından add edüp vâris-i Mısır ola, buyurmuşlardır. Bu müjde sana besdir. Yürü Mısır senindir. Allâh mu‘în [ü] zahîrin ola", deyü du‘â ederler. Selîm fiâh tekrâr edüp eydir:

"Yâ şeyh! Müddet-i saltanatımız ne ola?" dedikde "*Cidden*'den gayrı bilmem.

[3] ‰«†IY‰A†

deyü def‘-i meclis edüp Fâtiha deyüp el yüze sürer. Meğer lafz-ı *cidden* sekizdir. Mısır'ı feth edüp İslâmbol'a varup sekiz sene saltanatı olup vefât eder. İşte ilm-i rumûz-ı cifriyye böyle nihânî bir ilimdir.

Andan bu haberlerin sıhhatin Koca Selîm Hân fiâm-ı şerîfe zemistânın şiddetin geçirüp âb-ı rahmetler cereyân etmeğe başlayup fiâm'dan *tevekkülen alallâh* deyüp koca bî-dermân asker[i] fiâm'da Cânberdi ve Güzelce Kâsım Paşa yanında alıkoyup kat‘-ı menzil ve tayy-ı merâhil ederek asker-i İslâm Gazze'ye **[Y 50b]** gitdiler.

Selîm Hân Cinîn'den ve Nâbulus'dan Kudüs'e varup enbiyâyı ziyâret edüp ruhâniyyetlerinden istimdâd taleb edüp andan yine ılgar ile Halîlü'r-rahmân'a gelüp cümle enbiyâyı ziyâret edüp yine ılgar ile İzzetü'l-Haşîm'e asker-i İslâm (...) (...) sene 922 târîhinde,

Feth-i kal‘a-i İzzetü'l-Haşîm

Bâ-sulh, anda yedi gün istirâhat edüp savlet-i şehriyârîden cümle Urbân şeyhleri gelüp pây-i semend-i Selîm Hân'a yüzün sürerler.

Evvelâ Benî Zühd ve âl-i Umûr ve âl-i Reşîd ve âl-i Ribâh ve âl-i Ma‘ân ve âl-i fiehâb ve âl-i Turâbî ve âl-i Harfûş ve âl-i Haneş ve âl-i Sa‘îd ve Benî İbrâhîm ve Benî Sevâlim ve Benî Atâ ve Benî Atıyye ve Benî Amrân ve Benî Havâlim ve Benî Havrân ve Benî Busrâ ve Benî Ca‘fer ve meşâyih-i Nâbulus ve meşâyih-i Sıfed ve meşâyih-i Akka ve meşâyih-i Remle ve meşâyih-i Filistîn ve meşâyih-i Gazze ve meşâyih-i Kudüs ve meşâyih-i Halîlü'r-rahmân ve meşâyih-i Kerek ve meşâyih-i Akabe ve meşâyih-i Sakar ve tevâbi‘i ile bi-esrihim yetmiş yedi meşâyih-i Urbân pây-bûs-ı şehriyârîyi bûs edüp herbiri iltifât [u] ihsân-ı Selîm fiâh ile behremend olup cümle aşâyir [ü] kabâ’illeri ile mutî‘ oldular. Ve cümlesi uğur-ı pâdişâhîde cân [u] baş ile hizmet etmeğe ta‘ahhüd edüp Katıyye ve Ümmü'l-Hasan çölün aşmağa dörd kerre yüz bin deve yükü su âl-i Osmân pâyine nisâr etmeğe âmâde oldular.

Andan Selîm fiâh Gazze'den cânib-i Mısır'ın çöl çölistânına **[P 176a]** kadem basdıkda *el-azametullâh*

---

1 *Kur’ân,* Kehf, 65, "(Kendisine) ilim ö€retti€imiz (kullar›m›zdan birini buldular)."

2 *Kur'ân,* Enbiyâ 105, "Andolsun Zikir'den sonra Zebûr'da da: Yeryüzüne iyi kullar›m miras› olacakt›r diye yazm›flt›k."

3 *Kur’ân,* Neml, 65; "Allah'tan baflka kimse gayb› bilmez"

bârân-ı rahmet eyle yağdı kim çölistânın susuzluğundan havf eden kavm seyl-i deryâdan mükedder-hâl olup rûy-i arz çemenzâr olup Hân Yûnus nâm mahalle geldikde Yûnus Paşayı anda Selîm Hân katl edüp mâlıyla Hân Yûnus kal‘asın binâ edüp âyende vü revende ubûriyçün asker konup andan kat‘-ı menâzil ederek Arîş'e geldi.

Bu mahalde vezîr-i a‘zam Hâdım Sinân Paşa ve Ramazânoğlu Halîl Beğ ve Çerkez Hayre Beğ ileri çarha gidüp Katıyye Ümmü'l-Hüsün çölün ubûr edüp Sâlihiyye nâm mahalle varup hûrmâ bâğları içre haşerât-ı Çerâkize nümâyân olup cümlesi dendân-ı tîğden geçdiler ve çöl Urbânından binden mütecâviz Çerâkize getirdiler. Cümle tu‘me-i şemşîr olup âlât-ı silâhların [Q 178a] getiren Urbâna verdiler.

Andan Kureyn nâm mahalle vardıkda ileri serdâr-ı şi‘ârdan diller gelüp huzûr-ı pâdişâhîde söyledüp,

"Bilbeys sahrâsında pâdişâhımız Sultân Gavrî sizi katlanır, gâfil olman" deyü haber verüp dilleri âzâd etdi.

{Def‘a-i sânîde Selîm ile Gavrî'nin cengi ve Gavrî'nin âkıbet-i kârın beyân eder beyânındadır}

Kureyn'den Bilbeys'e varılacak mahalde ol sahrâ-yı bî-pâyânda iki asker birbirine girüp top u tüfeng sadâsından iki asker birbirin görmeden [Y 51a] kalup emr-i Hudâ bir rîh-i latîf esüp gird-i siyâhı aradan hicâb perdesi gibi kaldırup gördüler kim sademât-ı top [u] tüfengden Gavrî askeri sokak sokak olup "*Mûtû bi-emrillâh*"[1] kabîlesinden olmuşlardır.

"Bire fursat ganîmetdir" deyü âl-i Osmân bunlara koyulup cân kurtulmamak sadedinde iken Tumanbay bir böğürden ac kurd koyuna sunar gibi sunup vakt-i zevâlden vakt-i gurûba dek bir ceng olmuşdur; tulû‘-ı Merîh'den berü tarafeynden böyle ceng olmamışdır. Tarafeynden tabl-ı âsâyişler çalınup âl-i Osmân ve âl-i Gavrî kollu kollarına konup herkes yarasın beresin sarup zireh söküklerin diküp âl-i Osmân'dan on yedi bin âdem ol gece defn ederler. Ammâ bu cengde âl-i Osmâna imdâd eden Hayre Beğ bir şecî‘âne ceng etmişdir kim hâlâ Mısır tevârîhlerinde mastûrdur. Andan bildiler kim Hayre Beğ âl-i Osmân'a kafâdârdır.

Ertesi ale's-sabâh ki oldu yine ceng tablına turralara darblar urulup kanı bu meydânda ecel câmın nûş eder, deyince azamet-i Hudâ Gavrî askeri hemân topdan âl-i Osmân üzre belâ-yı siyâh gibi hücûm edüp eyle geldiler kim kazâ-i mübremdir, gelir. Dal kılıç amân vermeyüp asker-i İslâm içine kılıç bâzârı girince Rûmeli askeri mehîb esbâblar ile bu Mısır askeri içine girüp kosdaniçse bâzârı edüp yeniçeriyân bir tarafdan tüfenglere âteş edüp murg-ı semender-vâr âteş-i Nemrûd içinde kalup toplar dahi üç yüz altmış şâhîler atılup zemîn [ü] âsumân bârûd-ı siyâh içre kalup gördüler kim Gavrî askeri yan vermişler.

"Bire hîledir" deyü âl-i Osmân karıncaya binüp vara vara gördüler kim karârları firâra mübeddel olup Bilbeys sahrâsı hûn-ı benî âdemden gayrı kırmızı şalvâr ile lâlezâr bir sahrâ-yı Hâsân olmuş. Tâ vakt-i gurûba dek guzât-ı âl-i Osmân Kassâb Cömerd köçeğine dönüp eli kan, kılıcı kan, sînesi uryân, dillerde hazret-i Kur’ân tilâvet ederek serâperde-i Selîm önüne varan kelle ve paça ile belegan mâ-belağ ihsân-ı pâdişâhî ile serfirâz olurlardı.

Ba‘dehu cümle guzât-ı müslimîn yerlü yerinde olup âsûde-hâl oldular. Selîm Hân

"Doğru Mısır'ı muhâsara edelim. Hemân bu yerden kalkalım" derken Hayre Beğ rızâ vermeyüp eydir:

"Pâdişâhım, şimdi anlar yorgun askerdir, iki kerre sıngın verdi, geldi geldi yamandır. Anların içinde elbette bir fitne kopar" deyü Selîm fiâh'ı Mısır üzre gitmeden men‘ edüp üç gün Bilbeys'de asker-i İslâm istirâhat eylediler.

Hikmet-i Hudâ ol gün cengde Gavrî sahrânın bir köşesinde kıbleye müteveccih bir seccâde üzre merhûm olmuş. Çerâkizenin biri başın kesüp,

"Osmânlı [Y 51b] başın almasın", deyü götürür, seccâde ile leşin Selîm fiâh'a getürdüler.

Hayre Beğ Çerâkizeleri görüp "Gavrî cesedidir", derler.

Ba‘zılar başı olmadığından nâ-ma‘lûm olup, "Ol değildir", derler. Ammâ on yedi yıl sonra Bilbeys'de bir mekteb hocası merhûm olacak mahalde,

"Ben Gavrî'yim", deyü vasıyyet edüp merhûm olup parmağında hâtemi ve kulağında kılıc yarasıyla Gavrî olduğu isbât olunur.

Hâsıl-ı kelâm bu Bilbeys cenginde Gavrî gâ’ib olup, başsız buğsuz asker içine Hayre Beğ dedüği gibi bir güft [ü] gû kopar.

Âhir oğlu Sultân Muhammed'i pâdişâ[h] ederler. Askerin bir sınıfı;

"İş görmemiş bir oğlan böyle kanıkmış Rûm askerine ne cevâb verse gerek? Biz Tumanbay'ı halîfe isteriz" deyüp mâbeyninde hakkâ ki Mısır içre bir ay kılıc bâzârı olup ganîmet olur.

Âhir Tumanbay cânibi gâlib olup Tumanbay-ı Düveydâr'ı halîfe edüp lakabına el-Melikü'l-eşref dediler. Ol gün cümle nâmdâr kimesnelerle salt gidüp Sultân Selîm ile Hânke kurbunda bir ceng-i azîm edüp yine münhezim olurlar, ammâ asker-i İslâmda dahi dermân komazlar. Ertesi yine Hânke'de sabâhdan vakt-i asra dek ceng-i azîm edüp;

"Birbirimizle top [u] tüfeng cengi etmeyelim. Âteşbâzlık kâfir san‘atıdır" deyü Selîm fiâh'a haber gönderirler. Zîrâ top u tüfengden âciz kalmışlardı. Kılıca kalsa, Mısırlı ile mukâbele olunmaz. Hakkâ ki

[1] "Allah›n emriyle ölün."

Acem gibi şemşîrbâz u mızrakbâz, fârisü'l-hayl canbâzlardır.

Hâsıl-ı kelâm Bilbeys'den Mısır dibine Sultân Selîm gelinceye dek on bir kerre mesâf cengi etdiler. Âhir bir dahi Reydâniyye vâdisinde Sebîl-i Allâm sahrâsında âl-i Osmân ile eyle ceng etdiler kim ceng-i Alî bile eyle olmamışdır. Âhir;

"Bu Osmânlı ile biz nice ceng edüp kırılırız. Hemân sancak dibinde Selîm'i katl edelim" deyü ahd [ü] emân edüp Sebîl-i Allâm'da ceng germ-â-germ iken biri Tumanbay biri Kertbay biri (---) Bay, üçü sancağ-ı İslâm dibine varup Tumanbay vezîr-i a'zam Hâdım Sinân Paşa'yı Sultân Selîm sanup bir nîze havâle edüp atdan yıkar. Zîrâ Sinân Paşa Selîm Hân gibi sakalsız çehre idi. Ve Selîm Hân her ne gûne ata binüp esbâb geyse Sinân Paşa dahi eyle geyerdi. Öbür Kertbay dahi bir vezîri pâdişâh sanup ol dahi anı atından yıkar. Hâsıl-ı merâm üçü birer vezîri yıkup Selîm yoluna üç vezîr gidüp vezîr-i a'zam (---) Paşa olup vakt-i gurûba dek savaş-ı azîm olup âl-i Osmân Âdiliyye'de meks edüp cümle Mısırlı Mısır'a girüp kapanırlar.

Ertesi ale's-sabâh yine köpek cengi ede ede **[Y 52a]** Mısırlıyı kal'aya dıkup Mısır'ı muhâsara edüp cemî'i Urbân beğleri Selîm Hân'a mutî' olup Mısır'a bir dâne hubûb getirmeyüp şehrin cânib-i erba'asın kat-ender-kat Urbân askeri Mısır'ı ihâta ederler.

Ol gün Habîroğlu ve Benî Seyfoğlu ve Avâroğlu ve Âyıdoğlu ve Hamâdeoğlu cümlesi Nîl'in karşu tarafındaki Urbân şeyhleri gelüp Selîm Hân'ın pây-i semendlerine yüzlerin sürüp ümniyyelerinden ziyâde tatyîb-i hâtır olunup herkes hil'at-ı fâhireleri ile kabâ'ili içine varup cümle askerlerin cem' edüp Nîl'in cânib-i garbîsine kuş uçurmayup muhâfaza etdiler.

Asker-i İslâm ibtidâ iç kal'ayı kuşadup on iki pâre top ile Güzelce Kâsım Paşa Cûşî dağından iç kal'ayı döğmeğe başladı. Rûmeli askeri Sultân Hasan **[Q 178b]** câmi'ine girüp Rûmeli meydânında metrise girdiler. Bâbu'l-vezîr derler, Vezîr-i a'zam (---) **[P 176b]** Paşa ol tarafdan metrise girdiler. (---) Paşa Nizâmiyye câmi'inden metrise girdiler. Ve aşağı şehri cümle eyâlet-i Anatolu ve Mar'aş ve Karaman ve Sivas ve Haleb ve Adana ve Diyârbekir ve Erzurûm ve Tarabefzûn bu zikr olunan eyâletler aşağı şehri muhâsara edüp şeb [u] rûz ceng [ü] cidâlde ve harb [u] kıtâlde tarafeynden Allâh Allâh ile neberd-i azîm olurdu.

Cümle kapukulu ve cümle sipâh ve zâ'im ve zu'amâ ve topcıyân ve cebeciyân yukaru iç kal'ayı döğerken hikmet-i Hudâ iç kal'a bevvâbları, anlara Elvâhoğulları derler, anlar Sultân Selîm'e haber edüp gerü Matbah kapusun açup Sultân Selîm iç ağaları ve kapukulu ve yedi kubbe vezîri ile iç kal'aya girirken bir a'mâ Arab kırk yıl kapu dibinde bekleyüp "*fiivey şivey Sultân Selîm*", der, yatırdı.

Hemân Sultân Selîm Hân kal'aya girirken Selîm'in atı dizginine yapışup "*fiivey şivey yâ Selîm*", deyüp rûh teslîm eder. Hisâb ederler, târîh olur. Hâlâ ol a'mâ Matbah kapusu dibinde medfûndur ve hâlâ evlâd-ı evlâda mîrîden ulûfeleri dâyimdir.

Andan Selîm Hân Kayıtbay dîvânhânesinin nerdübânı dibinde meks ederken kal'adan bir şâhî top güllesi tâ Selîm'in başı ucuna dokunup Selîm Hân andan kalkup hâlâ şâtırların odaları altı kârgîr mahfûz binâ olmağile anda meks edüp iç sarây kal'asın serâpâ beyâz vere bayrakları ile zeyn ederler. Aşağıdan şehir halkı görürler kim Mısır'ın iç kal'ası feth olmuş.

Hemân Mısır içinden cümle Mısırlı âl-i Osmân'ın sürûr [u] şâdumânda olan askerine koyulup bir ceng-i Alî dahi ederler. Meğer Gavrî'nin on iki bin siyâh Zengî Arabları Kara Meydânı'nda olurlardı, **[Y 52b]** anınıçün Karalar Meydânı derlerdi, Rûmeli askeri bu Kara Meydânı'na girüp cümle karaları kıra kıra cân komazlar, leşleri kara kara anda kalup Kara Meydânı derler.

Sene 922, feth-i kal'a-i Mısır bâ-ceng-i azîm

Târîh, güfte-i Kemâl Paşazâde:

Fethu memâliki'l-Arab *Sene 922*

Diğer târîh, güfte-i fieyh Nasrullâh:

Sultân Selîm şivey şivey *Sene 922*

Diğer târîh (---) (---) (---):

Fâtihu memâliki'l-Arab *Sene 923*

Gerçi yukaru iç kal'a feth olup cümle vüzerâ ve vükelâ vü a'yân-ı devlet-i dîvân herkes mertebelerince hil'at-ı fâhire ile mesrûr olup *el-kerîmü izâ ahide vefâh*[1] mazmûnunca koca Selîm fiâh cür'et edüp Mısır'ı vezâret ile Hayre Beğ'e ihsân edüp mev-leviyyetin Rûmeli kadıaskeri olan Kemâl Paşazâde Ahmed Efendi'ye sadaka olundu.

Ertesi gün cum'a olup cemi'i asker-i İslâm iç kal'ada Kalavân câmi'inde cum'a namâzının hutbesin Kemâl Paşazâde okuyup *Hâdimü'l-Haremeyni'ş-şerîfeyn es-Sultân Selîm Hân ibn Sultân Bâyezîd Hân* deyü hutbe okuyup Selîm Hân secde-i şükr etdi.

Ammâ aşağı kal'ada cümle Çerâkese-i nâkese Hayre Beğ'in Mısır vezîri olduğun işidüp cemî'i derbleri kapayup zahîreleri suları evleri içinde olup yetmiş gün asker-i İslâm ile kemâkân ceng ederlerdi. Damdan baca ve girdâb ve serdâblar ve cümle minârelerden şeb [u] rûz ceng-i azîm olurdu. Yine cümle Mısır halkı *İllâ yansuru's-Sultân Tumanbay*

[1] Kerem sahipleri sözünde dururlar.

deyüp aşağı şehirde yetmiş gün hutbe Tumanbay ismine okunurdu.

Bu hâl üzre Tumanbay ve Kertbay ve (---) Bay yetmiş seksen kerre aşağı şehre imdâd edüp savaş olurdu. Ve her hânedânların demir kapuların sedd edüp dam [u] bâmları üzre ve şâhnişînleri ve revzenlerinden tâ'ife-i nisvânlar guzât-ı müslimîn üzre taş ve top ve ıssı su ve kül ve necâset atarlardı. Âhir-i kâr Selîm Hân Mısır havâtînlerine ulûfe ta'yîn edüp aşağı şehir feth oldu. Hâlâ Mısır'da cevârî ulûfesi Selîm Hân'dan kaldı.

Ammâ âhirü'l-emr {Selîm} fiâh Tumanbay'ın izâlesin Hayre Beğ'e ilzâm edüp Hayre Beğ dahi Habîroğlu'na ihsân [u] in'âm va'de-i kerîmeler edüp ana ilzâm etdi. Habîroğlu Feyyûm cânibinde bir sarp kal'a-misâl yerde Tumanbay'ın haberin alup Selîm Hân'a haber eder. Anlar dahi Rûmeli beğlerbeğisi Mustafâ Paşa'yı gönderüp Habîroğlu ile mahall-i me'mûreye varmada. Ol mahalde Tumanbay hâb-âlûd olup Hazret-i Resûl'ü menâmında görür:

"Yâ Tumanbay! Irzın içün gayret edüp nâmûsu yerine getirdin. Var Selîm'e, seni bana göndersin ve Gâzî Selîm dahi yakında bana gelsin" der. Ya'nî [Y 53a] lafz-ı *Gâzî Selîm* 1463. Hakkâ ki Selîm Hân Mısır'dan İslâmbol'da varup 1463 günden sonra [1] «—UA●YE emrine fermânber oldu. *Rahmetullâhi aleyh*.

Ammâ ezîn-cânib Tumanbay hâbdan bîdâr olup tîz âbdest alup iki rek'at namâz kılup selâm verüp atına binüp giderken karşudan Mustafâ Paşa zâhir olup Tumanbay'ı dest ber-kafa Selîm Hân'a götürürken Selîm Hân dahi vâkı'asında Hazret-i Habîb'i görüp;

"Yâ Selîm! Tumanbay'ı bana gönder ve cenâze-sine hâzır olup benimle ahdin üzre Mısır'ı bana vakf edüp hâli üzre bırağup İslâmbol'a vardıkda sen dahi bana gel" der. Selîm eydir:

"Yâ Resûlullâh! Mısır'ı kime vereyim?" Resûl-i Hudâ buyurur:

"Yâ Selîm! Mısır Allâh'ın himâyesindedir. İnkı-râzu'd-devrân İslâm elinde olsa 'gam yemem' târî-hinde yine senin evlâdlarından Melik Ka'b-i Râbi' ibn İbrâhîm'indir. Ya'nî lafz-ı 'gam yemem' 1003'dür. Ol senede Mısır içre bir ihtilâl olup yine senin neslinden Ka'b 92'dir, Mehemmed dahi 92'dir. Ya'nî Mehemmed-i Râbi' ibn İbrâhîm 'gam yemem' târîhinde yine Mısır'a mâlik ola", demişlerdir.

Bu vâkı'adan hemân Selîm fiâh serâsime kalkup namâz kılarken, "Pâdişâhım, Tumanbay geldi" derler.

{Der beyân-ı mubâhase-i Melik Tumanbay bâ-huzûr-ı Selîm fiâh ve âkıbet-i kâr-ı katl-i Tumanbay}

Hemân Selîm fiâh namâzdan fârîğ olup taşra çıkar,

"Safâ geldin, Tumanbay kardaş" der. Hemân Tumanbay eydir:

"Ey kardaşlığa kabûl etdiniz. Evvel fetvâlarla milkimiz elimizden alıncaya dak kâfir mel'ûn Çerâ-kizeler idik, şimdi kardaş dersiz. Kâfir karındaş olursa sen ne olmuş olursun? Ey muhayyer bâzârdır" der. Selîm fiâh eydir:

"Milk içün eyle olur" dedikde Tumanbay eydir:

"Milk olup babandan kalma milk-i mevrûsun muydu ki tama'-ı dünyâ içün tarafeynden bu kadar ibâdullâh helâk oldu. Rûz-i cezâda bunların su'âlin kim verir?" dedi. Selîm eyitdi:

"Aceme imdâd etdi[ği]nizçün vâcibü'l-katl oldunuz" der. Tuman eydir:

"Hâşâ, bizden bed-ma'âşa imdâd gitmedi. Alâ'üddevle Mısırlı nâmı olsun deyü bir alay Türk-mân eşirrâsına kırmızı şalvâr geydirüp Mısır imdâdı demiş. Hâşâ, Alâ'üddevle eyle etdiğiyçün başını ke-süp Gavrî'ye gönderüp intikâm aldın idi. Dahi talebin ne idi?" Selîm;

"Elçilerimizi katl etdiniz" dedi.

"Anlar huzûr-ı Gavrî'de zebândırâzlık edüp onu dahi katl olundu, ikisi zebân çekmeyüp âzâd olundu" dedi. Selîm eyitdi:

"Ya benimle bu kadar cengi niçün etdin?" dedi. Tumanbay eyitdi:

"Ya sen benim ehl [ü] ıyâlim üstüne gelirsen ve milkim elimden almağa gelirsen mahşere dek seninle cengim vardır" dedi. Selîm eyitdi:

"Ya şimdi huzûruma nice geldin?" dedi. Tumanbay eyitdi:

"Efendim Hazret-i Resûl gönderdi, [Y 53b] anıniçün geldim" dedi. Bilâhire Selîm Hân gördü kim cümle sözleri hakdır. Selîm eyitdi:

"Ya sana niçün *'İllâ yansuru's-sultân Tuman'* derler?"

"Fukarâya adâlet ederdim, benden ferâgat etmeyüp hâlâ aşağı şehirde kapanup ceng ederler. Sen de adâlet eyle, cengden ferâgat edüp sana tâbi' olsunlar" dedikde Hayre Beğ'e Selîm işâret edüp Bâb-ı Züveyle'de Sultân Tumanbay'ı salb edüp [P 177a] yedi sâ'at maslûb durup yine endirüp cenâzesine Selîm Hân hâzır olup Bâb-ı Nâsır'dan taşra Âdiliyye'ye varınca Selîm fiâh bile piyâde gidüp bir kerre tâbûtun omzuna aldı. Zîrâ Sultân Tumanbay hâfız-ı Kelâmullâh ve ehl-i ilm ve âdil idi. Hattâ Âdiliyye anın binâsı [Q 179a] olmağile anda medfûndur, mermer sandûkasının etrâfında (---) (---) yazup (---) târîhi tis'ami'edir, bir serâmed kubbe-i âlîdir. Ve bir şîrîn câmi'i ve cânib-i erba'asında âyende vü revende mihmân olacak müte'addid

[1] *Kur'ân,* Fecr, 28; "Rabbine dön."

hâneleri ve Mısır vüzerâları ârâm etmeğiçün bir kasr-ı âlîsi var, Mısır vüzerâları Mısır'a geldükde ibtidâ anda konup üç gün üç gece şâdumânîden sonra alay-ı azîm ile andan Mısır'a girir. Ve cemî'i Mısır'ın ma'zûl mevâlîleri ve vüzerâları ve cemî'i Âsitâne'ye gidecek hazîne bu Tumanbay kubbesinde meks edüp rûh-ı şerîflerinden istimdâd taleb edüp ne cânibe azîmet ederlerse andan müteveccih olurlar. Ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır. Âdiliyye derler bir bâğ-ı İrem mesîregâhdır.

Çünki Sultân Selîm Tumanbay'ı salb edüp defn etdi, ammâ Mısır'ın içi dahi âsûde-hâl olmayup şehir içinde küt-â-küt ceng-i azîmler olmada. Zîrâ Tumanbay ve Gavrî'nin devleti büyük devlet idi. Ve Hayre Beğ Gavrî'ye dilgîr olup âl-i Osmân'a rehber olarak Mısır'a götürüp yine Mısır'a hâkim olduğundan cümle Çerâkes-i nâkes hazz etmeyüp şehir içinde kapanup ceng ederlerdi. Ve Tumanbay içün Hayre Beğ Arablara *İllâ yansuru's-sultân Tumanbay* dedirdüp Selîm Hân'a işitdirüp,

"Âhir Tumanbay'ın katline Hayre Beğ sebeb oldu" deyü Mısırlılar Hayre Beğ'den dilgîr idiler.

Âhir gayret Hayre Beğ'e düşüp var kuvveti bâzûya getirüp cümle Urbâna ta'ahhüdler edüp ve Ervâmdan asker yazup bir tarafdan dahi âl-i Osmân askeri yedi ayda Mısır askerin kıra kıra gücile feth edüp Hayre Beğ müstakil vezîr-i Mısır olup Selîm Hân râhat oldu.

Bu mahalde donanma-yı hümâyûna haber gidüp yedi yüz pâre gemi ile anlar dahi İskenderiyye kal'asına gelüp bî-pâk ü bî-pervâ yanaşup taşra er döküp feth etdikleri müjdesi Selîm fiâh'a gelüp Mısır fethiyçün ve Dimyât ve Reşîd ve İskenderiyye fethiyçün yedi gün **[Y 54a]** yedi gece azîm şâdumânîler olup henüz âl-i Osmân Mekke ve Medîne pâdişâhı olup Mekke şürefâlarına, Yemen tübba'larına ve Habeş necâşîlerine ve Fûncistân kakanlarına ve For ve Donkalâ ve Afnu ve Bornu meliklerine ve Sûdân sultânlarına ve Fes ü Merânkeş pâdişâhlarına ve Mağrib-zemîn selâtînlerine ve Bağdâd'da âl-i Abbâsiyân'a ve Hind râyına ve Acem şâhı fiâh İsmâ'îl'e ve Basra ve Lahsa ve Ummân hâkimlerine ve'l-hâsıl cümle milel divel sultânları ve krallarına;

"Ben ki fâtih-i Mısır Hâdimü'l-Haremeyni'ş-şerîfeynim" deyü nâme-i mahabbetnâmeler gidüp Selîm fiâh Mısır'a müstakil pâdişâh olup Mısır'a elzem-i levâzımâtından ne ise ana meşgûl olup köşe-be-köşe sohbet ederken bir kerre Mısır sarâyı içinde kasr-ı Kayıtbay'da vakt-i sabâh bir hây hûy olup bir şey göremezler, ammâ kasrın bir tarafında Frengî ipler ile kırk elli kulac yerde bağlanmış kemendler buldular. Selîm Hân bunu görüp Mısır'dan nefret edüp Kasr-ı Ayn kubbesidir kim hâlâ âsitâne-i Bektaşiyândır, dervîş olmağile anda bir kaç gece mihmân oldu. Hâlâ ol kubbe-i âlî-merâmın sağ tarafında maksûresi nümâyândır.

Andan kalkup Ravza adası hakkâ ki *ravzatn min riyâzi'l-cenne*'dir.

Sergüzeşt-i azîm-i Selîm Hân-ı Evvel bâ-Kertbay-ı Fedâyî der kasr-ı Ümmü'l-kıyâs

Anda Ümmü'l-kıyâs'da Me'mûn Halîfe köşkünde beş on gece mihmân olup zevk [u] safâ ederdi, ammâ cümle hâs odalılar dîdebânlık edüp pâdişâhı hıfz [u] hırâset üzre olmadan âciz olmuşlardı. Ve hakîkat Selîm Hân'da bir vehm târî olup bir ân gâfil yatmazmış. Hikmet-i Hudâ bi-kavli Halîmî Çelebi musâhib-i Selîm Hân eyle hikâyet eder:

Ol gece nısfu'l-leyle dek Mikyâs'da safâ edüp câmehâblarımızda nefîr-i hâb çekmede idik. Vakt-i sabâh âlem ağyârdan bî-haber kasır içre Selîm fiâh'dan bir feryâd kopup, "Bire oğlanlar" deyince bir uryân âdem elinde tîğ-ı Dahhâk'dan nişân verir nacağile bir zeberdest âdem pâdişâh yanından taşra çıkup ceyrân gibi kasırdan altmış kulac aşağı kendüyi Nîl'e pertâb edüp gâ'ib oldu. Anı gördük, bir gemi kasıra yapışmış [yanaşmış?], yelken sereni tâ kasrın kubbesi üzre durur. Meğer ol fedâyî andan nüzûl etmiş. Kasr-ı Mikyâs ise Nîl deryâsı içinde bir kasr-ı âlîdir kim hâlâ kaddi yüz kulac vardır. Selîm fiâh cümle huddâmlarına gazab edüp has odalılardan ol gece nevbetci kim ise anları katl etmeğe çökürür. Pervîz Ağa ol asırda sulehâ-yı ümmetden rikâbdâr imiş:

"Vallâhi pâdişâhım, evvel bizi söylet, sonra katl eyle. Biz Mısır'ı feth edeli seni hıfz [u] hırâset etmeden âciz olup bu gece nevbet ile hünkârımız bekleyelim derken kapudan Hazret-i Peygamber zâhir olup yüzünden saru **[Y 54b]** nikâbın ref' edüp arz-ı cemâl eyledi. Ve hûrmâ lîfinden hil'atı var idi. Ve ayaklarında sarı edikleri var idi. Ve ser-i sa'adetinde sarı deve yüğünden destâr-ı şerîfinin iki yerden taylesânları var idi. Selâm verdi ve aleyk aldık.

'Efendi siz buraya nereden geldiniz' deyüp bu refîklerimiz kovmak istediler, ben,

'Hele söyledelim' dedim.

'Ben Hazret-i Peygamberim, Selîm ile ahdimiz var. Ol bana hizmet eder. Ben dahi ana hizmet edüp kendüyi ve inkırâzu'd-devrân oğulları benim himâyemdedir. Siz huzûrunuzda olun, safâ-yı hâtır ile istirâhat eylen. Eyle bir şey olursa, ben Selîm'im menâmında uyarırım, siz elem çekmen' deyüp nerdübândan aşağı enüp gitdikde ardı sıra endik. Ne âdem ne âdemîzâd var. Bu ne acâ'ib hikmetdir, deyü âlem-i hayretde kalup bu refîklerimiz ile meşveret ederken cümlemiz Ashâb-ı Kehf hâbına varmışız. Bir zamândan sonra gördük, pâdişâhım dal kılıc kapudan feryâd etdiler. Anı gördük, bir uryân Urbân kendüyi deryâya atup gâ'ib oldu. İşte mâ-vaka' budur. Fermân pâdişâhımındır" deyince derhâl Selîm Hân eydir:

"Vallâhi ve billâhi bunların nakli üzre vâkı'ama Hazret-i Resûl ol esbâblar ile girüp eydir:

‘Yâ Selîm! Huddâmlarına tenbîh etdim. Sehel istirâhat edeler, anlara muğber-hâtır olma. Hâzır ol, seni katle gelirler, ammâ korkma, andan sana zarar gelmez. Kalk’ dedi ve biz dahi uyandım, gördüm ki başım ucunda ol mel‘ûn. Bire hay, deyü dal kılıc yerimden pertâb edüp bunlara haber etdim, cümlesi uyurlar. Vâkı‘anız vâki‘dir, sizi âzâd etdim" deyü cümle hâs odalıların defter-i cerâyimlerine afv kalemin çeküp kırk hâs odalıyı çerâğ-ı efrûhte edüp herbirine mâl-ı firâvân ihsân edüp kırk Mısır beği edüp herbirine birer sarây-ı âlî ve birer hânedân sâhibi havâtînler verüp çerâğ eder.

Andan Selîm Hân yine sarâya gelüp dellâllara nidâ etdirir kim;

"Ahd [ü] emân ahd-i âl-i Osmân olsun. Ol gece Ümmü'l-kıyâs'da katlime gelen kimse gelsin, korkmasın" deyü dellâl nidâ edince [P 177b] bir zeberdest tüvânâ şâhbâz, yüzünden nûr tamar, ismine Çerkez Gâzî Kertbay derlermiş.

"Es-selâmu aleyk yâ Selîm" deyü bî-pâk ü bî-pervâ gelüp otur demeden saf-ı na‘lde karâr eder. Selîm Hân eydir:

"Sen misin ol gece benim [Q 179b] katlime gelen?" dedikde,

"Na‘am. Benim" dedükde,

"Niçün böyle etdin?" der. Kertbay eydir:

"Ya nice etmiyem. Vilâyetimiz üzre yağı gelüp ehl [ü] ıyâlimiz tasarruf edesiz ve bu kadar ibâdullâh telef edesiz. Ve etdiğin cenglerde yedi evlâdım şehîd oldu. Bu kadar milk [ü] emlâkim el eli(si)ne düştü. Husûsâ Tumanbay gibi hâfız-ı Kelâmullâh ve şecî‘ âdil Sâm-akrân bir velî-ni‘am efendimden ayrıldım. Âhir bu Selîm'i ben öldürürüm deyü hazretden izin [Y 55a] istedim.

‘Devlet-i dünyâ böyle çirkefdir. Rızâullâh bunun üstünedir kim devlet Çerâkesden yüz döndürüp âl-i Osmân'a yüz göstere. Elbette Selîm benim himâyemdedir. İncitme’ derdi. Âhir ol gece,

‘Yâ Resûlullâhi karârım kalmadı, Selîm'den intikâmım alırım. İşte bu gece katline giderim’ dedim.

‘Ey gidersin, ben dahi Selîm'i uyarırım’ dedi. Âhir sevdâmı ve oğullarım firâkını yenemeyüp başımı torbaya koyup geldim. Bahıl gibi sen de uyandın. Cân başıma sıçrayup bilmem ne havf ile kendimi deryâya atdım. Yohsa benim ol gelişime elli âdemden dönmezdim ve kerrât ile atımla beş yüz âdeme at komuş yiğitdim. Ammâ bana ol gece ne hâl oldu. Yüze yüze karşu bir cezîreye geçdim. Andan bir köğe vardım, atlandım. fiimdi ahd-i mîsak ile da‘vet etmişsin, geldim. Emir Allâh'ındır" deyince Sultân Selîm hazz edüp,

"Behey âdem! Ne dost yüzlü sağ sözlü düşman olursun" deyü kahkahâ ile Selîm Hân gülüp eydir:

"fiimden gerü benim Mısır'ımda durma. Var yıkıl git" der. Hemân Kertbay eydir:

"Mısır'da senin ne alâkan var? Bu dünyâ eski Tahtakal‘a gibi bir dâm-ı tezvîr yeridir. Kimsenin milki değildir. Aklın var ise Mısır'dan sen var yıkıl git. Ben öldüremedim, ammâ bunda niçe bin cânı acımış âdemler vardır, anlardan bir gün seni biri öldürüp bednâmlık olur."

Selîm fiâh bu kelâmlarından gâyet hazz edüp vâfir ihsân [u] in‘âm edüp Gâzî Kertbay'ı İslâmbol'a bile götürmüşdür. Ba‘dehu Selîm Hân cemî‘i umûrun Hayre Beğ'e tevfîz edüp kendüler alâ-tarîkı'l-hirâse Dimyât ve Reşîd ve İskenderiyye'ye revâne olurlar.

Fasl-ı Râbi‘

Reften-i Sultân Selîm be-cânib-i Dimyât ve Reşîd ve İskenderiyye

Donanma-yı hümâyûndan iki yüz pâre firkate ve kalyeta Mısır Bulağı'na gelüp bir azîm şâdumânlar edüp cümle gemileri zîb [ü] ziynete müstağrak edüp Selîm fiâh müfîd [ü] muhtasar on bin mikdârı müsellah asker ile merâkiblere süvâr olup Bulak'dan avanta etdükde bir yaylım top u tüfeng şâdumânı ederek Nîl'in Dimyât cânibindeki tarafında iki yüz pâre şehri seyr [ü] temâşâ ederek beş yüz mîlde bender-i şehr-i kal‘a-i Dimyât'a varup fieyh Ebü'l-feth kurbunda serâperdesin kurup a‘yân-ı vilâyetden on Mısır hazînesi hedâyâ gelüp cümle halka ihsân [u] in‘âmlar edüp Dimyât kal‘asından bir yaylım top u tüfengler atılup Merecü'l-bahreyn'e varup gusl edüp Hazret-i Mûsâ ile Hazret-i Hızır'ın mülâkat oldukları yerde ibâdet edüp yine şehr-i Dimyât'a gelüp fieyh fiatâ hazretlerin ziyâret edüp cümle kibâr-ı evliyâullâhları dahi ziyâret edüp ruhâniyyetlerinden istimdâd taleb edüp acı deryâ ile bir günde bender-i şehr-i Reşîd'e vardıkda leb-i deryâdaki kal‘a-i Tiyen'den [Y 55b] top u tüfeng şâdumânları olup şehr-i Reşîd'de karâr eder. Cümle a‘yân-ı vilâyet hedâyâların arz edüp kal‘a miftâhların teslîm ederler. Anda Köm Efrâh'ı ve cemî‘i kibâr-ı evliyâullâhı ziyâret edüp ibâdullâh hammâmına girüp gusül eder. Hâlâ halvethânesi mesdûd olup halvetdir, meğer bir hasta içün açarlar, bi-emrillâh girüp şifâ bulması mukarrer [ü] mücerrebdir.

Andan yine zevraklara süvâr olup Reşîd Merecü'l-bahreyn'inden âb-ı sâfı nûş edüp altmış mîlde kal‘a-i İskenderiyye limanına dâhil oldukda el-azametullâh beş pâre kal‘adan ve yedi yüz pâre âl-i Osmân donanmasından bir yaylım top ve bir yaylım tüfeng atılup kal‘a-i İskenderiyye semender-vâr âteş-i Nemrûd içinde kalup iki limanın mâbeyninde serâperde-i Selîmî'sin kurup cümle a‘yân-ı vilâyet beş pâre kal‘anın miftâhları ile cihânın mâl-ı firâvânın hedâyâ getirüp herbiri ihsân-ı pâdişâhîye mazhar olurlar.

Zikr-i hazâyin-i Sultân Gavrî be-kal'a-i İskenderiyye

Ol zamân ki Sultân Gavrî Selîm Hân'ın tulû' [u] zuhûrun istimâ' edüp kendi kuvvet-i tâli'in Mısır'ın ehl-i nücûmlarına ve tâli'-i Selîm'i dahi yokladup cemî'i kehhân u remmâl ve ceffâr u fol-küşâlar ve ilm-i kef ve ilm-i hurûf-ı Alî ve ilm-i şâne ve ilm-i da'vet sâhibleri Gavrî'ye eyitdiler kim;

"Bu niyyet etdiğin kimesneden sana zarar isâbet eder" deyü cümle ehl-i nücûm ve ehl-i cifr Sultân Gavrî'ye bu kavil üzre haber verdiler.

Gavrî dahi başı tedârikine düşüp cemî'i emvâl [ü] erzâkının götürmede hafîf, bahâda girân eşyâların İskenderiyye kal'ası hazînesinde münderic edüp dahi etrâf bilâddan yedi yıl mukaddem mâl-ı Kârûn tahsîl edüp İskenderiyye'de hıfz edüp elli pâre kadırga dâ'imâ İskenderiyye'de elbetde hâzır idi. Ve Mağrib-zemîn'de Sultân Ya'kûb ile uhuvvetleşüp Selîm'den muztar olursa elli pâre kadırga ile Mağrib-zemîn'e firâr edüp bu kadar mâl-ı Kârûn ile Mağrib'e varup anda istîlâ edüp yine Mısır üzre sefer ede.

Bu mülâhaza ile cümle girân mâl-ı hazâyini İskenderiyye'de idi, ammâ *el-'abd yüdebbir vallâh yukaddir*[1] Selîm Hân Mısır üzre azîmet etmezden evvel vezîri Kara Pîrî Paşa'yı İslâmbol'da kâ'im-makâm nasb eyleyüp yedi yüz pâre yelken ile ibtidâ İskenderiyye'yi muhâsara etdirüp kendüler kat'-ı menâzil ederek Mısır kurbunda Gavrî ile ceng edüp Gavrî ol meydân-ı ma'rekede gâ'ib olup cümle mâl-ı Kârûn İskenderiyye'de kalup Selîm fiâh İskenderiyye'ye gelüp feth-i bâb-ı hazîne eyleyüp der ceng-i evvel elli yedi bin Mısrî kîse pâre çıkdı ve on iki bin kîse mümessek zer ü hâlis ahz olundu.

Ve ibtidâ Haleb altında Merc-i Dâbık sahrâsında Gavrî münhezim olup firâr etdükde Hazret-i **[Y 56a]** Risâlet-penâh'ın sancağ-ı şerîfi Selîm fiâh'ın kabza-i tasarrufuna girüp anı uğur dutunup yedi gün kendileri heccân üzre sancağ-ı Resûlullâh'ı taşıyup Hacı Alî nâm bir sipâhîye verüp sipâha sancağ-ı Resûl taşımağı kânûn etdi.

Ve bir esed tasvîrli *nasrun minellâh* hatlı kırmızı alem dahi İskenderiyye hazînesinden çıkdı.

Ve bir cevâhir ile musanna' bir sandûka içre Hazret-i Risâlet['in] Uhud gazâsında şehîd olan dendân-ı şerîfi ve bir dutam mübârek lihye-i şerîfi kılları ve çeşm-i nergislerinin sürmedânı ve mîldânı ve bir kıt'a içi ziftli hasırdan âbdest ibrîği ve bir zıbru ağacından tesbîhi ve bir kıt'a çimşîrden na'lın-ı şerîfi ve bir hezârân alaca asâsı ve pâypûş-ı şerîfi ve iki kıt'a hırka-i şerîfi, biri hûrmâ lîfi saruya mâ'il ve biri beyâz kutnî sûzenî cillâyî **[Q 180a]** hil'at ve bir eğer ve bir kara kılıc ve bir deve yüğü kuşak ve bir deve yüğü ridâ ve bir deve yüğü destâr-ı şerîf ve bir beyâz sûzenî arakıyye.

Bunlar cümle kat-ender-kat zer-ender-zer zerdûz boğçalar içinde mahfûz olup üzerlerinde "*Hâzâ muhallefâtu Resûlillâh*" deyü tahrîr edüp cümlesine Selîm Hân yüzün gözün **[P 178a]** sürüp "*fiefâ'at yâ Resûlullâh*" deyüp bizzât kendiler mühr ururlar.

Andan bizzât Hazret-i Yûsuf'un destâr-ı şerîflerin teberrüken mübârek başlarına geyüp yine sandûka-i mücevheri içre hıfz ederler.

Ve yine Hazret-i Yûsuf'un bir bıçağı ve sicinde hapis iken vakt-i salâtı bilmek içün yapdığı sâ'at ve bisâtları görüp sandûkasında mühr ururlar. Sonra Yûsufî destâra göre destâr sarup zamân-ı hilâfetlerin-de Yûsufî sarığile gezerlerdi. Sonra Selîmî destâr îcâd etdiler. Anıniçün Selîmî derler. Zîrâ Ebü'l-feth ve babası Bâyezîd-i Velî mollâ örfü geyerlerdi. Kendiler Yûsufî ve Selîmî geyerlerdi. Ammâ bu hazîne-i İskenderiyye'de kallâvî sarık buldular. Meğer Sultân Kalavân'dan kalmak ile kallâvî derler imiş.

Ve Çâryâr-ı Güzîn'in kılıcları ve selef pâdişâh-larının tarzı ve tavrı esbâbları ve âlât-ı silâhları ve kisveleri ve kâmil elli bin musanna' u murassa' tüfeng ve yigirmi bin Mısrî kılıçlar ve on bin zırh ve yigirmi bin kemân ve bî-hisâb ok ve bî-hisâb zemberek ve bî-hisâb cıda ve bilâ-hisâb tîrkeş ve yancık ve kırk bin Haleb kalkanı ve Dımışkî kalkan ve on bin Dımışkî hışt ve bilâ-hisâb Dımışkî topuz ve yigirmi bin zırh ve yigirmi bin katlâvî ve otuz bin toğulkayVe kâmil on bin mertebânî tabak Gavrî'nin kendi kârı idi. Mertebânî Mısır'dan gayrı bir yerden olmazdı. Ol dahi Gavrî'nin kendi kârı idi. Bir evliyâullâh nazar edüp dâ'imâ mertebânî işleyüp her birin birer a'yâna alâ-tarîkı'l-hedâye **[Y 56b]** gönderdikde ol kimesne mertebânî tolusu altun gönderirdi. Tama'ından anı kâr edinmiş idi.

Ve bunun emsâli tahrîri mümkin olmayan eşyâlar İskenderiyye hazînesinden çıkup cümle eşyâyı donanma gemilerine toldurup Âsitâne'ye revâne oldular.

Selîm Hân dahi İskenderiyye'de hayâtda olan kimesnelerin ziyâretine varup du'â-i hayrların alup merhûmların ruhâniyetlerinden istimdâd taleb edüp yine akabe ve firkateler ile Mısır'a bir şâdumân ile gelüp ol hafta Ümmü'l-kıyâs'da Nîl kesimi edüp bir şâdumânî olmuş kim hâlâ Mısır tevârîhlerinde mastûr-dur. Hattâ Selîm Hân ol sürûr [u] şâdumânı görüp Mısır'ı taht edinüp kalmak murâd edindi, cümle ulemâ ve a'yân-ı devlet rızâ vermediler.

---

1 "Kul tedbir al›r, Allah takdir eder."

el-Faslu'l-hâmis aşere
Kavânîn-i Mısır fî-devleti Sultân Selîm Hân ibn Bâyezîd Hân
Nevverallâhu madca'ahümâ bi-envâri'l-gufrân

Ve Selîm Hân İskenderiyye'den gelüp cümle ulemâ-yı Mısır'ın izniyle Selîm Hân cümle ehl-i dîvân ile Eski Mısır'da câmi'-i Amr ibnü'l-Âs'da cum'a namâzın kılup iki kerre yüz bin âdem cem' oldu. Zîrâ ol gün Ebussu'ûd-ı Cârihî ve Merzûk-ı Kifâfî hazretleri hâzır idiler. Anların izn-i şerîfleri ile Ebü'l-alâ hazretleri hutbe-i şerîfi tilâvet edüp,

"*Sultânü'l-berreyn ve hâkânu'l-bahreyn hâdimü'l-Haremeyni'ş-şerîfeyn es-Sultân Selîm Hân ibn Sultân Bâyezîd Hân ebbede[llâ]hu saltanatahu ilâ inkırâzı'd-devrân*"

deyü hutbe tilâvet etdi.

Ve yine ol sultânların izn-i şerîfleri ile fierîfî altunundaki sikkesinde,

"*Sâhibü'n-nasr dârıbu'n-nasr azze ve'n-nasra fi'l-berri ve'l-bahri es-Sultân ibn es-Sultân Selîm fâih ibn Bâyezîd Hân azze nasruhu duribe Mısır fî sene 922*"

deyü tahrîr etdiler.

Andan Selîm fâih bir gün dîvân-ı pâdişâhî edüp cemî'i ehl-i dîvân a'lâ ve ednâ ve pîr [ü] cüvân cem' olup Hayre Beğ'in eline yapışup serîr-i hilâfetde berkarâr edüp başına selîmî mücevveze geydirüp üstüne kendi sorgucundan bir zî-kıymet otağa-i şâhî koyup sırtına bir semmûr hil'at-ı fâhire ve beline bir zerrîn kemer üzre bir murassa' hançer bend kılup Selîm bizzât Hayre Beğ'e bu hizmetleri kendü eliyle edüp el kaldırup du'â edüp;

"Hayre Bay seni vezîr etdim ve bu devlete kâ'im-makâmım eyledim. Göreyim seni, Hazret-i Risâlet-penâh'a nice hizmet edersin. Ben Mısır'dan bir şey ümniyyesinde değilim. Ancak Hâdimü'l-Haremeyni'ş-şerîfeyn nâmın kazandım. Mısır'ın cümle mahsûlün Hazret-i Peygamber'e vakf eyledim, şâhid olun. İmdi şimden gerü ey Hayre Beğ sen bu vakfullâh mütevellîsisin. Bir hoş hizmet eyle" deyüp on iki altun taşlı cevâhir murassa'âta gark olmuş şâtırlar ihsân eyledi.

Ve üç yüz murassa' kemer kuşaklı **[Y 57a]** iç oğlanları ihsân eyledi. Ve on iki cevâhir eğerli yedek ihsân eyledi. Ve on ikişer kat mehterhâne hibe eyledi. Ve yedi kat kûs-ı husrevânîler verdi. Ve üç direkli ve kırk sütûn üzre sâyebânlı bir çetr-i mülemma' verdi.

Ve kırk hâs odalıları ikişer tuğ ile mîr-i Mısır etdi. Ve yüz nefer ser-i kârda olan ağavâtlardan yüz nefer Çerâkese beğleri etdi.

Ve haftada üç gün dîvân olmayup cum'a, cum'aertesi ve çehârşenbe günleri ta'tîl olup beş gün dîvâna kadıasker gelüp dîvân-ı pâdişâhî olup her dîvânda beher yevm ikişer Mısrî kîse [[(---) (---)] pâdişâhîye üç bin sahan ta'am çıkup cümle ehl-i dîvân ve huddâmları ve ba'îd yerlerden gelen ibâdullâh şakîleri tenâvül etsin deyü kânûn etdi.

Ve dîvân çavuşlarının âsitânesine beher yevm beşer koyun ve birer erdeb pirinç ve iki kîle ades ve nohud ve on hamle odun ve iki vukiyye şem'-i asel ve imâm ve mü'ezzinlerine vazîfe etdi. İlâ hâze'l-ân [[(---) (---) (---)]] okurlar.

Ve ekâlîm-i Mısır'da cümle seksen keşşâfdır. Anların dîvânlarında mâl-ı pâdişâhîden beher yevm sabâh ve akşâm summâdı olup [[(---) (---)]] kezâlik summâtları ve yüz Çerâkese beğlerinin ve yüz nefer bölük ağalarının summâtları çekildükde âmme-i hâssa sofralar verilüp her ta'am vaktinde köslere turralar urulup cümle cû'ân haberdâr olup ni'met tenâvül etmeği kânûn edüp [[(---) (---)]] ni'meti dâ'imdir.

Ve'l-hâsıl böyle ni'met-i firâvân bir pâdişâh diyârına mahsûs değildir. Andan kânûn-ı pâdişâhî olmadık [[(---) (---)]] taraf-ı pâdişâhîden hâss-ı hümâyûnu on iki yük kırk yedi bin akçedir. Ve gazâlarda Mısır, Bağdâd ve Habeş ve Yemen ve Irâk vâlîleri (---) (---) (---) (---) Selîmîleri üzre sorguç takup Tatar Hân bulunduğu yerde Tatar Hân'ın altına Mısır, andan Irâk, andan Yemen tübba'ları andan Budum (---) (---) (---) (---) dîn oturur.

Bu beş vezîr sultânlar makâmında kâ'im olup sorguc taşıdığıyçün sâ'ir vüzerâlara tasaddur ederler (---) (---) (---) (---). Mısır vezîri hâss-ı hümâyûnuna göre eğer Yemen'e ve Habeş'e ve Irâk ve gayrı yere serdâr olsa kendü askeriyle [[(---) (---)]] ile sefer eşmek kânûn-ı Selîmiyye oldu. Ammâ şimdiki asırda Mısır kulu gâlib olmak ile cemî'i mukâta'ayı kânûn-ı Selîmî (---) (---) (---) (---) **[Q 180b]** üzre zabt edüp paşa tevâbi'âtına bir şey kalmayup ancak Mısır vezîri bin âdemle iç kal'ada sâkin olup cemî'i ağavâtları kânûn üzre ulûfeleri ile geçinirler.

Ve yigirmi dörd ağalıkları dahi vardır, anlar ile kifâf-ı nefs ederler. Ve paşanın üç yüz iç ağalarına ve cümle ağavâta ve karakullukçulara ve'l-hâsıl üç bin paşa ağavâtları huddâmlarına varınca her sene başında çuka ve kumâşları ve don ve gömlekleri ve pabuc ve mestlerine varınca ve Ka'be-i şerîfe kisve **[Y 57b]** edüp Karadonlu Beytullâh'a andan fiecerüddürre nâm hâtûnun vakfından cümle ağavât huddâmlarına yıllık vermeği kânûn eyledi. Zîrâ fiecerüddürre Hâtûn selef pâdişâhlarının **[P 178b]** iç ağalarına ve taşra ağalarına serâpâ yıllık verir imiş.

Andan Selîm fâih bu fiecerüddürre Hâtûn'un evkâfın yoklayup;

"Bir avret Ka'be-i şerîfi siyâh harîr ile örterse hâlâ ben Mekke ve Medîne pâdişâhı oldum, ben Ka'be-i şerîfi serâpâ dîbâ ve şîb ü zerbâf üzre incü ve cevâhirli eşyâlar ile zerdûz perdelerle Ka'be-i şerîfi örterim" deyü buyurduklarında cemî'i ulemâ-yı Mısır

ve mezâhib-i erba'a sâhibleri ve Ebussu'ûd-ı Cârihî halîfeleri destûr vermeyüp;

"Mâ-tekaddem kisve fiecerüddüre Hâtûn'undur, o hayrât kimseye müyesser olmayup Cenâb-ı İzzet ana muvaffak eylemiş. Hâlâ anın vakfıdır. *fiartu'l-vâkıf kenassı'ş-fiâri'* deyüp rızâ vermediler.

Selîm Hân gıbta edüp;

"Hay gidi avret! Ne gizlice hayrât yoklamış. Bir mülûke müyesser olmayup ana müyesser ola," buyurmuşlar.

"Ammâ biz Mekke ve Medîne'ye ne hayrât edelim," deyüp ol kisveden ziyâde Ka'be-i mükerremenin kapusunun yeşil atlas üzre zer-ender-zer perde-i şerîfin ve Makâm-ı İbrâhîm'i müceddeden binâ edüp sandûka-i şerîfin zer-ender-zere müstağrak etdi.

Ve Harem-i şerîf minberinin kapusu perdesin zer-ender-zer etdi.

Ve Harem-i şerîfi müceddeden ta'mîr ü termîm etdi.

Ve Hazret-i Resûl'ün rahm-ı mâderden müştak olduğu beyt-i şerîf ki Emîne Hâtûn vâlidelerinindir, ol hâne-i nûr-ı mübînin kubbesi rusâsın müceddeden binâ etdi.

Ve şehr-i Mekke içre kâmil bin aded âsâr edüp ibtidâ âl-i Osmâniyânın hutbesin Mekke'de Koca Selîm Hân tilâvet etdirdi.

Ve Medîne-i münevverede Hazret-i Risâlet'in kabr-i şerîfi üzre cevâhirle zerdûz bir çetr-i mülemma' etdi kim çeşmler hîrelenir. Ve Medîne'de bî-hisâb hayrât [u] hasenâtlar etdirdi.

Dahi cümleden Mısır Mollâsı Kemâl Paşazâde kalemiyle Mısır'ın (---) (---) bin pâre kurâ ve kasabât belîdelerin tahrîr etdirüp elhâsıl gökde uçan ve yerde gezen ve deryâda yüzen cemî'i mevcûdâtları tahrîr etdirüp ümenâ ve mültezimîne mukâta'a tarîkıyla verüp cümlesin Haremeynü'ş-şerîfeyn'e vakf eyledi.

Ve eyâlet-i Mısır cümle (---) pâre kurâ tahrîr olunmuşdur. Cümlesi dörd kısma münkasemdir. Kısm-ı evveli (---) pâre kurâdır. Cümle selef pâdişâhlarının hayrât [u] hasenâtlarının evkâfıdır. Hîn-i tahrîrde vakfa ne kadar feddân ya'nî ne kadar dölüm ber-şart-ı vâkıf şart etdiyse nâzırı anlardan mâl tahsîl edüp cümle e'imme ve hutebâ ve meşâyih ve mu'arref ü müsebbibine vazîfelerin verüp mâ-bâkî ne kalırsa mâlı mîrî tarafından zabt olunmak kânûn oldu.

Ve bir kısmı dahi küşûfiyye kurâlarıdır. Ya'nî paşanın hâss-ı hümâyûnu içün **[Y 58a]** ifrâz olunan (---) pâre kurâlardır kim birinde birer kâşif vardır. Yüzer ikişer yüzer cündü ile enüp binüp paşanın küşûfiyye mâlların tahsîl eder kim senevî iki yüz kîse olur. Ammâ zamânımızda bir beled âtıl olsa anın sâhibi olan mültezim mâlın vermede âciz olup köyünden ferâgat edüp paşa üstüne bırağup küşûfiyye köğü olur. Paşa dahi re'âyâ üşürüp tahtîr edüp zirâ'at edüp mâlın çıkarır. Eğer tâlibi olursa paşa birine ferâgat eder. Zîrâ kendi amâr eyledi.

Ve bir kısmı eyâlet-i Mısır'da mâl-ı pâdişâhî içün zabt olunan beğlik pâyesiyle cümle on yedi kâşiflik yerdir. Ve cümle (---) (---) bin pâre kâşif hükûmetinde köylerdir.

Her kâşife yedişer bölükden yüzer âdem verüp kâşif dahi beş altı yüz sekbân ve cündîler besleyüp vilâyetinden mâl-ı pâdişâhî tahsîl edüp tült-i evvel tült-i sânî ve tült-i sâlis ve seyfî ve şitfî mâlların bu kadar askerle cem' edüp kul mevâcibine ve pâdişâh hazînesine verirler. Ve bu kâşifler ile vilâyet vilâyet gezen yedi bölük halkına pâdişâh kîsesinden beşer yüz ve altışar yüz ve biner guruş avâyidleri vardır. Çorbacıları beşer Mısrî kîseye kanâ'at etmeyüp kâşifin zincîrinden bâ'zı mücrimleri ıtlâk etdirirler.

Ve kısm-ı râbi'i bir mültezim merhûm olsa köğü mîrîye kalup paşa tarafından dâr-ı pâdişâhîden köyü dellâl mezâd (---) (---) (---) (---) (---) (---) edüp kırk elli ve yüz kîseye dek mahlûl köğler satılup cümle re'âyâsı ve gayrı terekesiyle mezâd-ı sultânî (---) (---) (---) (---) (---) (---) fürûht olan mâlın paşa almak kânûn-ı Selîm Hân oldu. Ve ol beledi alan mültezim hîn-i tahrîrde [[(---) (---) (---)]] aldıysa beher sene mâlın mevâcib ve surre-i Mekke [ve] Medîne için verüp mâ-bâkî bir(?) kîse ve yüz kîse dahi olursa ve ne kadar fâ (---) (---) (---) (---) (---) (---) 'iz olursa dahi kendü mâlı olup köyü amâr edüp hâl-i hayâtında ol köye mutasarrıf olup fevtinde kendi (---) (---) (---) (---) (---) (---) evlâdına intikâl etmeyüp yine mîrî olmak kânûn olundu.

Selîm fiâh bir sene Mısır'da mukîm olup Reşîd ve İskenderiyye'ye cümle varup gelmesi ile (---) sene olup sene 924 Rûm'a revâne olup sene 926 vefât edüp oğlu Sarı Süleymân Hân pâdişâh oldu.

Ve kısm-ı hâmisi, Hazret-i Risâlet-penâh şerî'ati üzre Mısır'da (---) (---) (---) (---) (---) (---) ne kadar kefere ve Yahûdî ve Kıptî ve Ermenî ve Freng hâsıl-ı kelâm cümle harâcı cevâlî emîni başka hâkimdir, yüz [[(---) (---) (---)]] dîvân-ı pâdişâhîde defterdâra teslîm edüp Mekke ve Medîne'ye surre bağlanup her sene emîr-i hac [[(---) (---) (---)]].

Kısm-ı sâdisi, eyâlet-i Mısır'da ne kadar ma'mûr [u] âbâdân kurâlar var ise Âsitâne-i sa'âdet'de Dârü's-sa'âde ağası [[(---) (---) (---)]] âzâd olmuş ağalar fevt oldukda cümle kurâ **[Y 58b]** ve muhallefâtların paşa zabt etmek kânûn-ı Selîm idi. [[(---) (---) (---)]] ve İbrâhîm Paşa asrında hatt-ı şerîf vârid olup kara ağalar tarafından başka bir ağa beytü'l-mâl emîni olup [[(---) (---) (---) lerin]] izniyle cüz'î ve küllî esbâbları bir yere hıfz olunup paşa tarafından dahi bir ağa mübâşir konup cümle [[(---) (---) (---)]] mühürleyüp pâdişâh-ı âlem-penâha paşa arz edüp Âsitâne tarafından bir kapucubaşı veyâhûd bir [[(---) (---) (---)]] gelüp mezkûr mâlı ve kurâları bir kuluna mı ihsân eder, yohsa fürûht oluna mı buyurmuş, ana göre [[(---) (---) (---)]] kara ağalar mutasarrıf oldukları köylerin mâl-ı

pâdişâhîsin edâ edüp fâ'izi her ne kalırsa keyfe mâ-yeşâ [Q 181a] mülkiyyet üzre mutasarrıf olurlar.

Ve kısm-ı sâbi'i, cümle yeniçeriyân ve azebistân ve müteferrikagân ve gönüllüyân ve tüfengciyân ve sipâhân ve eytâm ve cevâlî [P 176a] ve keşîde kaleminden cümle askerî tâ'ifesinin beytü'l-mâlların paşa zabt eylemek kânûn-ı Selîm Hân oldu. Ammâ bin yetmiş senesinden berü mustahfızân ya'nî yeniçeriyân ocağı ve azeb ocağı tegallüb eyleyüp beytü'l-mâlların kendüler zabt edüp niçe bin fellâhîn yoldaşdır, deyü beytü'l-mâlın zabt edüp bir sefere me'mûr olsalar, ortalarının cemî'i masârıfların beytü'l-mâldan görürler. Ve bir kefere İslâm'a gelüp kapularına varsa, kisve ederler. Ve garîb yiğide kisve ve dirlik verüp atlandırırlar. Ve bu yoldaşları küffâra esîr olsa, anı on bin guruş da olursa halâs ederler. Ol seneden berü paşa beytü'l-mâllarına vaz'-ı yed edemez oldu, ammâ mâdde-i azîmdir. Ammâ gayrı hâssa ve âmmın beytü'l-mâlını paşa zabt edüp yedi bölükden çavuşlar ve kadıasker tarafından kassâm nâ'ibleri yazup çizüp paşa ağası izniyle paşa hazînesine teslîm olur. Zîrâ paşanın üstü iltizâmdır ilzâmdır elzemdir. Tahsîl olan mâlı mevâcibine verir. Eğer merhûmun vârisi gelüp isbât-ı vücûd ederse, akrabâsı mâlın paşadan yedi bölük çavuşları ve kassâm defteri mûcebince devede kulak taleb edüp alır.

Andan kısm-ı sâmini, cemî'i eyâlet-i Mısır'da ne kadar Mekke ve Medîne köyleri tahrîr olundu ise anlardan altmış iki bin altun masrûfıyla altmış beş bin altun Mısır'dan surre bağlanup paşanın bir ağasıyla ve Mısır'ın yedi bölüğünden yedi yüz âdemle fiâm-ı şerîfde surre emînine teslîm edüp Medîne'ye götürmek kânûn oldu. Mukaddemâ kânûn-ı Selîm Hân İslâmbol'dan giderdi. Ve yine Mısır'dan altı bin evkâfdan altı yüz kîse Mısır emîrü'l-haccı Mekke'nin cümle şürefâlarına ve gayrı meşâyihlerine ve mücâvirîne surre götürmek kânûn-ı Selîm oldu.

Ve kısm-ı tâsi'i, eyâlet-i Mısır'da Mekke ve Medîne köyleri ki [Y 59a] meselâ şehr-i Mutûbis, şehr-i Dârûd-ı şerîf ve şehr-i Sanabû hulâsa-i kelâm cümle yedi yüz pâre köyden ve kurâ ve kasabâtdan (---) (---) erdeb gılâl Mekke ve Medîne'ye Muhammedî gemilerile gitmek kânûn-ı Selîm Hânî olup Mekke ve Medîne'i ganîmet eyledi. İnşâallâh gayrı kavânînler cümle mahallinde tahrîr olunur.

el-Faslu's-sâdis aşer
Eyâlet-i Mısır'da olan hilâfetleri ve mîrlivâları ve Mısır içinde sâlyâne ile sancak beğlerin ve cümle kâşifliklerin kânûn-ı Selîm Hânî üzre beyân eder

Evvelâ Mısır eyâletinde sultânü'l-berreyn Mısır emîrü'l-haccıdır, Mısır beğlerindendir. Ba'zısı iki tuğ ile mutasarrıf olur. Kânûn üzre tahtı Süveys'dir. Cümle Ka'be râhı Urbânı Mısır emîrü'l-haccına sultânü'l-ber derler. Azîm hükûmetdir kim kırk bin huccâca her sene serdâr-ı mu'azzam olur.

Ve ikinci saltanat dahi Mısır'da Süveys beğidir. On iki pâre kadırga ile Süveys deryâsından iki yüz pâre gılâl gemileri ile niçe bin huccâcı Cidde'ye ve Yenbû''a götürmeğe me'mûrlardır. Dîvân-ı Mısır'da on iki kîse sâlyânesi vardır. Ve anbâr-ı Yûsuf'dan beher sene (---) (---) erdeb gılâlı alup cümle askerine ve nevâtileri ve rübbânlarına ve mücrim ve forsa pâyzenlerine yedirüp sefer eder. Ve gemilerinde fânûs ve altun alem taşır. Buna dahi sultânü'l-bahr derler. Hakkâ ki saltanatdır.

Ve üçüncü hilâfet dahi bender-i Cidde hükûmetidir. Gâyet müstakil paşadır. Ba'zı zamân iki tuğla ihsân olunur. Zîrâ şürefâ üstüne tasaddur etsin, deyü hayli ruhsat vermişlerdir. Arab-ı Urbân içinde vekîlü's-sultân derler. Hükûmet-i azîmedir. Zîrâ Hind ü Sind ve Yemen ve Habeş ve Sevâkin pâdişâhları cümle bu Cidde sultânına mürâca'at edüp vekîlü's-sultân deyü i'tibâr ederler. Ve dâ'imâ Hind pâdişâhının buna nâmesiyle hedâyâsı gelir.

Ve dördüncü hilâfet eyâlet-i Mısır'da Mekke şerîfidir, sultân-ı şürefâ derler. Âl-i Osmân'dan sonra hutbede anların ismi yâd olur. Bağdâd'a ve Basra ve Lahsa ve Yemen'e varınca hükmü nâfizdir. Murâd edinse kırk elli bin hayyâl asker cem' eder.

Andan yine beşinci hilâfet Mısır eyâletinde Yemen'dir. Tâ Sultân Murâd-ı Râbi' asrında sene 1033 târîhine dek Mısır hükmünde hilâfet idi. Ol sene Zeydî imâmlar istîlâ edüp hükm etdiler.

Andan Mısır eyâletinde altıncı hilâfet Habeş iklîmidir. Hâlâ âl-i Osmân vüzerâları mutasarrıfdır. Büyük sultânlıkdır. Mısra':

Habeş sultânıdır gûyâ ki bir tıfl-ı siyâh ohşar

demişler.

Andan yedinci hilâfet Fûncistân'dır. Hâlâ melikleri fieyh Bekrîler takrîbiyle Mısır vezîrlerine mutî'lerdir.

Ve sekizinci hilâfet Tarabulus'dur.

Tokuzuncu hilâfet Tûnus'dur.

Ve onuncu hilâfet eyâlet-i Cezâyir'dir kim hâlâ bu üç hilâfet Mısır'a tâbi'lerdir ve sikkeleri dâyimdir.

Her sene Mısır vezîrinden bu on [Y 59b] hilâfete birer ağa istimâletler ile gidüp anlardan Mısır vezîrine hedâyâlar gelir.

Ve Mısır içinde kırk tabl [u] alem sâhibi birer ve ikişer tuğlu mîrlivâ ve mîrimîrânlar var idi. Ammâ hâlâ zamânımızda yigirmi iki yerde tabl [u] alem döğülüp summât-ı Muhammedî'si çıkar beğler vardır. Her biri birer işe me'mûrlardır. Evvelâ bir beğ beş yüz âdemiyle Âsitâne-i sa'âdete hazîne götürmeğe me'mûrdur.

Ve bir beğ âl-i Osmân'ın mührü ne cânibe serdâr olursa Mısır beğinden bir beğ mühür ile sefere me'mûrdurlar.

Ve bir beğ dahi beş yüz atlısı ile şehr-i Bulağ'ı bekler.

Ve bir beğ dahi beş yüz atlısı ile Eski Mısır'ı bekler.

Ve bir beğ dahi yine beş yüz atlıyla İmâm fiâfi'î'yi bekler.

Ve bir beğ dahi beş yüz atlıyla Sebîl-i Allâm'ı bekler. Âyende vü revende ve huccâc ve züvvâr-ı berr ü bihârı götürüp getirir.

Ve bir beğ dahi beş yüz yiğidiyle Süveys'e huccâcı ve kâfile götürmeğe me'mûrdur, ammâ şimdi gayrı ağa kâfilebândır.

Ve bir beğ dahi beş yüz yiğit ile huccâcı ve tüccârı ol götürür getirir.

Ve bir beğ dahi beş yüz yiğidiyle dâ'imâ âmâdedir kim ne tarafdan Mısır üzre düşman (---) (---) düşmanın birisi zuhûr ederse Mısır vezîri emriyle ol beğ ol aşkıyâ üzre tecride gitmeğe me'mûrdur.

{Ve bir beğ dahi beş yüz âdemiyle âl-i Osmân pâdişâhının kilâr-ı âmiresiyçün beher sene (---) (---) andan ndan bedelinden 33 kîse mâl alup şehr-i bender-i Dimyât'dan ve şehr-i Fereskûr'dan (---) kazâ-i ber-meyyâl ve şehr-i bender-i kazâ-i ber-meyyâl Reşîd'den (---) erdeb pirinç ve (---) kantâr şeker ve (---) kantâr ferde kahve ve yarım erdeb mercimek tahsîl edüp bender-i Reşîd'e endirüp andan cerimlere tahmîl edüp İskender (---) (---) (---) iyye'de der-anbâr edüp muvâfık eyyâm ile Âsitâne-i sa'âdete yollamağa me'mûrdur (---) (---) (---) bakarlar.

Ve bir beğ dahi defterdâr-ı beleddir kim bakıyyeyi tasaddî masdar(?) beşeye tasdîr(?) edüp cümle beğler ve gayrılar ana muhtâclardır.

Ve kânûn-ı Selîm Hân üzre kırk aded Çerâkese beğleri vardır, ammâ hâlâ yigirmi beğdir kim yüzer âdeme mâliklerdir.}

Ve gayrı beğler [[(---) (---) (---)]] aydan aya hâzır olurlar. Ve dâ'imâ mehterhâneleriyle âmâde dururlar.

Ve bu cümle beğler hizmetleri mukâbelesinde [[(---) (---) (---)]] senevî onar on ikişer kîse sâlyâne ve anbârdan (---) {erdeb gılâl ve (---) kadar at yemi} alırlar. Ve,

Mısır eyâletinde olan beğlerbeğilikleri beyân eder

Evvelâ [[(---) (---) (---)]] taraf-ı pâdişâhîden iki tuğ ile ihsân olunup dîvân-ı Mısır'dan senevî altı kîse alır. Ve altı kîse dahi Dimyât'dan (---) (---) (---)di (---) (---) (---)di vardır. Ve altı kîse dahi şehirden bâd-ı hevâsı vardır. Bu cümle on sekiz kîse mahsûlâtı mukâbelesinde iki pâre [[(---) (---) (---)]] kadırga ile kapudan paşa ile altı ay deryâda sefer edüp mâh-ı kâsımda kadırgaların Dimyât'da limana bağlayup mansûr u muzaffer safâda olurlar olup.

Andan Reşîd dahi **[Y 60a]** sancakdır. Cemî'i sâlyânesi Dimyât beği gibidir. Budahi iki pâre kadırga ile Akdeniz'de sefer **[P 179b]** eşer (---) (---) (---) edüp

Ve biri dahi İskenderiyye sancağı dahi Dimyât Reşîd gibi Mısır dîvânından sâlyâne alup iki pâre kadırga ile kapudan paşa ile sefer eşer (---) (---) (---) sefer edüp. İskenderiyye sancağı âlîdir. Ve Reşîd ve Dimyât sancaklarına İskenderiyye beği serdâr olup altı pâre kadırga ile donanma-yı hümâyûn ile tüccâr sefînelerin (---) (---) (---) sefere götürüp getirmeğe me'mûrladır.

Eyâlet-i Mısır'da dördüncü sancak fiarkıyye'dir.

Beşinci sancak Garbiyye'dir.

Altıncı sancak Menûfiyye'dir.

Ve yedinci sancak Buhayre'dir. {Selîm Hân Gâzî fethinden berü Mağrib-zemîn'de altun tibiri çıkarup Evcile nâm bir ma'den-i be-nâm azîm kâşiflik idi. Sene (---) târîhinde İbrâhîm **[Q 181b]** Hân asrında Mısır vezîri Maksûd Paşa eyyâmında Tarabuluslu mezkûr Evcile kâşifliğin tegallüben alup ilâ hâze'l-ân mutasarrıflardır. Ammâ kîmyâ-yı zeheb hâsıl olur kâşiflik idi.}

Sekizinci sancak Mansûre'dir.

Ve tokuzuncu sancak Kulûbiyye'dir.

Ve onuncu sancak Cîze-i Yûsuf'dur.

Ve on birinci sancak Benî Süveyf'dir.

Ve on ikinci sancak Feyyûm-ı Yûsuf'dur.

Ve on üçüncü sancak Minye'dir.

Ve on dördüncü sancak Menfalût'dur.

Ve on beşinci sancak-ı kebîr eyâlet-i azîm Circe'dir.

Ve on altıncı sancak Elvâhât-ı azîmdir.

Ve on yedinci sancak İbrîm'dir.

Ve bu sancaklara cümle Mısır beğleri biner âdem ile ve yedi bölükden ocak askeriyle *Tût*'dan *Tût*'a ya'nî Kıbtî hisâbınca yıldan yıla zabt [u] rabt edüp zimmetinde olan mâl-ı pâdişâhî defterdâra varup kula mevâcib ve pâdişâha hazîne bağlanır.

Ve bu her sancakda üçer dörder yüz ma'mûr [u] âbâdân kurâ ve kasabâtlar var.

Ve bu sancak beğlerinin cümlesinden eşbehi Circe hâkimidir ki Fûncistân'a ve Berber-zemîn'e ve Sûdân'a ve Evcile ve Mağrib'e dek hükm eder. Beş bin askere mâlikdir. Ba'zı beğlere iki tuğla ihsân olunur azîm eyâletdir. Ve Mısır'ın âb-ı rûyıdır. Senevî iki kerre yüz bin erdeb gılâl Eski Mısır'da anın tahsîlinden gelüp cümle Mısır kuluna bundan alîk ve cirâye verilir. Ve iki yüz kîse dahi mâl-ı pâdişâhî verir. Ve seksen kîse paşaya kalemiyye verir. Ve yüz kîse Circe'ye yazılan kula ulûfe verüp muhâsebesine mahsûb olur.

Ve kendüsi Sa'îd vilâyetin dörd kerre yüz bin erdeb gılâle yürüdür. Senevî kendüye iki yüz Mısrî kîse kalır. Ba'de'l-masârıf Sa'îd-i âlî derler bir Sa'îd'dir kim Mısır Sa'îd'den ibâretdir. Cenâb-ı Bârî böyle ganîmet verdiği Sa'îd-i sa'îddir. İnşâallâh mahallinde tahrîr olunur.

Ve bu Circe paşasının dîvânı Mısır vezîrinin dîvânı nice ise aynı eyledir. Cümle erbâb-ı dîvân hâzır

olup bir alma ve verme ve bir asmak basmak atmak ve tutmak [Y 60b] bir akd [ü] hal bâzârı bir dîvândır kim ta‘bîr olunmaz.

Ve Circe hâkiminin taht-ı hükûmetinde cümle 24 kâşiflik yerdir. Cümlesine Circe hâkimi hil‘at geydirüp Mısır vezîri müdâhale etmez.

Ol kâşiflikler bunlardır kim zikr [ü] beyân olunur.

Evvelâ kânûndan bozma Menfalût kâşifi ve Minye kâşifi ve fiark Atfîh ve fiark Ahmîm kâşifleri ve Ebûtîc ve Tahta kâşifleri ve Elvâhât kâşifi.

Ve dahi Menebşiye kâşifi ve Palapiş ve Füvve-i âlî kâşifleri ve Kınâ kâşifi ve Kûs kâşifi.

Ve Aksureyn kâşifi Nîl'in garbındadır.

Ve Useyrât kâşifi Circe kurbundadır.

Ve Time kâşifi garbdadır.

Ve Süyût kâşifi garbda.

Ve Âyıdoğlu Reyyân Kâşif şeyhü'l-Arab'dır.

Ve fiark Selîm kâşifi şarkdadır.

Ve fiark el-Merec kâşifi.

Ve Behcûr kâşifi ve Farşût kâşifi ve Kasâs kâşifi ve İsne kâşifi garbdadır.

Ve Senhût Nîl'in garbındadır.

Ve Kusayr Behânis kâşifi garbdadır.

Ve Berdîş kâşifi Circe'den yukaru muttasıldır.

Ve fiark Temâm kâşifi ve Elvâniyye kâyimma-kâmlarındır kim Nîl'in garbındadır.

Ve Cezîre kâşifi garbdadır.

Ve İbrîm vilâyeti kâşifi kânûn üzre yigirmi dörd kös sâhibi kâşifler idi.

{Ve bundan hâric altı aded kös sâhibi kâşifler dahi ilhâk etdiler. Lâkin ba‘zı kössüz şeyhü'l-Arab kâşifler ile cümle kırk dörd aded kâşiflerdir kim cümleleri Mısır kullarının gılâlın vermeğe me’mûr kâşiflerdir.}

el-Faslu's-sâbi‘ aşer
Kavânîn-i kâ‘ide-i âyîn-i dîvân-ı Mısır der ahd-i Sultân Selîm Hân fâtih-i Mısır-ı nâdiretü'l-asr

Dîvân-ı Mısır eyle bir dîvândır kim Sultân Gavrî dîvânhânesi bir vasî‘ dîvânhânedir kim beş bin âdem alır. İki cânibi kameriyyelerdir. Yetmiş aklâmın efendileri ve muhâsibleri halîfeleriyle oturup defter tetebbu‘ etmededirler. Dîvânhâne ortasında ol belât döşenmiş mermer üzre erbâb-ı hâcâta haftada beş kerre dîvân olup paşa çıkup sağ tarafına defterdâr paşa ve gayrı beğler perîşânî manzar sarıklariyle meks ederler, sol tarafına ibtidâ sipâh ve gönüllü ve tüfengciyân ve yeniçeri ağası ve azebler ağası oturup üç bin sahan ta‘âmı tenâvül edüp çavuşlar kethudâsı ve müteferrikabaşı ve cebecibaşı ve mi‘mârbaşı ve subaşı ve yeniçeri ve azeb baş çavuşları azebbaşı çavuşlar azeb bâz çavuşlar summâta oturmayup üst hil‘atleriyle hizmet edüp cümle erbâb-ı dîvân âdâb üzre ta‘âmı tenâvül edüp cümle sahanlar kalkup huddâmlar Gavrî leğenlerin ve ibrîklerin getürüp cümle el yaykanup dîvânhâne du‘âcısı du‘â ederken Hazret-i Resûl yâd oldukda iki kerre ta‘zîmen ayağ üzre kalkarlar ve bir kerre âl-i Osmân pâdişâhı anıldıkda ayağ üzre kalkup ba‘de'd-du‘â halk dağılup erbâb-ı hâcât kaldıkda;

"fiikâyetci var mı?" deyü çavuşlar kethudâsı [Y 61a] feryâd edüp şakîler var ise her birin birer hâl ile kat‘-ı alâka ve fasl-ı husûmet olunup paşa iskemle odasına gidüp meydân paşa kethudâsı ve defterdâr paşa ve müteferrikabaşı ve çavuşlar kethudâsına kalup eğer mîrîye intikâl etmiş mahlûl köğler var ise bey‘-i men-yezîd köy dellâlı nidâ edüp satarlar, andan bakâyâ mîrî mâla defterdâr ve rûznâmeci el urup taraf taraf tahsîline çavuşlar gidüp tahsîli mümkin olmayan mültezimleri getürüp bu dîvânhâne ortasında makaralarla asılmak için kalın urganlar vardır, *allâhümme âfinâ,* ol meksûr mültezimi kollarından ol makaraya bağlayup kırk elli cellâd-ı bî-amân, fakîr âdemi uryân edüp bu kadar a‘yân-ı devlet içinde kollarından berdâr edüp eyle fîl siki kırbac-ı Fûncî ururlar kim herîfin feryâdı eflâke ser çeküp kimse ricâ etmeğe kâdir değildir. Zîrâ ricâ edecek âdemler üç ay başında ve bir nev‘i her ay başında mevâcib (---) (---) (---) (---) (---) (---) isterler.

"Gözümüzde ise tahsîl eyle, bize ver" deyü baba oğulu, oğul babayı ricâ etmez.

Bu hâlleri Mısır a‘yânları bilüp anıniçün ricâ etmezler. Herîf-i (---) şerîf (---) şerîf bî-çâre mâlı var ise verüp bir bûriyâ üzre kalur. Mâlı yoğsa arıkhâne ta‘bîr ederler, cehennem anın yanında A‘râfdan anda haps (---) (---) (---) (---) (---) (---) ederler. Bir gece anda duran âdem hayâtı memât bâzârında bulur. Âhir köğlerin ve milk-i emlâkin satup halâs olur.

Bu mahalde hüküm defterdâr paşanındır. Zîrâ cevz [çün] çerâ diyemiz. Zîrâ mevâcib-i hazîne tahsîli defterdârdan ve çavuşlar kethudâsı ve müteferrikabaşından matlûbdur.

Yine defterdâr Mısır beğlerinin bir eşbehidir. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) Taraf-ı pâdişâhîden iki tuğla defterdârlık ihsân olunur. Senevî eyâlet-i Mısır'dan 4.500 kîse-i Mısrî tahsîl edüp [[(---) (---) (---)]] para ve her kîse yigirmi beş vukiyye gelür ve dörd para bir dirhem gelür. Her kîse-i Mısrîsi Mısır guruşu otuz paraya [[(---) (---) (---)]] Bu hisâb üzre bir Mısrî kîse 833 guruş eder. Bu defterdârın eliyle senevî yigirmi altı bin kîse îrâd ve masraf [[(---) (---) (---)]] Zîr-i Ve Ve destinde üç bin huddâmı vardır. fiâhrâhdan on iki Mısır hazînesi bunun dîvân mührüyle memhûrlanır. [[(---) (---) (---)]]

İki hazîne dahi hâsıl olup cümle yigirmi dörd hazîne Mısır hâkinden cem‘ olur. Her hazînesi 1200 Mısrî kîsedir. Ve her (---) (---) (---) (---) (---) (---) birin mahalliyle tahrîr ederiz.

Ve bu defterdârın dîvân-ı Mısır'da yeri vardır, ammâ gayrı beğlerin yokdur. Ve eyâlet-i Mısır'da [[(---) (---) (---)]] birer kapu kethudâları ve birer sarrâfları vardır. Dîvâna gelen mâlı sarrâfbaşı sayup nâkıs gelirlerse kapu kethudâsı tekmîl eder [[(---) (---) (---)]].

Ve bu defterdârın eli altında dîvânhânede sarrâf-başı Yahûdîdir. Anın eli altında üç yüz sarrâf Yahûdî vardır. Ve her mültezime (---) (---) (---) (---) (---) (---) birer Yahûdî sarrâf verüp **[Y 61b]** vilâyetlerde hizmet ederler, ammâ cemî‘i zamânda Yahûdîler muhîl-i şeytanatda bahtek(?) **[Q 182a]** **[P 180a]** mel‘ûnlardır. Ammâ bu Mısır'da ol kadar müstakîmlerdir kim ulûfe alan kul tâ’ifesi bir maksûs ve nühâs para bulsa yolda sarrâflara râst gelse değişdirir.

Sitâyiş-i Darbhâne-i Mısır

Ve darbhâne ırz-ı pâdişâhîdir. Bu dahi defterdâr hükmündedir. Huddâm-ı darbhâne cümle beş yüz âdemdir. Cümle defterdâra mensûblardır. Ammâ darb-hâne emîni paşa ağasıdır, ammâ söz sâhibi sâhib-ayârdır, defterdâr ana tâbi‘dir. Zîrâ sikke vü ayâr sâhib-ayârdan su’âl olunur. Kalb bir sikke bulunsa sâhib-ayârın elin keserler. Cümle darbhâne huddâmları anın zîr-i hükmündedir.

Elli Yahûdî simsârı vardır. Elli furuncu ve elli kuyumcu ve on haddegân ve on mîzândâr ve elli kehledâr. Meselâ telden gümüşü kesüp kıt‘a kıt‘a ederler, ana kehle derler. Andan yigirmi yassıbâz andan yigirmi sikkekâr ve on dollâbcı ve on perdâhcı ve bir veznedâr ve bir sikkezân. Ve yigirmi dîdebân, gayrı işe me’mûr değillerdir, herkes hânesinden geldükde uryan edüp darbhânede gayrı mîrî esbâb geydirirler kim esbâbında bir kalb şey olup sikke urmayalar deyü dîdebânlar dâ’imâ gözedirler. Ve her şeyi vezn ile verüp vezn ile alırlar. Ve sikke uruldukdan sonra bir dahi âteşe bırağup tavlarlar. Eğer akçe âteşden siyâh çıkarsa akçeye sikke uranın darbhâne içinde sâhib-ayâr, beğe paşaya tanışmadan iki ellerin kat‘ ederler.

Ve sikkezânbaşının yevmiyye birer şerîfî ulûfesi var. Bir odada dâ’imâ mahbûsdur. Kazdığı sikkeleri sâhib-ayâra teslîm edüp hazînede mühürlerler. Ve hazînenin elli âdem nigehbânı vardır, azîm derd-i ser-dir. Mısır darbhânesin görmeyen bir diyârın darb-hânesin görmek lâzım değildir. Zîrâ cemî‘i Mısır cezîresinden tibr gelüp şeb [u] rûz darbhânede tâcinlere konup tibri kal edüp toprağından ayırup tel edüp andan kehle edüp andan yassılayup andan sikke urulup perdâht olup meydâna gelince yüz yetmiş kerre elden geçer azîm derd-i belâdır, ammâ cimâ‘ gibi tatlı belâdır, ammâ ehline tatlıdır, ammâ nâ-ehle zehr-i mârdan telhdir.

Kaçan Mısır dîvânhânesine dağlar gibi altun yığılup gitdikde gûyâ bir hayâldir. Tâlib-i dünyâ olmayana yine bir hayâldir. Tafsîlden murâd manzû-rumuz olduğun tahkîkdir. Yohsa hamd-i Hudâ kanâ‘atımız yerindedir. Müfred:

Biz o mecnûnlardanız kim bezmgâh-ı aşkda
Zevkımız vâdîsine a‘lâ vü ednâ reşk eder.

Evsâf-ı hâkimân-ı Mısır ve hâcegân-ı dîvân-ı Mısır

Ve dîvân-ı Mısır'da defterdâr paşadan aşağı hükûmet çavuşlar kethudâsınındır. Kânûn üzre beğ olur. Cümle çavuşândan mâ‘adâ **[Y 62a]** iki yüz tevâbi‘âta mâlikdir. Cümle çavuşlar dîvân-ı Mısır'a mücevvezelerin geyüp alay ile götürürler ve getirirler. Cemî‘i bevâkî mâl-ı pâdişâhîyi defterdâr fermânıyla bu tahsîl eder.

Andan aşağı hükûmet müteferrikabaşınındır. Mâl-ı küşûfiyye ve mâl-ı sayfî ve şitfî bundan su’âl olunur. İki yüz âdeme mâlikdir.

Andan aşağı hükûmet tercümânbaşınındır. Bu dahi şakîlerin azruhâllerin alup paşa huzûruna getürüp müdde‘[î] ve müdde‘[â] aleyh da‘vâ ederken bu tercümânlık eder. Kânûn üzre müteferrikabaşı olur. Elli tevâbi‘e mâlikdir. Ve yeniçeri ocağından başçavuşları ve azebân ocağından başçavuşları beş dîvânda mevcûd bulunup ocaklarına müte‘allık bir yoldaşlarının da‘vâsı olsa bunların ma‘rifetiyle görülür. Yolları hacca yâ hazîneye serdâr olup kul kethudâsı olup andan sancak beği olur.

Ve dîvân-ı Mısır'da bir hâkim dahi büyük rûznâ-mecidir. Mısır'ın rükn-i a‘zamıdır. Gökde uçan, yerde gezen, deryâda yüzen cümle bu rûznâmecinin der-defterindedir. Hîn-i azilde dilerse paşayı müflis çıkarır, dilerse mestûr çıkarırlar. Defterdâr ile yan yana makâmı vardır. Rûznâmce-i kebîrin alt yanında küçük rûznâmeci; ba‘zı aklâm ve anbâr-ı Yûsuf bunun der-defterindedir. Büyük rûznâmecinin dîdebânı olmak içün Mısır vezîrleri kendü taraflarından kitâbete müsta‘id bir necîb ü reşîd âdemin küçük rûznâmeci eder. Ammâ gâyet ehil âdem gerekdir, zîrâ hîn-i azilde küçük rûznâmeci paşanın âb-ı rûyidir. Ve rûznâmecinin cânib-i erba‘asında elli aded halîfeler rûznâmeci defteri dutarlar. Her biri bir vilâyet defterine me’mûrdur. Cümlesi yerli yerinde otururlar.

Andan aşağı dîvân hâcesi mukâbeleci efendidir. Yedi bölük neferâtının defterleri ve mevâcibât terakkîleri ve girüp çıkmaları anın kalemiyle olur. Bu dahi Mısır vezîrinin bir mu‘temedün-aleyh âdemi olur, Mısırlı'dan değildir. Senevî kırk Mısrî kîse hâsıl olur. Elli nefer halîfesi vardır. Bir âdem esâmesin ferâgat edüp gayra tevcîh olsa vazîfesine göre bir şehriyyesin alup nısfın mukâbeleci alır, mâ‘adâsın gayrı halîfeler bahş-ı kalenderî kılındırup kaldurup ederler. Ve gayrı derâmetleri dahi çokdur.

Lâkin bu mukâbeleciler başka bir yerde halîfeleri ile sâkin olurlar. Ammâ Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa

mukâbelecisin dîvânda oturmak fermân edüp sâyir efendiler gibi halîfeleriyle otururdu. Ve Mısır dîvânında paşanın dîvân efendisi bir köşede oturur. Yigirmi iki kîse küşûfiyye senevî avâyidi var. Gayrı tayârât hedâyâsından gayrı.

Ve bir köşede Mısır buyurducusu başka bir dîvân efendisidir. Mısır'a müte'allık cümle ahvâlâta vâkıf [Y 62b] bir kimesne dîvân efendisi vekâletin edüp iklîm-i Mısır'a cümle buyurduları ve cümle mekâtibleri ol Mısır kâtibi kânûn-ı Mısır üzre yazup paşa dîvân efendisi pençe-i buyurdumun çeküp cümle avâyidin dîvân efendisi alup senevî bu Mısırlı dîvân efendisine iki kîse-i Mısrî verir.

Ve bir köşede defter emîni, bu dahi paşa tarafından olur. Ve taşra hazîne kâtibi ve taşra mahlûl kâtibi ve taşra kâğız emîni ve hazîne emîni ve mukâbeleci efendi ve muhâsebeci efendi ve eytâm kâtibi efendi ve havâle kâtibi efendi ve erzâk kâtibi efendi ve bakâyâ kâtibi efendi ve kâtib-i yeniçeriyân ve kâtib-i azebân Urbân Urbân. Bunlar dîvândan sonra kapularında otururlar.

Ve yedi bölük kâtibleri dahi kapularında otururlar. {Bunlar dîvân-ı Mısır'da üst hil'atleri geyüp halîfeleriyle otururlar.} Ammâ,

Mısır dîvânında hil'atsiz oturan efendileri ve birden bine binden yüz bine varınca pâdişâh kullarının ve mütekâ'idîn vazîfegân (---) (---) (---) (---) (---) (---) aklâmların ve efendilerin beyân eder

Evvelâ aklâm-ı piyâdegân iki kalemdir. Ya'nî mukâbele kalemi. Üçüncü aklâm-ı keşîdedir. Dördüncü aklâm-ı mütekâ'idîn ve beşinci aklâm-ı Çerâkese, altıncı aklâm-ı sipâh ve yedinci aklâm-ı eytâm ve sekizinci aklâm-ı tavâşiyân ve tokuzuncu aklâm-ı (---) (---) (---) (---) (---) (---) ve onuncu aklâm-ı cevâliyân ve on birinci aklâm-ı ümenâ ve on ikinci aklâm-ı mültezimîn ve on üçüncü aklâm-ı deşîşe(?) (---) (---) (---) (---) (---) (---) ve on dördüncü aklâm-ı hazîne-i âmire ve on beşinci aklâm-ı surre-i Mekke ve Medîne ve on altıncı aklâm-ı sâdât-ı kirâm ve on yedinci aklâm-ı (---) (---) (---) (---) (---) (---) ve on sekizinci aklâm-ı anbâr-ı Hazret-i Yûsuf ya'nî cirâyehârân ve on tokuzuncu aklâm-ı müteferrikagân ve yigirminci aklâm-ı çavuşân ve yigirmi birinci aklâm-ı gönüllüyân, yigirmi ikinci aklâm-ı tüfengciyân, yigirmi üçüncü aklâm-ı bahreyn ve yigirmi dördüncü aklâm-ı cemâ'at-i piyâde (---) (---) (---) (---) (---) (---) [Q 182b] [P 180b] Süveys. Nefer yüz yigirmi beşdir. Yigirmi beşinci aklâm-ı tobcıyân ve cebeciyân ve arabacıyân ve fişekciyân. Cümle bunlar piyâde mustahfızâna nakl olundu.

Ve aklâm-ı rûznâmce-i kebîr ve aklâm-ı şarkıyye ve aklâm-ı garbiyye mukâta'acısı ve şehir mukâta'acısı ve îrâd-ı gılâl mukâta'acısı ve masraf-ı gılâl mukâta'acısı ve aklâm-ı deşîşe-i suğrâ ve aklâm-ı Muhammedî ve aklâm-ı Murâdiyye ve aklâm-ı Hâsekiyye ve aklâm-ı kâtib-i mahlûl-ı Enderûn-ı hâssa ve, (---) (---) (---)

Der beyân-ı aklâm-ı mudhike-i emîn-i Bahreyn ve aded-i hazâ'in-i Mısır-ı nâdiretü'l-asr

Hâsıl-ı kelâm bâlâda tahrîr olunduğu minvâl üzre cümle yetmiş kalemdir. Cümle hâceler kânûn-ı Selîm Hânî üzre dîvân-ı Mısır'da kat-ender-kat mevcûdlardır. Ammâ bu dîvân-ı Mısır'da sâ'ir eyâlet gibi tîmâr ve ze'âmet defterdârı ve defter emîni gibi kimesneler yokdur. Kânûn-ı Selîm üzre cümle eyâlet-i Mısır'da tîmâr ve ze'âmete müte'allık bir şey yokdur. Zîrâ cümle Mısır eyâleti hîn-i tahrîrde cümle mîrî [Y 63a] kayd olunmuş kurâlardır kim erbâb-ı tîmâr ve zu'amâ ve çeribaşı ve alaybeği istimâ' olunmamışdır.

Ammâ bâlâda tahrîr olunan küttâb efendilerden bir kalem dahi hurde emîni aklâmıdır, bir garîb ü acîb kalem olmağile cümleden gerü tahrîr olundu. Evvelâ Mısır içinde ne kadar hokkabâz ve sürâhîbâz ve kâsebâz ve zorbâz ve perendebâz ve şebbâz ve resenbâz ve âteşbâz ve kûzebâz ve tabakbâz ve sinibâz ve kellebâz ve kuklabâz ve çağanebâz ve kumarbâz ve kayışbâz ve kas'abâz ve varakbâz ve âyinebâz ve cânbâz ve resenbâz ve kuşbâz ve mührebâz ve hımârbâz ve yılanbâz ve gürzbâz ve matrakbâz ve maymunbâz ve hayâlbâz ve horosbâz ve simyâbâz ve sıçanbâz ve ayıbâz ve kıssahân ve kaşmerân ve arayıcıyân ve'l-hâsıl cümle bâzbâzân-ı mudhikân ve cümle kömlükde arayıcılar ve hurdeciler ve'l-hâsıl bir nukra hâsıl olacak şey cümle hurde emîni kâtibi hükmündedir.

Ve niçe bunun emsâli hurde eşyâlardan şey tahsîl olunup beher senede mîrîye (---) kîse mevâcib verüp bir Mısır hazînesi hâsıl olur.

Eyâlet-i Mısır'dan cümle seksen bir Mısır hazînesi hâsıl olur. Senevî cümle Mısır kuluna tokuz Mısır hazînesi mevâcib verilir. Onuncu hazîne Mekke ve Medîne şürefâlarına. Ve bir Mısır hazînesi paşaya. Ve bir Mısır hazînesi ağavâtına.

Ve on üçüncü hazîne emîrü'l-hacc-ı Mısır'a.

Ve on dördüncü hazîne huccâc gelirken Ezlem'ciler ve Akabecilerin masrûfuna gider.

Ve on beşinci hazîne her sene Mekke'nin ve Medîne'nin ta'mîr ü termîmine ve zeyte ve şem'-i kâfûruna ve ûd [u] anberine ve sâ'ir masârıflarına gider.

Ve on altıncı hazîne Mısır'dan fiâm'a surre gidüp andan Medîne'ye ve Mekke'ye gider.

Ve on yedinci hazîne matbah-ı pâdişâhîye giden pirinc ve şeker ve mümessek eşribe ve kahve ve gûnâgûn ma'âcinler gider.

Ve on sekizinci hazîne Mısır mollâları ve askerî kassâmı ve eyâlet-i Mısır'da cümle (---) kuzât bir Mısır hazînesi dahi tahsîl ederler.

Ve on tokuzuncu hazîne Gazâlî defteri üzre Kemâl Paşazâde Mısır'ı ibtidâ tahrîr etdüği üzre yetmiş

yedi bin evkâf idi, hâlâ on iki bini ma‘mûr u mevcûddur. Her gelen Mısır mollâları evkâf başına birer altun alır. Kırk elli ve yüz altun aldığı evkâf vardır. Bu evkâfların rızka ve feddânlarından ve gayrı akârâtlarından iki Mısır hazînesi tahsîl olup mürtezikaya vazîfe verirler.

Ve yigirminci hazîne Mısır'ın kâşifleri tahsîl ederler.

Ve yigirmi birinci hazîne Mısır'ın ümenâ ve mültezimîni tahsîl edüp kendilerine sarf ederler.

Ve yigirmi ikinci hazîne cümle eyâlet-i Mısır'da kurâ şeyhleri tahsîl ederler.

Ve yigirmi üçüncü ikinci ikinci hazîne Mısır iklîminde re‘âyâ ve fellâhîn kendüler içün tahsîl **[Y 63b]** ederler.

Ve yigirmi üçüncü ve üçüncü ve dördüncü hazîne Mısır'a ekâlîm-i seb‘adan gelen tüccâr hayr edüp tahsîl eder.

Ve yigirmi beşinci ve yigirmi altıncı ve yigirmi yedinci bu üç hazîne add olunup her sene anbâr-ı Yûsuf'a gılâl leb-ber-leb olup kula cirâye ve alîk verilir.

Hâsıl-ı kelâm cümle Mısır'ın iş erlerinin kavl-i sahîhleri üzre beher sene Mısır'dan otuz Mısır hazînesi mîrî içün hâsıl olur, deyü tahrîr olunmuşdur. Ve her hazînesi bin ikişer yüz kîse-i Mısrî olmak üzredir. İnşâallâh her hazîneyi mahalliyle tahrîr ederiz. Ammâ bu mahalle alâ-tarîkı'l-fihris işâret olundu. İmdi azîzim bu hazâyinler gökde uçan yerde gezen ve deryâda yüzenden hâsıl olur kim âh-ı fukarâdır.

Sitâyiş-i zirâ‘-ı mî‘âd-ı Nîl-i mübârek ve kesret-i benî âdem ve envâ‘-ı hayvânât kesreti ve hımâr [u] hammârânın vefreti

Ve Cenâb-ı Bârî Mısır'a Nîl ile berekât verdiğinden ganîmet olup mâl-ı pâdişâhî cem‘ olur. Eğer Nîl-i mübârek on sekiz arşın taşarsa mâl-ı pâdişâhî çıkar. Yigirmi zirâ‘ taşarsa paşa ve ümenâ ve mültezimîn ve keşşâf ve re‘âyâ bay olup mâlların gallak edüp halâs olurlar. Eğer on sekiz arşın taşmazsa, *allâhümme âfinâ,* vilâyet rey olmayup kaht [u] galâ olup cümle ümenâ ve mültezimîn meksûr olup mâl-ı pâdişâhî çıkmayup hazîneyi tekmîl edemezlerse, paşa kendü yanından tekmîl edüp cümle kula ceybinden mevâcib verir.

Ve üç kerre yüz bin eli berâtlı e’imme ve hutebâ ve ulemâ ve sulehâ ve meşâyih sâdât ve cümle ehl-i cihât mütevellî ve nâzırlarından cirâye ve ulûfelerin taleb ederler, iki Mısır hazînesi mâl olur. Ulûfeleri vâsıl olmasa gulû-yi âm ederler. Ammâ Mısır ganîmet olsa ulûfe ve cirâyâların alup paşaya ve pâdişâha ve sâhibü'l-hayrâta du‘â ederler.

{Ammâ eğer Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin cifrinde tahrîr etdiği üzre nehr-i Nîl-i mübârek *isteva'l-mâ’u ve'l-haşaba* dan ziyâde *mine'l-cebel ile'l-cebel* dir (---) (---) kifâyetden sonra üç arşın dahi ziyâde Nîl-i mübârek taşarsa muhakkak Mısır şehri gark-ı âb olur. Hakkâ ki yine eyledir. Hattâ Kethudâ İbrâhîm Paşa vâlî iken Nîl-i mübârek tuğyân üzre gelüp Demirkapu eşiğinden ve İbrâhîm-i Gülşenî tekyesi önünden sehel Nîl nümâyân oldukda ehl-i Mısır'a telâş el verdi.}

Hâsıl-ı kelâm kubbe-i mînânın altında âl-i Osmân hükmünde değil, sâyir selâtîn kralların zîr-i hükmünde böyle bir âdem deryâsı sevâd-ı mu‘azzam ve böyle bir mahsûllü Ümm-i Dünyâ şehr-i kadîm yokdur. Ve Ümm-i Dünyâ denmesinin vech-i tesmiyesi oldur kim cemî‘i dünyâ kaht [u] galâ olsa, Mısır ol dünyâyı besler. Allâh eyle ganîmet vermişdir. Ammâ *Allâhümme âfinâ,* Mısır bir gün kaht olsa, bin şehir değil, cemî‘i dünyâ mahsûlü Mısır'a gelse, bir gün Mısır'ı ganîmet edemez. Zîrâ Mısır **[Y 64a]** âdem deryâsıdır.

Husûsan Mısır'a hakîr bin seksen ikide gelüp seyâhat etdükde Mısır şehri içinde sekiz kerre yüz bin âdem mat‘ûnen merhûm olduğu mezâhib-i erba‘a sicillâtında mastûrdur. Hattâ İbrâhîm Paşa bir köyü mahlûlden iki ayda tokuz âdeme yigirmişer kîse bey‘ edüp yine mahlûl olurdu. Ve yine böyle iken sokaklarda omuz omuzu sökmeyüp esvâklar içinde izdihâmdan geçilmez.

Ve bu Mısır'da olan devâbât makûlesi ya‘nî at ve katır ve cemâl ve sığır ve câmûs ve koyun ve keçi çârsû-yı bâzârda sürü sürü gezerler. Ve eşek çokluğu şehr-i Mısır'ı dutmuşdur. Sokaklarda *zahrek* ve *cenbek* ve *vechek* ve *yemînek* ve *yesârek* deyü hammârların feryâdından geçilmez. Ve ba‘zı hammârlar, "*Tarîk yâ seydî, tarîk*" diyerek kasden Rûm âdemlerinin eblehlerin eşeğe çiğnedirler.

Ve şehir içinde Mısır'ın evvel temcîdi segâh makâmı eşek anırmasıdır. Bir kerre ki bir eşek âye[t]: [1]†††≈Ê†√Ê„—†«‰ fehvâsınca nısfu'l-leylde bir âhûrda hımâr ede, *el-azametüllâh,* şehr-i Mısır içre kâmil iki sâ‘at-i nücûmî hımâr anırmasından âdem mebhût olup gûyâ yevm-i eşrât-ı sâ‘atde Deccâl hurûc etdi zann olunur. Zîrâ Mısır'ın a‘yân [u] eşrâfı ve cümle nisvân-ı sâhib-isyânları har-süvârdırlar. Eyle fârisü'l-hımârdırlar **[Q 183a]** **[P 181a]** kim Özbekiyye ve Salîbiyye ve Eski Mısır ve Bulak'a ve Kayıtbay'a varınca avretler *zahrek hüşşek* diyerek cirid oynayarak gümüş rahtlı ve katîfe abâyili alaca hınnâlı eşeklerle gezmek ayıb değildir. Zîrâ Mısır'ın kayığı ve peremeleri cümle eşekdir.

Bir kerre Circeli Alî Beğ'in kâmil kırk bin eşeği var imiş, yevmiyye onar paraya gılâl taşırmış, diyâr-ı Mısır'da meşhûr-ı âfâkdır. Ve Emîrü'l-hac Rıdvân Beğ'in dahi kırk bin devesi olduğu müsbetdir. Hâlâ yine Mısır içre sakkâ develerinden ve sakkâ hımârlarından geçilmez.

---

1 *Kur’ân,* Lokmân 19; "Seslerin en çirkini flüphesiz merkeblerin sesidir"

Ve Mısır içre yılda on iki bayram olur. Anları da mahallinde tahrîr ederiz. Ol günlerde çârşû-yı bâzâr içinde aslâ izdihâm-ı benî âdemden ve izhidâm-ı hammâr [u] cemmâlden geçilmez. İbretnümâ vâcibü's-seyir velvele-i tantana-i gulgule-i debdebe-i Mısır'dır, *ve's-selâm.*

el-Faslu's-sâmin aşer
Kavânîn-i Selîm fiâh üzre Mısır'ın yedi ocak askerin ve yevmiyye mevâciblerin beyân eder

Evvelâ Selîm fiâh Mısır'ı feth etdükde üç bin üç yüz on üç nefer azebân pâdişâhın pây-i semendine yüzler sürüp kullukda olup Selîm fiâh bu kullara hayr du'â edüp kânûn-ı kadîm üzre vazîfe-i mu'ayyenelerin ve me'kûlât [u] meşrûbâtların kemâkân ihsân etdi. Zîrâ Hazret-i Ömer ocağıdır. Amr ibnü'l-Âs hazretleri ile Mısır'a ibtidâ gelen İslâm askeri bunlardır kim cemî'i zamânda mutî'lerdir. Andan,

Asker-i müteferrigân-ı Mısır: Nefer iki bin **[Y 64b]** yedi yüz kırk beş âdemdir. Andan,

Asker-i çavuşân-ı Mısır: Aded bin dörd yüz kırk tokuz neferdir. Andan,

Asker-i tüfengciyân-ı Mısır: Aded bin seksen sekiz neferdir. Andan,

Asker-i gönüllüyân-ı Mısır: Aded bin üç yüz altmış beş neferdir. Andan,

Asker-i mustahfızân-ı Mısır: Aded yedi bin altı yüz otuz sekiz neferdir. Bölükleri yüz otuz sekiz bölükdür. Andan,

Asker-i müteferrikagân-ı mustahfızân: Bölükleri birdir, nefer yüz âdemdir. Andan,

Asker-i topcıyân: Bölük on, nefer (---). Andan,

Asker-i arabacıyân-ı top: Bölük bir, neferât kâmil yüz âdemdir. Andan,

Asker-i kal'a-i hızâne: Bölük bir, nefer kâmil iki yüz. Andan,

Asker-i mülâzımîn: Bölük bir, nefer (---). Andan,

Asker-i mütekâ'idîn-i kal'a: Bölük bir, nefer iki yüz. Andan,

Asker-i cebeciyân-ı Mısır: Bölük (---), nefer (---). Andan,

Asker-i fişengciyân: Bölük bir, nefer (---). Andan,

Asker-i mehterân-ı kal'a: Bölük bir, nefer elli. Bunlar cümle yeniçeri ile mevâcib kaldırup anların defterindedir. Andan,

Asker-i Çerâkese-i Mısır: Aded bin tokuz yüz âdemdir. Andan,

Asker-i azebân-ı bender-i Süveys: Aded yüz altmış beş neferdir.

Kânûn-ı Selîm Hân bu tertîb üzre Mısır'a asker kodu. Yekûn asker-i Mısır yigirmi bin yigirmi beş bin asker olur. Ammâ zamânımızda gördüğümüz üzre tahrîr edelim.

Ammâ Süleymân Hân, Vezîr İbrâhîm Paşa ile Dergâh-ı âlî yeniçeriyânının birinciden kul kethudâsın Mısır'a sancak beği pâyesi ile yeniçeri ağası edüp kırk iki oda yeniçeri koyup iç kal'ada fieyh Sârî hazretleri yanında Yûsuf Salâhaddîn'in binâ etdüği nârin kal'ada kırk iki oda yeniçeri kor. Hâlâ odaları yerlü yerinde durur, ammâ ba'zısı mu'attaldır. Ve ağalarına başka bir âsitâne etmişlerdir, gâyet muhteşemâne ağalıkdır. Hâlâ kendüsü yüz tevâbi'a mâlikdir. Dîvân-ı pâdişâhîde cümle beğler ile ve sâyir yedi bölük ağaları ile üst hil'atları geyüp dîvânda yeri vardır. Ve cümle ağalardan aşağı oturur, ammâ vaka'ı vakârı vardır.

Ağadan sonra hâkim yeniçeri kethudâsıdır. Dîvânda aslâ yeri yokdur, ammâ kapularında almak, vermek, basmak, asmak, habs etmek anın elindedir. Bir gûne kallavî alçak sarık sararlar ve kırmızı pabuc ve semmûr kürk ve atlas haftân geyerler, kânûndur.

Andan hüküm başçavuşlarınındır. Sâde ferrâce ve atlas haftân ve yine kallavî sarık ve kırmızı mest ve kırmızı pabuc geyer. Dîvânda yeri vardır. Gûyâ ocak tarafından paşanın muhzır ağasıdır.

Andan aşağı hüküm beytü'l-mâlcınındır. Sâde ferrâce ve atlas haftân ve kallavî sarık ve kırmızı mest pabuc geyer. Ammâ orta çavuş ve küçük çavuş ve alay çavuşu ve ağa sarrâcı ve kethudâ sarrâcı bunlar cümle orta kuşak ve siyâh dolama ve kallavî-gûne sarık ve kırmızı mest pabuc **[Y 65a]** geyerler, ammâ bıcak taşıyamazlar. Hemân beytü'l-mâlcı olunca siyâh dolamayı çıkarup ve sâde çuka ferrâce geyerler.

Ve Mısır vezîri Mısır'a girdikde ve ma'zûlen eğer mu'azzez çıkarsa ve mahmel-i şerîf emîr-i hac ile Bürke'ye çıkdıkda paşaya ve huccâca ta'zîmen mezkûr yeniçeriler ve cümle Mısır askerîsi ale'l-umûm bir alay ederler kim ta'bîr olunmaz.

el-Faslu't-tâsi' aşer
Zikr-i alay-ı kânûn-ı Mısır

İbtidâ paşa Mısır'a girdikde ahâlî-i Mısır ta'zîmen vezîrlerine vızır yazır etmeğe istikbâle çıkup Âdiliyye'de karşularlar.

Andan iptidâ paşalı askerin ağırlıkları ile şehre yollayup herkes konaklarına meks edüp pâk libâsların geyüp yine alaylarına karşu gelir. İbtidâ subaşı Bâb-ı Nâsır'dan içeri üç yüz aded kavvâsıyla ve elli nefer zebânî cellâd-ı bî-amânları ile yolları tevsî' ü tathîr ederek ubûr edüp ardı sıra paşalı tatarları atbaşı berâber ubûr ederler.

Andan alay-ı deli ve gönüllü gûnâ-gûn bayrakları ve kaplan postlu yedekleri ve çifte köçekleri ve semmûr kapaniçse ve semmûr tâc ile ubûr ederler.

Andan alay-ı çâşnigîr ve kilârcıyân atbaşı berâber ubûr ederler.

Andan mehterân-ı hayme ve sarrâcân dahi rikâb rikâba ubûr ederler.

Andan alay-ı müteferrikagân pür-silâh ellerinde kantâr sırıkları ve çifte köçekleri ile ubûr ederler.

Andan vâcibü'r-re'âyâ alayı mükellef ve mükemmel âlât-ı silâha müstağrak ubûr ederler. Paşa askeri munkatı' olup ardı sıra alay-ı çavuşân-ı Mısır atbaşı berâber cümle semmûr kürke müstağrak serlerinde mücevvezeleri üzre ablak teller ve ellerinde mücevher ve sîm-i hâlis topuzlar ve atları yancık ve bahrî hotas ve sîm raht ve kaddâre ve atların başında yine ablaklar ile atbaşı berâber ubûr ederler.

Andan alay-ı asker-i gönüllüyân, bunlar dahi zer-ender-zere mâlik kantâr sırıkları üzre kırmızı bayrakları ve çifte köçekleri ile (---) var idi ağaları köslerin döğerek ubûr ederler.

Andan alay-ı asker-i tüfeng-endâzân pür-silâh âteş-feşân tüfengler ile [[(---)]] şehbâz yiğitler küheylân hussânlar üzre atbaşı berâber ağaları köslerine turralar urarak ubûr ederler.

Andan alay-ı [[(---) (---)]] cümle pür-silâh pâk-libâs-ı fâhirelere müstağrak olup ellerinde bayrakları ve küheylân atlar üzre köçekleri [[(---) (---) (---)]] köslerin döğerek ubûr ederler.

Andan alay-ı asker-i müteferrikagân, bunlar muhteşem ve mülebbes üzengi ağaları idi, önlerinde dır n [[(---) (---)]] postlu yedekleri ve enselerinde yigirmişer otuzar cebe ve cevşenli köçekleri ile ağaları köslerin döğerek ubûr ederler. [[(---) (---) (---)]] bölük ağaları atbaşı berâber ubûr ederler. Yeniçeri ağasile azeb ağası siyâh dolamalı çukadârları ile atbaşı berâber ubûr ederler. [Q 183b] [P 181b]

Andan alay-ı Çerâkese [Y 65b] beğleri gâyet muhteşemâne semmûr lipâçeler ile çifte çifte atbaşı berâber her birinin kafâsında kırkar ve ellişer katîfe hil'at ile mülebbes köçekleri ile ubûr ederler, ammâ bunların kösleri yokdur.

Andan alay-ı mîrlivâ-i beğler, bunlar dahi esbâb-ı ihtişâmları ile perîşânî destârlar ile enselerinde yetmişer seksener pâk bisâtlı iç ağaları ve taşra ağaları ve çifte şâtırlariyle mehterhânesiz ikişer beğ yan yana muhteşemâne ubûr ederler.

Andan alay-ı piyâdegân-ı neferât-ı azebân iptidâ bayrakları yürüyüp cümlesi pür-silâh tüfeng-endâz kaplan postlu gâzîlerdir. Başlarında şeb-külâhları üzre cığa telleri vardır. Ve eski dayılar fes üzre sarık sararlar. Ve ortalarında alay çavuşları orta kuşak ve siyâh dolama ile giderler. Bu neferâtların kânûnları sipâh olurlar, ağaları yeniçeri ağası yâhûd çavuşlar kethudâsı ve yâhûd Mısır beği olur. Ve bunların kul kethudâsı ve başkâtibleri ve başçavuşları atbaşı berâber giderler. Hazret-i Ömer'den berü cümle yetmiş iki bölükdür.

Ve cümle on sekiz çorbacıdır, bunlara re'îs derler.

Ve cümle yetmiş iki odadır. Her odada birer odabaşı vardır, lâkin mücerred değillerdir, sefer eşüp eskimek ile odabaşı olur, cümle evlilerdir. Başçavuşları ve alay çavuşu ve orta çavuşu ve küçük çavuşu ve ağa ve kethudâ çukadârları cümle bunlar dahi yeniçeri çavuşları gibi siyâh dolama ve perîşânî sarık geyerler ve piyâde yürürler, hemân beytü'l-mâlcı olduğu gibi ferrâce geyüp siyâh dolamadan çıkup ata biner.

Ve cümle çorbacıları küheylân ata binüp atbaşı berâber kethudâlarından oturak ihtiyârlarla alay ile gider.

Ammâ kösleri ve mehterhâneleri yokdur, ancak yüz âdemde bir Hazret-i Ömer'i zikr edüp gülbâng-i Muhammedî çeküp sadâ-yı Allâh Allâh ile Mısır'ın içinde velvele verirler. Zîrâ bunlar ey gürûh-ı askerdir. Cümle üç bin üç yüz on üç pâkîze dalyan tüfengli askerdir.

Ve âsitâneleri Azeb kapusundan içeri bir ulu âsitâne-i Ömerü'l-Fârûk'dur. Ve odaları Kara Meydân'a nâzır yetmiş iki beyt-i Hattâbîdir. Bunlar âdâb üzre ubûr edince yeniçeriyânın alemleri nümâyân olur.

Alay-ı piyâdegân-ı mustahfızân-ı Mısır

İptidâ bayrak dibinde fitirnev köçekler kendülere münâsib tüfengler ile çifte çifte ubûr ederler.

Andan balabanlar, andan dalyanlar, andan dayılar cümle pür-silâh iskerled dolamalar ile mülebbes olup kırkar ellişer dirhem mücevher dalyan tüfengler ile başlarında keçeleri ve kaplan postları ve ayaklarında kırmızı yemenî pabucları ile reftâr ederek ubûr ederler. Ve alayları ortasında siyâh dolamalı başı üsküf keçeli altı nefer çavuşları [Y 66a] ve sakkâları alay düzerek ubûr ederler.

Andan kır sakallı ihtiyârları kaplan postları ile ve keçeler ile geçerler.

Andan yüz otuz sekiz bölüğün odabaşıları ve gayrı ihtiyârları yine cümle piyâde kaplan postlu ve altun yaldızlı iki bin mikdâr kalkanlı ihtiyârlar keçeler ile ubûr ederler. Ammâ yüz otuz sekiz çorbacıdırlar, ammâ iki yüzden mütecâviz mu'azzam ve muhteşem pür-silâh küheylân atlı onar on beşer hizmetkârlı çorbacılar atbaşı berâber ubûr ederler

Ve yetmiş seksen kul kethudâlığından ve başçavuşlukdan ve serdârlıkdan mütekâ'id ocak ihtiyârları küheylân atlar üzre enselerinde kırkar ellişer hizmetkârlı ağalar ubûr ederler. Ammâ bunlarda aslâ kırmızı Mısır şalvârı yokdur, sipâha ve müteferrikaya ve çavuşâna mahsûsdur.

Bu yeniçeri tâ'ifesi dahi mehterhâne ve kössüz ubûr ederler. Sâ'at-be-sâ'at gülbâng-i Muhammedî çekerek güzer ederler. Ve kethudâları ve yeniçeri efendisi ve ocak imâmı ve sâyir kâtibleri atbaşı berâber ubûr ederler.

Bu tâ'ife dahi azîm askerdir. Cümle yedi bin iki yüz otuz sekiz aded neferâtdır. Ammâ böyle müzeyyen asker âl-i Osmân'da yokdur. Bunların dahi odabaşılıkları mücerredlik ile değildir, cümle evlilerdir. Murâd edinen çok sefer eşüp ihtiyâr olup ileri çekerler. Ve isti'dâdı vâr ise siyâh dolamaya girüp ge-

lir kethudâ olur. Bir sene kethudâ olursa bin Mısrî kîse hâsıl olur. Bunların alayı tamâm olduğu gibi,

Alay-ı yeniçeriyân-ı mülâzımîn

Bunlar yine yeniçerilerdendir, ammâ keçe üsküf üzre başlarında balıkcın tellerinden tuğ taşırlar. Meselâ hunkârın iki cânibinde solaklar gibidir. Bunların alayı ubûra başladıkda paşanın tuğları ve kapucuları ve kapucular bölükbaşısı ve altmış yetmiş aded müsellah levendâtlar ile konakcıbaşı ve mü'ezzinbaşı yan yana ubûr edüp andan başkapucubaşıları çifte çifte on beşer yigirmişer köçekler ile mülebbes ubûr ederler.

Andan kapucular kethudâsı imrahor.

Andan tokuz aded zer-ender-zere müstağrak mücevher zînli yedekler her biri birer küheyl ata süvâr olmuş mücevvezeli yedekciler ubûr edüp iki cânibi yeniçeri mülâzımları andan tercümânbaşı ve müteferrikabaşı atbaşı berâber ubûr ederler.

Andan çavuşlar kethudâsı ve rûznâmeci ubûr ederler.

Andan paşanın on altun tâslı şâtırları zer-ender-zere müstağrak olup geçerler.

Andan paşa dahi semmûr kabaniçse ve katîfe şalvâr üzre zerrîn kemer ve zerrîn şemşîr bend kılup ser-i sa'âdetinde iki çatal sorguc-ı pâdişâhî ve altında semend-i sultânî ile iki cânibinde tüfeng-endâz ve mataracılar ile güzer edüp ensesinde kırmızı keçe üsküflü silihdâr ve çukadâr **[Y 66b]** andan paşa kethudâsı ve hazînedâr ve yigirmi mertebe sahîbi iç ağaları ve gayrı iki yüz üç yüz müsellah ve mükemmel cebe ve cevşene müstağrak iç ağaları yüz aded pür-silâh eli tüfengli mehterleri çifte çifte ubûr ederler.

Andan paşanın imâm-ı hümâmı ve dîvân efendî-i benâmı tevâbi'leriyle geçüp andan yeşil sancağ-ı Resûl alâmeti ve iki tarafda kırmızı bayraklar ve tokuzar kat mehterhâneler ardı sıra iç ağaları sarrâcları ve ferrâşları ve sakkâlar ile ubûr olunur.

Ve bu askerin cümlesi paşayı alay ile sarâya koyunca kal'adan iki yüz pâre top atılup mehterhâneler çalınup şâdumânlar olur. Andan cümle kul paşadan beş kîse alay ihsânı alırlar. Ba'dehu azîm summât-ı Muhammedî çekilüp ba'de't-ta'âm du'â ve senâ olup kânûn-ı Selîm Hân üzre azîm dîvân-ı pâdişâhî olup hatt-ı şerîfler kırâ'at olunup fermân-ı şehriyârî bu dîvânda icrâ olunursa vezîr-i Mısır cerîdir ve illâ başka hisâbdır.

Ammâ Mısır'da bir hâkim dahi kapukulu serdârı vardır. Âsitâne tarafından bir yeniçeri çavuşu gelüp ağa olur. Cümle kapukullarının beytü'l-mâlın bu kabz edüp mücrimlerinin hakkından ol gelür. Ammâ alaya ve dîvâna gelmek kânûn değildir. İktizâ ederse çağırdıklarında dîvâna gelir. Ammâ bir Mısır vezîri rağbet edüp, "Alaya çıksınlar ve dîvânda hâzır olsunlar" dese kapukulu Mısır'da iştihâr bulur.

Ve bir hâkim dahi subaşıdır. Elinde mutlak fermânı var ise bulduğun katl eder. Nizâm-ı intizâm olur. Ve âlem subaşıdır. (---) Bu subaşı kapusunda bir oda Mısır yeniçerisi asesbaşı yerine hizmet eder.

Ve bu Mısır içre bâlâda mastûr olan [[(---) (---)]] Çerâkize ve tüfengci ve gönüllü ve müteferrika ve çavuşândan mâ'adâ kırmızı şalvârlı kavim var ise ayıbdır, haklarından gelinir. Bunlardan gayrı Mısır kavmi yeniçeri ve azeb [[(---) (---)]] gûnâ-gûn çuka dolama ve harvânî ve başlarında serbend ve bellerinde muhattem kuşak ve kürdeli geyüp bellerinde iri aşcı bıçağı kullanırlar (---) (---) sokarlar. Zîrâ hâlâ Mısır'da yeniçeri ve azebân mu'teberlerdir. Çok ağavâtları gördüm ki müteferrika ve sipâhdan çıkup yeniçeri ve azeb **[P 182a]** oldu.

Ammâ Mısır'ın kal'a dizdârı ve kulle neferâtı ve mehterhâne kavmi ve mütekâ'idîn kal'adan taşra alaya ve melâya ve belâya çıkmağa kâdir değillerdir. Zîrâ dâ'imâ iç kal'ada niçe bin kîse mâl-ı pâdişâhî vardır, dâ'imâ dîdebânlık ederler.

Ve bârûdcıbaşı dahi sarây meydânında kârhâneleri olup nısfı sarâyda ve nısfı iç kal'ada bârûd hazînesin beklerler, ammâ mahbûs olduklarına **[Q 184a]** göre ulûfeleri ağırdır.

Ve kal'a mehterleri dahi kezâlik bir yere çıkamazlar. Ba'de'l-işâ sekiz kat mehterhâne eyle bir fasıl ederler kim Mısır vezîrlerinin mehterbaşıları kâdir değillerdir. Zîrâ her biri bir vezîrden çerâğ olup kalmışlardır **[Y 67a]** ve gâyet ağır ulûfeleri vardır. Ve sabâha iki sâ'at kaldıkda yaz u kış bu hâl üzre âlem ağyârdan bî-haber iken bir fasıl ederler kim uşşâk makâmında uşşâkânın ciğerin hûn ederler. Ammâ aceb hikmetdir, gâlibâ Mısır mü'ezzinleri ile müttefiklerdir ve sâ'atları olmak vardır, hemân Mısır'ın bu kadar bin câmi'i mü'ezzinleri temcîdi tamâm edüp sabâh namâzın okuyup tamâm edince mehterhâne çalınmağa başlar. Cemî'i zamânda böyle irtibât vermişler kim garîb temâşâdır.

Bâlâda tahrîr olunan askerî tâ'ifesinin üç ayda bir ve her ayda bir mevâciblerin ve icmâllerin beyân eder

Kânûn-ı Selîm Hân oldur kim yeniçeriye ve azebâna ve topcu ve cebeciyâna ve arabacı ve mehterâna üç ayda bir mevâcib çıkar, ammâ müteferrikagâna ve çavuşâna ve tüfengciyâna ve gönüllüyâna ve Çerâkese'ye ve keşîdeye ve eytâm ve cevâlîye ayda bir ulûfe çıkar. Bu minvâl üzre,

Senevî mevâcibleri ve yevmiyyeleri ne kadar akçe ve kîse eder anı beyân eder

Evvelâ, **Cemâ'at-ı müteferrikagân:** Bölük bir, neferât 2.745. Yevmiyyeleri 44.626. Ma'a ihrâcât 7.898.076 para eder. İhrâcât oldur kim bu neferât-

lardan ba‘zısı taşra kâşifler üzre ve kılâ‘larda muhâfazaya gidüp ulûfelerin anda alırlar, ihrâcât oldur. Ve bakıyyeleri 7.705.441. Mecmû‘u senevî müstahak oldukları ma‘a tefâvüt yalnız üç yüz sekiz kîse ve küsûru 5.441 eder. Ve tefâvüt 192.535 para eder. Tefâvüt oldur kim mevâcibât verildikde beher kırk parada bir para kat‘ edüp hazîne kaydı îrâdına muzâf olur.

Defter-i çavuşân: Neferât 1.449, yevmiyye paraları 25.055, ihrâcâtları 4.434.720, bakıyyeleri 4.326.558, kîse 173, küsûr 1558, tevâfüt 108.162. Ve,

Defter-i tüfengciyân: Neferât 1.087, yevmiyeleri 9.709, ihrâcâtları ile 1.718.488, bakıyyeleri 1.676.665, kîse 27, küsûr 1.665 ve tefâvüt 41823. Ve,

Defter-i gönüllüyân: Neferât 1365, fî yevmiyye 12.575, ma‘a ihrâcât 2.225.772, bakıyye 2.171.487, kîse 86, küsûr para 214.875, ve tefâvüt 54.285.

Defter-i asker-i Çerâkese: Neferât 1090, fî yevm 9940, sene 1.759.464, bakıyye 1.716.551, kîse 28, küsûr para 16.551, tefâvüt 42.913.

Defter-i azebân-ı atîk: Neferât 3213, yevm 13.848, ma‘a ihrâcât 2.450.836, bakıyye 2.391.061, kîse 95, küsûr 16.061, tefâvüt (---).

Defter-i bender-i azebân-ı Süveys: Neferât 125, fî yevm 268, senevî 47.436, bakıyye 46.280, kîse 1, ve küsûr 21.280, ve tefâvüt 1.156.

Defter-i mustahfızân: Neferât 7238, yevmiyeleri **[Y 67b]** 63.716, fî yevm 112.787 11.278 1127 (---), bakıyye 11.002.790, kîse 440, küsûr 2.790, tefâvüt 275.069 para eder. Ve bu mustahfızânın bölükleri cümle 138. Ve yine,

Mustahfızân müteferrikası: Bölük birdir, neferâtları 100. Ve,

Topcıyân-ı kal‘a: Bölük bir, neferât 500. Ve,

Tâ’ife-i top arabacıyân: Bölük bir, be-cema‘ât 100. Ve,

Asker-i kal‘a-i hizâne: Bölük bir, be-cema‘ât 200. Ve,

Mütekâ‘idîn-i kal‘a: Bölük bir, 27 neferdir. Ve,

Mehterân-ı kal‘a-i enderûn: Bölük bir, nefer altmış. Ve,

Neferât-ı cebeciyân: Bölük bir, cemâ‘at (---).

Bu mustahfızândan aşağı merkûm zümre mevâciblerin cümle mustahfızânlar ile mevâcibleri alınır.

Ve bu bâlâda tahrîr olunan yedi bölük asker-i İslâmın senevî mevâcibleri cem‘an yekûn 1240 kîse eder ve küsûru 22.167 para eder, *ve's-selâm*.

el-Faslu'l-ışrîn
Mısır mollâsının hükm [ü] hükûmâtın ve avâyid [ü] fevâyidin ve cümle niyâbetlerin ve eyâlet-i Mısır'da olan kazâları beyân eder

Evvelâ Selîm Hân-ı Evvel Mısır'ı feth etdükde Kemâl Paşazâde Ahmed Efendi Rûmeli kadıaskeri idi, Mısır mevleviyyetin ibtidâ anlara ihsân eyleyüp müstakil hâkim nasb edüp eyâlet-i Mısır'ı Gazâlî ile Kemâl Paşazâde'ye tahrîr eylemeği fermân edüp anların tahrîri üzre Mısır mollâsının mahsûlü bervech-i adâlet iki yüz kîse olur. Ve yüz âdem huddâm kifâyet edüp hükûmet eder. Ve dîvânında mezâhib-i erba‘adan mollâlar vardır. Ve seccâl ve mukayyid ve şâhidleri ve mahkeme muhzır ve huddâmları dahi yüz âdem olur.

Ve Mısır yeniçerilerinden bir oda yeniçeri çorbacıları ile şer‘-i şerîfe i‘ânet edüp hizmet ederler. Bu yeniçerilere mülâzım derler. Cümle siyâh dolama ve sırmalı üsküf keçe geyerler.

Ve Mısırlı tercümânbaşısı ve sicillât emîni vardır. Başka bir kârgîr kubbe içre Hazret-i Ömer'den berü sicillât-ı Muhammedî dağlar gibi yığılmışdır. Bu sicillât emîni hükmündedir.

Andan mollâ kethudâsı var, yed-i rişvet oldur. Ve bâb nâ’ibi ve şehir nâ’ibi vardır.

Ve âsitâne-i sa‘âdetden rü’ûs-ı hümâyûn ile serbevvâbân-ı Dergâh-ı Âlî kapucularından bir umûr-dîde maslahat-güzâr ihtiyâr âdem muhzırbaşısı vardır. Anın taht-ı hükûmetinde kâmil üç yüz muhzırı vardır. Kendüye senevî beş kîse hâsıl olur. Haftada beş gün dîvân-ı şehinşâhî oldukda bu muhzırbaşı başına altun zerdûz üsküfün geyüp efendi kethudâsı başına perîşânisin geyüp önleri sıra cümle eli asâlı muhzırlar ardı sıra siyâh dolamalı üsküflü yeniçeriler ikişer ikişer ubûr edüp mollâ hazretleri dahi başında örf-i izâfeti ve yanında yeniçeri çukadârı ve bâzâra gideni ve yigirmi otuz mikdârı sarrâc piyâdegân ve ardı sıra sicillât-ı dîvân kırmızı kîseler **[Y 68a]** ile geçüp bu tertîb üzre dîvân-ı pâdişâhîye varırlar. Bu tarz üzre mollâ mollâlar (---) bir diyâra mahsûs değildir.

Ve bu diyâr-ı Mısır'da mollâya kadıasker efendi derler. Zîrâ ibtidâ fetihde Kemâl Paşazâde kadıaskerlik ile mutasarrıf oldular idi. Anıniçün ol zamândan berü kadıasker derler. Bir azîm vâsi‘ sarây-ı âlîde sâkindir. Zamân-ı kadîmde âl-i Fâtımiyyûndan Sultân Mu‘izzüddîn Kâhir-i Mağribî sarâyı imiş.

Ve mollâ dîvânında Âsitâne-i sa‘âdetde Anatolu kadıaskeri cânibinden bir mollâ askerî kassâmı vardır. Cümle askerî muhallefâtı anın izniyle tahrîr olunup içinden (---) alup muhallefâtı paşa zabt eder. Ve mollânın dâ’imâ Mısır dîvânında paşa yanında bir dîvân nâ’ibi şâhidleri ve muhzırlar ile rûz [u] şeb mevcûddur. Zîrâ belki ba‘de'l-işâ bir şey zuhûr ede. fierî‘at tarafından anıniçün bir nâ’ib-i dîvân hâzırdır.

Mollânın (---) (---) (---) (---) Mısır içinde yigirmi dörd niyâbeti vardır. Her birinde birer nâ’ib-i Rûm ve her birinde dörder mezhebden kadılar [[(---) (---)]] in huddâmları vardır.

Evvelâ, cümleden mükellef mahkeme-i Bâb-ı Hark ve mahkeme-i Meşhed-i Hüseyin ve mahkeme-i

Bâb-ı Nâsır ve mahkeme-i Bâb-ı (---) ve mahkeme-i Kaysûniyye ve mahkeme-i cedîd [P 182b] meydân-ı Rûmeli ve mahkeme-i Taylûniyye ve mahkeme-i Bâb-ı fia'riyye ve mahkeme-i Derb-i Cemâmîz ve mahkeme-i kadîm [Q 184b] Süveykatü'd-dellâlîn ve mahkeme-i Bâbü'l-hadîd ve mahkeme-i Hâricü's-sûr ve mahkeme-i Bulak ve mahkeme-i Mısr-ı Atîk {ve mahkeme-i câmi'-i Sâlihiyye ve mahkeme-i Bâbü'l-hadîd ve mahkeme-i kazâ-i fiark Atfîh.}

Hâsıl-ı kelâm cümle yigirmi dörd mahkemeden cümle mahsûlât efendiye haftadan haftaya gelüp vâsıl olur.

Ve bir nâ'ib dahi muhtesib ile çârşû-yı bâzârda kol gezerler, ammâ âlet-i mülâhazadır, narh-ı sultânîyi icrâ edemezler. Zîrâ cümle himâyededir, mâni' olurlar. Ve Mısır etrâfında nâhiye nâ'ibleri dahi vardır. Beled-i fiubre ve beled-i Besâtîn ve Kayıtbay gibi niyâbetler vardır.

Mısır mollâsının zîr-i hükmünde eyâlet-i Mısır'da olan kazâları beyân eder

Evvelâ cümleden kazâ-i Sitte-i Evvelden kazâ-i Garbiyye ya'nî Mahalle-i kebîr tahta başıdır, senevî kırk Mısrî kîse hâsıl olur ma'mûr kazâdır, birkaç kerre beş yüz akçe mevleviyyet ile sadaka olunmuşdur.

Andan kazâ-i Dimyât, otuz kîse hâsıl olur.

Andan kazâ-i Muzâhemeteyn.

Andan kazâ-i Reşîd, otuz kîse hâsıl olur şerîf kazâdır.

Andan kazâ-i İskenderiyye, ber-vech-i adâlet kırk kîse olur.

Andan kazâ-i Mansûre, yigirmi yâhûd otuz kîse hâsıl olur.

Andan kazâ-i Minyeteyn, bu dahi yigirmi beş kîse hâsıl olur.

Eyâlet-i Mısır'da bu zikr olunan kazâlara Sitte-i Evvel ta'bîr olunur, cümleden eşbehdir. Ve bunlar kerrâtile beşer yüz akçe mevleviyyet pâyesiyle sadaka olunmuşdur.

Andan, kazâ-i Menûfiyye, andan kazâ-i Buhayre, andan kazâ-i Burlos, [Y 68b] andan kazâ-i Füvve, andan kazâ-i Sindiyûn, andan kazâ-i mahalle-i Ebû Alî, andan kazâ-i Ebyâr, andan kazâ-i Nehâriyye, andan kazâ-i Mahalle-i Merhûm, andan kazâ-i Bilbeys, andan kazâ-i Mît Ömer, andan kazâ-i Zifte, andan kazâ-i fiarkıyye, andan kazâ-i Selimûn, andan kazâ-i Hânke. Andan kazâ-i Cîze, fieyhülislâm Boluvî Mustafâ Efendi'ye ihsân olundu.

Andan kazâ-i Feyyûm, andan kazâ-i Benî Seyf, andan kazâ-i Tezmîn, andan kazâ-i Behnisyâ, andan kazâ-i Fîşne, andan kazâ-i Mellevî, andan kazâ-i Menfalût, andan kazâ-i İsyût, andan kazâ-i Ebûtîc, andan kazâ-i Tahta, andan kazâ-i Vâkta'a, andan kazâ-i Eşmûneyn. Andan kazâ-i Sanabû, Hazret-i Risâlet'indir, sâdâtlar hükmünde gâyet ma'mûrdur. Andan kazâ-i Cezîre, andan kazâ-i Sûhâc, kazâ-i Menşiyye, andan kazâ-i Elvâhât, andan kazâ-i Circe, andan kazâ-i Farşût, andan kazâ-i fiark Buyet, andan kazâ-i İsne. Bu kazâlardan gayrı Nîl'in cânib-i garbîsinde kazâlar yokdur, cümle karalar vilâyetidir. Tâ bilâd-ı Sûdân'a gider.

Andan Nîl'in cânib-i şarkîsindeki kazâ-i âsumânî Sây ki intihâ-i hudûd-ı Mısır'dır. Andan kazâ-i İbrîm, andan kazâ-i İsvân, andan kazâ-i Kûs, andan kazâ-i Kınâ, andan kazâ-i Füv[ve], andan kazâ-i fiark Ahmîm, andan kazâ-i Süveys.

Eyâlet-i Mısır'da cümle yetmiş altı kazâlar bu mahalde tamâm oldu.

Birkaç kazâlar dahi vardır, ammâ meşhûr kazâlar değildir, anlara muzâfât derler.

Ve bu cümle kazâları Âsitâne-i sa'âdetde berât-ı pâdişâhî ile Anatolu kadıaskeri etdirüp sadaka olunur. Mısır aklâmı kazâları başka aklâmdır, Anatolu kadıları mutasarrıf olamazlar ve bu Mısır kadıları da Anatolu ve Rûmeli menâsıblarına mutasarrıf olamazlar. Ammâ Sitte ta'bîr etdükleri tahta başı mansıblardan Garbiyye ve Dimyât ve Reşîd ve İskenderiyye ve Mansûre gibi menâsıblara mutasarrıf oldukdan sonra kânûn-ı Selîm Hân'dır kim Anatolu'da ve Rûm eyâletinde mevleviyyet mansıbları ihsân olunup Mısır menâsıblarından halâs olur. Yohsa şebke-i azîmdir.

Ve kânûn-ı kadîm-i Mısır'da mezâhib-i erba'a şeyhülislâmları vardır. Zamânımızda Girid cezîresi serdârı Gâzî Deli Hüseyin Paşa'nın katliyçün fetvâ vermeyen Boluvî Mustafâ Efendi, Köpürlü Mehemmed Paşa'ya fetvâ vermedüğiyçün Mısır'a nefy eyleyüp ber-vech-i arpalık Cîze kazâsı sadaka olunup Hanefî şeyhülislâmı idi. Ammâ fetvâsına kimse muhtâc değil idi, zîrâ hâceti olan câmi'-i Ezher'e varup bir ulemâya iki üç mankır verüp murâd [u] maksûdu üzre bir fetvâ-yı şerîf alır. Hasmı dahi varup bir za'îf kavil ile ol dahi bir fetvâ alup elbette ikisi de hükm etdirirler.

Âhirü'l-emir *Es-sulhu seyyidü'l-ahkâm* fehvâsınca sulha çekerler, [Y 69a] tarafeynden birinin hakkı icrâ olunmayup sulha bi'z-zarûrî rızâ verirler. Hâsıl-ı kelâm Mısır diyârında ihkâk-ı hak olmak ihtimâli yokdur. Zîrâ elbette bir cânibden ilhâh ile ricâ ederler yâhûd himâye edüp nâ-hak hükmolmak mukarrerdir.

Ve yigirmi bin fetvâ sâhibi ulemâsı vardır, gûnâ-gûn mesele-i müşkilâtlar bulurlar.

Mısırı bilmeğe muhtâc iklîm-i garîbe ve acîbedendir. Ulemâ ve fuzalâsı ulûm-ı garîbe ve fünûn-ı şettâya mâlikdir.

Ve hukemâsı bî-kıyâsdır, tabî'atları gâyet zekîlerdir.

Ve sıbyân-ı ebcedhânları gâyet necîb [ü] reşîd ve tîz-fehm olduklarından elli yedi bin hâfız-ı Kur'ân

vardır. Hâlâ cümle dükkânlarda ve her köşe başında ve ekseriyyâ hammâm kapularında ve Rûmeli meydânında tilâvet-i Kur'ân eder a'mâ hâfız-ı Kelâmullâhları vardır.

Ve cümle yüz yetmiş dörd bin ulemâ ve kadı ve ders-i âmları vardır. İlm-i hadîs ve ilm-i tefsîr bu Mısır'a mahsûsdur.

Ve on binden mütecâviz e'imme ve hutebâsı ve on bin meşâyih-i kirâmı vardır. Hemân câmi'-i Ezher revâk-ı râyları içre mevcûd on iki bin eli kitâblı ve beli misvâklı ulemâsı mevcûddur. Ve,

Bu şehr-i Mısır'da okunan ulûmları beyân eder

Evvelâ hadîs-i şerîf vardır kim,

[1] Y‰A†Y‰A«E†«‰«E‰†Y‰

mazmûnunca evvel ilm-i Tıb ve ilm-i Ferâyiz ve ilm-i Tefsîr ve ilm-i Fıkıh ve ilm-i Hadîs ve ilm-i Tecvîd (---) (---) ve ilm-i Hıfz (---) (---) ve ilm-i Tevhîd ve ilm-i Ledün ve ilm-i Beyân ve ilm-i Kelâm ve ilm-i Kemâl ve ilm-i Âdâb ve ilm-i Sarf ve ilm-i Nahv ve ilm-i Mantık ve ilm-i Ma'ânî ve ilm-i Lugat ve ilm-i Arûz ve ilm-i Hat ve ilm-i Nücûm ve ilm-i Cifir ve ilm-i Kâf ve ilm-i Kef ve ilm-i Kâf ve ilm-i Sîn ve ilm-i Simyâ ve ilm-i Kimyâ (---) (---) (---) (---) ve ilm-i Hey'et ve ilm-i Hikmet ve ilm-i Zîc ve ilm-i Dânyâl ve ilm-i Fûl ve ilm-i Fâl ve ilm-i Cerr-i Eskâl ve ilm-i Remil ve ilm-i (---) ve ilm-i (---) ve ilm-i Vefk ve ilm-i Esmâ ve ilm-i Teshîr ve ilm-i Da'vet ve ilm-i Felsefiyyât ve ilm-i Edvâr ve ilm-i Zâyirce ve ilm-i Usturlâb ve ilm-i Harf (---) (---) ve ilm-i Hurûf ve ilm-i Nârencât ve ilm-i Tayy-i Mekân ve ilm-i İhfâ ve ilm-i Ta'bîr ve ilm-i Sihir ve ilm-i Ferâset. Ammâ ilm-i edeb yokdur. [Q 185a] [P 183a]

Bâlâda tahrîr olunan hazînelerin ve cemî'i Mısır kullarına ve gayrı ulemâ ve sulehâ-yı du'âgûyâna ve cemî'i gayrı masârıfâta bezl olunan Mısır hazînelerin ve cemî'i îrâdı hatt-ı şerîf ile Kethudâ İbrâhîm Paşa cem' der-hazîne edüp kulle-i hızâneye koduğu icmâl defter-i hümâyûn sûretidir kim beyân olunur

Sebeb-i tahrîr-i kitâb ve tastîr-i sıhhat-nisâb oldur ki husûs-ı âtî-i celîlü'ş-şân, nigâşte-i sahîfe-i tahrîr ü beyân, olmağiçün hâliyâ muhâfaza-i tahtgâh-ı kadîm-i Yûsufî ve himâyet-i hicâb-ı eyâlet-i Mısır ile me'mûr, medyen-i umûr-ı cumhûr, pîrâne-bahş-ı sened-i lutfî, müşkil-küşâ-yı her âyîn-i hafî, bânî-i mebânî-i adl ü dâd, hâdim-i esâs-ı zulm ü fesâd, hâfız-ı me'âlim-i İslâm, nâsır-ı zu'afâ-yı enâm, re'âyâ-perver, ma'delet-küster, hâmî-i hicâb-ı dîn ü devlet, mâhî-i [Y 69b] âsâr-ı zulm [ü] bid'at, âsaf-ı mükerrem ve düstûr-ı muhterem, devletlü ve sa'âdetlü vezîr-i dilîr İbrâhîm Paşa *veffekahullâhu ta'âlâ limâ yerzâhu ve yeşâ'* hazretlerinin huzûr-ı âlî mahfûfun bi'l-ma'âlîlerinde akd-i meclis-i şer'-i şerîf-i şâmihü'l-imâd-ı Muhammedî ve tarh-ı mahfil-i dîn-i münîf-i râyihü'l-evtâd-ı Ahmedî olunup ilticâ-yı zılâl-ı râyât-ı sultâniyye ve irtikâ-yı erâyik-i emâret-i hakâniyye, andan ümerâ-yı nâmdâr-ı Mısrî'den hâlâ kâfile-sâlâr-ı beyt-i atîk olan Emîrü'l-hac Özbek Beğ ve mukaddem-i ceyşü'l-ümerâ olan Novalı Mehemmed Beğ ve sâbıkan hizmet-i defterdârî ile şerefyâb olan Hüseyin Beğ ve Kansuh Beğ ve Mustafâ Beğ ve Yûsuf Beğ ve sâbıkan hükûmet-i eyâlet-i Circe olan Mehemmed Beğ ve Alî Beğ ve Cündî Mehemmed Beğ ve Abdullâh Beğ ve Ömer Beğ, ve ağayân-ı firak-ı seb'adan gönüllüyân ağası Mehemmed Ağa ve Çerâkese ağası Mustafâ Ağa ve mustahfızân ağası Mustafâ Ağa ve azebân ağası Ca'fer Ağa ve muhassıl-ı huddâm-ı dîvân-ı Mısrî Çavuşlar Kethudâsı Süleymân Ağa ve tercümân-ı Dîvân-ı Âlî Mustafâ Ağa ve müteferrikabaşı Mehemmed Ağa ve cebeciyân ağası Ca'fer Ağa ve yedi bölük kethudâları ve başçavuşları ve erbâb-ı aklâm-ı Mısrıyye'den defterdâr-ı hizâne-i Mısrıyye ile şerefyâb olan Ivaz Beğ ve Rûznâmeci Abdurrahmân Efendi ve halîfe-i evveli Ahmed Efendi ve halîfe-i sânîsi Alî Efendi ve muhâsebeci Yûsuf Efendi ve halîfeleri Mustafâ Efendi ve Sâlih Efendi ve fiarkıyye mukâta'acısı Mehemmed Efendi ve halîfeleri Alî Efendi ve Mehemmed Efendi ve Garbiyye mukâta'acısı Hasan Efendi ve halîfeleri Ahmed Efendi ve İbrâhîm Efendi ve şehir mukâta'acısı Mehemmed Efendi ve halîfeleri fia'bân Efendi ve Mehemmed Efendi ve îrâd-ı gılâl mukâta'acısı olan Murtazâ Efendi ve halîfeleri Mustafâ Efendi ve Mehemmed Efendi ve masraf-ı gılâl mukâta'acısı Rıdvân Efendi ve halîfeleri Fazlı Efendi ve Osmân Efendi ve kâtib-i çavuşân (---) Efendi ve kâtib-i müteferrikagân (---) Efendi ve havâle kâtibi (---) Efendi ve yeniçeriyân kâtibi (---) Efendi ve azebân kâtibi (---) Efendi ve gönüllüyân kâtibi (---) Efendi ve tüfengciyân kâtibi (---) Efendi ve sipâhân-ı yemîn ü yesâr kâtibânı Alî Efendi ve Hasan Efendi ve cebeciyân kâtibi Receb Efendi ve eytâm kâtibi İbrâhîm Efendi ve keşîde kâtibi Baltacı Mustafâ Efendi ve cevâle kâtibi (---) Efendi ve erzâk kâtibi Mülakkab Osmân Efendi ve yeniçeriyânın kâtibi Küçük Süleymân Efendi.

Ve'l-hâsıl cemî'i sıgâr u kibâr erbâb-ı dîvân-ı Mısır ve sâ'ir a'yân-ı huzzâr mahzarlarında mukaddemâ tahrîr olunan vezîr-i mükerrem müşârun-ileyh *en'amallâhu ta'âlâ aleyh* hazretleri taraf-ı pâdişâhî ve cânib-i zıllullâhdan muhâfaza-i eyâlet-i Mısır-ı nâdiretü'l-asr [Y 70a] ihsân olunup tahiyye-i(?) evkât olan es'ad sâ'atde sadr-ı melek-fersâ-yı dîvân-ı âlî-i Mısır'a pertev-endâz olduklarında kalem-i rûzname ve muhâsebeden ve sâyir mukâta'ât tarafından harâc-ı

[1] Hadîs, "‹lim ikidir. Birincisi beden ilmi, ikincisi din ilmi."

arâzî ve sâyir aklâm-ı müteferrikadan dâhil-i hazîne tahsîl olunan emvâlin usûl-i defâtirde müfredâtile mazbûta ve mahfûza olduğu minvâl-i meşrûh üzre senevî îrâd u masârıfının mersûm u masûn u musahhah icmâlleri huzûr-ı sa‘âdetlerine arz olundukda revnak-bahş-ı sadr-ı âlî-i dîvân-ı Mısır oldukları târîhe dek vüzerâ-yı sâbıkînin zamânlarında olan ihtilâlden nâşî tahsîl olunan emvâl masârîf-i lâzimeye kifâyet etmedüği ecilden belki masârîf-ı seneviyye îrâd-ı senevîden zâyid olmağın beher sene taraf-ı Âsitâne-i sa‘âdete lâzımü'l-irsâl olan bin iki yüz kîse-i Mısrîden dörd yüz kırk iki kîse ile on yedi bin yüz elli üç para küsûr u noksân olduğundan mâ‘adâ taraf-ı Âsitâne-i sa‘âdetde tahrîr olunan minvâl üzre mecmû‘-ı masârıf-ı lâzimeden zahâyir-i sultâniyye ve gayrı elzem-i levâzımâtlar içün kilâr-ı âmireye lâzımü'l-irsâl olan eşyânın masârıfından kırk bir kîse ile yigirmi üç bin yüz otuz beş para tenkîs olmağın beher sene hazînenin itmâmına cem‘an dörd yüz seksen dörd kîse-i Mısriyye on beş bin iki yüz seksen sekiz para lâzım olduğun defâtir-i aklâm-ı Mısrıyye nâtık oldukda vezîr-i muhterem-i müşârün-ileyh *eşbe‘allâhu ta‘âlâ ni‘amehu aleyh* hazretleri i‘mâl-i efkâr-ı sâyibe buyurup zamân-ı emânlarında vâki‘ olan mahlûlâtları zabt ve emvâl-i zâyi‘ayı cem‘ edüp tahsîl olunan emvâl zamân-ı sa‘âdetlerinde masârîf-i lâzimeye kâfiye olundukdan sonra defâtir-i aklâmı müceddeden tahrîr ü tafsîl üzre taraf-ı Âsitâne-i sa‘âdete irsâl ve ahvâlât-ı lâzime-i memleketi telhîs buyurduklarında matrah-ı nazar-ı kabûl-i şehinşâhî ve mevki‘-i iltifât-ı hümâyûn-ı zıll-i ilâhî olup irsâl olunan defâtir-i şerîf hatt-ı hümâyûn-ı sa‘âdet-makrûna muzâhir olup ba‘de'l-vürûd kırâ‘at olundukda mazmûn-ı sa‘âdet-makrûnunda pâdişâh-ı Cem-cenâb-ı Cem-haşmet ve Dârâ-azamet buyurdular kim;

"Sen kim hâlâ bâbü'l-Haremeyni'ş-şerîfeyn olan Mısır-ı nâdiretü'l-asr muhâfazasında olan vezîrim Ebü'l-hayr İbrâhîm Paşa'sın, hatt-ı hümâyûn-ı sa‘âdet-makrûnum vusûlünde şöyle ma‘lûmun olsun kim mukaddemâ hazîne-i Mısır'ın defterleri ve kâtibleri Dergâh-ı Mu‘allâm'a ihzâr olunup salâh-ı dîn ü devlet, nizâm-ı ahvâl-i memleket lâyık ve münâsib olan vech-i meşrûh üzre hazîne-i mezbûrenin îrâdı ve masârîfi tertîb olunup ve ol âna dek müşâhede olunan teşvîş ü ihtilâli tashîh olunup müceddeden tahrîr ve rikâb-ı hümâyûnuma irsâl olunan icmâlleri ve telhîsin **[Y 70b]** manzûr-ı hümâyûnum olup makbûl-ı mülûkânem olmuşdur. Ber-hordâr-ı ömr olup sa‘âdet-i dâreyn bulasın ve ni‘am-ı celiyye-i husrevânem sana helâl olsun. Ve arz eyledüğin üzre ba‘zı fevâd içün tenbîh-i hümâyûnum iktizâ etmeğile,

Tenbîhnâme-i hümâyûndur ki zikr olunur

İmdi ba‘de'l-yevm mahrûse-i Mısır hazînesinden gerek sâlyâne ve mevâcibât ve gerek hızâne ve alîk ve feddân mahlûlden verilmeyüp ibtidâdan bir akçe ve bir habbe verilmeyüp Dergâh-ı mu‘allâmdan verilmek üzre emr-i şerîfim vârid olursa dahi deftere kayd olunmayup ve kânûna mugâyir idüği Dergâh-ı ma‘delet-penâhıma arz oluna.

Ve Mısır vâlîleri ma‘zûl oldukda vâlî-i cedîd tarafından kâ’immakâm nasb olan mîrlivâ ve mâl defterdârı ve rûznâmeci ve mukâta‘acılar ve sâyir hazîne ahvâlinden alâka-i hizmeti olan küttâb ve huddâm ma‘rifetleriyle hisâbları hazîne defterleri mûcebince hak üzre görülüp kazıyyede medhali ve hazîne ahvâlinde alâkası olmayanlar min-ba‘d karışmayalar. Ve kâ’immakâm olanlar zamânında vâki‘ olan mahlûlâtı aslâ kâ’immakâmlar tevcîh etmeyüp ihbâr-ı eytâm içün gelenlerin arzuhâllerin vâlî-i vilâyet gelinceye dek tevakkuf u te’hîr oluna. Ve mâl-ı îrâdın senevîsi sebk kılınmayup mâl-ı senevî iken tahsîl edüp ve te’hîr (---) (---) terk te’hîri ile etdik te’hîr ile ta‘vîk olunmaya.

Ve bir âhar mukâta‘ada veyâhûd bir âtıl ve bâtıl karyede gerek mâl karyesi ve gerek gılâl karyesi [[(---) (---)]] bahâda ve tenzîl olunmak iktizâ ederse tenzîli muktazî olan mikdârı mahlûlâtdan hazîne-mânde olup senevî ol mikdâr [[(---) (---)]] andan ndan ndan sonra tenzîli lâzım ve muktazî olmadıkça îrâddan ziyâde bir akçe ve bir hâbbe tenzîl olunmaya.

Ve her sene *Tût* evvelinden berü Mısır'a (---) (---) (---) (---) vâlî-i vilâyet **[Q 185b]** **[P 183b]** ve defterdâr ve rûznâmeciler ve muhâsebeciler ma‘rifetleri ile hazîne ve anbâr defterleri açılup ve hatt-ı hümâyûnum ile ma‘yûr olan icmâlleri kulle-i hızâneden ihrâc olunup hazînenin hazîneden îrâd u masârîfi hisâbı görülüp müsâvî bulunursa yine mahallinde hıfz olunup ve illâ îrâddan noksân zâhir olursa vâlî-i vilâyet olanlara vâki‘ olan mahlûlâtlardan ol mikdâr hazîne-mânde edüp mahfûza olan defterler ile tatbîk edüp ziyâde ve noksânı zâhir olmağıçün kayd olunması lâzım gelen fevâd kayd u tahrîr olunmağıçün mahrûse-i Mısır'dan irsâliyye hazînesiyle mu‘tâd üzre hazîne beği ta‘yîn olundukda hazîne-i Mısır'ın bir senede olan îrâd u masraf icmâli bağlayup zikr olunan icmâli rûznâmeci mühürleyüp hazîne ile ma‘an rikâb-ı hümâyûnuma irsâl ve teslîm oluna. Zikr olunan mevâd vech-i meşrûh üzre cârî ola.

Ve eyâlet-i Mısır'ın **[Y 71a]** hâkimi ve mahkûmu bu bâbda sâdır olan fermân-ı hümâyûnum ile amel eyleyeler.

Ve sen ki vezîrim müşârun-ileyhsin zamân-ı hükûmetinde mevâdd-ı mezkûreleri bu vech üzre icrâ edüp bunun hilâfı bir vaz‘ u hâlet irtikâb etmeden hazer edesin ve etdirmeyesin. İnşâallâhu ta‘âlâ meddü'd-dehr düstûrü'l-amel olmağıçün bu hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûnumu mahrûse-i Mısır'ın kulle-i hizânesinde hıfz u ibkâ edesin ki her *Tût* evvelinde icmâller olundukda bu hatt-ı hümâyûn-ı ma‘dalet-makrûnum dahi ihrâc olunup im‘ân-ı nazar

ile nazar olundukda sâdır olan tenbîhnâme-i hümâyûnuma mugâyir bir iş olunmuş ise def‘ u ref‘ olunup fermân-ı hümâyûnuma tevfîk oluna deyü fermân-ı şerîfim muktezâsınca fermân-ı kazâ-cihân-ı sultânî ve emr-i âlî-i vâcibü'l-ittibâ‘-ı hâkânî sâdır olmağile eyâlet-i Mısır'da *Tût* evvelinden âhirine dek bir senede dâhil-i hızâne tahsîl olan emvâlin ve rûznâme ve muhâsebe ve mukâta‘ât ve sâyir aklâm-ı müteferrika defâtirinde müfredâtile tafsîl-i nâtık olunduğu üzre eyâlet-i Mısır'da vâki‘ olan kurâların harâc arâzîsinde mâl-ı küşûfiyye-i kebîrden iskeleler iltizâmı mâlından ve sâyir mukâta‘âtdan vâki‘ olan emvâl-i müteferrikadan vezîr-i müşârun-ileyh hazretlerinin zamân-ı şerîflerinde tahsîl olan emvâlin îrâd u masârîfi tahrîr olunmağın hatt-ı hümâyûn-ı şerîfim ile ma‘yûr olup erbâb-ı aklâm-ı kalem ve Mısır'ın yedlerinde usûl-i defâtirin icmâlleri Âsitâne'ye vezîr-i müşârun-ileyh hazretleri irsâl buyurmağın tekrâr erbâb-ı kalemlerin tahsîl-i tashîh ve hutûmlarıyle mahtûm olup kulle-i hızâneye vaz‘ buyurulan aklâm-ı seb‘anın müceddeden tahrîr olunan defâtir-i müfredâta tatbîk olundukda fiarkıyye kalemine tâbi‘ olan kurânın harâc arâzîsinde[n] bin seksen dört kîse-i Mısrıyye ile on iki bin üç yüz toksan dört para, ve kalem-i Garbiyye'[ye] tâbi‘ olan kurâların harâc arâzîsinden bin elli yedi kîse ile yedi bin elli yedi para, ve kalem-i şehre tâbi‘ olan harâc kurânın arâzîlerinden üç yüz on altı kîse ile sekiz bin üç yüz otuz iki para, ve kalem-i rûznâmeye tâbi‘ olan kurâların harâc arâzîsinden yüz altmış yedi kîse ile tokuz bin beş yüz otuz bir para eder, ve kalem-i mukâta‘-i îrâd-ı gılâle tâbi‘ olan kurâların harâc arâzîlerinden yigirmi altı kîse ile on yedi bin yedi yüz yigirmi sekiz para eder.

Hulâsa-i kelâm Mısır'ın gökde uçan ve yerde gezen ve deryâda yüzen yetmiş yedi aded aklâmlarının nihâyeti hurde emânetidir kim cümle aklâmlardan iki bin altı yüz elli iki kîse ile beş bin kırk iki para masârîf olunan emvâlden rûznâme defteri nâtık olduğu üzre küşûfiyye-i kebîrden beş yüz altmış **[Y 71b]** dört kîse ile on bin para, ve İskeleler mukâta‘ası mâlından kâmil beş yüz kırk yedi kîse ile tokuz yüz altmış beş para eder.

Ve Muhâsebe kaleminden tahrîr olunan emvâl-i müteferrikadan yüz kîse ile beş bin beş yüz kırk sekiz para ve beher sene vâlî-i Mısır tarafından ber-vech-i maktû‘ tekmîl-i hazîne içün mahlûlâtdan vâki‘ olan hulvân kurâ tahtında matlûb kırk kîse mâl, ve fiecerüddür Hâtûn'un kisve-i şerîf evkâfı kurâlarından yigirmi iki kîse ile on beş bin yetmiş para, ve dîvân-ı Mısır'da vâki‘ olan masârîf-i lâzimeden mu‘tâd-ı kadîm üzre kırk bir paradan bir para kat‘ olunup tefâvüt-i lâzıme denmekle ma‘rûf olan mevâtdan senevî elli beş kîse ile on iki bin beş yüz para ki cem‘an senevî bâlâda tafsîl ve icmâli zikr olunduğu üzre ibtidâ-i *Tût*'dan âhirine değin harâc-ı arâzî ve küşûfiyyeler ve hulvân kurâlar ve yedi aded bender iskelelerden ve sâyir mukâta‘ât ve emvâl-i müteferrika ve gayrı mezkûr aklâmlardan tahsîl olunan emvâlin mecmû‘u üç bin tokuz yüz seksen bir kîse ile yigirmi dört bin sekiz yüz kırk dört para eder, kim vezîr-i mükerrem müşârun-ileyh hazretlerinin zamân-ı şerîflerinde bâliğ oldukdan sonra masârîf sene-i kâmile-i vâhidede ibtidâ-i *Tût*'dan âhirine değin ümerâ-yı Mısrıyyenin senevî sâlyâneleri ve mevâcib-i asâkir-i mansûreleri ve gayrıhâ iki bin yüz kırk iki kîse ve yedi yüz toksan dört para mevâcibât ve Haremeynü'ş-şerîfeyn mâlı üç yüz kırk yedi kîse ile on yedi bin tokuz yüz yigirmi beş para eder.

Ve Dergâh-ı âlîye irsâliyye ihrâcâtı toksan yedi kîse mâl ile on bin beş yüz altmış beş para, ve ihrâcât-ı mukâta‘ât-ı sâyire nâmıyla mahrûse-i Mısır dîvânında masraf olan senevî on yedi kîse ile iki bin üç yüz yetmiş dört para, ve eyâlet-i Mısır'da vâki‘ olan cüsûr-ı sultâniyyeler mühimmâtı ve tur‘a cerfleri içün ve cümle keşşâfların sâyir levâzımâtlarıyçün vilâyet kâşiflerine teslîm olunan altmış üç kîse ile yedi bin beş yüz yigirmi sekiz para.

Ve vilâyet-i Mısır'da vâki‘ olan zevâyâ ve (...) ve ulemâ-yı izâm ve meşâyih-i kirâm içün ve masârıf-ı bender-i İskenderiyye ulemâsı içün mu‘tâd-ı kadîm üzre sarf olunan âdât ve mürettebât ve otlakât ve cerâyât ve feddânât mâlları ve ümerâ-yı Mısrıyye ve asâkir-i mansûre otlakâtları mâlı cümle ulemâ mâlları ile senevî yüz seksen bir kîse ile bin beş yüz para eder.

Ve mahrûse-i Mısır'da asâkire ve huddâmât-ı hucâca ve huddâmân-ı kisveye ve gayrı ser-i kârda olanlara elzem-i levâzımından olup iştirâ olunan eşyâlar bahâsile müfredâtı defter-i rûznâmede **[Y 72a]** mazbût olduğu üzre otuz üç kîse ile iki bin dörd yüz yigirmi dörd para ki bâlâda tahrîr olunan ulemâ ve ümerâ ve hil‘at mevâdlarının mecmû‘u iki bin yedi yüz seksen bir kîse ile yigirmi dörd bin sekiz yüz kırk dört para etmeğile bâkî atebe-i aliyye-i felek-fersâ-yı hâkânîye ve südde-i seniyye-i şehinşâhî-i sultâniyyeye hazîne-i âmire içün irsâliyye cümle bin iki yüz kîse-i Mısriyye ki bâlâda zikr olunan üzre üç bin tokuz yüz seksen bir kîse ile yigirmi dörd bin sekiz yüz kırk dört para masârîf-i seneviyye zabt u tahrîr olunup îrâd-ı senevî masârîf-i seneviyye ile müsâvî olduğun zâhir ü mübeyyin oldukdan sonra bâlâda zikr olunan mutahassılât-ı senevîden mâ‘adâ vezîr-i muhterem-i müşârun-ileyh hazretlerinin sa‘y u tahsîlleri ile zamân-ı tasarruflarında târîh-i kitâba değin rûznâme ve mukâta‘ât ve defâtir-i aklâm-ı müteferrika nâtık olduğu üzre Âsitâne-i sa‘âdete irsâl buyurdukları icmâlden sonra ziyâde-i hazîne-i âmire yigirmi üç kîse ile yigirmi bin paraya bâliğ olduğun müşârun-ileyh vezîr-i mükerrem ve düstûr-ı muhterem mahzar-ı cumhûrda istintâk **[P 184a]** ve istifsâr buyurduklarında

cümlesi defâtir-i mezkûrede mastûr olduğu üzre senevî dîvân-ı Mısır'a îrâd olunan mâlın mecmû'u üç bin tokuz yüz seksen bir kîse ile yigirmi dörd bin sekiz yüz kırk dörd paraya bâliğ olduğu ve masârîf-i seneviyye dahi rûznâme ve sâyir aklâmların yedimizde olan defâtirleri nâtık olduğu üzre Âsitâne-i sa'âdet tarafına beher sene irsâli lâzım olan bin [Q 186a] iki yüz kîse ile ma'an masârîf-i seneviyye üç bin tokuz yüz seksen bir kîse ile yigirmi dörd bin sekiz yüz kırk dörd para zabt u tahrîr olunup îrâd-ı senevî masârıf-ı seneviyye ile müsâvî ve bâlâda mezkûr olan mutahassılât-ı seneviyyeden mâ'adâ vezîr-i müşârun-ileyh hazretlerinin sa'y [u] himmetleri ile zamân-ı tasarruflarında târîh-i kitâbet-i sıhhat-nisâba dek rûznâme ve muhâsebe ve mukâta'ât ve sâyir defâtir-i aklâm-ı müteferrika nâtıka olduğu üzre Âsitâne-i sa'âdete irsâl buyurduları icmâlden sonra ziyâde cizye-i âmire yigirmi üç kîse ile yigirmi bin paraya bâliğ olduğun bi't-tav' insâf ikrâr ve i'tirâf eyledikden sonra ba'de'l-yevm hatt-ı hümâyûn-ı sa'âdet-makrûn ile ma'yûr olup düstûrü'l-amel olan defâtir kâyimmakâmlar zamânında hazîne-i âmireye ve sâyir îrâd u masârıf emvâlinin bir para ve bir hâbbesine zarâr u noksân ve halel ü husrân vâki' defterdâr-ı mezkûr ve sâyir erbâb-ı aklâm-ı mezkûre bi-esrihim deyn-i uhde [Y 72b] eylediklerinden sonra âye[t] sûre-i (---):

[1],«‰†«ÀŸ‰ËÌ†Ÿ‰Ë†Œ“«ΔÉ

nassı mazmûn-ı belâgat-mektûba mazhar olan vezîr-i mükerrem hazretleri kendülere vârid olan hatt-ı hümâyûn şân-ı şerîf ile me'mûr olup âye[t] sûre-i (---):

[2] †Í«†√ÍÁ«†«‰–ÍÊ†¬ÂÊË«†√◊ÍŸË«†«‰'

mazmûn-ı itâ'at-nümûnu üzre itâ'at-i emr-i pâdişâhî ve imtisâl-i fermân-ı zıllullâhdan semîn sâk-ı ihtimâm ve tahrîk-i akdâm etmekleri ile ba'de'l-yevm dahi sezâvâr-ı istihdâm-ı umûr-ı dîn ü devlet olanlara imtisâl-i itâ'at farz olduğuna vâkıf olup umûr-ı dîniyyede ve evâmir [ü] nevâhî-i vülât bi-umûr-ı muhâlefet şer'a muhâlif olduğu ma'lûmları olmağile min-ba'de'l-yevm umûr-ı mezkûrede tağyîr ü tebdîl ve tahrîf ü tavzîh ve tahvîl cilveger-i muhallâ'-ı zuhûr olmasından ictinâb edüp matbah-ı erzâk-ı âlem ve menba'a-i Nîl-i kesîr cereyân-ı ma'âyiş-i benî âdem olan mahrûse-i Mısır-ı nâdiretü'l-asrda fukarâ-i Haremeyn-i şerîfeyn tarafına ve sâyir meşâyih-i kirâm-ı atebe-i aliyye-i husrevânîden bahş olunan mürettebât ve in'âmât-ı ma'âne sadaka-i câriye olmağın âye[t]:

[3] ·AE†»œ‰A†»Yœ†A·
†«‰–ÍÊ†Í»œ‰ËÊÁ
·AE†»œ‰A†»Yœ†A·
†«‰–ÍÊ†Í»œ‰ËÊÁ

âyet-i kerîmesi fehvâsı kabûl etmemeden hazer üzre olup *min-ba'd el-vechi mecâl muhâl ve ibtâluhu mümteni'ü'l-imtisâl* evtât(?) bâ-fermân-ı âlî hatt-ı hümâyûn-ı sa'âdet-makrûn ile ârâyiş-i berîn olan aklâm-ı Mısrıyye'nin defâtir-i îrâd u masârıfı ve bu kitâb-ı sıhhat-nisâb dahi vezîr-i mükerrem-i müşârun-ileyh hazretlerinin ve bâlâda derûn-ı kitâbda esmâları nakş-ı levh-i beyân olan ümerânın ve ümerâ-yı nâmdâr-ı Mısrıyye'nin ve sâyir a'yân [u] ağayân-ı dîvânın ve erbâb-ı aklâmların bi'l-cümle ittifâkları ile mezkûr hatt-ı şerîf kütb olunup lede'l-ihticâc düstûrü'l-amel ve ihticâc olunmak üzre kulle-i hızâneye vaz' olundu:

Tahrîren fî yevmi'l-hâmis min şehri fievvâli'l-mükerrem sene 1082 isneyn ve semânîn ve elf ba'de'l-hicreti'n-nebeviyyeti'l-Ahmediyye sallallâhu aleyhi ve sellem. Sûret-i imzâ-yı mollâ-yı Mısır a'nî hazret-i Ebü'l-me'âl İshâkzâde Efendi eş-şehîr mâ fîhi min tekmîli hizâniyye me'âl ve hatemtühâ bi-hâtimi't-tasdîk min udûli'r-ricâl. Vaka'a anhü'l-abdü'l-münkesiri'l-bâl el-fakîr ilâ rabbihi zi'l-C[el]âl, Ebi'l-felâh Mehemmed es-Sâlih ibn İshâk el-kâdî bi-Mısır el-mahrûse, dâmet dâru'l-emâlî ve'l-âmâl, afâ anhümâ Rabbuhumâ yevme'l-hisâb ve's-su'âl. Temme hâze'l-mektûb fî şehri fievvâl.

Der-beyân-ı icmâl-i îrâd u masârîf-i mahrûse-i Mısır an vâcib sene 1082 be-mûceb-i tahrîr-i müşârun ileyh İbrâhîm Paşa

an-Vilâyet-i fiarkıyye ve tevâbi'hâ an kalemi vilâyet-i mezkûr. Kîse-i Mısrî: 1.084 Küsûr: 13.394	Ve an-kalemi Garbiyye. Kîse-i Mısrî: 1.057 Küsûr: 7.057
Ve an-kalemi fiehr. Kîse-i Mısrî: 316 Küsûr: 8.332	Ve an-kalemi rûznâme. Kîse-i Mısrî: 167 Küsûr: 9.531 [Y 73a]

1 *Kur'ân,* Yûsuf, 55; "Beni memleketin hazinelerine memur et, çünkü ben korumas›n› ve yönetmesini bilirim" dedi."

2 *Kur'ân,* Nisa, 59; "Ey ‹nananlar! Allah'a itaat edin, Peygambere ve sizden buyruk sahibi olanlara itaat edin."

3 *Kur'ân,* Bakara, 181; "Vasiyeti iflittikten sonra de€iftiren olursa, bunun günah› de€ifltirenin üzerinedir. Allah flüphesiz iflitir ve bilir."

4 *Kur'ân,* Bakara, 181; "Vasiyeti iflittikten sonra de€iftiren olursa, bunun günah› de€ifltirenin üzerinedir. Allah flüphesiz iflitir ve bilir."

Ve an-mukâta'a-i
îrâd-ı gılâl.
Kîse-i Mısrî: 26
Küsûr: 17.728

Yekûn
Kîse-i Mısrî: 3.650
Ve küsûr: 55.043
Kîse: 2.652

Yekûn
Kîse-i Mısrî: 2.652,
3.978= 6.003
Küsûr kîse: 3.981
Küsûr: 5.043, 99.744
Küsûr: 34.844

Ve an-Küşûfiyye-i Kebîr.
Kîse-i Mısrî: 564
Küsûr: 10.000

Ve an-emvâl-i
mukâta'a-i iskele.
Kîse-i Mısrî: 547,
Küsûr: 965

Ve an-emvâl-i müteferrika
ve an kalem-i muhâbese.
Kîse-i Mısrî: 100,
Küsûr: 5.548

Ve an-hulvân-ı hızâne,
an cânib-i muhâfız.
Kîse-i Mısrî: 40,
Küsûr: 0000 hâlî

an-Mâl-ı hazîne-i
kisve-i şerîf.
Kîse-i Mısrî: 22,
Küsûr: 10.789

an-Tefâvüt-i dîvân.
Kîse-i Mısrî 55,
Küsûr 13.500

Minhâ
El-masraf fî sene-i vâhide

Mevâcibât-ı ümerâ-yı
muhâfızîn ve mevâcibât-ı
asâkir-i mansûre.
Kîse-i Mısrî: 2.142
Küsûr: 7.194

Ve ihrâcât-ı
Haremeyni'ş-şerîfeyn.
Kîse-i Mısrî: 347
Küsûr: 17.925

Ve ihrâcât-ı irsâliye ilâ
Dergâh-ı âlî.
Kîse-i Mısrî: 97
Küsûr: 10.565

Ve mukâta'ât ve ihrâcât-ı
Dîvân-ı Mısır. Masraf.
Kîse-i Mısrî: 17
Küsûr: 2.374

Ve berâ-yı cüsûr-ı sultânî
teslîmât-ı keşşâf fî sene ve
berâ-yı masârîf-ı zevâyâ ve
meşâyih ve sâ'ir ulemâ-yı
âlimdân ve mürettebât.
Kîse-i Mısrî: 63
Küsûr: 7.728

Umerâ-yı Mısır
ve asâkir-i mansûre.
Kîse-i Mısrî: 81
Küsûr: 1.570

Ve bahâ-i hil'at berâ-yı
erbâb-ı menâsıb ve
seferliyân ve gayrih.
Kîse-i Mısrî: 33
Küsûr: 2.488

Ve irsâliyye ilâ
Dergâh-ı âlî.
Kîse-i Mısrî: 2.000

Yekûn, el-masraf:
Kîse-i Mısrî: 3.981
Küsûr: 24.844

[Q 186b] [P 184b]

Der beyân-ı ıstılâhât-ı lehce-i mahsûs-ı ahâlî-i Mısır

Evvelâ bu bilâd-ı Ümmü Dünyâ-yı Kâhire-i Mısır a'yân [u] eşrâfının ıstılâhât [u] ibârâtları gûnâ-gûndur. Ammâ ekseriyyâ ehl-i Mısır kavm-i Çerâkese-i Hâşimî ve kavm-i Abaza-i Kureyşî ve kavm-i Sadşe ve kavm-i Gürcî ve Mikril ve Dâdyân ve Açıkbaş ve Rûs ve gayrı akvâmdan gûnâ-gûn memâlik kavmidir. Cenâb-ı Kibriyâ'nın takdîriyle bu zikr olunan kavimlerin her biri birer takrîb ile Mısır'a gelüp Hazret-i Yûsuf gibi esîr deyü satılup her biri birer hânedâna düşüp ilm-i kemâl [ü] ma'rifet tahsîl edüp vak' [u] vakâr sâhibi olarak ihtiyâr olup azîz-i Mısır olurlar. Ammâ diyâr-ı Mısır Arabistân olmağile herbiri öz lehçe-i mahsûsaların terk edüp lisân-ı Arabî'de tekellüm ederler.

Ammâ Abaza ve Çerkes lisânı ağır lisân olmağile Arabî ile ve Türkî ile mülemma' kendülere mahsûs bir gûne ıstılâhât [u] ibârât peydâ edüp ahâlî-i Mısır içinde isti'mâl olunur. Ammâ gayrı diyârda aslâ isti'mâl olunmaz, ancak Mısır'a mahsûs bir gûne ıstılâhâtdır kim beyân olunur.

Evvelâ **[Y 73b]**

Rıgîf
ya'nî ekmek.

Vahhed Vâhid Vahud Allâh
ya'nî bir Allâh.

Allâh sütr ede
ya'nî Allâh örte,
ya'nî hıfz ede.

Futûr edelim
ya'nî kahvealtı
ta'âmı yiyelim.

Buyurun gadve edelim
ya'nî öyle ta'âmı yiyelim.

Ve işve edelim
ya'nî akşâm ta'âmı yiyelim.

Ebrâr oldu
ya'nî Ramazân gecesi, evvel
temcîd oldu, ana Ebrâr derler.

Selâm oldu
ya'nî sabâh temcîdi oldu.

Nîl vefâ etdi
ya'nî Nîl güzel geldi.

Nîl vefâ etmedi
ya'nî gelmedi.

Gaşîm
ya'nî acemî.

Düveydâr
ya'nî subaşı kethudâsı.

Cindî
ağa demekdir.

Seccân
ya'nî zindâncı .

Muvakkı'
dîvân kâtibi.

Arafât
ya'nî dîvân kâ'idesin bilici.

Ferrâş
evleri süpürücü.

Zebbâl
yolları süpürücü.

Hammâr
eşekci.

Cemmâl
deveci.

Tabbâh
aşcı.

Kâşif
hâkim.

Vâlî
subaşı demekdir.

Hacîb
kapucu.

Kavvâs
yay taşıyıcı, hizmetkâr.

Mukaddim
hâkimler önü sıra gidenler.

Nâyib-i gaybe
taşradan gelen re'âyâların işlerin görücü.

Kılıcdâr
hâkimlerin önü sıra kılıc taşıyanlar.

Rûşnebâ
ya'nî nevbet bekleyici, ya'nî ru'ûs-ı nâ'ibân demekdir, ya'nî nâ'iblerin başı demek olur, sahîh lügatdir.

Rikâbdâr
ya'nî hâkimlerin atlarına biner ve rikâbında yürür.

Müsüvede
summât mahallinde ta'âm üzre hizmet edendir.

Üstüdâr
çâşnigîrbaşı demekdir.

Hâsılbaşı
aşçılar üzre hâkimdir.

Hâsıl
kilâr mağazasıdır.

Mürşid
köy hâkimidir.

fieyhü'l-beled
köylerde fellâhlar hâkimi.

Fellâh
çiftçi demekdir.

Gafîr
bekçi demekdir.

Tahtîr
ekin ekmekdir.

Âtıl
ya'nî bî-hâsıl köydür.

fiurâkî
sulanmamış kuru kalmış köydür.

Rây olmuşdur,
sulanmış köydür.

Mesâha olmuş,
işlenmiş, ya'nî ölçülmüş köydür.

Kefirden fâ'iz geldi,
ya'nî köyden fâ'ide mâl geldi.

fiumna
buğday anbârı.

Ve *curâfa,*
sığırlar ile toprak çekecek sandûka.

Nûruc
buğday hırmeninde buğday döğecek döğen demirleridir.

Curun
buğday hırmenidir.

Gılâl
cümle buğday ve arpa ve bakladır.

Hınta
buğday.

Kamh
yine buğday.

Alîk
arpa ta'înidir.

Cirâye
buğday ta'înidir.

Rızka yeri,
ekin ekecek mahalle derler, ya'nî tarla demek olur.

Feddân yeri
çayırlı yer demekdir.

Muhtekir
ya'nî matrabâz, ya'nî kıtlık isteyici.

Müsebbib
ya'nî kâr edici.

Fod etdi
tamâm etdi.

Galak etdi
ya'nî kapadı.

Arıkhâne
ya'nî borclu zindânı.

Deylem
kadıasker hapishânesi.

Vâlî deylemi
ya'nî subaşı zindânı.

fieyyâl
hammâl demekdir.

Neşşâl
yankesici ya'nî hemyânkesici demekdir.

Nassâb
âdem dolandırıcı demekdir.

Memlûk
köle demekdir.

Memâlîk
kara kul demekdir

Tavâşî
hâdım ağa demekdir.

Vekâle
hân demekdir.

Rab
evli odalarıdır.

Sutûh
evlerin damıdır

Muvâlîs
iki yüzlülükdür.

Hurde
gümrükdür.

Gayâle
öyleden sonra uyuklamakdır.

Kehak
halka çörekdir.

Baksumât
peksimetdir.

Karâkîş
yağlı lokumdur.

Mutabbak
yağlı kâhidir.

Behtil etdi
ya'nî **[Y 74a]** beni ol kadar urdu kim bestil etdi.

Beni vetâh etdi
ya'nî beni mecrûh etdi.

Ben avuz mıyım
ya'nî ben ana muhtâc mıyım.

Yâ hazarî
yâ sultânım.

Yâ nazarî
iki gözlerim.

Tült-i evvel
üç aded mîrî mâlın biri.

Ve *tült-i sânî*
ikinci mîrî mâl.

Ve *sıtfî mâl*
yaz günleri mâlı.

fiitfî mâl
kış mâlı.

Tût
Kıbtî keferesinin senebaşıdır.

Hamâsîn
Mısır'ın şiddet-i hârı olduğu azâb günleridir.

Malaka
bir köğden bir köy arasına derler.

Lümûm
ya'nî Arab âsî olup cem'iyyet etdi.

Buğ etdi
ya'nî bir âdemin derisin yüzüp içine saman doldurup Mısır dîvânına girmeğe buğ derler.

fierrânî
atdır, ya'nî haşarı atdır.

Batrân
atdır, ya'nî tenbel atdır.

Tur‘ayı cerf etdi ya‘nî su arkın ayırtladı.	*Kamîn* ya‘nî tula yığını.
Ammâl ırgat.	*Bennâ* dîvâr yapıcı.
Garâme ya‘nî cerime.	*fiermût* ya‘nî eski şey pâresi.
Mây bâli ya‘nî öyle olur, gam yeme.	*Mâla oturdu* ya‘nî borcunu vermeğe ahid etdi bir âdem bir âdemin.
Bartıl rişvet.	*Başımıza şebke oldu* ya‘nî belâ oldu.
İstihâldir ya‘nî lâyıkdır.	*Külfe verdi* ya‘nî ta‘yîn nafaka verdi.

..... (15 satır boş) .....

..... (10 satır boş) .....

[Q 187a] [P 185a]

Evsâf-ı ulemâ-yı sâdât-ı kirâm nakîbü'l-eşrâf-ı Mısır

Cümle ulemânın ser-çeşme ve ser-firâzı ve sâdât-ı kirâmın mümtâzı Nakîbü'l-eşrâf Seyyid Burhâneddîn-i Rûmî'dir. Hamîd sancağında Eğirdir şehrinde yine Seyyid Burhâneddîn hazretlerinin ırk-ı tâhirindendir. Ecdâdlarının niçe yüz keşf [ü] kerâmetleri zâhir ü bâhir olmuşdur. Ammâ kendüleri Mısır'da yetmiş yıldır kim sâkin olmuşlardır. Gâyetü'l-gâye sâhib-i kerem hânedân sâhibidir. Rûm ve Arab u Acem'den, Hind ü Sind ve Semerkand [u] Buhârâ'dan seyyâhân-ı cihân ki Mısır'a gele, elbette anın hâne-i bî-minnetinde mihmân olup şeref-i sohbetiyle müşerref olup ni‘met-i nefîsesin tenâvül ederler. Ve her bâr ihsân [u] in‘âmın alup hırka-i gûnâ-gûnun geymek mukarrerdir. Ve bir iki sene hânesinde mihmân olmuş cân vardır. Bir kimesne istiskâl etmeğe kâdir değildir. Hemân mısra‘:

Bî-tekellüf biyâ be-hâne-i mâ

der. Ve dâ’imâ meclis-i şerîflerinde ulemâ-yı erbâb-ı ma‘ârif ile mesâ’il-i şer‘iyye ve ba‘zı ma‘ârife müte‘allık zevkler olurdu.

Ve dahi zîr-i hükümlerinde eyâlet-i Mısır'da yetmiş yerde kâ’immakâmları vardır. Cümlesinin kâr [u] mahsûlâtları mâh-be-mâh kendülere vâsıl oldukdan mâ‘adâ kazâ-i Hânkâh kendülere ber-vech-i arpalık sadaka olunmuşdur. Ve iki medrese ve yedi nezârete mutasarrıflar idi. Ve ma‘mûr mahsûldâr kurâları var idi.

Ve dest-i hükümlerinde şehr-i Mısır içre ve eyâlet-i Mısır'da kırk altı bin sâdât-ı kirâmdan hasîbü'n-nesîb **[Y 74b]** şürefâlar vardır. Alay günleri paşaya istikbâle çıkup alem-i Resûlullâh altında yeşil imâmeli sâdât-ı kirâm şâhrâh-ı Muhammedîyi sebzezâr edüp nûr-ı Muhammedî şa‘şa‘asından livâ-i Resûlullâh temevvüc eder. Cümle şürefâ âdâb-ı Resûlullâh üzre muhteşemâne küheylân atlar ile atbaşı berâber ubûr ederler, *ve's-selâm*.

Ve bu Mısır'ın askerî tâ’ifesi ve ulemâsı ve ümenâsı ve keşşâf mültezimîni aklâmları ale'l-ihtisâr tahrîr olundu, ammâ inşâallâh yine mahalliyle bir hoş tahrîr olunur.

İmdi Sultân Selîm *aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân*, tokuz ay kâmil Mısır'da ve Dimyât ve Reşîd [ve] İskenderiyye'de sâkin olup bâlâda tahrîr olunduğu minvâl üzre kemâ hüve hakkuhu tahrîr edüp cümle askerî tâ‘ifesin yerlü yerine ve ulemâ ve sulehâ ve meşâyihin ale't-tertîb yerlü yerine ve'l-hâsıl cemî‘i elzem-i levâzımâtı gereği gibi kânûn-ı Selîm olmak üzre görüp sıhhatde olan kibâr-ı evliyâullâh ve cemî‘i ulemâya ziyâfet edüp ihsân [u] in‘âmlar verüp du‘â-i hayrlarıyle şerefyâb Rûm'a azîmet etmeğe me’zûn oldular.

Andan cemî‘i merâkid-i kibâr-ı evliyâullâhı ziyâret edüp meşhed-i İmâm Hasan'da bir günde yüz hatm-i şerîf tilâvet etdirüp cemî‘i ervâh-ı evliyâ ve enbiyâdan istimdâd taleb edüp tokuz aydan sonra Mısır'dan Âdiliyye'ye bir alay-ı azîm ile çıkup anda dahi cümle a‘yân-ı dîvân-ı Mısır'a bir ziyâfet-i âlî edüp sağ eline Kemâl Paşazâde'yi alup ve sol eline vezîr-i mükerrem Hayre Beğ Paşa'yı alup birbiriyle öpüşdürüp dünyâ ve âhiret karındaş edüp;

"Mısır umûrun Allâh'a ısmarladım ve sizleri hâkim nasb etdim. Ve iki[ni]zi dahi Mısır a‘yânına Allâh emâneti verdim" deyü Kemâl Paşazâde'yi Mısır ulemâsı ve şurefâsına teslîm eyledi. Hayre Beğ'i Mısır a‘yânı ehl-i dîvân beğlerine teslîm edüp Fâtiha tilâvet etdi. Ve cemî‘i umûru Hayre Beğ'e tevfîz edüp sene 923 mâh-ı Muharrem'inde Mısır'dan Âsitâne'ye azîmet edüp Hayre Beğ tâ Gazze'ye bile gitmek sadedinde idi. Selîm Hân eydir:

"Ey Hayre Beğ vezîrim. Mısır'da hayır görmek istersen, sen bu Âdiliyye'den gerü dön. Yeni feth olmuş diyârı kime bırağırsın, gözün aç" deyü Hayre Beğ'e bir gûşmâl verüp Hayre Beğ gerü dönüp pâdişâh-ı cem-cenâb fiâm'a varınca menzil-be-menzil Hayre Beğ tarafından pâdişâh yoluna pâyendâz harîrler ve me’kûlât [u] meşrûbâtlar bezl-i hüdâ ederek Selîm Hân Âsitâne'ye revâne olmakda.

Beri tarafda Hayre Beğ ser-i kârda olup sa‘âdetli pâdişâhın muhâfazacı ta‘yîn eyledüği Rûmeli ve Anatolu askerin cümle Mısır şehri içinde perîşân ü pârekende edüp gavgâ ve cidâl olmasın maslahatı içün cümle asker-i **[Y 75a]** İslâmı Kara Meydânı kal‘asına ve yedi kat iç kal‘aya toldurup Mısır âsûde-hâl üzre olup bir ferd haddinden tecâvüz etmeğe kâdir olmayup Hayre Beğ ol kadar adl [ü] adâlet ve ol kadar hükm [ü] hükûmetde cür’et edüp ahâlî-i Mısır ile o denlü hüsn-i ülfet etdi kim kürg-i dağî ile kûsfend-i bâğî birbirine kec nigâha kâdir değiller idi. Ol ecilden

cümle ahâlî-i Mısır "*İllâ yansuru's-sultân* Hayre Bay" dediler.

Hakîkatü'l-hâl Mısır vezîrine sultân deseler vechi vardır, ammâ *bi-şartı en yekûne ayne fi'lih* dedüği gibi âhir Mısır vezîri azilde selâmet çıksa hakkâ ki pâdişâhlıkdır. İnşâallâh selâmet çıkmanın şurût [u] kuyûdunu dahi mahallinde tahrîr ederiz.

Andan Hayre Beğ Bâbü'l-vezîr'de tarîk-ı âm üzre bir câmi'-i rûşen inşâ etdi. Hâlâ bir münevver câmi'dir. Kendüleri sene 5, şehr 2 vezîr olup Süleymân Hân asrında merhûm olup câmi'inin mihrâbı önünde medfûndur. Kânûn üzre câmi'inin nezâreti Mısır vezîrlerinindir. Ve hâlâ Mısır içre âl-i Osmân'ın cemî'i vüzerâlarının hayrâtları Mısır vezîri nezâretindedir. Binâ-i azîm câmi'ler vardır kim inşâallâh cemî'i imârât hayrât [u] hasenâtları mahalliyle ferâden ferâdâ alâ-kadri'l-imkân tahrîr ederiz.

el-Faslu'l-hâdî ve'l-ışrîn
Mahrûse-i Mısır kal'asının ibtidâ bânîsi ve cemî'i imâretlerinin bânîsin ve cümle binâ-yı azîmleri beyân eder

Evsâf-ı Ümmü Dünyâ Mısır-ı Kâhire
ammerahullâhu ta'âlâ

Evsâf-ı Mısır niçe bin kütüb-i tevârihâtda mastûr, ammâ bu seyyâh-ı âlem ve nedîm-i âdem Evliyâ kalîlü'l-bizâ'a ve kesîrü'l-seyyâha bu gûne müfîd [ü] muhtasar tahrîr etmişdir kim evvelâ bu fânî dünyâ niçe bin divelden gerü kalmış dünyâdır, Mısır andan bir şemmedir. İbtidâ binâ eden Hazret-i Âdem oğlu fiît, anın oğlu Gırbâb, Gırbâb oğlu Nakrâveş binâsıdır.

Tûfân'dan sonra Hazret-i Nûh oğlu Hâm ve Hâm oğlu Bayzar binâ etdi. Ol asırda binâ olunan Eski Mısır imiş. Gerçi Mısır cümle şehrin ismidir, ammâ ism-i Mısır bu Mısır'a alem olmuşdur. Zîrâ bir bânîsi Nakrâveş idi. Hazret-i Âdem ismini Mısrâyim kodu, anıniçün Mısır derler. Ammâ evvelki ismi lisân-ı İbrânî'de Makdoniyye derler. Lisân-ı Süryânî'de Efsûs derler. Lisân-ı Yûnâniyân'da Fustât derler. Lisân-ı Kıbtîde Mısrâyim derler. Lisân-ı (---) derler. Beyne'n-nâs Ümmü Dünyâ derler.

Lisân-ı Arabda Kâhire-i Mu'izziyye derler. Mağribden Mu'izzüddîn Kâhir hurûc edüp İhşidiyyûn elinden sene 358 kahrile feth eylediğiyçün Kâhire derler. Hâlâ cemî'i halkı Kahhâr Yâ Kahhâr ve Yâ Kâbız (---) (---) ismine mazhar olduklarından cümle ricâlullâhı inkıbâz üzredir.

Zamân-ı kadîmde eyle amâr imiş kim Nîl kenârında tûlü üç günlük yol idi. **[Y 75b]** Fir'avn-ı Mûsâ bu Mısır'a mâlik olmağile hâşâ ve kellâ [1] «E«—»O„ dedi.

Mağrûr olup Hazret-i Mûsâ cengde cenginde cenge (---) Süveys deryâsının Kolondur boğazı nâm mahallinde deryâya gark olup eli vilâyeti ve taht-ı Menûf'u berbâd [u] kahr olduğıyçün bu vecihle dahi Mısır'a Kâhire derler. Ba'dehu niçe mülûk [u] selâtînler gelüp ma'mûr etmek murâd edinüp güneşde zerre ve deryâda katre misâl ta'mîr ü termîm edüp ancak taht-ı Fir'avn olan Menûf'u bir kasaba mikdârı amâr etdiler.

Ve Eski Mısır olan şehr-i Fustât'ı Melik Mukavkıs dedeleri Melik **[P 185b]** Tavtîs ma'mûr etdi. Ammâ yine Kabâbıta destinde iken sene 21 târîhinde kavm-i Yûnâniyân ile Efrenciyân yek-dil [ü] yek-cihet olup Nîl-i mübârek tuğyânında iki bin pâre yelken ile Dimyât ve Reşîd boğazından içeri girüp Mansûre şehrin gâret edüp tâ Eski Mısır'a gelüp nehb ü gâret edüp niçe kerre yüz Mısır hazînesi alup ve Kıbtî kavmin âdem deryâsı gibi sürü sürü getirüp esîr edüp Eski Mısır'ı kabza-i tasarrufa alup Ayasofya kenîsâsına Mısır'ı vakf eylediler.

Kabâbıta kavmi Rûm'a harâc-güzâr olup Eski Mısır'ın cânib-i şarkîsinde bir sâ'at ba'îd cebel-i Mukattam ki hâlâ cebel-i Cûşî ve cebel-i Becâmîm ve cebel-i Takâtu' ve cebel-i fiarkî ve cebel-i Mukattab ya'nî Kutbü'l-aktâb dağı ve cebel-i Lûkân ve cebel-i Hicân derler. Ammâ Nîl aşırı olan cibâllere cibâl-i Garbî ve cebel-i Cüzâm ve cebel-i Hirâm ve cibâl-i Heremeyn derler.

Bu zikr olunan şarkî ve garbî (---) (---) cibâllerin mâbeynleri tâ bilâd-ı Fûncistân'a ve bilâd-ı Berberistân'a ve bilâd-ı Nûbe'ye varınca iki tarafları dardır, ve ba'zı yerleri Mısır'dan aşağı vâsi'dir, kim arasından nehr-i Nîl cereyân edüp cânib-i cenûbda Cebelü'l-Kamer'den gelüp cânib-i şimâlde şehr-i Dimyât'da ve bir fırkası şehr-i Reşîd'de Akdeniz'e munsab **[Q 187b]** olunca Nîl kenârında niçe vâsi' sahrâlardan ba'îd bî-hisâb cibâller vardır.

Lâkin Mısır'ın cânib-i şarkîsindeki cebel-i Mukattam ve cebel-i Cûşî nâmıyla meşhûr olan cibâl-i fiarkî Mısır'a sabâ yeli gelmeğe mâni'dir. Ve bu dağ şems ufukda olduğu vakit arz-ı Mısır üzre şemsin nûr-ı işrâfına mâni'dir. Ol sebebden şehr-i Mısır üzre şems-i âteş-tâbın nûru ikinci sâ'atde dokunduğundan mezkûr dağların sâyesi gûyâ serdâb olduğundan zamân-ı kadîmde Kıbtî kavmi ol cebel içre mağârâlar binâ edüp anda sâkin oldulardı.

Andan Yeni Mısır binâ etmeğe başladılar.

Andan İslâm mülûkları gelüp Amr ibnü'l-Âs'dan sonra âl-i Emeviyyûn ile âl-i Abbâsiyân ve âl-i Fâtımiyyûn ve'l-hâsıl bâlâda tahrîr olunan mülûklar gelüp Eski Mısır'a rağbet **[Y 76a]** etmeyüp cümlesi Yeni Mısır'ı amâr eylediler.

Ammâ bu hakîr-i pür-taksîr otuz yedi sene on yedi pâdişâhlık yerde niçe tilâl ü cibâl ve tîh-i rimâl aşarak on sekizinci pâdişâhlık yer Ka'be-i şerîfdir kim cümlenin maksûd [u] merâmı oldur, hamd-i Hudâ

---

[1] *Kur'ân,* Nâziat, 24; "‹flte ben sizin en yüce Rabbinizim."

sene 1082 târîhinde anda hac tavâf edüp Mısır'a seyâhat ederek on tokuzuncu pâdişâhlık yerimiz olup hamd-ı Bîçûn tîr-i ârzûmuz hedef-i nişâna ve tedbîr-i çüst ü çâlâklık pâyâna erüp Mısır-ı Kâhire'ye dâhil olup bir gün kesb-i havâ ve tarâvet-i bahbah safâ etmeğiçün inân-ı ihtiyârı ele alup çârpâ ve sâfinâta süvâr olup Eski Mısır olan Fustât ve Emsûs ve Makdonya ve Mısrâyim ve Ümmü Dünyâ ve Kâhire-i Mu'izziyye nâmlarıyla müsemmâ olan ol hasretü'l-mülûkü gördüm ki hakkâ ki zamân-ı kadîmde nâm [u] nişânı dâsitân-ı dûstân olduğu kadar var imiş, alâyimât-ı âsâr-ı binâları cihânı dutmuş.

Hikâye-i Münâsib

Hattâ ol asırda bir seyyâh-ı cihân kişi su'âl ederler kim,

"Ey bürâder, ne diyârlısın?" derler. Ârif herîf-i zarîf,

"Mısırlıyam", demiş.

"Mısır'ın kankı mahallesindensin?", demişler. Herîf,

"Bağdâd mahallesindenim", demiş. Sâ'il demiş kim:

"Ey zarîf herîf, Bağdâd ile Mısır'ın mâbeyni çölden üç aylık yoldur. Bu ne cevâb verişdir", demişler. Herîf eydir:

"Mısır dediğim, dünyâdır. Belki Mısır Ümmü Dünyâ'dır. Bağdâd ve Basra ve Lahsa ve Yemen ve Aden [ve] Sa'îd ve İsvân ve Sûdân vilâyetleri Mısır'ın etrâfında birer mahallesidir" demiş. Hakkâ ki herîf kelâmında dür dizmiş.

Rivâyetdir kim Fir'avn Mısır'da rubûbiyyet da'vâsı etdikde Bağdâd halîfesi Fir'avn'un ahvâlin istimâ' edüp demiş kim;

"Fir'avn Mısır gibi bir belîdeye mâlik olmağile tanrılık da'vâsı eder. Ya benim Bağdâd-ı behişt-âbâdım gibi dünyâya mâlik olsa nelik da'vâsın ederdi?" demiş.

Ey imdi mefhûm-ı kelâm oldur kim ol zamânda Bağdâd dahi nice ma'mûr [u] âbâdân olmak vardı kim {seyyâh herîfin nakli üzre ve halîfe-i Bağdâd'ı medh etdiğine göre Bağdâd-ı behişt-âbâd Ümmü Dünyâ olan Mısır'ın bir mahallesi ola}

Bi-kavli *Tevârîh-i Yanvân* rûy-ı arzda imârât-ı azîmelerden evvelâ biri Mısır'dır, biri Bağdâd'dır, biri Sîn'dir, biri Irâk-ı Dâdyân'dır. Rûy-ı arzda bu dörd şehr-i azîm sevâd-ı mu'azzamlar imiş. Ammâ Mısır dünyânın ortasında vâki' olmağile gâyet ma'mûr imiş. Hâlâ yine edîm-i arzda nazîri yokdur. Ammâ sene 912 târîhinde Çerâkese-i nâkese asrında askerî tâ'ifesinin isyân [u] tuğyânı olması sebebiyle kullarına ruhsat verüp zulümleri haddan aşup ahâlî-i vilâyet cilâ-yı vatan etmeğile şehrin amâr olan der ü dîvârları **[Y 76b]** ve kûçe bâzârları harâba müşrif olmuş. Ve câ-be-câ yerleri türâb u rimâl ve kömlük arasında pâymâl olmuş. Eski Mısır bir merzubûmdur kim köşeleri bûm ve masmasa ve kebûter âşiyânı olmuş. Mürûr-ı eyyâm-ı kurûn ile yaşı yetmiş bir pîr şehr-i kebîrdir. A'zâ-yı hânelerine palâsı gelmiş, her der ü dîvârı pür-dil olmuş. Lisân-ı hâl ile çok zamândan haber ve niçe devrândan nişân verir.

Kenâr-ı Nîl'de ve güzergâh-ı seylde Eski Mısır nâmında Fustât bir kal'a-i kadîm imiş kim felek-âbâd imiş. Ve bir şehir imiş kim nâdire-i dehr imiş. İçinde çok müsâfir konmuş hâne ve niçe hümâ uçurmuş âşiyâne benzer ve elden ele düşmüş dârı çok bü'l-heves yüzüne gelmiş gaddâre ve sergüzeşt [ü] serencâm-ı bî-gâye ve hikâyât ü rivâyât-ı dirâyâtı bî-nihâye bir dâr-ı köhne şehirdir.

Ve derûn [u] bîrûnu acâyibât u garâyibât tılısmât-lar ile mutalsam ve zemîni rümûz [u] künûzlar ile memlû ve garâyibât eserlerle mâl-â-mâl gördüm. Ve nazar cihetinde ahsen iklîmdir. Ve hayır yüzünden evsa'i ve kurâ cihetinden ekseridir.

Ve eyâlet-i Mısır'ın haddi İsvân'dan yukaru yigir-mi konak Sây kal'ası intihâ-i hudûddur, Fûncistân pâdişâhı ile müşâdır. Ve şimâl cânibine nihâyeti leb-i deryâda kal'a-i İskenderiyye'dir. Ve kıble cânibinde intihâ-i hudûdu Mekke'dir. Ve garb tarafında hadd-i Evcile'dir. Böyle bir deryâdır kim iki iklîmde hissesi vardır.

Ve bu arâzî-i Mısır'da ol kadar künûz-ı azîme ve defâyin-i cesîme ve habâyâ-yı kesîre ve metâlib-i azîze vardır. Hattâ şöyle rivâyet ederler, anın bir yeri yokdur kim ol yerde bir genc nihân olmaya. Zîrâ Mısır'ın halkı hâlâ zemînî mezheblerdir. Cümle mâl-ların yere defn ederler. Hattâ bu hakîr Mısır vâlîsi Kethudâ İbrâhîm Paşa'ya intisâbımız sebebiyle paşa ağaları mâbeyninde Züğürdler yaylası nâm mahalde Koşunlu Tılsım kullesi üzre sâkin idim. Seher vakti hânemden çıkup alay çavuşları konağı önünde bir gavgâ ve bir cidâl ve bir kaç ağavât huddâmları mec-rûh olmuş. Hakîr, aslı nedür, deyü ileri varup su'âl etdim. Meğer ol gece ol mahalde defîne bulmuşlar. Taşırken yere bî-hisâb altun dökülmüş. Tatar huddâmları ve ağavât seyisleri ve harbendeleri râst gelüp hissemend olmayup ceng [ü] cidâlin aslı ol imiş. Hemân ardım hakîrin yanı benim yanım sıra olan memlûkların ac kurd gibi ol gavgâ mâbeyninde cüst [ü] cû edüp yüz yetmiş altun bulup hânemize geldik. Defîneye sabâh gördük Ammâ kazılan yerin Ol mâl bulunan yerin hafrine beş âdem sığardı, azîm defîne imiş.

İmdi hakîkat Mısır'ın bir yeri yokdur kim anda bir kenz olmaya. Defîneden bulunan Zikr olunan Ol bulunan altunlar eyle zer-i hâlis idi kim âdem elinde şem'-i asel gibi yuvalmak **[Y 77a]** mümkin idi. Cümle üçer miskâl idi. Bir tarafında salavât-ı şerîf ile kûfî hat ile kûfî ceng ile kelime-i şehâdet tahrîr olunmuşdu. Bir yanında

selâtîn-i zamân Me'mûn Halîfe azze nasruhu duribe Mısır terkîm olunmuşdu. [P 186a]

Ve bu Mısır'ın cânib-i garbîsinde Nîl aşırı cebel-i Câlût'dur. Hazret-i Dâvûd ile Câlût'un ceng etdüği mağârâlar andadır.

Ve cânib-i [(---)] bir top menzili Cebel-i Mukattam'dır. Ve cebel-i Takâtu' dahi derler.

Ve cebel-i Cûşî dahi derler, zîrâ fieyh Cûşî hazretleri ol cebel-i âlînin tâ zirve-i a'lâsında câmi'i içinde medfûndur.

Ve ana cebel-i Takâtu' demelerinin aslı Mısır'ın iç kal'asıyla bu cebelin mâbeyni kat' olunduğuyçün cebel-i Takâtu' derler.

Ve cebel-i Becâmîm dahi derler. Zamân-ı kadîmde Benî Becem kavmi sâkin olurmuş.

Bu cebel-i azîm Mısır'dan cenûb tarafına tâ kırk konak İsvân'a dek biribirine muttasıl kûh-ı bâlâlar cebel-i Ehrâmlar ile bu cebel-i Mukattam mâbeyninden Nîl-i mübârek cereyân eder.

Evsâf-ı ibtidâ binâ-yı kal'a-i Mısır be-dest-i Eyyûbiyân el-Melikü'n-nâsır Salâhaddîn Yûsuf bin Eyyûb fiâdiyü'l-Kürdî

Sene 572 târîhinde Yûsuf Salâhaddîn fiâm halîfesi Nûreddîn-i fiehîd Sultân'ın vezîri idi. Mısır'ı İşpanya la'în bin pâre gemi Nîl tuğyânında Dimyât boğazından girüp Mansûre'ye istîlâ edüp cânib-i erba'ayı nehb ü gâret etmeğe başladı. Âl-i Abbâsiyân halîfeleri Mısır'dan fiâm-ı şerîfe Nûreddîn-i fiehîd hazretlerine tazallum edüp Nûreddîn dahi merhameten Salâhaddîn Yûsuf'u Mısır'a seksen bin askerile serdâr edüp Mısır'a geldikde cümle küffârı katl edüp Mansûre'de mansûr u muzaffer oldukdan Mansûre dediler. Evvel ismi Reyhân idi.

Andan Dimyât'ı ve Tine kal'asın küffârdan halâs [Q 188a] edüp sâlimîn ü gânimîn Mısır'a geldikde cümle ahâlî-i Mısır gulû-yı âm edüp Yûsuf Salâhaddîn bir uğurlu ve müdebbir âdemdir, deyü Mısır'a halîfe etdiler. Nûreddîn bu vak'a-i Mısır'ı işidüp Salâhaddîn'i fiâm'a da'vet edüp Salâhaddîn gûnâ-gûn özürler edüp fiâm'a gitmedi. Ve sikkeyi hutbeyi ne kendü ismine ve ne fiâm'da efendisi ismine etmeyüp âl-i Abbâsiyân ismine tilâvet etdirdi.

Bu kerre Nûreddîn, Salâhaddîn Yûsuf'a gâyet dilgîr olduğun Salâhaddîn müşâhede edüp havfinden Mısır şehrine havâle cebel-i Mukattam üzre iç kal'asın ve aşağı şehrin cânib-i erba'asına yigirmi tokuz bin üç yüz zirâ'-ı Mekkî sûr çekdi. Ve İmâm fiâfi'î kurbunda bir medrese inşâ etdi. Ve Merec-i Uyûn'da yine küffâr-ı Freng ile ceng-i azîm edüp mansûr [u] muzaffer oldukda fiâm'da Nûreddînü'ş-şehîd merhûm olup Merec-i Uyûn'dan fiâm'a ılgarup cemî'i hazâyin [ü] defâyinin [Y 77b] kabz edüp fiâm'a dahi mutasarrıf olup Mısır'a müstakıllen pâdişâh-ı âlî-nijâd olup Mısır'ı amâr eylemeğe himmet etdi kim Ümmü Dünyâ iken arûs-ı dünyâ oldu.

Ve yetmiş mülûk dahi gelüp her biri müddet-i saltanatlarında ol kadar amâr etdiler kim hâlâ hasretü'l-mülûkdur. Ammâ bu hakîr ahvâline vâkıf olduğumuz mertebe evsâfını tahrîr edelim. *Ve billâhi'l-müste'ân.*

Evvelâ evsâf-ı iç kal'a-i Mısır

Evvelâ Mısır'ın yukaru iç kal'ası cebel-i Mukattam'ın şimâlî ucunda bir burunda vâki' olmuş bir yalçın püşte üzre bir kal'a-i zîbâdır. Ve cebel-i Cûşî'den kal'aya bir top menzili yerdir, mâbeyne-hümâsı iki yüz zirâ' bir çukur taşlı deredir. Cümle vilâyet kûhkenleri dâ'imâ andan Ferhâd-vâr taş kesüp handak ederler. Ve kal'a ile cebel-i Cûşî mâbeyni gâyet sengistândır. Hîn-i muhâsarada metrise girmek mümkin değildir. Ve kal'anın dağ tarafı gâyet metânet üzre mebnîdir.

Ve bu iç kal'a Nîl sâhilinden cânib-i şarka kâmil bin beş yüz adım ba'îd bir kal'a-i bâlâdır. Ve cânib-i erba'ası çâh-ı gayyâdan nişân verir yalçın beyâz kayalardır. Ve der-i dîvârı sengîn-bünyâd seksen zirâ' kaddi semâya ser çekmiş bir binâ-yı Salâhaddînî hısn-ı hasîn ve sedd-i metîn kal'a-i Zer-âbâd derler. Zer-âbâd denmesinin sebeb-i tesmiyesi oldur kim ibtidâ Salâhaddîn esâsın hafr edüp hükm-i müneccimîn ile cümle temeline bir kat altun tibri ve burcları yerine mümessek altun nisâr eyleyüp tâli'-i meymûndur, deyü esâsın sa'd sâ'atde altun üzre binâ olduğıyçün kal'a-i Zer-âbâd deyü cümle müverrihler tahrîr etmişlerdir. Zîrâ Mısır altun tibri kânıdır.

Ve ilm-i nücûmda mâhir üstâd-ı kâmillerin ta'lîmiyle şekl-i muhammes binâ olunmuşdur. fiekl-i müselles binâda nuhûset vardır ve ol mekânda dâ'imâ fitne ve fesâddan hâlî olmaz, deyü şekl-i muhammes binâ etdiler. Ammâ *el-abd yüdebbir vallâh yukaddir*,[1] hikmet-i Hudâ binâsı şekl-i muhammesdir ammâ tâli'i nuhûsetde olup içinde her sene birkaç kerre ceng [ü] cidâl ve harb [ü] kıtâl ve gulû-yı âm eksik değildir.

Ve matbah kapusundan tâ yeniçeri ağası kullesine gelince çâh-ı gayyâ kesme kaya handakı vardır. Serâpâ esâsı kaya üzre mebnîdir.

Ve dâ'iren mâ-dâr on iki kulledir. fiark kullesi ve Garb kullesi ve Freng kullesi ve Ağa kullesi ve Kapu kullesi ve Yassı kulle ve Salâhaddîn kullesi ve Mi'mâr kullesi. Bu mezkûr kulleler gâyet musanna' şîrîn ve müzeyyen üçer tabaka kullelerdir. Herbirine biner âdem sığar burclardır.

Ve bu kal'a üç kat bölme hisârdır. Bir katında fieyh Sârî bâbında yeniçeri odaları var, kırk dörd odadır, gayrı şey yokdur. Bir kapusu garba nâzırdır. Bu kal'anın cirmi dâ'iren-mâdâr altı yüz adımdır ve cümle iki bin altmış bedendir.

---

1 Kul tedbir al›r, Allâh takdir eder.

Ve buna muttasıl bir kat [Y 78a] kal‘a dahi orta hisârdır. fieyh Sârî câmi‘i ve fieyh mescidi ve Çavuş zâviyesi ve Kethudâ zâviyesi ve Ağa kapusu ve bârûthâne mahzeni ve darbhâne ve tophâne ve arabacılar kârhânesi ve kal‘a hammâmı ve sekiz yüz hurde evler ve yetmiş aded dükkânlar bu orta kal‘adadır.

Ve üç kapusu var, biri cânib-i garba iki kulle mâbeyninde iki kat demir kapulardır. Ve bu kapuların iç yüzünde otuzar karış uzun demir toplar vardır. Bir top dahi arabacılar kârhânesi dibindedir. Ve darbhâneye muttasıl iki kol Gavrî çeşmesi var. Cümle kal‘a halkı bu çeşmeye muhtâcdır.

Ve bir kapusu dahi yeniçeri ağası meydânına mekşûf kapudur, garba nâzırdır. Cümle yeniçeri dîvânı bu kapu önünde olur. Kâşî-i Çîn ile inşâ olunmuş bir âsitânedir.

Ve bir kapu dahi aşağı Salâhaddîn kapusu sabâh sabâh küşâde oldukda cümle kethudâları ve beytü'l-mâlcı ve altı nefer çavuşları ve cümle kapucuları hâzır olup hayır du‘âdan sonra kapuyu küşâde ederler, üç kat demir kapudur.

Ve bu iki kapu mâbeyninde kal‘aya girirken sağ tarafda dîvârda dörd kıt‘a mermer üzre selef pâdişâhlarının târîhleri var. Bâlâdaki târîh:

Bismillâhirrahmâhirrahîm, ve sala'llâh alâ Seyyidinâ Muhammedin ve âlihi ve sahbihi ve sellem. Emera bi-tecdîdi'l-kal‘ati'l-mübâreketi seyyidünâ ve mevlânâ ve mâlik (---) (...) es-sultân mâlikü'l-mülkü'l-âdil sâhibü'd-dünyâ el-Mısriyye ve'l-bilâdi'ş-fiâmiyye ve'l-kılâ‘i's-sevâhiliyye ve'l-aktâri'l-Hicâziyye sultânü'l-arz el-hâkimü tûlahâ ve'l-arz, el-kâimü bi's-sünneti ve'l-farz, el-mücâhidü'l-müeyyedü'l-mansûr, sâhibü's-seyfi ve'l-kalem ve (...) ve'l-alem, es-sultânü'l-melikü'l-âdil Ebünnasr Tumanbay azze nasruhu sene sitte ve tis‘mi’e [906]

tahrîr olunmuşdur.

Ve bir mermer üzre dahi Sultân Kayıtbay târîhidir. Ve bir mermer üzre dahi Sultân Barkûk târîhidir kim *sene sittîn hamsmi’e* [560] tahrîr olunmuşdur, *ve's-selâm*.

Bu zikr olunan üç bölme kal‘a Yûsuf Salâhaddîn'indir. Ammâ Sultân Selîm Hân asrında ibtidâ Mısır'a vezîr olan Hayre Beğ sene 923 [P 186b] târîhinde idi, beş sene ve iki ay ve yigirmi iki gün hükûmet edüp Süleymân Hân asrında merhûm olup vezâret-i Mısır Pılak Mustafâ Paşa'ya ihsân olunup andan Hâyin Ahmed Paşa'ya ihsân olundukda Süleymân Hân Engürüs seferi câniblerine mukayyed olmağile beride Ahmed Paşa fursat ganîmetdir, Mısır'a müstakil pâdişâh olmak sevdâsına düşüp bir alay bakıyyetü's-süyûf Çerâkes-i nâkesi başına cem‘ eyleyüp Mısır'da velvele-ârâ olup isyân etdi. Süleymân Hân'a mün‘akis olunca berren ve bahren deryâ-misâl askeri Mısır üzre gönderüp donanma-yı hümâyûn ile Makbûl iken Maktûl Vezîr-i a‘zam İbrâhîm Paşa'yı üç yüz pâre kadırga ile Mısır'a gönderdi.

Hikmet-i Hudâ eyyâm muvâfık olmayup ne kadar ihtimâm etdiler ise ol kadar havâ müşted olup [Y 78b] âhir kara cânibine Vezîr İbrâhîm Paşa çıkup müceddeden tedârikler görüp adl [ü] adâlet ederek zâlimleri katl ederek deryâ-misâl asker ile Mısır'a gelmede.

Beri Mısır'da a‘yân-ı dîvân ve eşrâf kibâr-ı ulemâ gulû-yı âm edüp "Selîm Hân cenginde çekdiğimiz sademâtın zahmi onulmadan bu Hâyin Ahmed Paşa'nın hıyânetiyle [Q 188b] yine ceng [ü] cidâl mi edelim. Elbette paşayı istemeziz" deyü gulgule edüp paşayı hammâmda sıbyân ile safâda iken dutup ol kıyâfetile Bâb-ı Züveyle'de salb eyleyüp Mısır âsûde-hâl oldu.

Evsâf-ı nârin kal‘a ve gayrı 13 kat bölme hisâr

Ammâ Vezîr İbrâhîm Paşa kat‘-ı menâzil ederek Mısır'a gelüp adl [ü] adâlet etdüğine Celâlîzâde Mustafâ Çelebi târîh demişdir:

Âsaf-ı sultân-ı âdil Mısr'ı âbâd eyledi

Ammâ bâ mahzûfdur. Sene 931.

Bir sene hükm-i hükûmet edüp Mısır'a müte‘allık ba‘zı umûr-ı mu‘azzama olan şeylerden ibtidâ bu iç kal‘aya bir kal‘a dahi zamm eyledi. Hâlâ {Sultân Süleymân kal‘ası derler. Salâhaddîn kal‘asının tâ ortasında şekl-i murabba‘ bir kal‘a-i şîrîn inşâ etdi kim hâlâ} şehre zînet verüp kal‘aya metânet verdi. Dâ'iren-mâdâr cirmi sekiz yüz adımdır. Ve garba nâzır iki kulle mâbeyninde iki kat demir kapusu var.

Ve bir köşesinde Galata kullesi gibi on tabaka bir serâmed kulle binâ etdi kim üstâd mühendis bir tîşesin urmağa kâdir değildir. Gûnâ-gûn mukarnazlar ve cumbalar ve şâhnişînler ve köşelerinde mazgal delikleri var. Ve kubbesi evce ser çekmiş bir serâmed rusâs-ı nilgûn ile mestûr bir kubbesi üzre alemi iki fersah yerden nümâyândır. Bu kullede mâl-ı pâdişâhîden gayrı bir şey yokdur. Cümle zîr-i zemîndir. Defterdâr tahsîl etdüği mâlı bunda hıfz ederler. Ammâ kal‘adan taşra dizdâr ve kethudâ ve imâm ve mü’ezzin hânesinden gayrı bir şey yokdur. İllâ bir zâviye ve bir anbâr ve bir su sarnıcı var. Dizdâr yerli yeniçeriyândandır. fieb [u] rûz mahbûs-dur.

Bu hazîne kullesinden taşra Kalavân câmi‘i önünde bir kat metîn kal‘a dîvârı binâ etdi. Ve Kalavân câmi‘ine nâzır iki kat demir kapu edüp iki yanına serâmed kulleler etdi.

Ve bir kulle-i azîm dahi mehterhâne kullesidir, on kat serâmed kulledir. İçinde cümle kal‘a mehterleri sâkindir.

Ve bir kulle-i bâlâ dahi paşa sarâyına nâzır İbrâhîm Paşa kullesi derler, gâyet büyük ve metîn kulledir. İki bin âdem alur.

Ve bir kulle dahi anbâr kullesidir. Bu dahi sarâya nâzırdır.

Ve bir kulle dahi Yûsuf kapusu üzre şekl-i müseddes bir kulle-i mevzûndur. Bu dahi paşa sarâyına nâzırdır.

Hâsıl-ı kelâm cümle yedi aded gayûr(?) kurşum örtülü serâmed kubbeli kullelerdir. Ve her birinde sagîr **[Y 79a]** ü kebîr kırkar ve ellişer pâre topları var. Cümle paşa sarâyına nâzırdır kim bir dahi bir paşa isyân ederse sarâyı toplar ile berbâd edeler. Bu hisâb üzre Mısır'ın üç kat bölme iç kal'a hisârı bu mahalde tamâm oldu.

Andan iç kal'aya İbrâhîm Paşa sekiz bin yeniçeri doldurup odaların ta'mîr ü termîm etdi. Ve Mekke ve Medîne umûrların görüp ve cümle vakfullâhı yoklayup ve mâl-ı pâdişâhı yerli yerinde edüp Mısır vezâretin Güzelce Kâsım Paşa'ya ihsân edüp kendi Âsitâne'ye müteveccih oldu.

Andan Güzelce Kâsım Paşa dahi Bâbü'l-vezîr'den aşağı iki hisâr mâbeyni var idi, ol mahalle bir kat dîvâr edüp bir kal'a kapusu inşâ etdi. Anıniçün Bâbü'l-vezîr derler.

Andan yüz adım yokuş yukar[u] bir kal'a kapusu dahi Ağa kapusunda du'â olan demir kapudur. Sağ kolda bir kat bölme hisâr kapusudur.

Andan yokuş yukaru iki hisâr dîvârı mâbeyninde gidüp iki kat demir kal'a kapusu dahi vardır. Andan içerü kal'a çârsûsu meydânıdır, bir vâsi' meydândır. Cümle erbâb-ı dîvânın atları bunda durur. Cânib-i erba'ası dükkânlardır. Bu mahalde bir kat kal'a dîvârı vardır, alaca münakkaş dîvârdır. İki kat demir metîn kapudur. Topatan Paşa kapusu derler. Kalavân câmi'iyle mehterhâne kullesi mâbeyninde vâki' olmuş metîn kal'a dîvârıdır kim a'lâ şâhî topları cümle meydâna nâzırdır.

Ve bir kat kal'a dahi paşa ağavâtlarının konakları olduğu yerdir kim gayrı kimesne anda sâkin değildir. İki şâhrâhı vardır, biri kisve kapusu tarafında ve biri Kalavân dîvânhânesi direkleri mâbeynindedir. Gayrı yol yokdur.

Ve iki kat kal'a bölmesi dahi azebler âsitânesi semtinde ikişer kat demir kapulardır kim Rûmeli meydânına nâzır büyük kapudur. Cümle bevvâbân anda nigehbânlık ederler. İki kapu mâbeyni cebe ve cevşen ve âlât-ı silâh ile müzeyyendir.

{Sitâyiş-i kasr-ı Kara Meydân ve tûl [u] arz-ı Kara Meydân}

Ve bir kat bölme hisâr dahi Hayre Beğ Paşa Mısır vezîri iken Kara Meydân'ın cânib-i erba'asına bir kal'a dîvârı çeküp içine paşalara mahsûs bir bâğ-ı İrem etmiş. Ammâ kadîm eyyâmda Kara Meydân kasrı Sultân Kayıtbay'ındır. Hâlâ gül [ü] gülistân ve bâğ u bostân bir nahlistân yerdir. Paşalar her bâr anda enüp cirid oynarlar. Sekiz yüz adım tûlen bir meydândır. Nihâyetinde paşa delileri odaları vardır. Bu kal'anın dahi dörd yerden demir kapuları vardır, *ve's-selâm*.

İşte bu mahalde hâs [u] âm içün iç kal'a cümle tamâm olup bu tahrîrimiz minvâli üzre Mısır'ın iç kal'ası bi'l-cümle on üç bölme hisârlardır. Ve cümle bölmelerde ale'l-hisâb on tokuz kapudur, *ve's-selâm*. **[Y 79b]**

İç kal'ada olan tılsmâtları beyân eder

Evvelâ Mısır'ın kal'ası eflâke ser çekmiş bir bülend kal'adır. Anın Züğürdler yaylası nâmında bir âlî yer vardır, Azebler kapusuna nâzır bir kulle-i bâlâdır. Hakîr yedi sene ol kulle üzre sâkin idim. Bir cihân-nümâ uzlethânemiz var idi. Revzenimizin altında bir azîm hâlîçe cirminde bir kitâbe var idi. Ol kitâbenin ortasında üstâd-ı kadîm iki âdem kaddi mikdârı bir kuş tasvîri var, iki kanatlı ve iki ayağ üzre kanatların açmış ve iki başı var.

Bir kerre hücremi ta'mîr ü termîm ederken pencereden taşra çıkup iskele üzre turup temâşâ etdim. Üstâd-ı mermerbür bu tasvîri sihr-i'câz bir kuş timsâl eylemiş kim cihân mermerbürleri bir yere gelse bir tîşe urmağa âcizlerdir. Bin yıldan berü henüz üstâd elinden çıkmış zan olunur. Ammâ taşı dahi beyâz sengîn taşdır. Ve üstâd nakkâş buna elvân boyalar ile bir hüsün vermiş kim gûyâ zî-rûhdur.

İki başı var, biri cânib-i şarka nâzır, biri cânib-i garba nâzır. Me'âl-i kelâm hemân zolta guruşundaki kuş tasvîridir, aslâ farkı yokdur, ammâ bunda olan san'at sihr-i mübîndir. Ve iki lisânı var. Kaçan şimâl rûzgârı şiddet üzre eser, şark cânibindeki başının lisânı bir savt-ı hazîn eyle **[P 187a]** sadâ verir kim âdeme dehşet hâsıl olup kartal kuşu sadâsı istimâ' olunur. Kaçan yıldız rûzgârı şiddetle esse ol sûretin cânib-i garba nâzır olan başındaki dilinden bir mehîb sadâ ile leylek kuşu sadâsı istimâ' olunur. Ammâ bu sûretin iki başında olan lisânları biri pirinç tenekedendir, biri pûlâd-ı Nahcıvânî'dendir, hakîr im'ân-ı nazar ile dikkat edüp nazar etdim. Ve bu dillerin nihâyeti yine taş içre perçinli, ammâ bıçak gerdânesi gibi rezeli. Rûzgâr urdukda lisânları hareket edüp iki rûzgârda eyle sadâ verir. Ammâ gayrı rûzgârlarda öğü kuşu gibi ve saksağan gibi ve tavşancıl gibi sadâlar istimâ' olunur.

Ve iki kanadı altında birer delik vardır, âdem parmağı sığar, içi boşdur, andan dahi acâyib mehîb sadâlar çıkar. Ve karnı **[Q 189a]** bir sâhib-i şikem âdem karnı kadar vardır, tüğler nakşı yerinde, gûyâ tâ göbeğinde bir delik dahi vardır, bir âdem eli sığar azîm delikdir, içinde kâğıd mühreleyecek deryâ

böceği mühre böcekleri var. Kaçan kim poyraz rûzgârı esse, bir mühlik sadâ zâhir olurdu. Ba‘zı yârân,

"Koma Evliyâ Çelebi'nin kuşu kudurdu" derlerdi.

Dâ’imâ bu hâl üzre mutalsam bir garîb temâşâ kuşdur. Azebler kapusundan yokuş yukaru giderken nümâyândır. Cümle ahâlî-i Mısır'ın ma‘lûmlarıdır.

Ve kuşun başı ucunda üç satır hat vardır. **[Y 80a]** Eyle hat bir diyârda görmedim, illâ Tuna Belgrad'ında kal‘anın handakı kenârında Kazancılar cânibinde bir mu‘attal çeşme vardır, bu kuş tasvîri üzre olan hattı ol çeşmede gördüm. Ammâ tilâvet edemedim. Ammâ Mısır'ın erbâb-ı ma‘rifetlerinin takrîri böyledir kim bu tuyûr ne gûne safîr ururs, Mısır içinde ol kuş olmaz derler. Hakîkatü'l-hâl Mısır'da ebeden leylek olmaz ve saksağan ve öğü ve kartal ve tavşancıl ve sığırcık olmaz. Aceb hikmetdir.

Tılısmât-ı akreb: Yukaru kal‘ada akreb vardır, ammâ âdeme zahmı isâbet etse, aslâ te’sîr etmez, birkaç sâ‘atden sonra vecâ‘ı def‘ olur. Tılısmı Sultân Kalavân'ın dîvânhâne-i atîki vardır, kırk dörd amûd-ı müntehâdır ki rub‘-ı meskûnda ol amûdlar meğer İsvân şehrinde ola, akreb tılısmı ol amûdların Tatarlar konağı cânibindeki büyük kemerin sağ tarafındaki amûdun tâ yukarusunda bir demir çenber kuşak vardır, ol demir çember kuşakda tucdan bir akreb sûreti kuyruğundan asılup dururdur. fiimdi hâlâ âşikâredir. Ve,

Tılısmât-ı yılan: Ol akreb tılısmı olan amûdun mukâbelesindeki amûdu kuşatmış bir alaca yılan sûreti vardır. Yine ol amûdda iki satır hatt-ı vefk vardır. Yılan tılısmıdır. Mısır'ın iç kal‘ası vîrânında olan yılan şâh-ı mârân kal‘asında yokdur. Ammâ bi-emrillâh bir ferde zarar etmez, ammâ mahûf hayvândır. Ve,

Tılısm-ı çıyan: Bir amûdda dahi pûlâddan çıyan tılısmı vardır. Ve iki satır vefki vardır. Hâlâ çıyandan zarar yokdur. Ve,

Tılısm-ı hummâ ya‘nî ısıtma: Hamd-i Hudâ bu iç kal‘ada cemî‘i zamân hummâ-yı rub‘ ve hummâ-yı muhrika aslâ yokdur. Gayrı diyârdan ısıtmalı bir âdem bu iç kal‘ada üç gün sâkin olsa bi-emrillâh halâs olur. Vefkı Helvâcı Mehemmed Ağa'nın kapusu dibinde amûdda üç satır vefk tahrîr olunmuşdur. Andan,

Tılısm-ı kulunc: Bir amûdda dahi kulunc vefki vardır. Ve,

Tılısm-ı tâ‘ûn: Bir amûdda dahi tâ‘ûn vefki vardır. Ebû Alî Sinâ'nındır, derler. Mısır'ın iç kal‘asında bu rahmetdir, bir diyâra mahsûs değildir. Ammâ ishâl ve zâtülcenb ve lukve ve şîrpençe gibi emrâz-ı muhtelifeden merhûm olurlar. Ammâ hâlâ bâlâdaki tılısmâtlar hamd-i Hudâ dâ’imdir. Lâkin bu zikr olunan amûdların her birinde birer üstâd-ı zû-fünûn gelüp yed-i tûlâların âyân u beyân etmek içün her amûdda bir vefk etmişler.

Evvelâ sarı amûdda kal‘adan köle kaçmaya. Ve bir amûdda hırsız ev açmaya. Ve bir köle ve hizmetkâr ağasına hiyânet etmeğe kasd ederse eli kıvrıla. Ve bir amûdda avret zâniye olmaya.

Ve bir amûdda Mısır'da ihrâk olmaya. Hele hamd-i Hudâ bu tılısm mu‘attal değildir. Zîrâ kat-ender-kat Mısır gibi **[Y 80b]** bir bilâd içinde ebeden ihrâk olmaz. Kırmızı sommâkî amûdda olan vefk oldur, derler.

Ve bir amûdda dahi her ayda dörder kerre yağmur yağa. Ve bir amûd dahi sıbyânının gözü müşevveş olmaya.

Ve'l-hâsıl bunun emsâli niçe evfâklar her amûdda hâlâ vardır. Ammâ ba‘zı Megâribe ve Hindîler ve ba‘zı dahme-küşâ defîne arayıcı bî-kayd mel‘ûnlar, bu amûdlarda olan hatlar defîne alâmetidir, deyü tecessüs ederek ba‘zı amûdlara kemendlerle çıkup o nâzenîn âsâr vefkler kim her biri ömr-i dünyâ değer ma‘rifetlere tîzâb ve sîm-âb sürerek amûdlardan ol hatları hak edüp amellerin bâtıl edüp ne defîne ne mâl-ı kemîne peydâ edüp hâyib [ü] hâsir çekdikleri bâr-ı mihnet yanlarına kalır. Hâlâ ol zamândan berü Mısır içre pire ve kehle ve tahta biti âdemi kebâb eder, *Allâhümme âfinâ*. Mısır'ın sivrisineği ile tahta bitisi bir diyârda yokdur kim beyitlerle diyârdan diyâra tahta bitinden feryâdnâmeler yazalar yazılır yazarlar. Hattâ hakîr tahta bitinden bir feryâdnâme tahrîr eyledim.

{**Tılısmât-ı kelbeyn-i kuduz**: Yine Mısır içre kantara-i Emir Hüseyin ile Kantârü'l-Mûsikî ortasında şâhrâh üzre Hammâmü'l-kelb nâmında bir küçük hammâmdır. Mezkûr hammâmın temelinde bir kubbecik içinde iki aded tucdan kelb timsâlleri vardır. Birbirleriyle şeb [u] rûz hırran-fe-hırran dalaşup boğuşmadadır. Anıniçün şehr-i Mısır'da kuduz köpek olmaz. Hâlâ Mısır'da işidilüp kuduz kelb görülmemişdir. Anıniçün ol hammâma Hammâmü'l-kelb derler. Tevârîh-i Kabâbıta'da mastûrdur.}

el-Faslu's-sânî ve'l-ışrîn
Evsâf-ı sarây-ı kal‘a-i vüzerâ-yı Mısır

Bu kal‘a dahi iç kal‘aya muttasıldır, lâkin kapuları başkadır. Miftâhları paşalı elindedir. Bu kal‘ayı ve sarâyı dahi Yûsuf Salâhaddîn etmişdir. Ve niçe mülûklar dahi zamîme binâlar ederek bir sarây-ı âlî olmuşdur kim gûyâ sarây-ı âl-i Osmân'dır.

İbtidâ dîvân kapusu Arzuhâlciler kapusudur. Andan içeri elli adım gidüp iki cânibi terzî dükkânlarıdır.

Anı ubûr edüp Sebîl kapusu. Andan içeri elli adım gidüp iki kapudur, sağ cânibinde şehir havâlesi yolunda Küçük Kapu, sol tarafda büyük Dîvân kapusu. Andan elli adım yokuş aşağı bir kat kapu dahi. Andan on adım bir kat kapu dahi.

Andan elli adım gidüp iki kat kapu dahi ubûr edüp sarây meydânına çıkar bir vâsi‘ sahrâdır. Dâ’iren-mâdâr bin adım bir meydândır. Ve bu meydânın cânib-i erba‘ası paşa ağavâtları odalarıdır. Ve Düheyşe câmi‘i bu meydândadır.

Ve kethudâ konağı ve dîvân efendisi konağı ve şehir havâlesi konağı ve çâşnigîrbaşı ve kilârcıbaşı konakları bu meydâna nâzırdır.

Ve Sultân Kayıtbay dîvânhânesi ve Gavrî [Y 81a] dîvânhânesi ve mukâbeleci efendi konağı ve bârûdhâne ve kapucular kethudâsı ve şâtırân ve tüfengciyân konakları cümle bu sarây meydânına nâzırdır.

Ve bu meydâna mekşûf matbah kapusu. Andan içeri girüp bir kat kal‘a dahi matbah-ı Keykâvus'dur. Sarây meydânındaki kapudan bir göz kemer cisr ile ubûr olunur. Aşağısı bir minâre boyu gönüllüler konağına gider. Ol mahal dahi başka bir bölme hisârdır. Ammâ bu matbah üç yerden [P 187b] kapulu metîn hisârdır. Sultân Selîm'e bevvâblar bu matbah kapusun açup cümle asker ve Selîm fiâh bu kapudan girdiğiyçün Bâb-ı Selîmiyye derler. Ve kırk yıl bir a‘mâ Arab,

"Sultân Selîm *şivey şivey* deyü {sene 922} târîh diyen a‘mâ bu matbah kapusu dibinde medfûndur. Hâlâ oğullarının mîrîden ulûfeleri ve matbahdan ta‘yînâtları dâyimdir. Hakkâ ki aceb târîhdir. Ba‘zılar bu târîh-i cifirdir, derler.

Ammâ bu Bâb-ı Selîm her bâr işlemez. Meğer paşa bir cânibe gide yâhûd ağavâtdan bir meyyit ola yâhûd bir nihânî basgın ve bir gizli maslahat olsa açarlar. Azîm metîn demir kapudur.

Ve bu matbah kal‘asında yüz elli aded aşçı konakları ve başka gusülhâneleri ve zâviyelerinde imâm mü’ezzinânı vardır.

Ve bu Mısır'ın matbah-ı Halîl'ini göremeyen bir diyârda dâr-ı ni‘met görmemişdir. Âyende vü revendeye şeb [u] rûz üç kazgan-ı azîm çorba tabh olunur. Biri ades ve biri buğday ve biri pirinç çorbasıdır. Sabâh ve ahşam cümle fukarâya niçe bin ulbe ve kas‘a ni‘met mebzûldür, ammâ ancak fukarâlar içündür.

Ve matbahhâne iki yüz ocak yeridir. Haftada beş kerre üçer bin sahan ta‘âm pişüp bu ni‘met-i uzmâ dîvânhâne-i Gavrî'de hâs [u] âmma bî-imtinân mebzûldur kim âye[t]:

[1] ËÂ«ÂÊ†œ«»Ò…† · Í†«%‹

dır. Ve cümle yüz aded aşbâz ile memlû’ azîm kârhânedir kim âdem temâşâ etse, [Q 189b] hayrân olur.

Ve bu matbaha muttasıl taşra Sarây meydânında bârûdhâne çarhları vâcibü's-seyrdir kim atlar çevirir. Cümle tucdan kırk aded havândır. fieb [u] rûz kütür kütür işlemededirler. Mısır bârûdu İngilis bârûdundan keskindir.

Ve Sarây meydânının kıble köşesinde ekmekhâne kârhânesi, azîm âsitânedir. Elli hüddâmı vardır, yevmiyye on bin ekmek ta‘[y]înât verilir.

Ve Sarây meydânının şehir havâlesi tarafı dahi başka bir bölme hisârdır. Üç [beş!] kapusu vardır. Üç kapusu sâkıyeler altındadır, bir kapusu şâtırlar konağı altındadır, bir kapusu şehir havâlesinin konağı altındadır. Bu beş kapu mükellef ü metîn zencîr çekilmiş demir kapulardır.

Ve bu kapular mâbeyninde vekîlharc ve bâzâra giden ve masraf kâtibi konakları ve birkaç terzî ve sarrâc ve berber dükkânları vardır. Andan kethudâ konağı tarafı kat-ender-kat [Y 81b] konaklardır. Ammâ kal‘a bedenleri gibi bedenleri yokdur. Ammâ yine paşa sarâyının kal‘ası dîvârı üzre vâki‘ olup evce ser çekmiş sarây-ı âlîdir. Başka hammâmları ve havz u şâzrevânları ve müte‘addid kâşî-i Çîn odaları ve haremi vardır. Ammâ Sarây meydânına nâzır Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa kethudâsı İsmâ‘îl Ağa'nın kâşî-i Çînli kâ‘ası var ve fıskıyye ve havzının bu sarâyda misli yokdur. Andan,

Evsâf-ı sarây-ı vezîr-i Mısır

Nice divelden arda kalmış mihmânhânedir. Her vezîr nasîbi kadar sâkin olup konup göçer, gûyâ bir âşiyân-ı kebûterdir. Ammâ binâsı yalçın kayalar üzre vâki‘ olmuş zemînden yüz arşın âlî sedd-i metîn üzre üçer kat tâk-ı Kisrâ'dan nişân verir binâlardır. Esâsının her taşı fîl cüssesi kadar seng-i hârâlardır. Bu taşları sene (---) târîhinde Sultân Salâhaddîn Yûsuf bin Eyyûb'un Karakuş nâmında bir maslahat-güzâr âdemi Cîze şehri tarafındaki Ehrâm dağlarının taşların yıkup Mısır'ın Sarây kal‘asın ve Cîze şehri kantaraların inşâ etmişdir. Ammâ Sarây kal‘ası bedenleri yerine şâhnişînler ve revzenler ve gûnâ-gûn maksûre ve kâ‘alar vâki‘ olmuşdur.

Cümle hâneleri cenûb cânibe İmâm fiâfi‘î'ye ve cebel-i Cûşî'ye nâzırdır kim ol cânibe Garâfe-i kübrâ derler. Nûr berk urur azîm mezâristândır. Ve cümle üç yüz altmış musanna‘ ve münakkaş müte‘addid hücrelerdir kim her biri bir vezîrin ve bir mülûk pâdişâhlarının âsârıdır. Eğer her birinin evsâfın beyân etsek tatvîl-i kelâm olur.

Ammâ iç ağaları içinde bir vâsi‘ meydân vardır. Cümle iç ağaları anda cirid ve at ve mızrak ve kılıc ve tîrkeş ve tüfeng ve kalkan ve matrakbâzlık ta‘lîm ederler. Bu meydânın cânib-i erba‘ası ikişer üçer tabaka iç ağaları odalarıdır. Cümle revzenleri havlıya nâzırdır. Altları paşanın kendüye mahsûs olan hâs tavlası ıstablıdır kim küheyl kısraklar iç ağaları içinde durur. Ve cümle yigirmi nefer merâtib sâhibleri iç ağaları bu mahalde olur. Hazînedâr ve mühürdâr dahi bu mahalde olur.

---

[1] *Kur’ân,* Hûd, 6; "Yeryüzünde hiç bir canl› hariç olmamak üzere r›z›klar› Allah'›n üstünedir."

Bundan içeri paşanın arz odası köhne binâdır, ammâ zer-ender-zer binâ-yı Kayıtbay'dır. Pençereleri İmâm fiâfi‘î'ye nâzırdır. Hazîne odası bu arz odasına muttasıldır.

Ve buna karîb iç ağaları meydânına nâzır Kethudâ İbrâhîm Paşa iki kasr-ı ibret-nümâ inşâ etmişdir kim ta‘bîr olunmaz. Cânib-i erba‘ası serâpâ billûr ve necef ve moran câmlardır kim kasr-ı Havernak'dan nişân virir. Küçük kasra hakîrin târîhi böyle düşmüşdür, târîh:

Evliyâ bu kasra târîhin dedi
Oldu itmâm kasr-ı kemyâb-ı bülend

Sene 1081

Ve kasr-ı **[Y 82a]** Cihân-nümâ'ya Resmî Çelebi böyle târîh demişdir, târîh:

Görünce Resmî Dâ‘î dedi târîh
Mükemmel kasr-ı İbrâhîm Paşa

Sene 1083

Mezkûr Resmî Çelebi iç ağalarından bir necîb [ü] reşîd bahr-i ma‘ârif ve kâtib-i masârıf, kadir-şinâs, zû-fünûn zât-ı şerîf idi.

Ve İbrâhîm Paşazâde Mehemmed Beğ efendimiz kendülere mahsûs ders tilâvet etmek içün bir maksûrecik inşâ etdiklerine hakîr târîh demişdir:

Evliyâ bu kâha dedi târîhin
Oldu itmâm ey beğim kasr-ı bülend

Sene 1081

Ve bu kasrın fevkinde cihân-nümâ kasr-ı Gâzî Paşa'dır kim cemî‘i bilâd-ı Mısır râyegândır.

Ve arz odasından içeri iç ağalarının ta‘âm tenâvül edecek yeri bir azîm kâ‘a imiş. Cânib-i erba‘asında der-i dîvârı serâpâ hurde elvân taşlar kaplıdır. Kapusunun atebe-i âlîsi üzre mermer kitâbeler içre ta‘lîk celî hatt ile müzehheb târîhi böyledir:

Kad benâ hâze'l-mekâne'l-âlî, cenâbü'l-azîm sâhibü'l-izzi ve'l-emsâl, sultân-ı selâtîn-i cihân, Hazret-i Süleymân Hân, an selâtîni âl-i Osmân, fî vilâyeti Mısrı'l-Kâhire ve'l-aktârı'l-Hicâz, Mehemmed Paşa ibn Ahmed Paşa, edâmallâhu iclâlehu ilâ vak‘ı't-târîh: "el-bünyânu hüve hayru'l-mekân", sene 962.

Bundan içeri Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa efendimiz iç bâğçeye nâzır nîm soffalı Rûm tarzı bir münakkaş kâ‘a inşâ etdirdi. İnşâallâh Mısır'da nazîri yokdur. Ve fieyh Ahmed-i Mâlikî bir vefk edüp aslâ sivrisinek yokdur. Ve miyânında bir havz-ı latîf içre bir şâzrevân-ı gûyân ile inşâ olunup hakkâ ki sarây-ı Mısır'da bir cây-ı menâs oldu.

Andan içeri Bayram Paşa kâ‘ası. Bu dahi tarh-ı acîb kâr-ı kadîm nîm soffalı bir kâ‘adır. Kapusu üzre ta‘lîk hattile târîhi budur:

Hazret-i Bayram Paşa kim odur
Zînet-ârâ-yı sarây-ı milk-i dîn

Az müddet içre ol sâhib-kerem
Yapdı bu kasr-ı latîfi bî-karîn

Fethiyâ itmâmına târîh oku
Udhulûhâ bi-selâmin âminîn

Sene 1037

Ve bu târîhin iç yüzündeki kapu üzre bu târîh:

Dedi bir bendesi bir hoşca târîh
Ta‘âlallâh zehî tâk-ı müferrih

Sene 1037

Ve bu Bayram Paşa odasının altı gâyet serin meydândır, iç ağaları silâh ta‘lîm ederler.

Andan içeri Sultân Kayıtbay kâ‘asıdır. Bir kubbe-i âlîdir kim eflâke ser çekmişdir. Cümle revzenleri İmâm fiâfi‘î cânibine nâzırdır.

Andan içerisi haremdir. Kat-ender-kat hücreler ve çilhâneler ve hammâm ve şâzrevânlar revân olmadadır. **[P 188a]**

Ve bu sarây içre iki fevkânî hammâm vardır. Biri paşaya mahsûs latîf havuzlu hammâmdır, biri iç ağalarına mahsûsdur.

Ve iki berber dükkânları vardır. Yine iç ağaları berberbaşıdır.

Ve iç ağaları meydânının iç yüzünde bir bâğçe vardır, gül [ü] gülistân ile müzeyyendir. Ve dıraht-ı **[Y 82b]** servi ve nâbıka ve limon ve turunc ve kebbât dırahtları ve gûnâ-gûn engûr fidânları kameriyyeler üzre ziynet vermişdir. Ve bu bâğ-ı İrem içre Sultân Kayıtbay'ın bir havz-ı azîmi var. Tûlü yüz elli ayakdır, arzı seksen ayakdır. Deryâ-misâl bir havz-ı azîmdir, ammâ üstü mestûrdur. Cânib-i erba‘ası sütûn-ı seng-i hârâlardır.

Ve İbrâhîm Paşa bu havuz kenârında bir maksûrecik inşâ edüp anda istirâhat edüp nâzenîn iç ağaların havuza koyup üstlerine altunu avuç avuç nisâr ederdi. Bir hây hûy ile zevk [u] safâ edüp dünyâdan kâm alurdu.

Ve bir bâğçe dahi Bayram Paşa odasının altında minâre kaddi bir alçak mezbelistân yer var idi, İbrâhîm Paşa efendimiz anı tathîr edüp bir senede eyle hıyâbân-ı Acem-misâl bir bâğçe yetişdirdi kim gûyâ İremezâtü'l-imâddır. Tûlu kâmil beş yüz adımdır ve arzı iki yüz adımdır.

Bu bâğ-ı gülistân içre bir kameriyyeli bir nişîmen ortasında bir havz-ı azîm edüp bâlâda zikr olunan bâğçenin havz-ı kebîrinden suyun açup ol havuzdan bu havuza bir minâre kaddi yerden su künkler ile pertâb edüp suyun gıjıldısından âdeme dehşet hâsıl **[Q 190a]** olurdu.

Ve fevvâreler minâre kaddi pertâb ederdi. Ve hâlâ bu bâğda hâsıl olan üzüm Mısır içinde olmazdır.

Ve bir bâğçe dahi yeni binâ etdüği kasırdan bir minâre kaddi aşağı bir mezbelistân var idi, göz önünde durmasın deyü Mısır içinde ne kadar yüz bin zebbâl hammârı ve cemmâl var ise ve cümle ırgatlar var ise cem‘ edüp haftada iki kerre yüz bin deve ve hımâr yükü muzahrafâtı çıkarup önüne bir sedd-i azîm binâ edüp bir sahrâ etdi.

Ba‘dehu Mısır içre yedi bin altı yüz bâğçenin bâğbânlarına tenbîh edüp birer ağaç getürüp üç günde bir hıyâbân-ı koyah etdi kim gûyâ hıyâbân-ı Isfahân-ı nısf-ı cihândır.

Ve yine yukaru havuzlardan sular uçurup Mısır sarâyının cânib-i erba‘asın bâğ-ı İrem edüp Bayram Paşa odası altından kal‘a dîvârın delüp yüz elli kademe taş nerdübân ile bâğçelere enüp Ramazân-ı şerîfde iftârı ol hıyâbânlarda ederdik. Andan bir yol açup Kavak meydânına nâzır bâğçenin bir köşesinde tahtânî bir maksûre inşâ edüp cümle cündîleri bu mahalden seyir edüp kurşum ile hırre urana ok ile kabak urana ihsânlar ederdi.

Ve Kavak meydânı yedi yüz adım tûlü bir meydândır. Cümle rimâl döşelidir. Ortasında bir gemi direği dikilmişdir, kaddi semâya çekilmişdir. Tâ zirve-i âlîsinde bir altun yaldızlı top vardır. Cümle cündîler ol topa tîr bârân ederler, bir temâşâgâhdır.

Ve bu meydâna nâzır Maksûd Paşa'nın bir kasrı vardır. Hâlâ Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa efendimiz **[Y 83a]** ol mahalle birkaç münakkaş hücreler ve bir hammâm-ı latîf binâ edüp Âsitâne tarafından âyende vü revendegâna mihmânhâne edüp zer-ender-zer ile döşeyüp bir müsâfirhâne oldu. Ve buna muttasıl,

Evsâf-ı Dîvânhâne-i Sultân Gavrî

Fevkânî bir dîvânhâne-i âlîdir kim içine on bin âdem alur. Sultân Gavrî Acem ile ülfet etdükde fiâh-ı bed-hâh Gavrî'ye bir azîm elçi gönderdiğin Gavrî istimâ‘ edüp dârât [u] azamet göstermek içün Mısır'ın cümle üstâdların cem‘ edüp üç gün üç gecede bu dîvânhâneyi itmâm etmişler. Ammâ hakkâ ki makdûr-ı beşer olmayup devleti itmâma ermesine bir alâmet etmiş. Cemî‘i der-i dîvârları gûnâ-gûn ruhâm taşlar kaplıdır. Ve tavanları serâpâ nakş-ı bûkalemûn müzehhebdir. Serâpâ beyâz mermer hemvâre döşelidir. Tûlü yüz seksen beş ayakdır ve arzı elli beş ayakdır.

Ve cânib-i erba‘ası otuz üç tuc pençeredir. Ve yigirmi altı billûr câmdır. Ve otuz beş aded gemi direkleri kirişdir. Ve bu kirişlerin üstü levha tavandır, kârgîr kubbe değildir. Ve eyle zer-ender-zer münakkaş tavandır kim âdemin gözü hîrelenir.

Ve üç kapusu var; biri paşa içerisine, biri aşağı havlıya yigirmi kademe taş nerdübân ile enilir. Ve biri mezkûr olan müsâfirhâneye gider, andan dahi aşağa taş nerdübân ile enilir.

Ve bir cânibi Sarây meydânına nâzır etrâfı dehlîzdir. Cümle aklâm halîfeleri dîvân günleri anda otururlar.

Ve bu dîvânhâne küşâd olmağıçün dörd yerde bacalar vardır. Ol bacaların yerinde makara ile bir kalın ip durur. Mîrîye medyûn olan ümenâ ve mültezimîni cellâdlar kollarından ol âdemi berdâr edüp ol kadar tâziyâne çekerler kim tazıya döndürürler. *Allâhümme âfinâ* mahûf siyâsetgâhdır.

Ve bu dîvânhânenin nısfından ziyâde ibrîşim hâlîçelerle döşelidir ve hâlîçeler üzre telâtîn derileri döşelidir. Altun guruş bu deriler üzre dîvân günleri dağlar gibi yığılup sarrâf Yahûdîler add ederler.

Ve bu döşemelerin nihâyetinde Sultân Selîm makâmının sol tarafında Mısır vezîri cülûs edecek soffası üstünde iki âdem kaddi bâlâda fâtih-i Bağdâd Sultân Murâd-ı Râbi‘in bir levha üzre müzehheb celî hat ile tuğra-yı garrâsı vardır kim mübârek dest hatlarıdır.

Ve tokuz kat incîr ağacı kökünden kalkanları bir hışt ile bir yerden bir darb ile deldiği kalkanlar andadır. Ve paşanın başı ucunda kalın hat ile bu âyet-i şerîfe tahrîr olunmuşdur. Âye[t]:

[1] «E†‰‰A ,IE† ·

[2] ·Í†Â,Ÿœ†’œ,†ŸÊœ†

terkîm olunmuşdur.

Ammâ bu dîvânhâne-i Gavrî'nin yemîn [ü] yesâr dîvârlarındaki ruhâmlar üzre tahtânî ve fevkânî gûnâ-gûn hatlar vardır. Ammâ bu dîvânhânede paşanın soffası sağında **[Y 83b]** ve solundaki köşelerde çâr-gûşe çâr-gûşe ruhâmlar içre üstâd-ı mermer-bür ilm-i cifrin Sultân Gavrî'den pinhân içün bir gûne Kûfî hatmisâl ile Sultân Selîm'in bu dîvânhâneye geleceğin bir rumûz ile tahrîr-i ruhâm etmişdir kim gûyâ sihr-i mübîndir. Niçe yüz erbâb-ı ma‘ârife ol hatları gösterdim, bir merd-i ferd-i âferîde kırâ’at etmeğe kâdir olmadılar. Zîrâ ol hat gâyet rumûz ile kırâ’at olunur. Evvelâ paşanın sol tarafdaki çâr-gûşe ruhâm hatda;

İzz li-mevlânâ es-sultân

yazılmışdır. Ve sağ taraf köşedeki ruhâmda:

Selîm fiâh hallede mülkehu

deyü yazılmışdır kim acâyibdir.

Andan taşra iskemle odasıdır. Dîvân günleri paşa bunda sâkin olup şakîlerin şikâyetin dinler iken revzeni Sarây meydânına nâzırdır. İki revzeni dahi Gavrî dîvânhânesine nâzırdır.

---

1 *Kur’ân,* Hicr, 45; "Korunanlar ise cennetlerde p›nar bafflar›ndad›rlar."

2 *Kur’ân,* Kamer, 55; "Güçlü hükümdar›n kat›nda, yüksek bir derecede, ferahl›k ve ayd›nl›k içindedirler."

Der-medh-i dîvânhâne-i Sultân Kayıtbay

Bu odadan taşra dîvânhâne-i kadîm Sultân Kayıtbay'ındır. Sâfî ruhâm döşelidir kim beş aded mermer münakkaş sütûn üzre zer-ender-zer münakkaş tavandır. Sarây meydânından bu dîvânhâneye yigirmi beş kademe taş nerdübân ile çıkılır.

Ve bu dîvânhânede Selîm Hân çok dîvân etmişdir. Makâmında hâlâ ruhâmlı rûy-ı dîvâra yeşil levha kaplıdır. Yine rûy-ı dîvârda gâyet kalın hat ile âye[t]:

[1] ·«‰‰A†ŒÏ—†Ô«·Ý

yazılmışdır.

Ve bu hattın mukâbelesindeki dîvârda âye[t]:

[2]—»Ê«†«· Õ†»ÍÊÊ«†Ë»ÍÊ†‚ËÃÊ‹

mastûrdur.

Ammâ bu dîvânhâne-i Gavrî'den küçükdür. Tûlü otuz adımdır ve arzı on beş adımdır. Ve üç pençeresi ve bir kapusu üzre târîhi:

Temme fia'bânu'l-mübârek sene sittîn semânimi'e [860]

tahrîr olunmuşdur.

Elhâsıl pâdişâhâne bir sarây-ı âlîdir kim midhatinde lisân kâsırdır.

Ve Kayıtbay dîvânhânesinin altı kilârdır, mâl-â-mâl zehâ'irdir. Cümle ağavâta ta'yînât andan verilir. Bu kilâr kapusu Kayıtbay asrında dîvânhânesi kapusu imiş. Hâlâ yine ol dîvânhâneye dahi (---) kademe taş nerdübân ile çıkar, lâkin muzlim yoldur. Ammâ kadîm kapudur, hâlâ Kilâr kapusu derler. Bu kapunun yemîn [ü] yesârında tahrîr olunan târîhlerdir:

Bismillâhirrahmânirrahîm emere bi-inşâi hâze'l-mekâni'l-mübârek li'l-'abd fazlun minallâhi ta'âlâ ve azze atâyâ bi-devâm mevlânâ es-sultânü'l-melikü'l-İslâm ve'l-müslimîn kâtilü'l-kefereti ve'l-müşrikîn, ale'l-adli fi'l-âlemîn, es-Sultân el-Melikü'l-Eşref Ebünnasr Kayıtbay hallede mülkehu bi-târîhi şehri'l-Muharrem sene seb' ve seb'în ve semânimi'e [M. 877]

tahrîr olunmuşdur.

Ve bu kapunun sol tarafında yeşil parmaklık içinde Selîm Hân makâmı vardır kim ibtidâ Selîm Hân matbah kapusundan içeri girüp bu mahalde otururken iç kal'adan Selîm Hân'a üç aded top gülleleri ururlar. Hâlâ **[Y 84a]** yerleri zâhirdir kim ol nişân yanlarında üç aded müdevver dâ'ire içinde,

Li-mevlânâ es-Sultân el-Melikü'l-Eşref Kayıtbay azze nasruhu

tahrîr olunmuşdur.

Ba'dehu Selîm Hân darabât-ı topdan havf edüp Sarây meydânının büyük kapusu dibindeki şâtırlar konağı kemerleri altında oturup darabât-ı topdan halâs olup iki rek'at salât-ı şükrâne kılar.

Ba'dehu ol ân ol mahalde dîvân feth eder. Hâlâ cemî'i vüzerâ-yı Mısır bayram namâzına gitmezden mukaddem **[Q 190b]** bu mahalde dîvân etmek kânûn-ı Selîm Hân'dır. Ve her Mısır vezîri ibtidâ alay ile bu sarâya girüp atından endikden sonra ibtidâ Selîm Hân'ın nerdübân ayağında top güllesi yediği makâmda oturup du'â ede.

Andan bayram dîvânları olan mahalde du'â edüp ba'dehu bismillâh ile yigirmi beş kademe nerdübândan Kayıtbay dîvânhânesinde du'â edüp dîvân etdikde ibtidâ Haremeyn gılâlları ve surreleri defterlerin görüp dîvân ede. Zîrâ Hâdimü'l-Haremeyn'dir, *ve's-selâm*. **[P 188b]**

Ve Gavrî dîvânhânesinin altı yetmiş yedi aklâmların müfredât ve külliyâtı defterleri anda hazînelerde mahfûzdur. Ve rûznâmçe defteri dahi cümle andadır. Ve defterdârın mâhiyye verecek kîseleri cümle anda durur. Hîn-i azilde paşa sarâydan geçüp aşağı endikde bu hazîneyi beklemeğe yeniçeri ocağının alay çavuşu her gün her gece bu hazîne önün döşeyüp beş altı yüz yiğit ile sabâha dek sâzdır sözdür eğlenüp nevbet beklerler. Ve paşanın ve ağavâtın cümle odaların muhâfaza ederler. Anınıçün Mısır yeniçerisine mustahfızân derler.

Ve bu Sarây meydânının cânib-i erba'asında beş kapudur. Biri Matbah kapusu. Biri Büyük Dîvân kapusu, iki kat metîn demir kapulardır. Selîm Hân'a miftâhları teslîm eden Elvâhoğulları kapucular bunda beklerler. Biri dahi şehir havâle kapusu. Biri dahi Arıkhâne zindânı mukâbelesinde zencîrli Karanlık kapu, kethudâ kapusudur. Biri dahi anın kurbunda Kara Meydân'a ener bir demir kapudur.

Andan biri dahi Kara Meydân'a enecek Karanlık kapu yokuş aşağı kesme kaya yoldur. Andan bir kapu dahi Tılısm kapusu derler, Deli Hüseyin Paşa, "Defîne vardır" deyüp birkaç top güllesi urmuş, alâmet etmiş, ammâ zarar isâbet etmeyüp ferâgat etmiş.

Andan bir demir kapu dahi vardır. Andan yüz adım yine yokuş aşağı yüz adım gidüp Sarrâchâne kapusudur kim paşanın cümle iç ağaları sarrâcları ve yedekçileri bu kapudan içeri seksen aded kârgîr odalarda sâkin olup orta yeri bir meydân-ı vâsi'dir.

Bu sarrâchâneden aşağı yüz adım giderken mâbeyn Âhûr kapusu, dibinde bir Hindî odasında bir serâmed hûrmâ ağacı vardır, andan elli adım **[Y 84b]** aşağı Büyük Âhûr kapusu, paşanın ve iç ağaların cümle atları bu âhûrdadır.

---

1 *Kur'ân,* Yûsuf, 64; "Allah en iyi koruyand›r, O merhametlilerin merhametlisidir."

2 *Kur'ân,* A'raf, 89; "Rabbimiz! Bizimle milletimiz aras›nda hak ile Sen hüküm ver, Sen hükmedenlerin en hay›rl›s›s›n."

Andan yüz adım aşağı gidüp bir bölme hisâr dahi budur. İmrahora müte‘allık karakullukçular ve yetmiş oda sarrâclar cümle bu bölme hisârda dahi olurlar.

Bu kal‘adan taşra Kara Meydân kal‘asıdır kim yalın kat dîvârdır, mukaddemâ yazılmışdır. Ammâ yeniçeri iç kal‘asıyla bu paşa sarâyı kal‘ası ve Kara Meydân kal‘ası ile dâ’ren mâ-dâr sekiz bin beş yüz adımdır.

Ve cânib-i erba‘ası gayyâ-misâl olmagile aslâ handakı yokdur. Ancak Matbah kapusu cânibinde kal‘aya taş kesmeğile yedi yüz adım yerinde kesme kaya handakı vardır.

Ve bu iç kal‘a ve paşa sarâyı cümle üstü açık yetmiş kulledir. Ammâ aşağı Kara Meydân kal‘asında kulleler yokdur, ancak dörd kapusu vardır. Rûmeli meydânına mekşûf bir azîm demir kapudur, her bâr zencîr gerilidir, bu kapu yıldız cânibine nâzırdır, yanında bir küçük uğrun kapu vardır, atlı gücile geçer. Ve bir kapusu dahi İmrahorun sarâyı dibinde Âhûr kapusudur, garba nâzır demir kapudur.

Ve bir demir kapu dahi deliler konağı dibinde Zâviye kapusudur, kıbleye nâzırdır. Bu kapudan yigirmi adım bir kapu dahi Karâfe kapusudur, şarka mekşûf bir demirli kapudur.

Bu mahalde iç kal‘a ve paşa sarâyı kal‘ası ve Kara Meydân kal‘ası cümle tamâm oldu. Ammâ tahrîr etdiğimiz hisâb cümle kal‘a on sekiz kat bölme hisârdır. Ve bâlâda tahrîr olunduğu üzre sagîr ü kebîr yetmiş demir kapudur. Her gece mesdûd olup kuş uçmaz. Yeniçeri iç kal‘ası kapularının miftâhları yeniçeri ağasında durur. Azebler kapularının miftâhları azebler ağasında durur. Paşa sarâyı kal‘asının cümle miftâhları bevvâblarda ve paşa kethudâsında durur. Ve Mısır'ın cümle iç kal‘ası beyân olundu, ammâ,

Bu yalçın kûh-ı bâlâ üzre olan kal‘adaki ibâdullâhların ve cümle devâbbâtların suların beyân eder

Evsâf-ı sâkıyehâ-yı Bi’r-i Yûsuf ve gayrı çâhları beyân eder

İbtidâ Salâhaddîn Yûsuf bu iç kal‘ayı binâ etdikde bunda sâkin olanlara su lâzımdır, deyü cemî‘i mühendisleri ve cümle kûhkenleri cem‘ edüp bu cebel-i müntehâ üzre bir su peydâ etmek gerek, deyü meşveret edüp re’y-i tedbîri anda karâr etdirirler kim;

"Bu kal‘aya su kuyudan gayra ilâc olmaz. Ve iki yüz kulacda su çıkar" deyü haber verirler. Yûsuf Salâhaddîn ibrâm idüp,

"Bir vechile elbette bu kal‘aya su çıkarmak gereksiz. Yohsa cümleniz seyf-i miczemden geçiririm" dedikde cümle üstâd cem‘ olup bir kuyu kazmışlardır kim bu rû-yı arzda aslâ misli yokdur. İbtidâ çâr-gûşe bir kuyu kazarlar, yedi yılda tamâm olur. Kâmil yüz elli zirâ‘-ı Mekkî'dir. Buna ne ip dayanır ve ne âdem çekmeğe tahammül eder. [Y 85a] Âhir cümle kûhkenler üşüp bu kuyunun cânib-i erba‘asından yokuş aşağı kaza kaza meselâ kuyu ortada kubur gibi kalup cânib-i erba‘ası yoldur ve yolun her tarafından pençereler açup bu yola kuyudan aydınlık gelür. Meselâ İslâmbol'da Ayasofya câmi‘inin tabakalarına çıkacak yol gibi yoldur. Atlı yayan refâhiyyet üzre çıkarlar ve enerler, tâ çâh-ı gayyâya enince üç bin adımdır. Ammâ aşağısı gâyet muzlim mahûf yerdir, vehhâm âdemin kârı ol mahalle varmak değildir.

Andan üstâd-ı kâmil bu kuyuyu üç tabaka etmiş. Tabaka-i sifli altmış kulaç edüp kuyunun bir cânibin mağârâlar kesüp anda çarhlar binâ edüp iki çift öküz tâ ka‘rdan suyu dollâblar ile çeküp bu mahalde kayadan oyma bir havz-ı azîme dolar. Andan yukaru orta tabakada dahi ke'l-evvel kuyunun bir cânibin gârlar edüp gûnâ-gûn dollâblar ile yine dörd çift sığırlar aşağıki havuzdan suyu çeküp ikinci tabakadaki havuza döker. Andan yukarı yine dörd çift sığırlar dollâblar ile seksen kulac kalın halfa ipidir, ikinci tabakadan suyu sığırlarla çeküp üçüncü tabakadaki havuza dökdürüp şehre tevzî‘ olup yeniçeri ocağına ve Tavâşî Süleymân Paşa hammâmına ve çeşmelere ve ba‘zı evlere gider.

İbret-nümâ vâcibü's-seyr bir kuyudur. Hazret-i Yûsuf kuyusu derler, ammâ galatdır. Sultân Salâhaddîn Yûsuf'undur, Hazret-i Yûsuf'un değildir.

Temâşâsına varan âdemler fânûslar ve yel mûmları çerâgân edüp temâşâ ederler. Tâ nihâyetine bir sâ‘atde enilir. Anda yüz mikdârı sığırlar vardır. Her tabakasında başka mağârâ âhûrları vardır. Ammâ tâ nihâyetinde olan sığırları küçükden aşağı karanlıkda büyüdürler. Gayrı sığır tahammül edemeyüp ölür. Zîrâ cemî‘i zamânda kesb-i havâ edemez, vücûdu muzlim yerde eprimişdir. Ammâ yukaru tabakadaki sığırlar yine sehel kesb-i havâ ederler.

Ve sâkıyeci fellâhlar cümle ehl [ü] evlâdları ile bu kuyunun üç tabakasında sâkin olur. Ulûfeleri sâkıye emînindendir. Tâ aşağı sâkıyecilerin ulûfeleri bâlâdaki sâkıyecilerden ziyâdedir.

Ve anların sığırları çokdur. fieb [u] rûz bu dollâblar deverân etmededir.

Ammâ tâ aşağıdan âdem yukaru kuyu ağzına nazar etdikde bir ibret-nümâ çarh-ı felek gibi dollâblar bir inildi ve bir girîv ü feryâd ve bir hây hûy kim âdemi hayret alur.

Hulâsa-i kelâm bu dünyâda seyâhat edüp bu Bi’r-i Yûsuf'u görmeyen cihânda san‘at ne idüğin ve benî âdem ne eşref-i mahlûk idüğin ve mu‘cize mertebesinde ne işe kâdir idiğin bilmez. Ammâ ârif-i billâh olan görünce *himmetü'r-ricâl takla‘u'l-cibâl* deyüp bu âsâr kerâmet mertebesidir, hakîkat makdûr-ı beşer değildir, der.

Ammâ suyu sehel şorcadır. [Y 85b] Lâkin zarûretde a‘lâ içilir. Ve Gavrî muhâsarasında cümle iç

kal‘a halkı bundan nûş ederlermiş. Ve hâlâ ba‘zı âdemler hep Yûsuf kuyusundan içerler, ammâ ihtiyâç değildir. Ortahisâr dibinde bir sebîl var, on iki bin râviye su alır. Ve Ağa kapusu içinde bir sebîl var, yigirmi bin râviye su alır. Ve fieyh Sârî'de kezâlik.

Ve yine iç kal‘ada çârsû içinde Öküz Mehemmed Paşa'nın bir sarnıcı var, yigirmi bin deve yükü su alır, [Q 191a] azîm evkâfdır. Her sene bu suları Nîl'den develer ile getirüp sarnıclar leb-ber-leb olur. Ve hammâm ile orta kal‘a mâbeyninde yüz amûd üzre [P 189a] bir sarnıc var kim deryâ-misâl bir sarnıcdır. Hîn-i muhâsarada Yûsuf kuyusundan ve Nîl'den niçe kerre yüz bin deve yükü su getürürler.

Eski Mısır'da Sultân Gavrî'nin su kemerlerin ve adedin beyân eder

Ammâ merhûm [u] mağfûrun-leh Sultân Gavrî Yûsuf Salâhaddîn kuyusuyla iktifâ eylemeyüp sene 900 târîhinde cümle iç kal‘a halkına ve aşağı Mısır şehri halkına su ziyâfeti etmeğe himmet edüp mâlından hasbeten lillâh bin Mısrî kîse ifrâz eyleyüp Eski Mısır'da Ravza cezîresi önünde kal‘a-misâl bir sâkıye binâ edüp kaddi kâmil seksen zirâ‘dır, zemînden zirvesine dolaşarak at ile çıkılır.

Ve beş yerden dollâblar ile sığırlar Nîl'den su çeküp havuzlara, andan su kemerleri ile tâ iç kal‘a sâkıyelerine gelince bir sâ‘atlik yerde üç yüz on üç göz kâ[r]gîr kemer binâlardır kim eflâke ser çekmişdir. Ba‘zı yeri uçurum yere gelmek ile seksen kulac, ba‘zı yeri elli kulac kemerlerdir. Ve alçak olan yerlerde yüz mikdâr kemer gözleri mesdûddur.

Paşa Sarâyı kal‘asındaki sâkıye dollâbları adedin bildirir

Bu kemerler üzre Nîl suyu iç kal‘a dibine gelüp azîm kuyulara dolar. Andan bir kat sâkıyeler ile çeküp Paşa sarâyı dibindeki kuyulara döker. Paşa sarâyı içinde bir kat sâkıyeler dahi vardır, anlar dahi çeküp matbaha ve çeşmelere ve iç ağaları içinde bâğçeye ve havuzlara ve çârsû çeşmelerine ve iç kal‘a çeşmelerine bu paşa sâkıyelerinden gider.

Ve bu Paşa sarâyına dahi üç tabaka sâkıye ile Nîl suyu çıkar. Sarây kal‘asında sâkıye-i Nîl iki yerdedir. Biri İbrâhîm Paşa köşkü altında bir sâkıyedir, biri dahi şehir havâlesi konağı mukâbelesindedir. Ammâ bu dörd göz sâkıyedir, sekiz sığır çeker. Ammâ orta tabaka sâkıyelerin çekdiği azebler âsitânesine ve âhûrlara ve ba‘zı çeşmelere gider. Alçak sâkıyeler acı ile mahlûtdur, ba‘zı yerlere gider.

Ve Kara meydânında paşa delileri konağı ardındaki ve İmrahor mahallesindeki ve Ömer ibnü'l-Fârız hazretlerindeki bir sâkıyedir, ammâ cümleden derindir ve bu dahi mîrîdendir.

Ve Yûsuf kuyusu [Y 86a] dahi ve beşer göz sâkıye-i kebîrlerin cümlesi ve orta tabaka ve Azebler mahallesinde bir kuyu sâkıye ve azebler ağası sarâyında bir göz sâkıye tâ (---) sarâydan berü Sultân Hasan câmi‘i temelinden berü gelür. Ve Eski Mısır'daki ve'l-hâsıl cümle sâkıye dollâblarının adedi otuz altı dollâblardır. Ve cümle on bir mahallededir. Ammâ Eski Mısır'daki ve paşa kal‘asındaki azîm dollâblardır. Bu hayrâtlar cümle Sultân Gavrî'nindir. Senevî iki yüz kîse masrûfu vardır ve iki yüz elli sığırı vardır ve iki yüz huddâmı var. Yeniçeri ocağından sâkıye emîni bir çorbacı me’mûrdur. Ve hayrât-ı azîmdir kim Mısır içinde sudan azîz hayrât yokdur. Zîrâ Mısır şehrinden Nîl bir sâ‘atlık yer uzakdır.

Ammâ bu Gavrî kemerleri ve suyunun aşağı Mısır şehrine nef‘i yokdur, cümle iç kal‘aya gider. Ammâ aşağı Mısır'ın ol kemer sularına ihtiyâcları yokdur. Zîrâ aşağı Mısır alçak yer olmak ile her hânede ve sarây-ı âlîlerde ve esvâklarda kuyular çokdur.

Aşağı Mısır şehrinin cümle kuyuların beyân eder

Hattâ Sultân Murâd Hân-ı Râbi‘ sene 1037 târîhinde Bayram Paşa Mısır vâlîsi iken Bayram Paşa'ya ve Circeli Alî Beğ'e ve Emîrü'l-hac Rıdvân Beğ'e hatt-ı şerîf gönderüp Mısır'ı tahrîr edesiz, deyü fermân buyurmuşlar. Anlar dahi Mısır'ın cemî‘i imârâtın Gazâlî defteri ve Kemâl Paşazâde tahrîri üzre fürâden fürâden cemî‘i hân ve câmi‘ ve imâret ve mescid ve medrese ve'l-hâsıl cemî‘i imârâtı tahrîr edüp arz eylediklerinden sudan acz gösterüp âye[t]:

[1] Ë†ÂÊ†«‰Â«¡˙

deyüp Mısır içinde ve Bulak'da ve Eski Mısır'da iki kerre yüz bin ve yetmiş dörd bin kuyu tahrîr edüp "Cümlesi acıdır ve cümle hammâmlarımız dahi acıdır, illâ aşağı şehirde Kaysûnî hammâmı kuyusu ve yedi kuyu dahi âb-ı hayâtdır", deyü arz etmişler.

Hakîkatü'l-hâl Nîl-i mübârek gibi bir lezîz su kenârında şehr-i Mısır vâki‘ olup cümle kuyuları şûr ola, acîb ü garîb hikmetdir. Âye[t]:

[2] ®»‚œ— A†ÊIU„A˙Ì·Y‰†«‰'

Âb [u] havâ cihetinden yukaru iç kal‘anın havâsı âdeme hayât verir, zîrâ yaylakdır ve gâyet şedîd rûzgârlar eser ve suları hamâsînde gâyet sovuk olur. Hattâ ba‘zı hasta ifâkat bulsun içün tebdîl-i mekân etdirüp yukaru kal‘aya götürürler, bi-emrillâh birkaç günde sıhhat bulup halâs olur. Havâsının letâfetinden evlâdlarının gözleri mükehhal merâlî ve gazâlî gözlü olur. Ammâ aşağı Mısırlı gözleri cimloz ve koncoloz gözlü olur. Aceb hikmetullâhdır.

---

1 *Kur’ân,* Enbiyâ, 30; "Her canl› fleyi sudan yaratt›k."

2 *Kur’ân,* ‹brâhîm, 27; "Allâh ne dilerse yapar" (Allâh dilediꞔi gibi (izzetiyle) hükmeder).

el-Faslu's-sâlis ve'l-ışrîn
Aşağı Mısır kal‘asının dâ’iren mâ-dâr cirmin ve cemî‘i ebvâbların ve cümle burc [u] bârûların beyân eder

Evvelâ bu hakîr iki gulâmımla **[Y 86b]** pâk müsellah olup pâylerimize çizmelerimiz geyüp vakt-i seherde iç kal‘anın Bâb-ı Vezîr'den taşra çıkup cânib-i şarka yokuş aşağı beş yüz adım gidüp,

Bâb-ı Nizâmiyye: Cânib-i şarka mekşûf bir tahta kapudur. Andan şimâle yine beş yüz adım gidüp,

Bâb-ı Çukur Garâfe: İki kat tahta kapulardır ve cânib-i cenûba nâzırdır. Andan kal‘anın dîvârı kenârınca kömler icre kâmil bin adım gidüp,

Bâb-ı Derbü'l-Ahmer-i bûr şûr sûr(?): fiarka nâzır iki kat tahta kapulardır. Bu mahalde kal‘a dîvârı kömler içre gâ’ib olmuş, ammâ Dâvûd Paşa içerden bir kat dahi tula binâ kal‘a dîvârı çekmişler. Bu mahalleri ubûr edüp beş yüz adım gidüp,

Bâb-ı Hûhü'l-mağrib: Mu‘izzüddîn asrında Mağribîlerin garâfesi imiş. Kıbleye nâzır bir küçük tahta kapudur. Ve hâlâ dîvârları yeni binâ olunmuş. Bunda olan mezâristân cümle eski kal‘a dîvârı içindedir. Ve bu kapudan taşra eski kal‘a dîvârı dibinden gidüp kâmil bin adımda,

Kulle-i Köm: Bu kulle Mısır kal‘asının şarka nâzır bir köşesidir. Andan yıldız cânibine yine kal‘a dîvârı köşesinden kâmil bin adım dahi gidüp,

Bâb-ı Nâsır: İki kat demir kapudur, kaddi yigirmi arşın bâlâ metîn demir kapulardır. Ve atebe-i âlîsinde hatt-ı Ca‘ferî ile Salâhaddîn'in târîhi vardır. Cümle huccâc ve vüzerâ alayı bu kapudan girüp çıkar. Cânib-i şarka nâzır bir şâhrâh kapudur. Andan yine kal‘a dîvârı dibinden yıldız rûzgârı cânibine beş yüz adım gidüp,

Bâb-ı Fütûh: Cânib-i şarka mekşûf iki kat demir kapulardır ve yigirmi arşın bâlâ vâsi‘ kapudur. Bu kapudan taşra bir varoş-ı azîm olmağile kesret-i nâs olup izdihâm-ı benî âdem kapudur. Ve andan yine cânib-i garba kal‘a dîvârı dibinden bin adım gidüp,

Bâbü'l-Bahir: Bu dahi iki kat garba nâzır demir kapulardır ve kaddi on arşın bâlâdır. Bu mahalde kal‘a dîvârı evler ve bâğ u bâğçeler içre gâ’ib olup şehri hakîr şehir kenârınca adımladım. Ammâ yine şehrin etrâfında mahalle kapuları vardır, üstlerinde kal‘a bedenleri ve mazgal delikleri ve bevvâbları vardır. Miftâhları mahalle imâmlarında durur. Ve Bâb-ı Bahir'den bâğçeler kenârınca bin adım gidüp,

Bâb-ı Lûk: Garba nâzır bir ağaç kapudur. Önünde haşerât-ı fâhişe hâneleri ve kahve ve bozahâneleri vardır. Bâb-ı Lûk'dan taşra cenûba iki yüz adım gidüp,

Bâb-ı İbâde: Garba nâzır bir tahta kapudur. Dibinde câmi‘-i Veled İbâde kırk sütûn üzre tahtânî ve bir minâreli ve cisr-i Leymûn-ı kebîr ve kurbunda Nîl halîci kenârında bir teferrücgâh câmi‘dir.

Bâbü'l-Bahir: Bu dahi iki kat garba nâzır demir kapulardır ve kaddi on arşın bâlâdır. Bu kal‘a dîvârı **[Q 191b]** hareminde bir azîm nâbıka ağacı vardır kim misli Mısır'da yokdur.

Andan yine cenûba halîc kenârınca iki yüz adım gidüp Acem bâğçesin ubûr edüp,

Bâb-ı Kantaratü'd-Dikke'ye **[Y 87a]** varınca yedi yüz adımdır. Bu kantara dibinde câmi‘-i fieyh Hasan fiâzilî hazretleri anda medfûndur. Ve bu kantara altından Özbekiyye halîcinin suyu geçer. **[P 189b]** Andan cenûba bin iki yüz adım gidüp,

Bâb-ı Sâkiniyye ve câmi‘-i Sâkiniyye bu mahalde bir müferrih câmi‘dir. Andan bâğ u bâğçeler içre tula yapdıkları mahalli ubûr edüp cenûb cânibine bin adım gidüp,

Bâb-ı Tabbâgîn: Garba nâzır bir ağaç kapudur. Üstünde kal‘a bedenleri var. Ve kapu önünde bir göz cisri vardır. Andan bostânlar içre cenûba beş yüz adım varup,

Bâb-ı Sakâniyye: Garba nâzır ağaç kapudur. Bu kapudan içeri girüp mahalle içinden ubûr edüp câmi‘-i Cebî'ye Habbe'ye Habbe'ye varınca iki yüz adımdır. Ve Bulak yolunda,

Bâb-ı Isma‘î'ye varınca yedi yüz adım dahi oldu. Sûk-ı Nasriyye bu mahaldedir ve câmi‘-i İmrahor bu mahaldedir. Müferrah fevkânî dilküşâ câmi‘lerdir. Andan kıbleye altı yüz adım gidüp Kantaratü's-Sebû‘ üzre geçüp,

Bâb-ı Cedîd ya‘nî Yeni Kapu: Bir azîm şâhrâh ağaç kapudur. Atebe-i âlîsi üzre bedenleri ve mazgal delikleri var. Andan İmâm Alî kızı Sitti Rukayye önünden ubûr edüp cenûba dörd yüz adım gidüp.

Bâb-ı İzzeddîn: Câmi‘-i Cemâleddîn bu mahaldedir. Cenûba nâzır bir kat ağaç kapudur. Andan kıbleye kömlük üzre ubûr edüp beş yüz adımda,

Bâb-ı Hartu'n-Nasârâ: Garba nâzır ağaç kapudur. Üstünde bedenleri ve mazgal delikleri vardır. Bu kapunun iç yüzünde Mısır'ın cümle meyhâneleri ve nisvân-ı sâhib-isyânları ve sıbyân-ı irfânları cümle bu mahalde mevcûdlardır. Andan yine şehir kenârınca kal‘a dîvârı gibi yalın kat dîvâr dibinden sekiz yüz adım gidüp,

Bâb-ı Sitti Nefîse: Câmi‘ü's-Sultân Hayrü'l-Üm bu mahaldedir. Bu bâb-ı Nefîse kıbleye mekşûf tahta kapudur. Andan Sitti Nefîse'nin mahallâtının taşrasından dolaşup şimâl cânibine iki yüz adım gidüp,

Bâb-ı Garâfe-i Vustâ. Andan içeri kabr-i tavîl önünden güzer edüp cânib-i kıbleye beş yüz adım gidüp,

Bâb-ı Garâfe-i Kübrâ: Bir ulu tahta kapudur kim cânib-i şarka nâzırdır. Ve İmâm fiâfi‘î'ye ve Ömer ibnü'l-Fârız'a bu kapudan gidilir. Andan beş yüz adım Kara Meydân kal‘ası dîvârı dibinden gidüp,

Bâb-ı Fârız: Bu dahi şarka nâzır tahta kapudur. Andan yine cânib-i şarka beş yüz adım gidüp,

Bâb-ı Cemmâlîn: fiarka nâzır bir ağaç kapudur. Paşa sarâyı dibinde Kavak meydânına karîbdir.

Bu mahalde şehr-i Mısır'ın cânib-i erba‘asındaki kapular tamâm oldu. Ammâ biz dahi bî-tâb u bî-mecâl olmadan tamâm olup yine gayret ederek Kavak meydânı kal‘ası dîvârı dibinden yokuş yukaru Matbah kapusu önünden geçüp kal‘a handakı içinden adımlayarak [Y 87b] yeniçeri odaları olan iç kal‘ayı dolaşup tâ yine Nizâmiyye kapusuna gelince iki bin adım dahi olup vakt-i gurûb karîb olup Bâb-ı Nizâmiyye'den içeri girüp konağımıza bî-mecâl düşdük.

Bu hisâb üzre Mısır'ın aşağı varoş kal‘ası dîvârı olan yerleri cümle on beş bin beş yüz adımdır. Ve yigirmi bir kal‘a kapusudur. Ve cümle üç yüz kırk kulledir ve yedi bin bedendir. Ammâ kal‘a dîvârsız olan yerlerdeki kapular cümle yetmiş aded tahta kapudur. Ve üzerlerinde bedenleri ve mazgal delikleri vardır.

Ertesi ale's-sabâh yine silâhlanup atlarımız ile Bâb-ı Nâsır'a varup anda piyâde olup "*el-hisâbu illâ bi't-tamâm*" deyüp yine devât kalemi ele alup Bâb-ı Nâsır'dan ve Bâb-ı Fütûh'dan taşra kal‘a hâricinde olan varoşları tâ koyun kanarası mahalline varınca, andan Tâhir Baybars câmi‘ine gelince andan tâ Kantaratü'l-Özbekiyye'ye gelince, andan Kantaratü'l-Leymûn'a gelince bu varoş-ı azîm kâmil on bin adımdır.

Hâsıl-ı kelâm evvelki gün kal‘a dîvârlı yeri ile ve kal‘a dîvârsız varoş kapuları ile ve bu on bin adım kal‘adan hâric varoş ile cümle şehr-i imârât-ı Mısır'ın etrâfı dâ’iren-mâdâr kırk üç bin adımdır. Bir günde ve ertesi vakt-i zuhrda halâs olup cümle on yedi sâ‘atde devr etmiş olduk.

Ammâ bâlâda tahrîr olunan iç kal‘alar ve paşa kal‘ası bölmeleri ma‘an hisâbdadır kim şehr-i Bulak ve şehr-i Mısır-ı atîk ve yaylağ-ı Sultân Kayıtbay ve mahalle-i İmâm fiâfi‘î ve mahalle-i İmâm Ebü'l-Leys ve mahalle-i Ömerü'l-Fârız ve mahalle-i Ebussu‘ûd-ı Cârihî, bu zikr olunan mahallâtlar hisâbdan hâricdir. Zîrâ Mısır'dan birer mesâfe-i ba‘îde mahallâtlardır.

Ve Mısır içre Bâbu'l-hark ve dahi Bâb-ı fia‘riyye nâm bâb-ı âlîler dahi Emîrü'l-cüyûş Bedrü'l-Cemâlî binâsıdır.

Dâ’iren-mâdâr yekûn-ı etrâf-ı mahrûse-i Mısır kırk üç bin adımdır, *ve's-selâm*.

Ammâ bu varoşun cenûb tarafında ve kıble ve şarkında ve şimâlinde olan kal‘a dîvârı handakın mezbele dolmuşdur. Salâhaddîn asrında gâyet ma‘mûr u müzeyyen ve şîrîn kal‘a imiş. Ammâ ba‘zı yerlerinde şehrin etrâfında hendek yerine Özbekiyye ve Nâsırıyye tur‘aları gibi halîcler cereyân edüp handak olmuşdur. Bu halîcler kenârında zikri sebkat eden kapulardır. Her gece pâsbânlar ve bevvâblar ve subaşı ve düveydârı ve kavvâsları kol dolaşup cümle kapuları sed ederler. Zîrâ Mısır içinde olan fellâhîn ve kavvâsîn ve mansar aşkıyâsı hırsızları gibi şakî harâmzâde bir diyârda yokdur.

Mısır'ın aşağı şehir içindeki cümle derb kapuların beyân eder

Bu mansarların derdinden şehr-i Mısır içinde köşeden köşeye birer ikişer kat kapulardır. Ve derbden derbe ve atfeden atfeye a‘yân-ı Mısır şâhnişînler edüp revzenleri tarîk-ı âma nâzırlardır. Hîn-i mahalde pençerelerden aşkıyâlara ok ve kurşum ururlar.

Ve her köşesinde birer kapu mukarrerdir. Cümle kapuların bevvâbları subaşı hükmündedir. Anın defteri mu‘cebince şehr-i Mısır içre cümle mahallât tedribe kapuları yigirmi altı bin kapudur. Ammâ şehr-i Bulak ve şehr-i Eski Mısır kapuları dahi hisâbda dâhildir. Bu cümle kapular her gece ba‘de'l-işâ sed olup bir âdem kapusundan taşra çıkmağa kâdir değildir.

Ve bu kapuların cümle [Y 88b] miftâhları mahalle imâmlarında emânet durup bevvâbları kapuların ardında nobutlarına dayanup nevbet beklerler. Zîrâ ol gece ol mahallede bir şey zâyi‘ olsa bevvâbdan su’âl olunup ikâb olur. Bevvâba bu hizmet tahtında günde birer dîvânî Mısır parası ahâlî-i mahalle ulûfe verirler.

el-Faslu'r-râbi‘ ve'l-işrîn
Der zikr-i evsâf-ı mahallât ve hânedân sarây-ı âlî ve gayrı büyûtları beyân eder

Evvelâ bâlâda tahrîr olunduğu üzre ol cirimde olan Ümmü Dünyâ Mısır Gazâlî tahrîri üzre yedi yüz kırk mahalle-i müslimîndir. Ve bu mahallâtlar içre cümle hânedân-ı selâtîn ya‘nî selef pâdişâhlarının yetmiş sekiz aded sarây-ı âlîleri var kim her birinin vasfında lisân kâsırdır.

Evvelâ Fîl bürkesi sâhilinde Sultân Kayıtbay sarâyı ve Kal‘atü'l-Kepş'de Sultân Cavlî sarâyı ve aşağısında Mehemmed Beğ sarâyı ve mukâbelesinde Nezîr Ağa sarâyı ve Emîr-i hac Rıdvân Beğ sarâyı ve Emîrü'l-hac Zülfikâr Beğ sarâyı ve Emir-i hacc-ı sâbık Yûsuf Beğ sarâyı ve fieyh Sâdât sarâyı ve Bıyıklı Mehemmed Beğ sarâyı ve Novalı Mehemmed Beğ ve Abbâs Ağa ve Baltacı Mehemmed Ağa ve Ramazân Ağa ve Müteferrikabaşı fia‘bân Ağa ve Yeniçeri efendisi Bekir Efendi ve Ken‘ân Beğ ve Taşyatır ve Yenikapulu Mehemmed Beğ ve fieyh Bekrî ve Hacı Paşa ve Özbek Beğ ve Mes‘ûd Ağa sarâyı ve bunlardan mâ‘adâ yigirmi iki bin büyût-ı müslimîndir.

Ve yigirmi Kıbtî mahallesi ve altı bin büyût-ı keferedir. Cümle tokuz bin harâc Kıbtîdir. Bahreyn emîni tahsîl eder.

Ve yigirmi iki cemâ‘at-i Yahûdî mahallesidir. Cümlesi bir semtedir. Sokakları zıyk, kendileri muzîk Yahûdîlerdir. Tarîklerinden at ve deve geçmek ihtimâli yokdur. Beşer altışar kat hânelerdir. Ve elli adımda bir tedribe kapuları mukarrerdir. Cümle çârsû-yı [P 190a] bâzârları mahallelerindedir, gayrı

yere ihtiyâc değillerdir. Ve bir oda yeniçeri anda kolluk bekler. Cümle altı bin altmış harâcdır.

Ve dörd mahalle [Q 192a] Urûm, ve iki mahalle Ermenî vardır. Cümle üç bin harâcdır. Ve altı yedi bin müsâfirîn yuva(?) kefere harâcı olur. Rûm çingânesi yokdur, ammâ Mısır kavmi cümle Fir‘avn kavmidir.

Ve halîc kenârında bir mahalle Freng kefereleri vardır, ammâ yedi kralın balyozları bu Mısır'da sâkin olmaları sebebiyle üç bin Freng-i bed-reng kefere vardır, biri bir habbe harâc vermezler.

Hâsıl-ı kelâm yetmiş iki milletdirler. Ammâ yüz kırk lisân şehr-i Mısır'da mevcûddur. Yigirmi aded millet-i Nasârâdan mâ‘adâ Mağribî ve Endelüsî ve Burnâvî ve Afnu ve Donkolâvî ve Berberî ve Fûncî ve Kırmanka ve Bağanıskı ve Habeşî ve Bânyânî ve Kakanî ve Sûdânî ve Tilimsânî ve Râbî(?) ve May Bornî ve Fûrî ve Dâcûrî ve Nûbî ve bu makûle elsine-i muhtelife bile [Y 89a] Mısır içinde mâl-â-mâldir kim diller ile ta‘bîr ve kalemler ile tahrîr olunmaz. Ammâ bu hakîr inşâallâh Mısır'ın cemî‘i ahvâlât ve ecnâs-ı mahlûkâtı mahalleriyle tahrîr olunur.

{Sitâyiş-i Bâb-ı Züveyle

Hâlâ Yeni Mısır'ı binâ eden Mu‘îzzüddîn'in oğlu Hüseyin el-Kâ’id Billâh halîfe iken sene 481'de mukaddemâ âl-i Abbâsiyândan el-Mustansır Billâh'ın vezîri Emîrü'l-cüyûş Ebünnecm Bedrü'l-Cemâlî Mu‘îzzüddîn'in oğlu Hüseyin Kâ’id Billâh vezîr olup Cevher Kâ’id'in yapdığı Mısır kal‘asının cenûb cânibin münhedim edüp müceddeden bir azîm kal‘a-i üstüvâr zamîme edüp hâlâ Kayıtbay tarafında ol sûr dîvârları kömler altında kalmışdır.

Bâb-ı Züveyle ol asırda mezkûr Emîrü'l-cüyûş binâsıdır kim bu hakîr târîh-i kitâba dek elli bir yıldır seyâhatde eyle bir musanna‘ bâb-ı âlî görmedim. Ammâ bu kapuyu Emîrü'l-cüyûş Bedrü'l-Cemâlî binâ etdikde bir tılısm-ı azîm edüp aslâ kapuya kanatlar etmeyüp dâ’imâ açık dururdu. Ammâ ol kapunun eşiğindeki siyâh taşdan bir âdem Mısır içine harâmîlik ve hûnhârlık ve yağılık içün eğer at ile ve eğer piyâde Mısır'a girmek dilese bi-hükm-i mutalsam harâmî herîfin atı ayakları sürcüp depesi üzre düşüp helâk olurdu. Yâhûd atı irkilüp Züveyle Bâbı'ndan içeri yağı ve bagî ve dağî ve harâmî âdem girmek ihtimâli yok idi. Zîrâ mutalsamdan mâ‘adâ bu mahalde Hazret-i Mûsâ ile Hızır Nebî buluşup hâlâ Kırklar makâmı deyü ziyâretgâhdır.

Ba‘dehu el-Melikü'l-kâmil Nâsıruddîn Muhammed hilâfetine gelince bu Bâb-ı Züveyle'nin mutalsamı amelde idi. Bir gün el-Melikü'l-Kâmil Mısır içinde câmi‘-i Ezher'de zorbalık ile kapanan aşkıyâları kırmak kasdına Bâb-ı Züveyle'den içeri girirken atı irkilüp mahmîz etdikde at depesi üzre yıkılup Melik Kâmil pâymâl-i rimâl oldukda gazab-âlûd olup Bâb-ı Züveyle eşiğinde yüz aded koyun kurbân kanları dökülüp mutalsam bozulup kapunun eşiğinden ol siyâh taşı çıkarup kapuya iki kanatlar koyup sâ’ir kapular gibi açılır kapanır oldu. Hâlâ azîm demir kanatlı kapudur.

Andan üçüncü def‘ada sene 566 Sultân Salâhaddîn Yûsuf yukaru iç kal‘ayı binâ etdi. Ba‘dehu sene 566 Bahâ’eddîn Kara Monliyü'l-Esedî bir tavâşî ulu beğ idi, fiâm pâdişâhlarından korkup dördüncü kerrede Mısır'ın kal‘asın dahi büyük edüp zirâ‘-ı Hâşimî ile 1930 393.000 932(?) zirâ‘dır.}

el-Faslu'l-hâmis ve'l-işrîn
Mahrûse-i Mısır'da müsetcâbü'd-da‘ve olan câmi‘-i selâtînleri ve gayrı cevâmi‘-i kebîrleri ale'l-umûm beyân eder

Evvelâ şehr-i Mısır içre yüz elli altı aded selâtîn-i selef câmi‘leri var kim Rûm ve Arab u Acem'de ve'l-hâsıl cemî‘i memâlik-i İslâmiyyede bu kadar câmi‘-i mülûk [u] selâtîn binâ olunmamışdır. Ve her biri cennet-âbâd câmi‘lerdir. İnşâallâh ale't-tertîb ziyâret etdiğimiz gibi tahrîr olunur. Ammâ cümleden câmi‘-i kadîm ve ma‘bed-i azîm ve du‘â müstecâb olacak ka‘be-i fukarâ ve mesken-i zu‘afâ Mısır-ı atîkde,

Evsâf-ı câmi‘-i Amr ibnü'l-Âs *radıyallâhu anh* ki fâtih-i Mısır'dır. Bu câmi‘in sebeb-i binâsı oldur kim kaçan Hazret-i Amr Eski Mısır ki şehr-i Fustât'dır anı muhâsara etdikde asker-i İslâm-ı deryâ-misâl ile bu câmi‘ yerine cemî‘i hayemâtları ile meks edüp cânib-i erba‘alarına handak edüp rûz-merre ceng-i azîm edüp cümle şühedâların bu mahalle defn ederlerdi. Hikmet-i Hudâ kal‘a feth olup cümle haymeleri bozup şehre nakl etmek iktizâ edince gördüler kim bir güvercin Amr ibnü'l-Âs'ın haymesinin üstünde âşiyân etmiş. Amr bu kebûteri görüp,

"Ol haymeyi bozman. Ol güvercin bizim konuğumuzdur, ikrâm lâzımdır. Yavruların hâsıl edüp uçursun. Bizim dâyiremize gelen hûş [u] tuyûr ve insân u hayvân emîndirler. Çadırı bozman" buyururlar. Ol kebûter yavru hâsıl edüp pîçeleri âşiyândan pervâz edüp her bâr Amr'ın önüne gelüp konmağa başlayup üns [ü] ülfet etdiler. Amr dahi çadırı bozup bu mahalde iki deyr-i kebîr var idi, biri Kıbtîlerin biri Rûmîlerin idi, ikisin dahi münhedim edüp mukaddemâ handak kazılan yerden temel bırağup bir câmi‘ inşâ edüp yine ol güvercinler ol câmi‘de âşiyân etdikleriyçün bu câmi‘e Kutâs dediler, vech-i tesmiyesi oldur. Kırk bin asker ile bu câmi‘i itmâm edüp dâ’imâ bunda ibâdet ederlerdi. Anıniçün ibâdethâne-i kadîmdir. Menâkıbı çokdur, lâkin biz ihtisâr üzre tahrîr edelim.

Hâlâ çâr-gûşe kal‘a-misâl beden beden bir azîm câmi‘dir. Tûlen ve arzan yüz seksener germe adımdır. Kıble tarafı iki gerü kapu tarafı iki yüz seksen beyâz mermer amûd-ı müntehâlardır. Ve haremin yemîn [ü] yesârında dahi iki yüz kırk beyâz sütûn-ı bâlâlardır.

Ve ibtidâ binâ oldukda cânib-i erba‘asında dîvârları yoğimiş, cümle amûdlar üzre binâ olunmuş. Hâlâ

câ-be-câ amûdların başları ba‘zı yerde nümâyândır. Üç yüz amûd dahi anda vardır. Ve mü’ezzin mahfili dahi sekiz sütûn [Y 89b] üzredir. Bu hisâb üzre cümle sekiz yüz yigirmi amûd-ı müntehâ üzre kavs-ı kuzah-misâl tâklardır.

Ve kemerler üstü tavan-ı münakkaşdır, kubbeler değildir. Ba‘dehu yine Amr ibnü'l-Âs, câmi‘ metânet üzre olsun, deyü cânib-i erba‘asına tula-binâ kal‘a dîvârı gibi dîvâr etmişdir.

Minberi ve mihrâbı tarz-ı kadîmdir. Minberi bir musanna‘ hurde münakkaş ağaç minberdir. Mihrâbında Ramazân-ı şerîfin âhir cum‘asında iki rek‘at namâz kılan dünyevî ve uhrevî hayır murâdâtı elbette hâsıl olur.

Ve sahrâ-misâl haremi beyâz küfeke taş döşelidir. Haremin tâ ortasında fevkânî hücreler vardır. Mâ-tekaddem kutbü'l-aktâb Hazret-i Seyyid Alâ’eddîn Tâyirî sâkin imiş. Hâlâ yine içinde sâhib-i sülûk fieyh Yûsuf fiinnâvî sâkindir.

Hâlâ bu câmi‘in cânib-i erba‘asında niçe yüz muzlim küncler vardır. Her birinde birer ârif-i billâh gençleri sâkindir, haftada bir iftâr ederler. Cümleden fieyh Alî Fârızî ve Ramazân Halîfe-i Kayserî keşf [ü] kerâmet sâhibleridir. fieyh Alî Fârızî'ye ilm-i mûsikî okusalar haz eder, ulu sultânlardır.

Ve her sene Ramazân-ı şerîfin âhir cum‘asında bu câmi‘ içre niçe kerre yüz bin âdem cem‘ olup câmi‘in enderûn [u] bîrûnunda âdem deryâsı olup ibâdet ederler. Elbette ol gün ervâh-ı evliyâ ve enbiyâ bu câmi‘de hâzırdır, derler.

Ve bu câmi‘ cümle yedi kapudur. Ve dörd minâredir. Câmi‘in her köşesinde birer minâredir, ammâ alçak minâre-i kâr-ı kadîmlerdir.

Ve bu câmi‘in sağ tarafı köşesinde bir kafes içre vüzerâların namâzgâhı vardır. Anda Hazret-i Ömer'in ve Hazret-i Osmân'ın mübârek dest hatları ile ceyrân derisi üzre Kûfî Kelâm-ı İzzetler vardır.

Ve ana karîb Makâm-ı fiühedâda yedi bin Sahâbe-i kirâm medfûn idiği müsbetdir.

Ve bu câmi‘in sol cânibindeki köşede çâr-gûşe bir ziyâretgâh vardır, Makâm-ı Evtâd derler. Anın başka mihrâbı vardır. Mihrâba karîb yerden üç karış bâlâda çâr-gûşe bir beyâz mermer üzre celî hat ile tahrîr olunan târîhdir:

İnnemâ büniye't-temâmü'l-mekânü'l-şerîf sene selâse ve semânîn ammera el-abdü'l-fakîr ilallâhi ta‘âlâ İbrâhîm ibn Ömer el-mücellâ li-tâcı ekâbiri tâcü'l-havzı'ş-şerî‘ati afallâhu anh li-câmi‘i Amr ibnü'l-Âs radıyallâhu anh el-berûk seb‘a bevâbili bî‘a li-vechillâhi gafarallâhu ta‘âlâ ve lehu ve li-vâlideyh ve li-cemî‘i'l-müslimîn sallallâhu aleyhi ve alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve ashâbihi ecma‘în.

tektîb olunmuşdur. [Q 192b]

Ve bu câmi‘i Bayram Paşa vâlî-i Mısır iken ta‘mîr ü termîm etdüğine minberin sağ tarafında bir kulac bir levha üzre celî hat ile kırk elli beyt tahrîr olunmuşdur. Mısra‘, târîhi budur:

Seyr ederken iki eksikli dediler târîh
Eserin eyledi ashâb-ı güzînin ihyâ

Sene 1032

Der vasf-ı acâyib-i câmi‘-i Amr ibnü'l-Âs

Ve bu câmi‘ içre [Y 90a] bir acîb ü garîb temâşâ vardır. Gerü kıble kapusu önünde iki mermer direk bir yere vâki‘ olmuş. Halk ol zu‘um üzrelerdir kim âsî ve nâ-pâk olan ol amûdların mâbeyninden geçemez. Eğer ma‘sûm ise geçer derler. Ba‘zı cüssedâr âdem yıldırım gibi geçer, ba‘zı za‘îf ü nahîf âdem geçemeyüp hicâb eder.

Hattâ Mısır beğlerinin bir mümtâz şâtırı geçeyim derken kısılup geçemeyince cümle huzzâr-ı meclis hây hûy ile şâtırın kollarından yapışup yine beri çıkınca hicâbından mı ne, hâl-i acîb oldu kimse bilmedi. Câmi‘den taşra çıkup rûh [P 190b] teslîm edüp tarfetü'l-ayn içre gasl edüp ba‘de salâti'l-cum‘a bu kadar kerre yüz bin ibâdullâh cenâzesi namâzına hâzır oldular. Aceb hikmetdir.

Bu câmi‘ sâ’ir cevâmi‘ler gibi müzeyyen değildir. İki yüzden mütecâviz huddâmları vardır. Ve cânib-i erba‘asında yetmiş seksen fukarâ hâneleri vardır. Yohsa cânib-i erba‘ası Eski Mısır'ın harâbistânıdır. Andan ibâdetgâh-ı sânî,

Evsâf-ı câmi‘-i Ezher-i Kâyid

Sene 358 târîhinde âl-i Fâtımiyyûn'dan Sultân Mu‘izzüddîn-i Mağribî binâsıdır. Be-dest-i memlûk Ezher nâm bir kul idi. Mağrib'den niçe bin kîse mâl ile gelüp Mısır halîfesi İhşidiyyûn izniyle bu câmi‘in temeline sa‘d sâ‘atde mübâşeret edüp on binden mütecâviz huddâmları cümle kavm-i Megâribe idi. Câmi‘ tamâma karîb olunca Mu‘izzüddîn Mağrib'den ılgar ile hurûc edüp ale'l-gafle Mısır'a dâhil olup Mısır'da câmi‘-i Ezher'e hizmet eder bahânesinde olan Megâribeler dahi silâha yapışup İhşidiyyûn elinden Mu‘izzüddîn Mısır'ı feth edüp müstakil pâdişâh olup câmi‘-i Ezher'i eyle ma‘mûr eyledi kim cemî‘i dünyâ ulemâsın câmi‘-i Ezher'e cem‘ edüp me’kûlât [u] meşrûbâtların şîr-i hûrmâ ve katr-ı nebât verirdi. İlâ-hâze'l-ân Mısır içinde eyle bir evkâf-ı kavî yokdur.

Ezher Mübâşir nâm abd-i memlûk mübâşir olmağile hâlâ ol ismile müsemmâdır. Ammâ Mu‘iz-züddîn mâlıyla binâ olunup ol sebeb ile Mısır'a mâlik oldu. Ammâ Mısır içinde eyle bir cemâ‘at-i kesîreye mâlik câmi‘ yokdur. Zîrâ Mısır'ın tâ ayne'l-fi‘ilinde vâki‘ olmuşdur kim şeb [u] rûz bir ân secde edecek bir hâlî yer yokdur. Zîrâ leylen ve nehâren içinde on iki bin tâlib-i ilim mevcûddur. Kovan arısı gibi bir

sadâdır kim âdemi dehşet alur. Cümle mubâhase-i ilme meşgûllerdir. Bir kerre bu câmi‘de üstâd önünde bismillâh diyen elbette mahrûm kalmamışdır. Gâyet mübârek câmi‘dir.

Ve yan kapudan yan kapuya tûlü yüz yetmiş germe adımdır. Ve Mücellidler kapusundan içeri girüp küçük haremi geçüp büyük harem kapusundan içeri girüp tâ mihrâba varınca arzı **[Y 90b]** yüz elli germe adımdır.

Ve câmi‘ içi cümle yüz yigirmi beyâz mermer amûdlardır. Yigirmisi amelî pâyelerdir kim anlar harem ile câmi‘ mâbeynine vâki‘ olmuşdur, ammâ sütûnları küçükdür. Ve cümle dörd yüz kemerler üzre yeşil ve reng-âmîz tahta tavandır, kubbeler değildir. Ve kaddi üç âdem yüksekliğidir. Sâ’ir câmi‘ler gibi kârgîr binâ-yı âlîler değildir. Ammâ rûhâniyyet var, içine giren çıkmak istemez.

Ve mezâhib-i erba‘a içün dörd mihrâbı var, ammâ mihrâb-ı Hanefî üzre âye[t]:

[1] †Í«†√ÍÁ«†«‰–ÍÊ†¬ÂÊË«†«—

âyeti tahrîr olunmuşdur, *ilâ-âhirih*.

Ve minberi münakkaş ağaç minberdir. Ve minberin sağ cânibinde bir tahta mihrâb üzre silu lâcüverd üzre beyâz isfîdâc celî hat ile âye[t]:

,ÓœÚ ÊÓ—È† ,‰ÒÔ»†ËÃÍ

[2] —Ú÷ÍÁ«† · Ë‰Ò†ËÃÍ

âyeti tastîr olunmuşdur.

Ve bu câmi‘ içre cümle iki bin dollâbdır. Her birinin kaddi ikişer âdem boyu altışar yedişer kat dollâblardır. Bu hisâb üzre cümle tokuz bin dollâbdır ve mâl-â-mâl kitâbdır. Ve tâlib-i ilimlerin havâyicâtları ve me’kûlât [u] meşrûbâtları durur.

Ve bu câmi‘ içre dâ’imâ iki üç bin a‘mâ hâfız-ı Kur’ân eksik değildir. Ve keşâkeş-i mubâhase-i ilim sadâsından âdem hulû‘ [u] huşû‘ ile ta‘dîl-i erkân edüp edâ-yı salât edemez.

Ve taşra haremi bir beyâz balat döşeli sahrâdır. Tûlen ve arzen yüz elli adımdır. Ammâ cânib-i erba‘asında yan soffaları vardır, anlar ile yüz yetmiş germe adımdır.

Ve haremi(n) beyâz mermer ve gayrı musaykal ve mücellâ sengler ile döşelidir. Bârân-ı rahmetden nâzil olan emtâr bu haremin altında sarnıclara gider. Ve câmi‘in evkâfı tarafından bu sarnıca kırk bin deve yükü Nîl suyu doldururlar. Mâh-ı Temmûz'da cümle talebelere tevzî‘ ederler. Harem içre üç yerden kuyu ağızları vardır. Bu sarnıç gûyâ bir deryâ-yı zülâldir.

Ve yan soffaları içre dershânelere revâk ta‘bîr ederler. Câmi‘in cânib-i erba‘asında elli revâkdır, ya‘nî elli diyâr kavminin mekânlarıdır. Hakîkat yine her birinde birer İslâm diyârı ulemâsı ile mâl-â-mâldir kim bir revâkın halkı bir revâk âdeminin ne lisânın ve ne hâl [ü] ahvâlin bilmezler. Herkes kendü işgâllerine meşgûllerdir. Vakt-i salât oldukda el-azametullâh gûyâ yevm-i haşrden bir gün olup esbâbların ve kitâbların kaldırup tecdîd-i vuzû’ edüp edâ-yı salât edüp yine ilme meşgûl olurlar. Hele hakîr bu câmi‘-i Ezher'de çirkef-i dünyâ kelâmın istimâ‘ etmemişimdir.

Ve hakîr her bâr anda vardıkca alâyık-ı dünyâyı ferâmûş edüp başka bir keyfiyyete nâ‘il olup safâ ederdim.

Evvelâ câmi‘ içi ulemâ-yı Mısır ile mâl-â-mâldir. Yüz yetmiş yerde müderrisîn ders takrîr ederler. **[Y 91a]**

Andan revâk-ı Rûmî başka bir köşedir. Cümle Ervâm kavmi anda sâkinlerdir. Ve gâyet pâkdir, cümle revâk halkı bu Ervâm revâkına mâyillerdir. Ve evkâfları metîndir.

Ve revâk-ı Irâk. Ve revâk-ı Mağribî, nâ-pâklerdir. Ve revâk-ı Endelüsî ve revâk-ı Fûncî ve revâk-ı Ekrâd ve revâk-ı Belhî ve revâk-ı Tatar ve revâk-ı Dağıstân ve revâk-ı Acem.

Ve'l-hâsıl cümle elli gûne kavim revâklarda tâlib-i ilim vardır. Ve cemî‘i ulûm-ı garîbe ve acîbe rûz-merre tilâvet olunmadadır.

Ve bu haremin cânib-i erba‘asında revâk ta‘bîr etdikleri mahallerde cümle iki yüz elli beyâz mermer amûdlardır, ammâ ellisi amelî pâyelerdir. Bu hisâb üzre cümle amûdlar üzre dörd yüz kemerlerdir.

Ve câmi‘in enderûn [u] bîrûnunda cümle on iki bin kanâdîllerdir. Her şeb çerâğân olup talebeler şem‘a muhtâc değillerdir.

Ve bu câmi‘-i Ezher'i Kâyid binâ etdikde bir tılısm etmişdir kim hâlâ bu câmi‘ içre leylek kuşu ve serçe ve kırlangıc ve güğercin ve çaylak misilli kuşlar girüp vatan edemezler ve derûn-ı câmi‘e giremezler, aceb tılısmdır.

Ve geru mihrâb kapusu üzre iki minâresi vardır, beşer tabaka. Ve cümle yedi kapusu var, cümlesi musanna‘ sarı pirinc kapulardır.

Ve haremin sol cânibinde bir fiâfi‘î havuzu var kim aşren fe-aşrdır.

Ve bu câmi‘in cânib-i erba‘asında muttasıl yedi yerde medrese ve dârü'l-hadîs ve dârü'l-kurrâlar vardır. Cümlesi harem-i kebîrin etrâfındadır. Anların dahi ders-i âmları ve talebeleri mâl-â-mâldir.

Ve revâklardan mâ‘adâ câmi‘e muttasıl kat-ender-kat râblar vardır kim âdem ol hücrelere girse gâyib olur. Anda dahi ıskarça a‘yân ulemâ ve sulehâ memlû‘dur.

Ve'l-hâsıl câmi‘-i Ezher'de on iki bin âdem mevcûddur. Uleması gulû etse hemân câmi‘-i Ezher'den

---

1 *Kur’ân,* Hacc, 77; "Ey ‹nananlar! Rüku edin, secdeye var›n, Rabbiniz'e kulluk edin."

2 *Kur’ân,* Bakara, 144; "(Ey Muhammed!) Biz senin yüzünün gö€e do€ru çevrilmekte oldu€unu (yücelerden haber bekledi€ini) görüyoruz. ‹flte flimdi, seni memnun olaca€›n bir k›bleye döndürüyoruz. Art›k yüzünü Mescid-i Haram taraf›na çevir."

yedi yüz ulemâ alemi çıkar. *Allâhümme âfinâ*, gulûleri gâyet fenâdır. Hattâ bir kanlı ve bir hırsız câmi‘-i Ezher'e girüp tâyib ü tâhir olsa artık hâkim ana vaz‘-ı yed etmeğe kâdir olmaz.

Ve rûz-merre binden mütecâviz hatm-i şerîf tilâvet olunur. Herkes vâlideyni ve üstâdı ve velî-i ni‘amı rûhiyçün bir hatm-i şerîf tilâvet etdirmek murâd edince otuz para nargı [narhı] vardır. Dahi ziyâde verirsen kesesiyle gasben alırlar. Ve yedi sâ‘atde bir âdem **[P 191a]** bir hatm-i şerîf tilâvet eder, cârî hâfızlar vardır.

Ve subh [u] mesâ matbah-ı Hudâ'dan ni‘meti cemî‘-i fukarâya birer çanak pirinc ve mercimek şorbasıyla birer nân-pâre mukarrerleri vardır. Ve her leyle-i cum‘ada pilâv zerde ve yahnî verirler. fieb [u] rûz benî âdem sadâsından câmi‘ içi sâ’ika gibi gürler.

Ve mezâhib-i erba‘adan içlerinde hâkimleri vardır. Rûmîlere Rûm revâkında Mustafâ Efendi hâkimdir. Ve niçe kanlı ve mücrim ders-i âm **[Y 91b]** olmuşdur. Ve Mısır halkının bu câmi‘-i Ezherli'ye i‘tikâdları sebebiyle çok tasadduk ve nezerât ve zekât verirler ve gayrı diyârlardan dahi surre ve atıyye gönderirler. Evkâf-ı azîmdir, medhinde lisân kâsırdır.

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Ahmed ibn Tolun

Sene (---) târîhinde Mağrib-zemîn'den âl-i İhşidiyyûndan Sultân Ahmed ibn Tolun gelüp Hazret-i Risâlet-penâh'ı rü’yâsında görüp bu câmi‘i **[Q 193a]** binâ etmişdir. Ammâ anı gören kal‘a zanneder, zîrâ köşebendleri ve cânib-i erba‘asında bedenleri ve iki kat dîvârlarının metâneti bir kal‘ada yokdur. fiekl-i murabba‘ bir câmi‘-i azîmdir.

Dîvârının kaddi kâmil kırk arşın âlîdir. Gûyâ Ka‘be-i şerîf cirminde binâ olunmuşdur. Ve mihrâbı Hazret-i Resûl'ün ta‘lîmiyle olmağın cümle kıblelerden sahîhdir ve cümle mikâtlara ve kıble-nümâlara müsâvîdir. Hazret-i Risâlet'in nazargâhı olmağile ruhâniyyet vardır. Ve fukarâlar Ka‘be'sidir. Zîrâ bu câmi‘ ma‘bedgâh-ı kadîmdir. Kıbtî târîhlerinde bile bu câmi‘in evsâfın tahrîr etmişdir.

Ve bu câmi‘ zemînine tevârîh-i kadîmlerde Arz-ı Hamrâ-yı Kusvâ derlerdi. Ve dağına Cebelü'l-Kebş derler. Ammâ Hazret-i Amr ibnü'l-Âs Fustât şehrin muhâsara etdikde Benî Yeşkür kavmin bu mahalle fustât nâm haymelerin kurmağile bu mahalle cebel-i Yeşkür dediler. Ammâ ibtidâ ismi Cebelü'l-Kebş idi.

Ahmed Tolun bir kal‘a binâ etmeğile Kal‘atü'l-Kepş dediler. Zîrâ Kabâbıta asrında bu mahalde tucdan bir koç tılısmı var idi. Yüzü Cîze tarafındaki Ehrâm dağlarına nâzır idi. Kaçan kim ol tuc koç ayaklarıyla eşinüp gıjgırsa ol sene Mısır'da koyun çok olup ol mahalde koyun bâzârı olduğundan Cebelü'l-Kebş derlerdi. Ve yine hâlâ koyun bâzârı anda olur. Ve hazret-i Mûsâ çoban iken koyunların bu mahalde otladup ibâdet etdüği mahal hâlâ Ahmed Tolun câmi‘inin mihrâbı Hazret-i Mûsâ ve Hazret-i Hızır makâmıdır kim Hazret-i Resûl Ahmed Tolun'a vâkı‘asında;

"Yâ Ahmed, karındaşın Mûsâ Nebî makâmında bir câmi‘ binâ eyle" deyü fermânıyla cebel-i Yeşkür üzre münâcât-ı Mûsâ Nebî yerinde ve resm-i kadem-i pâki üzre câmi-i Tolun binâ olup ma‘bedgâh-ı kadîmdir. Mihrâbında bir vakit namâz kılanın dünyevî ve uhrevî hayır murâdâtı makbûl-i dergâhdır.

Ammâ bu câmi‘in kıble kapusundan mağrib kapusuna varınca tûlü yüz yigirmi germe adımdır, ammâ arzen iki yüz germe adımdır. Ve kıble tarafından câmi‘ içi cümle toksan amelî sütûnlar üzre serâpâ kârgîr toloz kemer kubbelerdir.

Ve harem-i azîmin cânib-i erba‘asındaki soffalar üzre dâ’iren-mâdâr yüz aded amelî sütûnlardır. Ve kemerler mâbeyninde yüz altmış câmlardır.

Ve cümle altı kapusu vardır. Büyük kıble kapusundan on sekiz ayak taş nerdübân ile çıkılır, ol cânibi uçurumdur. Zamân ile Fîl bürkesi bu nerdübânların **[Y 92a]** dibinde akup cemâ‘at andan âbdest alırlar imiş. Hâlâ âsârları zâhirdir.

Ve harem-i azîmin tâ ortasındaki kubbe gûyâ Ka‘be-misâldir. Ol kubbenin altında bir fiâfi‘î havuz vardır. Bu havuzun sol cânibinde bir azîm hûrmâ ağacı vardır kim Mısır iklîminde nazîri yokdur. Destûr-ı Resûlullâh ile Medîne hûrmâsı hâsıl olduğu hûrmâsından müşâhede olunur. Ve haremi serâpâ beyâz mermer-i hâm döşelidir. Ve hareminde iki maksûre dahi vardır.

Ve bir acâyib minâresi câmi‘in şimâlinde yol aşırı câmi‘den ba‘îd çâr-gûşe ve üç tabaka ile bir minâre-i musanna‘ bilâd-ı İslâmiyye'de bir diyârın câmi‘inde yokdur. Meselâ cemî‘i minâreler içinden çıkılır, ammâ üstâd mühendis bu minâreye bir san‘at harc edüp mü’ezzinleri taşradan çıkarlar. Üç tabaka ve iki yüz kademe bir minâredir. Hattâ Emîr-i Hac Rıdvân Beğ'in bir cündîsi atile bu minâreye çıkmışdır. Yine ol kadar kalın minâre değildir. Ancak üstâd-ı kâmil bir san‘at harc etmiş kim mısra‘:

fienîden key büved mânend-i dîde[1]

Ta‘bîr ü tavsîf ile olmaz, görmeğe muhtâcdır. Ve cümle minârelerden âlîdir. Ve tâ zirve-i a‘lâsında alem yerine bir gûne bakırdan gemi gibi alemi vardır, tılısmdır derler. Ve ba‘zı erbâb-ı ma‘ârifler Nîl tâ ol minâre zirvesine dek taşup Mısır gark olması alâmetidir, derler. Hele garîb temâşâdır.

Ve harem dîvârının sol tarafında bir besmele-i şerîf var. Sultân Süleymân asrında Karahisârî hazretleri Ka‘be-i şerîfe giderken Mısır'a uğrayup bu câmi‘-i şerîfde bir âsârımız olsun, deyü bir besmele tahrîr eylemiş kim tûlü kâmil kırk adımdır. Vâcibü's-seyr bir hatt-ı azîmdir kim her elifi sekizer arşın

1 ‹flitmek nas›l görmek gibi olabilir?

tavîldir. Ve besmelenin keşîdesi bir serâmed keşîde sihr-i mübîndir. Ve rûy-ı dîvâr eyle musaykal ve mücellâdır kim gûyâ sünbüle-i besmele bismillâh ile henüz yazılmış zann olunur. Ketebesi:

El-fakîr Ahmed el-Karahisârî sene 931.

tahrîr olunmuşdur. Rûm ve Arab u Acem seyyâhân mâbeyninde câmi‘-i Tolun ve besmele-i Karahisârî meşhûr-ı âfâkdır.

Ve bu besmele cânibindeki dîvârda bir "vâv" ve "Allâh" tahrîr olunmuşdur. Üç karış kalın kalemdir ve on zirâ‘ bir vâv-ı müdevverdir kim sihr-i i‘câz kalemdir. Ve haremin kıble kapusu sağında bir besmele dahi vardır. Hemân evvelki besmele resmindedir, ammâ beyâz kalemdir. Bu dahi kırk adım tavîl serâmed besmele-i mümteddir. Lâkin Karahisârî Hasan Çelebisinin ketebesiyledir.

Ve bu câmi‘in kıble dîvârında Megâribe çârsûsuna açılır iki kapusu var. Sağ tarafındaki kapu köşesinde iki tabaka bir minâre-i pes-pâyesi var. Ve sol tarafda mahkeme kapusu köşesinde yine iki tabaka bir minâresi **[Y 92b]** var. Mezkûr musanna‘ olan minâre ile cümle üç minâredir. Ve bir ibret-nümâ dahi haşeb minberi mânend-i sihr-i hilâl oymadır kim görenin aklı perîşân olur. Mihrâbı kezâlik ruhâm-ı sadefkârîdir kim sihr-i i‘câzdır.

Evsâf-ı câmi‘-i Hâkim Bi-emrillâh

Âl-i Abbâsiyândan bir şehzâde idi. Hulâgû Hân hâdisesinde Bağdâd'dan Mısır'a gelüp Kal‘atü'l-Keps'de sâkin idi. Kırk bir sene halîfe nâmına mu‘ammer olup bu câmi‘i inşâ etdi. Bâb-ı Nâsır ile Bâb-ı Fütûh mâbeynine düşmüş bir kal‘a-i azîm-misâl bir câmi‘dir. Tûlen ve arzen kâmil ikişer yüz adımdır. Ve cümle yüz elli beyâz amelî pâyeler üzre nakş-ı bûkalemûn tavandır, toloz kârgîr binâ kubbeler değildir.

Ve sahrâ-misâl harem-i azîminin tâ ortasında çârgûşe bir dîvâr içinde bir bâğçesi var. Gül [ü] gülistân ve reyhân ve nâbıka dırahtı ile nahlistândır.

Ve minberi musanna‘ oyma oyma musanna‘ musanna‘ ve oyma ağaçdır. Ve mihrâbı kâr-ı kadîmdir, eyle musanna‘ değildir.

Ve üç kapusu var. Biri kubbe dîvârında Bâb-ı Nâsır tarafına, biri Bâb-ı Fütûh tarafına, biri sağ cânibine nâzırdır.

Ve üç minâresi var. Ammâ mihrâb üstündeki minâreye âdem çıkamaz, bir küçücecik minâredir, belki bir ma‘sûm çıksa olur. Ammâ iki minâresi kal‘a kulleleri gibi metîn minârelerdir. Aşağı tabakasına beş yüz âdem sığar, beden bedendir. Andan yukaru tabaka bir musanna‘ şerîfedir kim ta‘bîr olunmaz. Andan bir tabaka dahi küçükdür, bu dahi musanna‘dır. Andan külâhı Bektaşiyân külâhı gibi dilim dilimdir. Hâsıl-ı kelâm gâyet musanna‘ minârelerdir.

Bu câmi‘i Hâkim Bi-emrillâh binâ edüp cemâ‘atine imâretinde şîr-i hûrmâ ve katr-ı nebât ta‘yîn eder. Yine böyle iken câmi‘ine cemâ‘at gelmez. Bilâhire câmi‘-i Ezher'i mezbele ile doldurup cümle cemâ‘atin kendü câmi‘ine doldurur. Cümle ulemâya nisyân gelüp câmi‘-i Ezher'deki melekeyi bulamazlar. Âhir birer birer Hâkim câmi‘inden firâr edüp câmi‘-i Ezher'de zebîl üzre tilâvet-i ulûm ederler. Ve câmi‘-i Ezher'den mezbeleyi arkaları ile taşıyup mesken ederler. Âhir bu hâl üzre niçe müddet geçinüp bir gün Hâkim Bi-emrillâh'ı emrullâh ile sene 717 târîhinde katl edüp ahâlî-i Mısır şûr-ı şerrinden halâs olurlar.

Hâkimin çok sefâhetin tahrîr etmişlerdir. Zîrâ mezhebinde Mu‘tezilî râyihası vardır, derler. Ammâ ba‘zı müverrihîn aslâ bir mezheb kabûl etmemişdi, derler. Anıniçün bu câmi‘de çokluk namâz kılmazlar. Ancak hareminde mahkeme olmağile bu câmi‘in ortası yol olup Bâb-ı Nâsır'dan Bâb-ı Fütûh'a gidilir yoldur.

Evsâf-ı câmi‘-i Tâhir Baybars

Âl-i Abbâsiyân'ın kulu ve (---) (---) halîfesindendir. Mısır'ın cânib-i şimâlinde şehir kenârında vâki‘ olmuş. Bu dahi kal‘a-misâl bir câmi‘dir. Zamân-ı hilâfetinde Kudüs-i şerîfde cümle küffârı dendân-ı tîğden geçirüp Kudüs-i şerîfi feth **[Y 93a]** etdikde bu câmi‘i bu gazâ mâlıyla inşâ eylemişdir. Ammâ vasfında lisân kâsırdır. Hudâ alîmdir kim Mısır içre böyle bir musanna‘ câmi‘-i garîb yokdur. Tûlen ve arzen yüz seksen beşer adımdır.

Ve mihrâb tarafı cümle yüz yetmiş kırmızı sommâkî ve yerekânî ve zenbûrî ve beyâz mermer amûdlardır kim her biri birer Rûm harâcı değer. Ve mihrâb üstünde kubbe-i âlî on iki sommâkî cesîm amûdlar üzre mebnîdir kim ol kubbe-i nühtâk eflâke ser **[Q 193b]** çekmiştir. İçi serâpâ nakş-ı bûkalemûn müzehheb ve hurde münakkaş câmlar ile müzeyyendir.

Ve bu kubbenin etrâfındaki dîvâr serâpâ sommâkî ve **[P 191b]** gûnâ-gûn mermer-i hâm ile kaplıdır. Ve bu mermerlerden yukarusu hurde mînâsı ile gûnâ-gûn şükûfe ve şecer-i Tûbâ ve bahâristân nakş olunmuşdur kim çeşm-i insân temâşâsında hîrelenir. Hareminde birkaç nâbıka dırahtları var.

Ve üç minâre-i muhtasarı var. Allâhü a‘lem nâtamâm minârelerdir.

Ve bu câmi‘in üç kapusu var, ammâ cemâ‘ati azdır. Mihrâb kubbesi kurşum örtülüdür. Mısır içinde bunun ile üç kurşum örtülü kubbe vardır, anlardan gayrı yokdur.

Ve bu câmi‘ içinden yol geçer, tarîk-ı âm olmuşdur. Ve cümle amûdlar üzre silu ve lâcüverd ile münakkaş tavandır, kubbe-i kârgîr değildir. Ve cânib-i erba‘ası münakkaş câmlardır. Ammâ mihrâb [u] minberinde ve mü’ezzin mahfilinde olan tasannu‘ bir câmi‘de yokdur.

Ve haremin kıble kapusundaki san‘at-ı mi‘mârî bir diyârda yokdur. Hakkâ ki vâcibü't-teferrüc câmi‘dir. Andan demir kapu dibinde,

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Mü’eyyed

Âl-i (---) (---) bir pâdişâh-ı âlî-tebâr imiş kim böyle bir câmi‘-i bî-misâle mâlik olmuşdur kim midhâtinde diller kâsırdır. Ve bu câmi‘ fevkânîdir, serâpâ altı zîr-i zemînler ve dekâkînlerdir. Üç taraf kapulardan on beşer kademe taş nerdübân ile urûc olunur. İki cânibinde yetmiş pençereleri cümle esvâk-ı sultâniyyeye nâzırdır. Ve izdihâm yerde olmağile câmi‘-i Ezher'den sonra cemâ‘at-i [Y 93b] kesîreye mâlik olan câmi‘ budur. Gâyet havâdâr dilküşâ câmi‘-i rûşendir.

Ve tûlen ve arzen orta ayak mest ile üç yüz yigirmi ayakdır, adım değildir, ammâ adım hisâbına bu dahi yüz altmış adım olur. Mihrâb tarafı semti otuz dörd amûd-ı serâmedler üzre tâk-ı kisrâdan nişân verir kemerler üzre münakkaş tavandır, kubbeler değildir. Ve hareminin etrâfında olan soffalar üzre dâ’ire-mâdâr toksan beş mermer amûdlardır. Bu hisâb üzre cümle sütûnlar yüz otuz mermer amûd üzre serâpâ tavandır.

Ve mihrâb dîvârı tarafı serâpâ üç adım kaddi bâlâ ebrî ve mevvâc ve sommâkî gûnâ-gûn mermer kaplıdır. Ve sahrâ-misâl haremi eyle musanna‘ ru-hâmlar ve eyle musaykal beyâz mermer ile mebsûtdur kim Ümmü Dünyâ câmi‘lerinde misli yokdur. Dâ’imâ mücellâdır, zîrâ bu câmi‘ fevkânî olmağile zemîni yübûset üzredir. Ve der-i dîvârda olan mermerler eyle mücellâdır kim âdemin reng-i rûyları ve cemâ‘atın rükû‘ [u] sücûdları nümâyândır.

Ve evkâfı gâyet çok olmak ile huddâmları dahi çok olup câmi‘i dâ’imâ tathîr ederler. Ve hareminin ortasında bir havz-ı azîmi var, sekiz musanna‘ mermer sütûnlar üzre bir kubbe-i âlîdir. Dâ‘imâ şâzrevânları cereyân edüp cemâ‘at tecdîd-i vuzû’ ederler.

Ve iki minâresi var, demir kapunun iki cânibinde üçer tabaka minâre-i âlîlerdir. Ammâ birbirlerine gâyet yakındır ve gâyet musanna‘ mevzûn minârelerdir. Ve bir minâresi dahi mihrâbın sol tarafı köşesine vâki‘ olmuşdur.

Ve mihrâbı gâyet musanna‘dır. Ve minberi gerçi ağaçdır, ammâ Hind püsûskârîsi-misâl hurde münakkaş minberdir.

Ve bir maksûre gibi bir musanna‘ mü’ezzinler mahfili sekiz hurde sütûn-ı mevzûn üzre binâ olunmuşdur. Ve cümle yetmiş pençeresi tuc kafes pençerelerdir. Ve cümle yüz yigirmi aded kemer câmlardır. Elhâsıl gâyet musanna‘ câmi‘-i ferah-fezâdır.

Ve bunda olan maslûbât âvîzeler bir câmi‘de yokdur. Mihrâb kubbesinde bir pirinc fânûs vardır. Cümle iki bin kanâdîli vardır, gûyâ bir fânûs-ı münevverdir.

Ve bu câmi‘ kal‘a-misâl bir metîn binâ olmak ile sene 1072 Ömer Paşa Mısır vâlîsi iken kul isyân edüp gulû-yı âm ile bu câmi‘e kapanup üç gün üç gece ceng-i azîm ederler. Ömer Paşa hazretleri bunlara istimâletler verüp cürümlerin afv edüp amân verir. Yine mutî‘ olmayup cenge âheng edüp câ-be-câ şehri gâret ederler. Hemân Ömer Paşa hazretleri Hazret-i Risâlet'in sancağ-ı şerîfin çıkarup;

"Pâdişâha mutî‘ olan, alem-i Resûlullâh dibine gelsin. Ol âsîlerin katilleri helâldir, mâlları yağmâ, başları pâdişâhındır" deyüp dellâllar nidâ etdikde Ömer Paşa Hazret-i Ömer kılıcın kemerine bend kılup beş altı balyemez topları çeküp Subaşı hammâmı tarafından metrisler kurup anlar câmi‘ pençerelerinden ve sütûhlarından, bunlar dahi taşrada çârsû-yı bâzâr içinden germ-â-germ [Y 94a] cengde iken toplara âteş edüp câmi‘-i Mü‘eyyed'e birkaç top urunca hikmet-i Hudâ ibtidâ gülle zorbabaşının başın gülle birbaş nîrâna götürüp cümle aşkıyâ bî-ser ü sâmân kalup karârları firâra mübeddel olup sokak sokak bunları bulup tîğ-ı âbdârdan bunlara ecel câmın nûş etdirüp paşa-yı hüsn-tebdîr mansûr [u] muzaffer kal‘aya çıkup bakıyyetü's-seyfleri bulup anları dahi adem iklîmine yollayup Mısır'ı âsûde-hâl etdi. Hakkâ ki şecâ‘at-i adl-i Ömer'dir. Hâlâ câmi‘in ba‘zı yerlerinde top güllesi alâmetleri nümâyândır. Andan,

{Evsâf-ı câmi‘-i Hây Atabeğ

Sultân Hasan vüzerâlarındandır. Yine Sultân Hasan câmi‘ine karîb Defterdâr hammâmı sırasında Ivaz Beğ hânesi önünde sekizer kademede tarafeyn-den nerdübân ile çıkılır. Cümle dîvârlarının taşları kırmızı ve beyâz münakkaş câmi‘dir. Ve derûn-ı câmi‘de aslâ sütûnlar yokdur, hemân kemerler üzre müzehheb tavandır.

Ve mihrâb [u] minberi gâyet musanna‘dır. Ve iki kapusu var. Biri sağ tarafda âbdesthâne kapusudur, ammâ tarîk-ı âm üzre vâki‘ olmağile haremi yokdur. Ve kıble kapusu şâhrâha açılur. Bu kapunun yemîn ü yesârındaki celî hatlar budur:

»˝A†«‰‰A†

1 †«ÊÂ«†ÍŸÂ—†Â”«Ãœ†«‰%

âyetinden sonra kapunun sol tarafında:

Emera bi-inşâi hâze'l-câmi‘i'l-medreseti'l-mübâreketi el-makarri'l-eşrefü'l-âlî el-mevlevî el-vâlî emîrü'n-nefy(?) el-Hây Atabeğü'l-asâkiri'l-mansûre el-Melikü'l-Eşrefî e‘azzallâhu nasrahu bi-târîhi sene erba‘ ve seb‘în ve seb‘imi’e [774]

deyü tahrîr olunmuşdur.}

1 *Kur’ân,* Tevbe, 18; "Allah›n mescitlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden imar eder."

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Hasan ibn Muhammed ibn Sultân Kalavân

Âl-i Etrâkden bir azîmü'ş-şân pâdişâh idi. Âhir kulları Sultân Hasan üzre gulû edüp Yelboğa nâm bir fedâyî Hasan fiâh'ı şehîd etdi. Sonra Yelboğa'yı dahi Sultân Muhammed Kalavân neslinden el-Melikü'l-Eşref katl edüp vücûdun pâre pâre edüp Yelboğa cezâsın buldu. Ba‘dehu Yelboğa'nın Berkûk nâmında bir Çerkez kulu var idi, ana Berkûk-ı Osmânî derlerdi, zîrâ âl-i Osmân'dan Gâzî Hüdâvendigâr'a hizmet etmişdi, efendisi Yelboğa kanın almak içün Melik Eşref üzre cemî‘i Çerkez ve Abaza ile gulû edüp münhezim oldular.

Âhir Berkûk'u ve cümle Abaza ve Çerkezi Mısır'dan sürüp fiâm'da Sultân Tâhir Seyfeddîn Ebû Sa‘îd'e varup anda vezîr olup efendisi Yelboğa rûhiyçün ve Sultân Hasan câmi‘i imâretiyçün bir Mısır hazînesi altun gönderdi. İşte câmi‘-i Sultân Hasan gibi azîmü'ş-şânın şânına göre Mısır'ın Rûmeli meydânında bir binâ-yı zîşân câmi‘ etmiş kim kubbe-i mînânın altında bir câmi‘dir. Cümle dâ’iresi ile başka bir fieddâdî sengîn-bünyâd kal‘a-i ma‘mûr-âbâddır. Aslâ ağaç binâ yokdur.

Ve bu câmi‘e muttasıl bir şey yokdur, cânib-i selâsı tarîk-ı âmdır. Ve esâs-ı dîvârı serâpâ fîl cüssesi kadar azîm seng-i hârâlardır. Dâ’iren-mâdâr etrâfından iki bin adımdır. Hattâ fâtih-i Mısır Sultân Selîm Âdiliyye'den bu câmi‘i gördükde;

"fiol iki minâreli kal‘a nedir?" demişler.

"Pâdişâhım Sultân Hasan câmi‘idir" derler.

"Acabâ Gavrî anda mı mutahassın olup ceng eder ki?" buyururlar.

Ya‘nî tâ bu mertebe bir metîn ü hasîn kal‘adır kim Mısır kal‘asından metîndir. Hattâ sene (---) târîhinde kul isyân edüp bu câmi‘e kapanırlar. Azebler kullesinden niçe balyemez top vurmuşlardır, aslâ zarar isâbet etmemişdir. Hâlâ rahne yerleri nümâyândır.

Ve bu câmi‘in cânib-i erba‘asındaki dîvârlarında onar tabaka medrese pençereleri vardır kim kat-ender-kat medrese hücreleridir.

Ve cânib-i erba‘asında dîvârının kaddi kâmil yüzer arşındır kim evc-i semâya ser çekmiş [Y 94b] dîvârdır. Tâk-ı kisrâdan on bir arşın âlî binâ olunmuşdur.

Ve cânib-i erba‘ası kirpi saçakdır. Ve iki kapusu var, biri cânib-i şarka Sipâh bâzârına mekşûfdur.

Bu câmi‘ fevkânî olmağile iki tarafındaki kapulardan yigirmişer kademe taş nerdübân ile câmi‘e çıkılır.

Bu kapunun üstünde [Q 194a] mihrâb tarzı kemerleri vardır. Kat-ender-kat burma zıhlar ve gilviler ile üstâd-ı kâmil mermerde eyle san‘atlar icrâ etmiş kim gûyâ sihr-i i‘câz göstermiş. Semâya münkalib olmuş seksen arşın kaddi bir mehîb kapu kemeridir. Ve kapunun kanatları musanna‘ sarı pirincdir, kaddi yigirmi arşın kanatlardır.

Ve bu kapunun iki yanında üçer âdem kaddi bâlâda çâr-gûşe [P 192a] taşda kalın kûfî hat ile şehâdet kelimesi tahrîr olunmuşdur kim siyâh ve beyâz mermer-i ruhâm ile tahrîr olunmuşdur. Bu kadar zamândan bir fenâ bulmamışdır.

Ve bu kapudan içeri bir ince yoldur. Ol dahi sâfî ruhâm-ı hâm döşelidir. Bu yol ile yüz adım gidüp harem kapusuna varır. Ve harem kapusu dahi ikidir. Biri dahi Rûmeli meydânına açılır, yüz adım ruhâm üzre buna dahi yol ile gider. Bu dahi hemân Sipâh bâzârı cânibine açılan kapu gibi eyle bâlâ ve âlî musanna‘ kapudur. Ammâ içeri harem kapusu üzre tahrîr olunan târîhler budur:

Bismillâhirrahmânirrahîm. Emera bi-inşâi hâze'l-medreseti'l-mübâreketi mevlânâ es-sultânü'l-merhûm eş-şehîd el-melikü'n-nâsır Hasan bin Mevlânâ es-sultânü'ş-şehîd el-merhûm en-Nâsır Muhammed bin Kalavân. Zâlike fî şuhûr sene erba‘ ve sittîn ve seb‘imi’e. [764]

tahrîr olunmuşdur.

Ve bu câmi‘in tûlü ve arzı yüz seksener ayakdır, adım değildir. Ve harem-i azîminin cânib-i erba‘asında birer azîm yan soffaları vardır, her biri birer câmi‘ kadar vardır. Bu câmi‘ içre gayrı câmi‘ler gibi direkler yokdur, hemân cümle toloz kemer binâlar ve üstleri ve cânib-i erba‘ası yedi yüz medrese hücreleridir. Hâlâ müte’ehhil câmi‘ huddâmları sâkindir.

Ve bu harem-i azîmin tâ vasatında şekl-i müsemmen bir havz-ı latîfi var. Cânib-i sümnünde sekiz ince mermer sütûn üzre bir kubbe-i âlîdir, ammâ kireci sıvalıdır ve gâyet musanna‘ kubbedir.

Ammâ *Târîh-i Fazâ’îl-i Mısır*'da eyle tahrîr ederler kim kaçan Yezîd-i bî-mezîd ibn Mu‘âviye Mısır kavmine rağmen İmâm Hüseyn'in ser-i sa‘âdetin ba‘de Hicreti'n-nebevî sene 61 târîhinde Mısır'a gönderdikde bu Sultân Hasan câmi‘i yerine bırağup niçe bin Yezîdîler re’s-i şerîf-i İmâm'ı ayaklarıyla deperken niçesinin ayakları tulum gibi şişer. Hâlâ ol zürriyyetden niçe bin tulum ayaklı âdemler vardır. Ba‘dehu ol ser-i sa‘âdeti Cenâb-ı Kibriyâ hıfz içün re’s-i şerîf etrâfından bir göl âşikâre olup Yezîdîler re‘s-i şerîfi depmeğe kâdir olamazlar. Ba‘dehu bir muhibb-i hânedân hâtûn bir gece evlâdın [Y 95a] boğazlayup İmâm Hüseyn'in mübârek başın alup yerine evlâdı başın koyup İmâm'ın başın hâlâ meşhed-i İmâm yerinde hıfz edüp ba‘dehu âl-i Abbâsiyân'da meşhed-i İmâm amâr olmuşdur.

Ba‘dehu sene 764 mürûrunda Sultân Hasan bu câmi‘i inşâ edüp İmâm Hüseyn'in ser-i sa‘âdeti yerinde zâhir olan gölün yerinde teberrüken bu havz-ı azîmi yapar. Hikmet-i Hudâ Sultân Hasan'ı askerî aşkıyâları İmâm Hüseyin'in başı durduğu havuz kenârında Hüseyin gibi Hasan'ı şehîd edüp hûn-ı Hasan Hüseyn yerine rîzân olup ol ân havuzun suyu

kurur. Ba‘dehu evlâd-ı Sultân Hasan ve vezîr fieyhûn mezkûr havuza bir sâkıye edüp hâlâ câmi‘-i pür-envârın havuzu sâkıye kuyusuyla dolar. Ve hâlâ havz-ı Sultân Hasan makâm-ı re’s-i İmâm Hüseyn'dir, deyü tecdîd-i vuzû’ edüp rûh-ı Hasan'ı ve Hüseyn'i yâd ederler.

Ve bu câmi‘in mü’ezzinân mahfili mihrâb soffasında sekiz ince amûd-ı mevzûnlar üzre gâyet ibret-nümâ inşâ olunmuşdur kim Mısır'da misli yokdur.

Ve mihrâbında olan Hind püsûskârîsi hurde kuş gözü sadefkârî san‘atı makdûr-ı beşer değildir.

Ve minberi vâcibü's-seyr bir minber-i ibret-nümûndur kim bir câmi‘in minberine müşâbeheti yok mermer-i hâm bir tarz-ı âhar minberdir. Cümle Fahrî oyması gibi çîm-ender-çîm burma zıhlar ve Rûmî ve mihribânî güller ve islimî ve gûnâ-gûn füller ile üstâd-ı mermerbür bu minbere bir kalem urmuş kim cemî‘i kûhken ve mermerkârlar bir tîşe urmağa âcizlerdir. Gûyâ bir mu‘allak minberdir. Altından âdemler gelüp geçerler.

Ve bu minber soffasının üçer taraf dîvârı üçer âdem kaddi beyâz mermer ve kırmızı sommâkî ve ebrî ve yerekânî tahta mermer kaplıdır. Ve Sultân Hasan bizzât mihrâb önünde eflâke ser çekmiş bir beyâz kubbe içinde medfûndur. Kulları şehîd etmişlerdir. Ammâ Hudâ âlimdir, rub‘-ı meskûnda eyle bir müzeyyen kubbe-i pür-nûr-ı illiyyîn yokdur. Zer-ender-zer nakş-ı bûkalemûndan mâ‘adâ anda olan kütüb-i nefîse ve Kelâm-ı İzzetler ve zî-kıymet maslûb âvîzeler ve girânbahâ zerdûz hâlîçeler ve niçe yüz mücevher kanâdîl ve şem‘dân ve buhûrdân ve gülâbdânlar meğer Hazret-i Risâlet-penâh'ın kubbe-i şerîfinde ola.

Ve mihrâbın biri sağında ve biri solunda iki pençere vardır, Sultân Hasan türbesine nâzırdır, tuc kafesleri vardır, biri türbeye girmeğe kapu gibi açılır. Bu pençerelerin kanatları vardır, her biri üçer âdem kaddi bâlâdır ve enniliği ikişer kulaçdır. Serâpâ altun ve gümüş üzre silu ve lâjiverd-i demânî ve sîmâvî ve la‘lî mînâlar ile münakkaş kanatlardır. Her biri birer Mısır hazînesi oldu, derler ve hakîkatdır. Hâlâ bir üstâd zerger ana bir matraka ve sûhân urmağa kâdir değillerdir. Mısra‘, beyt:

Ra’eynâ câmi‘e'd-dünyâ cemî‘an,
Ve lâkin mâ ra’eynâ misle hâza.[1]

mısra‘ı bu câmi‘-i pür-envâr hakkındadır. **[Y 95b]**

Ve mihrâb dîvârı üzre iki minâre-i âlîsi vardır. Sol tarafındaki Defterdâr İbrâhîm Paşa asrında münhedim olup esâsından bir minâre-i cedîd inşâ etmişler, ammâ iki tabaka alçak minâre olmuşdur. Ammâ sağ tarafdaki eflâke ser çekmiş minâre-i âlîdir. Beş tabaka kanâdîl cerâğân olur. Mısır içinde bu minâreden âlî minâre yokdur.

Câmi‘ içinde câmi‘in sütûhuna çıkınca toksan kademe ile minâre kapusuna çıkılır. Andan minâre içre tâ zirve-i âlâsına dahi toksan kademe ile çıkılup cümle yüz seksen kademe olur, ammâ her kademesi nısf mi‘mâr arşınıdır. Hakîr çıkup üç gün dizlerimde tâb [u] mecâl yoğidi. Böyle bir minâre-i âlîdir kim ilm-i hendese üzre minâre-i mezbûrun orta tabakası iç kal‘a kapusunun eşiği ile berâberdir. Ana göre kıyâs oluna kim iç kal‘a dahi ne kadar âlî hevâdâr yerdir.

Ve bu câmi‘in altından yol geçüp iki cânibinde kârgîr-binâ elli dükkândır. Ve âbdesthâne ve fiâfi‘î havuzları ve mihmânhâne ve sâkıyeleri vardır. Azîm binâ-yı metîn ve evkâf-ı kavîdir. Nâzırları Mısır vezîrinin hazînedârlarıdır. Senevî üç kîse hulvânı olur, *ve's-selâm*.

Ve bu Sultân Hasan câmi‘inin mihrâbı önünde yol aşırı,

Evsâf-ı câmi‘-i Mahmûd Paşa

Sultân Süleymân vüzerâlarındandır. Mısır vâlîsi iken bu câmi‘i inşâ edüp ibtidâ cum‘ayı edâ edüp ol gece vâkı‘asında Mahmûd Paşa görür kim Sultân Hasan serîr-i hilâfete geçüp bir dîvân-ı âlî edüp cemî‘i ulemâ-yı Mısır'a emr edüp der kim,

"Benim Mahmûd Paşa ile şer‘î da‘vâm var. Niçün benim hudûdumda câmi‘ yapup cemâ‘atim serîka eyledi? fier‘an buna ne lâzım gelür?" deyince cemî‘i ulemâ eydirler:

"fier‘an buna hul‘at lâzım. Zîrâ Allâh'ın rahmetine mazhar olmak ümniyyesiyle câmi‘ binâ edüp rahmet uğurlamış" derler.

Hemân Sultân Hasan gazab-âlûd olup,

"Ben bu Mahmûd'u katl ederim" deyü cellâd getirüp beni çökerüp katl eyledi, deyü bu vâkı‘ayi Mahmûd Paşa imâmına nakl edüp ta‘bîr etdirir. İmâm dahi hüsn-i libâs ile ta‘bîr edüp "Hayırdır", derler.

Ertesi Mahmûd Paşa alay ile Sultân Hasan câmi‘i önünden geçerken bir cündî Mahmûd Paşa'ya bir kurşum urup zâlim herîf firâr ederken Mahmûd Paşa askeri herîfi atından endirüp Mahmûd Paşa'nın cesedi üstüne herîfi yıkup kılıç ile boynun ururken hikmet-i Hudâ kılıç Mahmûd Paşa'nın na‘şına râst gelüp Mahmûd Paşa'nın kellesin teninden cüdâ ederler. Kâtil herîfi dahi Mahmûd Paşa'nın yanında katl ederler. Hâlâ Mahmûd Paşa câmi‘inin mihrâbı önünde bir kubbe-i âlî içinde medfûndur. Sebeb-i şehâdetine bu mısrâ‘ târîh düşmüşdür:

Âkıbet Mahmûd şüd **[Y 96a]**

Sene 975

Ammâ câmi‘i bir fevkânî Rûm tarzı câmi‘-i zîbâdır. On iki kademe taş nerdübân ile çıkılır bir küçük şîrîn câmi‘dir. Ve İslâmbol tarzı bir minâresi

[1] Dünya camiinin tamam›n› gördük fakat böyle bir fley görmedik.

vardır. Ve bu Mahmûd Paşa câmi‘inin solunda yol aşırı,

Evsâf-ı câmi‘-i Emîrâhûr-ı kebîr

Bu dahi fevkânî bir musanna‘ küçük câmi‘dir. Ve cümle der-i dîvârı münakkaşdır. Ve sağ tarafındaki kapuya iki tarafdan on altışar kademe taş nerdübân ile çıkılır.

Ve bu kapunun kemeri üzre beyâz mermerde celî hat ile bu âyet tahrîr olunmuşdur:

†††»”A†«‰9
Ë†‚Ô‰Ú†—»Ò «œÚŒ%‰Ú
[1] †’œÚ‚†Ë«ÃÚŸ‰Ú†‰È

nass-ı şerîfi mastûrdur. Ve yine bu kapunun yemîn [ü] yesârında mermer üzre [Q 194b] gâyet kalın celî hat ile böyle tahrîr olunmuşdur:

İnşâe eyyâmi hâzihi'l-medreseti'l-mübâreketi min fazlillâhi el-mu‘izz el-eşref el-âlî el-mevlâ el-vâlî es-sinfîfânâlî(?) emîrâhûr-ı kebîr e‘azzallâhu ta‘âlâ.

deyü menkûşdur.

Ve kapusu üzre dörd tabaka ve çâr-gûşe bir minâre-i mevzûnu var.

Bu iki câmi‘ selâtîn câmi‘leri değillerdir, ammâ Sultân Hasan'a muttasıl olmak ile ol takrîb ile tahrîr olundu. Andan,

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Gavrî

Sene 916 târîhinde binâ olunmak ile karîbü'l-ahd olup cümleden câmi‘lerden sonra binâ olunmağile üstâd mühendisi her câmi‘den birer san‘at serîka edüp bu Gavrî câmi‘inde icrâ-yı ma‘rifet eden üstâd mi‘mâr yed-i tûlâsını ayân u beyân eylemiş. Der-i dîvârında olan sun‘-ı Hudâ gûnâ-gûn ebrî mermerleri ve sommâkîleri tertîb üzre eyle hemvâr edüp birbirlerine eyle imtizâc etdirmiş kim bir pây-ı peşşe ilişecek yeri yokdur.

Ve zemînde olan ruhâmları ol kadar mümtezic etdirmiş kim [P 192b] im‘ân-ı nazar ile nazar olunsa yekpâre zann olunur. Misli meğer bu câmi‘ sâhibi sarâyındaki kâ‘ası ruhâmları ola.

Ve bu câmi‘ Mısır'ın tâ ayne'l-fi‘ilinde Gavrî çârsûsunda olmak ile gâyet cemâ‘at-i kesîreye mâlikdir. Ammâ edâ-yı salât olup kapuları mesdûddur. Zîrâ câmi‘i Mısır fellâhından halâs etmek mümkin değildir. Zîrâ bu câmi‘ bir havâdâr ferah-fezâ dilküşâ kasra mânend bir câmi‘-i ürd-i behiştdir. Her bâr küşâde olsa mihmânsarâya döndürürler.

Ve bu câmi‘ fevkânîdir. Sûk-ı sultânî içre iki tarafdan tokuzar ayak taş nerdübân ile çıkılır. Ve bir kapusu dahi gerü kıble kapusudur, takyeciler içine mekşûfdur, buna dahi on kademe taş nerdübân ile urûc olunur.

Ve bir mihrâb-ı musanna‘a mâlikdir kim Hind üstâdları eyle püsûskârî nakş etmeğe âcizlerdir. Ammâ minberin müfîd [ü] muhtasar etmişlerdir kim ûd ağacından binâ olmağıçün sâde bir minber kalmış.

Ve bu câmi‘in cânib-i erba‘ası cümle toloz kemer [Y 96b] kubbelerdir, aslâ amûdlar yokdur. Ve gûnâ-gûn zî-kıymet âvîzeler ile müzeyyendir. Ve sûk-ı sultânîye nâzır pençereleri üzre sihr-i i‘câz hurde kuş gözü câmları var kim güneş pertev urdukca câmi‘in içi nûrun alâ-nûr olur. Bu câmların misli İslâmbol'da Süleymâniyye câmi‘inde ola. Lâkin bu câmi‘ teng mahalde vâki‘ olmağile aslâ haremi yokdur. Gûyâ bir kasr-ı âlîdir.

Ve mihrâb üzre kubbesi eflâke ser çekmiş bir kubbe-i nilgûndur. Serâpâ lâcüverd kâşî ile mestûrdur.

Ve bir minâresi var, dörd tabakadır, tâ zirve-i âlâsı çataldır. Ve bu câmi‘in mukâbelesinde yol aşırı,

Türbe-i Sultân Gavrî

Evc-i âsumâna ser çekmiş üstü kurşum yerine lâcüverdî kâşî örtülüdür. Hâlâ zâviyedir, cemâ‘atle namâz kılınır. Huddâmları vardır. Bu dahi fevkânîdir. On kademe taş nerdübân ile çıkılır bir zâviyedir. Ammâ gûyâ bir kasr-ı şehinşâhdır. Cânib-i erba‘asında revzenleri esvâk-ı sultânîye nâzırdır.

Ve bu kubbe zer-ender-zer nakş-ı bûkalemûn olmuş, gûyâ sun‘-ı Hudâ bir san‘at-ı azîm ile mebnîdir kim İrem kasırlarından bir kasırdır kim diller ile ta‘bîr ü tavsîf olunmaz. Hattâ merhûm Sultân Gavrî bu kubbeyi kendülerine türbe olmak üzre cân özedüp böyle musanna‘ düzedüp itmâm etmiş. Ammâ,

el-abd yüdebbir vallâh yukaddir[2]

Selîm Hân cenginde gâ’ib olmak ile hâlâ zâviye olmuşdur.

Ve bunda bir dollâb içre Hazret-i Risâlet-penâh'ın âbdest makraması ve sürmedânı ve mîldânı ve rîş-i şerîfinden birkaç kılları bir mücevher kutu içre mahfûz ve dollâbda makfûldür.

Ba‘zı a‘yâna nâzırı teberrüken gösterüp ziyâret ederler. Hattâ hakîr Fûncistân vilâyetinden geldikde şiddet-i hârdan dîdelerim hîrelenüp sürmedân-ı Resûl'den küstâhâne bir kerre dîdelerim mükehhal etdim. Kuvvet-i basarım ve ba‘îde tîr-i nazarım ziyâde olup nef‘in müşâhede etdim.

Ve bu türbede ve karşu câmi‘de bir tılısm vardır kim aceb hâssadır. Sivrisinek ve kara sinek ve tahta biti olmaz. Ve bir bitli garîb âdem birkaç gün gelmeğe müdâvemet etse piresi ve kehlesi kalmayup cümle mürd olur, garîb ü acîb tılısmdir. Hele hakîr vâkıf oldum, aslâ sivrisinek ve kara sinek yokdur. Ekseriyyâ

---

1 *Kur’ân,* ‹srâ, 80; "Ve flöyle niyaz et: Rabbim! Gire-ce€im yere dürüstlükle girmemi sa€la; ç›kaca€›m yerden de dürüstlükle ç›kmam› sa€la. Bana taraf›ndan, hakk›yla yard›m edici bir kuvvet ver."

2 "Kul tedbir al›r, Allah takdir eder."

hakîr nâzırı ile anda varup Ashâb-ı Kehf nevmine müdâvemet ederdik. Zîrâ bir havâdâr serdâb ve sinekden bî-azâb yer olmağile istirâhat ederdik. Ekseriyyâ zurefâ-yı erbâb-ı Mısır anda cem‘ olurlar. Hâsıl-ı kelâm vâcibü's-seyr câmi‘dir, *ve's-selâm*.

Andan öte, {sene 777 binâ olundu}

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Berkûk

Âl-i Çerâkizenin güzîdesi bir mücâhidün fî-sebîlillâh pâdişâh idi. Bu Sultân Berkûk'un **[Y 97a]** iptidâ tulû‘ı âl-i Etrâkden câmi‘ sâhibi Sultân Hasan'ı şehîd eden Yelboğa'nın bu Berkûk abd-i müşterâsı Besni Çerkezi kabîlesinden bir şecî‘ fetâ idi. Bir gün Melik Eşref bu Berkûk'un efendisi Yelboğa'yı Sultân Hasan'ı katl etdiğiyçün katl eylediklerinde hemân bu Berkûk başına kırk elli bin Çerkez ve Abaza cem‘ edüp efendisi Yelboğa kanın taleb etmeğiçün gulû edüp âhir münhezim olup cümle Çerkez ve Abaza kavmi ile bu Berkûk'u fiâm'a sürdüler. Anda azîmü'ş-şân hâkim olup Akka ve Sayda ve Berût ve fiâm-ı Tarabulus'da azîm feth [u] fütûhâtlar edüp andan deryâ-misâl asker ile Mısır'a pâdişâh olup hutbesinde,

"*El-melikü't-tâhir Seyfeddîn Ebû Sa‘îd Berkûk bin An‘an(?) Osmânî*"

deyü hutbesin tilâvet ederlerdi, sene 800.

İbtidâ Çerâkizeden bu pâdişâh olup bu câmi‘i gazâ mâlıyla sûk-ı sultânîde inşâ edüp cemâ‘at-i kesîreye mâlikdir. Ve fevkânîdir. Sekiz kademe taş nerdübân ile urûc olunur kâr-ı kadîm ve binâ-yı azîm câmi‘dir. Tûlen ve arzan yüz yetmiş ayakdır. Hareminin cânib-i erba‘asında çâr soffa toloz kemer binâlardır.

Ve hareminde bir **[Q 195a]** havz-ı azîmi var. Ve mihrâb [u] minberi tarz-ı kadîmdir.

Ve iki minâresi var. Biri birine aslâ müşâbeheti yokdur. Üstâd-ı kâmil kasden her birine birer himmet sarf edüp sihr-i i‘câz minâre-i zîbâlar etmiş. Ve üçer tabaka minârelerdir.

Ve çârsûya nâzır kapusu bir câmi‘de yokdur. Eğer tâkları ve zıhları ve eğer pirinç kanatlı kapusu tavsîf ü tahrîrden müberrâ bir kapudur kim cemî‘i cihân-geşt seyyâhân mâbeyninde Bâb-ı Berkûkiyye meşhûr-ı âfâkdır kim diller ile ta‘bîr olunmaz.

Ve bu câmi‘in mihrâbı üzre, âye[t]:

[1] ·«Eÿ—†«‰l†«

âyeti mastûrdur. Ve bu âyetin altında târîh:

Emera bi-imâreti fî eyyâmı Mevlânâ es-Sultân Berkûk sene seb‘ ve seb‘în ve seb‘imi'e [778]

terkîm olunmuşdur.

Ve bu câmi‘ içre aslâ sütûn yokdur, hemân cümle toloz-binâdır. Ve hareminde olan ruhâm-ı gûnâ-gûn bir câmi‘de yokdur. Ve bu câmi‘e muttasıl,

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân el-Melikü'l-Kâmil

Âl-i Eyyûbiyân'ın güzîde pâdişâhlarından sene 631'de bir şecî‘ ü nâmdâr dîndâr kâmil pâdişâh imiş. Ammâ câmi‘i tahtânî vâki‘ olmuşdur. Ve aslâ ta‘rîf ü tavsîfe hâcet yokdur. Sultân Berkûk câmi‘i ne tarza üzre ise bu dahi *tâbaka'n-na‘lu bi'n-na‘l* ikisi bir binâdır, aslâ farkları yokdur. Ancak farkı bunun minâresi bir gayrı tarz-ı âhardır. Ve kubbesi evce ser çekmiş bir kubbe-i âlîdir, ammâ ağaçdan müdevver kubbedir. Ve kurşum ile mestûr olan kubbenin biri dahi budur. Ancak farkı minâre ve kubbededir, *ve's-selâm*. Andan câmi‘-i Berkûkiyye bunun bir cânibindedir. Yine ol sırada,

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Nâsıruddîn

Âl-i Eyyûbiyân'ın mümtâzı bir hasîbü'n-nesîb **[Y 97b]** gâzî pâdişâh-ı Cem-akrândır kim âsârından bellidir. Bir câmi‘-i azîme mâlikdir kim gûyâ Sultân Hasan câmi‘idir. Ve derûnu ol hendese üzre tarh olmuş çâr soffadır. Ve toloz kemer binâlardır, içinde aslâ sütûn yokdur. Tûlen ve arzan yüz ellişer ayakdır. Ve minâresi kulle-misâl bir gûne musanna‘ ve münakkaş minâredir kim ta‘bîr olunmaz.

Ve hareminde aşren fe-aşr bir havz-ı fiâfi‘î'si var. Ve harem kapusu üzre yazılan târîh budur:

Bismillâhirrahmânirrahîm, emera bi-inşâi hâze'l-câmi‘ ve'l-medreseti'l-mübâreketi es-sultânü'l-âdil Nâsıruddîn ibn Muhammed ibn Sultân Seyfeddîn ibn Sultân Kalavân es-Sâlihî.

deyü tahrîr olunmuşdur.

Ve bu câmi‘in sokak aşırı mukâbelesinde,

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Melikü't-Tâhir

Bu âl-i (---)dandır. Bu câmi‘ dahi fevkânîdir. Birkaç kademe taş nerdübân ile çıkılır bir câmi‘-i atîkdir. Tûlen ve arzan yüz yetmiş ayakdır. Ve hareminin cânib-i erba‘asında dörd soffa üzre toloz kârgîr kemer binâlardır.

Ve hareminde bir **[Q 195a]** havuzu var. Ve mihrâb u minberi tarz-ı kadîmdir.

Ve minâresi üç tabakadır. Haremi ruhâmları ol kadar musanna‘ değildir. Ammâ bu câmi‘de ruhâniyyet vardır. Ve bu câmi‘in mukâbelesinde yol aşırı,

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Kalavân es-Sâlihî

Âl-i (---) bir azîmü'ş-şân pâdişâhdır. Çârsû içre câmi‘i fevkânîdir. Kapusundan beş kademe taş nerdübân ile çıkılır musanna‘ kapudur. **[P 193a]** Ve bu kapu üzre târîhi böyle terkîb olunmuşdur:

---

[1] *Kur’ân,* Rum, 50; "Allâh›n rahmetinin eserlerine bak›n..."

Emera bi-inşâi hâze'l-câmi'i'l-mübârek fî eyyâmı mevlânâ es-sultânü'l-a'zam el-melikü'l-mansûr seyfü'd-dünyâ ve'd-dîn Kalavân es-Sâlihî ve kâne ibtidâu imâreti zâlike fî Rebî'i'l-âhir sene selâse ve semânîn ve sittimi'e. [R. 683]

merkûmdur.

Bunun dahi harem-i azîminin etrâfında dörd yan soffaları vardır, üçü kârgîr-binâ tolozdur. Ammâ mihrâb tarafı soffasında sekiz sütûn-ı mermer-i müntehâ üzre zer-ender-zer münakkaş tavandır.

Ve mihrâbı gâyet hurde sadefkârî mihrâb-ı musanna'dır. Ammâ minberi hurde şükûfe ile münakkaş levha minberdir.

Ve hareminin miyânında on dörd hurde nahîf mermer sütûn üzre tavanlı bir kubbe-i âlî tahtında aşren fe-aşren bir fiâfi'î havuzu var. Fevvâreleri selsebîl-âsâ cereyân eder.

Ve yol üzre câmi'den ba'îd kal'a kullesi gibi birbiri içinde üçer kat minâresi var, eflâke ser çekmişdir. Ve gâyet cemâ'at-i kesîresi vardır. Zîrâ bîmârhâne ve imâret-i sultânî cümle bundadır. Azîm hayrâtdır ve evkâf-ı kavîdir. Rûz-merre beş on bin garîb âdeme ni'meti mebzûldür. İnşâallâh bîmârhâne ve imâretin mahallinde tahrîr ederiz.

Andan berü yolun mukâbelesinde bu Sultân Kalavân'ın pederidir kim,

Evsâf-ı câmi'-i [Y 98a] Sultân Sâlih

Âl-i Ekrâddandır. Mısır'a nizâm [u] intizâm verüp Mansûre ve Reşîd'de küffârı münhezim edüp gazâ mâlıyla bu câmi'i binâ etmişdir kim Salâhaddîn Yûsuf ibn Eyyûb fiâdiyü'l-Kürdî'dir. Tarz-ı kadîm câmi'dir, ammâ gâyet ruhâniyyet vardır. Mihrâbı tarafı ve gerü mihrâb kapusu tarafı toloz kemer binâlar ile soffalardır. Ammâ haremin iki yan tarafı sekizer aded hurde mermer sütûnlar üzre medrese hücreleridir. Pençereleri câmi' haremine nâzırdır.

Ve mihrâbı ve minberi sâdece tarz-ı kadîm üzre mebnîdir. Ve hareminin ortasında bunun dahi bir fiâfi'î havuzu var.

Ve bir kapusu ve bir minâresi var. Ve hareminin solunda sebîlhânesi ardında bir kubbe-i âlîde Sultân Sâlih medfûndur. Gâyet ulu pâdişâhdır. Yedi nefer evlâdları pâdişâh olup yedi dahi evlâd-ı evlâdı halîfe olmuşlardır. Hâlâ evkâfı ma'mûrdur. Bu câmi'in ta'mîr ü termîmine mihrâb üzre yazılan târîhdir:

Ethafallâhu Mısriyyen bi-vezîr
Kad tesemmâ bi'smihi'l-celîli'l-kerîm

Sümme tecdîdühu sa'd târîh
Necmü eşrâfı Ahmed el-merhûmî.

Sene 1063

Bu câmi' bir köhne-âbâd iken bir cedîd-âbâd olup dürr-i beyz-âsâ nûr-ı mahz bir câmi'-i nûr iken nûrun alâ-nûr pür-nûr olmuş bir câmi'-i kadîmdir.

Ve bir câmi'-i selâtîn-i mâzıyye dahi bu tarîk-ı âmmın karşu tarafında,

Evsâf-ı câmi'-i Sultân Eşref

Âl-i Eyyûb'un âhiridir kim bu câmi'i fevkânîdir. Altı kademe taş nerdübân ile urûc olunur bir câmi'-i münevverdir. Ve henüz üstâd bennâ elinden çıkmış gibidir. Bir musanna' ve ferah-fezâ câmi'dir. Bu dahi Sultân Sâlih câmi'i-misâl mihrâb tarafı soffaları toloz kemerlerdir, ammâ yanlarında soffalar yokdur, hemân dîvârdır.

Ve bu câmi'in ortası açıkdır ve haremi yokdur. Ve cümle münakkaşdır. Ve cânib-i erba'ası birer âdem kaddi bâlâ gûnâ-gûn mermerler kaplıdır. Bu dahi sûk-ı sultânîde vâki' olmağile cemâ'at-i kesîreye [mâlikdir]. Ve üç tabaka bir minâresi vardır.

Ve bu bâlâda tahrîr olunan yedi pâdişâh câmi'i birbirlerine dîvâr dîvâra ve minâre minâreye karîbdir. Ekser Mısır'ın câmi'leri eyle vâki' olmuşdur. Andan Bâb-ı Nâsır'da,

Evsâf-ı câmi'-i Sultân Cânpûlâd

Âl-i (---). On kademe taş nerdübân ile çıkılır bir fevkânî câmi'-i ibret-nümâdır. Bu câmi'in nerdübânı kal'adan taşradır. Ve câmi' kal'a dîvârında binâ olunmuşdur, hemân Bâb-ı Nâsır'a muttasıldır. Haremsiz bir küçük câmi'dir, ammâ Mısır içinde değil sâ'ir İslâm diyârında seyâhat etdiğimiz yerlerde nazîrin görmedim. Evc-i âsumâna ser çekmiş iki kubbe-i âlîdir. İkisi dahi çâr-gûşe sivri kubbelerdir. Serâpâ arşın taşından binâ olunmuşdur. Bir diyârda taşdan kubbe görülmemişdir. Ve aslâ üstü kireç ile ve kurşum ile **[Y 98b]** mestûr değildir, hemân taşdır.

Bu taşdan kubbe ma'rifeti Mısır'a mahsûsdur. Birkaç yerde dahi böyle taşdan kubbeler vardır, ammâ anlar gayrı-mükerrer resimdedir. Ve Mısır bennâları zamân-ı kadîmde birbirlerine arz-ı ma'rifet etmek içün iki şey'i iltizâm edinmişler. Biri cemî'i câmi'lerin kubbeleri birer gûne binâ olunmuşdur, aslâ ve kat'â birbirlerine müşâbeheti yokdur.

Ve biri dahi Mısır şehrinin cemî'i minâreleri biri birinden musanna' ve her biri bir tarz üzre tarh olunmuşdur kim şehr-i Mısır içre zînet vermişdir.

Ve bu Cânpûlâdiyye câmi'inin üç tabaka bir minâre-i mevzûnu var. Bu dahi gâyet musanna' minâredir.

Ve bu câmi'de emîrü'l-hacc-ı Mısır mâh-ı Safer-rü'l-hayrın altıncı günü Ka'be'den Mısır'a geldikde mahmel-i şerîf ile bir gece bu câmi'de cümle ulemâ-yı meşâyih ile ihyâ edüp tâ sabâha dek mevlûd-ı Nebî tilâvet olunup tevhîd [ü] tezkîrler olur.

Ertesi ale's-sabâh alay-ı azîm ile mahmel-i şerîfi emîrü'l-hac paşa'ya götürüp teslîm ederler. Cânpûlâdiyye câmi‘i böyle bir mübârek câmi‘dir.

Andan Bâb-ı Nâsır'dan içeri girüp Ca‘fer Ağa vekâlesi civârında,

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Baybars

Âl-i Abbâsiyân kullarındandır. Ol kadar büyük değildir, ammâ gazâ mâlıyla binâ olunmağın ruhâniyyet vardır. İçinde aslâ sütûnları yokdur, cânib-i erba‘ası çâr soffa üzre toloz kemerlerdir. Ve hareminin etrâfında olan dîvâra kaplı gûnâ-gûn sun‘-ı Hudâ ebrî taşlar kaplıdır kim her biri birer seccâde cirminde gâyet musaykal ve mücellâ ruhâmlardır.

Ve mihrâbı ve minberi tarz-ı kadîmdir, ol kadar san‘at-ı mi‘mârîsi yokdur. Ve minâresi üç(er) tabaka tarz-ı âhar musanna‘ minâredir.

Ve Subaşı kapusu dibinde ve demir kapu önünde,

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Sâlih Hacı

Âl-i Bahriyyenin âhiridir. Allâhu a‘lem bu dahi Salâhaddîn Yûsuf'un ola. Zîrâ câmi‘-i atîkdir. Lâkin ol kadar büyük câmi‘ değildir, cümle kırk sütûn üzre mebnîdir. Mihrâbı ve minberi ol kadar musanna‘ değildir. Hareminde bir azîm nâbıka ağacı ve câmi‘in üç(er) demir kapusu var. Subaşı sarâyından tarafa kapusu mesdûddur.

Ve bu câmi‘ fevkânîdir. Altı zîr-i zemînlerdir, hâlâ subaşının deylem ta‘bîr etdikleri çâh-ı Cahîm-misâl zindânlarıdır. Cemî‘i kanlı ve mücrim vâcibü'l-katl anda mahbûsdur. Ve bir minâre-i atîki var, iki tabakadır.

Ve bu câmi‘in kıble bâbında mahkeme-i şer‘-i Resûl-i Mübîn'i vardır. Ve Nizâmiyye câmi‘i kurbunda,

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Kanbay el-Çerkezî

Âl-i Türkmân'dan yedi pâdişâhı bir günde azl edüp ba‘zısının gözlerin oyup köşe başlarında sâ’illik etdiler. Yedisi dahi bu câmi‘in mihrâbı önünde medfûndurlar. Anınçün bu câmi‘e Seb‘ Selâtîn câmi‘i derler. Ve Sultân Çakmak dahi yedi aded pâdişâhlar mâbeyninde medfûndur. Ve kıbleye [Y 99a] nâzır ancak bir kapusu var. Bu kapunun iki tarafında mermer üzre celî hat ile târîhi budur:

†††»”A†«‰%

[1]«ÊÒÂ«†ÍŸÚÂÔ—Ô†Â”«ÃœÓ

âyeti ilâ âhirih tahrîr olunup ba‘dehu,

Bi-târîhi şehri rebî‘ayn sene semâne ve semânemi’e [880]

tahrîr olunmuşdur.

Ammâ bu câmi‘ gâyet küçük fevkânî câmi‘dir. Bir alçak minâresi var, iki tabakadır. Ve câmi‘in kubbeleri taşdan mebnîdir. Cemâ‘ati azdır, ammâ havâdâr yerde vâki‘dir.

Andan iç kal‘ada, [P 193b] {ve Bâbü'l-vezîr'den aşağı Ümmü'l-Hasan câmi‘inden içeri garâfe-i mücâvirînden içeri battâl olan kömler kapusunun iç yüzünde,

Arslan Kay câmi‘i

Altı ayak nerdübân ile fevkânî bir câmi‘-i musanna‘dır, ammâ küçükdür ve haremi yokdur. İki tabaka bir ibret-nümâ musanna‘ minâresi vardır. Kıble kapusu meydânında buğday bâzârıdır. Bu câmi‘ kal‘a dîvârına muttasıldır. Ammâ kömler toprağı kal‘a dîvârın gark edüp bu câmi‘ ahâlîleri mansar harâmîlerinden havf ederler.}

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Kalavân

Âl-i Eyyûbiyândandır. Bu dahi iç kal‘a içinde bir kat dahi kal‘a-misâl beden beden bir câmi‘-i azîmdir. Tûlen ve arzan ikişer yüz ellişer ayakdır. Ve mihrâb tarafı otuz sekiz amûd-ı müntehâları üzre tavandır. Ammâ mihrâb üzre olan kubbe-i âlî eflâke ser çekmiş beyâz kireç ile pûşîde bir nûr-ı mahz kubbedir. İçi serâpâ müzehheb halkârî nakş-ı Bihzâd'dır.

Ve bu kubbe on aded sommâkî kırmızı amûd-ı âlîler üzre [Q 195b] binâ olunmuşdur. Ve mihrâbı hurde taş oturtma musanna‘ mihrâbdır. Ve minberi bir alçak beyâz mermer minberdir. Ve minberin kapusu üzre [2] «Ê†«‰%‰âyeti tahrîr olunmuşdur.

Ve minberin sağ tarafında çâr-gûşe bir demir kafes içre paşalara mahsûs namâzgâhdır. Bu şebeke eyle musanna‘ kafesdir kim gûyâ Fahrî oyması-misâl sihr-i i‘câz demir kafesdir kim gûyâ kâr-ı Hazret-i Dâvûd'dur. Bu kafesin misli Medîne-i münevverede şebeke-i Resûlullâh'dır.

Ve bu câmi‘in haremi etrâfındaki soffalar üzre cümle otuz altı beyâz mermer sütûnlar üzre olan kemerler üstü serâpâ münakkaş tavandır. Ve cümle silu ve lâcüverd ve lâ‘lî elvân boyalar ile halkârî mînâ tavandır. Ammâ serâpâ sekizer köşe çukur çukur münakkaş tavandır.

Ve kâse kâse tarh olunmasının aslı oldur kim Sultân Kalavân'ın rûz-merre summât-ı Muhammedîsinde üç bin mertebânî ta‘âm tenâvül olunur imiş, ol mertebânîlere alâmet olmasıyçün bu câmi‘ tavanında üç bin sahan misâli münakkaş çukurlardır kim her birine birer âdem sığar.

---

1 *Kur’ân,* Tevbe, 18; "Allah’›n mescitlerini ancak Allah’a ve ahiret gününe iman eden, ... kimseler imar eder."

2 *Kur’ân,* Ahzâb, 56; "Allah ve melekleri...."

Ve bu câmi‘in serâpâ der-i dîvârı beşer âdem kaddi nakş-ı Çîn-misâl sadefkârî dîvârdır. Ba‘zı yeri hurde ruhâmdır kim sihr-i helâldir. Mısır'da böyle cümle der-i dîvârı münakkaş mermer-i ruhâm kaplı câmi‘ yokdur.

Ve iki yan kapusu var. Kıble kapusun [Y 99b] Topatan Paşa mesdûd etmiş. Ammâ yan kapuları musanna‘ pirinc kapulardır.

Ve mü’ezzin mahfili hurde on altı mermer sütûn-ı rakîk üzre yine beyâz mermer binâ bir mü’ezzin mahfili var kim gûyâ bir maksûre-i İrem'dir.

Ve câmi‘in bir kapusu dahi mihrâbın sol köşesinde âbdesthâne kapusudur.

Ve bir minâre bu havuz [kapu?!] tarafında iki tabaka yeşil kâşî minâre-i mevzûndur.

Ve bir minâre dahi kıble kapusu üzre iki tabaka yeşil kâşî minâredir.

Ve haremi serâpâ beyâz mermer-i hâm döşelidir.

Ve evkâf-ı metîndir. Yeniçeri ocağı başçavuşları nâzırdır. Ve bunda olan mü’ezzinân-ı hûb-âvâz bir câmi‘de yokdur. Her şeb temcîdlerin paşa istimâ‘ eder. Ve ekseriyyâ paşalar cum‘a namâzın bunda edâ ederler.

Ve bir üstâd-ı kâmil bu câmi‘in hareminde evkât-ı selâs bilinmek içün bir güneş mîkâtı etmiş. Gûyâ kim mîkât-ı Alî Kuşcu'dur.

Ve bir câmi‘ dahi paşa sarâyı meydânında,

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân el-Melikü'n-Nâsır Ferec

dir, ammâ Düheyşe câmi‘i derler. Kabâbıta asrında Düheyşe nâmında bir Kıbtî kızının deyri imiş, anın-içün Düheyşe derler. Ammâ câmi‘ Sultân Ferec binâsıdır. Altı kademe nerdübân ile urûc olunur fevkânî bir câmi‘dir. İki yan kapusu var, kıble kapusu yokdur. Derûn-ı câmi‘de cümle (---) aded çâr-gûşe amelî pâye direkler üzre yeşil tahta tavandır.

Büyük kapunun yemîn [ü] yesârında Sultân Ferec târîhi var. Sarây meydânının şimâlinde revzenleri meydâna nâzır haremsiz bir küçük câmi‘dir. Bir tabaka alçak bir minâresi vardır.

Ve mihrâb bir köşeye muharref düşmüşdür. Hakkâ ki zamân-ı kadîmde deyr imiş, ammâ iki hoş-âvâz mü‘ezzini ve sulehâ-yı ümmetden fieyh fiâhîn hatîbi var kim bî-akrân ve bî-bedeldir. Andan Bürke-i Özbekiyye kurbunda,

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Özbek

Âl-i (---)dendir. Altı kademe fevkânîdir. Tûlen ve arzan yüzer ayakdır. Ve cümle otuz sekiz mermer sütûn üzre nîlgûn münakkaş tavandır. Minberi ve mihrâbı tarz-ı kadîmdir. Ve iki yan kapusu ve bir kıble kapusu var. Ve bir minâre-i mevzûnu var, gâyet musanna‘dır ve üç tabakadır. Ve Derbü'l-Ahmer'de,

Evsâf-ı câmi‘-i Ümmü Sultân Hasan

Fevkânîdir kim yol üzre olan kapusundan câmi‘e sekiz kademe taş nerdübân ile çıkılır. Ve dörd tabaka bir minâre-i mevzûn-ı musanna‘ı var. Gâyet musanna‘ câmi‘dir, ammâ haremsizdir. Revzenleri tarîk-ı âmma nâzırdır. İçinde amûdları yokdur, serâpâ kemerler üzre münakkaş tavandır. [P 194a] Mihrâbı ve minberi sâdedir. Andan yine bu tarîk üzre,

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Merdân

Âl-i Ekrâdın tüccârlarındandır. Zamân-ı kadîmde bu kimesne kassâb imiş. Rûz-merre bir hâtûn gelüp bu Merdân'dan birer koyun alırmış. Bir gün bu Merdân bu avretin ardına düşüp,

"Âyâ bu koyunu bu avret nereye [Y 100a] götürür ki?" deyüp akabince gözedüp Cûşî dağında bir mağârâya bu avret koyun ile girüp meğer ol gârda bir mehîb ayı var imiş. Koyunu avret ayının önüne koyup tenâvülden sonra ayı avrete cimâ‘ eder. Kassâb Merdân bu ahvâli görüp âlem-i hayretde kalır. Görse ki ol gârın içi bir gencîne kim gûyâ bir dahme-i Efrâsiyâb'dır.

Andan Kassâb Merdân ârifâne dükkânına gelüp yine ale's-sabâh avret bir koyunu dahi alup yine azm-ı gâr-ı yâr-ı gâr ayu deyüp gider. Merdân kassâb sâtûr-ı Cömerd'in merdâne kemerine bend kılup gâra varup ayu avret ile mahall-i fasılda iken bir na‘ra-i Allâh'a rehâ buldurup der ceng-i evvel vasılın hâsıl[ın] Merdân kat‘ edüp avreti söyledir:

"Vallâhi bu kenze bu ayı müvekkil idi. Babam beni bu vasıla getürüp vaslıma erüp bu mâldan mâl alup günde birer koyun alup getirir yedirirdim ve bana cimâ‘ ederdi. İşte senin sebebinle ben dahi halâs oldum. fiimden sonra bu mâl-ı Kârûn sana kaldı. Ne dilersen eyle" der.

Merdân bir hayli mâl alup avreti pâdişâha getürüp kıssa-i mâcerâyı bir bir takrîr eder. Pâdişâh eydir:

"Yâ Merdân, öşrün bize verüp keyfe mâ-yeşâ ol mâla mutasarrıf ol" deyü Merdân'a izin verir. Merdân taşımadan bîzâr olup cümle fukarâ-yı Mısır'a bezl-i mâl eder. Andan bu câmi‘i ol kenz-i genc-âverden binâ ederken pâdişâh fevt olup Merdân fiâh'ı müstakil pâdişâh ederler.

Ammâ bir şîrîn ve musanna‘ ve müzeyyen câmi‘-i fevkânîdir. Altmış mermer sütûn üzre münakkaş tavandır. Bir vâsi‘ haremi vardır.

Ve iki yan kapusu ve bir kıble kapusu ve üç tabaka bir minâresi vardır. Ve minberi münakkaş haşebdendir, ammâ gâyet musanna‘dır. Ve mihrâbı sadefkârîdir.

Ve zî-kıymet âvîzeler ile müzeyyendir. Ve pirinç fânûslarında biner aded kanâdîller ile çerâgân olur fânûslar vardır. Bunda olan ibrîşim hâlîçeler gayrı câmi‘lerde yokdur. Zîrâ bu câmi‘in cemâ‘ati cümle Ervâm kavmi olduğundan câmi‘i huddâmları pâk

döşerler. Ve huddâmları çokdur, evkâfı kavîdir. Ve Sitti Nefîse kurbunda,

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Hayrü'l-Üm

Yedi pâdişâhın vâlidesi olduğundan Hayrü'l-Üm derler. Câmi‘-i atîkdir, lâkin cemâ‘ati azdır. Ammâ bu câmi‘de kâr-ı kadîm san‘atlar var kim diller ile ta‘bîr ve kalemler ile tahrîr olunmaz. Minâresi fenâ bulmuş, evkâfı berbâd olmuş. Ve buna karîb,

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Abdülazîz

Âl-i Abbâsiyândandır. Bir küçük câmi‘dir. On iki mermer sütûn üzre ibret-nümâ tavandır. [P 194a] Mihrâbı sâdedir. Ve minberi haşeb-i münakkaşdır.

Ve gâyet musanna‘ minâre-i mevzûnu vardır. Sitti Nefîse hazretleri bu câmi‘in mihrâbı önünde medfûn olmağile Sitti Nefîse câmi‘i derler. Evsâfın mahallinde [Y 100b] tahrîr ederiz. Ve aşağı şehirde Kavukcular içinde,

Evsâf-ı Peykhâne câmi‘i

Tahtânîdir, ammâ gâyet cemâ‘at-i kesîreye mâlikdir. Ve Vezneciler içinde,

Evsâf-ı Isâmeddîn câmi‘i

Gâyet küçük câmi‘dir. Ve Rıdvân Beğ sarâyı önünde yol aşırı,

Evsâf-ı Mahmûd Beğ câmi‘i

Haffâflar başındadır. Haremsiz bir küçük câmi‘dir, ammâ gâyet pâk u musanna‘ câmi‘dir. Ve mihrâbı hurde taş ile münakkaş bir tarz-ı âhar mihrâbdır. İki cânibinde kol kalınlığı seng-i yerekânî [Q 196a] sütûnlar var kim gûyâ kehrübâdır. Sarılığa mübtelâ olan kimesneler üç cum‘a ertesi müdâvemet edüp bu sütûnları diliyle yalasa bi-emrillâh yerekân marazından halâs olur. Bu câmi‘in bir hoş musanna‘ minâresi vardır. Ve yine bu sûkda sarrâchâne içinde,

Evsâf-ı câmi‘-i Cânım Pehlivân

Fevkânîdir, altı kademe taş nerdübân ile urûc olunur. Gâyet şîrîn câmi‘dir. Cümle minârelerden müsellem üç tabaka bir minâre-i mevzûnu var kim ibret-nümâdır. Ve buna karîb,

Evsâf-ı câmi‘-i (---) (---)

Bu dahi fevkânîdir. Ve cemâ‘at-i kesîre ile mâl-â-mâldir. Bir minâre-i serâmedi var, üç tabaka minâre-i mevzûndur. Ve Çadırcılarbaşı'nda,

Evsâf-ı câmi‘-i Cânbekiyye

Kapusu yanlarında âye[t]:

[1] †‚«‰E«†—»E«†«‰‰A†AA†«” ‚«AE«†

âyetinden sonra,

Sene isneyn ve semânemi’e [802]

tahrîr olunmuşdur. Ve tarafeynden beşer kademe ner-dübân ile çıkılır câmi‘dir. Fevkânîdir, lâkin küçük câmi‘-i rûşendir. Ve sûk-ı Salîbe kurbunda,

Evsâf-ı câmi‘-i Emîr Elmâs Hâcib-i Sultânî

Bir küçük câmi‘-i tahtânîdir, ammâ gâyet pâkdir ve ruhâniyyet vardır. Ve dâ’imâ cemâ‘ati eksik değildir. Zekâtı verilmiş mâli ile binâ olunmuşdur. Anıniçün içinde hâl sahibi kimesneler sâkindir. Ve bir âdem müte’ellim olsa anda bir vakit ibâdet etse tâze cân bulup dilşâd olur.

Ve yigirmi sekiz amûd-ı mücellâ üzre müzehheb halkârî tavandır.

Ve hareminde bir nâbıka dırahtı vardır, ceviz kadar meyve hâsıl olur.

Ve çâr nahîf mermer sütûncuklar üzre kireç sıvalı bir küçük kubbeciği altında Hanefî muslukları vardır.

Ve mihrâbı tarz-ı kadîmdir ve minberi beyâz mermerdendir. Kapusu üzre târîh:

Emera bi-inşâi hâze'l-mekâni'l-mübârek el-fakîr Emîr Elmâs Hâcib fî şuhûr sene seb‘ ve ışrîn ve seb‘imi’e [727] ve kemâluhu sene selâsîn min hicre-ti'n-nebeviyyeti'l-Muhammediyye.

tahrîr olunmuşdur.

Bir minâreli câmi‘dir ve minâresi bâbâyâne bir musanna‘ makâm-ı bângdir. Andan Salîbe çârşûsunda karşu karşuya,

Evsâf-ı câmi‘-i fieyhûniyye

Ve Sultân Hasan vezîri Ekrâdü'l-asl olduğundan gâyet şecî‘ olup Ömer-sîret idi ve ism-i [Y 101a] şerîfi dahi Ömer idi.

Ve âsâr-ı binâları birbirine müşâbih iki imâretdir, ammâ tarîk-ı âmmın sol cânibindeki bir âlî câmi‘-i rûşendir. İkisi de yedişer ayak fevkânîdir. Tûlen ve arzan yüz altmışar ayakdır.

Ve cümle kırk beş beyâz mermer sütûnlar üzre münakkaş tavandır. Ve bir kapusu var. Ve haremi serâpâ ruhâm döşelidir. Ve evkâfı kavî olmağile bu câmi‘in huddâmları çokdur ve gâyet pâk dutarlar, gûyâ dürr-i beyzdir.

Bir musanna‘ ağaç minberi vardır. Ve mihrâbı elvân hurde taşlar ile müzeyyen bir mihrâbdır.

Ve mihrâbın sol tarafında dîvârda bir levha-i azîm üzre bir üstâd-ı kâmil kemâlin göstermeğiyçün bir

---

[1] *Kur’ân,* Fussilet, 30; "Rabbimiz Allah't›r, deyip sonra do€ru olanlar›n üzerine melekler iner: "Korkmay›n üzülmeyin .... derler."

Ka‘be-i şerîf resm etmişdir kim gûyâ *tâbaka'n-na‘lu bi'n-na‘l* Mekke-i mükerremedir.

Ve karşusundaki imâret Tekye-i fieyhûniyye hemân bunun tıbkıdır, ammâ tekye-i Kâdirî'dir, tekyeler evsâfında tahrîr olunur.

Ve bu fieyhûniyye'den yukaru Rûmeli meydânına giderken sağ tarafda,

Evsâf-ı câmi‘-i Muhammedî

Bir fevkânî küçük câmi‘dir. Ve bir müntehâ kad serâmed minâresi vardır. Ammâ içine girüp ibâdet etmedim. Andan,

Evsâf-ı câmi‘-i Altıparmak Efendi

Altı kademe taş nerdübân ile urûc olunur bir câmi‘-i zîbâdır. Vâ‘ızı ve nâsıhı ve cümle cemâ‘ati Ervâm kavmidir. Bir kapusu var. Amûdlar üzre sâde münakkaş tavandır. Ammâ haremi yokdur, fevkânî olmağile altı altı aded dükkânlardır. Ve bir alçak minâresi vardır. *Siğer-i Nebî* sâhibi Altıparmak Efendi mihrâbının önünde medfûndur. Ve bu câmi‘in mukâbelesinde sehel aşağı,

Evsâf-ı câmi‘-i Merzübâniyye

Beş kademe nerdübân ile urûc olunur bir dilküşâ câmi‘-i şîrîndir. Cümle yigirmi amûd-ı ra‘nâ üzre halkârî tavandır. Mihrâbı ve minberi gâyet musanna‘dır. Ve hareminde bir azîm nahl-i hûrmâsı vardır.

Evsâf-ı câmi‘-i Dâvûdiyye

Süleymân Hân vüzerâlarındandır. Tavâşî Süleymân Paşa'dan sonra vâlî-i Mısır olup bu câmi‘i binâ etdi. Ammâ hakkâ ki şân-ı vüzerâyı icrâ edüp bir câmi‘ inşâ etmiş kim vüzerâ câmi‘lerinde nazîri yokdur. Üç taraf kapusundan yigirmişer kademe taş nerdübân ile urûc olunur bir câmi‘-i âlîdir.

Cümle altmış amûd-ı musanna‘ üzre inşâ olmuşdur. Mihrâb tarafı ve hareminin etrâfı cümle altmış aded kârgîr müdevver kubbelerdir. Ve cümle beyâz kireç ile mestûrdur. Her kubbe üzre mermerden hurde alemleri vardır. Ve haremi bir vâsi‘ mermer-i hâm döşeli haremdir.

Ve mihrâbı ve minberi ve bir tabaka minâresi cümle Rûm tarzıdır. Ve fevkânî hareminden gayrı tahtânî bir vâsi‘ haremi vardır. Câmi‘ bu haremin tâ vasatına vâki‘ olmuş beden beden bir küçük kal‘a-misâl bir câmi‘-i pür-me’âldir. Bir yere ittisâli yokdur. **[Y 101b]** Ve cemâ‘ati gâyet çokdur. Andan,

Evsâf-ı câmi‘-i İskender Paşa

Dukagin Mehemmed Paşa'dan sonra vâlî-i Mısır olmuşdur. Bu dahi Süleymân Hân vüzerâsındandır. Ammâ hakkâ ki yerinde bî-bedel bir rûşenâ güzel rûşen câmi‘dir kim İslâmbol'da gûyâ Rüstem Paşa gibi cemâ‘ati leylen ve nehâren dâ’imdir.

Ve fevkânî bir câmi‘dir. Bir kapusundan sekiz kademe bir kapusundan on beş kademe nerdübân ile çıkılır, câmi‘-i münevverdir. İçinde sekiz aded sütûnu var. Revzenleri şâhrâha nâzırdır. Mihrâb u minberi sâde güzelidir. Ammâ haremi yokdur, teng mahalle vâki‘ olmuşdur. Gerü tarafından halîc-i Mısır cereyân eder.

Ve minâresi Rûm minâresi gibi bir tabaka şeşhâne minâre-i zîbâdır.

Evsâf-ı câmi‘-i Mencik el-Yûsufî

Sultân Hasan vüzerâlarındandır kim fiâm-ı şerîfde Gök Meydân'daki Mencik köşkü bunundur. Bu câmi‘ Nizâmiyye câmi‘inin altında bir alçak kaya üzre bir minâreli câmi‘-i atîkdir.

Evsâf-ı câmi‘-i fieyh Nizâmî-i Isfahânî

Bâbü'l-vezîr hâricinde başka bir püşte üzre cihân-nümâ bir câmi‘-i rûşen-binâdır. Cümle şehr-i Mısır pâymâl nümâyân pür-kemâldir. İçinde sütûnları yok bir latîf münakkaş tavanlı ve üç tabaka bir mevzûn minâre-i âlîsi var.

{Ve bu câmi‘i fieyh Nizâmî-i Isfahânî hazretleri Sultân Mehemmed ibn Sultân Kalâvan es-Sâlihî hilâfetinde helâl mâlile binâ etdi, sene *selâse ve selâsîn ve seb‘imi’e [733]* târîhinde itmâm buldu.

Ve fieyh Nizâmî-i Isfahânî hazretleri bu câmi‘ içinde medfûndur, *kuddise sırruhu'l-azîz.*}

Ammâ bu câmi‘ tarîk-ı Halvetîde bir tekye-i âlîdir, tekyeler mâbeyninde evsâfı tahrîr olunur. Ve Azebler kapusundan içeri,

Evsâf-ı câmi‘-i Azebler

Bir küçük câmi‘dir, ammâ Azebler âsitânesinin önünde olmağile cemâ‘ati çokdur, lâkin haremi yokdur. Ve İbrâhîm Kethudâ Rûm tarzı bir minâre-i mevzûn etdi kim ta‘bîr olunmaz. Ve bu câmi‘den yukaru yine kal‘a dîvârı üzre bir atfe içre,

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Mü’eyyed

Mâ-tekaddem Bâb-ı Vezîr bu câmi‘ dibinde imiş, hâlâ mesdûddur, yeri zâhirdir. Fevkânî bir câmi‘-i âlîdir. Bâb-ı Vezîr tarîkı üzre olan kal‘a dîvârı üzre pençereleri vardır. İçinde sütûnları yok bir küçük câmi‘dir ve haremi dahi yokdur. Müfîd [ü] **[Q 196b]** muhtasar bir minâresi vardır. **[P 194b]** Ve yukaru iç kal‘ada,

Evsâf-ı câmi‘-i Süleymân Paşa

Süleymân Hân Paşa vüzerâlarından Tavâşî Beyâz Süleymân Paşa derler. İki kerre Mısır'a vezîr olup iki yüz pâre gemi ile Süveys'den Hindistân'a varup şehr-i bender-i Dîv'i ve şehr-i bender-i Surat'ı ve yedi pâre şehri feth edüp cümle Portakal Frenglerin dendân-ı tîğden geçirüp bu kal‘aları Hind pâdişâhına hibe edüp bu kadar mâl-ı ganâyim ile Yemen'i dahi feth edüp Özdemir Beğ'i Habeş'e serdâr **[Y 102a]** edüp Habeş'i feth edüp gazâ mâlıyla bu câmi‘i binâ etdi kim iç kal‘anın cân-ı derûnudur. Aslâ ahşâbâtdan bir şey yokdur, cümle kârgîr-binâdır.

Ve câmi‘i yekpâre müdevver bir kubbe-i nîlgûn-dur. İçinde aslâ amûd sütûn yokdur. Câmi‘in der-i dîvârı serâpâ ruhâm-ı gûnâ-gûn tahta mermerler kaplıdır.

Ve mihrâb gâyet musanna‘ hurde taşlar ile inşâ olunmuşdur. Ve mihrâbın iki tarafında âdem kaddi altun yaldızlı şem‘dânlara ikişer âdem kaddi şem‘-i aseller her şeb çerâğân olur. Mısır'da bir câmi‘e mahsûs değildir. Ve minberi mermerden musanna‘ şîrîn kârlı minberdir.

Ve câmi‘ içre niçe bin maslûb âvîzeler vardır. Ve mihrâb önünde kırk kıt‘a Kelâm-ı İzzetler var kim her biri birer genc-âverdir. Ve hâlîçeleri diller ile ta‘bîr olunmaz.

Câmi‘in iki yan kapusu ve bir kıble kapusu var. Tûlen ve arzan yüz yigirmişer ayak küçük câmi‘dir, ammâ dürr-i yetîmdir. Taşra haremi dahi tûlen ve arzan yüzer kâmil ayakdır.

Yan soffaları üzre cümle on sütûn-ı mermer üzre cümle hurde müdevver kubbeciklerdir. Büyük kubbe ve hurde kubbeler cümle lacüverdî kâşî ile mestûrdur. Ve mihrâb kapusu eyle musanna‘dır kim gûyâ sihr-i i‘câz sihr-i mübîndir.

Ve bu harem soffalarının dîvârları birer âdem kaddi dâ’iren-mâdâr tahta mermerler ve gûnâ-gûn sommâkîler kaplıdır. Ve bu mermerler üzre Kûfî hat ile üstâd-ı mermerbür zemîn ü zamân bir Âyetü'l-kürsî tahrîr etmiş kim bir hatt-ı Kûfî'ye müşâbeheti yokdur. Seyyâhân-ı erbâb-ı ma‘rifet gelüp temâşâ ederler.

Ve harem serâpâ beyâz mermer-i hâm döşeli ve eyle pâk mücellâdır kim âdemin reng-i rûyları nümâyân olur.

Bu haremin üç kapusu vardır, iki yan kapu, biri kıble kapusudur. Sahâbe-i kirâmdan fieyh Sârî haz-retleri anda bir kubbe-i âlî içinde medfûndur. Ol Sâriye'dir kim Hazret[-i Ömer] hilâfetinde bu Sârî hazretlerin Acem diyârında Nihâvend şehrine serdâr edüp anlar Acem'de cengde iken Medîne-i münev-verede Hazret-i Ömer cum‘a günü hutbe okurken kalb gözüyle görürler kim Acem'de Sârî hazretleri bozuluyor. Hazret-i Ömer hemân hutbe’i okurken;

"*Yâ Sâriye, ile'l-cebel ile'l-cebel*" deyü na‘ra eder. Cümle cemâ‘at âlem-i hayretde kalup Nihâvend cengindeki anı eli asker-i İslâm içinde niçe âdem ve Sârî hazretleri Hazret-i Ömer'in na‘rasın istimâ‘ edüp tağa arka verüp bi-emrillâh Acemi münhezim edüp mansûr [u] muzaffer Medîne'ye geldiklerinde cum‘a gün Hazret-i Ömer'in "*Yâ Sâriye, ile'l-cebel*" na‘rasın istimâ‘ edenler ve Medîne'de istimâ‘ edüp târîh koyanlar Hazret-i Ömer'e cân [u] gönülden bende olup ziyâde mahabbet ederler.

İşte **[Y 102b]** bu câmi‘ içinde medfûn olan Sahâbe-i kirâmdan fieyh Sârî hazretleridir. Kendüler bir gârda medfûndur. Üzerinde kubbe ve tekyesi ve türbedârı ve hücresi vardır. Ve câmi‘in kıble kapusu üzre tahrîr olunan târîhleridir:

Kad benâ ammere's-sultân, el-cenâbü'l-âlî mem-lûkü's-sultân, Süleymân Hân ibn Selîm Hân min âl-i Osmân, edâmallâhu devletehu ilâ yevmi'd-dîn, ve hüve emîrü'l-ümerâi'l-Mısrı'l-Kâhire Süleymân Paşa ce‘alallâhümme mine'l-fâizîn, mesciden li-vechillâhi'l-meliki'l-mu‘în, ve taleben rızâya Rabbi'l-âlemîn, li-na‘büde fîhi ibâdullâhi's-sâlihîn. Ve kâne târîhuhu:

Fe'rke‘û'llâha ma‘a'r-râki‘în

Sene 935

tahrîr olunmuşdur.

Ve bu kıble kapusunun murakka‘ ve mukarnaz kapusunun sağ kanadı üzre bir kitâbe içinde müzeh-heb celî hat ile:

[1] †Ë”Í,†«‰–ÍÊ†« ,Ë«†—†††»”A†«‰%

ve sol kanadında:

[2] ††Õ È†≈–«†Ã«¡ËÁ«

sadakallâhu'l-azîm âyetleri tahrîr olunmuş bir bâb-ı mu‘allâdır.

Ve bu câmi‘in bir haremi dahi kıblenin şarkın-dadır. Anda bir havz u şâzrevân revân olup havuzun musluklarından cemâ‘at-i kesîre tecdîd-i vuzû’ ederler.

Ve bu câmi‘ Mısır'ın gayrı câmi‘leri gibi üstleri kireç sıvalı değildir. Serâpâ laciverdî kâşî-i Çîn ile örtülüdür. Ba‘îdden gören kurşum zann eder.

Ve iki tabaka bir minâresi vardır. Mısır'da cemî‘i minârelerden âlîdir ve aslında zemîni dahi âlîdir. Ol ecilden Mısır'da bundan âlî minâre yokdur. Ve İslâmbol tarzı binâ olunmuşdur.

Ve bu câmi‘in mihrâbı bir nîm kubbe içre vâki‘ olmuşdur. Mihrâbın pençerelerinden taşra bir gül [ü] gülistân bâğçesi var kim câmi‘de ibâdet eden cemâ‘atin demâğları şükûfe-i gûnâ-gûn râyihasından mu‘attar olur.

Bu câmi‘-i rûşen-âbâdın nâzırı Mısır yeniçeri ağaları olduğundan metîn evkâfı vardır. Ve evkât-ı

---

1 *Kur’ân,* Zümer, 73; "Rablerine karfl› gelmekten sak›nanlar, bölük bölük cennete götürülürler..."

2 *Kur’ân,* Zümer, 73; " ... oraya var›p da kap›lar› aç›ld›€›nda ...."

hamseyi yeniçeri ağası bunda edâ etdüğinden gâyet pâk ve ma‘mûrdur. *Hafızakellâhu ta‘âlâ*.

Ve Bâb-ı Lûk'dan içeri,

Evsâf-ı câmi‘-i Bermeşi

Bir ma‘mûr u müzeyyen câmi‘dir ve cemâ‘ati gâyet çokdur. Ve minâre-i mevzûnu üç tabaka serâmed minâre-i musanna‘dır. Ve Derbü'l-Ahmer'de iki yol başında,

Evsâf-ı câmi‘ü'l-Kaşmas ya‘nî câmi‘-i Kaçmaziyye

Fevkânîdir, altında serâpâ dükkânlar sekiz kademe taş nerdübân ile urûc olunur bir küçük câmi‘dir. Ammâ gâyet latîf ü rûşen ve musanna‘ cemâ‘at-i kesîreye mâlik câmi‘dir. Ammâ haremi yokdur, cânib-i erba‘asından yol geçer, bir teng yerde vâki‘ olmuşdur. Ve bu câmi‘den yukaru Habeşli Mehemmed Kethudâ vekâlesi dibinde,

Evsâf-ı mescid-i Mihmândâriyye

Beş kademe nerdübân ile urûc olunur kâr-ı kadîm câmi‘ gibi mesciddir, ammâ ol kadar müzeyyen değildir. [Y 103a] Ammâ sûk-ı sultânî içre olduğundan cemâ‘ati çokdur. Revzenleri tarîk-ı âmma nâzırdır. Bir minâre-i bâlâsı iki tabakadır. Ve yine Derbü'l-Ahmer'de,

Evsâf-ı câmi‘-i İbrâhîm Ağa

Mısır yeniçeri ağalarından karîbü'l-ahd olmağile henüz üstâd elinden çıkmış bir câmi‘-i mahbûb u müzeyyen cedîd ü ra‘nâ ve fevkânîdir. Mihrâb u minberin ta‘rîf etsek diller ile ta‘bîr ü tavsîfi mümkin değildir. Ve minâre-i zîbâsı kezâlik üç tabaka serfirâz minâre-i âlîdir. Ve ana karîb,

Evsâf-ı câmi‘-i Hayre Bay el-Muhammedî Paşa

Sultân Gavrî vezîrlerinden idi. Gavrî'den rûgerdân olup Sultân Selîm'e tâbi‘ olup bunun re’y [ü] tedbîriyle Selîm Hân Mısır'ı feth edüp sene 923 922 ibtidâ Mısır vezâretin bu Hayre Beğ'e ihsân edüp beş buçuk sene Mısır vâlîsi oldukda bu câmi‘[i] inşâ etmişdir. Hayre Bay'dan sonra Mısır vezîri Lala Mustafâ Paşa olup bir yıldan sonra der-i devletde vezîr-i a‘zam olup yerine Kâsım Paşa andan Hâyin Ahmed Paşa'yı kul salb etdiler.

Ammâ nûr-ı mahzdır, cümle der-i dîvârı yeşim harkânî ve sommâkî ve mermer-i ebrîler ile kaplıdır. Mihrâbı ve minberi sihr-i mübîndir. Lâkin kârgîr tolozbinâ değildir, cümle tavandır. Ve hareminde Hanefî lüleleri ve birkaç nahl-i hûrması vardır. Ve kendüleri tarîk-ı âm üzre bir kubbe-i âlîde âsûdedirler. Ve bir minâre-i şîrînkârî ile münakkaşdır. Cemî‘i minârelerden birer şemme ma‘rifet bu minârede mevcûd üç tabaka bir serâmed minâre-i ra‘nâdır.

Ammâ Mısır'ın Çerâkese kavmi bu câmi‘ önünden ubûr etdiklerinde câmi‘ine ve türbe-i pür-envârına nazar etmeyüp ubûr ederler. Zîrâ Mısırlı bu Hayra Beğ'e hâtırmânde olmuşlardır kim niçün âl-i Osmân'a vesîle olup Mısır'a getirüp Çerâkese elinden bu devleti aldırdı, deyü câmi‘ine bakmayup ubûr ederler. Ammâ câmi‘in huddâmları ve evkâflarının metâneti ve pâk ü pâkîzeliği Mısır câmi‘lerinin birinde yokdur. [Q 197a] [P 195a] Andan Bâb-ı Nâsır yolunda,

Evsâf-ı câmi‘-i Merzûk-ı Kifâfî

Fevkânîdir, çâr sütûn üzre münakkaş tavanlı bir küçük câmi‘dir. Ve fieyh Merzûk-ı Kifâfî hazretlerinin tekyesidir kim tarîk-ı Bedevîdir. Bir musanna‘ minâresi var. Andan yine Bâb-ı Nâsır tarîk-ı âmmı üzre bu câmi‘e karîb,

Evsâf-ı câmi‘-i Cemâleddîn

Fevkânî bir minâreli küçük câmi‘dir, lâkin haremi yokdur. Andan yine buna karîb Zülfikâr Kethudâ hânı kurbunda yol aşırı,

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Sunkur

Fevkânî bir kâr-ı kadîm câmi‘-i rûşendir. Anın bir minâresi şekl-i murabba‘ binâ olunup biri biri içinde maksûre-misâl minâre-i gayr-ı mükerrerdir. Hareminin ferşi azîm mermerlerdir. Ve gâyet mücellâ ve musaykal harem-i zîbâdır. Ve bu câmi‘in yol aşırı mukâbelesinde,

Evsâf-ı câmi‘-i Hânkâh

Tahtânîdir ve otuz [Y 103b] dörd amelî sütûn üzre serâpâ münakkaş tavanlı bir câmi‘-i atîkdir. Mihrâbı ve minberi tarz-ı kadîmdir. Ve bir vâsi‘ haremi ve bir tabaka sâde minâresi var. Hayli vâsi‘ câmi‘dir. Ve Bâb-ı Lûk'dan taşra,

Evsâf-ı câmi‘-i Veled İbâde

Halîc kenârında tahtânî bir câmi‘dir. Hareminde bir azîm nâbıka dırahtı var. Ve ana karîb,

Evsâf-ı câmi‘-i (---)

Tahtânîdir. Yigirmi sütûn-ı mermer üzre hayli vâsi‘ câmi‘dir. Ve bir alçacık bir tabaka minâresi var. Ve hareminde bir köhne nâbıka ağacı var, lâkin gâyet meyvedârdır. Ve buna karîb,

Evsâf-ı câmi‘-i Isma‘î

Tahtânîdir ve gâyet musanna‘ câmi‘-i atîkdir. Hareminde azîm cümmeyz ağaçları vardır. Lâkin bu

câmi‘in cemâ‘ati azdır. Kapusu dâ’imâ mesdûd durur. Ve buna karîb,

Evsâf-ı câmi‘-i Emîrâhûr

Fevkânîdir, altında dükkânları vardır. Bir rûşen-âbâd câmi‘dir, lâkin haremi yokdur. Ve Kantaratü'l-Bekrî'den içeri,

Evsâf-ı câmi‘ü'l-Ebyaz

Fevkânîdir. Halîc kenârına vâki‘ olmuş yigirmi beyâz mermer sütûn üzre münakkaş tavanlı ve haremli ve bir minâreli câmi‘dir. Cânib-i erba‘asında bâğ-ı İrem-misâl bâğçelerdir. Halîc kenârında olmağile teferrücgâh câmi‘dir. Andan,

Evsâf-ı câmi‘-i Hân Bay

Mahbûb câmi‘-i rûşendir. Andan bir küçük minâresi vardır. Ammâ cemâ‘ati çokdur, cümle cemâ‘ati Hazarîdir. Ve bu câmi‘de kûşe-nişîn birkaç hâl sâhibi kimesneler vardır. Andan,

Evsâf-ı câmi‘-i Abdülkâdir Taştûşî

Ortası küşâde bir câmi‘dir, haremi yokdur. Ve üç tabaka bir minâresi vardır. Ve mezâhib-i erba‘a içün dörd mihrâbı vardır. Ve minberi haşebdendir. Andan Bâb-ı Hadîd'in iç yüzünde,

Evsâf-ı câmi‘ü'l-Meğârib

Yigirmi altı amelî sütûn üzre ortası açık bir câmi‘dir. Tûlen ve arzan ellişer ayakdır. Ve Bâb-ı fia‘rî'den içeri sûk-ı sultânî içre,

Evsâf-ı câmi‘ü'l-Amrî

Otuz bir sütûn üzre münakkaş tavanlı haremsiz ve bir minâresi üç tabakalı câmi‘dir. Andan,

Evsâf-ı câmi‘-i Âbidîn Beğ

Fevkânî yigirmi kademe nerdübân ile urûc olunur. Altı serâpâ dükkânlardır. Ve câmi‘ içi cümle 24 aded beyâz mermer amûdlar üzre tavandır kim Mânî ve Hassân ve Bihzâd kalemin çekmede âcizdir.

Ve bir İslâmbol tarz bir tabaka bir serâmed minâresi var kim Mısır'da değil rûy-ı arzda cemî‘i İslâm diyârında böyle bir minâre-i sihr-i nakş-ı bûkalemûn minâre-i mevzûn yokdur. On altı köşe tarh olunmuşdur. Her köşesi mabeyninde esâsından şerîfesine varınca üçer pay ta‘bîr ederler bir gûne zıhdır, her tarhında anı çeküp icrâ etmişdir. Müzehheb Hıtâyî kâğız üzre cedvâl(i) ile çekmede âcizdir. Ve her köşesinde ibtidâdan intihâya dek gûnâ-gûn islimîler ve bağlamalar ve girihler ve rûmîler **[Y 104a]** icrâ eylemişdir kim gûyâ bu minâre sûr-ı hümâyûnda bir nakıl-i sultânîye benzer. Ve tabakasında eyle mukarnaz ve medîne ve gilviler etmişdir kim gûyâ bir kadeh-i çarh-ı felekdir. Ve ol kadar rakîk binâ olunmuşdur, İslâmbol'da Unkapanı kapusu hâricinde Azîz Efendi minâresinden nahîf ve mevzûndur, *eyyedehullâh*. Ve Yenikapu dibinde,

Evsâf-ı câmi‘-i Merde Beğ İnalî

Fevkânî halîc kenârında şeş sütûn-ı âlî üzre sâfî münakkaş tavandır. Ammâ haremi yokdur, pençereleri şâhrâha ve halîce nâzırdır. Câmi‘ içinde mahkeme vardır. Ve bir gireh gireh füruşka füruşka binâ olunmuş üç tabaka bir minâre-i cihân-nümâdır. Hattâ fieyh Alî fiümürlisî dâmâdı Kadı Mansûr Efendi bu câmi‘in nâzırı iken ta‘mîr ü termîm edüp bu câmi‘i nûr-ı mahz eyledi. Hakkâ ki şîrîn câmi‘dir.

Ve bu câmi‘in iki kapusu var. Sol tarafındaki kapuda halîc üzre bir haşeb cisir vardır. Ve bu câmi‘in halîc karşusunda mahalle-i Sûku'l-Dellâliyye içinde,

Evsâf-ı câmi‘ü'l-Cündî

Alçak minâreli bir küçük câmi‘dir. Ve yine bu çârşû içre,

Evsâf-ı câmi‘-i Dâvûdiyye-i kebîr

Fevkânîdir, tokuz kademe taş nerdübân ile urûc olunur bir câmi‘-i müzeyyendir. Ve üç tabaka bir minâre-i mevzûnu var. Mihrâbı hurde sadefkârîdir. Mermer minberi kapusu üzre,

[1] «Ê†«‰‰ÒÁ†ËÂ‰«

âyeti tahrîr olunmuşdur. Ve câmi‘ kapusu üzre celî hat ile bu ebyât târîhdir:

Benâhu alâ'smi Dâvûde Sıddîkin
Ve fî sebîlillâhi kad cedde seyren

Hamdü senâhu fe-verrahnâ binâhu
Havâ(?) hamden cezallâhu hayren.

Sene 954.

Ve Bâb-ı Fütûh'dan taşra,

Evsâf-ı câmi‘-i Mutahhar

Cemâ‘at-i kesîreye mâlik bir kâr-ı kadîm ve binâ-yı azîm bir minâreli câmi‘dir, ammâ dâhil olmak müyesser olmadı. Fevkânî bir câmi‘dir. Andan,

Evsâf-ı câmi‘-i Bundukanî

Bir zîbâ fevkânî câmi‘dir. İçeri girmek müyesser olmadı, ammâ bir musanna‘ kapusu ve bir münakkaş üç tabaka minâresi var. Ve ana karîb yine Bundukanî râhı içre,

---

1 *Kur’ân,* Ahzâb, 56; "Allah ve melekleri peygamberine salât etmedeler"

Evsâf-ı câmi‘-i
Habeşli Mehemmed Kethudâ

Beş kademe nerdübân ile urûc olunur bir câmi‘-i cedîddir. İçinde 4 kırk 4 amûd üzre münakkaş tavandır. Kıbleye nâzır bir kapusu ve bir Rûm tarzı minâresi var. Andan,

{Ve Dâvûdiyye-i kebîr kurbunda Yeniçeri efendisi merhûm Mustafâ Efendi hânesi önünde,

Câmi‘-i eş-fieyh Kerîmeddîn ed-Debbûşerî
ve, Câmi‘ü'l-Hindî

Bâbü'l-Hark yolu üzre halîc kenârında sehel fevkânî küçük câmi‘dir. Tarîk-ı âm üzre kapusuna sekiz kademe nerdübân ile çıkılır fevkânî câmi‘-i sagîrdir. Altında üç aded dükkânı ve bir minâre-i musanna‘ı var. Pençereleri birke üzre nâzır münakkaş tavanlı çârşû içre cemâ‘at-ı kesîreli ma‘bedgâhdır.}

Evsâf-ı câmi‘-i Hakîm Kaysûnî

Fîl Bürkesi'ne karîb tahtânî bir câmi‘-i azîmdir. Haremiyle câmi‘ içi tûlen ve arzan yüz altmış adımdır. **[Y 104b]** Ve enderûn [u] bîrûnunda ve mahfil altında on aded beyâz mermer sütûnlar ile cümle yüz aded amûd-ı müntehâlar üzre cümle münakkaş tavandır.

Mihrâbı hurde taş ile ruhâmdır. Ve minberi gerçi haşebdir, ammâ gâyet musanna‘dır.

Ve üç kapusu vardır. Atebe-i süflîlerinde seng-i zenbûrî taşlarda gûnâ-gûn tasvîrler vardır.

Ve bu câmi‘in sahrâ-misâl hareminin ortasında çâr-gûşe alçak dîvâr içre bir bâğçesi var kim şükûfe râyihasından âdemin demâğı mu‘attar olur. Ve azîm nahl-i hûrmâları var.

Ve kıble kapusu cenbinde bir zümürrüd-vâr yeşil kâşî ile mebnî üç tabaka minâresi var, gâyet âlîdir.

Ve kıble kapusunun sağ tarafında:

[1]«ÊÒÂ«†ÍŸÚÂ»”A†«‰‰A†

âyeti ve sol tarafında,

Emera bi-inşâi hâze'l-çâmi‘i'l-mübâreketi el-abdü'l-fakîr ilâllâhi ta‘âlâ Kavsûn al-bâkî Abdü'l-bâkî fehve'l-bâkî.

tahrîr olunmuşdur.

Ve bu câmi‘in cânib-i erba‘asında cemâ‘ati cümle a‘yân [u] eşrâf-ı Rûm olmağile câmi‘i huddâmları **[P 195b]** gâyet tâhir dutarlar. **[Q 197b]**

Ve bir mahdûm-ı mükerrem hatîbi var kim Kur’ân-ı azîmi ve Furkân-ı mecîdi tilâvet etdikde istimâ‘ eden tâze cân bulur. Sulehâ-yı ümmetden çelebi âdemdir. Üstâdımız fieyh Alî Sümürlisî hazretlerinin telâmîzlerinden olmağile bu hakîrin şerîkidir. Mısır hâkinde böyle halîm selîm ve sûzinâk muhrik savt-ı hazînli sebükrûh çelebi yokdur. Yevm-i cum‘ada hutbesin istimâ‘ etmeğe ol kadar cemâ‘at-i kesîre gelür kim câmi‘de bir sâ‘at mukaddem bir yer bulunmak ihtimâli yokdur.

Andan yine Fîl Bürkesi kenârında ve Kantaratü's-Sunkur kurbunda halîc kenârında,

Câmi‘-i Kâtibü's-sır eş-fieyh İbrâhîm

Tarîk-ı âm üzre ancak bir kapusunun tarafeyninden altışar kademe nerdübân ile urûc olunup mezkûr kapunun yemîn [ü] yesârında mermer üzre celî hat ile:

[2]«ÊÒÂ«†ÍŸÚÂ»”A†«‰‰A†

âyeti tahrîr olunmuş, ammâ târîhi yokdur. Ancak üç tabaka minâreli bir şîrîn küçük câmi‘dir. Kıble pençereleri şâhrâha ve şimâl pençereleri halîce nâzır bir tuhfe-binâ câmi‘-i ra‘nâdır.

Evsâf-ı câmi‘-i Habbâniyye

Yigirmi sütûn üzre bir câmi‘-i rûşendir. Altı kademe nerdübân ile urûc olunur bir küçük câmi‘dir, ammâ gâyet metîn binâdır. Ve kapusu üzre üç tabaka bir minâresi var. Selîm Çavuş bu câmi‘e nâzır olup dürr-i beyz-âsâ bir câmi‘ etdi. Andan Bâb-ı fia‘riyye'de,

Evsâf-ı câmi‘-i fieyh fia‘râvî

On bir kademe nerdübân ile urûc olunur fevkânî câmi‘dir, altı cümle dükkânlardır. Ol kadar vâsi‘ câmi‘ değildir ve haremi yokdur, zîrâ bir tarafı şehir içinden cereyân eden halîcdir. On iki amûd üzre tavandır. Ve mihrâbı ve minberi müfîd [ü] muhtasardır. Ve bir musanna‘ üç tabaka minâresi var. fieyh fia‘râvî hazretleri bu câmi‘de medfûndur. **[Y 105a]** Üç yüz mücelled kitâb te’lîfâtları vardır. Andan halîcin karşu tarafında hemân kenârında,

Evsâf-ı câmi‘-i fieyh Halvetî

Tahtânî bir câmi‘dir. Yigirmi amûd üzre münakkaş tavandır, kâ[r]gîr kubbe değildir. Mihrâb [u] minberi sâdedir. Pençereleri halîce nâzırdır. Hareminde bir küçük bâğçesi içinde bir azîm nâbıka dırahtı vardır, gâyet lezîz nâbıkası olur. Ve şeyhin köşesinde hemân meydânda yekpâre yeşil sommâkîden bir mihrâb var. Mısır içinde misli yokdur, ammâ Kudüs-i şerîfde vardır. Ve üç tabaka bir müntehâ minâre-i mevzûnu var.

Bu âsitâne-i Halvetî'nin cânib-i erba‘asında yetmiş seksen aded fukarâ hücreleri vardır, mahallinde tahrîr olunur. Andan Derb-i Cemâmîz kurbunda,

---

1 *Kur’ân,* Tevbe, 18; "Allah’›n mescitlerini ...."

2 *Kur’ân,* Tevbe, 18; "Allah’›n mescitlerini ...."

Evsâf-ı câmi‘-i Beşek Beşbek Beştek

Çerâkizedendir. Sene 813'de fiâm'da Timurleng'e firâr etdi. Tarîk-ı âm üzre tahtânî bir latîf ü şîrîn ü müzeyyen câmi‘-i kadîmdir. Cümle enderûn [u] bîrûnunda on altı sütûn üzre tavandır. Hareminde nahl-i hûrmâları var. Gâyet musanna‘ câmi‘dir. Ve bir minâre-i mevzûnu üç tabakadır. Andan,

Câmi‘-i Nakîbü'l-ceyş

Kara Koca câmi‘ine karîbdir, ammâ gâyet musanna‘ câmi‘-i kadîmdir. Andan Kantaratü'l-Cemâmîz'de,

Evsâf-ı câmi‘-i Kara Koca

Küçük câmi‘dir, ammâ cemâ‘ati çokdur. Andan yine Derb-i Cemâmîz'de Kantaratü'l-Ömer mukâbelesinde,

Evsâf-ı câmi‘-i Ketküt

Tarîk-ı âm üzre bir küçük câmi‘dir, ammâ bir ibret-nümâ minâresi vardır ve gâyet musanna‘ u müzeyyen câmi‘lerin biri dahi budur. Andan Bâbü'l-cedîd yolunda Kal‘atü'l-Kepş dibinde,

Evsâf-ı câmi‘-i Emîr Lâçin

Beş kademe nerdübân ile çık›l›r bir şîrîn câmi‘-i rûşendir. Minâresi gâyet nahîf ve serâmed ve müzeyyen minâredir. Revzenleri tarîk-i âmma nâzir bir câmi‘dir. On dörd mermer sütûn üzre ibret-nümâ münakkaş tavanl› câmi‘dir. Sultân Melikü't-Tâhir'in vezîridir. Ve Kal‘atü'l-Kepş'de kal‘a dîvâr› üzre,

Ziyâret-i evsâf-› câmi‘ü's-Sultân el-Cavlî

Hakîr girmek müyesser oldu. Câmi‘ gibi bir zâviye-i âlîdir. Ve üç tabaka çâr-gûşe bir minâresi var. Andan câmi‘-i Taylûn'dan aşağ› mahalle içinde,

Evsâf-› câmi‘-i Emîr Yûsuf Özbek

Bir köşe baş›nda fevkânî bir şîrîn ü latîf binâ-y› zîbâ câmi‘dir. Çâr kemer üzre münakkaş tavanl› ve murassa‘ mihrâbl› ve mukarnaz haşeb minberli ve bir ibret-nümâ mü’ezzin mahfilli cânib-i erba‘a dîvâr› elvân hacerler ile kapl› üç tabaka minâreli bir câmi‘-i dilküşâd›r, ammâ haremi yokdur.

Eğer bu M›s›r içre olan (---) bin cevâmi‘lerin cümlesin kemâ-hüve hakkuhu tahrîr eylesek bir mücelled kitâb olur. Ammâ,

Gayr› cevâmi‘lerin esmâlar›n beyân

İmâm Hüseyn câmi‘i.
Ve İmâm fiâfi‘î yolunda Mesîh Paşa câmi‘i.
Ve ana karîb Kaysûnî câmi‘i.
Ve cenbinde Sultân Hasan Vâlidesi câmi‘i.

Kabr-i Tavîl kurbunda câmi‘-i Seyyid **[Y 105b]** Bedreddînü'l-Venâ‘î.

Ve ana karîb câmi‘-i Hâtûniyye.

Ve ana muttas›l câmi‘-i Eşrefiyye.

Ve buna karîb Sirkeciler mahallesi içinde câmi‘-i fiecerüddür, Ka‘be-i şerîfi siyâh harîr ile örten fiecerüddür Melike Hâtûn'un câmi‘-i kadîmidir.

Ve Kantaratü'l-Mûsikî önünde câmi‘-i Zeyniyye, bir minâreli bir küçük câmi‘dir.

Ve Bâbü'l-Vezîr dibinde tarîk-› âm üzre Aytmuş câmi‘i, Tâhir Baybars vezîrinindir, ammâ bir minâreli ve kubbeli metîn câmi‘dir.

Ve câmi‘ü'ş-fieyh fiemseddîn Hanefî. Ma‘mûr bir câmi‘ ve hânkâh ibâdetgâh-› kadîmdir, cemâ‘at-i kesîresi vard›r. Ve hareminde bir şecere-i kebîr-i meyvedâr nâb›kas› ve bir minâresi var.

Bu câmi‘lerden mâ‘adâ mahrûse-i M›s›r içre ne kadar bin vakfullâh var ise kad›asker efendinin der-defterindedir. Zîrâ ibtidâ M›s›r'a dâhil oldukda ekalli her vak›fdan birer altun ve beşer ve onar ve elli ve yüzer altun alduğ› evkâf-› azîmler vard›r kim kad›-asker efendi cümleye nâz›r-› nuzzâr ve teftîşlerine me’mûr. Cümle evkâf anlar›n der-defterinde mastûrdur kim (---) (---) evkâfd›r.

el-Faslu's-sâdis ve'l-›şrîn
Mahrûse-i M›s›r'da olan meşhûr mesâcid-i kebîrleri beyân eder

Kim hakk›nda âyet-i şerîf vârid:

[1]Ł«Ł†«‰A”«Aœ†«‰‰

Ve secdegâh-› müslimîn amâr eden mü’minîn hakk›nda Cenâb-› Kibriyâ Kur’ân-› Azîm'inde ve Furkân-› Mecîd'inde sûre-i Tevbe'de (---) buyurur:

[2]«ÊÒÂ«†ÍŸÚÂÔ—Ô†Â”«ÃœÓ

ilâ-âhirih.

İhvân-› zevi'l-fühûma ma‘lûm ola kim diyâr-› M›s›r'›n zamân-› kadîmde kavmi ol kadar mağrûr u mudemmağ ve sâhib-i unf imişler kim bir âdem on âdeme mâlik olsa gayr› âdemin câmi‘ine varup ibâdet etmeğe tenezzül etmeyüp elbette hânesinin bir köşesinde bir zâviye veyâhûd bir gayr› yerde câmi‘ ve mesâcid yapup cümle tevâbi‘iyle anda ibâdet edermiş. Ol ecilden M›s›r içinde âl-i Eyyûbiyânda ve âl-i Türkmânîde M›s›r içre yüz yetmiş yedi bin mihrâb var imiş. Hâlâ Kay›tbay ve garâfelerde dîvâr dîvâra minâre minâreye muttas›l niçe bin mesâcid ve câmi‘-i mu‘attal olduğu zâhir ü bâhirdir. Ammâ hâlâ evkâf› dâ’im ve cemâ‘ati kâyim k›rk alt› bin mihrâb mesâcid

---

1 *Kur’ân,* Cin 18; "Mescidler, Allâh'a mahsustur. Allâh ile beraber bir baflkas›na dua etmeyin."

2 *Kur’ân,* Tevbe, 18; "Allah’›n mescitlerini ancak Allah’a ve ahiret gününe iman eden, ... kimseler imar eder."

ma‘mûr [u] âbâdând›r. Ba‘z›s›n›n minâresi var, ba‘z›s›n›n yokdur.

Ma‘lûmumuz olduğu mertebe mesâcidleri beyân eder

Evvelâ iç kal‘ada Aşç›baş› mescidi, Kalavân mescidi ve Çârşû mescidi. İç kat kal‘ada Çavuş Ağa mescidi, Kapu mescidi, Nârin Kulle mescidi ve Azebler odalar› mescidi ve Sarrâchâne mescidi ve Kara Meydân mescidi ve Kavvâflar mescidi ve Gülşenî mescidi ve Harrâtîn mescidi ve Sâdât mescidi ve Megâribe mescidi ve fieyh Bekrî mescidi ve Derbü'l-Ahmer mescidi ve İbrâhîm Ağa mescidi ve Kantaratü'l-Leymûn mescidi ve Hasan fiâzilî mescidi ve Bâb-› Hark mescidi ve Cemâmîz mescidi [Y 106a] ve Tabbâgîn mescidi ve fieyh Ken‘ân mescidi ve fiücâ‘uddîn mescidi [Q 198a] ve Resûl Efendi mescidi ve Zülfikâr Kethudâ mescidi ve Reyhân Ağa mescidi ve Seyyid Alî mescidi ve fieyh Abbârî mescidi {ve Kaçmaziyye câmi‘i kurbunda Mihmândâr mescidi}. Ve'l-hâs›l Gazâlî tahrîrât›na nazar edüp cemî‘i mesâcidleri tahrîr eylesek makdûr-› beşer değildir, bir mücelled kitâb olur.

el-Faslu's-sâbi‘ ve'l-›şrîn fiehr-i M›s›r içre olan medreseleri beyân eder

Evvelâ Hazret-i Ömer fethinden sonra âl-i Osmâna gelince M›s›r'a mutasarr›f olanlardan Emeviyyûn ve âl-i Abbâsiyân ve Eyyûbiyân ve İhşidiyyûn ve Fât›miyyûn ve Ekrâd ve Türkmâniyân ve [P 196a] Çerâkese ve âl-i Osmâna gelince M›s›r'a on yedi devlet-i selâtînde üç yüz k›rk nefer pâdişâh M›s›r'a mutasarr›f olup her biri birer medrese binâ etmişlerdir. Ve anlar›n niçe yüz vüzerâ ve vükelâlar› ve a‘yân-› kibârlar› M›s›r'› amâr edüp üç bin alt› yüz medrese-i âbâdân var idi. Ammâ mürûr-› eyyâm ile evkâflar› harâb olup medârisleri dahi harâb olmuşdur.

Lâkin hâlâ amârlardan Sultân Hasan ve Sultân Kalavân ve Sultân Sâlih ve Sultân Berkûk ve Sultân Ferec ve Sultân Kay›tbay ve Sultân Çakmak ve Sultân İnal ve Sultân Eşref ve Sultân Seyfeddîn ve Sultân Aybeğ et-Türkmânî ve'l-hâs›l M›s›r içinde yüz elli alt› selâtîn ve ibnü's-sultân câmi‘leri vard›r, cümlesinin birer medresesi hâlâ ma‘mûrdur ve başka minâreleri var, anlar› gören câmi‘ zan eder, ammâ değildir, cümle medresedir.

Ve Bâb-› Hark kurbunda İskender Paşa medresesi, Rûm tarz› hücreleri ve hareminde havz u şâzrevân› revân olmada, ders-i âm› ve talebeleri mevcûddur.

Ve medrese-i Dâvûdiyye.

Ve Salîbe'den aşağ› medrese-i Sultân Sarg›tm›ş, câmi‘ gibi üç tabaka minâresi var. Mevleviyyet pâyesi ile ders-i âm› var. Nâz›r› ve müte‘addid hücreleri ve hareminde havz-› azîmi ve mihrâb› vard›r.

Ve fieyh Merzûk-› Kifâfî kurbunda medrese-i Karâfiyye, fevkânî bir medrese-i kadîmdir.

Ve medrese-i Süleymân Paşa, Sarrâchâne içinde Rûm tarz› cümle hücreleri kârgîr kubbedir. Hareminde âbdesthâne ile ma‘mûr [u] müzeyyen medresedir. İç kal‘ada fieyh Sârî'de câmi‘i olan Tavâşî Süleymân Paşa'n›nd›r. Yeniçeri ağalar› nâz›r›d›r.

Ve medrese-i Bâs›t›yye, üç aded şâhâne medârislerdir.

Ve Ömer ibnü'l-Fâr›z'a giderken medrese-i Kaysûniyye, tahtânî azîm-binâ medresedir. Ve üç tabaka bir minâresi var, an› gören bir câmi‘-i azîm san›r. Kapusunun iki cânibinde,

[1]«ÊÒÂ«†ÍŸÚÂÔ—Ô†Â”«ÃœÓ

âyeti tahîr olunmuşdur. Dahi alt›nda (târîh):

Sene erba‘în ve seb‘imi’e [740] mine'l-hicreti- [Y 106b]*-n-nebeviyye.*

Ve medrese-i Hisâbiyye, ma‘mûr medresedir. Ve medrese-i el-Melikü'l-Kâmil, M›s›r içindedir. İbtidâ M›s›r içre dârü'l-hadîs bu medrese binâ olunmuşdur.

Ve İmâm fiâfi‘î'de medrese-i el-Melikü'l-Kâmil, ve yine İmâm fiâfi‘î türbesi kapusu önünde bir fiâfi‘î havuzu ve bir azîm sebîlhâne suyun karye-i Besâtîn kurbunda Birketü'l-Habeş'den su kemerleri ile Nîl suyun getirüp hayrât-› azîm eden bu el-Melikü'l-Kâmil'dir. Ve şehr-i Dimyât'da dahi bî-nihâye hayrâtlar› vard›r. Âhir-i kâr Kâmil'in devleti kâmil olup sene 635'de oğlu el-Melikü'l-Âdil Ebûbekir halîfe oldu.

Ve medrese-i Sultân Salâhaddîn, sene 575'de İmâm fiâfi‘î kurbundadir ve sene 572'de M›s›r'›n iç kal‘as›n binâ eden Yûsuf Salâhaddîn'dir.

el-Faslu's-sâmin ve'l-›şrîn M›s›r içinde selâtîn-i selefin binâ etdüği dârü'l-hadîsleri beyân eder

fiehr-i M›s›r içre cümle sekiz yüz altm›ş mahsûs dârü'l-hadîs vard›r. İlm-i hadîsden gayr› bir fünûn görülmez. Hemân câmi‘-i Ezher etrâf›nda k›rk dârü'l-hadîs vard›r. Cami‘-i Mü’eyyed'de Müslim [ve] Buhârî tilâvet olunur. Dârü'l-hadîs-i Echerî'de dahi Buhârî görülür.

Hâs›l-› kelâm cümle dârü'l-hadîsleri bir bir takrîr [ü] tahrîr eylesek bir müdevven olur. Hemân hulâsa-i kelâm şehr-i M›s›r ilm-i hadîs kân›d›r. Elli binden mütecâviz muhaddis kimesneler vard›r. Her birinin derûnunda râvîsiyle yigirmişer otuzar bin hadîs-i şerîf vard›r. Ve Kur’ân-› Azîm huffâz› gibi meşhûr hâf›z-›

---

[1] *Kur’ân,* Tevbe, 18; "Allah’›n mescitlerini ancak Allah’a ve ahiret gününe iman eden, ... kimseler imar eder."

hadîs a‘mâlar vard›r kim k›rk elli bin hadîs cem‘ eyleyüp Müslim [ü] Buhârî tilâvet ederler. Ve mevzû‘ ve gayr-› mevzû‘ hadîsleri eyle zabt etmişlerdir kim gayr› ulemâ yanlar›nda bir hadîs okunmağa kâdir olamazlar. Ve M›s›r'da ulemâ-y› muhaddisîn sâyir ulemâdan mu‘teberdir kim i‘zâz [u] ikrâm ederler. Ammâ ne hikmetdir, her kim ilm-i hadîse mâlikdir, yüzünden nûr tamar.

Ve bu cümle dârü'l-hadîslerde dahi birer mihrâb ve fukarâlar› ve hücreleri ve ders-i âmlar› vard›r. Haftada üç kerre azîm cem‘iyyet olup muhaddisîn gürûh gürûh derse giderler.

el-Faslu't-tâsi‘ ve'l-›şrîn
M›s›r-› Kâhire içre dârü'l-kurrâlar› beyân eder

Evvelâ M›s›r içinde üç yüz yetmiş dârü'l-kurrâ vard›r. Ekseriyyâ câmi‘lerde selef pâdişâhlar› e’imme ve hutabâs› ve mü’ezzinân [u] eczâhân› içün her bir câmi‘de birer şeyh-i kurrâ ta‘yîn etdiklerinden mâ‘adâ a‘yân-› kibâr dahi gayr› yerlerde mahsûs kubbeler ile dâr-› kurrâlar inşâ etmişler. Cümle meşâyih-i kurrâlar talebelerine vas›yyet edüp Kitâb-› Cezerî'den bu ebyât› okurlar, beyit:

Ve'l-ahzü bi't-tecvîdi hatmün lâz›mu,
Men lem yücevvidi'l-Kur’âna âsimü.

diyüp tamâm ilm-i tecvîd üzre mahâric-i hurûfu kemâ hüve hakkuhu icrâ etdikden sonra, beyt: [Y 107a]

İz vâcibün aleyhim muhattemü,
Kable'ş-şurû‘› evvelen en ya‘lemü.

kavli tamâm olup h›fz› tekmîlden sonra İbn Kesîr'i tekmîl edüp Cezerî'ye ve fiâtibî'ye de tahrîr olduğu üzre cemî‘i me’hazlar› zabt edüp k›râ’at-› İbn Kesîre ve k›râ’at-› Seb‘a'ya andan k›râ’at-› Aşere'ye andan k›râ’at-› Takrîb'i tekmîl-i fünûn ederler. Ammâ M›s›r'da ba‘z› imâmlar on yedi kavil üzre mihrâbda muktedâ-y› nâs olup imâmet ederler. Ammâ cümleden M›s›r'da kavl-i Kâlûn ve kavl-i Ebû Amr kavli üzre okumak makbûldür, ammâ Rûm'da Hafz k›râ’at› makbûldür. Bu k›râ’atlar Hazret-i Ömer hilâfetinde men‘ olup kendülerinden sonra kerîmeleri Hafza Hazret-i Osmân ile câmi‘u'l-Kur’ân olup Hafza k›zdan ahz olunduğ›yçün k›râ’at-› Hafz derler.

Ammâ Rûm'da asr›m›zda Hafz k›râ’at›ndan gayr› İbn Kesîr ve Seb‘a k›râ’atlar› iştihâr bulmam›ş idi. Ammâ üstâd›m›z Evliyâ Efendi M›s›r'dan üstâdlar› fieyh Ahmed hazretleriyle İslâmbol'a gelüp cümle ulemâ-y› Rûm ilm-i h›fza mukayyed olup ilm-i k›râ’at dahi şâyi‘ olup fieyh Ahmed merhûm olup üstâd›m›z Evliyâ Efendi şeyhü'l-kurrâ olup k›râ’at-› İbn Kesîr ve Seb‘a ve Aşere ve Takrîb k›râ’atlar› iştihâr bulup, ammâ sâ’ir diyârda Rûm kadar icrâ-y› hurûf edemezler. Rûm halk› necîb ü reşîd mukalliddirler. [P 196b] Beyt:

Vehve eyzan hilyetü't-tilâveti
Ve ziynetü'l-edâi ve'l-k›râeti

Vehve i‘tâu'l-hurûfi hakkahâ,
Min s›fat›n lehâ ve müstah›kk›hâ.

kavli üzre mahâric-i hurûfa ri‘âyet Rûm'a mahsûsdur.

Ammâ M›s›r'da çok lahn-› celî ve lahn-› hafî ederler, ekseriyyâ hurûflar› teshîl ve terkîk-i imâle ile icrâ ederler. Ammâ serî‘ hâf›zlar› çokdur. Husûsan M›s›r'daki asr›m›zda fieyh Selâme ve fieyh Abdülhak ve fieyh Muhammed-i Gamzâvî ve fieyh Hamdullâh-› İsyûtî, bunlar fasîhü'l-lisân ve bedî‘ü'l-beyân [Q 198b] Aşere ve Takrîb sâhibleri ve bunlar›n emsâli yedi yüz şeyh-i kurrâ var idi. Hakîr tilâvet etdükde yemîn ederlerdi kim,

"Siz fiâmî'den tilâvet-i Kur’ân etmişsiz" derlerdi. Ve M›s›r'›n cümle hamele-i Kur’ân ulemâs› gâyet mu‘teberdir.

el-Faslu's-selâsin
M›s›r-› Ümmü Dünyâ içre cümle mekteb-i s›byân-› ebcedhân› beyân eder

Evvelâ şehr-i M›s›r içre cümle iki bin on beş evkâf› dâ’im mekteb-i s›byân t›flân püserân-› ebcedhân vard›r. Ve iki bin dahi evkâf-› mu‘attal mekteb-i hasbî vard›r. Ve yüz elli alt› selâtîn câmi‘lerinin sebîlleri üstünde elbette birer mekteb mukarrerdir. Ve sâir vüzerâ ve vükelâ ve ağniyâ sâhib-i hayrâtlar›n sebîlleri cümle dörd bin aded sebîldir, elbette her sebîl-i âlî üzre münakkaş mukarnaz ve revzenli kasr-› Yûsuf-misâl mektebler mukarrerdir. A‘yân-› M›s›r'›n de’bleri böyledir kim cümle mektebler [Y 107b] sebîller üzre mebnîdir. Ve etrâf›nda gûnâ-gûn perde-i zenbûrîleri ile setr edüp içinde cemî‘i s›byân tilâvet-i Kur’ân ederler. Bu hisâb üzre M›s›r içre cümle 6176 aded mekteb olur. Ammâ cümleden selâtîn câmi‘lerinin mektebleri mükellefdir. Evvelâ Sultân Gavrî mektebi ve Sultân Hasan mektebi ve Sultân Kalavân mektebi ve Sultân Eşref mektebi ve Sultân Mü’eyyed mektebi.

Ve'l-hâs›l cemî‘i selâtîn mektebleri ve vüzerâ ve a‘yân mekteblerinin hocalar› n›sf-› Ramazân'da cümle fakîr fukarâ ve yetîm-i bî-nevâlar›n, körpe kuzular›n hocalar baş›na cem‘ eyleyüp boğazlar›nda kitâb-› Kelâm-› İzzetleri ile alay alay el ele verüp halîfeleri vesîle olup cümle s›byân›n n›sf› "Allâhümme yâ Hannân" der, n›sf› "Allâhümme yâ Mennân" deyü savt-› a‘lâ ile çârşû-y› bâzâr içre ubûr edüp mu‘allimleri akîblerince mekteb nâz›r› hânesine varup cümle s›byân vakfullâhdan birer kat M›s›r alacas› ve harîr hil‘atlar ve harîr arak›yyeler başdan ayağa geyinüp k›rkar ellişer M›s›r paras› müretteblerin alup yine azm-i râh edüp sürûr [u] şâdumân ile "Yâ Hannân" ve "Yâ Mennân" diyerek ubûr ederler.

Bu hâl üzre şehr-i M›s›r'da n›sf-› Ramazân'dan yevm-i Arefeye gelince mekteb-i s›byân gûyâ tuğyân edüp gürûh gürûh nâz›rlar›na gelüp gitmededirler. Hakkâ ki azîm evkâflard›r.

Vakt-i zuhr ve vakt-i asr oldukda cümle selâtîn câmi‘lerinin minârelerinden Bilâlîler edâ-y› ezân-› Muhammedîye âgâze etdiklerinde azametullâh M›s›r'›n her köşe baş›nda vâki‘ olmuş sebîller üzre her mektebde k›rkar ellişer tîz bülend-âvâzl› püserân ma‘sûmlar cümle bir âhengde bâng-i Muhammedî'ye rehâ buldurduklar›nda kâmil bir sâ‘at-i nücûmî M›s›r içinde makâm-› hicâz ve segâh ve hüseynî ezân fas›llar› olur. Böyle mekteblerde ezân vermek bir diyâra mahsûs değildir.

Ve ba‘de's-salât cümle s›byân bir yere cem‘ olup ale'l-umûm sûre-i Mülk'ü tilâvet edüp andan salavât-› tavîleye müdâvemet edüp sâhibü'l-hayrâta savâb›n hibe edüp hay›r du‘â ederler. Bu âyîn dahi bir diyâra mahsûs değildir. Ammâ ekseriyyâ mekteblerde mücellâ tîz nefesli s›byânlar birbirlerine hasmâne müselsel ezânlar tilâvet etdiklerinde istimâ‘ edenler hayât-› cân bulur.

Ba‘z› âyân-› devlet ve ba‘z› vüzerâlar alay ile ubûr edüp sebîllerinden âb-› sâfî nûş etseler yukaru mektebden cümle s›byân, âye[t]:

[1] E”,IAA†—»AA†

deyü feryâd ederler.

Ba‘z› ehl-i kerem anlara kerem ederler. İşte M›s›r'›n cemî‘i mektebleri bu üslûb u tertîb üzeredir, ma‘lûm-› izzet ola, *ve's-selâm*.

Ammâ mekteb-i Ervâm yetmiş yerdedir. Eyle sebîller üzre kasr-› âlî-misâl mükellef mektebler değildir. Mahalle içlerinde ekseriyyâ Gülşenî hazretleri tekyesi kurbunda üstâd-› kâmil hattâtlar hocalar **[Y 108a]** dükkânlarda yetmişer seksener Rûm halk› pîçesi tufeylleri vard›r. İlm-i hisâb ve ilm-i kitâb ve ilm-i k›râ’at okurlar. Bunlarda fellâhîn ve Hazarî s›byânlar› yokdur. Rûm hocalar› bu mahallerde sâkinlerdir.

el-Faslu'l-hâdî ve selâsîn
M›s›r-› Kâhire-i Mu‘izziyye içre olan
tekyegâh âsitâne-i dervîşân beyân eder

Evvelâ şehr-i M›s›r içre üç yüz altm›ş tarîk meşâyihleri kim vard›r, cümle tarîklerin ser-tâc› tarîk-› ulemâ ve sulehâ-y› ehl-i şerî‘at ve ehl-i tarîkat ve ehl-i ma‘rifet ve ehl-i hakîkat Muhammedîdir. Andan tarîk-› sânî Hazret-i Ebâbekrü's-S›ddîk ve ol gâru'r-refîkdir kim ibtidâ Hazret-i Risâlet'den cihâz-› fakr› kabûl edüp Hazret'den bî‘at edüp tarîk-› Nakşibendiyye olmuşdur kim anlara tarîk-› Hâcegân derler. Velveleleri Belh [u] Buhârâ ve Horâsân'a ve Rûm'a ve Kürdistân'a düşmüşdür. Bu tarîkden on iki tarîk müteferrik olmuşlard›r, cümlesi Nakşibend'e müntehîdir.

Andan tarîk-i (sânî) Hazret-i İmâm Alî'dir kim Hazret'den cihâz-› fakr› kabûl edüp Halvetî tarîk› olmuşdur. Ve tarîk-› Celvetî gibi üç yüz tarîk bu Alî'nin Halvetî tarîk›ndan müteferrik olup cümlesi tarîk-› Halvetî'ye müntehîdir.

Andan tarîk-› İmâm-› A‘zamî, cümle tarîklere sirâc olmuşdur. Andan tarîk-› fiâfi‘î, andan tarîk-› Mâlikî, andan tarîk-› Hanbelî ve Kâdirî ve Sa‘dî ve Bedevî ve Rufâ‘î ve Râ‘î ve Dessûkî ve Burhânî ve Vâhidî ve Yesevî ve Kümeylî ve Abbâsî ve Edhemî ve Bekrî ve Sâdâtî ve Veysî ve Alevî ve Haydarî ve fiemsî ve Mevlevî ve Veledî ve Uşşâkî ve Fenâyî ve Yemenî ve Bektaşî ve Kalenderî ve Samûdî ve Bayramî ve Hamzavî ve İdrîsî ve Ömer Rûşenî ve İbrâhîm-i Gülşenî ve Sinânî ve Zeyniyye ve Ni‘metullâhî ve Nûrbahşî ve Mutâvi‘î ve fienâvî fiennâyî fienâyî ve Su‘ûdî ve Leysî ve Fâr›zî ve Hâmûşî ve'l-hâs›l cümle üç yüz altm›ş tarîkden mâ‘adâ niçe bin tarîk meşâyihleri vard›r kim ser-tâc-› Resûlü's-Sakaleyn hadîs-i şerîfinde buyururlar kim, hadîs:

[2] «‰◊—,†«‰E†«‰9

mazmûnu üzre niçe bin tarîk vard›r. Ammâ dîdedûz-› sahâyif-i âsâr-› iber olan erbâb-› basara hafî değildir kim silsile-i aliyye meşâyih-i kirâm bi-hasbi'l-meşârib birkaç şu‘beye münşa‘ib olup her biri birer diyâra şâha-i sâyedâr berg [ü] bârl› kol salm›şlard›r. Ammâ üçer binden mütecâviz tarîk-› fukarâ M›s›r'da mevcûd olup âyîn-i Muhammedî ederler. Cümle ehl-i M›s›r ehl-i tevhîddir. Hâlâ bu tarîkler içün,

fiehr-i M›s›r'da bin altm›ş tekye vard›r,
ammâ ma‘mûr [u] âbâdân olanlar› beyân
eder

Evvelâ cümleden evvel iki yüz âsitâne-i Seyyid Ahmed el-Bedevî vard›r. Ve eyâlet-i M›s›r'da halîfelerin defteri mûcebince iki bin altm›ş tekye-i Bedevî'dir. Her sene halîfeleri mevlûd-› kebîreye gelüp tecdîd-i bî‘at ederler. Zîrâ M›s›r halk› cümle Seyyid **[Q 199a]** **[Y 108b]** Ahmed el-Bedevî'ye mu‘tekidlerdir.

Hattâ bir işe muztarib olsalar "*Yâ Allâh yâ Seyyid Ahmed el-Bedevî*" derler.

Ve mahkemede yemîn îcâb etse "*Bi-s›rr› Bedevî ve bi-s›rr› Ebü'l-yetâmîn*" **[P 197a]** deyü yemîn ederler.

M›s›r içre azîm âsitâneleri ve metîn evkâflar› ve üç kerre yüz bin boğaz› k›rm›z› ridâl› ve gözleri sürmeli fukarâlar› vard›r. Baş âsitâneleri M›s›r'dan iki menzil şimâl cânibinde hâk-i Garbiyye'de kasaba-i Tanta'n›n vasat›nda bir azîm âsitânedir. İnşâallâh ma-

---

[1] *Kur’ân,* ‹nsan 21; "Rableri onlara tertemiz içecekler içirir."

[2] Hadis: "Allah'a giden yollar, mahlukat›n nefesleri adedincedir."

hallinde tahrîr olunur, *kuddise s›rruh*. Ammâ M›s›r içindeki ulu âsitânesi Kad›asker sarây› kurbunda tarîk-› âm üzre,

Tekye-i fieyh Merzûk-› Kifâfî

Halîfe-i Bedevî'dir. Selîm Hân-› Evvel'de hayâtda olup Ebussu'ûd-› Cârihî ile "*Yâ Selîm ta'al, iclis el-M›s›r*" diyen şeyhin biri dahi bunlard›r. Tekyesi câmi'i içindedir. K›rk elli hücre fukarâs› var, ni'metleri mebzûldür. fieyhleri Ahmed Halîfe'dir. Ve,

Tekye-i fieyh Rufâ'î

Sultân Hasan câmi'i dibinde bir ulu âsitânedir, Tarîk-› Burhânî'dir. Yüz bin fukarâs› vard›r. M›s›r içinde bu tarîk halk› dahi çokdur. Mahmel-i şerîf alay› günleri beş yüz aded beyâz alemlerle yollar› tezyîn ederler. Ser-çeşmelerinde İbrâhîm-i Dessûkî, Burhânî'dendir. Seyyid Ahmed el-Bedevî ile mu'âs›r olup Bedevî'nin İbrâhîm-i Dessûkî kar›ndaş› oğludur. Buna dahi M›s›r halk› gâyet mu'tekidlerdir. Hattâ birbirleri mâbeyninde yemîn etseler "*Bi-s›rr› müvelli'n-nühâs*" derler. Ya'nî "Bak›r alemini dönderici İbrâhîm-i Dessûkî" derler.

Hakîkat bir ulu alâmet zâhir olacak olsa İbrâhîm-i Dessûkî'nin kabr-i şerîfi üzre olan bak›r alem birkaç gün evvel dönüp hareket etmeğe başlarlar, andan ma'lûmlar› olur kim bir alâmet zâhir olur. Bu İbrâhîm-i Dessûkî'nin dahi iki kerre yüz bin Burhânî fukarâs› vard›r. Âsitânesi Reşîd'e karîb Nîl kenâr›ndad›r. Mahallinde tahrîr olunur. Ve yine M›s›r içinde,

Tekye-i İmâm fiâfi'î

Gâyet ulu âsitânedir. Her sebt gecesi beş alt› bin fukarâ ve zu'afâ cem' olup sabâha dak ihyâ edüp iki yüz üç yüz hatm-i şerîf tilâvet olunur. Başka bir mahalledir. Cümle fukarâ-y› fiâfi'îlerdir. Vakfullâh›ndan fukarâlar›na ni'metleri mebzûldür. Ve mevlûd-› fiâfi'îde on bin âdem me'kûlât [u] meşrûbâtlar› ile varup ihyâ ederler kim ol gece ervâh-› Resûl-i Ekrem anda hâz›rd›r, derler. Ve ana karîb,

Tekye-i İmâm Ebü'l-Leys

Bu dahi bir ulu âsitânedir. Başka bir mahalledir. Cümle fukarâs› anda sâkinlerdir kim anlara Leysîler derler. Evkâflar›ndan ni'metleri mebzûldür. Andan,

Tekye-i Ebussu'ûd-› Cârihî

Başka bir mahalledir. M›s›r'›n cenûbî cânibinde şehir hâricinde bir ulu nazargâhd›r. Bunlar dahi Selîm Hân **[Y 109a]** asr›nda hayâtda olup "*Yâ Selîm ta'al ile'l-M›s›r*" diyen bunlard›r. Niçe bin keşf [ü] kerâmâtlar› zâhir ü bâhirdir. Fukarâs›na Su'ûdî derler, bir halîm selîm âdemlerdir ve ulu âsitânedir. Andan,

Tekye-i Sâdât

Bunlara M›s›r'›n n›sf› vakf olunmuşdur. Bunlar Mağrib-zemîn'inden geldiklerinde üç sene M›s›r'da Nîl taşmayup kaht [u] galâ olur. Ehl-i M›s›r ricâ ederler kim Nîl-i mübârek taşa. Anlar Nîl'e emr edüp derhâl Nîl eyle cûş [u] hurûşa gelüp üç sene gelmedüği bir ânda gelir. Cümle M›s›r halk› "*Yâ Allâh, yâ sâdât*" derler. Azîm âsitânedir ve fukarâlar› çokdur. Ve cebel-i Cûşî dibinde,

Tekye-i Ömer ibnü'l-Fâr›z

Her cum'a namâz›ndan sonra beş alt› bin âdem cem' olup sûre-i Kehf'i tilâvet edüp evrâd [u] ezkârlar›ndan sonra tevhîd-i sultânî olup aşr-› şerîfler tilâvet olunmağa başlar kim cemî'i hoş-elhân hâf›z-› Kur'ân imtihânen murâd edindikleri aşr-› şerîfden tilâvet edüp câna safâ verirler. Andan cemî'i hoş-âvâz bülend savt-› hazîn ile fieyh Ömer'in Tâ'iyye kasîdesin âgâze-i hicâz uşşâk ile tilâvet etdiklerinde cümle uşşâk mest [u] medhûş bî-hûş olurlar. Zîrâ ol gün anda cümle uşşâkân [u] sâd›kân büdelâ ve ümenâ ve evtâd ve nücebâ vü nükabâ ve mecâzibûn melâmiyyûn andad›r.

Ve niçe kerre Hazret-i Risâlet'in cemâl-i bâ-kemâlin müşâhede etmiş âş›k-› serbâz mümtâz serefrâzlar vard›r. Ve her cum'a bizzât Hazret-i Resûl-i Kibriyâ hâz›rd›r deyü böyle izdihâm olur kim âdem âdemin omuzunda otursa bir âdem rencîde-hât›r olmayup cümle mahzûz olurlar, aceb hikmetdir.

Ve bu âsitânede bay u gedâ demek yokdur. Cümle bal›k gibi biri biri dizinde meks ederler. Alt› yüz mikdâr› fukarâs› vard›r. Ni'metleri ades çorbas›d›r, cümle hâz›r olan ihvâna mebzûldür. Andan yukaru,

Tekye-i fieyh fiâhîn

Hakkâ ki şâhin kayas›-misâl bir kaya üzre şehr-i M›s›r taht-› pâyda nümâyân bir âlî âsitânedir. Câmi'i ve minâresi var. Bunda dahi ba'de salâti'l-cum'a âş›kân cem' olup tevhîd [ü] tezkîr olur. İki yüz mikdâr› fukarâs› vard›r. Andan,

Tekye-i fieyh Cûşî

Cebel-i Mukattam ki M›s›r'›n iç kal'as›na havâle bir cebel-i âlî üzre bir âsitâne-i cihân-nümâd›r kim cümle M›s›r zîr-i pâda nümâyând›r ve gâyet havâdâr tekyedir. Bir câmi'i ve k›rk elli dervîşânlar› vard›r. Âb-› hayât sular› aşağ› M›s›r'dan develer ile paşa kethudâs› toldurur, an›n direğidir. Andan aşağ› Garâfede,

Tekye-i fieyh Akabe-i Âmirü'l-Cüheynî

Sahâbe-i kirâmdand›r. Sene 1063 târîhinde Hasekî Mehemmed Paşa müceddeden câmi' ile ve minâresiyle ve tekyesiyle kal'a-misâl bir âsitâne binâ

eylemişdir kim ta‘bîr olunmaz. Yetmiş seksen fukarâs› vard›r. Andan, [Y 109b]

Tekye-i Besâtîn

Nîl'e karîb bir beled içinde havz u şâzrevânl› bir bâğ-› İrem tekyedir, Nakîbü'l-eşrâf hükmündedir. Fukarâlar› şürefâlard›r. Müte‘addid maksûre ve matbahlar› vard›r. Andan,

Tekye-i Tîr-endâzân

Kademü'n-Nebî'ye muttas›l bir tekyedir. Cümle kemândârân ve tîr-endâzân anda gelüp kesb-i havâ ederler. Başka matbahlar› ve müte‘addid hâneleri ve sâk›yeleri vard›r. Ve her pehlivân›n birer nişân taşlar› vard›r. Ve buna muttas›l,

Kademü'n-Nebî

vard›r. Cümle bu hayrâtlar Defterdâr İbrâhîm Paşa'n›nd›r. İnşâallâh mesîregâhlar mahallinde tahrîr ederiz, zîrâ hayrât-› azîmdir. Andan şehir kenâr›nda,

Tekye-i Hazret-i Sitti Nefîse

Bir ulu âsitânedir. İki yüzden mütecâviz fukarâs› ve türbedâr› ve tekyenişîni ve nâz›r› vard›r. Âyende vü revendeye ni‘meti mebzûldür. Andan Kabr-i Tavîl kurbunda,

Tekye-i fieyh Nûrullâh el-Bedevî

İki yüz mikdâr› fukarâs› vard›r. Andan Gavrî kemerleri kurbunda kömlük içinde,

Tekye-i Hazret-i Zeynelâbidîn

Kal‘a-misâl beden beden bir ulu âsitânedir. İçinde k›rk elli fukarâs› vard›r, ammâ ni‘metleri yokdur. Mâ-tekaddem azîm evkâf imiş. {Ve yine M›s›r içinde Bâb-› Hartu's-Sakkâyîn kurbunda,

Tekye-i eş-fieyh (---) (---)

Bir minâreli bir kâr-› kadîm köhne câmi‘ var. Meydân›nda fukarâ-y› müsebbib g›lâl satarlar. Ve yine M›s›r içre Kantaratü's-Sunkur kurbunda halîc kenâr›nda,

Tekye-i eş-fieyh Halvetî

Ulu âsitânedir ve müte‘addid (---) fukarâ savma‘alar› var. Ve bunda yekpâre bir yeşil sommâkî mihrâb vard›r kim diller ile ta‘bîr olunmaz. Azîz Abdurrahmân Efendi hazretleri ser-i sa‘âdetine siyâh destâr-› Alî sarup niçe bin fukarâs›yla mezkûr yeşil mihrâb dibinde tevhîd [ü] tezkîr ederler.

Ve bu âsitânede cum‘a k›l›nur ve bir hoş câmi‘i var, Halvetî câmi‘i nâm›yla şöhre-i şehir olmuş bir câmi‘-i tahtânîdir. Ve haremindeki bâğçeye muttas›l bir âb-› hayât kuyusu vard›r. Ve matbah›nda şeb [ü] rûz ni‘meti fukarâya mebzûldür. Ve yine M›s›r içinde Bâbü'ş-fia‘riyye kurbunda,

Tekye-i eş-fieyh Hazret-i fia‘râvî

Hâlâ hayâtdad›r. (---) (---) fieyh ed-Dîn eş-fieyh ed-Dîn Çelebi efendi niçe yüz aded fukarâs›yla şeb [ü] rûz tevhîd-i Rabbü'l-izzet'e meşgûllerdir. Ve matbah-› it‘âm›nda şeb [ü] rûz fukarâya [P 197b] (---) (---) ni‘meti mebzûldür.} Andan şehir içinde,

Tekye-i fiemseddîn el-Hanefî

Halîce karîb ulu âsitânedir. Câmi‘i ve tekyesi ve yüz elli fukarâs› dâ’imâ tevhîd [ü] tezkîr edüp müte‘addid hücreleri vard›r. Ve âyende vü revendeye ni‘meti mebzûldür. Andan Salîbe sûkunda,

Tekye-i fieyhûniyye

{Sultân Hasan'›n vezîridir.} Bir azîm âsitâne-i fieyh Abdülkâdir el-Cîlânî tekyesidir. On alt› sütûn üzre mebnî tavan› münakkaş bir âsitânedir. Hareminin vasat›nda bir havz-› azîmi sekiz sütûn üzre bir beyâz kubbe-i âlîdir. Haremi serâpâ beyâz mermer-i [Y 110a] hâm döşelidir.

Ve bu âsitânenin sağ köşesinde bir kapudan içeri üstü mestûr bir meydând›r. Etrâf› kat-ender-kat fukarâ-y› Kâdirî hücreleridir. Ve ol meydânda [Q 199b] cümle fukarâ semâ‘, tevhîd, safâ ederler. İki yüzden mütecâviz fukarâlar› vard›r. Fakr [u] fâkada riyâzât [ve] mücâhede sâhibi kimseler vard›r kim yüzlerinden nûr tamar. Ve mecma‘-› fukarâ ve ulemâ kân› bir âsitâne-i Kâdirîdir. Ve evkâf-› gâyet kavîdir, âyende vü revendeye ni‘met-i mebzûldür. Nâz›r› M›s›r vâlîlerinin imâmlar›d›r. Senevî toksan bin para imâma hulvân› hâs›l olur.

Ve bu tekyenin şâhrâhdaki kapusu üzre üç tabaka bir minâre-i serâmedi var. Ve bu tekyeye nazîre tarîk-› âm›n karşusunda câmi‘-i fieyhûniyye var. Tekye ile câmi‘ ikisi bir tarz üzre binâ olmuşdur. Pençereleri şâhrâha nâz›rd›r.

Ve bu tekyenin şeyhi Emîr (---) (---) Çelebi'dir. Halîm selîm sâhib-i tab‘ sâdât-› kirâmdan mahdûm-› mükerrem çelebidir. Ve şehr-i M›s›r içre dörd yerde tekye-i Kâdirî vard›r, ammâ bu cümleden mükellefdir. Ve buna karîb yine Salîbe çârşûsu içre,

Tekye-i fieyh Abbâr

Hâlâ hayâtda maz›nne-i kerâme bir büyük kimesnedir. Zâviyesinde sâkindir. Hânesinden taşra aslâ ç›kmaz, münzevî ve perhîzkâr savm-› Dâvûd ile geçinir bir zât-› şerîfdir. İftârda yigirmi dirhem arpa etmeği yiyüp bir kâse süd içer, g›dâlar› oldur. Âlim ü âmil ve fâz›l ü kâmil müstecâbü'd-da‘ve bir azîz-i mü-teverri‘ ve ehl-i perhîz ve sâhib-i riyâzat kimesnedir.

{Menâk›b-› fieyh Abbârî Efendi
sellemehullâh}

Hattâ hakîr Defterdâr Ahmed Paşa nüzûlünden üç gün mukaddem fieyh Abbârî hazretlerinde idim. Esnâ-y› kelâmda "Paşa ne kârdad›r", buyurdular. Hakîr eydüp,

"Mekke ve Medîne hizmetine takayyüd edüp du‘â-i hayr›n›za meşgûldür" dedim. Hemân keşf edüp buyurdular kim,

"Acabâ üç günden sonra bizim zâviye önünden geçüp bizi su’âl eder mi ki?" buyurup bir rumûz işâret etdiler. Huzzâr-› meclis olanlar şeyhin işâretinden nakş alup,

"Paşa fukarâ muhibbi değildir", deyü ba‘z› si-hâm-› ta‘n u teşnî‘ ile paşaya zebân-d›râzl›k etdiler. Hemân şeyh,

"Lâ lâ, ne olursa min-indillâh olursuz, bed-du‘â etmen. Bi-emrillâh bu M›s›r'da ziyânkâr çekirge dur-maz, helâk olur. Ve benî âdemin de ziyânkâr› durmaz ve şeb [ü] rûz fitne [vü] fesâd eden dahi mu‘ammer olmaz" deyü işâret-âmîz kelimâtlar buyurdular.

Hikmet-i Hudâ üçüncü gün Rûmeli meydân›nda cümle asker pür-silâh olup bir gulû-y› âm oldu kim âdem deryâ gibi temevvüc edüp Azebler kapusu önünde Abdülfettâh nâm anbâr-› Yûsuf kâtibin at›ndan y›kup pâre **[Y 110b]** pâre etdiler ve paşan›n aşağ› enmesin taleb etdiler. Bilâhire paşay› bilâ-sebeb azl edüp aşağ› endirdiler. Paşa tevâbi‘i levâh›k› ile Salîbe çârşûsu içinden ubûr edüp fieyh Abbârî'nin huddâmlar› paşaya selâma durup paşa şeyhin hâl hât›r›n su’âl edüp alay ile Hac› Paşa sarây›nda meks edüp anda mihmân oldu.

Hâs›l-› merâm şeyhin üç gün mukaddem "Paşa buradan alay ile geçüp hâl hât›r›m›z su’âl eder mi?" işâreti üçüncü gün vücûd buldu. Böyle keşf [ü] kerâmet sâhibi azîz kimesnedir. Cemî‘i zamânda kendü eline ve ehl [ü] evlâd› destine harâmdan ve helâlden dirhem dinâr girmemişdir. Ammâ alâ-tarîk›'l-hedâye pirinç ve bal ve yağ ve kamh makûlesi he-dâyâlar› al›r, kisveleri yine hedâyâ boğas› hil‘atlerdir. Böyle bir azîz-i Cem-cenâb sultân-› fukarâd›r. Tekyesinde cümle fukarâs› r›zâ lokmas›yla kifâf-lan›rlar, *ve's-selâm*.

Ve Rûmeli meydân›n›n şarkî nihâyetinde,

Tekye-i Hâcegân

Bir kân-› fukarâ tekyedir. Cümle Özbekîler ve Belh [u] Buhârâ fukarâlar› anda sâkinlerdir. Evkâflar› za‘îf olmağile nezerât ile geçinürler. Hattâ Selîm Hân İslâmbol'dan azm-i M›s›r deyüp gelirken bir fukarâ-y› Nakşibendî dörd yüz vukiyye bir k›rm›z› sengîn amûd-› sommâkî pâresin ketifine urup Selîm Hân'›n nazar›nda bu taş› tâ M›s›r'a dak getirüp ba‘de'l-feth-i Selîm bu tekyeyi kendüye binâ edüp hâlâ kendüsi tekyenin cenbinde medfûndur, ol amûd pâre tekyenin kapusu üzre demir zencîrler ile maslûbdur kim âyende vü revendenin manzûrudur kim bir deve bâr› pârçe-i sommâkîdir. Hakkâ ki kerâmetdir. Ve ana karîb Sultân Mü’eyyed Hân bîmârhânesinde,

Tekye-i Özbekiyân

Bir küçük tekyedir. Evkâf› yokdur, hemân r›zâ lokmalar› ile geçinir, Özbekî ve Hindî ve Belhî ve Bengâlî ve Selîmânî ve Moğol u Boğolî bir alay fuka-râlard›r. Bir zâviyeleri var ve şeyhleri maz›nne-i kerâme bir kimesne olduğundan cümle fukarâ şem‘ine pervâne olup cem‘ olurlar. Andan,

Tekye-i Nizâmiyye

Sene 733 târîhinde fieyh Nizâmeddîn hazretleri tarîk-› Halvetîde bir ulu sultân imiş, kendü mâllar›yla tekyegâh-› fukarâ olmagiçün Sultân Muhammed ibn Sultân Kalavân'dan me’zûn olup Bâbü'l-Vezîr hâricinde bir püşte üzre cihân-nümâ bir âsitâne bünyâd etmişdir kim M›s›r içinde nazîri yokdur. Bir câmi‘-i latîfi ve iki yüz mikdâr› fukarâ hücreleri ve müte’ehhil fukarâ hücreleri başka, mücerred başka ve bir meydân-› âlîde tevhîd olunur, beyâz mermer ile döşelidir.

Ve matbah-› âlîsinde âyende vü revendeye ni‘meti mebzûldür. Hattâ hakîr Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa efendimiz asr›nda bu hakîr bir sene nâz›r› olup **[Y 111a]** cânib-i vakf›n fâ’izinden bir M›srî kîse harc edüp câmi‘ ve tekye dürr-i beyz-âsâ oldu. Ve iki vakit ta‘âm› mebzûl oldu.

Senevî yedi kîse îrâd›, dörd kîse masrûfu vard›r. Gâyet metîn evkâfd›r. Hattâ İslâmbol'da merhûm olan M›srî Ömer Efendi k›rk sene bu Nizâmiyye tekyesinde sâkin olup fünûn-› şettâya mâlik olmuş. Bir ruhâniyyetli tekyedir. fieyh Nizâmeddîn-› Isfahânî hazretleri bu âsitânede âsûdedir. Ve Sultân Hasan câmi‘i dibinde,

Tekye-i Vâhidî

Cümle Hindîler bunda sâkinlerdir. Yaz meydân-lar› ve k›ş meydânlar› ve birkaç hücreleri vard›r. Evkâflar› yok idi, Cânpûlâdzâde'nin hazînedâr› İb-râhîm Çelebi iki cirâye ve tekye sakf›nda on dükkân akârât etdi. K›rk sene dünyâ kelâm›n› söylememiş Hindî vard›r, hemân summun bükmün olup rûz [u] şeb ibâdete meşgûldür. Ba‘z›s› üç ay ayağ üzre durur, ibâdet edüp yine kâyim olur, böyle fukarâlar vard›r. Andan,

Tekye-i İmâm Hüseyin

Sene (---) târîhinde âl-i Abbâsiyândan (---) binâs-›d›r. Bir ulu câmi‘dir. Câmi‘in içinde olan amûdlar Ka‘be-i şerîf cirminde olmak ile Ka‘be-i şerîfin siyâh

örtüsün paşa seyr etdükden sonra bu câmi‘e getirüp mezkûr direklere kuşadup her sene Ka‘be örtüsün bunda dikerler. Bu tekyenin başka fukarâlar› ve türbedârlar› vard›r ve ni‘metleri kendülere ancak kifâyet eder. Ulu âsitâne olduğundan cânib-i erba‘adan nezerât ve me’kûlât [u] meşrûbât [P 198a] çok gelir. Ve Demirkapu kurbunda,

Tekye-i Hazret-i fieyh İbrâhîm Gülşenî

Sene 940 târîhinde Süleymân Hân asr›nda kendü mâllar› ile binâ [Q 200a] etmişler. fiâhrâh-› Muhammedî üzre bir ulu âsitânesi var. Hareminin kapusundan yigirmi kademe taş nerdübân ile ç›k›l›r. Biri biri içre üç kat kapudur. Tarîk-› âma mekşûf evvelki büyük kapunun sağ taraf› çerçivesinde,

†††»”A†«‰%

[1]†ËÂÊ†√Õ”Ê†‚Ë‰«†ÂÂÊ†α

âyeti tahrîr olunmuşdur.

Ve bu kapu ile orta kapu mâbeyninde bu ebyâtlar bir levha üzre celî ta‘lîk hat ile tahrîr olunmuşdur, k›t‘a:

Dergâh-› Gülşenî kim pür-zevk pür-safâd›r
İcrâ olan hep anda âyîn-i Mustafâ'd›r
Dergâh-› Gülşenî'den dûr olma ey Gedâyî
An kim gedâs› halka hâdî-i reh-nümâd›r.

deyü terkîm olunmuşdur.

Ve bu kapudan içeri girirken sebîlhâne-i fukarâd›r. Sebîlci dede cümle kûzeleri ûd amber ile buhurlayup âb-› rakîk ile mebzûl eder.

Andan geçüp yedi kademe nerdübân ile büyük harem-i şerîfe ç›kar kim bir beyâz mücellâ mermer-i hâm döşeli ak sahrâd›r. Ve bu meydân›n bir mihrâb-› musanna‘› [Y 111b] var, üstünde beyâz mermer üzre celî hat ile âye[t]:

[2] ‚œ†Ê—Í† ‚‰»†ËÃÚÁ„†·È†«

âyeti terkîb olunmuşdur.

Bu haremin cânib-i erba‘as› kat-ender-kat fukarâ hücreleridir. Ve her hücrenin alt›nda f›sk›yyelerdir. Hücre sâhibleri merhûm oldukda ol f›sk›yye zîr-i zemînine defn ederler. Ne muhallefât› kalursa bey‘ edüp mâl›na göre eczâ-i şerîf ve hatm-i şerîf vakf edüp cümle fukarâ rûh-› şerîfiyçün tilâvet edüp du‘âc› dede merhûmun ismin yâd ederler. Bir tekyede böyle hayrât yokdur ve her hücre alt› mezâr olmak bir tekyeye mahsûs değildir. Aceb tarz üzre tarh olunmuş bir âsitânedir.

Ve hâlâ bu dergâhda üç yüzden mütecâviz fukarâ-y› Gülşenî vard›r kim pâk u pâkîze cânlard›r kim herbiri kûşe-i vahdetde ibâdetle meşgûl olup r›yâzât [u] mücâhede ile me’lûflard›r.

Ve bu hareme her leyle-i cum‘ada ibrîşim zîk›ymet hâlîçeler döşenüp salât-› ›şâ edâ olup sûre-i Mülk tilâvet olundukdan sonra cümle uşşâk hâz›r olup evrâd [u] ezkârlar tamâm›ndan sonra tevhîd-i sultânîye başlayup cümle uşşâk el ele kol kola olup deverân ederek semâ‘-i safâ edüp tevhîd-i erreye meşgûl olurlar kim âsitâne-i Gülşenî gülşen-i bâğ-› İrem olur. İki koldan zâkir ü şâkirler andelîb-âsâ nevâsâzl›k ve nağme-perdâzl›k edüp makâm-› uşşâkda cümle uşşâk› mest [ü] medhûş edüp râst› karâr ederler. Ve Hâkî Dede ba‘z› fukarâlar ile micmerler ile ûd-i mülebbesler yakup cümle züvvâr›n yüzüne gülâb nisâr edüp cümle uşşâkâna sükker şerbeti bezl ederler.

Yedi sekiz sâ‘at bu tertîb üzre tevhîd-i sultânî olurken cümle zâkirân [u] şâkirânlar hoş-âvâz ile kavl [ü] edvâr üzre on iki makâm ve yigirmi dörd şu‘be ve k›rk sekiz terkîbi ve yigirmi dörd usûl üzre icrâ edüp savt-› hazîn ile zâkirler birbirlerine hasmâne müselsel kâr ve nakş ve zikr ve amel ve zecel ve dübeyt ve taksîm ve savt ve haznegîr şekilli tasnîfâtlar okuyarak dervîşân-› âş›kân› sermest ederler. Zâkirin biri tevhîde fâs›la olup fukarâ sehel râhat olsun içün savt-› Dâvûd ile Fuzûlî ve Rûhî ve Örfî ve Hayyâm ebyâtlar›ndan bir dübeyt yâhûd penç beyt taksîm edüp cümle fukarâ kendüden geçüp bir gayr› makâmda tevhîd [ü] tezkîre âheng edüp ilâ-mâşaallâh bu üslûb üzre tevhîd ederler.

Ve bu âsitâneye gelen cümle erbâb-› ma‘rifet ve âyân-› devlet Ervâm halk›d›r. Bunda evlâd-› Arab giremez.

Ve bu âsitâne harem-i muhtereminin tâ ortas›nda eflâke ser çekmiş bir kubbe-i âlî içinde İbrâhîm-i Gülşenî hazretleri (---) aded evlâd-› [Y 112a] evlâdlar› ile âsûdedirler. Bu dergâh›n cânib-i şimâle bir musanna‘ ve murassa‘-misâl sîm-i hâlis ile pullar ve güller ve kitâbeler ile mebnî bir bâb-› mu‘allâd›r. Atebe-i âlîsi üzre âye[t]:

[3]†Ë”Í‚†«‰–ÍÊ†« ‚Ë«†—

âyeti terkîm olunmuşdur.

Ve bu hatt›n fevk›nda bir kitâbe içre celî ta‘lîk hat ile müzehheb ve lâcüverd ile üstâd-› kâmil bir âsâr etmiş kim bu kadar mürûr-› eyyâm ile şiddet-i hârdan ve matardan zerre kadar rahnedâr olmayup bir âb-› hayât hatt-› latîfdir. Tastîr olunan târîh budur:

Güft târîh emîr-i û târîh
Mâte kutbu'z-zamân İbrâhîm.

Sene 940.

tahrîr olunmuşdur.

---

1 *Kur’ân,* Fussilet, 33; "Yarar› ifl iflleyen ve Allah'a ça€›ran kimseden daha güzel sözlü kim olabilir"

2 *Kur’ân,* Bakara, 144; "(Ey Muhammed!) Biz senin yüzünün gö€e do€ru çevrilmekte oldu€unu (yücelerden haber bekledi€ini) görüyoruz. ‹flte flimdi, seni memnun olaca€›n bir k›bleye döndürüyoruz. "

3 *Kur’ân,* Zümer, 73; "Rablerine karfl› gelmekten sak›nanlar, bölük bölük cennete götürülürler..."

Ve bu kapudan içeri züvvâr girdikde dem-beste ve hayrân olur. Ol kadar zer ü zîver ile müzeyyen ve ol kadar zî-k›ymet maslûbât âvîze-i musanna‘lar var kim benî âdem im‘ân-› nazar ile nazar etse âdem hayrân kal›r. Binden mütecâvîz sîm kanâdîl ve billûr necef ve moran kanâdîller ile müzeyyendir.

Ve sandûka-i şerîflerinin cânib-i erba‘as›nda gûnâ-gûn şeb-çerâğ ve kandîldân ve şem‘dân-› gûnâ-gûn ve buhûrdân ve gülâbdânlar var kim biri birinden âlü'l-âl musanna‘ eşyâlar var. Teberrüken Horâsân pâdişâhlar›ndan Tak›yyüddîn Sultân iki çerâğdân ve şem‘dân göndermiş. Gören anlar› altun zann eder, ammâ sar› pirincdir. Ve eyle musanna‘d›r kim zamân›m›z üstâdlar› an› îcâd etmeğe kâdir değillerdir. Herbiri birer âdem kaddidir. Ve niçe bin şem‘-i kâfûrî ile her şeb çerâğân ederler ve zerdûz hâlîçeler ile mefrûşdur.

Bu kubbenin tâ vasat›nda bizzât kendüleri sandûka içre âsûdedirler. Cânib-i erba‘as›nda Süleymân Hân ve Selîm Hân ihsân› Ya‘kût-› Musta‘s›mî ve fieyh ve Karahisârî ve Dervîş Mehemmed ve Abdullâh K›r›mî hatlar› ile Kelâm-› İzzetler var kim herbiri birer M›s›r hazînesi değer.

Ve husûsan kendülerinin te’lîfâtlar›ndan niçe yüz mücelledler ve kitâb-› *Ma‘nevî*'leri ve *Dîvân*'lar› desti hatlar› ile kütüb-i mu‘tebereleri hâz›rd›r. Ve kendüleri kubbenin k›ble dîvâr› taraf›nda yeşil imâmeleri ile âsûdedirler. Gâyet mehâbet vard›r.

Ve kabr-i İbrâhîm-i Gülşenîzâdelerden eş-fieyh İbrâhîm Efendi.

Ve ibn eş-fieyh Alî Safvetî ibn Ahmed-i Hayâlî ibn Hasan ibn Hayâlî ibn Hazret-i İbrâhîm Gülşenî *kuddise s›rruhu'l-azîz*.

Ve alt yan›nda eş-fieyh Ahmed-i Hayâlî, mâte sene 977.

Ve alt yan›nda eş-fieyh Alî Safvetî, fieyh Ahmed-i Hayâlî'nin oğludur, nebîre-i Gülşenîdir, mâte sene 1005.

Ve an›n alt yan›nda eş-fieyh Hasan ibn Seyyid Hayâlî, mâte sene 1012.

Bunlar›n yerine dâmâd› eş-fieyh Mehemmed Efendi halîfe olup mâte sene 1014, ammâ bu kubbe içre sandûkas› yokdur. Lâkin yine bu dergâhda medfûndur. Zîrâ bu kubbenin alt› ve taşra semâ‘hâne haremi alt› serâpâ zîr-i zemîn **[Y 112b]** f›sk›yyedir, cümle meşâyih-i Gülşenî ve a‘yân-› Gülşenî ve Rûşenî anda medfûndur.

Ve bu İbrâhîm-i Gülşenî Horâsân'a ve Belh'e varup Ömer Rûşenî hazretlerinden cihâz-› fakr› kabûl etmişlerdir. Ömer dahi Seyyid Yahyâ-y› fiirvânî'den izin alm›şlar. Silsileleri Hazret-i Alî-i Kerrâr'a müntehî olur tarîkdir. Ve ulu dergâhd›r kim Rûm ve Arab u Acem'de ve Belh'de böyle bir evkâf-› metîn tekye yokdur. Ve âyende vü revende ve devendeye ni‘met-i nefîsesi mebzûldür. M›s›r'da nazîri yok bir rûhâniyyetli tekyedir.

Ve bunda olan erbâb-› ma‘rifet dervîşân-› **[P 198b]** zîşân bir tekyede yokdur. Herbiri tekmîl-i fünûn-› tarîk etmiş ârif-i billâh dilrîşler var. Ve ilm-i edvâr gâ’ib olsa cihânda bir âğâze kalmasa îcâd›na kâdir nefes sâhibleri fukarâlar var kim gûyâ herbiri Abdullâh-› Fâryâbî ve Gulâm Nâs›rî ve Gulâm fiâdî ve Fisagores-i Tevhîdî mertebesi üstâd-› kâmiller vard›r. Ve vâk›f-› esrâr olduğumuz mertebe bu tekyenin **[Q 200b]** evsâf›n tahrîr eylesek tatvîl-i kelâm olur. Ve bundan sonra şehr-i M›s›r'da,

Tekye-i Kasr-› Ayn ya‘nî Âsitâne-i Hac› Bektaş-› Velî

kuddise s›rruhu'l-azîz

fiehr-i M›s›r'›n garb cânibinde sâhil-i Nîl-i seylde bir h›yâbân-› koyah içinde bâğ-› İrem-misâl bir mesîregâh yerde Kasr-› Bü'l-ayn demek ile müsemmâ bir teferrücgâh yerdir. Niçe mülûk-i selâtîn-i selefin nazargâh›d›r. Ammâ ibtidâ bânîsi Sultân Melikü't-Tâhir'dir. Ve her sâhib-i hayrât birer âsâr ilhâk etmek ile kat-ender-kat kâ‘a ve soffa ve kâhlar ve müte‘addid hücreler ve havz u şâzrevân [ve] şâhnişînler inşâ etmişlerdir kim cemî‘i a‘yân-› M›s›r gelüp ol hücrelerde ayş [u] işret ederler. Ammâ bu bâğ-› İrem'in tâ ortas›nda evce ser çekmiş bir beyâz kirec ile mestûr bir kubbe-i azîm âsitâne-i Bektaşiyân'd›r. Derûn-› kubbe bin âdem alur bir meydân-› azîmdir, serâpâ beyâz mermer ile döşelidir.

Bu dergâh›n cânib-i erba‘as›nda kurbân postlar› döşelidir. Mihrâb dibinde fieyh Mehemmed Dede, alt yan›nda baş halîfe, andan imâm, andan mü’ezzin, andan du‘âc›, andan şerî‘atç›, andan tarîkatç›, andan asâdâr, andan alemdâr, andan meydânc›, andan mihmândâr, andan aşç›baş›, andan etmekçibaş›, hâs›l-› kelâm cümle fukarâ postlar› üzre yollu yollar›nca ber-karâr olup tâclar›n kec k›lup her biri kendü işgâllerinde olup kimi ders ile mukayyed ve kimi tilâvet-i Kur’ân, kimi kesb-i irfân edüp bir alay ehl-i sünnet ve'l-cemâ‘at abdâlând›r kim âyende vü revendeye hizmet edüp "Safâ geldin, cân" deyüp ol müsâfir cân›n yoluna cân baş üzre kulluk edüp cânlar fedâ ederler.

Ve bu kubbe-i âlînin cânib-i erba‘as›nda olan tuc kafes pençerelerden taşras› gûyâ İremezâtü'l-imâd bâğ›d›r, anda ba‘z› meşâyihân-› **[Y 113a]** Bektaşiyân medfûnlard›r.

Ve bu kubbenin içinde dâ’iren-mâdâr niçe bin koyun kurbân› aş›klar› tesbîh gibi bir ipe dizilüp kubbeyi ihâta etmişdir. Ba‘z› müsâfirîne ricâ edüp derler kim,

"Âş›k! Senin de bu dergâhda bir kurbân aş›ğ›n olsun" deyü kurbân ricâ ederler.

Ve bu tekye içre selefde gelen niçe bin abdâlân›n zerdeste ve perdestesinden ve pâlheng ve kabak ve keşkülü ve sapan› ve teberi ve ummân-› kerâmesi maslûbdur. Ve nice alemler ve tabl [u] kudüm, nefîr

[ü] zîller ile ârâstedir. Ve mihrâb›n tarafeyninde alemler ve müzehheb şem‘dânlar ve gûnâ-gûn zî-k›ymet çerâğdânlar ve kanâdîller ile tezyîn olunmuşdur.

Ve Selîm Hân âlem-i seyâhatde M›s›r'a geldükde birkaç gece bu tekyede mihmân olup ba‘de'l-feth ahde vefâ edüp cümle hâs odal›lar ile gelüp yedi gece bunda mihmân olup Kasr-› Bü'l-ayn'›m demişler. Beyt, güfte-i Evliyâ

Denildi Hân Selîm'in mant›k›ndan Kasr-› Bü'l-ayn'›m
Mecâzî ger hakîkî çün an›n teşbîhidir evlâ

Hakkâ ki cây-› safâgâh, pâdişâhâne bir makâm-d›r. Hâlâ bu kubbenin sağ köşesinde Selîm Hân'›n yatduğ› mahalde hâlâ bir maksûrecikdir, kimse anda oturmaz, tekyenin vak›f kitâblar› anda durur.

Ve bu dergâh›n matbah-› Haydarîsinde pâ-bürehne ve ser-bürehne mutarraş çâr-darb cânlar vard›r kim herbiri filân ibn filând›r, ammâ terk [ü] tecrîd olup mâsivâdan el çeküp günc-i uzletde gencîne-i râza mâlik olup herbiri bir işe me‘mûrlard›r. Ve habbâzîn furununda kâl olup k›yl-› ay›bdan müberrâ hâssu'l-hâs olmuş cânlar hâs beyâz nân puhte edüp âş›kâna bezl ederler. Ve matbah-› Halîlîde sofra-i bî-imtinân› subh [u] mesâ âyende vü revendeye ve cümle dervîşâna herse ve pilâv› bî-minnet dâ’im bâkî ihsân›ndan dâ’imdir.

Ve bu âsitâne içre ba‘z› zamân kibâr-› âyân gelüp dede efendiden ba‘z› dervîşân›n ebyât [u] eş‘âr›n tilâvet etmesin ricâ ederler. Ser-çeşme dede dahi erbâb-› ma‘rifetden fieydâ Dede'yi ve Tâhir Dede'yi ve Âş›k Dede'yi ve Kurbân Dede'yi ve Talebkâr Dede'yi ve Rac‘î Dede'yi ve Gavvâs Dede'yi ve Cüvân-mest Dede'yi ve Medhûş Dede'yi nazargâha k›ğ›rup,

"Bak a cânlar! Müsâfirlerimiz sizlerden birer eb-yât [u] eş‘âr okuman›z ricâ ederler, kerem edersiz" dedikde,

"Eyvallâ, baş üstüne ömrüm" deyüp ikişer ikişer hasmâne meydân-› mahabbete ç›kup ellerinde zerdesteleri ve bellerinde mecmû‘alar› ile meydân-› nazma girüp ser-âgâza bed’ edince köşeden fieyh,

"Ber-cemâl-i kemâl-i Muhammed Mustafâ'râ salavât" deyince şu‘arâlar dahi, "Ey dost",

Ber dil-i âlem-i fânî çü ne-dâred bünyâd,
Ber-i geysû-y› ferah-bahş-› Muhammed salavât

diyüp müfredât **[Y 113b]** ve dübeyt ve müselles ve murabba‘ ve muhammes ve müseddes ve müsebba‘ ve müsemmen ve mu‘aşşer ve kasâyid ve terci‘-i bend ve mersiye ve çâr-ender-çâr ve müstezât reddü'l-acz ale's-sadr gazeller ve bahr-i tavîller ve nice müşkilât şey’leri birbirlerine hasmâne eyle okurlar kim gûyâ her biri Hassân ve İmri'l-kays'd›rlar.

Andan dervîşânlar›n ablak ve sublak ve ak topalak köçeklerinden Cân gülü köçek, Ten bal› köçek ve fiîr Alî ve Cân Velî ve fiahme Memi nâm köçekler âfitâbelerin kec k›lup pâ-bürehne ve ser-bürehne telâtîn tennûrelerin geyüp ve nefîrlerin ve teberlerin ve zerdestelerin ellerine alup anlar dahi birbirlerine hasmâne olup M›s›r gülü gibi serâmed beyâz gerdânlar›n arz edüp kâfûrî şem‘-i asel-misâl bâzûlar›n s›ğayup meydân-› mahabbetde ma‘reke-gîrlik edüp letâyife müte‘all›k Kayg›s›z Abdâl ve Murâd Abdâl güftelerinden ekl [ü] şürbe müte‘all›k latîfe-âmîz tekerlemeler okuyup gûnâ-gûn şakalar edüp herbiri bir gûne arz-› ma‘rifet edüp müsâfirîne tâzeler tâze cân verirler.

Ve bengîlerin esrâr›na müte‘all›k ol kadar letâyifâtlar› vard›r, âdem hande etmeden bengî gibi mebhût olur. Beyt-i bengî:

Merîn bengî-i hûrmâ-hor ki der helvâst cây-› û
Hemîşe der amân bâdâ zi ta‘n-› sûfî-i sâyim

Çü dîdem fevt-i û şîrîn-revân ez cân [u] dil hakkâ
Bi-güftem bahr-i û târîh bâdâ ni‘meteş dâyim.

Bu gûne niçe ebyâtlar terennüm ederler. Ve her gelen erbâb-› ma‘ârif bu dergâha bir âsâr edüp tahrîr ederler.

Hattâ bin seksen birinci târîhinde vâlî-i M›s›r olan İbrâhîm Paşa bu Kasr-› Ayn'›n bir köşesinde Cirid meydân›na nâz›r olan bir kasr-› âlî inşâ etdükde hakîr-i pür-taksîr küstâhâne bu ebyâtlar› tahrîr etdik. Cümle lûce ve lâcüverd ile hatt-› ta‘lîk k›rk aded kitâbe-i münakkaşd›r.

Târîh-i Kasr-› Ayn

Ta‘âlallâh zehî zâtü'l-burûc-i kasr-› nev bâlâ
Bu Nîl'in cilvegâh›nda yap›ld› kürsî-i vâlâ

Tarîk-› Hac› Bektaş-› Velî'nin âsitân›nda
Aceb menzilgeh etdin oldu gûyâ Cennetü'l-me’vâ

Yedi iklîmi geşt etdim nazîrin görmedim hergiz
Meğer tarh›nda üstâd-› Ezel mislin ede peydâ

İrem kasr›yla kasr-› Yûsuf'un ancak ad› kald›
Yapaldan bu Havernak kasr› Gâzî İbrâhîm Paşa

Menem seyyâh-› âlem kim cihân› serteser gezdim
Zemînde **[P 199a]** *misli yok varise bu kasr-› sa‘âdet-câ*

O denlü ni‘metin mebzûl olupdur Ümmü Dünyâ'da
Ne Cem gördü bu dârât› ne hod İskender-i Dârâ

İlâhî bu makâm-› **[Q 201a]** *gülşen-âbâd›n mebânîsin*
Emîn eyle kederlerden ki oldur menba‘-› i‘tâ

Du‘â hengâm›n› hatm et cihân durdukça sağ olsun
Sözün dinler me’âl anlar **[Y 114a]** *eder bir himmet-i a‘lâ*

Du‘â edüp dedim ey Evliyâ bu kasra târîhin
Zemîn durdukça dursun bu mekân-› âsumân-âsâ

Sene 1082

Bu kas›r dahi bir şâhâne kas›r olup kasr-› Ayn'a hüsn verdi. Andan bir tekye-i Bektaşiyân dahi Azebler odalar›n›n tâ ortas›nda,

Tekye-i Bektaşiyân-› Hasan Baba

Alemdâr-› Resûlullâh'd›r, ammâ bir küçük kubbe binâ edüp tekye-i Bektaşiyân olmuş. Yigirmi mikdâr› erbâb-› ma‘rifetden hâl sâhibi fukarâlar var. Ni‘metleri Azebler âsitânesi matbah›ndan ta‘[y]înd›r. Andan,

Tekye-i Bektaşiyân-› Kayg›s›z Baba

Kad›asker kapusu kurbunda Beyne'l-Kasreyn'e karîb bir atfe içinde bir karanl›k derbde bir küşâde dergâhd›r, ammâ ol kadar vâsi‘ değildir. Evkâf› yokdur, parsa ile geçinir yigirmi mikdâr› ihtiyâr ehl-i ›rz dervîşleri vard›r. Bir küçük meydân› ve bir türbe-i pür-envâr› var. Her cum‘a edâ-y› salâtdan sonra Hak yetişdirüp âyende vü revendeye elbette bir koyunu ve yoğurdlu pilavlar› mukarrerdir, an›nla şöhret bulmuşlard›r. Cenâb-› Bârî hazâ’in-i gaybdan verir. Ve yukaru iç kal‘ada Mukâbeleci konağ› içinde,

Tekye-i Abdullâh Ensârî

Sahâbe-i kirâmdand›r, ammâ Bektaşiyândan birkaç fukarâlar mutasarr›flard›r. Bir hayli evkâflar› vard›r. Ve Kethudâ sarây› kurbunda Melik Tâhir zâviyesi dibinde,

Tekye-i Hazret-i Abdülkâdir-i Cîlânî

Ebâ Eyyûb Ensârî hazretlerinin bürâderi ve fieyh Sârî hazretlerinin bürâderi anda medfûnlard›r. Bir küçük tekyedir, on mikdâr› fukarâ sâkinderler. Lahm [u] nânlar› paşa taraf›ndan ihsân olunur. Her leyle-i cum‘ada fieyhûniyye fukarâlar› gelüp azîm tevhîd [ü] tezkîr ederler. İç kal‘ada konağ›m›za karîb olmağile leyle-i cum‘ada varup zikrullâh safâs› ederdik. Andan Kara Meydân'da,

Karakaya Paşa Tekyesi

İmrahorun konağ› önünde bir darac›k Abdülkâdir tekyesidir. Yedi sekiz fukarâlar› eksik değildir. Ta‘[y]înâtlar› fieyhûniyye imâretinden gelir. Ve Rûmeli meydân›nda,

Tekye-i Musallâ-y› Sebîlü'l-mü‘minîn

Sene 912 târîhinde Sultân Kansu el-Gavrî binâs›d›r. On iki kademe nerdübân ile urûc olunur bir dergâhd›r. Kubbe kemerleri üzre beyâz mermer-i hâm üzre celî hat ile târîhi budur:

Bismillâhirrahmânirrahîm, fî eyyâm› Ebünnasr Abdullâh Kansû(r)u'l-Gavrî, sene târîhi şehri Cemâzi'l-ûlâ fî seneti isnâ aşere [ve] tis‘imi’e [912] mine'l-hicreti'n-nebeviyye

deyü tahrîr olunmuşdur.

Ve Rûmeli meydân›nda şer‘ile ne kadar âdem katl olunursa ve M›s›r içre ne kadar a‘yân-› kibâr merhûm olursa bu tekye-i Mü’minîn'de niçe bin âdem ile namâzlar› k›l›n›r bir tekye-i musallâ-y› müslimîndir. Etrâf›nda hücreleri ve sebîli var, ammâ matbah yokdur. Ancak dörd sütûn üzre kârgîr **[Y 114b]** kubbe binâ bir âsitânedir.

Her cum‘a tarîk-› Mutâva‘a fukarâlar› cem‘ olup ba‘de salâti'l-cum‘a bir tevhîd ederler kim üç yüz altm›ş tarîk›n biri böyle tevhîd etmeğe kâdir değiller. Meselâ bunlar *Allâhümme* esmâs› ile nefeslerinde medd [ü] cezm hâlinde iken ya‘nî soluk alup verirken *Allâhümme* sadâs› istimâ‘ olunur.

Ammâ bunlar hâlet-i vecde geldikde ba‘z›s› küheylân at üzre süvâr olur gibi bir elinde c›da ve bir elinde k›l›ç çalar gibi birbirlerine hamle ederler. Ve ba‘z›lar ok yay kullan›r gibi tîr kemân atarak ol an›n okundan halâs olur şeklinde ba‘z›s› urulup ağz› köpürüp zîr-i zeber düşer. Ba‘z›s› piyâde elinde h›şt atar gibi düşmenin urup şikâr olur gibi gözleri tâs-› pür-hûna dönüp ağz›ndan lök deve gibi köpükler saçarak na‘ra hayk›rarak birbirlerine hamle ederler. Ba‘z› zamân olur kim ikisin birbirinden şeyhleri gücile halâs eder. Ba‘z›s› birbirlerine kağan arslan gibi gürleyüp hamle edüp biri havf edüp yan verir. Ba‘z›s› gürleyüp na‘ralar ururken kedi gibi ve köpek gibi temelluk edüp yere yuvalanmağa başlar.

Ba‘z›s› ajder-i heft-ser gibi g›jlarken biri dahi ana g›jg›rup gelirken bu ol g›jg›ran hemân ağz›n›n köpüğü kesilüp beti benzi berg-i hazâna dönüp gömleğinin yenin yüzüne örtüp mahcûb avret gibi bir köşede oturur. Biri dahi bu avret gibi oturan›n üstüne gelüp na‘ra urdukda gör(ür)se kim bu avret evzâ‘› edeni gûyâ sar‘ tutup gözleri tâs-› pür-hûna dönüp eyle na‘ralara rehâ buldurur kim istimâ‘ edenin zehresi çâk olur. Hemân üstüne kuğuran âdem yâ şeyhin yâhûd bir gayr› fukarân›n ard›na gizlenüp hâmûş olur.

Hâs›l-› kelâm Kur’ân-› azîm hakk›yçün bu âsitânede bir hâlet ve bir esrâr-› Hudâ var kim temâşâ eden mest [ü] medhûş olur. Görmeğe muhtâc bir tarîk-› Mutâvi‘î'dir kim ilme'l-yakîn ve ayne'l-yakîn hâs›l etmeyince mezâyâs›na vâs›l olunmaz. Zîrâ m›sra‘:

fienîden key büved mânend-i dîde[1]

demişlerdir.

Ve Hâkim Bi-emrillâh câmi‘inde dahi yevm-i cum‘ada bu Mutâvi‘î tarîk›n›n on yerde tevhîdleri olur kim diller ile ta‘bîr ve kalemlerle tahrîr ü tavsîf olunmaz. Andan şehr-i Bulak'da,

Tekye-i Gülşenî

Sâhil-i Nîl'de fevkânî ve tahtânî bir şâhâne tekyedir, ammâ ol kadar vâsi‘ değildir. Erbâb-› ma‘ârifden otuz mikdâr› pâk ü pâkîze sâhib-i sülûk dervîşleri vard›r. Evkâflar› metîn olduğundan âyende vü revendeye ni‘metleri mebzûldür. Ve senede bir kerre Seyyid Ahmed el-Bedevî gemileri avm edeceği **[Y 115a]** günlerde M›s›r'›n ne kadar ulemâ ve sulehâ ve eşrâf› var ise bu tekyeye gelüp azîm mevlûd olur. Andan yine şehr-i Bulak'da,

Tekye-i eş-fieyh Ferecullâh

Bu dahi sâhil-i Nîl'de bir küçük tekyedir, ammâ şeyhi maz›nne-i kerâme ve e‘izze-i izâme büyük kimesnedir. Etrâf-› erba‘adan hayli nezerât gelüp k›rk elli fukarâs›yla eyle geçinirler. Tarîkleri Yemenîdir ve tekyeleri bir küçük binâd›r. Cümle âsârlar› d›raht-› cümmeyz ve d›raht-› nâb›ka sâyesindedir. Aslâ güneş te’sîr etmez, gûyâ bir h›yâbân-› Acem'dir. Âyende vü revendeye bir mutantan fincân kahve-i Yemenîsi mebzûldür. Ammâ bu kahve gûyâ cüllâb-› züllâbd›r, bir a‘yân-› devlet hânedân›nda pişmek ihtimâli yokdur. Ve bu kadar kahve bir devlet-mend hânesinde bezl olunmak ihtimâli yokdur, bir aceb berekât-› fiâzilî'dir.

Ve tekyede bizzât eş-fieyh Ferec hazretleri medfûndur. Anlar›n rûhâniyyetleridir kim böyle berekât-› Halîl var.

Ve Bulak şehrinde niçe tekyeler var, ammâ bunlarla iktifâ etdik. Cümle k›rk beş tekye vard›r. Andan Sultân Kay›tbay yaylağ›nda,

Tekye-i Sultân Eşref

Yekpâre bir azîm beyâz kirec ile pûşîde kubbe-i âlîdir, gûyâ Kasr-› Ayn tekyesinin kubbesidir. Me’âl-i kelâm içine bin âdem s›ğar şâhâne bir müdevver kârgîr-binâ bir kubbe-i mînâd›r. Tarîk-› Halvetî içün binâ olunmuş evkâf-› metîn[dir.] Yüzden mütecâviz fukarâlar› ve herbirinin başka hücreleri ve kifâyet mikdâr› ta‘amlar› vard›r.

Tekye-i Sultân Kay›tbay

Bedevî tarîk›nda bir ulu âsitânedir. Kay›tbay câmi‘inin karşusundad›r. **[Q 201b]** Y›lda bir kerre mevlûd-› azîmi olur. Tekyesinde müte’ehhil üç yüz fukarâlar› vard›r. Ni‘metleri Kay›tbay imâretindendir. Ve bu Kay›tbay'da on bir tekye vard›r. Andan Âdiliyye'de,

Tekye-i Sultân Tumanbay

Tekyeleri tahtanîdir. Müsâfirîn kasr›n›n alt›nda bir hayli vâsi‘ tekyedir. Tarîk-› Halvetî'de yigirmi mikdâr› fukarâs› vard›r. Andan şehr-i M›s›r içinde sûk-› Salîbe kurbunda,

Tekye-i Mevlevîhâne

Bir ulu âsitânedir. Kat-ender-kat hücreleri ve zîbâ semâ‘hânesi ve mesnevîhân fukarâlar› var. Hattâ Hasanzâde Efendi M›s›r mollâl›ğ›n terk edüp fakr-› fahr ile kanâ‘at edüp kûşe-nişîn oldu. Hattâ İslâmbol'da Kullekapusu Mevlevîhânesi'nin fieyh Âdem Efendi Ka‘be'den M›s›r'a gelüp bu tekyede medfûndur, mevtine târîh:

Âdem dedemiz (---) ederek gitdi cinâne
Sene (---)

Ve M›s›r'da câmi‘-i Taylûniyye tekyesi olduğu yere Kal‘atü'l-Kepş ve cebel-i Leşker [Yeşkür?] dahi derler, hazret-i Mûsâ Cenâb-› Bârî ile ol mahalde çok kelimât etmişlerdir. Ol ecilden kayalar tecellî-i cemâle tahammül edemeyüp pâre pâre olmuşdur ve hâlâ anda du‘â müstecâbd›r. Tekyesinde fukarâlar› ekseriyyâ Mağribîlerdir. fieyhleri Azîz **[Y 115b]** Nasrullâh'd›r ve müstecâbü'd-da‘ve kimesnedir, dâ‘imâ hüsn-i hâli savm-› Dâvûd ile mukayyeddir, *sellemehullâh*. **[P 199b]** {Ve,

Evsâf-› Tekye-i Tophâne

M›s›r'›n cânib-i şarkî hâricinde şehirden rub‘ ba‘îd} Sultân Kay›tbay'›n hayrât›d›r. On beş kademe nerdübân ile ç›k›l›r bir kubbe-i münakkaş-› bûkalemûndur kim bunda olan nakş-› Mânî ve Velîcân-› Yemânî bir diyârda yokdur. Kubbe-i nîlgûn içre silu ve lacüverd ve la‘lî ve cengârî boyalar ile gûnâ-gûn şükûfe ve islimî ve bağlamalar var kim dîde-i benî âdem gördükde hîrelenir, böyle sihr-i i‘câz kubbedir. Ammâ beyâz kirec ile mestûrdur, rusâs-› nîlgûn değildir.

Ve mihrâb›nda olan san‘at-› sadefkârî ve çâr dîvâr›nda kapl› olan yeşm-i harekânî taşlar üzre müzehheb M›s›r bağlamalar› bir âsâr-› binâda yokdur. Tarîk-› Ahmedî içün binâ olunmuşdur. Üç yüzden mütecâviz fukarâlar› vard›r. Ni‘metleri kifâyet mikdâr› evkâflar›ndand›r. Kal‘a-misâl bir tekyedir, cümle fukarâ anda sâkin olur. Ve senede bir kerre azîm mevlûdu olup üç gün üç gece sohbet-i hâssu'l-hâs olur. Bu dergâh›n k›ble taraf› bir h›yâbân bâr-› nahlistân gül [ü] gülistând›r. Andan,

---

1 ‹flitmek nas›l görmek gibi olabilir?

{Sitâyiş-i tekye-i Timurtaş

Bu dahi Tophâne'ye karîb tarîk-› Halvetî içün (---) (---) binâ etmişdir. Ammâ bir âsitâne-i kubbe-i azîm dergâh-› İmâm Alî'dir. Her leyle-i cum‘ada niçe bin uşşâk gelüp âyîn-i Haydarî ederler. Birinde (?) [târîh:]

Câmi‘-i âlî esâs-› bî-hemtâ

Sene 1074

Bâğl› ve bâğçeli ve fukarâ hücreleri ve semâhâne meydânl› ma‘mûr mekân-› dervîşân-› zîşând›r. (...) Tophâne tekyesinden sonra yaz›la.} Andan,

Tekye-i Sultân Gavrî

M›s›r'›n şark›nda bir sâ‘at ba‘îd bir âsitâne-i tarîk-› Bedevî içün binâ olunmuşdur. Bu dahi Tophâne tekyesi gibi nigârhâne-i nakş-› Çîn gûyâ nakş-› mihr-i nigîn gibi hurde bahâr ile münakkaşd›r. Ve ferşi eyle hurde ruhâmd›r kim ta‘bîr ü tavsîfi mümkin değildir.Ve bu âsitânede mihrâb [u] minber dahi vard›r, cum‘a edâ olunur. Ve bu Gavrî başka esvâk-› muhtasar› ile bir mahalledir. Cümle bin mikdâr› fukarâ-y› Bedevîdir. Evkâf-› za‘îf olmağile ni‘metleri yokdur, kendiler kifâflan›rlar. Ammâ sulehâ-y› ümmetden bir sâlih kimesne tarîk şeyhi vard›r. Bunda dahi y›lda bir kerre mevlûd-› azîm olup tevhîd-i sultânî olur.

Evsâf-› tekye-i Kademü'n-Nebî
aleyhisselâm

Sene 1074 târîhinde Defterdâr İbrâhîm Paşa hazretleri min-mahabbeti Resûl-i Hudâ Muhammed Mustafâ içün kendü mâl›ndan elli M›srî kîse ifrâz edüp Hazret-i Resûl-i mübînin kadem-i şerîfine eflâke ser çekmiş bir kubbe-i âlî ve ana muttas›l bir câmi‘-i kebîr inşâ etmişdir kim vasf›nda lisân kâs›rd›r. Ve leb-i Nîl'de fevkânî tahtânî ehl-i teferrüc içün kâ‘a ve maksûreler ve müte‘addid nîm soffal› dîvânhâneler ve Cirid meydân›na nâz›r bir kasr-› âlî inşâ edüp **[Y 116a]** tahtânîsin cümle ehl-i teferrüce soffalar ile ârâste olunmuş bir âsitâne-i kübrâd›r.

Ve câmi‘-i zîbâs› alt› beyâz sütûn-› mermer üzre şekl-i murabba‘ münakkaş tavanl› ibâdetgâhd›r. Ve mihrâb› sâde güzeldir. Ve minberi münakkaş haşeb-i hamrâd›r. Ve câmi‘ içi zî-k›ymet ibrîşim hâlîçeler ile mefrûşdur ve gûnâ-gûn âvîzeler ile câmi‘ içi müzeyyendir. Ve mihrâb önü bir şükûfezâr bâğçedir. Tûlen ve arzan yüz ayak câmi‘dir. K›ble kapusu üzre altun levha ve lacüverd ile münakkaş ta‘lîk hat ile tahrîr olunan târîhdir:

Câmi‘-i cennet-misâle düşdü târîhi tamâm
Oldu İbrâhîm Paşa câmi‘i dâr-› selâm

Sene 1077

Ve bu câmi‘in içinde sağ taraf›nda kapu içre kubbe-i Kademü'n-Nebî'dir. Bir gümüş kapakl› dollâb içre Hazret-i Resûl'ün mübârek kadem-i şerîfleridir. İçi gülâb ile leb-ber-lebdir. Cümle züvvâr› pây-› şerîfin hacere te‘sîr etdüği yere yüzlerin sürerler. Beyt:

Gül [ü] gülzâr-› nübüvvet o kadem sâhibidir
Ahmedâ durma yüzün sür kademine o gülün

Ve bu kubbe içre serâpâ kâşî-i Çîn'dir. Ve gûnâ-gûn hüsn-i hat ketebe sâhibi kimesnelerin âsârlar› vard›r, hakîrin dahi vard›r. Ve İbrâhîm Paşa bir levha-i müzehheb üzre bir tuğra-y› garrâ çekmişdir kim sihr-i mübîndir. Ve dollâblarda girân-bahâ zî-k›ymet eşyâlar vard›r.

Ve bu kubbe kapusu üzre terkîm olunan târîh budur:

Bu makâm-› dil-küşâda resm-i pây-i Mustafâ
Kâ’inât›n çeşmine oldu gubâr› tûtiyâ

Bu kadem resmine ihlâs ile her kim yüz süre
Bât›n› olur münevver zâhiri hem rûşenâ

Hatîf-i gaybî pesend edüp dedi târîhini
Oldu hakkâ kim müferrih resm-i pây-› Mustafâ

Sene 1077

Mihrâb›n sol taraf›ndaki levha üzre nesih târîhdir:

Bâb-› resm-i kadem-i pâk-i Nebî'ye târîh
Etdi İbrâhîm Paşa-y› cihân-dâd âbâd

Sene 1074

Bu târîh kubbe kapusu üzre ta‘lîk hat ile merkûmdur. Diğer târîh:

Çün tamâma ericek hâtif dedi târîhini
Böyle i‘mâle muvaffak oldu Firdevs ü İrem

Sene 1074

Ve dahi ta taşra k›ble kapusu üzre yine ta‘lîk hat ile lûce ve lâcüverd ile târîh yaz›lm›şd›r:

Cenâb-› Hazret-i Sultân Mehemmed-i Gâzî
Vücûd-› pâkini hayrâta mazhar etdi Hudâ

Du‘â edüp dedi itmâm›na Zekî târîh
Yerinde câmi‘-i âlî esâs-› bî-hemtâ

Sene 1074

Ve dollâblar üzre tahrîr olunan târîhdir:

Bu binây› eyledi resm-i kadem üzre cedîd
K›lsun İbrâhîm Paşa'n›n Hudâ ömrün mezîd

Ve leb-i Nîl'de olan kasr-› âlînin kitâbeleri içre ta‘lîk hat ile tahrîr olunan târîhdir:

Dedi Nakşî bu binâ târîhini
Kasr-› eyvân üzre oldu (---)

Sene 1077

Ve bu câmi‘in Rûm tarz› bir tabaka bir minâre-i **[Y 116b]** mevzûnu var kim gûyâ bir servdir. Ve bu tekyenin bir matbah-› Keykâvus'u var, çâr-gûşe bir dîvâr içre yüz hâne fukarâlar› var. Ve fieyh Mehemmed Çelebi tarîk-› Halvetî'de sâlih kimesnedir.

Ve bu âsitâneden ba‘îd başka bir bâğ-› İremi var, gûnâ-gûn limon ve turunc ile müzeyyendir, yedi nev‘a üzümü olur. Ve bu mahalde bir sâk›ye ve bir havz u şâzrevân› revân olmadad›r. Ve bir zâviyesi var, mihrâb› üzre müzehheb ve lâcüverd üzre Karahisârî tarz› celî hat ile kitâbet olunan târîhdir:

Vaz‘ olundu sâk›ye Sultân Mehemmed nâm›na
Bir sebîl dahi yap›ld› sâk›yenin yan›na

Çün tamâma ericek hatîf dedi târîhini
Bu sevâb oldu revân Sultân Mehemmed ad›na

Sene 1077

Hâs›l-› kelâm bir ziyâretgâh-› hâs [u] âm tekye-i benâmd›r ve mahallinde binâ olunmuş bir hayrât-› azîmdir, *ve's-selâm.*

fiehr-i M›s›r içre niçe yüz tekyeler dahi vard›r, ammâ meşhûr olanlar› ve binâ-y› kebîrleri bunlard›r. Ve bu dergâhlarda birer zâviye ve cevâmi‘ler olmas› hasebiyle câmi‘ ve mesâcid ve medâris ve dârü'l-hadîs ve dârü'l-kurrâ ve mekteb-i s›byân tertîbinde tahrîr olundu. Ammâ kadîm eyyâmda hemân Garâfe-i kübrâda ma‘mûr [u] âbâdân evkâf-› cârî üç yüz altm›ş alt› tekye var imiş. M›s›r'a bir fukarâ müsâfir gelüp mihmân olmak murâd edinse her gece bir tekyede mihmân olup "*Ekrimu'd-dayfe*" fehvâs›nca ol müsâfire ikrâm edüp sabâh olunca tekye şeyhi ol müsâfire bir M›srî **[Q 202a]** para hammâm akçesi ihsân edermiş. Dilerse ol müsâfir bir sene sâkin olsun, yevmiyye birer para cânib-i vak›fdan in‘âm olunurmuş. Ve sene baş›nda bulunan seyyâhâna bir h›rka dahi ihsân olunurmuş.

Ba‘z› fukarâ her gece bir tekyede mihmân olup birer para-y› mu‘ayyeneyi alup bir gayr› tekyeye gidüp bu minvâl üzre M›s›r'›n Garâfe tekyelerinin üç yüz altm›ş alt› tekyeyi devr edermiş. Ve şehir içinde olan lâ-yu‘ad ve lâ-yuhsâ tekyelerden bâlâda tahrîr ü tavsîf etdiklerimiz kalm›şd›r. Ni‘metleri hemîşe dâ’im ola.

el-Faslu's-sânî ve selâsîn
M›s›r içinde bay [u] gedâya
ni‘meti mebzûl olan dârü'l-imâretleri
beyân eder

Evvelâ bu Ümmü Dünyâ M›s›r içinde bu kadar tekyelerin imâretlerinden gayr› yedi yüz selâtîn-i selefin cevâmi‘lerinde birer dârü'n-ni‘me imâretleri var idi. Mürûr-› eyyâm ile evkâflar› harâb olup r›zka ve feddânlar›n ve belîdelerin mîrîye muzâf ede ede niçesi mu‘attal olup Çerâkese asr›nda yüz elli alt› câmi‘in matbah-› dârü'n-ni‘meleri kald›. Anlarda dahi İslâmbol imâretleri gibi rûz-merre kerreteyn ta‘amlar› mebzûl değildir. Cum‘a geceleri ve azîz günlerde niçe bin sahan ta‘amlar› **[Y 117a]** mebzûldür.

Ve M›s›r içinde ni‘meti dâ’im olan imâretlerin cümlesinden Paşa sarây›nda olan matbah-› Keykâvus'da rûz-merre üç kazgan-› azîm sabâh ve üç kazgan-› kebîr ba‘de'l-asr bay [u] gedâya ve pîr [ü] civâna şorba mebzûldür. Andan, **[P 200a]**

İmâret-i Sultân Kalavân

Subh [u] mesâ hâs [u] âma zu‘afâ ve mesâkîne mâh [u] sâl *bi'l-guduvvi ve'l-âsâl* sofra-i bî-imtinân› mebzûldür kim âye[t]:

[1] ËÂ«ÂÊ†œ«»Ò…† · Í«‰«

d›r. Cemî‘i mürtezikaya niçe bin sahan ta‘am-› mu‘ayyeneleri verildikten sonra cümle fukarâya niçe bin kas‘a ve ulbe ve sifâl ve mecur çorba-y› ades ve h›nta bezl olunur. Ammâ her leyle-i cum‘ada fukarâya dahi lahm ve ruz verirler. Gerçi fukarân›n ta‘amlar› e’imme ve hutebâ ve meşâyihîn ta‘amlar› gibi değildir, ammâ dâ’imdir, zîrâ matbah›n›n kapusu üzre âye[t]:

[2] «ÊÒ «‰‰Á†ÁË†«

yaz›lm›şd›r.

Bu kârhânenin k›rk aşbâz› ve k›rk kilârc›s› var. A‘yândan ba‘z› kimesneler imâreti temâşâ ederken bir sofra ta‘am-› mâ-hazar getirirler. Kâr-› kadîm Kalavân sahanlar› ve münakkaş sini ve taşt ve ibrîkler getirüp müsâfirîne ri‘âyet ederler. Azîm hayrâtd›r, *rahmetullâhi aleyh.*

Bunlardan gayr› sâyir selâtînlerin ni‘metleri dâ’im değildir. Zâlimler evkâflar›n harâb etdiklerinde y›lda bir kerre her câmi‘-i selâtînde mevlûd oldukda ni‘metleri mebzûldür. Ammâ nâz›rlar› yine câmi‘ huddâmlar›na mâh-be-mâh lahmiyye ve şem‘iyye ve hubziyye bahâlar›n vazîfe-i mu‘ayyeneleri ile berâber verüp evkâfnâmesine mahsûb eder.

---

1 *Kur’ân,* Hûd, 6;"Yeryüzünde hiç bir canl› hariç olmamak üzere r›z›klar› Allah'›n üstünedir."

2 *Kur’ân,* Zâriyât, 58; "fiüphesiz r›z›k veren, güç ve kuvvet sahibi olan ancak Allah’t›r."

el-Faslu's-sâlis ve selâsîn
M›s›r-› Nâdiretü'l-asr içinde olan rûşenâ menzil tâhir hammâmlar› beyân eder

Bâlâda tahrîr olunan niçe bin vakfullâh câmi‘ ve mesâcidlere ve sâyir vakfullâhlara akârât olup şehr-i M›s›r'›n âb-› rûyi olan hammâmlardan ibtidâ yukaru iç kal‘ada,

Tavâşî Süleymân Paşa hammâm›: Üç halvetli ve bir fiâfi‘î havuzlu bir küçük hammâmd›r, ammâ binâs› latîfdir. Suyu Yûsuf kuyusundand›r. Sehel şorcad›r, ammâ cümle asker tâ’ifesi girdiğinden cemî‘i esvâblar› ve hammâm› ve dellâkleri pâkdir. Lâkin ba‘de'z-zuhur bizim vâlideler ve hemşîreler girir. N›sfu'l-leylde havuzun tathîr edüp pâk su doldururlar. Ve Sultân Hasan câmi‘i kurbunda Sipâhî bâzâr›nda,

Mustafâ Paşa hammâm›: Büyük hammâmd›r. M›s›r içinde bundan büyük ve müferrih ve germâb ve âb [u] hevâs› ve havz u şâzrevân› dâ’imâ revân olmada böyle bir hammâm yokdur. Ve beş halvetinde birer Hanefîsi mukarrerdir. Ve zemîni serâpâ elvân ruhâm ile mefrûşdur. Ve câmlar› rengâreng billûr ve necef ve moran câmlar ile müzeyyendir kim herbiri ahterân-› semâ gibi şu‘le verir. Ve şâzrevân› germâb ile pertâb edüp tâ kubbeye müntehîdir. Ve taşrada ve câme-[Y 117b]-kân›nda bir havuz içre mâhîler şinâverlik edüp fevvâresi kubbeye pertâb eder. Ve cümle dellâkleri pençe-i âfitâb gül-çehre mahbûb ve merâlî ve gazâlî Hoten âhûsu gözlü, şîrîn sözlü ve münevver yüzlü dellâkleri nîlgûn fûtaya beden-i uryân›n sarup hizmet ederler. Ve cümle esbâblar› pâk harîr ve kuskusî peştemâl havl›lard›r. Gâyet pâk hevâs› hoş hammâmd›r. Ve çiftedir, nisvânlar hammâm› başkad›r.

Andan, Peşbek hammâm›, dahi çiftedir ve gâyet pâk hammâmd›r.

Ve Alt›parmak câmi‘i kurbunda Kayseriyyeli İbrâhîm Kethudâ hammâm›.

Andan Derbü'l-Ahmer hammâm›, çiftedir, ammâ küçükdür. Subaş› hammâm› dahi çifte müferrih hammâmd›r.

Ve fiekerciler hammâm›, cümle hammâmlardan pâkdir, zîrâ Yahûdî ve K›btî ve Urûmlar girmez. Sâhibü'l-hayrât eyle şart etmişdir. An›niçün niçe sulehâlar bu hammâma girirler, gâyet latîf havâdâr hammâmd›r.

Andan Harâbe hammâm›, küçük olmağile gâyet izdihâm hammâmd›r. Ancak erler girir. Yektâd›r, çifte değildir.

Andan Bak›rc› Paşa hammâm›, hûb-havâ-y› germâ hammâmd›r.

Andan Sakkâ hammâm›, erlere işler.

Ve Kad›asker hammâm›, çiftedir.

Mercis hammâm› Mercis çârşûsu içinde bir latîf hammâmd›r.

Ve Bâb-› Nâs›r hammâm›.

Andan Bâb-› fia‘riyye hammâm›, çiftedir.

Andan fia‘râvî hazretleri hammâm›, çiftedir.

Ve Kantaratü'l-Mûsikî hammâm›, çiftedir.

Ve Cici Alî Beğ hammâm›, Yahûdîler mahallesine karîb olmağile cümle Yahûdîler anda girirler ve çiftedir.

Ve Hammâmü'l-kelb, bir çukur yerde kesîf hammâmd›r. Erlere ve avretlere râyegân hammâmd›r. Zamân-› kadîmde binâ olunurken temelinden iki kelb sûreti tucdan birbiriyle dalaş›r görünür. Meğer kuduz kelb tasvîri imiş. Sâhibü'l-hayrât ol sûretleri incitmeyüp hammâm›n temelin bir gayr› yerden ederler. Hâlâ ol kelb sûretleri durduğ›yçün M›s›r'da kuduz kelb olmaz ve âdeme zarar isâbet etmez. An›niçün Hammâmü'l-kelb derler.

Ve Huzu Nefîs hammâm›, yine Huzu Nefîs mahallesi içindedir. Yaln›z hammâmd›r, ammâ havâs› hûbdur.

Ve Bundukanî hammâm›, yaln›zd›r, ammâ gâyet izdihâm hammâmd›r.

Mehdiyye Sultân hammâm›, çiftedir. Ve Bâbü'l-Hark hammâm›, yaln›zd›r.

Ve Emîr Hüseyin kantaras› hammâm›.

Ve Özbekiyye'de fieyh Bekrî hammâm›.

Ve Kapudan hammâm›, çiftedir, ammâ gâyet latîf hammâmd›r ve gâyet musanna‘ ve rûşen câmlar› vard›r.

Ve Taht-› Rab hammâm›, yaln›zd›r.

Ve Âbidîn Bey mahallesinde Âbidîn hammâm›, çiftedir.

Ve Kantara-i Sunkur hammâm›, yaln›zd›r.

Ve Habbâniyye hammâm›.

Ve Derb-i Cemâmîz hammâm›, yaln›zd›r.

Ve Mustafâ Beğ hammâm›.

Ve Sûku'd-dellâl hammâm›.

Ve Yenikapu'nun iç yüzünde [Y 118a] Merzûk hammâm›, yaln›zd›r.

Ve Hazretü'l-Hindî kurbunda Avretler hammâm›.

Ve Sûk el-hazrâ kurbunda Küçük Hammâm.

Andan Taylûn hammâm›. Birbirine karîb üç müferrih hammâmlard›r. Cümle Mağâribe bunlara girirler.

Ve Salîbe hammâm›, çifte hammâm-› kadîmdir ve havâs› aslâ başa urmaz.

Ve Dûd hammâm›.

Ve Kaysûniyye hammâm›, çiftedir, Hakîm Kaysûn'un hikmet ile binâ etdüği âb [u] hevâs› latîf hammâm-› rûşendir.

Bâbü'l-Vezîr hammâm›, yaln›zd›r.

Ve İmâm Hüseyn kurbunda Sâlihiyye mahkemesi hammâm›, kadîm hammâmd›r.

Kantaratü'l-Leymûn hammâm›, yaln›zd›r.

Bu tahrîr olunan k›rk bir hammâma kerrâtile girmek vâki‘ olmuşdur, ammâ girmediğimiz on dörd hammâm dahi vard›r. Bu hisâb üzre nefs-i M›s›r'da elli beş hammâm-› hâs [u] âm vard›r.

Bunlardan mâ‘adâ selef selâtînlerin sarâylar›nda ve mîrimîrânlar ve sâdâtlar ve meşâyih ve ulemâ ve

kara ağalar ve ankâ bâzergânlar›n sarâylar›nda birer hammâm-› hâs mukarrerdir. Ve ba‘z›s›nda ikişer hammâm vard›r, ammâ Emîr-i hac R›dvân Beğ'in ve Kaytâs Beğ'in ve Circeli Alî Beğ'in ve Zülfikâr Beğ'in ve Ebû fievârib Beğ'in ve niçe musâhib ağalar›n sarâylar›nda dörder beşer hammâml› sarây çokdur. Bu hisâb üzre şehr-i M›s›r içre tahrîr olunan sarây hammâmlar› tokuz bin altm›ş hammâmd›r. [Q 202b] Sultân Murâd'a böyle arz olunmuşdur.

Ammâ hikmet-i Hudâ cümlenin sular› şorcad›r. Meğer Nîl tuğyân etdikde şehir içinde halîclerden cereyân ederken halîce karîb olan hammâmlar›n sular› lezîz ola, meselâ Kaysûn hammâm› gibi lezîzdir. Ammâ bi-kavli hukemâ ac› su germâ ola, gâyet nâfi‘ olup âdemi ten-dürüst eder.

Ve her hammâmda f›sk›yye ve selsebîl ve havuz elbetde mukarrerdir. Zîrâ M›s›r halk› cümle Ervâm-dan gayr› fiâfi‘iyyü'l-mezheblerdir. fiâfi‘î havuza girmese pâk olmazlar. Ve M›s›r'›n âb [u] hevâs›na fiâfi‘î kulleteyni nâfi‘dir.

Ve M›s›r'›n cümle hammâmlar›n›n alt›nda cehen-nemliği [P 200b] yokdur. Ve cânib-i erba‘as›ndaki dîvârlar›n›n ard› dahi boş değildir, hemân kuru dîvâr-d›r. Hammâmlar›n›n ›s›cakl›ğ› hemân suyunun gâyet ›s›cak olduğundan ›s›n›r. Ve cümle şâzrevânlar› dahi ›s›cak sudur. Köşe köşe kulleteynler mâ-i germâ ile leb-ber-leb ve havuzlar dahi leb-ber-leb. Ve cereyân eden çirkâb›n yolu yokdur, hemân hammâm›n ruhâmlar› üzre çağlayup gider, anlar›n şiddet-i hâr›nda hammâm eyle şiddet-i hâr üzre olur kim âdem yere basamaz. Ve aslâ bir hammâm başa urmaz, zîrâ alt› ecvef değildir.

Ve sular› aslâ sovumak bilmez, şeb [ü] rûz germâb durur. Zîrâ her hammâm›n biri biri üzre dörder beşer kat kurşum kazanlar› [Y 118b] vard›r, birbirinden taşup hammâm içine cereyân eder. An›niçün dâ’imâ ›ss›d›r. Ammâ Rûm'da ›s›cak su hazînesi ve sovuk su hazînesi başkad›r ve anlar›n kazan› bak›rd›r. Ammâ M›s›r'›n beşer alt›şar kazan› cümle kurşumdur. Aceb temâşâd›r, bir diyâra mahsûs değildir, vâcibü's-seyr akla muhâlif bir san‘atd›r.

Ve cümle hammâmlarda aslâ odun yakmazlar, cille ta‘bîr etdükleri nebâtât [u] giyâhâtdan hâs›l olan s›ğ›r tezeği dedikleri şey’i yakarlar. Ve hammâmc›n›n ücret ile tutulmuş dörd beş dâne zebbâlleri ya‘nî süpüründücüleri vard›r, cümle şâhrâhlar› gezüp eyle pâk süpürürler kim bir zerre hâr [u] hâşâk komazlar, cümle külhana getirüp dağlar gibi y›ğarlar ve an› yakarlar. Hammâmc›lar›n re’s-i mâlleri zibildir, şeb [ü] rûz zebbâller zenbîl zenbîl zibili taş›yup yakarlar.

Ve M›s›r'›n cümle hammâmlar›n›n zâbitleri M›s›r vâlîsinin çad›r mehterbaş›s›n›n taht-› hükûmet-lerindedir. Hammâmc›lar ve dellâk s›byânlar› ve sâ-hib-isyânlar› birbirlerine incinüp gavgâ etdüklerinde mâbeynlerin mehterbaş› ›slâh eder. Ve bu hammâm-lardan hâs›l olan mâl-i hazâyini cümle vakfullâhlara masrûf ederler, *ve's-selâm*.

el-Faslu'r-râbi‘ ve selâsîn
Selef pâdişâhlar›n›n ve vüzerâ ve
vükelân›n vekâlelerin ya‘nî
hânlar›n beyân eder

Evvelâ şehr-i M›s›r içre cümle (---) hând›r. Cüm-leden ma‘mûr ü metîn ve kavî kal‘a-misâl **hân-› Halîl:** Tûlen ve arzan yüz ad›m bir hân-› azîmdir. Cânib-i erba‘as› iki yüz kârgîr binâ dükkânlard›r.

Ve fevkânîleri dörder kat odalard›r, herkes haremiyle sâkin olurlar.

Ve ortas›nda bir âbdest havuzu üzre fevkânî bir câmi‘i var. Alt› cümle dükkânlard›r.

Câmi‘i cümle ahşâbâtdand›r, kârgîr değildir. Ve cümle cemâ‘ati Rûm bâzergânlar›d›r.

Ve bunda niçe bin kîseye mâlik ankâ bâzergânlar vard›r, misilleri meğer Bulak'da ola. Cümle M›s›r'›n mâl-› Kârûn'u bu hân-› Halîl'dedir. Ve kal‘a kapusu-misâl iki kat demir kapular› vard›r.

Ve bu hân›n taşras›nda cânib-i erba‘as› kârgîr dükkânlard›r. M›s›r'›n bezzâzistân› olmamak ile bu hân-› Halîl'de cümle ekâlîm-i seb‘an›n zî-k›ymet eşyâlar› bî-k›ymet firâvând›r. Andan ana muttas›l,

K›nâ hân›: Rûm ve Arab [u] Acem'e h›nnâ bu hândan gider. Havl›s›nda niçe yüz çuval h›nnâ dağlar gibi y›ğ›lm›şd›r. Bu dahi vâsi‘ hând›r, kat-ender-kat üç yüz hücredir. Ve cümle esîr bunda bey‘ olunur. Ve buna karîb,

Büyük Dîvdâr hân›, hakkâ ki büyük hând›r.

Küçük Dîvdâr hân›, ma‘mûr hând›r.

Ve Hâf›z çârşûsunda (---) hân› iki azîm hânlard›r. Andan Kâs›m Kethudâ hân›. Ve Cevâlî hân›, azîm hând›r.

Ve Bundukanî hân› ve K›br›sl› Ahmed Ağa hân› ve Akkaş hân› ve Murtazâ Ağa hân› {ve Ebûtakiyye hân›} ve Mehemmed [Y 119a] Ağa hân› ve Ca‘fer Ağa hân› ve Esîr hân› ve Cellâbe hân› ve Hüseyin Ağa hân› ve Receb Ağa hân›.

Ve Zülfikâr Kethudâ hân›, nev-binâ kal‘a-misâl bir hân-› azîm oldu. Cânib-i erba‘as› dükkânlar ve mahâzinlerdir. Ve üstü üçer kat hânelerdir, her birinde ehl [ü] ›yâliyle sâkin olmağ›çün tarh olunmuşdur. Tûlü yüz elli ad›md›r, arz› seksen ad›md›r. Ortas›nda bir zâviyesi var. Li-nâm›k›hi el-fakîr:

Evliyâ gördüğünde etdi pesend
Dedi târîhini binâ-y› azîm

Sene 1083

Ve buna karîb Habeşli Mehemmed Kethudâ hân›, bu dahi nev-binâ bir hân-› zîbâd›r.

Ve Bâb-› Nâs›r'dan içeri Nâs›r›yye hân›.

Ve mukâbelesinde Zeyt vekâlesi, cümle fiâm ve Kudüs ve Gazze'den zeytûn ve zeytûn yağ› bunda

gelir, bir yağl› hând›r, anda sâkin olanlar›n dahi esbâblar› ve yürekleri yağl›d›r.

Ve buna karîb Bekâriyye hân› ve buna karîb Sâbûniyye hân› ve buna karîb Kûrdiyye hân› ve kurbunda Ca‘feriyye hân›.

Ve Bahâr vekâlesi, paşan›n şehir havâlesi Hind ve Yemen'den, Habeş ve Aden'den gelen metâ‘-› bahâr›n gümrüğü bunda ald›ğ›yçün Bahâr vekâlesi derler. Bu gümrük paşan›n üstüne (---) 2000 kîseye iltizâmd›r, zarar [u] nef‘ kendünündür.

Ve Habeşli câmi‘i kurbunda Habeşli Kethudâ hân›.

Ve fiâh Merdâniyye câmi‘i kurbunda yine Habeşli hân›, kat-ender-kat yeni hând›r.

Ve Dâvûdiyye câmi‘i kurbunda Mes‘ûd Ağa hân›.

Ve Bâbü'l-Vezîr'den aşağ› Hâf›z Paşa hân›.

Bu vekâlelerden mâ‘adâ niçe vekâleler var, ammâ her biri birer atfe içinde kalm›ş müte‘addid hânlardan değildir. Ammâ bu zikri sebkat eden hânlar›n her biri birer kal‘a-misâl üçer dörder yüz hücreli kat-ender-kat hânlard›r kim her birinin kapular›nda beşer onar bevvâbân pâsbân dîdebânlar› var.

Bunlardan mâ‘adâ M›s›r içinde sekiz yüz elli râb vard›r ya‘nî evli hânlar›d›r, mücerred âdem komazlar. Avret ve oğlan ve merd [ü] zenân bir yerdedir, mahrem nâ-mahrem yokdur, bir turfe kârhânedir kim içine girenin burnunun orta direği düşüp âdem fiâm cinnine döner. Ne‘ûzu billâh cümle fellâhîn ve Hazarî kavimleri sâkindir, gayr› kavmi dahi komazlar. Kat-ender-kat mukassî hücrelerdir.

el-Faslu'l-hâmis ve selâsîn
Fustât-› M›s›r'da olan bîmârhâne
ve dârü'ş-şifây› beyân eder

Evvelâ kadîm a‘sârda M›s›r içre yüz k›rk dâr-› mecâzibûn ve dârü'ş-şifâ var imiş. Hâlâ eser-i binâlar› hâz›rd›r. Evkâflar› mîrîye muzâf olmağile hâlâ mu‘attald›r. Lâkin el-hâlete hâzihi zamân-› seyâhatimizde dörd timarhâne vard›r. Biri Beyne'l-kasreyn kurbunda,

Bîmârhâne-i Makâm-› Mûsâ: Evkâf› yok bîmârhâne-i hasbîdir. Sâhib-i hayr olan kimesneler hastalara [Y 119b] her bâr ta‘âm gönderirler. Ve ba‘z› fukarâlar bîmârhânelere hasbî hizmet edüp herkes anlara mâl›n›n zekât›n ihsân ederler. Andan,

Timarhâne-i câmi‘-i Ezher: Bu dahi hasbîdir, ammâ evkâf-› metîn olandan ziyâde nezerât ihsân [u] in‘âm it‘âm gelüp huddâmlar› mün‘im kimesneler olmuşdur. Ammâ câmi‘-i Ezher evkâf›ndan değildir, fieyh Muhammed Matvîsî zâviyesindedir. Andan Bâb-› Vezîr'den aşağ› Özbekîler [P 201a] tekyesi olduğu mahalde,

Bimârhâne-i Sultân Mü’eyyed: Bir havâdâr yerde bir binâ-y› âlîdir ve cümle kârgîr binâ-y› sultânîdir. Müte‘addid kâ‘alar› ve hücreleri vard›r. Özbekîler tekyesi içinde eflâke ser çekmiş bir kapusu vard›r. Ve hastalar kesb-i hevâ etmeğiçün gûnâ-gûn maksûreleri var, gâyet musanna‘ binâd›r. Lâkin bunun dahi evkâf› yokdur, [Q 203a] ol ecilden huddâmlar› Özbekî tekyesinin fukarâlar›d›r ve dervîşân-› Özbekiyân sâkinlerdir. Andan şehr-i M›s›r'›n tâ ayne'l-fi‘ilinde,

Evsâf-› bîmârhâne-i âbâdân dârü'ş-şifâ-y› Sultân Kalavân: Bâlâda câmi‘ ve imâreti tavsîf olunan Kalavân câmi‘i hareminin bir köşesinde bir binâ-y› azîm bîmârhânedir kim Rûm Arab ve Acem'de misli yok bir binâ-y› ibret-nümâd›r kim tarh [u] tarz›nda ak›l perîşân olup hukemâlar ilâc edüp âdem zî-ak›l olur. İbtidâ tûlen ve arzan bir mücellâ ve musaykal mermer ile döşenmiş yüz ellişer ad›m bir harem-i azîmin tâ ortas›nda bir havz-› azîmi var, fevvâreleri iki âdem kaddi pertâb eder.

Ve bu havuz kenâr›nda bir musallâs› var. Ol havz-› azîm üzre on iki sütûn-› mevzûn üzre münakkaş tavanl› bir kubbesi var. Ve bu haremin cânib-i erba‘as›nda birer kâ‘a-› azîm vard›r kim her birine biner âdem s›ğar iki cânibi soffalard›r. Ve kârgîr kemerler üzre münakkaş tavanlard›r. Ve bu kâ‘alar›n ferşi serâpâ gûnâ-gûn ruhâm ile döşenmişdir kim gûyâ nakş-› Erjeng'dir.

Ve bu kâ‘alar›n tâ nihâyetinde ikişer âdem kaddi bâlâ selsebîller vard›r, seylâbvâr revân olup bu soffalar›n ortas›nda cereyân edüp haremin ortas›ndaki havuza munsab olur. Dörd kâ‘a dahi bu tertîb üzre binâ olunup soffalar üzre bîmâr-› gamhârlar yine câmehâblar ve harîr yorkanlar içre yat›rlar. Ba‘z› bîmâr ifâkate karîb olunca ol cereyân eden selsebîllerin kenâr›nda istirâhat ederler ve huddâmlar› pervâne-vâr hizmet ederler. Ammâ deli bürâderlerimizin ba‘z›s› muzlim küncde ve ba‘z›s› küşâde hücrelerde havz u şâzrevânl› hücreler içre şîr gibi der-gerden halka-i zencîr ile makyûd olup ba‘z›s› ra‘d-âsâ gürler, ba‘z›s› âsûde-hâl durur.

Ammâ bu M›s›r'›n âb [u] havâs› yübûset üzre olduğundan cümle halk› [Y 120a] sevdâyîdir. Ve mekr-i zenân› çok olmağile ekseriyyâ halk› meshûr ve memkûrdur. Hemân ol âdemi ahâlî-i mahalle paşaya arz edüp buyurd›-y› şerîf ile bîmârhâneye koyup tîmâr ederler. Buyurd› olmasa bîmârhâneye komazlar. Zîrâ rûz-merre bir guruş masraf› vard›r. Ol ecilden asr›m›zda Kalavân bîmârhânesinde üç yüz alt› bîmâr u mecnûn kimesneler var idi. İmâretden ta‘am ç›kacak mahalde cümle on iki etibbâ telâmîzleri ile herkesin tabî‘atine göre ta‘âmlar ve me‘âcin edviyeler verirler. Ve hukemâlar›n cür’et sâhibi cellâd-meşreb huddâmlar› var, anlar deli bürâderlerin ba‘z›s›na k›z›lc›k deyeneği hoşâb› yedirirler, akl› baş›na gelir.

Bu âsitâneye üç y›ll›k sâhib-firâş ve mecnûn gelse bi-emrillâh k›rk günde ifâkat bulup reng-i rûy› verd-i hamrâya döner. Zîrâ bu kân-› şifâda Bokrâd u

Sokrad ve Eflâtûn ve Fisagores-i Tevhîdî ve Ebû Alî Sinâ misilli hukemâlar her biri Mesîh-âsâ mürde-dili ihyâ ederler. Ammâ bu şehir halk›ndan hukemâ hâs›l olmaz, cümle garîbü'd-diyârd›r, yine kavm-i Arab'd›r. Zîrâ ilm-i t›b evlâd-› Arab'a verilmişdir. Cümleden elzem-i levâz›m›ndan ilim ilm-i t›bd›r. Zîrâ Hazret-i Risâlet buyururlar, hadîs:

[1] Ÿ‰A†Y‰A«E†«‰«E‰†Y‰

nutk etmişlerdir.

Bu hadîs-i şerîf mazmûnu üzre ilm-i t›b Arab'dan şâyi‘ oldu. Gerçi Âdem-i sânî Nûh Necî asr›nda ve İskender-i Kübrâ asr›nda ilm-i t›b Feylesof u Feylekos ve Câlînûs asr›nda var idi. Ammâ Risâlet-penâh'dan sonra kibâr-› evliyâullâhlar›n kerâmât-i bâhireleri sebebiyle ilm-i t›b ile hukemâ iştihâr buldular. Andan Yûnâniyân u Freng dakîk›na vâs›l olup hukemâ-y› Yûnâniyân [u] Freng iştihâr buldular. Ammâ yine Arab'a muhtâclard›r, zîrâ bu kavm-i Arab'›n zühd [ü] takvâs› ve ilmi kuvvetiyle bir hastaya cân u gönülden yap›şup hizmet etse bi-emrillâh şifâ bulur.

Husûsân bu Kalavân bîmârhânesinde cemî‘i üstâd-› kâmil ve fassâd-› âmil ve hâz›k ve âdil bu Kalavân bîmârhânesindedir. Bir hâstenin nabz›na el urup tabî‘atine münâsib mu‘âleceler eder, bi-emrillâh şifâ bulur. Zîrâ bu M›s›r diyâr›nda iklîm-i evvelde Sa‘îd ve Elvâhât ve Habeş ve Fûncistân'da ve Cebelü'l-Kamer'de gûnâ-gûn nebâtât [u] giyâhât hubûbâtlar hayvânlar hayvânâtlar vard›r kim belki Hindistân'da olmaz, ol edviyeler M›s›r'a gelüp hukemâ anlar ile marîzlere mu‘âlece edüp şifâ bulurlar. An›niçün Arab u Acem [u] Rûm'da M›s›r'›n Kalavân bîmârhânesi meşhûrdur.

Ve ve bu dârü'ş-şifân›n bir taraf›nda nisvân bîmârhânesi vard›r. Bu dahi azîm tekellüflü binâd›r. Cümle huddâmlar› yine avretlerdir. Ancak hukemâ mahremdir, anlar bî-pâk [ü] bî-pervâ girüp emrâz-› muhtelifesine göre devâ ederler. Ammâ bu hikmet-deyim, [Y 120b] ba‘z› havâtîn-› marîze ve mecnûne bu bîmârhânede evlâd hâs›l ederler, aceb hikmetdir. Hattâ İbrâhîm Paşa asr›nda bir gulâm tevellüd edüp ismini fiifâyî kodular. Hulâsa-i kelâm böyle bir binâ-y› azîm dârü'ş-şifâ geşt [ü] güzâr etdiğimiz diyârlarda manzûrumuz olmam›şd›r.

Evsâf-› amel-i me‘âcin-i tiryâk-› fârûk-› a‘zam

Seyyâhân-› zû-fünûna ma‘lûm ola kim nitekim edîm-i arzda hukemâ vard›r, her diyârda tiryâk-› fârûk yaparlar. Ammâ M›s›r fârûku kadar olmak ihtimâli yokdur. Zîrâ fârûk kursu M›s›r'a mahsûsdur.

Evvelâ kurs ta‘bîr etdiklerin nice şeydir beyân oluna. Evvelâ bu kurs y›lan›n vücûdundan hâs›l olur. Bu Sultân Kalavân evkâf›ndan vazîfehârân k›rk nefer kimesnelerdir kim y›lda bir kerre hizmet ederler. Cîze nâhiyesinde Habîroğlu kurâlar›nda sâkin olurlar bir ocakd›r. Y›lda bir kerre mâh-› Temmûz'da tiryâk-› fârûk y›lan› sayd ederler. Ammâ kaçan kim y›lan sayd edecekleri mahal oldukda cümlesi bir yere cem‘ olup serâpâ kal›n keçeden esbâblar geyerler. Ancak gözleri görünür, yüzlerin dahi setr ederler. Uzun s›r›klar üzre beyâz keçe pâreleri bağlayup Behnîsâ ve Feyyûm ve cebel-i Ahzar câniblerine varup fârûk y›lanlar› olduğu mahalle sabâh sovuğunda var›rlar kim şiddet-i hâr olmadan y›lanlar bî-când›r. Yine böyle iken fârûk y›-lanlar› ile ceng-i azîm ederek niçe binini sayd edüp fârûk ile mülemma‘ olmuş zenbîllere koyup mest [ü] medhûş olurlar. Yine böyle iken zenbîllerin ağ›zlar›n dikerler.

Ba‘z› zamân vâki‘ olmuş kim sayyâdlar y›lanlar ile ceng ederken y›lan sayyâd›n yüzüne at›lup gözün-den ururs a halâs olmayup sayyâd şehîd olurmuş. Zîrâ gâyet semm-i helâhilli y›lanlard›r kim deveyi kulağ›ndan, kat›r› t›rnağ›ndan sokup ân-› vâhidde helâk eder, böyle bir kattâl y›lanlard›r.

Bunlar› sayd etmek bu mezkûr herîflere mahsûs-dur. Yohsa gayri benî âdem bu kâra tahammül edemez. Bi-emrillâh anlar›n ocağ›na mahsûs bir alay tarîk-› Sa‘dî âdemlerdir, ammâ gâyet sâlihlerdir.

Bu tâ’ife bu kadar y›lanlar› sayd edüp zenbîller ile h›mârlara yükledüp M›s›r'a götürürken Besâtîn nâm bir bâğ-› İrem kurbuna geldükde y›lan›n biri rehâ bulup zenbîli götüren h›mâr› sokup fakîr h›mâr tepesi üzre y›k›lup tarfetü'l-ayn içre h›mâr›n vücûdu şişüp fîl cüssesi [P 201b] kadar olup cân teslîm etdükde her bir pâyeleri sütûn-› azîme dönüp sayyâdlar ba‘z› yak›nda olan âdemleri ba‘îde kovarlar,

"fiimdi h›mâr›n lâşesi çatlayup râyihas› size te’sîr eder", deyü halk› kovarlar.

Ol h›mâr›n yükü olan zenbîller ile y›lanlar› [Y 121a] alup bir gayr› h›mâra yükledirken mesmûm olan h›mâr›n lâşesi çatlayup cemî‘i üstühânlar› [Q 203b] bile su olup cereyân eder.

Hamd-i Hudâ bir kimesneye zarar› isâbet etme-yüp ol mahalde olan kimesneler fi'l-hâl h›mâr›n cîfesi üstüne toprak y›ğup setr edüp defn ederler, gayr› h›mârlar› yüküyle Kalavân bîmârhânesine getirüp hekîmbaş›ya ve nâz›ra teslîm ederler.

Hakîr mukaddemâ temâşâs› içün hekîmbaş›ya ricâ etmişdim. Ol sâ‘at hakîre haber etdiler. Derhâl ata süvâr olup Kalavân bîmârhânesine vard›kda fârûk-hânenin kapusun açup hakîri içeriye alup yine kapuyu sed etdiler. Zîrâ *inne'l-ayne hakkun* deyüp ma‘rifetleri âşikâre olmamak içün ve niçe bin y›lan-› bî-emân ile mâl-â-mâl bir muhâtara yer olduğ›yçün ecnebîden kimse komazlar.

---

[1] Hadîs: "‹lim ikidir. Birincisi beden ilmi, ikincisi din ilmi."

Ammâ bu fârûkhâne bir azîm medresedir. Cümle der-i dîvâr› ve zemîni serâpâ gûnâ-gûn mermer-i hâm ile kapl›d›r. Ve eyle medresedir kim ilm-i t›bdan gayr› bir ilim görülmez.

Bu medresenin haremi etrâf›nda soffalar vard›r, ol gün soffalar› döşeyüp başda hekîmbaş› ve nâz›r ağa ve evkâf kâtibi ve evkâf mürşidi ve hekîmbaş›n›n on aded halîfesi ve du'âc› ve on iki nefer sayyâdlar ve pişiriciler ve kassâblar, hulâsa-i kelâm cümlemiz otuz nefer kimesne idik.

Taşradan kapuyu dak edüp içeri girmek murâd edinenin haddi pâyân› yok idi. Ammâ kapuyu gâyet sed edüp hakîre "Sak›n havf etmiyesiz" deyü bir kandîl yakacak alçak sepâ üzre ç›kup temâşâya âmâde oldum. Cümle otuz nefer kimesneler kalkup pâk âbdest alup ikişer rek'at kazâ namâz› k›lup cümle âlât [u] bisâtlar›n meydân-› mahabbete getirdiler.

Evvelâ yüz mikdâr› kütük pâreleri ki her biri üç kar›ş olmak üzre ve her kütüğün ortas›nda birer kar›ş kaddi gevele egserisi m›hl› tomruklard›r.

Ve yüz mikdâr› tîğ-› Dahhâk'dan nişân verir kassâb sât›rlar› ki arkas› kal›n Frengî demirden keskin sât›rlard›r.

Ve yüz mikdâr› s›rçal› büyük toprak mecurlar kim herbirine birer âdem s›ğar, içleri âb-› nâbile memlû, ba'z›s› boş. Ve niçe kalayl› Kalavân zamân›ndan kalm›ş siniler.

Ve bir erdeb mikdâr› ince elenmiş tuz.

Ve elli mikdâr› enderûn [u] bîrûnu s›rçal› azîm su küpleri gibi, ammâ dibleri vâsi', ağ›zlar›na bir âdem kellesi s›ğar. Cümle bu gûne nuhâs ve türâb âvânî eşyâlar› hâz›r edüp du'âc› k›yâma gelince cümle huzzâr-› meclis dahi ayağa kalkup ibtidâ besmele ve hamdele ve tarziye ve tasliyeden sonra ibtidâ âl-i Osmân'a ve sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât Sultân Kalavân'a ve Lokmân Hekîm'e ve Fisagores-i Tevhîdî'ye ve Sultân-› hukemâ Ebû Alî Sinâ'ya ve sâ'ir **[Y 121b]** hukemâ ervâhlar›n ale't-tertîb yâd edüp hâz›rûn selâmetliğiyçün ve hekîmbaş› ve nâz›r ağa ve kâtib aşç›baş› ve cümle halîfeler ve sâ'ir huddâmlar›n selâmetlerin yâd edüp ba'de'd-du'â tekbîr edüp Fâtiha-i şerîf tilâvet olup el yüze sürüldükden sonra koca sayyâdbaş› ve üç y›lan kassâblar› haremin ortas›nda duran on iki zenbîlin birinin ağz›n sökünce el-azametullâh niçe bin y›lan-› bî-emân semm-i helâhil nîş-i cân rehâ bulunca hakîr gerçi mürtefi' mahalden temâşâ ederim, ammâ akl›m baş›mdan gitdi.

Y›lanlar›n kimi sağa ve kimi sola âdem boyu pertâb edüp g›jg›rarak safîr urarak kendülerin dîvâra urarak cân havliyle s›çrarken hekîmbaş› huddâmlar› ve sayyâdlar› cümlesin bir yere cem' edüp fârûk ile mülemma' sar› ihrâmlar vard›r, anlar›n içine koyunca cümle y›lanlar harekâtdan kalup sâkin oldular.

Andan mezkûr tomruk ta'bîr etdiğimiz direk parçalar›n›n yan›na koca sayyâd ve üç kassâb oturup ellerine sâtûrlar›n alup ihrâmlar içinden birer birer y›lanlar› ç›karup bir nev'a küçük beyâz y›lanlar› sayyâdlar koyunlar›na korlard›, anlarda olan misk râyihas› hakîri mest etdi, hekîmbaş›ya su'âl etdim;

"Misk y›lan›d›r. Bunlar fârûk olmaz, gayr› edviye ederiz. fiimdi görürsün" dedi.

An› gördüm, ne kadar küçük beyâz y›lanc›klar var ise cümle bir yere cem' edüp bu fârûk yap›lan medresenin bir köşenin bir muzlim ya'nî gölge yere bir uzun ibrîşim k›rm›z› gaytân ip bağlayup cümle ol beyâz küçük misk y›lanc›klar›n ol gaytân ipe boğazlar›ndan ale't-tertîb s›ra ile dizüp mezkûr ipi bir dîvârdan bir dîvâra gerüp cümle y›lanlar as›l› as›la kald›.

Ba'dehu ol y›lanlar›n ağ›zlar›na penbe ile Sûsa zeytûn yağ›ndan damlad›nca y›lanlar mürd olup her biri şişmeğe başlad›. Bu hâl üzre bu y›lanlar k›rk gün ve gece as›l› durup cümle y›lanlar›n derisi ol y›lanlar içre kakule içi gibi dâne dâne misk olup kuvvetinden âdemin burnu kanar, tâ bu mertebe keskin râyihas› olur misk olur ki.

Andan bir gûne küçük k›sa münakkaş y›lanlar, başlar› gûyâ yar›m ceviz kabuğu gibi müdevver başl› y›lanlard›r, anlar› dahi başka kodular. Su'âl etdim;

"Bunlara hayyetü's-Safî derler. Hazret-i Âdem ile Cennet'den sürülen y›lanlar›n neslindendir. Bunlar dahi fârûk olmaz, gayr› derde devâd›r" dedi.

Andan on zenbîl y›lanlar› cümle arayup misk y›lan›n ve mezkûr müdevver başl› Safî y›lanlar›n başka saklatd›. Meğer Safî y›lan› fârûk y›lan› gibi yumurtadan yavru ç›karmaz imiş, sâyir hayvân gibi doğururmuş, hilkat-i hayyeye muhâlif bir hikmetullâhd›r.

Andan cümle **[Y 122a]** fârûk y›lanlar›n sayd›lar. Sagîr ü kebîr sekiz bin üç yüz y›lan olup teslîm-i mütevellî olup sekiz yüz guruşluk y›lan olduğunu kâtibler ve mürşidler deftere kayd etdiler.

Ba'dehu koca sayyâd ve üç y›lan kassâb› tomruklar›n baş›na oturup "*Bismillâhirrahmânirrahîm, bismillâhi niyyetü'ş-şifâ*" deyüp ihrâmdan bir büyük y›lan ç›karup mezkûr tomruk üstünde egseriye y›lan›n ortas›n koyup sol eliyle y›lan›n baş›n kuyruğun berâber dutup sağ elindeki sât›rla bir kerre endirüp y›lan›n vücûdu başs›z ve kuyruksuz mermer üzre pertâb etmeğe başlad›.

Baş ve kuyruk koca sayyâd›n elinde kalup elindeki sâtûrun arkas›yla y›lan›n baş›n ezüp mermer üzre b›rakd› ve bir kerre "*Vahhadallâh*" dedi. Cümle huzzâr-› meclis "*Lâ-ilâhe illallâh*" deyü hayk›r›şd›lar. Ammâ y›lan› kesdükde çekerek dutup baş ve kuyruğu üç parmak gerü b›rağup keser.

Ba'dehu kesilen y›lanlar› bir kassâb dahi alup altun b›çağile karn›n yarup bağ›rsaklar› ve yumurtalar›n ç›karup bir gayr› kassâba atar.

Ol dahi alup y›lan›n derisin t›rnağ›yla koparup çekince başdan başa soyulup gûyâ evvelden dahi derisi âriyetî imiş, deriden z›rpadak bir beyâz et ç›kar, ammâ y›lan yine pertâb eder.

Andan gayr› hukemâ eline düşer, kassâblar vaz‘-› yed etmezler. Hekîmbaş› halîfeleri soyulmuş y›lanlar› alup mezkûr mecurlar içinde pâk gasl edüp mezkûr s›rçal› küplere tuzlayup korlar, mâl-â-mâl olup âteşe koduklar›nda hekîmbaş› sâ‘at dutup küplerin alt›na germâ-germ santa ağac› yakarlar. Ammâ cümlenin lisân›nda tevhîd [ü] tezkîrdir, cümle havf u haşyet üzredir. Ve ba‘z› y›lanlar› ihrâmdan ç›kard›kda ağz›na tükürüp tomruk üstüne kodukda y›lan mest [ü] medhûş olur, andan kat‘ ederler.

Elhâs›l on iki sayyâd ve kassâb bu minvâl üzre on zenbîl y›lan› cümle k›rup,

"Baş›n ve kuyruklar›n başka bir devâ içün saklar›z" deyü büyük katremîz şîşeleri vard›r, ana doldururlar.

Hakîr ibrâm edüp su’âl etdim, kat‘î cevâb vermediler. Ammâ Allâhü a‘lem akl-› kâs›r›m ile baş›nda olan zehirin ç›karup Frengistân'a gönderirler. Zîrâ bir kerre Donkark›z kral›na bir ipde dizilmiş bin mikdâr› y›lan baş› M›s›r'dan [Q 204a] [P 202a] hedâyâ getirdiler, kral-› bed-fi‘âl haz edüp ipinden yap›şup gorof'a teslîm etdi.

İbret-nümâ-y› sun‘-› azîm

Ammâ bu y›lanlar› kassâblar katl ederken sâtûru bir dürüst urmayup gevdede yâ baş yâhûd kuyruk bir zerre denli ilişse hemân hekîmbaş› yerinden s›çrayup "*irmi, irmi el-hayye*" deyü feryâd eder. Ya‘nî "at y›lan›, at y›lan›" deyü [Y 122b] feryâd etdükde der ân y›lan›n baş›yla gevdesin sâ’ir y›lanlar›n bağ›rsaklar› ve yumurtalar› içine atmayup başka bir yere b›rakd›lar.

Derhâl kol kal›nl›ğ› olup ol y›lan şişdi. Ammâ asl›nda baş parmak kal›nl›ğ› idi. Bir hoş kesilmemek ile baş›ndan zehir vücûduna te’sîr edüp şişdi. An›niçün hekîmbaş› feryâd edüp atd›rd›. Ve tomruk ile ol sâtûru dahi atup gayr› tomruğ u sâtûr getirdiler.

Ol gün hikmet-i Hudâ on zenbîl y›landan yetmiş beş y›lan bir hoş kat‘ olunmayup cümle âlâtiyle atd›lar, ammâ ol at›lan y›lanlar› vakfa yazmayup sayyâd ve kassâblar›n üstüne yazup tahte'l-hisâb vazîfelerine mahsûb olur, aceb temâşâd›r.

İbret-nümâ-y› diğer

Bu katl olunan y›lanlar›n derilerin ve bağ›rsaklar› ve yumurtalar› dağlar gibi y›ğ›lup kassâblar cem‘ olup bu y›lan muzahrafâtlar›na mezkûr (...) elenmiş ince tuzu saçup mülemma‘ ederken kassâb›n biri elin çeküp bir âh-› serd çekdi ve vâveledâ deyü feryâd etdi.

Derhâl koca sayyâdbaş› herîfin parmağ›na ağz› yar›n ilkâ edüp mecurlarda gasl olmuş y›lanlardan üç y›lan getirüp herîfin parmağ› üzre sard›. Derhâl y›lan›n üçü dahi kol kal›nl›ğ› oldu. Anlar› kald›rup üç y›lan dahi sard›lar. Anlar şişmeyüp levnleri mütegayyir oldu.

Anlar› dahi kald›rup koca sayyâdbaş› herîfin parmağ›n ağz›na alup cerâhat yerin emüp sar› tükürüğü yere tükürüp herîfin parmağ›na sehel fârûk-› a‘zam sürdüler. Vecâ‘› teskîn olup herîf mesmûm olmadan halâs bulup tâze cân buldu.

Meğer katl olunan y›lanlar›n birinin baş› ve kuyruğu bir çal›şda dürüst kesilmeyen y›lanlar›n birisi sehven y›lan yumurtalar› ve muzahrafâtlar› içine sehven b›rağ›rlar. Ba‘dehu bu kassâblar yumurtalar› ve ciğerleri ve bağ›rsaklar›n› tuz ile mülemma‘ ederken mezkûr dürüst kat‘ olmayan y›landan herîfin parmağ›na zehir te’sîr eylemiş. Bâlâda tahrîr olunduğu üzre herîfe mu‘âlece edüp halâs eylediler.

Hâs›l-› kelâm bu sayyâdlar ve kassâblar gibi cânpûlâd ve seng-dil âdemler görmedim. Hâşâ ki anlar benî âdem ola. Gerçi hakîr bir ibret-nümâ şey gördüm, ammâ her derîce ve dakîkada akl›m baş›mda değil idi, seyrine vard›ğ›ma nâdim oldum. Ve hekîmbaş›dan yine su’âl etdim:

"Bu y›lanlar›n derileri ve bağ›rsaklar› ve ciğerleri ve yumurtalar›n tuzlayup küpler içinde salamura edüp h›fz etdiniz, bunlar› neylersin" dedim. Hekîmbaş›:

"Siz neylersiz? Su‘âl etmen" dedi. İbrâm [u] ilhâh edüp tekrâr su’âl etdim. Cevâb etdi kim;

"Bunda [Y 123a] Freng balyozlar› vard›r, anlar bizden iştirâ edüp Frengistân hukemâlar›na götürüp cemî‘i emrâz-› muhtelifeye her uzvun başka başka devâ ederler kim tarfetü'l-ayn içre te’sîr eder" dedi.

Ba‘dehu cümle tathîr olmuş tuzlanan y›lanlar› on iki k›t‘a k›t‘a s›rçal› küplere koyup haremin bir köşesinde matbah ocaklar› üzre koyup alt›na santa ağac› âteşi germâ-germ verüp hekîmbaş›n›n bir elinde asâs› ve bir elinde sâ‘ati. Aşç›lar yine kendü halîfeleridir kim her biri tekmîl-i fünûn etmiş üstâd-› kâmil telâmizlerdir, ancak hekîmbaş› hâz›r olup evkât gözedir, üç sâ‘at y›lanlar küpler içre kaynayup küpler üzre kehrübâr-misâl sar› sar› yağlar zâhir olup hekîmbaş› kendi eline kepçe alup ol sar› y›lan yağlar›n kepçe ile alup iri katremîz s›rça şîşeler vard›r, anlara doldurdu. Cümle küplerden böyle yağlar› cem‘ edüp katremîz şîşelerine doldurup yine y›lanlar›n küpleri alt›na germâ-germ âteş urdular. Ma‘lûm-› sa‘âdet ola kim y›lanlar tabh olduğu bak›r âleti tancere ve kazgan değildir, zikr olunduğu üzre içi ve t›ş› s›rçal› toprak küplerdir.

Ba‘dehu hekîmbaş› kepçe ile alduğ› y›lan yağ› üzre Mağrib vilâyetinde Sûsa şehrinin âb-› hayâta benzer âlü'l-âl zeyt yağ› ile y›lan yağ›n vezn edüp beş vukiyye y›lan yağ› ve beş vukiyye zeyt-i hâlis yağ› berâber bir şîşelere doldurup şîşeleri âteş-i nerm üzre koyup ba‘dehu âteşi germ edüp üç sâ‘atden sonra endirüp say yağ›-misâl müşk [ü] amber-i hâm râyihal›

bir yağ oldu kim râyiha-i tayyibesinden huzzâr-› meclisin demâğlar› mu‘attar oldu. Hakîr sabra tahammülüm kalmayup hekîmbaş›ya su’âl etdim;

"Vallâhi Hindistân'da emrâz-› cüzâm ve behak ve beras misilli marîzler gâyet çokdur, an›n âb [u] hevâs›na bu yağ gâyet nâfi‘dir. Bir kerre bu yağdan ol maraza mübtelâ olanlar›n vücûduna sürse bi-emrillâh vücûdunda bir illet kalmayup dürr-i beyz olur. Ammâ bu iklîm-i M›s›r'da nef‘i yokdur, bin kerre sürseler te’sîr etmez. Ammâ M›s›r'da cerebe ve hafakâna mübtelâ olanlara k›rk gün birer dirhem yediriniz, bi-emrillâh halâs olur."

Ba‘dehu y›lanlar küpler içre üç sâ‘at dahi pişüp suyu bir kar›ş mikdâr› tenezzülde olup cümle küpleri âteşden endirüp cümle pişmiş muharrâ olmuş y›lanlar› iri bak›r sinilerin içine koyup sovumağa kodular.

Beri tarafda küpler içre kalan y›lan maslûkas›n› bir aydan berü niçe şefâ‘atnâmeler ile gelen a‘yân-› M›s›r'›n kâseleri ve ibrîkleri ve bakraclar›n dollâblardan ç›karup herkesin ismi resmi ve maraz› bakraclar› üzre bir makramada **[Y 123b]** kâğ›dlar içre yaz›lup ol y›lan çorbas› suyundan kâse ve bakraclara doldurup ba‘z› marîzlerine göre maslûka üzre dahi edviyeler zam edüp herkese kâse ve bakr[ac]lar›n teslîm edüp niçe yüz yere böyle y›lan çorbas› gider.

Ba‘dehu cümle huddâmlar y›lan çorbas›n sahanlara doldurup ekmek doğrayup yemeğe başlad›lar, benim akl›m gitdi. Andan hekîmbaş› ve nâz›r ağa ve kâtib ve sâyir huddâmlar fincân fincân y›lan maslûkas›ndan nûş etmeğe başlad›lar. Hakîre de bir fincân getirdiler, kabûl etmedim. Hekîmbaş› ve nâz›r ağa;

"Vallâhi sultân›m mukavvîdir. Kuvvet-i basar› ziyâde eder ve rîh-i bevâs›r› kat‘ eder" deyü ibrâm [u] ilhâh eylediklerinde "Emir Allâh'›n" deyüp var kuvveti bâzûya getirüp,

"El ile gelen düğün bayrâmd›r, anlar içdiler, ben dahi içerim" deyüp cür’et ederek gözüm yumup dişlerim s›kup "*Bismillâh, niyyetü'ş-şifâ*" diyerek filcândan nûş etdim, ammâ bir misk râyihas› iştimâm etdim.

Andan bir fincân dahi getirüp mezkûr zeyt yağ›yla y›lan yağ›ndan b›çak ucuyla cüz’î yağ filcâna ilkâ edüp nûş etdim. Ammâ Hudâ âlim [ü] dânâd›r, misk râyihâs› bir hafta demâğ›mdan gitmedi. **[Q 204b]** **[P 202b]**

Der beyân-› menâfi‘-i maslûka-i hayye

Hamd-i Hudâ Mekke'den kalkup Bedr-i Huneyn'e geleceğimiz gece üzerimize Arab enüp bir hayli ceng etdiğimiz bâlâda tahrîr olunmuşdur. Ol mahallerde s›k›lup vücûdumda bir harâret olmuşdu. Bu y›lan maslûkas›ndan iki fincân nûş edüp bir haftada vücûdumda zerre ve şemme illet kalmayup vücûdum sîm-i hâlise dönüp ten-dürüst oldum ve niçe nef‘in müşâhede etdim.

Sergüzeştî: Cümleden bir nef‘i dahi sene 1056 târîhinde Venedik kal‘alar›ndan Bosna serhaddine müşâ fiebenik kal‘as›n Tekeli Mustafâ Paşa ile muhâsara edüp k›rk gün k›rk gece kal‘a-kûp toplar ile kal‘ay› döğüp fethi müyesser olmayup bî-feth avdet edüp Danilova nâm mahalle gelüp meks etdükde cânib-i erba‘am›z› iki kerre yüz bin Uskok ve Dodoşka ve Freng ve H›rvad kâfiri ihâta edüp yedi sâ‘at ceng-i azîmden sonra asker-i âl-i Osmân'a inhizâm vâki‘ olup küffâr bir tarafdan ümmet-i Muhammed'i k›rmağa başlayup hakîr ol as›rda yeniçeri odas›yla gidüp vekîlharc idim, yedi kölemi ve üç yüz seksen yoldaşlar›m› cümle gözüm önünde dendân-› tîğden kâfir geçirdiklerin görüp cümle emvâl erzâk› b›rağup bir cânibe bir küheylân at›m var idi, Vezîr-i a‘zam Kara Mustafâ Paşa ihsân etmişdi, bir tarafa at b›rakd›m. Ol sahrâ-y› bî-pâyân› küffâr bu hakîre seyrân devrân etdirdiler, âhir pâyime eremeyüp nâm [u] nişân›m göremediler, h›fz eden Allâh göstermedi.

Âhirü'l-emr vakt-i gurûbda cihân **[Y 124a]** baş›ma dar olup at› b›rağup bir ormana k›l›c›m ve tîrkeşimle girüp yedi gün alt› gece dağlar içre vahşî hûş [u] tuyûr ve canavarlar ile ülfet edüp nebâtât köklerin ve ba‘z› meyveleri ile kifâflan›rd›m. Ammâ piyâde yürümek ile tîrkeş k›l›ç ve kemerimde seksen esedî ve yüz elli altun kemerim kesüp bî-tâb [u] bî-mecâl etdi. Âhir tîrkeşden oklar› ç›karup yay› kabza-s›ndan kabz›ma alup tîrkeşi ve iki tabancal› kol tüfeğin ve silâh›n ve belimde kemeri guruşlar› ile yay-l›k içine koyup bir kaya alt›nda iri taşlar› kald›rup k›l›c› ve tüfengleri ve kemeri anda Allâh emâneti edüp defn etdim. Andan sebükbâr olup bir dereye gelüp pâk âbdest alup iki rek‘at hâcet namâz› k›lup cemî‘i ervâh-› enbiyâ ve evliyâdan bu Evliyâ-y› bî-riyâ-y› za‘îf ruhâniyyetlerinden istimdâd taleb edüp âlem-i hayretde iken Boşnak lisân› ve lehcesi ile,

"Bre Meho" deyü bir sadâ zâhir oldu. Ol sadâya karş›l›k bir sadâ dahi;

"İşto veliş?" ya‘nî {lisân-› Boşnakca} "Ne dersin?", dedi.

"Hodamu sinko, hodamu" dedi; ya‘nî "Beri gel cân›m oğul, gel" dedi.

Hakîr bu Boşnak lisân› istimâ‘ edüp cân›m yerine gelüp tâze cân buldum, ammâ efkâr-› fâsideye düşdüm,

"Âyâ bu dağlar›n re‘âyâs› cümle H›rvat Uskok mudur? Kâfire tâbi‘ olup âl-i Osmân'› k›l›cdan geçirdiler. Âyâ bu sadâ anlardan m› ki" deyü fikir ederken bu evvelki istimâ‘ etdiğim sadâ sâhibleri meğer oğlu ile dağa gelüp odun keserken vakt-i zuhur olup ezân okudu. Hemân hakîr bildim ki ümmet-i Muhammed'dendir. İleri varup bunlara selâm verüp âşinâl›k etdim.

Hemân koca herîf Boşnak lehcesi ile,

"Ya sen safâ celdun. Ya sağ misun? Ya sen bu dağlarda nişlerisun?" dedi. Ha[k]îr hemân,

"Birkaç yoldaş›m›z var, anlar ile bu bildiğimiz dağlard›r, av avlamağa ç›kd›k. Hilevne kal‘as› yeniçerindeniz" dedim.

"Ya bozulan askerden haberiniz var m›?" dedi.

"Yedi gündür anlar bozulup Kinin kal‘as›na ve Hilevne kal‘as›na geldiler" dedim.

"Baka seyrân›", dedi.

"Ya kâfir Kilis kal‘as›n nice ald›?" dedi.

Hakîrse cân bâzâr›nday›m kim tenim kal‘as› muhâfazas›na me’mûr olup cân çekişirim.

Netîce-i kelâm bunlar ile refîk olup âheste reviş G›lamuc kal‘as›na giderken yolda G›lamuc kal‘as›n›n dizdâr›na râst gelüp ahvâl-i pür-melâli bir bir takrîr edüp ol sâ‘at huddâm›n›n birin atdan endirüp hakîri bindirüp Cenâb-› İzzet'e bin bin hamd [ü] senâlar edüp bükâlar eyledim. İki sâ‘atde G›lamuc kal‘as›na alay ile girüp dizdâr›n hânesinde ol gece mihmân olduk.

Hikmet budur kim İslâm kal‘as› yan›mda bir sâ‘at yeri, havfimden yedi günü ve gecesi enîs [ü] mûnisim tilki ve çakal ve erneb **[Y 124b]** ve geyikler olup yat›rd›m.

Ertesi dizdârdan on atl› ricâ edüp,

"Dağda kayalar dibinde enîs [ü] mûnis yârân [u] yâr-› gârlar›m bir gârda b›rakm›ş›m, anlar› yoklayam", deyü on refîk ile dağlara girüp geldiğimiz yollar ile doğru tîrkeş ve tüfengler ve kemerim b›rakd›ğ›m mahalle vard›kda at›m refîklere verüp şu mahalde bir teşelşül edeyüm deyü ileri varup taşlar› devirüp silâhlar›m ald›m, ammâ tîrkeşin kay›ş›n tilki mi çakal m› yemiş, bir hâl ile belime bend k›lup kemeri dahi alup tüfengleri belime takup hamd [ü] senâ ederek refîklerim yan›na gelüp at›ma süvâr olup yine bir sâ‘atde G›lamuc kal‘as›na gelüp yedi gece kal‘ada mihmân oldum.

Hikmet-i Hudâ, bir gece hâb-âlûd iken ihtilâm şeklinde bir şey vâki‘ oluyor, ammâ belimin ağr›s›ndan hâbdan bîdâr olup câmehâb üzre tururken belim boşanup k›z›l kan ve irin ve nefis bir sâ‘at cereyân edüp vasla vasla nâzil olup yedi gün dahi hasta kald›m. Ba‘dehu ifâkat bulup Dizdâr Mehemmed Ağa bir at ve bir kat esbâb ve sâ’ir a‘yân-› devlet ikrâmlar edüp tatyîb-i hât›r›m ile mukayyed olup bize bir hizmetkâr verüp bir hayli âdem ile bizi Hilevne sahrâs›nda Tekeli Paşa'ya vâs›l olup tâze cân bulduk. Ammâ dostlar›m›zdan kimse bulmad›k, cümle dest-i küffârda şehîd olmuşlar. Küffâr kal‘a-i Kilis'i alm›şlar ve içindeki askerin k›rm›şlar. Lâkin Tekeli Paşa nefîr-i âm edüp ahâlî-i vilâyet ile vilâyeti muhâfazaya başlad›. Hakîr varup kendüye buluşdum. Bir at ve bir kat esvâb ihsân etdi. Âşinâl›k ezelî idi, bizim Melek Ahmed Paşa'n›n kay›n babas› ve Kaya Sultân validesin dutard›.

Netîce-i kelâm *el-kelâm yecurru'l-kelâm*[1] mazmûnunca bu sergüzeşt [ü] serencâm› nakilden murâd ol geceki G›lamuc kal‘as›nda belim boşanup aslâ bir recûliyyet hakîrden sâd›r olmayup ihtilâm bile olmazd›m. Netîce zürriyyet munkat›‘ oldu, deyü bu hakîr me’yûs idim. Tâ ki yigirmi yedi sene ubûr edüp bu hakîr M›s›r'a gelüp bu Kalavân timarhânesinde bu fârûk günü iki fincân y›lan maslûkas› yağ ile içdiğim gece biribiri ard› s›ra iki kerre ihtilâm oldum.

Ale's-sabâh yine timarhâneye varup hekîmbaş›ya sergüzeşt [ü] serencâm›m nakl etdim. On vukiyye y›lan maslûkas› ve bir hokka zeyt ile mülemma‘ y›lan yağ› verdi. Beş alt› gün y›lan maslûkas›n isti‘mâl etdim. Ol kadar tendürüst oldum kim lahm [u] şahm›m üzre f›nd›k k›r›l›rd›. Ol kadar seng-ten oldum ve niçe nef‘lerin dahi müşâhede etdim.

Der beyân-› netîce-i kurs-› tiryâk-› fârûk

Hâs›l-› kelâm hekîmbaş› bu y›lan maslûkas›n cemî‘i ibâdullâha bezl edüp bişirdikleri y›lan yahnîleri siniler içre sovuyup **[Y 125a]** hekîmbaş› ve telâmîz ve halîfeleri sinilerin baş›na oturup cümlesi ellerin pâk yaykayup ve kollar›n s›vayup mezkûr y›lan yahnîlerin birer birer ellerine alup y›lan›n arkas›nda onurka kemiği ta‘bîr etdükleri bel kemiğinin iki cânibinde kalemt›râş sap› kal›nl›ğ› her y›lan›n **[Q 205a]** **[P 203a]** arkas›nda y›lan›n kesilen kaddince eyle uzun ipler ç›kar, gûyâ bir sicim ipdir, işte tiryâk-› fârûk kursu deyü ta‘bîr etdikleri budur kim tiryâk-› a‘zam bu ip gibi etden hâs›l olur.

Her y›lan birer miskâl kurs ancak olur, bu kadar çekilen renc [ü] anâ ve âlâm-› şedâyid ve havf [u] haşyet ve ihtimâm birer miskâl kurs içündür. Cümle pişmiş a‘zâs› aslâ fârûk olmayup yabana atarlar ve fukarâya bezl edüp yerler, ba‘z›s›n ayak basmaz yere defn ederler.

Latîfe-i mergûb berây-› tâ’ife-i cemmâ‘

Ve ba‘z›s›n cimâ‘dan kalm›ş âdeme verirler, ol âdem y›lan yahnîsin tenâvül edüp hâtûnuyla beş on kerre cimâ‘ edüp kanâ‘at etmedüği ecilden ehli müte’ezzî olup ale's-sabâh mahkemede bir cimâ‘ da‘vâs› olmak mukarrerdir. Hâtûn,

"Maâzallâh, bu derde tahammül edemem" deyü şikâyet eder.

Y›lan eti yiyen herîf "On kerre cimâ‘ etdim" deyü hikâyet eder.

Kad›asker efendi mâbeynlerin yigirmi cimâ‘a sulh eder. Bu da‘vây› istimâ‘ edenlerin çoğu çorbas›n içüp "*Allâhümme yessir*" deyü bu du‘ây› ederler.

Hulâsa-i kelâm, mezkûr y›lanlar›n s›rt etlerin ağac dibeklerde ve yine ağac havân eliyle döğüp

[1] Söz sözü çeker

ma‘cûn-misâl sahk edüp mîzânda vezn ederler. Bu mahalde buna kurs-› ef‘î derler, beyâz bir ma‘cûn-› ekber olur.

Ba‘dehu cemî‘i edviyeleri ince elekden geçmiş hâz›rbaş olup evzânlar› üzre vezn edüp Rûm'un mükerrer kaynam›ş hâlis bal› ile cümle edviyeleri kurs-› ef‘î ile mahlût edüp beher sene üç kazgan tiryâk-› fârûk bişer. İbtidâ iki kavanoz sa‘âdetlü pâdişâha ve bir kavanoz paşaya ve Âsitâne'de vezîr-i a‘zama ve şeyhülislâma ve hekîmbaş›na ve M›s›r mollâs›na hedâyâ gönderüp mâ-bâkîsin Kalavân nâz›r› vakfullâh içün h›fz edüp bîmârhânede sâhib-firâş olan bîmârlar›n marîzine göre verirler.

İşte Rûm ve Arab u Acem ve Frengistân'a ve'l-hâs›l ekâlîm-i seb‘aya tiryâk-› fârûk M›s›r'dan gidüp bu tertîb üzre hâs›l olur. Dâ’imâ y›lda bir kerre pişermiş, ammâ bu fakîr M›s›r'da iken hekîmbaş› bir üstâd-› kâmil olmağile bir senede üç kerre pişirdi.

Der beyân-› havâss-› hayye-i Safî

Ammâ bâlâda tahrîr olunan beyâz Âdem Safî y›lanlar› binden mütecâviz olup tiryâk-› fârûk yap›lan medresenin kapusun açup bir küçük câml› hücre vard›r, ol hücre içre bir köşeden bir köşeye bir kal›n ip çekdiler.

Ba‘dehu hekîmbaş› ol beyâz [Y 125b] y›lanlar›n cümlesin birer birer k›rm›z› ibrîşim ile kuyruklar›ndan bağlayup mezkûr ipe asup ale't-tertîb zeyn etdi. Cümlesi cân havli ile cabalayarak birbirlerin sokarak ince beyâz y›lanlar kol kal›nl›ğ› kadar olup kapular› ve hücrenin menfezlerin cümle kapayup taşra ç›kd›lar. K›rk günden sonra yine hücreyi açup Safî y›lanlar› ince sicim gibi olmuş ve cümlesinin içlerinde kemikleri bile kakule dânesi gibi siyâh siyâh dâne dâne dârû-y› hûşber olmuş, kokusundan âdemin akl› gidüp sermest [ü] medhûş olur.

Dîğer havâss-› hayye-i acîbe

Ve bâlâda tahrîr olunan yar›m ceviz kabuğu gibi müdevver başl› y›lanlar› kassâblar bellerinden cümle ikişer pâre edüp alaca derisiyle tuzlayup başlar› taraf›n iplere asup kuyruklar› taraf›n yere gömdüler. K›rk gün dahi bunlar durup k›rm›z› k›rm›z› olup kurumuşlard›. Anlar› dahi alup kurşum hokkalar içinde h›fz etdiler, zîrâ kar›nca pek üşer, y›lan eti ve insân eti gâyet lezîzdir.

Latîfe-i ibret-nümâ-y› garîbe

Âdem etinin lezzetin Heyhât sahrâs›nda sâkin olan merdüm-hor Kalm›k kavminde gördüm. Birbirlerinin mürdelerini yerler ve ba‘z› esîrleri olan Nogay fakîrlerin boğup yerler. Ammâ kan› gitmesin deyü boğazlamazlar, hemân boğup pişirüp yerler. Anlar›n kavli dahi âdem eti ve y›lan eti ve domuz etinden lezîz yokdur, derler. Ve cümleden h›nzîrin kuyruğu ve benî âdemin dahi kuyruğu yeri gâyet lezîzdir, derler.

Hakîkatü'l-hâl Rûm'da da bu lezzetden haberdâr Kalm›k mezhebli âdemler çokdur. Ammâ hakîr de benî âdem eti lezîz idiğin müşâhede etdim ki bir kerre bir âdem mahbûbun bûs etse hayât-› câvidân bulup mesrûr olur. Andan bildim ki insân eti lezîzdir.

Netîce-i kelâm M›s›r'a varup bu fârûk-› a‘zam nice hâs›l olduğun görmeyen rûy-› arzda bir ibret-nümâ görmemişdir, *ve's-selâm.*

Ve M›s›r'da bir âdemin evine veyâ güvercin kümesine y›lan müstevlî olsa sâhib-i hânenin huzûru gitse mezkûr y›lan sayyâdlar›n›n birin bulup elbette birkaç para verirsin, eve girüp bir kerre na‘ra edüp belinde bir düdüğü var, an› çalar ve ağz›yla bir gûne ›sl›k verüp savt-› safîr gibi bir sadâ zâhir olunca hemân y›lanlar taraf taraf görünmeğe başlayup başlar›n kald›rup sayyâd ile ceng etmeğe gelir gibi pertâb ederek geldikce sayyâd cümlesin tobras›na doldurup ol hâne y›landan emîn olur. Ammâ bu y›lanlar fârûk olmaz, fârûka munhas›r başka y›lanlard›r, beriyyede olurlar.

Y›lan hikâyeti gibi yalan›m›z dahi tatvîl-i kelâm oldu, ammâ *alimallâh ve* [Y 126a] *şehidallâh* böyle olmuşdur.

Sene 1085 târîhinde Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa efendimizin imâm› Ahmed Efendi var idi, an›n oda-s›nda y›lanlar cem‘iyyet edüp imâm› hücresinden kaç›rd›lar. Bir gün imâm›n bir küheylân at› yem yerken burnundan bir y›lan at› sokup öldü, leşi fîl kadar olup bir tarafa götürmek mümkin değil, âhir ol mahalde bir hafir kazup defn etdiler. Ammâ aslâ imâm›n hânesine var›lmadan kald›.

Hakîr bir gün sayyâd›n birine râst gelüp imâm›n odas›na getirdim. Bir na‘ra hayk›rup bir kerre düdük çalmağa başlay›nca beş on dâne kol kal›nl›ğ› birer kulaçdan tavîl y›lanlar başlar›n kald›rup sayyâd›n baş›na üşünce cümle halk firâr edüp hakîr dîvân efendisi konağ›na firâr edüp pençereden temâşâ etdim.

Bir sâ‘at belki sayyâd ile ceng-i azîm etdiler. Âhir on bir dânesin çuval›na koyup "Allâh berekât versin" deyü du‘â ederek gidüp konağ› y›landan halâs edüp imâm yine odas›na gelüp meks etdi.

Hikâye-i ağrebü'l-garâyibi'l-acîbe

Birkaç günden sonra Rûmeli meydân›na vard›k. Meğer sayyâd y›lanlar› Rûmeli meydân›nda on bir y›lan› y›lanbâzlara on bir guruşa vermiş. Ammâ Hudâ âlimdir, her biri birer evren-misâl mehîb ü mefret y›lanlar idi. Y›lanbâz bu y›lanlar› birkaç günde eyle ta‘lîm etmiş kim Rûmeli meydân›nda maymun gibi raks ederlerdi. Bu sayyâdlarda ne acîb ü garîb efsûn ve sihr-i füsûn vard›r, Allâhu a‘lem kerâmât-› evliyâ ile anlara verilmişdir, *ve's-selâm.*

Ammâ garâbet bunda bir mashariyyâtd›r kim ta‘bîr olunmaz. Rûmeli meydân›nda y›lanbâzlar imâm›n y›lan›n oynadup raks etdirirken hemân vahşî y›lan›n biri yerinden pertâb edüp bir ma‘sûmu ayağ›ndan sokar.

Hikmet-i Hudâ ol mahalde bir tarîk-› Sa‘dî fukarâs› bulunup ma‘sûmun ayağ›ndaki zehir yerin emüp yere tükürdü. Fi'l-hâl ma‘sûmun ayağ› zehr-i mârdan halâs olup ke'l-evvel oldu. Ammâ hemân Sa‘dî fukarâs›n›n karâr› kalmayup,

"*Yâ Hayy yâ Kayyûm ve selâmün alâ Nûh›n fi'l-âlemîn*" deyüp ol ma‘sûmu sokan y›lan› kavrayup çay›r çay›r yemede. Beri tarafda y›lanc›,

"Paşa imâm› y›lan›d›r, on bir guruşa ald›m, vâveylâ" deyüp feryâd etmede. Âhir-i kâr y›lanc›lara hâkim olan hurde emîni yasakc›s› gelüp fukarâ-y› Sa‘dî'yi paşaya götürüp paşa huzûrunda bile bak›yye-i y›lan› tenâvül ederek ağz› köpürmüş. Y›lanc› ise,

"Ejder gibi y›lan›m gitdi" deyü feryâd edüp kudurmuş. Paşaya şeyhin ma‘sûmu zehirden halâs etdiğin huzzâr-› meclis şehâdet etdiklerinde paşa şeyhden haz edüp iki y›lan dahi huzûrunda yedirüp elli altun şeyhe ve on altun y›lanbâza ve beş altun [Y 126b] zehirden halâs olan gulâma ihsân edüp def‘-i meclis etdi kim garîb temâşâ idi.

Ve bu mahalde tiryâk-› fârûk'un evsâf› ve münâsibiyle gayr› ibret-nümâlar tahrîr olunup Kalavân bîmârhânesi dahi temdîh ü tavsîf olunup M›s›r içre Kalavân bîmârhânesinden latîf binâ-y› azîm ve evkâf-› metîn yokdur. Hattâ mecnûnlara ve hastalara hânende ve sâzendeli [P 203b] bir dâr-› şifâ, [Q 205b] kân-› devâ, hâne-i bî-hemtâd›r kim rub‘-› meskûnda nazîri yokdur. Her husûsda ta‘rîf [ü] tavsîfden müberrâ bir hayrâtd›r. {İbtidâ tiryâk-› fârûk'u peydâ eden Ranûş ibn Manâfiyûş'dur [Vanûş ibn Manâkyûş] kim K›btî melikleridir.}

Evvelâ bâlâda tahrîr olunan kurs-› ef‘îden hâs›l olan tiryâk-› fârûklar›n terkîblerin beyân eder

Gerçi hukemâ-y› kudemâ-y› selef niçe gûne tiryâk te’lîf etmişlerdir, ammâ cümleden mu‘teber,

Tiryâk-› ekber'dir kim yüz yetmiş alt› gûne derde devâd›r ve altm›ş yedi edviyeden hâs›l olur. Ve,

Fârûk-› erba‘a, hâssas› ma‘îdede ve em‘âda olan riyâh-› galîzay› ve k›rk gûne emrâz› dahi def‘ eder. Ve,

Tiryâk-› tîn-i mahtûm, bir âdem semm-i kâtile içse ve y›lan ve sâ’ir haşerât sokmuş ola, bir miskâl yese bi-emr-i Hudâ halâs ola. Ve,

Tiryâk-› tîn, bi-kavli Hekîm Cürcânî, y›lan sokana ve tenk›ye-i tâm isteyene gâyet nâfi‘dir. Ve,

Tiryâk-› yâbis, hâss›yyeti cemî‘i haşerât sokmuşa nâfi‘dir. Ve,

Tiryâk-› Albanuş [İlyanuş?], cemî‘i rîha ve y›lan ve ç›yan sokana n›sf dirhemin su ile ezüp içe, tâ ki şifâ bula. Ve,

Tiryâk-› Hürmüs-i kebîr, cemî‘i sümûma nâfi‘ olduğundan mâ‘adâ vasf›nda lisân kâs›rd›r. Ve,

Tiryâk-› Emîr Balyus, garîb terkîbdir, insân› mahbûb eder ve levni sâf eder.

Aşağ› olunan tiryâklar› cümle Kalavân bîmârhânesinde tabh ederler, ammâ asr›m›zda yapd›klar›,

Tiryâk-› Hekîm Halyuş'u beyân eder

Evvelâ bu bir tiryâkd›r kim dünyây› buna bedel verse bedel olamaz ve buna mâlik olan dünyâ ve dünyâ-y› mâ-fîhâya mâlik olmuş olur. Her ne emrâz-› muhtelife içün yese şifâ bulur. Evvelâ cüzâma, berasa ve bunlar›n emsâli emrâz-› mühmeleye birer miskâl yiyen bi-iznillâh bedeninden arak ile her maraz ç›kup ten-dürüst olur.

Terkîbi budur: Evvelâ kurs-› ef‘î ve karanfîl ve sad›ç ve zencebîl ve cevz-i bevvâ ve kakule ve ç›nt›yana ve mey‘î-i yâbis ve kasab-› mürr ve asl-› kebere ve h›nnâ ve ûdü'l-kahr ve habb-› belîsân ve selîhâ ve darç›n ve sünbül-i hindî ve zerâvend, [birer?] dirhem. Ve bezr-i kerefis ve bezr-i cezr ve fülfül-i esved ve dâr-› fülfül ve habbü'l-kâr, bunlardan üçer dirhem. Ve za‘ferân ve nuhve, ikişer dirhem. Ve k›rd›mânâ, dörd dirhem. Bu cümleyi kifâyet mikdâr› asel-i hâlis ile ma‘cûn edüp üç gün bir s›rça zarf içinde al›koyup ba‘dehu afyon ve lâden ve za‘ferân her birinden üçer dirhem ve mey‘a-i sâ’ilme (---) (---) sâ’iliyye, bunlar› dahi tekrâr sahk ederler. Ve bir miskâl h›mâr mâyesinden bu meshûk eczâya muhkem halt etdiler. Bu kerre ol s›rça kap içinde olan ma‘cûna bunlar› dahi [Y 127a] ilhâk etdiler. Ve arpa içinde fârûk gibi ve sâ’ir me‘âcin h›fz eder gibi saklad›lar, tâ ki mahallinde birer miskâl yiyeler. Nef‘ine hadd ü gâyet yokdur, buna mâlik olan dünyâya mâlik olma gibidir olamaz kimse.

el-Faslu's-sâdis ve selâsîn Ahâlî-i M›s›r'a hayât veren sebîlleri ve halîcleri ve bürkeleri ve çeşmeleri ve cümle kuyular› beyân eder

Zîrâ cemî‘i halkullâhda sudan azîz ü lezîz bir şey yokdur kim an›n hakk›nda Cenâb-› Bârî Habîbine bu âyet-i şerîfi nâzil etmişdir, âye[t]:

[1]††EÂY‰E«†AE†

buyurmuşdur.

Husûsan şehr-i M›s›r suya muhtâcd›r. Nefs-i M›s›r'da sudan azîz hayrât [u] hasenât olmaduğ›ndan Amr ibnü'l-Âs fethinden bu âna gelince yedi yüz yetmiş pâdişâh M›s›r'a mutasarr›f olup her biri birer câmi‘ ve câmi‘e muttas›l bir sebîl ve gayr› köşe başlar›nda dahi mahalle münâsib yerlerde niçe bin sebîl inşâ etmişlerdir kim herbiri onar on beşer bin

1 *Kur’ân,* Enbiyâ 30; "Diri olan herfleyi sudan yaratt›k."

deve yükü râviye su al›r sebîller vard›r. Ve sâ'ir vüzerâ ve vükelâ ve a'yân-› eşrâf ve kibâr-› kümmelînler, su hayr-› azîm olduğuyçün her köşe baş›nda üçer dörder kademe taş nerdübân ile urûc olunur pirinç ve tuc kafesli musanna' pençereli münakkaş sebîller var kim herbiri kâşî-i Çîn ve yeşm-i yerekânî ve mermer ve sommâkî; ruhâmlarla müzeyyen sebîllerdir. Ve bunlardan gayr› sarây-› âlîler cenbinde ve ba'z› hâneler alt›nda latîf sebîller var.

Netîce-i kelâm şehr-i M›s›r içre Gazâlî tahrîri üzre k›rk alt› bin sebîl var imiş. Hâlâ dörd bin sebîlhânedir. Ve bunlardan gayr› her köşe başlar›nda ve ba'z› dekâkînler mâbeyninde bilâ-hisâb taş tekne sebîller vard›r.

Ammâ M›s›r içinde cümle sebîllerden azîm sebîl Sultân Gavrî'nindir. Sûk-› sultânînin izdihâm› yerinde olmağile pek işler. Dörd huddâm› vard›r, sabâhdan vakt-i gurûba dak mâ-i tâhir bezl etmededirler. Ammâ yigirmi bin deve yükü su al›r deryâ-misâl bir sebîldir. Ve evkâf› metîndir ve binâs› kavîdir. Eyle hikâyet ederler ki sarn›c›n›n cânib-i erba'as› serâpâ kurşum dökülmüşdür, derler, an›niçün suyu lezîzdir. Ve pençeresi üzre celî hat ile [1] ĒAE†«‰A âyeti tahrîr olunmuşdur.

Ba'z› sebîlde [2]«E«†«Y◊IE«€„ ba'z›s›nda [3]E”,IAA†—»AA† ba'z›s›nda [4]ÁÓÊ●ÍΛ yaz›lm›şd›r.

Andan iç kal'ada Öküz Mehemmed Paşa sebîli ve kal'a kapusu sebîli. Bunlar dahi onar bin râviye su al›r.

Ve yeniçeri ağas› âsitânesi dibinde Yeniçeri Ağas› İbrâhîm Ağa sebîli dahi on iki bin raviye su al›r. Pençeresi üzre târîhi budur:

Mazhar-› lutf-› ilâhî **[Y 127b]** *zübde-i erbâb-› câh*
Ol cenâb-› âk›bet-endîş İbrâhîm Ağa

Sa'y-i himmet etdi tahsîl-i r›zâ-y› Hak içün
Böyle bir ra'nâ sebîl-i Selsebîl etdi binâ

Nûş eden mâ-i zülâlinden dedi târîhini
Bu sebîle cû-yi ayn›ndan tolar su dâ'imâ.

Sene 1037

Ve bundan sonra gâyet işler Sultân Eşref sebîli ve Sultân Hasan sebîli. Ve'l-hâs›l sûk-› sultânîde olan sebîller dâ'imâ câr›dir. Ve her sebîlin evsâf›yla târîhlerin tahrîr eylesek hemân evsâf-› sebîl bir hümâyûnnâme kadar dîvân olur.

Ammâ asr›m›zda Dârü's-sa'âde ağal›ğ›ndan ma'zûl Abbâs Ağa bir sebîlhâne-i cedîd inşâ etdi, on bin râviye su al›r. Ve eyle münakkaş u müzeyyen sebîlhâne oldu kim gûyâ nigârhâne-i nakş-› Çîn'dir. Üstünde bir mekteb-i s›byân dahi inşâ etdi.

Ve hazînedâr-› Sultân Mehemmed Hân Alî Ağa ol dahi bir sebîlhâne-i münakkaş ihdâs etdi kim cemî'i atşâna hayât verir. On bin râviye su al›r. Bunun dahi üstünde mekteb-i ebcedhân› vard›r.

Ve Dâvûdiyye kurbunda Musâhib Ahmed Ağa dahi bir sebîl-i zîbâ ve mekteb-i t›flân-› ebcedhân etdi kim gûyâ nakş-› Mânî Erjeng'dir. On bir bin râviye su al›r.

Ve Kundakc› hânesi kurbunda Abdülbâkî Çorbac› bir sebîl ve mekteb-i püserân binâ etdi kim cümleden müsellemdir.

Ve Derb-i Ahmer'de Habeşli Mehemmed Kethudâ bir vekâle ve bir sebîl inşâ etdi. Felek müsâ'ade etmeyüp hân› ve sebîlhâneyi bey'-i men-yezîd edüp Âsitâne-i sa'âdetde Dârü's-sa'âde Ağas› Yûsuf Ağa kethudâs› Mustafâ Ağa alup temessükât hüccetlerin K›zlar Ağas› Yûsuf Ağa'ya gönderdi. Ammâ cümle sebîllerden işlekdir ve yigirmi bin râviye su al›r ve üstünde bir münakkaş mekteb-i g›lmân› var. Müzehheb ve münakkaş bir sebîldir.

Ve Bâb-› Nâs›r'da Zülfikâr Kethudâ sebîli ve mektebi cedîd [ü] münakkaşd›r.

Ve ana karîb yine Habeşli Mehemmed Kethudâ sebîli ve mektebi. Bu dahi bir sebîl-i ibret-nümûndur. On bin deve yükü râviye su al›r.

Hâs›l-› kelâm yedi y›lda yetmiş sebîlhâne-i cedîd binâ olundu. Ammâ kadîm selef pâdişâhlar›n›n cümle sebîllerinin içi ve der-i dîvâr› serâpâ kurşumludur. Ve mâh-› Temmûz'da sular› buz pâresi olup her sene cânib-i vak›fdan tathîr edüp yine Nîl'den taş›yup doldururlar. Zîrâ M›s›r'da su hayrât›ndan büyük hayrât-› azîm yokdur. Nîl M›s›r'dan bir sâ'at ba'îddir.

Ve fieyh Ukbe-i Cüheynî hazretlerinde Hâsekî Mehemmed Paşa kal'a-misâl bir tekye ve bir türbe ve câmi' ve imâret ve medrese ve bir sebîl etdi kim on beş bin deve yükü su al›r. Pençeresi üzre târîhi budur:

Sebîli Selsebîli cûy-i Kevser.

Sene (---)

Ve M›s›r içinde bu dörd bin sebîlden gayr› niçe kerre yüz bin **[Y 128a]** h›mâr ve at ve deve ile Nîl'den su taş›yup şâhrâhlarda *zahrek, cenbek, hüşşek* diyerek su götürürler kim bu sakkâlar›n izdihâm›ndan M›s›r sokaklar› içre geçilmez. Yine böyle iken M›s›r'›n âdem deryâs›na su kifâyet etmeyüp sakkâbaş› defteriyle yigirmi alt› bin Nasrânî ve gayr› sakkâlar vard›r. Ve cümle hânedân sâhiblerinin birer at ve deve sakkâs› mukarrerdir.

---

1 *Kur'ân,* Enbiyâ 30; "Herfleyi sudan (yaratt›k)."

2 *Kur'ân,* Kevser 1; "Ey Muhammed! Do€rusu sana pek çok nimet vermiflizdir."

3 *Kur'ân,* ‹nsan 21; "Rableri onlara tertemiz içecekler içirir."

4 *Kur'ân,* Nisâ, 4; "Onu da afiyetle yeyin."

Acîbe-i M›s›r

fiehr-i M›s›r içre kaçan bârân-› rahmet yağsa su k›tl›k olur, ammâ gayr› diyârlarda yağsa cümle halk safâ edüp âb-› rahmete müstağrak olurlar. M›s›r'da yağmur yağsa su kaht›ndan birbirin yerler. Zîrâ M›s›r'›n [Q 206a] türâb› yağl›d›r.

Sehel M›s›r'a rahmet yağsa ne at ve ne âdem ve ne h›mâr ve ne deve *evlâ bi't-tarîk* kapudan taşra ç›kup su getirmedikleri ecilden eyle kaht-› mâ olur kim bir arka sakkâs›n›n keçi tulumu suyu beş paraya ç›kar. Sebîller ise meşrûbât içün aç›lup bezl olunur, sâ'ir levâz›mât içün su k›tl›k olur.

Ol ecilden vâlî-i vilâyet ya'nî subaş› k›rk elli bin zebbâl hammârlar›n türâb-› yâbis ile getirüp tarîk-› âmlar üzre döküp halk sehel gezmeğe başlar. Zîrâ şehr-i M›s›r içre aslâ kald›r›m yokdur. An›niçün çamur olur kim *Allâhümme âfinâ,* böyle çamur meğer Silisre şehrinde ola. Lâkin diyâr-› M›s›r sevâhil memleket olmağile y›lda bir kerre iki kerre yağmur yağar. Eğer Rûm gibi her bâr yağmur yağsa M›s›r harâb olur.

Hattâ seksen üç târîhinde yedi gün yedi gece karl› yağmur yağup âdem âdeme varmadan kalup namâzgâha du'â-i istiskâya gitmeğe kâdir olamad›lar. Yigirmi iki aded hazerî fellâh› evleri münhedim olup bir kaht-› mâ oldu kim hâlâ dâsitând›r. Ve kar yağup damlar üzre ve halk üzre beyâz beyâz yağd›kca evlâd-› Arab,

"*Eş hâzâ nezele mine's-semâ el-kutnî*" derlerdi, ya'nî "Nedir bu? gökden pamuk yağar", derlerdi.

Rûm kavmi, "Elhamdü lillâh, Allâh'›n rahmetin görün", deyü kar› yerlerdi.

Evlâd-› Arab dahi câ-be-câ cem' edüp [P 204a] kar› ağz›na koduğ› sâ'at "*Lehheâd berde'n-nâr*" derlerdi, ya'nî, sovuk âteş, demekdir. Ammâ kar sehel yağd› ve gâyib oldu, ammâ Buhayre'de beş sâ'at kâmil kar yatm›ş. Ve ol sene M›s›r'da bir dolu yağd› kim her dânesi beşer alt›şar dirhem geldi.

Ammâ bi-emrillâh M›s›r'da nebâtât [u] hubûbât yağmura muhtâc değildir. Zîrâ Nîl-i mübârek tuğyân ile geldikde üç ay ekâlîm-i M›s›r k›pk›rm›z› deryâ olup batar, ba'dehu su çekilüp zirâ'at ederler, altm›ş günde mahsûl kemâlin bulup der-anbâr ederler. An›niçün yağmura muhtâc değillerdir. Âdetullâh bunun üstüne böyle cârîdir kim aceb hikmetdir.

el-Faslu's-sâbi' ve selâsîn
M›s›r içre cereyân eden âb-› hayât çeşmeleri beyân eder [Y 128b]

Yukaru iç kal'ada cümle yigirmi bir çeşmedir. Anlar dahi cümle Sultân Gavrî'nin hayrât [u] hasenât› olan Nîl-i mübârekden üç yüz altm›ş göz kemerler ile iç kal'aya gelen sulardand›r. İç kal'a dibine gelüp andan dollâblar ile şeb [u] rûz çekilüp azîm su hazînesi kubbeleri vard›r, anlar mâl-â-mâl olup ale's-sabâh beş yüz kal'a sakkâlar› keçi tulumlar› ile çeşmelerden taş›yup kal'a hânelerin saky ederler. Dörd k›rbada bir para al›rlar.

Mezkûr çeşmelerin biri iç kal'ada Darbhâne dibinde bir kubbe-i azîmdir ve iki kol kal›nl›ğ› lüleleri vard›r. Paşa sarây› kurbundaki sâk›yelerden gelir.

Ve bir çeşme dahi fieyh Sârî kurbundad›r, ammâ Yûsuf kuyusundan gelür, sehel şorcad›r. Ammâ fieyh Sârî çeşmeleri ve havz u şâzrevânlar›n›n başka sâk›yeleri vard›r, sehel nemkîndir. {Yeniçeri kal'as› hârici şimâlinde câmi'-i Kanbay Sultân (câmi'i) kurbunda yalç›n kayadan kesme bir çâh-› gayyâ kuyudan sâk›ye ile gelür.}

Ve bir çeşme dahi taşra kal'ada paşal› konaklar› içinde k›rk direkli Sultân Kalavân dîvânhânesi dibinde bir kubbe-i azîmde iki lülesi kol kal›nl›ğ› âb-› zülâl çeşme-i cân-fezâd›r. Cümleden paşal›lara bundan sakkâlar su taş›rlar. Bu dahi Gavrî kemerlerinden gelen zülâldendir.

Ve bir çeşme dahi paşan›n sarây meydân›nda d›raht-› zeytûn ve nahl-i hûrmâ alt›nda bir kubbe-i azîmde iki lüleli bir âb-› nâb-› sâfîdir. Bu dahi Gavrî kemerlerindendir.

Ve bir çeşme dahi Ekmekcibaş› kârhânesinin kurbunda alt› lüle çeşmelerdir ve âbdest al›n›r musluklard›r. Cümle paşal›lar bundan def'-i atşân ederler bir şarâb-› tahûrdur. Bu dahi Gavrî sâk›yelerinden gelir.

Ve bir çeşme dahi paşa matbah› içinde iki kol kal›nl›ğ› ve iki lüle çeşme-i cân-perveridir. Bu dahi Gavrî'dir.

Ve bir çeşme dahi paşan›n hâs âhûru içinde iki lüleli âb-› sâfîdir kim cümle hussân-› sâfinâtü'l-ciyâd küheylân atlar bundan nûş ederler. Bu dahi Gavrî'dendir.

Ve bir çeşme dahi Azebler odalar›n›n tâ ortas›nda alt› kademe nerdübân ile enilir bir kubbe-i âlî çeşme-i aynü'l-hayâtd›r. Kol kal›nl›ğ› yan yana iki lüledir. Bu dahi Gavrî'dir.

Andan bir çeşme dahi Azebler kapusunun iç yüzünde huccâc-› müslimînin askerî tâ'ifesinin k›sraklar› ve menzil hussânlar› âhûrunda bir göz çeşme cereyân edüp cümle atlar bu mâ-i rakîkden nûş ederler. Bu dahi Gavrî'dir.

Bu çeşmelerden gayr› M›s›r içinde ve iç kal'ada âb-› hayât çeşme yokdur. Eğer su'âl olunursa, bu yigirmi bir çeşme böyle bir sevâd-› mu'azzam âdem deryâs› Ümmü Dünyâ M›s›r-› Kâhire-i Mu'izziyye'ye nice kifâyet eder, denirse bâlâda Sultân Murâd-› Râbi' fermân› ile tahrîr olunan kuyular› ve çeşme ve sâk›yeleri zikr eder, ammâ bâğ u bâğçe ve besâtîn sâk›yeleri müte'addid değildir, anlar bâğçeler ile hisâb olunur.

el-Faslu's-sâmin ve selâsîn [Y 129a]
M›s›r şehri içre olan kuyular› ve ac›
çeşmeleri ve sâk›ye ve havuzlar› umûmen
beyân eder

Evvelâ fâtih-i Bağdâd Sultân Murâd-› Râbi‘ asr›nda Bayram Paşa M›s›r vâlîsi iken fermân-› şehriyârî üzre M›s›r'›n cemî‘i imârâtlar› sûk-› sultânîlerinde olan dekâkînleri ve cemî‘i mevcûdât› tahrîr edüp Murâd Hân'a arz etdiklerinde iki kerre yüz bin ve yetmiş dörd bin çâh-› mâ tahrîr olunup arz olundu. Zîrâ bâlâda tahrîr olunan selef pâdişâhlar›n›n vüzerâ ve vükelâ ve a‘yân [u] eşrâf kibâr-› kümmelînin hânelerinde ve sarây-› âlîlerinde beşer ve alt›şar kuyular vard›r, ekalli birer kuyu mukarrerdir.

Ve niçe bin câmi‘ ve mesâcid ve hân ve imâret medreselerde dahi birer ikişer çâh-› mâlar mukarrerdir.

Ve her sokak baş›nda ve ba‘z› atfeler içre âyende vü revende müsâfirînin atlar› ve sevr ve cemâl ve h›mârlar›n sulamak içün her köşede birer havuz-› tavîller vard›r kim her biri musanna‘ sütûnlar üzre münakkaş tavanlar ile mebnî sâk›yelerdir. İç yüzünde kuyulardan dollâblar ile çeküp her bir sâk›yede üçer yerden arslan kellelerinden ve dîv kellelerinden ve ejder kellelerinden sular cereyân edüp havuzlar leb-ber-leb olup cümle hayvânâtlar nûş edüp def‘-i atşân ederler.

Ve şehr-i M›s›r içre böyle tokuz bin iki yüz havuzlu sâk›yedir kim her biri birer pâdişâh›n ve birer vüzerâ ve a‘yân›n hayrâtlar›d›r.

Ve şehr-i M›s›r içre cümle eğer şâhrâh ve eğer derb-i mahallât ve eğer sûk-› sultânî ale'l-hisâb sekiz bin tokuz yüz tarîk-› âmd›r. On yedisinde mahalle kapular› yokdur, hemân şâhrâhd›r. Her gece subaş› alt› yedi yüz âdemleri ile ve dîvdâr› ile kol dolaşup h›fz [u] h›râset üzre olurlar. Ve ale's-sabâh bu tarîk-› âmm› cemî‘i hammâmc›lar›n zebbâlleri pâk ü pâkîze silüp süpürürler. Ba‘dehu her hâne sâhibi ve dükkân sâhibi bâlâda tahrîr olunan kuyulardan yollar› sulayup sûk-› sultânîleri ve tarîk-› müslimînleri ve şâhrâh-› hâs u âm eyle tâhir ve serdâb olur kim gird-i gubârdan bir zerre kalmayup cümle ehl-i sûk râhat olurlar. Ekseriyyâ şâhrâh-› azîmler böyledir. Ve ba‘z› atfelerde dahi her hânenin sakkâlar› dahi yollara sular› nisâr edüp serd-râh olur.

Ve M›s›r'da Nîl kesimi olduğundan sonra M›s›r'›n içinde ve taşras›nda k›rk yerden Nîl-i mübârek cereyân edüp cümle halîclerden sakkâlar su taş›yup bir deve yükü su bir M›srî paraya ve bir keçi tulumu su iki mank›ra olup M›s›r halk› âb-› nâb içüp tâze cân bulmağa başlar.

Evvelâ bir halîc Gavrî sâk›yeleri dibinde cisr-i Ebü'l-mencâ(n) halîci kim ana efvâh-› nâsda Nîl kesimi halîci derler.

{Ve cebel-i Cûşî dâmeninde **[Y 129b]** İfnây nâm bir kuyu vard›r, ibtidâ Hârût ve Mârût âsumândan yer yüzüne endiklerinde bu çâh› kazup ilm-i rasad› bu kuyuda peydâ edüp kevâkiblere bakarlard›. Ve cümle ehl-i M›s›r'a ilm-i nücûmu ve ilm-i sihri Hârût ve Mârût öğredüp cümle ehl-i M›s›r sehere oldular. Hâlâ ol İfnây kuyusu durur, ammâ susuz olmak ile mu‘attald›r. Hâkim Bi-emrillâh tathîr edüp Hârût gibi rasad ç›karm›şd›r.}

el-Faslu's-sâmin ve selâsîn
Sevâd-› mu‘azzam-› M›s›r içinden cereyân
edüp cemî‘i zî-rûhu saky edüp cümle şehri
rey eden halîcleri beyân eder

Evvelâ her sene âdetullâh bunun üstüne cârîdir kim mâh-› Temmûz'da cemî‘i dünyâda sular tenezzülde olur, ammâ bu M›s›r'da Nîl-i mübârek mâh-› Temmûz'un (---) **[Q 206b]** gününde K›btî senesi baş›nda *Tût* ta‘bîr etdikleri günde Nîl cûş [u] hurûşa gelüp deryâ-misâl temevvüc ederek gelüp *Tût*'dan yetmiş gün sonra Ümmü'l-k›yâs'da yigirmi (---) arş›n mîle Nîl berâber oldukda cemî‘i M›s›r'›n a‘yân [u] eşrâf› ve ulemâ ve sulehâs› ve vüzerâs› ve mîrimîrânlar› Sultân Gavrî sâk›yesi dibinde Ebü'l-mencâ nâm bir göz cisir baş›nda k›rk elli bin âdem cem‘ olup du‘â ve senâ ile K›btî meliklerinden Melik Mukavk›s'›n binâ etdüği halîcin sedd olan toprağ›n kald›rup azametullâh Nîl-i mübârek deryâ gibi cûş [u] hurûşa gelüp kat› yaydan ok ç›kar gibi ç›kup şehir subaş›s›n›n kay›ğ›n şehir içine götürüp şehir içinden cereyân edüp üç sâ‘atlik yer tâ Gavriyye köşküne var›nca **[P 204b]** M›s›r şehri içre bu cereyân eden halîcin iki taraf› kat-ender-kat kâ‘alar ve müte‘addid hücreler ve havz u şâzrevânl› sarây-› âlîlerdir, ve bu halîcin sâhilinde bâğ-› İremli maksûrelerde herkes yârân-› bâ-safâlar› ile ayş u işret edüp şeb [ü] rûz hânende ve sâzendegân ile sohbet perçîn edüp Hüseyin Baykara meclisleri olup bu halîc kâmil üç ay cereyân edüp M›s›r halk› sudan müstağnî olurlar.

Bu halîc üzre ahâlî-i M›s›r kâmil beş ay zevk u safâ edüp geceler Kadir, rûz-› rûşenleri rûz-› ›yd-i adhâ olur. Ve herkes ahbâb›yla mukarnazl› ve münakkaş şâhnişînlerde hoş-nişînlik edüp şebekeleri ile mâhî sayd ederler. Ve M›s›r'›n cümle dilberânlar› bu halîce gelüp cân-› cânânlar ol mahbûb cüvânânlar bilâ-hicâb fûtas›z uryânen halîce girüp sâf billûr nûr ten-i münevveri ile bahr-i ma‘ârif-vâr gümüş bal›ğ› gibi şinâverlik edüp mâlik-i Nîl-vâr gavvâsl›k ederlerken ba‘z› âş›kân bu mâhî mâh-pâreleri dil riştesiyle sayd edüp der-kenâr ederler.

Ve bu halîc günleri M›s›r'da eyle günlerdir kim destûr-› şâhîdir, herkes gûy gûy sohbetde- **[Y 130a]** -dirler ve cemî‘i dilberân-› M›s›r bu halîce girüp âş›klar› ile bilâ-vâs›ta bî-pâk u bî-pervâ kuc kucağ dirâgûş olunurlar. Ve bu halîc içre niçe bin kay›k gelüp gitmede ve niçe kayasa gemileri münakkaş edüp gûnâ-gûn bayraklar ile tezyîn edüp kay›ğ›n k›ç›nda herkes Arab cüvânlar› ile meclis kurup m›sra‘:

Piyâle elde iken durma bâde-nûş olal›m

deyüp câmlardan şârâb-› nâb nûş ederek ubûr ederler.

Hânendegânlar› nevâ ve uşşâk ve bûselik ve segâh çârgâh edüp râstda karâr ederek m›sra‘:

Durman edelim zevk [u] safâ böyle dem olmaz

diyerek âgâze ederler kim sadâ-y› hoş-elhânlar› istimâ‘ eden uşşâkâna tâze cân verir.

Ve ba‘z› kimesneler iki kay›ğ› yanyana bağlayup üstünü döşeyüp sâzendegânlar çeng tanbûr ve santûr ve rebâb ve ney ve mûsikâr ve çârtây ve kânûn üzre fas›l edüp on iki makâm ve yigirmi dörd usûlü icrâ ederek dâ’ireden ç›kmayup ubûr ederler. Gûyâ ki fas›llar› fasl-› Fâryâbî ve Gulâm fiâdî fasl›d›r. Bu üslûb üzre şeb [ü] rûz kanâdîller ile müzeyyen olmuş kayasa ve kay›klar mehterhâne ve sâde cura zurna ve nefîr ve nakâre ile âş›kân na‘ra-i hû ile güzer ederler. Bu günlerde aslâ ay›b değildir. M›s›r'›n bu mahalli cemî‘i kubhun setr edüp hüsniyyât› zâhir ü bâhir olur.

İkinci halîc: Kasru'l-ayn dibinde halîc-i Sultân Özbek derler bir vâsi‘ halîcdir. fiehrin bâğ u bâğçeleri içre cereyân ederek Özbekiyye bürkesi içine girir, andan Acem bâğçesi dibinden cereyân edüp tâ Kantaratü'l-Leymûn'a var›nca niçe bin bâğ u gaytânlar› ray edüp Tâhir Baybars kantaras›ndan ubûr edüp Kalyûb hâkin ray edüp anda gâ’ib olur. Ammâ M›s›r içinden cereyân eden halîc şehrin şimâlinde Kantaratü'l-cedîd-i İbrâhîm Paşa alt›ndan ubûr edüp Cümmeyzü'l-abd kenâr›ndan geçüp üç konak tâ Bilbeys'e gidüp ray eder halîc-i azîmdir. Ammâ bu Özbekiyye'ye gelen halîc hemân bâğçeler içinden cereyân edüp bunda dahi niçe bin gûnâ-gûn zevk [u] safâlar olur. Ammâ erâzîl ve haşerât yeridir, şehir içindeki halîc gibi ehl-i ›rz yeri değildir.

Üçüncü halîc: Bulak kurbunda Bârûdhâne dibinde Sultân Berkûk halîci. Bu dahi Bulak şehrinin bâğ u bâğçe ve gaytânlar› içre ray edüp Kalyûb hâkine gider. Bunda dahi câ-be-câ zevk [u] safâ olur.

Dördüncü halîc: Bulak ile kasr-› Sebtiyye mâbeyninde halîc-i Sultân Kay›tbay. Bu dahi bir azîm halîcdir. Kalyûb hâkine ve fiark›yye hâkini ray eder halîc-i azîmdir.

Beşinci halîc: Bulak ile belîde-i Subra mâbeyninde halîc-i Sultân Nâs›ruddîn. Tâ fiark›yye'ye cereyân edüp ray eder.

Bu halîcleri selef **[Y 130b]** mühendisleri açup cemî‘i vilâyeti ray ederler. Ve alt› ay kâmil bu halîclerden gemilerle gezerler ve vilâyet vilâyet g›lâl ve gayr› eşyâ götürüp getirirler.

Ammâ bu halîc-i kebîrleri sonra gelen mülûkler tur‘a tur‘a kesüp M›s›r şehrinin cânib-i selâs›nda olan gaytânlara taksîm edüp beş ay anlarda dahi gemiler ve kayasalar gezer. Cümle k›rk tur‘ad›r kim şehr-i M›s›r'› k›rk beş yerden şakk etmiştir. Bu halîc tur‘alar mevsîminde M›s›r cennet olup suya ganî olurlar.

Ve bu halîclerin tathîrine her sene M›s›r vâlîsinin kethudâs› me’mûrdur. Her hâne sâhibinin hudûdu ne mertebe ise ol kendi haddini tathîr eder. Mâ‘adâs›n› Cîze ve Kalyûb ve fiark›yye hâkimi re‘âyâ ve âdemlerinden curâfâ s›ğ›rlar› gelüp tathîr ederler. Beher sene yedi kîse masrûfu vard›r. Üstüne bir kapucubaş› me’mûr olup üç ayda pâk edüp bilâ-hisâb muzahrafât ç›kar›rlar.

el-Faslu't-tâsi‘ ve selâsîn fiehr-i M›s›r içre cereyân eden halîclerin üzerinde olan kantaralar› ya‘nî köprüleri beyân eder

Evvelâ Nîl kesimi olan Gavrî sâk›yesi dibinde Ebü'l-mencâ cisri, bir gözdür, ammâ gâyet metîndir. Zîrâ Nîl kesildikde ibtidâ Nîl'in zorun bu kantara çeker.

İkinci cisir, Kasr-› Ayn yolunda cisr-i Sultân, târîhi sene 841. Bir göz bir metîn köprüdür.

Üçüncü cisir, Yenikapu önünde Kantaratü's-Sebû‘ derler, üç göz bir fieddâdî binâ-y› metîn kantarad›r. Sene (---) târîhinde Sultân (---) binâs›d›r. Kantaratü's-Sebû‘ ismiyle müsemmâ olmas›n›n asl› cisrin Bulak cânibinde beyâz mermerden at cüssesi kadar iki dâne mehîb arslanlar vard›r, gören anlar› zîrûh zan eder. Bir vâsi‘ cisirdir ve bu mahal Halîc iskelesidir, cümle kay›klar bunda hâz›rlard›r, süvâr olup ne cânib murâd edinirsen götürürler.

Ve buna muttas›l Yenikapu câmi‘i hareminde dördüncü kantara, Sultân İnal kantaras›d›r. Gemi direklerinden ağac kantarad›r, piyâdeler ubûr eder. Halîc'in karşu taraf›ndaki cemâ‘at câmi‘e ubûr etmesiyçün binâ olunmuşdur, ammâ hâlâ tarîk-› âm olmuşdur.

Beşinci, kantara-i Ömresi(?), bir gözdür, ammâ metîn cisirdir.

Alt›nc›, Kantaratü'l-cemâmîz, bir göz vâsi‘ cisr-i azîmdir. Üstünde şâhnişînli ve hücreli iki yan›nda kahvehâneler ve yigirmi aded dekâkînler vard›r. Kahvehânelerde oturan kimesneler volta ile bal›k avlarlar.

Yedinci, Kantaratü's-Sunkur, bir gözdür, ammâ gâyet vâsi‘ Tâk-› Kisrâ-misâl kemer-i azîmdir. Üstünde iki tarafda k›rk elli dekâkînler ve münakkaş müferrih kahvehâneleri vard›r. Cümle pençereleri halîce nâz›rd›r. M›s›r'›n erbâb-› ma‘rifeti bu kahvehânelerde sâkinlerdir, şâhrâh-› azîmdir.

Sekizinci, **[Y 131a]** cisr-i Bâbü'l-Hark Süleymân Hân vezîri İskender Paşa'n›nd›r. Kazanc›lar taraf›nda bir şâhâne fevkânî câmi‘i var, cümle cemâ‘at halîci seyr ederler, bir havâdâr câmi‘dir. Cisir bir gözdür, ammâ cümleden enli ve metîn ü müstahkem binâ-y› kudret kemeridir. Cisir üzre k›rk aded şâhâne dükkânlar› vard›r, ammâ kahvehânesi kantaran›n öte

baş›nda Bulak cânibindedir. Gâyetü'l-gâye M›s›r'›n [Q 207a] [P 205a] izdihâm şâhrâh cisridir.

Tokuzuncu, kantara-i Emîr Hüseyin, bir aynd›r, lâkin bu dahi vâsi‘ cisrdir. Bunun dahi üstünde mükellef kahvehânelerinin maksûreleri Nîl'e nâz›rd›r. Ve otuz aded zeyyâd ve attârîn dükkânlar› vard›r. Cümlesinin revzenleri halîce bakar azîm şâhrâhd›r.

Onuncu, Kantaratü'l-Mûsikî, bir göz vâsi‘ ve âlî s›râtd›r. İki cânibi serâpâ münakkaş dekâkînler ve üç aded pâk maksûreli kahvehâneleri var kim Hâkim Bi-emrillâh pâdişâh›n sâzendelerinden Miskâlî fierefzâd binâs› olduğundan Kantaratü'l-Mûsikî derler. Ammâ hakîkatü'l-hâl bir küşâde cisr-i latîf olmağile cümle erbâb-› ma‘rifet ve ilm-i mûsikînin ümmü'l-edvâr› bu kahvehânelerdedir. Bir hây hûydur kim subh u mesâ sohbet-i Dârâ ederler.

On birinci, Kantaratü'l-Beyt, tarîk-› âm değildir, ancak bir cisir üzre bir kasr-› âlî gibi bir şâhâne hâne-i zamâne vard›r.

Ve buna karîb on ikinci, Kantaratü'l-Büyût, nev-binâ bir cisirdir. Ammâ bu dahi tarîk-› âm değildir, hâsd›r, ammâ hâssu'l-hâs cemî‘i ehl-i dilân›n ârâmgâh› ve safâgâh› bir hâne-i zîbâd›r kim âyende vü revendeye ni‘meti mebzûl Kâtib Çelebi'nin hâne-i bî-minnetidir.

On üçüncü, cisr-i Bâb-› fia‘riyye, bir göz kâr-› metîn bir cisr-i azîmdir kim cümleden vâsi‘dir. Ve eyle izdihâm tarîk-› âmd›r kim âmmeten cümle erbâb-› hâcât andan ubûr eder. İki taraf› dekâkînlerdir, ammâ kahvehânesi ba‘îddir.

On dördüncü, Kantaratü'l-Huzûb [Harrûb?], bir göz kâr-› musanna‘ cisirdir. Üstünde bir kahvesi var, tahtânî ve fevkânîdir. Tahtânîsi Nîl kenâr›nda bir ferah-fezâ ârâmgâhd›r, ba‘z› cânlar kâh kâh ayaklar›n suya sokup şebekecikler ile bal›k sayd ederler, isteyen suya girüp şinâverlik eder. Bir müzeyyen kahvedir, gayr› dekâkînler yokdur.

On beşinci, Kantaratü'l-Haşhâş, bir göz cisirdir. Ammâ üstünde dekâkînleri yokdur, ma‘mûr değildir, zîrâ halk ubûr etmezler, ancak alt›ndan kay›k ile güzer ederler.

Andan on alt›nc›, kantara-i Ebü'l-hayr İbrâhîm Paşa. Sene 1083 târîhinde Yemen mühimmât› ubûr edüp Süveys'e gemi keresteleri geçsin içün nev-binâ bir göz bir metîn cisirdir. fiehrin hâricinde Tâhir Baybars câmi‘ine karîbdir, ammâ gâyet musanna‘ cisirdir.

On yedinci, Kantaratü'l-v›z ya‘nî Kaz köprüsü, bir gözdür ve şehirden taşrad›r.

On [Y 131b] sekizinci, kantara-i Cümmeyzi'l-abd, şehrin şimâlî taraf› hâricinde bir göz ibret-nümâ cisirdir. Melik Tâhir'in hayrât›d›r. Bu cisirden iki taraf› Cümmeyzü'l-abd derler azîm cümmeyz d›rahtlar›d›r kim M›s›r diyâr›nda misli yokdur. Bir abd-i esved diküp her birinin alt›nda ibâdet edermiş, an›niçün Cümmeyzü'l-abd derler. M›s›r'›n ba‘z› a‘yânlar› kay›klarla gelüp sâyelerinde zevk [u] safâ edüp giderler. Halîc kenâr›nda bir mesîregâh ve teferrücgâh ârâmgâh yerdir.

Ve bu mahalde M›s›r şehri içre cereyân eden halîc üzre olan cisrler tamâm oldu. Hulâsa-i kelâm şehr-i M›s›r'›n enderûn [u] bîrûn ve cânib-i erba‘as›nda tur‘a ve halîcler üzre cümle üç yüz k›rk alt› cisir vard›r. Zîrâ M›s›r'›n cânib-i erba‘as›nda bâğçeler ve besâtînler mâbeynlerinde Nîl cereyân edüp üstünde cisirler vard›r. Ve bu halîc ve tur‘alar cereyân ederek M›s›r'›n enderûn [u] bîrûnunda olan halîclere leb-ber-leb olur.

el-Fasl-› erbâ‘în
Ümmü Dünyâ batn›nda ve
hâricinde deryâ-misâl
bürke-i mu‘azzamlar› beyân eder

Evvelâ şehr-i M›s›r'›n tâ ayne'l-fi‘ilinde cümleden büyük **bürke-i Özbekiyye**, bir buhayre-i azîmdir. Cânib-i erba‘as› dâ’iren-mâdâr iki sâ‘at ihâta eder yerdir. Nîl tuğyân›nda leb-ber-leb olup deryâ-misâl temevvüc edüp içinde niçe yüz kayasalar ve kay›klar halk› evden eve sarâydan sarâya taş›rlar ve gûnâ-gûn mâhîler sayd ederler.

Ve niçe Ebü'l-hayr kay›klar› var ya‘nî bir büyük kay›kd›r kim içi bâzârc› dükkân›d›r, me’kûlât ü meşrûbât müsmirâtdan ne murâd edinsen içinde mevcûddur, ana Ebü'l-hayr kay›ğ› derler, evden eve sarâydan sarâya gezüp nakl-i tarab fürûht eder bir gûne kay›klard›r.

Ve bu Özbekiyye bürkesinin dâ’iren-mâdâr etrâf›nda kat-ender-kat kâ‘al› ve şâhnişînli ve maksûre ve kameriyyeli gûnâ-gûn h›yâbânl› bâğçeler içre kâh-› Havernak-› vâlâl› nakş-› Çîn hâneli sarây-› âlîler ile ârâste ve pîrâste bir bürke-i mu‘azzamd›r. Ve cânib-i erba‘as›nda çemenzâr soffal› câmi‘ler var kim her biri birer mülûk-i selef hayrât [u] hasenâtlar›d›r kim midhâtinde lisân kâs›rd›r, bürkeye şân vermiş câmi‘-i dilküşâlard›r. Ve bu bürke kenâr›nda cümleden ma‘mûr sarây-› âlîlerde Anbâr Emîni Ramazân Ağa sarây› ve Cidde beği Baklac› Mehemmed Beğ sarây› ve Mustafâ Ağa sarây› ve karşu şark cânibinde Süveys kapudan› Kâs›m Beğ sarây› ve Hüsâmzâde sarây› ve niçe yüz sarâylar dahi vard›r.

Ammâ cümleden hazret-i fieyh Bekrîzâde Azîz Mehemmed Efendi hazretlerinin ecdâd-› izâmlar›ndan intikâl edüp milk-i mevrûs-› kadîmeleri olan sarây-› âlîdir kim bu bürkenin cenûbî taraf› köşesin dutmuş bir kâşâne-i azîmdir kim kat-ender-kat kâ‘alar ve dîvânhâneler [Y 132a] ve gûnâ-gûn maksûre ve havz u şâzrevânlar ile müzeyyen üç yüz alm›ş müte‘addid hücreleri ve başka müsâfirîn ü mücâvirîn hâneleri var kim bir iki sene sâkin olmuş âdemler vard›r, şeb [ü] rûz summât-› Muhammedî'den tenâvül edüp sene baş›nda bir kat libâçesin alup du‘â-i hayr eder.

Ve Azîz hazretlerinin iki ferzend-i nûr-› dîdesi var. Biri Ulucada(?) Ebü'l-mevâhib Çelebi sâhib-i kerem mahdûm-› mükerremdir. Andan bihteri zât-› şerîf Zeynelâbidîn Çelebi'dir, sebükrûh u garîb-dost ve dil-nüvâz u sâhib-kerem pür-ma‘rifet ehl-i dil bir necîb [ü] reşîd çelebidir. Bu azîz çelebilerin dahi hânedânlar› başka başka haremleri ile birer hammâml› âsitânelerdir. Ammâ Azîz'in hânedân›nda iki hammâm vard›r, enderûn [u] bîrûnunda mükellef hammâmlard›r. Hazret-i Ebâ Bekr'in ›rk-› tâhirlerinden hasîbü'n-nesîb çelebilerdir. Ecdâd-› izâmlar› Hazret-i Ömer hilâfetinde Amr ibnü'l-Âs hazretleri ile gelüp sâkin olmuşlard›r. Ol as›rdan berü matbahlar›nda âteşleri sönmeyüp hâs u âm ve bay [u] gedâya subh [u] mesâ ni‘metleri mebzûldür ve âteşleri dâ’im olduğuna iftihâr edinürler. M›s›r eyâletinde niçe bin evkâflar› ve belîdeleri ve feddân ve r›zkalar› vard›r.

M›s›r a‘yânlar›n›n biri dahi fieyh Bekrîlerdir kim pâdişâhâne zevk [u] safâlar› var. Husûsâ fieyh Bekrî hazretinin mu‘tâd-› kadîmleridir kim her sene mâh-› Rebî‘ü'l-evvelin on ikinci gece isneyn gecesi oldukda mevlûdü'n-Nebî *aleyhi's-selâm* ederler kim vasf›nda lisân kâs›rd›r. Ol mahallerde şiddet-i hârdan bürkenin suyu alt› ay durup kurur, bir çemenzâr fezâ olur, ol mevlûd günleri yüz k›rk tarîk meşâyihleri bu bürke sahrâs›na hayme ve sâyebânlar› ve sahâbeleri ile gelüp beş alt› yüz çad›r ulemâ ve sulehâ ve meşâyih niçe bin fukarâlar ile deff ü kudüm çalarak üç gün üç gece tevhîd-i sultânî ederler.

Ve bürkenin cânib-i erba‘as›nda olan hânedân sâhibleri herkes hudûdu mertebesin ve şâhnişîn ve der-i dîvâr revzenlerin niçe kerre yüz bin kanâdîller ve meş‘al ve fânûslar ile çerâğân ederler. Ve bürkenin etrâf›nda olan cevâmi‘lerin nâz›rlar› kat-ender-kat minâreleri ve câmi‘in bürke kenâr›nda soffalar›n eyle zeyn ederler kim gûyâ Risâlet-penâh ol gece rahm-i mâderden müştak oldu. Ol gece M›s›r üzre nûr leme‘ân eder bir acâyib bürke-i azîmdir. Andan,

İkinci, Fîl bürkesidir: Bu bürke Özbekiyye bürkesinden sehel küçükdür, ammâ cânib-i erba‘as› ol kadar ma‘mûr [u] âbâdând›r kim bir zirâ‘-› Mekkî **[P 205b]** arz-› hâliye yeri yokdur, kat-ender-kat kâ‘a ve f›sk›yye havuzlu ve bâğ-› İremli hânedânlard›r. Ve havâs› gâyet latîfdir. Cenûbdan şimâle tûlânî vâki‘ olmuş bir bürke-i azîmdir. Ve bunda âyende vü revende kay›klar› girüp ç›kacak yeri yokdur, Nîl'den suyu Yenikapu **[Q 207b]** taraf›nda zîr-i zemînden gelir, bürke içinde hânedân sâhiblerinin **[Y 132b]** kendilere mahsûs firkate ve filika ve kay›klar› vard›r, birbirlerinin sarâylar›na kay›klarla varup gelirler. Gâyet ehl-i ›rz yeri bürkedir kim şehr-i M›s›r'›n müzdehim ma‘mûr [u] âbâdân yerinde vâki‘ olmuşdur.

Etrâf›ndaki hânedânlar›n cümlesinden nakîbü'l-eşrâf âl-i Hâşimiyândan ›rk-› Hüseynî Seyyid Burhâneddîn Eğirdirî bir pîr-i nâ-tüvând›r, toksan y›ldan berü hânesi hâne-i bî-minnetdir kim âyende vü revendeye ni‘meti mebzûldür.

Ve Haznedâr Musâhib fiâhin Ahmed Ağa sarây› ve k›zlar ağal›ğ›ndan mu‘tak Abbâs Ağa hânesi ve Müteferrikabaş› fia‘bân Ağa hânesi ve sâdât hazretlerinin bihteri hânesi ve Yeniçeriyân kâtibi Bekir Efendi sarây›. Ve Kansu Beğ sarây›, Sultân (---) sarây› imiş, vasf›nda lisân kâs›rd›r. Ve Musâhib Sâlih Ağa hânesi ve Baltac› Mehemmed Halîfe sarây› ve dâmâd› sarây› ve Süleymân Ağa sarây› ve Yeniçeri Efendisi Mustafâ Efendi sarây› ve Musâhib Halîl Ağa sarây› ve Kaytâs Beğ sarây› ve k›zlar ağal›ğ›ndan ma‘zûl Nezîr Ağa sarây› ve Boşnak Mehemmed Ağa sarây› ve Emîrü'l-hac sarây› ve sâdât hazretlerinin mihteri Ebü'l-mevâhib sarây› ve Tüfengciler ağas› Mustafâ Ağa sarây› [ve] Yeniçeri Başçavuşu Ahmed Ağa sarây› ve Süleymân Beğ sarây› ve Süleymân Çavuş hânesi. Ve'l-hâs›l bu Fîl bürkesi sâhilinde yetmiş aded sarây-› selâtîn-i selef ve iki yüz hâne-i mu‘azzam vard›r.

Ve bu bürkede ancak bir Ebü'l-hayr gemisi vard›r, sarâydan sarâya gezüp me’kûlât [u] meşrûbât fürûht eder.

Ve bu bürkeye Fîl bürkesi tesmiye olunmas›n›n asl› oldur kim Fir‘avn sâhirlerinden bir sâhir arz-› ma‘rifet edüp kendüyi fîl sûretine koyup bu bürkede ve sâhilinde otlayup sulan›rm›ş, an›niçün Fîl bürkesi derler. Bir rivâyetde Bağdâd'dan Me’mûn Halîfe M›s›r'a geldükde iki yüz fîl getürüp bu mahalle koyup kesb-i tarâvet ederlermiş, an›niçün Fîl bürkesi derler.

Ve ba‘z› hânedân sâhiblerinin mevlûdlar› ve sûrlar› oldukda ol gece bürkenin cânib-i erba‘as›ndaki sarâylar› kanâdîller ile tezyîn edüp kay›klar›n ve firkatelerin filand›ra ve bayraklar ile müzeyyen edüp toplar›n ve tüfenglerin endaht ederek niçe bin fişeng-i havâyîler ve badaluçka ve âsumânîler evce münkalib olup sehm-i nücûm gibi nüzûl eder. Ve niçe bin bahrî fişengler birbirleriyle gavvâs-vâr şinâverlik edüp dalup mâhîleri pûhte ederler.

Ve bu bürkenin suyu kâmil on ay bâkî kalup yâbis olan yerlerini bostân ederler. Gâyet lezîz [ü] âbdâr kavunu ve karpuzu olur, mahsûldâr bürkedir. Ve,

Üçüncü, Bürketü'r-Rat›l: fiekl-i müdevver bir bürkedir, bir sâ‘atde devr olur. Âb-› hayât suyu vard›r. fiimâl ve garb cânibi sâfî bâğçelerdir, şark ve k›ble ve cenûb cânibi serâpâ kat-ender-kat sarây-› **[Y 133a]** âlîlerdir. Cümleden Darbhâneci Mehemmed Çelebi'nin sarây›, gûyâ bâğ-› İrem'dir, azîm şâzrevânlar› vard›r ve bir firkatesi vard›r. Ve Seyyid Ahmed Cizî sarây› ve Hasan Bekrî sarây› ve niçe âbâdân sarâylar vard›r. Âb [u] hevâs› gâyet latîfdir. Ve buna âyende vü revende kay›klar çok gelüp giderler, Bulağ'a karîbdir.

Dördüncü, Kiremithâne bürkesi: Âb-› zülâl bir şekl-i murabba‘ bürkedir.

Beşinci, Bürketü'l-Gâsil: Âb-› zülâl âb-› rakîk olduğundan cümle şehrin metâ‘-› nâ-pâklerin bunda gasl edüp pâk etdiklerinden Bürketü'l-Gassâl derler.

Hâssa: Hattâ Feyyûm M›s›r'a bir gün bir gecelik yoldur, anda mâhîleri sayd edüp zenbîller ile M›s›r'a getürüp bed-râyihas›ndan âdem yan›na varamaz. Hemân h›mârlar yüküyle cümle bal›k zenbîllerin bu bürkeye b›rağup her bal›ğ› birer kerre yaykayup bi-emrillâh mürde iken gûyâ ihyâ olup kulaklar›ndan kan tamup zinde-vâr olur. Ammâ bir lezîz bal›k olur kim M›s›rl› an› yağmâ eder, semeke-i Yûsuf, mâ’ide-i Yûsuf ve hût-› Yûsuf derler, bir münakkaş bal›kd›r. Ammâ hakîr Feyyûm'da "*Ekeltü's-semekete hattâ re’sihâ*"[1] kavli üzre Yûsuf bal›ğ›n yedik. Ammâ bu Bürketü'l-Gassâl'da gasl olunmuş Yûsuf bal›ğ›n tenâvül etdik, aslâ bal›k râyihas› yokdur, müşk râyihal› ilik-misâl bir bal›kd›r. Bi-emrillâh bu bürkede gasl olunduğu ecilden kudret mâ’idesi gibi bir bal›k olur. Bu Bürketü'l-Gassâl eyle bir hâssal› bürke idüği meşhûr-› âfâkd›r. Cüzâm olan kimse k›rk gün girüp gasl etse ve zülâlinden nûş etse vücûdu dürr-i yektâya döner.

Alt›nc›, Bürketü'l-Tabbâğîn: Âbidîn Beğ mahallesinde şekl-i müdevver bir bürkedir. Cânib-i erba‘as› üçer dörder kat hâne-i ma‘mûrelerdir. Bir cânibinde tabbâğlar kârhânesi vard›r. Bu bürke dahi âb-› zülâl olduğundan lezîz mâhîleri vard›r. Bu bürkeye mahsûs kabakdan kay›klar› vard›r, sayyâd-› mâhîler süvâr olup şebekeler ile bal›klar› der-kenâr edüp s›ğ›ya çekerler.

Hâssa: Bir âdem M›s›r'da yerekân ya‘nî sar›l›k zahmetine mübtelâ olup yüzü gözü ve cümle vücûdu sar› kehrübâya dönüp asfarü'l-levn olsa, üç cum‘a-ertesi ale's-sabâh def‘-i cû‘ etmeden bu bürkeye girüp üç kerre dalup ç›ksa ve üç kerre âb-› nâb›ndan nûş etse zerd-gûn vücûddan ç›kup beyaz sîm-i hâlis vücûd olur.

Yedinci, Bürketü'l-Kârûn: Kârûn binâs›d›r, şekl-i muhammes bürkedir. Cânib-i erba‘as› ma‘mûr bâğçelerdir.

Hâssa: Bir âdem k›rk gün girse nühûsetden halâs olup eline mâl{-› Kârûn} girir. Hâlâ t›l›smât› eyle cârî bir bürkedir. Ammâ suyu sehel şûrdur, asl› Nîl'dendir, ammâ yine nemkîndir.

Sekizinci, Bürketü'ş-fievârîb: Kadîm a‘sârda ihdâs olunmuş, ammâ Ebû fievârîb **[Y 133b]** nâm›nda bir M›s›r beği bu bürke üzre bir sarây-› âlî inşâ etmeğile Bürketü'ş-fievârîb derler.

Hâssa: Bir masrû‘ âdem yedi gün şiddet-i hârda ya‘nî vakt-i zuhurda girüp gusl edüp âb›ndan nûş etse bi-emrillâh halâs olur, eyle mutalsamd›r ve mücerrebdir. Ve,

Tokuzuncu, Bürketü'l-Habeş: fiekl-i murabba‘ bir buhayre-misâl âb-› zülâl bürkedir.

Hâssa: Bir hây›za avret girse, ol ân nifâsdan halâs olur. Ekseriyyâ subaş› defterinde olan zâniye nisvân-› sâhib-isyânlar bu bürkeye girirler, aceb hikmetdir. Hakîr birkaç havâtîne su’âl etdim, "Tahkîk eyledir", dediler.

Onuncu, Bürketü'l-Baybars: M›s›r'›n şimâlinde Sultân Baybars câmi‘i kurbunda bir küçük bürkedir.

Hâssa: Nebâtât makûlesin cümle bunda gasl ederler. Ispanak ve salata ve mülûhiyye ve bamya ve turp ve'l-hâs›l cümle sebzevât bunda yaykand›ğ›ndan eyle ter ü tâze ve sebzgûn olur kim zemînden henüz kal‘ olmuş zann olunur. İki üç gün pejmürde olmuş nebâtâtlar› dahi gasl ederler, tâzelenir. Aceb te’sîrdir.

On birinci Bürketü'l-Kebş: M›s›r içinde cebel-i Kebş dibinde şekl-i müselles **[P 206a]** bir bürkedir.

Hâssa: Keheneler asr›nda bunda bir taşdan oyulmuş kay›k var idi. Dörd âdem binüp bu bürkeden Nîl'e varup gelirler idi. Hâlâ ol tekne kay›k Kal‘atü'l-Kepş'in cenbinde bir kemer alt›nda durur.

On ikinci bürke-i Ayn-fiems: Kurbağa ve y›lan ç›yan haşerât-› mâ olmaz.

{**On üçüncü Bürketü'l-Hac**: Hâlâ mutalsamd›r. Havâss› oldur kim bu bürkeden bir tulum suyu hacca götürüp getirseler ve bir sene bir cerre içre h›fz etseler aslâ lezzetine tegayyür gelmez. Ve,

On dördüncü Bürketü'l-Ayn-şems: Mutalsamât-› kadîmdir kim bu bürke yerinde çâr-gûşe bir dikilitaş vard›r. Ol amûdun cânib-i erba‘as›nda gûnâ-gûn tasvîrât-› acîbeler ve gûnâ-gûn hatt-› garîbeler var. Ammâ bu amûdun tâ zirve-i a‘lâs›nda bir hatt-› İdrîsî var, kavm-i K›btî k›râ’at eder, gayr› ferd-i âferîde k›râ’at edemez. Ol hatt-› rümûzun netîce ma‘nâs› budur:

"Bak yüzüme. Kaz dibimi. Âk›l kande ise mâl andad›r", demiş. Bu hatt› istihrâc edüp çal›şan âdemlerden niçe âdem helâk olmuşdur. Âhir bu amûd dibinden su ç›kup her sene alt› ay buhayre olur ve alt› ay kara olup defîne kaz›c›lardan kavm-i Mağâribe ilâ-hâze'l-ân kazmağa çal›ş›rlar, *ve's-selâm*.}

Ve'l-hâs›l şehr-i M›s›r içre on yedi bürkelerdir kim herbirinde birer hâssa vard›r. Zamân-› kadîmde herbirin bir üstâd-› kâmil inşâ edüp birer t›l›smât etmişlerdir kim hâlâ hükümleri cârîdir. Ve şehr-i M›s›r içre bu bürkeler şân verüp mâ-i tâhirleriyle ahâlî-i M›s›r tâze cân bulup kesb-i tarâvet ederler.

---

1 "Bal›€› kafas›yla birlikte yedim."

el-Faslu'l-hâdî [Y 134a] ve erbâ‘în
Evsâf-› şehr-i ma‘mûr bender-i [Q 208a]
Bulak meşhûr-› âfâk der-bender-i
calender-i ale'l-›tlâk

M›s›r'dan cânib-i garba bâğçe vü gaytânlar içre bir sâ‘atde var›l›r, sâhil-i Nîl-i mübârekde kat-ender-kat bir şehr-i mu‘azzamd›r. Lisân-› Arab'da Bulak (---) demekdir. K›bleden garba tûlânî kâmil iki bin beş yüz ad›m bir şehr-i ma‘mûrdur. Ve arz› yedi yüz ve sekiz yüz ba‘z› yeri üç yüz ve ba‘z› mahalli beş yüz ad›m enli bir şehr-i müzeyyendir. Ve Nîl kenâr›nda vâki‘ olmağ ile gâyet ma‘mûr [u] âbâdân iskeledir.

Ve M›s›r ile bu şehrin mâbeyne-hümâs› serâpâ ma‘mûr, mahsûldâr bâğ u bâğçe ve besâtînler ve feddân u gaytând›r. Hâkimü'l-vakti paşa taraf›nda yüz nefer tevâbi‘ [u] levâh›k› ile risâle ağas› hâkimdir. Paşaya senevî yigirmi kîse mirsâliyye verüp kendüsi dahi yigirmi M›srî kîse hâs›l eder. Dimyât'a ve Reşîd'e ve İsne ve İsvân'a var›nca sagîr ü kebîr on bin pâre gemi bu risâle ağas›n›n der-defterinde olup cümle re’îsleri taht-› hükûmetinde olup Sa‘îd-i âlî'den mîrî g›lâl taş›dup anbâr-› Yûsuf'a korlar.

Bu ser-i kârda risâle ağas› şehr-i Bulak'da hâkimdir. {Ammâ Bahreyn mu‘ârrifi cümle gemilere hâkim olup an›n defteriyle gemiler Sa‘îd vilâyetine gidüp g›lâl getirirler.}

Ve şerî‘at taraf›ndan M›s›r mollâs› hazretlerinin hükmünde üç yüz pâyesiyle nâ’ibi hâkimdir. Ve M›s›r defterdâr› cânibinden mâl-› pâdişâhî tahsîline iki yüz âdem ile gümrük emîni hâkimdir, beher yevm üzerine birer M›srî kîse iltizâmd›r. Ve M›s›r yeniçerisi ocağ›ndan bir oda yeniçeri ile bir çorbac› gümrük mukâbelesinde yeniçeri tekyesinde hükûmet eder, mükellef âsitânedir, cümle der-i dîvân› âlât-› silâh ile ârâste vü pîrâste Hac› Bektaş-› Velî âsitânesidir. Ve bir M›s›r beği iki yüz tevâbi‘iyle kul beklemek kânûndur, bir aydan sonra bir beğ dahi gelir.

Ve bu şehir cümle k›rk beş mahalledir. Alt› bin yedi yüz ma‘mûr [u] âbâdân hâne-i âlîlerdir. Ve cümle üç yüz altm›ş mihrâbd›r ve elli alt› hutbedir. Cümleden mükellef ü mükemmel sûk-› sultânî içre cemâ‘at-› kesîreye mâlik,

Câmi‘-i Sultân Melikü't-Tâhir

Câmi‘-i kebîrdir. Cümle otuz iki mermer sütûn-› müntehâ üzre münakkaş tavand›r kim şehr-i Bulak'da misli yokdur. Câmlar› ve tavanlar› eyle münakkaşd›r kim gûyâ nakş-› Erjeng'dir. Ve bir sadefkârî minbere mâlikdir kim misli meğer S›nab câmi‘inde ola.

Ve bir münakkaş mihrâb-› ibret-nümûnu var, içinde celî hat ile müzehheb ve lâciverd ile âye[t]:

†Í«†√ÍÁ«†«‰–ÍÊ†¬Â
[1] †Ë«Ÿ»œË«†—»„Â†Ë«·Ÿ%

âyeti tahrîr olunmuşdur.

Mermer üzre âb-› hayât hatt-› Ya‘kût-› Musta‘s›-mî'dir. Ve bu âyetin zîrinde yine celî hat ile mermer üzre:

Emera bi-inşâi hâze'l-câmi‘i'ş-şerîf **[Y 134b]** *Mevlânâ es-sultân el-Melikü't-Tâhir bin Muhammed Çakmak bin Ebû Sa‘îd fakîr rahmetullâhi aleyh*

tahrîr olunmuşdur.

Bu câmi‘in haremi sâfî ruhâml›d›r. Üç kapusu ve bir minâresi üç tabakal›d›r. Bu câmi‘den sonra Nîl kenâr›nda,

Sinân Paşa câmi‘i

Rûm tarz› yekpâre müdevver kârgîr kubbesi rusâs ile mestûr bir câmi‘-i nûrdur. Mihrâb› ve minberi gâyet musanna‘d›r. Tûlen ve arzan yüz elli ayakd›r. Ve taşra yan soffalar› üzre dahi serâpâ kurşum örtülü kubbelerdir. Gerçi M›s›r câmi‘leri gibi ruhâm-› hâm-› rengâreng ile müzeyyen değil, sâde güzeli bir binâ-y› latîfdir kim hâlâ M›s›r mi‘mârlar› gördüklerinde pesend ederler kim Rûm üstâdlar› böyle yekpâre kubbe-i azîmi nice ber-karâr etdi, deyü ta‘accüb ederler. Zîrâ M›s›r kubbeleri ekseriyyâ santa ağac›ndan müdevver-binâd›r yâhûd tavand›r yâhûd Cânpûlâdiyye câmi‘i kubbesi gibi arş›n taş›ndan küçük kubbelerdir. Ammâ bu Sinân Paşa kubbesi tula-binâ bir müdevver kubbe-i ra‘nâd›r kim gûyâ çarh-› felekden ç›km›şd›r. Ammâ leb-i Nîl'de olmak ile haremi yokdur, ammâ yan›nda âbdesthâne ve musluklar› vard›r. Ve Rûm tarz› bir tabaka bir minâre-i mevzûnu var. Ve mihrâb› önünde gül [ü] gülistân ve nahlistânl› bâğçesi var. Hâlâ evkâf-› metîn bir câmi‘-i ra‘nâd›r. Ve Gülşenî tekyesi önünde,

Câmi‘-i Zerkudâs

Tahtânîdir ve haremi yokdur. Lâkin cemâ‘ati çokdur. Bir alçak minâresi vard›r. Ve,

Câmi‘-i Üstüdâriyye. (---) (---) (---) (---).

Bunlardan mâ‘adâ mesâcidlerdir.

Ve on bir medrese ve alt› dârü'l-kurrâ ve üç dârü'l-hadîs ve k›rk mekteb-i s›byân-› ebcedhân ve alt› tekye-i dervîşân. Cümleden sâhil-i Nîl'de, fevkânî tekye-i İbrâhîm-i Gülşenî'dir. Otuz aded erbâb-› ma‘rifetden tekmîl-i fünûn edüp Gülşenî'den rûşene erüp şen [ü] şâdumân olmuş ârif-i billâh cânlar var kim her biri bir celâl sâhibi âş›klard›r. Hattâ Seyyid Ahmed el-Bedevî mevlûdu günleri bu âsitânede iki

[1] *Kur’ân,* Hacc 77; "Ey ‹nananlar! Rüku edin, secdeye var›n, Rabbiniz'e kulluk edin, iyilik yap›n ki saadete eriflesiniz."

gün iki gece a‘yân-› M›s›r'a ziyâfetleri olup mevlûdü'n-nebî edüp cümle âş›kân hidmet-i pîr [ü] civânda olup tevâzu‘ meskenet birle hizmet ederler, ale's-sabâh Bedevî gemileri alay-› azîm ile avm ederler. Azîm âsitâne-i Gülşenîdir.

Ve şehr-i Bulak'da cümle sagîr ü kebîr yetmiş üç hân vard›r kim her biri kal‘a-misâl demir kapulu ikişer üçer yüz hücreli ve haremlerinde birer zâviyeli hânlard›r. Cümleden büyük Zeyt vekâlesi ve Natrûn vekâlesi ve Sinân Paşa vekâlesi ve Karamanl› vekâlesi ve Pirinc vekâlesi ve Yemiş vekâlesi ve Zülfikâr Kethudâ vekâlesi ve Kayseriyyeli İbrâhîm Kethudâ vekâlesi ve Kulk›ran vekâlesi ve (---) (---) meşhûr-› âfâk olup kal‘a-misâl olan hânlar bunlard›r, gayr›lar yüzer ellişer hücreli hânlard›r. Ve her birinde birer M›s›r hazînesine mâlik bâzergânlar vard›r kim Hind ve Yemen **[Y 135a]** Sind'de ve Aden Frengistân Rûm'da şerîkleri var ankâ bâzergânlar sâkin olur.

Bunlardan mâ‘adâ leb-i Nîl'de kâmil iki yüz mahzen vard›r. On ikisi mîrî anbârlard›r kim Mekke ve Medîne g›lâlleri h›fz olunur. Evvelâ şumna-i kübrâ ve şumna-i suğrâ ve şumna-i deşîşe-i kübrâ ve şumna-i deşîşe-i suğrâ ve anbâr-› Muhammediyye ve şumna-i Murâdiyye ve mahzen-i Hâsekiyye. Ve hâlâ fâtih-i Kandiye ve fâtih-i Kamaniçse olan Sultân Mehemmed Hân-› Râbi‘in hâsekî sultân› Mekke-i mükerremede bir dârü'ş-şifâ ve bir dârü'z-zayf(?) ve bir imârât-› it‘âm inşâ etmişlerdir, anlar›n zahîresi h›fz olunmas›yçün Arpa Emîni Mustafâ Efendi bu Bulak'da kal‘a-misâl bir şumna binâ etmişdir. On pâre topu olsa bir ay muhâsara götürür bir mahzendir. Dâ’iren-mâdâr cirmi alt› yüz ad›md›r.

Ve şehr-i Bulak'da cümle alt› hammâmd›r. Nîl kenâr›nda Sinân Paşa hammâm› alt› kademe nerdübân ile urûc olunur tarz-› Rûm bir müferrih hammâm-› rûşenâd›r. Ve çârşû içinde nev binâ (---) hammâm› latîf germâ hammâmd›r. (---) hammâm›. **[P 206b]**

Ve cümle bin alt› yüz dükkând›r, lâkin bezzâzistân› yokdur. Ammâ Sinân Paşa çârşûsu iki baş› demir kapulu iki yüz dükkând›r, ortas› bir şâhrâhd›r, ce cemî‘i zî-k›ymet eşyâ anda bî-k›ymet bulunur. Ve yigirmi aded mükellef ü müzeyyen şâhâne kahvehâneleri vard›r, cümle bâzergânlar›n ârâmgâhlar› kahvehânelerdir.

Ve cemî‘i esvâklar› ol kadar izdihâmd›r kim âdem deryâs›ndan omuz omuzu sökmez. Zîrâ ekâlîm-i seb‘an›n âdemleri bu benderdedir. Cümle yedi iklîm metâ‘lar›n götürüp getirmededir. Y›lda on bin pâre gemi ve kayasa ve cerim ve firkate ve şayka ve kalyeta gelüp Rûm'dan ve Nîl'le Fûncistân'dan metâ‘ getirirler. Cemî‘i vilâyetin benderidir. Ve cümle halk› tüccârd›r ve gemi binâ edici neccârd›r. Ve cemî‘i g›lâl ve me’kûlât u meşrûbât ve ahşâbât bu Bulak'da mevcûd olup ganîmet benderdir. Ve dahi iskele baş›nda,

Tershâne-i Sultânî andad›r. Cânib-i erba‘as› kal‘a dîvâr› gibi bedensiz bir dîvârlard›r. Dâyiren-mâdâr iki bin ad›md›r. İçi niçe kerre yüz bin **[Q 208b]** kereste ile mâl-â-mâldir. Zîrâ Yemen mühimmât› içün Rûm'dan gelmiş mâl-› pâdişâhîdir. Süveys kapudan› hükmünde emîni ve k›rk nefer küttâblar› ve nâz›r› ve havâleler ve anbârc›s› ve dîdebânlar› ve bevvâblar› vard›r. Tûlânî vâki‘ olmuş üstü mekşûf bir binâ-y› azîmdir. Derûnu bî-had ü bî-k›yâs gûnâ-gûn âlât [u] mühimmât-› ibret-nümûn ile memlûdur. Ve mahâzinler var kim anda münderic niçe M›s›r hazînesi mâl-› hazâyin değer bak›r ve kurşum ve kalay ve demir ve mismâr ve top ve gülle ve gayr› âlât-› keştîler ile leb-ber-lebdir.

İki bâb-› âlîleri **[Y 135b]** var, biri cenûba mekşûf kara cânibindedir, biri Nîl kenâr›ndad›r. Ammâ Kethudâ İbrâhîm Paşa Yemen gazâs›na me’mûr oldukda bu mühimmât [u] levâz›mâtlar› ilme'l-yakîn hâs›l etmeğiçün her bâr bu tershâneye gelüp ârâm etmeğiçün bu Nîl kapusu üzre bir ârâmgâh bir kâh-› Havernak yapd› kim şehr-i Bulak'da misli meğer kasr-› Sebtiyye ola. Ve gûnâ-gûn müte‘addid hücreler ve kilâr matbahlar binâ etdirüp edüp etdi pâdişâhâne zevk ü safâ edüp mühimmât-› sefere mukayyed olurdu.

Bundan aşağ› Bulak şehrinin aşağ› taraf-› şimâlinde kasr-› Sebtiyye nâm bir âlî kat-ender-kat kasr-› Havernaklard›r. Ve havz u şâzrevânl› kâ‘alard›r. fiâhnişîn ve revzenleri Nîl'e nâz›r bir teferrücgâh mesîregâh kas›rd›r. Cemî‘i vüzerâlar haftada bir kerre bunda gelüp bah bah tarâvet kesb eder. Zîrâ bu Bulağ'›n âb [u] havâs› gâyet latîf olduğundan halk›n›n reng-i rûylar› humret üzredir. Ve evlâdlar› ol kadar firâvând›r kim bi-emr-i Hudâ çifte çifte tevellüd ederler. Ve halk› dâ’imâ pür-zevk, ehl-i şevk, ehl-i aşk ve ehl-i tevhîd âdemlerdir. Ve câ-be-câ latîf bâğçeleri vard›r. Kibâr-› evliyâ ve ziyâretleriyle mahallinde tahrîr olunur.

el-Faslu's-sânî ve erba‘în
Evsâf-› yaylağ-› şehr-i Kay›tbay-› Sultân-Bay

Sâhib-i tab‘ bir pâdişâh-› Cem-cenâb olmağile enüp binüp sayd [u] şikâre mâ’il olup bu şehrin havâs›ndan hazz edüp amâr etdi. Zîrâ M›s›r'da hamâsîn günleri ta‘bîr ederler elli gündür, *Allâhümme âfinâ,* aşağ› şehr-i M›s›r içre halka bir nühûset ü kesâfet ve emrâz-› muhtelifeler âr›z olup elli gün M›s›r halk› bî-tâb ü bî-mecâl sersem ü serserî gezerler.

Ve bu günlerde tâ‘ûndan bezerler, hâl [ü] ahvâl-i pür-melâlleri perîşân-hâl olup dörd beş ayl›k ma‘sûmlar›n›n beynileri üstü çatlayup merhûm olur ve müsin âdemlerin dişine baş›na kaş›na ve kuşuna inhidâr enüp kimi merhûm kimi halâs olur. Hazret-i

Mûsâ'n›n kavm-i Fir‘avn'a bed-du‘â edüp elli gün belâ nâzil olan hamâsîn günleridir kim M›s›r halk›n›n,

"*Âh hannâk, hinnâm, hamâsîn*" deyü havf etdikleri günlerdir.

Ve bu günlerde M›s›r paşas›n›n yüzü güler, zîrâ çok köyler mahlûl olup niçe bin akçe dahi mahlûlât gelüp paşaya âyid olur. Ammâ hikmet-i Hudâ bu M›s›r'da hamâsînin bed günleri Rûm'un bahâr mevsiminde letâfeti günleridir, aceb hikmetdir.

Bu hamâsîn günlerinin kesâfetin def‘ etmeğiçün Sultân Kay›tbay bu mahalde alt› ay sâkin olurdu. Ol ecilden bu yaylağ› imâret edüp hâlâ Kay›tbay yaylas› derler bir havâdâr, dilküşâ ve ferah-fezâ ve cân-safâ yerdir. Bulak ile M›s›r ile bu Kay›tbay yaylas› şekl-i müsellesdir, mâbeyne-hümâlar› birer sâ‘atlik **[Y 136a]** yo[l]dur. Serâpâ bâğ u bâğçe-i amâristând›r.

M›s›r'›n şark taraf›na Bâb-› Nâs›r'dan taşra tâ Âdiliyye'ye var›nca İslâmbol yolu ve hac yoludur ve Kay›tbay bu şâhrâh üzre vâki‘ olup ol tarîk-› âmm›n yemîn [ü] yesâr›nda on bin ma‘mûr [u] âbâdân sarây-› âlîler etmiş. Âl-i Osmân'›n kabza-i tasarrufuna M›s›r girelden berü âl-i Çerâkeseye ink›râz gelüp bu Kay›tbay'da hânedânlar› harâb olup ancak on bir sarây ve bin mikdâr› hâne-i fukarâ ve yetmiş dekâkîn ve bir hammâm ve yetmiş mihrâb ve on yedi câmi‘-i selâtîn kalm›şd›r, ammâ her biri binâ-y› azîm ve selâtîn-i kadîm câmi‘leridir kim tahrîr olunur. Evvelâ,

Câmi‘-i Sultân Kay›tbay: Cümleden ma‘mûr [u] âbâdân ve müzeyyen câmi‘dir. Ve sekiz ayak taş nerdübân ile ç›k›l›r fevkânî bir câmi‘-i rûhânîdir. İçinde aslâ sütûnlar› yokdur, çâr tâklar üzre münakkaş ve zerkeş tavanl› ve câml› nûr-› mübîn câmi‘dir. Cânib-i erba‘as›nda der-i dîvârlar› serâpâ ebrî yeşim harekânî ve mermer gûnâ-gûn sommâkîdir, biçilmiş mücellâ ve musaykal taşlar kapl›d›r.

Ve bir minbere mâlikdir kim üstâd-› hurdekâr böyle bir sadefkâr zerkâr minber inşâ etmemişdir. Ve mihrâb› Hind püsûskârîsi gibi hayâl-pesend bir mihrâb-› nûrdur. Ve mü’ezzin mahfili dahi bir maksûre-i sihr-i i‘câzd›r. Ve câmi‘in ferşi kuş gözü ahcârât ile merâtib-i sihr-i i‘câz döşenmişdir. Ve gûnâ-gûn âvîzeler ile zî-k›ymet maslûbât kanâdîller ile müzeyyendir.

Ve câmi‘e muttas›l eflâke ser çekmiş cümle taşdan mebnî bir kubbe içre Sultân Kay›tbay medfûndur. Gûnâ-gûn zî-k›ymet hâlîçeler ile mefrûş bir kubbe-i münevverdir.

Menâk›b-› resm-i pây-i Kademü'n-Nebî

Bu âsitânede Hazret-i Risâlet-penâh'›n taşa te’sîr etdüği pây-› şerîfleri alâmeti vard›r. Hattâ âl-i Osmân pâdişâhlar›ndan Sultân Ahmed Hân Yeni Câmi‘i binâ etdükde bir gammâz gamz edüp,

"Pâdişâh›m M›s›r'da Sultân Kay›tbay türbesinde kadem-i Resûlullâh vard›r, Arab içinde kalm›ş. Ol **[P 207a]** pâdişâh›m›n câmi‘-i şerîfine lây›kd›r" deyü tahrîk ederler.

Fî'l-hâl Sultân Ahmed bir hatt-› şerîf ile Murâd Re’îs'i M›s›r vezîrine irsâl eder. Anlar dahi Kademü'n-Nebî'yi Kay›tbay'dan kal‘ ederken bir ra‘d u berk ve rîh-i sarsarlar esüp kadem-i şerîfi ç›karmadan ferâgat edüp vukû‘u üzre der-i devlete arz edüp yine müstak›llen bir hatt-› şerîf ile bir ser-bevvâbân-› Dergâh-› âlî gelüp Kay›tbay kubbesinde bin En‘âm-› şerîf tilâvet edüp âhir kadem-i şerîfi İskenderiyye'den kad›rga ile Murâd Re’îs yüz bin renc [ü] anâ ve âlâm [u] şedâyid çekerek yedi ayda Sultân Ahmed'e haberi varup ol gece kadem-i şerîfi **[Y 136b]** Sultân Ahmed Eyyûb Sultân'a gönderüp asker-i âl-i Osmân'a alay-› azîm tenbîh olunup İslâmbol'un pîr [ü] civân› kebîr [ü] s›byân› ve merd [ü] nisvân› ale's-sabâh kadem-i şerîfin istikbâline ç›kup muntaz›r olurlar. Sultân Ahmed kânûn-› pâdişâhî üzre alay-› azîm ile Ebâ Eyyûb-› Ensârî'ye varup pây-i şerîfe yüz sürüp ser-i sa‘âdetleri üzre koyup gezdirirken bi'l-bedâhe nutk-› şerîflerinden bu ebyât-› dürerbâr-› cevâhir-nisâr sâd›r olur. K›t‘a:

Nola tâc›m gibi baş›mda götürsem dâyim
Kademi resmi durur Hazret-i fiâh-› Rüsül'ün

Gül-i gülzâr-› nübüvvet o kadem sâhibidir
Ahmedâ durma yüzün sür kademine o gülün

deyü bu ebyât› terennüm edüp ba‘dehu bu ebyât› ilm-i mûsikîde üstâd›m›z olan bâbâ-y› âlem sultân-› hânende Dervîş Ömer Gülşenî pencgâh makâm›nda leyle-i Ramazân'da tilâvet olunacak tesbîh bağlad›, ammâ musanna‘ şey’ oldu.

Andan Sultân Ahmed alay-› deryâ-misâl ile Eyyûb Sultân'dan kadem-i **[Q 209a]** resm-i şerîfi bizzât ›rk-› tâhirden olan nakîbü'l-eşrâf hazretlerinin dirâgûşuna verüp alay ile İslâmbol içine girdükde âdem deryâs›n›n gulû-y› âmm›ndan şefâ‘at yâ Resûlullâh deyüp feza‘ [u] çeza‘ edüp nakîbü'l-eşrâfa sar›lan âdem deryâs›ndan bîzâr olup bilâhire solaklara ve asesbaş› ve subaş›ya fermân edüp anlar bî-rahm cellâdlar halk› ziyâretden men‘ ederler. Yine böyle iken Eyyûb'dan ahşâma dek kadem-i şerîfi Yenicâmi‘e gücile vâs›l ederler.

Der beyân-› vâk›‘a-i Sultân Ahmed Hân berây-› Kademü'n-Nebî

Ol gece Sultân Ahmed vâk›‘as›nda görür kim cemî‘i İslâm pâdişâhlar› ale'l-umûm bir dîvân-› âlîye cem‘ olmuş, Hazret-i Resûlullâh kad› olmuş. Hemân Sultân Kay›tbay ayağa kalkup,

"Yâ Resûlullâh! Senin şer‘-i mübînin üzre âl-i Osmâniyân'dan Ahmed kulunla da‘vâm vard›r. fier‘-i şerîfine da‘vet eyle" der. Derhâl Hazret-i Resûl

"Ahmed benimdir, bana hizmet etdi ve beyt-i şerîfe hidmet etdi. Ben da‘vet ederim" deyü,

"*Yâ Ahmed ta‘al*" deyü fermân ederler. Hemân Sultân Ahmed,

"*Lebbeyke yâ Resûlullâh*" deyüp huzûr-› Seyyidü'l-kevneyne varup,

"*Esselâmü aleyk yâ Resûlullâh*" der. Hazret,

"*Ve aleyküm̃ü's-selâm yâ Ahmedî*" buyururlar.

"Yâ Ahmed! aşk›ndan ve senden şakîler var. Hasm›nla murâfa‘a-i şer‘ ol" deyüp Sultân Ahmed Sultân Kay›tbay'›n alt yan›na durur. Hazret,

"Yâ Ahmed! Sen hayâtdas›n, üst cânibe dur" der. Sultân Ahmed mâ-fevk›na durur. Hemân Hazret,

"Da‘vâ eyle yâ Kay›tbay" der. Hemân Kay›tbay,

"Yâ Resûlullâh! Dîn-i mübînin uğuruna mücâhidün fî-sebîlillâh idim. Gazâ mâl›yla sekiz yüz câmi‘ binâ **[Y 137a]** etdim, ma‘lûm-› sa‘âdetindir. Bir câmi‘ dahi inşâ edüp dâr-› bâkî içün kendime bir âşiyân etdim. Anda kadem-i şerîfinden bir resm-i şerîfi ›rk-› tâhirinden Seyyid Alî Ebtâhî'den k›rk bin altuna alup zer-ender-zer sandûkla türbemde âmâde etmişdim. An› ziyâret sebebiyle beni dahi ziyâret edüp niçe bin Fâtiha-i şerîfe savâb›n ticâret edüp garîk garîk-› rahmet ederdim. fiimdi bu zâlim benim efendimin pây-i şerîfi resmin serîka edeli rahmet yüzün görmez oldum. Fermân yâ Resûlullâh senindir" deyü cevâb edince Hazret-i Risâlet,

"Yâ Ahmed! Sen ne dersin?"

"*Ne‘am yâ Resûlullâh*. Hâlâ vekîl-i mutlak›n, hâdimü'l-Haremeyni'ş-şerîfeyn benem. İstimâ‘ etdim ki nâm-› kâm içün Kay›tbay kulun ve kar›ndaş›m birkaç câmi‘ binâ etmeğile mürûr-› eyyâm olup câmi‘i harâbe ve müşrife olmağile efendimin pây-i şerîfi resmi fellâhîn-i nâ-pâk içinde pâymâl-i rimâl olduğuna vâk›f-› hâl olup tevliyetim hasebiyle mahabbetimden Rûm'a getirdüp ta‘zîm [ü] tekrîm ile câmi‘ime kodum. Emir Seyyidü'l-kevneyn'indir" deyü hâmûş oldukda hemân Kay›tbay:

"Ya çünkim mütevellî-i bî-garaz idin, nice hakkâ ne benim evkâf›m› teftîş ü tefahhus ederek benim evkâf›m ta‘mîr ü termîm etmeyüp fâ’izin dâhil-i hazîne etdin. Yohsa benim evkâf›m eyle on evkâf amâr eder" dedi.

Hemân cümle selâtîn-i selef:

"Yâ Resûlullâh! M›s›r devleti âl-i Osmân eline gireli evkâflar›m›z cümle harâb edüp mâl›m›z mîrîye muzâf etdiler. Bunlar›n elinden M›s›r devletin alup gayr› devlete ver" deyü ricâ ederler. Hemân Hazret eydir:

"Yok, bi-emrillâh anlar Mehdî zuhûruna dek Âyetü'l-kürsî'de [1]«‰‰A†'dan [2]†«‰"e gelince ne kadar hurûf var ise ol kadar mülûk âl-i Osmân'dan gelüp M›s›r'a ve cemî‘i kâfiristâna mâlik olup bu rûy-› arzda küffâr kalmayup Yeni Dünyâ arz›na giderler, andan eşrât-› sâ‘at olur. Ammâ Ahmed bunda hikmet vard›r, benim bî-çâre âş›klar›m var idi kim hâk-i pâyime yüz sürmeğe teşne idiler, bu takrîb ile resm-i pâyime yüz sürüp murâd [u] maksûdlar›na nâ’il oldular, sen dahi *ed-dâll ale'l-hayr kefâ‘ilih* (---) üzre savâba nâ’il oldun. Lâkin Kay›tbay'›m›n gazâ mâl›yla al›nan resm-i pâyim tîz M›s›r'da türbesine gönder, yohsa sen bilirsin" deyü fermân edüp hall-i meclis olur.

Ol sâ‘at Sultân Ahmed hâbdan bî-dâr olup fieyhülislâm Zekeriyyâ Efendi ve Nakîbü'l-eşrâf Kudsî Efendi ve Kara Sünbül Alî Efendi ve Evliyâ Efendi üstâd›m›z› ve Üsküdarî Mahmûd Efendi ve pederimiz Dervîş Mehemmed Z›llî'yi ve Dervîş Ömer Gülşenî'yi huzûruna da‘vet edüp vâki‘ olan vâk›‘ay› bir bir takrîr **[Y 137b]** edüp anlar dahi,

"Hemân vakfullâh› yerine gönderin" dediklerinde hazîneden bir kantâr sîm-i hâlis ç›kup hakîrin pederi ol as›rda ser-zergerân-› Dergâh-› Âlî idi, k›rk gün k›rk gecede bu Kademü'n-Nebîye kalemkârî altun kitâbe ve muta(l)hh›llar edüp silu ve mînâlar tezyîn edüp bir dollâb etmişdir kim hâlâ M›s›r içinde eyle kâr-› zergerî yokdur, hemân dollâbca tamâm olup yine Murâd Re’îs'e kadem-i şerîfi teslîm etdükleri sâ‘at bir eyyâm-› muvâf›k olur kim yedi ayda yüz bin renc [ü] anâ ile gelmeyen resm-i pâk-i Kademü'n-Nebî yedi günde İskenderiyye'ye, andan bir günde M›s›r'a dâhil oldukda cümle a‘yân-› M›s›r alay-› azîm ile Kay›tbay'a getürüp yine ke'l-evvel yerine **[P 207b]** vaz‘ ederler.

Hamd-i Hudâ bu za‘îf Evliyâ yüz sürüp zinde oldum ve pederimiz amelî hatt›n› gördük. Hakkâ ki ibret-nümâ musanna‘ dollâbd›r. Ol dollâb-› sîm-i müzehheb üzre tahrîr olunan târîh-i hüsn-i hatd›r:

Bi-şevki hazreti Sultân Ahmed
Ziyârehu mûti'l-kademi'l-mükerrem

Fe-harrekehu bi-câzibetihi'ş-ştâkî
Alâ ikdâm› akdâmin fe-kaddem

Ve-seyyerehu ilâ Kostant›niyye
Fe-kâle lehu tekaddem hayra mukaddem

Ve-edhale dârehu bi'l-yümni hubben
Ve-ta‘zîmen li-sâhibihi'l-mu‘azzam

Habîbillâhi seyyidinâ Muhammed
Aleyhi Rabbenâ sallâ ve-sellem

Ve-râca‘ahu bi-i‘zâzin azîmin
İlâ tilkâ’i mevzîhi'l-mukaddem

İlâhî ammere Sultân Ahmed
Ve kaddemehu alâ takaddümi men tekaddem

---

1 *Kur’ân,* Bakara, 255; "Allah, O'ndan baflka tanr› olmayan"

2 *Kur’ân,* Bakara, 255; "O'nun izni olmadan"

Bi-hurmeti sâhibi'l-kademi'l-mu‘allâ
Lehu'd-derecâtü'l-‘ulâ fi'l-eflâki sellem

Bu ebyâtlar cümle sîm-i hâlis üzre pederimin kalemkârl›ğ› hatt›yla tahrîr olunmuşdur.

Ve bu resm-i pây-i Resûl'ün mukâbelesinde yine bir levha dollâb içre hazret-i (---) Ahmed kadem-i şerîfi vard›r, ol dahi iki kademdir. Dollâb›n›n içi kâfûr müşk amber-i hâm ile memlûdur. Ve bu kubbede dîvâra gerilmiş bir seccâde vard›r. Üstâd-› kâmil anda ebyât [u] eş‘ârlar dokumuşlar kim her gören kerâmetdir derler.

Ve bu dollâb›n içi kâfûr, misk, [ü] amber-i hâm ile ve gülâb ›tr-› şâhî ile leb-ber-lebdir. Cümle züvvâr yüzlerin sürüp ziyâret ederler ve Sultân Kay›tbay'a rahmet okurlar.

Bir musanna‘ türbe ve bir câmi‘-i münevverdir, ammâ haremi yokdur. Ve üç tabaka bir serâmed minâresi vard›r. Ve bir sebîli ve bir mekteb-i s›byân› ve medrese ve dârü'l-kurrâs› ve bir imâret-i it‘âm-› hâss [u] âm› vard›r. Ve bir hân-› müsâfirîn ve bir hân-› mücâvirîni vard›r, kal‘a-misâl bir hân-› âlîdir, cümle iki yüz hücrelerdir, ammâ mansar havfinden bu hânelerde ehl-i ›rz duramaz, cümle fukarâ sâkinlerdir. Ve k›rk mikdâr› dükkânlar› var, gâyet ma‘mûr evkâfd›r.

Bir ulu azîmü'ş-şân pâdişâh imiş. **[Y 138a]** Hakîr bir kerre nâz›r›n›n muhâsebesin gördüm. Bu câmi‘in senevî on M›srî kîse fâ’izi vard›r, köylerinden tahsîl olur. Üç yüz huddâm› var. Ve her feth etdüği vilâyetlerde birer ikişer câmi‘i var. Hâlâ hutbesi tilâvet olunur yedi yüz câmi‘i var. Ve niçe bin hayrât [u] hasenât› **[Q 209b]** vard›r. Mekke-i mükerreme içre üç yüz hayrât› vard›r. *Rahmetullâh aleyh*. Ve bu câmi‘e karîb,

Evsâf-› câmi‘-i Sultân Ferec ibn Berkûk

Tûlü yüz seksen ayakd›r, arz› yüz yigirmi ayakd›r. Ve otuz sekiz amelî sütûn üzre nakş-› bûkalemûn-› ibret-nümûn tavan-› müzehheb-i nîlgûndur. Ve hareminin vasat›nda bir müzeyyen bâğçesi içinde nahl-i hûrmâ ve d›raht-› nâb›ka ile ârâstedir. Ve yine hareminde âbdesthâne-i Hanefîsi vard›r. Gâyet musanna‘ ve müzeyyen ulu câmi‘dir. Lâkin garîb beyâbânda kalm›ş cemâ‘ati azd›r. Ve iki minâre-i serâmedleri var kim asr›m›z kûhkenleri ve mermerbürleri bir tîşe urmağa kâdir değildir. İkisi de bir kalemde inşâ olunmuş üçer tabaka minâre-i bâlâlard›r. Ve câmi‘in sol taraf›ndaki kapuda:

[1]«ÔœÚŒÔ‰|†††»”A†«‰%

âyeti tahrîr olunmuşdur. Ve bu târîh merkûmdur:

Emera bi-inşâi hâze't-türbeti'l-mübâreketi bi-fazlillâhi ta‘âlâ Mevlânâ es-Sultân el-Melikü'n-nâs›r Ebü's-sa‘âdet Ferec bin Sultân Berkûk eş-şehîd tegammedehu'llâhu ta‘âlâ bi-rahmetihi ve eskenehu feth yâ Rabbe'l-âlemîn. Ve kâne el-firâğ min hâze'l-mekâni'l-mübâreketi fî sene sittimi’e.

Ve bu câmi‘in iki cânibinde biribirine müşâbih bir resimde ve bir k›t‘ada iki münakkaş taş ile mebnî kubbe-i âlîler içinde Sultân Berkûk evlâd [u] iyâlleri ile anda medfûnlard›r. Ammâ bu âsitânede olan Kelâm-› kadîm hüsn-i hatlar bir câmi‘de yokdur. Hattâ bir büyük Kelâm-› İzzet eczâlar› var, K›z Kelâm-› İzzet'i derler, on iki yaş›nda bir duhter-i pâkîze-ahter tastîr etmiş, ammâ sihr-i i‘câz mertebesinden bir hatt-› âb-› hayâtd›r kim âyetün min-ayâtil-lâhd›r, yine tahrîr eden kerîme-i selâtîne olmağile anda medfûndur.

Ve'l-hâs›l bu câmi‘ emdâh u evsâfdan ârî bir pâk câmi‘-i rûşen-âbâdd›r. Ve buna karîb,

Evsâf-› câmi‘-i Sultân Eşref

Bu dahi fevkânîdir ve serâpâ kârgîr-binâd›r, aslâ ahşâbâtdan bir şey yokdur. Kapusu üzre bir müfîd [ü] muhtasar minâresi var. Bu câmi‘in cümle pençereleri tucdan inşâ olunmuş bir câmi‘-i rûşendir. Sebîli ve sâk›yeleri ve tekyesi ve mekteb-i s›byân› ve yüz mikdâr› hâneleri vard›r. Ve buna karîb yol aş›r›,

Evsâf-› câmi‘-i Emîrü'l-kebîr

Bu dahi fevkânî ve haremsiz ve bir minâresi üç tabakal› câmi‘dir. Bu câmi‘ hemân Sultân Kay›tbay resmindedir. İkisi bir üstâd binâs›d›r. Bir kapusu üzre târîhi:

Işrîn tis‘imi’e [920]'dir.

Ve bu câmi‘e **[Y 138b]** muttas›l bir kubbe-i âlî içinde Emîrü'l-kebîr medfûndur. Ammâ Hudâ âlimdir, taşdan binâ olunmuş enderûn [u] bîrûnu eyle hurdegîr münakkaş kubbedir kim zirve-i a‘lâs› semâya ser çekdiğinden mâ‘adâ diyâr-› M›s›r'da bî-adîl bir kubbe-i bî-nazîrdir. Ve bu câmi‘in dahi der-i dîvâr› sâfî elvân zî-k›ymet ahcârât kapl›d›r. Ve cenbinde bir sebîli ve fevk›nda bir mekteb-i s›byân› ve mukâbelesinde yigirmi dükkân› ve yüz mikdâr› hücreli hân› var. Cümle halk› müte’ehhillerdir. Ve bu câmi‘e muttas›l dîvâr dîvâra,

Evsâf-› câmi‘-i Sultân İnal

Bu dahi fevkânî ve haremsiz, dâhil-i câmi‘de aslâ sütûn yokdur. Hemân çâr kemer üzre zer-ender-zer tavand›r kim münakkaşd›r. Ve mihrâb› gâyet hurde ruhâmd›r ve minberi ahşâb-› musanna‘d›r. Ve ferşi merâtib-i sihr-âsâ ruhâmd›r. Revzenleri üzre sâfî billûr, câmd›r. Kul kethudâs› Kundakc› merhûm ta‘mîr [ü] termîm etdükde gûyâ kasr-› huld-i berîn

[1] *Kur’ân,* Hicr, 46; "Oraya emniyet ve selâmetle girin."

olmuşdur. Enderûn [u] bîrûnunun der-i dîvâr› serâpâ münakkaşd›r. Ve kapusu üzer bir nahîf ve musanna‘ minâresi var kim gûyâ serv-i gülistând›r. Ammâ sâ’ir câmi‘ler gibi büyük değildir, ammâ kat› ibret-nümâ câmi‘-i müzeyyendir. Ve tarîk-› âm üzre vâki‘ olan sol kapu yanlar›nda beyâz mermer üzre kaz›lm›ş, âye[t]:

[1]††,‰†«‰‰AA†A«‰„

âyeti tahrîr olunmuşdur. Ba‘dehu,

Emera bi-inşâi hâzihi'l-medreseti'l-mübâreketi seyyidünâ Mevlânâ es-Sultân el-Melikü'l-eşref Ebünnasr İnal azze nasruhu târîh Rebî‘ü'l-evvel ve âm sittîn semânimi’e [Rebî‘ü'l-evvel 860]

merkûmdur. Ve bunun mukâbelesinde yine şâhrâh üzre,

Câmi‘-i Sultân Gavrî

Bir binâ-y› azîm imiş kim felek-i atlasda böyle bir kâr olmazd›. Lâkin Gavrî Selîm Hân ile ceng edüp Gavrî cengde nâbûd [u] nâ-peydâ olduğundan bu câmi‘ nâ-tamâm kalm›şd›r. Eğer itmâm› müyesser olsa, memâlik-i İslâm'da eyle cennet-âsâ bir câmi‘-i latîf olmazd›. Andan,

Evsâf-› câmi‘-i Sultân Çakmak

Bu dahi bir câmi‘-i zîbâd›r ve bi'l-cümle kârgîr-binâd›r. Bir minâresi var, iki tabaka alçak minâredir. Ammâ bu câmi‘ dahi cemâ‘atden tarafa garîbdir. Andan,

Evsâf-› câmi‘-i Sultân Ferec

Tarîk-› âm üzre fevkânî bir câmi‘-i şâhânîdir kim binâs› mânend-i Kiyânî'dir. Ol kadar büyük değildir, ammâ kat› şîrîndir, gûyâ bir kasr-› İremezâtü'l-imâd'd›r. Enderûn [u] bîrûnu sâfî münakkaşd›r. Ve mihrâb [u] minberi dahi Fahrî oymas› gibi hurde ruhâmd›r. Minberi ahşâbd›r, ammâ o dahi sihr-i mübîndir. Ve cümle pençereleri tarîk-› âma nâz›r tuc kafes pençerelerdir. Ve iki rakîk u musanna‘ minâre-i ibret-nümâs› var kim birbirlerine müşâbih sihr-i i‘câz minârelerdir. Ve bir kapusu var, şarka nâz›r, gâyet musanna‘ kemerli ve z›hl› kapudur. Ve yan›nda tabhânesi var, M›s›r'›n [Y 139a] ba‘z› a‘yân› anda istirâhat ederler.

Ve bu câmi‘in mukâbelesinde yol aş›r› bir teferrücgâh kasr-› âlîleri ve müte‘addid kâ‘alar› var. Haftada iki kerre kibâr-› M›s›r gelüp zevk [ü] safâ edüp ok ve tüfeng atup cirid oynarlar. Ve aşren feaşren bir havz-› azîmi var.

Ve bu mastabaya muttas›l bir azîm bahâr vekâlesi Maksûd Paşa asr›nda Hind ü Yemen'den gelen bahâr›n gümrüğün bunda al›rlar imiş, ammâ ma‘kûl ederlermiş. Kat-ender-kat iki yüz hücreli bir vekâledir. Mesâfe-i ba‘îdeden an› gören kal‘a zan eder. Andan,

Evsâf-› câmi‘-i Sultân Tumanbay ya‘nî Âdiliyye

Fevkânî onar kademe nerdübân ile ç›k›l›r bir câmi‘dir. Enderûn [u] bîrûnunda amûd yokdur, çâr kemer üzre münakkaş tavand›r. Cümle dîvârlar› rengâreng hacerler kapl›d›r. [P 208a] Ve mihrâb› ruhâmd›r ve minberi münakkaş ahşâb çamd›r. İki sütûn üzre mü’ezzin maksûresi gâyet şîrînkârl›d›r. Ve ferşi ruhâm-› gûnâ-gûndur. Cümle pençereleri tuçdur. İki mukarnaz bâblar› var, biri mihrâb dîvâr›nda biri gerü k›ble kapusudur. Ammâ haremi yokdur. Ve bir mümtâz bâlâ üç tabaka minâresi vard›r. Nâz›r› bu câmi‘i ta‘mîr [ü] termîm edüp kasr-› huld-i berîn oldu. Ve bu câmi‘in sağ taraf›nda ayyûka ser çekmiş bir kubbe-i serâmed içinde Sultân Tumanbay bir mermer sandûka içinde medfûndur. Sandûka etrâf›nda Âyetü'l-kürsî tahrîrinden sonra târîh:

Sene sitte ve tis‘imi’e [906]

tahrîr olunmuşdur.

Selîm fiâh ile Gavrî'den sonra bu Tumanbay pâdişâh olup tokuz ay ceng edüp Selîm fiâh Tumanbay'› âhir ele getürüp Bâb-› Züveyle'de bu Tumanbay'› salb edüp cenâzesi namâz›n Selîm Hân k›lup bu kubbede defn etdi. Enderûn [u] bîrûnu münakkaş kubbe-i serkeşdir. Ve cümle arş›n taş›ndand›r, üstü kirec ve kurşum ile pûşîde değildir.

Ve bir havl›s› var, cânib-i erba‘as› muhâsara götürür kal‘a dîvâr›d›r. İçinde yüzden mütecâviz müte‘addid hücreler ve kâ‘a ve müsâfirhâneler ve zâviyeler ve paşalara ârâmgâh içün kasr-› âlîler ve müte‘addid kilâr ve matbah ve kahvehâne ve kasr-› âlîler ve sâk›ye ve havuz ve üç yerde sebîller var.

Ve taşras›ndaki meydân-› mahabbetde Âdiliyye dedikleri kasr-› âlîde Tumanbay haftada bir gün M›s›r'dan anda varup adâlet etmeğiçün dîvân ederdi. Böyle bir cây-› adâlet câmi‘-i imâretdir. Ve Kay›tbay kurbunda,

Evsâf-› câmi‘-i Sultân Tavîl

Tahtânîdir ve bir minâresi var. Ammâ hakîr içine girüp görmedim. Hamd-i Hudâ dâhil olup içinde ibâdet edüp ilme'l-yakîn ayne'l-yakîn hâs›l etdiğimiz imâretleri tahrîr etmeği iltizâm etmişizdir.

Ve bu yayla-y› Kay›tbay'da ol kadar harâb u [Y 139b] yebâb cevâmi‘ ve minâre ve mescid ve medrese ve tekye ve hân ve hammâm sebîl ve sâk›ye hayrâtlar› var kim zamân-› kadîmde M›s›r'a mu‘âdil bir şehr-i azîm imiş. Hudâ amâr eyleye.

Ve bu yaylağ-› Kay›tbay gerçi vîrând›r, ammâ havâs› gâyetü'l-gâye latîfdir. Ve hâlâ erbâb-› tabî‘at

[1] *Kur’ân,* Âl-i ‹mrân, 26; "Mülkün sahibi olan Allah'›m! Mülkü diledi€ine verirsin ..."

olan kimesneler M›s›r'›n menhûs hamâsîn(i) günlerinde iki üç ay ehl [ü] iyâliyle bunda sâkin olup döl döş dökerler. Ve ba‘z› âdem evlâdlar›n bunda süd anaya verüp kesb-i hevâdan gözleri gazâl gözlerine müşâbih olur. Ammâ M›s›r şehrinde hâs›l olan evlâdlar›n bi-emrillâh gözleri kuloğlu [Kuloğlu?] gözlerine döner. M›s›r'›n bu kelâm darb-› meselidir, ya‘nî gözleri cimroz olur. Ve hamâsînde M›s›rl› cimâ‘ edüp ehli hâmile kalsa rahm-i mâderden müştak oldukda ma‘sûmu bi-emrillâh bir emrâz-› muhtelife ile tevellüd eder. Ve beş alt› ayl›k ma‘sûmun beynisi üstü deşilüp taşra boza gibi ç›kup sirke gibi kokarak ma‘sûm helâk olur. Ammâ bu Kay›tbay yaylağ›nda perveriş olan ma‘sûmlar bu âfâtdan berîlerdir. Böyle bir hevâ-y› latîf cân-safâ yaylad›r. An›niçün ba‘z› âdemler göçerler.

el-Faslu's-sâlis ve erba‘în
Evsâf-› şehr-i Fustât-› kadîm ya‘nî Eski M›s›r Ümmü Dünyâ-y› azîm

Evsâf› niçe yüz bin mücelled kitâblarda ve niçe bin kütüb-i mu‘teberelerde ne gûne ma‘mûr [u] âbâdân idiği mastûrdur, lâkin bu hakîrin gördüğü mahallerdeki ma‘mûr [u] âbâdânl›ğ› beyân eder

Evvelâ ba‘de't-Tûfân {Elbûd bin Kafat bin M›sra bin Bayzar bin Hâm bin Hazret-i Nûh Necî SL‘M'dir. Ve bu Elbûd şehr-i Fustât'› amâr edüp nehr-i Nîl'i şehir önünden ibtidâ bu Elbûd ak›dup ol as›rda Nîl'in ad› Belûn idi. Hâlâ vilâyet-i Nûbe kavmi nehr-i Nîl'e Cerbelûn derler.} Eyle amâr olmuş kim garbdan cenûba tûlü üç menzilde var›l›r bir şehr-i azîm imiş. Buhtunnasr fiâm'› ve Kudüs'ü ve arz-› Hâsân'da Bilbeys'i ve bu Fustât-› M›s›r'› harâb eder. Andan yine ma‘mûr edüp Hazret-i Risâlet asr›nda Yûnâniyândan H›rkîl nâm Rûm kayser kral› İşpanya Efrenci ile yek-dil [ü] yek-cihet olup Nîl tuğyân›nda Dimyât ve Reşîd'den bin pâre gemi ile Nîl'den M›s›r'a gelüp kuvvet-i bâzû ile M›s›r'› Melik Mukavk›s elinden Yûnâniyân alup İslâmbol'da Ayasofya'ya vakf eylediler.

Ammâ bu Eski M›s›r'›n ibtidâ bânîsi Hazret-i Âdem evlâdlar›ndan Nakrâveş M›srâyim'dir. Andan Tûfân-› Nûh'dan sonra Hazret-i Nûh oğlu Hâm ve Hâm oğlu Bayzar Kalîmûn kâhinin k›z›n alup Hazret-i Nûh'un izniyle Arîş'e gelüp andan Bilbeys'e ve M›s›r'a gelüp ma‘mûr etdikleri bâlâda tahrîr olunmuşdur. Lâkin el-hâlete hâzihi asr›m›zda ma‘mûr olduğu üzre beyân olunur.

M›s›r'dan bir sâ‘at cânib-i **[Y 140a]** cenûba meyilli sâhil-i Nîl'de Gavrî sâk›yesi dibinden tâ gümrüğe var›nca cenûbdan şimâle bin sekiz yüz ad›m tûlânî bir şehr-i kadîmdir. Ve sekizer kat ve beşer kat sarây-› âlîlerdir.

Ve bu şehrin arz› üç yüz ve dörd yüz ve beş yüz ve ba‘z› yerleri alt› yüz ad›m ensiz şehirdir. Ma‘mûr u müzeyyen yerleri Nîl kenâr›na vâki‘ olmuşdur. Cümle M›s›r a‘yân› M›s›r'›n Nîl kesimin seyr [ü] temâşâ etmek içün kat-ender-kat kâ‘al› ve şâhnişînli ve müte‘addid odal› ve bâğ u bâğçeli ve f›sk›yye ve havuzlu İremezâtü'l-imâd misilli münakkaş sarâylar var kim diller ile ta‘bîr olunmaz. Cümle sagîr ü kebîr ağniyâ ve fukarâ hâneleri dörd bin alt› yüz hânedir.

Leb-i Nîl'de olmağile bender iskeledir. Tâ Fûncistân diyâr›ndan ve Sây vilâyetinden ve Nûbe vilâyetinden ve Elvâhât ve Sa‘îd vilâyetinden y›lda on bin pâre sagîr ü kebîr g›lâl gemisi gelüp bu Eski M›s›r'da der-kenâr olup hâkimlere teslîm olur.

{Ammâ bu Eski M›s›r sene 425 435(?) (---) târîhinde otuz alt› bin mescid ve sekiz bin işlek sokak ve bin yüz yetmiş hammâm-› hâs [u] âm ve iki kerre yüz bin dekâkîn-i esnâfât var idi. Ba‘dehu sene 428'de âl-i Fât›miyyînden el-Mustans›r Billâh kullar› birbirleriyle M›s›r içinde ceng-i azîm edüp aslâ askerî tâ’ifesi hiç kalmayup ol sene bir kaht [u] galâ ve bir tâ‘ûn-› azîm olup cümle halk-› Fustât mezkûr el-Mustans›r Billâh Ebû Temîm Sa‘d bin ez-Zâhir el-A‘izzâdînillâh [el-A‘azz Lidînillâh?] Ebî Hasan Alî ki hulefâ-y› Fât›miyyînin güzîdesi idi, Fustât halk› el-Mustans›r'a gelüp şikâyet etdiklerinde el-Mustans›r ehl-i Fustât'dan on nefer âdem Kostant›niyye'de bu on nefer âdem âdem doğru âl-i Selçuk›yân'›n boy beği olan Ertuğrul'a zahîre talebiyçün Ayasuluk şehrine âdemler gitmede.

Ammâ beri tarafda der-akab Kostant›niyye'den M›s›r'a gemilerle zahîre gelirken bi-emr-i Hudâ M›s›r'da el-Mustans›r Billâh merhûm olup zahîre gerü Rûm'a gidüp M›s›r dibelik kaht [u] galâdan harâb u yebâb olup yine Ertuğrul'a doğru âdemler gönderüp Ertuğrul dahi tekürden M›s›r için zahîre isteyüp varan elçisi Ayasofya deyrinde cemâ‘atle bir cum‘a namâz›n [Q 210a] k›lmağ› ricâ eder. Elçi üç yüz âdemiyle Kostantîn'e buluşup ricâs› makbûle geçüp Ayasofya kilisesinde bir cum‘a namâz› k›lup hutbeyi âl-i Fât›miyyûndan Kâ’im (---) Bi-emrillâh ismine tilâvet etdi. Ammâ M›s›r'a zahîre gelmezden mukaddem [304] Kâ’im Bi-emrillâh açl›kdan asâkir-i M›s›r ile Kudüs'de nasârân›n Kumâme'sin açup yüz M›s›r hazînesi mâl-› firâvân ald›klar›n Kayâs›ra kral istimâ‘ edüp bin pâre gemiyle Silifke'den tâ fiâm-› Tarabulus ve Berût ve Sayda ve Akka'ya ve Remle'ye var›nca ve ol etrâfda ol olan İslâm kal‘alar›na **[Y 140b]** cümle kefere istîlâ edüp Kudüs Kumâme'sinden al›nan mâllar›n beşi kadar hazîne-i firâvân alup bu kadar rüsvây oldu. Ve ol sene 454 494 (---) târîhinde M›s›r'a dahi Rûm ve Freng mâlik olup on sene kâmil M›s›r'a tâ‘ûn isâbet edüp Fustât şehri ol hâdiseyi görüp ba‘dehu mde (---) (---) bir dahi küffâr istîlâ etmesün deyü Nîl'den bir sâ‘at ba‘îd cebel-i Mukattam dâmenine sene 357 târîhinde Mu‘îzz Lidînillâh vezîri

Cevher Kâyid Mağrib'den gelüp ibtidâ M›s›r-› cedîdi ol binâ etdi.

Cevher Kâyid Mu‘îzz'in babas› kulu idi. Ve Ebi'l-Hasan deyü ana lakab takm›şd›. Asl›nda Rûm gulâm›d›r. Sonra (---) Cevher Tavâşî Kâyid'i terbiyet edüp târîh-i Hicretin sene 347 337 (---) Mu‘izz'e Kâyid vezîr olup Mağrib'de Fas şehrin ve Tilimsân'› ve Merânkeş'i ve Tanca ve Sûdân'› ve İsvân ve Habeş'i ve Yemen'de ve Irâk'da ve Fârs [ve] Hind ve Çîn'e var›nca yigirmi pâdişâhl›k yeri alt› y›lda feth edüp yine Mağrib'e gelüp andan M›s›r'a sene 358'de M›s›r'› binâ etdi.

Ammâ M›s›r'a Kâhire dediklerinin birkaç rivâyeti var, ammâ sahîh oldur kim kaçan Cevher Kâyid M›s›r'a temelin korken cümle müneccimler sa‘d sâ‘at gözetmek içün bir ipe bir çan asup tâli‘-i meymûn gözedüp cümle ummâl bennâlar ellerinde hacerleri temele b›rağalar. Ammâ *El-abd yüdebbir vallâh yukaddir*,[1] hikmet-i Hudâ bir karga müneccimlerin çan›na dokunup çan çal›nd›kda cümle ummâller M›s›r'›n temelin b›rağ›nca müneccimler,

"Bire nişlersiz. Bire Kâhire firkatidir" ya‘nî ›st›lâh-› müneccimînde tâli‘-i Kâhire Merîh y›ld›z›na derler ki felekin cellâd›d›r. An›niçün M›s›r içinde kan ve ceng [ü] cidâl ve fitne ve fesâd eksik değildir. İmdi tâli‘-i Kâhire'de temeli b›rağ›ld›ğ›ndan M›s›r-› Kâhire-i Mu‘izziyye derler.}

Der beyân-› hâkimân-› M›s›r-› atîk

Evvelâ birinci hâkim Eski M›s›r'da yedi kimesnedir. İbtidâ M›s›r beğlerinden bir güzîde kerr ü ferr ve dârât sâhibi bir beğ üç yüz pür-silâh cündîsiyle beğlere meşrûta bir sarây-› âlî vard›r, anda sâkin olup hükm-i hükûmât edüp bir ay kâmil mehterhânesin çalup summât-› Muhammedîsin bezl edüp bir aydan gayr› muhâfazac› beğ gelir, kânûn budur. Kank› beğ muhâfazas› zamân›nda âyende vü revendeden ve şehir içinden bir şey’ nehb ü gâret ve serîka olunsa beğe iltizâmd›r, elbette isbât olundukdan sonra beğe hükm ederler, *bi-eyyi vechin kâne* beğ h›rs›zlar› [Q 210b] ya bulur, ya garâme verüp mâl sâhibin mütesellî eder.

İkinci hâkim-i şer‘-i mübîn taraf›ndan yüz elli akçe pâyesiyle M›s›r mollâs›n›n nâ’ibi hâkimdir.

3 ve paşa taraf›ndan bir mükellef kapucubaş› yüz neferâtiyle hâkimdir kim Hazret-i Yûsuf'un anbâr› üzre nâz›r ağa deyü cümle küttâblar› ve emîn ve tarrâs ve seyyâl havf ederler. Bir güzîde ağal›kd›r, ammâ ilm-i kitâbetde [Y 141a] ve istikâmetde bir âdem yeridir. Zerre kadar h›yâneti zâhir olursa ›rz› Hille mank›r›na döner.

4 ve bir hâkim dahi anbâr emînidir. M›s›r kulla-r›ndan bir büyük ağal›kd›r. Yüz aded neferâtiyle bin aded anbâr huddâmlar›na ve cemî‘i keştîbânlara hüküm eder.

Ve 5. hâkim dahi yeniçeri ocağ›ndan bir çorbac› k›rk elli tevâbi‘iyle hüküm eder.

Ve 6. hâkim dahi gümrük emînidir. Gökde uçan, yerde gezen deryâda yüzen eşyâ-y› mevcûdâtlardan gümrük al›r.

Ve 7. hâkim dahi Eski M›s›r subaş›s›d›r. fieb [u] rûz altm›ş aded kavvâs›yla h›fz [u] h›râset üzredir.

Ve 8. hâkim dahi yeniçeri ocağ›ndan bir çorbac› iki yüz müsellah yeniçeri ile muhâfaza ederler. Ammâ leb-i Nîl'de bir [P 208b] âsitâne-i ra‘nâ tekyeleri var kim diller ile ta‘bîr olunmaz, aslâ güneş te’sîr etmez d›raht-› müntehâlar sâyesinde koyah bir tekyedir. Cümle sakkâlar şeb [u] rûz âb-› Nîl'den nisâr edüp zemîni serdâb olur kim âdem hayât bulur.

9. hâkim dahi Sultân Gavrî'nin sâk›ye emîni yeniçeri ocağ›ndan bir çorbac›d›r. Yetmiş seksen neferâtiyle sâk›yeye hizmet edüp M›s›r'› saky eder.

Evsâf-› kal‘a-i M›s›r-› atîk

Zikru fethi'l-müslimîn-i M›s›r an eydi'l-küffâr ve mâ haddese fih ba‘de zâlike mine'l-müdüni ve'l-ensâr

Cemî‘i müverrihînin M›s›r deyü tahrîr etdikleri bu şehr-i Eski M›s›r'd›r kim on sekiz kerre amâr olmağile on sekiz ismi vard›r. İbtidâ ismi Fustât'd›r. 2. ismi Emsûs'dur. 3. ismi Kasru'ş-şem‘dir. Bir burc-› âlîsinde bir mutalsam çerâğ var idi. Tûfân-› Nûh'dan tâ Hazret-i Mûsâ'ya gelince ol şem‘ yand›ğ›ndan Kasr-› fiem‘ şehri derlerdi. Hâlâ ol burc-› âlînin esâs› zâhirdir.

Ba‘dehu Fustât şehri hâricinde bir şehr-i azîm binâ olunup 4. ismine Makarr-› Asker denildi kim sene 122 târîhinde. Ve mezkûr Makarr-› Asker şehrin amâr eden Ebî Avn Sultân'd›r kim babas› Abdülmelik'dir.

Ba‘dehu sene (---) de diyâr-› Irâk'dan Ahmed ibn Tolun gelüp dahi ziyâde M›s›r'› amâr edüp ve Ebü'l-avn binâ etdiği sarâyda sâkin olup Katâyi‘ nâm bir şehr-i müzeyyen binâ etdi kim kâmil yüz bin hâne-i mu‘azzamlar idi. Ol as›rda bu şehir Ahmed Tolun'un tahtgâh› idi.

Ba‘dehu Ahmed Tolun devleti tamâm olup Katâyi‘ şehri de harâb oldukda Mağrib-zemîn'den Cevher Kâyid asker-i bî-had ile M›s›r'a gelüp Kâhire şehrin binâ edince Megâribe'den ve diyâr-› Acem'den M›s›r'a on alt› pâdişâh hükm edüp bunlar›n kimi Asker Makar şehrinde kimi Fustât şehrinde kimi Katâyi‘ şehri harâbesinde sâkinler idi. Bu halîfelerin evvelkisi Muhammed bin Süleymân idi kim Ahmed Tolun'un hem kulu ve hem kâtibi idi kim lakab›na Kâtiblû denmegile ma‘rûf idi. Zîrâ Lûrd [Lûr? Kürd?] âdemi olmağile Kâtiblû derlerdi. [Y 141b] Hâlâ M›s›r içre câmi‘i vard›r. Sene 292'de mezkûr Muhammed ibn Süleymân ve bunlar›n âhirkisi Melik Ahmedü'l-İhşîd idi kim bunun elinden devleti Mağrib'den gelen mezkûr Cevher Kâyid alup Mu‘izzüddîn M›s›r'a pâdişâh olduğu mahallerde Benî seni(?) babas›

[1] "Kul tedbir al›r, Allah takdir eder."

Abbâs'›n devletleri ibtidâs›ndan tamâm iki yüz yigirmi beş sene geçmişdi. Bunlardan sonra otuz dörd y›l ve on ay ve yigirmi dörd gün geçüp İhşîdiyyândan Ahmed bin Alî bin (---) {Sene 358 târîhinde idi.

Ba‘z›lar kavlince bu şehr-i Fustât yerinde ibn Ersilaveş nâm bir melik bir kasr-› âlî binâ etmişdi kim her ay baş›nda güneş bir burcdan bir burca intikâl etmelü olsa ol gece ol kasr›n üzerinde âteş yakarlard›. Andan şems-i âteş-tâb bir burcdan bir burca intikâl etdiğin bilirlerdi. An›niçün bu şehrin ismi Ersilaveş idi. Lisân-› İbrîde "fiems Evi" demekdir. Ba‘dehu bu şehri Fîrûzâd el-Kidânî oğlu Buhtunnasr harâb edüp kâmil beş yüz y›l berbâd yatd›. Andan bir şehir dahi zamîme olup 6. ismine şehr-i Yeşkikod(?) derler (---), bâzâr› olan yerdir. Ve buna karîb bir şehr-i azîm dahi binâ olunup 7. ismine Hamrâ-y› Kusvâ dediler.

Ba‘dehu sene 358 Mağrib-zemîn'den âl-i Fât›miyyûn halîfelerinden Mu‘izzüddîn'in gulâm› Cevher Kâyid M›s›r'a gelüp hâlâ Yeni M›s›r'› binâ edüp 8. ismine Kâhire-i Mu‘izziyye dediler. Ba‘dehu 9. ismi Katâyi‘ (---) kurbunda şehr-i müzeyyen idi kim Ahmed Tolun binâ etmişdir.

Ba‘dehu Rûm krallar› Kabâb›ta krallar›na gâlib olup M›s›r'a Ercâlis bin M›krâtîs hâkim olup Fustât yerine bir şehir yapup 10. ismi Fusta Ercâlîş idi.

Ba‘z› müverrihler kavli üzre Buhtunnas›r'dan sonra M›s›r'› Fürs pâdişâhlar›ndan (---) (---) âteş-perestler idi. İçlerinde Hasnî Kisrâ Cûş nâm bir pâdişâh M›s›r'a bir şehir zamîme binâ edüp 11. ismine Kubbetü'd-Duhân dediler. Zîrâ bunda bir azîm âteşgede etmişdi. Hâlâ Eski M›s›r hâricinde âteşgede kubbeleri âsâr› zâhirdir kim hâlâ Eski M›s›r hâkimi bu kubbe kurbunda sâkindir.

Ammâ Eski M›s›r hâkimi (---) (---) ve cebel-i Mukattam dâmeninde Eşmûn bin K›btîm bir şehir binâ edüp ismine Ot›t›s dedi. Ve Cîze taraf›nda şehr-i Etrîb yine Etrîb Melik binâs›d›r. Ve M›s›r kurbunda Kandûme şehrin Ceyrûn Hayrûn Habrûn vezîr Harûbâ Melike içün binâ etdi.}

Ammâ bu hâkimlerin birisi Eski M›s›r kal‘as› içine hükm edemez. Hazret-i Ömer'den berü içinde olan K›btîlerin ahidnâmeleri vard›r, bir ferd vaz‘-› yed edüp duhûl edemez. Zîrâ cümle Kabâb›ta ruhbânlar› sâkin olup deyr-i kadîmleri var, mesken-i atîk›m›zd›r, deyü içinde bin mikdâr› K›btîler sâkindirler. Ve deyrleri içre meliklerinden K›btîm ve Filbat›r ve Mîhâ’il ve Mîkâ’il **[Y 142a]** ve Tavtîs melikler yat›r.

Ve kal‘as› bir köhne âbâd kal‘a-i berbâdd›r, ammâ mansar havfinden ta‘mîr ü termîm edüp garba nâz›r bir alçak küçük kapu etmişlerdir. At giremez, ammâ h›mâr ve piyâde âdem girir. Bu kal‘a dâyiren-mâdâr iki bin ad›md›r. Bir şâhâne kulle-i azîm-misâl bir deyr-i âlîleri vard›r. Bu kal‘an›n cânib-i erba‘as› amîk handakd›r. Ve hâlâ her sene tathîr ederler. Bevvâblar› kendülerdendir, içinde aslâ gayr› âdem yokdur ve komazlar da.

Ve bu kal‘a zamân-› kadîmde azîm kal‘a imiş. Hâlâ der-i dîvârlar› ve burc [u] bârûlar› zâhir ü bâhirdir. Lâkin bu K›btîlerin sâkin olduğu iç kal‘a imiş. Ve şehrin cânib-i k›blesine vâki‘ olmuşdur. Cânib-i erba‘as› kömistân ve harâbistând›r.

Ammâ varoş-› Eski M›s›r ma‘mûrdur. İki yüz yetmiş mihrâbd›r. On iki ma‘mûr [u] âbâdân câmi‘-i sultân vard›r. Cümleden kal‘a-misâl câmi‘-i kebîr müstecâbü'd-du‘â ve ka‘be-i fukarâ,

Câmi‘-i Amr ibnü'l-Âs

Bâlâda ale't-tafsîl câmî‘ler evsâf› içre tahrîr olunmuşdur. Ammâ M›s›r içinde bundan büyük ve dörd minâreli câmi‘ yokdur, gayr› cevâmi‘ler birer ikişer minâreli câmi‘lerdir. Andan Gavrî sâk›yesi kurbunda,

Evsâf-› câmi‘-i Sultân Muhammed {bin Sultân Kalavân}

Nîl kenâr›na karîb bir câmi‘-i garîbdir. Tûlen ve arzan yüz onar ayakd›r. Ammâ k›ble taraf› münhedim olup amûd-› müntehâlar› yerde yat›r. Hareminin cânib-i erba‘as›nda cümle altm›ş sekiz amûd-› gûnâ-gûn üzre köhne tavand›r. Üç kapusu ve iki minâresi var. K›ble kapusunun iki cânibinde âdem kaddi bâlâda tahrîr olunan târîh budur:

Bismillâhirrahmâhirrahîm. Emera bi-inşâi hâze'l-câmi‘i'l-mübârek el-abdü'l-fakîr ilallâhi ta‘âlâ Mevlânâ es-Sultân el-Melikü'n-Nâs›r ed-dünyâ ve'd-dîn Muhammed bin Sultân›'ş-şehîd el-Melikü'l-Mansûr Seyfeddîn bin Kalavân, e‘azzallâhu ensârahu bi-Muhammedin ve âlihi, ve zâlike **[Q 211a]** *fî sene ihdâ ve ›şrîn ve tis‘imi’e [921].*

terkîm olunmuşdur. Ve gümrük kurbunda Ümmü'l-k›yâs mukâbelesinde,

Evsâf-› câmi‘-i Emîr Âbidîn

Nîl kenâr›nda dörd amûd-› latîf üzre sekiz kârgîr binâ müdevver kubbeli bir câmi‘-i latîfdir. Ve ortas› aç›kd›r, kafes urmuşlard›r. Ve câmi‘ içinde der-i dîvâr› serâpâ kâşî-i Çîn kapl›d›r.

Ve mihrâb› kezâlik münakkaş çinidir ve mihrâb› [minberi] münakkaş haşebdir. Minber kapusu üzre târîh: Sene 1070

Ve Rûm tarz› bir tabaka minâre-i âlîsi var. Ve tarîk-› âmma nâz›r demir pençereleri cümle İslâm-bol'dan gelmiş, M›s›r'da nazîri yok pençerelerdir. Ve çârşû içinde minâresi eğri,

Evsâf-› câmi‘-i Muhammed bin Hüseyin el-Kûfî

Bir taraf› harâb olmuşdur. Bir muharref minâre-i âlîsi var, Allâhu a‘lem eyle binâ olunmuş bir acîb ü

garîb minâredir, aslâ münhedim olmaz. Sol kapusu [Y 142b] bâblar›nda âye[t]:

†≈ÊÂ«†ÍŸÂ—†Â”«Ã‹
[1] †Ë«‰ÍËÂ†«‰¬Œ—

âyetinden sonra,

Muhammed bin Hüseyin el-Kûfî sene sittîn ve seb‘imi’e [760].

terkîm olunmuşdur. Andan Uzun Çârşû içinde,

Evsâf-› câmi‘-i Sultân Çakmak

Câmi‘-i Hasenât derler. Otuz sekiz alçak sütûn-› gûnâ-gûn üzre mebnî münakkaş tavanl› bir küçük câmi‘dir. Kapusu yanlar›nda ve câmi‘ içinde bir musanna‘ kürsî levhas›nda tahrîr olunan târîh budur:

Emera bi-inşâi hâze'l-câmi‘i'l-mübârek Mevlânâ es-Sultân el-Melikü't-Tâhir Muhammed bin Ebû Sa‘îd Çakmak azze nasrahu bi-Muhammedin ve âlihi ve sahbihi ecma‘în.

Ve kapusu üzre bir alçak minâresi var. Ve ana karîb,

Evsâf-› câmi‘-i Melikü't-Tâhir

Bir minâresi var. Cemâ‘ati az olmağile dâ’imâ bâb› mesdûd olmağile duhûl etmedik.

Bu tahrîr olunan cevâmi‘lerden gayr› cümle zâviyelerdir. Ammâ,

Câmi‘-i fieyh Hasan-› Süveydî

Zâviye iken cemâ‘at-i kesîresi olmağile sonradan câmi‘ olmuşdur. Bir musanna‘ rûşen câmi‘dir, yukaru çârşû içindedir.

Ve bu şehir içre üç medrese ve yigirmi mekteb-i s›byân ve beş tekye var. Ammâ Gümrük kurbunda fieyh Alî Yâ Hay tekyesi ziyâretgâhd›r. Eyle binâ-y› azîmleri yokdur, ammâ mehîb ibret-nümâ cümmeyz ağaclar› ve ziyâretgâh-› hâs [u] âmd›r, ammâ evkâf› yokdur.

Ve Nîl kenâr›nda beş yerde dahi tekye vard›r, binâlar› ve evkâflar› yokdur, hemân müsâfirîn ü mücâvirîne ârâmgâh ve ibâdetgâh sâye-i d›rahtistân tekye-i bî-minnetdir, gûyâ h›yâbân-› Cennetdir. Ba‘z› sâhib-i hayrâtlar mihrâb ve soffalar binâ etmişler. Huddâmlar› vard›r.

Bu tekyenin yerinde yeniçeri çorbac›lar› âyende vü revende metâ‘ sâhiblerinden bâc hakk› alurlar, azîm zulüm hânedir. Hudâ ref‘ ede. Bir fukarâ mâl›-n›n n›sf›n vermeğile halâs olmaz. İbtidâ Fir‘avn'›n bâc aldug› mahal bu Eski M›s›r'dad›r. K›btîler bu mahalden ubûr etdükçe âdâb-› sernigûn edüp geçerler, meşhûr-› âfâk yerdir. Fir‘avn-› la‘înin seyyi’esidir kim bu zulüm hâlâ cihângîr olmuşdur.

Ve bu şehirde mâ-tekaddem yedi yüz hammâm var imiş. Hâlâ aşağ› çârşûda bir hammâm vard›r. Ve on bir vekâle vard›r. Ve on kahvehâne vard›r, ammâ Nîl kesimi günleri mu‘attal olan kahvehâneleri tezyîn edüp her birinden sâz söz ve Hüseyin Baykara âdemleri olur. Ve cümle üç yüz seksen küşâde dekâkînleri var, niçesi mesdûddur, ammâ bezâzistân› yokdur. Ve bu şehrin tâ ortas›nda leb-i Nîl'de,

Evsâf-› anbârân-› g›lâl binâ-y› Hazret-i Yûsuf

Bu anbâr-› Yûsuf'un hikâyeti cemî‘i kitâb-› tevârîhlerde mastûrdur. Ammâ bu mahalde ifâdesi [Y 143a] elzem-i levâz›m›ndan olmağile ihtisâr üzre tahrîr edelim. Ol zamân kim M›s›r'da Melik Reyyân pâdişâh idi, Hazret-i Yûsuf'u esîr deyü M›s›r'da satup M›s›r azîz[i] ald›kda Züleyhâ'n›n ta‘aşşuku kesretinden Hazret-i Yûsuf'a iftirâ edüp sicne kodular. Andan yine zindâna iki yiğit dahi kodular, âye[t]:

†ËœŒ‰†ÂŸÁ†«‰”ÃÊ†·
†√Ÿ’—†ŒÂ—«†Ë,«‰†«‰¬
[2] †Œ»“«† √„‰†«‰◊Í—†ÂÊÁ†Í

Mazmûn-› tefsîr-i şerîf oldur kim Hazret-i Yûsuf ile zindâna iki yiğit dahi komuşlard›. Bunlar birer vâk›‘a görüp Hazret-i Yûsuf'a dediler. Biri eyitdi:

"Baş›mdan ekmeği kuşlar yedi" dedikde hemân Hazret-i Yûsuf ta‘bîr edüp,

"Seni salb ederler" dedi.

Hikmet-i Hudâ ol sâ‘at ol fetây› hâcibler zindândan ç›karup salb etdiler.

Netîce-i kelâm Hazret-i Yûsuf zindân içre mahbûs dururken mu‘abbirlik ile iştihâr buldu. Andan Melik Reyyân dahi bir vâk›‘a gördü, âye[t]:

†Ë,«‰†«‰Â‰„†≈ÊÍ†√—Í
[3] †ŸÃ«·†Ë”»Ÿ†”Ê»‰« †‹

âyeti Melik'in vâk›‘a gördüğü k›ssas›d›r.

Hazret-i Yûsuf'u zindândan ç›karup Melik Reyyân'›n düşünü ta‘bîr edüp eydir:

"Yâ Melik! Mülkünde yedi [P 209a] sene kaht-› azîm olur" deyü ta‘bîr edüp Melik Hazret-i Yûsuf'u

---

1 *Kur’ân,* Tevbe, 18; "Allah'›n mescidlerini sadece, Allah'a ve ahiret gününe inanan, namaz k›lan, zekat veren ve ancak Allah'tan korkan kimseler onar›r."

2 *Kur’ân,* Yûsuf, 36; "Hapse, onunla beraber, iki genç daha girdi. Biri, "Rüyamda flarapl›k üzüm s›kt›€›m› gördüm" dedi; di€eri "Bafl›m›n üzerinde, kufllar›n yedi€i bir ekmek tafl›d›€›m› gördüm" dedi. "Bize bunu yorumla; senin iyi bir kimse oldu€unu görüyoruz""

3 *Kur’ân,* Yûsuf, 43; "Hükümdar: "Ben, yedi semiz ine€i yedi zay›f ine€in yedi€ini; yedi yeflil baflak ve bir o kadar da kurumufl baflak görüyorum. "

sicinden halâs edüp Hazret-i Yûsuf'un re'y-i tedbîriyle Melik anbârlar binâ etmeğe mübâşeret etdi. Ammâ Melik'in ecel-i müsemmâs› tamâm olup mürûr-› eyyâm ile bi-emr-i Hudâ hilâfet Hazret-i Yûsuf'a intikâl edüp bu anbârlar› inşâ etdi. Hakîkat yedi y›l kaht [u] galâ olup M›s›r'›n Yûsuf k›tl›ğ› meşhûrdur. İşte anbâr-› Yûsuflar›n asl› böyle binâ olunmuşdur.

Ammâ niçe bin mülûk elinden girüp ç›kup gûnâ-gûn tarza girmişdir. Ammâ esâs binâs› evvelki zemîndir. Hâlâ eşkâl-i binâs› şekl-i murabba' birbirine mukâbil iki kal'ad›r. Ve aceb ibret-nümâ vâcibü's-seyr bir yerdir kim dillerde dâsitând›r. Dîvârlar›n›n kaddi k›rkar zirâ' âlîdir ve Sedd-i İskender-misâl k›rm›z› tula binâlard›r. Dahi fevk›nda kam›şdan kafes örülmüşdür, içine âdem girse vâlih [ü] hayrân olur. Ammâ üstü aç›k olunduğundan bilâ-had ve lâ-ad remmâ remmâ kumru ve kebûterler kara bulut gibi konup içinde olan hubûbâtdan tenâvül edüp yine gürûh gürûh tayerân etmededirler.

Hikmet rûz [u] şeb niçe kerre yüz bin hûş [u] tuyûr bu kadar hubûbât tenâvül ederler, hamd-i Hudâ bir habbe eksilmez, aceb ihsân-› Hudâ'd›r. Hattâ bir kerre bu kadar murgân g›lâli yediklerinden eksilir deyü şumnalar›n üstüne sütûhlar yapup setr ederler. Ol sene **[Y 143b]** M›s›r'a bir kaht-› azîm müstevlî olur kim kaht-› Yûsuf an›n yan›nda ganîmet-i sûr-› hümâyûn idi. Ba'dehu anbârlar› açup h›fz etdikleri g›lâlden bir habbe kalmayup cümle kapkara kül olmuş ve damlar üzre niçe kerre yüz bin tuyûr mürd olmuş.

El-azametullâh, ehl-i M›s›r birbirlerini cû'dan tenâvül etmek mertebesine var›rlar. Cümle ulemâ-y› ârif-i billâhlar bir yere gelüp meşveret ile anbâr-› Yûsuf üzre binâ etdikleri dam [u] bâmlar› münhedim ederler. Hâlâ ol **[Q 211b]** as›rdan berü mekşûfdur.

Ammâ sene baş›nda M›s›r vezîri cemî'i ümenâlar ve yedi bölük ağalar› ve defterdâr› ile anbâr-› Yûsuf'a gelüp anbâr emîninin ve nâz›r›n muhâsebesin gördüklerinde on iki bin erdeb gark-› âb ve zâyi'ât ve tenâvül-i hûş u tuyûr içün muhâsebeleri nâk›s görülüp mâl-› pâdişâhîye mahsûb olur.

Ve bu anbâr içre cümle (---) kerre yüz bin erdeb buğdayd›r ve (---) kerre yüz bin erdeb baklad›r ve (---) kerre yüz bin erdeb şa'îr. Bu cümle hubûbât Sa'îd-i âlî'den ya'nî Circe semtinden gelir. M›s›r'dan aşağ› Reşîd [ve] Dimyât semtinden M›s›r'a aslâ bir habbe gelmez ve mahsûlleri anlara dahi yetmez, zîrâ anlar›n mahsûlâtlar› şeker ve k›nâ ve penbe ve ketân ve pirincdir, g›lâl az olur.

Hâs›l-› kelâm Ümmü Dünyâ M›s›r, Sa'îd-i âlî vilâyetidir kim M›s›r'›n anas›d›r, M›s›r'› ol besler. Ve bu mezkûr g›lâl pâdişâh üzerine iki M›s›r hazînesine mahsûb olup (---) M›s›r hazînesinin biri dahi bu anbâr-› Yûsuf'dur.

Mekke ve Medîne ve Deşîşe ve Muhammediyye ve Murâdiyye ve Hâsekiyye anbârlar› cümle Bulak şehrindedir. An›n kâtibi ve nâz›rlar› ve emînleri ve keyyâlleri başkad›r ve gayr› aklâmd›r. Mukaddemâ evvel Deşîşe aklâmlar› kara ağalar destinde olup nâz›rlar› anlar idi. Evkâflar› harâb olmağ›n Kethudâ İbrâhîm Paşa sa'âdetlü pâdişâha arz edüp hâlâ hatt-› şerîf ile yeniçeri ocağ›na meşrûta olup yeniçeri ağas› nâz›r oldu.

Ve cümle Haremeyn g›lâli k›rk iki bin erdebdir. Sa'îd-i âlî'de Mekke ve Medîne kurâlar› vard›r. Evkâf nâz›rlar› [ol] kurâlardan tahsîl edüp Bulak'da şumnalar›na korlar. Andan Deşîşe Urbânlar› on bin deve ile bender-i Süveys'e götürüp anda Muhammediyye ve Murâdiyye ve Hâsekiyye gemileri vard›r, defter ile cümle g›lâli re'îslere teslîm edüp anlar Cidde'ye ve Yenbû'a götürüp Mekke ve Medîne'ye teslîm ederler. Bu Mekke ve Medîne g›lâlinden aslâ anbâr-› Yûsuf'a dâhil olmaz. Mukaddemâ Çerâkese asr›nda Mekke ve Medîne g›lâli anbâr-› Yûsuf'a dâhil olurmuş. Sultân Selîm M›s›r'› feth etdükde cümle M›s›r kulu,

"Pâdişâh›m, **[Y 144a]** bizim cirâye ve alîk›m›z içre Mekke ve Medîne g›lâli kar›şd›. Vakfullâhdan yer olduk. Mâl›m›z›n r›zk›m›z›n ve ni'metimizin bedi berekât› gitdi. Pâdişâh›m ref' eyle" deyü ricâ etdiler. Selîm Hân-› Evvel ref' edüp Bulak'da mezkûr anbârlar› ihdâs eyledi.

Ammâ azîm hayrât eyledi. Anlar›n dahi üstleri aç›kd›r. Ammâ bu Eski M›s›r'da niçe yüz anbârlar vard›r. M›s›r'›n a'yân [u] eşrâflar›n›n şumnalar›d›r, cümlesinin üstleri mestûrdur, ammâ yine berekâtlar› yokdur. M›s›r'da g›lâl› kaht olsun deyü der-anbâr eden elbette bir zarar edüp mâl›na ve cân›na ve evlâd [u] iyâline elbette bir zarar isâbet eder.

Ammâ Cenâb-› Bârî bu anbâr-› Yûsuf'a bir berekât-› Halîl vermişdir kim M›s›r içre askerî tâ'ifesi yetmiş kalemdir kim yeniçeriyân ve azeb ve müteferrikagân ve çavuşân ve gönüllüyân ve sipâhiyân ve tüfengciyân ve cebeci ve topcu ve keşîde ve mütekâ'idîn ve cevâlî ve eytâm ve tavâşiyân ve nisvân ve aklâm-› e'imme ve hutebâ ve meşâyihûn ve sâdât ve'l-hâs›l bu tahrîr olunan yetmiş aded aklâmlarda k›rk yedi bin üç yüz yetmiş eli berâtl› pâdişâh kulu cirâye-hârân vard›r. Bunlar anbâr-› Yûsuf'dan cirâye ve alîkalar›n her mâh [u] sâl bi'l-guduvvi ve'l-âsâl al›rlar.

Bunlardan mâ'adâ Bayram Paşa tahrîri üzre şehr-i M›s›r içre on alt› kerre yüz bin benî âdem tahrîr olunmuşdur, anlar dahi anbâr-› Yûsuf'a muhtâclard›r. Zîrâ ganî ve fakîre cüvân u pîre habbe-i kamhullâh bu ecnâs-› mahlûkâta mebzûldür kim cemî'i akl-› Arastolar vâk›f-› esrâr olamayup engüşt ber-dehen edüp azm-i iklîm-i fenâ etdiler, yine böyle ni'met-i Hudâ mebzûl iken mu'cize-i Hazret-i Yûsuf ile binâ olunan anbâr-› hazâyin-i gayb mâl-â-mâldir ki âye[t]:

[1] EA«†AE†œ«»...†·I†«‰

Hakkâ ki Rabbü'l-İzzet'in kelâm-› kadîmidir kim Rabbü'l-âlemîn'dir, cümle mahlûkunun r›zk› an›n üstünedir. Bu dahi bir şâhid değil midir kim bu günün sâhibi elbette vard›r kim cemî‘i mevcûdât› ol perveriş eder. Beyt:

Ey Kerîmî ki ez hazâyin-i gayb
Gebr [ü] tersâ vazîfe-hor dârî

Dûstân-râ kücâ künî mahrûm
Tû ki bâ düşmenen nazar dârî

Hulâsa-i kelâm M›s›r'›n niçe bin ibret-nümâ-y› temâşâgâh› var. Biri dahi bu ibret-nümâ-y› sun‘-› azîm anbâr-› Yûsuf'dur. Hakîr devlet-i âl-i Osmân'a hayli tek [ü] pûm vard›r, ammâ bu dörd nesneye akl-› kâs›r›m vâlih olur. Biri İslâmbol'da Tershâne-i Âmire, biri dahi Matbah-› âl-i Osmân, biri dahi Mekke ve Medîne ve huccâc masrûfât›, biri dahi dersen M›s›r'da anbâr-› {Hazret-i} Yûsuf'dur. Bu dördünün îrâd [u] masrûfuna cemî‘i ukalâ dem-beste ve hayrân kalm›şd›r.

{Der beyân-› sâk›yehâ-y› M›s›r-› atîk}
[Y 144b]

Ve bu Eski M›s›r'da bir temâşâgâh dahi Eski M›s›r'›n aşağ› şimâl cânibi nihâyetinde Sultân Gavrî sâk›yesidir kim şekl-i müsemmen bir kal‘a-i metîndir. Kaddi seksen zirâ‘-› Mekkîdir. Tâ zirvesine yokuş yukaru atlar ve s›ğ›rlar ç›kup sekiz yerde çarhlar ile sâk›yeler dönüp Nîl'den su çeküp kemerler ile M›s›r'›n iç kal‘as›na gider.

Başka sâk›ye emîni vard›r. Taht-› hükûmetinde on bir mahalde cümle 36 dollâblard›r. Ve cümle üç yüz s›ğ›r ve iki yüz huddâmlar› vard›r. Senevî mâl-› pâdişâhîden yüz elli kîse masraf› vard›r. Azîm hayrât ve mühim hizmetdir kim M›s›r'›n iç kal‘as›na bu sâk›yelerden üç yüz altm›ş göz kantaralar ile Nîl suyu gidüp iç kal‘ada olan ibâdullâh def‘-i atşân edüp Sultân Gavrî *aleyhi rahmetü'l-Bârî* hazretlerine du‘â ederler. Sekiz sene bu hakîr dahi hayrât [u] hasenât› âb-› nâb›ndan nûş etdik. Rûhiyçün Fâtiha. Ve bu,

Eski M›s›r'da Gavrî sâk›yesi dibindeki Melik Mukavk›s binâ etdüği halîc ki şehr-i M›s›r içre Nîl kesiminde Ebü'l-mencâ kantaras› alt›ndan cereyân eden Nîl-i mübâreki beyân eder

el-Faslu'r-râbi‘ ve erba‘în M›s›r diyâr›na hayât [P 209b] veren ve ganî eden kat‘-› Nîl'i beyân eder

Evvelâ Nîl kesimi Nîl kesimi deyü cihân-ârâ olan Nîl kesimi oldur. Ekâlîm-i M›s›r'da âdetullâh bunun üstüne cârîdir kim yağmur yağmaz, yağar ise de kifâyet etmez. Ol ecilden Hazret-i İdrîs mu‘cizesiyle ilm-i hendese üzre Nîl-i mübârekin mürtefi‘ olan yerlerinde kehene-i mütekaddimînler Nîl'i tur‘a tur‘a ve halîc halîc kesüp vilâyet vilâyet cereyân etdirdiler. Arâzî-i M›s›r tamâm ray oldukdan sonra cemî‘i ibâdullâh Nîl ile gelen çamur üzre zirâ‘at edüp yetmiş günde mahsûl alup kût edinirler.

Hikmet-i Hudâ âdetullâh bunun üstüne böyle cârîdir kim cemî‘i dünyâda sular mâh-› Temmûz'da noksân üzre olur, ammâ bu Nîl-i mübârek Avusdos'un (---) günü K›btî hisâb› üzre anlar›n sene baş› şehr-i *Tût* derler, bed-âyîn günleridir kim zünnârlar›n kuşanup nâra ihrâk olacak melât-› mehmelât-› çepelât-› pohlât lipâçelerin geyüp nâr [u] nûra ihrâk olacaklar›na şâdumân ederler. Hikmet-i Hudâ bu günlerde Nîl ol Temmûz günleri cûş [u] hurûşa gelüp Nîl'e nokta düşer, ya‘nî Nîl suyu k›pk›rm›z› balç›kl› deryâ-misâl cereyân eder. Ammâ bir kerreden gelmez, te’ennî ile kâmil yetmiş günde gelir. Ba‘dehu Nîl [Q 212a] kesimi olur. Yetmiş gün mukaddem taşmas›na nokta derler.

Evsâf-› nokta-i Nîl-i mübârek

Evvelâ K›btî *Tût*'undan yetmiş gün evvel yeniçeri başçavuşu M›s›r vezîri [Y 145a] koltuğunda muhz›r ağa yerinde cemî‘i yeniçeriler umûru içün hizmet eder. Mezkûr nokta günleri karîb oldukda başçavuş paşadan me’zûn olup Ümmü'l-k›yâs havuzun tathîr etmeğe giderler. Zîrâ kânûn-› Selîm Hânîden berü anlar tathîr ederler, anlar›n direğidir. Zîrâ tathîr etmeseler Nîl-i mübârek kaç arş›n taşd› taşmad› ma‘lûm olmaz.

M›s›r içinde ne kadar bin arka sakkâs› var ise ol gün Ümmü'l-k›yâs'a cem‘ olup Ümmü'l-k›yâs havuzun pâk [ü] pâkîze edüp bir katre su kalmaduğ› gibi yeniçeri çavuşlar› M›s›r içinde ne kadar yedi bölük ocağ›n›n ağalar› ve ihtiyârlar› var ise her gün birer bölük askerini da‘vet edüp yedi gün yedi gece azîm summât-› Muhammedîler çekilüp yedinci günü paşay› Ümmü'l-k›yâs'a da‘vet edüp k›rk yerde summât-› Muhammedî çekilüp paşaya azîm ziyâfetler olur. Ba‘de't-ta‘âm paşa yedi bölük ağas›na ve ziyâfet sâhibi yeniçeri başçavuşuna cümle on iki hil‘at-›

[1] *Kur’ân,* Hûd 6; "Yeryüzünde hiç bir canl› yoktur ki, r›zk› Allah'a aid olmas›n."

fâhire geydirüp paşa başçavuşun huddâmlar›na yüz guruş mikdâr› ihsân eder. {Ammâ Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa} başçavuşdan gayr› ağalara hil‘at geydirmeyüp başçavuşa bir kîse guruş ihsân etdi. Anlar paşaya bir at yâhûd bir gayr› hedâyâ vermezler, hâliye değildir. Andan paşa bir akabe gemiye süvâr olup Nîl ile cereyân edüp iki cânibi temâşâ ederek Kasru'l-ayn'a gider.

Andan yeniçeri ocağ›n›n cümle a‘yân-› eşrâf kethudâlar› ve çavuşânlar› gelüp Ümmü'l-k›yâs'da paşan›n bir ziyâfet-i azîmi olup k›rk yerde summât-› Muhammedî çekilir. Her summât› ikişer yüz sahand›r. Bu remmâ dahi du‘â ve senâdan sonra buhûr u şerbet nûş olunup giderler.

Andan ba‘de'l-asr M›s›r'›n cemî‘i ulemâs› ve sulehâs› ve e’imme ve hutebâs› ve meşâyih-i izâm› gelüp bir azîm ziyâfet-i hâs olur kim ta‘bîr olunmaz. Zîrâ ulemâ gelince Ümmü'l-k›yâs câmi‘i içinde mâl-â-mâl olan avâm-› nâs yeniçeriler cümle birer yayl›m kurşum atup başçavuşdan iki M›srî kîse ihsân alup iki bin mikdâr› odabaş›lar ve day›lar cümle giderler. Ammâ ol gece leyle-i cum‘a olmağile ulemâ aslâ gitmeyüp sabâha dek ihyâ edüp mevlûd-› şerîf tilâvet olunup yine başçavuş mevlûd-› şerîf okunurken peştemâl peştemâl nebât-› hamavî ve nebât-› akîde ve şeker şerbetleri mebzûl olup kalanlara nisâr olarak ûd-i mâverdîler ihrâk olarak sabâha dek ihyâ ederler.

Ale's-sabâh yevm-i cum‘a olup yine tahte'l-kahve bir müfîd [ü] muhtasar summât-› Halîl çekilüp ba‘de't-ta‘âm **[Y 145b]** Ümmü'l-k›yâs havuzunun kenâr›na cümle ulemâ ve sulehâ varup Ümmü'l-k›yâs fieyhi İbnü'r-Reddâd du‘â edüp cümle ümmet-i Muhammed âmîn deyüp herkes mesâlih-i mevâni‘lerine gidüp sekiz gün sekiz gece Ümmü'l-k›yâs ziyâfetleri ve tathîr olunmas› tamâm olur. Ammâ her kim başçavuş bulunursa ol dahi tamâm olur, zîrâ on M›srî kîse masrûfu vard›r, azîm dâhiyedir. Zîrâ sekiz gün sekiz gecede bu ziyâfetde iki yüz aşbâz hizmet edüp kâmil bin aded koyun ve elli bin tavuk ve elli bin güvercin ve on kerre yüz bin ekmek, yüz bin yağl› çörek ve buna göre sâ’ir me’kûlât [u] meşrûbât›n hisâb›n bir Mevlâ bilür Hudârâ Hudâ bilür. Selîm Kethudâ başçavuş iken böyle masrûf gitmişdir. Zîrâ beher yevm iki yüz sahan ta‘âm› Ravza bâğlar›nda ve M›sr-› atîk şehrinde ve Ümmü'l-k›yâs cânibinde câmi‘inde odabaş›lara ni‘met-i bî-imtinân› firâvân çekilir.

Bu ziyâfetler tamâm olup oldukda du‘â ve senâdan sonra Nîl-i mübârek havuzunun cânib-i erba‘as›ndan s›za s›za gelüp taşrada cereyân eden ana Nîl ne mertebe cereyân ederse Ümmü'l-k›yâs havuzu içre dahi ol berâberlikde havuz içre gelür. Tathîr oldukdan yigirmi gün sonra nokta bu gece düşer, deyü paşaya haber edüp paşa dahi sürûr [u] şâdumân›ndan vekîlharc›na tenbîh edüp iki gün iki gece yine Ümmü'l-k›yâs'da azîm ziyâfetler olup bu ziyâfete ulemâ ve sulehâ ve sâdât-› kirâmlar ve meşâyih-i izâmlardan gayr› askerî tâ’ifesinden bir ferd gitmez, ancak Ümmü'l-k›yâs nâz›r› ve çavuşlar kethudâs› ve müteferrika baş› ve yedi bölük ağalar› ve tercümân baş› gelüp ta‘âm› yiyüp giderler, paşa ağavâtlar› ile tercümânbaş› kalur. Zîrâ ziyâfet paşan›nd›r, ammâ paşa gelmez. Ve ba‘de'l-asr ve ale's-sabâh ziyâfet tercümân›nd›r. Ammâ ol gece bir Mevlûdü'n-Nebî olur kim niçe yüz şem‘-i kâfûrîler ile Ümmü'l-k›yâs bî-k›yâs kanâdîller ile dahi zeyn olup sabâha dek ihyâ-i ulemâ olur.

Hikmet-i Hudâ ya ol gün ya ol gece Nîl'e nokta düşer. Nokta ta‘bîri oldur kim Ümmü'l-k›yâs havuzu içre tathîr olundukdan sonra âb-› rakîk su dururken k›pk›rm›z› kan gibi çamur gibi su zâhir oladüşer. Cümle ulemâ hamd edüp iki gün iki gecede hâf›z-› Kur’ânlar›n tilâvet etdikleri iki yüz hatm-i şerîfi nokta nümâyân olunca Mikyâs havuzunun cânib-i erba‘as›na oturup cümle hatm-i şerîfleri tamâm edüp sâdât hazretleri anda bir du‘â ve senâ eder kim gûyâ âdem mebhût olup paşa vekîlharc› yüz kurbân edüp cümle ulemâya bezl ederler. Ve ba‘z› meşâyihlere ve sâdâtlara ve şeyh Bekrîlere birer beyâz sof geydirüp mahkeme taraf›ndan nokta düştüğü mahalli sicill-i şerîfe kayd **[Y 146a]** edüp Nîl nâdîlerinin bir ihtiyâr› paşaya müjde edüp bir beyâz sof geyüp yetmiş seksen altun ihsân dahi alup cümle ulemâ hamd [u] senâ edüp herkes hânesine giderler.

Menâk›b-› Ziyâfet-i Hazret-i eş-fieyh (---) Sâdât

Sene (---) târîhinde fieyh Sâdât Mağrib'den M›s›r'a gelüp münzevî iken hikmet-i Hudâ Nîl bir sene taşmayup kaht [u] galâ olup ahâlî-i M›s›r muztarib olup Sâdât'dan du‘â ricâ etdiklerinde bir kerre el açup du‘â edince bir y›ldan berü gelmeyen Nîl eyle gelüp vefâ eder kim hâlâ ol ândan berü Nîl ol günlerde gelüp vefâ eder. Ve ol mahalde Sultân (---) Sâdât'a ziyâfet edüp M›s›r'›n n›sf›n ana temlîk eder. An›niçün hâlâ Sâdât evlâdlar› bu mahalle gelüp du‘â edüp ziyâfet an›niçündür. Hakkâ ki ulu nesildir, *sellemek yâ Ebü'n-nahsîs*(?). Tarîk-› Vefâ-y› (---) Ümmü'l-k›yâs şeyhleri ve üç yüz nefer Reddâd oğullar› cümle Ümmü'l-k›yâs'da sâkin olurlar. Ve her gece Nîl-i mübârek ne kadar taşd› ise **[P 210a]** cümle Ümmü'l-k›yâs huddâmlar› ve şeyhleri (ve) bir yere gelüp bir tabak kâğ›za sar› za‘ferân ile kaç parmak taşd›ğ›n tahrîr ederler. Ol hat budur:

Bismillâhirrahmânirrahîm ve sallallâhu alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihi ve sellem. Edâmallâhu Ta‘âlâ ni‘metehu alâ seyyidinâ ve mevlânâ el-makâmi'l-âlî'l-uzmâ, mevlânâ el-vezîr, kâfili'l-memâliketi'ş-şerîfeti'l-İslâmiyye bi'd-diyâr›'l-M›sriyye ve'l-aktâri'l-Hicâziyye ve mâ ma‘a zâlike, el-meliki'l-muzaffer e‘azzallâhu'l-âlî ensârahu bicâhi Muhammedin aleyhi's-selâm el-fakîru ilallâhi ta‘âlâ

evlâdu Ebî Sâdâti'l-ümenâ alâ k›yâs›'n-Nîli'l-mübârek yetehellûn(?) ilallâhi ta'âlâ bi'l-ed'iyeti's-sâliha fî sahâ'ifi seyyidinâ ve mevlânâ men yecibü'd-du'â s›rren ve yenhûn(?). İnnallâhe ta'âlâ zâde fi'n-Nîli'l-mübârek yevmü'l-ahadi'l-mübârek hâmisi Cemâziye'l-evvel sene seb' ve semânîn ve elf, el-muvâf›k li-sâlis aşere meserrehu erba'a esâbi'. Sâra semâniye aşer zirâ'an ve tis' esâbi' enhâ zâlik kezâlik, allâhümme etmim lenâ hayren.

Bu hatt› Ümmü'l-k›yâs şeyhinin mühriyle ve imzâs›yla şeyhin mühriyle ol hatt› paşa-y› M›s›r-› azîze götürüp beher yevm birer altun paşan›n [Q 212b] hazînedâr› verir.

İşte nokta düşdüğü günden bi-emrillâhi ta'âlâ günden güne Nîl-i mübârek taşd›kça M›s›r içre bir sürûr [u] şâdumânîler olup cemî'i ümenâ vü mültezimîn ve keşşâf u nâz›rân ve a'yân ve M›s›r vezîri tasadduk ve nezerât verirler. Zîrâ M›s›r halk›n›n ekseri ümenâ ve mültezimîndir, Nîl-i mübârekin taşmas›na muntaz›rlard›r. *Allâhümme âfinâ,* taşmasa kaht [u] galâ olur.

Ve Nîl-i mübârek ne mertebe taşd›ğ› neden ma'lûmdur denilirse [Y 146b] Ümmü'l-k›yâs şeyhi, mikyâs havuzu içre otuz arş›n âlî bir amûd-› müntehâ vard›r, anda parmak parmak kertikler vard›r, ana nazar edüp her sabâh birer hüccet yazup ibtidâ paşaya bir ihtiyâr gidüp paşan›n tâ haremine girir, ana kapu baca yokdur, her ne mahalde olursa girüp;

"*Es-selâmü aleyküm yâ vekîle's-sultâni'l-vâlî hafizakallâh ve sellemeke'llâh, câ'e'n-Nîlü'l-mübârek hâze'l-leyle bi-emrillâhi ta'âlâ,* vâhid parmak ve isneyn parmak (---) bir arş›nd›r, ba'dehu bir arş›n bir parmak" deyü nidâ ederek bir altun hâliyesin alup kâmil seksen dörd gün bu üslûb üzre paşaya i'lâm eder.

Ammâ bu paşaya gelen nâdînin eli alt›nda kâmil üç yüz altm›ş neferâtlar› vard›r. Her birine birer ikişer mahalle verüp bu nâdîleri M›s›r içre tevzî' eder. Ammâ her nâdî hudûdunda nidâ eder, gayr› mahalleye varamaz. Zîrâ her hânede her gün hâliye ta'bîr ederler, avâyidi vard›r, al›r. An›niçün gayr› kimse varamaz. Biri dahi gelse hâne sâhibi kank›s›na ihsân edeceğini bilmeyüp avâyid ü fevâyidleri muhtell [ü] müşevveş olmas›n içün her nâdî hudûdunda nidâ eder.

Ve bu nâdîler muhteşem yüzü nûrlu ve boğaz› ridâl› ve gözleri sürmeli, eli asâl›. İhtiyâr değil ise de eline elbette asâ mukarrerdir.

Ve her nâdînin yan›nda üçer dörder beli peştemâll› mahbûb Arab oğlanc›klar›, boğazlar›nda sar› ve yeşil ve al ve gûnâ-gûn şâllar takup her kapunun önüne geldikçe;

"*Es-selâmu aleyküm yâ Emîr Mahmûd, yâ fierîf Ahmed, yâ Seydî Alî yâhûd yâ emîre'l-ümerâ'i'l-kirâm*" deyü her hâne sâhibinin elbette ismiyle nidâ ederler.

"*Bi-emrillâh câe'n-Nîlü'l-mübârek* bir arş›n alt› parmak ve iki arş›n üç parmak", her ne kadar olduysa her gün meserret haberlerin M›s›r içine böyle teblîğ ederler. Herkesin isti'dâd›na göre ihsân ederler.

Gerçi bunlar a'yân-› M›s›r'dan ve paşadan beher yevm birer altun alup mâl tahsîl ederler, ammâ bu üç yüz altm›ş Reddâd nâdîlerin ve Ümmü'l-k›yâs şeyhlerinin mîrîye (---) para küşûfiyyeleri vard›r, mâl-› pâdişâhî verirler. Ve iklîm-i M›s›r'da cümle iki yüz yetmiş alt› pâre kasabât ve şehir benderler vard›r, cümle şehirlere nâdî Reddâdlar gitdikde bu M›s›r nâdîsi paşadan izin alup küşûfiyye avâyidin verüp kâğ›z almay›nca vilâyet vilâyet gezüp Nîl filân mertebe taşd› deyü nidâ etmeğe kâdir değildir. Ve M›s›r'›n iki bin altm›ş bâğ u bâğçeleri bu Reddâd oğullar› elindedir. Zîrâ Nîl'i bâğbânlara dahi bunlar müjde ederler. Zîrâ cümle bâğçeler Nîl'e muhtâcd›r. Ol ecilden cümle bâğlar ve gaytânlar bunlar›n zîr-i hükmündedir. Paşa ve a'yân-› M›s›r benefşe ve gül ü sünbül ve âbdâr şirâlu engûr ve gayr› müsmirât lâz›m olsa bunlar›n direğindedir, bunlar bulur.

Kâmil seksen dörd gün Nîl'i böyle nidâ [Y 147a] eder. Tâ nihâyeti yigirmi iki arş›n Nîl-i mübârek gelse *isteve'l-mâu ve'l-haşebe* deyü bir kavâ'id-i misâl-i nahviyyûn vard›r, musannif bu misâli M›s›r'da bu nâdîlerden alm›şlard›r, *isteve'l-mâu ve'l-haşebe* derler. Ya'nî Ümmü'l-k›yâs havuzu içre olan kertiklerin amûdu üzre bir haşebe ya'nî bir ağac tahta cisir vard›r, Nîl ana berâber oldu, demekdir.

Yigirmi iki arş›n› geçüp yigirmi dörd arş›n oldu-ğu zamân *mine'l-cebel ile'l-cebel* deyü nidâ ederle, ya'nî bir dağdan bir dağa Nîl taşd›, demekdir. Dağdan murâd M›s›r'›n cânib-i garbîsinde Cîze taraf›nda Heremeyn dağlar› vard›r, iki büyük bir küçük amelî dağd›r. Anlara beyne'l-halk Ehrâm dağlar› derler, ammâ efvâh-› avâmda Fir'avn da€› derler. Nîl-i mübârek anlar›n dâmenine dek taşsa *mine'l-cebel ile'l-cebel* derler.

Ammâ M›s›rl› *elhamdü lillâhi yekfî yâ Rab yekfî* derler. Zîrâ yigirmi dörd arş›n bu cebellere geldikde M›s›r'›n içinde Demirkapu derler bir kal'a kapusu var, tâ M›s›r'›n ma'mûr [u] âbâdân yeridir, anda Nîl kapu eşi€inden zâhir olma€a başlar. *Allâhümme âfinâ* yigirmi beş yigirmi alt› arş›n gelse M›s›r'› Nîl gark eder.

Ol havfden Reddâdlar *mine'l-cebel ile'l-cebel* dedikleri zamân *yekfî yâ Rabbî* dediklerinin asl› garkdan korkarlar. Zîrâ bu Ehrâm da€lar›n mu'cize-i Hazret-i İdrîs ta'lîmiyle Melik Sûrîd binâ etmişdir kim Hazret-i İdrîs *min ledünnâ* ilmiyle Nîl-i mübârek M›s›r'› gark edece€in bilüp bu Ehrâmlar› Melik Sûrîd'e inşâ etdirüp t›l›smât eyledi. An›niçün ba'z› sene Nîl ol cebellerin dibine gelir.

Ammâ eşrât-› sâ'âtlere karîb bir pâdişâh gelüp bu da€lar› bârûd-› siyâh ile koparup münhedim etdikde tokuzuncu harâb› Buhtunnasr idi, onuncu harâb› Nîl'in

t›l›smât› bozuldu€undan bu Ehrâm da€lar›n geçüp M›s›r› Nîl harâb etse gerekdir. fiâm'› nehr-i Mîze harâb ede. Ba€dâd'› fiattü'l-arab harâb ede.

Ammâ M›s›r'da Nîl-i mübârek on alt› arş›n gelse mâl-› pâdişâhî tahsîl olur, ammâ ümenâ ve mültezimîn ve keşşâflar meksûr olur.

On sekiz gelse a'lâ, cümle keşşâf ve ümenâ mestûr olurlar.

Yigirmi zirâ' gelse, cemî'i ekâlîm-i M›s›r'da aslâ bir şurâkî yer kalmayup rey olur, ya'nî kuru yer kalmayup cümle yeri Nîl basar. Bundan ziyâdesi zarard›r. *Allâhümme âfinâ.*

Ammâ yine *Allâhümme âfinâ* on beş arş›n gelse yine zarard›r, ne mâl-› pâdişâhî ve ne mâl-› ümenâ ve keşşâf ç›kmayup "Paşa u€ursuzdur" deyü aşa€› endirüp Yûsuf köşkünde haps edüp cümle kul azliyçün Âsitâne'ye arz edüp bir gayr› vezîr gelince paşa hapis durup M›s›r be€lerinden bir be€ kâyim-makâm olup meksûr **[Y 147b]** olan ümenâ ve mülte-zimîn ve keşşâflar› ar›khâneye urup keserât işkence ve dîvânda makaraya çeküp cümle mâl›n zabt eyleyüp fürûht ederler ve cümle mâl-› pâdişâhî tahsîl edüp halâs ederler.

Ammâ Nîl tu€yân üzre gelse cümle muhtekir ve müsebbibler şumna ve mahzenlerinde olan g›lâllerin meydân-› mahabbete ç›karup M›s›r eyle ganîmet olur kim dörd vukiyye Osmânî ekmek bir paraya olur.

el-K›ssa

Nîl-i mübârekin gelmesi aceb hikmetullâhd›r kim bir sene bir seneden mukaddem ve mu'ahhar taşmaz, ebette âdetullâh üzre ol *Tût-› K›btî* günü taşar. Ammâ az gelmesi ve çok gelmesi ale't-tertîb de€ildir, Cenâb-› Bârî'nin kabza-i kudretindedir. Ve bu kerâmât-› aliyye Hazret-i Ömer'den kald›, derler.

Hikâyet

Hazret-i Ömer *rad›yallâhu anh* hilâfetinde Hicret-i Nebeveyye'nin 21 senesinde Hazret-i Amr ibnü'l-Âs M›s›r'› feth etdü€i sene bi-emrillâh âdet-i câriîsi üzre cereyân edüp taşmaz. Ehl-i M›s›r,

"Yâ Amr âdet-i kadîmimiz oldur kim Nîl taş-mazdan bir gün evvel her sene Nîl-i mübâreke bir mahbûbe-i müzeyyene pençe-i âfitâb duhter-i pâkize-ahteri la'l [u] ya'kût cevâhir murassa'ât ile ârâste edüp niçe bin kantâr kelle şeker ve niçe bin erdep g›lâl ve niçe kerre yüz bin ekmek ve boks›mât› k›z ile Nîl'e bile b›ra€›r›z. Andan ertesi yâhûd ol gün nokta düşüp Nîl taşma€a başlar", dediler. Amr ibnü'l-Âs eyitdi:

"Hâşâ, bu âyîn-i keferedir. Nîl taşmas›yçün **[Q 213a]** nâ-hak kan etmek ve bu kadar ni'metullâh isrâf etmek dînimizde yokdur" deyü cevâb etdi.

Hâs›l-› kelâm bu minvâl üzre k›rk gün ubûr edüp Nîl taşmayup yeni feth olmuş memleket içre niçe bin kîl ü kâl cidâl olup Arab'›n aya€› şûm imiş, deyü efvâh-› nâsda gûnâ-gûn güftügû olup müsebbibler dahi g›lâli h›fz edüp M›s›r içre kaht [u] galâya mü'eddî oldu. Âhir Amr ibnü'l-Âs hazretleri Hazret-i Ömer'e bâlâda tahrîr olunan Nîl'e b›rakd›klar› k›z ahvâlin ale't-tafsîl neccâb ile arz edüp on günde arz-› Mekke'de Hazret-i Ömer'e dâhil olup mefhûmu ma'lûm-› sa'âdetleri **[P 210b]** olunca Hazret-i Ömer dahi Amr ibnü'l-Âs'a nâme yazup,

"Berhordâr ol. Küffâr›n âyîn-i bât›llar›n nesh et-dirüp Nîl'e k›z atd›rma€› men' etdi€ine isâbet et-mişsin, bu kâ€›z› Nîl'e atas›n" deyü bir kâ€›za tahrîr etdü€i kelâm-› Ömer budur:

"Min Ömer ibnü'l-Hattâb ilâ Nîl-i M›s›r. Yâ Nîl in künte tecr[î] bi-cevlike ve kuvvetike felâ hâcete lenâ bike ve in künte tecrî bi-emrillâhi fe-kudretihi fecri sâ'›den"

Ma'nâs›: Bu nâmeyi Ömer ibnü'l-Hattâb Nîl-i M›s›r'a göndermişdir. Ey Nîl! E€er senin taşdu€›n kendü kuvvet [ü] kudretinle ise taşma, geçdik, bizim sana **[Y 148a]** ihtiyâc›m›z yokdur. Ve e€er taşdu€un Hak sübhânehu ve ta'âlân›n kudretiyle ise tîz taş" demekdir. Ve bu kelâmlardan sonra, âyet[t]:

[1] €Ł†‚«‰†«—„»Ł«†·IA«›†»˝A†«‰‰A†

âyetin dahi yazup Amr ibnü'l-Âs'a on günde gelüp nâme vâs›l oldu. Ammâ halk me'yûs olmuşlard› ve niçe kimesneler M›s›r'dan hicret edüp gitmişlerdi.

Hemân Hazret-i Amr, Hazret-i Ömer'in nâmesin tilâvet edüp a'yân-› kibâr-› M›s›r ile hâlâ Ümmü'l-k›yâs olan nâm mahalle gelüp Nîl'e Hazret-i Ömer'in selâm›n teblî€ edüp der-akab hatt-› Ömer'i Amr Nîl'e ilkâ edince azamet-i Hudâ Nîl-i mübâreke ol hatt-› mübârek düşünce Nîl deryâ-misâl cûş-› hurûşa gelüp altm›ş günden berü cereyân etmeyen Nîl k›rk günlük dahi ziyâde gelüp ol emr-i Ömer ve âyet-i şerîfe berekâtiyle Nîl taşup cümle ahâlî-i M›s›r şâd [u] handân oldular.

Hamd-i Hudâ ol ândan berü bir gün tahallüf etmeyüp elbette nokta düşer. Ve,

Nokta düşen havuzu ve Ümmü'l-k›yâs'› ve bânîsin ve eşkâl-i mebnîsin beyân eder

Evsâf-› cezîre-i Ravza ve Ümmü'l-k›yâs

Ol mahaldir kim Eski M›s›r mukâbelesinde Ravza derler bir cezîrenin cihet-i cenûbîsinde bir kö-şede kat-ender-kat bir kasr-› âlîlerdir. Ve müte'addid kâ'alar ve gûnâ-gûn hücreler ve kilâr ve matbah ve iki yüz kat-ender-kat Ümmü'l-k›yâs şeyhi Reddâd o€ullar› hânesi ve bir köşede k›rk sütûn-› mermer üzre fevkânî Sultân Kay›tbay câmi'i ve bir tabaka

---

1 *Kur'ân,* Hûd, 41; "Nuh dedi ki: 'Gemiye binin! Onun yüzüp gitmesi de, durmas› da Allah'›n ad›ylad›r. fiüp-hesiz ki Rabbim çok ba€›fllayan, pek esirgeyendir.'"

alçak minâreli ve bir vâsi‘ haremli bir câmi‘ ve bu evsâf-› mastûr üzre binâ-i âlîli kasr-› a‘lâd›r. Ve taşra haremi vâsi‘ meydând›r, cânib-i erba‘as› cümmeyz a€aclar›yla ârâste bir sâyedâr teferrücgâh fezâd›r.

Ve bu Ümmü'l-k›yâs'›n ibtidâ bânîsi Kabâb›ta devletinde bir kehene var idi, ismine Kalîmûn Hakîm derlerdi, an›n inşâs›d›r kim Tûfân-› Nûh'dan sonra binâ olunmuşdur.

Andan sonra H›saylem derler bir kehene dahi gelüp ilm-i hendesede misli yok ferîd-i asr bir üstâd-› kâmil idi. Mikyâsa ba‘z› eşyâlar kendü ihtirâ‘›ndan gûnâ-gûn şeyler icrâ edüp Ümmü'l-k›yâs'› bu hâle koyup an›n ihyâs›d›r. Ve M›s›r'›n cemî‘i halîclerin ve tur‘alar›n hikmet üzre tarh edüp nehr-i Nîl'i vilâyet vilâyet ol cereyân etdirmişdir.

Ba‘dehu mürûr-› eyyâm ile Ümmü'l-k›yâs harâb olup sene 198 târîhinde âl-i Abbâsiyân'dan Me’mûn Halîfe Ba€dâd'dan M›s›r'a gelüp Ehrâm da€lar›ndan gencîne ve gûnâ-gûn kitâblar ç›karup bu Ümmü'l-k›yâs'› ol defîne mâl›yla ta‘mîr ü termîm etdi.

Ba‘dehu sene 785 târîhinde yine âl-i Abbâsiyân'dan el-Mütevekkil Alallâh Muhammed ibn el-Muktaz›d Billâh Ebûbekir zamân-› hilâfetinde kâ’immakâm› olan Sultân Berkûk'a fermân edüp anlar dahi bir gûne zamîmeler etdiler. Ammâ **[Y 148b]** Me’mûn Halîfe M›s›r'da kalmayup Ehrâm da€lar›ndan ç›kard›€› mâl-› firâvân ile Antâk›yye kayserleri üzre sefere gidüp cemî‘i dâr [u] diyârlar›n başlar›na dar edüp deyrlerinden de deyyâr bir küffâr-› bed-girdâr ber-karâr kalmayup cümlesinin karârlar› firâra mübeddel olup gelüp Tarsûs kal‘as›n muhâsara edüp an› dahi amân vermeyüp feth etdi. Ba‘dehu Me’mûn k›rk sekiz yaş›na bâli€ iken kendü kar›ndaş› Me’mûn'u şehîd etdi, sene 199. Hâlâ Tarsûs'da Câmi‘ü'n-Nûr'un kurbunda bir muzlim köşede mermer sandûka içinde medfûndur. Târîhiyle hakîrin mazbûtudur, ziyâret etmişizdir. Ammâ merhûm Me’mûn Halîfe'nin M›s›r'da Ümmü'l-k›yâs'dan gayr› hayrât› çokdur.

Evsâf-› havz-› Ümmü'l-k›yâs

Ümmü'l-k›yâs galatd›r. Lisân-› Arabîde sahîh lugati Mikyâs'd›r, ya‘nî su kîlesi demek olur. Havuzun hüsn-i ta‘bîridir, ammâ efvâh-› nâsda Ümmü'l-k›yâs derler. Galat-› meşhûr evlâd›r.

Ve bu Mikyâs havuzu Ravza cezîresinin ucunda Me’mûn Halîfe kasr›n›n alt›ndaki haremin bir köşesinde sekiz beyâz mermer sütûn üzre bir a€aç münakkaş kubbe vard›r, ol kubbenin alt›nda şekl-i murabba‘ sâfî beyâz mermer ile mebnî bir havz-› azîm vard›r. Umku kâmil otuz arş›nd›r. Cânib-i erba‘as› seksen ayak nerdübând›r. Y›lda bir kerre bir haftada yeniçeri oca€› tathîr etdü€i tahrîr olundu.

Ve bu havuzun tâ ortas›nda şeşhâne bir beyâz mermer amûd-› müntehâ var. Kaddi kâmil yigirmi beş arş›nd›r. Bu amûd bir cânibe meyl etmeyüp karârdâde olsun içün havuzun bir taraf›ndan bir taraf›na bir haşeb cisir komuşlard›r, ol haşeb amûd üzre basm›şd›r ve amûd an›nla kâyimdir. Musann›fînin *isteve'l-mâu ve'l-haşebe* dedü€i bu haşebdir. Ve mezkûr amûdun şeş taraf› tâ yigirmi beş arş›na ç›k›nca onar onar kertik kertik parmak hisâb›d›r. Darb-› meseldir kim "Bana M›s›r'›n parmak hisâb›n verirsin" derler. Buna münâsib şu‘arân›n birisi bir ebyât etmişdir, beyit:

İntizâr-› cebr ile oldu helâl it‘âm-› nâs
Nice bir parmak hisâb›n gösterir Ümmü'l-k›yâs

Bu parmak hisâb›ndan ma‘lûm olur rûz-merre gelen Nîl [(---)] zîrâ her kertik birer parmakd›r, üstâd mühendis eyle inşâ etmişlerdir. Ve mezkûr kertikler say›lmas›yçün havuzun iç yüzünde yine mermerden nerdübânlar vard›r, tâ havuzun nihâyetine enince kâmil k›rk sekiz kademedir, her sabâh Mikyâs şeyhi ol nerdübândan aşa€› enüp ol gece ne kadar Nîl geldi ise mermer amûd kertiklerinden ma‘lûmdur. Ve şeyh-i Mikyâs bir ucu za‘ferânl› kâ€›za Nîl-i mübârek kaç arş›n oldu€un yazup paşaya i‘lâm eder.

Ve havuzun **[Y 149a]** kenâr›nda mermer üzre Ca‘ferî hatt-› Kûfî ile bir gûne târîh var, ammâ Arab ve Acem seyyâhân›ndan cemî‘i erbâb-› ma‘rifet temâşâ edüp k›râ‘at edemezler. Ammâ Allâhu a‘lem Me’mûn Halîfe târîhidir kim mermer amûdu dutan haşebe kenâr›nda altun hat ile Âyetü'l-kürsî nihâyetinde:

Ve zâlike fî cemâziye'l-âhir sene seb‘ ve erba‘în ve mi’eteyn [C. 247]

târîhi yaz›lm›şd›r.

Ve mermer amûdun baş›nda altun teneke tahtaya kapl›d›r. Ve bunlar› altun ile münakkaş edenin târîhi havuzun kenâr›nda mermer üzre müzehheb celî hat ile târîhi budur:

Li-mevlânâ el-melik el-azze nasruhu Sultân Mehemmed Hân ibn İbrâhîm Hân dâme mansûru ve âşâ ve li'l-Mikyâs› kad erhat ihyâ bi-tecdîdi el-vâl[î] İbrâhîm Paşa yesserallâhu mâ yeşâ şehrü Saferü'l-muzaffer sene 1080.

merkûmdur.

Ve bu Ümmü'l-k›yâs havuzu kenâr›nda sekiz aded beyâz mermer amûdlar üzre bir müşebbek ve mukarnaz ve münakkaş kubbe-i nakş-› bûkalemûndur kim ibret-nümûndur. Mezkûr amûd pervâzlar› üzre zemîni lâciverd ve zamân› beyâz hatt-› celî ile tahrîr olunan **[Q 213b]** sûre (---) sûre sûretü'n-neml olan âyetler bunlar:

†††»”A†«‰%

[1] · «ÊÚÿÔ—Ú†«‰È†¬À«—†—ÕÚÂ

ilâ âhir-i âye[t]den sonra:

Bi-tecdîdi mülûki selâtîni'l-M›sriyye el-Melikü'l-eşref Tâhir Baybars es-Sâlihî

tahrîr olunmuşdur.

Bu hatdan yukaru kubbe kenâr›nda sûre:

†††»”A†«‰%

[2]√‰Â† —†√Ê†«‰‰Á†√Ê

ilâ âhirih. Andan:

Mâlik memâlik rikâbe'l-ümem mevlânâ mülûkü'l-Arab ve'l-Acem es-sultân selâtîni'l-Arab ve'l-Acem sâhibü'l-Irâkeyn ve diyâri'd-Deylem ve'l-Yemen es-Sultân Murâd Hân hallede'llâhu mülkehu ve âlihi ve sahbihi ve-sellem, bi-târîhi şehr-i Ramazân el-mu'azzam sene seb'a ve hamsîn ve seb'imi'e [757].

tahrîr olunmuşdur.

Andan yukaru kubbe ortas›nda celî hat ile sûre:

†††»”A†«‰%

[3]√‰Â† —†√Ê†«‰‰Á†√Ê“‰†

âyeti ilâ âhirih, bir müdevver hat ile yaz›lm›şd›r.

Andan kubbenin tâ ortas›nda bir müdevver ve musanna' hatt-› beyâz ile sûre (---):

[4] ‚‰†„‰†ÍŸÚÂ

âyeti tahrîr olunmuşdur.

Ve bu havuzun cânib-i erba'as› zâviyedir. Cem'iyyet günleri namâz k›l›nan bir küncde mihrâb› üzre müzehheb celî hat ile:

†††»”A†«‰%

[5]√‰Â† —†√Ê†«‰

âyetinden sonra:

İnşâe hâze'l-câmi'i'il-mübârek fî zamân› sultânü'l-berreyn ve hâkânu'l-bahreyn es-Sultân Süleymân Hân ibn Selîm Hân edâmallahu devletehu ilâ yevmi'd-dîn. Ve hüve binâü emîri'l-ümerâi'l-M›sriyye Dâvûd Paşa ce'ale Allâhümme mine'l-fâizîn mesciden. Sene erba'a ve hamsîn ve tis'imi'e [954].

tahrîr olunmuşdur.

Ve bu mihrâb›n k›ble dîvâr›ndaki **[Y 149b]** kapunun iç yüzünde sol tarafda çâr-gûşe bir beyâz mermer-i hâm üzre hurde Kûfî hatt-› latîf ile böyle tahrîr olunmuşdur.

†††»”A†«‰%

[6]†≈EA«†IYA—†A”«Aœ†«‰9

âyetinden sonra,

[7]E'—†AE†«‰%

Andan sonra,

Bi-inşâi hâze'l-câmi'i'l-mübârek k›bletü'l-müslimîn **[P 211a]**

Du'â müstecâb olacak yerdir.

Ve bu kubbe münakkaş a€aç olma€ile cânib-i erba'as› pirinç telli şebekedir.

Ve havuzun cânib-i erba'as› dahi parmakl›kd›r. Âdem aşa€› bakma€a cür'et edemez, *ve's-selâm.*

Ve bu havuzdan taşra bir azîm kâ'a vard›r. Cânib-i erba'as›nda revzenleri Nîl'e nâz›rd›r. An›n fevkinde k›rk kademe taş nerdübân ile ç›k›l›r bir kasr-› Havernak vard›r. Cümle M›s›r selâtînlerinin teferrücgâh› imiş. Hâlâ gâhî-be-gâhî M›s›r vüzerâlar› da gelüp istirâhat ederler.

Sergüzeşt-i Selîm Hân-› Evvel der kasr-› Ümmü'l-k›yâs

Ammâ fâtih-i M›s›r Selîm Hân bu kas›r'da bir gece hâb-âlûd iken Çerâkese taraf›ndan bir fidâyî da'vâ-y› merd ile bir cerime süvâr olup Nîl üzre cereyân ederek Mikyâs dibine yanaşup cerimin dire€ine fidâyî nâm âsî ç›kup serenden kasr›n kubbesine, kubbeden Selîm Hân'›n câmehâb›na nüzûl edüp tî€-› Dahhâk'dan nişân verir tî€ ile Selîm Hân'› şehîd edem derken hemân Hazret-i Risâlet Selîm Hân'› hâbdan bîdâr edince hemân fidâyî cân havli ile kendüyi minâre kaddi kas›rdan Nîl'e atup halâs olur. Selîm Hân hâs odal›lara itâb edüp cümlesine M›s›r be€li€i ihsân edüp ve ahd-i emân ile kasd eden fidâyîyi getirdüp İslâmbol'a götürüp i'zâz [u] ikrâm etdü€i bâlâda tahrîr olunmuşdur.

İşte bu kasr-› Ümmü'l-k›yâs cânib-i erba'as› revzenli ve sivri kubbesi beyâz kirecle mestûr bir serâmed kasr-› âlîdir. Ve,

Bu Ümmü'l-k›yâs olan cezîreyi beyân eder

Evsâf-› cezîre-i Ravza

Bir cezîredir kim Cîze taraf›ndan Nîl-i kebîr cereyân eder, Eski M›s›r taraf›ndan Küçük Nîl cereyân eder. Ba'z› zamân yübûsetden Nîl kuruyup piyâde âdemler geçüp g›lâl gemileri geçmez oldu. Sene 1086 târîhinde Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa efendimiz iki

---

1 *Kur'ân,* Rûm, 50; "Allah'›n rahmetinin eserlerine bir bak. Arz› ölümünden sonra nas›l diriltiyor!"

2 *Kur'ân,* Zümer, 21; "Görmedin mi Allah gökten bir su indirdi, onu yerin içindeki kaynaklara geçirdi."

3 *Kur'ân,* Hac, 63; "Allah'›n gökten indirdi€i su ile yerin yemyeflil oldu€unu görmez misin?"

4 *Kur'ân,* ‹srâ, 84; "De ki: Herkes, kendi mizaç ve meflrebine göre ifl yapar."

5 *Kur'ân,* Hac, 63; "Allah'›n gökten indirdi€i su ..."

6 *Kur'ân,* Tevbe, 18; "Allah'›n mescidlerini sadece, Allah'a ve ahiret gününe inanan .... kimseler onar›r."

7 Kur'an, Sâf 13; "Allah yard›m ve yak›n bir fetih"

yüz M›srî kîse masrûf edüp üç ayda k›rk elli bin âdem ve niçe bin curâfa s›€›rlar üşürüp bir hây hû ile anbâr-› Yûsuf yollar›n tathîr edüp hâlâ ana Nîl'den cemî‘i Nîl bu cânibine cereyân edüp bu Ravza adas› bir azîm cezîre oldu.

İbtidâ Necmeddîn Sâlih bu cezîrenin cânib-i erba‘as›na tula-binâ bir kal‘a-i a‘lâ binâ eder. Hâlâ Cîze cânibine nâz›r mahallerde burc [u] bârûlar sedd-i İskender-vâr nümâyând›r. Ammâ bir kal‘a-i h›sn-› hasîn ve sedd-i metîn **[Y 150a]** musanna‘ binâd›r kim bu kadar yüz y›ldan berü Nîl içinde fenâ bulmam›şd›r.

Ve bu cezîre tâ Mikyâs köşesinden Bula€'a var›nca tûlu bir buçuk sâ‘at cezîre-i gülşen-âbâdd›r kim pâdişâhlara mahsûs hâlâ bir bâ€-› İremezâtü'l-imâd misilli bir cezîredir. Âb [u] havâs› gâyet latîfdir. Y›lan ve ç›yan ve haşerât-› arz olmaz bir mutalsam cezîredir. Hâlâ bunda hâs›l olan şükûfe-i gûnâ-gûn ve limon ve turuncun ve gayr› bahâr›n râyiha-i tayyibesi bir sâ‘at yere te’sîr edüp şemm edenin demâ€› mu‘attar olur. Hâlâ içinde a‘yân-› M›s›r'›n yüz altm›ş müte‘addid h›yâbân u gaytânlar› vard›r. Ve içinde gûnâ-gûn kasr-› âlîler ve kameriyye ve kâ‘a ve selsebîl ve havz u şâzrevânlar ve hammâm câmekânlar› var kim bî-mekân olan mekân edinece€i gelir.

Hâlâ yedi sarây ve üç câmi‘ vard›r. Biri Sultân Mü’eyyed evkâf›d›r. (---) (---) *Ravzatun min r›yâzi'l-cenne*[1] bu cezîre hakk›nda olsa sezâd›r. Ammâ bâ€-lar› ve bâ€çeleri hâlâ ma‘mûrdur, lâkin tevârîhde tahrîr olundu€u üzre ma‘mûr [u] âbâdân de€ildir. Hâs›l-› kelâm yine M›s›r'›n bâ€-› İremidir, *ravzatun min r›yâzi'l-cenne* deseler vechi vard›r. Zîrâ bir gece mihmân olan hasta hayât-› câvidân bulup ter ü tâze olur.

el-Faslu'l-hâmis ve erba‘în
Evsâf-› alay-› sânî Nîl kesimi

Bu Ümmü'l-k›yâs'da mâh-› Temmûz'un (---) *Tût* günü nokta düşünce paşa çavuşlar kethudâs›na ve müteferrikabaş›ya ve tercümân a€aya ve yedi bölük a€alar›na ve sâ’ir iş erlerine tenbîh ü te’kîd olunup;

"İnşâallâh seksen dörd günden sonra Nîl kesimi ederiz. Cümle a‘yân-› M›s›r kânûn-› kadîm üzre hâz›r olsunlar. Bir azîm şâdumânl› Nîl kesimi olsun" deyü paşa tenbîh edince *azametullâh* M›s›r halk›na sürûr [u] şâdumân etme€e bahâne gerek. Der ceng-i evvel Eski M›s›r'da yüz, iki yüz, beş yüz guruşa kirâ ile hâneler dutarlar. Ve Bulak ve Reşîd ve Circe'den niçe bin pâre gemilere mukaddem târîh ile yüzer ikişer yüz guruş büyük cerimlere kirâ verirler. Herkes gemileri ve hânelerini niçe bin bî-hisâb kanâdîller ile ziynet etme€e başlayup şâhnişîn ve revzenleri münakkaş edüp der-i dîvârlar›n beyâz kirec s›vayup Eski M›s›r Ümmü Dünyâ's›n nev-arûs-› dünyâ ederler.

Andan cemî‘i ümenâ ve mültezimîn ve keşşâf ve mîrimîrân ve ümerâ-y› M›s›r ve'l-hâs›l kânûn-› kadîm-i teşrîfât üzre cümle a‘yân paşaya hedâyâlar›n hâz›r ederler. Ve paşa a€alar›ndan bir a€a Nîl kesimi olacak halîci tathîr etme€e me’mûr olup beş on bin ummâl ve ›rgat ve curâfa s›€›rlar› ile halîci k›rk elli günde on kîse masrûf olup **[Y 150b]** pâk ü pâkîze ederler. On bin para a€aya ücret-i kadem verirler. İki kîse masrûf kurâlardan ve her hâne sâhiblerinden hâs›l olup paşa kethudâs›na iki kîse ve paşaya beş kîse olur.

Ve zamân-› H›saylem Melik K›btî'de bu halîc fi's-sayf ve'ş-şitâda cereyân edüp cümle ehl-i M›s›r andan def‘-i atşân ederlermiş. Ve zemîni serâpâ ruhâm döşeli imiş. Hâlâ mürûr-› eyyâm ile t›yn [u] türâb ile memlû olup alt› ay kurur, alt› ay Nîl kesiminden sonra cereyân eder.

Bu halîci tathîr **[Q 214a]** eden a€aya külfe ve on bin para ücret-i kademin verüp itmâm olunca Bâb-› Nâs›r mahkemesinde sicille kayd olup mezkûr a€a yedine hüccet-i şer‘iyye alup paşaya verüp art›k Nîl kesimi alaylar› tedârikleri görülür. Ve bu mahallerde Nîl-i mübârek dahi on alt› ve on yedi zirâ‘ oldu€u mahaldir kim Nîl kesimi olacak yerde Ebü'l-mencâ cisri vard›r, halîci tathîr eden a€a mezkûr cisir dibinde Nîl cereyân etmesin deyü bir toprak bend al›kor, ol bend üzre şehir subaş›s›n›n bir büyük müzeyyen ü münakkaş kay›€› toprak üzre âmâde durur. Ve muhtesib a€as› bu mahalde iki bin kelle sükker-i mî‘âd ve iki bin katr-› nebât ve niçe bin batman meyve ve yetmiş seksen deve yükü beyâz hâs ekmek da€lar gibi y›€›l›r. Ve me’kûlât [u] meşrûbât›n envâ‘›n Hudâ bilür. Bunlar› muhtesib a€a cümle paşa kîsesinden âmâde eder. Ve subaş› alt› yedi yüz tevâbi‘iyle bu me’kûlât [u] meşrûbâtlar› muhâfaza eder.

Ve bu Nîl kesimi olacak mahalden tâ Bula€'a var›nca bir sâ‘at yerdir. Ve karşu Ravza adas› dahi hem-çünân bir sâ‘at yerdir. Bu iki tarafda leb-i Nîl'de aslâ i€ne b›ra€acak yer yokdur, cümle kat-ender-kat hayme ve hargâh-› mu‘teberât çetr-i mülemma‘lar ve matbah u kilârâtd›r kim iki taraf› âdem deryâs›d›r. Nîl kesiminden beş alt› gün mukaddem yer dutup âmâde olurlar.

Ve şehr-i Bulak Sebtiyye'sinde paşa kethudâs›n›n ve şehir havâlesi ve dîvân efendisi ve kapucular kethudâs›n›n ve risâle a€as› ve gümrük emîninin ve anbâr emîni ve nâz›r›n gûnâ-gûn müzeyyen akabeleri ve M›s›r'›n yigirmi aded ümerâlar›n ve yedi bölük a€alar›n›n ve Çerkes be€lerinin ve kad›asker ve nakîbü'l-eşrâf›n ve rûznâmeci ve defterdâr ve kapudan›n ve'l-hâs›l M›s›r a‘yân [u] eşrâf›n›n bin bin iki yüz pâre akabe ve firkate ve kay›klar ve cerimler ve kayasalar ve sandallar› atlas [u] dîbâ ve şîb **[P 211b]** ü zerbâft ve kâmhâ ve dârâyî vâlây kâlây ile cümle gemiler zer-ender-zer zerbâflara müsta€rak edüp elvân elvân zerdûz bayraklar ve filand›ra ve sanca€ u

[1] "Cennet bahçelerinden bir bahçe"

tu€lar zeyn ederler. Ve'l-hâs›l geminin [Y 151a] bir alat reseni tehî de€ildir, cümle tezyîn olunmuşdur. Ve cümle gemilerin enderûn [u] bîrûnu âlât-› silâh-› mütenevvi'a ile müzeyyen ederler kim gûyâ cenge âmâdedirler. Ol gün ol kadar gemi müzeyyen olur kim Sebtiyye kasr›ndan ve Bulak'dan ve kasr-› Ayn'dan ve Eski M›s›r'dan tâ Kadem-i Nebî'ye var›ncaya dak üç sâ'at yerdir, Nîl'in yüzü keştî ile mâl-â-mâl olup gûyâ bir lâlezâr h›yâbân gemi orman›d›r. Beri tarafdan bir âdem karşu tarafa gemiden gemiye pertâb ederek ubûr etmek mümkündür, tâ bu mertebe izdihâm olur. Ve cemî'i ahâlî-i M›s›r Nîl kesimine âmâde olduklar›n paşa istimâ' edüp alaylar yürüme€e başlar.

Evsâf-› alay-› Nîl kesimi

Bu alay dahi bâlâda paşan›n alay ile M›s›r'a girdi€i gibidir, ammâ bu alayda ulemâ ve sulehâ ve şürefâ ve tavâşî a€avâtlar vard›r. İbtidâ alay yürümezden evvel sabâhdan yâhûd bir iki gün mukaddem M›s›r'›n a'yân [u] eşrâf› ve pîr [ü] cüvân› ve merd [ü] nisvân› dükkânlar dutup yollar üzre iç kal'adan tâ Bula€'a var›nca kat-ender-kat iki sâ'at yer âdem deryâs› gibi pür olup paşan›n gelmesine muntaz›r olurlar.

İbtidâ alay baş›nda subaş› iki yüz eli nobutlu kavvâsiyle ve on nefer cellâdlar› ile yollar› tathîr edüp ve izdihâm› açarak ubûr eder.

{Ard› s›ra üç yüz altm›ş tarîk›n meşâyihleri niçe bin alemlerle deff ü kudümlerin çalup tevhîd-i sultânî ederek ubûr ederler.}

Ard› s›ra cemî'i e'imme ve hutebâ örf-i izâfetleri ile mevc mevc ubûr ederler.

Anlar›n ard› s›ra niçe bin meşâyih-i kirâm anlardan sonra mezâhib-i erba'a ulemâlar› mülebbes siyâblar› ile fevc fevc ubûr ederler.

Andan sonra M›s›r içinde iki yüz altm›ş aded beş yüz akçe mevleviyyet pâyesiyle harîr saçakl› taş›yan mollâlar atbaş› berâber ve fiâfi'î ve Mâlikî ve Hanbelî müftîleri ve İmâm-› A'zam mezhebi şeyhülislâm› Boluvî Mustafâ Efendi ile Kad›asker efendi ubûr eder.

Anlardan sonra alay-› sâdât-› kirâm-› M›s›r içinde k›rk alt› bin sâdât-› kirâm›n mülebbesçeleri ileriye süvâr olup ubûr ederler.

En nihâyetinde Nakîbü'l-eşrâf Burhâneddîn Efendi Hazret-i Risâlet-penâh'›n yeşil alemi dibinde âdâb vakâr ile cânibeyne selâm vererek ubûr eder. Andan,

Alay-› çavuşân: Başlar›nda mücevvezeler üzre ikişer ablak ve atlar›n›n baş›nda birer ablak ve k›rm›z› şalvâr ve ellerinde gûnâ-gûn bozdo€an bulkur kusduranlar› ile muta'azz›mâne ubûr ederler. Andan,

Alay-› gönüllüyân: Ellerinde sipâh bayraklar› ve küheylân atlar› ve çifte köçekleri ve k›rm›z› şalvârlar› ile atbaş› berâber a€alar› köslerin çalarak ubûr ederler. Andan,

Alay-› tüfengciyân: Bunlar [Y 151b] dahi sipâh-misâl bayraklar› ve k›rm›z› şalvârlar› ve küheylân atlar üzre çifte köçekleri z›rh zireh-külâha müsta€rak a€alar› köslerin çalarak bayraklar›n açarak güzer ederler. Andan,

Alay-› müteferrikagân: Bunlar semmûr kürkleri ile beşer onar eli s›r›kl› köçekleri ellerinde s›r›klar› ile a€alar› köslerin çalarak ubûr ederler. Andan,

Alay-› Çerâkese: Bunlar dahi sipâh gibi k›rm›z› bayrak taş›yup enselerinde çifte köçekleri ile a€alar› köslerin çalarak ubûr ederler. Andan k›rk elli,

Çerâkese be€leri alay›: Bunlar gûyâ M›s›r be€leri gibi gâyet muhteşem ubûr ederler, kösleri yokdur. Andan,

Alay-› azebistân: Beş bin kâmil piyâde asker add olunur, ammâ bu Nîl kesimi alay›nda on bin piyâde eli çatal fitilli beli k›l›çl› dalyan tüfengli şehbâz çifte çifte yi€itler ubûr ederler. Andan,

Alay-› Yeniçeriyân: Sekiz bin add olunur, ammâ ol gün yigirmi bin tokmak tüfengli pür-silâh kaplan postlu zerdûz üsküflü yeniçeri alay› ubûr eder. Andan,

Alay-› a€avât-› paşa: İbtidâ iki yüz küheylân atl› beli sadakl› eli ş›dakl› Tatar yarakl› yi€itler çifte ubûr eder. Andan,

Alay-› gönüllüyân: Dörd yüz kaplan postlu yelken takyeli ve Sâlihli tâcl› şâhîn c›€al› çifte köçekli gönüllü şehbâzlar› güzer eder. Bunlar›n ard› s›ra,

Alay-› deli: Bunlar dahi elinde kosdancalar›nda kurd postlar› sar›lm›ş, avuçlar›nda elvân filand›ralar ve başlar›nda semmûr tâclar üzre turna telleri ve za€anos ve şâhin telleri ve atlar›n›n baş›nda ablaklar ve Hasenî Hüseynî Tuna geçidi k›nâlar ve yanc›k ve bahrî hotas ve alt› pâre âlât-› yanc›k ile atlar› ve beşer onar köçekleri müzeyyen ubûr ederler. Andan,

Alay-› mehterân-› hayme: Ellerinde m›zraklar› ile güzer ederler. Andan,

Alay-› çâşnigîrân: Bunlar dahi küheylân atlar üzre ellerinde karg› s›r›klar ve sipâh bayraklar›yla ubûr ederler. Andan,

Alay-› taşra kilârc›yân: Bunlar dahi bayraklar› ile ubûr ederler. Andan,

Alay-› sarrâcân-› hâssa: Bunlar dahi pür-silâh ellerinde s›r›klar› ve avuçlar›nda bayraklar› ile ubûr ederler. Andan,

Alay-› müteferrikagân: Bunlar dahi küheylân atlar üzre bayrakl› s›r›klar ile ve birer ikişer köçek ile ubûr ederler. Bu M›s›r paşas›nda sekbân sar›ca bayraklar› olmaz, cümlesi müteferrika ve çâşnigîr ve kilârc› bayraklar›na girirler. Andan,

Alay-› vâcibü'r-re'âyâ a€alar: Muhteşemâna küheylân atlar üzre enselerinde beşer onar karg› s›r›kl› ve z›rhl› köçekler ile ubûr [Y 152a] ederler. Andan,

Alay-› kapucubaş›: Cümlesi müsellah u müzeyyen semmûr kürklere müsta€rak atlar› yanc›kl› ve bahrî hotasl› [Q 214b] ve her birinin önünde küheylân yedekleri ve enselerinde on beşer yigirmi ve otuzar

z›rh u serpenâhl› iç o€lanlar› ile atbaş› berâber güzer ederler. Andan,

Alay-› ümerâ-y› M›s›r: Yigirmi alt› be€, cümle perîşânî destârlar ile zer-ender-zere müsta€rak mücevher rahtl› ve zerdûz abâyîler ile küheylân atlar üzre önlerinde dörder mülebbes şât›rlar›n ellerinde teber-i Müslimîleri ile ve enselerinde yetmiş seksen müzeyyen çârkâb tîrkeşli iç a€alar› ile atbaş› berâber iki be€ yanyana rikâb rikâba ubûr ederler. Anlardan sonra,

Alay-› musâhib-i Sultân A€agân-› Tavâşiyân: Bunlar pâdişâh lalal›€›ndan mu'tak olup M›s›r'da dörder beşer yüz akçe ulûfeleri var, kimi dârü's-sa'âde a€al›€›ndan, kimi hazînedârbaş›l›kdan, kimi şeyhü'l-haremlikden ve kimi musâhiblikden âzâd olup koltuk vüzerâlar›d›r, bunlar bin mikdâr› muhteşem a€alard›r kim her biri pâdişâhâne zer [ü] zîvere müsta€rak olurlar. Bunlar›n alay› gibi e€er M›s›r'da ve İslâmbol'da böyle mu'azzam u muhteşemâne alay yokdur. Zîrâ bunlar›n her biri Âsitâne-i sa'âdetde otuzar k›rkar sene hizmet edüp niçe bin kîse ile ve bî-hisâb cevâhir ile âzâd olup M›s›r'da böyle bir alay günlerinde bir dârât [u] azamet ile ubûr ederler kim tarîk-› âm üzre temâşâc› âdemlerin demâ€lar› bunlar›n müşk [ü] anber râyihas›ndan mu'attar olur. Ve herbirinin ensesinde yetmişer seksener pençe-i âfitâb mehtâb memâlik-i çerkâb tîrkeşli gulâmlar ile ubûr ederler, gâyet müzeyyen alayd›r. [P 212a] Andan,

Alay-› paşa: Kara a€alardan sonra paşan›n yigirmi alt› merâtib sâhibi üst haftânl› ve perîşânî destârl› pâk raht ve abâyîli muhteşem gedik sâhibi a€alar›n enselerinde k›rkar ellişer z›rh zireh-külâhl› iç a€alar› ile ubûr ederler.

Andan paşan›n tu€lar› ve bayraklar› ard› s›ra paşan›n tokuz yede€i zer ü zîvere ve cevâhir murassa'âtl› zîn ü raht ile müzeyyen küheylân atlar›n her biri baş› mücevvezeli yedekçiler keşân-ber-keşân ubûr ederler. Bu yedeklerin iki cânibinde M›s›r'›n alt› yüz baş› ota€al› zerdûz üsküflü mülâz›m yeniçerileri elleri tüfengsiz bellerinde k›l›çlar› ile yedeklerin iki cânibinde ubûr ederler.

Andan bizzât paşa Kalavân dîvânhânesinden azamet-i dârât ile semmûr kürk üzre cevâhir çârkâb tîrkeş kuşanup ve katîfe k›rm›z› şalvâr geyüp Selîmî üzre iki sorguc-› mücevher takup reftâr ederek Kay›tbay dîvânhânesi nerdübân›ndan enüp altun zencîrli ve mücevher e€erli ata süvâr olup sarây meydân›nda Selîm fiâh makâm›na nüzûl edüp iki rek'at namâz k›lup [Y 152b] anda hâz›r olan cümle ulemâ ve sulehâ ve meşâyih [ve] hutebâ ganîmete du'â ve senâlar edüp çavuşlar kethudâs› paşan›n sol taraf›na, paşa kethudâs› sa€ taraf›nda koltu€una girüp ihtiyâr dîvân çavuşlar› hay›r du'â ile alk›şlayup paşay› ata bindirirler. Sekiz aded altun tâslar› üzre ablakl› şât›rlar, dîbâ ve şîb ü zerbâf kantûralar ile ve ellerinde teber-i Müslimîleri ile paşan›n önü s›ra (güzer) giderler.

Ve paşan›n yan› s›ra [yeniçeri a€as›...??] k›rm›z› dolamal›, zerdûz üsküflü keçeler üzre ota€alar ve ellerinde matara ve mücevher dalyan tüfengler ile paşa ile ubûr ederler. Ve paşan›n ensesinde silihdâr ve çukadâr, başlar›nda k›rm›z› zerdûz keçeler ve bellerinde çârkâb tîrkeşler ve silihdâr elinde paşan›n seyf-i miczemi ile ubûr eder.

Dahi ard› s›ra yigirmi dörd mertebe sâhibi ve iki yüz dahi cebe ve cevşene musta€rak eli kantâr s›r›kl› küheylân atlar üzre iç a€alar› ve elli iç mehterleri omuzlar›nda tokmak tüfengler ile ubûr ederler. Ard› s›ra paşa kethudâs› ve hazînedâr atbaş› berâber ubûr ederler. Ardlar› s›ra paşan›n dîvân efendisi ve imâm efendi ve mü'ezzinbaş› ubûr ederler.

Andan sonra sanca€ u bayraklar, andan tokuzar kat mehterhâneler evc-›râk makâm›nda fas›l ederek ubûr ederler.

Ardlar› s›ra sarrâciyân-› gulâm-› enderûn, andan sakkâlar, andan piyâde akkâm ve meş'alciyân meş'allerin şükûfeler ile donadup ubûr ederler.

Bu tertîb dârât [u] azamet ile paşa Azebler kapusundan taşra ç›k›nca kal'adan yetmiş seksen pâre şâhî darbzenler ve kolumburuna toplar endaht edüp M›s›r içi ra'dvâr güm güm gürler. Bu sadâ âsûde olunca mukaddemâ ileri giden yeniçeri askerinden bir sadâ-y› Allâh Allâh gülbâng kopar kim na'ra-i Allâh Allâh ile ve sadâ-y› gülbâng-i Muhammed ile M›s›r içi mâl-â-mâl olur.

Bu üç nevbet gülbâng› yeniçeriler tamâm edüp andan azebistân askeri gülbâng çekerler, anlar dahi üç kerre edüp tekrâr yeniçeriler gülbâng ederler, bu tertîb ile giderler.

Paşa hazretleri iki cânibine deryâ-misâl âdemlere selâm vererek kerr ü ferr-i şevket ile kâmil üç sâ'atde Bulak şehrine bu alay-› azîm ile dâhil olup Sebtiyye kasr›nda nüzûl edince *el-azametullâh* Nîl üzre âmâde olan bin, iki bin pâre gemiden bir yayl›m tüfeng ve bir yayl›m top at›lup tâ Kademü'n-Nebî'ye var›nca Nîl üzre mâl-â-mâl olan gemilerin top tüfengleri sadâs›ndan Nîl âteş-i Nemrûd içinde kal›r. Andan paşa Sebtiyye kasr›nda kapudan be€in ziyâfetin yiyüp beş kîse ve beş tavâşî ve beş [Y 153a] küheylân at hedâyâs›n alup,

Sitâyiş-i keştî-i vezîr-i M›s›r

Paşa akabesine imâm [u] mü'ezzini ve kad›asker efendi ve ba'z› sebükrûh ulemâ ile akabesine girüp rübbân mellâhlar akabenin bâdbânlar›n açup bir top atup avm edince *el-azametullâh* yine Nîl üzre bin, iki bin pâre gemiden bilâ-hadd ü lâ-gâyet tüfengler ve toplar at›lup dûde-i bârûd-› siyâh âfitâb› bîtâb eder. Ve paşan›n akabesinin bâdbân› harîr kemhâd›r. Ve k›ç› ve baş› niçe yüz zerdûz sanca€ u bayraklar ile

müzeyyendir. Ve cemî‘i alat resenleri gûnâ-gûn münakkaşd›r.

Ve paşan›n oturdu€u mahal geminin k›ç›nda üstü atlas ile pûşîde bir vâsi‘ kâ‘ad›r, cânib-i erba‘as› zer-ender-zer mihaddeler ve girde-bâlişler ile müzeyyendir.

Ve paşan›n cânib-i erba‘as›nda iki yüz g›lmân-› hâssa ve cümle mellâhlar dahi iki yüz pâk libâsl› keştîbânlard›r. Ve bâdbân sereni ucunda iki çatal Cezâyir kâr› zerdûz filand›ralar var kim yüzer zirâ‘ kaddi vard›r. Bir ucu Nîl'e isâbet eder. Ve sütûnlar›n zirvesinde olan orsa bayraklar dahi hemçünân zerdûz elvân sancaklard›r. Bu tertîb üzre Nîl üzre gider.

M›s›r'›n cemî‘i a‘yân [u] eşrâf›n›n akabeleri hem-çünân zer-ender-zere müsta€rak ve müzeyyen olup bir hây hû ile bir şâdumânî fas›l ile deff [ü] kudüm çalarak ve kol kol hânende ve sâzendegânlar fas›l ederek paşan›n dokuzar kat mehterhânesinden mâ‘adâ k›rk beş yerde tabl-› âl-i Osmâniyân ve bin yerde kös-i hâkâniyân çal›nup ol gün gûyâ mürde-diller ihyâ olup âlem tâze cân bulup debdebe-i M›s›r, velvele-i M›s›r, gulgule-i M›s›r, {tantana-i M›s›r} olup bu âyîn [ü] dârât ile paşa kâmil üç sâ‘atde giderken Nîl'in iki cânibinde kat-ender-kat hayme ve hargâhlarda olan ibâdullâh paşaya el kavş›rup paşa iki cânibine selâm verüp anlar aleyk alup M›s›r'da 6176 aded mektebin s›byânlar› "*İllâ yansuru's-sultân*" deyü du‘â ederler.

Bu tertîb üzre üçüncü sâ‘atde mezkûr Nîl kesimi olacak halîcin a€z›na paşan›n akabesi gelüp lenger-endâz olup der-kenâr olur.

Der vasf-› kat‘-› Nîl-i Ahmer-seyl [Q 215a]

Bu mahalde niçe bin ulemâ ve sulehâ ve me-şâyihîn ve sâdât erbâb-› hâcât el açup du‘â ve senâ olunup el yüze sürülüp mâh-› Temmûz'un (---) *Tût* evvelinde halîc a€z›nda sed olan toprak üzre subaş› kay›€›na girüp derhâl niçe bin Urbân-› uryân benî insân mezkûr sed olan topra€› bozunca *el-azametullâh* deryâ-misâl bügenmiş Nîl yol bulup ol halîcden içeri ra‘dvâr gürleyerek girdi€i gibi cümle meşâyih Fâtiha Fâtiha deyü feryâd edüp der-akab cümle akabelerden bir yayl›m top u tüfeng at›lup yine k›yâmet kopar ve subaş›y› Nîl kay›€› ile toparlayup M›s›r içine kat› yaydan **[Y 153b]** ok ç›kar gibi gider.

Ve mukaddemâ Nîl kenâr›nda muhtesibin hâz›r etdü€i iki yüz koyun ve elli deveyi kurbân edüp Urbân ya€mâ vü efgân ederler. Ve muhtesib ve paşa vekîlharc› bâlâda tahrîr olunan iki bin kelle şekeri ve iki bin katr-› nebât-› hamevî ve niçe bin batman [(---)] ve seksen deve yükü ekmek ve elli kantâr beksumât› cümle Nîl'e atarlar. *El-azametullâh* bu dahi mahşerden bir nişând›r, niçe bin Urbân-› uryân bu me’kûlâtlar›n ard› s›ra Nîl'e at›lup Nîl bunlar› birbirlerine katup toplayarak Nîl'e at›lan eşyâlardan bir şey zâyi‘ olmayup cümlesin Nîl'den ç›karup Nîl ile bir tarafa ç›karlar. Hamd-i Hudâ bu kadar Urbân-› benî insân›n birine **[P 212b]** bir zarar isâbet etmez. Hakîr ol gün ol mahalle bâzâr-› uryân-gîrân dedim. Hakkâ ki bu Urbân insân ol gün gûyâ sûr-› İsrâfîl urulup kabirden kalkm›şlard›r.

Ve bu Nîl kesimi günü Nîl'e bu kadar ni‘met-i uzmâ atmak zamân-› cehâletde zer ü zîvere müs-ta€rak bir duhter gelin atma€a mukâbil bir şeydir.

Ve bu Nîl kesilüp bu halîcden içeri girüp M›s›r şehrinin tâ ortas›ndan cereyân ederek enüp Kalyûb ve Mansûre ve fiark›yye vilâyetlerin ray edüp re‘âyâ ve berâyâ zirâ‘at edüp ganîmet olur, *ve's-selâm*.

İşte M›s›r'›n Nîl kesimi ta‘bîr etdikleri bu tertîb üzre olur. Vech-i arzda bir diyâra mahsûs de€ildir. Hasretü'l-mülûk ibret-nümâ vâcibü's-seyr bir temâ-şâgâhd›r. Cemî‘i tevârîhlerde mastûrdur.

Anda paşa bu acîbe vü garîbeleri seyr edüp halîci tathîr eden a€aya ve sâk›ye emînine ve subaş›ya ve muhtesib a€aya ve paşa vekîlharc›na bu alt› kimes-neye hil‘at-› fâhireler geydirüp lenger koparup Nîl'den yukaru yine şâdumânl›klar ederek cânibeynine selâm vererek kasr-› Ümmü'l-k›yâs'da lenger-endaht olup cümle asker ile ve a‘yân-› M›s›r emîr-i ümerâlar ile taşra ç›kup salât-› zuhru edâ edüp Nîl kesimi oldu€una secde-i şükr edüp bin bin hamd [u] senâ eder. Andan cemî‘i a‘yân-› M›s›r'a paşan›n ziyâfeti olup summât-› Muhammedî olur kim vasf›nda lisân kâs›rd›r. Bu mahalde paşay› yeniçeri a€as› ale's-sabâh Kademü'n-Nebî'de ziyâfete da‘vet eder. Paşa dahi da‘vete icâbet n'ola deyüp cümle erbâb-› dîvân ve ulemâ ve şürefâ-y› a‘yân ba‘de't-ta‘âm paşadan me’zûn olup herkes dâ’iresine gidüp ilm-i mûsikîde dâ’ire ile zevk [u] safâ ederler, ammâ dâ’ireleri usûlden ç›kmazlar.

Ol gece paşa Ümmü'l-k›yâs köşkünde zevk [u] safâ edüp Eski M›s›r'› ve Nîl üzre olan iki bin pâre gemileri ve berri ve bahri hisâb›n Hudâ bilür kanâ-dîller ve fânûs meş‘aller ile zeyn edüp şeb-i zulmâtî rûz-› rûşen olur. Ve Ümmü'l-k›yâs kasr›n paşa vekîl-harc› kanâdîller ile eyle müzeyyen eder kim gûyâ kasr-› Mikyâs **[Y 154a]** fânûs-› bâ€-› cinân olur. Ve taraf taraf tabl u kudüm ve nefîr ve sûrnâ ve niçe bin kösler çal›nup tâ vakt-i sabahâ dek velvele-i M›s›r olur. Ve her sâ‘at berren ve bahrden niçe kerre yüz bin top tüfengler at›lup zemîn [ü] âsumân güm güm öter.

Ve Eski M›s›r'›n cemî‘i hânedânlar›nda ve cemî‘i akabe ve cerim ve keştîlerde ve tarafeynde olan ota€ ve cerge ve haymelerde gûnâ-gûn mutr›bân [u] hâ-nendegân sâz [u] söz ile Hüseyin Baykara meclisleri olur kim her ne tarafa nazar etsen bir safâ-y› cân-perverî olmada ve bir ayş u işret olup halk-› âlem şâdumân olmada ve kay›k kay›k uşşâk birbirlerine varup gelmede.

Der vasf-› fişengciyân-› âteş-bâzân üstâdân

Evvelâ esnâf-› âteşbâzân ya‘nî tarîk-› Ebû Alî Sinâ, kay›klarla Ümmü'l-k›yâs kasr› önüne paşa

huzûruna gelüp bir fas›l havâyî fişengler atarlar kim her biri evc-i âsumâna urûc eder âsumânî fişengler nüzûl ederken her birinden niçe bin kanâdîl necm-i şihâb gibi nâr-› nûrlar nüzûl edüp zemîni rûşen eder.

Ve bir gûne sürâhîler var kim üçer kam›şl› üçer kerre hevâya ç›kar. Evvelâ bir fişeng iki vukiyye bârût ile âsumâna urûc edüp necm-i sagîre gibi nümâyân olurken ana muttas›l bir fişek dahi var ol âteş alup evvelki zemîne düşüp ol dahi eflâke ç›kar, bu dahi tamâm olacak mahalde buna muttas›l üçüncü fişeng alup öbür yanan yere düşüp bu dahi verâ-y› ebre girüp içinde keskin bârûtdan demir ile sar›lm›ş bir badaluçka tarak› vard›r, ol âteş alup gûyâ bulutlar pâre pâre olup cemî‘i kerrûbiyân *Allâhümme ihfaznâ min âfâti'l-ins* deyü ta‘vîz ederler, evc-i semâya biri biri üzre üçer kerre ç›km›ş olur. Ammâ garîb ü acîb san‘atd›r.

Ve bir gûne havâyî fişek dahi evc-i semâya su‘ûd edüp ol tamâm olunca andan k›rk elli dâne fişeng gökyüzünde cânib-i erba‘aya birbirlerin kovarak târumâr olur. Bu dahi bir garîb temâşâd›r. Ve bir gûne semâyî dahi ber-havâ gidüp andan k›rk elli aded fişeng zemîne h›ş›m gibi süzülüp râst geldü€i yeri y›kup halk› pârekende vü perîşân eder.

Ve'l-hâs›l ol gece sabâha dek paşa huzûrunda ve âdem deryâs› nazar›nda niçe yüz bin elvân fişeng ve tarak› ve badaluçka ve âsumânî ve havâyî ve semâyî ve evcî ve perîşânî ve bahrî ve tâvûsî ve horosî ve kepşî ve sürhâbî ve cünûnî ve kestâne ve şâzrevânî ve ra‘dî ve kelebek ve semekî — deryâya yedi sekiz kerre girüp bir gayr› yerden ç›kar ve Nîl içre gavvâs-vâr Nîl'in dibinde şinâverlik etdü€i nümâyând›r, yine ç›kup yine dalar, garîb temâşâd›r — ve kâ€›zdan kal‘alar birbirleriyle **[Y 154b]** birer sâ‘at âteş-feşânl›k edüp ceng ederler.

Ve fişengden eşkâl-i papaslar ve Freng ve Yahûdî ve K›z›lbaş sûretleri birbiriyle ceng-i azîm ederler. Ve eşkâl-i at ve h›mâr ve h›nzîr ve perî ve dîvler ve sahîh h›mârlara ve kelblere fişengi zeyn edüp âteş ederler, temâşâya gelen halk içre bu hayvânlar rehâ içün girüp cümle halk› birbirine katup mudhikâne bir temâşâd›r.

Ve gûnâ-gûn badaluçka ve havân ve tulumba ve nerdübân ve şems-i cihânlar ve kafesler ve çatal âsumânîler ve ra‘dîler ve evren ve ejdehâlar ve kunbara ve havânlar› ve husrevânîler, hulâsa-i kelâm bin yüz pâre âlât-› âteşbâzl›k san‘at› Frenge mahsûs iken bu M›s›r üstâdlar› bu Nîl kesiminde sihir mertebesinde san‘atlar icrâ eyleyüp arz-› mahâret edüp fişekler ile şeb-i muzlimi rûz-› rûşen etdiler.

Ve geceleri Kadir, rûzlar› rûz-› ›yd olur. M›s›r'›n cemî‘i s›gâr u kibâr› **[Q 215b]** bu eski M›s›r'da yedi gün yedi gece zevk [ü] safâ ederler.

Ve ba‘z› yal› sarâylar›n› günde yüzer guruşa kirâ ile al›rlar. Ve ba‘z› evlere kasden fişek atup halk› târumâr edüp temâşâ ederler.

Netîce-i kelâm âteşbâzl›k ilmi Freng-i pür-renge mahsûs iken bu M›s›r azebinin âteşbâzl›€›na aşk olsun, edîm-i arzda misilleri yokdur. Bu M›s›r'da gördü€üm san‘at-› semenderîyi bir diyârda görmedim. Zîrâ gece ve gündüz niçe kerre yüz bini âteşbâzl›€a müte‘all›k sanâyi‘ât gösterüp rûy-i Nîl murg-› semender-vâr âteş-i Nemrûd içinde kalup yüz bin guruşluk fişeng at›l›r, derler. Hakîkatü'l-hâl niçe yüz akabede ve iki yüz cerim ve gayr› Akabe gemilerinde ikişer üçer bin fişengden kal‘alar ve niçe bin fişekler vard›r, at›lur, beşer alt›şar yüz guruşa olur, bu hisâb üzre yüz bin guruş âteş-feşânl›€a masrûf oldu€u muhakkakd›r. Ve cümle gemiler paşa önünden birbirleri ile ceng-i azîm ederek ubûr ederler.

Ve cümle be€ler akabelerinin cânib-i erba‘as›n cemî‘i zî-k›ymet zer-ender-zer eşyâlar› ile akabelerin donadup top [u] tüfengin atarak mehterhânelerin çalarak paşan›n önünden ubûr ederken paşay› selâmlayup Cîze cânibine giderler.

Bu gemi alaylar›n dahi paşa herkesin isti‘dâd›na göre seyr [ü] temâşâ eder kim her gemi kanâdîller ile nûr olmuşdur. Ale's-sabâha dak bu hây hû ile niçe top ve bilâ-add tüfeng ü fişeng at›lup şâdumânî cahcahûn olur.

Ertesi ale's-sabâh paşa iki üç yüz aded a€avâtla-r›n›n herbirin birer M›s›r be€ine ve yedi bölük a€alar›na ve cümle ser-i kârda olan a‘yân-› devlete gönderüp ziyâfete da‘vet ederler. Anlar dahi her varan a€aya yüzer guruş ve bir çuka ve bir kumâş ihsân edüp **[Q 216a]** **[P 213a]** kad›asker ve nakîbü'l-eşrâf **[Y 155a]** ve Hanefî ve fiâfi‘î ve Mâlikî ve Hanbelî müftîleri ve'l-hâs›l cümle kibâr ulemâ ve sulehâ ve meşâyih ve e’imme ve hutabâya var›nca ve yedi bölük a‘yân a€alar›na var›nca cümle erbâb-› dîvân ve a‘yân-› sâhib-unvân cümlesi Ümmü'l-k›yâs kasr›na gelüp eyle bir ni‘met-i nefîse ziyâfet olur kim efvâh-› nâsda yüz kîse masrûf olmuşdur, derler. Kâmil üç sâ‘at bu ziyâfet-i âlî tenâvül olunup ba‘de't-ta‘âm şerbet ve gülâb buhûrlar bezl olunup cemî‘i ehl-i menâs›ba yetmiş kuşakl›k ve yetmiş a‘lâ ve yetmiş evsat ve yetmiş ednâ hil‘at-› fâhireleri cümle ehl-i merâtibe geydirüp mans›blar› ibkâ ve mukarrer olup anlar dahi mans›blar›n›n küşûfiyyelerin verirler. Zîrâ Nîl kesimi sene baş›d›r ve paşay› alay ile getüren yedi bölük askerî tâ’ifesine beş kîse-i M›srî paşa ihsân edüp yine ol gece Ümmü K›yâs'da paşa sâkin olup sene baş› olma€ile cümle a€avâta birer bender a€al›klar› ihsân edüp hil‘at-› fâhireler geyüp bugünkü gün ziyâfet paşa kethudâs›n›nd›r. Cümle gedik sâhibleri a€alara dahi ziyâfet eder, ba‘de't-ta‘âm paşa kethudâs› bir semmûr kürk geyer ve paşan›n mâl-› küşûfiyyesin tahsîl eder. Ve yine bu gece Mikyâs'da ke'l-evvel kanâdîller ile Eski M›s›r ve Mikyâs ve akabeler zeyn olup top u tüfeng ve fişeng sadâs›ndan zemîn ü âsumân dir dir ditrer.

Ale's-sabâh Ravza cezîresinde Ken‘ân Be€ bâ€›nda defterdâr paşa âsaf-› M›s›r-› azîze i‘zâz u ikrâm edüp bir âlî ziyâfet edüp ba‘de't-ta‘âm on kîse ve on tavâşî ve bir mücevhir donanm›ş at-› sâf›nât verir, ve on iki mertebe sâhiblerine dahi birer yelkendez küheylân ve ba‘z› hedâyâlar verüp paşadan defterdâr semmûr kürk geyüp paşa vakt-i zuhrda esb-i sabâreftâr›na süvâr olup giderken Emîrü'l-hac paşa paşan›n rikâb›na sar›lup yine Ravza bâ€lar›nda Alî Be€ sarây›nda paşay› da‘vet edüp azîm ziyâfetler eder.

Ve bu kadar mutr›bân ve hânendegân ve sâzendegân ve hokkabâz ve sürâhîbâz ve kûzebâz ve zorbâz ve âteşbâz ve kâsebâz ve kuklabâz ve perendebâz ve gürzbâz ve'l-hâs›l cümle yüz yetmiş esnâf-› bâzbâzân bu emîrü'l-hac ziyâfetinde arz-› kâlây edüp her biri ihsân-› vezîr ile behremend olup ba‘dehu emîrü'l-hacca paşa bir semmûr hil‘at geydirüp esb-i hussân›na binüp giderken her kank› be€, paşan›n kâ’immakâm› oldu ise vakt-i gurûb ziyâfetin ol eder. Ol dahi hemân emîrü'l-hac ziyâfeti gibi edüp hemân hedâyâs› dahi emîrü'l-hac paşa gibi beş kîse ve beş tavâşî ve bir mücevher zînli at ve beş donanm›ş at ve beş yelkendez ve niçe tuhef ve tefârûklar ve hedâyâlar verir.

Ve on iki merâtib sâhibi iç a€alar›na birer at pîşkeş verir. Ba‘dehu bu kâimmakâm **[Y 155b]** be€ dahi paşadan bir semmûr kürk geyüp ba‘de'l-leyl paşa yine Ümmü'l-k›yâs'a gelür, yine ol gece sabâha dek şâdumândan k›yâmet kopar.

Andan ale's-sabâh serdâr-› ümerâ’i'l-kirâm şâhbender-i mîr-i kelâm olan be€ gelüp paşaya yine Ravza bâ€lar›nda bir bâ€çede azîm ziyâfet edüp beş kîse ve beş tavâşî ve bir altun zencîrli ve murassa‘ e€erli at ve gayr› zî-k›ymet makûlesi hedâyâ çeküp paşadan bir hil‘at-› fâhire geyüp behremend olur. Ve'l-hâs›l bu üç gün üç gece cümle be€ler ziyâfet edüp hedâyâlar verüp birer semmûr kürk geyerler.

Andan yine ol gün yeniçeri a€as› paşan›n pâ-y› semendine yüz sürüp paşay› Kademü'n-Nebî'de ziyâfete da‘vet eder, zîrâ Kademü'n-Nebî anlar›n dire€indedir. Andan paşa akabesine binüp cemî‘i mîri-mîrân emîrân a‘yân-› dîvân-› sâhib-unvân sürûr [u] şâdumân ile akabelerine binüp paşadan ilerü geçüp top u tüfengler atarak ve gûnâ-gûn şakalar ederek cümle be€ler mehterhânelerin çalarak ve niçe kösler çal›narak cümle akabelerle iki sâ‘atde Mikyâs'a varup yeniçeri a€as›n›n ziyâfetin tenâvül edüp bir M›srî kîse ve beş tavâşî ve beş mücevher tüfeng ve bir mükemmel ü müzeyyen rahtl› küheylân cilfidân hussân at verir. Paşa dahi bir semmûr kürk geydirüp yeniçeri a€as› paşa kethudâs›na ve şehir havâlesi ve dîvân efendisi ve hazînedâr ve mühürdâr birer yelkendez at-› ciyâd hedâyâ çeker.

Andan paşa akabelerine süvâr olup yelken döküp top u tüfeng atup Ümmü'l-k›yâs'da şehir havâlesi ziyâfetin tenâvül edüp şehir havâlesi üç kîse ve üç tavâşî ve üç at paşaya ve bir at kethudâya verüp paşadan bir hil‘at geyüp mans›b› kendüye mukarrer olur.

Netîce-i kelâm yedinci gün ba‘z› vüzerâ halk işinden kalmasun ve masrûf ile müte’ezzî olmasun içün üç gün üç gece pâdişâhâne zevk u safâ edüp üçüncü gün yine akabelerine süvâr olup bir hây hûy ile cereyân ederken Kasr-› Ayn önünde bir kay›k ile azâblar a€as› ve kethudâs› paşay› Kasr-› Ayn'da ziyâfete da‘vet edüp bir ziyâfet olur kim ta‘bîr olunmaz. Ba‘de't-ta‘âm paşaya üç kîse ve üç tavâşî ve üç at ve bir at kethudâya verüp paşadan bir hil‘at-› fâhire ihsân olunup mans›b› kendüye mukarrer olur.

Andan yine paşa alay-› akabelerine süvâr olup şâdumânîler ederek Ramazân Be€ bâ€çesinde çavuşlar kethudâs› azîm ziyâfet edüp üç kîse ve üç tavâşî ve üç at verir. Paşa dahi ana bir hil‘at-› zerdûz ile mans›b›n ibkâ eder.

Andan Ravza adas›nda müteferrikabaş› niçe yüz hayme vü hargâhlar **[Y 156a]** kurup bir çetr-i mülemma‘ içinde paşaya hân-› bî-imtinân› keşîde k›lup ba‘de't-ta‘âm üç kîse ve üç tavâşî ve üç mu‘teber at çeküp paşadan bir hil‘at-› fâhire ile dilşâd olup mans›b› kendüye mukarrer olur.

Andan paşa yine zevraka süvâr olup ke'l-evvel tabl›n dö€erek ve top u tüfengin atarak kasr-› Sebtiyye['ye] gelüp karârdâde olunca Nîl üzre niçe bin gemilerden ve Nîl'in iki taraf›ndaki hayme vü hargâhlarda olan asâkir-i İslâm bir yayl›m tüfeng ve bir yayl›m top ve üç nevbet gülbâng-i Muhammedî çekilüp cümle şâdumânlar bozulup gûyâ bir hayâl-i z›ll idi, cümle halk târumâr olup yine ba‘z›lar paşay› alay ile sarâya götürme€e giderler.

Andan paşa Sebtiyye kasr›nda rûznâmeci efendi ziyâfetin tenâvül eder. Üç kîse ve üç tavâşî ve üç at ve bir sîm-i hâlis devât ve on k›t‘a kütüb-i nefîse hedâyâ verüp paşadan bir kakum kürk geyüp mans›b› mukarrer olur.

Ba‘de't-ta‘âm paşa âdet-i kadîmesi üzre ke'l-evvel cümle asâkir-i M›s›r ile esb-i sabâ-reftârlar› ile **alay-› sâlis** ederek saf saf, mevc mevc, fevc fevc, alay alay, bölük bölük asâkir-i İslâm kavânîn [ü] kâ‘ideleri üzre ale't-tertîb çifte çifte atbaş› berâber muhteşemâne şevket [ü] vakâr ile gürûh gürûh ubûr ederler. Paşa dahi pâdişâhâne selîmîsi üzre iki ota€as›n› ser-i sa‘âdetine zeyn k›lup semmûr kabaniçse üzre murassa‘ tîrkeş ile ubûr edüp bu M›s›r'›n şâhrâh›n›n her taraf›nda kat-ender-kat pîr [u] cüvân, sa€îr ü kebîr, merd [ü] nisvân istikbâle durup paşa bunlara selâm verdikçe nisvân tâ’ifesi z›lg›t na‘ras› ederler, ve ihtiyârlar ve şeyh u şâblar,

"*Hafizakallâh, sellemekallâh yâ azîze M›s›r, yâ mütevelliye M›s›r, yâ vâliye M›s›r, yâ vekîle sultâni'l-M›s›r*" deyü gûnâ-gûn elkâb ile hay›r du‘â etdiklerin-

de bir cânibde matarac›baş› huddâmlar› bir taraf›nda şât›rc›baş› elinde birer M›srî kîseden paşan›n muvâcehesinde cümle du‘â eden [Q 216b] [P 213b] fukarâya âye[t] [1] ÞA«†‚œ—Þ«†‹ âyeti mazmûnunca herkese k›smeti üzre ol kîselerden mâl taksîm ve bezl [ü] nisâr ederek paşa ubûr ederler.

Andan cümle mekteb s›byânlar› tarîk-› âmlar üzre *illâ yansuru's-sultân* deyü du‘â edüp anlara dahi ihsânlar olunup bu tertîb üzre paşa Azebler bâb›ndan içeri girirken kapuculara ihsânlar edüp kal‘adan sarâya vâs›l olunca yine kal‘adan yetmiş seksen pâre toplar at›lup cümle askere Gavrî dîvânhânesinde dörd bin sahan summât-› Muhammedî tenâvül olunup yedi gün yedi gece Nîl kesiminde bu ziyâfet ile kâmil yetmiş ziyâfet olup bunda tamâm olur. İşte Nîl kesimi ve alaylar› ve şâdumânlar› hakîrin vâk›f-› esrâr oldu€u bu mertebe tahrîr olundu.

Ammâ paşaya Nîl kesimi hâliyeleri dahi ziyâde gelir, anlar› kavânîn-i teşrîfât-› [Y 156b] M›s›r'da inşâallâh tahrîr olunur. Ammâ Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa asr›nda M›s›r'›n gâyet tenezzülde oldu€u mahal idi. Nîl kesimi olmayup yine hâliyetü'l-hâliye ta‘bîr etdükleri hedâyâlar› verdiler, ammâ şey’-i kalîl hedâyâlar geldi. Ve paşa kethudâs› ve sâ’ir a€avâtlara dahi cüz’î pîşkeşler verdiler. Zîrâ M›s›r halk› Kethudâ İbrâhîm Paşa asr›nda müflis olduklar›ndan Nîl kesimi etmediler.

Ammâ M›s›r'›n kânûn-› kadîm-i selâtîn-i selefler-den berü on iki bayram›n biri dahi bu Nîl kesimidir. Rûm ve Arab u Acem'de ve cemî‘i müverrih-i âlem lisân›nda şöhre-i âfâk olmuşdur ve niçe bin şu‘arâ ve fusahâ ve bülegâ şehrengizler etmişlerdir. Hâs›l-› kelâm rûy-› arzda nazîri yokdur. Beyt:

fienîden key büved mânend-i dîde[2]

el-Faslu's-sâdis ve erba‘în
Evsâf-› nehr-i Nîl-i mübârek-i âb-› rahmet ve enhâr-› azîm-i mâ-i zülâl-i cennet

İhvân-› dûrbîn-efkâra ve seyyâhân-› zevî'l-ikti-dâra ma‘lûm ola kim rûy-i arzda cereyân eden en-hârlar hakk›nda niçe ihtilâfât-› kesîre etmişlerdir, ammâ ibn Abbâs *rad›yallâhu anh*'dan Avkî rivâyet eder kim,

"Edîm-i arzda cümle uyûn-› sa€îre ve kebîre benî âdem vücûdunda uruklar nice ise yer yüzünde sular dahi eyledir" der.

Ve Batlîmûs Hakîm kavlince rûy-› zemînde iki yüz nehr-i azîm vard›r ve k›rk dörd bin uyûn-› sagîre-i câriye vard›r.

Ve iki yüz nehr-i azîmin birbirinden bu‘d [u] tûlü elli fersah yerden bin fersaha var›ncad›r kim bin fersahdan zâyid ve elli fersahdan nâk›s de€ildir.

Ve iki yüz nehr-i azîmlerin cümlesinden dörd nehr-i kebîr vard›r kim halk kat›nda ve Hak yan›nda memdûhdur kim cümleden a‘zam› Nîl-i mübârekdir kim hakk›nda Cenâb-› İzzet Kur’ân-› Azîm'inde ve Furkân-› Mecîd'inde tasrîhen ve tenzîhen on alt› yerde âyet-i şerîfe vard›r kim,

[3] „A† —„E«†AE†AE« †EYIE

âyetin müfessirîn bu M›s›r hâkiyle ve nehr-i Nîl ile tefsîr etmişlerdir.

Ve bir âyet-i şerîfde dahi âye[t]:

[4] Ë†√Ê“‰†ÂÊ†«‰”Â«¡†Â«¡·

âyetinden murâd arz-› M›s›r ve mâ-i Nîl'dir. Ve niçe âyetler dahi vard›r.

Ve enhâr-› Nîl hakk›nda niçe hadîs vard›r.

‚«‰†—”Ë‰†«‰%

[5] ”ÍŒËÊ†ËÃÍŒËÊ†Ë«‰ÊÍ‰†Ë«'

hadîsi ihrâc›ndan Müslim müteferriddir. Ve niçe hadîsler vard›r, ammâ bununla iktifâ etdik.

Ammâ nehr-i Nîl-i mübârek *bi-takdîri Hak celle ve alâ ve tebâreke* ber-kavl-i sahîh Batlîmûs Hakîm tahrîr etdü€i üzre nehr-i Nîl'in mebde’i M›s›r'›n cânib-i cenûbîsinde yedi ayl›k yolda Cebelü'l-Ka-mer'den ç›kar. Ve menba‘› on iki ayn-› azîmdir. Ve hatt-› istivâdan cenûba half bu on iki ayn-› azîmler bir buhayre-i kebîreye munsab olurlar kim gûyâ ol buhayre deryâ olur.

Bu buhayreden Nîl bir kol dahi olup cânib-i şimâlde iklîm-i evvelde ve iklîm-i sânîde vilâyet-i K›rmanka [Y 157a] ve vilâyet-i Kakan ve vilâyet-i Fûncistân ve vilâyet-i Berberistân ve vilâyet-i Nûbe ve vilâyet-i Sây — ki M›s›r'›n nihâyet hudûdunda bir kal‘a-i azîmdir, M›s›r'›n yedi bölük kulundan askerî muhâfazac›lar vard›r, M›s›r'dan iki ayl›k yoldur — an› ubûr edüp vilâyet-i İsne ve vilâyet-i İsvân ve vilâ-yet-i Sa‘îd-i âlî olan şehr-i Circe'ye u€rar, andan bir ayda cereyân ederek şehr-i Menşiyye ve şehr-i Tahta ve şehr-i Ebûtîc ve şehr-i İsyût ve şehr-i Menfalût'a ve şehr-i Sanabû ve şehr-i Mellevî ve şehr-i Minye ve şehr-i Feşne ve şehr-i Benî Seyf ve andan Ümmü Dünyâ M›s›r'a u€rar, anda M›s›r'dan aşa€› beş mîl ba‘îd Batnü'l-Bakar nâm›nda bir mahalden Nîl iki kol olur.

---

1 *Kur’ân,* En‘âm, 91; "Allah’› flân›na yarafl›r biçimde tan›yamad›lar."

2 ‹flitmek nas›l görmek gibi olabilir?

3 *Kur’ân,* Duhân, 25-26; "Onlar geride neler b›rakm›fl-lard›, nice bahçeler, çeflmeler. Ekinler, güzel makamlar."

4 *Kur’ân,* Mü’minûn, 18; "Gökten belli ölçü ve miktarda bir su indirdik de onu yerde durdurduk."

5 Hadîs: "Resûlullah sallallahu aleyhi vesellem dedi ki: Seyhun, Ceyhun, Nil ve F›rat nehirleri cennet nehirle-rindendir."

fiehr-i Dimyât'a giden f›rkas› üzre olan şehirlerin güzîdesin beyân eder

Evvelâ şehr-i Mît Gamr, Mansûre kâşifi hâkindedir.

Ve mukâbelesinde Garbiyye hâkinde kasaba-i Zifte ve şehr-i Mansûre, Nîl'in şark›nda Mansûre hâkindedir.

Ve kasaba-i Semennût, Garbiyye hâkindedir.

Ve şehr-i Fereskûr, cânib-i şarkîde Mansûre hâkindedir.

Andan şehr-i bender-i azîm Dimyât dahi Nîl'in şark›yye hâkindedir, anda Nîl-i mübârek Mecma'u'l-Bahreyn nâm mahalle varup Bahr-i Sefîd'e mahlût olur. Ve,

Nîl-i mübârekin bir kolu mezkûr Batnü'l-Bakar'dan Reşîd'e giderken Nîl-i mübârek u€radu€› şehirlerdir ki zikr olunur

Evvelâ mahalle-i Tunûb ve mahalle-i Beşîr ve mahalle-i Ebû Alî, Garbiyye hâkindedir. Ve mukâbelesinde mahalle-i Rahmâniyye, Buhayre hâkindedir. Ve buna mukâbil mahalle-i İbrâhîm-i Dessûkî, Garbiyye hâkindedir. Ve mahalle-i Mâlik ve mahalle-i Matûbeş, Garbiyye hâkindedir. Ve mahalle-i Emîr Alî, Garbiyye'dedir. Ve şehr-i bender Reşîd'i Buhayre hâkinde ubûr edüp Merece'l-bahreyn'de Nîl-i mübârek Akdeniz'e mahlût dur olur olup.

Bu bâlâda tahrîr olan şehirler Nîl-i mübârekin iki taraf›nda vâki' olmuş yüz altm›ş pâre şehirlerdir. Ve Sây kal'as›na var›nca üç ayl›k yoldur, bin sekiz yüz pâre ma'mûr u müzeyyen kurâlar vard›r. Nîl kenâr›ndan mâ'adâ olan kurâlar›n hisâb›n Hudâ bilür. Ve fersah hisâb› üzre ibtidâ Nîl'in menba'›ndan âhiri Akdeniz'e var›nca üç bin fersah yerdir.

Ve bâlâda tahrîr olunan Nîl'in menba'›nda olan buhayreden Nîl-i mübârek tokuz[a] münşa'ib olup memâlik-i Sûdân'a ve Fes ü Merânkeş cânibleri ki cânib-i garbd›r, kol kol ol taraflara cereyân edermiş. Ammâ hakîr ol taraflara varmad›m, ammâ hatt-› istivâdan içeri Nîl kenâr›nca cânib-i cenûba arz› 12 (---) derîce ve 41 dakîka olan yerlere gitdi€imiz in-şâallâh Fûncistân seyâhatinde mufassal tahrîr olunur ve mine'l-acâyibdir kim kendi seyâhat [u] sergüzeşt [ü] serencâm›m›zd›r.

Ve Fes [ü] Merânkûş cânibine akan Nîl'lerin tokuz bölü€ü dahi cânib-i garba cereyân edüp **[Y 157b]** cümlesi bin fersahda Bahr-i Okyûnûs ki Bahr-i Muhît'dir, ana mahlût olur, deyü Fûncistân'da varan kimesnelerden su'âl etdim. Ve Nîl'in ol câniblerinde timsâh olmaz, deyü cevâb etdiler. Ve Sultân Mü'eyyed zamân-› hilâfetlerinde birkaç kerre Nîl'in baş›na âdemler gidüp sekiz ayda varup sekiz ayda metâ'lar›n alup gelmişler. Ve dâ'imâ Fûncistân âdemleri dörd beş ayda varup öte tarafda metâ'lar›n Portakal Frengine fürûht edüp yine beş ayda Fûncistân'a gelirler.

Ve bu Fûncistân pâdişâh› Mâlikî-mezheb pâdişâh olma€ile M›s›r'da fieyh Bekrî'nin mu'tekididir, anlara dâ'imâ âdemleri gidüp gelmededirler. Ol takrîb ile M›s›r paşas›na dahi elçileri ile fîl derisinden kalkanlar ve fîl dişi ve gergerdân boynuzu ve keler derisi ve âbinûş a€ac› ve zebâd misilli hedâyâlar getirirler. Nîl kenâr›nda sâkin kavimlerdir, ammâ bu vilâyetlerde Nîl'in sâhili ol kadar amâr de€ildir, zîrâ bir alay o€uz akvâmd›r.

Ammâ Nîl'in ma'mûr [u] âbâdân yerleri Sây kal'as› ve Der şehri ve İbrîm kal'as› ve fiellâl vilâyeti ve İsvân ve İsne ve şehr-i Kûs ve şehr-i K›nâ ve Füve ve Circe'ye, andan bâlâda tahrîr olunan M›s›r'a var›nca şehirler ve Dimyât ve Reşîd'e var›nca Nîl'in iki cânibi kat-ender-kat ma'mûr [u] âbâdând›r. T*evârîh-i H›tat*'da ve *Hey'et-i Papamunta* ve *Atlas* ve *Minor* ve *Co€rafiyye* kitâblar›nda M›s›r'›n berren ve bahren eşkâliyle âbâdân yerlerin **[Q 217a]** **[P 214a]** tahrîr eylemişlerdir.

Der beyân-› ahvâl-i hüsniyyât-› M›s›r

Ammâ hakîr seyâhat edüp ayne'l-yakîn hâs›l etdi€im tahrîr eyledim. Ve bu Nîl-i mübârek taşup cemî'i M›s›r vilâyetinde yedi bin halîc ve on bir bin tur'a vard›r. İnşâallâh anlar dahi herbiri mahallile inşâ olunur. Mezkûr tur'alardan Nîl cereyân edüp arâzî-i M›s›r ray olmak ile zirâ'at olunur. Yohsa iklîm-i M›s›r'da ya€mur ya€maz, ancak y›lda bir kerre ve iki kerre bârân-› rahmet nâzil olur. Nîl-i mübârek taşmasa el-›yâzü billâh kaht [u] galâ olur. An›niçün bu Nîl kesimine i'tibâr edüp sürûr [u] şâdumânîler ederler. Yohsa M›s›r pek cezîre yerdir.

Ammâ Nîl-i mübârek murâd üzre gelse cemî'i eyâlet-i M›s›r deryâ olup arâzî-i M›s›r'da e€er küşûfiyye ve ümenâ ve mültezimîn ve Mekke ve Medîne evkâf› ve gayr› evkâf kurâlar› ve belîde ve kasabalar› ve mahalleleri ve kefirleri cümle cümle (---) (---) pâre kurâd›r. Cümle kurâ ve belîdeler olsa birer mürtefi' yerde vâki' olmuşdur, deryâ gibi Nîl'in içinde cümle kurâlar cezîre cezîre kalup cemî'i hûrmâlar› evce ser çekmiş nahlistân Nîl deryâs› içre kal›r.

Ve bu M›s›r memleketi ilm-i hendese üzre tarh olunmuşdur. Zîrâ kurâdan kurâya malaka ta'bîr etdikleri iki köy mâbeyninde olan yerlerdir. Kaçan ol vâdîleri Nîl basar köyden köye **[Y 158a]** gitme€e toprakdan cisirler y›€m›şlard›r, beşer onar âdem kaddi sedd-i bâlâd›r, kaçan Nîl taşd›kda ol sedler üstünden cemî'i halk atlar› ve develeri ve çemenderleri ile ubûr ederler. Ve Nîl-i mübârek ol sedlere dek mâl-â-mâl oldukdan sonra on gün bir yeri Nîl rey edüp andan ol seddin bendin açup bir vâdîye dahi Nîl gidüp deryâ olup gayr› beled hâkini ray eder, ya'nî suvar›r. Ve ceng [ü] cidâl olmas›n içün hâkim

taraf›ndan askerî âdemlerden mu‘temedün-aleyh âdemler pür-silâh olup Nîl'i köylerden köylere koyverüp rey ederler. Yohsa hâkim taraf›ndan âdem olmasa Urbân ve fellâhîn birbirlerini katl ederlerdi.

Ve ba‘z› yerlerde kantaralar ya‘nî köprüler vard›r, alt›ndan Nîl cereyân edüp bir kurâya dahi giden Nîl yoluna tur‘a derler, ya‘nî ›rmak demekdir, ol arklardan Nîl cereyân edüp vilâyeti s›var›r.

Elhâs›l cümle M›s›r hâki böyle kol kol halîc ve tur‘a ve bürkelerdir kim hendese ilmi üzre Hazret-i İdrîs ta‘lîmiyle selef keheneleri ve mühendisleri hâk-i M›s›r'› bu gûne tarh eylemişlerdir kim görme€e muhtâcd›r.

Ve bu Nîl kesimi sene baş› ve sene-i mâzî âhiri olmak ile cemî‘i keşşâflar ve ümenâ ve mültezimîn re‘âyâ ve berâyâdan mahsûlât›n bi't-tamâm alup kabz etdükde kâşiflerin hükm[ü] nâfiz olmayup yerine bir kâyimmakâm ve bir müsellim ve bir havâletü'l-havl ele(?) nasb ederler. Andan paşa taraf›ndan cemî‘i keşşâflara birer a€a ta‘yîn olunup cümle kâşifler M›s›r dîvân›na ihzâra da‘vet olunduklar›nda varan a€alara dörder bin para ve birer küheylân at hâliyedir, elbette verirler, anlardan ziyâde ne verirse kâşifin kendi keremidir.

Ve kâşiflerin azli günleri K›btî senesi baş›d›r kim ol gün elbette Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin ibtidâs›ndan infidâd›na on beş gün on beş gece bir hây hûy mevlûdü'n-nebî olur. Bu dahi vâcibü's-seyr ibret-nümâ bir cemiyyet-i uzmâd›r. Ba‘z› keşşâf ve ümenâ vü mültezim müflis olduysa paşa taraf›ndan buyurd›-y› şerîf ile ihzâra gelen a€adan müflis kâşif firâr edüp Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin âsitânesine dahil düşüp pâdişâh varsa almazlar, zor-bâzû ile ç›karay›m diyenin eli kurur ve anda olan ulemâ ve meşâyihîn fukarâlar kanl› ve h›rs›z› ve müflisi vermezler. Ammâ hâkime itâ‘at edüp mestûr olan kâşifler dîvân-› pâdişâhîye gelüp muhâsebesi görülüp zimmetinde olan mâl-› pâdişâhîyi edâ edüp hil‘at-› pâdişâhî ile melbûs olur.

{Der beyân-› fi‘l-i kubhiyyât-› M›s›r}

Ve kimi müflis ise ar›khânede mahbûs olup işkence ve keserât ve nakşibendeler eder. Ve dîvân-› Gavrî'de makaraya çeküp *Allâhümme âfinâ* kollar›ndan berdâr edüp fîl siki ile cellâdlar bu uryân **[Y 158b]** kâşife ol kadar sik çekerler kim *Allâhümme âfinâ* yeyen bilür. Ba‘z› ehl-i edeb âdem hicâb›ndan helâk olur, ba‘z›s› halâs olur, mâl [u] mâ-melekin mezâd-› sultânîde satup kâşifi bir bûriyâ üzre bî-riyâ koyup mâl-› pâdişâhî[yi] galk(?) ederler. E€er vezîr-i M›s›r merhamet ederse yine sene-i âtiye içün hil‘at geydirüp mans›b›n mukarrer edüp mesrûr [u] şâd olur.

Ammâ alt› ay kâmil Nîl kesiminden vilâyet deryâ olup kâşifler alt› ay menâs›blar›na gidemeyüp gemiler ile kayasalar ile kâyimmakâm beşer alt›şar yüz âdem ile hükm [ü] hükümât eder. Ammâ ol mahalde cemî‘i fellâhîn yedi başl› ejder-i heft-sere dönerler. İşleri ve gücleri yok ve yerde zirâ‘at olunmuş mâllar› yok ve aşk›yâlar› çok. Nobuduna tükürüp vilâyetden vilâyete h›rs›zl›€a gidüp beledleri nehb [ü] gâret ederler. Zîrâ kâşifin yedi bölükden askeri ile olmadu€›ndan kâyimmakâmdan aslâ havf etmeyüp cemî‘i fellâhîn ve Urbân-› uryân hâkimsiz kald›klar›ndan baş kald›rup birbirlerinden intikâm almak kasd›na sa‘y ederler.

Zîrâ hikmet-i Hudâ bu M›s›r'›n fellâh Urbân› Hazret-i Âdem evlâdlar›ndan Hâbil ü Kâbil zamân›ndan berü iki f›rkad›r. Bir f›rkas›na Benî Harâm derler, şecî‘ âdemler olur, Kâbilîdir. Ve bir kavmine Benî Cüzâm derler, Hâbilîdir, gâyet mekkâr ve harâmî nâbekâr gâret [ü] şikâr kavimdir. Bir yere musallat olsa bu Benî Cüzâm cüzâm zahmeti gibi uyar ulaş›r bir pür(?)-marîz-i arîzdir, ammâ gâyet dilâver fetâlar› vard›r. Bunlar Hâbilîdir. Elbette bir köyde cümle Harâm kabîlesidir ve bir köyde cümle Benî Cüzâm kabîlesidir, birbirlerine hasm-› kavî adû-y› cânîlerdir. Hattâ birbirleri üzre lümûm edüp ya‘nî asker cem‘ edüp karada cisirler sedleri üzre yâhûd kayasa gemiler ile köyleri basup dö€üşe dö€üşe elbette biri gâlib gelüp ma€lûb olanlar›n şeyh [ü] şâblar›n cümle c›da ve akve ve k›l›cdan geçirüp avretlerinin karn›n yarup ma‘sûmlar›n ç›karup âteşe yakarlar. Ve avretlerin memelerin kesüp medfûn olan mâllar›n su’âl ederler, elbette cümle mâllar›n bulup ve cümle hayvânâtlar›n sürüp beledi âteşe urup ihrâk-bi'n-nâr edüp harâb [u] yebâb, milkin türâb, ahâlîsin kebâb edüp bî-pâk [u] bî-pervâ bu kadar mâl-› ganâyim ile mevâl türküleri ça€›rup bir hây hû ile şaka ederek beledlerine giderler. Beled sâhibi köyünün nehb [ü] gâret olup ihrâk oldu€undan müflis olur.

Allâhümme âfinâ, M›s›r fellâhlar› kavm-i Fir‘avnî bir alay kavm-i cebbârîn ve anûd, hasûd, fessâk kavimdir, görme€e muhtâc kavimdirler. Ammâ üç aydan Nîl deryâs› çekilüp balç›k kalan yerlere cümle fellâhîn mâllar›n yere saçup zirâ‘ate başlayup ayaklar› ba€lan›r, ol zamân keşşâf ve ümenâ ve mültezimînin yürekleri ya€lan›r.

Andan **[Y 159a]** cümle keşşâf K›btî senesinin Bâbe ve Henûr ay›nda kendü askeriyle vilâyetin tahtîre ya‘nî ekin ekme€e gidüp iki aydan yine M›s›r'a gelir, andan cemî‘i keşşâf yedi bölükden kânûn-› Selîm Hânî üzre muhâfazac›lar alup her kâşif bin, bin beş yüz atl› asker ile Circe hâkimi vilâyetlere ç›kup menâs›blar›na mutasarr›f olurlar. Ve cemî‘i mültezimîn dahi murâd› üzre **[Q 217b]** Rûm yi€itlerinden k›rkar ellişer ve yüzer nâmdâr ve fetâ yi€itler yazup kö€lerin zabt edüp hükm [ü] hükûmet ederler. Art›k kâyimmakâmlar ve yedi ocak izniyle ta‘yîn olan müsellimlerin hükmü cârî de€ildir, hükm [ü] hükûmât cümle kâşiflerindir. Ve Nîl tu€yân›nda isyân edüp kurâ ve kasabâtlar› nehb [ü] gâret edenleri zemîni götüren gâv-› ahmer boynuzunda pinhân olmuşsa bir tedbîr-i ahsen ile sayd edüp eşedd-i

ukûbet ile cümle refîklerin *alâ mehil* söylede söylede cümlesin ele getirüp hayâtlar›nda derilerin yüzüp ellerin ve ayaklar›n k›rup cümle [P 214b] nehb [ü] gâret olan mâllar› tahsîl edüp cümlesin ›slâh-› âlem içün katl edüp,

Der vasf-› cür'et-i kavm-i cebbârîn-i M›s›r

Garâbet bu kim kaçan kim M›s›r fellâhînin bir harâmî ve mansar› bir takrîb ile kâşiflerin eline girüp katl edece€i mahalde ol harâmî kâşife iki üç kîse mâl verüp,

"Beni bu€ edüp alay ile dîvân-› M›s›r'a ç›kar," deyü ricâ eder.

Derhâl kâşif kîseleri alup ricâs›n kabûl edüp ol harâmîyi cellâdlar meydân-› siyâsete getirüp çarmîha gerüp hayâtda iken arkas›ndan derilerin gö€süne ve gö€sünden derilerin arkas›na yüzerken kendüsü tütün içüp mevâl murabba'lar› ça€›rup kendünün âdemleri k›rd›€›n ve basd›€›n ve asd›€›n medh edüp bir kerre âh demeden cellâdlar ellerin ve ayaklar›n k›rup ba'dehu bütün derisin yüzüp saman doldurup lâşe-i murdâr›n alay ile dîvân-› M›s›r'a, filân harâmîdir, deyü libâslar ile ata bindirüp M›s›r'a götürürler, garîb temâşâd›r.

Bu tertîb üzre gökde uçan yerde gezen deryâda yüzenden mâl-› pâdişâhîyi tahsîl edüp paşaya teslîm edüp hazîne-i sultânî ba€lan›r. Ammâ bu kadar mâl-› pâdişâhî fellâh re'âyâdan hâs›l olur, baş› aç›k yal›n ayak bir abâ şâl içindedir, ammâ mâllar› çokdur, gâyet Ferhâd-vâr çal›ş›r, fellâhlar ve mellâhlard›r. Zîrâ Cenâb-› İzzet hâk-i M›s›r'a rahmet nazar›yla nazar etdü€inden altun biter derler. Hakkâ ki altun biter dedikleri gerçekdir, zîrâ hakk›nda kelâm-› ekâbir vard›r:

"Nîlühâ acebün ve arzuhâ zehebün ve-hiye li-men galebe"

buyurmuşlard›r.

Hakkâ ki M›s›r'a kim gâlib olursa ol hâkim olurdu. Hazret-i Yûsuf'dan berü tegallüben zabt ederler selâtînleri hasîb ü nesîb de€illerdir, halk› ehl-i meskenet de€ildir, cümle askerî tâ'ifesi isyân [u] tu€yân üzre olup [Y 159b] zor-bâzû ile ta€allüben hâkim olur. Ve hâk-i M›s›r'da altun biter, dediklerinin asl› bir kîle hubûb zer' ederler, yigirmi kîle mâl biter, fürûht edüp altun eder.

Ve bu Nîl suyunun ve baklas›n›n hâssas›ndand›r ki suyundan üç sene içen e€er Rûm âdemi dahi olursa bî-rahim ve cebbâr olur. Ve zenânesi gâyet mahbûb olup kalîlü'l-edeb ve kalîlü'l-hayâ olur. Ve atlar› Nîl suyun nûş edüp şerrânî ve batrân olup Kat›yye ve Ümmü'l-Hasan çölün ç›kup de€me hâliyle bir gayr› diyâra varmaz, ammâ h›mâr› gâyet müdrik ve mu'allem ve yorgad›r.

Ve Nîl'in cemî'i arklar› ve halîc ve tur'alar›n cerf eden ya'nî tathîr eden s›€›rlar› Adana câmûsu kadar iri s›€›rlard›r, gâyet cefâkârd›rlar. Cümle M›s›r hâkini niçe kerre yüz bin s›€›rlar ile selef keheneleri kol kol handak handak cürâfalar ile ya'nî bir nevi' k›zak sand›klar ile topra€›n taş›yup halîcler kazm›şlard›r kim görme€e muhtâcd›r.

Der vasf-› ism-i şuhûr be-lisân-› K›btî

Bu Nîl-i mübâreki selef hukemâ ve keheneleri ilm-i hendese ile böyle tertîb edüp Nîl hâki dahi y›lda dörd gûne libâs geyüp on iki ay› dörd k›sma munkas›m edüp her k›sm›n üçer ay tarh edüp on iki şehr olur.

Fasl-› evvel: Evvelâ K›btî lisân›nca aylar›n ismi Ebît [Ebîb] ve Meşrî ve Tût. Bu üç aya lisân-› Arabî'de Zi'l-ka'de ve Zilhicce ve Muharrem derler. Bu aylarda ekâlîm-i M›s›r'da âdetullâh bunun üstene böyle cârîdir kim *Tût* ay› ki mâh-› Temmûz'dur, dâ'imdir, şuhûr-› Arâbî gibi deverânda de€ildir, bu *Tût*'da üç ay Nîl-i mübârek deryâ-misâl olup arâzî-i M›s›r'› gark edüp k›rm›z› libâs geyer. Zîrâ Nîl'in suyu ol mahalde k›pk›rm›z› çamur cereyân eder. Ve üç aydan tenezzülde oldu€u mahalde bu aylard›r.

Fasl-› sânî: Bâbe ve Henûr [Hetor] ve Keyhek aylar›. Lisân-› Arab'da Safer, Rebî'ü'l-evvel, Rebî'ü'l-âhir aylar›d›r. Cümle arâzî-i M›s›r'dan Nîl çekilüp çamur-› siyâh müşk [ü] anber-i hâm-misâl bir y›ll›k yoldan gelmiş cüllâb-misâl süzülmüş yed-i kudret ile tahmîr olunmuş akrabâm›z olan tîn-i Âdem üzre re'âyâ vü berâyâ zirâ'at etme€e mübâşeret edüp bu mahalde arz-› M›s›r siyâh hil'at-› Abbâsî geyerler. Ve cümle dihkânîlerin ekdikleri bersîm ta'bîr etdükleri tohum-› bersîm bir gecede bi-emrillâh bir kar›ş âşikâre olup hayvânât ba€larlar. Yonca gibi bir giyâhâtd›r, hayvânâta gâyet nâfi' olup semîn ü cesîm eder. Hâk-i M›s›r e€ninden h›rka-i peşmîne-i Abbâsî'sin ç›karup sebz-elvân yeşil zümürrüd-vâr kabâlar›n geyüp tâze cüvân olup cemî'i devâbât ve benî âdem tâze cân bulur. Bu mahalde Rûm'da k›ş k›yâmet iken M›s›r'da tâze bahâr olup atlar çay›ra ç›kar.

Fasl-› sâlis bu aylard›r: Tûbe ve İmşîr ve Bermehân. bu aylara lisân-› Arabda Cemâziye'l-evvel [Y 160a] ve Cemâziye'l-âhir ve Receb aylar› derler. Hâk-i M›s›r yeşil dühâvî katîfe câmesin ç›karup sar› za'ferân-misâl hil'at-› fâhireler geyüp zeheb-i hâlis-misâl altun olup cemî'i giyâhât [u] nebâtât› kehrübâ-vâr olup vakt-i h›rmen olur.

Ve bu mahalde M›s›r'›n on iki M›s›r hazînesi mâl-› pâdişâhîsi ve gayr› evkâf hazîneleri hâs›l olup hasad vakti olur.

Fasl-› râbi': Lisân-› K›btî'de Bermûdî ve Beşnes ve Bûdine, ya'nî şehr-i fia'bân ve Ramazân ve fievvâl aylar›d›r. Bu üç ayda hasad kalkup yine zemîn saru altun-misâl olup *Nîlühâ aceb ve arzuhâ zeheb* kelâm› yerin bulup cemî'i devâbâtlar› bu kurâlarda curun ya'nî h›rmen yerlerine koyverüp cümle giyâhât›n

hayvânât tenâvül edüp yine arz-› M›s›r üç ay siyâh Abbâsî h›rkalar geyüp yine Nîl nazar-› âdetullâh böyle cârî olup dâ'imü'd-dehr ink›râzu'd-devrân böyledir. Aceb hikmet-i Hudâ'd›r, dehr-i denî böyle deverân etmededir, ammâ deverân eden bizim ayla-r›m›zd›r, yohsa K›btî aylar› sâbitedir.

Elhâs›l hâl-i ahvâl-i dünyâ böyledir. Ekâlîm-i M›s›r'›n bir iklîme müşâbeheti yokdur. Yaz ve k›ş kuzusu ikişer kerre hâs›l olur ve sebzevât› ve meyvesi biri biri ard› s›ra hâs›l olur. Aceb sun'-› Hudâ memleketdir.

{Der beyân-› mazarrât-› âb-› Nîl}

Ve bu Nîl hakk›nda niçe kîl ü kâl olmuşdur, ammâ hadîs-i şerîf mazmûnunca ale'l-ittifâk cennet nehirlerinden bir nehirdir, demişler. Hakkâ ki mâ-i cennet'dir. Bu Nîl-i mübârekde olan lezzet me€er Erzurûm'un kal'as›nda Cennet bunar› suyu ola, yâhûd İslâmbol'da K›rkçeşme zülâli ola. Ammâ Nîl tulû' etdü€i yerden beri gelince gayr› nehirler kendüye mahlût olmaz, olursa yine kendüden müteferrik nehirler vard›r, anlar munsab olur, deyü cemî'i tevârîhlerde ve hey'etlerde mastûrdur. Lâkin tabî'at› kabz üzre balgamîdir. Ve nokta Nîl'e düşüp taşma€a başladu€› mahal yeşil cereyân eder. Kâmil bir ay böyledir. Sâhib-i tabî'at olan kimesne ol mahallerde ihtirâz edüp Nîl'den içmemek gerek. İçerse âb-› rakîk ya'nî bardaklardan damlayup sak›z ile kaynadup içmek gerek. Yâhûd M›s›r'›n cânib-i şark›nda iki sâ'at ba'îd Ayn-› fiems şehri kurbunda Hazret-i Îsâ'n›n vâlidesi Meryem Ana ile kazdu€› kuyuya Matariyye derler, andan su getürdüp içmek gerek, bir âb-› hayât nâfi' ve mu'cize-i Îsâ bir mâ-i cân-fezâ sudur.

Ve bu Nîl bir ay yeşil cereyân edüp muz›r olmas›n›n asl› oldur kim sene-i sâb›kdan halîc ve tur'a ve buhayrelerde y›llam›ş sular vard›r, şiddet-i hârda zehirnâk mahlûkât haşerât ve akreb ve y›lan ve ç›yan ve kepçe kuyruk misilli mesmûm mahlûklardan ölüp kalm›ş kurdlanm›ş ve müsta'mel olmuş niçe bin buhayrelere **[Y 160b]** Nîl-i cedîd girüp dâhil olunca cümle zehirnâk sular› sürüp ç›karup M›s›r'a cereyân etdikde Nîl-i mübârek yemyeşil akar. Andan nûş edenlerin elbette yâ aya€› tulum gibi şişer yâhûd bedeninde ur olur yâhûd hayâs› debe olup ol mahalde hâtûnu gebe olur, mütevellid olan ma'sûm cüzâm olur. Pek ihtirâz lâz›md›r, bir ay sebîllerden âb-› hayât sular içmek gerekdir.

Ve âb-› Nîl ata ve avrete gâyet nâfi'dir. Lâkin Ferâ'ine memleketi olmak ile âb [u] hevâs›n›n hükmü halk› cebbâr ve mütekebbir olur ve sehel zamânda hâlleri mükedder olur. Devletleri ber-devâm de€ildir, zîrâ ma'işetlerine vakfullâh kar›şm›şd›r. Ve Nîl'in niçe hâssas› var, ammâ [Q 218a] [P 215a] bununla iktifâ etdik.

el-Faslu's-sâbi' ve erba'în
Nîl içinde hâs›l olan hayvânâtları
ve hâssaların beyân eder

Evvelâ Nîl içinde niçe bin elvân mâhîler vardır. Ammâ cümleden timsâh derler bir mehîb ve ziyânkâr hayvândır kim Rûm'da hâsıl olur bir gûne kertenkele ve keler ve vezaka ta'bîr ederler üç nev'a hayvânlar var, bu timsâh dahi hemân ayniyle anlara müşâbeheti vardır. Dörd ayağı ve kuyruğu vardır. Lisân-ı Arab'da ana timsâh derler, lisân-ı Fârisîde neheng derler, Türkîde luy derler, lisân-ı Moğolî'de selkun derler, vilâyet-i Nûbe'de vûlî derler, vilâyet-i Ulvî'de şûnşâr derler, mel'ûn mahlûkdur. Ammâ bu timsâhın kaddi on beş arşın tavîl olur.

Ve arkası pul pul olup âlet-i harbden tüfeng dahi kâr etmez, illâ koltuğu altı gâyet yumuşakdır, gûyâ kim kulak şahmesi gibi terdir, andan ururlar, yâhûd kellesine dirhemli tüfeng isâbet ederse mürd olur.

Hâssa: Ve sayyâdlar yağın alup şiddet-i hârda insânın bedeninde olan sızı yerlerine sürseler bi-emrillâh def' olur. Ve cemî'i hayvânâtın alt çenesi oynar, bunun üst çenesi açılır kapanır, alt çenesi aslâ hareket etmez. Ve üst çenesinde altmış dişi vardır, alt çenesinde kırk dişi vardır. Ve alt çenesinde iki uzun dişi vardır, üst çenesinde burnunun delikleri yanında iki delik vardır, ol iki uzun dişler alt çenesinden üst çenesi deliklerinden taşra çıkar. Ammâ hakîr im'ân-ı nazar ile nazar etdim, küçüklerinde ol dişler yokdur, ammâ büyüklerinde tîğ-ı Dahhâk'dan nişân verir iki büyük dişleri alt çenesi ucundadır. Nîl kenârında koyun kuzu ve âdem ve at ve sığır ve deve su içerken sine sine gelüp ibtidâ kuyruğuyla çarpup urduğu hayvânı Nîl'e çeküp amân vermeyüp götürür, ammâ âdemi koyunu amân vermeyüp bir demde yudar.

Hikmet-i Hudâ dübürü yokdur. Takâzâ-yı hâceti oldukda Nîl'den taşra çıkup cezîrelerde deverân eder. Bi-emr-i Hudâ sâhil-i Nîl'de pervâz eder bir nev'a alaca tuyûr vardır, Rûm'da ördek **[Y 161a]** gibi ayakları kısa minkârlı ve nâhunlu bir kuşdur, hemân hümâvâr pervâz ederken timsâhı cezîrelerde görüp karakulak arslan yanına nice gelirse bu kuş dahi timsâhın yanına gelüp bir iki cünbüş ü hareket eder. Bi-emrillâh timsâh ol kuşu görünce safâ eder. Ba'zı timsâhın takâzâ-yı hâceti gelmemişdir, cezîrelerde eşiyle seyrân ederken mezkûr kuşun karnı acığup timsâhın burnun kakalayarak hâh-nâ-hâh timsâhın ağzın açdırır. Ba'zı timsâh kendi açup mezkûr kuş timsâhın ağzından içeri girüp tâ karnına varup muzahrafâtı depe depe eşe eşe emek çeküp mel'ûnun necâsetin ağzına getürdükde hemân timsâh gâr-ı yetîmân misâl ağzın açup cümle muzahrafâtın mezkûr kuş taşra çıkarup timsâh safâ eder. Ol kuş dahi muzahrafâtı içre kurdlar bulup tenâvül edüp def'-i cû' eder. Hem kendüye nafaka hâsıl eder, hem timsâhı sıkletden halâs eder, aceb hikmetdir.

Darb-ı meseldir kim saksağan tanayı sevmeğine bitlemez, arkasında kurdun ve okrayasın bulup yemek içün tanayı bitler, dedikleri gibi bu kuş dahi timsâha eyle hizmet eder. Ba‘zı kuş kendüye yarar nevâle bulmayup yine timsâhın karnına girüp bir hayli muzahrafât dahi çıkarır, ammâ timsâh yine yudarken kuşu dahi bile yudar, hemân ol murg timsâhın ağzına gelüp hikmet-i Hudâ kuşun tepesinde bir sivri kemiği vardır, ol kuş darılup timsâhın demâğına ol kuş tepesindeki sivri kemiği birkaç kerre urup timsâh acısından ejder-misâl ağzın açup kuş taşra gider. Bir hikmet-i garîbe ve acîbedir kim dübürü olmayup her timsâha birer huddâm tuyûr ta‘yîn etmişdir. *Yef‘alullâhu mâ yeşâu bi-kudretih*.[1]

Ve mine'l-acîbe: Bu timsâh Nîl-i mübârekin ejderhâsıdır. Cümle mahlûk andan havf edüp cümlesin ekl eder. Nîl içinde andan çâpük, andan şedîd hayvân yokdur. Ammâ karada gâyet batîdir, zîrâ elleri ve ayakları kısadır, karnı yere sürünüp kendi cüst [ü] çâpük hareket edemez ve çok gezemez. Ve taşrada üç günden ziyâde duramaz, hemân mürd olur.

Timsâhın adû-yı cânın beyân eder

Ammâ böyle bir ejderhâya Cenâb-ı İzzet bir sebeb-i mevt halk etmiş. Rûm'da gelincik derler dörd ayaklı mûşa hasım bir hayvândır, hemân ana benzer tüğlü bir hayvândır. Nîl içinde olur, timsâh gibi karada dahi tavattun eder, karaya çıkup cezîrelerde rimâl-i rakîk içre sürüne sürüne gezüp timsâhı arar, zîrâ gâyetü'l-gâye timsâha hasımdır. Ve timsâhın muzahrafâtın çıkaran kuşu dahi sayd eder bir küçük gelincikdir. Hemân timsâh takâzâ-yı hâcete taşra çıkup gezerken bu gelincik kum üzre yürüyerek timsâhın yanına varup **[Y 161b]** timsâh anı görmez. Zîrâ bi-emri Hudâ timsâhın gözleri tepesindedir ve gerdânı yokdur, yekpâre pîl-tendir, sağa ve sola karada yere bakamaz. Kaçan mezkûr kuş timsâha def‘-i cû‘ içün hizmet etmeğe geldikde timsâh ağzın açup kuş içeri girince bu gelincik dahi pertâb edüp timsâhın ağzından içeri girince azamet-i Hudâ timsâh-ı bî-cenâh-ı pür-günâh sad lek âh ederek kendüyi yerden yere urup cân havliyle kendüyi Nîl'e urur.

Hattâ İsvân şehrinden gemi ile gelirken bir timsâh-ı azîm Nîl'i deryâ-misâl temevvücledüp berg-i hatîf gibi Nîl içre sağa ve sola katı yaydan ok çıkar gibi çıkup şinâverlik edüp ağzından Nîl suyu minâre kaddi havaya çıkar. Hakîr mellâhımıza eyitdim:

"Ya Hacı Reşîd! Bu timsâh niçün böyle eder" deyü su’âl etdim.

"Ya sultânım, kendüden büyük elbette bir timsâh anı kovar" dedi.

"Ya ol görünmez-e!" dedim.

"Ey, imdi eşini arar" derken hemân timsâh bizim geminin yanına gelüp memâliklerime,

"Bire vurun kurşumu" dedim.

Bir iki kurşum atdılar, te’sîr etmeyüp âhir Nîl'in cânib-i garbîsine çıkup pur patır edüp renc [ü] anâ çekerek ol bayıra tırmaşup kaldı. Biz dahi ardı sıra gemiyle varup taşra çıkup temâşâ ederken timsâhın ağzından bir gelincik çıkup seğirderek Nîl'e kaçdı. Timsâh orada mürd oldu, kaddi kâmil otuz iki ayak idi.

Kırk elli ayak kaddi olur timsâhın vardır. Hakkâ bu İsne ve İsvân vilâyetlerinde olan mefret timsâh Nîl'in gayrı yerinde yokdur. Hattâ Hafîr-i Kebîr derler bir kal‘a vardır, Fûncistân melikinin vezîri mesâbesinde Kör Hüseyin Beğ'in kal‘asıdır, ol kal‘a-nın kapusuna demir yerine bir timsâh-ı azîmin derisin kapu kanadına üçer vukiyye demir mismârlar ile mıhlamışlar. Başı ve kuyruğu yokdur, hemân gevdesi derisidir. Hakîr kasden zirâ‘ ile ölçdürdüm; on dörd zirâ‘ kaddi ve yedi zirâ‘ arzı idi. Ben ta‘accüb etdim, ba‘zı Fûncistân ihtiyârları dahi mefretleri olur, dediler.

{Ammâ timsâhın bir hasmı dahi Nîl atıdır. Nûbe diyârında ve Berberistân vilâyetinin Donkalâ şehri hudûdlarında Nîl atı çok olmağile ol diyârlarda timsâh azdır. Ammâ Nûbe diyârında timsâhın ismine vûlî derler ve Ulvî vilâyetlerinde şûşâr derler.}

Ve mine'l-garâ’ib

Bu timsâh eşi ile cezîrelere çıkup cimâ‘ murâd edindikde dişisin arkası üzerine yatırup cimâ‘ ederken ba‘zı Arab tâ’ifesi belsovukluğu marazına mübtelâ olup anın def‘iyçün yâhûd nefs-i emmâresiyçün mezkûr herîf kendüyi rimâl ve çengelistân içinde pinhân edüp dahi timsâh cimâ‘ etmeden dişisi arkası üzre yatırken herîf kemîngâhdan zâhir olup bir na‘ra haykırınca timsâhın erkeği firâr edüp **[Y 162a]** kendüyi Nîl'e atup halâs olur. Lâkin dişisi arkası üzre kaskatı kalır, gûyâ kaplıbağa gibi kalır, aslâ harekete iktidârı olmaz. Zîrâ elleri kısacıkdır, mahâreti suda kuyruğuyla ve ağzıyladır. Tâ ki erkeği cimâ‘ edüp dişisin sırtı üstünden döndürmeyince hâli üzre kalır ve kıç **[Q 218b]** ayaklarından aşağı ferci kalır. Cimâ‘ murâd edinen melâ‘în timsâhın kıç ayakların kum ile örter ve kuyruğu üzre dahi hayli kum yığar, ba‘dehu havf [u] haşyetsiz fi‘il-i şenî‘a mübâşeret eder, *ne‘ûzu billâh*.

Ammâ cimâ‘ından lezzet alan fa‘âl-i la‘în yemîn edüp bikr-i nâ-şüküfte cimâ‘ından lezîzdir, deyü medh edüp gâyet şiddet-i hârı vardır ve her cimâ‘ı bikriyyet üzredir, al kan nâzil olurdu, der.

Ve cimâ‘ edenin bir hafta avret yerinde misk râyihası âdemin demâğın mu‘attar edüp bir hafta zâ’il olmaz.

Ve ferci cevârî-i Habeşe ferci gibi beyâz hıtâyî fercdir, **[P 215b]** derler ve gerçekdir. Circe hâkimi Özbek Beğ'e birin getirdiler, dişi idi, hemân tahrîr etdiğimiz gibi bir müdevver küsamı var idi. Ve bu timsâhın eyle münakkaş u müzeyyen zahrı var idi kim gûyâ hayvân-ı nakş-ı bûkalemûn idi.

[1] Allah kudretiyle diledi€ini yapar.

{Ve mine'l-acâyib mahlûk-ı Nîl şeyhü'l-bahr ya‘nî cisi cinnî derler, benî âdem sıfatlı sakalı ve kaba üzre(?) [yerde?] vücûdu balıkdır. Mısır ile îcâ ibhâ olur, ammâ mekân dutdu(?) kalur dându(?) olur.}

Hikâyet-i garâyib-i timsâh-ı Nîl

Hattâ hakîr fiellâl diyârın geşt [ü] güzâr ederken esnâ-yı kelâmda bu timsâh sadedi açıldı. Hâne sâhibimiz Ebû Ceddullâh derler bir şeyh-i kebîr ve feleğin germ [ü] serdin çekmiş yârândan bir kimesne idi, ol hikâyet eder:

"Âlem-i fetâlığımda Nîl'de benim bir timsâhım var idi, dişi idi. Ol asırda şebeke ile balık sayd edüp kifâflanırdım. Ba‘zı iri balıkları sayd edüp başka kordum. Bir gün bu timsâh şinâverlik ederek ubûr etdi, ammâ gâyet müzeyyen mahbûb timsâh idi. Hemân sayd etdiğim semekelerden bir kaçının başların üzüp bu timsâha atdım, ekl etdi ve gitdi. Netîce-i kelâm birkaç gün bu hâl üzre gidüp geldi, her gün bu gûne balık verirdim.

Bir gün karaya bî-pâk [ü] bî-pervâ çıkup reftâr ederek kuyruğun kaldırarak sırtı üstüne yatdı. Benim hâtırımdadır kim bizim Arab tâ’ifesi timsâh ile cimâ‘ eder. Hemân ben dahi etek der-meyân edüp bir kerre vardım. Safâ-yı hâtırımdan aklım başımdan gitdi. Ba‘dehu elime nobutu alup timsâhın arkası ile kum mâbeynine nobutu sokup bir cânibe durdum. Oynayarak gidüp bana bakarak Nîl'e girüp ol kadar oynadı kim divâne oldu", der.

"Üç sene kâmil bununla geçindim. Cümle şellâl'de olan aşîretim bilirlerdi. Bir gün ben varmasam beni arardı, ammâ sâ’ir timsâhlar havfinden Nîl kenârına varamaz oldum. Her bâr bu benim timsâhım Nîl kenârına gelse zebât gibi bir râyiha-i tayyibeli bir yağ **[Y 162b]** Nîl kenârına yayılırdı. Alup bir saksıya doldurup onar guruşa üç yıla dak satardım", der.

"Hikmet-i Hudâ bir gün Nîl cezîrelerinden bir cezîreye vardım. Hemân benim timsâhım ardım sıra gelüp cezîreye çıkdı ve biraz gezüp yuvarlandı ve cân teslîm etdi. Anı gördüm, karanlık olup yine fî'l-hâl zulemât gidüp benim timsâhımın başı ve gevdesi bir pençe-i âfitâb kız çehresi kim aklım gitdi. Ammâ ayakları ve ferci yine timsâh ferci idi. Meğer Künûz Urbânı şeyhinin kızı olduğu sâbit olup sihrile timsâh olup bi-emri Hudâ hâlet-i nez‘de sihir bâtıl olup yine ke'l-evvel hilkati üzre rûh teslîm edüp cümle halk ile ol cezîrede defn etdik" deyü nakl eyledi.

Ve ahâlî-i vilâyetden ba‘zı kimesneler hâzır idiler,

"Belî, böyle oldu" deyü şehâdet eylediler. Zîrâ ol diyârda timsâh ile cimâ‘ eylemek ve timsâh katl edüp derilerin kapularına mıhlamak ayıb değildir ve yiğitlikdir. Ve timsâh ile ceng etmeyen fetâ değildir.

Anların mâbeynlerinde başka mübâhaseleri var, timsâh katl edene ve fîl öldürene kız verirler. Zîrâ timsâh ol diyârlarda ejderdir ve gâyet muzırdır, âdem ve hayvânât su içerken ve sıbyânlar Nîl kenârında şinâverlik ederken kapar, gâyet ziyânkâr mel‘ûndur.

Ve bu diyâr halkının timsâh ile cimâ‘ etmelerinin aslı oldur kim ekseriyyâ halkının belleri gevşekdir, sık sık belsovukluğuna mübtelâlardır, anı def‘ içün cimâ‘ edüp hakîkatü'l-hâl cimâ‘ edüp halâs olurlar. Ba‘zısı timsâh cimâ‘ etmeği irtikâb etmeyüp siyâh Habeşe câriye vata’ edüp halâs olur. Habeşenin dahi ol kadar şiddet-i harâreti olup cezzâb olduğundan vücûd-ı insânda menî ve gayrı eşyâdan bir şey komayup cezb eder.

{Tılısmât-ı mikyâs berây-ı timsâh

Ümmü'l-kıyâs'ın sebeb-i tesmiyesi hakkında efvâh-ı nâsda şâyi‘ niçe kaviller vardır. Bir kavilde bir pâdişâhın Mikyâs nâmında bir pençe-i âfitâb kızı var idi. Hikmet-i Hudâ ol kız sâhil-i Nîl'de şinâverlik ederken bir timsâh kızı kapup götürdüğü pâdişâha mün‘akis olup pâdişâh âh vâh derken hikmet-i Hudâ ol mahalde kibâr-ı evliyâullâhdan şeyh Ebûbekr-i Batrinî hazretleri bulunup kızın halâsıyçün du‘â edüp bi-emrillâh timsâh kızı sâlimen yine ol mahalle bırağup kız halâs olur. Pâdişâh dahi şâd olup ol mahalle bu kasrı binâ edüp ismini kızın nâmıyla Ümmü'l-kıyâs korlar, sebeb-i tesmiyesi oldur.

Ba‘dehu şeyh Batrinî hazretleri mermerden bir timsâl-i timsâh etdirüp Ümmü'l-kıyâs havuzu altına ol mermerden timsâh sûretine bir vakf-ı a‘zam konup anda defn eder. Hâlâ ol zamândan berü timsâh bu Ümmü'l-kıyâs'dan **[Y 163a]** aşağı geçse hemân arkası altına gelüp kenâra çıkınca depelerler. Anıniçün Mısır'dan aşağı aslâ timsâh yokdur, *ve's-selâm.*}

Hikmet-i Hudâ ve hâssa-i timsâh

Timsâh eşi ile karada cimâ‘ edüp dişisi yumurtlar, devekuşu yumurtası kadar olur, lâkin müdevver değildir, sürâhîce ve münakkaşdır. Dişisi yumurtasın kum içine gömüp yine Nîl'e gider, her gün gelüp nazar eder. Ba‘zısı taşrada kalup şiddet-i hârdan yumurtanın içinde beyâzı pişer, sarısından kırkıncı günde sakankûr hâsıl olur. Ammâ timsâhın kum içinde kalan beyzalarından bi-emrillâh timsâh hâsıl olur. Timsâhın demâğında bir zar perdesi hâsıl olup Nîl içinde gezmeğe müsta‘id olur, ammâ sakankûrda ol zar bitmeyüp karada kalırlar.

Ve timsâhın on, on iki yumurtası olur, kimi timsâh ve kimi sakankûr olur. Ammâ bu sakankûr Nîl'e girüp yine çıkar, Nîl'de tavattun edemez. Hukemâ buna sakankûr-ı mâhî derler. Ammâ bu sakankûrdan hâsıl olanlar, sakankûr-ı berrî derler, aslâ Nîl'e girmek değil, ömründe su içmez, rimâlistân ve çölistânlarda olur. Hukemâ gâyetü'l-gâye nef‘in yazmışlardır.

Hâssa-i sakankûr

Hikmet-i sun‘-ı Girdigâr erkeğinin iki hâyası olur ve dişisinin iki ferci olur. Sağ yanındaki fercinden sâdır olan sakankûr olur, sol fercinden tulû‘ eden keler olur. *Yahlukullâhu mâ yeşâu ve yehtâr*.

Bir âdem cimâ‘a takviyet içün bu sakankûru sayd edüp başın ve kuyruğun tiryâk-ı fârûk yılanı gibi kesüp yabana atup gevdesin gölgede kurudup bir miskâl-i Mısrî ya‘nî bir altun ağırı sakankûr etinden ve iki miskâl siyâh üzüm ile havânda sahk edüp aç karnına yese, ol gece on câriyesi var ise de pehlivânlık edüp güleşüp cümlesin altına alup yene ve hâtırların hoş ede. Böyle mukavvîdir.

Te’sîr-i helâk: Ammâ sakankûr bir âdemi ısırsa ol âdem derhâl suya girse halâs olur ve sakankûr ölür, ammâ eğer sakankûr evvel suya girirse sokduğu âdem helâk olup sakankûr halâs olur. Hemân sokulan âdem ol ân suya girmek gerek.

Esb-i Nîl

şellâlâtdan yukaru Nûbe vilâyeti derler, anda Nîl atı olur, gâyet mefret hayvândır. Gûyâ atdır, ammâ yelesi ve kuyruğu gâyet çokdur. Karada çok seyrân edüp bir sıklet görse, Nîl'e firâr eder. Ve karada ta‘ayyüş edüp on at kadar yeyüp tarlaları harâb eder. Ve ba‘zı kısraklara aşup kulunu hâsıl olup karada kalır. Gâyet mahbûb heyet-i mecmû‘a olur, ammâ sâ’ir atlar gibi cefâya tahammül etmez, ammâ yine binilir.

Hattâ Kûs hâkimi Alî Kâşif'in [Y 163b] bir Nîl atı oğlu var idi. İki yaşında iken bir gün Nîl kenârında bir mastabada cümle ağavâtlar ile cirid oynayup zevk [u] safâda iken sâhil-i Nîl'de bir at süheyli zâhir olup cümle atlarımız ol tarafa müteveccih olup kulakların dikdiler. Hemân sâ‘at bir süheyl-i ra‘dvâr dahi istimâ‘ olunca Nîl atı oğlu iki ayak üzre kalkup licâmıyla kavvâsın elinden rehâ bulup eğeriyle ve rahtıyla seğirdüp kendüyi Nîl'e urunca cirid meydânında olan atlılar akîbine düşüp vardılar. Ammâ kulun Nîl'e girüp gâ’ib oldu, bir zamândan yine taşra çıkup burnundan kanlar akarak Nîl'in karşı tarafına çıkdı. Hemân [P 216a] ardı sıra dâbbetü'l-arza benzer bir dâbbetü'l-mâ Nîl'den taşra çıkup tayın ardı sıra kovarak ısırarak tayı yine Nîl'e kovdu. Tay ile ikisi gâ’ib olup tay ol sâ‘at yine taşra Nîl yüzüne çıkup şinâverlik ederek Nîl toparlayup aşağı cereyân [Q 219a] eder.

Hemân beri tarafdan birkaç fedâyî kavvâslar uryânen kendüleri Nîl'e atup der-akab taya yetişüp bizden tarafa çıkardılar. Taşra çıkınca bir hayli cünbüş eyledi.

Derhâl ardı sıra Nîl atı çıktı ve ol kadar kurşum urdular kim hâceti olmayup yine Nîl'e girüp gâ’ib oldu. Üçüncü gün leşi Kınâ şehrinde kenâra çıkmış gördüler.

Ammâ hakîr bu temâşâyı müddet-i ömrümde görmemiş idim. Ol diyârda Nîl atı gâyet çok olur.

Evsâf-ı tetimme-i Nîl atı

Gâyet şecî‘ at olmağile Nîl içre timsâh ile ceng-i azîm edüp timsâha galebe eder. Ve at olduğu yerde timsâh tavattun edemez. Gerçi kara atlarına müşâbihdir, ammâ kuyruğu gâyet rakîk olup ağavâtlar atlarına bahrî hotaz ederler. Ve kuyruğu sığır kuyruğu gibi uzundur. Ve ön ayaklarının tırnakları çatal olduğundan eti helâldir. Ve vücûdunda tüğleri gûnâ-gûndur. Ammâ bi-emri Hudâ timsâh gibi üst çenesi oynar. Ve küheylân at gibi kişner. Ve derisinden diyâr-ı Nûbe'de ve şehr-i Donkalâ'da kalkan yaparlar, aslâ ok ve kılıc ve gönder ve hışt geçmez, ammâ kurşum geçer. Ve zekerinden kırbac edüp Mısır'da cellâdlar âdemi at sikiyle döğer, *ne‘ûzu billâh*.

Hikmet-i Hudâ yine Nîl'de bir balık olur, semek-i ri‘âde derler. Her kim dutup yemek isterse ol ân eli kurulur [kıvrılur?], elinden bırağırsa eli yine eyi olur. Anıniçün cümle sayyâdların şebekelerinde çıkdıkça âzâd ederler. İki vukiyye gelir bir sarı balıkdır. Ammâ ba‘zı zamân ölüsü karada bulunup **hâssıyyeti** içün alırlar. Başını sarılığa mübtelâ olan veyâ ağrı hastası olan başın götürüp [Y 164a] gâhî gâhî koklasa sarılıkdan halâs olur, tevâtür ile meşhûrdur.

Hâssa: Ve başın tuzlayup nısfın er ve nısfın avret misk ile götürseler birbirinden aslâ ayrılmayalar, gâyet mücerrebdir. Ammâ yemeyeler, belki âdem helâk olur.

Ve bu balık iki vukiyye gelir, başı müdevver, yumuşak, tulum gibi bir semiz balıkdır. Kaçan biri sayd olunup ölse, öbür eşi de helâk olur, aceb hikmetdir. Andan,

Hâssa-i diğer: Isıtma dutan âdem ol balığın ölüsün gerdânına bend eylese bi-emrillâh halâs olur.

Hâssa-i diğer: Bir âdem sudâ‘a ya‘nî baş ağrısına mübtelâ olsa, bu balığı dirice ol başı ağrıyan kimesnenin başı üstüne kosalar, bi-emrillâh halâs olur.

Hâssa-i diğer: Bu balığın etinden ya erde ya avretde bir pâresi olup yanında götürseler birbirine mahabbet edüp tâ ölünce birbirlerinden ayrılmaya. Bu balığın te’sîri sebebiyle niçe bin âdem Sa‘îd-i âlî vilâyetinde bir zenâne-i mekkâreye râst pâbend olup kalmışdır.

Bu balığa hût-ı İdrîs dahi derler. Alabalık gibi münakkaş bir balıkdır kim niçe derde devâdır. Kaçan Hazret-i İdrîs bu diyârların halkına ba‘s olundukda Cenâb-ı Bârî İdrîs'e gökden mâ’ide ya‘nî pişmiş balık ve tere gönderüp tenâvül edüp def‘-i cû etdikde kemiklerin Nîl'e atdıkca bu balık halk olurmuş. Andan Hazret-i İdrîs ümmetini bu balığı yemeden men‘ edüp hâssıyyetlerin ümmetlerine bildirdi. İlâ hâze'l-ân mu‘âlece içün isti‘mâl ederler, ammâ yemeğe cür’et edemezler.

Hâssa-i timsâh: Bir âdemi sar‘ ya‘nî dutarık dutup *Allâhümme âfinâ* ol derde mübtelâ olsa, bir timsâhın ciğerin âteşe yakup masrû‘ olan âdemi buhûrlasalar ya‘nî ciğerini dütsü verseler bi-emrillâh ol âdem şifâ bulur.

Hâssa-i diğer: Timsâhın necâseti ağzından çıkar, zîrâ dübürü yokdur, ol necâsetden bir mîl ile ak düşen ve duman düşen göze çekseler, bi-emrillâh şifâ bulur.

Hâssa-i diğer: Timsâh diri iken gözün çıkarup cüzâm zahmetine mübtelâ olan kimesne boynuna assa, bi-emrillâh devâ bulur. Baş bölükbaşı oğlanı Mısır Bâbullûğ'una vara gele, cüzâm zahmetine mübtelâ olup yüzü ve gözü şişüp burnunun orta direği düşüp şâm cinine döneyazdı. Birkaç vukiyye timsâh eti yiyüp ve gözlerin çıkarup yanında taşıyup oğlanın vücûdu mukaşşer beyza döndü. Bu hakîrin manzûru olmuşdur. Hakîr gulâmdan su’âl etdim, "Vallâh timsâh eti misk gibi kokar", deyü cevâb etdi.

Acîbe-i mudhike: Nîl kelbi derler bir hayvân vardır, hemân zabu ya‘nî sırtlan kurdu gibi alaca **[Y 164b]** tüğlü bir hayvândır, Nîl'de ve berde ta‘ayyüş edüp gezer. Timsâha gâyet hasımdır. Timsâhın yavruların dutup yer. Eğer bu timsâh yavruların yemese Nîl'de timsâhdan geçilmezdi. Ve iri timsâhların koltuğu altına bir kerre girirse, timsâh elinden halâs olmayup hâh-nâ-hâh öldürüp timsâhın ciğerin yer. Gâyet mudhik ve hiyel ü şeytanata mâlik elleri ve ayakları kısa bir mahlûkdur.

Kaçan kim karnı pek acıksa timsâhı bir hîle ile yer kim âdem hayrân olur. Evvelâ timsâh olduğu yerlerde bu kelb Nîl'den taşra çıkup çamura enüp Nîl kenârında güneşe karşu yatır. Timsâh-ı bî-felâh bunu görüp bir şikâr sanup kuyruğuyla çalup alup yudar. Derhâl kelb timsâhın karnında ciğerin yeyüp karnın yarup taşra çıkar, timsâh dahi cân havli ile taşra (---) çıkup helâk olur. Anıniçün sevâhil-i Nîl'de sâkin olan fellâhîn kavmi bu mâ’ü'l-kelbin bir uzvun bile götürüp timsâh şerrinden emîn olurlar.

Ammâ hikmet-i acîbe budur kim kaçan kim bu kelb-i Nîl'i balık avcıları dutup hayâsın kesüp yine (---) kelbi Nîl'e atup âzâd ederler. Zîrâ hayâları ağrı hastalığına ve hummâ-yı muhrikaya taşısalar gâyet nâfi‘dir. Ba‘de zamânin kelb-i mâ hayâsız hayât bulup yine sayyâdlar şebekesine girdikde hemân kelb-i mâ arkası üzre yatup kuyruğun kılup(?) (---) kaldırup sayyâdlara hayâsı olmaduğun gösterir. Sayyâdlar bilirler kim hayâsız kelpdir kim mukaddemâ bir dahi dâma düşmüş, deyü sayyâdlar güle güle ta‘accüb edüp kelbi âzâd ederler. Gâyet müdrik ve mudhik kelb-i şîrîndir, *ve's-selâm*.

Eğer bu Nîl'de olan ecnâs-ı mahlûkâtları gördüğümüz gibi evsâfların tahrîr eylesek bir müdevven olur. Zîrâ Nîl-i mübârek deryâ-misâl bir nehr-i azîmdir. İsvân vilâyetinin cânib-i cenûbunda bilâd-ı Ulve derler bir memleket vardır, ammâ ol kadar amâr değildir, ol diyârın şark cânibinde nehr-i Nîl kenârında Ebvâb derler bir nâhiye vardır, anda Nîl-i mübârek yedi bölük olup cânib-i garbda niçe memleketlere cereyân edüp ray eder, ba‘dehu yine asıl Nîl'e rücû‘ edüp mahlût olur, ammâ her biri bir reng ile gelüp mahlût olur.

Hattâ sene 1083 târîhinde Ebü'l-hayr İbrâhîm Paşa asrında nehr-i Nîl kâmil iki ay yemyeşil Nîl-i mübârek cereyân edüp sâhib-i tab‘ olanlar içmeğe havf edüp Matariyye'den ve gayrı lezîz sâkıyeler ve sebîllerden nûş etdiler. Ba‘zı ankâ kimesneler sekiz sâ‘at Kalyûb'da Fir‘avn'un vezîri Hâmân'ın bir kuyusu vardır, Bi’r-i Hâmân derler – bir azîm kuyudur, hâlâ on iki yerden sâkıye dollâbları döner bir âb-ı rakîkdir – ba‘zı ten-perver ve server [ü] dilâver **[Y 165a]** kimesnelerin huddâmları Bi’r-i Hâmân'dan su getürüp nûş edüp Nîl'in ol yeşil suyundan içmezler, *ve's-selâm*.

Bu mahalde dahi Nîl-i mübârekin kat‘ı ve evsâfı ve havâssı ve donanması ve içinde olan haşerâtları ve havâssın ve alayların tamâm edüp gayrı alaylar beyân olunur.

el-Faslu's-sâmin ve erba‘în
Evsâf-ı üçüncü alay-ı azîm leyle-i rü’ye-i şehr-i Ramazânü'l-mübârek ya‘nî muhtesib gecesi alayın beyân eder

şehr-i azîm Mısır'ın on iki alay-ı ıydı vardır. Biri dahi bu muhtesib gecesi alay-ı azîmdir ki âşıkân [u] ârifân bu alaya ıyd-ı Nisvân derler. Zîrâ bu gece şehr-i Mısır'da avretin zabt etmek mümkin değildir, elbette ol gece alay temâşâsına giderler. Zîrâ akd-i nikâhda bu gece alaya gitmek şartıyla nikâh olunmuşdur, kânûn-ı Mısrî böyledir. Bir hafta evvel kirâ ile esvâk-ı sultânîde beş on guruşa ve bir guruşa dükkânlar dutmuşlardır yâhûd âşinâları hânelerine gitmişlerdir.

Hâsıl-ı kelâm ba‘zı âdemler ol gece ehline kande idin, deyü su’âl edemez, aceb temâşâdır. Ve cümle halk-ı Mısır ramazân-ı şerîf gecesidir, deyü safâlarından şeb-bük faslı ederler.

Ve bu muhtesib gecesi tâ sabâha dak Mısır'ın cemî‘i çârsû-yı bâzârı küşâde olup niçe kerre yüz bin kanâdîller ile ol gece şehr-i Mısır'ı tezyîn edüp herkes kâlâ-yı metâ‘ıyla rûy-ı dükkânçesin zeyn edüp herkes yârân-ı bâ-safâ ve ma‘şûkıyla muhtesib alayına muntazır olurlar.

Bu alayın ibtidâ sebebi oldur kim (---) (---) asrında ramazân-ı şerîfin gurresi ne güne düşeceğinde şekk [ü] şübheye düşüp cemî‘i ulemâ ve a‘yân ve ümerâ-yı erbâb-ı dîvân âcizmânde kalırlar. Âhirü'l-emr muhtesib ağa hisâbıdır, deyü şa‘bânü'l-mu‘azzamın **[Q 219b]** yigirmi tokuzuncu gecesi muhtesib beği kerr ü ferrile Mısır mollâsına gönderüp yevm-i şekden haber alasın, deyü tenbîh etdiler. Muhtesib dahi alayile kadıaskerden şâfi‘ haber alup pâdişâha müjde edüp hâlâ ol zamândan berü Ramazânü'l-mubârekin gelmesine ta‘zîmen ve tevkîren şe‘âyir-i İslâm için

cemî‘i ibâdullâh şerî‘at kapusuna alay ile varup haber almak (---) (---) berü kânûn olmuşdur. Ve hâlâ eyle bir âyîn kalmışdır kim bu alay-ı şâdumân dahi diller ile ta‘bîr ve kalemler ile tahrîr ü tavsîf olunmaz.

Ve Mısır içre serbest [P 216b] hâkimin biri dahi bu gece ve sâ’ir günler muhtesib beğdir. Elinde mutlak emri olmamak ile katl edemez, ammâ cemî‘i esnâfa hükm edüp siyâset ve örf edüp habs ü tecrîm etmeğe kâdirdir.

Evvelâ rü’yâ gecesi [Y 165b] olacağı gece ya‘nî ay görünür mü görünmez mi yevm-i şek olacağı gece muhtesib ağa ve subaşı ağa muhteşemâne beşer yüz kendü âdemleri ile at başı berâber subaşıyla köslerin çalarak alay ile Azebler kapusundan içeri girüp ba‘de'l-asr paşaya çıkup dîvân-ı Gavrî'de paşaya varup buluşdukda yer öpüp sâbit-kadem olur.

Hemân paşa fermân edüp muhtesibin semmûr kürkü üzre bir sîm ve zerdûz kuşaklık hil‘at-ı fâhire geydirüp paşa kendü eliyle selîmîsin muhtesibin başına koyup ve kendü otağalarından iki mücevher sorguc-ı sultânî muhtesibin başına geçirüp ve,

"Ebvâb-ı şer‘-i Resûl-i mübîne ve mezâhib-i erba‘a(ya) şeyhülislâmlarına {ve kadıasker hazretlerine} bizden selâm eyle. Haberin sıhhatin al kim yarın Ramazân-ı şerîf midir, değil midir, bir hoş haber alup getür" deyü tenbîh eder.

"N'ola" deyüp muhtesib yer öpdükde paşa kethudâsı paşaya eydir:

"Sultânım! Muhtesib kulunuz bu hil‘at-ı fâhire ile bu sorguc-ı sultânîye erzânî gördünüz. *El-ihsân illâ bi't-tamâm*. Kânûn-ı kadîm üzre sultânımın cemî‘i alay-ı bisâtları ve mataracılar ve tüfengciler ve şâtırlara ve yedekler ve cümle mehterhâne ve cümle ağavât kullarınızı alayına binmeği ricâ eder" deyü paşa kethudâsı yer öpüp ricâ eder. Paşa dahi ricâsın kabûl edüp,

"Var imdi elzem-i levâzımâtından gereği gibi alayın tedârik eyle" deyü fermân edüp muhtesib tekrâr yer öpüp kethudâ ile taşra gider ve muhtesib ile paşa kethudâsı yerine kapucular kethudâsı cümle paşa ağalarına serdâr olup paşadan bir hil‘at-ı fâhire geyüp zemîn bûs edüp gider.

Ardı sıra muhtesib ile yedi bölükden alaya me’mûr olan askerî serdârları dahi birer evsat hil‘atler ile şerefyâb olup anlara paşa:

"Basîret üzre olup bu gece tevâbi‘leriniz bir hoş zabt edin" deyü tenbîh [ü] te’kîd edüp anlar dahi,

"*El-emrü emrüküm*" deyüp zemîn bûs edüp taşra giderler.

Andan subaşı gelüp dîvdârıyla yer öpüp birer hil‘at-ı fâhireler geyüp bunlara dahi paşa azîm tenbîhler edüp taşra çıkarlar.

Andan sarây meydânında cümle paşa askeri âmâde olup ibtidâ subaşı cellâdları ile yol tathîr ederek alay ile paşa huzûrundan güzer ederler.

Andan alay-ı tatar ve alay-ı deli ve alay-ı gönüllü ve alay-ı çâşnigîrân ve alay-ı kilârcıyân ve alay-ı mehterân-ı hayme ve alay-ı sarrâcân-ı gılmân-ı hâssa ve alay-ı müteferrikagân ve alay-ı vâcibü'r-re‘âyâ ve alay-ı kapucubaşılar ve paşanın tokuz mücevher eğerli yedekleri ve altun tâslar ile zer-ender-zere müstağrak şâtırları [Y 166a] ellerinde teber-i Müslimîleri ile ve muhtesib ağası kapucular kethudâsıyla at başı berâber aynı Mısır vezîri gibi paşanın tokuzar kat mehterhânesin döğerek paşanın huzûrundan ubûr edüp kal‘adan aşağı ener. Ammâ bu alayda tuğ ve sancak ve bayrak ve alem-i Resûlullâh yokdur.

Bu tertîb üzre Bâb-ı Vezîr'den aşağı enüp yedi bölükden ikişer yüz asker gelir, ziyâde gelmez. Zîrâ bunlar askerî tâ’ifesidir, alaydan sonra ihsân alırlar, çok asker gelse anlara bahşîş vermeğe muhtesibin iktidârı yokdur. Ancak yedi bölükden bin dörd yüz âdem pür-silâh mükellef ü müzeyyen asker gelüp paşalı askerinden ileri ibtidâ subaşı ardı sıra iki yüz başı telli ve eli topuzlu asker-i çavuşân, ardı sıra iki yüz gönüllüyân, andan alay-ı tüfengciyân, andan alay-ı Çerkezân, andan alay-ı müteferrikagân, andan alay-ı azebistân, andan alay-ı yeniçeriyândan başı telli zerdûz üsküflü mülâzımânlar, paşa şâtırlarının taşrasından muhtesib beğin yanısıra piyâde ve atlı sipâhiyân ve cündiyân at başı berâber ale't-tertîb ahşam namâzında Rûmeli meydânında Mahmûd Paşa câmi‘i önüne cümle alay gelüp tevakkuf edüp mehterhâne dahi âsude-hâl durup muhtesib beğ ve gayrı a‘yân Mahmûdiyye câmi‘inde salât-ı mağribi edâ edüp sehel te’hîr ederler kim leyle-i muzlim mahalli olup muhtesib beğin dest-i hükûmetinde olan cümle ehl-i hıref alayları tamâm ola.

el-Faslu't-tâsi‘ ve erba‘în
Ümmü Dünyâ Mısır içinde ne kadar esnâfât-ı ehl-i hıref dekâkînleri ve ne kadar neferâtları var ise anı beyân eder

Zîrâ bu zikr olunacak erbâb-ı sûk cümle muhtesib beğin zîr-i hükmünde olmağın ta‘zîmen ve kânûnen bir alay-ı şâdumânî ederler kim gûyâ sûr-ı hümâyûndur. Câmi‘-i Mahmûdiyye'de muhtesib beğ(in) hamd ü senâ edüp esb-i sabâ-reftârına süvâr olunca askerî tâ’ifesinden bir yaylım tüfeng şâdumânîsi olup ve bir nevbet gülbâng-i Muhammedî çekilüp Mısır içi sadâ-yı Allâh Allâh ile pür olup ibtidâ yine alay-ı subaşı yedi yüz elli nobutlu kavvâsları ve bin mikdârı hayyâl Urbânıyla ve üç yüz meş‘ali ile ve Mısır'ın cemî‘i mutrıbân ve çengileri zîr-i hükmünde olmağile niçe yüz sâzendeler ve rakkâs ve çağanabâz ve gûnâ-gûn sâz u söz ile ubûr ederler kim gûyâ ter-i(?) Deccâl'dır kim hây hûydan gûyâ kıyâmet kopar.

Ve subaşı cellâdları kol kol her biri bir tarafda dellâllık edüp,

"*Hâzâ vekîlü's-sultân vâliyyü'l-vilâyet, hafizakallâh, illâ yansuru's-sultân*" deyü temâşâya [Y 166b] çıkan âdem deryâsına emân-ı Osmân deyü tenbîh ederek gidüp subaşı dahi esbâb-ı ihtişâmıyla gelüp iki yanında sırıklar üzre niçe bin kanâdîlden eşâreler yanında çerâgân olup kırk elli pençe-i âfitâb mehtâb-misâl zırh [u] zireh-külâha müstağrak gulâmları ve ardı sıra dörder kat mehterhâneler ile ubûr ederler. Ammâ bu muhtesib gecesi alayında aslâ a'yân [u] eşrâf ve ulemâ vü sulehâ ve meşâyih sâdât ve e'imme ve hutebâ ve mollâ ve kudât yokdur, cümlesi sûk-ı sultânîde alay temâşâsına muntazırlardır, yohsa alaya binmeğe me'mûr değillerdir.

Ve ol gece şehir içi sabâha dek eyle çerâğân olur kim leyle-i Kadir olup destûr-ı şâhî olup avret ve oğlan bir yere cem' olup ve zurefâ mâbeyninde bu muhtesib alayına "alay-ı dilberân" derler. Zîrâ ol gece şehr-i Mısır içre ne kadar mümtâz [u] müstesnâ güzîde dilberân var ise peder ü mâderinden ve mevlâsından ricâ ile âriyetî esbâb alup zer-ender-zere müstağrak olup küheylân atlar üzre esnâf şeyhlerinin oğulları ve akrabâsızları zî-kıymet mücevher raht ve eğerler üzre semmûr kürkler ile elbette her ehl-i hıref oğlu bir gûne libâslar ile başlarında sorguclar ile mehterhâneleri çalarak ubûr ederler.

Ve ba'zı ârifân bu alaya alay-ı kaşmerân-ı mudhikân derler.

Hakîkatü'l-hâl Mısır'ın içinde ne kadar mashara var ise evlerinden çıkup bâzâr içinde gûnâ-gûn şakalar ederler. Ba'dehu bu subaşı alayından sonra, evvelâ,

Esnâf-ı dihkân, ya'nî çiftci: İbtidâ bunlardır. Zîrâ cümleden evvel kâr-ı kadîm esnâf-ı zürrâ'dır. Bilâ-had ve lâ-ad akvâmdır. Pîrleri Hazret-i Âdem'dir. Ve andan,

Esnâf-ı keyyâl, ya'nî buğday ölçücü: Nefer iki bin.

Esnâf-ı gırbâlât: Bunlar arpa ve buğday çalkarlar. Buğdayı ve arpayı ve mercimeği ve pirinci ve bakla ve nohudu ve dâne-i haşhâş cümle bir yere mahlût olsa tarfeytü'l-ayn içre birbirinden ayırırlar. Ve gırbâl içre buğday çalkanarak *Lâ ilâhe illallâh* yazar ve *Bismillâh* ve *yâ Allâh* ve *yâ şâfî* ve *yâ Kâfî* deyu gûnâ-gûn [P 217a] esmâlar yazarlar. Dükkânları yokdur, ammâ cümle bin neferdir, beş yüz[ü] anbâr-ı Yûsuf'da gılâl çalkar, beş yüzü Mısır a'yânına hizmet ederler. [Q 220a] Andan,

Esnâf-ı elekciyân: Bunlar elek ve garbul yaparlar. Cümle yüz yetmiş dükkândır ve neferât üç yüzdür. Andan,

Esnâf-ı bâğbân: Mısır içinde iki bin altmış bâğ [u] bostân ve gaytân vardır. Pîrleri Hazret-i İsmâ'îl'dir. Ve cümle tokuz bin üç yüz bâğbândır. Ekinciler ve keyyâl ve gırbâlcı ve bâğbânlar cümle balta ve kazma ve çapa ve kürekleri ve belleri ellerinde ve *yâ Hâlık* ve *yâ Rezzâk,* [Y 167a] *yâ Mün'im, yâ Muğnî* ve *yâ Ganî* esmâları dillerinde ve serâpâ kendülerini gûnâ-gûn şükûfeler ile ve reyhân ü sünbül ve mersin ve hınnâ ve gül-i nesrîn ile başların zeyn edüp ellerinde limon ve turunc ve hammâslı dallar ile keyyâlbaşı ve bâğbânbaşı atbaşı berâber yine mahbûbları ile mehterhânelerin çalarak ubûr ederler. Andan,

Üçüncü [Fasıl]

Esnâf-ı sakkâ-yı cemmâl: Dükkânları yokdur, cümle üç bin neferdir.

Esnâf-ı sakkâ-yı hammâr: Bunların dahi dükkânları yokdur. Sekiz bin kâmil sakkâ-yı hammâr vardır kim Mısır içinde anların izdihâmından geçilmez.

Esnâf-ı sakkâ-yı piyâde: Cümle sekiz yüz neferdir.

Esnâf-ı dükkân-ı mâ-fürûş: Bunlar kırk bin dükkândır. Âb-ı rakîk damla suyu satarlar. Ve dükkânları gûnâ-gûn bardaklar ve kâse ve tâslar ile zeyn edüp nûş eden keremine göre ednâ mertebe bir nukra verirler. Cümle yüz kişidir. Ba'zı piyâde mümessek tulumlu pâk sakalar vardır. Bu dükkânlardan su doldurup erbâb-ı devlete âb-ı nâb su bezl eder. Pâk tâsları var, zeheb-i hâlis gibi musaykaldır. Ve gûnâ-gûn kâse ve kûze-i tûtiyâ ile mâ-i hayâtı bezl ederler.

Esnâf-ı dükkân-ı ırka sûs, ya'nî biyan kökü suyu kaynadup satarlar. Rûm'da Menteşe ve Aydın ve Sarhan'da ve cezîre-i İstanköy'de çok hâsıl olur bir tatlı kökdür. Suyu Mısırlıya gâyetü'l-gâye nâfi'dir. *Tezkere-i Dâvûd*'da balgam içün ve mesâne idrârı içün ol kadar nef'in yazmış kim ta'bîr olunmaz.

Hakîkatü'l-hâl Mısır'ın nehr-i Nîl'i balgamdır. Cümle Mısır halkında öksürük mukarrerdir. Cemî'i diyârda evlâd-ı Araba *ohhu ohhu* deyü ulaşup latîfe ederler. Bu ırk-ı sûs suyundan içüp *ohhu ahtu* dedikde lakoz gibi balgamlar çıkup halâs olur, nâfi' sudur. Cümle elli dükkândır, ammâ neferâtları cümle iki bin âdemdir. Cârreler ile ya'nî toprak destiler ile çârsû-yı bâzârda "*Yâ ırka sûs*" deyü feryâd edüp bir kâsesin bir mankıra verirler. Ve şiddet-i hârda nûş edenin vücûdu buz pâresine döner. Bu esnâfın pîrleri Halvâyî Ömerî'dir.

Esnâf-ı hoşâbcı: Dükkân cümle kırk, nefer yetmiş. Gûnâ-gûn meyve hoşâbı mevcûddur, ammâ hakîr mümessek temirhindî şerbetine aşk olsun, dedim ve beher yevm birer kâsesine hû dedim.

Esnâf-ı subyacı: Dükkân kırk, nefer yetmiş. Subya ta'bîr etdikleri Dimyât ve Fereskûr ve Menzile pirincinden beyâz süd gibi boza yapup içine darçın ve karanfîl ve cevz-i bevvâ koyup ve şeker ile dahi nûr olup bir keyfiyyet ve germiyyetcik verüp vücûda takviyet verüp harâreti def' eder.

Esnâfân-ı bî-dükkân şerbetciyân: Evvelâ kalaylı bakraclar ile cüllâbyân: Zerdâlû ve kayısı cüllâbları fürûht ederler.

şerbetciyân-ı berberîs: Siyâh üzüm kurusu [Y 167b] şerbetidir. İçinde bahârı vardır, sovuk nûş olunur. Bir humûziyyetciği vardır.

şerbet-i sa‘leb: Lisân-ı Arab'da hussatü's-sa‘leb ya‘nî tilki hayâsı demek olur. Yaylalarda ve Bursa'da cebel-i Ruhbân'da çokdur. Sarımsak dişi gibi diş diş bir beyâz nebâtâtdır. Kurudup havânda sahk edüp şeker ve asel ile şerbet edüp zencebîl ile nûş olunur. Ammâ pişirmesinin şartı oldur kim pâlûze gibi karışdıralar, top top olmaya. İki fincân nûş eden vecâ‘-ı sadırdan halâs olup kuvvet-i basarı ziyâde edüp bedene takviyet verir.

Esnâf-ı pâlûdeciyân: Dükkân altı, nefer yedi.

Esnâf-ı lebbân-ı germâ: Dükkân yetmiş, nefer üç yüz. Bunlar yoğurdçu dükkânlarıdır, ammâ ale's-sabâh ısıcak süd satarlar. Urbân tâ’ifesi gâyet mübtelâdırlar. İçine kâhik doğrayup tenâvül ederler. Ba‘zılar fincân ile nûş ederler.

şerbet-i çay ve bâdyân: Dükkânları yokdur, yigirmi âdemdir. İbrîkler ile ıssı gezdirirler. Ve,

Buhârlı şerbetciyân: Bunların câ-be-câ dükkânları vardır, ammâ ekseriyyâ hammâmlarda ve hânlarda ibrîkler ile gezdirüp fürûht ederler. On bir dükkân ve yüz elli neferât.

Esnâf-ı sirkeci: şecerüddürr câmi‘i kurbunda bir mahalle serâpâ üç yüz hâne sirkeci evleridir. Neferât bin âdemdir.

Esnâf-ı turşucu: Dükkân kırk, nefer altmış.

Esnâf-ı kahveciyân: Bulak'da ve Eski Mısır'da ve Kayıtbay yaylasında ve Mısır içinde cümle altı yüz kırk üç kahvehâne vardır. Mu‘azzam kahvehâneler vardır kim biner âdem alup dörder maksûre üzre hânende ve sâzende ve bir kasırda meddâhân ve bir kasırda mahbûb cüvânân ve bir kasırda şu‘arâ-yı üstâdân-ı bedâyi‘ü'l-beyân ve fasîhü'l-lisân şu‘arâlar cem‘ olur.

Ve ba‘zı kahvehâne Nîl kenârında çemenzâr soffa ve maksûreler ile mebnî yaz kahveleridir. Ammâ cümleden iştihâr veren Harâbe kahvesi ve Gavriyye kahvesi ve Yeni kahve ve Bâb-ı Fütûh kahvesi ve Bâb-ı şa‘riyye kahvesi ve Habeşli Kethudâ kahvesi ve Rûmeli Meydânı kahvesi ve Sultân Hasan kahvesi ve kal‘ada üç kahve ve Cemâmîz kahvesi ve Sunkuriyye kahvesi. Bunlar fıskıyye ve havz u selsebîlli kahvehânelerdir. Ve herbirinde gûnâ-gûn üstâd-ı kâmil hânende ve sâzendeleri vardır. şeb [u] rûz bir hây hûydur kim ta‘bîr olunmaz.

Ammâ bir hüsnü oldur kim Rûm ve Arab ve Acem'den bir seyyâh-ı âlem gelse kahvehâne-i bî-minnetin bir köşesinde mihmân olup cümle erbâb-ı ma‘rifet ile görüşecek bir mecma‘u'l-irfân yeridir. Ve bu kahvehânelerin cümlesinde üç bin âdem olur.

Esnâf-ı kahveciyân-ı piyâde: Bunların dükkânları yokdur. Nâzük ibrîkler ile sûk-ı sultânîlerde mutantan ve mümessek **[Y 168a]** kahve fürûht ederler. Bakarsın bunların ba‘zısı hayli kâr eder. Ammâ cümleden Harâbe kahvesi her gün birer ferde kahve sürer. Ve her gün Habeşli kahvesi yevmiyye birer kantâr kahve sürüp azîm kâr ederler. Paşanın şâtırbaşısına avâyid verirle, zîrâ anın himâyesindedir.

Esnâf-ı levzü'n-nebî fürûş: Bunların dükkânları yokdur. Ancak kahvehânelerde kavun çekirdeği ve abdüllâvî çekirdeği satarlar. Neferât cümle üç yüz.

Esnâf-ı duhân-fürûş: Altı yüz kırk üç kahvehânede birer tütün satıcı olduğundan mâ‘adâ şehr-i Mısır içre bin altmış dükkân-ı duhân-fürûş vardır. Subaşı defterinde mastûrdur. Neferâtları ve dellâlları ile cümle iki bin âdemdir. Kahveciler ile alaya binerler.

Esnâf-ı kahve döğücü: Yetmiş dükkândır, her birinde beşer onar dibek havân vardır. Ve cümle yedi yüz neferdir.

Esnâf-ı meddâhân: Nefer yedi yüz. Bunlar kahveciler ile alay ederler. Ve,

Esnâf-ı mukallidîn ü mudhikân: Nefer üç yüz. Bunlar kahvehânelerde ve bozahânelerde ve meyhânelerde kaşmerlik ederler. Ammâ alayda kahveciler içre gûnâ-gûn şakalar ederek ubûr ederler kim veled-i zinânın yetmiş çilesi bunlardır.

Esnâf-ı bozacıyân: Bunlar müslimlerdir. Yetmiş beş bozahâne ve altı yüz neferâtları vardır. Ve,

Esnâf-ı meyhâneciyân: **[P 217b]** Bunlar serâpâ keferelerdir. Dükkân iki yüz, neferât altı yüz. Bu tâ’ife nâ-şer‘î olduğundan başka alayı olmayup kahvecibaşıdan sonra ubûr eder. Zîrâ menkûb ve mezmûm-ı âlem keferelerdir.

Ammâ bâlâda üçüncü fasıldan berü tahrîr olunan sakkâgân ve hoşâbcı ve şerbetciyân ve cümle meşrûbât satıcılar cümlesi kahveciler alayında bir hây hûy-ı **[Q 220b]** azîm ile her âdemin elinde birer şem‘-i kâfûrî ve niçe bin kanâdîl eşâreler ile cümle rakkâs u cüvân bânîler [Yaniler?] ile deff ü dâ’ire ile gûnâ-gûn fasıl ederek kahvecibaşı ve sirkecibaşı atbaşı berâber olup ardları sıra mehterhâneleri ile ubûr ederler.

Dördüncü fasıl

Esnâf-ı zeyt-i hârciyân ya‘nî bezirciyân: Kârhâne yüz yetmiş, neferât bin sekiz yüz. Bu esnâf gâyet ankâ âdemlerdir, ammâ gâyetü'l-gâye kirli ve paslı ve mülevves kavimdir.

Esnâf-ı şırlugancı: Kârhâne iki yüz, neferât yedi yüz. Bunlar zeyt-i asfûr ve zeyt-i bâdem ve zeyt-i simsim çıkarırlar. Bunlar dahi ankâlar, ammâ yağlı ve kirli âdemlerdir. Mısır'ın cemî‘i fukarâları zeyt-i hâr ve zeyt-i simsim ve tahîne yerler. Ve her gece niçe bin batman zeyt-i hâr yanar. Bâ-husûs mevlûd geceleri ve Ramazân geceleri ve bu muhtesib gecesi niçe yüz bin batman yağ yanar. Ve cemî‘i vilâyete Mısır'dan bezir yağı gider. Anıniçün bu esnâf mün‘im âdemlerdir. Ammâ bunların alayına bir esnâf tâbi‘ **[Y 168b]** olmayup bunlar kendü tevâbi‘leri ile gûnâ-gûn dühniyyâtdan meş‘aller yakup yağlı ve palâs palâs esbâblar geyüp ba‘zısı uryân olup yağ tulumların şişirüp omuzlarında götürüp sûk-ı sultânîde izdihâm

edenlerin üstlerine yağ tulumların sürerek cemî‘i halk bu esnâfa gülerek yolları tulumlar ile açarak deff [ü] dâ’ire ve deblek çalarak bunlar dahi dilberânları ile mehterhânelerin çalarak ubûr ederler. Cemî‘i Mısır halkı bu esnâfın havfinden beş on gün mukaddem dükkânlar dutup seyr [ü] temâşâ edüp esbâbları rüsvây olmadan halâs olurlar.

Beşinci fasıl

Esnâf-ı mi‘mârbaşı: Bu esnâfa tâbi‘ çok ehl-i hıref vardır.

Hırfet-i neccârân: Dükkânları yokdur, ammâ müslim ve gayr-ı müslim cümle üç bin âdemdir.

Hırfet-i kûhken yân‘î taşkesen: Cûşî dağında ve Kademü'n-Nebî kurbunda Ferhâd gibi dağları kesüp kûh-ı Bîsütûn etmişlerdir. Cümle iki bin âdemdir.

Hırfet-i mermerbür: Ya‘nî ruhâm ve havz u hammâm ferşi döşeyici. Dükkân altmış, neferât üç yüz. Bunlarda olan ma‘rifet bir diyâra mahsûs değildir. Mısır imâretleri ruhâm ile meşhûr-ı âfâkdır. Ve,

Hıref-i çâh-ı âbken, ya‘nî kuyukazıcı: Nefer üç yüz. Ve,

Hıref-i sâkıye dollâbı ve at değirmeni yapıcı: Neferât iki yüz altmış. Ve,

Hıref-i ammâl ya‘nî ırgat: Cümle Berberistân kavmidir, fellâhîn azdır. Cümle iki bindir. Defterlilerdir, herkes ırgat olamaz. Mısır acâyib diyârdır, cümle mîrî olmağile mazbûtdur. Ve,

Hıref-i lağımcı, ya‘nî beytü'l-halâ tathîr edici: Mısır'ın cemî‘i ayak yolları keriz değildir, cümle kuyulardır. Her sene bu lağımcı esnâf tathîr edüp taşra kömlüğe dökerler. Bu esnâfın dükkânları yokdur, lâkin her sabâh Salîbe'de ve Rûmeli meydânında ve gayrı köşelerde kazma kürekleri ve zenbîlleri ile dururlar. Cümle bin iki yüz âdemdir.

Hırfet-i tûbcıyân, ya‘nî tulacı ve kerpicci: Bunların dükkânları yokdur, ancak Nîl kenârında balçıklı yerlerde kamînleri vardır. Neferât cümle altı yüz âdemdir.

Hırfet-i çömlekciyân: Gavriyye sâkıyesi dibinde ve Eski Mısır'da ve gayrı yerde, dükkân yüz elli, neferât bin kâmil. Balgamî eşribe ve ma‘âcîn hokkaları yaparlar kim gûyâ kâr-ı Çîn'dir. Ve,

Hıref-i hammâmkâr: Bunlar başka üç yüz elli üstâd-ı kâmildir. Hammâm binâ eylemek bunlara mahsûsdur. Ve,

Hıref-i kirecciyân: Mısır'ın hâricinde Sitti Nefîse kurbunda Eski Mısır'da ve gayrıda cümle yedi yüz ocakdır, iki bin âdemdir. Ve,

Hıref-i cibizciyân, ya‘nî alçıcı değirmenleri: Dükkân iki yüz, neferât bin iki yüz. Ve,

Hıref-i belât kesici, ya‘nî mermer gibi bir beyâz taşdır, gâyet yumuşakdır, anı destere ile kesüp cümle hâneler ve câmi‘lere mermer **[Y 169a]** yerine anı döşerler. Anı kesenler cümle altı yüz âdemdir. Ve,

Hıref-i keresteciyân: Cümle iki yüz dükkândır, neferât beş yüzdür.

Hıref-i tâbûtcıyan: Dükkân on, nefer yigirmi. Ve,

Hıref-i mahâfeciyân: Huccâca mahfe-i sahâbe ve taht-ı revân yaparlar. Dükkân kırk, neferât yüz altmış. Ve,

Hıref-i serîrciyân: Hûrmâ çubuğundan serîrler yaparlar ve şeker kafesleri ve tuyûr kafesleri yaparlar. Dükkân elli, nefer seksen. Ve,

Hıref-i harrâtîn, ya‘nî çıkrıkcılar: Dükkân yüz elli, nefer altı yüz. Ve,

Hırfet-i doğramacıyân: Derbü'l-ahmer'de, dükkân sekiz, nefer yigirmi. Hind sadefkârîsine mânend san‘at gösterirler. Ve,

Hırfet-i kundakcıyân: Dükkân yigirmi, nefer otuz. Ve,

Hırfet-i nakkâşân: Dükkânları yokdur, evlerinde ve inşâ olunan hânelerde işlerler. Neferât yedi yüzdür kâmil. Bihzâd [u] Mânî kadar üstâd-ı kâmil nakkâşlar vardır kim kalemin çekmede sâ’ir diyârın nakkâşları âcizdir. Ve,

Hıref-i kutucıyân: yigirmi dükkândır, seksen neferdir. Ve,

Hıref-i tanbûra ve çöğürciyân: Dükkân tokuz, nefer yigirmidir.

Bu beşinci fasıldan berü tahrîr olunan yigirmi dörd esnâf cümle 1546 aded güzîde asker olup cemî‘isi mi‘mâr ağaya tâbi‘dir. Herkes hırfetiyle alay alay gürûh gürûh şakalar ederek ve gûnâ-gûn arz-ı kâlây edüp sâz [u] söz ile ve niçe kerre yüz bin kanâdîl ve şem‘-i kâfûrîler çerâğân ederek ubûr ederler kim gûyâ meydân-ı Arasât günü oldu.

Andan mi‘mârbaşı ve nakkâşbaşı atbaşı berâber cemî‘i dilberâniyle mehterhânesin çalarak ubûr ederler.

Altıncı fasıl

Esnâf-ı marankozân, ya‘nî gemi neccârları: Bunların pîri Hazret-i Nûh olmağile mi‘mâr alayıyla gitmeyüp kendü hırfetleriyle kapudan kethudâsı serdâr olup alay ederler. Evvelâ:

Esnâf-ı neccâr-ı merâkib: Dükkânları yokdur, Bulak'da Tershâne'ye muttasıl, anda tekyeleri vardır. Cümle neferât sekiz yüz altmışdır. Ve,

Hıref-i kalafatcıyân: Nefer beş yüz. Ve,

Hıref-i tulumbacıyân: Dükkân iki, nefer on. Ve,

Hıref-i zift ü katrân fürûht: Dükkân yedi, neferât on beş. Ve,

Hıref-i katrânlı kettân bükücü: Dükkân yedi, nefer kırk.

Hıref-i halat bükücüyân: Dükkânları yokdur, nefer yüz elli. Bunlar Mısır'ın yetmiş dörd bin kuyularının sâkıye iplerin halfa otundan bükerler. Ve,

Hıref-i yelkenciyân: Dükkân üç, neferât yigirmi.

Bu esnâflar cümle Bulak şehrinde mevcûd olup cemî‘i gemiciler pür-silâh olup küçük kayıkları ve kayasaları kızaklar üzre filandıra ve bayraklar ile donadup Mısır içinden bu gemileri çekerek, "Eyya mola ya mola" deyüp feryâd ederek Bulak re’îsleri ile Eski Mısır re’îsleri birbirlerile top u tüfeng atup ceng eder şeklinde şâdumânîler ederek bu ecinne askeri ile Süveys kapudanının kethudâsı filandıra bayrakların ve orsa filandıra ve sancakların açup yetmiş seksen dilberânıyla muhteşemâne marankoz [Y 169b] başıyla atbaşı berâber mehterhânesin çalarak ubûr ederler. Bunların alayından gayrı sancak ve bayrak yokdur. Andan,

Yedinci fasıl

Evsâf-ı esnâf-ı habbâzân ve tüccârân-ı gılâl: Mısır gibi Ümmü [P 218a] Dünyâ'da cümleten yetmiş etmekçi dükkânı vardır. Böyle âdem deryâsı dünyâ anası oğullarına nice kifâyet olunur, denirse ağniyâ ve a‘yânın sarâylarında birer furun mukarrerdir ve her fukarânın hânesinde birer tennûr küçük furun vardır, herkes hânesinde beyâz hâs etmekleri bişirüp çârsû-yı bâzârın her köşesinde tabla tabla hubzları sıbyân ve nisvân ü bintân fürûht ederler. Anıniçün [Q 221a] yetmiş aded etmekçi dükkânları kifâyet eder. Ve bu dükkânlarda neferât cümle altı yüzdür. Ammâ cümle furunlarda at tezeği ile etmek bişirirler. Mezheb-i şâfi‘îde necis harâm iken bi'z-zarûrî odun kıtlığından at fışkısı yakup etmeğin yerler.

Ve etmekçilerin pîri Ömer ibn İmrân-ı Berberî'dir. Hazret-i Risâlet huzûrunda Selmân-ı Pâk belin bağladı. Seksen yedi yaşında merhûm olup Bakî‘de Hazret-i Abbâs yanında medfûndur. Andan,

Esnâf-ı çörekçiyân ve börekçiyân ve gevrekçiyân ve kâkciyân ve kâhîciyân ve gurâbiyyeciyân ve simitciyân ve katâyifciyân ve lokmaciyân ve şehriyyeciyân ve mutabbakcıyân ve gözlemeciyân ve peksumâtcıyân ve temr-ayşcıyân, hûrmâlı çörek, ve ayşçakılcıyân ya‘nî çakıl ekmeği.

Bu zikr olunan on beş hırefin iki yüz elli dükkânları vardır. Bunlar tezek yakmazlar, bakla samanı ve leblebi kabuğu ve bıçkıcı talaşı ve bu gûne şeyler yakup bu fatîrleri bişirirler. Ve cümle furunda cebr ü noksân iki bin âdemdir. Ve,

Esnâf-ı nışastacıyân: Kârhâne on bir, nefer yüz elli. Ve,

Ehl-i hıref-i elekciyân-ı dakîk: Bunların furunlarında un alırlar. Neferât iki yüz. Ve,

Hırfet-i tuzcuyân: Mahâzinleri yüz yigirmidir. Ve,

Esnâf-ı natrûncıyân: Tuz ile mâl-â-mâl mahzenlerdir. Ve Mısır'da tuz ile soğandan çok bir şey yokdur. Neferât-ı tuzcuyân dörd yüz âdemdir. Gâyet ganî âdemlerdir. Ve,

Esnâf-ı değirmenciyân-ı esb: Cümle iki bin yüz altmış değirmendir. Yüz ellisi muhtesibe tâbi‘dir, mâ‘adâ ocaklar ve ağavâtlar himâyesindedir, ammâ yine bu alaya gelirler. Cümle neferât üç bin yüz altmış değirman-ı esbdir, ammâ hırsız yatağıdır. Ammâ değirmenlerin birer at yâhûd sığır döndürür, garîb temâşâ âsiyâblardır. Bunlardan mâ‘adâ sarây-ı âlîlerde birer değirman mukarrerdir, ammâ muhtesib beğe su’âl etmediğimizden ma‘lûmum değildir.

Esnâf-ı tüccâr-ı gılâl: Bunların Bulak'da ve Eski Mısır'da ve dâhil-i Mısır'da kâmil iki bin mahzenleri vardır, ankâ bâzergânlardır. Cümle üç bin sekiz yüz âdemdir. Anbâr [Y 170a] emîni ve anbâr nâzırı defterinde bunlar ismi ve resmiyle mektûblardır. Zîrâ hîn-i mahalde gılâl lâzım olsa anlardan alırlar.

Bunlar dahi pür-silâh ve müzeyyen olup yedinci fasıldan berü tahrîr olunan yigirmi ehl-i hıref ile cümle kârların icrâ ederek gûnâ-gûn çörekler ve halka ve lokumları halka bezl ederek ve katâyifden libâslar ve peksumâtlardan tesbîhleri ve iri somundan mollâ sarıkları ve gılâl-fürûhtlar halk üzre gılâl nisâr ederek gûnâ-gûn şakalar edüp etmekçibaşı ile müsebbibbaşı atbaşı berâber olup enselerinde pençe-i âfitâb pür-silâh gulâmlar ile mehterhâne çalarak ubûr ederler.

Sekizinci fasıl

Esnâf-ı kassâbân: Dükkân altı yüz, neferât bin sekiz yüz. Pîrleri Cömerd Kassâb'dır. Künyeti Ebû Ukayl Vâdi Nâsır Kassâb'dır, lakabı Cömerd Kassâb'dır, Bağdâd içinde medfûndur. şehr-i Mısır içre yevmiyye bin iki yüz koyun boğazlanır.

Esnâf-ı salhâneci: Bâb-ı Fütûh'dan taşra bir kârhânedir. Mısır'ın cümle koyunları ve sığır ve keçi ve deve ve câmûsları anda zebh olunur, zîrâ mîrîdir. Üstünde emîni ve bir yeniçeri çorbacısı vardır. Gayrı yerde koyun boğazlansa tecrîm ederler. Bu kârhânede iki yüz neferdir kim yüzlerinde nûr yokdur. Ve bu kârhânede ne kadar hayvânât boğazlanırsa derileri mîrîdir, Alî Cellâd nâmında bir fellâhın iltizâmındadır.

Evsâf-ı sığır kassâbı: Dükkân yetmiş, nefer iki yüz. Bunlar deve eti dahi satarlar. Ve,

Hıref-i Yahûdî kassâbı: Dükkân yigirmi, nefer otuz. Bunlardan kimse bir lahm almayup kendülere mahsûsdur. Ve,

Hıref-i kışta lebbân ya‘nî yoğurdcular: Dükkân seksen, nefer iki yüz.

Hıref-i lebbân-ı teys: Nefer iki yüz. Bunlar çârsû-yı bâzârda sürü ile beledî keçileri gezdirüp süd satarlar. Bir vukiyye süd almak murâd edinsen ulbesine keçiden südü sağup bir vukiyyesin sana verüp ziyâdesin yine keçinin ağzına döküp esvâk-ı mahalle içre "*Yâ sabâha'l-leben*" deyü keçilerle feryâd edüp gezerler. Andan,

Hıref-i cübn-i hâlûm ya‘nî peynirciyân: Dükkân iki yüz seksen, nefer üç yüz. Cümleden latîf peynirci, Bulak'da Meyyitoğlu derler bir Arab âdemi var, anda olan peynir-i gûnâ-gûn bir yerde yokdur ve anda olan cübn-i ganemin lezzeti şâm-ı şerîf karîşesinde

yokdur. Gâyet serî‘u'l-hazm cübn-i hâlûmdur. Ammâ Yahûdî peynircileri başkadır, kaç nefer olduğu ma‘lûmum değildir.

Esnâf-ı aşbâz-ı başcıyân: Dükkân kırk, nefer yüz yigirmi. Bunlar kassâblara yamakdır.

Hıref-i koyun ciğercisi: Pişmiş ve çiğ fürûht ederler. Dükkânları yokdur, tabla ve zenbiller ile fürûht ederler. Neferât iki yüz. Ve,

Hıref-i işkenbeciyân: Dükkân seksen, neferât yüz yigirmi. Bunlar dahi [Y 170b] kassâblara yamakdır, aşcılara tâbi‘ değildir.

Esnâf-ı mûmcıyân: Kârhâne kırk, neferât üç yüz.

Bu zikr olunan on esnâf mükellef ü mükemmel ve pür-silâh olup herkes metâ‘ların arz ederek kassâblar semiz koyunları dîbâ ve şîb ü zerbâf çullar ile ve mücevher kemer kuşaklar üzre mücevher hançerler ile ve beşer altışar boynuzlu koyunların boynuzların varaklayup gümüş zencîrler ile keşân-ber-keşân çekerek ve boğazlanmış semiz koyunları seyishâneler üzre tahmîl edüp ubûr ederler. Ve kassâbbaşı pür-silâh dilberân-ı kafâdârları ile mehterhânesin çalarak ubûr ederler. Ammâ gâyet müzeyyen alayları vardır.

{Dokuzuncu} Fasıl

Esnâf-ı Aşcıyân: Dükkân altı yüz, neferât bin yüz. Pîrleri Hazret-i İbrâhîm'dir. Bunlar paşa aşçıbaşısı himâyesindedir. Hâkimleri öldür[ür], döğer, kovar, söğer, cümlesinin zabtı rabtı elindedir, muhtesib ağa vaz‘-ı yed edemez. Ammâ bu alaya aşçıbaşının baş halîfesi ve şehir aşçıbaşısı alayda atbaşı berâber olurlar. Andan,

Esnâf-ı kebâbcıyân: Dükkân yüz, nefer iki yüz altı.

Esnâf-ı yahnici: Dükkân yüz, neferât üç yüz.

Esnâf-ı südlü aşçı ve pâlûdeciyân: Dükkân kırk, nefer yetmiş.

Esnâf-ı sebzevâtcıyân: Bunlar salata ve ıspanak ve mülûhiyye ve bamya ve bâdyâm ve kurkas ve karnebît ve zâter ve turp ve tere ve acûr ve kıssâ ve hıyâr satarlar. Dükkân iki yüz, nefer iki yüz elli âdemdir.

Esnâf-ı helvâcıyân: Dükkân seksen, nefer iki yüz. Bu Mısır'da sürülen hulviyyât ü zülbiyyât bir diyârda tenâvül olmaz. Pîrleri Hazret-i Ömer-i Halvâyî'dir. Ve,

Esnâf-ı şekerciyân: Dükkân yüz elli, neferât iki yüz. Ve,

Kârhâne-i şekerhâne kırk, neferât üç yüz. Mîrî, mî‘âd şekerleri işlenüp pâdişâh vekîlharcı Âsitâne'ye gönderir.

Esnâf-ı aşcıyân-ı balık: Dükkân seksen, nefer yüz.

Esnâf-ı balık sayyâdı: Nefer altı yüz. Cümle mîrîdir.

Bu cümle esnâf metâ‘ları ve kârların arz edüp çıragân ve gûnâ-gûn şakalar ederek şehir aşçıbaşısı ile paşa aşçı halîfesi atbaşı berâber mehterhânelerin çalarak ubûr ederler.

Onuncu Fasıl

Esnâf-ı bakkâlân ve hıref-i bâzârcıyân ve hıref-i sâbûncıyân ve hıref-i leblebiciyân: Bunların cümlesinin pîri Azî bin Nebbâş'dır. [P 218b] Selmân-ı Pâk belin [Q 221b] bağladı. Yüz yigirmi yaşında merhûm olup kabri Kudüs-i şerîfde Ayn-ı Selvân kurbunda medfûndur.

Bu tâ’ifenin cümlesi birlikde olmak ile cümle bin altmış dükkândır ve iki bin âdemdir. Pâk mükellef ü mükemmel esbâblar geyüp gûnâ-gûn şakalar edüp bakkâlbaşı ve bâzârbaşı atbaşı berâber mehterhânelerin çalarak ubûr ederler.

On birinci fasıl

Esnâf-ı cerrâhân: Dükkân yigirmi, nefer [Y 171a] altmış. Pîrleri Ebû Ubeyd Kassâb'dır, Selmân-ı Pâk belin bağladı, kabri Lahsa'dadır. Ve,

Esnâf-ı hukemâ: Dükkân on tokuz, neferât kırk. Pîrleri Hazret-i Lokmân'dır ve Hazret-i Risâlet asrında Zünnûn-ı Mısrî'dir, Hazret-i Alî belin bağladı. Andan,

Esnâf-ı ma‘cûncıyân: Dükkân iki yüz, neferât iki yüz yigirmi. Hâşimî ve esrâr ma‘cûnu gâyet ziyâde isti‘mâl olunur.

Esnâf-ı mâ-i devâkâr: Bunlar zâter ve na‘nâ ve lisân-ı sevr ve hindibâ misilli giyâhâtdan su çıkarırlar.

Bu ehl-i hırefin cümlesinin dükkânları yokdur, ammâ hânelerinde işlerler, yetmiş nefer kimesnelerdir.

Ve bu bâlâdaki esnâflar cümle üç yüz altmış asker olup pür-silâh mü’eddebâne hekîmbaşı ve cerrâhbaşı atbaşı berâber mehterhâneleri ile ubûr ederler.

On ikinci fasıl

Esnâf-ı kılıccıyân: Dükkân yüz on, neferât üç yüz.

Esnâf-ı mızrak demrencisi: Dükkân otuz, nefer altmış beş. Ve,

Esnâf-ı mızrakzencisi: Sultân Hasan câmi‘i dibinde on dükkândır, yigirmi neferdir. Ammâ cümle Urbân bunlara muhtâcdır.

Esnâf-ı bıçakcıyân: Dükkân iki yüz, neferât iki yüz altmış. Ve,

Esnâf-ı kıncıyân: Dükkân yigirmi, nefer otuz. Sağrıcı yokdur. Ve,

Esnâf-ı tüfengciyân: Dükkân otuz, nefer yetmiş beş.

Esnâf-ı vezneciyân: Dükkân yigirmi, nefer elli beş.

Esnâf-ı tüfeng fişengcisi: Dükkân on, nefer on sekiz kâmil. Ve,

Esnâf-ı bârûdcu: Demirkapu dibinde dükkân on, nefer on sekiz. Pîrleri Cemşîd'dir ve bunlar cebecibaşıya tâbi‘dir. Ve,

Esnâf-ı fitilciyân-ı tüfeng: Dükkân altı, nefer on bir. Ammâ iki bin dahi Berberî kavmi kettân çöpünden yedek fitil bükerler. Bunlar dahi ellerinde birer ikişer kandîller ile ve omuzlarında ucları yanmış fitiller ile lisânlarınca şakalar ederek, bu bâlâda zikr olunan cümle iki bin sekiz yüz elli iki âdem tüfenglerin atup arz-ı kâlây ederek kılıccıbaşı ve tüfengcibaşı atbaşı berâber mehterhânelerin çalarak ubûr ederler.

On üçüncü fasıl

Esnâf-ı haddâdân: Dükkân iki yüz, neferât sekiz yüzdür kâmil. Bunların pîri Hazret-i Dâvûd'dur. Ammâ Risâlet-penâh asrında Ebû Zeyd-i Müslim'dir, Selmân belin bağladı, kabri San‘ân'dadır.

Esnâf-ı na‘lkesen: Dükkân kırk, nefer yüz elli.

Esnâf-ı mismârân ya‘nî egserci: Dükkân yigirmi, nefer yüz yigirmidir kâmil. Ve,

Esnâf-ı eğeci: Gülşenî tekyesi altında, dükkân altı, nefer ondur. Ve,

Esnâf-ı keserci: Dükkân altı ve nefer yigirmi.

Esnâf-ı minşârciyân ya‘nî destereciler: Bunların destereleri gayrı gûnedir. Dükkân altı, nefer yigirmi. Ve,

Esnâf-ı kömürcüyân: Bundukanî kurbunda ve Nizâmiyye cenbinde ve gayrıda, dükkân elli ve neferât altmış.

Esnâf-ı kilidciyân: Dükkân on, nefer [Y 171b] on beş.

Esnâf-ı çilingirân: Dükkân elli, neferât yüz toksan. Ve,

Esnâf-ı üzengiciyân: Dükkân kırk, nefer yüz elli. Ve,

Esnâf-ı makascıyân: Dükkân yigirmi, nefer altmış. Ve,

Esnâf-ı na‘lçacıyân: Dükkân on beş ve nefer on beş. Ve,

Esnâf-ı âhenfürûht: Mahzen on beş, nefer yigirmi. Ve,

Esnâf-ı hurdaciyân: şeyhûniyye dibinde ve Rûmeli meydânında ve gayrıda, dükkân altmış ve neferât seksen. Ve,

Esnâf-ı na‘lbend-i hussân, ya‘nî at na‘lbandı: Dükkân seksen, neferât iki yüzdür kâmil. Ve,

Esnâf-ı na‘lbend-i hımâr: Dükkân iki yüz, neferât üç yüz. Mısır'ın hımârı çok olmağla eşek na‘lbandı çokdur.

Bu on beş esnâf cümle 2003 pür-silâh asker olup herkes bisâtlariyle kâlây-ı metâ‘ın arz edüp şâdumânîler ile çerâğân ederek demircibaşı ve na‘l-bandbaşı rikâb rikâba olup cümle dilberânları pür-silâh ve müzeyyen mehterhâneleriyle ubûr ederler. Andan,

On dördüncü fasıl

Esnâf-ı kazancıbaşı: Pîrleri Ebû Habîb Muhyid-dîn-i Buhârî'dir. Dükkân cümle altmış beş, neferât altı yüzdür kâmil. Ammâ Rûm üstâdları gibi üstâd-ı kâmil değillerdir.

Esnâf-ı sızırıcıyân: Kârhâne üç, nefer kırk. Bunlar eski bakır sızırırlar.

Esnâf-ı tâcirân: Hân-ı Halîl'de ve Sâlihiyye ve Kalavân kurbunda cümle yüz on beş dükkândır. Nefer iki yüz on beşdir. Ankâ bâzergânlardır, herbirinin dükkânında ve mahâzinlerinde beşer onar bin guruşluk bakır âvânî eşyaları vardır. İmâret kazanları ve kâşif tancereleri bunlarda bulunur. Mısır'da yapamazlar, cümle Rûm'dan gemilerle gelür. Ve,

Esnâf-ı kalaycıyân: Dükkân yüz elli, nefer üç yüz. Ve,

Esnâf-ı dökmeciyân: Hakkâ ki bunlar acâyib-i rûzgâr ve pîşekâr üstâd-ı kâmillerdir. Cümle câmi‘ ve imâretlerin kafes pençerelerin ve gûnâ-gûn musanna‘ sebîl pençere ve kapuların bunlar eder. Ammâ hakkâ ki bir diyâra mahsûs değildir. Dükkân yetmiş, neferât beş yüz.

Bu beş esnâf cümle 1065 nefer olup pür-silâh olup herbirinin ellerinde şem‘-i kâfûrî ve meş‘aller ile çerâğân ederek kazancıbaşı ve dökmecibaşı yanyana olup mehterhâneleri ile ubûr ederler. Andan,

On beşinci fasıl

Esnâf-ı zergerân ya‘nî kuyumcuyân: Pîrleri Nasr bin Abdullâh-ı Zergerî'dir, Selmân-ı Pâk belin bağladı. Dükkân beş yüz, neferât iki bin. Ekseri Kıbtî tâ’ifesidir, acâyib üstâdları vardır. Ve,

Esnâf-ı cevher-fürûş: Dükkân on, nefer yigirmi. Ve,

Esnâf-ı sâ‘atcıyân: Pîrleri Hazret-i Yûsuf'dur. Dükkân beş, nefer on iki. Ve,

Esnâf-ı sikkezânbaşı: Darbhânede olur, bir âdeme mahsûsdur, gayrı olmak ihtimâli yokdur ve kimse ile ihtilât etmez ve yanına âdem dahi komazlar. Ve,

Tamgacı[Y 172a]başı: Bu dahi bir âdeme munhasırdır.

Esnâf-ı rumatcılar: On dükkân ve yigirmi âdemdir. Kuyumcular ve sarrâflar ve gayrı yerlerde süpürüntülerden gümüş hurdaları çıkarırlar. Ve,

Esnâf-ı darbhâneciyân: Cümle üç yüz neferdir. Emîn ağa birdir, nâzır ağa birdir, sâhib-i ayâr ağa birdir, veznedâr ağa birdir, sarrâfbaşı birdir. Ammâ,

Esnâf-ı sarrâfân-ı esvâk: Dükkân iki yüz, nefer üç yüz elli. Bunların nısfı dîvân-ı Mısır'a me’mûrdur, her dîvânda mültezimînden gelen mâlları sayarlar. Ve,

Esnâf-ı kalcıyân: Dükkân üç, nefer yigirmi. Ve,

Esnâf-ı kalemkârân: Dükkân yigirmi, nefer otuz. Ve,

Esnâf-ı hakkâk: Dükkân kırk, nefer altmış. Ve,

Esnâf-ı mühürken: Dükkân üç, nefer üç. Ve,

Esnâf-ı sırmakeşân: Dükkân altı, nefer on iki. Bunlar dâ'imâ kisve-i şerîfe sırma işlerler. Ve,

Esnâf-ı pirinç devâtcı: Dükkân ve nefer bir, Emîr Çelebi'ye mahsûsdur, misli yokdur, gâyet üstâd-ı kâmildir. Ka'be-i şerîfden birkaç çift koyun getirüp bi-emrillâh ikişer ikişer kuzulayup hâlâ Mısır'da Mekke koyunu andan münteşir oldu. Ve,

Esnâf-ı tenekeciler: Dükkân sekiz, nefer on sekiz. Cümle Yahûdîlerdir. Kârûn içün ve ba'zı eşyâlar içün kalaylı [P 219a] tenekeden kutular yaparlar.

Bu bâlâda tahrîr olunan on tokuz kuyumcu esnâfları [Q 222a] cümle 2.931 nefer olup herbiri ma'rifetin izhâr edüp pür-silâh şakalar ederek paşanın kuyumcubaşısı ve darbhâne emîni ve nâzırı ve tamgacıbaşı, bunlar cümle cevâhire gark olup atbaşı berâber mehterhâneleri ile ubûr ederler. Andan,

On altıncı fasıl

Esnâf-ı hayyâtân ya'nî terziyân: Pîrleri Hazret-i İdrîs'dir, ammâ Resûl-i Ekrem asrında pîrleri Dâvûd-ı Tâhirî olup Selmân belin bağlayup pîr [ü] perver oldu. Dükkânları yedi yüzdür, neferâtları üç bindir. Ekseriyyâ Rûm [u] Kıbtîdir, müslimleri azdır. Ve,

Esnâf-ı sipâh bâzârı: Sultân Hasan dibinde kırk dükkândır, ammâ bir vâsi' tarîk-ı âm olmağile beş bin âdem cem' olup bâzârertesi ve pençşenbe gün Hân-ı Halîl'e gider. Ve,

Esnâf-ı hallâcân: Pîrleri Mansûr Zâhidü'l-Kattâ[n]'dır, Selmân belin bağladı, Rey diyârında yatır, Bağdâd'daki Mansûr Hallâc değildir, belî şeyh Mansûr'dur kim berdâr olup berhordâr olmuşdur. Andan dükkân-ı hallâcân yüz elli, neferât iki yüz.

Esnâf-ı kellepûşciyân: Dükkân kırk, nefer altmış. Ve,

Esnâf-ı takyeciyân-ı nisvân: Dükkân altmış, neferât yüz. Ve,

Esnâf-ı kavukcıyân: Dükkân yüz, nefer üç yüz. Ve,

Esnâf-ı yorgancıyân: Dükkân elli, nefer yüz altmış. Ve,

Esnâf-ı gömlekciyân: [Dükkân] yüz elli, nefer iki yüz altmış. Ve,

Esnâf-ı örüciyân: Zî-kıymet eşyâları güve yese, [Y 172b] ya bir hatâ ile hark olsa, bu örücüler eyle örerler kim ke'l-evveldir. Dükkân on iki, nefer otuz. Ve,

Esnâf-ı pîne-dûz: Pîrleri Ammâr bin Yâris'dir, Selmân belin bağladı. Dükkân kırk, nefer üç yüz. Ve,

Esnâf-ı iplikciyân: Dükkân elli, nefer yüz elli.

Esnâf-ı gazzâz: Pîrleri Abdullâh bin Ca'fer-i Tayyâr'dır. Dükkân üç yüz, neferât bin altı yüz. Ve,

Esnâf-ı düğmeciyân: Dükkân kırk, nefer yüz elli. Ekseriyyâ Yahûdîlerdir. Ve,

Esnâf-ı ipekciyân: Gavrî çârsûsunda, dükkân yüz, neferât yüz elli. Ve,

Bu on dört esnâfın cümlesi 6046 aded pür-silâh ve müzeyyen dilberânları ile arz-ı cemâl ederek paşanın terzibaşısı ve şehir terzibaşısı atlar ile başabaş beş kat mehterhânelerin çalarak güzer ederler. Andan,

On yedinci fasıl

Evsâf-ı esnâf-ı çadırcıyân: Pîrleri Nâsır bin Abdullâh el-Mekkî el-Hayyâm'dır, Selmân belin bağladı, kabri Bağdâd'da İmâm Hüseyin yanındadır. Dükkân yüz, nefer altı yüz. Gâyet üstâd-ı kâmillerdir. Gerçi Haleb ve İslâmbol hayyâmları kadar değillerdir, ammâ hûb u mergûb kıt'a otağ ve çerge ve çadır yaparlar. Ve,

Esnâf-ı kolancıyân: Dükkân elli ve neferât yüz elli.

Esnâf-ı tınâbcıyân: Dükkân değildir, hâlî yerlerde işlerler. Nefer üç yüz âdemdir. Ve,

Esnâf-ı habbâl ya'nî ipciler ve firengî sicimciler: Bunlar dahi mu'attal yerde işlerler. Nefer bin beş yüz fukarâlardır. Ve,

Esnâf-ı zincef ütücüsü: Dükkân üç, nefer altı. Bunlar çadırcıların kârların dahi ütülerler.

Esnâf-ı mutâfân: Kolancılar gibi mutâflar bir ma'rifetde olmağile çadırcılara mutâf şilte ve şilye matbah olmağile mutâflar çadırcılara yamakdır. Dükkân iki yüz, nefer altı yüz.

Esnâf-ı câmeşûyân: Dükkân seksen, nefer iki yüz. Çamaşırlar ve bez çırpıcılar çadır bezlerin gasil etdikleriyçün çadırcılar ile alayda bile olurlar.

Bu altı esnâf cümle müzeyyen ve pür-silâh kâmil ü mükemmel 3256 aded pâk asker olup gûnâ-gûn şakalar ederek çadırcıbaşı mehterhânesiyle ubûr eder.

On sekizinci fasıl

Evsâf-ı esnâf-ı okcubaşı ve yaycıbaşı: Bunların pîri Ebû Muhammed bin İmrânü'l-Kavvâs'dır. Hazret'in okun ve yayın taşıduğıyçün kavvâs derler, ok yay yapardı. Ammâ Sa'd ibn Ebî Vakkâs atardı, kemânkeşlerin pîri oldur. Sonra yaycılara Hazret-i Ebûbekir oğlu Muhammed-i Ekber pîr oldu, Mısır'da Zeynelâbidîn kurbunda bir kömistân içinde medfûndur. Yaycılar ve okcular elbette bir dükkânda olurlar. Cümle dükkân kırk sekiz ve neferât yüz altmış. Ve,

Esnâf-ı kemândârân: Dükkânları olmaz, ancak pehlivânlardır. Âletleri sünnet-i Resûlullâh'dır kim hakkında âyet-i şerîf:

[1] EÅ«†—Al †«–†—Al

nâzil olmuşdur.

Bu pehlivânlar cümle sekiz yüzdür. Kimi piyâde kemânların çekerek kimi esb-süvâr kepâzelerin [Y 173a] keşân-ber-keşân ederek ubûr ederler.

---

1 *Kur'ân,* Enfal, 17; "Att›€›n zaman onu sen atmad›n Allah atd›."

Esnâf-ı sayyâd-ı tuyûr: Bunlar okculara yamakdır. Cümle neferât altı yüz. Cümle murgânı sayd edüp okculara cenâh u perlerin getürürler. Ve'l-hâsıl Mısır'da hemân gücügen kuşundan çok yokdur.

Esnâf-ı mervahacıyân ya‘nî yelpâzeciler: Dükkân on iki, nefer yigirmi altı.

Esnâf-ı kuşbâz: Dükkân altı, neferât on iki. Ve,

Esnâf-ı tavukcıyân: Dükkân yigirmi, neferât otuz.

Esnâf-ı zihgîrci Hüseyin Ağa: Bir kimesnedir, gayrı yokdur.

Bu yedi esnâf cümle 1629 aded âdem olup pürsilâh çerâğânlar ile yüz gürzbâz ve yüz matrakbâz kârsâzlık ederek okcubaşı ve yaycıbaşı atbaşı berâber mehterhânelerin döğerek ubûr ederler.

On dokuzuncu fasıl

Evsâf-ı esnâf-ı kürkciyân: Bunlar paşanın kürkcübaşısı kuvveti ile ve ankâ oldukları ecilden var kuvveti bâzûya getirüp kimesneye tâbi‘ olmayup alay etdiler. Pîrleri Hûşeng şâh'dır, ibtidâ kürkü ters geymek andan kaldı. Ba‘dehu halk zarîf olup tüğün içeri geymeğe başladılar. Ammâ hâlâ Dağıstân ve Balu Hân ve Kazan ve Tataristân'da cümle tüğün taşra geyerler. Dükkân-ı kürkciyân-ı Mısır iki yüz, nefer sekiz yüz. Zîrâ kuzu kürkü fellâhîn çok geyerler. Ve,

Esnâf-ı kalpakcıyân: Dükkân altı, nefer on altı. Ve,

Esnâf-ı avcıyân: Cümle altı yüz âdemdir.

Bu cümle üç esnâf (---) bin müsellah neferâtlar olup arslan ve kaplan ve bebir ve kurd ve vaşak derilerine âdemler girüp ikişer üçer zencîrler ile çekerek giderken seyrâncıların üstlerine pertâb edüp halkı perîşân ederler. Paşanın ve şehrin kürkcübaşısı başka mehterhânesin çalarak ubûr ederler.

Yigirminci fasıl

Esnâf-ı kisvebâfân: Ya‘nî Ka‘be-i şerîfin siyâh örtüsün dokuyanlardır. Bunlar Yûsuf köşkünde işlerler. Neferât üç yüz kimesnedir. Gerçi gözleri cimrozdur, ammâ kârları kâr-ı insân değildir, sihr-i i‘câzdır kim makdûr-ı beşer değildir. Ve bunların harîrlerin boyayan,

Ehl-i hıref-i boyacıyân: Cümle on yedi kârhâneleri mîrîdir, neferât üç yüz âdemdir.

Esnâf-ı çit basmacıyân: Dükkân otuz, nefer elli beş. Ve,

Esnâf-ı tokmak-dûk, ya‘nî boyalı bez döğücü: dükkân kırk, neferât yüz seksen. Ve,

Esnâf-ı bezzâz: Dükkân iki yüz, neferât üç yüz yigirmi. Gömlekciler bâlâda tahrîr olundu. Ve,

Esnâf-ı cüllâh: Pîrleri Hazret-i şîs'dir. Dükkânları bin sekiz yüzdür kâmil, neferâtları üç bin âdemdir. Bu ehl-i sanâyi‘in kesreti Mısır'a mahsûsdur. Hânelerdekilerin hisâbın Hudâ bilür. Ve,

Esnâf-ı kerekeciyân: Alaca Arab kerekesi dokurlar. Dükkân iki yüz, neferât bin sekiz yüz. Ve,

Esnâf-ı halıcıyân: Kârhâne yigirmi, neferât üç yüz. Bu dahi Mısır'dan **[Y 173b]** gayrı bir diyâra mahsûs değildir. Meğer Isfahân u nısf-ı cihânda ola. İki bin, üç bin guruşa ibrîşim hâlîçeler dokurlar kim çeşm-i insân hîrelenir.

Esnâf-ı dârây-bâf: Kârhâne yigirmi, mu‘allimân iki yüz, Ve,

Esnâf-ı atlas ve katîfe-bâf: Kârhâne yüz, üstâdân altı yüz.

Bu on esnâf cümle (---) bin nefer âdem olup arz-ı kâlây **[Q 222b]** ederek kisve **[P 219b]** nâzırı ile harîr emîni atbaşı berâber enselerinde müzeyyen ü mahbûb köçekleri ile mehterhânelerin çalarak ubûr ederler.

Yigirmi birinci fasıl

Esnâf-ı tabbâgân: Âh-ı Evrân ocağıdır. Ammâ pîrleri Zeyd-i Hindî'dir, ve râvî-i hadîsdir, hazret-i Alî huzûrunda Selmân belin bağladı, kabri Mekke'dedir. Dükkân iki yüz ve mu‘allimân iki bin.

Esnâf-ı tirşeciyân: Dükkân altı, neferât yigirmi. Ve,

Esnâf-ı keçeciyân: Dükkân elli, nefer yüz elli.

Esnâf-ı tâcirân ya‘nî sahtiyân ve meşin satıcı: Dükkân altı, nefer tokuz.

Bu tabbâğân esnâf cümle (---) âdemdir. Meşinden ve sahtiyândan dolama ve külâhlar geyüp ser-çeşme Âhî Baba at üzre muhteşemâne ensesinden köçekleri ile tabl [u] kudümün döğerek ubûr eder.

Yigirmi ikinci fasıl

Esnâf-ı dikiciyân: Bunlar pabuc dikerler. Dükkânları azdır, ammâ vekâlelerde bî-hisâbdır. Dükkân iki yüz, cümle neferât beş bin beş yüz.

Esnâf-ı zarbuncıyân: Beyâz meşinden fellâh zarbunu dikerler. Bunlar gayrı esnâfdır. Dükkân iki yüz, neferât altı yüz.

Esnâf-ı pabuc-ı Çerkezî dikici: Dükkân yetmiş, nefer iki yüz.

Esnâf-ı mestciyân: Dükkân yüz, neferât sekiz yüz. Ve,

Esnâf-ı terlikciyân: Dükkân elli, nefer yüz elli. Ve,

Esnâf-ı çizmeciyân: Dükkân kırk, nefer yüz elli. Bunlar ancak paşalıya ve müsâfirîne çizme fürûht ederler. Yohsa Mısırlı çizme geymezler, cümle kırmızı Çerkezî fillar geyerler.

{**Esnâf-ı eskiciyân:** Hammâm kapularından mâ‘adâ dükkânları altı yüz yetmişdir, neferâtları cümle bin iki yüzdür. Câmi‘lerde ve gayrıda pabuc serîka eden bunlara bey‘-i men-yezîd eder, ol Yezîd.}

Esnâf-ı kavvâfân: Bunlar Demirkapu kurbunda ve Hân-ı Halîl'de cümle üç yüz dükkân-ı pâkdır. Neferât altı yüz elli.

Bu pabuc dikenlerin ve tâcirlerinin pîrleri Muhammed-i Ekber-i Yemenî'dir, Selmân-ı Fâris belin bağladı, yüz yigirmi sene mu‘ammer olup kabri Cezâ'ir-i Ummân'dadır ya‘nî Basra diyârındadır.

Bu yedi esnâfın cümlesi (---) bin müsellah güzîde ehl-i hıref olup dikicibaşı ve kavvâfbaşı ile tabılhânelerin döğüp gûnâ-gûn şaka ve çerâğân ederek ubûr ederler. Ve,

Yigirmi üçüncü fasıl

Esnâf-ı sarrâcân: Pîrleri Ebünnasr Hâtem-i Bağdâdî'dir, Selmân belin bağladı. Dükkân altı yüz, neferât bin altmış âdemdir. Ammâ ankâ ve sâlih kimesnelerdir. Andan,

Esnâf-ı kaltakcıyân: Bunlar **[Y 174a]** eğerin ağaçların yaparlar. Dükkân yigirmi, nefer elli beş.

Esnâf-ı tegelticiyân: Dükkân kırk, nefer altmışdır kâmil. Ve,

Esnâf-ı tulumcıyân ve sakâ meşki yapıcı: Dükkân yüz, neferât altı yüz. Mısır'da elzem-i levâzımından ma‘rifetdir. Cümle huccâc bunlara muhtâcdır, a‘lâ kâr ederler. İçlerinde ehl-i hâl âdemler vardır. Ve,

Esnâf-ı sepet sandıkcıyân: Dükkân kırk, nefer yüz elli. Ve,

Esnâf-ı semerciyân: Pîrleri Ebâzer-i Gaffârî'dir. Dükkân seksen beş, nefer üç yüz beş.

Esnâf. Cümle (---) bin müsellah âdem olup arz-ı kemâl ederek ve dilberânları arz-ı cemâl ederek ellerinde şem‘-i kâfûrî ile rûy-ı münevveri şu‘lesi bir yere gelüp gûyâ şeb-i zulmetde mihr-i âlem-tâb tulû‘ etdi. Dilberân-ı sarrâcân meşhûrdur. Bunlar yüz bin şaka ile sarrâcbaşı tablın döğerek ubûr ederler. Andan,

Yigirmi dördüncü fasıl

Evsâf-ı esnâf-ı attârân: Pîrleri Hüsâm bin Abdullâh el-Basrî'dir. Hazret-i Risâlet huzûrunda Selmân-ı Pâris belin bağladı. Niçe yüz esnâf bu attârlara tâbi‘dir, zîrâ cemî‘i mevcûdât attârlarda mevcûddur. Dükkân bin iki yüz, neferât bin sekiz yüz.

Esnâf-ı sûk-ı fahhâmîn: Bunlar hukemâ otları ve edviyeleri satarlar. Dükkân yüz, hâcegân yüz elli. Bunlar cümle hukemâlardır. Ve,

Esnâf-ı dükkân-ı şem‘-i asel: Aded kırk, nefer seksen iki. Ve,

Esnâf-ı miskciyân: Dükkân on, nefer on beş. Ve,

Esnâf-ı misk sâbûncıyân: Dükkân yedi, nefer on iki. Ve,

Esnâf-ı ûd ü amberciyân: Dükkân on, nefer yigirmi. Ve,

Esnâf-ı mâ-i gülâb-fürûş: Dükkân kırk, nefer yüz kâmil. Ve,

Esnâf-ı buhûrcıyân: Bunlar Mekke ve Medîne'ye mu‘amberîn buhûr işlerler. Dükkân yigirmi, nefer dahi yigirmi. Ve,

Esnâf-ı fincâncıyân: Dükkân kırk, nefer elli. Ve,

Esnâf-ı attâr-ı çömlekciyân: Dükkân iki yüz, neferât iki yüz. Zîrâ dükkânında çömlek ve mecur ve bardak ve cerreden bir âdem ancak sığar. Ammâ bunlar gâyet sulehâ âdemlerdir. Ve,

Esnâf-ı kibritciyân: Bunlar dükkânda işleyemezler, râyihası beddir, evlerinde işlerler. Neferât iki yüz.

Esnâf-ı fişekciyân: Dükkân sekiz, nefer kırk. Bunlarda niçe bin muhîl [ü] şeytanat ile yapılmış gûnâ-gûn fişekler vardır. Hattâ bunların dükkânları Demirkapu dibinde olurlar. İbrâhîm Paşa asrında rûz-ı ıydda sıbyânâna bir delice fişek satar. Derhâl delice oğlan, delice fişeğe âteş edince fişeng delilenüp derhâl dükkânın içine girüp niçe bin fişengi ve birkaç kantâr bârûdu tutuşdurup ol izdihâm tarîk-ı âmda cümle dükkânları havâya peftere gibi atup kırk elli âdemi fişekci baba ile kebâb edüp iki yüz âdem kadar mecrûh oldu. Böyle bir mel‘ûn kârdır. Ammâ yine böyle iken bu esnâf bu attârân alayında ol âdem deryâsı içre ve cümle esvâkın tavanları köhne **[Y 174b]** ve âşiyân-ı ankebût olmuş yerlerde bu kadar bin tüfeng ü fişeng atarlar, bi-emrillâhi ta‘âlâ bu kadar âteş-feşânlıkda aslâ ihrâk olmaz. Eğer ol âteş İslâmbol'da olsa ne‘ûzu billâh tarfetü'l-ayn içre İslâmbol berbâd olurdu. Hudâ Mısır'ı hıfz [u] emânda etmişdir.

Esnâf-ı kârhâne-i şîşeciyân: Kârhâne üç, neferât iki yüz. Arayıcıları çokdur. Ve,

Esnâf-ı kınâcıyân: Başka bâzergânlardır. Neferât üç yüz. Vekâlelerde mahzenleri vardır. Ve,

Esnâf-ı hasırcıyân: Dükkân seksen, nefer iki yüz. Gûnâ-gûn münakkaş hasîrlar dokurlar kim ibretnümâdır. Ve ibret-i garîbedir kim ba‘zı a‘mâ hasırcıdır. Ve garâyibü'l-iber ba‘zı a‘mâlar hûrmâ yaprağından münakkaş yelpâzeler örer, içinde *yâ şâfi‘* ve *yâ Bâki ve şifâ‘ü'l-kulûb* misilli kelimâtlar yazarlar, garîb temâşâdır. Ve,

Esnâf-ı ketenciyân: Dükkân iki yüz, neferât iki yüz elli. Ve,

Esnâf-ı kahve tüccârı: Ankâ bâzergânlardır. Cümle atlı yüz âdemdir. Ammâ bu alaya huddâmların gönderüp halk üzre kahve nisâr ederek ubûr ederler, pâk gulâmlardır. Ve,

Esnâf-ı pirincciyân: Bunlar dahi ankâ bâzergânlardır, huddâmların pür-silâh edüp alaya gönderirler. Neferât bin beş yüz kâmil. Ve,

Esnâf-ı kapancıyân: Dükkân üç yüz, nefer beş yüz. Ve,

Esnâf-ı balık ağı örücü: Dükkân yedi, neferât on bir.

Ve bu attârân alayı cümle (---) askerdir. Bunlarda olan mehâbet ü dârâtlı alay-ı azîm bir alayda olmaz. Ve bunlarda olan dilberân ü çerâğân bir esnâfda olmaz. Attârbaşı dörder kat mehterhânesin döğerek iç gulâm huddâmları ile bir hây hûy ile ubûr ederler kim ta‘bîr ü tahrîr olunmaz. Andan,

Yigirmi beşinci fasıl

Evsâf-ı esnâf-ı sunûf-ı ehl-i vukûf müzeyyinân berberân-ı cüvânân: Pîrleri Selmân-ı Pâk'dır kim (---) bizzât Hazret-i Risâlet huzûrunda Hazret-i Alî belin bağladı. Üç yüz otuz sene mu'ammer oldu. Bağdâd kurbunda medfûndur. Yılda bir kerre acâyib [P 220a] cemiyyet olur. Dükkân sekiz yüz, neferât üç bin. Ve,

Esnâf-ı ayak berberi: Cümle neferât iki bin. Ve,

Esnâf-ı hammâmcıyân: Cümle hammâm elli beşdir ve hammâmcı dahi elli beşdir. Pîrleri Muhsin ibn Osmân'dır. Ve,

Esnâf-ı dellâkân: Bin iki yüz. Ve,

Esnâf-ı nâtırân: Bin. Pîrleri Mansûr bin Kâsım'dır. Ve,

Esnâf-ı ustura çarkçısı: Dükkân yedi, nefer on beş. (Bu) [Ve,]

Esnâf-ı sarıkçıyân: Berberlerden gayrı yukaru kal'ada, dükkân bir, nefer üç. Cümle erbâb-ı dîvâna mücevveze ve perîşânî ve kallavîyi bunlar sarar, üç nefer dilsizlerdir.

Bu yedi nefer esnâf cümle (---) asker-i pür-silâh olup pâk ü müzeyyen mahbûb cüvânlar arz-ı cemâl edüp [Q 223a] berberbaşı ferah kesb edüp gulâmları ardından tabılların döğerek ubûr ederler.

Yigirmi altıncı fasıl

Evsâf-ı esnâf-ı nakkâşân-ı kemân: Hânelerinde işlerler. [Y 175a] Nefer üç, ammâ herbiri fenninde Bihzâd [u] Mânî'dir.

Esnâf-ı zerkûb ya'nî altun varakcı: Dükkân üç, nefer on bir. Ve,

Esnâf-ı müzehhib: Dükkân yedi, nefer on birdir, ammâ üstâd değillerdir. Ve,

Esnâf-ı mücellidân: Cümle kırk sekiz dükkândır ve yüz elli âdemdir. Ve,

Esnâf-ı sahhâf: Dükkân yigirmi, nefer otuz. Pîrleri Abdullâh-ı Yetîmî'dir, Habeş'in Harkova'sında medfûndur, üç kerre ziyâret müyesser oldu, ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır. Andan,

Esnâf-ı kâğızcıyân: Dükkân elli, nefer altmış sekiz.

Esnâf-ı mühreciyân-ı kâğıd: Dükkân on bir, neferât otuz.

Esnâf-ı remmâlân: Dükkân ve nefer kırk kâmil, ammâ gâyet kâmilleri vardır. Ve,

Esnâf-ı kâtib-i arzuhâlcıyân: Dükkân ve neferât kırk beş. İçlerinde yine Ervâm'dan serî'ü'l-kalem kimesneler vardır.

Esnâf-ı mürekkebciyân: Dükkân üç, neferât altı. Ammâ bunlar Rûm mürekkebi gibi dibekde döğmezler, âteşde kaynadırlar. Ve,

Esnâf-ı musavvirân: Neferât yigirmi. Dükkânları yokdur, her kande bir cem'iyyet yeri olsa anda dîvârlara tasvîrâtların dîvârlara mıhlayup arz-ı cemâl-i bî-cân etdirir.

Esnâf-ı câmcıyân: Dükkân sekiz, nefer yigirmi.

Bu bâlâda tahrîr olunan esnâfât cümle (---) nefer âdem olup arz-ı mahâretler edüp çerâğân ve şâ-dumânîler ederek nakkâşbaşı mehterhânesin döğerek güzer eder.

Yigirmi yedinci fasıl

Hân-ı Halîl hâcegiyân-ı gûnâ-gûn: Cümle bin beş yüz dollâbdır. Bunları her gece bekleyen,

Esnâf-ı pâsbân: Altı yüz Berberîdir. Ellerinde harbeleri ile âmâde şeçî' kavimdir. Ve her gece bu Hân-ı Halîl etrâfında üç bin kanâdîl çerâğân olup dîdebânlar nigehbânlık ederler.

Esnâf-ı eli berâtlı dellâlân: Nefer üç yüz. Ve,

Esnâf-ı kefilli dellâlân: Nefer altı yüz. Ve,

Esnâf-ı at bâzârı dellâlları: Neferât altmış. Ve,

Esnâf-ı at canbâzları: Nefer iki yüz ve emîn ağa bir ve çorbacı ve kâtib üç. Ve,

Esnâf-ı miyâncıyân-ı at bâzârı: Neferât iki yüz. Ve,

Esnâf-ı miyâncıyân-ı Hân-ı Halîl: Neferât üç yüz. Ve dahi,

Esnâf-ı simsârân-ı Hân-ı Halîl: Neferât elli. Bu tâ'ifenin ma'rifetleri oldur kim bir âdem nâdirâtdan bir şey murâd edinse simsârlar bulup haber ederler.

Esnâf-ı çukacıyân: Dükkân on, nefer sekiz. Ve,

Atlascıyân ve katîfeciyân ve hil'atcıyân ve halıcıyân ve kebeciyân ve abâcıyân ve dülbendciyân ve sofcıyân ve bezzâzân ve esîrciyân:

..... (1 satır boş) .....

Bu zikr olunan esnâfâtların cümlesi (---) (---) bin müsellah u müzeyyen asker-i deryâ-misâl olup bunların alayında olan şakalar ve sürûr [u] şâdumân ve çerâğânlar ta'rîf ü tavsîfden berîdir. Bâzergânbaşı ve şâhbender ve nakkâşbaşı ve sahhâfbaşı at [Y 175b] başları berâber tabılhânelerin çalarak ubûr ederler. Andan,

Yigirmi sekizinci fasıl

Evsâf-ı esnâf-ı sunûf-ı bâzbâzân ya'nî cemî'i pehlivânân-ı bilâ-dükkân: Cümle bâzbâzân bâlâda fürâdâ fürâdâ tahrîr olunmuşdur kim cümle yetmiş bin neferdir ve yetmiş esnâfdır. Eğer herbirinin mâhiyyet-i evsâfın tahrîr eylesek tatvîl-i kelâm olup Deccâl'ı medh etmiş oluruz. Ammâ bunların ol gece etdikleri şaka ve ibret-nümâ temâşâları pîrleri olan Ebû Alî Sinâ etmemişdir. Cümle temâşâcılar engüşt ber-dehen edüp vâlih [ü] hayrân olup gülmeden mebhût olurlar. Hakkâ ki Mısır'ın Arab veled-i zinâsı Frengistân'da ve Hindistân'da yokdur. Bunların içinde pehlivân-ı âteşbâzân bu alay içre niçe âteş-feşânlıklar ile çerâğân ederler. Bu tâ'ifenin mehterhâneleri yokdur, zîrâ kendüleri mehterhâneden ziyâde temâşâgâhdırlar. Bunların akîbince,

Yigirmi tokuzuncu fasıl

Esnâf-ı sâzendegân: Bunların pîri Hakîm Fîsagores-i Tevhîdî ve Abdullâh-ı Fâryâbî'dir. Bu tâ'ife cümle yedi yüz neferdir. Kırk yedi gûne sâz ile fasıl ederek ubûr ederler. Andan bunların akîbince,

Otuzuncu fasıl

Alay-ı askeriyân-ı Mısır: Kânûn üzre alay alay mevc mevc ve fevc fevc ve gürûh gürûh herbir alayın mâbeyninde bu kadar bin çerâğân ve kanâdîl ü meş'al ile ubûr ederler. Ve her bir fırkanın içinde piyâde çöğürcü ve şâ'irler ve hânende ve sâzende fasıl ederek ubûr ederler.

Mısırlı alayından sonra bâlâda ta'rîf olunduğu üzre mükellef ü müzeyyen ü mükemmel paşa ağaları alayı mürettebleri ve çerâğânları ile atbaşı berâber ubûr edüp paşanın yedekleri ve iki cânibinde Mısır'ın tuğlu mülâzım yeniçerileri ve altun tâslı şâtır ve mataracılar ile muhtesib ağası zer-ender-zere müstağrak olup pâdişâhâne serinde iki otağa ile esb-i sabâ-sür'ati dahi mücevher zînli ve altun zencîrli at üzre iki cânibine selâm vererek paşanın kapucular kethudâsı ile atbaşı berâber ensesinde zer-ender-zere müstağrak yüz çift zırh [u] zireh-külâhlı mahbûb iç gulâmları ile tokuzar kat mehterhânesin çalarak ubûr ederek kâmil altıncı sâ'atde bu alay-ı azîm ile Mısır mollâsının sarâyına dâhil olup bir yaylım tüfeng şâdumânîleri olup Mısır'ın dîvân çavuşları alkışlayup kadıasker efendiye varırken efendi istikbâle taşra çıkup ta'zîm edüp sadr-ı âlîde karâr etdikde kahve ve gülâb buhûrdan sonra muhtesib ağa mollâya hitâb edüp eydirler kim:

"Sâhib-i devlet efendimiz cenâb-ı şerîfinize selâmlar eder. Bu leyle-i mübâreke leyle-i Ramazân olup sabâh yevm-i Ramazân-ı **[Y 176a]** şerîf midir, yoksa yevm-i şek midir? Tatavvu'an niyyet edelim mi? Bize i'lâm buyursunlar deyü bu kullarını vekîl edüp Ramazân-ı şerîfe ta'zîmen sultânıma gönderdi", deyüp hâmûş oldukda kadıasker hazretleri buyururlar kim:

"Tîz mezâhib-i erba'a şeyhülislâmları gelsin" deyince cümle ulemâ ve sulehâ ve şeyhülislâmlar gelüp eğer hilâl nümâyân olduysa,

"İsbât olunur, sicillâtda mastûrdur, belî sultânım, ale's-sabâh yevm-i Ramazân'dır" deyü hüccet-i şer'iyyeyi muhtesib ağasına verir.

Ağa dahi kethudâsıyla müjdesin paşaya gönderüp paşa hüccetі kırâ'at edüp "*Sûmû rü'yeteküm*"[1] mazmûnunca sıyâma niyyet edüp ibtidâ Sarây meydânında Düheyşe câmi'i minâresinde andan Kalavân câmi'i minârelerinde tabaka tabaka kanâdîller çerâğân olunca iç kal'adan azametullâh kırk elli pâre toplar nısfu'l-leylde atılınca zemîn [ü] âsumân dir dir ditreyüp cümle Mısır içinde sekiz yüz altmış minâreler kanâdîller ile müzeyyen olup **[P 220b]** nûrun alâ-nûr olup herkes terâvîhe gidüp edâ-yı salât edüp sabâha niyyet ederler.

Eğer muhtesib ağa mollâ efendiden su'âl etdikde hilâl görünmediyse te'hîr içün kânûn üzre kadıasker efendinin summât-ı Muhammedîsi gelüp tenâvül olunup cümle ağavât u a'yân-ı erbâb-ı dîvân def'-i cî'ân ederler. Andan cümle esnâf mollâ sarâyının havlısında gûnâ-gûn şaka ve hây hûy ederek alay alay esnâf esnâf çerâgânlarıyle kadıasker ve muhtesib ağa huzûrunda ubûr ederler. **[Q 223b]**

Andan fişeng-bâzlar Nîl kesiminde etdikleri gibi yetmiş bin lu'bedebâzlık ile fişek âteş-feşânlıkları edüp üç sâ'at dahi bunun temâşâsı olunup hânendegân ve sâzendegân alayı tamâm olunca Mısır'ın yedi bölük alayı dahi yürümeğe başlar.

"Bu mahalden etrâf [u] eknâfdan mâh-ı Ramazân görünmedi", deyü haber gelirse paşaya eyle i'lâm edüp kanâdîller yanmayup Ramazân olmayup yevm-i şek olur. Bu hâl-i zû-vecheyn üzre elbette muhtesib haberi paşaya gönderüp mollâ efendiyle vedâ mahallinde paşa tarafından muhtesib mollâya bir semmûr kürk geydirir, zîrâ mollânın bu gece ziyâfetinde bin guruş gider, ulemâ tâ'ifesinin bir guruşu gitse aklı gider, ol ecilden kânûndur, bir kürk gönderir.

Bu üslûb üzre yine muhtesib alaya girüp âheste âheste sabâha yakın cümle alay ile hânesine varup nüzûl etdikde herkes esnâf şeyhlerin dahi alayları tarîk tarîk şakalar edüp bir hây hûy ile Mısır'ın için dolaşarak şeyhlerin hânelerine koyup herkes vatanına gider. Ammâ muhtesib ağa hânesine alay ile vâsıl oldukda **[Y 176b]** kerr ü ferr [ü] şevketile sandal-nişîn olup cümle yedi bölük ağalarına kahve ve şerbet ve buhûrdan sonra cümle askerî tâ'ifesine teşrîfâtda tahrîr olunduğu minvâl üzre iki Mısrî kîse hâliye bahşîşini verüp cümle asker Mısır'a giderler.

Ve paşa ağavâtlarına dahi iki kîse ve paşaya iki kîse ve kethudâya yarım kîse ve paşanın iç ağalarının on iki mertebe sâhiblerine ve taşrada on iki mertebe sâhiblerine cüz'î ve küllî hedâyâlar verüp tatyîb-i hâtır eder. Bu tertîb ile Mısır'ın muhtesib gecesi alay-ı ibret-nümâsı tamâm olur.

Ba'dehu muhtesib ağası, bu hâliye deyü paşaya ve kethudâya ve paşa ağalarına ve Mısır'ın yedi bölük halkına verdikleri bahşîş-i pîşin kîseleri Mısır'ın enderûn [u] bîrûnunda taht-ı hükûmetinde olan otuz aded tablhâne sâhibi esnâf şeyhlerinden ve anlar dahi zîr-i hükmünde olan yüz altmış nev' ehl-i hıref kethudâ ve nakîb ve çavuşları ile bâlâda tahrîr olunan (---) (---) (---) ehl-i sanâyi'den imdâd on Mısrî kîse tahsîl eder.

Ammâ birkaç esnâf paşa huddâmları taht-ı hükûmetlerinde olmağile anlardan bir harc-ı havâyic almaz. Evvelâ cümle aşcılar paşanın aşçıbaşısı himâ-

[1] "[Hilali] gördü€ünüzde oruç tutunuz."

yesinde ve cümle kahveciler şâtırbaşı himâyesinde ve cümle etmekçiler etmekçibaşı himâyesinde ve paşanın kuyumcubaşısı himâyesinde cümle kuyumculardır.

Ve paşa hizmetindeyiz, deyü darbhâne huddâmlarından emîn ağa bir ve sâhib-i ayâr bir ve sikkezânbaşı bir ve nâzır ağa bir ve veznedâr ağa bir ve kehlebür(?) kırk ve haddekeş on beş ve dollâbkeş on ve sübkekeş(?) yigirmi ve kalcı yigirmi ve furuncu beş ve yassıcı on ve sayıcı on ve sikkeciler on ve mîzâncılar on ve kurûscular on ve cilâcılar on ve körükkeşânlar on ve gümüş arayıcı simsârlar on ve oduncular on ve sarrâfbaşı bir ve sarrâflar on, bu cümle beş yüz âdemdir bu darbhâne huddâmları muhtesibe bir şey vermezler.

Ve cümle terziler paşanın terzibaşısı himâyesindedir, bir şey vermezler.

Ve cümle kürkcüler paşanın kürkcübaşısı himâyesindedir, bir şey vermezler. Ammâ cümlesi alaya çıkar. Ammâ bu esnâflar zâhiren muhtesib ağaya imdâd vermezler.

Ammâ paşanın hîn-i azlinde şâtırbaşı ve aşçıbaşıdan dermân olmaz, deyü havflerinden pes ü perdeden yine muhtesibe ağaya imdâd verirler. Zîrâ serbest hâkimdir, korkarlar. Ve cümle ehl-i hıref muhtesibin alayı masrûfuna imdâd ederler, kânûn-ı Mısır böyledir.

Ve Mısır'da (---) alay-ı bayramın biri dahi bu muhtesib gecesi alayıdır kim rûy-ı arzda misli yokdur kim hîn-i nikâhda ehlin bu alay gecesine koyuvermek üzre nikâh olunur, *ve's-selâm*.

Eğer bu temâşâyı gördüğümüz üzre mufassalan tahrîr eylesek bir mücelled **[Y 177a]** kitâb olur, ammâ biz muhtasar kıldık tâ tâ bi't-tamâm.

el-Faslu't-tâsi‘ ve erba‘în
Mısır'ın gayrı diyârlardan ziyâde olan
ehl-i sanâyi‘âtların beyân eder

Evvelâ bâlâda timarhâne evsâfın tahrîr olunan Kalavân Sultân dâr-ı şifâsında pişen **tiryâk-ı fârûk**: Rub‘-ı meskûnda yokdur, ekâlîm-i seb‘aya kursu ve fârûku bu Mısır'dan müstevlî olur. Ve mûristânda yapılan,

Semm-i helâhil: Ata katıra tırnağından te’sîr eder. Ve,

Amelî pânzehir-i Ken‘ânî: Bu semm-i helâhili kat‘ eder bir iksîr-i a‘zam makûlesi pânzehirdir. Yüksük gibi bir sarı levn ve sengîn bir şeydir. Hamd-ı Hudâ birine mâlik oldum.

Ve mezkûr Ken‘ân merhûm ilm-i kâfı ararken bu pânzehiri hâsıl etdi. Ammâ ilm-i kâfda dahi kâmil zer-i hâlis ayârına mâlik idi. Ve Cemşîd-fen idi, elinden aslâ bir ma‘rifet kurtulmazdı. Hattâ kendi ihtirâ‘ından yetmiş îcâdı vardır kim pesendîde-i âlemdir. Ve,

Ma‘cûn-ı akreb: Bu dahi bir ibret-{nümâ} temâşâdır. Kalavân evkâfından vazîfehâr veled âdemler vardır kim şeytân anları gördükde *e‘ûzubillâh* der, anlara sayyâd-ı akârîb derler, on kişidir. Kaçan hekîmbaşı akreb ma‘cûnu yapmak murâd eylese ol sayyâdlar virânistâna varup yerleri çukur çukur kazup her hafir içine birer sırçalı kâse yere berâber edüp kenârların toprağa müsâvî edüp her kâse içine birer pâre ciğer pâresi korlar ve gayrı ciğer pâresin mezkûr sırçalı kâse kenârından yere süre süre ciğeri çeküp yine ciğeri hıfz eder. Tâ ki nısfu'l-leylde akrebler şikâra çıkup seyrân edüp mel‘abe edeceği mahalde gezerken ciğer râyihasın yerde duyup kelb gibi soylayarak kâsenin kenârına varınca gelen düşer, gelen düşer. Sabâha-dek kâse akreb{ler} ile leb-berleb olur, taşra çıkamazlar. Sayyâdlar gelüp akrebleri tobralarına doldurup Kalavân mûristânında hekîmbaşıya verüp anlar dahi kuyruğun ve ayakların mıkrâs ile kesüp çömlekler içinde pişirüp yağın başka alup vücûdun şeker ile ma‘cûn ederler. Bir âdem habs-i bevle mübtelâ olsa yarım nohud mikdârı yese mesânesin açar. Gâyet müdrirdir, çok isti‘mâl etmemek gerek, ibret-nümâdır. Ve,

Kârhâne-i şekerhâne: Bu dahi vâcibü's-seyr bir ibret-nümâ temâşâgâhdır. **[P 221a]** Ve,

Kârhâne-i nuşâdırcıyân: Bu dahi görmeğe muhtâc bir ma‘rifetdir, mahallinde tahrîr olunur. Ve,

Kârhâne-i güherçileciyân: Bulak'da bir kârhânedir. Ammâ görmeğe muhtâc bir ibret-nümâ-yı azîmdir. Gayrı kurâlarda dahi çokdur, cümle mîrîdir. Bârûd-ı siyâh bundan yaparlar. Ve,

Ma‘âdin-i natrûn: Bu dahi tuz gibi bir ma‘dendir. Mısır halkı ekseriyyâ ta‘âma tuz yerine bunu korlar, tarfetü'l-ayn içre eti ve gayrı ta‘âmı hal edüp bişirir. Lâkin dahi ta‘âm çiğ iken eridüp hal eder. Anıniçün **[Y 177b]** Mısır ta‘âmında lezzet yokdur. Mısır'da odun az olduğundan ta‘âm tîz pişsin deyü bu natrûnu korlar. Ammâ çok isti‘mâl edenin hayâsı debe olup sidiğin dutmayup selesü'l-bevle mübtelâ olur. Ve şîşeciler isti‘mâl ederler, İslâmbol'a Mısır'dan gider, sehel âteş ile sırçayı su gibi eridir. Mısır Bulağında mahzenlerde top toludur ve başka emânetdir, mîrî mâl verir.

Esnâf-ı hammâm kazanları yapıcı: Cümle hammâmların suyu ısıtan kazanları **[Q 224a]** kurşumdandır, aceb temâşâdır.

Der beyân-ı ahvâl-i kubhiyyât-ı Mısır ve
subaşı esnâfları

Cümle mel‘ûn ve bî-dîn kavim bu tâ’ifedir.

Esnâf-ı fâhişe-i bâbullûk: Cümle sekiz yüz fâhişe-i nisvân-ı ehl-i isyândır. Kömler mâbeyninde ve Bâbullûk Kapusu hisârı dibinde külbeleri vardır. Ve,

Esnâf-ı fâhişe-i hânegî: Bunlar mestûre ve ehl-i ırza mel‘ûnelerdir. Hânelerinde pes-i perdeden geçinirler, ammâ vâsıtaları vardır. Cümle iki bin yüz fâ-

hişedir. Subaşının der-defterinde olup mîrî mâl verirler. Ve askerî tâ'ifelerinin kabza-i tasarrufunda olana subaşı vaz'-ı yed edemedüği fâhişe hisâba gelmez. Ve,

Bâbullûk-ı sıbyân: Kahvehâne ve bozahâne ve meyhâne ve Rûmeli meydânıdır. Cümle âvâre me'bûnân-ı hîzân anda bulunur. Bunlar dahi mîrî mâl verirler. Ve,

şeyhü'l-arasât: Üç âdemdir; biri Bulak'da, biri Eski Mısır'da, biri Yeni Mısır'da. Cümle fâhişe ve gılmân bunların der-defterindedir. Mâl bunlardan matlûbdur. Ve,

Çavuşân-ı bâbullûk: Nefer kırk. Bunlar her fâhişenin hânesin bilüp kankı avret evinde yatdı, yatmadı bunlar bilür. Ve,

Esnâf-ı deyyûsân-ı bâbullûk: Bunların ellerinde akçe tahtası olup bâzâr-ı meskeşde hâne-be-hâne gezüp at katır bâzâr eder gibi bâzâr edüp kâr ederler. Ve,

Esnâf-ı vâsıta-i nisvân: Bunlar koca karılardır. Gelen zânîlere a'lâ fâhire zâniyeler bulup ücret alır. Üç yüz fertûte zâle-i zamâne mel'ûnelerdir. Ve,

Esnâf-ı bâzâra gidenler: Bunlar bâbullûkda olan bozahâne ve meyhâneden ve kebâbçı dükkânlarından ve sâ'ir âlet-i tarab nakillerinden ba'zı eşyâlar getürüp kifâflanırlar. Ve ba'zı esfehü's-süfehâ tâze cüvânân makûlesi ağalarından hammâm bahânesine me'zûn olup bâbullûka gelüp bir külbede bir nigâre ile sînesâf olurken nigâr bir pâre yâre pâre şarâb ve kebâb ister. Derhâl bâzâra gidene bir üç akçe verüp murâd edindiği eşyâları âmâde edüp bâde ve boza içine ak karanfîl ve tatula ve kulak kiri ve hasır külü koyup ol cüvân bir kadeh içince çelebi kınâ çuvalı gibi devrilüp der-ân cümle esbâb ve bıçak ve hançer ve kîse gidüp fora roba olup ba'zı ipden kazıkdan kurtulmuş **[Y 178a]** haşerâtlar çelebiyi murâd [u] merâmına vâsıl edüp bir künce veyâ uzakda bir yere bırağırlar. Çelebi ayılup görse ki uryân kalmış, çi fâ'ide keşf-i râz dahi edemez. Gitdi gider dahi gider. Eğer yanında mâlı çok ise der-ân katl edüp gömerler. Allâh âlim ü dânâdır, Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa asrında böyle ahvâller vâki' oldu, dediklerinde bir kapucubaşısına fermân verüp,

"Mâl-ı pâdişâhîden geçdim. Ben garâmesin çekerim. Tîz varup şu fesekahâneleri münhedim et" deyü fermân edince merkûm ağa bu kadar bin Berberî ve fellâhîn cem' edüp cümle bâbullûkları ve bozahâne ve meyhânelerin yere berâber edüp cümle fâhişelerin nefy-i beled edüp Mısır'ı tathîr eyledi.

Ve bu gûne evsâf-ı turrehâtı yazmadan murâd [u] maksûdumuz tenbîhü'l-gâfilîndir kim Mısır'da böyle ihtirâz edecek yerler vardır, ihtirâz edeler. Mısır'ı bilen bilür, her köşesinde birer kemîngâh ve hatarnâk yerler vardır. Ve,

şeyh-i sâ'ilân ya'nî dilenciler şeyhi: Bir âdemdir. Rûmeli meydânında tekyeleri vardır. Cümle dilenciler anda cem' olurlar. Ve on iki nefer çavuşları vardır. Paşa kapusunda ve kadıasker kapusunda hâzırlardır. Paşa ne cânibe azîmet etse, cümle dilencilere haber edüp ol tarîk-ı âm üzre kat-ender-kat olup dururlar. Cümle sâ'ilân-ı Mısır tokuz bindir kâmil ve dilenciler şeyhinin defterindedir. Paşadan ve a'yândan takdîr olan mertebe ihsânlar alup hayır du'â ederler. Ammâ bir dilenci bir âdeme zebândırâzlık etse şeyhine tenbîh edüp anın hakkından gelir.

{**Mashariyyât-ı diğer:**} Ve kisve-i şerîf çıkduğı gün dilenciler şeyhi bir hımâra süvâr olup başında örf-i izâfeti ile ve yanında bir gözlü ve bir kollu ve kel başlı huddâmlarında falaka deyeneğiyle niçe bin dilenciler ubûr ederler. Bu dahi bir diyâra mahsûs değildir, illâ Mısır. Ve,

Esnâf-ı kandilciyân: Dükkân kırk, nefer iki yüz. Bunlar mevlûd geceleri ve donanma geceleri ve şehr-i Receb ve şa'bân ve Ramazân'da cemî'i dükkânlar her gece sabâha dek küşâde olup kanâdîller ile zeyn ederler. Ve açık olmayan tüccâr dükkânları önüne elbette birer kandîl yakarlar. Ve donanma geceleri kezâlik şehri bunlar çerâğân ederler. Ne kadar bin kandîl yakmak murâd edinirsen, anlar eyle bâzâr edüp hâne ve tarîk-ı âmları tezyîn ve çerâğân ederler. Bu dahi Mısır'a mahsûsdur. Ve,

Esnâf-ı cellâbiyân ya'nî kara esîrler tüccârı: Nefer iki bin. Bunlar Mısır içinde vekâlelerde olup her sene birer kerre tâ Fûncistân'a ve Afnustân'a ve Kırmanka ve Bağaniska vilâyetlerine gidüp siyâh esîr getürürler. Bu tâ'ife yine esmerü'l-levn Elvâhî ve İsvânî ve İbrîm vilâyetinden âdemlerdir.

Esnâf-ı cerrâh-ı cellâb: **[Y 178b]** Nefer on âdemdir. Hânelerinde olur. Bunların kârları *Allâhümme âfinâ* kırk elli ve yüz aded kavm-i May Bornî ve Câcûvî ve Kırmankî ve Bağaniskî Habeşî ve Fûncî ve Afnuvî siyâh-çerde ma'sûmları tavâşî etmeğiçün ba'de't-ta'âm za'ferânlı şerbet verüp ale't-tertîb yüz iki yüz ibâdullâh ma'sûmları dizüp bir ucdan ustura ile zeker ve hayâların kesüp zekeri yerine bir kamış sokup vilâyet-i Sûdân'da hâsıl olur bir nebâtât gubârıdır, anı eküp bi-emrillâh kanı munkatı' olur. Ve üstüne santa ağacı yaprağı tozu ve dahi üstüne siyâh yağlı meşin pâreleri koyup şermût bez pâreleri ile sarup cümle ma'sûmları bu hâl üzre kat'-ı tenâsül eder. On nefer bî-rahm [ü] bî-emân cellâbedir kim yüzlerinde ve gözlerinde nûrsuz ve uğursuz abûs zişt ve esmer-çehre âdemlerdir.

Kethudâ İbrâhîm Paşa hedâyâ içün yüzer ikişer yüz kara Arabcıkları kesdirmişdi. Hakîr an-kasd varup temâşâ etdim. *Allâhümme âfinâ,* kimi cân havli ile boğazlanmış tavuk gibi Kürd lisânı üzre pur putur olurken anları bağlarlar, kimi şüst endâm yatır, kimi birkaç günden merhûm olur. Böyle cellâd-ı bî-rahm [ü] bî-emân cellâbelerdir. Bu dahi Mısır'a mahsûsdur. Ve,

Esnâf-ı halıcıyân: Kârhâne yigirmi, neferât üç yüz. İbrîşim hâlîçe ve seccâdeler dokurlar kim medhinde lisân kâsırdır. Gerçi Uşşâk şehrinde ve Kula'da ve Alaşehir'de hâlîçeler dokurlar, ammâ Mısır'daki gibi bir diyârda yokdur, meğer Isfahân'da ola. Ve,

Esnâf-ı hammârân: Neferât üç bin kâmil. Zîrâ Mısır'ın peremesi kayığı hımârdır. Eyle yorga çemenderler var kim yorga atlar yetişmezler. Ammâ Mısır içinde kırk bin hımâr vardır, derler. [P 221b] Cümle a'yân-ı Mısır hımâr-süvârdır, ayıb değildir. Sünnet-i Resûlullâh'dır kim Hazret-i Resûl-i ekrem ve Nebiyy-i muhterem dâ'imâ Yağfûr nâmında bir hımârları var idi, ana süvâr olurlardı. Anıniçün hımâra binmek sünnet-i Resûl'dür. Hattâ bir âdem hımâra binse bir âdem dahi istihzâ'en, hımâra binenin hâli budur, dese kâfir olur, demişler. Ve,

Esnâf-ı hımâr-tırâş: Dükkânları yokdur, ammâ ba'zı cây-ı ma'hûdeleri vardır, anda dururlar. Ayda bir kerre Mısır'ın cemî'i hımârların [Q 224b] ve develerin makâs ile kırkarlar. Neferât iki yüz. Eyle kırkarlar kim gûyâ ustura ile tırâş olmuşdur, tüğünden aslâ bir alâmet kalmaz.

Esnâf-ı neşşâller ya'nî hemyânkesiciler: Bunlar subaşı hükmündedir. Eyle âdemlerin cebinden ve koynundan bî-te'essüf ve bilâ-tereddüd kîselerin ve bıçak ve hançerlerin uğurlarlar. Cümle üç yüz neferdir. İzdihâm yerlerde bunlardan pek ihtirâz lâzımdır. Böyle üstâdlardır kim sürmeden gözü çalarlar, sürme yerinde kalır. Bu mertebe hayyâl üstâdlardır. Başka şeyhleri vardır. Subaşı murâd edinse serîka olunan eşyâyı ol sâ'at [Y 179a] bulur. Zîrâ cemî'i neşşâl ve hırsızlar anın defterindedir. Ve,

Esnâf-ı serîrciler ya'nî hûrmâ ağacından şeker kafesi ve âdem yatacak serîrler yaparlar. Nefer (---). Bu dahi gayrı diyârda yokdur. Ve,

Esnâf-ı zebbâl: Neferât (---). Bunlar cümle tarîk-ı âmmın hâr [u] hâşâkların süpürüp külhanlara ve şîşehânelere ve ekmekçilere ve cibiscilere ve kireccilere ve bardakcılar furununa götürüp yakarlar. Ammâ bu esnâf gibi Mısır içinde bir turfe hey'et-i mecmû'a ve çehre evgâr-ı acîbe ve garîbe turfe-likâ kavim yokdur. Gûyâ nesh olmuş bir mahlûkdur, ammâ mısra':

Ehl-i hâl olan bilür hâli ne hâcet söylemek

ebyâtı mazmûnu üzre hakîr gördüm ki Mısır'ın ba'zı sulehâ-yı ümmetden kimesneleri gördüm ki bu menfûr u medhûl [u] mezmûm zebbâlleri tenhâ gördükleri zamân ellerin bûs edüp geçerlerdi. Çok kimesne ol i'tikâd üzredirler kim Mısır'da evliyâullâhlar bu zebbâllerde ve büdelâ ve melâmiyyûn ve eskicilerde ve ayak berberlerindedir, derler. [1] ‰«†IY‰A†

Hadîs-i kudsî:

[2] «E‰I«ΔI† O †,»«»I†

Ve, **Esnâf-ı pişmiş deve eti satıcı ve deve ciğeri satıcı:** Dükkân ve nefer on. Rûmeli meydânında fukarâlar ta'âmıdır, ammâ gâyet lezîzdir, hakîr çok yedim. Ve,

Esnâf-ı pişmiş sıçan satıcı: Dükkân değildir, Rûmeli meydânında külbe ve çadırlar içinde satarlar. Nefer yigirmi. Ammâ bu sıçan mevsimi vardır. Nîl kesimi zamânı oldukda sayyâdları sayd edüp Rûmeli meydânına getürüp bey' ederler. Küçük bir hayvândır, ammâ gûyâ tavşan sıfatlıdır. Bi-emrillâhi ta'âlâ toprakdan hâsıl olur, nısfı toprak ve nısfı türâb. Çift sürerken saban demiri âşiyânına uğrayup kanı akarken hakîr görmek olmuşdur. Anıniçün mezâhib-i erba'ada tenâvül olunması mubâhdır. Kâmil oldukda yeri köm köm kösdebek gibi yığın yığın eder, andan bilirler kim kâmil yer sıçanı vardır, yeri kazup çıkarırlar. Bir zincâbî tüğlü latîf-sûret hayvâncıkdır. Ve zindesi elli altmış dirhem gelir, ammâ gâyet semîndir. Lahm-ı şahmı hafîfdir ve mukavvîdir ve gâyet serî'u'l-hazmdır. Hakîr Elvâhât'a giderken çok yedim. Ve zîr-i zemînde anın ekl [ü] şürbü nebâtât kökleri ve otlarıdır, zî-rûh kısmından bir şey yemez. Ve,

Esnâf-ı şerbetciyân-ı beng [ü] bâde: Rûmeli meydânında dükkân iki. Bengiliği geceden ısladup suyun süzerler ve içine sehel asel-i musaffâ koyup erbâbına kâse kâse satarlar. Nûş eden abdâlân cânlar cânânların yüzlerine bakdıkça hayrân olup bin bir ebyât [u] eş'ârı bir ayak üzre okurlar. Hayâl keyfiyyeti var, derler. Ve,

Esnâf-ı subyacılar: Pirincden bozadır, bâlâda tahrîr olunmuşdur. Mısır'a mahsûsdur.

Esnâf-ı ırka sûs şerbetcileri: Bâlâda tahrîr olunmuşdur. Bu dahi [Y 179b] Mısır'a mahsûsdur. Ve,

Esnâf-ı temirhindî şerbetçileri: Râhatü'l-ebdân bir şerbet-i cândır. Bu dahi Mısır'a mahsûsdur. Ve,

Esnâf-ı akveciler: Kılıç kadar akve Arab hançeri yaparlar. Rûm'da yokdur. Ve,

Esnâf-ı hasırcıyân: Münakkaş ibret-nümâ hasır işlerler kim kırk elli guruş kıymet alurlar. Ve,

Esnâf-ı aşçıyân: Kuskus pilâvı ve mülûhiyye ve bamya ve kurkas ve karnebît, bu ta'âmlar dahi Mısır'a mahsûsdur. Ve,

Esnâf-ı helvâ-yı mirây: Bunların dükkânları yokdur, ammâ cümle kırk neferdir. Helvâ-yı mirây oldur kim münakkaş ağacın ucuna bir âyine koyup şekeri kıvama getirüp helvâ eder. Ba'dehu ol helvâyı âyinenin altına yapışdırup âyine ağacının ucun beline yenine eline sokup helvâyı çeküp uzadarak yollarda ebyât [u] eş'âr okuyarak her dükkân önüne varup bir beyit okuyup bir pâre helvâ verüp bir parasın alup du'â-i hayr ile gider. Bu gûne bir helvâ-yı dervîşdir.

---

[1] *Kur'ân,* Neml, 65; "Allah'tan baflka kimse gayb› bilmez"

[2] Hadis: "Evliyâlar›m kubbem alt›ndad›r, onlar› benden baflkas› bilemez."

Esnâf-ı dervîşân-ı bahârî: Ekseriyyâ bunlar dervîşân-ı Yemenîlerdir. Bir peştemâl içine gûnâ-gûn reyhân ve sünbül [ü] gül ve yâsemen koyup şâh-râhlarda râst geldiği a‘yâna fûl ve şakâyık-ı nu‘mân verüp ihsân alır. Bunlar cümle yetmiş seksen neferdir. Bunlar dahi şehr-i Mısır'a mahsûsdur.

el-Faslu hamsîn
Gayrı diyârlarda olup Mısır şehrinde olmayan esnâfât ve ehl-i sanâyi‘âtları beyân eder

Evvelâ ârifân-ı nükte-şinâsân mâbeyninde meş-hûr-ı âfâk olup darb-ı mesel olmuşdur kim Mısır'da at çokdur, üstâd-ı kâmil na‘lband yokdur, cümle hımâr na‘lbandıdır; ve marîz çokdur ve hekîm ü hâkim yokdur; ve alîl a‘mâ çokdur, kehhâl yokdur. Bu darb-ı mesel gâyet sahîh kelâmdır. İki âdemin biri bi-emri Hudâ alîl olup gözleri cimroz olur. Bu dahi darb-ı meseldir kim bir âdem bir şey’e bir hoş nazar edemese,

"Senin gözlerin Mısır kuloğlusu gözüne benzer" derler.

Hakîkatü'l-hâl bi-emri Hayy-ı Müte’âl eğer Er-vâm oğlu olursa da Mısır'da mütevellid olan sıbyân-ların gözleri müşevveş olup şırluganı cereyân eder.

Ve hâkim yokdur, dedikleri hâkim-i şer‘e ve hâkim-i örfe hükûmet etdirmezler, cümle şey himâye-dedir, ancak vezîri bir mültezim mesâbesinde mâl tahsîl ederler.

Ve dahi su değirmeni yokdur ve ayazma ya‘nî su kaynar bir bınar yokdur, ammâ kuyu çokdur.

Unkapanı ve yağkapanı ve balkapanı mahsûs yokdur. Mîzân-ı harîr ve şem‘hâne ve pencikhâne ve sırmakeşhâne ve tahmîshâne ve esîrhâne ve bedâsten, bu mezkûrûnlar vardır, ammâ mahsûs mîrî için bir müte‘ayyin mekânı yokdur. Ammâ bedâsten aslâ yeriyle yokdur, hemân bedâsteni gûyâ Hân-ı Halîl'dir, mahsûs.

Uncu dükkânı ve kelleci dükkânı yokdur. Pusu-lacı ve kıble-nümâcı yokdur. Vettâr ya‘nî kirişci yok-dur.

Ve hardalcı yokdur. Ve salata **[Y 180a]** yapıcı yokdur. Ve ağdacı dükkânı yokdur.

Ve zirehci dükkânı ve kalkancı dükkânı ve sağrıcı dükkânı ve tabancacı dükkânı ve tüfeng açıcı dükkânı yokdur. Zırh-ı zireh-külâh Dağıstân ve Çer-kesiztân'dan gelir, kalkan Haleb'den gelir, sağrı her diyârdan gelir.

Ve tüfeng tabancası Cezâyir'den gelir, makbûl-dür. Ve pabuc kepkepcisi ve demir kantârcısı ve pirinç terâzûcusu ve burgucu ve mahsûs keserci ve destereci dükkânları dahi yokdur.

Ve yüksükcü ve iğne yapıcı ve kuyumcu hadde-cisi ve ok temrencisi ve mehterhâne borucusu ve zurna ve davul **[P 222a]** ve ney ve miskâl ve nakâe yapıcı dükkânları yokdur, ammâ acâyib kâşif kösleri yaparlar.

Ve câm tâscılar ve tuc sahan dökücüler yokdur. Ve çarkcı dükkânı yokdur.

Ve elmâs hakkâki dükkânı ve demir tel çekici dükkânı dahi yokdur, Frengistân'dan hâzır gelir.

Ve kalay düğmeci **[Q 225a]** ve kurşum berber kösüresi ve kurşum tahtacı dükkânları dahi yokdur. Ammâ Hacı Nâsır nâmında bir reşîd âdem hakîrin ta‘lîmiyle dezgâh ve kâlıbın peydâ edüp bin mikdârı kurşum tahta dökülüp Mekke-i Mükerremede Hâsekî Sultân imâreti ve dârü'ş-şifâsına su kuburları yapup gönderildi.

Ve zihgirci ve hilâlci ve ta‘lîmhâneci ve dutkalcı ve matrakcı dükkânları ve sorguccu ve güderici ve dülbend börkcü ve yeniçeri keçecisi ve kamçıcı dükkânları yokdur. Bu olmayan esnâfların metâ‘ları cânib-i erba‘a vilâyetlerden gelir. Cemî‘i eşyâ-yı zî-kıymet bî-kıymet bulunur.

Ve kâş[î]ci ve tîzâb ile gümüş çıkarıcı ve esnâf-ı varulcıyân ve horâsâncıyân ve lökünciyân ve suyolcu-yân ve kiremitciyân ve kaldırımcıyânu zikr olunan esnâfların biri yokdur ve Mısır şehri bu esnâflara muhtâc değildir. Ve cemî‘i girân-bahâ eşyâlar Hind [ü] Yemen'den gelüp firâvândır.

Esnâf-ı (---) (---)

..... (1 satır boş) .....

el-Faslu'l-hâdî ve hamsîn
Mısır'ın dördüncü alay-ı ıydin ve tertîb-i kânûnun ve dârât-ı unvânın ve sürûr [u] şâdumânın beyân eder

Evvelâ Mısır vezîrinin Mısır'a dâhil olması alayı ve ikinci Nîl kesimi alayı ve üçüncü muhtesib gecesi alayı ve dördüncü bu Ramazân ıydı alayıdır kim mahbûbân-ı cihânın müzeyyen olduğu günlerdir. Ve Mısır nisvânının akd-i nikâhı bu ıydın temâşâsına gitmek üzre nikâh olunup şart olunur. Muhtesib gecesi alayındaki gibi yabanda yatmayup gece hânesine gelmek şartda dâhildir.

Evvelâ bu Ramazân ıydı alayı ve dîvânı için arefe günü paşanın sarây meydânına mehterbaşı serâ-perde-i Süleymânîleri kurup ve mehterân çalıcıyân için sâyebân kurup tınâb tınâba sarây meydânı ârâste olur. O gece mehterbaşı kırk nefer tevâbi‘âtıyla **[Y 180b]** tokuzar kat mehterhâne kûs-ı hâkâniyân tabl-ı âl-i Osmâniyânı getürüp on iki makâmda sabâha dek on iki fasıl eder kim her fasıl gûyâ fasl-ı Hüseyin Baykara olup otağ içinde cümle ağavâtlara mutantan ve mücevher kahve ve şerbet [ü] buhûr bezl olunur.

Bu üslûb üzre vakt-i sabâh olup azîz-i Mısır bayram namâzının sabâh namâzın kendü sarâyı içre kılar. Ve taşrada sarây meydânının yüzün hasırlarla döşeyüp cemî‘i mîrimîrân ve eşrâf-ı a‘yân ve erbâb-ı dîvân saray fezâsında salât-ı fecir sünnetin edâ edüp dîvânhâne mü’ezzini segâh makâmında kâmet edüp

dîvânhâne imâmı ıyd-ı şerîfe müte'allık âyet-i şerîfeyi tilâvet eder kim;

—»Ê«†√Ê“‰†Ÿ‰ÍÊ«
†‰Ê«†ŸÍœ«†‰√ [1]

âyetlerin okuyup salât-ı subh edâ olunup cümle hasırları ferrâşlar ref‘ edüp cümle ehl-i dîvân ale't-tertîb herkes merkezinde sâbit-kadem olup dururlar.

Ve paşanın kethudâsı ve on iki üst hil‘at-ı nevbetci ağaları semmûr hil‘atler ve perîşânî destârlar ile âmâde dururlar. Paşa dahi içerden kerr ü ferr ü dârâtile kırmızı semmûr kürk ve başında selîmî üzre iki otağa mücevher zeyn edüp yemîn ü yesârında silihdâr ve çukadâr ile Kayıtbay dîvânhânesine çıkınca paşanın koltuğunun sağ cânibine kethudâ ve sol cânibine şehir havâlesi girüp silihdâr paşanın ardı sıra başında kırmızı keçe zerdûz üsküf lipâçesi şîb ve ayağında sarı Çerkezî ve sarı çiçekli katîfe şalvâr ve elinde mücevher bir şemşîr-i âteş-tâb ve çukadâr dahi böyle müzeyyen ikisi yan yana paşanın kafâsında kafâdârlık ederler.

Ve on iki mertebe sâhibi iç ağaları dahi birer seyf-i miczem ile semmûr kürklere müstağrak olup paşanın ardı sıra gidüp paşanın önü sıra çavuşlar kethudâsı ve yanında müteferrikabaşı ve dahi ileri tercümânbaşı ve kapucular kethudâsı ve dahi mukaddem paşanın on iki hil‘atli dîvân ağaları ellerinde gümüşlü asâlarla Kayıtbay dîvânhânesi nerdübânından aşağı paşayı endirüp seng-i rikâbda zer-ender-zere müstağrak mücevher zînli at üzre süvâr olunca muhtesib ve subaşı cellâdları ile ileri gidüp cümle ağavâtlar dahi ale't-tertîb paşanın önü sıra piyâde gidüp yüz adım gidüp cümle mîrimîrân istikbâle çıkup paşayı Selîm Hân dîvânhânesine endirirler. Ammâ Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa Kayıtbay dîvânhânesinden Selîmiyye dîvânhânesine tevâzu‘ eyleyüp ecdâdı âsitânesine teberrüken ve teyemmünen ve ta‘zîmen piyâde geldikde cümle ehl-i dîvân du‘â-i hayr etdiler. Hakkâ ki dervîşlik etdi, *ammerekellâh*.

Bu dîvânda Selîm Hân tahtında **[Y 181a]** berkarâr olunca taşra çetr-i mülemma‘ ve sâyebânlar içinde tabıllara turralar ile darblar urulup çengî harbî usûller harbîce çalınırken beri tarafda ibtidâ emîr-i hac paşa ve kâyimmakâm paşa ve defterdâr paşa ve ebü'l-kelâm ve sâ'ir ümerâlar dahi musâfaha edüp taşra çıkarlar.

Ve andan kırk Çerâkese beğleri ve çavuşlar kethudâsı ve müteferrikabaşı ve tercümân ağa ve sâ'ir ihtiyârân-ı erbâb-ı dîvân ale'l-acele dest-bûs edüp ba‘dehu paşa atına süvâr olup cümle ağavât atlariyle ileri câmi‘e gidüp andan cemî‘i ümerâlar dahi ikişer ikişer atbaşı berâber gidüp muhtesib ve subaşı cellâdları ile ve paşanın yanında cümle mülebbes altun tâslı şâtırları ve tüfengci ve mataracıları ile paşa Kalavân câmi‘ine ol mahalde varır kim güneş kulle-i felekden baş gösterüp cemî‘i mü'ezzinân tokuz tekbîr ve iki rek‘at bayram namâzına salâ deyüp rek‘ateyn salât-ı ıyd kılınup hatîb minbere çıkarken kapucular kethudâsı hatîbe bir beyâz sof ferrâce geydirüp hatîb minberde tilâvet ederken iç mehterleri micmereler ile ûd ü amber ile câmi‘in için mu‘attar ederler.

Hatîb vaz‘ u nasîhati tamâm edüp ba‘de'd-du‘â paşa ile imâm ve hatîb ve meşâyih musâfaha edüp biner para ihsânlar alup yine paşa alay-ı muhtasar ile sarâyında Gavrî dîvânhânesinde ber-karâr olunca cümle dîvân çavuşları alkışlayup paşa summât-ı Muhammedî başına oturur kim kâmil üç bin sahan mümessek ü mu‘amberîn bir ni‘met-i nefîse-i hâssu'l-hâs ta‘âm kat-ender-kat sahan sahan üzre bir âdem kaddi yığılmış ni‘met-i hudâ gelüp sofrası başına paşa oturup sağında emîrü'l-hac beğ ve kâyimmakâm beğ ve gayrı beğler ve solunda defterdâr beğ ve ebü'l-kelâm beğ ve (---) bölük ağaları tâ saff-ı na‘lde azebler ağası oturur. Ammâ cebecibaşı ve topcubaşı ve top arabacıbaşısı ve muhtesib ağası (---) ve kâfile başı ve subaşı ve çavuşlar kethudâsı ve müteferrikabaşı ve tercümânbaşı bunlar dîvân-ı pâdişâhî huddâmlarıdır, hizmet edüp paşa ile summâta oturmazlar. Ammâ dağlar gibi yığılan sahanların öte tarafında yedi bölük ihtiyârların çavuşlar kethudâsı ve müteferrikabaşı da‘vet edüp summât başına gürûh gürûh gelüp otururlar. **[Q 225b]** **[P 222b]**

Paşa bunlara ta‘zîmen önünde kebâblardan ve tavuğ u güvercinlerden herbirine birer vasle atarken kiminin başında mücevvezesine urup mücevvezesi düşüp bir hande-i nihânî olur, ve kiminin çehresine urur ve kiminin sakalına güvercin kebâbı kanadlarından ilişüp tebessüm ederler. Bu hâl üzre paşa herbirine birer parça taksîm edüp bismillâh deyüp ta‘âm yemeğe **[Y 181b]** mübâşeret edince gerüde büyük Gavrî dîvânhânesinde sahrâ içre iki âdem kaddi kat-ender-kat on iki bin sahan ni‘met deryâsına bu kadar ehl-i cû‘ân, gavvâs-vâr dalup cümle yeniçeriler ve erbâb-ı dîvân huddâmları tarfetü'l-ayn içre Hudâ âlimdir on iki bin sahan ta‘âmı yağmâ edüp pîr [ü] pâk ederler. Ol yağma mahallinde benî âdem hây hûyundan ve bakır âvânî sini sahan sadâsından Mısır sarâyının içi ra‘dvâr gürleyüp âsûdehâl olurlar.

Andan iki yüz paşa çâşnigîrleri tarfetü'l-ayn içre cümle sahanları dîdebânları ile aşağı yollayup dağlar gibi yığarlar. Ve dîvânhâne ferrâşları ve arrâfları ân-ı vâhidede tathîr ederler. Ve paşa yine summât-ı hâs başında herkesi ta‘zîm ederek summâta da‘vet edüp bir remmâ dahi Çerâkese beğleri gelir, anlar kalkup yine yedi bölük ihtiyârlarından ve yetmiş yedi kalem dîvân hocaların da‘vet edüp anlara dahi paşa birer parça atup mücevvezesi başından düşer, ba‘zısı hicâbından şaşar. Paşa eğer müteferrikabaşı ve

[1] *Kur'ân,* Mâide 114; "Allah›m! Bize ve bizden sonra geleceklere bayram ve Sen'den bir delil olarak gökten bir sofra indir, bizi r›z›kland›r."

çavuşlar kethudâsı tercümâna otur derse oturup der-akab kalkup yine hizmetde olup summâta ihtiyârları da‘vet ederler. Ammâ paşanın on iki dîvân hil‘atli ağaları ve hasîl-harc ağası bunlar ayağ üzre hizmetdedirler.

Ba‘dehu ta‘âm yenüp paşa yerinden kalkup Selîm Hân seccâdesi üzre oturup cümle ümerâlar kalkup el yaykamağa muntazırlar iken kapucular kethudâsı çalıcı mehterbaşıya işâret edüp çengî harbî tablına turralar urulunca yeniçeri başçavuşu kal‘a kullesinde topcubaşıya işâret edince azamet-i Hudâ kırk elli pâre toplar atılup cebel-i Cûşî cûş [u] hurûşa gelüp azîm sît ü sadâ kopar.

Beri tarafdan paşanın çâşnigîrbaşısı iki yüz neferâtları ile der-akab üç bin sahanları pasa ederken ba‘zı sahanlar üzre akîdeden kubbeler vardır, içinde çınkıraklı güvercinler ve horoslar ve tavşanlar çıkup bu erbâb-ı dîvân içre bir temâşâ olur.

Ba‘dehu cümle sahanlar ref‘ olup dîvân ferrâşları ve arrâfları Sultân Ferec ve Sultân Kalavân ve Sultân Kayıtbay asrından kalmış kâr-ı kadîm altuna benzer pirinc ileğen ve ibrîkler ve gûnâ-gûn sâbûndânlar ile arrâfbaşı ibtidâ paşanın önünde yer öpüp paşanın dizine mahalle makraması koyup biri dahi mümessek ü mu‘amberîn sâbûn verüp paşa elin yaykayup cümle bu tertîb üzre ellerin gasl edüp herkes yerli yerinde ber-karâr olup du‘âcı efendi Kur’ân-ı azîmden âye[t], sûre-i Mâ’ide'de:

[1] —»E«†√E“‰†Y%

âyetin tilâvet edüp **[Y 182a]** du‘â ederken Hazret-i Risâlet-penâh yâd oldukda cümle a‘yân [u] eşrâf ta‘zîmen ve tekrîmen ayağ üzre kalkarlar. Ve iki kerre âl-i Osmân pâdişâhı yad oldukda yine cümle ayağ üzre kalkarlar.

Andan du‘â tamâm olup el yüze sürüldükde ibtidâ beğler kalkup kıçın kıçın gidüp hâlîçe kenârına vardıklarında cümle ale't-tertîb dizilüp selâmladıklarında cümle dîvân çavuşları alkışlayup selâm alırlar.

Andan kırk Çerâkese beğleri selâmlar, yine çavuşlar selâm alup alkışlar. Andan yedi bölük ağaları selâmlar.

Andan ocak ihtiyârları ve çavuşlar kethudâsı ve müteferrikabaşı ve tercümânbaşı selâmlayup cümle erbâb-ı dîvândan dîvân çavuşları kalkup paşa dahi kalkup çavuşları selâmlayup anlar dahi paşayı alkışlayup paşa içeri arz odasına girir, çavuşlar hânelerine giderler.

Paşa Kayıtbay odasında sandaliyye üzre destârile oturup ibtidâ kethudâ beğ dest-bûs edüp bir hil‘at semmûr geyüp ber-karâr olur. Andan şehir havâlesi ve dîvân efendisi ve imâm efendi ve mü’ezzin efendi ve mukâbeleci efendi ve kapucular kethudâsı ve başkapucubaşı ve risâle ağası ve beytü'l-mâl emîni ve hasîl-harc ve on iki merâtib sâhibleri ve ba‘dehu cümle kapucubaşılar ale't-tertîb ve vâcibü'r-re‘âyâ ağaları ale't-tertîb ve müteferrikabaşı ma‘a tevâbi‘ât ale'l-umûm ve delibaşı ma‘a tevâbi‘ihim ve gönüllü ağası ma‘a tâ’ifetihim ve ser-mehterân-ı çalıcıyân ma‘a neferâtihim ve ser-mehterân-ı hayme ma‘a tevâbi‘ât ve vekîlharc ağa ve aşcıbaşı tevâbi‘iyle ve etmekcibaşı ve matbah emîni ve kilârcıbaşı ve masraf kâtibi ve kilâr kâtibi ve etmek kâtibi ve beytü'l-mâl kâtibi ve arpa emîni kâtibi ve âhûr kâtibi ve mataracıyân ve şâtırân ve çâşnigîrbaşı ma‘a tevâbi‘ihim ve emîrâhûr ağa ma‘a neferâtihim ve arpa emîni ve şinikcibaşı ve kethudâ-yı ıstabl ve sarrâcbaşı ve yedekcibaşı ve sârbânbaşı ve harbendebaşı ve seyisbaşı ve cilavdâr ve meş‘albaşı ve akkâmbaşı, bunlar cümle yıllık çuka ve kumâş hil‘atlerin geyüp paşanın destin bûs edüp iltifât olunurlar. Zîrâ hîn-i seferde bu karakullukçu lâzımdır.

Ammâ çalıcı mehterbaşı ve çadır mehterbaşı ve vekîlharc ve aşçıbaşı ve çâşnigîrbaşı ve meş‘albaşı bu altı nefer kimesneler hil‘at-ı fâhireler ile şerefyâb olurlar. Zîrâ mehterbaşı leyle-i ıydda sabâha dek on iki makâmda on iki fasıl eder. Ve çadır mehterbaşı sarây meydânını serâperdeler ile tezyîn edüp yüz elli neferâtiyle hizmet eder. Ve aşçıbaşı beş gün beş gece on beş bin sahan ta‘âmı pişirince kendi pişüp kebâb olur.

Ve çâşnigîrbaşı **[Y 182b]** dahi iki yüz tevâbi‘le bu kadar bin sahan taşırlar.

Ve meş‘alcibaşı dahi elli neferâtiyle leyle-i ıydda sarây meydânında iki yüz meş‘al ile ve Kayıtbay ve Gavrî dîvânhânesin niçe bin kanâdîller ile çerâğân eder. Bunların bu hizmetleri mukâbelesinde hil‘at-ı fâhireler ile behremend olurlar. Bunlardan sonra alay çavuşları dahi onar altun ihsânlar alup cümle ağavâtlar selâmlayup giderler. Andan,

Esnâf-ı iç ağaları ki anlar gulâmân-ı hâssadır. İbtidâ bâbâ-yı âlem imâm-ı hâssa ve mü’ezzinân-ı hâssa dest-bûs eder. Andan hazînedâr ağa ve silihdâr ağa ve çukadâr ve nişâncı ve mühürdâr ve hazîne kâtibi ve mahlûl kâtibi ve kilârcıbaşı ve kahvecibaşı ve miftâh-gulâm ve sarıkcıbaşı ve çamaşırcıbaşı ve kaftancıbaşı ve berberbaşı ve dellâkbaşı ve hammâmcıbaşı ve peşkircibaşı ve sofracıbaşı ve şem‘dânbaşı, bu yigirmi merâtib sâhibleri ale't-tertîb dest-bûs edüp güzer ederler.

Andan gûnâgûn akmişe-i fâhireye müstağrak pençe-i âfitâb-misâl cüvân-bahtlar yolları ile âdâb üzre turna katârı dest- **[Q 226a]** bûs ederler.

Andan dahi küçük penenoz körpeleri dest-bûs ederler.

Andan hedâyâ gelmiş yetmiş seksen Habeşî ve Fûncî ve tavâşîler dest-bûs ederler.

Andan iç mehterbaşı otuz neferâtiyle bûs-ı yed ederler.

---

[1] *Kur’ân,* Mâide 114; "Allah›m! Bize ve bizden sonra geleceklere gökten bir sofra indir."

Andan altı aded iç oğlanı çavuşları [P 223a] dest-bûs ederler.

Ba‘dehu paşa istirâhat edüp ba‘de'z-zuhr yine ba‘zı ne kadar a‘yân u eşrâf kimesnelerden gelüp musâfaha ederler. Iyd-ı şerîfin ertesi ale's-sabâh yine çavuşlar kethudâsı ve müteferrikabaşı ve tercümân ağalar gelüp hâzır dururlar.

İbtidâ müteferrikagân ihtiyârlarından kırk nefer kimesneler gelüp paşa ile bayramlaşup dest-bûs ederler. Der-akab zer-ender-zere müstağrak iç ağaları cümleye birer kahve makramaları verüp avdet ederler.

Ardları sıra yine bir remmâ mülebbes iç ağaları tâvûsî reftâr ederek herbiri bir cümbüş [ü] harekât ile herbirinin elinde zeytûnî ve neftî ve sarı ve hıtâyî ve münebbed fenâcînler ile kahve verüp fincânları almağa muntazır durup kahve nûş olunca yine âdâb üzre fincânları ve kahve makramaların alup giderler.

Andan sonra bir remmâ iç ağaları dahi gûnâ-gûn münakkaş yağlıklar getürüp cemî‘i müsâfirînin zânûlarına koyup giderler.

Akîblerince bir remmâ dahi iç ağalarının sağ ellerinde gûnâ-gûn mücevher zî-kıymet fağfûrî tabaklar içre girân-bahâ çârgül ve armudî ve zıhlı ve şeşhâne ve dehen-i gül ve hıtâyî ve panî(?) kâseler içre gûnâ-gûn eşribe-i mu‘amberîn ve mümessek sandal ve benefşe [Y 183a] ve reybâs ve amber-i bâris ve gül-i limon ve nîlüfer ve hummâs ve dud ve temirhindî ve koruk ve gayrı niçe gûne meşrûbât makûlesi eşribe-i ergavânlar ile memlû kâseler ile birer ellerinde münakkaş Kaya Sultân yağlıkları ile iç ağaları her a‘yânın önüne ber-zânû durup kâseler ile şerbetleri verüp destmâl dutarlar. Anlar dahi ağızların silüp iç ağaları avdet ederler.

Andan bir remmâ dahi iç ağaları gelüp sağ ellerinde zî-kıymet gülâbdân içinde gülâb ve mâ-i buhûr ve ıtr-ı şâhî ve mâ-i kâdî ve mâ-i şükûfe ve mâ-i zımrân misilli ıtriyyâtlar ile birer ellerinde gûnâ-gûn zî-kıymet tabaklar ile ağalar gelüp cümle a‘yânın ellerine gülâb nisâr edüp giderler.

Akîblerince bir remmâ ve bir gûne libâs-ı fâhireye müstağrak olmuş iç ağaları dahi gûnâ-gûn buhûrdânlar içre ûd-i mâverdî ve ûd-i mülebbes ve amber-i hâm ihrâk edüp cümle a‘yân râyiha-i tayyibeye müstağrak olup demâğları mu‘attar olur.

Ammâ Mısırlı mâbeyninde buhûr verirken başlarına şâl örtmek memnû‘dur, zîrâ birkaç kerre buhûr verüp başı örtülü iken depelemişlerdir. Ve ba‘zısı kahve ve şerbeti içer içmez şekilli eder, zîrâ birkaçı kahve ve şerbet ile zehirlenmişlerdir, andan havf ederler.

Andan bu müteferrikagân ihtiyârları gidüp çavuşân ihtiyârlar› gelüp anlara dahi üslûb-› sâb›ka üzre i‘zâz [u] ikrâm edüp paşa bunlara yahş› dilnüvâzl›k eder.

Andan sipâh ihtiyârlar›, andan tüfengciyân ihtiyârlar›, andan gönüllüyân ihtiyârlar› gelüp herbirine hadlerinden ziyâde ta‘zîm ü tekrîm olunup revâne olurlar.

Andan yeniçeriyân›n başçavuşlar› gelüp sâhib-i devlete buluşup,

"Oca€›m›z ihtiyârlar› sultân›ma ›yd-› şerîf mübârekeye gelmek isterler" deyü destûr alup yetmiş seksen aded mankala koca kokonoz ihtiyârlar›n ibtidâs› kul kethudâs›, ard› s›ra an›n üstâd›, dahi ard› s›ra ale't-tertîb dest-bûs edüp herkes makâm›nda kâ’im olup gûnâ-gûn kelimât ederler. Bunlara daha ziyâde ri‘âyet olunur, zîrâ M›s›r'da yeniçerinin azîm i‘tibârlar› vard›r. Ve bunlar yeniçeri kethudâl›€›ndan ve başçavuşlukdan ve serdârl›kdan mütekâ‘idîn biner kîseye mâlik ankâ kimesnelerdir. Bunlar dahi tatyîb-i hât›r olup giderler.

Ardlar› s›ra azebân oca€›n›n başçavuşu paşadan izin alup cümle azebân ihtiyârlar› gelüp dest-bûs ederler. İbtidâ baş kethudâ ve ard› s›ra ale't-tertîb meks edüp bunlara dahi bâlâda tahrîr olundu€u üzre bî-kusûr ri‘âyetler edüp bunlar dahi revâne olurlar. Ammâ Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa yeniçeri ve azebân [Y 183b] ocaklar›n bir yerden huzûruna ça€›rup bayramlad›lar, o dahi nezâketdir. Bu iki oca€›n gâyet iştihârlar› olmak ile ziyâde ta‘zîm gerekdir.

Bunlardan sonra ba‘z› meşâyihîn gelüp "Iyd-› şerîf mübârek yâ sultân›m" deyüp *cerre yecurru* bâb›na girüp gider. Bunlar gidince hemân paşa "At" deyüp cümle askeriyle mehterhânesin çalarak bir mesîregâha gider. Kânûn-› M›s›r böyledir.

Ve bu ›yd-› umûm alay› dahi bu gûne tahrîr olundu. Cümle a‘yân [u] eşrâfa destûr-› şâhî bir mevhibe-i ilâhîdir kim ol günlere erişen cânlar zer-ender-zere müsta€rak olup gürûh gürûh birbirlerine varup ›yd mübârek derler. Ve bu günlerde M›s›r içinde aslâ bir evde şerbet içilmez, subya ta‘bîr etdikleri pirinç bozas› içilir, bâlâda evsâf› tahrîr olunmuşdur. Ammâ bu günlerde üç dörd gün mukaddem yapup içine şeker ve darç›n ve karanfîl koyup birez dilberân oldu€u mahal bir hümûzetcik müşâhede olundu€u mahal zâlim gâyet nâfi‘ ve mukavvî ve müferrihdir ve def‘-i harâret eder. Bu dahi M›s›r'a mahsûsdur.

Ve bu ›yd-› şerîfde üç gün üç gece eyle şâdumânîler olur kim geceleri Kadir, rûzlar› rûz-› ›yd oldu€u bu günlerdir. Rûmeli meydân› ve Kara Meydân› ve İmrahor Mahallesi meydân› ve Eski M›s›r meydân› ve Bulak'da ve Bâb-› Nâs›r'dan taşra ve mahalle-i Âbidîn'de ve M›s›r'›n niçe yüz meydânlar›nda niçe bin sal›ncak ve dollâb ve beşik ve atl› karaca ve ç›kr›k ta‘bîr etdikleri s›byân-› cüvânân muhibbân binüp iki üç kolan ile bir cânibe sal›n›rlar, bir temâşâgâhd›r. Beyit:

Iydgâha varal›m ol günde dollâb seyrine
Görelim âyine-i devrân ne sûret gösterir

fehvâs›nca baz› âş›kân-› sâd›kâne müşâhede-i cemâl edüp tesellî-i hât›r olur ve bir temâşâd›r. E€er âşinâ ve e€er bîgâne bir âdem bir dilberân gördükde bî-pâk u bî-pervâ yan›na varup "Iyd-› şerîfin mübârek ola" deyü gül cemâlinden bûselik makâm›nda güllerin derersin ve murâd [u] maksûda erersin. Kânûn-› M›s›r böyledir, ay›b de€ildir.

Ve bir ibret şey dahi bu M›s›r'da oldur kim böyle levendât› ve aşk›yâ ve erâzil çok diyârda ›yd-› şerîfin destûr-› şâhî günleri ola avret ve o€lan gürûh gürûh, remmâ remmâ gezerler, bir merd bir nisvâna ve sibyâna ve g›lmâna dest-d›râzl›k etmek ihtimâlleri yokdur. Bu husûsda gâyet emn [ü] emând›r.

Ve bir ibret dahi budur kim bu kadar kerre yüz bin âdem deryâs› içre bir sarhoş âdem tarîk-› âm üzre y›k›larak dalb›çak olarak ve baz› âdem urarak bir mest âdem görülmemişdir, gâyet ma‘yûb şeydir. E€er görseler derhâl dutup kapusuna **[Y 184a]** götürüp ya esâmesin çalarlar yâhûd K›br›s'a veyâhûd Fûncistân hudûdunda intihâ-i serhadlar› olan Sây kal‘as›na sürerler. şarâb içüp yolda gezmek gâyet menfûrlar›d›r, ammâ gayr› mel‘anetleri vâfirleridir. Ammâ bu ›yd-› şerîfde birbirlerine ziyâfetler edüp k›rm›z› şalvârl› dilberânlar› ile küheylân atlar üzre gûy gûy sohbetler etmededirler.

Hâs›l-› kelâm bu ›yd-› şerîfin ve alay›n›n vasf›nda lisân kâs›rd›r, ma‘lûm ola.

Fas›l beşinci
Alay-› ›yd-› adhâ

Ve sürûr [u] şâdumân dahi böyledir. Lâkin bu ›yd-› adhâda yevm-i arefeden âhir selâs gününün vakt-i asr›na dek (---) cümle halk (---) ve meşâyihler ve fukarâlar tekbîr ede ede birbirlerinin hânesine varup,

"Eyyâm-› şerîf-i Arafât müyesser inşâallâh" deyüp birbirlerine ta‘zîm ü tekrîm edüp musâfaha (---) **[Q 226b]** edişirler.

Ve Kethudâ İbrâhîm Paşa M›s›r mütevellîsi iken koyun emîninin defteriyle beş kerre yüz bin koyun ve s›€›r ve câmûs ve deve kurbân oldu€u makyûd u murakkamd›r. Tâ bu mertebe âdem deryâs› şehr-i mu‘azzamd›r ve böyle bir ›yd-› adhâd›r, sürûr [u] şâdumân› Ramazân ›yd›ndan ziyâde olur kim dillerle ta‘bîr olunmaz.

el-Faslu's-sânî ve hamsîn
M›s›r'›n kânûn üzre alt›nc› alay-› ›yd›n beyân eder kim bu alay paşaya mahsûs alayd›r kim M›s›r'a girince olur

Bu paşa alay› bâlâda tahrîr olunmuşdur, ammâ M›s›r kulunun kânûn alaylar› ve yollar› ve erkânlar› ve pâyeleri ve f›rka f›rka adedleri **[P 223b]** ve senevî mevâcibleriyçün tahrîr olundu. Ammâ paşaya mü-te‘all›k elzem-i levâz›mât› ve cümle ahvâlât› beyân eder.

Evvelâ bu alaya M›s›rl› alay-› istikbâl derler. Paşa M›s›r'a gelirken bir ay mukaddem asâkir-i M›s›r dârât [u] azamet ü şevket unvânlar›n ve deryâ-misâl cüyûşlar›n göstermek içün cânib-i erba‘adan asker cem‘ etmek içün vilâyetden vilâyete çavuşlar gidüp birden bine ve binden yüz bine var›nca asker cem‘ edüp M›s›r içinde deryâ-misâl asker olur. Ammâ beri tarafda paşa M›s›r'a geç gelirse müsellimli€e gelen şehir havâlesinin kâr [u] kisbine çok ihtilâl verir. Evvelâ M›s›r vezîrine elzem-i levâz›m›ndan olan oldur kim şehir havâlesine biribiri ard› s›ra ulaklar gönderüp,

"İşte filân günde, filân yere vâs›l olmuşuz" deyü haber gelince şehir havâlesi ve M›s›r kâ'immakâm› be€ metânet bulup güft ü gûdan emîn olurlar. Ba‘dehu Gazze'den elbette bir ulak dahi mâh-› filân›n filânc› günü inşâallâhu'r-rahmân Gazze'den kalkar›z, deyü haber gelmesi elzem-i levâz›m›ndand›r. Zîrâ ol gün cümle M›s›r'›n ocak a€alar› hedâyâlar› ile hayme vü hargâhlar› ile istikbâle ç›karlar.

Evvelâ, çavuşlar kethudâs›: Çetr-i bârgâh›yla ve mahmel-i **[Y 184b]** büngâh›yla elli deve Nîl suyu ve bin kutu şeker-i nebât ve yüz kavanoz eşribe-i gûnâ-gûn ve bî-hisâb meyve ve yigirmi deve hâs ve beyâz etmek ve çörek ve gûnâ-gûn me'kûlât u meşrûbât ve bir mücevher e€erli ve altun zencîrli ve altun kaddâre ve cevâhir topuzlu ve murassa‘ rahtl› ve zerdûz abâyîli bir küheylân at ve bir tavâşî ve bir yelkendez at ve üç kîse hedâyâ istikbâle getürür. Bunlar hâliyedir. Bunlardan mâ‘adâ M›s›r'a gelince verece€i tuhef hedâyâlar paşan›n nâm›na ve unvân-› kevkeb ü cerâ'etine göre verirler. Gâyet sarrâf ve nakkâş herîflerdir, paşay› görünce bal m›d›r ve ya€ m›d›r ve zehir midir ve Il›bat suyu tabî‘at›nda m›d›r, gördükleri sâ‘at mihekke urup ayâr›n bilüp ana göre çirişi harc ederler. Ve bu çavuşlar kethudâs›yla iki yüz mücevvezeli üç yüz tâsdan geçmiş semm-i helâhil çavuşlar gider kim herbiri k›rk elli paşa yollam›ş söz ebesi akl-› Arasto çavuşlar gider. Ve,

İkinci, müteferrikabaş›: Dahi çavuşlar kethudâs› gibi hedâyâlar getürür, ammâ at› altun zencîrli de€ildir, ammâ cümle hedâyâlar› pâkd›r. Ve iki yüz müteferrikagân ile ve hayme [vü] hargâh›yla azm-i râh eder.

Üçüncü, tercümânbaş›: Bu anlardan alçak hedâyâ verir. Ve bunlar ile on nefer cellâdlar bile gider. Ve,

Dördüncü, yeniçeri oca€›ndan başçavuş: K›rk elli haymesiyle ve iki yüz baş› tu€lu ve gümüş yüklüklü ve zerdûz yeniçeri keçeli mülebbes mülâz›m neferâtlar› ile istikbâle ç›karlar. Ammâ bunlar paşaya bir hedâyâ getürmeyüp cümle mülâz›mîn mülâmter(?) mülebbes(?) piyâde yürüdükleriyçün paşadan beher yevm biner para al›rlar. Başçavuş dahi paşa önüs›ra yayan yürüyüp yevmiyye yigirmi para al›r. Ve yeniçeri sakkâs› üç yüz para al›r. Ve cümle çavuşân-›

hâne-kede paşadan üç yüz guruş al›r. Ve müteferrikagân kezâlik üç yüz guruş al›rlar. Ve,

Beşinci, paşa müsellimi: Dahi bunlar ile paşaya istikbâle gidüp alay› mühimmât›yçün üç deve yükü iç a€alar›na mest ve pabuc ve çizme ve gayr› eşyâlar ve paşaya bir semmûr kabaniçe ve bir mücevher tîrkeş ve bir murassa‘ şemşîr ve bir k›rm›z› katîfe şalvâr ve bir selîmî ve iki sorguc ve bir çift Çerkezî fillar ve bir mücevher zînli ve altun zencîr ve cevâhirli raht ve topuz ve kaddâresiyle bir küheylân at getürür.

Alt›nc›, kâ’immakâm kethudâs›: Kezâlik bir murassa‘ rahtl› ve mücevher e€erli bir küheylân at ve bir yelkendez at dahi getürür.

Bunlar M›s›r'dan dördüncü günde Sâlihiyye şehrine varup anda meks edüp cümle asker paşan›n gelmesine muntaz›r olurlar. Zîrâ andan öte Gazze'ye var›nca Arîş ve Kat›yye **[Y 185a]** Ümmü'l-hasan çöl-leridir, *el-›yâzu billâh,* susuz bir vâdî-i Tîh ve çöl çölistân ve berr-i bî-amân yerdir. Ammâ paşa mü-sellimi hedâyâ ve mühimmâtlar› ile Sâlihiyye'den şark›yye kâşifi bin atl›s› ile şehir havâlesin bu çölden Arîş'e paşaya vâs›l eder, paşaya hedâyâlar›n teslîm edüp elzem-i levâz›m›ndan ne cevâblar› var ise söyleşirler. Ammâ bu mahalde şehir havâlesi hay›rhâh-› devlet olup gâyet mu‘tedil âdem gerekdir. Ol gece paşaya şark›yye kâşifi bir ziyâfet edüp bir küheylân at haddince çeküp ve iki yelkendez at çeküp paşa ol gece Arîş'den kalkup sabâha dek alt› sâ‘atde (---) cisrine gelüp anda sahâbeler kurup istirâhat ederken çavuşlar kethudâs› ve müteferrikabaş› ve tercümânbaş› ve kâ’immakâm kethudâs› cümle hedâyâlar› ile bu mahalle gelüp paşaya buluşup hedâyâlar› arz olunup kabûl olunur.

Ammâ yeniçeri başçavuşu Sâlihiyye'de kal›r, anda paşa ale's-sabâh cüz’î futûr yeyüp yine azm-i râh deyüp alt› sâ‘atde Sâlihiyye'ye karîb oldukda yeniçeri başçavuşu piyâde mülâz›mlar›yla selâma durup zemîn-bûs edüp paşa iltifât edüp paşan›n önüne düşer, gûyâ muhz›r a€a yerine kâ’imdir. Bunun dahi baş›nda bal›kc›l tellerinden süpürgesi vard›r, orta kuşak ile k›rm›z› çizme ile piyâde yürür. Lâkin Abdî Paşa, Gemici Başçavuş ihtiyâr olma€ile ata bin, deyü tenbîh etdi.

"Devletli, kânûn de€ildir ata binmek. Âsitâne-i sa‘âdetde oca€›m›zdan korkar›z", deyü özür diledi. Paşa:

"Ben düstûr-› mükerremim. Ben Hac› Bektaş-› Velî kendiyem. K›rk y›l evvel Âsitâne'de süpürge çald›m. Ben izin verdim, tîz ata bin" deyince bi'z-zarûrî paşan›n dizin öpüp,

"Devletli, M›s›r oca€›m›zda ihtiyârlar›m›zdan beni kurtar, kânûnu bozdun demesinler" deyü o€uzâ-ne özürler dileyüp çavuşu yedi âdem gücile ata bin-dirdi. Paşa dahi latîfe içün eyitdi:

"Yedi âdem gücile bindirdi, kocam›şs›n" deyince,

"Yedi âdem bindirdi, koca vezîr, ammâ yigirmi âdem endiremez" deyüp at s›çratd›. Paşa haz edüp yetmiş dörd altun ihsân etdi.

Bu üslûb üzre paşa alay-› azîm ile Sâlihiyye şehrine dâhil olup serâperde-i Âsaf-› Berh›yâ's›nda karâr edince sandaliyyesinde ber-karâr olup ibtidâ dîvân-› M›s›r bunda olup azîm da‘vâlar istimâ‘ olunup kat‘-› alâka [ve] fasl-› husûmet olunur.

İbtidâ Defterdâr Ahmed Paşa'dan M›s›rl› bu konakda havf etdiler. Zîrâ kimseden bir habbe ve bir cübbe almayup herkese isti‘dâd›na göre ihsânlar edüp kad›asker gibi da‘vâlar fasl etmişdir kim ta‘bîr olunmaz.

Ve bu Sâlihiyye'de paşa ota€a nüzûl edince iki yüz koyun ve elli s›€›r ve on deve kurbân edüp Urbân u uryân ya€mâ ederler, temâşâd›r. **[Q 227a]** **[P 224a]**

Sâlihiyye'den kalkup Kureyn'e var›nca hedâyâ gelen **[Y 185b]** Nîl sular›n cümle askere bezl ederek nîm râhda yine şark›yye kâşifi azîm ziyâfet edüp yine bir yelkendez küheylân at hedâyâ çeker. Andan paşa Kureyn kasabas›na gelüp çetr-i mülemma‘›nda meks edüp bunda dahi dîvân edüp yedi bölük a€alar›ndan hedâyâ gelir. İnşâallâh cümle hâliye hedâyâlar›n kânûnnâme-i M›s›r teşrîfât›nda tahrîr ederiz.

Kureyn'den şehr-i Bilbeys'e karîb gelirken cümle ehl-i beled istikbâle ç›kup rûznâmeci ve cümle erbâb-› dîvân ve Çerâkese be€leri ve yedi bölük a€alar› istikbâle gelüp dest-bûs ederler. Anda dahi azîm dîvân olup yine şark›yye kâşifi taht› olma€ile ziyâfet ve cümle me’kûlât [u] meşrûbât dörd gün an›nd›r, on beş kîse masrûf eder. Ve bu dîvânda Âyid Urbân› şeyhi sâhib-i direk olup asâkir-i İslâm bir hoş ubûr etdükleriyçün meşîhat› kendüye mukarrer olup hil‘at-› fâhire ile behremend olup beş küheylân feres ü ferîse ve hayller getirdiler kim herbiri bir sâfinâtü'l-ciyâd misilli atlard›r.

Andan kalkup Hânkâh'a nîm râh kald›kda cümle ümerâ ve emîrü'l-hac ve mâl defterdâr› ve sâ’ir ümerâ ve gayr› erbâb-› dîvân gelüp paşaya buluşurlar.

Andan alay-› azîm ile menzil-i kasaba-i Hânke ya‘nî Hânkâh. Bunda dahi azîm dîvân olunup Kalyûb kâşifi hâki olma€ile azîm ziyâfetler edüp beş küheylân remeke çeker kim herbiri biner guruş de€er. Bu dîvânda Deşîşe Urbân› şeyhi şeyh Sak›r hil‘at geyüp şeyhli€i kendüye mukarrer olur ve M›s›r'›n a‘yân [u] eşrâf›ndan çok kimesneler gelüp buluşurlar. Anda kâ’immakâm bir alay-› azîm ile gelüp dest-bûs edüp cevâhir makûlesi koyun işi hedâyâlar getirir, kahve ve şerbet ü buhûr ile ikrâm olunup şehir havâlesiyle yine M›s›r'a giderler. Bunlardan sonra yine kübbâr-› M›s›r gürûh gürûh gelüp dest-bûs edüp giderler.

Sitâyiş-i alay-› vâdî-i Âdiliyye ve ziyâfet-i Rabbâniyye ve dîvân-› Osmâniyye şâdumânî-i M›s›r-› Kâhire-i Mu‘izziyye

Ertesi gün büyük alay ile paşay› Âdiliyye'ye beş sâ‘atde getirüp serâperdesinde pâdişâhâne karâr edüp summâtbaş› olan be€ paşan›n pâyine yüz sürüp,

"Hizmetdeyiz, sultân›m›n kullu€unday›z, buyurun ta‘âma" deyü paşay› ziyâfete da‘vet eder.

Paşa kalkup summât baş›nda oturup sa€ taraf›na emîrü'l-hacc› ve sol taraf›na defterdâr› ve tertîb üzre ümerâlar› ve Çerâkese be€lerin ve yedi bölük a€alar› ve sâ’ir ocak ihtiyârlar› oturup summât-› Muhammedî tenâvül olunup ba‘dehu alay çavuşlar› cümle a€avâtlar› dîvâna da‘vet edüp Âdiliyye'de paşa adâlet soffas›na oturup mehterhâne ve kös-i hâkâniyân çal›nup da‘vâlar dinlenüp kat‘-› alâka ve fasl-› husûmet olup dîvân yar›na kalup [Y 186a] alay çavuşlar› nidâ edüp,

"Üç gün üç gece oturakd›r" deyü tenbîh ederler.

Ve M›s›r'›n sagîr ü kebîri bir haymeye mâlik olan ve olmayan ücret ile yâhûd âriyetî ahibbâ ve asd›kâs›yla Âdiliyye sahrâs›na gelüp çad›r ile meks ederler. Bu vâdîde bu kadar bin hayme ve hargâh kurulup eyle bir ordu-y› bâzâr olur kim gûyâ çemapur askeri meks etmişdir.

Ve bu günlerde M›s›r içinde bir hânede ve bir kesde bir çad›r ve çerge ve ota€ kalmayup Âdiliyye sahrâs›na ve Tophâne'ye ve Sebîl-i Allâm fezâlar› ve Gavriyye vâdîleri cümle çetr-i mülemma‘ ve sahâbeler ile lâlezâr-misâl gûnâ-gûn çad›rlar ile tezyîn olup ordu-y› Dârâ şâh mânendi olur. Üç gün üç gece meks olunup şeb [u] rûz eyle şâdumânîler olur kim geceleri niçe kerre yüz bin kanâdîl ve meş‘ale ve fânûs-› cihân ile çerâ€ân olup geceleri leyle-i Kadir olup rûzlar› rûz-› ›yd olur.

Ve her şeb niçe bin çad›rlardan niçe toplar ve tüfeng ü fişeng ve âteş-i pür-reng at›lup zemîn [ü] âsumân dir dir ditrer. Ve her hayme ve otaklarda gemi direkleri üzre ikişer üçer bin kanâdîller eşâre îcâd edüp kanâdîlden şemse ve mühr-i Süleymân ve serv ve şâzrevân ve kasr ve şemse sûretleri edüp encüm-âsâ çerâ€ân olur. Ve paşan›n ota€› önünde ikişer gemi direkleri biri biri üzre ba€layup eflâke ser çekmiş, an›n tâ zirve-i a‘lâs›nda gemi ipleri üzre k›rk elli bin kanâdîller çerâ€ân ederler kim şeb-i zulmet rûz-› rûşen olur.

Ve bu Âdiliyye'de üç gün üç gecede pîşkeşler yürür kim iç mehterleri taş›ma€a âciz olurlar. Cümle be€lerine tekrâr birer cevâhir rahtl› atlar çekerler. İllâ kâ’immakâm defterdâr›n iki atlar› mücevher e€er ve rahtl› ve altun zencîrli, mâ‘adâs› sîm e€er ve sîm rahtl›d›r. Ve zî-k›ymet hedâyâlar dahi verirler.

Ve yedi bölük a€alar› ve musâhib-i sultân kara a€alar ve Çerâkese be€leri ve rûznâmeci efendi ve yetmiş aklâm efendileri ve yetmiş ümenâ ve yetmiş keşşâf ve bî-hisâb mültezimîn cümle paşaya at ve tavâşîler ve gayr› hedâyâlar çekerler. Ve'l-hâs›l paşa kethudâs›ndan yigirmi beş merâtib sâhibleri a€alara ve seyisbaş›ya ve akkâmbaş›ya var›nca ihsânlar mebzûl olur.

Netîce-i kelâm, paşan›n baş› nâm›nda ne kadar ser-i kârda huddâmlar› var ise M›s›rl› anlara birer tuhef u tefârûk verirler. Elhâs›l paşaya iki yüz kemer rahtl› küheyl atlar ve iki yüz dahi sâde yelkendez atlar gelir. Ve yigirmi beş mertebe sâhiblerine dahi birer at hedâyâ gelir. İmrahorun Sâlihiyye'den bu Âdiliyye'ye gelince paşa kethudâs›yla avâ’id [ü] fevâ’id almada berâberdir, derler.

E€er M›s›r'›n [Y 186b] bu Âdiliyye evsâf›n ma‘lûmumuz oldu€u mertebe evsâf›n tahrîr eylesem bir *Cerîr-i Taberî* olur.

Ve bu Âdiliyye'de üç gün üç gece ziyâfet cümle pâdişâh kîsesindendir kim Selîm Hân kânûnudur. K›rk kîse masrûf hemân beş bin para amber, iki bin para ûd akçesi miskcibaş› alup defterdâr mahsûb eder, azîm ziyâfet-i isrâfd›r. Cümle ta‘âmlar sükkerîdir. Üç gün bu serâperdede bir âdem su içemez, cümle şeker şerbeti nûş ederler. Bu isrâfâta göre M›s›r halk› bu üç gün [ve] gecede sohbet-i hâslar edüp ol kadar mâl sarf edüp isrâflar ederler kim gûyâ herbiri birer mirâsyedi çelebilerdir. Ba‘z› âyân bin guruşluk fişeng atm›şd›r, k›rk guruş fişeng atan bir pes ü pâye âdem kâr›d›r.

Ammâ bunda garâbet oldur kim M›s›r'›n kevâkibi Zühre'ye mensûbdur, halk› sürûr [u] şâdumâna bahâne isterler. Ve hamd-i Hudâ M›s›r halk› gâyet mün‘imdir. En ednâs›n›n beş on para vazîfesi var. Avretlerinin bile ulûfeleri a‘mâlar›n bile cirâye ve câmekiyyeleri vard›r.

"Sefâheti etdiren âdeme mâld›r" darb-› mesel-i Türkmânîdir kim,

"Arab'›n ya€› çok olsa kimin yer, kimin hayâs›na sürer" derler. M›s›r yâ Ganî, yâ Mu€nî ismine mazhard›r.

{İbtidâ vüzerâ-y› M›s›r'›n Âdiliyye'den alay-› azîm ile M›s›r'a duhûlün beyân eder}

Ve üç gün üç gece n›sf›nda M›s›rl››n›n ve cümle paşa a€alar›n›n hayme ve hargâh› bozulup cümle bâr [u] büngâhlar›yla M›s›r'a geçüp şehir havâlesi her a€aya tahrîr etdü€i konaklara göçüp herkes yurdunda esbâb [u] eskâllerin b›ra€up pâkca bisât ve nazîf latîf esbâblar geyüp konaklar›nda birer huddâm kalup yine Âdiliyye'de paşa alay›na gelüp vâs›l olurlar.

Ba‘dehu andan ale's-sabâh yeniçeri a€as› ve azebler a€as› ve yedi bölük a€alar› paşa ile salât-› fecri edâ edüp tahte'l-kahve tenâvül olunup ale'l-fevr alaylar ârâste ve kemîngâhlar pîrâste olup cümle asâkir-i bî-şumâr yemîn ü yesâr âmâde olup ba‘de'd-du‘â ve senâ azîz-i M›s›r mu‘azzez ü mükerrem pâdişâhâne i‘zâz [u] ikrâm ile esb-i zü'l-cenâh›na bilârikâb süvâr oldukda cümle çavuşlar, [Q 227b] [P 224b]

"Yaş›n uzun olsun. Yar›c›n Allâh olsun. Tanr› pâdişâh›m›za ömürler versün. Devletile çok yaşa" deyüp alk›şlayup sa‘d sâ‘atde müneccimbaş›n›n izniyle sâfinâtü'l-ciyâd› sürüp Âdiliyye'de Sultân Tumanbay kabri önüne gelüp bir Fâtiha-i şerîf rûhiyçün tilâvet edüp savâb›n rûhuna hibe edüp alaya gelür.

Bu mahâlde âsumân-âsâ tokuzar kat mehterhâneye turralar urulup güm güm gürleyüp alaylar yürüme€e başlayup on iki eli gümüş çevgânl› zerender-zere müsta€rak olmuş [Y 187a] alay çavuşlar› başlar›nda Sâm-suvârî teller ve atlar› baş›nda ablak ve c›€alar ve bahrî hotas ve alt› pâre yanc›klar ile müzeyyen atlar üzre çavuşlar tablbâzlar›na turralar urup alay düzüp asker içre girüp yemîn [ü] yesâr deyüp, aşa dura hây hûy deyüp gûnâ-gûn şakalar ederek alay tertîb edüp yürüdür.

İbtidâ **subaş›** yedi yüz harcu's-seyf tevâbi‘iyle yollar› tathîr ederek yürür. Andan paşan›n,

Tatar askeri: Pür silâh sadakl› ve savatl› iki yüz askerdir, ibtidâ bayraklar› yürür. Andan,

Alay-› delibaş›: Üç yüz kaplan postlu ve yelken takyeli ve Sâlihli takyeli ve semmûr tâcl› ve şâhîn ve turna telli gâzîlerle her birinin atlar› Hasenî ve Hüseynî Tuna geçidi k›nâl› gâzîler alaca bayraklar› ubûr ederler. Andan,

Alay-› gönüllü a€as›: Bunlar dahi hemân deliyân gibi mülebbes ü müzeyyen ve çifte köçekleri ve alaca bayraklar ile ubûr ederler. Bunlar deli alay›ndan müzeyyendirler. Andan,

Alay-› çâşnigîrân: Bunlar dahi bayraklar›yla ubûr ederler. Andan,

Alay-› d›ş kilârc›: Bunlar dahi bayraklar›yla ubûr ederler, ammâ bunlar müsellah ve mükemmel a€a yollu âdemlerdir. Andan,

Alay-› mehterân-› hayme: Cümle beyâz bayraklar› ve kantâr s›r›klar› ile müzeyyen ubûr ederler. Andan,

Alay-› sarrâcân-› g›lmân-› hâssa: Bunlar dahi pür-silâh küheylân atlar üzre ellerinde beyâz bayraklar ile ubûr ederler. Andan,

Alay-› müteferrikagân: Bunlar dahi küheylân atlar üzre ellerinde k›rm›z› bayraklar ve çifte köçekler ile ubûr ederler. Andan,

Alay-› vâcibü'r-re‘âyâ a€alar›: Cümle köçekleri z›rh u zireh-külâhl› ve elleri karg› s›r›klar üzre sar› bayraklar ile ubûr ederler. Ammâ bunlar mükellef ve mükemmel a€alard›r. Andan,

Alay-› kapucubaş›lar: Bunlar dahi semmûr kürklere ve cebe vü cevşene müsta€rak olup enselerinde yigirmişer otuzar eli karg›l› tâze cüvân ser kaplanlar ile ubûr ederler. Ammâ bu kapucubaş›lar gedik sâhibleri olma€ile ileri giderler.

Andan paşa a€avâtlar› alay› tamâm olup M›s›r alay› yürüme€e başlar. Evvelâ,

Alay-› çavuşân: Mükellef ü mükemmel semmûr libâslar ile mülebbes olup mücevvezeler üzre ikişer ablak ve atlar› baş›nda birer ablak teller ile ubûr ederler. Ammâ bunlar›n enselerinde köçekler yokdur, anlar›n huddâmlar› alaylarda kânûn-› Selîm Hân üzre kavvâslard›r. Andan,

Alay-› sipâhiyân: Bunlar yeşil bayraklar› ile mükellef ü müzeyyen k›rm›z› şalvârlar› ile enselerinde eli karg› s›r›kl› çifte köçekleri ile yanyana rikâb rikâba atbaş› berâber ubûr ederler. Ve bunlar›n yüz nefer çorbac›lar› ikişer ikişer ubûr ederler, ammâ ellerinde s›r›klar› yokdur, s›r›klar›n önleri s›ra kavvâslar› direfş-i Kâviyânî alemi gibi diküp [Y 187b] götürür. Bu a€avâtlar›n çorbac› olduklar› andan ma‘lûmdur. Ve herbirinin ard›nda onar yigirmişer âhenpûş silâhdâr ve kafâdâr mahbûb köçekleri vard›r.

Andan bu tâ’ifenin iki yüz nefer çavuşlar› mücevvezeleri ile ubûr ederler. Ellerinde topuzlar› ve enselerinde köçekleri yokdur, zîrâ bunlar sipâh tâ’ifesinin bölük çavuşlar›d›r.

Bunlardan sonra iki sipâh kethudâlar› ve huddâmlar› pür-silâh s›r›klar ile ubûr eder.

Andan küttâblar› çifte köçekleri ile ubûr ederler. Andan,

Sipâh a€as›: Önünde iki k›l›çdâriyle ve cânib-i erba‘as›nda k›rk elli piyâde kavvâs›yla ve ensesinde gûnâ-gûn akmişe-i fâhireye müsta€rak eli karg› s›r›kl› yeşil bayraklar ile k›rk elli pür-silâh hâmpâ kafâdâr silihdârlar ile dörder kat kös-i hakânîlerine darblar urarak güzer ederler, *ve's-selâm*. Andan yine bunlara mânend,

Alay-› sipâh-› tüfengciyân: Bâlâda tahrîr olunan sipâh askeri gibi kethudâ ve küttâblar› ve a€alar› ile köslerin çalarak ubûr ederler, ammâ bunlar›n anlardan fark› şoldur kim ellerinde bayraklar› sar›d›r. Andan,

Alay-› sipâh-› gönüllüyân: Bunlar dahi bâlâdaki gibi rikâb rikâba pür-silâh k›rm›z› şalvârlar› ile çavuşlar› ve kethudâlar› ve küttâblar› ve a€avâtlar› ile köslerin dö€erek atbaş› berâber ubûr ederler. Ammâ bunlar cümle k›rm›z› bayrak taş›rlar, öbür askerden farklar› şoldur. Andan,

Alay-› Çerkezân: Bunlar da bâlâda tahrîr olunan kâ’ideleri üzre güzer ederler. Bunlar dahi k›rm›z› bayrak taş›rlar. Andan,

Alay-› müteferrikagân: Bunlar M›s›r'›n a‘yân-› kibârlar› muhteşem ve mülebbes ü müzeyyen askeridir. Kafâlar›nda onar, on beşer yigirmişer müzeyyen ü müsellah serâpâ katîfe anterîli ve sâfî k›rm›z› şalvârl› köçekleri ellerinde sâde karg› s›r›kl› huddâmlar ile âheste âheste güzer ederler. Andan,

Alay-› Çerâkize be€leri: Müsellah u mülebbes ü mücevher e€erli atlar ile başlar›nda perîşânî destâr ile herbirinin enselerinde kantâr s›r›kl› atlas ve katîfeye müsta€rak k›rkar ellişer müstesnâ mahbûb köçekler ubûr ederler. Lâkin bayra€ u sanca€ u kösleri yokdur, hemân sâde güzer ederler. Andan,

Alay-› ümerâ-y› M›s›r: Cümle bunlar semmûr kürklere müsta€rak olup başlar›nda perîşânî destârlar ile önlerinde dörder şât›rlar› beyâz sar›klar› ve pâk atlas hil‘atleri ve ellerinde teber-i müslimî ve be€lerin yanlar›nda k›rkar ellişer kavvâslar› ve enselerinde yüzer yüz ellişer zer-ender-zer ile müzeyyen olmuş eli s›r›kl› iç a€alar› ki herbiri pür-silâh Sâm-› Nerîmân'dan nişân verir, hâl-i Hâşimî-nişân şânl› mahbûbân atl› köçekler ile revâne olurlar. Ammâ bayra€ u sanca€ u kösleri yokdur. Andan, **[Y 188a]**

Alay-› kapucubaş›yân merâtib sâhibleri: Bunlar paşan›n emekdârlar›ndan yâr-› kadîmleri ve nedîm-i hâslar› olmak ile bunlara birer a€al›k va‘de olunup paşaya karîb semmûr kürkler ile muhteşemâne başlar›nda perîşânî destârlar ile ikişer ikişer atbaşlar› berâber ubûr ederler. Lâkin yedekleri ve iç a€alar› ileride sâde kapucubaş› a€alar ile pür-silâh giderler. Ancak bunlar onar yigirmişer pâk çukadâr ve sarrâclar ile atbaş› berâber ubûr ederler. Bunlar yigirmi yedi kapucubaş›lard›r kim mans›blar› bunlard›r kim zikr olunur.

Evvelâ cümleden serdâr müsellimlik ile gelen şehir havâlesi olur. Sa€ vezîr kethudâ ve sol vezîr şehir havâlesi pâye (---) sindedir.

Ve risâliye a€as› ve anbâr emîni ve beytü'l-mâl emîni ve arpa emîni ve hasîl-harc ve vekîlharc ve Süveys a€as› ve Dimyât a€as› [[(---) (---)]] ve havâle kâtibi ve küçük [[(---) (---)]] **[Q 228a]** **[P 225a]** ve Reşîd a€as› ve İskenderiyye a€as› ve Menzile a€as› ve emîrâhûr ve Bulak gümrük emîni ve darbhâne emîni ve darbhâne nâz›r› ve mukâbeleci ve küçük rûznâmeci ve defter emîni ve selâm çavuşu ve başkapucubaş› ve Benî Seyf a€as› ve Minye a€as› ve Manfalût a€as› ve Circe a€as› ve kapucular bölükbaş›s› ve kapucular kethudâs›.

Bu yigirmi yedi a€alar cümle perîşânîler ile ve semmûr üst hil‘atler ile ikişer ikişer ubûr ederler.

Bunlardan sonra tu€lar ve ortas›nda alay bayra€›.

Andan tokuz aded yedekler kim herbiri la‘l, cevâhir, zümürrüd ve elmâs ve la‘l-i Bedahşân'a gark olmuş cümle altun zencîrli ve murassa‘ e€erli ve incü dikme abâyîli küheylân atlard›r kim herbiri birer Rûm harâc› de€er yedeklerdir. Ve bu sâfinâtü'l-ciyâd misilli yedekleri keşân-ber-keşân yedekciler çeküp anlar dahi mülebbes ve başlar›nda mücevvezeler ve k›rm›z› şalvârlar ve ayaklar›nda Çerkezî fillarlar ile esb-i tâzîleri arz-› kâlâ ederek ubûr ederler.

Andan imrahor a€a ile kapucular bölükbaş› {perîşânî geyerler ve} piyâde ubûr ederler.

Ve imâm efendi ve mü’ezzin efendi pâk u pâkîze ve mülebbes, ammâ huddâmlar› piyâde ubûr ederler.

Ve kapucular kethudâs› ve selâm a€as› küheylân atlar üzre tevâbi‘leri piyâde ubûr ederler. Bunlar dahi perîşânî destâr geyerler.

Bunlardan sonra M›s›r'›n alay-› asâkir-i azebistân bayraklar› yürür, k›rm›z› zerdûz bayraklard›r. İbtidâlar› küçük tâze o€ullar›, ard› s›ra kâmilleri, dahi ardlar› s›ra fitoz yi€itleri, dahi ardlar› s›ra yaya day›lar› ve odabaş›lar›, cümle âlât-› harbe müsta€rak kaplan postlu ve altun kalkanl› gâzîlerdir kim başlar›nda şâhin c›€al› ve turna telli bir gûne turfe şeb-külâhl› ve k›rkar ellişer dirhem badaluçka top-misâl tüfengli müsellah u müzeyyen askerdir. Yüzer **[Y 188b]** ad›mda bir du‘âc›lar› gülbâng-i Muhammedî çeküp cümle guzât-› müslimîn sadâ-y› Allâh Allâh'a rehâ buldurup M›s›r içi sadâ-y› Allâh Allâh ile leb-ber-leb olup bu tertîb üzre ubûr ederler, ammâ tabl [u] kösleri yokdur.

Bunlar›n çavuşlar› ve dib bayraklar› ubûr edüp andan **alay-› yeniçeriyân**: İbtidâ bunlar›n dahi köçekleri ve yanaklar› gül çiçekleri gibi piyâde yürümeden verd-i handân olmuş cânânlar› hande ederek güzer ederler.

Andan dalyan vasleler ubûr eder.

Andan day›lar ubûr edüp niçesi kart yi€itlerdir, herbiri yetmişer seksener dirhem dalyan tüfeng çekerler, bu kadar a€›r silâh ile piyâde ceyrân gibi se€irdirler. Bunlar cümle gûnâ-gûn çuka sefer dolamalar› geyerler ve serlerinde cümle gûnâ-gûn destâr sararlar.

Andan baba day›lar geçme€e başlar, cümle gümüş yüklük zerdûz üsküf keçe ile ubûr ederler.

Andan koca babalar cümle kaplan postlu ve başlar› turna telli babalar ubûr ederler.

Andan eski mütekâ‘id odabaş›lar pür-silâh olup ketiflerinde altun yald›zl› kalkanlar ile âdâb üzre k›rkar ellişer dirhem tüfengler ile ubûr eder.

Andan ihtiyârlar âheste âheste cümle asker mevc mevc, fevc ü fevc, alay alay, saf saf, gürûh gürûh gitdükçe ortalar›nda siyâh dolamal› alay çavuşu ve kapucular› ve sakkâlar› bile ubûr eder.

Ve yüz ad›mda bir du‘âc› gülbâng-i Nebî çeküp cümle asker cân [u] dilden Allâh Allâh dediklerinde zemîn [ü] âsumân dir dir ditreyüp âdeme bir dehşet gelir. Her bir bahâd›rân, dilâverân, cüvânân ve tüvânâ ve zeberdest yi€itler çifte çifte ceyrân-misâl sekerek ve gülbâng-i Nebî çekerek tâvûs-› İrem gibi reftâr ederek gâyet mü’eddebâne ubûr ederler. Kim kâdirdir kim bir bâm u dam ve pençereye bakup söz ata, ol dem an› dembeste edüp dil ta‘zîri ederler.

Ve bu asker âl-i Osmân askerinde bir güzîde cüyûş-i müslimîndir ve gâyet çok askerdir. Zîrâ cümle topcuyân ve cebeciyân ve fişekciyân ve top arabac›yân ve kal‘a mehterân, cümle bu mezkûrûnlar yeniçeri alay› içinde ubûr ederler. Cümle 7238 aded asker-i nâmdârd›r, ammâ yigirmi bin asker kadar şöhretleri vard›r. Ammâ bunlar›n dahi tabl [u] kösleri yokdur, hemân cümlesi piyâde ubûr edüp büyük bayraklar› geçüp alaylar› tamâm olur. Ammâ bir serdâr ile iki yüz üç yüz yi€it sefere gitse kös çalarlar.

Ve bu piyâde yeniçeri askeri dahi geçüp yeniçeri a€as› ve azebler a€as› alay› yürür. İbtidâ azebler çorbac›lar› küheylân atlar üzre semmûr libâçeler ile ve önlerinde c›dalar› ile ve enselerinde cümle k›rm›z› şalvârl› ve kantâr **[Y 189a]** s›r›kl› g›lmânlar ile ubûr eder.

Bunlar›n sa€›nda yeniçeri çorbac›lar› hem-çünân küheylân atlar üzre semmûr çuka ferrâceler ile ve önlerinde c›dalar› ile andan eski çavuşlar› ve serdârlar› ile ve eski kokonos kethudâ ihtiyârlar› ile sol taraf› azebân, sa€ taraf› yeniçeriyân atbaş› berâber ubûr ederek başçavuşlar› paşa yan›ndad›r ve beytü'l-mâlc›lar› kapular›nda kal›r, ancak azeb kethudâs› ile yeniçeri kethudâs› atbaş› berâber ve yeniçeri a€as›yla azebler a€as› berâber enselerinde pür-silâh köçeklerle ubûr ederler.

Andan yeniçeri mülâz›mlar› yürür: dörd yüz gümüş yüklüklü ve zerdûz üsküflü ve bal›kç›l telli ota€al›, beli k›l›çl›, elleri tüfengsiz piyâde gûnâ-gûn çuka dolamal› pâk askerdir.

Andan paşan›n şât›rlar›: zer-ender-zere müsta€rak olup ellerinde teber-i müslimî ve serlerinde altun tâslar üzre ota€alar ile paşan›n yemîn [ü] yesâr›nda ubûr ederler. şât›rbaş› baş›nda perîşânî destâr üzre bal›kç›n sorgucuyla paşan›n sa€›nda bir cebi altun ve bir cebinde çil para fukarâya bezl eder.

Ve matarac›baş› dahi sa€›nda k›rm›z› dolama ve zerdûz üsküf ve mücevher matara ile ve cümle tüfengciler dahi k›rm›z› saya dolama ve üsküf ile paşan›n dâmenin dutarlar.

Ve paşa dahi altun zencîrli ve murassa‘ e€er ve mücevher rahtl› incü çerkâb dü€me abâyîli esb-i sabâ-reftâr üzre e€ninde semmûr kabaniçse üzre mücevher tîrkeş kuşanup ve katîfe şalvâr ile aya€›na sar› Çerkezî fillar geyüp ser-i sa‘âdetine selîmî destâr üzre iki sorguc-› şâhî takup sa€›nda sekiz cellâd ve solunda piyâde subaş› ve muhtesib bile paşa ile muta‘azz›mâne ubûr ederken paşa iki cânibine tevâzu‘la selâm vererek fukarâya ihsân ederek ubûr ederken bay [u] gedâ ve pîr ü civân "*Hafizakallâh yâ sultâne M›s›r, yâ mütevellîye M›s›r, yâ azîz, yâ velîye M›s›r, yâ vâlîye M›s›r*" deyü du‘â ederler.

Ve paşan›n ard› s›ra zer-ender-zere müsta€rak olmuş silihdâr, elinde şemşîr-i murassa‘ başlar›nda zerdûz k›rm›z› üsküf ve çukadâr hem-çünân ve ard› s›ra paşa kethudâs› ve dîvân efendisi mülebbes semmûr kürkler ve başlar›nda perîşânî destârlar ile ve ardlar› s›ra paşan›n yigirmi iki mertebe sâhibleri ve gayr›lar› cümle küheylân atlar üzre alt›şar pâre sîm yanc›klar ve bahrî hotasl› atlar üzre [[(---)]] [pûlâd-›] Nahç›vânîye müsta€rak olup cümle gûnâ-gûn mukaddemlerin taylesân-› Muhammedîlerin sark›dup ellerinde on yedişer bu€u [[(---) (---) (---)]] ile ubûr ederken iç çavuşlar›, iç a€alar› içre tertîb üzre dizerek ubûr eder.

Andan iç mehterbaş› k›rk nefer (---) (---) (---) iç mehterleri ile ubûr ederler.

Andan paşa hazînedâr› **[Y 189b]** ve iç mü’ezzinbaş› ile atbaş› berâber andan sanca€ u bayra€ u alem ve (---) **[Q 228b]** mehterhâne ra‘dvâr güm güm gürleyerek ubûr ederler.

Andan iç a€alar› sarrâclar›. Andan sakkâbaş› yetmiş seksen neferâtlar› ile cümle sakkâ bârgîrlerin gûnâ-gûn şükûfeler ile zeyn edüp meşk ve delveleri dahi sebzegûn yapraklar ile tezyîn edüp ubûr ederler.

Andan akkâm ve meş‘alciyân dahi cümle meş‘allerini elvân elvân bahârlar ile tezyîn edüp raks edüp pertâb edüp "*illâ yansuru's-sultân*" deyüp el urarak mavâl **[P 220a]** hayk›rarak ubûr edüp bu tertîb üzre paşa M›s›r'a dâhil olunca cümle sipâh ve tüfeng-endâz ve gönüllü ve Çerâkese ve müteferrikagân atbaş› berâber Rûmeli meydân›nda kat-ender-kat yemîn ü yesâr zü'l-cenâh-vâr selâma muntaz›r dururlar.

Paşa gelüp ba‘de's-selâm paşa ubûr edince cümle atl›lar kendi hânelerine giderler. Paşa Azeb kapusundan içeri bismillâh ile kadem bas›nca azebler oca€›ndan yüz koyun kurbân edüp ganemlerin kan› paşan›n pây-› semendine do€ru cereyân edüp paşaya hay›r du‘â ederler. Ammâ azebistân ve yeniçeriyân paşa ile piyâde tâ sarâya giderler.

Andan paşa bu kerr ü ferr ü azamet ile sarâya dâhil olunca iki yüz koyun kurbân olup du‘âc›lar du‘â edüp paşa Fâtiha tilâvet ederek binek taş›nda esb-i sabâ-sür’atinden enince cümle çavuşân alk›şlayup paşa nüzûl etdü€i yerde fâtih-i M›s›r Selîm Hân'›n ibtidâ oturdu€u makâm vard›r, anda paşa teberrüken ve teyemmünen sehel oturup andan bismillâh ile yigirmi beş kademe taş nerdübândan yukaru Sultân Kay›tbay dîvânhânesine ç›kup sa€ taraf›nda paşa kethudâs› ve sol taraf›nda çavuşlar kethudâs› koltu€una girüp Sultân Kay›tbay seccâdesinde cülûs edüp cümle çavuşân,

"Allâh mübârek eyleye, kademin kuvvetli ola, devletle çok yaşa" deyü alk›şlarlar. Hemân yeniçeri başçavuşu kal‘aya makrama gösterüp tophâne kullesinden k›rk elli pâre top at›lup Sarây meydân›nda müfîd [ü] muhtasar bir dîvân mehterhânesi fasl› tamâm olup çavuşlar kethudâs›,

"Da‘vâc›lar ve maslahatl›lar var m›?" deyince cümle erbâb-› dîvân yemîn ü yesâr merkezinde hâmûş-bâş dururken karşudan Mekke ve Medîne havâlelerinden alt› kimesneler zâhir olup içlerinden bir maslahat-güzâr mustal›h kimesne ileri gelüp,

"Yâ vekîl-i sultân-› hâdimü'l-Haremeyni'ş-şerîfeyn, hayr makdem, safâ geldin" deyüp Mekke ve Medîne umûruna müte‘all›k elbette bir arzuhâl verirler, ibtidâ paşa ol arzuhâlleri eline alup teberrüken *bismillâh* deyüp sah çeküp buyur(ur)du verir. Zîrâ M›s›r vezîri ve âl-i Osmân pâdişâh›n›n vekîlidir, Âl-i Osmân ise hâdimü'l-Haremeyn'dir, ol ecilden ibtidâ dîvân-› M›s›r'da Mekke ve Medîne hizmetine

vaz‘-› kalem [Y 190a] olunup dîvânhâne du‘âc›s› bir azîm du‘âlar edüp Fâtiha tilâvet olunur.

Andan M›s›r a‘yânlar› ve eşrâflar› kânûnlar› üzre esnâf esnâf dest-bûs edüp tecdîd-i bî‘at ederler. Bu mahalde kal‘a mehterhânesi Sarây meydân›nda mübârek-bâd fasl›n çalup bin pâre hâliyelerin alup giderler. Cümle erbâb-› dîvân bir sâ‘atde el öpüp dîvânhâne du‘âc›s› Fâtiha deyüp çavuşlar kethudâs› ve müteferrikabaş› paşay› Sultân Kay›tbay yerinden kaldurup paşa cümle erbâb-› dîvâna selâm verüp cümle çavuşân alk›şlayup selâm al›rlar. Ba‘dehu paşa içeri gidüp cümle cem‘iyyet târumâr olur.

Bu sâ‘atde Gavrî dîvânhânesinde k›rk kişi En‘âm-› şerîf tilâvet edüp mu‘tâdlar› üzre her sabâh yine En‘âm-› şerîf okurlar. Paşa içeri iskemle odas›na varup istirâhat içün soyununca yedi bölükden alay çavuşlar› gelüp hâliyeleri olan alay ile getirdikleri bahşîşlerin isterler. Cânpûlâdzâde iki kîse yeniçeri oca€›na verdi, birer kîse-i M›srî yedi oca€a verüp cümle tokuz kîse oldu ve bu tahrîr etdi€imiz evsâf-› alay cümle Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa'ya olmuşdur, zîrâ andan gâyet hicâbda idiler, zîrâ M›s›r'a pâdişâhâne geldi.

Paşa ol gece istirâhat edüp ale's-sabâh summât-› dîvânî olup üç bin sahan ta‘âm haftada iki kerre kânûn-› Selîm Hân'd›r, paşa etmeyüp an› hazîneye yâhûd kendüye korsa hîn-i azilde paşadan muhâsebesin isteyüp her summât› ikişer kîse hisâb edüp senede toksan iki kîse paşadan taleb ederler.

Ba‘dehu üç bin sahan ta‘âm tenâvül olunup dîvân-› pâdişâhî olup niçe da‘vâlar ihkâk-› hak olundukdan sonra keşîde ve eytâm ve cevâlî ve müteferrikalar›n mâhiyye ulûfeleri paşan›n huzûrunda verilüp müstahak nâ-müstahak oldu€u ma‘lûm olup herkes isbât-› vücûd edüp ulûfesin al›rlar. Bugün dahi dîvân bu hâl üzre olur.

Ve yine a‘yân-› M›s›r gürûh gürûh mübârek bâda gelüp üç günde bu hâl üzre deryâ-misâl âdemler mübârek-bâda gelüp gitmededirler.

Ve bu üç gün üç gecede gelen hedâyân›n hisâb›n Cenâb-› Bârî bilür. Ammâ almamak âk›lâne hareketdir. E€er bir maslahat taht›nda al›n›rsa *mây bâlî* derler, M›s›rl› kelâm›d›r. E€er bir maslahat›n edâ etmeyüp al›rsan hîn-i azilde mâl›d›r, isterler.

Hulâsa-i kelâm M›s›r'›n beşinci alay› dahi bu âyîn üzre tahrîr olundu, *temmet ve's-selâm*.

Fas›l
Netîce-i vüzerâ-y› M›s›r {der fasl-›
teşrîfât ihtirâznâme berâ-y›
vüzerâ-y› M›s›r}

Bâlâda tahrîr olunan alaydan sonra M›s›r vezîri âk›lâne hareket edüp ehl-i menâs›ba geydirilen hil‘atler pâdişâh taraf›ndand›r, ziyâde geydirilirse paşa [Y 190b] taraf›ndand›r. Azîm masârîfdir, hîn-i azilde paşaya hayli rahnedir. Bundan gâyet ihtirâz lâz›md›r. Kethudâ İbrâhîm Paşa hâkim-i M›s›r iken bu hil‘atleri üç bâbet eyledi; a‘lâ ve evsat ve ednâ deyüp üç gûne hil‘atdir. Hil‘at-› a‘lâ iki bin paraya, evsat bin paraya, ednâ beş yüz paraya tahrîr edüp bir Yahûdîyi hil‘atc›başş› etdi, senede alt› bin hil‘at eder.

İptidâ paşa M›s›r'a geldi€i gibi cemî‘i menâs›blar› ve keşşâf ve ümenâlar› tecdîd etdükde iptidâ Sâlihiyye'den alay ile yollarda ve Âdiliyye'de ve sarâyda cümle bin k›rk beş hil‘at gider, kimi pâdişâh kîsesinden kimi paşadan ihsân olunur, zabt olunmak gerekdir. Ve bu kadar hil‘at gidüp tecdîd-i menâs›blar olup yedi gün yedi gecede paşaya bin iki yüz kîse derceng-i evvel derâmed hâs›l olur, bi-kavli Kethudâ İbrâhîm Paşa.

Ammâ âk›l olan paşa bu menâs›blar› tebdîl etdükden sonra bir summât-› Muhammedî edüp cemî‘i a‘yân-› devlet ta‘âm› tenâvül edüp meşveret edeler kim paşa-y› sâb›k›n zimmetinde bevâkî var m› yok mu rûznâmçeye mürâca‘at edüp ma‘lûmu ola. E€er ma‘zûl paşan›n karn›nda bir mâl var ise kethudâs›n ve şehir havâlesi ve dîvân efendisi ve beytü'l-mâlc› ve hasîlu'l-harc› ve'l-hâs›l cemî‘i ser-i kârda olanlar› (---) (---) (---) dîvân-› M›s›r'a ihzâr edüp rûznâmede paşa-y› atîk›n zimmetinde mahlûlâtdan ve hazîneden ve deşîşeden kaç sene M›s›r'da hâkim olduysa birden (---) (---) (---) bine binden yüz bine var›nca gökde uçan yerde gezen deryâda yüzenden su’âl olunup paşan›n [[(---) (---) (---)]] olunmas›yçün mubass›r ve muhass›l lecûc ve bî-edeb ihtiyâr çavuşlar ve her bölükden ihtiyârlar ve çavuşlar kethudâs› ve cemî‘i ocaklar›n (---) (---) (---) ve paşa kethudâlar› ale'l-umûm gulû-yi âm ile ma‘zûl paşaya varup hukûk-› sâb›kaya aslâ ri‘âyet etmeyüp paşan›n huzûruna gelüp,

"Bak a (---) (---) (---) vezîr! Karn›nda filân kadar yüz kîse bakâyâ mâl-› pâdişâhî vard›r" deyü rûznâme defterin paşan›n eline [Q 229a] [P 226a] verirler. Paşa dahi,

"Paşa kar›ndaş›m›zla yar›n müşerref oluruz, borcumuz var ise veririz" derse te’hîr ederler. E€er inâd u muhâlefet ederse Kasr-› Yûsuf'a veyâhûd aşa€› şehirde Taşyat›r sarây›nda haps edüp her bölükden birer çorbac› neferâtlar› ile sarây›n›n cânib-i erba‘as›n muhâsara ve muhâfaza ederler. Zîrâ bir kerre Koca Mustafâ Paşa bir gece sarây›n bir cânibin münhedim edüp ›lgar ile pâdişâh›n rikâb›na yüzün sürüp yine M›s›r'› ibkâ ve mukarrer edüp k›rk günde M›s›r'a dâhil olup niçe bin M›s›rl›y› dendân-› tî€dan geçirüp nâm›na Kulk›ran dediler. Hâlâ ol ecilden paşay› haps edüp göz hapsine al›rlar. Ve e€er yeni paşa merhamet edüp,

"Bu mâl benim zimmetimde, [Y 191a] ben otururum" derse mollâ ve mezâhib-i erba‘a şeyhülislâm› ve a‘yân-› kibâr ve ulemâ ve sulehâ huzûrunda paşan›n üstüne der-zimmet çeküp sicill-i şer‘-i

Muhammedî'ye kayd ederler. Paşa bâkî kalan yerlerden tahsîl edegidüp hîn-i azilde paşan›n girîbân›n de€şirüp muhâsebe isterler.

Ve e€er paşa ma‘zûl olan paşan›n bevâkisine oturmam derse ya‘nî deyni üstüme almam derse devletli vezîr ma‘zûl vezîri Âsitâne-i sa‘âdete arz edüp,

"Selefimiz filân paşa zimmetinde şu kadar bakâyâ mâl-› pâdişâhî kalup hazîneye noksân üzre vâs›l olmak îcâb eder. Fermân pâdişâh›m›nd›r" deyü arzlar› gönderir. K›rk elli günde bir emr-i pâdişâhî ile bir kapucubaş› veyâhûd bir salahor gelüp,

"Sen ki M›s›r vezîri filân lalams›n. Ma‘zûl lalam›n zimmetinde kalan mâl-› pâdişâhîyi tahsîl edesin" deyü fermân-› şerîf sâd›r olursa ne‘ûzu billâh ma‘zûl paşay› ve ser-i kârda olan a€avâtlar› cümle Yûsuf kullesine haps edüp cemî‘i emvâl [ü] erzâk ve memâliklerin bâzâra ç›karup fürûht edüp paşa ve cümle tevâbi‘âtlar› bir bûriyâ hasîr üzre kalup sekiz tokuz ay ve bir y›l haps olup fülûs-› ahmere muhtâc olurlar. Bâ‘de edâ’i'd-düyûn hapisden halâs olup bir sarâya göçer yâhûd yine ol sarâyda kal›r ammâ üzerinde dîdebân kul tâ’ifeleri kalkarlar.

Ba‘dehu cânib-i erba‘adan da‘vâc› ve şikâyetçiler yürür. Her ne kadar nâ-şer‘î ve mesâlih-i müslimîni görmeden alduklar› bart›l eşyâlar var ise an› taleb edüp da‘vâ ederler. E€er M›s›r vezîri i‘ânet edüp kad›asker s›yânet ederse herkese cüz’î şey verüp mâbeynlerin ›slâh ederler. E€er paşa ve kad›asker ve yedi ocak müdde‘îlere ›€mâz ederlerse paşa ve a€avât›n hâli harâb-ender-harâb olup a€avâtlar› kapudan kapuya keşân-ber-keşân sürüye sürüye rüsvâ-y› âm ederler.

Netîce-i kelâm: Ve illâ paşa ârif ü müdebbir ise hîn-i azilden beş alt› ay evvel M›s›rl› ile muhâsebesin görüp paşan›n üzerinde deyni ç›kar ve ç›kmaz M›s›rl›ya i‘timâd etmeyüp Âsitâne taraf›na mürâca‘at edüp hîn-i azilde müsellim ile yâhûd kapu kethudâs› âdemiyle bir emr-i pâdişâhî veyâhûd bir hatt-› şerîf sâd›r ola kim,

"Sen ki filân M›s›r vezîrimsin. Hatt-› hümâyûn-› sa‘âdet-makrûnum vâs›l oldukda M›s›r'dan ma‘zûl olan filân vezîrimi mu‘azzez ü mükerrem Âsitâne-i sa‘âdetime irsâl edesin" deyü fermân-› şehriyârî sâd›r oldukda azametullâh bu kerre ma‘zûl olan paşay› mahabbeten bir iki ay (mahabbeten) koyvermezler. Zîrâ der-i devlete gidiyor, elbette vezîr-i a‘zam olur, deyü ne M›s›r vezîri ve ne kad›asker ve ne cümle M›s›r kullar› çûn çerâ deme€e kâdir olmayup paşan›n zimmetinde bir habbe kald› deme€e kâdir olmazlar **[Y 191b]** ve bir iki ayda paşa kapusu levâz›mât›n tedârik edince iki yüz, üç yüz kat›r deve ve bin mikdâr› atlar ve tavâşîler ve mâl-› firâvânlar gelir kim hîn-i azilde M›s›r'a mutasarr›f olmak kadar hedâyâ gelir kim İbrâhîm Paşa'ya bin kîse mâl hedâyâ geldi ve mu‘azzez ü muhterem Âsitâne'ye giderken kendüye şâm-› şerîf eyâleti geldi.

Fas›l
M›s›r'›n yedinci alay-› azîmi.

Paşa e€er hîn-i azilde mu‘azzez ç›karsa girdü€i alay gibi olur. Ba‘z› vüzerâya dahi ziyâde alay ederler.

Ammâ *Allâhümme âfinâ,* e€er menkûben M›s›r'dan ma‘zûl olup Âsitâne taraf›ndan sâhib ç›kmazlarsa ne ta‘zîm ü tekrîm, bir gece tevâbi‘iyle Âdiliyye'ye ç›kup âh [u] enîn ile Âsitâne'ye revâne olur.

Âk›l olan M›s›r vezîri bunlardan ibret alup M›s›r'a mutasarr›f iken basîret üzre olup h›fz [u] h›râset üzre ola. Ve selef zamân›nda ar›khânede mahbûs olan ümenâ ve mültezimîn ve meksûr olmuş keşşâflar›n ahvâline vâk›f olup herbirin birer tarîk ile ›tlâk eyleme€e sa‘y ede. Ve deylem ve mahbûshâne-i medyûnda ve çavuşhânede ve'l-hâs›l yedi bölük ocaklar›nda mahbûs olup mâl matlûb olanlar› teftîş ü tefahhus edüp mâl taleb ede. İbtidâ elzem-i levâz›mât›ndan bunlard›r. Hîn-i azilde su’âl etsen,

"Hâlâ hapisdir, zamân-› hükûmetinde iki gözünden almak gerek idin kim mâni‘ idi" derler.

Ve bir elzeminden dahi mîrî g›lâl bakâyâs› kimin zimmetindedir, an› su’âl edeler. Ve zâlim ve zorbalardan mazlûmlar›n hakk›n al›verüp zâlimlerin herbirinin ba€r›na bir tîr-i tîz ve bir nîze-i sertîz-i âbtîz semm-i tîr urup Rûmeli meydân›nda hengâme-i cân bâzâr›nda nakd-i hayâtlar›n fürûht edüp kelem serleri cellâd-› felek elinde çevgân-› top-misâl galtân eylemek gerek.

Ve ba‘z›lar›n›n defter-i cerâyimlerine kalem-i afv keşîde k›l›nup rakam-› kerem ile merkûm oluna ki "*Allâhümme inneke afüvvün tuhibbü'l-afve fa‘fu annî*" fehvâs›nca afv olunup halâs edeler.

Ve niçelere ihsân [u] in‘âm ve niçeler dendân-› tî€-› berrândan ilzâm-› levâz›m›ndand›r. Zîrâ kânûn-› M›s›r böyledir. Bu hâl üzre gidüp kimseden rüşvet al›nmaya. Zîrâ hîn-i azilde yine al›rlar.

Ve ehl-i fesâd ve gammâz u hemmâz u fessâk sözüne i‘timâd etmeyeler. Keyfe mâ-yeşâ’ mutasarr›f olup salâh› elden komayup râhat olurlar. Ve her mâh rûznâmeci ve cümle ehl-i dîvân ile muhâsebe görüp bakâyâ tahsîline gâyet mukayyed olalar, *ve's-selâm.*

Ve M›s›r vezîrine lâz›m olan bir müstakîm ve dîndâr ve mu‘temedün-aleyh âdemi rûznâmeci ede. Zîrâ hîn-i azilde cemî‘i muhîl [ü] şeytanat rûznâmeci elindedir. Rûznâmeci Abdurrahmân Efendi, Kethudâ İbrâhîm Paşa'n›n iki yüz kîse ihsân›n görüp yine hîn-i azilde İbrâhîm Paşa üzerine alt› yüz kîse bindirdi. [[(---) (---) (---)]] **[Y 192a]** zimmetinde yedi yüz kîse bakâyâs› kalm›şken rûznâmeci tahrîkiyle İbrâhîm Paşa'dan alt› yüz kîse zimmet da‘vâ etdiler. [[(---) (---) (---)]] Ba‘dehu Cânpûlâdzâde bir h›yânetin duyup rûznâmeci Abdurrahmân Efendi ba‘de't-ta‘âm küçük [[(---) (---) (---)]] **[Q 229b]** **[P 226b]** ale'l-akîb bir ferdin âgâh› yok iken katl edüp erbâb-› dîvân cümle hamd-i

Yezdân edüp elinden ve dilinden ve fi‘linden cümle halk âciz ü nâlân ve zebând›râzl›€›ndan cemî‘i ümenâ ve keşşâf giryân olmuşlard›. İşte elzem-i levâz›m›ndan rûznâmeci bir dîndâr âdem lâz›md›r.

{Vas›yyetnâme-i fakîr Evliyâ-y› bî-riyâ berâ-y› vüzerâ-y› M›s›r}

Ve *Allâhümme âfinâ* M›s›r paşalar› bâlâda evsâfile tahrîr olunan alaylar›n âlâyiş [ü] ârâyişine ve sâ’ir ta‘zîm ü tekrîm ve iltifâtlar›na aldanup hükûmetde ma€rûr u müddemma€âne hareket eder. Zîrâ âb-› Nîl'i nûş edenin hükmü cebbâr ve mütekebbir olmakd›r, zîrâ Ferâ‘ine taht›d›r. Ammâ herkes ile hüsn-i ülfet edüp r›fk ile mu‘âmele edüp cümle mesâlih-i müslimîni şer‘-i şerîfe havâle ede. Ve hazîne-i pâdişâh› çavuşlar kethudâs› ve müteferrikabaş› ve defterdâra havâle edüp her sâ‘at tahsîline ibrâm [u] ilhâh eyleye.

Ve gelen mahlûlât› fürûht etmeyüp zabt ede. Zîrâ Âsitâne taraf›ndan hatt-› şerîfler ile mu‘tâk Dârü's-sa‘âde a€alar› ve gayr›lar evâmir-i pâdişâhî ile gelüp terakkî isterler. Ve hacca giden ve İslâmbol'da hazîneye giden ve do€an ile giden ve Mekke ve Medîne'den neccâbl›€ile gelenlere ve sefere gidenlere ve ceb harcl›€›na gidenlere ve baş dil getirenlere ve cebel müjdecilerine ve bunlar›n emsâli niçe kimesnelere terakkî lâz›md›r. Mahlûlât zabt etmek gerekdir kim senevî yedi bin akçe terakkî vermek kânûn-› Selîm Hân'd›r, cümle paşadan matlûbdur. Ekseriyyâ M›s›r vezîrleri bu taraf›ndan ve anbâr-› Yûsuf'dan ve rûznâme kaleminden ve meksûr u müflis keşşâflara kâşiflik vermeden mezmûm u müttehem olurlar. Ve hîn-i azilde mâl-› pâdişâhî ve terakkîler paşadan matlûbdur.

Ve M›s›r hâkimleri vakfullâhlara vaz‘-› yed etmeye, ya‘nî evkâf taraf›ndan celb-i mâl etmeyüp hasbince teftîş ü tefahhus edüp ta‘mîr ü termîm etdirüp ma‘mûr edüp âk›beti hayr ola. Ve bir müfsidin sözüne i‘timâd edüp gavre ermeden bir kimesneyi katl-i nefs etmeye. Ve Zülfikârî ve Kâs›mî kuludur, bu askerî tâ’ifesine tâbi‘ olup aşk›yâya mu‘în ü zahîr olmaya. Ve her ayda on iki kalemden muhâsebeyi görüp mukâbeleyi zabt ede.

Netîce-i kelâm dâ’imâ pâdişâh [ve] vezîr-i a‘zam taraf›n elden komaya. Lisân-› Türkîde bir darb-› mesel vard›r, bu mahalle münâsibdir:

"E€ere verece€in haşaya ver, be€e verece€in paşaya ver" fehvâs›nca hemân pâdişâh taraf›na tokuz ver on al, pâdişâh [ve] vezîr taraf›n elden koma.

Ve M›s›r'a azîm askerle gelme. Otuz a€a ve üç yüz **[Y 192b]** karakullukcu kifâyet eder. E€er M›s›r'› zor-bâzû ile zabt ederim, deyü on bin âdem getirsen deryâda katre güneşde zerre. E€er yigirmi bin asker getirsen, şehre komazlar, vilâyetin tahammülü yokdur. Zîrâ cümle kurâlar› mâl-› mîrîdir. Cümle M›s›r kulu huddâm›nd›r, hemân suhûletle cümlesini kullan. Ve herkesle i‘tidâl üzre geçin. Beyt-i ra‘nâ:

Ne yavuz ol as›l ey dil ne yavaş ol da bas›l
İ‘tidâl üzre geçin ârif isen el-hâs›l

Herkesle hüsn-i zindegâne etdükde inşâallâh ber-vech-i adâlet M›s›r senevî iki bin M›srî kîse dutar. E€er kurâ mahlûlâtlar› dahi ziyâde düşerse üç bin kîse olur. Ve senevî bin kîse hedâyâ gelir, ammâ şart vard›r, ol âdeme gelir kim unvân u şân [u] şevket sâhibi ve nân u tî€ sâhibi ve sâd›ku'l-kavil vakâr sâhibi olanlara ri‘âyet edüp mâl verirler. Yohsa M›s›r halk› niçe bin hümâ-pervâzlar görmüşlerdir. Herbiri niçe vüzerâya ve niçe pâdişâha hizmet etmiş dârü's-sa‘âde a€alar› ve be€leri vard›r. Bunlar›n herbiriyle hüsn-i ülfet edüp geçinmek gerek. Beyt-i bî-nazîr:

Herkesin gerçe€i gönlünce de€ildir âlem
Mümkün oldukca geçinmek gerek ammâ âdem

Bunlar ile hîn-i mans›bda geçinmek güzel, ammâ âh âh vâh vâh hîn-i azli mel‘ûndur, mel‘ûn.

Fas›l sekizinci alay
M›s›r vezîrine mukarrer geldü€i alay-› azîmdir ki zikr olunur

Evvelâ M›s›r vezîrinin bu mukarreri Bilbeys şehrine gelince ileri haber gönderirler kim alaya hâz›r olalar. Ol gün paşa kethudâs› alay çavuşlar›na tenbîh edüp cümle a€avât alaya âmâde olup vekîlharc cümle matbah› Âdiliyye'ye getürüp ziyâfet tertîb olunur. Ol gün ol gece M›s›r içinde bir gulgule vel‘ale velvele olup cemî‘i ahâlî-i M›s›r alay temâşâs›na dükkânlar› Bâb-› Nâs›r'a var›nca icâreye dutarlar. Ertesi ale's-sabâh paşa kethudâs› paşan›n izniyle sâde mehterhâne fasl› ederek alaya gider. Ammâ Kethudâ İbrâhîm Paşa asr›nda mukarrer-i pâdişâhî ve hil‘at-› şehriyârî ve seyf-i sultânîdir gelen dârât ile getirmek gerek, deyü kethudâs›na umûmen mehterhâneyi ve cümle iç a€alar›n âlât-› silâha müsta€rak edüp giderken sâde mehterhâne ile gitdik.

Mukarrer ile gelirken mehterhâne tabl dö€erek gelin deyü tenbîh edüp ibtidâ Tatar alay› ve deli alay› ve gönüllü alay› ve çâşnigîr alay› ve kilârc› alay› ve sarrâcân alay› ve müteferrikagân alay› ve vâcibü'r-re‘âyâ alay› ve kapucubaş› alay› ve kethudâ alay› ubûr eder. Kethudâ ile çavuşlar kethudâs› atbaş› berâber ve müteferrikabaş›yla şehir havâlesi dîvân efendisiyle kapucular kethudâs› cümle zer-ender-zere {müsta€rak} köçekleri ile M›s›r içinden güzer edüp Bâb-› Nâs›r'dan **[Y 193a]** taşra ç›karlar. Ammâ bu alayda M›s›r'›n askerî tâ’ifesinden bir âdem yokdur, cümle sûk-› sultânî dükkânçelerinde seyr [ü] temâşâya muntaz›rlard›r.

Andan Âdiliyye'ye varup mukarreri getiren imrahor-› sultân m›d›r, kapucular kethudâs› ve salahor

ve vezîr-i a‘zam a€alar›ndan m›, her kim ise kethudâya aya€a kalkup ba‘de'l-musâfaha summât-› Muhammedî çekilüp cümle a€avât ve a‘yân tenâvül edüp kahve ve buhûrdan sonra yine atlara süvâr olup bâlâda tahrîr olundu€u minvâl üzre alaylar yürür. Ammâ paşa kethudâs›yla mukarrer getiren a€a kethudâ ile at baş› berâber giderler.

İbtidâ a€an›n hazînedâr›nda hil‘at-› fâhire, kethudâs›nda murassa‘ şemşîr, ve a€an›n girîbân›nda mektûblar ve elinde şîb kîse ve zerdûz bo€ça içinde bo(---) bo€ral› hatt-› hümâyûn ile ubûr ederken tokuzar kat mehterhâne çalarak Bâb-› Nâs›r'dan içeri girüp zü'l-cenâheyn-vâr iki bölük asker alay alay, saf saf ve mevc mevc ve fevc fevc ve gürûh gürûh, sürü sürü, katâr katâr ve remmâ remmâ, esnâf esnâf [[(---) (---) (---)]] vezîr M›s›r içine bir tertîb üzre girirler kim ahâlî-i M›s›r dârât-› âl-i Osmân ne idü€in bilirler. Ammâ [[(---) (---) (---)]] üzre e€er M›s›rl› paşadan mahzûz iseler mukarrer geldü€inden hazz edüp çârsû-y› bâzâr ol kadar izdihâm olur kim niçe [[(---) (---) (---)]] bu tertîb üzre M›s›r içinde bir hûy hû ile tabl-› Osmâniyân dö€erek kal‘a-i M›s›r'da sarây-› [Q 230a] [P 227a] sultânîde Sultân Gavrî dîvânhânesine ç›karken paşa tâ nerdübân baş›na varup istikbâl edüp Selîm Hân taht›ndan aşa€› paşa durur.

Derhâl mukarrer ile gelen a€a zer-ender-zer hil‘at-› pâdişâhîyi bo€çadan ç›karup ellerinde dutarlar. Ve hatt-› şerîfi ve emr-i pâdişâhîyi bo€çe-i zerdûzdan ç›karup öpüp baş›na koyup paşan›n eline verir. Paşa dahi öpüp baş›na koyup dîvân efendisine verir. Ol dahi öpüp baş›na koyup bismillâh ile tu€ra-y› garrâ tahrîr olunmuş mührün bozup hatt-› şerîfi ç›kar›nca Gavrî dîvânhânesi kat-ender-kat âdem deryâs› olup bin bir ayak bir ayak üzre durup sâmi‘înden olurlar.

Ba‘dehu dîvân efendisi bî-hicâb pür-cevâb bî-pâk [ü] bî-pervâ savt-› a‘lâ ile hatt-› şerîfi tilâvet edüp ekseriyyâ hay›r du‘â ve re‘âyâ ve berâyâ ve Mekke Medîne ve hazîne ahvâli yaz›lup, "Bu sene-i mübârekde sana ibkâ ve mukarrer etmişim" deyü hatt-› şerîf k›râ’at olunup cümle çavuşân alk›şlayup cümle erbâb-› dîvân şâd u handân olurlar.

Derhâl gelen kapucubaş› hil‘at-› fâhireyi kendü eliyle paşaya geydirirken paşa-y› zîşân hil‘at-› pâdişâhînin girîbân›n bûs edüp geyince yine cümle çavuşân Allâh mübârek eylesün, deyü alk›şlarlar.

Ve yine akabince gelen a€a kendü eliyle [Y 193b] paşan›n beline mücevher şemşîr-i pâdişâhîyi kemerine bend k›lup paşa kethudâs› ve gelen a€a paşan›n koltu€una girüp Sultân Gavrî seccâdesi üzre paşa ç›kup aya€ üzre dururken vârid olan emr-i pâdişâhîler yine savt-› a‘lâ ile k›râ’at olunup her ne ki fermân olunmuşsa ol sâ‘at amel olunmas›yçün taraf taraf beyâz buyurdular ile çavuşlar ve a€avâtlar tevzî‘ olunur.

Dîvân-› M›s›r bozulunca iç kal‘adan yetmiş seksen pâre toplar at›lup mübârek-bâd şâdumânîleri olur. Ol sâ‘at kal‘a mehterânlar› gelüp bir fasl-› Arabî çalup bin pâre hâliye ihsânlar›n alup giderler.

Ertesi ale's-sabâh summât-› dîvânî olup cemî‘i erbâb-› dîvân ve cümle ehl-i menâs›b cem‘ olup mans›blar›n ibkâ ve mukarrer edüp serâpâ hil‘at-› fâhire ile mesrûr olup herkes hânesine revâne olup paşa mehterbaş›s› mübârek-bâd fasl›n çalup bin pâre hâliye ihsânlar› ve çuka ve kumâşlar›n al›rlar. Ve anlardan sonra paşan›n yigirmi dörd mertebe sâhibleri gürûh gürûh mübârek-bâda gelüp ihsânlar›n al›rlar. Ve bu dîvânda ba‘z›lar menkûb olup mans›b› âhara tevcîh olunur.

Ve ehl-i menâs›blar›n cümlesinden paşan›n küşûfiyye mâl› tahsîl olunup çavuşlar kethudâs›ndan on kîse ve müteferrikabaş›dan on ve tercümânbaş›dan beş ve rûznâmeciden beş, yeniçeri a€as›ndan alt› ve azebler a€as›ndan beş ve beş bölük a€alar›ndan dörder kîse ve subaş› ve muhtesib a€as›ndan beşer kîse, ve'l-hâs›l ol mukarrer gelüp cümle menâs›blar tecdîd olup yedi yüz yetmiş hil‘at-› fâhire geyenlerden cümle üç yüz altm›ş kîse hâs›l olup yigirmi otuz kîsenin mukarrer getüren ser bevvâbân m›d›r yâhûd vezîr-i a‘zam a€as› m›d›r, ana ihsân edüp ve on kîse mikdâr› dahi at u raht ve tavâşîler ve sâ’ir hedâ[yâ]lar verirler. Ve paşa kethudâs› ve M›s›r'›n sâ’ir erbâb-› menâs›blar› dahi ziyâfetler edüp hedâyâlar verüp Âsitâne'ye yollarlar.

Netîce-i merâm M›s›r'a mukarrer ile gelen a€a yüz kîse mâl intifâ‘ eder. İşte M›s›r'›n mukarrer alay› dahi bu yüzden tamâm oldu.

Fas›l tokuzuncu alay-› azîm M›s›r hazînesi Âsitâne-i sa‘âdete gitdü€i alay› beyân eder

Evvelâ bâlâda tahrîr olunan mukarrer gelüp cemî‘i menâs›blar tecdîd oldu€u gibi sene baş› olma€ile M›s›r hazînesi paşaya ilzâm olup tahsîline ihtimâm olunup defterdâr paşa ve çavuşlar kethudâs› ve müteferrikabaş› ve paşa kethudâs› ve şehir havâlesi ve havâle kâtibi, bu ser-i kârda olanlar ihtimâm ile ümenâ ve keşşâf ve mültezimîn ve vâlîler zimmetinde bevâkîleri tecessüs edüp tült-i evvel ve tült-i sânî ve tült-i sâlis ve s›tfî ve şitfî mâllar›ndan galak olmayup bâkî kalm›ş mâllar› meksûr ümenâlardan yüz [Y 194a] bin renc [ü] anâ çekerek tahsîl edüp der-hazîne eder. Ba‘z› husûlü mümkün olmayan keşşâflar› ele getürüp Gavrî dîvânhânesinde makaraya kollar›ndan çeküp salb edüp üstühânlar›ndan kanlar cereyân ederek ar›khâne'de haps ederek mâl-› pâdişâhî[yi] tahsîl ederler. Buna Hazîne-i kebîr derler,

aceb dâhiye-i kübrâd›r. Bu hazîne kanile kandan tahsîl oldu€un beyân:

{M›s›r'›n cümle kurâlar› ve cümle hazîne kîsesi ve adedi ve dirhemi ve dân›k› ve vukiyyesi ve arpa ve bu€day a€›rl›€›n› ve miskâlin bildirir}

Evvelâ eyâlet-i M›s›r cümle yedi yüz altm›ş pâre şehirdir. Ve üç bin pâre belîdedir. Ve bu altm›ş pâre kal‘ad›r. Ve bâlâda tahrîr olundu€u üzre cümle eyâlet-i M›s›r yigirmi dörd kazâd›r. Ve eyâlet-i Sa‘îd-i âlî otuz alt› kazâd›r. Ve cümle küşûfiyye ve evkâf ve ümenâ ve mültezimîn ve evkâf-› selâtîn ve evkâf-› Haremeyn ve a‘yân ve gayr› belîdelerden beher sene yigirmi dörd M›s›r hazînesi tahsîl olur, deyü Gazâlî defterinde mastûrdur. İnşâallâh mahalli ile herbiri ale't-tafsîl tertîb üzre tahrîr olunur.

Ammâ on iki M›s›r hazînesi mâl-› pâdişâhîye müte‘all›kd›r, anlar dahi beyân olunur. Ammâ bu Hazîne-i kübrâ içün dîvân-› M›s›r'da ve Âsitâne-i sa‘âdetde mâl-› pâdişâhîdir, deyü feryâd etdikleri bu hazînedir kim Ramazân ›yd-› şerîfinin mevâcibine *bi-eyyi vechin kân* erişse gerekdir kim beher sene bin iki yüz M›srî kîse hazînedir.

Ve her kîse sekiz yüz k›rk alt› guruşdur.
Ve her guruş otuz para olmak üzredir.
Ve her kîse yigirmi sekiz bin parad›r.
Ve her para bir dân›kd›r.
Ve bir dân›k on arpa a€›r›d›r.
Ve dörd dân›k bir dirhemdir.
Ve bir dirhem k›rk semîn arpa a€›r›d›r.
Ve bir miskâl yüz h›nta a€›r›d›r.
Bu hisâb üzre bir M›srî kîse (---) vukiyye gelür.

Dîvân-› M›s›r'da telatin köseleler döşenüp cümle üç yüz sarrâf sarrâflayup ve cümle veznedârlar tartup birer birer say›lup dîvân mührüyle defterdâr paşa âsâf-› M›s›r muvâcehesinde mühürleyüp hâs›l-› harca teslîm olup anlar dahi Gavrî dîvânhânesi içre hâz›r çam sandûklar içre üçer kîse koyup her sandûk› mismârlarla m›hlayup üstüne ve içine keçeler kaplayup dahi üstüne yaş s›€›r derileri çekerler ve Frengî habiller ile muhkem sarup k›rm›z› kilimler ile setr ederler.

Bu tertîb üzre hazîne tahsîl olup (---) (---) (---) edüp bir mâldâr u mü’min seferi aç›k olan be€lerden birin getürüp hazîne-i pâdişâhî seferine makdûrlar sarf (---) (---) (---) mudârebe içün bu kadar mâl cem‘ olunup, hâz›r ol, deyü tenbîh ü te’kîd ederler.

Ard› s›ra yeniçeri oca€›ndan kethudâl›€a yolu gelmiş birin yeniçeri a€as› (---) (---) (---) münâsib ve beş bölükden dahi birer yolu **[Y 194b]** gelmiş mün‘im ihtiyârlar› ve birer çavuşlar ve birer bayrakdârlar ile (---) (---) (---) (---) (---) **[Q 230b]** **[P 227b]** Ve'l-hâs›l bu hazîneye me’mûr olanlardan yetmiş iki nefer kimesneler hil‘at-› pâdişâhî ile dilşâd olup âmâde olurlar. Tâ ki mâh-› Recebü'l-müreccebin gurresi ki oldu bir azîm summât-› dîvânî olup cemî‘-i erbâb-› dîvân ve cümle ulemâ ve sulehâ ve kad›asker ve nâ’ib-i dîvân ve şâhidân, kâtibân, sicilhân meydân-› mahabbete gelüp dîvânhânede da€lar gibi y›€›lan sandûklar› paşa kethudâs› birer birer paşa ve ulemâ ve sulehâ ve hazîne be€i huzûrunda ad edüp hazîne be€ine ve yedi ocak serdârlar›na teslîm ederler. Ol mahalde paşa hazîne be€ine hitâb edüp,

"Be€, pâdişâh›n bin iki yüz kîsesini bî-kusûr benden alup kabz etdin mi?" Ol dahi,

"Ald›m, kabz etdim, hâlâ kabza-i tasarrufum-dad›r" dedikde paşa,

"şâhid olun" deyüp sicill-i şer‘-i mübîne ketb olup dîvânhâne du‘âc›s› du‘â edüp Fâtiha tilâvet olunur. Andan cemî‘i sanâdîklar› Gavrî dîvânhânesinden aşa€› sarây meydân›na endirirler.

Andan paşan›n iki yüz müsellah ve müzeyyen ba€›l katârlar›n ardala vü kerek ve bin burclar› ve gûnâ-gûn ç›nk›ra€ u celâcilleri ile keşân-ber-keşân çeküp cümle me’mûr olan keçeli yeniçeriyânlar bir taraf›na ve azebânlar bir taraf›na ve her kat›r›n baş›n birer üsküflü yeniçeriler tutup her kat›ra ikişer sandûk tahmîl etdüklerinde alt›şar M›srî kîse olur, cümle yükledüp,

{Der beyân-› alay-› hazîne-i M›s›r}

Alaylar yürüme€e başlar. İbtidâ paşan›n kânûn üzre tahrîr olunan alaylar›, andan M›s›r'›n yedi bölü-€ünden me’mûr olan yedi yüz asker ile cümle gön-dere gidüp paşa huzûrundan sarâyda alay gösterirler. Cümle alemlerin açarak her serdâr köslerin çalarak hazîne be€i dahi baş›nda perîşânisiyle semmûr kürk üzre pür-silâh ensesinde cümle pençe-i âfitâb kafâdârlar› zer ü zîvere müsta€rak olup dörder kat mehterhânesi ve alt› kat köslerin çalarak tu€ u alemlerin açarak paşay› selâmlayup paşa dahi,

"Yürü Allâh âsân getüre" deyü bu tertîb ile kal‘adan aşa€› enince M›s›r'›n kânûn üzre on sekiz bin vazîfehâr kullar› ta‘zîmen alaylar›na esnâf esnâf mahlût olup âheste âheste M›s›r içinden güzer ederken yine tarîk-› âmlar içre kat-ender-kat âdem deryâs› seyr [ü] temâşâ edüp "İnşâallâh bi's-selâme" deyü ricâlleri du‘â ederler, nisvânlar› savt-› a‘lâ ile z›lg›t urup âş›k ma‘şûk birbirlerine râst gelüp anlar dahi z›lg›t ururlar, asâkir-i İslâm ise tâvûs gibi reftâr ederek gûnâ-gûn şakalar ile güftâr ederek Bâb-› Nâs›r'dan Âdiliyye **[Y 195a]** nâm mahalde herkes kollu kollar›nca yerli yerince konup hazîneyi be€in ota€›na da€lar gibi y›€up der-akab zencîrkeş gelüp ve say›c›lar ve yedi bölük ihtiyârlar› gelüp cümlesin ad edüp her sandûkda birer demir halka vard›r, ol halkalardan zencîrleri geçirüp iki ucu bir yere gelüp kilidlerler.

Ba‘dehu cümle sandûklar›n üstüne kilimleri örtüp hazînenin cânib-i erba‘as›n cümle halk ihâta edüp beklerler. Ve cümle askerîler da€›lup me’mûr olanlar

kal›r. Ve cümle sandûklar›n üstlerin k›rm›z› kilimlerle setr ederler. "Allâh setr eyleye" lafz› bundan darb-› mesel kalm›şd›r, hâlâ M›s›rl› içinde isti‘mâl olunur.

Üç gün üç gece Âdiliyye'de meks olunup azîm sürûr [u] şâdumânîler ve çeng ü ça€ana ve mehterhâne fas›llar› olup hazîneyi beklerler.

Bu mahalle hazîne ç›k›nca Sebîl-i Allâm be€ine ve Kalyûb kâşifine ve şehir subaş›s›na fermânlar gidüp cümle askerleri ile hazîne askerin Âdiliyye sahrâs›nda ortaya alup niçe yüz meş‘aller ve kanâdîller ile askerin cânib-i erba‘as›n çerâ€ân edüp beklerler. Ve şehir subaş›s› Âdiliyyeyi bekledü€i hât›r›yçün dîvdâr askeri şehri bekleme€e kifâyet etmeyüp yeniçeri kul kethudâs› her gece Gavriyye alt›nda bin iki bin yeniçeri ile pür-silâh sabâha dek ayş [u] işret edüp niçe yüz hânende ve sâzendeler ile sabâha dek sohbet edüp pür-silâh olup kol dolaşarak M›s›r'› beklemek yeniçerilerin dire€idir. Ve hazîneye me’mûr olan neferâtlar birer y›ll›k peşin ulûfelerin al›rlar. Ve hazîne be€i kalkaca€› gün Kalyûb kâşifine fermân vârid olup,

"Hazîne-i pâdişâhîyi şark›yye kâşifine askerinle vâs›l edesin", deyü emr olunur. Ol gün yine alay-› azîm olup cümle ocak a€alar› ocaklar›ndan sefere me’mûr olan serdârlar› Âdiliyye'ye ç›kar›rlar.

Fas›l onuncu alay
Hazînenin ocak alay›d›r

Üçüncü gün paşal› ve gayr› asker yokdur, hemân cümle ocak ihtiyârlar› ve ankâlar›n›n alay›d›r. Bu alay gâyet müzeyyen ü mülebbes alayd›r, içlerinde sefere me’mûr olanlar cümle pür-silâhlard›r. Ammâ me’mûr olmayanlar sâde birer k›l›c ile ubûr edüp azîm hây hû ile ve köslerin çalarak Âdiliyye'ye var›r. Ve sefere me’mûr olanlar kalup mâ-bâkîsi helâlleşüp avdet ederler.

Andan hazîne be€i nefîrlerin çalup üçüncü boruda kös-i r›hletleri çal›nup Kalyûb kâşifi üç bin hayyâl ile menzil-i Hânke, andan Bilbeys'de şark›yye kâşifine sâlimîn hazîneyi teslîm etdü€ine hüccet-i şer‘iyye alup paşaya gelir, şark›yye kâşifi dahi Gazze paşas›na teslîm etdü€ine hüccet alup **[Y 195b]** paşaya gelür. Paşa dahi,

"Elhamdülillâh, henüz hazîneyi hazîne be€ine teslîm eyledim. Elhamdülillâh, şâm hudûduna girdi" deyü paşa râhat olup gayr› umûr-› mühimmelere mukayyed olur.

Ammâ şöyle ma‘lûm ola kim bu mezkûr bin iki yüz M›srî kîse olan hazîne zerre ve şemme ve bir nukra masâr›f›na var›nca ve me’mûr olan askerin me’kûlât [u] meşrûbât›yla ve hil‘at u ihsânlar› ve kirâ katârlar›n›n masrûflar› ve kat›r üzre kilimleri ve askerîlere hayme vü hargâhlar ve bâr [u] büngâhlar ve masâr›f-› sandûklar ve bu askere edâ-y› hizmet edüp M›s›r'a dâhil olduklar›nda be€lerine terakkî ve yedi bölük a€alar›na ve üç odabaş›lar› ve çavuş ve bayrakdâr ve teberdârlar›na, ve'l-hâs›l sekiz yüz âdeme birer akçe terakkî yetmiş hil‘at›yla ikişer akçe terakkîden kâmil bin akçe yevmiyye terakkî edüp selâmetle gelürlerse behremend ve hissedâr olurlar.

Bu masraf hisâb› üzre beher hazîne kâmil iki bin M›srî kîse eder. Zîrâ bu terakkîler cümle paşan›n kendi avâyid [ü] fevâyidi olan mâldan her bir terakkî akçesin otuzar (---) (---) (---) üç yüz otuzar üzre guruşad›r. Paşaya bir hayli (---) (---) rahnedir kim (---) yüz kîse mâl eder. Hakk›yla (---) (---) mevcûdlar›n bu (---) (---) (---) ve nâ-mevcûdlar›n teftîş ü tefahhus edüp ana göre terakkî vereyim, dese ve edâ-y› hizmet etsün ve etmesün terakkî vermelidir. E€er su’âl ederse edâ-y› hizmet etdi mi deyu (---) (---) (---) u’âl edince su’âl edince ol sâ‘at paşan›n baş›na k›yâmet kopar›rlar. Âhirü'l-emr hemân yedi ocakdan (---) e€er (---) (---) (---) mahlûlât yok ise her akçe içün yigirmi beşer guruşa sulh edüp akçesin al›rlar. [[(---) (---) (---)]] ale'l-gafle yoklad›lar. Üç yüz âdem mevcûd bulunup İbrâhîm Paşa'ya emirler gelüp üç yüz **[Q 231a]** **[P 228a]** âdeme terakkî verüp gayr› çûn çerâ diyemediler, azîm derd-i serdir. İlâ mâşâallâh kânûn-› Selîm Hân böyledir.

Fas›l on birinci alay
Paşan›n kendi mâl›ndan sa‘âdetlü pâdişâha giden ceb harçl›€›n beyân eder

Evvelâ büyük hazîne şâm-› şerîfe varup vâs›l oldu€u müjdesi hazîne be€i ve ocak a€alar› mektûblar› neccâblarla gelüp paşa mesrûr [u] dilşâd olup mâh-› şa‘bân›n gurresinde ceb harcl›€› hazînesi ba€lanma€a başlar. Bunda M›s›r be€lerinden me’mûr olmaz, ancak paşa a€alar›ndan bir vaka‘ [u] vakâr sâhibi ve bir kerr ü ferr u dârât ve katâr sâhibini paşa serdâr edüp Tatar ve deli ve gönüllü ve müteferrika ve gayr› ocaklardan pür-silâh mu‘temed yi€itlere ihsân [u] in‘âm edüp üç yüz âdem paşal›dan ve üç yüz âdem dahi M›s›r'›n yedi oca€›ndan at›na silâh›na kâdir salt yi€itleri birer akçe terakkî ile yazarlar. Zîrâ bunlar ›lgar ile gidüp büyük hazîneyi ubûr edüp on beş **[Y 196a]** yigirmi gün evvel der-i devlete varsalar gerekdir. Iyd-› şerîfde pâdişâha ceb harcl›€›d›r, darbhânede mahsûs onu bir dirhem gelmek üzre kesilir, ortas› halkal› sîm-i hâlisden kesilir. Bu hazîneye mahsûb de€ildir, paşan›n kendi kîsesindendir, cümle (---) kîse-i M›srîdir.

Ve bu hazîneye karş›l›k üç yüz kîselik dahi Hind ü Sind ve Acem ve Yemen ü Habeş tefârûklar›ndan zî-k›ymet akmişe-i fâhireler ile yüz yetmiş bo€ça metâ‘ ba€lan›r.

Evvelâ on bo€ça vâlide sultâna, ve beşer bo€ça hâsekî sultânlara, ve beşer bo€ça şehzâdelere, ve beşer bo€ça gayr› sultânlar [ve] vâlide kethudâs›na, üç bo€ça k›zlar a€as›na, beş bo€ça (ve) baş kapu o€lan›na, iki bo€ça hazînedârbaş›ya, ve iki bo€ça hâs odabaş›ya, ve ikişer bo€ça silihdâra ve çukadâra

ve rikâbdâra ve Eski Sarây a€as›na ve baltac›lar kethudâs›na ve kahvecibaş›ya. Bunlar cümle sarâya müte‘all›klard›r.

Andan vezîr-i a‘zam on bo€ça ve on bin altun ve vezîr-i a‘zam kethudâs›na beş bo€ça üç bin altun, ve re’îs-i küttâba beş bo€ça ve bin altun, ve tezkirecilere birer bo€ça üç yüz altun, ve mektûbcu efendiye ve rûznâmeci efendiye birer bo€ça üçer yüz altun, vezîr-i a‘zam kapucular kethudâs›na ve sadr-› a‘zam hazînedâr›na ve kapucular bölükbaş›s›na ve çavuşbaş›ya, bunlara cümle birer bo€ça, ve defterdâr paşaya ve şeyhülislâma ve kad›askereyne ve İslâmbol mollâs›na birer bo€ça verirler. Ammâ şeyhülislâma ve defterdâr paşaya beşer bo€ça ve biner altun dahi verirler. Ve yedi kubbe vezîrine dahi birer bo€ça verirler.

Hâs›l-› kelâm bâlâda tahrîr olunan yüz yetmiş bo€ça tevzî‘ olunup kifâyet etmedi€inden mâ‘adâ kapu kethudâs› yüz bo€ça dahi ald›m deyü sûret-i defter gönderüp ve bu bo€çaler ile vezîr-i a‘zam›n on iki bin altun ›yd›yyesinden mâ‘adâ bu hazîne ile on bin altun dahi sâ’irlere ›yd›yye için gönderilir. M›s›r vezîrlerine azîm şebeke ve belâd›r.

Bu ceb harcl›€› hazînesinden sonra İbrâhîm Paşa'n›n bir mükellef a€as› yigirmi aded pençe-i âfitâb cündî gulâmlar› beşer re’s küheylân atlarile sa‘âdetlü pâdişâha gönderüp yüz aded küheylân havvâre atlar›n dahi a‘yân-› devlete hedâyâ gönderdi.

Ammâ garâbet bunda kim bu bâlâda tahrîr olunan ›yd›yye bo€çalar› İslâmbol a‘yân›na verildi€inden mâ‘adâ beri tarafda M›s›r vezîri Kethudâ İbrâhîm Paşa bir muta‘azz›m kapucubaş›s›na seksen bin kîle-i İslâmbolî pirinç ve yüz bin kîle mercimek ve yüz kîle nohud ve bakla ve alt› yüz ferde kahve ve bin kantâr şeker ve bin kavanoz mu‘anberîn eşribe-i gûnâ-gûn ve beş yüz çift münakkaş hasîr-i [Y 196b] bûkalemûn ve yüz elli re’s mahbûb tavâşî a€alar ile sâ’ir tuhef ve yâdigârlar› cümle âyân-› devlete yüz re’s koçlar ve ceyrânlar ve yaban s›€›rlar› ve yüz kafes tûtî ve mînâ ve papa€ala ve devekuşlar›n Reşîd ve İskenderiyye'den yarar gemilere koyup der-i devlete hedâyâ gönderdi.

Bu kadar mâl [u] menâli paşa hazîne a€as›na teslîm edüp yine ke'l-evvel kânûn üzre paşal› alay› müsellah ve müzeyyen ü mükellef alay alay Âdiliy-ye'ye giderken paşa kethudâs› ve hazîne a€as› atbaş› berâber bir alay-› azîm ile paşal›lar Âdiliyye'de meks edüp cümle hazîneyi a€an›n cergesine y›€arlar. Anda paşa kethudâs› hazîne a€as›na dörd M›srî kîse harc›râh ve her paşal›ya dörder bin para verirler. Ve hazînenin cânib-i erba‘as›na M›s›rl› ve paşal›lar kat-ender-kat olup konarlar. Ve yine Sebîl-i Allâm be€i ve Kalyûb kâşifi dire€i olmas› takrîbiyle iki bin atl› ile üç gece hazîneyi ihâta edüp h›fz [u] h›râset eder.

Andan hazîne a€as›yla kethudâ vedâlaşup yine kethudâ M›s›r'a girüp andan hazîne Hânke'ye var›r, andan Bilbeys'e varup şark›yye kâşifine teslîm edüp ol dahi on günde Gazze paşas›na, Gazze paşas› şâm'a, şâm dahi Hamâ'ya andan kat‘-› menâzil ve tayy-› merâhil ederek ›yd-› şerîfden evvel bu hazîne defterdâr paşaya vâs›l olup andan sa‘âdetlü pâdişâha arz olunup hazîne-i pâdişâhîye teslîm olup cümle tahrîr olunan ›yd›yye hedâyâlar›n› kapu kethudâs› defter mûcebince yerlü yerine bezl edüp ard› s›ra n›sf-› Ramazân'da M›s›r kulundan müjdeciler varup hil‘at-› fâhire ve terakkîler ile behremend olurlar.

Ramazân'›n yigirmi beşinde alay-› azîm ile M›s›r be€i hazîneyi teslîm edüp cümle serdârlar hil‘at-› şehriyârî ile mesrûr olup bir vüzerâ sarây›nda meks ederler. Bu hazîneyi sayup sarrâflayup elbette beş on kîse nâk›s getürüp kapu kethudâs›ndan tazmîn ederler. Andan bayram mevâcibiyçün kula ulûfe verirler. Andan bu M›s›r be€iyle gelen askerleri yoklayup ne kadar mevcûd bulunursa, şu kadar âdem edâ-y› hizmet edüp hazîneyi teslîm edüp terakkîye müstahaklard›r, bu esâmelerden mâ‘adâ nâ-müstahaklard›r, deyü M›s›r paşas›na fermânlar gelüp ale'l-akîb hazîne ve ceb harcl›€› vâs›l oldu€u taht›nda paşaya bir kapucubaş›yla k›l›c ve haftân gelüp paşa ol k›l›c ve hil‘at getiren kapucubaş›ya veyâhûd bir salahora on ve on beş kîse verir.

Fas›l on ikinci alay
K›l›c haftân geldü€idir

Bu dahi bâlâda tahrîr olunan mukarrer alay› gibidir, aslâ fark› yokdur. M›s›rl› bu alaya ç›kmayup cümle paşa askeri sâde nakâre ile Âdiliyye'ye bir gün mukaddem matbah gidüp ni‘metler tenâvül olunup gelen a€a ile paşa kethudâs› berâber [Y 197a] Bâb-› Nâs›r'dan içeri M›s›r içinde temâşâc› benî âdem içinden alay-› azîm ile ubûr edüp kal‘ada sarâya varup dîvân-› pâdişâhîde emirler tilâvet olunup,

"Hazînen gelüp bi't-tamâm vâs›l oldu, berhordâr ol. Sana hil‘at-› fâhirem ile bir şemşîrim irsâl etmişim. Re‘âyâ vü berâyâ ve Mekke Medîne hizmetiyle mukayyed olas›n" deyüp paşa hil‘at-› fâhireyi geyüp şemşîr-i âteş-tâb› miyân›na bend k›lup paşa bir hayli tâb u tuvân sâhibi olur, *ve's-selâm*.

İşte alay-› ceb hazînesi ve alay-› hil‘at-› sultânî ve seyf-i pâdişâhî gelmesi alay› dahi bu tertîb üzre tahrîr oldu, ammâ gâyet müzeyyen ü mükellef alayd›r.

Fas›l on üçüncü hazîne alay›
M›s›r'dan şâm-› şerîfe giden surre-i
Muhammedî alay›d›r kim beyân olunur

Kânûn-› Selîm Hânî'de bu hazîne yok idi. Sene 1082 târîhinde Kethudâ İbrâhîm Paşa'n›n re’y [ü] tedbîriyle fermân-› şehriyârî ile (---) (---) (---) (---) (---) Medîne'ye Âsitâne'den surre emîniyle gitmek emr-i asîr olup şâm ile M›s›r mâbeyni yigirmi konak yer olma€ile (---) (---) (---) (---) (---) gidüp surre emînine

teslîm olup teslîm eden müte‘ayyin âdem eline şâm paşas› ve surre emîni (---) (---) (---) (---) (---) Âsitâne'ye hafîf gitmesi vech-i hasen görülüp mâh-› Ramazânü'l- [P 228b] mübârekin on beşinde (---) şâm surresi ile ma‘an bir (---) (---) (---) [Q 231b] müdebbir a€aya serdâr olma€›yçün hil‘at-› fâhire ihsân olup paşa a€alar›ndan on bayrak yi€it cümle üç yüz şehbâz [u] nâmdâra biner para ihsân edüp ve M›s›rl›dan yüz pür-silâh yi€ide biner para verilir. Ammâ mîrîden terakkîleri yokdur, bu sefer anlara ocaklar›ndan suhre hizmetdir. Ve paşa a€as›na bir kîse harc›râh ihsân olunup dîvân-› M›s›r'da cümle ulemâ ve sulehâ ve a‘yân huzûrunda paşa kendi eliyle altm›ş iki bin sik-ke-i hasene furunî şerîfî altunu a€aya teslîm eder.

Ammâ bu altun eyle mümessekdir kim gûyâ misk za‘ferân›d›r kim cümle k›z›lgad›r ve herbiri kâmil birer miskâl-i bundukîdir. Her miskâli yüz h›nta a€›r›d›r ve yüz altun yüz on alt› dirhem gelmek üzre kâmilü'l-ayâr tâmmü'l-mîzân olmak üzre kesilmişdir. Bir altun bir h›nta nâk›s gelse, Mekke şerîfi ve Medîne şeyhü'l-haremi,

"Bu sene surremiz nâk›s geldi" deyü arz ederlerse hâl [u] ahvâl-i vezîr-i M›s›r müşevveş olur. Ol ecilden pâk u pâkîze zer-i hâlisden altunlar gider.

Cümle bu altunlar› M›s›r'›n Sarây meydân›nda yine paşan›n müzeyyen katârlar›na yükledüp cümle paşal› ve mu‘ayyen olan M›s›r kullar› ale't-tertîb paşa huzûrundan ubûr ederler. Ammâ mehterhâneleri yokdur, ancak paşa a€as›n›n ve hazîne serdârlar›n›n köslerine turralar urulup M›s›r içinde [Y 197b] âdem deryâs› içinden ubûr edüp Âdiliyye'de meks ederler, andan yine direk hâkimi Kalyûb kâşifi şark›yye'ye, ol dahi Gazze'ye, Gazze paşas› dahi şâm paşas›na vâs›l edüp andan surre emînine teslîm olunup paşa a€as› eline hüccet-i şer‘iyyeler alup elli günde yine M›s›r'a dâhil olur. Bir alay-› hazîne dahi budur, *ve's-selâm*.

Fas›l on dördüncü
Hazîne alay›d›r kim Ka‘be-i şerîfin
siyâh kisvesi alay›d›r kim zikr
olunur

Bâlâda birkaç kerre bu kisve-i şerîfin evsâf› zikri sebkat etmişdir. Ammâ bu dahi bir hazîne-i sultânîdir, lâkin Âl-i Osmân hayrât› de€ildir, Âl-i Ekrâddan yine selâtîne-i zamâne şecerüddür nâm bir hâtûnun evkâf›d›r. Cemî‘i mülûka nasîb olmayup bu hâtûna nasîb olmuşdur. Hâlâ M›s›r'a karîb on pâre ma‘mûr [u] âbâdân kurâlar› vard›r, ol kurâlardan senevî yüz yetmiş kîse hâs›l olup kisve nâz›r› yetmiş kantâr harîr ve üç kantâr sîm-i hâlis alup mâh-› Mevlûd'da üstâdlar› şürû‘ edüp mâh-› Receb'de kisve nâz›r› nümûne içün birkaç vasle tamâm edüp paşa huzûruna getürüp a‘lâ nazîf ise nâz›ra ve üstâdlara hil‘at ihsân olunur. E€er musanna‘ de€il ise ta‘zîr ü itâb [u] ikâb olunurlar. Andan mâh-› şevvâl'in gurresinde kisve-i şerîfin itmâm› müjdesi paşaya vâs›l olup alay tenbîh olunur.

Ammâ bu alayda askerî tâ’ifesi azd›r, ancak çavuşlar kethudâs› ve müteferrikabaş› ve tercümân a€a ve kisve-i şerîf nâz›r› ve kisve emîni. Mâ‘adâ cümle yüz yetmiş tarîk›n fukarâs› alay eder. Alaydan bir gün mukaddem cümle kisve-i şerîfi ve bâb-› şerîfi ve makâm-› İbrâhîm'in sütrün paşaya getürürler. Kantâra urup s›rmas› ve harîrin tahmîn edüp kisve nâz›r›n›n muhâsebesin görürler. Makbûle geçdiyse nâz›ra hil‘at geydirirler. E€er zerdûzunda noksân› var ise nâz›rdan birkaç kîse bart›l al›rlar.

Ertesi gün ale's-sabâh kisve-i şerîfi ve bâb-› şerîfi cümle Yûsuf köşkünden ç›kar›rlar, zîrâ anda işlenir, andan ç›karup Bâb-› Vezîr'den taşra Mekke-i müker-remenin bâb-› şerîfi perdesin bâb-› şerîf cirminde çerçive-misâl a€açlara gererler. Ve bu a€açlar› k›zaklar üzre binâ edüp Magâribe kavmi çekerler. Bu bâb-› şerîf perdesi gâyet yüksek olup kal‘a kapusuna s›€mad›€›ndan kal‘a kapusundan taşra açarlar.

Ve yigirmi tabla siyâh Ka‘be örtüsü ve yigirmi tabla beyâz pembe urkanlar› kim kisve-i şerîfi Ka‘be'de ipler ile ba€larlar ve tâbût gibi yigirmişer zirâ‘ tûlü ve sekiz aded kuşak tâbûtlar› kim üzer-lerinde Ka‘be-i şerîfin sekiz parça kuşaklard›r, ve Hazret-i İbrâhîm makâm› dahi bir çâr-gûşe çerçive haşebleri üzre örtülmüş, cümle bunlar› tezyîn edüp andan cümle meşâyihlere haber olup Bâb-› Vezîr'den alay tâ Bâb-› İmâm Hüseyn meşhedine yürüme€e [Y 198a] başlar.

İbtidâ tabla tabla kisve-i şerîfin hablleri gider.

Andan Beyt-i şerîf'in kara donu tabla tabla gider. Ba‘z› âdemler teberrüken götüren Ma€ribîlere ihsân edüp tablas›yla yan›na götürüp teberrüken ve mahabbeten yüzlerine sürerler.

Ve bu tablalar›n herbirin birer Ma€ribîler başlar› üstünde götürürler. Bugünkü gün meydân-› mahabbet Ma€âribe kavminindir.

Andan cümle Ma€âribe *Lâilâhe illallâh Muham-medün Resûlullâh* deyü götürürler. Zîrâ Beyt-i şerîf'in kisvesi cümle siyâh harîr üzre mevcî *Lâilâhe illallâh* tahrîr olunmuşdur. Cümle siyâhd›r, an›niçün Karadonlu Beytullâh derler.

Ve bu kisveden sonra kisve-i şerîfin dâ’iren-mâdâr kuşaklar› mezkûr uzun kafes tâbûtlar üzre tûlleri yigirmişer zirâ‘ uzun tâbûtlar üzre zer-ender-zer kuşaklar kim herbirine âdem nazar etdükde gözleri hîrelenir.

Ve bu kuşaklar›n zerkâr›nda âye[t]:

1 ·È†»ÍË †«–Ê†«‰‰Á†«Ê

âyeti tahrîr olunmuşdur.

Zemîn [ü] zamân› cümle zerdûzdur, gayr› elvân nak›ş yokdur. Bu kuşaklar›n arz› ikişer zirâ‘d›r, tûlü

1 *Kur’ân,* Nûr, 36; "Allâh'›n yükseltilmesine ve ismi zikrolmas›na izin verdi€i evlerdir."

yigirmişer arş›nd›r. Ve bu sekiz parça kuşaklar› dahi cümle Ma€ribîler götürür.

Andan bunlar›n yanlar› s›ra askerî tâ'ifesi gider kim bir kimesne zarar etmeye. Bu tertîb üzre zeyn edüp Kara Meydân›'na paşan›n huzûruna götürüp manzûrlar› oldukda kisve-i şerîfe yüzlerin sürüp du'â vü senâ olup ale't-tertîb paşa huzûrundan cümlesin ubûr etdirirler.

Andan yüz yetmiş tarîk›n meşâyihleri ve k›rk elli bin fukarâlar› ile tevhîd-i sultânî ve zikrullâh-› Yezdânî edüp niçe bin alem ü sarâf ve def ü kudüm ve nefîr ve zil ü bem ve nakâre ve tabl [u] kös ü kudümler çalarak cümle âş›kân mest [u] medhûş olup tarîk-› âm üzre umûmen tevhîd-i erreler ederek ubûr ederler. Ve hoş-elhân savt-› hazînli ve hoş-elhânl› zâkirûn ve şâkirûnlar zikir ve mevâl uzzâl ve gazeller okuyarak ubûr ederler.

Bu cümle meşâyihler on bin bayraklar› tevhîd ederek kâmil dörd sâ'atde ubûr ederler.

Ba'dehu Hazret-i İbrâhîm'in makâm› ubûr eder. Bu dahi gûnâ-gûn münakkaş ibrîşim ile zerdûzdur. Çâr-kûşe bir sandûka örtüsüdür. Bir âdem baş›nda (---) (---) götürür. Bir musanna' örtüdür (---) (---) (---) gören âş›klara hafî de€ildir. Andan kisve-i şerîfi dokuyan k›rk üstâd-› kâmil paşadan izin alup ikişer ikişer yan (---) (---) (---) yana ubûr ederler. Ve bunlara teba'iyyeten M›s›r içinde ne kadar atlasc› ve katîfeci ve kâmhâc› ve dârâc› [[(---) (---) (---)]] ç›karlar. Ammâ bu alay izdihâm›nda çok âdem mecrûh olur, zîrâ kisve-i şerîfi ve makâm-› İbrâhîm'i ziyâret içün (---) (---) (---) tarîk-› âmm›n iki taraf›nda âdem deryâs›, tablalar içre olan kisvelere **[Y 198b]** yüzlerin sürmede ve damlarda olan mahlûk (---) (---) (---) damlardan kisve üzre sar›€›n›n ucun teberrüken kisveye dokunduray›m derken aşa€›da **[Q 232a]** **[P 229a]** haşerât›n biri destârlar› al›r, sâhibi damda baka kal›r.

Bu asâkir-i üstâdândan sonra emîr-i hac askeri ubûr etme€e başlar. Anlar dahi çifte çifte müsellah u müzeyyen rikâb rikâba ubûr ederler.

Andan Ka'be-i mükerremenin bâb-› şerîfi örtüsünü Ma€ribîler k›zak üzre tevhîd [ü] tezkîr ile keşân-ber-keşân çekerler. On arş›n bâlâ zer-ender-zer nakş-› bûkalemûn ve bir ibret-nümûn kapu örtüsüdür. Bunda dahi zerdûz ile *Lâilâhe illallâh Muhammedün Resûlullâh* hatlar› tahrîr olunmuşdur.

Bu dahi ubûr edüp ard› s›ra h›nnâl› mahbûb deve üzre mahmel-i şerîf ubûr eder. Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa azîz-i M›s›r iken mahmel-i şerîfin kisvesin zer-ender-zer mücedded edüp gûyâ nûr-› ilâhî olmuş. Hulâsa-i kelâm vasf›nda lisân kâs›rd›r. Bu sene mahmel-i şerîf bu alay ile dahi ubûr etdi, gayr› zamân emîrü'l-hac ile ubûr eder. Bu mahmel-i şerîf an›n Bâb-› şerîf yan›nda niçe bin akkâm meş'alciyân def [ü] kudümlerin çalup "*İllâ yansuru's-sultân ve inşâallâh bi's-selâme*" deyü feryâd ederek ubûr ederler.

Andan esnâfbaş›lar andan kisve nâz›r› ile emîrü'l-hac kethudâs› ve kisve emîni paşadan Kara Meydân'da geydükleri hil'at ile at başlar› berâber enselerinde müsellah u müzeyyen iç a€alar› ve dahi akîblerinde emîrü'l-hac paşan›n mehterhânesi ve köslerine turralar urulup ubûr edüp M›s›r içinde âdem deryâs› temâşâ edüp izdihâm-› azîm sökerek kisve-i şerîfi İmâm Hüseyn makâm›na varup kisve-i şerîfi ve sâ'ir mühimmâtlar› anda koyup yedi gece anda cemî'i ulemâ cem' olup ihyâ ederler. Ve kisve-i şerîfin asdarlar›n ve kolanlar›n dikerler. Zîrâ meşhed-i Hüseyn'in cirmi hemân Ka'be-i şerîf cirminde oldu€unda Meşhed câmi'inin direklerine kisve-i şerîfi ihâta edüp ana göre dikerler, ba'dehu Ka'beye götürüp râst gelir.

Bu kisve hayrât› aceb hayrât-› azîmdir. Zamân-› kadîmde Yemen tübba'lar› her sene münakkaş Yemen has›r›yla örterlermiş. Tübba' Yemen pâdişâhlar›na derlerdi, cem' olunsa tebâbi'a derler. Ba'dehû âl-i Abbâsiyyûn'dan Hârûnü'r-Reşîd alaca dîbâ ile sütr eder. Me'mûn Halîfe k›rm›z› dîbâ ile pûşîde k›lm›ş. Râbi'an âl-i Etrâk Mekke'ye mâlik olunca Sultân Aybe€i et-Türkmânî nâm›nda bir pâdişâh›n şecerüddür hâtûnu bâlâda tahrîr olundu€u minvâl üzre siyâh harîr kisve-i şerîf an›n evkâf›d›r, köyleri mu'âf [u] müsellemlerdir, her kim kisve nâz›r› ise iki yüz M›srî kîse an›n iltizâm›ndad›r, gâyet ma'mûr kurâlard›r. Ammâ Sultân Selîm M›s›r'› feth edüp **[Y 199a]** dahi hayrât zamîme edüp ol zerdûz kuşak Selîm Hân'›nd›r, ve bâb-› şerîf örtüsü Süleymân Hân hayrât›d›r, ve altun oluk Sultân Ahmed Hân hayrât›d›r, ve makâm-› İbrâhîm'in her sene tecdîdi Sultân İbrâhîm'indir ve hazîneden birez mâl-› pâdişâhîler dahi ilhâk etdiler. *Rahmetullâhi aleyhim ecma'în*. Hakkâ ki şân-› pâdişâha lây›k olan hayrâtd›r.

Ve bu alay bir alayd›r kim bir pâdişâh-› Cem-ce-nâb mâlik olmam›şd›r kim vâcibü's-seyrdir. *Def'ateyn Allâhümme yessir lenâ*.

Fas›l on beşinci
Alay-› emîrü'l-hac ve masâr›f-› hazîne-i Mekke ve Medîne ve huccâc-› zevî'l-ihtiyâc› beyân eder

Alay-› emîrü'l-hac: Bu dahi ahâlî-i M›s›r'a bir alay-› ›ydd›r. Mâh-› şevvâl'in yigirmi üçüncü günü bir alay-› emîrü'l-hac olur kim cemî'i M›s›r halk› beş on gün mukaddem beşer onar guruşa kirâ ile dükkânlar dutup ehl [ü] iyâlleri ile ve me'kûlât [u] meşrûbâtlar› ile dükkânlarda ve tarîk-› âm üzre sâkin olurlar. Zîrâ bu alay ve mahmel-i şerîf sabâhdan vakt-i as›rdan sonra ancak ubûr eder, an›niçün herkes ta'âmlar› ile dükkânlarda sâkin olurlar.

Bu âdet-i kadîme tâ Sultân Tâhir Baybars'dan berü kalm›şd›r, evvel mahmel-i şerîfi bu âyîn üzre alay ile ç›karmazlar imiş, Sultân Tâhir acîb âyîn-i tâhir etmiş. *Rahmetullâhi aleyh*. Evvelâ alay gecesi

ba‘de'l-as›r emîrü'l-hac kethudâs› cemî‘i meşâyih-i izâm ve ulemâ-y› kirâm ve emîr-i hacc›n askeriyle,

Alay-› azîm-i mahmel-i şerîf âmeden Kara Meydân

Cümle asker ve niçe bin fukarâ alem [ve] def [ü] kudümleri ile {(---) nâm mahalden mahmel-i şerîfi donadup tezyîn ile ç›karup} alay ile emîrü'l-hacc›n ve cemî‘i müsâfirîn huccâc›n niçe yüz kat›r a€›rl›klar› ve cemî‘i Ka‘be-i şerîfe gidecek sahâbe develeri ya‘nî sebîl develeri niçe bin k›rba yükü mâ-i tâhirle ve bâr-› girân ile asker-i bî-pâyân ve meşâyih-i dervîşân-› zîşânlar ile emîr-i hac kethudâs› köslerin dö€erek alay ile mahmel-i şerîfi Kara Meydân'a getirüp Tâhir Baybars sebîlhânesi soffas›nda mahmel-i şerîfi devesinden endirüp anda korlar. Ve cenbinde emîrü'l-hac kethudâs› çergesin kurup meks eder. Ve sâ’ir emîrü'l-hac askeri (ve sâ’ir) ve meşâyihân-› M›s›r cümle hayme vü hargâhlar›n ve bâr-› şütürgâhlar›n kurup meks ederler. Ve cümle niçe bin develeri Kara Meydân'da tavla tavla ba€layup karâr edüp paşaya mahmel-i şerîf Kara Meydân'a geldi, deyü haber olunup derhâl paşan›n sâyebân›n imrahor soffas›na kurarlar.

Bu gece Kara Meydân'da hükûmet emîrü'l-hac kethudâs› ve kisve nâz›r› hükmündedir. Ve ma€rib ezânlar› okunup edâ-y› salâtdan sonra ol gece Kara Meydân'da ne kadar haymeler var ise niçe yüz bin kanâdîl meş‘al ve fânûs ile Kara Meydân'› **[Y 199b]** çerâ€ân edüp ak meydân-› nûr olur.

Ve ahâlî-i şehirden niçe bin meşâyih ve fukarâlar gelüp mahmel-i şerîfin cânib-i erba‘as›n ihâta edüp tâ sabâha dek ihyâ edüp taraf taraf tevhîd [ü] tezkîr ederler. Ve paşa taraf›ndan bu meşâyihlere on summât-› Muhammedî ta‘âmlar gidüp paşa anlara ziyâfet eder, zîrâ paşaya misâfirlerdir, ri‘âyet ederler.

Ve paşa iç mehterbaş› ile n›sf vukiyye ûd gönderüp buhûrdânlar ile alev-ber-alev buhûrlar› yakup cemî‘i meşâyihân ve dervîşân üzre gülâb ve mâ-i kâdî nisâr eder.

Ve sabâha dek mevlûd-› nebî tilâvet olup niçe yerde hatm-i şerîf ve niçe yerde tevhîd ü tezkîr ederler.

Ale's-sabâh olup emîrü'l-hac kethudâs› ve kisve nâz›r› köslerin çalup cümle haymeleri ve kanâdîlleri bozup bârlar›n develere yükledüp âmâde dururlar.

Andan vakt-› seherde cümle erbâb-› dîvân ve ümerâ-y› Çerâkese ve mîrimîrân ve cümle emîrân gelüp paşan›n çetr-i mülemmâ‘› içre sandaliyyelerde karâr ederler. Ve cümle hacca me’mûr olunan çorbac›lar ve serdârlar ve çavuşlar ve bayrakdârlar ve teberdârlar ve k›l›cdârlar ve a‘yân u eşrâflar ve sahâbe sakkâbaş›lar› müsellah u müzeyyen ponçakl› ejder-i heft-ser-misâl tâvûsî develer serlerin keşîde k›lup hicâzî heccânlar ile Kara Meydân fezâs› mâl-â-mâl benî âdem ve devâbât olup develeri gezdirirler. Ve her devede elli altm›ş hurde münakkaş bayraklar ile ve gûnâ-gûn sanca€ u bayra€lar ile ve münakkaş mahâfe ve sandûka ve havuchâneler ile tezyîn olup deverân etdirirler. Ve taraf taraf tabl u nakâre ve nefîr ü kudüm ve kösler dö€ülüp (---) (---) (---) Kara Meydân kara donun ç›karup sürûr [u] şâdumân donun geyüp müzeyyen olur.

Andan kad›asker efendi yigirmi (---) (---) (---) dörd nâ’ibleri ve cümle tâ’ifesiyle herbiri örf-i izâfetleri ile gelüp paşan›n çetr-i mülemma‘›nda paşa ile (---) (---) (---) tâ sadr-› âlîde karârdâde olup emîrü'l-hac gelmesine muntaz›r olurlar.

Andan niçe bin sâdâtât (---) (---) (---) (---) (---) eddin hazretleri Hazret-i Risâlet-penâh'›n alem-i şerîfiyle kendü alaylar› ile gelüp kad›asker hazretleri [[(---) (---)]] **[Q 232b]** **[P 229b]** ve meşâyihân ve e’imme ve hutebâ ve şeyh Bekrîler ve sâdâtlar alay alay gelüp paşa çetrinde nüzûl edüp kad›asker s›ras›nda meks ederler.

Andan yedi bölük askeri ile Kara Meydân h›nc-â-h›nc olup bin ayak bir ayak üzre ber-karâr dururlar. Andan,

Alay-› emîr-i hac paşa

Gerçi M›s›r ümerâlar›ndand›r, ammâ iki tu€lu mîrimîrând›r. Çöl Urbân› bu emîrü'l-hacca sultânü'l-ber derler. Taraf-› pâdişâhîden masâr›f›yçün otuz alt› kîse ihsân olunur.

Ve emîr-i haclara mahsûs ma‘mûr kurâlar› vard›r, k›rk kîse dahi kurâlar›ndan hâs›l olur. Ve dîvân-› M›s›r'dan **[Y 200a]** on iki kîse sâlyâne ulûfesi vard›r.

Hakîkatü'l-hâl M›s›r emîrü'l-hacc› azîm dârâta mâlikdir. Hattâ kethudâs› M›s›r sultân› gibi mücevvezesi üzre bir ota€a sorguc sokar, zîrâ vekîl-i sultând›r. Ve mîrîden iki yüz deve verirler. Ve bin deve dahi kendü mâl›yla alup kifâyet etmeyüp dostlar› imdâd edüp beş yüz deve dahi hâs›l eder. Cümle iki bin deveye mâlikdir, zîrâ cümle M›s›r huccâc› kendüye muhtâcd›r.

Ve yedi bölükden beş yüz kul ciddâvî asker verirler, n›sf› Süveys deryâs›yla Cidde'ye ma‘ûnetlerin götürürler, n›sf› emîr-i hac ile gidüp serdârlar ile bir sene muhâfaza edüp Mekke'de kal›rlar. Ve beş yüz kul dahi Yetmişli ta‘bîr ederler, anlar dahi emîr-i hac ile gidüp gelirler.

Ve emîrü'l-hac bu kadar alay ile mehterhânesin çalarak nümâyân olunca Kara Meydân içinde olan deryâ-misâl asker iki şak olup bir tarafa azebistân ve yeniçeriyân dizilüp selâma durur ve bir tarafa yedi bölük atl› sipâhiyân› kat-ender-kat zer-ender-zer olup pür-silâh esb-i hor hor üzre c›dalar› ellerinde emîr-i hac selâm›na muntaz›r olup emîrü'l-hac dahi alay ile bu iki askerin miyân›ndan güzer ederek iki cânibine selâm verüp mehterhânesin dö€erek paşan›n ota€›nda nüzûl edüp cümle emîrân›n üzerlerine tasaddur edüp karâr eder.

Andan alay toplar›n meydân-› mahabbete getirüp bir h›rmen cirminde meydân edüp alem-i Resûlullâh'› deve üzre ve mahmel-i şerîfi dahi deve üzre ol meydânda deverân etdirirler. Andan paşaya,

"Emîr-i hac geldi ve cümle asker alayile seyre muntaz›rlard›r" deyince paşa dahi alaya binüp ibtidâ vâcibü'r-re‘âyâ a€alar› piyâde ve kapucubaş›lar birer at üzre birer ikişer hizmetkârlar› ve perîşânî destârlar› ile ve selâm çavuşu ve kapucular kethudâs› ve tercümânbaş› ve müteferrikabaş› ve çavuşlar kethudâs› atlar üzre, andan paşa semmûr hil‘at ve selîmîsiyle ve enselerinde silihdâr ve çukadâr üsküfleri ve şalvârlar› ile ve yigirmi dörd mertebe sâhibi iç a€alar› atlar üzre birer k›l›clar ile Kara Meydân'da çetr-i mülemma‘a nüzûl edüp cümle çavuşân alk›şlayup paşa yerinde karâr edince ibtidâ emîr-i hac destbûs edüp yerinde karâr eder. *Ba‘de'lletî ve'l-letâ* esnâ-y› kelâmda paşa emîr-i hacc›, cümle a‘yân-› M›s›r içre huzûruna da‘vet edüp,

"Cümle masrûfât›n ve cümle yollar üzerinde olan direk şeyhleri surrelerin ve cümle Mekke-i mükerreme masâr›f-› şürefâ surresin ve sâ’ir masrûfâtlar› ve mühimmât›n cümle benden ald›n, kabûl ettin mi?" deyü paşa su’âl edince emîrü'l-hac,

"Ald›m, kabz etdim, bir cübbe ve bir habbe kalmad›" deyince paşa,

"Monlâ efendi yaz›n" deyü fermân **[Y 200b]** edüp ol mahalde sicille kayd ederler. Andan paşa hacca me’mûr olan serdârlara ve çavuşlara dahi,

"Cümle mühimmât u levâz›mât [ve] me’kûlât u meşrûbâtlar›n›z› ve şütür ü katârlar›n›z ve birer sene pîşin ulûfeleriniz alup kabz ettiniz mi?" deyü üç kerre su’âl edüp anlar dahi,

"Ald›k, kabz etdik" dediklerinde paşa,

"şâhid olun" deyüp sicille kayd olunur.

Ba‘dehu emîr-i hacca bir hil‘at-› zeri, e€er emîr-i hac paşan›n kat›nda mu‘azzez ise bir semmûr kürk geydirir.

Andan kethudâs›na ve dîvdâr›na ve yedi bölük serdârlar›na ve alemdâra ve mahfil çavuşuna ve mahmel kad›s›na ve mahmel imâm›na ve mü’ezzinâna ve paşa a€alar›ndan beytü'l-mâl a€as›na ve kâtibine, ve'l-hâs›l bu alayda kâmil iki yüz on hil‘at-› fâhire geyerler.

Andan paşa hazretleri *bismillâhirrahmânirrahîm* deyüp yerinden kalkup etek dermeyân k›lup piyâde mest ile yürüyerek mahmel-i şerîf devesi yan›na varup yüzün ve gözün mahmel-i şerîfe sürüp *bismillâh* deyüp devenin gümüş zencîrin eline alup birkaç kerre ol Kara Meydân'da deveyi devr etdirüp şütürbân-› Resûlullâh olup hizmet eder. Ve cümle be€ler dahi yal›n ayak paşa ile bile gezdirüp asker içre bir g›rîv ü feryâd kopup,

"şefâ‘at yâ Resûlullâh" feryâd› âsumâna peyveste olur. Paşay› bu hâlde deveci sûretinde gören cânlarda a€lamad›k cân m› kal›r?

Ba‘dehu paşa emîrü'l-hacca hitâb edüp eydir:

"Mekke ve Medîne pâdişâh› âl-i Osmân'd›r kim hâdimü'l-Haremeyni'l-mükerremeyni'ş-şerîfeyndir. Ben an›n bugünkü gün vekîliyim ve abd-i memlûküyüm. Vekâletim hasebiyle sana mahmel-i şerîfi teslîm etdim. Dîn-i mübîn u€uruna etek dermeyân edüp var kuvveti bâzûya getirüp huccâc-› müslimîni sâlimîn ü gânimîn Allâh'a ›smarlayup sana taps›rd›m. Mahmel-i şerîfi ald›n m›?" der. Emîr-i hac dahi,

"Ald›m, kabz etdim" deyü gümüş zencîri eline aldu€› gibi paşa,

"şâhid olun" deyü sicille kayd ederler.

Andan paşa sâyebân›nda karâr edüp emîrü'l-hac mahmel-i şerîfi gezdirirken alaylar yürüme€e başlar. Bu mahalde olan huzzâr-› meclis cümle şuhûdü'l-hâl sicilline kayd olunup bir azîm du‘â vü senâ ve gülbâng-i Muhammedî çekilüp alaylar çekilme€e başlar. Emîr-i hac paşa ile vedâlaşup esb-i Hicâz'›na süvâr olup mahmel-i şerîfin licâm›n eline alup azm-› Hicâz eder.

İbtidâ alay-› bârhâne-i huccâc ve emîrü'l-hac ubûr eder

Evvelâ niçe bin müzeyyen mahbûb tâvûsî develer şütürbânlar› ve akkâm meş‘alcileri ile ubûr ederler.

Andan Murâdiyye ve Mehemmediyye sahâbe develeri sular bezl ederek andan cebeciyân ve topc›yân ve azebân alt› pâre şâhî toplar arabalar üzre ve cümle üç yüz asker ubûr eder.

Andan emîr-i hacc›n cemî‘i bârhânesi **[Y 201a]** ve hayme vü hargâh› ve bâr [u] büngâh› ubûr eder.

Andan fukarâ develeri şeyhlerinin alemleri ile develeri üzre ubûr ederler.

Andan yetmiş seksen mahâfe develeri ki râh-› hacda hasta kalan fukarâlar bindirirler, bunun emsâli niçe bârhâneler ubûr edüp andan alay-› M›s›r yürür.

İbtidâ alay-› çavuşân andan gönüllüyân andan tüfeng-endâzân andan sipâhân andan müteferrikagân andan yedi bölük a€alar› ve Çerâkese beğleri andan cümle M›s›r beğleri ve andan alay-› emîr-i hac rikâb rikâba pür-silâh ubûr ederler, ammâ eyle müzeyyen alay ile ubûr ederler kim midhatinde lisân kâs›rd›r.

Andan cemî‘i ulemâ ve sulehâ ve e’imme ve hutebâ ubûr ederler kim cümle örf-i izâfetleri ile muhteşemâne ubûr ederler.

Andan niçe bin yeşil destârl› Hasenî ve Hüseynî mülebbes ü müzeyyen küheylân atlar üzre cümle sâdât-› kirâmlar licâm licâma berâber ubûr ederler.

Andan alem-i Resûlullâh dibinde nakîb efendi ve cümle (---) (---) (---) çavuşlar› önü s›ra giderler. Bunlar› gören salavât getirirler. Bunlardan sonra emîr-i hacc›n yedekleri [[(---) (---) (---)]] ve paşa kethudâs› ile emîrü'l-hac baş›nda mücevvezesi ile atbaş› berâber ubûr ederler. Paşa kethudâs›n›n iç ağalar› ard› emîrü'l-hac mehterhânesi ve kösleri (---) (---) (---) ard› s›ra dahi ard› s›ra paşa mehterhânesi ile dahi ard› s›ra

kethudâ tevâbi‘leri ubûr edüp [[(---) (---) (---)]] ahâlî-i M›s›r mahmel-i şerîfin gelmesine müterakk›b olurlar.

Evsâf-› alay-› mahmel-i şerîf

Paşa (---) (---) (---) mahmel-i şerîfi emîr-i hacca alâmele‘i'n-nâs teslîm etdi, ammâ emîr-i hac Kara Meydân'dan taşra mahmel-i şerîfi ç›kar›nca [Q 233a] [P 230a] şeyh Merzûk-› Kifâfî hazretleri tarîk›n›n serçeşmesi şeyh Mustafâ Rûmî ile Seyyid Ahmed el-Bedevî meşâyihleri ve Burhânî tarîk›nda şeyh Rufâ‘î evlâdlar› emîr-i hacca sar›lup cümle meşâyihûn emîr-i hacc›n elinden mahmel-i şerîfi alup devenin licâm›n Merzûk-› Kifâfî halîfesi şeyh Mustafâ çeker. Zîrâ cemî‘i meşâyihe ser-çeşme-i şeyhü'ş-şüyûhdur. Emîr-i hac mahmel-i şerîfi bu şeyh Mustafâ Rûmî'ye teslîm edüp alayile gider.

{Der beyân-› ibtidâ sebeb-i alay-› mahmel-i şerîf ve cümle esmâ-i meşâyih-i kibâr}

Ve bu mahmel-i şerîfi meşâyih götürmesinin asl› nedir deyü su’âl buyururlarsa ibtidâ bu mahmel-i şerîfi böyle ta‘zîm [ü] tekrîm ile Âdiliyye'ye alay-› azîm ile götürmeği kânûn eden Çerâkize pâdişâhlar›ndan Sultân el-Melik et-Tâhir Baybars kânûn etdükde Merzûk-› Kifâfî hazretleri kibâr-› kümmelînden ulu sultân imiş, anlar ol as›rda hayâtda olup Tâhir Baybars elinden mahmel-i şerîfi alup şütürbânl›k ederek,

"*Ene levîs ve ene levîsî ve keysî*" deyüp feryâd ederek piyâde mahmel-i şerîfi Ka‘be-i şerîfe götürüp [Y 201b] Medîne-i münevvereye dâhil olup Ravza-i mutahharay› ziyâret edüp şebeke-i Resûlullâh'dan içeri girüp taşra ç›kd›kda Merzûk-› Kifâfî hazretlerinin baş›nda bir murassa‘ ve mücevher deveci külâh› görürler.

Andan yine mahmel-i şerîfi piyâde M›s›r'a getürür, nitekim hayâtda idiler. Her sene fukarâlar› ile Mekke'ye gidüp mahmel-i şerîfi ol götürdü. Ol ecilden hâlâ kânûndur, Kifâfî şeyhi Mustafâ Efendi emîr-i hac elinden alup tâ vakt-i gurûba dek Âdiliyye'ye götürürler, bu kânûndan kadîmdir.

Bugünkü gün mahmel-i şerîf meşâyihân fukarâlar›n›nd›r, buna çûn çerâ olmaz. Mahmeli fukarâlar götürmesinin asl› budur. İçlerinde aslâ askerî tâ’ifesinden bir ferd yokdur, cümle fukarâlard›r. Eğer askerî tâ’ifesinden var ise bir tarîkden bî‘at edüp fukarâ zeylinde yürür. Zîrâ hadîs: [1] «‰ · ,— buyurmuşlar. Beyt:

Fakru fahr *ile tefâhur ederiz vallâhi*
An›niçün gezeriz biz fukarâ şeklinde

mazmûnunca.

M›s›r içre bin on yedi tarîk›n fukarâs› vard›r, ammâ yüz k›rk ser-çeşmedir. Bâlâda tekye-i dervîşân evsâf›nda mufassalan tahrîr olunmuşdur kim bir tetimme-i terkîme dahi muhtâc değildir. Ammâ yüz k›rk ser-çeşme sâhibinin M›s›r içinde üç yüz altm›ş tekyesinin fukarâlar›ndan cümleden Ahmedî çokdur, ya‘nî Seyyid Ahmed el-Bedevî fukarâs› bî-hadd ü bî-hisâbd›r. Bedevînin velvelesi arz-› M›s›r'a düşmüşdür. Ve şâfi‘î mezhebi dahi M›s›r'a ve Kürdistân'a düşmüşdür. Ammâ sâ’ir pişvâ-y› tarîklerin velvele ve gulguleleri her diyâr-› İslâma düşmüşdür. Abdülkâdir-i Gîlânî debdebesi Hindistân'a ve Bağdâd'a düşmüşdür. Ammâ Mevlevî ve Halvetî ve Celvetî ve Bektaşî Rûm'a düşmüşdür. Ammâ Vâhidî ve Haydarî ve şemsî ve Bektaşî ve Kalenderî velvelesi Îrân-zemîn'e düşmüşdür. M›s›r'da Ahmedî'den sonra tarîk-› Burhânî fukarâs› çokdur, hadd [ü] has›rlar›n Cenâb-› Bârî bilür. Ammâ fukarâlar birbirlerin görünce ne tarîkde olduğun bilirler.

Ezîn-cânib. Mahmel-i şerîf alay›n›n ibtidâs› serbâzân, âş›kân, müştakân ya‘nî tarîk-› Mutâv‘›yân: cümlesi sermest, medhûşân, hayrân cân-› cânânlard›r. Elleri c›da ve m›zrak, k›l›ç ve kalkanl› iki bin fukarâlard›r. Alaylar›nda def ü kudüm ve tabl u nakâre ve zil [ü] bem ve zurna çalarak ve beş alt› yüz alaca alemlerin açarak tevhîd ü tezkîr içre birbirlerine cengde hücûm eder gibi hücûm ederek geysûlar›n mergûle mergûle ve fitîle fitîle târumâr misâl-i mâr perîşân k›lup tevhîd-i erre ile ubûr ederler.

Bunlardan sonra tarîk-› Vâhidî ve Hamzavî ve Bayramî ve Samûdî ve Uşşâkî ve Mevlevî ve şemsî ve Veledî ve Alevî ve Veysî ve Sâdâtî ve Bekrî ve Edhemî ve Abâyî ve Abbâsî ve Yesevî ve Burhânî ve Dessûkî: bunlar cümle niçe bin fukarâlar alemlerin kald›rup [Y 202a] tarîk tarîk meşâyihleri atlar üzre cânib-i erba‘as› alemler ile zeyn olup gûnâ-gûn tevhîd-i sultânî ederek def [ü] kudümlerin çalarak eyle tevhîd ederler kim sadâ-y› hû'dan M›s›r içi mâl-â-mâl olur. Bu tarîk içre Dessûkî ve Burhânî fukarâs›ndan çok yokdur. Beyâz ve neftî sancaklar› ve şukka-i alemleri vard›r.

Ve bunlardan sonra tarîk-› Hasan er-Râ‘î ve tarîk-› Ahmed er-Rufâ‘î ve Sa‘dî ve Ahmed el-Bedevî fukarâlar›: el-Azametullâh yigirmi binden mütecâviz gûnâ-gûn fukarâlard›r kim evsâflar›nda muharrirân-› cihân âcizmândedirler. Ammâ Ahmedî'nin livâlar› k›rm›z› sancaklard›r. Meşâyihlerin at üzre ortaya alup önünde niçe bin uşşâk hû ismine meşgûl olup niçe bin tabl [u] kudüm [ve] def ü nakâre ve ziller ile ubûr ederler.

Bunlardan sonra tarîk-› Abdülkâdir el-Cîlânî fukarâlar›: Niçe bin geysûdâr pâ-bürehne ve ser-bürehne mecâzibûn âş›kân tevhîd-i erre ederek ubûr ederler.

[1] Hadis: "Fakirlik benim iftihar›md›r."

Ve tarîk-› Merzûk-› Kifâfî ve tarîk-› Kennâsî ve tarîk-› İnbâbî ve tarîk-› şinnâvî ve tarîk-› Kümeylî ve tarîk-› Nakşibendî Hâcegânî hazretleri ve tarîk-› Rûşenî ve tarîk-› Gülşenî ve tarîk-› Hâmûşî ve tarîk-› Sinânî ve tarîk-› Ni‘metullâhî ve tarîk-› Nûrbahşî ve tarîk-› Su‘ûdî ve Leysî ve Fâr›zî ve Zeynî ve Fenâyî ve Yemenî ve Cüneydî ve İdrîsî ve Âl-i Abâyî ve şâhinî ve Cüyûşî ve Cüheynî ve,

..... (1 sat›r boş) .....

Bu tahrîr olunan cümle ehl-i turukullâh herbiri âyîn-i kadîmeleri üzre tevhîd ü tezkîrlerin ederek tabl [u] nefîr ve nakâre ve kudüm ve boru ve zurna ve def ü ziller çalarak mest [ü] medhûş ubûr ederler.

Andan tarîk-› Yemenîler: Bunlar cümleden mec-zûb bir esnâfd›r. Cümlesi dal uryân k›l›ç ve gûnâ-gûn şiş-töper ve topuzlar ve kalkan ve ağacdan k›l›çlar ile ubûr ederler. Ve gûnâ-gûn sancaklar› var, ammâ tevhîdleri mesmû‘um olmam›şd›r.

Bunlardan sonra tarîk-› Fenâyîler: Ekseriyyâ bunlar bî-pîrehen sîneçâk ve pâ-bürehne ve ser-bürehnelerdir. Ve ba‘z›lar› h›rka-i peşmîneler geymiş-ler. H›rkalar› k›rkar ellişer vukiyye gelir, içlerinde gûnâ-gûn ceybleri vard›r me’kûlât [u] meşrûbâtlar› ve kahve ibrîği ve kahvesi ve tütünü ve nevâleleri cümle h›rka içindedir, gûyâ bir ayakl› hücredir. Ekseriyyâ bunlar hâne-berdûşând›rlar, kande murâd edinse anda yat›rlar. Fülûs-i ahmeri yanlar›nda komazlar. Hezâr hezârân pâre h›rkalar› vard›r. Ve ba‘z›lar› musanna‘ zerdeste ve teber ve m›zrak ve hişt ve nobut ve bozdoğanlar ile başlar›nda gûnâ-gûn âfitâbelerin kec k›lup güzer ederler. Ve külâhlar› üzre deve yüğünden püskül püskül Fenâyî destârlar›yla herbir ponçağ› birer İhlâs-› şerîf ile yap›lm›ş Fenâyîler sarm›şlar. Ve bellerinde münakkaş u müzeyyen tennûreleri üzre kemerlerinde **[Y 202b]** yeşim yerekânî ve balgamî ve pîrûze pâleheng ve debde[vi] ve (---) (---) (---) c›ğ[c›ğa] ve ummân-› kerâme ve sapan-› Dâvûdî üzre keme-rinde gûnâ-gûn mecmû‘alar›n zeyn k›lm›şlar (---) (---) (---). Acem abdâlân›n›n nefîrzenlerine pesend ederdim, ammâ hakkâ ki bu M›s›r Yemenîlerinin nefîrzenleri ne (---) (---) (---) fil-vâr dem-be-dem dem ururlar, demlerine dem-be-dem aşk olsun. Sûrlar›n istimâ‘ eden hayât-› câvidân bulur (---) (---) (---).

Ve tarîk-› Fâr›zî ve tarîk-› şâhinî ve tarîk-› Cüyûşî ve tarîk-› Cüheynî ve tarîk-› Yesevî: bunlar (---) (---) bu (---) (---) (---) bundan **[Q 233b]** **[P 230b]** kasâyidlerinden ve gayr› Arabî eş‘ârlardan k›râ’at ederek ubûr ederler. Bu mezkûr tarîkler M›s›r'a mahsûsdur, gayr› diyârda şöhret bulmam›şlard›r.

Bunlardan sonra tarîk-› Halvetî: Âdâb üzre va-kârlar› ile şukkalar›n açup tevhîd ederek ubûr ederler.

Andan tarîk-› Celvetî: Bunlar dahi hulû‘ u huşû ile tevhîd-i Alî ederek ubûr ederler.

Andan tarîk-› Hâcegân ya‘nî tarîk-› Nakşibendî: Hazret-i Ebâ Bekir'e müntehîdir. Ekseriyyâ Özbekî tâ’ifesidir. Tevâzu‘ [u] meskenet üzre tevhîd ederek ve alemlerin küşâde k›lup ubûr ederler. Ammâ deff ü kudüm ve tabl ü nakâre ve boru ve zurna ve davullar› yokdur. Âdâb üzre herbiri birer tarz [u] tav›r üzre tevhîd ile ubûr etdiklerinde âdemin zehresi çâk olup mebhût [u] mütehayyir kalup dembeste ve hayrân olur. Ve ol gün M›s›r'›n kûçe ve bâzâr›nda nûr şa‘şa‘a urup Ümmü Dünyâ'dan nûr doğar ve ol gün üzerine nûr yağar.

Andan tarîk-› Hazret-i Ömer Rûşenî ve tarîk-› İbrâhîm-i Gülşenî: Bunlar dahi def ü kudümsüz ve hây hûysuz beş yüz pâk aselî ve sûzenî nigendeli cellâyî h›rkalar geyüp başlar›nda Keşmîrî ve Lâhûrî ve Bahârî şâllar sarup fukarâlar› tevhîd ile ve şeyhleri Çelebi Efendi at üzre alemleri küşâde edüp ubûr ederler.

Andan tarîk-› Hac› Bektaşiyân: Yeniçeri ocağ›na ri‘âyeten mahmel-i şerîfe yak›n giderler. İki yüz pâk ü pâkîze beyâz h›rkal› pâ-bürehne ve ser-bürehne cânlar›n başlar›nda düvâzdeh imâmân›n aşk›na penbezâr dâğlar ile ve Çâryâr Haydar Alî ve Ömer Velî ve Osmân Celî ve Ebâbekr-i atîk-i Belî aşk›na çârgül dâğlarla ve şehîdân-› deşt-i Kerbelâ aşk›na bâzûlar›nda dâğlar ve sineçâklar›nda Maktelü'l-Hü-seyn şerha şerha s›r›mlar›n ayân ederek bî-pîre[hen] çeşmleri mükehhal ve cisimleri mükemmel, eli kolu kan, dilinde Hazret-i Kur’ân ve ciğerleri püryân, sîne-i bî-kîneleri uryân, bir alay âş›kân-› sâd›kân dervîş-i dilrîşân, ism-i Celâl'e mazhar düşüp ubûr ederler. Ba‘z› köçekleri ellerinde zerdeste ve bellerinde pâleheng güldeste âfitâbelerin kec k›lup çârsû-y› bâzâr içre ubûr ederken yek-beyit ve dü-beyit ve müselles ve murabba‘ ve muhammes ve müseddesler ve mu‘aşşer ve kasîde ve çâr-ender-çâr ve medh-i Nebî okuyup birbirlerine nazîre bu gûne eş‘âr-› belîğ okurlar. Medh-i Nebî:

*şüd k›ble-i erbâb-› **[Y 203a]** safâ rû-y› Muhammed*
Mihrâb heme ehl-i dil ebrû-y› Muhammed

Der gerden-i men halka-i zencîr-i cünûn-keş
Sevdâ-y› serî kâkül-i hoş-bû-y› Muhammed

deyü buna mu‘âdil niçe vasf-› Resûl-i Hâşimî'yi tilâvet ederek ubûr ederler.

{Fas›l, on alt›nc› alay
Meş‘alciyân ve akkâmân›n M›s›r'dan
Bilbeys'e sekiz sâ‘atde varup gelüp
ulemâ-y› M›s›r ile "Mahmel-i şerîf
bizimdir, götürürüz" deyü dîvân-›
M›s›r'da da‘vâ etdikleridir}

Bunlardan sonra bir asker-i bî-pâyân sadâs› istimâ‘ olur kim her kim işidirse iki dizi üstüne gelüp dehşet alup ciğeri hûn, dili pür-hûn, çeşmi yaş› seyl-i Ceyhûn ve sirişk-i Seyhûn-vâr dîde-i pür-nemden nem-i yem gibi cereyân eder. Ve deff ü kudüm ve

dübelek ve tabl u nakâre ve ziller sadâs› evce peyveste olur.

Bu sadâ sâhibleri âheste âheste gelerek meğer bunlar yetmiş bin huccâc-› müslimînin akkâmân u mehterân ve meş‘alciyânlar› on bin mikdâr› ecnâs-› mahlûkât kavm-i haşerât derûn-› dilden ve cân [u] gönülden "*Allâhu yansuru's-sultân inşâallâh bi's-selâme*" deyüp tevhîd [ü] du‘â ederek ubûr ederler. Ammâ vallâhi'l-azîm bu gürûh-› pür-usûlün savt-› hazînlerinden âdem dembeste ve vâlih olur. Ve gûnâ-gûn safâlar ederek omuzlar›nda meş‘alleri için elvân şükûfe şükûfeler ile memlû meş‘aller ile ubûr ederler.

Bunlar›n içinde yedi bölük serdârlar›n›n ve emîrü'l-hac ve divdâr ve sakkâbaş›lar›n meş‘albaş›lar› on iki kişidir. Bunlar hakemü'l-M›s›r'd›r, bu kadar bin meş‘alciyâna bunlar serdârd›r, cümle hüddâm meş‘alcileri bunlar zabt eder. Hazret-i Ömer'e silsileleri müntehîdirler, azîm da‘vâlar› vard›r.

Ve bu on iki ser-çeşme seğirdimle meydân alm›şlard›r. Vakt-i Hanefîde M›s›r'›n Bâb-› Nâs›r'›ndan taflra ç›kup yigirmi dörd sâ‘atlik yer Bilbeys'e varup mahkemeye u€rayup hüccet-i fler‘iyye talep edüp aslâ durmayup Bilbeys'den öte kâmil bin ad›m gidüp yine avdet edüp mahkemede hücceti yaz›lm›fl bulup ba‘de'l-vedâ‘ azm-i M›s›r deyüp yanlar› s›ra befl on çapg›n atl› âdemlerin ellerinde uzun s›r›klar ucunda sünger ile sular› se€irden âdemin a€z›na urarak M›s›r'a gelirken ba‘z› atlar çatlayup kal›r.

Ve bu mefl‘alci yine arkas›nda on iki vukiyye ç›ras›n› yaka yaka gidüp tâ vakt-i as›rda M›s›r'a gidince el-azametullâh bu dahi M›s›r'›n bir temâflâ günüdür. Cümle mefl‘alciyân def ü kudümleri ile "*el-hamdülillâhi bi's-selâme*" deyüp Bâb-› Nâs›r'dan içeri hây hûy ile pafla sarây›nda ser-çeflmeleri olan flât›rbafl›ya var›r, ol dahi pafladan bir hil‘at-› fâhire geydirüp buyurd›-y› flerîf ile mahmel-i flerîfe mefl‘alcibafl› olup peyk-i Resûlullâh **[Y 203b]** olup cümleye ser-çeflme ve zâbit olur, her kim bir mefl‘alci murâd edinse bundan alup kefîlnâme bir gurufl al›r.

Ammâ ba‘z› mefl‘alci böyle se€irdirken çatlam›fld›r ve niçesi M›s›r'a gelmeyüp yolda kalm›fld›r, bunlar kâmil bir ay itmân edüp sonra se€irdir. Ve pafladan hil‘at geyüp afla€› flehre enüp yine aslâ durmayup M›s›r'› deverân edüp ba‘de'l-gurûb hânesine varup ol gece zeyt ya€l› esbâblar geydirüp huddâmlar› cemî‘i vücûdun ova ova râhat olup yine kalkup fliling depüp raks eder kim beli helâk olmaya. Hakkâ ki pehlivânl›kd›r. Böyle meydân-› mahabbet alup mefl‘alcibafl› olma€a müsta‘id olup ol alay günü yine pafladan hil‘at geyüp mahmel-i flerîf önü s›ra cümle meflâyih-i kirâm içre bu tertîb ile gûnâ-gûn flakalar ederek ubûr ederler.

Ve bu mefl‘alciyân ile meflâyihân›n İbrâhîm Pafla asr›nda azîm mücâdele ve mübâhaseleri ve münâza‘alar› geçdi. Meflâyihân dediler kim:

"Tâhir Baybars kânûnundan berü mahmel-i flerîf götürmek bizimdir" dediler. Mefl‘alciyân dediler kim:

"E€er Ka‘be-i flerîfe dek mâhmel-i flerîfi bu tertîb üzre götürürseniz hakkâ ki size istahildir, Allâh mübârek eyleye. Fe-emmâ e€er Bâb-› Nâs›r'a dak götürüp taflra ç›k›nca bize teslîm edüp sizler herbiriniz M›s›r'da huzûrda kal›rs›z, ammâ bizler mahmel-i flerîfi Mekke ve Medîne'ye biz götürüp getiririz. M›s›r sultân› mahmel-i flerîfi bizim emîrü'l-hac paflaya verdi, biz dahi pâdiflâh vekîlinden hil‘atlar geydik, bu alayda mahmel-i flerîf önü s›ra gideriz" deyü da‘vâ etdiler.

Âhirü'l-emr bî-garaz âdemler buyurdular kim, cümle meflâyih fukarâ M›s›r'da kalup mefl‘alciyâna kat‘î cevâb verüp sicille kayd olunup mefl‘alciyân ellerine sened-i habl-i metîn alup cümle (---) (---) (---) mefl‘alciyân mahmel-i flerîfi ahz u kabz edüp "*illâ yansuru's-sultân*" diyerek ubûr etdiler kim âdemin zehresi çâk olur.

Bunlar›n akabince bir azîm (---) (---) (---) k›yâmet kopup bir hatîf-i Rabbânî sadâs› gibi bir mehîb sadâ zâhir olup içinde aslâ (---) (---) cümle (---) (---) (---) böyle yüz k›rk tarîk meflâyihleri niçe bin sanca€ u bayra€ u alemleri alt›na girdiklerinde r›zâ-y› [[(---) (---) (---)]] ehl-i hâl ve ehl-i sülûk meflâyihlerin yanlar› s›ra halîfeleri ve nakîbler ve çavufllar› cümle **[Q 234a]** **[P 231a]** meflâyihler ile cem‘ olup tevhîd-i sultânî ile ubûr edüp niçe bin alemler içinde mahmel-i flerîfi ortaya alm›fllar. Bir hây hûdur kim gûyâ gulgule-i M›s›r'd›r. Mahmel-i flerîf devesi ise zer-ender-zere müsta€rak olup tâvûs-› ba€-› Cennet-misâl h›râmânî h›râmânî iki cânibe reftâr ederek ubûr eder.

Ve niçe bin âdem mahmel-i flerîfe yüz sürer, yetiflmeyen üstüne destâr›n ve makramas›n atup mahmele sürer ve ucundan destâr› ve makramay› çeküp teberrüken mahmele dokunmufl makramay› yüzüne ve gözüne **[Y 204a]** sürer.

Evsâf-› Mahmel-i fierîf

Mahmel oldur kim Hazret-i Risâlet-penâh'›n hevdecidir kim içinde h›rka-i flerîfi ve misvâk ve na‘leyn ve içi ziftli has›rdan âbdest ibrî€i ve bir Kelâm-› İzzeti, ve'l-hâs›l gayr› cihâz-› fakr› yüklenüp harem-i Resûlullâh olup Âyifle-i S›ddîka süvâr olurlard›, hâlâ ol resimdir. Ammâ teberrüken selef pâdiflâhlar› ve âl-i Osmân mahabbeten çâr-gûfle ibrîflim zarfl› bir sivri siyâh harîrli kubbedir.

Ve tâ zirvesinde bir sürâhî altun top üzre bir altun alemi vard›r. Ve cânib-i erba‘as›ndaki köflelerinde dahi birer altun toplar› vard›r. Ve serâpâ siyâh harîr üzre zer-ender-zer s›rma bükme münakkafl içre *Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Resûsullâh* tahrîr olunmufldur.

Dahi ard› s›ra mahmel-i flerîfin Arabî mehterhâne ve tabl u nefîrleri ve zilleri develer üzre çalarak ubûr ederler.

Ve ba‘z› dekâkînlerde temâflâya ç›kan a‘yân-› kibârdan kimesneler var ise cümle meflâyih mahmel-i flerîfi ol dükkândaki azîzler önüne u€radup sehel te’hîr edüp ol kimesnelerin muvâcehesinde ale'l-umûm cümle meflâyihân [1]‹Ê†«‰‰Ç âyetin tilâvet edüp ubûr ederler ve her âyân› gördükleri dükkân önünde böyle ederler.[2]‹Ê†«‰‰Ç

An›niçün mahmel-i flerîf sabâhdan Kara Meydân'dan ç›kup vakt-i as›rda Bâb-› Nâs›r'a gelüp ba‘dehu Âdiliyye'ye varup bir tevhîd [ü] tezkîr ederler kim M›s›r'›n enderûn [u] bîrûnu tevhîd nûruyla pürnûr olup kable'l-gurûb cümle fukarâ ile mahmel-i flerîfi emîr-i hacca teslîm edüp cümle meflâyihân emîr-i hac ile vedâlaflup herkes vatan›na avdet ederler. Emîr-i hac dellâllar nidâ etdirüp üç gün Âdiliyye'de meks edüp levâz›mâtlar›n göreler, der. Bu tertîb üzre emîr-i hac alay› dahi tamâm oldu.

Fas›l on alt›nc› hazîne alay› M›s›r'dan Mekke ve Medîne'ye var›nca tarîk-› âm üzre olan Urbân meflâyihlerinin surreleri hazînelerin beyân eder

Evvelâ kânûnnâme-i Selîm Hân'dan berü M›s›r'dan Mekke'ye var›nca tarîk-› müstakîm üzre istikâmet sâhibi olan kabâ’il-i meflâyih Urbânlar›n›n surreleri ve at›yyeleri ve kisveleri ve nafakalar› bir hazînedir.

Ve ol meflâyihân ibtidâ M›s›r'dan Süveys'e var›nca âl-i Benî Sakar ve âl-i Benî Âyid ve Akabe câniblerinde âl-i Benî Sâlih, andan Hazret-i fiu‘ayb'›n Medyen flehrine var›nca âl-i Benî fiâhin, andan Yenbû‘ü'l-berr'e var›nca âl-i Benî Zeyd, ve dahi niçe kabâ’il-i Urbân surreleri vard›r. Her sene emîrü'l-hac eliyle bu meflâyihlere ihsân olunur. Ammâ ol flart ile kim her konakda huccâc-› müslimîn yollar›nda me’kûlât [u] meflrûbâtlar ve kuvvetli develer getirüp ordu-y› huccâc› ganîmet edeler ve menzilden menzile imdâd edüp yol göstereler, an›n taht›nda surre **[Y 204b]** ve at›yyeleri verilir.

Ammâ flimdiki hâlde huccâca hizmet etmeyüp bîkusûr mevâciblerin al›rlar, bir nukra nâk›s verilse huccâc›n râhlar› üzre sular› kesüp çâh-› mâlara lefller b›ra€up kuyular› seng [ü] saz ile pür edüp huccâc›n yemîn [ü] yesâr›ndan ve kuddâm [u] akîbinden rehzenlikler edüp gûnâ-gûn kemîngâhlardan harâmîler ile ç›kup huccâc› nehb ü gâret edüp geçirmezler. Ol ecilden surre ve at›yye ve kisveleri M›s›r dîvân›nda hazîne olup pafla kethudâs› pafla askeriyle alay-› azîm edüp Âdiliyye'de emîrü'l-hacca teslîm edüp hüccet al›r. Ertesi gün yine,

Fas›l on yedinci alay Hazîne-i surre ve masâr›f-› ta‘mîr ü termîm-i Mekke ve Medîne'yi beyân eder

Evvelâ bu dahi kânûn-› âl-i Abbâsiyân ve kânûn-› Sultân Kay›tbay'd›r. Ammâ Selîm Hân M›s›r'› feth edüp ahidnâmesinde flürefâ-y› Mekke'ye dahi ziyâde ihsânlar edüp surre ve at›yye ve kisveleri ve Mekke ve Medîne'nin ta‘mîr ü termîmi masâr›f› dahi bir M›s›r hazînesi add olunur. Ve hakîkatü'l-hâl eyledir. Her sene emîr-i hac eliyle cümle flürefâya taksîm olunur. Bir altun nâk›s gelse, *Allâhümme âfinâ,* ale'l-umûm cümle flürefâ sa‘âdetlü pâdiflâha arz edüp;

"Ecdâd-› izâm›n Sultân Selîm Hân'›n sadakas› bu sene kâmil gelmeyüp vâs›l olmad›" deyü arz ederlerse M›s›r vezîrinin bafl›na k›yâmet kopar.

Ve flürefâlar›n ba‘z› zarîfleri âl-i Osmân üzre flirb hakk›m›z olan Rûm harâc› geldi, derler, sadaka-i pâdiflâhî, demezler, harâc al›r›z, derler, esfehü's-süfehâlar› çokdur.

Netîce-i merâm bunlar›n surre ve at›yyeleri M›s›r dîvân›nda ba€lanup pafla kethudâs› paflal› alay› ile azîm vezni üzre mükellef ü müzeyyen alay ile Âdiliyye'de bu hazîneyi dahi emîrü'l-hacca teslîm etdü€ine temessük alup sicill-i fler‘-i Resûl'e kayd olunur.

Fas›l on sekizinci hazîne alay› Emîr-i hac ile ta‘yîn olunan askerin rûzmerre masrûfât› içün ve yüz on günde hacca varup gelme masrûfât› içün verilen hazîneyi beyân eder

Evvelâ kânûn üzre M›s›r'dan Mekke-i mükerremeye otuz alt› konakd›r.

Ve yigirmi günde Mekke'de meks ederler.

Ve on günde Medîne-i münevvereye gelirler.

Ve iki günde Medîne-i münevverede meks ederler.

Ve yine otuz alt› günde M›s›r'a dâhil olurlar. Bu cümle yüz dörd gün olur, ammâ tekâ‘üdleri ile yüz on gün olur. Ammâ murâd edinen Süveys'e geldikde iki günde M›s›r'a dâhil olsa yüz günde M›s›r'dan hacca varup gelmifl olur. Elhâs›l bu konaklar›n herbirinde yevmiyye biner altun masrûf olunmas›yçün yüz yigirmi bin altun dîvân-› M›s›r'da ba€lan›r kim emîrü'l-hac huccâc-› müslimîne usret çekdirmeye.

Bir hazîne-i kebîr dahi budur. Ammâ İbrâhîm Pafla asr›nda ba‘z› harc-› nâ-ma‘kûldür **[Y 205a]** deyü on bin altun tenzîl olunup kânûn-› Selîm fiâh'a ri‘âyet olunmad›€›ndan M›s›r huccâc› Medîne'de iki gün meks edüp fiâml› gibi on iki gün meks edemeyüp ale'l-fevr Hazret'i ziyâret edüp avdet ederler.

Ve bir hazîne dahi emîr-i hacca askerî tâ’ifesiyçün ve me’kûlât [u] meflrûbâtlar›n›n tahmîli içün bin

---

1 *Kur’ân,* Ahzâb, 56; "Allah ve melekleri"

2 *Kur’ân,* Ahzâb, 56; "Allah ve melekleri"

deve al›n›r. Bin befl yüz al›nsa huccâc-› zevî'l-ihtiyâc râhat olurlard›. Zîrâ bu Ka‘be yolu demek deve k›r›lmas› yolu demeden ibâretdir. Ehl-i basîret olan bu Mekke râh›n [[(---) (---) (---)]] süvâr olup Ka‘be'ye gitme€e tevbe edüp kuvveti kudreti var ise at ile yâhûd piyâde [[(---) (---) (---)]] olursun.

Hâs›l-› kelâm bu huccâc›n yevmiyye masâr›flar›n yine pafla kethudâs› paflal› alay› ile emîrü'l-hacca [[(---) (---) (---)]] bin altunu teslîm edüp vakt-i hâcetde ibrâz olunmas›yçün pafla kethudâs› emîrü'l-hacdan temessük alup gerü M›s›r'a avdet eder. (---) (---) (---) [Q 234b] [P 231b]

Fas›l on tokuzuncu hazîne Cemî‘i vakfullâhlardan emîr-i hacca teslîm olur, an› beyân eder

Evvelâ cemî‘i selâtîn evkâflar›ndan ve vüzerâ ve vükelâ ve a‘yân-› kibâr evkâflar›ndan ve hayâtda olan hâs u âm sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât surrelerinden niçe kerre yüz bin altun olur. Ve niçe bin esvâb u eskâl ve serâvîl ü kamîs gider kim hadd [ü] hasr›n Cenâb-› İzzet bilür. M›s›r'dan Mekke'ye giden iki hazîne dahi bu olur derler. Ammâ bu alay ile gitmez. Ancak evkâfât nâz›rlar› emîrü'l-hacca teslîm etdiklerine ellerine sened olmak içün birer temessük al›rlar. E€er bu emîrü'l-hac ahvâlin ma‘lûmumuz oldu€u mertebe tahrîr eylesek bir mücelled dîvân olur.

Fas›l on dokuzuncu Ocaklara mahsûs olan hacca me’mûr askerin alaylar›n ve dârât [u] azametlerin beyân eder

Ammâ bu alayda ne hazîne ve ne paflal› askeri yokdur, ancak hacca me’mûr olan ne eflkâlde askerdir deyü yedi ocakdan ta‘yîn olunan askerler isbât-› vücûd ederek pafla huzûrundan ubûr ederler. Bâlâda evsâflar› tahrîr olunan hazîne alaylar›n›n üçüncü gün ale's-sabâh yedi ocakdan yetmifl âdem oldu€undan bunlara Yetmiflli derler. Ammâ Ka‘be râh› râh-› mübârek olma€ile ikifler yüz âdem yaz›l›r. Tevâbi‘leri dahi ziyâde olur.

Hâs›l-› kelâm cümle bin aded müsellah u müzeyyen ve mükellef ü müretteb cân olur. Bu asker huccâc› götürüp getirme€e me’mûrlard›r. Bu yedi ocakdan yedi serdâr ve yedi kethudâ ve yedi çavufl ve yedi bayrakdâr ve yedi teberdâr ve yedi odabafl› ve yedifler çorbac› cümle bin aded güzîde askere bunlar hâkimdir. Ve bunlara mu‘âdil bin aded pâk ü pâkîze asker-i Ciddâvîdir, bunlar Mekke'de bir sene mukîm kalup muhâfaza ederler.

Bu mezkûr iki bin güzîde asker herbiri bölükleri ve a€alar› ve çorbac›lar› ile paflan›n [Y 205b] gözü önünden âlât-› silâha müsta€rak olup mevc mevc sarây›n bir kapusundan girüp bir kapusundan gürûh gürûh ç›kup her a€a köslerin çalarak ubûr ederler, lâkin mehterhâneleri yokdur. Cümle serdâr ve çorbac›lar ve kethudâ ve çavufllar kalup dîvânhâne-i Gavrî'de cümlesi hil‘at-› flehriyârî ile flerefyâb olup cümle yetmifl pâre hil‘at geyüp ba‘de'd-du‘â ve's-senâ pafla bunlara tenbîh edüp du‘â-y› hayr ile vedâ‘ edüp giderler.

Andan yine alaylar›na vâs›l olup Bâb-› Vezîr'den taflra birden bine binden yüz bine cümle asker hacca gidecekleri göndermek içün atlanup bir alay-› hâssu'l-hâs ederler kim ta‘bîr olunmaz. Bu alayda ancak M›s›r vezîrinin on iki gümüfl çevgânl› alay çavufllar› alay tertîb etmek içün gelir. Andan gayr› cümle güzîde askerdir. Gayr› alaylara M›s›r a‘yân›n›n mâldâr ihtiyârlar› süvâr olmazlar, ammâ huccâca ri‘âyeten bay u gedâ cümle binüp bir alay-› müzeyyen ederler kim ta‘bîr olunmaz. Ammâ bu alayda küheylân Arabî k›sraklar ve tâvûsî müzeyyen ponçaklar ile bezenmifl heccânlar ve nâkalar ve arâkalar ile gürûh gürûh asker ubûr eder. Andan ma‘lûmdur, bunlara hac askeridir.

Mukaddemâ emîr-i hac alay› ile alt› pâre toplar gitmifl idi. Bu alayda toplar yokdur, bu askerî tâ’ifesi M›s›r içinden tüfengler atarak gülbâng-i Nebî çekerek ubûr ederler. Ammâ bu askerin izdihâm›ndan M›s›r'›n alay› yollar›nda âdem âdemi söküp ubûr edemez. Bu tertîb üzre cümle asker arz-› kâlâ ederek Âdiliyye'ye varup hayme ve hargâhlar›nda meks edüp M›s›r'da kalanlar ile vedâlaflup kalan kal›r, giden gider.

Andan emîrü'l-hac ol sâ‘at tu€un Bürke'ye gönderüp ertesi kendüsi dahi r›hlet edüp cümle huccâc-› müslimîn ile dörd sâ‘at Bürke'ye varup meks ederler.

Fas›l yigirminci Alay-› Ferahflâd ki Ezlem askeri alay› ve hazîneleri masâr›flar›n beyân eder

Evvelâ huccâc-› müslimîn Mekke'den M›s›r'a müteveccih olduklar›nda beri tarafda M›s›r'da huccâc›n imdâd›na yedi bölükden asker-i İslâm ta‘yîn olunup Mekke-i mükerreme ile M›s›r mâbeyninde Ezlem kal‘as› n›sf râhd›r kim on sekiz konak yerdir, cümle asâkir-i Ezlem anda giderler. Sultân Tâhir Baybars'›n hayrât›d›r, Hudâ rahmet eyleye, aceb hayrât-› azîmdir kim diller ile ta‘bîr olunmaz.

Evvelâ M›s›r'dan Çerâkese be€lerinden bir be€ hil‘at geyüp Ezlem seferine me’mûr olup M›s›r'›n yedi bölükden üçer yüz âdem pür-silâh güzîde asker yazarlar. Ammâ bunlar›n terakkîleri yokdur, suhre sefer ederler. Ammâ me’kûlât [u] meflrûbâtlar›na ve hayme vü hargâhlar›na imdâd edüp mâl-› pâdiflâhîden k›rk kîse masrûf ederler.

Ve cümle iki bin yüz askere [Y 206a] külfe ve bârhâneleriyçün bin re’s cemâl verirler. Muhtesib a€as› cümle develeri zahâyir ile âmâde edüp masrûfu muhâsebesine mahsûb olur. Zahîreleri beksumât ve

cübn-i hâlûm ve bal ve ya€ ve kahve ve pirinc ve bakla ve fla‘îr ve gayr› zahâyirdir.

Ve alt› flâhî top ve bir oda topcu ve bir oda cebeci ta‘yîn olunur. Ve bir oda top arabac›s› dahi gider. Bu sefere me’mûr olanlar cümle huddâmlar› ile befl bin müsellah âdem olur. Ve befl bin âdem dahi tüccâr kavmi olur, anlar dahi pür-silâh giderler. Zîrâ Akabe derler bir teng ü târ ve mahûf [u] muhâtara dar bo€az vard›r, bir kerre Urbân bu Ezlem askerin anda hasâre edüp niçe yüz âdemi rumh-› sinândan geçirmifldir. An›niçün bu asker mükemmel mazbût gider ve ziyâde mâl götürürler.

Bu asker huccâca varmasa huccâc selâmetle M›s›r'a gelmemesi mukarrerdir. Zîrâ tüccâr iki üç bin deve yükü bakla ve fla‘îr ve pirinc ve un ve bal ve ya€ ve beksumât ve'l-hâs›l kufl südü, yumurta, an› dahi götürürler. Ve niçe yüz deve Nîl suyu hedâyâ götürürler. Ve herkes dostlar›na niçe bin kutu fleker-i nebât ve hulviyyât u zülbiyyât ve yo€urd gönderirler. Huccâc âcizmânde iken ve zâr zebûn fürûmânde iken ve cümle hasta ve yorgun arg›n ve develeri durgun ve huddâmlar› darg›n Ezlem'e geldikleri gibi tâze cân bulurlar.

Ve paflaya bu seferin huccâca böyle fâ’idesi oldu€un bî-garaz kimesneler i‘lâm edince cemî‘i tüccâra ve cümle cemmâllara tenbîh olunur.

Ve asker ziyâde ç›kmas›na gâyet ihtimâm olunup, "Cümle me’mûr olan asker huzûrumdan bir bir ubûr etsün", deyü fermân olundukda mâh-› Zilhicce'nin yigirmi beflinde befl bin güzîde asker alaylar›yla sarâya ç›kup pafla huzûrunda bölük bölük (---) (---) (---) isbât-› vücûd ederek alaylar›n arz ederek ve köslerin çalarak gülbâng-i Nebî çekerek ubûr edüp yetmifl aded serdârlar› ve kethudâlar› ve çavufllar› ve çorbac›lar› (---) (---) (---) ve'l-hâs›l ser-i kârda olanlar›n cümlesi pafla huzûrunda hil‘at-› pâdiflâhî geyüp dest-bûs edüp ve (---) (---) (---) huccâc-› müslimîne bir hofl hizmet edün, deyü vas›yyetler edüp cümlesi zemîn bûs edüp pafla huzûrundan ç›kup mehterhânesin me’mûr olan be€ çald›rarak (---) (---) (---) lerin çalarak lerin çalarak kal‘adan taflra ç›k›nca her oca€›n cümle askeri bunlar› alay ile [[(---) (---) (---)]] sefer askeri bir yere cem‘ olup alay-› azîm ile gürûh gürûh M›s›r içinden niçe kerre [Q 235a] [P 232a] yüz bin temâflâya ç›km›fl âdemlerin du‘â-i hayrlar›n alup "*İllâ yansuruke yâ asâkire'l-ferah*" derler.

Zîrâ bunlar huccâca vâs›l olunca ferahflâd olduklar›ndan bu alaya alay-› Ferahflâd deyü tesmiye olunmufldur.

Böyle alay-› temâflâ [Y 206b] ile mehterhânesin çalarak tüfenglerin atarak gülbâng-i Muhammedî çekerek Bâb-› Nâs›r'dan taflra ç›kup Âdiliyye'de üç gün meks edüp niçe bin tüccâr bilâ-hisâb metâ‘lar› ile gelüp meks ederler.

Üçüncü gün vakt-i fiâfi‘îde toplar›n atup nefîrlerin ve kös-i r›hletlerin çalup dörd sâ‘atde menzil-i Bürke'ye varup anda dahi üç gün meks edüp azamet-i Hudâ fiark›yye ve Garbiyye Kalyûbiyye ve Buhayre ve Reflîd ü Dimyât'dan yedi bin sekiz bin deve yükü me’kûlât [u] meflrûbâtlar dahi gelüp Ezlem be€i andan dahi toplar›n endaht edüp tayy(?) sûrlar›n çalup azm-i râh-› Ezlem edüp kat‘-› menâzil ve tayy-› merâhil ederek on günde Akabe kal‘as›na var›r. Anda bir gün meks edüp sulanup cemî‘i develeri su ile yükledüp sekizinci günde Ezlem kal‘as› sahrâs›na dâhil olunca bunlardan bir yayl›m top u tüfeng at›lup kal‘adan dahi bir yayl›m top u tüfengler at›lup cümle asâkir ve tüccâr kal‘an›n dibinde tâ bir sâ‘at yere var›nca huccâc yolunun tarafeynine ordu-y› bâzâr çad›rlar› kurulup herkes cüz’î ve küllî metâ‘›n meydân-› mahabbete ç›karup arz-› kâlây ederler.

Ertesi ale's-sabâh Ezlem be€i üç bin askeriyle ve Ezlem a€as› üç yüz askeriyle huccâca istikbâle ç›kup vakt-i çâfl[t]da huccâc-› deryâ-misâl dahi gelüp bunlar emîr-i hacc› selâmlayup yine alay-› azîm ile Ezlem kal‘as›na gelince kal‘adan bir yayl›m top at›lup flâdumânlar olur. Ba‘dehu cümle huccâc Ezlem fezâs›na meks edüp tâze cân bulup üç gün meks ederler, yorgun arg›n durgun develeri b›ra€up yeni kirâ develeri dutarlar ve herkes cümle metâ‘›n satarlar ve herkes deveciklerin katarlar.

Ammâ bu Ezlem askeri içre niçe bin dinc-â-dinc neflflâl ve hemyânkesici ve sürmeden gözü çal›c› h›rs›z vettâhc› ve kemendci ve ayyâr harâmîler huccâc-› bî-revâc içine girüp bu râh-› meflakkati çekmifl bî-tâb ü bî-mecâl zâr [u] zebûn asker içine bu tâ’ife-i melâ‘înler girüp aç kurd koyuna sunar gibi sunup gece ve gündüz Sa‘îd Arab ve Karayaz›c› ve Cânpûlâdo€lu vurdu€u gibi huccâc-› müslimîni eyle nehb ü gâret ederler kim fiâm yolunda Kara Ali Pafla asr›nda Reflîdo€lu huccâc› eyle urmam›fld›r. Gâfil olan huccâc bu Ezlem'de fülûs-i ahmere muhtâc olur, âk›l olan basîret üzre olup sâhib-i havâyic olur.

Netîce her gece huccâc içre taraf taraf "Bir[e] koma gitdi, ha vard› ha" diyerek h›rs›z kovarlar.

Yine böyle iken yar›lmad›k garar ve serîka olunmad›k hurc ve yar›lmad›k hemyân kalmaz. Bu Ezlem'de gâyet ihtirâz lâz›md›r. Hattâ bizim evvelki senemizde emîr-i hac at üzre hükm [ü] hükûmât ederken at›ndan rikâb›n çald›lar. Nevâtîr nâm menzilde yine huddâmlar› havflerinden ol serîka olan üzengiye [Y 207a] mu‘âdil bir rikâb bulup yerine koyup setr etdiler. Tâ bu mertebe harâmîleri çokdur, gâyet hazer gerekdir.

Ve bu mahalden M›s›r'a huccâc müjdecileri s›hhatde olanlar›n ve merhûm olanlar›n haberin heccânlar ile yedi bölükden âdemler gider. Bu Ezlem'den huccâc üç günden sonra kat‘-› menâzil ederek M›s›r'a gelmededirler. Andan,

Fas›l yigirmi birinci alay
Akabe askerin ve hazîne ve masâr›flar›n beyân eder

Bunlar dahi yedi ocakdan bin âdem ta‘yîn olunur. Ve ma‘zûl keflflâfdan ve müteferrikadan biri dahi üç yüz askeriyle Akabe serdâr› olur. Bunlar cümle iki bin asker olur, ammâ terakkîleri yokdur. Serdârlar›n›n hidmeti mukâbelesine selâmetle edâ-y› hidmet edüp geldikde bir kâfliflik yâhûd bir a€al›k ihsân olunur.

Ve bunlar›n me’kûlât [u] meflrûbâtlar›yçün bin deve zahîre ve bin deve huccâca imdâd verirler. Ve alt› pâre top ve bir oda topçu ve cebeci ve bir oda arabac›yân topcu ma‘ûnet mühimmât [u] levâz›mât-lar› ile âmâde edüp on kantâr bârûd-› siyâh verirler. Ve cümle masraflar› ile bunlara dahi k›rk M›srî kîse gider.

Bu Akabe askeri hisâb ile M›s›r'dan eyle ç›karlar kim huccâc-› müslimîn dahi Ezlem kal‘as›na gelmifl ola. Bunlar varup huccâc gelüp Akabe kal‘as›nda mülâkât olurlar.

Ba‘dehu mâh-› Muharremü'l-harâm›n yigirmisinde cümle iki bin asker-i pür-silâh kal‘ada pafla sarây›n›n bir kapusundan girüp bir kapusundan alay ile pafla huzûrundan güzer ederken yetmifl aded serçeflme a€alar ve kethudâ ve çavufllar cümle hil‘at-› fâhireler geyüp paflan›n hay›r du‘âlar›n alup yine alaylar› ile kal‘adan taflra ç›kup cümle alay-› kebîrlerine kar›flup M›s›r içre alay-› azîm ile gürûh gürûh M›s›r'›n temâflâc›lar› içre ubûr ederek Bâb-› Nâs›r'dan taflra ç›kup üç gün Âdiliyye'de meks ederler.

Anda dahi etrâf vilâyetlerden befl alt› bin deve ve bagal ve h›mâr ile alt› yedi bin tüccâr-› pür-silâh gelüp bilâ-hisâb me’kûlât [u] meflrûbâtlar getürürler. Hemân üç bin deve yükü Nîl suyu M›s›r a‘yânlar› huddâmlar› ile dostlar›na mukâbil gönderirler. Zîrâ Akabe'den berü Tîh sahrâs›nda ve Mesâni‘ [ve] Acrût menzillerinde su yokdur. Ve cümle tüccâr›n bârlar› arpa ve bakla ve fleker ve bal ve ya€d›r. Dahi ziyâde getürdükleri bofl develerdir. Bu mahalde pafla emr edüp M›s›r içinde ne kadar cemmâl ve tafl-keflân develeri var ise cümlesin Akabe seferine sürerler. Ba‘dehu Akabe be€i Âdiliyye'den toplar›n atup Akabe'ye gitmede.

Hikmet-i Hudâ, sene 1089 Muharrem'inde Abdurrahmân Pafla M›s›r mütevellîsi iken Akabe be€i bu kadar mâl-› hazâyin ile Akabe bo€az›na varup fiâm taraf›ndan Benî Zühd ve Benî Reflîd ve Âl-i Umûr kabîleleri haflerâtlar› Akabe askeri ile Akabe'de bir ceng-i azîm edüp bir yayl›m top [u] tüfeng atup yüz mikdâr› **[Y 207b]** Urbân-› uryân helâk olup cümle Urbân Akabe bo€az›n alup meks etdiler. Beri tarafdan Akabe serdâr› âk›lâne hareket edüp Akabe'den avdet edüp bir otlu ve sulu vâdî içinde meks edüp cânib-i erba‘as›na karavullar koyup der-akab Akabe'de bafl›m›za böyle akabe-i ikâb-› elîm geldi deyü üç gün üç gecede neccâb Abdurrahmân Pafla hazretlerine haber gelince hikmet-i Hudâ dîvân-› pâdiflâhî idi, cümle erbâb-› dîvân engüflt ber-dehen edüp vâlih [ü] hayrân olup devletli vezîr,

"Huccâca bu Akabe be€i imdâd yetiflmeyince halleri diyergûn olur" dediklerinde pafla hemân hazînedâr› ça€›rup hazînesinden k›rk M›srî kîse meydân-› mahabbete koyup at›yla donuyla âmâde olup,

"Mâl isteyen yi€it gelsün" deyü yedi oca€a ve sâ’ir gurebâya alay çavufllar› haber edüp derhâl bir beyâz sanca€-› Muhammedî pafla sarây meydân›na diküp tarfetü'l-ayn içre emîr-i hacl›kdan ma‘zûl yu bu [[(---) (---) (---)]] kde be€ine,

"Tîz bafl›n sana gerek ise befl yüz yi€it kendü askerinle ve bin yi€it benim mâl›mla flehr-i M›s›r'a taflr[a] [[(---) (---) (---)]] ç›kas›n. Yohsa pâdiflâh bafl›yçün bafl›n keserim" deyüp s›rt›na bir hil‘at-› fâhire geydirüp [[(---) (---) (---)]] meyüp geydireyim demeyüp demir pençereden taflra ç›kma€a çal›fld›€›n cümle erbâb-› dîvân görüp ta‘accüb etdiler. Ertesi hemân [[(---) (---) (---)]] **[Q 235b]** **[P 232b]** *el-emrü emrüküm* deyüp vakt-i asrda befl yüz pür-silâh güzîde asker ile tabl [u] alemin dö€erek pafla sarây›ndan mükellef ü mükemmel alay ile pafla huzûrundan ubûr etdükde pafla safâs›ndan bir zer-ender-zer hil‘at-› fâhire geydirüp bafl›na bir sorguc-› flâhî takup alay ile M›s›r içinden ubûr edüp Âdiliyye'de meks etdiler.

Ol gece sabâha dek flehr-i M›s›r içinden benem dîger nîst diyenlerden bin iki yüz bahâd›rân-› dilâverân yi€itler yaz›lup Âdiliyye'ye ç›kd›lar. Akîblerince üç flâhî top varup der-akab toplar› atup andan ›lgar ile salt iki bin âdem dörd gün dörd gece Akabe askerine vâs›l olup cümlesi bir yere gelüp da€a tafla piyâde askeri döküp aflk›yâ Urbân bu hâli görüp deryâ-misâl asker geliyor gelir gelür, hemân kâ’ide-i nahviyyûn üzre "*Firâren an tevâliye'l-kesürât*" deyüp karârlar› firâra mübeddel olup cümle asâkir-i İslâm selâmetle Akabe'yi aflup öte tarafda huccâc-› müslimîni konmufl buldular, ammâ hâlleri diyergûn buldular.

Cümle huccâc bu Akabe askerin görünce tâze cân bulup der-akab s›hhat haberlerin Cebel müjdecileri ile paflaya gönderüp dördüncü günde paflaya haber vâs›l olup pafla flâdumân olup müjdecilere befler akçe terakkî ve hil‘atlar ve surreler ihsân etdi.

Andan huccâc-› müslimîn Akabe'de **[Y 208a]** kalm›fl develerin tebdîl ederler. Ve huccâc-› müslimîn eyle ganîmet olur kim bir yem bir M›srî paraya olur. Andan huccâc âheste âheste M›s›r'a gelmek üzre iken M›s›r'›n cümle erbâb-› dîvânlar› pafladan kânûn üzre dîvândan âzâd olmak taleb edüp huccâc-› müslimîn istikbâline me’zûn olup giderler. Bu günlerde alt› dîvân summât› masrûfu alt› kîse paflaya kal›r.

Fas›l
Alay-› pârekende

Bunlar yedi bölük a€alar› hayme ve hargâhlar› ve bâr [u] büngâhlar› ile her a€a bölü€üyle alay alay ç›kup köslerin çalarak Bâb-› Nâs›r'dan tâ Bürke'ye var›nca ol vâdîler ve fezâlar çad›r çad›ra t›nâb t›nâba kurulup meks ederler. İbtidâ Bâb-› Nâs›r'dan taflra paflan›n flehir havâlesi gümrük alma€içün fiâd Be€ köflkünde meks eder. Andan Tophâne'de azebler kethudâs› meks eder. Sebîl-i Allâm'da tüfengciler a€as› meks eder. Ebû Câmûs mastabas›nda gönüllüyân a€as› meks eder. Mehemmed A€a sebîlinde tüfengciler a€as› meks eder. (---) mastabas›nda Çerkesler a€as› meks eder.

Ve Bürke'de müteferrikabafl› ve çavufllar kethudâs› ve pafla kethudâs› ve dîvân efendisi, cümle bu a€avâtlar Bürke'de meks edüp huccâc gelmesine muntaz›r olurlar. Ammâ yeniçeri oca€› Bürke'den ba‘îd sahrâda befl alt› yüz hayme ve hargâh ile meks ederler.

Fas›l yigirmi ikinci alay
Emîr-i hacc›n Ka‘be'den menzil-i Bürke'ye gelüp Bürke'de ol gece fifleng temâflâs›n bildirir

Tamâm mâh-› Safer'in beflinci ve alt›nc› ve yedinci günleri olunca huccâc›n ibtidâs› yürür. Emîrü'l-hac mahmel ile Dâr-› Hamrâ nâm mahalde meks etdü€i haberi Bürke'de pafla kethudâs›na haber gelür.

{Der fasl-› hayrât-› azîm be-nâm Küpler}

Ve paflan›n hasîl-harc a€as› dahi üç gün mukaddem deli ve gönüllü askeriyle Küpler nâm mahalde yetmifl seksen pâre mükellef ü mükemmel çergeler ile hasîl-harc a€a meks edüp ol gün M›s›r'›n ne kadar bin deve su sakkâlar› ve hammâr sakkâlar› var ise cümle hasîl-harc ile gelüp cümle sular› mukaddemâ vüzerâlar ve sâhibü'l-hayrâtlar inflâ etdikleri küplere ve havz u sarn›clara doldurup ba‘dehu Bürke'den cümle develere ve atlara huccâc›n dermâns›zlar›n bindirirler. Ve paflan›n Tatar askeri ve deli ve gönüllü ve müteferrika askerleri huccâc›n yollar› üzre durup gelen ehl-i atflân huccâca âb-› Nîl'i bezl ederler. Ve yüz deve yükü ekmek ve bin don ve bin gömlek ve yüz koyun ve mükellef ü mükemmel summât-› Muhammedî ile gelen cî‘ân-› huccâc› toplayup ve âb-› rahmet ile saky **[Y 208b]** edüp def‘-i atflân etdirüp cümle fukarâ-y› Urbân huccâc› geydirüp hayr du‘â ederler.

{Ammâ aceb hikmetdir, M›s›r a‘yân›n›n niçe bin su develeri ve sakkâ bârgiri vard›r. Bugünkü gün her kim devesin ve bârgirin hasîl-harc a€a ile bu küplere su tafl›ma€a göndermese cümlesi uyuz olup sâhibi hayr›n görmez.}

Ve bugünkü günlerde Kalyûb kâflifinin dire€idir, huccâc›n yolun tâ Dâr-› Hamrâ'ya var›nca üç gün üç gece h›fz [u] h›râset üzre olup huccâc›n evvelinden âhirine dek ikifler yüz Arab hayyâliyle dîdebânl›k eder ki bir tarafdan Arab aflk›yâs› âcizmânde kalm›fl huccâc› nehb [ü] gâret etmesin, deyü mukayyed olur. Zîrâ huccâcdan ol mahalde bir fley zâyi‘ olsa Kalyûb kâflifine zamân lâz›m gelür. Zîrâ bu mahaller an›n hudûdudur. Ve her gece kâflif hasîl-harc haymesinde nevbet bekler.

Bu tertîb üzre üç gün hasîl-harc pafla kîsesinden it‘âm-› âm edüp siyâb ü serâvîl ü kamîs bezl eder. Ve sâyir kul be€leri ve ocak a€alar› direkleri olan yerleri h›fz [u] h›râset üzre olup huccâc-› müslimîni bir hofl ubûr etdirüp ba‘z›s›n haymelerine da‘vet edüp ziyâfet ederler.

Ve her ocak a€as› çad›r› önünde yetmifl seksen küp su bezl ederler. Ve her fleb niçe bin haymelerde niçe kerre yüz bin kanâdîller ile zeyn edüp top u tüfeng sadâs›ndan Sebîl-i Allâm sahrâs› velveleye var›r.

Ve Sebîl-i Allâm'da olan kul be€i dahi hayli masrûf çeküp âyende vü revendeye ni‘meti mebzûldür. Üç gece bu dahi at üzre huccâc› muhâfaza eder.

Ve bu Tophâne'den tâ Bürke'ye var›nca dörd sâ‘at flâhrâh›n iki taraf› kat-ender-kat hayme ve hargâh bâr [u] büngâh ve serâperdeler ve nâmûsiyye ve sâyebânlar ve sahâbeler ile sahrâ-y› Âdiliyye'de adl [u] dâd olup hayemât-› gûnâ-gûn ile lâlezâr olur. Üç gün üç gece M›s›rl›, huccâc istikbâli savâbd›r bahânesiyle eyle ayfl u iflret ve zevk [ü] safâ ederler kim bir diyâra mahsûs de€ildir, dillerde dâsitân-u dostând›r, bu dahi baflka bir âlemdir. M›s›r'›n evlâd-› Arab› bu istikbâle ceyfliyye-i bahbahü'l-huccâc der, ya‘nî huccâc safâs› askeri derler.

Emîrü'l-hac sabâh Bürke'ye gelece€i mahallerde pafla kethudâs› ve dîvân efendisi pafladan me’zûn olup Bürke'de çad›rlar›na giderken ibtidâ Tophâne'de azebler kethudâs›na u€rayup ziyâfetlerin tenâvül edüp birer at hâliyelerin al›rlar. Andan sipâhîler a€as›na, andan gönüllüler a€as›na, andan tüfengciler a€as›na u€rayup birer summât-› Muhammedî ta‘âmlar›n ekl edüp birer küheylân atlar›n alup Bürke'de kendi haymelerine varup ol gece n›sfu'l-leyl olunca atlara süvâr olup niçe bin M›s›r a‘yân› niçe bin mefl‘aller ile çerâ€ân ederek pafla kethudâs› ve dîvân efendisi ve müteferrikabafl› ve çavufllar kethudâs› ve sâ’ir pafla a€avâtlar› esb-i sabâ-reftârlar›na süvâr olup paflal› mefl‘alleri ile fleb-i zulemâtî gûyâ rûz-› rûflen olur.

Bu hâl üzre ale's-sabâh A€a mastabas› nâm mahalle varup sehel istirâhatde iken (---) (---) (---) emîrü'l-hac, **[Y 209a]** Hazret'in sanca€-› flerîfiyle ve mahmel-i flerîfiyle zâhir olup kös, tabl, kudümün dö€erek [[(---) (---) (---)]] cümle a‘yân [u] eflrâf ile buluflup görüflüp a€laflup öpüflüp kucuflup bir

sâyebân [[(---) (---) (---)]] ezân-› içre Kur'ân-› Muhammedî tilâvet edüp salât-› fecri edâ ederler.

Andan tahte'l-kahve tenâvül olunur, mutantan u mümessek kahveler içilüp ba'dehu hecînlere sînlere (?) (---) (---) (---) (...) ve beynlere süvâr olup cümle istikbâle ç›kan müfltakânlar ile görüflerek alay-› azîm ile Bürke'ye gelindi ikde [[(---) (---) (---)]] bir azîm ziyâfet tenâvül olunup pafla kethudâs› bir mükellef ü mükemmel donanm›fl at pîflkefl emîrü'l-hacca [Q 236a] [P 233a] çeküp emîr-i hac süvâr olup ota€›na gider. Ammâ Abdurrahmân Pafla kethudâs› Alî A€a donanm›fl at› A€a mastabas›nda çeküp emîr-i hac ol ata süvâr olup Bürke'ye geldikde kendi ota€›na enüp pafla kethudâs› ziyâfet etmedi, ammâ Niflli Alî Kethudâ azîm ziyâfet edüp paflal› alay› ile M›s›r'a giderler.

Emîr-i hac pafla ol gece Bürke'de kalup azîm top u tüfeng flâdumânîleri ederler. Ve etrâf belîde [ve] kasabâtlar› huccâc› dahi ol gecede Bürke'de kal›rlar. Ammâ cümle M›s›r huccâc› ve sâ'ir diyâr huccâc› mâh-› Saferü'l-muzafferin beflinci ve alt›nc› ve yedinci gün bu üç gün içinde M›s›r'a dâhil olurlar. Cümle seferleri yüz on günde hac edüp gelirler.

İbrâhîm Pafla'n›n bir a€as› bir mühim müsta'cel maslahat içün M›s›r'dan neccâbl›€ile on dörd günde gidüp flerîf hazretlerin Arafât'da vakfeye durmufl bulunup huccâc ile hac edüp yine flerîfden mektûblar alup bir gün Mekke'de sa'y [u] tavâf edüp ertesi azm-i râh-› M›s›r deyüp on beflinci günde M›s›r'a dâhil olup otuz günde kâmil Mekke'ye varup gelüp hac etdi. Ya'nî M›s›r'dan hac etmek pek yak›n ve emn tarîkdir.

Ve ol gece emîr-i hac Bürke'de kalup cümle istikbâle ç›kan a'yân-› M›s›r'a ve bölük a€alar›na ve çavufllar kethudâs›na azîm ziyâfetler edüp ol gece top [u] tüfeng fifleng flâdumânîsinden acâyib temâflâ olur. Ertesi gün ale's-sabâh emîrü'l-hac kendü askeriyle ve istikbâle ç›kan a'yân-› M›s›r ile mahmel-i flerîfi önüne alup yol üzre olan yedi bölük a€alar› çad›rlar›na u€rayup cümle a€alar› selâmlayarak ubûr ederek Bâb-› Nâs›r'a karîb vard›kda Abdurrahmân Pafla *yesserallâhu mâ yeflâ* alaylar› nümâyân olup alay›n b›ra€up derhâl at boynuna düflüp se€irderek mahmel-i flerîfin yan›na vard›kda atdan nüzûl edüp k›rk elli ad›m se€irde se€irde mahmel-i flerîfin dâmenin bûs edüp,

"fiefâ'at yâ Resûlullâh" deyü yüz sürüp flefâ'at ricâ eder.

Hemân ol dem emîr-i hac mehterhânesin dikdirüp kendüsi andan piyâde olup paflan›n pây-› sa'âdetine yüz sürüp ba'de'l-musâfaha Abdurrahmân Pafla emîrü'l-hac [Y 209b] paflaya bir semmûr hil'at-i fâhire geydirüp emîr-i hac zemîn bûs edüp pafla Âdiliyye'de karâr eder.

Emîr-i hac alay ile Bâb-› Nâs›r'a varup ol gece anda Cânpûlâdiyye câmi'inde mihmân olup mahmel-i flerîfi câmi'in kapusu önüne koyup cümle ahâlî-i M›s›r gelüp ziyâret edüp yüzler sürerler. Ol gece Cânpûlâdiyye câmi'inde cemî'i ulemâ ve sulehâ ve meflâyihân cem' olup sabâha dek ihyâ olup mevlûd-› flerîf tilâvet olunur. M›s›r'da ibtidâ tilâvet olunan mevlûd-› flerîfin evveli budur, ikincisi fieyh Bekrî ve Gülflenî ve sâdât mevlûdlar›d›r, mahallinde tahrîr olunur. Ammâ bu Cânpûlâdiyye mevlûdunda emîrü'l-hac ulemâya bin gurufl mevlûd-› flerîf tilâvet etdikleriyçün ihsânlar eder. Ertesi ale's-sabâh mâh-› Saferin yedinci günü cümle ahâlî-i M›s›r çârsû-y› bâzârlar h›nc-â-h›nc olup emîrü'l-hacc›n hacc-› flerîf-den gelmesine muntaz›r olurlar.

Fas›l yigirmi ikinci alay Emîr-i hacc›n hacdan gelmesi alay›n beyân eder

fiehr-i M›s›r'da alay-› ›ydeynin biri dahi budur kim nisvân tâ'ifesinin nikâh›nda bu temâflâya gitmesiyçün zikr olunup nikâh olunur. Ve bir ay mukaddem alay ubûr edecek tarîk-› âmlar üzre dekâkînleri icâre ile dutarlar.

Evvelâ M›s›r'›n yetmifl aklâm›nda birden bine binden yüz bine var›nca ulûfe-hârân cümle e'imme ve hutebâ ve ulemâ ve sulehâ ve meflâyihân cümlesine huccâca istikbâle ç›kma€a farz mesâbesinde oldu€uyçün cemî'i a'yân [u] eflrâf [u] tavâfliyân ve yüz k›rk tarîk fukarâs› bile cümle istikbâle ç›kup dükkânlarda ve çârsû-y› bâzârlarda seyr [ü] temâflâya âmâde olurlar.

Ve huccâc evvel gitdü€i alaydaki gibi cümle fukarâ ve meflâyihân sanca€ u bayraklar› ile alaya ç›kup mahmel-i flerîfi getürmezler ve bu alayda azebistân ve yeniçeriyân askeri dahi ç›kmazlar, kânûn de€ildir. Ancak befl bölük halk› ve emîrü'l-hac alay ile ubûr eder. Cümle ata dona kâdir olan tüfeng-endâz bölü€ü ubûr eder.

Andan gönüllüyân, andan Çerâkize ve andan çavuflân, andan müteferrikagân cavk cavk alay alay ubûr ederler. Andan befl bölük a€alar› kösleriyle güzer ederler.

Andan emîr-i hac alay› ale't-tertîb yüzü gözü fliddet-i hârdan yanm›fl asker ile ubûr eder.

Andan yeniçeri askerinin iki yüz beli k›l›çl› ve bafl› zerdûz üsküflü ve bafl› ota€al› yeniçeri mülâz›mlar›.

Andan cümle M›s›r be€leri ve Çerâkize be€leri, bunlar kössüz ubûr ederler. Ve iç a€alar› pür-silâh ve müzeyyen olurlar. Andan emîrü'l-hac paflan›n yedekleri, andan flât›rlar› ve emîr-i hac önünde mahmel-i flerîf reftâr ederek ve emîrü'l-hac mehterhâne ve köslerin dö€erek alay-› azîm ile Bâb-› Nâs›r'dan içeri girüp cümle ahâlî-i M›s›r huzûrundan ubûr ederek tâ Kara Meydân'da at bafl›n çeküp paflan›n serâperdesinde karâr eder.

Andan mollâ hazretleri [Y 210a] ve cümle emîrü'l-ümerâi'l-kirâm ve a'yân-› dîvân-› zevi'l-ih-

tirâm çetr-i mülemma‘da hâz›r olup pafla dahi sarây-dan birez askeriyle enüp serâperdesinde karâr edince emîrü'l-hac zemîn bûs edüp paflan›n eline mahmel-i flerîfi teslîm eder. Pafla dahi flürtürbân-› Resûlullâh ve vekîl-i z›llullâhl›€› hasebiyle üç kerre mahmel-i flerîfi seyrân u devrân etdirüp kendü kethudâs› eline teslîm etdü€i gibi emîrü'l-hac paflaya mahmel-i flerîfi selâmetle teslîm etdü€i sicille kitâbet olunup çetr-i mülemma‘da ba‘z› kelimâtlar olunur. Pafla kethudâs› pafla askeriyle mahmel-i flerîfi alay ile Kara Meydân'dan Azebler kapusu önünden Bâb-› Vezîr'e getürüp mahmel-i flerîf kal‘a kapusuna s›€mayup mahmel devesin anda çökerüp cümle bisâtlar›n soyup kisve nâz›r›na teslîm edüp ol dahi cümle bisâtlar› Yûsuf köflkünde sene-i âtiyyeye dek h›fz edüp mahmel cemelin emîrü'l-hac imrahoru beled-i Rîf'e götürüp cümle mîrî develeriyle sene-i âtiyyeye dek beslerler.

Andan pafla kethudâs› yine Kara Meydân'da paflan›n çetrine gelir.

Ol mahalde emîrü'l-hacca pafla,

"Berhordâr-› ömr ol. Pâdiflâh ekme€i sana helâl olsun" deyü hayr du‘âlar edüp zer-ender-zer iki hil‘at-› fâhireyi emîr-i hacc›n zahr›na korlarken emîr-i hac girîbân-› hil‘at› bûs edüp zemîn bûs edüp merkezinde cülûs eder.

Ba‘dehu hacca serdâr olan yedi bölük serdâr-lar›na ve çavufllar›na ve'l-hâs›l yetmifl aded ocak a€alar›na hil‘at-› fâhireler ihsân olunup emîr-i hacdan mâ‘adâ cümle hânelerine revâne olurlar. Emîr-i hac ile pafla *ba‘de'lletî ve'lletâ* ahvâl-i Mekke ve Medîne ve Yemen imâm› ahvâllerin ve flürefâ-y› bî-vefâ-y› pür-cefâlar› (---) (---) (---) (---) (---) emîrü'l-hac Medîne fleyhü'l-hareminin ve Mekke-i mükerreme flürefâlar›n›n ve bizzât flerîf hazretlerinin ve gayr› a‘yân-› Mekke'nin ve mollâ (---) (---) (---) s›n›n mekâtîb arzlar›n paflaya verüp Kara Meydân'daki otak dîvân›nda k›râ’at olunup mefhûmu cümlenin ve paflan›n ma‘lûmlar› oldukda (---) (---) (---) pafla defterdâra ve rûznâmecilere hitâb edüp,

"Tîz emîrü'l-hac paflan›n muhâsebesin hakk-› adl üzre görün (---) (---) (---)" [Q 236b] deyü fermân eder. Zîrâ der-âmed mahallidir, cümle erbâb-› dîvân muhâsebesin görme€e flürû‘ eylerler, alacak var ise, al›rlar, verecek var ise, verirler.

Andan emîrü'l-hac dest-bûs edüp hânesine git-me€e me’zûn olup kapucular kethudâs› [P 233b] cümle pafla a€alar›na serdâr olup alay-› azîm ile ve mezkûr yeniçeri mülâz›mlar› yine emîrü'l-hacc›n önüne düflüp emîr-i hacc› hânesine vâs›l edüp emîr-i hac âsûde olur, bir kîse kapucular kethudâs›na ve bir kîse alay ile getiren pafla a€alar›na na‘l-bahâ ve mülâz›mlara yüz gurufl verüp safâ-y› râhatda olur.

Ertesi ale's-sabâh emîrü'l-hac **kânûn-› teflrîfât üzre** on kîse zî-k›ymet Hindûstân tefârûklar› yigirmi flemâme amber {ve elli göbek müflk-i [Y 210b] abîr}, yigirmi vukiyye ûd ve bir tûtî ve mînâ ve serîrler ve bir tobra pânzehir ve on karn zebâd-› Habeflî ve on ta-vâflî-i Habeflî-i yahfl› ve on hecîn-i tâvûsî ve on hus-sân-› Hicâzî ve bir kîselik hedâyâ pafla kethudâs›na ve on iki mertebe sâhiblerine hedâyâlar verir. İnflâallâh teflrîfât fasl›nda tahrîr olunur. Ve yedi bölük serdârlar›ndan kezâlik hedâyâlar gelir.

Ve'l-hâs›l e€er pafla bir vaka‘ [u] vakârl› azî-mü'fl-flân bir kevkeb sâhibi vezîr-i zîflân ise hemân huccâc hedâyâs›ndan yigirmi bin gurufluk hedâyâ gelir. Ve on bin gurufluk hedâyâ Mekke ve Medîne flürefâlar ve a‘yânlar›ndan gelir.

Ve on kîselik hedâyâ Cidde be€inden gelir. Zîrâ bunlar cümle M›s›r vezîrlerine muhtâcd›r, surre ve cerâyâlar› cümle M›s›r vezîri eliyle gelir. E€er M›s›r paflas› bir apordos mekeros ise birkaç filcân ve kâse ve Hind serîrleri ve karg› s›r›klar ve birkaç külçe destâr ve Ka‘be sürmesiyle gözün boyayup aldarlar. Hemân M›s›r vezîrinde dârât u flöhret lâz›md›r, *ve's-selâm*.

İflte bu tertîb üzre emîr-i hâcc›n M›s›r'a dâhil olmas› alay› tamâm oldu.

Fas›l yigirmi üçüncü alay
Do€an hazînesi alay›n beyân eder

Evvelâ kânûn-› Selîm Hân'd›r, M›s›r keflflâfla-r›ndan yâhûd M›s›r'›n Çerâkese be€lerinden biri pa-fladan hil‘at-› fâhire geyüp do€an hazînesine me’mûr olup zîr-i destinde M›s›r eyâletinde do€an hazînesine ba€l› yedi yüz âdem do€anc›bafl›d›r. Bunlar cümle mu‘âf u müsellemdirler.

Bunlar›n kârlar› yalç›n kayalarda ve mahûf u muhâtara yerlerde ne kadar flâhîn ve za€anos ve balaban hâs›l olursa sayd edüp ta‘lîm ederler. Bu M›s›r'da olan kara ayak makûlesi ya‘nî balaban ve za€anos bir diyârda yokdur. Zîrâ azîm yalç›n da€lar vard›r kim semâya ser çekmifldir.

Ve ormanistân ve çengelistân olmamak ile M›s›r diyâr›nda dâl do€an› yokdur, sâ’ir diyârdan gelse dahi yaflamaz, zîrâ yayla kufludur, ormanl›kda hâs›l olur. M›s›r sevâhil olma€ile do€an durmaz; gerçi ce-mî‘i diyârda anadan do€an durmaz, ammâ M›s›r'da do€an hiç durmaz olur. Beyt:

Yaflar kerkes kem-âzâr oldu€unca
Do€an durmaz ziyânkâr oldu€unca

mazmûnu üzre M›s›r'da do€an olmaz.

M›s›r'›n bahâr eyyâmlar›nda sekiz yüz aded hûfl [u] tuyûru M›s›r'a getürüp Gavrî kantaralar› kurbunda ok›ya(?) ta‘lîm etdükleri mahalde do€an yaz›s› olup yedi bölükden terakkîleri ile yüzer yi€it yazarlar, yüz yi€it dahi do€anc›bafl›n›n tevâbi‘i olur ve yedi yüz âdem dahi Arab do€anc›bafl›lar› olur. Cümle iki bin âdem olup bunlar alaylar› ile pafla huzûrundan pür

silâh ubûr ederler. Ve cümle do€anc› Arablar h›mârlar üzre herbirinin elinde ve kolunda ve bafl›nda birer do€an ile [Y 211a] ubûr edüp on yedi nefer kimse pafla huzûruna ç›kup do€anc›bafl›yla ve kethudâs›yla ve av a€as›yla hil'atlar› geyüp alay ile ubûr ederler. Lâkin bu do€anc›bafl› be€ olmamak ile mehterhâne çalmayup dörder kat kösün çalarak ubûr ederler.

Andan M›s›r içinde kendü alaylar› ile cümle hümâbâzlar›n bâzûlar› üzre tezyîn edüp Âdiliyye'de meks ederler. Bunlar›n alay›na gayr› asker kar›flmaz, zîrâ ol kadar mu'azzam alay de€ildir, ammâ masârîfleri bir hazîne deyü arz olunur. Bu kadar iki bin âdemin me'kûlât [u] meflrûbâtlar› ve melbûsâtlar› ve kirâ bârgîrleri ve sâ'ir masârîfleri bir hazîne add olunur.

Andan kat'› menâzil ve tayy-i merâhil ederek dergâh-› sa'âdet-medâra varup sadr-› a'zama, andan sa'âdetlü pâdiflâha arz olunup alaylar› ile huzûr-› flehriyârîden ubûr edüp cümle bâzlar› do€anc›bafl›ya teslîm olunup do€anc›bafl› hil'at-› pâdiflâhî ile behredâr olup kendünün ba'z› do€an hedâyâ hedâyâlar›n murâd etdü€i yere teslîm eder.

Bu hazîne makbûl-i flehriyârî olunca Dergâh-› âlî kapucubafl›lardan yâhûd hâsekî ve salahor ve musâhiblerden birine sa'âdetlü pâdiflâh bu do€an hazînesiyle gelenleri yoklama emr edüp mevcûd bulunduklar›na emirler alup cümlesi M›s›r'a gelüp müstahak olduklar› terakkîlerin pafladan ale'l-akîb al›rlar.

Fas›l yigirmi dördüncü alay M›s›r vezîrine do€an flalvâr› ve k›l›ç ve kaftan geldü€in beyân eder

Âsitâne-i sa'âdete bu do€an hazînesine varan askeri izn-i pâdiflâhî ile her kim teftîfl edüp mevcûd nâ-mevcûd olan› yoklad› ise yine sa'âdetlü pâdiflâh M›s›r vezîrine do€an flalvâr› k›l›ç kaftan›n verüp on befl âdem ile kat'› menâzil ve tayy-› merâhil ederek M›s›r'a karîb Bilbeys'e geldükde bir âdemin ileri pafla kethudâs›na gönderüp ol sâ'at Âdiliyye'ye matbah gidüp ertesi ale's-sabâh cümle paflal› sâde zurna ile fasl ederek pafla kethudâs›yla M›s›r içinden ubûr eder. Ammâ bu alayda M›s›r askerinden dîvân çavufllar› ve çavufllar kethudâs› ve müteferrikabafl› ve tercümân a€adan gayr› yokdur, cümle paflal› alay›d›r, ammâ mükellef alay ederler.

Bu tertîb üzre Âdiliyye'ye varup ta'âm› yeyüp andan atlanup alay ile Bâb-› Nâs›r'dan içeri girüp gelen a€a ile pafla kethudâs› atbafl› berâber olup M›s›r içinden alay ile sâde mehterhâne fasl›yla ubûr ederek temâflâ edenler *İllâ yansuru's-sultân* deyü du'â ederler.

Asker dahi âdâb üzre kal'ada sarâya varup Gavrî dîvânhânesinde nüzûl etdüklerinde pafla istikbâle ç›kup gelen a€a ile dest-be-dest sadr-› âlîde karâr edüp emr-i pâdiflâhî[yi] ve hatt-› flerîfi pafla öpüp bafl›na koyup dîvân efendisi [Y 211b] k›râ'at edüp mefhûmu ma'lûm oldukda gelen a€a hil'at-› pâdiflâhîyi paflaya geydirüp ve pafla dahi k›rm›z› do€anc› katîfe flalvâr›n geyüp ve k›l›c› beline kuflanup kânûn-› M›s›r üzre cümle yedi bölük a€alar›na ve cümle menâs›b sâhibleri erbâb-› dîvâna serâser yüz sâ (---) (---) (---) sâhiblerine yetmifl pâre hil'at-› fâhireler geydirilüp cümle dîvân çavufllar›,

"Yafl›n uzun olsun, hil'atin [[(---) (---) (---)]] dirsin versin, devletile çok yafla" deyü alk›fllayup cümle erbâb-› dîvân hil'at-› fâhireleri ile dîvânhâneden [[(---) (---) (---)]] yetmifl seksen pâre ra'd-âsâ toplar gürleyüp flâdumânîler olur.

Der-akab kal'a mehterân› gelüp bir lezîz [[(---) (---) (---)]] Andan cümle hil'at geyenleri pafla mehterleri devr edüp fasl-› derâmedler edüp tahsîl-i mâl ederler. Ba'dehu [[(---) (---) (---)]] cümle hil'at geyenlerden der-âmed hâs›l edüp gelen a€aya on kîse verüp Âsitâne-i sa'âdete ganâyimle yollarlar. [Q 237a] [P 234a]

Fas›l yigirmi beflinci M›s›r mollâs›n›n ulemâ alay› ile M›s›r'a dâhil oldu€un beyân eder

Elbette M›s›r mollâlar› senede bir kerre ma'zûl olup M›s›r'a karîb Hânke nâm mahalle geldükde vekîlharc› matbah›n Âdiliyye'ye gönderir. Ertesi gün pafla kethudâs› ve çavufllar kethudâs› ve müteferrikabafl› ve tercümânbafl› ve paflan›n cümle askeri ve M›s›r'›n *kâle yekûlü* der ulemâ ve sulehâs› ve eflrâf› ve e'imme ve hutebâs› ve cümle meflâyih-i kübrâs› mülebbes olup cümle Âdiliyye'ye istikbâle ç›karlar. Bu alayda iki yüz yeniçeri mülâz›mlar›ndan ve mollâ kapusunda bekler iki yüz yeniçeri gediklilerinden gayr› askerî tâ'ifesi yokdur, cümle ulemâd›r.

Pafla kethudâs› mollâ hazretlerine ziyâfeti yedirüp cümle atlara süvâr olup ibtidâ paflal› alay-› umûm üzre mevc mevc ve fevc fevc ve esnâf esnâf ubûr ederler. Andan pafla kethudâs›yla çavufllar kethudâs› andan cümle ulemâ gürûh gürûh, kimi atda e€eri oturur, kimi e€er kafl›na yap›flm›fl, kimi bir eliyle örf-i izâfetin dutar, kimi dizgini e€er hânesine b›rakm›fl, kimi cimroz gözleri görmez atlar›n licâm›n huddâmlar› keflân-ber-keflân çeker, kimi "*Yâ hussân yemînek yesârek*" deyü ubûr ederler, bir seyr-i azîmdir. Ekseri donsuzdurlar, ammâ bafllar›nda pamuklu örf-i izâfet mukarrerdir.

Gerçi bunlar ata binmede fârisü'l-hayl de€ildir, ammâ fârisü'l-fesâhat› ve'l-belâgad›r, ›lgara gelseler fasîhü'l-lisân bedî'ü'l-beyân fuzalâ'u'd-dehrden hâf›z hamele-i Kur'ân müflkil-küflâ-y› mesâ'il-i edyân sâhib-i rahmet âdemler durur.

Bunlar›n hakk›nda, hadîs:

buyurmufldur Fahr-› âlem.

Bir esnâf dahi e'imme, bir esnâf dahi hutebâ, ve bir esnâf dahi meflâyihân-› kürsî, ve bir s›n›f dahi befl yüz pâyesiyle saçakl› abâyili fieyh Bekrîler ve sâdâtlar, andan mezâhib-i selâs **[Y 212a]** müftîleri, andan cümle piyâde yeniçeri mülâz›mlar bafl› tu€lu, andan kad›asker kapusu gedikli yeniçerileri, andan cümle 24 mahkeme muhz›rlar› ve keçeli muhz›r bafl›s› ve mollâ kethudâs›, ve {bir esnâf cümle müderrisîn, ve bir esnâf cümle muhaddisîn, ve bir esnâf dahi yigirmi dörd mahkeme nâ'ibleri, ve bir esnâf cümle hâz›r kuzât tâ'ifeleri ve askerî kassâm› ve dîvân nâ'ibi ve cümle sâdât-› kirâm ile nakîbü'l-eflrâf ve cümle ulemâ-y› câmi'-i Ezher}.

Andan mollâ efendi, Hanefî fleyhülislâm› Boluvî Mustafâ Efendiyle atbafl› berâber ubûr ederler. Tablhâne kûs u nefîr sadâs› olmadan bu tertîb üzre mollâ hazretlerin pafla kethudâs› sarây›na endirüp pafla kethudâs› sarâya gelüp mollân›n selâm›n paflaya teblîğ edüp yine ol gün mollâ hazretleri paflaya ç›kup mülâkât olacak,

{M›s›r mollâs› alay›n beyân eder

Evvelâ mollâ hazretleri sarây›na geldi€i gün yâhûd ertesi gün kendüye mahsûs tâ'ifesiyle pafla dîvân›na revâne oldukda ibtidâ ileriye M›s›r'›n yigirmi dörd mahkeme muhz›rlar› yed-i riflvet olan pîr-i nâ-tüvânlar› ellerinde asâlar›yla piyâde çifte ubûr ederler.

Andan elli çifte mülebbes küheylân atlar üzre mollâ dîvân›na me'mûr mücevvezeli dîvân çavufllar›, andan yigirmi dörd mahkeme nâ'ibleri mülebbes küheyl atlar üzre piyâde huddâmlar›yla, andan yerli muhz›rlar piyâde, andan yüz aded bafllar› üsküflü ve siyâh dolamal› bafllar› ota€al› yeniçeri mülâz›mlar›, andan bir yeniçeri çorbac›s› cümle neferâtlar›yla, andan mollâ kethudâs› perîflânî destâr›yla ve yan›nda Âsitâne kapucular›ndan zerdûz üsküflü kapucu muhz›rbafl›, andan bâb nâ'ibi ve dîvân nâ'ibi yanyana atlar üzre, andan mezâhib-i erba'a kad›lar› ile kassâm efendi, andan keçeli mülâz›mlar›n ardlar› s›ra kad›asker küheylân at üzre bafl›nda örf-i izâfeti, ve yan›nda menevifl dolamal› ve zerdûz üsküflü çukadâr› ve üç bâzâra gideni ve on aded piyâde çukadârlar›, ve ensesinde yigirmi aded mülebbes küheyl atl› mahbûblar› eyle ubûr edüp sarâya vard›kda pafla dîvânhâneye karflu ç›kup görüflürler. Ziyâfet-i azîmden sonra umûr-› mu'azzamaya müte'all›k niçe kelimâtlar olup ba'de'l-mahabbe gidecek} gidecek mahalde pafla efendiye bir semmûr kürk geydirüp mahabbet ederler ve bir hil'at-› fâhire kethudâs›na ve bir hil'at muhz›rbafl›ya ve bir hil'at bâb nâ'ibine geydirüp kahve ve buhûrdan sonra vedâlaflup yine tevâbi'leri ile sarây›na revâne olur.

İflte kad›asker alay› budur, ammâ hîn-i azilde alaylar› yokdur.

Fas›l yigirmi alt›nc› alay
Circe be€i alay›d›r

Nîl kesiminden sonra cemî'i keflflâflar(a) ve ümenâlar ve be€ler M›s›r dîvân›na muhâsebelerin görme€e geldiklerinde bu Circe be€i bir alay-› azîm ile gelir kim ta'bîr ü tavsîf olunmaz. Zîrâ Urbân buna "*Sultânü's-Sa'îdi'l-âlî ve hâkimü'l-berri'*- **[Y 212b]** *-l-vâlî*" derler.

Yigirmi alt› kad›l›k yere hükm eder. Cümle M›s›r halk› buna muhtâcd›r, zîrâ M›s›r'›n ganîmeti Sa'îd'den gelir. Ol gün pafla Kara Meydân›'na nüzûl edüp Circe be€inin e€er mans›ba gitmesin ve e€er gelmesin Kara Meydân kasr›ndan temâflâ eder. Mahabbeten M›s›rl›lar dahi alay›na kar›flup bir alay olur kim vasf›ndan dil müberrâd›r.

Hâs›l-› kelâm bâlâdaki alaylar gibi bu dahi bir alayd›r, ammâ bunun sâ'ir alaylardan siyâh Zengî üç bin piyâde Ceberti tüfeng-endâzlar› var kim herbiri kara y›land›r, ve iki bin k›srakl› havvâre atl› fârisü'l-hayl kantâr s›r›kl› nâmdâr Urbânlar›, ve iki bin Elvâhât s›byânlar› ki bunlar karalar memleketinde ve Fûncistân diyârlar›nda ceng edüp mâl-› ganâyimden siyâh-çerde gulâm ve bintân getirirler, andan be€in muhâfazac› askeri ve kendi askeri gürûh gürûh tabl u nefîr ü kudümleri ve Habefl makrafalar›n dö€erek piyâdeleri ceyrân gibi sekerek ubûr eder.

Bin fitîl Rûm yi€idi olmay›nca ve on bin asker olmay›nca Circe iklîmi zabt [u] rabt olunmaz. Zîrâ Circe be€inin iki iklîmde hissesi vard›r, hükmü nâfizdir, büyük memlekete mâlikdir. Ve M›s›r'›n âb-› rûy› Circe vilâyetidir.

Andan kendü dahi mehterhânesin dö€erek iki yüz pür-silâh mümtâz g›lmân-› hâslar› ile pafla huzûruna gelüp mehterhânesi ârâm edüp kendi at›ndan nüzûl edüp pafla huzûruna geldikde ser-ber-zemîn edüp paflan›n pây-› sa'âdetine yüzler sürüp ber-karâr olur. Pafla sehel ta'n-âmîz kelimâtlar edüp yine bir zer-ender-zer hil'at-› pâdiflâhî geydirüp yigirmi dörd kâflifiyle ve gayr› tevâbi' ve defterdâr ve kethudâlar›yla cümle yetmifl yedi hil'at geydirilüp pafla defterdâra ve rûznâmeciye hitâb edüp,

"Be€in muhâsebesin bir hofl görün" deyü fermân edüp mâl tahsîline bir a€a ta'yîn olunup be€ taflraya ç›kup yine alay ile pafla a€as› atbafl› berâber be€in sarây›na giderler.

Ertesi gün be€in paflaya
hedâyâlar› yürür, an› beyân eder

Evvelâ k›rk re's havvâre küheylân hussân atlar gelir. Ve on k›srak ve on tavâflî ve on kîse ve befl bin

---

1 Hadis: "Ümmetimin alimleri ‹srailo€ullar›n›n peygamberleri gibidir."

erdeb fla‘îr ve üç bin erdeb h›nta ve bunun emsâli niçe zî-k›ymet tuhef u hedâyâlar gelir. Ve pafla kethudâs›na üç kîse ve üç tavâflî ve befl hussân küheylân gelir.Ve on iki mertebe sâhiblerine dahi merâtiblerine göre hedâyâlar› gelir. Bunlar hâliyetü'l-hâliyedir, ziyâde ve noksân kabûl etmez.

Bu hedâyâlar›ndan sonra elbette muhâsebesin görüp zimmetinde olan mâl-› pâdiflâhî bî-kusûr tahsîl olunup kula mevâcib verilir.

Fas›l yigirmi yedinci alay Sûr-› hümâyûn donanmas› alay›n beyân eder

Bu alay ol alayd›r kim pâdiflâh-› Cem-cenâb [u] Cem-haflmet bizzât kendileri bir vilâyetde bir kal‘a **[Y 213a]** feth etse ve bir flâhzâde-i cüvân-baht vücûda gelse veyâhûd bir sûr-› hitân veyâhûd bir sûr-› zifâf-› sultân olsa ve *Allâhümme âfinâ* bir pâdiflâh cülûsu olsa Âsitâne-i sa‘âdet taraf›ndan bir hünkâr kapucubafl›s› veyâhûd hâsekî a€a veyâhûd bir mu-sâhib-i flehriyârî veyâ emîrâhûr a€a veyâ silâhflor a€alar›ndan biri gelüp Bilbeys'den filân hizmet ile me’mûr olup gelmifliz, deyü gelen a€a pafla kethu-dâs›na haber gönderüp der-akab mu‘tâd üzre pafla kethudâs› dahi matbah› Âdiliyye'ye gönderüp cümle M›s›r'›n yedi oca€› askerîsine haber olup ale's-sabâh yine pafla kethudâs› mu‘tâd-› kadîmeleri üzre pafla askeri ile pür-silâh olup cümle mehterhâne bile gider, ammâ giderken fas›l olunmaz.

M›s›r içinden bu alay [Q 237b] ile Bâb-› Nâs›r'dan taflra varup ziyâfetler tenâvül olunup gelen imrahor a€a ile pafla kethudâs› feresbafl› berâber fârislik ederek alay-› flâdumânîyle M›s›r içinden mehterhâne ile ubûr edüp dîvânhâne-i Gavrî'de pafla karflu ç›kup dîvân-› M›s›r'da fethnâmeler k›râ’at olunup hatt-› flerîfde ne tahrîr olundu ise amel olunup paflaya bir hil‘at-› fâhire geydirilüp cümle dîvân çavufllar› alk›fllayup du‘â ederler.

Andan pafla subafl›ya hatt-› flerîfde oldu€u minvâl üzre k›rk mehterhâne ile gün k›rk gece destûr-› flâhî ve sürûr [u] flâdumânîdir, dellâllar nidâ etsin, deyü fermân edince vâlî nidâ etdirüp cemî‘i M›s›r halk› (---) (---) (---) eflrâfa dîvân hil‘atlar› geydirilir.

Ba‘dehu kal‘adan toplar endaht olunup mehter-hâne fas›llar› olur ve gelen mîrâhûr a€ay› flehir **[P 234b]** havâlesine konak verirler.

Ba‘dehu flehr-i M›s›r içinde k›rk gün k›rk gece yâhûd yigirmi gün yigirmi gece hatt-› hümâyûn tahrîri üzre M›s›r-› dünyâ içre bir donanma olur kim diller ile ta‘bîr ve kalemler ile tahrîr ü terkîm ü tavsîf olunmaz. M›sra‘:

fienîden key büved mânend-i dîde[1]

demifller.

Bu günlerde flehr-i M›s›r'da ne kadar mâldâr u mün‘im ve devlet-mend âdem var ise ayân u beyân olur. Zîrâ herkes neye mâlik ise cüz‘î ve küllî zer ü zîverin ve cevâhir murassa‘ât›n ve ibret-nümâ me-tâ‘lar›n bâzâr-› hüsne ç›karup rûy-› dükkân›n bezeyüp arz-› kâlây edüp M›s›r fertûte-i Ümmü Dünyâ iken nev-arûs-› dünyâ olur.

Hattâ hakîr sene (---) târîhinde Kethudâ İbrâhîm Pafla asr›nda M›s›r'da bulunup Sultân Mehemmed Hân-› Râbi‘in Kamaniçse kal‘as› fethinin flâdu-mânîsin gördüm, engüflt ber-dehen edüp âlem-i hayretde kald›m. Halk›n›n geceleri Kadir ve rûzlar› rûz-› ›yd-› ekber idi. *El-azametullâh,* askerî tâ’ifesinin evvel ü âhir zabt u rabtlar› müflkil iken destûr-› pâdiflâhî olma€ile *mây bâlî* deyüp bu günlerde olan fezâhat kubbe-i nîlgûn alt›nda olmayup yine M›s›r'da olur. **[Y 213b]** Zîrâ gulgule-i M›s›r ve debdebe-i M›s›r [ve] velvele-i M›s›r ve tantane-i M›s›r ve c›€c›€a-i M›s›r ve Ümmü Dünyâ-y› M›s›r'd›r. Gerçi İslâmbol büyük flehirdir, ammâ halk› zabt [u] rabt ve râb›ta üzredir. Ammâ M›s›r'›n askerî tâ’ifesi flekâvet üzre olduklar›ndan cümle pîr ü civân›n›n bay u gedâs›n›n pâybendleri al›nup flerrânî atlar gibi bir depiflme ve bir hây ve bir hûdur kim bir kimse bu günlerde evlâd u hizmetkâr›na ve memlûk ü ehl [ü] ›yâline tahakküm edemez. Herkes taraf taraf ayfl [u] iflretde ve sohbet-i hâsdad›rlar.

Her ne gûne donanma olsa böyle hengâme-i flâdumânîler olur. Ammâ vezîr-i a‘zam bir kal‘a feth eylese on iki gün on iki gece donanma olur. Zîrâ "Mühür kimde ise Süleymân oldur". Ammâ sâde serdâr-› mu‘azzam bir kal‘a feth etse on gün on gece yâhûd yedi gün yedi gece flâdumânî olur.

Ve bu M›s›r'da bu mertebe sürûr [u] flâdumânîler olup meflhûr-› âfâk olmas›n›n asl›, iklîm-i âhard›r ve cezîre-i Kâhire vilâyetdir, halk› sehel bahâne ile de-piflme€e bafllarlar. Tâli‘-i M›s›r Zühre'dir, sâz u söze ve lu‘b u lahve halk› mâyildirler. Ve halk› gâyet çokdur, ve mâl-› firâvâna mâlik olduklar›ndan zevk [u] safâya sarf ederler.

Ve azîz-i M›s›r hâtûnu Züleyhâ'ya nice ma€lûb idiyse hâlâ M›s›r halk› ol zamândan berü avretleri ve huddâmlar›na ma€lûb olup ale'l-gas›b zevk u safâ ve flakaya mâyillerdir, f›rsat bulunca azîm flâdumânîler ederler. Hattâ Kethudâ İbrâhîm Pafla Kamaniçse do-nanmas›yçün Kara Meydân'da etdü€i flâdumânî devr-i Âdem'den berü ne olmufldur, ne olacakd›r. Cemî‘i bâzbâzâna ve âtefl-feflânlara ve M›s›r'›n arz-› ma‘rifet eden erbâb-› ma‘ârifine yigirmi M›srî kîse masraf edüp Kara Meydân'› yüz bin kanâdîller ile müzeyyen edüp nûr meydân› etdi. *Hafizakellâhu ta‘âlâ.*

---

1 ‹flitmek nas›l görmek gibi olabilir?

Fas›l yigirmi sekizinci alay
Mekke ve Medîne'nin flem‘-i aseli ve buhûr ve ûd [ü] anberi masâr›f› hazînesin beyân eder

Evvelâ bâlâda tahrîr olunan hazîne alaylar›ndan sonra tertîb üzre bu alayd›r kim bunda aslâ askerî alay› yokdur, ancak miskcibafl› ve paflan›n hasîl-harc› cümle flem‘-i kâfûrî ve flem‘-i dühn-i mu‘allemlerin cem‘ edüp ve Bulak'da ne kadar s›r›k hammâllar› var ise cem‘ edüp flem‘ahâneden (---) kantâr beyâz flem‘-i kâfûrîyi bu kadar esnâf tablalar ile bafflar›nda götürürler.

Ve bu kadar tabla kam›fllar içinde mümessek ü mu‘amberîn buhûrlar.

Ve elli kazan kulle gülâb.

Ve elli flemmâme amber.

Ve on iki bin kubbe kanâdîller: Bu M›s›r'a mahsûsdur, bir kubbe kandîl içinde bir kandîl dahi zeyt bunda durup yanar.

Ve Ma€rib-zemîn'den her sene bin kantâr Sûse zeyt ya€›: âb-› hayâta benzer, bunlar› dahi cerrâlar ile s›r›k hamâllar› dîvâna ç›kar›rlar. [Y 214a]

Ve befl yüz sand›k kanâdîlleri. Cümle alay-› azîm ile bafflar›nda tablalar ile cümle esnâf *İllâ yansuru's-sultân* diyerek Gavrî dîvânhânesinde pafla huzûruna ç›karup pafla birkaç balmûmunu k›rup cümlesi hîlesiz kâfûrî ise miskcibafl›ya ve hasîl-harca ve mûmcubafl›ya hil‘atler geydirilüp kapanc›lar gelüp cümlesin kantârdan geçirüp rûznâmçeye kayd olunup miskcibafl›ya mâl›n defterdâr pafla bir sa€ yerden gösterüp tahsîl olunup ve bu flem‘-i kâfûrlar› cümle keçeli sandûkalar içre h›fz edüp pafla huzûrunda Süveys re’îslerine teslîm olunup kirâlar› dahi cânib-i mîrîden edâ olunur. Bu dahi (---) hazîne budur, ammâ kirlice masrûfdur.

Fas›l 22 hazîne
Matbah-› Sultânîye ve kilâr-› hâssaya giden me’kûlât [u] meflrûbât hazînesin beyân eder

Bu hazîne-i pâdiflâhî tahsîlinde M›s›r askerîsinin alay› yokdur, ancak M›s›r vezîri ümerâ-y› M›s›r'›n bir eflbehine hil‘at-› fâhire geydirüp kilâr-› pâdiflâhî be€i eder, gayr› sefere ve gayr› kullara me’mûr olmaz, ancak kendüsi befl yüz âdem ile eyâlet-i M›s›r'da kazâ-i Fereskûr'den ve Menzil flehrinden ve bender-i Dimyât'dan ve kazâ-i Birimbâl'dan ve bender-i Reflîd'den ve sâ’ir pirinc hâs›l olan yerlerden befl kerre yüz bin erdeb pirinci ve iki bin kafes sükkeri ve mî‘âd› ve üç yüz ferde kahve ve iki yüz bin erdeb mercimek ve iki yüz bin erdeb nohud ve yüz katma k›nâ ve befl yüz zenbîl hûrmâ ve sâ’ir me’kûlât k›sm›ndan tahsîl edüp Reflîd flehrinde bir azîm mîrî mahzenler vard›r, cümlesin mâl-â-mâl y›€arlar.

Ve Âsitâne taraf›nda helvâhâne-i hâssadan hâssaten bir halîfe gelüp emr-i pâdiflâhîlerin dîvân-› M›s›r'da pafla huzûrunda emr-i flerîflerin ibrâz edüp M›s›r'›n cümle bâ€lar›nda ve bâ€çelerinde ve flehr-i Feyyûm'da ne kadar h›yârflenbe a€ac› ve ne kadar hummâs [ve] limon a€ac› var ise mîrîye kabz olup helvâc›bafl› bunlar› mevsimilye h›yârflenbe emîni ma‘rifetiyle cümle (---) ve Feyyûm'dan mâ-i gülâbî ve mâ-i kâdî ve niçe yüz elvân ›triyyât [u] dühniyyât (---) bahâlar›n defterdâr hazîne-i pâdiflâhîye olmak üzre bu mezkûr eflyâlar› cem‘ edüp yüz kantâr mümessek mî‘âd sükkeriyle kâmil üç yüz kavanoz mümessek h›yârflenbe reçeli ve kebbât reçeli ve emlec ü kâbülî ve turunc reçelleri;

Ve meflrûbât k›sm›ndan mümessek gül limon ve beneffle ve hummâs ve temirhindî ve nîlûfer, M›s›r'da bu makûle eflribeler olur, reybâs ve amber-i bâris makûlesi olmaz;

Ve ma‘âcînlerden yetmifl nev‘a ma‘cûn-› mümessek ü mukavvî ve müferrih ve nâfi‘ ma‘âcinlerden tiryâk-› fârûk ve fârûk-› erba‘a ve ma‘cûn-› akreb ve ma‘cûn-› sakankûr-› berrî ve ma‘cûn-› sakankûr-› mâhî ve ayneyn-i timsâh ve kalb-i timsâh ve sinn-i timsâh; ak düflmüfl göze külün mîl ile çekeler, [Y 214b] bi-emrillâh gözü mücellâ edüp kuvvet-i basar› ol mertebe ziyâde ede kim vakt-› zuhurda semâdaki seb‘a-i seyyâreyi göre.

Bu kadar ma‘âcinler ve reçel eflribelerin envâ‘›ndan paflaya on kavanoz, kethudâya üç kavanoz helvâc›bafl› verüp mâ-bâkîsin helvâc›bafl› kilâr-› hâssaya teslîm eder [[(---) (---) (---)]] ve hüccet-i fler‘iyye al›r. Andan kilâr be€i bu kadar pirinc ve flekeri mevsimiyle Âsitâne-i sa‘âdete göndermek içün bender [[(---) (---) (---)]] elli pâre geminin dümenlerin alup mâl-› pâdiflâhî fleker ve pirinç vard›r, deyü ta‘cîz edüp yelkenlerin dahi al›rlar [[(---) (---) (---)]] halâs eder. Ba‘z› zamân kânûn üzre İskenderiyye'ye on iki pâre kad›rga gelüp cümle eflyây› kilârc› [Q 238a] [P 235a] be€ kad›rgalara koyup cümle kad›rga be€lerinden hüccet-i fler‘iyye alup edâ-y› hizmeti tamâm olur. Bir hazîne-i M›s›r dahi kânûn-› Selîm Hân üzre budur.

Fas›l 23 hazîne
M›s›r'dan kânûn-› pâdiflâhî üzre yedi bin kantâr bârûd-› siyâh hazînesin beyân eder

Bu hazîne alay›nda cebeciyân ve bârûdc›yân ve fiflengciyân alaylar›ndan gayr› askerî alaylar› olmaz. Paflan›n sarây havl›s› köflesinde iki fleflhâne kubbe-i âlî bârûdhâne vard›r, herbirinde k›rkar havân vard›r, fleb [u] rûz çarhlar›n atlar çevirüp bârûd dö€erler. Aceb temâflâgâhd›r, ammâ temâflâs› dahi bârûdu gibi mel‘ûndur. Anda cümle bârûdlar kâmil olup dîvân-› M›s›r'da paflaya çâflni gösterirler.

Hakkâ ki M›s›r'›n bârûdu Ba€dâd'dan a‘lâd›r. Zîrâ güherçilesi gâyet latîfdir vi beyâz de€irmen tafl›

kadar olur. Yetmifl pâre mîrî kurâlar› vard›r, mültezimleri bu iflle me'mûrlard›r. Her hafta ikifler katar deve güherçile gelüp köslerin çalarak mültezimler cebecibafl›ya teslîm ederler. Bu güherçileleri dahi her bâr paflaya gösterirler, e€er siyâh ise redd ederler yâhûd mültezime ta'zîr ederler.

Ba'dehu bu bârûd-› siyâh› pafla be€enüp cebecibafl›ya ve bölük çorbac›lar›na ve kethudâlar›na hil'atlar ihsân olunup iç kal'ada bârûdhânede yedi bin kantâr bârûdu kettân çuvallar›na koyup fledde fledde deve derilerine sarup M›s›r'›n iki üç bin hammâl beygirlerine ve hammâl develerine tahmîl edüp ibtidâ fiflengciyân alay› ellerinde asâlar› ile ileri gidüp çorbac›lar› atlar üzre,

"Kardefller, tütün içmen. Ve usta kazanc› ve usta demirci, âtefl yakman" deyü tenbîh ederek ubûr ederler. {Ol gün ol sokaklarda bir kimse duhân içemez ve bir demirci ve kazganc› ve kuyumcu ve çilingir dükkânlar›nda âtefl yanup iflleyelemezler. Ve bir flâhrâh üzre olan hânelerde dahi ol gün âtefl yanmayup kimse evinde duramaz. Azîm derd-i serdir kim niçe bin at yükü âtefl-i gazab geçer.}

Andan yükler katâr katâr yürüme€e bafllar. Herbirinin yan›nda birer âdem [Y 215a] elinde deyene€iyle çarparak halk› urarak tütün çubuklar›n k›rarak bu üslûb üzre ubûr ederler.

{Ve alt› bin kantâr dahi kettân fitîli geçer. Bunlar dahi fledde fledde Yemen ferdeleri içre atlar(›) ve kat›rlara tahmîl edüp bu fitîlleri büken üç bin Berberî kavmi dahi fitîl yükleri yan›nca pâ-bürehne ve serbürehne ellerinde asâlariyle fellâhlar› urarak ubûr ederler. Bu fitîllere M›s›r'da yedek derler. Hattâ pafla a€alar›n›n müflisleri latîfe içün,

"Ben M›s›r'dan üç yedekle ç›kd›m ve befl yedekle ç›kd›m" deyü yemîn eder. An› istimâ' eden küheylân at yede€iyle ç›kd› zann eder. Ol müflis ise M›s›r'dan fitîl yede€iyle ç›km›fld›r.}

Andan çorbac›lar› atlar üzre alay alay güzer ederken tenbîh ederek bârûd-› siyâh› belâ-y› siyâh gibi götürürler.

Andan cebecibafl› e€ninde semmûr kürkü üzre hil'at-› fâhire ile ensesinde k›rk elli gulâm-› hâslar› ile köslerin dö€erek alay-› âtefl ile bir belâd›r ubûr edüp Bulak'da cümlesin gemilere doldurup andan Reflîd'e, Reflîd'den cerimlerle İskenderiyye'ye, andan kad›rgalara tahmîl edüp cebecibafl› kapudanlardan hüccet alup halâs olur. İflte bir M›s›r hazînesi dahi budur, *ve's-selâm*.

Fas›l yigirmi dördüncü hazîne M›s›r mollâs›n›n ve askerî kassâm›n›n ve eyâlet-i M›s›r'da k›rk alt› kad›lar›n tahsîlleri

Dahi bir hazîne-i M›srîdir, fî-zamâninâ dahi ziyâdedir, zîrâ bâ-fler'î tahsîl-i mâl eder oldular. Ammâ M›s›r mollâs›na senevî ber-vech-i adâlet üç yüz kîse hâs›l olur, gâyet latîf mevleviyyetdir. Andan hâlâ kânûn-› Mehemmed Hân-› Râbi'dir, Mekke mollâs› olup andan İslâmbol olur.

Fas›l yigirmi beflinci hazîne-i M›s›r Evkâfât-› selâtîn-i mâzî ve evkâfât-› vüzerâ ve a'yân [u] eflrâf [u] kad›

Sultân Selîm M›s›r'› feth etdükde Hayra Be€ M›s›r vezîri olup Kemâl Paflazâde Ahmed Efendi M›s›r'a kad›askeri olup Gazâlî kalemiyle hakkân›(?) [evkâf-›(?)] M›s›r'› tahrîr etdiklerinde nefs-i M›s›r içre yetmifl yedi bin evkâfullâh imifl. Hâlâ on iki bini ma'mûr [u] âbâdând›r. Her gelen M›s›r mollâlar› emr-i pâdiflâhîyle bu evkâfullahlar›n teftîfl ü tefahusuna me'mûrdur. Senede bir kerre yoklayup en ednâ vak›fdan bir altun ve k›rk elli ve yüz, iki yüz, befl yüz ve bin altun aldu€› evkâflar vard›r.

Ve bu evkâflar›n azîm ma'mûr kurâlar› ve r›zka ve feddânlar› ve mürettebâtlar› ve mîrîden mâllar› vard›r. Gazâlî tahrîri üzre bu evkâf kurâlar›ndan **üç M›s›r hazînesi** dahi hâs›l olur, deyü defterhâne-i M›s›r'da mastûrdur.

Fas›l yigirmi tokuzuncu M›s›r vezîrinin kendüye tahsîl etdü€i hazîneleri beyân eder

Kânûn-› Selîm Hânî'dir kim M›s›r vâlîlerine hâss-› hümâyûnu mukâbelesinde dörd yüz yetmifl kîse-i M›srî küflûfiyyesi vard›r. Ve yine taraf-› pâdiflâhîden beher yevm harc-› tasaddukât-› fukarâ üçer bin [Y 215b] parad›r, senevî toksan kîse-i M›srî eder. Anlardan mâ'adâ beher sene alâ-tarîk›'l-hedâyâ bir M›s›r hazînesi mikdâr› zî-k›ymet mücevher eflyâlar ve girânbahâ tefârûklar gelir. Ve bunlardan mâ'adâ senevî ikifler M›s›r hazînesi mâl dahi elbette tahsîl olur.

Hele bu hakîrin zamân›nda Kethudâ İbrâhîm Pafla M›s›r vezîri iken **üçer M›s›r hazînesi** tahsîl etdirdi eder derdi(?) ederdi. Zîrâ Âsitâne taraf›ndan Köpürlüzâde Fâz›l Vezîr-i a'zam Ahmed Pafla hâmîsi idi. Ve Cenâb-› İzzet an›n tevliyeti eyyâm›nda M›s›r'da bir tâ'ûn oldu kim bir kö€ üç ayda tokuz kerre mahlûl olup dîvân-› M›s›r'da bey' olundu. Bu baht hâlidir, ba'z›lar istidrâcd›r, demifller, âhir mu'ammer olmad›. Ammâ merhûm Hâtem-i Tay ve Ca'fer-i Bermekî -misâl kerem kân› bir vezîr-i âlî-câh idi. Ve üçer M›s›r hazînesinin birin harc-› ma'kûlüne sarf edüp ikisi kendüye kal›rd›.

Fas›l otuz üçüncü hazîne M›s›r vezîrinin yigirmi üç mertebe sâhibi a€alar›n kendülere tahsîl etdükleri hazîneyi beyân eder

Evvelâ kethudâ bir mubass›r u müdebbir âdem ise bin kîse mâl ol tahsîl eder, e€er nâ-ehil ise a€z›n havaya açar.

Ve befl yüz kîse flehir havâleleri kazanm›fld›r.

Hakîr Dervîfl Mehemmed Pafla vezîr-i a‘zam hakîre dedi kim,

"Taban›yass› Mehemmed Pafla M›s›r vezîri iken ben flehir havâlesi idim. Befl yüz M›srî kîse kâr etdim" deyü vezâretinde hakîre nakl eyledi.

Andan dîvân efendisi ve mukâbeleci ve kapucular kethudâs› ve hazînedâr ve mühürdâr ve mahlûl kâtibi ve imrahor ve beytü'l-mâlc› ve hasîl-harc ve vekîlharc ve kethudâ kethudâs› ve anbâr emîni ve risâle a€as› ve Süveys a€as› ve Dimyât a€as› ve Reflîd a€as› ve İskenderiyye a€as› ve Benî Seyf a€as› ve Minye ve Menfalût ve Circe a€as›. Bu yigirmi befl a€a dahi kendülere **iki M›s›r hazînesi** mâl tahsîl ederler. Ve **bir hazîne** dahi gayr› a€avâtlar ve gayr› karakullukçular› tahsîl ederler.

Fas›l otuz alt›nc› hazîne M›s›r'›n yigirmi befl ümerâs› ve k›rk Çerâkese be€lerinin ve sâ’ir a‘yân›n tahsîl etdükleri hazîneleri beyân eder

Evvelâ eyâlet-i M›s›r'da cümle (---) kurân›n mîrî mâllar› galk ya‘nî kapanup edâ olundukdan sonra rûznâmçe defterinde mastûr u murakkam oldu€u üzre cümle a‘yân-› M›s›r'a **befl M›s›r hazînesi** fâ’iz mâl hâs›l olur, deyü tahrîr olunmufldur. Hakkâ ki dahi ziyâde hâs›l olur. Hattâ Kethudâ İbrâhîm Pafla azîz-i M›s›r iken İslâmbol'da sâkin pâdiflâh mukarreblerinin ve gayr› a‘yân [u] eflrâf›n M›s›r'daki köylerinin üç M›s›r hazînesi mâl hâs›l olur, deyü rûznâmeci Abdurrahmân Efendi İbrâhîm Pafla'ya arz etdi. Pafla dahi der-i devlete telhîs etdükde rûznâmeci Abdurrahmân Efendi'yi huzûr-› flehriyârîye ihzâr ye (---) de katl edüp muvâcehe-i pâdiflâhîde yine o minvâl **[Y 216a]** üzre cevâb verdikde pâdiflâh-› Cem-cenâb buyururlar kim,

"Ya M›s›r [[(---) (---) (---)]] **[Q 238b]** **[P 235b]** mâl-› fâ’iz kalur" deyü su’âl buyururlar. Rûznâmeci,

"Vallâhi pâdiflâh›m, befl M›s›r hazînesi mâl ümerâ ve a‘yân [u] eflrâf kullar›na kalur" deyü cevâb verüp iltifât-› flehriyârîye mazhar olup mu‘azzez ü mükerrem yine M›s›r'a geldi.

Ve an›n zamân›nda M›s›r'›n irâd [u] masraf› berâber olup tedâhül ref‘ oldu. Ba‘dehu İbrâhîm Pafla Mekke'ye üç bin kul yazup seksen iki hacc›nda fierîf Sa‘d'› hal‘ edüp yerine fierîf Berekât flerîf oldu. {Rûznâmeci Abdurrahmân Efendi huzûr-› pâdiflâhda böyle keflf-i râz etdi€iyçün âhir Cânpûlâdzâde'ye rûznâmeciyi katl etdirdiler.}

İflte M›s›r'da bu tertîb üzre **sekiz M›s›r hazînesi** dahi böyle tahsîl olur.

Fas›l k›rk dördüncü hazîne M›s›r'›n üç hazînesin dahi bu esnâfât kendüler içün tahsîl ederler, an› beyân eder

Evvelâ eyâlet-i M›s›r'da ve eyâlet-i Sa‘id'de cümle (---) bin pâre kurâd›r. Bunlar dörd k›sma münkasemdir. Bir k›sm› cümle mîrî mâl-› pâdiflâhî verir beledlerdir. İkinci bahfl› küflûfiyye kurâlar›d›r. Üçüncü k›sm› vakfullâhd›r. Dördüncü k›sm› keflflâf ve ümenâ ve mültezimînin kurâlar›d›r. Lâkin bu kurâ sâhiblerine fâ’iz hazîneleri tahrîr olundu idi. Ammâ bu kurâlar›n fleyhü'l-beledleri ve sâhib-i direkleri ve flâhidleri ve mürflidleri ve kâtib K›btîleri vard›r, bunlar dahi kendüler içün **bir M›s›r hazînesi** mâl tahsîl edüp kendüler setr olurlar.

Fas›l k›rk sekizinci Hazîne-i M›s›r

Bâlâda zikr olunan eyâletlerin kurâlar›nda bilâhadd ü lâ-gâye ve bilâ-hisâb âdem deryâs› olan re‘âyâ vü berâyâ var ise arâzî-i M›s›r'› zirâ‘at edüp bir senede yedi kerre eküp yetmifl nev‘a mahsûl hâs›l olur. Böyle mahsûldâr türâb ve böyle Ferhâd gibi çal›fl›r re‘âyâ-y› A‘râb cezîre-i dünyâda böyle dihkânî fellâh ve böyle kavm-i cebbârîn ü bî-›slâh re‘âyâ yokdur. Gökde uçan, yerde gezen ve deryâda yüzenden *bi-eyyi vechin kân* kendüler içün mâl tahsîl edüp öflürlerin a€alar›na ve nâz›rlar›na ve mültezimlerine ve keflflâflar›na mâl-› mîrî verüp deynlerin gallak etdüklerinden sonra bu re‘âyâya **befl M›s›r hazînesi** mâl kalur, deyü tahrîr olunmufldur kim bu re‘âyâ kâr› hazînesiyle elli üç hazîne olur.

Fas›l elli beflinci hazîne M›s›r'›n yedi benderinde tüccâr tâ’ifesinden hâs›l olan hazîneyi beyân eder

Kethudâ İbrâhîm Pafla Reflîd'i ve İskenderiyye'yi yevmiyye birer kîse iltizâma verdi. Ve Dimyât benderi senevî yüz k›rk kîseye verdi. Ve Bula€'› ve Bâb-› Nâs›r'› ve Eski M›s›r'› ve Besâtîn mukâbelesinde Ma‘diyye'yi dahi bunlar› Bahreyn emînine yüz elli kîseye verdi. Ve üç yüz kîseye dahi bender-i Süveys'i verdi ki ana **[Y 216b]** bahâr emâneti derler, ba‘z› senede befl yüz kîse hâs›l olur.

Bu hisâb üzre **iki M›s›r hazînesi** dahi bu yedi benderden hâs›l olur, cümle elli yedi hazîne olur, ale'l-hisâb.

Fas›l altm›fl›nc› hazîne M›s›r'›n bu yedi benderine gelen tüccâr›n peydâ etdü€i hazîneyi beyân eder

Evvelâ Arab u Acem'den Hind ü Yemen'den ve'l-hâs›l ekâlîm-i seb‘adan cemî‘i tüccâr metâ‘ getirüp fürûht edüp **üç M›s›r hazînesi** mâl tahsîl ederler.

Fas›l altm›fl beflinci hazîne

M›s›r içre yüz yetmifl aded esnâfât dahi **iki M›s›r hazînesi** kâr ederler.

Ve ekâlîm-i seb‘an›n İslâm diyârlar›ndan gelen huccâc-› müslimîn dahi **üç hazîne-i M›srî** mâl sarf ederler, deyü ârifler ve vâk›flar tahrîr etmifllerdir.

Fas›l yetmifl üçüncü hazîne
M›s›r'da anbâr-› Yûsuf'a gelen hubûbât›n hazînesin beyân eder

Bu anbârlar› Hazret-i Yûsuf binâ etdü€i(n) Eski M›s›r evsâf›nda mevsûfdur. Ve binâ etmesinin sebebi sûre-i Yûsuf'da âyet-i flerîfler ile musarrahd›r kim âye[t]: [1] ËÓ†œÓŒ‰†Â\ âyeti ve Melik Reyyân vâk›‘a gördü€ü âyeti:

†Ë‚«‰†«‰Â‰„†≈ÊÍ†√—I

[2] †ŸÃ«·†Ë”»Ÿ†”Ê»‰« †(

âyetleri Hazret-i Yûsuf hakk›nda Habîb-i Hudâ'ya alâ-tarîk›'l-k›sas nâzil olmufldur. Cemî‘i tefâsîrlerde musarrahd›r, ammâ biz ihtisâr üzre tahrîr etdik.

Ol as›rda Melik Reyyân'›n vâk›‘as›n Hazret-i Yûsuf ta‘bîr edüp "Yedi sene kaht [u] galâ olur" deyü ta‘bîr etdi.

Ba‘dehu Melik Reyyân bu anbârlar› binâ ederken ömür vefâ etmeyüp merhûm oldu. Mürûr-› eyyâm ile Hazret-i Yûsuf'a hilâfet ve nübüvvet gelüp anbârlar› Hazret-i Yûsuf binâ etdü€i mastûrdur. Hâlâ mezkûr anbâr›n dördü dahi hubûbât ile her sene mâl-â-mâl oldu€unda cümle ahâlî-i vilâyet ve cümle ocak ihtiyârlar› ve yedi bölük a€alar› ve pafla ve mollâ anbâr-› Yûsuf'un bâblar›n küflâde k›lup du‘â ve senâ ile dörd anbâra bayraklar dikilüp anbâr emîni paflaya bir azîm ziyâfet edüp bir sîm e€erli ve mücevher gaddâre ve topuzlu bir küheylân at çeker ve bir yelkendez at çeker, üç M›srî kîse ve üç tavâflî ve bin erdeb g›lâl hedâyâ verüp hil‘at-› fâhire ihsân olunup "İstikâmet eyle" deyü tenbîh olunur.

Ve ba‘de'l-as›r ziyâfet pafla a€as› anbâr nâz›r›-n›nd›r. Ba‘de'z-ziyâfe ol dahi bir mükellef ü müzeyyen bir küheylân at ve bir tavâflî hedâyâ çeküp bir hil‘at-› fâhire ile behremend olup anbâr çorbac›s› ve anbâr kâtibi ve keyyâl cümle yigirmi üç nefer kimesne hil‘at-› azîz ile azîz-i M›s›r olup mesrûr [u] handân hânelerine giderler.

Andan anbâr-› Yûsuf leb-ber-leb olup bayrak dikilmifl deyü M›s›r ahâlîsi flâdumânîler ederler. Ammâ **[Y 217a]** cümle müsebbib ve muhtekirler mahzenlerinden hubûbâtlar›n taflra ç›karup ci€erlerin tâ€layarak g›lâllerin ucuz verdikleriyçün a€layarak metâ‘lar›n bey‘ ederler.

Ve bu anbârlar dolmay›nca Ümmü Dünyâ M›s›r ganîmet olmaz. Zîrâ M›s›r'›n cümle askerî tâ’ifesi ve keflîdede ve eytâm ve mütekâ‘idîn ve cevâlî ve tavâfliyân ve tâ’ife-i nisvân ve gayr› cümle eli berâtl› k›rk yedi bin yedi yüz benî âdem ve Bayram Pafla tahrîri üzre on alt› kerre yüz bin âdem bu anbâr-› Yûsuf'a muhtâclard›r. Ve askerîlerin alîk ü cerâyâlar› vard›r, iki ay nafakalar›n almasalar paflan›n bafl›na Ümmü Dünyâ M›s›r'› dar edüp herkes gulû edüp cirâyelerin paflaya tafldan bitirdirler.

Ve bu anbâr-› Yûsuf *aleyhi's-selâm* Circe eyâleti ve Sa‘îd-i âlî vilâyeti berekât›yla dolar.

Ve bu anbâr kâtibleri baflka aklâmd›r. Cümle yetmifl halîfe ve yetmifl tarrâs ve yetmifl keyyâl ve yetmifl g›rbâl-› mîrîdir.

Bunlar askerî tâ’ifesinin g›lâlin galburlayup pâk verirler. Bunlar cümle anbâr huddâmlar›d›r. Ammâ küttâblar› k›rât-be-k›rât hisâb etmifllerdir kim anbâr-› Yûsuf'a beher sene gelen g›lâl-i h›nta üç kerre yüz bin erdepdir, ve g›lâl-i fla‘îr (---) erdepdir, ve g›lâl fûl (---) erdepdir. Bu g›lâlleri sûk-› sultânîde bey‘-i menyezîd etmek iktizâ etse, sîrü'n-nâs sekiz M›s›r hazînesi mâl olur, deyü tahrîr olunmufldur. *Allâhümme âfinâ*, e€er Nîl taflmayup ganîmet olmasa, cümle kul bu sekiz M›s›r hazînesi mâli (---) dahi pafladan taleb ederler.

Ve sekiz hazîne g›lâl oldu€u muhakkakd›r ve meflhûr-› âlemdir. Ve cümle benî âdemden mâ‘adâ semâda tayerân eden [[(---) (---)]] nafakalar› cümle anbâr-› Yûsuf'dand›r. Anbâr›n üstü mestûr olmamak ile cemî‘i hûfl [u] tuyûr remmâ remmâ konup tenâvül-i fûl ve [[(---) (---)]] ederler. Ve ber-hevâ pervâz per ururlar.

Bu anbâr-› Yûsuf'un îrâd [u] masâr›f›na cemî‘i vüzerâ ve benem dîger nîst diyen **[Q 239a]** **[P 236a]** ehl-i kalem olan ferîdü'd-dehr akl-› Arasto kimesneler bu anbâr›n îrâd [u] masraf›na ak›l ergürememifller. İlâ hâze'l-ân bir kârhâne-i devrând›r. Dâ’imü'd-dehr deverân edüp dolup boflalup cümle mahlûk-› M›s›r andan kifâflanmadad›rlar. *Zâdekellâhu ta‘âlâ*. Sekiz sene bu hakîr dahi andan hissemend idik.

Ammâ bu hakîrin akl-› kâs›r› üzre cemî‘i M›s›r vüzerâs›n›n hîn-i azilde çekdikleri âlâm-› fledâyidler bir âdemin mesâlihin bitirmeden ald›klar› hedâyâlardand›r. Ve meksûr u müflis kimesnelere kâfliflik vermeden ve anbâr-› Yûsuf nezâretin nâ-ehle verüp mâh-be-mâh muhâsebe görmemelerinden meksûr olup mahbûs olurlar. Bu üç fleyden ihtirâz eden vüzerâ M›s›r'dan selâmetle halâs olur, *inflâallâh*. Zîrâ M›s›r mekri mekr-i azîmdir.

Hattâ Kethudâ İbrâhîm Pafla gibi bir müdebbir ve bir mubass›r vezîr M›s›r'a karîbü'l-ahdde gelmemifldir ve ilm-i **[Y 217b]** muhâsebede yegâne-i asr idi,

---

1 *Kur’ân,* Yûsuf, 36; "Hapse, onunla beraber, iki genç daha girdi."

2 *Kur’ân,* Yûsuf, 43; "Hükümdar: "Ben, yedi semiz ine€i yedi zay›f ine€in yedi€ini; yedi yeflil baflak ve bir o kadar da kurumufl baflak görüyorum. "

"Bu mertebe ehl-i kalem iken îrâd [u] masâr›f› berâber etdim ve bu kadar bin akçe yevmiyye mahlûlât cem‘ edüp cümle defterleri gümüfl kafesli sandûka koyup M›s›r'›n hazînesin *Tût*'a ba€layup M›s›r'› bikr etdim", derken ba‘dehu ma‘zûl olup selâmetle Âdiliyye'de karâr etdi. Ammâ iki aydan sonra Cânpûlâdzâde Hüseyin Pafla hazretleri M›s›r'a dâhil olup İbrâhîm Pafla'y› muhâsebeye da‘vet edüp anbâr-› Yûsuf'dan zimmetinde iki yüz yetmifl kîse bakâyâs› kalup İbrâhîm Pafla'dan taleb olundukda tarfetü'l-ayn içre edâ etdi. Zîrâ mün‘im âdem idi. Ve gayr› keflflâflar ve ümenâ ve mültezimîn zimmetlerinde İbrâhîm Pafla'n›n üç yüz kîse bakâyâs› kalup Hüseyin Pafla,

"İbrâhîm Pafla borcuna oturmad›. Ben kendü mâl›m tahsîl etme€e ancak kâdirim. Yerine bir âdem ko, tahsîl edelim" deyüp İbrâhîm Pafla kapucular kethudâs›n M›s›r'da bakâyâ üzre koyup İbrâhîm Pafla fiâm eyâletine mutasarr›f olup gitdi. Ya‘nî anbâr-› Yûsuf böyle kazâ-i zemînîdir. Zîrâ h›rs›zlar› çokdur, müstakîmleri yokdur, hemân ol anbâr› pür eden Cenâb-› Hak'd›r, yine Allâh setr ede.

Netîce-i kelâm M›s›r'a Ümmü Dünyâ dedikleri kadar vard›r. Hakkâ ki cemî‘i dünyây› ana gibi besler. Âlem harâb olsa M›s›r yapar, derler.

Ve ahvâlâtlar›na vâk›f olamaz diller. Ve bir vech ile tarz u tavr› ve âyîn ü kavânîni diller ile ta‘bîr ü tahrîr ü tavsîf olunmadan müberrâd›r. Ancak bu hakîr-i pür-taksîr-i kalîlü'l-bizâ‘a ve kesîrü's-seyâha alâ-kadri't-tâka mümkin oldu€u mertebe kilk-i bî-zebân›m›z kâle getürüp küstâhâne deryâda katre ve güneflde zerre kadar evsâf›n tahrîr eyledik.

İhvân-› zarîfâna flöyle ma‘lûm ola kim bâlâdan berü tahrîr olunan e€er alayl› ve e€er alays›z minvâl-i meflrûh üzre tavsîf olunan M›s›r hazîneleri cümle seksen bir hazîne-i M›s›r eder.

Ve her hazîne bin ikifler yüz kîseden cem‘an yekûn [[(---)]].

Bu kadar mâl-› hazâyin kank› diyârda hâs›l olur? Hemân M›s›r'›n Ümmü Dünyâ oldu€u bundan ma‘lûm-› sa‘âdet ola. Ve bu kadar mâl-› hazâyine kank› selâtîn-i rûy-› zemîn mâlik olmufldur? *Ebbedallâhu hilâfetehu ilâ ink›râz›'d-devrân alâ zürriyyeti âl-i Osmân.*

Ve M›s›r vezîrinin ibtidâ M›s›r'a alay ile girmesi ve ç›kmas› ve Nîl kesimi alaylar› ve hazîne alaylar› dahi cümle otuz befl alay-› azîmler dahi bu mahalde tamâm oldu.

{Ammâ paflan›n y›lda birkaç kerre anbâr-› Yûsuf'a gitmesi alay› ve y›lda bir kerre Ramazân-› flerîfin âhir cum‘as›nda M›s›r-› atîkde Amr ibnü'l-Âs câmi‘ine alay ile gitmesi ve haftada iki kerre Kademü'n-Nebî ve Besâtîn ve Ümmü'l-k›yâs ve Kasr-› Ayn ve Sebtiyye ve Kay›tbay ve fieyh Cûflî ve Kasr-› Gavriyye ve Kasr-› Âdiliyye ve Kasr-› Tophâne misilli seyr [ü] seyrâna alay ile mehterhânesin dö€erek gitdü€i alaylar hisâbda de€ildir.}

Ve bu hazîne tavsîfleri tahrîr olunurken **[Y 218a]** câ-be-câ mahalle münâsib olma€ile kavânîn-i Selîm Hân teflrîfâtlar› tahrîr olunup tîz geçildi, ammâ bu mahalde külliyâtile yaz›l›r.

el-Fasl isnân ve hamsîn
Teflrîfât-› kavânîn-i
avâyid-i vüzerâ-y› M›s›r

Evvelâ **paflan›n hâss-› hümâyûnu** ana küflûfiyye derler, senevî dörd yüz seksen kîse olur.

Ve taraf-› pâdiflâhîden tasadduk-› ceyb içün fukarâya bezl oluna, deyü yevmiyye üçer bin para ta‘yîn olunmufldur, senevî toksan kîse eder.

Ve yeniçeri beytü'l-mâlinden gayr› cümle beytü'l-mâl (---) paflan›n beytü'l-mâl emîni zabt eder.

Ve yedi bender gümrü€ü ve kö€lerin mahlûlâtlar› ve ulûfe mahlûlâtlar› cümle paflan›n hâliyesidir, pafla zabt eder.

Ve M›s›r **yeniçeri a€as›** paflaya alt› kîse küflûfiyye verir. A€a dahi yeniçeri beytü'l-mâlinden on kîse al›r. Ve yeniçeri a€as›n›n taht-› hükûmetinde yedi nezâreti var. Süleymâniyye ve Büyük Deflîfle an›n nezâretidir kim Mekke ve Medîne'ye beher sene (---) erdeb g›lâl yeniçeri a€as› yediyle vâs›l olup Deflîfle-i Kübrâ Urbân›na ref‘ etdirmek içün pafladan yeniçeri a€as› yigirmi iki kîse alup Deflîfle Urbân› Sakar Arab fleyhine verir. Bu Deflîfle Urbân› fleyh olma€a paflaya üç kîse ve üç küheylân k›srak ve elli deve verir. Ve yeniçeri a€as› hükmünde olma€ile a€aya dahi bir kîse ve pafla kethudâs›na bir kîse hâliye verüp niçe yüz bin deve ile Bulak'daki anbârlardan g›lâl› Süveys'e tafl›r. Andan gemilerle Mekke ve Medîne'ye vâs›l olur.

Ve **çavufllar kethudâs›** ibtidâ pafla geldikde Sâlihiyye'de bir gümüfl e€erli ve altun zencîrli ve murassa‘ rahtl› ve murassa‘ topuz ve kaddâreli bir küheylân at ve on kîse verir ve niçe mücevher zî-k›ymet hedâyâlar verir.

Ve **müteferrikabafl›** senevî paflaya sekiz kîse küflûfiyye verir ve iki kîse pafla kethudâs›na verir ve yigirmi bin para dîvân efendisine verir. Ve müteferrikabafl› dahi eyâlet-i M›s›r'da ne kadar kal‘a dizdârlar› var ise kânûn-› Selîm Hânî üzre müteferrika oca€›ndan olmalar› sebebiyle ma‘zûl edüp yâhûd mukarrer etdükde yetmifl bin para alur. Ve Reflîd'de (---) Pafla hân› nezâreti müteferrikabafl›lara mensûbdur, ol nezâretden üçer kîse gelir.

Ve **miskcibafl›**n›n pafla M›s›r'a geldikde bir donanm›fl at hâliyesi vard›r. İbrâhîm Pafla ol at› almayup M›s›r mollâs› geldükde miskcibafl› mezkûr at› M›s›r mollâs›na verilme€i hâliye olunup miskcibafl›n›n küflûfiyyesine mahsûb olunur. Ve sekiz bin para M›s›r'›n arfl›n hizmeti miskcibafl›ya iltizâm olunup paflaya teslîm [olunur]. Ve miskcibafl› pafla

hazînedâr›na on bin ve kethudâ hazînedâr›na dörd bin, kethudâya bir kîse para verir. Ammâ hîn-i mahalde mîrîden mallar›n kurtarmak taht›na verir. Zîrâ miskcibafl› paflaya ve kethudâya ne kadar misk ü amber lâz›m ise ol [Y 218b] bulur, ve paflaya ve kethudâya ve flehir havâlesine ne kadar balmûmu giderse andan al›nur, ve Mekke ve Medîne'ye ne kadar kantâr flem‘-i asel ve buhûr ve amber giderse andan al›nur.

Ve pafla ibtidâ M›s›r'a geldükde Âdiliyye'de üç gün üç gece ne kadar buhûr ve amber ve misk sarf olunursa cümle miskcibafl› yediyle sumat be€ine teslîm edüp akçesin mîrîden alur.

Ve pafla miskcibafl›l›€› mukarrer etdikçe bir kîse küflûfiyye al›nur. E€er ol mahalde M›s›r monlâs› gelürse M›s›r monlâs›na verece€i ata mahsûb.

Ve **anbâr emîni**nden paflaya on yedi kîse ve yedi [Q 239b] tavâflî ve üç küheylân uryân at pafla M›s›r'a dâhil olunca hedâyâ verir, hâliyedir. Ve iki kîse pafla kethudâs›na verir, ve bir at ve bir tavâflî dahi verüp cümle on tokuz kîse küflûfiyye olur. Ammâ anbâr emîni üç bin para g›lâl gemisi [P 236b] bafl›na befler para alur ve re’îsler g›lâle toz ve toprak mülemma‘ etdikleriyçün hakk-› sükût re’îs bafl›na onar yigirmifler k›rkar ve ellifler gurufl al›r. Ve kerreteyn ta‘bîr ederler, ya‘nî ikinci geliflde her re’îsden befler onar gurufl sükker bahâ al›r. Ve bir kîse tarrâsbafl›l›€› ve bir kîse keyyâlbafl›l›€› ve bir kîse K›btî kitâbetlerin fürûht eder. Ve sâ’ir tayârât fleytanât›ndan cümle elli kîse olur.

Ve balt›ma derler bir fleytanat› vard›r, e€er andan dahi mâl alsa yüz kîse hâs›l olur, ammâ ana kul ta’ifesi r›zâ vermezler, gavgâ olur, zîrâ ol mâl kulun g›lâlinden hâs›l olur, ana r›zâ vermezler. Ve paflan›n a€as›ndan biri anbâr nâz›r› olup paflaya üç kîse küflûfiyye ve bir at ve bir tavâflî verir, nâz›r a€a dahi anbâr emîninden murâd› üzre ya mâhiyye ya ›yd›yye senevî iki kîse ulûfe al›r, ammâ anbâr nâz›r› ilm-i kitâbetde akl-› Arasto âdem lâz›md›r kim cümle g›lâl muhâsebesi hîn-i azilde andan mes’ûldür.

Ve her gemiden birer ikifler gurufl mühür akçesi al›r ve niçe hedâyâlar getirirler.

Ve **risâle a€as›** paflaya yigirmi befl kîse küflûfiyye verir, kendüsi k›rk elli kîse tahsîl eder ve pafla kethudâs›na üç kîse verir ve dîvân efendisine on bin para ve hazînedâra on bin para verir.

Ve pafla kethudâs›na Dimyât ve Reflîd ve İskenderiyye ve Minye ve Circe a€alar›ndan birer kîse avâyid gelir. Ve paflaya Circe be€inden gelen küflûfiyye hedâyâlar› Circe be€i alay›nda tahrîr olunmufldur. Dîvân efendisinin cümle kânûn üzre avâyidi on befl kîse hâliyetü'l-hâliyesi vard›r. Cemî‘i keflflâf ve ümenâ ve mültezimînden al›r. Ve gedik bafl›na k›rk para alur. Ve senevî k›rk at hedâyâ gelir ve yigirmi raht gelir.

Ve pafla kethudâs›na hurde emîninden ve yedi emânetden ve cemî‘i kâflifler ve mültezimînden [Y 219a] ve be€lerden ve fürûht olan kurâlardan cümle senevî dörd yüz kîse hâs›l olur, hâliyesi vard›r. Ve Nîl kesiminde k›rk raht ve elli at hâliyesi vard›r.

Ve flehir havâlesinin yedi benderden ve cümle emânetden ve hurde emîninden ve darbhâne ve bahâr an›n kalemidir, cümle senevî mahsûlât› iki yüz kîse hâliyesi vard›r. Cümle nân u lahm› ta‘yîndir. Hattâ atlar› çay›ra gitdikde cemî‘i pâybend ve kösdekleri ve gayr› mühimmâtlar› hurde emîni görür.

Ve flehir havâlesinin iç a€alar› darbhâne nâz›r›ndan on sekiz bin para hâliye al›rlar. Ve flehir havâlesi sarrâclar› [sarrâflar›] üç ayda bir mevâcib bafl›nda sarrâfbafl›dan yigirmifler gurufl hâliye al›rlar.

Ve bahâr gümrü€ünün kantârc›lar›ndan ve kâtiblerinden ve simsâr Yahûdîlerinden ve sarrâflar›ndan flehir havâlesinin ve hazînedâr›n›n ve sarrâclar›n›n hâliyeleri vard›r. Ve bâlâda niçe hâliyeler mahalliyle tahrîr olunmufldur.

Ve dîvân efendisi kîsedâr›yla cümle dîvân huddâmlar› efendilerin kîsedârlar› otuz iki neferdir, yevmiyye ikifler akçe mîrîden vazîfeleri var idi, İbrâhîm Pafla ref‘ etdi.

Ve pafla kethudâs›n›n ve flehir havâlesinin {ve'l-hâs›l} paflan›n k›rk merâtib sâhibi a€avâtlar›n kânûn üzre cümle keflflâf ve ümenâ ve mültezimîn hudûdlar›nda otlak ve bersîm hâliyeleri vard›r, isteyen a€avât atlar›n gönderir, isteyen otlak hakk› alur.

Ve pafla hazînedâr›n›n kezâlik cümle keflflâf [ve] ümenâ ve mültezimîn üzre k›rk kîse olur hâliyesi vard›r.

Ve pafla imrahoruna senevî dörd yüz kîse hâs›l olup çay›r ziyâfetinde paflaya üç kîse ve üç tavâflî ve bir müzeyyen at ve iki sâfinâtü'l-ciyâd atlar hedâyâ verüp cümle pâybend ve kösdek ve çul ve tobra ve cümle atlara ve develere saman imrahorun boynunad›r. Ammâ senede paflaya iki yüz at gelir, her at bafl›na birer çuka ve kumâfl ve destâr hâliye al›r. (---) (---)

..... (2 sat›r bofl) .....

..... (6 sat›r bofl) .....

Bâlâda tahrîr olunan alaylar ve hazîne alaylar› ve kânûn üzre teflrîfât avâyidleri al›nmas› tamâm olup mâh-› Temmûz'da K›btî hisâb› üzre *Tût* gelüp sene âhiri olur, gayr› alay ve hazîneden bir fley kalmayup illâ Seyyid Ahmed el-Bedevî mevlûdunun alay› kalur, ve,

Teflrîfât üzre pafladan ve mollâdan ve mîrîden alâ-tarîk›'s-sadaka me'kûlât u meflrûbât ve gayr› alacak levâz›mâtlar› kal›r, an› beyân eder

{Karflu sahafdaki mevlûd-› fieyhî Bekrî mâh-› Rebî'ü'l-evvel'de olma€ile ibtidâ bu mahalle ol mevlûd yaz›la, gaflet olunmaya v.m.}

el-Faslu's-sâlis ve hamsîn
Menba'-› esrâr merci'-i ebrâr kutb-› Alevî Hazret-i Seyyid Ahmed el-Bedevî meflâyihlerinin alaylar›n beyân eder

Evvelâ K›btî senesi evveli olma€a ba'z› Nîl kesimine altm›fl gün kalup nokta düfldü€ü gün ya'nî [Y 220a] Nîl taflma€a baflladu€› gün Sultân Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin pâ-bürehne ve ser-bürehne geysûdâr fukarâ-y› i'lânî derler, bu kavimdir, deff ü dâyire ve kudümler ile çârsû-y› bâzârda deff ü kudüm ile kasîde ve mavâllar okuyup tevhîd ederek mevlûd-› Bedevî halka i'lâm ederler.

Ba'dehu Nîl kesimine elli befl gün kalarak meflhûr-› âfâk kutb-› ale'l-›tlak Hazret-i Seyyid Ahmed el-Bedevî Ebülyetâmîn hazretlerinin fukarâ çavufllar› üç gün üç gece M›s›r içinde cümle meflâyihâna ve dervîflâna haber edüp mâh-› mezbûrun evvelki gün on befl yigirmi bin fukarâlar› ve meflâyihleri niçe bin k›rm›z› sanca€ u bayrak ve alemler ile esvâk-› sultânîler lâlezâra dönüp altun alemler bafl kald›rup tabl u kudüm ve deff ü nefîr ü nakâre ve sûrlar sûr-› İsrâfîl-vâr nefh-i sûr urarak yedi yüz meflâyih-i kirâm ve niçe bin bî-pîrehen sîne-çâk ser-bürehne ve bî-pâk fukarâ-y› bâbullâh tevhîd-i erreye meflgûl olarak ve "Yâ Rezzâk" ismiyle saf saf ve gürûh gürûh alay-› azîm ile pafla sarây› meydân›na varup anda bir tevhîd-i sultânî ederler kim cemî'i münkirîn âlem-i hayretde dembeste ve vâlih [ü] hayrân kal›rlar.

Ba'dehu cemî'i meflâyihân dîvânhâne-i âlîde Cânpûlâdzâde Hüseyin Pafla hazretleri huzûruna ç›kup ba'de'd-du'â ve's-senâ,

"Yâ sultân›m, Seyyid Ahmed el-Bedevî hazretlerinin kânûn-› Sultân Kay›tbay üzre mevlûdü'n-nebî olmas› içün fermân-› flerîfiniz ricâ ederüz" deyü ricâlar› makbûle geçüp dîvân efendisine hitâb edüp fermân-› flerîf tahrîr olunur:

"Siz kim meflâyihân-› halîfe-i Bedevî fleyhlerisiz, mâh-› Cemâzi'l-evvel'in evvelinde cümle fukarân›z ile alay gemileriniz ile Bulak'dan avm edüp flehr-i mezbûrun [[(---) (---)]] edesiz. Ve zîr-i destinizde olan fukarây› ve züvvârânlar› bir hofl gözedüp h›râset üzre olas›z. Ve sen ki Garbiyye [Q 240a] [P 237a] hâkimi Hasan Be€'sin, ve sen ki Menûfiyye hâkimi Mîrzâ Kâflif'sin, taht-› hükûmetinizde ve civâr›n›zda âsitâne-i Seyyid Ahmed-i Bedevî mevlûdunun evvelinden infidâd› gününe dek cümle askeriniz ile Malaka meydân›na hayme [vü] hargâhlar›n›z ile gelüp meks edesiz. Tüccâr ve züvvâr› basîret üzre olup gözedesiz.

Ve Urbân aflk›yâlar›ndan bir ferdin elinde nobut ve belinde akve-i kût(?) ve askerî tâ'ifesinden gayr› eli m›zrakl› Urbân bulursan katl edüp h›fz [u] h›râset üzre olas›n" deyü kâfliflere hitâben buyurd›-y› flerîfler tahrîr olunup fleyhlere verirler.

Cümle meflâyih-i kibârlar paflaya hayr du'âlar edüp ba'de'd-du'â pafladan cümle meflâyih hâliyelerin isterler.

Evvelâ elli pâre gemi fukarâ doldurma€a risâleden isterler, pafla buyurdu verir.

Ve muhtesibden elli kantâr beksumât ve so€an ve cübn-i hâlûm içün buyurdum isterler.

Ve selef vüzerâlar› veregeldü€i teflrîfât hâliyelerinden ihsân olunageldü€i [Y 220b] üzre Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin kabr-i flerîfine iki yeflil destâr ve iki batman ûd ve bir ibrîflim seccâde ve iki flem'-i asel ellifler vukiyye ve elli hatm-i flerîf için elli altun pafladan hâliyetü'l-hâliyedir.

Kânûn-› teflrîfât üzre alup ba'de'd-du'â pafla ile cümle meflâyihân vedâlaflup afla€› sarây meydân›na nüzûl edüp cümle fukarây› tevhîdden dindirüp cellâdlar fleyhi buyurd›-y› flerîfi Sarây Meydân›nda cümle ehl-i dîvâna karflu tilâvet eder.

Ba'dehu yine cümle âfl›kân-› sâd›kân yine tevhîd [ü] tezkîr ile flehir içinden bir hây ve bir hû ile gûnâgûn fukarâ-y› mecâzibûn reftâr ederek halîfe hazretleri at üzre iki cânibine selâm vererek ve Merzûk-› Kifâfî hazretleri halîfesi fleyhü'fl-flüyûh eflfieyh Mustafâ-y› Rûmî cümle fleyhlere serdâr olarak dahi ileride filân gün mevlûd-› Bedevî'dir, deyü dellâllar hayk›rarak ubûr edüp fleyh halîfe hazretlerin alay ile Merzûk-› Kifâfî hazretleri âsitânesine endirüp cümle meflâyihân ve fukârâ-y› âfl›kân vatanl› vatan›na giderler.

İflte fermân-› vüzerâ ile olan mevlûd-› flerîfinin evveli budur. Andan yigirmi gün sonra,

Evsâf-› alay-› mevlûd-› Hazret-i İbrâhîm-i Dessûkî-i berrûkî(?) müvvelü'n-nühâs

Bu dahi bir alay-› azîm ile niçe bin fukarâ ve meflâyihân deff [ü] kudümlerin çalarak sancaklar›n açarak yal›n ayak, bafllar› kabak esmâ-i "Yâ Rezzâk" çekerek tevhîd [ü] tezkîr ile âdâb-› Resûlullâh üzre hulû' [u] huflû' üzre ubûr ederler. Bunlarda melâmiyyûn ve mecâzibûn yokdur, zîrâ bu tarîk-› Burhânî tarîk-› sultânîdir. Üslûb-› sâb›k üzre dîvân-› Kay›tbay'a ç›kup pafladan izin buyurdular› alup tevhîd-i erreye meflgûl olarak ubûr ederler. Bunlar›n teflrîfât üzre hâliyeleri yokdur, ammâ M›s›r vezîri merhameten bir yeflil destâr ve bir vukiyye ûd ihsân edüp fleyhi fierefüddin hazretlerinin du'â-i hay›rlar›n ricâ eder. Anlar dahi alay-› azîmler ile fleyhlerin hânelerine götürüp herkes vatan›na giderler.

Bu mevlûd alaylar›ndan sonra M›s›r içinde her gece birer mevlûdü'n-nebî olup cümle üç yüz altm›fl mevlûdü'n-nebî olur kim geceleri leyle-i İsrâ ve leyle-i Kadir ve rûzlar› rûz-› ›yd-› ekber olur. On ikisi fermân-› vezîr ile olup dellâllar nidâ eder. Biri bâlâda tahrîr olunan Seyyid Ahmed el-Bedevî mevlûdudur. İkincisi İbrâhîm-i Dessûkî mevlûdu. Üçüncüsü emîr-i hac huccâc ile M›s›r'a geldü[kde] ve mâh-› Safer'in yedinci gecesi Bâb-› Nâs›r dibinde Cânpûlâdiyye mevlûdu, bâlâda hac alay›nda tahrîr olunmufldur, bu dahi fermân-› vezîr iledir. Ve dördüncüsü,

Evsâf-› mevlûd-› Hazret-i fieyh Bekrîzâde

Mâh-› Rebî‘ü'l-evvel'in on ikinci gece isneyn gecesi M›s›r'›n üç bin altm›fl tabaka minâresi niçe kerre yüz bin kanâdîller ile M›s›r minâreleri tezyîn olur, flehir içi nûr-› münevver olur. Ol gece Özbekiyye bürkesi kenâr›nda mevlûd-› fieyh Bekrî hazretleri mevlûdu gibi bir tantanarakl› ve bir tumturakl› mevlûdü'n-nebî olmazd›r. Zîrâ on gün on gece evvel cümle a‘yân-› M›s›r'a esnâf **[Y 219b]** esnâf ziyâfet eder.

Bir gün e’imme ve hutebâya, bir gün ulemâ ve sulehâya, bir gün meflâyihân flürefâya, ve bir gün a‘yân [u] eflrâfa, ve bir gün nakîbü'l-eflrâfa, ve bir gün mezâhib-i erba‘a fleyhülislâmlar›na, ve bir gün müderrisîne, ve bir gün mollâlara ve M›s›r mollâs›na, ve bir gün M›s›r vezîrine; e€er mu‘tekid ise mahabbeten gelirler ve gelegelmifllerdir, zîrâ ulu âsitânedir; ve bir gün cümle ümerâya summât-› Muhammedîler çeküp ziyâfetler ederler kim Keykâvus dahi böyle ni‘met-i firâvân bezl etme€e kâdir de€ildir. fieb [u] rûz yüz yere summât-› Ebâbekrî çekilüp ihsân [u] in‘âmlar hâs [u] âma bezl olunur.

Ve Özbekiyye bürkesi içinde ol mahalde su kalmayup bin feddân sahrâ-y› vâsi‘de niçe yüz otak ve sâyebân çerge ve çad›r ile cümle meflâyihân ve a‘yân meks edüp yüz k›rk tarîk›n fukarâs› cem‘ olup tevhîd [ü] tezkîr olur.

Ve bir tarafda ordu-y› bâzâr kurulup me’kûlât u meflrûbât fürûht olunup gûnâ-gûn bâzârlar olur. Ve bürkenin cânib-i erba‘as›nda olan hânedân sâhibleri der-i dîvârlar›n ve dam u bâm ve revzenlerin ve bürke kenârlar›n niçe kerre yüz bin kanâdîller ile zeyn edüp encüm-i ahterân-misâl çerâ€ân olup niçe bin tüfeng ü fifleng endâht olunup flâdumânîler olur. Ve bürke etrâf›nda olan mîrlivâlar›n kös-i hâkâniyânî ve tabl-› âl-i Osmân›yânîye turralar urulup sadâs› evc-i âsumâna peyveste olur.

Ve fleyh hazretlerinin sarây-› âlîleri kat-ender-kat maksûreler ve kâ‘a ve flâhniflînler ile ârâste bir hânedând›r kim ta‘bîr ü tavsîfinde meddâhân-› M›s›r âcizmândedirler. Ve bu âsitâneler serâpâ kanâdîller ile müzeyyen olup taraf taraf köfle köfle deryâ-misâl benî âdem anda zevk u safâ etmededirler.

Ve fleyh hazretlerinin kâ‘a-i azîminin havuzu kenâr›nda cemî‘i ulemâ ve sulehâ ve meflâyihler mevlûd-› Nebî k›râ’at etme€e hâz›r olup hofl-elhân müveflflihler savt-› hazîn ile bir âheng dutup Mevlûdü'n-nebî okurlar.

Ve k›rm›z› flalvârl› yetmifl seksen mahbûb huddâmlar musanna‘ u murassa‘ micmerler ile ûd [u] amber-i hâm yakup müflk [ü] anber ve sünbül-i H›tâyî râyihas›ndan uflflâkânlar›n demâ€lar› mu‘attar olur. Ve mümessek sükker ve nebât-› hamevîler tabla tabla yârân-› bâ-safâlara bezl olunur. Andan mümessek ü mu‘amberîn eflribeler gûnâ-gûn mücevher fa€fûrî ve münebbet kâseler ile bezl olunup tâ sabâha dek ihyâ olunup üç kerre mevlûd-› flerîf k›râ’at olunup ale's-sabâh müveflflihîn ve kâri’lere ihsân u in‘âm olunup herkes bir cânibe müteveccih olurlar. Elhâs›l midhatinde lisân kâs›rd›r. Ve yine bu gece,

Mevlûd-› âsitâne-i
fieyh İbrâhîm-i Gülflenî
kuddise s›rruhu

Yine mâh-› Rebî‘ü'l-evvel'in on ikinci gece isneyn gecesi olur, ba‘z› âfl›kân fieyh Bekrî mevlûduna giderler, ba‘z› cânlar İbrâhîm-i Gülflenî'ye gelirler, ba‘z› yârân fieyh Bekrî'ye, andan **[Y 221a]** İbrâhîm-i Gülflenî'ye gelir. Ammâ bu Gülflenî mevlûdu cahcahunlu fellâhîn ve avâm-› nâs içün de€ildir, havâssu'l-hâs içündür. Cümle Ervâm ve askerî tâ’ifesi ve erbâb-› ma‘rifet ü tarîkat ve nazîf ü zarîf ve flâ‘ir ve erbâb-› tasnîf kimesneler gelirler. Gayr› enâyî ve ecnebî **[Q 240b]** ve cühmel ü mühmel âdemler **[P 237b]** gelemez.

Ba‘de'l-›flâ azîz hazretlerinin merkad-i pâk-i amber-hâki olan kubbe-i münevverenin önündeki mücellâ ve musaykal harem-i azîmi musanna‘ zîk›ymet ibrîflim hâlîçeler ile döfleyüp cümle uflflâkân gürûh gürûh gelüp cemâ‘at-› kesîre ile salât-› ›flây› edâ etdikden sonra âyîn-i fleyh üzre cümle fukarâ halka olup sûre-i Mülk tilâvet olunup ba‘dehu evrâd [u] ezkâr› cümle fukarâ yek dil [ü] yek cihet tilâvet edüp yigirmi zâkir bir tarafda yigirmi zâkir bir tarafda zikrullâha meflgûl iken ba‘z› uflflâk vecde gelüp aya€ üzre kalkup semâ‘a bafllarlar.

Andan cümle dervîflân erbâb-› dilrîflân fakr-› fâka ile zîflân azîmü'fl-flân cânlar deverân etme€e bafllarlar. Zâkirler ve flâkirler taraf›ndan gûnâ-gûn savt u remiller ve tasnîfât u ameller ve ilâhîler ve zikr ü zeceller ile yekgâh ve dügâh ve segâh ve çârgâh ve pençgâh ve flefl âgâzede âgâze-i Dâvûdîyle musanna‘ hüzüngîrler edüp gâhîce uflflâka nevâ mahbûb bûselik edüp makâm-› uflflâk gerdâniyyede karâr edüp eviçden hâric etmezler.

Ve bir kol zâkirleri köçekler cem‘ edüp nikrîz ve flâhnâz› ohflayarak makâm-› zengûlden geçüp gerdâniyye ederek kavl-i Isfahân üzre râst karâr edüp mâbeyninde on iki makâm üzre on iki burûcdan niflân

verir on iki halka girih girih pîç-ender-pîç uflflâk birbirlerine sarmaflup birbirlerin dirâgûfl edüp mahabbet regleri germ-â-germ olup cemî‘i uflflâkân birbirlerini kemerlerinden zabt edüp halka-i Gülflenî'de zikrullâha meflgûl olup tevhîd-i erre ile mest [ü] medhûfl bî-hûfl olup arsa-i mahabbetde vâlih [ü] hayrân olurlar.

Ve cümle zâkirân u flâkirân reftâr-› Rûflenî ederek Hayâlî ve Hâlî ve Hâletî ve Cenânî ve Safvetî ve Eflrefî ve Üftâdî ve Hüdâyî ve Abdülahad ve Gafûrî ilâhîlerini zâkirân birbirlerine hasmâne müselsel hazîn esvât ile hânendelik edüp yine cemî‘i uflflâkân medd ü cezm tevhîdi ki *Allâhümme* lafz›d›r, ana müdâvemet etdüklerinde Hudâ alîmdir, cân kula€›yla istimâ‘ eden cân bî-cân ü bî-mecâl iken pür-mecâl olur.

Hulâsa-i kelâm bu üslûb üzre on iki makâmda on iki fas›l tevhîd-i sultânî olur kim yüz k›rk tarîk-› meflâyihân›n birinde olmaz. Me€er tarîk-› Mutâvi‘î'de veyâhûd tarîk-› Burhânî'de ola.

Bu fas›llardan sonra Çelebi Efendi halvethânesinden ç›kup cümle müfltakân ta‘zîm edüp destbûsuna var›rlar. Ammâ kimesneye dest **[Y 221b]** bûs etme€e r›zâ vermez, illâ bir kimesne kendüden bî‘at edüp cihâz-› fakr› kabûl etmifl ola, ol mahrem-i esrâr olup tarîkde oldu€uyçün yed-i yümnâs›n›n keffini bûs ederler.

Ve bu Çelebi Efendi aslâ hânesinden taflra ç›kup avâm-› nâsdan bir merd ile ve gayr› bir derd-i merd ile aslâ ihtilât etmez. Ancak senede bir gece mevlûdü'n-nebîye ç›kar. Dâ’imâ güft ü gûdan perhîz üzre gece kâ’im, gündüz sâ’imdir. Dâ’imâ tâ‘at u ibâdât edüp tilâvet-i Kur’ân ile mukayyeddir.

Ve kendünün sebeb-i ma‘îflet içün hüsn-i hatt› vard›r, ba‘z› resâyilâtlar yazup teberrüken ba‘z› yârâna hedâyâ gönderir.

Ve mevlûd gecesi taflra ç›kmalar›n›n asl› ba‘z› fukarâlar bî‘at edüp tarîka girirler, ve ba‘z› müsta‘id kimesneler âsitânede k›rk elli sene ifnâ-y› vücûd edüp bir diyârda post sâhibi olma€a isti‘dâd tahsîl etmifl, an› irflâd edüp sâhib-i seccâde eder. Ve ba‘z› dostân muhibbân ile y›lda bir kerre müflerref olup anlara hayr du‘â ederler. Ve mihrâb›n sa€ taraf›nda seccâdeniflîn olur, sükûn üzre dururlar.

Ba‘dehu tevhîd [ü] tezkîrden dahi fâri€ olup kavl-i edvâr üzre bir üstâd-› kâmil kürsîye ç›k›nca afla€›da cümle müveflflihler ve zâkirînler bir savt tilâvet edüp andan kürsî üzre Mevlûdhân Bursal› Sar›msakc›zâde Süleymân Efendi'nin te’lîf etdü€i,

Allâh ad›n zikr edelim evvelâ

mevlûduna sâhib-i te’lîf beste etdü€i üzre on iki makâmda ve yigirmi dörd flu‘bede ve k›rk sekiz terkîb üzre hofl-âvâz ile tilâvet edüp mâbeyninde zâkirânlar niçe savt u zikirler tilâvet edüp tâ sabâha dak bu üslûb üzre sohbet-i hâs olur. Ve Hazret-i Risâlet'in rahm-› mâderden sa‘âdetle müfltak olduklar› mahal gelüp,

Do€du ol fahrü'l-enâm

deyince cümle âfl›kân-› pîr [ü] cüvân aya€ üzre kalkup ta‘zîm ederler. Bu kerre zâkirler, beyt:

Yâ Resûlullâh cemâlin keflfü'd-dücâ de€il mi
Habîbâ senin kelâm›n belagu'l-ulâ de€il mi

ebyâtlar› savt-› hazîn ile pencgâh makâm›nda okunup,

Andan cümle huddâm-› fukarâ-y› Gülflenî tabla tabla fleker ü nebât ve hulviyyât u zülbiyyât ve gûnâgûn hamevî kandü'n-nebâtlar› a‘yân [u] eflrâfa bezl ederler.

Ve ba‘z› fukarâlar fûtalar içre fleker ile mülebbes bâdâm ve leblebi ve fiâm f›sd›k› ve mukaflfler Rûm f›nd›k› ve envâ‘›ndan nuküller ve mu‘amberîn ü mümessek eflribeleri rengâreng kâse-i fa€fûr ile bezl ederler. Ard› s›ra bir remmâ fukarâlar dahi cemî‘i hâz›rûnlara mutantan ve mücevher kahveler ve çay [u] bâdyân ve sa‘leb ü mahleb ve bâlûde ve leben-i hâlis ve bahârl› eflribeleri taraf taraf gül-i Gülflenî fukarâlar› bezl ederler.

Andan sonra bir sürü fukarâlar dahi gülâbdânlar ile mâ-i gülâb ve kâdî ve ›tr-› flâhî ve mâ-i buhûr makûlesi râyiha-i tayyibeli **[Y 222a]** mâlar› cümle huzzâr-› meclis üzre nisâr edüp ba‘dehu buhûrdânlar ile ûd ü amberi ihrâk edüp cümle âfl›kân›n dimâglar› mu‘attar olur.

Bu mahallerde dahi mevlûd-› nebî tamâm olup giden gider, kalan cânlar demler eder. Yine fukarâlar tevhîd [ü] tezkîre bafllarlar. Bu tevhîdden sonra âfl›kân-› afl›rhân âye[t]:

[1]†Ë”Í‚†«‰–ÍÊ†« ‚Ë«†–

aflr-› flerîfin tilâvet edüp ba‘de'd-du‘â azîz hazretlerin ba‘z› âfl›kân ziyâret edüp hânelerine revâne olurlar.

Ba‘z› cânlar cânân fukarâlar›n hücreciklerine varup mihmân olurlar. Elhâs›l pâk ü pâkîze tarîk-› âsitânedir kim medhinde lisân kâs›rd›r, *ve's-selâm*.

Ve bu ayda bu mevlûd geceleri mevlûd okutmak içün sâhib-i hayrâtlar gündüzden minâreleri makrama ve destâr ve kumâfllar ile minâreleri zeyn ederler, andan ma‘lûmdur ol gece ol câmi‘de mevlûd vard›r, cemî‘i halk ol câmi‘de cem‘ olurlar. Ve ol gece ol mahallenin cümle sokaklar›n evden eve ipler gerüp kanâdîller ile kahvehâneleri ve çârflû-y› bâzâr› zeyn ederler. Bir diyâra mahsûs de€ildir, hakkâ ki M›s›r-› nâdire-i as›rd›r.

Ve ba‘z› mevlûdu minârelerde okurlar. Ne kadar kimesne tilâvet-i mevlûd ederlerse minârelerdeki harîr destârlar› anlar al›r. Ve bir minâreye k›rk elli altm›fl âdem s›€ar, zîrâ her minâre kulle-misâl tabaka tabaka

[1] *Kur’ân,* Zümer, 73; "Rablerine karfl› gelmekten sak›nanlar, bölük bölük cennete götürülürler..."

binâ olunmufldur, her tabakas› ellifler âdem alur. Tâ sabâha dak bir makrama içün k›rk elli Arab feryâd [u] figân edüp sadâlar› evce peyveste olur, *bi't-tamâm*. Ve,

Evsâf-› mevlûd-› fieyh Ahmed er-Rufâ‘î

Tarîk-› Burhânî'dir. Mâh-› Recebü'l-müreccebin evvel cum‘a gecesi olur. Âsitâneleri Sultân Hasan câmi‘i dibinde m›zrakc›lar içinde bir tekye-i azîmdir, bâlâda tekyeler içre evsâf› mastûrdur. Bu mevlûd dahi izdihâml› [Q 241a] [P 238a] de€ildir, cümle sulehâ-y› ümmetden hâl sâhibleri maz›nne-i kerâme kimesneler cem‘ olurlar, aceb sohbet-i hâssu'l-hâs olur kim diller ile ta‘bîr olunmaz.

Evsâf-› mevlûd-› fieyh Ömer ibnü'l-Fâr›z

M›s›r'›n cânib-i cenûbunda cebel-i Cûflî dâmeninde bir âsitâne-i azîmdir. Y›lda bir kerre mevlûd olup iki yüz bin âdem cem‘ olur. Ulemâ-y› M›s›r'›n cümlesi bu kavle müttefiklerdir kim ol gün anda ervâh-› Resûlullâh hâz›r, derler. Zîrâ ol mevlûd mahallinde câmi‘ içinde nûr berk urur. Gayr› câmi‘lere mahsûs de€ildir, illâ Ömer ibnü'l-Fâr›z câmi‘ine mahsûsdur.

Ve bu mevlûda muta‘azz›m u mütekebbir kimesne varamaz, var›rsa ol âsitânenin muhibbidir. Cümle fukarâ ve zu‘afâ ve gurebâ ve mesâkîn ve budalâ ve melâmiyyûndan kimesneler var›r.

Ve ol günde niçe kimesneler keflf [ü] kerâmet izhâr ederler.

Der beyân-› keflf-i fieyh Muhammed-i Lebbânî

Hattâ Defterdâr Ahmed Pafla imâm› ile hakîr mü’ezzin mahfilinde otururduk. Hemân mecâzibûndan Muhammed-i Lebbânî [Y 222b] ayak üzre kalkup bu kadar ecnâs-› mahlûkât içinde imâma hitâb edüp eydir:

"*Yâ imâme'l-vezîr el-vezîr, ünzül ünzül bi'l-acele ile'l-M›s›r, ruh ile'r-Rûm bi's-selâme yâ imâm*" deyüp ol mahalde yine çöküp oturdu kim k›rk yedi senedir ol amûd dibinde sâkindir. Bu kelâm› istimâ‘ eden:

" '*Ünzül yâ imâme'l-vezîr*' dedi. Âyâ imâm ölür mü yâhûd imâm›n oturdu€u mahfil y›k›l›r m›" deyü gûnâ-gûn hâfliyeler verdiler. İmâm havfinden afla€› endi. Hakîr aslâ yerimden hareket etmeyüp metânet etdim.

Yedinci günde Defterdâr Ahmed Pafla'y› ve imâm›n afla€› M›s›r'a endirüp gulû-y› âm ile ma‘zûl eylediler. Me€er fieyh Lebbânî'nin iflâreti bu imifl.

Ya‘nî ol âsitâne-i Ömer [ibn]ü'l-Fâr›z'da niçe maz›nne-i kerâme kimesneler vard›r, ta‘rîf ü tavsîflerinin midhatlerinde zebân bî-zebând›r. Zîrâ ol makâm ehl-i hâl köflesi olmak ile niçe meflâ’iyyûn ve iflrâk›yyûn kavmi gibi bî-zebân kelimât eder âdemler vard›r, riyâzât [u] mücâhede ile ol mertebeye varm›fllard›r kim haftada bir iftâr ederler, mücerred pâk âdemler vard›r.

Hudâ'ya ma‘lûmdur, hakîr nitekim M›s›r'da idim, her cum‘a namâz›ndan sonra âyînleri olup niçe bin âdem cem‘ olurlar, hakîr dahi elbette ol gün ol cem‘iyyet-i hâsda hâz›r olurdum. Niçe kerre ba‘z› alâyimâtlar ve niçe keflf ü kerâmetler zuhûr ederdi. Hakîr M›s›r'da oldukca bir cum‘a münfek olmazd›m, zîrâ bir safâ kesb ederdim ve gûnâ-gûn ahvâlâtlara vâk›f-› esrâr olurdum.

Ve bu âsitânede her cum‘a günleri Ömer ibnü'l-Fâr›z'›n Tâ’iyye kasîdesi okundukda ba‘z› âfl›kân aflklar›ndan vecde gelüp bafllar›n amûdlara ururlar, bi-emrillâh aslâ bir zarar isâbet etmez. Ve niçe hofl-âvâz kimesneler savt-› hazîn ile birbirlerine hasmâne aflr-› flerîf ve kasâyid-i na‘t-› flerîf tilâvet ederler.

Netîce-i kelâm bâlâda tekyeler evsâf›nda tahrîr olunmufldur. Bir du‘â müstecâb olacak âsitânedir. *Allâhümme âfinâ,* bunda olan mevlûda mevlûd-› fukarâ derler, cümle âfl›kân [u] sâd›kân cem‘ olurlar. Andan sonra,

Evsâf-› mevlûdü'n-nebî-i Ebussu‘ûd el-Cârihî

Eski M›s›r ile Yeni M›s›r mâbeyninde bir belîdedir. Her çehârflenbe günü mevlûdu olur. Ammâ senede bir kerre bir azîm ordu-y› bâzâr kurulup niçe kerre yüz bin kanâdîller ile tezyîn olup üç gün üç gece sabâhlara dak tevhîd [ü] tezkîr sadâs›ndan zemîn ü âsumân dir dir ditrer.

Ve bu mahal M›s›r'›n cenûbuna üç bin ad›m ba‘îd baflka bir kasaba olmak ile iki kerre yüz bin âdem h›mârlara süvâr olup ol vâdî h›mârlar ile mâl-â-mâl olup benî âdem dahi mevc mevc olup âdem deryâs› olup cahcahun-› azîm olur. Zîrâ bu Ebussu‘ûd-› Cârihî hazretleri karîbü'l-ahd olmak ile niçe keflf [ü] kerâmetlerin bilüp mevlûduna i‘tibâr ederler. Bunlar Sultân Selîm Hân [Y 223a] asr›nda hayâtda olup "*Ta‘al yâ Selîm, iclis tahte'l-M›s›r*" diyen bunlar idi.

Menâk›b-› pîr-i fânî acîb [ü] garîb

Ve bunlar›n fleref-i sohbetleri ile müflerref olup mu‘ammer olmufl bir kimesneyi Cânpûlâdzâde Hüseyin Pafla hazretlerinin huzûr-› flerîflerine ol kimesneyi götürüp pafla dest-i flerîfin bûs edüp du‘â-i hayrlar›n alup behremend oldular. Ammâ bu pîr-i fânî M›s›r içinden de€ildir, Menûfiyye hâkindedir. Âb [u] havâs› latîf oldu€undan mu‘ammer olup Ebussu‘ûd-› Cârihî hazretlerinin hay›r du‘âlar›na mazhar düflmüfller. A€z›nda peynir diflleri yitmifl, gözlerinin nûru gitmifl, gûyâ bir kadîd olmufl, s›byân gibi sâ‘atda bir "*Cî‘ânîn*" ya‘nî ac›kd›m, deyü a€lar. İflte

Ebussu‘ûd hazretinin du‘âs› berekâtiyle böyle mu‘ammer olmufl âdem vard›r.

Hamd-i Hudâ bu abd-i hakîr Evliyâ-y› sâhib-i bûriyâ Ebussu‘ûd-› Cârihî hazretlerinin münevver cemâlin görüp fleref-i sohbetiyle müflerref olmufl pîr-i fânî yüz yetmifl yafl›nda âdemin dest-i flerîfin bûs edüp du‘â-i hayr›yla behremend olduk. Ulu sultân oldu€undan mevlûd-› azîmi olur. Andan mâh-› (---)

Evsâf-› mevlûdü'n-nebî-i Hazret-i İmâm efl-fiâfi‘î *rahmetullâhi aleyh*

Her cum‘aertesi gecesi niçe bin âdem ziyâretine varup tâ sabâha dak niçe yüz hatm-i flerîf edüp ihyâ etme€i mezâhib-i fiâfi‘î ulemâlar› flart etmifllerdir. K›rk elli seneden berü terk etmemifl âdem hadden efzûndur.

Ammâ bu mevlûdü'n-nebî senede üç gün üç gece ordu-y› bâzâr kurulup İmâm fiâfi‘î kasabas› âdem deryâs› olup ba‘z› sene izdihâmdan kubbe-i âlî içinde âdem flehîd olmak vâki‘ olmufldur, bu mertebe izdihâm olur. Tatvîl-i kelâma hâcet yokdur, ihvân-› bâ-safâya safâ ile flundan ma‘lûm ola kim bizim zamân›m›zdaki mevlûd gecesi dörd yüz yigirmi üç hatm-i flerîf tilâvet olundu. Zîrâ anda ol gecelerde niçe bin hâf›z-› Kelâmullâh cem‘ olur. Defterdâr İbrâhîm Pafla senesinde yedi yüz k›rk hatm-i flerîf tilâvet olundu, deyü rivâyet ederler. Ve ol gece anda cemî‘i ervâh-› aktâb ve evliyâ ruhâniyyetleri hâz›rd›r, derler.

Ve bu mevlûd geceleri içün M›s›r'›n a‘yân [u] eflrâflar› befl on gün mukaddem İmâm fiâfi‘î kasabas›nda befler onar gurufla hâneleri îcâr ile dutup ehl [ü] iyâli ve me’kûlât [u] meflrûbâtlar› ile gelüp zevk ederler. Ve niçe yüz hayme ve hargâh ile me’kûlât [u] meflrûbât fürûht edici tüccâr gelüp meks edüp azîm ordu-y› bâzâr olur. Ve niçe yüz züvvâr çad›rlar› geceler kanâdîller ile ve minâreler ve her hânenin dam [u] bâmlar› niçe kerre yüz bin kanâdîller ile çerâ€ân edüp flehri tezyîn ederler. Netîce-i kelâm midhatinde kilk-i dür-nisâr dilim dilimdir.

Ve bu İmâm fiâfi‘î mevlûdu **[Y 223b]** tamâm olup bir ferd perîflân olmadan ale'l-umûm İmâm fiâfi‘î'ye karîb Ebü'l-Leys hazretleri mevlûduna giderler.

Evsâf-› mevlûdü'n-nebî be-âsitâne-i Hazret-i fieyh Ebü'l-Leys

Bu dahi hâkezâ k›yâs-› remev(?) gibidir, ya‘nî İmâm fiâfi‘î mevlûdu gibidir. Ammâ bunda musannifîn ü mü’ellifînden niçe kimesneler te’lîfâtlar›n Ebü'l-Leys mevlûduna getürüp mezâhib-i selâs fleyhülislâmlar› bunda cem‘ olup te’lîf etdü€i kitâb› ve risâleyi huzûr-› ulemâya koyup cümle fuzalâ tilâvet ederler. E€er cümlenin mu‘teberi oldu ise memhûrlayup ve sahîfe-i kitâba imzâ edüp tilâvet olunsun deyü izin verirler.

Ve ol te’lîfât› bir iki gece Ebü'l-Leys hazretlerinin ser-i sa‘âdetleri ucundaki sandûka içinde korlar. Çok vâki‘ olmufldur kim birkaç günden ol nushay› sandûkadan ç›karup ba‘z› yeri hak olunmufl bulunur ve ba‘z› **[Q 241b]** **[P 238b]** yerleri tas[h]îh olunmufl bulunur. Bir kerre bir kimesnenin akâyide müte‘all›k bir risâle te’lîfi sandûka içinde munharik bulunup sabâh cildi kavrulmufl bulunur. Ebünnûr Mehemmed Pafla asr›nda olmufldur. Ya‘nî Hazret-i Ebü'l-Leys imâm-› hümâmd›r. Mevlûdunda ulemâ ve sulehâ ve huffâz-› kelâmullâh cem‘ olup tâ sabâhlara dek üç gün üç gece niçe bin hatm-i flerîf tilâvet olunur. Böyle ulemâ-y› kibâr mevlûdu olur kim vasf›nda lisân kâs›rd›r. Andan cümle uflflâk fieyh Ukbe'ye giderler.

Evsâf-› mevlûd-› fieyh Ukbe-i Cüheynî *rahmetullâhi aleyh*

Mâ-tekaddem harâbe olma€ile mevlûdu mu‘attal idi. Ba‘dehu sene 1063 târîhinde Ebünnûr Mehemmed Pafla ya‘nî Hâsekî Mehemmed Pafla vâk›‘as›nda görüp müceddeden bir câmi‘-i âlî ve bir tekye ve bir sebîl ve iki sâk›ye ve bir matbah ve fleyh hazretleri üzre bir mehb›t-› pür-envâr binâ edüp iki yüz M›srî kîse masrûf edüp bir hayrât-› azîm etdi. Ve her sene mevlûd-› flerîfi masâr›f›na bin gurufl vakf edüp üzerine yeniçeri oca€›n nâz›r etdi. Ve bu mevlûd dahi ke-sâyiri't-tahrîr mevlûd-› sultânî olur kim fieyh Ukbe-i Cüheyniyyü'l-Âmirî'nin rûh[u] flâd olur. Zîrâ evkâf› taraf›ndan me’kûlât [u] meflrûbâtlar› firâvân olma€ile ulemâ ve sulehâ ve fukarâya ni‘meti mebzûldür. Bundan sonra cebel-i Cûflî dâmeninde,

Evsâf-› mevlûd-› fieyh fiâhîn *kuddise s›rr›hu'l-azîz*

Bir teferrücgâh ziyâretgâh cihân-nümâ yerde. Bunda dahi bir gün bir gece mevlûd olur. Ammâ yalç›n kayalar üzre vâki‘ olma€ile dar yerdir, ol kadar izdihâm olmaz, ammâ acâyib mevlûd-› sultânî olur. Andan,

Evsâf-› mevlûd-› fieyh Cûflî

Bu âsitâne dahi cebel-i Mukattam üzre tâ zirve-i a‘lâs›nda bir âsitâne-i âlîdir. Cümle flehr-i M›s›r bu cebelden zîr-i pâda görülür. Bir gün bir gece bu cebelin zirve-i a‘lâs›nda haymeler kurulup mevlûd-› azîm olur. Bu câmi‘ ve hayrât sâhibi âl-i Abbâsiyân'dan El-mustans›r Billâh **[Y 224a]** vezîri emîrü'l-cüyûfl Ebünnecm Bedrü'l-Cemâlî nâm vezîr-i âlî-tebâr binâ etdi€inden Cûflî da€› derler, ammâ da€›n›n ismi cebel-i Mukattam'd›r. Andan,

Evsâf-› mevlûd-› Kademü'n-Nebî

Azîm âsitânedir. Bir câmi‘-i kebîri ve resm-i kadem-i flerîf üzre bir kubbe-i âlî ve bir tekye-i tîr-endâz tekyesi cümle Defterdâr İbrâhîm Pafla'n›nd›r, bâlâda tavsîf olunmufldur. Bunda dahi bir gün bir gece mevlûd-› azîm olup sâhibü'l-hayr Defterdâr İbrâhîm Pafla'ya hay›r du‘â ederler. Andan,

Evsâf-› mevlûd-› sâdât hazretleri

Karâfe-i kübrâda mâh-› fia‘bânü'l-mu‘azzam'›n n›sf›nda (---) nâm mahalde ecdâd-› izâmlar› medfûn oldu€u mahalde âsitânede üç gün üç gece niçe hayme ve hargâh ile ordu-y› bâzâr kurulup ba‘z› M›s›r ümerâlar›ndan muhib olanlar otaklar›n getirüp câmi‘in minâresin ve âsitânenin der [ü] dîvâr›n ve cümle h›yemlerin niçe kerre yüz bin kanâdîller ile tezyîn ederler.

Ve âdem deryâs› gelüp cemî‘i âyende vü reven-deye ni‘met mebzûl olup bir mevlûd-› azîm olur kim vâhidün ke-elfdir. Ve niçe kerre yüz bin s›gâr u kibâr ve merd [ü] zenân cem‘ olup deflt-i sahrâ(y›) hadden bîrûn ve k›yâsdan efzûn benî âdem cem‘ olup taraf taraf ziyâretlere giderler. Zîrâ bu mahalde niçe bin sahâbe-i kirâm ve kibâr-› evliyâullâhlar medfûndur.

Ve peygamberzâdelerden ibn Yâmen ibn Hazret-i Ya‘kûb ve Efrâyim ibn Hazret-i Yûsuf Feyyûm'da tevellüd edüp bu mahalde medfûndur. Ve bunlar›n emsâli niçeler dahi medfûndur, ziyâretgâh mahallinde tahrîr olunur.

Der beyân-› menâk›b-› sâdât Ebü't-tahsîs

Ve sâdât hazretlerinin ulucas› fieyh Ebü't-tahsîs hazretleri muta‘azz›m bir Cem-cenâb olma€ile huzû-runa a‘yân [u] eflrâfdan gayr› ve ulemâ ve sulehâdan gayr› bir ferd varamaz, sohbetleri ink›bâz üzredir. Ammâ ecdâdlar› âsitânesine leyle-i mevlûda geldiklerinde bin iki bin meflâyih-i kirâm ile gelüp serîr-i hilâfetde karâr edüp türbe-i pür-envâr içinde niçe yüz bin kanâdîller ve flem‘-i kâfûrî ile nûr-› münevver olup iki bin benî âdem bir a€›zdan evrâd-› sâdât› tilâvet etdiklerinde vallâhi'l-azîm âdeme bir vecd hâs›l olup cümle mâsivâdan geçüp kalb gözü pür-nûr olur.

Ve bu mahalde fleyh hazretinin dest-i flerîfin {ibtidâ} bûs eden kimesnenin ismin su’âl edüp ana bir künye ya‘nî lakab koyup gerdenine iki üç zirâ‘ dülbend ridâ sarup fukarâlar›ndan olma€a me’zûn olur.

Her mevlûdda üç bin dörd bin âdemin boynuna ridâ sarup bir lakab buyururlar. Aceb hikmetdir, bir âdeme buyurduklar› künyeyi bir âdeme dahi komazlar. Ve müddet-i ömründe hilâfetleri asr›nda bir lakab› iki âdeme dememifllerdir. Aceb s›rrullâhd›r kim "*El-esmâü tenzilü mine's-semâi*" ilhâm-› rabbânî ile lakab korlar. Hakîre Ebussafâ deyü künye verdiler. Hamd-i Hudâ nefes-i mübâreklerinin **[Y 224b]** te’sîri sebebiyle zevk u safâday›z. Ve hakîrin gerdenine bir Keflmîrî flâl sard›lar. Ve ba‘z› eflrâfa dahi gûnâ-gûn flâl-› Lâhûrî ve Gîlânî verüp du‘â-i hayr eder.

Ve bir kerre künye kodu€u âdemi on seneden sonra görse künyesiyle "Yâ Ebü'l-vefâ" ve "Yâ Ebü'l-âl" deyü nâm›n söyler. Ne kuvvet-i kudsî mertebesi kuvvet-i hâf›zaya mâlikdir. Ve bir kerre ridâ verdi€i âdeme elbette her sene gelse yine verir. Bu dahi azîm mâl bezl etmekdir. Hulâsa-i kelâm bir vech ile ahvâllerine vâk›f olunmaz.

Ve bu sâdâtlar›n herbiri birer sene üç yüz katâr deve ile ve befl yüz alt› yüz huddâm ile Ka‘be-i flerîfe gidüp azîm mâl sarf ederler ve selâmet gelirler. Ve'l-hâs›l mü’eddeb ve ankâ ocakd›r, hengâme ve cahcahuna mâyil de€illerdir, ammâ bi'z-zarûrî y›lda bir kerre bu mevlûd-› azîme gelüp cümle ahbâb ile müflerref olurlar. Ve bundan sonra,

Evsâf-› mevlûdü'n-nebî-i fieyh Bekrî hazretleri

Mâh-› Temmûz'da hamâsîn gününde İmâm fiâfi‘î kubbesi dibinde fieyh Bekrî hazretlerinin ecdâdlar› âsitânesinde sâdâtlar›n mevlûduna karfl›l›k bir mevlûd-› flerîf ederler kim ni‘met ile ve ihsân u in‘âm ve esvâb ile cümle M›s›r halk› ve bay u gedâlar› ihtiyâcdan müsta€nî ederler. Bunda dahi niçe hayme ve hargâh ordu-y› bâzâr olup câmi‘ ve minâreleri ve kâ‘alar› niçe kerre yüz bin kanâdîller ile çerâ€ân olup rûz-› rûflen olur. Sabâha dek ihyâ olup üç fas›l mevlûdü'n-nebî tilâvet olunur. Bu dahi bir mevlûd-› azîmdir. Andan,

Evsâf-› mevlûd-› Ümmü'l-k›yâs

Bâlâda evsâf tahrîr olunmufldur kim yeniçeri oca€› Mikyâs havuzun tathîr etdiklerinde yedi gün yedi gece flâdumân olup sekizinci gece askerî tâ’ifesi gidüp cum‘a gecesi mevlûd-› azîm olup ale's-sabâh baflçavufl dahi ziyâfetlerden halâs olur. Andan sonra Nîl'e nokta gecesi,

Evsâf-› mevlûd-› sânî der Ümmü'l-k›yâs

Bu mevlûd Ümmü'l-k›yâs'da Nîl taflaca€› gece olur. Cemî‘i ulemâ-y› sulehâ ve flürefâ-y› M›s›r cem‘ olur. Üç nevbet paflan›n vekîlharc› pafla kîsesinden summât-› Muhammedîler çeküp mevlûd-› flerîf olur. Ve cemî‘i ulemâ Nîl'in ziyâde olmas›na muntaz›r olurlar. Ve bu mevlûd tercümânbafl›n›n dire€idir, ammâ masrûfu pafladand›r. Bu dahi bâlâda mufassal tahrîr olunmufldur. Andan sonra Sultân Hasan **[Q 242a]** kurbunda,

Mevlûd-› Mahmûdiyye

Ve ana karîb,

Mevlûd-› Emîrâhûriyye

Ve câmi‘-i Ezher içinde yine,

Mevlûd-› sâdât

Ve flehir hâricinde, [P 239a]

Mevlûd-› Sultân Kay›tbay

Bu dahi mevlûd-› azîmdir. İmâretinden ni‘met-i bî-imtinân› bay u gedâya ve zu‘afâ ve fukarâya mebzûldür. Y›lda bir kerre azîm cem‘iyyet-i kübrâ olur. Ve,

Mevlûd-› İbrâhîm-i Gülflenî der tekye-i Bulak

İnflâallâh mahallinde tahrîr olunur. Ve dî€er,

Mevlûd-› fieyh Bekrî efl-fieyh Tafltûflî
kuddise s›rruhu

Bâb-› Sultân fia‘râvî kurbunda mevlûd-› azîm olur. Ve,

Mevlûd-› fieyh fia‘râvî [Y 225a]

Bu dahi cümle ulemâ-y› kibâr mevlûdu olur, zîrâ câmi‘i küçük olma€ile kesret-i ünâs olmaz. Ammâ mevlûd-› flerîfinde aceb ruhâniyyet vard›r. Ve,

Mevlûd-› fieyh Hanefî

Bunda dahi cem‘iyyet-i kübrâ olur. Ve Kantaratü's-Sunkur kurbunda,

Mevlûd-› fieyh Halvetî

Bu dahi meflâyih mevlûdudur, gayr› izdihâm olmaz. Ve,

Mevlûdü'n-nebî der âsitâne-i Hazret-i İmâm Hüseyn

Mukaddemâ yetmifl seneden berü mevlûd-› flerîf münkirîn ilkâ ve i€vâs›yla mu‘attal olmufldu. Ba‘dehu sene 1089 târîhinde cümle flürefâlar Abdurrahmân Pafla hazretleri huzûruna ç›kup,

"Bu sene-i mübârekede cedd-i izâm›m›z İmâm Hüseyn üzre mevlûd-› flerîf olunmas›n ricâ ederiz" dediklerinde ol ân ricâlar› hayyiz-i kabûlde vâki‘ olup subafl›ya ve muhtesibe ve kad›askere hitâben buyurdular tahrîr olunup,

"Mâh-› Muharrem'in on ikinci gece âflûrâ gecesi cemî‘i minârelerde kat-ender-kat kanâdîller yana ve cemî‘i çârflû-y› bâzâr gece ve gündüz donanup kanâdîller ile çerâ€ân ola" deyü dellâllar nidâ edüp meflhed-i İmâm Hüseyn içre mevlûd içün alt› bin para ve bir yeflil destâr ve bir vukiyye ûd ve bir kantâr flem‘-i asel-i kâfûrî verüp ilâ-hâze'l-ân İmâm Hüseyn'de mevlûd olmak Abdurrahmân Pafla hayrât›d›r, hâlâ cemî‘i flürefâ ve ehl-i M›s›r du‘â ederler, *sellemekallâh*.

Kâ‘ide-i hüsniyyât-› M›s›r

İflbu mâh-› Muharremü'l-harâm'›n on ikinci gününe var›nca İmâm Hüseyn mevlûdu gecesinin flehr-i M›s›r içre niçe bin Yahûdîler üçer üçer bir yere gelüp ellerinde büyük zenbîller içre gûnâ-gûn ›triyyât buhûrlar› satarken üçü bir yerden eyle feryâd ederler kim cemî‘i esvâkda ve mahallât derilerinde feryâdlar› âsumâna ç›kar. Bu dahi bir âdet-i kadîmdir. Ve buhûr râyihas›yla flehr-i M›s›r'› mâh-› Muharrem'in on ikisine dek mu‘attar ederler, temâflâ-y› ibretdir. (---) (---) (---) (---) (---)

Ve bu mevâlîdlerden mâ‘adâ M›s›r içinde her sâhibü'l-hayrât hânelerinde ve câmi‘ ve zâviyelerinde niçe bin mevlûd-› flerîf ederler. Sâ’ir diyârda mevlûd-› flerîf etmek mâh-› Rebî‘ü'l-evvele mahsûsdur, ammâ M›s›r'da y›l›n on iki ay›nda niçe bin mevlûd cem‘iyyeti ederler.

Ba‘z› mahalde befl alt› mevlûd bir geceye vâki‘ olur. Zîrâ M›s›r'›n halk› Hazret-i Risâlet-penâh'a kesret-i mahabbetlerinden bezl-i mâl edüp mevlûd-› flerîf etmek ile meflhûr-› âfâk olmufllard›r. Zîrâ i‘tikâd [u] mezhebleri dürüst ehl-i sünnet ve'l-cemâ‘at musallî kavimdir.

Ve bâlâda tahrîr olunan mevlûdlar›n ba‘z›s› fermân-› vezîr ile olur ve ba‘z›lar› âyîn-i meflâyihân üzre ederler. Bu tahrîr olunan mevâlîdlerin dahi niçe yüzüne vard›k, ammâ tahrîr olunmas› müflkil olma€ile bu kadar ile iktifâ etdik. Ammâ taflra kurâ ve kasabâtlarda hâkim fermân›yla olan mevlûd-› flerîfleri ekseriyyâ ol du‘â h›rmenlerinde hâz›r olmufluz, inflâallâh [Y 225b] her biri mahallinde alâkadri'l-imkân tahrîr olunur.

el-Faslu'r-râbi‘ ve hamsîn
M›s›r kavminin bu mevlûdlardan sonra zevk u safâ edecek hâs [u] âm içün mesîregâhlar›n beyân eder

Evvelâ M›s›r'›n cenûb cânibinde iki sâ‘at ba‘îd,

Beled-i teferrücgâh-› Besâtîn

Bir ma‘mûr karyedir. Cümle nakîbü'l-eflrâflar›n zîr-i hükûmetlerindedir. Bu beled içre sâhil-i Nîl'e karîb bir azîm bâ€-› İrem'in tâ vasat›nda bir kasr-› Havernak ortas›nda bir havz-› latîf ile ârâste bir mesîregâh-› ârâmgâhd›r.

Ve câ-be-câ fevkânî müte‘addid hücreler ve matbah ve sâk›yeler ile ma‘mûr bir dilküflâ yerdir. Ve,

Teferrücgâh-› Kademü'n-Nebî

Defterdâr İbrâhîm Pafla'n›n hayrât [u] hasenât›ndand›r kim azîm âsâr-› latîfdir. Gûnâ-gûn kas›rlar ve

kâ‘a ve câmi‘ ve matbah-› Keykâvus ve tekye-i tîr-endâz tekyesi ve zâviye ve sâk›yeler ve hücreler cümle İbrâhîm Pafla hayrât›d›r kim bâlâda târîhâtlar› ile mufassalan tavsîf olunmufldur. Andan,

Mesîregâh-› anbâr-› Yûsuf Nebî

Acîb ü garîb temâflâgâhd›r. Ve,

Ârâmgâh-› Ümmü'l-k›yâs

Bu dahi mufassal mevsûfdur. Andan yine bu cezîrede,

Safâgâh-› bâ€-› Ravza

Niçe mülûk eline girmifl bir lânedir. Sâhibleri âfliyân›n terk edüp elden ele intikâl etmifl bir h›yâ-bân-u koyah içinde aflren fe-aflren bir havz-› azîmin ortas›nda bir kasr-› âlî, havuz içre mebnî olunmufl cisr ile ubûr olunur bir temâflâgâh su içre bir kasr-› latîfdir. Ve kat-ender-kat müte‘addid hücreler ile ârâste vâcibü's-seyr bir teferrügâhd›r. Andan,

Temâflâgâh-› flikârgâh-› Cebeleyn-i Heremeyn

Efvâh-› nâsda Ehrâm da€› derler. Avâm mâ-beyninde Fir‘avn da€lar› derler. Ammâ lisân-› K›btîde Berâbî derler. Bi-kavli *Târîh-i İbn Celâl* ibtidâ bu Heremler da€lar›n binâ eden Kâyin o€lu Hunûh o€lu Mahvîl o€lu Dermeflîl o€lu Berâb binâ etdi€iyçün bu da€lara Heremeyn-i Berâbî derler. Nîl'in cânib-i garbîsine vâki‘ olmufl iki büyük ve bir küçük da€lard›r. Cânib-i erba‘as› ceyrân ve gâv-› beyâbânî ve kurd ve hargûfl makûlesi flikârlar bulu-nur. İnflâallâh afla€›da mahalliyle bânîsi ve ne içün binâ olunup mutalsam olundu, an› beyân ederiz, *ve's-selâm*. Ve,

Mesîregâh-› çerâgâh-› emîrâhûr

Bu Cîze hâkinde İnbaba hudûdlar›na gelince sâfî çay›r ve çemenzâr bir vâdîdir kim cümle ahâlî-i M›s›r'›n ve M›s›r vezîrinin cümle atlar› anda çay›rlar bir ferah-fezâ-y› ahdaristând›r. Ammâ Hudâyî de€il-dir, amelîdir. Bersîm derler bir otdur, an› tohumdan ekdikleri gece bi-emrillâh sabâha dek iki parmak biter, üçüncü gün hayvânât otlamak mümkündür. M›s›r'›n cümle atlar› an›nla çay›rlar. Rûm'un yonca ta‘bîr etdikleri misilli bir giyâhd›r.

Cümle M›s›r'›n askerî tâ’ifesi ve pafla emîrâhûru anda hayme ve hargâhlar› ile kâmil üç ay atlar› anda çay›rladup seyr ü safâ ve ayfl u iflret ederler, bir lâlezâr ve çemenzâr sahrâd›r. Bunda **[Y 226a]** pafla imrahor[u] mutlak buyurdusuyla müstakil hâkimdir kim flakî ve harâmîlere aslâ emân vermeyüp katl eder.

Ve Habîro€lu'nun hudûdu olmak ile her gece bin küheylân atl› hayyâl Urbân gelüp paflan›n ve gayr› askerî tâ’ifesinin atlar›n muhâfaza etme€e me’mûrlard›r.

Ve emîrâhûr a€an›n paflaya bir ziyâfet-i azîmi olup paflaya üç kîse ve üç tavâflî ve üç küheylân at biri mükellef bisâtl› ki mücevher rahtl› atd›r. Pafla dahi ana bir semmûr hil‘at ihsân eder.

Ve pafla kethudâs›na ve hazînedâr›na birer at keflîde eder. Sâ’ir a€avâtlara dahi hedâyâlar› mebzûl-dür. Zîrâ M›s›r'›n imrahorlu€u kethudâ ile avâyid [ü] fevâyid berâberdir. M›s›r imrahorlu€undan fiâm be€lerbe€isi olmak kânûndur. Senevî iki yüz kîse çay›r satar. Ve iki yüz kîse sâ’ir tayârâtdan olur. Paflaya senevî iki bin at hedâyâlar gelür, ekalli mâ-yekûn her at bafl›na birer çuka ve birer kumâfl imra-hora verilmesi mukarrerdir. Bundan k›yâs oluna kim M›s›r imrahorunun mahsûlâtlar› ne mertebededir. E€er efendisinin kat›nda vaka‘ [u] vakâr› dahi ziyâde ise kethudâ ile berâber kâr eder. Andan,

Teferrücgâh-› kasr-› Bü'l-ayn-› Târir Baybars

Sâhil-i Nîl'de **[Q 242b]** âsitâne-i Bektafliyând›r. Âb [u] havâs› latîf bir seyrângâhd›r. Bâlâda tekyeler evsâf›nda tahrîr olunmufldur. Lâkin Kethudâ İbrâhîm Pafla bâ€-› İreminin köflesine bir kasr-› âlî inflâ eyledikde hakîrin bu ebyât› ana târîhidir:

Du‘â edüp dedim ey Evliyâ bu kasra târîhin
Zemîn durdukca dursun bu mekân-› âsumân-ârâ.

Sene 1082

Ve bu kasra muttas›l Abdurrahmân Pafla bir kasr-› mahbûb dahi zam eyleyüp Zekî Halîl Efendi bu târîhi etmifldir:

{Zekî Dâ‘î dedi an›n târîhin
Buna Kasr-› Cennet denilmek sezâ.

Sene 1088

Târîh-i di€er:

Dürci seyr etdi dedi bu kasr-› âlî târîhin
Bî-bedel ra‘nâ zehî} cây-› müferrah dilküflâ.

Sene 1088

Ve Nîl kenâr›nda k›rk elli yerde d›raht-› müntehâ cümmeyz d›rahtlar› sâyesine mastabalar ya‘nî soffalar saydlar(?) sadûd(?) var kim her biri rûh-efzâ sâyedâr yerlerdir.

Ve mesîregâh-› Topatan bâ€çesi ve Acem bâ€-çesi ve Freng bâ€çesi ve Bulak yolunda Ramazân Be€ bâ€çesi ve sâhib-i ayâr Mehemmed Çelebi bâ€-çesi ve Hasan Be€ bâ€çesi.

Ve bunlar›n emsâli avâm u hâssaya kapular› meftûh yüz yetmifl bâ€çeler vard›r kim herbiri İremezâtü'l-imâd misilli gaytân ve ravza ve mesîregâhlard›r. [P 239b] Ve,

Teferrücgâh-› Cümmeyzü'l-Abd

fiehir içinden cereyân eden halîcin taflra flimâlî taraf›nda halîcin iki cânibinde azîm cümmeyz a€açlar›d›r kim herbirin sâyesinde biner koyun sâyelenür birer ferah-fezâ yerdir. Ve herbiri Nîl üzre flâhalar salup koyah gölge olmufldur kim aslâ âfitâb›n te'sîri yokdur. Ve her d›raht›n daldas›nda [Y 226b] ihvân-› safâ ve ahibbân-› bâ-vefâ ile sâz [u] söz fasl›n edüp Hüseyin Baykara zevk›n ederler. Ve Bulak'da,

Mesîregâh-› kasr-› Sebtiyye

Sâhil-i Nîl'de kat-ender-kat kâ'alar ve flâhniflînler ve müte'addid hücreler ile ârâste paflalara ve ba'z› a'yânlara mahsûs ârâmgâhd›r. Paflalar Âsitâne'den M›s›r'a deryâdan gelse ve Ümmü'l-k›yâs'a Nîl kesimi alay›n etse bu Sebtiyye kasr›ndan alay ederler. Sultân (---) hayrât›d›r. {Tavan›n›n etrâf›nda bânîsinin târîhi budur:

El-mu'›zzü'l-kerîmü'l-âlî es-Seyyid Muhammed el-Bedevî ibn Ebü'l-Bekâ velede'l-Mu'izzü'l-merhûm Seyyid Yahyâ el-Cî'ânî sene 687.}

Andan,

Teferrücgâh-› R›dvân Be€ bâ€çesi

Ana R›dvâniyye derler. Bir bâ€-› cinân ravza-i R›dvân'd›r, M›s›r'da mânendi yokdur.

Andan Kantaratü'l-Leymûn hâricinde halîc-i fieyh Bekrî kenâr›nda, **mesîregâh-› Turunciyye**. Andan,

Seyrângâh-› Tophâne

Sultân Kay›tbay hacca gidüp gelince vezîri binâ etmifldir. Nazîri M›s›r'da ve Medâyin'de yokdur. Evc-i âsumâna ser çekmifl bir kubbe-i nakfl-› bûkalemûn zâviyedir. Ve on iki tafl kademe zemîninden âlîdir.

Ve bu kubbenin içinde olan der-i dîvârda sun'-› Hudâ ruhâmlar› ve zî-k›ymet elvân elvân sommâkî ve yeflim ve harekânî ve yerekânî ve arakânî ve seng-i ferah ve balgamî ve ebrî tafllar› me€er Kudüs-i flerîfin Sahratullâh'›nda ola. Ammâ bunda olan hatt-› Kûfî ve musanna' Fahrî oymas›na müflâbih gûnâ-gûn mermerler üzre olan flükûfeler ve M›s›r ba€lamalar› ile müzeyyen cihân-ârâ bir ârâmgâhd›r. Ve kubbe-i âlî-i sernigûnu içinde aslâ bir hâlî yer olmayup sihr-i i'câz münakkafld›r kim Mânî ve Hassân ve Bihzâd u Erjeng ve Freng-i sâhib-reng kalemin çekmede âcizlerdir. Hakkâ ki evâyil-i a'sârda acâyib üstâd-› kâmiller var imifl.

Ve bu kubbe-i âlînin sol taraf› bir ok menzili bâ€-› İrem'dir. Ve sa€ cânibi âyende vü revende içün kâ'alar ve mihmânhânelerdir. Hâs›l-› kelâm ibret-nümâ teferrücgâhd›r, *hafizakallâh*. Andan,

Mesîregâh-› Beflbekiyye

Cümle cündîlerin at meydân› ve ok meydân›d›r. Müte'addid kâ'alar ve matbah ve havuzlar› var teferrücgâhd›r. Andan an›n cânib-i cenûbunda da€lar içre bir sâ'at ba'îd,

fiikârgâh-› Ayn-› Mûsâ

{Ya'nî cebel-i Becâmîm.} Bir sengistân içinde Hazret-i Mûsâ'n›n nazargâh[›] bir aynd›r. Ammâ sehel florcad›r, Nîl gibi lezîz de€ildir. Cümle Urbân›n ârâmgâh›d›r. At›na silâh›na dayanan ba'z› M›s›r cündîleri anda varup gazâllar› ve harâmî Arab-› Urbân u uryân› sayd ederler. Muhâlif yerdir. Andan,

Mesîregâh-› Ayn-› fiemsiyye

Bâlâda tahrîr olunmufldur. Ammâ bu Ayn-› fiems flehrine muttas›l flehr-i Fermâ hâlâ türâb ile mebnî üç kat kal'alar› tâ Hazret-i Îsâ'n›n kazd›€› Matariyye kuyusuna var›r Fermâ flehri imifl. Anda bir çâr-gûfle amûd-› münakkafldan gayr› [Y 227a] amâr kalmam›fld›r, cümle harâbd›r. Müverrihân-› Arab sebeb-i harâbesin eyle tahrîr etmifl kim kaçan Hazret-i Ya'kûb o€lu Yûsuf'u ziyârete giderken bu Ayn-› fiems ile Fermâ flehrine cümle yetmifl nefer evlâd-› zevî'l-ihtirâm›yla konup aslâ i'zâz [u] ikrâm etmedikleriyçün Ya'kûb Nebî bu flehirlere bed-du'â edüp âhir harâb olmufldur. Âhir Hazret-i Ya'kûb Feyyûm'da Hazret-i Yûsuf ile on alt› sene gözleri aç›lup Yûsuf ile görüflüp Feyyûm'da ba'de'l-vefât vas›yyetleri üzre na'fl-› flerîfin Hazret-i Yûsuf Halîlü'r-rahmân'da cebel-i Ceyrûn'da defn etdiler. Andan,

Teferrücgâh-› Kasr-› Gavriyye

Sultân Gavrî binâs›d›r. Nîl'den ba'îddir, ammâ Nîl tu€yân›nda kasr-› Nîl içinde kal›r. Evce ser çekmifl bir tarz-› kadîm kasr-› âlîdir. Bu kasr alt›nda bir kâ'a-i azîmi var ve birkaç hücreleri var, ammâ gayr› âsârlar› yokdur. Lâkin bu kasra karîb bâ€-› İremler içinde hemân Tophâne kubbesi gibi fevkânî musanna' ve münakkafl kubbe-i âlîdir, lâkin câmi'dir, hemân Tophâne kubbesinin t›bk›d›r. Andan,

Mesîregâh-› ziyâretgâh-› Bi'r-i Matariyye

M›s›r'›n flimâlinde iki sâ'at ba'îd bâ€ u bâ€çeler içinde nazargâh-› Hazret-i Îsâ *aleyhi's-selâm*d›r. M›s›r Yûnânîler destinde iken azîm binâlar var imifl, hâlâ ancak bir kâ'a ve bir zâviye kalm›fl. Ve anda bir havuz vard›r, cümle marîz andan girüp flifâ bulurlar.

Cemî‘i tevârîhlerde ve tevârîh-i Yûnânîlerde mastûrdur kim Hazret-i Îsâ vâlidesi Meryem Ana ile Nâbulus flehrinden hicret edüp bunda sâkin olmufllard›r.

Ve Nasârâ zu‘munca bu Matariyye kuyusun Hazret-i Îsâ ile vâlidesi ile kazup gusul etmifl ola ve bu havuz anlar›n binâs›d›r, derler. Ve sahîhdir, zîrâ M›s›r'›n cemî‘i kuyular› ac›d›r, ammâ bu Matariyye kuyusu mu‘cize-i Resûlullâh ile olma€ile âb-› lezîzdir. Dollâblar ile mâ-i nazîfin s›€›rlar çeküp cânib-i erba‘as›ndaki bâ€-› İremleri ray eder.

Ve mâ-tekaddem bu bâ€da belsem ve belisân a€aclar› var imifl. Hazret-i Îsâ mübârek dest-i flerîfleri ile dikmifl. M›s›r'dan gayr› diyârda olmaz imifl. Ya€›n ç›karup teberrüken pâdiflâhlar hazînesinde h›fz ederlerdi. Ve âdem zehir yese andan bir k›rat tenâvül etse halâs olur. Ve bir âdemi akreb y›lan ve ç›yan ve bö ›s›rsa sokdu€u yere belisân› dürtseler ve yedirseler halâs olur ve s›z›ya sürseler flifâ bulur.

Husûsan küffâr krallar› mâbeyninde gâyet mu‘teberdir. Ömründe bir küffâr belisân ya€›ndan bir pâre sürünmese ve yemese dürüst h›ristiyan ya‘nî dürüst kâfir olmaz.

Ve bu Matariyye'ye yedi iklîm ve çâr-gûfleden küffârlar gelüp ziyâret edüp havuzunda gusl ederler.

Ve bu bâ€da hâs›l olan mersim a€ac› yapra€lar›n deste deste koparup birbirlerine vilâyet vilâyet hedâyâ gönderirler. Ve yapraklar›n ba‘z› kitâblar içine koyup h›fz **[Y 227b]** ederler.

Ammâ belisân ve belsem a€aclar›n hakîr anda görmeyüp huddâmlar›na su’âl etdim, M›s›r Osmânl› eline gireli kurudu, deyü cevâb etdiler. Ammâ Ka‘be yollar›nda hâlâ belisân a€ac› gâyet çokdur, ahâlî-i vilâyet ya€›n ç›karup huccâca cerre cerre satarlar.

Menâfi‘-i bi’r-i âb-› Matariyye: Ve M›s›r paflalar›n›n sâhib-i tab‘ olanlar› Nîl tu€yân›nda yeflil cereyân eder, ba‘dehu humret üzre olur. Ol mahalde paflalar ve sâhib-i tab‘ olanlar Nîl'i içmezler. Sebebi oldur kim M›s›r'›n tur‘alar› ve halîcleri içre sene-i sâb›kdan kalm›fl semm-i helâhilden niflân verir yeflil sular› kalm›fld›r. Yeni Nîl gelince ol yeflil sular› halîclerden sürüp **[Q 243a]** cereyân ederek M›s›r'dan ubûr eder. Ol yeflil sudan her kim nûfl ederse elbette bir marîze mübtelâ olur. Ol ecilden paflalar ve sâhib-i tab‘ olan a‘yânlar bir ay bu Nîl'den içmeyüp Bi’r-i Matariyye'den nûfl ederler. Gâyet âb-› hofl-güvârd›r. Ve bir müferrih havâdâr yerdir. Ve,

Mesîregâh-› Bi’r-i Mu‘azzama

Muhallaka kat›nda Hazret-i Mûsâ binâs›d›r. Ba‘z› hukemâ Matariyye kuyusundan lezîzdir ve nâfi‘dir, deyü ta‘rîf ü tavsîf ederler, ammâ hakîr içememiflimdir. Ve,

Teferrücgâh-› Bürketü'l-hac

Cümle huccâc M›s›r'dan ç›kup bunda üç gün üç gece meks edüp niçe kerre yüz bin tulum Nîl suyu doldurup götürürler. Aceb hayrât-› azîmdir. Nîl'den bir bürke yapm›fllard›r, gûyâ bir buhayre-i azîmdir. M›s›r'a dörd sâ‘at karîbdir. Ba‘z› vüzerâ ve a‘yân-› M›s›r'dan av tarîkiyle gidüp yine M›s›r'a gelirler.

Mesîregâh-› kal‘a-i Sebîl-i Allâm

Ayda bir kerre bir M›s›r ümerâs› befl yüz âdemiyle nevbet kolu bekleyüp âyende vü revendeyi bir hofl h›fz [u] h›râset üzre olur. Cirit meydân› ve ok meydân› bir flikârgâh yerdir. Ammâ Urbân dahi gâhîce âdemi flikâr edüp Mahmûd Pîr-yâr-› Velî köçe€i gibi âdemi Urbân-› biryân edüp Güleflçiler tekyesi pehlivân› gibi âdemi uryân ederler.

Ammâ âb [u] havâs› latîf bir sahrâd›r kim diyâr-› M›s›r'da Sebîl-i **[P 240a]** Allâm sahrâs› meflhûrdur kim Sultân Selîm M›s›r'a gelirken Tumanbay Sultân ile alt›nc› cengi bu Sebîl-i Allâm'da olup vezîr-i a‘zam Tavâflî Sinân Pafla bu meydân-› ma‘rekede flehîd olup yedi bin guzât-› müslimîn âl-i Osmân'dan, yigirmi üç bin âdem cünûd-› M›srîden flehîd olup hâlâ Sebîl-i Allâm vâdîsinde makâbir-i flühedâdad›rlar, ziyâretgâh-› hâss [u] âmd›r.

Ve bu Sebîl-i Allâm kal‘as›nda kol be€i sâkin olacak kâ‘alar› ve müte‘addid fevkânî hücreler ve sâk›yeler ve cânib-i flimâlinde teferrücgâh bâ€-› İremler vard›r. Ve anda bir mükellef ü mükemmel kubbe-binâ Rûm tarz› minâreli [câmi‘] ve sebîlhâne ve mastabalar› vard›r. Ve alt› kademe nerdübân. Cümle kârgîr-binâ olan câmi‘in mihrâb› solunda celî hat ile târîhi böyle tahrîr olunmufldur:

Etdi bu câmi‘-i flerîfi binâ
Kâr[›] nâm› gibi kamu **[Y 227a/mük]** *hasenât*

Mîr-i ekrem Hasan Be€'in eseri
Ecrini vere râfi‘ü'd-derecât

Böyle nûrânî câmi‘e târîh
Lâmi‘u'n-nûr câmi‘ü'l-hasenât *Sene 1063*

Fevkânî bir tarz-› cedîd alt› sütûn üzre bir câmi‘-i müzeyyendir, lâkin haremi yokdur.

Ve Sebîl-i Allâm'dan M›s›r'a gelirken M›s›r'a iki sâ‘at karîb,

Mesîregâh-› Âdiliyye

Zamân-› kadîmde bu vâdîde kabâ’il-i Âdilî sâkin oldu€uyçün ve Tumanbay Sultân bu mahalde adâlet köflkü inflâ edüp dîvân-› adâlet etdü€iyçün Âdiliyye derler. Havâs› gâyet latîf bir ferah-fezâ yerdir. Hasta varsa flifâ bulur. Sultân Selîm ile Sultân Tumanbay'›n bâlâda birkaç yerde arbedeleri tahrîr olunmufldur, ammâ niçe ceng [ü] cidâlden sonra Selîm Hân

Tumanbay'› ele getürüp Bâb-› Züveyle'de salb edüp M›s›r içinden fitne ve fesâd munkat›‘ olup Selîm Hân yine Tumanbay'› endirüp cenâzesi namâz›n bile k›lup bu Âdiliyye'de merkadinde defn etdi. Ve sulehâ-y› ümmetden hâf›z-› Kelâmullâh bir pâdiflâhd›r, deyü evkâflar›na vaz‘-› yed etmeyüp türbe-i pür-envâr›n müzeyyen k›lup her bâr Selîm Hân gelüp ziyâret ederdi. Hâlâ evc-i semâya ser çekmifl bir kubbe-i nühtâk›n ortas›nda bir mermer sandûka içinde medfûndur. Sandûkan›n cânib-i erba‘as›nda celî hat ile mermer üzre Âyetü'l-kürsî kaz›lm›fld›r ve bu târîh yaz›lm›fld›r:

Sene sitte ve tis‘imi’e. [906]

tahrîr olunmufldur.

Âl-i Çerâkize bunda ink›râz buldu. Sâhib-i hayrât pâdiflâh imifl. Hân ve câmi‘ ve tekye ve imâret ve sebîleyn ve sâk›ye ve matbah ve zâviye ve müte‘addid hücreler ve kâ‘alar ve paflalara mahsûs kâ‘alar ve kas›rlar ve kal‘a-misâl havl›lar ve etrâf›nda nice müsâfirhâneler cümle Tumanbay Sultân'›n hayrât [u] hasenâtlar›ndand›r, *rahmetullâhi aleyh*. Aceb mahallinde teferrücgâhd›r. (---) (---) (---) (---) (---) (---)

..... (2 sat›r bofl) .....

Ve M›s›r'›n cânib-i erba‘as›nda niçe mesîregâh ve teferrücgâhlar vard›r, ammâ ilme'l-yakîn de€il, ayne'l-yakîn hâs›l edüp zevk [u] safâ etdi€imiz bu tahrîr olunan teferrücgâhlard›r, tavsîfine cür’et olundu, *ve billâhi'l-müste‘ân*. Ammâ cümleden latîf teferrücgâh [u] ziyâretgâh âsitâne-i Kademü'n-Nebî'dir.

el-Faslu'l-hâmis ve hamsîn
M›s›r'›n a€reb ü garâyibâtlar›n ve ibret-nümâ t›l›smât ve acâyibâtlar›n ve halk›n›n kâr [u] kisblerin beyân eder

İflbu Ümmü Dünyâ M›s›r'›n ahvâlât›na akl-› kâs›r›m›z erdü€i üzre halk›n›n reng-i rûylar›n ve kâr [u] kisblerine ilmimiz lâhik oldu€u mertebe tahrîr edelim. Evvelâ bu bâlâda takrîr ü tavsîf etdi€imiz M›s›r kadîm eyyâmda ma‘mûr u âbâdân olan flehr-i Fustât ki Eski M›s›r'd›r hâlâ bu Yeni M›s›r an›n bir mahallesi de€ildir. Zîrâ müverrih-i âlem ve âlim ü âmiller eyle takrîr **[Y 227b/mük]** ü tastîr ederler kim M›s›r'›n haddi Reflîd ve Dimyât ve İskenderiyye'den tâ İbrîm ve Sây kal‘as› hudûduna var›nca üç ayl›k yol Nîl kenâr›nca eyle ma‘mûr âbâdân etmifl kim Reflîd'den bir mektûb bâ€bân elinden bâ€bân eliyle Sa‘îd-i âlî ve Minye'de ve İsne ve İsvân flehirlerine vâs›l olur imifl.

Ve M›s›r-› Atîk eyle ma‘mûr u müzeyyen imifl kim Nîl kenâr›nda olan sarây-› âlîlerin damlar› üzre horos damdan dama pertâb ederek Bulak'dan Eski M›s›r'dan Makdonya flehri ki Kademü'n-Nebî olan mahaldir horos ol mahalle var›r imifl, böyle ma‘mûr [u] âbâdân imifl.

M›s›r flehrinin bir taraf› flimâl cânibine alt› sâ‘at tâ flehr-i Ayn-› fiems'e muttas›l imifl, nehr-i Nîl'in tarafeyni eyle âbâdân imifl. Bir taraf› iki konak yer tâ Feyyûm'a var›nca ol mâbeynde gül [ü] gülistân ve bâ€ [u] bostân imifl kim mâbeynde bir zirâ‘ arz-› hâliye yok imifl. Hâlâ yine nazar cihetinde ahsen-i iklîmdir ve hay›r yüzünden evsa‘› ve kurâ cihetinden ekseridir.

Ve bu arâzî-i M›s›r'da künûz-› azîme ve defâyin-i cesîme ve habâyâ-y› kesîre ve metâlib-i azîze vard›r. Bi-kavli müverrih-i âlem fieyh Makrîsî buyururlar kim M›s›r zemîninde bir zirâ‘-› Mekkî arz-› hâliye yokdur kim anda bir gencîne-i kehene olmaya, derler. Hâlâ yine her sene bir iki üç defîne bulunmadad›r. Tâ bu mertebe Nîl kenârlar› ma‘mûr imifl.

Nitekim Cenâb-› İzzet Kur’ân-› azîminde ve Furkân-› mecîdinde M›s›r hakk›nda Habîb'ine alâ-tarîk›'l-k›sas Fir‘avn hakk›nda bu âyet-i flerîfi nâzil etmifldir kim,

[1] „A† —„E«†AE†AE« †EYIE

âyetin müfessirîn bu arz-› M›s›r ve nehr-i Nîl ile tefsîr etmifllerdir.

Ba‘dehu sâlifu'z-zikr Fir‘avn'›n kabîh fler a‘mâli ve fler ef‘âli sebebi ile flehr-i M›s›r ve halk› Hazret-i Mûsâ'n›n bed-du‘âs›na mazhar düflüp imârât› harâb ve bâ€ ve bostân› türâba tebdîl olmufldur. Nitekim Kur’ân-› azîmde âye[t]:

[2] E¤A—E«†A«†„«E†I’EY† · —YEE

M›s›r Fir‘avn'dan sonra harâb oldu€undan mâ‘adâ ehl-i hikmet M›s›r içün yedi kerre harâb ve yedi kerre amâr olsa gerek, derler. Ammâ Muhyiddîn el-Arabî hazretleri *Fütûhât* kitâb›nda M›s›r bin yüz târîhinden sonra eyle ma‘mûr u âbâdân ola kim mezbelistân ve kömistân üstünde bir zirâ‘ arz bin altuna bey‘ olunup âl-i Osmân pâdiflâhlar›ndan İbn Ka‘b gelüp safâ edüp taht edine, der. Ve felekin te’sîri sebebiyle çarh-› felek devr ederek M›s›r'›n cümle çöl [ü] çölistân› tâ Mekke ve Medîne'ye var›nca benî âdem flehirler binâ edüp bâ€ u bâ€çe ve besâtîn edüp amâr ola.

Ve âb-› hayât nehirler zuhûr edüp cereyân edüp kar ve ya€murlar ya€up cemî‘i kara da€lar çenge-listân ve ormanistân ve gül-i gülistân ve bebr ü pelengler hâs›l ola, der. Ve Süveys deryâs› Bilbeys flehrinden **[Y 228a]** cereyân edüp Akdeniz'e munsab olup Gazze'den cezîre-i K›br›s'a bir flâhrâh aç›lup at

---

1 *Kur’ân,* Duhân, 25-26; "Onlar geride neler b›rakm›fllard›, nice bahçeler, çeflmeler. Ekinler, güzel makamlar."

2 *Kur’ân,* A‘raf, 137; "Firavun ve kavminin yapt›€›n› ve yükselttiklerini y›kt›k."

ve kat›r ve deve ile kârbân gidüp gele. Ve M›s›r'da Cûflî da€› üzre bir pâdiflâh-› Cem-cenâb›n himmetiyle Nîl-i mübârek san‘at ile cereyân ede. [Q 243b] Ve flehr-i M›s›r içre üç yerden germâb zâhir ola, ya‘nî ›l›ca suyu ç›ka, deyü koca Muhyiddîn el-Arabî rumûz [u] künûz ile tahrîr eylemiflidir. *Allâhümme yessir, yâ Müyessir.*

Acîbe: Hakîkatü'l-hâl M›s›r'›n müsin âdemleri hikâyet ederler kim yetmifl seksen sene mukaddem biz M›s›r'da bâ€ u bâ€çe bilmezdik, ancak Kara Meydân'da Kay›tbay bâ€çesi ve flehrin hâricinde câ-be-câ cümmeyz ve nâb›ka a€açlar› [P 240b] var idi, anlardan gayr› meyve bilmezdik. Hâlâ flimdi yigirmi gûne meyve hâs›l olur, dediler.

Ve y›lda bir kerre cüz’î ya€mur ya€ar ve ya€-maz idi ve M›s›r'da bir kimesnenin kürk geydi€in bilmezdik, ve be€lerden mâ‘adâ kürk geymek ay›b idi, dediler, ve k›fl olmazd›. Ammâ flimdi fliddet-i flitâ olup azîm ya€murlar ya€up sovukdan kürk geyer olduk, dediler.

Hakîkatü'l-hâl Kethudâ İbrâhîm Pafla asr›nda bir sabâh baya€› kar ya€up zemîni beyâz eyledi. Ve yine ol mahallerde bir azîm te€erg ya‘nî tolu ya€up herbiri otuzar k›rkar dirhem gelürdi. Evlâd-› Arab kar› görüp birbirlerine "*efl hâzâ*" deyü su’âl ederlerdi.

Biri dahi "*Nezele mine's-semâi'l-kutnî*" ya‘nî gökden pembe ya€d›, derdi. Ervâm kavmi hamd edüp kar› yerlerdi. Arablar eline kar› al›nca âtefl gibi yakup "*Hâzâ misle kutnî illâ nâr kavî*" derler ve toluyu gördüklerinde "*vaka‘a's-semâ beyza'd-dücâc*" derlerdi.

Hamd-i Hudâ günden güne M›s›r'›n âb [u] havâs› latîf olup fliddet-i hâr gidüp bârân-› rahmet ya€up matar ile M›s›r eyle ganîmet olur kim misli rûy-› arzda olmayup henüz Ümmü Dünyâ arûs gibi müzeyyen olma€a bafllayup uflflâklar sayd etme€e bafllad›.

Ve M›s›r'a Ümmü Dünyâ dediklerinin asl› budur ki cemî‘i dünyâda olan ecnâs-› mahlûkât ve yetmifl iki millet ve yüz k›rk lisân kelimât eden halk ve mezâhib-i erba‘a kavmi bu M›s›r'da mevcûd olup M›s›r sebebiyle bu kadar mahlûk-› Hudâ'y› Cenâb-› Rab besler. An›niçün Ümmü Dünyâ derler.

Ve M›s›r'›n her kank› flehrine varup im‘ân-› nazar ile nazar eylesen, âdem deryâs›ndan omuz omuzu sökmeyüp tarîk-› âmlar içre bir "*zahrek*" ve "*cenbek*" ve "*hüflflek*" ve "*yemînek*" ve "*yesârek*" ve "*tarîk tarîk*" sadâs›ndan geçilmez. Ve çârsû-y› bâzâr içre at ve kat›r ve deve ve h›mâr ve sakâyîn izdihâ-m›ndan râhat üzre ubûr olunmaz. Zîrâ halk› gâyet fellâhd›r, ya‘nî rencberdir. Ferhâd gibi çal›flup M›s›r'› ganîmet edüp bu cümle devâbât [u] mahlûkât beslendi€iyçün Ümmü Dünyâ derler. Ve cemî‘i dünyây› ana gibi [Y 228b] besleyüp cümle metâ‘› ekâlîm-i seb‘aya mebzûldür. *Allâhümme âfinâ,* cümle dünyâ kaht olsa, M›s›r mâder gibi dünyây› besler. Ammâ Hudâ h›fz ede, e€er M›s›r kaht olsa, cemî‘i dünyâ M›s›r'› besleyemez. Zîrâ cemî‘i dünyâda ne kadar hayvânât var ise hemân M›s›r diyâr›nda andan ziyâde gûnâ-gûn bî-had ü bî-hisâb devâbât u mahlûkât vard›r. Ve benî âdem dahi kezâlik eyle bî-had ü bî-pâyând›r. Ammâ askerî tâ’ifesi zulmünden re‘âyâs› kavm-i Fir‘avnî olup Yâ Kahhâr ismine mazhar olduklar›ndan fakîr ü hor hakîr ve zelîl olmufllard›r. Cümle tahsîlâtlar›n askerü's-sultân alup fellâh zelîl kal›r.

Bu M›s›r hakk›nda ve re‘âyâs› hakk›nda Ka‘bü'l-Ahbâr hazretleri bu m›srâ‘›nda M›s›r a€z›ndan lisân-› hâl ile buyururlar kim,

Halakallâhu'l-g›nâ bi-M›sr fekâle'z-zill ene ma‘ak

buyururlar.

Hakîkatü'l-hâl bu ma‘nâ-y› celîle üzre M›s›r'›n za‘îf ü zu‘afâs› ve zelîl fukarâs› hadden efzûndur. Hattâ sene (---) târîhinde Abdurrahmân Pafla müte-vellî-i M›s›r iken g›lâl hubûbât ganîmet üzre iken hükm [ü] hükûmâtda sû-i tedbîr oldu€undan müseb-bibler haps-i g›lâl edüp M›s›r içinde bir kaht müstevlî oldu kim ba‘z› fukarâ meyte tenâvül etdi. Ve ba‘z› kimesneler ehli ile bir gömle€e mâlik olup gündüz ehli geyüp kifâf-› nefse çal›fl›rd›, gece kamîs ile setr olunup yigirmifler bakla ile kifâflan›rlard›. Bu mertebe fukarâs› çokdur. Zîrâ bu M›s›r'da cümle bâlâda tahrîr olundu€u üzre cümle seksen bir aded hazâyin re‘âyâ vü berâyâdan tahsîl olunca niçe yüz bin âdem müflis [ü] mendebur olur.

Ve bu mezkûr hazîneler cümle yetmifl befl gûne mahsûlden hâs›l olur. Hâs›l-› kelâm hemân keçiden ve kazdan ve odundan [ördekden?] bâc ve gümrük al›nmaz, yohsa gökde uçan yerde gezen ve deryâda yüzenden gümrük al›nup hazîne hâs›l olur. Cümle eflyâ mukâta‘ad›r, bir fakîrü'l-hâl bî-nevâ zebbâl füls-i ahmere muhtâc pür-melâl, anlar dahi mîrî mâl verirler, mukâta‘ad›r. Ammâ,

Ve mine'l-garâyib

M›s›r içinde ba‘z› fellâhîn sürü sürü semîn kazlar gezdirüp ol izdihâmda çârflû-y› bâzârlarda ol âdem deryâs› içre fakîr kazlar pâymâl-i rimâl olup remmâ remmâ gezdirüp fürûht ederler. Ancak bunlardan gümrük al›nmaz, yohsa cemî‘i mevcûdâtdan bâc ve öflr-i sultânî al›nur.

Ve mine'l-acâyib

Gümrük hâs›l olan mudhikenin biri dahi budur kim deryâda ve halîcler sâhilinde niçe fellâhlar külbeler yapup sâkin olur. Bir âdem bir kaz yâhûd bir ördek almak murâd edinse ol külbe içinde olan Arab'a varup,

"Yâ hac›, bize bir viz, ya‘nî kaz yâhûd bir ördek" desen, derhâl Arab›n yan›nda bir kabak parças› var,

Arab ol kaba€› bafl›na geyüp k›rk elli kulaç k›nâb› [Y 229a] eline alup derhâl Arab deryâya dalup örde€e tâlib kenârda kalup Arab flinâverlik ederek kaz ve ördeklerin yan›na varup bu kadar hûfl u tuyûrun mâbeynine girüp elinde olan ipleri râst gelen ördeklerin pâylar›na pâybend edüp fakîr murglar›n rûhlar›n›n haberi olmaz. Zîrâ yanlar›nda gezen bir kabakd›r. Ammâ Arab kabak deli€inden kufllar› temâflâ ederek kayd bend edüp ba‘dehu kendüsi beri kenâra gelüp elinde resenin ucun ördek tâlibine verir.

Ol dahi habl-› metîni elden komayup keflân-ber-keflân çeküp kenâra yak›n gelince fakîr kufllar ne hâle u€rad›klar›n bilüp pur putur olma€a bafllar. Sen dahi murâd›n üzre birkaç dâne semînlerinden alup birer para verirsin, mâ‘adâ za‘îflerin âzâd edersin. Mezkûr Arab›n ol murglar iltizâm›ndad›r, mâl-› pâdiflâhî verir. Bir gayr› âdem ol murglardan sayd eyleseler tecrîm ederler. Ve her kaçan olsa ol âzâd edilen kaz ve ördekler yine ol fellâh›nd›r, gûyâ bu tuyûra bir mekr eylemifldir. M›s›r fellâh› bu gûne acîb ü garîb fleytanata mâlik kavimdir.

Ve mine'l-acâyibi'l-garâyib

U‘cûbe-i dehrden biri dahi budur kim on bin yumurtay› at f›flk›s› içine gömüp yigirmi günde on bin tavuk yavrusu ç›kup civ civ diyerek ol ân gez-me€e bafllar. Akl-› insân perîflân olur, aceb ibret temâflâd›r. Ammâ bu kâr› herkes edemez, Âbyâr kazâs›nda M›s›r ümerâlar›ndan Serdâr Süleymân bel-delerinden Berme nâm bir köydür, anda bir as›l nesil nesle vard›r, f›flk›da tavuk ç›karmak anlara mah-sûsdur. Piliç ç›karmak murâd edinen kimesne anlardan bir âdem alup kank› kazâya götürmek murâd edersen gidüp anda ibtidâ bir furun inflâ eder kim piliç ç›kmak için mahsûs furundur. Gûyâ etmek furunu gibi üstü kubbe ve alt› bofl bir büyük furundur. İçi tula ile bölük bölük bölüp her hâne ikifler parmak kal›n yanmam›fl penbe-misâl at›lm›fl yumuflak f›flk› döfler. Ve her hâneye ellifler yumurta kor. Ammâ her yumurtay› günefle tutup nazar eder. E€er tâze yumurta ise, kor, e€er c›lk ise komaz. Zîrâ f›flk› harâretinden pârelenüp sâ’ir yumurtalara dahi zarar› isâbet edüp yavrular ç›kmaz. Ol ecilden cümle tâze yumurta korlar. Ve kank› yumurtadan horos ve kank› beyzden difli piliç ç›kaca€›n yumurtas›ndan bilürler.

Ve bu [P 241a] yumurtalar›n [Q 244a] üstlerine dahi ikifler parmak f›flk› örtüp furunun için yumurta ile böyle zeyn edüp ba‘dehu alt›na nerm âtefl eder. Ammâ yine f›flk› yakar, odun yakmaz. Bu hâl üzre kâmil üç gün dörd gün. Dördüncü gün mezkûr piliççi baba uryân olup furunun içine girüp [Y 229b] tavuk gibi kurk kurk diyerek serâpâ cümle yumurtalar›n alt›n üstlerine döndürür. Ammâ elinde yine tavuk tü€ünden yap›lm›fl bir gûne eldivând›r, an›n ile her hücredeki ellifler yumurtalar› birer birer devr etdirüp mâbeynlerine birkaç tavuk tü€leri kor. Ve bir gûne buhûr yakup dütsü verüp furunun a€z›n kapayup gider. Ammâ bu kâr› aslâ kimseye göstermez, ammâ hakîr kasd edüp ol beldede yigirmi iki gün meks edüp ayne'l-yakîn hâs›l etme€içün temâflâ ederdim. Ve yigirmi günde üç kerre piliç anas› herîf furuna girüp cümle yumurtalar› devr ederdi.

Yigirmi gün tamâm olmadan ecinne askeri gibi piliçler hurûc etme€e bafllayup furun içre f›flk› efl-me€e bafllar. Derhâl anlar› taflra ç›kar›rlar. Zîrâ dahi f›flk› içinde mestûr ç›kmam›fl nâ-tamâm yumurtalar vard›r, anlar› harâb etmesin içün hemân yumurtadan ç›kan yavrular› taflra ç›karup kuluçka olmufl yavrulu tavuklar vard›r, cümle yavrular an›n ard› s›ra sürü sürü civ civ deyüp.

Ammâ hikmet-i Hudâ bu f›flk›da hâs›l olan piliç-ler tavuk alt›nda hâs›l olan piliçlerin lezzetinde de€il-dir, tenâvül olundukda bir a€›r lahm-› flahm› vard›r. Ve Fir‘avn do€an› çaylak kuflu bu piliçlere gâyet has›md›r. Dîdebân o€lanc›klar vard›r, anlar› göze-dirler. Yohsa çaylak cümlesin bir günde tafl›yup tükedirdi. M›s›r içinde çaylakdan muz›r kufl yokdur.

Ba‘dehu bu mezkûr piliçleri on günden sonra dipsiz kîlelere doldurup re‘âyâ üzre yine befler onar kîle tavuk verirler. Hamd-i Hudâ tavuk kîle ile bey‘ [u] flirâ olundu€un M›s›r diyâr›nda gördük.

Ve bu dipsiz kîle ile verilen piliçler ekseriyyâ mîrîdir. Ve pafla kilârc›bafl›s› taraf›ndan baflka bir a€a me’mûr olup niçe bin piliçler yapd›rup pafla matbah›nda yevmiyye befler yüz tavuk bo€azlanup tevâbi‘âta ta‘yîn verilir.

Ve bu piliçler nice hâs›l oldu€un görmeyen M›s›r fellâh›n›n ne mertebe fleytân idü€in kimse bile-mez. Ve hakîkatü'l-hâl ak›l ihâta etmez bir s›rr-› acîbdir. Ammâ {âye[t]:} [1] *bi-kudretihi ve yahkümü mâ-yürîdü bi-izzetihî*[2] âyeti delîl-i kat‘îdir.

İbret-nümâ-y› sun‘-› Hudâ

Bâlâda evsâf› tahrîr olunan Sebîl-i Allâm nâm mahalde bir gûne elvân hurde tafllar olur. M›s›r'da Sebîl-i Allâm tafl› meflhûrdur. Ol sahrâda yüz gurufla ve befl yüz gurufla lâ‘l ya‘kût ve elmâsdan mücellâ gûnâ-gûn tafllar bulunur. Ve befler onar gurufluk aynü'l-hür ve aynü's-semek ve aynü'l-hir makûlesi tafllar firâvând›r. Ba‘z› zamân fliddet-i rûzgâr-› zorkâr cümle rimâli perîflân edüp bilâ-hadd ü lâ-gâyet tafllar bulunur. Ammâ hakkâk bu hâm tafllar› hakk edüp perdâht [Y 230a] edince herbiri bir sûrete girüp bî-k›ymet iken zî-k›ymet fürûht olunur. La‘l-i Bedahflân'dan âbdâr ve elmâsdan fertûr tafllar bulunur. Ammâ M›s›r müverrihleri ve ulemâlar› bu zu‘m üzrelerdir kim İremezâtü'l-imâd binâ-y› fieddâd ibnü'l-Âd bu Sebîl-i Allâm'da binâ etmifldir, deyü

---

1 *Kur’ân,* Nûr, 45; "Allah diledi€ini yarat›r..."

2 Allâh diledi€i gibi (izzetiyle) hükmeder.

müttefikun aleyhdirler. Hakîkatü'l-hâl bu Sebîl-i Allâm vâdîsinde câ-be-câ binâ-y› azîm temelleri zâhir ü bâhirdir. Ve Kethudâ İbrâhîm Pafla hîn-i azilde bu Sebîl-i Allâm sahrâs›nda yetmifl yedi gün meks edüp âvâre huddâmlar mankala oynamak içün bu Sebîl-i Allâm tafllar›ndan cem‘ edüp mankala oynarlard›. Ba‘z›s› hakkâke verüp yüzük tafl› etdirüp cümle huddâmân sâhib-i hâtem oldular. Ya‘nî bu mertebe zî-k›ymet tafllar bulunur. Aceb temâflâd›r.

Ve mine't-te’sîri'l-haceri'l-acîbe

Yine bu Sebîl-i Allâm sahrâs›nda pür-nûr asferü'l-levn bir sengîn tafl bulunur. Dâ’imâ Freng hukemâlar› ol fliddet-i hârda gelüp ararlar. Hâssas› oldur kim bir âdem mezkûr tafl› iki eliyle dutsa der-akab ma‘îdesi bulanup istifrâ€ edüp tâ ol tafl› elinden b›rakmay›nca ol âdem gaseyândan ferâgat etmeye. Ammâ cemî‘i ahlâtdan safrâ vü sevdâdan halâs olur ve ma‘îdesinde bir fley kalmayup pâk ma‘îde olur.

Ve min havâssi'l-hacerât

Yine Sebîl-i Allâm fezâs›nda bulunur boncuk-misâl bir alaca tafld›r. Kank› hâtûn an› cimâ‘ mahal-linde beline ba€lasa hergiz hâmile kalmaya. Hattâ bu tafl M›s›r Bâbullû€unda olan fevâhiflelerde çok bulunur. Hattâ bu hakîrin vâlidesi hakîri vaz‘-› haml ederken re’s-i kebîrimiz vâlidemizin masdar›ndan usret üzre ç›kdu€›ndan ferc-i nâ-flüküftedâr› târmâr olup kabîh oldu€u ecilden hâmile kalmadan ihtirâz etdü€inden bu Sebîl-i Allâm tafl›ndan dâ’imâ tafl›yup peder ile hâlet-i mahmasada beline ba€lard›. Ol tafl-› nâ-mübârek vâlidemizde dahi bulunurdu.

İbret-nümâ-y› arz-› M›s›r Bilâd-› M›s›r'da Arablar s›çan yer, derler, hakîkat imifl, ammâ ne gûne fâre idü€in an› beyân eder

M›s›r arz›nda hâs›l olur bir nev‘a s›çand›r, ana fâre'l-gayb derler, bir mudhik-hey’et mahlûkdur. Kaçan Nîl-i mübârek tafldu€› mahal cemî‘i arâzî-i M›s›r'› gark eder. Ol zamân yeri kalmayup taflra ç›karlar. Ol mahalde cümle s›byân u nisvân sahrâlara ç›kup su gark eden kenârlarda mezkûr s›çanlar› sayd edüp tobra tobra doldurup hânelerinde bo€azlayup yerler. Ve çilden fürûht ederler. Gâyet semîndir ve kuyru€u k›sa ve burnu uzun ve üst duda€› tavflan gibi yar›kd›r. Eflkâlde bir boz s›çand›r. Herbiri yüzer dirhem gelir ve birer batman gelir mahlûkdur. Bunlar bi-emrillâhi te‘âlâ yerden hâs›l olur. Hattâ yeri y›€›n y›€›n eder, sayyâdlar andan bilürler kim **[Y 230b]** anda fâre vard›r, kazup s›çan› ç›karup tenâvül ederler.

Hikmet-i Hudâ ba‘z›s› beline dek s›çan olmufl, belinden afla€›s› dahi toprakdan ayr›lmam›fl, kan toprak ile mahlût. Ammâ toprakda yine s›çan hey’eti vard›r, lâkin dahi et olup rûh gelmemifl. Böyle iken yerden ç›karsan kesb-i havâdan helâk oluyor, zîrâ kemâlin bulmam›fld›r. Arablardan su’âl etdim,

"Bi-emrillâh k›rk günde bir âbdan hâs›l olur", dediler. Ve su’âl etdim,

"Ya bunlar çiftleflir mi?", dedim;

"Ne‘am, çiftleflirler, ammâ bi-emrillâh yavru hâs›l etmez" dediler.

Ve hakîr nef‘in su’âl etdim:

"Gâyet serî‘u'l-hazmd›r ve âdemi semîn eder. Ve gâyet mukavvîdir, cimâ‘a kuvvet verir" dediler.

Bu dahi garîb ü acîb hikmetdir. Ammâ bu sun‘-› Hudâ'ya kâs›ru'l-akl olan Mu‘tezilî tâ’ifesi istib‘âd edüp kabûl etmezler. Ammâ bu hakîr kendü gözümle görüp ç›karan Urbânlara befler onar pâre verüp temâflâ etdim. N›sf› cânl›, n›sf› türâb ile kanl›; ba‘z›s›n›n n›sf› kanl›, dahi cân› gelmeyüp n›sf› türâb idi. Ve Hak Te‘âlâ'n›n sun‘una **[P 241b]** göre bundan **[Q 244b]** dahi ibret-nümâ benî âdem de€il midir kim âye[t]:

†ÀÂ†Œ‰‚Ê«†«‰Ê◊·…†Ÿ
†«‰Â÷⁄…†Ÿÿ«Â«†·„”ËÊ«†«
[1] †¬Œ—†· »«—„†‹

âyeti delîl burhân yeter.

Mu‘tezilî mezhebine nazar etmeyüp ehl-i fler‘in mezhebine nazar edüp mu‘tekid olan kimesne,

[2] «E†«‰‰OA†Y

deyüp hâmûfl-bâfl olur.

Hikmet-i Hudâ nahl-i hûrmân›n ve cevz-i küliserin benî âdem ile akrabâl›€›n beyân eder

Her sene diyâr-› M›s›r'da difli hûrmân›n kalbi ya‘nî beynisi üzre erkek hûrmân›n bir dal›n sokup cimâ‘ etdirirler. Ol sene ol difli hûrmâ on befl yigirmi salk›m hûrmâ verir. E€er böyle cimâ‘ etdirmeseler hûrmâ vermez. Ve hûrmâ a€ac› ayda bir hay›z görür. Âdem gibi beynisi vard›r, an› kat‘ etsen hûrmâ kurur, ammâ gayr› dallar›n kessen dahi serâmed olur. Ve hûrmâ beynisine kalbü'l-belah derler, gâyet lezîz ve mukavvîdir. M›s›r'da cimâ‘dan kalm›fl âdemler isti‘mâl edüp ol gece ehlini hayli müsta‘mel edüp bîzâr eder. Bir gûne beyâz kat› peynir gibi süd lezzetinde bir gûne lezîz fleydir. Nahl-i hûrmân›n tâ depesindeki dallar› içindeki iliflerin mâbeyninde olur.

Ve bu hûrmân›n benî âdem ile karâbeti vard›r, derler. Kaçan Cenâb-› Bârî vücûd-› Âdem'i bir kabza toprakdan halk etdi, bak›yye-i toprakdan Cenâb-› Allâh nahl-i hûrmây› ve küliser a€ac›n ya‘nî kara

---

[1] *Kur’ân,* Mü’minûn, 14; "Sonra nutfeyi kan p›ht›s›na çevirdik, kan p›ht›s›n› bir çi€nemlik et yapt›k, bir çi€-nemlik etten kemikler yaratt›k, kemiklere de et giy-dirdik. Sonra onu baflka bir yarat›k yapt›k: Yaratanlar›n en güzeli olan Allah ne uludur!"

[2] *Kur’ân,* Bakara, 20; "Allah her fleye kadirdir."

Hindistân cevizi a€ac›n ve flecerü'l-Vakvâk a€ac›n halk etdi. Ve yerde olan hâkinde yebrûhu's-sanem ya‘nî abdüsselâm derler, yerde hâs›l olur âdem gibi saçl› ve sakall› ve diflili ve erkekli biter, hemân âdem s›fat›nda bir otdur, ol dahi benî âdem topra€›ndan hâs›l oldu, derler. *Yef‘alullâhu* **[Y 231a]** *mâ yeflâ’.*

Ve mine'l-acâyib

M›s›r'da bir kavim var, diri diri y›lan› yerler. Ve bir evde y›lan olsa, bu âdemlerden biri ol hâneye varup bir gûne düdük çalup cümle y›lanlar bafl›na üflüp ceng ede ede cümle y›lanlar› dutup tobras›na koyup götürür, ol ev y›lan flerrinden halâs olur.

Ve bu herîfler ba‘z› âdemin yan›na gelüp ol âdemin haberi âgâh› yok iken cebinden ve koynundan y›lan ve akreb ve ç›yan ç›kar›r. Ve ba‘z› âdemin cebinden elma ve emrûd ve fleftâlû ve üzüm ç›kar›r, hâlen ki ol meyvelerin mevsimi de€ildir. Ve ba‘z› âdemin koynundan âtefl yâhûd su ç›kar›r. Ve ba‘z› âdeme iflâret edüp sar›€›n gösterir, herîf bafl›ndan sar›€›n ç›kar›nca sar›€›ndan su cereyân etme€e bafllar yâhûd bir y›lan ve akreb ç›kup hemân herîf sar›€›n yere urup ser-bürehne bî-destâr firâr eder. Merhûm İbrâhîm Pafla bu gûne flakalara mâ’il idi. Ammâ hakkâ ki sihr-i i‘câz mertebesi bir ma‘rifetdir.

Ve M›s›r'›n İsvân diyâr›ndaki fellâhlar timsâh ile cimâ‘ etdikleri bâlâda Nîl mahlûkât› evsâf›nda tahrîr olunmufldur.

Ve mine'l-acâyib

M›s›r'da cümmeyz a€ac› derler bir d›raht-› müntehâ a€acd›r. M›s›r diyâr›nda andan büyük flecere-i azîm olmazd›r. Gûyâ Rûm'un çenâr-› müntehâlar›na müflâbeheti var bir sâyesi hofl-havâ-y› dilküflâ d›raht-› müntehâlard›r. Meyveyi bu keyfiyyet ile verir t›l›smât böyle bulunmufldur. Her kimin bâ€ u bâ€çesinde ol d›raht hâs›l olduysa ol bâ€çe sâhibi birkaç âdem ile ittifâk edüp bâ€ sâhibi mukaddem bir balta ile bâ€a girüp mezkûr cümmeyz a€ac›na ç›kup birkaç yüz balta urup cümmeyzi zahmdâr ederken müttefik olan kimesneler gelüp,

"Bire âdem, bu Allâh mahlûku tâze a€ac› ne kesersin?" derler. Herîf eydir:

"Kendü mâl›md›r, keserim ki bâ€›mda olur, aslâ mahsûl vermez, sâyesi düfldü€ü yerde çemen bitmez. Kesüp âtefle yakar›m" der. Afla€›dan herîfler,

"Lutf eyle, kesme, dahi tâze a€acd›r. Âh ne güzel dallar› ve budaklar› ve yapraklar› var, kesme, meyve versin" deyü ricâ etdikçe herîf balta ile a€ac› delik delik etdü€i yerlerden k›rm›z› kan-misâl yafflar cereyân eder. Afla€›dan yine herîfler ricâ edüp,

"Y›lda yedi kerre meyve versin, biz mütekeffil" deyü yemîn edüp ol herîfler d›raht sâhibinin elinden baltas›n alup bir cânibe atup cümle a€ac›n vücûduna ellerin kufladup kucaklarlar.

Ve birkaç âdemler dahi hâz›r olup flâhid olurlar. Ba‘dehu ol balta deliklerinden ve gayr› yerlerden y›lda yedi sekiz kerre eyle meyve verir kim ta‘bîr olunmaz. Ve meyvesi gûyâ incîr gibidir, ammâ içinde incîr gibi dar›s› yok, içi bofldur. Herbiri **[Y 231b]** yigirmifler otuzar dirhem gelür hâz›mü'l-ifrât lezîz meyvedir. Levni ahmer ve sar› ve beyâz olur.

Ve garâyib bu kim sâ’ir meyve ince dallarda hâs›l olur, ammâ bu iki üç âdem kal›nl›€› iri gevde a€açlar›nda olur. Ve eyle verir kim a€ac›n gevdesinde hâlî yeri olmaz, gâyet mahsûldâr a€acd›r.

İlm-i t›b üzre tabî‘at› i‘tidâl üzredir. Befl alt› dânesin tenâvül edüp üzerine su içsen iki amel edüp kuvvet-i basar› ziyâde eder. Ve bir âdemin lîneti olsa, yeflil yapra€›n dö€üp suyun nûfl etse, kabz eder. Ve a€ac›n›n vücûdu sebzgûndur. Nice hâssas› vard›r, ammâ hukemâ mezhebinde olanlar dahi a‘lâ bilür, bir temâflâ a€acd›r.

Hâssa-i arz-› M›s›r

M›s›r'da keçinin boynuzun yere gömerler ve sulayup tîmâr ederler. Birkaç günden sonra yeflil yeflil filisler serâmed kam›fllar hâs›l olur.

Ve amel-i niflâd›r

M›s›r'da âdem necâsetinden niflâd›r hâs›l ederler. İbret-nümâ kârhâne-i acîbelerdir kim bâlâda evsâf› mufassal tahrîr olunmufldur.

Ve san‘at-› amelî üzüm

Üzüm dahi koruk iken M›s›r fellâhlar› kibrit yakup koru€a buhûr yakup bir ay evvel üzüm olur, aceb fleytanatd›r.

Ve san‘at-› amelî kavun ve karbuz

M›s›r'da güvercin necâsetine re’s-i mâl derler. M›s›r fellâhlar› güvercin tersin kavun ve karbuz köküne döküp bir ay mukaddem âbdâr latîf kavun hâs›l olur.

Havâss-› hayvân-› acîbe

M›s›r'da fleker kam›fl› oldu€u yerde gelinci€e müflâbeheti var bir hayvân-› mûnisdir, bir turfe flakrakoz ve mahrakoz ve kakrakoz mudhik bir hayvând›r. Hattâ ba‘z› evlerde beslerler, âdem ile gâyet ülfet eder hayvând›r. Hattâ Feyyûm flehri bâ€lar›nda gâyet çokdur. Ol oldu€u yerde an›n râyihas›ndan y›lan ve ç›yan kaçar, aslâ durmaz. Zîrâ râyihas›ndan hemân y›lan helâk olur, ammâ insâna râyihas›n›n nef‘i vard›r, aceb hikmetdir.

Zikr-i ma‘âdin-i zeheb

M›s›r'›n cânib-i k›blesine iki sâ‘at ba‘îd cebel-i Cûflî ard›nda Ayn-› Mûsâ da€lar›na cebel-i Becâmîm derler, anda bir k›z›l reng kireç topra€› hâs›l olur, ol turâb› âteflde yaksalar altun ç›kar. Ammâ odun kaht oldu€undan ç›kan altunun harc› hâs›l›ndan mahsûl olmaz. Hâkim Bi-emrillâh halîfe iken yedi sene ç›kardup ba‘dehu mesdûd etmifl, hâlâ âsârlar› zâhir ü bâhirdir.

M›s›r'›n cânib-i garbîsinde cebel-i Câlût'da gümüfl ma‘deni vard›r.

Ve cânib-i flarkîsinde cebel-i Mukattam ki Cûflî da€›d›r, anda altun ma‘deni vard›r.

Sa‘îd vilâyetinde zümürrüd ma‘deni var.

Ve Buhayre hâkinde natrûn ma‘deni vard›r.

Ve her kurâlar›nda güherçile ma‘deni hâs›l olur.

Ve cemî‘i buhayrelerinde tuz [Q 245a] hâs›l olur. [P 242a] Ve ,

İbret-nümâ-y› flehr-i Ayn-› fiems

M›s›r'›n cânib-i flimâlîsinde iki [Y 232a] sâ‘at ba‘îd Matariyye kurbunda bir flehr-i azîm imifl. Hâlâ harâbedir. Zamân-› kadîmde dârü'l-mülk imifl. Hâlâ âsâr-› binâlar› ile a‘mâl-i tâyilden ve a‘lâm-› hâyileden ve ebnâ-y› azîme ve etvâr-› acîbeden niçe fleyler zâhir ü bâhirdir.

Evvelâ İslâmbol'da Atmeydân›'ndaki gibi çârgûfle bir amûd-› serâmed vard›r, kaddi yüz zirâ‘-› Mekkî'dir. Cânib-i erba‘as›nda Kabâb›ta hatlar› çokdur. Ve tâ zirvesinde bir çârpâ üzre süvâr olmufl mücevveze sar›kl› âdem sûreti var, Selîm Hân M›s›r'a gele, deyü iflâretdir. Cânib-i erba‘as› Atmeydân›'ndakinin nakfl› gibi münakkafld›r. Ve hâlâ bunda olan mesdûd t›l›smât-› garîbe bir diyârda yokdur. Hâlâ meftûh olmam›fld›r, cümle râyegând›r, feth etme€e cidd ü cehd edenler cümle anda medfûndurlar.

Ve müverrihân-› M›s›r bu Ayn-› fiems evsâf›nda bir kas›r medh etmifller kim yüz seksen pençeresi var imifl, her gün flems bir pençereden girüp kasr›n için tâbân etdü€iyçün Ayn-› fiems derler. Ve bir rivâyetde Ayn-› fiems nâm›nda bir melike binâ etdi, derler. Ve bu kasra yüz seksen menzilde flems tamâm olup evvelki menzile gelince avdet eder. Hâlâ eser-i binâlar› zâhirdir. Ve zamân-› kadîmde kal‘a-i azîm imifl, esâs-› dîvârlar› bâhirdir.

Ve mine'l-acâyibü'l-garâyibden cebel-i Herâmân

Nîl'in cânib-i garbîsinde Cîze kasabas›ndan bir sâ‘at ba‘îd cebel-i Herâmân derler, üç da€d›r. Rû-y› arzda bunlardan evvel binâ yokdur ve bunlardan âlî binâ yokdur. Gûyâ üçü dahi cebel-i Kâf'd›r, azîm binâl› da€lard›r. Herbiri birer sanem heremânlar›d›r.

Büyük heremâna cebel-i Belbehis, ortadakine cebel-i Melheviyye ve ednâs›na cebel-i Ebülhevl derler.

Bu amelî da€lar›n hakk›nda niçe bin güft ü kîl [u] kâl vard›r. Ba‘z› müverrihler Tûfân'dan evvel Âd ibn fieddâd binâs›d›r, derler.

Ve ba‘z›lar Tûfân'dan evvel Sûrîd Melik kehenelerinin ilkâs›yla kendüye medfen binâ etdi, derler.

Ve itmâm›ndan sonra bu üç ehrâmlar› mâl-› hazâyin ile pür edüp âlât-› silâh ve Hazret-i İdrîs'in cemî‘-i ulûmlar›n›n kitâblar›n koyup t›l›smâtlar ile müvekkiller nasb edüp heremeynlerin üzerlerin dibâçe ile pûflîde k›lup kenz etdi. Ve sâhil-i Nîl'de bir flehr-i mu‘azzam binâ edüp heremeynlerin muhâf›zlar› ol flehirde sâkin olur.

Ve her sene vakt-i rebî‘de cemî‘i dünyâ halk› gelüp Ka‘be-misâl tavâf ederlerdi.

{Ammâ bi-kavli müverrih İbn Celâl, bu Ehrâm da€lar›na lisân-› K›ptî'de Berâbî derlerdi. Zîrâ iptidâ bu Heremleri binâ eden Kayin o€lu Hanûh o€lu Mahvîl o€lu Dermeflîl o€lu Berâb'd›r, an›niçün bu da€lara Berâbî derler.

Ba‘z›lar Delûke avret Fir‘avn'dan evvel melike iken ol avret yapd›, zîrâ ol Ferâ‘inelerden idi, an›niçün Fir‘avn da€lar› derler. Zîrâ mürûr-› eyyâm ile Delûke kar› neslinden gelen melikler, vâlide-i kadîmimiz binas›d›r, [Y 232b] deyü amâr ederlerdi. Andan anlan›r kim Delûke avret binâs› ola.

Ve ba‘z›lar Tedûre câdû binâs›d›r, derler. Ve Esmûn ve Etrîb ve Sâ keheneler idi, târîhleriyle Ehrâmlarda yat›rlar.}

{Ammâ bi-kavli *Târîh-i fiihâbî* Tûfân'dan evvel bu Ehrâmlar› binâ eden evvelâ Sûrîke bin fiehlûk bin fierbâk bin Tûmîdûn bin Tedersân bin Hûsâl melikler yapm›fld›r.}

Ve hâlâ flimâl taraf›ndaki Ehrâm'›n yine flimâl cânibine nâz›r bir kapusu vard›r. Andan içeri sa€ tarafdaki tafllar üzre İbrî lisân› üzre kaz›lm›fl hatlarda,

"Ben ki bânî-i Heremân'em. Alt› senede tamâm etdim, sonra gelenler alt› yüz y›lda temelinden y›kma€a kâdir olsunlar. Y›kmak hod yapmadan ehvendir. Ve ben dîbâçe ile setr k›ld›m, gelen mülûklar bûriyâ ile puflîde k›lma€a kâdir olsun" deyü yazm›fl.

Hattâ Me’mûn Halîfe Ba€dâd'dan M›s›r'a gelüp Heremeyn'de medfûn genc-i firâvân› feth etme€e bel ba€layup yedi ay kâmil ihtimâm himmetler ile bezl-i himmet edüp odunlar y›€d›rup âtefller yakup üzerlerine sirkeler dökerek ve manc›n›klar ile seng-i azîmler atarak yigirmi arfl›n mikdâr› yerin münhedim edüp bir zeberced murassa‘ küp bulur, içinde bin altun bulunur kim her altun bir vukiyye idi. Ve bir hacer üzre yaz›lm›fl bir hat kim,

"Ey bu dahmeden defâyin fethi içün temennî eden. Her ne kadar cidd ü cehd edüp mâl masraf edersen, ol kadar mâl ç›kar›rs›n. Ziyâde tama‘ edersen, bu dünyâ-y› fânîden gidersin" deyü mastûr tafl› görünce

cümle asker-i Me’mûn vâlih-i hâmûn olup yedi aydan berü çekdikleri renc [ü] anâ ile bu kadar masrûflar› mukâbelesinde ol zikr olunan bin altun bulundu.

Ve mukaddemâ zikri sebkat eden flimâl taraf›nda kapudan içeri tafl üzre tahrîr olunan hatda,

"Gelen mülûk has›r ile pûflîde k›ls›n" dedü-€inden bir rumûz fehm edüp derhâl Me’mûn fermân eyleyüp ol ehrâm› n›sf›na dek M›s›r has›r›yla mestûr etdükleri mahalde bir rîh-i âs›f zâhir olup has›r› ve huddâmlar›n havaya do€anc› pefterisi-misâl perrân edüp has›rlar› çâk çâk edüp herîfler bî-cân olurlar.

Âhirü'l-emr Me’mûn Halîfe'nin vezîri Hüseyin bin Sehl'in re’y-i haseniyle ferâgat edüp rücû‘ ederler. Hâlâ ol ehrâmân›n Me’mûn Halîfe asr›nda münhedim etdü€i yerler nümâyând›r.

Ammâ Yûsuf Salâhaddîn M›s›r kal‘as›n müceddeden binâ etdükde Heremeyn cebellerinden tafllar ç›karup M›s›r'›n iç kal‘as›n ve afla€› kal‘as›n binâ etmifldir. Ve ba‘dehu Sultân Mü’eyyed dahi Heremeynler kurbunda on bir kantara etmifldir, cümle Heremeyn da€lar›ndan ç›kan tafllar ile binâ etmifldir. Hâlâ yerleri âflikâredir.

Bu hakîr eyitdim: Heremeyn'i binâ eden Sûrîd, "Alt› y›lda binâ **[Y 233a]** etdim, benden sonra gelen mülûk alt› yüz y›lda münhedim edebilsin", deyü da‘vâ-y› merd etmifl.

Bu hakîr ana yüz kantâr bârûd-› siyâh ile alt› hazîneli bir Kandiye kal‘as› la€›m› atsam Ehrâm da€lar›n ihrâm gibi havâya münkalib edüp ân-› sâ‘atde ka‘r-› zemînde Nîl'e âsâr-› binâdan temeli bile kalmazd›. Ammâ hakîkatü'l-hâl vech-i arzda böyle bir binâ-y› azîm görmedim.

Hamd-i Hudâ İbrâhîm Pafla asr›nda Ehrâmlar taraf›nda atlar›m›z çay›rda iken befl on gün anda zevk u safâ ederken ol takrîb ile birkaç kerre varup seyr [ü] temâflâ edüp hayrân olurduk.

Bir kerre dahi var›flda imrahor a€an›n ve Behlûl A€a'n›n ve gayr› a€avâtlar›n ba‘z› tevâbi‘atlar›ndan k›rk befl âdem olup mefl‘aller ve muflammâl› fânûslar ve flem‘-i rîhler getürüp herem-i kebîrin flimâl cânibindeki bâb›n rimâl ve hâr u hâflâkdan tathîr edüp te‘avvuz [u] besmele ile girdükde hakîr k›ble-nümây ve sâ‘ate nazar edüp cenûb cânibine kâmil yedi yüz ad›m yürüyüp bir flâhrâh yoldur, üstü toloz kemerlerdir kim yigirmi zirâ‘ âlîdir.

Ve tarîk›n vüs‘at› on zirâ‘ enlidir. İki cânibinde müte‘addid ma€ârâlar ve mebnî kâ‘alar var ve kubbeleri kesme kayadan mutallâ ve müzehheb ve münakkafl kim gûyâ henüz üstâd Bihzâd elinden ç›km›fld›r. Ve her hücresi benî âdem üstühân›yla mâl-â-mâl idi. Ve her bir kelle yüz kîle gendüm al›r, sa€îr ü kebîr kelle-i gûnâ-gûnun hisâb›n Cenâb-› Bârî bilür.

Ve yol üzre derisine sar›lm›fl bir incik kemi€i var idi. Hakîrin kar›fl› ile yetmifl bir kar›fl idi. Ve bunun emsâli niçe üstühânlar firâvân idi.

Ve bir gâr-› azîmde mâl-â-mâl hûrmâ lîfi kefenli benî âdemler yat›rlard›. Ve niçe yüz kadîdler var idi, herbirinin kadleri yetmifl ve seksener ad›m idi. Ammâ gurâb kadar yarasa kufflar›n›n necâseti râyihas›ndan âdem helâk olur. Cemî‘isi kayalarda minkârlar›ndan herbiri as›lup dururlard›. Ve ba‘z›s› fânûslara ve mefl‘allere kendülerin urup perr ü bâlleri ihrâk olurdu. Ve ba‘z›s› çehremize ururdu.

Bu mahalde birkaç refîklerimiz bir iki fânûsu ile havflerinden rücû‘ eylemifller. Ammâ biz yine otuz befl âdem ile kalup cür’et ederek sehel enifl, k›ble-nümâm›z muktezâs›nca k›ble cânibine kâmil bir sâ‘at dahi gidüp tâk-› Kisrâ'dan niflân verir kâ‘alar ve her birinde kadîd âdem cesedleri var. Kimi oturur ve kimi yat›rlar idi. Bunlar cümleden kadd [ü] kâmetde k›yâmet âdemler idi. Yanlar›nda çürümüfl bûriyâlar ve hûrmâ lîfinden bezler pâymâl-i rimâl idi.

Bundan ileri elli ad›m mikdâr› yokufl afla€› gidüp bir havz-› azîm âb-› sâfî ile memlû idi. Ammâ cânib-i erba‘as›nda ukkâb-misâl kufflar ve kaz kadar mahûf kufflar havuzun **[Y 233b]** kenâr›nda oturmufllar. Hemân bizi görünce cümle kanatlar›n kakup bir ra‘dvâr gürüldü zâhir oldu kim beynilerimiz gûyâ kulaklar›m›zdan akd›. Ve flebpere ya‘nî yarasa kufflar› bizi ve esbâblar›m›z rüsvây eyledi. Ve mefl‘alciler ç›ra az kald›, dediler.

Netîce-i kelâm cümlemize bu ukkâb kufflar›n kanat gürüldüsünden bir vehm târî olup ol havuzdan ileri bir kadem atma€a iktidâr›m›z olmayup ale'l-ittifâk avdet edelim, derken kufflar taraf›ndan bir rîh-i akîm kopdu kim fliddet-i flitâs›ndan helâk mertebelerine varup,

"Mefl‘aller ve fânûslar sönerse hâlimiz neye müncer olur?" deyü gerü avdet ederken flebperelerin herbiri kebûter kadar kendüleri pervâne-vâr âtefle ura ura ve yüzlerimize kendüleri kanatlar› ile çarpa çarpa bizleri bîzâr etdiler.

Hulâsa-i kelâm, her ne hâl ise rücû‘ edüp giderken y›€d›€›m›z tafllar alâmetleri ile cümlemiz s›hhat ile tafl›ra ç›kup ol firâr eden yârenlerimiz bize rîflhand edüp,

"Ne bu mülevvesâne çehre ve ne bu eflkâl-i ucbe?" deyü flaka-gûne kelimâtlar ederlerdi. Ammâ Hudâ âlimdir, bî-tâb u bî-mecâl selâmete ç›kd›k, ammâ azîm seyr ü temâflâlar etdik. Havuzdan ilerisin Hudâ bilür.

İflte bu hakîr heremin birin böyle gördük. Ne hazîne ve ne defîne gördük, illâ medfûn âdemler gördük. Ammâ mutalsam oldu€una flübhe yokdur. Zîrâ mezkûr havuza vard›kda cümlemiz mebhût olduk, tafl›ra ç›k›nca bî-cân ç›kup kesb-i havâdan yine cân bulduk. *Allâhümme âfinâ*, bir dahi girme müyesser olmaya.

Ba‘dehu tafl›rada çad›rlar içre futûrlar ve kahveler içilüp Ehrâmlar›n cânib-i erba‘as›n temâflâ etdik. İki ehrâmlar tûlen ve arzan çâr-gûfleleri ikifler yüz

ad›md›r. Bu hisâb üzre herbiri dâ'iren-mâdâr sekize yüz ad›md›r. Ve her bir tafl›n›n cüssesi tûlen ve arzan yigirmifler, otuzar arfl›nd›r. Ve kadd-i bâlâs› tâ zirve-i a'lâs›na var›nca iki yüz arfl›nd›r. Büyük ehrâm›n flimâl cânibinde girdi€imiz kapusu var, ammâ öbür ehrâmlar›n kapular› âflikâre de€ildir. Ammâ Ebülhevl ehrâm› gâyet küçükdür. Ammâ ikisi eflâke ser çekmifl çâr-gûfle sivri da€lard›r.

Hakîr girdi€imiz ehrâm›n üzerine ç›kd›m, tâ zirvesinde on hazîneli bir tengetir çad›r kurmak olur bir meydând›r. Ve ba'z› tafl deliklerinde flâhin ve do€an kündeleri ve c›lk›lar› ve güvercin küpeleri ve halhâllar› buldum. Cümle M›s›r zîr-i pâda nümâyân idi. Tâ bu mertebe âlî cibâllerdir.

Ve bu ehrâmlar›n cânib-i erba'as›nda kara tafl ile mebnî mutalsam binâlar vard›r kim evsâflar› tahrîr olunsa bir müdevven olur.

Tetimme-i cebel-i Heremeyn oldur kim Melik Mukavk›s'dan Hazret-i Risâlet'e elçilik ile gidüp îmâna **[Y 234a]** gelen Zünnûn-› M›srî Sa'îd-i âlî'de fiark Ahmîm nâhiyesinde mütevellid olmufl ferîdü'd-dehr bir fusahâ-y› bülegâ kimesne kifli idi. Ba'de'l-feth Amr ibnü'l-Âs'›n izniyle bu Zünnûn Ehrâm da€lar›na girüp anda olan ibret-nümâ hatlar› okuyup lisân-› Arabîye terceme eder. Ol hatlar budur:

İhzeri'l-'abde'l-mu'takîn
Ve'l-ehdâse ve'l-cünde'l-müte'abbidîn
Ve'[n-ne]bata'l-müsta'ribîn

Türkîce ma'nâs›: Sen âzâd olmufl kullardan ve yeni yetiflmifllerden ve ibâdet edici askerden ve yabandan gelüp Arab içinde kalm›fl Nebat tâ'ifesinden korkun, demekdir. Di€er hatt-› âhar:

Yukaddiru'l-makdûr ve'l-kazâ yadhak

Ya'nî: Bir nesneyi âdem o€lu tedbîr eder, ana Hak Ta'âlâ'n›n kazâs› güler.

Ammâ Küçük Ehrâm ki Kalîmûn Hakîm'in kable't-tûfân binâs›d›r ki anda tahrîr olunan beyitdir:

Tüdebbirü bi'n-nücûmi ve leste tedrî
Ve rabbu'n-necmi yef'alü mâ yürîdu

Ya'nî: Sen y›ld›za bakars›n, bir ifl ifllersin, bundan haberin yok ki y›ld›zlar› yaradan istedü€in ifller.

Zikr-i ucûbe-i eflkâl-i t›l›smât-› Ebülhevl

Lisân-› İbrî'de Bilmîb'dir, hâlâ Ebülhevl'dir.

Bu dahi üçüncü Küçük Ehrâm'›n flarkî taraf›nda hammâm kubbesi kadar bir seng-i beyâzdan bir kelle-i kebîrdir. Ancak gerdeninden yukarusu vard›r, mâ'adâ vücûdu eflkâli yokdur, hemân unkuna dek bir kelledir. Ve yüzü cânib-i flarka nâz›rd›r. Kafl› ve bafl› ve gözü ve difli ve kulaklar› ve dudaklar› ve gerdân› var. Bir kelle-i azîmdir kim bafl› üzre yüz âdem otursa mümkindir.

Ve üstâd-› selef buna Ferhâd-vâr bir tîfle urmufl kim gûyâ zî-rûh bir kelledir kim tebessüm edüp durur.

Ve âmil-i mermerbür bu kelleye böyle bir gûne örme geysûlar göstermifl kim çîm-ender-çîm ve ham-ender-ham ve mergûle mergûle ve fitîle fitîle ve girih girih mebrûm mebrûm târumâr kâküller ve geysûlar göstermifl kim gûyâ sihr-i i'câz edüp san'at›n izhâr eylemifl.

Ve zamân-› kadîmde bu kelle âyende vü revende ile kelimât edermifl. Eyle t›l›sm olmufl, M›s›r üstüne bir ya€› pâdiflâh gelece€in ve kaht [u] tâ'ûn olaca€›n ve bârân ya€aca€›n ve ya€mayaca€›n ve Nîl tu€yân üzre ne mikdâr gelece€in ve gelmeyece€in ve kim ölece€in ve ölmeyece€in, el-hâs›l cümle mugayyebât-› hamseden haber verirmifl. Hazret-i Mûsâ'ya bu Ebülhevl'in gâ'ib haberlerin verdü€i haberi vâs›l olunca Hazret-i Mûsâ Ebülhevl kat›na gelüp bir hayli kelimâtdan sonra Hazret-i Mûsâ buyururlar kim,

"Cümle kelimâta kâdirsin. Allâh'›n hak peygamberine îmân getir" buyurmufllar. Ebülhevl,

"İdrîs peygamberi bilirim, gayr› bilmem" deyince Hazret-i Mûsâ gazûb bir pâdiflâh idi, elindeki asâ ile Ebülhevl tafl›n›n bafl›n birkaç yerden yarup a€z›n burnun k›rup "*Üskün yâ mel'ûn*" deyüp gider. Hâlâ Hazret-i Mûsâ'dan beri dünyâ kelâm› etmeyüp hâlâ asâ darb›ndan bafl› gözü k›r›kd›r, **[Y 234b]** ammâ acâyib musanna' kâr-› insând›r.

Ve bir rivâyetde yine sehereler sihir ile söyledir. Ammâ nisvân tâ'ifesiyle kelimât edermifl. Bir avretin bir hayli mâl› zâyi' olup ol nisvân-› sâhib-isyân,

"Yâ Ebülhevl! Benim eflyâlar›m› kim ald›?"

"Filân âdem ald›" der.

Derhâl avret hâkime varup herîfin hânesin basup cümle eflyâlar›n› bî-kusûr bulur. Mezkûr sârik herîf dâ€-› dilinden Ebülhevl'in bafl› üstüne ç›kup edepde yesteh-i bârân-zede eder. Ol zamândan berü t›l›sm› bozulup kelimât etmez oldu, derler. Ammâ Hazret-i Mûsâ hikâyeti kavl-i sahîhdir, zîrâ ûlü'l-azmdir, an›n mu'cize darb›yla summun bükmün kalm›fld›r. Hâlâ temâflâgâh-› ibret-nümâ bir kelledir.

Ve buna karîb bir temâflâgâh dahi vard›r. Bir deyr kapusu var, rimâl ve hâflâk ile mesdûd olmufldur. Lâkin kapunun atebe-i ulyâs›n›n kemerinde bir gûne hatlar vard›r kim mermerler üzre tahrîr olunmufldur. Hakîr gûnâ-gûn hatlar k›râ'at etmede mahâretim vard›r, ammâ bu hatlara mânend bir hat görmedim, bir hurûfu k›râ'at olunmak muhâldir.

{Ammâ bu t›l›sm-› Bilmîb'i ya'nî kelle-i Ebülhevl'i bi-kavli *Târîh-i İbn Celâl* sene 781 281(?) (---)

târîhinde hânkâh-› Salâhiyye'de sâkin Muhammed Sofî nâm bir muta‘ass›b,

"Hayvân sûret[i] harâmd›r" deyü bir gün hâkimden izinsiz Ebülhevl'in a€z›n ve burnun Hazret-i Mûsâ k›rd›€›ndan ziyâde k›rarken hikmet-i Hudâ ol gün bir rîh-i akîm esüp Cîze flehri mezra‘âtlar›n kuma gark edüp bersîm ve g›lâl ekilmez olup derhâl Muhammed Sofî'yi ehâlî-i Cîze hâkime götürüp,

"fiehrimizi kum gark etdi", deyü feryâd ederler.

Muhammed Sofî'den su’âl oldukda,

"Ey vard›m, nehy-i münker etdim", dedikde ehl-i Cîze Muhammed Sofî'yi hâkim huzûrunda pâre pâre edüp Ebülhevl yan›nda defn ederler. Hâlâ Ebülhevl'in temâflâs›na gelen bu sofî-i nâ-dürüstün kabrine tafl atarlar.}

İhsân-› Hudâ berây-› M›s›r

Diyâr-› M›s›r'da aslâ çekirge olmaz. Sâ’ir diyârdan gelse mu‘ammer olmayup cümle helâk olur. [Q 246a] Hattâ Hazret-i Risâlet asr›nda Mekke ve Medîne'ye çekirge istîlâ eyleyüp Sahâbe-i kirâm Hazret-i Risâlet'e hâllerin i‘lâm edüp cerâd›n def‘i içün ricâ etdiler. Hazret el açup du‘â etdi kim,

"Yâ Rabbî! Bu cerâd› senin Kinânen olan M›s›r'a def‘ eyle" dediler. Sahâbe-i kirâm eyitdiler:

"Yâ Resûlullâh! Mekke ve Medîne'yi ganîmet eden M›s›r'd›r. Çekirge M›s›r'a var›rsa mahsûlât› tenâvül edüp kaht [u] galâ olur" dediler. Hazret buyurdu kim,

"M›s›r Allâh'›n h›fz [u] emân›ndad›r. Her kim M›s›r'a ve ahâlîsine hakâret nazar›n edüp zulm ederse ve ziyânkârl›k ederse mu‘ammer olmaz. İmdi bu cerâd muz›rd›r, M›s›r'a var›nca helâk olur" buyurdular.

Hakîkat yine eyledir. Hâlâ M›s›r'da çekirge olmaz.

Ve câmi‘-i Ezher'e güvercin ve sinek ve y›lan ve ç›yan ve gayr› hûfl [u] tuyûr [Y 235a] girmez. T›l›smâtlar› vard›r, hâlâ amel etmededirler. [P 243a]

Ve mine'l-mutalsamât

Hâlâ M›s›r içinde Kal‘atü'l-Kepfl derler, anda bir atîk kal‘a vard›r, ana karîb kabr-i Sultân Câvlî zâviyesi vard›r, ol âsitânenin nerdübân› alt›nda bir yeflil yekpâre mermer havuz vard›r, gemi gibi tûlânî binâ olmufldur. Zamân-› kadîmde bu tafl gemiye dörder âdem binüp nehr-i Nîl'i öte ve beri ubûr ederlerdi. Befl âdem süvâr olsa gark olurdu, kehene-i kadîmler eyle t›l›smât etmifllerdi. Ve halk geminin mu‘tâd›n bilüp dörd âdemden ziyâde binme€e havf ederlerdi. Binenler berg-i hâtif gibi giderlerdi. Tâ Kâfûr-i İhflîdî zamân›na gelince ol gemi Nîl üzre tarfetü'l-ayn içre varup gelüp flinâverlik ederdi. Bir gün Melik Kâfûr-› İhflîdî eydir:

"Bire cân›m, bu tafl›n flân› suya batmakd›r. Ya bu tafl gemi ise bu kadar yüz y›ldan berü dörd âdem ile Nîl üzre gemi gibi varup gelmededir. Âyâ asl› ne ola? Ve bu tafl gemiyi kim düzdü ola?" deyü fermân edüp gemiyi Nîl'den karaya çevirdiler.

Gördüler kim tafl geminin alt›nda bir sat›r hatt-› İbrî ve bir bal›k tasvîri var, bal›k eflkâli üzre kaz›lm›fl bir vefk var, bunlardan gayr› bir fley yok. Kâfûr-› İhflîdî cemî‘i ulemâ-y› M›s›r'› cem‘ edüp ne gûne hat idü€ün istihrâc etmede âciz oldular.

Ba‘dehu yine tafl gemiyi Nîl kenâr›na koyup yine ke'l-evvel dörd âdem süvâr olup gemiyi Nîl'e itiverdiler, gemi ve âdemler Nîl'e gark oldular. Me€er nazar-› insân ta‘alluk edince yâhûd karaya ç›k›nca ameli bât›l olup gark oldu. Ol tafl tekne hâlâ mezkûr Sultân Câvlî zâviyesinin nerdübân› alt›nda mâ-i zülâl ile fleb [ü] rûz memlû’dur. Âyende vü revende hayvânâtlar› suyun nûfl ederler, yine leb-ber-lebdir. Suyu ne cânibden geldü€i ma‘lûm de€ildir. Bulak râh› üzre olmak ile âyende vü revendenin nazar›nda bir temâflâgâh-› âlemdir.

Ve ol tekne geminin cânib-i erba‘as›nda Hazret-i Süleymân'›n dîvân› tertîbi yaz›lm›fld›r kim cemî‘i zîrûh mevcûdât›n ins [ü] cinnin hûfl u tuyûrlar›n envâ‘-› eflkâlleri ol tafl gemide saf saf alay alay yaz›lm›fld›r, ammâ gûyâ kalem-i Bihzâd ve fiâhkulu hatt›d›r. Bir vâcibü's-seyr dîvân-› Süleymân'd›r. Gören dîvâne olup yüz dîvâne dutar. Zîrâ bu ins [ü] cin ve hûfl [u] tuyûra hükm eden Süleymân'a kalmad› dünyâ, deyüp terk-i mâsivâ eder. *Allâhümme yessir*.

Ve min havâssi'l-hacer

M›s›r diyâr›nda Cebelü'l-Ahzar'da bir gûne alaca tafl olur, ol tafl› her kank› etmek furununa kosalar, etmek hamuru taflup f›r›ndan taflra ç›karm›fl, ammâ hakîr görmedim. Lâkin Ma€rib huccâclar›n hakîr İbrâhîm Pafla fermân›yla tahrîre gitdi€imde Hûfl-› Îsâ flehrinde Behîce ve H›nâdî Urbânlar› nakl etdi. [Y 235b] Ve hâlâ bizim İzzeddîn'de de vard›r, deyü nakl etdiler.

Ve t›l›smât-› Ümmü'l-k›yâs

Mikyâs havuzunun cânib-i erba‘as›nda bir hatt-› garîbe vard›r. An›n te’sîriyle her sene elbette K›btî *Tût*'u geldikde ol gün Nîl-i mübâreke nokta düflüp tu€yân eder.

Ve di€er t›l›smât-› Mikyâs

K›yâs'›n havuzu içinde fieyh (---) Batrinî hazretleri bir timsâh timsâli inflâ edüp ol sûretin sadr›na bir vefk-› a‘zam kazm›fld›r. Ol zamândan berü Nîl ile timsâh Ümmü'l-k›yâs'dan afla€› cereyân etmez. E€er Nîl'in tu€yân›ndan ubûr ederse, batn› yukaru gelüp mürd olur. Ol mahallerde timsâh havf›ndan azîm

tafllar› yudup a€›r olur. Tâ Nîl tu€yân› zamân› güzer edüp Nîl berrâk olunca üç ay Nîl'in dibinde timsâh yatup t›yn [u] türâb ile kifâflan›r, andan Ümmü'l-k›yâs'dan gerü dönüp timsâh Mikyâs t›l›sm›ndan halâs olur.

Ve mine'l-istihrâcât›'n-nücûm

M›s›r'da Bâbü'l-kas›r'da bir deyr-i azîm vard›r, hâlâ medresedir. Kadîm zamân keheneleri anda tucdan bir sûret-i münevver etmifller. Yüzünde mutallâ ve müzehheb bir nikâb› vard›r.

"Âhir zamân peygamberi bu sûretde olup ümmetleri M›s›r'a mâlik olalar ve adâlet edeler ve feth edecek âdemler ba‘de'l-Muhammed sene 18 târîhinde Hattâb o€lu Ömerü'l-Fârûk ve vezîri Amr ibnü'l-Âs ola" deyü bir beyâz deve üzre sar› h›rkal› sûreti beyâz mermer üzre kazm›fllar ve münakkafl yazm›fllar.

Ve Hazretin tuc sûreti üzre beyâz mermere âyet-i İncîl: *abiton* bu âdem *âzeriyon* Âzer o€ullar›d›r *porfonoton* peygamberdir *tonomn›n* an›n ismi *mevamis* Muhammed'dir *biystu bis* iki dünya sâhibidir, deyü lisân-› Yûnânca hatlar var. Ammâ Amr ibnü'l-Âs M›s›r'› muhâsara ederken kefere-i fecereler Hazret-i Ömer'in mermer üzre sûretin bozmufflard›r.

Ve t›l›smât-› iç kal‘a

Kalavân dîvânhânesinde k›rk sekiz amûd-› müntehâlar›n›n her birinde birer vefk-› a‘zam oldu€u bâlâda iç kal‘a evsâf›nda tahrîr olunmufldur.

..... (12 sat›r bofl) .....

Ammâ Hudâ âlimdir. Eyâlet-i M›s›r'da niçe kerre yüz bin garâyibât u acâyibât vard›r. Ve niçe yüzünü görmüflüzdür kim her birinde âdem vâlih [ü] hayrân olur. [Q 246b] [P 243b]

el-Faslu's-sâdis ve hamsîn
M›s›r'da hâs›l olup Rûm'da olmayan
me’kûlât [u] meflrûbât ve nebâtât u
müsmirâtlar› beyân eder

Evvelâ diyâr-› M›s›r'da on yedi gûne hûrmâ olur kim Ba€dâd ve Basra ve Lahsa'da olmaz, M›s›r'a mahsûs lezîz hûrmâlard›r. Evvelâ,

Beyâz hûrmâ: Üç nev‘dir. Bir nev‘i Ba€dâd'›n hastâvî hûrmâs› gibi mevzûndur, bi-emrillâh difl difl olup gûyâ sükkerdir ve gâyet terdir, âdemin demâ€›nda mahv olur. Ve bir nev‘i dahi andan k›sad›r, ammâ çekirde€i [Y 236a] arpa kadar olur, bu dahi nebât-› hamavî gibi terdir. Ve biri dahi baya€› beyâzd›r, misk râyihas› müflâhede olunur. Ammâ bu üç nev‘ hûrmâ fliddet-i hârdan kuruyup bir diyârdan bir diyâra gitme€e tahammül etmez, zîrâ gâyet terdir, hemân ratb iken bey‘ olunur ve kesret üzre de€ildir. Andan,

Sar› hûrmâ: Bunun dahi envâ‘› vard›r, gâyet lezîz hûrmâd›r. Bu dahi kemâl-i nezâfetinden kurumayup tâze iken fürûht olunur. Ve,

K›rm›z› hûrmâ: Befl nev‘dir. Bir nev‘i beledîdir kim M›s›r flehri içre nehr-i Nîl ile perverifl olmufl bir cism-i latîf ü nazîf hûrmâd›r. Birine hûrmâ-y› selvânî, birine medenî, birine hamevî, birine flahmî, ve birine bestânî derler. Ratblar› gâyet lezîz ve mukavvîdir.

Ve bundan mâ‘adâ bir gûne **mor hûrmâ** olur, nahlinde kemâlin bulup sak›z gibi olur, gâyet lezîzdir. Ve,

Siyâh hûrmâs› dahi üç gûne olur. Biri uzun olur, biri müdevver olur, biri hurde olur. Ammâ bunlar dahi kemâlin bulunca gâyet lezîz olur. Ve,

Hûrmâ-y› Elvâhî: Yedi nev‘a olur. Bir gûne kuru hûrmâs› olur. Deve derilerine koyup M›s›r'a ve gayr› diyâra gider. Çak›l tafl› gibi çak›r çak›r öter. Bir yerde on sene dursa aslâ zarar ermez. Ve an› fâre dahi yiyemez. Ve gayr› diyârlarda suda ›sladup yerler. Gâyet berk hûrmâd›r.

Ve bir nev‘i dahi **Sa‘îdî**'dir; belki on nev‘ olur. Ve,

Hûrmâ-y› İsvânî: Bu dahi lezîz hûrmâd›r.

Ve İsvân ve fiellâle'de **âsî hûrmâ** dahi olur: cümle hûrmâ yekdâne serâmed nahiller olur, bu âsî hûrmâ çatal çatal olup bergleri yass› yass› olur. Hûrmâs› yüzer dirhem ve yetmifler dirhem mikdâr› olup cüssesi yumruk kadar olur. Çekirde€inin içi bofl olup içine biber korlar. Meyvesi lezîz de€ildir, fellâhlar yerler. Ve,

Hûrmâ-y› t›yn: Zenbîllere mâl-â-mâl edüp vilâyet vilâyet tafl›rlar. Ve,

Hûrmâ-y› kaderî: Bu dahi bir gûne akîk-i Yemenî gibi hurde hûrmâd›r, ammâ gâyet lezîzdir. Zenbîller ile İslâmbol'a ve Selânik'e ve gayr› diyârlara çok götürürler. Ve bir gûne hûrmâ dahi,

Burullûsî derler, iri ve k›rm›z› hûrmâd›r ve müdevver flekillidir. Bu ratb iken ol kadar yenilmez. Bunu cerreler ile turflu yaparlar, gâyet latîf olur. Ve ekflisi ci€er tâzeler. Ve bu hûrmâdan dahi sirke yaparlar. Her hûrmâdan dahi sirke olur, ammâ bundan latîf olur. Ve bu M›s›r'da,

So€an turflusu: Râyihas› âdemi helâk eder, ammâ fellâhlara gâyet nâfi‘dir, balgam› def‘ eder, derler. Ve,

Cübn-i hâlûm turflusu ya‘nî peynir turflusu, tuzlu suya koyup befl alt› aydan sonra küplerin a€z›n açt›klar›nda Rûm âdemleri râyihas›n istiflmâm etdükde helâk mertebesine varup firâr ederler. Ammâ Arablar cerreler bafl›nda karâr edüp kurdlu peynir suyun[a] hoflâb gibi etmek do€rar ve içinde kanadlanm›fl kurtlar›n atarak tenâvül ederler ve birbirlerine an›nla ziyâfet ederler. Ve,

Limon-› kât›‘u's-sümûm: Bir gûne küçük ve müdevver [Y 236b] sar› limondur, ammâ sâfî pür

âbd›r. Mevsiminde yüz dânesin bir paraya verirler, ammâ bir paraya âdeme cân› otu alup âdeme hayât-› câvidân verdi€iyçün kât›‘u's-sümûm derler. Ve,

Hummâs limonu: Bu dahi vefret üzre M›s›r'da olur. Âsitâne-i devletden helvâhâne-i hâssa halîfelerinden bir mu‘allim gelüp cendereler ile bu hummâs rub‘un ç›karup pâdiflâh içün niçe yüz kavanos mümessek flerbetler biflirirler.

Ve **turunc** olur, ammâ ekfli olur. Ve tatl› limonu çok olur.

İncîri ve nâr› ve yedi gûne engûrü ve fleftâlûsu ve zerdâlûsü olur.

Ammâ kay›s› olmaz.

Ve eri€i ve zeytûnu olur, ammâ az olur.

Ve armudu ve ayvas› Feyyûm'dan çok gelür. Ve Tûr-› Sinâ'dan gemilerle Süveys'e andan develer ile elma ve emrûd ve ayva gelir, zîrâ M›s›r'da elma az olur.

Ve mevz gâyet çokdur.

Ve **cümmeyz** dahi gâyet çokdur. Ç›nâr a€açlar› gibi d›raht-› müntehâlar›n dallar›nda olmayup fleçerin kal›n gevdelerinde olur. Turfa mesîre d›rahtd›r. İncîr gibi bir meyvesi olur. Beyâz› ve sar›s› ve k›rm›z›s› gâyet lezîzdir. Sûretde incîr gibidir, ammâ içi bofldur, tohumu yokdur. Ve iki yüzü ve üç yüzü bir yerde top top biter. Yüzü bir paraya bey‘ olunur. Ammâ meflakkat ile tahsîl olunur. Hâm iken nerdübânlar ile âdemler a€açlar›na ç›kup herbirinin göbe€in bir gûne e€ri b›çak ile kesüp sünnet ederlerse gâyet lezîz olur, kesilmese lezzetli olmaz. Ve misk râyihal› bir serî‘u'l-hazm ve mukavvî semerdir. Ve bu meyveyi serçe ve filorunya ve sakka kufflar› tenâvül etmesin içün meyve olan dallara cümle bal›k a€lar› çeküp hûfl [u] tuyûrdan emîn olur. Ve d›raht›n›n sâyesi gâyet havâdâr koyahd›r, aslâ günefl te’sîr etmez ve z›llinde istirâhat eden hafîf kalkar, gûyâ uyumam›fld›r. Ve,

Meyve-i nâb›ka: Bu dahi Rûm'da al›ç ta‘bîr etd›kleri meyve k›t‘as›nda ve lezzetindedir, ammâ an›n içinde çekirde€i alt›d›r, bu mezkûr nâb›kan›n birdir. K›fl günleri hâs›l olur. Ceviz kadar ve dahi hurde al ve sar› ve k›rm›z› elvân olur. Hemân gûyâ al›çd›r, azîm d›raht-› müntehâlar› olur. Ve gâyet mu‘ammer olur. Bin sene mu‘ammer olmufl Eski M›s›r'da Mansûr-› Ensârî âsitân›ndaki d›raht-› müntehâd›r, yine her dem tâze meyve verir. Çekirde€i kiraz çekirde€i gibidir, an›niçün M›s›rl› "Bizim kiraz›m›z nâb›kad›r" derler. Ammâ tabî‘at› kabz üzredir. Ve,

Meyve-i (---): Rûm'da Trabuzan hûrmâs›n›n tâzesi lezzetinden bir turfe fleydir. Âdemin a€z›na dutkal gibi yap›fl›r, ammâ lezîzdir ve mukavvîdir. Ve d›raht-› müntehâlar› olur. Ve,

Meyve-i h›yârflenbe: Ceviz a€aclar› gibi flecereleri olur. Bergleri dahi ana karîbdir. Ve sar› çiçekleri olur. Meyvesi birer zirâ‘ ikifler zirâ‘ uzun kamç› gibi meyvesi olur. Bir tarafdan [Y 237a] bahâr›d›r, bir tarafdan meyvesidir. Y›lan gibi uzun uzun temâflâ meyvedir. İbtidâs› yeflildir, kemâlinde siyâh siyâh olur. İçinde yine bo€um bo€um siyâh bal› olur. Hukemâlar ma‘âcinlere korlar, gâyet müshildir. Ve latîf reçeli olur, müshil gülbefleker kadar nef‘i vard›r, gâyet makbûl u mu‘teber edviyedir. Sar› çiçe€in dahi hamîre ve reçel ederler, gâyet makbûl-i hâs [u] âmd›r. Ammâ cümle a€aclar› mîrîdir, sâhibi bir h›yârflenbe koparma€a kâdir de€ildir. Baflka emânetdir, mîrîdir, sâhiblerine on yedi yük akçe verilüp meyveleri zabt olunup mülûk içün Âsitâne'ye gider ve mîrîden fürûht ederler. Meyvesi her a€acda tâze iken birer birer add edüp deftere kayd ederler, biri nâk›s olsa, bâ€ sâhibin tecrîm edüp hakk›ndan gelirler. [P 244a] Ve,

Serv a€ac›: Firâvând›r. Ve,

D›raht-› fiâm f›sd›€›: Bu dahi vard›r, nakîbü'l-eflrâf bâ€çesinde vard›r. Ve,

Çam a€ac›: Bu dahi nakîbü'l-eflrâf hânesinde bir a€açd›r, [Q 247a] gayr› yokdur. Ve,

Ceviz a€ac›: Kal‘atü'l-kepfl dibinde Nezîr A€a'n›n gaytân›nda bir a€açd›r, gayr› yokdur, ammâ Feyyûm'da çokdur. Ve,

Tesbîh d›raht›: Bu dahi ceviz a€ac›na benzer bir a€açd›r, ammâ yapraklar› hurdedir. Dallar›nda salk›m salk›m tesbîhler biter, kemâlin buldukda delüp tesbîh ederler. Ve "Sübhanallâh" deyü ta‘accüb ederler kim Cenâb-› İzzet kullar›m savâb edeler deyü tesbîhlerin müdevver müdevver d›rahtda halk etdü€iyçün "Elhamdulillâh" deyü flükür ederler ve sun‘ullâh› müflâhede edüp otuz üç kerre dahi "Allâhu ekber" derler. Ve,

D›raht-› santa: Bir iki âdem cüssesi kadar serâmed d›rahtlard›r. Bergleri ›lg›n a€ac› yaprakl›d›r, ammâ meyvesi olmaz. Haflebinden gemiler yaparlar. Ve âtefle yakarlar, aslâ külü olmaz, k›rm›z› kor olur. Gâyet kuvvetli a€acd›r. Yapra€› ishâle nâfi‘dir, havânda sahk edüp bal ile mahlût edüp befler dirhem aç karn›na isti‘mâl etseler flifâ bulur. Gâyet sa‘b a€ac› olur. Deryâda gemisi yüz y›l mu‘ammer olur. Ve ba‘z› binâ-y› atîkler kim biner bin befler yüz sene olmufl esâslarda âbinûfl olmufl santa a€açlar› bulundu. Ma‘a hâzâ rûy-› arzda bundan ve çemflîrden sengîn a€aç yokdur. Ba‘z›lar Yeni Dünyâ a€ac› budur, derler, ammâ M›s›r'›n âb [u] havâs› levnin mütegayyir eder, derler. Ve,

Sac a€ac›: Bu a€ac ol kadar büyük olmaz. Bunun dahi yapra€› ›lg›n gibidir, yaz u k›fl dâ’imdir. Nîl kenârlar›nda çok olur. Bu dahi M›s›r'da makbûl a€açd›r, ammâ meyvesi yokdur. Ve,

K›nâ a€ac›: Rûm'un erik a€açlar› kadar olur. Bunun bir gûne flükûfesi olur, râyiha-i tayyibesi âdemin demâ€›n mu‘attar eder, bâ€bânlar a‘yânlara hedâyâ götürürler. Ammâ meyvesi olmaz, hemân râyihas› cânlara cân ba€›fllar. Ammâ bu [Y 237b] hâtûnlar h›nnâs› de€ildir.

D›raht-› h›nnâ-y› dest [ü] pây-i zenân: Bilbeys ve Kureyn flehirlerinde firâvân olur. Küçük a€açlard›r. Dâ'imâ sâk›yeler ile s›var›rlar. Mevsiminde s›byân ü nisvân cem' olup yapraklar›n yolup de€irmenlerde ö€üdüp h›nnâ ederler. Eyle la'lgûn olur kim bizim vâlidenin topuklar›nda gördükde safâ ederdim. Ve,

Sö€üt a€ac›: firâvând›r. M›s›r'da yapra€› sar›l›€a nâfi'dir, a€ac havânda sahk edüp suyun s›kup bir kâse ile bir gece ayazda dura, sabâh isti'mâl ede, bi-iznillâh halâs olur. Ve yürekde kurdu k›rar. Ve,

Kavak a€ac›: Câ-be-câ sulu bâ€çelerde vard›r. Ve,

Kara sak›z a€ac›: Bu dahi câ-be-câ vard›r. Ve,

Dud a€ac›: Beyâz ve mor ve ekfli siyâh dudu olur. Ammâ Fîl bürkesi kenâr›nda Emîrü'l-hac Zülfikâr Be€'in sarây› havl›s›ndaki dud a€ac› rub'-› meskûnda nazîri yokdur. Vücûdun dörd âdem kucaklar. Ammâ cemî'i dallar› sarây›n havl›s›n sâyedâr edüp cümle dallar› alt›nda k›rk elli sütûnlar vard›r. Ve sâyesi bir azîm dîvânhânedir. Ve mastabas›nda iki bin âdem her bâr ta'âm yerler. Bir lezîz beyâz flâhdâne ve âbdâr dudu olur. Hâs›l-› kelâm cihânda misli yokdur. {Ve,

Mersin a€ac›: Gâyet çokdur, ammâ Haleb mersini gibi meyve vermez. Ve,

Etle a€ac›: Servi yapra€› gibi bergi olur, ammâ servi gibi a€ac› sürâhî de€ildir. Bunun dahi meyvesi olmaz. Ancak haflebin kereste yaparlar ve hatab›n âtefle yakarlar. Ve,

Temirhindî a€ac›: Câ-be-câ bâ€çelerde bulunup meyve verir, ammâ mashara yapra€› olur. Ve,

Cümmeyz a€ac›: Bâlâda mastûrdur. Ve,

Se€sebân a€ac›: Mu'ammer olmaz, bir gûne küçük a€açd›r. fieker kam›fl› bâ€lar› etrâf›nda eküp an›n flükûfesi râyihas›ndan ol bâ€a s›çan ve gelincik haflerâtlar› girüp fleker kasab›n yemezler. Ve a€ac›n›n kömürün bârûda korlar.}

Ve niçe flecerler dahi vard›r, ammâ tatvîl-i kelâm olup sâyir tahrîrât›m›za mâni' olmas›n içün bu kadar d›rahtlar›n evsâf›yla iktifâ olundu.

el-Faslu's-sâbi' ve hamsîn
M›s›r'›n hâk-i pâkinde hâs›l olan nebâtât makûlesi me'kûlâtlar›n beyân eder

Evvelâ **mevz**: bir turfe fleydir. A€ac desen de€ildir, ammâ kaddi a€aç kadar vard›r. Her sene yerden iki âdem kaddi kadar ç›kup ve âdem uylu€u kal›nl›€›nda olup içi mâl-â-mâl sudur, s›karsan suyu ç›kar, bunun hakk›ndad›r. Ve yapraklar› yorkan kilim kadar yeflil yeflil filand›ra bayraklar gibi yapraklar› olur. Ve yapraklar mâbeyninde tâ zirvesinde birer salk›m mevz verir. Ve her salk›m› mûm sofras› gibi bir yeflil tekerlek kenâr›nda ikifler kat s›ra s›ra dizilmifl iki yüz dahi ziyâde ve noksân sar› patl›canmisâl mevzlerdir. Kemâlin bulunca sapsar› kehrübâr olur. Andan koparup **[Y 238a]** tenâvül ederler. İbtidâs› yeflildir. Gerçi sûretde patl›can-misâl mevzûndur, ammâ içinde patl›can gibi tohumu yokdur, hemân leb-ber-leb bir ma'cûn-› mukavvîdir. Ucundan kabu€u soyulur. Ve fleker ile tenâvül olunsa dahi latîf olur. Dörd befl dânesi tenâvül olunsa, lahm yemifl kadar g›nâ verüp gâyet tok tutar. Serî'u'l-hazmd›r ve gâyet nâfi'dir. Bedene kuvvet verüp menîyi ziyâde edüp kuvvet-i basar› dahi ziyâde eder ve tabî'at› i'tidâl üzre eder.

Hakk›nda Hazret-i Üveys içün halk olundu, derler. Kaçan kim Hazret-i Risâlet'in Uhud gazâs›nda mübârek dendân-› flerîfleri flehîd oldukda Hazret-i Üveys istimâ' edüp,

"Âyâ bu difli mi flehîd oldu, ayâ bu mu?" deyüp otuz iki difllerin mahabbet-i Resûlullâh içün ç›karup mübârek a€z› yarlar›n zemîne ilkâ etdikce bi-emrillâh-i ta'âlâ ol yâr›n a€z› yar›ndan bu mevz hâs›l olup Yemen diyâr›ndan sâ'ir diyârlara müstevlî oldu, deyü Yemen ulemâlar› bu kavle müttefiklerdir.

Ammâ a€ac› kam›fl a€ac› gibi yerden bitüp biri meyve verince an› kat' ederler, yan›ndan biri dahi biter, böyle halk olunmufl. Berût flehrinde gâyet çok olur. Hattâ mîrî mâlâ ba€l›d›r, baflka a€as› vard›r. Ve M›s›r'da ve Dimyât flehrinde dahi ziyâde olur. Ve,

H›yâr: Gâyet çok olur, ammâ tohumu her sene fiâm'dan gelme€e muhtâcd›r. Zîrâ M›s›r'da hâs›l olan h›yâr›n tohumu sene-i mâzîde acûr olur. Ol ecilden her sene h›yâr tohumun fiâm'dan getürürler. Ve,

Acûr: Bu dahi h›yâr gibidir, lâkin z›h z›h ve e€ri bü€rü olur. Ve,

K›ssa: Bu dahi h›yâr›n bir nev'idir. Tabî'at› bürûdet üzredir. Kur'ân'da [1]EO†,◖ deyü âyeti vard›r. Ve,

B›ttîhu'l-asfer ya'nî kavun: M›s›r'da yedi nev'a kavun olup üç kerre kavun ekerler, bir y›lda üç kerre kavun hâs›l olur. İbtidâ dümeyrî derler bir gûne müdevver dilim dilim yeflil kavun olur, gâyet lezîzdir. Andan flellâye hâs›l olur, Hânke hâkinde hâs›l olan gâyet lezîz ve âbdâr olur. Ve,

Karpuz: Her flehrinde ziyâde olur, ammâ gevflek olur. Lâkin Burlos karpuzu büyük olur ve kabu€u ince olur, içi ekseriyyâ burun kan› gibi la'lgûn olup âbdâr olur. Ve,

Mâvî karpuz: Bu dahi bir gûne karpuzdur, ammâ içi c›lkd›r. Rûm'da yabana atarlar, ammâ M›s›r'da ba'z› mahalde birer altuna satarlar. Zîrâ M›s›r'›n âb [u] havâs›na göre âdeme hayât verir. İçi sâfî cüllâbd›r ve akîk-misâl katrd›r. Bir hasta fliddet-i hârdan helâk mertebesine varsa, bu mâvî karpuzun suyundan bir iki filcân nûfl etse vücûdu buz pâresi olup harâreti def' olur, aceb hikmetdir. Hakîm Dâvûd *Müfredât*'› te'lifinde ol kadar nef'in tahrîr etmifl kim ta'bîr

---

[1] *Kur'ân,* Bakara, 61; "... h›yar›ndan, ..."

olunmaz. Ve bu b›ttîh gayr› diyârda bulunmaz, M›s›r'a mahsûsdur. Ve gayr› diyârda bulunmaz, baflka bir soydur. [Y 238b] Ve,

Abdüllâvî: Bu dahi kavun ta‘m›nda abdüllâvî derler bir turfe fleydir. Ortas› yumru, iki bafllar› ikifler üçer kar›fl [P 244b] sivri ve e€ri ve bü€rü ve bir taraf› bü€rü y›lan alacas›-misâl alacad›r. Ve içi yine kavun çekirde€i gibi çekirde€i var. Ammâ lezzetde sehel humûzeti var. Ve hikmet üzre tabî‘at› bürûdet üzredir, ammâ mesâne mecrâs›na gâyet müdrirdir. Ammâ y›lan eflkâlinde olmak ile tenâvül olunmada âdeme ikrâh gelür.

Ammâ tîb kitâblar›nda bu abdüllâvî Hazret-i Peygamber'in mu‘cizesiyle halk olunmufldur, derler. Sebebi [Q 247b] oldur kim,

Hikâyet

Kavm-i Kureyfl kâfirleri Hazret-i Risâlet'in tulû‘ [u] zuhûrundan muztarib olup hazrete niçe bin ihânetler etdiler. Âhirü'l-emr intikâm almada âciz olup hîle ve fleytanata sâlik oldular.

Kâfliyân-› Acem'den bir kutu akreb-i Kâfliyânî getirdiler kim, *Allâhümme âfinâ,* nîflterleri seng-i hârâdan güzer eder kim hâlâ Kâfliyân akrebi rub‘-› meskûnda meflhûr-› âfâkd›r. Kutu ile ve bir gayr› hedâyâlar ile Kureyfl mel‘ûnlar› huzûr-› Resûlullâh'a alâ-tarîk›'l-hedâyâ götürdüler kim hazret açd›kda sokup helâk ede. Hazret buyurdular kim,

"Bu hedâyân›z nedir?" dediler. Anlar dahi,

"Yâ Muhammed, nev-zuhûr, ismi nâ-ma‘lûm bir kavundur" dediler. Hazret buyurdular kim,

"Biz bu mahlûka abdüllâvî diyelim" dediler. Zîrâ Hazret-i Risâlet kavunu pek severdi. Hemân cümle Kureyflîler muvâcehesinde bismillâh deyüp kutunun kapa€›n aç›nca bi-emrillâhi ta‘âlâ cümle akrebler bu M›s›r'da olan abdüllâvî olmufl. Hazret bismillâh ile tenâvül edüp cümle huzzâr-› meclis olan Sahâbe-i kirâmlara taksîm eyleyüp tenâvül etdiler. Kureyfl münkirleri bu hâli görüp ol sâ‘at yetmifl nefer kimesne îmâna gelüp mâ‘adâs›,

"Hakkâ ki yâ Muhammed, ey sihr-i efsûna mâliksin" deyü gidüp dalâletde kald›lar kim âye[t]:

[1] Ł†AŁ†IAœŁ†«%

dir. Ve hâlâ abdüllâvî Hazret-i Risâlet'in mu‘cizesidir. Ve y›lan ve akreb gibi olmas›n›n asl› oldur, M›s›r'a mahsûsdur. Ve,

Acûru'l-ahzar: Bu dahi abdüllâvî gibidir, lâkin yeflildir ve alacas› dahi yeflildir. Ve eflkâlde hemân abdüllâvî gibi e€ri bü€rüdür. Ve içinde çekirde€i vard›r. Ve tabî‘at› sovukdur ve ta‘m› bir ni‘mete müflâbeheti yokdur. Ve Rûm'da M›s›r kaba€› derler, M›s›r'da Rûm kaba€› derler, bir müdevver kabakd›r kim fakîr müzebzebînde kalm›fl kabakd›r, gâyet çok olur. Ve sürâhî dolma kaba€› ve su kaba€› ve Freng kaba€› ve Elvâh kaba€›, bunlar gâyet çokdur. Ve,

Habbü'l-lezîz: Nîl kenârlar›nda biter, nohud gibi olur, sar›mt›rak bir fleydir. Gâyet lezîz ve mukavvî nukuldur. Ve,

Kasabü's-sükker ya‘nî fleker kam›fl›: Her kurâlar›nda bî-hisâb olur, azîm mahsûldür. Ve,

Kurkâs: Bursa turpu gibi bir siyâh ni‘metdir. Fukarâlar isti‘mâl ederler. Kestâne lezzetindedir. [Y 239a] Ve,

Karnebît: Lahana-misâl bir ni‘metdir, lâkin sar› sar› çiçe€i var. Ve,

Freng incîri: Bir iki âdem kaddi yeflil a€ac› olur. Lâkin a€ac› gûyâ pabuc gibi yeflil yeflil biri biri üzre yap›flm›fl a€acd›r. Ve yapraklar› dahi pabuc gibi kal›n ve yeflil yapraklar›n kenârlar›nda befler onar incîr biter. Ammâ incîri sürâhîce ve sar› ve al gûnedir. Ve incîrinin cânib-i erba‘as› dikenlidir. Ve içinde incîr gibi dârûsu vard›r, ammâ ta‘m› bir meyveye benzemez, ammâ gâyet mukavvîdir. Ve,

Levzü'n-nebî: yerde alçac›k bir küçük mu€aylând›r. Her birinde ikifler üçer bâdem biter, hemân bâdem lezzetindedir. Hazret fiâm-› flerîfe gelüp ticâret ederken ol yollarda Cenâb-› Bârî habîbi içün halk etmifl. M›s›r hâkinde dahi çokdur. Mukavvî ve lezîzdir. Ve,

Mülûhiyye: Ba‘z› zurefâlar mahabbetinden mülûkiyye derler, ya‘nî pâdiflâhlar ta‘âm› ola. Nâne-misâl bir yeflil otdur, ›spanak gibi bûrânî ederler. Serî‘u'l-hazm ve mukavvî ve kara Arablar ta‘âm›d›r ve tavâflîlere gâyet nâfi‘dir. Ve,

Bamya: Yeflil yeflil fleflhâne pelid cirminde bir ta‘âmd›r. Üstü keler derisi gibi dikenlicedir, ammâ tabh oldukda dikeni mahv olur. Lâhm-› flahm ile biflince ve içine limon suyu koyunca gâyet nâfi‘ ta‘am olur. Ve içinde mercimekden küçük k›rm›z› mercimekleri vard›r. Ba‘z›lar sar›msa€ ve yo€urd ile biflirüp bûrânî ederler, aceb ni‘met-i lezîz olur. Ve,

Sar›msak olur, ammâ fenâ olur ve semm-i helâhil kadar âdemi helâk eder sümûmiyyeti vard›r. An›niçün makbûl de€ildir, cümle Rûm sar›msa€› isti‘mâl ederler. Ve so€an› ve tuzundan gayr› ucuz fley’i yokdur. Ve,

Ketân: Gâyet çok olur, ammâ cümleden Nehâriyye ve Feyyûm keteni gâyet kuvvetli ve nazîf olur. Bir top ketân bezi on befl parayad›r, ammâ çok dayanmaz, ancak bir kamîsi iki ay geyilir. Ve,

Çivit: Bir yeflil ile gök mâbeyninde bir otdur. Kemâlin bulup azîm küpler içinde biflirüp yine küp içinde tokmaklar ile dö€e dö€e hal edüp suyun alup gayr› küplerde suyun kaynada kaynada zübdesi dibine çöker. Ba‘dehu külçe külçe kurs edüp boyac›lara fürûht ederler. Vukiyyesi dörd guruflad›r. Ammâ bu çivit Hindistân'da olmazd›r. Ve,

---

[1] *Kur’ân,* ‹srâ, 97; "Allah kime hidâyet verirse, iflte do€ru yolu bulan odur."

Bersîm: Ol fleydir kim ol zirâ‘at olundu€u günün ertesi bir kar›fl zuhûr eder. Cümle hayvânâtlar›n çay›r› oldur, yohsa bi-emr-i Hudâ M›s›r'da çay›r olmaz. Ve,

Reyhânî kam›fl: Hayâl ince bo€um bo€um serâmed kam›fld›r. Tütün çubu€u ederler. Ve,

M›s›r has›r›: Gûnâ-gûn nakfl-› bûkalemûn Buhayre ve Feyyûm has›rlar[›] olur kim k›rkar ellifler gurufla ifllenir. Bu dahi M›s›r'a mahsûsdur. Ba‘z› üstâdlar sihr-i i‘câz ifllerler. Ve,

Turmus: Bakla gibi yass›ca ve müdevverce ve sar›ca bir ni‘metdir. Tuzlu suda ›sladup **[Y 239b]** yerler. Ba‘z›lar biflirirler ve ba‘z›lar bu turmusu de€irmende çeküp un ederler. Ba‘de't-ta‘âm ellerine sürüp su ile gasl edüp cümle ta‘âm zifirin âdemin elinden izâle edüp âdemin elin bezm eder. Cümle M›s›r hânedânlar›nda sâbûn yerine el yaykama€a ba‘de't-ta‘âm an› isti‘mâl ederler. Râyiha-i tayyibesi vard›r. Ba‘z› ten-perver olan âdemler hammâma girüp bu turmusu cümle vücûduna sürer, cümle kiri ref‘ edüp âdemin vücûdun eyle yumflak eder kim gûyâ pâlûde-i ter olur. An›niçün dilberânlar› hammâmda vücûdlar›na sürerler, hazz› vard›r. Ammâ esbâb yaykama€a olmaz. Ve,

Gâsûl: Bir gûne sâbûndur kim İskenderiyye'ye giden Nâs›r›yye tur‘as› kenâr›nda hâs›l olur bir nebâtâtd›r. Da€lar gibi bir yere cem‘ edüp âtefle ururlar, külünden bi-emri Hudâ s›rça olur. M›s›r'a getirüp natrûn ile bir dahi kal edüp billûr olur. E€er âtefle yakmayup mezkûr otu dibekde dö€üp çamur ile mahlût edüp çörek çörek ederler. A‘lâ abâ vü kebe ve çuka makûlesi eflyâlar an›nla yaykanup sâbûn gibi köpürüp beyâz eder. Ammâ ince dülbend ve ince gömlekler gasil etme€e yaramaz. Aceb s›rd›r kim asl› otlukdur, âteflde yanup s›rça olur, otlu€u toprak ile mahlût olup sâbûn olur gâsûld›rlar, bir temâflâd›r.[1] Ve,

Hülbe: bu dahi mercimek gibi bir hubûbdur. Surre surre bezler ile su içinde ›sladup Arap saç› gibi birbirlerine bitiflüp biter. Beyâz beyâz filisi verir, an› s›byânlar tenâvül ederler. Ve çorbas›n dahi biflirirler, gâyet lezîz ta‘âm olur. Ve M›s›r'da bu€day ve fla‘îr ve bakla ve nohud ve mercimek ve pembe ve pirinç ve susam cemî‘i diyârlardan çok olur. Revân Van ve Gîlân ve Hindistân pirincinden pirinci lezîzdir ve dânedârd›r. Husûsâ Menzile ve Fereskûr pirinci gibi vech-i arzda pirinç olmazd›r. Ve içinde tafl› yokdur. Ve sultânî pirinç cümleden a‘lâ beyâzd›r. **[Q 248a]** **[P 245a]** Ve,

Natrûn: tuz gibi fleydir. M›s›r'da odun kaht oldu€undan bu natrûnu ta‘âma koyup tarfetü'l-ayn içre eti ve gayr› ta‘âm› muharrâ eder. Ammâ a‘yân-› devletde isti‘mâl etmezler. Gerçi ta‘âm› tîz tabh eder, ammâ an› isti‘mâl edenin edebde hayâs›n debe eder ve devletli gibi sal›n›r. An›niçün M›s›r halk›n›n ço€u debedir. Anlara zurefâ devletli derler. Ve esnâ-y› kelâmda M›s›rl›ya "Behey devletli" desen müte’ellim olur, zîrâ nezâketle debe demekdir.

Ve bu natrûn M›s›r'›n Buhayre vilâyetinde Tarrâne kâflifli€i hâkinde cânib-i garb›n da€lar›nda yalç›n kayalar üzre üç aded (---) (---) nâm K›btî deyrleri vard›r, ol deyrlerin önünde bir azîm göl vard›r, cümle natrûn develerle andan gelir. Hâlâ cümle mîrî mâld›r. Ve rûy-› zemînde Kârûn'un mâl›ndan bu natrûn ve tavuk kalm›fld›r. Andan mâ‘adâ mâl›yla hâlâ Kârûn bu Buhayre iklîminde yere geçmekdedir **[Y 240a]** kim natrûn garâyib temâflâd›r. İçine at ve kat›r ve'l-hâs›l cümle mevcûdât düflse ol ân natrûn olur. Diyâr-› M›s›r'a mahsûsdur, cemî‘i dünyâya M›s›r'dan gider.

Ve Rûm'da flîflehânelerde isti‘mâl edüp flîfleyi su gibi mahv eder.

Ve diyâr-› M›s›r'da üç kerre bir senede kuzu hâs›l olur. Ve sayf [u] flitâda sebzevât› eksik de€ildir. Ve,

Meflrûbâtlar› beyân eder

Evvelâ **subya ya‘nî pirinc bozas›:** Bâlâda tavsîf olmufldur. Ve,

Mavza: Bu bu€daydan hâs›l olan bozad›r, ammâ gâyet sekir verir mel‘ûn fleydir. Ve,

Berberîs: Kuru siyâh üzüm flerbetidir, içinde bahâr› ve sükkeri vard›r. Ve,

Hûrmâ arak›. Ve,

Mâ’u'l-asel ya‘nî **bal suyu**: Rûm'daki gibi de€ildir, bu âdemi ayakdan alup köfle bafl›n bekledir, mel‘ûn fleydir. Ve,

Beng-i bâde: Rûm bal› ile esrâr› ›sladup bir gece mayalanup sabâh elekden süzüp yeflil reng bir bâde-i beng-i pür-reng bî-ceng olur kim bir ayak içen aya€›n kande atdu€›n bilmez. Ve,

Mâ‘î esrâr: Bu dahi bengilik ile Halîlü'r-rahmân bekmezin bir yere halt edüp iki gün cüllâb su içinde yatup berrâk olup cümle hâr [u] hâflâki afla€› çöküp Rûmeli meydân›nda esrâr-hârlara kâse kâse bey‘ edüp nûfl edenin esrâr-› dili ayân u beyân olur. Ve,

Âb-› ›rka sûs ya‘nî biyan kökü suyu: Rûm'dan gelür. Dibeklerde sahk edüp bir gece su içinde yatur. Ba‘dehu cedîd at tobralar› içinde süzüp bir k›rm›z› âb-› nâb› katre katre akup nûfl ederler. Keyfiyyet ve germiyyeti yokdur, ammâ Hakîm Dâvûd yetmifl aded nef‘in tahrîr eylemifl. Cümleden hâssa-i kübrâs› mesâneyi gâyet pâk edüp idrâr eder. Ve cümle fazalât-› balgam› yerinden kal‘ edüp ç›kar›r, zîrâ M›s›r'›n Nîl'i balgamîdir. Ve vücûd-› insânda olan harâreti ref‘ eder, deyü menâfi‘-i kesîresin yazm›fl.

Ve M›s›r halk› bu ›rk-› sûsu nûfl etmeseler flidet-i hârdan cüzâm olurlard›, deyü yazm›fl. Hakîkatü'l-hâl bi'l-guduvvi ve'l-âsâl cemî‘i M›s›r kavmi âb-› ›rka sûs içerler. Hakîkat gâyet nâfi‘dir. Ve,

---

1 *Kur’ân,* ‹brahim, 27; "Allah diledi€ini yapar."

Mâ-i temirhindî: Bu dahi M›s›r'a mahsûsdur. Keyfiyyeti yokdur, lâkin cî€er tâzeler ve safrâ ve sevdâ pâreler bir humûziyyetlice flerbetdir.

Ve niçe meflrûbât makûlesi eflribeleri çokdur, ammâ ma‘lûmumuz olan bunlard›r.

el-Faslu's-sâmin ve hamsîn
M›s›r'da olmayan sanâyi‘âtdan ve me’kûlât [u] menbûtât u hubûbâtlar› beyân eder

Evvelâ M›s›r'da çeflmi alîl ve müflevveflü'l-uyûn âdemin hisâb›n› Cenâb-› Bârî bilür. Ma‘a hâzâ yine böyle iken üstâd-› kâmil kehhâl› yokdur. At› çok, na‘lband› yok; marîzi çok, hekîmi yok; debesi çok, kat‘-› f›tk eder cerrâh› yok; âdemi çok, hâkimi yok, hükm etdirmezler; kad›s› çok, mahkemelerinde do€ru söyler yok; ve yalan flâhidi çok ve lecûc ve lecûc kavmi çok, [Y 240b] meskenet ile kelimât eder yok; ve askerî tâ’ifesi çok, zâbitleri yok, askere müdârâ ederler; ve tahsîl hazînesi çok, müstakîm muhâsebecisi yok. Bu kelimâtlar hâlâ M›s›r içinde darb-› mesel olmufldur, efvâh-› nâsda söylenir. Ve,

Me’kûlât hubûbât k›sm›ndan olmayanlar bunlard›r: Evvelâ yulaf ve kapl›ca ve çavdar ve dar› ve lazut ve heldine ve burçak ve bö€rülce ve za‘ferân ve f›nd›k ve f›sd›k ve kiraz ve viflne ve muflmula ve üvez ve karayemifl ve kocayemifli ve çilek ve koknar [ve] Trabuzan hûrmâs› ve k›z›lc›k ve gö€em ve kay›s› ve kestâne ve pelid ve al›ç ve kufl yemifli ve (---). Ve,

Eflcârâtdan olmayanlar bunlar: (Ve) Ergavân ve ç›nâr ve kavak ve gürgen ve çemflîr ve k›z›lc›k ve ard›ç ve ohlamur ve kay›n a€ac› ve diflbudak ve çam ve toz a€ac› ve mürver a€ac› ve mefle a€ac› ve sarma a€ac› ve f›nd›k a€ac› ve karaçal› a€ac› ve bîd-i sernigûn a€ac› ve (---) (---).

Hulâsa-i kelâm bâlâda tahrîr olunan meyvelerin ve eflcârâtlar›n birisi bu M›s›r diyâr›nda olmaz. Cümle kereste ve ahflâbât Rûm'dan gemilerle gelme€e muhtâcd›r. An›niçün odun k›td›r. Bir hamle odun seksen vukiyyedir, yigirmi otuz paraya fürûht olunur. Ba‘z› mahalde tûtiyâ-misâl attâr dükkânlar›nda vukiyyesi bir paraya bey‘ olunur. Rûm'dan tüccâr odun getirsinler deyü odundan gümrük al›nmaz. An›niçün cümle M›s›r a‘yân [u] eflrâf kibâr› nebâtât [u] giyâhâtdan hâs›l olmufl gâv u bakar cüllesi ya‘nî s›€›r teze€i yakarlar. Cümle halk› boka muhtâcd›r. Ve,

M›s›r'da olmayan ma‘âdinleri bildirir: Evvelâ demir ve bak›r ve kurflum ve kalay ve gümüfl ve c›va olmaz. Ammâ,

Hâs›l olan ma‘âdinleri bildirir: Ayn-› Mûsâ'da cebel-i Becâmîm'de altun olur, ammâ nef‘i fley’-i kalîldir. Ve Sa‘îd-i âlî'de zümürrüd ma‘deni râyegând›r, Circeli Alî Be€ dâ’imâ istihrâc etdirirdi. Ve Nûbe diyâr›nda zer-i hâlis tibiri vard›r, altunu kâfûrî balmûmu gibi elde ovalanur ve yuvalanur, eyle nerm [ü] râm altunu olur. Ve cebel-i Ahzar'da ve Evcile'de ve Karalar vilâyetinde ve'l-hâs›l bu M›s›r cezîresinde müverrih-i âlemlerin tahrîri üzre yedi yüz yerde tibiri vard›r, derler, ço€u Karalar vilâyetinde kalm›fl bir alay behâyim makûlesi âdem içinde kalm›fld›r. May Bornu vilâyetinde altun tibirin kat›r boncu€›yla mübâdele ederler; andan k›yâs oluna kim altun anlarda ne kadar bî-ra€bet imifl. Ve M›s›r'da cibiz ma‘deni vard›r, ya‘nî alç› ma‘deni tafl vard›r. Ve bâlâda mahalliye niçe ma‘âdinlerin evsâflar› tahrîr olunmufldur, ammâ M›s›r'da niçe bin nâ-ma‘lûm ma‘âdinler vard›r. Ve,

M›s›r'da hâs›l olan flükûfeleri beyân eder

İbtidâ M›s›r'da binâ olunan bâ€çe Eski M›s›r mukâbilinde cezîre-i Ravza'd›r, lisân-› Arabîde bâ€çeye derler. Andan sonra niçe bin gaytânlar ma‘mûr olup ba‘dehu karîbü'l-ahd Topatan bâ€› bâ€-› İremezât imifl. Andan [Y 241a] niçe bakçeler dahi amâr olup hâlâ anlarda gül [ü] gülistânlar› ve reyhân ve bülbül-i destân firâvând›r. Gülünden mâ-i gülâb hâs›l olur kim âdemin demâ€› mu‘attar olur. Ve karanfîl ve beneffle ve yâsemen ve fûl-i katmer ve reyhân-› katmer ve reyhân-› geysûdâr ve reyhân-› mekkî ve reyhân-› yemenî ve reyhân-› k›nayî ve sadef ve flebbûy ve nergis ve marsama ve h›nnâ ve zanbak ve sünbül ve lâle ve müflk-i rûmî ve akgül ve karg› — henüz zuhûr etdi— ve flakây›k ve zerrîn ve deve boynu ve buhûr-› Meryem ve sevsen ve amberbûy. [Q 248b] [P 245b]

Bu bâlâda tahrîr olan flükûfelerin dahi envâ‘›ndan firâvând›r, ammâ ilmimiz lâh›k olan bunlard›r, dahi ne gûne flükûfe hâs›l etmek murâd olunsa vücûda gelir. Ammâ M›s›r halk› ol kadar zarîf ü nazîf de€illerdir, bu flükûfe makûlesi eflyâlara takayyüdleri yokdur. Yohsa Nîl hâkinde flükûfe de€il, cân-› cânân gülü hâs›l olur kim ana cân otu derler, o kim bu€day otudur kim hakk›nda âyet-i flerîfe var, {hemân an› hâs›l ederler, flehri ganîmet ederler}.

el-Faslu't-tâsi‘ ve hamsîn
M›s›r'›n âb [u] havâs›n› ve halk›n›n mümkin oldu€u mertebe ef‘âl [u] ahvâlât bid‘atlar› ve hüsniyyâtlar›n beyân eder

{**Bid‘at-› ef‘âl-i hâkimân-› M›s›r**: Evvelâ M›s›r flehrinde bir Yahûdî mürd olsa lâfle-i murdâr› içün cümle Yahûdîler subafl›dan âdemler alup ve niçe yüz mefl‘aller çerâ€ân edüp askerîler pür-silâh olup gece ile tâ Besâtîn kurbunda meflâdlar›na mürd olan Yahûdîleri üç yüz gurufl harc edüp götürürler. Gündüz götürmek gâyet memnû‘dur, hele bu kavm-i Yahûdîye gâyet azâb-› elîmdir, Allâh ziyâde ede. Ammâ keferenin meflâdlar› birkaç yerdedir, biri Eski M›s›r kurbundad›r, her ne zamân olsa lâflelerin götürürler.}

Evvelâ bu hasretü'l-mülûk olan Ümmü Dünyâ M›s›r'›n âb› âb-› Nîl'dir, andan gayr› suyu yokdur. Bâlâda gûnâ-gûn ta‘bîr ü tavsîf ile temdîh olmufldur. Ammâ havâs› Tebrîz-i dilâvîz kadar latîfdir, aslâ M›s›r halk›nda ›s›tma olmaz.

Husûsâ bâlâda tahrîr olundu€u üzre iç kal‘an›n havâs› cânsafâd›r.

Afla€› flehir sehel andan havâ cihetinde tenezzüldedir. Lâkin binâ cihetinde evsâ‘›d›r.

Ve bostân ve bâ€ u bâ€çe ve köfle köfle müte‘addid havuz ve kâ‘alar içre flâzrevânlar ile âblar revân olup bülbüller na€amât› ve hofl-elhân tuyûrlar›n esvât› âdeme hayât verir. Bu safâlar yukaru kal‘ada yokdur. Ammâ havâs› hûbdur, afla€› flehirde bir âdem hasta olsa yukaru kal‘aya ç›kar›rlar. Afla€› flehrin yukaru kal‘a dârü'fl-flifâs›d›r.

Ve afla€› flehir kat-ender-kat binâlar olmak ile tarîkleri teng olup muzlim olmufldur. An›niçün cümle evler birbirlerine havâledir. Her evde kesb-i havâ içün damlar üzre birer bâdbân-misâl bâdgîrleri vard›r, andan kesb-i havâ ederler. Bu bâdgîrler Ebû Alî Sinâ'dan kald›, **[Y 241b]** derler. M›s›r'›n cemî‘i rûzgâr›n ilm ile haps edüp herkes isti‘dâd›na göre Ebû Alî Sinâ'dan birer masra rûzgâr› birer altuna alup herkes aldu€› masralar› sutûhu üzre koyup andan rûzgâr girüp halk-› M›s›r teneffüs ederlermifl. Bu bâdgîrlerin asl› Ebû Alî Sinâ'dan kald›, derler. Ol ecilden afla€› flehrin havâs› muttarid de€ildir, bir günde on havâ olur.

Ammâ tiyâb havâs› cânib-i (---) eser, Rûm'da ana (---) derler. M›s›r halk›na râhat-› când›r, ammâ cerrelerde ve kullelerde suyu sovutmaz.

Ve milisi derler bir rûzgâr vard›r, Rûm'da ana lodos derler. Gerçi ›s›cak eser, ammâ sular› buz pâresi eder.

Ve bir rûzgâr dahi, ana mezkeb derler, halk› serâsime edüp ka‘r-› zemîndeki gubâr› kald›rup M›s›r'› toz ile mâl-â-mâl edüp cümle halk› rüsvâ eder. Ammâ fledîd esdi€inden cümle Cidde gemilerin huccâc ile M›s›r'a getürüp ganîmet eder. M›s›r'›n hâricinde latîf havâd›r.

Ve M›s›r'da ale'd-devâm poyraz ve lodos befler ay eserse Rûm'dan gemiler gelüp M›s›r'› ganîmet eder. Andan Süveys'den yine poyraz ile huccâc getürüp Cidde'ye ve Yenbû'ʻa huccâc götürüp Mekke ve Medîne'yi ganîmet eder. Ve befl ay k›fl günleri lodos eserse Cidde ve Yenbû'ʻdan huccâc ve bahâr Süveys'e gelüp M›s›r'› ganîmet eder ve yine lodos ile Rûm'a gider. Bu iki havâ M›s›r'a ve halk›na gâyet nâfi‘dir.

Ve M›s›r içre havâs› latîf cebel-i Mukattam ya‘nî cebel-i Cûflî ve Kay›tbay yayla€› ve Âdiliyye ve Sebîl-i Allâm ve Matariyye ve Birketü'l-hac, bu mezkûr yerlerin havâlar› gâyet latîfdir. Ammâ afla€› flehir içre birkeler kenâr›nda olan hasretü'l-mülûk niçe mülûk sâhiblerinin mülk-i mevrûslar› olan mülûk-› selâtîn sarâylar›n›n dahi havâlar› ferah-fezâ ve dilküflâd›r.

Ammâ yine flehir içinde vekâleler ve rablar vard›r kim befler alt›flar kat evlerdir, ne‘ûzu billâh anlarda hamâsîn günlerinde tahta biti ve pire ve kehle ve sivrisinek derdinden ve bed râyihadan fellâhînin reng-i rûylar› masrû‘ olmufl âdem eflkâline döner. Zîrâ M›s›r'›n kehrîz yollar› yokdur, cümle kuyulard›r. Husûsâ bu M›s›r'›n hamâsîn günlerinde cümle beytü'l-halâ ve kehrîz yollar›n ol günlerde tathîr edüp bir gûne ufûnet peydâ olur. Ammâ ahâlî-i mahalleye haber ederler kim ne‘ûzu billâh ba‘z› sâhib-i tabî‘at olan kimesneler dörd befl ayl›k ma‘sûmlar›n Kay›tbay mahallesinde yâhûd iç kal‘aya veyâhûd gayr› kurâlara kaç›r›rlar. *Allâhümme âfinâ*, ol mahallerin ufûnetinden ma‘sûmlar›n tepesinde b›nk›lday›k ta‘bîr etdikleri beynisi üstü kabarup delinir ve beynisi boza gibi ekfliyüp taflra ç›kup ma‘sûm ölür. Elhâs›l hamâsînde havâ gâyet beddir.

Ve hamâsîn ta‘bîr **[Y 242a]** etdikleri ol günlerdir kim Cenâb-› Bârî Benî İsrâ'îl kavmine befl haftada befl belâ verdi, tâ‘ûn ve akreb ve y›lan ve kaht ve bed havâ-y› semûmu befl belâ-y› âsumânî elli günde tamâm olup Hazret-i Mûsâ du‘âs›yla def‘ oldu. Hâlâ yine ol befl hafta günleri geldikde M›s›r halk›n›n etekleri dutuflup zekât sadaka verme€e bafllarlar, ihtiyârlar›n bafl›na k›yâmet kopar, bir zulemât ve kesâfet müstevlî olup ölecekleri ölüp paflalar›n yüzü mahlûlât geldi€inden güler, zîrâ cümle mahlûlât paflan›nd›r.

Ve hamâsînin bed havâlar›ndan elli gün sâhib-i tabî‘at olan kimesneler ehillerinin yan›na varup cimâ‘ etmezler. Zîrâ cümle vücûd ol günlerde süst-endâm ve menîde kuvvet yokdur. E€er sabr etmeyüp cimâ‘ ederse, evlâdlar› külüngül ve küngül ve a‘mâ ve cüzâm ve nîm-endâm topal gopal olur.

Ve M›s›r'›n bu nuhûset günleri Rûm'un cennet-âbâd ve ferah-âbâd oldu€u mevsim-i bahâr günleridir, ammâ M›s›r'da cahîm günleridir. Ve Arîfl'den beri M›s›r taraf›na bâd-› sabâ ve rîh-i nesîm esmez, ammâ sâm yeli dahi esmez.

Ammâ sâyir diyârdan bir âdem M›s›r'a gelüp mutavatt›n olsa âb [u] havâs›na al›flup ten-dürüst olur. Zîrâ Hazret-i Yûsuf du‘âs› berekât›yla garîbü'd-diyâr ve kul tâ’ifesi gâyet ten-dürüst olup ankâ olurlar. Ammâ yine hikmet-i Hudâ yine o€ullar›n›n gözleri elbette ve elbette cimroz olup kulo€lu gözlü olur, aslâ tahallüf etmez, aceb hikmetdir. Bi-emri Hudâ ba‘z› evlâd tevellüd etdükde müflevveflü'l-ayn ya‘nî M›s›r gözlü do€ar.

Ve halk›n›n ço€u natrûnlu ta‘âm yediklerinden debe olurlar. Ve avretleri ol hâl ile gebe olurlar. Ve fellâhînin birer ayaklar› tulumlar gibi olur.

Ulemâ-y› M›s›r eyle hikâyet ederler kim kaçan kim Yezîd-i bî-mezîd İmâm Hüseyn'in ser-i sa‘âdetin fiâm'a gönderüp andan zîr-i hükmünde olan M›s›r

sultân›na gönderdi, ol dahi ser-i sa‘âdeti Rûmeli meydân›nda Sultân Hasan câmi‘i yerinde b›ra€up İmâm Hüseyn'in bafl›n Yezîdîler püflt-i pâ ile galtân etdiler. Zîrâ Yezîdîler ol as›rda M›s›r içre vefret üzre idiler. Ammâ re’s-i İmâm Hüseyn'e depme ile her kim urdu ise urdu€u aya€› tulum gibi olup hâlâ M›s›r'da birer ayaklar› tulum gibi olanlar ol Yezîdîlerin veled-i nâ-bekârlar›ndand›r, deyü ulemâ-y› M›s›r böyle nakl ederler. Ve yine bu âdemlerin birer ayaklar› flifldi€inden mâ‘adâ yüzleri ve gevdeleri f›ska f›ska fliflmifldir.

Ve fukarâs›n›n ço€unun ve gayr› âdemlerin yüzünde ve gözünde ve gevdesinde safrâ zahmeti derler bir marîzdir. Çok âdemler ol derde mübtelâlard›r. Rûm'da ol maraza Freng zahmeti derler, ya‘nî Freng uyuzunun hüsn-i ta‘bîridir. [Y 242b] M›s›r'da gâyet çokdur ve ay›b de€ildir. [Q 249a] [P 246a] "Hâzâ safrâ" deyü eli aya€› dökülmüfl âdemler ile M›s›r fellâhlar› ihtilât edüp bile ta‘âm yerler. Bu emrâz-› muhtelife sârîdir, deyü aslâ havf etmezler. Zîrâ M›s›r'›n miskînhâneleri yokdur. Ammâ sâ’ir diyârlarda baflka miskînhâneler vard›r, flehir içine komazlar, ahâlî-i vilâyet her sene mâllar›n›n zekâtlar›ndan âyet-i flerîfe emri üzre:

[1] «ÊÂ«†«‰’œ,« †%

nass›na imtisâlen sadakâtlar›n anlara verirler. Ammâ M›s›r'da bir habbe vermezler. Ve bu marîz M›s›r'da çok olmas›n›n sebebi bâbullûklar› mubâhd›r, fevâhifller sürü sürü gezerler.

Ve halk›n›n reng-i rûylar› esmerü'l-levndir. Ve kadleri vasatü'l-hâldir. Ammâ kurâ fellâhlar› dâbbetü'l-arz-misâl zeberdest eflhâslar› vard›r. Lisânlar› Arabîdir, ammâ Mekke ve Medîne ve Ba€dâd ve Mevâl ve fiâm Urbân› gibi fesâhat u belâgat üzre tekellüm etmezler. Fellâhîn ve kavm-i Fir‘avnî ve cebbârîn olduklar›ndan galat kelimât ederler. *Ta‘al uk‘ud* ya‘nî gel otur diyecek yerde tahfîf-i kelâm edüp *ta‘kud* der. Ekme€e *ra€îf* derler. Ve *flîlû* kald›r, der. Ve *mûy* suya der. *Hâzâ* diyecek yerde *dî* der. Bunun emsâli elfâz-› mühmele ve cühmeleleri çokdur. Fesâhat üzre efl‘â[r]lar›ndan budur, beyt:

Yâsîn yâ gazâlî Yâsîn
Ente'l-verd ve ente'n-nesrîn

Billâh kul min hicrânik irham
Ene'l-garîbü'l-miskîn

Yâ rûhî yâ kalbî yâ bu‘dî
Yâ kum îcî li-indine'l-mahbûbîn

Ammâ mezhebleri pek mu‘tekid fiâfi‘iyyü'l-mezheb âdemlerdir.

[1] *Kur’ân,* Tevbe, 60; "Sadakalar (zekâtlar) Allah'tan bir farz olarak ancak, yoksullara, düflkünlere.."

Esmâ-i fellâhîn-i M›s›r

Cedullâh ve Atâullâh ve Hayyallâh ve Abdülhâl›k ve Abdüssamed ve Abdülgafûr ve Hamâullâh ve Hâflim ve Tâhâ ve Yâsîn ve Merzûk ve Hamdullâh ve Hamed ve fierâbî ve Tâhir ve Abdülhay. Ve bu makûle esmâlar› var. Bu zikr olunan esmâlar avân esmâlar›d›r. Havâslar› mahallinde zikr olunur.

Ve bu zikr olunan M›s›r kavmi esnâf esnâfd›r. Bir s›n›f› dahi tüccârd›r, ankâ bâzergânlard›r. Ekseriyyâ kavm-i Hazarî'dirler, mün‘im âdemlerdir.

Ve bir s›n›f› ehl-i h›ref ve sâhib-i sanâ‘ât u kanâ‘atd›r.

Ve bir tabakas› Ervâmd›r. Cümle askerî tâ’ifesidir. Ve ekseriyyâ kul tâ’ifesidir. Abaza ve Çerkes ve Gürcî ve Urus ve kara Arabd›r. Cümle mükellef ü müzeyyen ü mülebbes ve pür-silâh Rûm askeridir. M›s›r fellâh›na taban› yass› derler, askerî olmak memnû‘-› Selîm Hân'd›r.

Ve herkes isti‘dâd›na göre esvâb geyerler. Gûnâgûn çuka havrânîler ve ma€lûtalar ve k›rm›z› flalvârlar ve mütellâ(?) dülbendler geyerler. Ammâ ehl-i h›ref bu esbâblar›n birisin geyse bafl›na ukûbet getirirler.

Ehl-i sanâ‘at›n libâslar› M›s›r alacalar› ve gûnâgûn bezler geyerler. Ammâ aslâ çakfl›r geymezler, fi's-sayfi ve'fl-flitâ [Y 243a] bald›r› ç›plak gezerler. Ve niçe kerre yüz bin donsuz gezer fellâhlard›r. Cemî‘i M›s›r kavmi donsuz ve odunsuz ve dütünsüzdür. Ulemâs› ise evlâ bi't-tarîk aslâ don geymezler, hemân flallak [u] mallak gezerler.

Zikr-i nisvân-› sâhib-isyân

Ve cümle zenâneleri dahi donsuzdur. Me€er Rûm hâtûnlar› ola kim don geyeler. Ve bafllar›nda gümüfl tâs takye ve altun ve murassa‘ takye ve sorguç ve istifan ve tavk ve halhâl gûflvâreler ve kollar›nda bilezikler ve murassa‘ kemerler elbette mukarrerdir. Ve dîbâ ve flîb ü zerbâf ve atlas haftân mukarrerdir. Ve üstlerinde beyâz çar ve siyâh izâr örtünürler.

A‘yân havâtînleri selâmiyye takye geyerler. Ve ayaklar›nda âsumânî pâypûç ve âsumânî iç edik ve ba‘z›lar sar› pâypûfl ve sar› iç edik geyerler. Ve h›mârlara süvâr olup sokak sokak gezerler. Müflk [ü] amber râyihas› esvâk-› sultânîyi mu‘attar eder. Ammâ cemî‘i diyâr›n mahbûb [u] mahbûbeleri memdûh-› âlemdir, ammâ bi-emrillâh M›s›r'›n merd [ü] zenân›nda mahbûb u mahbûbe olmaz, aceb hikmetdir. Me€er ba‘z› devlet-mend âdemler Behce ve H›nâdî ve Hazarî Urbân›ndan k›zlar al›rlar, ve Rûm'dan mümtâz [u] müstesnâ mahbûbe duhter-i pâkîze-ahter nâ-flüküfte gonca-fem bâkireler getürürler kim herbiri birer M›s›r hazînesi de€er sâhib-cemâl ve latîfü'l-i‘tidâl hûb-manzar ve perî-peyker hadden efzûn flems-i tâbân-misâl hüsn-i cemâl sâhibi mahbûbeleri olur kim,

[1] ‰o‚œ†Œ‰o‚E«†«‰o≈

benî âdem hakk›nda nâzil olmufldur. Ve mahbûb gulâmlar› yine taflra diyârlardan gelmifldir. Yohsa M›s›r'da dilber olmaz, olursa mu‘ammer olmaz.

Ve bu mertebe memdûh-› âlem olan mahbûbe-i cihândan bir dürr-i yetîm yek dâne tevellüd etdikde hikmet-i Hudâ yine gözleri cimroz olur. Ammâ Hazarî k›zlar› var kim serâmed ve serbülend, kaddi bülend, k›yâfeti fleh-levend, balaban k›zlar olur kim gûyâ bizim vâlidemizdir.

Esmâ’-i nisvân

Meryem ve Havvâ ve Azrâ ve Safâ ve Varka ve Verdî ve Ümmühân ve Külsûm ve Râbi‘a ve Ruk›yye ve Zeyneb ve Sitiyye ve Züleyhâ ve Zaliha ve Sâliha ve Dümerye ve Acîbe ve fiinâs ve Tâhire ve Sâmi‘a ve Mâhiye ve niçe turfe esmâlar› var, ammâ bu kadar tahrîr etdik.

Ve Habefle cevârîler esmâlar› var kim âdem hayrân olur. Meselâ Hasîse ve Fesîse ve Kasîse ve Nefîse ve Fitne ve Eflmîne ve fiemsiyye ve fiemmûne ve Reyhâne ve Hediyye ve Verdiyye ve Hamrâ ve Kamrâ ve Amberiyye ve Cemîle ve bunun emsâli niçe nâmlar› vard›r kim tahrîrinde melâlet vard›r. Ammâ flehr-i M›s›r'›n hâricinde kurâ ve kasabâtlarda Sa‘îdî ve Bedevî mahbûbeleri olur kim merâlî ve gazâlî Hoten âhûsu gibi mukehhal gözlü, flîrîn sözlü ve münevver yüzlü perî peykerleri olur kim medhinde lisân kâs›rd›r.

Âyîn-i {sûr-›} fellâhîn-i [Y 243b] M›s›r

Âbâ ve ecdâdlar›ndan Hazarî fellâhlar›n›n kâ‘ideleridir kim zikr olunur. Kaçan kim bir Arab k›z›n› bir müselmâna vermek murâd edinse kâ‘ide üzre nikâh olunup zifâf sûr gecesi bir vâsi‘ yere bin iki bin akrabâ ve ta‘allukât ve gayr› müte‘all›kât-› haflerât ol vâdiye cem‘ olup mülûhiyye ve bamya ve kurkâs ve cübn-i hâlûmlar tenâvül olunup bu ziyâfet-i azîmden sonra ba‘de'l-›flâ bu fezân›n bir cânibinden bir tâze cüvân yeniçeri bafl›nda flâl u serbendi ile ve belinde muhattem kuflak, elinde gümüfllü b›çak, bir elinde nacak, mest [ü] evgâr hayk›rarak halk› urarak bu kadar âdemleri yararak kimin kovarak ba‘z› eflyâlar› k›rarak meydân-› mahabbetde dal b›çak mestâne-vâr reftâr u güftâr ederek gelirken ba‘z› âdemler kalkup o dilberin önün alup yüzün bûs edüp bir köflede oturdd›lar. Me€er bu eflkâlde olan dilber aflk›yâ o€lan gelin imifl. Yine yerinden kalkup "*feyn seyyidnâ*" deyü feryâd eder. Me€er kocas›n arar bulup katl etse gerek. Niçe âdemler ricâ edüp "*Mâ fî bâlî yâ aynî*" deyüp huzzâr-› meclisler ile öpüflüp görüflüp çuka dolamas›n›n eteklerin der-miyân edüp çifte b›çaklar› yerine koyup gider. Me€er bu nâzenîn arûs-› dünyâ imifl. Ol gidince derhâl dâmâd› bulup getürüp bir köflede esbâb-› ihtiflâm›yle meks eder. Ba‘z› yârânlar› varup,

"fiükür elhamdulillâh, ma‘flûkun geldi, gazab-âlûd olmufl, seni arayup bulmad›, elbette bir hatâ ederdi" dediklerinde ol dahi aya€ üzre kalkup,

"Bah benim ma‘flûkam beni katil mi etmek ister imifl, cürmüm nedir? Yoluna on kîse cihâz ve filân filân" diyerek bir iki aydan berü ne kadar masrûf etdiyse dilli defter gibi cümle huzzâr-› meclis mâbeyninde bir bir beyân eder. Ammâ hakîkatd›r, [Q 249b] [P 246b] an›nla tefâhürlenirler kim filân çelebinin k›z› bu kadar mâl alup kocaya varm›fl, deyü ferah kesb ederler.

Yine dâmâd dahi dal b›çak olup cümle sûr halk› içre gazab-âlûd gelüp,

"Bu kadar mâl sarf etdim" deyü takrîr edüp,

"Ma‘flûkumu bulsam katl ederdim" deyü reftâr ederken ol fezân›n bir taraf›nda yine arûs nümâyân olunca hemân dâmâd firâr edüp bir köflede muhtefî olur.

Arûs yine gayr› eflkâl ile gelüp eyninde k›rm›z› sof ferrâce ve bo€az›nda ridâ, bafl›nda ulemâ sar›€› bir mahbûb çelebi-zât ulemâ-k›yâfet gelicek istikbâline akrabâlar›ndan yâhûd mütekellim birkaç âdem ç›kup yer gösterirler.

"Yok benim filân kes ile ya‘nî kocam ile da‘vâm vard›r, beni öldürmek istermifl, beni babam ve anam ana bu kadar kîse cevâhir ve sîm ü zer âvânî metâ‘ ile verdi" deyü ol dahi cümle cihâz›n huzzâr-› meclise bir bir arz-› kâlây eder. Andan bilirler kim filân bâkire bu kadar mâl [u] metâ‘ ile filân kese varm›fl, derler. [Y 244a] Ve k›z mütekellim de€il ise yan›ndan akrabâlar› telkîn ederler.

Ba‘dehu k›z yine b›ça€›n ç›karup güve€iyi arar gibi oldukda dâmâd bir köfleye firâr edüp gider. Yine arûs dahi gider. Andan dâmâd dahi bir gayr› k›yâfetle gelüp ol dahi,

"Bu kadar mâldan ç›kd›m, anas›na bu kadar, babas›na bu kadar, hâletesine ve ammetesine bu kadar mâl ve hedâyâlar verdim" deyü bir bir takrîr eder.

Andan arûs piyâde k›rm›z› flalvârl› beli hançerli cündî üslûbunda gelir, yine dal hançer olup dâmâd› arayup ne kadar zî-k›ymet cihâzlar› var ise bir bir beyân edüp gider.

Andan meflâyih k›yâfetiyle gelüp fleyhâne evzâ‘ [u] etvârlar edüp nasîhat-âmîz sözler söyleyüp gider.

Andan dâmâd dahi bir elinde asâ, bir elinde tesbîh bafl›n salarak gelüp bir hayli tevhîd edüp gider.

Hâs›l-› kelâm ol leyle-i tavîlde tâ vakt-i flâfi‘îye var›nca gelin ve güye€ü onar kerre gûnâ-gûn k›yâfetlere girüp gelirler ve gûnâ-gûn münâkaflalar edüp

[1] *Kur’ân,* Tîn 4; "Biz insan› en güzel flekilde yaratt›k."

giderler. Ve arûs her murâd edindi€i âdemin dizine oturup öpüflüp görüflüp gider.

Beri tarafda ise niçe yüz mefl‘aller çerâ€ân olup kûs-› harbîler ve befler kat mehterhâneler çal›nup niçe bin kanâdîller ile ol fezâ zeyn olup herkes çok çok zevk [u] flevk ederler. Ve her cânibde bülend-âvâz ile kasâyidler ve mevâller okunurken yine bir tarafdan mefl‘aller zâhir olup bu kadar piyâde tevâbi‘âtiyle arûs bir murassa‘ e€erli at üzre semmûr kürke müsta€rak olup cemî‘i zer-i zîveri geyüp bafl›nda Fir‘avn tâc› üzre üç çatal sorguc ile yine yüzü aç›k iki cânibe cem‘iyyetde olanlara selâm vererek cümle fellâhînler aya€ üzre kalkup selâm alarak arûsun iki cânibinde niçe yüz eli mûmlu s›byân u nisvân *İllâ yansuru's-sultân* deyü feryâd [u] figân ederek arûsu meydân-› mahabbete getürürler, elinde destmâl› bafl›ndaki Fir‘avn tâc›na sürüp ol makramay› cümle halk›n üstüne sald›kça cümle fellâhîn topuklarlar.

Der vasf-› tâc-› Fir‘avn

Deve gönünden sekiz köfle bir büyük tancere kadar bir kavukdur, lâkin her köflesi zerdûzdur. Mâbeynleri zamân-› kadîmde incü ve murassa‘ imifl, hâlâ yerleri zâhirdir. Ve içi katîfe kapl› nigendeli ve içi pembeli bir kavukdur. Tâ zirvesinde elma kadar Seylân tafl› var. Kenârlar› cümle pîrûze akîk-i yemenî tafllar ile müzeyyendir. Kenâr› künküre künküre ya‘nî beden beden bir turfe garâyib tâcd›r.

Ba‘dehu bu meydânda arûs at›ndan enüp,

"Kan› bencileyin âlî-cenâb› alacak" deyü dâmâd› ister.

Dâmâd dahi evinden kerr ü ferr ile gelince arûs dal hançer olup dâmâd›n sakal›na yap›flup alt›na alup bo€azlamak sadedinde iken mâbeyne musl›hîn girüp **[Y 244b]** arûsu bir eve yâhûd bir bâ€a veyâhûd birkaç câriyeye veyâhûd birkaç kîse mâla elhâs›l dâmâd›n isti‘dâd›na göre ol mahalde huzzâr-› meclis mâbeyninde bu kadar eflyâya arûsu sulh edüp hâz›rûn cümle flâhid olup Fâtiha tilâvet olunca hemân dâmâd arûsu bu kadar âdemlerin mâbeyninden kapup bir odaya yâhûd bir haymeye veyâhûd bir köflede derhâl dâmâd k›z› Fir‘avn tâciyle alt edüp bir a‘lâ sal›k çeküp Fir‘avn'›n tâc› ve taht›n târumâr edüp k›z›n bekâretin izâle eder. Derhâl k›z kan›n ak›darak yarakdan kurtulmufl gibi soluyarak babas›na ve anas›na ve bu kadar kavme kan›n göstererek flikâyet-gûne kelimât eder.

Bu mahal dahi anlara bir tefâhürdür kim k›z›m›z bâkire bulundu, derler. Zîrâ Arab tâ’ifesinde bâ-husûs bu cem‘iyyeti eden Hazarî fellâh› kabîlesinde k›zlar bâkire bulunmak müflkildir.

Andan k›za babas› ve anas› ve akrabâlar› tesellî verüp ve k›z›n bafl›ndan art›k Fir‘avn tâc›n alup vâve-ledâ deyüp baba ve ana k›z›n kan›n silerek cemâ‘at›n üzerine al kanl› bezleri atarak dâmâd› ol meydâna da‘vet edüp,

"Niçün böyle kan etdin?" deyü su’âl ederler.

Dâmâd dahi inkâr eder. Hemân k›z,

"Esbâb›na bak›n, hâlâ benim bekâretim kan› üzerindedir" dedikde dâmâd›n esbâb›na cümle hâz›rûn bakarlar, görseler kim dâmâd›n üstü bafl› kan. Dâmâd›n zekerinden k›z yap›fl›r, baba ve ana herîfin belinden yap›flup "*fler‘u's-sûr*" deyüp güve€iden kan bahâ isterler. Yine beynehümâya muslihûn girüp ana ve babaya dahi hayli kan bahâ hedâyâlar verüp dahi metâ‘ isterlerken bir tarafdan dâmâd›n dahi babas› ve anas› ve akrabâ ve ta‘allukâtlar› gelüp bir azîm ceng [ü] cidâl edüp,

"Bizim o€lan›m›z uryân edüp nâ-hak mâl›n alm›fls›z" deyü da‘vâ edince,

"Belî, ald›lar" deyü hâz›rûn flehâdet ederler.

Yine tarafeynden âdemler girüp k›z›n babas› ve anas› dâmâd›n babas›na ve anas›na ve akrabâlar›na hakk-› sükût hayli hedâyâlar verilüp bar›fl›lup görü-flülüp cümle bir yerde oturup ayfl [u] iflrete meflgûl olurlar. *El-azametullâh,* andan sonra tâ sabâh namâ-z›na dak bir sürûr [u] flâdumân ve tüfengler ve fi-flengler at›lup kavâzî çengiler ve mutr›blar habbâzîler ve hânendeler fasl ederler kim Fir‘avn'›n rûh-› habîsin flâd edüp cimâ‘ ile yâd ederler.

Âyîn-i fellâh-› Hazarî böyle. Ammâ içlerine ec-nebî ve enâyî kimesne komazlar.

Ve ol tâc-› Fir‘avn'› gâyet h›fz ederler. Dâ’imâ mu‘tâd-› fellâhîn budur.

Evsâf-› sûr-› hitân-› bintân

Böyle bir azîm sûr-› sürûr dahi k›zlar›n sünnet etdiklerinde azîm dü€ün olur. Azîm alay ile niçe bin nisvân-› pür-isyân harsüvâr olup mehterhâne ile k›z› hammâma **[Y 245a]** koyup yine alay-› nisvân ile hânesine getürüp ol gece avret cerrâhlar› vard›r, k›z›n ol kestânelik korusu çatla€›nda bî-zebân bir k›rm›z›ca dili var imifl, diline mîl girüp, andan dil-berler müfltak olsun, deyü ol dili keserler imifl, azîm dü€ün olur.

{Hele bu hitân-› bintân-› Hazarî İbrâhîm'den berü kalm›fld›r kim kaçan İbrâhîm Nebî Mekke'de iken M›s›r meliki Tavtîs, İbrâhîm Nebî'ye Hâcer nâm câriyeyi hedâyâ gönderdikde Sâre Ana k›skanup bir gece Hâcer Ana'n›n fercindeki lahm-› zâyidi keser. Ammâ li-hikmetin olmufl kim cimâ‘› dahi lezîz olurmufl. Hâlâ ol zamândan berü Arab Urbâ[n] bintânlar›n sünnet etmek Hâcer Ana'dan kalm›fld›r kim Hazret-i İsmâ‘îl Hâcer Ana'dan do€mufldur.}

Der vasf-› sûr-› hitân-› s›byân-› t›flân

Bu âyîn-i M›s›r cümlesinden latîfdir kim sünnet-i Resûlullâh'a ittibâ‘an e€er a‘lâ ve e€er ednâ ve e€er a€niyâ ve fukarâ kaçan evlâdlar›n sünnet etseler birbirlerine imdâd edüp evlâdlar›n sekizer kat mehterhâne ile on, on befl yigirmi ma‘sûm-› pâklar›

pâk [u] pâkîze edüp [Q 250a] [P 247a] cümlesin zer ü zîvere gark edüp küheylân atlar üzre süvâr edüp cümle bafllar›nda flâhâne sorguclar ve önü s›ra pür-silâh murassa‘ u mücevher e€erli ve altun kalkanl› yedekler çekilür.

Ve dahi önü s›ra mahallesi ve civâr mahallesi ihtiyârlar› pür-silâh zer-ender-zere gark olarak gûnâ-gûn flakalar ederek saf saf alay ile ubûr ederler.

Ve bu asker miyân›nda gûnâ-gûn musanna‘ nak›llar ve kanâdîller ve alemler ve bayraklar ile ubûr ederler.

Andan mu‘allim cerrâh bir küheyl üzre süvâr olup önü s›ra cemî‘i sünnet edecek âlâtlar›n bu gûne sandûka üzre zeyn edüp bir âdem bafl› üzre ol sandûka ile ubûr edüp mu‘allim dahi halîfeleri ile mülebbes ibrîflim pefltemâllar ile piyâde güzer ederler.

Ve sünnet olacak sıbyânların önlerince kınâlı ve hasırdan yancıklı ve tilki kuyruğu hotaslı sığırlara ve hımârlara ve flâh-ı gedâ atlara süvâr olmufl kaflmer ve mudhik ü mukallidler gûnâ-gûn flakalar ederek ubûr ederler.

Ve Mısır'ın cemî‘i esvâkların bu hâl üzre mehterhâne çalarak sünnet olacak gılmânları deverân etdirirler. Bay [u] gedâ bu hâldedir.

Ve sâ’ir düğünleri dahi üç gün üç gece böyle bir hây hû ile ziyâfetler olup kıyâmet kopar.

Ve her gece flehr-i Mısır içre böyle yüz yerde hengâme sürûr [u] flâdumânîler olup düğünler ve mevlûdlar olur.

Ve ol gece ol mahallelerin cemî‘i sokakları niçe bin kanâdîller ile çerâğân olup ni‘met-i uzmâları mebzûl olur.

Ve üç aylar olunca vâlî tarafından dellâllar nidâ edüp tâ sabâha dek kahvehâneler ve civârında olan me’kûlât [u] meflrûbâtcı dekâkînleri cümle meftûh olup sabâha dek [Y 245b] bey‘ [u] flirâ ederler. Ammâ düğünleri cem‘iyyetine aflk olsun. Zîrâ bu hadîs-i flerîfe amel ederler, hadîs:

[1] «Y‰EE«†«‰“

deyüp azîm vezni üzre hây hû ile azîm seyr [ü] temâflâlı sûrlar ederler. Elhâsıl tantana-i Mısır'dır, bir diyârda olmaz. Ve,

Hüsniyyât-ı ahâlî-i Mısır

Bir âdem Mısır'da hasta-hâl olsa cümle ahâlî-i mahalle hastanın hâl hâtırın her bâr hedâyâlar ile su’âl edüp vasıyyet etdirirler. Merhûm olduğu dem beytü'l-mâl emînine haber edüp techîz [ü] tekfînin hâzır edüp cümle ahâlî-i mahalle kapusu önüne gelüp tevhîd [ü] tezkîr ile gasl edüp kânûn üzre cânib-i erba‘ası parmaklı yâhûd Rûm tarzı tâbûtun içine koyup gül gülâb u reyhân ile zeyn edüp cemî‘i ulemâ ve sulehâ ve meflâyihân alem ü sarâfları [bayrakları] ile tevhîd [ü] tezkîr ederek cenâzeyi câmi‘-i Ezher içine koyup cemâ‘at-ı kesîre ile namâzın kılup andan Karâfe'ye götürürler. Yâhûd Rûmeli meydânına Zâviyetü'l-Cenâze ya‘nî Sebîlü'l-Mü’minîn nâm mahalde namâzın kılup İmâm fiâfi‘î'ye yâhûd on iki karâfenin birine götürürler. Ammâ efdal karâfe cebel-i Cûflî dâmeninde Hazret-i Yûsuf karındaflı İbn Yâmen yâhûd fieyh Ukbe yanlarına defn ederler.

Ammâ fellâhîni Eski Mısır kurbunda defn ederler, zîrâ karâfe-i atîk oldur. Fir‘avn subaflı iken ol karâfenin cânib-i erba‘asına sûr çeküp gelen meyyitden bâc alırdı. Fellâhlar cenâzelerin alemlerle ve avretleri meyyit akîbince hımârlara süvâr olup ellerinde makramalar çevirerek ve yüzlerin açup saçların yolarak ağlayarak ubûr ederler.

Ammâ bu fellâhînin tâbûtları Rûm kefereleri harpuflteleri gibi ayaklı nerdübânlar ile götürürler. Ammâ gâyet tezyîn edüp mevtâya ri‘âyet ederler. Ve techîz ü tekfîn ve iskât salâtın yine fler‘î ederler, *ve's-selâm*.

Dîğer hüsniyyât-ı ehl-i Mısır

Ehl-i Mısır'ın bir âyîn-i latîfleri dahi elbette her cum‘a gecesi niçe yüz bin har-süvâr merdân u nisvân on iki karâfeye gidüp âdem deryâsı olup hatm-i flerîf ve Yâsîn-i flerîf tilâvet olunup cümle fukarâya tasadduklar verilüp ziyâret ederler. Ve cümle merkadleri kâ[r]gir binâ ile mebnî fıskıyye ta‘bîr etdikleri zîr-i zemînde mahâzinlerdir kim herbiri beytü'l-hüzünlerdir. Baflka kapuları vardır, toprak ile mesdûddur, hîn-i mahallinde açup defn ederler. Yüz iki yüz meyyiti bir fıskıyeye defn ederler. Ammâ toprak ile örtmezler, hemân kefenile flöyle korlar, kimi çürür ve kimi kadîd olur.

Ba‘dehu kapusun horâsânî kirec ve cibis ile mesdûd ederler. Zîrâ Mısır'da kefen hırsızı gâyet çokdur; hattâ Cânpûlâdzâde Hüseyin Pafla asrında birkaçı ahz olunup ıslâh-ı âlem içün Rûmeli meydânında boğazında uğurladuğı kefenile alaca [alçak?] kazığa urdular.

Ba‘dehu her mezârın hîce tafllarında târîh-i musanna‘ u müzehhebler kazarlar. [Y 246a] Ve gûnâ-gûn üstü açık kubbeler düzerler. Ve hûfl [u] tuyûr içün sular ve buğdaylar dökerler. Ve her bir kabrin baflı ucuna gül gülistân mersin ü reyhân korlar.

Ve bu günlerde bir hâtûn aslâ ehlinden me’zûn olmayup karâfe ziyâretine gider. Ehli dahi kande idin, deyü su’âl etmeğe kâdir olamaz, zîrâ nikâh böyle mün‘akid olmufldur. Gayrı husûsda dahi ehl-i Mısır, kande idin, deyü su’âl edemez. Zîrâ azîz-i Mısır Züleyhâ'ya nice mağlûb idi, hâlâ ehl-i Mısır ol zamândan berü avretlerine mağlûblardır.

Hâsıl-ı kelâm kânûn-ı Mısrî böyledir. Ehl-i kubûra etdükleri mahabbet bir diyârda olmaz. Ve,

---

[1] Hadis: "Def çalarak da olsa dü€ünü ilân ediniz."

{**Diğer kâr-ı garâyib-i hüsniyyât**

fiehr-i Mısır'da mâh-ı Muharrem'de mevlûd-ı İmâm Hüseyin gecesinde ki gecesine gecesinden Mısır içre niçe bin Yahûdîler üçer üçer bir yere gelüp ellerinde büyük zenbîller içre gûnâ-gûn buhûrlar yakup satarken Yahûdîler hüsn-i savt ile tegannî edüp feryâd ederek bir gûne buhûr satarlar kim ta'bîr olunmaz. Âdet-i kadîmdir kim tâ İmâm Hüseyin'in ser-i sa'âdetleri Mısır'a gelelden berü Sitti Nefîse'den berü âdet kalmıfldır, derler.}

Kâr [u] kisb-i fukarâ-yı Mısır

Ve halkının vech-i ma'îfletleri dünyâda cemî'i mevcûdâtdan gûnâ-gûn musanna'ât eflyâlar peydâ ederek vücûda getirüp kâr ederler.

Ammâ bî-kâr bekâr-ı zorkâr dilencileri çokdur. Cum'a geceleri ve isneyn geceleri mezkûr karâfelerde sâ'il-i cebbârdan geçilmez. Ve ba'zı bir muhteflem âdem yanına gelüp selâm verdikden sonra bir hoflça kelimât ederken netîce-i merâmı *cerre yecurru* bâbına çıkar, hemân bî-pâk u bî-pervâ flâhrâhdan,

"*A'ti yâ sultânım masrûfa ehli beytî*" deyü ehlinin iyâlinin harçlığın ister. Fukarâsı ise çârsû-yı bâzârda âdem gezdirmezler.

Sergüzefltî: Hattâ hakîr bir gün tekâzâ-yı hâcet def'iyçün Sultân Hasan câmi'inin hâcethânelerine girüp bâbını sed edüp âlem ağyârdan bî-haber deyüp bafllı baflıma âlem edüp def'-i hâcet ederken bir herîf halânın kapusun açup elin uzadup,

"*A'ti yâ sultânım sadakât*" deyüp el açdı.

Hakîr dahi ol mahalde tahâret elimde ne bulundu ise dirîğ etmeyüp verdim. Herîf dahi,

"*Zâdekallâh necâseteküm*" deyüp gitdi.

Anda hakîr tahâret edüp taflra tecdîd-i vuzû' edüp Sultân Hasan câmi'i içre edâ-yı salât edüp bir yâr-ı vefâdârıma râst gelüp serencâm [u] sergüzeflti buna takrîr eyledim. Hemân ol yâr eyitdi:

"Bire âdem! Vay meded! Sen divâne misin? Allâh seni ıslâh eyleye. Hiç eyle âdemin eline âdem necâset sürer mi?" dedi. Hakîr dahi eyitdim:

"Ya eyle âdem ayak yolu kapusun açup âdemin avret yeri mekflûf iken "*fley'en lillâh*" edüp akçe ister mi?" dedim. Ol yâr eyitdi:

"Bire ol âdem **[Y 246b]** sarı sakallı ve orta boylu ve yassı alınlı ve değirmi yüzlü Tatar çehreli bir nûrânî âdem mi idi", dedi. Hakîr:

"Belî Tatar çehreli, sarı sakallı âdem idi" dedim.

"Âh zâlim, iflte ol Mısır'ın kutbudur. Seni imtihânen beyt-i halâda sana eyle göründü. Niçün hakâretle **[Q 250b]** **[P 247b]** nazar edüp eline necâset sürdün. Ol dahi sana du'â etmifl, "*zâdek necâsetek*" demifl. Bundan sen pek ihtirâz eyle", deyince aklım baflımdan gidüp bîhûfl oldum.

Hakîkatü'l-hâl ba'dehu iki ay mikdârı zahîr marazına mübtelâ olup *zâdek necâsetek* dedüği nefsi vücûd buldu. Hamd-i Hudâ yine bu hakîr tasadduklar ile sıhhat [u] selâmet buldum.

İmdi Mısır fukarâsı içre böyle bî-nâm [u] bî-niflân ind-i Hak'da azîmü'fl-flân âdemler vardır. Beyt:

Her mîfle gümân meber ki hâlîst
fiâyed ki peleng nihüfte bâfled

Der vasf-ı Melâmiyyûn

Ve Mısır'da niçe bin götü baflı pâ-bürehne ve ser-bürehne mecâzibûn kimesneleri var kim kimi akçe alır, kimi almaz ve kimi etmek alur ve kimi almaz. Ve kimi aslâ kelimât etmez, bî-zebân gezer, ammâ hazret Kur'ân tilâvet etse âdemin bağrın ezer. Ve ba'zısı kisve alur. Herbiri bir gûne evzâ' [u] etvâr hareket üzredir.

Ve niçe bini Mağrib küpü kadar çuka kenârlarından sarık sarınır kim bir pehlivân yiğit yerinden kaldırmağa kâdir değildir, seksen toksan ve yüz vukiyye gelir sarıklardır. Ve ba'zısı hûrmâ lîfinden sarık sararlar, bunlar dahi hammâm kubbesi gibidir, ammâ hafîfdir, bunlara Ebüllîf derler. Ve ba'zısı anadan doğma uryân gezerler. {Hammâma girseler fûta tutarlar, taflra çıksa beyne'l-halk uryân gezerler.}

Böyle büdelâların haddi pâyânı yokdur. Ve fukarâ ve mecâzibûn ve melâmiyyûnlar dahi lâ-yu'ad ve lâ-yuhsâdır. Bunların hakkında hadîs-i kudsî var:

[1] «E‰ol«Δl† O †,»«»l†

bunların hakkındadır. Dahl [ü] ta'arruz etmemek gerek. Zîrâ anlar fakr u fâka ihtiyâr etmifllerdir kim anların hakkında Fahr-ı Âlem buyurur, hadîs: [2] «‰ · ,— Beyt:

Fakru fahrîle tefâhur ederiz vallâhi
Anıniçün gezeriz biz fukarâ fleklinde

deyüp fakr u fâka ile fahirlenüp geçinirler. Ammâ muhtâcları çokdur, bir habbe ve cübbeleri yokdur.

Der hakk-ı evsâf-ı mecâzibûn-ı ilâhî

Cümleden mazınne-i kerâme Bulak yolunda (---) mahallesinde fieyh İsmâ'îl-i Sanâfîrî *sellemehullâh*. Niçe keflf [ü] kerâmetleri zâhir ü bâhir olmufldur. Ammâ cümleden biri Defterdâr Ahmed Pafla dâmâdı beğ ve mühürdâr Ahmed Ağa ve hakîr ve çâflnigîrbaflı ve birkaç yârân ihvân birkaç vukiyye Füvve nârı alup hedâyâ götürdük. Bir eflekhâne vekâlesi içinde sâkin olurdu. Vardığımız sâ'at fleyhi toprak içinde yatır gördük. Zahrında bir beyâz kebe kisvesi var, yenlerin geymifl, ammâ avret yerinden aflağı uryân hâk-i mezelletde **[Y 247a]** bî-pîrehen

---

1 Hadis: "Evliyâlar›m kubbem alt›ndad›r, onlar› benden baflkas› bilemez."

2 Hadis: "Fakirlik benim iftihar›md›r."

yatır. Yanındaki fukarâları bizi fleyhin yanına da‘vet edüp bilâ-selâm biz dahi oturduk.

Herbirimize birer lisân-ı hâl ile iltifâtları edüp nârları önüne koduk. Hemân yatdığı yerden nârın birin ol zehr-i mâr kabuğu ile tenâvül etdi ve fukarâlarına birer nâr ve cümlemize birer nâr verdi. Ammâ bizim getürdiğimiz cümle tokuz nâr idi, anlar on sekiz nâr taksîm etdiler. Ve her birimize birer parça yatan(?) taflları verdi. Bir büyük tafl dahi,

"Bunu paflaya verin, askeri vursun versün varsun, Mısır'dan Rûm'a gitsin, Bağdâd gelsin, Bağdâd gelsin" deyü tekrâr edüp gayrı kelimât etmedi, ve lâ-du‘â ve lâ-senâ etdi.

Bizler dahi kalkup sarâya gelüp mezkûr taflı paflaya verüp fleyhin kelimâtın paflaya takrîr eyledik. Pafla *Sübhânellâh* deyüp taflı kitâblarının yanına kodu. Tokuzuncu günde bir gulû-yı âm kopup asker bafl kaldırup Ahmed Pafla'yı aflağı endirdiler. Ma‘zûlen Mısır'da oturup Bağdâd'dan Abdurrahmân Pafla gelüp vâlî-i Mısır oldu.

Meğer fleyhin "Bağdâd gelsin" iflâretinden murâd Bağdâd'dan Abdurrahmân Pafla gelmesi imifl. Hudâ âlimdir, böyle vâki‘ olmufldur.

..... (4 satır bofl) .....

el-Faslu sittîn
Mısır'da müstecâbü'd-da‘ve olan ulemâları ve meflâyihleri ve fuzalâ-yı dehrden ders-i âmları ve e’imme ve hutebâları beyân eder

Evvelâ Mısır'da cümle ulemâ ve sulehâ ve meflâyih-i izâmın ser-çeşmesi şeyhü'ş-şüyûhu ve sâhib-i tem[y]îzi hazret-i **eş-fieyh Alî fiümürlisî** *sellemehullâhu ta‘âlâ ilâ eceli'l-müsemmâ* ehl-i hâl ve ehl-i verâ‘ ve dindâr bir zât-ı şerîfdir. Nevâhî-i Mısır'da fiümürlis nâm bir belîdedendir. Lâkin bi-emrillâh mâderzâd bî-basar idi. Ammâ câmi‘-i Ezher içre dörd yerde ders takrîr edüp on iki bin telâmîzi var idi. Mubâhase-i ilimde lâ-nazîrdir. Ve hânesinde dahi iki kerre ders der idi. Müşkil-küşâ ulemâ-yı mütebahhirînden büyük kimesnedir. Ve velî olduğuna şübhe yokdur kim cemî‘i kütüb-i mu‘teberelerde olan mesâ’il-i şer‘iyyeleri görmüş gibi,

"Bu mes’ele *Kadıhân*'ın yâhûd *Tatarhâniyye*'nin yâhûd *Câmi‘u's-sağîr*'in filân sahîfesinde ve yedince satırdadır", deyü işâret buyururdu. Hamd-i Hudâ bu hakîr şeref-i sohbetleri ile müşerref olup teberrüken ve teyemmümen anlardan *Kûhistânî* gördük. Fazîlet-ü bâhire sâhibi ferîdü'd-dehr kimesnedir.

Ve bir keşf [ü] kerâmâtlarından dahi oldur kim ömrü içinde bir âdem ana selâm verüp âşinâlık etse ism [ü] resmin kurâ ve kasabasın ve pederi ismin su’âl ederdi. Beş on yigirmi seneden sonra yine ol âdem gelüp selâm verse,

"Ve aleykümü's-selâm yâ ibne'l-filân" deyü pederi ismiyle ol âdemi bilirdi. Cemî‘i telâmîzlerini evlâ bi't-tarîk selâm verince, "Yâ filân" der idi, *sellemehullâh*. **[Y 247b]** Andan,

eş-fieyh Ahmedü'l-Acemî: İlm-i hadîsde bunlar dahi yegâne-i asrdır, ammâ bunlar a‘mâ değildir. Kuvvet-i hâfızada ferîdü'd-dehrdir. "*Müslim* [ü] *Buhârî* ve *Meşârık* ve gayrı kütüb-i mu‘tebere hadîs-i şerîflerinden râvîleri ile yetmiş bin hadîs hıfzımdadır" deyü İbrâhîm Paşa'ya nakl etdiler. Ve,

fieyhülislâm Boluvî Mustafâ Efendi: Âl-i Osmân devletinde şeyhülislâm iken Köpürlü vezîr-i a‘zam cezîre-i Girid'de olan Deli Hüseyin Paşa Kandiye kal‘asın feth etmediğiyçün katline fetvâ taleb etdi. Boluvî Efendi dahi,

"Vezîrim, biz Deli Hüseyin Paşa'nın katline ol zamân fetvâ veririz kim siz dahi anlar gibi mühürsüz sâde serdâr olup cezîre-i Girid'e varup feth ederseniz Deli Hüseyin Paşa tekâsül etmiş olur. Ol zamân dahi katline fetvâ veremem. Zîrâ feth ü nusret Allâh ihsânıdır. Hüseyin Paşa katline fetvâ veremem" deyü cevâb verince Köpürlü vezîr eyitdi:

"Ey imdi, efendi, bir dahi sâhib-i seccâde olup, 'el-cevâb, Allâhu a‘lem, olur, olmaz' diyemezsin" deyince hemân Boluvî Efendi,

"Ne güzel. İşte şimdi ben kendümi hizmet-i fetvâdan azl eyledim" deyüp Köpürlü meclisinden kalkup gitdi. Akîbinde âdemler gönderüp avdet etmedi ve bir dahi fetvâya imzâ etmedi. Andan fetvâyı Esîrî Mehemmed Efendi'ye verdikleri sâ‘at Deli Hüseyin Paşa'nın katline fetvâ verüp Yedikulle'de mahbûsen şehîd olunup Boluvî Efendi’yi Mısır'a da nefy eyleyüp kendüye **[Q 251a]** **[P 248a]** Cîze kazâsı ber-vech-i arpalık ihsân olunup Mısır'da ilm-i fıkıhı âşikâre eyleyüp cümle ulemâ-yı Mısır fakîh oldular. Gûyâ hânesi medrese idi. Cümle talebelerine merreteyn ni‘met-i nefîsesi bî-imtinân mebzûl bir Hâtem-i Tây [u] Ca‘fer-i Bermekî-meşreb ve bir cömerd sâhib-i vakâr, ve fazl-ı salâhda nâmdar, şehr-i Boluvî-diyâr, ve bir ulemâ-yı kibâr kimesnedir, *hafizakallâh*. Ve,

Ders-i âm Abdülkâdir Efendi: Hâk-i Bağdâd-ı behişt-âbâddandır. Cemî‘i ulûmda tekmîl-i fünûn etmiş bir ehl-i dil kimesnedir. Kethudâ İbrâhîm Paşa bunlardan Mısır vâlîsi iken ol eşgâl-i kesîre içre *Müslim* [ü] *Buhârî* ve *Tefsîr-i Cerîr-i Taberî*'yi bunlardan tekmîl etdiler. Hâlâ zamânında ummân-ı ma‘ânî belki Nu‘mân-ı sânî'dir. Ve ilm-i arûzda selîs Fârisî ve Türkî pâkîze eş‘âr-ı dürerbârları ve gayrı çârender-çârları vardır. Kâdirî tahallus eder bir zât-ı şerîfdir. Ve,

eş-fieyh Abdullâh-ı Mağribî: Gerçi kürsî vâ‘ızı değildir, ammâ yine câmi‘-i Ezher'de talebelerine va‘z [u] nasîhat etdiklerinde cümle telâmîzleri feyzyâb olurlardı. Zîrâ nefesi gâyet mü’essirdi. Ve,

fieyh Ahmed-i Merhûmî: Menûf hâkinde Mahalletü'l-Merhûm'dandırlar. fieyh Alî fiümürlisî hazretleri efendimizin telâmîzlerindendir. Ammâ ilm-i tasavvufa sâlik olup ilm-i ledünne mâlik olmuş sâhib-i usûl bir mahbûbü'l-kulûb **[Y 248a]** çelebidir, *ammerekellâh*. Ve,

eş-fieyh Yahyâ Mağribî: Sultân Mehemmed-i Râbi‘ huzûrunda Vanî Efendi ile mübâhase-i ulûm edüp ilm-i tefsîr ve ilm-i hadîsde Vânî Efendi'yi mât edüp Mısır hazînesinden yüz akçe yevmiyye ihsân-ı şehriyârî olup Cenâb-ı Bârî yârî kılup câmi‘-i Ezher'de râk-ı revâk-ı vustâda ders-i âm idi. Bir sebükrûh ve latîfe-gûy mütebahhirînden kimesnedir. Ve,

fieyh Sâdât Ebü't-tahsîs: Bâlâda mevlûd-ı şerîflerinde evsâfları tahrîr olunmuşdur. Âlim ü fâzıl değildir, ammâ âmil ve devlet-mend âdemdir ve salâh-ı hâl ile ma‘rûfdur ve ni‘metleri ile meşhûrdur. Ve,

eş-şeyh Sâdât Alî Efendi: Bunlar Ebü't-tahsîs hazretlerinin birâder-i mihteridir. Ve,

eş-şeyh Hazret-i Muhammed Bekrî: Hazret-i Ebâbekrü's-Sıddîk'ın ırk-ı tâhirinden sâhib-i seccâde Bekrî tarîkından mürşid-i kâmil âmil ü fâzıl ilm-i esmâda sâhib-i hâl çelebidir. Ni‘metleri Mısır halkına mebzûldür, *zâdekellâh*. Ve,

İbnü'ş-şeyh Çelebi Ebü'l-mevâhib: Salâh-ı hâl ile sâhib-i perhîz dindâr çelebidir. Azîzin büyük oğludur. Ve,

eş-şeyh Çelebi Zeynelâbidîn: Bu dahi Azîzin küçük evlâdıdır. Ammâ yârândan zarîf ü nüktedân ve nükteşinâs ve nedîm-i hâssu'l-hâs çelebidir. Cümle ahâlî-i Mısır'ın mahbûbü'l-kulûbudur. Ve,

eş-şeyh Seyyid Burhâneddîn-i Eğirdirî: Rûm'da Hamîd sancağında Eğirdir nâm kasabadandır. Seksen senedir Mısır'da sâkin olup nakîbü'l-eşrâfdır. Ve âyende vü revendeye ni‘met[i] mebzûl olduğundan mâ‘adâ muhtâc olan fukarâ ve müsâfirîne birer hırkası dâ’imdir. Bir Hâtem-i Tay sâhib-i hâl ve pîr-i zâl kimesnedir. Ve,

eş-şeyh Seyyid İbrâhîm Çelebi Efendi: Bizzât hazret-i şeyh İbrâhîm-i Gülşenî hazretlerinin evlâd-ı zevî'l-ihtirâmı Hayâlî Çelebi anın oğlu Seyyid Hasan anın oğlu eş-şeyh Alî Safvetî (---) (---) Seyyid Alî anın oğlu bu Çelebi Efendi'dir kim hasîbü'n-nesîb olduğuna bir alâmet bu yeter kim bir kerre vech-i şerîfin gören âşıkı olup bin cân [u] dil ile kendüye bende olup anlardan cihâz-ı fakrı kabûl edüp fukarâ-yı Gülşenî olur. Zîrâ vech-i şerîfleri tarîkleri gibi gülşen-i nûr-ı münevverdir. Ammâ dâ’imâ uzlet-nişîn ve meşâyih-i pîşîn gibi bir bezemiskîn recül-i sâlihdir. Ve halkdan munkatı‘ köşe-i vahdetde âlem-i vahdet eder. Senede bir gece âsitânelerine varup mevlûd-ı şerîfe çıkar. Andan gayrı hânesinden bir kadem taşra çıkmayup halk ihtilât etmeden berî olmuş sâhib-i câzibe bir çelebidir. Ve,

şeyh Mehemmed-i Geysûdâr: Mukaddemâ tarîk-ı Kâdirî'de Saçlı Mehemmed Efendi demeğile ma‘rûf bir kimesne idi. Bir şeb-i mevlûdda şeyh Gülşenî Çelebi Efendi bunlara bir nazar edince Geysûdâr Mehemmed Efendi derhâl Çelebi Efendi'nin câzibesine tâkat getiremeyüp geysûların târumâr kılup Kâdirî **[Y 248b]** tarîkından ferâgat edüp Çelebi'den Gülşenî tarîkına inâbet etdi. Ba‘dehu Çelebi Efendi'nin bir kerîme-i afîfesin tezevvüc edüp dâmâd-ı şeyh Gülşenî oldu. Bir lâübâlî ve bir yârân-ı âlî ve bir şûh [u] şengül-meşreb bir gül-i Gülşenî çelebidir. Ulûm-ı kesîrede mâhir, ve tevârîh [ü] muhâzarâtda muhâkemâta kâdir, ve Türkî ve A‘rabî eş‘ârı vâfir, ve te’lîfât-ı kesîresi mütekâsir, ve bir hayli mütefennin, ve hüsn-i hatt-ı kesret ile müte‘ayyin, lezîzü's-sohbe ve hasenü'l-muhâvere, bir azîz-i nâdirü'l-mevcûd bir ehl-i cûddur. Hattâ üç senede bir ziyâret-i Beytüllâhi'l-harâm ederdi, ekseriyyâ Mekke'ye piyâde giderdi ve dâ’imâ böyle hac ederdi. Ve,

eş-şeyh Harâşî: Harâş nâmında bir belîdeden olmağile karyesinin ismi kendüye alem olup şeyh Harâşî derler, ammâ ism-i şerîfleri (---)'dir. Müfessirîn ü muhaddisînden bir muhaddis ü fâzıl kimesnedir kim *Müslim* [ü] *Buhârî* ve *Kâmûs-ı Ahterî* ve *Sıhâh-ı Cevherî* ve *Füsûs-ı Muhyiddîn el-Arabî* cümlesi hıfzındadır. Bundan mâ‘adâ câmi‘-i Ezher'de cemî‘i ulûmda ders takrîr edüp binden mütecâviz telâmîzleri vardır. Ve serî‘u'l-beyân hâfız-ı hamele-i Kur’ândır. Câmi‘-i Ezher medresesinde şeyhü'l-kurrâdır. Binden mütecâviz talebeleri vardır. Kimi *İbn Kesîr* ve *Seb‘a* ve *Aşere* ve *Takrîb* kırâ’atı tilâvet ederler. Ammâ takrîr-i ders ederken âteş-pâre ve azûbdur. Lâkin feyz-vâr, bir kerre ta‘lîmin istimâ‘ edenin derûnunda *ennakş ke'l-hacer* olur, bir dahi simâ‘a muhtâc olmaz. Ve,

eş-şeyh Ayyâşî: şeyh Alî şümürlisî hazretinden telemmüz edüp Sultân Mü’eyyed câmi‘inde ders-i âmdır. Bir vakâr-hey’et [ü] vecâhet ve fesâhat ü belâgat sâhibi kimesnedir. Bir mün‘im ve kesîrü'l-kirâm ve beyne'l-halk sâhib-i kelâm ve bir recül-i sâlih ü fâzıl kimesnedir. Lisân-ı Türkî kelimât etdüğinden sâ’ir ulemâ "Osmânlı ile ihtilât eder", deyü hased ederler. Ammâ bir hamûl u mu‘tedil sâkin âdemdir. Ve,

eş-şeyh (---) Abbârî: Sûk-ı Sâlibe kurbunda zâviye-i (---) hareminde hânesinde kûşe-nişîn âmil ü âlim ve fâzıl u kâmil ve müstecâbü'd-da‘ve bir müteverri‘ ehl-i perhîz ve sâhib-i riyâza kimesnedir. Bâlâda Ahmed Paşa'yı azl ederler, deyü keşf etdüklerinde menâkıbı tahrîr olunmuşdur kim misli Ümmü Dünyâ'da yok bir azîzdir. Ve,

eş-şeyh Ahmed-i İskenderânî: Mısır-ı Kâhire-i nâdiretü'l-asrda ekmel-i fuzalâ-i a‘sâr ve efdal-i ulemâ-yı kitâb-ı edvâr ve hoş-âvâz sâhib-i niyâz ve garîb dilnüvâz ve âlûfte ve âşüfte ve hoş-elhân bir kimesnedir. Cemî‘i ulemâ-yı kibârda ve mîrimîrân-ı sığârda

mevlûdü'n-nebî olsa elbette bu şeyh Ahmed-i İskenderânî olmayınca olmaz. Zîrâ bunda niçe bin kasâyid-i na‘t-ı şerîf ve kasâyid-i Tâ’iyye-i Ömer ibnü'l-Fârız'ı Dâvûdî bülend-âvâz ile kırâ’at etdükde istimâ‘ eden âşıkân-ı [Y 249a] sâdıkân vecde gelüp gûyâ masrû‘ olurlar. Nefesinde garîb hâlet var kim âdemi vâlih [ü] hayrân eder. şeyh Alî-i Uryânî hazretlerinden feyz almışdır. Ve gâyet sulehâ-yı ümmetden recül-i sâlih ehl-i tevhîd âdemdir.

İki üç senede bir hacc-ı şerîfe onar on beşer cemel bârhâne ile gidüp ba‘de't-tavâf [Q 251b] [P 248b] Medîne-i münevverede Hazret-i Risâlet'e gelüp muvâcehe-i Resûlullâh'da makâm-ı uzzâl ile,

"*şey’ullâh el-medâd yâ melâze'l-âcizîn el-medâd*" deyüp savt-ı a‘lâ ile feryâd etdükde hakîr hâzır idim, ol ân mest [ü] medhûş olup vâlih [ü] hayrân oldum.

Ve râh-ı hacda Mısır'a gelince bunlar ile hem-ınân olup ol leyle-i tavîlelerde emîrü'l-hacımız olan Özbek Beğ ile atbaşı berâber olup bu şeyh Ahmed'in na‘t-ı şerîflerin istimâ‘ ederek zevk [u] safâ ile menzile gelirdik.

Ve cümle huccâc râh-ı meşakkatdan bîzâr iken bu şeyh Ahmed'in na‘t-ı şerîfi sadâsından tâze cân bulurlard ve herkes du‘â-i hayr edüp destin bûs ederlerdi. Bâbâ-yı âlem bir kimesnedir. Ve,

eş-şeyh Bekrîzâde Efendi şeyhü'l-a‘zam ve hümâmü'l-muhterem: Bir hânedân sâhibi kimesnedir. Hazret-i Ebâ Bekir'in bunlar dahi ırk-ı tâhirindendir. İlm-i kasâyidde ve na‘t-ı şerîfde yed-i tûlâ sâhibidir. Hattâ bir na‘t-ı şerîf etmişlerdir kim leyle-i Ramazân'da terâvîh mâbeyninde tesâbîh yerine tilâvet olunur, makâm-ı segâhda karâr bulmuşdur, cümle ulemâ-i izâm ve matbû‘-ı fuzalâ-yı zevî'l-ihtirâm olmuşdur. Ve,

Nakîbü'l-eşrâf Seyyid Mehemmed Efendi ibn Seyyid Burhâneddin Efendi: Merhûm olan Nakîb Burhân Efendi'den kâmil ü fâzıl ve Süleymâniyye medresesine vâsıl ve kelâm-ı hakka kâ’il ve hüsn-i hatda kâmil bir mahdûm-ı kâbildir. Pederi Burhâneddîn yüz kırk yaşında dâr-ı gurûrdan dâr-ı sürûra ubûr edüp bu kadar milk-i emlâk Fîl bürkesi sâhilinde hânedân çelebiye intikâl etdikde cümle taksîd ü hüccetler çelebinin üzerinde bulundu. Ol asırda Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa vâlî-i Mısır bulunup,

"Bu hüccetler ve bu taksîdler sahtedir", deyü medreseleri ve Hânkâh kazâsın gayrıya arz edüp gayra tevcîh etdi.

Ve Farasdak ve Besâtîn beledleri temessükâtlarına dahi amel etmeyüp bunların ibkâsı içün bir hayli mâl olup çeşm-i ahvel-i felek kec-nazar edüp çelebiye devlet-i dünyâyı çok görüp let urdu. Âhir çelebi Cânpûlâdzâde azlinde mâlın da‘vâ edüp bir hayli şey alup mâbeynleri sulh olundu. Ammâ yine dâğ-ı derûnundan Âsitâne-i devlete gitmek içün çelebi İskenderiyye kal‘asına varup anda Kamaniçse'ye me’mûr olan Mısır askeriyle sâlimîn [ü] gânimîn der-i devlete varup hummâ-yı muhrikden ol vücûd-ı nâzenîn ihrâk olup Kırkçeşme'de kırk yerden âb-ı bâridler [Y 249b] dökerek âteşin teskîn edemeyüp tomar-ı ömrü yanup dürüldü ve huddâmlarının kemerleri kad kemân olup büküldü. Edirne bâbı hâricinde Emîr Buhârî'de medfûndur. *Revvehallâhu ta‘âlâ rûhah*. Ve,

Seyyidinâ Hâkim Beylûnîzâde: Dârü'ş-şifâ-yı Kalavân medresesinde talebelerine haftada iki gün *Kânûn-ı şifâ* ve *Müfredât-ı Dâvûd* okudurdu. İlm-i tıbda gûyâ Fisagores-i Tevhîdî'dir. Bir sâlih ü dindâr ve hâzik-i sâhib-iştihâr sehiyyü'l-vücûd kimesnedir. Hânesine varup müşerref olan kimesneye elbette tehî gitmemek içün ol kimesnenin nabzına el urup tabî‘atına münâsib me’kûlât [u] meşrûbâtdan bir me‘âcin edviye verirdi. Bir tabîb-i mâhir ve hâzık-ı kâdir ve Mısır'da nâdir bir üstâd-ı âmil idi. Ve,

Câmi‘-i Ezher hatîbi şeyh (---) Efendi: Sâlih ü mütedeyyin âdemdir. Ve,

Hatîb şeyh şâhîn: Paşa sarâyı meydânında Düheyşe câmi‘i hatîbidir. Vaz‘ında te’sîr var. Sâlih ü müteverri‘ âdemdir. Ve,

Seyyid Ahmed-i Cizî: Mahkeme huddâmıdır. Ve,

Seyyid Tâcüddîn: Bu dahi mahkeme huddâmıdır. Ve,

Kadıasker İshâkzâde: Ulemâ-yı Rûm'dan tekmîl-i fünûn etmiş çelebidir. Ve,

Kadıasker Hısım Abdülbâkî Efendi: Münşî ve mustalah ve sâhib-i sülûk fuzalâyu'd-dehrden kimesnedir. Ve salâh-ı hâli ol mertebedir kim evkât-ı ömründe bir vakit namâzın kazâya koymamışdır. Ve,

Kadıasker Kebîrîzâde: Âlim ü âmil ve kâmil ü müteşerri‘ ve cerî mollâdır. Ve,

Kadıasker Tezkireci Efendi: *Hoca Tevârîhi*nde hayli mahâreti vardır. Ve ilm-i sarfda masdar çukurunda nahv-i katlin ve fıskın ve şuğlin masdarların ve tahsîl-i mâl ilimlerinde âlim ü tahsildârdır. Ve,

Kadıasker Uşşâkîzâde: Sâdât-ı kirâmdan âlim ü hâkim ve zâbıt u şedîd ve cerî kimesnedir. Hâzâ hakkullâh, dedüği yerden dönmek ihtimâli yok bir sâbit-kadem hâkim idi. Ve,

Kadıasker (---) Hıfzî Efendi: Hâfız-ı Kur’ân hâkim-i edyân âlim ü şâ‘ir ü müselmân bâbâ-yı âlem idi.

..... (5 satır boş) .....

Ve bu bâlâda tahrîr olunan ulemâ ve sulehâların içinde fuzalâyu'd-dehrden tekmîl-i fünûn etmiş niçe bin zû-fünûn kimesneler vardır. Eğer bu sultânlar ile ihtilât edüp herbirinden birer şemme gördüğümüz ve bildiğimiz mertebe keşf ü kerâmetlerin ale't-tafsîl tahrîr eylesek Hudâ hakkıyçün on mücelled kitâb olur. Ancak arz-ı ma‘rifet olmasın içün gayrı seyâhat etdiğimiz memâlik-i mahrûseler evsâfı ve ta‘rîfi gibi alâ-kadri't-tâka tahrîr olundu, kusûruna nazar

olunmaya. Ammâ meşâyih-i kibârında keşf ü kerâmât mukarrerdir. Ammâ,

Kerâmât-ı sıbyân-ı garîbe

Kethudâ İbrâhîm Paşa vâlî-i Mısır iken Kamaniçse seferi du'âsıyçün [Y 250a] Mısır'ın cemî'i mekteb hocalarına tenbîh olunup haftada iki kerre câmi'-i Ezher'de du'âya cem' olup du'â ederlerdi. Ba'dehu fermân-ı vezîr ile gayrı selâtîn-i selef câmi'-lerinde du'â olmağa başlayup Kamaniçe fethi mümted olup feth [ü] fütûhât ve meserret haberleri gelmedüğinden halk me'yûs olup du'âya gitmeğe batî oldular. Bir gün İbrâhîm Paşa bâlâda tahrîr olunan Mısır mollâsı İshâkzâde Efendi'ye esnâ-yı kelâmda,

"Efendi, mekteb hocaları sizin taht-ı hükûmetinizdedir. şunlara tenbîh ü te'kîd edin, fetih du'âsına müdâvemet etsünler" dedi. Kadıasker, nola, deyüp mahkemeye varup cümle mekteb hocaların getürüp herbirinin dizlerine kırkar ellişer ağaç urur. Zîrâ Arabistân'da falaka yokdur, zîrâ cümle fellâh donsuzdur, ayaklarına döğseler dübürleri açılır, anıniçün Arabın dizine ve götüne kızıl ağaç ile ururlar.

Netîce fakîr hocalar tızlarına ve dizlerine köteği yiyüp âh [u] enîn ederek mekteblerine varup cânları acısından anlar dahi sıbyânların ol ma'hûd fenâ yerine tenhâda kızıl kızılcık ağaçları çekerler. Sıbyânlar dahi ol mahall-i ma'hûdun acısından feza' u çeza' ederek ba'de'l-asr âzâd olup bir niçe sıbyân{-ı mekteb} bir yere cem' olup lu'b u lehv mâbeyninde yedikleri ağaçları paşa ve mollâdan bilüp bed-du'âya başlarlar. Ba'zı munsıflar,

"Paşa bize her bâr ihsân eder, ana bed-du'â etmeziz. Ammâ kadı hasîs ü le'îm ve hem üstâdlarımıza darb-ı şedîd edüp ol ecilden bizler dahi ta'zîr olunduk. Gelin kadıaskerin [Q 252a] [P 249a] cenâzesi namâzın kılalım", deyüp bir eski püskü parçayı meyyit üslûbunda bir tahta üzre koyup niçe yüz gılmânlar pederlerinden gördükleri üzre kimi hande(?) ederek kimi gülüp şaka ederek kimi tevhîd ederek esvâk-ı sultânî içre ubûr ederken ehl-i sûk,

"*Yâ sıbyân eş hâzâ*" deyü su'âl ederler. Anlar dahi,

"*Na'şu kadıasker-i merhûm*" derler. Ba'zı ehl-i sûk âzâr eder, ba'zısı mukayyed olmaz. Bu üslûb üzre cümle sıbyân şehrin hâricinde bir kömlük üzre cem' olup ol şarmûtun namâzın kılup İmâm şâfi'î yanında defn ederler. Beri tarafda kadıasker,

"Hay yüreğim ve cânım evi" deyüp ertesi gün rûh teslîm edüp İmâm şâfi'î yanında tâ sıbyanın ol şarmûtu defn etdikleri mahalde defn ederken şarmût pâreleri yerden çıkup yine ol mahalle defn ederler. *Rahmetullâhi aleyh*. Ammâ,

Sırr-ı acîbe-i diğer

Çûnkim sıbyânlar kadıasker şeklinde ol şarmûtu düzüp namâzın kılan ve mü'ezzinlik eden ve gûyâ yaykayan ve dörd gılmân götürenler cümle on iki necîb ü reşîd ma'sûmlar hâlâ ol günden berü lâl olup bî-zebân uryân u giryân [Y 250b] mecâzibûndan olup on ikisi dahi Mısır'ın kömistânında ve harâbistânında serserî gezerler, aceb sırrullâhdır. Ba'dehu İbrâhîm Paşa havfe düşüp,

"Bu ma'sûmların ta'zîrine bâ'is [ü] bâdî ben oldum" deyüp havfından cümle mekteb sıbyânlara ve hocalara ol kadar ihsân [u] in'âm eyleyüp gedâyı bay, bayı ganî edüp zarûretden müstağnî etdi.

el-Faslu'l-hâdî ve sittîn
Mısır'da hukûkun kesb etdiğimiz velî-i ni'am efendilerimiz mîrimîrânları ve hânedân sâhibi a'yânları beyân eder

Evvelâ **Emîrü'l-hac Özbek Beğ ibn Ebüşşevârib:** Ulu hânedân sâhibidir kim beş yüz askere mâlikdir, beğ oğlu beğdir. Ve,

Novalı Beğ: Bir sâhib-i hânedân, ni'meti firâvân bir şecî' bahâdır, pehlivân, hâkim âdemdir. Ve,

Kansu Beğ: Mısır kuloğlusudur ve sulehâ-yı ümmetden ehl-i ilm ü ehl-i fazl kimesnedir. Ve,

Mülakkab Alî Beğ: Yârândan âlüfte âşüfte meclis-ârâ bâbâ-yı âlem bir merddir. Ve,

Ramazân Beğ: Kandiye gazâsına serdâr olup giderken Hanya kurbunda küffâr ile ceng-i azîm edüp esîr oldu. Ve,

Kâsım Beğ: Beşiktaşlı Kâsım Paşazâde'dir. Bir nâmdâr şehbâz yiğitdir. Fârisü'l-hayl ve nâmdâr beş yüz pür-silâh askere mâlikdir. Ve,

Abdullâh Beğ: İki kerre defterdâr oldu. Muhassıl âdemdir ve Bosnaviyyü'l-asldır. Ve,

Zülfikâr Beğ: Abaza âdemi idi. Circe hâkimi olup Sa'îd diyârın emn [ü] emân etdi. Andan,

Dilâver Beğ: Abaza âdemi idi. İbrâhîm Paşa'da Circe hâkimi idi. Sâhib-i kerem velî-i ni'am bir merd-i Hudâ'dır. Ve,

Ivaz Beğ: Hâsekî Mehemmed Paşa hazînedârlığından beğ oldu. Gürciyyü'l-asıldır. Ba'dehu Cânpûlâdzâde'de Kamaniçse'ye serdâr oldu. Ve,

Süleymân Beğ: Bosnaviyyü'l-asıldır. Bu dahi Cânpûlâdzâde'de Kamaniçse'ye serdâr oldu. Ve,

Defterdâr Hüseyin Beğ: Anatolu hâk-i pâkindendir. Bir hoş-sohbet âdemdir. Ve,

Kaytâs Beğ: Çerkeziyyü'l-asıl bir müdebbir âdemdir.

Emîrü'l-hac Yûsuf Beğ: Harem-i hâsda neşv [ü] nemâ bulmuş Çerkes kişisidir. Ve,

Baklacı Mehemmed Beğ: Bosnaviyyü'l-asıl ihtiyâr umûr-dîde âdemdir ve gâyet şecî' ve bahâdırdır. Ve,

Bıyıklı Mehemmed Beğ: Bosnavîdir, lâkin tevâbi‘i levâhıkı çok değildir. Ve,

Cündî Mehemmed Beğ: Harem-i hâsda neşv [ü] nemâ bulup zorbalara tâbi‘ olmağile cezîre-i İlimni'de mahbûsdur. Ve,

Kör Ömer Beğ: Gürciyyü'l-asıldır. Harem-i hâsda perveriş bulup cirid lu‘bedebâzlığında bir gözü şehîd olup Sultân Mehemmed-i Râbi‘de Mısır beğliği ihsân olundu.

Ve yeni beğlerden **İbrâhîm Beğ**: Ekrâdü'l-asıldır. Azebler kethudâsı iken Cidde'yi Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa ihsân edüp çırâğ-ı efrûhte eyledi. Ve,

Mûsâ Beğ: Mısır kuloğlusudur. Kâsım Beğ'in kethudâsı iken Defterdâr Ahmed Paşa ricâsıyla Abdurrahmân [Y 251a] Paşa Circe eyâletin ihsân edüp çırâğ-ı rûşen eyledi. Ve,

Habeşli Mehemmed Beğ: Gürciyyü'l-asıldır. Yeniçeri kethudâsıyken ocak halkı kendüyi istemeyüp Abdurrahmân Paşa kendüye sancak beğliği ihsân eyledi. Niçe zamân mutasarrıf olup sefer eşmeğe iktidârı olmayup Medîne-i münevverede mütekâ‘id olup gitdi. Ve,

Çınâr Mustafâ Beğ: Yeniçeri kul kethudâsıyken Ahmed Paşa'yı endirmeğe bu zorbalar ile yek-dil yek-cihet oldu. Ba‘dehu Abdurrahmân Paşa asrında cümle yeniçeri ihtiyârları gulû edüp,

"Ocağımızda böyle zorba mu‘înî âdem istemeziz" dediler. Abdurrahmân Paşa dahi defter-i cerâyimine afv kalemi keşîde kılup sancak beğliği ihsân edüp Cidde beği oldu. İzmir şehrinde bir babuccu Ermenî âdemi idi, İslâm ile müşerref olup devlet-mend oldu. Ve,

Hüseyin Beğ: Abdurrahmân Paşa'nın çavuşlar kethudâlığından Mansûre beğliği(n) ihsân olundu. Hâk-i Anatolu'dan mîr-i kelâm ve mütekellim ve bir maslahat-güzâr âdemdir ve Hâtem-i Tay'dir.

Velî-i ni‘am yeniçeri ağası Koca Mustafâ Ağa: Hâk-i Kastamonîdir. Gâyet sâlih ü mütedeyyin âdemdir. Ve,

Mazlûm Alî Ağa: Âsitâne-i sa‘âdetden hatt-ı şerîf ile gelüp kayd-ı hayât ile yeniçeri ağası oldu.

Ve Kundakcı Mustafâ Kethudâ ve Zülfikâr Kethudâ ve Hasan Kethudâ ve Habeşli Kethudâ ve Muharrem Kethudâ ve Ken‘ân Kethudâ ve Karyağdı Alî Çavuş ve Selîm Çavuş ve Gemici Çavuş ve Çelebi Çavuş ve Bekir Çavuş ve Hüseyin Çavuş.

Ve şerîf Çavuş'u Abdurrahmân Paşa ma‘nûkan boğup katl etdi.

Ve Selîm Efendi ve Bekir Efendi ve Deli Hüseyin Efendi ve Receb Efendi ve Karakapucuzâde Abdullâh Efendi ve pederi Karakapucu Ağa ve Rûznâmeci Abdurrahmân Efendi ve Eytâm kâtibi İbrâhîm Efendi ve Erzâk kâtibi Ömer Efendi ve Çavuşlar kâtibi Hüseyin Çavuşzâde Çelebi Efendi ve Köy dellâlı Ahmed Çelebi ve Azebler ağası Hasan Ağa ve Müteferrikabaşı şa‘bân Ağa ve Tercümânbaşı Yûsuf Ağa ve Azebler kethudâsı Ahmed Ağa ve Nakîb çavuşu Seyyid Hanefî ve Koca Hüseyin Çavuş ve Mirzâ Kâşif ve Musâhib-i şehriyârî Hâdım Mes‘ûd Ağa ve Abdülhalîm Ağa ve Nezîr Ağa ve Abbâs Ağa ve Hazînedâr şâhîn Ahmed Ağa ve Hoca Sâlih Ağa ve Beşîr Ağa ve Abdurrahmân Ağa ve Sultân Murâd musâhibi Koca Halîl Ağa ve şeyhü'l-harem Dâvûd Ağa ve Tercümân Acem Mehemmed Ağa ve Lâle Yâkût Ağa.

Bu bâlâda tahrîr olunan ağa nâmıyla cümle hâdım ağaların herbiri âl-i Osmân pâdişâhının koltuk vüzerâları olmuş ağalardır. Niçe bini dahi var, ammâ velî-i ni‘amlarımız bunlardır.

Ve Çerâkese beği Süleymân Beğ ve Abdurrahmân Paşa çırâğı hazînedâr Alî Ağa oğulluğu Süleymân Beğ ve karındaşlığı Küçük şâhîn Ağa ve Yeniçeri [Y 251b] kâtibi Büyük Mustafâ Efendi ve yine Yeniçeri kâtibi Gürcî Süleymân Efendi ve Selîm Kethudâ ve İsmâ‘îl Kâşif ve kayın babası Bılığlı Koca Hasan Ağa ve Buhayre kâşifi Mehemmed Kâşif ve Kara Alî Kâşif ve şarkıyye kâşifi Ahmed Ağa ve Çalık Mustafâ Ağa,

..... (3 satır boş) ..... [Q 252b] [P 249b]

el-Faslu's-sânî ve sittîn
Mısır'ın ilm-i nücûm ve ilm-i hey’et ve ilm-i usturlâb üzre ekâlîmin ve arz-ı beledin ve tûl-i nehârın ve tâli‘-i nücûmun ve beyne's-semâ’i ve'l-arz ne kadar mîldir ve rûy-ı dünyâ ne kadar mîldir anı beyân eder

Evvelâ hukemâ-yı kadîm âlâ’illâhı tefekkür edüp ahvâl-i dünyâyı tahrîr etdiler kim,

[1] ·„—E«††·E†«‰«†«‰º

buyurulmuşdur. Anın mazmûnunca âlâ’illâhı tefekkür edüp ilim kuvveti ile ve tûl-i dırâz-ı ömr-i nâzenînlerinde tecrübe ile cemî‘i ahvâlât-ı dünyâya vâkıf-ı esrâr olup eyle tahrîr ü terkîm eylediler kim vech-i arzdan rûy-ı semâya varınca üç yüz elli altı mîldir.

Bu hisâb üzre rûy-ı arz ya‘nî cezîre-i dünyâ bu Bahr-i Ummân içre dâ’iren-mâdâr yigirmi bin yüz altmış mîldir. Ve Mısır cezîresi dahi bu dünyâ cezîresinde dâhildir. Ve mikdâr-ı kutru bu dünyânın şimâlinden cenûba altı bin dörd yüz mîldir.

İbnülverdî *Cerîde*'sinde demişdir kim Batlîmûs hakîm katında istidâre-i arz yigirmi bin yüz altmış mîl olduğu takdîrce seksen bin fersahdır.

Ve her bir mîl zirâ‘-ı Mekkî ile üç bin zirâ‘dır.

Ve zirâ‘-ı mezbûrların herbiri üç şibrdir.

Ve her şibr on iki ısba‘dır.

Ve her ısba‘ beş arpa uzunluğu kadardır.

---

[1] Hadis: "Allah’›n nimetleri hakk›nda düflününüz, Allah’›n zât› hakk›nda fikir yürütmeyiniz."

Ve nahn-ı [gılaz-ı? kutr-ı?] arz yedi bin altı yüz otuz altı mîl olduğu takdîrce iki bin beş yüz kırk beş fersah ve sülüs fersahdır.

Ve basît-i arzın küllîsi yüz otuz iki bin kerre bin ve altı yüz bin mîl ve iki yüz seksen sekiz fersah olur.

Ammâ bu tahrîr olunan kaviller Bokrât u Sokrât [ve] Feylekos u Feylesof ve Batlîmûs hakîmlerin kavl-i sahîhleridir. Ve anlar cemî'i ulûm-ı garîbe ve acîbeye mâlik olup fünûn-ı şettâya kâdir olup ilim kuvveti ile tahrîr etmişler idi. Ol zamân vech-i arzı serâpâ devr etmeyüp geşt [ü] güzâr etmeden ve ilme'l-yakîn ve ayne'l-yakîn hâsıl etmeden ilm-i akliyyât ile cirm-i dünyâ yigirmi bin yüz altmış mîldir, demişler.

Ammâ lafz-ı "*Fetahetâ*" sene 889 târîhidir, Sultân Bâyezîd-i Velî Akkirmân kal'asın muhâsara ederken iki ruhbân gelüp Sultân Bâyezîd'e ve Sivasî Kara şemseddîn hazretlerine buluşup,

"Bu Akkirmân kal'asın filân günde ve sâ'at ve derîce ve dakîkada feth edersin", deyü müjde etdiler.

Bir râhibe Padre derlerdi ve [bir] bıtrîka Kolon derlerdi. Bu Kolon Portakal idi, Padre İşpanya **[Y 252a]** idi. Bâyezîd Hân bunlara huddâmlar ta'yîn eyleyüp alarkadan nazzâreye aldılar. Hikmet-i Hudâ "filân günde kal'a feth olur", deyü vakit ta'yîn etdikleri sâ'at kal'a feth oldu.

"Ve Kili kal'asının bu ânda miftâhları gelür", deyü müjde eylediler, hakîkat eyle oldu.

Bu kal'ateynin fethine târîh "*Fetahetâ*" lafzıdır.

Ba'dehu bu ruhbânlara hayli ta'zîm ü tekrîm [ve] ihtirâm ihsânlar olundu. Aslâ mümkin olup bir şey kabûl etmediler. Ba'dehu bunlardan su'âl etdiler kim,

"Siz bu kal'anın feth olacağın neden bildiniz?" dediler. Anlar dahi,

"Millet-i Mesîhiyye'nin râhibleri ve hıristiyânları ve âlimleriyiz, ilim kuvveti ile bildik. Ve pâdişâhıma iki müjdemiz var. Tırabuzan'da olan Selîm oğlun Mısır sultânı olup Mekke Medîne pâdişâhı olur. Ve Süleymân oğlun Kızıl Elma sâhibi olur. Ve âl-i Osmân devletinin tâli'i kuvvetdedir. Bu dünyâ cezîresin büsbütün kabza-i tasarrufa alırsız. Ammâ pâdişâhıma bir ulu müjdemiz var. Cümle pâdişâhlardan azîmü'ş-şânsız. şu devlet size müyesser ola, deyü yüz kırk yıldır ben seyâhat ederim. Ve yüz on beş yıldır bu Padre seyâhat eder. Âhir ikimiz bu kadar müddet-i medîd ömr-i dırâzda bu dünyâyı yedi kerre devr edüp âhir bu dünyânın Sebte boğazından taşra gemimiz ile ilim kuvvetiyle cânib-i garba yedi bin mîl gidüp Yeni Dünyâ nâmında bir dünyâ bulduk. Bu dünyâda olmayanlar anda mevcûddur. Ve anda dahi bir gûne behâyim makûlesi dağî bâğî âdemler vardır, haşir neşir bilmezler. Cümle sularında altun vardır ve cümle dağlarında ma'âdinler ve sahrâlarında çemenzârlardır. Âb [u] havâsı latîf, dahi bu dünyâ kavminin ayağı basmamış bir bikir dünyâdır. Pâdişâhıma müyesser ola, deyü müjde etdim" dediler. Bâyezîd-i Velî buyurdular kim,

"Bize Mekke ve Medîne ve bu cezîre-i dünyânın feth [ü] teshîri lâzımdır, eyle deryâ aşırı mesâfe-i ba'î-deye bizim gitmemiz lâzım değildir" deyü cevâb edince Padre ve Kolon nâm râhibler dest-bûs ile vedâ' edüp doğru papaya vardılar. Yeni Dünyâ evsâfın ayân [u] beyân edüp İşpanya bunlara on iki pâre galyon verüp Yeni Dünyâ'ya mâlik oldu.

Andan İngilis mâlik oldu.

Andan Fiyamenk ya'nî Felemenk kralı mâlik oldu.

Hâlâ Yeni Dünyâ'da on sekiz kral müstevlî olup "*Fetahetâ*" târîhinden berü üç bin altmış pâre kal'alar inşâ olunup hâlâ ma'âdin hudûdlarıyçün cümle krallar birbirleri ile Yeni Dünyâ'da ceng-i azîm etmededirler. Hattâ hakîr Uyvar'ı feth etdiğimizden sonra elçi Kara Mehemmed Paşa ile Nemse çâsârına Alman diyârına vardıkda çâsârın papinteleri ile ya'nî hattıyla Bahr-i Muhît kenârında Lonçat nâm şehr-i azîme varup anda Yeni Dünyâ karakaları var idi, herbirinde üçer bin **[Y 252b]** âdem var idi, ol gemiler içre tüğlü kasîrü'l-kâme Yeni Dünyâ âdemleri var idi, tilmaşlar ile ya'nî Nemse tercümânları ile Yeni Dünyâ ahvâlin su'âl etdirdim ederdim ederim. Padre ve Kolon nâm papaslara söğerlerdi kim,

"Dünyâmız bir âsûde dünyâ iken bu dünyâ âdemleri gibi tama'kâr kavmi dünyâmıza doldurup her sene ceng ede ede ömrümüz kısa oldu" derlerdi.

Netîce-i merâm ve hâsıl-ı kelâm eyle dünyâyı ilim kuvvetiyle bulan ve kesret-i seyâhat ile bu dünyâyı geşt [ü] güzâr edüp deverân eden Padre ve Kolon nâm ruhbânlar ifnâ-yı vücûd edüp niçe bin tevârihât tetebbu' edüp kitâb-ı hey'etlerden *Atlas* ve *Minor* ve *Coğrafiyye* tevârihlerine mürâca'at edüp ömr-i dırâzı seyâhatde geçirüp hey'et-i dünyâyı mâ-vaka'ı üzre tahrîr etdiler, ve zamân-ı kadîmde Feylekos ve Batlîmûs hakîmleri(n) şiddet-i şitâdan ve şiddet-i hârdan ve mahûf u muhâtara olup varılmayan yerlere mezkûr Padre ve Kolon berren ve bahren birer tarîk ile dünyânın şimâl [ve] cenûbuna şarkan ve garban birkaç kerre deverân ederek varup cirm-i dünyâyı seksen yedi bin mîl tahrîr etmişlerdir. Ammâ Akdeniz ve Karadeniz kenârınca değildir, hemân bu dünyâyı Bahr-i Muhît ihâta etmişdir, anın kenârınca geşt [ü] güzâr edüp tahrîr etmişlerdir. Hâlâ Bahr-i Okyûnûs ve Bahr-i Hind ve Donkarkız ve Danimarka ve Yeni Dünyâ ve Portakal mellâhları bu Padre ve Kolon râhiblerin tahrîrleri üzre hartalarına amel edüp deryâda şinâverlik ederler. Gâyet mu'temed hartaları vardır. Zîrâ niçe bin kerre tecrübe edüp anların tahrîri üzre Bahr-i Ummân'da gemiler halâs olmuşdur. Cemî'i dünyâ deryâsında liman liman dökündü taşları ve sığ yerleri ve demir dutar âb [u] havâsı latîf limanları tahrîr etmişlerdir. Ve berren kezâlik rûy-ı arzı dağı ve taşı ve âb [u] havâsıyla ve her nehrin menba'-ı tulû'iyle tahrîr etmişlerdir.

Ve cümle ehl-i hey'et Dünyâ-yı Atîk'ı ale'l-ittifâk Padre ve Kolon kavilleri üzre seksen yedi bin mîldir. Ve her mîl zirâ'-ı esved ile dörd bin zirâ'dır. Ve her zirâ' yigirmi dörd parmakdır. Ve bir mîl dörd bin adımdır, âheste reviş ile [Q 253a] [P 250a] kâmil (---) sâ'at yerdir. Ve bir fersah on iki bin adımdır, (---) sâ'at yerdir.

Ve bu rûy-ı arzı ilm-i usturlâb ile kudemâ-yı hukemâ ekâlîm-i seb'a üzre tarh eylemişlerdir.

İklîm-i evvel Mısır cezîresinde dahi bulunur, tâ Nîl-i mübârekin ibtidâ tulû' etdüği Cebelü'l-kamer üzre uğrar. İklîm add etdükleri ol şeydir kim ilm-i usturlâb ile şarkdan garba meselâ bir râdde çekilmişdir, ol râddenin üzerine vâki' olan şehrin cümlesi bir arzda ve tûl-i nehârda vâki' olmuşdur. İklîm-i evvelin cenûbunda bu Mısır cezîresinin cenûbunda Habeş hâki hudûdunda bir iklîmlik yer dahi [Y 253a] vardır, hâlâ Portakal hükmündedir, ana ilm-i hey'etde medâr-ı cedî derler. İkinci iklîmin nihâyetine hatt-ı istivâ derler. Ale'l-ittifâk eyle i'tibâr olunur. Ammâ iklîm-i evvelin arzı on iki derîce ve kırk dakîka.

Ve hatt-ı istivâdan cenûb tarafında arz-ı dünyâ bir burun kalup ol burun şiddet-i hârdan âbâdân olmamak ile iklîm tarh olunmamışdır. Zîrâ ol taraflar Bahr-i Ummân ve Bahr-i Okyûnûs'dur ve ba'zı cezîreler nümâyândır. Ammâ bi-kavli Batlîmûs hatt-ı istivânın verâsında on altı derîce ve 25 dakîkaya varınca vilâyet-i İmrân ve etrâf-ı vilâyet-i Zenc ve ekâlîm-i Habeş'e karîb ba'zı büldânlar vardır. Ammâ şiddet-i harâretden benî âdem tâkat getiremedüğinden maymun ve pîl ve sâ'ir mahlûkât memlû'dur. Dahi verâsı Bahr-i Ummân'dır.

Hattâ hakîr seksen üç târîhinde mâh-ı Temmûz'un ol şiddet-i hârında Fûncistân memleketin seyâhat ederken hatt-ı istivâdan cenûb cânibine yigirmi yedi gün kat'-ı menâzil ve tayy-i merâhil ederek rub' dâyire ile irtifâ' alup hisâb-ı tûl-i nehârı (---) sâ'at ve on altı derîce ve yigirmi bir dakîka buldum.

Ammâ iklîm-i evvelin vasatı bi'l-ittifâk ol mahaldir kim arzı 16 derîce ve 37 dakîka ola ve atvel-i nehârı 13 ola. Ve,

İklîm-i sânînin mebde'i eyle bulunmuşdur kim arzı 20 derîce ve 27 dakîka ve atvel-i nehârı 13 sâ'at ve on beş dakîka ola, ve bu iklîm-i sânînin vasatı ol makâmdır kim arzı 24 derece ve 40 dakîka ve tûl-i nehârı 13 sâ'at ola. Ve,

İklîm-i sâlisin mebde'-i arzı 27 derece ve 30 dakîka ve atvel-i nehârı 13 sâ'at ve 45 dakîka ola, vasat-ı arzı 32 derece 37 dakîka ve tûl-i nehârı 14 sâ'at ve rub' ola. Ve,

İklîm-i râbi'in evveli İskenderiyye ve Reşîd ve Dimyât'dır. Mısır cezîresinin üç iklîmi tamâm oldu. Ammâ bu takrîb ile gayrı ekâlîmlerin evsâfları beyân olunur. İklîm-i râbi'in mebde'i oldur kim arzı 30 derece ve 40 dakîka ve tûl-i nehârı 14 sâ'at ola, vasat-ı arzı 36 derece 22 dakîka ola ve atvel-i nehârı 14 sâ'at ve nısf ola. Ve,

İklîm-i hâmisin mebde'-i arzı 38 derece 15 dakîka ve tûl-i nehârı 15 sâ'at ola, vasat-ı arzı 41 derece 15 dakîka ve tûl-i nehârı 15 sâ'at ve nısf ola. Ve,

Ekâlîm-i sâdisin mebde'-i arzı 43 derece ve 22 dakîka ve tûl-i nehârı 15 sâ'at ve rub' ola, vasat-ı arzı 45 derece ve 13 dakîka ve tûl-i nehârı 16 sâ'at ve nısf ola. Ve,

İklîm-i sâbi'in mebde'-i arzı 48 derece 29 dakîka ola ve atvel-i nehârı 21 sâ'at ola, vasat-ı arzı 48 derece ve 19 dakîka ve tûl-i nehârı 12 sâ'at ve rub' olur.

Hattâ bu hakîr seyyâh-ı âlem Evliyâ-yı bî-riyâ-yı sâhib-bûriyâ bin yetmiş yedi senesinde Mehemmed Geray Hân azlinde Dağıstân'a firâr etdikde hakîr nân ü nemek hakkına binâ'en Dağıstân'da [Y 253b] tâ Kara Budak Hân ülkesine varınca bile gidüp andan Tarhuy ve Kovin ve Enderey diyârların temâşâ ederek Demirkapu'ya gelüp andan gemilere süvâr olup Maskov'un Terek kal'asına Bahr-i Harez ile üç gün üç gecede selâmetle varup anda rehin olan Çerâkese beğleri ve Terek kal'asının Maskov kapudanları hakîre kâğızlar verüp Maskov kralına gitmek ümniyyesiyle altı günde şimâle Bahr-i Harez sâhilince vilâyet-i Kazan, bâlâda tahrîr olunmuşdur.

Andan yine şimâle tokuz günde kâh Deşt-i Kıpçak ve kâh sâhil-i Bahr-i Harez'de vilâyet-i Alatır, bu dahi merkûmdur. Anı dahi ubûr edüp yine şimâle yigirmi bir gün Heyhât sahrâsı içre gidüp Vilâyet-i Heşdek, nehr-i Edil kenârında bir diyâr-ı azîmdir ve Maskov'a tâbi' cümle yedi kerre yüz bin ümmet-i Muhammed'dir; câmi' ve medreseleri vardır ammâ minâreleri yokdur, Maskov'a yılda birer altun harâc verirler, Hazret-i Risâlet'in bir mektûb-ı dürerbâr-ı müşkbârlarına îmân getürmişlerdir.

Anların diyârında yedi ay ol şiddet-i şitâda seyâhat edüp nehr-i Edil'i öte cânibe ötüp Yuvaniçse nâm kal'aya varup anda tûl-ı nehâr yigirmi bir buçuk sâ'at idi, iki buçuk sâ'atde sabâh olup yatsu namâzın Yuvanice kal'ası âdemleri kılmazlar idi, hakîr dahi anlara tâbi' idim. Yahşi ulemâları var. Ammâ cümlesinin lisânları Maskov lisânıdır. Kur'ân-ı azîmi tilâvet ederler, ma'nâsın Urusça okurlar. Ve *İmâdü'l-islâm*'ı Urus lisânı üzre tercüme etmişler. Ve ba'zı fıkıh ferâyiz kitâbların cümle tercüme etmişler.

Ve iklîm-i sâbi' ekseriyyâ Maskov memleketidir. Fağfûr ve Bulgar ve Leh ve Daniska ve Kırakov ve Çeh ve İsfeç diyârları cümle iklîm-i sâbi'dir. Ammâ bu Maskov diyârında şiddet-i şitâdan imâret ve süknâdan âsâr-ı binâlar kalîldir. Ekseriyyâ Heyhât sahrâlarıdır. Ve çok amâr yerlerin Kalmah Tatarı harâb etmişdir. Hakîr ol Edil nehri ile nehr-i Cayık mâ-beyninde geşt [ü] güzâr ederken arzı altmış üç derîce ve tûl-i nehârı yigirmi bir buçuk sâ'at buldum.

El-hâsıl bir lahşa şorbasın ya‘nî lakişe çobrasın tabh edince kulle-i felekden şems nümâyân olup bir cıda kaddi şems pertâb ederdi. Anda güneşin aslâ te’sîri yokdur, iki kürk geymeğe muhtâcdır, gâyet sovuk yerlerdir.

Ammâ bu Maskov diyârının eğer müslim Heşdek'i ve eğer mujik keferesi gâyet eblehdir ve şecî‘ değillerdir.

Ve ol diyârda aslâ bâğ u bâğçe olmaz, ammâ nebâtât u giyâhât ve hayvânât hûş u tuyûr gâyet çokdur.

Ve buğday gibi ladna ve heldinesi ve kızıl darısı çok olur, bir kîlesi yüz kîle mahsûl verir. Zemîni gâyet kuvvetlidir.

Ve Maskov diyârının seyyâhları ve bıtrîk papasları **[Y 254a]** hakîr ile hayli mükâleme edüp diyârların su’âl etdim;

"İklîm-i seb‘anın nihâyetinde buz deryâsı içinde Kolondur nâm bir cezîrede sâkiniz. Deryâmız altı ay donup altı ay güneş doğmaz muzlim yerdir, biz anda sâkiniz. Gece iki sâ‘at ve gündüz yigirmi iki sâ‘at olduğu günler olur", dedi. Hakîr,

"Bu Edil kenârında kaç günlük yoldur?" dedim. Anlar eyitdi:

"Biz andan çıkalı ilâ-hâze'l-ân dörd aydır, henüz geldik" dediler.

Hakîkatü'l-hâl henüz gelüp balık dişi ve semmûr dânesi getirmişlerdir. Ve şiddet-i şitâdan yüzleri pâre pâre olmuşdu ki sarı sarı suları cereyân ederdi.

Eyle olsa Maskov'un yedinci iklîmin verâsında da hatt-ı istivânın verâsındaki gibi arz-ı ma‘mûre var imiş.

Kurtubî *Mesâlik*'inde tahrîr eylemiş kim,

İklîm-i evvel cânib-i şarkdan mutasavver olduğu takdîrce kadı bilâd-ı Sîn'den(?) sevâhil-i Sind'e mürûr eder, ba‘de zâlik lücce-i Habeşe'ye dâhil olup cezîre-i Lük'e vâsıl olur, ba‘dehu cezîre-i Arab ve Yemen'e ve beriyye-i Mağrib ve sâhil-i Bahr-i Mağrib'de nihâyet bulur; pes bilâd-ı ma‘rûfeden ve emâkin-i mevsûfeden Tağâr ve Ummân ve Aden ve Hadramevt ve San‘âi'l-Yemen **[Q 253b]** **[P 250b]** iklîm-i evvelde ola. Ve,

İklîm-i sânî cânib-i mezbûrdan mu‘teber olduğu üzre bilâd-ı Yemen'i ve Hind ü Sind'i mürûr edüp ba‘dehu Bahr-i Lahsa'ya ve Basra'ya ve Tehâme ve cezîre-i Arab'ı ve Yemâme ve Bahr-i Hicreyn ve Hicâz'ı ve Mekke ve Tâ’if [ve] Medîne ve Bahr-i Kulzüm'ü kat‘ edüp arz-ı Mağrib'e ve bilâd-ı İfrîk'den Bahr-i Mağrib'e vâsıl olur. Ve,

İklîm-i sâlis bilâd-ı Sîn'e ve Hindistân ve Kandehâr'a ve bilâd-ı Sind'in şimâlinden ubûr edüp Kâbil ve Kirmân ve Cîrût(?) ve Sicistân ve sevâhil-i Kasra'dan mürûr edüp medîne-i İstahr ve Sâbûr ve Mihribân ve şîrâz ve Sebkîr ve Gûr ve Ehvâz ve Irâk ve Vâsıt ve Kûfe ve Bağdâd ve Ebyâr ve Hît, andan hâk-i şâm ve Hamâ ve Hıms ve Sûr [ve] Akka ve Remle ve Sâve ve Taberiyye ve Gazze ve Beytü'l-mukaddes ve Askalân ve Medâyin ve Kulzüm Selmiyye, ba‘dehu esâfil-i arz-ı Mısır'ı kat‘ edüp Kırmâ [Fermâ?] ve Tennis ve Dimyât ve Reşîd ve İskenderiyye ve Fustât ve Feyyûm ve bilâd-ı [şa]rkıyye'i ubûr edüp arz-ı İfrîk'den geçüp Bahr-i Mağrib'de nihâyet bulup pes Tarabulus ve Tûnus ve Cezâyir ve Tanca ve Fes ve Endelüs ve Kurtuba ve Merânkûş, cümle bu diyârlar üçüncü iklîm içindedir. Ve,

İklîm-i râbi‘ bilâd-ı Sind ve Horâsân ve Semerkand ve Belh [u] Buhârâ ve Hîrât ve Isfahân ve Serahs ve Tûs ve Zâbilistân ve Nîşâbûr ve Nihâvend ve Dîlever ve Hulvân ve Nusaybin ve Musul ve Hucend ve Kazgan [Fergan?] ve Kali ve Kıla ve Rıkka ve Birecik, ba‘dehu şimâl-i şâm'a mürûr edüp Malatıyye ve Haleb ve Kayseriyye Antâkıyye ve şâm Tarabulus ve Tartûs ve Adana ve Tarsûs **[Y 254b]** ve Ma‘mûriyye ve Silifke ve cezîre-i Kıbrıs ve cezîre-i Girid ve cezîre-i Korsika ve cezîre-i Misine ve Portakal ve garb nihâyetinde İşpanya ve Ciniviz ve Fransa'da dördüncü iklîm nihâyet bulur. Yedi bin mîl Yeni Dünyâ bu Fransa kıyılarına mukâbildir, lâkin dahi iklîm tarh olmamışdır. Andan,

İklîm-i hâmis ibtidâsı bilâd-ı Ye’cûc'dan geçüp Çîn ve Hıtâ ve Hoten ve bilâd-ı Horâsân'dan ba‘zı şehirlere uğrayup Harşani'ye uğrayup Anatolu içinde uğrayup Karaman'dan Adalya'ya andan Akdeniz'i ubûr edüp Kalavra burnuna ve Bundukanî Venedik ve Dodoşka ve Alaman deryâsında nihâyet bulur. Mukâbili yedi bîn mîl yine Yeni Dünyâ'dır.

İklîm-i sâdis bilâd-ı Harez'den Bahr-i Taberistân'a varmadan bilâd-ı Tercân'a mürûr edüp Bahr-i Mağrib'de nihâyet bulur. Ve Kostantıniyye ve evâhir-i bilâd-ı Efrenc bu iklîmde tamâm olur. Hukemâ-yı kudemâ İslâmbol'u altıncı iklîmde tahrîr etmişler. Ammâ irtifâ‘da arz-ı beledi ve tûl-i nehârı beşinci iklîmin evâhirindedir. Zîrâ arz-ı Kostantıniyye kırk bir derecedir ve on beş dakîka ve sâ‘ât-ı atvel-i nehârı inde'l-imtihân on beş sâ‘at olduğu azharun mine'ş-şemsdir. Ve,

İklîm-i sâbi‘ dahi cânib-i şarkdan i‘tibâr olunduğu üzre şimâl cânibinde Sedd-i Ye’cûc nihâyetinde bilâd-ı Etrâke ve Sakâlibe ve Maskov ve Leh ve Çeh [ve] İsfeç ve Felemenk ve Donkarkız ve Danimarka ve Alman ve Lonçat ve mukâbelesinde (---) mîl cezîre-i İngilis ve dahi mukâbelesinde yedi bin mîl Yeni Dünyâ'da tamâm olur, *ve's-selâm*. Ve,

Zikr-i evsâf-ı ekâlîm-i seb‘a be-nev‘-i dîğer

Evvelâ **iklîm-i evvel**de yigirmi tağ ve otuz nehr-i azîm var, ve halkının reng-i rûyları cümle karalardır, ammâ Sûdân kavmi beyâzlardır, yine Mısır cezîresindedir. Andan,

İklîm-i sânîde yigirmi yedi dağ ve yigirmi yedi nehr-i azîmdir. Ve bunun dahi halkının reng-i rûyları esmerü'l-levn ve bir sınıfı zişt-rûdur. Bu dahi Mısır cezîresine uğrar Nîl sâhilleridir. Ve,

İklîm-i sâlisde otuz üç cebel-i azîm ve yigirmi iki nehr-i azîmdir, ammâ Mısır cezîresindeki nehirlerin cümlesi Nîl'den ayrılır, ve bu iklîm dahi Mısır cezîresine uğrar. Ve Mısır cezîresi eyle vâsi‘ bir cezîredir kim üç iklîmde hissesi vardır ve yetmiş mülûk mutasarrıfdır, dâ’iren mâdâr cirmi kâmil on sekiz bin mîldir. Ve bu cezîre içinden nehr-i Nîl tulû‘ edüp yine bu cezîrenin şimâlinde Bahr-i Sefîd'e bender-i Dimyât'da ve bender-i Reşîd'de mahlût olur. Tulû‘undan gurûbuna dek sekiz aylık yoldur. Rûy-ı arzda bu kadar mesâfe-i ba‘îdeden cereyân eder nehir yokdur. Ve,

İklîm-i râbi‘de yigirmi beş tağ ve yigirmi iki nehirdir, ve ahâlîsi cümle ebyazü'l-vechdir, *beyyazallâhu vecheh*. Ve,

İklîm-i hâmisde otuz [Y 255a] tağ ve on beş nehr-i azîmdir, ve benî âdemi cümle beyâzdır. Ve,

İklîm-i sâdisde on bir dağ ve kırk nehir var. Bâhusûs cümleden nehr-i Tuna mebde’i yüz on konak yerdir, Alman'dan çıkup kendüye yedi yüz nehir mahlût olarak Karadeniz'e beş yerden biri Kili boğazında, biri Tulça boğazında, biri Soluna boğazında, biri Beşdepe dibinde, biri Karahırmen boğazında Karadeniz'e deryâ olup mahlût olur. Tâ Beç'e ve Prag'a ve Alman'a varınca niçe bin pâre şayka ve karamürsel [ve] zarbina ve tıransa ve sırımba gemiler yürür bir nehr-i azîmdir.

{Hamd-i Hudâ bu nehr-i Tuna'nın evvelinden âhirine ya‘nî Alman diyârında tulû‘undan Karadeniz'e gurûbuna dek bu nehrin iki tarafın beş kerre seyâhat edüp temâşâ etmişizdir.}

Ve iklîm-i sâdisde on kûh-ı bâlâ vardır. Husûsan Dağıstân kurbunda kûh-ı Elburz kadar rub‘-ı meskûnda eyle bir kûh-ı bâlâ yokdur, zirve-i a‘lâsına bir ferd-i âferîde çıkmamışdır. Gûl-i beyâbânîler ve yırtıcı canavarlar vardır ve cânib-i erba‘asında beş pâdişâh sâkindir, tâ bu mertebe ulu dağdır.

Ve kırk nehir vardır. Meselâ nehr-i azîm Kuban bu dağdan tulû‘ edüp Dağıstân ve Çerkezistân'dan ve Heyhât sahrâsının Çerkezistân cânib-i kıblesinden nehr-i Kuban ubûr edüp Karadeniz sâhilinde Taman adası nâm cezîrede Temrik kal‘ası dibinde Adahun boğazında ve Yeleşke boğazında iki yerden deryâ-misâl Karadeniz'e mahlût olur, içinde azîm barçalar şinâverlik eder.

Ve nehr-i Terek dahi bu kûh-ı Elburz'dan hurûc edüp yine Dağıstân vilâyeti içinden güzer ederek şimâl cânibde Demirkapu kurbunda Maskov'un Terek kal‘ası dibinde Bahr-i Harez'e ya‘nî Gîlân deryâsına munsab olur bir âb-ı zülâl nehirdir. Ve bu iklîmin halkı ahmerü'l-levn şecî‘ ve bahâdırât kavim olurlar. Ve,

İklîm-i sâbi‘de on tağ ve kırk nehir vardır. Cümleden nehr-i Edil azîm deryâ-yı âb-ı hayâtdır. Arzı kırk mîl ve altmış yetmiş mîl enli yeri vardır ve umku otuz kırk kulac amîkdir. Ve bu iklîm halkının reng-i rûyları cümle hâs beyâzlardır.

İhvân-ı bâ-safâya şöyle ma‘lûm ola kim bu hakîr-i pür-taksîr seyyâh-ı âlem Evliyâ fakîr kırk bir sene seyâhatde ayne'l-yakîn gördüğüm nehr-i azîmlerde evvelâ cümleden büyük nehr-i Edil, ba‘dehu nehr-i Cayık, andan nehr-i Tuna, andan nehr-i şattü'l-arab, andan Mısır diyârında nehr-i Nîl-i mübârek mâh-ı Temmûz'da deryâ olur ammâ gayrı zamânda Bağdâd'a karîb Diyâle nehri kadardır. Ammâ nehr-i Edil ebedü'd-dehr kırk, elli, altmış, yetmiş mîl cereyân eder yerleri vardır. Bu Edil'den mâ‘adâ nehir bunun yanında tur‘a gibi cereyân ederler.

Ve ilm-i hey’et üzre cihânı geşt [ü] güzâr edenlerin tahrîr etdikleri üzre rûy-ı arzda ukalâ-yı dûrbîn ve hukemâ-yı hayret-karîn Batlîmûs [Y 255b] kavlince edîm-i arzda iki yüz nehr-i azîme vardır. Ve kırk dörd bin ayn-ı sagîr-i câriye vardır.

İbn Abbâs'dan Avfî rivâyet eder: "Vech-i arzda cümle cereyân eden enhâr-ı sagîr ü kebîrler insânın bedeninde tamarlar gibidir, der. Eğer yeryüzünde sular cereyân etmese yerler pâre pâre olup bir mahlûk tavattun etmek mümkin olmazdı" deyü nakl eder. Hakkâ ki eyledir kim âye[t]:

[1] Ë†ÂÊ†«‰Â«¡†

Ve İbn İshâk kavlince rûy-ı arzda yüz kırk sekiz cibâl-i azîmler vardır. Niçe kerre yüz bin cibâller vardır, ammâ murâd olunan kûh-ı azîmlerdir. Ve bu dağlar hakkında Cenâb-ı Bârî Kur’ân-ı azîminde [Q 254a] [P 251a] buyurur, âye[t]:

[2]‰ÓÁÔ†Â,«‰Íœ

buyurmuşdur.

Makâlîd lugat-ı Arabda kiliddir. "Eğer dünyâyı dağlar kilid gibi birbirine girüp kucaklamış olmasa yeryüzü ber-karâr olmazdı" demişler.

Nev‘-i diğer evsâf-ı ekâlîm-i seb‘a

İklîm-i evvelin tûlu şarkdan garba bin iki yüz elli fersahdır ve arzı yüz toksan fersahdır. Ve bin pâre şehir vardır, ellisi gâyet şehr-i mu‘azzamdır. Cümle karalar vilâyetidir, Habeş'e ve Yemen ü San‘ân'a ve Bahrân'a ve Tagâr ve Harş ve zemîn-i Serendîb ve Hind ve derbend-i Çîn ve Mağrib-zemîn'de Fes ü Merânkûş ve Sûdân ve Fûnc ve Bornu. Ve,

İklîm-i sânî şarkdan garba tûlu iki bin dörd yüz fersahdır ve arzı yüz otuz altı fersahdır. Yigirmi yedi kûh-ı belâlardır ve otuz altı vâdîsi vardır. Ve iki bin şehri var, ellisi şehr-i azîmdir. İbtidâsı Hocend ve Hind ü Sind ve Mansûriyye ve Hîre ve Kend(?) ve Cezâyir ve Necd ve Tehâmiyye ve Yesrib ve Hicâz'a

---

1 *Kur’ân,* Enbiyâ, 30; "Her canl› fleyi sudan yaratt›k."

2 *Kur’ân,* Zümer, 63; "Göklerin ve yerin anahtarlar› (mutlak hükümranl›€›) O’nundur."

ve deryâ-yı Kulzüm'e ve arz-ı Berberiyye'ye ve İfrîkiyye ve arz-ı Mısır'a ve zemîn-i Bağle'ye varır. Ve,

İklîm-i sâlis tûlu iki bin tokuz yüz yigirmi beş fersahdır, arzı toksan fersahdır. Ve üç bin şehir, iki yüzü şehr-i azîmdir. İbtidâsı Çîn'in şimâlinden Mûgân ve Kandehâr ve Kâbil ü Zâbilistân ve Sîstân ve Kirmân ve Fâris ve sevâhil-i Bahr-i Ummân ve Basra ve Lahsa ve Istahr ve şîrâz ve Nîşâbûr ve Gûr ve Ehvâz ve Irâk ve Bağdâd ve şâm ve Ferahin ve İskenderiyye ve Merkân ve Efrensiyye ve Bekriyye'de âhir olur. Andan,

İklîm-i râbi‘ tûlu iki bin yedi yüz fersahdır ve arzı yüz iki fersahdır. Ve yigirmi beş tağdır ve otuz iki vâdîsi var. Ve cümle (---) şehirdir. İbtidâsı Tübbet ve Harhîr ve Horâsân ve Belh u Buhârâ ve Moltân ve Taberistân ve Deylem ve Kazvîn ve Rey ve Kum ve Kâşân ve Sıfâhân ve Hemedân ve Hulvân ve şehrezol ve Musul ve Nusaybin ve Rûhâ ve Haleb ve Antâkıyye ve Tarsûs ve Ma‘mûriyye ve cezîre-i Kıbrıs ve Girid [ve] Venedik, Alman'da nihâyet bulur. Ve,

İklîm-i hâmis tûlu iki bin beş yüz elli fersahdır ve arzı yüz iki fersahdır. Ve bin kırk pâre **[Y 256a]** şehir var, yedi yüzü bender şehirdir. Ve otuz beş tağdır ve otuz vâdîsi vardır. Cânib-i şarkîsinde olan şehirler evvelâ Gûre ve Kânc ve Kâş ve Hârezm ve Tübbet ve Kûze ve Ermeniyye ve Buhârâ ve Semerkand ve Hocend ve Taşkend ve Gülkend ve Dikend ve Sincâb ve Kırmân ve Antaliyye ve Bahr-i Rûm'un garbında bilâd-ı Efrenc'in Nemse diyârında Budin ve Usturgon ve Seyyidvar ve Kanije ve Ustolni Belgrad ve Tata ve Papa ve Komaran ve Yanık ve Pojon ve Senmartin ve Pojab [Pojaga?] ve Peşpehil ve Beç ve Prag ve Lonçat ve Amıstırdam'da karâr edüp karşu cânibi cezîre-i İngilisdir. Dahi verâsı yedi bin mîl Yeni Dünyâ'dır. Ve,

İklîm-i sâdis şarkdan garba tûli iki bin üç yüz seksen fersahdır ve arzı toksan fersahdır. Ve otuz vâdî ve bin yetmiş şehirdir, yedi yüzü bender şehirdir. İbtidâsı sedd-i Ye’cûc u Me’cûc ve şimâlî Horâsân ve ba‘zı Hârezm ve Cac ve nevâhî-i Âzerbaycân ve Ermen ve Ahlât ve Rûmiyye-i kübrâ ve Endelüs'de karâr eder. Ve,

İklîm-i sâbi‘ maşrıkdan mağribe tûlu iki bin iki yüz altı fersah ve arzı yüz kırk fersah ve bin pâre şehirdir, ekseri vilâyet-i Fağfûr'da vâki‘ olmuşdur. Ve şehr-i Kozak ve Moğol u Boğol ve Maskov ve Deşt-i Kıpçak [ve] Tatar ve Kırım ve Kazak ve Leh ve Çeh ve Daniska ve İsfac ve Felemenk'de karâr edüp karşu cânibi cezîre-i İngilis'dir. Yedinci ve altıncı iklîm içinde bulunmuş bir cezîre-i azîmdir kim dâ’iren mâdâr cirmi sekiz bin mîldir. Krallarının tahtı Londura'dır. Sultân Ahmed asrında pederimiz Dervîş Mehemmed Zıllî varmışlardır, ammâ hakîr varmadım. Mukâbilinde Lonçat bender-i azîmine varmak olup karşu geçmek müyesser olmadı, *Allâhümme yessir bi'l-hayr*.

Ammâ bu İngilis cezîresinden büyük Mısır cezîresidir. Dâ’iren mâdâr on sekiz bin mîl cezîre-i kübrâdır. Rûy-ı arzda Cenâb-ı İzzet eyle bir cezîre halk etmemişdir. İçinde on beş mülûk sikke ve hutbe sâhibi pâdişâh ve yetmiş melik-i sâhib-mülûklar vardır. Ve içinde bin yetmiş pâre şehir vardır, yetmişi bender-i mu‘azzamalardır. İbtidâsı Sûdân ve Donkalâb ve Fes ü Merânkeş ve Kurtuba ve Tanca ve Cezâyir ve Tûnus ve Tarabulus ve İskenderiyye ve Reşîd ve Dimyât ve Mahalle-i Kebîr ve Ümmü Dünyâ şehr-i mahrûse-i Mısır *hamâhallâhu ta‘âlâ*. Bu cezîrelerde cümleden bu mu‘azzamdır, *ammerehullâh*.

Dârü'l-mülk-i Mısır üçüncü iklîmin vasatındadır. Arz-ı beledi 27 ve 30 dakîka ve atvel-i nehârı 14 sâ‘at ve 13 derîce ve 45 dakîka olur. Ve tûlu ND/54 NH/55. Sevâhil ve hâr vilâyetdir. Ve tâli‘-i nücûmîsi kevâkib-i Merîh sâ‘atinde binâ olunduğuyçün içinde dâ’imâ fitne vü fesâd ve ceng [ü] cidâl ve harb [ü] kıtâl eksik değildir. Ammâ tâli‘i gâyet kuvvetdedir kim dâ’imâ ganîmet üzredir.

Ve bu Mısır içre bir sırr-ı Hudâ var, rû-yı **[Y 256b]** arzda zuhûrât-ı ilâhiyyeden rûz-merre ne vâki‘ olsa ol gün Mısır'ın efvâh-ı nâsında güftügû olur. Görürsün kim beş on günden sonra ol söylenen sözler zuhûr eder. Meselâ Kamaniçse bugün feth oldu, deyü bir haber şâyi‘ oldu, ba‘dehu kırk günden sonra Kamaniçse'den bir vezîr ağası sene 108(?) târîhinde fetihnâme haberin getirüp ol güftügû olan güne musâdif düştü.

Ve sene (---) mâh-ı (---) *mâte'l-vezîr* dediler, beyne'l-halk şâyi‘ oldu, yigirmi ikinci günde Köpürlüoğlu mevti haberi geldi.

Ve bir gün yine bir büdelâ zâhir olup *vaka‘a'l-bâşâ, vaka‘a'l-bâşâ,* ya‘nî paşa düşdü deyü nidâ edüp gezerdi, yedinci gün Defterdâr Ahmed Paşa'yı vezâretden düşürdüler. Ammâ bu te’sîr Mısır üzre müvekkil olan (---) nücûmun te’sîridir kim rû-yı arzda bir iş zuhûra gelmeden kırk gün evvel söylenir, ol nücûmun te’sîridir.

Ve bir dahi Mısır'a müvekkil olan ümenâ ve evtâd ve nücebâ ve nukabâ ve melâmiyyûn ve mecâzibûnların hizmetleri te’sîridir.

Ve bir dahi Mısır'ın cânib-i erba‘asında âsûde olan on iki Karâfe-i kübrâ sükkânlarında niçe kerre yüz bin kibâr-ı evliyâullâh ve niçe peygamberzâdeler belki peygamberler medfûndur. Ve niçe kerre yüz bin sulehâ-yı ümmetden meşâyih-i izâmlar medfûndur. Anların rûhâniyyetleri sebebiyle rûy-i arzda ne zuhûr etse kırk gün evvel Mısır'da söylenir. Zîrâ Mısır'ın hâlâ karâfeleri içre niçe bin kibâr-ı evliyâullâh künc-i vahdetde hâzırdırlar.

el-Faslu's-sâlis ve sittîn
Mısır'ın karâfelerinde civâr-ı rahmete vâsıl olan selâtîn-i mâzî ve ulemâ ve meşâyih kadı ve kibâr-ı evliyânın «—UA YI emrine râzî olan Sahâbe-i kirâmın ve e'imme-i müctehidînin merâkıd-ı pür-envârların beyân eder

Evvelâ Mısır-ı Kâhire'nin cânib-i şarkîsinde şehre hâ'il Cebelü'l-Mukattam nâmıyla meşhûr-ı âfâk olan cebel ma'bedhâne-i Hazret-i Mûsâ ve Hazret-i Hârûn ve Hazret-i Îsâ olmağile hakkında Hazret-i Risâlet-penâh'ın kelâm-ı dürer-bârlarından niçe hadîs-i sahîh vârid olup ümmetlerin Mısır fethine tergîb etmişlerdir. Ba'de'l-feth Hazret-i Amr ibnü'l-Âs asrında on yedi bin Sahâbe-i kirâm Cebelü'l-Mukattam'ın zıllinde medfûn olunmuşlardır. Hâlâ efvâh-ı nâsda mezkûr cebel-i mübâreke Cûşî dağı derler. şems-i âlem-tâb kubbe-i felekden baş [Q 254b] [P 251b] gösterdikde mezkûr cebelin sâyesi tâ Nîl-i mübârek sâhilinde şehr-i Fustât ki hâlâ Mısır-ı Atîk'dir ol şehre cebel-i Cûşî'nin zıllı karâr bulur. şehr-i Fustât ile cebel-i Mukattam zıllinde medfûn olan ümmet-i Muhammed ehl-i cennetdir deyü râvîleri ile niçe hadîs-i sahîh vardır. Cebelü'l-Mukattam lafzı *katm*'dan me'hûzdur.

Ve hüve'l-kat' ve hüve ennehu lemmâ kâne munkatı'u'ş-şecer ve'n-nebâtât sümmiye mukattamen.

Bir rivâyetde Hazret-i Nûh evlâdlarından birinin ismi Mukattam [Y 257a] idi, ol cebelde sâkin olduğuyçün cebel-i Mukattam derler. Hulâsa-i kelâm hâlâ kibâr-ı evliyâullâhlar ile her gârı mâl-â-mâl bir cebel-i nûrdur.

Âlem-i seyâhatimizde ol cebel-i mübârekde ale't-tertîb ziyâret etdiğimiz kibâr-ı evliyâları ve müctehidîn ve meşâyih-i sulehâları ve selef mülûkların beyân eder

Evvelâ fâtih-i Mısır **Ebû Abdullâh Amr ibnü'l-Âs bin Hâşim bin Sa'îd bin Sa'd bin Amr ibn Heyzum ibn Ka'b ibn Luey ibn Gâlib ibn Fihr** *radıyallâhu anhümâ*: Amr ibnü'l-Âs hazretleri nesl-i Resûlullâh'dandır. Hazret-i Resûl-i Hudâ kendülere Mısır'ın fethin tebşîr etmişlerdi. Ba'dehu sene (---) târîhinde merhûm olup Cebelü'l-Mukattam dâmeninde medfûndur. Ve,

Kabr-i Ebû Nasrü'l-Gaffârî hazretleri: Sahâbe-i kirâmdandır. Hazret-i Risâlet huzûrunda Alî kemerin bağlayup icâzet verdi. Palântarların ya'nî semercilerin pîri oldur. Ol dahi Hazret-i Alî izniyle Yûsuf Perendî'nin belin bağladı ve icâzet verdi. Semercilerin silsilesi anlara müntehîdir. Ammâ Ebû Nasr-ı Gaffârî yüz yetmiş sene mu'ammer olup Sitti Nefîse hazretleri ile Mısır'a gelüp merhûm oldu, kabri Amr ibnü'l-Âs cenbinde âsûdedir. Sâhib-i Resûlullâh'dır. Ammâ ism-i şerîflerinde ihtilâf vardır, ba'zılar Hümeyl demişler ve kîle Hamîl, ba'zılar Ar'ara demişler, ammâ meşhûru Ebû Nasrü'l-Gaffârî'dir, *rahmetullâhi aleyh*. Ve,

Kabr-i Hazret-i Abdullâh bin Hâris bin Hürrürüşdî: Sâhib-i Resûl'dür. Emr-i azîm ziyâretdir. Ve,

Hazret-i Yûsuf karındaşı Hazret-i İbn Yâmen ibn Hazret-i Ya'kûb ve dahi Hazret-i Yûsuf oğlu Hazret-i Efrâyim: Feyyûm'da müştak oldu. Hazret-i Sârım ibn Yehûdâ ibn Hazret-i Ya'kûb *aleyhi's-selâm*. Ba'zı tevârihâtda Hazret-i Yehûdâ'ya suhuf nâzil oldu, nebîdir, derler. Kabr-i Hâcer Ana, *radıyallâhu anhâ*.

Ve kabr-i Melik Reyyân. Ve kabr-i Azîz-i Mısır. Ve kabr-i Züleyhâ Nigârpâre. Bu cümlesi cebel-i Mukattam dâmeninde İbn Yâmen hazretleri kubbesinde medfûnlardır. Ziyâretgâh-ı hâss u âmdır. Andan,

Kabr-i Abdullâh bin Halâmetü's-selmâ: Sahâbe-i Resûl'dür.

Ve Cebel-i Mukattam üzre **ziyâretgâh-ı mescid-i Hazret-i Mûsâ.** Bu zâviyede Hazret-i Îsâ üç sene vâlidesi Hazret-i Meryem ile sâkin olmuşlardır. Ol ecilden nasârâ tâ'ifesi her sene ziyâret ederler. Ve Ahmed Tolun hazretleri ba'dehu bu mescidi ve Hazret-i Yûsuf karındaşı İbn Yâmen hazretleri âsitânesin ta'mîr ü termîm edüp imâret etmişdir. Hâlâ ol âsâr-ı binâlar Ahmed Tolun târîhiyle mastûrdur. Ve,

Tennûr-ı Fir'avn: Cebel-i Mukattam üzre hâlâ eser-i binâsı zâhirdir. Kabâbıta kefereleri bed-nâm günlerinde ziyâret edüp ta'mîr ederler. Ve ana karîb,

Vâdî'l-Müsta'fîn [Y 257b] ve dahi **Vâdî'l-Melik** ve dahi **Vâdî'l-Leylâ** ve dahi **Vâdî'd-Dicle**: Bu cebel-i Mukattam üzre vâsi' fezâlardır. Cümle Mısır hâk-i pâda nümâyândır. Tâ ayn-ı Mûsâ'ya varınca altı sâ'atlık yer vâdîlerdir. Ahâlî-i Mısır ol fezâlarda ceyrân ve erneb sayd [u] şikâr ederler, teferrücgâh yerlerdir. Ve,

Ziyâretgâh-ı mescid-i Hazret-i Hârûn ahî Hazret-i Mûsâ *aleyhi's-selâm*. Hazret-i Hârûn Mûsâ Kelîmullâh'ın vezîri iken bu zâviyeyi inşâ etmişdir. Mülûk-i mâzîler ta'mîr ü termîm ederek ilâ-hâze'l-ân ma'mûr olup ziyâretgâhdır. Ammâ atebe-i âlîsi üzre târîhi:

Emera bi-inşâi hazihi'z-zâviyeti'l-mübarek Vezîr İbn Ca'fer ibnü'l-Arab

deyü tahrîr olunmuşdur. Ve,

Mescid-i Hazretü'z-Zübeyr. Ve,

Mescidü's-Sahrâ: Kayadan oyulmuş bir gâr-ı azîm zâviyedir, lâkin târîhi yokdur. Ve,

Mescidü'd-Deylemî: Bir binâ-yı azîm ve kâr-ı kadîm zâviye-i atîkdir. Ve,

Mescidü'ş-şerîfi'l-Cürcânî: Bunlar cümle cebel-i Cûşî dâmeninde ma'mûr zâviyelerdir. Ve,

---

1 *Kur'ân,* Fecr, 28; "Rabbine dön."

Mescid-i Ma‘rûf: Hazret-i Mûsâ'nın mu‘cizesidir. Benî âdem binâsına müşâbeheti aslâ yokdur, hakkâ ki mu‘cizedir. Cebel-i Cûşî dâmenindedir. İbretnümâ-yı Mısır-ı Kâhire'nin biri dahi bu zâviyedir. Ve,

Mescid-i Mahmûd: İbâdethâne-i kadîmdir. Ve,

Mescidü'l-Velve: Sene 416 ta‘mîr olunduğu târîhi vardır.

Kabr-i şakîk Bostânü'r-Râ‘î hazretleri ve kabr-i Seyyidler [Bo]stanü'r-Râ‘î hazretleri: Bunlar ikisi birâderler imiş, Sahâbe-i kirâmdan olup Mısır fethinde gazâ mâlından alınan koyunlara çoban olup ganemleri ra‘y ederken kadre erüp leyle-i Kadir'de ikisi cân birliğiyle teslîm-i rûh edüp Amr ibnü'l-Âs hazretleri cenâze namâzların kılup Mescidü'l-Velve cenbinde defn etmişlerdir. Hâlâ her sene leyle-i Kadir'de üzerlerine nûr yağar, *rahmetullâhi aleyhim*. şeyh Kakâ‘î *rahmetullâhi aleyh* kavlince mescid-i Velve ile mescid-i Mahmûd ma‘bed-i kadîmdir ve du‘â müstecâbdır, buyurmuşlar. Hadd-i zâtinde aceb rûhâniyyet vardır. Ve ehl-i hâl ba‘zı sulehâ-yı ricâl eksik değildir. Ve,

Kabr-i Abdullâh bin Hâris: Sâhib-i Resûl'dür. Ba‘de'l-mi’eteyn vefât etdi. Cebel-i Mukattam zeylinde medfûndur. Ve,

Kabr-i Abdullâh ibn Hudâfetü's-Sehmî: Hâcerü'l-Habeşe yanında bir küçük kubbede medfûndur;

Mâte fî hilâfeti Hazreti Osmân radıyallâhu anh

deyü târîhi böyle terkîb olunmuşdur. Ve,

Kabr-i Emîrü'r-Rûm Abdullâh ibn Hudâfe;

Mâte fî zemeni Ömer ibnü'l-Hattâb radıyallâhu anh.

Ve **kabr-i Hazret-i şeyh Ukbe ibn Âmirü'l-Cüheynî,** *radıyallâhu anh*: lakab-ı şerîfleri Ebâ Hâmile idi. Ba‘zılar Ebî İsyed Esîd derlerdi. Ba‘zılar Ebî Ömer ve ba‘zılar Âmir derlerdi. Sene semâne ve hamsînde Mısır fethinde şehîd oldu. İlm-i ferâyizde ve ilm-i fıkıhda fasîhü'l-lisân şâ‘ir ve kâtib idi. Hattâ kendü hatları ile Hazret-i Osmân'ın izniyle yazdığı Kelâm-ı İzzet Amr ibnü'l-Âs câmi‘inde Cebelü'l-Mukattam zıllinde Karâfe-i **[Y 258a]** kübrâda âsûdedir. Hattâ mürûr-ı eyyâm ile harâb olup sene 1066 târîhinde Sultân Mehemmed-i Râbi‘ silâhdârlığından vâlî-i Mısır olan Ebü'n-nûr [Q 255a] **[P 252a]** Hâsekî Mehemmed Paşa ve imâmı Nûh Efendi vâkı‘alarında şeyh Ukbe hazretlerin görüp,

"şu hâk-i mezelletden bizi kaldırıp ta‘mîr edin, Allâh sizi ta‘mîr ede" buyururlar. Derhâl Mehemmed Paşa ve Nûh Efendi hâbdan bîdâr olup vâki‘ olan vâkı‘aların birbirlerine söyleyüp ol sâ‘at ta‘mîr ü termîme mübâşeret edüp hâlâ bir minâreli bir câmi‘-i âlî ve tekye ve imâret ve bir sebîlhâne ve bir sâkıye ve bir mekteb-i sıbyân ve bir havuz ve hanefî muslukları ve câmi‘ huddâmları hâneleri ve elli aded fukarâ hâneleri ve cânib-i erba‘asına kal‘a dîvârı-misâl kâ[r]gîr binâlı dîvârlar ile bir imâret inşâ etmişdir kim gûyâ bir sedd-i metîn kal‘adır. Âyende vü revendeye ni‘meti mebzûldür. Hayli evkâfı vardır. Tevliyetin yeniçeri ağasına meşrûta etmeğile gâyet ma‘mûrdur.

Ve şeyh Ukbe hazretleri üstüne bir kârgîr-binâ bir kubbe-i zîbâ inşâ etmişdir kim gûyâ kubbe-i eflâkdir, ammâ kurşumlu değildir, serâpâ taş kubbedir. Câmi‘in sağ cânibinde iki kademe nerdübân ile enilir kubbe-i huld-i berîn-misâl bir türbe-i pür-envârdır. Bu kubbenin tâ ortasında yeşil atlas-ı zerdûz ile mestûr sandûka içre medfûndur. Hâk-i pâyları ve ser-i sa‘âdeti ucunda altun ile mutallâ gümüş şem‘dânlar ve zer kanâdîller ile müzeyyen bir kubbe-i musanna‘dır. Ve şeyh Ukbe hazretlerinin ser-i sa‘âdetleri ucunda bir beyâz mermer amûd üzre zer ve lâjüverd ile tahrîr olunmuş celî hat ile,

Hâzâ makâmu'l-ârifi billâhi ta‘âlâ eş-şeyh Ukbe ibn Âmiri'l-Cüheynî ashâbu Resûlullâh radıyallâhu anh. Ceddede hâze'l-mekâne'l-mübârek el-vezîr Mehemmed Paşa silihdâru Sultân Mehemmed-i Râbi‘ dâme bekâh, fî sene sitte ve sittîn ve elf [1066]

tahrîr olunmuşdur. Ve yine bu türbe-i pür-envârın kıblesi dîvârında bir beyâz küfeketaşda kûfî hat ile,

[1]«ÊÒÂ«†ÍŸÚÂÔ—Ô†Â”«ÃœÓ

âyet-i şerîfi terkîm olunmuşdur. Hâsıl-ı kelâm hayrât-ı azîmdir. Ve,

Meşhed-i Hazret-i Sitti Nefîse *radıyallâhu anhâ*

Mısır'ın cânib-i cenûbî tarafında başka bir mahallede medfûnlardır. İmârât-ı azîme ve hayrât-ı kebîredir. Başka câmi‘ ve merkad-i pür-envârı ve sâ’ir mülûk-i âl-i Abbâsiyân cümle anda medfûnlardır, *rahmetullâhi aleyhim ecma‘în.*

Kubbe-i münevveresinin atebe-i âlîsi üzre silu ve lâcüverd ve müzehheb celî hatt-ı kadîm ile ibtidâ,

Hâzâ meşhedü'l-hüsniyyeti li-Seyyide li-Sitte'n-Nefîse. Bismillâhirrahmânirrahîm rahmetullâhi ve berekâtühü aleyküm ehle'l-beyt. İnnehu hamîdün mecîd.

Ve âye[t]:

[2]«EA«†I—Iœ«‰‰A†‰I–A»††YE„A†

İhtevâ hâze'l-mekân alâ câmi‘i'l-hutbeti'l-müslimîn ve meşhedi **[Y 258b]** *'s-Seyyideti'l-hüsniyyeti es-Sitte'n-Nefîse el-bız‘ati'n-nebeviyye ibneti's-Seyyidi'l-Hasan ibn Âli Zeyd ibn es-Seyyidi'l-Hasan ibn el-İmâm Emîri'l-Mü’minîn Alî ibn Ebî Tâlib salavâ-*

---

1 *Kur’ân,* Tevbe, 18; "Allah›n mescitlerini ancak Allah’a ve ahiret gününe iman eden, ... kimseler imar eder."

2 *Kur’ân,* Ahzab, 33; "Ey ehl-i beyt Allah sizden sadece günah› gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor."

tullâhi aleyhim ecma‘în. Mevlûdühâ sene hams ve erba‘în mi’e ve kaddemet Mısra sene selâse ve erba‘în mi’e ve kad intekale ilâ rahmetillâhi ta‘âlâ fî şehri Ramazâni'l-mu‘azzam sene semâne selâse ve selâsîn ve mi’eteyn ve fî vaktihâ fî eyyâmı Mevlânâ es-Sultâni'l-meliki'l-mansûr Ebünnasr Abdül‘azîz e‘azzallâhu ensârah.

tastîr olunmuşdur.

Ve bu târîhlerden gayrı câmi‘in ba‘zı maksûreleri kenârlarında levhalar üzre lâcüverd üzre beyâz celî hatt-ı kadîmler ile,

Emera bi-inşâi hâze'l-mekâni'l-mübârek Mevlânâ el-Mütevekkil Alallâh Ebu'l-ız Abdül‘azîz a‘merallâhu bih bi-târîh şehri Cemâziyelevvel sene sitte semânemi’e. [Ca. 806]

terkîm olunmuşdur.

Kabr-i şerîfinin âsitânesine üç kademe taş nerdübân ile nüzûl olunur. Bâb-ı sa‘âdeti zer-ender-zer musanna‘ ve mücevher bâb-ı mu‘allâdır. Ve sebzgûn atlas zerdûz perde-i müzeyyeni var. Bâb-ı şerîfinden içeri züvvâr-ı müslimîn dâhil oldukda kubbe-i münevverin tâ vasatında murassa‘ cibinlik ile mestûr çâr-gûşe bir sandûkanın içinde medfûndur. Bi'l-bedâhe âdem görünce vücûduna lerzân hâsıl olur, âdem nazar etmeğe cür’et edemez, zîrâ ırk-ı tâhir-i Resûlullâh'dandır. Zevc(e)leri İshâk bin Ca‘ferü's-Sâdık'dır.

Sandûka-i şerîfesin cânib-i erba‘asında niçe yüz kıt‘a-i zî-kıymet ve hüsn-i hat Kelâm-ı İzzetler ile ve gûnâ-gûn sîm ü zer âvânî şem‘dân ve buhûrdân ve gülâbdân ve murassa‘ ve mücevher kanâdîller ile ve bî-hisâb âvîzeler ile nigârhâne-i Çîn-misâl müzeyyen olmuşdur. Ve mülûk-i mâzîlerin ve vüzerâ ve vükelâların teberrüken birer zî-kıymet eşyâları ve ibrîşim hâlîçeler ile mefrûşdur. Ve evkât-ı hamsede eczâhânlar birer hatm-i şerîf tilâvet ederler.

Ve kubbe-i pür-envârının içinde ûd ü amber râyihasından âdemin demâğı mu‘attar olur. Ekseriyyâ zenân tâ’ifesi ziyâret ederler, ve anlar her bâr hayli nezerât getirirler.

Ve iki evlâd-ı zevi'l-ihtirâmları Kâsım ve Tayyib bile medfûnlardır. Hattâ hâlet-i nez‘de kendüleri evlâdlarına buyururlar kim,

"Ey oğullar! Siz benimle âhiret sarâyına gider misiz?" derler. Tıfl-ı nâ-resîdeler dahi,

"Ne‘am, bile gideriz" derler.

"Varın imdi emânetleriniz teslîm edün" dediklerinde ol ân iki şehzâde-i cihân rûh teslîm edüp kendüler dahi [1] «—UA YI emrine fermânber olup teslîm-i rûh ederler.

Ve şeb [ü] rûz züvvâr eyle ziyâret ederler kim bir ân hâlî olmaz. Ve yılda bir kerre mâh-ı Rebî‘ü'l-evvelde ü[ç] gün üç gece mevlûd-ı şerîfi olup niçe yüz bin âdem gelüp ziyâret ederler. Ve,

Kubbe-i pür-envârının kıblesi cânibinde bir kubbe-i âlî içinde olan evlâd-ı zevi'l-ihtirâmları ve âl-i Abbâsiyân'dan mülûk-i mâzî [Y 259a] hulefâları beyân eder

Evvelâ Hazret-i Seyyid Yahyâ ibn Zeyd ibnü'l-Hasan ibn Alî ibn Ebî Tâlib *radıyallâhu anh. Kâle'l-Kakâ‘î: Hüve ehû(h) Sitti Nefîse*. Bu Seyyid Yahyâ Hazret-i Sitti Nefîse'nin li-ebin ve ümmin karındaşıdır, mezkûr kubbede medfûndur.

Ve kabr-i eşrâfü'l-Hicâz Seyyid Kâsım ibn İbrâhîm Tabâtabâ ibn İsmâ‘îl Ceddü'r-Resîn ve ismuhu İsmâ‘îl ed-Dîbâc bin el-Hasan ibn el-Hüseyn bin Alî bin Ebî Tâlib, *radıyallâhu anh,* deyü mermer sandûkası etrâfında celî hat ile tahrîr olunmuşdur.

Ve kabr-i Ebû Muhammed Yahyâ ibn Kâsım ibn Muhammedü'l-Ulâ ibnü'l-Hasan ibn Alî ibn Ebî Tâlib, *radıyallâhu anhümâ. Ve tüvüffiye yevme'l-erba‘â sene selâse ve sittîn ve mi’eteyn.*

Ve meşhed-i re’s-i Zeyd ibn Alî ibnü'l-Hasan ibn Alî ibn Ebî Tâlib. *Kâle el-Kindî rahmetullâhi aleyh: Kaddeme re’sü Zeyd ibn Alî* [Q 255b] [P 252b] *min Cemâziyelâhir sene isneyn ve ışrîn ve mi’eteyn.*

Ve meşhed-i re’s-i İbrâhîm bin Abdullâh bin Hasan ibn el-Hüseyn ibn Alî ibn Ebî Tâlib, *radıyallâhu anh. Fî sene hams ve erba‘în ve mi’e*. Bu İbrâhîm bin Abdullâh hazretlerinin ser-i sa‘âdetleri Mescidü'n-Neber'in mihrâbı önünde bir kubbe-i âlîde âsûdedir. Ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır. Bu binâ-yı imâreti Allâme hazretleri inşâ etdi, deyü târîhi vardır.

Ve meşhed-i re’s-i Muhammed bin Ebûbekir, *radıyallâhu anh*. Bir rivâyetde bu Muhammed Ekber hazretleri Hazret-i Osmân hilâfetinde Mısır halîfesi idi. Hazret-i Osmân kâtibi Mervân-ı Hımâr'ın hilâf emir yazması sebebiyle Mısır'da Muhammed Ekber katl olunup Hazret-i Osmân dahi ol ecilden şehîd olundu. Hâlâ Muhammed Ekber hazretlerinin meşhedi Mısır'ın cânib-i garbîsi hâricinde bir kömlük üzre bir kubbe-i harâbedir. Herkesin ma‘lûmu olmamağile ol kadar ziyâretgâh değildir. Kapusu üzre târîhi:

Binâ-yı Allâme-i asr

deyü tahrîr olunmuşdur. Ve ana karîb,

Meşhed-i Hazret-i Sultân İmâm Zeynelâbidîn ibn İmâm Hüseyn ibn Alî ibn Ebî Tâlib
radıyallâhu anh

Bir kömistân içre kal‘a-misâl bir binâ-yı azîmdir. Cânib-i erba‘ası etle dırahtları ile müzeyyendir. Bu imâretin bânîsi el-Müstekfî Billâh'dır kim âl-i Abbâsiyân'dandır. Binâ-yı azîmdir, bevvâbîn ve

[1] *Kur’ân,* Fecr, 28; "Rabbine dön."

türbedârân ve meşâyihînin hücreleri vardır. Her re’s-i şehrde bir gün mevlûd-ı azîm olup kırk elli bin âdem ol âsitânenin cânib-i erba‘asında mâl-â-mâl olup ziyâret ederler. Emr-i azîm sultândır. Bizzât vücûd-ı şerîfleri eflâke ser çekmiş bir kubbe-i âlînin vasatında medfûndur. Cânib-i erba‘asında mermer amûdlar üzre mebnî mükellef binâdır.

Ve kabr-i şerîfinin kıble cânibinde bir kubbe-i azîm zâviyesi var. Ve hareminin cânib-i etrâfında yan soffaları üzre mermer sütûn-ı âlîler üzre tâk-ı Kisrâ'dan nişân verir kemerler üzre münakkaş tavanlıdır. Ve hareminin **[Y 259b]** ortasında birkaç nahl-i hûrmâ ve bir azîm nâbıka dırahtı vardır. Ve harem kapusunun cânib-i erba‘ası yekpâre yeşil sommâkî mücellâ taşdır. Ve kapunun kanadı dahi yekpâre yeşil sommâkî mücellâ taşdandır. Aslâ bir diyârda nazîri görülmemiş bir yekpâre bâb-ı mu‘allâ ve atebe-i âlîdir. Cümle seyyâhân-ı cihânbân mâbeyninde meşhûr-ı âfâkdır.

Ve bu bâb-ı sa‘âdet-cây cânib-i şimâle mekşûfdur. Ve bu bâb-ı sa‘âdetin atebe-i âlîsi üzre olan tâk-ı âlîler üzre böyle tahrîr olunmuşdur:

Bismillâhirrahmânirrahîm hâzâ meşhedü âli İmâm Alî ibn Zeynelâbidîn ibn İmâm Hüseyn ibn İmâm Alî ibn Ebî Tâlib ibn Ömer Abdülmuttalib salavâtullâhi aleyhim ecma‘în fî sene ihdâ ve ışrîn ve mi’e ba‘de hicreti'n-nebeviyye [121]

terkîm olunmuşdur.

Ve bu târîh dahi bizzât vücûd-ı şerîfleri âsûde olan mermer sandûkanın ser-i sa‘âdetleri etrâfında yekpâre çâr-gûşe beyâz mermer üzre Kûfî hat ile tahrîr olunmuşdur.

Ammâ garâbet budur kim bu hakîr bin elli sekizde Bağdâd-ı behişt-âbâda vardıkda (---) (---) Zeynelâbidîn hazretlerin ziyâret etdik, ol dahi binâ-yı azîm âsitânedir. Ba‘dehu bin seksen ikide hacc-ı şerîfden Medîne-i münevverede Bakî‘'e varup Hazret-i Abbâs cenbinde İmâm Zeynelâbidîn'i ziyâret etdik. Vücûd-ı şerîfleri kande medfûn idüğine âlem-i hayretde kalup rûh-ı şerîfleriyçün birer Yâsîn-i şerîf tilâvet edüp rûhâniyyetlerinden istimdâd taleb etdik. Hak kabûl-i dergâh ede, *âmîn*.

Ammâ Ümmü Dünyâ olan Mısır'da niçe bin âl-i Resûl ashâb-ı ervâh-ı enbiyâ vü evliyâ vardır, ammâ âlem-i seyâhatimizde ale't-tertîb ziyâret etdiğimiz üzre tahrîr etdiğimiz beyân olunur.

Ziyâretgâh-ı ümmet-i Tâbi‘în

Evvelâ Hazret-i şeyh Yeşkür. Recül-i sâlih idi. Câmi‘-i İbn Ahmed Tolun hareminde medfûndur. Câmi‘-i Tolun cebel-i Yeşkür'dedir. İbâdetgâh ve ziyâretgâh-ı kadîmdir.

Ve Bâb-ı Safî hâricinde sağ cânibinde kıble ile şark tarafında Bâbü'l-Cedîd'e yüz adım karîb eş-şeyh el-İmâmü'l-âlem el-allâmetü'z-zâhid Ebû Muhammed Abdullâh ibn Veheb ibn Müslim: Sâhib-i Mâlik ibn Enes, *ahadü'l-ulemâ beyne'l-e’immeti'l-mebrûrîn, semi‘a Mâlik ibn Enes ve İbn Ebî Zîb ve Rûh ibn Abdülcebbâr ve Hîre ibn Serîh ve el-Leys ibn Sa‘d, radıyallâhu anh*. Kibâr-ı kümmelînden kibâr kimesnedir. Ve,

Kabr-i Kadı Bekkâr *radıyallâhu anh* ibn Kanbiyye(?) ibn Esed ibn Abdullâh ibn Beşir ibn Ebî Bekir ibn Hâris: Mevlâ-i Resûlullâh'dır. Mısır'a kadı olmuşdur, Mütevekkil Alallâh'dan mukaddem; *ba‘dehu sene sitt ve erba‘în, kable vilâyet İbn Tolun, ve kâne muhaddisen celîlen*. (---) (---) (---) (---) (---) medfûndur. Ve,

Kabr-i eş-şeyh Cez‘al: Ulemâ-yı mütebahhirînden kimesne idi. **[Y 260a]** Ve,

Kabr-i eş-şeyh Etâ: Beyne'l-halk mahbûbü'l-kulûb recül-i sâlih kişi idi, *rahmetullâhi aleyh*. Ve,

Kabr-i el-Hayr bin Na‘îm bin Mürre bin Lerîb, ve yüknâ Ebâ İsmâ‘îl: Fuzalâ-yı muhaddisîndendir. Ve,

Kabr-i Fâtıma binti Abdülhamîd bin Ömer bin Hamza, *tüvüffiyet rahmetullâhi aleyh sene tis‘ ve seb‘în ve mi’e [179]*. Ve,

Kabr-i eş-şerîf Tabâtabâ Ebû Muhammed Abdullâh ibn Ahmed bin Alî bin el-Hasan ibn İbrâhîm ibn el-Hasan bin Ali ibn Ebî Tâlib, *rahmetullâhi aleyh*: Sitti Nefîse kurbunda medfûndur. Ve dahi ana karîb,

Kabr-i Ferec: şerîf Tabatabâ'nın gulâmıdır, Tabatabâ'dan mukaddem vefât etmişdir. Ve,

Kabr-i Erba‘în: Sandûkasının taşı üzre celî hat ile böyle tahrîr olunmuşdur: *Yahyâ ibn Bekir hüve sâhibü'l-vatâ*. Ve,

Kabr-i Nefâl-le(?) Abdurrahmân: *Min evlâdı Hazret Osmân radıyallâhu anh, tevelledehu zevce-i Külsûme binti Hazret-i Resûl*. Bu Abdurrahmân Hazret-i Osmân oğludur. Hazret-i Peygamber kızı Ümmü Külsûme Hazret-i Osmân zevcesidir, andan vücûda geldi. Sitti Nefîse cenbinde medfûndur. Ve,

Kabr-i Abdullâh ibn Revâha: Hâvî-i(?) Resûlullâh'dır. Ve,

Kubûr-ı eşrâf-ı Mekke

Cümlesi Sitti Nefîse kurbunda câmi‘ü's-Sitt sâhasında medfûnlardır. Ve,

Kabr-i Ebülceyş Alî ibn Ahmed ibn Tolun: *Ve mevlidüh sene selâse ve ışrîn ve mi’eteyn, ve tüvüffiye rahmetullâh şehîd fî Cemâziyelâhir sene selâse ve semânîn ve mi’eteyn [C. 283]*. Kabr-i şerîfleri Hazret-i Ebâ Bekir evlâdı Muhammed Ekber cenbinde kömistânda bir kubbe-i âlî içinde medfûndur. Ve,

Kabr-i eş-şerîfü'l-Cârûdî ve kabr-i el-Bekrî ve dahi kabr-i el-Makremî: Bu üç nefer kimesneler vâ‘ız [u] nâsıhlar idi, bir yerde medfûnlardır. Ve bunlara karîb,

Kabr-i Sağîr Kâtib: Ziyâretgâh-ı azîmdir. Ve,

Kabr-i eş-şerîfe Fâtıma ibneti Muhammed bin Îsâ ibn Muhammed bin İsmâ‘îl ibn İbrâhîm ibn [Q 256a] [P 253a] el-Hasan ibn el-Hüseyn ibn Alî ibn Ebî Tâlib: Mısır'ın cânib-i cenûbunda âsitâne-i azîmdir ve ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır. Tarîk-ı âm üzre vâki‘ olmağile züvvârdan aslâ hâlî değildir. Husûsâ nisvân tâ'ifesi bir ân münfek olamazlar. Ve,

Kabr-i eş-şeyh el-Câmî, *kuddise sırruh*: Kayıtbay çölünde bir kubbede medfûndur. Ve,

Kabr-i eş-şeyh Ebûbekir el-İdfevî: Kibâr-ı ulemâdan şeyhü'l-kurâdır. Meşhed-i Hüseyin kurbunda âsûdedir. Ve,

Kabr-i eş-şeyhü'l-Fakîh Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân bin eş-şeyh Ebûbekir el-İdfevî: Ulemâ-yı muhaddisîndendir. Ve kabr-i şerîfi üzre: *Tüvüffiye eş-şeyh Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân selhi Zi'l-ka‘de sene seb‘ ve ışrîn ve erba‘imi'e. [Za. 427]* Ve kabr-i şerîfi pederinin ayağı dibinde medfûndur. Kubûrlarına beyne'n-nâs *kubûru'l-havlâneyn* derler. Ve,

Kabr-i eş-şeyh el-İmâm Ebî İshâk ibn İbrâhîm ibn Sa‘îdü'l-Cibâl el-Hâfız, *rahmetullâhi aleyh*: Cebel-i Mukattam dâmeninde âsûdedir. Ve,

Kabr-i eş-şeyh Ebü'l-Hasan ibnü'r-Rufâ el-Musallî: Câmi‘-i atîk kurbunda evlâdları ile bir yerde medfûnlardır. Ve,

Kabr-i [Y 260b] şükrü'l-Eyke: Keşf ü kerâmet sâhibi kümmelîn ve mütebahhirînden kimesnedir. Ve buna karîb,

Kabr-i İbn Reyhân el-Müslim el-Maktûl: Emr-i azîm ziyâretdir. İmâm-ı A‘zam hazretlerinin telâmîzlerindendir. Ve,

Kabr-i eş-şeyh el-imâm Ebi'l-Hasan Alî bin İbrâhîm el-Havfî: Ebûbekir el-İdfevî hazretlerinin halîfelerindendir. Müfessirîn [ve] muhaddisînden bahr-i me‘ânî kimesnedir. Yine üstâdları cenbinde medfûnlardır. Ve,

Kabr-i el-Kadı Ebe'l-Hasan Alî ibn el-Hasan ibn el-Hüseyin el-ma‘rûf bi-İbni'l-Hal‘î *ve vâlidühü medfûnun ilâ cânibih*. Ve,

Kabr-i eş-şeyh Ebâ Abdullâh Muhammed bin eş-şeyh el-Ma‘rûf: *Tüvüffiye sene erba‘ aşer ve hamsimi'e [514]*. Ve,

Kabr-i Ebî Nasr Sarrâc el-Âmirî: Bağdâdî'dir. Hazret-i Alî huzûrunda Selmân-ı Fâris belin bağlayup icâzet sarrâcların silsilesi ana müntehîdir. Sene 314 târîhinde vefât edüp Sarrâclar mescidinde medfûndur. Ma‘rûf ziyâretgâhdır. Ve,

Kabr-i şeyh Ebü'l-Kâsım: el-Vezîr Ebü'l-feth es-Sar‘ânî ile ikisi bir kubbede medfûnlardır. Ve,

Kabr-i el-Bistâmî: Karâfe-i bâsikin(?)'de Melik Arab hazretleri ile bir yerde âsûdelerdir. Ve,

Kabr-i el-Cürcânî: Üç pâdişâha vezîr olmuşdur. Zamân-ı sa‘âdetlerinde kutbiyyete kadem basmış ziyâret-i azîmdir. Hâlâ Kayıtbay yaylasında âsitânesinde medfûndur. Ve,

Kabr-i Hazret-i eş-şeyh Nâtık: Merkad-ı pür-envârına cümle ahibbâ ile defn ederken lahde nüzûl ederlerken âye[t]:

»”A†«‰‰A†

[1]†—»†√Ê“‰ÊÍ†ÂÊ“‰«†

âyetin râyegân tilâvet etdüklerin cümle huzzâr-ı meclis istimâ‘ edüp kabr-i Nâtık dediler. Kayıtba[y]'dan kıble cânibine berriyede bir kubbe-i sagîrede medfûndur. Ve buna karîb,

Kabr-i el-Ukbe Ömer el-Kudsî, *rahmetullâhi aleyh*. Ve,

Kabr-i Ebülfazl ibn el-Cevherî: Sene 481 merhûm olup oğlu Ebü'l-berekât ile karâfe-i mücâvirînde medfûnlardır. Ve,

Kabr-i Ebü'l-Abbâs el-Hayyât Ahmed ibn Muhammed ed-Debîlî eş-şâfi‘î, *rahmetullâhi aleyh*: Sene 373 vefât edüp kabri kıble cânibindedir. Ve,

Kabr-i eş-şeyh Ebülfazl es-Sâyih, *rahmetullâhi aleyh*. Ve,

Kabr-i eş-şeyh Ebü't-Tayyib Ebi'l-Abbâs Ahmed bin Muhammed bin Ahmed bin İsmâ‘îl bin Alî ibn Abdullâh ibn el-Abbâs el-Hâşimî el-ma‘rûf bi-İbn binti İmâm eş-şâfi‘î, *radıyallâhu anhümâ*: Yine İmâm şâfi‘î cenbinde âsûdedirler. Ve,

Kabr-i el-Bezzâz, *kuddise sırruh*. Ve,

Kabr-i eş-şeyh Ebi'l-Hasan Alî ibn el-Karâfî. Ve dahi,

Kabr-i el-Kindî, *rahmetullâhi aleyh*: Sâhib-i tevârîhdir. Kakâ‘î hazretleri yanında medfûnlardır. Ve,

Kabr-i Yâsemenî: Hâlâ kabr-i şerîfi Ömer ibnü'l-Fârız kurbundadır. Yâsemen râyihası kabrinden çıkup züvvârın demâğın mu‘attar eder, *rahmetullâhi aleyh*. Ve,

Kabr-i Hazret-i Temîm ed-Dârî: Garb tarafında şeyh Bekrî hânesi tarafındadır. Ve,

Kabr-i el-Kadı Ebülfazl ibn Nasâle: Sene 181 târîhinde vefât etdi. Hazret-i (---) asrında Mısır kadısı [Y 261a] idi. Kadı Bekkâr kurbunda yatır. Ve,

Kabr-i Ebî Bekir el-Kamnî: İsm-i şerîfleri Abdülmelik ibn Hasan. *Tüvüffiye Zi'l-hicceti'l-harâm sene 432*. Cebel-i Cûşî dâmeninde medfûndur, *kuddise sırruhu'l-azîz*. Ve,

Kabr-i Sâlim el-Afîf: İmâm Leys kurbundadır. Ve,

Kabr-i el-Kehhâl: Hâlâ merkad-i gubârın kühl ederler, bi-emrillâh üç günde şifâ bulurlar. Ve buna karîb,

Kabr-i el-Vâsıtî. Ve yine kurbunda,

Kabr-i eş-şeyh Ebi'l-Hasan es-Sâbi‘, *rahmetullâhi aleyh*. Ve,

Kabr-i Ebi'l-Iys Zennûn, *kuddise sırruh*. Ve,

---

[1] *Kur'ân,* Mü'minûn, 29; "Rabbim! Beni mübarek bir yere indir. Sen indirenlerin en hay›rl›s›s›n"

Kabr-i eş-şeyh el-Fakîh Ebi'r-Rabî‘ Süleymân: Ulemâ-yı kebîrü'ş-şândır. Ve,

Kabr-i el-Fakîh Ebi's-Süreyyâ. Bunlar cümle dâmen-i Cûşî'de medfûnlardır. Herbirinin birer kubbe imâretleri mukarrerdir. Ve,

Kabr-i Fâtıma es-Sevdâ: Karâfe'de âsûdedir. Ve,

Kabr-i İbn Hişâm: Sâhibü'r-rivâyedir. Bu dahi Karâfe-i kübrâdadır. Ve,

Kabr-i İdrîs el-Havlânî: Buna İdrîs ibn Yahyâ mevlâ Muhammed bin Reyyân derler. Ba‘zılar Ebû Müslim el-Havlânî derler. Abdullâh el-Mağâverî kurbunda medfûndur, *kuddise sırruh*. Ve,

Kabr-i el-Aynâ, *ve inde kubûri mu‘allimi'l-Kitâb ale'l-yesâr mine'l-Aynâ*. Ve,

Kabr-i Ebî Hudeyfetü'l-Yemânî: Ba‘zılar İbn Hudâfetü's-Sehmî derler. Cebel-i Mukattam dâmeninde yatır. Ve,

Kabr-i şefkarân bin Abdü'l-Arabî: Bunlar Sahâbe-i kirâm olan Zennûn-ı Mısrî hazretlerinin şeyhidir. Ve,

Kabr-i Abdullâh ibn Afv ez-Zührî. Beriyye'ye dâhil olacak mahalde sol cânibde medfûndur. Ve Zennûnü'l-Mısrî kurbunda,

Kubûrü'l-Avfiyye: Ziyâret-i azîmdir. Ve,

Kabr-i er-Rûzbâdî: şeyhü't-tarîk ve imâmü'l-hakîka. İsm-i şerîfleri Hasan bin Hümâm, ve-yüknâ bi-Ebî Alî. Nesl[i] İmâm-ı A‘zam'a, andan Enûşirvân'a müntehî olurlar. Evlâd-ı kisrâdandırlar. Lâkin şâfi‘iyyü'l-mezhebdir. Ebü'l-Leys civârında medfûndur. *Tüvüffiye sene isneyn ve ışrîn ve selâsemi’e*, târîhi kubbe-i âlîsinin atebe-i ulyâsı üzre musarrahdır. Ve,

Meşhed-i es-Seyyide Külsüm ibnetü'l-Kâsım bin Muhammed bin Ca‘fer es-Sâdık ibn Muhammed el-Bâkır bin Alî Zeynelâbidîn bin el-Hüseyin ibn Alî bin Ebî Tâlib, *kerremallâhu vecheh*. Ve,

Meşhed-i vâlidühâ bin Muhammed bin Ca‘fer es-Sâdık ibn Muhammed el-Bâkır. Ve,

Meşhed-i es-Seyyid Yahyâ bin el-Hüseyin ibn Alî ibn Ebî Tâlib. *Ve fi'l-beriyyeti kubbetü't-türbeti benâhâ Ebü'l-hayr Ahmed bin İsmâ‘îl el-Hazrecî et-Tarabulusî*. İhşidiyyûn hilâfetinde bu sultânlar üzre kubbeler binâ etmişdir. *Rahmetullâhi aleyhim ecma‘în*. Ve,

Kabr-i Ebe'l-hayr Selâme ibn İsmâ‘îl bin Cemâ‘a el-Kudsî: İbtidâ ilm-i fıkhı bunlar te’lîf etdi. Ebü'l-Leys [Q 256b] [P 253b] hazretleri civârında medfûndur. Ve,

Meşhed-i es-Seyyide Emîne ibneti İmâm Mûsâ Kâzım bin Ca‘fer es-Sâdık bin Muhammed el-Bâkır bin Alî bin Zeynelâbidîn [bin] İmâm Hüseyin: Bu Sitti Emîne Mısır içinde medfûndur. *Meşhedühâ ale'l-yesâr*. Ve buna karîb,

Meşhed-i es-Seyyid Alî bin Abdullâh bin el-Kâsım bin Muhammed bin Ca‘fer es-Sâdık: Bir kubbe-i âlîde âsûdedir, [Y 261b] ziyâretgâhdır. Ve,

Meşhed-i es-Seyyid Muhammed bin İbrâhîm bin Muhammed bin İmâm Bâkır bin Zeynelâbidîn ibn İmâm Hüseyin: Bu Seyyid Muhammed Sitti Nefîse cenbinde âsûdedir. Ve,

Meşhed-i es-Seyyide Sitti Zeyneb ibneti Seyyid Yahyâ bin el-Hasan bin Alî ibn Ebî Tâlib: Bu Sitti Zeyneb Mısır'ın cânib-i garbında Bulak şehri râhında Kantaratü's-Sebû‘ kurbunda bir ulu âsitâne-i âlîde medfûnlardır. Ekseriyyâ nisâ tâ’ifesi ziyâret ederler. Câmi‘inin kapusu üzre celî hat ile târîhi vardır, ammâ gâyet âlîde vâkı‘ olmağile kırâ’at olunup tahrîr olunmadı.

El-Meşhedü'l-ma‘rûf Sitti Âsiye ibneti Müzâhim bin Ebi'r-Rızâ bin Sehsûn ibn Hâkân Vekîl bin Tolun: Salâhaddîn Yûsuf'un binâ etdiği Mısır kal‘ası altında medfûndur. Nisâ tâ’ifesi ziyâret ederler ve erba‘a günü giderler. Cem‘iyyet-i uzmâ olurlar. Ve bu makâma karîb,

Kabr-i eş-şeyh Ebü'l-Hasan Mâlik bin Sa‘îd bin Mâlikü'l-Fârûkî, *kuddise sırruhu*. Ve,

Kabr-i Meymûnetü'l-âbide uhtu Râbi‘a *fi'l-ibâde ilâ cânibihâ*: Bu dahi Cebelü'l-Mukattam zıllında âsûdedir. Ve,

Kabr-i Eşheb: Sâhib-i Mâlik bin Enes. Sitti Emîne kurbunda medfûndur. Ve,

Kabr-i Hind binti Abdurrahmân bin el-Avfü'd-Dehrî. Bir ulu âsitânesi vardır. İmâm şâfi‘î râhına vâki‘ olmuşdur. Ekseriyyâ zenân tâ’ifesi ziyâret ederler. Ve,

Kabr-i eş-şeyh Muhammed bin Abdullâh bin Abdülhakem: Kâtib-i sultân idi. Bürketü'l-Habeş[î] cânibinde medfûndur. Sene 214 vefât etdi. Ve,

Kabr-i Ebî Abdullâh Muhammed bin Abdülhakem ibn A‘yen: Kadı-i Mısır idi. Sene 268 vefât edüp cebel-i Cûşî dâmeninde pinhândır. Ve,

Kabr-i es-Seyyide ez-zâhide el-âbide Fâtıma binti Ca‘fer es-Sâdık: Kayıtbay'ın kıble cânibinde âsûdedir. Ve,

Kabr-i Beşrek bin Sa‘d el-Cevherî, ceddü evlâdi'l-Cevherî. Ve,

Kabr-i Ebî Muhammed İsmâ‘îl el-Kurrî el-ma‘rûf el-Haddâd sâhibü kurrâ ve'l-muhaddisîn: Sene 327 vefât edüp kabri Karâfe-i kübrâdadır. Ve,

Kabr-i eş-şeyh Ebî Bekrü'd-Dakkâk Ahmed bin Mansûr: Dâmen-i cebeldedir. Ve,

Kabr-i el-Kadı Abdülvahhâb bin Alî bin Nasr el-Bağdâdî el-Mâlikî. Ve,

Kabr-i el-İmâm Ebî Amr Osmân ibn Sa‘îd el-ma‘rûf Bûreşü'd-denî: Sâhibü'r-rivâye. Abdülhakem bin Muhammed el-Ensârî asrında kadı idi. Sene 197 târîhinde vefât edüp kabir sandûkasında böyle tahrîr olunmuşdur. Karâfe-i kübrâda medfûndur. Ve,

Kabr-i Kâfûr el-İhşîdî el-hâdim el-esved el-Habeşî, mevlâ el-İhşîd: Halet(?) fî sene isnâ aşer ve selâsimi'e tahrîr olunmuşdur. Karâfe-i kübrâda medfûnlardır. Ve,

Kabr-i el-Vezîr Ebülfazl Ca'fer el-Fırât: Mısır'da Kâfûr el-İhşîdî'nin vezîri oldu. *Ve kâne ebûhu Muktedir Billâh*. Ve,

Kabr-i eş-şeyh Ebi'l-Hasanü'l-Verrâk: Cemî'i şübehâtdan müsellem idi. Kabri, İhşîdî cenbindedir. Ve,

Kabr-i eş-şeyh Ebî'l-Hasan Alî bin Muhammed bin Sehl ed-Dîneverî: Sene 331 merhûm **[Y 262a]** olup kabri Ebü'l-Leys kurbundadır. Ve,

Merkad-ı eş-şeyh el-fakîh Ebî Abdullâh bin Abdurrahmân ibnü'l-Kâsım ibn Hâlid, *radıyallâhu anh*. *Tüvüffiye sene 191*. Kadı Bekkâr kurbunda âsûdedir. Ve,

Kabr-i Ebûbekr el-Istablî *kuddise sırruh*. Ve,

Kabr-i Sâlih el-Mübtelî: *Ve tüvüffiye ba'de erba'în sene hamse-mi'e*. Ve,

Kabr-i Vezîr-i Mısır [u] şâm ve gayrihi: Mevlidüh bi-Tağar Askalân sene 528 *ve tüvüffiye leylete'l-erba'a sâbi' Rebî'ü'l-âhir sene 596*. İbn Yâmen kurbunda bir kubbe-i azîm âsitânede medfûndur. Mermer çâr-gûşe sandûkası etrâfında celî hat ile böyle tek[t]îb olunmuşdur. Sâ'ir mülûkların zamânında eyle bir Cem-cenâb vezîr gelmemişdir. Ve,

Kabr-i el-fakîh Müclî(?) Ebi'l-me'âlî: Hazret-i İdrîs'den zamân-ı Ebi'l-me'âl'e gelince eyle müverrih-i âlem gelmemişdir. Hattâ *Hamzanâme* anın te'lîfidir. Hâlâ ziyâretgâhdır. Bir âdeme nisyân gelse kabri üzre yedi gün varup aç karnına yedişer siyâh üzüm yese akl-ı Arasto olup ebü'l-kelâm olur. Mâte sene 551. şâfi'î kurbunda *Kasîde-i Bûrîde* sâhibi Muhammed Bûsırî hazretleri cenbinde âsûdedir. Ve,

Kabr-i şeyh Cuhâ ya'nî Nasreddîn Hoca misilli: Arab Urbâ[n] bülhü nedîm-i hâs kimesne imiş. Ebi'l-me'âl ile bir yerde medfûnlardır, *kuddise sırruhu*. Ve,

Kabr-i eş-şeyh Ganâyim-i şâmî: Kerâmât-ı bâhiresi *Tabakât-ı ş*a'râvî'de mastûrdur. Karâfe-i mücâvirînde mestûrdur. Ve,

Kabr-i Ahmed ibn Tolun: *Tüvüffiye sene 271*. Fustât şehri ki Mısır-ı atîkdir, Hazret-i Osmân pederi Affân'ın kabri yanında medfûndur. Na'şı sandûkasının etrâfında gûnâ-gûn hatlar ile târîhleri mastûrdur. Ve kabrinde du'â müstecâbdır.

Meşhed-i zevc-i Hazret-i Ebâ Bekir Ümmü Muhammed-i Ekber ibn Ebî Bekir es-Sıddîk: *İsmuhu Esmâ binti Ammîş el-Hata'miyye*. *Kâne kad tezevvecehâ Ca'fer ibn Ebî Tâlib el-ma'rûf bi-Ca'fer-i Tayyâr*. *Fe-veledet lehu Abdullâh ve Avnâ ve Muhammed*. *Sümme tezevvecehâ ba'de katli Ca'fer-i Tayyâr Hazret-i Ebûbekir-i Sıddîk*. *Fe-veledet lehu Muhammed bin Ebî Bekir es-Sıddîk*. *Ve kâne sümme tezevvecehâ ba'dehu Hazret-i Alî ibn Ebî Tâlib radıyallâhu anh*.

Mezkûr Esmâ'yı menkûha edinüp Muhammed bin Ebûbekir es-Sıddîk Hazret-i Alî'nin üğey oğlu oldu. Bir tevârîhde Muhammed bin Ebûbekir Hazret-i Alî ile nehr-i Furât kenârında Ca'ber kal'ası dibinde Sıffîn cenginde bile idi. Hazret-i Âyişe-i Sıddîka karşu tarafda kız karındaşı olmağile mâbeyni ıslâh etmeğe hayli cidd [ü] cehd etmeğe ihtimâm edüp çâre olmayup ceng-i azîm oldu.

İhvân-ı bâ-safâya ve erbâb-ı vefâya hafî olmaya kim Mısır-ı Kâhire-i Mu'izziyye'nin cânib-i erba'asında ya'nî şehr-i kadîm Fustât ki Eski Mısır'dır, anda ve şehr-i Bulak'da ve İmâm şâfi'î kurbunda ve Kayıtbay yaylasında ve enderûn [u] bîrûn-ı Mısır'da on iki karâfe ki vâdî-i hâmuşânda niçe **[Y 262b]** kerre yüz bin enbiyâzâdeler ve belki enbiyâlar ve evliyâ-yı izâm ve kibâr-ı kümmelîn ve e'imme-i müctehidîn ve Sahâbe-i kirâm ve mülûk-i selef pâdişâhları medfûndur. Beyt:

Nelerden arda kalmışdır dilâ dünyâyı söyletsen
Kimi Cem'dir kimi **[Q 257a]** **[P 254a]** *Dârâ*
yatan mevtâyı söyletsen

ebyâtı mazmûnunca niçe bin kerre yüz bin meşâyih-i kirâm ve ulemâ-yı müctehidîn medfûndur. Ammâ mürûr-ı eyyâm ile hübût-ı Âdem'den berü ve Âdem-i Sânî Hazret-i Nûh Tûfânı'ndan berü Ümmü Dünyâ niçe hâdisâtlar görüp gâh nev-arûs oldu, gâh harâb [u] yebâb ve imâreti türâb olup niçe merâkıd-ı evliyâ vü enbiyâ meşhedleri münhedim olup âsârları nâ-ma'lûm oldu. Ammâ Hazret-i Risâlet-penâh ümmeti destine gireli arûs-ı zen dünyâ-yı Mısır-ı benî âdem hırmen olup amâr oldu.

Bu hakîr ol amâristânda ve mûristânda bu âsî yüzümü âsitânelerine sürüp ziyâret etdiğim kibâr-ı evliyâ ve enbiyâzâdelerin rûh-ı pür-fütûhlarıyçün birer Yâsîn-i şerîf ve ekall-i mertebe bir Fâtiha-i şerîf tilâvet edüp savâbların rûh-ı pür-envârlarına hibe edüp hedâyâmızla âşinâlık kesb etdik. Beyt:

Derd-i aşkı çekmeyen aşkdan velî bîgânedir
Bî-vesîle her kişi sultâna olmaz âşinâ

mazmûnunca cümle mevtânın muhtâc oldukları Furkân-ı Mecîd'i rûh-ı şerîfleriyçün tilâvet edüp rûhâniyyetlerinden istimdâd taleb etdik ki züvvâr hakkında bir hadîs-i şerîf vardır. Hadîs:

[1] «–«† Ol— A†·E†«‰«AE—

emrine imtisâlen ziyâret etdik. Ve,

[1] Hadis, "‹fllerinizde karars›z kal›rsan›z kabir ehlinden yard›m isteyiniz." (Bkz. Keflfü'l-Hafa, C. I, s. 85, Hadis nr. 213)

Ziyâret etdiklerimiz beyân eder
kaddesallâhu sırrahu'l-azîz ve
nefa'anallâhu sırrahum

Evvelâ ibtidâ hacc-ı şerîfimizde Mısır'a dâhil olduğumuz sâ'at Mısır sarâyından cânib-i cenûba mezâristân içre iki bin adım bir kumsal şâhrâh ile piyâde yürüyüp bir kasaba vasatında,

Meşhed-i hazret-i şeyhü'ş-şüyûh
el-imâmü'l-hümâm el-âlimü'l-allâme
cenâbü'l-enâm merkadü'l-mürîd
minhâcu's-sâlikîn ve matlûbu't-tâlibîn
Hazret-i İmâm şâfi'î, *rahmetullâhi aleyh*

Hamd-i Hudâ âdâb ile âsitânesine rûmâlîde kılup kubbe-i pür-envârına dâhil olup nezrim olan hatm-i şerîfi tamâm edüp şefâ'atlerin ricâ eyledim ve hatm-i şerîfin savâbın rûh-ı şerîflerine hibe eyleyüp ba'zı fukarâlarına tasadduklar edüp ülfet etdik, Hak kabûl eyleye.

Evvelâ vücûd-ı şerîfleri evc-i âsumâna ser çekmiş kârgîr binâ bir kubbe-i mînânın cânib-i şimâline karîb tarafda âsûdedirler. Ve bu kubbe-i nîlgûnun iç yüzünde cânib-i erba'ası iki âdem kaddi bâlâ gûnâgûn mevvâc ve mücellâ ve musaykal sommâkî ve beyâz mermer ve yeşim ve yerekânî ve balgamî zî-kıymet taşlar ile kaplıdır.

Ve kubbe içinde niçe zî-kıymet musanna' maslûbât âvîze ve kanâdîller **[Y 263a]** ile müzeyyendir. Ve bu âsitâne içre niçe bin âşıkân-ı sâdıkân seyyâhân-ı cihân-geştin birer celî hat ile âsârları vardır. Hakîr dahi anlara teba'iyyeten bir müzehheb levha üzre *şey'en lillâh el-fâtiha* deyü tahrîr etdik.

Ve bu kubbe-i mînânın tâ zirve-i a'lâsı etrâfında elvân elvân necef ve billûr ve moran câmlar ile müzeyyendir.

Ve bu âsitânenin kıblesi tarafında bir musanna' zer-efşân ve sadefkârî bir mihrâbı var kim gûyâ sihr-i helâldir ve gûnâ-gûn ibrîşim hâlîçelerle mefrûşdur.

Ve bu kubbe-i âlî üzre rusâs ya'nî kurşum örtülüdür. Ammâ Rûm kurşumu gibi üçer arşın tahta kurşum değildir, birer tabak kâğıd kıt'asınca çâr-gûşe tahta kurşumdur. Ve levni saruya mâ'ildir, içinde altun vardır, derler. Ve alemi yeşil tuçdandır ve alem üzre yine yeşil tuçdan bir gemi vardır, rûz-merre hüddâmlar ol gemi içre arpa ve buğday toldurup hûş u tuyûr meks edüp tenâvül ederler.

Ve bu kubbe-i âlînin cânib-i erba'asında tuç pençereler vardır. Hâricinde niçe kerre yüz bin ulemâ ve sulehâ ve e'imme ve hutebâ ve meşâyih sâdât ve vüzerâ ve vükelâ ve a'yân-ı kibâr medfûndur kim hisâbın Cenâb-ı Bârî bilür. Zîrâ bir ulu âsitâne olmağile herkes vücûdun anda vasıyyet edüp anda bir âşiyân binâ eder. Ve bizzât İmâm şâfi'î hazretleri bu pençerelerin şimâl cânibinde büyük revzene meyilli bir çâr-gûşe sandûka içre medfûnlardır. Ve sandûka üzre yeşil ve zerdûz atlas ile mestûrdur. Sandûkanın çâr-gûşesinde sîm-i hâlis toplar ile ârâstedir.

Bu sandûkanın dahi etrâfı saya ağacından parmaklıkdır kim avân-ı nâs sandûkasın bûs edüp müte'ezzî etmeyeler. Bu sandûkanın pây-i şerîfleri ve ser-i sa'âdeti taraflarında azîm vezni üzre altun ile mutallâ birer âdem kaddi şem'dânlar var, herbirinde amûd-ı müntehâ misilli şem'-i asel-i kâfûrî ve gûnâ-gûn maslûbâtlar ve rengâreng alemler ile bezenilmişdir. Ve ser-i sa'âdetleri tarafında bir beyâz mermer amûd-ı müdevver iki âdem kaddi kadar vardır. Ol amûd üzre celî sülüs hat müzehheb ve lâcüverd ile böyle tahrîr olunmuşdur.

»"A†«‰‰A†
†Ë√Ê†‰oÍ"†‰‰˚
[1] †Ë√Ê†"ŸÍÁ†"Ë · †Í—È†¿†

Ve hâzâ kabrü es-Seyyid el-imâm Ebî Abdillâh Muhammed bin İdrîs ibn el-Abbâs ibn Osmân ibn şâfi' ibn es-Sâbit ibn Ubeyd ibn Abdi Zeyd ibn Hâşim ibn el-Muttalibî ibn Abdi Menâf ceddi'n-Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem. Vülide radıyallâhu anh fî sene hamsimi'e [mi'e ve hamsîn] ve hiye es-senetü'l-letî mâte fîhâ Ebû Hanîfe. Ve tüvüffiye sene erba' ve mi'eteyn.

Ve müddet-i ömürleri erba' ve hamsîn, müddet-i ömürlerinde gün başına **[Y 263b]** birer te'lîfâtları vardır. Rahm-i mâderden Gazze şehrinde müştak olmuşlardır. Üç sene vâlideleri rahminde durdular, tâ ki Nu'mân ibn Sâbit ya'nî İmâm-ı A'zam hazretleri dâr-ı fânîden dâr-ı bâkîye irtihâl etmeyince İmâm şâfi'î doğmayup üç yıl ana rahminde durup İmâm-ı A'zam merhûm olduğu sâ'at İmâm şâfi'î vücûda gelüp yedi sene bâliğ iken İmâm Muhammed'den ve İmâm Mâlik'den ahz-i ulûm edüp anların telâmîzi olmuşdur. Hâlâ pây-ı sa'âdetleri tarafında İmâm Muhammed halîfelerinden İmâm şâfi'î'nin iki şerîkleri sandûkası cenbinde bile medfûnlardır. Acâyib rûhâniyyetleri vardır. İsm-i şerîfleri eş-şeyh Muhammed ve eş-şeyh Seyyid Abdülazîz.

{Ve İmâm şâfi'î hazretleri âl-i Abbâsiyân'dan Hârûnü'r-Reşîd ile hem-sohbet olmuşlardır. Niçe yüz te'lîfâtları Bağdâd'da olmuşdur.}

Ve yine bu kubbenin içinde garb cânibinde bu âsitâneyi inşâ eden sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât Sultân Muhammedü'l-Kürdî ve vâlidesi Sitti şemse Melike medfûnlardır. Ve bâb-ı sa'âdetinde yetmiş seksen

---

1 *Kur'ân,* Necm, 39-40; "‹nsana çal›flmas›ndan baflka bir fley yokdur. Onun çal›flmas› flüphesiz görülecektir. Sonra ona karfl›l›€› eksiksiz verilecektir."

huddâmları dâ‘imâ hâzırdırlar, delâlet edüp ziyâret etdirirler.

{Ve kubbe-i pür-envârının bâb-ı mu‘allâsının atebe-i ulyâsı kemeri üzre tahrîr olunan Kur’ân-ı azîm sûre-i (---) âyetinden siyâh ceviz tahtası üzre celî hat ile tahrîr olunmuşdur. Âye[t]:

[1] »”Â†«‰‰Á†«‰—ÕÂÊ†

[2] EE“YE«†A«†·I†’œE—AA†AE†⁄‰

ilâ âhirih âyetler tahrîr olunmuşdur.}

Ve bâb-ı mu‘allâsının hâricinde iki tarafda olan ziyâretlerin hisâbın Hudâ bilir, ammâ ziyâret etdiğimiz bunlardır.

Evvelâ eş-şeyh Ebü'l-Hasan el-Bekrî ve dahi şeyhülislâm Zekeriyyâ el-Ensârî ve dahi eş-şeyh Necmeddîn Hubbü'ş-şâlî el-Acemî ve dahi eş-şeyh Ferhân el-Hasenî ve eş-şeyh İsmâ‘îl el-Mü’ezzin, şerîk-i şâfi‘î'dir. Ve eş-şeyh şeybân er-Râ‘î, *kuddise sırruhu'l-azîz.*

Niçesin dahi ziyâret etdik, ammâ ism-i şerîfleri [Q 257b] [P 254b] ma‘lûmumuz olmamağile tahrîr olunmadı.

Ve bu İmâm eş-şâfi‘î âsitânesi başka bir mahalledir, iki bin âdem sâkindir. Kat-ender-kat altı yüz hânedir. Her hânenin pençerelerinden niçe yüz küçük zenbîller sarkmışdır. Birkaç züvvâr geçse ol sarkan zenbîlleri hâneler içinden sıbyân u nisvân hareket etdirirler, ya‘nî sadaka isterler. Sâhib-i hayrât olan kimesneler ol zenbîllere birer para veyâhûd birer mankır veyâ bir nân-pâre kor. Anlar dahi zenbîlleri hânelerine çeküp hayır du‘â ederler. Elbette de’bleri budur. Ve tarîk-i âmında fukarâ-yı sâ’iller mâl-â-mâldir, anlara dahi tasadduk ederler.

Ve İmâm şâfi‘î kasabasında bir câmi‘-i selâtîn-i mâzî ve bir medrese ve bürke ve havuz ve sâkıye ve yedi aded tekye ve müte‘addid [Y 264a] kâ‘a ve hücreler ve iki imâret ve yedi zâviye ve haremden hâric bir câmi‘ dahi ve on mikdârı dekâkîn vardır.

Bu hayrât [u] hasenâtların ekseri sâhibü'l-hayrât Sultân Muhammed el-Ekrâd ve Sultân el-Melik el-Kâmil binâsıdır.

Ve bir sâ‘at ba‘îd Besâtîn karyesi dibinden nehr-i Nîl'den bürketü'l-Habeş üzre kulle-misâl sâkıyeler binâ edüp kavs-i kuzah-misâl kemerlere İmâm şâfi‘î mahallesinde âb-ı hayât su getirüp aceb hayrât etmişdir.

Ve her leyle-i sebtde ahâlî-i Mısır'da ne kadar sulehâ-yı ümmetden kimesneler var ise meşâyihleri ile fırka fırka olup deff [ü] kudümlerin çalup tevhîd-i errre ile zikrullâh ederek niçe bin kanâdîller ve fânûslar ve meş‘aleler ile çerâğân edüp hûb nefesler ile kasâyid-i Tâ’iyye ve eş‘âr-ı İmâm şâfi‘î na‘tların okuyarak tâ vakt-i sabâha dek İmâm şâfi‘î'ye âdem deryâsı varup gelmededirler. Yetmiş seksen sene leyle-i sebtde İmâm şâfi‘î ziyâretin terk etmemiş müstecâbü'd-da‘ve kimesneler vardır. Kubbe-i pür-envârının içinde herkesin makâmları ma‘lûmdur, anda sâkin olup tevhîd [ü] tezkîr edüp ihyâ ederler. Ve mevlûd-ı şerîf kırâ’at ederler. Ve niçe bin a‘mâ hâfız-ı kelâm ol gece cevk cevk bir yere cem‘ olup şavk şavk altı yedi yüz belki bin hatm-i şerîf tilâvet olunmadadır. Zîrâ Mısır'da olan hâfız-ı Kur’ân bir diyârda yokdur. Her leyle-i sebtde âyîn-i kadîmleri budur, ilâ mâşâallâh dâ’imdir.

Ve senede bir kerre mâh-ı [(---)] bir mevlûd-ı azîm olup İmâm şâfi‘î mezâristânı ve kömistânı ve amâristânı içre niçe kerre yüz bin âdem cem‘ olup cümle minâreleri ve kıbâbları ve revzenleri kanâdîller ile çerâğân edüp çârsû-yı bâzâr peydâ edüp iki gün iki gece cem‘iyyet-i uzmâ olup mevlûdü'n-nebî olur kim ibret-nümâdır.

Ve âsitâne-i İmâm şâfi‘î kubbesinin cânib-i garbîsindeki pençere hâricinde şeyh Bekrî hazretleri ecdâdları ile yetmiş aded sultânlar medfûndur. İnşâallâh mahallinde tahrîr olunur, *rahmetullâhi aleyhim ecma‘în.*

Ve bu İmâm şâfi‘î kabrinden cenûb cânibine kâmil iki yüz adım ba‘îd,

Kabr-i eş-şeyh el-Fakîh el-İmâmü'z-zâhid Hazret-i İmâm Ebü'l-Leys bin Seyyid Abdurrahmân Ebü'l-Hâris *radıyallâhu anh:* Ekâlîm-i Mısır'ın şeyhülislâmı ve müftiyü's-sakaleyn idi. Bu sultân dahi Karâfe-i kübrâ içre bir mahalde evc-i semâya ser çekmiş bir kubbe-i âlî içinde medfûndurlar. Başka câmi‘ ve medrese ve tekye ve sebîller ve imâret zâviye ve iki yüz mikdârı fukarâ hânelerinde yine zenbîller ile sadaka ve in‘âm-ı âm isterler. Ve sâ’ir merâkıd-ı ulemâ âsitâneleri var. Ve Ebü'l-Leys oğlu dahi bir kubbede âsûdedir.

Ve bizzât kendü kubbeleri İmâm şâfi‘î kadar kubbe-i [Y 264b] azîm değildir, ancak beş yüz âdem alur. Ol kubbenin vasatında çâr-gûşe yeşil çuka ile mestûr sandûka içinde medfûndur. Ba‘zı maslûbât ve kanâdîller ile müzeyyendir. Bunda cemî‘i Mısır'ın ulemâ ve sulehâ ve meşâyih fukahâsı cem‘ olup kırâ’at-ı Kur’ân ederler. Bi'l-külliye ulemâ cem‘iyyeti olur, gayrı ecnâs-ı mahlûkât gelmezler. Ve âsitânesi üzre bu târîh celî hat ile tahrîr olunmuşdur, târîh:

Emera bi-inşâ’i hâze'l-merkadi'l-mübâreki'ş-şerîf bi-fazlillâhi ta‘âlâ seyyidünâ mevlânâ'd-dünyâ ve'd-dîn es-Sultân el-Melik el-Kansû(r) el-Gavrî fî sene ışrîn ve sittimi’e. [620]

---

[1] *Kur’ân,* Hicr, 46; "Oraya emniyet ve selâmetle girin."

[2] *Kur’ân,* A‘râf, 43; "Biz onlar›n gönüllerinde olan kini ç›kard›k, altlar›ndan ›rmaklar akmaktad›r."

Ve bu bâb-ı mu‘allânın sol tarafında bir âdem kaddi bâlâda beyâz mermer üzre celî hatt-ı nümâyân ile [1]ÍÔ»Ó‘Ò—ÁÂ† âyeti tahrîr olunmuşdur.

Ve dahi altında İhlâs-ı şerîf terkîm olunmuşdur. Andan aşağı,

Târîhuhu isneyn ve seb‘în ve seb‘imi’e [772]

kitâbet olunmuşdur.

Hakîr bu sultânı ziyâret edüp rızâ-yı Allâh içün bir Yâsîn-i şerîf tilâvet edüp savâbın rûh-ı şerîflerine hibe edüp şefâ‘atların ricâ eyledik, kabûl-i dergâh-ı İzzet ola. Ve Ebü'l-Leys cenbinde,

Kabr-i Dâvûd Paşa: Süleymân Hân vüzerâlarındandır. Târîhi sene 956 vâki‘ olmuşdur. Ve bu âsitânenin cânib-i şarkîsinde bin adım ba‘îd cebel-i Mukattam'ın nısıf râhında bir yalçın püşte üzre,

Merkad-ı sultân-ı Kâf-ı kanâ‘at, sâhib-i tarîk-ı ehl-i kerâmet, ye‘ûsü'l-vâsilîn, matlûbü't-tâlibîn, hazret-i pîşvây **şeyh şâhîn:** Hakkâ ki Kâf-ı kanâ‘atde şikârın almış gibi şâhîn kayalı Kâf üzre şeyh şâhîn âşiyân edüp yine uşşâkân-ı züvvârânın gönüllerin sayd etmeden hâlî değillerdir, zîrâ mutasarrıfîndendir. Cümle Garâfe-i kübrâda âsûde olan kibâr-ı kümmelînler bu sultânın taht-ı minkârında nümâyândır. Gâyet havâdâr ve cihân-nümâ âsitânedir. Başka câmi‘ ve tekyesi ve fukarâları ve imâreti ve sebîli vardır. Kendüleri bizzât câmi‘inin sağ tarafında bir alçacık kubbe içinde evlâd-ı izâmları ve hulefâ-yı kirâmları ile medfûndur.

Evlâd-ı kebîri **eş-şeyh Muhammed el-Ankâ** sağ cânibinde ve evlâd-ı sagîri **eş-şeyh Abdullâh el-Ukâb** sol tarafında medfûndur. Lakab-ı şerîfleri murga müte‘allıkdır ve hâlâ cümle hulefâları kezâlik lakabları tuyûra müte‘allıkdır. Tarîk-ı şâhinî derler, uzlet-nişîn fukarâlardır. Cümle nafakaları pây-ı sa‘âdetlerine varır, bir yerden vazîfe-i mu‘ayyeneleri yokdur. Mısra‘:

Bir alay dîvâneyüz Kâf-ı kanâ‘at bekleriz

deyüp bâb-ı tevekküldedirler. Ammâ Cenâb-ı Bârî her bâr nafakaların ihsân eder kim âye[t]:

[2] ËÂ«ÂÊ†œ«»Ò…† · Í†«‰‹

âyeti bâb-ı tevekkülde olanlar hakkında nâzildir.

Ve Mısır içinde mevlevîhâne kurbunda İmâm eş-şâfi‘î pederi [Y 265a] **eş-şeyh İdrîs ibn el-Abbâs,** *rahmetullâhi aleyh*: Bir küçük kubbede medfûndur. Ammâ bu hakîr bir tevârîhde manzûrumuz olmuşdur kim şeyh İdrîs ibn el-Abbâs hazretleri Gazze'de medfûndur, demiş. Zîrâ Hazret-i şâfi‘î Gazze'de doğmuşdur, pederleri şeyh İdrîs vefât edince vâlidesiyle Bağdâd'a gidüp anda İmâm Muhammed'den ve İmâm Mâlik'den tahsîl-i ulûm etdi, demiş. Ammâ ulemâ-yı Mısır müverrihleri tevâtürle isbât edüp Mısır'da medfûndur, derler. Hakîr ziyâret etmişiz, *rahmetullâhi aleyh*. Ve dahi Kasru'l-ayn râhında Bâb-ı Cemâleddîn'in iç yüzünde,

Kabr-i eş-şeyh Abdullâh-ı Irâkî: Bir küçük kubbede medfûndur. Gayrı binâ dutmaz, bi-emrillâh [Q 258a] [P 255a] münhedim olur. Ve Derbü'l-Kenîsiyye kurbunda,

Kabr-i eş-şeyh Ebûbekir el-Mu‘arrefü'l-Kavm: Ulu ziyâretdir. Ve câmi‘-i Hâtûniyye ile Sitti Nefîse yolunda,

Meşhed-i Kabrü't-Tavîl: Kubbesi ve tekyesi yokdur, ancak cânib-i erba‘ası tarîk-ı âmdır. Kaddi yigirmi adım uzun bir kabir olduğundan Kabr-i Tavîl derler. Bir rivâyetde kırk Sahâbe-i kirâm bunda defn olunmuşdur. Ba‘zılar Kırklar makâmıdır, derler, *rahmetullâhi aleyh*. Ve buna karîb,

Kabr-i eş-şeyh Ebûbekir es-Süleymânî. Ve buna karîb,

Ziyâret-i el-Vezîr Sultân Nâsıruddîn: İki yüz yaşında Selîm Hân'a yetişüp Hayra Beğ ile mutî‘ olup hizmet-i şehriyârîde bulunup cenâzesinde Selîm Hân hâzır olup bu Kabr-i Tavîl kurbunda defn olundu. Ve Mısır içinde Bâb-ı Nâsır'a karîb câmi‘-i Cemâleddîn kurbunda,

Makâm-ı Hazret-i Mûsâ *aleyhi's-selâm*: Tarîk-ı âm üzre altı kademe nerdübân ile nüzûl olunur üç kubbeli ve mihrâblı bir makâm zâviyedir. Du‘â müstecâb yerdir. Ve Özbekiyye bürkesinin şimâlinde Kantaratü'd-Dikke kurbunda,

Ziyâret-i eş-şeyh Hasan el-şâzilî: *Hızbü'l-Bahr* sâhibidir. Câmi‘inde medfûndur. Ekseriyyâ masrû‘ olan kimesnelere kırk gün *Hizbü'l-Bahr* okunup bi-emrillâh halâs olur, meşhûr-ı âfâkdır. Sene 656 târîhinde merhûm olmuşdur, *rahmetullâhi aleyh*. Ve buna karîb,

Kabr-i eş-şeyh Sâkiniyye: Yine kendü câmi‘inde medfûndur. Ve kadıasker sarâyı kurbunda,

Ziyâret-i eş-şeyh Merzûk-ı Kifâfî: Tarîk-ı Seyyid Ahmed el-Bedevî'de ulu sultândır. Selîm Hân ile Mısır fethinde mülâkat olmuşdur. Circeli Alî Beğ üzerlerine bir câmi‘ ve bir kubbe-i mehbıt-ı pür-envâr inşâ etmişlerdir. Ve Ebüssu‘ûd-ı Cârihî ile hem-asır olmağile Sultân Selîm hakkında ikisi "*Yâ Selîm ta‘al ile'l-Mısır*" buyuranlardan bu Merzûk-ı Kifâfî ve Ebüssu‘ûd-ı Cârihî'dir, *kuddise sırruhu'l-azîz*. Ulu sultândır, gâyet çok fukarâsı vardır, tarîk-ı Kifâfî derler, Ahmediyye'ye müntehî derler. Ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır. Kubbesinde üç halîfesi ile âsûdedirler. Ve kubbesinin cânib-i erba‘asında [Y 265b] niçe yüz zerdeste ve harbe ve şepkülâh ve tabl u nakâre ve nefîr ve alâmâtlar vardır. Ve Kantaratü'l-Leymûn kurbunda,

eş-şeyh Muhammed Inânî. Ve Derb-i Cemâmîz kurbunda,

---

1 *Kur’ân,* Tevbe, 21; "Rableri onlara, taraf›ndan bir rahmet ... müjdeler."

2 *Kur’ân,* Hûd, 6;"Yeryüzünde hiç bir canl› hariç olmamak üzere r›z›klar› Allah'›n üstünedir."

Kabr-i eş-şeyh Hanefî, *kuddise sırruhu*. Ulu sultândır, fukarâsı bî-şümârdır. Âyende ve revendeye ni‘metleri mebzûldür. Yine kendi câmi‘i içinde medfûndur. Tekyesinin hareminde bir ulu nâbıka dırahtı vardır. Ve Bâb-ı şa‘riyye kurbunda,

Ziyâret-i azîm-i eş-şeyh şa‘râvî: Kutbiyyete kadem basmış idi. Yine câmi‘leri içine medfûndur. Menâkıbları hadden bîrûndur. Binden mütecâviz mücelled te’lîfâtları vardır kim ilm-i tasavvufda lâ-nazîrdir. *Tabakât-ı şa‘râvî* ve *Mîzân-ı şa‘râvî* cihân-ârâ kitâblardır. Hâlâ ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır. Ve Mısır içinde Koyun Bâzârı kurbunda Sirkeciler mahallesi içinde,

Ziyâret-i Sultân Aybeğ et-Türkmânî: Tarîk-ı âm üzre kubbesiz bir örtü altında medfûndur. Lâkin cânib-i erba‘asında beyâz mermerden dîvâreler vardır. Ol mermerler üzre bir gûne Kûfî hat tahrîr olunmuşdur kim Fes ü Merânkeş ulemâları gelüp kırâ’at etmede âcizlerdir, gâyet musanna‘ hatdır.

Sultân Aybeğ et-Türkmânî oldur kim hâlâ Ka‘be-i şerîfin siyâh harîr kisvesini vakf eden şecerüddür nâm hâtûnun ehlidir. Bir kerre şecerüddür Hâtûn pâdişâh yerine geçüp melike oldu. Azîmü'ş-şân melike idi. Hikmet-i Hudâ yerine Aybeğ et-Türkmânî ehli gulû-yı âm ile halîfe olur. Bir gün şecerüddür Aybeğ et-Türkmânî'ye hâtırmânde olup Aybeğ hammâmda gusül ederken şecerüddür fursat ganîmetdir, deyüp câriyelere emr edüp Aybeğ'i hammâmda gâfil bulup câriyeler Aybeğ'e kılıç üşürüp birkaç yerden mecrûh ederlerken şecerüddür meğer gâyetü'l-gâye mülahhama ve müşahhama hâtûn-ı muhibb-i hûn idi, hammâmın kubbesi üzre câm deliğinden Aybeğ'in ceng [ü] cidâlin temâşâ ederken meğer koca Aybeğ et-Türkmânî cür’et sâhibi imiş, hemân câriyenin birinin elinden uryân kılıcı alup uryân Türkmân dalyarak olup hammâmda câriyelere yarak ururken şecerüddür görse kim Aybeğ yaraklanup câriyelere yarak urmada kudurup halâs oluyor, hemân şecerüddür cân havli ile hammâm kubbesi üzre firâr edem, derken ol mülahham u mücesseme hâtûn hammâm kubbesiyle bile aşağı çöküp hikmet-i Hudâ Aybeğ et-Türkmânî önüne düşüp mecrûh olur. Derhâl Aybeğ şecerüddürr'ü,

"Hay mel‘ûne ve mekkâre" deyü katl eder.

Aybeğ dahi ol câriye zahmlarından şehîd olup ol mahalde medfûndur. şecerüddür dahi yine ol mahalde câmi‘i içinde Aybeğ elinden şehîde olan cevârîler ile bir yerde medfûnelerdir.

Ammâ kabr-i şecerüddür ma‘mûr [u] âbâdândır. Evkâfı çokdur, gâyet mün‘ime hâtûn imiş. Selef **[Y 266a]** mülûklerinden Beyt-i şerîfi harîr ile örtmek bir pâdişâha nasîb olmayup hâlâ şecerüddür Hâtûn'a müyesser olup her sene yüz yetmiş kîse evkâfından masrûf olunup Mekke-i mükerremeye kisve-i şerîfe gider. Mısır'da Yûsuf köşkünde üç yüz âdem zerdûz harîr ile dokuyup tamâm ederler kim vâcibü's-seyrdir. Ve Karâfe-i suğrâda,

Ziyâret-i Kadı (---) (---): Ulu sultândır. Ve,

Hulefâ-yı Abbâsiyân'dan ibtidâ Mısır'a mâlik olanlardan el-Mustansır Billâh'dır: Hulâgû Tatarı âl-i Abbâsiyân['ı] cümle şehîd edüp ehl-i Bağdâd'ın ehl [ü] ıyâlin tu‘me-i şemşîr edüp Bağdâd'ı harâb ü yebâb, binâların türâb ve halkını kebâb etdüği mahalde el-Mustansır Billâh bâdiye-i Arab'da bulunup halâs oldu. Ba‘dehu Mısır'da Tâhir Baybars halîfe iken el-Mustansır Billâh'ı Mısır'a da‘vet edüp sene 659 târîhinde Mısır'da sikke ve hutbe sâhibi olup Mısır'ı yine Tâhir Baybars'a verüp Tâhir Baybars ile halîfe Mustansır şâm'a gidüp halîfe şâm'dan ecdâdı tahtı olan Bağdâd'a gidüp Tâhir Baybars Mısır ve şâm ve Haleb'e müstakil pâdişâh oldu, ammâ sikke ve hutbe âl-i Abbâsiyân üzre tilâvet olunurdu.

El-Mustansır Bağdâd'a varup âl-i Abbâsiyân tâze cân bulup âl-i Abbâsiyân'ın on yedincisi el-Mütevekkil Alallâh Mısır'a gelüp Kal‘atü'l-kepş'de el-Mustansır Billâh içün binâ olunan sarâyda sâkin olup sikke ve hutbe sâhibi oldu, ammâ hüküm Tâhir Baybars'ın idi. Andan sene 666 vefât idüp,

Kabr-i el-Mütevekkil [P 255b] Alallâh: Sitti Nefîse kubbesi önündeki kubbe içre medfûndur. Andan,

Meşhed-i Hâkim Bi-emrillâh: Bu dahi Hulâgû asrında bâdiye-i Arab'da âlem-i sabâvetde bulunup Mısır'a firâr edüp Mısır'da Kal‘atü'l-kepş'de kırk bir sene halîfe nâmıyla mu‘ammer olup hayli sefâhetler edüp Kademü'n-Nebî önündeki kaya üzre bir rasad îcâd edüp hâşâ geceyi gündüz ve gündüzü gece edüp bir kes rûz-ı rûşende kapusundan taşra çıksa katl ederdi. Gecedir, deyü herkes gündüz yatırlardı, ahşam oldukda **[Q 258b]** cümle Mısır çerâgân olup gündüzdür, deyü herkes bey‘ [ü] şirâsına meşgûl olurdu. Kırk bir sene bu gûne evzâ‘ [u] etvârına Cenâb-ı Bârî imhâl edüp âhir bir kurâda hemşîresi kendüyi katl edüp Sitti Nefîse civârında defn etdiler, hâlâ anda âsûdedir.

Bâb-ı Nâsır'daki Câmi‘-i Kebîr'i binâ edüp câmi‘-i Ezher'i at mezbelesiyle pür eyleyüp cemâ‘atine birer nân ve birer sahan şorba ta‘yîn verüp kendü câmi‘ine da‘vet ederdi. Halk câmi‘ine varmayup yine câmi‘-i Ezher'in mezbelesi içre ders okuyup ibâdet ederlerdi. Tâ ki Bi-emrillâh Hâkim mürd olup câmi‘-i Ezher'i tathîr edüp **[Y 266b]** talebeler ilâ-hâze'l-ân anda mâl-â-mâldir. Hâkim câmi‘inde hâlâ cemâ‘at kalîldir, zîrâ zulm ile binâ olunmuşdur, anda kılınan ibâdetde lezzet yokdur. Ve,

Kabr-i el-Hâkim Bi-emrillâh Ahmed ibn el-Müstekfî Billâh Süleymân: 12 sene halîfe olup Sultân Melik Sâlih ibn el-Melikü'n-nâsır zamânında sene 753 tâ‘ûndan merhûm olup Sitti Nefîse cenbinde bu dahi medfûndur. Ve,

Meşhed-i el-Muktazıd Billâh: Dahi Sitti Nefîse kurbunda âsûdedir. Ve,

Meşhed-i el-Mütevekkil Alallâh Muhammed ibn el-Muktazıd Billâh Ebûbekir: Halîfe olup sene 785 Berkûk Sultân Çerkes halîfe olup saltanata tâlibdir, deyü el-Mütevekkil'i hal‘ edüp Kal‘atü'l-Cebel'de haps etdi. Altı seneden sonra Berkûk el-Müvekkil'i hapisden ıtlâk edüp yine halîfe etdi. Sene 797 Yıldırım Bâyezîd Hân Rûm'da halîfe olup teberrüken ve teyemmünen el-Mütevekkil'e elçi gönderüp izin taleb edüp anlardan tecdîd-i bî‘at etdi. El-Mütevekkil dahi Yıldırım Hân'a bir seccâde ve bir Kelâm-ı İzzet ve bir kılıç ve bir at ve bir koyun gönderüp menşûr ve yarlığ-ı belîğler verdi. Ba‘dehu Yıldırım Hân'a bu vaslalar vâsıl olunca kânûn üzre müstakil pâdişâh olup yıldırım gibi kâfiristânı nehb ü gâret edüp yedi yüz hutbe sâhibi oldu. Beri tarafda el-Mütevekkil Alallâh'ın haps ü azli ve yine halîfeliği cümle kırk beş sene oldu. Ba‘dehu Sultân Ferec bin Sultân Berkûk asrında merhûm olup bu dahi Sitti Nefîse civârında medfûndur, *rahmetullâhi aleyh*. Ve,

Meşhed-i el-Vâsık Bi-emrillâh Ömer bin İbrâhîm ibn el-Müstemsik Billâh ibn Hâkim Bi-emrillâh: Sene 788. Sitti Nefîse kurbundaki kubbe-i âlîde âsûdedir. Ve,

Meşhed-i el-Muktazıd Billâh Dâvûd bin el-Mütevekkil Alallâh Muhammed: 32 sene halîfe olup Sultân Çakmak ile şâm Tarabulus'u gazâsında ma‘an feth edüp mansûr [u] muzaffer Mısır'a geldiklerinde sene 845 târîhinde el-Muktazıd Billâh merhûm olup Sultân Çakmak piyâde olup bükâ ederek cenâzesin ketfinde Sitti Nefîse'ye varınca götürüp Sitti Nefîse önündeki hulefâlar kubbesinde defn etdiler. Zîrâ cedd-i izâmları olan âl-i Abbâsiyânların âşiyânı ol makâm-ı mübârek idi. Hâlâ ol makâm-ı şerîfde niçe yüz pâdişâh-ı selef ve niçe bin şehzâdegân ömr-i nâzenînlerin telef edüp anda pinhândırlar. Ve,

Meşhed-i el-Müstekfî Billâh Süleymân bin el-Mütevekkil Alallâh Muhammed: Karındaşı el-Muktazıd'dan sonra mesned-i hilâfete cülûs edüp ancak tokuz ay halîfe olup el-Melikü't-Tâhir Sultân Çakmak cenâzesine hâzır olup Sitti Nefîse yanında birâder-i mihteri Muktazıd Billâh yanında Bi-emrillâh defn olundu. Ve,

Meşhed-i el-Müstencid Billâh Yûsuf ibn el-Mütevekkil Alallâh Muhammed: Müddet-i hilâfeti 25 sene oldu, sene 884 vefât edüp **[Y 267a]** Sultân Kayıtbay cenâzesine hâzır olup bu dahi Sitti Nefîse'de defn olundu. Ba‘dehu Ebü'l-feth Sultân Mehemmed İslâmbol'u feth etdükde el-Müstencid Billâh'ın fevtin istimâ‘ edüp hayli te’essüf çeküp gazâ mâlinden bir zerdûz ibret-nümûn cibinliği Akşemseddîn halîfesi Burhâneddîn-i Muğlavî ile Sultân Kayıtbay'a gönderüp el-Müstencid Billâh'ın kabr-i şerîfi üzre sandûkasına sütr etmişlerdir. Hâlâ yine anınla mestûrdur. Bir Freng-pesend bir kâr-ı bî-mânend musanna‘ cibinlikdir. Ve,

Meşhed-i el-Mütevekkil Alallâh Abdülaziz bin Ya‘kûb ibn el-Mütevekkil Alallâh: 19 sene halîfe olup sene 903 târîhinde el-Melikü'n-Nâsır Muhammed Sultân Kayıtbay asrında el-Mütevekkil ile Sultân Muhammed bir günde merhûmeyn, el-Mütevekkil'i Sitti Nefîse civârında, Sultân Muhammed'i Eski Mısır'a defn etdiler.

Ammâ bu el-Mütevekkil Alallâh gâyet müsin halîfe idi. Hattâ fâtih-i Mısır Sultân Selîm Hân ile fetihde bile idiler. Ba‘de'l-feth Selîm Hân bunların sohbetinden hazz edüp İslâmbol'a götürüp Perî Paşa sarâyın müheyyâ etdiler. Bi-emri Hudâ Selîm Hân merhûm olup Süleymân Hân ile ülfet ederken el-Mütevekkil'in pederinin Mısır'dan fevti haberi gelüp Süleymân Hân izniyle Mısır'a halîfe olmağa me’zûn olup Ebussu‘ûd hazretleri huzûrunda dest-bûs edüp bir donanma-i azîm ile Pılak Mustafâ Paşa kapudan paşa olup el-Mütevekkil Alallâh'ı tevekkülen alallâh deyüp İslâmbol'dan yedi günde İskenderiyye'de lenger-endaht edüp andan iki günde Mısır'a dâhil olup vâlî-i Mısır Dâvûd Paşa istikbâl edüp alay-ı azîm ile ecdâdları tahtı olan Kal‘atü'l-kepş'de meks etdirüp mesned-i hilâfete cülûs eder. Müddet-i hilâfet 23 sene.

Ve yine sene 905 târîhinde Dâvûd Paşa asrında fevt olup Sitti Nefîse cenbinde defn olunup âl-i Abbâsiyân'ın Mısır'a halîfe mesâbesinde olanlar bunda inkırâz buldu. Cümle on yedi neferdir. Müddet-i saltanatları (---) sene. Ammâ bunların Mısır'da hilâfetleri âl-i Abbâsiyân'dan olduklarına ta‘zîmen şeyhü'ş-şüyûh mertebelerinde idiler ve sikke ve hutbe bunların ismine idi. Ammâ tegallüben hükûmet Çerâkese sultânlarının idi, akd [u] hal, almak vermek, asmak ve basmak, urmak ve dutmak Çerâkes-i nâkes re’yinde idi. Bu âl-i Abbâsiyân hemân sâhib-i **[P 256a]** kelâm olup anlara bî’at verirdi ve hayli i‘tibârları var idi. Ve,

Meşhed-i el-Müstemsik Billâh: dahi Sitti Nefîse kurbundadır.

Zikr-i ahvâl-i merâkıd-ı selâtîn-i Mısır min Benî Eyyûbiyân bin şâd el-Kürdî el-Melikü'n-Nâsır Salâhaddîn Yûsuf bin Eyyûb şâdî el-Kürdî

Yedi neferdir. Sene 572 târîhinde Salâhaddîn Yûsuf şâm'da Nûreddîn'in vezîri iken Mısır'a müstakil pâdişâh olup Mısır'ın iç kal‘asın ve taşra varoşu **[Y 267b]** Mısır'ın cânib-i erba‘asına şâm'da Nûreddîn-i **[Q 259a]** şehîd'in havfından yigirmi tokuz bin üç yüz zirâ‘ sûr çeküp Mısır'ı amâr etdi. Ve İmâm şâfi‘î kurbunda bir medrese inşâ etdi. Ve sene 575 Merc-i Uyûn'da küffâr ile ceng edüp Freng'i münhedim edüp sene 589 Mısır'da câmi‘i kurbunda medfûndur. Ba‘zılar şâm'da medfûndur, derler, ammâ galatdır. Merkadinde târîhiyle mazbûtumuzdur. Ve,

Meşhed-i el-Melikü'l-Kâmil: Mısır'da dârü'l-hadîsi cenbinde medfûndur. İmâm şâfi‘î'de hayrât [u] hasenâtı vardır. Ve,

Meşhed-i el-Melikü'l-Eşref Halîl ibn Kalavân: Kırk dörd gün Akka kal‘asın muhâsara edüp İşpanya elinden kuvvet-i bâzû ile feth edüp ba‘de'l-feth Mısır'a gelüp merhûm oldu. Câmi‘i sâhasında bir kubbe-i münevverde âsûdedir. Ve,

Meşhed-i el-Melikü'l-Azîz Osmân ibn el-Melikü'n-Nâsır Salâhaddîn Yûsuf: Yine kendü câmi‘i sakfında mestûrdur. Ammâ birâderi **el-Melikü'l-Efdal** bundan evvel halîfe idi, hisset ü denâ’etinden ale'l-akîb ma‘zûl edüp Simyât'a nefy edüp anda merhûm olup na‘şın yine Mısır'a birâderi el-Melikü'l-Azîz Osmân ile bir kubbede yatırlar. Ve,

Kabr-i el-Melikü'l-Eşref Eyyûbiyân: Mısır'dan kendüye kul şâm'ı verdiler. Mühmel ü cühmel âdem olmağile her tarafdan düşman zuhûr edüp bunun asrında Kudüs-i şerîfi müsâlaha tarîkıyla İşpanya Frengine verdiler, sene 935 535 935. Ba‘dehu kendü dahi eleminden nâ-kâmil iken kâmil altmış yaşında Dımışk'da merhûm olup na‘şın Mısır'a getürüp câmi‘inde defn etdiler. Ve,

Meşhed-i el-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb bin el-Melikü'l-Kâmil Muhammed: Mansûre şehrinde merhûm olup Mısır'da câmi‘i sâhasında medfûndur. Beyne'l-kasreynde mezâhib-i erba‘aya medreseler binâ etdi. Ve Ravza cezîresindeki kal‘ayı bunlar inşâ etdi. Lâkin tuğyân-ı Nîl'den harâb olup Ümmü'l-kıyâs tarafında Cîze'ye nâzır cânibde âsâr-ı bürûcları zâhir ü bâhirdir. Ve,

Meşhed-i el-Melikü'l-Mu‘azzam Tûrân şâh ibn el-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb: Bu Tûrân şâh'ın pederi Necmeddîn Mansûre'de vefât edince el-Melikü'l-Mu‘azzam Tûrân şâh Hısn-ı Keyfâ kal‘asında şehzâdeliği hâlinde sipehsâlâr olup Acem ile cengde idi. Bu Tûrân şâh'ın vâlidesi şecerüddür, evvel Necmeddîn-i Eyyûb'un menkûhası idi, Eyyûb Necmeddîn Mansûre'de merhûm olıcak şecerüddür âkile ve müdebbire ehlinin merhûm olduğun bir ferd-i âferîde[ye] ifşâ etmeyüp pes-ü perdeden oğlu el-Melikü'l-Mu‘azzam Tûrân şâh'a tâ Kürdistân'da Hasîn-Keyfâ'ya haber gönderüp der-ân Tûrân şâh-ı cihân şeb [u] rûz reh-revlik edüp kırk günde Mısır'a dâhil olunca babasının merhûm olduğu fâş olup cümle a‘yân-ı vilâyet el-Melikü'l-Mu‘azzam'dan bî‘at edüp Mısır'a müstakil pâdişâh oldu. **[Y 268a]**

Ol mahalde mel‘ûn kefere-i Freng-i bed-reng-i pür-ceng Dimyât şehrine müstevlî olmuşlar idi. Sene 648 târîhinde cümle Frengi katl edüp Dimyât'ı feth etdi. Ba‘dehu Mısır'a gelüp kulları el-Mu‘azzam üzre gulû edüp sarâyında şehîd etdiler. Müddet-i saltanatı yetmiş gün oldu. Mısır içinde pederi yanında medfûndur.

Devlet-i âl-i Eyyûbiyân bunda inkırâz bulup vâlidesi şecerüddür melike olup yetmiş gün ol dahi hükûmet etdi. Ba‘dehu hilâfet ehli Aybeğ et-Türkmânî'ye intikâl edüp vak‘aları bâlâda tahrîr olunmuşdur. Andan devlet-i Mısır Necmeddîn Eyyûb kullarına intikâl etdi. İbtidâ hilâfet kul tâ’ifesine andan kaldı.

Ve şâm-ı şerîfden Mekke-i mükerremeye giderken Bürke-i Mu‘azzam bu el-Melikü'l-Mu‘azzam Tûrân şâh'ın hayrâtıdır kim ol tarîk-ı âmda eyle bir hayrât-ı mu‘azzam yokdur. Hakkâ ki hayr-ı melik-i mu‘azzamdır. Ve,

Kabr-i el-Melik Esedüddîn şîrkûhîn şâdî el-Kürdî: Kayıtbay yaylasında Eşrefiyye câmi‘i civârında medfûndur. Ve,

Ziyâret-i el-Melik Sultân Mü’eyyed min İndillâh: Demirkapu'da câmi‘i sâhasında âsûdedir. Ve Bâb-ı Hadîd'de,

Kırklar makâmı: Câmi‘-i Sultân Mü’eyyed dibindedir. Demirkapu'nun ardında bir makâm-ı kübrâdır. Hâlâ ehl-i hâl kimesnelerden hâlî değil bir makâm-ı şerîfdir. Ve bu câmi‘-i Mü’eyyed'e karîb,

Kabr-i el-Melikü'l-Muzaffer Ebüssa‘âde: Çerâkese pâdişâhlarının beşincisidir. Hâkim, âdil pâdişâh imiş. Ve Çukur Karâfe'de,

Kabr-i el-Melikü't-Tâhir Ebü'l-feth Tatarî: Çerâkese pâdişâhlarının altıncısıdır. Vefâteş sene 824, kubbesinin atebe-i âlîsi üzre bu târîhin fevkinde *Fâtihü Halebi'ş-şehbâ* deyü tahrîr etmiş. Ve,

Kabr-i el-Melikü'l-Azîz ibn el-Melikü'l-Eşref ve dahi,

Kabr-i el-Melik Cemâleddîn: Bu ikisi pederleri Sultân Eşref ile Eşrefiyye câmi‘i kubbesi içinde yatırlar. Ve,

Kabr-i el-Melikü'l-Azîz İmâdü'd-devle ibn Salâhaddîn Yûsuf: İmâm şâfi‘î cenbinde hâkâlûddurlar. Ve,

Kabr-i el-Melikü'l-Mu‘izzüddîn: Eyyûbiyân kuludur. Kayıtbay yaylası yolunda bir sed üzre medfûndur. Vefâteş sene 365. Câmi‘-i Ezher'i Ezher nâm Arab bu Mu‘izzüddîn'in kuludur, bu Mu‘izzüddîn'in mâlı ile câmi‘-i Ezher'i Ezher-i esved binâ etdi, sene 361. Bu Mu‘izzüddîn Mağrib-zemîn'den câmi‘-i Ezher bahânesile hurûc edüp ılgar ile Mısır'ı İhşidiyyûn elinden alup feth edüp ba‘zı halkın kahr eyledi. Zîrâ Mısır halkı cebbâr ve zemînî-mezheb olmuşlardı. Anıniçün Mısır'a Kâhire-i Mu‘izziyye derler. Ve,

Kabr-i Ezher-i May Bornuvî: Câmi‘-i Ezher kurbunda medfûndur. Ve Mısır'da vüzerâ sarâyların binâ eden Sultân Salâhaddîn Yûsuf'un karındaşı,

Kabr-i el-Melik Seyfüddîn bin Ebûbekir bin Eyyûb binâ etdi. Lâkin gâyet sevdâzede âdem olmağile bir gün gazab-âlûd olup kendü kendüyi kulağı dibinden bir muşt ile urup **[Y 268b]** binâgûşundan kan cereyân ederek merhûm olup Ömer ibnü'l-Fârız civârında medfûndur. Âsitânesinin ba‘zı yerleri münhedim olmuşdur. Ve,

Meşhed-i el-Melik Sultân Tumanbay ma‘a Sultân Muhammed ibn Sultân Gavrî: Selîm Hân ile ceng eden Sultân Tumanbay'dır. Gavrî Selîm Hân

cenginde helâk olup oğlu bu Sultân [P 256b] Muhammed nâ-resîde iken halîfe olup ilm-i savaşda kâmil değildir, deyü kul tâ'ifesi gulû edüp Sultân Muhammed'i hal‘ edüp yerine Tumanbay'ı pâdişâh edüp Selîm şâh ile kırk iki kerre muhârebesi ve mukâtelesi sebkat etmişdir. Âhir münhedimen firâr edüp Feyyûm câniblerinde sa‘b dağlarda Urbân-ı Habîr i‘ânetiyle ele getirüp Selîm Hân Tumanbay'ı Bâb-ı Züveyl'de salb [Q 259b] edüp fitne vü fesâd münkatı‘ olup yine Selîm Hân merhamet edüp cenâzesin gasl etdirüp tâ Âdiliyye'ye bile gidüp Âdiliyye'de câmi‘inin sağ cânibinde kubbe-i âlîsi içre Sultân Muhammed ibn el-Gavrî ile medfûndur, sene 922. Mermer sandûkası etrâfında Âyetü'l-kürsî ve bu târîh tahrîr olunmuşdur. Ve,

Kabr-i ziyâret-i eş-şeyh Zennûn-ı Mısrî: Cebel-i Mukattam'ın zıllında şeyh Ukbe-i Âmirü'l-Cüheynî kurbunda başka bir kubbede medfûndur. şark Ahmîm nâhiyesinde mütevellid olmuş Mısır meliki Melik Mukavkıs'ın nedîm-i hâslarından Kıbtî kavminden idi. Melik Mukavkıs anı elçilik ile iki câriye ile biri Mâriye adlu câriye idi, Hazret-i Risâlet'in İbrâhîm nâm oğlu Mâriye câriyeden oldu. Ve bir katır götürdü ve bir kılıç götürdü. Hazret katırı Hazret-i Alî'ye ihsân etdi, Düldül dedikleri katır oldur kim Mukavkıs hedâyâsıdır. Ve kılıcı dahi Hazret-i Alî'ye verüp Zülfikâr oldur.

Câriyenin birin şâ‘ir Hassân'a ihsân eyleyüp Abdurrahmân ibn Hassân ol Kıbtî bâkiresinden oldu.

Bu hedâyâları Zennûn Hazret-i Risâlet'e îsâl edince hazretin kemâl-i mahabbetine tâkat getiremeyüp derûn-ı dilden ve cân [u] gönülden İslâm ile müşerref olup Sahâbe-i kirâm oldu. Hazret-i Alî kemerin bağlayup tabîb-i hâzıklara pîr oldu. İlm-i tıbda Fisagores-i Tevhîdî idi. Âlim ü şâ‘ir ve mâhir ü mâir idi. İlm-i tasavvufu Hazret-i Alî'den görüp minledünnâ ilmine dahi mâlik oldu. Tabîblerin silsilesi ana müntehîdir. Ba‘dehu Hazret-i Ömer hilâfetinde Amr ibnü'l-Âs ile vatan-ı aslîsini ârzû edüp Mısır fethinde şehîd oldu. Maskat-ı re'si olan hâk-i amber pâkde kaldı kim *Küllü şey'in yerci‘ü ilâ aslıhi*'dir.

Ve Mısır'ın cânib-i cenûbî hâricinde şehirden bin altı yüz adım ba‘îd,

Ziyâret-i hazret-i eş-şeyh Ebüssu‘ûd-ı Cârihî: Altı yüz mikdârı hâneli ve câmi‘ ve zâviyeli ve tekyeli ve sebîlli bir kasabadır. Bu mahallenin tâ vasatında [Y 269a] bir kubbe-i âlî içinde Ebussu‘ûd-ı Cârihî çâr-gûşe yeşil çuka ile pûşîde bir sandûka içinde mahfûzdur. "*Yâ Selîm ta‘al ile'l-Mısır*" diyenlerin biri dahi bunlardır. Senede bir kerre azîm âdem deryâsı cem‘ olup mevlûdü'n-nebî olur. Ziyâretgâh-ı hâs [u] âm-ı ünâs u nisvândır, âsitânesine yüz süren ârif insândır. Ve Hân-ı Halîl kurbunda,

Ziyâret-i meşhed-i re's-i Hazret-i İmâm Hüseyin ibn İmâm Alî ibn Ebî Tâlib, *radıyallâhu anhümâ*: Hazret-i sıbtü's-sa‘îd ve's-seyyidü'ş-şehîd İmâm Hüseyn bin Alî vilâdet-i bâ-sa‘âdetleri Uhud gazâsında Hazret-i Hamza şehîd olduğu ân İmâm Hüseyin vücûda geldi. Ve ba‘zı müverrihler hicretden evvel demişler. Ve müddet-i ömürleri 56 sene idi. Yezîd ibn Mu‘âviye'ye hüsn-i rızâsıyla hilâfeti fârig olup Yezîd'den bî‘at etmedüğiyçün üzerine şâm'dan Abdullâh bin Ziyâd ve Ömer ibn el-Hasan ve Sa‘d ve gayrılar serdâr olup Bağdâd'ın deşt-i Kerbelâ'sında yüz bin belâ ile ceng-i azîm olup İmâm Hüseyn'in iki şehzâde-i cüvân-bahtı ve dörd nefer birâderleri ve bir karındaşı evlâdı ve beş aded ammusu oğulları ile ol neberd-i azîmde yigirmi bin Sahâbe-i kirâm ve Muhâcirîn-i zevi'l-ihtirâm ve erbâb-ı soffa-i sâhib-huddâm hicretin sene 61 târîhinin yevm-i Âşûrâ günü hâmûn-ı Kerbelâ'da ac u zâc ve susuz şehîd olmuşlardır, be-dest-i Yezîd.

Ba‘dehu İmâm Hüseyin hazretlerinin ser-i sa‘âdetlerin şâm'da Yezîd'e getirdiler. Ol dahi şâdumânîler edüp re's-i şerîfi Mısır'da Mu‘âviye ibn Cerîh'e gönderdi. Ol la‘în dahi Mısır meydânında galtân etdirdi. Fir‘avnî cebbârîn kavminden her kim İmâm Hüseyn'in re's-i şerîfine püşt-i pâ urduysa birer ayakları tulum gibi oldu. Hâlâ Mısır'da niçe bin âdemin birer ayağı tulum gibi şişmişdir. Andan bi-emrillâh bir hâtûn evlâdının başın kesüp meydâna koyup İmâm Hüseyn'in re's-i şerîfin hıfz eder. Tâ ki Mısır hâkimi Sarîh ma‘zûl olup yerine bir mü'min ü muvahhid muhibb-i hânedân gelüp ol hâtûn ol münevver vech-i Hüseyn'i çıkarup hâlâ meşhed olan âsitânede defn ederler.

Ba‘dehu âl-i Abbâsiyân'dan el-Muktedir Billâh ve sâ'ir halîfeler birer hayrât [u] hasenât ilhâk ederek bir binâ-yı azîm ve bir kubbe-i kadîm binâ-yı âlînin tâ vasatında çâr-gûşe zerdûz atlas ile pûşîde sandûka içinde medfûndur. Gûnâ-gûn buhûrdân ve gülâbdân ve şem‘dân ve kandîldân çerâğdânlar ile eyle müzeyyendir kim gûyâ huld-i berîn ve bir câmi‘-i selâtîndir. Ka‘be-i şerîfin cirminde olduğıyçün Beyt-i şerîfin kisve-i şerîfin anda amûdlara kuşadup anda dikerler. şeb [u] rûz ziyâretgâhdır. Beyt:

Hasan'ile Hüseyn'dir iki hümâ
Radıyallâhu ta‘âlâ anhümâ

Beyt:

Anlara âline [Y 269b] *selâm olsun*
Yerleri ravza-i selâm olsun

Ve cebel-i Mukattam ki Cûşî dağıdır, anın dâmeninde,

Ziyâret-i eş-şeyh Sultânü'l-uşşâkîn Hazret-i Ömer ibnü'l-Fârız el-Hameviyyü'l-Mısrî: Künyeti Ebülhafz'dır, ism-i şerîfi Ömer'dir, Benî Sa‘d kabîlesinden olup *Tâ'iyye* nâm bir kasîde-i belîğ te'lîf etmişlerdir kim efsahu'ş-şu‘arâ ve'l-fusahâ bir mısra‘ına nazîre edememişlerdir. Hattâ şâm-ı şerîfden

Muhyiddîn el-Arabî Ömer İbnü'l-Fârız'a haber gönderüp,

"İzn-i şerîfiniz olursa, sizin *Tâ'iyye* kasîdesine nazîre edelim" demişler. Ömer ibnü'l-Fârız dahi,

"Sizin *Fütuhât-ı Mekke*'niz bizim bu *Tâ'iyye*'ye nazîre-i bî-nazîr vâki' olmuşdur, im'ân-ı nazar ile manzûrunuz ola" buyurmuşlar. Tâ bu mertebe belîğ ve âteş-pâre kasîde-i Tâ'iyye'dir. Her cum'a âsitânesinde âşıklar *Tâ'iyye*'den birer ikişer ebyât kırâ'at olunca âşıklar mest [ü] medhûş-ı bî-hûş olurlar.

Bir ulu âsitânesi ve tekyesi ve câmi'i ve imâreti ve fukarâları vardır. Cümle evkâfı el-Melikü'l-Kâmil'in hayrâtıdır, zîrâ anların ahd-i evâhirinde sene 632 târîhinde merhûm olmuşdur. Her cum'a günü câmi'inde eyle izdihâm olur kim bir âdem gelse yer bulunmaz, derken bi-emrillâh ummân-ı kerâme gibi gelen sığar, gelen yer bulur. Cümle halk birbirlerinin dizlerinde otururlar. Hâs u âm birbirlerinden istiskâl etmeyüp cân birliği ile sohbet-i hâssu'l-hâs ederler. Aceb hikmetdir, sâ'ir **[P 257a]** âsitânelerde bu gûne cem'iyyet-i rûhânî olmaz. Zîrâ cemî'i ulemâ-yı Mısır,

"Her yevm-i cum'a Hazret-i Risâlet-penâh'ın rûh-ı şerîfi bu câmi'de hâzırdır. Ve sâ'ir ervâh-ı **[Q 260a]** enbiyâ dahi hâzır olur" derler. Ale'l-ittifâk cümle meşâyihân-ı Mısır bu kavle müttefiklerdir, *rahmetullâhi aleyh*. Ve cebel-i Cûşî üzre,

Ziyâret-i eş-şeyh Cûşî: Bir câmi'i ve tekyesi ve şeyh Cûşî hazretlerinin birkaç hâneleri vardır. Ve kendileri câmi'in sol tarafında bir kubbe-i sagîr içinde medfûnlardır. Bu âsitâne tâ cebel-i Mukattam'ın zirve-i âlîsinde cihân-nümâ bir makâmdır. Cümle şehr-i Mısır ve sahrâ-yı Mısır'ın cânib-i erba'asında birer günlük mesâfe-i ba'îde nümâyândır.

Ve bu cebelin altında binden mütecâviz mağârâlar vardır, içlerinde şehr-i Mısır'a enmemiş sulehâ-yı ümmetden niçe yüz fukarâlar vardır. Gece kâ'im ve gündüz sâ'im hâl sâhibi mücâhid kimesneler vardır.

şeyh Muhammed-i Gamrâvî hazretleri mücâhede-i nefs ede ede bi-emrillâh haftada bir iftâr eder, künc-i vahdetde bir pâdişâhdır. Ve yine böyle iken la'lgûn beşeresi vardır. Ve,

şeyh Alî Mağribî: Ol dahi bir mağârâda sâkindir. Za'îf ü nahîf bir âdemdir, ammâ cümle züvvâr kendüye ta'âm hedâyâ getürürler, ol kadar tenâvül eder kim Ma'dî Kereb ol kadar ta'âm yemezdi. Ammâ yine böyle **[Y 270a]** iken hergiz anın tebevvül ü tagavvut eylediği görülmemişdir. Mağârâsı dâ'imâ za'ferân kokar, *sellemehullâhu ta'âlâ*. Ve bir gârda dahi,

eş-şeyh Receb şâh-ı Vanî: Kırk sekiz senedir bu gârdan taşra çıkmayup tâ'at [u] ibâdet edüp tilâvet-i Kur'ân eder, riyâzet ü perhîz ile meşhûr bir zâhiddir. Hattâ bir ruhbân kendüye gelüp "Seninle erba'îne girelim, ne sen ta'âm ye ve ne ben ta'âm yiyeyim" deyü da'vâ-yı merd edüp gârda kapanırlar. Yedi gün yedi gece oldukda ruhbâna takâzâ-yı hâcet ârız olup Receb şâh-ı Vanî ruhbânı gârdan taşra çıkmağa men' edüp huddâmları gârı sedd edüp ikisi gârda kalır. On sekizinci gün ruhbân cû'dan helâk olup lâşe-i murdârın taşra çıkarırlar. Receb şâh kâmil kırk gün kırk gece bir dâne hınta tenâvül etmeyüp erba'în çıkarır. Hâfız-ı Kur'ân kimesnedir. Ve yine ana karîb,

eş-şeyh Ma'sûm-ı Belgradî: şu'arâ ve bülegâ kimesnedir. Hüsn-i hatta mâlikdir. Savm-ı Dâvûd'a müdâvemet üzre kitâbet ile kifâflanır, bir merd-i âkildir. Ve yine bir gârda,

eş-şeyh {Muhammed}-i Fereskûrî ma'a eş-şeyh Merdemî Tarabuzonî: İkisi bir gârda sâkinlerdir ve halkdan münzevîlerdir. Lokmaları neden hâsıl olur, kimesne vâkıf-ı esrâr olmamışdır, *sellemehullâh*.

Hamd-i Hudâ bu cânlar ile müşerref olup cân sohbetleri edüp du'â-i hayrların almışızdır. Ve esrâra müte'allık etdiğimiz kelimâtlar zebân-ı hâle gelmezdir. Hemân Cenâb-ı Bârî mertebelerin dahi âlî ede.

Ve bu gârlarda niçe yüz sâkinân-ı gûşenişînân ârifân vardır kim herbiriyle kîl ü kâlimiz tahrîr etsek bir müdevven olur. Ve bu gârlardan aşağı zemîne berâber,

eş-şeyh Hazret-i Abdullâh-ı Mağâverî: Bu sultân bir mağârâda sâkindir kim kapusundan içeri bir âdem girse dehşet alup mebhût olur, gûyâ kûh-ı Bîsütûn'dan nişân verir bir gâr-ı azîmdir. On bin koyun alur bir gâr-ı ibret-nümûndur. Bu gârın tâ nihâyetinde Abdullâh-ı Mağâverî medfûndur. Bu sultân teshîr sâhibi imiş. Her sene hacc-ı şerîfe gidüp ümmet-i Muhammed'in çekdiği âlâm-ı şedâyidi görüp ibâdullâh şiddet-i hârdan halâs olup dağlar ve gârlar içinden ubûr etsünler, deyü ecinneye emr edüp Mısır'dan Mekke'ye varınca yol üzre vâki' olan cibâlleri ecinneye kesdirmeğe başlayup ibtidâ bu gârı keserler. Hakkâ ki makdûr-ı beşer değildir. Ba'dehu Cenâb-ı Bârî itmâmın müyesser etmeyüp şeyh Abdullâh merhûm olup bu gârda âsûdedir.

Bu gâr içre kırk kibâr-ı evliyâ dahi medfûnlardır, lâkin ism-i şerîfleri ma'lûmumuz değillerdir, Edhemî zeylinde fukarâları vardır. Gârın kapusu üzre:

Emera bi-inşâi mevlânâ el-Melikü'l-Muzaffer Tâhir Baybars

deyü tahrîr olunmuşdur, lâkin gâyet âlîdir. Ve bu gârın **[Y 270b]** içinde köşe köşe müte'ehhil fukarâlar vardır.

Ve bu âsitâneye karîb Hazret-i Yûsuf karındaşı İbn Yâmen ve Hazret-i Yûsuf oğlu Hazret-i Efrayim ve Hazret-i Yehûdâ oğlu Sârîr ve Azîz-i Mısır ve Züleyhâ ve Melik Reyyân kubbeleri vardır. Cümle anda medfûn oldukları bâlâda mastûrdur. Ve bu mahalle karîb,

Makâm-ı Hazret-i Mûsâ: İbâdetgâhdır. Ve yine bu makâma mülhak Hazret-i Abdülkâdir el-Cîlânî evlâdı,

Kabr-i eş-şeyh Îsâ: ulu makâmdır. Ba‘zı Kâdirî fukarâları sâkindir. Ve Karâfe-i kübrânın nihâyetinde yine cebel-i Mukattam dâmeninde,

Ziyâret-i eş-şeyh Sâdât-i Mağribî: Ulu âsitânedir. Bir câmi‘i ve tekyesi ve imâreti ve fukarâ hücreleri ile ma‘mûr [u] âbâdân bir âsitânedir. Mısır'da sâdât hazretlerinin ecdâd-ı izâmları (---) (---) hazretleri ile kırk nefer evlâdları ile medfûndur. Yılda bir kerre nısf-ı şa‘bânda bir mevlûdü'n-nebî olur kim iki yüz bin âdem hayme ve hargâhı ve bâr [u] büngâhıyla gelüp meks edüp iki gün iki gece cem‘iyyet-i uzmâ olup geceleri niçe kerre yüz bin kanâdîller ile çerâğân olup taraf taraf tevhîd-i sultânîler olur. Ve hayâtda olan evlâd-ı izâmında sâhib-i seccâde eş-şeyh Ebü't-tahsîs hazretleri etek dermeyân edüp cümle züvvârı ni‘met-i hon ile ziyâfetler edüp herkese birer künye ya‘nî lakab verüp ol kimesnenin gerdanına yâ bir Kişmîrî veyâhûd Lâhûrî veyâ dülbend ridâ verüp fukarâları olup bî‘at etmiş olur. Zîrâ tarîkleri tarîk-ı Vefâyî'dir, Hazret-i Resûl'e müntehîdir. Ulu âsitânedir, *kuddise sırruhu*. Ve yine bu âsitâneye karîb,

Ziyâret-i Ebussu‘ûd Ebü'l-aşâyir: Tekyesinin evkâfın Mısır vâlîleri mîrîye muzâf etmişler. Ol sebebden fukarâları yokdur. Ve Sultân Hasan câmi‘i dibinde,

Ziyâret-i eş-şeyh Ahmed-i Rufâ‘î: Cümle evlâdları ile ol âsitânede medfûndur. Ma‘mûr u âbâdân tekyedir, fukarâsı çokdur. Tarîk-ı Burhânî'dir. Halîfeleri siyâh Abbâsî destâr sarup beyâz alem getürürler. Yılda bir kerre azîm mevlûdları olur. Ve Süveykatü'd-Dellâl kurbunda,

Kutb-ı âfâk eş-şeyh-i ale'l-ıtlâk Hazret-i eş-şeyh [P 257b] **şemseddîn el-Hanefî:** emr-i azîm ulu sultândır. Câmi‘inin sağ cânibinde bir kubbe-i âlîde medfûndur. Tekyesinde fukarâsı ve meşâyihi vardır. Câmi‘in hareminde bir nâbıka ağacı vardır. Ve bu âsitâneye her çehârşenbe gün niçe bin âdem gelüp ziyâret ederler, *kuddise sırruhu'l-azîz.* [Q 260b]

Ve Mısır-ı atîk mukâbelesinde Nîl'in karşu cânibinde Cîze kasabasında şehrin cânib-i garbında,

Ziyâret-i Hazret-i Ebû Hüreyre, *radıyallâhu anh*: Sahâbe-i kirâmdandır. Hazret-i Risâlet'den (---) hadîs-i sahîh rivâyet eder. Hazret-i Risâlet gâyet severdi. İsm-i şerîfi (---) (---). Kedilere gâyet mahabbet etdüğinden Hazret-i Risâlet künyelerin [Y 271a] Ebû Hüreyre kodular. Ve Resûl-i Kibriyâ bu hadîsi buyurdu: [1]O»†«‰A— demişlerdir.O»†«‰A—

Ve Ebû Hüreyre, Dûş kabîlesindendir. Hâlid ibn el-Velîd şâm gazâsına serdâr oldukda Ebû Hüreyre dahi Dûş kabîlesine serdâr olup şâm fethinde bile idi. Ba‘de'l-feth Hazret-i Ömer ile Kudüs-i şerîfi feth edüp andan Amr ibnü'l-Âs ile Mısır gazâsında bile ceng ederken hadeng ile mecrûh olup Cîze cânibine ubûr edüp şehîd oldu. Ba‘dehu cesed-i şerîfi üzre Amr ibnü'l-Âs bir kubbe binâ etdi. Hâlâ bir çemenzâr şükûfezâr hâk-i amber-pâkde dırahtistân [u] nahlistân içre bir vâdîde medfûndur. Âsitânesinde niçe bin hirre ve gürbe ve kutta ve (---) pisik ve maçı ve kedi vardır. Her kim Mısır'da kedisinden bî-zâr olsa bu Ebû Hüreyre'ye nefy ederler. Anıniçün kedinin hisâbın Cenâb-ı Bârî bilür ve anların nafakasın dahi Rabbü'l-âlemîn bilür.

Zikr-i evsâf-ı mevlûdü'n-nebî-i Hazret-i Ebû Hüreyre

Bu âsitâne-i Ebû Hüreyre'de senede bir kerre mâh-ı Temmûz'da mevlûdü'n-nebî olup cemî‘i a‘yân [u] ulemâ ve sulehâ ve kibâr-ı eşrâf haymeleri ile varup ol Cîze sahrâsın çetr-i mülemma‘lar ile lâlezâr edüp üç gün üç gece tevhîd-i sultânî ile sohbet-i hâs ederler. Ve niçe kerre yüz bin kanâdîl ve fânûs ve meş‘aleler ile çerâğân edüp taraf taraf zevk olunur.

Ve niçe yüz bin kayasa ve kayık ehl-i züvvârı götürüp getirmede. Ve haymeler ile çârsû-yı bâzârda ayş [u] işret olunmada. Bir cem‘iyyet-i kübrâ olur kim gûyâ ıyd-ı Hârezmşâhîdir. Mâh-ı Temmûz'da bundan gayrı yerde böyle cem‘iyyet-i kübrâ olmazdır. Zîrâ Ebû Hüreyre hazretlerinin merkad-i pür-envârı kubbe-i nühtâkının cânib-i şarkîsinde bir âb-ı latîf çıkar, ana Ayn-ı Hirre derler, gûyâ kedi gözü gibi mücellâ ve berrâk olduğundan Ayn-ı Hirre derler. Ebû Hüreyre hazretlerinin kerâmetiyle hurûc etmişdir. Âsitâne-i Ebû Hüreyre'de olan niçe bin hirreler bu âb-ı nâbdan nûş edüp bi-emrillâh def‘-i cû‘ ve def‘-i atşân eder. Yohsa ol kadar bin gürbelerin bir yerden ta‘yînleri yokdur, ancak ol su ile kifâflanırlar, anıniçün Ayn-ı Hirre derler. Eyyâm-ı Temmûz'da kırk gün kan cereyân eder. Zîrâ Ebû Hüreyre gazâ-yı Mısır'da mecrûh olduğu sâ‘at kanı yere düşdükde bu âb zemînden kan cereyân eder. Tâ ki kırk gün tamâm olup ol cerâhatden Ebû Hüreyre şehîd olduğu sâ‘at beyâz ve koyu cereyân eder. Hâlâ ile'l-ân mevlûd günlerine gelince mâh-ı Temmûz'da kızıl kan akar. Ol günde hâ’iza hâtûnlar kanlı suyundan nûş edüp hayızdan kesilirler. Tâ ki mevlûd günleri olunca bi-emrillâh kan dinüp âb-ı rakîk cârî olur. Ba‘de'l-mevlûd ol âb-ı latîf üzre bay u gedâ ve pîr [ü] civân ve merd [ü] zenân ve cümle kibâr-ı meşâyihân [Y 271b] cem‘ olup du‘â vü senâ etdükçe kan kesilüp zülâl-i musaffâ olur.

İbtidâ bismi-ilâh ile şeyh-i Ebû Hüreyre nûş edüp Mısır vezîrine ve mollâya ve nakîbü'l-eşrâfa ve mezâhib-i erba‘a şeyhülislâmlarına ve sâ’ir ümerâ-yı Mısır'a ve gayrı eşrâf-ı kibârın emânet gönderdikleri ibrîk ve cerre ve kûzelerine şeyh hazretleri ol sudan doldurup cümle a‘yân-ı Mısır'a hedâyâ gönderüp anlar dahi bardaklarda olan şeyhin mührün bozup niyyetü'ş-

---

1 Hadîs: "Kedi sevgisi imandand›r."

2 Hadîs: "Kedi sevgisi imandand›r."

şifâ deyüp nûş ederler ve bu âb-ı hayâtı getüren fukarâlara in‘âm ederler. Ba‘dehu sâ’ir ümmet-i Muhammed nûş edüp niçe kerre yüz bin cerre ve bardak su doldururlar, bi-emrillâh bir katra tenezzülde olmaz. Ve şâm u Haleb'e ve Bağdâd u Basra'ya ve İslâmbol'a bakır kalaylı kumkumalar ile teberrüken cüllâb-ı Ebû Hüreyre deyü hedâyâ gönderirler.

Ve bu su mevlûdun üç gününde cüllâb-misâl su cereyân eder. Ve lezzeti Hudâ hakkıyçün gûyâ âb-ı Zemzem'dir. Ve tabî‘atı sehel müshildir. Yetmiş yedi emrâz-ı muhtelifeye dâ‘-i devâdır. Bu âbdan bir kerre nûş eden sene-i âtiyeye varınca aslâ ve kat‘â bir marîze mübtelâ olmayup Hakîm-i Lem-yezel'den gayrı hâkim [ü] hükemâya muhtâc olmaz. Ammâ i‘tikâd-ı tâm ile nûş etmek gerek. Hattâ dem-i fâsidi vücûdda olan ahlâtı ve ra‘şe ve beras ve cüzâmı def‘ eder. Mezkûr ayn sene-i âtiyeye varınca bayağı turna gözü âb-ı latîf cereyân eder. Ve yine mâh-ı Tem-mûz'da kırk gün kırk gece kan akar. Yevm-i mevlûdda kan dinüp mücellâ cüllâb-misâl cereyân eder. Bi-emrillâh ilâ mâşaallâh âdetullâh bunun üzerine cârîdir. Ve bu mevlûd-ı şerîfde bu ayn içün ol kadar yüz kerre yüz bin cerre ve bardak ve mecur ve çanak bey‘ olunur kim hisâbın Cenâb-ı Bârî bilür. Ve yine ol gün ol kadar mecur Cîze yoğurdu ve kaymağı fürûht olunur kim cemî‘i züvvârın derûn [u] bîrûnu beyâz yoğurd olur. Ve Heremeyn dağları bu cânibde olmağile beş on yârân bir yere cem‘ olup kimi piyâde ve kimi har-süvâr olup Fir‘avn dağların temâşâya giderler. Ve,

İbret-nümâ-yı diğer: Yine Cîze'de Ebû Hüreyre hazretleri âsitânesi kurbunda Ebû Hüreyre ile şehîd olanların üstühânları ol mevlûd günleri zemînden taşra çıkup niçe kerre yüz bin şühedâ kemikleri hareket eder. Ammâ hakîr gözümle görmedim, lâkin mu‘temedün-aleyh âdemlerden istimâ‘ edüp gemi ile Eski Mısır'a ubûr ederken ellerinde ba‘zı kemikleri gördüm,

"şühedâlar uzvudur, berekât içün hânemize götürürüz", dediler. Bu dahi ibret-nümâ bir hikmet-i Hudâ'dır.

Ba‘zı âdemden ve ulemâ-yı Ezher'den su’âl etdim,

"Tahkîk ol gün bilâ-hisâb uzuvlar râyegân olur, ammâ aslı ne idüği ma‘lûmumuz değildir", deyü cevâb verdiler. Ba‘zılar,

"Sahâbe-i kirâm ile ceng **[Y 272a]** edüp mürd olan Kabâbıta kavminin üstühânlarıdır kim mürd oldukları gün Temmûz idi, yine Temmûz'da yer kabûl etmeyüp taşra çıkar", derler.

Ve Kıbtî tâ’ifesi dahi ba‘zı kemikleri alup hânelerine götürürler. **[P 258a]** [1] ‰«†lY‰A†

Mısır içinde halîc **[Q 261a]** kenârında,

Kabr-i eş-şeyh Hazret-i (---) Halvetî: câmi‘i içinde medfûndur. Tekyesi ve meşâyihi ve fukarâsı ve imâreti vardır. Câmi‘in revzenleri cereyân eden halîce nâzırdır. Câmi‘i hareminde birkaç şecere ile bâğçesi ve bir azîm nâbıka dırahtı vardır. Câmi‘inin evsâfı bâlâda mazbûtdur. Ve Bâb-ı Nâsır kurbunda sûk-ı sultânî içre,

Kabr-i Ayn-ı Gazâlî, *kuddise sırruhu*. Ve yukaru kal‘ada Mukâbeleci Efendi konağı içinde,

Kabr-i eş-şeyh Abdullâh Ensârî: Sahâbe-i kirâmdandır. Tekyesi içinde medfûndur. Ve yine kal‘ada paşa ağvâtları konağı içinde Tâhir Baybars vezîri zâviyesi içinde,

eş-şeyh (---). Ve ana karîb Abdülkâdir-i Cîlânî tekyesi içinde,

eş-şeyh Muhammed el-Ensârî ve **eş-şeyh Ahmed el-Muttakî** ve **eş-şeyh Abdullâh el-Yemenî ez-Zeyla‘î:** Bu üçü bir yerde ve bir küçük kubbede âsûdederler. Üçü dahi Sahâbe-i kirâmdandır. Tekye-sinde birkaç nefer Kâdirî fukarâları vardır. Evkâfları olmamağile gelen vâlî-i Mısır iki vukiyye lahm ve on nân pâre verirler. Hidmetden ağavâtlar dahi nezerâtlar verirler. Ve iç kal‘ada yeniçeri odaları cenbinde Tavâşî Süleymân Paşa câmi‘i hareminde,

eş-şeyh Hazret-i Sâriyetü'l-Cebel: Sahâbe-i kirâmın ulusudur. Hattâ Hazret-i Ömer *radıyallâhu-anh* hilâfetinde Acem vilâyetine kırk bin askere serdâr olup Nihâvend nâm kal‘ada ceng-i azîm ederken Acem gâlib gelüp bunlar münhedim olmak sadedinde iken beri cânibde Hazret-i Ömer Medîne-i münevverede cum‘a günü minber üzre hutbe tilâvet ederken bâtın gözüyle görse ki Acem'de serdâr Sâriye münhedim oluyor. Hemân hutbe okurken,

"Yâ Sâriye, el-cebel!" deyü üç kerre na‘ra urup yine hutbe okudu. Ba‘zı sahâbe tebessüm edüp,

"Sâriye üç aylık yoldadır, emîrü'l-mü’minîne ateh galebe etmiş gibi hutbede halt-ı kelâm etdi", dediler. Ba‘zılar,

"Bunda bir sırrullâh vardır", deyü târîh kodular.

Hikmet-i Hudâ meğer asker-i İslâm cum‘a günü cengde münhedim olurken Hazret-i Ömer'in üç kerre,

"Yâ Sâriye, el-cebel" sadâsın cümle guzât-ı muvahhidîn istimâ‘ edüp cümle cüyûş-i müslimîn livâların dağa doğru çeküp ol cebele arka verince asker-i İslâm tâze cân bulup cümle hâricîleri dendân-ı tîğden geçürüp mansûr [u] muzaffer olurlar. Ba‘dehu sâlimîn ü gânimîn Medîne'ye gelüp Cum‘a gün hutbe esnâsında istimâ‘ etdikleri sadâyı ehl-i Mekke ve ehl-i Medîne'ye takrîr ederler. Târîh konulan kelâmlara mutâbık gelüp Hazret-i Ömer'e cân [u] dilden mahabbet ederler. **[Y 272b]** Ba‘dehu Sâriye hazretleri Amr ibnü'l-Âs ile Mısır fethinde bulunup yine Mısır'da merhûm oldu, *rahmetullâhi aleyh*.

Ve eş-şeyh Sâriyetü'l-Cebel kubbesi içinde Sahâ-be-i Ensâr'dan altmış aded kimesneler medfûndur.

---

[1] *Kur’ân,* Neml, 65; "Allah'tan baflka kimse gayb› bilmez"

Evvelâ eş-şeyh Dâvûd ve eş-şeyh Kâsım ve eş-şeyh Yahyâ ve eş-şeyh İsmâ‘îl ve eş-şeyh (---).

Ve İbn Yâmen hazretleri civârında Züleyhâ türbesi cenbinde,

Kabr-i Sitti Âsiye Ana: Fir‘avn'un hâtûnu idi. Lâkin bi-emrillâh bâkire idi. Hazret-i Mûsâ'ya îmân getürüp Fir‘avn anı şehîde etmişdi. Ba‘zı tefâsîrde Hazret-i Mûsâ Âsiye'yi cennetde nikâh ile alsa gerek derler, zîrâ bâkire merhûme olmuşdur. Üzerine Kabâbıta pâdişâhlarından Melik Tavtîs kubbe binâ etmişdir. Lisân-ı Kıbtî üzre târîhi var. Ekseriyyâ havâtînler ziyâret ederler. Ve yine cebel-i Cûşî dâmeninde Hazret-i Yûsuf birâderi cenbinde,

Kabr-i Abdullâh ibn Tâhir: Nusaybin nâm şehirden Ekrâd tâ’ifesinden müdebbir ve zevî'l-ukûl âl-i Abbâsiyândan bir kimesne idi. Me’mûn Halîfe Bağdâd'dan Mısır'a geldükde Me’mûn'un vezîri idi. Sene 205 târîhinde Mısır'da Ehrâm dağların Me’mûn Halîfe münhedim edüp kenz çıkarırken büyük Ehrâm'dan bir taş düşüp bu Abdullâh ibn Tâhir vezîr merhûm olup İbn Yâmen civârında defn olundu. Üzerine Me’mûn Halîfe azîm kubbe ve âsitâneler binâ edüp atebe-i ulyâsı üzre târîhleri,

Emîrü'l-mü’minîn Me’mûn-ı zamân ibn Hârûnü'r-Reşîd. Sene 205

tahrîr olunmuşdur.

Ve bu Me’mûn Halîfe münhedim etdüği Ehrâm dağına karîb kasaba-i Cîze'ye ba‘îd Bûsîr nâm karyede,

Kabr-i el-Melik Mervân-ı Hımâr: Âl-i Ümeyye'den ulu pâdişâh idi, ammâ nâ-şer‘î işler ile müttehem idi. Nehr-i Furât kenârında münhedim olup cümle askeri dendân-ı tîğden geçüp kendü firâr ederek tahtı olan şâm'a gelüp anda dahi karâr edemeyüp tâ Mısır'a firâr edüp anda karâr edem derken akîbinden yağı askerden Âmir ibn Cürcânî Mervân-ı Hımâr'ı dutup Abdullâh-ı Mâzenî başın kesüp bir cıda üzre sancup ve yanında olan refîklerin dahi cümle katl edüp sâlimîn ü gânimîn alay-ı azîm ile Hımâr'ın başın Mısır içinden geçürüp Gazze ve şâm'dan ve Haleb ve Urfa'dan bu üslûb üzre alay ile Malattıyye'de el-Melikü'n-Nâsır âl-i Tâhir'e teslîm edüp şâdumânîler edüp hasımdan intikâm aldı. Beyt:

Eğerçi hayli müşkildir kişi dünyâda gâm almak
Bütün dünyâ değer ammâ adûdan intikâm almak

deyüp sad lek *Îzid allâ kipenâh çaltı hun*'a hamd [ü] senâ edüp âl-i Emeviyyûndan evlâd-ı Yezîd-i bî-mezîdin uruku bu Hımâr Mervân'da munkatı‘ olup hûn-ı Hüseyin intikâmın aldım, deyü cemî‘i İslâm pâdişâhlarına nâmeler ile resûller gönderdi. Hâlâ na‘ş-ı Mervân-ı Hımâr Bûsîr nâm karyede bir alçak kubbe içre âsûdedir. Ehrâm dağların temâşâya giden bunu ziyâret [Y 273a] eder, ba‘zısı şetm eder, mezmûm makâmdır. Ve Eski Mısır'da,

Kabr-i eş-şeyh Abdullâh ibn Amr ibnü'l-Âs: Sahâbe-i kirâmdan râvî-i hadîsdir. Mısır fethinde bile olup merhûm olıcak vasıyyeti üzre hânesinde defn olunup hâlâ anda âsûdedir. Ve Ebü'l-Leys ile İmâm eş-şâfi‘î'ye karîb,

Ziyâret-i eş-şeyh Celâleddîn-i Süyûtî: *kuddise sırrıhu'l-azîz*: Sa‘îd-i âlî'de sâhil-i Nîl'de İsyût nâm mecma‘-ı fukahâ ve müfessirîn kânı olan şehr-i müzeyyende mütevellid olmuşdur. Yedi yüz mücelled te’lîfâtı vardır ve müverrih-i âlemdir. Her te’lîfâtı meşhûr-ı âfâk ve mu‘teberdir. Hâlâ ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır.

Kal‘atü'l-kepş'e cebel-i Yeşkür derler, Ahmed ibn Tolun câmi‘i andadır, ana karîb Sultân Câvlî câmi‘i içinde iki kubbe-i âlîde [Q 261b] akrabâ ve ta‘allukâtları ile,

es-Sultân Câvlî hazretleri medfûnlardır. Ammâ gâyet musanna‘ kıbâb-ı habâblardır. Revzenleri Fîl bürkesine nâzırdır. Bu kubbelerin iç yüzünde der-i dîvârları serâpâ mevvâc u musaykal ebrî gûnâ-gûn mermerler kaplıdır. Ve atebe-i ulyâsı üzre târîhi ve âye[t]:

[1]„‰Ò†ÂÊ†Ÿ‰ÍÁ«† · «Ê†Æ†Ë†Í»Ú¸

âyeti tahrîr olunmuşdur. Ve mermer sandûkları etrâfında dahi gûnâ-gûn hatt-ı kadîmlerle [P 258b] mermer üzre oyma hatlar ile târîhi:

Sene selâse ve seb‘imi’e [703]

terkîm olunmuşdur. Ve Karâfe-i kübrâda,

Kabr-i eş-şeyh Seyyid Hüseyn-i Ahlâtî: Ulu sultândır. Seccâdeleri hâlî oldukda Mısır hulefâlarından Sultân Ferec ibn Sultân Berkûk asrında Yıldırım Hân ulemâlarından Simavnezâde Acem'den gelmiş iken Yıldırım Hân izniyle merhûm Seyyid Hüseyn-i Ahlâtî seccâdesine halîfe edüp yevmiyye üçer yüz Mısır parası ulûfe etdiler. Ve Simavnezâde'nin ism-i şerîfleri,

eş-şeyh Bedreddîn bin Mehemmed bin İsrâ‘îl bin Abdülazîz'dir. Beyne'l-ulemâ ve'l-meşâyih-i Mısır imtiyâz bulup *Câmi‘u'l-Fusûleyn*'i ve *Kitâb-ı Maksûd* şerhi *Anka'l-Cevâhir*'i te’lîf edüp beyne'l-ulemâ ve't-talebe mu‘teber kitâblardır. Âhir bu dahi yüzün cânib-i Hakk'a döndürüp Karâfe-i kübrâda Ebü'l-Leys hazretleri civârında mestûrdur. Hâlâ ulemâ-yı Rûm deyü ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır. Ve Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Hân'ın şu‘arâlarından,

Kabr-i İbrâhîm-i Gülşenî: Sarhanî'dir. Hacdan geldikde merhûm olup Monlâ Atîkî ile Ömer ibnü'l-Fârız yanında medfûnlardır. Ve Sûkatü's-Sebbâğîn kurbunda,

Kabr-i eş-şeyh Hamûde: Bir küçük kubbede medfûndur. Ve câmi‘-i Ezher kurbunda,

---

1 *Kur’ân,* Rahmân, 26-7; "Yeryüzünde bulunan her canl› yok olacak. Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zât› bâki kalacak."

Ziyâret-i eş-şeyh Hazret-i Yûsuf el-Acemî. Ve tekye-i Sultân Dengiz kurbunda Sûku'l-Ganem'e muttasıl,

Kabr-i eş-şeyh Tâcüddîn: Meşâyih-i azîmdir. Niçe bin keşf [ü] kerâmetleri zâhir olmuşdur. Ve şeyh el-Bekrî hânesi kurbunda,

eş-şeyh Evlâd-ı İnân, *kuddise esrâruhum*. Ve Yenikapu hâricinde Kantaratü's-Sebû‘ tarafında,

eş-şeyh Ebü'l-beşer, *rahmetullâhi aleyh*. Ve,

Kabr-i eş-şeyh Hazret-i İbrâhîm-i Lakkânî: Bilâd-ı Mısır'ın efdal-ı ulemâsıdır. Niçe sene câmi‘-i Ezher'de ders-i âm olup sene 1004 târîhinde hacdan **[Y 273b]** gelüp yine Mısır'da merhûm olup Karâfe-i kübrâda medfûndur. Ve,

Kabr-i eş-şeyh Bedreddîn el-Karâfî ve dahi **eş-şeyh Sâlih-i Balkanî:** Bunların ikisi şeyh İbrâhîm-i Lakkânî akrabâlarından olup şeyh ile bir yerde medfûnlardır. Bunlar dahi Mısır'ın meşâyih-i kibârlarından olup ziyâretgâhdır. Ve İmâm eş-şâfi‘î âsitânesinin sağ tarafında pençerelerin hâricinde,

Ziyâretgâh-ı âsitâne-i nesl-i Ebâ Bekir es-Sıddîk.

..... (2 satır boş) .....

ibn şeyh Muhammed el-Bekrî hazretleri: velî-i ni‘amımız idi. Bin seksen yedi Safer'inde (---) Paşa vâlî-i Mısır iken dâr-ı bâkîye intikâl edüp ecdâd-ı izâmları yanında defn olunup cenâzesine niçe kerre yüz bin âdem hâzır oldu. Seccâdelerine evlâd-ı mihteri eş-şeyh Ebü'l-mevâhib halîfe olup cümle fukarâları anlardan tecdîd-i bî‘at etdiler, *ammerakellâh*. Ve Küçük Çelebi eş-şeyh Zeynelâbidîn cümle evkâfları üzre nâzır oldu, *hafizakellâh*. Ulu âsitânedir. Nısf-ı şa‘bân'da ecdâd-ı izâmları üzre azîm mevlûdü'n-nebî ederler. Hânedân-ı kadîmdir. Âyende vü revendeye ni‘metleri mebzûl olup bî-imtinândır.

Ve bu âsitânelerine karîb fâtih-i Mısır Sultân Selîm Hân Âdiliyye sahrâsında Sultân Tumanbay ile ceng-i azîm ederken Kertbay nâm bahâdır Çerâkese askerinden da‘vâ-yı merd ile Selîm Hân'ı asker-i İslâm içinde şehîd etmeğe ahd-i emân edüp deryâ-misâl âl-i Osmân askeri içine esnâ-yı ma‘rekede at bırağup "ha şunda" ve "ha bunda" diyerek vezîr-i a‘zam Tavâşî Sinân Paşa'ya râst gelür. Hikmet-i Hudâ Sinân Paşa'nın mu‘tâd-ı kadîmesi eyle imiş kim Selîm Hân ne elvân esbâb geyse ve ata binse ol dahi ol gün eyle libâs-ı fâhire geyüp eyle esb-i sabâ-sür‘ate süvâr olurmuş. Ve eşkâlde dahi Selîm Hân'a müşâbeheti var imiş. Hemân Kertbay-ı nâmdâr Selîm Hân budur mülâhazasıyla tâ vezîr-i a‘zamın askeri içinde ve livâsı altında vezîr-i a‘zam Sinân Paşa'ya Kertbay bir zen-i Mısrî yetişdirüp sûzen-i hayyât harîrden güzer eder gibi Sinân Paşa'nın zırhından güzer edüp bir yanından bir yanına kargı cıda güzâr edüp Sinân Paşa anda şehîd olup Kertbay bî-pâk ü bî-pervâ rehâ bulup hasmından intikâm alur. Hamd-i Hudâ Selîm Hân'a râst gelmez. Hâlâ,

Ziyâret-i Gâzî Kertbay: İmâm şâfi‘î kurbunda medfûndur. Cümle Çerâkize-i Mısır ziyâret ederler. Hakkâ ki bahâdır ve şecî‘ ü nâmdâr ve tüvânâ yiğit imiş, *rahmetullâhi aleyh*. Ve şehr-i Mısır'ın tâ vasatında Demirkapu kurbunda,

Ziyâret-i Hazret-i İbrâhîm-i Gülşenî: bâlâda âsitâneleri tavsîf olunmuşdur, ol takrîb ile ba‘zı evsâfları dahi tahrîr olunmuşdur. Târîh-i fevtleri,

Mâte kutbu'z-zamân İbrâhîm, sene 940

Sultân Süleymân asrında Ebussu‘ûd ile mubâhase-i ilm-i tasavvuf ve mebhas-ı tevhîd edüp cümle ulemâ-yı Rûm'u mat **[Y 274a]** edüp Mısır'a geldikde kendi mâlları ile bu âsitâneyi binâ edüp anda medfûndur.

Kendüler Ömer Rûşenî hazretlerinden me’zûndur. Ömer dahi Yahyâ-yı şirvânî'den me’zûndurlar. Ömer Rûşenî'den Gülşenî olmuşlardır. İlm-i ledünne ve cemî‘i ulûm-ı şettâya mâlik kutb-ı âfâk ulu sultândır.

Kubbe-i pür-envârları içinde **İbn Ahmed-i Hayâlî:** Mâte medfûndur, sene 977.

Ve yanında **eş-şeyh İbn Alî Safvetî:** Mâte sene 1005.

Ve ana muttasıl **İbn eş-şeyh Hasan Efendi:** mâte sene 1012. Hasan Efendi yerine dâmâdı Mehemmed Çelebi seccâde-nişîn olup ba‘dehu fevt oldu, sene 1014.

Ve bu asırlarda İbrâhîm-i Gülşenî halîfelerinden şeyh Kırmanî vahdet mes’elesinde şerî‘atden taş koparup şer‘ ile başın taş yerine koyup icrâ-yı şer‘i edâ etdiler. Kabri ma‘lûmum değildir.

Ba‘dehu sâhib-i seccâde **eş-şeyh Muhyiddîn:** Edne'l-arz şehr-i Edirnevî'dir. Mısır'da eş-şeyh Alî Safvetî hazretleri ile haşr olup bî‘at-kerdesi ve dâmâdı olup ba‘de'l-intikâl **[Q 262a]** âsitâne-i Gülşenî'de medfûndur. Aşk-ı ilâhî ile âlûde bir âşık-ı serbâzdır. Tevhîd ü tezkîr esnâsında âşıkâne ebyâtları tilâvet olunup ba‘zı âşıkânı mest eder. Ve,

Kabr-i (---) (---) (---) **[P 259a]** Ve Eski Mısır'ın cânib-i şarkîsi hâricinde kömler içinde,

Kabr-i eş-şeyh Bağdâdî: şâhrâh üzre bir kubbe-i âlîde mestûrdur.

Ve yine ana karîb deyr-i şenûdî derler bir kenîse vardır, Melik Mukavkıs hîn-i fetihde Amr ibnü'l-Âs'a ricâ edüp münhedim etmemişlerdir. Hâlâ ol deyr içre benî âdemden ve tuyûrdan mâ‘adâ bir zî-rûh girse ol ân ölür. Hattâ başına dermânsız Arablar ol deyre girüp cümle pire ve kehleleri ölüp halâs olur. Aceb mutalsam deyr-i acîbedir. Ve bu deyre beş yüz adım karîb yine tarîk-ı âm üzre,

Kabr-i eş-şeyh Huveydî: Bî-hisâb te’lîfâtları vardır. Zâviyesi ve minâresi ve iki kubbesi vardır. Cümle ehl-i Mısır ziyâretine müdâvemet ederler. Keşf [ü] kerâmâtları *Tabakât-ı şa‘râvî*'de mastûrdur, *kuddise sırruh*. Ve,

Kabr-i el-Mevlâ Alî ibn Gânim el-Makdisî: Kutbiyyete kadem basmış fuzalâyü'd-dehrden gavvâs-ı bahr-i ilm-i ledün idi. Karâfe-i kübrâda medfûndur, *revvahallâhu rûhah*. Ve,

el-Mevlâ Bedrî Çelebi: Sirozîdir. Mısır monlâsı iken merhûm olup Ömer ibnü'l-Fârız cenbinde seng-i mezârı târîhiyle mastûrdur, ziyâretgâhdır. Ve,

Kabr-i el-Mevlâ Ma'rûf Efendi: Tarabefzûn'dandır. Mısır mollâsı iken merhûm olup bu dahi Ömer ibnü'l-Fârız kurbunda Rûm ulemâları ile medfûndur. Ve,

Kabr-i eş-şeyh el-Fâzıl Emîn: Tirevîdir. Seng-i mezârında târîhi sene 987 târîhinde Mısır'ın Karâfe-i kübrâsında medfûndur. Musannif ve mü'ellif ve hattât imiş. İntikâl etdükde kendü hattıyla kendü te'lîfâtlarından kırk iki mücelled ve mümzâ kitâbı çıkmış. Hâlâ ol kitâb-ı nefîseler câmi'-i Ezher'de ve câmi'-i **[Y 274b]** Mü'eyyed'de vakıfdır. Cümlesi mu'teber kitâblardır. Ve,

Kabr-i eş-şeyh Sinân Efendi: Ulemâ-yı Ekrâd-ı Sûrân'dandır. Ömr-i nâzenînlerinde tasadduk ve nezerât vazâyifât kabûl etmemişdir, hemân alâ bâbullâh olup cümleden ziyâde ganîmet üzre geçinirdi. Mısır'da Kürdî mahallesi mescidin ta'mîr ü termîm edüp anda sâkin olup anda medfûndur. Meşâyihân-ı Mısır mâbeyninde şeyh Kürdî, deyü i'tibâr edüp ziyâret ederler. Ve senede bir kerre mevlûd olup cem'iyyet-i uzmâ olur. Ve,

Kabr-i el-Mevlâ Küçük Mahmûdzâde Abdullâh Efendi. Mükerrer Mısır'a mollâ iken merhûm olup şeyh şâhîn civârında bir püşte üzre medfûndur. Ve Merzübâniyye câmi'i kurbunda,

Kabr-i eş-şeyh Mehemmed ibn Mehemmed eş-şehîr bi-Altıparmak, *rahmetullâhi aleyh*: şehr-i cennet-üslûp olan diyâr-ı Üsküp'dendir. Çıkrıkçızâde demekle ma'rûf kimesnedir. Hattâ bu hakîr Melek Ahmed Paşa ile Bosna'dan gelirken Üsküb'e uğrayup hakîre Altıparmak Efendi'nin hânesin yâfte ile konak verüp iki gün meks edüp akrabâları ile sohbet-i hâs etdik. Erbâb-ı ma'rifetden kimesneler idi. Hamd-i Hudâ Mısır'da kendülerin dahi ziyâret etmek müyeser oldu.

Niçe te'lîfâtları vardır, ammâ *Siğer-i Nebî* nâm bir te'lîfâtı vardır kim cemî'i siğerlerin memdûhudur. Bahr-i me'ânî ve Nu'mân-ı sânî şeyh-i ekber azîz kimesne idi. Mısır'da câmi'i kıblesi önünde medfûndur. Sene 1033 târîhinde irtihâl eylemişdir. Azîz-i merkûm gavvâs-ı bahr-i okyûnûs ulûm-ı şettâya mâlik idi. Hattâ bâğbân-ı çemenistân-ı ulûm azbü'l-beyân ve muntalıku'l-lisân idi. Ve,

Meşhed-i el-Mevlâ Zahîreddîn-i Erdebilî: Selîm Hân-ı Evvel asrında Tebrîz'den Rûm'a gelüp makbûl-i şehriyârî oldu. Ba'dehu tavâf-ı Beytullâhi'l-harâm niyyetine Mısır vâlîsi Hâyin Ahmed Paşa ile Mısır'a vardıkda Ahmed Paşa Mısır kal'asına kapanup hâyin olıcak ol vak'ada Hâyin Ahmed Paşa ile bir yerde katl olup Karâfe-i kübrâda ikisi bir soffa üzre medfûnlardır.

Mezkûr Mollâ Zahîreddîn cemî'i ulûm-ı şettâya mâlik olup yüz kıt'a mücelled te'lîfâtları vardır. Çi fâ'ide, ancak bir nâmı kalur. Yohsa cümle nüfûs kabza-i ecelde makbûzdur. Hîç-kes ve nâ-kes ve bî-kes ve var-kes ol derde devâ bulup rehâ bulmamışdır. Rûy-ı arz cihângîrleri ve gedâları bu emirde yeksânlardır. Hâs u âm ol Kantara-i celîlü'ş-şândan ubûr etmek mukarrerdir, *ve's-selâm*.

Mısır-ı Kâhire'de evliyâ-yı kibârın ve ulemâ ve sulehânın mezârât-ı müteberrikeleri bî-hisâbdır, ammâ bu âciz ziyâret etdiğimiz kibâr-ı kümmelînleri tahrîr etdik. Ve,

Kabr-i el-Mevlâ Hüseyin Paşazâde Efendi: Pederleri Budin vezîri Güzelce Rüstem Paşa'nın mahdûm-ı ferhunde-ahteridir. Mısır mollâsı iken merhûm olup İmâm şafi'î cenbinde türbe-i pür-envârının atebe-i âlîsi **[Y 275a]** üzre fevtine târîhi budur:

Hüseyin Efendi'nin makâmı dâr-ı selâm.
Sene 1023

Merkûm mevlânâ mahbûbü'l-kulûb erbâb-ı tanış ve ehl-i ilm ü dâniş kimesne idi. Hânesinde ni'meti âyende vü revendeye mebzûl idi. Ve,

Kabr-i el-Mevlâ Mehemmed Ehlî Efendi: Tabîbzâde Abdurrahmân Efendi'nin birâder-i kihteridir. Cemî'i ulûmda feyza-yâb idi. Hattâ Mısır mollâsı iken ilm-i nârencâtı tahsîl eylemişdir. Mesîh Paşa câmi'i sâhasında âsûdedir. İmâm şafi'î'ye gidenler ziyâret ederler. Ammâ bir Ehlî Çelebi dahi Rodos'da medfûndur. Ve,

Kabr-i el-Mevlâ Abdülbâkî eş-şehîr Tursunzâde Efendi: Mısır mollâsı iken merhûm olup Karâfe-i kübrâda yol üzerinde seng-i mezârında târîhi var, anda medfûndur. Ve,

Kabr-i el-Mevlâ Mi'mârzâde Mustafâ bin Mehemmed: Niçe bin âlâm-ı şedâyidden sonra Mekke'den mükedder mükedder Mısır'a olup [Mısır'[d]a ölüp] anda İmâm Ebü'l-Leys civârında medfûndur, *kuddise sırruhu'l-azîz*. Ve,

Kabr-i eş-şeyh Ebûbekir el-Kefevî: Mısır'da şeyh şâhîn hazretleri ile hem-sohbet olup tarîk-ı Hakk'a yönelüp yine şeyh şâhîn civârında medfûndur. Kerâmât-ı celîle ile meşhûr âbid ü zâhid ve müteverri' ehl-i hâl kimesne idi. Ve,

Kabr-i el-Mevlânâ el-Fâzıl Rızâyî Mehemmed Çelebi: Dârü'l-mülk-i Konya kadısı Pîrî Efendi merhûmun mahdûm-ı kihteridir. Bu Rızâyî Çelebi'nin mevlûduna târîh lafz-ı *rızâ*'dır, sene 1001, anıniçün Rızâyî tahallus eder. Mısır mollâsı olup Kâhire'ye dâhil olunca Rızâyî Efendi rızâ-yı Hakk'ı gözleyüp Kâhire'de kahra mazhar olup ba'dehu yeri dâr-ı cinân oldu. Fevtine şeyhülislâm târîh demiş:

Âh vâh Rızâyî. *Sene 1039*

Târîh-i Atâyî Çelebi:

Yakdı derûnu dâğ-ı firâkı Rızâyî'nin
Yaş dökmeğile olmadı hâsıl firâğ-ı dil

Nev zahm-ı hûn-feşânile dil kanlar ağladı
Dedi Atâyî mevtine târîh [Q 262b] *dâğ-ı dil.*

Sene 1039

Merkûm Çelebi Rızâyî hasîb ü nesîb ve kâmil [ü] [P 259b] edîb çelebi ve mü'ellif ü musannif ve şâ'ir ü mâhir ve her fünûnda istihrâcına kâdir hâfız-ı *Kâmûs-ı Ahterî* bir dervîş-nihâd halûk çelebi idi. Mısır'da meşhed-i İmâm Hüseyin câmi'i sâhasında medfûndur. Türbesinin der-i dîvârları ve seng-i mezârı târîhler ile pür olmuşdur. Kabr-i Fâzıl-ı Rûm deyü ziyâret ederler. Ve,

Kabr-i Mevlânâ Cemâlîzâde: Ulemâ-yı Rûm'dan fuzalâyü'd-dehr şeyhülislâm Alî Cemâlî hazretlerinin mahdûm-ı kihteridir. Anatolu'da ve Mısır'da niçe yerde sâhib-i seccâde olup âhir Mısır diyârında şarkıyye ve Garbiyye menâsıblarına mutasarrıf iken dıraht-ı ikbâli musdıka-i âyeti [1]‰«†'—‚Í…˙ olup Mısır-ı Kâhire'de temekkün eyleyüp kuvvet-i kâhire ile nükûd-ı enfâs-ı nakd u vaktini itmâm eyleyüp İmâm Ebü'l-Leys hazretleri civârında medfûndur, [Y 275b] *rahmetullâhi aleyh*. Sene 968.

{Târîh-i eş-şeyh Âdem Efendi

Âdem dedemiz raks ederek gitdi cinâne.

Sene (---)

Mısır mevlevîhânesinde medfûndur.}

..... (16 satır boş) .....

Merhûm ve mağfûrun-leh sultân-ı a'lemü'l-ulemâ ve efdalü'l-fudalâ hazret-i şeyhü'ş-şüyûh Alî şümürlisî *rahmetullâhi aleyh* **hazretlerinin keşf [ü] kerâmâtın beyân eder**

Evvelâ bu hakîr-i pür-taksîr-i kalîlü'l-bizâ'a bin seksen üçde Mısır'a dâhil olunca evliyâ ve enbiyâların ziyâretine şürû' edüp hayâtda olan kibâr-ı meşâyih-i ulemâ ile ihtilât etmeğe tekayyüd edüp tazyî'-i evkât olmasın içün teberrüken ve teyemmünen câmi'-i Ezher'de şeyh Alî şümürlisî hazretleriyle müşerref olup dest-i şerîflerin bûs edüp du'â-i hayrları ile behreyâb olup *Kûhistânî* nâm kitâbı tilâvet etmeğe bed' eyledik.

Bi-emrillâh mâderzâd a'mâ idi. Ammâ bunda olan fesâhat u belâgat ve bunda olan takrîr [ü] talâkat emlahü'ş-şu'arâ Muhammed Bûsırî hazretlerinde yokdur. Hakîr üç sene hizmet-i şerîfinde olup tilmîzi olduk. Hikmet-i Hudâ Abdurrahmân Paşa sene (---) târîhinde vâlî-i Mısır iken üstâdımız şeyh Alî şümürlisî hazretleri iki ay sâhib-firâş oldu, ammâ yine cemî'i telâmîzleri hâne-i bî-minnetlerine varup dest-i şerîflerin bûs edüp herkes ile kelimât edüp dersler görülürdü. Ammâ bi-emrillâh evvelki ders takrîrlerinden ziyâde ders sürülürdü. Ammâ kendüleri ol mertebe za'îf ü nahîf oldular kim vücûd-ı nâzenînlerinde her uzvu râyegân olup ad olunurdu. Lâkin kuvvet-i kudsiyyeye mâlik olmağın mir'ât-ı dil çeşmi dûrbîn idi. Ve begâyet kiyâset, nihâyet mertebe firâset ü zekâyile mevsûf idi. Anı görenler a'mâ-yı mâderzâd diyemezler idi.

Hattâ dâmâdı olan Kadı Mansûr da evlâd-ı duhter-i pâkîze-ahteri Râbi'a-i Adeviyye-misâl hâfıza bir hâtûndur, anlar ehli Kadı Mansûr'a nakl etmiş, Kadı Mansûr dahi anlardan cümle huzzâr-ı meclise nakl eder:

"Ba'zı kerre leyle-i mübârekelerde müşâhede etdim ki Hazret-i server-i kâ'inât ve mefhar-i mevcûdâtın huzûrunda sarîh ü fasîh zebânile *'Ne'am yâ Resûlullâh, sahîh yâ şefî'a'l-müznibîn'* kelimâtları gibi pederim Hazret ile kelimât edüp ders tilâvet edüp ders tilâvet etdüklerin kerrâtile istimâ' etmişim" deyü binti şeyh Alî şümürlisî şehâdet etmişdir.

Hattâ bir gün ba'de'd-ders üstâdımız şeyh Alî şümürlisî huzûrunda cümle ihvân-ı bâ-safâ şerîklerimiz ile ber-zânû dururken azîz hazretleri kelâm-ı dürerbârları ile huzzâr-ı meclis olan telâmîzlerine a'lâ tarîkı'l-keşf hitâb edüp buyurdular kim,

"Bu sene huccâc-ı müslimîn âyâ ne gün alay ile Bürketü'l-hacc'a revâne olurlar?" deyü su'âl buyurdular. Hemân dâmâdı olan Kadı Mansûr eyitdi:

"Sultânım inşâallâh şehr-i şevvâlü'l-mu'azzamın on sekizinci gün yevm-i hamîsde alay ile Bürke'ye hurûcları fermân olundu" deyince [Y 276a] şeyh buyurdular kim:

"Ya Kadı Mansûr, ol güne kaç gün kaldı?" dediler. Hemân câmi'-i Kaysûniyye hatîbi şeyh (---) Çelebi baş halîfemiz idi, anlar buyurdu kim,

"Sultânım, huccâc-ı müslimîn çıkmağa iki gün kaldı" deyince hemân şeyh hazretleri iki aydan berü sâhib-firâş bî-tâb ü bî-mecâl bî-ma'âş iken yâ Allâh deyüp câmehâbından pertâb edüp [Q 263a] ayağ üzre durup beytü'l-hüznü içre tâvûs-ı bâğ-ı cinân-vâr eyle cevelân ve raks u semâ' etdi kim gûyâ semâ'-ı Celâleddîn-i Rûmî'dir. Eyle hırâmânî reftâr u harekâtlar etdi kim cümle merd dembeste olup merdüm-i dîdeler vâlih ü hayrân kaldılar. Hakîr ise engüşt ber-dehen olup âyâ bu ne hâldir, deyü [P 260a]

[1] *Kur'ân,* Nûr, 35; "... ne yaln›z do€uda ve ne de yaln›z bat›da ..."

mebhût kalmışım. Azîz hazretleri ba‘de's-semâ‘ arak-âlûd olup buyurdular kim,

"İşte oğullar, huccâc-ı müslimîn Bürke'ye çıkmasının müferrih müjde haberlerin verdiniz. Bundan gerü hayât-ı câvidân-ı dü-cihân bulduk. Cümleniz berhordâr-ı ömr olasız" deyü cümlemize gûnâ-gûn hayr du‘âlar etdi.

Ba‘zı yârânlarımız, el-hamdülillâh efendi sıhhat buldu, deyü şâd [u] handân oldular, ba‘zılar nihânîce bükâ edüp giryân oldular. Ammâ yine şeyh hazretleri cümlemize nutk edüp,

"Ey oğullar! Sizlerden bir ricâm vardır. Lutf eylen, huccâc alay ile çıkacağı gün bunda haşr olup beni huccâc alayından mahrûm etmen. Zîrâ ol günler hacc-ı ekber günleridir. Ol gün beni bir sandûka içre koyup dörd hayvân üzre beni tahmîl edün. Ba‘dehu câmi‘-i Ezher içinden beni ol sandûkayla geçürün. Ve bizim muhibb [ü] telâmîzlerimiz ile mücâvirînden bir hayli uşşâk ve revâk-ı Irâk'dan bir köm(?) uşşâk-ı müştak bizi karâfe-i mücâvirînde koyalar. Anda her sene huccâc-ı müslimîni seyr edelim, türâbları gubârımız olsun. Zîrâ ol karâfe memerr-i nâsdır. Ve anda medfûn cümle müslimîn-i ünâsdır. Sizlere vasıyyetim budur, beni ol gün huccâc alayından mahrûm etmen" deyü ricâlar etdi. Cümle telâmîzleri,

"Nola sultânım, cân baş üzre, sultânımı anda götürelim" dediler. Cümle sâdıkân efendinin bu sözünden hazz etdiler. Ve yine efendi buyurdular kim,

"Ey oğullar! Mısır ulemâlarından Mülakkab Alî Beğ'e ve İbrâhîm-i Irâkî türbedârı şeyh Metbûl'e haber edün, anlar dahi mâ-ba‘dimizce gelüp alay-ı huccâcı seyr etmede bizimle hâzır olsunlar" dedikde anlara âdem varup hâlet-i nez‘de bulduklarında haber getürüp,

"Sultânım, anlar hastadır, alaya çıkmağa dermânları yokdur" dediler. Hemân azîz buyurdular kim,

"İnşâallâh iki günden anlar hayât-ı dü-cihânı bulup bizimle seyre gelirler", dediler.

"Lâkin oğullar, size mürâca‘atım oldur kim Mısır vâlîsi Defterdâr Ahmed Paşa nüzûlü günü ol vak‘a-i vâkı‘a-i kübrâda Azebler kapusu önünde lahm-ı acîn gibi hezâr-pâre **[Y 276b]** olunan üstâdımız Hazret-i şeyh şa‘râvî hazretlerinin akrabâlarından fakîr Abdülfettâh'a bed-du‘â etdimdi ki yine şa‘râvî hazretlerinin kerîmelerinden Sitti Zehra'nın meşrûtası olan nezâretimi almış idi, bed-du‘âm hedef-i icâbetde kabûl olup Azebler bâbı önünde gulû-yı âm ile Abdülfettâh'ı pâre pâre etdiler. Sizlerden ricâ ve temennâm oldur kim anın rûhiyçün câmi‘-i Ezher'de kırk hatm-i şerîf tilâvet edüp savâbın Abdülfettâh'ın rûhuna hibe edin ve leyle-i cum‘ada helvâ tabh edüp fukarâ-ya bezl edün" deyü vasiyyet-âmîz kelimâtlar edüp yine câmehâbı üzre oturup girde-bâliş üzre serbâliş edüp üftâde telâmîzleri nâliş etmeğe başlayup hayli güftügû oldu. Ammâ şeyh hâb-ı râhata varup reng-i rûyı verd-i handâna dönüp arak-âlûd olup ol gün niçe gûne keşf [ü] kerâmâtları zâhir u bâhîr oldu.

Hikmet-i Huda, mâh-ı mezbûrun on sekizinci gün ale's-sabâh cümle asâkir-i Mısır pür-silâh olup huccâc-ı müslimîni alay-ı azîm ile Bürketü'l-hacc'a velvele ve gulgule ve debdebe ve tantana ile alay sadedinde iken ol sâ‘at şeyh hazretlerinin rûh-ı pür-fütûhları cânib-i Hakk'a teveccüh etdükde câmi‘-i Ezher'de ve Mısır'ın cemî‘i hulefâ câmi‘lerinde salâlar tilâvet olunup şeyhin merhûm olduğu dâsitân-ı dostân olup cümle huccâc ve asâkir-i Mısır pür-silâh câmi‘-i Ezher'e varup cenâze-i şeyhe hâzır oldular. Azîzin rumûz-ı künûzları üzre niçe yüz bin asâkir-i İslâm ve niçe yüz bin fukarâ ve hâs u âm deryâ-misâl olup azîzin salât-ı cenâzesin câmi‘-i Ezher'de edâ edüp vasıyyetleri üzre dörd âdem hayvânı üzre tahmîl edüp niçe kerre yüz bin şukka-i alemler ile tevhîd [ü] tezkîr ederek huccâc-ı müslimîn alay ile şeyhi karâfe-i müsâfirîne götürüp anda seferleri tamâm olup karârgâhları dârü'l-karâr oldu ve rûh-ı şerîfleri dâhil-i evc-i illiyyîn olup dâr-ı fânîden dâr-ı bâkîye irtihâl etdi, *rahmetullâhi-aleyh*. Târîh:

..... (1 satır boş) .....

Rûhlarıyçün el-Fâtiha.

Hikmet-i Hudâ kelâm-ı dürerbârlarından sâdır olan keşf ü kerâmetleri üzre Mülakkab Alî Beğ ve İbrâhîm-i Irâkî türbedârı şeyh Metbûl dahi merhûm olup ale'l-akîb bunlar dahi defn olundular, *rahmetullâhi aleyh*. Azîz hazretlerinin kurbunda âsûdedirler.

Ve Bâb-ı Lûk râhında mahalle (---) de,

Kabr-i eş-şeyh İsmâ‘îl-i Sanâfîrî. Mecâzibûndan bir e‘ızze-i kirâm kimesne idi. Tekellüfden ber-tarâf olup pâ-bürehne ve ser-bürehne bir cân idi. Kimse ile tekellüm etmezdi, ammâ muhibleri olan kimesneleri gördükde hande-künân ba‘zı kelimâtlar edüp herbir kelâm rumûz-ı künûz idi. Dâ’imâ bir vekâle içre gâh bûriyâ-yı Süleymân üzre **[Y 277a]** bî-riyâ olup yatırdı, gâh hâk-i amber-pâk üzre gubâr-âlûd olup yatırdı. Bu sultânın hayâtında Kadı Celâl bir zâviye ve bir türbe-i pür-envâr binâ edüp sene 1089 târîhinde Abdurrahmân Paşa vâlî-i Mısır iken azîz-i merkûm nutk-ı dürerbârları ile bu mâh-ı (---) merhûm oluruz, deyü işâret buyurdular. Ve âl-i Osmân'ın Maskov gazâsına bu kelimâtlardan târîh işâret buyurup:

Câ’e's-sürûr fî şehr Ramazân

deyü târîhi budur:

Feth-i Kazak-ı ‘ak-masak(?)

Sene 1089

Bu gûne hurûflar ile işâret buyururlardı, *rahmetullâhi aleyh*. Hâlâ ziyâretgâhdır. **[P 260b]**

el-Faslu'r-râbi‘ ve sittîn
Ümmü Dünyâ Mısır'da bu ziyâret etdiğimiz sultânların tarîk-ı âmların ve cümle a‘yân-ı kibârın râh [u] mahalleleri ismin beyân eder

Evvelâ şehr-i Mısır'ın iç kal‘asından mâ‘adâ aşağı şehrin câdde-i azîm olan râh-ı âmı cümle (---) ve esvâk-ı sultânîde ve mahallât içre cümle (---) bin tarîk-ı âmdır. Ammâ Bâb-ı Nefîse'den tâ Bâb-ı Nâsır'a varınca Derbü's-sultân derler kim Üzengiciler'den ve sûk-ı Sâlibe'den sûk-ı Emîr Hâcib'den ve sûk-ı Hayyâm'dan ve Bâb-ı Cedîd'den [Q 263b] tâ Bâb-ı Nâsır'a dak Derbü's-sultân derler kim Beyne'l-kasreyn dibinden tarîk iki fırka olup Bâb-ı Fütûh'a varınca Derb-i Hâkim Bi-emrillâh derler. Zîrâ zulüm ile niçe bin hânedânları münhedim edüp binâ etdüği câmi‘ine tarîk-ı âm etdüğiyçün Derb-i Hâkim derler.

Ve Derb-i şa‘riyye'den taşrasına Derb-i Tâhiriyye derler.

Ve Sûk-ı Taylûn'dan içeri Derb-i Abbâsiyye derler. Zîrâ cümle Mısır'a mâlik olan âl-i Abbâsiyân hulefâları anda sâkin olduklarıyçün Derb-i Abbâsiyye derler.

Andan aşağı Derb-i Bâb-ı Cedîd.

Andan öte Bâb-ı Bulak ve Kantaratü's-sebû‘ derler.

Ve ana karîb halîcin karşu tarafında Derb-i Süveykatü'd-dellâl.

Ve ana karîb Derb-i Kantaratü's-Sunkur ve sûk-ı Mahalle-i Âbidîn ve Derb-i Bâbü't-tabbâgîn ve Derbü'ş-şevârîb ve Derb-i Özbekiyye ve Derb-i Kantaratü'l-Leymûn ve Derbü'r-ratıl ve Derb-i Bâb-ı Lûk ve Derb-i Harrâtîn ve Derb-i Beyne'l-kasreyn ve Derb-i Kadıasker ve Derb-i Hân-ı Halîl ve Derb-i Hart-ı Hamâliyye ve Hartu's-sâ‘a ya‘nî Gümüş bâzârı ve Derb-i Fahhâmîn ve Derb-i Gavrî ve Derb-i Bundukanî ve Bâbü'z-zahûme ve sûk-ı şevâyin ve Bâb-ı Züveyle.

Ve Hartu'l-vâlî: Sultân Kayıtbay Subaşı kapusu önünden geçmemek içün bu yolu bir sâ‘atde açdurup ubûr etmişdir, hâlâ Hart-ı Vâlî derler, ol tarîkde sakkâ kırbaları ve tulumları ve matara ve cûzeler işleyen üstâdlar çârşûsudur.

Ve sûk-ı Hayyâtîn [Hayyâmîn?] ya‘nî Çadırcılar çârşûsu ve Sûku'l-Hazarîn ve Hartu'l-halîfe ve sûk-ı Taylûn ve sûk-ı Mağâribe ve sûk-ı Hezretü'l-hannâ ve sûk-ı Kabr-i Tavîl ve sûk-ı Emîrâhûr ve Hartu's-sakkâyîn ve Hartu'n-nasârâ ve Hartu'l-mûsikî ve sûk-ı Rûmeli. Ve paşa sarâyından Derbü'l-ahmer ile tâ câmi‘-i Ezher'e varınca üç bin üç yüz [Y 277b] adımdır.

Evsâf-ı tetimme-i şâhrâh-ı Mısır-ı Kâhire

Bu hakîrin Mısır'da iç kal‘adaki konağından aşağı Sipâhîler hammâmı külhanı önünden ve Ivaz Beğ sarâyı önünden ve Mes‘ûd Ağa kapusu önünden Burhân Efendi nakîbin sarâyına varınca iki bin yüz adımdır. Ammâ yine konağımıza aşağı Altıparmak câmi‘i önünden yine Mes‘ûd Ağa sarâyı önünden Nakîb sarâyına iki bin üç yüz adımdır. Bu yol iki yüz adım ziyâde olmuş olur. Ammâ yine konakdan aşağı Azebler kapusunda Rûmeli meydânından ve Sâlibe'den ve Yenikapu'da Kantaratü's-sebû‘dan geçüp Defterdâr Kaytâs Beğ hânesine varınca kâmil üç bin adımdır.

Bunun emsâli niçe bin mahallât esvâk-ı sultânîler vardır. Eğer cümlesin tahrîr etsek başka bir mücelled kitâb olur. Ammâ meşhûr-ı âfâk ve tarîk-ı âm olan bu tahrîr olunan râh-ı izdihâmlardır kim zikrinde fâ’idesi ve beyânında â’idesi elbette vardır, anıniçün terkîm eyledik. Ammâ gayrı meşhûrun zikrinde fâ’ide ve beyânında i‘tibârı olmayan nesnelerin tahrîr [ü] tatvîlinde melâlet vardır, deyü tahrîr etmeyüp bununla iktifâ etdik, *ve's-selâm*.

el-Faslu'l-hâmis ve sittîn
Bin seksen üç târîhinde Sultân Seyyid Ahmed el-Bedevî ziyâreti mevlûduna ve bender-i Dimyât ve bender-i Reşîd ve bender-i İskenderiyye ve gayrı kurâ ve kasabât [u] belîdeler seyâhatine gitdiğimiz menâzilleri ve âsitâneleri beyân eder

Evvelâ Mısır-ı Kâhire'nin alâ-kadri't-tâka mümkin olduğu mertebe seyr [ü] temâşâların ve cemî‘i ziyâretlerin edüp meşhûr-ı âfâk ve kutb-ı ale'l-ıtlak olan Hazret-i Ebü'l-yetâmîn Sultân Seyyid Ahmed el-Bedevî'yi ziyâret kılup,

"Âyâ, ne takrîb ile ol âsitâneye bu âciz yüzüm sürüp rûh-ı şerîflerinden istimdâd taleb etsem" derken hikmet-i Hudâ bin seksen üç mâh-ı Rebî‘ü'l-âhir'in on ikinci gün Mısır içinde bir velvele ve gulgule zâhir olup deff ü kudüm ve tabl u nakâre ve tevhîd-i erre sadâsı evc-i semâya münkalib oldu. Gamhânemizde olan ahbâblardan su’âl etdim:

"Bugünkü gün Seyyid Ahmed el-Bedevî ve sultân-ı Alevî hazretlerinin cümle meşâyihânları ve fukarâları cem‘iyyet-i kübrâ ile zikrullâh ederek sâhib-i devlete çıkup sene (---) mevlûduna beyâz buyurdum alırlar. Azîm velvele-ârâ alay-ı fukarâdır" dediklerinde hakîr ale'l-fevr paşanın sarâyı meydânına varup bir kûşe-i vahdetde âlem ağyârdan bî-haber iken seyr [ü] temâşâya meşgûl oldum.

El-azametullâh, on binden mütecâviz fukarâ-yı Bedevî deff ü kudümleri ve direfş-i Kâviyânî-misâl şukka alemleri ile ba‘zısı âlât-ı harbe müstağrak olup ellerinde zerdeste ve nobutlar, bellerinde pâlheng

tennûreler, dillerinde zikrullâh ile niçe yüz bin sancağ u bayrağ ile sarây meydânın ve esvâk-ı sultânîlere fukarâ mâl-â-mâl olup gûnâ-gûn sancağlar ile şehr-i Mısır'ı **[Y 278a]** lâlezâr edüp sarây meydânında paşa huzûrunda baş halîfe fukarâlarına "*Üzkürullâh*" deyince bir ağızdan niçe bin fukarâ tevhîd-i sultânîye rehâ buldurup altun mutallâ alemler baş kaldırup deff ü kudüm ve nakâre ve tabllar çalınup ve sûr-ı İsrâfîl-vâr nefîrler nefh olunup üç bin yedi yüz meşâyih ve on bin mikdârı pâ-bürehne ve ser-bürehne fukarâ-yı bâbullâhlar tevhîd-i erreye meşgûl olarak taraf taraf mecâzibûn na'ralar urarak sarây meydânında bir tevhîd-i sultânî olmuşdur kim bi-rabbi Ka'be sadâ-yı Allâh Allâh evc-i âsumâna peyveste olup felekde melekler dahi reşk edüp ta'accübâne "*Sübhânellâ*"*h* dediler.

Ba'de't-tevhîd nakîb-i fukarâ Cenâb-ı Bârî'ye hamd [ü] senâdan sonra Habîb-i Hudâ'ya tarziye ve tasliyeden sonra pâdişâh-ı rûy-ı zemîn fâtih-i Kandiye ve Kamaniçse olan Sultân Mehemmed-i Râbi'e hayr du'âlar ve Kethudâ İbrâhîm Paşa'ya senâlar edüp gürûh gürûh huzûr-ı paşaya varup âdâb üzre ale't-tertîb karâr etdiler.

Ba'dehu Ebü'l-hayr İbrâhîm Paşa kânûn-ı Bedevî ve fermân-ı Sultân Kayıtbay üzre beyâz buyurdular tahrîr olunup,

"Garbiyye kâşifi Hasan Ağa ve Menûf kâşifi Alî Ağa ve yedi bölüklerin mustahfızân ve gayrı ocak ağalarısız. Siz kim mevlûd-ı şerîfe pür-silâh cümle askeriniz ile hâzır olup Malaka meydânın muhâfaza edüp ihmâl olunmayup Urbân'ın aşkıyâ ve eşirrâları at ile meydân-ı mel'abeye gelüp mızrak ve nobut ve akve hançer taşımaya. Ve hamîrhâne ve bozahâne ve fevâhişleri men' edüp emrime i'timâd **[Q 264a]** edesiz" deyü mü'ekkid emirler olup paşa dahi meşâyihâna selef vüzerâları etdüği ihsândan ziyâde **[P 261a]** Seyyid Ahmed el-Bedevî hazretlerinin kabr-i şerîfine iki yeşil destâr ve iki batman ûd ve elli miskâl amber-i hâm ve bir ibrîşim hâlîçe ve bir harîr seccâde ve iki şem'-i asel-i kâfûrî ki herbiri âdem kaddi yüzer batman şem'ler ihsân edüp cümle fukarâya kurbân-bahâ yüz altun in'âm edüp baş halîfe şeyh Mustafâ Rûmî destine teslîm olunup cümle meşâyihân du'â-i hayr ile paşanın destin bûs edüp yine tevhîd-i sultânîye başlayup bir tevhîd olmuşdur kim cemî'i münkirîn âlem-i hayretde kalup dembeste oldular.

Yine ba'de't-tevhîd du'â [ve] senâ olunup ihsân olunan seccâde ve hâlîçe ve ûd u amberi ve destâr-ı Muhammedî['yi] birer huddâma tahmîl edüp sarây meydânında kânûn üzre ihsân olunan beyâz buyurdıyı cellâdbaşı savt-ı a'lâ ile,

"Mâh-ı Cemâziye'l-âhir'in nısfında mevlûd-ı Bedevî'dir" deyü nidâ edüp feryâd ederek gitmede ve cümle meşâyihân tevhîd ile alay etmede.

Bu tertîb üzre cümle meşâyihân fukarâ-yı dervîşân künc-i kanâ'atde zîşân saf saf mevc mevc herkes halvethânelerine revâne oldular.

Bu mahalde hakîrin seyâhat urûkları **[Y 278b]** harekete gelüp,

"Böyle bir vâcibü's-seyr ziyâreti âyâ ne tarîk ile ziyâret edem" derken ba'de'l-mağrib bir iç mehteri gelüp,

"Buyurun, sizi sâhib-i devlet ister" deyü haber verüp der ân hakîr İbrâhîm Paşa huzûruna varup âyîn-i Seyyid Ahmed el-Bedevî müzâkeresi oldu. Hemân hakîr fırsat ganîmet bilüp,

"Sultânım, izn-i şerîfiniz olursa ol du'â hırmenin-de hakîr-i pür-taksîr bulunup sultânımı hayr du'â ile yâd edüp ol âsitâneyi dahi ziyâret etmiş olam" dedüğimizde ricâmız hayyiz-i kabûlde vâki' olup,

"Tîz Nişli Alî Kethudâ gelsin" deyüp fermân etdi.

Kethudâ gelüp hakîre harcırâh yüz sikke-i hasene-i furunî kızıl kızılgalar ihsân etdi.

Ve mevlûd-ı Bedevî'ye hâzır olmak içün tahrîr olunan Garbiyye ve Menûfiyye kâşiflerinin emirlerin ve *Tût* sene âhiridir, kâşiflerin ol günlerde hükm[ü] nâfiz olmayup kendüler dîvân-ı Mısır'a gelüp mu-hâsebelerin görmeğiçün izin buyurdıların dahi hakîre ihsân eyledi.

Ve Garbiyye kâşifi Hasan Ağa dîvân-ı Mısır'a çavuşlar kethudâsı etmesinin müjde mektûbların dahi bu kemtere in'âm etdi.

Ve bir mükellef cerge hayme ve on kantâr beksumât ve sâ'ir me'kûlât [u] meşrûbâtdan mâ'adâ yüz vukiyye kahve ve üç kantâr sükker ve yüz şem'-i asel ihsân edüp vedâlaşup Nişli Alî Kethudâ hânesine varup yol üzre olan kadılara ve kâşiflere ve ümenâ ve mültezimîne hitâben mü'ekkid mektûblar tahrîr olundu kim,

"Hâmil-i varaka Evliyâ Efendi sâhib-i devlet efendimizin nedîm-i hâssı ve kadîmî yâr-ı gârı olduğundan mâ'adâ bizim dahi peder-i azîz-i cân-berâberimizdir. Mektûb-ı mahabbet-üslûbumuz her kankınıza vusûl bulursa Evliyâ Çelebi'yi birbirinize sâlimîn ü gânimîn tatyîb-i hâtır edüp ulaşdırasız. Gâyet memnûn [u] mahzûz oluruz" deyü varakları verüp beş bin para dahi harcırâh ikrâm edüp cümle ahibbâ ile vedâlaşup ol gece Bulak'da Risâle ağası İbrâhîm Ağa hânesinde mihmân olup üç gün üç gece şehr-i Bulak niçe kerre yüz bin kanâdîller ile çerâğân ve tezyîn olup zevk [ü] safâlar oldu.

Ve yeniçeriyân tekyesiyle risâle ağası sarâyı önündeki meydânda bir gece cümle meşâyih hâzır olup fânûs kanâdîller ile leb-i Nîl'i zeyn edüp tâ sabâha dek tevhîd-i sultânî ile mevlûd-ı şerîf oldu.

Ertesi ale's-sabâh Bulak'da İbrâhîm-i Gülşenî tekyesinde kânûn üzre nakîbü'l-eşrâfın ziyâfeti olup a'yân-ı kibâr-ı kümmelîn ve ulemâ ve sulehâ ve meşâyihân-ı Mısır ve bizzât kadıasker hazretleri ve mezâhib-i erba'a şeyhülislâmları gelüp summât-ı

Muhammedî çekilüp ni‘met-i nefîseler tenâvül olunup ol gece tekye-i Gülşenî pür-nûr gülşen-i İrem olup mevlûd-ı şerîf olur kim bâlâdaki mevâlîd evsâfında bu mevlûd memdûhdur, tekrârı keder-i Keyder(?) verir.

Ertesi ale's-sabâh cemî‘i fukarâ-yı Bedevî ve sâ’ir [Y 279a] ehl-i turukun mecâzibûn fukarâları ve ankâ tüccâr-ı ehl-i bihârları on iki pâre akabe gemilere süvâr olurlar. Her akabe ikişer bin âdem alur, karavana-misâl merâkiblerdir kim herbiri âdem deryâsiyle Nîl deryâsı üzre mâl-â-mâldir. Herbiri dörder kat anbârdır. Anbâr-ı süflîsinde me’kûlât [u] meşrûbât ve sâ’ir mühimmât u levâzımât dahi ulvî-sinde cümle tâ’ife-i nisvân-ı pür-isyân memlûdur; dahi fevkinde fukarâ-yı meşâyihân; dahi fevkinde fellâhân mellâhân huddâmân rübbân ve erbâb-ı züvvârân ile zânû-ber-zânû benî âdem ile memlûdur. Ve kat-ender-kat tahtapûşlar ve maksûreler inşâ olunup herkes yârân-ı bâ-safâsilye zevk u safâ ve şaka ederler. Ve bu on iki pâre akabe keştîler Seyyid Ahmed el-Bedevî evkâfı(n)dır. Ve cümle masârıfı evkâf-ı Bedevî'den olup tezyîn olur.

Ve cümle akabelerin sütûnlarının ve serenlerinin cundalarına sancağ u bayrağ u filandıralar ile tezyîn ederler. Ve bu gemilerin cânib-i erba‘asına niçe bin kanâdîl ve alem-i meşâyihân ile tezyîn ederler.

Ve niçe bin züvvâr ve meşâyihân bu evkâf akabelerine girmeyüp başka gemilere ve kayasa ve kayıklar dutup herkes ahbâbıyla zevraklara girüp cümle iki yüz pâre gemi olup rûy-ı nehr-i Nîl keştîler ile zeyn olup bu tertîb üzre on iki akabe ve altı yedi yüz kayık ve kayasa kırk elli bin âdem ile vakt-i kuşlukda şehr-i Bulak'dan avm edüp mütevekkilen alallâh ile deryâya çıkdukda cümle keştîler içre olan askerî tâ’ifesi bir kat tüfeng ve bir yaylım top atup sadâları teskîn olunca ibtidâ baş halîfe-i Bedevî'nin tabl [u] kudümleri ve zîl ü bemleri çalınup tevhîd-i sultânî ederek Nîl cereyânı ile cârî olarak kös [ü] nefîrler çalarak fukarâ-yı muvahhidîn gemiler ile İnbaba şehrine mukâbil vardıkda İnbaba içün cümle fukarâ gülbâng-i Muhammedî çeküp birer Fâtiha tilâvet ederler ve azm-i Bedevî deyüp giderler.

Hakîr ol mahalde başka gemi ile yedi sekiz huddâm yârân-ı bâ-safâ ile zevk [ü] safâ ederek gâh şeyh Mustafâ Rûmî, gâh şeyh Osmân-ı Kennâsî, gâh şeyh İn Babî, gâh eş-şeyh Ahmed-i Kalyûbî ile ülfet ederek Nîl-i mübârekin iki tarafında cennet-misâl olan ma’mûr [u] âbâdân [Q 264b] belîde ve kasabâtların seyr [ü] temâşâ edüp evsâfların tahrîr ederek yine Mısır hâkinde sekiz mîl aşağı,

Kasaba-i şubre: Sâhil-i Nîl'de bin hâneli ve yedi câmi‘li ve esvâk-ı muhtasarlı ve bir hammâmlı ma‘mûr u müzeyyen cennet-misâl nahl-i hûrmâlı bir bâğ-ı İrem kasabadır. [P 261b] Hükûmet-i Mısır yeniçerisi tâ’ifesinden bir odabaşı hükûmet edüp âyende vü revende yüklerden ve karpuz ve kavun yüklerinden birer karpuz bâc alup senede iki bin guruş fâ’ide eder. Yeniçeriyân kolluğudur, ammâ yine başka mültezimi vardır. [Y 279b] Ol kasabayı ubûr edüp on mîl dahi aşağı,

Cezîre-i Batnü'l-bakar nâm mahal Nîl-i mübârek vasatında bir burundur kim Nîl-i mübârek ol mahalde iki bölük olur. Hazret-i Nûh'dan sonra bu mahalli Seyf-i Zülyezen kesüp iki şak etmişdir. Sol tarafda garba cereyân eden Nîl bender-i Reşîd'e gidince (---) mîldir. Beri sağ tarafda şimâle cereyân eden Nîl bender-i Dimyât'a varınca (---) mîldir. Bu iki Nîl'in mâbeyninde olan cezîre-i azîmdir. İki kâşiflik hükûmetdir, biri Garbiyye hâkimidir, biri Menûfiyye hâkimidir. Bin pâre kurâ-yı âbâdân ile müzeyyen bir cezîre-i azîmdir. Tâ vasatında Garbiyye hâkinde Tanta nâm bir kasabada Seyyid Ahmed el-Bedevî medfûndur.

Ve bu Batnü'l-bakar nâm burun Menûfiyye hâkidir. Cümle mugaylânları mîrîdir. Mısır cebecibaşı tarafından mugaylân misilli dikenleri kuruyup ihrâk edüp kömürün Mısır'da bârûd-ı siyâha korlar. Bârûdu gâyet keskin eder bir gûne hâşâkdır.

Bu mahalden bizim alay gemilerimiz Dimyât tarafına giden nehr-i Nîl ile cereyân edüp sağ tarafda Kalyûb hâkinde,

Kantaratü'l-Melikü't-Tâhir: kavs-i kuzah-vâr (---) göz bir cisr-i azîmdir. Mısır'dan Kalyûb'a ve Mansûr ve Dimyât'a gidenler bu köprüden ubûr ederler. Bir sırât-ı azîmdir, hayli mesâfeden nümâyândır. Anı görüp ubûr etdik. Ba‘dehu yine Nîl kenârında,

Karye-i Mısrahîm: şeyh Abdullâh Mısrahîm Sultân bu mahalde bir beyâz kubbe-i sagîre içinde medfûnlardır. Cümle gemiler bu mahalle gelüp bu âsitâne önünde deff ü kudüm çalarak bir tevhîd-i âşıkân edüp ubûr etdiler. Bu mahaller Menûfiyye hâki ile Garbiyye hâki müşâdır. Ve bu mahallerde telattum-ı Nîl zâhir olup gemiler pârekende olup ba‘zı gemiler içinden hûb âvâzlı âşıkân, **ilâhî**:

Allâhümme yâ Hâdî
Âsân eyle yolumuz
Sehhil ubûre'l-vâdî
Tîz geçir tut elimiz

ilâhîlerin terennüm ederek ubûr olundu. Ba‘dehu Nîl-i mübârek kemâl mertebe cûş-ı hurûşa gelüp vakt-i mağribde cümle gemiler taşra kenâra ber-kenâr olup, **mısra‘**:

Eger hâhî selâmet der kenâr est[1]

deyüp,

Karye-i İfrît, ya‘nî cin köyü demekdir. Garbiyye hâkinde iki yüz hâneli ve bir câmi‘li ma‘mûr [u] âbâdân azîm karyedir. Ekseriyyâ halkı bardakçı ve çanakçıdır. Ammâ bu belîde içre meşhûr-ı âfâk bir bâğ-ı İremezât-misâl bir sarây vardır. Selef mülûkları

1 "Selâmet istersen sen, sahildedir."

bir Mısır hazînesi mâl sarf eyleyüp ma‘mûr etmişler. Yakın zamânlarda Fazlı Ağa nâm bir kimesne bu sarây-ı âlîde sâkin iken bir gece bir azîm asker bu sarâyı basup cenge meşgûl olurlar.

Bu Fazlı Ağa bu şebhûn eden askeri mansar ya‘nî harâmî zan edüp cümle tevâbi‘iyle pür-silâh olup cenge âheng edüp harâmîler üzre hücûm edüp tüfeng atup kılıç urdukça harâmîlerden bir ferd-i merd-i pür-derd helâk olmayup hâne sâhibinin âdemlerinden ba‘zısının ağzı ve burnu ve eli ve ayakları eğri **[Y 280a]** olup ba‘zısın sar‘ tutar. Bu hâl üzre bir sâ‘at-i nücûmî ceng-i dilîrâne ederler. Âhirü'l-emr ol sarâyda cemî‘i mâl [u] erzâkların bırağup mecrûhan Fazlı Ağa ve cümle tevâbi‘leri firâr edüp karye halkı sarâyın bâbların taş-binâ ile mesdûd edüp hâlâ eyle hâli üzre kalmışdır. Benî Âdem'den bir kimesne müdâhale etmeğe kâdir değildir.

Hattâ biz vardıkda ba‘zı kurâ halkından su’âl etdim, hikâye etdiler kim:

"Ba‘zı gecelerde bu sarâyın damları üzre niçe bin kanâdîl çerâğân olur. Ve tabl [u] nakâre-i gûnâ-gûnlar sadâsı istimâ‘ olunur, şâdumânlar olur. Ve ol gecenin sabahısı sarâyın dîvârları hâricinde niçe yüz siyâh ve beyâz keçe pâreleri bulunur, ammâ ol vaslalar ne keçi yüğünden ve ne deve yüğündendir, bir gûne keçedir kim bu cihânda misli yokdur. İşte belîdemiz içre böyle bir belâ musallat olmuşdur, ammâ ehl [ü] iyâlimize ve gayrı kimesneye zararları yokdur ve görünürde dahi bir şey yokdur", deyü hikâyet etdiler.

"Ve sarây sâhibi Fazlı Ağa cümle tevâbi‘âtları ile hoş olup hâlâ hayâtdadır. Mâl [u] milkinin hisâbın bilmez, sarâyında bırağup firâr etdüği mâlinden bir kat ziyâde mâl-ı Kârûn'a mâlik oldu" deyü nakl etdiler.

Ve bu karyede cümle ehl-i züvvâr gemilerden taşra çıkup sâhil-i Nîl'de ta‘âmlar pişirüp zevk [ü] safâlar etmede. şeyh Mustafâ Rûmî hazretleri onar koyun alır kazganlar ile leb-ber-leb ta‘âmlar tabh edüp berde ve bahrde olan cû‘âna bezl-i ta‘âm edüp sofra-i bî-imtinânı mebzûl etdi kim âye[t]:

[1]E†I◊YAEE†«‰◊UY«A†Y‰E†O›dir.

Bu cem‘iyyet-i kübrâda ise nass-ı kâtı‘ üzre fukarâ ve mesâkîn ve yetîm ve esîr cümle mevcûd idi. Cümle mahlûk-ı Hudâ ni‘met-i Celîl'i berekât-ı Halîl ile tenâvül edüp def‘-i cû‘ eyleyüp ba‘de'd-du‘â ve senâ tevhîd [ü] tezkîre mübâşeret olunup vakt-i ışâda rîh-i sarsar sâkin olup şeyh Mustafâ akabesinden bir top atılup muvâfık eyyâm-ı müsâ‘id ile cereyân ederek her gemide niçe bin kanâdîller ile eşâreler çerâğân olup ecnâs-ı mahlûkât kimi top ve kimi tüfeng ve kimi fişeng atarak ol gece Nîl kenârının tarafeyninde niçe yüz bâğ-ı behişt-misâl âbâdân belîdeler ubûr olunup Nîl-i mübârek yüzü çerâğân olmuş müzeyyen akabeler ile zeyn olup gemilerin mellâhları *yemînek* ve *yesârek* diyerek ba‘zı gemiler kürek çekerek ve "Yâ Mevlâ" ve "Yâ Fettâh" sadâsı ile ubûr olunur.

Bu mahalde baş halîfe şeyh Mustafâ "*Yâ ihvânîn üzkürullâh*" deyince akabesi içinde olan iki bin âşıkân u sâdıkân müştakân-ı Bedevî ale'l-umûm bir dehândan tevhîd-i erreye âğâze edince cemî‘i gemilerde olan fukarâlar dahi tevhîd [ü] tehlîle mübâşeret edüp rûy-i Nîl zikrullâh ile pür olup âb-ı Nîl nûra müstağrak oldu. Ve cümle ehl-i tevhîd mest [ü] medhûş olup kendülerden geçdi. **[Y 280b]** Deff ü kudüm ve tabl u nakâre ve zilbemler sadâsından sâhil-i Nîl'de olan kurâ halkı dahi cevk cevk ve köm köm olup teferrüc ederlerdi. Bu tertîb üzre tâ salât-ı fecre dek gidüp salât-ı subuhda cümle gemiler der-kenâr olup,

Menzil-i kasaba-i Tüffâhiyye

Lisân-ı Arabda elma köyü demekdir. Garbiyye hâkinde üç yüz hâneli ve hûrmâ bâğlı ve bâğçeli ve iki câmi‘inin minâreleri mevzûn ve kırk elli dükkânlı ve bir hammâmlı ma‘mûr **[P 262a]** kasabadır. **[Q 265a]** Başka mültezimi vardır. Bu kasabanın cenûbî cânibinde,

Merkad-i Seyyid Dâvûd el-Azeb hazretleri bir câmi‘ kurbunda bir küçük kubbede medfûndur. Yılda bir kerre mevlûd-ı azîmi olup cem‘iyyet-i kübrâ olur. Seyyid Ahmed el-Bedevî mertebesinde bir gürbüz er ve ulu sultândır. *Tabakât-ı şa‘râvî*'de menâkıbı merkûmdur. Âsitânesinden içeri bir kâtil ve bir harâmî ve bir medyûn dâhil olsa hâkim vaz‘-ı yed edüp almağa kâdir olamaz. Eğer ol âdem tahkîk bir kabâhat ile müttehem ise bu âsitâneye dâhil olunca tâ’ib ü tâhir olup deynin edâ eder. Böyle bir ulu sultândır, *kuddise sırruhu'l-azîz.*

Bu âsitâneyi cümle ehl-i züvvâr ziyâret edüp sehl bah bah ve tarâvet kesb edüp yine gemilere süvâr olup zevk [ü] safâ ile kâmil otuz mîl Nîl ile cereyân ederek Garbiyye hâkinde sâhil-i Nîl'de,

Karye-i Mebhûm ve **karye-i şubreteyn:** Üç yüz hâneli ve hûrmâ bâğlı ve câmi‘li ve dârışedli ma‘mûr kurâlardır. Anları ubûr edüp on mîl kadar cereyân ederek,

Evsâf-ı menzil-i kasaba-i Zifte

Lisân-ı Arabda (---) demekdir. Bu şehrin cânib-i şimâlî tarafında Nîl-i mübârek kenârında cümle keştîler lenger endaht olup cümle cüyûş-ı muvahhidîn ehl-i züvvâr merâkiblerden taşra çıkup niçe bin haymeler ile meks edüp iki gün ikâmet edüp cemî‘i kurâlardan kirâ hamîrleri ve bagalları ve cemâlleri gelüp cümle bârhânelerin tahmîl etmeğe meşgûl olup giden gidenin olur. Ba‘zı cânlar yevm-i hamîsi ve yevm-i cum‘ayı anda edüp ziyâretler eder. Zîrâ bu Zifte ile Seyyid Ahmed el-Bedevî mâbeyni beş malaka yerdir ve beş sâ‘at karîbdir, şöyle ma‘lûm ola.

---

[1] *Kur’ân,* ‹nsân, 8; "Onlar, kendi canlar› çekmesine ra€men yeme€i yoksula, yetime ve esire yedirirler."

Evsâf-ı şehr-i Zifte

Nîl kenârında Garbiyye cezîresinde ve Garbiyye hükmünde yüz elli akçe şerîf kazâdır. Nâhiyesi yetmiş pâre ma‘mûr kurâlardır. Kadıya senevî yedi Mısrî kîse hâsıl olur. Ve kızlar ağalığından mu‘tak Abbâs Ağa'nın iltizâmındadır. Sâhil-i Nîl'de bir ma‘mûr dârışeddi var, âyende vü revendeye ni‘meti mebzûldür. Ve mahkeme dahi bu dârışedde muttasıldır.

Ve cümle beş yüz toprak ile mestûr fellâhîn hâneleridir. Câ-be-câ hûrmâ bâğları vardır. Ammâ gılâli meşhûrdur, latîf buğday olur.

Ve cümle üç câmi‘i var. Cümleden Câmi‘-i Kebîr: iskele başında olmak ile cemâ‘ati çokdur. Kırk amûd üzre mebnî bir minâre-i serâmedli câmi‘-i rûşendir. Ve tûlen ve arzan yüzer ayak **[Y 281a]** vâsi‘dir. Ve minâresi üç tabakadır. Ve üç câmi‘ kapusu vardır. Ve harreminde bir nâbıka dırahtı var.

Ve bir câmi‘ dahi aşağı iskele kurbundaki câmi‘: Bu dahi Nîl kenârında bir tabaka ve bir minâreli bir küçük câmi‘dir. Ve bir dahi nev-binâ bir küçük câmi‘ vardır. Bundan mâ‘adâ yedi zâviyesi vardır. Lâkin medrese ve hammâmı yokdur.

Ve yigirmi beş dükkânı ve altı aded kahvehânesi var. Ve bu şehirde olan beledî sığır ve câmûs meğer Adana şehrinde ola.

Ve bu şehirde hammâm olmamağile Abbâs Ağa kethudâsı ile hammâm faslı etmek içün kayıklara süvâr olup karşu tarafda Mansûre diyârı hâkinde,

Evsâf-ı şehr-i azîm Mît Gamr

Lisân-ı Arabda (---) demekdir. Mısır hâkinde Mansûre hükmünde yüz elli akçe kazâdır. Nâhiyesi (---) kurâdır. Senevî altı kîse hâsıl olur. Bu şehirin iltizâmı Mısır beğlerinden Ebüsseyf Ahmed Beğ hükmündedir. Senevî altı kîse fâ’izi olur. Zîrâ sükkeri meşhûrdur. Ve rummânı ve hûrması gâyet firâvândır. Ve bâğ u bâğçesi ve nahlistân [u] gülistânı memdûhdur.

şehri sâhil-i Nîl'de ve bir düz sahrâda dörd bin hâne-i ma‘mûru kat-ender-kat hâne-i zîbâlardır. Ekseriyyâ sütûhları kirec ile puşîdedir. Zîrâ a‘yân [u] eşrâfı ve ulemâ-yı kibârı meşhûrdur. Ekâlîm-i Mısır'da ulemâ-yı Gamrâvî deyü şöhre-i şehr olmuş musannif ü mü’ellif niçe yüz ulemâsı vardır.

Ve cümle tokuz mahalle ve kırk dörd mihrâbdır. Ancak tokuzu hutbedir, mâ‘adâsı mesâcidlerdir.

Ve cemâ‘at-ı kesîreye mâlik çârsû içinde Câmi‘-i Kebîr: Hammâd ibn Bakar binâsıdır. Gâyet atîk mezkitdir. Tûlü yüz ayakdır, arzı seksen kademedir. Kıble kapusu üzre üç tabaka bir minâre-i mevzûnu var, kaddi iki yüz kademe bâlâdır ve tâ zirve-i a‘lâsında alemi yeri iki çataldır, üzerlerinde Husrevânî küp gibi sivri kubbecikler vardır, anların üstünde iki yeşil tuç alemleri vardır. Hulâsa-i kelâm gâyet musanna‘ minâredir kim ta‘bîr olunmaz. Ve mihrâb ü minberi tarz-ı kadîmdir. Ve hareminin etrâfında ve câmi‘ içinde cümle otuz altı mermer ve gayrı elvân sütûnlardır.

Ve üç kapusundan beşer kademe taş nerdübân ile câmi‘e enilir. Bu câmi‘ içre evkât-ı hamsede ulemâ mâl-â-mâl olup mubâhase-i ilm ederler. Sulehâ-yı ümmetden kimseler dâ’imâ hâzırdır.

Andan iskele başındaki câmi‘: nev-binâ bir mesîregâh câmi‘-i rûşen-âbâddır. Ve cemâ‘ati gâyet çokdur.

Ve mahkeme kurbunda câmi‘-i Mu‘allak: on üç kademe taş nerdübân ile çıkılmağile câmi‘-i Mu‘allak derler. Altında serâpâ dükkânlar ve âbdesthâne ve havz-ı şâfi‘îsi var. Gâyet müferrih ve küşâde câmi‘dir. Bir cânibde altından yol geçer, tarîk-ı âmdır.

Ve bir câmi‘ dahi var, ismi ma‘lûmum değildir. Bunlardan mâ‘adâ cümle mesâcidlerdir.

Ve yedi medrese ve on iki mekteb-i sıbyân-ı ebcedhân vardır. Ve yedi yerde sebîlhâneler vardır. Ve yedi vekâle ve altı yüz dekâkînler vardır, ammâ kârgîr binâ **[Y 281b]** bezzâzistânı yokdur, ammâ cemî‘i mevcûdât anda mevcûddur.

Ve leb-i Nîl'de mükellef ü mükemmel kahvehâneleri vardır. Ve cemî‘i ehl-i hırefi dükkânlarında Kur’ân-ı azîm tilâvet eder, hamele-i Kur’ân halkı vardır. Ve üç binden mütecâviz müfessir ve muhaddis ulemâsı vardır. Mısır diyârında câmi‘-i Ezher'den sonra kân-ı ulemâ bu Mît Gamr'dır kim ulemâ-yı Gamrâvî derler, büyük âdemler vardır. Hamd-i Hudâ *Tefsîr-i Cerîrî* tilâvet olunurken derslerine hâzır olup du‘â-i hayrların aldık.

Ve halkı gâyet zekâvet üzredir. Zîrâ âb [u] havâsı gâyet latîfdir.

Ve mahbûb u mahbûbesi meşhûr-ı âfâkdır. Hattâ ba‘zı büldânın mahbûbeleri medh olundukda ayn-ı Havrân ve ayn-ı Gamrâvî gamzesi efvâh-ı nâsda cihân-ârâ memdûhdur. Hikmet bu kim diyâr-ı Mısır'da olan halkın gözlerinde sürmeleri yokdur, cümlesi müşevveşü'l-ayn halkdır, ammâ gamze-i Gamrâvî memdûhdur.

Hâsıl-ı kelâm hûy cihetinden ve ganîmet yüzünden bir **[P 262b]** kesîrü'l-gılâl şehirdir.

Ziyâretlerin beyân eder

Evvelâ mahkeme mukâbelesinde eş-şeyh Abdullâh: Bir kubbe-i **[Q 265b]** âlîde medfûndur.

Ve şehrin cânib-i şarkı hâricinde hûrmâ bâğları içinde eş-şeyh Muhammed-i Demenhûrî ve eş-şeyh İzzeddîn el-vâ‘iz ve eş-şeyh şücâ‘uddîn eş-şenlevânî ve eş-şeyh Seyyid Halef ve eş-şeyh İmâd ve eş-şeyh Seyyidî Muhammed el-Kasrî ve eş-şeyh Yûnus el-Ahmedî ve eş-şeyh Muhyiddîn ve eş-şeyh İsmâ‘îl {ve eş-şeyh Ahmed ez-Zenkalî} ve es-Sâdâtü'l-Erba‘în ve eş-şeyh Muhammed el-Hindî, *rahmetullâhi aleyhim ecma‘în*.

Bu ziyâretleri edüp hammâmına duhûl etdük. Eyâlet-i Mısır'da yedi hammâmın biri dahi bu Mît

Gamr hammâmı şöhre-i âfâkdır. Binâsı ve âb [u] havâsı gâyet latîfdir.

Andan Ulu Câmi‘de salât-ı cum‘ayı edâ edüp cümle ehl-i hâl kimesnelerin hayr du‘âları ile hissedâr olup tekrâr bir gemi ile karşu cânibde kasaba-i Zifte'ye geçüp mürşid Dâvûd Beğ'den birkaç Arab hayyâli ve beş tüfeng-endâz sekbân refîk alup cânib-i garba teveccüh edüp yigirmi pâre ma‘mûr [u] âbâdân nahlistân [u] gülistân bostânlı kurâlar ubûr ederek,

Karye-i şirsine'ye dâhil olup bir hayli meks edüp ta‘âm tenâvül etdik. İki yüz hâneli ma‘mûr kurâdır. Halkının ekseri sâdât-ı kirâmdandırlar. Ecdâdları eş-şeyh Hazret-i Ebü'l-Iz ve eş-şeyh Alî Medenî ve eş-şeyh Ramazân-ı Vâhıdî. Niçe bunun emsâli sultânlar kubbeler içre âşiyân-ı bâkî edüp hâb-ı râhatda vâdî-i hâmûşânda bîhûşlardır.

Ve bu karye Menûf hâkinde vâki‘ olup bir câmi‘i ve iki tekyesi ve bir dârışeddi var, ni‘metleri mebzûldür. Kethudâ İbrâhîm Paşa ağalarından Yeniçeri Yûsuf Ağa mültezimidir. Senede altı kîse fâ’iz hâsıl olur. Andan beşinci sâ‘atde,

Evsâf-ı taht-ı kadîm ve şehr-i azîm Menûf

Lafz-ı Menûf lisân-ı Kıbtîde otuz adedine derler. Tûfân-ı Nûh'dan sonra binâ olunan şehirlerin biri Musul kurbunda cebel-i Cûdî dâmeninde **[Y 282a]** karye-i Cûde, andan Arz-ı Hâsân'da Arîş ve şehr-i Bilbeys, ba‘dehu bu şehr-i atîk Menûf binâ olunmuşdur. Ve şehri Nîl'in şarkından ve garbından ikişer sâ‘at ba‘îd bir sahrâ-yı ferah-fezâda vâki‘ olmuşdur. Bi-kavli müfessirîn diyâr-ı Mısır'da medîne-i kudemâ bu şehr-i Menûf'dur kim cümle müfessirîn âye[t]:

[1] †ËœŒ‰†«‰ÂœÍÊ…·

âyeti şehr-i Menûf hakkında nâzil oldu, deyü müttefikun-aleyhlerdir.

Bi-kavli sâhib-i *Tevârîh-i Hıtat* Makrîsî, *rahmetullâhi [aleyh],* müverrih-i âlemdir, Kabâbıta tevârîhlerinden ve Hazret-i İdrîs'in Ehrâm dağında Me’mûn halîfenin bulduğu tevârîhlerinden niçe tevârîh te’lîf etmiş bir âlim ü kâmil müverrihdir, anların tahrîri üzre:

İbtidâ Fir‘avn, Mûsâ Bâbilistân'da Musul diyârından hurûc edüp bu Menûf'da sâkin olup neşv [ü] nemâ bulmuşdur. Andan Mısır'da hâcib olup hâkim olmuşdur.

Ba‘dehu bu Menûf'u taht edinüp evvelkiden ziyâde amâr etmişdir. Ammâ ibtidâ imâreti Tûfân'dan sonra Hazret-i Nûh'un oğlu Hâm'dır, Hâm oğlu Bayzar'dır, ve Bayzar kayın babası Kalîmûn Hakîm Kâhin ile ba‘de't-tûfân Hazret-i Nûh'dan me’zûn olup Eski Mısır'ın karşusundaki cebel-i Ehrâmlar'a gelüp Tûfân'dan evvel ma‘mûr olan şehirlerinden âsâr-ı binâ ancak Ehrâm dağların buldular, gördüler kim süknâ mümkün değil, ol mahalden kalkup Menûf olan yere gelüp âsâr-ı binâlar etmeğe başladılar. Tûfân'dan sonra arz-ı Mısır'a kadem basan bu Bayzar bin Hâm bin Nûh Nebî'dir. Cümle ta‘allukâtıyla otuz kişi idi, anınıçün Menûf deyü tesmiye etmişlerdir. Menûf, *mâfe*den galatdır, Kıbtî lisânınca *mâfe* otuz adedine derler. Ba‘dehu Bayzar niçe yüz yıl mu‘ammer olup Menûf şehrinde azîm binâlar ihdâs edüp rûy-ı zemîn-i Mısır'da ibtidâ hâkim olan bu Bayzar bin Hâm'dır ve ibtidâ binâ olunan bu Menûf'dur.

Ve Bayzar zamân-ı hükûmetinde kayın atası Kalîmûn Kâhin ta‘lîmi ile zîr-i zemînlerden cok hazîne ve defîne istihrâc edüp Mısır hâkinden tâ İsne ve İsvân ve Sûdân ve Fûncistân'a varınca ol genc-i bâ[dâ]verler ile yedi yüz pâre şehir bünyâd edüp Nîl-i mübâreki arz-ı Mısır üzre ilm-i hendese ile sokak sokak halîclerden cereyân etdiren bu Bayzar'dır. Âhir Tûfân'dan bin sekiz yüz altıncı seneden sonra Bayzar kayın atası Kalîmûn Kehene ile vefât edüp cebel-i Hirâmân'ın Ehremân'ın Ehrâm'ın cihet-i garbîsindeki ehrâmda defn etdiler. Arz-ı Mısır'da ba‘de't-tûfân defn olunan bunlardır.

Ba‘dehu Bayzar oğlu Mısrâyim pâdişâh olup şehr-i Fustât ki Eski Mısır'dır, bu Mısrâyim binâ etdüğinden Mısır dediler. şehr-i Menûf babası tahtı olmak ile bu Menûf'u ol kadar ma‘mûr etmişdi kim cihânda dâsitân idi. Ba‘dehu yine vîrân oldu.

Andan be-asr-ı Delûke binti Zîbâke Mısır'a melike iken Menûf'u ol kadar ma‘mûr [u] âbâdân etmişdi kim henüz cihânda eyle bir binâ olmamışdır. Kal‘asının yetmiş kapusu var idi. **[Y 282b]** Ve cümle binâların demir ve bakır ve rusâs ile bünyâd etmişdi. Bu Delûke nâm avret pâdişâhından yigirmi sene sonra Fir‘avn tulû‘ edüp Menûf'u taht edinüp zîb ü zîver ile ârâste bir şehr-i müzeyyen etdi kim cemî‘i dam u bâmları sîm-i hâlis ile mestûr idi ve cemî‘i câmları necef ü billûr u moran idi.

Ba‘dehu Hazret-i Yahyâ şehâdetinden sonra ve târîh-i mevlûd-ı İskender'den yüz yigirmi sene mukaddem Musul şehrinden Buhtunnasr hurûc edüp şâm'ı ve Kudüs'ü ve Mısır'ı ve bu Menûf'u harâb ü yebâb, hânelerin türâb ve Benî İsrâ’îl kavmin kebâb edüp hûn-ı Hazret-i Yahyâ intikâmın aldı. Beyt:

Harâb etmişdi Buhtunnasr Mısr'ı
Ne eyvânın komuş idi ne kasrı

Bu dünyâ eski tahte'l-kal‘a-misâldir, gâh amâr olur, gâh harâb. Hâlâ amâr-ı kadîminden şehr-i Menûf bir cüz’ ve bir mahalle değildir.

Ammâ mahsûldâr kurâlar ile ârâstedir. Garbiyye cezîresi hâkinde Menûf kâşifliği başka hükûmetdir. Yüz yetmiş kîse iltizâmdır. Hâkimi Mirzâ Kâşif idi. Mukırkaoğlu'nun abd-i memlûkluğundan mu‘tak

[1] *Kur’ân,* Kasas, 15; "Musa, halk›n›n haberi olmad›€› bir zamanda, flehre girdi."

dâmâdı olup bir salâh-ı hâl ile meşhûr şecî‘ hâkimdir. Beş yüz tevâbi‘e mâlikdir.

Ve yedi bölükden Mısır askeri dahi bin nefer âdem ile hükûmet edüp mâl-ı pâdişâhîyi tahsîl edüp kendüye beher sene yüz Mısrî kîse kâr eder. A‘lâ hükûmetdir.

Ve bu Menûf iklîminden cümle mültezimîne yüz yük akçe hâsıl olur ve bin yük akçe mâl sâhib-i beledlere ve fellâhîn ve meşâyihlere hâsıl olur, deyü rûznâmçelerde mastûrdur.

Ve yüz elli akçe şerîf kazâdır, üç yüz yigirmi pâre ma‘mûr kurâları vardır, senevî kadıya onar Mısrî kîse mahsûlü [Q 266a] olur, mültezimi Tarakcızâde'ye yedişer kîse fâ’izi kalur.

Ammâ Ferâ‘ine tahtı olduğundan iklîm-i Mısır'da bu Menûf fellâhı gibi âsî ve mel‘ûn ve lecûc ve bî-hayâ kavm-i Fir‘avnî yokdur. Dâ’imâ lümûm edüp ya‘nî cem‘iyyet ile asker cem‘ eyleyüp kurâ ve kasabâtları nehb ü gâret edüp kâşif ile ceng ederler. Kâşif dahi bunları münhezim edüp ba‘zısın katl edüp ba‘zısın haps eder.

Acîbe vü garîbe: şundan ma‘lûm-ı sa‘âdet ola kim bu Menûf kavmi ne kadar mel‘ûn u mu‘ânid [P 263a] kavimdir kim kaçan kâşif bu kavimden birin katl etmek murâd edinse akrabâ ve ta‘allukâtları gelüp kâşife ricâ ederler kim,

"Zürriyetimizin irtifâ‘-ı kadrine sebeb ol. Bu akrabâmızın boynunu urma, ve aşâ’ir [ü] kabâ’ilimiz mâbeyninde bed-nâm etme. Buğ edüp alay ile dîvân-ı Mısır'a götür" deyü ricâ edüp mücrim-i merkûmun akrabâları iktidârlarına göre mâl-ı firâvân verüp akrabâların buğ etdirirler.

Buğ ta‘bîri oldur kim eğer mansar ya‘nî harâmî ve eğer neşşâl ya‘nî hemyânkesici hırsız ve eğer sâ-hib-i lümûm ya‘nî fitne askeri ve cem‘iyyet sâhibi vâcibü'l-katl herîflerdir ve eğer benî Harâm'dan ve eğer benî Cüzâm'dan ve eğer sâ’ir hırsız fellâhlardan kâşif bu makûle vâcib- [Y 283a] -ü'l-izâleleri katl etmeyüp akrabâlarının ricâsiyle beşer onar kîselerin alup meydân-ı siyâsetde derisin yüzerken birkaç lûle duhân içüp şecâ‘at ü fetâlığına göre savt-ı a‘lâ ile mavaller okuyarak ve akrabâları ile tekellüm ederek min-endâmih derisi yüzülüp göbeğine geldikde mürd olur.

Ba‘dehu derisine saman doldurup akrabâları cümle esbâbların ve âlât-ı harblerin getirüp na‘ş-ı murdâr postun geydirüp kuşadup atlar üzre lâşe-i murdârların bindirüp ellerine mızrakların, bellerine seyf-i miczem akvelerin takup ellerine dizginlerin verüp akrabâları yanları sıra seyis ü kavvâs-vâr hizmet edüp atların yederek Menûf'dan böyle kaç aşkıyâ buğ olduysa alay-ı azîm ile kâşif talî‘a-i asker olup köslerin çalarak bu kadar baş ve dil ve buğlar ile dîvân-ı Mısır'da paşa huzûruna varup kâşif ağa ve sâ’ir gâzîler hil‘at-ı pâdişâhî ve terakkî ve ihsânlar ile behremend olup ba‘dehu lâşelerin Rûmeli meydânına bırağup sâ’ir kelleler zemînde galtân olur. Buğ ta‘bîr etdüklerinin aslı budur. Bununla tefâhür kesb ederler.

Beri tarafdaki üstühân-ı cîfe-i mürdârın kâşifden akrabâ vü akrebleri bir iki kîseye alup deff ü kudüm ve tabllar ile âdemleri hayyâl olarak ve nisvânları zılgıt urarak vilâyetleri içre sürûr [u] şâdumânîler ederek lâşesin gezdirüp cîfe-i murdârın defn ederler. Ve Mısır'ın Rûmeli meydânında kalan post-ı kadîdin akrabâları vâlî-i Mısır ya‘nî subaşıdan satun alup yine vilâyetlerine götürüp dîvân-ı Mısır nice çıkdı ise, eyle gezdirüp şâdumânlar edüp defn ederler. Bir acîb temâşâdır. Bu kavm-i Ferâ‘ine ol zu‘m-ı bâtıl üzredirler kim,

"Bizim evlâdımız ve akrabâ ve ta‘allukâtımız ve aşîretimizden fülân kimesne bu kadar sıbyânlık ve bu kadar mansarlık edüp başın ele verdikde baş u cânın ve mâlın kâşife verüp dîvân-ı Mısır'a omuzunda yel mûmları ile kolların gere gere ve elinde mızrağile küheylân at üzre Mısır dîvânında sultân huzûruna varmışdır, ammâ sizin oğlunuz gibi döşeğinde ölmedi" deyü tefâhür ederler. Ve inkırâzu'd-devrân meşhûr olup akrabâları beyne'l-akrân mu‘azzez olur.

Yine akrabâlarından birine bir ulu kişi kızın almağa murâd edinseler, küffü değil iken bilâ-tereddüd,

"Bahâdır şecî‘ nesildendir, zamân ile anlardan biri dîvân-ı Mısır'a buğ vardı", deyü bilâ-te’hîr murâd edindikleri kızı bâğı ve bâğçesi ve tarlasıyla verirler. Âdet-i bâtılları böyle bir alay kavm-i Ferâ‘ine ve mel‘ûn kavimdir. Ve dâ’imâ birbiriyle Harâm kavmi ve Cüzâm kavmi ceng etmededirler. Hamd-i Hudâ böyle olduğu bi-emrillâhdır. Eğer cümlesi yek-dil [ü] yek-cihet olsa bin fellâha bir Rûm âdemi düşmeyüp Ervâm kavmin helâk edüp Mısır'ı ve Mekke [Y 283b] ve Medîne'yi zabt ederlerdi.

Bu tafsîlden merâm [u] maksûd oldur kim eyâlet-i Menûf'un bu makûle mel‘ûn cebbâr hûnhâr ve hûnrîz kavmi vardır. Gerçi böyle Fir‘avnî kavmi vardır, ammâ Cenâb-ı Bârî "Her Mûsâ'ya bir Fir‘avn ve her Fir‘avn'a bir Mûsâ verir" dedikleri üzre bu cebbârîn kavme fâ‘il-i muhtâr Allâh Mısır'ın bir alay Türkçe bilmez kırmızı şalvârlı kulların bu zâlimler üzre dâ’im musallat etmişdir kim bunlarda dahi aslâ merhamet ü şefkat yokdur, amân vermeyüp fellâhı topuz ile depeler, halâs oldu ise fellâh yine topuzu eline alup öpüp başına koyup cündîye verir.

Anlar dahi bir gûne cebbâr kavimdir.

Esmâları Rûm halkı ismine muhâlifdir. Elkâb [u] esmâları budur: Emir Özbek ve Emîr Timur ve Temirtaş ve Temris ve Kansu ve Gavrî ve Lâçîn ve Karçıgay ve Pûlâd ve Kertbay ve şâhîn ve Senyal ve Cânbezdi ve Cânaldı ve Cânverdi ve Cânkıydı ve Esed ve Seyfî ve Kayıt ve Cânpûlâd. Bu gûne esmâlar ile müsemmâ‘ şecî‘ ü nâmdâr Abaza ve Çerâkize ve Gürcî ve Zengî, Habeşî kavmin ellerinde bu Mısır fellâhları âcizmândedir. Hâlâ Menûf şehri içre bu

isimli askerî tâ'ifesi mâl-â-mâldır, dâ'imâ bellerinde silâhları ile gezerler.

Ve ma'mûr [u] âbâdân hâneleri vardır. Zamân-ı evâ'ilde olan imârâtının ancak bir şemmesi kalmış. Hâlâ cümle on yedi mahalle ve kırk mihrâbdır. Cümleden,

Ulu Câmi': Cemâ'at-ı kesîreye mâlikdir. Kırk amûd-ı müntehâ üzre münakkaş tavandır. Ve bir minâresi var. Ve câmi'in üç kapusu var. Ve hareminde iki hûrmâ ağacları var kim eyâlet-i Mısır'da nazîrleri yokdur, gâyet mücessem ve âlî nahillerdir. Ba'zı müsin kimesneler nakl etdiler kim bu hûrmâları Fir'avn'dan evvel Delûke diküp sâyesinde dîvân edermiş, deyü nakl etdiler. Ve çârsû içinde,

Câmi'ü's-Suvvîn: On sekiz amûd-ı mevzûn üzre münakkaş tavan ile mebnî bir fevkânî câmi'dir. Ve tahtanîsi serâpâ dükkânlardır. Çârsû içinde vâki' olmağile cemâ'at-ı kesîreye mâlikdir. Ve bir musanna' minâresi vardır. Andan,

Câmi'-i şeyh Mûsâ: Gâyet latîf dilküşâ rûşen câmi'dir. Bu câmi'lerden mâ'adâ mesâcidlerdir.

Ve kırk mekteb-i sıbyân ve 3 medrese ve yedi vekâle ve dörd yüz dükkânları vardır. Gerçi bedâsteni yokdur, ammâ her vekâlesi birer bezâsten gibi ma'mûr u müzeyyendir. Cemî'i zî-kıymet mevcûd olup anda bî-kıymetdir.

Ve iki hammâm-ı atîkı var. Biri tâ Fir'avn zamânından kalmışdır, derler. Hakkâ ki beş altı yüz yıllık binâya müşâbeheti yokdur, muhakkak kâr-ı kadîmdir. Ve âb [u] havâsı gâyet latîfdir.

Ve şehir içinde kırk sebîlhânesi var. Lâkin çârsû içinde câmi'ü's-Suvvîn mukâbelesinde köşe başında bir âb-ı hayât sebîli var, cümleden musanna' [Q 266b] binâ-yı azîmdir.

Manzûrumuz olduğu amâristânı bu mertebedir. Ammâ harâb-âbâdistânı ve kömistânı [Y 284a] hadd [ü] hasrın Hudâ bilür. Ve bilâd-ı atîk olduğuna alâmet oldur kim bu şehrin cânib-i erba'asında olan kömistân ancak Mısır'da vardır. Hattâ Fir'avn'un sarâyı kömler içinde gark olmuşdur. Hâlâ şehrin cemî'i mezbelesini ol tarafa döke döke gûyâ amelî bir cebel olmuşdur.

Ve Nîl-i mübârek tuğyân etdükde tâ Menûf şehrine gemiler gelüp metâ' alırlar. Anıniçün âb [u] havâsı latîfdir. [P 263b] Ve eyâlet-i Mısır'ın hâk-i amber pâkinde leb-i Nîl'de bile bir kuyu kazsan şûre suyu çıkar, ammâ bu Menûf'un havâsı letâfetinden kuyuları lezîzdir ve mahbûb u mahbûbesi memdûhdur, cihân-ârâdır. Ammâ haşîn ve dilâzâr cebbâr kavmi vardır. Ve bu şehir şehr-i Ferâ'ine olmağile sulehâ-yı ümmetden az kimesneler vardır.

Ziyâretgâh-ı Menûf

Mezmûm şehir olmağile kibâr-ı evliyâullâhdan kimesne tavattun etmemişdir. Lâkin âye[t]:

[1]†‰ÂÊ†«‰Â‰„†

nâss-ı kâtı'ı üzre "Mülk Allâh'ındır" deyüp medfûn olan kümmelînden bunlardır.

Evvelâ, Kırklar makâmı. Ve,

eş-şeyh Süleymân-ı Bagavî. Ve çârsû içinde bir kubbe-i sagîre içinde,

eş-şeyh Za'l-kevn: Ulu sultândır. Yılda bir kerre cemî'i ervâh-ı evliyâ bu şeyh [Za'l-]kevn ziyârete gelir, derler. Zîrâ sulehâ-yı ümmetden niçe yüz kimesneler müşâhede etmişlerdir kim ol gece şeyh hazretlerinin kabri üzre bir yeşil duman zâhir olup Menûf'un ba'zı tarîkleri dahi ol tuman ile memlû' olup gürûh gürûh âdemler varup gelüp ayakları tavuşu istimâ' olunup şehrin içinde bir râyiha-i tayyibe müstevlî olup niçe âdemler müşâhede ederler, deyü şehâdet etdiler. Ammâ zâhirde bir kimesne nümâyân değildir, ancak tuman içinde sadâ istimâ' olunur, deyü nakl etdiler, *rahmetullâhi aleyh*.

Hakîrin ziyâret etdüği bu erlerdir. Niçe velîler dahi vardır. Ammâ cümlenin rûh-ı şerîfleriyçün bir Yâsîn-i şerîf tilâvet edüp kâşifden bir küheylân at ihsân alup ve yigirmi Arab hayyâli refîkler ile Menûf'dan çıkup cânib-i şimâle 5 sâ'at gidüp,

Menzil-i karye-i Sirsine: Bâlâda evsâfı mastûrdur. Andan bir sâ'atde,

Beled-i Tûh-ı Nasârâ: Cümle re'âyâsı Kıbtî kefereleridir. Zamân-ı kadîmde şehr-i azîm imiş. Hâlâ âsâr-ı binâları zâhir ü bâhirdir. Henüz imâretinden sekiz yüz mikdârı kefere hâneleri kalup deyrleri kalmışdır.

Kefere-i Kababıta mâbeyninde bu belede hayli i'tibâr ederler. Zîrâ Kıbtî meliklerinden Melik Tavtîs'in maskat-ı re'si budur ve bunda bir deyrde medfûndur. Hazret-i İbrâhîm'e îmân getürüp Kıbtî kızı Hâcer Ana'yı bu Melik Tavtîs hedâyâ gönderüp Hazret-i İsmâ'îl andan tevellüd etmişdir. Ve Hazret-i Amr ibnü'l-Âs Mısır'ı Kıbtî tasarrufundan aldığı Melik Mukavkıs dahi bu Tûh-ı Nasârâ'da doğmuşdur, deyü i'tibâr edüp cümle Kıbtî senede bir kerre bu beledi ziyâret ederler.

Ve Melik Mukavkıs dahi Hazret-i Risâlet'e îmân getürüp Kıbtî kızlarından iki kız ve bir kılıç ve bir katır hedâyâyı [Y 284b] Zinnûn-ı Mısrî ile göndermişdi. Hazret-i Risâlet kızın birin şâ'ir Hassân'a ihsân edüp Abdurrahmân ibn Hassân ol duhter-i pâkîze-ahterden tevellüd etmişdir. Ve biri dahi Mâriye câriyedir. Hazret anı alıkoyup Hazret-i İbrâhîm ibn

[1] *Kur'ân,* Mü'min, 16; "Bugün mülk kimindir? O tek ve Kahhar olan Allah'›n."

Hazret-i Resûlullâh ol kızdan müştak olmuşdur. Kılıcı ve katırı Hazret-i Alî'ye verdi. Zülfikâr ol kılıcdır kim Acem kavmi ol seyf-i kâtı‘ hakkında bu ebyât ile medh ederler. Beyt:

Lâ fetâ illâ Alî
Lâ seyfe illâ Zülfikâr

derler. Düldül ol katırdır kim hâlâ bu Tûh-ı Nasârâ köğünde bir bayır vardır, mezkûr Düldül katır ol kayadan tulû‘ edüp ayakları yeri hâlâ âşikâredir. Mukavkıs ol katırı hazrete göndermesinin aslı odur.

Ve bu karyede ibret-nümâ çok olduğundan Kabâbıta kavmi çok gelüp ziyâret ederler. Bu kurânın mültezimi Âsitâne-i sa‘âdetde rûznâmeci Alî Efendi hazretlerinindir, senevî yedi kîse fâ’izi olur.

Bu beledi seyr [ü] temâşâ edüp Seyyid Ahmed el-Bedevî mevlûduna bir gün mukaddem varmak içün ılgar edüp 5 sâ‘atde ma‘mûr kurâlar ubûr edüp,

Evsâf-ı menzil-i kasaba-i Tanta hâk-i amber-pâk-i âsitân-ı âşiyâne-i Ebülyetâmîn Sultân-ı Alevî Hazret-i kutbü'l-aktâb Seyyid Ahmed el-Bedevî

kuddise sırruhu'l-azîz

Bu Tanta şehri Hazret-i Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin medfûn olduğu şehr-i mübârekedir. Bir sahrânın vasatında bir mürtefi‘ yerde ve Garbiyye hâkinde vâki‘ olmuşdur. Ammâ mültezimleri üç kimesnedir, mahsûlâtları cem‘ etmeğe me’mûrlardır, senevî on kîse mâlı fâ’izi hâsıl olup mâl-ı pâdişâhî verirler. Lâkin şehir Garbiyye kâşifinin subaşısı hükmündedir. Ve cümle bin beş yüz evli bâğsız ve bâğçesiz kat-ender-kat ma‘mûr [u] âbâdân hâneli bir müzeyyen şehr-i şîrîndir. Ve altı mahalle ve sekiz mihrâbdır, ammâ cümleden,

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Kayıtbay

Kal‘a-misâl bir câmi‘-i azîmdir. Ve câmi‘-i selâtîn-i selef olup bizzât Hazret-i Sultân Seyyid Ahmed el-Bedevî bu câmi‘-i şerîfde medfûn olmağın şeb [ü] rûz cemâ‘at-ı kesîreden hâlî değildir. Câmi‘in cirmi tûlen yüz yigirmi ayakdır ve arzan yüz ayakdır, kâmil. Ve minberi ve mihrâbı tarz-ı kadîmdir.

Ve câmi‘ ve harem içinde cümle altmış aded beyâz mermer mevzûn sütûnlardır. Yigirmi dördü câmi‘ içindedir, mâ‘adâsı harem-i şerîf etrâfındadır. Ve bu sütûnlar üzre azîm kirişlerdir, dahi üstü münakkaş tavanlardır, dahi fevkı sütûhu kireç sıvalıdır, kurşum örtülü değildir.

Ve iki minâresi var. Sağ tarafındaki minâre üç tabaka ve iki yüz kademedir. Her kademesi âdem dizi kaddi kadar yüksekdir. Ol hisâb üzre bir minâre Mısır'da Sultân Hasan minâresinden âlîdir. Ve gâyet musanna‘ minâre-i bâlâdır. Ve Seyyid Ahmed el-Bedevî hazretleri bu minârenin kurbunda medfûndur.

Ve sol tarafdaki minâre dahi çâr-gûşe [Y 285a] kulle-misâl iki tabaka kâr-ı kadîm minâredir. Aşağı soffasına varınca elli kademe bâlâdır. Ve her kademesinin kaddi birer zirâ‘ bâlâdır. Ammâ öbür minâreden çok alçakdır. Ve mezkûr minârelerin ikisinin dahi alemleri yokdur, ancak tâ zirve-i a‘lâlarında Bektaşî külâhı-misâl terk terk binâ olunmuşdur.

Ve bu alçak minârenin altında bir azîm sebîlhâne sarnıcı vardır, on beş bin râviye ya‘nî deve kırbası su alup cümle züvvâra kifâyet eder bir azîm sahrıncdır. Ve bu sebîl kurbunda hanefî muslukları vardır, kasır kubbesi gibi bir mevzûn kubbesi var, kirec ile mestûrdur. Ammâ acâyib hayrât-ı azîmdir, zîrâ mezheb-i İmâm Hanefî buna muhtâcdır.

Ve buna karîb aşren fe-aşren İmâm şâfi‘î havuzu vardır, birke-misâl bir havz-ı azîmdir. Cânib-i erba‘ası hâcethânelerdir. Dahi mâ-fevkı dâyiren-mâdâr fukarâ ve talebe hücreleridir.

Ve bu câmi‘in dörd bâb-ı sa‘âdeti var. İkisi yan kapulardır. Bir dahi âbdesthâne kapusudur. Biri dahi kıble dîvârında bir muzlim bucakda bir küçük kapudur. Biri dahi haremin kıble kapusu üzre beyâz çâr-gûşe mermer üzre celî hat ile bu târîh tahrîr olunmuşdur:

Ceddede hâze'l-bâbe'l-mu‘azzamete el-imâmü'l-mu‘azzame mâlikü'l-memâlik es-sultân Ebünnasr Kansu(r) el-Gavrî, halledallâhu hilâfetehu, târîh Zilhicceti'l-harâm min ihdâ ve ışrîn ve seb‘imi’e'dir. [Z. 721]

Ammâ câmi‘ Sultân Kayıtbay'ın binâsıdır. Zîrâ hakîr bir kerre keşf edüp cümle evkâfnâmeleri manzûrumuz olmuşdur. Ve üç kapularından üçer kademe taş nerdübân ile çıkılır.

{Evsâf-ı âsitâne-i Seyyid Ahmed el-Bedevî}

Sağ tarafdaki kapuya muttasıl Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin dîvârıdır. Bu câmi‘in sağ tarafında yan soffası kubbeleri mâbeyninde evc-i âsumâna ser çekmiş bir serâmed beyâz incü-misâl yekpâre bir müdevver beyâz kireç sıvalı ve yeşil [Q 267a] [P 264a] tuc alemli bir kubbe-i dergâh-ı kutb-ı Rabbânî'dir.

Ve bizzât sultân hazretleri ol mehbıt-ı münevverenin tâ vasatında servi ahşâbından parmaklık içinde zer-ender-zer murassa‘ât ile müzeyyen Ka‘be örtüsü ile mestûr olmuş serv levhası ile mebnî çâr-gûşe sandûka içinde âsûdedirler. Ve bu müzeyyen sandûkanın çâr-gûşesinde bir âdem kellesi kadar sîm-i hâlisden mücellâ toplar ile ârâstedir.

Ve mübârek ser-i sa‘âdetleri alâmeti bu çâr-gûşe sandûkanın ortasındaki yeşil imâme destârı Mısır vâlîsi Ebü'l-hayr Kethudâ İbrâhîm Paşa göndermişdi. Bir alay-ı azîm ile dörd bin sâhib-i tarîk meşâyihân-ı Bedevî ve yigirmi bin fukarâ-yı Alevî deff ü kudümlerin ve nefîr ü nakâreleri ve zillerin döğüp

tablların çalarak tevhîd-i erre ile bu tertîb alay ile destâr-ı şerîfi getürüp tekbîr ile ser-i sa‘âdeti makâmına baş halîfe sarup cânib-i erba‘asında olan **[Y 285b]** makrama-i zerdûzları destâr altına sardılar kim bir cihâz-ı sultân kadar münakkaş bûkalemûn makramalardır kim hisâbın Hudâ bilür kim biri biri üzre çürümüş kalmışdır. Huddâmlardan ve gayrıdan bir ferd vaz‘-ı yed edüp bir makrama almağa kâdir değillerdir. Çok âdem kasd edüp eli kurumuşdur.

Ve paşanın gönderdüği hedâyâ hâlîçe ve seccâdeyi döşeyüp ûd [u] amberi ihrâk edüp kubbe-i şerîfin içinde râyiha-i tayyibeden âdemin demâğı mu‘attar olurdu.

Ve sandûkanın cânib-i erba‘asında olan şebekeler üzre zî-kıymet âvîzeler var kim herbiri Rûm harâcı değer. Ve tuhef ü yâdigârlardan âdem kaddi gümüş şem‘dânlar ve altun yaldızlı şem‘dânlar ve bakır kalaylı şem‘dânlar ve altun ve gümüş âvânî buhûrdân ve gülâbdân ve sîm mikrâslar vardır.

Ve sadefkârî rahleler üzre niçe yüz Kelâm-ı kadîmler var kim herbiri Ya‘kût-ı Musta‘sımî ve hatt-ı şeyh ve Karahisârî hattı Kelâm-ı İzzetler ile ârâstedir.

Ve kubbe-i âlîsinin etrâfında maslûb olan âdem kaddi niçe yüz şem‘-i kâfûrlar kim herbiri üçer dörder kantâr gelür. Bu şem‘alar cümle kefere krallarından hedâyâ gelir. Zîrâ kefere dahi bu sultâna mu‘tekidlerdir. Zîrâ zindânlarından kerrâtile alâmele’i'n-nâs niçe bin üsârânın pâybend-i hadîdleri pâre pâre olup esîrler halâs olmuşdur. Ve her şem‘-i kâfûrîlerin yanlarında halâs olan ümmet-i Muhammed'in kırkar ve ellişer vukiyye gelir demir neybeler ve kadana ve pıranka hadîd bendler asılıdır kim herbirin ibâdullâhlar kırkar ellişer sene taşıyup kerâmât-ı Bedevî ile halâs olmuşlardır. Ammâ bu maslûb olan şem‘alar yanmaz, hemân ârâyiş içündür.

Ve ekâlîm-i seb‘ada olan İslâm pâdişâhlarının dahi teberrüken birer zî-kıymet tuhef göndermişlerdir. Meselâ cevâhir ve murassa‘ kanâdîller ve çerâğdânlar ve fağfûrî bardaklar ve gûnâ-gûn devekuşu yumurtaları ve altun ve gümüş toplar ve sürâhîler maslûbdur kim hisâbın Hudâ bilür.

Ve her seyyâh-ı âlem âşıkânın birer yâdigârı maslûbdur. Meselâ zerdeste ve çevgân ve pâlheng ve deff ü kudüm ve nefîr ve zîl ve sapan-ı Dâvûdî ve alem ve çerâğ ve kantûra ve debdevî vü dehdehî ve zîlbem ve teber-i Müslimî ve gûnâ-gûn tâc külâh ve keşkül ve zând ve âfitâbe ve cığcığa ve telâtîn tennûre ve gûnâ-gûn hırka-i peşmîneler ve ağaç kılıçlar ve acîbe ve garîbe balık kemikleri ve niçe ummân-ı kerâme misâli cilbend-i mahabbetler ve bu makûle eşyâ-yı gûnâ-gûnlar var kim cümle cihâz-ı dervîşân-ı dilrîşândır. Herbiri bir köşede maslûbdur. Ve bunlardan mâ‘adâ niçe bin elvân eşyâlar dahi maslûbdur.

Ve her üstâd hattât-ı hoş-nüvîsin birer yâdigâr hatları der-i dîvârı tezyîn etmişdir. Hattâ hakîr dahi küstâhâne celî hat ile bir levha üzre âye[t]: [1]E†A«† E·I,E âyetin tahrîr edüp mihrâb cânibine vaz‘ etdik.

Ve bu kubbe-i âlînin içinde Bedevî hazretlerinin ser-i sa‘âdetleri olan köşede **[Y 286a]** Hazret-i Risâlet-penâh'ın kadem-i şerîfleri siyâh seng-i hârâ üzre basup te’sîr etmişdir, ol köşede râyegân durur, sandûka içinde değildir. Cemî‘i ehl-i züvvâr ana yüzlerin sürüp "şefâ‘at yâ Resûlullâhi" derler.

Ve bu kubbenin cânib-i erba‘asında tarîk-ı âma nâzır tuc şebekeli pençereleri vardır.

Ve mihrâbı sadefkârî-misâl hurde taşlar ile gâyet musanna‘ küçük mihrâbdır.

Kubbenin etrâfında gûnâ-gûn câmlar ile ârâste olmuşdur. Ve bu âsitânenin dollâbları içre ol kadar zî-kıymet mücevher âvânî ve Kitâbullâh ve Kelâm-ı kadîmler ve evkâfnâmeler var kim hisâbın Perverdigâr bilür.

Ve bu kubbe-i pür-envârın bâb-ı sa‘âdeti cânib-i şarka câmi‘in haremine mekşûfdur. Kapu kanatlarının levhaları üzre serâpâ gümüş güller ve pullar ve sîm ü hâlis halkalar ve gûnâ-gûn sîm kabaralar mıhlıdır. Her sâhibü'l-hayrât birer âsâr ile bâb-ı mu‘allâyı müzeyyen etmişdir.

Ve bu bâbın cânib-i erba‘asında münakkaş fağfûr-ı Çîn'dir. Dahi etrâfı nakş-ı bûkalemûn kâşîdir. Bu bâb-ı âlînin atebe-i ulyâsı üzre bir müdevver ve müzehheb mermer üzre celî hat ile târîh

Emera bi-inşâi hâze'l-makâmi'l-mübârek Mevlânâ es-Sultân Kayıtbay azze nasruhu, sene (---).

tahrîr olunmuşdur.

Ve bu kubbe-i pür-envârın mihrâbında iki rek‘at namâz kılan kimesne cemî‘i beliyyât-ı dehrden masûn u mahfûz olur, ve bir hasım anınla mukâvemet ü muhâsamet edemeyüp hergiz yohsulluk yüzün görmez.

Ve bu âsitâneye bir kanlı ve hırsız ve medyûn hâkim havfinden girüp "Dahil yâ sultân!" dese aslâ hâkim tarafından ana vaz‘-ı yed edüp alamazlar. Ammâ ol hareme giren âdem tahkîk müttehem ve vâcibü'l-izâle ise kırk güne kalmaz yemeden içmeden kesilüp za‘îf ü nahîf olup anda elbette merhûm olur. Eğer mazlûm ise bî-pâk ü bî-pervâ halâs olur.

Hattâ İbrâhîm Paşa asrında bir kâşif mâl-ı pâdişâhî için medyûn olup firâr edüp Bedevî hazretlerinin âsitânesine girüp kapandı. İbrâhîm Paşa tarafından iki def‘a ağalar gelüp cür’et edüp kâşifi almağa kâdir olmayup gitdiler. Bir gün müteferrikalardan Alî Ağa nâmında bir cebbâr ağa gelüp şeyh Selâme'ye ve şeyh Ahmed'e itâb ü şütûm edüp beyâz buyurdı şeyhlerin yüzüne urup,

---

1 *Kur’ân,* Hûd, 88; "Fakat baflarmam ancak Allah›n yard›m› iledir."

"Tîz kâşifi türbeden çıkarın, yohsa efendim başıyçün sizi kayd [ü] bend ile huzûr-ı vezîre götürürüm" deyü firâvân Fir‘avn-vâr zebân-dırâzlık etdi. Meşâyihler [P 264b] dahi,

"Hâşâ, biz anı çıkarmağa kâdir değiliz. İşte miftâhlar, eğer cür’et edebilürsen, varup aç kapuyu, fermân-ı vezîr üzre al kâşifi" deyü miftâhları sundular.

"Neylerim miftâhları. Elbette siz açup herîfi bana teslîm edin. Yohsa şimdi kapuyu kırup herîfi çıkarup kayd [ü] bend ederim" deyü gitdi. Hakîr, [Q 267b]

"Bire Ali Ağa, gel, böyle etme, al miftâhları" deyü hayli nasîhat etdim.

Hele [Y 286b] miftâhları alup kâmil bir sâ‘at renc [ü] anâ çeküp açmağa kâdir olmadığından gazab-âlûd olup huddâmları ile bâb-ı sa‘âdeti ökçesinden kal‘ edüp bî-pâk içerden kâşifi çıkarup döğe döğe getürdü.

Cümle huzzâr-ı meclis *hasbiyallâh* deyü âlem-i hayretde kaldılar. Hakîr dembeste ve hayrân kaldım. şeyh Selâme hazretleri,

"Sabır *şivey* şimdi, şimdi" deyü cevâb edüp hânesine gitdi.

Mezkûr ağa tevâbi‘âtleriyle atlanup gitdiler. şehirden taşra Tûh-ı Nasârâ kurâsı râhına kadem basıcak Alî Ağa'yı sancı dutup "Bire âh, bire vâh" diyerek ol mahalde cân verir.

Anı gördük, kâşif ve ağanın huddâmları ağanın meyyiti ile Tanta şehrine gelüp ağayı karâfede defn etdiler. Kâşif yine âsitâne içinde kaldı. Ve Ali Ağa'nın bir huddâmı terk-i mâsivâ edüp Bedevî fukarâsı olup bir kûşe-i vahdetde kaldı. Hakîr bu ahvâli paşaya i‘lâm edüp kâşife ıtlâk emri gelüp âsitânedeki fukarâlara on bin para tasadduk geldi. Hulâsa-i kelâm böyle mutasarrıfînden gürbüz erdir, *kuddise sırruhu'l-azîz*.

Ve bu âsitânenin sağ tarafı hâricinde bir hücre vardır, içinde Sultân Bedevî'nin hırka-i şerîfi ve yeşil imâme-i şerîfi bir servi levha şeyden(?) demirli sandûka içre gayrı cihâz-ı fakrlar ile mahfûzdur. Yılda bir kerre mevlûd-ı şerîf tamâm olup infidâd olacak âhir cum‘a günüdür, ol gün hırka-i şerîfi ve destâr-ı atîkı evlâd-ı Bedevî Ebü'l-âl hazretlerinin ırk-ı tâhirinden bir meşâyih geyüp ve nice tarîk meşâyihleri ve niçe bin fukarâ-yı Bedevî deff ü kudümlerin ve tabl u nefîr u nakârelerin çalarak ve niçe yüz bin alemlerin açarak tevhîd-i erre ile bir alay-ı azîm edüp Garbiyye ve Menûfiyye kâşifleri cümle askeriyle pür-silâh olup bu alay ile şeyhi Tanta şehri içre at üzre gezdürüp yine şehir içinde câmi‘-i eş-şeyh İbrâhîm-i Metbûlî'de âhir cum‘ayı kılup yine alay ile şeyhi hırka-i şerîf ile âsitâne-i sa‘âdete getürüp yine hırkayı ve destârı ve kemeri hücrede hıfz edüp cümle ibâdullâh andan perîşân olup herkes vatanına gider.

Evsâf-ı hırka ve destâr-ı şerîf

Hırka bir kırmızı ihrâmdandır, ammâ niçe kerre yüz bin yine kırmızı pâreler ile yamalıdır ve nigende nigende niçe kerre binlik iplikleri vardır. Ol kadar tavîl hırka değildir. Destâr-ı şerîfleri deve yüğünden bir şâldır. Mürûr-ı eyyâm ile pâre pâre olup pâreleri düşmesin içün niçe bin iğneler saplıdır. Kavuğu yok, pâre pâre bir küçük destârdır. Meşâyih evlâdlarından gayrı kimesne geyemez. Müşk [ü] amber-i hâm kokar bir hırka-i peşmînedir.

Bu hırkayı yerine tekbîr ile koyup sâ’ir uşşâkân-ı müştakân vedâ‘ ziyâreti edüp giderler.

Hazret-i Bedevî Sultân (---) (---) asrında hayâtda idiler. Müddet-i ömr-i hazret-i şeyh-i azîz (---) sene, vefâteş sene (---)de vâki‘ olmuşdur, *kuddise sırruh*.

Hamd-i Hudâ bu hakîr ziyâret edüp evkât-ı hamseyi anda edâ edüp on beş gün on beş gecede üç hatm-i şerîf [Y 287a] tilâvet edüp savâbın rûh-ı şerîflerine hibe eyleyüp hamd-i Hudâ takarrüb kesb eyledik.

Evsâf-ı ziyâret-i eş-şeyh Abdü'l-âl

Yine Seyyid Ahmed el-Bedevî hazretlerinin türbe-i şerîfi sırasında câmi‘ hareminin kıble kapusu yanında bir kubbe-i âlî içinde medfûndur, gayrı kimesne yokdur. Etrâfında parmaklık kafes içinde çâr-gûşe bir servi sandûka üzre kırmızı çuka ile mestûr zarf içinde âsûde-hâldirler. Kubbesi içi ol kadar müzeyyen değildir. Sultân Bedevî'nin kırk sene hayâtında ve kırk sene memâtında vezîri olup sâhib-i seccâde olup yüz yetmiş bin mürîde pîşvâ olup irâdet vermişdi. Hâlâ bu âyîn-i Bedevî'yi ol icrâ edüp bu tertîb üzre koyup böyle mevlûd-ı şerîfler etmişdir. Ömr-i azîzleri yüz yigirmi sene mu‘ammer olmuşlardır. Ve Tanta şehrin bunlar amâr etmişlerdir. Kuvvet-i kâhire sâhibi ulu sultân imiş, *kuddise sırruh*.

Sultân Bedevî mecâzibûndan imiş. İlm-i zâhirden behremend olmayup ilm-i bâtında gavs-ı a‘zam olup hüve hüve makâmına vâsıl olup ulûm-ı evvelîn [ü] âhirînden haberdâr imiş. Dünyâdan âhirete mücerred pâk intikâl etmişlerdir. Ammâ bu şeyh Abdü'l-âl hazretlerin âlem-i sabâvetinde evlâd-ı ma‘nevî etmişlerdi. Cümle akd [ü] hal, kabz u bast anın tasarrufunda idi. Hâlâ yine Ebü'l-âl hazretlerinin evlâdları sâhib-i seccâde olup cümle devlet evkâf anların hükmündedir. Ammâ nezâretleri Sultân Kayıtbay'dan berü Mısır azîzleri hükmündedir. Her vezîr geldükde şeyhlerden muhâsebesin alur. Zîrâ azîm evkâfullâhdır. Zîrâ cemî‘i İslâm diyârı halîfelerinden ve gayrı mu‘tekid ümmet-i Muhammed'den ve tâ bilâd-ı kâfiristânlardan nezerât tasadduklar gelüp mâl-ı firâvân cem‘ olur.

Ve bu Abdü'l-âl hazretlerinin bâb-ı sa‘âdeti câmi‘ haremine kıbleye nâzırdır. Atebe-i âlîsi üzre çâr-gûşe bir levha üzre beyâz isfîdâc hat ile,

âyeti tahrîr olunmuşdur.

Ve civâr-ı kubbede yine evlâd-ı Abdü'l-âl'den beş halîfe medfûndur, isimleri ma‘lûmumuz değildir, *kuddise sırruhu'l-azîz.*

Bu Sultân Bedevî hazretlerinin tarîkında olup Tanta şehrinin enderûn [u] bîrûnunda medfûn olan evliyâları beyân eder

Evvelâ eş-şeyh Hazret-i Nûreddîn ve şeyh Abdülmecîd ve şeyh şemseddîn ve eş-şeyh Hasan ve eş-şeyh Abdülkerîm ve şehir içinde eş-şeyh Sâlim ve eş-şeyh Abdülazîz ve eş-şeyh Muzîhâ ve eş-şeyh Sa‘d ve eş-şeyh Seyyid Merzûk ve eş-şeyh Seyyid Halîl ve eş-şeyh Seyyid Arîk ve eş-şeyh Seyyid Alî el-Berîdî ve eş-şeyh Rukeyl ve eş-şeyh Seyyid Abdülhak ve eş-şeyh Seyyid Zinnûn ve şeyh Seyyid Abdullâh. Bu sultânlardan mâ‘adâ niçe ziyâretler dahi etdük, ammâ bunlar nâmdâr sultânlardır ve birer âsitânelerinde kubbe-i âlîler içinde medfûnlardır, *rahmetullâhi aleyhim ecma‘în.*

Ve bir ziyâretgâh dahi Tanta şehri içinde,

eş-şeyh İbrâhîm-i Metbûlî câmi‘i: Bu şehirde **[Y 287b]** ibtidâ câmi‘-i kadîm budur. Hazret-i Bedevî niçe zamân bunda tâ‘at u ibâdet etmişdir. Hâlâ makâm-ı Seyyid Ahmed el-Bedevî andadır. Harâbe olmuş idi, hamd-i Hudâ bu abd-i âsînin i‘lâmıyla Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa bu abd-i âcize fermân verüp mahallinde evkâf- **[Q 268a]** **[P 265a]** -nâmelerine mürâca‘at edüp mâl-i fâ’izinden câmi‘ ta‘mîr ü termîm edüp ihyâ oldu.

Ve halîfe hazretleri Bedevî hazretlerinin hırkasın ve destârın geyüp bu câmi‘ içre makâm-ı Bedevî'de âhir cum‘ayı bunda edâ eder, ma‘bed-i kadîmdir.

Ve haremi ortasında bir dıraht-ı kebîr nâbıka ağacı vardır. Bu câmi‘ cümle kırk sütûn üzre mebnîdir. Ol kadar müzeyyen câmi‘ değildir. Mihrâbı ve minberi tarz-ı kadîmdir. İki yan kapusu ve bir makâm-ı Bedevî kapusu ve bir alçak bir tabaka minâresi var.

Bu mahalde ziyâretler tamâm olup iki câmi‘in dahi evsâfı tamâm oldu. Ammâ ziyâretgâhlar içinde bir mezâristân vardır, anda bir,

Hikmet-i acîbe, var. Bu Tanta kasabasındaki mezâristân içinde bir topraklı püşte vardır, ol depe üzre her sene Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin mevlûdu günleri kum kaynayup içinden benî âdem kemikleri harekete gelüp rimâl [ü] türâb üzre çıkar. Niçe bin âdemler varup seyr [ü] temâşâ ederler ve ba‘zı âdemler kemiklerden alup giderler. Aceb temâşâdır. Sonra rüzgâr-ı zorkâr rimâl türâbları cem‘ edüp mezkûr kemikler üzre örtüp kemikler gâ’ib olur. Ba‘zılar derler kim,

"Bunlar Seyyid Ahmed el-Bedevî fukarâlarının üstühânlarıdır. Mevlûd günleri zâhir olup uzuvları hareket eder" derler. Ba‘zılar eydir:

"Bunlar ol kimesnelerdir kim Seyyid Ahmed el-Bedevî hazretlerinin deff ü kudüm ile tevhîd [ü] tezkîr edüp keşf [ü] kerâmet gösterdiğine dahl [u] ta‘arruz eden zemmâm u nemmâm u dahhâl münkirînlerin uzuvlarıdır kim Hazret-i Bedevî anlara bed-du‘â edüp yerde yatmayasız, deyü yavı du‘â etdüğinden hâlâ her sene cümle üstühânları yılda bir kerre yerden taşra çıkmasının aslı oldur", derler. Hudâ âlimdir, bu hakîr birkaç def‘a mevlûd günleri mezkûr kemiklerin taşra çıkduğın görmek vâki‘ olmuşdur.

Ve Mel‘abe meydânında câmi‘-misâl bir zâviye-i kebîr vardır. Minâresi yokdur, ammâ gâyet ma‘mûr zâviyedir. Mihrâbı önünde bir azîm bürkesi var, dâ’iren-mâdâr cirmi üç yüz adımdır. {şehir içinde böyle mezgit yokdur. Merhûm Circeli Alî Beğ'in hayrât [u] hasenâtıdır. Alî Beğ mastabası demek ile ma‘rûfdur.} Ve hayvânât saky edecek sâkıye havuzları vardır, cümle hayvânât andan nûş ederler. Ve cümle ehl-i züvvâr ol bürkeden nûş edüp tecdîd-i vuzû‘ ederler. Hayrât-ı azîmdir.

Bu zâviye ile şehir içre cümle kırk mihrâbdır. Bâlâda tahrîr olunan iki câmi‘ hutbedir, mâ‘adâ zâviyedir.

Ve bu şehirde bir küçük hammâm ve iki medrese, biri Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin medresesidir kim ders-i âmı ve bî-hisâb talebeleri vardır. **[Y 288a]** Binden mütecâviz hamele-i Kur’ân hâfız-ı Kelâmullâh a‘mâlar vardır. Yedişer sekizer sâ‘atde hatm-i şerîf ederler.

Ve Bedevî câmi‘inin bir imâreti var, âyende ve revendeye ve cümle fukarâya merreteyn buğday ve mercimek şorbası ve birer nân pâresi mebzûldür. Câmi‘in e’imme ve hutebâsı ve meşâyihânı cümle sekiz yüz âdem evkâf-ı Bedevî'den vazîfe ve cirâye alurlar. Ve imâretinde yevmiyye üç erdeb buğday ve bir erdeb mercimek ve bir sığır ve beş koyun tabh olup mevlûd günleri fukarâya bezl olunur. Ammâ sâ’ir zamânda kifâyet mikdârı tabh olup sofra-i bî-imtinânı fukarâ ve mesâkîn ve zu‘afâya mebzûldür.

Ve bu şehirde yedi mekteb-i sıbyân-ı tıflân-ı ebcedhân var.

Ve sebîlhâne üç yerdedir, ammâ Bedevî sebîli âb-ı hayâtdır.

Ve bu şehir içre cümle dekâkînler üç yüzdür. Mevlûd-ı nebî mevsiminde şehir içinde hayme ve hargâh ve külbeden bin dükkân dahi ihdâs ederler. Ve bezâsteni yokdur, ammâ şehir içre cümle yedi vekâlesi vardır, her birinde Hind ü Sind ve Yemen ve Rûm ve Arab u Acem tüccârları zî-kıymet metâ‘ların getürüp bu vekâlelerde bî-kıymet fürûht edüp cemî‘i mevcûdât ol hânlarda mevcûddur.

Ve yedi kahvehânesi var. Her birinde mutrıbân ve sâzendegân ve meddâhân ve kavâzî avretleri vardır.

---

1 *Kur’ân,* Saf, 13; "Allâh'tan yard›m ve yak›n bir fetih"

Ve bu şehir Seyyid Ahmed vakfı değildir, iki kimesnenin iltizâmındadır. Ammâ Seyyid Ahmed el-Bedevî vakfı yine bu şehire karîb şimâl cânibinde karye-i Kahâfe ve karye-i Kefrü'l-Gavrî ve karye-i Bahlî(?) misilli beldelerde hisseleri vardır. Ve niçe zirbelerde dahi alâkası vardır, rızka ve feddânları bî-hisâb evkâf-ı azîmdir. Hâlâ bir kimesne bilâ-veled fevt eder olsa, cümle emvâl [ü] erzâkın Bedevî'ye vakf eder. Zîrâ mutasarrıfînden ulu sultândır. Hâlâ niçe keşf ü kerâmetleri zâhir ü bâhir olmadadırlar.

Menâkıb-ı Bedevî

Sene 1084 târîhinde Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa vâlî-i Mısır iken İbnü'l-Avâr oğulları nâm şakîler sâhib-i lümûm olup nice belîde ve kasabâtları beşer altışar yüz hayyâl mel‘ûnlar ile nehb ü gâret ederek bir gün Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin evkâfı olan Kahâfe nâm beledden bu kadar cemel ve bakar ve ganem ve hussân alup köyü nehb ü gâret etdüği Mısır'da vezîr-i dilîr Hüseyin Paşa'ya mün‘akis olup derhâl yedi bölükden yedi bin âdem tecrîdeye çıkarup Çerâkese beğlerinden Çerkeş Koca Mustafâ Ağa'yı serdâr edüp bir gecede ılgar edüp ale'l-gafle İbnü'l-Avâr'ı basup ceng ede ede cümle aşkıyâ bî-mecâl kalup bi'z-zarûrî karârları firâra mübeddel olup,

"Yâ Seyyid Ahmed el-Bedevî, tut bizi" deyü âsitâne-i Bedevî'ye firâr edüp dahl düşdüler.

Akîblerince asker-i Mısır yetişüp Seyyid Ahmed el-Bedevî kasabasın muhâsara edüp bir gün bir gece kal‘a-misâl âsitânede mutahassın olup câmi‘in minâ-relerine **[Y 288b]** çıkup asâkir-i Mısır'a kurşum urdular. Ve aşkıyâlar içerden "Yâ Bedevî, yâ Bedevî" deyü taşradaki askeri istihzâya alurlar. Tecrîde halkı dahi var kuvveti bâzûya getürüp dilîrâne ol kadar ceng edüp aslâ şakîlere göz açdırmayup kasabanın her tarafından hücûmlar eylediler. Bir fırka asker havfe düşdüler kim,

"Bunlar Ahmed-i Bedevî hazretlerine dahl düşdüler. Biz anlara kasd ederiz, âyâ hâlimiz neye müncer olur" derken âsitânenin ve câmi‘in bâbları açılup içerdeki mücâvirîn ulemâları çıkup,

"Cümle şakîler gâ’ib olup hâlâ cümle atları ve hussân ve mühreleri ve cümle âlât-ı silâhları ve esbâb-ları durur, ancak kendüler uryânen gâ’ib olmuşlardır", deyü haber verince,

"Bire şakîlerin bir hîlesi olmasın", deyü cümle asker cür’et edüp şehre dâhil oldular. Üç yüz at ve kısrak ve üç yüz mızrak ve kılıç ve akve-i âk ve bu kadar esbâb kamîs-i ak ganîmeti kabz edüp,

"Âyâ bu kadar mel‘ûnlar nice oldu?" deyü tecessüsde iken bir âdem beyt-i halâya tekâzâ-yı hâcet içün girüp başlı başına taraka faslı ederken istimâ‘ eder kim kehrîz lağımı yolundan âdem sadâsı gelür.

Sehel tavakkuf eder, görse kim cümle eşirrâ-yı müfsidîn kerîz yoluna mâl-â-mâl olmuşlar.

"Bire meded" deyüp **[P 265b]** beyt-i halâda herîf **[Q 268b]** girîbân-ı tumanın bend edüp seğirderek serdâra haber verir.

Derhâl serdâr-ı nâmdâr-ı maslahat-güzâr kehrîzin şehirden taşra çıkacak menfezin horâsânî-binâ ile sedd edüp âsitânenin şâfi‘î havuzunun suyun kehrîz yollarına koyverüp kuyuların sâkıye sığırlarına hay edüp sâkıye suyu ile kerîz yolları pür olup cümle eşkıyâ necâset içinde gark olmadan havf edüp birer birer ayak yolu deliklerinden baş gösterüp taşra çıkdıklarında necâset ile mülemma‘ mel‘ûnlara yapışmak mümkün değil, hemân taşra çıkanı boklu hınzîr gibi nobut ve balta ve kılıçlar ile depeleyerek üç yüz beş mel‘ûnu katl etdiler. Ammâ mel‘ûn Avâroğlu avret sûretine girüp mukaddem firâr etmiş.

Ba‘dehu bu kadar mel‘ûnlar kellelerin necis ile âlûde olmuş cesed-i murdârlarından kat‘ edüp alay-ı azîm ile kelle-i murdârları dîvân-ı Mısır'a gelüp cümle guzât ihsân-ı vezir ile behreyâb olup bu kadar mel‘ûnlar şerrinden âsitâne-i Bedevî pâk oldu.

Bu kelâm-ı dırâzdan me’âl oldur kim koca Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin evkâfı olan Kahâfe kurâsın nehb ü gâret eden aşkıyâları rûhâniyyet {ve gayret-i} hamiyyet-i Bedevî zuhûra gelüp cümlesin bu mezelletle vücûdların çirkâb-ı dünyâda gark edüp kelleleri galtân oldu. Sultân Seyyid Ahmed bu mer-tebe mutasarrıfîndendir, *kuddise sırruhu'l-azîz*.

Ve aşkıyâ-yı merkûmun gâret etdükleri Bedevî evkâfı Kahâfe köyünde yine Bedevî hulefâlarından bir azîz vardır. Gâyet keşf ü kerâmet sâhibidir. Ve cemî‘i İslâm diyârında dörd bin hulefâsı ve niçe kerre yüz bin fukarâsı vardır. Cümlesinin **[Y 289a]** kâr [u] kisbleri ve emvâl [ü] erzâkları Sultân Bedevî evkâfıdır.

Ve Rûm ve Arab u Acem'de şey’ullâha gezen fukarâ-yı Bedevîler tahsîl-i mâl edüp yılda bir kerre mevlûd mahallinde gelüp cemî‘i tahsîl etdikleri eşyâları baş halîfe huzûruna koyup âlem-i seyâhatde sâhib-i post olmağa isti‘dâd hâsıl etdi ise leyle-i ahîr mevlûdunda iki yüz üç yüz hulefâ sâhib-i seccâde olup bunu dahi ol gece kemer-beste edüp sâhib-i seccâde ederler. Ol halîfe murâd edündiği diyâra mu‘azzez ü mükerrem tabl u nakâre ve deff ü kudümler ve alem ü sarâf ve seccâdeler verüp du‘â vü senâ ile ol diyâra gönderirler. Hikmet bu kim varduğı diyâr halkı ta‘zîm ü tekrîm ile istikbâline çıkup ol şehirde tekye-i Bedevî yok ise elbette bir âsitâne-i Bedevî binâ edüp bu halîfeyi anda sâkin edüp tatyîb-i hâtıriyle mukayyed olurlar. Bu dahi berekât-ı Bedevî'dir.

Evsâf-ı mevlûd-ı Seyyid Ahmed el-Bedevî be-sahrâ-yı Tanta

Kasaba-i Tanta ile kasaba-i Mahalletü'l-Merhûm mâbeyninde üç bin adım ba‘îd bir vâdîdir, bu vâdîye ibtidâ Mısır'ın Nîl kesimi olmazdan yigirmi gün

mukaddem cemî‘i ehl-i hıref ve erbâb-ı tüccâr gürûh gürûh Tanta'ya gidüp tâ şehirden Mahalletü'l-Merhûm'un nısf râhına varınca tarîk-ı âmın cânibeynine hıyâmlardan bûriyâ ve neyden ve hâlîçe ve cacım kilimden niçe bin dükkânlar ve kahvehâneler binâ etmeğe başlarlar.

Ba‘dehu cemî‘i meşâyihân-ı Bedevî şehrin cânib-i şimâlinde bu esvâk-ı muhtasaranın cenbinde ol meydân-ı melâhatde ibtidâ Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin on iki aded ser-çeşme baş halîfeleri âriyetî paşa otakları kânûn-ı Ebü'l-âl-i Ahmedî üzre ale't-tertîb tınâb tınâba cümle fukarâ haymeleri ile meks ederler.

İbtidâ şeyh Mustafâ Rûmî ki tarîk-ı Merzûk-ı Kifâfî'dir, ammâ Bedevî'ye müntehîdir. Andan şeyh âyîni üzre haymelerin kurarlar. Andan sonra eş-şeyh İn Babî hazretleri konar. Andan şeyh Kennâsî konar. Andan şeyh şinnâvî hazretleri on bin fukarâsı haymeleri ile meks eder. Andan şeyh Ahmed-i Kalyûbî meks eder. Andan şeyh Osmân hazretleri karâr eder. Andan şeyh Gamrâvî konar. Hulâsa-i kelâm cümle hulefâlar merkezli merkezine konarlar. Ba‘dehu ne kadar meşâyihân gelürse bulduğu yere konar.

Ba‘dehu bu meşâyihânın ardına Menûfiyye kâşifi bin güzîde müsellah u müretteb askeriyle otağın kurup cümle meşâyihânları ordu-yı bâzârları muhâfazaya mübâşeret edüp her gece bu kadar asker ile kol dolaşur, müfsid ve harâmî bulursa derân katl eder.

Ba‘dehu günden güne niçe kerre yüz bin âdem fukarâsı Hind ü Yemen'den, Habeş ve Acem [ü] Aden'den âdem deryâsı gelüp bu vâdî-i ferah-fezâda şâd [u] ferahnâk olmağiçün hayme ve hargâhları ve bâr [u] büngâhları eyle meks eder kim tınâb tınâba çatılup bu hâmûn hayme ve sancak ve bayraklar ile lâlezâr olur.

Ba‘dehu altıncı günden Garbiyye kâşifi fermân-ı vezîr-i Mısır üzre iki bin [Y 289b] asker-i Mısır ile ve bin Arab hayyâli ile ve beş yüz elli [eli?] nobutlu piyâde sıbyân kavvâs ile tablın döğüp alem-i ejderhâ-peykerin ref‘ edüp tuğların kâkül-i mahbûb gibi perîşân ederek gelmede. Beri tarafda Menûf kâşifi dahi cümle askeri ile pür-silâh olup Garbiyye kâşifine istikbâle çıkup köslerin döğer. Ammâ Menûf kâşifinin Garbiyye kâşifi gibi beşer kat mehterhânesi yokdur. Garbiyye mîrimîrânlıkdır ve pâyede Tâhir Baybars tahtıdır, cümleye tasaddur eder. Ammâ Circe vâlîsine tasaddur edemez, anın mertebesi Sa‘îd-i âlî'den âlîdir.

Ba‘dehu Menûf kâşifi Garbiyye kâşifinin selâmına durup iki asker alay-ı azîm ile Malaka meydânından âdem deryâsı içre ubûr edüp otaklarında meks etdükleri mahalde hakîr dahi tevâbi‘imle atlanup İbrâhîm Paşa hazretlerinin ihsân etdüği hâliye buyurdılarını verdim. Dîvân-ı kâşifde kırâ’at olunup,

"Sen ki Garbiyye kâşifi Hasan Ağa'sın, ba‘de'l-mevlûd-ı Bedevî âsitâne-i Mısır'a gelüp dîvân-ı pâdişâhîde muhâseben görüp emr-i şerîfime amel edesin" demiş. Ve bir buyurdu dahi kırâ’at etdiler kim,

"Sen ki Garbiyye hâkimisin, eyâletinde olan Hazret-i Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin mevlûd-ı şerîfi infidâdına dek basîret üzre olup cemî‘i ehl-i züvvârı ve ehl-i tüccârı hıfz [u] hırâsetde olup Urbân aşkıyâsın Mel‘abe meydânında at üzre cıda ile belindeki kılıcı ve akvesiyle gezmeden men‘ edüp ol makûle müfsidînin haklarından gelesin" deyü fermân tilâvet olunup "Semi‘nâ ve ata‘nâ" dediler.

Ve paşa kethudâsının mektûbların dahi verüp anı dahi âşikâre kırâ’at edüp,

"Sâhib-i devlet seni dîvân-ı Mısır'a çavuşlar kethudâsı etmişdir. Evliyâ Çelebi'ye bir eyerli at ve bir kîse-i Mısrî verüp tatyîb-i hâtıriyle mukayyed olup bu cânibe mesrûr gönderesiz, memnûn oluruz" deyü mektûb-ı mahabbet üslûb kırâ’at olunup bir küheylân at sîm rahtı ve müzehheb rikâb ve abâsı ile ve bir at dahi çulıyla ihsân etdi. Ve bir kîse müjde için ve beş bin para hâliye buyurdısı için ve bir at dahi hâliye için ihsân edüp otağı cenbinde bize bir hayme döşeyüp üç gün üç gece dahi mihmân olup zevk [u] safâlar etdik. Ve on gece dahi baş halîfe [Q 269a] [P 266a] hânesinde mihmân olmuşduk.

Ve bu iki kâşif bu mevlûd meydânına gelüp meks etdikden sonra ol kadar emn [ü] emân olup cümle tüccâr ve züvvâr metâ‘ların meydân-ı mahabbete çıkarup arz-ı kâlây edüp ol kadar bey‘ [ü] şirâ olur kim ta‘bîri bir vechle mümkin değildir. Ve herkes hayme ve hargâhı önün niçe bin kanâdîl ve filandıra ve bayrak ve sancak ve alemler eyle tezyîn eder kim tavsîf olunmaz.

Hattâ bu meydân-ı mevlûdda Seyyid Ahmed el-Bedevî hazretlerinin âlem ağyârdan bî-haber olduğu mahalde şehir hâricinde ibâdet etdüği mahalde bir soffa vardır, [Y 290a] Makâm-ı Bedevî derler, hâlâ yine ibâdetgâhdır, anda teberrüken bir gemi direğini bir sâhib-i hayr dikmişdir, kaddi seksen zirâ‘dır, bu sütûnun cânib-i erba‘asına niçe bin gemi ipleri ile germişlerdir, her gece bu iplere kırkar bin kanâdîller ile çerâğân edüp bir direkli vüzerâ otağı gibi bir azîm şey olur. Ve bu direğin tâ zirve-i a‘lâsına bin mikdâr kanâdîller ile bir çarh-ı felek tasvîri top edüp bir san‘at ile feleğin çarhı gibi deverân etmededir. Bir hayli mesâfeden nazar olunsa, ol gece bu meydâna otakdan bir nûr zâhir oldu, zan olunur. Arabistân'da bu makûle kanâdîl tezyînine eşâre ta‘bîr ederler. Kâmil kırk huddâmı vardır. Her gece onar kantâr simsim yağı yanar. Sâhibü'l-hayrât on beş gün on beş gecede yigirmi bin para vakf eylemişdir. Vâcibü's-seyr bir arûsedir kim gûyâ serâperde-i Fisagores-i Tevhîdî'dir.

Buna mânend niçe bin yerlerde sagîr ü kebîr kanâdîllerden otağlar ve mihrâb u minber ve mühr-i

Süleymân ve şemse ve bardak ve kabak eşkâllerini kanâdîllerden eşâreler edüp meydân-ı melâhati nûr ederler. Ammâ bizim temâşâ etdiğimiz sene cemî‘i meşâyihân mevlûd-ı şerîf etmeğe me’zûn olmak içün İbrâhîm Paşa huzûruna vardıklarında paşa buyurdular kim,

"Yâ şeyh efendiler! Göreyim sizi, bu sene basîret üzre olup bir hoşca hıfz [u] hırâset üzre olup sene-i mâziyeden ziyâde şâdumânlar edüp Mevlûdü'n-nebî edin. Zîrâ şa‘â’ir-i İslâmdır" deyü mü’ekkid tenbîh edince cümle meşâyihân,

"Ale'r-re’si yâ vezîr" dediler.

Bu haber efvâh-ı nâsa şâyi‘ olunca Mısır halkına ise zevk [ü] safâya müte‘allık destûr-ı şâhî olunca azamet-i Hudâ var kuvveti bâzûya getürüp mu‘âmele ile akçe alup ömrün zevk [ü] safâ ile cahcahunda ve sürûr [u] şâdumânda geçirmek ve teferrüc etmek yanlarında lâ-şey’dir. Cümle eyâlet-i Mısır'ın ve şâm [u] Haleb'in ve Arab u Acem'in a‘yân-ı eşrâfı bu sene Bedevî mevlûduna eyle cem‘ olmuşdur kim Urbân obalarından ve kilim ve külbeden mâ‘adâ üç bin yedi yüz çadır ve çerge ve otak-ı nühtâk çetr-i mülemma‘ cem‘ oldu, deyü hisâb olunmuşdur. Andan mâ‘adâ sâ’ir fukarâların külbe-i ahzânları hisâbın Çalab-ı bîçûn bilür.

Ve her sâhibü'l-hayr sokaklar başında küplerden sebîller etdiler. Zîrâ bu meydânın suyu azdır. Gerçi âb-ı hayât çâh-ı mâlar vardır, ammâ bu kadar kerre yüz bin benî âdeme ol şiddet-i hârda kifâyet etmez. Nîl-i mübârek ise Mahalletü'l-Merhûm tarafına muttasıldır, bu meydâna bir sâ‘at ba‘îddir.

Ve iki kâşif bu kadar askeri ile cümle ehl-i züvvârı şeb [ü] rûz ihâta edüp dîdebânlık ederler. Ve her kolda yine Mısır a‘yânları tevâbi‘âtları ile nigâhbânlık ederler. Zîrâ cemî‘i mezâhib-i muhtelife-nin ecnâs-ı haşerâtları ve Harâmî ve Cüzâmî ve sâ’ir aşâyir harâmzâdesi bu cem‘iyyet-i kübrâda hâzırlardır. Her gün bu meydân-ı Mel‘abe'de on on beş bin sırıklı Urbân-ı uryân orman-misâl mızrakları ile âmâde dururlar. **[Y 290b]** Ba‘zı zamân fursat bulup Benî Harâm ve Benî Cüzâm birbirleri ile bu arsada çalup alma birbirleri ile ceng edüp tarafeynden niçe yüz aşkıyâ mürd olur. Ammâ rûhâniyyet-i Bedevî ile tîz def‘ olur. Anıniçün cümle ehl-i züvvâr tınâb tınâba meks edüp haymelerden kal‘a olur. Ol ecilden kâşifleri askerleri ile âmâde dururlar. Zîrâ bu günlerde bu meydân-ı mahabbetde niçe yüz Mısır hazînesi mâl vardır. Böyle bir cem‘iyyet-i kübrâdır.

Hattâ Kâşif Hasan Ağa'nın emîrâhûru ve seyisba-şısı ve sârbânbaşıları yedek atları âlât-ı silâhları ile müzeyyen ederler. Ve cümle develeri sancağ u bayrağ u gûnâ-gûn elbise-i fâhire ile tezyîn edüp dükkân dükkân atları ve develeri gezdirüp her dükkândan birer para alırlar.

"Beş bin altmış dükkândan kul akçesi aldım, ammâ şehire girmek mümkin olsa beş bin akçe dahi andan hâsıl olurdu", deyü imrahor ve sârbânbaşı hakîre nakl etdiler. Tâ bu mertebe âbâdân cem‘iyyet olur.

Lâkin bu dükkânların cümlesi çadırdandır ve hasır ve kamışdandır. Ammâ leblebici dükkânından çok dekâkîn yokdur. Zîrâ cemî‘i İslâm diyârına hum-mûs-ı Bedevî ya‘nî leblebi deyü diyâr diyâr hedâyâ götürürler. Niçe bin develer yükü nohud gelüp leblebi ederler.

Ve altı yüz kahvehâne ve üç yüz aşbâz ve iki yüz kassâb ve elli attâr ve yüz gözlemeci ve yüz etmekçi ve iki yüz bâzârcı [bozacı?] ve elli şerbetçi ve anlardan gayrı niçe yüz ehl-i hıref dükkânları ile bu meydân-ı mahabbet zeyn olmuşdur. Ve dükkânsız ehl-i hıref ta‘dâdın Fâ‘il-i muhtâr-ı settâr Allâh bilür.

Ve yetmiş yerde bâzâr-ı azîm durur. Meselâ bişmiş etmek bâzârı ve yemiş bâzârı ve niçe bin deve yükü kavun ve karpuz ve abdüllâvî bâzârı ve at bâzârı ve koyun bâzârı ve sığır bâzârı ve deve ve katır bâzârı ve hımâr bâzârında Acem kerrenây sadâsı-misâl hamîr savtı âdemi serâsime eder.

Ve abâ ve ihrâm bâzârı ve Megâribe bâzârı ve beyâz ve elvân bezler ve iplik bâzârı nisvân ile beni merdân mahlût bir bâzâr-ı kıyâmetdir.

Ve başka avret bâzârı vardır. Binden mütecâviz çadırlar ve külbe-i meskeşhânelerde sûk-ı sultânî üzre avret bâzârıdır. Gömlek kaldurup don ve uçkur çözüp bey‘-i men-yezîd ederler aceb gümrâh bâzâr-ı nisvân-ı sâhib-isyândır. Her zenâne metâ‘ın fürûht eder bâzâr-ı emmâredir.

Ve her kahvehânede seyr [ü] temâşâ olunmak içün mahbûb gûşları menkûşlu mükahhal merâlî ve gazâlî gözlü oğlan bâzârı vardır. Bunlar başka cins-i nâ-cins bâzâr-ı necisdir. Fellâhân-ı Hazarî ve hazerî anda hâzırlardır. Her kahvehânede biner ikişer bin âdem cem‘ olup bir hây hûdur kim ta‘bîr olunmaz.

şeb [ü] rûz niçe bin rakkâsân-ı gılmân taraf taraf işve ve cünbüşler edüp geysûlarının fitîlelerine dil-i âşıkı kayd edüp ol dâm ile sayd ederler. Ve bir tarafda gayrı cüvânân ve hânendegân ve mutrıbân ve gazelhân ve abdâlân ve meddâhân ve senâhân ve mudhikân ve mukallidân ve kaşmerân **[Y 291a]** velvelesi cihânı pür edüp bir şâdumândır kim gûyâ meclis-i **[P 266b]** Hüseyin **[Q 269b]** Baykara'dır.

Ve bu kasaba-i Tanta'da bir tantana ve velvele ve debdebe ve gulgule olur cilit meydânı vardır. Anda aslâ bir hayme vü hargâh u çerâgâh yokdur ve at tırnağına dokunur bakla kadar bir taş yokdur, pâk meydân-ı ma‘rekedir. Cümle pür-silâh küheylân Cilfidân ve Ca‘dân hussânlı cündîler gün doğmadan vakt-i tarâvetde silâhşörlük edüp yetmiş yedi pâre âlât-ı silâh mel‘abelerin gösterirler.

Bir tarafda mızrak silâhbâzlığı, bir tarafda matrakbâz ve şemşîrbâz ve at üzre tüfengbâz ve gûnâ-gûn kemândârlık ve at üzre berpâ durup at ile seğirtmek ve at üzre iki eller rikâbda sernigûn olup ayakları berhevâ at seğirtmek gibi ve Mısır tarzı cilit oynamak gibi pesendîde hünerler gösterüp kâşiflerden ihsân [u] in'âmlar alınup tarafeynden tabl-ı âl-i Osmâniyân ve kös-i hâkâniyân çalınup tâ vakt-i hâr olunca bu meydânda azîm vezni üzre seyr [ü] temâşâlar olur kim at binüp kılıç kuşanan bu zevkin mezâyâsına vâsıl olur, gayrı kes anlayamaz. Hakkâ kim atı Cenâb-ı İzzet rûzgârdan halk etmişdir, rûzgâr üzre bu kadar hüner arz eylemek hakkâ ki pehlivânlıkdır.

Bu fünûnlar Mısır cündîlerine mahsûsdur, bir mülûk buna mâlik olmamışdır, *zâdekellâh*.

Hakîre bu sabâ-peymâ üzre silâhşörlük temâşâsı hoş gelür. Zîrâ bu abd-i kemter Van'da mahsûr olan Murtazâ Paşa'nın baba harbi zandısından matrakbâzlığ ve şemşîrbâzlığ ve kemândârlığ dizgin hânelerinden beşer onar hâne görmüş idik. Anıniçün bu hakîre silâhşörlük temâşâsı hoş geldüğinden bu mahalle tahrîr olundu. Ba'dehu bu meydân-ı Mel'abe cündîlerden hâlî olup,

Evsâf-ı bâzbâzân-ı
ayyârân-ı ferzendegân ârifân
pehlivânân-ı rûy-ı cihân

Evvelâ bu meydân-ı Mel'abe'de niçe yüz tarîkın Sa'dî ve Bedevî âşıkları arz-ı ma'rifet içün kendi âteşin teskîn içün kızmış kırmızı demirleri dilleri ile yalarlar ve elleri ile kırarlar ve yoğururlar. Ba'zısı akîk-i Yemenî gibi kırmızı demir pârelerin "Yâ Hay" deyüp yutarlar.

Ve niçe âteşbâz ve perendebâz ve şebbâz ve resenbâz ve kûzebâz ve hayâlbâz ve kâsebâz ve hokkabâz ve mührebâz ve kumarbâz ve kayışbâz ve hımârbâz ve horosbâz ve tâsbâz ve maymunbâz ve kadehbâz ve sürâhîbâz ve zorbâz ve şîşebâz ve matrakbâz ve kumarbâz ve gürzbâz ve şemşîrbâz ve âyinebâz ve ilm-i simyâda aynbâz gayrbâz gayrîbâz ve kelbbâz ve keçibâz ve ayubâz ve benî âdembâz ve gâvbâz ve yılanbâz, ve'l-hâsıl yetmiş yedi gûne esnâf-ı pehlivânân-ı bâzbâzânın arz-ı ma'rifet etdüklerin manzûrumuz olduğu mertebe tahrîr etsek bir müdevven olur.

Ve bu meydân-ı hengâme-i izdihâmda cümle neşşâller ya'nî hemyânkesiciler fursat bulup ba'zı eblehân-ı gâfilânın **[Y 291b]** ceblerin yarup niçe ahmak âdemi müflis ederler, gâyet ihtirâz lâzımdır. Gözden sürmeyi çalar derler, ammâ Mısır'ın hırsızı eyle değildir, sürmeden gözü çalup göz sürmesi yerinde kalur. Bu mertebe yankesicisi ve hırsızı vardır. Zîrâ bu meydânda ibret-nümâ-yı acîbe çokdur, ana nazar ederken âdem gâfil bulunup uryân kalur, *allâhümme afvinâ min-şerri'l-insân*.

Kâr-ı acîbeyi beyân eder

Bu hakîr bu meydân-ı Mel'abe'de temâşâ etdiğimiz bâzbâzânın cümlesine aşk olup hezâr ahsend olsun, ammâ cümleden mârbâza ya'nî yalancı yılancıya pesend edüp sad lek âferîn edüp pesend etdim. Hudâ hakkıyçün evren-misâl bâzû kalınlığı mefret ü mahûf yılanları ve fârûk ankereklerin bu meydânda maymun gibi oynadırlar.

Hikmet bu kim her yılanın bir ismi var. Kankısına "Gel" derse gelüp yılancının üstüne sıçrayup omuzuna çıkup koynuna girüp çıkar, "*Ruh*" derse yine yılan gider. Çağırduğı yılan ismin bilmeyüp gayrı yılan gelse ol gelen yılanı dutup bir sarı mefret yılan vardır, ol ismin bilmeyen yılanı anın üstüne atınca büyük yılan ol ismin bilmeyen yılana sarılup yuvarlanır, derhâl fakîr ismin bilmeyen yılan bîcân olup kalır.

Ve yılanlara segâh makâmında dâ'ire ile bir gûne usûl çalup her yılan usûl ile raks ederler. Usûlden bir şîve tahallüf etmezler, ibret-nümâ seyirdir.

Ve ba'zı yılanlar raks ederken Hudâ hakkı yerden birer âdem kaddi başların kaldırup gerdenin yamyassı edüp dilin çıkarup gözlerin kırmızı edüp raks eder.

Ol gün müşâhede etdim ki yılan aslâ gözlerin açup kapamazmış, dâ'imâ açık durur, zîrâ kapağı yokdur. Çekirgenin dahi gözünün kapağı yokdur, dâ'imâ küşâde durur.

Ve ba'zı yılanları birbiriyle güleşdirüp birbirleriyle sarılup yuvarlanırlar.

Ve bu yılanbâzın bir gûne fârûku var, her kankı yılanın burnuna değerse ol ân ol yılan bî-cân u bî-hûş olur. Cümle halk bu fârûkdan alup yılanbâz aceb kâr eder. Netîce bu yılanbâzlık kerâmet mertebesi şeydir.

Garîbe: Bir gün bu meydânda yılanbâz yılan oynadırken bir fukarâ-yı Bedevî hâzır olup yılanı görünce aklı başından gidüp bir na'ra-i Allâh deyü haykırınca yılanlar pârekende vü perîşân olup tobralarına firâr etmeğe başlayup hemân ol mahalde dervîş-i Bedevî raks eden yılanın birin kapup yemeğe başladı. Fakîr yılan büklüm büklüm olup cân havliyle dervîşin kollarına dolaşur. Dervîş amân vermeyüp yemede. Cümle ünâs-ı âlem hayretde kaldılar. Yılancı feryâd edüp,

"Ümmet-i Muhammed ve yâ müslimîn! Benim on yıllık ma'rifetli üstâd rakkâs yılanım yedi, benim kifâf-ı nefsim ve iyâlim içün kârım olan yılanım yedi" deyü feryâd edüp Bedevî'nin girîbânın yılancı yakalayup Bedevî'nin gözleri tâs-ı pür-hûna dönmüş, bir hayli cidâl edüp Bedevî bî-pâk ü bî-pervâ yılanı çiğle tenâvül etdi. Âhir-i kâr yılancı **[Y 292a]** Bedevî-'yi şer'-i şerîfe götürüp mürâfa'a-i şer' oldukda mârbâz,

"Yâ sultânım, benim bir ma'rifetli yılanım yedi. Kifâfım anınla idi. Kâr edüp hurde emînine mâl veririm. Hakkım hak eyle yâ sultânım!" deyüp da'vâ edince Bedevî'den su'âl olunup,

"Niçün yedin?" dediler.

"Vallâhi yâ sultânım, semîn ü latîf hayye illâ kavî mel‘ûn sultânım" dedi.

Kadı yılanın bahâsın yılancıya hükm etdikde yılancı on guruş istedi. Hâh-nâ-hâh bir altuna mâ-beynlerin sulh edüp Bedevî bir altunu verüp ağzın silerek gitdi. İşte bu meydân-ı mahabbetde bu gûne lu‘bedebâzlıklar olur.

Dîğer acîbe: Bir garâyib dahi budur kim bir hırka-i peşmîneli bir Bedevî dervîşi var idi. Bu meydânda horos oynardı. Horosun başında kırmızı at tâcı önünde bir boynuzu var idi. Dâ’imâ Bedevî'nin başında otururdu. Her kim varup bir para horosa verirse ol parayı yudup Bedevî'nin başında [Q 270a] [P 267a] iki kanadın kakup bir bâng-i horos urur, ammâ eyle bir sadâ-yı horos istimâ‘ etmemişim.

Andan sâhib-i horos "*Yâ firâh, kul, vahhidallâh*" dedükde hemân horos üç kerre kanat kakup savt-ı a‘lâ ile,

"*Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Resûlullâh*" derdi.

Hudâ âlimdir, icrâ-yı hurûf ile tevhîd edüp "*Lâ ilâhe*" derdi.

Ve üç kerre zemînde cevelân raks edüp yine Bedevî'nin başına karâr ederdi, acîb ü garîb temâşâ idi. Ammâ Bedevî mazınna-i kerâme kimesnedir, derler.

Ve yevmiyye belki horos bu cem‘iyyetde bin para yudardı. Yine ahşam olunca aşağıdan bırağup baba horosu alup masrûf edermiş, bir temâşâdır. Ve niçe bunun emsâli ibret-nümâ şeyler vardır.

İbret-nümâ-yı dîğer: Bu meydân-ı ma‘rekede manzûrumuz olan pesendîde sihr-i i‘câz ma‘rifetin biri dahi oldur kim Mağrib-zemîn'den pehlivân Nasred-dîn-i Tancâvî nâmında bir üstâd-ı kâmil cümle hayemâtlarda olan a‘yân-ı kibârı birer berg-i sebz ile ve bir hilâl ile meydân-ı ma‘rekeye da‘vet edüp cümle ecnâs-ı mahlûkât meydân-ı ma‘rekeye kat kat belki kat-ender-kat oldular. Ba‘dehu pehlivân huddâmları ile meydân-ı ma‘rekede dest-ber-dâ’ire deyüp bir velvele verdi. Andan zemîne bir kazık kakdı ve cilbend-i mahabbetinden birkaç kırmızı turunc-misâl müdevver yuvarlaklar çıkardup güllebâzlıklar etdi.

Andan üç dâne iri gülleler dahi ummân-ı kerâme-sinden çıkarup bir hayli atdı ve tutdu ve acâyib lu‘bedebâzlıklar gösterdi. Andan bir yuvarlağı cümle huzzâr-ı meclisin önlerine yuvarlayup kimi aldı bakdı, kimi ayağiyle kakdı, top çevgân-misâl meydânda galtân olup gezdi. Bu kerre pehlivân topu eline alup birez havâya atup tutdu ve topdan bir ip ucu zâhir oldu. Derhâl temâşâcıların birinin eline serrişteyi verüp ipi keşân-ber-keşân [Y 292b] çekdikçe çıkup zemîne hayli ip bağladı. Garâyib bunda kim top bir âdem kellesi kadar var, içinden çıkan ip bir hammâl yükü oldu.

Ba‘dehu ipin ucun mezkûr kazığa kayd edüp yuvarlağı havâya atup yuvarlak havada mu‘allak kalup mezkûr ipin bir ucu kazıkda ve bir ucu ber-havâ duran tobda kaldı. Ba‘dehu pehlivân elile ipe yapışup eydir:

"*Ünzül yâ top el-ahmer ünzül*" deyü feryâd edüp ipi hareket etdirir.

Birkaç kerre böyle topa hitâb etdi, aslâ kırmızı top enmeyüp ber-havâ kaldı.

Ba‘dehu temâşâcılardan birkaç bahâdır yiğitleri cem‘ edüp kendi huddâmları dahi ipi çeke çeke ipi üç yerde kankal kankal yığılup top enmedi. Yine ipi çeke çeke ip ince iken çekdikçe kalın urgan enmeğe başladı. Cümle temâşâcıyân âlem-i hayretde kaldılar. Yine pehlivân topa en deyü hitâb edüp top ile birez kelimâtlar edüp,

"Ey ümmeti Muhammed, top der kim bu kadar temâşâ gösterdim, cümle a‘yân-ı eşrâf ağalarım benim pehlivânıma birer para-i Mısrî ihsân etsünler, andan yere eneyim ve dahi niçe ma‘rifetler göstereyim, dedi. İmdi siz âşıkânlardan birer çekirdek gümüş temennâ ederiz" deyü cümle âyân-ı kibârdan on bin para mikdârı cem‘ etdi. Ba‘dehu yine ipe yapışup ditretdi.

"Ey top, murâdın hâsıl olup Hak berekât versin, bir kîse para peydâ eyledik. şimdengerü en aşağı" dedi. Top yine enmedi.

"Yâ müslimîn, cümleniz ricâ edin, top ensin" deyince sıgâr u kibâr feryâd edüp el urup "*ünzül ünzül*" deyü hây hû etdiler.

Derhâl top gâh sağa ve gâh sola giderek ve deprenerek yere endi.

Der-akab pehlivân topu alup cilbendine kodu. Ve yerde olan ipler bir rakîk iplik imiş, cümlesin çan-tasına koyup bu meydân-ı ma‘rekede niçe ma‘rifetler dahi izhâr etdi.

Her ma‘rifetine aklım perîşân oldu. Lâkin akl-ı kâsırım ile eyle mülâhaza etdim ki mezkûr topun içi şeb-nem ile ya‘nî çiğ ile dolu ola, çiğ ise şiddet-i harâreti gördükde havâya münkalib olur. Ol mahalde havâya topu atdı kim şiddet-i hâr kemâlinde idi. Bu kadar kelimâtdan ve bu kadar tahsîl-i mâl edince top içinde çiğ kalmayup endi. Bundan gayra akl-ı cüz’îm ihâta etmedi, ilme'l-yakînim bunu kabûl etdi.

Kalın ipleri urkanlar görünmesi simyâdır. Ammâ yetmiş dörd târîhinde Uyvar kal‘ası fethinden sonra Alman diyârında (---) şehrinde yine böyle ber-havâ top ile bir pehlivân ma‘rifet göstermişdir kim hakkâ ki pehlivân-ı cihân idi, mufassal tahrîr olunmuşdur. Ammâ bu pehlivân dahi meydân-ı Bedevî'de ibret-nümâ ma‘rifetler gösterdi. Her temâşâ etdiğimiz tahrîr eylesek bir kitâb-ı kübrâ olur.

Ve bu meydân-ı Tanta'da köşe köşe salıncaklar ve dollâb ve beşikler ve taht-ı revânlar ve çarh-ı felekler ve atlı karacalar ile müzeyyen olup tabıllar ve zurnalar ile sagîr ü kebîr salıncaklara binüp [Y 293a] âşıkân [u] ma‘şûkân salınırlar. Gûyâ mevlûd-ı Bedevî yevm-i ıyddir, leyle-i mübârekeleri Kadir olur. Bu şâdumânlardan gayrı köşe köşe âşıkân-ı sâdıkânlar

haymelerinde deff ü kudüm ve tabl [ü] nakâre ile tevhîd ü tezkîr edüp şâdumânlar olduğundan mâ‘adâ her tarafda niçe bin kazgan ta‘âmlar ve ni‘met-i nefîseler tabh olup yenilüp içilmede. Ammâ hikmet-i Hudâ bu meydâna şarâb gelse bi-sırr-ı Bedevî sirke olur. Ammâ bozahâneler ve fış fış şerbetleri vardır. Lâkin ırka sûs ve dahi berberîs ve temirhindî ve inebü'd-dibs şerbetleri latîf meşrûbâtlardır. Aceb hikmetdir kim bu meydânda şarâb sirke olur.

Ve bu velvele-i cihân-ârâ meydânda cümle ehl-i turukun meşâyihleri fukarâları ile deff [ü] kudüm ve zîllerin ve tablların çalarak ve alemlerin kaldırarak na‘ralar haykırarak zikrullâh ederek fukarâları raks u semâ ederek alay alay fevc fevc gürûh gürûh Seyyid Ahmed el-Bedevî hazretlerinin ziyâretine gidüp Hudâ hakkıyçün tarîk-ı âmlar içre eyle izdihâmlar olur kim ba‘zı zamân der-sa‘âdetde avret ve oğlan pâyimâl olup merhûm olmuşdur. Değme âdem cür’et edüp ol mahalde ziyâret edemez. Ya‘nî Mekke ve Medîne ziyâretleri ve tavâflarında bu mertebe izdihâm olmak ihtimâli yokdur. Meğer beyt-i şerîf açılırsa, ol zamân izdihâm olur, lâkin bir sâ‘atden âsûde olur. Ammâ bu Bedevî ziyâreti kâmil on gün on gece mahşer cem‘iyyeti olup omuz omuzu sökmez, ism-i Hû ile ve semâ’-ı Hayyü'l-kayyûm ve tevhîd-i erre ile şehr-i Tanta içi na‘ra-i Hû ile pür olup sadâ-yı zikrullâh evc-i âsumâna peyveste olur.

Ve bu meydânda a‘yân-ı kibârdan ağniyâ kimseler hayemât ve çergelerin ibrîşim hâlîçeler ile döşeyüp dîbâ ve şîb ü zerbâf ve atlas u katîfe ve kâmhâ ve dârâ-yı vâlâ sûzenî Hindistân mak‘adları ile döşeyüp gûnâ-gûn münakkaş katîfe mahadde ve girdebâlînler ile ve perde-i zenbûrîler ile haymelerin zîver edüp gûnâ-gûn silâhlar ile ve zî-kıymet bisât âvânî ile ârâyiş-i hayme ederler. Ve her çadır önünde ucu bayraklı yüzer yüz ellişer kargı sırıklar ile bezenmişdir. Ve niçe bin kanâdîl ve meş‘al ile çerâğân olup filandıra ve alemler donadup her hayme nigârhâne-i Çîn gibi ile pür olup şeb [ü] rûz [Q 270b] sohbet-i [P 267b] hâs olunup devâm-ı devlet-i pâdişâhîye du‘â-i hayr ederler. Ve cümle meşâyihân dahi haymelerin niçe kerre yüz bin kanâdîller ve alem ve sancaklar ile zeyn edüp tâ‘at [u] ibâdet ederler.

Ve'l-hâsıl bu mevlûd-ı Bedevî'de ne gûne zevk ü şevk murâd edinsen bulunur. Ammâ beyit:

Âlem-i kesretde vahdet zevkin eyle yâra bak
Kalbini sâf eyleyüp âyîne-veş dîdâra bak

ebyâtı mazmûnu üzre ârif-i billâh oldur kim bu âlâyiş ârâyiş-i dünyâya im‘ân-ı nazar ile nazar edüp aldanmaya, ve âlem ağyârdan bî-haber iken kesretde vahdet zevkin edüp kalb âyinesin mücellâ edüp zevk-i bâkîye nazar ede. Zîrâ bu zîb ü zîver ve hây [Y 293b] hû-yı dünyâ fânîdir. Âye[t]:

[1] A«†YEœ„A†lE·œ†l

Cümle ehl-i zâhir bir semte sâlik olup hâb–ı gafletde iken ba‘zı ârif-i billâh ehl-i bâtınlar ile nısfu'l-leylde Hak katında bâkî olan tevhîd-i sultânî ve temcîd-i Rabbânî ederler.

Ve niçe bin yerde mevlûd-ı şerîfler tilâvet olunup na‘t-ı şerîfleri hoş-elhân ile zâkirân [u] şâkirânlar tilâvet etdükde sadâ-yı na‘t-ı Resûl-i mübîn evc-i semâda kerrûbiyânı ve yerde perîzâdı ve âdemîzâdları mest [ü] medhûş eder. Ve bu sahrâ bilâ-had ü ad niçe kerre yüz bin kanâdîller ve meş‘aller ile müzeyyen olduğundan her şebi meh-i çârdehden nişân verüp rûz-ı rûşen-misâl olur. Netîce-i merâm bu gecelerde herkes bir şey ile âlûdedir. Beyt:

Hallâk-ı ezel âleme kıldıkda tecellî
Her kulu birer hâl ile kılmış mütesellî

Bu meydân-ı melâhatde bir gürûh-ı enbûh ricâlullâh dahi bu dârâtla âlûde olup on gün on gecede her hayme ve hargâh önünde niçe kerre yüz bin gûnâ-gûn tüfeng ü fişeng ve tarakı ve âsumânî ve badaluçka ve bahrî ve kelebek ve koçlar ve deliceler ve kestâneler ve tâvûs ve horoslar ve fişekden atlar ve kal‘alar ve papaslar ve Yahûdîler ve dîvler ve perîler ve cemâller ve şâzrevânlar ve havânlar ve tulumbalar ve şebpereler ve pervâneler ve bunun emsâli niçe sûret fişekleri ve bârûd u neft ile memlû’ fânûslar ve çarh-ı felekler ve âteşden çadırlar ve fişekli hımârlar ve kelbler ve câmûsların fişeklerine âteş edince ve bu hayvânlar havfından bu deryâ-misâl askerin içine düşüp bir hây hûy vâveylâ şâdumânı olur kim gûyâ gulgule-i Hind'dir.

Ve niçe bin elvân âteşbâzlık ma‘rifetleri icrâ olup ve niçe yüz bin tüfengler atılup ve havâ’î fişengler kehkeşân-âsâ semâya ser çeküp bu sahrâ-yı Tanta murg-ı semender-vâr âteş-i musanna‘ içinde kalup şeb-i zulmetleri rûz-ı rûşen-misâl olur. Ammâ bu âteşbâzlık şâdumânları ibtidâ Garbiyye ve Menûfiyye kâşiflerinden zuhûr eder. Üç gün üç gece birbirlerine hasmâne ol kadar âteş-feşânlıklar ederler kim her biri ikişer bin guruş hemân mezkûr fişeklere sarf edüp niçe çadırlar ihrâk olur. Bu âteş-feşânlık kânûn-ı kadîmdir kim Sultân Kayıtbay bizzât mevlûd-ı Bedevî'ye gelüp niçe mâl-ı firâvânlar sarf edüp şâdumânlar edermiş.

Hulâsa-i kelâm hakîr seyyâh-ı âlem Evliyâ kırk bir senedir on sekiz pâdişâhlık yeri geşt ü güzâr etdim, görmedim; illâ Mısır sultânlığında görmek müyesser oldu.

Bu Bedevî şâdumânı Mısır'ın Nîl-i mübârek kesiminde ve İslâmbol'da sûr-ı hümâyûnda ve deryâ üzre Sarâyburnu'nda kapudan paşa donanması şâdumânında ve kılâ‘lar fethi donanmalarında ve şeh-

[1] *Kur’ân,* Nahl 96; "Sizde olanlar tükenir ama, Allah kat›nda olanlar sonsuzdur, tükenmez."

zâdegân vücûda gelmesi donanmalarında ve pâdişâh-ı heft-kişver gazâdan geldüği donanmalarda ve mâh-ı Receb ve mâh-ı şa‘bân'da İslâmbol'un Kâğızhâne şebbükü şâdumânında ve Göksu [Y 294a] erguvânı faslında ve Hisâr kirazı faslında ve Akbaba Sultân faslında ve Budin eyâletinde Peçuy-ı Sirem mânend-i bâğ-ı İrem'in bârûdhânesi faslında ve Konya'nın Merâm'ı faslında ve Malatıyye'nin Aspuzu'su mevsiminde ve Adalya diyârının yaylağı Istanaz behiştinde ve Rûmeli'nde Ârnâbûdıstân'ın Elbasan şehri içre mesîregâh-ı Büzürg Seng'inde ve Dolyan panayırında ve Maşkolor panayırında ve Alasonya panayırında ve Ösek panayırında ve vilâyet-i Alaman'da Lonçat fûlunda(?) ve Kefe'nin Sudak bâğında ve Dağıstân'ın Irâk-ı Dâdyân kurbunda Penç Hasan'da ve Acem'de Gîlân bâzârında ve Meşhed'de İmâm Rızâ cem‘iyyetinde ve Tebrîz'in yevm-i Âşûrâ'da maktelü'l-Hüseyn'inde ve Bağdâd'ın senede bir kerre Selmân-ı Pâk'inde ve İmâm Hüseyn'de ve İmâm Alî'de.

Bu bâlâda ale't-tertîb tahrîr olunan cihân-ârâ deryâ-misâl asker ile cem‘iyyet-i kübrâ olan vâcibü's-seyr hasretü'l-mülûk teferrücgâhlar ve mesîregâhlar ve ziyâretgâhların cümlesin görmek müyesser olmufldur. Ammâ bu zikr olunan cem‘iyyet-i kübrâların cümlesi bir olsa mevlûd-ı Bedevî flâdumânından bir cüz’ olmayup bir gün yâhûd bir gecesi flâdumânlı€ı kadar olmaya. Zîrâ Koca Bedevî hâlâ mutasarrıfîndendir ve hayâtındaki gibi tasarrufdadırlar. Anlar ölmemifllerdir, zîrâ bu hadîs-i flerîf kibâr-ı evliyâ ve mü’minûn hakkındadır:

1 ‹‰Afl AEEE†‰«†IAE EE†»‰†IE

hadîsi vârid olmufldur, *sadaka Resûlullâh*. Bu hadîs-i flerîfe îmân [u] i‘tikâdımız vardır kim anlar haydır.

Ve bu cem‘iyyet-i kübrâ anların da‘veti iledir. Dünyâ halîfelerinin niçe kerre yüz bin ulûfeli kulları vardır. Hîn-i mahalde baflına asker cem‘ etmek murâd edinse cümle askerin zor-bâzû ile ve asker sürücüleri ile kıra kıra gücile bir yere cem‘ ederler. Ammâ bu kadar mahlûk-ı Hudâ Hind ü Sind'den Arab u Acem ve Rûm'dan "Yâ Bedevî" deyüp mülk [ü] emlâkin ve evlâd [u] iyâlin terk edüp fledd-i rahl ederek bu kadar mâl sarf ederek mevlûd-ı Bedevî'ye gelüp âsitânesine yüz sürüp flâdumânlar ederler. Ve Hudâ-yı Müte‘âl hakkıyçün ol atebe-i aliyyeye bir kerre yüz süren cümle emrâz-ı muhtelifeden ve memkûr ve meshûr olmufllukdan ve cümle elem ü ıztırâbdan ve havf [u] hatardan halâs olup masûn u mahfûz olur, mücerrebdir.

Ammâ bu cem‘iyyet-i kübrâya mu‘âdil Mekke-i mükerremede cebel-i Arafât'dan avdet edüp üç gün üç gece yetmifl bin huccâcın Mîne bâzârı flâdumânı mevlûd-ı Bedevî'den savâb cihetinde ve âdem deryâsı ve devâbât cem‘iyyet cihetinde Mîne bâzârı cem‘iyyeti âlîdir. Ve ol meydân-ı melâhatda baflka inflirâh-ı sadr zevk-ı derûn vardır kim cemî‘i mâsivâ hâtırdan dûr olup herkese Rabb'i ile mâbeyninde bir hicâb perdesi kalır. Zîrâ herkes rahm-ı mâderden müfltak olmufl gibi [Y 294b] ma‘sûmdur. Zîrâ bu hadîs-i flerîf delîldir:

2 «‰ «Δ»†AE†«‰

buyurmufllardır. Bir kerre derûn-ı dilden ve cân [u] gönülden tevbe eden günâh etmemifl gibi olur. Bir kul her kande tâ’ib ü tâhir olsa ana rahminden do€mufla döner. Hemân i‘tikâd ile tâlib olmak gerek. Beyt:

Tâlib olsam bu eyyâmı sen gül-i ra‘nâyı bir
Bu meseldir Tanrı'sın bulur nigârâ isteyen

mazmûnu üzre Mekke ve Medîne'de ve Bedevî'de murâd edinen kesretde vahdet zevkin edüp Rabb'isin bulur. Ammâ kutbü'l-aktâb her sene mevlûd-ı Bedevî'de hâzır olur, derler, niçe kerre müflâhede olunmufldur.

E€er su’âl olunur ise bu mevlûd-ı Bedevî'de bu kadar [Q 271a] [P 268a] cân bir yere cem‘ oldukdan sonra elbette niçe dürlü fezâhat olur, dersen kâr-ı dünyâ böyledir. Ve anlar bir bahr-i amîkdir ve gavs-ı a‘zamdır. Hâr u hâflâk makûlesinden bahr-i ummâna zarar isâbet etmez. Ol makâm-ı kübrâda fitne ve fesâda karıflan nâ-ehil elbette anda ıslâh-ı nefs eder. Eyle bir cem‘iyyet-i kübrâ sâhibi sultân-ı Ebü'l-yetâmîndir, himmetleri hâzır ola.

Ve bu mevlûd-ı Bedevî'nin sekizinci günü münâdîler cümle ehl-i züvvâr mâbeyninde nidâ edüp,

"Nehâriyye flehrinde cum‘a gün efl-şeyh Muhammed ibn Zeyn hazretlerinin mevlûd-ı flerîfi vardır" deyü tenbîh ü te’kîd ederler.

Hemân ki cümle züvvâr bu nidâyı istimâ‘ etdükleri sâ‘at pençflenbe gün ba‘zı züvvâr ve ehl-i tüccâr hayme dükkânların bozup Nehâriyye flehrine intikâl ederler.

Ol günler mevlûd-ı Bedevî bâzârında bin deve yükü leblebi bey‘ olunup niçe bin kantâr helvâ fürûht olunur. Mübâla€a de€ildir, zîrâ cemî‘i İslâm diyârından gelen ehl-i züvvâr vilâyetlerine müteveccih olduklarında teberrüken leblebi götürmeleri mukarrerdir. Zîrâ gâyet lezîzdir. Nohud üzre flırlu€an ya€ı serpüp kızgın kum içinde biflirirler. Bir diyâra mahsûs de€ildir, anınıçün lezîz olur. Bu leblebi meflhûr-ı âlemdir. Ve huccâc lokumu gibi bir hurdece ya€lı lokumu vardır, anı dahi vilâyet vilâyet teberrüken götürüp hedâyâ verirler.

Ve ertesi cum‘a gün cümle keflflâflar ve askerî tâ’ifesi pür-silâh olup Garbiyye kâflifi ota€ına cem‘ olup bir azîm summât-ı Muhammedî tenâvül olunup cümle Garbiyye muhâfazasında olan çorbacılara birer

1 Hadis; "Müminler ölmez, aksine fena mülkünden ebedî olan mülke geçerler."

2 Hadis: "Günahtan tevbe eden, hiç günah› olmayan kifli gibidir."

at birer deve hâliyelerini verüp Garbiyye askeri du‘â ve senâ ile vedâ‘ edüp herkes altı ay edâ-yı hizmet etmifl olup vatanlarına giderler.

Andan vakt-i zuhura karîb summât-ı Muhammedî Menûfiyye kâflifinindir, anda dahi ziyâfet-i azîm olup Menûfiyye çorbacıları dahi birer at ve birer deve hâliyelerin alup edâ-yı hizmet etdiklerine hüccet-i fler‘iyye alup cümle vedâ‘ edüp vatanlarına giderler.

Andan Garbiyye ve Menûfiyye kâflifleri kendü askerleri ile âsitâne-i Bedevî'ye gelüp hırka hücresin açup fleyhin birine Hazret-i Bedevî hırkasın ve destârın geydirüp alay-ı azîm ile fleyhi flehir içinden **[Y 295a]** ubûr etdirerek şeyh İbrâhîm-i Metbûlî câmi‘inde salât-ı cum‘ayı edâ edüp halîfeyi yine âsitâne-i sa‘âdete getürürken cümle benî âdem istikbâline çıkup seyr [ü] temâflâ ederler. Ba‘dehu fleyhi âsitânede soyup hırka ve destârı yine hücresinde pinhân edüp keflflâflar dahi edâ-yı hizmet etdüklerine hüccet-i fler‘iyye alup anlar dahi vedâ‘ ziyâretin edüp Mısır'a giderler.

Zîrâ mevlûd-ı Bedevî infidâdı, hudûddur. İklîm-i Mısır'ı Nîl gark edüp keflflâfların hükmü kalmaz, müsellimler ve kâ’immakâmlar zabt eder. Aflkıyâ-yı Urbân-ı uryân dahi flakâvet etme€e bafllar.

Andan bu meydân-ı Bedevîde hayme vü hargâhlar bozulma€a bafllayup bir ibret-nümâ-yı vâveylâ temâflâ-yı azîm dahi budur. Niçe kerre yüz bin at ve katır ve deve ve hımâr ile yükler taflınup bu sahrâda benî âdem ile bir varma ve gelme ve bir gulguledir kim ehl-i züvvârdan bir ferd kalmaz. Zîrâ hâkim keflflâflar me’zûn olup gitmek ile haflerât-ı Urbândan züvvâr u tüccâr havf ederler. Bir azîm dehflet günü dahi bugündür. Gûyâ ki dünyâ bir hayâl-i zıldır. Ortalık bir perîflânlık olup ol vâdîde bir sinek kalmaz. Kanı ol cem‘iyyet-i kübrâ ve hây hûy? Bir günde târmâr, yerleri mûr [u] mâr olup giden gidenin olur. Hakkâ ki âlâyifl-i dünyâ bir hayâl-i hâbdır. Bunda dahi ibret alacak yerdir.

Ve cümle ser-çeflme halîfeler bu fezâdan göçüp flehr-i Tanta içine nakl ederler. Zîrâ leyle-i sebtde âsitâne-i Bedevî'yi pâk [ü] pâkîze edüp ol gece der-sa‘âdetde ihyâ edüp bir mevlûd-ı flerîf olur kim cümle ervâh-ı evliyâ anda hâzırdır, derler. Ve ol gece cümle meflâyihân ve fukarâ binden mütecâviz hatm-i flerîf tilâvet olunur. Ertesi cümle meflâyihler ve fukarâlar dahi vedâ‘ ziyâreti edüp herkes meskenlerine azîmet ederler.

Ba‘dehu cümle âsitâne meflâyihleri ve fukarâları ve câmi‘ huddâmları ve türbedârân âsitâneyi mâ-i gülâb ile gasl edüp harem-i flerîfin cümle taflların dahi pâk edüp ibrîflim hâlîçelerle döfleyüp âsûde-hâl olurlar. Ertesi gün Menûf hâkinde Karneyn halîci nâm bir tur‘anın makta‘ın ehl-i beledler açup azametullâh Nîl-i mübârek deryâ gibi temevvüc ederek gelüp bu mevlûd-ı Bedevî olan sahrâyı gark edüp cemî‘i hâr [u] hâflâki götürüp ol fezâ bir deryâ olur. Gûyâ ki bu arsagâha bir âdem ayak basmamıfldır. Bu dahi bir ibret-nümâdır.

Hakîr bu Tanta flehrinin niçe bin dürlü seyr [ü] temâflâların im‘ân-ı nazar ile teferrüc edüp cümle ahibbâ ile ve şeyh Selâme ile ve şeyh Ahmed halîfe ile ve şeyh Çelebi ile cümle e’imme ve hutebâ ile vedâ‘laflup âsitâne-i Bedevî'de bir hatm-i flerîfi dahi itmâm edüp rûh-ı flerîflerinden istimdâd taleb edüp vedâ‘ ziyâret[i] etdikden sonra âdâb üzre atebesin bûs edüp azm-i flehr-i Nehâriyye etdik. Evvelâ Tanta flehrinden çıkup dahi deryâ gelmeden flimâl cânibine piyâde-revifl **[Y 295b]** ile dörd bin befl yüz adım bir malaka yer yürüyüp,

Evsâf-ı kasaba-i Mahalletü'l-Merhûm

Sebeb-i tesmiyesi oldur kim ibtidâ bu flehre Ba€dâd-ı behiflt-âbâddan bir flehzâde-i cüvân-baht-ı âl-i Abbâsiyân Hulâgû hurûcundan firâr edüp Mısır pâdiflâhlarından Sultân (---) gelüp dahil düfler, ol dahi bu mahalleyi mezkûr flehzâdeye ihsân edüp eyle ma‘mûr [u] âbâdân eder kim bir flehr-i mu‘azzam olur. Hikmet-i Hudâ bu flehzâde merhûm olup câmi‘i sâhasında defn edüp mevti haberin halîfe-i Mısır'a arz ederler. Üçüncü günde cemâ‘at salât-ı cum‘ayı edâ ederken kabr-i flehzâdeden bir feza‘ [u] çeza‘ istimâ‘ ederler. Âyâ bu ne ola, deyü kabre varırlar, istimâ‘ ederler kim flehzâde lahdi içinde feryâd ediyor. Derhâl kabri keflf edüp flehzâdenin kefeni yanında bir cins hayvân flehzâdenin bâzûsundan yeyüp mürd olmufl ve flehzâdeden hayli kan cereyân edüp hayât bulmufl. Derhâl flehzâdeyi kabirden çıkarup ta‘zîm ü tekrîm ile sarâyına götürüp yedi sene dahi hayâtda olup ba‘dehu intikâl etdikde na‘flın Mısır'a götürüp Sitti Nefîse civârında medfûndur. Târîhi,

Es-Sultân Merhûm İzzeddîn Billâh

tahrîr olunmufldur. Ve niçe ceffâr ve ehl-i nücûm flehzâdeye hayâtında tebflîr ederler kim,

"Sen bir kerre ölürsün, yedi günden yine dünyâya gelüp, yedi sene halîfe olursun" derlermifl.

Bu istihrâcı edenler Cirid mastabasında **[Q 271b]** **[P 268b]** medfûnlardır. Anıniçün bu flehre Mahalle-i Sultân Merhûm derler.

Garbiyye cezîresinde Menûf hükmünde bir flîrîn kasabadır. Vilâyet ortasında vâki‘ olma€ile Menûf kâflifi tahtıdır, dâ’imâ askeri ile bunda sâkin olur. Ammâ taht-ı kadîmi flehr-i Menûf'dur, ba‘zı zamân Menûf'da dahi sâkin olur.

Ve bu Mahalletü'l-Merhûm yüz elli akçe flerîf kazâdır ve nâhiyesi yetmifl pâre kurâdır. Seyyid Ahmed el-Bedevî Tanta'sı bu kazâya nâhiye olup nâ’ibi hükm eder. Mevlûd günleri Mahalletü'l-Merhûm kadısı kendü varup zabt eder. Hayli mahsûl hâsıl olur.

Ve bu Mahalle bir düz vâsi‘ sahrâda vâki‘ olmufl bâ€lı ve hûrmâ bâ€çeli bir müzeyyen flehirdir.

Büyük Nîl'den iki sâ‘at ba‘[î]ddir. Lâkin bâ€çeleri kenârında Nîl'den müteferrik bir halîc vardır, tâ Nehâriyye önünden cereyân eden halîc kenârındadır. Sayf [u] flitâ bu halîc dâ’imdir, gemiler ifller, ammâ bu mahalde nihâyet bulur. Tu€yân-ı Nîl'de bu halîc tâ Dimyât'a giden Nîl'e munsab olur, azîm halîcdir.

Ve bu flehrin hâneleri cümle iki bin kârgîr-binâ kireç ve toprak örtülü ma‘mûr hânelerdir.

Ve befl mahalle ve kırk mihrâbdır, ammâ ikisi cum‘adır. Cümleden kadîm câmi‘ **Merhûm halîfe câmi‘idir, Ba€dâdî câmi‘i ve Medrese câmi‘i derler:** Fevkânî altı kademe nerdübân ile çıkılır iki kapulu ve bir minâre-i mevzûnu üç tabaka ve haremsiz bir câmi‘i zîbâdır. İçinde amûdları yokdur, ancak çârtâk üzre **[Y 296a]** münakkafl ve müzehheb silu ve lâcüverd ile müzeyyen bir küçük câmi‘dir. Ve dahi çârsû içinde,

Câmi‘ü'l-kebîr: Gâyet cemâ‘at-i kesîreye mâlikdir. Tûlen ve arzan yüz yigirmifler ayakdır. Ve otuz sekiz beyâz mermer sütûn-ı mevzûnlar üzre kemerlerdir. Dahi sütûhu sâde tahta tavandır, münakkafl de€ildir. Ve minberi haflebdir, tafl de€ildir. Ve mihrâbının sol cânibindeki dîvâr üzre bu târîh var:

Târîhu seb‘in in terüm(?) tahrîren
An kadrihi fes’el bihi habîren
Nazmuküm Ahmed el-Hatîb efl-şâmî.

Bu flehirde bu iki câmi‘den gayrı hutbe yokdur, mâ‘adâ zâviyelerdir.

Ve yedi vekâle. Ve sekiz mekteb.

Ve kâflifin sarâyı dibinde bir kesîf küçük hammâmı var, zamân-ı kadîmde Ba€dâdî flehzâdenin sarâyı hammâmı imifl. Hâlâ sarâyda kâflif sâkindir. Hareminde olan müzehheb nakfl-ı bûkalemûn-ı ibretnümûn bir diyârda yokdur, zîrâ Acem nakkâfflları kârıdır.

Ve bu flehir içre cümle iki yüz dükkândır. Kâflif sarâyından tâ Ulu Câmi‘e varınca bin adım bir flâhrâhdır. İki tarafı ma‘mûr dükkânlardır.

Ve suyu cümle kuyulardır. Ammâ Nîl karîb olma€ile ba‘zı kimesneler develer ile Nîl suyu getürdürler. Ammâ yedi yerde ma‘mûr sebîlhânesi var.

Ve havâsının letâfetinden mahbûb u mahbûbesi memdûhdur. Ve halkı gâyet garîb dostdur. Cümlenin ecdâdları Ba€dâdîdir. Bir tevârîhde Mahalle-i Ba€dâd-ı Menûf deyü tahrîr etmifller. Ve,

Seng-i garâyib: Bu flehir içinde kâflif sarâyının ardında bir seng-i sommâkî-i müdevver vardır, yine bir havuz-misâl bir sommâkî havz-ı azîmin tâ ortasında durur, yüz çift câmûs çekemez bir müdevver de€irmen taflıdır. Ortasında mîl deli€i var. Zamân-ı kadîmde şehzâde Merhûm'un sükkerhâne de€irmeni imifl. Hâlâ anı iki yüz çift câmûs çevirme€e kâdir de€ildir. Ammâ hâlâ sükker de€irmenleri eyle tafl ile de€ildir, bir san‘at ile çerh etmifllerdir. Bir sı€ır çarhı çevirdikce bir âdem durup hem sı€ıra hay der, hem fleker kamıflın çarhın a€zına koyup çarh deverân etdikçe sükker flerbeti cereyân edüp andan alup azîm kazganlarda kaynadup amel-i kesîr ile sükker ederler, tafsîle muhtâcdır.

Ziyâretgâh-ı Mahalletü'l-Merhûm

Evvelâ hazret-i Sultân Ahmed el-Bedevî'nin halîfelerinden,

efl-şeyh Hazret-i Abdülvahhâb-ı Cevherî: Ziyâretgâh-ı azîm, ulu sultândır. şehrin kıblesi hâricinde bir kubbe-i âlîde medfûndur. Atebesine altı kademe tafl nerdübân ile çıkılır bir âsitândır. Ammâ rûhâniyyet vardır. Yanında bir zâviyesi var. *Tabakât-ı şa‘râvî*'de menâkıbı mufassaldır, tahrîrimize hâcet yokdur. Ve buna karîb,

efl-şeyh Abdullâh-ı Vâsıtî: Ba€dâd flehirlerindendir. Ve kâflif sarâyı önünde Cirid mastabası kurbunda,

efl-şeyh Alî-i Acemî ve **efl-şeyh Mansûr-ı Endelûsî:** Bunların ikisi bir kubbede medfûnlardır. Bunlardır kim flehzâdeye "Merhûm olup yedi günden hay olup yedi sene **[Y 296b]** dahi mu‘ammer olursun" deyü tebflîr edüp Ba€dâdî halîfenin hayâtından sonra bunların ikisi bir ânda merhûm olup flehzâde-i âzâde bunları bir yere defn edüp üzerlerine azîm âsitâne inflâ etmifl. Mürûr-ı eyyâm ile münhedim olup hâlâ kubbesi zâhirdir. Ziyâretgâh-ı ünâsdır, *kuddise ervâhuhu*. Ve Abdülvehhâb-ı Cevherî'nin cenûbî mukâbelesinde,

efl-şeyh Seyyid Osmân es-Sayyâdî: Bir beyâz kubbede medfûndur. Ve flehir içinde,

Kabr-i selâs ahavât, efl-şeyh Allâme ve efl-şeyh Deyyân ve efl-şeyh Ömer: Bu üç azîz bürâderler birbirlerine karîb birer kubbede yatırlar. Bu Mahalle'ye aslâ hırsız giremez, kapuları dâ’imâ mekflûfdur. Ve rûz-ı rûflende beyne'l-halk hırsız olan kimse dahi bunların âsitânesi önünden geçmek ihtimâli yokdur, der-akab ayakları dutulup bir hatve atma€a kâdir olamaz, aceb tasarrufdur. Ve çârsû içinde Ebû Hamza zâviyesi içinde bir kubbe-i âlîde,

efl-şeyh Seyyid Muhammed-i Acemî: şehzâde ile Acem'den bile gelmifllerdir, bu Mahalle'de medfûnlardır. Sâdât-ı kirâmdan ulu sultân olup niçe keflf ü kerâmâtları zâhir ü bâhir oldu€u *Menâkıb-ı Evliyâ*'da mastûrdur. Ve yine flehir içinde,

efl-şeyh Seydî Yûsuf: Askerî tâ’ifesindendir. Yine zâviyesi sâhasında medfûndur. Ve yine çârsû içinde,

Seyyid Abdurrahmân. Ve Câmi‘ü'l-Kebîr'e kârib,

efl-şeyh Seyyid Abdurrahmân-ı Süveydî: şehzâde ile bile gelüp Kürdistân'da Süveyd vilâyetinden ulu sultândır.

Bu sultânları cümle ziyâret edüp ervâh-ı flerîfleriyçün birer Yâsîn veyâhûd birer Fâtiha-i flerîf tilâvet

edüp âflinâlık kesb edüp rûhâniyyetlerinden istimdâd taleb etdik. Ba‘dehu Menûf kâflifi Mîrzâ A€a'dan bir at ve befl bin para hâliye hizmetimiz alup ve befl hayyâl refîkler ile Mahalle'den flimâl cânibine bir malaka ya‘nî üç bin adım gidüp Nîl tur‘ası kenârına gelüp gemi ile ubûr edüp,

Evsâf-ı kasaba-i Âbyâr

Sebeb-i tesmiyesi oldur kim Delûke zamânında susuz bir mahalle olma€ile niçe bin kuyular kazup ol ecilden Âbyâr derler. Ba‘dehu Delûke Nîl'in bu halîci cereyân etdirüp flehir âbâdân olup olur olan Menûf hâki hükmündedir. Baflka mültezimi vardır. Ve yüz elli akçe flerîf kazâdır. Yüz elli pâre kurâları vardır. Kadıya [Q 272a] [P 269a] senevî on Mısrî kîse hâsıl olur.

Ve flehri sâhil-i tur‘a-i Nîl'de bir düz yerde bâ€ u bâ€çeli ve nahlistân gülistânlı günden güne ma‘mûr u âbâdân olmada bir flîrîn kasabadır. Mürûr-ı eyyâm ile sehl harâb olmufl, ammâ seksen üç târîhinde hakîr gördükde kırk elli yerde binâlar amâr etmede idiler, *ammerekellâh ilâ inkırâzı'd-devrân*.

Cânib-i erba‘asın Nîl-i mübârek ihâta etmifl hoflhavâ ve dilküflâ flehirdir. Cümle üç bin kireç ile pûflîde kârgîr-binâ ve gayrı muhtasar binâ büyûtlar vardır.

Cümle tokuz mahalle ve kırk mihrâbdır, ancak üçü cum‘adır, mâ‘adâsı zâviyelerdir. Garâfe-i kübrâ'da [Y 297a] Nîl'e karîb,

Câmi‘ü'l-kebîr: şehrin cânib-i flarkîsinde yine flehre muttasıldır, ammâ cemâ‘ati azdır. Tûlen ve arzan ikifler yüz ayak câmi‘-i kebîrdir. Ve cümle elli sütûn-ı müntehâlar üzre tâk-ı Kisrâ'dan niflân verir kemerler üzre tavandır. Ve sütûhu kireç ile sıvalıdır. Ve üç tabaka bir minâre-i serâmedi. Ve üç kapusu. Ve minberinin sa€ tarafındaki bucakda çâr-gûfle bir beyâz mermer üzre celî hat ile böyle terkîm olunmufl:

Resmü eyyâmı's-Sultân el-Melikü'l-Eflref halledallâhu mülkehu

Ve yine minberin sa€ cânibinde yine beyâz mermer üzre celî hat ile bu târîh kitâbet olunmufl:

Bismillâhirrahmânirrahîm ve sallallâhu alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ecma‘în. Hâze'l-câmi‘u inflâu el-fakîr ilallâhi ta‘âlâ ve ilâ rahmih ve gufire leh Ebü'l-Hasan bin Alî bin Ahmed el-Hasenî el-hâfız. Ceddede hâze'l-câmi‘e'l-mübâreke'l-imâret fî flehri şa‘bâni'l-mübâreki'l-mükerrem, sene tis‘în ve tis‘imi’e [990].

deyü yazılmıfldır.

Ve mihrâbın sol cânibinde çâr-gûfle bir levha üzre celî hatt ile sûre-i Fetehnâ'dan birkaç âyet tahrîr olunmufldur. Netîce-i merâm du‘â müstecâb olacak ibâdetgâh-ı kadîmdir. Ve bu câmi‘den sonra flehir içinde,

Câmi‘-i efl-şeyh hazret-i Ahmed el-Becim: Bir küçük haremsiz câmi‘-i cedîddir. Ve üç tabaka bir minâre-i mevzûnu var kim bu flehirde misli yokdur. Ve minberi üzre târîhi böyle tahrîr olunmufldur:

Ceddede hâze'l-minbere'l-mübârek kutbü'l-aktâb Ahmed el-Becim fî Zi'l-ka‘de, sene 1032.

Ve yine çârsû içinde,

Câmi-i Zâviyetü's-Sûk: Mukaddemâ zâviye imifl, ba‘dehu câmi‘ etmifller. Cemâ‘at-ı kesîreye mâlik bir câmi‘-i zîbâdır.

Bunlardan mâ‘adâ mesâcidlerdir.

İki medrese ve üç tekye vardır. Cümleden tekye-i efl-şeyh Ahmed el-Becim: Câmi‘i sâhasında medfûndur. Fukarâhâneleri vardır, ni‘meti mebzûl, evkâf-ı azîmdir. şeyhi hâk-i Ba€dâd'dan bir sulehâ-yı ümmet kimesnedir.

Ve üç sebîli var. Ammâ hammâmı mu‘attaldır.

Ve cümle iki yüz esvâk-ı muhtasar dekâkînleri var.

Bu flehrin tarîk-ı âmları flatranc nakflı tarh olunmufldur. Lâkin daracık yollardandır.

Ve Nîl tur‘ası kenârında olmak ile havâsı latîfdir. Câ-be-câ mahbûb u mahbûbeleri vardır.

Ve memdûhâtından cümmeyzi ve bezir ya€ı meflhûrdur. Nîl kenârında cümmeyz dırahtları var kim herbirinin sâyesinde biner koyun mihmân olur, desem vechi vardır. Ve kettânı ve limon u turuncu dahi meflhûrdur.

Hânedân sâhiblerinden Alî Çorbacı ve Tavîl Çorbacı ve nakîbü'l-eflrâf. Bunların ni‘metleri âyende vü revendeye mebzûldür, *zâdekellâhu ta‘âlâ*.

Ziyâretleri beyân eder

Evvelâ flehir içinde mezkûr efl-şeyh Ahmed el-Becim: Câmi‘inde medfûndur. Ulu sultândır, çok keflf [ü] kerâmâtları âflikâre olmufldur.

Ve efl-şeyh Seyyid Alî Be€: Mısır be€i iken Ahmed el-Becim hazretlerinin niçe keflf [ü] kerâmetlerin görüp tâc [u] tahtı ve raht u bahtı terk edüp tu€ ve tabl [u] alemin flikest edüp [Y 297b] Hazret-i Becim'den cihâz-ı fakrı kabûl edüp Hazret-i Becim'den sonra seccâde-niflîn halîfe olup bu câmi‘i helâl-i zülâl mâlları ile inflâ edüp Ahmed el-Becim hazretleri cenbinde medfûndur. Bir ulu âflık-ı billâh imifl. Ve,

Kabr-i efl-şeyh Rıdvân ve efl-şeyh Seydî Yûsuf: Bunlar Seyyid Alî Be€'in memâliklerinden imifller. Be€lerinden sonra sâhib-i seccâde olup niçe kerâmetleri zâhir olup pîflvâ-yı tarîk olmufllardır. Becim hazretleri kabrine karîb kubbeleri vardır. Ve,

Kabr-i efl-şeyh Seyyid Ahmed-i Uryân ve kabr-i efl-şeyh Seyyid Ebü'l-feth ve kabr-i efl-şeyh Alî-i

Burhânî ve Seyyid Halîfe ve şeyh Seyyid Ahmed el-Hasenî. Ulu Câmi‘de medfûndur. *Rahmetullâhi aleyhim ecma‘în.*

Bu flehri dahi seyr [ü] temâflâ ve ziyâret edüp ve cümle ahibbâ ile vedâ‘laflup bu flehirden yıldız rûzgârı cânibine bir düz sahrâ ile bir kasîr malaka ya‘nî bir at menzili yer gidüp,

Evsâf-ı belde-i kadîm ve flehr-i azîm Nehâriyye

Fir‘avn-ı Mûsâ'dan yigirmi sene mukaddem Delûke nâm bir avret Mısır'a melike olup babası Zîbâke nâm pâdiflâhın rûhiyçün bu Nehâriyye'i amâr edüp vakf eyledi. Ve ismine Kıbtî lisânı üzre flehr-i Zîbâk kodu. Ba‘dehu Hazret-i Ömer hilâfetinde bizzât kendüleri Kudüs-i flerîfi feth edüp bu Zîbâk flehrine Sahâbe-i kirâmdan yigirmi bin âdem gelüp yigirmi gün muhâsara edüp bi-emrillâh asâkir-i İslâm münhedim olup yedi bin ibâdullâhı Kıbtî keferesi koyun bo€azlar gibi bo€azladılar.

Ba‘dehu bizzât Hazret-i Ömer flehr-i Filistîn olan Remle'ye gelüp flehr-i İskenderiyye ve flehr-i Zîbâk ve flehr-i Mısır fethine Amr ibnü'l-Âs hazretlerin seksen bin asker ile flehr-i Zîbâk fethine gönderüp cümle cüyûfl-ı muvahhidîn ile flehr-i Zîbâk'i muhâsara edüp yedi günde amân vermeyüp feth etdikde mukaddemâ flehîd etdükleri Sahâbe-i kirâmın intikâmın almak içün yigirmi bin küffârı koyun bo€azlar gibi bo€azlayup kanları nehir gibi akdu€ıyçün ba‘de'l-feth bu flehre Nehâriyye dediler.

Ve bir rivâyetde fethi günü ıyd-i adhâ'nın yevm-i nahrı olma€ile Nahrâriyye dediler, Nehâriyye Nahrâriyye'den galatdır.

Ve bir rivâyet-i uhrâda âl-i Abbâsiyân süfehâlarından Hâkim Bi-emrillâh deverân-ı iklîm-i Mısır ederek bu flehr-i Zîbâk'e gelüp,

"Gece gündüz ve gündüz gece olsun. E€er bir âdem gündüz kapusundan taflra çıkarsa karnın yararam", deyü fermânlar edüp cümle Mısır halkı hadîs:

[1] «◊IYE«†”‰◊«E„A†E‰E

hadîsine imtisâlen bir âdem gündüz hânesinden taflra çıkmayup yatırlardı. Gece olunca sabâh oldu, deyü herkes fânûsların yakup çârsû-yı bâzârı kanâdîller ile zeyn edüp bey‘ [ü] flirâ‘ ederlerdi.

Bu hâl üzre bu Zîbâk flehrinde niçe eyyâm gece gündüz, gündüz gece oldu€ıyçün bu flehre Nehâriyye derler, deyü ba‘zı tevârîhde mastûrdur. [Q 272b]

Menûf [P 269b] hâkinde küflûfiyye olma€ile Menûf kâflifinin [Y 298a] mürflidi dârıfleddinde oturup hükûmet eder. Senevî kırk Mısrî kîse mâl verir ve yüz elli akçe bî-hâsıl kazâdır. Ve nâhiyesi (---) kurâlardır, senevî üç kîse hâsıl olur kazâ-i âsumânîdir, lâkin beyne'l-kuzât pâyesi âlîdir.

Ve flehri Nîl-i mübârekden ayrılmıfl bir tur‘a kenârında bir düz sahrâlı yerde bir sevâd-ı mu‘azzam flehir imifl. Hâlâ niçe bin imâretlerinin âsâr-ı binâları zâhir ü bâhirdir. Hâlâ günden güne harâbe olup halkı Âbyâr flehrine hicret edüp anıniçün Âbyâr flehri ma‘mûr olmadadır.

Bu flehir harâba yüz tutalı elli sene olup ol bâ€-ı İrem-misâl hânedânlar ve nâzenîn câmi‘ ve medrese imâretler harâb olmadadır. Hâlâ ma‘mûr olan cümle yedi yüz toprak örtülü evlerdir. şehr-i kebîr görünür, ammâ harâb-âbâdı çokdur. Dam [u] bâmları çokdur, ammâ içinde âdemîzâdı yokdur. Bûm u masasa âfliyânı olmufl bir flehirdir.

Hâlâ cümle tokuz mahalle ve kırk mihrâbdır. On üçü hutbedir, cum‘a salâtı edâ olunur. Ve bir kaçı mu‘attaldır, kâflifler evkâfların mîrîye muzâf etme€ile harâb olmufllardır. Ma‘mûr olan câmi‘leri bunlar ki zikr oolunur. Evvelâ flehrin cânib-i flarkîsinde,

Ulu Câmi‘: Tûlen yüz adımdır, arzan yetmifl adımdır. Mihrâb tarafı cümle otuz iki mermer sütûndur. Ve harem etrâfı serâpâ elli iki sütûn üzre kavs-ı kuzahdan niflân verir tâklar üzre sâde-rû tavandır. Sütûhu kirec ile mestûrdur.

Ve hareminde on aded nâbıka dırahtları ile müzeyyendir.

Ve bir sebîli tâ haremin vasatında vâki‘ olmufldur.

Ve haremin sa€ tarafı köflesinde evc-i semâya ser çekmifl çâr-gûfle dörd tabaka bir minâre-i serâmedi var.

Cümle yedi kapusu vardır. Sa€ cânibindeki kapudan hareme yedi kademe tafl nerdübân ile câmi‘e nüzûl olunur. Gayrı kapulardan befler kademe tafl nerdübândır.

Ve minberi köhnemifl haflebdir. Mihrâbının sol cânibindeki dîvârda çâr-gûfle beyâz mermer üzre celî hat ile bu târîh

Emera hâze'l-câmi‘e'fl-flerîf Abâbekir bin Abdullâh el-asâkiri'l-mansûre e‘azzallâhu ensârahu. Sene seb‘ ve sittimi’e [607]

tahrîr olunmufldur.

Ve mihrâb ile minber mâbeyninde çâr-gûfle mermer üzre çok târîhi var, ammâ gâyet kuyulfldurma hat olma€ile kırâ’atinde usret çekilüp tahrîr olunmadı. Lâkin târîhi budur:

Sene semâne mi’e [108].

merkûmdur. Ve a€ac minberinin atebe-i âlîsi üzre bu târîh:

---

[1] Hadis: "Habeflli köle bile olsa hükümdar›n›za itaat ediniz."

Bismillâhirrahmânirrahîm, emera bi-tecdîdi hâze'l-minberi'l-mübâreki mevlânâ es-sultânü'l-melikü'l-mansûr seyfü'd-dünyâ ve'd-dîn Kalavân es-Sâlihî fî flehri Zi'l-ka'de sene hams ve semânîn ve sittimi'e. [Za. 685]

yazılmıflıdır.

Ve hareminin cânib-i flarkîsi tarafında üstâd-ı selef kemerler üzre bir günefl mîkâtı etmifldir kim ilm-i nücûmda kâmil olan Behrâm ve Keyvân ve Fisagores-i Tevhîdî ve Alî Kuflcu etme€e kâdir de-€ildir. Diyâr-ı Mısır'da ve ekâlîm-i seb'ada meflhûr mîkâtdır. Cemî'i bürûcları ile ve bu'du'l-kutrı ve mîli **[Y 298b]** ile tahrîr etmifl. Gûyâ rub' dâ'ire-i Kurtubîdir.

Ve dahi fevkında tahrîr olunan âyet-i flerîf:

[1] «‰A† —†«‰E†

âyeti tektîb olunmufldur. Hulâsa-i kelâm sihr-i mübîn mertebesi mîkâtdır.

Ve câmi'i dahi müstecâbü'd-du'â câmi'-i münevverdir. Ve bu câmi'e karîb,

Câmi'-i Seyyid Nâsıruddîn Ebü'l-amâyim: Müferrih câmi'dir. Ve çârsû içinde,

Câmi'ü'l-Acemî: Bir küçük câmi'dir. Ve,

Câmi'ü'l-Hanefî: Bir minârelidir. Ve Nîl kenârında,

Câmi'-i Seyyid Ahmedü's-Sevvâh: Minâresi tâ hareminin ortasında vâki' olmufldur. Ve,

Câmi'ü'l-Hacı Mansûr-ı Ma€rib: Bir küçük câmi'dir.

Bunlardan mâ'adâ mesâcidlerdir, ammâ zâviye-i Sitti Rukıyye ve zâviye-i Bilâl-i Habeflî gâyet ma'mûrlardır.

Ve üç vekâle ve iki sebîli ve üç mekteb-i sıbyân-ı ebcedhânı ve yedi kahvesi ve iki yüz dükkânları vardır. Mevlûd günleri niçe yüz mu'attal dükkânlar dahi ma'mûr olur. Ve iki hammâmı dahi mu'attaldır.

Ve bu flehir içre cemî'i câmi'lerin ve mesâcid ve vekâle ve hânedânların tafl direkleri ve gayrı hânelerin eflikleri taflları cümle İslâmbol'da Atmeydânı'nda olan çâr-gûfle tasvîrli dikilitafl gibi taflların pâresinden direkler ve atebeler olmufldur. Andan ma'lûm ola kim bu flehirde ne kadar eyle dikilitafl alâyimât var imifl. Hâlâ temelleri âflikâredir. Delûke Melike bu flehri bünyâd etdükde kehenelerine üç yüz altmıfl altı tılısmât ihdâs etdirmifl kim herbir tılısmât bir günde olacak âfâtlara ve gayrı eflyâlara te'sîr edermifl.

Ve bu flehr-i Zîbâk önüne Sûrîd Melik Nîl üzre bir cisr-i azîm binâ edüp Buhtunnasır bu flehri harâb etdükde ol cisri dahi münhedim eder. Hâlâ Nîl-i mübârek tenezzülde oldukda Nîl içinde kantaranın pâyeleri nümâyân olur, yigirmi pâye-i metîndir, herbirinin mâbeyni ellifler zirâ'-ı Mekkî'dir. Hakîr bu kerre görmek müyesser olmufldur. Reflîd'in ma'âfl gemileri ol pâyelerden ihtirâz üzre ubûr ederler.

Ve bu flehr-i atîkde ol kadar acâyibât ü garâyibât binâlar var imifl kim alâmetleri cümle hânelerin der-i dîvârlarında iri tafllar üzre eflkâl-i garîbe ve acîbe tasvîrâtları ile âflikâredir.

Ve bu flehir zamân-ı kadîmde hikmet üzre tarh olunup cümle flâhrâhları flatranc nakflı yollardır. Ve Nîl kenârında olmak ile âb [u] havâsının letâfetinden mahbûb u mahbûbesi memdûh-ı cihândır. Ve nâhiyesinde gâyet ma'mûr kurâlar vardır.

Bu flehrin etrâfında yedi bin feddân yer balçı€ı vardır. Zirâ'at eder âdemleri hicret etme€in iki bin feddân ya'nî dölüm yerin kâflif zirâ'at edüp elli kîse-i Mısrî mahsûl alır. Mâ'adâ feddânları mu'attaldır. Ammâ senede bir kerre on gün on gece mevlûd olup bî-hisâb âdem deryâsı olup gece ve gündüz bey' [ü] flirâlar olup her kûfle-i vîrânı amâristân olup cümle mahallât tarîklerinde ale't-tertîb dükkânlar olur.

Me'kûlât [u] meflrûbâtının memdûhâtından evvelâ Nehâriyye ketânı Feyyûm keteninden latîf ü mülâyim **[Y 299a]** ve serâmed oldu€undan bezi gâyet rakîk olur. Ve hâs u beyâz ekme€i. Ve flilbe balı€ı. Ve Nîl kenârında niflâdır kârhâneleri var, anda niflâdırı âdem necisinden yakup hâsıl etdükleri bâlâda Mısır diyârında hâsıl olan memdûhâtda ale't-tafsîl yazılmıflıdır. İbret-nümânın biri dahi budur.

İbret-nümâ-yı azîm

Nîl-i mübârek âdetullâh üzre dâ'imâ cânib-i flimâle cereyân edüp bender-i Reflîd'de Bahr-i Ebyaz'a mahlût olmak takdîr olunmufldur. Ammâ bu Nehâriyye önünden cereyân eden tur'a-i Nîl'i büyük Nîl'den nakîbü'l-eflrâflara mahsûs beled-i Farasdak önünden bu Nîl'i Delûke nâm melike ayırup gerü cenûb cânibine bafl yukaru zor ile cereyân **[Q 273a]** **[P 270a]** etdirmifllerdir.

Bu Nehâriyye'ye andan flehr-i Âbyâr'a andan flehr-i Mahalletü'l-Merhûm karîbe u€rayup ol mahalde karâr eder. Ba'zı zamânda beled-i şebîn'de(?) nihâyet bulur. Dahi Nîl tu€yân etse dahi yukaru cereyân edüp bahr-i Dimyât'a munsab olur. Gayrı zamân Mahalletü'l-Merhûm'a dek kâh med ve kâh cezm olur, bir tur'a-i ibret-nümâdır. Ammâ dâ'imdi, sâ'ir tur'alar gibi befl altı ay kurumaz. Bu Nehâriyye önünde Delûke nâm melike bir mutalsam edüp defn etmifl, ol tılısmın te'sîriyle Nîl bafl yukaru cereyân eder, derler. İlâ mâflaallâh bu hâli üzredir.

Evsâf-ı ziyâretgâh-ı kibâr-ı evliyâullâh-ı flehr-i Nehâriyye

Evvelâ flehrin tâ ortasında ziyâret-i kutbü'l-aktâb efl-şeyh Muhammed ibn Zeyn hazretleri: câmi'inin haremi köflesinde bir alçacık kubbe-i münevvere içinde pür-nûr olup âsûdedirler. Kubbe-i pür-envârı içi

[1] *Kur'ân,* Furkan, 45; "Rabbinin gölgeyi nas›l uzatt›€›n› görmez misin?."

ol kadar zîb ü zînet ile müzeyyen de€ildir. Ve câmi‘i dahi bir küçük câmi‘dir, lâkin cemâ‘ati çokdur. Cânib-i flarka bir bâbı nâzırdır. Ve bir tabaka bir serâmed beyâz minâresi var. Bu sultânın kubbesi dahi beyâz kireç ile mestûrdur. Arab u Acem'de bu sultânın menâkıbları meflhûrdur. Cümleden biri,

Menâkıb-ı efl-şeyh Muhammed ibn Zeyn

Azîz hazretleri hacc-ı flerîfe müteveccih olduklarında ba‘zı hulefâları derler kim,

"Sultânım, inflâallâh ne gün teveccüh buyurursun ve ne kadar deve yükü getürelim?" derler. Anlar dahi buyururlar kim,

"Hakîr ancak bir deve getürebilürüm. Sizler dahi tedâriklerinizi görün" buyururlar.

Sabâh oldukda bir A‘râb Bedevî bir mahbûb beyâz deve getürüp azîz hazretleri huzzâr-ı meclis ile ol sâ‘at vedâ‘ edüp hırka-i peflmînesin ketfine koyup etek dermiyân edüp,

"Yâ Hayy, yâ Kayyûm ve yâ Kavî ve yâ Metîn" esmâlarına meflgûl olup devenin altına girüp da€ pâresi deveyi omuzuna alup flehirden taflra bâd-ı sabâ sür’ati gibi yola revâne olur.

Bu ne hâldir? deyü fukarâları azîzin ardına düflüp piyâde âdemler fleyhe gücile ererler.

Görseler kim deveyi yere komufl, vakt-i zuhuru edâ ediyor.

Ba‘de's-salât cümle ahibbâların flehre gönderüp kendüleri yedi âdem ile tevhîd-i erre ederek yine deveyi omuzuna alup azm-i râh ederler. Cemî‘i yetmifl bin huccâc ve cümle ehl-i büldân **[Y 299b]** görüp âlem-i hayretde kalırlar. Hakkâ ki acâyib kuvvet-i kudsî sâhibi ulu sultân imifl.

Bu minvâl üzre sultân hazretleri kat‘-ı menâzil ve tayy-ı merâhil ederek cemeli yedirüp içirerek ta‘zîm ile omuzunda götürerek tâ Medîne-i münevvereye kırk günde dâhil olup Bâb-ı Selâm'da deveyi fukarâlarına verüp kendüler Hazret-i Risâlet'in âsitânesin bûs edüp ravza-i mutahharaya yüz sürüp birez nâz [u] niyâzdan sonra,

"Yâ Resûlullâh, benim ziyâretim gayrı ümmetlerin gibi olmasun içün huzûruna hedâyâ bir cemel getürdüm, kabûl eyle, yâ Resûlullâh" deyü ricâ eder. Derhâl kabr-i flerîfden bir sadâ zâhir olup,

"Yâ Muhammed ibn Zeyn, Allâhu Rabbü'l-âlemîn dahi kabûl etdi. Ve benim flefâ‘atim seninledir. Ve hedâyâ devenin rûhu Hakk'a teslîm oldu. Var yâ İbn Zeyn, flimdengerü devene ot su fla‘îr kaydında olmayup devenin meyyitine süvâr olup Mekke-i mükerremeye ve Arafât ve Merve'ye varup Umre ve Safâlar eyle. Andan kırk günde vatan-ı aslîn olan Nehâriyye'ye varup cemelini anda defn edüp sen yine bana gel" buyururlar.

Bu sadâyı Risâlet-penâh'dan İbn Zeyn istimâ‘ edüp hamd-i Hudâ edüp,

"Enîs [ü] mûnis-i gam-küsârım olan cemel hedâyâm kabûl oldu", deyüp Bâb-ı Selâm'a gelür. Görse ki dervîflân, deve rûh teslîm etdi, deyü feryâd ederler. Derhâl İbn Zeyn hazretleri,

"Kâr ber nevbetest, ey cemel. Sen hay iken bana binerdin. şimdi merhûm olıcak bi-emrillâh sana binerim" deyüp bismi-ilâh ile devenin na‘flına süvâr olup,

"*Yâ cemel! Kum bi-iznillâh*" dedikde cemel ayak üzre kalkup meyyit-i müteharrik iken yola revâne olup on günde Mekke'ye ve Arafât'a varup edâ-yı hac edüp kat‘-ı menâzil ve tayy-ı merâhil edüp yine kırk günde flehr-i Nehâriyye'ye gelüp deve anda harekâtdan sâkin olup na‘flı kalur.

Azîz hazretleri deveyi kendü mübârek elleri ile emânetullâhdır, deyü gasl edüp defn eder. Ba‘dehu üzerine bir kubbe ederler, hâlâ kubbe-i Nâkatullâh deyü ziyâret-i ünâsdır. Niçe kerre müflâhede olunmufldur kim bu nâka kabri içinden deve gürüldüsü istimâ‘ olunur, deyü flehâdet etdiler. Ve ol sene Hazret-i İbn Zeyn dahi rûh-ı flerîfin Hakk'a teslîm edüp Hazret-i Risâlet'in livâsı tahtında haflr olma€a azîmet etdi, *kuddise sırruhu'l-azîz*. Bu menâkıb karîbü'l-ahddir.

Hakîr hamd-i Hudâ bu âsitâneye yüzüm sürüp iki günde bir hatm-i flerîf tilâvet edüp savâbın rûh-ı flerîflerine hibe eyleyüp flefâ‘atlerin ricâ eyledik, Hak kabûl ede. Ve Tanrıverdi câmi‘i kurbunda,

Ziyâret-i efl-şeyh Seyyid Hasan-ı Kasûrî. Ve mukâbelesinde yol aflırı bir küçük kubbelü zâviye içinde,

Kabr-i efl-şeyh Hüseyin. Ve Ulu Câmi‘in kıblesi önünde yüz adım ba‘îd bir küçük kubbede,

efl-fleyh İbrâhîm Kureyha. Ve mukâbelesinde yol aflırı,

Kabr-i efl-şeyh Sencemî: Bir küçük kubbede medfûndur. Ve bunlara karîb,

Ziyâret-i efl-şeyh Nâsıruddîn Ebü'l-amâyim: Bir bâ€-ı İrem-misâl câmi‘i cenbinde medfûndur. Ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır. *Tabakât-ı şa‘râvî*'de **[Y 300a]** evsâfı memdûhdur, *kuddise sırruh*. Ve,

Kabr-i efl-şeyh Seyyid Alî Vahîfl. Ve çârsû içinde bir küçük câmi‘in içinde bir küçük kubbe içinde,

Kabr-i efl-şeyh Hüseyn el-Acemî: Mahalletü'l-Merhûm flehzâdesiyle Acem'den gelüp bunda makâm edindi. Ulu sultândır. Ve Nîl kenârında câmi‘i sâhasında,

Kabr-i efl-şeyh Osmân el-Hanefî: Câmi‘inde bir küçük kubbede âsûdedir. Ve ana karîb,

Ziyâret-i efl-şeyh Bilâl-i Ensârî: Sahâbe-i kirâmdandır. Ammâ Bilâl-i Habeflî de€ildir, anlar şâm'da Koyun kapusu dâhilinde medfûnlardır. Bu Bilâl Nehâriyye'de zâviyesinde medfûndur.

Ziyâret-i Sitti Rukıyye: Bu dahi zâviyesinde medfûndur. Bir kubbe-i sagîredir. Ekseriyyâ nisvân tâ'ifeleri ziyâret ederler.

Kabr-i efl-şeyh Ahmed es-Sevvâh: Câmi'inin sol tarafında bir kubbecik içinde mestûrdurlar. Ve flehir hâricinde,

efl-şeyh Nasreddîn Ebü'l-ûlâ: Gâyet ulu sultândır. Bunların dahi menâkıbı *Tabakât-ı şa'râvî*'de merkûmdur. şehrin kıblesi cânibi hâricinde bir kubbe-i ebyazda medfûndur. Ve bunun bir zîbâ câmi'i var. Ve bu flehrin cânib-i flimâlinde,

Ziyâretgâh-ı Evliyâ-yı Seb'a: Yedi aded kibâr-ı kümmelîn bir mahalde medfûn olduklarından Evliyâ-yı Seb'a derler. Cümlesi Hazret-i Yûsuf-ı Gûrânî'nin zürriyetindendir. Ve sâhil-i Nîl'de bir kubbe-i sagîre [Q 273b] içinde, [P 270b]

efl-şeyh Yûsuf el-Acemî. Ve yine sâhil-i tur'ada kahvehâne kurbunda,

Kabr-i efl-şeyh Alî Refî'î: Bir kubbe-i sagîre içinde âsûde iken hikmet-i Hudâ hakîr ziyâret etdi€imiz gün kubbenin bir cânibi münhedim olup derhâl yedi bennâ ve on ammâl ve on kantâr kireç ve cibs ile ta'mîr ü termîm edince bir ân münfek olmayup üç günde bir hatm-i flerîf tilâvet olunup savâbın rûh-ı flerîfine hibe eyledik. Hâlâ dürr-i beyzâsâ bir kubbe-i münevver oldu, Hak kabûl eyleye. Ve hareminde bir azîm nâbıka dırahtı vardır. Ve Nehâriyye ketânı alma€a gelen Megâribe tüccârları bu şeyh Alî Refî''e gâyet mu'tekidlerdir, dâ'imâ ziyâret edüp fâ'ide ederler ve dâ'imâ seferden mahrûm olmayup bir zarar dahi görmezler. Ulu sultândır. Ve yine Nîl kenârındaki kâflif vekâlesinin kapusu önündeki nâbıka dırahtı sâyesindeki kubbe-i sagîrede,

Kabr-i efl-şeyh Abdullâh. Ve buna karîb,

Ziyâret-i efl-şeyh Muhammed el-Hicâzî: Seyyid Ahmed el-Bedevî hazretlerinin dayısıdır. Kibâr-ı evliyâdan ulu sultândır.

Ve bu flehir içinde niçe bin kibâr-ı evliyâlar vardır, ammâ ziyâret edüp âflinâlık kesb etdiklerimiz bu sultânlardır, himmetleri hâzır ola. Ve refîklerimiz ile bir kayasaya süvâr olup bu Nehâriyye flehrinin mukâbelesinde,

Beled-i Kuleyb'e geçüp Nîl kenârında yüz hâneli bir ma'mûr beleddir. Mısır rûznâmecisi Abdurrahmân Efendi'nin hükmündedir. Sekiz kîse fâ'izi olur. Anda bir ulu câmi' vardır, gâyet ma'mûrdur. Câmi'in hareminin bir köflesinde bir kubbe-i âlî içinde,

Ziyâret-i efl-şeyh Seyyid Abdüsselâm-ı Kuleybî: Ulu sultândır. şâm-ı flerîfde Sâlihiyye'de medfûn hazret-i şeyhü'fl-flüyûh Muhyiddîn el-Arabî'nin ammisidir. Ma€rib-zemîn'den gelüp bu beledde âsûde olmufllardır. Anı dahi ziyâret [Y 300b] edüp bir Yâsîn-i flerîf tilâvet etdik. Ve ana karîb bir kubbe-i sagîrede kendü mâlıyla inflâ etdü€i câmi'i hareminde medfûn,

efl-şeyh Seyyid Abdülvâhid: Her sene leyle-i Kadir'e erüp genc-i devlete mâlik bir mün'im pâdiflâh-ı fukarâ imifl. Kubbe-i pür-envârında aceb rûhâniyyet var. Yedi gün bir âdem ziyâret etse elbette gedâ ise bay olur, derler. Bunları dahi ziyâret edüp yine gemi ile beri tarafda Nehâriyye'ye ubûr edüp,

Mevlûd-ı Nehâriyye cem'iyyetin beyân eder

Evvelâ bu mevlûd Seyyid Ahmed el-Bedevî mevlûdu kadar deryâ-misâl âdem cem' olup tantana-i azîm olmaz. Ammâ yine ne kadar âflıkân-ı sâdıkân var ise, cümle bunda mevcûddur. Ve ne kadar ehl-i sanâyi' tüccâr u züvvâr var ise befl o kadar ziyâde cem' olup hayme ve hargâhlar ve külbeler ile cedîd çârsû-yı bâzâr ihdâs edüp flehr-i Nehâriyye tâze cân bulur. Ve Nîl kenârında dıraht-ı müntehâlar sâyesinde niçe yüz hayemâtlar ile dükkânlar ve kahvehâneler îcâd edüp on gün on gece bey' [ü] flirâ olup bâzâr-ı mahabbet revâc bulur.

Ve bu mevlûd Nîl kenârında olmak ile cümle ehl-i züvvâr ve ehl-i tüccâr ve ehl-i bihâr bilâ-te'essüf gemilerle gelüp cem'iyyet-i uzmâ olup mezeden hâlî de€ildir. Cümle hüsniyyâtından biri budur kim niçe bin pençe-i âfitâbe ve meh-rû gulâm-ı mehcebînler anadan do€ma uryân olup mâlik-i Nîl-misâl nehr-i Nîl'de flinâverlik edüp bilâ-vâsıta ve bî-fûta âflık ile ma'flûk birbirlerin dirâgûfl edüp kuc kuca€ ve berbuca€ ve bî-bıça€ râm olurlar. Bunun dahi erbâbı vardır, kimi vahdetde kimi iflretde kimi âlem-i hayretde. Bu âlem bir özge temâflâgâhdır. Elhâsıl bu cem'iyyet-i kübrânın midhatinde lisân kâsırdır.

Andan onuncu günde Menûf kâflifi cümle askeriyle rıhlet köslerin çalup azm-i Mısır edince cümle erbâb-ı tüccâr ve ehl-i züvvâr kefltîlere süvâr olup İbrâhîm-i Dessûkî hazretleri mevlûduna azîmet ederler. Hakîr dahi memlûklarımız ile bir zevraka süvâr olup kırk mîl bu Nehâriyye tur'ası içre cereyân edüp iki tarafda niçe yüz âbâdân ma'mûr nahlistân gülistânlı kurâları seyr [ü] temâflâ ederek ana Nîl'e dâhil olup,

Beled-i Farasdak: Nehâriyye tur'asın Delûke nâm melike bu mahalden kazup Nehâriyye'ye Nîl'i getürmüfldür. Garbiyye hâkinde iki yüz hâneli ve bir câmi'li ma'mûr beleddir. Mısır'da Nakîbü'l-eflrâf Burhâneddîn Efendi'nin köyüdür. Bunu dahi ubûr edüp otuz mîl dahi cereyân edüp,

Evsâf-ı kasaba-i Mahalle-i Sâ

Bu diyârda *mahalle* kasabaya derler. Buhayre hâkinde leb-i Nîl'de iki yüz hâneli ve bir yeni câmi'li ve minâreli ve bir zâviyeli ve on dükkânlı ve bir kahvehâneli ve bir dârıfledli ma'mûr kasabadır.

Dârıfled bu diyârda emîn ü mültezim sâkin olup müsâfirhâne olan yere derler. Cümle kurâ halkı mahsûlâtlarından ifrâz edüp bu dârıfledde verirler, âyende vü revende mihmân olup tenâvül ederler, aceb hayrâtdır. Hakîr dahi bunun dârıfleddinde bir gece **[Y 301a]** müsâfir olup ale's-sabâh merâkiblere süvâr olup yigirmi mîl cereyân ederek,

Evsâf-ı Mahalle-i Ebû Alî

Garbiyye hâkinde leb-i Nîl'de Ömer Çorbacı iltizâmında yedi kîse-i Mısrî hâsıl olur bir ma‘mûr kasabadır. Ve yüz elli akçe kazâdır. Kırk befl pâre ma‘mûr nâhiye kurâları vardır, senevî kadısına üç kîse hâsıl olur. Ve flehri Nîl kenârında kıbleden garba tûlânî bir flîrîn ü âbâdân kasabadır. Ve cümle sekiz yüz toprak örtülü fellâhîn evleri vardır, cümle tula-binâlardır.

Ve tokuz mihrâbdır, ikisi câmi‘dir. Ammâ Nîl kenârında mahkeme kurbunda,

Eski Câmi‘: Kırk mermer sütûn üzre bir sâde câmi‘dir. Hareminde bir azîm nâbıka dırahtı var, gâyet âlîdir, cânib-i erba‘asına flâhalar salup sâyedâr olmufldur. Ve çârsû içinde,

Küçük Câmi‘: Cemâ‘at-ı kesîreye mâlikdir. Bunlardan mâ‘adâ ma‘mûr zâviyelerdir.

Ve elli mikdârı dükkân-ı muhtasarları var. Ve iki vekâle ve üç sebîli ve iki mektebi var, ammâ hammâmı yokdur. Ve mültezim Ömer Çorbacı'nın bir dârıfleddi var, bir sarây-ı âlîdir, gûnâ-gûn müte‘addid hücreler ve kâ‘alar ile ârâstedir. Anda atlara süvâr olup garb cânibine bir malaka yer gidüp,

Beled-i Mecnûn: Nîl kenârında yüz hâneli bir ma‘mûr beldedir. Mısır'da Yeniçeri A€ası Mustafâ A€a'nın iltizâmındadır. Befl kîse fâ’izi olur. Anı ubûr edüp yine cânib-i garba Garbiyye hâkinde gidüp,

Evsâf-ı kasaba-i Hazret-i İbrâhîm-i Dessûkî

Hazret-i şeyh İbrâhîm bunda sâkin olma€ile yâ-yı nisbî ile İbrâhîm-i Dessûkî derler. Garbiyye hâkinde Nîl'den befl yüz adım ba‘îd Çerkes Kaytâs A€a iltizâmında befl yüz hâneli ma‘mûr kasabadır. Dârıfleddi ve mürflidi ve bin cürd atlıya mâlik fleyhü'l-Arab'ı **[Q 274a]** **[P 271a]** var, hükûmet eder. Ve âsitâne-i Dessûk'un evlâd-ı zevi'l-ihtirâmdan meflâyihleri var, fukarâlara hükûmet eder. Ve mahalle-i Ebû Alî nâhiyesidir.

Ve flehri Nîl'den befl yüz adım ba‘îd bir mürtefi‘ yerde ma‘mûr beleddir. Câ-be-câ bâ€çeleri dahi vardır. Ve altı mihrâb ve bir câmi‘-i selâtîndir kim Mısır pâdiflâhlarından Sultân Kayıtbay binâsıdır. Kıble kapusundan tâ mihrâba varınca bu câmi‘in tûlu yüz yigirmi ayakdır ve arzı yüz otuz ayakdır. Ve câmi‘ ve harem içinde cümle elli bir mermer ve sommâkî sütûnlar üzre kemerlerdir. Dahi üstü sâde tavandır. Minberi a€acdır. Mü’ezzinân mahfili dahi hemçünân haflebdir. Ve mihrâbı tarz-ı kadîm sâde mihrâbdır. Üstünde celî hat ile,

Emera bi-inflâi hâze'l-câmi‘i'fl-flerîf Sultân Kayıt-bay azze nasruh.

tahrîr olunmufldur.

Bu mihrâbın önündeki garâfede ulu sultânlar medfûndur, dâ’imâ nûr berk urur.

Ve bu câmi‘in dörd kapusu var, ikisi kıbleye nâzırdır, ikisi cânib-i garbda, biri imâret kapusu, biri âbdest havuzu kapusudur. Ammâ şâfi‘î havuzuna mekflûf olan bâb küçükdür, ancak tecdîd-i vuzû’ edenler girir çıkar.

Ve bu câmi‘in nısfından **[Y 301b]** mihrâb tarafına altı kademe tafl nerdübânlar ile iki yerden çıkılur, bâlâdır. Ve kıble kapularının solu cânibindeki kapu dibinde bir musanna‘ fleflhâne ve üstâdâne bir serâmed minâre-i mevzûnu var kim nazîri Mısır'da ve gayrı diyârda yokdur. Evc-i semâya münkalib olup üç tabaka ve yüz befl kademe bir minâre-i ibret-nümâdır.

Ve bu minâre dibinde haremin flimâlî köflesinden üç kat kapudan içeri,

Evsâf-ı ziyâretgâh-ı berûkî Hazret-i kutbü'l-aktâb İbrâhîm-i Dessûkî

kuddise sırruhu'l-azîz

Sâhib-i niflân-ı bî-niflân, ârif-i billâh-ı bî-gümân, pîflvâ-yı mürflid-i ünâs ve sultân-ı müvelliyû'n-nuhâs hazretleri evce peyveste olmufl bir kubbe-i dürr-i beyz-âsâ kâse-i münevver içinde nûr-ı Hudâ'ya müsta€rak olup âsûdedirler. Ammâ kubbeleri Seyyid Ahmed el-Bedevî gibi zîb ü zînet ile bezenmifl de€ildir, niçe kerre âvîze ve gûnâ-gûn maslûbâtlar ile tezyîn etmifller. Ale's-sabâh cümle zî-kıymetleri yerde bulmufllar, anınıçün hâlâ tekellüflü de€ildir. Zamân-ı sa‘âdetlerinde dahi zînet ü dârâtdan haz etmezlermifl. Ancak bu kubbenin cânib-i erba‘asında birkaç kanâdîller ve niçe yüz flem‘-i kâfûrîler ve Burhânî alemleri ile müzeyyendir. Ve zemîni serâpâ mermerdir, hâlîçe döfleli de€ildir. Bâb-ı sa‘âdeti flimâle nâzırdır. Kubbe-i pür-envârına ehl-i züvvâr girüp mihrâbında iki rek‘at namâz kılup âdâb üzre giderler. Bu kubbe-i mehbıtın tâ ortasında bir a€acdan musanna‘ kafes içinde çâr-gûfle yeflil çuka ile mestûr sandûka içinde mestûrlardır. Ve ser-i sa‘âdetleri makâmında yeflil imâmeleri var.

Hasîbü'n-nesîb ırk-ı tâhirden ve sâdât-ı kirâm-dandır. Ve Hazret-i Seyyid Ahmed el-Bedevî ile hem-asır olup ammizâdelerdir. Seyyid Ahmed el-Bedevî mecâzibûndan olup ümmî olup ulûm-ı evvelîn ü âhirînden haberdâr imifl. Ammâ İbrâhîm-i Dessûkî zâhir ü bâtın cem‘ etmifl mütebahhirînden musannif ü mü’ellif sultân imifl. Hâlâ niçe yüz mücelled te’lîfâtları var kim herbiri ilm-i ledünden haber verir

kütüb-i mu‘teberelerdir. Ve âflıkâne fesâhat u belâgat üzre selîs ü belî€ efl‘ârları vardır, beyne'l-uflflâk ebyâtları tilâvet olunur.

Ve ba‘zı *Menâkıb-ı Evliyâ*'da ve *Tabakât-ı şa‘râvî*'de menâkıblarından niçe yüz keflf [ü] kerâmetleri tahrîr olunmufldur kim hadd [ü] hasrı yokdur. Ve zamân-ı sabâvetlerinde hergiz sıbyân ile lu‘b [ü] lehve meflgûl olmamıfllar. Eyyâm-ı sa‘âdetleri gece kâ’im ve gündüz sâ’im olup niçe bin meflâyihi sâhib-i seccâde edüp niçe bin âdemi irflâd etmifllerdir. Ve hâlâ mutasarrıfînden olduklarına delîlimiz oldur kim bir târikü's-salât ve flâribü'l-hamr ehl-i havâ azîzin ebyâtından birkaç ebyât istimâ‘ etse derhâl tâ’ib ü tâhir olup ehl-i sülûk olur.

Ve sultânın kubbe-i pür-envârı beyâz kirec ile mestûrdur. Dahi zirve-i a‘lâsında yeflil bakırdan bir alem-i kebîri var. Cemî‘i dünyâda **[Y 302a]** bir hâdise-i kübrâ zuhûr edecek olsa yâ bir pâdiflâh ölse ol yeflil alem kıbleden cânibine dönüp flarka yâhûd garba meyl eder. Andan bilirler kim alem meyl etdü€i diyârlarda bir kaht [u] galâ veyâ bir azîm hâdisât zuhûr etmifldir, deyü cemî‘i Urbân tâ’ifesi bu alem döndü€iyçün "Yâ Dessûkî ve yâ Müvelliyü'n-Nuhâs" derler, ya‘nî bakır alemi döndürücü demek olur. Rûm'da Sultân İbrâhîm flehîd oldu€u gün bu alem dönüp cânib-i garba meyilli durur. Hâlâ ki kubbe-i âlînin tâ zirve-i âlîsinde Habîb Neccâr mıhlamıfl gibi mıhlı durur. Bir ferd vaz‘-ı yed etme€e kâdir de€ildir. Bir kerâmeti dahi bu alem dönmesidir.

Menâkıb-ı dîger

Bu hakîr ol sultânı ziyâret ederken kubbe içinde bir âdem feryâda baflladı. Me€er Rûm huccâclarından bir o€uz cân hânesindeki huddâmlarından havf edüp harcırâh bin sikke-i hasene bundukanî koynuna koyup İbrâhîm-i Dessûkî'yi ziyâret ederken ol izdihâm-ı azîmde bir neflflâl ya‘nî yankesici herîfin koynundan bin mümessek filori öper. Herîf-i bî-çâre-i pür-yâre feryâd edüp,

"Yâ Dessûkî, lâyık mıdır kim seni ziyârete gelem ve [1] ËÂÊ†œŒ% diyem, benim hacc-ı flerîf niyyetine getirdi€im altunlarım senin dire€inde zâyi‘ ola. Vallâhi senden Allâh['a] flikâyet ederim" deyü herîf sar‘ dutmufl gibi feryâd vâveylâ eder.

Derhâl âsitâne kapusu dibinde halk ürküp bizim yanımıza geldiler. Cümlemiz ileri vardık. Bir siyâh abâlı gözü sürmeli eli tesbîhli bir müflekkel nûrânî âdem, depesi üzre âsitâneye düflüp a€zı köpürüp, *allâhümme âfinâ,* a€zı kula€ına ermifl, iki elleri kurumufl, nutka mecâli olmayup kalmıfl, lisân-ı hâl ile çakflırın gösterir. Derhâl türbedârın biri ve hakîrin bir fetâ memlûkü herîfin vücûdun kapudan taflra çıkarma€a cidd ü cehd etdükce herîfin esbâbları kopup herîfin vücûdu kapudan taflra çıkmak mümkin olmadu€ı ecilden herîfi âsitâne içine çekince bilâ-usret girüp(?) **[Q 274b]** **[P 271b]** bin altunu hemyan kesici herîfin çakflırından çıkarup sâhibine verdiler. Altun sâhibi hemân hareme çıkup on hâfıza birer altun verüp İbrâhîm-i Dessûkî rûhiyçün hatm-i flerîf tilâvet etdirüp yüz altun dahi haremde fukarâya tasadduk etdi.

Ba‘dehu herîf-i sârık mecrûhan ol gece haremde kalup ba‘zı meflâyihler buna *Hizbü'l-bahir* ve ba‘zı azîmetler okuyup a€zı ve burnu ıslâh oldu. Ammâ elleri eyle çankal kalup gitdi. Bir ândan sonra sârik herîfi İskenderiyye'de gördük, yine elleri e€ri idi.

Netîce-i kelâm İbrâhîm-i Dessûkî böyle er sultân-ı gayyûrdur kim hâlâ tasarrufda. Ba‘zı münkirîn, evliyâlar intikâl etdü€inden sonra tasarruf sâhibi olamaz, deyü kerâmât-ı evliyâyı inkâr **[Y 302b]** ederler, ammâ efsânedir. Hâflâ kim anlar öleler. Hadîs-i sahîh mûcebince dünyâdan âhirete intikâl edüp hay gibi tasarruf sâhibleridir. Bâlâda zikr olunan kerâmeti bu abd-i ahkarn niçe bin âdem ile manzûru olmufldur, *kuddise sırruh.*

Ve bu âsitâne mihrâbının sa€ tarafındaki bucakda bir çâr-gûfle mermer üzre Hazret-i Risâlet-penâh'ın mübârek sol kadem-i flerîfi seng-i hârâya *tâbaka'n-na‘l bi'n-na‘l* te’sîr etmifl. Cümle züvvâr ehli gelüp pâ-yı flerîfin çukurundaki gülâbı yüzlerine sürünüp resm-i pâk-i Kademü'n-Nebî'yi bûs edüp flefâ‘at ricâ ederler. Ve Seyyid İbrâhîm hazretlerinin ser-i sa‘âdetleri ucunda bir levha üzre celî hattile kazılmıfl bu hat yazılmıfl

Emera bi-tecdîdi hâzihi'fl-flebeketi'l-mübâreketi Behrâm A€a ibn şeyh Muhammed

tahrîr olunmufldur.

Ve bu kubbe mihrâbının sol tarafında bir küçük kapudan içeri bir kubbe-i sagîre içinde Seyyid İbrâhîm-i Dessûkî hazretlerinin kiçi birâder-i azîzi **efl-şeyh Seyyid Mûsâ hazretleri:** ulu sultândır. Çâr-gûfle bir sandûka içinde medfûndur. Aslâ bir zî-kıymet eflyâ ile müzeyyen de€ildir.

Andan câmi‘in harem-i flerîfi içinde iki kubbe-i sagîreler vardır. İmâret kapusu tarafındaki kubbede İbrâhîm-i Dessûkî hazretlerinin kubbesin ve taflra soffa ve sutûhun ta‘mîr ü termîm eden Behrâm A€a medfûndur. Ve bu kubbenin solunda kubbe içinde İbrâhîm-i Dessûkî hazretlerinin birâderi şeyh Mûsâ o€lu **efl-şeyh Abdullâh Ebüttuyûr ibn şeyh Mûsâ hazretleri** medfûndur. İbrâhîm-i Dessûk'un intikâlinden sonra seccâde-niflîn olup sır bunlara intikâl etdi, derler. Ve bu kubbeciklerin birer kapuları flimâle mekflûfdur ve ikifler üçer pençereleri hareme nâzır kubbecikdir.

---

[1] *Kur'ân,* Âl-i ‹mrân, 97; "Ona (Hz. ‹brahim makam›na) giren güvene erer."

Ve bu âsitânenin imâretinde azîm kazganları var kim yevm-i mevlûdda içine üçer dörder câmûs eti ve onar ganem eti koyup ve niçe kazgan bu€day çorbası tabh olunup ve yigirmi bin hurde etmek piflüp cemî‘i fukarâ ve mesâkînlere sofra-i bî-imtinânı mebzûldür. On gün on gece bu hâl üzre ta‘âm bezl olur. Ammâ sâ’ir zamân bir kazgan ades ve hınta çorbası ve üç bin nân mücâvirîn ve zu‘afâ ve mesâkîn ve talebelere bezl olur. Zîrâ haremin cânib-i erba‘asında yüzden mütecâviz fukarâ ve talebe hücreleri vardır. şeb [ü] rûz ilme ve tâ‘at ü ibâdete meflgûl sulehâ-yı ümmetden kimesneler vardır.

Ve İbrâhîm-i Dessûkî hazretlerinin neslinden Seyyid Yahyâ evkâfın nâzırıdır, birâder-i kihteri efl-şeyh Seyyid şerefüddîn hazretleri fukarâlara fleyheyndir. Âyende vü revendeye ni‘metleri mebzûldür. Hâneleri yine câmi‘ haremi dâhilindedir.

Ve bu kasaba içre ancak iki hân ve on dükkân var, hammâm ve medrese yokdur. Ammâ câmi‘ haremi içre bir azîm sebîli var, cümle ehl-i züvvâr andan nûfl ederler bir âb-ı hayâtdır, bir katre eksilmez deryâ-misâl sahrîcdir, ve dükkânları bu sebîle vakıfdır. Ammâ mevlûd mahallinde bu kasaba hâricinde hûrmâlar **[Y 303a]** altında tâ sâhil-i Nîl'e varınca ol sahrâ niçe bin kamıfldan ve saz ve hasır ve külbeden ve çadırdan dükkânlar ederler kim hisâbın Hudâ bilür.

Elhâsıl Hind ü Yemen'den akmifle-i fâhireler gelüp on gün on gece niçe yüz bin gurufllluk metâ‘ bey‘ ü flirâ olur.

Ammâ cümle dekâkînlerden müzeyyen ulu yolun iki cânibinden kahvehâneler ve aflbâzlar ve habbâzlar çârsûsu müzeyyendir ve tertîb üzre inflâ olunup cümle dekâkînler hüsn vermifldir. Ve her kahvehânelere biner âdem sı€ar. Ve hânende ve mutrıbânlar ve gavâzî nisvânlar ile müzeyyen olup bir sâz söz ve bir hây hûdur kim ta‘bîr olunmaz. Ve zî-kıymet eflyâ tüccârları İbrâhîm-i Dessûkî câmi‘i hareminde ve taflra hareminde bey‘ ü flirâ ederler. Zîrâ flehir içi olmak ile mazbût yerde bey‘ ü flirâ ederler.

Ve bu Dessûkî mevlûdunun Bedevî mevlûdundan ziyâde müzeyyen olması Nîl kenârında vâki‘ olma€ile İskenderiyye ve Abâhûr ve Reflîd ve Dimyât ve Burlos'dan ve sâ’ir Nîl kenârında olan flehirlerden tâ Sa‘îd-i âlî'ye varınca cümle züvvâr u tüccâr gemilerle gelmek âsân olup iki bin pâreden ziyâde akabe ve cerim ve kayasa ve firkate ve sandallar ile âdem deryâsı deryâdan cem‘iyyet-i kübrâ olur.

Ve her gemiler Nîl kenârında lenger endahte olup her bir gemide kırk elli ve yüz, ikifler yüz bayra€ u sanca€ u filandıra ve niçe bin kanâdîller ile zeyn ederler.

Ve her cerim ve akabede gûnâ-gûn âlât-ı silâhlar ile ve cibinlik gibi zî-kıymet perdeler ile her gemiyi tezyîn edüp her gemide befler onar soyulmufl boynuzlu semiz koyunları çarmıh iplerine salb edüp ârâyifl ederler.

Ve dîbâ ve flîb ü zerbâf ve zer-ender-zer zerdûz yasdık ve mak‘adlar ile bezek edüp gelen müsâfirlerine ziyâfet tertîb ederler.

Ve her fleb niçe kerre yüz bin kanâdîller ile her kefltîyi çerâ€ân edüp tâ seher vaktine dek top ü tüfeng ü fifleng atup rû-yı Nîl âtefl-i Nemrûd ile çerâ€ân olur.

Ve taraf taraf tabllar ve köslere turralar ile darb olunup her fleb[i] Kadir ve her rûzları rûz-ı ıyd-i adhâ olur. Zîrâ bu günlerde niçe bin yüz müsâfir-yâb olur. Ve Nîl kenârı olmak ile herkes dükkânları ve haymeleri önün sakkâlar ile sulayup zerre kadar **[P 272a]** gubârdan eser kalmayup cümle uflflâkan tarâvet hâsıl **[Q 275a]** ederler.

Ve cümle gemilerden çıkan yârân-ı bâ-safâ sâhil-i Nîl'de ve nahlistân sâyesinde tınâb tınâba çadırların kurup matbah-ı Keykâvuslarında et‘ime-i nefîse tabh olup fleb [ü] rûz ayfl u iflret edüp mutrıbân ve hânendegânlar ile Hüseyin Baykara meclisi olunup taraf taraf kûfle-be-kûfle cevk cevk sohbet-i hâs edüp Perverdigâr'a hamd [ü] senâ ederler. Lâkin Seyyid Ahmed el-Bedevî kadar çadırlar cem‘iyyeti olmaz. Zîrâ kırk elli bin cemapur askeri-misâl kefltîbân ve fellâhân gemilerde yatırlar. Ammâ âdem deryâsı olup **[Y 303b]** omuz omuzu sökmez. Ve her diyârdan gemilerle me’kûlât u meflrûbât gelüp gâyet ganîmet olur.

Ve bu sahrânın bir tarafın niçe yüz haymeler ile tarîk meflâyihleri meks edüp bu fezâ-yı arzı lâlezâr edüp her fleb tâ sabâha dek tevhîd-i erre çekilüp sadâ-yı tevhîd evce peyveste olur. Bir fırka kavim dahi gece gemilere süvâr olup muvâfık eyyâm ile tâ Mahalle-i Ebû Alî'ye varınca top u tüfeng ü fiflenglerin atarak sanca€ u bayra€ u filandıraların açarak,

"Bire kocalime, bire gemi, bire elâ gözlü, Sultân Mehemmed Hânî" deyü haykırarak ve tablların çalarak yine Nîl ile cereyân edüp sâde na€ara ve cura zurna faslı ederek yine merkezlerine gelüp karâr ederler. Urbân tâ’ifesi ise haymeler ve çârsû-yı bâzâr içre "*İllâ yensuru's-sultân*" deyü dakkü'l-kef ya‘nî el çarpup leylü'n-nehâr bir hây hûdur kim gûyâ gulgule-i Hind'dir.

Her cerim ve akabe ve kefltî içinde birer ikifler bin âdemler dahi gûnâ-gûn flakalar edüp devlet-i pâdiflâhîye hayr du‘âlar ederler. Ve cümle meflâyih gemileri Bedevî gemileri gibi dörder tabaka âdem ile mâl-â-mâldir.

Ve bu mevlûdun sekizinci çehârflenbe günü Buhayre vilâyetinde Demenhûr kasabasında mevlûd-ı flerîf olmak içün dellâllar nidâ etdükde İbrâhîm-i Dessûkî hazretlerinin karındaflı efl-şeyh Mûsâ hazretlerinin kisve-i flerîfin bir sandûkaya geydirüp alay-ı azîm ile yedi yüz meflâyihân-ı Burhâniyân ve yigirmi bin fukarâ-yı dervîflân-ı dilrîflân-ı zîflân-ı pür-niflân-ı

bî-niflân uflflâklar pây-bürehne ve ser-bürehne olup tevhîd-i sultânî ile cümle tabılların ve zillerin ve kudümlerin dö€erek kisve-i flerîfi Nîl kenârında sâhibü'l-hayrât makâmından götürüp kubbe-i İbrâhîm-i Dessûkî cenbindeki şeyh Mûsâ kubbesinde sandûka-i şeyh Mûsâ'yı setr ederler. Ba‘dehu yevm-i cum‘ada dahi azîm alay ile İbrâhîm-i Dessûk'un kisvesin tecdîd edüp Nîl kenârında sâhib-i makâmdan yedi yüz meflâyihler ve kırk elli bin Burhânî ve Gîlânî ve Rufâ‘î fukarâları ile tevhîd ü tezkîr ederek cem‘iyyet-i kübrâ ile kisve-i flerîfi kubbe-i âliyeye getürüp sandûka-i İbrâhîm'i örtüp sâhibü'l-hayrâtlara ve selef pâdiflâhlarına ve âl-i Osmân'a du‘â ve senâlar edüp cümle meflâyihân mesrûr [u] handân flâdân olurlar.

Ol gün Garbiyye kâflifi dahi edâ-yı hizmet etmifl olur, alay ile Mahalle-i Kübrâ'ya gidince cümle ordu-yı bâzâr târmâr olup gemilere binen binenin olup herkes vatan-ı aslîlerine teveccüh etdikleri gün azamet-i Hudâ bu yevm-i infidâdda meydân-ı Dessûk'da bir vâveylâ vâveledâ kopup bir sâ‘atde kanı ol âdem deryâsı târmâr olup ancak cümle yedi yüz meflâyihân hulefâları kalup hây hûy gavgâ kalmayup cemî‘i ecnâs-ı mahlûkât perîflân oldukdan sonra âlem a€yârdan bî-haber oldu€u mahal olup cum‘a ertesi gecesi âsitâne-i İbrâhîm-i Dessûkî câmi‘ine cemî‘i ulemâ **[Y 304a]** ve sulehâ ve meflâyihân ve dervîflân cem‘ olup ol leyle-i mübârekede mevlûd-ı flerîf tilâvet olunup ûd u amber ve buhûrlar yanup gülâblar üftâdeler üzre nisâr olup gûnâ-gûn akîdeler ve sükker tenâvül olup niçe gûne mümessek eflribeler nûfl olunur. Bu hayrât Reflîd'de Mendilzâde Seyyid Mustafâ A€a'nın hasenesidir.

Ba‘dehu cümle fukarâ tâ sabâha dek ihyâ edüp niçe yüz hâfız-ı Kur’ân hatm-i flerîfler edüp kûfle kûfle derûn-ı dilden tevhîd-i sultânîler olur kim Hudâ âlimü's-sırrı ve'l-hafiyyâtdır, ol tevhîd-i Rabbânî bir tarîka mahsûs de€ildir. Ve ol dem bu cem‘iyyet-i kübrâda bir rûhâniyyet ve bir esrâr flevk vardır kim anda olan âflıkân mâsivâdan geçüp sermest olur. Ve her ne kadar tafl yürekli münkirîn var ise ol tevhîd-i zikrullâhı cân kula€iyle istimâ‘ edüp tâ’ib ü tâhir olup mebhût vâlih [ü] hayrân olur. Zîrâ bu Burhânî tarîkı ehl-i tevhîd tarîkı mâbeyninde âtefl-pâre tevhîdleri olur, meflhûr-ı âfâkdır. Bunların tevhîdine bir tarîk fukarâsı tahammül edemez, me€er Kâdirî ve Mutâvı‘î tarîkı fukarâları tahammül edeler. Eyle tevhîd-i Bârî olup ol gece leyletü'l-isrâ olur.

Ba‘dehu ale's-sabâh ziyâret-i vedâ‘ edüp halîfeden cümle fukarâlar me‘zûn olup meydân-ı Dessûk'da bir âdem kalmayup cemî‘i meflâyihler dahi kefltîlere süvâr olup dâr-ı diyârlarına giderler. Bu hakîr-i âciz dahi ziyâret-i vedâ‘da bir hatm-i flerîfi tamâm edüp savâbın İbrâhîm-i Dessûk'a hibe eyleyüp flefâ‘atların ricâ eyledik. Hak kabûl eyleye.

Andan şeyh şerefüddîn hazretlerinin dest-i flerîflerin bûs edüp du‘â-i hayrların alup huddâmlarımız ile bir gemiye süvâr olup cümle meflâyihler ile nehr-i Nîl üzre üç mîl bafl yukaru gidüp Buhayre hâkinde,

Beled-i Merkâs

Nîl kenârında yüz evli ve hûrmâ bâ€lı bir ma‘mûr karyedir. Cümle meflâyihân fukarâları gemilerinden çıkup bunda bir gece mevlûd ederler. Zîrâ İbrâhîm-i Dessûkî hazretlerinin peder-i azîzleri **efl-şeyh Hazret-i Ebülmecd** hazretleri bundaki Câmi‘-i Kebîr civârında nahlistân gülistânlı bâ€ içinde bir kubbe-i âlîde medfûnlardur. Bunların dahi niçe yüz menâkıbı ve keflf [ü] kerâmâtları vardır. Cümleden biri hemân piyâde yetmifl kerre hacc-ı flerîf etmifllerdir. Sene (---) târîhinde vefât etmifllerdir. Ammâ efl-şeyh İbrâhîm-i Dessûkî sene (---) târîhinde vücûda gelüp müddet-i ömr-i azîzleri (---) sene olup pederlerinden sonra (---) pâdiflâh asrında sene (---) târîhinde dâr-ı fânîden dâr-ı bâkîye revâne olmufllardır, *rahmetullâhi aleyh*. **[Q 275b]**

Bu Seyyid Ebülmecd hazretlerinin âsitânesinde niçe bin âflıkân-ı sâdıkân ve dervîfl-i dilrîflân cem‘ olup bir gün bir gece sohbet-i hâs edüp mevlûd-ı flerîf edüp ol leyle-i **[P 272b]** mübârekede niçe yüz hatm-i flerîfler tilâvet olunur. Andan herkes gemilere süvâr olurp herkes vatanlarına revâne olurlar.

Andan bu hakîr dahi şeyh şinnâvî Efendi ile ve şeyh şerefüddîn hazretleri **[Y 304b]** ile vedâ‘laflup du‘â-i hayrları ile bir gemiye süvâr olup Nîl üzre cereyân ederek İbrâhîm-i Dessûkî hazretleri mukâbelesinde,

Beled-i Rahmâniyye

Buhayre hâkinde Çerkes Kaytâs A€a iltizâmında befl yüz hâneli ve altı [elli?!] aded dükkânlı ve üç câmi‘li, ammâ minâre birdir. Ve bir flekerhânesi ve altı kahvehânesi var. Ammâ dârıfleddi gâyet ma‘mûrdur kim gûyâ bir sarây-ı âlîdir. Ve bu karye bâ€larında acâyib serâmed kasabı ya‘nî fleker kamıflı olur. Mültezime senevî flekerinden ve gayrı mahsûlden on kîse hâsıl olur.

Ve câmi‘inin biri efl-şeyh Seyyid Nefîs hazretlerinin binâsıdır. **efl-şeyh Seyyid Nefîs** hazretleri bizzât kendüler câmi‘in mihrâbı önünde evlâd-ı zevî'l-ihtirâmları ile dörd kubbe-i âlîde medfûnlardır.

Evlâd-ı kebîri **efl-şeyh Seyyid Muhammed** andan kiçisi **efl-şeyh Seyyid Süleymân** andan sagîri **efl-şeyh Seyyid Mahmûd** *rahmetullâhi aleyhim ecma‘în*.

Bunlar cümle sâdât-ı kirâmdan ulu sultânlardır. Gayrı ziyâretler dahi var, ammâ ism-i flerîfleri ma‘lûmum de€ildir. Cümlesi Burhânî halîfeleridir, himmetleri hâzır u nâzır ola. Câmi‘leri gâyet ma‘mûr ve

cedîd dürr-i beyz-âsâ ve kubbeleri dahi beyâz kirec ile mestûr bir minâreli câmi‘dir. Minberi üzre âye[t]:

[1]«ÊÒÂ«†ÎŸÚÂÔ—Ô†Â”«ÃœÓ

âyeti tahrîr olunmufldur.

Anda hakîr bu sultânların rûh-ı flerîfleriyçün bir Yâsîn-i flerîf tilâvet edüp dârıfledde gelüp Kaytâs A€a'nın küheylân atlarına süvâr olup şeyh şinnâvî hazretleriyle ve niçe bin fukarâlar ile deff ü kudüm çalup tevhîd ederek,

şehr-i Demenhûr'da Ebürrîfl hazretleri mevlûduna gitdi€imiz menâzilleri beyân eder

Evvelâ Rahmâniyye'den garb tarafına bir malaka ol sahrâ içre gidüp,

Beled-i Dâvûdiyye: Yüz evli ma‘mûr kurâdır. Bir câmi‘i var.

efl-şeyh Atâullâh Senhûrî tarîk-ı âm üzre etle a€açları sâyesinde bir kubbede medfûnlardır. Bir Fâtiha ile rûhun flâd edüp andan yine cânib-i garba bir malaka-i azîm gidüp,

Beled-i Senhûr: Yine Buhayre hâkinde bir sahrâ ortasında üç yüz on hâneli ve bir mürtefi‘ yerde bir câmi‘li ma‘mûr kurâdır. Andan yine garba tur‘a-i Melik Eflref kenârınca bir malaka gidüp,

Evsâf-ı flehr-i kadîm ve taht-ı azîm Demenhûr

Dem-i Nehûr'dan galat Demenhûr derler. Sebeb-i tesmiyesi oldur kim Hazret-i Ömer hilâfetinde be-dest-i Amr ibnü'l-Âs hazretleri Mısır'ı feth edüp yedi yıldan sonra Ma€rib huccâcı selâmet ile ubûr etsünler, deyü bu Buhayre vilâyeti üzre otuz bin asker ile gelüp Melik Mukavkıs karındaflı Kıbtî Tav[t]îs melik iken bu Buhayre'yi muhâsara edüp yetmifl gün ceng-i azîm edüp kuvvet-i bâzû ile kılıc urarak Kıbtî ve Rûm keferelerini kırarak cümle cüyûfl-ı küffârı dendân-ı tî€den geçirüp demleri nehir gibi cereyân etdi€iyçün ba‘de'l-feth bu flehire Dem-i Nehûr dediler. Hâlâ galat-ı meflhûr evlâ olup Dem-i Nehûr'dan galat **[Y 305a]** Demenhûr derler.

Ve ekâlîm-i Mısır'da bundan çok eyâlete mâlik hükûmet yokdur. Tâ bir ucu Ma€rib-zemîn'de Fes pâdiflâhiyle müflâdır. Ve bir tarafı Merânkefl pâdiflâ-hiyle müflâdır. Ve bir tarafı cenûba İsvân vilâyetine varır. Ve bir tarafı garba Tarabulus'a varır. Ve bir tarafı altun tibri gelen Evcile'ye varır. Ve bir cânibi tâ Cebelü'l-Ahzar'a müntehî olur. Ve Sa‘îd-i âlî tara-fından bir ucu Elvâhât'a ve bir tarafı tâ Berberistân'a varır. Ammâ cür’et sâhibi kâflifler gerekdir kim bu *arzullâhi vâsi‘a*'da olan ecnâs-ı mahlûkâtı zabt [u] rabt edüp yed-i tûlâsın ayân edüp iki yüz kîse mâl-ı pâdiflâhîyi bu zikr olunan ekâlîmlerden ve eyâletinde üç yüz altmıfl pâre kurâdan mâl tahsîl ede. Ve hâkim olan ekall-i mâ-yekûn befl yüz atlı cündî ve befl yüz tüfengli yi€it ile enüp binmek gerekdir. Zîrâ,

Cebel-i Ahzar'dan berü gelen âsî Urbânlar bunlardır kim zikr olunur

Evvelâ kabâ’il-i Hınâdî, on bin askere mâlikdir.

Ve kabâ’il-i Behîce dahi hemçünân.

Ve kabâ’il-i Bedevî, hisâbın Hudâ bilür.

Ve kabâ’il-i evlâd-ı Rec‘îm ibn Hazret-i Süley-mân, sekiz bin Urbân-ı uryâna mâlikdir, ammâ mün‘imlerdir.

Ve kabâ’il-i Benî Avn, yedi bin cıdadâr askere mâlikdir.

Ve kabâ’il-i Benî Necme, üç bin kavimdir.

Ve kabâ’il-i Rücebân, altı bin uryân âdem olur, ammâ fledîd kavimdir.

Ve kabâ’il-i Benî Veyse, iki bin âdemdir, ammâ bahâdır kavimdir.

Ve kabâ’il-i Zu‘afâ, üç bin âdem olur, ammâ Buhayre ve Feyyûm hâkinde sâkin olup göçerler, mutî‘ kavimderler.

{Ve kabâ’il-i Efrâd.

Ve kabâ’il-i Cevâbis.

Ve kabâ’il-i Rebâne.

Ve kabâ’il-i Tarhûne.

Ve kabâ’il-i Tarafe.

Ve kabâ’il-i Evlâd Hasan.

Ve kabîle-i Nedâre.

Ve kabîle-i Semelûs.

Ve kabîle-i Huveylî.

Ve kabîle-i Su‘âdî.

Ve kabîle-i Cilâsî.

Ve Benî Kamâmıta.

Ve Benî Hedâhid.

Ve Urbân-ı Mehârîb-i kadîm.

Ve Urbân-ı Zerak.

Ve Evlâd Benî Vefâ, Ma€rib'den gelüp befl bin askere mâlikdir.}

Ve niçe yüz aflâyir kabâ’il-i Urbânlar vardır, ammâ ihtilât edüp ma‘lûmumuz olan eflbeh kabâ’il bunlardır.

Elhâsıl bu zikr olunan cümle Urbân-ı uryân ac u zâc u muhtâc çöl çölistândan gılâl zamânı gelüp harbe ucuyla gılâl alup ba‘zı kurâları nehb ü gâret edüp müft ü meccânen tereke alup kıflla hakkı vermede inâd u muhâlefet edüp ceng ederler, ba‘dehu flikârın alup çöle çölistâna giderler. Cebbârîn kavimdirler, anınıçün Buhayre kâflifi çok askere mâlik olup cür’et sâhibi olmak gerek.

Ve Mısır kulundan yedi bölük askerinden bin âdem muhâfazacısı vardır. Ve flehirde yeniçeri serdârı ve azebistân çorbacısı ve nakîbü'l-eflrâfı vardır.

Ve bu kâflifin taht-ı hükûmetinde kâflifi vardır.

---

[1] *Kur’ân,* Tevbe, 18; "Allah’›n mescitlerini ancak Allah’a ve ahiret gününe iman eden, ... kimseler imar eder."

Evvelâ Rumbiyye kâflifi Hûfl-ı Îsâ flehrinde sâkindir.

Ve Tarrâne kâflifi ve Saf-ı Derec kâflifi ve Evcile kâflifi ve Buhayre Mâlih kâflifi vardır. Ammâ hâlâ Ma€rib Tarabulus aflkıyâları tegallüben altun tibri gelen Evcile kâflifli€in zabt edeli yigirmi altı senedir. Ammâ zeheb-i hâlis altunu olur, hamd-i Hudâ hakîr çok mâlik olmufluz. Bu zikr olunan **[Y 305b]** kâfliflikl‌erin her biri befler altıflar yüz âdem ile ener ve biner kûs u alem sâhibidir. Cümlesi Buhayre kâflifinden hil‘at [Q 276a] geyer, [P 273a] dîvân-ı Mısır'dan geymezler.

El-hâsıl Buhayre kâflifli€i hükûmet-i kübrâdır.

Ve kadısı üç yüz pâyesiyle sitte-i sânî kazâlarındandır. Senevî üç bin gurufl hâsıl olur. Taht-ı hükûmetinde üç yüz altmıfl altı pâre kurâya mâlikdir.

Ve altı nâhiye niyâbeti vardır: nâhiye-i Tarrâne ve nâhiye-i Rahmâniyye ve nâhiye-i Hûfl-ı Nebî Îsâ ve nâhiye-i Saf-ı Derec ve nâhiye-i flehr-i (---). Ammâ bu nevâhîlerin halkı ekseriyyâ fler‘-i flerîfe mutî‘ de€illerdir.

Ve flehr-i Demenhûr Buhayre sahrâsının ortasında Melik Eflref tur‘ası kenârındadır. şark tarafı Nîl'e dörd sâ‘at ba‘îd Rahmâniyye beledidir. Ve flimâl tarafı nîm sâ‘at ba‘îd nâhiye-i Nâsırıyye tur‘ası derler bir buhayre kenârında vâkı‘ olmufldur, bir acı göldür. Ve yıldız rûzgârı cânibine on sâ‘at ba‘îd ma‘mûr [u] âbâdân kurâlar ubûr edüp kal‘a-i İskenderiyye flehr-i azîmdir.

Ve flarkdan garba bu flehrin tûlu kâmil üç bin adımdır. Ve cümle befl bin befl yüz toprak örtülü kat-ender-kat mükellef ü müzeyyen ve ma‘mûr hânedânlar ve gayrı fukarâ hâneleri var. Ve cümle yigirmi bir mahalle ve yetmifl yedi mihrâb ve on dörd hutbe-i selâtîn-i mâzî ve gayrı câmi‘-i mâzî vü râzî cevâmi‘leri vardır. Cümleden flehrin cânib-i flarkîsindeki Menyel mahallesinde,

Câmi‘-i Emîr Âmir: Câmi‘-i kebîrdir ve cemâ‘at-i kesîreye mâlik bir câmi‘-i kadîmdir. Tûlen ve arzan orta ayak mest ile kâmil yüzer ayak vâsi‘ câmi‘dir. Ve otuz iki mermer sütûnlar üzre tâklardır. Dahi mâ-fevkı münakkafl levha tavandır. Sutûhu kirec ile mestûrdur. Ve üç kapusu var, kıble kapusu dörder ayak nerdübân ile enilir ve yan kapuları dahi eyle nüzûl olunur.

Ve câmi‘in kıble kapusundan taflra câmi‘den ba‘îd üç tabaka çâr-gûfle bir minâresi var, tulabinâdır, ammâ üstâd-ı bennâ aceb san‘at sarf edüp yed-i tûlâsın ayân edüp ızhâr-ı ma‘rifet etmifldir. Bu câmi‘in haremi ortasında bir nâbıka fleceri var, gâyet köhne dırahtdır, ammâ acâyib meyvedârdır. Ve mihrâbı tarz-ı kadîm binâdır. Ammâ minberi bir gûne Arabî hurde oyma hafleb ve levha-i müzehheb minberdir. Kapusu üzre yine tahtadan oyulmufl celî hat ile tahrîr olunan, târîh:

Bismillâhirrahmânirrahîm. İnflâü hâze'l-minberi'l-mübârek ve'l-cenâbü'l-âlî el-ümerâi'l-kebîr Âmir ibn el-Merhûm er-Râyî İsmâ‘îl ibn Âmir, gafera'llâhu ve li-vâlideyhi ve'l-müslimîn. Ve kâne'l-firâ€ min hâze'l-mekân et-târîh sene isneyn ve seb‘imi’e [702].

merkûmdur.

Ve bu minberin sa€ tarafında rûy-ı dîvârda bir tûlânîce beyâz mermer üzre yine celî hatt ile bu târîh mastûrdur:

Ta‘mîru hâze'l-câmi‘i sene erba‘ ve hamsîn ve semâne-mi’e [854]'dir.

Ve bu câmi‘e karîb,

Câmi‘-i Ebussu‘ûd: Bir tabaka minâreli bir küçük câmi‘dir. Ve çârsû içinde, **[Y 306a]**

Câmi‘u't-Tevbe ve **Câmi‘u'l-Arab** dahi derler: yigirmi beyâz mermer sütûnlar üzre mebnî bir rûflen câmi‘dir. Derûn-ı câmi‘in der-i dîvârı gâyet mücellâ olmak ile bir sâhib-i hat cümle der-i dîvârı *Mesâbîh* ve *Meflârîk* ve Müslim [ü] Buhârî hadîsleri ile rûy-ı dîvârı zeyn eylemifl böyle bir câmi‘-i rûflendir. Çârsûya mekflûf bir bâbı ve üç tabaka bir minâre-i mevzûnu var, ve bir kapusu dahi mihrâbın solundadır, ve bir kapusu dahi harem kapusudur.

Ve mü’ezzin mahfili dörd aded nahîf mermer mevzûn sütûnlar üzre gâyet musanna‘ mahfildir. Mermer sütûnları kol kalınlı€ı oldu€undan mahfil üzre âdem çıkma€a havf eder.

Ve mihrâb-ı kadîminin iki cânibinde iki rakîk mermer sütûnlar vardır, gâyet mücellâdır. Ve mihrâb içinde mermer üzre sülüs hatt ile, âye[t]:

[1] ·Ł†»Ł †«–Ł†«‰‰A†«Ł

nassı tenmîk olunmufldur. Ve kâflifler sarâyı önünde,

Câmi‘-i Merhûm: Câmi‘-i atîkdir. Cümle mevtâ salâtın anda edâ etdükleriyçün câmi‘-i Merhûm derler. Tûlen ve arzan yüzer ayak câmi‘dir. Ve otuz iki mevzûn sütûn-ı gûnâ-gûnlar üzre kemerlerdir. Dahi fevkında levha tavandır, kubbe de€ildir. Ve üç kapusu var, iki yan kapular, biri kıble kapusu. Ve haremi ortasında iki hûrmâ ve bir nâbıka dırahtı vardır. Ve bu dırahtların dibinde bir mâvî tafldan Hanefî muslu€u var, mezheb-i Hanefî cemâ‘ati andan tecdîd-i vuzû‘ ederler.

Vâcibü's-seyrdir kim bu hacer zamân-ı kadîmde bir Kıbtî pâdiflâhının gûru imifl, devletleri Urbân eline girüp na‘flın atup âbdesthâne etmifller. Ammâ bu havuzun cânib-i erba‘asında bir gûne kehene-i kudemâ hatları var kim ekâlîm-i Mısır'ı bu âna dek sekiz sene geflt ü güzâr etdim, İsne ve İsvân'da bu hatların mislin görmedim. Gûnâ-gûn eflkâl-i garîbeler ile ârâste bir ibret-nümûn seng-i nilgûndur. Ba‘zı sanâyi‘ sâhibleri bu seng-i ma‘cûndur, derler. Zîrâ bir

[1] *Kur’ân,* Nûr, 36; "Allâh'›n yükseltilmesine ve ismi zikrolunmas›na izin verdi€i evlerdir."

vech ile tîfle ve Ferhâdî külünk te'sîr etmez. Ve hacer içinde ben ben ebrî altun nümâyândır, ammâ ana dahi bir âlât-ı silâh kâr etmez, turfa ma'cûn hacerdir.

Ve bu câmi' nâ-tamâm kalmak ile cümle der-i dîvârının kara tûbları nümâyândır, kirec sıvalı de€il-dir. Ve minâresi yokdur. Ve kıble kapusunun iki câ-nibinde yan soffalar üzre sekiz aded mermer ve som-mâkî amûdlar var kim misli yokdur. Ammâ evkâfları harâb olma€ile câmi' garîb kalmıfldır.

Ve minberi Arabî oyma hafleb ve levhadır, ammâ Fahrî oyması-misâl kitâbe ve rûmîler ve islimîler ve zülf-i çînler ve dalkırma oymalar var kim çeflm-i merdüm hîrelenir. Bu mertebede üstâd-ı kâmil var makdûrun sarf etmifl. Ba'zı ressâmlar andan san'at serîka ederler. İbret-nümâ minber-i peyemberdir. Ve bu minber kapusu üzre yine levha üzre oyma hatt ile bu târîh yazılmıfldır:

Bismillâhirrahmânirrahîm, ve sallallâhu alâ seyyidinâ **[Y 306b]** *Muhammedin ve âlihi ecma'în. Ceddede hâze'l-câmi'e'l-mübârek el-abd el-hakîr ilellâhi te'âlâ el-emîrü'l-kebîrü'fl-flerîf Îsâ bin el-ce-nâbi'l-âlî el-merhûm el-mahdûm İsmâ'îl el-merhûm ez-Zeynî Emîr Âmir Urbân ıklîm el-Buhayre, e'az-zallâhu ensârahu ve rahimeh. Ve kâne'l-firâ€ zâlik fî flehri Muharremi'l-harâm sene selâse ve sittîn ve seb'imi'e ba'de hicreti'n-nebeviyye [763].*

deyü merkûmdur. Ve bu câmi'in flimâlî cânibinde elli adım ba'îd,

Câmi'-i Sultân Kayıtbay'dır, ammâ Seyyidî şa'bân câmi'i deyü merkûmdur medh olunur. Bir **[Q 276b]** **[P 273b]** tabaka minâreli, cemâ'at-ı kesîreye mâlik bir rûhâniyyetli câmi'-i münevverdir. Ve on mermer sütûn üzre münakkafl tavan ile mebnîdir. Ve ahflâbdan binâ olunmufl musanna' minberinin kapusu üzre lâciverd müzehheb celî hat ile bu târîh mektûbdur:

Bismillâhirrahmânirrahîm. Emera bi-inflâi hâ-ze'l-minberi'l-mübârek fî eyyâm mevlânâ es-sultân el-mâlikü'l-memâlik el-Eflref Kayıtbay, e'azzallâhu ensârahu, fî flehri Zilhicce'l-harâm sene erba' ve sittîn ve semâne-mi'e [864].

rakam olunmufldur. Ve çârsû içinde,

Câmi'-i efl-şeyh Ahmedî Devâvî: Bir küçük câmi'dir. Ve üç tabaka bir tula-binâ minâre-i mevzûnu var. Ve bu flehrin kıblesi hâricinde yedi yüz adım ba'îd,

Câmi'-i Hazret-i Ebürrîfl: Bir alçak minâreli bir küçük câmi'dir, ammâ hareminde bir azîm nâbıka fleceri var. Ve taflra cebbânede,

Câmi'ü'l-Abbâs: Bir hâlî mezârlık içinde kal-mıfldır, ammâ ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır. Ve,

Câmi'-i Kırklar.

Ve hâlâ Melik Eflref tur'ası iskelesi dibinde Azebler Çorbacısı Ahmed A€a bir cedîd küçük câmi' binâ ediyor. Ammâ gâyet mahallinde binâ olunup bir minâreli müferrah ve dilgüflâ câmi'-i rûflen-i rûflenâ olmufl, henüz üstâd bennâ inflâ etmede idi, *Allâhümme yessir itmâmehu bi'l-hayr.*

Ve bu flehir içre cümle on minâre nümâyândır. Bu tahrîr olunan câmi'lerden mâ'adâ yetmifl yedi mihrâba varınca mesâcidlerdir.

Ve yedi tekyesi ve kırk mekteb-i sıbyânı ve on bir sebîli ve ba'zı köflelerde hurde kubbe sebîlcikleri var.

Ve üç medrese ve iki hammâmı var. Câmi'-i Mevtâ dibindeki hammâm Hûfl-ı Îsâ binâsıdır, eski hammâm olma€ile binâsı ve havâsı latîfdir. Ammâ çârsû içinde Çukur Hammâm şeyh Ebussu'ûd'undur, küçük hammâmdır.

Ve bu flehir içre cümle altı yüz seksen dükkândır. Lâkin bezâsteni yokdur. Yine her zî-kıymet eflyâlar bî-kıymet mevcûddur.

Ve sekiz hânı ve yedi kahvehânesi var. Ve kırk yedi bezirhâne kârhânesi var.

Ve iki yüz cüllâh dükkânı mahalleler içinde vardır. Ve yedi mîrî boyahânesi var.

Bu sûk-ı sultânîlerin üstü serâpâ örtülüdür. Sarrâchâne ve pabuccular çârsûsu ale't-tertîb binâ olunmak ile müzeyyen çârsûdur.

Ve cümle tarîk-ı âmları gâyet vâsi'dir. Ve cemî'i evleri kerpicden a€niyâ ve fukarâ hâneleri ikifler tabaka beyt-i ma'mûrlardır. Ve cümle suları kuyulardır, ammâ sehl flûrcadır, ammâ isti'mâlinde hâssa vardır. Ammâ Ebürrîfl râhı üzre bir bi'r-i mâ vardır, flehrin sâhib-i tabî'at olan **[Y 307a]** a'yân-ı kibârları ol kuyudan nûfl ederler, gâyet lezîz ü berd suyu vardır. Ammâ havâsı ol kadar memdûh de€ildir. Bir âdeme sovuk te'sîr etse de€me bir hâl ile ifâkat bulmak müflkildir. Ten-perver olan kimesne kendü vücûdunun hekîmi olup,

[1] Y‰A†Y‰A«E†«‰«E‰†Y‰

hadîs[i] mazmûnu üzre her diyârda husûsan bu Demenhûr'da kendüyi âdem ıssı tutmak gerek.

Ve bu flehrin bâ€ u bâ€çesi yokdur, lâkin cânib-i erba'asında evce peyveste olmufl serâmed hûrmâ dırahtları vardır. Cümle meyvesi beled-i Saf-ı Derec'den gelür. Feyyûm flehri üzümünden latîf âbdâr lezîz inebi olur. Bu flehrin zemîni flûre olma€ile mahsûl hıntası az olur.

Ve halkının reng-i rûyları bu€day enli olup Behîce ve Hınâdî Urbânında duhter-i pâkîze-ahterler olup eyle pençe-i âfitâb mahbûb u mahbûbeleri var kim gûyâ mahbûb-ı Hınâdî'dir. Cümle nisvânlarının ve bâkirelerinin elleri ve kolları ve çeneleri cümle mâvî çivit ile gûnâ-gûn eflkâller ve flükûfeler ile münakkaflıdır.

Ve cümle zenânesinin kolları ve gerdenleri ve ayakları altun ve gümüfl halhâllar ile müzeyyendir. Ve

[1] Hadîs, "‹lim ikidir. Birincisi beden ilmi, ikincisi din ilmi."

zengine havâtînleri siyâh burka‘ bürünüp al u ala harîr gömlek geyerler.

Ve ricâllerinin a‘yânı çuka ve akmifle-i gûnâ-gûn geyerler, fukarâları Mısır alacası geyerler.

Bu flehrin me’kûlât [u] meflrûbâtlarının ve masnû‘âtının memdûhâtından meflhûru mâvî bezi latîf ü nazîf olur, zîrâ pembesi gâyet firâvân olur. Ve gûnâ-gûn münakkafl ceçimi ve hımıl olur. Bunlara Rûm'da kilim derler. Kırkar ellifler zirâ‘ kilim olur kim kırk elli sene isti‘mâl olunur. Ve zeytü'l-hârı ya‘nî bezir ya€ı ve beyâz ekme€i ve hofl ihrâmı gâyet meflhûrdur. Ve âdem kellesi kadar mor patlıcanı ve tuzu ve münakkafl elvân elvân Mısır hasırı ve buhayresinde nice dürlü balıkları ve Karakız cânib-lerinde olan Safed kurâsında envâ‘-i müsmirâtdan mâ‘adâ lezîz flıralu üzümü Mısır'ı dahi ganîmet eder.

El-hâsıl sevâd-ı mu‘azzam flehirdir. Ammâ mansarı ya‘nî harâmîsi havfından her gece bir âdem hânesinde âsûdehâl râhat yatmayup pür-silâh olup "Allâh ye€dir ye€" deyüp nevbet beklerler. Hattâ hakîr anda iken bir azeb çorbacısının hânesin harâmî-ler alâ-mele’i'n-nâs basup bir hayli ceng edüp me€er çorbacı tevâbi‘âtiyle âmâde imifl, harâmîlere kurflumu bârân-ı la‘net gibi ya€dırup yedi harâmî mürd olup ancak çorbacının taflra hareminde bir devesi gâyib olup bakıyyetü's-seyf mansarlar firâr etdiler.

Ve flehri her gece iki yüz gafîr ya‘nî dîdebânlar flehrin etrâfın ihâta edüp muhâfaza ederler. Bu muhâ-fızların sebeb-i ma‘îfletleriyçün ahâlî-i vilâyetden senevî iki bin gurufl cem‘ olunup bu nigehbânlara verirler.

El-hâsıl gâyet cerî ve fledîd hâkim olsa bu makûle harâmîler hareket etme€e kâdir olamazlar, *ve's-selâm*.

Bu flehr-i Demenhûr'un enderûn [u] bîrûnunda âsûde olan kibâr-ı [Y 307b] evliyâları beyân eder

Evvelâ flehirden yedi yüz adım kıble cânibine beled-i Hazret-i Ebürrîfl kâmil iki yüz hânedir. Ekseriyyâ Hazret-i Ebürrîfl'in evlâdları sâkin olur. Sâdât-ı kirâmdan çelebilerdir. Bir câmi‘i var, bir tabaka alçacık minâreli ve iki kapulu ve hareminde bir azîm nâbıka dırahtı var. Zemîninde ahâlî-i karyeden ba‘zı a‘yân-ı kibâr flurefâlar medfûndur. Ve hareminin bir kapusu kıbleye ve bir kapusu cânib-i flarka mekflûfdur. Ve câmi‘i ol kadar müzeyyen ve kebîr câmi‘ de€ildir, lâkin cemî‘i evkâtda ehl-i züvvârdan hâlî olmama€ile cemâ‘at-i kesîresi çokdur. Ve bu câmi‘in sa€ tarafında câmi‘e muttasıl bir sutûh altında bir kubbe-i münevver içinde ve sülâle-i âl-i abâ ve kutb-ı âfâk ve gavs-ı a‘zam-ı ale'l-ıtlâk piflvâ-yı tarîkat ve ser-çeflme-i flerî‘at Ebürrîfl Hazret-i es-Seyyid Atâullâh Ebürrîfl *kuddise sırruhu'l-azîz* hazretleri ol âsitâne-i mehbıtın içinde [Q 277a] [P 274a] gencîne-i râz gibi pinhândır, ve cemî‘i ta‘allukâtları dahi fıskıyyesinde bile medfûnlardır.

Menâkıb-ı evlâd-ı zevî'l-ihtirâmından efl-şeyh Seyyid şemsüddîn-i Demenhûrî

Bu hakîr mevlûd-ı Ebürrîfl'e vardıkda bin seksen üç mâh-ı Cemâze'l-âhir'inin altıncı gün idi, şeyh şinnâvî hazretleri ile berâber ibtidâ Ebürrîfl hazret-lerinin ırk-ı tâhirinden olan halîfe-i seccâde-niflîn Sey-yid şemsüddîn hazretlerinin hâne-i sa‘âdetine varup dest-i flerîflerin bûs edüp du‘â-i hayrları ile hissemend olduk. Yüz otuz altı yaflında mu‘ammer olmufl bir nûrânî pîr-i fânî kimesne idi. Cemî‘i ömr-i azîzin savm-ı Dâvûd ile geçirüp ömr-i nâzenîninde bıça€ile bo€azlanmıfl zî-rûh kısmı tenâvül etmemifl ve bir bu€day etme€i yememifl. Bir feddân yerde kendü çapalayup arpa zirâ‘at edüp kendü eliyle dö€üp ve el de€irmeninden un edüp arpa etme€i yer idi.

Ve cemî‘i zamânda avâm-ı haflerât kapusu bilme-yüp halkdan münzevî olup kûfle-i vahdetde ömrün tâ‘ât u ibâdât ile geçirmifl bir ehl-i hâl kimesne idi. Her ziyâretine varan âdeme teberrüken ve teyem-münen birer arpa etme€i verüp, yeyün, der idi. Her etme€i yigirmifler dirhem ancak gelirdi. Hakîre kırk etmek verüp birin huzûrunda tenâvül etdim. şeyh şinnâvî üçün yedi. Gayrı huzzâr-ı meclis dahi hemçünân birer ikifler yediler. Hemân azîz hazretleri hâzırûna hitâb edüp eydir:

"Yâ ihvân-ı vefâ, âlem-i sabâvetimizde birkaç vakit namâz kazâ borcumuz vardır. İnflâallâh erte günden ecdâd-ı izâmımızın mevlûdu cem‘iyyeti olıcak gündür, bu bin helâl {akçe} gılâlimiz ve terekemiz akçesidir, sizlere taksîm edeyim, ba‘dehu ecdâdımız âsitânesinde mevlûdü'n-nebîye sizinle bile gideyim, anda üç yüz ihvân-ı bâ-vefâ ile kazâ namâzlarımız kılalım, savâbın bu hakîre hibe edeler" deyü iflâret buyurdular. Cümle ahibbâ,

"N'ola sultânım", dediler.

"Yâ şeyh şinnâvî, sen bir mu‘temed âdemsin, bu kazâ namâzı içün bin akçe sende emânet [Y 308a] dursun" deyü bin akçeyi şeyh şinnâvî'ye verdi ve buyurdular kim,

"Yâ ihvânûn, ale's-sabâh bunda gelüp cem‘ olun, cümlemiz tevhîd [ü] tezkîr ile ceddimizin mevlûduna gidelim" dediler. Cümle huzzâr-ı meclis,

"Ale'r-re’si ve'l-ayn", deyüp vatanlarına gitdiler.

Ertesi ale's-sabâh hakîr ve şeyh şinnâvî hazretleri ile şeyh şemsüddîn hazretlerinin sa‘âdethânesine vardık. şeyh dahi harîmden çıkmamıfl, sehel te’hîr edüp cümle yârâna tahte'l-kahve kendülerinin arpa etme€inden göndermifl.

Andan tenâvül ederken harîmde bir vâveylâ ve vâveledâ kopdu. Âyâ bu ne feza‘ u çeza‘dır, derken fleyh hazretleri harîmden reftâr ederek çıkup cümleye selâm verdi. Aleyke alup aya€a kalkdık. Azîzin gözleri tâs-ı pür-hûna dönmüfl ve arak-âlûd olup mü-bârek vech-i flerîflerinden dürdâne gibi arak çekîde çekîde olup cereyân eder. Cümlemiz ta‘accüb edüp

Âyâ harîmde bir kimesneye hâtırmânde mi oldu, deyü derûndan böyle geçdi. Hemân fleyh,

"Hayır, kimesne ile hatırmândeli€im yokdur. Ancak hammâmcı€a girdim, safâ etdim, kendi kendim bir hofl murâdım üzre gasl eyleyüp ehl [ü] ıyâlimizle ceddimiz mevlûduna gideriz, deyü vedâ‘ etdik. Anlar bizi bir gayrı diyâra gider zann edüp feza‘ u çeza‘ ederler. Biz ise flunda ceddimizin yanına varup mevlûd ederiz ve cümle yârân ile kazâ namâzlarımız kılarız" deyüp tebessüm etdiler. şeyh şinnâvî hazretleri dedi kim,

"Yâ sultânım, cümle fukarâlarınız ve âflıkân-ı sâdıkânlarınız deff ü kudümleri ile taflrada hâzırlardır. Ve Buhayre kâflifi dahi cümle pür-silâh alay askeriyle cenâb-ı flerîfinize muntazırlardır" dedikde hemân şeyh şemsüddîn hazretleri buyurdular kim,

"Anlar hâzır ise biz de âlât-ı zühd [ü] takvâmızla hâzırız. Tîz bu mahalde birez fukarâ gelüp tevhîd etsinler" deyince hâne-i sa‘âdeti içine üç yüz mikdârı fukarâ cem‘ olup tevhîde meflgûl oldular.

Hemân şeyh şemsüddîn bir köflede ihrâmdan bir cibinli€i var, kalkup anda girüp içerden tevhîd etme€e baflladı. Dakîka sâ‘at oldukda tevhîd-i sultânî germ-â-germ iken fleyhin mübârek ayakları cibinlikden taflra çıkdı. Allâhu a‘lem azîz vecde gelüp mest oldu, mülâhazasında iken içerden bir "Hây" sadâsı kopunca cibinli€in ipleri dahi kopup perde fleyhin üstüne düfldü. Derhâl bafl halîfe ve bizim şeyh şinnâvî perdeyi kaldırdılar. Me€er bi-emrillâhi ta‘âlâ fleyh hazretleri teslîm-i rûh edüp gül çehresi âlü'l-âl verd-i handâna dönüp tebessüm edüp [1] «—UA YE emrine imtisâl edüp rûh-ı pür-fütûhu cinâna revâne olmufl. Cümle âflıkân mâbeyninde bir gırî vü feryâd kopup keflf [ü] kerâmetlerin ve gûnâ-gûn rumûz-ı künûzların söyleme€e baflladılar.

Derhâl bu hâl harîme mün‘akis olup yine bir mâtem-i cedîd dahi kopdu. Me€er azîz hazretleri üç kazgan ıssı su edüp ve kefen ve gülâb **[Y 308b]** ve buhûrların cümle mevtâya lâzım eflyâları hâzır edüp evlâdı ve ehli ve kerîmesiyle helâlleflüp taflra bize çıkmıfl imifl. Cümle asker sehel ârâm edüp derhâl şeyh şinnâvî'de emânet olan bin akçeyi ıskât salâtıy-çün üç yüz âdeme vasıyyet rumûzları üzre tevzî‘ edüp şeyh şinnâvî gasl edüp hakîr âb-ı tâhir sabb edüp şinnâvîzâde buhûr edüp techîz [ü] tekfînine sarup tâbûtunu tevhîd ile bu kadar asker cenâzesiyle feryâd [u] figân ederek ecdâd-ı izâmları Ebürrîfl hazretlerinin câmi‘inde salât-ı cenâzesin kırk elli bin asker edâ edüp savâbın rûh-ı şemsüddîn'e hibe eylediler.

Ba‘dehu cesed-i flerîfin cedd-i izâmı fıskıyyesinde şeyh şinnâvî defn eyledi. Ammâ Hudâ-yı Lem-yezel hakkıyçün Ebürrîfl hazretlerinin fıskıyyesi kapusun küflâde edince bir râyiha-i tayyibe çıkdı kim anda hâzır olan uflflâkânın demâ€ları mu‘attar oldu.

Ve ol gün cümle ehl-i züvvâr câmi‘de ve haremde bir yere gitmeyüp üç yüzden mütecâviz hatm-i flerîf tilâvet olunup sâhibü'l-hayrâtlar helvâlar ve pifliler ve mutabbaklar piflirüp rûh-ı şemsüddîn içün ahâlî-i mevlûda bezl etdiler.

Hamd-i Hudâ böyle keflf ü kerâmât sâhibi sultân-ı fukarâ ile fakîrâne görüflüp du‘â-i hayrların alup hizmet-i flerîflerinde bulunduk. [2] Á–«†ÂÊ† · -

Ol gün Ebürrîfl hazretlerinin rûh-ı flerîfiyçün bir hatm-i flerîfe flurû‘ edüp ertesi ba‘de'l-asr cümle sâdıkân huzûrunda du‘â vü senâ ile hatm edüp savâbın rûh-ı pür-fütûhlarına (---) (---) (---) **[Q 277b]** **[P 274b]** hibe eyleyüp himmetlerin ricâ eyledik. *Tekabbelellâh, rahmetullâhi aleyhim ecma‘în.*

Ve Hazret-i Ebürrîfl'in menâkıbına hadd ü hasr yokdur. Müfltak olan cân *Tabakât-ı şa‘râvî*'ye mürâca‘at etsün, görsün kim Sultân Ebürrîfl ne ulu sultândır. Tarîk-ı Burhânî'de İbrâhîm-i Dessûkî ve şeyh Ahmedü'r-Rufâ‘î ve şeyh Ebürrîfl, bunlar kümmelînden ulu sultânlardır. Ebürrîfl hazretleri Ömer ibnü'l-Fârız gibi bir âflık-ı billâh imifl. Dünyâya zerre kadar meyl [ü] mahabbet etmediklerinden merkad-ı pür-envârı dahi müzeyyen de€ildir, ancak bir kapusu var, flimâle nâzırdır. Ve bu âsitânenin harreminde bir kubbe-i âlî içinde,

efl-şeyh Âsım ibnü'fl-şeyh Ebürrîfl: Niçe kerâmâtları bâhir olmufldur. Cedd-i izâmlarından sonra seccâde-niflîn halîfe olup kırk bin âdeme bî‘at verüp pîflvâ-yı tarîk olmufldur. Hemân bunlar dahi cedd-i izâmları gibi zîb ü zînetsiz bir kubbe-i pür-envârın tâ vasatında yeflil çuka ile mestûr bir sandûka içinde medfûndur. Ve bu kubbenin kapusu dahi flimâle mekflûfdur. Andan bu âsitâneden taflra flimâl cânibine üç yüz adım ba‘îd,

Ziyâret-i efl-şeyh Seyyid Atıyye: Bunlar dahi tarîk-ı Burhânî'de ulu sultândır. Tûb dîvârlı kal‘a-misâl bir kubbe-i âlîde medfûndurlar. Bunların dahi çok kerâmâtları âflikâre olmufldur. Ve Mevlûd bâzârı içinde hûrmâlık dırahtı sâyesinde,

Kabr-i efl-şeyh [Y 309a] Ebû Hevâfl: Bir küçük kubbede medfûndur. Yanında aslâ gayrı âsâr yokdur.

Ve cebbâne-i kübrâ'da olan kibâr-ı evliyâları ve Sahâbe-i kirâmları ale'l-infirâd tahrîr eylesek bir mutavvel kitâb-ı lübâb olur, ammâ meflhûr-ı âfâk olup sâhib-i kubbe olanları ziyâret edüp tahrîr etdi€imiz beyân olunur. Evvelâ,

efl-şeyh Hazret-i Muhammed el-Edîb: Ulu sultândır. Ve civârındaki cebbâne câmi‘i içinde,

efl-şeyh Seyyid Ahmed Ebülabbâs efl-şâtır *kuddise sırruh*: Bir kubbede medfûndur. Ve civârında yine bir kubbecikde,

---

1 *Kur’ân,* Fecr, 28; "Rabbine dön."

2 *Kur’ân,* Neml, 40; "Bu, Rabbimin (gösterdi€i) lütfundand›r."

el-Hacı Muhammed es-Süyûfî: Sahâbe-i kirâmdand›r. Hazret-i Risâlet'in k›l›cc› bafl›s›d›r. Ve buna muttas›,

efl-fieyh Alî-i Sakatî: Serîr-i Sakatî hazretlerinin bafl halîfesidir. Ve bunlara karîb,

efl-fieyh Alî-i Tancavî: Maskat-› re'sleri Ma€rib-zemîn'de Tanca kal'as›ndand›rlar. Filân gün bu kal'aya ‹flpanya küffâr› istîlâ edüp bu kal'ada bulunanlar› katl eder, deyü halka haber verüp kendüler M›s›r'a geldiler. Ba'dehu on günden küffâr-› bed-girdâr kal'a-i Tanca'ya zafer bulup cümle ibâdullâh› flehd-i flehâdet flerbetiyle kand›rd›. Niçe bunun emsâli keflfi zâhir olmufldur. Ve buna karîb,

efl-fieyh Nâs›ruddîn-i Fasî: Ma€rib-zemîn'de Fas diyâr›ndan Mu'izzüddîn-i Kâhire ile gelüp ‹hflidiyyûn elinden M›s›r'› feth edüp ba'dehu bu Nâs›ruddîn Demenhûr'da merhûm olup bu cebbâne'de bir kubbe-i sagîre içinde âsûdedir. Ve,

efl-fieyh fiehzâde Yahyaddîn ibn Sultân Nâs›ruddîn, sultân-› M›s›r: Bu flehzâde-i cüvânbaht tâc [u] taht› terk edüp hâk-i mezelletde fenâ fillâh abâs› ve kabâs›n geyüp beyâbânda hûfl [u] tuyûr ile ve rumh-› bî-emânl› cebel-i Ahzar sübû'lar› ve sâyir y›rt›c› hayvânâtlar ile ülfet edüp vâdî-i hâmûnda sâkin idi. Ba'dehu kendüye hidâyet-i Hak erüp kutbiyyete kadem basar. Hâlâ ziyâretgâh-› hâs [u] âmd›r. Ve buna karîb bir kubbede,

efl-fieyh Muhammed el-Acemî. Ve an›n cenbinde,

efl-fieyha Sitti Ümmü fieyh ‹smâ'îl. Ve ana muttas›l,

efl-fieyh Hazrâ. Ve bunun civâr›nda,

efl-fieyh Burhâneddîn: Bu zikr olunan sultânlar›n herbiri birer kubbede cebbâne içre medfûnlard›r. Andan,

fiehrin enderûn [u] birûnunda âsûde olan kibâr-› kümmelînleri beyân eder

Evvelâ câmi'-i Menyel'in sol kapusu dibinde bir kubbe-i sagîre içinde,

efl-fieyh Muhammed-i Ensârî: Sahâbe-i kirâmdand›r. Hazret-i Ebâ Bekir hilâfetinde Kabâb›ta melikelerine elçilik ile gelüp merhûm olup bu mahalde defn olundu. Hâlâ Kûfî hattiyle seng-i mezâr›nda târîhi vard›r. Ve flehir içinde,

efl-fieyh Ebussu'ûd-› Demenhûrî: Câmi'inin mihrâb› solunda medfûndur. Ve flehir içinde,

efl-fieyh Mücâhid: Bir kubbede âsûdedir. Ve yine flehir içinde Arasta bâzâr› kurbunda,

efl-fieyh fia'bân: Câmi'inin sa€ taraf›ndaki köflede bir küçük kubbede medfûndur. Bu câmi' Sultân Kay›tbay'›nd›r, ammâ bu fieyh fia'bân bunda âsûde olma€ile câmi'-i fieyh fia'bân derler. Ulu sultând›r ve bu câmi' anlar›n flerefiyyetine inflâ olunmufldur. Ve yine Haffâflar esvâk› cenbinde,

efl-fieyh Ahmed-i Dâvûdî: Mahkeme câmi'inin mihrâb› solunda [Y 309b] bir kubbede medfûndur. Hâlâ mutasarr›fînden ulu sultând›r. Hattâ bir âdemin bir kimesnede hakk› olup beyyineye kâdir olmasa muztarib-i hâl oldukda fler'a teklîf etmeyüp medyûn âdemi efl-fieyh Ahmed-i Dâvûdî âsitânesine getürüp müdde'î müdde'in aleyhe yemîn teklîf edüp,

"Bâb-› Dâvûd'a el ur" der.

Hakîkatü'l-hâl e€er medyûn herîf veyâhûd maz›nna olan sârik herîf mücrim ise cür'et edemeyüp yemîn etmeden ve kapus›na el urmadan cürmüne mu'terif olup hâkimü'l-vakt andan mâl› tazmîn ederler. E€er maz›nna olan kimesne kendüyi bilüp mücrim de€ilse Bâb-› Dâvûd'a el urup yemîn edüp halâs olur. E€er mezkûr herîf-i müttehem cür'et edüp Bâb-› Dâvûd'a el urdu€u ân ol demde demi dutulup helâk olur, deyü flöhre-i flehir olmufldur. Beher sene niçe bin âdemin hakk› bu âsitânede bilâ-cidâl haklar› ihkâk-› hak olunmufldur. Hâlâ âhar diyârlardan ve etrâf kurâlardan niçe âdemler gelüp bu âsitânede haklar› icrâ olur azîm dergâh-› mu'allâd›r, *kuddise s›rruh*. Ve,

Ziyâret-i câmi'-i K›rklar. Ve yine flehir içinde,

Kabr-i efl-fieyh Ebâ fiühbe. Ve ana karîb,

Merkad-› pür-envâr-› efl-fieyh Ebû Ya'kûb: Tarîk-› Burhânî'de ‹brâhîm-i Dessûkî halîfesidir.

Cümlesinin himmetleri hâz›r ola. Hamd-i Hudâ her birinin âsitânesine yüzüm sürüp birer Fâtiha yâhûd birer Yâsîn-i flerîf ile ervâhlar›n flâd edüp ziyâretleri ile dilflâd olup himmetlerin ricâ eyledik. *Rahmetullâhi aleyhim ecma'în.*

Bu ziyâretleri tamâm edüp niçe ibret-nümâ eflyâlara im'ân-› nazar ile nazar edüp seksen üç mâh-› Cemâzi'l-âhir'inin evvelki günü Ebürrîfl hazretlerinin mevlûd-› flerîfin seyr [ü] temâflâ etdi€imiz üzre tavsîf eylesek bir mücelled kitâb olur. Ammâ cümle mevlûdlardan Seyyid Ahmed el-Bedevî andan ‹brâhîm-i Dessûkî andan Nehâriyye'de mevlûd-› efl-fieyh Muhammed ibn Zeyn mevlûd-› azîmdir. Andan afla€› cem'iyyetli bu Demenhûr'da mevlûd-› efl-fieyh fiemsüddîn mevlûdudur, Hazret-i (---) ba'îd ve çöl çölistâna karîb olma€ile sâyir mevâlîdler gibi hây hûy flâdumân çerâ€ân [Q 278a] [P 275a] olmaz. Ammâ bunda cem' olan ecnâs-› mahlûkât benî âdemîzâd bir mevlûdda cem' olmaz. Tâ Fes ü Merânkefl ve Cezâyir ve Tûnus ve Tarabulus'dan ve May Bornu ve Afnu ve Sûdân ve ‹sne ve ‹svân'dan bu zikr olunan bilâd-› azîmlerden lâ-yu'ad ve lâ-yuhsâ elsine-i muhtelife sâhibi âdemler cem' olur.

Ve çöl çölistânda kabâ'il-i Behîce ve Süleymânî ve kabâ'il-i H›nâdî ve niçe yüz bunun emsâli Urbân kavmi zikr olunan memâlik-i mahrûselerden cümlesi mâl [u] menâllerin bu âlî mevlûda getürüp hayme vü hargâhlar› ile Demenhûr sahrâs›nda meks edüp ol kadar âdem deryâs› cem' olur kim beyân›nda lisân kâs›rd›r. Niçe kerre yüz bin deve yükü ya€ ve koyun

ve s›€›r ve kilim ve cac›m ve h›m›l ve (---) (---) siyâhlar s›byânlar›n fürûht ederler.

Ve bu ecnâs-› mahlûkât›n reng-i rûylar›n görmeyen rûy-› arzda bir fley görmüfl de€ildir. May Bornu kavminin **[Y 310a]** gözleri k›z›l k›z›l. Ve Afnu kavminin gözleri sar›d›r, gûyâ yerekân zahmetine mübtelâ olmufllard›r, ammâ tenleri humrete mâ'ildir. Bunlar ekseriyyâ altun tibri getürüp gömlek bezi al›rlar.

Ve Ba€an›sk› kavmi gözlerinin beyâz› çokdur, gâyetü'l-gâye tenleri siyâhd›r. Ammâ eyle kadîd-i mahzd›r kim gûyâ Ahlât flehrinin kadîdidir. Kaçan pertâb etse ceyrân ana hem-pâye olamaz. Bu kavmin haymelerinde bir tü€lü asfer âdem var idi. Cümle halk temâflâs›na vard›.

Hikmet-i acîbe: Hakîr dahi ileriye tekaddüm edüp gördüm: bir tü€lü âdem hizmet edüp durur, ammâ diflleri kelb difli gibi ve çenesi ve burnu uzun, gûyâ bir asferü'l-levn kelbdir. Kelimât etdükçe dâ'imâ tebessüm eder. Hakîr,

"Bu s›fatl› benî âdem görmedik, asl› nedir?" deyü su'âl etdim.

Anlar›n lisân›ndan bilir, Elvâhât vilâyetli cellâbe âdemleri var idi, anlar su'âl edüp yine ol kavimden biri feth-i kelâm edüp eydir:

"Vallâhi bu âdem maymun o€ludur. Vâlidesi da€da sindiyân a€ac› keserken bir zeberdest maymun bunun vâlidesin tasarruf edüp bir y›ldan bi-emrillâh bu âdem vücûda geldi" deyü nakl etdi.

Hakîr âlem-i hayretde kalup, âye[t]:

[1] «E†«‰‰OA†Y

dedim. Yine hakîr eyitdim:

"Yâ cân›m tâ bu mertebe fledîd zor-bâzûya mâlik maymun mu olur?" dedim. Anlar eyitdi:

"H›mâr kadar maymunlar› var kim kâhîce bizim yolumuza enüp ceng ederler" dediler. Âye[t]:

[2] ‹ · Y‰†«‰‹ *bi-kudretihî ve yahkümü mâ-yürîdü bi-izzetihî*[3]

Ammâ bu kavmin cümlesi uryând›r. Ancak merd [ü] zenân›n›n avret yerlerinde birer pâre meflin vard›r, ammâ yine hareket eylese her uzuvlar› âflikâre olur. Hayvân mesâbesinde bir alay mahlûk-› Hudâ'd›r. Müddet-i medîd-i ömürlerinde su içmemifl âdemleri vard›r, cümle deve südü içüp dar› ekme€i yerler.

Ammâ Behîce ve H›nâdî ve Zu'afâ kabîlelerinin eyle mahbûb ve mahbûbe beyâz ve bu€day enlü Yed-i Kudret ile mukahhal merâlî ve gazâlî Hoten âhûsu gözlü, flîrîn sözlü, münevver yüzlü s›byân u nisvânlar› var kim âdemi zor ile isyâna korlar, *Allâhümme âfinâ*.

Bunlar dahi metâ'lar›n bâzâr-› mahabbete ç›karup her metâ'lar›n fürûht edüp on gün on gece azîm bey' [ü] flirâ olur. Ba'dehu kâflif cümle askeriyle kûs-› hâkâniyân›n çalarak r›hlet edince cümle ehl-i tüccâr ve züvvâr haymelerin bozup Ebürrîfl hazretlerin ziyâret-i vedâ' edüp herkes kurâ ve kasabâtlar›na giderler. Hakîr dahi vedâ' ziyâretin edüp kâflifden on tüfeng-endâz bahâd›r ifl erleri sekbânlar alup Demenhûr'dan cânib-i garba befl sâ'at yer çölistân içre gidüp,

Evsâf-› flehr-i kadîm Hûfl-› Îsâ

Lisân-› Arab'da lafz-› *hûfl* (---) derler. Kadîm-i evvelde bâ€-› ‹rem-misâl bir sevâd-› mu'azzam flehir imifl. Lâkin elin vilâyetin ‹skenderiyye deryâs› gark etmek ile kurâlar› harâb ve flehri türâb olmufldur. Hâlâ ol kadar ma'mûr u müzeyyen de€ildir. Buhayre hâkinde Rumbiyye derler bir **[Y 310b]** kâfliflikdir. Buhayre kâflifinden hil'at geyer. Befl yüz atl›ya mâlik sâhib-i kös hâkimdir. Tâ Evcile ve Kibrit körfezine yetmifl konak yere var›nca hükmü nâfizdir. Ve kâflifine on sekiz M›srî kîse hâs›l olur. Ve yüz elli akçe kazâd›r, lâkin bî-hâs›l olma€ile hâlâ Buhayre kad›s›na nâhiye ilhâk olunmufldur, senevî bin gurufl olur.

fiehri bir çöl çölistân›n tâ ortas›nda bir düz sahrâda vâki' olmufldur. Sene 751 târîhinde Urbân be€lerinden ‹bn Îsâ hazretleri bu zemînin âb [u] havâs›n be€enüp bu flehri amâr eder. On bin katar deveye ve niçe kerre yüz bin ganeme ve câmûs [u] sevre ve teyse mâlik olup dâ'imâ Evcile tibrin zabt edermifl. Eyle ankâ olur kim bin deve ile her sene hac edermifl ve cümle huccâca ni'metin mebzûl edüp herkesin tatyîb-i hât›riyle takayyüd edüp gider gelirmifl. Bu Emîr Îsâ'n›n ihsân [u] in'âm› sebebiyle bu flehr-i Hûfl ol kadar amâr olur kim flehir içinde bir harâb hâne ve bir arz-› hâlî virâne kalmayup cümle halk› mâl-› Kârûn'a mâlik olurlar. Zîrâ koyun ve deve yeridir.

Bu ‹bn Îsâ asr›nda bir kerre flehr-i ‹skenderiyye'nin tur'as› yolun ‹flpanya küffâr› münhedim edüp Nîl suyu ‹skenderiyye'ye gelmedü€inden âhâlî-i flehir atfldan helâke yüz dutarlar.

Küffâr bu mahalde ‹skenderiyye'ye zafer bulup muhâsara eder.

Bu Hûfl-› Îsâ niçe kerre yüz bin Urbân askeriyle ‹skenderiyye kal'as›na imdâd yetiflüp küffâr› taht-› kal'adan kam' edüp rûy-› deryâya döküp bak›yyetü's-seyfi kefltîlerine süvâr olup firâr ederler. Ba'dehu Nîl tur'as›n ta'mîr ü termîm edince ‹bn Îsâ ahâlî-i ‹skenderiyye'yi saky etme€içün beher yevm üç bin deve yükü Nîl suyu ile ‹skenderiyye halk›n atflândan halâs edermifl.

Tâ bu mertebe kuvvet-i kâhire sâhibi Emîr Îsâ imifl kim Hûfl flehrin âbâdân etmifldir. Ammâ mürûr-› eyyâm ile kâfliflerin zulmünden ve Urbân eflk›-yâs› flerrinden harâba yüz tutmufldur. Hâlâ manzûrumuz oldu€u as›rda bir nahlistân içre iki bin toprak

---

1 *Kur'ân,* Bakara, 20; "Allah her fleye kadirdir."

2 *Kur'ân,* ‹brahim, 27; "Allah diledi€ini yapar."

3 Allâh diledi€i gibi (izzetiyle) hükmeder.

ve kireç örtülü ma‘mûr hâneler ve büyût-› fellâhîn ve kavm-i Megâribeler sâkindir. Ba‘z› kabâ’il-i Behîce ve H›nâdî ve Hazarî'den sâkin kimesneler vard›r.

Mukaddemâ bin befl yüz mihrâb imifl, hâlâ on bir mihrâb kalm›fld›r. Ammâ flehrin ortas›nda ‹bn Îsâ'n›n bir câmi‘i vard›r kim misli M›s›r iklîminde ve M›s›r'da yokdur. Gâyetü'l-gâye musanna‘ ve rûflen câmi‘-i dilküflâd›r. Enderûn [u] birûnunda eyle musaykal u mücellâ sun‘-› Hudâ gûnâ-gûn iri [ebrî?] tafllar var kim gûyâ henüz üstâd hakkâk elinden ç›km›fld›r. Bundan gayr› câmi‘ yokdur. Ve bir minâre-i serâmedi var, kehkeflân-âsâ semâya ser çekmifl üç tabaka minâre-i âlîdir. Ve hammâm dahi Emîr Îsâ'n›n›d›r. Bu hammâm›n dahi nazîri yokdur, me€er Menfalût flehrinde Osmân Be€ hammâm› ola. Ve elli **[Y 311a]** mikdâr› dükkânlar› vard›r, ammâ herkesin hânesinde **[P 275b]** ihrâm dokurlar ve üç yüz altm›fl dükkând›r.

Hulâsa-i kelâm cümle imâretleri ‹bn Îsâ hayrât›d›r. Lâkin hûrmâl›€›ndan gayr› bâ€ u bâ€çesi yokdur. Sular› cümle lezîz kuyu sular›d›r. Halk›n›n kâr [u] kisbleri ihrâm ve nâzik zî-k›ymet cecim kilimler ifllerler, **[Q 278b]** meflhûrdur. Zîrâ koyunlar›n›n cümlesi beyâz koyunlard›r.

Ve bu flehrin cenûb ile keflifllleme rûzgâr› mâbeynindeki hûrmâ orman› içinde üç bin mikdâr› hayme ve kilimden ve türâb ve kam›fldan evleri vard›r. Cümle halk› tüfeng-endâzd›rlar. Bunlara Behîce ve H›nâdî Urbânlar›n›n aflk›yâlar› aslâ zafer bulamazlar. Gâyet bahâd›r kavimdir. Bunlar›n dahi develeri ve koyunlar› bî-hisâb oldu€undan bunlar›n dahi kârlar› nâzik nazîf beyâz cac›m ve ihrâmlar ifllerler.

Bu flehrin zirâ‘at olunacak yerlerin ‹skenderiyye buhayresi gark etme€ile g›lâlleri gayr› kurâlardan gelüp halk› ihrâm tüccâr›d›r. Ve bu flehrin garb ve cenûb taraf›nda aslâ ma‘mûr [u] âbâdân yokdur, tâ Fes ü Merânkefl'e ve Ma€rib Tarabulusu'na var›nca çöl çölistân ve berr ü beyâbând›r. Ammâ cebel-i Ahzar'da d›rahtistân ve h›yâbân vard›r ve âb [u] havâs› latîf yerler var kim diller ile ta‘bîr olunmaz kim bu mahallerde niçe bin kabâ’il-i Urbân konup göçer.

{**Menâk›b-› mecâzibûn:** fiehr-i Hûfl'da maz›nne-i kerâme efl-fieyh Alî Biflbîflî ve dahi efl-fieyha Mübâreke Hâtûn ile fieyh Biflbîflî birbirlerine hasm-› kâvîlerdir. Hattâ bir kerre Mübâreke Hâtûn Biflbîfl'in bafl›n yarup alt› sâ‘at tâ Demenhûr flehrine var›nca kovdu. Ammâ ikisi de maz›nne-i kerâme kimesnelerdir. Hattâ birkaç kerre Mübâreke Hâtûn'u Cezâyir'de ve Tûnus'da görmüfllerdir. Ve gitdi€i yere eyle gider kim at yetiflmez, ekseriyyâ askerî tâ’ifesiyle sefere bile gider.

Der beyân-› Medînetü'l-Ukâb

Bu flehr-i kadîm-i Hûfl-› Îsâ'n›n cânib-i garb›nda befl gün befl gece Behîce ve H›nâdî Urbân›'n tecride askeriyle kovarken bir harâbistân flehire râst geldik. Bir sahrâ-y› lâlezârda sulu ve otlu Tâk-› Kisrâ'dan niflân verir kemerli kubâblar›n ve gayr› âsârlar›n hisâb›n Üstâd-› Ezel bilir. Me€er flehr-i Ukâb imifl. Hakkâ kim bûm ve gurâb u ukâb âfliyân› olmufl bir harâb-âbâdd›r. fiiddet-i flitâda içinde kavm-i mecâzib ve kavm-i zu‘afâ ve Megâribe kavmi sâkinlerdir. Ba‘de't-tûfân Hartiya Melik binâs›d›r. Sene 347 târîhinde âl-i Fât›miyyûndan Mu‘izzüddîn-i Ma€ribî harâb etmifldir. Hâlâ harâbistân›nda niçe bin zî-k›ymet tafllar bulunur. Hattâ altun tibri ç›kan Evcile flehri bu harâb Ukâb flehrine befl konak ba‘îddir. Ammâ hakîr varmad›m, zîrâ H›nâdî Urbân›'n münhezim edüp sâlimîn ü gânimîn yine M›s›r'a dâhil olduk.}

Hakîr bu flehri dahi seyr [ü] temâflâ edüp yetmifl **[Y 311b]** seksen refîkler ile yine gerü **Demenhûr flehri**ne dörd sâ‘atde gelüp dâr›fledde mukîm olduk. Ertesi gün Buhayre kâflifi Celeb Mehemmed A€a ile ‹skenderiyye'ye cereyân eden Nâs›r›yye tur‘as› münhedim olup cümle a‘yân-› flehir ve cümle yedi bölük askeriyle Demenhûr'dan flimâl cânibine bir malaka gidüp,

Beled-i Cebel-i Kâs›m Be€. Andan,

Beled-i Bast›ra: Demenhûrlu Deli Mustafâ A€a'n›nd›r. Andan,

Beled-i Zerkûn. Andan,

Beled-i Zâviyetü'l-Gazâl. Andan iki sâ‘atde bu zikr olunan kurâlar› ubûr edüp,

Beled-i Nâs›r›yye'ye vâs›l olduk. Yüz elli hâneli ve bir câmi‘li Nâs›r Sultân evkâf› ma‘mûr kurâd›r.

Bu mahalde cümle asker haymeleri ile meks edüp tur‘ay› ta‘mîre mübâfleret edüp niçe kerre yüz bin âdem kellesi kadar samanl› balç›k toplar yapd›lar, ve hûrmâ dallar›ndan k›rk elli dâne flûhalar yapup içlerin mezkûr kelle kadar balç›klar ile leb-ber-leb edüp her bir flûha gemi kadar bir mefret azîm fley olup niçe bin âdem bu *flûha* ta‘bîr etdikleri kaziyyeyi cereyân eden Nîl'in içine b›ra€up Nîl sed olup bu hâl üzre Nîl ke'l-evvel ‹skenderiyye'ye cereyân etme€e bafllayup bu renc-i anâya kâmil bir hafta bu kadar bin re‘âyâ vü berâyâ ve mültezimîn ve keflflâflar çal›flup hâh-nâ-hâh Nîl tur‘as›n ihyâ edüp ‹skenderiyye'ye Nîl cereyân etme€e bafllayup kâflif k›rk koyun ve befl deve kurbân edüp azîm sürûr [u] flâdumânlar etdiler. Zîrâ ‹skenderiyye'ye Nîl varmasa ‹skenderiyye benderi harâb olup senevî üç yüz M›srî kîse hâs›l olur gümrük harâb olunca Buhayre kâflifi katl olunur.

Bu tur‘a ta‘mîrine Buhayre kâflifi me’mûr olup masâr›f›yçün senevî k›rk kîse masrûf yazup muhâsebe görür. Bu tur‘a cerfine tâ Circe'ye var›nca cümle kâflifler ve mültezimler havl›lar› ile ve curâfa s›€›rlar› ile ve curâfa s›byânlar› ile beher sene gel-

me€e me'mûr olduklar› Füvve kasabas›ndaki mahkeme sicillâtlar›nda mastûrdur.

Ve Nâs›r›yye tur'as›n ibtidâ Hazret-i ‹brâhîm asr›nda Filbat›r nâm K›btî meliki binâ etmifldir. Ol melikdir kim Sâre Ana'ya iki kerre dest-d›râzl›k edüp elleri kuruyup tevbe isti€fâr edüp Hazret-i ‹brâhîm'e îmân getürmüfldür. Bu tur'a an›n inflâs›d›r. Büyük Nîl kenâr›nda Füvve kasabas› kurbunda yine Buhayre hâkinde Dârûd karyesinden kesüp iki konak yer ‹skenderiyye'ye kesüp getürmifldir. Makdûr-› befler de€il bir himmet-i âlîdir. Hâlâ içinde alt› ay gemiler cereyân eder. Ba'de zamân mürûr-› eyyâm ile mu'attal olup Sultân Nâs›r cerf edüp cereyân etdirmifldir. An›niçün Nâs›r›yye tur'as› derler. ‹ki cânibi Buhayre deryâs›d›r kim zehr-i mârd›r, ortas›ndan Nîl-i mübârek zülâl cereyân eder, aceb himmet-i merdând›r. Ba'z› mahalde telattum-› bahr ziyâde olup cisirleri bozup böyle cem'iyyet-i kübrâ ile ta'mîr ü termîme [Y 312a] muhtâcd›r.

Zamân-› kadîmde bu tur'ay› Filbat›r Melik inflâ etdükde ferflin iki konak yer serâpâ mermer-i hâm ile döflemifl. Hâlâ ba'z› zamân ba'z› yerleri zâhir olur. Hakkâ ki *Himmetü'r-ricâl takla'u'l-cibâl* mertebesi hayrâtd›r. Hâlâ halîc-i ‹skenderiyye derler meflhûr-› âfâkd›r. E€er bu halîc her sene hafr olunmasa iki cânibde olan ac› buhayreler mevci cisirleri kat' edüp Buhayre vilâyetinde niçe yüz pâre kurâlar› dahi gark ederdi. Tathîr olunmas› dahi kâflife bir kârd›r, muhâsebesi âsân olur. Ve ‹skenderiyye bu tur'a ile ray oldu€u inflâallâh mahallinde tahrîr olunur.

Bu tur'an›n ta'mîr ü termîminden sonra kâflifden hâliye hizmetimiz içün on bin para ve bir at alup at› bir âdeme emânet koyup Kâflif Mehemmed A€a bize on tüfengli refîkler verüp bir gemi âmâde edüp cümle levâz›mât›m›z ile bizi tur'a içre yollayup cereyân ederek,

‹skenderiyye flehrine azîmet etdi€imiz menâzilleri ve kurâlar› beyân eder

‹btidâ mezkûr tur'a ile seyl-i revân-vâr revâne olup,

Beled-i Sintâv: Merkûm tur'a kenâr›nda iki yüz evli ve bir câmi'li ma'mûr kurâd›r. Yine Buhayre hâkinde mültezimi vard›r. **efl-fieyh Ebûbekir Sintâvî** hazretleri tur'a kenâr›ndaki câmi'in sâhas›nda bir kubbe-i sagîre içinde medfûndur, meflhûr-› âfâk kibârdand›r. Bu karyeden afla€› cereyân edüp,

Beled-i Bersîk: Yüz hâneli ve nahlistânl› ma'mûr kurâd›r. Bir câmi'i var. Andan afla€›,

Beled-i Nahl: ‹ki yüz büyûtlu âbâdân câmi'li kurâd›r. Andan afla€›,

Beled-i Ebû H›z›r: Bir câmi'li ve üç zâviyeli ve alt› yüz hâneli âbâdân kurâd›r. Bu mahalde Eflrefiyye tur'as› ki büyük Nîl kenâr›nda Rahmâniyye kurâs›ndan ayr›lm›fl bir azîm tur'ad›r. M›s›r pâdiflâhlar›ndan Sultân Eflref hayrât›d›r. Buhayre hâkinde niçe yüz pâre kurâlar› rey edüp Demenhûr flehrine dahi u€rayup andan ubûr ederek bu beled-i Ebû H›z›r kurbunda bu Nâs›r›yye tur'as›na mahlût olup ‹skenderiyye'ye gider. Bu dahi büyük hayrât-› azîmdir. Bu belede karîb,

Beledü'l-Kurâvî: Gâyet ma'mûrdur. Bir câmi'i var. Andan afla€›,

Beledü'l-Kâfile: Befl yüz hâneli ve bir câmi'li âbâdân kurâd›r. Andan afla€›,

Beled-i Desûfl: Bu dahi bir câmi'li ve üç yüz beyitli amâr [Q 279a] belîdedir. Andan afla€›,

Beled-i Bürke: Befl yüz hâneli ve bir câmi'li ma'mûr kurâd›r. Bir kubbede bir ziyâret vard›r, ammâ ma'lûmumuz de€ildir, rûhiyçün bir Fâtiha tilâvet edüp ubûr etdik. Andan afla€› yine Nîl ile cereyân [P 276a] ederek,

Beled-i kebîr Ruveyhib: Bu dahi Buhayre hâkinde bin yedi yüz evli bir selâtîn câmi'li ve mesâcid ve hânl› ve esvâk-› muhtasarl› ve kahvehâneli ma'mûr u müzeyyen kurâd›r. Bu Nâs›r›yye tur'as›nda iskele olmak ile hurde emîni taraf›ndan gümrük emîni alt› ay oturur, alt› aydan sonra tur'an›n suyu [Y 312b] kuruyup kâmil alt› ay iskele gümrü€ü dahi mu'attal olur. Beher sene bin pâre gemi gelüp metâ' alup giderler.

Evsâf-› metâ'-› sun'-› Hudâ be-karye-i Ruveyhib

Perverdigâr-› *Kadîrün alâ külli fleyin* ol sâni'-i lâ-nazîrdir kim akl-› benî âdem an›n hikmetine hayrân [u] sergerdând›r, bir sun'-› ezelîsi dahi budur kim bu karye-i Ruveyhib sahrâlar›nda hâs›l olur geven dikeni gibi bir alçac›k diken menbûtdur. Ana lisân-› Arabda gâsûl derler. Galat-› meflhûru kâsûl dahi derler. Asferü'l-levn bir nebâtât-› giyâhâtd›r. Mugaylân dikeni gibi nîflterli dikeni olur. Mâh-› Temmûz'da kemâlin bulup tohum verüp tohmu yere dökülür.

Ba'dehu kurâ halk› ehl [ü] ›yâlleri ile bu vâdîye ç›kup bir gûne çengelli miczem oraklar› vard›r, an›n ile mezkûr gâsûl dikenlerin kesüp h›rmen h›rmen y›€arlar.

Ba'z› âdemler bu gâsûlü esbâb yaykamak içün sâbûn etmek murâd edinirse bu gâsûlü dibeklerde dö€üp hurde eder. Ba'dehu bu kurâya mahsûs bir gûne türâb vard›r, ol türâb› çamur edüp hurde olan gâsûlü balç›€a mahlût edüp hamîr gibi yo€ururlar.

Ba'dehu müdevver müdevver somun gibi edüp flems-i âtefl-tâbda kurudurlar. Ba'dehu tüccârlar› vard›r, niçe bin deve yükleri andan alup gemilerle cümle Arabistân'a ve kal'a-i ‹sne ve flehr-i ‹svân'a götürüp ekseriyyâ fukarâ k›sm› isti'mâl ederler. Bu gâsûlü bir tafllt içinde ›sladup suyu ile câmeflûyluk ederler, latîf sâbûndur. An›niçün gâsûl derler, gâsûl gasldendir, gasl yaykama€a derler.

Ve bir gûne hassa hofl-bûlu€undan mâ‘adâ {hâssa} bu gâsûl ile gasl olan siyâbda bir dahi pire ve kehle olmaz, hâssa-i kübrâd›r.

Hâssa-i sânî: Bu gâsûl otun ahâlî-i beled da€lar gibi bir yere y›€up ihrâk bi'n-nâr ederler. Ba‘dehu külün bir yere cem‘ edüp bir dahi germ-â-germ âtefl-i Nemrûd ile yakup mezkûr kül birbirine bitiflüp top top olur. Ba‘dehu iskele bafl›ndaki mahzenlerde yâhûd taflrada köm köm y›€up tüccârlar› kantâr urup al›rlar. M›s›r'a ve sâyir diyârlara bâzergânlar› niçe kerre yüz bin kantâr ve kîle gâsûl hâkisterin alup M›s›r'da ve gayr› diyârlarda de€irmenlere çeküp ba‘dehu elekden geçirüp âtefl-i germ-â-germde natrûn ile kal edüp gûnâ-gûn flîfleler ve kanâdîl ve câmlar yaparlar. Gâyet mücellâ ve berrâk billûr câmlar› olur kim görenler an› câm-› Cem ve billûr-› moran ve necef zann eder.

Hâssa-i sâlis: Bu gâsûlün külün ekseriyyâ Freng tüccârlar› alup gemi gemi Frengistân'a götürürler. Hakîr Alman diyâr›nda iken Engürüs altunu kesilen Darbhâne emîni Marçelin'den su’âl edüp,

"Bu gubâr nedir?" dedim.

"M›s›r diyâr›nda Buhayre hâkinde hâs›l olur, gâsûl otu derler bir otlu€un külüdür. Bunu tîzâb suyuna çeküp altunun ç›kar›r›z, ba‘dehu kal ederiz, gâyet latîf ü nerm su altunu olur" deyü cevâb etdi. Hakkâ ki altun **[Y 313a]** gibi sakîl gubârd›r.

Hâssa-i râbi‘: Bu gâsûl otun dahi nev-zuhûr sebzgûn iken koyun otlasa diflleri altun gibi olur. Hakîr gayr› kemi€e sürdüm, te’sîr etmeyüp ke'l-evvel beyâz kemik kald›.

Hâssa-i hâmis: Bu gâsûl nebâtât› henüz ahzargûn iken ‹skenderiyye'den Frengler gelüp cem‘ edüp Frengistân'da sâ‘atçilere ve kuyumculara bey‘ ederler, anlar dahi cüz’î altun yald›z› râyihas› olan âvânî makûlesi eflyâlar› kurflum yâhûd bak›r fleb-küleh(?) ta‘bîr ederler kuyumcular ve sâ‘atcilere mahsûs tâs gibi bir eflyâd›r, anda altunlu âvânî[yi] bu gâsûl otiyle ve kükürd ile mezkûr fleb-külehlerde kaynadup eyle mutallâ altun olur kim gûyâ k›rkar ellifler altun sürülmüfl mertebesinde altun yald›zl› olur. Hâlâ Alman diyâr›nda inflâ olunan yald›zl› sâ‘atler bu gâsûl ve kükürd ile yald›zlan›r, garîb temâflâd›r. Ve hâlâ M›s›r'da ilm-i kâfa mukayyed olan kimesneler bu gâsûl otiyle amel ederler.

Hâssa-i sâdis, hikmet-i Hallâk-› âlem: Bu gâsûl otu hâs›l olan kurâ ki beledü'r-Ruveyhib'dir, anda **efl-fieyh Seyyid Îsâ hazretleri** bir kubbe-i âlîde medfûndur. Yemen'de fieyh fiâzilî hazretleri ile hemas›r imifller. Bu fieyh Îsâ fiâzilî hazretlerinin helâl-i zülâl kahve otu otlad›€›n istimâ‘ edüp hazret Cenâb-› ‹zzet'den ricâ eder kim "Yâ Rab, fieyh fiâzilî kuluna ihsân etdü€in kahve otu gibi bana dahi bir ot ihsân et, an›nla def‘-i cû‘ edüp kuvâ-y› beden ile sana ibâdet edeyim" deyü ricâ eder. Derhâl du‘âs› müstecâb olup bu sahrâ-y› ferah-fezâ gâsûl otiyle mâl-â-mâl olup flükûfesiyle lâlezâr olur. Hâlâ flükûfesinin râyihas›ndan âdemin demâ€› mu‘attar olur. Ba‘dehu fieyh Îsâ kâmil yüz sene bu gâsûl otun tenâvül edüp def‘-i cû‘ edüp yüz sene dahi mu‘ammer olur. Mukaddemâ yüz befl sene dahi mu‘ammer olmufldu. Cümle müddet-i ömürleri iki yüz befl sene olup Sultân Berkûk ile Tarabulus-› fiâm fethinde bile olup ba‘de'l-feth maskat-› re’si olan bu beled-i Ruveyhib'de merhûm olup üzerine Sultân Berkûk bir kubbe-i âlî bir tekye mînâ-y› kâlî inflâ etmifldir. Hâlâ iki yüzden mütecâviz fukarâlar› vard›r, cümle bu gâsûlü mâ’ide teresi gibi yerler. Ve demet demet kurudup el de€irmenden çeküp un edüp hamîr edüp ekmek ederler, gâyet lezîz nân-› hofliki olur. Hakîr teberrüken tenâvül edüp def‘-i cû‘ edüp Hakk'a hamd [ü] senâ etdim.

Hâssa-i sâbi‘: Gâsûl tohmunun ekme€i yürekde rîhi ve kan› kat‘ edüp zehir maraz›na gâyet nâfi‘dir. Ammâ ekme€i karad›r ve kahve ta‘m›ndad›r. fieyh Îsâ hazretleri yüz sene kâmil bu gâsûl otundan gayr› bir fley tenâvül etmemifller. Niçe keflf [ü] kerâmât› zâhir ü bâhir olmufl **[Y 313b]** ulu sultând›r. Ve bu ahâlî-i karyenin ço€u zarûret mahallinde bu gâsûl otun yerler, *ve's-selâm*.

Hâs›l-› kelâm bu gâsûl otundan azîm gümrük hâs›l olur. Rûy-› zemînde bir diyâra mahsûs de€ildir, illâ Buhayre'de olur. Bu beledde bu seyr [ü] temâflâ-y› ibret-nümây› görüp yine tur‘a ile cereyân ederek,

Beled-i Lûkûn. Ve,

Beled-i Bürke: Yüz hâneli ve bir câmi‘li âbâdân kurâd›r. Andan, **[P 276b]**

Beled-i Keryûn. Andan,

Beled-i Mu‘allefî. Andan,

Beled-i Akerîfl el-Bestelkûn el-beyza: Kabâb›ta asr›nda flehr-i azîm imifl, hâlâ âsâr-› binâlar› diller ile ta‘bîr olunmaz. Bundan dahi ubûr edüp yine tur‘a ile cereyân ederek,

Beledü'l-cinân: Zamân-› kadîmde bâ€ u bâ€çesi çok oldu€u içün beled-i Cinân derler. Hâlâ üç yüz hâneli ve hûrmâ bâ€l› müzeyyen **[Q 279b]** kurâd›r. Bu bâlâda tahrîr olunan kurâlar›n cümlesi Buhayre hâkindedir. Ve bu tur‘a-i Nâs›r›yye'nin iki cânibinde ma‘mûr âbâdân kurâlar› on sâ‘atde seyr [ü] temâflâ ederek,

Evsâf-› bilâd-› köhne ve dâr-› kehene h›sn-› hasîn ve sedd-i ‹skender-i metîn kal‘a-i ‹skenderiyye gevhernigîn

Binâ-y› azîm ve diyâr-› kadîm flehirdir. Bu sedd-i Ye’cûc-misâl kal‘a-i ‹skenderiyye'nin hakk›nda niçe bin müverrihler evsâf›n tahrîr etmifllerdir, ammâ cümleden mu‘teber Kabâb›ta tevârîhleri mu‘temed tevârîhlerdir kim hübût-› Âdem'den sonra kalem Hazret-i ‹drîs'e verilmifldir. K›btî kavmi ol zamândan berü ilâ yevminâ hâzâ rûz-merre cümle vakây›‘ât› tahrîr etmededirler. E€er kefereler ise de anlardan cemî‘i zamânda kizb ve habt-› kelâm sâd›r olmam›fld›r. An›niçün cemî‘i edyânda tevârîhleri

mu‘teber olup âl-i Abbâsiyân'dan Me’mûn Halîfe tevârihâta mâ’il olma€ile M›s›r'a gelüp Ehrâm da€-lar›n feth edüp niçe bin pâre kitâb-› ‹drîs'i ve kitâb-› Dânyâl'› ç›karup lisân-› Arabî ile terceme etdi. Ve niçe yüz K›btî tevârîhlerin dahi lisân-› K›btîden Arabî ile terceme edüp ol tevârîhlerin kavli üzre, ibtidâ bu ‹skenderiyye tûfân-› Nûh'dan sonra Bayzar bin Hâm ki birâder-i Sâm'd›r, Nûh Nebî gayr› evlâdlar›ndan rûgerdân olup bu Bayzar'a du‘â edüp tenâsül bulup M›s›r'a mâlik olup ‹skenderiyye'yi binâ etdi ve Menûf'u taht edindi. Ol as›rda ‹skenderiyye flehrinin ismi Rukûde idi. Hâlâ Alman diyâr›nda ‹skenderiyye'ye Rukûde derler. Ammâ lisân-› Yûnânda Aleksandire derler. Cümle kavm-i Kabâb›ta bundan tenâsül bulma€ile Ebü'l-kabâb›t derler. Otuz evlâd› oldu. Büyük o€lu M›srâyim idi. Arîfl'den tâ ‹svân-› Sûdân'a var›nca melik olup ba‘dehu babas› Bayzar ibn Hâm vefât edüp tûfândan evvel vefât eden Hürmüs Melik yan›nda Heremeyn'de defn etdiler.

Ba‘de't-tûfân ibtidâ M›s›r zemîninde defn olunan bu Bayzar ibn Hâm oldu.

Andan o€lu M›srâyim müstakil pâdiflâh olup babas› binâs› olan ‹skenderiyye'nin âb [u] havâs›n be€enüp ziyâde amâr etdi. **[Y 314a]** Tâ Z[â]likâ binti Me’mûn melike-i M›s›r iken kavm-i Amâlîka bunun zamân›nda hurûc edüp M›s›r'a mâlik oldular kim Hâm evlâdlar›ndand›r, melikleri velîd-i pelîddir, Kabâb›ta mülkin harâb edüp ‹skenderiyye'yi amâr edüp tevsî‘ etdi. Kavm-i Amâlîka cüssedâr âdemler olma€ile ‹skenderiyye'deki seng-i kebîrleri anlar inflâ etmifllerdir.

Andan sonra binâ eden Ya‘mur bin fieddâd binâ edüp mefret tafllar ile ta‘mîr edüp fieddâdî binâ derler. Ba‘dehu Süleymân Nebî'den sonra Cârûdü'l-Mü’tefikî flehr-i ‹skenderiyye'nin enderûn [u] bîrûnunda serâpâ amûd-› müntehâlar ile ibret-nümâ âsârlar binâ etdi. Hâlâ zâhir olan alâyimâtlar an›n âsâr›d›r. Ve Fir‘avn-› Mûsâ'dan yigirmi sene mukaddem Delûke binti Zîbâk nâm melike M›s›r'a mâlik olup Menûf'u taht edinüp kesb-i havâ içün bu ‹skenderiyye'yi ol dahi ol kadar amâr etdi kim deryâda yüz mîl ba‘îd yerden görenlerin gözleri âsâr-› mutallâtlardan hîrelenirdi.

Ve müverrih-i âlem Muhammed bin ‹shâk kavlince Hazret-i Risâlet-penâh'›n vilâdetinden sekiz yüz seksen iki sene mukaddem ‹skender-i Kübrâ bu kal‘ay› evvelki binâs›ndan ziyâde tevsî‘ edüp ol kadar ma‘mûr u müzeyyen ve alâyimâtlar ve t›ls›mâtlar îcâd etdi kim vech-i arzda eyle bir flehr-i azîm binâ olunmam›fl idi. Cemî‘i elsine-i milel temâflâs›na gelirdi. Binâ eden ‹skender-i Zülkarneyn'dir kim nesebleri ‹bn Rûmî ibn Nîtî [Nebatî?] ibn Nu‘mân ibn Târic ibn Yâfes ibn Nûh *aleyhisselâm*d›r. Ve bir kavilde ‹skender ibn Dârâb ibn Behmen ibn ‹sfendiyâr'd›r.

Allâhu a‘lem Hazret-i H›z›r *aleyhisselâm* bu ‹skender-i Zülkarneyn'in askerî tâ’ifesinden idi, Sedd-i Ye’cûc'e bile gitdi. Ba‘dehu bu ‹skenderiyye kurbunda Nîl-i mübârek bahr-i Ebyaz'a munsab oldu€u mahalde Hazret-i H›z›r ile Hazret-i Mûsâ refîk oldular. Ba‘dehu mâbeynlerine mufârakat vâki‘ oldu€una bu âyet-i flerîfe delîldir:

[1] †‚«‰†A–«†·—«‚†»IEI†E»IE„†”√E»Δ„†

âyetinin tefsîrinde cemî‘i müfessirîn hikâyelerini mufassalan tahrîr etmifllerdir. Hâlâ Hazret-i H›z›r ile Hazret-i Mûsâ birbirlerile mufârakat etdikleri mahalle Merecü'l-Bahreyn derler, bender-i Reflîd bo€az›d›r kim Nîl-i mübârek deryâya mahlût olur. Karadan ‹skenderiyye'ye on iki sâ‘atdir, deryâdan (---) mîldir.

Ammâ bu ‹skender hakk›nda kavm-i Yûnâniyân ya‘nî Rûm tâ’ifesi "Bizim pâdiflâh›m›z idi, bin sene mu‘ammer oldu ve bir kavilde alt› yüz sene mu‘ammer olup Kâf'dan Kâf'a hükm edüp Sedd-i Ye’cûc'u yapd› ve peygamberdir" derler.

Yâfes o€ullar›ndan Melik Merzibe o€ludur, ismi Merzibâ'd›r, lakab› ‹skender'dir. {Bir kavilde Buh-tunnas›r flehr-i Menûf'u harâb etdikden yüz yigirmi sene sonra ‹skender bin Filîfl el-Mahzûnî mâl-› ganâyim-i Acem ile ‹skenderiyye'yi binâ etdi€inden ‹skenderiyye derler. Ammâ bu gûne dörd ‹skender-i Yûnân gelmifldir, an›niçün **[Y 314b]** ihtilâf-› kesîre vard›r. Zîrâ dördü dahi bu ‹skenderiyye'yi amâr etmifllerdir. Hâlâ herbirinin amâr etdiklerinin târîhleri kulleler üzre mastûrdur.}

Sedd-i Ye’cûc'dan gelirken Acem diyâr›nda vilâdet-i Muhammed aleyhisselâmdan evvel 881 sene vefât edüp na‘fl› yine ‹skenderiyye'de Deyr-i Markab'da yat›r, derler; sahîhdir, zîrâ tevârîh-i Yûnâ-niyân dahi mu‘temed tevârîhlerdir. Anlar dâ’imâ umûr-› dünyâya mukayyedlerdir. Bi-kavli Yûnâniyân Hazret-i Muhammed'in hicretinden üç yüz befl sene mukaddem diyâr-› Rûm'da Selânik flehri kurbunda kal‘a-i azîm-i Kavala'da Hakîm Feylekos o€lu ‹skender-i Rûmî pâdiflâh olup Rûm, Arab ve Acem'i ve Hind'i ve Sind'i kabza-i teshîre alup Acem flâhlar›ndan Dârâ fiâh'› Ba€dâd'a karîb Nusaybin kal‘as› kurbunda Karadere nâm mahalde Dârâ'y› bu ‹skender-i Rûmî münhedim edüp Îrân-zemîn'e dahi mâlik oldu. Dârâ fiâh'›n ehl [ü] ›yâllerin Mentefle sanca€›nda Dârâhiyye yaylas›nda iskân etdirdi. Hâlâ ol kazâ-i fezâya Dârâhiyye derler.

Andan ‹skender ol mâl-› ganâyimle iki bin pâre gemi ile ‹skenderiyye'yi Kabâb›ta meliki Melik Sûrîd elinden alup diyâr-› M›s›r'a velvele-ârâ olup M›s›r'› dahi alup K›btî melikin boybe€leri edüp Urbân-› eflirrâ Rûm tâ’ifesine tâbi‘ olup K›btîlerden rûgerdân

[1] Kur‘an, Kehf, 78; "O flöyle söyledi: "‹flte bu, seninle benim ayr›lmam›z› gerektiriyor; dayanamad›€›n ifllerin yorumunu sana anlataca€›m."

oldular. Ba‘dehu bu ‹skender M›s›r'› Kostantiniyye'deki Ayasofya deyrine vakf eyleyüp beher sene M›s›r'dan on alt› kerre yüz bin altun cem‘ olup Ayasofya ruhbânlar›na nezûrât giderdi. Tâ Hazret-i Risâlet-penâh'›n zamân-› bâ-sa‘âdetlerinden Hazret-i Ömer hilâfetine gelince Kudüs ve Tarabulus ve Sayda ve Berût ve Akka ve Remle ve Gazze ve Tîne ve Dimyât ve Reflîd ve ‹skenderiyye ve M›s›r ve cümle leb-i deryâda [P 277a] olan k›lâ‘lar küffâr-› Efrenc Rûm-u flûm elinde idi.

{Ba‘dehu târîh-i ‹skender-i Kübrâ'n›n sene 595 târîhinde Denk›ld›yanos Kral ya‘nî Takyanos Kral taht-› kadîmi olan Antâk›yye'de ve Haleb ve fiâm ve M›s›r'da olan cümle nasârâdan millet-i Mesîhiyye olanlar› k›rup niçe bin kenîseleri harâb u yebâb edüp gâyet cebbâr kral-› dâl oldu. Ve Rûm kayserlerinden put-perest olanlar›n âhirkisi bu Takyanos'dur. Ba‘dehu katl etdü€i nasârâlar›n mâl-› firâvânlariyle deryâ-misâl asker cem‘ eyleyüp ‹skenderiyye üzre gelüp [Q 280a] kendü âdemlerinden ‹skenderiyye'de âsî olan Acile nâm vezîrin katl eyleyüp ‹skenderiyye sâhibi oldu.

Ba‘dehu ekâlîm-i M›s›r'› harâb u yebâb etdi. Andan diyâr-› Acem'e bir serdâr› gidüp fiâbûr fiâh ile ceng-i azîm edüp fiâbûr fiâh'› katl ve cümle askerin dendân-› tî€den geçirüp fiâbûr'un ehl [ü] ›yâlin ve cümle hazînesin Takyanos'a gönderüp ol mâl-› firâvân ile Takyanos ‹skenderiyye kal‘as›n amâr edüp âhir Takyanos yigirmi sene kral-› bed-fi‘âl olup nâ-hak kan dökdü€ü kanlar›n cezâs›n görüp [Y 315a] bedeninin ve difflerinin etleri dökülüp mürd oldukda yerine o€lu Ferenyal kral olup iki y›ldan ol dahi mürd olup yerine Kostantîn-i Kübrâ kral oldu. Âhirü'l-emr dîn-i Muhammedî âflikâre [oldu].}

Hikmet-i Hudâ Hazret-i Risâlet-penâh nübüvvetin sene 17 târîhinde Mekke-i mükerremeyi feth edüp Hâlid ibn Velîd hazretlerin yigirmi bin Sahâbe-i kirâm ile fiâm hâkimi Kayser H›rkîl üzre gönderüp bi-emrillâh kabza-i teshîre alup Risâlet-penâh'a müjdeler gitdi. Resûl-i Hudâ Muhammed Mustafâ dahi tekrâr on bin muhâfazac› asker gönderüp içlerinde Amr ibnü'l-Âs dahi cehâletde iken huddâm mesâbesinde asker ile Kudüs'e varup anda kald›. Kudüs-i flerîf henüz Rûm elinde idi. Asker fiâm'a vâs›l olup Amr ibnü'l-Âs Kudüs'de ticâret ederken bir gün bir d›raht sâyesinde istirâhat ederken hemân bir y›lan zâhir olup Amr'in yan›nda bir âdem hâb-âlûd iken su‘bân hemân herîfin üstüne hücûm edince Amr dal tîr [ü] kemân olup su‘bân ile ceng ederken nâ’im herîf hâbdan bîdâr olup gördü kim Amr bir hayye-i kebîri katl etdi, râk›d âdem,

"Gazân kutlu olsun, bu mâr› sehm-i kazâ ile ey katl etdin, dest-i bâzûna kuvvet" deyü vâfir ahsend etdi. Mâr mürd olup mûrlara nafaka oldu. Ol hâb-âlûd olan âdem Amr'dan su’âl edüp,

"Bu hayye ile bâz-gefltin nice oldu?" dedi. Amr ibnü'l-Âs eyitdi:

"Vallâhi, bu su‘bân seni helâk etmek isted, ben bîdâr dururdum, seni hâbdan bîdâr etmeyüp derhâl tîrkârl›k edüp dest ber-kabza edüp mâra bir hadeng-i kazâ urup katl etdim, sen dahi henüz hâbdan bîdâr oldun" dedikde bu âdem Amr'›n elin aya€›n bûs edüp hâl hât›r su’âl etdikden sonra herîf eyitdi:

"Yâ kifli, sen ne yerdensin?" dedi. Amr eyitdi:

"Ben Mekkâvîyim. Kudüs'e ticârete geldim. Cemî‘i evkât›mda bir deveci€im iki olamad›. Hâlim budur" dedi. Herîf eyitdi:

"Ben M›s›r diyâr›nda ‹skenderiyye flehrinde sâkin Hâce fiemmâs'›m kim Kudüs'e ziyâret geldim. Hamd-i Hudâ sen beni bu y›lan belâs›ndan halâs etdin. Sana nice ihsânlar edem kim benim halâs›ma ivaz ola? Gel benimle ‹skenderiyye flehrine gidelim, sana iki bin sikke-i Kabâb›ta altun ve niçe mâl [u] menâl ve hayme vü hargâh, kul ve karavafl verüp seni mâl-› ganâyimle M›s›r'a andan Mekke'ye gönderem" deyü va‘deler eyledi.

Amr dahi cân›ma minnet Kudüs'den on günde ‹skenderiyye'ye gelüp Hâce fiemmâs'›n hânesinde mihmân oldu. Hâce va‘dine hulf etmeyüp ahdinden ma‘a-ziyâde Amr'a ihsânlar edüp bir kat lipâçe-i fâhire ihsân eyleyüp Amr ile Hâce fiemmâs flehrin teferrücgâh› olan arsa-i Mel‘abe'ye ç›kup seyr [ü] temâflâ ederken hikmet-i Hudâ cümle pîr ü civân çevgân topu oynarlard›. [Y 315b]

Bir top çevgândan ç›kup gelüp Amr ibnü'l-Âs'›n bafl› üzre karâr eyledi. Cümle huzzâr-› meclisler ta‘accüb edüp âlem-i hayretde kald›lar. Me€er bu ‹skenderiyye kavmi mâbeynlerinde de’b-i kadîmleri bu imifl kim her kimin bafl› üzre top ber-karâr olsa elbette o ‹skenderiyye pâdiflâh› olurmufl.

Derhâl cümle halk hande edüp "Bu Mekkevî ve Ebtahî Arab melik mi olsa gerek?" deyü tebessüm etdiler.

Derhâl Hâce fiemmâs Amr ibnü'l-Âs'› hânesine götürüp ilm-i usturlâb ile Amr'›n tâli‘in yoklayup gördü kim bu Amr M›s›r sultân› oluyor. Tekrâr bî-nihâye mâl-› firâvân ile on katar deve metâ‘ ile M›s›r'a andan Hicâz'a gönderdi.

Amr kat‘-› menâzil ve tayy-› merâhil ederek Mekke'ye varup cümle ahibbâ ile görüflüp ‹skenderiyye metâ‘lar›ndan Hazret-i Risâlet-penâh'a hedâyâlar götürüp ol ân ân-› Resûlullâh'› müflâhede edince el kald›rup cehâletden halâs olup ‹slâm ile müflerref oldu€u dem Hazret-i Risâlet-penâh cümle Sahâbe-i kirâm huzûrunda,

"Yâ Amr, sana müjde olsun, fâtih-i ‹skenderiyye ve fâtih-i M›s›r Amr-› Amreyn olursuz" deyü ‹skenderiyye fethin Amr'a tebflîr etdi. Amr dahi ‹skenderiyye'nin âb [u] havâs›n ve mâl-› firâvân›n ashâb-› güzîne medh etme€e bafllad›. Hazret-i Risâlet dahi

cümle Sahâbe-i kirâma Kudüs-i flerîf ve ‹skenderiyye ve M›s›r fethi içün ümmetlerin tergîb edüp niçe hadîs-i flerîfler buyurdular.

Âhir Hicret-i Nebeviyye'nin alt›nc› senesinde Hazret-i Risâlet-penâh Hudeybiyye gazâs› fethinden sonra serdâr-› mu‘azzam olan Ebû Zer ve Belîka o€lu Hât›b ile M›s›r meliki olan Mukavk›s'a nâmeler gönderüp dîne da‘vet etdiler.

Bir kavilde Melik Mukavk›s Hazret'in mektûb-› dürerbârlar›n ba€r›na basup ‹slâm ile müflerref olup Hazret'e Düldül nâm›nda bir kat›r ve Zülfikâr nâm›nda bir k›l›c ve Mâriye adlu bir câriye ve üç dahi Kabâb›ta bintânlar› cevârîlerinden mefhar-› mevcûdât hazretlerine Zennûn-› M›srî'yi elçi edüp mezkûr hedâyâlar ve nâmeler ile gönderdi. Zennûn Hazret'e hedâyâlar› verüp cemâl-i bâ-kemâl-i Resûlullâh'› müflâhede edince ‹slâm ile müflerref olup Hazret-i Risâlet'e hekîmbafl› oldu.

Der beyân-› feth-i kal‘a-i ‹skenderiyye

Cümle müverrihînin kavl-i sahîhi üzre böyle tahrîr ü terkîm olunmufldur kim Hazret-i Risâlet-penâh'›n intikâlinden on sekiz sene sonra Hazret-i Ömer rad›yallâhu anh hilâfetinde bizzât kendüleri Kudüs-i flerîfi kefere-i Rûm ve Freng-i bed-reng elinden zor-bâzû ile feth edüp ba‘dehu dörd bin befl yüz fârisü'l-hayl ve dörd bin azeb piyâdesiyle Amr ibnü'l-Âs'› M›s›r fethine serdâr edüp kat‘-› menâzil ve tayy-i merâhil ederek Arîfl ile Refih mâbeynine asker-i ‹slâm vâs›l oldukda Hazret-i Ömer'den kâs›d gelüp nâme tilâvet olundukda mefhûm-› kelâm,

"Nâmem vusûlünde e€er M›s›r [Y 316a] hâkine kadem basm›flsan yürü, iflin Allâh âsân ede. Ve illâ kadem basmam›flsan avdet edüp Hâricîler üzre Ummân gazâs›na gelesin" deyü nâme tilâvet olundu.

Derhâl Amr ibnü'l-Âs ahâlî-i vilâyetden su’âl edüp bu Arîfl arz-› M›s›r'd›r dediler.

Derhâl Amr Hazret-i Ömer'e M›s›r hâkindeyüz deyü kâs›d ile nâmeler gönderüp kendüsi M›s›r üzre azîmet eyleyüp M›s›r etrâf›nda birkaç pâre kal‘alar feth edüp andan ‹skenderiyye kal‘as›n muhâsara edüp tokuz ay muhâsara edüp ceng-i azîm oldu.

Âhir hicretin on tokuzuncu sâlinde Kayseriyye'de H›rkîl nâm kral-› la‘în mürd oldu€u deryâdan ‹skenderiyye'de mahsûr olan küffâr-› Rûm'a vâveylâ [Q 280b] [P 277b] düflüp ol ân kal‘an›n manc›n›kdan münhedim olan yerlerinden cüyûfl-› muvahhidîn yürüyüfl edüp hicretin yigirminci senesinin mâh-› Muharrem'inde yevm-i cum‘ada kal‘a-i Cennet-âbâd-› ‹skenderiyye-i sengîn-bünyâd feth olup guzât-› müslimîn mâl-› ganâyimi deve yükiyle alup cümle Sahâbe-i kirâm bay olup her âdeme k›rkar bin altun ganîmet düflüp sâyir emvâl erzâk üsârâ hisâb›n Fettâh Allâh bilür. Bu feth-i fütûhun meserret haberin Medîne-i münevverede Hazret-i Ömer'e neccâb ile Amr nâmeler gönderüp anlar dahi yigirmi bin asker imdâd gönderüp Eski M›s›r'› muhâsara etdikleri bâlâda mufassalan mastûrdur. Ve ‹skenderiyye fethi hakk›nda bu ebyât denilmifldi, beyit:

Fe-âlû yeb‘asu nasran ileynâ
Ve hattâ yeftahullâhu aleynâ

{Der beyân-› sebeb-i harâbî-i menâr-› Markab-› ‹skenderiyye}

Bu ‹skenderiyye niçe mülûk-i selef destlerine girmifldir. Lâkin Hulefâ’ü'r-râflidîn ki emîrü'l-mü’minîn Çâryâr-› Güzîn'dir, anlardan sonra âl-i Emeviyyûn tasarrufuna girüp gâyetü'l-gâye ma‘mûr [u] âbâdân oldu. Cümle millet-i Mesîhiyye krallar› tama‘a düfldüler, ammâ debdebe-i Emeviyyûn'un mehâbet [ü] selâbeti ve cüyûfl-i müslimîni kol kol velvele verüp taraf taraf feth-i fütûhlar edüp Kostant›niyye ve ‹flpanya'ya asker çeküp ‹slâmbol'da Galata'y›, ‹flpanya'da Roma'y› feth etdiler.

Âhir küffâr-› hâksâr-› dûzah-karâr-› sâhib-firâr hîleye sâlik olup âl-i Emeviyyûn'dan Abdülmelik bin Mervân'a ‹flpanya kral› elçi gönderüp fiâm'da nâmeleri Abdülmelik'e verüp nâme k›râ’at olundukda elçi-i la‘în sûret-i Hak'dan görünüp Abdülmelik huzûrunda el götürüp flehâdet parma€›n kald›rup ‹slâm ile müflerref oldu ve Abdülmelik'in makbûl [u] mergûbu olup bir ân melikin yan›ndan münfek olmazd›. Bu üslûb üzre Abdülmelik'in urukûna girüp,

"‹skenderiyye'de azîm kenzler vard›r kim diller ile ta‘bîr olunmaz. Hazret-i Âdem'den ve Âdem-i sânî Nûh Necî'den berü niçe yüz mülûk [ü] selâtînler ve niçe bin ulûm-› flettâya mâlik keheneler mutalsam ile kenzler defn [Y 316b] etmifllerdir. E€er benim ilmime amel edüp bana i‘timâd edersen ilmim kuvveti ile ol defîneleri ç›karay›m, kabza-i tasarrufuna alup ol mâl-› firâvân ile hayrât [u] hasenâtlar eyleyüp cemî‘i cihân pâdiflâhlar› üzre çeri çeküp ibtidâ ‹flpanya'n›n elin vilâyetin harâb, ba‘dehu flehr-i Kostantîn'i yebâb ve hânelerin türâb edüp andan dahi niçe bin defîneye mâlik olup cümle cihân flâhlar›n gâfliye-berdûfl eyle kim tâ ilâ-yevmi'l-k›yâme nâm-› kâm›n yâd olup tevârîhlerde dâsitân olas›n", dedükde;

Abdülmelik gâyet tama‘kâr âdem idi, bilmezdi kim elçi-i la‘în ‹skenderiyye'yi harâb edüp dest-i küffârlara vere. Abdülmelik hîle fenninde sâfdil idi, elçinin ‹slâma geldü€ine i‘timâd edüp fiâm-› flerîfden ‹slâm› ca‘lî elçiye bu kadar bin asker verüp kat‘-› menâzil ederek ‹skenderiyye'ye gelüp bî-pâk ü bî-pervâ Âyine-i ‹skender olan menâr› ilim kuvveti ile münhedim edüp Âyine-i ‹skender'i ald›.

Eyle âyine idi kim deryâdan ‹skenderiyye üzre bir düflmen gelse cümle gemiler âyinenin âtefl-i tâb›ndan ihrâk olurdu, ve cümle deryâda flinâverlik eden kefltîler nümâyân olurdu; böyle t›l›sm-› a‘zam idi. Hâlâ temeli âflikâre durur. Maymûncuk kayas› derler, kalyon liman›n›n a€z›ndad›r, bir muhâlif yere vâki‘ olma€›n ba‘z› gemiler limana girirken ol

Maymuncu€'a gemi isâbet edüp pâre pâre olur. Kal‘adan alarka gitmek gerek, gâyet ihtirâz lâz›md›r. Ba‘dehu ol Markab menârdan k›rk milyon mâl ç›kard›.

Hulâsa-i kelâm k›rk günde niçe yüz defîneler feth edüp cümle mâl-› hazâyini gemilere doldurup flehr-i ‹skenderiyye'yi câ-be-câ harâb edüp kendüye tâbi‘ olan asker ile kefltîlere süvâr olup azm-i cânib-i diyâr-› ‹flpanya deyüp gitmede.

Beri tarafda fiâm'da Abdülmelik'e bu haber mün‘akis olup halîfe vâfir te’essüf çeküp kendüyi levm etdi ve beyne'l-halk flermsâr olup sürûr [u] flâdumândan berî oldu, ammâ çi fâ’ide. Âhirü'l-emr ‹skenderiyye'nin münhedim olan yerlerin ta‘mîr ü termîmine fermân eyledi. Ve niçe mâl-› firâvân masrûf edüp alâ ra€mi'l-a‘dâ evvelkiden dahi âbâdân ve dürr-i beyz-âsâ münevver k›ld›lar. Ammâ dahme-i ‹skender yok ve mutalsamât-› Delûke ve alâyimât-› Sûrîd Kehene ve kenz-i M›srâyim yok, ve Âyine-i ‹skender'de nûrdan eser yok.

Bu hâl üzre üç sene mürûr edüp dördüncü senede ‹flpanya'ya mâl-› defâyin ile firâr eden elçi-i la‘în cümle küffâr›n i‘ânetiyle ol mâl-› defâyin ile ‹flpanya'da üç kerre yüz bin asker cem‘ edüp bilâ-hisâb kefltîler ile bir gün liman-› ‹skenderiyye'de lenger-endaht edüp derhâl taflra cünûd-› cünübün döküp ale'l-gafle kal‘a-i ‹skenderiyye'ye istîlâ edüp kabza-i tasarrufa alup kâmil bir sene ikâmet edüp mukaddemâ bâkî kalan künûzlar› feth edüp bilâ-hisâb mâl-› **[Y 317a]** Kârûn'a mâlik oldu.

Berî tarafda Abdülmelik fiâm'dan deryâ-misâl asker-i bî-pâyân ile hurûc etdü€in mel‘ûn elçi kral-› la‘în tantana-i Muhammedî geldi€in istimâ‘ edüp cümle mâl-› defâyini kefltîlere leb-ber-leb edüp erebildü€i yerlere dek cüyûfl-› müflrikîn ile M›s›r'› ve etrâf kurâ ve kasabâtlar› nehb ü gâret edüp ‹skenderiyye içre ibret-nümâ mutalsamâtlar› ve acîbe ve garîbe âsârlar› hedm edüp gemilerle ‹flpanya'ya firâr etdi.

Hâlâ ‹flpanya ol mâl-› firâvân ile ma‘mûr olmufldur kim bir flehr-i azîmine Medîne-i kübrâ ve cânib-i garbda bir flehrine Kurtuba ve bir flehrine Tanca derler, hasretü'l-mülûk flehirlerdir, bu flehirler ma‘mûr olup ‹skenderiyye ol rahneden harâb oldu. Ammâ yine hâlâ niçe bin ibret-nümâ vâcibü's-seyr alâyimât [u] âsârlar› zâhir ü bâhirdir ki bir sevâd-› mu‘azzam kal‘a-i dürr-i beyz-âsâd›r.

Ba‘dehu Abdülmelik bî-hadd [ü] bî-pâyân asker-i ‹slâm ile ‹skenderiyye'ye dâhil olunca gördüler kim telattum-› deryâdan kenâra düflmüfl kefltî gibi târmâr, mekân-› mûr u mâr, hâne harâb, dam u bâmlar› türâb, ahâlîsi nâr-› firâk ile kebâb olup hâk-i mezelletde bîtâb yat›rlar. Hemân Abdülmelik fermân edüp,

"Yedi sene ‹skenderiyye taht›md›r. Düflmenden intikâm alma€a azîmet eyledim" deyüp bir senede deryâ-misâl asker cem‘ edüp iki bin pâre yelken kefltîler ile ‹flpanya diyâr›nda Medîne-i kübrây› ve Ma€rîb-zemîn'de Kurtuba ve Tanca ve niçe yüz pâre flehirleri feth edüp içine asker koyup kabza-i teshîre ald›. Ve mâl-› ganâyimden üç bin sandûk altun sarf edüp ‹skenderiyye'yi ve fiâm-› flerîfde câmi‘-i Ümeyye'yi Cennet-âbâd eyledi. **[Q 281a]** **[P 278a]**

Hâlâ ‹flpanya diyâr›nda ümmet-i Muhammed'den Mübtecel tâ’ifesi Abdülmelik askerinden kalan ricâlullâhd›r.

Andan yine ol asker ile Kostant›niyye'yi feth edüp sulh ile beher sene befler kerre yüz bin altun harâca kesüp cümle asker-i ‹slâm sâlimîn ü gânimîn ‹skenderiyye'ye dâhil olup kâmil yedi sene Abdülmelik küffâr-› hâksâra göz açd›rmayup elin vilâyetin ve sâ’ir küffâr krallar›n›n diyârlar›n harâb [u] yebâb müflrikînin ci€erlerin kebâb eyleyüp cümle ‹slâm asker[i] ve sâ’ir ümmet-i Muhammed mâl-› ganâyim ile bây oldular. Hâlâ diyâr-› Arab'da darb-› mesel olmufldur kim,

"Sana bir ifl ederim ki Emeviyyûn'dan Abdülmelik kâfire etmemifl ola" deyü efvâh-› nâsda güftügûdur.

Ba‘dehu bu ‹skenderiyye niçe mülûkler destine girüp ve Tâhir Baybars hilâfetinde küffâr yine istîlâ edüp yine Baybars istihlâs edüp niçe kerre âye[t]:

[1] †‰ÂÊ†«‰Â‰„†

Allâh bu eski tahte'l-kal‘a kârhânesin niçe mülûklere hîbe edüp bir alma ve bir verme ve bir k›rmad›r kim akl-› kâs›r bu kâra hayrând›r. [2] ‰«I”Δ‰† Fâ‘il-i muhtâr Allâh'›n **[Y 317b]** irâdet-i ezeliyyesi bunun üstüne cârîdir kim *te‘âlâ fle’nüh ve amme nevâlüh ve lâ ilâhe gayreh'dir*. Beyt:

Bozulur niçe bin ifller düzülür niçe cümbüfller
Bu kâr-› bü'l-acebdir buna olmaz kârger peydâ

mazmûnunca bâzâr-› dünyâda bu gûne kâr olmadad›r.

{Ba‘dehu sene 562 târîhinde âl-i Abbâsiyândan el-Muttakî Billâh M›s›r halîfesi iken Âl-i Fât›miyyîn'den Adudüddevle nâm Ma€rib pâdiflâh› ta€allüben kal‘a-i ‹skenderiyye'yi zabt etdikde hemân M›s›r halîfesi el-Muttakî Billâh M›s›r'dan yüz bin askere Esedüddîn fiîrkûh'u serdâr edüp Gazze üzre gitmede. Ve fiâm-› flerîfden fiîrkûh'un ammizâdesi Sînâ'y› ve Nûreddîn-i fiehîd'in birâderzâdesi Salâhaddîn Yûsuf bin Eyyûb'u fiâm'dan k›rk bin askere ‹skenderiyye üzerine serdâr edüp M›s›r ve fiâm askeri bir yere gelüp Askalân ve Yâfe ve Dimyât kal‘alar›n Freng elinden halâs edüp andan ‹skenderiyye'yi

---

1 *Kur’ân,* Mü’min, 16; "Bugün mülk kimindir? O tek ve Kahhar olan Allah'›n."

2 *Kur'ân,* Enbiyâ 23. "[Allah] yapt›€›ndan sorumlu tutulamaz".

Adududdevle elinden bâ-sulh feth edüp fiâm'da Nûreddîn'e müjde gönderdiler.

Ba‘dehu Salâhaddîn ibn Eyyûb ‹skenderiyye'ye hâkim olup ol sene Adududdevle Freng kâfiriyle yek-dil olup Salâhaddîn'i ‹skenderiyye içre muhâsara edüp âhir Salâhaddîn sulh ile Adududdevle vezîri fiâver'e müflâvere ile verüp her sene anlar dahi Salâhaddîn'e ellifler bin altun verüp Salâhaddîn ‹skenderiyye (---) (---) (---) yine âl-i Fât›miyyîn'den Adud'a verdi. Adud dahi kendüye imdâda gelen Freng'e ‹skenderiyye'nin n›sf›n verüp ol sene Freng M›s›r'da istîlâ edüp M›s›r içre Freng'in (---) (---) verdi bir hâkimi zabt ederdi. Tâ ki sene 564 târîhinde her tarafdan küffâr-› dûzâh-karâr›n imdâd-› küllîsi erüp mülkiyyet üzre iklîm-i M›s›r'a mutasarr›f olup ‹skenderiyye'yi hod evlâ bi't-tarîk cây-i menâs edindiler.}

Âhirü'l-emr sene 915 târîhinde bî-zer ü sîm ve bî-f›dda-i nîm vermeden Çerâkese pâdiflâhlar›ndan Sul-tân Gavrî-i bî-do€r› bâzâr-› felekde Ümmü Dünyâ olan M›s›r'› Züleyhâ-vefl Yûsuf ile M›s›r'› ifltirâ edüp cemâl-i kemâl-i devletine ma€rûr olup ekâlîm-i seb‘a flehinflâhlar›na dest-d›râzl›k etdü€inden mâ‘adâ hâdimü'l-haremeyni'fl-flerîfeyn iken fiâh ‹smâ‘îl nâm Îrân [u] Tûrân flâhiyle mu‘âmele edüp on iki bin alaca ahrec atl› silâhflor cündî ve on iki bin piyâde tüfeng-endâz cündî imdâd gönderüp Ç›ld›r sahrâs›nda Sultân Selîm Hân-› Evvel askeriyle bizzât iki flâh birbirlerine mukâbil olup vehle-i ûlâda Acem askeri gâlib olup âl-i Osmân münhedim olmak sadedinde iken Yeniçeri A€as› Ayas Pafla taraf›ndan üç yüz pâre balyemez toplar zencîr ile memlû iken cümlesine bir fitilden âtefl edüp K›z›lbafl-› bed-ma‘âfl bî-ayfl-› evbâfl olup bafllar›n piyâde yeniçeriyân dendân-› tî€-› âtefl-tâbdan geçirme€e bezl-i himmet edince yedi sâ‘at germ-â-germ ceng-i Îrân-zemîn ve harb-i cüyûfl-› [Y 318a] Kayser-zemîn olup bizzât fiâh ‹smâ‘îl yedi âdem ile bâzâr-› arsa-i Ç›ld›r'dan bir mugaylân çald›rmadan vilâyet-i Kazvîn'e firâr edüp cümle ordu-y› bâzâr›n ve âlât-› nakl-i tarab hazîne-i dînâr›n ya€mâ ve târâc edüp cüyûfl-i muvahhidîn ü müslimîn mâl-› havâric ile gedâlar› bay oldu.

Hattâ flâh›n Tâcl› Hân›m hâtûn-› bî-fler‘i dest-i asker-i ‹slâma girüp Selîm Hân-› ‹skender-zafere teslîm edüp anlar dahi ri‘âyeten, ne kadar ise harem-i flâhd›r, deyü üç yüz re’s cevârîleriyle Niflânc› Pafla Tâczâde Ca‘fer Çelebi'ye emânet verdiler.

Ba‘de'lletî ve'lletâ Selîm Hân temâflâ içün ceng bâzâr› sahrâs›na varup gördü kim cünd-i münhezim-i maktûlün ço€u M›s›r askeri. Hemân ol demde etek dermeyân edüp bismi-ilâh ile,

"Niyyetü'l-gazâ alâ Gavri'l-M›s›r" deyüp Ç›ld›r sahrâs›ndan mansûr [u] muzaffer sâlimîn ü gânimîn avdet edüp Kayseriyye cânibine teveccüh etdükde flâha tâbi‘ olan Zülkadir evlâdlar›ndan Mar‘ayfl hâ-kimi Alâ’üddevle devletine ma€rûr olup âyende vü revende askeri nehb ü gâretden hâlî olmadu€u Selîm Hân'›n mesmû‘-› hümâyûnlar› olup yetmifl bin asker ile Ferhâd Pafla'y› Mar‘afl üzre irsâl etdükde Alâ’üddevle dahi yüz bin Türkmân-› bî-dîn [ü] bî-kemân ile Göksun yaylas›nda iki asker kemâkân yedi sâ‘at ceng-i azîm edüp bi-emrillâh Alâ’üddevle münhedim olup bi-nefsihi yetmifl boybe€leri ile kelleleri ber-c›da mâl-› ganâyimleri ile taht-› Kayseriyye'de huzûr-› Selîm fiâh'a getürüp serâperde önünde top-› çevgân gibi kelleleri galtân olup Alâ’üddevle'nin dörd veled bafl› ve yetmifl aded bak›yyetü's-seyf olan mîrlivâlar› ile Alâ’üddevle ve gayr› be€lerin bafllar›n nâmeler ile M›s›r'da Sultân Gavrî'ye gönderler üzre gönderilüp vâs›l oldukda nâme k›râ’at olunup mefhûm-› nâme,

"Biz ki ‹slâm askerinden olup mücâhidün fî-sebî-lillâh iken zîr-i hükmünde olan kuttâ‘u't-tarîk Mar‘afl hâkimi Alâ-y› bî-devle rehzenlik edüp vâcibü'l-izâle olma€›n ol gûne eflirrân›n haklar›nda âye[t]:

[1] ·,◊Ÿ†œ«»—†«‰,ËÂ†«‰–ÍÊ†

âyeti fermân›na imtisâlen cümle eflirrâsiyle katl olunup flerlerinden ibâdullâh halâs oldu.

"Sen ki hâdimü'l-haremeyn olas›n, K›z›lbafl-› evbafla imdâd etmek lây›k-› Muhammedî de€ildir. ‹mdi mezâhib-i erba‘adan destimizde hüccet burhânlar ve habl-i metîn fetvâlar vard›r. Vaktine hâz›r ol. Evvel bahâr-› hüceste-âsârda seninle inflâallâhu'r-rahmân bâzâr-› M›s›r'da bir ceng bâzâr› ederiz, vaktine hâz›r ol" deyüp sene 921 târîhinde belde-i tayyibe ya‘nî Kostant›niyye'den deryâ-misâl asker ile Üsküdar'a ç›kup kat‘-› menâzil ve tayy-i merâhil ederek Haleb kurbunda Merc-i Dâb›k nâm sahrâ ki Hazret-i Dâvûd *aleyhisselâm* ile Melik Câlût ceng edüp [Y 318b] Câlût'un münhedim oldu€u Merc-i Dâb›k sahrâ-y› bî-pâyând›r kim bu ceng hakk›nda alâ-tarîku'l-k›sas Cenâb-› Bârî habîbine bu âyeti nâzil etmifldir:

[2] E, ‰†œ«Eœ†A«‰

nass-› kât›‘› nüzûl etmifldir.

Selîm Hân dahi bu vâdîde seksen bin mükemmel asker-i cengâver ile Sultân Gavrî'yi iki kerre yüz bin askeriyle münhedim edüp Gavrî Sultân cengin gavr›na erüp sultânl›€› ol meydân-› ma‘rekede b›ra€up Haleb'e andan fiâm'a andan M›s›r'a firâr etdi.

Selîm Hân mansûr [u] muzaffer fiâm'a gelüp mefltâ fermân edüp evvel bahârda M›s›r üzre müte-vekkilen alallâh [Q 281b] deyüp adâlet ederek Arz-› Hâsân ki Kat›yye ve Ümmü'l-Hasan çölüdür, ol hâmûnu Selîm Hân yüz bin asker ile ubûr edüp Bilbeys flehri fezâs›na vard›kda Abbâs da€lar› [P 278b] kemîngâh›ndan Sultân Gavrî yüz bin küheyl-süvâr ve yüz bin piyâde-i pâ-süvâr tüfeng-endâz yarar ile ale'l-gafle âl-i Osmân askeri üzre koyulup vakt-i

---

1 *Kur'ân,* En'âm, 45; "Zulmeden milletin kökü kurutuldu. Âlemlerin Rabb'i Allah'a hamd olsun."

2 *Kur’ân,* Bakara, 251; "Davûd da Calûd'› öldürdü. Allah Davûd'a padiflahl›k, hikmet ve peygamberlik verdi."

seherden tâ vakt-i gurûba dek ceng-i sultânî ve neberd-i hâkânî olup âhir Gavrî askeri üzre ahflam olup dendân-› tî€ ile kelleleri galtân olup Gavrî dahi gurûrundan bu ceng-i âflûb içre bir seccâde üzre bî-ser cesedi bulunup dâr-› gurûrdan dârü'l-bevâra ubûr edüp Gavrî ecel gavr›na erdi dediler. Netîce-i kelâm u merâm merâm kelâm bâlâda Selîm Hân'›n M›s›r fethinde ale'l-ihtisâr tahrîr olunmufldur.

Hulâsa-i kelâm Selîm Hân altm›fl aded mesâf cenginden sonra M›s›r'› feth edüp sâb›kan Gavrî vezîri olan Hayre Be€ Pafla'y› M›s›r vezîri ve Kemâl Paflazâde Ahmed Efendi'yi kad›asker hâkim nasb edüp kendüleri yigirmi bin asker ile bin pâre gemiler ile Nîl-i mübârek ile cereyân ederek Reflîd'e varup andan berr ü bahrden asker ile ‹skenderiyye kal‘as›n muhâsara edüp ol ân içinde mahsûr olan asâkir-i Çerâkesân hîzân, "el-amân ey güzîde-i âl-i Osmân" deyüp miftâhlar› Selîm Hân'a bâ-sulh verdiler.

Sene 923 târîhinde ‹skenderiyye kal‘as› dest-i Çerâkes-i nâkesden Selîm Hân fethidir. ‹nk›râzu'd-devrân dest-i âl-i Osmân'da mü’ebbed ola; âmîn, bi-hürmeti Seyyidü'l-mürselîn.

Ba‘dehu Selîm Hân tahrîr edüp M›s›r eyâletinde iki tu€lu sancak be€i taht› edüp deryâ kapudan-lar›ndan Kara Hüsâm Pafla'ya sanca€› ihsân edüp rûy-› deryâda dörd pâre kad›rga ile Malta yollar›n ve eyâlet-i M›s›r'da olan leb-i deryâ kal‘alar›n limanlar›n muhâfaza etme€e me’mûr edüp eyâletinde cümle kurâlar iltizâmda tahrîr olunup kurâlar› olmama€ile taraf-› pâdiflâhîden hâss-› hümâyûnu mâh-be-mâh birer M›srî kîse M›s›r dîvân›ndan almak fermân olunup hâlâ kânûn-› kadîm-i Selîm Hân üzre beher sene on iki kîse alup iki pâre kad›rga ile kapudan pafla **[Y 319a]** ile sefer eflüp her sene ‹skenderiyye liman›na lenger b›ra€up hükûmet eder.

Ve Ebûkîr liman› ve ‹skenderiyye liman› ve Eski ‹skenderiyye liman›na lenger b›ra€an kefltîlerden birer alt›n liman hakk› alur.

Ve bâc-› bâzâr› ve muhtesib ve tershâne nefe-râtlar› ve yuva(?) ve kaçk›n köle ve bal›k dalyanlar› ve flehir subafl›l›€› ve cümle salb siyâset basmak, asmak ve urmak ve tutmak an›n hükmündedir. ‹ki yüz levendât ile dâ’imâ kâ’immakâm› hükûmet edüp senevî bâd-› havâ ve cürm [ü] cinâyetden on M›srî kîse dahi hâs›l eder.

Cümle yigirmi iki ve yigirmi befl ve cebr-i noksân otuz kîse hâs›l olur sancakd›r. Zîr-i dest-i hükûmetindeki kurâlarda tîmâr ve ze‘âmet yokdur, cümle iltizâm belîdeleridir. Alaybe€i ve çeribafl› ve kethudâyeri dahi yokdur, ammâ Âsitâne kapukulu serdâr› ve yeniçeri-i M›s›r serdârlar› vard›r.

Ve M›s›r vezîri taraf›ndan bir a€a-y› zîflân iskele bafl›nda gümrük emânetinde müstakil hâkimdir. Am-mâ salb siyâsete kar›flmaz, ancak kendüye müte‘all›k olan eflyâlara hükûmet edüp âyende vü revende gemilerden öflr-i fler‘î gümrük al›r. Beher sene paflas›na yüz elli kîse muhâsebe verüp iki kîse dahi ehl-i vazâyife ve e’imme ve hutabâya ulûfe verüp iltizâm›na mahsûb olur.

Ammâ ba‘z› vüzerâ iltizâm ile bu gümrü€ü ver-meyüp âdemlerinden mu‘temedün-aleyh âdemine emâneten verir. Hikmet-i Hudâ gümrük ziyâde ifller ve a€aya hizmeti taht›nda yevmiyye onar gurufl va-zîfe ihsân olunur. Ve pafla üzre bu gümrük mîrîden seksen kîseye hisâb olunup kula mevâcib verir. Zarar u nef‘ cümle paflan›nd›r.

Ve a€an›n kona€› mahzenleri Sinân Pafla evkâ-f›d›r. Beher yevm ikifler gurufl kirâs› pafla üzerine mahsûbdur. Hakîr M›s›r'da oldukda efendilermiz a€alar›n muhâsebesine bu abd-i kemteri gönderüp ücret-i kadem birer kîse ald›€›m›zda vâk›f-› esrâr oldu€umuz üzre tahrîr olunmufldur.

Ve gümrük huddâmlar› Yahûdî ve Rûm ve müs-lim hammâlîn cümle yetmifl neferdir, bunlar›n dahi vazîfeleri gümrük hâs›l›ndand›r. Ammâ gâyet müsta-kîm âdem yeridir kim vezîrine nâfi‘ ola, zîrâ gâyet hîle götürür. Ve a€avât›na bir avâyid dahi kal‘an›n hâricindeki varoflun arz-› hâliye olan yerlerin pafla a€as› temessükâtiyle bey‘ olunur, paflaya bundan â’id ü fâ’id yokdur.

Ve bu gümrükden ‹skenderiyye'nin befl aded kal‘as› ve Ebûhûr kal‘as› neferâtlar› ile cümle bin ne-fer kuldur. Senevî k›rk kîse-i M›srî gümrükden ulûfe al›rlar. Bâkîsi paflan›nd›r. Ba‘z› mevsimde Freng gemileri çok gelüp iki yüz kîse-i M›srî hâs›l olur.

Ve bir hâkimü'fl-fler‘ dahi üç yüz akçe flerîf kazâ-d›r. Ulemâ mâbeynlerinde sitt-i evvelinde tahta bafl› mans›b›d›r, **[Y 319b]** senevî ber-vech-i adâlet yigirmi befl kîse hâs›l olur. Ammâ ancak leb-i deryâda Ebûhûr nâm›nda bir kal‘a nâhiyesidir, andan gayr› bir yerde kurâ ve kasabâtda alâkas› yokdur, me€er taraf-› pâdiflâhîden bir kazâ dahi ilhak edeler. Hemân bunun mahsûlü flehr-i azîm bender-i ‹skenderiyye'dendir. Beher sene üç yüz dörd yüz pâre Freng ve gayr› gemiler bâdbân›n açup murg-› deryâ gibi uçup liman-› ‹skenderiyye'de lenger-endâz olup meks ederler. Dâ’imâ da‘vâ vü nizâ‘ eksik olmayup kad›ya mahsûl hâs›l olur. Ve yedi kral›n balyozlar› vard›r, büyük kal‘ada Sinân Pafla hânlar›nda sâkin olurlar.

Evsâf-› eflkâl-i cirm-i kal‘a-i ‹skender-i Kübrâ

Bu kal‘a-i ‹skenderiyye-i deyriyyenin lisân-› K›btî üzre ismi Secencel idi. Ba‘dehu ‹skender-i Kübrâ ve ‹skender-i Yûnân bunda sâkin olup taht edindi€iyçün ‹skenderiyye dediler. Ammâ Rûm tâ’ifesi Makdonya-i ‹skender derler. Lisân-› Efrenc'de Golonya derler. Akdeniz sâhilind[e] M›s›r cezîresinin flimâlinde cezîre-vâr bir burunda vâki‘ olmufl iki cânibi biner pâre barça galyon al›r liman-› azîmlerin ortas›nda bir köfle ucunda vâki‘ olmufl flekl-i

mu‘aflfler ya‘nî on köfleli fieddâdî binâ-y› azîm ve sedd-i ‹skender-metîn kal‘a-i bâlâ-y› misl-i nigîn h›sn-› hasîndir. fiimâli ve y›ld›z cânibi ve garbî ve cenûb cânibleri cümle bahr-i Ebyaz'd›r, ammâ cânib-i flarkî ve k›ble taraf› ve inbât rûzgâr› taraf› cümle karad›r. Tur‘a-i Nâs›r›yye kenârlar› serâpâ gül gülistân nahlistân bostân hadîka-i ravza-i Cinân misilli gaytânlard›r. [Q 282a] [P 279a]

Kal‘a-i ‹skenderiyye'nin dâ’iren-mâdâr cirmin beyân eder

Evvelâ bâb-› Reflîd kal‘an›n cânib-i flarkîsinde bir rükne vâki‘ olmufl iki kat demir kapu-y› âlîdir kim gûyâ kûh-› Demâvend bâb›d›r. Bu kapudan içeri girirken iki ad›m iki âdem kaddi bâlâ kal‘an›n sol cânibinde beyâz çâr köfle mermer-i hâm üzre celî hattile bu târîh makyûd olunmufldur:

Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahîm. Ve sallallâhu alâ seyyidinâ Muhammedin ve âlihi ve sellem. [1]«ÔœÚŒÔ‰ *Emera bi-te‘ammüli hâzihi'l-ate-beti'l-mübâreketi vaza‘ahâ ve te‘allaka bâbe'r-Reflîd h›fzan ve imârete'l-mahrûse fî eyyâm mevlânâ es-sultân el-melikü'l-memâlik at-Tâhir Ebû Sa‘îd, halledellâhu mülkehu ve ce‘ale'l-arza mâserâhâ melikehu, fî eyyâmi el-Mu‘iz el-Eflrâf et-Takî fî âm hams ve sittimi’e [605].*

Târîh budur.

Ve bu bâb-› Reflîd'den içeri girmeyüp handak›n kenâr›nca k›ble cânibine fleflhâne burca var›nca befl yüz germe ad›md›r. fiarka nâz›r bir musanna‘ mevzûn kulle-i azîmdir. ‹ki menzilden berü Nâs›r›yye tur‘as›ndan gelen Nîl-i mübârek flehr-i ‹skenderiyye içre bu burcun dibinden handak alt›ndaki flebbâkden içeri girüp flehrin içinde zîr-i zemînde sokak sokak cereyân edüp cümle flehri rey [Y 320a] eder.

Ba‘dehu bu fleflhâne kulleden yine handak kenâr›nca inbât rûzgâr› üzre burcu'l-Gavriyye'ye var›nca kâmil iki bin iki yüz ad›md›r. Ve bu taraf kal‘an›n sehl sûru cânibidir. Ya‘nî taflra ç›km›fl iki cânibin muhâfaza eder bir flekildir.

Andan yine inbât rûzgâr› üzre yine handak kenâr›nca gidüp kâmil alt› yüz ad›mda bâb-› Sidre'ye var›l›r. Lodosa nâz›r iki kat âlî demir kapudur. Ammâ iç kat demir kapunun iç yüzünde kapucular soffas› üzre birkaç k›t‘a çâr köfle beyâz mermerler üzre ba‘z› kiriflmeli mahlût hatt-› kadîmler vard›r, gâyet âlî olup k›râ’atinde su‘ûbet olunma€ile tahrîr olunmad›. Ammâ bir çâr-gûfle mermer-i beyâz üzre,

[2]¬ÂÊ†«‰—”Ë‰†»Â«†√|

a var›nca tahrîr olunmufldur.

Bu nass-› kât›‘dan afla€›da *sene hamsîn ve hamsimi’e [550]* tahrîr olunmufldur.

Ve bâb-› Sidre'den taflra yine handak kenâr›nca kal‘an›n metânet üzre binâs›n seyr [ü] temâflâ ederek yine inbât rûzgâr› cânibine bin befl yüz ad›m gidüp Burc-› Kebîr demekle ma‘rûf bir sedd-i Kahkahâ-misâl bir sedd-i ‹skender kulle-i bî-hemtâd›r. Bir köflede vâki‘ olmufldur.

An› ubûr edince art›k handak kenâr›nca cânib-i garba azîmet olunur, tâ leb-i deryâya var›nca iç kal‘a burnudur. Yedi yüz ad›mda var›l›r bir iç kal‘a köflesidir. Leb-i deryâda bir burc-› azîm kal‘ad›r kim cümle ‹skenderiyye kal‘as›n›n rûhudur. fieflhâne-binâ vâki‘ olmufldur. Üstâd mühendis var kuvveti bâzûya getürüp eyle icrâ-y› ma‘rifet etmifl kim hâlâ benî âdem eyle bir seng-i hârâya tîfle urma€a âcizdirler. Ve deryâya bir mîl mikdâr› bir burun gibi girüp cânib-i erba‘as›n muhâfaza edüp kurudur. Cümle esâs› deryâ içre k›rm›z› sommâkî sütunlar üzre mebnîdir. Ve kad›rga liman›n muhâfaza etsün içün cümle kolumburuna ve flayka ve balyemez toplar bu iç kal‘adad›r.

Bu kulle dibinde atlar›m›z yede€e alup deryâda yüzdürerek biz kal‘a kenâr›nca ubûr edüp içeri limana dâhil olup yine piyâde kal‘ay› seyr [ü] temâflâ ederek leb-i deryâ ile handaks›z kenâr ile kumsal üzre giderek Nîl'den gelen Nâs›r›yye tur‘as›n›n kal‘a dibinde deryâya mahlût oldu€u yerde teferrücgâh havz-› azîmler ve soffalar vard›r. Ba‘z› gurebâ havuzlarda gusül edüp câmeflûyluk eder. Ba‘z› âfl›kân ma‘flûkuyla deryâ mâliki-vâr flinâverlik edüp bilâ-vâs›ta kuc kuca€ olacak bir cây-i safâd›r. Bu havuzlar› ubûr edüp yine leb-i deryâ ile kad›rga liman› kenâr›nca iç kal‘a burnundan bu havuzlara gelince kâmil befl yüz ad›md›r.

Andan yine leb-i deryâ ile kumsal üzre karayel cânibine befl yüz ad›m gidüp leb-i deryâ taraf› tamâm olup Sa‘d Vakkâs burnuna gelir. Bu dahi kal‘an›n bir köflesidir. [Y 320b] Burc-› Ahzar derler. Bundan öte karayel cânibine kal‘a yokdur, cümle varofldur. Kad›rga liman›d›r ve kalyon liman›d›r, bu iki liman›n ortas›na varofl-› ‹skenderiyye vâki‘ olmufldur. Günden güne ma‘mûr âbâdân olmadad›r. Ammâ kal‘a-i kadîm içi harâb olup ahâlîsi taflra varoflda binâ-y› cedîd sarây-› âlîler ve sûk-› sultânîler binâ etmededirler.

Ve kal‘an›n kad›rga liman› köflesinde Burc-› Ahzar dedikleri kulle-i azîmden yine flark cânibine varofl kenâr›nca yal›nkat serâmed kal‘a dîvâr›d›r, varofl ile kal‘a dîvâr› mâbeyninde bir vâsi‘ alçac›k handak vard›r, bu handak içinden Nîl'den gelen

[1] *Kur’ân,* Hicr, 46; "Oraya emniyet ve selâmetle girin."

[2] *Kur’ân,* Bakar, 285; "Peygamber ve inananlar, ona Rabb'inden indirilene inand›."

Nâs›r›yye tur‘as›n›n bir kolu dahi flehr[i] saky etdikden sonra kal‘a ‹skenderiyye dîvâr›n›n temelinde demir kafeslerden taflra ç›kup handak-› azîm içre cereyân ederek Burc-› Ahzar dibinde kad›rga liman›na mahlût olur. Cümle varofl ahâlîsi suyu bu halîcden al›rlar.

{Ve flehr-i ‹skenderiyye'nin alt› serâpâ sadranc nakfl› bölme bölme su yollar›d›r. Ve flehir içre zamân-› kadîmde bu su yollar› üzre yedi bin kuyudur. Hâlâ üç bin adedi âflikâredir kim her sene Buhayre kâflifi üç yüz aded s›€›rlariyle gelüp mezkûr kuyulardan dollâblar› s›€›rlar ile deverân etdirüp yüz elli aded sarn›clar› cümle Nîl suyu ile leb-ber-leb edüp kad›ya ve pafla a€as›na ve be€ kethudâs›na ve yedi bölük a€alar›na ve alt› aded kal‘a dîzdârlar›na kâflif avâyidlerin verüp dîvân-› M›s›r'a vard›kda ‹skenderiyye'yi rey etdi€iyçün mîrî mâldan k›rk kîse mâl-› muhâsebe gösterir.

Ve bu ‹skenderiyye'ye Nîl-i mübârek suyu iki konak yerde tâ Rahmâniyye karyesi yan›nda Nâs›r›yye'den gelüp flehr-i ‹skenderiyye'ye tur‘a ile gemiler gelüp gider. Ve halîc kenâr›nda bir kas›r vard›r, her sene ol kas›rda Nîl kesimi olup çad›rlar ile cümle ahâlî-i ‹skenderiyye haymelerin kurup ayfl [ü] iflret edüp flehr-i ‹skenderiyye'ye Nîl'i üç yerden ak›d›rlar. Azîm temâflâgâhd›r ve azîm hayrâtd›r kim hâlâ bu hayrât› bir pâdiflâh etme€e kâdir de€ildir, *ve's-selâm*.}

Ve bu mezkûr Burc-› Ahzar'dan kâmil yüz ad›m flark cânibine gidüp Sa‘d Vakkâs kullesi dibinde Bâb-› Ahzar['›n] flimâl cânibine varofla mekflûf iki kat hadîd bâb-› âlîlerdir. Taflra kapu önünde bir göz kârgîr-binâ cisr ile ubûr olunur. Zîrâ handak içre Nîl cereyân edüp kal‘a dîvâr›n dö€er.

Ve bu Bâb-› Ahzar'dan yine handak kenâr›nca flark cânibine kâmil bin yüz ad›m gidüp Bâbü'l-bahr'dir. Kalyon liman› cânibine nâz›r iki kat âlî demir kapulard›r kim bu kapular›n vasî‘li€i ve âlîli€i bir kal‘a bâblar›nda yokdur, gâyet mehîb vasî‘ kapulard›r. Her kanatlar›n ale's-sabâh onar âdem gücile açarlar. Kaddi yigirmi befler zirâ‘d›r. Ve taflra kapu kemeri üzre çâr köfle beyâz mermer üzre Kûfî **[Y 321a]** hatta karîb bir hüsn-i hat ile bu târîh merkûmdur:

Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahîm. Ve sallallâhu alâ seyyidinâ Muhammedin ve âlihi ecma‘în. Emera bi-itmâmi hâzihi'l-kal‘ati'l-azîm fî flehr-i Rebî‘i'l-evvel sene selâse ve ›flrîn ve hamsimi’e [Ra. 523].

tahrîr olunmufldur.

Andan y›ld›z cânibine bir kumsal dolafl›k buruna iki yüz ad›m gidüp bir burc-› azîmdir, kalyon liman› taraf›ndad›r. Andan yine cânib-i flarka kâmil bin dörd yüz ad›m gidüp bir köflede bir burc-› azîmdir kim cümle kalyon **[Q 282b]** liman›nda olan kalyon ve flayka ve karamürsel ve burtunlar› muhâfaza eder bir burc-› kebîrdir. Ve bu cânibleri kalyon liman› **[P 279b]** deryâs› dö€er. Kal‘an›n cümle temel tafllar› deryâ içinde yanyana döflenmifl amûd-› müntehâlard›r.

Bu mahalde ayaklar›m›z s›€ayup deryâ içinden ubûr ederek kal‘an›n telattum-› deryâdan münhedim olmufl yerinden içeri girüp kal‘an›n burc [u] bârûlar› üzre ubûr ederek flark cânibine kâmil befl yüz hatve gidüp ol mahalde ‹slâmbol'da Atmeydân›'ndaki gibi çâr köfle bir dikilitafl vard›r. Niçesi dahi münhedim olup türâb üzre pâymâl amûd-› müntehâlar vard›r. Bu alâyimât amûdlara Câdûdü'l-Mü’tefikî derler. Süleymân Peygamber asr›nda t›l›smât olma€içün binâ olunmufl ibret-nümâ âsârlard›r. Ve ba‘z› alâyimâtlar› Ya‘mer bin fieddâd(î) binâ etmifldir.

{Bu dikilitafl kurbunda Bi’rü'l-Mubs›t nâm bir âb-› hayât kuyu vard›r. Mâh-› Temmûz'da gûyâ yehpâredir. Nûfl eden erbâb-› atflâna hayât verir. Ehl-i beledin sâhib-i tab‘ olan zurefâlar› ekseriyyâ bu Bi’r-i Mubs›t'dan nûfl ederler. Mu‘tedil bir âb-› nâbd›r.}

Netîce[-i] merâm bu dikilitafllar› ubûr edüp k›ble cânibine dörd yüz ad›m gidüp andan yine kal‘a dîvâr› üzre ç›kup k›ble cânibine kâmil bin ad›m gidüp bedenlerden afla€› deryâ bir minâre kaddidir, n›sf› karad›r. Ba‘dehu yine bâb-› Reflîd'e gelüp kal‘a[-i] ‹skenderiyye'yi bi't-tamâm piyâde deverân eyledik.

Bu hisâb üzre kal‘a-i ‹skenderiyye dâ’iren-mâdâr on bir bin yedi yüz ad›md›r, ammâ gâyet sür‘at üzre (---) sâ‘atde germe ad›mlanm›fld›r. Ve taflra kat kal‘as› serâpâ sagîr ü kebîr cümle yüz yetmifl befl kulledir. Yetmifl burc-› azîmi birer kal‘a-misâldir. Zamân-› kadîmde bu kulleler üzre yetmifl bin âdem nigâhbânl›k edüp nâkûs [u] kebürge ve kûs-› hâkâniyânlar›n çalup muhâfaza ederlermifl. Hâlâ yetmifl burc üzre sarây-› âlîler ve dîvânhâneler vard›r.

Ve bu yetmifl burc-› metînlerden mâ‘adâ kal‘an›n on köflesinde on aded sedd-i ‹skender burc-› azîmler vard›r. Hâlâ içinde benî âdemler sâkinlerdir. Ve bu zikr olunan taflra kat kal‘adan içeri kat› dahi cümle yüz yetmifl musanna‘ fleflhâne ve mukarnazl› ve biri biri içinde gûnâ-gûn müdevver mevzûn serâmed ibret-nümâ kullelerdir kim üstâd-› bennâ bir kulleye harc etdü€i ma‘rifeti bir kulleye etmemifldir.

Netîce-i kelâm kal‘a-i ‹skenderiyye'nin kara cânibi iki kat dîvâr› ve deryâ cânibinin bir kat **[Y 321b]** dîvâr›nda cümle üç yüz altm›fl alt› kulledir kim gün bafl›na birer burc-› serâmedlerdir kim rûy-› zemîn seyyâhân u müverrihân› mâbeyninde böyle meflhûr-› âfâkd›r. Ve hakkâ ki ayne'l-yakîn hâs›l etdi€imiz dahi böyledir. Ve her kulle mâbeyninde yigirmi befler bedendir. Bu hisâb üzre ‹skenderiyye'nin iki kat kal‘a dîvâr› bedenleri cümle (---) bedendir. Her bedende her fleb birer dîdebân nigehbânl›k edermifl.

Ve bu kal‘an›n der-i dîvârlar› ol kadar dürr-i beyz-âsâ beyâzd›r kim gûyâ bir dürr-i yektâd›r.

Berren ve bahren yüz mîl yerden ve iki menzil yerden flems-i âtefl-tâbda fla‘fla‘a urur. Hâlâ bir cânibinde reng-i rûy-i dîvâra gubâr gelüp rahnedâr olmam›fld›r. Ancak leb-i deryâda esâs dîvâra rahne gelüp münhedim olmufldur, ol dahi elli zirâ‘-› Mekkî kadar yerdir. Ammâ seksen seneden berü kal‘a içindeki hânedânlar harâb-ender-harâb olup kal‘an›n flimâli cânibinde iki liman mâbeyninde bir cedîd flehr-i müzeyyen olmadad›r.

Ve bu kal‘an›n cirm-i eflkâli ve esâs binâs› poy-razdan lodosa tûlânî vâki‘ olmufldur. Meselâ tûli Bâb-› Reflîd'den içkal‘aya var›nca uzun vaz‘-› esâs olunmufldur.

Ammâ Hazret-i Ömer hilâfetinde Amr ibnü'l-Âs feth etdü€i mahalde ve âl-i Abbâsiyân'da ve âl-i Ey-yûbiyân'da ve âl-i Emeviyyûn'da ol kadar ma‘mûr âbâdân büldân imifl kim iki bin altm›fl mihrâb ve yetmifl yedi bin hâne-i bî-minnet var imifl. Kal‘adan taflra olan imârât› ta‘rîf ü tavsîfden müberrâ imifl kim ‹skenderiyye'den hâlâ Reflîd'e on iki sâ‘at yerdir, kat-ender-kat sarây-› âlîler ve hadîka ve gaytânlar imifl. Ve leb-i deryâda bir kar›fl arz-› hâliye yok imifl. Ve cânib-i garbîsi kezâlik on iki sâ‘at ‹skenderiyye-i atîka var›nca sutûhdan sutûha dam u bâmdan dama horos pertâb ederek dâma giriftâr olurmufl.

Ve k›ble cânibi kezâlik on iki sâ‘at Demenhûr'a var›nca Nâs›r›yye tur‘as› sâhilinde kat-ender-kat sarâylar ve ravza-i cinânlar imifl, hâlâ âsâr-› binâlar› nümâyând›r.

Ve derûn-› kal‘ada yigirmi bin dekâkîn ve iki bin sahrîc âb-› Nîl ile leb-ber-leb ve üç bin çâh-› mâ var imifl. Ve yüz yetmifl hammâm ve iki yüz tekye ve yüz elli hân ve yedi yerde bezzâzistân ve üç yerde mel‘abe meydân› ve yedi yerde esvâk meydân› var imifl kim Amr ibnü'l-Âs fethinde Hazret-i Ömer'e bu minvâl üzre arz olunup mâl-› gazâdan bin üfltür-i beyâz yükü zer-i hâlis ve sâ’ir zî-k›ymet akmifle-i fâhire hedâyâ gönderildi. Ammâ,

‹lâ-hâze'l-ân kal‘a derûnunda bak›yyetü'l-amâr olan âsâr-› binâlar› beyân eder

Bâb-› Reflîd'den içeri sekiz yüz hâne ve Bâb-› Sidre dâhilinde üç yüz hâne ve derûn-› kal‘ada iki yüz hâne ve Bâb-› Bahr'dan içeri yedi yüz hâne ve üç yüz seksen dükkân ve yedi hân ve bir bedâsten ve câ-be-câ milkinden ferâgat etmeyüp civâr›nda bir ferd kalmayup eben an-ceddin irs **[Y 322a]** ile kendüye intikâl eden hânedân sâhiblerinden üç yüz mikdâr› hâneler dahi vard›r. Ve,

Kal‘a içinde ma‘mûr kalan imâretleri beyân eder

Evvelâ Bâb-› Reflîd'den içeri,

Seyyid ‹brâhîm-i Dessûkî câmi‘i: Tahtânîdir ve bir minârelidir. Andan öte yine ulu yol üzre,

Câmi‘u's-Safvân

Sekiz kademe tafl nerdübân ile ç›k›l›r bir flîrîn câmi‘dir. Yigirmi serâmed mermer sütûn üzre binâ olunmufl tavanl› câmi‘dir. Ve hareminin cânib-i er-ba‘as›nda on üç sütûndur. ‹ki yan ve bir k›ble kapusu vard›r. Bu kapu üzre târîhi vard›r ammâ hatt-› mahlût olma€ile tahrîr olunmad›. Ve iki mihrâb› vard›r, ammâ minbere muttas›l olan mihrâb yekpâre yeflil sommâkî ibret-nümâ mihrâbd›r kim bir diyârda yokdur. Ve hareminde bir incîr d›raht› ve bir nahl-i hûrmâs› var, gâyet müsinn olmak alâmetini gösterir azîm hûrmâd›r. Bu câmi‘den cânib-i garba yine ulu yol üzre,

Câmi‘-i Attârîn

{Gerçi bu câmi‘i binâ eden âl-i Abbâsiyândan el-Mustans›r Billâh'›n vezîri emîrü'l-cüyûfl Ebünnecm Bedrü'l-Cemâlî nâm vezîr binâ etdi. Ammâ yine el-Mustans›r vüzerâlar›ndan Hamdân o€lu Evhadüddîn nâm bir vezîri Bedrü'l-Cemâlî'[yi] nâ-hak katl edüp mazlûmen flehîd oldu€u Bedrü'l-Cemâlî'nin ma‘lûmu olup Evhadüddîn'in cümle mâliyle bu Hoca Attâr eliyle bu câmi‘i binâ etdi€inden Câmi‘ü'l-Attâr derler. Ammâ Evhadüddîn vezîrü'l-cüyûfl bu Câmi‘u'l-Attâr'› ve Hammâmü'z-zehebi ve bin aded dekâkîn [ü] hânlar cümle Evhadüddîn Vezîr hayrât›d›r.}

Tahtânî ve bir minârelidir. Bir vâcibü's-seyr câmi‘-i atîk-› zîbâ ve musanna‘ ibret-nümâ imâretdir. Ve derûn-› câmi‘ cümle yüz otuz iki mermer sütûn üzre tâk-› pâkleri fevkânîsinde müzehheb nakfl-› bûkalemûn ibret-nümûn münakkafl tavand›r. Ve câmi‘ içi tûlen ve arzan yüz yigirmifler ad›md›r. Ve cânib-i erba‘as›nda cümle billûr ve necef ve moran altm›fl dörd câmd›r, ammâ etrâf›nda pençereleri yokdur.

Ve mihrâb dîvâr› taraf›nda üç âdem kadd-i bâlâda bir bafl›ndan bir bafla **[Q 283a]** dîvâr›n n›sf› ‹slâmbol'da Ayasofya tarz› elvân elvân mevcli ve mücellâ ve sun‘-› Hudâ beyâz mermerler ve k›rm›z› ve yeflil ve zenbûrî sommâkî tafllar kapl›d›r kim rükû‘ u sücûd eden cemâ‘atin k›yâm [u] ku‘ûdlar› âyîne-vâr nümâyân oldu€undan mâ‘adâ cümle cemâ‘atin reng-i rûylar› müflâhede olunur. **[P 280a]** Eyle musaykal u mücellâ tafllar ile inflâ olunmufl bir câmi‘-i rûflen-binâd›r.

Ve mihrâb›nda olan sadefkârî san‘at› bir diyârda yokdur, temâflâ edenin çeflm-i ibreti hîrelenüp âdem engüflt ber-dehen eder. Ve minberi sindiyân ve santa ve ceviz ve servi levhalar›ndand›r, âdemin dima€› mu‘attar olur. Ve üstâd ressâm bu minbere ol kadar himmet sarf edüp gûnâ-gûn kitâbe ve mutahh›llar **[Y 322b]** içre pîç-ender-pîç kiriflmeli rûmîler ve islimîler ve sadberk güller ve elvân elvân dalk›rma flükûfeler oyup arz-› ma‘rifet etmifldir kim cümle ressâm ve ehl-i ma‘ârif temâflâs›na hayrân olur. Sihr-i

i‘câz bir minber-i serâmeddir. Ve bu minberin kapusu üzre Kûfî Hafza hattiyle halkârî [1] ‹Ê†«‰‰ âyeti tahrîr olunmufldur.

Ve bu câmi‘in harem-i azîminin tâ vasat›nda bir ‹remezâtü'l-imâd-vâr bir ravzas› var kim gûnâ-gûn eflçârât [u] flükûfeler anda hâz›rd›r. ‹bâdet edenlerin demâ€lar› râyihas›ndan mu‘attar olur. Zîrâ câmi‘-i Attârî'dir.

Ve bu hadîkan›n sa€ taraf›nda yine câmi‘ hareminin ortas›na vâki‘ olur bir kubbe-i âlî alt›nda yekpâre bir Hanefî âbdest havzu vard›r, siyâh-levn mücellâ sommâkîdendir. Bu havzun cânib-i erba‘a-s›nda üstâd-› mermerbür ressâm-› Sâm sihr-i mübîn mertebesinde icrâ-y› mahâret edüp bârgâh-› Hazret-i Süleymân'› cemî‘i hûfl [u] tuyûr ins ü cin ve ecnâs-u mahlûkâtile tasvîr etmifl kim bu ilimden haberdâr olan üstâd Evreng [Erjeng?] ve Bihzâd [ve] Mânî ve fiâhkulu ve A€a R›zâ ve Velîcân gördükde âlem-i hayretde kalup bîcân olur. Böyle sihr-i i‘câz dîvân-› Hazret-i Süleymân tasvîr olunmufl bir Hanefî hav-z›d›r. Zemîn ü âsumânda Cenâb-› Bârî'nin ne kadar mahlûkâtlar› var ise ve cemî‘i kerrûbiyân hamele-i arfl [u] kürs ve hamele-i zemîn ü âsumân ve gâv [u] semek ve bir pefle-i leng dahi dîvân-› Süleymân'da timsâl olunmufl sûretlerdir kim,

Görenin akl› gider özge temâflâd›r bu

m›srâ‘› mazmûnunca ibret-nümâ bir âsâr-› azîmdir kim ta‘rîf ü tavsîfinde lisân kâs›rd›r. Zîrâ k›rk bir sene seyâhât etdi€imiz diyârlarda nazîrin görmedim.

Ve bu câmi‘-i Attâr'›n yedi kapusu vard›r. Zîrâ zamân-› kadîmde cemâ‘at-› kesîreye mâlik imifl. Ve mihrâb taraf› dîvâr› üstünde serâpâ hatt-› Kûfîdir. Elhâs›l müstecâbü'd-da‘ve kân-› sulehâ câmi‘-i kadîmdir. Ammâ hakîr evkâfnâmelerine nazar etdim, bânîsi M›s›r'da Cûflî da€› üzre medfûn fieyh Cûflî hazretleri binâs›d›r, deyü vak›fnâmelerinde ve sicillât-da mastûrdur kim asl [u] fer‘ile bâlâda tahrîr olun-mufldur, *ve's-selâm*.

Andan yine ulu yol ile cânib-i garba gidüp kal‘a-i Rükün kurbunda,

Evsâf-› Câmi‘ü'l-Garb

Bir ulu câmi‘dir. Tûlen üç yüz ad›md›r ve arzan üç yüz seksen ad›m bir sahrâ-misâl haremli bir kal‘a-i metîn câmi‘-i mübîndir. Ve harem ile câmi‘ içi cümle bin bir direkli deyü meflhûr-› âfâk olmufl câmi‘dir. Ammâ etrâf-› haremde ve derûn-› câmi‘de cümle alt› yüz k›rk mermer sütûn-› müntehâd›r kim herbiri birer çâr köfle mermer kürsî üzre vaz‘ olunmufl amûd-› beyâzlard›r. Tâklar› üzre serâpâ yedi yüz kâ[r]gîr ve müdevver kâse-i sernigûn-misâl kubâblard›r, tavan de€ildir. Lâkin sütûhu kurflum örtülü de€ildir, serâpâ beyâz kirec **[Y 323a]** s›val›d›r. Ve câmi‘in sol cânibinde bir alçac›k minâresi vard›r.

Ve harem-i azîminin ortas› serâpâ bâ€-› ‹rem-misâl gül gülistân sünbülistân nahlistân bâ€ [u] bos-tând›r. Ve gûnâ-gûn hûrmâ d›rahtlar› var kim herbiri birer kibâr-› evliyâullâh›n nazar› ta‘alluk etmifl nahillerdir.

Hikmet-i Hudâ: Bir hûrmâ a€ac› tafl olmufldur. Haremin k›ble sa€›ndaki tarafa vâki‘ olmufldur. Bu hacer olan hûrmâ hakk›nda ahâlî-i vilâyet ol zu‘m üzredirler kim Hazret-i Alî ‹skenderiyye'ye gelüp bu hûrmâya Düldül'ün ba€layup,

"*Üskün misle'l-hacer*" dediklerinden bu hûrmâ tafl olmufldur derler. Ve hâlâ bu tafl hûrmâya yolcular gelüp,

"E€er eyyâm olup Rûm'a yâhûd vatan›m›za sâli-mîn gidersek bu a€aca do€ru varay›m", deyüp a€ac-dan on ad›m k›ble taraf›na gidüp niyyet ile gözün yumup tafl olan hûrmâ a€ac›na müteveccih olur. Ba‘z›s› do€ru gelir, ba‘z›s› tahallüf eder.

Hikmet-i Hudâ niyyeti dürüst gelüp vatan-› aslîsine eyyâm-› muvâf›k ile gider. Ba‘z›s›n›n niyyeti dürüst gelmeyüp birkaç gün dahi ‹skenderiyye'de meks eder. Mücerreb tafl hûrmâ a€ac›d›r, Niyyet tafl derler. Yerden bir buçuk âdem kaddi bozca vîrânca hûrmâ a€ac› gibi difl difl bir a€ac flekilli tafld›r. Niy-yet-i hâlis ile bir ‹hlâs tilâvet edüp on ad›m yerden a€aca do€ru varup el uran›n murâd› hâs›l olur. Gö-zün yumup do€ru varmayan›n murâd› hâs›l olmaz, te’hîr lâz›md›r. Niçe bin kerre tecrübe olunmufldur, deyü meflhûrdur.

Ve bu tafl olmufl hûrmâ a€ac› kurbunda Hazret-i Alî Düldül'ün ba€layup yem verdi€i mâvî flekilli bir tafl tekne vard›r. Eyle tafld›r kim bir ma‘âdîne müflâbeheti yokdur. Gâyet haflîn tafld›r. Böyle iken yine Düldül'ün diflleri zahm› var bir tafl teknedir. Hâlâ içinde arpa-misâl hurde tafllar vard›r, âyende vü revende âdemler bu kadar zamândan berü ol tafl arpalardan al›rlar, yine elbette eksik de€ildir.

Acîbe-i dî€er: Bu câmi‘in flark taraf›ndaki orta kapudan içeri elli ad›m gidüp bir mermer direk vard›r. Ana dahi ba‘z› mu‘tekid âdemler, "Ka‘be-i flerîfe e€er bu sene müyesser olursa bu amûda do€ru varay›m", deyü gözün yumup var›r. Ba‘z›s› isâbet eder, Ka‘be'ye gider; ba‘z›s› hilâf gider, Ka‘be'ye gitmez. Mücerrebdir.

Ve bu câmi‘ kadîm olmak ile ibret-nümâ eflyâlar gâyet çokdur. Ve bu câmi‘in mihrâb›n›n sa€ taraf›nda bir âdem kaddi bâlâda mermer-i hâm üzre celî hattile [2] ¬ÂÊ†«‰—”Ë% âyetinden sonra,

‹nflâu hâze'l-binâ ve'l-cedîd es-sâcinetü'l-k›ble(?) yesi‘ûn el-vezîr Sinân Pafla, yesserallâhu mâ yeflâ’

[1] *Kur’ân,* Ahzab, 56; "fiüphesiz Allah ve melekleri...."

[2] *Kur’ân,* Bakar, 285; "Peygamber ona Rabb'inden indi-rilene inand›."

mâ yürîd, fî zamâni hafri halîci ‹skenderiyye hâzihi sebebü'l-bünyân bi-câmi'i'l-garbi'l-mübârek Mustafâ ibn Abdallâh A€a sâkin kal'ati'r-Rükün, nâz›ru'l-câmi'i'fl-flerîf ve'l-mütekellim **[Y 323b]** *bihi. Gafirallâhu lehu ve li-cemî'i'l-müslimîn ve'l-müslimât. Ve sallallâhu alâ seyyidinâ Muhammedin ve âlihi ve suhbihi ecma'în. Ve binâ' fî ferâ€ isnâ ve seb'imi'e [702].*

deyü târîh tahrîr olunmufldur.

Ve bu câmi' hareminin sa€ köflesinde K›rklar makâm› nâm mahalde bir beyâz mermer üzre celî hattile

Ba'de'l-hicretü'n-nebeviyye sene mi'eteyn ve hamse ve hamsîn.

târîhi merkûmdur. [Q 283b] [P 280b]

Ve bu câmi'in mihrâb› ve minberi kâr-› kadîm kârgîr binâd›r. Ve bu câmi'in cümle on iki bâb-› meftûhu vard›r, dördü sa€da ve dördü solda ve dördü k›bleye mekflûfdur. Ammâ büyük k›ble kapusu üzre beyâz mermer üzre celî hat ile bu târîh mektûb olunmufldur:

»”A†«‰‰A†
[1]«ÊÒÂ«†ÍŸÚÂÔ—Ô†Â”«ÃœÓ

âyetinden sonra,

Emera bi-tecdîdi haze'l-câmi' Ebû'n-nasr Baksîn bin Seyyid el-ecel el-efdal Ebû Hüseyin fiâmî halledallâhu mülkehu ve ce'ale aktâra mülkehu sene semânîn ve hamse mi'e [580].

tahrîr olunmufldur.

Ammâ bu câmi'in cümle evkâf› kal'a içinde harâb olmak ile câmi' dahi cemâ'atsiz kalup harâba mü'eddî oluyor, Hudâ-y› Müte'âl ta'mîr ede, *âmîn.*

Ve bu câmi'in sol cânibinde yüz ad›m ba'îd kal'a-misâl dörd yüz ad›m cirmi,

Tekye-i fieyh Mûsâ: Bir azîm âsitânedir. Cümle fukarâs› ve meflâyihi Seyyid Ahmed el-Bedevî'dir, ma'mûr tekye-i Ahmedî'dir, âyende vü revendeye ni'meti mebzûldür. Ve eski dîvânhâne önünde yol afl›r›,

Câmi'-i Hazret-i Ömer: hîn-i fetihde binâ olunma€›n bundan kadîm câmi' yokdur. Fevkânî bir küçük câmi'dir. Ve bir müfîd ü muhtasar minâresi var. Mihrâb›n›n solunda yeflil sommâkîden yekpâre bir mücellâ küçük mihrâb› dahi vard›r. Ammâ bu câmi'in aslâ haremi yokdur, hemân bir küçük câmi'dir. Ve bunun flimâlinde yol afl›r› tahtânî,

Sinân Pafla câmi'i: haremsiz bir minâreli münakkafl tavanl› müzeyyen küçük câmi'dir.

Ve bâb-› Sidre'nin iç yüzündeki câmi' dahi haremsiz bir küçük câmi'dir, lâkin mektebi ve sâk›yesi ve cemâ'at› vard›r.

Ve câmi'-i Köm Dikke.

Ve câmi'-i Burhâniyye.

Ve taflra varoflda çârflû içinde cemâ'at-› kesîreye mâlik Mustafâ Efendi câmi'i.

Ve Abdüllatîf Efendi câmi'i.

Ve fieyh Hamza Efendi câmi'i.

Ve Ernass› câmi'i.

Ve Temrâz Be€ câmi'i.

Ve Seyyidî Abdullâh el-Megâverî câmi'i.

Ve liman kullesinde Sultân Kay›tbay câmi'i.

Ve iç kal'ada dahi birer câmi' vard›r.

Bu hisâb üzre cümle ‹skenderiyye câmi'leri yigirmi yedi hutbe kalm›fld›r, mâ'adâ yetmifl befle var›nca mesâcidlerdir. Ammâ ba'z› cevâmi'ler cum'a gün aç›lup ibâdet olunur, gayr› zamân mesdûd durur, zîrâ harâbistân içinde cemâ'atsiz kalm›fllard›r. Bu zikr olunan cevâmi'lerin evkâflar› harâb olma€ile huddâmlar›n›n vazîfe-i mu'ayyeneleri cümle gümrükden sadaka olunup pafla mahsûlüne mahsûb olur. Bu câmi'lerden gayr› cümle yüz altm›fl mihrâb mesâcidlerdir.

Ve bu kal'a içre cümle alt› hammâmd›r. Taflra varoflda hammâm **[Y 324a]** yokdur. Evvelâ Nebî hammâm›. Ve Altun hammâm›. Ve Be€ hammâm›. Ve Eski Hammâm. Ammâ cümleden Sinân Pafla hammâm› müferrih ve âb u havâs› latîf binâ-y› azîm hammâm-› rûflenâd›r.

Ve bu kal'a içinde cümle yüz otuz su sarn›clar› vard›r. Be-her sene Buhayre kâflifi üç yüz s›€›rlar› ile gelüp kâmil bir ayda cümle sarn›clar› Nâs›r›yye tur'asiyle leb-ber-leb edüp mâl-› pâdiflâhîden otuz kîse-i M›srî masrûf edüp muhâsebesine mahsûb olur. Bu sarn›clar pür oldukdan sonra ‹skenderiyye flehri tâze cân bulur. Zîrâ ‹skenderiyye'de bundan gayr› ayn-› câriye yokdur. Ammâ kal'a içinde dikilitafl kurbunda bir âb-› hayât kuyucuk vard›r, gâyet lezîz âb-› nâbd›r, lâkin böyle bir sevâd-› mu'azzam bender flehire kifâyet etmez. Ve Buhayre kâflifi ‹skenderiyye'yi rey etdikden sonra cümle ser-i kârda olan ‹skenderiyye'nin on iki aded a€alar›na iki kîse hâliye hizmet verir.

Anlar dahi, "Kâflif a€a ‹skenderiyye'yi rey etdi", deyü paflaya flükrân üzre arz ederler. E€er hâliyelerin kâflif vermese derhâl cümle a'yân-› vilâyet kâflifi M›s›r vezîrine hilâf inhâ arz ederler. Hâlâ ki cümle a'yân-› vilâyet yevmiyye niçe bin deve yükü su satarlar, kâflife gâyet zulümdür.

Ve kal'a içre Sinâniyye çârflûsu flâhrâh üzre elli dükkând›r. Andan içeri Ma€âribe çârflûsu üç yüz dükkând›r. Ve bezzâzisteni var. Sinân Pafla ve Ali Pafla hânlar›nda Venedik ve Fransa ve ‹ngilis ve Ciniviz balyozlar› sâkindir. Ve Dâvûdiyye hân›nda ihrâmc› Ma€ribîler sâkin olur. Ve Bâb-› Reflîd'in iç yü-

---

[1] *Kur'ân,* Tevbe, 18; "Allah'›n mescitlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden, ... kimseler imar eder."

zünde yüz dükkân. Ve Bâb-› Sidre'de elli dükkân. Bunlardan gayr› ma‘mûr [u] âbâdân cümle taflra varofldad›r.

Ve bu varofl iki liman›n tâ ortas›na vâki‘ olan burunda ma‘mûr [u] âbâdân bir flehr-i cedîddir. Binâ olunma€a mübâfleret olunal› seksen y›ld›r, derler. Henüz sarây-› âlîler ve hân ve câmi‘ler binâ olunmadad›r. Cümle üç bin yigirmi befl sagîr ü kebîr hânelerdir. Lâkin ço€u tahtânî büyûtlard›r.

Ve bu varoflun Kad›rga liman› kenâr› cânibi kâmil bin yedi yüz ad›m varofldur. Ve Tershâne dibinden Galyon liman› önüne var›nca iki bin ad›m varofldur. Bu hisâb üzre bu varofl üç bin yedi yüz ad›md›r. Ve bu varoflda leb-i deryâda gümrük ve mahzenler ve Mendilzâde Mustafâ A€a hân› ve Sinân Pafla hân› ve Mustafâ Pafla hân› ve Hüseyin Pafla hân› ve Vîs Pafla hân› ve Hâce Mehemmed hân› vard›r, gâyet ma‘mûr u metîn hânlard›r.

Ve yedi tekye vard›r. Cümleden Kara Kad›rga sâhibi Kâs›m Pafla'n›n Hazret-i Abdülkâdir el-Cîlânî tekyesi ulu âsitânedir. Yetmifl aded fukarâ hücresi ve sema‘hâne meydân› ve matbah-› Keykâvus'u var. Cümle âyende vü revendeye ni‘meti mebzûldür, zîrâ evkâf-› metîndir.

Ve bir âsitâne-i sa‘âdet **[Y 324b]** dahi Kalyon liman› sâhilinde Hazret-i fieyh ‹brâhîm-i Gülflenî âsitâne-i kân-› erbâb-› ma‘ârifând›r. Hind [ü] Yemen ve Arab u Acem'in seyyâhân› anda hâne-i bî-minnetdir, deyü sâkin olurlar. Niçe hezârfen dervîfl-i dilrîflân› vard›r.

Ve bir tekye dahi mahkeme kurbunda Tekye-i S›ddîkî derler, ammâ Tekye-i Hâcegân demekdir, lisân-› Arab'da tarîk-› S›ddîkî'dir. Bir ulu nazargâhd›r. Bunlardan gayr› tekyeler kal‘a içindedir, ammâ bu zikr olunanlar varofldad›r. Birkaç tekyeler dahi ziyâretgâh mahallinde tahrîr olunur.

Ve bu varofl içre cümle yedi yüz dükkând›r ve üç yüz mahzenlerdir. Zîrâ derbend iskele olma€ile cemî‘i diyâr›n gemileri geldikde tüccârlar metâ‘lar›n mahzenlere korlar. An›niçün mahâzinler gâyet çokdur. Ve on iki mükellef kahvehânesi var kim herbiri befler yüz âdem al›r, hânende ve sâzendegân mutr›bân fleb [ü] rûz fasl-› Hüseyin Baykara ederler. Ve ekseriyyâ sûk-› sultânîsi serâpâ tafl kald›r›m döflelidir, gayr› flâhrâhlar› kumsal arz-› flûre olma€›n kald›r›m› yokdur. Hâlâ ma‘mûr olmada bir varofldur, ammâ bâ€s›z ve bâ€çesiz ve susuz ve hammâms›z bir varofldur, suyu deve ve kat›rlar ile kal‘adaki sarn›clardan gelme€e muhtâcd›r.

Ve bu varofl iki liman deryâs› ortas›nda bir **[Q 284a]** **[P 281a]** alçak yerde vâki‘ olmak ile yerleri tuzludur, asla a€ac bitmez. Ba‘z› zamân ya€murdan ve deryâ temevvücünden deryâ varofla girüp azîm batak olur, lâkin yeri tuzlu olmak ile cüz’î kesb-i havâdan kurur. Ammâ bu varoflun cânib-i garb›nda ‹ncîr liman› burnu nâm mahal leb-i deryâd›r ve hayli mürtefi‘ yerdir, sar› topra€› vard›r, ol tarafda serâpâ incîr bâ€lar› vard›r, gâyet latîf ü nazîf incîri olur.

Ve bu varoflun cânib-i erba‘as›nda aslâ kal‘a dîvâr› yokdur, hemân herkes *arzullâhi vâsi‘a* deyüp hâneler ihdâs etmifllerdir. Ammâ gâyet muhâlifdir, küffâr ale'l-gafle kefltîler ile flebhûn etse cümle ahâlîsin esîr eder. Ammâ eyle de€ildir, Cenâb-› Bârî bu flehire bir ihsân etmifldir kim deryâs›n›n her cânibi hurde dökündülü tafllard›r, bir vech ile düflmen derkenâr olup yanaflmak mümkin de€ildir kim bu flehire zafer bula.

Evsâf-› Galyon liman›

Ve bu varoflda y›ld›z cânibine müteveccih olsan sa€ taraf›ndaki limana Galyon liman› derler. Cemî‘i flayka ve karamürsel ve galyon ve pink ve flitiye ve potac ve burtun ve cerim bunda lenger b›ra€›r. Bu liman›n a€z› y›ld›z ve poyraz liman›na aç›kd›r. Ve liman a€z›n›n iki cânibinde azîm vezni üzre metîn kal‘alar vard›r. Kal‘adan kal‘aya bu liman kâmil on bin ad›md›r. Ve bu liman bin pâre gemi alur liman-› kebîrdir. A€z› poyraza aç›k olmak ile gâyet f›rt›nas› olur, cümle gemiler dörder befler demir kuvveti ile yat›rlar. Ammâ flaykalar büyük kal‘a alt›nda mahfûz yat›rlar, f›rt›na te’sîr etmez. Ve gayr› yerleri **[Y 325a]** a‘lâ demir dutar tafll› gemi yata€› limand›r, kumsal de€ildir. Ve bu limana girirken ve ç›karken liman›n sol cânibinde büyük kal‘a dibinde Maymûncuk kayas› demek ile ma‘rûf deryâya berâber bir alçak kayad›r. ‹flpanya elçisi âl-i Emeviyyûna gelüp ‹slâma gelmek bahânesi ile bu kaya üzre olan mutalsam âyine-i ‹skender olan ma[r]kab menâr-› ‹skender olan kayad›r kim ol zamândan berü harâb olup niçe bin pâre kefltîler bu kayaya urup helâk olur. ‹mdi mellâh-› deryâ olan bu ‹skenderiyye'nin Kalyon liman›na girüp ç›karken kal‘adan alarka girüp ç›kmak gerekdir kim Maymûncuk kayas› rahnesinden halâs ola, gayr› ilâc yokdur.

Evsâf-› kal‘a-i Garbî

Ve bu liman›n a€z›ndaki kal‘alar küffâr zamân›nda müfîd [ü] muhtasar burclar imifl. Zîrâ ol as›rda âyine-i ‹skender kal‘a üzre gelen düflmen gemilerin âtefl ile helâk edermifl. Ol ecilden metîn kal‘aya muhtâc de€il imifl. Ba‘dehu sene 877 târîhinde müceddeden Sultân Kay›tbay binâs›d›r. Ve iç kal‘a burcu dahi an›n inflâs›d›r. Bu kal‘alar›n birer câmi‘i ve su sarn›çlar› ve k›rkar ellifler neferât hâneleri ve mükellef ü mükemmel cebehânesi ve k›rkar ellifler pâre balyemez toplar› vard›r.

Ve bu kal‘an›n tâ iç kal‘as›n›n zirve-i a‘lâs›nda Sultân Kay›tbay'›n bir kasr-› âlîsi var kim gûyâ kasr-› Havernak'd›r, vâcibü's-seyr bir kâhd›r. Bir taraf›nda bir küçük kulle-misâl bir fânûs vard›r. Cânib-i er-

ba‘as› câmlard›r. Her gece dîdebânlar bu fânûs içre oturup alev-ber-alev bal›k ya€› yakarlar. Zîrâ geceye kalan gemiler bu fânûsu görüp ‹skenderiyye'yi üzlerler. Yüz mîl yerden gece nümâyând›r.

Ba‘dehu Selîm Hân ‹skenderiyye'yi feth edüp bu kal‘an›n taflras›ndan bir kat dahi burc [u] bârûlu bir sedd-i metîn kal‘a inflâ etmifldir kim deryâ gö€üs verüp durur. Cümle serâmed toplar bu r›bâtdad›r. Hakkâ ki sedd-i Selîm Hân'd›r. Ve dâ’iren-mâdâr bu kal‘an›n cirmi sekiz yüz elli ad›md›r. Sagîr ü kebîr yüz pâre toplar› vard›r. Her top-› kûp endaht olundukda ejder-i heft-ser gibi g›jg›rup liman›n cânib-i erba‘as›n muhâfaza eder. Ammâ on aded toplar› var kim misli me€er Kanije kal‘as›nda ve E€re'de ve Budin'de ve Rodos kal‘as›nda ola, bu cümlesi k›rkar vukiyye demir gülle atar. Ve on pâre flayka toplar› içinde âdem oturur, tafl gülle atar, biri bir kerre düflmen gemisine isâbet etse, kifâyet eder. Bu toplar havf›ndan limana giren küffâr kalyonlar› mutî‘ olup gümrük verir.

Bu toplar olmasa böyle aç›k limana küffâr girüp gümrük vermeden ç›kard›. Hafizakellâh, metîn kal‘alard›r. Ba‘z› toplar›n üstünde târîhleri "Süleymân Hân" tahrîr olunmufldur.

Ve bu kal‘a üç kat kal‘a olmufldur **[Y 325b]** ve üç kat demir kapular› var. Taflra kapusu lodosa nâz›r-d›r. Ve bu kal‘a bir burun üzre vâki‘ olmufldur. ‹ki cânibi deryâd›r, ancak bir dil gibi deryâya ç›km›fld›r. Kâmil befl yüz ad›m bir yoldur. ‹ki taraf› kal‘a dîvâr›d›r. Beden bedendir. Ba‘z› yerinde mazgal delikleri vard›r. Ve on iki kulledir. Her kullede her gece birer bölükbafl› neferâtiyle nevbet beklerler. Cümle bu kal‘a neferâtlar› (---) kuldur. Kal‘a dizdâr› M›s›r müteferrikalar›ndan ‹brâhîm A€a hânedân sâhibi flecî‘ ve yarar âdemdir. Ve bu kal‘aya giden dilin iki cânibi kal‘a dîvâr› olan mahallin baflka iki kat demir kapular› ve baflka dîdebânlar› var. Ve kal‘a neferât›ndan gayr› müsâfirîn âdem komak ihtimâlleri yokdur, *ve's-selâm*.

Bu kal‘adan leb-i deryâ ile varofla do€ru gelirken befl yüz ad›mda K›z kullesi nâm›nda bir burc-› azîmdir. Cümle deryâ içindedir. Baflka dizdâr› nefe-râtlar› vard›r. Kalyon liman›n muhâfaza etsin içün binâ olunmufldur. Cümle Âsitâne'ye gidecek bârûd-› siyâh› M›s›r'dan getirüp bunda pinhân ederler, mus-tahf›zlar› vard›r. Ve lodosa nâz›r bir demir kapusu vard›r. ‹çinde neferât hâneleri ve gayr› imâret yokdur. Dâyiren-mâdâr cirmi üç yüz ad›md›r. Kapusu üzre târîhi "Sultân Çakmak binâs›d›r."

Evsâf-› kal‘a-i fiarkî

Ve bu Kalyon liman›n›n burc-› flarkîsi dahi Sultân Kay›tbay'›nd›r. Baflka dizdâr› neferâtlar› ve cebehânesi ve yarar balyemez toplar› vard›r. Bu dahi liman a€z›nda bir burunda vâki‘ olmufl metîn kal‘a-d›r. Cirmi iki yüz ad›m ve iki kat kal‘ad›r. ‹çinde bir küçük câmi‘i ve yedi hânesi vard›r. Bu kal‘an›n dahi cânib-i erba‘as› deryâd›r ve bu dahi bir burunda dil **[Q 284b]** **[P 281b]** gibi deryâya ç›km›fl bir yalç›n kayal› burun üzre dörd yüz ad›m gidüp iki cânibi kal‘a dîvâr› ve nevbethâne kulleleri ile mebnî k›bleye nâz›r bir demir kapulu bir küçük kal‘ad›r.

Ve'l-hâs›l bu Arabistân taraflar›nda tâ Sebte bo€az›na var›nca böyle liman-› azîm yokdur, me€er Akka kal‘as› ola, *ve's-selâm*.

Evsâf-› Kad›rga liman›

Ve bu limandan gayr› varoflun sol cânibinde Kad›rga liman-› azîmidir. Liman a€z›ndaki Alî Pafla burcundan tâ iç kal‘a köflesine gelince bu liman leb-i deryâ ile kâmil on dörd bin ad›m ihâta eder bir liman-› azîmdir kim sekiz rûzgâr-› zorkârdan emîn bir liman-› vasî‘dir. Ammâ bu liman a€z›ndan taflra sekiz rûzgâr kertesinden mahfûz yerleri ile yigirmi bin ad›m liman-› kebîrdir. Ve a€z› sehl lodos cânibine nâz›rd›r. Ve cümle kad›rga ve firkate ve çekeleve ve tart›nar ve balkarmata ve kalyeta makûlesi gemiler birer yedek ip ile ba€layup bî-havf u haflyet yat›rlar, a‘lâ yatakd›r. Eski ‹skenderiyye taraf›ndan bu limana girmek iktizâ etse alâmeti oldur kim k›z›l k›z›l **[Y 326a]** toprakl› yarlar vard›r, dahi befl mîl alarkas›nda alçak alçak kayalar vard›r, k›y› ile limana gitmeyüp bir mîl alarka limana girmek gerekdir. Ve bu liman›n a€z›nda lodos cânibinde mukaddemâ tavsîf olunan iç kal‘a burcu toplar› ile bu liman içre kufl uçurmaz.

Evsâf-› kal‘a-i Kad›rga liman›

Ve yine bu liman›n sa€ taraf›nda bir yalç›n âlî kaya üzre mahsûs liman mendire€i olmak üzre Alî Pafla burcu gâyet metîn ü müstahkem sedd-i sedîddir. Dâyiren-mâdâr cirmi iki yüz ad›md›r. Bir kayal› burun üzre binâ olunmufldur. Gerçi bir küçük kal‘a görinür, ammâ âtefl-feflânl›kda murg-› semenderdir. ‹çinde Sultân Murâd-› Sâlis câmi‘i ve on neferât hânesi ve bir bu€day anbâr› ve bir su sarn›c› var. Ve baflka dizdâr› ve baflka neferâtlar› vard›r. Ve ancak k›bleye nâz›r bir demir metîn kapusu var. Kapu önünde mecma‘u'l-irfân cihân-nümâ bir mesîregâh kasr-› nüzhet-âbâd› var. Ve kal‘a kapusu üzre târîhi bu ebyâtlard›r:

Hazret-i pâdiflâh-› ‹slâm›n
Devletinde bu kulle oldu binâ

Burc [u] bârûsunun esâs› içün
Oldu bânîsi yed-i Alî Pafla

Oldu Haydar Be€ ol imârât›n
‹htimâm› tamâm›na deyyâ

K›ld› h›sn-› hasîn mü’minler
Dâr-› harb içün ol emin me’vâ

Seyyib-â bu burc içün târîh
Zehî mermer kal‘a-i zîbâ.

Sene 667

Hakkâ ki kavî binâ-y› metîndir. Ve serâmed flâhâne toplar› var. Ve kal‘a önünde kal‘adan hâric yel de€irmenleri vard›r, fleb [ü] rûz deverân etmededirler.

Ve bu liman›n bir taraf› kumsal yer olmak ile ve sâhilleri kayal› yerler olmak ile k›rk elli gûne mâhîleri olur kim ve mine'l-acâyibdir. ‹ki üç vukiyye gelir la‘lgûn tekir bal›klar› ve yigirmifler vukiyye levrek bal›€› ve lüfer bal›€› ve bir vukiyye gelincik bal›€› olur kim bir limana mahsûs de€ildir. Ve sini kadar kapl›ba€a olur, anlar› Ma€ribî tâ’ifesi sayd edüp hora geçirirler.

Ve bu Kad›rga limaniyle Kalyon liman› mâbeyninde y›ld›z rûzgâr› üzre iki çatal bir burun deryâya girmifldir, ana ‹ncîr limanlar› derler, bin pâre gemi alur. Ammâ tafll›kd›r, zarûretde hurde gemiler yat›r, ol kadar latîf yatakl› liman de€ildir. Ve bu limanda bir küçük adac›k vard›r, dibinde a‘lâ yatakd›r, zîrâ tafll›€› yokdur.

Ve bu ‹ncîr liman›n›n karas› serâpâ incîr ba€lar›d›r, dahi taflras› sâfî mezâristând›r.

Ve Kad›rga liman› kenâr›nda tershâneler vard›r. Cümle azebistân odalar› ve neferât a€alar› ve çorbac› ve odabafl›lar› bu mahalde sâkinlerdir. Cümle yigirmi bölük ve yigirmi aded odalard›r. Tershâne mahzenlerinde cümle âlât [u] mühimmât-› kefltî ile mâl-â-mâldir. Her sene bârûd-› siyâh ve kilâr-› âmire ve hazîne-i sükker içün on ikifler pâre kad›rga geldikde bu tershâne önünde lenger endaht olup **[Y 326b]** yat›rlar. Ve deryâ be€lerine teferrüc içün ârâmgâh bir kasr-› âlî vard›r, sâhil-i bahrdedir. Ve bir Tershâne dîvânhânesi dahi vard›r, cümle levendât-› gurebâya mihmânhâne-i bî-minnetdir.

Ve bu ‹skenderiyye halk› ekseriyyâ k›sa s›kma Ma€ribli esbâb› geyerler. Zîrâ k›sa esvâb hakk›nda hadîs vard›r, memdûhdur:

[1] Œl—†«‰،

buyurmufflard›r. M›s›rl› gibi bol flapflal esvâb geymezler. Ve âyînleri cümle Cezâyirli ve Tûnus u Tarabuluslu âyînleridir.

Ve âb [u] havâs› Rûm havâs› oldu€undan mahbûb u mahbûbesi memdûhdur.

Ve masnû‘ât u menbûtât›n›n memdûhât›ndan gömleklik nazîf ketân bezi ve penbeden rakîk k›z dimisi ve beyâz kuskusî havl› nâzik ihrâmlar› ve k›rm›z› sahtiyân› bir diyârda olmaz, me€er Edirne k›rm›z›s› ola. Ve hâs beyâz ekme€i ve gûnâ-gûn bal›€› ve Bostân adas› kavunu ve gûnâ-gûn incîri olur. {Ve kebbârî ya‘nî kebere turflusu ve nâb›kas› ve Câbir Ensârî sahrâlar›nda niçe bin gûne elvân flükûfelerinin râyiha-i tayyibesi âdemin demâ€›n mu‘attar eder. Ve lezîz ve beyâz tuzu olur. Ve Bostân adas›nda niçe elvân sâ‘at kumu gibi incedir olur kim misli me€er Azak'da ola. Ve deryâ içre olan (---) (---) (---) ibret-nümâ âsâr-› binâlar var kim ak›llar hayrân olur.}

Ve havâs›n›n letâfeti meflhûr-› âfâkd›r. M›s›r'dan ba‘z› hastay› getirirler, kesb-i havâ edüp bi-emrillâh üç günde flifâ bulur. Gerçi bâ€ u bâ€çelerinde hûrmâ ve incîri ve limon u turunc ve rummân ve gayr› sevâhil meyveleri hâs›l olur, ammâ gâyet sovu€u olur ve ya€muru çok ya€ar. ‹brâhîm Pafla asr›nda hakîr anda iken kar ya€d›, ammâ tiz mahvoldu. Zîrâ iklîm-i sâlisin evvelidir. M›s›r iklîm-i sâlisin âhiridir.

Ve bu ‹skenderiyye'nin arz-› beledi (---) (---) ve tûl-i nehâr› (---) (---). Ve cümle halk› iki f›rkad›r, bir bölü€ü askerî tâ’ifesidir, bir s›n›f› serâpâ tüccârd›r. M›s›r'›n bafl iskelesidir ve cümle kâfiristân ve Türkistân gemilerinin ârâmgâh›d›r.

Ve bu flehrin cânib-i erba‘as› deryâ olmak ile ekin mahsûlât› olmaz, cümle hubûbât g›lâlât› Buhayre hâkinden gelir.

Ve bâ€ u bâ€çeleri cümle Nâs›r›yye tur‘as›n›n yemîn [ü] yesâr›nda serâpâ meyvedâr hadîkalar vard›r.

Ve bu flehir gâyetü'l-gâye derbend-i calenderdir. fiark cânibi ve flimâl ve y›ld›z ve lodos cânibleri cümle Akdeniz'dir.

Ve cenûbu ve k›blesi Buhayre vilâyetinin gölleridir. Ancak flark cânibinde Reflîd'e ve Remle bâ€lar›na gidecek bir kumsal yoldur, befl sâ‘atde tâ Ebûhûr kal‘as›na **[Q 285a]** **[P 282a]** var›nca Remle bâ€lar›d›r. Cümle ‹skenderiyyelinin mahsûllü bâ€lar› andad›r.

Ve hakîr bu ‹skenderiyye kal‘as›n›n hey’et-i mecmû‘as›n vaz‘-› esâs› üzre der-i dîvâr› ve burc [u] bârûsiyle eflkâlin tahrîr etdi€imiz bu sûretdedir, *ve's-selâm.*

Bilâd-› kadîm flehr-i ‹skenderiyye'de âsûde olan kibâr-› kümmelîn evliyâullâhlar› ve selâtîn-i [Y 327a] selefleri ve sâ’ir sulehâ-y› ümmetden a‘yân-› kibâr›n merâk›d-› pür-envârlar›n beyân eder

Evvelâ leb-i deryâda mahrem-i esrâr ve mukaddem-i ebrâr, mündevî-i nâs **Hazret-i Seyyid Ebülabbâs-› Mürsî** ziyâretgâh-› azîmdir.

Ve Mustafâ Pafla burcu kurbunda müftî-i esrâr-› ilâhî mücâhid-i envâr-› nâ-mütenâhî **efl-fieyh Hazret-i Seyyid Yûsuf el-Acemî** *kuddise s›rruhu.*

Ve tershâne kurbunda kutb-› âlem-i rûhânî ve ma‘den-i hikmet-i rabbânî, sâkin-i külbe-i sübhânî **efl-fieyh Hazret-i Yâkût el-Arflî** bir âsitâne-i âlîde medfûndur. Tekyesinde fukarâlar› fakr [u] fâka erenleridir. Câmi‘i ve huddâmlar› vard›r. Gâyet ma‘mûr âsitânedir.

[1] Hadîs: "Elbisenin iyisi (ete€i) k›sa (yerden sürünmeyeni) olan›d›r."

Ve ‹skenderiyye'nin büyük kal‘as› Bâb-› Ahzar'›n›n iç yüzünde deryâ-y› mînâs ve bahr-i dîn gavvâs **Hazret-i Sa‘d ‹bn Ebî Vakkâs**. ‹btidâ Hazret-i Risâlet'e nübüvvet geldükde Hazret-i Ebâ Bekrü's-S›ddîk ile ‹slâm ile müflerref olanlardan Sa‘d ibn Vakkâs ve Zeyd bin el-Hâris ve Abdullâh bin Mes‘ûd ve Osmân ve Abdurrahmân ibnü'l-Avf ve Zübeyr ibnü'l-Avâm ve Bilâl-i Habeflî ve Suheyb-i Rûmî, bunlar îmâna gelmifllerdir. Ammâ Sa‘d ibn Ebî Vakkâs'a Cennet tebflîr olup Aflere-i Mübeflflere'den olmufldur. Ba‘z› müverrih kavlince Amr ibnü'l-Âs ‹skenderiyye'yi feth etdikde Sa‘d bin Ebî Vakkâs ma‘an fetihde hâz›r olup ishâlden bu ‹skenderiyye'nin Bâb-› Ahzar'›ndaki kubbe içinde medfûndur derler. Bir küçük âsitânedir, ancak türbedâr› vard›r. Ammâ merkad-i pür-envâr› üzre ve cânib-i erba‘ada der-i dîvârlar› üzre niçe bin kemânkefl ve tîr-endâz›n gûnâ-gûn musanna‘ât darblar› ve zihgîrleri ve oklar› ve yaylar› ve her pehlivân›n birer pesendîde darblar› var kim ak›l vâlih olur.

Ammâ bu Sa‘d Vakkâs içün Edirneli Mehemmed Çelebi tevârîhinde gördüm, Hazret-i Osmân flehâdetinden sonra Sa‘d terk-i dünyâ edüp 55 senesinde seksen yafl›nda Medîne kurbunda Akîk nâm mahalde fevt olup na‘fl›n Medîne-i münevverede Bakî‘'e götürdüler, deyü mufassal yazm›fl. Ve hakîkatü'l-hâl hakîr Bakî‘'de Hazret-i Abbâs cenbinde ziyâret etdi€imizden mâ‘adâ cisr-i Ya‘kûb kurbunda ve Sa‘sa‘a kurbunda ve Kürdistân'da H›sn-› Keyfâ'da ve bu ‹skenderiyye'de binâ-y› azîm âsitânelerinde ziyâretlerin etmiflim. Ma‘lûm-› sahîhim de€ildir kim kanda medfûndur, himmeti hâz›r ola.

Ve Ya‘kût-› Arflî hazretleri tekyesine tekye-i Selâm Selâm derler, anda gavs-i bahr-i dürr-i yakîn **Hazret-i Selâm Selâm Nâs›ruddîn** anda medfûndur. Kümmelînden emr-i azîm ulu sultând›r, *kaddesenallâhu bi-s›rr›'l-azîz*. Ve,

Seyyidî Abdullâh el-Megâverî hazretleri. Câmi‘inde medfûndur. Ziyâretgâh-› hâs [u] âmd›r.

Ve Re’sü't-tîn kurbunda **efl-fieyh Hazret-i Seyyid Abdullâh-› Berkî**. Âsitânesi Mustafâ Pafla kullesi ard›nda ‹ncîr burnunda medfûndur. **[Y 327b]** Niçe bin menâk›b› vard›r. Cümleden biri bir müselmân esîr olur, me€er bu Abdullâh el-Berkî'nin âflinâs› imifl, hemân bât›n göziyle Abdullâh el-Berkî görür kim ol dostu esîr oldu, der-akab himmet edüp ol kimesneyi pâ-bendi ile berg-i hâtif gibi ‹skenderiyye'ye getirdi€iyçün cümle M›s›r vâlîleri ana Abdullâh el-Berkî deyü künye dediler. Hâlâ âsitânesinde niçe duflaklar ve niçe neybe ve pranka esîr zencîrleri vard›r. ‹lâ hâze'l-ân birkaç senede bir ba‘z› âdem bu sultân›n rûhâniyyeti sebebiyle halâs olup esîr olan kimesne demirlerin bu sultân›n âsitânesine salb eder.

Ve leb-i deryâya karîb **Seyyid Abdullâh el-Hicâzî.**

Ve câmi‘-i Attâr'›n flark›nda **efl-fieyh Seyyid Abdurrezzâk.**

Ve yine câmi‘u'l-Attâr kurbunda **Hazret-i Dânyâl** *salavâtullâhi aleyh ve selâme* hazretleri bir kubbe-i âlîde hayli tekellüflü bir âsitâne-i azîmde medfûndur. {Ammâ mihrâb› Kudüs cânibine do€rudur. Ve bir alçac›k minâresi var.

Ve ziyâret-i **efl-fieyh Seyyidî Hakûk** bi-kurb-i Seyyidî Abdürrezzâk, ziyâretgâh-› azîmdir.

Ve ziyâret-i **Seyyidî Dâvûd efl-fiâzilî** ve kabri bir köm y›€›n› dibinde bir çukur yere vâki‘ olmufldur. Tershâne ard›nda kasr-› karâfe kurbunda medfûndur.

Ve ziyâret-i **es-Seyyidî Ebûbekr et-Tartûsî** yel de€irmenleri kurbunda.}

Ammâ bu hakîr seksen iki târîhinde Softa Mahmûd Paflazâde (---) Pafla'ya Tarsûs kal‘as›na vard›€›m›zda bir ulu âsitâne-i azîm içinde ve bir münevver kubbe-i âlîde medfûn Hazret-i Dânyâl'› ziyâret etdik, meflhûr-› âfâk ziyâret-i kübrâd›r. Elbette ‹skenderiyye'deki veyâ Tarsûs'daki makâm› olmak ihtimâli vard›r. Zîrâ hûn-› Yahyâ içün Kürdistân'dan Buhtunnas›r hurûc edüp fiâm'› ve Kudüs'ü harâb edüp S›fet flehrine gelüp Hazret-i Dânyâl'i anda bulup esîr etdü€i musarrahd›r. Ba‘dehu niçe sene bilesince gezdirüp âzâd etdi. Bu flehirlerin birinde medfûn olmak var.

Ve ‹skenderiyye'de liman burcuna varacak mahalde leb-i deryâya karîb **efl-fieyh Cemâleddîn Ebû Ömer bin Osmân bin Ömer bin Ebû Bekir bin Yûnus ibn Hâcib** demekle ma‘rûfdur. Sene 646 târîhinde Yûsuf Salâhaddîn, Necmeddîn Eyyûb zamân›nda ‹skenderiyye'de merhûm olup bu mahalde medfûn etmifllerdir. Ömr-i azîzleri 72 sene mu‘ammer olmufllard›r. Vâlidi Emîr ‹zzeddîn Mûsek es-Salâhu'l-Kürdî'nin hâcibi ya‘nî kapucusu olma€ile ‹bn Hâcib derler. Maskat-› re’sleri M›s›r'›n Sa‘îd-i âlî vilâyetinde ‹sne nâm kasabada rahm-› mâderden müfltak olmufllard›r. Hâlâ âsitânesinde cümle te’lîf etdü€i kitâblar ve risâleler ism [ü] resmiyle hücresinde mastûrdur. fieb [ü] rûz ellifler varak kitâb müsevvede edüp te’lîf ederlermifl. Ulûm-› flettâya mâlik mütebahhirînden **[Y 328a]** ulu sultând›r. Cümle te’lîfât›ndan biri ilm-i nahvde *Kâfiye* anlar›n te’lîfâtlar›ndand›r kim cemî‘i akl-› Arasto kimesneler tilâvetinde âcizlerdir, tâ bu mertebe demir leblebidir.

Hâlâ ziyâretgâh-› ünâsd›r. Bir âdeme nisyân âr›z olsa birkaç gece savma‘as›nda mihmân olup devât kalemile teberrüken birkaç sat›r kitâbet edüp müsevvedâtlar›ndan tilâvet etse akl-› Fisagores olur, *rahmetullâhi aleyh*. Hele bu hakîr *Kâfiye*'sin k›râ’at ederken üstâd›m›z Evliyâ Efendi'den hayli gûflmâller çekdik, *kuddise s›rruhu'l-azîz*. Kabr-i flerîflerinde tekellüflü kubbe ve binâ-y› azîmler yokdur, hemân çâr-gûfle bir dîvâr savma‘as›nda medfûnlard›r. Hud-dâmlar› vard›r, cümle evrâklar›n ve debîr-i kilk-i

cevâhirlerin anlar h›fz ederler. [Q 285b] Huddâmlar› fiâfi‘îdir ve kendüler dahi ulemâ-y› fiâfi‘îdendirler. [P 282b]

Ve ‹bn Hâcib hazretlerine karîb **efl-fieyh Hazret-i Âmir el-Fevvâl** bir kubbe-i âlîde âsûdedir.

Ve Bâb-› Sidre'den içeri Köm ed-Dikke nâm mahalle karîb iki hisâr dîvâr› mâbeyninde bir hûrmâl›k içinde bâ€-› ‹rem-misâl bir hadîka-i zîbâl› bir âsitânede kal‘a kullesi içinde sâkinü's-sûr **Seyyid Muhammed hazretleri** ulu sultând›r. Niçe yüz kerâmât› zâhir olmufldur.

Ve Bâb-› Sidre'den taflra cenûb taraf›na nîm sâ‘at gidüp Buhayre halîci ve Nâs›ruddîn tur‘as› kurbunda âfitâb-› nihânî ve kamer-i zindegânî **Hazret-i efl-fieyh Kâs›m el-Kebbârî**. Çâr-gûfle kal‘a-misâl bir âsitânedir. Bir küçük câmi‘i vard›r, aslâ kubbesi yokdur, sayf [u] flitâda aslâ sinek olmaz. Ekseriyyâ çöl Urbân›ndan Behîce ve H›nâdî Urbânlar› ziyâret ederler. Ulu sultând›r. Cânib-i erba‘as›nda aslâ imâret yokdur, hemân bir çöl yerde medfûndur. Her yevm-i arba‘ada cümle ‹skenderiyye sulehâlar› gidüp ziyâret ederler.

Ve Burcu's-sagîr kurbunda **Hazret-i efl-fieyh fiâtibî**. Bir küçük tekyede medfûndur kim {hâlâ Cündî kullesi kurbunda leb-i deryâda bir mürtefi‘ bay›r üzre bir âsitâne-i harâbda âsûdedirler. Zamân-› kadîmde tekyesi ve imâreti ve câmi‘i ve su sarn›clar› âbâdân imifl. Hâlâ ancak câmi‘inin kubâblar› kalup bir türbedârdan gayr› cemâ‘at› yokdur. Hâlâ kendüleri çâr-gûfle dîvâr içre bir parmakl›k içre yat›rlar. Ser-i sa‘âdetinin seng-i mezâr› üzre celî hat ile müdevver mermer tafl üzre böyle tahrîr olunmufldur: [1]„‰Ò Ê·”Ì†·»”A†«‰‰A†

Andan afla€›,

Hâzihi dâru'l-bilâd M›s›r ehli'd-dîlvâ(?) es-süknâ ilâ dâri'l-uhrâ, fe(...) anhu ma‘âfle'l-ahâk [2]†Ł “Ł‹Ł«†·≈Ł†(*Hâzâ kabru'l-fakîr ilallâh errâcî ‘afvellâh efl-fleyhü'l-fakîr el-imâmü'l-âlim alvera‘u'r-râbikati(?) hâze's-sülûk as-sâlih efl-fleyhu't-tarîqa ve imâmü'l-hakîka Ebî Abdallâh Muhammed* [Y 328b] *efl-fieyh Ebi'r-Rabî‘ Süleymân bin efl-fieyh Abdülmelik efl-fiâtibî li-seneti's-sittemi’e min flehr Ramazâni'l-mübârek* deyü tahrîr olunmufldur.

Ve yan›nda kubbesin münhedim edüp tafllar›n Frengistân'a götüren on iki kapudanlar medfûnlard›r kim kubbesinin sütûnlar› bir gece Frengistân'dan yine bu âsitânesinde bulunup sene-i âtiyede kapudanlar gelüp cümle makbûl tafllar› bu âsitânede gördüklerinde kabr-i fiâtibî üzre îmâna gelüp her biri ecel-i müsemmâlar›nca hizmet edüp merhûm olduklar›nca fleyhin yan›nda niçe yüz aded kimesneler ile medfûnlard›r, *rahmetullâhi aleyh.*} ‹lm-i tecvîdde manzûm *Kitâb-› fiâtibî*'yi te’lîf sâhibidir. Bizzât kendüleri mâderzâd a‘mâ imifller. Endelüs diyâr›nda çok seyâhat edüp ‹skenderiyye'de [3]«—UA YĖemrine imtisâlen vatan-› aslîlerine rücû‘ etmifllerdir.

Ve Köm-i Nâsûr dibinde **efl-fieyh Seydî Arûz** hazretleri: *Lugat-› Arûz* sâhibidir, derler.

Ve Köm ed-Dikke dibinde **efl-fieyh Seyyid fiehâbeddîn-i Remlevî**.

Ve buna karîb **efl-fieyh fiücâ‘uddîn** hazretleri.

Ve Köm el-Es‘ad kurbunda **alemdâr-› Resûllullâh efl-fieyh fiâduddîn**: Sahâbe-i kirâmdand›r.

Ve yine Köm el-Es‘ad üzre **makâm-› Hazret-i H›z›r**.

Ve fiâtibî hazretleri civâr›nda **efl-fieyh Muhammed-i Deylemî**: tefsîr sâhibidir.

Ve buna karîb **efl-fieyh Alî-i Merankeflî.**

Ve ‹skenderiyye'den flarka Remle yolu üzre giderken ‹skenderiyye'den iki bin ad›m ba‘îd tarîk-› âm›n sol cânibinde bir hûrmâl›k içinde **Câbirü'l-Ensârî hazretleri**: Bir kumsal yerde ve berr ü beyâbânda câmi‘inin civâr›nda bir kubbe-i âlîde medfûndur. Sahâbe-i kirâm›n ulular›ndand›r. Kaçan ‹skenderiyye halk› Remle bâ€lar›na nakl etdüklerinde bu Câbirü'l-Ensârî câmi‘inde cemâ‘at-i kesîre olup ziyâret-i azîm olur.

Ve Abbâs-› Mursî hazretleri civâr›nda bir âsitâne-i kübrâda âl-i Abbâsiyândan Ba€dâd halîfelerinden **es-Sultân Müsta‘în Billâh** medfûndur.

Ve yan›nda yine bir mermer sandûka içinde sandûkan›n cânib-i erba‘as›nda celî hat ile târîhleri mastûr yine âl-i Abbâsiyândan **es-Sultân Kâ’im Bi-emrillâh Hamza ibnü'l-Mütevekkil Alallâh Muhammed**. Bunlar el-Musta‘în Billâh Sultân'›n birâder-i kihteridir. es-Sultân Musta‘în Billâh ‹skenderiyye'de merhûm ol›cak bu Kâ’im Bi-emrillâh'› M›s›r'da Sultân ‹nal halîfe edüp bî‘at etdiler. Bunlar dahi tâzelik hasebiyle ba‘z› evzâ‘ [u] etvâr edüp Sultân ‹nal'›n hükm [ü] hükûmât›na zabt [u] rabt›na kar›flma€a bafllad›. Sultân ‹nal'a bu evzâ‘ hofl gelmeyüp hât›rmânde oldu€undan befl seneden sonra bu Kâ’im Bi-emrillâh'› M›s›r'da Kal‘atü'l-Kepfl'den endirüp ‹skenderiyye kal‘as›na nefy edüp anda Melik [Y 329a] Mukavk›s sarây›nda sâkin olup Sultân ‹nal taraf›ndan cemî‘i külfesi ta‘yîn olunup ibâdete meflgûl oldu. Âhir sene 863 târîhinde fevt olup ‹skenderiyye'de birâderi el-Musta‘în Billâh cenbinde medfûndur. Ammâ ziyâretgâh de€ildir.

Ve bu âsitâneye karîb tarîk-› âm üzre ulemâ-y› Rûm'dan **el-Mevlâ Haydar Efendi**: M›s›r'dan ma‘zûl ‹skenderiyye'ye gelüp merhûm olmufldur. Bin pâre kitâb›n câmi‘-i Ezher'e vas›yyet edüp hâlâ kütüb-i mu‘tebereleri tilâvet olunur.

---

1 *Kur’ân,* Âl-i ‹mrân, 185; "Her canl› ölümü tadacakt›r."

2 *Kur’ân,* Bakara, 197; "Kendinize az›k al›n, çünkü az›€›n en iyisi (Allâh'›n azab›ndan) korunmad›r."

3 *Kur’ân,* Fecr, 28; "Rabbine dön."

Ve bunlara karîb efl-fieyh Seydî Arûz cenbinde Rûm mevâlîlerinden fâz›l u kâmil âlim ü âmîl **el-Mevlâ Muhteflem R›dvân Efendi**: Sultân Murâd-› Sâlis ulemâlar›ndan imifl. Hakkâ ki muhteflem kimesne imifl kim kabr-i flerîfinde olan binâlar muhteflem olduklar›na flâhiddir. ‹sm-i flerîfleri R›dvân imifl, bir hadîka-i ravza-i R›dvânda medfûnlar. Selânik kurbunda kasaba-i Toyran'dan olup ‹skenderiyye'de hâlet-i za‘f›nda ac u zâc muhtâc âhirete intikâl etmifllerdir. Fusahâ-y› bülegâ-y› Rûm'dur. Hattâ pâkîze efl‘ârlar› vard›r.

Ve Hazret-i Risâlet-penâh'›n zamân-› sa‘âdetlerinde M›s›r meliki olan **Melik Mukavk›s**: K›btî meliki idi. Hazret'e îmân getürüp Amr ibnü'l-Âs M›s›r'› Rûm elinden feth ederken yine bu Melik Mukavk›s Rûm'un zîr-i hükmünde bir boybe€i mesâbesinde idi. Hazret-i Amr'a hîn-i gazâda câ-be-câ i‘ânetler etmifldir. ‹skenderiyye'de Bâb-› Sidre hâricinde evce serçekmifl bir amûd-› müntehâ vard›r, ol sütûn kurbunda bir deyr-i köhne vard›r, deyr-i Hanessed derler, anda medfûndur. Cümle M›s›r müverrihleri bu Melik Mukavk›s'›n îmâna geldü€ine zâhib olmufllard›r. Ve K›btîler dahi Muhammed'i pek sevüp her bâr Medîne'ye hedâyâ gönderirdi, deyü tahrîr etmifllerdir.

Ve bu ‹skenderiyye flehrinde niçe bin kibâr-› evliyâullâh ve niçe yüz Sahâbe-i kirâm medfûndur, ammâ bu hakîrin ziyâret edüp herbirine birer Yâsîn veyâhûd birer Fâtiha-i flerîf tilâvet edüp âflinâl›k kesb etdi€imiz bu tahrîr olunan sultânlard›r, himmetleri hâz›r u nâz›r ola, *rahmetullâhi aleyhim ecma‘în*.

Bu mahalde ‹skenderiyye'de kâmil bir ay meks edüp cümle ahibbâ ile mülâkât olup kûfle-be-kûfle zevk u safâlar etdik. Ba‘dehu hîn-i vedâ‘da ahibbâlar›m›zdan kal‘a-i Garb dizdâr› ‹brâhîm A€a ile ve o€lu ile ve ‹brâhîm A€a birâderi Ahmed Çorbac›'yla ve Ma€ribî Ömer A€a ile ve Hac› Cerbu‘ ile ve el-Hac› fieytânc› ile ve niçe ahibbâ ve dostân ile vedâlaflup pafla a€as›ndan bir kîse gurufl hizmet alup ve dizdârdan on tüfengli refîkler alup atlar›m›z ile ‹skenderiyye'den flark cânibine leb-i deryâ ile Remle bâ€lar›n temâflâ edüp bâ€dan bâ€a lezîz incîrlerin **[Y 329b]** tenâvül ederek befl sâ‘atde kumsal düz yerlerden ubûr ederek,

Evsâf-› kal‘a-i Ebûkîr

Lisân-› Arabda Ebûkîr nâm›nda deryâ içre bir kaya üzre **[Q 286a]** **[P 283a]** binâ olunmak ile Ebûkîr derler. Ve bir rivâyetde bu kal‘a içinde Ebûkîr Hamdullâh nâm›nda bir kibâr-› evliyâ medfûndur, bu kal‘a an›n ismiyle yâd olunur. Ammâ efvâh-› nâsda Ebûhûr kal‘as› derler. Zamân-› kadîmde kal‘adan bir âsâr yok imifl, bir liman-› azîm olmak ile küffâr›n ›zband›d gemileri bu liman› kemîngâh edüp âyende vü revende ümmet-i Muhammed kefltîlerin dâ’imâ ald›€›ndan Rodos'dan M›s›r'a gemiler gitmeden kal›r. Âhirü'l-emr M›s›r vâlîsi Tavâflî Macar Süleymân Pafla Sultân Süleymân Hân'a arz edüp fermân-› flehriyârî ile bir M›s›r hazînesi mâl masrûf olunup sene 934 târîhinde be-dest-i Hâd›m Süleymân Pafla müceddeden bu kal‘a-i Ebûkîr'i inflâ etmifldir.

Ol Süleymân Pafla'd›r kim M›s›r'da iç kal‘ada fieyh Sârî türbesinde ‹slâmbol tarz› câmi‘i vard›r. Eyle bir vezîr-i müdebbir imifl kim Süveys'de üç yüz pâre kad›rga binâ edüp yigirmi bin asker ile ve M›s›r be€i Özdemir Be€'i atlar› ile kad›rgaya koyup Süveys'den *mütevekkilen alallâh* deyüp Hindistân'da Ahmedâbâd'› ve Dîvâbâd'› ve bender-i Haydar-âbâd'› kuvvet-i bâzû ile ceng [ü] cidâl ve harb [u] k›tâl ederek Portakal küffâr› elinden feth edüp bu kadar mâl-› ganâyimi ile kabza-i teshîre alup yedi aydan sonra mezkûr benderleri Hind pâdiflâh›na hîbe eyleyüp mukâbelesinde Hind pâdiflâh›ndan bu kadar lek mâl-› hazâyin alup donanma-y› ‹slâm ile Hindistân'dan avdet edüp Yemen diyâr›na gelüp anda dahi Moha ve San‘â ve Aden nâm›nda birkaç bender feth edüp Cidde'ye gelir, andan Mekke-i mükerremeye gelüp hac edüp andan ›lgar ile Medîne-i münevverede Hazret-i Risâlet'i ziyâret edince cümle donanmas› Cidde'den Yenbû‘'a geldü€i mesmû‘lar› olup Hazret-i Resûl'ü ziyâret-i vedâ‘ edüp yine ›lgar ile Yenbû‘'dan gemilere süvâr olup M›s›r'a gelmifller. Böyle bir re’y-i tedbîr sâhibi Âsaf-› Berh›yâ-y› Süleymân Hân'd›r. Macariyyü'l-asl bir flecî‘ nefsinde bahad›r gürbüz er imifl. Niçe feth [ü] fütûhât›na ve hayrât [u] hasenât›na hadd-i hasr yokdur.

Bundan sonra bu Ebûkîr kal‘as›n binâ etmifldir. ‹skenderiyye'ye otuz mîl karîb bir taflı› sivri burun üzre cirmi alt› yüz ad›m flekl-i müdevver bir küçük kal‘ad›r, ammâ sedd-i Ebûhûr'dur. Cânib-i erba‘as›n Akdeniz dö€er bir alçak ve yalç›n kaya üzredir. Lodosa nâz›r bir kat demir kapusu vard›r. Önü kesme yalç›n kaya handak üzre asma cisirdir, her gece cisri kald›rup kal‘a kapusuna siper edüp kapuyu sedd ederler. Ve bu kapu kemeri üzre beyâz mermerde hüsn-i hatt-› celî **[Y 330a]** ile bu târîh tahrîr olunmufldur:

Emera bi-inflâi hâze'l-kal‘ati'l-mübâreketi fî eyyâm mevlânâ es-sultân ibnü's-sultân Süleymân Hân ibn Selîm Hân ibn Bâyezîd Hân ibn Mehemmed Hân ibn Murâd Hân

deyü tâ âl-i Osmân'a var›nca tahrîr etmifl, ba‘dehu sene (---) deyü tahrîr etmifl.

Bu kal‘adan içeri Sultân Süleymân câmi‘i sekiz sütûn üzre bir kârgîr-binâ küçük câmi‘dir. Ve tahtânî ve bir alçak minâresi vard›r. Ve yetmifl aded havl›s›z evleri ve bu€day anbârlar› ve su sarn›clar› ve bir iç kal‘a kullesinde mükellef cebehânesi ve iç kullede dizdârhânesi vard›r. Ve dizdâr› hâkimdir, gayr› ferdin alâkas› yokdur. Cümle üç yüz neferât› vard›r. Vazîfe-i

mu‘ayyenelerin ‹skenderiyye gümrü€ünden sâ’ir ‹skenderiyye kullar›yle ma‘an al›rlar.

Bu kal‘a içre befl dükkân var, gayr› hân u hammâm ve imâret yokdur. Ve Hazret-i efl-fieyh Abdülkâdir el-Cîlânî halîfelerinden bir fleyh kal‘a içinde medfûndur. On kademe tafl nerdübân ile nüzûl olunur bir gâr içinde medfûndur. ‹sm-i flerîfleri Ebûkîr Hamdullâh'd›r. An›niçün bu kal‘aya Ebûkîr kal‘as› derler.

Ve bu kal‘an›n cümle yetmifl pâre flâhâne toplar› var. Yigirmisi yigirmifler kar›fl balyemez Süleymân Hân toplar›d›r. Aslâ küffâr kalyonlar› limana girme€e kâdir de€illerdir. Ve iç kal‘a kullesinin tâ zirve-i a‘lâs›nda her gece bir fânûs-› azîm yanup yüz mîl yerden nümâyân olup gemiler limana girirler, aceb hayrâtd›r.

Ve bu kal‘an›n der-i dîvâr› deryâdan elli arfl›n âlîdir. Kal‘a hâricinin lodos cânibinde iki yüz hâneli varoflu ve yigirmi dükkân› ve iki kahvehânesi ve üç at de€irmeni ve bir hân› ve ba‘z› bekâr odalar› vard›r, ammâ hammâm› yokdur. Bu varoflun cânib-i erba‘as›nda kal‘a dîvâr› yokdur, ammâ kesme yalç›n kayalar üzre mebnî bir varofl-› ma‘mûrdur. Ve sular› cümle âb-› hayât kuyulard›r.

Ve kal‘an›n k›ble ve cenûbuna vâki‘ olmufl bir liman-› azîmi var. Bin pâre gemi alur, latîf demir dutar limand›r. Garbdan ve lodosdan ve k›bleden ve gündo€(r)usundan emîn ârâmgâhd›r, ammâ sehl poyraz ve y›ld›z ve karayel te’sîr eder. Ammâ y›ld›z rûzgâr› üzre limandan bir mîl ba‘îd ufak ufak kayalar ve dökündüler vard›r, rûzgâr te’sîr etmez. Sekiz rûzgârdan emîn bir liman-› azîmdir. Ammâ gemiler lenger endaht oldu€u zamân demiri y›ld›z rûzgâr› üzre b›ra€up yatalar.

Ammâ bu liman›n flimâlinde bir mîl ba‘îd deryâda bir cezîre vard›r, ‹brâhîm Pafla fermâniyle hakîr varup ol cezîre üzre liman› muhâfaza içün bir mendirek kal‘as› inflâ olunmas›yçün ahâlî-i Reflîd ve a‘yân-› ‹skenderiyye ve kad›lar› ile mezkûr cezîreye hakîr varup keflf etdik. Deryâdan yigirmi arfl›n mürtefi‘ bir yalç›n kayad›r. Cirmi alt› yüz ad›md›r. Ve Ebûhûr kal‘as›na **[Y 330b]** bir mîl karîb mâbeyne-hümâlar› dökündü ve s›€l›k yerlerdir. Mülûk murâd edinse bu cezîrede bir kal‘a binâ olunup Ebûhûr'a var›nca deryân›n s›€ yerlerin doldurmak kâbildir. Eyle bir metîn kal‘a olup küffâr limana karîb gelme€e kâdir olmazd›. Zîrâ liman-› azîmdir. Ba‘z› zamân küffâr gelüp Ebûhûr topundan alarka gelüp yat›r.

Bu minvâl üzre hakîr bu cezîreyi tahrîr edüp cümle a‘yân-› vilâyetin arz›yla M›s›r'da Kethudâ ‹brâhîm [Q 286b] [P 283b] Pafla'ya gelüp kal‘a yapmak sadedinde iken azli haberi gelüp ferâgat olundu. Ammâ kal‘a inflâ olunsa bin pâre gemi bî-pâk bî-pervâ yat›rlard›.

Hattâ bu hakîr ‹skenderiyye'den bu Ebûhûr'a gelüp üç gece mihmân oldu€umuzda bir gün ale's-sabâh an› gördük kim kal‘an›n top alt›ndan ba‘îd iki küffâr galyonu iki ‹slâm flaykas›n kova kova kal‘aya yak›n gelince bir flayka limana girüp cân kurtard›, birinin önün alup ceng ede ede sarup ald›. Me€er bu flayka sâb›kan Ebûhûr dizdâr› Ömer A€a'n›n flaykas› imifl. Ömer A€a iki ellerin birbirine urup yan›m›zda feryâd edüp dö€ünür. Derhâl küffâr bu aldu€› flaykay› yedekleyerek âdet-i sâb›kas› üzre vere vermek içün beyâz bayraklar diküp kal‘aya yak›n gelüp demir b›ra€up gemiyi ve esîrleri fürûht etmek içün deryâya bir filika b›ra€up befl on kâfirle beyâz bayrak kald›rup gelirken hemân hakîr,

"Vallâhi dizdâr seni paflaya arz edüp hakk›ndan geldiririm, elbette bu kâfir gemilerin topla" deyince al›nan flayka sâhibi Ömer A€a,

"Amân sultân›m, âdetimizdir ve kânûndur. Ko gelsin, ucuz bahâ ile gemim alup bu kadar ümmet-i Muhammed halâs olsun" deyü ricâ etdi. Ba‘z›lar r›zâ vermeyüp,

"Bundan her bâr küffâr bu mahalde yatup âyende vü revende gemileri alur. Bu ne ifldir?" deyince hakîr dahi ziyâde cür’ete gelüp,

"Ben M›s›r'a efendime giderim. Tîz atlar› çekin" deyince hemân dizdâr havf›ndan kal‘a erlerine haber edüp tarfetü'l-ayn içre üç yüz neferât ve dörd befl yüz tüccârât pür-silâh olup kal‘an›n burc [u] bârûlar› üzre yetmifl seksen yerden k›rm›z› orsa bayraklar› ve sanca€ u filand›ralar alemleri nümâyân olunca küffâr gemilerinden beyâz bayrakl› filika gelirken der-akab gerü döndü.

Hemân kal‘adan topc›bafl› bir alarka topu atd›. Ard› s›ra bir dahi Sultân Süleymân Hân'›n otuz befl kar›fl k›rk vukiyye gülle atar topuna âtefl edince bi-emrillâh küffâr›n bir gemisine isâbet edüp direk kürek ve çanak ve çardak ve dülek ve külek havâya perrân olup bi-emri Hudâ geminin içinde bir âtefl-i Nemrûd zâhir olup cümle küffâr gemi k›ç›ndan güverte ve palavras› ile havâya tayr-› ebâbil gibi münkalib olup mel‘ûn gemi murg-› semender-vâr **[Y 331a]** âtefl-i Nemrûd içinde kald›. Bak›yyetü'n-nâr› fecc-i amîk-› deryâya gavvâs-vâr dalup gark olup ka‘r-› deryâda karâr etdi. La‘în gemi bu âyet-i flerîfe emrine mazhar oldu:

[1] ·I†«‰”·IE…†Œ—‚A«†‚‹

mazmûnu üzre gemi ihrâk bi'n-nâr olup cümle küffâr› gark-› âb olup yerleri dârü's-sa‘îr oldu.

Hamd-› Hudâ öbür gemiye dahi bir top-› kûp isâbet edüp rahnedâr olunca der-ân demirlerin kesüp bâdbânlar›n küflâde k›lup sa€a sola tiramola edüp dâ€-› derûnundan kal‘a cânibine bir kat alabanda toplar atup deryâya ç›kup gitdükde derhâl beri kal‘a taraf›nda kay›€ u firkate ve limanda yatan gemi sandallar›na asker dolup küffâr›n aldu€› Ömer A€a

[1] *Kur’ân,* Kehf, 71; "Gemiyi içindekileri bo€mak için mi deldin? Do€rusu müthifl bir ifl yapt›n dedi."

flaykas›na varup yetiflüp sadâ-y› Allâh Allâh ile flâdumânîler ederek limana çeküp Ömer A€a tâze cân buldu. Ve içinde yüz k›rk befl ibâdullâh›n pâ-bendlerin flikest edüp halâs edüp ol gün îd-i adhâ olup cümle ibâdullâh hakîre hay›r du‘â etdiler kim,

"Bu fütûhâta sen sebeb olup top atd›rd›n" dediler.

Ve ol kâfirden firâr edüp limana giren flayka sehl rahnedâr olmufl, der-akab cümle kefltîlerin sandallar› ve kay›klar› flaykaya cem‘ olup içinde olan ibâdullâh› taflraya ç›karup gemi hiffet bulup halâs oldu.

Der-akab küffâr›n gark olan gemisin dizdâr ile paflaya arz edüp alt›nc› günde pafla a€alar›ndan bir a€a ulakl›k ile gelüp dizdâra bir hil‘at-› fâhire ve topçubafl›ya ve kethudâ-y› kal‘aya kezâlik birer hil‘at ile mesrûr edüp dizdâra mukarrer ihsân olunup gark olan küffâr gemisinin âletlerin ç›karma€a dalg›clar ile mukayyed oldular. Dizdâr hakîre yüz gurufl ve yüz hamle odun hizmet etdi.

El-hâs›l Ebûhûr liman› latîf liman-› azîmdir. K›rk elli gûne nazîf mâhîleri olur. Bâ-husûs bir vukiyye gelir tekir bal›€› gûyâ la‘l-pâre bir sun‘-› Hudâ mâ‘idedir. Bir diyâra mahsûs de€ildir. Zîrâ âb [u] havâs› latîfdir. Ve hûrmâs› memdûhdur. Ve bir gûne lâ‘lgûn nâb›kas› olur, Rûm cevzi kadar vard›r, gâyet lezîzdir, M›s›r a‘yân›na Ebûhûrludan dâ’imâ hedâyâ gelir.

Ve bu Ebûhûr kal‘as› ‹skenderiyye sanca€› hükmünde voyvadal›kd›r. Dizdâr hükm edüp be€ müsellimine muhâsebesin verir. Ve kazâs› ‹skenderiyye nâhiyesidir, nâ’ib zabt eder, beher flehr biner para hâs›l olur nâhiyedir. Bu kal‘ada,

Ve mine'l-acâyib

Bunda bir mecnûne flekil bir hâtûn vard›r, müstecâbü'd-da‘ve bir hurmedir, alt› ay k›fl günleri deryâ içinde yatup bafl›n kenâra koyup cümle vücûdu deryâya müsta€rak yat›r. Deryâ böcekleri esbâb› içinde âfliyân yapup ba‘z› haflerâtlar etin yerler, vücûdun delik delik edüp k›z›l kanlar cereyân [Y 331b] eder. Ba‘z› kimesneler an›n hât›r›yçün leb-i deryây› deverân [u] seyrân ederek ol hâtûnu bulup bir nân pâre verirler, alup def‘-i cû‘ eder. Ammâ yaz günleri deryâdan ç›kup berde ›s›cak rimâl içre yatup geysûlar›n târmâr k›lup fitîle fitîle saçlar›n döküp bir ucbe-likâd›r kim bir âdem bi'l-bedâhe görse câdû deyü akl› perîflân olur. Gâyet cüssedâr lahm [u] flahm sâhibi hâtûndur. Altm›fl senedir bu hâl üzredir, deyü nakl etdiler. Kimse ile kelimât etmeyüp dâ’imâ summun bükmün durur. Hamd-i Hudâ hakîr du‘âs›na yâhûd bir hüsn-i nazar›na mazhar olal›m, deyü vard›kda hakîre kebesi içinden bir beyâz ekmek ç›karup içinden on hûrmâ ve üç altun ç›kup hakîre nazar etdi. Aceb temâflâ hâtûndur.

Andan hakîr dizdârdan on tüfengli refîkler alup leb-i deryâ ile sayyâd-› mâhîler temâflâlar›n ederek k›ble cânibine leb-i deryâda Kethudâ ‹brâhîm Pafla'n›n Buhayre vilâyetin ac› deryâ gark etmesin içün telattum-› deryây› sed edüp iki bin ad›m leb-i deryâya bir sedd-i [Q 287a] [P 284a] ‹skender çekmifl, an› temâflâ edüp ‹skenderiyye ile Reflîd mâbeyninde Tayna nâm Urbân›n kemîngâh› olan mahalli basîret üzre olup ubûr etdik. Ammâ sekiz re’s Urbân atl›s› bizi görüp Buhayre çöllerine at b›ra€up firâr etdiler.

"Âyâ bunlar ne firâr etdiler ki?" deyü dahi ileriye vard›k.

Bir âdem kâh kalkar ve kâh düfler. Ol hâlde yan›na vard›k. Bu âdemin yan›nda sekiz âdem ol ânda flehîd olmufllar. Kanlar› cereyân edüp biri m›zrak zahm›ndan bir hofl urulmayup hayâtda yat›rd›, gayr›s›n›n kelleleri tenlerinden cüdâ ve cesedleri uryân hâk-âlûd olup yat›rlard›.

Hemân bu hakîr Ebûhûr kal‘as›na âdem gönderüp nâ’ib ve ahâlî-i vilâyet gelüp keflf edüp mevtâlar› tarîk-› âm üzre defn edüp m›zrak zahm›ndan hayâtda olan iki mecrûh âdemleri Ebûhûr'a götürdüler.

Hakîr cümle refîklerimiz ile üç sâ‘atde,

Hân-› Ma‘diye-i Lestûn nâm mahalle gelüp gemiye süvâr olup karfl› cânibe ubûr edüp hân-› azîmde meks eyledik. Bu geçit bafl›nda Buhayre hâkimi taraf›ndan bir zâbit oturur, gelen tüccâr ve sâ’ir âyende vü revendeyi teftîfl ü tefahhus edüp mîrî mâl ve gümrükden esbâb kaç›ran ve kaçg›n köleler ve harâmî makûlesi kimesneleri bu geçit bafl›nda kayd [u] bend eder. fieb [ü] rûz elli altm›fl mikdâr› neferâtlar› ile bu hizmete me’mûrdur. Hakîr Tayna nâm mahalde râst geldi€imiz sekiz flühedân›n ahvâllerin geçit a€as›na takrîr edince k›rk elli atl› ile Ma‘diye'yi karfl› geçüp Arab aflk›yâlar›n kovma€a gitdi. Biz ol gece hânda mihmân olduk.

Bu hân Reflîd'de Mehemmed Pafla evkâf›d›r. Kal‘a-misâl geçit bafl›nda yetmifl [Y 332a] ocakl› bir hân-› azîmdir. Civâr›nda aslâ ma‘mûr bir fley yokdur, ammâ hân içinde âb-› hayât bir su sarn›c› vard›r. Geçit a€as› cümle neferâtiyle bunda sâkin olur. Âyende vü revende dahi bir cânibinde olurlar. Ve geçit a€as› gemi ile geçen yolcu develeri ve atlar› ve kat›r ve h›mârlar›ndan birer para al›r. Senevî Buhayre hâkimine üç kîse verir. Reflîd ve ‹skenderiyye mâbeyne-hümâs›nda(n) bu geçitden gayr› yol yokdur, elbette bundan ubûr etme€e muhtâcd›r, me€er üç gün Buhayre vilâyetinden dolaflup ‹skenderiyye'ye vara, ta‘b-i azîmdir. Geçit gemisi Buhayre kâflifinin mâl›d›r, dâ’imâ ta‘mîr ü termîm eder.

Bu geçit nehri ac› deryâdan girme bir bo€azd›r, tâ Buhayre vilâyetinin ortas›na var›r. Nihâyeti bir göldür, cânib-i erba‘as› dörd konak ihâta eder gâyet ac› göldür. Bunun içün Buhayre vilâyeti derler. Yüz yetmifl pâre kurây› seksen senedir gark edüp buhayre olmufldur. Hâlâ yine Buhayre kâflifine bu gölden on M›srî kîse hâs›l olur bin pâre bal›kç› kay›klar› vard›r, gûnâ-gûn mâhîleri ç›kar. ‹skenderiyye'ye gelen Nîl suyu bu ac› buhayrenin tâ ortas›ndan gelir. ‹ki câ-

nibine da€lar gibi sedd etmifllerdir. Andan cereyân edüp ‹skenderiyye'yi rey eden Nâs›r›yye tur‘as›d›r kim ‹skenderiyye'den bu tur‘a içre niçe bin pâre gemiler gidüp Füvve kasabas›nda büyük Nîl'e ç›karlar, kâmil iki merhale yerdir.

Hikmet-i Hudâ geçit hâkimi mezkûr aflk›yâ Urbânlar›n ard›na düflüp n›sfu'l-leylde Buhayre kenâr›nda bir kurâda flühedâlar›n esvâblar›n taksîm ederken basup sekizin dahi biz sâkin oldu€umuz hâna getürüp birin ale's-sabâh hân kapusu önünde kaz›€a çald›, yedisin kayd-bend ile Buhayre hâkimi Celeb Mehemmed A€a'ya gönderdi. Hakîr yine geçit a€as›ndan refîkler alup flark cânibine leb-i deryâ ile dörd sâ‘at kumsal yerler ile giderken leb-i deryâdan sa€ cânibinde hûrmâ bâ€lar› içre yine kumlu yerler ile bir sâ‘at dahi gidüp,

Evsâf-› kasaba-i Utku

Lisân-› Arabda (---) (---) demekdir. Bender-i Reflîd hâkinde emînlikdir ve Reflîd nâhiyesidir. Yüz elli akçe ile ihsân olunur baflka kazâd›r. Senevî üç kîse pîfltahta mahsûlü olur. Buhayre deryâs› kenâr›nda bir mürtefi‘ yerde dörd bin ma‘mûr u müzeyyen kat-ender-kat havâdâr kirec sütûhlu kârgîr binâl› hâneleri vard›r. Baflka köy sâhibi mültezimi vard›r.

Cümle on yedi mahalle ve yigirmi mihrâbd›r ve alt›s› hutbedir, mâ‘adâ mesâcidlerdir.

Ve üç vekâlesi ve üç yüz dükkânlar› var, lâkin bezzâzistân› ve hammâmlar› yokdur. Ve sokaklar› gâyet z›ykd›r, iki âdem yanyana gücile ubûr eder.

Ve cümle evleri k›ble cânibine Buhayre halîcine nâz›r bir müzeyyen **[Y 332b]** s›k kasabad›r.

Ve sular› cümle kuyulard›r, ammâ sehl flûrcad›r. Ve cümle halk› bal›kc›lard›r. Ve havâs› gâyet sakîl yerdir. Halk›n›n reng-i rûlar› asfarü'l-levndirler. Mahbûb u mahbûbesi yokdur. Ve fukarâs› çokdur. Ve flehrin lodos cânibindeki evlerin kum gark edüp ba‘z› hâne sâhibi b›ra€up gitmifldir ve âhir bu flehri kum gark eder, derler. Hakkâ ki kum deryâs› günden güne tefâvüt edüp gelmededir. Ve bender-i Reflîd yolu üzre iki sâ‘atl›k yer tûlü ve bir sâ‘atlik yer arz› kum deryâs› içre serâpâ hûrmâ bâ€lar›d›r. Birer âdem kaddi alçac›k hûrmâlar› olur, ammâ herbiri yüz vukiyye hûrmâ verir. Beyâz ve sar› ve siyâh ve k›rm›z› gûnâ-gûn lezîz hûrmâs› olur. Ve halk› garîb dostdur.

Ve cümleden cemâ‘at-› kesîreye mâlik Ak Câmi‘ gâyet musanna‘d›r. Ve bu flehirde cümle yedi minâresi nümâyând›r, *ve's-selâm*.

Bu flehirde medfûn olan kibâr-› evliyâlar› beyân eder

Evvelâ flehrin garb›nda halîc kenâr›nda efl-fieyh Selâme ve kar›ndafllar› efl-fieyh Sun‘ullâh ve efl-fieyh Abdurra’ûf ve efl-fieyh Abdülhâl›k bir kubbe-i ebyâz içinde medfûnlard›r.

Ve yine bunlara karîb halîc kenâr›nda dürr-i beyz-âsâ bir kubbe-i âlîde efl-fieyh Abdullâh el-Ma€ribî.

Ve buna karîb yine halîc kenâr›nda **[Q 287b]** **[P 284b]** befl aded kubbe-i beyz içre efl-fieyh Selâme ibn efl-fieyh Mucîbüddîn. Bu cümle befl kubbede evlâd-› zevi'l-ihtirâmlar› ile medfûndur.

Ve flimâl taraf›nda efl-fieyh {Halef ve efl-fieyh} Muhammed-i Hamîdî.

Ve flark taraf›nda efl-fieyh Seyyid Mehemmed Çelebi: Halîfe-i Sultân Ahmed el-Bedevî'dir.

Ve garb taraf›nda efl-fieyh Mahmûd Çelebi ve efl-fieyh Mansûr-› Zûrerkâ.

Ve câmi‘-i Kurd Be€ civâr›nda efl-fieyh Seyyid ‹brâhîm.

Ve câmi‘-i Seyyidî Alî Cebertî: Yine câmi‘inde medfûndur.

Ve Câmi‘ü'fl-fiarkî sâhas›nda efl-fieyh Hârûn-i Nehârî.

Bunlar› cümle ziyâret edüp rûh-› flerîfleriyçün birer Yâsîn ve ba‘z›s›na birer Fâtiha tilâvet edüp rûhâniyyetlerinden istimdâd taleb etdik, *rahmetullâhi aleyhim ecma‘în*.

Yine bu flehirden flark cânibine hûrmâ bâ€lar› içre kumsal yerleri ubûr ederek Akdeniz sâhiline gelüp kumluk içre on iki tula-binâ mîller ki Reflîd yolu alâmetidir, hilâf gidilmesin içün binâ olmufldur, âdem kaddi bâlâ mîllerdir, anlar› ubûr edüp kasaba-i Utku'dan Reflîd'e dörd sâ‘atde gelüp,

Evsâf-› flehr-i müzeyyen bender-i Reflîd

Bu flehre Reflîd nâmile müsemmâ olmas›n›n sebeb-i tesmiyesi oldur ki Tûfân'dan sonra M›s›r'a mâlik olan ibtidâ Bayzar ibn Hâm'd›r kim birâder-i mihter-i Sâm'd›r. Nûh Nebî gayr› evlâdlar›ndan rûgerdân olup bu nebîresi olan Bayzar'a hayr du‘â eyleyüp M›s›r'a gönderdi. M›s›r'da tenâsül bulup otuz aded evlâd› olup buna müverrihler Ebü'l-kabâb›t dediler. Her evlâd› M›s›r iklîminde münteflir olup birer flehir **[Y 333a]** binâ etdiler. Bir o€lu dahi Reflîd idi, bu flehr-i Reflîd'i ol binâ etdigiyçün flehr-i Reflîd dediler. Nehr-i Nîl-i mübârek Akdeniz'e munsab olmazdan bir sâ‘at evvel Nîl'in ‹skenderiyye cânibindeki hâkde bir bender flehr-i azîm ü müzeyyendir ki Arabistân'da M›s›r vilâyetinin arûsudur.

M›s›r eyâletinde deryâ be€leri hükmünde sancakd›r. Be€inin taraf-› pâdiflâhîden senevî on iki kîse-i M›srî M›s›r dîvân›ndan al›r.

Ve on iki kîse dahi bâd-› havâ cürm [ü] cinâyetinden hâs›l olup paflas› her sene ikifler pâre kad›rga ile kapudan pafla her kanda sefer etse bile sefer eder.

Reflîd'i iki yüz yi€it ile kâ’immakâm› zabt eder. Subafl›l›€› ve muhtesib ve bâc-› bâzâr› ve limana ya-

naflan gemiden bir gurufl temkîni ve cümle gemi kalafatç›lar› ve fleyyâl hammâllar› kâ'immakâm hükmündedir.

Bir hâkim dahi M›s›r vezîr[i] taraf›ndan bir mün[â]sib a€a gümrü€ü zabt edüp senevî paflaya yüz elli kîse muhâsebe verüp kendüye yevmiyye onar gurufl ulûfe al›r. Zîr-i destinde yüz elli gümrük huddâmlar› ile hizmet eder. E€er pafla bu gümrü€ü emâneten vermeyüp iltizâm ile verirse ‹skenderiyye ile bu iki bender yevmiyye birer kîseye verilir. Yüz kîse dahi mültezim hayr eder.

Ve bir hâkim dahi hâkimü'fl-fler'dir. M›s›r'›n bafl sittelerinin ikincisidir. Beher sene otuz kîse hâs›l olur flerîf kazâd›r. Niçe kerre befl yüz pâyesiyle ihsân olunmufldur. Ammâ üç yüz akçe ile sadaka olunur menâs›b-› âlîdir. Üç nâhiyesi var. Bafl nevâhîsi Utku'dur, andan (---) (---).Ve cümle yetmifl alt› pâre nâhiye kurâlar› vard›r.

Ve mezâhib-i erba'adan fleyhülislâm› ve nakîbü'l-eflrâf› ve a'yân-› eflrâf› ve M›s›r kulunun yedi bölük serdârlar› ve Âsitâne kapukulu serdâr› vard›r. Ammâ sipâh kethudâyeri ve tîmâr u ze'âmet ve alaybe€i ve çeribafl› yokdur, zîrâ cemî'i kurâlar› iltizâm ile zabt olur. Ve flehir içre iki binden mütecâviz semmûr kürklü ankâ bâzergânlar› vard›r.

Ve flehri sâhil-i Nîl'e k›bleden flimâle tûlü üç bin ad›m flehirdir, arz› flarkdan garba ba'z› yeri bin ad›m, ba'z› cânibi iki bin ad›m kat-ender-kat s›k bir ma'mûr flehirdir. Aslâ bir vîrân hânesi yokdur. Cümle evleri serâpâ kirec daml› ve kat-ender-kat bâml› münakkafl tula binâl› dörder ve befler ve alt›flar kat evlerdir. Ve cümle evlerin altlar› mahzenlerdir. Kapular› taflradan tafl nerdübânlar ile ç›k›l›r ikinci katta kapulard›r, bir kat› afla€›da zikr olunan mahzenlerdir. Mahzenleri üstü ale's-seviyye bu flehrin musâfirhâneleridir. Dahi fevkânîleri kat-ender-kat haremleridir. Cümle eyle inflâ olunmufl bir flehirdir.

Cümle tokuz bin tokuz yüz müselmân hânesidir ve k›rk mahalle ve cümle iki yüz mihrâbd›r. Ve cümle yedi mahalle kefere ve üç mahalle Yahûdîdir, anlar dahi [Y 333b] bin altm›fl hâne-i menhûslard›r. Ammâ Ermeni ve Freng ve Çingâne mahalleleri yokdur, ammâ ticâret tarîkiyle gelüp giderler. Ve bir mahalle Benî ‹srâ'îlî K›btîsi vard›r, a'yân-› M›s›r'›n mu'temedün-aleyh küttâblar› bunlard›r. Vel-hâs›l cebr-i noksân bender-i Reflîd'in sagîr ü kebîr hâneleri cümle on iki bin hâne tahrîr olunmufldur, zîrâ gâyet s›kd›r.

Bu flehir içre cum'a namâz› k›lunur cevâmi'-i flerîf cümle (---) kadard›r. Cümleden cemâ'at-› kesîreye mâlik câmi'-i kebîr iskele bafl›nda,

Câmi'-i Za€lûl Muhammed: Câmi'-i azîmdir. Tûlen yüz yetmifl ad›md›r, ayak de€ildir, arzan yetmifl befl germe ad›md›r. Ve bu câmi'in enderûn [u] birûnunda cümle amelî ve gayr› beyâz mermer sütûnlar iki yüz altm›fl serâmed amûd-› müntehâlar üzre tâk tâk ve tâklar üzre cümle iki yüz altm›fl kubbelerdir. Ve harem etrâf›nda yüz elli toloz kârgîr-binâ hurde kubbelerdir. Câmi' içre mezâhib-i erba'a içün dörd mihrâbd›r, üçü büyük mihrâbd›r, biri küçükdür. Ve bir a€ac sâde cedîd minberi ve iki mü'ezzinler mahfili ve iki aded küçük haremi var. Sa€ taraf›ndaki harem ortas›nda bir sebîli ve câmi'in alt› kapusu var. Ve iki minâresi dahi dörder tabaka minâre-i âlîlerdir. Câmi' içinde bir kafes içre mezâhib-i erba'a müftîleri ve câmi' sâhibi Muhammed Za€lûl medfûndur. Bu câmi'i iki sâhibü'l-hayrât binâ etmek ile vâsi' olmufldur. ‹btidâs› küçük câmi' imifl. Târîhi harem kapusu üzre:

Emera bi-inflâi hâze'l-câmi'i't-tecdîd es-Seyyid Mahmûd

tahrîr olunmufldur. Ve Attârlar içinde befl kademe tafl nerdübân ile ç›k›l›r,

Câmi'-i Tak Nehîme: Sekiz mermer sütûn üzre binâ olunmufl bir küçük câmi'dir. Ancak [Q 288a] [P 285a] iki yüz âdem alur bir küçük câmi'dir. Üç kapulu ve bir minâreli cemâ'at-› kesîreye mâlik câmi'dir. Ve Kettânc›lar içinde dörd ayak nerdübân ile ç›k›l›r,

Câmi'-i Abdullâh: Ancak yüz âdem alur bir alçac›k minâreli ve bir kapulu gâyet küçük câmi'dir. Ve Ulu Câmi' kurbunda,

Câmi'u'l-Hâce: Fevkânîdir, alt› cümle mahzenlerdir. Ve bir minârelidir. ‹skele bafl› olmak ile cemâ'at-› kesîreye mâlikdir. Ve yine iskele bafl›nda yigirmi ayak tafl nerdübân ile ç›k›l›r,

Emîr Ahmed A€a câmi'i: Nîl kenâr›nda fevkânî bir câmi'-i cedîddir. Alt› serâpâ mahzenlerdir ve birkaç dükkânlar vard›r. ‹ki taraf› tarîk-› âmd›r. ‹ki tarafdan yigirmifler kademe tafl nerdübân ile ç›k›l›r Nîl kenâr›nda bir câmi'-i rûflendir. Câmi' içinde cümle on aded beyâz mermer sütûndur. K›ble kapusu üzre târîhi budur.

Ammara hâze'l-câmi' el-Emîr Ahmed A€a Dizdâr, sene isneyn ve sittîn ve elf. [1062]

Bir minâre-i mevzûnu ve hofl-âvâz mü'ezzinleri ve imâm u hatîbi vard›r. Ve gâyet cemâ'at› çokdur. Ve yine Nîl kenâr›nda iskele bafl›nda,

el-Hac› Cemâleddîn A€a câmi'i: Fevkânîdir. ‹ki tarafdan yigirmifler kademe [Y 334a] tafl nerdübân ile ç›k›l›r câmi'-i âlîdir. Alt› mahzenler ve dükkânlar ve tarîk-› âmd›r. Derûn-› câmi'de on iki mermer sütûn üzre münakkafl tavand›r. Ve iki kapusu vard›r. ‹ki kapu üzre bu târîh merkûmdur:

Inne ayne'l-alâ ale'l-fi'âli
Hâtemü'l-cûdi min semâ bi'l-cemâli

Kultü târîhe inflâ ale'l-cemâli
Câmi'ün limen(?) el-latîfi mühkemen bi'l-cemâli

Sene 1074

Bu câmi‘ teng mahalde vâki‘ olmak ile haremi yokdur. Lâkin fleb [ü] rûz cemâ‘at› çokdur. Ve bir alçak minâresi vard›r. Câmi‘in taflra soffas› ve ba‘z› yerleri kâflî-i Ma€rib-zemîn'dir. Bu sâhibü'l-hayrât Melek Ahmed Pafla efendimizin kapucubafl›lar›ndan bir mâldâr a€a idi. Maskat-› re’si olan bu Reflîd'e gelüp hasbeten lillâh bu câmi‘i inflâ eyledi. Ve,

Câmi‘u'z-Zemîn: Tahtânî bir cemâ‘at-› kesîreye mâlik on iki amelî sütûn üzre münakkafl tavanl› ve üç kapulu ve bir alçak minâreli bir küçük câmi‘dir. Ve,

Câmi-i [A]‘râkî: Befl kademe tafl nerdübân ile ç›k›l›r ve on aded sütûnlar üzre münakkafl tavand›r. Ve minberi a€acd›r. Üç kapusu ve bir alçak minâresi var. Haremsiz bir câmi‘dir. A‘râkî hazretleri mihrâb›n solunda medfûndur, *kuddise s›rruh*. Ve,

Câmi‘-i efl-fieyh Nesî: Sekiz sütûn üzre bir küçük câmi‘dir. Bunlardan mâ‘adâ cümle (---) mesâcidlerdir. Ve cümle yigirmi befl minâre nümâyând›r.

Ve cümle yetmifl hân-› azîmdir. Ammâ cümleden Kulk›ran Mehemmed Pafla hân› kal‘a-misâl kat-ender-kat hând›r. Ve Ahmed Pafla hân› ve Tavâflî Süleymân Pafla hân› ve Dâvûd Pafla hân› ve Hâf›z Ahmed Pafla hân›. Ve henüz nev-binâ el-Hac› Ni‘metullâh hân› befl tabaka bir hân-› azîmdir. Ve ‹brâhîm Efendi hân› ve ‹pek hân› ve K›nâ hân› ve Dizdâr Koca Ahmed A€a hân› ve Kâs›m Bey hân› ve Mustafâ Bey hân›. Ve ‹shâk Efendi hân› ikidir. Ve Sinân Pafla hân› ve Alî Cemâleddîn hân› meflhûr hânlard›r. Her biri yüzer yüz ellifler ocakl› ve demir kapulu her gece tabl› dö€ülür hân-› kebîrlerdir.

Ve yedi medrese ve yetmifl mekteb-i s›byân-› t›flân-› ebcedhân ve alt› yüz sebîlhânesi var.

Ve cümle üç bin k›rk dükkând›r.

Ve iki bezzâzistân› dahi demir kapuludur. Yüzer dükkânlar› vard›r. Cümle kârgîr-binâlard›r. Birinde libâs-› fâhire vâlây kâlây akmifle-i fâhire fürûht olunur, ankâ hâceleri vard›r. Biri kuyumcular bedâstenidir.

Ve yetmifl kahvehânesi ve iki yüz at de€irmeni ve k›rk boyahâne-i mîrî ve k›rk ya€ de€irmeni ve otuz pirinç dingi.

Ve cümle alt› bin altm›fl mahzenlerdir. Ve yetmifl meykedesi var, her birinde harâbâtî cânlar ile mâl-â-mâldir. Ve on bozahânesi.

Ve cümle befl hammâm› var. Ammâ âb [u] havâs› latîf rûflen-binâ-y› nazîf el-Hac› Ni‘metullâh hammâm›: Suyu dollâblar ile Nîl'den çekilir. Esvâblar› pâk **[Y 334b]** ve dellâkleri cüst ü çâlâk hâz›r-› hizme mahbûb huddâmlar› vard›r. Lâkin bu hammâm yenidir, bafla urur derler. Hukemâ kavli üzre hammâm›n atîk› gâyet nâfi‘dir.

Ammâ Sultân Selîm Hân girdi€i Muhammed ‹bâdullâh hammâm›: fiehrin ortas›nda tâ âl-i Abbâsiyân'da binâ olunmufl hammâm-› atîkdir. Selîm Hân'›n girdi€i kurna hâlâ mesdûddur. K›rk gün bir cüzâm bu hammâma girse flifâ bulur.

Ve Bostânc› hammâm› büyük hammâmd›r. Ve Hâce Ubeydî hammâm› ve Kapudanpafla hammâm›. Hâs u âm hammâmlar› bunlard›r.

Ve bu flehrin âb [u] havâs› Rûm havâs›na müflâbeheti vard›r. Azîm ya€mur ve karlar ya€ar, ammâ kar tîz mahvolur. Ve ba‘z› zamân k›ra€› ve dolu ya€ar. Zîrâ flehr-i Reflîd iklîm-i sâlisin evvelidir, an›n-içün arz-› beledi (ve) (---) (---) ve tûl-i nehâr› (---) (---). Ve câ-be-câ Arab mahbûbu ve mahbûbesi olur.

Ve halk›n›n kâr-› kisbleri cümle ticâret ile geçinirler. N›sf› ehl-i h›refdir. Ve niçe bin Ervâm halk› mün‘im ankâ bâzergânlar› vard›r kim ni‘metleri mebzûldür. Gâyet ganîmet flehir olmak ile her gece ahâlîsi birbirlerine ziyâfet-i azîmler edüp ikrâm ederler. Ve her gece befler onar yerde mevlûd-› flerîf ve haftada dörd befl kerre dü€ünleri mukarrerdir. Ve ellifler dirhem gelir on iki hâs ve beyâz ekmek bir parayad›r. Ve bir ‹skenderânî batman› semîn lahm bir parayad›r. Ve bir at yemi fla‘îr dörd mank›ra ve bir erdeb pirinc iki yüz paraya ve bir kantâr sükker on gurufla. Sâ’ir hubûbâtlar dahi buna göre fürûht olunur. Ve senede bin pâre gemi gelür, metâ‘ getürüp fürûht edüp yine metâ‘ alup dilüdi€i diyâra giderler.

Ve bu flehrin me’kûlât [u] meflrûbât›n›n memdûhât›ndan flekeri ve yedi bin bâ€-› ‹reminin gûnâ-gûn meyvesinin nazîfi ve cümmeyzi ve incîri ve fleftâlûsu ve limonu ve turuncu ve limon rub‘› meflhûrdur. Ve sâhil-i Nîl'de cümle bâ€lar›n›n flâhniflînleri ale't-tertîb dizilmifldir. Ve'l-hâs›l Cenâb-› Bârî ne halk etdi ise bu flehirde mevcûddur.

Ve a‘yân-› eflrâf› semmûr kürkler ile parankona çuka ve akmifle-i fâhire **[Q 288b]** **[P 285b]** geyüp reftâr ederler. Vasatü'l-hâl kimesneler ve ehl-i h›ref makûlesi âdemler çuka ve M›s›r alacas› geyüp vüs‘ati mertebesi harîr-i Dimyât ve Fereskûr alacalar› geyerler. Ve fukarâlar› birer ihrâm bürünmüfllerdir. Gâyet rencber ve kâr-› kisbe kifâf-› nefs içün mukayyed musallî halk› vard›r.

Ammâ bu flehrin cânib-i garbîsinde olan hâneleri kum gark etdikçe müfîd [ü] muhtasar fukarâ hânelerin kum üzre binâ ederler.

fiehrin bu cânibindeki evleri zemîni âlîdir, aslâ sivrisinek olmaz, havâdâr hânelerdir. Ammâ flehrin n›sf›ndan tâ Nîl kenâr›na var›nca cümle hânelerinde ne‘ûzu billâh eyle sivrisinek olur kim âdem râhat ile uyuklayamaz. Ammâ her âdemin birer cibinli€i vard›r, an›n içinde yat›rlar. Ana nâmûsiyye derler. Aslâ peflfle **[Y 335a]** girmek ihtimâli yokdur, gûyâ çâr-gûfle bir haymedir. Bu flehir halk› eyle sinekden emîn olurlar.

Ve bu flehrin cânib-i garb›nda balyozlar sarây› dibinde k›ble cânibine tâ pirinc dinkleri ve tûbhâne ya‘nî kerpiçhâneleri geçüp mezâristân kenâr›nda Abdülkâdir-i Cîlânî tekyesine var›nca bu flehrin tûlü bin befl yüz germe ad›md›r.

Ve Nîl kenâr› kat-ender-kat gâyet ma‘mûr sarây-› âlîler ve serâpâ iskeledir. Cümle âyende vü revende kefltîler metâ‘lar›n iskele bafl›na da€lar gibi y›€arlar, bir vâsi‘ iskeledir. Cümle evlerinin flâhniflîn ve revzenleri Nîl'e nâz›rd›r. Bu flehir cümle alt› yüz on sokakd›r, cümlesi pâk ü pâkîze flâhrâhlard›r.

Ve halk› gâyet garîb dostdurlar. Ve zenâneleri gündüz tarîk-› âma ç›kmak ihtimâlleri yokdur. Me€er bir mühim müsta‘cele ve bir umûr-› mu‘azzama iflleri olursa mahfî sokaklardan giderler. Cümle gece ile fânûslar yakup huddâmlar› ile akrabâlar›na giderler. Yohsa avret bâzârda gezmek gâyet ay›bd›r.

Ve bu flehrin evsâf›n ma‘lûmumuz oldu€u üzre tahrîr etsek bir mücelled kitâb olur. Ancak bu kadar ile iktifâ eyledik, *ve's-selâm*.

Bu flehrin enderûn [u] bîrûnunda âsûde olan kibâr-› evliyâullâhlar› ayân u beyân eder

Evvelâ flehrin tâ ortas›nda bâzâr-› sultânî içinde âfitâb-› nihânî ve kamer-i zindegânî efl-fieyh Hazret-i Seyyid Alî-i Mahallâvî: Bu sultân hakk›nda fieyh fia‘râvî hazretleri *Kitâb-› Tabakât*'›nda ol kadar vasf eylemifldir kim diller ile ta‘bîr olunmaz.

Ve buna karîb efl-fieyh Mansûr: Bunlar bir câmi‘ içinde medfûnlar, ziyâretgâh-› azîmdir.

Andan efl-fieyh Hazret-i Seyyid Abdullâh ez-Zânit. Ve ana karîb ziyâretgâh-› efl-fieyh Muhammed el-Berrî.

Ve mahallât içinde kabr-i efl-fieyh Seyyid Ahmed Tûkâ ve merkad-i efl-fieyh Ahmed el-Ma€ribî.

Ve yine mahalle içinde efl-fieyh Seyyid Osman-› Burhânî.

Ve dahi merkad-› efl-fieyh Seyyid Sa‘dullâh.

Ve kabr-i Seyyid Muhammed-i ‹sendevîlî.

Ve Eski Reflîd'de Nîl kenâr›nda bir kum deryâs› içinde efl-fieyh Sultân-› Köm Efrâh: ‹sm-i flerîfleri (---). fiehirden nîm sâ‘at ba‘îd k›ble cânibine bâ€lar nihâyetinde Köm Ferah dibinde bir burunda câmi‘i civâr›nda kubbe-i pür-envâr içinde medfûndur. Cümle ma‘âfl gemilerinde olan âyende vü revende ibâdullâh elbette birer Fâtiha-i flerîf tilâvet edüp ubûr eder. Zîrâ Nîl'in bir muhâlif girdâb köflesinde medfûn emr-i azîm sultând›r. Menâk›b›na hadd [ü] hasr yokdur. Tekyesi ve ba‘z› mesîregâh maksûreleri var. Ehl-i züvvâr gelüp ibâdet edüp safâ sürerler. Ve bu mahalle niçe kibâr-› evliyâlar dahi medfûnlard›r, ammâ ism-i flerîfleri mazbûtumuz olmamak ile tahrîr olunmad›.

Andan yine flehrin k›blesinde tulac›lar kârhâneleri civâr›nda yüzden mütecâviz dürr-i beyz-âsâ beyâz kubbeler vard›r, cümlesinde birer ikifler kibâr-› evliyâullâhlar medfûndur.

Bu taraf **[Y 335b]** cümle Reflîd'in mezâristân›d›r. Hamd-i Hudâ bu sultânlar› su’âl ederek bulup âsitânelerine bu âciz yüzüm sürüp âflinâl›k kesb etdik, *rahmetullâhi aleyhim ecma‘în*.

Ve flehr-i Reflîd'den cânib-i garba bâ€ u bostân gül gülistân, nahlistân, sünbülistân ravza-i cinânlar içre kâmil bir sâ‘at yerdir, atlar›m›za süvâr olup niçe hadîkalara girüp seyr [ü] temâflâ edüp ba‘z› gaytânlarda gûnâ-gûn latîf âbdâr meyveler tenâvül ederek nehr-i Nîl kenâr›nda,

Evsâf-› kal‘a-i Reflîd

Sene (---) târîhinde Efrenc küffâr› havf›ndan Melik Tâhir Baybars binâs›d›r. Ba‘dehu sene (---) târîhinde Sultân Kay›tbay tevsî‘ edüp inflâ etmifldir. Kapusu üzre târîhi,

Bismillâhirrahmânirrahîm. Emera bi-inflâi hâze'l-burci'l-metîn Sultân el-mâlikü'l-memâlik el-Eflref Ebu'n-nasr Kay›tbay, azze nasruhu. Târîh-i binâ semâne ve semâne mi’e. [808]

kitâbet olunmufldur.

Ve iç kal‘ada dizdâr hânesi ve bir bu€day anbâr› ve bir su sarn›c› Nîl'den su tafl›rlar. Ve bir Kay›tbay câmi‘i var. K›rk hâne neferât evleri var. Kal‘an›n cirmi iki yüz ad›md›r. Bu cümle Kay›tbay binâs› iç kal‘a olmufldur.

Ba‘dehu sene (---) târîhinde Sultân (---) asr›nda be-dest-i Alî Pafla flekl-i murabba‘ fieddâdî binâ-y› metîn taflradan bir kat kal‘a dahi ihdâs etmifller, ammâ gâyet kavî binâd›r. Ve çâr köflesinde birer burcu var kim her biri bir kal‘a-i üstüvârd›r. Bu kal‘an›n cirmi kâmil dörd yüz ad›md›r. Bir batakl›k yere vâki‘ olmak ile handak› yokdur. K›bleye nâz›r Bâb-› Hayber gibi bir hadîd kapusu k›bleye nâz›rd›r. Kapusu üzre târîhi bu gûne tahrîr olunmufldur:

Alî Pafla vezîr-i re’y-i âdil
Binây› kal‘a içün etdi bünyâd

Görüp La‘lî dedi ol demde târîh
Ne bî-misl oldu âlî kal‘a âbâd.

Sene 1004

Ketebehü'l-fakîr ‹brâhîm-i mezkûr.

Ve bu kal‘a içre cümle yetmifl hurde neferât evleri vard›r.

Ve kal‘a içinde **Hüseyn-i Kürdî hazretleri** bir künc içre medfûndur.

Ve kal‘an›n cümle yetmifl **[Q 289a]** **[P 286a]** aded toplar› vard›r. Cebehânesi mükemmeldir. Dizdâr› ve yüz elli neferâtlar› vard›r, vazîfelerin gümrükden al›rlar. Ve bu kal‘an›n Nîl karflus›nda,

Kal‘a-i harâb-› Sar› Ahmed Pafla

Kal‘as› bir kumsal yerde olmak ile mürûr-› eyyâm ile harâb olmufldur. Ba‘z› âsârlar› zâhir ü bâhirdir. Dizdâr› ve neferâtlar› vard›r. Hâneleri hûrmâl›k içindedir. Ammâ hâlâ yigirmi pâre flâhâne toplar›

rimâl-i türâb içinde sernigûn olup yat›r. On aded toplar› arabalar üzre Nîl kenâr›nda âmâde toplard›r. Hûrmâl›k içinde bir câmi‘i ve dizdâr hânesi ve yigirmi mikdâr› fukarâ hâneleri vard›r. Gayr› imâret yokdur. Zamân-› kadîmde ma‘mûr kal‘a imifl kim Reflîd kal‘as› ile bo€az a€z›na vâki‘ olmufldur.

Ve **Sar›ca Ahmed Dede** [Y 336a] anda bir kubbe-i beyzde medfûndur.

Ve bu mahalli dahi seyr [ü] temâflâ edüp gemiler ile Nîl'e afla€› cereyân edüp bir mîl gidüp,

Evsâf-› bo€az-› Reflîd ya‘nî
sedd-i girdâb-› Merecü'l-bahreyn

Nîl-i mübârek Akdeniz'e mahlût oldu€u mahalle Merecü'l-bahreyn derler, girdâb-› azîmdir ve dâ’imâ Yed-i Kudret kal‘as›d›r. Lodos rûzgâr›nda yigirmi kar›fl aç›lup bo€az olup cümle gemiler bî-pâk [ü] bî-pervâ ne cânibe isterse girüp ç›kar. E€er bo€azda poyraz ve y›ld›z rûzgâr› eserse befl kar›fl su kalup aslâ gemiler girüp ç›kamazlar. Bir ay ve iki üç ay bo€az›n a€z›n bekler gemiler vard›r. Bu bo€az bi-emrillâh böyle oldu€undan küffâra sed olmufldur, Reflîd'e düflmen giremez.

Ba‘z› mahalde bo€azda yedi sekiz kar›fl su olup cümle kefltîler yüklerinin n›sf›n cerim ta‘bîr etdikleri gemilere tahmîl edüp yükleri hafîf olunca bo€azdan taflra ç›kup yine yüklerin cerimlerden gemilerine alup cerimlere ücretlerin verüp ne cânibe isterlerse bâdbânlar›n açup tevekkülen alallâh deyüp azm-i ummân ederler. E€er bo€az böyle olmasa her bâr küffâr-› hâksâr Reflîd'i harâb ederdi.

E€er bir firkate ve kalyon ve flayka Reflîd'e girüp ç›kmak dilese liman re’îsi izni olmay›nca girüp ç›kma€a kâdir de€ildir. Gâyet müflkil bo€azd›r, her sene niçe gemi helâk olur. Ammâ liman re’îsi dâ’imâ bo€az a€z›nda küçük kay›klar ile elinde s›r›klar ile deryây› ölçer durur. Ve ba‘z› yerlere kabaklar› ipler ile ba€layup b›ra€›r, hîn-i mahalde gemileri ol mahalden geçirirler. E€er liman re’îsi bir gemiye kula€›z alup geçirirken gemi gark olsa fler‘an liman re’îsine zamân lâz›m gelir, kânûn-› kadîm budur. An›niçün liman re’îsi her âyende vü revende gemiden k›rkar ve ellifler gurufl al›r. Ve liman re’îsi dahi M›s›r paflas›na bin gurufl küflûfiyye verüp her sene berât›n tecdîd ederler. Ve bu kula€uz bir nesildir, gayr› kimesneler bilmez.

Bu bo€az cümle alt› yerde bo€azd›r, cümlesi her sâ‘atde bir gûne olup kâh s›€ olur, kâh› amîk olur. Ammâ orta bo€az flâhrâhd›r, iri kabaklar alâmeti bundad›r. Kaçan Nîl-i mübârek tu€yân› mahallinde deryâ-misâl olup Akdeniz'e yüz mîl girüp k›rm›z› Nîl olur. Kaçan yüz mîl gemiler k›rm›z› lezîz Nîl'i gördüklerinde andan bilirler kim Reflîd karîbdir. Ba‘z› mahalde düflmen-i Freng-i bed-reng gemileri k›rk elli mîl ba‘îd Nîl'e gelüp sulanup yine gider.

Ve bu bo€azda du‘â müstecâbd›r. Ba‘z› ehl-i hâl ve ehl-i sülûk kimesneler kay›klar ile bu bo€aza varup ibâdet ederler. Zîrâ ulemâ-y› müfessirîn Kur’ân-› azîmde [1] A—A†«‰»C âyeti ve âye[t]:

[2] †ÂÃÂŸ†«‰»Õ—ÍÉ

âyeti ve Hazret-i Mûsâ ile Hazret-i H›z›r [Y 336b] seyâhat etdü€i mahal bu Merecü'l-bahreyn'dir, derler. Ve mâbeynlerine mufârakat düfldü€ü mahaldir kim âye[t]:

[3] †‚«‰†A–«† · —«‚†»IEI†E»IE„†”√E»Δ„†

âyeti bu mahal içündür, derler. Zîrâ hâlâ bu bo€azda bir cezîrede **makâm-› H›z›r** ve **makâm-› Hazret-i Mûsâ** vard›r. An›niçün niçe bin meflâyih Merecü'l-bahreyn deyü gelüp ziyâret ederler.

Ve bu mahalde Nîl ile Akdeniz'in poyraz ve y›ld›z ve karayel esdü€i mahalde birbirleri ile telattumunun feryâd [u] figânlar› evce peyveste olup elli mîl ba‘îd deryâda istimâ‘ eden gemiler bilirler kim Nîl ile deryâ dö€üflüyorlar. E€er gece ise deryâdan su al›rlar, e€er lezîz ise tahkîk Nîl bo€az› yak›nd›r, deyü kenâra karîb gelmeyüp yine deryâya t›ramola edüp tâ sabâh olunca volta urup gezer. Zîrâ bo€az muhâlif oldu€undan gece girilmek muhaldir. Yâhûd bo€az a€z›nda demir b›ra€up yat›r, ale's-sabâh liman re’îsi gelüp bo€azlar› yoklayup e€er bi-emrillâh bo€azlar kum ile dolmayup aç›k ise geminin önüne düflüp bo€azdan içeri kor. E€er bo€azlar mesdûd ise Reflîd'den cerim gemileri gelüp mezkûr geminin n›sf yükün alup gemi hafîf oldukda bo€azdan içeri girir. Âdetullâh bunun üstüne cârî bir girdâb-› Kudret bo€az[d›r]. Cemî‘i M›s›r re’îsleri bu bo€azlardan girüp ç›kmak içün elem çeküp tasadduklar ederler. Hattâ hakîr bir kerre befl gün bu bo€azdan ubûr edemeyüp âhirü'l-emr yine Reflîd'e gelüp andan a‘yân-› vilâyet atlar›na süvâr olup on iki sâ‘atde ‹skenderiyye'ye dâhil olduk.

Netîce-i merâm hamd-› Hudâ Nîl-i mübârekin Akdeniz'e mahlût oldu€u kibâr-› evliyâullâh ziyâretgâh-› Merecü'l-bahreyn'e varup kay›k ile deryâ üzre iki rek‘at hâcet namâz› k›lup Cenâb-› Bârî'den i‘tikâd-› tâm ile tâ Nîl-i mübârekin bafl› olan memleketlerin seyâhatin ricâ eyledim. Zîrâ Nîl-i mübârekin ibtidâ tulû‘ etdü€i mahal Cennet-i Me’vâ'd›r, derler, hakk›nda hadîs-i sahîh vard›r.

An›niçün Nîl bafl›na varma€› ricâ eyledim, Hudâ müyesser ede, *âmîn yâ Mu‘în bi-hakk› hurmeti Seyyidi'l-mürselîn.*

Andan tekrâr bender-i [Q 289b] [P 286b] Reflîd'e gelüp cümle yârân-› bâ-safâlar ile vedâlaflup husûsâ

---

1 *Kur’ân,* Rahman, 19; "‹ki denizi sal›verdi birbirine kavufluyorlar."

2 *Kur’ân,* Kehf, 60; "Ben iki denizin birleflti€i yere ulaflma€a, yahut y›llarca yürümeye karar›y›m"

3 Kur‘an, Kehf, 78; "O flöyle söyledi: "‹flte bu, seninle benim ayr›lmam›z› gerektiriyor; dayanamad›€›n ifllerin yorumunu sana anlataca€›m."

fieyhzâde Abdurrahmân Efendi ve el-Hac› Ni‘metullâh ve Mendilzâde Mustafâ A€a ve Meyremo€ullar› ve Tahtakal‘al› Ahmed Çorbac› ve câmi‘ sâhibi Koca Ahmed A€a ve sâyir erbâb-› tarîk meflâyihleri ile cümle vedâlaflup ma‘âfl gemisine süvâr olup cümle peydâ etdi€imiz me’kûlât [u] meflrûbâtlar› dahi gemiye mâl-â-mâl etdik.

Ma‘âfl gemisi oldur kim bir cum‘a gün bir bâzâr ertesi gün cümle bâzergânlar metâ‘lar›n e€er M›s›r Bula€'›ndan e€er Dimyât u Reflîd'den gemilere tahmîl edüp alay ile [Y 337a] ale'l-umûm gidüp gelirler. Gâyet silâhl› ve toplu ve tüfeng harbeli gemilerdir. Ve içinde olan yolcular dahi cümle pür-silâh giderler. Zîrâ Nîl adalar› bo€azlar›nda kay›klarla gezer mansar harâmîler vard›r, ale'l-gafle gemileri basup cümle halk›n katl ederler kim flikâyetci olmaya, andan mâllar›n nehb [ü] gâret ederler. Gâyet ihtirâz lâz›md›r.

Hakîr tevekkül-i Hak olup bir yaraklı gemi ile M›s›r'a teveccüh etdik.

el-Faslu's-sâdis ve sittîn fiehr-i Reflîd'den Ümmü Dünyâ M›s›r'a giderken Nîl-i mübârekin iki cânibinde seyr [ü] temâflâ etdi€imiz kurâ ve kasabâtlar› ve ma‘mûr [u] âbâdân flehirleri beyân eder

Evvelâ bender-i Reflîd'den alarga olup eyyâm-› muvâf›k ile k›ble cânibine teveccüh edüp Reflîd'e nîm sâ‘at karîb **ziyâret-i Köm Efrâh** önünden Fâtiha tilâvet ederek y›ld›z rûzgâr› ile giderek Köm el-ferah mukâbelesinde Nîl afl›r›,

Karye-i ‹zbetü'l-Ma‘dî

Yüz hâneli ve bir câmi‘li pirinç köyüdür. Anda **ziyâret-i efl-fieyh Osmân-› Tafltûflî** medfûndur. Andan Reflîd hâkinde,

Beled-i Hadiyye

‹ki câmi‘i ve birkaç dükkân› var, ammâ hammâm u hân› yokdur. Ve Nîl'in karflu cânibinde bir çemenzâr hûrmâl›k içinde **fieyh Câbir hazretleri** bir küçük kubbede medfûndur. Ve buna karîb bir tur‘a-i azîm vard›r, Nîl'in Reflîd mukâbelesi cânibindedir, andan gemiler girüp flark cânibinde Burlos buhayresine mahlût olur. Ol buhayreden gemiler Burlos kal‘as›na gider. ‹nflâallâh mahallinde tahrîr olunur. Andan Reflîd hâkinde Buhayre kâflifi hükmünde,

Kasaba-i Mahalletü'l-emir

‹ki câmi‘i ve birkaç dükkânlar› ve iki minâresi nümâyând›r. Ve üç Arab kahvehânesi var. An› ubûr edüp bunun mukâbelesinde Garbiyye hâkinde,

Kasaba-i flîrîn Birimbâl

‹ltizâmd›r. Bin hâneli ve dörd câmi‘li ve yigirmi mesâcidli ve kahvehâne ve elli dükkânl› ve iki hânl› ve hammâml› ma‘mûr mahalledir. Bu diyârda mahalle kasabaya derler. A‘lâ latîf ü rakîk gömleklik ketân bezleri olur. Birimbâl bezi meflhûrdur. Zîrâ havâs› gâyet latîfdir. Ve bunun mukâbelesinde bir mîl yukaru Buhayre hâkinde,

Mahalle-i Diyey kasabas›

Nîl kenâr›nda üç yüz altm›fl hâneli iltizâm bir ma‘mûr kasabad›r. ‹ki câmi‘i ve iki minâresi ve yigirmi dükkânlar› ve bir hân› ve iki kahvehânesi var, ammâ kahvehâneleri gâyet kesîf fellâhîn kahveleridir. Ve hammâm› yokdur. Bundan bir mîl yukaru yine Buhayre hâkinde Nîl kenâr›nda,

Kasaba-i ‹dfîne

‹ltizâmd›r. Bin hâneli ma‘mûr flehirdir. Ve fevkânî mükellef ü müzeyyen hâneleri vard›r. Ve iki câmi‘i minâre-i mevzûnlar› ile ve elli dükkân ve iki hân ve üç kahvehânesi var. Lâkin hammâm› yokdur. Ve gâyet flâhdâne lezîz pirinci olur. Ve bunun mukâbelesinde Garbiyye hâkinde,

Evsâf-› kasaba-i mahalle-i Mutûbis

Garbiyye hâkinde yüz elli akçe flerîf [Y 337b] kazâd›r. Senevî alt› kîse hâs›l olur. Yetmifl pâre nâhiye kurâlar› vard›r. Ve iltizâmd›r. Mekke ve Medîne vakf›d›r, küflûfiyye de€ildir. M›s›r'da fieyh Bekrî hazretlerinin hükmünde iltizâmd›r. Üç bin ma‘mûr u müzeyyen hâneleri vard›r.

Befl câmi‘i var. Çârflû içinde Ulu Câmi‘ elli iki sütûn-› mermer üzre münakkafl tavand›r. Tûlü iki yüz ayak, arz› yüz elli ayak câmi‘-i kebîrdir. Ve câmi‘-i efl-fieyh (---). Bunlardan mâ‘adâ yetmifl zâviyedir. Ve cümle befl minâre nümâyând›r.

Ve bir hammâm› ve yedi vekâlesi ve sebîlleri ve kahvehâneleri ve iki yüz dükkân› ve k›rk ya€ de€irmeni ve yigirmi at de€irmenleri vard›r. Ammâ bezâstân› yokdur.

Ve bir sarây-› âlî dâr›fleddi vard›r, hâkimi anda sâkindir. Kapusu önünde leb-i Nîl'de bir kasr-› latîfi var, müsâfirîn ü mücâvirîn anda oturup kesb-i tarâvet ederler. Bir dil-küflâ yerdir. Ve yine sâhil-i Nîl'de Cennet-misâl bir zâviyesi vard›r. Memdûhât›ndan pirinci ve sükkeri meflhûrdur. Bu flehrin flark cânib[i] havâdâr mürtefi‘ yere vâki‘ olma€ile cümle hânelerinin pençereleri Nîl'i nâz›rd›r, *ve's-selâm.*

Bu flehirden yukaru bir mîl Garbiyye hâkinde,

Mahalle-i Cemflîre

‹ltizâmd›r. Cümle iki yüz hânesi var ve bir câmi‘i ve birkaç dükkânlar› var, ammâ hammâm› yokdur. Ve bunun mukâbelesinde Buhayre hâkinde,

Mahalle-i Fezâre

Tâbi‘-i kasaba-i Deyrût'dur. Cümle iki yüz hânedir. Bir câmi‘i ve birkaç dükkânlar› ve kahvehânesi vard›r, ammâ hammâm› yokdur. Ve bu mahalde Nîl-i mübârek flark cânibine gâyet e€ri dolafl›r. Andan iki mîl yukaru yine Buhayre hâkinde,

Evsâf-› mahalle-i Deyrût

Fir‘avn'un bunda bir deyr-i kebîri olmak ile Deyrût derler. Kazâ-i Sindiyûn nâhiyesinde iltizâmd›r. Kâmil iki bin hâne-i âbâdând›r. Ve dörd hutbe ve dörd minâredir. Ve k›rk zâviyedir. Ve bir hammâm ve bir vekâle ve dörd kahvehâne-i zîbâd›r. Mümtâz gavâzî nisvânlar› vard›r. Ve elli dükkân› ve mahsûllü gaytânlar› vard›r. Ve bunun mukâbelesinde Garbiyye hâkinde,

Evsâf-› mahalle-i Sindiyûn

Yüz elli akçe flerîf kazâd›r. Senevî sekiz M›srî kîse hâs›l olur. Ve nâhiyesi seksen pâre ma‘mûr kurâlard›r. Re‘âyâs›nda kabîle-i Benî Harâm ve kabîle-i Cüzâm vard›r, her [Q 290a] [P 287a] bâr birbirleri ile ceng [ü] cidâl edüp k›rarlar. Cümle üç bin hânedir. Garbiyye'den hil‘at geyer kâfliflikdir. Ve bir câmi‘inin minâresi zirve-i a‘lâs›nda dörd çatal binâ olunmufl, üstâd bennâ hakkâ ki yed-i tûlâs›n ayân eylemifl, ibret-nümâ bir minâre-i zîbâd›r. Cümle iki yüz dekâkînleri ve bir hân› var, ammâ hammâm› yokdur. Andan bir mîl yukaru Buhayre hâkinde,

Mahalle-i ma‘mûr-› At›f

‹ltizâmd›r. Cümle bin hânedir. Bir câmi‘i ve yigirmi mesâcidi ve bir kaç esvâk-› muhtasar› var, ammâ hammâm› yokdur. Ve bu mahalle karîb Dârûd nâm bir beled vard›r, ol beledin dibinden ‹skenderiyye'ye giden [Y 338a] Nâs›r›yye tur‘as› andan cereyân eder. Andan yukaru bir mîl Garbiyye hâkinde,

Evsâf-› kasaba-i Füvve

Yüz elli akçe kazâd›r. Nâhiyesi yüz befl pâre âbâdân kurâlard›r. Garbiyye'den hil‘at geyer kâfliflikdir. Cümle dörd bin hânedir ve on iki câmi‘i ve k›rk mesâcidi ve on bir minâreli flehr-i ma‘mûrdur. ‹ki hammâm› ve befl vekâlesi ve sekiz mekteb-i s›byân› ve sebîlleri ve altm›fl dükkân› ve dörd kahvehânesi vard›r. Gâyet ma‘mûr flehirdir.

Ve bunun mukâbelesinde bir cezîrecik vard›r, cânib-i erba‘as›n Nîl ihâta etmifl. Cezîretü'z-zeheb derler. Gâyet mahsûldâr oldu€undan Cezîretü'z-zeheb derler. Latîf beyâz aseli olur. Gûyâ Cennet-misâl bir cezîredir. Hûrmâ bâ€lar› içinde ürd-i Behiflt'den niflân verir. Bir minâreli bir câmi‘-i zîbâs› var. Kurbunda k›rk hâneli bir kurâs› var. Bu cezîreden yukaru bir mîl yine Garbiyye hâkinde,

Mahalle-i fiürefâ

Bin mikdâr› hânesi ve bir câmi‘i ve bir kahvehânesi vard›r. An›n mukâbelesinde Buhayre hâkinde,

Mahalle-i fiûrûm Be€

Bin mikdâr› hânesi ve iki câmi‘i ve iki kahvehânesi var. Mahsûldâr kasabad›r. An›n mukâbelesinde Garbiyye hâkinde,

Mahalle-i Sâlimiyye

‹ltizâmd›r. Cümle bin hânedir ve bir minâreli bir câmi‘i var. An› ubûr edüp bir mîl yukaru yine Garbiyye hâkinde(dir),

Mahalle-i Mâlik

Befl yüz büyûtlu ma‘mûr iltizâml› mahalledir. Bir sarây-› âlî dâr›fleddi vard›r, ya‘nî köy sâhibi sâkin olur müsâfirhânesidir. Her gece k›rk elli müsâfire ikrâm edüp atlar›na yem asar. Zîrâ gâyet memerr-i nâs mahalledir. ‹ki câmi‘i ve esvâk-› muhtasar› vard›r, ammâ hammâmlar› yokdur. **efl-fieyh Muharrem** ve **efl-fieyh Ken‘ân** ve **efl-fieyh Ramazân** bunda beyâz kubbeler içinde medfûnlard›r.

Bunda yigirmi pâre ma‘âfl gemisi ile lengerendâz olup bir gece mihmân olup ale's-sabâh azm-i râh eyledik. Bu flehrin mukâbelesinde Buhayre hâkinde,

Mahalle-i fiûmûhzât

Reflîdli Mendilzâde iltizâm›nda müfîd [ü] muhtasar bir kasabac›kd›r. Cümle üç yüz hânedir ve câmi‘i ve bir kahvesi var, hammâm› ve dükkânlar› yokdur. Andan üç mîl yukaru yine Buhayre hâkinde,

Mahalle-i Rahmâniyye

Kaytâs A€a'n›n iltizâm›nda olup evsâf› bâlâda Buhayre'ye giderken mufassalan tahrîr olunmufldur. Andan bunun mukâbelesinde Garbiyye hâkinde,

Mahalle-i ‹brâhîm-i Dessûkî

Bunun dahi evsâf› bâlâda mufassalan tahrîr olunmufldur. Ve bundan yukaru tokuz mîl yine Garbiyye hâkinde,

Mahalle-i Ebû Alî

Bunun dahi evsâf› bâlâda tastîr olunmufldur. Ve bunun mukâbelesinde Buhayre hâkinde,

Beled-i Merkâs

‹brâhîm-i Dessûkî pederi anda medfûn oldu€u bâlâda evsâf› tahrîr olmufldur. Andan iki mîl bâlâ yine Garbiyye hâkinde,

Mahalle-i Diyey-i Kebîr

‹ltizâmd›r. Kâmil üç bin ma‘mûr u âbâdân hâneleri ve iki minâreli iki câmi‘ ve yigirmi mesâcidi ve bir hân› ve yigirmi dükkânlar› ve iki [Y 338b] kahvehânesi var. Gâyet latîf sükkeri olur. Bu mahalde Nîl-i mübârek garb cânibine dolan›r, y›ld›z rûzgâr› taraf›na muhâlif gelüp cümle gemilerin mellâhlar› kenâra ç›kup libân ile ya‘nî ip ile gemileri çekerler. Gâyet ta‘b-› azîmdir. Ve cümle mellâhlar flallak u mallak dübür-i kuburlar› uryân bir alay bed-hayâ Urbân kefltîbânlard›r. Ve bu mahalle-i Diyey mukâbelesinde Buhayre hâkinde,

Mahalle-i fiibir Hîs

‹ltizâmd›r. Cümle iki bin hanedir. ‹ki câmi‘i ve on mesâcidi ve bir vekâlesi ve on dükkân› ve üç kahvehânesi var. Andan yukaru yine Buhayre hâkinde bir mîl,

Mahalle-i fiibir Rîfl

‹ltizâmd›r. Cümle bin befl yüz hane-i âbâdând›r. ‹ki câmi‘i ve yedi zâviyesi ve bir vekâlesi ve birkaç dükkânlar› var, ammâ hammâm› yokdur. An›n mukâbelesinde Garbiyye hâkinde,

Mahalle-i Mît Cenâh

‹ltizâmd›r. ‹ki bin hânesi ve iki câmi‘i ve yigirmi mesâcidi vard›r. Lâkin dükkânlar› ve hammâm› yokdur. Ve bunun mukâbelesinde Buhayre hâkinde,

Mahalle-i Mihalicse

‹ltizâmd›r. Bir câmi‘i ve on iki zâviyesi ve bir vekâlesi ve bir kahvehânesi ve bin iki yüz hânesi var. Hammâm› ve dükkânlar› yokdur. Ve bunun mukâbelesinde Garbiyye hâkinde,

Mahalle-i Sâh

‹ltizâmd›r. Bunda Hazret-i Alî kuyusu derler bir âb-› hayât suyu vard›r. Ve bu flehir zamân-› kadîmde bir kal‘a-i azîm imifl. Tevârihâtda vilâyet-i Sâh derler. Hâlâ mahkeme sicillâtlar›nda dahi eyle merkûmdur. Hâlâ binâ-y› kadîm âsârlar› zâhirdir. Cümle iki bin ma‘mûr büyûtlard›r ve iki câmi‘i ve yigirmi zâviyesi ve iki kahvehânesi ve bir vekâlesi var, gayr› imâret yokdur. Andan bir mîl yukaru yine Nîl kenâr›nda Buhayre hâkinde,

Mahalle-i Kefr-i Cedîd

‹ltizâmd›r. Ve cümle ancak iki yüz hâne, bir câmi‘i ve bir kahvehânesi var. Andan iki mîl yukaru yine Buhayre hâkinde,

Mahalle-i Nakle

Bu dahi iltizâmd›r. ‹ki bin [Q 290b] [P 287b] ma‘mûr u müzeyyen hânelerdir ve üç ma‘mûr câmi‘-i zîbâ ve yigirmi mesâcid ve iki vekâle ve bir sarây-› âlî-misâl dâr›fled, her gece yüzer yüz ellifler müsâfirîni eksik de€ildir; ve yigirmi aded esvâk-› muhtasar› ve bir kahvehânesi var, lâkin hammâm› yokdur. Ve bunun mukâbelesinde Menûfiyye kâflifli€i hâkinde,

Mahalle-i Farasdak

Nakîbü'l-eflrâflar iltizâm›nda oldu€unun evsâf› bâlâda tahrîr olunmufldur. Andan yukaru bir mîl ba‘îd tur‘a-i Nehâriyye Menûfiyye hâkinde oldu€unun evsâf› mufassalan kitâbet olunmufldur. Bu mahalde Garbiyye hudûdu tamâm olup gayr› Menûfiyye hükmündedir. Ve bunun mukâbelesinde bir mîl yukaru ve Buhayre hâkinde,

Mahalle-i ‹fllîmiyye

Sefer A€a iltizâm›nda befl yüz hâneli ve bir câmi‘li ve alt› zâviyeli ve bir kahvehâneli ve birkaç dükkânl› hammâm [u] vekâlesiz bir beleddir. Ve andan iki mîl yukaru yine Buhayre hâkinde olan,

Mahalle-i Tâhiriyye

Bir câmi‘i ve yedi yüz hânesi vard›r, [Y 339a] ol kadar ma‘mûr de€ildir. Andan üç mîl bâlâda ve Tâhiriyye mukâbelesinde Menûfiyye hâkinde,

Mahalle-i Kefr-i Ziyâd

‹ltizâmd›r. Cümle befl yüz hâne-i zîbâ ve bir câmi‘i ve iki hân› ve birkaç dükkânlar› var, lâkin hammâm› yokdur. Ve Seyyid Ahmed el-Bedevî hazretlerinin iskelesidir. Andan yukaru an›n mukâbelesinde iki mîl ba‘îd Buhayre hâkinde,

Mahalle-i fiâbûr

Bin hâneli âbâdân iltizâm flehirdir. Bir câmi‘den gayr› imâreti yokdur. Andan yukaru iki mîl yine Buhayre hâkinde,

Mahalle-i Selimûn

Sefer A€a iltizâm›nda bin befl yüz hâneli bir câmi‘li ve otuz mescidli ve iki hânl› ve bir kahve-

hâneli, hafta bâzâr› durur mahalledir. Andan iki mîl yukaru Menûfiyye hâkinde,

Mahalle-i Kefr-i Nâhe

Siyâvufl A€a iltizâm›nda bin hâneli ve bir câmi‘li mahalledir. Hammâm [u] vekâle ve dükkânlar› yokdur, ammâ kahvesi vard›r. Andan iki mîl yukaru Menûfiyye hâkinde,

Mahalle-i Kefr-i Cedîd

‹ltizâmd›r. Befl yüz hâne ve bir câmi‘i var. Mukâbelesinde Buhayre hâkinde,

Mahalle-i Ebû Ahmed

‹ltizâml› ve befl yüz elli hâneli ve bir câmi‘i ve bir kahvehânesi var. Dükkânları ve hammâm u vekâlesi yokdur. Andan befl derece yukaru yine Buhayre hâkinde,

Mahalle-i Buhayre

Zülfikâr A€a iltizâmında bir câmi‘i ve bir kahvehânesi ve dörd dükkânı var. Bunun mukâbelesinde Menûfiyye hâkinde Kırklar makâmı kurbunda yine kenâr-ı Nîl'de,

Mahalle-i Za€îre

Bir câmi‘i ve bir kahvesi ve yedi yüz hânesinden gayrı bir fley yokdur. Andan bir mîl bâlâda yine Menûfiyye hâkinde,

Mahalle-i Tunûb

Rıdvân A€a iltizâmında üç yüz hânesi ve bir minâresiz câmi‘i ve bir vekâlesi ve bir kahvehânesi var. Andan iki mîl yukaru Menûfiyye hâkinde,

Mahalle-i Emrûz

Mustafâ Efendi iltizâmındadır. Befl yüz hâne ve bir câmi‘ ve bir kahvehânesi var. Andan yukaru iki mîl Buhayre hâkinde,

Mahalle-i Tayerne

‹ltizâmdır. Buhayre vilâyetin rey eden Ebû Câmûs ve Sultân fieref tur‘ası a€zı bu mahaldedir. Cümle befl yüz büyût-ı ma‘mûrdur. Ancak bir câmi‘i var, gayrı imâret yokdur. Andan iki mîl bâlâya gidüp yine Buhayre hâkinde yine Nîl kenârında,

Mahalle-i Alkame-i Ebülcâvî

Bunun dahi bir câmi‘den gayrı fleyi yokdur, ancak iki bin beytü'l-hazeni var. Bunun mukâbelesinde Menûfiyye hâkinde,

Mahalle-i Temâliyye

Sekiz yüz âbâdân hâne ve bir câmi‘ ve bir kahvehânesi var. Andan üç mîl fevkânî gidüp yine Menûfiyye hâkinde,

Mahalle-i Cizî

Mehemmed A€a iltizâmındadır. Bir acâyib sarây-ı azîm dârıfleddi ve kapusu üzre topları var. Bin hânesi ve bir câmi‘i ve bir kahvesi var, gayrı fley yokdur. Ve Nîl-i mübârek bu mahalde flark tarafına devr eder. Ve bu flehir Menûf flehrinin iskelesidir, Menûf'a bir merhale yerdir. Bunun mukâbelesinde Buhayre hâkinde yine leb-i Nîl'de,

Evsâf-ı mahalle-i Tarrâne

Buhayre kâflifinden hil‘at geyer, [Y 339b] baflka kös ve asker sâhibi kâflifdir. Cümle iki yüz mikdârı kerpiçden kubbe kubbe evleri vardır. Bâ€ u bâ€çesi yokdur. Ve minâresiz bir câmi‘i ve bir kahvehânesi var. Buhayre kadısının nâhiyesidir, altmıfl pâre kurâsı var.

Sun‘-ı Hudâ natrûn ma‘âdinin beyân eder

Evvelâ rûy-ı zemînde natrûn ta‘bîr etdükleri fley bu diyârda hâsıl olur. Çölde bu mahalde yerden çıkar. Kuyu kuyu kazup zemîni birer kulaç ikifler kulaç amîk edüp bi-emrillâhi ta‘âlâ tamar tamar zîr-i zemînde yayılmıfldır. Bu Tarrâne re‘âyâları cümle bu ifle me’mûrdur. Niçe bin kantâr natrûnu çıkarup natrûn emîni külbesi önüne da€lar gibi yı€arlar, gûyâ tuzdur. Bâzergânları cemî‘i dünyâdan ekseriyyâ Frengistân'dan gelüp niçe bin kantâr natrûn alırlar. Senevî yetmifl kîse hâsıl olur iltizâmdır. Ve Mısır ulemâsının ekseriyyâ vazîfeleri bu aklâmdadır, zîrâ sa€maldır. Cümle dünyâda sırçayı bunun ile eridüp su gibi ederler. Seng-i hârâ üstüne kosalar ân-ı vâhidde taflı mahv eder. Bi-emrillâh böyle hâssası vardır.

Ve ekseriyyâ Mısır'da ba‘zı ni‘met piflerken tuz ile bunu dahi ilkâ ederler, der ân eti ve sâyir ni‘meti muharrâ edüp piflirir. Ammâ bu ni‘meti tenâvül edenin gözleri cimroz olur ve âvâzı bed ve yüzü miskîn-çehre ve hayâsı debe ve karnı gebe gibi olur. Gâyet muzır ma‘dendir. Elbette Mısır ta‘âmında bunun zerre kadar suyu olsun korlar. Zîrâ odun öd gibi zî-kıymetdir, anıniçün sığır tezeği yakarlar. Ni‘meti lezîz değildir, dahi çiğ iken natrûn ile muharrâ piflirmifldir kim ni‘met gûyâ herîse olmufldur. Anıniçün [Q 291a] [P 288a] Mısır'ın ta‘âmı tîz piflüp meydâna gelür. Ammâ sâhib-i tab‘ olan hânedân sâhibleri odun ile ta‘âm piflirirler, anların ni‘metleri lezîzdir.

Ve bu mahalle-i Tarranî'ye karîb Nîl kenârında bir kurâda Mısır vâlîsi Kara Mustafâ Pafla asrında sene (---) târîhinde Mısır beğleri isyân edüp ceng

olunup niçe bin asker tarafeynden flehîd oldukları sahrâdır. Anda hâlâ flehîd olan Mehemmed Beğ ve Alî Beğ ve Hasan Beğ üç kubbe içinde medfûnlar ve yanlarında yetmifl seksen tevâbi‘ât levâhikâtları medfûnlardır, *rahmetullâhi aleyh*.

Bu mahalden iki mîl yukaru mukâbelesinde Menûfiyye hâkinde,

Mahalle-i Zâviye

Yedi yüz hâne ve bir câmi‘ ve iki kahvehâne var. Andan yukaru mukâbelesinde Buhayre hâkinde,

Mahalle-i Ebû Niflâne

Bir minâreli câmi‘ ve bin müzeyyen hânedir.

Andan yukaru yine Buhayre hâkinde dağlar dibinde kumsal sahrâlar içre Benî Selâme ve Benî Rücbân kabîleleri sâkindir. Bu kavm ol gece Nîl kenârında ale'l-gafle bir ma‘âfl gemisin basup azîm ceng ederler. Gemi içinde olan yolcular meğer pür-silâh âmâde bahâdırlar imifl, Urbânın on yedisin **[Y 340a]** katl ederler. Hakîr ol mahalde üzerlerine vardık. Cümle Urbân avretleri deff ü kudüm ve sancaklar ile lefllerinin üzerlerine semâ‘ edüp raks edüp rebâb ve ûd çalup bükâ ederlerdi. Sıbyânları lakkâ oynarlardı.

Ve bu mahalde Buhayre hâki çöl ve çölistân berr-i bî-emân kumistân yerlerdir. Urbân-ı uryân-ı bî-îmân konup göçüp âyende vü revende ma‘âfl gemilerin ekseriyyâ bu mahalde nehb ü gâret ederler. Zîrâ arz-ı hâliye yerdir, âbâdân değildir. Sâyir kurâ ve kasabâtların aflkıyâları dahi balıkçı gibi gemilerle gezüp bu mahalde gemileri urur, ihtirâz lâzımdır.

Hamd-i Hudâ hakîr selâmetle ubûr edüp iki mîl yukaru yine Buhayre hâkinde mezkûr çölde Benî Îsâ ve Benî Mûsâ üçer bin kabîledir, bu mahalde konup göçüp direk fleyhleridir, mutî‘ [ü] münkâd kimesnelerdir. Bunların sâkin olduğu çölün mukâbelesinde hâk-i Menûf'da,

Mahalle-i ‹flmûn Çûreys

Büyük iltizâmdır. ‹ki câmi‘i ve yigirmi mesâcidi ve iki vekâlesi ve iki kahvesi ve yigirmi dükkânı var, ammâ hammâmı yokdur. Ve ne mikdâr hâneleri var, mülteziminden su’âl etmedim. Andan iki mîl yukaru yine Menûfiyye hâkinde,

Kefr-i Çerkes

Mahalle değildir. Üç yüz hâne ve bir câmi‘den gayrı bir imâret yokdur. Ve bu mahalde Nîl-i mübârek kırk mîl lodos rûzgârı cânibine dolaflır. Ve bu Kefr-i Çerkes mukâbelesinde Buhayre hâkinde yine sâhil-i Nîl'de,

Mahalle-i Kuta

Lisân-ı Arabda Kedi mahallesi demekdir. Hakkâ ki kedisi Divriği kedisinden çokdur, senede dörd kerre yavru çıkarır, iltizâmdır.

Bundan gayrı Buhayre hâkinde kurâ ve kasabâtlar kalmadı. Bu mahalden bir mîl yukaru Cisr-i Es‘ad derler bir handaklı cisr vardır, ol hudûddur, bundan yukarusu Cîze kâflifliği hükmüdür, ammâ yine Buhayre cânibidir. Andan dörd mîl yukaru Cîze hâkinde,

Mahalle-i Ümmü Dînâr

Sultân Yûsuf Salâhaddîn bu flehirde defîne-i kenz-i kübrâ bulup kâmil bir ay taflırlar, gücile tükenir. Anıniçün bu mahal Ümmü Dînâr ismiyle müsemmâdır, ya‘nî Altun Anası flehri demekdir. Ba‘dehu Yûsuf Salâhaddîn bu mâl-ı künûz ile Mısır'ın cânib-i erba‘asına ve bâlâda iç kal‘a yerine kal‘a-i azîmler ve niçe bin hayrât [u] hasenâtlar edüp Mısır'ı amâr eder. Bu Mahalle-i Ümmü Dînâr'ın bir câmi‘i ve bir kahvehânesi var. Ve bir azîm tur‘ası var, Nîl tuğyânında bu tur‘adan girüp vilâyeti rey eder, gılâl gemileri gezer tur‘a-i kebîrdir. Ve bu mahalde bir mîrî Ma‘diye gemisi vardır, Cîze cânibinden Menûf cânibine erbâb-ı hâcât ubûr edüp bâc verirler. Karflu cânibi Menûf hâkinde,

Mahalle-i fiirâvî ve Mahalle-i Derâvî

Birbirlerine karîb mahallelerdir. Mısır'da nakîbü'l-eflrâf Burhâneddîn Efendi'nin iltizâmında ma‘mûr **[Y 340b]** [u] âbâdân ve emn [ü] emân mahalledir. Zîrâ Mısır'a karîbdir. Ve mahsûlâtları bahâ etdüğinden re‘âyâsı mün‘imlerdir. ‹ki câmi‘i nümâyândır, lâkin gayrı imâretleri ma‘lûmumuz olmamağıyle tahrîr olunmadı.

Menûf hudûdunda dahi sâhil-i Nîl'de belîde ve kasabâtlar bu mahalde tamâm oldu.

Andan bir mîl yukaruya Batnü'l-bakar nâm bir burunda bir mahaldir kim Nîl-i mübârek bu mahalde iki fırka olur, cezîre nihâyetidir. Zîrâ Menûf hâki ve Garbiyye hâki iki Nîl'in ortasında vâki‘ olmufl bir cezîre-i azîmdir kim iki kâfliflik hükûmeti ve bin altmıfl pâre kurâ ve kasabât ve flehr-i azîmli bir cezîre-i kübrâdır, bu Batnü'l-bakar nâm mahalde tamâm olur. Sağ tarafındaki cereyân eden Nîl vilâyet-i Dimyât'a gider. Sol cânibindeki Nîl bizim geldiğimiz cânibdir kim vilâyet-i Reflîd'e gider. Bizim geldiğimiz Nîl cânibeyninde ma‘mûr [u] âbâdân altı yüz kırk mahallât kurâ ve kasabâtlar vardır, lâkin hakîr eflbehlerin tahrîr etdim ki cümle bâğ u bâğçeli hadîka-i ravza-i cinânlı ve nahlistân gülistân bostânlı mahsûldâr flehir kurâ ve kasabâtlardır. Reflîd'den bu Batnü'l-bakar'a gelince kâmil befl yüz mîl yerdir.

Ve bu Batnü'l-bakar'da aslâ kurâ yokdur, arz-ı hâliye zemîn-i flûredir. Bir nev‘a mugaylân ağacları

hâsıl olur, cebecibaflı hükmündedir, her sene zamânında bu haflebâtları ihrâk bi'n-nâr edüp kömürün bârûd-ı siyâha korlar. Anıniçün Mısır bârûdu Bağdâd ve ‹ngilis bârûdu gibi keskindir, topu iki kerre ra‘dvâr gülbâng verir.

Ve bu Batnü'l-bakar burnunda Kırklar makâmı vardır, du‘â müstecâbdır. Ve Batnü'l-bakar'ın cânib-i flarkîsinin Nîl aflırı Mısır [Q 291b] [P 288b] tarafında Kalyûb kâflifliği hudûdudur, anda,

Beled-i Bârûdhâne

Cebecibaflılar hükmündedir. Karfluda hâsıl olan mezkûr mugaylân kömürün bunda hıfz ederler. Andan yukaru dörd mîl gidüp Kalûbiyye hâkinde,

Mahalle-i flîrîn fiubre

Bâlâda ale't-tafsîl evsâfı tahrîr olunmufldur. Bunun mukâbelesinde Cîze hâkinde,

Mahalle-i Verrâk

Bir câmi‘i var, büyûtları ma‘lûmum değildir. Andan üç mîl yukaru yine Cîze türâbında,

Evsâf-ı flehr-i müzeyyen ‹nbaba

Cîze kâflifi tahtıdır, kâflifi üç yüz askeri ile ve yedi bölükden Mısır askeri ile hükm [ü] hükûmât edüp yüz on kîse mâl-ı pâdiflâhî tahsîl eder. Cîze kadısı nâhiyesidir, nâ’ibi hükm eder. Bu flehir cümle befl bin ma‘mûr [u] âbâdân kat-ender-kat âbâdândır. Sekiz câmi‘i ve yetmifl mesâcidi ve yüz seksen dükkânı var, lâkin bezâzistânı yokdur, ve yedi kahvehânesi ve sebîlhânesi ve medreseleri ve tekyeleri vardır. Cümle tekyeden Hazret-i ‹nbaba tekyesi ma‘mûrdur. Ve bir tekyede mahkeme vardır, Mısır'da fieyhülislâm Boluvî Mustafâ Efendi'ye ber-vech-i arpalık yüz elli akçe pâyesi ile ihsân olunmufldur, anın [Y 341a] nâ’ibi bu tekye-i âbâdânda hükûmet eder. Bu kazânın nâhiye kurâları cümle (---) kurâdır. Cümleden beled-i Vüsîm bâğ-ı ‹rem-misâl bir hûrmâlı beleddir.

Ve bu flehirde bir hâkim dahi Habîroğlu kabîlesinden fieyhü'l-Urbân fieyh fiücâ‘uddîn üç yüz hayyâl cürd atlı fetâ sıbyânlar ile etrâf-ı erba‘ayı zabt [u] rabt eder. Hattâ hakîrin bir memlûkü firâr etdükde bunlar kayd [ü] bend ile hakîre getirdiler. Müstakîm âdemlerdir.

Ve bu flehrin âb [u] havâsının letâfetinden pâk ü pkîze merâlî ve gazâlî Hoten âhûsu gözlü flîrîn sözlü ve münevver yüzlü mahbûb u mahbûbesi olur. Ve her cum‘a ertesi on bin âdem cem‘ olup germ-â-germ azîm bâzâr olur. Ehl-i sanâyi‘i gâyet firâvân olduğundan gûnâ-gûn pefltemâller ve elvân elvân alaca ve destâr ve çârflaflar fürûht olunur.

Ve senede bir kerre Bedevî mevlûdundan cemî‘i ehl-i züvvâr gemilerle bu flehre gelüp kırk elli bin âdem üç gün üç gece cem‘iyyet-i kübrâ edüp bir mevlûd-ı azîm olur kim diller ile ta‘bîr olunmaz. Zîrâ bu flehir Mısır mukâbelesinde olmak ile âdem deryâsı olup hayme ve hargâhlarda tevhîd [ü] tezkîr edüp ‹nbaba hazretlerin ziyâret ederler. Bizzât kendüler sâhil-i Nîl'de bir câmi‘-i kebîr içinde medfûnlardır, *kaddesenallâhu bi-sırrıhi'l-azîz*. Âsitânesinin cânib-i erba‘ası ravza-misâl bir mesîregâh hûrmâlıkdır. Tekyesinde fukarâları bî-kıyâsdır. Bunlara ‹nbâbî derler. Hazret-i Seyyid Ahmed el-Bedevî'ye silsileleri müntehîdir. Halûk beze-miskîn sâmit fukarâları vardır. Bir ferd-i âferîdeye arz-ı hâcât etmeyüp kûfle-i kanâ‘atda münzevîlerdir. Yine Cenâb-ı ‹zzet nafakaların fleb ü rûz ihsân etmededir.

Ve bu flehir ehl-i sanâyi‘i çok olmak ile sâ’ir esvâk-ı sultânî dekâkînlerinden gayrı mahallâtlar içre cümle yedi yüz pâybâf(?) ya‘nî çulha dükkânları vardır.

Ve yetmifl boyahâne-i mîrî vardır. Ve on iki vekâle ve bir hammâm ve yigirmi mekteb-i sıbyân ve bâğ [u] bâğçe ve gülistânı çokdur.

Ve halkı garîb-dost kimesnelerdir, *ve's-selâm*.

Ve bu ‹nbaba mukâbelesinde Ümmü Dünyâ olan Mısır'ın iskelesi,

fiehr-i Bulak

Hamd-i Hudâ sıhhat [ü] selâmetle Reflîd'den beflinci günde gelüp vâsıl olduk.

Bu flehrin evsâfı bâlâda Mısır evsâfı içinde kırat-be-kırat memdûh u mevsûfdur.

Andan Risâle Ağası ‹brâhîm Ağa karındaflımızın atlarına huddâmlarımız ile süvâr olup iç kal‘ada konağımıza gelüp vâsıl olduk.

Andan pafla efendimizin kethudâsı Niflli Alî Kethudâ'ya buluflup andan sâhib-i devlet efendimiz olan Kethudâ ‹brâhîm Pafla hazretine ol gece buluflup sekiz sâ‘at sohbet-i hâs edüp seyâhat ve ziyâret ticâret etdiğimiz sagîr ü kebîr kurâ ve kasabât ve flehirleri ale't-tafsîl kendülere nakl etdiğimizden eyle safâ ve sürûr [Y 341b] eylediler kim ta‘bîr olunmaz. Ve buyurdular kim,

"Ammâ Nîl-i mübârekin Reflîd cânibin seyâhat etdiniz, lâkin bender-i Dimyât tarafı kaldı. ‹nflâallâh ale's-sabâh sizi Burlos kal‘ası ve Dimyât kal‘ası ve Tîne kal‘ası kullarının teftîfline ve Dimyât ağasının muhâsebesin görmeğe gönderelim, ol cânibleri dahi geflt ü güzâr edüp ziyâretlerinde bizi du‘â-i hayrdan ferâmûfl etme" dedikde dest-bûsları ile flerefyâb olduk.

Ertesi ale's-seher kethudâ beğe tenbîh olunup cümle kılâ‘ların dizdârlarına ve ifl erlerine ve hâkimü'fl-fler‘ kadılara mü’ekkid buyurdı-yı flerîfler tahrîr olunup kethudâdan dahi tenbîhli mektûblar alup beflinci gün paflaya vedâ‘a vardıkda yetmifl altun harcırâh ve bir tavâflî memlûk ihsân edüp dest-bûs ile behremend olup du‘â-i hayrları ile taflra çıkup cümle

ahibbâ ve dostân ile vedâlaflup kethudâ beğden kırk altun ve bir çuka ve kumâfl alup mektûbları ile ol gün flehr-i Bulağ'a gelüp ol gece risâle ağasında mihmân olup elli yiğit ile bir yarar ve yüğrük kayık donadup cümle me'kûlât [u] meflrûbâtlarımız dahi verüp on huddâmımız ile gemiye süvâr olup azm-i râh eyledik.

el-Faslu's-sâbi‘ ve sittîn
Mısır'dan Burlos ve Dimyât ve Tîne kal‘alarının kulları yoklamasına gitdiğimiz yollarda olan kurâ ve kasabâtları ve flehirleri ayân u beyân eder

Evvelâ Bulak flehrinden çıkup Reflîd'den geldiğimiz Nîl ile bafl aflağı cereyân ederek üç gün iki [Q 292a] [P 289a] gecede Reflîd'e karîb Mahalletü'l-Emîr mukâbelesinde bâlâda tahrîr olunmufl bir tur‘a-i azîm vardır, ana Burlos tur‘ası derler, boğaz ağzında,

Beled-i ‹zbe

Bu mahallerde *izbe* köye derler. Yetmifl seksen hâneli pirinç köyüdür. Anda bir kubbe-i âlî içinde **fieyh Alî Kömî** medfûndur. Anı ubûr edüp tur‘a içinde,

‹zbetü'l-Hac

Yüz evli kurâdır ve pirinç hâsıl olur. Bir câmi‘i kurbunda **efl-fieyh Kaflâflî** medfûndur.

Anı ubûr edüp tur‘a içre gemiyi iki cânibden mellâhlar libân ile çekerek tur‘anın iki cânibinde yigirmi pâre ma‘mûr u âbâdân pirinç hâsıl olur kerpiçden binâ olunmufl müfîd [ü] muhtasar evli kurâları ubûr edüp yıldız cânibine dolaflarak tur‘a ol cânibe cereyân edüp Burlos deryâsı sağımızda kaldı. Bu mahalde tur‘a önün sed edüp sahrâlarda olan pirincistâna tur‘a cereyân edüp gitmede. Biz dahi gemiden çıkup seddin öte tarafında gayrı Burlos gemilerine süvâr olup bizim gemi avdet edüp biz ol bend olan yerden Burlos deryâsına giden tur‘a ile cânib-i flarka yigirmi mîl cereyân ederek vakt-i gurûbda Burlos buhayresine dâhil olduk.

Bir azîm buhayredir, flarkdan garba tûlü elli mîldir, arzı kıbleden karayel [Y 342a] cânibine seksen mîldir. Ammâ gâyet sığ deryâdır, ba‘zı yeri bir kulaç ve bir arflın ve iki kulaç, üç kulaç yerleri var bir buhayredir. ‹çinde bin pâre balıkcılar kayığı vardır, yetmifl kîse mukâta‘adır, balığı cihânı dutmufldur. Bu buhayre Burlos kal‘ası dibindeki boğazdan girir bir vâsi‘ deryâdır. Cânib-i erba‘ası dâyiren-mâdâr yedi konak yerdir. Cenûb tarafı Garbiyye'nin hâkidir. Bu bahr pek amîk değildir, gâyet amîkı bir âdem kaddi ve iki arflın, çoğu bir arflındır. Gemiler ubûr etmeğe alâmet olmak içün amîk yerlerine hûrmâ ağaçları dikmifllerdir, rübbânlar ol fleçerler mâbeyninden ubûr ederler. Bunda olan mâhî-i gûnâ-gûn meğer büyük bahrda ola. Ve bu Burlos deryâsı ile Akdeniz mâbeyninde bir incecik topraklı dil vardır, tâ Reflîd'e gider. Hakîr bu buhayre içre karayel ile elli mîl flarka gidüp,

Evsâf-ı kal‘a-i kadîm-i Burlos

Dimyât hâkinde deryâ beği hükmündedir. Ve bir hâkimi dahi buhayresinin emîn[i]dir, senevî yetmifl kîse iltizâmdır. Ve bir hâkimi dizdârdır, Mısır müteferrikalarından kânûn-ı Selîm Hân dizdâr olmakdır. Ve bir hâkim dahi yüz elli akçe kadıdır, senevî befl kîse mahsûlü olur yetmifl pâre nâhiye kurâsı var. Bir nâhiyesi beled-i Beltîm'dir.

Ve Burlos'un kal‘a-i kadîmi buhayrenin deryâdan giren boğaz ağzında ‹skender-i Yûnân binâsıdır. Sene 21 târîhinde hicret-i Nebeviyye'nin [(---)] sâlinde Hazret-i Ömer hilâfetinde be-dest-i Amr ibnü'l-Âs Esved ibn Mikdâd'ı seksen bin asker ile serdâr edüp fethinde usret çeküp âcizler iken hikmet-i Hudâ Dimyât meliki Hâmûk oğlu fiatâ ‹slâm ile müflerref olup anın i‘ânetiyle feth olunmufldur. Ba‘dehu mürûr-ı eyyâm ile kal‘a leb-i deryâda olmak ile temevvüc-i deryâ te'sîr ederek harâb olup ba‘dehu sene 924 târîhinde Selîm-i Evvel müceddeden dahi iç yüzde sâhil-i buhayrede ve bir kumsal alçacık yerde tafl fieddâdî binâ inflâ etmifldir.

Akdeniz ile buhayrenin ağzın muhâfaza eder flekl-i murabba‘ bir köhne-binâ küçük kal‘adır. Dâ'iren-mâdâr cirmi befl yüz adımdır. Ve çârgûflesinde birer vîrân kal‘ası vardır. Ve kıbleye nâzır bir demir kapusu var. Ve kal‘a içre seksen hâne ve seksen neferâtı var. Ve bir Selîm Hân câmi‘i var, minâresi kal‘a kapusu üzredir, alçacık minârecikdir. Ve bu kal‘ayı hâlâ kum deryâsı gelüp günden güne gark etmededir, kal‘a dîvârının münhedim olan yerlerinden içeri girmededir. Yigirmi pâre topları var, cebehânesi azdır, topçubaflısı Lazdır.

Ve kal‘anın hâricinde kıble tarafında sazdan ve kamıfldan ve tûbdan üç yüz hâne varoflu var. Ve bir zâviye ve bir kahvehâne [Y 342b] ve bir etmekci dükkânı var. Hân u hammâm ve çârsû-yı bâzârı yok. Bir derbend yerdir kim hımârın gâyib eden varmaz. Ammâ havâsı gâyet latîfdir, cümle âyende vü revende kal‘a kapusu önünde bir kasrı var, anda sâkin olup kesb-i havâ ederler.

Ve Burlos karpuzu memdûh-ı âlemdir. Bir gûne mâvî karpuzdurlar, içi mâl-â-mâl cüllâbdır, baflka bir nev‘dir, anın bir fincân suyundan hasta nûfl etse flifâ bulur. Ba‘zı mest-i müdâm cânlar bâde zî-kıymet olduğundan cânlarından bîzâr olup bu mâvî karpuz bostânından dahi kökeninde dururken üstünden bir küçük delik delüp bir kaflık bal korlar. ‹kinci ve üçüncü gün kökeninden kesüp karpuzun içindeki cüllâb eyle flarâb-ı nâb olmufl kim bir kadeh nûfl eden "Âh Burlos" deyü feryâd eder. Bir acâyib bâde olur.

Bu mâvî karpuzun nef‘ini Hâkim Dâvûd *Tezkere*'sinde aceb tahrîr etmifldir.

Ve balığı ve hûrmâsı ve hûrmâ turflusu memdûhdur. Lâkin âdem duracak yer değildir, gâyet serhad cezîre yerdir.

Ve kal‘anın cânib-i flarkında üç yüz adım ba‘îd kumluk içinde altı aded kuyular vardır, âb-ı hayâtdan niflân verir suları vardır, cümle ehl-i Burlos bu sudan getirüp def‘-i atflân ederler.

Ve kuyular kurbunda yine kumistân içre bir kubbe-i âlîde,

Menâkıb-ı kutb-ı âfâk kümmelîn-i ale'l-ıtlâk efl-fieyh Îsâ ibn Becm ibn Ammi ‹brâhîm-i Dessûkî'dir

Anda medfûndur. Lâkin kubbe-i pür-envârın rimâl-i karârı muhâl deryâ-misâl gelüp kubbesin gark etmifl idi. Her bâr [Q 292b] [P 289b] türbedâr olan ve ehl-i züvvârlar gelüp kumları kubbenin kapusundan ref‘ edüp ziyâret ederler. Âhirü'l-emr sene (---) târîhinde Cânpûlâdzâde Hüseyin Pafla efendimiz vâlî-i Mısır iken emr-i flerîf alup vücûd-ı flerîf-i azîzi kubbesinden nakl etmek içün azîz evlâdları bir mübâflir ağa alup cemî‘i Reflîd ü Dimyât ve sâyir kurâ ve kasabâtlardan niçe bin âdem ve yedi kadı ve a‘yân-ı eflrâf cem‘ olup Hazret-i fieyh Îsâ'nın na‘fl-ı flerîfin evlâd-ı zevi'l-ihtirâmları kabr-i flerîfinden ıtlâk etmeğe girüp niçe bin huzzâr-ı meclis olan mahlûk-ı Hudâ tevhîd ü tezkîr ederek ve taraf taraf âflıkân-ı sâdıkân muhibbân ûd [u] amberler yakup tekbîr-i Allâhü ekber ile kabr-i flerîfinden cesed-i zât-i pâkin çıkarup bi-emrillâhi ta‘âlâ altı yüz otuz altı seneden berü hâm beyâz kefeni içinde ol vücûd-ı nâzenîn ter ü tâze çıkup cümle ibâdullâh hayretde kalup engüflt berdehen ederler.

Andan tâbûtiyle yine Burlos kurbunda leb-i deryâ-yı buhayrede bir mürtefi‘ çemenzâr yere tevhîd [ü] tezkîr ile götürüp defn ederler. Hâlâ üzerine bir kubbe-i azîm ve bir câmi‘ ve bir tekye binâ etmifllerdir kim ibret-nümâ âsitâne olmufldur.

Andan pafla efendimiz ağası yedi kadının ve ahâlî-i a‘yân-ı vilâyetin arzı ile paflaya {arz} gelüp kırâ’at olundukda azîz hazretlerinin altı yüz otuz seneden berü ter ü tâze olduğun arz [Y 343a] etmifller.

Andan dahi ziyâde halk mu‘tekid olup ol kadar ehl-i züvvâr giderler kim fleb [ü] rûz âdemden hâlî değildir. Ve yevm-i fia‘bân'da yılda bir kerre buyurdı ile bir mevlûd-ı azîm olup yüz bin âdem cem‘ olur. Hamd-i Hudâ ziyâreti müyesser olup rûh-ı flerîfiyçün bir Yâsîn-i flerîf tilâvet eyledik, *rahmetullâhi aleyh*.

Bunların hakkında penç beyit bir efl‘âr etmifl idik, ammâ evrâk-ı perîflân mâbeyninde zâyi‘ olmufl.

Andan kal‘a dizdârından kal‘a yoklamasıyçün iki yüz gurufl ve bir at alup ve huddâmlarımıza berrânî elli gurufl dahi alup ve kırk tüfeng-endâz refîkler alup me’kûlât [u] meflrûbâtlarımız ile Burlos'dan buhayre kenârınca cânib-i flarka hûrmâ ormanları içre bayırlar üzre kırk pâre ma‘mûr u âbâdân kurâlar ubûr ederek iki sâ‘atde,

Evsâf-ı kasaba-i Beltîm

Buhayre kenârında bin hâne-i ma‘mûrlu kumsal içinde bir mahalledir. Burlos hâkinde iltizâmdır. Sâhib-i belede el-Hacı Bülbül derler bir kerîmü'fl-flân sâhib-i îmân kimesnedir. Ve Burlos nâhiyesidir.

Üç câmi‘i var, ammâ buhayre kenârındaki bir Ulu Câmi‘'dir, Sultân Mansûr binâsıdır. Kendiler dahi câmi‘in haremi köflesinde medfûndur. Bu câmi‘ tûlen ve arzan yüz ellifler ayakdır. Ve bir minâreli tahtanî ve cümle elli amûd-ı müntehâ üzre mebnî bir câmi‘-i kebîrdir.

On dükkânı ve bir kahvehânesi var. Hammâmı ve medreseleri yokdur.

Ziyâret-i kasaba-i Beltîm

Evvelâ câmi‘-i **efl-fieyh Ebü'l-feth**: ‹çinde bizzât kendüleri bir kubbede medfûndur.

Ve yine câmi‘in haremi köflesinde bir kubbe-i âlîde **efl-fieyh Feth ibn Abdülazîz ibn efl-fieyh Îsâ ibn Becm**. Bâlâda zikri sebkat eden Burlos'da medfûn fieyh Îsâ hazretleridir. Ammâ bu fieyh Feth hazretleri nebîre-i fieyh Îsâ'dır kim menâkıbı bî-nihâye ulu sultândır. Tarîk-ı Burhânî'de keflf [ü] kerâmet sâhibidir.

Ve Beltîm'in cânib-i flarkîsinde **efl-fieyh Hasan er-Rufâ‘î**: Tarîk-ı Rufâ‘î'de kerâmâtı zâhir olmufl erdir. Bir küçük kubbede âsûdedir.

Derûn-ı flehirde bir mürtefi‘ yerde kabr-i **efl-fieyh Muhammed el-Acemî**.

Ve buhayre cenbinde bir kubbede **Muhammed el-Behlûl**.

Ve ana karîb **efl-fieyh Gulâmullâh**.

Ve yine flehir içinde **efl-fieyh Sâlim Ebû Râh Tavîl**: Bir cânibe azîmet edüp yürürken cümle halkdan âlî gitdiklerinden Ebû Râh Tavîl derler, tarîk-ı Mutâvi‘î'de ulu sultândır, ammâ hilkatı gâyetü'l-gâye kasîrü'l-kâme imifller.

Ve bunlara karîb **efl-fieyh Muhammed el-Huflû‘î**: Bir alçak kubbede yatırlar, ammâ ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır.

Ve **kabr-i efl-fieyh Mübârek.**

Ve sâhil-i bahre karîb **efl-fieyh Mehemmed Efendi**: Karîbü'l-ahd imifl. Cümle ehl-i beled menâkıbların nakl ederler kim Serîr-i Sakatî mertebesinde ulu sultân imifl. Hâlâ kabr-i flerîfinin hâk-i amber-pâkinden zâtülcenbe mübtelâ bir kimse gülâb ile ezüp içirseler [Y 343b] bi-emrillâh flifâ bulur. *Rahmetullâhi aleyhim ecma‘în.*

Andan bu flehri seyr [ü] temâflâ edüp yine flark cânibine buhayre kenârınca üç sâ‘at gidüp ba‘dehu Akdeniz ile bu buhayre mâbeyninde Evvelü'n-Nahl

ta‘bîr etdikleri hûrmâlık ormanı içre girüp azamet-i Hudâ meğer Mısır'ın hûrmâsı cümle bu Burlos vilâyetinde imifl, eyle dıraht-ı hûrmâlar var kim her biri eflâke ser çekmifldir ve her nahlde yigirmifler salkım hûrmâ olup ikifler yüz vukiyye hûrmâsı gelir. Altı sâ‘at dahi bu orman içre ılgar ile ubûr edüp **Âhirü't-temr** ya‘nî hûrmâ ormanı tamâm olduğu mahaldir, anı ubûr edüp Akdeniz kenârına varup sağ tarafımız kıble cânibidir. Ve Garbiyye hâkinde bir çöl çölistân ve bir tîh-i bî-emân bî-pâyân yerdir. Yaz günleri Hudbiyye kabîlesi sâkin olup flitâda mezkûr hûrmâ ormanlarında sâkin olurlar. Mutî‘ [ü] munkâd âdemlerdir. Eğer bunlar tâyi‘ olmasalar bu çölden bir âdem geçmek ihtimâli yok idi.

Sergüzeflt: Bu çöl içre ılgar ile sâhil-i bahrda pâk kumsal üzre giderken deryâda iki gemi nümâyân olup top u tüfeng atup ceng-i âflûb ederler. Biz dahi atlarımıza sıklet edüp ileri varınca küffâr gemisi müselmân kefltîsin kovarak müslim flaykası karaya düfldü, biz varınca küffâr deryâda lenger bırakup filika döküp karaya düflen ibâdullâhları [Q 293a] [P 290a] kovmağa baflladı.

Hakîr dahi elli befl atlı ve katırlı ile varup imdâd edelim, derken filika küffârları alarka olup bize hayli kurflum atdı. Hamd-i Yezdân aslâ isâbet etmeyüp cümle ibâdullâh kenâr-ı bahrda tâze cân bulup gemiden zî-kıymet eflyâların çıkarup taflrada dağlar gibi yığup metrislendiler. Biz dahi bâr-ı sakîllerini taflırken la‘în küffâr tonos elleyerek bir top menzili karîb geldikde yaylım topa âtefl edince cümlemizi târmâr edüp bizden Burlos dizdârının bir atına ve bir Arab kölesine top güllesi isâbet edüp merhûm oldular.

Biz cümlemiz bir kumluk ardında pinhân olup yine birer birer imdâd edüp ibâdullâhın esbâbların taflırdık. Ba‘dehu küffâr gemisinden kumbaralar atup der-kenâr olan gemiyi ihrâk etmeğe kasd etdiler, ammâ olmadı. Ba‘dehu çöl tarafından yedi sekiz yüz Urbân-ı uryân karaya düflen gemiyi nehb [ü] gâret etmeğe at boynuna düflüp geldiler, gördüler kim hakîr ile bu kadar paflalı ve gayrı yolcular var, âhir anlar dahi sûret-i Hak'dan görünüp hizmet edüp gemiden taflra hayli metâ‘ çıkarup kenâr-ı bahre dağlar gibi yığdılar.

Netîce-i kelâm bu hâl üzre tâ vakt-i gurûba dek ceng edüp ibâdullâha hizmet eyledik. Ba‘de'l-mağrib küffâr-ı bed-girdâr-ı murdâr gemisin fânûslar ile çerâğân edüp tâ nısfu'l-leyle [Y 344a] varınca top u tüfeng atmadan hâlî olmadılar. Âhir vakt nısfu'l-leyl olunca kâfirin filikası âheste-revifl gelüp gemiyi ihrâk edecek mahalde gemiden ve karadan bu kadar cândan bîzâr olmufl ümmet-i Muhammed bir yaylım kurflum urunca filika döne döne kenâra geldi. ‹çinde bir kefere-i fecere kalmıfl. On ikisi mürd olup yedisi mecrûh kenâra gelince filikayı zabt edüp mecrûhların kellelerin kesüp hakîr bir gülbâng-i Muhammedî çeküp cümle Urbân ve kefltîbân pîr [ü] civân derûn-ı dilden üç nevbet sadâ-yı Allâh Allâh'a rehâ buldurunca küffâr gördü kim eli ayağı olan filikası ahz olundu. Tâ sabâha dek aslâ durmayup bize âtefl-i Nemrûdî saçup âteflbâzlık gösterdi, ammâ bir kimseye aslâ zarar isâbet etmeyüp ba‘de salâti'l-fecr yıldız rûzgârı fledîd olup küffâr kenâra düflme havfından bâdbânların açup ve turompete boruların çalup hâyib ü hâsir bu kadar bârûd [u] gülleden ve bu kadar kelleden çıkup gitdi. Biz dahi ibâdullâhdan me’zûn olup gidelim, dedükde re’îsi ve sâyir tüccâr ü züvvâr [u] huccâc üç yüz âdem,

"Lutf edüp gitmen, siz gidince bu Urbân bizi bu çölde nehb ü gâret ederler" deyince derhâl bir âdemim ılgar ile Dimyât'a gönderüp imdâd taleb eyledik.

Ol gün karadan üç yüz âdem deryâdan yetmifl befl pâre küçük gemi ve sandallar pür-silâh âdemleri ile gelüp vâsıl olunca karaya düflen geminin dahi yüklerin gayrı gemilere tahmîl edüp karadaki gemi hıffet buldukca deryâya kalkup kumdan halâs oldu. Hamd-i Hudâ bir yerine aslâ rahne gelmemifl. Tarfetü'l-ayn içre deryâya alarka olup karada olan bâr-ı sakîllerin dahi alup cümle imdâda gelen gemilerle flenlik ve flâdumânlıklar ederek top u tüfenglerin atarak bâdbânların açup muvâfık eyyâm ile bender-i Dimyât'a gitdiler ve kâfirin filikasın baflaflağı bayrağıyle yedeğe alup bile götürdüler.

Hakîr Dimyât'dan gelen kara askeriyle bir yere cem‘ olup kâfirin filikasından aldığımız kelleleri mızraklar üzre hakîrin huddâmları diküp yine Akdeniz kenârınca vakt-ı zuhurda Yemenî nehri ma‘diyesine gelüp bir mavuna gemi ile ol gün bu kadar asker gücile karflu Dimyât tarafına ubûr etdik.

Nehr-i Yemenî oldur kim Mahalle-i Kebîr içinden cereyân eden tur‘a ve Sâbûniyye tur‘ası bir yere cem‘ olup büyük Nîl kadar nehr-i azîm olup niçe yüz pâre beledleri rey edüp bu mahalde Akdeniz'e munsab olup gemi ile geçilir. Aslı yine Semennût kurbunda Nîl'den müteferrikdir. Nîl'in nısfı kadar vardır. Burlos ile Dimyât mâbeyninde mahlût olur.

Andan yine çöl ile ubûr ederken niçe kerre yüz bin bıldırcın duzakları içre sayd olunmufl bıldırcınları alup kâmil befl sâ‘atde [Y 344b] Dimyât mukâbelesinde kasaba-i Sinâniyye yedi sâ‘atde dahi ma‘diyeden Burlos'dur. Cümle on iki sâ‘atde Burlos'dan bender-i Dimyât karflısında,

Kasaba-i Sinâniyye

Nîl kenârında üç yüz hâneli bir ma‘mûr beleddir. Üç câmi‘i ve iki vekâlesi ve bir kahvesi var. Küffâr zamânında bir kal‘ası var imifl, hâlâ âsâr-ı binâları âflikâredir. Mu‘âf u müsellem Sinân Pafla evkâfıdır. Anda Dimyât emîni olan Mısır beği Abaza Dilâver Beğ bir kasır inflâ etmifldir, cümle ehl-i Dimyât anda kesb-i havâ ederler.

Andan bir gemiye süvâr olup gayrı imdâda gelen askerler dahi gemilere süvâr olup alay-ı azîm ile

küffâr-ı hâksâr kelleleri ile bir hây hû ile tüfengler atup flâdumânlar ederek alay-ı azîm ile gümrük önüne vâsıl olup Dimyât'a dâhil olup pafla ağasının konağında meks eylediğimiz sâ‘atde küffârdan halâs olan flayka dahi top u tüfenglerin atup flikârı olan küffâr filikası ile limana lenger bırağup cümle halkı îd-i adhâ edüp gemi re’îsi filika ile bizden kelleleri alup arz-ı mahzarlarla ve hakîrden mektûblarla Mısır'da ‹brâhîm Pafla'ya gitdiler.

Evsâf-ı flehr-i azîm bender-i Dimyât-ı kadîm

Bu flehr-i müzeyyen hakkında niçe müverrihler evsâfın tahrîr etmifllerdir, ammâ kavl-i esah oldur kim Tûfân-ı Nûh'dan sonra ‹flma‘ûn bin Mısrâyim oğlanlarından Dimyât nâmında bir ulu pâdiflâh binâ etmifldir, anıniçün Dimyât tesmiye olunmufldur. Lafz-ı *dimyât* lisân-ı Süryânîde kuvvete ve kudrete derler; kuvvetli, cihân-ârâ melik idi. Ammâ Kitâb-ı Tevrât'da flehr-i Dimyât'ın ismi beled-i Âlüfl'dür. Kitâb-ı Zebûr'da ed-Derdemiyye ve el-Beytâvef-râğa'dır. Ve Kitâb-ı ‹ncîl'de el-Hazra'dır. Ve lisân-ı Arab'da yine ed-Derdemiyye'dir. Lisân-ı Kıbtî'de Dimyât'dır.

Ba‘dehu hicret-i Risâlet'den otuz sene sonra Amr ibnü'l-Âs Mısır halîfesi iken otuz bin askere Esved ibn Mikdâd'ı serdâr edüp Dimyât kal‘ası içinde Melik Hâmûk'ü muhâsara edüp kâmil yedi ay ceng-i azîmler olup fethinden me’yûs olup ferâgat sadedinde iken Melik Hâmûk'ün fiatâ nâmında bir oğlu ol gece Hazret-i Risâlet-penâh'ı rü'yâsında görüp derhâl hâbdân bîdâr olup nısfu'l-leylde âlem ağyârdan bî-haber iken kal‘adan ip ile nüzûl edüp Esved ibn [Q 293b] Mikdâd [P 290b] hazretleri huzûrunda ‹slâm ile müflerref olup kal‘anın fethi mümkin olan yerlerin gösterüp asker-i ‹slâm ol tarafdan hücûm edüp bi-emrillâh kal‘a feth olup ol arbede içre Hâmûk Melik giriftâr-ı bend-i esîr olup oğlun göricek ol dahi derûn-ı dilden bende-i Sübhân oldu. Ba‘dehu guzât-ı müslimîn bî-hisâb zî-kıymet mâl-ı hazâyin almıfllardır kim hâlâ dillerde dâsitândır. Zîrâ Tûfân-ı Nûh'dan bir merd eline girmeyüp dâ’imâ nâmerd elinde bikr-i pâkîze bir flehr-i [Y 345a] müzeyyen idi, hamd-i Hudâ dest-i merde girüp bekâreti izâle olup üç bin sandûk mâl-ı hazâyin Medîne'ye Hazret-i Ömer'e gönderdiler.

Ba‘dehu sene (---) târîhinde fiâm'da Nûreddîn efl-flehîd halîfe iken ‹flpanya küffârı Dimyât'a bin pâre gemi ile gelüp istîlâ eyleyüp yedi ay zabt eyledi. Ba‘dehu Nûreddînü'fl-flehîd vezîri Yûsuf Salâhaddîn'i yüz bin asker ile Dimyât üzre gönderüp geldükde küffâra emân vermeyüp kal‘ayı feth edüp cümle küffârı dendân-ı tîğden geçirdi. Bu kadar mâl-ı ganâyimle mansûr [u] muzaffer fiâm'a geldi.

Yine sene 621 târîhinde Freng-i bed-reng müs-tevlî olup Tâhir Baybars Mısır halîfesi iken Hızır gibi yetiflüp kal‘ayı feth edüp cümle küffârı seyf-i mic-zemden geçirdi. Ba‘dehu sene (---) târîhinde Sultân Selîm Hân-ı Evvel fethidir, be-dest-i Ayas Pafla. Hâlâ dest-i ‹slâmda Nîl kenârında cânib-i flarkîsinde bir bender flehr-i azîmdir kim vasfında lisân-ı kûteh bî-nutukdur.

Mısır eyâletinde deryâ beği hükmünde latîf sancakdır. Paflası taraf-ı pâdiflâhîden Mısır dîvânında senevî on iki kîse hâs akçesi alur ve on iki kîse dahi cürm [ü] cinâyetden ve bâc-ı bâzâr ve bâd-ı havâdan hâsıl olup bu hâs tahtında iki pâre yarar kadırga ile kapudan kafla ile sefer efler. Ba‘zı zamân bu sancağı Reflîd sancağına ilhak edüp bir nâmdâr iki tuğlu paflaya ihsân olunur. Paflası deryâda sefer eflüp kâ’immakâmı iki yüz âdem ile hükm [ü] hükûmât edüp kendüye dahi on kîse hâsıl eder.

Ve bir hâkim dahi Mısır paflası tarafından bir mükellef ağa gümrük üzre havâle hâkimdir. Yevmiy-ye onar gurufl gümrükden ulûfesi vardır. Âyende vü revende gemilerden birer gurufl temkîn akçesi alır ve odun gemilerinden onar kantâr hatab alır ve niçe gûne ifflere karıflır, arz sâhibi ağadır. Ekseriyyâ gümrüğü Mısır beğlerinden yüz ellifler kîse iltizâm ile alup yılda iki yüz ve iki yüz elli kîse hâsıl eder. Zîrâ her senede cebr-i noksân befl yüz pâre gemi gelür.

Ve bir hâkim dahi hâkim-i fler‘-i Muhammedî'dir. Üç yüz akçe pâyesi ile sitte-i evvelin tahtabaflı mansıblarındandır. Bir müddeti yigirmi otuz kîse hâsıl alur mansıb-ı âlîdir, birkaç kerre befl yüz akçe mollâlara ihsân olunmufldur. fiehir içre iki nâ’ibi hükm eder, bir dahi taflra nevâhî nâ’ibi, biri dahi kazâ-i Fereskûr buna ilhâk olup nâ’ib hükm eder. Kazâ-i Dimyât'ın taht-ı hükûmetinde cümle on altı kurâdır, zîrâ cânib-i erba‘ası deryâdır. Ammâ kazâ-i Fereskûr'da (---) pâre nâhiye kurâları vardır, senevî bu dahi yedi kîse hâsıl olur.

Dimyât'da ve mezâhib-i erba‘a fleyhülislâmı ve nakîbü'l-eflrâfı ve kapukulu serdârı ve Mısır [Y 345b] yeniçerisi ve azebler serdârları ve dörd bölük çorbacıları ve a‘yân-ı eflrâfı ve ulemâ ve sulehâsı ve e’imme ve hutebâsı ve meflâyih ü sâdâtı ve ehl-i tüccârı gâyet çokdur. Ve ulemâsının hâfız-ı Kelâ-mullâh'ı bî-hisâbdır. Ammâ âsitâne sipâh kethudâyeri yokdur. Ve bu flehri her gece kâ’immakâm-ı sancak tarafından üç yüz pâsbân gafîrlik ederler. Gâyet emîn flehr-i benderdir.

Nîl-i mübârek kenârında kıbleden yıldız rûzgârı cânibine câmi‘-i Metbûliyye'ye varınca bu flehrin tûlü kâmil bin yüz adımdır. Ve arzının ba‘zı yeri sekiz yüz adım ve ba‘zı cânibi altı yüz adımdır. Ammâ cânib-i erba‘asında kal‘a dîvârı yokdur, lâkin etrâf [ü] eknâfında cümle yetmifl befl tedribe kapuları vardır, her fleb gafîrler bekler. Ancak câmi‘-i Metbûliyye cenbinde Nîl kenârında Sultân Salâhaddîn kullesi flekl-i murabba‘ bir kulle-i azîmdir, etrâfında alçak dîvârlı bir rabâtı var, dâ’iren-mâdâr cirmi altı yüz

adımdır, lâkin içinde hâneleri vîrândır. Ammâ mezkûr iç kulle ma‘mûr sedd-i metîn yüz arflın bâlâ bir serâmed kâr-ı kadîmdir. ‹çinde dizdâr ve neferât hânelerinden bir fley yokdur. Ancak içinde mîrî mühimmât makûlesi ve mîrî pirinç ve gılâl ile memlû olup miftâhı yine boğaz dizdârı elindedir.

Ve bu flehr-i azîm cümle sagîr ü kebîr yedi bin altı yüz bâğ u bâğçeli kat-ender-kat tula binâlı ve kirec ile damları sıvanmıfl ma‘mûr u müzeyyen hânelerdir. Ammâ Reflîd'in hâneleri dahi ziyâde ma‘mûr u müzeyyendir. Bu Dimyât hâneleri dahi elvân elvân tûblar ile dîvârları müzeyyen binâ-yı metînlerdir.

Ve bu flehir cümle fleyhü'l-beled defteri üzre kırk mahalle ve yüz elli mihrâbdır, cum‘a kılınur hutbedir, mâ‘adâ yüz elli mihrâba varınca mesâcidlerdir. Ammâ cümle cevâmi‘lerden kebîr ve cemâ‘at-i kesîreye mâlik,

Câmi‘-i Fethiyye Ma‘bed-i kadîm, du‘â müstecâb olacak yerdir. Evâyil-i a‘sârda kenîse imifl, hâlâ alâmetleri vardır. Tûlen toksan adımdır ve arzan kırk germe adımdır. Ve câmi‘ içinde cümle toksan iki sütûn-ı müntehâlardır, ammâ altısı akîk-i Yemenî-misâl sommâkî amûdlardır kim misilleri bir diyârda yokdur, herbiri birer Mısır hazînesi değer cevâhir sommâkîlerdir. Dahi fevkında kemerler üzre münakkafl harpüflte tavandır, düz değildir. Ve taflra hareminin etrâfı [Q 294a] [P 291a] cümle altmıfl dörd billûr-misâl mücellâ mermer amûdlardır kim kıbleye müteveccih olup kıyâma dururlar.

Harem-i vâsi‘inin tâ ortasında bir sebîlhânesi var. Haremin altı serâpâ amûdlar üzre su sarnıcıdır, âb-ı hayâtdan niflân verir mâ-i nâbı vardır, bârân-ı rahmetden cem‘ olur. Haremin ortasındaki soffa üzre bir nâbıka dırahtı vardır, gâyet flecer-i azîmdir.

Câmi‘in dörd kapusu hareme mekflûfdur, iki [Y 346a] kapusu {dahi} biri kıbleye ve biri cânib-i garba meftûhdur. Ve mihrâbı câmi‘in bir köflesine münharif vâki‘ olmufldur, zîrâ bu câmi‘ Yûnâniyân'da deyr imifl, anınçün câmi‘-i Fethiyye derler. Mihrâbı kâr-ı kadîm ve minberi haflebdendir. Minber kapusu üzre bu târîh ve bu âyet-i flerîf tahrîr olunmufldur:

[1]«ÊÒÂ«†ÍŸÚÂÔ—Ô†Â”«ÃœÓ

âyetinden sonra,

‹nflâu hâze'l-câmi‘ el-Hacı fiemseddîn bin Muhammed Tarabulusî el-ma‘rûf fî flehr Recebi'l-müreccb sene ihdâ ve seb‘în ve seb‘imi’e [771]

dir. Ve üç tabakalı bir minâre-i mevzûnu var, gâyet musanna‘ serâmed minâredir. Kıble kapusu üzre ta‘mîr [ü] termîminin târîhidir:

Geldi dünyâya niçe dâver beğ
Kimse hayr etmedi bu câmi‘ yeğ

Her gören ede du‘â sâhibine
Düfldü târîhi hayr Dilâver Beğ

Düfldü lafzı sahîhdir kim vezinden düfldü. Sene 1083, nâ-mevzûndur, ammâ böyle tahrîr olunmufldur.

Ve mahkeme önünde çârsû izdihâmı içinde cemâ‘at-ı kesîreye mâlik,

Câmi‘-i Bedriyye: (---) binâsıdır. Tûlen yüz elli adım, arzan elli befl adım. Cümle elli mermer sütûn-ı mevzûn üzre sâde levha tavandır. Haremi ortasında eflâke ser çekmifl bir hûrmâsı var, minâresiyle berâberdir. Ammâ minâresi dahi gâyet musanna‘ üç tabaka beyâz serv gibi mevzûndur. Bu câmi‘ tahtânî ve dörd kapusu var, iki yan ve iki kıble kapudur. Câmi‘in hâricinde bir Hanefî havuzu vardır, üstü levha kubbe ile mestûrdur, etrâfında muslukları vardır. Minberi kapusu üzre [2]Ł´—†AŁ merkûmdur. Ve yine çârsû içinde Buğday bâzârına karîb Nîl kenârında,

Câmi‘ü'l-Bahr: Tûlen ve arzan yüz seksen ayakdır. Ve cümle seksen dörd amelî sütûn üzre nakfl-ı bûkalemûn ibret-nümûn tavandır. Yedi kapusu ve bir minâre-i mevzûnu üç tabakadır. Ve yine çârsû içinde Pirinc bâzârında,

Câmi‘ü'l-Kebîr: Hâce Emînü'd-dîn el-Mu‘înî binâsıdır. Serâpâ kârgîr tafl binâlı ve kubbe-i âlîli fevkânî bir câmi‘-i rûflen-âbâddır. ‹ki kapusundan dahi sekizer kademe tafl nerdübân ile çıkılır bir câmi‘i Kahkahâ-vâr binâ-yı metîn Cennet-misâl ma‘bed-i kadîmdir. Ve fleb [ü] rûz cemâ‘atdan hâlî değildir. Gûyâ Mısır'da Âdiliyye yolunda Sultân Berkûk câmi‘idir. ‹çinde aslâ sütûnları yokdur. Cânib-i erba‘asında dörd tâk-ı Kisrâ'dan niflân verir kemerler üzre kubbe-i âlîdir. Ammâ münakkafl tavandır. Ve câmi‘in ortası açıkdır, bârân-ı rahmet nüzûl etdükde câmi‘in vasatında kufl gözü gûnâ-gûn ruhâmlar döflenmifldir kim çeflm-i insân nazar etdükde hîrelenir. Ve cânib-i erba‘asında tâklar altında birer soffa-i azîmi var kim herbiri befler yüz cemâ‘at alur.

Bu câmi‘ tûlen ve arzan yüz ellifler ayak gelir vâsi‘ câmi‘dir. Mihrâbı elvân hacerler ile [Y 346b] müzeyyendir. Minberi münakkafl haflebdendir. Ve iki minâre-i mevzûnu var kim ekâlîm-i Mısır'da nazîrleri yokdur. Ol kadar latîf ü nazîf binâ-yı mevzûndur kim cümle gören üstâd-ı kâmil bennâlar anın kâyim olduğuna engüflt ber-dehen ederler. Tâ bu mertebe rakîk üç tabaka minârelerdir. fierîfeleri biri biri içinde kadeh-misâl nümâyândır. Ekseriyyâ mü’ezzinleri sıbyândır, zîrâ büyük âdem enüp binmeğe sığmayup usret çeker.

Ve bu câmi‘ teng mahalde olmak ile haremi yokdur. Ve fiâfi‘î havuzuna Cânpûlâdzâde Hüseyin

---

1 *Kur’ân,* Tevbe, 18; "Allah’›n mescitlerini ancak Allah’a ve ahiret gününe iman eden, ... kimseler imar eder."

2 *Kur’ân,* Saf, 13; "Allâh'tan yard›m..."

Pafla vâlî[-i] Mısır iken Nîl-i mübârekden sâkıyeler ile su çeküp elli göz kantara ile kahvehâneler mâbeyninden Nîl'i geçirüp âbdest havzuna gelüp ibâdullâh tecdîd-i vuzû‘ ederler, aceb hayrât-ı azîmdir. Andan flehrin cânib-i flimâlî nihâyetinde Rabât-ı kulle kurbunda,

Câmi‘-i Metbûliyye: Sultân Kayıtbay binâsıdır. Cümle câmi‘ler gibi bu dahi tula-binâdır, ammâ gâyet metîndir. Nîl kenârında olmak ile sekizer kademe tafl nerdübân ile fevkânîdir. Cânib-i erba‘asında iki yüz talebe hücreleri vardır. Ve derûn-ı câmi‘de amûd-ı müntehâlar yokdur. Ancak kâr-ı kadîm câmi‘-i atîkdir. ‹çinde fleb [ü] rûz binden mütecâviz hâfız-ı Kur’ân ve gayrı müfessirîn ve muhaddisîn sâkin olurlar. Dimyât'ın gûyâ ki câmi‘-i Ezher'idir, cemî‘-i ulûm sâhibi ders-i âmlar vardır.

Bu câmi‘in üç aded kapusu var. Kubbe kapusu nerdübânlarında Nîl'den âbdest alınır. Ba‘zı mahalde Nîl tuğyân edüp câmi‘e dâhil olur. Mihrâbı tarz-ı kadîm ve minberi hafleb ve ol kadar müzeyyen değildir. Lâkin evkâfı metîndir, imâretinde ni‘meti hâs u âma ve bay [u] gedâya mebzûldür.

Ve kubbe cânibinde **câmi‘-i fierebâz:** Sekiz sütûn üzre tavandır. Tahtânî vâki‘ olup bir minâresi ve üç kapusu var.

Ve tarafi'l-müsellahda **câmi‘ü'fl-fiâtâniyye**.

Ve Sûk er-rûz'da **câmi‘ü'l-Miniyye** ve Câmi‘ü'l-Kebîr dahi derler, mükerrer yazılmıfldır.

Ve Nîl kenârında **câmi‘-i Rıdvâniyye**: Kasr-ı âlî-misâl bir câmi‘-i nûrdur. ‹çinde aslâ amûd yokdur, dörd kemer üzre tavandır. Nîl kenârında yan soffaları var, cümle cemâ‘at anda kesb-i havâ ederler. Bir alçak minâresi var.

Ve Sûk el-basal'de **câmi‘-i Zâviyetü'l-Halîc**.

Ve kurb-ı tekye-i fieyh Abbâsî'de **câmi‘-i Seydî Hasan et-Tavîl**.

Ve Dilâver Beğ sarâyı cenbinde **câmi‘ü'l-Kâsımiyye**.

Ve kal‘a-i atîk civârındaki **câmi‘-i ‹bn Hârûn**.

Ve cânibi'l-Münflî'de {**câmi‘ü'fl-fieyh Ömer**.

Ve yine kurb-ı câmi‘ü'l-Münflî'de **câmi‘ü'd-Denbiyye**.

Ve yine cânibi'l-Münflî'de} **câmi‘-i Ebû Atıyye**.

Ve Sûku'l-Hasbî'de **câmi‘ü'n-Nâsırıyye**.

Ve Sûk-ı leben'deki **câmi‘ü'fl-fieyh Hat‘am**.

Ve hâratü'l-Markabe'de **câmi‘ü'l-Erba‘în**.

Ve kurb-ı Kettânî[n]'de **câmi‘-i ibn Tellîs**.

Bu tahrîr [Q 294b] [P 291b] olunan cevâmi‘lerin ale't-tafsîl evsâfların terkîm eylesek bir tomar-ı tavîl olur. Bu mezkûrûn câmi‘lerden mâ‘adâ cümle yüz elli [Y 347a] mihrâba varınca mesâcidlerdir.

Bu Dimyât'ın câmi‘leri Reflîd'den çok selâtîn câmi‘leri vardır. Ve zâviyeleri dahi çokdur. Cümle zâviyelerden cemâ‘at-ı kesîreye mâlik çârsû içinde **zâviye-i Erba‘în**. Bu mescide mescid-i Atebânî dahi derler. Tâ Hazret-i Ömer fethinde binâ olunmufldur. Zâviyeye girdikde sağ tarafda kırk Sahâbe-i kirâm medfûn olduğu târîhleri ile müsbetdir. Sandûkalarının kenârında hafleb üzre oyup celî hat ile bu târîh mektûbdur:

Bi-resm-i abdü'l-fakîr ilallâhi te‘âlâ el-Kadı fiehâbeddîin, sene ıflrîn semânimi’e [820].

yazılmıfldır.

Bu flehr içre yedi medrese ve on bir tekye ve üç yüz sebîl var. Ammâ cümle sebîllerden iskele baflında gümrük önünde Rıdvân Çorbacı sebîli serâpâ kâflî-i Çîn ile mebnî revzenleri tuç ve maflrabaları zencîrler ile kayd olunmufl kalaylı ve altun yaldızlı maflrabalardır. Sâhibü'l-hayrâtı hayâtda olmağile yevm-i Âflûrâ'da deflt-i Kerbelâ'da flehîd olanların rûhiyçün üç gün bal ve üç gün fleker flerbetleri cümle atflâna mebzûl olur, evkâf-ı kavîdir.

Bu sebîlin fevkinde kasr-ı Havernak-misâl bir mekteb-i sıbyânı var. Kâmil üç yüz sıbyân-ı tıflân-ı ebcedhândır. Her sene kisveleri ve mâhiyye onar para vazîfe-i mu‘ayyeneleri vâsıldır. Sarı pirinç revzenleri üzre kemer altında lûce ve lâciverd ile müzehheb hatt-ı celî'li târîhi budur:

Habbezâ (bu) bir sebîl-i âb-ı hayvân
Ki nemflîsidir [münflîsidir?] ‹smâ‘îl Rıdvân

Gerekdir böyle hayra ola târîh
Hezâr ahsente ‹smâ‘îl tü iz‘ân

. *Sene 1081*

Ve sebîlhâne içindeki kâflî-i Çîn üzre tahrîr olunan târîhdir:

Piyâde gördü itmâmın du‘â edüp dedi târîh
Zehî kasr-ı mu‘allâ ki mübârek ede Hak anı

Sene (---)

Bu sebîl mektebinden gayrı seksen altı mekteb dahi vardır.

Ve dörd hammâmı var. Cümleden çârsû içinde âb [u] havâsı ve binâsı latîf Rıdvân Çorbacı hammâmı ve Kadı hammâmı ve ‹bn Mismâr hammâmı ve Arnavud hammâmı.

Ve cümle on sekiz hândır. Evvelâ Mustafâ Çorbacı ve Haremeyn hânı ve Mustafâ Çelebi hânı ve Huveyliyye hânı. Ve Pîrî Çorbacı hânı ikidir. Ve Arnavud hânı dahi ikidir. Ve ‹bn Râcih hânı ve Anberîzâde hânı. Ve Tekeli Çorbacı hânı ikidir. Ve eski Zülfikâr Kethudâ hânı ve Kebbârî hânı ve Ca‘dî hânı ve ‹bn Fâr hânı ya‘nî Sıçan oğlu hânı ve Taynâviyye hânı ve Kaffâsîn hânı ve Kadı hânı. Ve Abdurrahmân Pafla Mısır mütevellîsi iken anın izniyle Gürcî Zülfikâr Kethudâ leb-i Nîl'de kal‘a-misâl bir hân-ı azîm binâ etmifldir kim cümle taflı Mısır'dan gelmifldir. Dimyât'da bu hândan ve Câmi‘ü'l-

Kebîr'den mâ‘adâ tafl binâ yokdur. ‹ki kapulu ve yüz hâneli bir nev-binâ-yı [Y 347b] metîndir.

Ve cümle otuz iki kahvehânesi var. Ammâ Uzun Çârflû içinde altı aded kahvehâneleri var, biner âdem alur kâ‘a-i azîmlerdir. Ortasında ruhâmlı havzlarında fevvâreleri kubbelerine müntehî olur. Ve iki cânibinde hânende vü sâzende ve meddâh u mutrıbân ve rakkâsân ve flebbâz ve kuklabâz sakalı(?) gümrâh kahvehânelerdir.

Ve bu flehir cümle iki yüz altmıfl sokakdır. Cümle pâk râh-ı flâhdır. On sokakda taraf taraf esvâk-ı sultânîler vardır, ammâ bezesteni hânlardır, cümle iki bin altmıfl dükkândır. Rûy-ı arzda olan mevcûdât bu flehirde mevcûddur.

Ve üç yüz at değirmeni ve yağ değirmenleri vardır.

Ve mahalleler içinde altı yüz Dimyât alacası dokunur kârhâne vardır, ammâ gayrı esnâf azdır.

Ve yedi kefere mahallesi ve bir mahalle Kıbtî ve bir mahalle Yahûdî vardır. Ermeni ve Freng gelir gider. Frengin balyozları yokdur. Ve yedi kenîse ve kırk meyhâne ve altı bozahâne vardır.

Yetmifl yerde pirinc dinkleri var, herbirinde ikifler dinkden yüz kırk pirinc kârhânesi vardır. Zîrâ flehr-i Dimyât pirinc kânıdır. Gayrı hubûbâtı yukaru Sa‘îd-i âlî'den gelmek ile bahâsı dahi âlîdir, ammâ yine ganîmetdir. Ve cümle üç bin mahzeni vardır, zîrâ halkı cümle ankâ tüccârlar, lâkin muhteflem değillerdir.

Bu flehirde cümle üç bin sayyâd-ı semek vardır. Rûm ve Frengistân'a tuzlu balık salamurası ve balmûmuna banmıfl kehrübâ-misâl balık yumurtası bu diyârdan cânib-i erba‘a diyârlarına gider. Zîrâ bu flehrin cânib-i erba‘ası cümle buhayrelerdir kim niçe bin gûnâ-gûn mâhîleri olur.

Ve bu flehirde fleyhü'l-beled defteriyle üç kerre yüz bin âdem vardır. Hamd-ı Hudâ bu kadar ecnâs-ı mahlûkât olup bâbullûk nâmında fâhiflehâne bi'l-ittifâk yokdur. Gâyet ehl-i ırz vilâyetdir. Bu flehrin dahi nisvân-ı sâhib-isyânları çârsû-yı bâzâra çıkmak ayıbdır, gece fânûslarla gezerler.

Ve bunda askerî tâ’ifesi azdır, çoğu fellâhîndir.

Ve gâyet dîvdest kâr [u] kisbe kâdir rencber halkı vardır. Her kâr ellerinden gelir. Ol ecilden ganîmet flehirdir.

Ve a‘yânı çuka ve atlas semmûr kürk geyerler. Vasatü'l-hâl olanlar alaca buflt ve mâvî bediyye ve Dimyât alacası geyerler. Her sokağı âdem deryâsıdır. Ve zenânesi sivri altun ve gümüfl tâs takye geyüp eyinlerine siyâh ve beyâz izâr bürünüp yüzlerine siyâh nikâb ve ayaklarına âsumânî babuc ve âsumânî iç edik geyüp mü’eddebâne reftâr ederler. Rûz-ı rûflende sokağa çıkan avreti ol ân her kim olursa katl ederler, meğer meyyitleri ardınca karîb akrabâ avretleri çıkar, destûrdur.

Ve bu flehir halkı gâyet ehl-i zevkdir. Üç yüz altmıfl altı günde elbette birer düğün ve her gece birer mevlûd ve üç aylarda yevmiyye [Y 348a] birer mevlûd-ı âlî edüp bir hây hû ederler. Elbette bu cem‘iyyet-i kübrâlar mukarrerdir.

Ve bu flehrin kıblesi ve flarkı ve flimâli ve yıldız cânibi cümle üç yüz altmıfl altı bâğ u bâğçe ve bostândır. Limon ve turunc flükûfesi mahallinde gaytânlar içre bir âdem ubûr etse gûnâ-gûn ezh[â]r râyihasından âdemin demâğı mu‘attar olur. Her bâğçede gûnâ-gûn kasırlar ve havz u flâzrevânlar ile ârâste ravza-i Rıdvânlardır. Hakîkatü'l-hâl yine cümle bâğdan Rıdvân Çorbacı ve Zülfikâr [Q 295a] [P 292a] Kethudâ hadîkaları bâğ-ı ‹remlerdir.

Bu flehrin âb [u] havâsı gâyet latîf olduğundan mahbûb u mahbûbesi firâvândır.

Ve halkı gâyet garîb-dostlardır. Kâr [u] kisbleri balık ve pirinc ve sükker ve gayrı eflyâ-yı bisyâr ile ticâret ederler.

Ve bu flehrin tâ ortasından Nîl'den bir halîc-i azîm girüp flehrin iki cânibinde flâhâne hânelerin revzenleri ve flâhniflînleri bu halîce nâzır olup ba‘zı âdemler pençerelerinde oturdukları yerden mâhîleri sayd edüp ehl [ü] iyâliyle kifâflanırlar. Bu flehrin cümle mahbûb sıbyânları uryân u büryân mâhîvefl bu tur‘ada Nîl mâliki gibi flinâverlik edüp birbirlerin bilâ-vâsıta ve bilâ-tekellüf dirâgûfl ederler. Ba‘zı mahbûb dost cânlara aceb temâflâgâhdır.

Bu cânibde olan hâne-i zîbâlardan gayrı dahi güzîde sarây-ı âlî-i ma‘mûru Büyük Nîl kenârında befler altıflar kat-ender-kat müzeyyen flâhâne sarâylardır. Reflîd gibi evleri karada değildir, Nîl kenârındadır. Ba‘zı mahal Nîl tuğyân etdükce bu hânelerden içeri girir. Revzenleri cümle Nîl'e nâzırdır. Ba‘zı hânenin kayıkhânesi evi içindedir. Ehl-i beled birbirlerine kayıklar ile gidüp gelirler.

Bu flehrin iskelesi azdır. Ancak gümrük önü ve pafla ağası sarâyı önü bir meydân-ı azîmdir, cümle gemiler ol mahalle yanaflup metâ‘ların dağlar gibi yığup gemileri Nîl'in karflusunda Sinâniyye cânibine geçüp anda yatırlar.

Ve bu flehrin yıldız cânibindeki mezâristânda bir mürtefi‘ yerde Markab nâmında bir çâr-gûfle bir kulle vardır, eflâke ser çekmifldir. Küffâr zamânında dahi âlî imifl. Hâlâ ol menâr-ı Markab'da mu‘tedil havâda üç yüz mîl cezîre-i Kıbrıs dağları nümâyândır. Lâkin gâyet kuvvet-i basara muhtâcdır.

Bu Dimyât'ın me’kûlât [u] meflrûbâtının memdûhâtından ibtidâ pirinci Revân ve Gîlân ve Hind pirincinden flâhdâne ve lezîz pirinci olur. Âl-i Osmân pâdiflâhının Dimyât kilârıdır, cümle pirinc bundan gider. Bu beledde Menzilâvî ve Fereskûr pirinci rub‘-ı meskûnda yokdur. Ve balığı ve balık yumurtası ve cümmeyzi ve beyâz ekmeği ve sanâyi‘âtdan Dimyât'ın bî-nazîr gûnâ-gûn harîr alacaları ve mevzi meflhûrdur.

‹klîm-i sâlisin evvelinde olmak ile arz-ı [Y 348b] beledi (---) (---) ve tûl-i nehârı (---) (---).

Ve Dimyât içinde olan eski kal‘adan on mîl aflağı yine Dimyât cânibinde ve Nîl kenârında Kulkıran Mehemmed Pafla kal‘ası nâ-tamâmdır. Cümle boğazı bekleyen gemiler anda bir ay iki ay yatırlar. Anda bir zâviye vardır. Havâ latîf olup boğaz açıldıkda gemiler yüklerinin nısfın cerimlere tahmîl edüp boğazdan taflra çıkarlar. Tafsîl-i kelâm etmeyelim, bu boğaz dahi *tâbaka'n-na‘l bi'n-na‘l* Reflîd boğazı gibi kudret kal‘asıdır. Mezkûr Kulkıran Pafla kal‘ası(n) nâ-tamâm olmak ile dizdârı ve neferâtı yokdur.

Andan üç mîl aflağı yine Dimyât tarafında Nîl-i mübârek Akdeniz'e mahlût olduğu mahalde,

Evsâf-ı kal‘a-i atîk Dimyât sedd-i Nîl-i rabât

Sene (---) târîhinde bizzât fâtih-i Mısır Selîm Hân-ı Evvel'in binâsıdır, be-dest-i Hayra Beğ vâlî-i ibtidâ feth-i Mısır. Mâ-tekaddem Amr ibnü'l-Âs asrında Esved ibn Mikdâd'ın feth etdüği kal‘adan aslâ eser kalmamıfldır, Ammâ hâlâ bu kal‘a Akdeniz ile nehr-i Nîl mahlût olduğu burunda bir kumsal yerde flekl-i murabba‘ bir binâ-yı metîndir. Dâyiren-mâdâr cirmi befl yüz adımdır. Ve çâr köflesinde çâr burcu var. Ve cenûba nâzır bir kapusu var. ‹çinde havlısız seksen neferât hânecikleri vardır. Selîm Hân câmi‘i var. Ve Mısır müteferrikalarından kânûn üzre dizdârı ve seksen neferâtı vardır.

Ve cebehânesi ve flâhâne topları kırk dânedir. Ammâ kal‘anın sağ tarafı hâricinde iki serâmed topu var kim Hudâ alîmdir bir serhadde misilleri yokdur. Birisi kâmil otuz iki karıfl cüssedâr topdur, kırk vukiyye gülle atar, târîhi Süleymân Hân'dır. Bu toplar leb-i deryâya karîb yerde yatır, zîrâ böyle küçük kal‘a götüremez. Kal‘anın cânib-i erba‘ası alçak kumsal yer olmak ile handakı yokdur ve der-i dîvârında münhedim olmufl yerleri çokdur.

Dizdâr ile kayıklara binüp bir mîl Nîl ile cereyân ederek Nîl ile Bahr-i Ebyaz'ın mahlût olduğu mahalle varup iki rek‘at salât-ı hâcet kılup du‘â etdik. Ulemâ-yı Dimyât'ın kavl-i sahîhleri Hazret-i Mûsâ ile Hazret-i Hızır'ın bulufldığu bu Merecü'l-Bahreyn'dir derler. Reflîd ulemâsiyle mâbeynlerinde bir cedeldir kim ta‘bîr olunmaz. Ammâ ‹mâm Süyûtî *rahmetullâh* tefsîrinde Merecü'l-Bahreyn'den murâd Bahr-i Rûm ki Karadeniz'dir ve Bahr-i Harez ki Gîlân deryâsı derler, ba‘zılar Bâbü'l-ebvâb bahrıdır derler, bir bahre munsab olmaz üç Karadeniz kadar bir bahr-i azîmdir, Merecü'l-Bahreyn'den murâd ol mezkûr iki deryâdır, demifller. Ba‘zılar Akdeniz Bahr-i Rûm'dur ki Nîl ana mahlût olduğıyçün Dimyât boğazına Merecü'l-Bahreyn derler. Ba‘zılar ale'l-ıtlâk bir nehr-i azîm bir bahr-i kebîre mahlût olsa ana Merecü'l-Bahreyn derler. [Y 349a]

Ammâ Hazret-i Hızır ile Hazret-i Mûsâ bu Nîl kenârında buluflup seyâhat edüp Hazret-i Hızır bir gemiyi delüp Nîl'e gark etdüği ve bir dîvârı yıkduğı cümle tefsîrlerde musarrahdır, cümle bu Nîl kenârında vâki‘ olmufldur. Zîrâ Hızır ‹skender-i Zülkarneyn'in askerî tâ’ifesinden idi. Ekseriyyâ ‹skender ‹skenderiyye'de sâkin olmağile Hazret-i Mûsâ Hızır ile bu mahallerde müflerref olmufllardır ve mufâra-katları dahi Nîl'in deryâya mahlût olduğu mahalde vâki‘ olmufldur. Nazargâh-ı mürselîn olduğundan ef-dalü'l-ulemâ ve meflâyihînler i‘tibâr edüp Merecü'l-Bahreyn derler. Reflîd [ü] Dimyât ulemâsı beyninde bir kîl [ü] kâldir, ammâ Dimyât ulemâsının Merecü'l-Bahreyn bizim cânibimizdeki Nîl'dedir, dedikleri kavl-i sahîh ola, *ve's-selâm*.

Ba‘dehu yine dizdâr ile bir kayığa binüp bu kal‘a-i fiarkıyye'nin mukâbelesinde kenâr-ı Nîl'de,

Evsâf-ı kal‘a-i Garbiyye mukâbele-i kal‘a-i fiarkıyye

Sene (---) târîhinde Sultân Ahmed Hân asrında Tavâflî Müteferrika Ca‘fer Ağa öz mâliyle hasbeten lillâh binâ edüp dizdâr-ı mü’ebbed olmufldur. Ammâ kal‘a-i Abdüssamed nâmiyle flöhre-i flehr olmufldur. [Q 295b] Nîl kenârında flekl-i [P 292b] müdevver bir küçük kal‘adır. Cirmi yüz adımdır ve kaddi elli arflın tafl-binâ bir kulle-i kavîdir. Ba‘dehu taflrasına bir tabya-i azîm zamm edüp kal‘a dahi metîn olmufl. Cümle elli pâre topları var, ammâ iri toplar bu tabya üstünde boğaz ağzına nâzırdır. Dizdârı ve elli neferâtları var. Kârları balık ve bıldırcın kuflu sayd ederler. Bir kumsal yerde vâki‘ olmufldur. Bir kapusu kıbleye nâzırdır. ‹çinde kırk elli hücrecikleri var. Müte’ehhil kimse yokdur, cümle halkı mücerredlerdir. Bir zâviyesi var. Bu kulle dörd tabakadır. Ve cânib-i erba‘asında handakı yokdur.

Hakîr bunu dahi yoklama edüp yedi neferâtın nâ-mevcûd bulup isimlerin zabt edüp paflaya arz etdüm. Ba‘dehu karflu fiarkıyye'den ve bu Garbiyye kal‘ası dizdârlarından ücret-i kadem dörd yüz gurufl hakk-ı tarîk alup andan yine kayıklara Nîl ile bafl yukaru ve muvâfık eyyâm poyraz ile iki sâ‘atde yine bender-i Dimyât'a gelüp,

Ziyâret eylediğimiz sükkân-ı karâfe-i Dimyât'da âsûde olan kibâr-ı evliyâullâhları beyân eder

Evvelâ Dimyât kal‘asının fethine bâ‘is olan Hâmûk Melik'in oğlu fieyh fiatâ hazretleri Esved ibn Mikdâd huzûrunda ‹slâm ile müflerref olup ba‘de'l-feth-i Dimyât Esved ibn Mikdâd fieyh fiatâ'ya on bin asker verüp Sâh vilâyetin ve Eflmûm kal‘asın ve Burullûs kal‘ası ve Dümeyre kal‘aların feth edüp yine sene-i mezbûrda Tîne kal‘asın feth etdikde hîn-i

cengde mecrûh olup [Y 349b] flatâ flatâ ya‘nî pâre pâre olduğıyçün fieyh fiatâ derler.

Bir rivâyetde lisân-ı Kıbtîde *flatâ* kumluğa derler, zîrâ fieyh fiatâ kumluk içinde medfûndur kim cengde hür flehîd olup civâr-ı rahmete rûh-ı flerîfi urûc edüp na‘flın Esved ibn Mikdâd Dimyât'a getirdüp Dimyât'ın cânib-i flarkîsinde nîm sâ‘at ba‘îd buhayre-i Dimyât kenârında bir âsitâne-i âlî içinde bir kubbe-i pür-envârda münevver olup yatır. Mâh-ı fia‘bân'ın on beflinde flehîd olduklarıyçün ol gün mevlûd-ı flerîfine mübâfleret edüp üç gün üç gecede Dimyât ve gayrı kurâ ve kasabâtlardan kırk elli bin âdem haymeleri ile gelüp meks edüp ziyâret ederler. Ve Dimyât kâyimmakâmı bu mevlûda Dimyât a‘yân-ı eflrâfı ve askeri ile bu ziyârete kerr ü ferr ü dârât ile gelüp haymesinde meks edüp summât-ı azîm çeküp üç gün üç gece ni‘meti mebzûl olup bir Mısrî kîse masrûf edüp paflasının muhâsebesine mahsûb olur, kânûn-ı kadîmdir.

Âsitâne-i fieyh fiatâ: Çâr-gûfle kal‘a-misâl bir binâdır. Cirmi üç yüz adımdır. ‹çinde imâm ve mü’ezzin ve kayyım ve türbedârları sâkindir. Kabr-i flerîfi zâviyesi cenbinde bir kubbe-i pür-envârdır. Hareminin altında su sarnıcı var, her sene bu sarnıca Dimyât a‘yânının develeri Nîl'den su taflıyup leb-ber-leb ederler. Eğer su taflımasalar cümle develeri uyuz olur, aceb hikmetdir. Hulâsa-i kelâm ziyâretgâh-ı hâs [u] âm ulu sultân-ı benâmdır.

Andan efl-fieyh Ebülmedâyin.

Ve efl-fieyh Dürgâm.

Ve câmi‘-i Metbûliyye'de efl-fieyh Metbûlî.

Ve efl-fieyh Seydî Fâtih Ebü'l-atâ: Câmi‘inde medfûndur.

Ve câmi‘-i Fethiyye kurbunda ziyâretgâh-ı Beyne'l-Cenâheyn.

Ve Nîl boğazı kurbunda ziyâretgâh-ı Beyne'l-Mevceteyn.

Ve kurbü'l-Manzar'da ziyâret-i Beyne'l-Farzeyn. Ve flehrin flimâlinde bâğçeler içinde,

efl-fieyh Hazret-i Cemâleddîn: Mâ-tekaddem âsitâne-i Mevlevî imifl. Semâ‘hâne meydânları ve müte‘addid hücreleri ve matbah-ı Keykâvuslu ürd-i Behiflt'den niflân verir bir tekye-i kalenderhânedir. Pâk [ü] pâkîze fukarâları ve Hindîleri vardır. Cümle ehl-i Dimyât bu âsitânede ayfl [ü] iflret edüp azîzi ziyâret ederler. Bu bâğın bir köflesinde bir kubbe-i âlî içinde medfûndur. Niçe bin âflıkânın zerdeste ve pâlheng misilli gûnâ-gûn alâmetleri var. Sâhib-i seccâde olan Baba Horâsânî sulehâ-yı ümmetden müstecâbü'd-da‘ve kimesnedir.

Ve buna karîb efl-fieyh Seyyid Fethü'l-Esmer.

Ve civârında efl-fieyh Seyyid Ahmed ibn efl-fieyh Abdüsselâm: Bunlar bir kubbe-i âlîde medfûnlardır.

Ve Seyyid Feth civârında ziyâretgâh-ı Meydânü'l-Ahdar.

Ve bunun kurbunda Makâmü'fl-fiühedâ.

Ve kurb-ı Hartu'l-Kantara'da,

Pîflvâ-yı tarîk-ı nâs Hazretü'fl-fieyh Ebülabbâs: Emr-i azîm ulu sultândır ve ziyâretgâh-ı sâhib-i edyândır. Âyende vü revende mihmângâhı tekyesinde cümle ta‘allukâtları ile âsûdedirler. [Y 350a] Zâviyesinde cemâ‘at-ı kesîri vardır.

Ve evlâd-ı zevî'l-ihtirâmı çelebi fleyhin nazîri yokdur, gâyet sâlih ve âbid ü zâhid kimesnedir. Siyâh imâme geyüp siyâh Abbâsî alemler taflırlar. Cümle fukarâları siyâh flâfl sararlar.

Ve fierîf Osmân civârında efl-fieyh Seyyid Osmân efl-fierbâzî.

Ve fieyh Abbâs civârında efl-fieyh Hasan et-Tavîl câmi‘inde yatır.

Ve kurb-ı Seyyidinâ Abbâs'da kabr-i efl-fieyh Alî el-Ayyâflî.

Ana karîb efl-fieyh Seyyid Muhammed en-Nu‘mânî.

Ve civârında efl-fieyh Kırmânî.

Ve ana karîb efl-fieyh Seyyid Alî es-Sakî: Cümle flehre hasbeten lillâh su taflırmıfl, kırk sene bir kırbayı kullanmıfl, hâlâ cedîd gibi baflı ucunda maslûbdur.

Ve Metbûliyye câmi‘i flimâlinde Nîl kenârında bir bâğ-ı ‹rem hadîkalı tekyenin tâ vasatında bir kubbe-i âlî içinde,

efl-fieyh Alî Münîbat: Emr-i azîm ulu sultândır. Bir hasta üç kerre ziyâret etse, bi-emrillâh flifâ bulur. Bâğ-ı behiflti içinde Nîl kenârında müte‘addid kasırları ve havzları vardır. Hayme-misâl harnûb dıraht-ları sâyesinde herkes yârâniyle cevk cevk zevk [u] safâ ederler. Ehl-i Dimyât'ın ziyâretgâhı ve tefer-rücgâhı bir ferah-fezâ yerdir.

Ve buna karîb efl-fieyh Abdurrahmân-ı Zıltî.

Ve Mescidü'l-Feth kurbunda efl-fieyh Münbâvî.

Ve civârında Seyyid Ahmed-i fiinnâvî hazretleri: Burhânî tarîkında ulu sultândır.

Ve civârında Sitti el-Vâlide: Hîn-i fetihde flehîd olan Sahâbe-i kirâm havâtînleridir kim altısı bir yerdedir, anınıçün Sitti el-Vâlide derler; her yevm-i sebtde niçe bin havâtîn cem‘ olup ziyâret ederler.

Ve bunun kurbunda efl-fieyha Sitti fiâmiyye.

Ve Markab kurbunda efl-fieyh Seyyid Asîl.

Ve cenbinde Seyyid Abdullâh efl-fierîf.

Ve Sûk el-leben'de efl-fieyh Hat‘am.

Ve Sûk es-semek'de efl-fieyh fiâne.

Ve Rıdvân Çorbacı hammâmı kurbunda efl-fieyh el-Hıyeflî.

Ve Hartu'l-Münflî'de efl-fieyh Ömer.

Ve Ebü'l-Abbâs kurbunda efl-fieyh el-Usayfirâtî.

Ve Hıyeflî kurbunda kabr-i efl-fieyh Ebû Usaybe.

Ve gaytân-ı flu‘arâda Seydî Muhibbü'd-dîn: Sene-de bir kerre azîm mevlûdu olur.

Ve Beledü'l-Minye'de [Q 296a] [P 293a],

efl-fieyh ‹brâhîm-i Ekber-i Minyâvî: ‹ki yüz hâ-neli Minye köyünde bâğ u bostân nahlistân içinde medfûndur. Yılda bir kerre mâh-ı Receb'de mevlûd-ı

azîmi olup cemiyyet-i kübrâ olur. Her tarîk meflâyihleri fukarâları ile bâğçelerde tevhîd ü tezkîr edüp sohbet-i hâssu'l-hâs ederler. Bâğ sâhibleri mâni‘ olmadığından gayrı meflâyih fukarâlara meyve hedâyâ getirir mu‘tekid halkı vardır.

Ve bu fieyh ‹brâhîm'e karîb efl-fieyh Mazlûm: Tarîk-ı âm üzre bâğlar içinde bir küçük tekyede bir kubbe-i sagîre içinde âsûdedir; nısf-ı Receb'de bunun dahi azîm mevlûdu olur.

Ve Câmi‘ü'l-Metbûliyye kurbunda efl-fieyh Müsellemî.

Ve hâratu'l-Bürke kurbunda efl-fieyh Ebü't-Tayyib.

Ve civârında efl-fieyh Alî el-Haddâd.

Ve hart-ı Seyyid Ebü'l-feth'de efl-fieyh Ebû Yûsuf.

Ve civârında Seyyidî Sa‘îd.

Ve kurbü'l-Kantara'da efl-fieyh Ebünnasr. **[Y 350b]**

Ve Markab kurbunda Seb‘-i Benât.

Ve makâm-ı Erba‘în.

Ve yine makâm-ı Erba‘în min Safâfî.

Ve çârsû içinde mescid-i Atebânî'de dahi makâm-ı Erba‘în.

Ve hartu'l-Markab'da efl-fieyh Sultân.

Ve civârında Seyyidî Alî Liveyfe.

Ve civâr-ı Münflî'de kabr-i efl-fieyh Ebû Karîbe.

Ve ana karîb efl-fieyh Hammâm.

Ve Rıdvân Çorbacı hânesi kurbunda efl-fieyh Abdülganî.

Ve fieyh fierebâzî kurbunda efl-fieyh Miftâh: Bir kubbe-i azîmde medfûndur, yılda bir kerre mevlûd-ı azîmi olur.

Ve yine buna karîb efl-fieyh Hattâb.

Ve kurbundaki kabr-i efl-fieyh Zindân.

Ve fierebâzî kurbunda efl-fieyh Muhammed el-Irâkî.

Ve Dimyât'ın Nîl aflırı mukâbelesinde Nîl kenârında efl-fieyh Seydî fiedîd.

Ve ana karîb Seyyid Osmân es-Sayyâd. *Rahmetullâhi aleyhim ecma‘în,* himmetleri hâzır u nâzır ola.

Bu bâlâda tahrîr olunan kibâr-ı evliyâullâhlardan mâ‘adâ niçe bin kibâr-ı kümmelîn medfûndur. Ve cümlenin sagîr ü kebîr kubbeleri mukarrerdir. Zîrâ Dimyât halkı evliyâlar muhibbidirler. Bunda olan ziyâretgâh Reflîd'de yokdur, zîrâ bu flehr-i kadîmdir, ammâ Reflîd nev-binâdır. Eski Reflîd'[i] Köm Efrâh'da kum gark etmifldir.

Hamd-i Hudâ Dimyât'da yüzden mütecâviz evliyâullâh ziyâret edüp her birine birer Yâsîn ve birer Fâtiha tilâvet edüp rûh-ı pür-fütûhlarından hadîs-i sahîh mazmûnunca anlardan isti‘ânet taleb eyledik. Ammâ kesret-i kitâbet olmasın içün bu sultânları tahrîr eyledik. Eğer herbirinin menâkıbların terkîm eylesek bir mücelled kitâb olur *ve's-selâm.*

Ba‘dehu pafla ağası bize bir firkate donadup elli bahâdır tüfeng-endâz ve yigirmi kefltîbân ile me’kûlât [u] meflrûbâtımız ile Dimyât'dan cânib-i flarka bâğlar içre atlarımız ile nîm sâ‘at gidüp Tîne buhayresinde âmâde olan firkateye girüp muvâfık eyyâm-ı garîb ile yedi sâ‘atde Tîne buhayresinin sığları içre yemîn [ü] yesâra giderek,

Evsâf-ı kal‘a-i Tîne

Bâlâda tahrîr olunduğu üzre fieyh fiatâ feth edüp bunda flehîd olmufldur. Mısır hâkinde Arîfl kâflifi hükmünde leb-i deryâda flekl-i murabba‘ bir küçük kal‘adır. Dâyiren-mâdâr befl yüz adımdır. Bir kapusu kıbleye nâzırdır. ‹çinde kırk havlısız küçük hâneleri ve bir Selîm Hân câmi‘i ve otuz aded topları ve cebehânesi ve Mısır müteferrikalarından dizdârı ve yüz neferâtları var. Bâğ u bâğçesiz leb-i deryâda bir kumsal bî-emân yerde derbend-i calender'dir. ‹brîm'e devlet tarafından âdem sürerler, bunda sürseler dûzah azâbı çekerdi. *Allâhümme âfinâ bi-kılleti'l-mâ’i ve'l-hubz,* suyu ve ekmeği Dimyât'dan gelmeğe muhtâcdır. Dâ’imâ kayıkları su ile varup gelmededir. Ammâ Akdeniz'de gezen gemilere cânkurtaran limanıdır. Cenûb tarafı Buhayre'dir. Bir ucu Arîfl'e, kıble tarafı **[Y 351a]** Menzile'ye, garb tarafı Dimyât'a varır buhayre-i kebîredir. Senevî on yük akçe iltizâmdır. Yahfli elvân elvân mâhîleri olur.

Ol gece dizdârda mihmân olup ale's-sabâh gördüm, bir alay za‘îf sergerdân ekmeksiz balık ile geçinir âdemler ricâ edüp kal‘a yoklamasıyçün yüz gurufl verüp kabûl etdik. Ba‘dehu yine firkateye binüp alarka olunca kal‘adan on aded "Safâ gitdin" topları atup bir gece buhayre girdâbında azâb-ı elîm çekerek vakt-i seher yine fieyh fiatâ âsitânesine gelüp yine ziyâret edüp gemiye süvâr olup bir sâ‘atde buhayrenin nihâyetine gelüp yanafldık.

Derhâl Dimyât'a bir çâpük ü çâlâk zinde ve özünde âdem gönderüp cümle atları getirüp iki cânibde ma‘mûr [u] âbâdân flükûfezâr gaytânları seyr [ü] temâflâ ederek Dimyât'a dâhil olup ertesi ‹slâmbol'da hânemize firâvân pirinç ve mercimek ve ketân ve nohud ve sâyir levâzımâtlar gönderüp ehl-i Dimyât'ın erbâb-ı devletleri ile vedâlafldık. Evvelâ âyândan mustahfızânın eflbehi Rıdvân Çorbacı ve Tekelizâde Çelebi hazîne serdârı olmufldur, ve Halîl Çorbacızâde ve Mehemmed Çelebi bunun emsâli velî-i ni‘am efendilerimiz ile vedâlaflup pafla ağasından üç yüz gurufl ve yigirmi aded Dimyât alacası ve elli çift Dimyât'ın kahve makramaları ve fûtaların alup cümle me’kûlât [u] meflrûbâtımız ile bir yaraklı pürsilâh tevâbi‘li yarar gemiye süvâr olup mütevekkilen alellâh deyüp muvâfık eyyâm ile demir koparup Mısır kenârına revâne olduk.

el-Faslu's-sâmin ve sittîn
Bender-i Dimyât'dan Mısır'a varınca Nîl-i mübârekin iki cânibinde ma‘mûr [u] âbâdân belîde ve kasabâtları ve flehr-i kebîrleri seyr [ü] temâflâ etdiğimizi ayân u beyân eder

Evvelâ Dimyât'dan çıkup kıble cânibine altmıfl mîl gidüp Dimyât'ın mukâbelesi Garbiyye hâkidir, serâpâ arz-ı flûre bî-hâsıl yerlerdir, aslâ imâret dahi yokdur. Ammâ Dimyât tarafı sâfî pirincli pür-hâsıl amâr müzeyyen fleker kamıfllı bâğ-ı ‹rem-misâl izbelerdir. ‹*zbe* bu diyârda kurâlara derler. Evleri tuladan alçacık kubbe evcüğezlerdir. Fevkânî ve flâhânî evleri yokdur, zîrâ yerleri pirinc hâsıl olur bataklı ve çataklı yerlerdir, ağır binâya tahammülü yokdur. Ve pirincleri rûy-ı arzda yokdur. Lâkin buğdayı ve arpa ve bakla makûlesi hubûbâtları dahi yokdur. Zîrâ sulu yerlerdir, pirinc dâ’imâ su içinde hâsıl olur, garîb temâflâdır. Ve bu mahallerde Nîl-i mübârek taflup eksilmez, ber-karâr durur. Hâsıl-ı merâm Dimyât hâkinde kurâları ubûr edüp, [Q 296b] [P 293b]

Evsâf-ı menzil-i flehr-i kadîm-i fâris Fereskûr

Mısrâyim oğlu Fereskûr nâmında bir melikin binâsıdır. ‹btidâ at saklamak bundan kalmıfldır. Bin sene mu‘ammer [Y 351b] olup yedi yüz pâre flehre mâlik olup yüz bin ahrec atlı ve yüz bin eflheb atlı askere mâlik idi, gayrı gûne hussânları ana göre kıyâs oluna. Dimyât hâkinde iltizâmdır, yedi bin kîle mîrî pirince makyûddur. Yüz elli akçe yüğrük kazâdır, ammâ ekseriyyâ Dimyât kadılarına ihsân olunur. Nâhiyesinde (---) kurâları vardır, cümlesinde pirinc hâsıl olur. fiehri Nîl kenârında iki yüz adım ba‘îd bir mürtefi‘ yerde bin yüz ma‘mûr hâneli ve on yedi mihrâblı ve altı minâreli ve üç yüz dükkânlı ve üç kahvehâneli ve bir hammâmlı flehirdir. Ammâ bezâsteni ve imâret ve medreseleri ve sebîlleri yokdur, ancak üç aded müfîd [ü] muhtasar hânları var. Haftada bir kerre azîm bâzârı olur. Halkının kâr [ü] kisbleri gûnâ-gûn alaca dokurlar. Her hânede birer kârhâne mukarrer olup üç yüz dükkân mültezime mâl verir alacacı dezgâhlarıdır. Pirinci ve Fereskûr alacası meflhûrdur.

Bu flehre Dimyât'ın flarkında olan Tîne'ye gitdiğimiz buhayreden dahi gemi ile gelinir, bir tarafı Nîl, flark tarafı mezkûr buhayredir. Ammâ âb [u] havâsı ve bâğ [u] nahlistânı latîfdir. Nîl ile Dimyât buhayresi mâbeyninde bir flehr-i müzeyyendir. Ziyâretleri ma‘lûmumuz değildir. Bunun mukâbelesinde Garbiyye hâkinde,

Kefr-i Süleymân Ağa

Bir minâreli câmi‘i ve üç yüz hânesi var. Bunun mukâbelesinde fiarkıyye hâkinde,

Beled-i fierebâz

Yüz hâneli ve bir câmi‘li ve minâreli ma‘mûr kurâdır. fieyh fierebâz hazretleri anda bir kubbe-i âlîde medfûndur. Bu mahalde Dimyât hudûdu tamâm olup fiarkıyye hükmüdür. Bunun mukâbelesinde Garbiyye türâbınd,

Beled-i Mît Ebû Gâlib

Bir minâreli câmi‘i ve yüz elli hâneli ve bir kahvehâneli beleddir. Bu mahalde Nîl gâyet dolanup kâh flarka ve kâh garba gider. Bunun mukâbelesinde fiarkıyye hâkinde,

Beled-i Re’sü'l-Halîc

‹ltizâmdır. Cümle üç yüz ma‘mûr büyûtlardır. ‹ki câmi‘i ve iki vekâlesi ve bir kahvesi ve altı dükkânı var. efl-fieyh Gazvân ve efl-fieyh Hasan Ebû Takıyyüddîn ve efl-fieyh Muhammed-i Acemî bu beledde kubbeler içinde medfûnlardır. Bundan yigirmi mîl yukaru fiarkıyye hâkinde,

Mît Ebû Abdullâh

Mît yine kurâya derler. Bu dahi iltizâmdır. Yüz evli ve bir câmi‘i minâreli beleddir. Bunun mukâbelesinde Garbiyye hâkinde,

Beled-i Tahriyye

Yüz elli hâneli ve bir ma‘mûr câmi‘i minâreli kurâdır. Ve fiarkıyye tıyninde,

Beled-i Bûflât

‹ki yüz hâne ve bir minâreli câmi‘i var. Bunun mukâbelesinde Garbiyye tarafında,

Beled-i Dincî

Bir ma‘mûr câmi‘i var. Ve Mansûre cânibinde âbâdân,

Evsâf-ı mahalle-i Muflâk

Kundakcı Mustafâ Kethudâ'nın iltizâmında altı yüz hâne ve câmi‘ ve kahve ve vekâle ve esvâk-ı muhtasarı var, ammâ hammâmı ve sebîli yokdur. Mukâbelesinde Garbiyye tarafında flehr-i Mansûre bu flark cânibindedir, ubûr edüp [Y 352a] elli mîl yukarıya gidüp flehr-i fiirbîn'e vardık.

Evsâf-ı mahalle-i Sirbîn flehr-i flîrîn

Garbiyye tahtı olan Mahalle-i kebîr hükmünde yüz elli akçe kazâdır. Mahalle kadısına arpalık ihsân

olunur. Kırk pâre ma‘mûr kurâları var. Senevî dörd kîse mahsûl hâsıl olup nâ’ib zabt eder iltizâmdır. Cümle bin yedi yüz hâne ve yedi mihrâbdır. Bir ulu câmi‘i var, üç tabaka minârelidir. Elli mescidi ve bir medresesi ve elli aded dükkânı ve dörd kahvesi var. Her cum‘a cem‘iyyet-i azîm olup bâzârı durur. Ve bunun civârında,

Kefr-i fiirbîn

‹ki yüz hâneli iltizâmdır. Ve bunun mukâbelesinde Nîl içinde bir cezîre vardır. Öte tarafında Nîl-i mübârek deve gerdânı gibi dolaflup karflu tarafı artık Mansûre kâflifliği hudûdudur. Ma‘mûr vilâyetdir. Kazâsına kazâ-i Muflâk derler. Beled-i Muflâk bâlâda tahrîr olunmufldur, bu mahalle-i fiirbîn'e sehl münharif vâki‘ olmufldur. Bu mahalle-i fiirbîn'i ubûr edüp mukâbelesinde Mansûre hâkinde,

Beled-i Bedevî

Yüz evli ve bir câmi‘li iltizâmdır. Bunun mukâbelesinde Garbiyye tarafında,

Beled-i Betrâ

Üç yüz hâneli ve bir câmi‘i ve kahvesi var iltizâm beleddir. Andan yukaru mukâbelesinde Mansûre hâkinde,

Evsâf-ı mahalle-i Birimbâl

Yedi yüz hâneli ma‘mûr âbâdân iltizâm beleddir. fieyhü'l-beledden su’âl etmedim, ne kadar mîrî mâlı ve ne kadar mültezime fâ’izi var, ma‘lûmum değildir. Müte‘addid câmi‘leri ve kahvehâneleri ve mesâcidleri ve hânları ve birkaç dükkânları var. Havâdâr flehirdir. Hammâmı olduğun dahi bilmem. Ve mukâbelesinde Garbiyye cânibinde,

Beled-i Diyâsıt

fieyh Diyâsıt anda bir kubbede medfûndur. Ve yine Garbiyye tarafında andan yukaru gidüp,

Beled-i el-Hıyâriyye

Üç yüz hâneli ve bir câmi‘li minâresi mevzûn beleddir. Ve yine Garbiyye cânibinde,

Belde-i flîrîn Kâfl

Üç yüz elli hâneli ve bir câmi‘ ve bir kahveli beleddir. Bunun cânib-i flarkında,

Evsâf-ı vilâyet-i Dakhelî ma‘mûre flehr-i müzeyyen-i flîrîn Mansûre

Bu flehrin ibtidâ bânîsi Nûh Nebî evlâdlarından Ebü'l-Kabâbıt Bayzar ibn Hâm ki birâder-i mihteri Sâm'dır, bu Bayzar'ın bir oğlu Dakhel'dir, bu flehir anın binâsı olduğundan hâlâ bu Mansûre iklîmine vilâyet-i Dakhel derler, sebeb-i tesmiyesi oldur.

Ba‘dehu Mısır sultânlarından es-Sâlih Eyyûb bu flehrin âb [u] havâsın beğenüp dahi ziyâde ma‘mûr [u] âbâdân etdi kim bâğ-ı behiflt etdi. Ba‘dehu ‹flpanya la‘în bin pâre gemi ile Dimyât'a gelüp istîlâ etdi, andan tâ Mansûre'de karâr edüp milk edindi. Beri tarafda Sultân Sâlih yüz bin asker ile ılgar edüp Gazze cânibine gidüp andan geri dönüp ibtidâ Dimyât'ı halâs edüp küffârın iki yüz pâre gemisin kabza-i tasarrufa **[Y 352b]** alup Mansûre'de olan küffârın ardın alup deryâ-misâl asker ile Mansûre'yi muhâsara edüp yedi gün yedi gecede iki kerre yüz bin küffârdan bir cân kurtulmaduğı cemî‘i tevârîhlerde mastûrdur. Andan sonra bu Dakhel flehrine Mansûre dediler.

Andan sene 632 târîhinde el-Melikü'l-Kâmil Nâsıruddîn Muhammed bin Ebûbekr bin Eyyûb Mısır-ı Kinâne tahtın bırağup Mansûre'yi taht edinüp eyle amâr etdi kim hâlâ flimdiki imâreti andan bir mahalle değildir. Ol asırda el-Melikü'l-Kâmil Nâsıruddîn Muhammed Nîl kenârında bir kasr-ı ibret-nümâ inflâ edüp ismine Kasr-ı Süknâ deyü nâm verdi. Hâlâ Mansûre kâfliflerinin sarâyı önünde bir müfîd ü muhtasar kasr kalmıfldır. Hâlâ Menzil[e] hâkinde arz-ı Dahkel nâm bir flehr-i Mansûre'dir. Âhirü'l-emr el-Melikü'l-Kâmil Muhammed kemâlin bulup bu Mansûre'de **[Q 297a]** **[P 294a]** merhûm olup na‘fl-ı pâkin Mısır'a getürüp câmi‘inde defn etdiler.

Ba‘dehu sene (---) târîhinde Mansûre içre bir flerer düflüp bi'l-külliye ihrâk bi'n-nâr olup hâlâ güneflde zerre ve deryâda katre mikdârı ma‘mûr olmufldur kim hâlâ ünâs-ı mahlûkât sâkinlerdir.

El-hamdu lillâhi vahdehu alime mâ bi-medîneti's-Sâlih Eyyûb bi-vilâyeti'd-Dakhelî ya‘nî flehr-i hâzâ Mansûre min vilâyâti Mısır el-mahrûse mine'l-câmi‘i'l-hutab ve'l-mesâcid ve'l-vekâyil ve'l-medrese ve'l-hammâmât ve'l-esvâk ve sarâyihi'l-evliyâ, nefi‘allâhu te‘âlâ el-müslimîn bi-berekâtihim fi'd-dünyâ ve'l-âhire, âmîn yâ Mu‘în.

Bu flehr-i Mansûre-i ma‘mûrenin evsâfı bu yüzden tahrîr ü tastîr olunur kim iklîm-i Mısır'da baflka kâfliflikdir. Lâkin büyük hükûmet olmağile ve vilâyet Urbânı câ-be-câ isyân [u] tuğyân etmeleri sebebiyle Mısır'ın mîrlivâlarına ihsân olunur oldu. Bir mîrimîrânlık mertebesi hükûmet-i a‘lâdır. Taht-ı hükûmeti kurâlarında aslâ tîmâr u ze‘âmet ve alaybeği ve çeribaflı yokdur. Ancak mutasarrıf olduğu eyâletinde cümle yedi yüz seksen yedi pâre ma‘mûr [u] âbâdân kurâ ve kasabât ve flehirler vardır. Cümlesi iltizâm ile zabt olunur. Bu mezkûrûn kurâlardan beher sene pâdiflâha üç bin kîse, mîrlivâ kendüye befl yüz kîseyi befl yüz askeri ile ve Mısır'ın yedi bölük muhâfazacı askeri ile vilâyeti zabt [u] rabt edüp mâl-ı pâdiflâhîyi tahsîl eder. Pafla tarafından gılâl ağası ve mîrî gılâli yokdur, ancak mâl verirler.

Ve bir hâkimi dahi monlâsıdır. Taraf-ı pâdiflâhîden üç yüz pâyesiyle sadaka olunur flerîf kazâdır kim

sitte-i âlî menâsıblarının biri dahi bu Mansûre'dir. Birkaç kerre befl yüz akçe mollâlara ber-vech-i arpalık ihsân olunmufldur, ber-vech-i adâlet senevî otuz kırk kîse-i Mısrî hâsıl olur. Nâhiye kurâları [Y 353a] cümle üç yüz yigirmi pâre kurâdır. Ve hâlâ bu hâk-i anber-pâkde Mît Gamr kazâsı yüz elli akçe flerîf kazâdır, bu Mansûre'ye zamm olunmufldur, andan dahi on kîse pîfltahta mahsûlü hâsıl olur.

Ve bu Mansûre'nin bir hâkimi dahi mâl-ı pâdiflâhî verir mültezimidir kim beher sene mâlı seyfî ve flitfî ve tült-i evvel ve tült-i sânî yigirmi Mısrî kîse mâl verüp kendüye dahi sekiz yâhûd on kîse fâ'izi olur, eğer Cenâb-ı ‹zzet mahsûlâtın ziyâde ihsân ederse, yigirmi kîse fâ'izi olur.

Ve bu flehirde mezâhib-i erba'a müftîleri ve nakîbü'l-eflrâfı ve a'yân-ı kibâr eflrâfı ve Mısır yeniçerisi serdârı ve azebân serdârı ve dörd bölük çavuflları vardır, ammâ kapukulu serdârı ve sipâh kethudâyeri yokdur. Lâkin askerî tâ'ifesi gâyet çokdur.

Ve flehri Nîl kenârında flimâle nâzır flarkdan garba tûlânî ma'mûr [u] âbâdân bâğ u bâğçeli ve gül ü reyhân gülistânlı ve ravza-i cinân misilli bostânlı tokuz bin hâne-i zîbâlı ve sarây-ı âlîler ile ârâste ve pîrâste bir flehr-i flîrîndir. Bir mîl ba'îd yerden âdem bu flehre nazar etdükde bah bahlanup safâ eder. Temâflâsında bile rûh vardır. Dâ'imâ nûr-u leme'ân urur bir flehr-i nazargâh-ı kibâr-ı evliyâdır.

Bu flehir cümle üç yüz befl mihrâbdır. 14'(s)ü cum'a kılınur câmi'-i selâtîn ve gayrı a'yân-ı kibâr cevâmi'leridir. Evvelâ çârsû-yı sultânî ile mahkeme mâbeyninde,

Câmi'ü'l-Kebîr: Sultân Sâlih'indir. Tûlen ve arzan yüz seksen kademe ve seksen amûd-ı mermer üzre münakkafl tavanlı ve üç tabaka bir minâreli ve iki yan ve bir kıble kapulu câmi'dir. Sağ yan kapu kemeri üzre,

Ta'mîr-i Receb Çorbacı.

Sene 1081

tahrîr olunmufl bir câmi'-i atîkdir. Ve Nîl kenârında,

Câmi'ü's-Sagîr. Ve,

Câmi'u'l-Mahmûdiyye: Nîl kenârında bir dürr-i beyz-âsâ câmi'u'n-nûrdur. Tûlen ve arzan yüz onar ayakdır. ‹ki yan ve bir kıble kapusu ve bir tabaka Rûm tarzı minâresi ve derûn-ı câmi'de on befl amûdlu bir câmi'-i rûflen-âbâddır. Asâleten haremi yokdur, ammâ leb-i Nîl'de harem fleklinde cânib-i erba'ası soffalı bir mesîregâh teferrücgâh yerdir kim cümmeyz ve bîd-i sernigûn ve üzüm flecerleri sâyesinde cümle yârân-ı bâ-safâ anda haflr olup cemî'-i erbâb-ı ma'ârifin ârâmgâhı bir behiflt-âsâ haremdir. Ba'zı cân durduğu yerden balık sayd eder. Ba'zı kimesne soffalardan âbdest alup ibâdet eder. Bu mahalde biriken bir kân-ı zurafâ ve dâr-ı flifâ bir kahvehânesi vardır. Ba'zı ahibbâ mücevher ü mutantan kahve-i Yemenî nûfl edüp râhatü'l-ebdân hâsıl edüp ezânlar kırâ'at-i evvelinde ibâdet edüp câmi'-i Mahmûdî'de hamd u senâ edüp Mahmûd'da mahmûdâne hayr du'â ederler. [Y 353b] Böyle bir câmi'-i pür-envârdır. Dâyimâ cemâ'at-ı kesîreden hâlî değildir. Ve,

Câmi'-i Dilâver Kâşif: Nîl cenbinde tarîk-ı âm üzre fevkânî bir beyâz câmi'dir. Sâhibü'l-hayrâtı hayâtda olmağın gâyet ma'mûr u metîn evkâfı vardır.

Ve câmi'-i Rıdvâniyye ve câmi'ü'l-Hayderiyye ve câmi'-i Emîr Alî el-Ferhânî ve câmi'-i Reyhâniyye {çârsûdadır} ve câmi'ü'l-Hatâyî.

Ve câmi'ü's-Sâdetü'l-Kenâniyye: Bu Nîl kenârında değildir, şehrin cenûbî tarafında şehrin nihâyetindedir.

Ve câmi'-i ‹drîs ve câmi'-i ‹bn Kansu.

Ve şehrin garbî nihâyetinde yine Nîl kenârında tarîk-ı âm üzre câmi'-i Ca'fer Ağa: Mâ-tekaddem zâviye imiş, nev-binâ bir küçük câmi'dir.

Andan şehrin cânib-i şarkîsi nihâyetinde câmi'-i cedîd-i Mustafâ Ağa.

Bu zikr olunan cevâmi'ler gâyet ma'mûrdur ve ibâdet etdiğimiz bunlardır, mâ'adâsı ma'lûmum değildir.

Ez-zevâyâ: Evvelâ zâviye-i eş-şeyh Abdülcelîl el-Mülbâvî ve zâviye-i Minyetü'd-Devle ve zâviye-i Emîr Hasan ve zâviye-i ‹bn Ca'fer ve zâviye-i el-Gurâbî. Ve çârsû içinde zâviyetü'l-Mu'allakî ve zâviye-i ‹bn Yâsîn ve zâviye-i eş-şeyh ‹bn Âmir ve zâviye-i Mukaddim Ferhâd ve ez-Zâviyetü'l-Hamrâ. Bu tahrîr olunan on aded mesâcidlerde dahi ibâdet etdik, mâ'adâsı ma'lûmumuz değildir.

Ve altı aded medrese ve yetmiş aded mekteb-i sıbyân ve kırk yerde sebîl. Ve iki hammâm, biri sâhil-i Nîl'de, biri dahi ana karîb hammâm-ı hoş-havâdır; gayrı hammâmı yokdur.

Ve cümle on sekiz vekâle-i ma'mûru vardır. Evvelâ Emir Dilâver hânı ve Emir Mustafâ hânı ve Mahmûdiyye hânı ve Kenâniyye hânı ve Emîr Ahmed hânı ve Avret hânı ve Mâlikî hânı ve ‹bn Yâsîn hânı ve eş-şeyh [Q 297b] [P 294b] Abdülvahhâb hânı ve Müselmânî hânı ve Kadı Nasreddîn hânı ve Kadı Ahmed hânı ve Nîl hânı ve Kaffâsîn hânı ve Haşeb hânı ve ‹bn Huteybe hânı. Ve bu hânlar ma'mûr vekâlelerdir, ammâ kârgîr binâlar değildir. Ve yigirmi iki rab ta'bîr ederler müte'ehhil olur fukarâ odalarıdır, kırk elli hücre bir hândadır, ana bu diyârda *rab* derler.

Ve on dörd siyâruh(?) vardır. Ve yedi ma'sara vardır, ya'nî yağ değirmeni vardır. Ve yetmiş beş at değirmeni var.

Ve cümle kırk kahvehâne ve bin yüz elli dükkân-ı âbâdândır. Ekseriyyâ ecnâs-ı mahlûkât ile izdihâm olan sûk-ı tavîldir. Ammâ bezzâzistânı yokdur, lâkin rûy-ı arzda cemî'i mevcûdât ki vardır bunun hânlarında ve bâzârında mevcûddur. Ve haftada bir kerre bir azîm bâzâr olup kırk elli bin âdem cem' olur. Buğday bâzârı ve semek bâzârı ve at bâzârı ve koyun bâzârı ve sığır bâzârı ve meyve bâzârı başka yerlerde

bâzârdır. Ammâ avret bâzârı Nîl kenârında olur, bâzârın tamâm edenler fi'l-hâl anda Nîl'e girirler, garîb ü acîb bâzârdır. [Y 354a] Bu bâzâr yolları nâ-pâkdir, ammâ gayrı bâzâr yolları pâk şâhrâh-ı müstakîmdir. Ve cümle çârsûlarının üzerleri hûrmâ ağacları kirişleriyle örtülü tavandır, şiddet-i hârda gâyet latîf yerlerdir.

Ve bu şehir Nîl kenârınca tûlü bin yüz adımdır. Ve âb [u] havâsının letâfetinden mahbûb u mahbûbesi memdûhdur. Ve halkı gâyet garîb-dost ankâ a'yân-ı kibârı vardır. Müsâfirîn ü mücâvirîne ni'metleri mebzûldür. Husûsâ Dilâver Kâşif'in şeb [ü] rûz kapusu önünde fukarâya ni'meti bî-minnet tenâvül olunur, hânedân sâhibi recül-i sâlihdir. Ve Koca Mustafâ Ağa hemçünân müsâfirîne ve mesâkîne ikrâm eder. Ve bu şehrin müfessirîn ü muhaddisîn ulemâ ve sulehâsı gâyet çokdur, *ve's-selâm*.

Ziyâret eylediğimiz evliyâ-yı kibârları beyân eder

Hâzâ azrihatü's-sâlihîn. Evvelâ eş-şeyh şerefüd-dîn-i Aksarı.

eş-şeyh et-Tumeyhî.

eş-şeyh Reyhân: Zâviyesinde medfûndur.

eş-şeyh Seyyidî ale'l-Esmer: Câmi'ü'l-Kebîr içinde âsûdedir.

Bir şeyh dahi var, ammâ su'âl etdim, bilmediler. şehrin cenûbu hâricinde tûb kamîneleri kurbunda,

eş-şeyh Hazret-i Kenâniyye es-Sâdât: Bir kubbe-i âlîde medfûnlardır. Cümle kırk bir kibâr-ı evliyâlar bir yerde medfûnlardır. Zamân-ı kadîmde kırk biri de harâmîler imiş, hidâyetullâh erüp cümlesi velî olmuşlardır. Ser-tâcları kutbü'l-aktâb pişvâ-yı tarîk Kenânî hazretleridir. Senede bir kerre mevlûd-ı azîmi olup kırk elli bin âdem cem' olup haymelerinde on gün on gece tevhîd-i sultânî olur. Mâ-tekaddem Malaka meydânında bu mevlûdu Urbân-ı uryân aşkıyâsı basup ordu-yı bâzârı nehb [ü] gâret edüp hayli âdem şehîd ederler. Derhâl şehr içinden kırk bir yeşil imâmeli ve eşheb atlı eli mızraklı âdemler zuhûr edüp cümle harâmîleri katl edüp yine şehre girüp gâyib olurlar. Bu menâkıb karîbü'l-ahd olup yetmiş senedir. Ol asırdan berü mevlûda ehl-i züvvâr gelmeyüp cem'iyyet olmaz imiş. Hakîr bu ahvâli istimâ' eyleyüp Mansûre kâşifi Turna Mustafâ Beğ'e hitâben mü'ekkid buyurdular, Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa efendimizden alup eyâlet-i Mansûre'de dellâllar nidâ edüp bin seksen dördde kırk elli bin âdem gelüp cem'iyyet-i kübrâ oldu. Hamd-i Hudâ hakîr dahi birkaç sene hâzır idim. Her sene terakkîli âdem deryâsı olmadadır.

Andan ziyâret-i eş-şeyh Abdülcelil el-Mülbâvî: Zâviyesi cenbinde bir kubbe-i âlîde âsûdedir.

Ve merkad-i eş-şeyh Zibîb ve eş-şeyh el-Havâs: Kurb-ı Mülbâvî.

eş-şeyha Seyyide Âsiye ve eş-şeyh Uryân ve eş-şeyh Küleybâtî: Mahkeme cenbinde.

Meddâh-ı Resûlullâh eş-şeyh Seydî Muhammed-i Kümeylî.

Ve eş-şeyh Münebbihü'd-Devle.

Ve câmi'-i ‹drîs kurbunda eş-şeyh Zâhir ve eş-şeyh Nassâr ve eş-şeyh Sened.

şehrin kıblesi [Y 354b] nihâyetinde Emîr Mustafâ câmi'i kurbunda eş-şeyh Sa'd ve eş-şeyh Hasan.

Ve câmi'-i Hatâ'î'de eş-şeyh Behlûl. Ve,

Kabr-i el-Mevlâ Kesreli Mahmûd Efendi: Selânîkîdir. ‹btidâ Mansûre bunlara mevleviyyet ile ihsân olunup merhûm oldu. eş-şeyh Behlûl cenbinde medfûndur. Ulemâ-yı Rûm deyü meşhûrdur.

Bu zikr olunan kibâr-ı evliyâullâhın cümlesi birer kubbe-i âlîde ve birer zâviye ve tekyede medfûnlardır kim ziyâret edüp âsitânelerine rû-yı siyâhımı sürüp âşinâlık etdik, *rahmetullâhi aleyhim ecma'în*.

Bunlardan mâ'adâ niçe bin kibâr-ı kümmelîn ziyâretler vardır. *Nefi'anallâhu ervâhahum*, immetleri hâzır ola.

Bu şehri tamâm seyr [ü] temâşâ ve ziyâret edüp şehr-i Menzile'ye gitmek ârzûları tabî'ate gelüp "Âyâ, ne takrîb ile gidile?" derken Menzile mültezimi Mansûre bâzârında imiş, anın ile bir gemiye süvâr olup,

Menzile menziline revâne olduğumuz menzilleri beyân eder

Evvelâ Mansûre şehrinin kıblesi cânibinde Mustafâ Ağa câmi'i dibinde bir tur'a-i azîm var, andan tâ Menzile'ye varılır, Sultân Selâhaddîn tur'asıdır.

Andan gemiye girüp iki cânibde yetmiş altı pâre ma'mûr [u] âbâdân izbeler ve mîtler ve kurâ ve kasabâtları temâşâ ederek tur'a ile yine kıble cânibine cereyân edüp ol gün ubûr edüp gece bir izbeye girüp mihmân olduk. Ale's-sabâh,

Evsâf-ı şehr-i kadîm Menzile

şehrinde mültezim hânesinde nüzûl eyleyüp seyr [ü] temâşâsına azîmet eyledik. Evvelâ şehri bu geldiğimiz Nîl tur'ası kenârında bir düz yerde bâğ u bâğçeli {halîcin iki cânibinde ma'mûr [u] âbâdân bin mikdârı hânedânlardır. Tur'a üzre ağac cisr ile ubûr olunur şehirdir.

Ve bu tur'anın iki cânibi şâm-ı Cennet-meşâm gibi bâğ u bâğçedir. Her bir bâğı onar on beşer feddân bâğlardır. Nârı ve limonu ve turuncu ve incîri ve hûrmâsı memdûhdur. Ammâ buğdayı olmaz, lâkin bu Menzile'de olan pirinc rub'-ı meskûnda nazîri yok dânedâr ve beyâz u lezîzdir.} Lâkin nahlistân bostânı ve pirincistânı cihânı dutmuş bir şehirdir. şimâlinde Dimyât buhayresi rub' sâ'at karîbdir. şehr içinden cereyân eden tur'a vilâyeti saky eylediğinden sonra bakâyâ-yı Nîl bu buhayreye munsab olur. Mansûre hâkimi hükmünde iltizâmdır. Kâh paşa ağalarından

kâh Mansûre kâşifi tarafından mîrî pirince bir havâle ağa dahi hâkimdir, beher sene paşaya altı kîse küşûfiyye verüp kendüsi dahi altı kîse hayr eder.

Ve yüz elli akçe kazâdır, senevî kadısına beş kîse hâsıl olur. Nâhiyesi seksen pâre pirinc kurâlarıdır, cümle kurâlardan elli altı kîse mâl-ı pâdişâhî hâsıl olur. Hemân yedi yük akçe buhayresinde olan balık sayyâdlarından peydâ olur.

Cümle bin **[Y 355a]** hânesi on mahalle ve yetmiş mihrâbdır. Sekizi hutbedir, mâ‘adâsı mesâcidlerdir. Cümleden,

Câmi‘ü'l-Kebîr: Cemâ‘ati çok ma‘bed-i kadîmdir. Salâhaddîn-i Yûsuf vezîri Laka‘ka‘ et-Temîmî bu şehri feth etdikde bu câmi‘i inşâ etmişdir. Gayrı cevâmi‘ler ma‘lûmum değildir.

Ve zâviye-i şeyh ‹brâhîm-i Selmûnî ma‘mûrdur. Bu şehirde dörd minâre nümâyândır.

Ve bir medrese ve altı mekteb ve yedi sebîl ve beş vekâle. Ve dahi {ma‘dûd olan yüz dükkân olur kârgîri vardır. Seksen dükkân ma‘mûr makfûldür, mâ‘adâsı mesdûddur.

Ve bezzâzistânı bedestânı yokdur.

Ve sekiz kahvehânesi var. Sûku'l-Attârîn'i sehlce müzeyyendir. Haftada bir gün azîm bâzârı durur turup ol gün koyun eti ve deve sığır eti bulunur. Gayrı günlerde etin vücûdu yokdur. Zîrâ şehr-i azîm değildir, halkı fukarâlar, balık yerler avlarlar.

Ve kâr [ü] kisbleri dahi balık sayyâdıdırlar. Acâyib gûne gûnâ-gûn mâhîleri olur.

Ve vakt-i şitâda buhayre etrâfına ve şehrin bâğçelerine bî- bilâ-hisâb tuyûr-ı vahşî-i gûnâ-gûn gelüp ehl-i beled sayd edüp kifâflanırlar ederler. Ve gömleklik beyâz kenârlı ketân bezi meşhûrdur. Ve Menzilâvî mahbûbu dahi meşhûrdur ki,

Ziyâretgâh-ı Menzile

Evvelâ eş-şeyh Muhammed el-Ukâbî: Zâviyesinde medfûndur.

Ve ‹brâhîm-i Selmûnî: Zâviyesinde.

Ve karâfe-i kübrâ kebîr kurbunda eş-şeyh Tâhirî. eş-şeyh Muhyiddîn: Vezîr Laka‘ka‘ kurbunda medfûndur.

Ve kabr-i Vezîr Laka‘ka‘ et-Temîmî. Ve ana karîb eş-şeyha Sitti Sâliha, *rahmetullâhi aleyhâ*. Çok menâkıbı var, gûyâ Râbi‘a-i Adeviyyedir imiş.

Ve eş-şeyh şehâbeddîn el-Ensârî: Ashâb-ı güzîndendir. Hâratü'l-Ittılâ‘în ile zâviyetü'l-Hayyâtîn kurbunda medfûndur.

Ve dahi eş-şeyh Muhammed eş-şâmî: Kurb-ı Sûku'l-Attârîn. *Rahmetullâhi aleyhim ecma‘în*. Niçe bin kerâmet-i kibâr-ı evliyâlar vardır, ammâ bu şehirde bir gün bir gece mihmân olduk, olmağla bu kadar âsitâneye ancak yüz sürebildik, *ve's-selâm*.} **[Q 298a]** **[P 295a]**

Andan yine gemiye süvâr olup geldiğimiz tur‘a ile avdet edüp gemi mellâhları tur‘anın iki cânibinden ipler ile baş yukaru renc [u] anâ (ile) çekerek bir gün bir gecede yine şehr-i Mansûre'ye dâhil olduk. Ba‘dehu bu şehrin a‘yâniyle vedâlaşup yine bir ma‘âş gemisine süvâr olup avm eyledik.

Bu şehrin mukâbelesinde Garbiyye semtinde,

Beled-i Talha

Üç yüz re‘âyâ evleri ve Nîl kenârında bir minâreli câmi‘i var.

Andan yine Mansûre'ye Nîl bizi düşürüp Mansûre'nin cânib-i garbîsi nihâyetinde bir burunda,

Ziyâret-i eş-şeyh (---) (---): Mâ-tekaddem bir âlî kubbesi var idi, Nîl tuğyânından kubbesi münhedim olup azîzin sandûkası alâ-mele’i'n-nâs Nîl kenârında kalmışdır. Ammâ berekât-ı azîz ile sandûkaya aslâ Nîl gelmez. Husûsâ Nîl'in bir girdâb yeridir kim herkes bu azîz ruhâniyyetinden isti‘ânet taleb edüp birer Fâtiha-i Seb‘u'l-mesânî tilâvet ederek ubûr ederler. Hakîr dahi evlâ bi't-tarîk eyle ubûr edüp bir mîl yukaru Süleymân Beğ bâğı vardır, ‹remezât'dan nişân verir, andan iki mîl bâlâya gidüp,

Beled-i şeyh Ramazân

Yüz evli **[Y 355b]** bir beled-i sagîrdir. Azîz hazretleri anda bir kubbede yatırlar. Anı güzer edüp yine Mansûre tarafında,

Mît Hâmis: Yüz hâneli ve bir câmi‘li ma‘mûr beleddir. Bunun mukâbelesinde Garbiyye hudûdunda,

Mît el-Garaka: ‹ki yüz hâne ve bir câmi‘i var. Andan Mansûre hâkinde,

Mît Vîş: Üç yüz hâne ve bir câmi‘i var. Garbiyye hâkinde,

Mît Assâş. Ve Mansûre cânibinde,

Mît Nevesî. Ve yine Mansûre haddinde,

Mît Su‘bâniyye. Ve andan yukaru yine bu cânibdeki,

Mît el-Minye. Bunun mukâbelesinde Garbiyye hükmünde,

Evsâf-ı şehr-i Lût kasaba-i ma‘mûr Semennût

Garbiyye'de Mahalletü'l-Kebîr iskelesidir. Garbiyye zabtında sâhil-i Nîl'de bin üç yüz hâneli iltizâm bir şîrîn ü müzeyyen kasabadır. Ammâ zamân-ı kadîmde şehr-i azîm imiş, Câlût kavminin âsâr-ı binâları zâhirdir. Ve yüz elli akçe kazâdır, Mahalle-i Kebîr kadısına arpalık sadaka olunup nâ’ibi hükm edüp senevî beş kîse hâsıl eder. Nâhiye kurâları kırk yedi ma‘mûr u mutî‘ beledleri vardır. şehrinde altı aded mihrâb ve üçü hutbedir. ‹skelesindeki câmi‘i fevkânîdir. On dörd sütûn üzre levha tavandır ve üç kapusu ve bir meksûr u münhedim minâresi. Ve bir hânı ve bir hammâmı ve altı kahvesi ve elli aded dükkânları var. Ve yedi sebîli ve on iki mektebi ve Nîl kenârında bir teferrücgâh mahkemesi var.

Ziyâretlerin beyân eder

Evvelâ eş-şeyh ‹smâ'îl-i Gadvî ve Seyyid Abdullâh el-Halef. Bunlar mescid-i Gadvî'de medfûnlardır kim ziyâretgâh-ı ünâsdır.

Ba'dehu bu şehirden mültezimîn atlarına süvâr olup şimâl cânibine bir malaka yer gidüp,

Beled-i Ebû Alî

Âsitâne-i sa'âdetde musâhib-i şehriyârî Emîrâhûr Muslî Aga iltizâmında hûrmâlı ve bâğ u bâğçeli ve üç yüz re'âyâ büyûtlu ma'mûr kurâdır. Anı ubûr edüp bir malaka dahi gidüp,

Beled-i Kaytâs Ağa

‹ki yüz hâne ve bir câmi'li âbâdân karyedir. Ammâ re'âyâsı Benî Harâm kabîlesidir, gâyet akûr kavimdir, cânib-i erba'alarında olan ahâlî-i kurâyı dâ'imâ dalarlar.

Bu beledi dahi ubûr edüp yine şimâl cânibine isimleri nâ-ma'lûm kurâları ubûr ederek tur'a-i Yemenî kenârında niçe âbâdân bâğ u bostânlı beldeleri dahi ubûr edüp Semennût'dan bir sâ'atde,

Evsâf-ı taht-ı sânî, vilâyet-i Garbiyye şehr-i azîm ve bender-i kadîm Mahalletü'l-Kebîr

Lisân-ı Kıbtîde bu şehre Zîhân derler. şarkıyye vilâyetinin garbında olmak ile Rûm kavmi Garbiyye derler. Ammâ şarkıyye ve Buhayre mâbeyne-hümâsında iki cânibi Nîl-i mübârekin ortasında vilâyet-i Menûf ve vilâyet-i Garbiyye ve bu Mahalletü'l-Kebîr bir cezîreye vâki' olmuşdur kim (---) pâre ma'mûr kurâlı cezîre-i kebîrdir. Ammâ bu Mahalle-i Kebîr ekâlîm-i Mısır-ı Kinânetullâh'da sevâd-ı mu'azzam şehirlerden ibtidâ Mısır, ba'dehu bu Mahalle, ba'dehu Reşîd, ba'dehu Dimyât, ba'dehu Minye ve Menfalût birbirlerinden küçük şehirlerdir. Lâkin bu Mahalletü'l-Kebîr hâlâ ile'l-ân ma'mûr olmadadır. Zîrâ **[Y 356a]** şehrinde yetmiş yerde medfûn tılısmât ve niçe yüz medfûn kenzler vardır. ‹nkırâzu'd-devrân vîrân olmasa gerekdir.

‹btidâ bânîsi bi-kavli *Tevârîh-i Hıtat-ı Makrîzî* Tûfân-ı Nûh'dan sonra kehene Mısrâyim binâsıdır kim iklîm-i Mısır'ı devr edüp ilm-i nücûm üzre bu zemînin âb [u] havâsın beğenüp bu şehri inşâ etdi. Mürûr-ı eyyâm ile niçe bin mülûklerin tasarrufuna girüp sene (---) târîhinde Mısır pâdişâhlarından Tâhir Baybars evâyil-i hâlinde bu şehirde kâşif iken ol dahi âb [u] havâsından haz edüp zamân-ı hilâfetinde bu şehri taht-ı sânî edinüp sâkin olurdu. ‹le'l-ân şehrin tâ vasatında kâşifler sarâyı kurbunda şehir içinden cereyân eden tur'a üzre üç göz bir cisr vardır, her vakt-i işâda ol cisr üzre sekizer kat mehterhâne üç nevbet çalınur, Tâhir Baybars hazretlerinin asrından berü kânûn-ı selâtîndir, çalınup vazîfe ve cirâyelerin kâşifden alup dâ'imâ mehterhâne çalarlar, zîrâ taht-ı sânîdir.

Hâlâ Mısır eyâletinde mîrimîrânlık pâyesiyle Mısır ümerâları bin aded tevâbi'iyle ve bin aded Mısır'ın yedi bölük mustahfızânları ile iltizâmında olan iki yüz kîseyi tahsîl edüp dîvân-ı Mısır'da sene âhirinde mâlı galak eder.

Ve yüz elli kîse dahi ba'de'l-masârıf kendiye tahsîl eder, âlî mansûbdur. Ümerâsı dîvân-ı Mısır'a geldükde emîr-i hac ve defterdârdan mâ'adâ ümerâların üzerine tasaddur eder. Sâ'ir ümerâ ve kâşifler üzre evlâ bi't-tarîk tasaddur eder, zîrâ taht-ı sânî hâkimidir. Ba'dehu emîrü'l-hac olur. Garbiyye eyâletinde cümle üç yüz yetmiş pâre gâyetü'l-gâye âbâdân koz içi gibi sağ ve ma'mûr kurâlardır, her biri birer şehre benzer beledlerdir.

Ve bir hâkimü'ş-şer' dahi kadısıdır. **[Q 298b]** Mansıbı sitte-i evvelin evvelidir. Diyâr-ı Mısır'dan bundan âlî mansıb yokdur. Niçe kerre beş yüz akçe ile mevleviyyet zabt eden mollâlara sadaka olunmuşdur. Ammâ dâ'imâ dörd yüz toksan tokuz akçe ile ihsân olunmak kânûndur. Bir müddeti kırk kîse olur, tâli'i olursa elli kîse de olur. Ve nâhiyesi kurâları **[P 295b]** üç yüz yetmiş pâre karyedir. Nâhiye-i Semennût ve nâhiye-i şirbîn ve nâhiye-i Bîrûn ve nâhiye-i Enderûn.

şehir içinde üç yerde mahkemesi vardır. Gâyet şehr-i kebîrdir.

Ve mezâhib-i erba'adan şeyhülislâmları ve nakîbü'l-eşrâfı ve a'yân-ı kibârı ve Mısır yeniçerisi ve azebân serdârı ve gayrı bölük çavuşları vardır. Kapukulu serdârı ve sipâh kethudâyeri ve alaybeği ve çeribaşı ve zâ'im ü zu'amâları yokdur. Cümle kurâları mâl-ı pâdişâhî hâsıl olur iltizâm köyleridir.

şehri bir düz sahrâda Sâbûniyye ve Yemenî tur'aları kenârında ma'mûr âbâdân ve buk'aları hûb u mergûbdur. Mezra'aları vâfir ve hayrât [ü] berekâtı mütekâsir, ve ni'metleri firâvân ve enhâr-ı Yemenîsi cârî ve revân bir şehr-i âbâdândır kim Mısır'dan sonra bu şehirdir. Kat-ender-kat **[Y 356b]** sarây-ı âlîli serâpâ tula-binâ on altı bin sagîr [ü] kebîr kirec sütûhlu hâne-i kâr-ı kadîmlerdir. Ve cümle hânelerinin ma'mûr [u] müzeyyeni ve kibâr sarâyları şehr içre cereyân eden halîcin tarafeynine vâki' olup cümle pençereleri ve maksûreleri halîce nâzırdır. ‹ki tarafı gül gülistân bostânlı hasretü'l-mülûk büyût-ı ra'nâlardır.

Cümle yetmiş sekiz mahalle ve yüz kırk mihrâbdır. Yetmiş cum'a namâzı edâ olunur câmi'-i selâtîn ve gayrı a'yân-ı sâhib-edyân cevâmi'leridir. Cümleden cemâ'at-ı kesîreye mâlik Beğ sarâyı cenbinde,

Câmi'-i Bali Beğ: Nîl kenârında olmak ile dörd amûd-ı müntehâsı Nîl içinde olup ol sütûnlar üzre binâ olunmuş bir câmi'-i fevkânîdir. On iki kademe nerdübân ile çıkılır üç kapusu var, biri kıble dîvârında Beğ sarâyı yoluna mekşûfdur, biri şâfi'î havzuna

meftûhdur, biri nev-binâ çârsû içine açılır. Câmi‘i içinde amûdlar yokdur, dörd kemer üzre münakkaş u müzehheb tavandır kim kalem mûyın çekmede zamâne nakkâşları âcizdir. Bu câmi‘ fevkânî olmağile altında altı aded dükkânları vardır. Ve üç tabaka bir minâre-i mevzûnu var. Ve minberi kapusu üzre celî hat ile [1] ‹E†«‰‰ âyeti tahrîr olunmuşdur. Andan Nîl kenârında,

Câmi‘ü's-Safâ: Gâyetü'l-gâye zevk [u] safâ ile ibâdet edecek ibâdetgâhdır. Ve yine Nîl kenârında Beğ sarâyı mukâbelesindeki,

Câmi‘-i Hâce Attâr: Otuz üç sommâkî amûd-ı zî-kıymetler üzre nakş-ı bûkalemûn tavan-ı ibret-nümûndur. Mihrâbı hurde ruhâmdır ve minberi münakkaş haşebdir. Üç kapusu var, bir kıble kapusu çârsûya nâzır ve iki yan kapu dahi çârsûya mekşûf. Ve sol cânibinde üç tabaka bir minâre-i serâmedi var, tâ zirve-i a‘lâsında anıt kuşları âşiyân edüp yavrular çıkarır, temâşâdır. Ve yine çârsû içinde nev-binâ,

Murâd Çorbacı câmi‘i: Sekiz mermer direk üzre bî-nakş tavandır. Ve bu câmi‘ içinde evlâd-ı Sahâbe-i kirâmdan Seyyid Abdullâh ibn Hazret-i Zübeyr hazretleri medfûndur. Anıniçün bu câmi‘i binâ olunup ziyâret-i azîmdir kim i‘tikâd-ı tâm ile ziyâret eden murâdına vâsıl olur. Ve,

Câmi‘ü's-Simsâr: On sütûn üzre tavandır. Ve beyâz mermerden bir gûne alçacık minberi vardır, misli bir diyârda yokdur. Ve bir minâresi var, yüz on yedi kademe, ve her kademesi birer arşındır, urûc olunmasında usret çekilir bir serâmed minâredir. Câmi‘in zemîni dahi âlî yere vâki‘ olmağın hakîr bu minâreye çıkup şehre im‘ân-ı nazar ile nigerân etdim. Sevâd-ı mu‘azzam ‹remezâtü'l-imâd misilli bir şehr-i azîmdir. Ve cümle kırk yedi minâre nümâyândır. Ve uzun çârsû-yı Attârîn içinde,

Câmi‘ü'l-Kebîr: ‹btidâ bânîsi şeyh Ebûbekr-i Tarbahî binâsıdır, kendüler yine câmi‘in sâhasında yatır. Ba‘dehu Melik et-Tâhir tevsî‘ edüp câmi‘-i kebîr olmuşdur. Tûlen ve arzan ikişer yüz ayakdır. Minberi ve mihrâbı tarz-ı kadîmdir. Harem-i kebîrinin [Y 357a] ortasında bir ağac kubbeli ve cânib-i erba‘ası ağac kafesli bir sebîli var. Câmi‘in enderûn [u] bîrûnunda cümle yüz aded mermer ü sommâkî sütûnlar üzre tâklar fevkında münakkaş levha tavandır. Ve hareminin sol köşesinde iki kat kulle misâli bir minâre-i kadîmi var.

Ve ağac minberi kapusu üzre bir acîb hatt-ı Hafza Kûfî ile *Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Resûlullâh* mastûrdur.

Ve mü’ezzinân mahfili altı dâne rakîk ü nahîf mermer pâyeler üzre mebnî maksûre-misâl haşebden musanna‘ mahfildir. Bu şehr içre bundan büyük câmi‘ yokdur. Yılda bir kerre içinde bir mevlûd-ı azîm olup yüz bin âdem cem‘ olur. Andan,

Câmi‘-i Varka: Tûlen ve arzan yüz elli sekizer ayakdır. Ve otuz sekiz sütûn-ı gûnâ-gûn üzre tavandır. Bu câmi‘in ortası açıkdır. Ol küşâde yerde eş-şeyh Abdullâh medfûndur. Câmi‘ içi olmağile kubbesi yokdur, ancak levha sandûka içinde âsûdedir. Bu mahalde bir nâbıka dırahtı var kim sâyesi câmi‘in haremine ve hâricine şâhalar salmışdır. Senede dörd kerre ceviz kadar lezîz nâbıka meyvesi olur. Ve,

Câmi‘ü'l-Vezîriyye: Bu dahi şehr içre cemâ‘at-ı kesîreli bir câmi‘-i müferrihdir. Ve,

Câmi‘-i Hazret-i ‹bn Abbâs-ı Gamrî: Tûlen ve arzan yüz yetmiş ayakdır. Minberi haşebdir. Mihrâbının solunda bir gûne hat var, ba‘zılar hatt-ı Zebûr'dur derler. Andan aşağı [2] «ÊÒÂ«†ÍŸÚÂ âyeti merkûmdur. Ve otuz yedi sütûn üzre mülevven tavandır. Üç kapusu ve üç tabaka bir minâresi ve ortası açık bir câmi‘dir. Mihrâb dîvârının sol köşesinde eş-şeyh Abbâs-ı Gamrî âsûdedir. Ve,

Câmi‘-i Ta‘abburhâ Ta‘abeş Hanâ(?) Takbeşhâ: Ortası küşâde bir küçük câmi‘dir. On iki mermer direk üzre sahâdır. Ve,

Câmi‘-i eş-şeyh ‹brâhîm: Yedi sütûn üzre tavanlı ve ortası açık bir câmi‘-i sagîrdir. Hareminde şeyh ‹brâhîm medfûndur. Ve bu câmi‘ kurbunda,

Câmi‘-i şeyh Deyyâr: [Q 299a] Bu dahi bir alçak minâreli bir küçük câmi‘dir.

Bu tahrîr olunan cevâmi‘lerden mâ‘adâ nice cevâmi‘ler vardır. Manzûrumuz olup cemâ‘at-ı [P 296a] kesîre ile mâl-â-mâl olan musanna‘ ve müzeyyen câmi‘ler bunlardır.

Zevâvîler bî-hisâbdır. Ve tokuz medrese ve yedi dârü'l-hadîs ve yetmiş tekyesi var. Zîrâ cemî‘i ehl-i turûk meşâyihleri bunda mevcûddur. Cümle ahâlî-i vilâyet ehl-i sünnet ve'l-cemâ‘at sâhib-i sülûk ehl-i tevhîd kimesnelerdir. Cümle tekyelerden şeyh Abdurrahmân-ı Mâlikî tekyesi ve Abdullâh-ı Durgâm tekyesi ve on bir Seyyid Ahmed el-Bedevî tekyeleri ve Burhânî tekyesi ve Safâfî tekyesi ve Kümeylî tekyesi. Bu tekyeler gâyet ma‘mûrdur ve ba‘zısının sâhibü'l-hayrâtı hayâtda olmağile ni‘metleri mebzûldür. Ve kâmil yüz yigirmi mekteb-i sıbyân-ı tıflânı var. Her sene ıydıyye hil‘atları yetîmlere [Y 357b] mebzûldür. Ve iki yüz sebîli var. Ba‘zı mektebler sebîlhâneler üzre vâki‘ olmuşdur, kânûn-ı Mısır böyledir. Ve kırk altı yerde âb-ı hayâtdan nişân verir su sarnıcları vardır.

Ve cümle beş hammâmı vardır. şehr-i kebîrine göre hammâmları azdır ve kesîfdir. Serûcî hammâmı. Ve Yahyâ Çelebi hammâmı. Ve Nasârâ hammâmı: Bunda ebeden müslim girmez. Ve Bali Beğ hammâmı: Latîfdir.

Ve yedi hammâmı dahi mu‘attaldır. Ammâ hammâm-ı Vefâ ziyâretgâhdır ve âb [u] havâsı ve

---

[1] *Kur’ân,* Ahzab, 56; "fiüphesiz Allah ve melekleri...."

[2] *Kur’ân,* Tevbe, 18; "Allah’›n mescitlerini ... kimseler imar eder."

binâsı gayrılardan latîfdir. Ammâ binden mütecâviz sarây hammâmları vardır. Fukarâları sabâh olunca niçe bin âdem şehr içinden cereyân eden halîce girüp gusl ederler, hammâmdan berîlerdir.

Ve cümle yetmiş yedi hândır. On yedisi buğday ve şa'îr ve fûl satılır gılâl hânlarıdır kim bu şehrin cemî'i hubûbâtı bu şûnelerde bey' [ü] şirâ olunur.

Ve cümle iki bin üç yüz kırk beş dükkândır. Cümle esvâklarının üstü örtülüdür. Ammâ bu şehrin bezâzistânı yokdur, lâkin cemî'i mevcûdât bu şehirde mevcûddur, zîrâ bender şehirdir.

Kırk sekiz kahvehânesi var. şeb [ü] rûz küşâde olup âyende vü revendeye mihmânhânedir. Ve mutrıbân sâzendegân hânendegân ve meddâhân ile müzeyyen kahvehânelerdir kim subh [u] mesâ Hüseyin Baykara sohbetleri olup cemî'i erbâb-ı ma'ârif birbirleriyle anda haşr olurlar. Eyle mecma'ü'l-irfân kânı kahâvîlerdir.

Ve iki yüz yağ değirmeni ve üç yüz seksen at değirmeni ve on aded etmek furunu var. Cümle hânelerde birer furun mukarrerdir, çârsûya ihtiyâcları yokdur. Ancak gurebâ ve müsâfirîn içün on furundur, hâs etmeği olur. Cümle sûk-ı sultânî yolları vâsi' ü pâkdir. Zîrâ şehir içinden Nîl cereyân edüp rûz-merre sakalar tarîk-ı âmları sulayup çârsû serdâb-ı Bağdâd gibi olur.

Ve ekseriyyâ hâne-i zîbâları ve sarây-ı âlîleri halîc kenârında olup gûnâ-gûn şâhnişînlerden a'yân-ı vilâyet birbirlerine âşinâlık edüp revzenlerinden mâhîleri sayd ederler. Ve cemî'i halkı Nîl'de mâhîvâr âdem mahbûb-ı mâhtâbânlar ile şinâverlik edüp birbirlerin mahabbet şebekesilye sayd edüp küştegîrâne alt üst olup kuc-kucağ ber-bucağ olurlar.

Ve bu şehrin cümle binâları serâpâ tula kârgîr-binâdır, taş-binâ nâdirdir. Ammâ ne hemvâr u musanna' ve müzeyyen der-i dîvârları vardır. Ve kapuları ikişer kanatlı âlî kapulardır. Kapuların iç yüzünde birer huddâm soffaları mukarrerdir. Ve bu hânelerin sütûhları umûmen kirec sıvalıdır.

Ve Mısır şehrinden aşağı bu cânibler cümle tula-binâlardır, taş ma'deni yokdur. Eğer taş lâzım olursa Mısır'dan gemilerle Nîl tuğyânında getirirler. Zîrâ Nîl tuğyânında ekâlîm-i **[Y 358a]** Mısır'ı gark edüp uğramadık şehri komaz, cümle diyâr-ı Mısır'ı gark edüp kurâ ve kasabât ve belîdeleri Nîl içinde üç ay cezîre cezîre olur.

Ve bâlâda zikr olunan mehterhâne çalınan cisrin iki tarafı dahi dükkânlardır, pençereleri Nîl'e nâzırdır. Ve yine şehr içinde üç göz bir cisr dahi Sûku'l-hubûb kurbundadır. Bunun dahi tarafeyninde ma'mûr dükkânlardır, pençereleri tur'aya nâzırdır. Bu mahalde iskele vardır, kayıklar gemiler yanaşup gılâl ve gayrı metâ' götürüp getirirler. Ba'zı âdem bundan kayığa binüp şehr içinde murâd edindiği yere gider. Bir cisr dahi şehrin kıblesi hâricinde Sâbûniyye tur'ası üzre Ca'fer Ağa cisri derler üç göz kantara-i azîm cümle taş-binâdır, ammâ gayrılar tula-binâdır. Bu sırâtın vasatında çâr-gûşe mermer üzre celî hüsn-i hat ile yazılan târîhdir:

Te'emmel terâ mâ şâdehu'n-nedne(?) Ca'feru
Hüve'l-kâsimî mâte ile'l-hayri yuksadu

Li-kantaratin fîhâ bi-kavli müverrihin
Senâ'ün lehu fahrun ve 'izzün yü'eyyedu.

Sene 1074

Ve bu şehrin âb [u] havâsının letâfetinden mahbûb u mahbûbe nisvânları sâhib-cemâl ve latîfü'l-i'tidâl hûb-manzar ve perî-peyker hadden bîrûn şems-i tâbân-misâl hûbânları hüsn-i cemâl sâhibleridir.

Ve bu şehrin askerî tâ'ifesi gâyet müzeyyen kimesnelerdir, gûnâ-gûn akmişe-i fâhire ve elvân çukalar geyerler. Ve vasatü'l-hâl merdleri boğası ve Mısır alacası geyerler. Fukarâları hâline münâsib esvâb-ı peşmîne geyerler, hâl-i cihân böyledir. Zenâneleri zer-i hâlisden ve sîm-i ebyâzdan mutallâ takye ve beyâz ve siyâh ibrîşim car bürünüp reftâr ederler.

Bu şehrin me'kûlât [u] meşrûbât masnû'âtının memdûhâtından evvelâ hâs u beyâz dühn-i hâlis ile mülemma' mutabbakı ya'nî katmer gözlemesi bir diyâra mahsûs değildir, illâ Mahalle-i Kebîr. Ve beyâz etmeği ve tahînesi ve peyniri meşhûrdur.

Ve kâr-ı ibret-nümâlarında[n] ibrîşim seccâdeleri rub'-ı meskûnda nazîri yokdur, meğer Acem'in Isfahân-ı nısf-ı cihânında işlene.

Ve yine harîr-i münakkaş otak-ı nühtâk perdeleri ve kahve **[Q 299b]** makramaları ve dürlü dürlü alacalar ve çârşaflar ve fûtalar işlenir kim şehr-i Mardin'de işlenmez.

Ve bu şehirde aslâ Freng ve Ermeni olmaz, ammâ bir mahalle Yahûdî ve iki mahalle Kıbtî vardır, cümle bin hânedir.

Ve yedi kenîse vardır. Ve şeyhü'l-beled defteriyle bu şehirde altı kerre yüz bin âdem vardır, deyü meşhûr-ı âfâkdır.

Hâsıl-ı merâm Mısır diyârında bir mu'azzam bender şehirdir kim senevî niçe bin yük pembe asdar bezi ve gayrı metâ' bağlanır. Zîrâ cümle mahsûlâtından pembesi ziyâde **[P 296b]** olur.

Bu tahrîr olunan evsâfâtın zikrinde fâ'idesi ve beyânında â'idesi elbette vardır, mezeden hâlî değildir, ammâ gayrı meşhûrun zikrinde fâ'ide **[Y 358b]** ve beyânında â'idesi olmayup i'tibârı olmayan şeyleri tahrîr etmede melâlet var, deyü bu kadarile iktifâ etdik ki *hayru'l-kelâm mâ kalle ve delle* buyurmuşlardır, *ve's-selâm.*

Evsâf-ı ziyâretgâh-ı Mahalle-i Kübrâ

Bâlâda tavsîf olunan cevâmi'ler içinde medfûn kibâr-ı evliyâlar tahrîr olunmuşdur. Anlardan gayrı

şehrin cânib-i garbîsi tarafı nihâyetinde Mahalle kapusu dibinde **eş-şeyh Abdülmecid eş-şâmûlî:** Bir kubbe-i pür-envârda medfûndur. Tarîk-ı âm üzre olan pençeresi atebesinde celî hat ile,

‹nşâu es-Seyyid ‹bnü'l-Hüseyn Seydî Abdülvahhâb ve Seydî Abdülmü'min ahîhi Seyyid Abdülmün'im

deyü tahrîr etmiş.

{Ve ziyâret-i **el-Mevlâ Abdülbâkî bin Mahmûd bin Atâüddîn Hamâlîzâde**, *kuddise sırruhu*. şehr-i Mısır'da mütevelliddir. Bu Mahalle-i Kebîr mevleviyyetine mutasarrıf iken merhûm olup Sâbûniyye cisri başındaki zâviyenin sâhasında Rûm tarzı hice taşı ile mebnî târîhi ile mastûr alâmetiyle medfûndur. Tarîk-ı âm üzre olmak ile ziyâretgâhdır. Gâyet fasîh bedî'ü'l-beyân olmağile *Tevârîh-i Hıtat-ı Makrîsî*'yi terceme etmişdir.

Bunun kurbunda karâfe-i meşâyihde cisir başında **el-Mevlâ Geveze Alî bin Sinân:** Vilâyet-i Hamîd'de Isbarta şehrindendir. Bu Mahalle-i Kebîr ibtidâ bunlara mevleviyyet ihsân olunup Mahalle'ye geldikde îrâd defterin görüp şâd-mergden merhûm oldu. Ulemâ-yı Sultân Ahmed, deyü seng-i mezârında târîhi sene 1029.} *Kaddesenallâhu bi-sırrıhi'l-azîz ve rahmetullâhi aleyhim ecma'în.*

Bunlardan mâ'adâ niçe bin ziyâretgâh vardır, ammâ atebe-i süflîlerine rûy-ı zerdimiz sürüp ziyâret etdiğimiz bunlardır. Ammâ bu şehirde kırk yedi aded mazınne-i kerâme kimesneler ile müşerref olup du'â-i hayrları ile şerefyâb olduk.

Hamd-ı Hudâ andan kâşif Hasan Ağa'dan yüz guruş ve bir at ve bu kadar Mahalle metâ'ları alup cümle ahibbâ ve dostânlar ile vedâlaşup iki sâ'atde yine,

Kasaba-i Semennût: Bâlâda evsâfı merkûmdur. Anda yine bir yüğrük gemiye hedâyâ atı dahi koyup altmış pür-silâh âdemler ile Nîl ile baş yukaru ubûr ederek şarkıyye türâbında,

Mît Ebülhâris. Ve mukâbelesinde Garbiyye'de
Mît Ebû Sıyr. Ve Mansûre'de
Mît Burrû. Ve mukâbelesinde
Beled-i Beneye. Ve Mansûre'de
Beled el-Manzara. Ve Garbiyye'de
Beled-i Mît Bedr. Mansûre'de
Mît Dümsîn. Ve Garbiyye'de
Beled-i şubran. Ve Mansûre'de
Mît ‹şnî. Ve Garbiyye'de

Evsâf-ı kasaba-i şenbât-ı Kebîr

‹ki bin hâneli ve müte'addid câmi'li ve mesâcidli ve esvâk-ı muhtasarlı ve kahvehâneli âdemi firâvân mâl-â-mâl-i nisvân bir şehirdir. Bir gece anda dârışedde mihmân olup andan ale's-sabâh avm edüp Mansûre cânibinde,

Beled-i şerencî. Mukâbelesinde Garbiyye'de,
Beled-i Dehnûr. Ve Mansûre'de,

şehr-i azîm Mît Gamr: Bâlâda [Y 359a] evsâfı mufassalan tahrîr olunmuşdur. Bunun mukâbelesinde Garbiyye hâkinde,

Kasaba-i şîrîn Zifte: Medhi dahi tahrîr olunmuşdur. Bundan yukaru Mansûre'de,

Beled-i Ma'sara. Ve Garbiyye'de bunun mukâbelesinde,
Beled el-Garîb. Mansûre'de,
Beled-i Sehric. Mukâbelesinde Garbiyye'de,
Beled-i Misîd. Ve civârında,
Beled-i Vasîd. Mansûre'de,
Mît el-‹z. Ve Garbiyye'de,
Mît el-Hârûn. Mansûre'de,
Beled es-Sıffîn. Mukâbelesinde Garbiyye'de,

Beled-i Tefhenî

Anda **Dâvûd el-Garb hazretleri** bir âsitâne-i kübrâda medfûndur kim niçe bin keşf [ü] kerâmâtları zâhir ü bâhir olup cümle menâkıb kitâblarında ve *Tabakât-ı şa'râvî*'de mastûrdur. Abdülkâdir el-Cîlânî ve Cüneyd-i Bağdâdî ve Ahmed-i Bedevî ve ‹brâhîm-i Dessûkî mertebesinde emr-i azîm ulu sultândır kim hâlâ mutasarrıfîndendir. Ba'zı kimesneler zî-kıymet metâ'ın anda bırağup Hind'e Yemen'e gidüp selâmet geldikde mâlın alır, bir kimesne vaz'-ı yed edemez. Bu mertebe ulu sultândır. Andan Mansûre hâkinde,

Beled-i Sindî. Ve mukâbelesi Garbiyye'de,
Beled-i Mît Berrî. Ve Mansûre'de,
Beled-i Eşbûl. Ve yine Mansûre'de,
Kefr-i Müveyş. Ve mukâbelesi Garbiyye'de,
Beled-i Millev. Ve Mansûre'de,
Beled-i Benhî. Ve mukâbelesi Garbiyye'de,
Beled-i Batay. Ve Mansûre'de,
Beled-i Remlî. Ve mukâbelesi Garbiyye'de,
Kefr-i Ebü't-Tavâkî. Ve Kalûbiyye hâkinde,

Mît Attâ[r]

Kasaba-misâl beled-i mu'azzamdır. Bu mahalde Garbiyye ve Mansûre ve Menûfiyye ve Kalûbiyye dörd sancak hudûdu cem' olduğu mahaldir. Dörd sancak vilâyetin ezânı bu Mît Attâr'da istimâ' olunur. Zîrâ kara hudûdları birbirlerine karîbdir kim zikr [ü] beyân olur. Âhirü'l-Garbiyye,

Beled-i Seydî Hızır'dır. Ve ibtidâ hudûd-ı Menûfiyye,

Beled el-Atıf'dir. Ve şarkıyye'nin âhir hudûdu,

Beled-i Tahla'dır. Ve Kalûbiyye hudûdu ibtidâsı,

Beled-i Dicve'dir. Özbek Bey iltizâmındadır. Hikmet-i Hudâ bu hudûd kurâları bir yere vâki' olmuşdur. Andan sağ tarafımızda Menûfiyye haddine girdik, sol tarafımızda Kalûbiyye hâkine girdik. Evvelâ beled-i Dicve mukâbelesinde,

Beled-i Mît Afîf: Menûf hâkindedir. Ve Kalyûb hükmünde,

Beled-i Tant: Mukâbelesinde Menûfiyye'de,

Beled-i Berşems. Bunun mukâbelesinde Kalûbiyye hâkinde,

Beled-i Berşûm: Mukâbelesinde Menûf'da,

Beled-i Ebû şa'râ: Ve mukâbelesinde Nîl kenârından bir malaka içeri,

Evsâf-ı şehr-i kadîm kasaba-i Kalûbiyye

Bu şehr-i azîm hakkında müverrih-i âlem Ebu'l-Me'âl niçe kîl [ü] kâl etmiş, ammâ Kabâbıta tevârîhlerinde tahrîr olunduğu üzre bu şehrin ibtidâ bânîsi Fir'avn'ın vezîri Hâmân binâsıdır. Sarây esâsları ve bostânının hâlâ bir kuyusu zâhirdir, bi'r-i Hâmân derler âb-ı hayât suyu vardır. Ve on iki yerden sâkıye dollâbları ile döner kârgîr binâ-yı Fir'avn çâh-ı azîmdir. **[Y 359b]** şehrin mezra'alarında olan şeker kamışları bâğların ve bostanların bu sudan rey ederler, meşhûr-ı âfâk kuyudur. Kıbtîlerin hastaları girüp zu'm-ı bâtıllarınca şifâ bulurlar.

Ve şehr-i Kalyûb [Q 300a] [P 297a] kâşiflikdir. Bâlâda tahrîr olunan sâyir kâşifler gibi mustahfızân ve kendi askeriyle iki yüz kîse mâlı tahsîl eder. Taht-ı hükmünde iki yüz seksen pâre âbâdân kurâlar vardır, bu kurâlardan kendüye ba'de'l-masârıf yüz kîse hâsıl olur. Ve yüz elli akçe âlî kazâdır, bir müddeti on kîse olur. Nâhiyesi yetmiş altı kurâdır. Mısır'a yakın olmağile dörd mezhebden müftîsi ve nakîbü'l-eşrâfı yokdur, ammâ yeniçeri ve azeb serdârları vardır. şehri bir sahrâda bâğ-ı ‹rem içinde bir rûşen kasabadır. Kadîm a'sârda iki bin bâğ u bostânı var imiş, hâlâ üç yüz bostândır.

Ve cümle iki bin hâne ve kırk mihrâbdır, yedisi hutbedir. Sûk-ı sultânî kurbunda,

Eski câmi': Cemâ'at-i kesîreli ve cümleden kebîrdir. Kırk sütûn üzre tavandır. Ve üç tabaka bir minâre-i serâmedi var. Gayrı câmi'leri manzûrumuz olmadı. Yigirmi mektebi ve sekiz hânı ve yedi kahvehânı ve iki yüz dükkânı var, şîrîn kasabadır. Anı temâşâ edüp yine zevrakımıza gelüp süvâr oldukda Nîl ile yine baş yukaru yedi mîl gidüp,

Beled-i şubre

Bâlâda tahrîr olmuşdur. Bu mahalde dahi Kalûbiyye hudûdu tamâm olup gayrı Mısır hudûdudur. Ve mukâbelesinde Batnü'l-Bakar nâm mahalde Menûfiyye haddi dahi tamâm oldu. Âhirü'l-haddi,

Beled-i Serevî

dir kim Reşîd'e ü Dimyât'a giden Nîleyn'in burnunda vâki' olmuşdur. Batnü'l-Bakar evsâfı bâlâda Reşîd'den gelirken terkîm olunmuşdur.

Ammâ Dimyât'dan bu mahalle gelince kâmil dörd yüz mîldir.

Dimyât Mısır'a Reşîd'den yüz mîl karîbdir.

Ve güzer edüp geldiğimiz Nîl-i mübârekin tarafeyninde iki bin pâre ma'mûr u âbâdân belîdelerdir. Ammâ hakîr sâhil-i Nîl'de mu'azzam Ulu Câmi' ve zâviye ve medrese ve vekâleli ma'mûr u müzeyyen bâğ [u] bâğçeli mezâri'[i] hûb halkı mahbûb tur'aları âb-ı revânlı ve kûşe kûşe bülbüllerin nagamâtı ve hoşelhân tuyûrların esvât-ı hazîni istimâ' olunur gülistân nahlistânlı kurâları tahrîr eyledik. Andan gayrıları tahrîr etmede kesret-i kitâbet olmasın içün ihtisâr üzre tahrîr eyledik. Yohsa bu Dimyât Nîl'i üzre olan azîm kurâlar Reşîd Nîl'i üzre yokdur. Ammâ Reşîd Nîl'i üzre şehirler çokdur. Buhayre hâkinde âbâdânı yokdur, çoğu çöldür, *ve's-selâm*.

Ba'dehu bu Mahalle-i şubre'yi ubûr edüp üçüncü ayda şehr-i azîm Ümmü Dünyâ Mısır'a dâhil olup Kethudâ ‹brâhîm Paşa huzûruna varup alâ-kadri'l-imkân hedâyâlarımız arz edüp kabûl edüp seyâhat edüp temâşâ etdiğimiz diyârları ve ahvâl-i re'âyâ ve berâ[yâ]yı ve ümenâ ve keşşâf [u] mültezimîni su'âl etdiler: **[Y 360a]**

"Gazân kutlu olsun, Dimyât'a Burlos çölünden gelirken eyü gazâ edüp ibâdullâha Hızır yetişmişsin" deyü huzûrunda bir hil'at-ı fâhire ve bir küheylân at ihsân etdi.

Hudâ âlimü's-sırrı ve'l-hafiyyâtdır kim zerre mikdârı hâtırımda değil idi. Bir âdeme kerem etmeğe bahâne arar bir Hâtem-i Tay, Ca'fer-i Bermekî, Cemcenâb bir Âsaf-ı Berhıyâ vezîr-i rûşen-zamîrdir, *hafizahullâhu ta'âlâ*.

Kâmil bir ay şeb [u] rûz sohbet-i hâssile müşerref olup bir gece esnâ-yı musâhabetde buyurdular kim,

"Nîl-i mübârekin deryâya munsab olduğunun iki cânibin dahi kırat-be-kırat geşt [ü] güzâr eylediniz. Ammâ inşâallâh hâzır ol, seni Circe hâkimi tarafına gönderirim, ol diyârları dahi seyâhat edüp ziyâret eylediğin makâmlarda bizi hayır du'âdan ferâmûş eyleme", deyüp dîvân efendisi Rif'atî Efendi'ye hitâb edüp buyurdular kim,

"Yâr-ı kadîmimiz ve birâder-i azîzimiz Evliyâ Çelebi ol cânibe vusûl buldukda tatyîb-i hâtırile bu cânibe irsâl edesiz, ve murâd edindiği vilâyetlere azîmet etmeğe sa'y edinirse yanına âdemlerinizden mu'temedün-aleyh âdemler koşup hizmetinde olasız, memnûn olmamız mukarrerdir" deyü mektûblar yazılmak fermân olundu.

Ve şehr-i ‹syût önünde bin erdeb gılâl ile bir mîrî gemi gark olup anın keşfi içün mü'ekkid buyurdılar yazılmağa emr olundu. Ve cümle tarîk üzre olan ümenâ ve keşşâf u mültezimîne hitâben mü'ekkid emirler yazıldı kim hakîri birbirlerine sâlimîn ü gânimîn refîklerle vâsıl edeler.

Hemân ol mahalde fırsat ganîmetdir, deyü kalkup dest-bûs edüp Fûncistân pâdişâhına gitmeğe nâmeler ricâ eyledim. Mısır'ın ehl-i dîvânından su'âl edüp,

"Gitmek mümkün müdür?" buyurdular. Anlar dahi,

"Mümkündür, ammâ gâyet şiddet-i hârdır ve mahûf u muhâtara yerleri vardır, gâyet müşkil seyâhatdir" dediler. Hakîr,

"‹nşâallâh sıhhat u selâmetle varup gelirim" dedikde gördüler kim ol cânibe teveccüh-i tâmım var, derhâl nâmeler tahrîr olunması fermân olundu.

Meğer şeyh Bekrî, şeyh Muhammed hazretlerinin Fûncistân meliki mu‘tekidi imiş, andan dahi yedi kıt‘a mektûblar ile ba‘zı hedâyâlar aldık.

Paşa hazretleri dahi melike pâk bisâtıyle bir küheylân at ve bir yelkendez at ve on kâse ve üç pervâne yay ve üç deste gezleri müzehheb gücügen yelekli oklar verdi.

Ve nâmesinde hakîri eyle ta‘rîf [ü] tavsîf ile tahrîr etdi kim gûyâ der-i devlet tarafından gelir bir mîr-i alemiz, böyle mülûkâne nâme yazar bir vezîr-i âlîşândır. Mısır iklîminden mâ‘adâ hükmü Mağrib-zemîn'de Cezâyir Tûnus ve Tarabulus ve Fes ü Merânkeş ve Berber-zemîn'e ve Fûncistân'a ve Sûdân'a ve vilâyet-i Habeş'e ve Yemen'e ve Mekke ve Medîne ve Bâdiye Urbânına dahi hükmü cârî. **[Y 360b]** Ve mahabbetnâmeler ile hedâyâlar gönderirdi. Zîrâ Yemen seferine serdâr-ı mu‘azzamlık hatt-ı şerîfi gelüp mutlak düstûr-ı mükerrem idi.

Ve kethudâsı Nişli Alî Kethudâ dahi hakîre mü’ekkid mektûblar ve mahabbetnâmeler verdi. Bir mü’eddeb bir akl-ı Arasto tûl-i dırâz efkârlı âkıbetendîş kethudâ idi.

Bunun re’y [ü] tedbîriyle ‹brâhîm Paşa'nın Mısır diyârından aldığı mâl-ı hazâyini fâtih-i Mısır Selîm Hân'dan berü Mısır'a yetmiş vezîr gelmişdir, bu mâlı anların biri almamışdır. Zîrâ cümle hall ü akd ve kabz u [Q 300b] bast ve tutmak asmak basmak ve urmak almak vermek kethudâ elinde idi. Ya‘nî cümleden melik vekîl-i mutlak **[P 297b]** bir zû-fünûn kethudâdır. Ammâ ol dahi kâr-âzmûde ihtiyârlar ile meşveret edüp ana göre amel edüp herkese merâtibince i‘zâz u ikrâm ederdi. Hakîre Circe emirlerin ve Fûncistân meliki mektûbların verdikde harcırâh yüz altun ve bir at verdi.

Andan paşa huzûruna üçüncü gün varup Circe beği Özbek Beğ mektûbların ve Siyût'da gark olan gılâl gemisi emirlerin ve ‹brîm kâşifinin ve gayrı kâşiflere hitâben emirleri ve Fûncistân meliki nâme ve hedâyâların alup hakîre bir kîse-i Mısrî çil para ve bir bisâtlı at ve bir kat esbâb ve on yedi huddâmıma onar guruş ihsân edüp du‘â-i hayr edüp dest-i şerîfin bûs edüp ba‘de'l-vedâ‘ giderken,

"Yürü Allâh ta‘âlâ yine mülâkât müyesser ede" deyü bir Fâtiha tilâvet edüp taşra çıkup sagîr ü kebîr cemî‘i ahibbâ ve asdıkâ ve dostân ile vedâlaşup mütevekkilen alellâh yola revâne olduk.

el-Faslu't-tâsi‘ ve sittîn
şehr-i Mısır'dan ‹brâhîm Paşa emirleri ve nâmeleri ile bin seksen iki evâhirinde vilâyet-i Sa‘îd-i âlî hâkimi Özbek Beğ'e ve vilâyet-i Elvâhât kâşifine ve vilâyet-i ‹brîm kâşifine ve vilâyet-i Berberistân meliki Melik Donkalâb'a ve Fûncistân meliki Kakan Melik'e gitdiğimiz vilâyetlerin kurâ ve kasabâtların ayân u beyân eder

Allâhü ta‘âlâ hayr ile seyâhatin müyesser edüp sâlimîn ü gânimîn avdet müyesser eyleye. Zîrâ derûn-ı dilden o câniblerin seyâhatin bu dil ârzû ederdi. Hamd-i Hudâ *‹zâ erâdellâhu şey’en heyye’e esbâbehu*'dur.[1] Andan bismi-ilâh ile Mısır'dan pâk ü pâkîze bisâtlarımız ve küheylân esb-i sabâ-sür‘atlerimiz ile Ümmü Dünyâ'dan tulû‘ edüp kıble cânibine andan iki sâ‘atde bir düz sahrâda,

Beled-i Besâtîn

Ya‘nî Bostân köy. Nakîbü'l-eşrâf iltizâmında yedi yüz hâneli ve sekiz mihrâblı ve üç hutbeli ve bir vekâleli ve yigirmi dükkânlı cânib-i erba‘ası ravza-i cinânlı bir şâdumânlı kenddir. Cemî‘i Mısır vüzerâları ve a‘yân-ı kibârları anda teferrüce varup bir vakıf gül gülistân ve reyhân nahlistânlı bir bâğı vardır, tâ vasatında bir kasr-ı Yûsuf'u vardır, cümle ahibbâ havz [u] şâzrevân [u] selsebîl kenârında zevk u safâ edüp ibâdet ederler. Anı **[Y 361a]** ubûr edüp nîm sâ‘at yine kıbleye gidüp,

‹skele-i Ma‘diye

Nîl kenârında âyende vü revendenin güzergâhı bir iskeledir. Cümle halk Sa‘îd'e bundan karşuya ubûr eder. Ve bu mahalde hurde emîni bir külbede oturup cümle mürûr eden tüccârlardan gümrük alır. Hakîr gemi ile karşu geçüp Cîze kâşifi hudûdunda nîm sâ‘at Nîl kenârınca kıbleye gidüp,

Menzil-i kasaba-i
Mûhnân Mûhnât Mûhtân

Nîl kenârından rub‘ sâ‘at ba‘îd bir sahrâda bâğ u bâğçeli Cîze kâşifi hükmünde beş yüz hâne ve bir câmi‘ ve iki kahve ve on dükkânlı hân u hammâmsız ma‘mûr kasabadır. Cîze nâ’ibi hükm eder. Selîm Hân'dan berü şeyhü'l-Arab Habîroğlu hükmünde mefrûzü'l-kalem ve maktû‘ü'l-kadem hûrmâsı firâvân bostânı ve gülistânı bî-pâyân şenlikli yerdir. Habîroğlu'nun sarâyı dârışeddir, âyende vü revendeye ni‘meti mebzûl olup mihmândârlık eder. Selîm şâh'a mu‘âvenet edüp Sultân Tumanbay ve Kertbay'ı kayd [u] bend ile getiren bunlardır. Ve on iki bin Urbân-ı

[1] Allah bir fleyi yaratmak (halk etmek) dilerse sebebini de haz›r eder.

sıbyân ile Nîl'i karşu geçüp hizmet-i Selîm'de durmuşlar idi. Ol ecilden hâlâ cemî‘i tekâlîf-i örfiyyeden mu‘âf u müsellemlerdir. Ve hâlâ mutî‘ [u] münkâdlardır.

Hattâ Buhayre vilâyetinde Behîce ve Hınâdî Urbânları kırk bin aşkıyâ-yı şakî ile Buhayre beledlerini nehb [ü] gâret etdükleri efendimiz vezîr-i dilîrin istimâ‘ları olup Mısır'dan on bin asker ve paşalıdan iki bin asker *Tecride*'ye ya‘nî sefere çıkup karşu tarafdan dahi Habîroğlu beş bin hayyâl ile imdâda gelüp Buhayre'ye varılup ol meydân-ı arsadede [arbedede] iki asker birbirine mukâbil oldukda ibtidâ der-ceng-i evvel Habîroğlu Behîce askeri içre girüp tarfetü'l-ayn içre târmâr etdi. Andan Mısır askeri Hınâdî üzre yürüyüp anlar dahi emân vermeyüp Hınâdî askerin bozup altı bin Urbân-ı uryân hâk-i mezellete düşüp lâşeleri pâymâl-i rimâl, kelleleri galtân-ı zîr-i pây-i hussân olup bî-had ü hasr mâl-ı ganâyimden mâ‘adâ hemân on iki bin deveyi Habîroğlu bir gün bir gece çölden getirüp ‹brâhîm Paşa'ya hedâyâ çeküp Mısır içi deve ile mâl-â-mâl olup Habîrzâde hil‘at-ı Âsaf ile behremend oldu. Ya‘nî bu mertebe şecî‘ ü fetâ askeri vardır.

Bir gece hakîre ikrâmlar edüp ale's-sabâh elli hayyâl ile bizi yola revâne edüp yine Nîl kenârınca kıble cânibine altı sâ‘atde ubûr ederek,

Menzil-i Kahvehâne

Kerpiçden çâr köşe kal‘a-misâl bir kapulu içerisi bir vâsi‘ meydânlı yerdir. Kapusu dibinde bir azîm kahvehânesi var, ârâmgâh-ı müsâfirîndir. Ve bir dükkânı var. Feyyûm ile Benî Seyf yolunun ayrıldığı yerde vâki‘ bir mihmânhânedir. Etrâfında aslâ imâret yokdur. Bir yanı Nîl garb cânibi Feyyûm şehrine on yedi sâ‘atde gider. Çöl çölistân mûristân mâristân bî-emân yerdir. Bu mahal Habîrzâde hudûdudur, bunda haddi tamâm **[Y 361b]** olup Benî Sayf haddidir. Ve haftada bir kerre etrâf kurâlarından niçe bin âdem cem‘ olup bu kahve önünde bâzâr-ı azîm olur. Hakîr bu mahalli ubûr edüp yine kıble cânibine kâh kenâr-ı Nîl ile kâh berde hûrmâlıklar içre ma‘mûr kurâlar içre altı sâ‘atde ubûr edüp,

Menzil-i beled-i Deli Hüseyin Paşa

Benî Seyf haddinde ve Nîl kenârında bir mürtefi‘ yerde yüz evli ve bir câmi‘li ve bir sâkıyeli kuyulu ma‘mûr kurâdır. Hüseyin Paşazâde Nûh Beğ'in âdemleri bizi alıkoyup bir gece anda mihmân olup istirâhat etdik. Andan vakt-i seherde tarâve mahallinde kalkup cenûb tarafına Nîl dolanup Nîl kenârınca niçe amâr kurâlar ubûr ederek Nîl kenârında,

Beled-i Zâviye ve beled-i Kûmâdeyr

Bunları dahi güzer edüp altıncı sâ‘atde,

Beled-i Meymûne

Benî Seyf sınırında vezîr-i a‘zam tezkirecisi ‹shâk Efendi iltizâmında beş yüz evli ve üç câmi‘li ve birkaç sâkıyeli ve bir sarây-ı âlî dârışedli beleddir. Anı geçüp yine cenûb cânibine bî-had amâr olmuş kurâları ve tur‘a-i Raknî'yi ubûr edüp beşinci sâ‘atde,

Evsâf-ı şehr-i azîm ve âbâdân-ı kadîm Benî Seyf

[Q 301a] **[P 298a]**

Seyf ibn Zülyezen binâsı olduğıyçün Benî Seyf derler. Ve hâlâ nevâhîlerinde sâkin olan Urbâna Benî Seyf kabîlesi derler. Mısır hâkinde kâşiflikdir. Mâ-tekaddem mîrlivâlar mutasarrıf olurmuş. Lâkin zamânımızda sehl tenezzülde olmağile küşûfiyye olmuşdur. Kâşifleri beş yüz atlı tevâbi‘iyle ve beş yüz Mısır askeriyle eyâlet-i Benî Seyf'de olan yedi yüz kırk pâre kurâdan iki yüz beş Mısrî kîse ve (---) erdeb mîrî gılâli tahsîl edüp dîvân-ı Mısır'da deynin edâ eder. Ve paşa tarafından mîrî gılâli tahsîline bir ağa ta‘yîn olup kâşifden altı ayda bir kîse külfe-bahâ ve tahsîl etdüği (---) gılâlden erdeb başına re‘âyâdan ikişer para almak hâliyedir. Ve paşa tarafından bir ağa dahi mezkûr gılâl tahsîline isti‘câle gidüp nısıf kîse hizmet-bahâ alur.

Ve bir hâkim dahi hâkimü'ş-şer‘ kadıdır kim yüz elli akçe kazâ-i âlîdir, senevî on yedi kîse hâsıl olur, taht-ı hükûmetinde yüz kırk pâre kurâdır. Mısır yeniçeri serdârı ve azebân çorbacısı ve şeyhülislâmı ve nakîbi ve a‘yân-ı kibârı vardır.

şehri Nîl'den beş yüz adım ba‘îd bir vâsi‘ sahrâda cânib-i erba‘ası kal‘a dîvârı gibi evlerinin dîvârları vâki‘ olup yigirmi aded tahta kapulu şekl-i müdevver bir şehr-i münevverdir. Cümle beş bin hâne-i ma‘mûr-ı âbâdândır ve gâyet sık kat-ender-kat âlî ve müzeyyen büyûtlardır. Cümle hânelerden ma‘mûr u kebîr kâşif sarâyıdır, yetmiş hücre ve hammâmlı ve dîvânhâneli ve sarây meydânlı bir beyt-i vâsi‘dir.

Ve beyt-i şeyh Alî ve civârında beyt-i şeyh Sâlih ve sarâya karîb Taslakzâde **[Y 362a]** Ahmed Ağa sarâyları gâyet ma‘mûr u cedîd sarâylardır.

Ve niçe sarây-ı âlîler var, lâkin ma‘lûm [u] manzûrumuz olan bunlardır. Cümle yigirmi bir mahalle-i müslimîn ve gayrıdır.

Ve cümle zevâvî ve cevâmi‘ seksen altı mihrâbdır. Lâkin altısı cum‘adır. Cümleden cemâ‘at-ı kesîreye mâlik çârsû-yı sultânî içinde,

Sultân Kayıtbay câmi‘i ve **Kadı ‹zzeddîn câmi‘i:** Haremli ve birer minâreli câmi‘lerdir. Ammâ kâşif sarâyı kurbunda,

Taslakzâde Ahmed Ağa câmi‘i: Henüz binâ olunmuş, dahi üstâd-ı bennâ elinde bir câmi‘-i münev-

verdir. Lâkin haremi yok, Rûm tarzı bir minâreli ve yedi mermer amûd üzre tâklar fevkında bî-nakş sâde levha tavandır. Sâhibü'l-hayrâtı hayâtda olmağın günden güne zamîme binâlar olunmada. Evkâf-ı azîmi vardır. Bu câmi'in Rûm tarzı minâresinden gayrı beş Arabistân tarzı minâre-i zîbâlar nümâyândır. Andan,

Câmi'-i Mu'allak: Cemâ'atı dâyimdir. Bu cevâmi'lerden mâ'adâ mesâcidlerdir.

Ve üç medrese mahsûs ve gayrı câmi'lerde dahi medrese hücreleri var.

Ve kırk mekteb-i sıbyân.

Ve yigirmi sebîl-i hayât-ı câvidân.

Ve bir hammâmı var, ol kadar hoş havâ ve latîf binâ değildir.

Ammâ Taslakzâde Ahmed Ağa câmi'ine bir imâret ve imârete vakf olmak üzre ta'ahhüd etdükde derhâl hakîrin ibrâmiyle hâzırûn nazarlarında mâlinden yigirmi kîse teslîm-i mütevellî edüp hakîr Fâtiha tilâvet etdik.

Ve on kahvehâne ve on boyahâne ve on vekâlehânesi var. Cümle hânlardan Beyâz Vekâle ma'mûr u meşhûrdur.

Ve cümle beş yüz dükkândır, lâkin mahsûs bedâsteni yokdur, hânlarında her zî-kıymet vâlâ-yı kâlâ bî-minnet ü bî-kıymet bulunur.

Bu şehr içre yigirmi bin âdem sâkindir, derler. Âb [u] havâsı letâfetinden hüsn-i cemâl ve nerm [ü] râmü'l-i'tidâl mahbûb u mahbûbeleri câ-be-câ vardır. Ve askerîden mâ'adâsı Hazarî kabîlesi dahi çokdur. Ve ankâ bâzergânlardır. Bu şehr içre salı gün hafta bâzârı olup âdem deryâsı olur.

Ve me'kûlât [u] masnû'âtının meşhûru koyun yapağısı ipliği. Ve at bürîdesinin musanna'-i gûnâ-gûnu. Ve gâyet rakîk ü nazîf hayâl namâz seccâdeleri: Kırkar zirâ' gelir seccâde ve latîf münakkaş kilimler işlerler kim gûyâ hayâldir. Ve alaca Arab kerekeleri. Ve yine yünden hânelere yan mak'adları işlerler, gâyet tuhaf şeylerdir.

Ve beyâz etmeği. Ve bâğ [u] bâğçelerinin limon [u] turuncu ve hûrmâsından mâ'adâ gûnâ-gûn âbdâr müsmirâtları memdûhdur. Ve besâtînlerinde kavunu ve karpuzu ve hıyâr-ı acûru ve kıssâ ve kurumu ve karnebîti ve kurkası meşhûrdur.

Bu hâk-i amber-pâkde medfûn veliyyullâhları ziyâret etdiklerimiz beyân eder

Evvelâ şeyh-i millet ve kutb-ı devlet Hazret-i eş-şeyh Alî Bath-ı Millet: Mekke'de vâdî-i Bathâ'dan olduğıyçün kabâ'il-i **[Y 362b]** Urbân şeyh Bath derler. Ziyâretgâh-ı merd [ü] zenândır.

Bunun civârında menba'-ı esrâr ve merci'-i ebrâr eş-şeyh Hazret-i Sâlih et-Tayyâr.

Ve hammâm cenbinde Sahâbe-i Resûlullâh'dan eş-şeyh Abdullâh: Amr ibnü'l-Âs ile Behnîsâ gazâsında mecrûh olup bunda defn olunmuşdur. Kubbesi atebesinde târîhi var, ammâ hatt-ı mahlût olmağile tahrîre cür'et olunmadı.

Ve bunun kurbunda hâzır-ı esrâr-ı tarîkat ve nâzır-ı envâr-ı hakîkat Hazret-i eş-şeyh Muhammed el-Enverî.

Ve Beyâz Vekâle civârında eş-şeyha Sitti Hûriyye. Ve kurbunda eş-şeyh Alî Kibârî.

Ziyâret etdiğimiz bu sultânlardır, ammâ niçe yüz kibâr-ı evliyâ ve niçe yüz Sahâbe-i etkıyâ medfûnlardır, *kaddesenallâhu rûhahu*.

Bu şehirde üç gün meks edüp ba'dehu yine cenûb cânibine Nîl kenârınca yigirmi pâre amâr kurâları tay edüp altı sâ'atde,

Evsâf-ı kasaba-i Feşne

Benî Seyf hudûdunda iltizâmdır. Ve yüz elli akçe kazâdır, senevî dörd kîse hâsıl olur, altmış pâre kurâ nâhiyesi vardır.

Ve şehri Nîl'den ba'îd bir mürtefi' bayırlı zemînde vâki' cânib-i erba'ası kal'a-misâl yedi ağaç kapulu bir şîrîn küçük kasabacıkdır, ammâ pek ma'mûrdur. Cümle üç bin evlerdir.

Ve her evde bir humâm ya'nî güvercin kuşu yuvaları kule kule mukarrerdir. Ve şehrin etrâfında evce ser çekmiş hûrmâ ormanları var. Yedi mahalle ve yedi mihrâbdır, üçü câmi'dir. Çârsû içinde **[Q 301b]** **[P 298b]** Emîr-i Kebîr câmi'i: On iki amelî şeşhâne pâyeler üzre binâ olunmuş tavanlıdır. Bir kapusu ve bir alçacık minâresi var.

Ve dörd hânı ve altı mekteb-i sıbyânı ve yigirmi dükkânı ve yedi sebîli ve yedi kahvehânı var, ammâ medrese ve bezestânı ve hammâmı yokdur. Ve bir tahtânî ma'mûr dârışeddi var, âyende vü revendeye ni'meti ve atlarına şa'îri mebzûl bir mihmânhâne sarâydır.

Bu şehirde cum'a ertesi gün azîm bâzâr durup cem'iyyet-i kübrâ olup herkes metâ'ların fürûht eder.

Evsâf-ı ziyâretgâh-ı Feşne

Evvelâ kıdve-i ricâl ve nokta-i kemâl eş-şeyh Hazret-i Abdullâh ibn eş-şeyh Celâl ve eş-şeyh Cûdî bir kubbede medfûnlardır.

Ve bunlara karîb sultân-ı dünyâ vü dîn ve sîmurg-ı Kâf-ı yakîn Hazret-i şeyh Emîn.

Ve buna karîb sâhib-i tarîk-ı pür-kemâl ve mücâhid-i bî-cidâl eş-şeyh Hazret-i Ebü'l-âl.

Ve kurbunda âfitâb-ı nihân ve bî-nâm [ü] nişân eş-şeyh Hazret-i Ramazân, *kuddise sırruh, rahmetullâhi aleyhim ecma'în.*

Eğer bu seyâhat etdiğimiz diyârlarda manzûrumuz olan kurâ ve kasabât ve bender şehirleri ve ziyâret olunan kibâr-ı evliyâları cümle böyle evsâf-ı hüsn-i ta'bîr ile ve fesâhat u belâgatlı elfâz-ı tumturâk

ile âb [ü] tâb vererek tahrîr eylesek bir şütür-ner-bârî kitâb olur. Ammâ şimdi bu hâl üzre müsevvede edüp Cenâb-ı ‹zzet müyesser edüp tâs[h]îhe geçdükde [Y 363a] olmaya illâ hayr, hemân Keşşâfü'l-kürûb Allâh bu tahrîrâtımızın hayr ile itmâmın müyesser ede, *âmîn*.

Ba‘dehu Feşne'den kalkup yine cenûba on iki pâre ma‘mûr beledleri ve,

Beled-i Safd Ebû Circ karyesin dahi ubûr edüp yedinci sâ‘atde,

Beled-i Kays

Anda meks etdik, zîrâ gâyet şiddet-i hâr oldu. Benî Seyf haddinde Nîl'den ba‘îd yüz hâneli iltizâmdır. Suları lezîz kuyulardır. Dârışeddi harâb olmağile şeyhü'l-beled beytinde mihmân olduk. Gâyet mahsûldâr kurâdır.

Bu karyenin şimâlî tarafı cenbinde efser-i tâc-ı deyhîm ve abd-i Rahîm **Hazret-i şeyh ‹brâhîm** hazretleri bir kubbe-i münevverede âsûdedir. *Tabakât-ı şa‘râvî*'de menâkıb-ı bisyârile mastûr ulu sultândır. Kubbe-i pür-envârı sâhasında bir vâsi‘ yerde hikmet-i sun‘-ı Perverdigâr-ı lem-yezel, kuvvet kudret azametin ızhâr içün bu mahalde bir gûne şecere-i garîbe ve acîbe halk etmişdir kim hârik-i âde âdetullâh[a] muhâlif bir dıraht-ı bî-misildir. Cemî‘i âyende vü revende züvvâr u tüccâr mahlûk-ı Hudâ gelüp im‘ân-ı nazar ile nigerân edüp ne gûne dıraht olduğu ma‘lûmları olmayup engüşt ber-dehen edüp mebhût [u] mütehayyir kalırlar.

Der vasf-ı eşkâl-i dıraht-ı acîbetü'l-acîbe

Meselâ bu şecere-i tayyibe zemînden beş âdem kaddi bâlâ ve üç âdem derâgûş eder cüssedâr dıraht-ı azîmdir. Ve şecerin vücûdunun cânib-i erba‘ası dilim dilim pâre pâredir. Öte cânibinden teferrüce gezen âdemler görünür. Berg [ü] bârı dünyâ ağaçları yaprağına ve meyvesine müşâbeheti yokdur. Yaprağın sar‘ dutan marîzlere buhûr ederler, bi-emrillâh halâs olur. Ve ayda birer kerre hurde pelîd gibi kabuklu ve içi çekirdekli bir humûzetli âbdâr meyvedir, ishâl marazına dâ‘-ı devâdır. Ay başında kemâlin bulunca yağmâ ederler. Erbâb-ı hâcât alup giderler. Bir ay bekler mülâzımları çokdur. ‹shâli ve zahîri seyf-i miczem gibi kat‘ edüp âdemin reng-i rûyine humret verir. Böyle bir mücerreb şifâ şeceridir kim Hakîm-i Mutlak kullarıyçün halk etmişdir.

Bu ağacın tâ ortasında bir azîm santa dırahtı bitmişdir. Arabistân'a mahsûs bir gûne şecer-i bî-semeredir. Ammâ ol ibret-nümâ ağacdan bu santa ağacı âlîdir, gâyet mahbûb nihâlli şeceredir. Ammâ büyük ağacın binden mütecâviz kökleri âdem beli kalınlığı Arab saçı gibi birbirine sarılmışdır. Cümle kökleri yer yüzünde dur[ur], gûyâ âsumânda şecere-i Tûbâ gibi sernigûndur, ve bu köklerin altı cümle boşdur, {ağac} mu‘allak durur. Ba‘zı sıbyân ve ba‘zı züvvârân köklerin altından beri öte geçerler. Ammâ yüzden mütecâviz âdem cüssesi kalınlığı berg [ü] bârlı dallarının ucları yere saplıdır. Gûyâ bir hayme-i nühtâk-otak gibi olup altına bin âdem sığar, sâyedâr çadır ber-karâr sâyebân [Y 363b] olmuşdur. Aceb hikmetdir kim yukardan sernigûn olmuş nihâllerden mi sulanır, bir ferd-i âferîdenin akl-ı kâsırları ermemişdir. Hâlâ ki cümle bîhleri zemînden taşra durup ağacın vücûdu mu‘allak durur.

Ve müsin kimesneler nakl ederler, "Âbâ vü ecdâdımızdan beri bu dırahtı böyle gördük, böyle biliriz", deyü nakl ederler. Ammâ bin yaşından ziyâde olması mukarrerdir. Dalları aşağı eğilmişdir. Hulâsa-i kelâm akıl ermez bir temâşâgâh ve bir sun‘-ı Hudâ'dır kim [1]«E†«‰‰OA†Y [2]I·Y‰†«‰‘ *bi-kudretihi ve yahkümü mâ-yürîd*[3]dir kim Fâ‘il-i Muhtârdır, işledüği işleri yine kendü bilir, zîrâ [4] ‰«I”Δ‰†dir.

Ammâ ba‘zı ihtiyârlar anda medfûn olan şeyh ‹brâhîm'in nazarı ta‘alluk edüp anın keşf [ü] kerâmetin görmek içün ehl-i beled bu gûne bir şecer istediler, derhâl bu dıraht hâsıl olduğu yerde secde edüp bi-emrillâh bu şecere-i tayyibeyi Rabbü'l-‹zzet halk etdi ve secde etdüği yerde kökleri bitmeyüp mu‘allak durdu, ba‘dehu cemî‘i münkirîn îmâna geldiler, deyü *Tevârîh-i Süyûtî*'de görüp nakl etdiler.

Ammâ bu abd-i ahkar *Tevârîh-i Hıtat-ı Makrîzî*'de kırâ’at etdim ki Mısır-ı Kâhire-i Mu‘izzüddîn'in cenûbîsinde Sa‘îd-i âlî vilâyetinde bir mu‘allak şecer vardır. Rûy-ı arzda Hallâk-ı âlem eyle bir şecer-i garîbe halk etmemişdir. Benî ‹srâ’îl asrında ol şecer bin sene mu‘ammer olmuşdur. Sâyesinde yedi peygamber ibâdet ederken Benî ‹srâ’îl cühûdları yedisin dahi ol dırahtın zıllında şehîd edüp anda defn ederlerken bi-emrillâh ol şecerin kökleri yerden çıkup şâhaları yere nüzûl edüp kâtil cühûdları cümle dalları bürüyüp dallar cühûdları ura ura helâk edüp vücûd-ı şecer âh [u] vâh-ı peygamberândan pâre pâre dilim dilim olup mezkûr mürseller sâye-i şecerde medfûnlardır. Hâlâ ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır, deyü [Q 302a] [P 299a] yazmış. Sahîh ola; zîrâ *Tevâr[îh-i] Hıtat* bir mu‘temedün-aleyh tevârîh-i mu‘teberdir. Lâkin hakîr gördükde bu şecerin zıllında medfûn mürsel nebîlerden nâm [u] nişân yok, illâ şeyh ‹brâhîm medfûndur, *ve's-selâm*.

Bu temâşâdan sonra yine cenûb tarafına kâh Nîl kenârınca kâh berde kurâlar içre güzer ederek yedi sâ‘atde,

---

1 *Kur’ân,* Bakara, 20; "Allah her fleye kadirdir."

2 *Kur’ân,* ‹brahim, 27; "Allah diledi€ini yapar."

3 Allâh diledi€i gibi hükmeder.

4 *Kur'ân,* Enbiyâ 23. "[Allah] yapt›€›ndan sorumlu tutulamaz."

Beled-i Semennût-ı Sa‘îd

Nîl'den ba‘îd üç yüz hâneli beled-i iltizâmdır. Mâ-tekaddem hâkimi kâşif imiş. Hâlâ Benî Sayf hudûdu bu mahalde tamâm olup Minye hudûduna müşâdır.

Anda **ziyâret-i eş-şeyh Abdülmelik**: Ashâb-ı güzîndendir. Kubbe-i âlîsi kurbunda bir dıraht-ı azîm nâbıkası var, dânedâr âbdâr lezîz nâbıka meyvesi olur. Bu Semennût'un mukâbelesi Nîl karşusunda evc-i âsumâna ser çekmiş bir yalçın kayanın tâ zirve-i a‘lâsında Deyr-i Kıbtî derler bir kenîse vardır, gûyâ kal‘a-i Kahkahâ'dır. Fir‘avn binâsıdır, deyü Kıbtî kavmi bilâ-teşbîh yılda bir kerre [Y 364a] ziyâretine cem‘ olup ruhbânları bir Mısır hazînesi mâl tahsîl ederler.

Yalçın kayasının garb cânibi fîl hortumu gibi nehr-i Nîl üzre uzanmışdır, altından Nîl-i mübârek cereyân eder. Bu kaya üzre çerhler ile râhibler Nîl'den yüz kulac habl-ı metîn ile su çeküp sarnıclara doldururlar. Ammâ temâşâsına varan âdemlere cân otu ki ekmekdir, anı verirler ve kuş südü ki yumurta ve baldır, anı tahte'l-kahve getirüp müsâfirîne azîm i‘zâz [u] ikrâm ederler. Mihmân olan kimesnelere dîbâ ve şîb ü zerbâf câmehâblar getirüp sabâha dek mûğpîçeleri gûnâ-gûn hizmet ederler.

Bunu dahi temâşâ edüp yine cânib-i garbda Semennût'a geçüp atlarımıza süvâr olup Minye hâkinde Nîl kenârınca âbâdân kurâlar geçerek sekiz sâ‘atde,

Evsâf-ı şehr-i ma‘mûr Minye

Sa‘îd-i Âlî tahtı olan Circe eyâleti hükmündedir. Ammâ kâşifi Mısır vezîrinden hil‘at geyer büyük hükûmetdir. Birkaç kerre iki tuğlu pâyesi olan emîr-i hac olmuş ümerâlara ihsân olunmuşdur. Senevî iki yüz kîse mâl-ı pâdişâhî ve (---) bin erdeb gılâli tahsîl edüp galk eder. Beş yüz kendi askeri ile ve yedi bölük Mısır askeriyle vilâyeti hıfz [u] hırâset eder. Ve kendüye dahi yüz kîse fâ’iz kalır.

Ve bir hâkim dahi vezîr-i Mısır tarafından bir mükellef ağa gılâl tahsîline mübâşirdir. Cümle (---) bin erdeb hınta ve şa‘îr ve fûl anın ma‘rifetiyle tahsîl olur. Paşaya altı kîse kalemiyye verir, kendüye dahi on beş kîse fâ’iz olur. Risâle ağalığından sonra a‘lâ ağalıkdır. Ve sene evvelinde gılâl tahsîli mahallinde Minye ağası üzre bir mükellef ağa isti‘câle gelüp bir kîse ücret-i kadem alup ol dahi gılâl tahsîline takayyüd eder.

Bir hâkim dahi üç yüz akçe pâyesiyle kadıdır. Bir müddeti yigirmi kîse dutar şerîf kazâdır. Yedi nâhiyesinde iki yüz yigirmi aded müzeyyen ü âbâdân kurâları vardır.

Bu şehirde mezâhib-i erba‘a müftîsi ve nakîbü'l-eşrâfı ve yedi bölük serdârları vardır. Lâkin kapukulu ve serdârı ve sipâh kethudâyeri ve kurâlarında zâ‘im zu‘amâ ve erbâb-ı tîmârı ve ala[y]beğisi ve çeribaşısı yokdur. Ammâ Mısır askerî tâ’ifesi çokdur, zîrâ şehri gâyet ma‘mûrdur. Nîl kenârında bir mürtefi‘ yerde altı bin kat-ender-kat tabaka tabaka hâne-i zîbâlar ve hânedân-ı âlîler ile ârâste bir şehr-i müzeyyendir.

Ve cümle yüz beş zâviye ve cevâmi‘ mihrâbdır. Altısı cum‘a kılınur hutbedir. Ammâ cümleden câmi‘-i kadîm,

Hazret-i Ömer câmi‘i: Zîrâ bu şehri Hazret-i Ömer hilâfetinde Amr ibnü'l-Âs Kıbtî destinden feth edüp Hazret-i Ömer içün bu câmi‘i inşâ edüp ibâdetgâh-ı kadîmdir. Lâkin ferâ‘ineler asrında deyr imiş. Nîl kenârında [Y 364b] bir âlî sed üzre vâki‘ olmuş bir mesîregâh câmi‘-i rûşendir. Tûlü toksan adımdır, arzı altmış adımdır. Ve derûn-ı câmi‘de cümle amelî ve gayrı mermer sütûn ve pâyeler elli iki adeddir. Ve ortası harem yeri küşâdedir. Üç kapusu ve bir alçak minâresi ve kemerler üzre münakkaş tavanlı ve cümle pençereleri Nîl'e nâzırdır. Mihrâbı bir köşeye münharif vâki‘ olup minberi musanna‘ oyma haşebdir.

Bu câmi‘in içinde subh [u] mesâ cemâ‘at-i kesîre ile mâl-â-mâldir. Zîrâ tâlib-i ilm kânıdır. Kırk elli yerde gûnâ-gûn fünûnlar görülür. Hasbî vazîfe-i mu‘ayyeneli ders-i âmları vardır. Ve şeb [ü] rûz yüz iki yüz hatm-i şerîf tilâvet olunur. Hâfız-ı Kur’ân a‘mâ-yı mâderzâdları vardır. Bu câmi‘ gûyâ Mısır'da câmi‘-i Ezher'dir kim bu şehrin âb-ı rûyidir. Kân-ı ulemâ vü sulehâ olduğu Arab u Acem'de meşhûr ve du‘â müstecâb olacak mahaldir. Evkâf-ı kavî olduğundan imâretinde ni‘meti ulemâ ve fukarâ ve mesâkîne merreteyn mebzûldür. *Ammerahullâh ila'nkırâzı'd-devrân*. Andan yine sâhil-i Nîl'de bir zemîn-i âlî üzre,

Câmi‘-i Tâhir Baybars: Otuz altı sütûn üzre mebnî tâk-ı Havernakları üzre nakş-ı bûkalemûn-ı ibret-nümûn nakş-ı Bihzâd mânend müzehheb ü mutallâ levhalı tavandır. Mihrâbı ve minberi tarz-ı kadîmdir. Lâkin cânib-i erba‘asının der-i dîvârında olan musaykal u mücellâ elvân elvân mevcli ebrî Hıtâyî kâğıd gibi kaplı tâslar var kim gûyâ herbiri birer âyine-i morandır. Bu câmi‘in misli dahi arâzî-i Mısır'da yokdur. Cemî‘i seyyâhân-ı cihânbîn bu câmi‘in vaz‘-ı esâsı beyânında âciz ü fürûmândedirler. Zîrâ bu savma‘a-i kadîmde ol kadar san‘at-ı kalemkârî ve nakş-ı halkârî ve hûb u mergûb tasarrufât-ı gûnâ-gûnlar var kim erbâb-ı kemâl ve ehl-i vasf anın midhatinde âciz ü kâsırdır. Hakkâ Mısır'da dahi niçe câmi‘-i selâtîn-i selef vardır kim anların dahi rûy-ı zemînde misilleri yokdur. Lâkin bu Minye câmi‘i vasfdan hâric ve beyândan âric bir tarz-ı acîb ve bir tavr-ı garîb vâki‘ olmuş câmi‘-i vâcibü's-seyrdir. Kıble kapusu üzre bu târîh yazılmışdır: [Q 302b] [P 299b]

Bismillâhirrahmânirrahîm. Emera bi-tecdîdi hâze'l-mescidi'l-mübâreke mevlânâ es-Sultân el-Melik Tâhir Baybars, hullide mülkühu, sene ışrîn ve sittimi'e [620].

Ve iki kapusu ve bir minâresi ve cümle revzenleri Nîl'e nâzırdır. Lâkin câmi‘-i Hazret-i Ömer gibi cemâ‘atı yokdur. şehrin şimâli nihâyetine vâki‘ olmuşdur. Andan sûk-ı sultânî içinde,

Câmi‘ü'ş-şeyh Mısrî: Tahtânî ve cemâ‘atı çokdur. ‹ki câmi‘ dahi var. Ma‘lûmum değildir. Mâ‘adâ zâviyelerdir.

Üç tekyesi ve on bir vekâlesi ve üç yüz dükkânı ve iki hammâmı var. Ammâ câmi‘ü'l-Ömer kurbunda,

Hazret-i Ömer hammâmı: Tâ Fir‘avn **[Y 365a]** zamânından berü bir tarz [u] tavr üzre binâ olunmuş bir turfa hammâm-ı kadîmdir. Rûm ve Arab u Acem'de alem olmuşdur. Hâlâ ziyâretgâhdır. Hasta girse şifâ bulur. Feth eden kibârlar du‘â etmişler kim bir cüzâm kırk gün girse rahm-ı mâderden müştak olmuş gibi dürr-i beyz-âsâ olur. Hattâ Hazret-i Alî'nin duhter-i pâkîze-ahteri Sitti (---) Mısır'dan gelüp şifâ niyyetine girmişdir. Bu hammâm binâ-yı hukemâ-yı kudemâ olduğundan Hanefî kurnaları birer âdem kaddi âlîdir, ayak üzre durup yaykanılır. Gerçi eyle musanna‘ binâ değildir, ammâ der ü dîvârları müşk [ü] amber-i hâm abîr ü za‘ferân ile tahmîr olunmuş cibs-i hâlisden binâ olunmuş dîvârlardır. Ve bir halveti dîvârın şem etsen kâfûr ve gülâb ve lâden ve cavrî râyihası gâsillerin demâğın mu‘attar eder. Ve âbı Nîl olmak ile âb [u] havâsı gâyet latîf ü i‘tidâl üzredir. Ve ferşi bir gûne döşeli beyâz taşdır kim hâlâ zamânımız üstâdları anın bir taşın yerine vaz‘ etmeğe kâdir değillerdir. Ammâ câmekânı teng yere vâki‘ olmağile gâyet küçük ve alçakdır. Ammâ gılâl ağası sarâyındaki küçük hammâm yenidir, lâkin havâsı sakîldir.

Ve bu şehirde yüzden mütecâviz sebîlhâne ve altmış mektebi var. Ammâ bedâsteni yokdur. Cümle esvâkları üzeri örtülüdür. şiddet-i hâr ve rimâl [u] türâb te’sîr etmez, pâk tarîk-ı âmları vardır. Ve yetmiş aded sarây-ı kebîrlerinden kâşif sarâyı şehrin vasatında sarây-ı ma‘mûrdur. Ve Nîl kenârında bir dilküşâ ve ferah-âbâd sarây-ı nev-bünyâd gılâl ağası sarâyıdır. Cümle maksûre ve revzen ve şâhnişînleri Nîl'e nâzır medd-i basarlı cihânnümâ bir sarây-ı âlîdir.

Bu şehrin cânib-i garbîsinde altı yüz ma‘mûr [u] âbâdân kurâlar olmağıyle gâyet ganîmet şehirdir. Mısır'ı dahi ganîmet eden bu şehirdir kim şebek bostânları ve firâvân bâğistânları ile bir vâsi‘atü'l-aktâr ve rahîsatü'l-eş‘âr bilâd-ı ma‘mûredir.

Ve âb [u] havâsı gâyet latîf olduğundan dilârâm mahbûbeleri hûb-rûdur. Ve mahbûbları ahmerü'l-levndir. Emrâdı Mısır alacaları ve Siyût boğasıları geyerler. Ve askerî halkı gûnâ-gûn çukalar ve atlas kabâlar geyerler. Nisvân [u] bintânı başlarına sivri takye ve eyinlerine beyâz ve alaca fûta bürünürler ve yüzlerine kıldan nikâb urunurlar.

Ve me’kûlât [u] meşrûbâtının temdîh olunmuşu evvelâ hâs u beyâz gül-penbe-misâl pişmiş rağîf ekmeği. Bu şehirde etmeğe *ragîf* derler. Ve peştemâlı ve gûnâ-gûn su bardakları meşhûrdur. Gayrı şey yokdur.

Ve cânib-i selâsında bâğ u bâğçeleri çokdur. Ve bu şehrin Nîl karşusunda evce peyveste olmuş kayalar üzre Fir‘avnî harâb binâlar ve kal‘a âsârları vardır. Ba‘zı tevârîhlerde bilâd-ı ma‘mûr olduğu mastûr. **[Y 365b]**

Ziyâret-i şeyh Mısrî: Câmi‘inde medfûndur. Bu şehirde bu ziyâretden gayrı ziyâret etmek müyesser olmadı, *ve's-selâm*. Andan kalkup yine Nîl kenârınca cenûba gidüp beş sâ‘atde,

Evsâf-ı şehr-i köhne ve dâr u diyâr-ı kehene kasaba-i ‹şmûnîn

Nûh Nebî oğlunun oğlu Ebü'l-kabâbıt Bayzar oğlu ‹şmûn binâsıdır. Eğer bu diyâr harâbının âsâr-ı binâların ve pâymâl-i rimâl olan amûd-ı müntehâların ta‘rîf ü tavsîf etsek bir mücelled kitâb olur. Ancak üç yüz hâneli ve iki câmi‘li ve birkaç dükkânlı kasabadır. Circe eyâleti hükmünde başka kâşiflikdir. Ve yüz elli akçe kazâdır. Nâhiyesi kırk pâre kurâdır. Hafta bâzârı durur bir kasaba-i muhtasardır. Anı ubûr edüp sekiz sâ‘atde,

Evsâf-ı kasaba-i Beddâvî ya‘nî şehr-i Mellevî

Circe eyâleti hükmünde Minye kâşifinin taht-ı hükûmetindedir. Ve Minye kadısına nâhiye ilhâk olmuşdur. Ba‘zı zamân yüz elli akçe ile başka kazâ ihsân olunur. Altmış pâre nâhiye kurâsı vardır. Ve mîrî gılâlin Minye ağası tahsîl eder. Ancak bir Mısır çorbacısı yeniçeri serdârı ve azeb serdârı vardır. Ammâ müftîsi ve nakîbi Minye'dedir.

Ve bu şehir Nîl kenârında bir mürtefi‘ bayır üzre bir vâsi‘ düz yerde yeni binâlı bir şehr-i müzeyyenedir. Zîrâ bu mahalde Nîl cenûb tarafına devr edüp bu şehrin hayli hânelerin berbâd harâb ü yebâb etmişdir. Ba‘dehu ahâlî-i vilâyet şehrin hâricinde cenûb tarafında olan vâsi‘ yerlere elli seneden berü binâ-yı latîf hâne-i zîbâlar inşâ etmişler. Cümlesi dörd bin beş yüz tula-binâ ma‘mûr u müzeyyen hâne ve sarây-ı âlîlerdir. Ve bu vilâyet-i Sa‘îd'de böyle bir şîrîn cedîd binâlı şehir yokdur. Cümle evlerinin der-i dîvârları siyâh ve kırmızı ve beyâz tula ile sâhib-i hâne ismiyle ve binâsı târîhleri ile ve bennâsı ketebesiyle nakş olunmuş hânelerdir.

Ve bu şehir cümle on altı mahalle ve kırk mihrâb ve beş hutbedir. Cümleden çârsû içinde,

Yûsuf Beğ câmi‘i: Altı kademe taş nerdübânlı câmi‘dir. Tûlen ve arzan altmışar adımdır. Ve derûn-ı câmi‘de cümle otuz aded küfeke taş sütûnlar üzre

tavandır. Ve mihrâbı minberi sâdedir. Ve hareminin etrâfında yigirmi iki sütûndur. Ve üç kapusu ve bir minâresinden gayrı bu şehirde minâre yokdur.

Ve iki câmi‘ dahi nâ-tamâm vardır, mâ‘adâ zâviyelerdir. Ve bir hammâmı ve dörd yüz dükkânı var. Yüz aded dükkân dahi bir tarîkde bu câmi‘ sâhibi Yûsuf Beğ'indir, câmi‘e vakf etmişdir.

Ve yüz dükkân Circe hâkimi [Q 303a] [P 300a] Mehemmed Beğ hayrâtıdır. Cümle dekâkînlerin üzerleri örtülü kapdır. şâhrâhları pâkdir. Her bâr sakâlar âb-ı Nîl nisâr ederler.

Ve üç hânı ve yedi mekteb-i sıbyânı ve yedi kahve erbâbı hânı ve altı sebîlhânesi [Y 366a] ve otuz sekiz şekerhânesi ve elli at değirmeni ve yedi yağ değirmeni vardır. Lâkin etmek furunu görmedim, cümle ahâlîsi hânelerinde pişirirler.

Bu şehr içre on yedi bin âdem vardır, derler. Cümlesi garîb dostlardır.

Ve şehrin cânib-i erba‘asında kal‘a kapusu-misâl metîn ü müstahkem tahta kapuları üzre mazgal delikleri vardır. Hîn-i mahalde anlardan Arab aşkıyâlarına kurşum urup her gece pâsbânlar bu kapuları sed edüp miftâhların şeyhü'l-belede teslîm ederler. Mazbût u merbût şehirdir.

Âb [u] havâsı memdûh-ı ünâsdır. Mellevî mahbûbu meşhûrdur.

Ve müsmirât [u] mahsûlâtının ve tasnîfât-ı sanâyi‘âtının meşhûru cümleden mümessek mî‘âd sükkeri ve sükker-i mükerreri ve katr-ı nebât ve nebât-ı hamevîsi arâzî-i Mısır'da yokdur, illâ nebât-ı hamevî şâm'da olur.

Ve bostânlarında kasabı ya‘nî şeker kamışı üç âdem kaddi ve kol kalınlığı olup her boğumu birer karış olur. Ve eyle lezîz âbdâr olur kim bir boğumun kat‘ edüp emsen bir kâse cüllâbı çıkup âdeme hayât verir. Mu‘tedil-i tabî‘a bir şeker şerbeti çıkar. Ve cirm [ü] cismi mahv olup rakîk ü nazîf kabuğu vardır. Elhâsıl diyâr-ı Mısır'da Mellevî şekeri ve kasab kamışı gibi yokdur. Bu şehirde meşhûr-ı âfâk bunlardır. Gayrı eşyâları dahi çokdur, ammâ memdûh-ı âlemi sükkeridir.

Bu şehirde dahi kibâr-ı evliyâları ziyâret edemeyüp ale'l-umûm bir Yâsîn-i şerîf tilâvet edüp savâbın sükkân-ı karâfe-i Melleviyye'ye hibe eyleyüp bu şehirden kalkup yine cenûba kâh Nîl kenârınca kâh nahlistânlı kurâlar içre tayy-i râh ederek üç sâ‘atde,

Evsâf-ı kasaba-i Dârûd-ı şerîf

Circe hükmünde sekiz yüz hâneli bir küçük kasaba-i ma‘mûredir. Sanabû kazâsı nâhiyesidir. Mekke ve Medîne gılâline makyûd Mısır'da sâdât hazretlerinin iltizâmında iki câmi‘li ve altı zâviyeli ve iki kahveli ve sekiz(?) dükkânlı ma‘mûr kasabadır. Feyyûm'da Yûsuf deryâsının Nîl'den müteferrika olan tur‘a bu mahaldendir. Hazret-i Yûsuf dest-i şerîfleriyle kazarken Hazret-i Cibrîl-i Emîn dahi kanadıyla yarup imdâd etdüği mahaller nümâyândır. Nazargâh-ı Nebî olduğundan bu tur‘a aslâ cerf [ü] hafr olmadan berîdir. Ammâ ekâlîm-i Mısır'da ne kadar bin halîc ve tur‘a var ise her sene niçe kerre yüz bin benî âdem ve câmûs ve sığır cem‘ olup tathîr ederler. Ammâ Dârûd tur‘ası Feyyûm şehrine varınca aslâ cerf olmaz.

Ve bu tur‘aya bu mahalden girüp cânib-i garba cereyân ederek niçe yüz pâre kurâları rey ederek şehr-i Behnîsâ içinden ubûr edüp bir merhale yerde dahi bî-hisâb beledleri saky ederek Feyyûm şehrine andan Yûsuf deryâsına böyle âb-ı hayât girüp gâyib olup acı olur, buhayre-i azîm ve hikmet-i Hayy [u] Kadîm göldür, inşâallâh mahallinde [Y 366b] tahrîr ederiz.

Ba‘dehu bu Dârûd-ı şerîfi ubûr edüp üç sâ‘at güzer-i râh edüp bir düz fezâ içre üç malaka yer gidüp,

Evsâf-ı kasaba-i kebîr Sanabû

Circe hükmünde sâdâtlar iltizâmında Hazret-i Risâlet-penâh evkâfı maktû‘ü'l-kalem ve mefrûzü'l-kadem başka subaşı hâkimi vardır. Ve yüz elli akçe şîrîn kazâdır. Altmış yedi nâhiye kurâlarından kadıya senevî üç yâhûd dörd kîse hâsıl olur. Yigirmi bin erdeb gılâle maktû‘ beleddir. Kenâr-ı Nîl'de bin hâneli ve üç câmi‘li ve yedi(?) dükkânlı hammâmsız ve bâğ bâğçe ve hânsız bir kasabacıkdır. Ammâ âyende vü revende mihmân olmasıyçün bir sarây-ı azîm dârışeddi vardır, tahte'l-kahve ve futûru ve merreteyn ta‘âmı ve şa‘îriyle müsâfirîne bir hâne-i bî-minneti vardır.

Andan ale's-sabâh kalkup dörd sâ‘at şarka Nîl kenârınca andan dörd sâ‘at yine Nîl kenârınca cenûb cânibine giderek, zîrâ bu mahalde Nîl deve boynu gibi gâyet eğri cereyân eder, ve Nîl içre ormanlı ve timsâhlı ve kayıklar ile mansar harâmîli adalar vardır, bu mahalleri kâmil sekiz sâ‘atde dolaşarak gidüp,

Evsâf-ı binâ-yı Lût ya‘nî şehr-i azîm Manfalût

Bu dahi Ebü'l-kabâbıt oğlu oğullarından Melik Lût binâsıdır. Defterhâne-i dehlîz-i Circe'de şehr-i Menîfülût nâmiyle mastûrdur. Galat-ı meşhûr evlâ olmağile efvâh-ı nâsda şâyi‘ olduğu üzre Manfalût derler, sebeb-i tesmiyesi oldur. Circe hükmündedir. Ammâ hükûmet-i azîm ve bender şehr-i kadîm olmağile Mısır vezîri mîrlivâ-i Mısır'ın bir eşbehine hil‘at-ı fâhire geydirüp ihsân eder. Hattâ zamânımızda musâhib paşa çırâğı Ahmed Beğ'e sadaka olunup beş yüz tevâbi‘iyle ve Mısır'ın yedi bölük mustahfızân askeriyle yedi yüz on aded kurâlardan iki yüz kîse mâl-ı pâdişâhîyi (---) (---) erdeb gılâl anbâr-ı Yûsufî tahsîl edüp mâlı fod eder ve kendüye yüz kîse ba‘de'l-harcı ve'l-masârıf hayr eder. Zîrâ Berberistân ve

Fûncistân ve Sûdân ve Elvâhât vilâyetlerinden gelen niçe bin cellâbe ta‘bîr etdikleri kara tüccârlar niçe kerre yüz bin deve ve niçe bin tavâşî ve gayrı siyâh-çerde esîrler getirüp her esîrden birer altun ve her cemelden bir guruş ve fîl dişinden beşer guruş ve gergerdân boynuzundan onar guruş bâc alup hayli mâl tahsîl eder. Böyle memerr-i nâs yeri bir şehr-i derbend-i calenderdir.

Ve paşa tarafından dahi bir ağa gılâl-i mîrî tahsîl olunmasıyçün altı ay hâkim olup kâşifden senevî iki kîse ve iki at ve on aded tavâşî memlûk ve yevmiyye beş guruş külfe-bahâ alup tahsîl-i gılâl eder. Bir ağa dahi bu ağa üzre isti‘câl-i gılâle gelüp bir kîse hakk-ı kudûmü [Y 367a] kâşifden alup tahsîl-i gılâle ibrâm [u] ilhâh eder. Zîrâ Mısır'da kul cirâye ve [Q 303b] [P 300b] alîklerin isterler. Ve paşa ağası kendüye erdeb başına iki para alup paşaya kalemiyye yedi kîse verdiğinden mâ‘adâ on kîse fâ’izi kalır.

Ve üç yüz akçe âlî kazâdır. Üç yüz pâre kurâ nâhiyelerinden senevî kadı efendi yigirmi Mısrî kîse hâsıl eder.

Serdârları ve müftîleri ve nakîbi ve a‘yân-ı kibârı vardır. şehri Nîl'den bin adım cânib-i garba ba‘îd bir tur‘a-i azîm kenârında bir vâsi‘ fezâda sekiz bin altı yüz ma‘mûr u âbâdân ve müzeyyen kat-ender-kat büyût-ı beytü'l-hazenlerdir. Zîrâ zulümden hor hakîr fukarâsı çokdur.

A‘yânı ol kadar yokdur. Lâkin tüccârı çokdur. Cümle otuz mahalle ve otuz sekiz mihrâb ve sekizi hutbedir. Evvelâ,

Sa‘îd ü şehîd Mehemmed Beğ câmi‘i: Fev-kânîdir. Yigirmi kademe taş nerdübân ile urûc olunur, nâ-tamâm câmi‘dir, ammâ yine cemâ‘atı firâvândır. Minâresi ve haremi yokdur. Câmi‘in altında serâpâ dükkânlardır. Bu esvâkın iki cânibinde kapular vardır. Ve yine Mehemmed Beğ vekâlesi içinde yine,

Mehemmed Beğ câmi‘i: Mâ-tekaddem zâviye olmak üzere binâ olunup çârsû-yı bâzâr vasatında izdihâm-ı azîm yerde olmağın câmi‘ etmişler. Ve yine çârsû içinde beş kademe taş nerdübân ile çıkılır.

Osmân Beğ câmi‘i: Gâyetü'l-gâye cemâ‘at-ı vâfireye mâlik câmi‘-i atîkdir. Tûlen ve arzan ellişer adımdır. Ve yigirmi sekiz amelî kârgîr pâyeler üzre kemerler dahi fevkında münakkaş tavandır. ‹ki yan ve bir kıble kapusu ve bir minâresi var. Ammâ hasbî bir hatîbi var, eş-şeyh Cemâleddîn derler, veliyyullâhdır derler, yetmiş sene imiş savm-ı Dâvûd ile mukayyed bir sulehâ-yı ümmetden kimesnedir. Hayır du‘âların aldık.

Andan Câmi‘ü'l-Yetîm. Ve Câmi‘ü'l-Atîk. Ve yine çârsû içinde Kâşif Mehemmed Ağa câmi‘i. Ve mahallât içinde câmi‘-i Mu‘allak: sekiz kademe taş nerdübân ile çıkıldığıyçün câmi‘-i Mu‘allak derler; bir küçük câmi‘dir.

Ve imâret ü medreseleri yokdur, ammâ zâviyeleri çokdur. Ve yetmiş sebîli ve kırk yedi mektebi ve bir dârü'l-hadîsi ve sekiz ma‘mûr hânı var. Çârsû içinde hammâm mukâbelesinde Osmân Beğ hânı ve Mehemmed Beğ hânı cümleden ma‘mûr u metîn hânlardır.

Ve ancak çârsû içinde bir hammâm-ı rûşenâ-yı hoş-havâ germâsı var, ammâ vâhidün ke-elfdir. Os-mân Beğ hammâmı derler. Diyâr-ı Mısır'da misli var ise Dimyât Nîl'i üzre şehr-i Mît Gamr hammâmı ola. Vasfında kilk-i cevâhir-nisâr lâl bî-zebândır. Gâyet musanna‘ ve tarh-ı zîbâ ve binâ-yı ra‘nâ ve dilküşâ hammâm-ı rûşenâdır.

Ve cümle bin dükkândır. Serâpâ üzerleri örtülü koyahdır kim Acem diyârına mahsûsdur. Bezâsteni olmamağile cümle nâdirât hânlarda mevcûddur. [Y 367b] Ve gılâl bâzârı ve koyun bâzârı ve on iki bâzâr meydânlarından gayrı avret bâzârı mahalli şeh-rin hâricinde bir kesîf kirli bulaşık dolaşık sokaklı bâzârdır.

Bu şehrin cümle esvâkları bir mürtefi‘ yere vâki‘ olmağile bâlâdan süflîye yâhûd aşağıdan yukarı bir çârsû içre nazar olundukda âdem deryâsı temevvüc eder. Ve ekseriyyâ evlerinin kapularında ve atebe-i âlîlerinde gûnâ-gûn nakş ile âye[t]:

[1]†Ë‰‰Á†Ÿ‰È†«‰Ê«”†ÕÃ·

tahrîr olunmuşdur. Su’âl edüp,

"Bu kapular üzre bu münakkaş âyetlerin aslı nedir?" dedim.

"Mâlının zekâtın verüp hacca gidenlerin büyût-larıdır kim sâhibi hacdan geldikde nakkâşlara böyle tahrîr etdirir" deyü cevâb etdiler. Ve ekseriyyâ bu ka-puların kanatları mansar harâmîsi havfından timsâh derileri mıhlıdır. Kal‘a kapusu gibi âlet-i harb kâr etmez timsâhlı acîb ü garîb dervezelerdir.

Ve âb [u] havâsı latîfdir. Câ-be-câ mahbûb u mümtâz fedâyî civânları olur. Bâğ u bâğçe ve besâ-tînleri bî-şümârdır. Ve Nîl-i mübârek cûş [u] hurûşa geldikde şehrin şimâlinde cânib-i garba cereyân eden tur‘a kenârında ahâlî-i vilâyet vakt-i asrdan vakt-i gurûba dek zevk [u] safâ ederler. Halkının reng-i rûyları humret üzredir.

Kâr [u] kisbleri alaca ve peştemâl ve mâvî bez ve ak kenârlı gömlek bezi ve gûnâ-gûn eşyâlar fürûht edüp kifâf-ı nefs edinirler. Yetmiş yağ değirmeni ve yüz yigirmi gendüm dakîk-ı rakîk değirmeni ve yigirmi aded kahvehânesi ve bozahânesi ve meyhânesi bulunur.

Ve bir mahalle Yahûdî-hâne ve bir mahalle Kıbtî-hâne cümlesi üç yüz kefere vü fecere-i menhûs hâneleridir, ammâ Rûm [u] Ermeni ve Fireng yokdur.

[1] Kur‘an, Âl-i ‹mrân 97; "... yoluna gücü yeten herkesin Allah için Kabe'yi haccetmesi gereklidir"

Def‘-i cû‘ eden tenâvülâtın beyân eder

Evvelâ hâs anison ve çörek otlu çakıl etmeği ve simsimli halka kahki ve karîşe peyniri ve beyâz tereyağlı futûr çöreği ve yumurtalı böreği ve mutabbakı ve beyâz musaffâ aseli ve müsmirâtından limonu ve turuncu ve rummânı ve nâbıkası çokdur, ammâ cümmeyzi ve mevzi yokdur. Ve halkı gâyet garîb-dost ehl-i hakdırlar.

Ziyâretgâhların beyân eder

Evvelâ âfitâb-ı nihânî ve kamer-i zindegânî eş-şeyh Hazret-i Muhammed-i Za‘ferânî: Esvâk-ı sultânî cenbinde bir kubbe içinde medfûndur.

Ve eş-şeyh Muhammed Enfâsü'l-Mağribî: Mescidi kurbunda âsûdedir.

Ve eş-şeyh Muhammed el-Kabîh: Câmi‘ü'l-Yetîm kurbunda medfûndur.

Ve buna karîb eş-şeyh Abdülkerîm.

Ve garb cânibinde eş-şeyh Abbâs.

Ve kıble cânibinde eş-şeyh Süleymân-ı Selmânî.

Ve ziyâret-i Makâm-ı Erba‘în.

Ve kâşif sarâyı kurbunda eş-şeyh Osmân.

Ve şehrin vasatında eş-şeyh Ebü'l-Hasan.

Bunlardan mâ‘adâ niçe bin kibâr-ı evliyâ merâkıd kubâbları var, ammâ bu kemter-i ahkar-ı ibâdın atebelerine yüzümüz sürüp himmetlerin ricâ etdiğimiz bunlardır, *kaddesenallâhu* **[Y 368a]** *bi-sirrihi'l-azîz.*

Ve sulehâ-yı ümmetden görüşdüğümüz mazınne-i kerâme kimesnelerden şeyh Alî-i Sennârî.

Ve mutarraş çâr-darb eş-şeyh Muhammed-i Menfalûtî: Bir yağ-u-balî mudhik ve âlûfte ve âşûfte ayyâr-ı tarrâr görünür, ammâ hâfız-ı Kelâmullâh ve niçe kerre keşf [ü] kerâmetleri ma‘lûmumuz olmuşdur. Cümleden biri Kamaniçse kal‘ası fethin vakt [ü] sâ‘ati ve derîce ve dakîkasiyle elli sekiz gün mukaddem rüyâ tarîkıyla tebşîr eyledi. Mecâzibûndan bir budalâ tekellüfden berî mutarraş bir cândır. Bu cândân me’zûn olup bu şehirden üçüncü gün hareket edüp cenûb tarafına altı sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i Lût şehr-i kadîm ‹syût

[Q 304a] **[P 301a]**

Lisân-ı Kıbtîde bir kehene ismidir kim cemî‘i ulûmu Hazret-i ‹drîs'den görüp bin sene mu‘ammer olmuşdu. Efvâh-ı nâsda Siyût derler. Zamân-ı kadîmde bir kal‘a-i metîn imiş kim Amr ibnü'l-Âs kâmil yedi ay muhâsara edüp ba‘de'l-feth yine düşmen destine girüp mutahassın olmasınlar deyü kal‘asının burc [u] bârûların münhedim edüp hâlâ âsâr-ı binâları azharun mine'ş-şemsdir.

Cânib-i erba‘ası uçurum şehirdir. Circe eyâletinde başka kâşiflikdir. Üç yüz askeri ile ve Mısır'ın yedi bölükden üç yüz asker ile dörd yüz yigirmi kurâlardan seksen beş kîseyi ve on bin erdeb gılâli tahsîl edüp dîvân-ı Mısır'da muhâsebesin görür. Ve paşa tarafından gılâl tahsîline ve isti‘câline iki ağa sâyir kazâlar gibi me’mûr olup altı yedi ay curunlardan gılâl cem‘ edüp gemilerle Mısır'a gönderirler. Ağalar dahi kendülere üçer kîse tahsîl ederler, lâkin paşaya kalemiyye vermezler.

Ve yüz elli akçe şerîf kazâdır. Nâhiyesinde yüz beş pâre amâr kurâdan ve şehirden senevî sekiz tokuz kîse hâsıl eder.

Ve mezâhib-i erba‘adan müftîleri ve şeyhülislâmı ve yedi bölük serdârları ve a‘yân-ı kibârları vardır.

Ve şehri Nîl'den iki bin adım ba‘îd garb cânibinde bir mürtefi‘ topraklı püşte-i âlî üzre bâğı ve hûrmâlığı az bir şehr-i kadîmdir. Cümle dörd bin sekiz yüz tula-binâlı tabaka tabaka hânedânlar ve gayrı süknâlardır.

Ve cümle yigirmi altı mihrâb ve tokuzu cum‘a, mâ‘adâsı mesâcidlerdir. Evvelâ,

Câmi‘-i Cedîd: Mîrlivâ Yûsuf Beğ binâsıdır. Tûlen ve arzan ellişer adım ve cümle yigirmi altı sütûn-ı zenbûrîlerle sommâkî la‘lgûn amûd-ı mevzûnlar üzre sâde tavandır. Bir minâresi ve üç kapusu var. Andan,

Câmi‘-i Ümeyye-i Atîk: Sol cânibindeki kapusundan on kademe taş nerdübân ile enilir. Tûlen ve arzan seksener adımdır. Câmi‘in enderûn [u] bîrûnunda cümle seksen bir beyâz mermer imâdlardır. Ve hareminde dörd hûrmâ ve nâbıka dırahtları ile müzeyyendir. Minberi haşeb-i musanna‘dır. Kapusu üzre **[Y 368b]** kûfî hat ile besmele ve Âyetü'l-kürsî ve,

Sâhibü'l-hayrât Halîfe Ömer radıyallâhu anh, târîh sene hamsimi’e [500].

Hîn-i fetihde Hazret-i Ömer içün binâ olunmuşdur, bu târîh ta‘mîr [ü] termîmine tahrîr olunmuşdur. Bir rûhâniyyetli câmi‘-i atîkdir. Ba‘zılar Hazret-i Ömer nâmiyle binâ olunmamışdır, âl-i Fâtımiyyûndan Halîfe Ömer binâsıdır kim hamsemi’e'de Mısır'a mâlik olmuşdu, derler, *el-uhdetü ale'r-râvî.* Ve çârsû içinde,

Câmi‘ü'l-Hımsî: On sekiz mermer pâyeler üzre tâklardır. Dahi fevkında levhalı münakkaş tavan ve iki yan kapu ve iki tabakalı bir minâre-i mevzûnu var. Ve,

Câmi‘-i Kadı Sadruddîn: On iki sütûn üzre binâ olunmuş tavanlı bir câmi‘-i cedîddir. ‹ki kapulu ve bir minâreli haremsiz câmi‘dir.

Bu cevâmi‘lerden mâ‘adâ zevâvîlerdir. Altı tekye ve yedi medrese ve yetmiş sebîl ve kırk mekteb-i sıbyân ve bir dârü'l-kurrâ ve iki dârü'l-hadîs ve altı vekâle ve bir hammâmı var, ammâ gâyet musanna‘ binâ ve âb [u] havâsı müferrih hammâm-ı dilcûdur.

Ve cümle üç yüz altmış dükkândır. Lâkin bezâzistânı yokdur, ammâ kuyumcuları çokdur.

On yedi kahvehâne ve kırk tahîne değirmeni ve beş yüz at değirmeni gâyet çokdur. Bu kadar değirmen-i dakîk ale't-tahkîk gayrı şehirlerde yokdur, zîrâ benî âdemi çokdur ve taşra kurâlarında olan mahlûk-ı

Hudâ bu şehir değirmenlerine muhtâcdır. Her değirmen ze‘âmet tîmârdan a‘lâ ve latîf akârâtdır.

Hâlâ şeyhü'l-beled defteriyle bu şehr içre yüz kırk altı bin âdem vardır, derler. Hakkâ ki her kûçe ve puça ve esvâkları omuz omuzu sökmez benî âdemdir. Ve zamân-ı kadîmde gâyet ma‘mûr [u] âbâdân kal‘a ve şehir imiş. Cenûb tarafında kal‘a âsârları ve sarây-ı âlî ve kâr-ı kadîm esâsları zâhirdir. Âl-i Osmân'dan mukaddem Circe hâkimleri bu şehirde vezâret ile hükûmet edüp bu şehirde sâkin imiş. Ol asırda bu şehir yigirmi yedi bin hâne ve on dörd hammâm imiş. Birkaç mu‘attal hammâmların ve cevâmi‘ ve zevâvîlerin hakîr görmüşüm. Ol imâret-i âbâdânı bilir yüz kırk altı yaşında zinde civân-misâl cünbüş ü hareket eder şeyh şücâ‘uddîn gördüm deyü nakl etdi.

Ve bu şehrin cânib-i erba‘ası uçurum bayırlı yerler olmağıyle dâyiren-mâdâr etrâf-ı şehirde kal‘a kapuları gibi tahta-i metîn bâblardır. şeb [ü] rûz dîde-bânları nigâhbânlık ederler. Zîrâ cânib-i garbîsinde âsî çöl Urbânı vardır.

Ve şehrin keşişleme rûzgârı cânibi şehirden rub‘ sâ‘at yalçın kayalı kûh-ı azîmdir, altları serâpâ mağârâlardır kim zer-ender-zer kayadan oyulmuş dîvânhâneler ve kûşe kûşe müte‘addid hücreler ve biner at alır kayadan kesme ıstabllar var kim âdem girse gâyib olur. Lût kavmi bunda sâkin olurlarmış. Serâpâ bu kayalar böyle [Y 369a] gâr-ı yetîmânlardır. Bu şehir keferesinin ba‘zı mürdelerini bu gârlar içre defn ederler.

Bu şehirde bir mahalle-i Kıbtî vardır, ammâ gayrı milel-i nasârâdan nâm [ü] nişân yokdur, ancak ticâret içün gelüp giderler. ‹ki aded kenîseleri vardır.

Ve şehrin âb [u] havâsı bâd-ı sabâlı ve milîsî rûzgârlı hoş havâ yerdir. Dil ü câna kıyıcı, yürek yakıcı, gazâb-âlûd bakıcı, âşık-perest, âhû-yı Çîn gözlü, şîrîn sözlü, mehcebîn, perî-peyker melek-manzar mahbûbe ve mahbûbları vardır. Cümle halkı garîb-dostdur. A‘lâ ve ednâsı mü’min ü muvahhid ehl-i hâl kimeslerdir.

Bu şehrin cümle dekâkînleri bir ulu yolun iki cânibine vâki‘ olmuşdur, gayrı tarîk-ı âmlarda dükkânlar yokdur. Ve üzerleri kapalıdır kapdır kapudur, aslâ şiddet-i harâret te’sîr etmez. Ârâmgâh-ı zurefâ bir sûk-ı sultânîdir. [Q 304b]

Memdûhâtından beyâz kenârlı bezi ve peştemâlı ve çârşafı ve kahve makraması ve ipliği meşhûrdur. Ekseriyyâ ehl-i hırefinin çoğu çulhadır. Bin çulha dezgâhı vardır, derler. Sahîhdir, zîrâ Mağrib-zemînden niçe bin kavm-i Mağâribe gelüp niçe bin yük gömlek bezi ve ketân ipliği olup Mağrib'e götürürler, *ve's-selâm*. Andan,

Bu şehrin ziyâretlerin beyân eder

Lodos cânibindeki mezâristâna cebbâne-i kübrâ derler, bir diyârda eyle pâk u ma‘mûr mezâristân vâdî-i hâmûşân yokdur kim bu dahi [P 301b] vatan-ı aslîmiz olan şehr-i hâmûşândır. Mısra‘:

Âkıbet menzil-i mâ vâdi-i hâmûşânest

mısra‘ı mazmûnu üzre bu şehir halkı âhir-i kâr mekânımız olsa gerekdir, deyü borca harca girüp mevtâlarının sandûkalarını beyâz kirec ile inşâ edüp hece taşı üzre târîhler tahrîr edüp niçe yüz bin şecerler diküp amâr etmişlerdir. Ve niçe fukarâlar bu garâfede yatup hayvânât girmesin deyü muhâfaza eder. Tarîk-ı âm üzre olmağile niçe yüz sebîlleri vardır. Binden mütecâviz beyâz nûr-misâl kubbelerinde niçe bin Sahâbe-i kirâm ve evlâd-ı zevi'l-ihtirâm âsûdedirler. Ehl-i beledin şehâdeti(ni) ile hîn-i muhâsarada şehîd olmuş yedi yüz Ashâb-ı güzîn medfûndur derler. Hakkâ ki cümlesinin kabr-i şerîfleri ma‘lûmdur, eğer tahrîr etsek tatvîl-i kelâm olur. Eyle bir mezâristân-ı münevverdir kim anda âsûde olanlar, mısrâ‘:

Kimi Cem'dir kimi Dârâ yatan mevtâyı söyletsen.

Ammâ şehr içinde mütevekkil-i ebrâr ve mutasarrıf-ı esrâr eş-şeyh ‹skender ve cebbâne dibindeki cisir kenârında şeyh Muhammed el-Meczûb ve civârında eş-şeyh Rûdî hazretleri sâdât-ı kirâmdandır, *rahmetullâhi aleyhim ecma‘în*.

Ba‘dehu bu ‹syût'dan refîklerimiz ile kalkub cenûb cânibine cisr-i sultânî üzre ubûr ederek bir malaka düz sahrâda gidüp, [Y 369b]

Beled-i şutub

Siyût kazâsı haddinde iltizâm üç yüz evli müslim ve Kıbtî kurâsıdır. Bir kırmızı cebel üzre ma‘mûr u âbâdân beled-i kadîmdir. Bu cebel üzre evâyil-i a‘sârda bir kal‘a-i metîn var imiş, hâlâ eser-i binâları nümâyândır. Bu Merâ(?) cebelinin cânib-i şarkîsi harâbistân mağâristânlardır kim benî âdem varmağa cür’et edemez, âdeme dehşet hâsıl olur. Bu cebel üzre bu mahalle Vâdiyü't-Tayr derler.

Evsâf-ı Cebelü't-Tayr

{Cebel-i Taylîmûn dahi derler} Ve acîb ü garîb vâcibü's-seyr bir temâşâgâh ibret-nümâ cebel-i azîmdir kim temdîhinde lisân kâsırdır. Her sene fasl-ı rebî‘de cânib-i Rûm'dan niçe kerre yüz bin tuyûr-ı gûnâ-gûn gelüp bu cebel üzre meks edüp mihmân olurlar. Ammâ laklak kuşundan ve sakkâ kuşundan ziyâde murglar yokdur. Ol cebel üzre ve deşt [ü] sahrâda bir kadem basacak arz-ı hâliye kalmaz. Ol gece cümle tuyûrlar eyle sayha ururlar kim istimâ‘ edenlerin zehresi çâk olur.

Bu temâşâdan ahâlî-i vilâyet ve ehl-i beledler haberdâr olup alarkadan temâşâsına gelürler, ammâ bir ferd dest-dırâzlık ve seng-endahtlık etmeğe kâdir değildir.

Bu cebel üzre bir kumsal yerde bir mezâristân vardır. Her lahd içinde niçe bin kefenli gûnâ-gûn kuşlar medfûnlardır. Ekseriyyâ leylek kuşu kefeniyle gâyet çokdur. Cemî‘i murglar bu mezâr üzre gelüp feryâd [u] figân ederek deverân edüp ziyâret ederler, andan yine mezkûr cebel üzre meks ederler.

Bu mezkûr kefenli kuşların çoğu mezârdan taşra nümâyândır, kefeni içinde aslâ çürümemiş ter ü tâze tüğiyle durur kuşlardır. Ve kefenleri hûrmâ lîfindendir.

Bu tuyûrların kefen ile medfûn olmasının asl [u] fer‘in bilir âdem yokdur ve bir müverrih-i âlem tahrîr etmemişdir. Hattâ hakîr iki kefenli ter ü tâze kuşlar lâşesin Kethudâ ‹brâhîm Paşa'ya getirüp manzûr-ı sa‘âdetleri oldu.

Ba‘dehu bu kuşlar ale's-sabâh ki vakt-i şâfi‘î ki olur, *el-azametullâh*, mâbeynlerinde bir feza‘ u çeza‘ ve gırîv [ü] feryâd kopar kim istimâ‘ edene bir vehm ârız olur. Vakt-i seher ki olur, bu cebelde bir gâr-ı azîm vardır, ol gâr-ı azîm üzre cemî‘i murgân sayha-i şedîd urarak ber-havâ olup pervâz ederek yedi kerre sayha-i âlî ile bu gârı cevelân deverân ederek tavâf edüp yine gârın önünde kat-ender-kat meks edüp gûyâ bir meşveret ederler. Ba‘dehu her ecnâs-ı tuyûrun içinden birer murg gârın içine girüp artık çıkmazlar. Tâ ol murg gâr-ı muzlim içinde cân vermeyince cemî‘i kuşlar tayerân etmezler. Ba‘zı içeri gâra giren kuşlar cân havli ile taşra çıkınca gayrı kuşlar anı döğe döğe gâra korlar, yine çıkarsa minkârları ile katl **[Y 370a]** edüp gayrısın korlar. Tâ ki şems-i âteş-tâb burcundan çıkdıkda ibtidâ turna kalkar, andan murg-ı kemâzâr kerkes, andan karakuş, andan çaylak ve andan laklak.

Ve'l-hâsıl cemî‘i tuyûrân kanat kakup bu cebelden kalkup ber-havâ olup bir gûne sayha-i hazîn koparup istimâ‘ eden cânların cânları ve cân-ı câ-nânları bile râhat olup kâmil bir sâ‘at-i nücûmî bu cebel üzre hoş-havâ esvât-ı latîf ile yedi kerre gürûh gürûh deverân etdiklerinde evc-i âsumânda güneş gâyib olup perr ü bâl-i tuyûrdan zemîn şeb-i muzlim gibi olur. Yine bir sâ‘atden sonra alay alay remmâ remmâ cemî‘i murgân-ı Hudâ cümlesi turna katarı olup cenûb cânibine diyâr-ı Fûncistân'a andan Nîl'in başın ubûr edüp bu Mısır cezîresinden çıkup Bahr-i Muhît üzre yine cenûba doğru gitdiklerin Portakal ve Hind gemilerindeki âdemler görmüşlerdir, ammâ andan öte ne cânibe gitdikleri ma‘lûm değildir.

Bu Bahr-i Muhît'i ubûr eden leylek kuşudur. Yohsa gayrı tuyûrlar Mısır cezîresinden çıkmazlar, anda sehillerler. Her diyâr murgunun bir sevâhili ve bir yaylağı vardır, ammâ sevâhilde yavru çıkarmazlar, zîrâ şiddet-i hârdan yumurtaları pişer.

Hattâ hakîr bir kerre râh-ı Mekke'de iki devekuşu beyzası buldum, bir cânibinden delüp için boşadup Rûm'a götürmek mülâhazasında olduk, meğer şiddet-i hârdan a‘lâ **[Q 305a]** **[P 302a]** pişmiş.

Mezkûr kuşlar tayerân edüp gidince niçe kimesne ile mezkûr cebelin zirvesine urûc edüp mezârlarda medfûn kefenli kuşları temâşâ edüp merkûm gâra varup içeri girdik. Ol kadar muzlim değil, bir gâr-ı azîmdir, ammâ bilâ-had velâ-gâye murglar lâşeleri râyihasından âdem ân-ı vâhid duramaz, sermest olur.

Mukademmâ cemî‘i murglar bu cebele geldüklerinde her ecnâs-ı tuyûrdan birer murg bu gârın içine girüp kalmışdı. Ol murg ecnâsın cümlesi mezkûr gârın kubbeleri deliklerine minkârı ve pençelerin sokup ölmüşler ve asılmış dururlar idi. Ve zîr-i gârda pâymâl olan lâşe-i murgân bu minkârından asılup düşenlerdir.

Ve her sene cümle ecnâs-ı tuyûrân gelüp bu cebeli bu tahrîr olunan üslûb üzre ziyâret edüp bu gâr içre birer nev‘ tuyûru kurbân edüp ‹svân ve Sûdân diyârlarından ubûr edüp Bahr-i Okyûnûs üzre giderler.

Bahâr eyyâmlarında yine sevâhillerinden avdet etdüklerinde yine bu cebel-i pür-acîbi ziyâret edüp ke'l-evvel yedi kerre devr ederler, ammâ gâr içre kuşlardan kurbân etmeyüp ve gece yatmayup ubûr ederler. Ve bu gâr içre biri biri üzre yığılup perr ü bâlleri ile kadîd kalan kuşlar lâşesinin hadd [ü] hasrın Cenâb-ı Bârî bilür. **[Y 370b]**

Her sene temâşâgâh-ı ibret-nümâdır. Ammâ ahâlî-i vilâyet bu kuşların her sene gelüp böyle cem‘iyyet ile bu gâr içre birer cins murgu kurbân edüp gitdiklerin âbâ vü ecdâdlarından berü tecrübe etmişlerdir kim eğer bu gâr içinde minkârından asılmış kalmış bir kuş kalmayup cümlesi yere düşmüşse kaht [u] galâ alâmetidir, derler, cümle halk terekelerin der-anbâr edüp hıfz etmeğe başlarlar, hakkâ ki yine mülâhazaları üzre kaht-ı azîm olur.

Ve eğer bir kuş berdâr olmuş bulunsa sehl ganîmet olur. ‹ki kuş bulunsa re‘âyânın tohmu ancak çıkar. Üç bulunsa ganîmet olup Nîl-i mübârek on altı arşın çıkup mâl-ı pâdişâhî çıkar. Eğer maslûb kuş dörd bulunsa Nîl yigirmi arşın taşup cemî‘i ümenâ ve mültezimîn ganî olurlar. Ve eğer minkârından maslûb kuş beş bulunsa Nîl yigirmi iki arşın taşup cümle re‘âyâ vü berâyâ bay olur. Eğer kuş altı bulunsa Nîl yigirmi altı zirâ‘ gelüp eyle ganîmet olur kim hubûbâtları [1] ”ÔÊÚ»‰ olup cümle re‘âyâ ve ümerâ ve keşşâf ve mültezimîn curunlarından {ya‘nî hırmen} mahsûlâtların kaldırmağa âciz olalar, deyü mücerreb. ‹‘tikâd-ı fellâhîn-i Sa‘îd böyledir ve yine bi-emrillâh eyle olur.

Hikmet-i garîbedir kim bir murg-ı vahşî vü havâyî hüsn-i rızâsiyle gelüp bu gâr içre kayaların rahnedâr yerlerinden minkârı ve nâhünlerinden asılup mürd ola acîb ü garîb kâr-ı kehene-i kadîm mutalsam mü’essere-i azîmdir kim ile'l-ân ameli cârîdir. Zehî sihr-i i‘câzdır. Hamd-i Hudâ âlem-i seyâhatimizde böyle bir temâşâ-yı azîmeyi seyr etdik.

---

1 *Kur’ân,* Bakara, 261; "Her baflakta yüz danesi vard›r."

Ba‘dehu bu mahalli ubûr edüp yine taraf-ı cenûba şâdumânlı beledleri geçüp altı sâ‘atde,

Evsâf-ı kasaba-i Ebû Tîh

Circe hükmünde kös sâhibi kâşiflikdir. Hil‘ati Circe hâkiminden geyüp zîr-i hükmünde olan iki yüz pâre kurâdan yetmiş kîse ve yigirmi bin erdeb gılâl tahsîl edüp Circe dîvânında muhâsebesin görür. Gılâl isti‘câline ağası Circe'de mukîmdir. Yedi bölükden asker ve müftî ve nakîb yokdur. Ammâ yüz elli akçe kazâdır, nâhiyesi seksen kurâdır, ba‘zı mahalde Tahta kadısına ilhâk olur, senevî beş kîse hâsıl olur. ‹ki bin hâne ve yedi mihrâb ve üçü câmi‘ ve altı mekteb ve elli aded esvâk-ı muhtasarlı kasabacıkdır.

Hikmet-i Hudâ, hakîr anda kâşifin dârışeddinde mihmân iken Nîl'in karşı cânibinde Ebû Yahyâ kabîlesi altı yüz atlı ve hecînli askerle Nîl'i yıldırup beri cânibde bizim mihmân olduğumuz dârışeddi muhâsara edüp cenge âheng edüp tüfeng atmağa başladılar. Bizim ile dârışedde ‹brâhîm Paşa delilerinden on tüfengli ve yigirmi üç tüfengli kâşifden ve yedi tüfengli bizden dârışeddin mazgal deliklerinden bir yaylım kurşum urunca Arab kümesinden [Y 371a] on altı Urbân ve yedi at hâk-i mezellete düşdüler.

Derhâl Arab zılkıt urup yan verince bizim kasaba hayyâlleri dahi esb-süvâr olup bizim dârışedde geldiler.

Biz dahi yetmiş atlı olup dârışedden tulû‘ edüp Urbân ile meydân-ı ma‘rekede bir ceng-i muhtasar olmuşdur kim ta‘bîr olunmaz.

Hamd-i Hudâ şarklı Urbânından yigirmi altı âdem dahi mürd olup on altı dahi dârışedden urulanlar ile cümle kırk iki Urbân-ı uryân katl olunup kelleleri galtân olup bakıyyetü's-seyfi Nîl'e doğru firâr edüp niçesi Nîl'de gark olup cümle yetmiş at ve yedi kısrak ve on iki hecîn ganîme olup on üç Arab esîr oldu.

Bizim taraf Urbânından yedi âdem ve iki at ve paşalıdan bir âdem ve kâşifden üç âdem şehîd oldular.

Derhâl kâşif esîr olan Urbânın ikisin dârışed önünde kazığa urdu, mâ‘adâsın Circe hâkimine kellelerin birer mızrak üzre sancup bir kaçın buğ edüp derilerine saman doldurup alaylar ile Circe'ye götürdüler. Kâşif hakîre mâl-ı Urbândan üç kısrak ve bir hecîn in‘âm edüp hakîr kelleler ile ma‘an Circe'ye revâne olduk. Andan bir malaka yer gidüp,

Beled-i şeyh ‹bn Âyid

Selîm Hân'a mutî‘ olan meşâyihlerin zürriyyetindendir. Bu kabîleye Hâvvare derler. Mısır kühey-lânları bu kabâ’ilde olur. Yetmiş fırka aşâyir [ü] kabâ’ildir, cümlesi birbirine hasm-ı kavîlerdir. Ammâ cümleden bu kabîle-i Âyid şecî‘ bahadır kavmdir. Cümle sekiz bin asker fetâ olur.

‹bn Âyid'in sâkin olduğu [P 302b] kurâ bir vâsi‘ [Q 305b] mahsûldâr sahrâda beş yüz hâneli ve bir câmi‘li ve bir dârışedli ve ma‘mûr şeyh Âyid sarâylı belîdedir.

eş-şeyh Ebû [Me]ncâ hazretleri anda bir kubbe-i sagîre içinde hâzırdır, himmetleri nâzır ola. Her leyle-i Cum‘ada şeyh ibn Âyid bu ziyâretgâh-ı eş-şeyh Ebû Mencâ'da mevlûd-ı şerîf edüp fukarâ ve zu‘afâya ziyâfet eder. Ve hakîre bir deste kuyruk Havvâre tayı bağışladı.

Andan kalkup yine Nîl kenârınca gelüp cenûb tarafına Nîl-i mübârek gâyet dolaşmışdır ve Nîl gâyet vâsi‘ olmağile cezîre cezîre olmuşdur kim herbir cezîre azîm ormanlardır.

Bu mahallin Nîl'inde timsâh ve Nîl atı gâyet çokdur. Kaçan kim Nîl-i mübârek cûş [u] hurûşa gelse bu mahalde tur‘a-i Reml derler bir tur‘a-i azîmdir kim Nîl'in nısfı ol tur‘aya cereyân edüp niçe bin pâre kurâları ray eder şedîd tur‘adır.

Bu tur‘a içine timsâhlar girmeden havf ederler. Zîrâ bu tur‘a Nîl'den ayrıldığı mahalde bir amûdda timsâh tılısmı vardır. Hemân timsâh bu tur‘aya girince karnı üstüne gelüp mürd olur. Ol ecilden timsâh harâmzâdeler Nîl'in kırmızı çamurlu akduğı mahalde âdem cüssesi kadar ve dahi küçük sengîn taşlar yudup [Y 371b] ağır olur, kâmil kırk gün Nîl dibinde cezîreler mâbeyninde erba‘în çeküp yatır. Ol mahalde ibâdullâhın evlâdları ve hayvânâtları bî-pâk [ü] bî-pervâ Nîl kenârına varup def‘-i atşân ederler. Ammâ gayrı zamân merd [ü] zenân ve sıbyân cem‘iyyet ile sâhil-i Nîl'e varup nobutlar ile Nîl'i ura ura su alırlar. Mel‘ûn timsâh ba‘zı mahalde fırsat bulup atları ve develeri kapup Nîl'e çeküp cezîrelerde tenâvül eder. Gâyet zorlu mel‘ûndur, illâ karada mahâreti yokdur, zîrâ elleri ve kıç ayakları kuvvetsizdir; mahâreti Nîl'de kuyruğuyladır. Ba‘zı âdemi bütün yudar. Küçük ma‘sûmları hod evlâ bi't-tarîk yudar. Ammâ ba‘zı mel‘ûnu mezkûr tur‘a-i Reml şiddeti mahallinde toparlayup tur‘aya dâhil olunca te’sîr-i tılısmâtdan mürd olup fellâhîn derilerin kapularına mıhlarlar. Bu tur‘ayı ubûr edüp yine cenûba 7 sâ‘at gidüp Nîl'den ba‘îd,

Evsâf-ı kasaba-i Time

Circe hâkinde Tahta kazâsı nâhiyesinde iltizâm bir belde-i benâmdır. Beş yüz hâneli ve iki câmi‘li ve bir kahveli kasabadır. Dârışeddi bir sarây-ı âlîdir. Haftada bir kerre azîm bâzârı olur. Câ-be-câ bâğçeli ve bir sâkıye ve zâviyeli ve bir müsâfirhânesi vardır. Andan kalkup kâh leb-i Nîl'de ve kâhîce alarka mahsûldâr hûrmâlı kurâlar içre ubûr ederek beş sâ‘atde,

Evsâf-ı kasaba-i Tahta

Âl-i Abbâsiyân asrında binâ olunmuş Circe hükmünde otuz kîse mâl-ı pâdişâhî ve üç bin erdeb

gılâl verir başka kös sâhibi üç yüz kendi askeriyle hükm eder kâşiflikdir. Lâkin yedi bölükden asker ve şeyhülislâm ve nakîbü'l-eşrâf ve zâbit [ü] serdârları yokdur. Ammâ yüz elli akçe şîrîn kazâdır, bir müddeti yüz elli pâre nâhiye kurâlarından on kîse hâsıl olur. Gılâl isti'câli ağası Circe'de sâkindir.

Ve şehri Nîl'den ba'îd bir mürtefi' yar ve bayır üzre vâki' olmuş ol kadar ma'mûr [u] âbâdân değil kasabadır. Ammâ kadîm a'sârda gâyet amâr diyâr imiş, âsâr-ı binâları zâhirdir. Cümle amârı hâlâ iki bin hâne ve yigirmi mahalle ve yetmiş mihrâb ve tokuz hutbe ve iki tekye ve bir küçük muzlim ve kesîf hammâmı ve yüz mikdârı esvâk-ı mahtasarı var. Bezâsteni yokdur. Üç vekâlesi ve üç kahvehânesi ve yigirmi sebîli var. Ve bu şehirde üç minâre nümâyândır, mâ'adâ minâresiz zevâvîlerdir. Ve havâsı sakîldir. Ve halkı fakîrlerdir.

Bu şehrin kurbunda cereyân eden Nîl içre cezîreler var kim hıyâbânından âdem gâyib olur. Kân-ı timsâh-ı bî-cenâh mel'ûnlar gâyet çokdur. Ekseriyyâ ba'zı fetâlar timsâhları katl edüp derilerin bu şehrin dervezelerine mansar havfinden mıhlarlar. Ekseriyyâ bâbları timsâhlıdır.

Hâk-i [Y 372a] pâkinde âsûde olan kibâr-ı evliyâları bildirir

Evvelâ şehrin hâricinde kıdve-i ricâl ve nokta-i kemâh **eş-şeyh Hazret-i Ahmed el-Fergâl**, niçe bin keşf [ü] kerâmetleri zuhûr etmiş emr-i azîm ziyâret-i kadîm ulu sultândır. Ve civârındaki cebbânede niçe ziyâretler dahi etdik, kabûl-i dergâh-ı ‹zzet ola.

Andan yine cânib-i cenûba nahlistân bostânlar içre dörd sâ'at şiddet-i hârda gidüp,

Evsâf-ı hükûmet-i beled-i Cezîre

Circe hükmünde kös sâhibi üç yüz tevâbi'e mâlik iki yüz pâre kurâdan yigirmi kîse mâl ve on bin erdeb gılâl tahsîl edüp Circe dîvânında muhâsebesin görür yüz elli akçe kazâ-i âsumânîdir, müddeti üç kîse dutar. Yedi bölükden askeri ve gılâl ağası ve müftîsi ve nakîbi ve a'yânı aslâ yokdur. Kâşif sâkin olduğu kurâ kasaba-vâr bir dâr-ı diyâr beleddir. Câmi'i ve bir kahvesinden gayrı çârsû-yı bâzârdan ve gayrı imâretden bir eser yokdur. Ammâ beyâz kubbeler içre ziyâretleri çokdur. ‹sm-i şerîfleri hâtırımda yokdur. Cümleye bir Yâsîn-i şerîf tilâvet edüp savâbların rûh-ı pür-fütûhlarına hîbe eyledik, *tekabbelallâhu te'âlâ*.

Bunda iki sâ'at istirâhat edüp şiddet-i hâr zevâle vardıkda kalkup yine cenûba üç sâ'at gidüp,

Evsâf-ı kasaba-i Sûhâc

Circe hükmünde sâyir keşşâflar gibi iki yüz kendü sekbâniyle elli kîse mâl ve iki bin erdeb gılâli üç yüz pâre şâdumânlı kurâdan cem' edüp dehlîz-i Circe'den mâlı gılâli galk eder. Gılâl ağası Circe'de mukîmdir. Ve üç yüz pâyesiyle sadaka olunur yüz altmış pâre kurâya hâkimü'ş-şer' kazâdır, senevî on kîse hâsıl olur. Circe'ye karîb olmağile yedi bölükden asker ve müftî ve nakîb yokdur.

Ve şehri Nîl'den üç bin adım alarka bir kömistânlı ve türâblı püşte üzre şekl-i müdevver kal'a-misâl cânib-i erba'ası metîn evler dîvârlı cümle on yedi kavî tahta kapulu şîrîn kasabadır. Ve cümle iki bin yüz altmış sagîr ü [Q 306a] [P 303a] kebîr şîrîn kârlı fevkânî ve tahtânî büyût-ı sıgâr u kibârdır. On altı mahalle ve altı câmi'dir. Evvelâ şehrin kıble tarafı hâricinde,

Câmi'ü's-Sultân Ekrâd: Tûlen ve arzan ellişer adımdır. Ve otuz iki mermer sütûndur. Bu cami'in solunda câmi'den on adım ba'îd bir minâre-i serâmedi var, gâyet musanna' beyâz minâre-i âlîdir. Câmi'in iki yan kapusu ve bir kıble kapusu var. Ve kâşifin sarâyı civârında

es-Sultân Aybeğ et-Türkmânî câmi'î: Yedi aded kuş gözü sütûn üzre münakkaş tavanlı ve minâresi münhedim olmuş câmi'-i köhnedir. Ammâ minâresinin ortasındaki çam direği mîli üzre minârenin külâhı hâlâ turur, bir acâyib turfa minâredir.

Gayrı câmi'ler manzûrumuz olmadı. Cümle zevâvîler ile elli mihrâbdır.

Ve üç [Y 372b] Bedevî ve yedi Alevî ve sekiz Burhânî tekyeleri vardır.

Ve yedi zâviyede medreseler vardır, hücrelerinin vazîfe-i mu'ayyeneleri vâsıldır.

Ve yigirmi sebîl-i âb-ı hayvân. Ve on yedi mekteb-i sıbyân-ı tıflânı. Ve altı vekâle ve hânı, biri Selîm Kâşif hânı ve biri Kişkoğlu hânı, bunlar ma'mûrdur. Ve bir hammâmı. Ve yüz dükkânı var. bezâsteni yokdur.

Ve evleri ol kadar ma'mûr değildir. Ve mu'azzam sarâyları yokdur. Ve fukarâsı çokdur. Ve hûrmâsı ve bâğçesi azdır. şiddet-i rûzgârda tozu çokdur. Memdûhâtından etmeği ve mâvî bezi meşhûrdur. Ammâ bostânları çokdur ve gâyet mahsûllü zemîni vardır, bir kîle tohumu elli kîle hubûb verir. Baklası firâvân olur.

Ziyâret etdiğimiz sultân-ı âlî-şânları beyân eder

Evvelâ fâzıl ü âlim ve emîn ü sâlim **eş-şeyh Hazret-i Ebü'l-Kâsım:** Kabr-i münevveri bir kubbe-i pür-envârdır kim şeb [ü] rûz hâl sâhibi kimesnelerle memlû ziyâretgâh-ı ünâsdır.

Bu şehirden kalkup kâh şarka ve kâh garba ve kâh kıbleye ve kâh cenûba Nîl'den ba'îd ubûr ederek, zîrâ ba'zı tur'a ve halîcler taşup geçmek muhâl olup yolları yemîn ü yesâra dolaşup hayli usret çekerek, yedi sâ'atde,

Evsâf-ı kasaba-i şîrîn Menşiye

Circe civârında kös sâhibi başka kâşif hükm eder. ‹ki yüz pâre kurâsından yetmiş kîse mâl ve on iki bin erdeb gılâl tahsîl eder. Ancak yüz tevâbi‘i var, yedi bölükden asker ve müftî ve nakîb ve a‘yân-ı eşrâf yokdur. Gılâl ağası Circe'de sâkindir. Ve Tahta kazâsına mensûb yüz elli akçe kazâ-i âsumânîdir. Altmış yedi pâre nâhiyesi kurâsından senevî beş yüz guruş peydâ olunur. Ve şehri Nîl'e beş yüz adım karîb bir mürtefi‘ yerde iki bin evli ve on yedi mihrâblı ve üç hutbeli bir kasaba-i müzeyyendir. Evvelâ çârsû içinde,

Sultân Muhammed-i Ekrâd câmi‘i: Tûlen ve arzan kırkar adımdır. Ve haremi etrâfındaki sütûnlar ile enderûn-ı câmi‘de otuz iki amûd-ı mevzûnlar üzre nakş-ı ibret-âsâr kalemkârî tavandır. Ve üç ibret-nümâ mihrâbı ve bir musanna‘ doğrama haşeb minberi kapusu üzre târîhi budur:

Emera bi-inşâi hâze'l-minberi'l-mübârek Muhammed bin Ebî Bekr fî şehri Receb sene erba‘ ve selâsîn ve seb‘im’e [734].

tahrîr olunmuşdur. Bu ol Muhammed-i Ekrâd'dır kim Mısır'da ‹mâm şâfi‘î üzre kubbe inşâ etmişdir, ve yine anda ‹mâm şâfi‘î cenbinde medfûndur. Bu şehirde bundan ulu câmi‘ yokdur, mâ‘adâ mesâcid-i ma‘mûrlardır.

Bir hammâmı ve iki hânı ve yedi sebîli ve üç mekteb-i ebcedhânı ve iki yüz dükkânları ve yedi kahvehânesi var.

Âb [u] havâsının letâfetinden mâ‘adâ Rûm bâğları gibi bâğlarında âbdâr üzümü olur. Ve halkı gâyet garîb-dostlardır.

Andan kalkup yine cenûb tarafına kâh Nîl kenârınca kâh Nîl boyası mâvî çivit bostânları **[Y 373a]** kenârınca ve kâh nehr-i Nîl'den ba‘îd berde niçe ma‘mûr hûrmâlı ve bâğ u bâğçeli kurâlar ve sâkıyeli sâyedâr dırahtlı zâviyeler ubûr ederek kâmil üçüncü sâ‘atde,

Evsâf-ı şehr-i azîm ve taht-ı Sa‘îd-i kadîm, eyâlet-i dehlîz-i Habeş ve binâ-yı Tavtaş, bender-âbâd şehr-i ma‘mûr Circe

Ba‘de't-Tûfân Ebü'l-kabâbıta oğlunun oğlu Tavtaş binâsıdır. Ba‘dehu oğlu Çercîs'e devlet intikâl edince Circe şehrin ol kadar amâr etdi kim gûyâ şeddâd'ın binâ etdüği Bâğ-ı ‹rem idi. Anıniçün bu şehre Çercîs'den galat Circe derler. Hâlâ eyâlet-i Mısır'da iki tuğlu mîrimîrânlıkdır. Hâss-ı hümâyûnu altı yük akçedir. Mekke ve Medîne ve Âsitâne tarafında bir hizmet-i pâdişâhî oldukda bin âdem ile sefer eşer, yâhûd hîn-ı azlinde emîrü'l-hac olur, mansıb-ı azîmdir.

Eyâlet-i Circe'de cümle (---) pâre âbâdân kurâdır. Lâkin bin yetmiş beş pâre kurâsı mîrî gılâle bağlıdır. Senevî bu kurâlar seksen sekiz bin erdeb gılâl verirler. Lâkin vilâyet-i Circe'yi dörd kerre yüz bin ve otuz altı bin erdeb gılâle yürüdürler. Yüz seksen bin erdebi Mısır paşasına fâ’iz kalır, mâ‘adâsı Circe hâkimine kalır. Ammâ eyâletindeki kurâlardan yüz kırk pâre belde-i azîmlerin gılâlleri bi'l-cümle vakfullâh tarafından hâkim zâbitleri tahsîl edüp câmi‘-i Ezher'e ve gayrı câmi‘-i selâtînlerin mürtezikalarına vazîfe verirler. Mezkûr kurâlara mîrimîrân-ı Circe vaz‘-ı yed edüp dahl [ü] ta‘arruz etmeğe kâdir değildir. Eğer zulmen bir şey etse, üçüncü gün Mısır'da yetmiş bin alem ile ulemâ-yı Mısır gulû edüp zulmü men‘ ederler.

Ve bu iklîm-i Circe'de dahi tîmâr ü ze‘âmet ve alaybeği ve çeribaşı kurâları yokdur. Cümle kurâ-yı sultânî vakfullâh-ı Sübhânî'dir. Bu vilâyetden hâkim Circe'ye senevî ber-vechi adâlet ba‘de'l-harcı ve'l-masârıf üç yüz kîse-i Mısrî kalır. Ammâ merhûm Circe hâkimi Alî Beğ ahâlî-i beled nakilleri üzre iki kerre yüzer bin guruş kendüye hâsıl edermiş. Tahkîkdir, zîrâ defterhâne-i Circe'de Alî Beğ îrâdı ve masârıfı manzûrumuz olmuşdur. Zîrâ eyâlet-i Circe'de otuz yedi kâşif vardır, cümlesi Circe hâkiminden hil‘at-ı fâhire geyerler, Mısır tarafına aslâ **[Q 306b]** mürâca‘at etmezler.

Ve cümle iklîm-i Circe **[P 303b]** otuz bir kazâdır. Ale'l-umûm cümle nevâhî kurâları altı bin yüz yetmiş pâre âbâdân kurâlardır. Lâkin vakfullâh kurâları ile hisâb olunmuşdur. Bu mezkûr kurâlarda cümle şeyhü'l-Arab-ı Urbân altı yüz şeyh kabâ’il sâhibleri senede bir kerre dîvân-ı Circe'ye gelüp hâkim-i Circe'den tecdîd-i bî‘at edüp hil‘at-ı fâhireler ve alaca abâlar geyüp mâl-i pâdişâhî ve gılâl-i askerî tahsîl ederler. Ve bu şeyhlerin ittifâkıyla Circe hâkimine **[Y 373b]** mezkûr kurâlardan külfe içün senevî on bir bin koyun ve yüz bin erdeb şa‘îr ve elli bin erdeb hınta ve kırk bin erdeb bakla hâkime zahîre içün hedâyâ getirirler. Hâkim dahi yigirmi bin erdeb gılâli ve kırk bin erdeb şa‘îri başına cem‘ olan iki bin askerî tâ’ifesine ta‘yînât verir, masârıf-ı azîmedir. Mâ-bâkî gılâli fürûht eder.

Ve kânûn-ı selef üzre eyâletinden hâkime beş yüz Havvâre küheylân at gelir. Hâliyetü'l-hâliyedir, ana çun çerâ yokdur, elbetde gelir.

Ve bâd-ı havâdan ve cürm [ü] cinâyetden ve dahi hedâyâlardan bin beş yüz at ve yedi sekiz yüz katâr deve gelir. Ammâ bu diyârda aslâ katır gelmez ve peydâ dahi olmaz. Kârûn bu diyârda gark olalı katır hâsıl olmaz. Ve hâkimine bu eyâletden gılâl taşımak içün her sene beş bin eşek gelir. Ve tur‘aları ve halîcleri cerf etmek içün iki bin sığır gelir.

Ve iki yüz tavâşî ve bin mikdârı gayrı siyâh memlûklar ve bî-hisâb gûnâ-gûn hedâyâlar bâlâda tahrîr olunan kabîle beğlerinden ve şeyhü'l-Arab ve şeyhü'l-beledlerden ve cemî‘i keşşâflardan ve sâyir

serikârda olanlardan elbette bu hedâyâlar hâliyedir, her sene gelüp bî-hisâb mâl [ü] menâl olur.

Ammâ bu îrâda göre masârıfı dahi bî-hisâb ve hâric-i kitâbdır. Evvelâ Mısır paşasına beher sene yetmiş kîse kalemiyye ve kırk aded küheylân Havvâre at, üçü pâk bisâtlı ve biri altun zencîrli ve murassa‘ zînli ve kırk memlûk-i siyeh-rû Arab, ve on siyâh-çerde Habeşî tavâşî-i la‘l-çehre; bu memâliklerin cümlesi gûnâ-gûn libâs-ı fâhireler ile müzeyyen olup herbirinin destinde birer boğça veyâhûd müşk ü gülâb ve ûd u amber ve kâfûr u zebâd ve dendân-ı fîl ve şâha-i fîl ve siper-i pîl ve kîmuht-ı timsâh ve âlet-i harb makûlesi hedâyâlar ile cümle esved gulâmlar ale't-tertîb gelirler. Ammâ yigirmi aded Fûncî ve Afnuvî burunları ve gûşları menkûşlu esmerü'l-levn cevârîler tehîdest gelir, anların hedâyâları mestûrdur.

Ve yüz re’s beledî develer gelir. Ve bin erdeb buğday ve bin erdeb mercimek ve bin erdeb firik ve bin erdeb şa‘îr cümle arpa emînine ve kilârcıbaşıya teslîm olur. Ve bin aded koyun ve bin re’s kuzu dahi vekîlü'l-harca vâsıl olur. Ve paşa kethudâsına senevî yigirmi kîse ve on at-ı sâde ve on zişt Arab ve beş tavâşî ağa ve beş katar deve cümle sükker ve kahve ve ades yükledüp eyle gelir.

Ve şehir havâlesine ve dîvân efendisine ve'l-hâsıl Mısır vezîrinin ma‘dûd on yedi nefer serikârda olan merâtib sâhiblerinden gayrı tâ akkâmbaşı ve meş‘alci-başıya varınca lâ-yu‘ad ve lâ-yuhsâ hedâyâları ve ihsânları Circe hâkiminin kapu kethudâsı eliyle vâsıl olur.

Bu hedâyâlardan **[Y 374a]** mâ‘adâ ıydıyye iki kerre hedâyâ-yı kesîreleri gelir. Ve bir kerre dahi Nîliyye pîşkeşi gelir. Ve bî-hisâb hedâyâları Mısır ümerâlarına ve mollâya ve sâyir serikârda olan erbâb-ı dîvâna ve ehl-i menâsıblara gelir.

Bu hedâyâlardan sonra Circe muhâfazasında olan Mısır'ın yedi bölük askerîsine ve kendü tevâbi‘inden bin aded askerine ve gayrı vâcibü'r-re‘âyâ ve lâzımü'l-himâye olan kimesnelere ve e’imme ve hutebâ ve meşâyihâna külfe ta‘yînât verdüği masârıf senevî dörd bin koyun ve yigirmi bin erdeb hınta ve kırk erdeb şa‘îr ve beher yevm yigirmişer bin ekmek, her ekmeği seksener dirhem-i Sa‘îdî olmak üzre, ve bin kantâr yağ ve yetmiş kantâr bal ve iki yüz ferde kahve ve bin gemi odun ve niçe bin deve yükü kurâlardan ta‘yîn-i *cille* ya‘nî sığır tezeği ve gayrı gûnâ-gûn ta‘yînât verilir.

Ve mâl-ı masârıflarından bin nefer kendü askerine senevî üç yüz kîse ulûfe verir; cündîlere yüzer guruş mâhiyye; garîb piyâde tüfeng-endâz sekbânlara mâhiyye beş guruş; baş bölükbaşıya senevî iki bin guruş ve beş at; gayrı yigirmi aded bölükbaşılara biner guruş ve ikişer at; ve odabaşılara beşer yüz guruş ve birer at. Bundan mâ‘adâ huddâmlara ihsânları mebzûldür, ana göre kıyâs oluna.

Mısır vezîri masârıfiyle berâber belki ba‘zı Hâtem hâkimlerin masrûfları dahi ziyâde ola. Cümle îrâd [u] masârıfları dehlîz-i Circe'de mastûrdur kim dîvân-ı azîmdir. Mısır'da ne kadar erbâb-ı dîvân var ise bu Circe dîvânında ol kadar menâsıb sâhibleri vardır. Lâkin cümle küttâbları Hazarî Arûb Kıbtîlerdir kim akl-ı Arasto'lardır, bir kılı kırk şak edüp bir dânıkı ve bir nukra ve zerreyi cüz’î hisâb eder.

Hulâsa-i kelâm kânûn-ı Selîm Hân üzre Circe hâkiminin bu üslûb-ı merkûm üzre îrâd [u] masârıfı vardır, kırat-be-kırat hisâb olunmuşdur. Ammâ bu kadar mâl-ı firâvânı yine külfe verdiği askerî tâ’ifesi kuvveti ile tahsîl eder. Zîrâ eyâlet-i azîm olmağile isyân tuğyân eder Urbânlar zimmetinde olan mâlları cüyûş-i Circe tahsîl eder. Cemî‘i diyârın kurâ ve kasabâtlarının ve ahâlî-i vilâyetin ahvâline anlar muttali‘ olup bî-pâk ü bî-pervâ mâl-ı gılâl tahsîl ederler. Gâyet akûr ve anîd ü pelîd ve şecî‘ ve hayyâl fetâ Urbânları ve sıbyânları var. Bu diyârda sıbyân ta‘bîri levendât makûlesi Urbânına derler. Bu diyâr-ı azîm anlar ile mâl-â-mâldir, zîrâ serhadd-i **[Q 307a]** **[P 304a]** Fûncistân'dır. Ve,

Taht-ı hükûmeti hudûdların beyân eder

Evvelâ bu diyârın cânib-i şarkîsi Nîl'in karşu tarafında yetmiş merhale yerde hâk-i Habeş ile müşâdır. Ve cenûb tarafından Nîl **[Y 374b]** kenârınca iki aylık yol vilâyet-i Berberistân ile hem-hudûddur. Ve yine cenûbun cânib-i şarkîsine meyyâl âhirü'l-hudûd Mısır'ın Sây kal‘ası üzre üç aylık yol Fûncistân vilâyeti ile çetdeştdir. Ve keşişleme rûzgârı cânibinde dörd aylık yer vilâyet Kırmanka türâbiyle hem-civârdır. Ve lodos rûzgârı tarafına bir aylık yol Sûdân vilâyeti ile sınırdeşdir.

Ve cânib-i garba üç aylık yol Fes ü Merânkûş pâdişâhlarının diyârlarına varınca hâk-i Circe mülâhıkdır. Ve yıldız cânibine altmış sekiz konak yer Kibrit körfezin ubûr edüp Mağrib Tarabulus'u hudûdiyle Circe hâki mülâsıkdır. El-hâsıl eyâlet-i Circe ekâlîm-i Mısır'da iklîm-i evvelde ve iklîm-i sânîde alâkası vardır. Böyle arâzî-i vâsi‘a ve hâk-i pâki mahsûlâtı bî-nihâye bir vâsi‘atü'l-aktâr ve rahîsatü'l-eş‘âr, buk‘aları hûb ve ünâsları mahbûb u mergûb, nazargâhları vâfir ve hayrât [ü] berekâtları mütekâsir, ni‘metleri firâvân ve nehr-i Nîl cereyân edüp bir âb-ı hayâtlı diyâr-ı dehlîzistândır.

Cezîre-i Mısır içinde bir pâdişâhlık yerdir. Beyne'l-Urbân dehlîz-i Habeş dediklerinin aslı ya‘nî Küçük Habeş sultânı tahtı demekdir. Tâ bu tahrîr olunan mertebe memâlik-i bî-pâyân garb tarafı çölistân berr ü beyâbân yerlere mâlikdir. Benî Seyf'den berü tahrîr etdiğimiz kazâlardan mâ‘adâ inşâallâhu ta‘âlâ seyâhat etdikce mahallerindeki kazâları dahi tahrîr ederiz.

Ve bu şehr-i Circe'ye Mısır vezîri tarafından bir mükellef ağa-yı âlîşân sâhib-i iz‘ân muhteşem Circe

hâkimi üzre gılâl tahsîli içün gelüp Circe'de bir sarây-ı âlîde meks edüp tahsîl-i gılâle ibrâm u ilhâh etdirüp ba‘de't-tahsîl cümle gılâli, Nîl kenârında azîm *şûne*ler ya‘nî anbârlar vardır, anda der-mahzen edüp Mısır'da risâle ağası yediyle bin pâre gemi gelüp cem‘ olan gılâlleri kerre ve kerreteyn taşıyup Mısr-ı Atîk'de anbâr-ı Yûsuf'a dağlar-misâl yığup üç ayda bir cemî‘i askerî tâ’ifesine cirâye ve alîklerin verüp Mısır ganîmet olur. Dâhiye-i kübrâdır kim bu cirâye [ve] alîk anbâr-ı Yûsuf'a akıl ermez bir sırrullâhdır. Ve Circe'de bu gılâli tahsîl eden ağanın beğden bir kîse hammâm akçesi ve iki at, biri bisâtlı, ve rûz-merre yüz alîk ve müstevfâ külfesi ve gayrı hâliyesi dâyimdir. Ve ağa her erdeb başına ikişer para alır. Ve gayrı tayyârâtdan senevî yigirmi kîse hâsıl edüp beş kîse paşaya kalemiyye verir. Kethudâya üç yüz guruş, paşaya üç at ve üç tavâşî, kethudâya bir at ve bir tavâşî verir.

Ve bu ağa üzre mü’ekkid bir ağa dahi gılâl isti‘câline gelüp beğden bir kîse bir at ve bir siyâh-rû gulâm alup gılâl **[Y 375a]** tahsîline acele eder.

Bu Circe'de Âsitâne'den gelme ağalar yokdur. Ancak Mısır kapukulundan yeniçeri serdârı ve azeb serdârı ve beş bölük serdârları askerî tâ’ifesin zabt ederler. ‹slâmbol yeniçeri serdârı sipâh kethudâyeri yokdur. Müttehem bir Âsitâne kulu olsa, Mısır'a gönderirler.

Ve mezâhib-i erba‘adan mütebahhirîn şeyhülislâmları ve nakîbü'l-eşrâfı vardır.

Ve hâkimü'ş-şer‘-i mübîni üç yüz pâyesi ile kazâ-i âlîdir, senevî sandûk mahsûlü on kîse olur, nâhiyesi yüz seksen pâre kurâdır.

Ve a‘yân-ı eşrâfı ve ankâ tüccârları ve üstâd neccârları ve mellâhân-ı ehl-i bihârları çokdur. Zîrâ bu Circe'nin Nîl karşusunda kıble tarafındaki dağların ardında iki konak yerde Kusayre iskelesi derler Mekke ve Medîne benderidir. Cümle vilâyet-i Circe'nin gılâli anda gidüp andan gemilerle Mekke ve Medîne'ye gider. Anıniçün Circe kavminin ekseri tüccâr fellâh u mellâhdır.

Ve bu şehr-i Circe'nin kıblesi bedürüstî cânib-i şarka düşmüşdür kim Mekke-i mükerreme iklîm hükmü muktezâsınca eyle vâki‘ olmuşdur. Zîrâ Circe iklîm-i sânî vasatında vâki‘ olmağile arz-ı beledi 20 derece ve 27 dakîkadır. Ve tûl-i nehârı 13 3 (---) sâ‘at ve 15 dakîkadır.

Ve bu Circe şehri bir fezâ-yı âbâdânda Nîl'den bin adım cânib-i garba ba‘îd kal‘asın [kal‘asız?] ve handaksız cânib-i erba‘ası yigirmi aded kal‘a kapuları gibi metîn ağac kapulardır. Herbirinde birer pâsbânları var, her şeb bu bâbları sed edüp kapular dibinde sâkin olurlar. Ve cümle toprak ve kireç ve cibs örtülü kârgîr binâlı ve bâğlı ve bâğçeli ve sâkıye ve havz u şâzrevânlı ma‘mûr u müzeyyen kâ‘alı kat-ender-kat sarây-ı âlîler ve gayrı hânedânların der-i dîvârları münakkaş dîvârları ile ârâste ve şâhnişînlerle pîrâste olmuş musanna‘ hânelerdir kim cümlesi on bin altmış sekiz sagîr ü kebîr hâne-i zîbâlardır.

Ve cümle tokuz mahalle ve elli üç mihrâb ve on biri cum‘a namâzı edâ olunur cevâmi‘-i selâtîn-i selef ve gayrı a‘yân mîrimîrân câmi‘leridir. Ammâ cümleden cemâ‘at-ı kesîreye mâlik çârşû içinde,

Çukur Câmi‘: Tûlen ve arzan altmışar adımdır. Ve haremi etrâfında olan amûdlarla cümle on sekiz aded kuş gözü sütûnlar üzre tavandır, kubbe değildir. Ve haşeb-i musanna‘ minberi kapusu üzre [1] ‹Ɇ†«‰‰ âyeti merkûmdur.

Ve def‘â çârsû içinde on üç kademe taş nerdübân ile çıkılır Eyyûbiyândan,

es-Sultân (---) (---) câmi‘i: Tûlen ve arzan altmışar adımdır. Ve harem etrâfiyle cümle kuş gözü elli sütûn-ı mevzûndur. Ve kemerleri üzre nakş-ı bûkalemûn ibret-nümûn elvân tezyîn ü tezhîb ile tavanı münakkaşdır. **[Y 375b]** Ve ibret-nümâ üç mihrâbı var. Ve üç kapusundan dahi on üç kademe nerdübânlar ile urûc u nüzûl olunur fevkânî câmi‘ olmağile serâpâ altında altmış mikdârı kârgîr kemer binâ dekâkînlerdir. Haremin ba‘zı yerinde demir kafeslerden dükkânlara aydınlık gelir. Cümle gazzâz u bezzâz dükkânlarıdır. **[Q 307b]** **[P 304b]** Bu şehrin zî-kıymet metâ‘ı bunda fürûht olunur, gûyâ bezzâzistândır. Cânib-i erba‘ası metîn kapuludur, her gece mesdûd olur.

Bu câmi‘-i zîbânın sağ tarafında çârsû içinde üç tabaka bir minâresi var. Her kimse bu minâreyi göre bu ân yıkılır, deyü bir dahi altından ubûr etmez. Zîrâ ol kadar eğridir kim gûyâ rükû‘a varmış bir minâre-i münharifdir. Ammâ bu kadar yüz yıldan berü pîr-i tüvânâ şeklinde kıyâma durmuşdur, Hudâ hıfz ede. Zîrâ şeb [ü] rûz altındaki çârsû içre omuz omuzu sökmez âdem deryâsıdır, *allâhümme âfinâ,* münhedim olursa niçe yüz âdem helâk olur. Ammâ üstâd bennâ eyle binâ etmişdir, derler. Ammâ hilâfdır, üstâd-ı kâmil elbetde kemâlin arz edüp mükemmel inşâ etmeğile üstâd-ı kâmil olur.

Bu câmi‘in haremi cümle acîb ü garîb musanna‘ ruhâm döşelidir. Ve kıble dîvârı tarafı dahi serâpâ ruhâm sun‘-ı Hudâ musaykal u mücellâ gûnâ-gûn mevcli mermerler ve sommâkî ve balgamî ve yeşim ve yerekânî kebûtî ve ebrî hacer-i zî-kıymetler kaplıdır. Ve minberi levha ve haşebdir, ammâ gâyet musanna‘ Hind püsûskârîsi gibi hurde doğramacı kârlı minber-i serâmeddir. Gûyâ Fahrî oymasıdır kim vâcibü's-seyr mihrâb u minber-i dilberdir. Ve yine çârsû içinde,

Emîr Osmân câmi‘i: Tûlen ve arzan kırkar adımdır. Lâkin haremi yokdur. Ve iki yan kapusu var. Ve Beğ sarâyının garbında bir vâsi‘ meydânda,

şehîd-i sa‘îd(?) Mehemmed Beğ câmi‘i: Fevkânîdir. Üç cânibden üç kapusuna yigirmişer kademe taş

---

1 *Kur’ân,* Ahzab, 56; "füphesiz Allah ve melekleri...."

nerdübân ile urûc olunur câmi‘-i cihânnümâ-yı dilküşâ ve ibret-nümâdır. Hudâ hakkı misli meğer ‹slâmbol'da Rüstem Paşa câmi‘i ola. Cânib-i erba‘ası kârgîr tulabinâdır. Derûnu serâpâ kâşî-i Çîn nakş-ı nigârdır. Ve tavanı zer-ender-zer nakş-ı Mânî ve Bihzâd [u] Erjeng'dir. Ve cânib-i erba‘asında câm-ı billûrlar ile bezenilmiş revzenler ile gûyâ bir kasr-ı kâh-ı Irâk'dır. Ve üç musanna‘ mihrâbı var. Ve minberi ve mü’ezzinler dikkesi haşebdir. Ammâ sihr-i i‘câz mertebesi musanna‘ mahfildir, derûn-ı câmi‘de gûyâ bir kürsîdir, gâyet rakîk sütûnlar üzre mebnîdir.

Ve câmi‘in sağ tarafında cihânnümâ ve mihmânhâne bir kâr-ı garîb dehlîzi var. Cümle ehl-i mu‘tekif anda istirâhat, ba‘zılar ibâdet ederler. Bir havâdâr dilârâ dâr-ı ma‘beddir. Ammâ bu câmi‘ fevkânî olmak ile haremi yokdur.

Ve ortası **[Y 376a]** açıkdır. Ve derûn-ı câmi‘de cümle otuz aded münakkaş çam direği sütûnlardır, taş amûdlar değildir. Büyük kâşî mihrâbın sağındaki küçük mihrâb üzre ‹znik'den gelme kâşî-i münakkaş üzre böyle tahrîr olunmuş:

Bu yeniçeri odasın Mehemmed Odabaşı Sultân Murâd-ı Râbi‘ devrinde yapdı bin kırk üçde.

deyü tahrîr etmiş. Bir musanna‘ hatt-ı zîbâ olmağile mihrâb üzre komuşlar; münâsebeti yok, ammâ böyle bulunmuş bir kâşîdir.

Ve câmi‘ tavanının dâmeninde celî hatt-ı Karahisârî tarzı ile âye[t]:

[1]«ÊÒÂ«†ÍŸÚÂÔ—Ô†Â”«ÃœÓ

âyetinden kırk âyete varınca câmi‘in cânib-i erba‘asın bu hat ihâta etmişdir.

Ve sol cânibinde bir minâre-i mevzûnu var. Ve aşağıda yine câmi‘in solunda bir şâfi‘î havzu var, mezheb-i şâfi‘î üzre aşren fe-aşrendir, ve mezheb-i Hanefî muslukları var. Ve cânib-i erba‘ası kârgîr kubbe binâ pâk müsterâhlardır.

Ve câmi‘in altı cümle mahâzinlerdir, bâzergânlar zî-kıymet metâ‘ların anda korlar. Câmi‘ dehlîzinin altı tarîk-ı âmdır.

El-hâsıl bu câmi‘in midhatinde lisân kâsırdır. Mısır ve Sa‘îd'de böyle musanna‘ câmi‘-i şîrînkâr yokdur.

Andan, Câmi‘-i Yûsufiyye ve câmi‘ü'l-Fukarâ ve câmi‘-i şeyh Abdüsselâm ve câmi‘-i Kâyimmakâm Mehemmed Beğ ve câmi‘ü'l-Mukaddem Abdurrahmân.

Bu câmi‘ler ol kadar musanna‘ ve müzeyyen değildir, ancak tarz-ı kadîm cevâmi‘lerdir ve cemâ‘atları çokdur. Andan yine şehrin tâ vasatında,

Circeli Alî Beğ câmi‘i: Tûlen ve arzan kırk beşer adımdır. Ve enderûn [u] bîrûnunda cümle otuz iki mermer ve gayrı sütûnlardır. Mihrâb-ı musanna‘ının sol tarafında bir azîm mukavvâ kâğıd üzre târîhi budur:

şimdi Circe hâkimi şîr-i Hudâ ehl-i kerem
Zülfikârî Mîr Alî'dir sâhib-i tabl [ü] alem

Emr-i Hak'la feyz-i Rabbânî ana oldu delîl
Bu müşerref câmi‘i yapdı dahi iki sebîl

Kâtibî dedi anın târîhini bil ey hümâm
Sene bin altmış birinde bu binâ oldu tamâm.

Sene 1061

Ve minberi musanna‘ haşebdir. Ve câmi‘in sağ kapusu üzre celî hatt-ı Arabî ile târîhi:

Sene ihdâ ve sittîn ve elf [1061]

mektûbdur. Bu kapu yanında üç tabaka bir minâre-i bâlâsı var.

Bu minâreden gayrı bu şehr içre beş minâredir. Bu merkûm cevâmi‘lerden mâ‘adâ elli üç mesâcidlerdir.

Ve yedi medrese ve üç dârü'l-kurrâ ve iki dârü'l-hadîs ve on sekiz mekteb-i sıbyân-ı tılfân-ı ebcedhân ve yedi sebîl-i erbâb-ı atşân ve tokuz tekye-i dervîş-i dilrîşân ve bin iki yüz sâkıye-i dollâb-ı deverân ve iki bin çâh-ı mâ‘-i âb-ı hayvân. Ve iki hammâmı var. Biri,

Hammâm-ı Fellâhân: Âb [u] havâsı fenâca ve teng ü târ hammâm-ı sagîrdir. Ammâ çârsû içinde,

Hammâm-ı [Y 376b] Mîrimîrân Alî Beğ: Âb [u] havâsı ve binâsı ve peştemâlı ve fûtası ve mutallâ ve müzehheb tâsı ve gayrı levâzımâtdan olan eşyâsı pâk latîf rûşen-binâ ve dilküşâ hammâmdır. Ve ferşi sihr-i hilâl mertebesi serâpâ ruhâm ve kubbe-i sernigûnu gûn-â-gûn câm-ı morandır. Ve huddâmları bi'l-cümle gülçehre dilberândır. Herkese hizmetleri bir ândır. Lâkin herbir nigâhları gûyâ hançer-i tîğ-ı bürrândır.

Ve bu şehr içre cümle (---) aded hândır. Derûn-ı hânlarda mihmân olanlar tüccâr [u] züvvârân [u] seyyâhândır. Cümleden Alî Beğ hânı ve Yazıcı hânı ve Mûsâ Çavuş hânı ve Mimi Kethudâ hânı ve Sükkerî hânı. Bu zikr olunan vekâlelerden mâ‘adâ yigirmi aded rablar vardır kim anlarda ehl [ü] ıyâlli âdemler **[Q 308a]** **[P 305a]** olur.

Ve cümle sekiz yüz altmış dükkândır. Ammâ bezzâzistân-ı mahsûsu yokdur, lâkin yine Hind ve Arab u Acem ve Yemen ve Rûm metâ‘ları mevcûddur. Ammâ cümle dükkânlarından mükellef ü müzeyyen paşa sarâyı önünde Circeli Alî Beğ çârsûsu bir şâhrâhın iki cânibi kârgîr kemer binâlı ve serâpâ üstleri örtülü yüz aded dekâkîn-i ma‘mûrelerdir. Cümle sarrâclar anda kâr ederler, bundan gayrı sarrâchâne yokdur.

[1] *Kur’ân,* Tevbe, 18; "Allah’›n mescitlerini ancak Allah’a ve ahiret gününe iman eden, ... kimseler imar eder."

Ve birkaç mecma‘ü'l-irfân berber dükkânları vardır. ‹ki başında kal‘a kapusu gibi metîn demir kapuları vardır, bevvâbları her gece sedd ederler. Gûyâ bu şehrin bezâstenidir. Ve bu sûk küşâde olmak içün tavanlarında câ-be-câ küşâde olacak bâdgîrleri vardır. Bu çârsû içi şiddet-i hârda her bâr sulanup pâk u pâkîze bir serdâb mekân-ı ârâmgâh olduğundan şehrin cümle a‘yân-ı kibârları bu esvâk içre istirâhat edüp tavla ve sadranc ve gûnâ-gûn meşgaleler ile eğlenirler. Bundan gayrı cümle çârsûlar dahi böyle üstleri mazrûfdur.

Ve sâhibü'l-hayrât Alî Beğ bu şehr içre âyende vü revende tüccâr u züvvârânın ve'l-hâsıl hâs [u] âmın hayvânâtları def‘-i atşân etsinler içün kırk yerde sâkıye-i çâh-ı mâlar binâ etmiş kim hâlâ bu devvâr-ı felekde deverân edüp cümle bâğ [u] bâğçe ve besâtînleri ray eder, âb-ı hayâtdan nişân verir bi’r-i âlî'dir. Bu kuyulardan mâ‘adâ şehrin cânib-i erba‘asında üç bin kuyu vardır, deyü meşhûrdur. Cümlesi şehrin etrâf-ı erba‘asında ‹remezât olan bin altı yüz bâğ u bostân ve hadîka-i ravza-i cinândır kim nazar cihetinde ahsen ıklîmdir ve hayır yüzünden evsa‘ı ve kurâları cihetinden ekseridir.

Ve bu arâzî-i dehlîz-i Circe'de bî-had u bî-hisâb künûz-ı azîme ve defâyin-i cesîme ve habâyâ-yı kesîre ve mütebahhirînden metâlib-i azîze vardır. Ve bunda olan sulehâ-yı ümmetden kimesnelerin hayır du‘âları berekâtiyle ol kadar ganîmet diyârdır kim ganîmet-i Sa‘îd deyü tevârîhlerde musarrahdır. **[Y 377a]**

Cenâb-ı ‹zzet'in nazarı ta‘alluk etdüği diyârın biri dahi bu iklîm-i Circe'dir kim yüz dirhem has ve beyâz etmek bir mankıradır, sekiz mankır bir parayadır, ol hisâb üzre iki vukiyye-i Osmânî ekmek bir paraya olur. Ammâ sehl esmerü'l-levn ekmek üç vukiyyesi bir parayadır. Ve bir erdeb buğday bir guruşa ve bir erdeb şa‘îr on paraya kim erdebi yüz otuz vukiyye gelir. Yigirmi dörd sallama at yemidir. ‹ki yem bir akçeden üçer mankır nâkısa gelir. Ve bir koyun on beş paraya, Ramazân'da yigirmi parayadır. Ammâ her koyun kırkar ellişer vukiyye gelir. Rûy-ı arzda Circe ganemi meşhûrdur. Ve bir sığır yüz paraya ve bir at iki yüz, üç yüze küheylânıdır. Ve bir deve dahi üç yüz paraya bey‘ olunur. Sâyir eşyâlar dahi buna göre kıyâs oluna. Ala çuka ve kumâş ve beyâz memlûk ve bakır âvânî pahâlıdır, zîrâ Rûm'dan gelir, ammâ siyâh Arablar on on beş yigirmi guruşa Habeşî gulâmın alırsın.

Ve bu şehrin a‘yân-ı kibârı ve erbâb-ı dîvân kübbârı cümle semmûr ve gayrı kürk ve elvân çukalar ve gûnâ-gûn akmişe-i fâhireler geyüp hamd ederler. Vasatü'l-hâl kimesneleri haddine göre lipâçeler geyerler. Fukarâları mâvî Siyût bezi bediyye ve alaca kereke geyerler.

Ve bu şehrin ricâl makûlesi ol kadar müsin ü mu‘ammer olur kim kuvveti gitmiş ve hey’eti bitmiş ve tûl-i ömrü yetmişe yetmiş gitmiş ve çoğu yetmişi yüzü geçmiş musâhabet [ü] melâ‘ibden ve fesâhat [ü] belâgatden bi'l-külliye kalmış âdemleri olur. Gûyâ intikâl etmeğe tevbe etmişdir. Ve şebâb u fetâlarında zî-akl kimesneler dahi çokdur. Ve âb-ı hoş-havâsından Hazarî ve Havvârî mahbûbesi gâyet hüsn-i cemâlde ve lutf [u] i‘tidâlde olup ol diyârın lehce-i mahsûsları ile kelimâtları mevzûn ve dürdâne-misâl dişleri dürr-i meknûn akl-ı zû-fünûn nisvânları var kim geysû-yı müşkbârların çîm-ender-çîm perîşân edüp reftâr etdükde mısra‘:

Otursa şem‘a dursa serve gitse mâh-ı tâbânım

mazmûnunca böyle Hazarî perî-ruhları var kim her cihetden uşşâk-ı dil efkârı mu’âheze edüp cânlarına bin cân ü dil ile dil-i uşşâkı Seyhûn-vâr akıdırlar. Gâyetü'l-gâye nâzik-endâm matlûbü'l-kulûb gülfâm mahbûbeleri vardır. Ammâ el-iyâzen billâh bu diyârda Zâl-ı zamâne ve fertûte-i cihâne delle-i muhtâre ve vâcibü'l-katl ihtiyâre Nûhî ve Ferhâdî sehere-i mel‘ûne avretler vardır kim niçe garîb ü gurebâ fukarâ yiğitleri sihrile pâ-beste edüp hâk-i mezelletde kalmışlardır. Zîrâ bu diyâr ferâ‘inelerden berü sihir bu diyârlarda şâyi‘dir, *allâhümme âfinâ*. Ve,

Bu diyârın tenâvülât [u] sanâyi‘âtının memdûh [u] meşhûrun beyân eder

Evvelâ gül-penbe-misâl beyâz **[Y 377b]** ekmeği ve böreği ve çöreği ve kâhiki ve mutabbakı ve leben-i hâlisi ve kışta kaymağı ve buğday firiki ve yağı ve balı ve hûrmâsı, limonu ve turuncu ve kebbâtı ve âbdâr engûrü ve nârı ve şeftâlûsü lezîzdir. Husûsân cânım bir cânibi la‘lgûn nevbâve et şeftâlûsü ola, mürde cisme hayât-ı tarî verir. Ve beyâz incîrinin ahseni ve cerm bâbında a‘zamı ve şahm yüzünden en‘amı lezzeti bir diyârın tînine müşâbeheti yokdur. Lâkin gâyet ter ü tâze olduğundan bir sele incîri şehirden taşra götürseler lezzetinden çıkar, gâyet terdir, ve tabî‘atde serî‘u'l-hazm ve gâyet mukavvîdir. Ve dahi koyunu ve kuzusu senede üçer kerre hâsıl olur. Ve güvercini tavuk kadar semîn ü cesîm olur. Atları ve devesi ve balığı şöhre-i şehr olmuşdur.

Ve sanâyi‘âtdan elvân elvân sahtiyândan müdevver girdebâlînler ve gûnâ-gûn yine meşinden yasdıklar ve âbnûs ve dendân-ı fîlden şatranc-ı sadrencler ve münakkaş deve tüğü ve koyun yüğü ibâdet seccâdeleri ve odalara yan keçeleri ve Havvâre at gemleri meşhûrâtları bunlardır.

Ve şehrin cânib-i erba‘asında teferrücgâh sâkıyeli mastabaları. Ve bir temâşâgâh dahi Beğ sarâyında haftada dörd kerre dîvânları ecnâs-ı mahlûkât haşerât-ı Urbân-ı uryân ile mâl-â-mâl olur bir cehcehe-i dehlîz-i Circe'dir. Dîvânhâneden içeri müte‘addid kâ‘alar ve kat-ender-kat hücre-i hâssu'l-hâslar ve bâğçesinde havz u fevvâreler ve selsebîller cereyân edüp sad hezârân nağamâtları ve hoş-elhân tuyûr-ı elvânın

esvât-ı [Q 308b] [P 305b] hazînleri âdeme hayât bahş eder. Böyle bir sarây-ı rûşen-âbâddır.

Bu hâk-i tıynet-pâkde hâk-âlûd olan kibâr-ı evliyâullâhı beyân eder

Evvelâ Circeli Alî Beğ câmi‘inin sağ tarafı kapusu taşrasında dehlîz soffasında bir kubbe-i sagîre içinde âsûde olan **tarîk-ı Bekrî eş-şeyh Hazret-i Mekkî**. Bu câmi‘in esâsı hafr olunurken bir çâr köşe taş üzre zemîn [ü] zamân kazılmış Kûfî hat ile yazılmış:

Hâzâ kabr şeyh Muhammed al-Mekkî

deyü tahrîr olunup dahi andan aşağı üç satırda:

Sene 1061 târîhinde bu abd-i âsî bu hâk-i mezelletden kalkup gayrı yere nakl edüp makâmımız Beytullâh olup inkırâzu'd-devrân sâkin-i Beytullâh oluruz

deyü tahrîr etmiş. Hakîkatü'l-hâl ta‘yîn buyurdukları sene Alî Beğ câmi‘i inşâ ederken bu sultânın kabr-i şerîfi zâhir olup esâs mahallinden na‘ş-ı şerîfin tevhîd [ü] tezkîr ile çıkarup esâsın cenbine defn ederler. Merhûm olalı câmi‘in inşâsı mahalline dek sekiz yüz toksan âm olmuş, henüz vücûd-ı şerîfi ter ü tâze idüğün bin altmış bir târîhinde niçe yüz âdemler gördük deyü [Y 378a] şehâdet etdiler. Ammâ nazar anda değildir, ne keşf [ü] kerâmetdir kim sekiz yüz toksan sene mukaddem târîh ile câmi‘in bünyâdın ve kerâmetleri târîhin tahrîr edeler, zehî ilimdir yâhûd keşifdir. Hâlâ ol seng-i mahrûr kabr-i şerîfi içre hâzırdır, ve kendülerinin himmetleri hâzır u nâzırdır. Hâlâ ziyâretgâh-ı ünâsdır.

Ve andan meczûb-ı vahdet ve meslûb-ı izzet eş-şeyh Hazret-i Düheyş ibn Muhammed.

Ve şehir hâricinde eş-şeyh Osmân-ı Sanâferî.

Ve ana karîb ‹bn Temîmü'd-Dârî.

Ve eş-şeyh Ubeyd.

Ve kutb-ı âlem-i rûhânî ve hikmet-i ma‘den-i Rabbânî eş-şeyh Hazret-i Abdüsselâm el-Makrî.

Ve âlim-i nasîh ve lisân-ı fasîh Hazret-i eş-şeyh Sâbih.

Ve eş-şeyh Abbâs.

Ve eş-şeyh Beğâzî.

Ve dahi eş-şeyh Ömer el-Halvâyî.

Ve câmi‘ü'l-Fukarâ'da eş-şeyh Mansûr el-Âlim.

Ve civârında eş-şeyh Hasan es-Sa‘dî.

Ve Mehemmed Ağa zâviyesinde makâm-ı Erba‘în.

Ve mahalle içinde def‘â makâm-ı Erba‘în.

Ve eş-şeyh Abdüsselâm.

Ve civârında eş-şeyh Abdullâh.

Ve eş-şeyh Ömer el-Havrânî.

Ve civârında diğer makâm-ı Erba‘în. *Rahmetullâhi aleyhim ecma‘în.*

Hamd-i Hudâ cümlesinin âsitânelerine birer Fâtiha-i şerîf hedâyâ ile varup rûh-ı şerîflerinden isti‘ânet taleb etdik, himmetleri hâzır ola.

Bu şehirde on bir gün zevk [u] safâ ve ziyâret ü temâşâ edüp mukaddemâ Mısır'da ‹brâhîm Paşa efendimizin fermâniyle Siyût'da gark olan geminin re’îsin Circe'de bulup dîvâna ihzâr edüp ahâlî-i vilâyet şehâdetiyle geminin gılâl-i mîrîyle gark olduğun mâvaka‘ı üzre paşaya arz edüp re’îsden ücret-i kadem kâmil beş yüz guruş aldık ve paşaya beş kîse aldık. Ve Circe hâkimi Özbek Beğ'den mukarrer bahâ bir kîse ve bir mebrûm sırmalı katîfe eğer ve mutallâ rahtlı ve sâyir bisâtiyle mükellef bir at ve bir sâde yelkendez at ve iki hecîn-i ciyâd ve bir semmûr kaplı yeşil çuka kürk ve huddâmlarımıza berrânî iki yüz guruş ihsân edüp yigirmi tüfeng-endâz refîkler verüp cümle a‘yân-ı vilâyet ile vedâlaşup paşa ağasından bir at ve yüz guruş ihsân alup,

Circe'den ‹sne ve ‹svân şellâlât ve ‹brîm ve Sây ve Berberistân ve Fûncistân vilâyeti pâdişâhına gitdiğimiz menâzilleri ve kurâ ve kasabâtları ve çekdiğimiz mihnet ü meşakkat şiddet-i hâr olan râh-ı dırâzları ayân u beyân eder

Evvelâ Circe'den bin seksen iki mâh-ı saferü'l-muzafferin evvelki gün yigirmi atlı tevâbi‘ ve refîklerimiz ve abd-i müşterâlarımız ile mütevekkilen alallâh deyüp sâhil-i Nîl'de bir gemiye binüp Nîl'i ubûr edüp vilâyet-i şarkistân'a kadem basdık. Bu diyârlarda Nîl'in karşı tarafına şarkistân, Circe tarafına Garbistân derler. Bu şarkistân hâki [Y 378b] Ebû Yahyâ hükmündedir. On bin hayyâl safînâtü'l-ciyâd atlı güzîde rumhzen askere mâlikdir. Ba‘zı tevâbi‘leri hakîre istikbâle çıkup i‘zâz u ikrâm ile,

Beled-i Ebû Hâlid'e varup anda bir gece mihmân olduk. Nîl kenârında yüz evli ve bir câmi‘li belîdedir. Anda Ebû Yahyâ bir şeyh-i şâb kimesne gelüp şeref-i sohbetiyle müşerref olduk. Bir müstecâbü'd-da‘ve Hazret-i Hâlid evlâdlarındandır. Hattâ bir hâtûn vaz‘-ı haml edemese şeyhin serâvîlin ol hâmile hâtûn başına örtünse bi-emrillâh vaz‘-ı haml eder. Ammâ ba‘zılar eydir: "Mezkûr don şeyhin değildir, Hazret-i Hâlid ibn Velîd'indir, irs ile bu şeyhe intikâl etmişdir", derler, *el-uhdetü ale'r-râvî.* Hele bu ahvâl-i serâvîl sahîh ü mücerrebdir. Hattâ hakîr donu tekyeden getirdüp gördüm, pembe bezi bir sararmış dondur.

Bu şeyh Yahyâ'nın kavmine Benî Hâlid kabîlesi derler. Gâyet mün‘im âdemlerdir ve mutî‘ [ü] münkâdlardır. Aceb küheylân hussânlar hâsıl olur. Vilâyetlerinin vüs‘ati şimâl cânibinde Süveys deryâsına, kıble tarafı yine Süveys deryâsı kenârında kal‘a-i Kusayre benderine varınca ikişer konak ve üçer konak yerdir.

Ve cenûb tarafına bir merhale yer Kınâ şehriyle müşâdır. Poyraz tarafına bir konak yer şark Ahmîm

kazâsiyle hem-hudûddur. Bir küçük hudûdları vardır, ammâ gâyet ma‘mûr [u] âbâdân mahsûllü kurâlardır. Netîce bu vilâyetin bir tarafı Deryâ-yı Kulzüm, bir tarafı nehr-i Nîl, ortasında vâki‘ olmuş bir vâsi‘atü'l-aktâr dâr-ı diyârdır.

Ale's-sabâh teveccüh-i râh edince şeyh Yahyâ bize bir kır at hîbe eyleyüp bir Urbân ile Circe'de gılâl ağasına emâneten gönderüp azm-i râh eyledik. Beş sâ‘atde Nîl kenârında ubûr ederek,

Beled-i Hamâdî

Nîl kenârında iki yüz hâneli ve bir câmi‘li beled-dir. Bunda şeyh Hamadî'nin Evlâd-ı Sâlimî kabîlesi sâkin olurlar. Bunlar dahi Ebû Yahyâ'nın akrabâları olmağile bir hâkde sâkinlerdir. Bunlar cümle bin atlıdır. Ebû Yahyâ gibi Havvâre tâ’ifesindendir. Bunları ubûr edüp,

Beled-i Mezâdî

Altmış hâneli câmi‘siz bir belîdedir. Andan Nîl kenârınca altı sâ‘at,

Evsâf-ı menzil-i kasaba-i Belâbis

Circe hükmünde kös sâhibi kâşiflikdir. Yüz tevâbi‘iyle yetmiş pâre kurâdan kırk kîse mâlı ve bin erdeb gılâli tahsîl eder. Gayrı askerîsi aslâ yokdur. Füvve [Q 309a] [P 306a] kazâsı nâhiyesidir, haftada bir nâ’ib gelüp hükm eder. Bir câmi‘i ve bir dârışeddi ve altmış aded hânelerinden gayrı amârdan bir eser yokdur, ammâ mahsûlâtı çokdur. Ve cümle re‘âyâsı asfûr zirâ‘at ederler, âdem kaddi hâsıl olur, dikenli ağac şekilli bir nebâtâtdır. Nergis şükûfesi gibi asferü'l-levn iri şükûfesi olur, bir hoş-bû râyihası vardır. Bahârın re‘âyâ cem‘ edüp [Y 379a] boya içün Frengistân'a gider. Tüccârları kantârın altmış yetmiş guruşa alırlar. Bu şükûfesinden sonra kemâlin bulup tohumlanır. Ba‘dehu tohmun cem‘ edüp erdebin üç guruşa fürûht ederler. Mısır'da ve gayrı şehirlerde yağın çıkarırlar. Susam yağından lezîz bir sarı yağdır. şehriye ve bulgur pilâvında müşk ü amber-i hâm gibi râyiha-i tayyibeli lezzet verir. Ve kanâdîllerde ihrâk olunsa meş‘ale-misâl şu‘le verir. El-hâsıl gâyet mahsûllü şeydir.

Andan bu karyeyi güzer edüp cenûb tarafına Nîl kenârınca bir yalçın cebel-i âlîler dâmeninde ba‘zı âbâdân kurâlar içre ibtidâ âsî hûrmâyı iklîm-i Mısır'da bu belîdede gördük. şâm'ın râh-ı haccında Âsî Hûrmâ nâm menzilde gördük, ammâ bunların eflâke serçekmiş gûnâ-gûn eğri büğrü haşebeleri var. Gayrı hûrmâ bi-emrillâh bir nihâldir, ammâ bu âsî çatal mataldır. Âdetullâh bunun üstüne böyle cârîdir kim eğer Bağdâd ve Basra ve Mekke ve Medîne ve Yemen ve Mısır Elvâhât'da hûrmâ serâmed ola, iki üç çatal manzûrumuz olmamışdır. Ammâ bu âsî hûrmânın her çatalında birer ikişer kantâr hûrması olur ve her dânesi kırkar ve ellişer dirhem gelir. Kırmızı kabuklu yumruk kadar eğri büğrü hûrmâdır. Ve çekirdeğinin içi boşdur, hokka edüp içine fülfül-i Hindî ve burun tütünü korlar, lezzeti hoş-hordur. Ammâ tabî‘ati mu‘tedil eder ve ekseriyyâ fellâhlar tenâvül ederler. Bu temâşâları ederek sekizinci sâ‘atde,

Evsâf-ı kasaba-i Füvve-i Âlî

Nîl'den ba‘îd bir düz yerde bin üç yüz ma‘mûr hâneli kasabadır. Circe hükmünde kös sâhibi kendü tevâbi‘iyle iki yüz sekbân askerilye taht-ı hükûme-tinde olan toksan pâre kurâdan kırk kîse mâl ve sekiz yüz erdeb gılâl tahsîl edüp Circe hâkiminden muhâsebe görür. Yedi bölükden asker ve serdâr yokdur. Ve bunda bir azîm dârışed ve iki câmi‘-i kebîr ve yedi zâviye ve iki kahvehâne var. Gayrı hân u hammâm sebîl ve çârsû-yı bâzâr yokdur. Lâkin iki mekteb-i sıbyânı var. Ve kâşifler dâ’imâ çadırlarla meks ederler.

Ammâ bu şehir zamân-ı kadîmde eyle sevâd-ı mu‘azzam imiş kim her tarafında ikişer üçer bin adım ba‘îd harâbistânı var kim im‘ân-ı nazar ile görülse âdem hayrân olur. Tâk-ı Kisrâ'dan nişân verir binâlar vardır. Hattâ kâşiflerin çadırlar ile meks etdüği mahalde hâk-i rimâl içre zîr ü zeber olmuş niçe yüz sommâkî ve zenbûrî ve ayn-ı murgî amûd-ı serâmedler var kim misli meğer Mısır'da ola.

Müverrih-i âlem *Hıtat-ı Makrîsî* tahrîri üzre Fir‘avn'ın cemî‘i sehereleri bunda sâkin olurlardı, deyü yazmışlar. Hakkâ ki hâlâ kân-ı sehere bir menhûs yerdir.

Bâğ u bâğçeden nişân yokdur [Y 379b] ve halkının müflisi çokdur. Reng-i rûları asfarü'l-levn, havâsı sakîl yerdir. Anda,

Ziyâret-i eş-şeyh ‹brâhîm-i Füvvevî hazretleri: Ulu Câmi‘in civârında bir kubbe-i sagîre içinde âşiyân edinmişdir. *Tabakât-ı şa‘râvî*'de bî-nihâye menâkıbı mastûr emr-i azîm ulu erdir.

Ba‘dehu bu beledden mahsûldâr kurâlar ile Nîl bu mahallerde bir günlük yol kıble cânibine dolaşup Süveys deryâsına karîb varup mâbeyne-hümâsı sekiz buçuk sâ‘at yer kalır. Hakîr yine Nîl kenârınca niçe yüz kamışdan binâ olunmuş Urbân evlerin ubûr ederek yedince sâ‘atde,

Evsâf-ı şehr-i ma‘mûr-binâ bender-i şîrîn Kınâ

Kıbtî elinden Amr ibnü'l-Âs fethidir. Ammâ Amr'den sonra Hazret-i Osmân hilâfetinde Hazret-i Ebâbekr oğlu Muhammed-i Ekber vâlî-i Mısır iken Mekke ve Medîne'yi ganîmet etmeğiçün bu Kınâ şeh-rine gelüp üç sene taht edinüp bu şehri eyle amâr etdi kim gûyâ Mısır-ı sânî oldu. Zîrâ bir merhale yer Süveys deryâsı kenârında Kusayre nâm bir kal‘a-i benâm inşâ edüp cümle Sa‘îd-i âlî'nin gılâl mahsûlâtın

Mekke iskelesi Cidde'ye ve Medîne iskelesi Yenbû‘a gönderüp Mekke ve Medîne'yi ganîmet ederdi. Hâlâ ol asırdan berü ahâlî-i Kınâ ile ticâret ederler ankâ bâzergânları vardır. Ekser halkı Mekke ve Medîne şürefâlarıdır.

Hâlâ Kınâ bender şehr-i sagîredir. Circe eyâleti hükmünde yüz Mısrî kîse iltizâmlı kös sâhibi kâşiflikdir. Ammâ yedi bölükden mustahfızân asker yokdur. Lâkin Mısır kulu yeniçerisi ve azeb serdârları vardır. Ve mezheb-i râbi‘den müftî ve nakîbü'l-eşrâf vardır. Zîrâ bu şehir Mekke şürefâsiyle memlûdur. Ve yüz elli akçe kazâdır. Hakîkatü'l-hâl yine senevî yüz elli akçe ancak hâsıl olur bir kazâ-i âsumânîdir. Bin guruşluk da‘vâ hüccetine bir Fâtiha verirler, andan gayrı deyyâr bir nukra ve dinâr vermezler. Zîrâ lecûc şürefâlardır kim anlar kadıdan umarlar tüccâr kavmidir.

Nîl kenârında cümlesinin mahâzinleri vardır. Cümle gılâl ve gayrı mâl u menâl ile leb-ber-leb mahzenlerdir kim Mekke ve Medîne ve Habeş ve Yemen ve Aden'in iskelesidir. Huccâcın ba‘zı ârifi Mısır'dan bir ma‘âş gemisine binüp muvâfık eyyâm ile nehr-i Nîl üzre dörd beş günde emniyyet üzre bu Kınâ şehrine gelüp bundan bir günde eğer piyâde eğer hârsüvâr ve eğer şütürbâr olup Kusayr iskelesine varup beş para dahi hımâr kirâsı verir, andan gemi ile bir gecede yâhûd iki gecede Cidde ve Yenbû‘ü'l-bahr'a varup bi-emrillâh beş on günde vâsıl olup bir altun ile hac etmiş niçe yüz âdem ile görüşmüşüzdür. Böyle bir sehl tarîk yokdur.

Ve Kınâ şehri sâhil-i Nîl'den beş yüz adım [Q 309b] [P 306b] kıble cânibine ba‘îd bir kumsal yerde üç bin altı yüz kat-ender-kat tâk-ı revâklı serâpâ tula binâ-yı kârgîr münakkaş şîrînkârlı sarây-ı âlîler ile [Y 380a] ârâste ve gayrı amârhâneler ile pîrâste olmuş şehr-i müzeyyendir.

Ve bu şehrin cânib-i erba‘ası tedribe kapularıdır. Pâsbânları subhe'l-mesâ dîdebânlık ederler, vazîfeleri ahâlî-i şehirdendir.

Cümle yigirmi yedi mihrâbdır. Yedisi hutbe ve mâ‘adâsı ma‘mûr cemâ‘ati firâvân zevâvîlerdir. Cümleden,

Câmi‘ü'l-kebîr: Cemâ‘at-i kesîre ile memlû bir câmi‘-i selâtîn-i atîkdir. şehrin tâ aynü'l-fi‘ilinde vâki‘ olmuş. Câmi‘-i Emîrü'l-mü‘minîn dahi derler, zîrâ Amr ibnü'l-Âs bu şehri feth etdükde bu câmi‘[i] Hazret-i Ömer içün inşâ etmişdir. Tûlen ve arzan altmış germe adımdır. Ve derûn-ı câmi‘de cümle elli iki amelî pâyeler ve mermer sütûnlar üzre tavandır. Ve hareminin ortasında bir kökden hâsıl olmuş beş aded hûrmâ dırahtları var kim cüssedâr eflâke serçeküp ber-karâr nahillerdir, bizzât Hazret-i Amr dikmişdir. Ve mihrâbı sâde ve minberi haşeb-i musanna‘dır. Minberin alemi yerine mermerden bir yeşil boyalı bir ulemâ örfü timsâli komuşlar. Ve minber kapusu üzre târîhi:

Bismillâhirrahmânirrahîm. ‹nşâu hâze'l-imâreti'l-mübâreketi el-câmi‘ el-emîr Hasan Ağa fî târîh sâbi‘ aşar Muharremi'l-harâm sene 1079.

Bu câmi‘ mürûr-ı eyyâm ile harâbe olup Kınâ şehri mültezimi Hasan Ağa *li-eclillâh ve takarruben ilallâh te‘âlâ* mâlından on bin guruş masrûf edüp eyle ta‘mîr ü termîm etmişdir kim hâlâ Cennet'den bir kûşe-i beytullâhdır. Bu câmi‘den mâ‘adâ büyük câmi‘ yokdur.

Ve yedi tekye ve iki medrese ve on mekteb-i ferzend ve yedi aded mükellef ü ma‘mûr vekâleler ve yedi kahvehâne ve yüz elli dükkân ve bir hammâm-ı râhat-ı cân.

Ve gılâl bâzârı başka meydândır. Bu şehir içre haftada bir kerre bâzâr-ı azîm olur. Zîrâ nâhiye kurâları yetmiş pâre âbâdân kurâdan re‘âyâ ve berâyâ gelüp bey‘ [ü] şirâ ederler.

şehrin âb [u] havâsının hoşluğundan siyâh-çerde buğday enlü mahbûbesi olur. Zîrâ diyâr-ı Habeş karîb olmağile Habeşe câriyelerden müştak olan sehl esmerü'l-levn olup bu gûne mahbûbesi olur. Yed-i Kudret ile mükahhal gazlî gözlü zenâneleri olur. Ve cümle siyâh izâr-ı harîr bürünürler. Cümlesinin gûşları menkûşlu ve gerdenleri tavklı ve kolları ve pâyları halhâllı al u ala ve harîr gömlekli bintân-ı sâhib-isyânları vardır. Ba‘zıları kahvehânelerde rakkâslık edüp gavâzîlik ederler, ayıb değildir. Ammâ ehl-i perde havâtînleri başkadır, anlar cum‘a gün mezâristândan gayrı yere gitmezler. Ve cümle halkı alaca kereke abâ geyerler.

Bu şehrin memdûhâtından sekiz yüz ma‘dûd bâğlarının âbdâr üzümü memdûhdur. Ve bir gûne mümessek üzümü olur, asla cermi yokdur, hemân şırası damlar âbdâr engûrdur. Mısır'ın ve Feyyûm'un üzümünden bu Kınâ üzümü elli gün mukaddem olması mukarrerdir. Zîrâ iklîm-i sânîde bulunmuş [Y 380b] bir şiddet-i hârlı rimâlistân yerdir. Ve âbdâr şeftâlûsi yüz dirhem gelir. Ve kaysısı hoş-hor, sıkleti ve cermi yok bir âlûdur.

Ve hamâm-ı tayyârı gâyet meşhûrdur. Tüccârlar dâ’imâ Mekke'den güvercinin bir eşin Kınâ şehrine getirüp hîn-i mahallinde kafesinden çıkarup kanatlarına mektûb bağlayup uçururlar. Bir sâ‘atde ve beş sâ‘atde deryâ üzre pervâz urup Mekke'ye varır. Andan dahi birin koyverirler, Kınâ şehrine gelir. Tüccârlarının dâ’imâ kârları böyle olduğundan beyne'l-halk darb-ı mesel olmuşdur kim bir âdem bir yere tarfetü'l-ayn içre varup gelse,

"Hamâm-ı Kınâ mısın?" derler. Mahbûb güvercini olur.

Ve menbûtâtından lezîz âbdâr abdüllâvî derler iki tarafı akreb kuyruğu gibi bir kavundur. Kabz-ı bevli olan kimesne tohmun ve cismin tenâvül etse gâyet

müdrirdir. Ve lezîz kavunu ve karpuzu ve hıyârı ve acûru gâyet latîf olur.

Bu şehrin enderûn [u] bîrûnunda olan merâkıd-ı velîleri beyân eder

Evvelâ şehrin kıblesi tarafında bâğlar içindeki cebbâne-i mübârekede imâm-ı sâhib-sadr ve hümâm-ı âlî-kadr müftî-i esrâr-ı ilâhî ve mücâhid-i envâr-ı nâ-mütenâhî **eş-şeyh Hazret-i Abdurrahmân el-Kınâvî eş-şefî‘ü Melâyik**: Beyne'l-evliyâ'i ve's-sulehâ şefî‘ü Melâyik lakabiyle mülakkab oldukları *Tezkire-i Evliyâ*'da ve *Tabakât-ı şa‘râvî*'de menâkıbları ile mufassalan tahrîr olunmuşdur. Kutbü'l-aktâb velî-i ale'l-ıtlâk ulu sultândır. Kabr-i şerîfinin cânib-i erba‘ası çâr köşe beden beden divârdır kim cümle yigirmi sekiz kemer kemer-binâ olunmuşdur. Ve her kemer mâbeyni tula ile bir tarz-ı acîb şebeke-misâl pençerelerdir.

Ve garba nâzır bir kapusu ve sandûka-i şerîfi üzre rakîk çam direkleri üzre örtülü münakkaş tavandır; mâ‘adâ yerleri açıkdır, bârân-ı rahmet gelir. Bu kabr-i münîrin etrâfı haşeb parmaklıkdır. Ve sandûka-i şerîfi üzre kırmızı Diyârbekir bezi ile mestûrdur. Ve mübârek ser-i sa‘âdeti ucundaki mermer amûd üzre celî hat ile târîhi budur:

[1] ÍÔ»Ó‘Ò—ÁÂ¨†††»”A†«‰%

âyet-i şerîfin ilâ âhirihden sonra,

‹ntekale'l-abd el-fakîr ilâ afvi rabbihi'l-Kadîr, eş-şeyh el-‹mâm el-Hüseynî en-nesîb, âlimü'l-ullâm bi-bereketi'l-islâm, gıyâsü'l-enâm, merkadü'l-mezîd, minhâcü's-sâlikîn, kutbü'd-dîn, Abdurrahîm el-Hüseynî, tüvüffiye yevme'l-cum‘ati ba‘de salâti's-subh tâsi‘ şehri's-Safer sene isneyn ve tis‘în ve hamsimi'e li'l-hicreti'n-nebeviyye, kaddesenellâhu bi-sirrihi'l-azîz [S. 592]

Böyle tahrîr olunmuşdur.

Ve mübârek pây-i sa‘âdetleri ucunda eş-şeyh Ebü'l-Hasan.

Ve bunun cenbinde eş-şeyh Seyyid Muhammed-i ‹skenderânî.

Ve civârında eş-şeyh Abdullâh el-Kureyşî.

Ve bir çâr-gûşe divâr içinde dahi şeyh Abdurrahîm hazretlerinin halîfelerinden eş-şeyh ‹brâhîm-i Ebüddünyâ: Ebüddünyâ künyesinin sebebi oldur kim bir cîger-gûşesi **[Y 381a]** âhirete intikâl etdükde techîz ü tekfînine bir dirhem bulmada âciz olur. Derhâl zemîne bir püşt-i pâ urunca zemîn çöküp bir kenz-i azîm zâhir olur kim cenâzeye hâzır olanlar ve ahâlî-i beledler bu mâl-ı firâvânı üç gün taşıyup ihtiyâcdan berî olurlar. Bu ahvâl karîbü'l-ahddir. **[Q 310a]** **[P 307a]** Anıniçün bu azîze Ebüddünyâ deyü lakab dediler. Ve bu şehr-i Kınâ ol kenz-i azîmin mâliyle ma‘mûr olmuşdur, derler.

Ve bu azîzin cenbinde eş-şeyh Alî es-Sâbirî ibn eş-şeyh ‹brâhîm-i Ebüddünyâ: Bu dahi pederleri merâtibinde ulu sultândır. Mezkûr kenz mâlından bir habbeye vaz‘-ı yed etmemiş perhîzkâr kimesne imiş.

Bunlara karîb eş-şeyh Seyyid Muhammed-i Zübeyrî: Hîn-i fetihde merhûm olup bunda medfûndur ve Ashâb-ı güzîndendir.

eş-şeyh Abdünnebî. Ve eş-şeyh Seyyid Muhammed el-Hüseynî. Ve eş-şeyh Seyyid Yûnus.

Ve şehir içinde eş-şeyh Hazret-i Ömer en-Nesîm: Kutbiyyete kadem basmış ârifün billâhdır. Menâkıbına hadd [ü] hasr yokdur.

Ve câmi‘-i Ömer'in ardında sol köşe dibinde câmi‘ dîvârına muttasıl bir küçücük kubbecik içinde âsûde olan **eş-şeyh Muhammed el-Esâsî**: Kırk sene bu köşede münzevî olup ferd-i âferîdeden bir kimesne bu azîzin ekl [ü] şürb ve teşelşül ü tegayyut etdiğin ve bir ân istirâhat-i nevm etdiğin ve bu köşeden kalkup hareket etdiğin ebeden görmemişlerdir. Hemân müddet-i ömürlerin summun bükmün ile geçirüp tâ‘ât [u] ibâdete meşgûl bir kimesne imiş. Karîbü'l-ahd olmağile bî-hisâb bilir âdemler ile görüşdük, anlar nakl etdiler. Dâ'imâ şikeste-hâtır olanlar ziyâret edüp bi-emrillâh şifâ bulurlar. Ve bu şehirde binden mütecâviz Sahâbe-i kirâmdan medfûn sultânlar vardır, ammâ ziyâret edüp yüz sürdüğümüz dergâhlar bunlardır, *rahmetullâhi aleyhim ecma‘în*.

Ve bu Kınâ şehri hâkinde Abâbide Urbânı derler bir kabîle sâkindir. Cümle altı bin mün‘im ve şecî‘ kavmdir. Dâ'imâ Mekke ve Medîne gılâlin bunlar Kusayre iskelesine taşırlar.

Bu kabîlenin şeyhi ile Kınâ'dan kıbleye dağlar ve sa‘b yollar aşup bir kumsal sahrâ ile vakt-i zuhur olunca bir kurâda tahte'l-futûr tenâvül edüp Kınâ şehrinden onuncu sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i bender Kusayre

Bahr-i Kulzüm ya‘nî Süveys deryâsı kenârında şekl-i murabba‘ bir şeddâdî-binâ kal‘acıkdır. Dâ'irenmâdâr beş yüz adımdır. ‹btidâ bânîsi Hazret-i Ebâ Bekir oğlu Muhammed el-Kübrâ binâsıdır. Ba‘dehu Tâhir Baybars ve Sultân Kayıtbay ba‘zı binâlar ihdâs edüp termîm etmişler. Bir kaya üzre handaksız garba nâzır bir kapulu kal‘adır. Dizdârı ve iki yüz neferâtları ve cebehânesi vardır. On yedi top-ı sagîri vardır. Bir câmi‘ ve yigirmi hücreleri ve bir buğday anbârı vardır.

Ve kal‘a hâricinde niçe gılâl mahzenleri ve mihmânhâneleri vardır. Ammâ gayrı hân u hammâm ve çârsû-yı **[Y 381b]** bâzârdan bir alâmet yokdur.

Ve bâğ u bâğçeden nâm nişân yok bir cezîre yerdir. Ammâ gâyet elzem levâzımından bir cây-ı selâmetdir.

---

[1] *Kur'ân,* Tevbe, 21; "Rableri onlara, taraf›ndan bir rahmet ... müjdeler."

Ve bir latîf liman-ı azîmi var. Cümle rûzgârdan emîndir. Karşu tarafı kıbleye kâmil üç yüz mîl Yenbû''dur kim andan Medîne'ye iki günde varılır. Ve Mekke iskelesi Cidde'ye üç yüz altmış mîldir, Cidde'den Mekke sekiz tokuz sâ‘atlık yerdir. Dâ’imâ Hicâz tarafından gemiler bu Kusayre'ye gelüp gılâl alırlar.

Bu benderin mukaddemâ suyu bir günlük yoldan gelirdi. Abâbide şütürbânları suyu katra ile satarlardı. Hakîr bu kal‘aya geldikde ahâlî-i kal‘a atşândan şikâyet edüp, "Kal‘amıza karîb bir derede su alâmeti vardır, bir sâhibü'l-hayr olsa, sehl bahâne ile bir hayrât-ı azîm olurdu", deyü nakl etdiklerinde der-akab rızâ’en lillâh atlarımıza süvâr olup çeyrek sâ‘atde varup keşfetdik. Hakîkatü'l-hâl elbette bu mahal su kânıdır, deyü a‘yân-ı kal‘a ile Mısır vezîri ‹brâhîm Paşa efendimize arz edüp arz mektûblarımız vusûl buldukda, "ale'r-re’s" deyüp mâlından on kîse ifrâz edüp mu‘temedün-aleyh bir ağasiyle bu kadar bennâ ve kûhken âdemler gelüp biz seyâhat-i Fûncistân'dan gelince bir çâh-ı mâ kazmışlar. Ve yanına bir neşîmen mastaba ve bir kasr-ı zîbâ inşâ etmişler. Görenlerin dillerinde dâsitân bir âb-ı hoş-güvâr imiş. Hamd-i Hudâ bu kemterin sa‘yi ile vücûda gelüp ehl-i kal‘a ve cümle âyende vü revende huccâc u züvvâr u tüccâr ihtiyâc-ı atşândan halâs oldular. ‹nşâallâhu te‘âlâ

[1]«‰œÒ«‰†Ÿ

hadîs-i şerîfi mazmûnu üzre sevâb-ı cezîle nâ’il oluruz. {Târîh li-nâmıkıh, bi’r-u kasr-ı Kusayr:

Birisi kalkup dedi ey Evliyâ târîhini
Çâh-ı Zemzem üzre oldu kasr-ı ‹brâhîm binâ.

Sene 1083

Bu târîhimiz şikeste-beste böyle vâki‘ olmuşdur.}

Andan avdet edüp ol gece mâhitâbda Abâbide kavmi delâleti ile tokuzuncu sâ‘atde cânib-i garb üzre giderek Nîl kenârında salât-ı subhu edâ edüp,

Beled-i Enbût'da tahte'l-kahve tenâvül edüp üç sâ‘at istirâhat etdik. Kınâ'ya sekiz sâ‘at karîb yine Kınâ nâhiyesinde elli hâneli belîdedir.

Andan kalkup üç sâ‘at yine cenûba Nîl kenârınca ba‘zı kamışdan mebnî harâb şekilli kurâları ubûr ederek ve Abâbide haymelerinde şîr-i şütür nûş ederek üç sâ‘atde dahi,

Evsâf-ı şehr-i kadîm Kûs

‹btidâ şeddâd bin Edîm bin Elyûd Elnûd Elmûd şîrîn {Kaftarîm zamânında binâ olunmuşdur kim Kıft oğlanlarından Kûs adlu bir melik binâ eylemişdir. Lisân-ı Kıbtîde *kûs* binâ temeline derler. Ba‘de zamân bu şehr-i Kûs sene 414 târîhinde gâyet amâr idi. Yine ol asırda şehr-i Kûs kurbunda çöle bir konak karîb şehr-i Kıbt harâb olup tâ‘ûndan halkı Kûs'a firâr [Y 382a] etdiler. Anda dahi ecelden rehâ bulmayup anlar ile Kûs halkı bile helâk olup ol asırdan berü şehr-i Kûs amâr olamadı.}

Ba‘zı müverrihler şeddâd'ın binâ etdüği Bâğ-ı ‹rem bunda idi derler. Ba‘zı ulemâ-yı Mısır da Mısır'ın hâricinde Sebîl-i Allâm'da idi derler. Ka‘bü'l-Ahbâr kavlince şâm'da Erze ve Berze mâbeyninde idi, hâlâ nazar-ı ünâsdan Cenâb-ı ‹zzet gâyib etdi derler. Niçe gûne ihtilâfât-ı kesîreler vardır. Eğer münhedim olduysa muhakkak bu Kûs'da olsa eb‘ad değildir. Zîrâ âb [u] havâsı ve hoş fezâsı ve hisâbdan hâric ü âric harâb ü yebâb binâsı cihânı dutmuş bir şehr-i azîm imiş kim diller vasfında kilk-i cevâhir-nisârlar tahrîrinde kâsırdır. Havâsı gûyâ Haleb veyâhûd Ma‘arretü'n-Nu‘mân'dır.

Kable fethi'l-Mısır Kabâbıta destinden dest-i bâzû kuvveti ile Esved ibn Mikdâd fethidir. Ba‘de'l-feth etrâf [u] eknâfında defâyin ü hazâyin ararken bir mutalsam amûdu münhedim ederler. Hemân akreb cihânı dutup cümle asker firâr edüp bu şehir tâ âl-i Emeviyye'den Abdülmelik asrına gelince harâb yatır. Hâlâ âsâr-ı harâbın aslı oldur. Ve akrebi ol zamândan beri eyle çokdur kim ahâlî-i Kûs vilâyet-i Acem'de Kâşiyân akrebine rahmet okurlar. Hâlâ âdemi helâk eder kattâl akrebi vardır, [Q 310b] [P 307b] ammâ şehir halkına zararı isâbet etmez. Hakîr ol münhedim olan amûdu görmüşüm: bir yeşil sommâkî üzre bir akreb timsâli kazılmış, altında yedi satır bir gûne hat yazılmış durur. Tarîk-ı âm üzre pâymâl olmağile herkes temâşâ ederler.

Ve bu şehir Circe hükmünde başka kös ve iki yüz asker sâhibi kâşifdir. Altmış pâre kurâdan kırk kîse mâl ve bin erdeb gılâl tahsîl eder. Ammâ yedi bölükden mustahfızân serdârları ve müftî ve nakîbi yokdur. Lâkin yüz elli akçe ile sadaka olunur altmış pâre kurâlı kazâdır, senevî üç kîse hâsıl olur.

Ve şehri Nîl'den ba‘îd bir vâsi‘ fezâda sekiz yüz vâsi‘ hâneli şehirdir. Ammâ ol kadar ma‘mûr u müzeyyen sarâyları yokdur. Ve cümle yigirmi altı mihrâbdır, dördü hutbedir. Çârsûya karîb bir câmi‘ var, âl-i Abbâsiyân'dan el-Müstekfî Billâh şehre menfî iken binâ etmişdir. Gâyet kebîr câmi‘dir, tûlen ve arzan yüzer germe hatvedir ve cümle amûd-ı amelî ve gayrı sütûnları iki yüz aded pâyeler üzre köhne tavandır.

Ve iki câmi‘ dahi var, ma‘lûmumuz değildir, mâ‘adâ zâviyelerdir.

Ve iki vekâlesi ve beş kahvesi ve altı mektebi ve otuz mikdârı esvâk-ı muhtasarı ve yigirmi sebîli var, ammâ hammâmı ve medreseleri yokdur.

Ve bâğçelerinde ekseriyyâ dom hûrmâsı ya‘nî âsî hûrmâ hâsıl olur. Netîce ol kadar âbâdân şehir değildir. Ve havâsı dahi fenâca olduğundan halkının reng-i rûları asferü'l-levndirler. [Y 382b]

[1] Hadis: "Hayra delâlet eden onu yapm›fl gibidir."

Ziyâretlerin beyân eder

Ulu Câmi‘ sâhibi **es-Sultân el-Müstekfî Billâh Süleymân bin el-Hâkim Bi-emrillâh**: Mısır'da kânûn-ı âl-i Abbâsiyân üzre mesned-i hilâfetde olup Kal‘atü'l-Kepş sarâyı âl-i Abbâsiyâna mahsûs idi, bu Müstekfî dahi cümle tevâbi‘iyle anda sâkin olurdu. Ammâ zabt u rabt ve akd u hal cümle Sultân Tâhir Baybars'ın idi, ancak sikke ve hutbe Müstekfî nâmına okunurdu. Hikmet-i Hudâ Müstekfî tevâbi‘ şerrine uğrayup Tâhir Baybars ile Müstekfî'nin mâbeynlerine nifâk düşüp Baybars Müstekfî'yi ehl [ü] iyâli ve münâfık tevâbi‘âtiyle bu Kûs şehrine sürdü. Müstekfî dahi dâğ-ı derûnundan cemî‘-i üstâd-ı kâmil Mağribî ve Hindîlerin dahme-küşâ ve künûz-küşâların cem‘ edüp şeddâd ibn Âd zamânından berü defâyin [ü] hazâyinleri ve gûnâ-gûn mutalsamâtları bulup o genc ile Kûs şehrin eyle amâr etdi kim ta‘bîr olunmaz. Hikmet-i Hudâ min-indillâh [1] «—UA YE emr-i şerîfi gelüp sene 704 vâsıl-ı Cinân olup bunda bir kubbe-i müfîd-i muhtasarda medfûndur. Müddet-i hilâfeti 39 sene ve müddet-i ömr-i azîzleri 50 sene. Atebe-i ulyâsında târîhi böyle mastûrdur.

{Ve Hâkim Bi-emrillâh'ın birâderzâdesi ‹brâhîm el-Vâsık Billâh ve anın cenbinde Muhammed Atâullâh bin ‹brâhîm Vâsık Billâh: bunları Melik Sâlih bu Kûs'a nefy edüp el-Müstekfî Billâh kubbesinde medfûnlardır. Hikmet-i Hudâ bunları Kûs'a nefy edeni dahi Mısır kulu gulû edüp el-Melikü'n-Nâsır oğlu el-Melikü's-Sâlih'i bu şehr-i Kûs'a sürüp ve mezkûr âl-i Abbâs pâdişâhlarının hâk-pâlarında merhûm olup cenblerinde medfûndur. Zîrâ *men dakka dukka*[2] demişler, hakkâ ki eden bulur demişler.}

Ve bunların civârındaki cebbânede eş-şeyh Tâhir ve eş-şeyh Kâzûnî ve eş-şeyh Nûreddîn-i şirâzî ve eş-şeyh Alâ’üddîn-i Basravî: Bu kibârlar cümle Müstekfî'nin musâhibleridir kim Bağdâd'dan bile hicret edüp Mısır'a, andan nakl edüp Kûs'a, Kûs'da kusa kusa dâr-ı hakîme vâsıl oldular, *rahmetullâhi aleyh*.

Kûs'dan yine cenûba Nîl kenârınca gâh sengistân ve gâh rimâlistân harâb beyâbân yerler ile kâmil altı sâ‘at ubûr ederek,

Evsâf-ı vilâyet-i şemmûneyn şehr-i kadîm Aksureyn

Tûfân-ı Nûh'dan sonra Bayzar bin Hâm ki birâder-i mihter-i Sâm'dır, bu Bayzar'a Ebü'l-kabâbıt dediler. Zîrâ bi-emrillâh cümle evlâdları ikişer ikişer müştak olurdu, iki oğlu oldu, biri şemmûn Rîf biri şemmûn Câv idi. Bunların ikisi bir yerden tevellüd etdikleri içün birbirinden münfek olmazlardı. Âhir Bayzar bunların ikisin iklîm-i Mısır'a gönderüp bu diyârı amâr etdiklerinden vilâyet-i şemmûneyn derler. Bu şehri ol kadar amâr edüp sâhil-i Nîl'de iki birâder birbirlerine rağmen iki kasr binâ etdiler kim **[Y 383a]** eflâke ser çekmişdi. Bu iki kasr içün ba‘dehu bu şehre Aksureyn dediler, ya‘nî iki kasırlı şehir demek olur. Eğer bu şehr-i azîmin evsâfın manzûrumuz olduğu üzre tahrîr etsek gayrı kitâbetden kalırız, hemân ihtisâr evlâdır.

Circe eyâletinde başka kâşiflikdir. ‹ki yüz askerle kırk kîse mâl-ı gılâli tahsîl eder. Gayrı mustahfızân çorbacıyân yokdur, müftî ve nakîbi ve a‘yânı hem-çünân yokdur. şehri Nîl kenârında bin iki yüz hâneli binâ-yı azîmli şehr-i kadîm imiş. Hâlâ niçe bin âlî binâlar ve kehkeşân-âsâ tâk-ı Kisrâlar ve bî-had [u] bî-nihâye kubâblar ve niçe bin rimâl içre pâymâl zî-kıymet amûdlar âşikâredir.

Ve Mısır'da selâtîn-i mâzîlerin binâ etdüği hân ve câmi‘ imâretlerin amûd-ı müntehâları cümle bu şehir-den gitmişdir. Ve ‹slâmbol'da Süleymâniyye câ-mi‘inin derûnundaki ibret-nümâ dörd aded sütûn-ı bâlâyı bu şehirden ‹skenderiyye'ye Nîl üzre sallar ile götürüp ‹skenderiyye'den Karınca Kapudan ‹slâmbol'a getürdükde Karınca Kapudan bu ebyâtı Süleymân Hân'a îrâd eyler, beyit:

Karıncalar budın çekmiş çekirgenin Süleymân'a
Size lâyık nemiz vardır kabûl eylen fakîrâne

ebyâtın Süleymân Hân istimâ‘ edince hazz edüp lipâçe-i fâhire ve on bin dinâr-ı hasene ihsân edüp Unkapanı'nda sütûnların ilm-i cerr-i eskâl ile gemi-lerden ıtlâk etdüklerinin temâşâsına bizzât Süleymân Hân varup tâ Vefâ meydânına amûdlar gelince bile gelüp ba‘zı ta‘lîmler ederlermiş. Bu tafsîli merhûm pederimizden mesmû‘umuz olmuşdur kim anlar Süleymân Hân'a yetişmişlerdi.

Netîce-i merâm eyle sütûn-ı gülfâm şehr-i Ak-sureyn'den Mısır'a ve ‹slâmbol'a gitmişdir. Ve hadden bîrûn sommâkî sütûnlar dahi lâ-yu‘ad pâymâldir. Lâkin bu şehir ol kadar ma‘mûr değildir. Cümle yigirmi mihrâb, üçü hutbedir. Cemâ‘at-i kesîresi çok çârsû içinde câmi‘-i Hazret-i Ebülhaccâc. Ve dekâkînlerinin adedi ma‘lûmum değil, bir esvâk-ı muhtasardır. Hân u hammâmı ve müte‘addid ma‘mûr zâviyeleri ve mekteb-i sıbyânı ve sebîli ve kahvehâneleri vardır. Ve âb [u] havâsı gâyet latîfdir. Ve halkı gâyet fakîrdir. Andan,

Ziyâret-i eş-şeyh Hazret-i Ebülhaccâc: Kendü câmi‘i civârında bir mağârâ-yı azîmin içinde med-fûndur. Niçe bin keşf [ü] kerâmeti âşikâre olmuş ulu sultândır. Menâkıbına hadd u nihâyet yokdur. Kınâ şehrinde medfûn Hazret-i Abdurrahîm-i Kınâvî'nin birâder-i kihteridir. Bir kimesnenin dünyevî ve uhrevî hayır murâdâtı olup bu âsitânede bir Fâtiha tilâvet edüp savâbın Ebülhaccâc'a hibe etse bi-emrillâhi ta‘âlâ **[Q 311a]** **[P 308a]** elbette murâdı hâsıl, şöhre-i şehr olmuş ulu sultândır. Ana karîb,

---

1 *Kur’ân,* Fecr, 28; "Rabbine dön."

2 Çalma kap›n› çalarlar kap›n›.

eş-şeyh Ramazân-ı Fergâlî: Bu dahi meşhûr-ı âlem kibâr-ı kümmelîndendir, *rahmetullâhi [aleyh].*

Bu şehirden **[Y 383b]** kalkup yine cenûba Nîl kenârınca arz-ı hâlî yerler ile yedi sâ‘at Nîl-i mübârek devr eder, ol kenârca timsâhları temâşâ ederek,

Beled-i Tût

Bir mürtefi‘ bayır üzre yüz hâneli Aksureyn nâhiyesinde ma‘mûr beleddir. Anı ubûr edüp yine Nîl kenârınca sol cânibimizde kûh-ı Demâvend'e mânend kayalar dibinden ve kâh çemenzâr fezâlardan güzer ederek altı sâ‘at dahi gidüp,

Belde-i şeğâs

Bu dahi Aksureyn hâkinde ve Nîl kenârında yüz hâneli ve bir câmi‘li ma‘mûr belîdedir. Bu mahalde Nîl kıble cânibine devr eder. Altı sâ‘at Nîl kenârınca gidüp,

Beled-i Deyr-i Ümmü Alî

Bir azîm kenîsesi vardır, anıniçün Deyr derler. Hâlâ içinde ruhbânları cümle Kıbtîlerdir. Anların kavliyle bu deyr binâ olalı üç bin yıldır dediler. "Ve Hazret-i Alî'nin vâlidesin bizim Kıbtî melikleri alâ-tarîkı'l-hedâye sizin Muhammed'in ceddi Abdül-muttalib'e gönderdi, ol dahi karındaşı Ebî Tâlib'e verdi, andan Hazret-i Alî tevellüd etdi", deyü tevârîh-lerinden kırâ’at etdiler. "Anıniçün bu karyemize Deyr-i Ümmü Alî derler", deyü nakl etdiler.

Bu deyr-i veyli azâb çekerek güzer edüp bu kerre Nîl kenârınca cânib-i şarka müteveccih olup üç malaka yer gidüp bir ferah-fezâ çemenzâr yerde bir kubbe-i sagîre içinde **eş-şeyh Abd-i Dâyim** hazretleri medfûndur kim Ashâb-ı güzîndendir. Bir Fâtiha'yla rûhun şâd ve gamgîn gönlümüz âbâd edüp altı sâ‘at Nîl kenârınca gidüp vakt-i asrda,

Menzil-i kabâ’il-i Hüceyze

şeyhü'l-Arabları haymesinde mihmân olduk. Summât sâhibi Hâtem kimesnedir. ‹smine şeyh Nâsır-ı Devle derler. Ol gece deve eti ve deve südü ve hûrmâ helvâsı tenâvül etdik. Ekmekleri darıdır. Atlarımız cümle darı yediler. Ve bu Hüceyze kabîlesi cümle üç bin cürd atlı kavm-i şecî‘dir. Andan ale's-sabâh kalkup Nîl'den ba‘îd safî taşlıklı hâlî yerler ile ubûr ederek altıncı sâ‘atde gücile vakt-i gurûbda,

Menzil-i aşâyir-i Redesî

Bunlar dahi göçer evli Urbândır. Cümle iki bin yarar nâmdâr ayyâr u tayyâr kavmdir kim tâ Habeş'e varınca sevâhile gidüp gelirler. şeyhleri Ebû Usayb'in haymesinde meks edüp lahm-ı cemel ve leben tenâvül edüp şükr-i Yezdân etdik. Atlarımız yine beyâz darı yediler, ammâ safâ etmediler. Bu Redesî kavmi ne Habeş paşasına ve ne ‹brîm kâşifine aslâ itâ‘at etmez bir cebbâr kavmdir.

Andan dahi kalkup yine Nîl kenârınca niçe vîrân beledler ve çemenzâr yerleri sekiz sâ‘atde tayy edüp,

Menzil-i Urbân-ı şibeyke

Altı bin müsellah ve müzeyyen ve ankâ kavmdir. Cümle Urbâna gâlib şecî‘ ü fetâ kavmdir. şeyhleri fiücâ‘uddîn'dir, ammâ dîn-i ‹slâm›nda flübhe var. Bunlarda koyun eti ve dar› ekme€i çokdur. Ammâ bu€day ve arpa yokdur, zîrâ bunlar hofl-niflîn kavm-i âsîlerdir, **[Y 384a]** mîrî g›lâl mâl [u] menâl bilmezler kim zirâ‘at edüp g›lâl tahsîl edeler, ol kay›ddan berî kavmdirler.

Bunlardan dahi kalkup Nîl kenâr›nca cenûba giderken Nîl bu mahalde Habefl vilâyetinde k›ble taraf›ndan beri gelir. Bu mahaller sâfî Urbân-› uryân âsî ve büryân, muhtâc-› pâre-i nân, bî-îmân ve misl-i hayvân kavmdirler. Ne Habefl'e ve ne ‹brîm'e ve ne Fûncistân pâdiflâh›na tâbi‘ de€illerdir. Bir alay behâ-yim makûlesi ecnâs-› haflerât mühmelât ç›plak kavm-dirler. Bunlara ba‘z› hedâyâ flekilli fleyler verüp selâmetle ubûr edüp dördüncü sâ‘atde,

Evsâf-› kal‘a-i Silsile

Evc-i âsumâna ser çekmifl pür-nûr kayal› da€lard›r kim âdem nazar etdikde dehflet alur. Bu da€lar›n içinde niçe yüz bin ma€ârâlar var kim hadd [ü] hasr›n Fâ‘il-i muhtâr Allâh bilür. Âd [u] Semûd kavmi kazup bunda sâkin olurmufl derler; hakkâ ki kâr-› Âdî'dir. Ammâ bi-emrillâh böyle çakmak tafll› haflîn kayalar anlara müsahhar imifl, gûyâ peynir keser gibi kesmifller ve kâ‘alar ve müte‘addid hücreler ve soffalar etmifller kim herbir hücrenin kaddi ve kapular›n›n âlîli€i k›rkar ellifler zirâ‘-› Mekkî'dir.

Ve bunda olan acâyibât u garâyibâtdan eflkâl-i garîbe ve acîbeler var kim gûyâ henüz zî-rûhdur. Ve tafldan oyulmufl gûnâ-gûn mukarnes püsüskârî san‘at-lar ve cemî‘i zî-rûh olan mahlûkât ecnâs›n tesâvîr-i garîbesi ve temâsîl-i mehîbesi var kim ak›llar perîflân olup dîdeler hîrelenir. Ve herbir eflkâl zî-rûh-misâl nigerân ve her biri nazar edenlere hande-künân tebessüm ederler.

Hulâsa-i kelâm acâyibât-› kevnden ve garâyibât-› as›rdan bir ibret-nümâ dahi bu Cebel-i Silsile'dir.

Ve bu mahalde kayalar dâmeninde bir h›sn-› hasîn ve sedd-i metîn kal‘a vard›r. Ve Nîl'in mukâ-belesinde yalç›n kaya üzre bir kal‘a dahi vard›r, **kal‘a-i Etfu** derler. Mâbeyne-hümâlar› gâyet teng yer olma€ile Nîl-i mübârek eyle cereyân eder kim gûyâ berg-i hatîfdir. Ve Nîl'in feryâd›ndan gûfl-› hûfllar bî-hûfl olur. Zamân-› kadîmde bu iki kal‘adan birbirlerine Nîl üzre zencîr çekerlermifl, hâlâ yerleri ve çerh dollâblar› râyegând›r, an›niçün bu kal‘alara

kal‘a-i Silsile derler. Bundan yukarusuna fiellâlât bo€az› ve fiellâl vilâyeti derler, yedi bo€azd›r. Bu Silsile bo€az› teng mahal olma€ile yukaruda Nîl cezîre cezîre olup her cezîrede âbâdân kurâlar ve ucûbe-i dehrden garâyibâtlar vard›r. Ammâ mezkûr Silsile kal‘alar› içinde dizdâr u serdâr u teberdâr deyyâr neferât yokdur, ancak kabâ’il-i Ca‘ferî'den bir alay kavm sâkinlerdir. Bu kal‘an›n mukâbelesindeki cezîre içinde,

Ziyâret-i efl-fieyh Köm Sayyâh

Nîl-i mübârek bu mahalde tu€yân ile cereyân etdikde feryâd eder. fieyh Sayyâh dahi yetmifl sene bu mahalde Nîl ile bile sayha urarak tevhîd etdü€iyçün fieyh Sayyâh derler. Hâlâ kabr-i flerîfinden **[Y 384b]** ba‘z› mahalde sadâ-y› garîbeler zâhir olur.

Ve bu cezîrede **beled-i Kelîc** iki yüz hâneli ma‘mûr kurâd›r. Cümle halk› bal›kc› ve gemicidir. Kabîle-i Basalî derler, cümle üç bin âdemdir, Havvâre kavminden gelüp bunda tevattun etmifllerdir. Ba‘dehu bu kal‘a-i Silsile'yi ubûr edüp befl sâ‘at yine Nîl kenâr›nca cenûba gidüp,

Evsâf-› kal‘a-i Kolombo

fieddâd-› Âd binâs›d›r. Nice mülûkdan mülûka kalm›fl kal‘ad›r. Ba‘dehu Kabâb›ta elinden Seyf-i Zülyezen feth edüp taht edindi. Ba‘dehu bu fiellâl bo€az›n kayalardan kat‘ edüp **[Q 311b]** **[P 308b]** M›s›r cânibine ak›td›. Mâ-tekaddem Nîl'in n›sf› Ma€rib-zemîn'in çölistân›na andan Girid cezîresi mukâbilinde Kibrit körfezinde Bahr-i Ebyaz'a mahlût oldu€u yerler ve cereyân eyledü€i handak-› azîmler zâhir ü bâhirdir. Mürûr-› eyyâm ile bu kal‘a Hazret-i Osmân hilâfetinde Ubeyd ibn Cerrâh yediyle K›btîler elinden feth oldu, ammâ Hazret-i Osmân flehâdetinden sonra Kabâb›ta kavmi istîlâ edüp kabza-i tasarruflar›na ald›lar. Ba‘de hicreti'n-nebeviyye sene (---) târîhinde M›s›r feth oldukdan sonra Amr ibnü'l-Âs fethidir. Bizzât kendüleri bu gazâda bulunmufllard›r. Zîrâ bilâd-› azîm ve sevâd-› kadîmdir ve cümle sâhil-i Nîl'de olan k›lâ‘lar›n kilididir.

Hâlâ ‹brîm sanca€› hükmünde ve ‹svân kazâs› nâhiyesinde dizdâr› ve neferâtlar› ref‘ olup derûn-› kal‘ada üç yüz has›r evli Benî Ca‘fer kabîlesi sâkinlerdir. Müslim geçinirler, ammâ mezhebleri Ca‘fe-rî'dir. Ve kal‘a hâricinde ve çölde sâkin olurlar. Cümle alt› bin kavimdir. Emvâl [ü] erzâklar› vefret üzre mün‘im kavmdir.

Ve bu kal‘an›n üst taraf›nda kal‘al› bir varofl-› azîmi var imifl kim hâlâ Nîl kenâr›nda kâmil üç sâ‘atlik yer demir kinedli tafflar var kim herbiri birer fîl cüssesi kadar hemvâr u musaykal tafflard›r kim Nîl kenâr›nda sed olmufldur. Hâlâ ol sedde Urbân kavmi Haytu'l-acûz derler. Bu flehr-i harâbda niçe bin sommâkî sütûnlar ve kubbe ve kemerler zâhirdir.

Ve kal‘an›n flark cânibinde olan kayalar›n ma€ârâlar›nda niçe bin kefenli timsâh biribiri üzre y›€›lm›fld›r. Kefenleri cümle âsî hûrmâ kabu€undan-d›r. Aslâ çürümemifl kadîd dururlar, aceb temâflâd›r. Ammâ lâfleleri sâyir hayvânât lefli gibi kokmaz, misk râyihas› istiflmâm olunur, acîb ü garîb temâflâd›r.

Bu timsâh lâfleleri olan da€a **cebel-i Timsâh** derler. Eflâke ser çeküp garb taraf›n Nîl dö€er. Zül-yezen kayalar›n kesüp bir bo€az açm›fld›r. M›s›r'dan gelen gemiler bu bo€azdan yükiyle ubûr edemez, yükün boflaldup gemi hafîf oldukda gemileri makara ile yokufl yukaru çeküp ‹svân taraf›na afl›r›rlar, ba‘dehu yükün develer ile tafl›yup yine yükledirler.

Bu mahalde Nîl yedi bo€azd›r. Arab ve Rûm mellâhlar› içre fiellâlât bo€azlar› meflhûrdur kim bir merhale yerden Nîl'in feryâd [u] figân› **[Y 385a]** istimâ‘ olunur. Zîrâ azîm da€lar ve kûh-› Bîsütûn-misâl kayalara urup girdâb-misâl cereyân eder bir bo€az› vard›r, Nîl kendüyi bir minâre kaddi yerden pertâb eder.

Hikmet bu kim ba‘z› fiellâl gemisi bu girdâbdan Nîl ile uçup aslâ hatâ gelmez, cereyân edüp Allâh diyerek ubûr ederler. Zîrâ iki cânibi Cûdî da€lar› gibi semâya münkalib olmufl da€lard›r. An›niçün bu mahalde Nîl yedi bo€azdan cereyân eder. Ve her Nîl mâbeyni birer cezîre-i azîmlerdir. Ammâ ma‘mûr cezîreleri Nîl'in karflu cânibine vâki‘ olmufldur, inflâallâh mahallinde tahrîr olunur.

Ve bu Kolombo kal‘as›ndan art›k Habefl vilâye-tine giden yol bu mahalden müteferrik olur. Ba‘z› Habefl vüzerâlar› M›s›r'dan Nîl ile yâhûd karadan bu kal‘a-i Kolombo'ya gelüp bundan asker cem‘ edüp niçe yüz deve yükü me’kûlât ve Nîl suyu yükledüp çöl çölistân ile vilâyet-i Habefl'e gider. Gayr› yol yokdur, cümle sengistân da€lard›r. ‹brîm yolu cenûba Nîl kenâr›nda kal›r, Habefl yolu k›ble cânibine kal›r.

Hakîr yine bu Kolombo kal‘as›ndan refîkler alup Nîl kenâr›nca ‹brîm yoluna gidüp rakîk ve beyâz sâ‘at kumu içre üç sâ‘at gidüp,

fiehr-i S›nbas

Bu dahi zamân-› kadîmde eyle bir flehr-i azîm imifl kim kâmil bir gün harâbistân›nda gitdik. Bunda olan acâyibât u garâyibâtdan mutalsamâtlar ve amûd-› serâmedler ve ‹slâmbol'da Atmeydân›'ndaki gibi çâr-gûfle yekpâre sütûnlarda acâyib hey’et-i garîbeler ile âmâde alâyimâtlar var kim diller ile ta‘bîr olunmaz. Âd kavminin flehri imifl. Habefl'den yetmifl bin fîl ile Ebrehe nâm bir sâhib-hurûc gelüp bu flehrin deyr-i diyâr›n harâb ve ahâlîsin kebâb edüp hâlâ eyle harâbistân bûm [u] masasa ve su‘bân yata€› bir flehr-i harâbd›r. Bir cânibinde Nîl kenâr›nda iki yüz has›rdan hâneli kurâ flekilli bir beleddir. Ancak bir câmi‘leri var, minâresi yokdur. Bu câmi‘ cenbinde,

Ziyâret-i efl-fieyh Ömer Ricâyî: Ulu sultând›r. Kubbe-i pür-nûru Nîl kenâr›nda bir âsî hûrmâl›€› içinde beyâz münevver kubbedir. Bu ziyâretden mâ‘adâ yetmifl seksen aded kubbe-i âlîlerde ulu sultânlar medfûndur. Lâkin fliddet-i hârdan bî-tâb kalup ziyâret edemeyüp ale'l-umûm bir Yâsîn-i flerîf tilâvet ederek ubûr edüp yine Nîl kenâr›nca sa‘b taflı›klar ve enifl ve yokufl teng yollar ubûr ederek flehr-i harâb-› S›n[bas]'dan yedinci sâ‘atde azâb-› elîm çekerek,

Evsâf-› kal‘a-i bî-dâd binâ-y› Âd ibn fieddâd vilâyet-i Sûdân flehr-i ‹svân

Bu ‹svân kal‘as› hakk›nda ba‘z› müverrihîn Tûfân'dan evvel Âd binâs›d›r derler. Muhakkakd›r, zîrâ deyr-i Aryâk derler bir deyr-i azîm vard›r, Melik Aryâk ol deyrin zîr-i zemîninde bir tuc sandûka içre medfûndur. Cânib-i erba‘as›nda lisân-› ‹brî ile hatlar vard›r, K›btîler fesâhat üzre okurlar, Aryâk ibn Ayvâm **[Y 385b]** Melik yazar.

Bu Ayvâm Melik asr›nda Hazret-i ‹drîs âsumâna ref‘ oldu. Ve Ayvâm o€lu Melik Aryâk ki deyrde medfûndur, bunun asr›nda Hârut u Mârut Bâbil flehrinde bir çâhda habs olundu. Ve bu Aryâk Melik o€lu Elûhîm melik oldu, Elûhîm dahi bu deyr-i ‹svân'da yat›r.

Elûhîm'den sonra o€lu Hasaylîm melik oldu. ‹btidâ Nîl üzre bu ‹svân'da Ümmü'l-k›yâs'› bu Hasaylîm binâ etdi, hâlâ âsârlar› durur. Ba‘dehu âl-i Abbâsiyân'dan Me’mûn Halîfe Ba€dâd'dan M›s›r'a gelüp M›s›r Ümmü'l-k›yâs›'n binâ etdükde bu ‹svân'daki Hasaylîm mikyâs›n harâb etdirdi kim kendünün inflâ etdü€i mikyâsdan gayr› olmaya. Mezkûr Hasaylîm ekâlîm-i M›s›r'a ilm-i hendese ile Nîl'i halîc halîc tur‘a tur‘a cereyân etdirüp âbâdân etdi. Ve cemî‘i tur‘alar›n ferflin ruhâm-› sommâkî ve mermer-i hâm ile mebsût edüp bu ‹svân flehri önünde Nîl'in iki taraf›na fîl cüssesi kadar tafllar ile hemvâr sedler etdi.

Ve bilâd-› Nûbe'de Nîl üzre on iki göz bir kantara-i azîm binâ **[Q 312a]** **[P 309a]** etmifl kim her kemeri kehkeflân-âsâ semâya münkalib olmufldu. Hâlâ bir kantaras›ndan mâ‘adâ yokdur, cümlesi zelzele-i tevellüd-i Resûl'de tâk-› Kisrâ münhedim oldukda bu cisr dahi berbâd olmufldur. Nîl içinde temelleri nümâyând›r.

Ve Hazret-i Nûh *aleyhi's-selâm* bu Hasaylîm asr›nda gelüp Tûfân'da bu Hasaylîm Nûh Nebî ile gemide bile idi. Sekiz yüz sene mu‘ammer oldu. An›niçün müverrihler bu ‹svân içün Tûfân'dan evveldir derler. Zîrâ ekseriyyâ âsâr-› binâlar› Hasaylîm ve babas› Elûhîm ve dedesi Aryâk binâlar› vard›r, ‹brî hatt› ile kayalar mastûrdur. Ba‘dehu Âd amâr etmifl. Tûfân'dan sonra Ebrehe harâb etmifl bir diyâr-› yebâbd›r. Bi-kavli *Tevârîh-i H›tat* ve Muhammed ibn ‹shâk, *rahmetullâh*, ve *Tevârîh-i fiehâbî*'de dahi mufassald›r. Ammâ hakîr ayne'l-yakîn târîhleri ile tahrîr ederim.

Hâs›l-› kelâm niçe devletden arda kalm›fl dünyâda bu dahi bir flehr-i köhne ve dâr-› kehene ‹svân'd›r. Âhir Amr ibnü'l-Âs yediyle feth olup ilâhâze'l-ân diyâr-› ‹slâmdan Circe eyâleti hükmünde k›rk kîse iltizâml› kös sâhibi kâfliflikdir. Yüz elli tevâbi‘iyle alt› yüz erdeb g›lâli taht-› hükûmetinde olan altm›fl pâre kurâdan tahsîl eder. Lâkin yedi bölükden mustahf›zân askeri yokdur.

Ve yüz elli akçe kazâ-i zemînîdir, senevî üç yüz gurufl hâs›l olur, kâflife ba‘de'l-masâr›f befl kîse hâs›l olur.

Ve kal‘as› sâhil-i Nîl'de ayyûka ser çekmifl bir kûh-› bülendin tâ zirve-i a‘lâs›nda flekl-i müsemmen hakkâ ki fieddâdî binâd›r. Dâ‘iren-mâdâr cirmi üç bin alt› yüz ad›md›r. Ve berre ve bahre üç kapusu vard›r. Ve kal‘a içinde cümle sagîr ü kebîr bâ€ u bâ€çesiz befl yüz mikdâr› hurde fukarâ hâneleridir. Dizdâr› **[Y 386a]** ve yüz elli neferâtlar› var. Mehterhânesi ve cebehânesi ve yigirmi aded flâhî toplar› vard›r. Hâlâ serhadd-i azîmdir, zîrâ cânib-i erba‘as› âsî Urbând›r.

Bu kal‘ada bir câmi‘ ve yedi zâviye ve üç kahvehâne ve alt› bozahâne vard›r. Bundan mâ‘adâ ne hammâm ve ne hân ve ne mekteb-i s›byân ve ne sebîl-i atflân ve ne esvâk-› dükkândan nâm [u] niflân yokdur. Lâkin haftada bir kerre azîm bâzâr› durup cânib-i erba‘a kurâlar›ndan ecnâs-› ibâdullâh cem‘ olup herkes metâ‘lar›n bey‘ [ü] flirâ edüp cümle nâ-mevcûd mevcûd olur.

Ve bu kal‘an›n taflras›nda varoflu bâ€l› ve bâ€çeli ma‘mûr u âbâdân yedi yüz hânedând›r. Ba‘z›s› kâr-› kadîmden harâb olan hânelerdir kim amâr edüp sâkin olurlar. Bunda dahi câmi‘ler ve zâviyeler vard›r, ammâ çârsû-y› bâzâr yokdur. Kahvehâneleri haflebden, ba‘z› külbeden dükkânlar vard›r, ammâ kârgîr de€ildir. Zamân-› kadîmde eyle sevâd-› mu‘azzam imifl kim üç sâ‘atl›k yerde Nîl kenâr›nda tâk-› Havernak'dan niflân verir binâlar ve amûd-› bî-hadler ve niçe bin kubbe-i âlî ve hân ve hammâm ve bezzâzistân ve gûnâ-gûn vâcibü's-seyr köhne t›l›smâtlar› ve ibret-nümâ alâmet-i imâretleri var, gûyâ henüz üstâd bennâ elinden ç›km›fld›r. Lâkin içlerinde zâ€ [u] kebûter-i vahflî âfliyân edüp râ€lar vâ deyüp feryâd ederler. Vakt-i flitâda cümle murgân lânelerin b›ra€up sevâhile giderler, andan Künûz Urbân› gelüp bu vîrânelerde meks ederler.

Ve bu ‹svân'›n ol kadar âb [u] havâs› latîfdir kim silâh makûlesi ve'l-hâs›l cemî‘i demir âletleri aslâ paslanmaz, mücellâ ve musaykal durur.

Ve halk›n›n reng-i rûylar› humret üzre zinde ve cimâ‘kâr âdemlerdir. Âb [u] havâs›n›n letâfetinden mahbûb u mahbûbesi memdûh-› cihând›r. Ve bozas› ilik gibi kuvvet-i kût-› când›r. Bundan gayr› fley medh olunsa hezeyând›r. Zîrâ bir cezîre-i harâbistând›r.

Bu ‹svân'›n Nîl'i fiellâlât bo€azlar› mahallidir kim Bâbü'l-Ebvâb derler. Yine Nîl'in yedi bölük oldu€u cezîreler tâ bu mahalle dek gelir cezîrelerdir.

Her cezîrelerde gûnâ-gûn ma‘âdinâtlar vard›r. Meselâ neft ü zift ve katrân ve kükürd ve rusâs ve kibrit suyu ve hasretü'l-mülûk nâfi‘ germâblar› var kim bir kerre bir ger yâhûd cüzâm ve hasta girse derhâl flifâ bulur. Böyle ›l›calar vard›r. Lâkin üzerlerinde imâretden niflânlar› yokdur. Nîl tu€yân ile geldükde bu cümle cezîreleri gark edüp germâb ve ma‘âdinden bir eser kalmaz. Ve bu diyârda bu mezkûr ma‘âdinleri istihrâc etme€e bilmezler; yohsa bir M›s›r hazînesi hâs›l olurdu.

Ve Nîl-i mübârek tu€yân›nda M›s›r'a geldikde yeflil ve k›rm›z› cereyân edüp gelir. Ol mahalde M›s›r'›n ehl-i tab‘ olan kimesneleri Nîl'den nûfl etmeyüp Matariyye nâm karyede Hazret-i Îsâ kuyusundan ol rakîk âb-› nâbdan getirdüp nûfl ederler. E€er Nîl'in ol yeflil **[Y 386b]** cereyân etdü€i mahalde nûfl eden halk›n ekseriyyâ bo€azlar›nda ur gibi kuflka hâs›l olur ve ayaklar› tulum gibi flifler, *ne‘ûzu billâh*. Nîl'in ol mahalde yeflil ve k›rm›z› gelmesinin asl› bu ‹svân önündeki mezkûr cezîrelerde cem‘ olan zift ü neft ve kükürd [ü] katrânlar›n sulariyle gelüp yedi elvân cereyân etdükde ekseriyyâ Nîl içinde olan haflerâtlar mürd olurlar. Bi-emrillâh anlar dahi bilüp ba‘z› tur‘a ve cezîrelerde pinhân olup halâs olurlar. Nîl'in yeflil cereyân etmesinin asl› odur. Ve bu ‹svân'›n cenûb taraf›nda,

Vilâyet-i Alevî

derler tâ Habefl'e ve Dümbistân vilâyetine var›nca bir vilâyet-i vâsi‘ad›r. An›n dahi âb [u] havâs›n›n letâfetinden merâlî ve gazâlî nergis gözlü ve flîrîn sözlü mahbûbeleri var kim herbirinin vech-i hüsnleri hüsn-i Varka ve Gülflâh, Leylâ ve Züleyhâ ve Azrâ-misâl mâh-› tâbânlard›r. A‘yân-› ‹svân bu Alevî diyâr›n›n duhter-i pâkîze-ahterlerinden menkûhal›€a bintân alurlar. Ba‘z› bâkireleri H›tâyî bulunurmufl ve aslâ hay›z u nifâs görmezlermifl. Lâkin ekseriyyâ vaz‘-› haml ederken merhûme olurlarm›fl; el-uhdetü rivâyet-i ehl-i ‹svân.

Ve kavl-i müverrihîn Hazret-i Lokmân aleyhi's-selâm nebîdir ve de€ildir demifller. Ba‘z› akâyidlerde yazm›fllar, siyâh-çerde bir nebî imifl, bu ‹svân'da mütevellid olmufldur. Ve Zennûn-› M›srî dahi bunda müfltak olup Hazret-i Resûl'e sahâbe olmufldur.

Ehl-i ‹svân, "‹drîs Nebî dahi bunda do€mufldur", deyü maskat-› re’si olan ma€ârâlar›n **[Q 312b]** **[P 309b]** ziyâret eyledik.

Ve âsumâna urûc etdükde kadem-i flerîflerinin seng-i hârâya te’sîr etdü€i resm-i pâk-i kademine rûy-› zerdim sürüp mataram›zdan su koyup nûfl etdik. Gûyâ hamîre güzer eder gibi pây-i sa‘âdeti te’sîr etmifl. Her kadem-i flerîfinin alâmeti sekiz kar›fld›r ve arz› üçer kar›fld›r. Gûyâ bir sandûka gibi çukurdur. Hakîr küstâhâne i‘tikâf niyyetine girüp yatd›m. Bu mahalde âsâr-› binâdan bir fley yokdur. Bârân-› rahmet nâzil oldukda pây-i flerîfi çukuruna matar-› rahmet dolup hûfl [u] tuyûr nûfl ederlermifl.

Ve gâr-› ‹drîs'in civâr›nda gâr-› Lokmân vard›r. Hâlâ hukemâ edviyeleri râyihas›ndan âdemin demâ€› mu‘attar olur. Râyiha-i tayyibesi *flemer* ya‘nî râziyâne kokar. Aceb s›rr-› Hudâ'd›r kim bu kadar bin y›ldan berü dahi edviye râyihas› münkat›‘ olmam›fl. Hakkâ ki kân-› nebîdir, flek flübhemiz yokdur. Zennûn-› M›srî dahi ol nesilden oldu€›yçün Hazret-i Risâlet'in hekîmi idi. Hükemâlar›n silsileleri anlara müntehî olur.

Ve bu ‹svân'›n cenûb cânibinde olan kûh-› bâlâlar›n verâs›,

Vilâyet-i azîm Nûbe flehr-i bâb-› tevbe

derler bir sevâd-› azîm. Halk› ganî ve ankâ kimesneler imifl. Zîrâ ma‘âdîn-i zümürrüd Nûbe da€lar›nda hâs›l olur, kûhkenleri ka‘r-› zemînden ç›kar›rlar, an›niçün halk› mün‘imdirler. Ammâ hakîr varup görmedim, **[Y 387a]** gören âdemleriyle ve vilâyeti halkiyle ‹svân'da müflerref olduk.

Circe hâkimi Alî Be€ bu zümürrüd ma‘denin iflledüp zümürrüdden kâse ve fenâcîn ve hancer kabzas› ve yekpâre topuz ve e€erin önü ve ard kafl› iki pâre zümürrüdden inflâ etdirmifl. Ol mertebe zümürrüd ç›km›fl kim Alî Be€ mâl-› Kârûn'a müsta€rak olup sâhib-hurûc olmas› mukarrer idi, deyü Nûbe halk› nakl etdiler.

"Lâkin biz bir alay süfl-i yed âdemleriz, flimdi zümürrüd ç›karma€a iktidâr›m›z yokdur, mülûk himmeti lâz›md›r ve masâr›f› çokdur" deyü cevâb etdiler. Hâlâ mu‘attal imifl.

Ve bundan mâ‘adâ Cebel-i ‹svân'da k›rk gûne ma‘âdin vard›r, ammâ istihrâc›n bilmezler. Ve bu mahalle Nîl dörd ayl›k yol amâristândan gelir ve iki ayl›k yol Nûbe diyâr›ndan gelir ve iki ay Berberistân ve Fûncistân'dan ve dörd ay cenûb taraf›nda harâbistândan gelir.

Ve bu ‹svân kurbunda bir koyun y›lda üç kerre kuzular, ekseriyyâ ikifler ikifler hâs›l olur. Âb [u] havâs›n›n letâfeti cihetinden bi-emrillâh böyle hâs›l olur. [1] «E†«‰‰OA†Y

Hikmet-i Hudâ-y› acîbe

Bu ‹svân'›n flimâlî kurbunda tâ Benî ‹srâ’îl zamân›ndan berü bir köhne d›raht-› bî-misâl vard›r kim rûy-› arzda buna mânend flecere-i azîm-i bülend halk olunmam›fld›r. fiâhalar› ve berg [ü] bârlar› hâlâ sayf ü flitâda dâ’imdir. Ve varaklar› yedi y›lda bir köhne olup hazân olur, ba‘dehu tâze evrâklar› zâhir olur. **fieceretü'l-hat** deyü vilâyet-i ‹sne ve ‹svân ve

[1] *Kur’ân,* Bakara, 20; "Allah her fleye kadirdir."

Sûdân ve Fûncistân ve Nûbe ve Dümbiyye ve Alevî ve Habefl diyârlar›nda meflhûr-› âfâk flecerdir. Cüssesini on âdem ancak dirâgûfl eder. Ve k›rk aded flu‘beleri var, her haflebesini dahi befl âdem ancak kucaklar. Eflâke ser çekmifl flecer-i kebîrdir kim sâyesinde k›rk bin ganem sâyelenmek mümkündür.

Bir gün bu flecerin sâyesinde bir melâhid z›ndîk yaturken nâgâh flecerden bir sebz berg düfler. Z›ndîk bu bergi eline alup ta‘accüb yüzünden,

"*Men zâ ellezî enbete'l-varaka ale'fl-flecer*"[1] deyü aceblerken derhâl bi-emrillâhi a€acdan bir yaprak dahi düflüp üstünde böyle tahrîr olunmufl kim,

"*Enbete'l-varaka ale'fl-flecer hüve ellezî flakka alâ vechi'l-befler*"[2] yaz›lm›fl. Hemân z›ndîk flehâdet kelimesin getürüp bir âh-› serd çeküp teslîm-i rûh eder. Hâlâ mezkûr d›raht›n sâyesinde bir kubbe-i sagîre kârgîr binâ içinde medfûndur, **kabr-i fieyh Z›ndîk**, derler. Bu kabr ve bu flecer ziyâretgâh-› hâs u âmd›r. Hâlâ berg [ü] bârlar› ve flâhlar› ter ü tâzedir. ‹lâ mâflaallâh böyledir. Lâkin varaklar›nda hatlar› yokdur.

‹svân'dan Nûbe vilâyeti râh›na müteveccih olundukda ‹svân'dan rub‘ sâ‘at ba‘îd bir fezâ-y› çemenzârda bir flecer-i azîmdir. Sultân Kay›tbay M›s›r'dan gelüp ziyâret etdükde sâyesinde bir mastaba soffas› ve bir mihrâb ve fieyh Z›ndîk hazretleri üzre bu kubbeyi ta‘mîr ü termîm edüp atebesi üzre sene (---) (---) tahrîr olunmufldur.

Ve bu ‹svân'da k›rk gûne ma‘âdin hâs›l oldu€undan **[Y 387b]** mâ‘adâ tuz ve natrûn ve flem‘-i asel ve sâbûn-› arz hâs›l olur. Sâbûn zamk-› Arabî gibi nebâtât [u] giyâhatda hâs›l olup cem‘ edüp kîseler içine koyup esbâb yaykarlar. ‹dlib sâbûnundan latîf esbâb› gül-pembe-misâl bayâz eder.

fiem‘-i asel ise fliddet-i hârdan yerler yar›lup zenbûrlar anda bal yaparlar, bârân-› rahmet ya€d›kda zemînde olan ar›lar›n âfliyân› sed olup bal› matardan mahv olup flem‘-i aseli yerden taflra ç›kup re‘âyâ cem‘ edüp bey‘ ederler. fiem‘-i kâfûrdan beyâz ve amber-i hâm gibi bir râyihas› vard›r. Bu balmûmunun k›rk hâssas› vard›r. Cümleden muflemmâs› bel a€r›s›na ve kulunca ve sudâ‘a gâyet nâfi‘dir.

Ve flem‘in bir âdem cevz-i bevvâ kadar ba‘de't-ta‘âm tenâvül etse cümle ta‘âm› hal edüp mi‘deyi tas[h]îh eder, ve cemî‘i ahlât-› rîhi tahtânî sürer, ve gâyet mukavvî ve kuvvet-i basar› ziyâde eder. K›rk gün tenâvül eden kimesnenin vücûdunda aslâ safrâ ve sevdâdan bir ahlât kalmayup rûy-› rengi ahmerü'l-levn olup ten-dürüst olur. M›s›r'da sûk-› Fahhâmîn'de flem‘-i ‹svân çok bulunur, böyle hâssalar› vard›r.

Ve mine'l-acâyib

‹svân'›n cânib-i flarkîsinde rub‘ sâ‘at ba‘îd bir vâdî-i Tîh-misâl bir kumluk içinde bir püflte-i âlî üzre bir cesîm sommâkî zenbûrî bir amûd-› âlîdir kim Allâhu a‘lem kaddi yüz zirâ‘-› Mekkî vard›r. Tâ zirvesinde siyâh elvân seng-i hârâdan Hazret-i ‹drîs Nebî'nin sûreti vard›r. Görenler an› bir Habeflî âdem oturur zann eder. Gûyâ zî-rûhdur kim hande-künân tebessüm edüp flehâdet parma€›n kald›rup gûyâ âsumân› gösterir flekilli tasvîr olunmufl. Hazret-i ‹drîs bu ‹svân flehrinde hâs›l olup bu diyâr halk›na ba‘s olundu.

Âhirü'l-emr yine bu flehirde âsumâna **[Q 313a]** **[P 310a]** urûc etdükde ümmetleri iftirâk-› ‹drîs ile zâr ü sergerdân, vâlih ü hayrân, giryân u nâlân olup serserî gezerlerdi. Bir gün fieytân aleyhi'l-la‘ne bunlar›n girye eylemesinden su’âl eyledi. Bunlarsa bir alay bülh kavm idi, ‹blîs-i pür-telbîsin fleyh sûretinde sûret-i Hak'dan göründü€üne i‘timâd edüp,

"‹ftirâk-› ‹drîs içün girye vü nâle ederiz", deyü keflf-i râz etdiler. Derhâl Racîm bunlara bir amûd üzre olan timsâl-i ‹drîs'i inflâ etdirüp secde etme€i ta‘lîm edüp feryâd [u] figânlar› teskîn oldu.

‹btidâ rûy-› arzda puta tapmak Hazret-i ‹drîs'in kavminden kalm›fld›r. Bu sütûn üzre olan amûda y›lda bir kerre cemî‘i mahlûk-› Hudâ gelüp secde ederlerdi. Ol mahalde Racîm ü la‘în bu sûrete temessül edüp sûretden halka mugayyebât-› hamseden ve gayr› alâyimâtlardan haber verirdi. Tâ Hazret-i Risâlet'e gelince bu hâl üzre geçinirlerdi, andan sonra ameli bât›l oldu. Hâlâ ol sûrete **Rimâlu's-sanem** derler bir temâflâgâh-› azîmdir. K›btî tâ’ifeleri hâlâ cânib-i flarka müteveccih olup **[Y 388a]** mezkûr sûrete rükû‘-künân iltiyâm ederler.

Ve mine'l-iber-i garîbe: Ol sûret olan kumluk içinde cemî‘i ecnâs-› mahlûkât›n kemiklerin defn eylesen yedi günden sonra bi-emrillâh tafl olur, aceb sun‘-› Hudâ-y› Lem-yezel'dir; âye[t]:

[3]ا٠Y‰†«‰' *bi-kudretihî ve yahkümü mâ-yürîdü bi-izzetihî*[4]

[5]«‰«†‰A†«‰Œ‰,†E‹

Ve bu ‹svân kal‘as›n›n Nîl'i kenâr›nda sûr dîvâr›-misâl fieddâdî binâlar var kim ana **Hâyitu'l-acûzi's-sâhir** derler. Her tafl› k›rkar ve ellifler zirâ‘ çâr-gûfle hammâm kubbesi kadar âlî seng-i hârâlard›r kim cümle hadîd kinedler ve rusâs ile mebnî hacer-i azîmlerdir kim iki hacerin birbirine imtizâclar› âflikâre de€ildir, gûyâ sedd-i ‹skender-vâr yek pâredir.

Bu binâlardan mâ‘adâ harâbistân-› ‹svân'da ol kadar ibret-nümâ âsâr-› imâretler var kim âdemin akl› perîflân olur.

---

1 "A€ac›n üzerindeki bu yapra€› kim bitirdi?"

2 "Bu yapra€›, insan› yaratan bitirdi"

3 *Kur’ân,* ‹brahim, 27; "Allah diledi€ini yapar."

4 Allâh diledi€i gibi (izzetiyle) hükmeder.

5 *Kur’ân,* A‘râf 54 "Bilesiniz ki, yaratmak da emretmek de O'na mahsustur. Alemlerin Rabbi Allah ne yücedir!"

Bir sevâd-› azîm imifl kim hakk›nda Hazret-i Alî'nin flehâdetiyle kelâm-› Resûlullâh vard›r.

Ve ilm-i cifrde Hazret-i Alî kelâm› vard›r kim bu mahalle münâsib olma€ile *Muhtasar-› Kitâb-› Miftâhü'l-cifr*'de efl-fieyhü'l-allâme Kemâleddîn Ebû Sâlim Muhammed ibn Talha, gafirallâhu lehu, te'lîfi cifrinden tahrîr ü terkîm olundu. Eflrât-› sâ'ât âhir zamâna karîb ol›cak bu ‹svân flehri ke'l-evvel ma'mûr ola, andan dünyâ harâb ola, buyurduklar› kelâm-› Alî budur:

‹zâ ummirat ‹svân, min kutri M›sr, fî âhiri'z-zamân, bi'l-yâ' sümme'l-ayn yazharu bi-M›sr el-h›syân ve tahkümü'n-nisvân ve tefsüdu aliyyetü's-sultân ve teksürü'l-g›rbân ve yahtellü nizâmü sâhibi'l-îvân ve takvâ flevketü'l-cîm ve zâlike izâ hasale'l-k›râن fî burci'l-hevâ[1]

Ve [2] †††»YA—†A«† · I†«‰,»E-

Ve sâra'l-emrü me'mûr[3]

Ve sebebü hâzel-iflârât mâ nukile fî târîhi Bin Mehdeviyye: *‹nne Amr ‹bne'l-Âs ve hüve âmilü M›sr ›nde fütûhihâ ketebe ilâ Emîrü'l-mü'minîn Ömer ‹bni'l-Hattâb rad›yallâhu anh yübeflfliruhu bi-fethi M›sr ve zekera lehu s›fatehâ ve ›ddet husûnihâ el-meflhûra ve enne min cümleti husûnihâ bi'l-vechi'l-cenûbî kal'aten tüsemmâ ‹svân alâ kurbi Nîlihâ hasîneten mâni'aten, ra'eynâ veche's-savâbi fî hedmihâ hattâ tenkat›'a etmâ'u'l-küffâri minhâ fe-hedemnâhâ haceran haceran. Felemmâ belaga'l-kitâbü ilâ Emîri'l-mü'minîne Ömer rad›yallâhu anh, a'razahu alâ seyyidinâ el-evliyâ ve habîbi'l-asfiyâ el-‹mâm Alî rad›yallâhu anh fe-karaahü ve'stevfâhü sümme kâle Hazreti Alî kerramallâhü vechehu sallallâhu aleyhi vesellem: Ve indî haberu hâzâ ve seta'meru fî âhiri'z-zamâni imâre hasîneten alâ yedi yâ ve nekkerahu sümme ayn ve lem yusarrih bi'smi ehad gayra ennehu radiyyullâhi eflâra ilâ harfeyn sadîkayn lâ münâferate beynehümâ ve hümâ el-yâ' ve'l-ayn fe'l-yâ' harfün türâbî ve'l-ayn harfün mâ'î ve mine'l-ma'lûm enne'l-mâ' ve't-türâb sadîkân vehümâ a'zamü âlâti'l-imâreti feinnehu yüfhemü min kavlihi bi'l-yâ' sümme'l-ayni enne murâdehu ta'rîf ism men yetevellâ emra imâratihâ. Sadaka Alî er-radî es-sahî.*[4]

‹svân hakk›nda bu gûne nice rümûzât [u] künûzâtlar vard›r kim bir mücelled kitâbd›r. **[Y 388b]** Zîrâ rûy-› arzda binâ olunan bilâd-› seb'an›n biri dahi bu ‹svân'd›r.

Bu flehr-i ‹svân'›n ibret-nümâlar›n temâflâ etmeden ârâm bulmayup hâk-i amber-pâkinde medfûn olan niçe yüz bin kibâr-› evliyâ ve flehîd flühedâlar ve hîn-i fetihde kalan Sahâbe-i kirâmlar var kim hadden bîrûn ve k›yâsdan efzûn kubbeler vard›r. Cümlenin rûhiyçün bir Yâsîn-i flerîf tilâvet edüp ‹svân'›n k›ble cânibine Nîl kenâr›nca Haytü'l-acûz sedlerin temâflâ ederek ve fiellâlât'›n cezîrelerinde timsâhlar› görerek, dörd sâ'atde,

Evsâf-› fiellâlât Bo€az›

Bu fiellâl bo€azlar›n Kolombo kal'as›ndan beri üç merhale yer temâflâ etmedeyiz. Lâkin bu flellâl-i azîmdir kim nihâyet-i fiellâl'dir, Rûm Arab u Acem'de meflhûrdur. fiellâl-i evvelde bir hayli evsâf› tahrîr olunmufldur. Bu mahalde dahi Nîl'in iki cânibi semâya münkalib olmufl boz kayalard›r. fiâhîn ve za€anos ve kartal ve ukkâb yuvalar› vard›r. Gâyet mahûf u mehîb cebellerdir.

Bu mahalde gemiler ra'd gibi Nîl ile da€lardan uçar. Urbân gemicilerinden gayr› bir âdem bu cür'ete tahammül etmeyüp cümle tüccâr› taflra ç›kup bo€az› ubûr edince karadan giderler. Bu mahallin kayalar› birbirine karîb dar bo€azd›r kim bir tüvânâ zorâver fetâ el kayas› atsa bir tarafdan bir tarafa tafl yetiflir, tâ bu mertebe dar bo€azd›r.

Telattum-› Nîl'den ve feryâd [ü] figân›ndan âdemin kula€› asam olur. Ve dâ'imâ Nîl'in hiddet ile cereyân etmesinden bu mahalde dâ'imâ havâdan gûyâ ya€mur ya€up âdemi nemnâk eder.

---

1 M›s›r bölgelerinden olan ‹svân mamur oldu€u zaman son zamanda, "Yâ" ile sonra "Ayn" ile M›s›r'da had›mlar meydana ç›kacak ve kad›nlar hükmedecek ve sultân›n ulviyeti bozacak ve garipler ço€alacak ve îvân sâhibinin nizam› bozacak ve cîm'in flevketi kuvvetlenecek ve o, K›rân'›n hevâ burcunda meydana geldi€i s›rada.

2 *Kur'ân,* Âdiyât, 9-10; "... kabirlerde olanlar d›flar› at›ld›€›, gö€üslerde olanlar devflirildi€i zaman."

3 Ve emr me'mûr olacak.

4 Bu iflaretlerin sebebi: ‹bni Mehdeviyye'nin tarihinde menkul olan: Amr ‹bne'l-Âs M›s›r'da M›s›r feth edildi€i s›rada âmil iken Emîrü'l-müminîn Ömer ‹bni'l-Hattâb'a mektup yazd›. M›s›r'›n fethini tebflir etti ve evsaf›n› ve meflhur hisarlar›n›n adedini zikretti. "Hisarlar›ndan biri güneyde ‹svan isimli bir kale, Nil'in yak›n›nda, çok metin ve al›nmas› güç. Kan›m›zca, kafirler göz dikmesin diye y›k›lmas› iyi olur. Bunun için tafl tafl y›kt›k." Bu mektup Emîri'l-müminîn Ömer'e vard›€› zaman ‹mâm Alî'ye gönderdi. ‹mâm Alî ald› okudu ve dedi ki: "‹yi yapt›. Hazret-i peygamber bana dedi ki: Bundan haberdar›m. Son zamanda gayet mamur ve metin olacak, Yâ eliyle —Yâ kim oldu€unu söylemedi; sonra Ayn— kimsenin ismini tasrih etmedi, yaln›z Radiyyullah oldu€unu söyledi. ‹ki arkadafl harfe iflaret etti ki bu iki harf hiç çeliflmez, yâ ile ayn harfleri. Yâ toprakl› harftir, ayn sulu harftir. Su ile toprak arkadafl oldu€u malumdur. Bu harfler mamurlu€un en büyük aletleridir. "Yâ" ile ve "Ayn" ile kavlinden anlafl›lan ‹svan'›n mamurlu€unu üzerine alan›n isminin tarifidir." *Sadaka Alî er-radî es-sahî.*

Ve bu mahalde Nîl kaçan tenezzül üzre cereyân etse Nîl içre hammâm kubbesi gibi tafllar zâhir olur. Bir çâpük âdem kayalardan kayalara pertâb ederek [Q 313b] [P 310b] karflu cânibe güzer etmek mümkündür.

Ve zamân-› kadîmde bu z›yk bo€az mesdûd iken Nîl-i mübârekin iki tur‘a f›rkas› biri Habefl iklîmine biri Alevî vilâyeti içinden Habefl Sevâkini'nde Bahr-i Kulzüm'e mahlût olurmufl. Yerleri hâlâ nümâyând›r. Ba‘dehu Tûfân'dan (---) (---) Seyf-i Zülyezen ulûm-› hendesede ve gayr› ulûmda fünûn-› flettâya mâlik idi, kehenelerinden Safvâyim ve Mihrâyim nâm keheneler ile irtifâ‘ alup onlar›n re’y-i tedbîriyle bu kûhlar› kûhkenlere kat‘ etdirüp hâlâ Nîl'in M›s›r'a cereyân›na sebeb Seyf-i Zülyezen'dir. Ferhâdî tîfle ve külünk zahmleri zâhir ü bâhirdir.

Ba‘dehu Nîl cereyân› sebebiyle arâzî-i M›s›r ma‘mûr oldu, Habefl ve Ma€rib zemînleri harâb çöl oldu. Cümle müverrihler bu kavl-i sahîh üzre tahrîr eylemifllerdir. Ve birkaç yerde hakîr Nîl'in kadîm a’sârda cereyân etdü€i hafr-i azîmleri görmüflüz. Ve zamân-› evvelde fiellâl'in bu ‹svân taraf› ol kadar ma‘mûr imifl kim hadîka-i ravza-i cinânlar› ‹svân ile müflâ imifl. Hâlâ bunda dahi niçe kerre yüz bin imâretler alâmeti vard›r. Ferâ‘ineler ve kehenelerine ve seherelerine Hazret-i Mûsâ bed-du‘âs› sebebiyle âye[t]: [1] †„‰†‘Ì¡†Á«Ù nass-› mâ-sadak›na mazhar olup [Y 389a] harâb olmufldur. Hâlâ iki yüz hâne-i ma‘mûr harâbistân içinde âbâdân büyûtlar vard›r. ‹ki câmi‘-i azîmi âsârlar› vard›r. Yine cemâ‘atden hâlî de€ildir, lâkin sâyir cevâmi‘ler gibi ma‘mûr u müzeyyen de€ildir. Biri Deyr-i Seyf-i Zülyezen câmi‘idir, biri Hazret-i Ömer câmi‘idir. Andan gayr› imâret ve hân u hammâm ve çârsû-y› bâzâr yokdur.

Ve bu mahalde Nîl'in sayha-i fliddetinden süknâ dahi mümkin de€ildir. Âdem birbirinin kelimât›n istimâ‘ etme€e vüzerâ vezîr vzr alay çavufllar› gibi na‘raya rehâ buldurma€a muhtâcd›r. Hele hakîr fliddet-i hârda sehl istirâhat edince serâsîme olduk. Ve bu kavl üzre harâb›na sebeb yine bu Nîl'in ra‘dvâr gürlemesinden sâkinân-› bilâdlar huzûr edemeyüp ve dâ’imâ bârân gibi çi€ nüzûlünden hâlîçe ve esbâblar› çürüdü€ünden cilâ-y› vatan edüp harâb oldu derler. Bu temâflâlar› dahi edüp bu mahalle karîb iki bin ad›m gidüp,

Evsâf-› kal‘a-i Ebvâb

Zülyezen binâs›d›r. Nîl'in cânib-i flark›nda ‹svân taraf›nda bo€az a€z›nda flekl-i müdevver bir rabât-› kavîdir. ‹çinde kabâ’il-i Karh Urbân› sâkindir. Cirmi ma‘lûmum de€ildir. Ancak cânib-i flarka tahta kapusu nâz›rd›r. ‹çinde befl yüz mikdâr› bûriyâ ve bîriyâl› has›rdan ve kam›fldan evleri ve bir köhne câmi‘i var. Dizdâr› ve neferât› ve gayr› imârât› yokdur. Zamân-› kadîmde bu kal‘adan karflu tarafdaki kayalarda olan gâr-› yetîmânlara zencîr ba€layup âyende vü revende kefltîlerden bâc al›rm›fl. Hâlâ silsile kayd edecek yerleri nümâyând›r. Bu Ebvâb kal‘as›n dahi geçüp Nîl kenâr›nca cenûba tafll› ve çak›ll› yerlerde alt› sâ‘at gidüp,

Kabâ’il-i Künûzeyn

fieyh Alî-i Vâs›tî obas›nda mihmân olduk. Bu kabîle Künûzeyn lakabiyle mülakkab olduklar›n›n asl› ‹svân harâbistân›nda iki kenz bulup cümle ale's-sevî taksîm-i guremâ ederler. Ba‘dehu bir kabîle Urbân dahi üzerlerine gelüp hisse isterler, bunlar dahi vermeyüp ceng-i azîm edüp gelen Urbân› rumh-› sinândan geçirirler. Ol zamândan berü kabâ’il-i Künûzeyn derler, münhedim olan Urbâna kabâ’il-i Karh derler.

fiellâl cezîrelerinde sâkinlerdir. Ammâ bunlar hâlâ ankâlar ve Mâlikî-mezheblerdir. Ve nesl-i Zülyezen iddi‘âs›ndad›rlar. Cümle yedi bin askerdir. Ammâ ol gece hakîr(e) ve atlar›m›z(a) cümle dar› ve deve eti ve südü ekl [ü] flürb etdik. Bu kabâ’il bahârda Habefl da€lar›na giderler. Zîrâ bu fiellâl taraflar› z›yk da€lard›r, nebâtât [u] giyâhâtlar› azd›r; bu kavmin ise hayvânâtlar› çokdur, an›niçün Habefl da€lar›na giderler. Bunlardan kalkup yine Nîl kenâr›nca beflinci sâ‘atde,

Kabîle-i Mihriyye

fieyh Hâmid-i Mihrî obas›nda mihmân olduk. Bunlar bin befl yüz fakîrü'l-hâl pür-melâl esmerü'l-levn Urbân-› uryânlard›r kim setr-i avret içün ancak kemerlerinde birer pefltemâlleri var. Cümlesi Mihriye mezhebindedir, [Y 389b] Haflr [ü] neflri inkâr ederler.

Ol gece yüz bin anâ çekerek dar› ekme€i yiyerek andan kalkup Nîl'in kenâr›nca tafll› yollardan ancak birer âdem geçer yollardan seyishâne yüklerin huddâmlar›m›z zahrlar› ile geçirüp cümlemiz piyâde gücile ubûr etdik. Bu râh› dahi Zülyezen açm›fl, yoksa bir vech ile gayr› yerden ubûr etmek mümkin de€ildir. Hamd-i Îzed güzer edüp iki sâ‘atde,

Kabâ’il-i âsî Kelâfîfl

Urbân mâbeyninde bunlara *kelâfîfl* ya‘nî fley de€ildir, demekdir. Çad›rlar› yokdur, cümle bu kayalarda olan ma€ârâlarda sâkin olurlar. fieyhleri Çâdillâ bize bir gâr-› yetîmân gösterüp cümle atlar›m›z ile girüp fliddet-i hârdan halâs olduk. Gâyet sovuk gârlard›r. Bu kara tafll›k içinde üç bin kara âsî kavmdir. Keçileri gâyet çokdur, ammâ gayr› hayvânâtlar› yokdur. Me’kûlâtlar› dar› ve lahm-› cemel ve *teys*dir ya‘nî keçidir. Ve timsâh› kebâb edüp yerler.

---

[1] *Kur’ân,* Kasas, 88; "O'nun zât›ndan baflka herfley helâk olucudur."

Ve timsâh›n diflisi ile cimâ‘ ederler. Kaçan timsâh cimâ‘›n nakl etdikleri mahal a€›zlar›n›n sular› akar. Bunlar timsâh yemek ile fledîd ü cebbâr kavmdirler. Ve timsâh miski ve haraza tafl› bulunur. Haraza tafl› timsâh›n ödünden ç›karm›fl. Gece cimâ‘ mahallinde ellerine alup ehline k›rk elli kerre hizmet edermifl. Tâ elinden b›rakmay›nca cimâ‘dan ferâgat edemezmifl. Nisâlar› kezâlik ol tafl elinde oldukda ifltihâs› teskîn olmazm›fl.

Ve bu mahallerde Nîl tur‘alar› ve halîcleri olmamak ile hûrmâ ve bersîm ve gayr› mahsûlât olmaz, ancak k›z›l dar› olur. Bu kavmin kârlar› pür-silâh olup Habefl da€lar›na gidüp anda fîller ile ceng edüp fîl difflerin ve gergerdân boynuzlar›n Habefl'e götürüp bey‘ edüp bez bo€as› al›rlar.

Andan kalkup yine Nîl kenâr›nca cenûba ve gâh k›bleye dar bo€azlar› ve mehîb kayal› cibâl-i sun‘-› Hudâ'y› temâflâ ederek on bir sâ‘atde,

Aflâyir-i Ebûhûr

Sekiz yüz mezmûm ü müflis Urbân-› siyâh-likâ kavm-i bed-likâ kara saçl› Zengî Arablard›r. Aslâ dîn diyânet ve haflr [u] neflr nedir bilmezler. Bunlar dahi gâr-› cahîmlerde olurlar. Bunlar› ubûr edüp befl sâ‘at dahi gidüp [Q 314a] [P 311a] on alt›nc› sâ‘atde üç yats› vakti ubûr etdükde hamd-i Hudâ mâhtâbda bî-tâb [u] bî-mecâl,

Kabîle-i Senyâl

Bir vâsi‘ sahrâda cümle hayme ve hargâhlar ile meks etmifl bir kavmdir kim cümlesi iki bin müslim kavmdir. Urbân olduklar›ndan avretlerinin yüzleri uryând›r. fieyhleri Abdülmecîd haymesinde meks edüp ale'l-fevr bize peynir ve süd getirüp der-akab üç koyun bo€azlad›. Ve azîm ri‘âyetler edüp atlar›m›za beyâz dar› yem verdiler. An› gördük, bir k›rm›z› flalvârl› M›s›r cündisi görüp cân›m›z yerine geldi. Me€er ‹brîm kulu imifl, bize birkaç ekmek getirdi. Bu mahallerde bizim beksumât›m›z hod kalmam›fl idi. Ekme€i tereya€ ile yiyüp tâze [Y 390a] cân bulduk.

Bu mahalde Nîl'in bo€az bo€az yedi fiellâl bo€azlar› ve kûh-› Bîsütûnlar› yedi günde tamâm olup ‹brîm hâkine kadem basd›k. Andan ale's-sabâh yine cenûba kara taflı›k içre alt› sâ‘at gidüp,

Beled-i Kûfltâmine

‹ki yüz kam›fll› re‘âyâ evleridir. Ve halk› mutî‘ ve bir zâviyesi ve bir kahvesi ve bir bozac›s› var. Bunda dahi Künûz Urbân›ndan bir kabîle haymeleriyle sâkinlerdir. Andan yine Nîl kenâr›nca cenûba befl sâ‘at gidüp,

Beled-i Kürt

Bunda dahi yetmifl seksen mikdâr› kam›fl evli zâviyesi var, ammâ kahvesi ve bozas› yokdur. ‹brîm kuluna bu beled aklâmd›r. Bunda dahi Künûz Urbân› haymeleri vard›r. Künûz Urbân› haddi bu mahalde tamâm olup ‹brîm taraf›na geçmezler. Ve yine bu mahalden Nîl kenâr›nca çemenzâr ve ferah-fezâ ve dilküflâ mahsûllü sahrâlar ile Lubye [lûbiye?] karpuzu yiyerek befl sâ‘atde,

‹bret-nümâ-y› sübû‘

Bu mahalli temâflâ içün atlar›m›zdan enüp atlar› beyâbâna salup bir sâ‘at seyr [ü] temâflâ etdik. Azamet-i Hudâ Nîl'in iki taraf›nda fîl kadar sommâkî ve gayr› seng-i hârâdan arslanlar niçe bini aya€ üzre birer evzâ‘ [u] etvâr eflkâlde ve niçe bini pâre pâre rimâl [ü] türâb içre pâymâl olup yat›rlar. Âdem gördükde havf edüp dehflet alur kim sâbit-kadem olan arslanlar› zî-rûh zann olunur. Tâ bu mertebe musanna‘ timsâllerdir.

Ve yine Nîl kenâr›nda niçe yüz deve flikemi kal›nl›€›nda seng-i siyâhdan deve gerdânl› yedi baflı› ejderhâlar, kimi sernigûn kimi la‘lgûn pâre pâre durur, kimi türâb içre gark olmufl n›sf› taflrada ne‘ûzu billâh ucûbe-hey’et ejderhâlard›r kim görenin akl› çâk olur. Âdem ne hâl ise zî-ak›ld›r, havf ederse de vücûd vermeyüp temâflâ eder, ammâ atlar›m›z bu hey’etleri gördükde kendülerin pâre pâre etdiler.

Ve niçe bin alâyimât [u] acâyibâtlar daha var, ammâ tahrîri mümkin de€ildir.

Me€er Hazret-i Mûsâ *aleyhi's-selâm* bu mahalde Fir‘avn ile ceng edüp Fir‘avn'›n keheneleri ve sehereleri te’sîrât-› sihr ile ihdâs etdükleri haflerâtlarm›fl kim Hazret-i Mûsâ'ya hitâb-› ‹zzet gelüp âye[t]:

[1] ·√‰,È†Ÿ’«Á† ·≈–«

emri üzre elinden çatal baflı› asâs›n› zemîne b›ra€›nca bir su‘bân olup Fir‘avn'›n cemî‘i seherelerin ve kehenelerin ve sihrile yapd›klar› bu gördü€ümüz aslan ve kaplan ve bebr [ü] peleng ve ejderhâlar asâ-y› Mûsâ tenâvül edüp Fir‘avn münhedim olup firâr eder. Me€er bu manzûrumuz olan haflerât eflkâlleri asâ-y› su‘bân›n dendân›ndan bâkî kalanlarm›fl, ba‘dehu bi-emrillâh tafl olmufldur. Acîb ü garîb temâflâgâhd›r.

Bu arslanlar durdu€u mahalle an›niçün Sübû‘ derler. Lisân-› Arab'da arslan›n yüz seksen ismi vard›r, bir ismi dahi sübû‘dur.

Bu mahalli temâflâ [Y 390b] edüp ubûr ederek yine Nîl kenâr›nca cenûba dörd sâ‘at gidüp akabe ve sahrâlar aflup,

---

[1] *Kur’ân,* A‘râf, 107; "Musa, asas›n› yere atar atmaz apaç›k bir y›lan oluverdi"

Vâdî-i Arab

Nâm mahal bir vâsi‘ çemenzâr sahrâd›r. Cümle Urbân y›lda bir kerre bunda cem‘ olup yedi gün yedi gece bey‘ [ü] flirâ oldu€uyçün Vâdî-i Arab derler. Andan yine cenûba Nîl kenâr›nca mahsûllü yerleri geçerek 4 sâ‘atde,

Evsâf-› flehr-i azîm ve binâ-y› kadîm taht-› Azrak Câdû flehr-i Der

‹btidâ bânîsi Fir‘avn'›n Ezrak câdûsu binâs›d›r. Ve kendi bir gârda yat›r. Fir‘avnîler ziyâret eder. Ba‘dehu Zülyezen feth etmifldir. Yine K›btîler istîlâ edüp niçe yüz y›l mutasarr›f olup ba‘dehu Amr ibnü'l-Âs hükûmetinde Kabâb›talar elinden Esved bin Mikdâd fethidir. Ba‘dehu yine Fûncistân ve Berberistân kavmi istîlâ edüp sene (---) târîhinde Süleymân Hân asr›nda M›s›r vâlîsi fâtih-i Hind ü Yemen Tavâflî Süleymân Pafla Hindistân'da Dîvâbâd benderin Portakal Frenginden feth edüp Hind pâdiflâh›na ihsân edüp donanma ile Habefl'e geçüp Özdemir Pafla'ya Habefl'i ale'l-umûm feth etdirüp andan M›s›r'a gelüp M›s›r'dan yine Özdemir Pafla'y› Nîl ile deryâ-misâl asker verüp bu Der flehrin ve ‹brîm kal‘as›n Fûncistân meliki elinden feth eder. Ol as›rdan berü âl-i Osmân destinde bir kasabadan mu‘azzam flehr-i Der'dir. Circe eyâleti hükmünde ‹brîm sanca€› taht›d›r, ‹brîm kâflifi hâlâ bunda sâkindir. Ammâ hîn-i fetihde baflka hükûmet imifl, Circe'den hil‘at geymeyüp M›s›r vezîrinden geyermifl. Hâlâ k›rk seneden beri Circe hükmünde baflka kös sâhibi ve üç yüz kendi askeri ve befl yüz yedi bölük askeri vard›r.

Taht-› eyâletinde cümle (---) kurâd›r, (---) kîse ve (---) g›lâl iltizâmd›r. Tahsîl etdü€i mâli ve g›lâli kal‘a neferâtlar›na ve mustahf›zân kullar›na bezl edüp muhâsebesin görür. Ve yüz elli akçe kazâ-i nâ-gehânîdir, senevî bir kîse hâs›l olur, nâhiyesi *arzullâhi vâsi‘a*'d›r.

Ve mezâhib-i erba‘adan müftî ve nakîbü'l-eflrâf› vard›r, ammâ a‘yân [u] eflrâf› yokdur.

Ve flehri Nîl'in cânib-i flark›nda bin iki yüz müfîd [ü] muhtasar hânelerdir. Eyle mükellef sarây-› azîmler yokdur, ekseriyyâ kam›fldan ve has›rdan bir gûne ma‘mûr evlerdir. Cümleden kâflif sarây› ve yedi bölük serdârlar›n›n ve çorbac›lar›n ve menfî fiekerpâre Hâtûn'un ve Musâhib Ali A€a'n›n sarâylar› a‘lâ binâlard›r. Ve câ-be-câ muhâfazada olan askerî tâ’ifesinin dahi hâneleri ma‘mûrdur. Ve cümle yigirmi alt› mihrâbd›r, ancak (---) cum‘a k›l›nur, mâ‘adâ zâviyelerdir.

Bu flehirde imâret hân u hammâm ve medrese ve bezâsten yokdur. Ancak alt› mekteb-i [Q 314b] [P 311b] s›byân ve yedi sebîl-i atflân ve on befl dükkân ve üç kahvehân ve alt› dükkân-› bozahân. [Y 391a] Zîrâ bu diyârlar›n âb [u] havâs›na bozas› muvâf›kd›r. Bu fliddet-i hârda boza bürûdet verüp def‘-i cû‘ ve def‘-i atflân eder. beyâz dar›dan cüllâb-misâl latîf boza yaparlar. Cümle s›gâr [u] kibâr› boza içerler.

Ammâ halk›n›n ço€u z›yk-nefesdir. Ve cümle yerli kavmi esmerü'l-levndir. Zîrâ bu diyâr ol mertebe fliddet-i hâr üzredir kim deve taban›ndan, h›mâr t›rna€›ndan pifler. Kadîd-i mahz âdemleri vard›r. Bu flehrin me’kûlât› ve meflrûbât› dar› ve Nîl suyu ve boza ve hûrmâ arak› çokdur. Ammâ gayr› mühimmât me’kûlât levâz›mâtlar› Circe'den gelir. Ve kadîm eyyâmda bu flehr-i azîm imifl, hâlâ eser-i binâlar› ve niçe yüz alâmetleri vard›r. Ve bu flehr içre ve hâricinde nice ziyâretler vard›r, ammâ meflhûr-› nâs olup ziyâret etdi€imiz **efl-fieyh Hû**, *kuddise s›rruh*.

Ve bu flehir Azrak Câdû vilâyeti olma€ile nis-vânlar› sihr isyâniyle âdemi h›mâr ederler. Niçe bî-çâreler bu derde mübtelâ olup an›rup gezerler. Hattâ Hâsekî paflan›n bir müteferrikas› meshûr olup kahvede ve bozahânede beyne'l-halk h›mâr-vâr an›r›r. Ve cümle halk› dahi meshûr olur.

Hakîr bu flehirde kâflif sarây›nda meks edüp iki gün tekâ‘üd edüp kâflif ‹brîm'den gelmedü€i ecilden üçüncü gün kalkup yine cenûba Nîl kenâr›nca iki sâ‘at karîb,

Evsâf-› kal‘a-i kadîm-i flehr-i ‹brîm

Kabâb›ta meliklerinden Mukavk›s Melik binâs›d›r. Hicretü'n-nebeviyyenin sene (---) târîhinde bizzât Amr ibnü'l-Âs ve Ka‘bü'l-Ahbâr ve Ubeyde ibn Cerrâh ve Câbirü'l-Ensâr ve Ebû Hüreyre ve Sâriyetü'l-Cebel ve Esved ibn Mikdâd bunun emsâli niçe bin Sahâbe-i güzîn ile iki ay muhâsara ile feth olunmufl bir kal‘a-i h›sn-› hasîn ve sedd-i metîn ve müstahkem kal‘a-i üstüvârd›r kim leb-i Nîl'in cânib-i flarkîsinde eflâke ser çekmifl bir yalç›n püflte üzre fieddâdî-binâ bir küçük kal‘a-i kavîdir. Ve flekl-i muhammesdir. Ve dâ‘iren-mâdâr cirmi sekiz yüz ad›md›r. fiarka nâz›r ancak bir kapusu var. ‹çinde ancak sagîr ü kebîr seksen hânedir.

Ve ortas›nda tarz-› kadîm bir minâreli bir câmi‘i var, Süleymân Hân'›nd›r. Zîrâ bu kal‘ay› Süleymân Hân asr›nda bir hîle ile Fûncistân ve Berberistân melikleri müttefik olup bu kal‘aya istîlâ edüp kabza-i tasarrufa ald›lar. Ba‘dehu M›s›r vâlîsi Tavâflî Süleymân Pafla Özdemir Pafla'y› serdâr edüp on günde cebren ve kahren kal‘ay› feth edüp mutahass›n olan zâ€î ve ba€î ve ya€› çekirge bacakl› nahîf Fûncî ve Berberî kavmlerinin bafllar›n t›râfl edüp rûy-› siyâhlar›n hâk-i siyâha salup vilâyet-i ‹brîm müceddeden feth olunup kal‘ada bu câmi‘ Süleymân Hân nâm›na inflâ [Y 391b] olundu. Hâlâ ibâdetgâh-› ünâsd›r.

Ve kal‘ada çârsû-y› bâzâr ve hân u hammâm yokdur. Ancak dizdâr› ve iki yüz neferât› ve mükellef mehterhânesi vard›r. Dizdâr› kânûn-› Selîm üzre M›s›r müteferrikalar›ndand›r.

Ve M›s›r'dan beher sene muhâfaza içün yedi bölükden üç yüz âdem gelir ve yedi bölükden kâflife dahi üç yüz mustahf›zân gelüp mîrî mâl›n ve g›lâl› tahsîl edüp kendülere aklâm ifrâz olunmufldur.

Ve M›s›r'da emr ile Circe hâkiminden senevî yigirmi kîse dahi ma'a'z-ziyâde sâliyâne ulûfe al›rlar fledîd akûr kullar› var. Lâkin flecî' ü bahâd›r kavmdir, fleb [ü] rûz Zengîler ile ve Berberîler ile ve Fûncistân aflk›yâlar› ile ceng ederler. Gâyet intihâ-i serhad yerdir. Ve kal'an›n cebehânesi mükellefdir. K›rk aded flâhî ve kolumburna toplar› vard›r. Lâkin kal'a bir kaya üzre vâki' olma€ile handak› yokdur.

Ve kal'an›n havâs› hûbdur. Ammâ afla€› flehirde ba'z› mahalde fliddet-i hârdan kam›fl ve has›rdan fukarâ evleri ihrâk olur. Ammâ bi-emrillâh bu fliddet-i hâr aslâ âdeme te'sîr etmez. Lâkin vakt-i seherde sovu€undan ihtirâz lâz›md›r. Gerçi cümle halk› dar› ekme€i yerler, ammâ bu diyârda gâyet nâfi'dir. Zîrâ ekseriyyâ halk› emrâz-› zahîre mübtelâd›rlar, sebeb-i mevtleri dahi ishaldir, yohsa bu diyârda tâ'ûn olmaz; ve dar› ekme€i tenâvül etme€ile ishâli def' ederler. Havâs› halk›na gâyet nâfi'dir, zîrâ gâyet cimâ'kâr âdemlerdir.

Ekseriyyâ a'yân›n›n libâslar› bir gömlek ve üstüne bir incecik bediyye flâl kereke geyerler. Vasatü'l-hâl olanlar›n›n belinde bir pefltemâl ve üstünde dahi bir pefltemâld›r. Ve mâl [u] menâllar› dahi pefltemâld›r. Fukarâlar› hod bir fûta-i Nîlî kuflanup uryân gezer.

Ve nisâ tâ'ifesi siyâh ve beyâz izâr bürünüp bafllar›nda siyâh burka' dutarlar. Mahbûb u mahbûbesi yokdur, zîrâ cümle yerli kavmi esmerü'l-levndir. Ve bu flehrin nâmûsu ya'nî sivrisine€i ol kadar çokdur kim bir gece âdeme râhat vermezler. Lâkin gece ile incecik flâl içinde yat›rlar, *allâhümme âfinâ*.

Devlet-i âl-i Osmân'da bir kimesne haddinden ziyâde tecâvüz edüp katl îcâb eder müttehem olmasa bu ‹brîm'e nefy ederler. Azak kal'as› fliddet-i flitâdan cehennem yerdir, ammâ cân-› azîze minnetdir, zîrâ bu Aza€'›n sekiz aydan sonra latîf yaz› olur. Ammâ bu ‹brîm hilkatinden beri fliddet-i hâr-› cahîmdir. An›niçün sâhib-i cürm âdemleri bu ‹brîm'e sürerler.

Âl-i Osmân'›n cenûb taraf›nda intihâ-i hudûdu bu ‹brîm'dir. fiimâl cânibinde âhirü'l-hudûdu kal'a-i Azak'd›r. Cânib-i flarkda nihâyet haddi Ba€dad'd›r. Cânib-i garbda hadd-› nihâyeti Ustolni Belgrad'dan alt› konak içeri Çavga kal'as›d›r. **[Y 392a]** Ammâ anlar›n âb [u] havâlar› latîf bâ€-› ‹remli vilâyetlerdir. Ammâ bu ‹brîm'de ne bâ€çe ve bâ€ ve ne halk›n›n yüre€inde ya€ yokdur, ancak kara da€ çokdur. Lâkin câ-be-câ hûrmâs› vard›r. Ve bostânlar›nda kavunu ve karpuzu çok olur. Ve bir kîle dar›s› yüz elli kîle fâ'iz dar› verir, gâyet mahsûlü olur. An›niçün gayr› hubûbât zirâ'at etmeyüp serâpâ beyâz dar› ekerler. Cümle hayvânâtlar› dahi dar› yerler.

Ve bu flehir iklîm-i evvelin nihâyetinde vâki' olmufldur. Bu iklîmin mebde'i bi-kavli Hakîm Batlîmûs eyle bulunmufldur. Arz› 20 derece ve 27 dakîka ola, ve etval-i nehâr› 13 sâ'at olup 15 dakîka ola. Ve yine bu iklîm-i sânînin vasat› ol makâmd›r kim arz› 24 derece ve 40 dakîka ola, ve tûl-i nehâr› 13 sâ'at ola. Hâlâ ‹brîm'in arz› bu hâl üzre deverân etmededir, ilâ-mâflâallâh. Ammâ bu iklîm-i sânînin flarkdan garba tûlü bi-kavli *Co€rafiyye* iki bin **[Q 315a]** **[P 312a]** dörd yüz fersahd›r ve arz› yüz otuz alt› fersahd›r.

Ve bu iklîm içre cümle on yedi kûh-› azîm var kim makâlîdü'l-arzd›r. Ve cümle otuz alt› sahrâ-y› bî-pâyân vard›r kim ço€unda âdemî mutavatt›n de€ildir, cümle haflerât-› arz ile mâl-â-mâldir. Ve iki bin flehri vard›r, ellisi flehr-i azîmlerdir kim cânib-i flarkîsinde ibtidâ flehr-i azîmi Hind ü Sind ve Mansûre ve Hîze(?) ve Kend(?) ve Cezîre-i Arab ve Necd ve Tehâme ve Yesrib ve Hicâz ve Deryâ-y› Kulzüm'ün karflu taraf›nda Habefl ve Zeyla' ve Sevâkin ve arz-› Berberistân'da bu kal'a-i ‹brîm ve flehr-i Der ve flehr-i Donkola ki taht-› Berberedir, ve arz-› Afrika ve arz-› M›s›r ve arz-› Bakliyye'(?)de nihâyet bulur kim Ma€rib mukâbelesinde Portakal küffâr› hudûdudur kim Bahr-i Muhît kenâr›d›r, *ve's-selâm*.

Bu mezkûr memâlikleri hukemâ-y› kudemâ tûl-› d›râz-› ömürleri ile geflt [ü] güzâr edüp ilm-i usturlâb ile irtifâ' alarak âlâ'ullâha vâk›f olup *Atlas* ve *Minor* ve *Co€rafiyye* ve *Pa[d]riyye* ve *Koloniyye* kitâblar›na tahrîr edüp eflkâl-i dünyây› tahrîr etmifller.

Hakîr-i pür-taksîr dahi seyâhat etdi€im bilâd-› memâlik-i mahrûselerde olan kurâ ve kasabâtlar› ve flehr-i mu'azzamlar› ve cibâl-i azîmleri ve nehr-i kebîrleri ve cemî'i menâzilleri flimâle ve cenûba ubûr etdi€imiz tahrîr etmeden iltizâm-› mâlâ-yelzem edüp murâd›m›z geflt [ü] güzâr etdi€imiz diyârlar› k›ylden kâle, kâlden hâle getirüp eflkâllerin yazmakd›r.

Ve niçe k›lâ' ve diyârlar› *Papamunta* gibi cemî'i enhâr› ve cibâlleri ve buhayreleriyle üstâd›m›z Nakkâfl Hükmîzâde Alî Be€'den gördü€ümüz minvâl üzre tahrîr etmifl. Cenâb-› ‹zzet bu Nîl ve Fûncistân seyâhati itmâm›n müyesser edüp eflkâlin tahrîr edeyüz.

Ve bu ‹brîm'in k›blesi tahrîr olunan ekâlîm hisâb› üzre cânib-i flimâle yedi derîce meyillidir, **[Y 392b]** *ve's-selâm*.

Ve bu flehirde kâflif sarây›nda üç gün meks edüp kal'a ve flehri temâflâ edüp Fûncistân'a azîmet etme€içün zâd-› râhilemiz ve on befl aded atlar›m›za fla'îr ve sâyir levâz›mâtlar›m›z müheyyâ edüp kâflif ve dizdâr ve serdârlardan ve a'yân-› kibârdan Fûncistân hudûdunda olan Fûnc ümerâlar›na ve Fûncistân melikine niçe mekâtib-i mahabbet-üslûblar alup ol mahalde Fûncistân tüccârlar› bulunup bize anlar dahi

refîk oldular. Ve Berberistân'dan üç yüz aded h›mârsüvâr cellâbe tüccârlar› bulunup refîk oldular.

Ve Sây kal‘as›na M›s›r kulundan me’mûr yeni askerden yetmifl aded tüfeng-endâz mustahf›zân refîk oldular.

Ve kâflif dahi tevâbi‘inden yigirmi âdem koflup iki devesiyle zahîre ve iki hecîn ve bir k›srak ihsân edüp cümle ahibbâ-i ‹brîm ile vedâlaflup azîmet-i Fûncistân eyledi€imizde cümle piyâde ve cemelsüvâr ve esb-süvâr ve h›mâr-süvâr sekiz yüz pür-silâh âdem ile ‹brîm'den ç›kd›k.

el-Faslu'l-hâdî ve seb‘în
Vilâyet-i ‹brîm'den mütevekkilen alallâh deyüp bin seksen (---) mâh-› (---) vilâyet-i Fûncistân'a müteveccih oldu€umuz menâzilleri ve k›lâ‘ u bilâdlar› ve belîde vü kasabâtlar› fürâden fürâden beyân eder

Evvelâ ‹brîm'den Nîl kenâr›nca cânib-i flimâle revâne olduk. Zîrâ Nîl bu mahalde gâyet münharif cereyân edüp cânib-i flimâle dolafl›r. Biz dahi ana teba‘iyyeten ol mahalleri ubûr ederek sekiz sâ‘atde,

Menzil-i Vâdî Halfa

Bu mahalde hayme ve hargâhlar›m›z› sekiz yüz âdem ile kurup t›nâb t›nâba çatup meks etdik. Ve cânib-i erba‘am›za biner ad›m ba‘îd atl› karavullar koyup ol gece bu vâdîde mihmân olduk. Bir otlu ve mahsûllü sahrâ oldu€undan Vâdî Halfa derler. Bu diyârda *halfa*, otlu€a derler. Hakîr Nîl kenâr›nda bir d›raht sâyesinde haymemizde zevk u safâ eyledik. Bu mahalde dahi Nîl'in iki cânibinde yalç›n kayalar olma€ile gâyet dar bo€azd›r. fiellâlât gemileri dahi bundan yukaruya gidemezler. Baflka gûne tennâre gemileri vard›r, anlar gider.

Ve bu Vâdî Halfa'dan kalkup Nîl kenâr›nca gâh flarka ve gâh cenûba da€ u râ€ u bâ€ u h›yâbân ve orman ve çengelistân mahûf u muhâtara d›rahtistân içre bebr ü peleng vahflî y›rt›c› canavarlar havf›n çekerek âdem âdemî-zâd yok bî-emân yerleri kâmil alt› günde kat‘-› menâzil edüp ›lgar ile on sekiz sâ‘at ol h›yâbânlar içre ubûr ederdik. Ammâ alt› günde aslâ günefl yüzü görmedik, zîrâ ok ursan geçmez ç›t-â-ç›t meyvedâr ormanlar›d›r. Ekseriyyâ d›rahtlar› flecer-i santa ve sindiyân ve etle ve zakkûm a€aclard›r. Rûm eflcârlar›ndan niflân yokdur. Ba‘dehu yedinci günde,

Evsâf-› memâlik-i âhirü'l-hudûd-› âl-i Osmân kal‘a-i Sây-› bî-emân

Nehr-i **[Y 393a]** Nîl içinde bir vâsi‘ cezîrede ibtidâ bânîsi Ebrehe'dir. Niçe mülûkden mülûke intikâl edüp sene 22 târîhinde Amr ibnü'l-Âs fethidir, be-dest-i Esved ibn Mikdâd. Ba‘dehu kavm-i Fûnc istîlâ edüp sene 935 zamân-› Süleymân Hân'da Özdemir Be€ fethidir kim hâlâ Fûnc ile ahdnâmelerde yemîn-i mugallaza ile hem-hudûd bir kal‘a-i ma‘mûredir kim ilâ-hâze'l-ân Fûncistân melikleri ahdlerine vefâ edüp sulha mugâyir bir vaz‘-› yed etmemifllerdir. Ammâ intihâ-i serhad olmak ile yine fleb [ü] rûz Fûnc'dan ve Berberistân'dan aflk›yâ ile ceng [ü] cidâlden hâlî de€illerdir. Nîl-i mübârek bu mahalde bir buhayre gibi yay›lmak ile bu kal‘a Nîl içre bir cezîre içinde fieddâdî-binâ flekilli tafl-› siyâh ile mebnî flekl-i murabba‘ bir metîn kal‘a-i h›sn-› hasîndir.

‹btidâ bu flehri Tûfân'dan sonra binâ eden Melik Sâ ibn M›srâyim ibn Nakrâvefl binâ etdi. Ba‘dehu niçe bin mülûkler amâr etdi. Ammâ hâlâ k›ble cânibine nâz›r bir hadîd kapusu var, Özdemir Pafla Habefl'den getirmifldir, bu kapunun atebe-i ulyâs› kemeri alt›nda bânî-i kal‘a Ebrehe'nin siyâh seng-i hârâdan bir mehîb ü dîv-s›fat sûreti var, gûyâ zîrûhdur.

Bu kal‘aya hakîr geldikde bir safâ geldin topu atup cümle hâmûn [u] kûhlar ra‘dvâr sadâ-y› vehmnâk verdi. Hakîri dizdâr hânesine meks etdirdiler. Hamd-i Hudâ Rûm âdemi gördük, deyü a‘yân-› vilâyet ikrâm etdiler.

Ba‘dehu dizdâra ve M›s›r'›n yedi bölük serdârlar›na ve ‹brîm kâflifi kâyimmakâm›na ‹brîm kâflifi mektûblar›n ve Circe hâkimi mektûblar›n ve pafla emirlerin bu **[Q 315b]** **[P 312b]** kal‘an›n a‘yân›na verüp dahi ziyâde ta‘zîm etdiler. Ba‘dehu piyâde olup kal‘an›n ve flehrin temâflâs›na gitdik.

Evvelâ kal‘an›n M›s›r müteferrikas›ndan dizdâr› ve yüz elli neferât› ve M›s›r'›n yedi oca€›ndan üç yüz mustahf›zân› ve mehterhânesi vard›r. Her sene vazîfe-i mu‘ayyeneleri ve zahâyirleri Circe'den gider. Ve müstevfâ bârûd-› siyâh› ve yetmifl aded muflkat ve flâhî ve saçma toplar› vard›r. Ve fleyhülislâm› ve nakîbi yokdur, ammâ yüz elli akçe kazâ-i mebrûmdur. Nâhiyesi tâ Fûnc'a ve Habefl'e var›nca an›nd›r. Lâkin mahsûlü günde bir dar› nân pâresidir. Ba‘z› mahalde ‹brîm kad›s›na ilhâk olunup ayda bir, befl ayda bir gemiler ile zahîre geldikde nâ’ib gelir.

Kal‘as›nda üç yüz mikdâr› has›rdan ve neyden müfîd [ü] muhtasar evler vard›r. Süleymân Hân câmi‘i ve Özdemir mescidi vard›r. Bundan gayr› hân ve hammâm ve medâris ve zâviye ve mekteb ve sebîl yokdur. Ancak on aded mikdâr› çalafldan ya‘nî külbe-i ahzândan dükkânlar vard›r.

Ve üç kahvehâne ve sekiz bozahâne vard›r. Ammâ bozas› ilik gibi süzülmüfl pâk bozas› vard›r. Bir cerresi içine sehl karpuz bekmezi korlar, **[Y 393b]** hayâl keyfiyyeti olur.

Ve kal‘a hâricinde yüz elli mikdâr› has›rl› evler vard›r. Bâ€ u bâ€çesi yokdur, ammâ bostân› gâyet çokdur ve âbdâr u lezîz kavunu ve karpuzu ve h›yâr› ve acûru ve abdüllâvîsi olur. Câ-be-câ hûrmâ d›raht-lar› dahi vard›r.

Ve bu vilâyetde Nîl-i mübâreki tur‘a tur‘a cereyân etdirseler hâk-i pâkinde altun hâs›l olurdu.

Sahrâlar›nda Benî Halfa Urbân› sâkinlerdir. Zirâ‘at etdikleri dar›lar›n›n bir kîlesi iki yüz kîle ziyâde fâ’iz verir. Böyle mahsûldâr türâb› vard›r. Bu kabâ’il-i Benî Halfa yedi bin abûsü'l-vech bî-mezheb sahrâ-niflîn kavmdir. Ba‘z› mahalde isyân u tu€yân edüp Sây askeriyle ceng ederler.

Bu kal‘adan Habefl taht› olan flehr-i Musova cânib-i flimâle kâmil yigirmi germe konakd›r, inflâallâh mahallinde terkîm olunur. Her menzili çöl çölistân ve berr ü beyâbân arslan ve kaplan ve fîl [ü] gergerdân ve zurnapâ ve ceyrân ve kepçe kuyru€ ve kûsfend-i beyâbân ve ukâb ve su‘bân ve elvân elvân h›mârân-› berrîler ve mahûf u vahflî canavarlar ile mâl-â-mâldir. Hattâ bu Sây kal‘as›nda üç aded arslan var idi, Hudâ âlimdir herbiri fîl cüssesinde siyâh esedler idi, herbirin birer hîle ile dâma düflürüp vâdîlere s›€mayan sübû‘lar› dâm-› belâ ile kam›fldan bir dam içinde habs etmifllerdi. Hakîr eyle mehîb sübû‘lar görmemifl idim.

Ve bu mahalde Nîl tenezzülde oldu€u vakitde ba‘z› Urbân Nîl'i develer ile karflu geçerler, gâyet vâsi‘dir. Lâkin kal‘an›n cânib-i erba‘as›ndaki cezîre kenârlar› amîkdir, geçit vermez.

Ve bu flehrin âb [u] havâs› ol kadar latîfdir kim sovu€u ve fliddet-i hâr i‘tidâl üzredir. Gece taflrada yat›lsa âdem hayât-› câvidân bulur. Zîrâ bu iklîm-i M›s›r'a bâd-› nesîm gelmez, tâ arz-› Hâsân ki Bilbeys flehri ve Arîfl'dir bâd-› sabâ andan beri esmez; cümle tiyâb ve milisî rûzgâr› eser. Ammâ bu Sây kal‘as›nda vakt-i seherde bâd-› nesîm ve flebnem te’sîr etmifl gûnâ-gûn nebâtât giyâhât›n râyiha-i tayyibesinden benî âdem dem-be-dem demâ€› mu‘attar olup hayât-› cân bulur. Ol ecilden gâyet ber-vücûd mahbûb u mahbûbe-i mergûbesi olur kim keklik sekiflli gazâl bak›fll› perî-rû hasnâ-y› cihâneleri olur kim âdem gördükde vücûduna lerze vâki‘ olur. Ve havâs› hofllu€undan bu flehirde hadîd makûlesi aslâ pas dutmaz.

Ammâ sehere avretleri meflhûre-i cihânelerdir. Niçe Rûm garîblerin sihr ile kayd-bend etmifller. Ammâ sehhâreleri ‹brîm kadar ve Azrak Câdû flehri Der kadar de€ildir. *Allâhümme âfinâ,* ol flehirlerde âdemi h›mâr ve kelb edüp ulur ve an›r›r, ve küpleri ve postlar› ve tekneleri havâya perrân **[Y 394a]** uçururlar.

Ve bu Sây kal‘as›ndan içeri Fûncistân hükmüdür. Rûm o€lan› aslâ yokdur, me€er cellâbeler ile ticâret tarîk›yla gideler. Ammâ beyâz âdemdir, deyü mashariyyâta al›rlar.

Ve bizimle hem-refîk olup gelen mustahf›zân kal‘a kullar› bunda kalup cümle ahâlî-i vilâyet ile vedâlaflup gitmek murâd edindi€imizde ale'l-ittifâk bay [u] gedâ ve pîr ü civân hakîrin hânesine gelüp,

"Biz sizi Fûncistân'a koyvermeziz. Sana ve tevâbi‘ine gadr [u] hayf olur kim atlar›n ve hizmetkârlar›n fliddet-i harâretden ve açl›kdan helâk olurlar. Ve Zengî harâmîlerden selâmet gidemezsiz. Elbette (te) gitmen" deyü ricâ etdiler. Hakîr eyitdim:

"Vallâhi ben murg-› cân›m Hakk'a tevfîz eyledim ki aslâ havf [ü] haflyet çekmem. Zîrâ Cenâb-› ‹zzet Kur’ân-› azîminde âye[t]:

[1] †E«‰O« · ÿEł

buyurmufldur.

K›rk senedir kim h›fza çal›flup âlem-i sabâvetden berü sefer ü hazarda cum‘a geceleri hatm-i flerîfi terk etmemiflimdir kim her sâlde k›rk sekiz hatm-i flerîf olur.

Hamd-i Hudâ bu nass-› kât›‘a i‘tikâd-› tâm›m vard›r. Elbette teveccühümden rücû‘ etmem. Ve ‹brâhîm Pafla'ya tehî-dest varsam ne cevâb vereyim? Bu Fûncistân pâdiflâh› nâme ve hedâyâlar›n nideyim?

Ve hakîr bu Nîl-i mübârekin Akdeniz'e munsab oldu€u Reflîd ve Dimyât merece'l-bahreynlerinde ikifler rek‘ât hâcet namâz› k›lup du‘â etdim ki,

'Ey Bârî Hudâ, Nîl'in deryâya mahlût oldu€u merece'l-bahreynlerin ziyâretin müyesser eyledin. ‹lâhî, Nîl'in tulû‘ etdü€i mahalleri ve Nîl'in iki cânibinde medfûn evliyâ ve enbiyâlar›n merâk›d-› pürenvârlar›n›n ziyâretin müyesser eyle', deyü du‘â etdim.

Hamd-i Hudâ du‘âm hayyiz-i kabûl-i Dergâh olup bu risâlet takrîbiyle bu Sây flehrine gelmiflken M›s›r'a gitmek ihtimâlim yokdur. Elbette bana nâmdâr refîkler verin, giderim" deyüp ibrâm [u] ilhâh edüp,

"Bizi hay›r-du‘âdan ferâmûfl etmen. Ve bize müflân›zda olan Fûnc hâkimlerine mahabbetnâme verin", deyü teklîf-i mâlâ-yutâklar etdik. Derhâl ehl-i kal‘a birbirlerine rümûzâne nigerân edüp ale'l-cumhûr dediler kim:

"Bizim kal‘am›zdan içeri neferâtlar›m›zdan Rûm ufla€› gitse katl ederler. Biz size ne refîk ve ne mektûb veririz. Bizim bu kal‘adan taflra cenûb cânibine at›m›z ifllemez" deyü kat‘î cevâb verdiler.

Âhirü'l-emr gördüler kim teveccühden avdet **[Q 316a]** **[P 313a]** etmek mümkin de€il. Ammâ hakîre vâfir havf ü haflyet âr›z olup çekece€imiz derd-i miheni ve belâ vü meflakkati hât›r›ma getirüp bir havf târî oldu. Ammâ yine elbette giderim deyü seyishâneleri heccânlar› yükledirken yine cemî‘i a‘yân-› kal‘a gelüp elli hecîn üzre ikifler pür-silâh tüfeng-endâz bahad›r hemrâz yi€itler getirdiler. Ve dörd hecîn deve yükü me’kûlât develerile ba€›flla-d›lar.

Ve Fûncistân tüccârlar›na ve Berberistân **[Y 394b]** cellâbelerinin fleyhlerine tenbîh ü te’kîd edüp,

---

[1] *Kur’ân,* Tevbe, 112; "Allâh'›n s›n›rlar›n› koruyan insanlard›r."

"Bu pafla a€as›n› bir hofl gözedesiz, buna bir zarar isâbet ederse biz dahi sizi burada k›rar›z ve gayr› Berberî ve Fûncî geçme€e komaz›z" deyü anlara vâfir vas›yyet ve tenbîh ü te'kîd edüp bizi anlara teslîm etdiler. Ve yine hakîre nihânîce tenbîh etdiler kim,

"Sak›n bunlara i'timâd edüp gâfil olman. Namâz k›larken birer birer k›lun. Gayr›lar her bâr pür-silâh gece ve gündüz âmâde dursunlar. Cümle Rûmlu bir yerde küme olun, anlara ihtilât etmen" deyü ta'lîm etdiler.

{Evsâf-› tetimme-i Sây

Cemî'i tevârîh-i Arab'da ve tevârîh-i Sâbiyye'de bu Sây flehri hakk›nda vilâyet-i ‹svân hudûdunda Sây flehri derler. Bu flehr-i kadîmde ba'de't-Tûfân Rehven-i Hindî nâm bir kehene melik iken evc-i âsumâna ser çekmifl bir mîl-i âlî düzmüfl kim hâlâ eser-i binâlar› zâhir ü bâhirdir kim görenin akl› perîflân olur, gûyâ kâr-› insân de€ildir. Üzerinde niçe gûne ma'âdinden mürekkeb bir âyine-i ibret-nümâ düzmüfl. Bu Sây flehri içün kasd edüp gelen a'dâ ol âyînenin âtefli ol asker ihrâk ederdi. Ol ecilden Sây flehri üzre bir ya€› ve da€î ve bâ€î ve zâ€î asker gelemezdi.

Sitâyifl-i bâ€-› ‹rem-i Rehven-i Hindî

Hâlâ yine bu flehre karîb Nîl içre bir cezîre-i vâsi'de ravza-i Rehven nâm›nda bir harâb h›yâbân-› ‹remezât var kim gûyâ hudâyî bir hadîka-i ravza-i R›dvând›r. Kendi bitüp kendi yiter. Anda olan eflcârât-› garîbe ve esmârât-› acîbe ve hofl-elhân hûfl [u] tuyûrun hisâb›n Hâl›k-› kevneyn bilür. Vakt-i seherde cemî'i murgân›n esvât-› hazînleri âdeme inflirâh-› sadr ve zevk-i derûn verir. Ve anda benî âdem'e munîs hayvânât-› gûnâ-gûnun hadd [u] addin Sannâ'-› lem-yezel bilir.

Hikmet-i garîbe

Bu mezkûr bâ€›n cezîresinden afla€› nehr-i Nîl'i hukemâ-y› kudemâ dörd f›rka edüp ikisi Berberistân vilâyetine akar, ikisi karflu Habefl hâkinde Sâbiyye diyâr›na akar. Hikmet-i Hudâ dörd tur'a dahi birer lezzetdedir. Hâlâ ki dördü dahi ol mahalde (---) Nîl'den ayr›ld›€› ayr›lan ya'nî alâ-mele'i'n-nâsd›r. Hamd-i Hudâ dördün dahi nûfl etdim. Habefl taraf›na cereyân edenin biri süd lezzetindedir. Ve biri temirhindî flerbeti lezzetindedi, ikisinin dahi tabî'at› müshildir. Ammâ Berberistân taraf›na akan nehirlerin biri lâden gibi kokar, biri sehl florcad›r. [1] «E†«‰‰OA†Y

Dîger sun'-› Hudâ (- - -)

Hâlâ Sây flehrinin Sâbiyye taraf›ndaki da€larda asferü'l-levn bir gûne müdevver tafl olur, ismine Aynü's-sanem derler, müdevver ü mücellâ ve musaykal tafllard›r. Rehven-i Hindî kavminin yapd›€› putlar›n gözleridir derler. Hâlâ ol diyâr kavmi ol müdevver tafllar› bulup bir cerre suya koyup tarfetü'l-ayn içre ol sudan nûfl eden su hamr keyfiyyetini bulur. Kavm-i Künûz Urbân› **[Y 395a]** ol flarâbdan nûfl edüp serhofl olurlar, Ammâ ol diyâr halk› nakli üzre mezkûr Aynü's-sanem nâm tafl diyâr-› Habeflistân'da Tennîs flehri da€lar›nda olur olup suya kosalar flarâb olup olur. Portakal küffârlar› Tennîs flarâb› deyü nice vilâyetlere hedâyâ götürürler. Ammâ zerre kadar humâr› olmaz imifl, lâkin gâyet müskirdir. Hakîr varup Habeflli Kara Nâ'ib ile bir ay meks etdik, ol flarâb› görmedim ve iflitmedim, ammâ Sây flehrinde içenleri gördüm.}

Hikmet-i Hudâ

Bu Sây kal'as›na müflâ Narnarinte kal'al› Fûnc kavminden on iki âdem bize refîk oldu. Fûncistân ve Berberistân âdemleri ile Sây kal'as›ndan ç›kup ahâlî-i kal'a cümle bile bizimle iki sâ'at gidüp avdet mahallinde cümlesiyle vedâlaflup "Sak›n kendin bir merde inanma" deyü te'kîd eyleyüp "Yürü, iflin Hudâ âsân ede" deyü anlar Sây'a rücû' etdiler. Biz cenûb cânibine çöl çölistân içre Nîl'den ba'îd gitdik, zîrâ bu mahalde Nîl iki konak yer cânib-i garba dolafl›r. Ammâ biz cümle askerle tarîk-› müstakîmi elden komayup kâmil iki menzil çölistân ve beyâbân susuz yerlerden ubûr ederek,

Evsâf-› vilâyet-i Fûncistân kal'a-i Ma€rak-› zâ€istân

Bu kal'a art›k Fûncistân melikinin vezîri Kör Hüseyin Kan'›n hükmündedir. Kan bu diyârlarda vezîre yâhûd hâkime ›tlâk olunur. Bu kal'a dahi Tavâflî Süleymân Pafla M›s›r vezîri iken be-dest-i Özdemir feth olmufl, ammâ k›rk günden yine Fûnc zâ€› müstevlî olup ilâ yevminâ hâzâ anlar›n kabza-i hükmündedir. Hâkimi Hasan Be€ Kelâpifl Urbân› kabîlesinden bir kimesnedir. On yedi bin zâ€î bâ€î ve da€î askere mâlikdir, ancak bu kal'a hâricinde sâkin olurlar. On yedi kal'aya hâkimdir. Gâhîce Fûncistân melikine dilgîr olup M›s›r vezîrine tâbi' olur, lâkin hâlâ Fûnc'a tâbi' bir nâmdâr yarar be€dir. Ammâ hâlâ Hüseyin Be€ taraf›ndan bu flehre Atâullâh Kan hâkimdir. Hüseyin Be€ kan›na mektûblar›m›z vard›r, deyince vâfir haz edüp kendinin ‹brîm a'yân›ndan ve Sây a'yân›ndan mektûblar›n verdik. Ve bir sâde makrama verüp öpüp bafl›na koyup bizi kal'a içinde bir hâneye kondurup ta'yînât›m›z gönderdi. Ve iki fîl difli hedâyâ verdi, ammâ bir bâr-› belâ verdi kim her dendân-› fîl ikifler

[1] *Kur'ân,* Bakara, 20; "Allah her fleye kadirdir."

yüz batman-› M›srî geldi. Götürmek mümkin olma-ma€ile Sây kal‘as›ndan bizimle refîk gelen elli heccânl› yüz yi€ide birin hibe edüp birin dizdâra teslîm edin deyü s›hhat haberimiz i‘lâm edüp mezkûr refîkler kal‘a-i Sây'a rücû‘ etdiler.

Ve bu Ma€rak kal‘as› Nîl'in cânib-i flark›nda Nîl kenâr›nda flekl-i murabba‘ bir küçük kal‘ad›r. ‹çinde k›rk elli mikdâr› has›r evleri var ve cenûba [Y 395b] nâz›r bir tahta kapus› var. Aslâ çârsû-y› bâzâr yokdur, illâ yedi sekiz bozahâneleri var. Ve bir alçak minâreli câmi‘i var, cum‘ay› anda edâ etdik. Hutbeyi Fûncistân meliki es-Sultân Melik Kakan deyü tilâvet etdiler. Mâlikiyyü'l-mezheb müslim ü mü’min kavmi vard›r.

Andan ale's-sabâh hâkim hakîre hecînli ve eli harbeli refîkler ve firâvân dar› ekmekleri ve piflmifl koyunlar ve karpuz ve hûrmâlar verüp Nîl kenâr›na yine cenûba da€l› ve taflı› ve sindiyân ve âbnûs a€ac› ormanl› yerleri ubûr ederek iki günde anâ çekerek,

Evsâf-› kal‘a-i Tennâre

Fûnc meliki hükmünde Kör Hüseyin Be€ hâkimdir. Bunda bir esvedü'l-vech kad›lar› var. Za-mân-› kadîmde flehr-i azîm imifl. Kal‘as› Nîl içinde cânib-i garba karîb bir cezîrede olma€›n beri flark cânibinde cümle refîklerimiz b›ra€up bir kayasa ge-miyle cânib-i garbda kal‘aya ubûr edüp hâkimine vard›k. Bir esmerü'l-levn recül-i sâlih olma€ile ismi dahi Sâlih'dir. Sây kal‘as› a€as› mektûbun verüp safâ etdi ve bizim karflu cânibde âdemlerimize ve atlar›m›za zahîreler gönderdi.

Kal‘as› bir cezîre-i amelî içinde bir yalç›n kaya üzre fieddâdî-binâ bir kal‘a-i müstahkemdir. Bu kal‘a Nîl'in cânib-i garb›na karîb olma€ile kara cânibinden türâb› kesüp kal‘a cezîre-misâl bir kaya üzre kalm›fl. fiarka nâz›r bir kapusu üzre bir arslan sûreti var. Kal‘a hâkimi sekiz yüz âdeme mâlikdir, ammâ re‘âyâs› k›rk elli bin kara saçl› kara Arab kavmine mâlikdir. Ve cümlesi mü’min ü muvahhid Mâlikiyyü'l-mezheb musallî âdemlerdir. ‹ki câmi‘i ve bir mahkemesi ve bir kahvesi ve yedi bozahânesi vard›r.

Bu kavmin ancak önlerinde ve ardlar›nda birer siyâh keçi derisi vard›r, gayr› vücûdlar› ol fliddet-i hârda uryân büryând›rlar. Erbâb›n›n belinde bir pefltemâl ve zahr›nda dahi bir pefltemâli var. Hâkimi beyâz bo€as› kamîs geymifldi. Bu flehirde fîl difli ve gergerdân boynuzu çokdur, zîrâ çöl çölistân›nda pîl ve gergerdân sürü sürü gezerler.

Bundan dahi âdemler alup yine Nîl'in cânib-i flark›nda siyâh Zengîler içre deve eti ve flîr-i flütür nûfl ederek 9 sâ‘atde,

Evsâf-› kal‘a-i Sese

Nîl'in cânib-i garbîsinde bir kal‘a-i metîndir. Cümle refîklerimiz beri taraf›nda meks edüp hakîr gemi ile Nîl'i ubûr edüp hâkimine vard›k. Kör Hü-seyin Be€ taraf›ndan bir esmerü'l-levn bir âdemdir. Hakîr mektûblar›n verüp bize hayli ta‘zîm edüp konak verdi. Kal‘as› bir yalç›n kaya üzre flekl-i müdevver bir fieddâdî-binâ küçük kal‘ad›r. ‹çinde yüz mikdâr kam›fldan hâneleri var.

Topu yokdur ammâ manc›n›klar› var kim vâ-cibü's-seyrdir. Hakîr [Y 396a] ricâ etdim,

{Der vasf-› manc›n›k-› Nemrûd-› la‘în}

Üç kantâr gelir bir seng-i hârây› manc›n›kdan atd›lar, tafl karakufl gibi havâda perrân giderek afla€› flehrin hâricinde bostânlar içre düfldü. [Q 316b] [P 313b] Ve birin dahi endaht etdiler, tâ Nîl'in karflu cânibinde seke seke sahrâlara ç›kd›.

Alatlar› ve halatlar› acâyibdir. Meselâ kal‘an›n tâ zirvesinde iki amelî pâye var kim semâyâ ser çekmifl. ‹ki pâyenin üstüne azîm hûrmâ d›rahtlar› komufllar ve fîl derisinden üç dâne urganlar urmufllar. Bu üç urgan›n yukaru uclar› mezkûr hûrmâ a€açlar›nda ba€l›d›r. Afla€› ucunda yine fîl derilerinden örülmüfl bir sofra-misâl fleydir, an›n içine seng-i hârâlar› koyup Rûm ›ydlerinde s›byânlar için sal›ncak binâ ederler, gûyâ eyledir. Fîl derisi kolanlarla tafl› sallaya sallaya murâd [u] maksûdlar› merkezine tafl vard›kda üçüncü ipin birin halâs edince ol müdevver tafl tayerân ederek murâd edindikleri yere varup düflmeni helâk eder. Ammâ saded anda kim evvelden düflmen gelece€i mahalle atup tecrübe etmifller. Ve manc›n›k amûdlar› üzre müte‘addid ipler komufllar, mahall-i merâma geldikde ipin birine rehâ verüp atarlar. Ammâ bu dâ’imâ kal‘ada dâyimdir, cânib-i erba‘aya at›l›r, gayr› yere gitmez. Ammâ taflra sefere gitdikleri zamân gayr› âsî hûrmâ direklerinden manc›n›klar› vard›r, develer ile götürüp bununla dahi ceng ederler. Garîb temâflâd›r.

Bundan gayr› âlât-› silâhlar› ok ve yay ve k›l›c ve sapan ve h›flt ve m›zrak ve çatal harbe ve fîl kalkan› kullan›rlar. Ve bir gûne alçak kadli atlar› ve fîlleri var. Ammâ hecînleri çokdur, ikifler üçer âdem biner. Top [u] tüfengleri yokdur.

Bu kal‘aya tâbi‘ re‘âyâlar› k›rk elli bin kara saçl› esvedü'l-vech âdemlerdir. Ve cümle uryânlard›r, ancak avret yerleri mestûrdur. Lâkin gâyet musallî kavmdir. ‹ki câmi‘i ve yedi zâviyesi ve alt› kahvehâne ve alt› bozahânesi var. Çârsû-y› bâzârdan alâmet yokdur, lâkin haftada bir kal‘a hâricinde azîm bâzâr durur. Ve Habefl bu mahalle on yedi konak karîbdir. Ve bu flehirde gece ve gündüz berâberdir.

Bu kal‘an›n karflu Nîl taraf› vâsi‘ sahrâlar olmag-ile Nîl müstevlî olup cezîre cezîre olmufldur. ‹çlerinde

yedi aded kal‘alar nümâyând›r, cümlesi Kör Hüseyin Kan'›n hükmündedir. Habefl melikleri ile müflâd›r.

Ve bu Sese kal‘as›ndan hâkim Nusrat bize befl yüz eli harbeli uryân piyâdegân verüp yine Nîl'in karflu cânibine ötüp üçüncü sâ‘atde,

Evsâf-› kal‘a-i Narnarinte

Nîl içre bir cezîrede flekl-i müdevver bir fieddâdî kal‘a-i sagîredir. [Y 396b] Bu dahi Hüseyin Kan'›n hükmündedir, kâyimmakâm› Kan Ca‘dân'd›r, befl yüz askere mâlikdir. Ve kal‘as› üç katd›r, ne cirmde oldu€u hât›rdan dûrdur.

Bu kal‘ay› ubûr edüp yine Nîl kenâr›nca üç sâ‘at gidüp hatt-› istivâ'dan öte geçüp gâyet fliddet-i hârl› ve ormans›z ve amâns›z kayal› yerlerdir. Bu mahalli yedi derece ubûr edüp,

Evsâf-› Ma‘diye-i Hafîr-i sagîr

Bu kulle Nîl'in garb›nda bir küçük kulledir. Gemiler ile Berberî diyâr›na ve K›rmanka vilâyetlerine geçmek içün bâc al›nur kulledir. Fîl kemi€inden toplar› var, bize birin atup hayli sadâ verdi. Nîl tenezzülde oldukda bu mahalden develer ile Urbân Sese cezîresine geçer, andan cânib-i garbda bu Ma‘diye kullesine geçer.

Bu kulleye geçmeyüp yine flark taraf›nda Nîl kenâr›nca ma‘mûr [u] âbâdân kam›fll› kurâlar ubûr ederek sekiz sâ‘atde,

Der beyân-› kal‘a-i Hafîr ve taht-› kebîr

Mukaddemâ ileri âdem gönderdik, kâyimmakâm› Kan Dâyimüddîn bin mikdâr› atl› ile istikbâle ç›kup kal‘a-i Hafîr-i kebîr mukâbelesine gelüp niçe yüz pâre gemiler ile flarkdan garba geçüp kal‘adan azîm toplar atup kal‘ada hâkimü'd-diyâr Kör Hüseyin Be€'in sarây›nda meks etdik.

Bu kal‘a-i azîm cânib-i garbda flekl-i müselles fieddâdî binâ-y› kavîdir. Bizzât Kör Hüseyin Be€'in taht›d›r. ‹btidâ bânîsi Anter'dir, derler. Zîrâ Nîl kenâr›nda olan kapu üzre bir azîm fîl üzre süvâr olmufl bir kara Zengî sûreti var. Fîli ve kendi vücûdu cümle seng-i siyâhdand›r. Ahâlî-i beled Anter'in sûretidir, derler. Vâcibü's-seyir ucbe-likâ bir hey’et-i acîbe kâr-› kadîmdir.

Ve bu kal‘a içre cümle bin altm›fl sagîr ü kebîr kam›fl ve has›rdan ve tula-binâ evlerdir. Yigirmi mihrâbd›r. Cümle halk› fiâfi‘iyyü'l-mezheb ehl-i sünnet ve'l-cemâ‘at musallî âdemlerdir. Cümleden cemâ‘at-i kesîreye mâlik çârsû içinde Melik Seyfeddîn Kakan câmi‘i ve Melik Hâris Kakan câmi‘i ve Melik Tübba‘ Kakan câmi‘i ve hâlâ nev-binâ Kan Hüseyin Be€ câmi‘i. Bu câmi‘ler müfîd [ü] muhtasar cevâmi‘lerdir, minâreleri alçakd›r ve müzeyyen de€ildir, hemân sünnet üzre binâ olunmufldur. Hutbeyi evvel Kakan Melik nâm›na, ba‘dehu hâdimü'l-haremeyn deyü ihtisâr üzre Kaysar Muhammed der. Ve elli kadar zâviye ve bir imâret ve iki vekâle-i muhtasar ve alt› mekteb ve yigirmi sebîl ve bir hammâm-› sagîr ve yüz mikdâr› dükkân ve on kahve ve yigirmi bozahânesi vard›r. Ve cümle dükkânlar› fleb [ü] rûz aç›kd›r, metâ‘lar› flöyle durur, gâyet emn [ü] emând›r.

Bu kal‘an›n yedi yüz askerîsi ve elli bin Berberî ve zâ€î re‘âyâs› vard›r. Zirâ‘at edüp ganîmet ederler. Hamd-i Hudâ bu flehirde bu€day ekme€i gördük. Rûz-merre Hâkim Dâyimüddîn Kan iki yüz ekmek ve birer koyun ve iki kazan ya€ ve bir cerre bal [Y 397a] ve elli flenbe(?) at yemi pâk arpa gelirdi. Ganîmet flehirdir, ekseriyyâ mahsûlâtlar› dar›d›r ve hûrmâd›r. Ve besâtînlerinde kavunu ve karpuzu çok olur. Ve bir gûne küçük atlar› vard›r, ammâ gâyet flât›rd›r. Develeri sahrâlarda sürü sürü ve bî-hisâbd›r. Koyunlar› ve keçileri ve s›€›rlar› kezâlik lâ-yu‘add›r. Ve Kan sarây›nda bir fîl yavrusu var idi, gâyet munîs olmufl, herkes ile lu‘bedebâzl›k ederdi.

Der vasf-› ziyâret-i Hafîr: Afla€› flehrin hâricinde mezâristân içinde sultân-› kâf-› kanâ‘at ve bûriyâ s›nâ‘at **efl-fieyh Hazret-i Nâs›ruddîn ibn efl-fieyh Nusrat**. Dahi ziyâretler çokdur, ammâ bunlar› ziyâret eyledik.

Ve bu flehrin hevâs› letâfetinden bâ€ u bâ€çesi ve hûrmâs› vard›r, ammâ gayr› cümmeyz ve nâb›ka ve gayr› müsmirât yokdur. Ve bu flehrin k›blesi flimâl cânibine meyillidir, zîrâ hatt-› istivâ üzre bulunmufldur, rub‘ dâyire-i M›s›r ile irtifâ‘ alup eylece [Q 317a] [P 314a] gördük. Ve fliddet-i hâr› kemâl-i germiyyetde oldu€undan halk›n›n ve zenânelerinin reng-i rûylar› esvedü'l-vech ve ahmerü'l-levn olurlar. Siyâblar› yine birer pefltemâl ve a‘yânlar› birer flâl ihrâm bürünmüfllerdir. Serâpâ bafllar› aç›kd›r, ammâ bir gûne saç örerler kim gûyâ hayâldir.

Bu flehir içre üç gün meks edüp atlar›m›z ve develerimiz istirâhat ederken alt› aded hecînli neccâblar gelüp mahkemeye gitdiler.

Der-akab kâyimmakâm Dâyimüddîn ile mahkemeye varup neccâblar›n mektûblar› tilâvet olunup me€er hâkimü'l-vakt Kör Hüseyin Be€ Fûncistân melikinin fermâniyle Fûncistân diyâr›n›n âsî melikleri üzre yüz bin asker-i zâ€î ile ve elli manc›n›k ile ve k›rk deve zahâyir ile ve yetmifl fîl yükü hayme ve hargâh ile sefere gidüp zahîreleri kalmadu€› ecilden bu Hafîr-i kebîr kad›s›na ve kâyimmakâm›na hatt-› yâ(?) sinbedeli kâ€›zlar ya‘nî sinbede mühürlü emirler gelüp a‘yân-› vilâyetden zahîre istemifl. Derhâl *cincâle*ler ya‘nî dellâllar nidâ edüp iki günde üç bin deve yükü zahîre cem‘ edüp üç bin asker ile Hafîr kal‘as›ndan hakîr dahi bile ç›kup Nîl kenâr›nca inbât rüzgâr› üzre ol gün gidüp,

Ta‘rîf-i kal‘a-i Kandî

Nîl'in cânib-i flark›nda bir küçük kal‘ad›r. Fûnc vezîrleri binâs› oldu€uyçün Kand derler. Hâkimi üç

yüz deve yükü zahîre ve üç bin asker ile bizim askerimize mahlût oldu. Ale's-sabâh yedinci sâ‘atde,

Tavsîf-i kal‘a-i Navrî

Nîl'in flark›nda Hüseyin Be€ hükmünde fieddâdî tula-binâ ve bir flekl-i tûlânî kal‘ad›r. Cirmi bin ad›md›r. fiarka nâz›r bir kapusu var, lâkin dîvârlar› alçakd›r. Üç câmi‘i ve alt› aded alçac›k minâresi ve esvâk-› muhtasar› ve bir hammâm-› sagîri var. Ve derûn-› kal‘ada alt› yüz kam›fldan hâneleri ve bin mikdâr› [Y 397b] askeri ve k›rk bin re‘âyâs› var. Kâyimmakâm› Kemâleddîn bin deve yükü me’kûlât ve alt› bin asker ile bizim askere munsab oldu. Andan yine Nîl kenâr›nca ol gün ol gece ›lgar ile on yedi sâ‘at gidüp ale's-sabâh,

H›sn-› metîn kal‘a-i Sindî

Nîl'in flark›nda flekl-i müseddes binâ-y› kadîmdir. Mâ-tekaddem flehr-i azîm imifl. Kal‘ada yedi yüz kam›fll› hâne ve yedi câmi‘ var, gayr›lar harâbd›r. Cümle halk› fiâfi‘iyyü'l-mezheb sâlih ü musallî kimesnelerdir. Bunda Hüseyin Be€ hudûdu tamâm olup bundan ileri Fûncistân meliki dâbiri ya‘nî defterdâr› hükmündedir. Bu Sindî'nin çârsû-y› bâzâr›nda ve mahzenlerinde fîl difli ve gergerdân boynuzu ve keler derisi ve âbnûs a€ac› da€lar gibi bâzâr yerinde pâymâl-i rimâl olup bî-k›ymet yat›r.

Bu kal‘a hâkimi Kan Alî bin deve yükü zahîre ve iki bin asker ile azm-i râh etdi. Ammâ el-azametullâh bir cemapur askeri-misâl bir cem‘iyyet-i kebîr olduk kim deflt-i hâmûnu zâ€î ve Zengî askeri tutard›.

Ve deve kösleri ve asker feryâd› evce peyveste olup kan hâkimler hakîre su’âl edüp,

"Kayser-i Rûmlar bu kadar askere mâlik midir?" deyü su’âl ederlerdi. Hakîr cevâb verüp eyitdim ki:

"Bu kadar deve ve bu kadar uryân askerimiz yokdur. Lâkin âl-i Osmân deryâ-misâl top u tüfengli pâk askerdir" dedim. Anlar eyitdi:

"Hele Kan Hüseyin Be€ askerine varal›m, deryâ-misâl askeri anda gör" dediler. Ammâ bunlar›n asker ta‘bîr etdikleri uryân ve cigeri büryân, elinde ve dilinde bir dilim nân tenâvül ederek kara nah›r gibi gürûh gürûh ve sürü sürü ol fliddet-i hârda sürünerek, *benter*leri ya‘nî yüzbafl›lar› bunlar›n bafl›na götüne fîl sikleri urarak götürürler. Ol kadar za‘îf ü nahîf kavmdir kim derilerinden üstühânlar› zâhirdir, ammâ eyle çâpükdürler kim ceyrâna emân vermeyüp yetiflir. Bu asker ile bir gün gidüp,

Menzil-i sahrâ-y› Dânika

Bilâ-nihâye bir sahrâ-y› bî-pâyân ve nebâtâtl› ve mahsûldâr sahrâd›r. Bunda meks olup hayme ve hargâhlar› kuruldu, ammâ kara çad›r ve ihrâm çad›r cihân› dutdu. An› gördük: Vakt-i as›rda cânib-i garbdan niçe bin alem zâhir olup âheste âheste bizim askere karîb oldular. Me€er Berberistân meliki fiâfi‘iyyü'l-mezhebdir, k›rk bin asker-i zâ€î ve yüz bin cemel-i bâ€î ile Hüseyin Kan'›n imdâd›na gidermifl. Vakt-i asrdan askerinin önü ubûr etme€e baflayup mâh-tâbda n›sfu'l-leyle dek ancak nihâyet bulup bizim askerin mukâbelesinde bir buhayre-i lezîz kenâr›nda meks edüp bizimle gelen kal‘a kanlar› atlar›na süvâr olup hakîr dahi ma‘an Berberistân meliklerine [Y 398a] istikbâle vard›k.

Bir kara flâl çad›r içre befl on meflin yasd›klar› ve siyâh kilimler ile ârâste olmufl. Bizi melik gördükde ta‘zîm edüp aya€a kalkup ta‘zîm edüp yer gösterdi. Der-akab mâ-hazar deve etleri ve hûrmâ ve dar› ekme€i getürüp haymesi önünde neft [ü] katrân yakup mâh-tâbda dahi mâh tâbân oldu.

Ba‘de't-ta‘âm ellerin yaykamayup birer makramaya silindiler. Beyâz sâde geymifl, bafl› aç›k, geysûlar› cîm-ender-cîm örülmüfl bir yüzü münevver âdemdir. Ammâ Berberî mahbûblar› siyâh-çerde huddâmlar› var kim sübhâne'l-hallâk. Ba‘dehu hûrmâ bekmezi flerbeti getirdiler, a€ac kâselerden nûfl etdik. Ammâ safî bahârl› flerbetdir. Kendi elindeki kâseyi hakîre verüp biz dahi ta‘zîm ile elinden alup nûfl etdikde bizim ahvâlimiz refîklerimiz olan kanlardan su’âl etdi. Anlar dahi,

"M›s›r vezîrinden Fûncistân melikine gider" dediklerinde,

"Hiç bu Fûncistân'a M›s›r vezîrinden beyâz âdem geldi€i yokdur. Bu âdem sizin müsâfirinizdir. Bir hofl ta‘zîm edüp Fûncistân melikine vâs›l edelim" deyüp andan kalkup yine haymelerimize geldik. Vakt-i seherde tarafeynden köslere turreler urulup andan kâmil bir gün bir gece mezkûr sahrâda yatup Nîl'den ba‘îd giderek üçüncü gün yine Nîl kenâr›na varup,

Der medh-i kal‘a-i Vârdân

Nîl'in cânib-i flark›nda fieddâdî tula-binâ bir kal‘a-i zîbâd›r. Fûncistân melikinin dâbiri hâkimdir ve dâbirin taht›d›r. Gâyet ma‘mûr u müzeyyen flehirdir. On yedi bin siyâh-çerde askere ve iki [Q 317b] kerre yüz bin Zengî ve Berberî ve Fûncî re‘âyâya mâlikdir. Ve cümlesi mezheb-i fiâfi‘îde mü’minlerdir. Ve yedi câmi‘leri ve k›rk aded zâviyeleri ve hân u [P 314b] hammâm ve yedi vekâlesi ve alt› yüz dükkân› ve mekteb-i s›byân› ve sebîlleri vard›r. Ammâ Arabistân tarz› ve Rûm binâlar› gibi de€ildir ve ol zîb ü zînet yokdur, ancak halk›na göre binâlar› var. Câ-be-câ bâ€ u bâ€çeleri var, ammâ bostânlar› gâyet çokdur. Ve fliddet-i hârdan âdem beyninden pifler. Ve cümle halk› tüccârd›r. Kaçan bir diyâra gitseler, bâr [u] büngâhlar›n ve zâd-› râhilelerin deveye ve fîle yükledirler.

Ve bu flehrin k›blesi poyraz rûzgâr› üzredir, k›bleye teveccüh olundukda günefl sa€ omuz taraf›ndan tulû‘ eder. Ve Habefl ile bu flehrin mâbeyni poyraz

cânibine yigirmi konakda var›l›r. Bu vilâyet Habefl'den ileri hatt-› istivâ taraf›na düflmüfldür.

Ve bu Vârdân kal‘as›n›n Nîl afl›r›s› garb cânibidir. Gâyet mahûf u muhâtara yerler imifl. Benî âdemden amâr yok bir çöl çölistân ve berr [ü] beyâbân sahrâ-y› hâmûn imifl. Fîli **[Y 398b]** kapup havâya götürür ukkâb kufllar› ve fîl ü gergerdân ve kepçe kuyruk hayvânlar› var imifl. Ammâ ba‘z› fedâyî ve tüvânâ yigitler bu Vârdân kal‘as›ndan bu cânibe ubûr edüp kemîngâhlarda kemend-bendler ile ve harbe ve gûnâ-gûn fendler ile pîl ü gergerdân ve gayr› hayvân sayd [u] flikâr ederlermifl.

Bu Vârdân hâkimi dahi iki bin deve yükü zahâyir ve on bin asâkir-i bahâd›r ile bizim askere mahlût olup azamet-i Hudâ bî-had ü bî-pâyân benî âdem hayvân olup haflerât-› arz›n girîv [ü] feryâd›ndan kös ve kebürge ve makrafalar›n zemzemesinden da€ u tafl ra‘dvâr s›yd [u] sadâ verirdi. Bu hâl üzre berr ü beyâbânda aslâ meks etmeyüp mâ’-i cârî gibi cereyân ederek üç gün üç gece giderek bî-tâb u bî-mecâl olarak sâhil-i Nîl'de,

Sahrâ-y› azîm Hankoc

Fûncistân meliki dâbiri hükmündedir. Cümle askerimiz ile bunda t›nâb t›nâba meks edüp ale's-sabâh sahrân›n cânib-i flarkîsi nihâyetinde bir sadâ-y› Allâh Allâh kopdu. Me€er Kör Hüseyin Kan'›n ordusu anda muntaz›r imifl. Bizim asker ile zahîre geldi€in istimâ‘ edüp safâlar›ndan sadâ-y› tekbîre rehâ verdiler. Hemân bizimle gelen kal‘a hâkimleri bâr [u] büngâhlar›n b›ra€up salt ileri hecînler ile ›lgara hâz›r oldular.

Hemân hakîr de mektûblar› alup anlar ile ›lgar edüp bu hâmûn içre üç sâ‘at gidüp bir âdem deryâs› ve deve gavgâs› içine düflüp kara çad›r ve ihrâm derim ile mezkûr sahrâ pür olmufl. Ve bilâ-had ve lânihâye harbe ve oklu ve yayl› zemberekli ve kemân küreli(?) ve sapan ve m›zrakl› kavmin hisâb›n Hudâ bilür.

Bunlar› ubûr ederek bir gûne asker içine girdik kim ol fliddet-i hârda bafllar›n›n râyiha-i tayyibesinden âdemin demâ€› mu‘attar olur. Cümle zebât ya€› sürünmüfller, esmerü'l-levn flîrîn çehre kavimdir. Me€er K›rmanka meliki yüz bin asker ile imdâda gelmifl, kara çad›rlar› cihân› dutmufl.

Anlar› dahi ubûr edüp bir gûne asker içine girdik, câ-be-câ Osmânl› çad›r›na ve M›s›r askerine müflâbeheti var. Âdemler ve hayme ve hargâhlar ve bâr [u] büngâhlar ve göçer evli Urbâna benzer derim çad›rlar›n görüp safâ etdik.

Dahi ileri varup iki bin mikdâr› gûnâ-gûn alaca çad›rlar ve cerge ve otak-› nühtâklar ve altun toplu serâperde ve nâmûsiyyeler nümâyân olup fliddet-i hârda flems-i tâbâna karflu her mutallâ toplar fla‘fla‘as›ndan gözlerimiz hîrelendi. Me€er Hüseyin Kan'›n ota€› imifl. Cümle kal‘a kanlar› ile ota€a varup cümleden evvel hakîr tekaddüm edüp bî-pâk ü bî-pervâ mü’eddebâne reftâr ederek vard›kda tâ otak **[Y 399a]** kapusuna istikbâle ç›kup ba‘de'l-musâfaha temellükâne hakîr ta‘zîm ederek dest-ber-dest alup zânû-be-zânû oturup lisân-› fasîh Rûmca "Safâ geldin, hofl geldin" dedikde cân›m yerine geldi. Me€er fasîh Türkçe bilirmifl. Zîrâ ‹svân yan›nda Kelâfîfl Urbân› kabîlesinden imifl. Hâl hât›r soruflup hakîr eyitdim: "Gazân›z mübârek ola" dedim. Vâfir sürûr hâs›l edüp çay ve bâdyân getirüp birer filcân nûfl etdükde destûr olup bizimle gelen kal‘a kanlar› birer birer dest-bûs etdiler. ‹btidâ Berberistân meliki geldikde ana hayli tevkîr ü ihtirâm edüp sa€ cânibine ald›. Andan Fûnc pâdiflâh›n›n dâbiri dest-bûs etdi. Andan kânûnlar› üzre buluflup,

"Tîz a€›rl›klar›n›z gelsün, askere zahîre verüp inflâallâhu ta‘âlâ ale's-sabâh düflmen üzerine azîmet edelim" dedi. Ve hakîre hitâb edüp,

"Gazâya sizi dahi götürürüz. Hayr-mukaddem, safâ geldin" dedi.

Hemân hakîr M›s›r vezîri mektûbun ve Circe ve Der ve ‹brîm ve Sây a‘yânlar›n›n mektûblar›n verüp Fûnc dâbiri lisân-› belî€ ile Arabî mektûblar k›râ’at etdikde mefhûmu ma‘lûmlar› olup derhâl aya€ üzre kalkup elim bûs etmek murâd etdi€inde r›zâ vermedim. Hemân sâ‘at kethudâs›na fermân etdi kim bir hayme tehniye etdiler.

Ve cemî‘i levâz›mâtlar› ta‘yîn eyleyüp kendü dâyiresinde meks etdik. Elinde bir flemâme anber var imifl, hakîre verdi. Bu kemterin dahi koynunda bir flerbetî musanna‘ zerdûz Kaya Sultân makramasi var idi, an› verdim. Fi'l-hâl bafl›nda geysûlar›na ba€layup taylesân-› Muhammedî-vâr sark›td›.

"‹nflâallâh yümndür. Rûm hedâyâs›na mâlik olduk, seyecî’ü mâl-› ganâyime mâlik olup mansûr u muzaffer oluruz", deyüp hakîr kalkup haymelerine gitdim. Bir sâ‘at istirâhat edüp cümle asker ile bizim huddâmlar›m›z gelüp haymelerimiz kurdular.

Vakt-i asrda gördüm, Hüseyin Be€ haymemize gelüp bizi hâkden ref‘ etdi. Hemân hakîr ba‘z› mâhazar nakliyyât ve zülbiyyât makûlesi ve fleker lokum getirüp bir kâse mümessek anber flerbeti nûfl edüp safâ etdi. Ba‘dehu [Q 318a] [P 315a] gidecek mahalde huzûruna bir tob sof ve iki Dimyât alacas› ve iki kavanoz mümessek reybâs flerbeti hedâyâ verdi€imizden gâyet memnûn oldu ve sâyebân›na gitdi. Ve cemî‘i gelen zahâyirleri askerine tevzî‘ edüp vakt-i gurûbda asker-i bî-pâyân içinden bir ün ve g›rîv ü feryâd kopdu kim hakîrin yüre€i kopdu. Me€er gülbâng çekerlermifl. N›sfu'l-leylde kösleri çalup cümle haymeleri bozup âmâde oldular.

Vakt-i sabâh ki oldu nefîr ü makrafa ve kösler **[Y 399b]** çal›nup azm-i râh etdiler.

Ol mahalde hakîri ça€›rup bir Mahmûdî fîle süvâr olmufl. Hakîri fîle süvâr olma€a teklîf etdükde,

"Vallâhi dahi fîle binmemiflim" dedükde fîl derisinden örülmüfl nerdübân› sark›dup ta‘avvüz tilâvet ederek zahr-› fîlde olan kasr-› serî‘a ç›kup zânû-be-zânû meks edüp azm-i râh eyledik.

Niçe Berberistân melikin ve Fûncistân dâbirin ve'l-hâs›l fîl üzre on üç âdemi da‘vet edüp müstevfâ zânû-be-zânû oturup fîl zahr›nda tahte'l-kahve tenâvül ederek menzil kat‘ ederdik. Ammâ bu fîl eyle yürürdü kim elimizde çay ve bâdyân aslâ dökülmezdi. Ve eyle yürürdü kim niçe bin fîller ve atlar an›n pâyine hempâ olmazlard›.

Ba‘de't-ta‘âm gayr› fîller üzre süvâr olan *fîrdilân*lar› ya‘nî hânende ve sâzendeleri fîl bafl› berâber getirüp bir gûne çâr-gûfle rebâb ve bir halkaya iki yüz demir halka geçmifl k›v›fl k›v›fl sadâ verir ve yine kam›fldan gûnâ-gûn mizmerâtlara âheng olur hûb u hazîn ve hofl-elhân Fûncî hânende Baykara fas›llar› ederek tayy-i merâhil ederdik. Ammâ el-azametullâh da€› tafl› ve hâmûn-› kâflî Urbân ve bu kadar ibâdullâh pür edüp saf saf ve mevc mevc alay alay gürûh gürûh enbûh gibi giderlerdi. Ve niçe bin fîl üzre âlât-› silâh ve üç yüz mikdâr› manc›n›k ve alt› pâre flâhî tuc top ve niçe bin fîl kemi€inden toplar ve niçe kerre yüz bin develer üzre mühimmâtlar ve harsüvâr ve pîlsüvâr ve h›mâr-süvâr benî âdem'in hisâb›n Cenâb-› Bârî bilür. Ve piyâde kavmin hadd [ü] hasr›na nihâyet yok idi. Bu hâl üzre,

Sahrâ-y› Hulflu

Yedi sâ‘atde Nîl kenâr›nca,

Evsâf-› kal‘a-i Tumbusu

Nîl içinde bir cezîre-i azîmde tûbdan flekl-i murabba‘ bir kal‘ad›r. Hâkimi Fûncistân meliki taraf›ndan Hüseyin fiâ(?)'d›r. ‹ki bin askere yigirmi bin re‘âyâ-y› Zengîye mâlikdir. Kal‘ada bir câmi‘i var.

Bu kal‘a mukâbelesinde meks olup kal‘a hâkimi befl yüz deve yükü zahîre getürüp ale's-sabâh on bin asker-i Urbân askeri getirüp andan azm-i râh etdükde Hüseyin Kan taraf›ndan hakîre bir fîl hedâyâ getirdiler. Üstünde kasriyle ve huddâmlar› ile gelüp süvâr olduk. Huddâmlar›m›z ile kasr-› Seriyye içinde zevk [u] safâ etdik ve fliddet-i hârdan halâs olduk ve dâ’imâ üzerinde ibâdet edüp istirâhat ederdik. Bu hâl üzre yine cânib-i cenûba Nîl kenâr›nca tokuz sâ‘at gidüp,

Der ta‘rîf-i kal‘a-i Hillet-i fiükrâvî

fieyh fiükrâvî hazretleri bunda medfûn oldu€›y-çün kal‘a-i fiükrâvî derler. Nîl'in flark›nda ve tûbdan bir kal‘a-i metîndir. Fûnc hükmünde elli bin re‘âyâya mâlikdir. Bir câmi‘i var. Bundan dahi zahâyir **[Y 400a]** ve imdâd gelüp andan ale's-sabâh yine Nîl sâhilince on sâ‘at tay edüp,

Evsâf-› kal‘a-i Hafîr-i Fûncistân

Cânib-i flarkda tula-binâd›r. Câmi‘i ve esvâk-› muhtasar› ve bozahâneler vard›r. Altm›fl bin re‘âyâ ve bin kal‘a kulu vard›r, derler. Andan dahi imdâd me’kûlât gelüp yine cenûba Nîl kenâr›nca ol fliddet-i hârda gidüp on birinci sâ‘atde,

Tavsîf-i kal‘a-i Meflflu

Cânib-i garbda ve Fûnc hükmünde metîn ü müstahkem tûbdan bir kal‘a ve bir tûbdan mebnî câmi‘i ve kad›s› ve birkaç kahve ve bozahânesi vard›r. Bu kal‘an›n mukâbelesinde,

Kal‘a-i Tumbul

fiarkda ve tûb-binâd›r. Bir câmi‘i minâresizdir. Hâkimi Nâs›r ibn Tumbul'dur. Tumbul bir kavm-i azîmin ismidir.

Bunu temâflâ edüp yine cânib-i garba Meflflu taraf›na ubûr edüp anda cilcâleler asker içinde nidâ edüp üç gün üç gece meks olunup cümle askere âlât-› silâhlar tevzî‘ olunup cenge âmâde oldular. Dördüncü gün azametullâh asker-i bî-flümâr ile cânib-i garba yedi sâ‘at gidüp,

Buhayre-i Feyle

Kenâr›nda meks olunup bu âb-› buhayreden niçe kerre yüz bin deve yükü su al›nup ale's-sabâh azm-i râh edüp netîce-i kelâm iki gün üç gece kat‘-› menâzil ve tayy-i merâhil ederek,

Sahrâ-y› ‹drîs'in flarkî taraf›nda çetâçet kat-ender-kat bir yerde mazbût konulup ol gece cânib-i erba‘aya karavullar koyup vakt-i sabâhda cümle a€›rl›k menzil yerinde kalup cümle cengâver asâkir-i dilâver ile mütevekkilen alallâh deyüp ceng fîlleri ile manc›n›k ve toplar› ileri koyup azm-i cânib-i düflmen etdiler.

Hakîr dahi Hüseyin Kan yan›nda Feth-i flerîf tilâvet ederek mezkûr sahrâ-y› bî-pâyân içre dörd sâ‘at gidüp sahrân›n cânib-i garb›nda ta€› ve tafl› dutmufl bir kara deryâ asker nümâyân oldu. Me€er bu kavm-i flûm vilâyet-i Fûncistân'a tâbi‘ **Hardikan** nâm âtefl-perest kâfir melikinin vilâyeti ve askeri imifl. Hemân anlar bizim askerimiz görünce bî-pâk ü bî-pervâ deryâ-misâl kefere vü fecere cünd-i cünûbiyle da€lardan nüzûl edüp bizim askere karflu gelmede. Ammâ bizim asker beri tarafda ber-karâr durmada. Tâ ki küffâr askeri da€lardan ayr›lup sahrâya ç›kup bize bir top menzili kaldukda cüyûfl-› muvahhidîn cûfl [u] hurûfla gelüp bir a€›zdan sadâ-y› Allâh Allâh'a rehâ buldurup at ve pîl ve hecîn üzre eyle hücûm eylediler kim gûyâ mûr [u] mârlar lâfleye se€irdir. Yedi koldan asker-i ‹slâm hamle eyleyüp manc›n›k toplar› at›lup iki asker birbirine kat›lup hulasa-i kelâm bu bâzâr-› cengde kâmil germâ-germ yedi sâ‘at-i nücûmî bir

ceng-i perhâfl savafl [Y 400b] oldu kim diller ile ta‘bîr olunmaz. Vakt-i asrda,

"Bire Mugân münhedim oldu" deyince hamd-i Hudâ cünd-i ‹slâm tâze [Q 318b] [P 315b] cân bulup bak›yyetü's-seyf küffâr›n askerinin akîbine çâpük-süvâr olanlar gitmede.

Beri tarafda Hüseyin Be€ gerüde kalan askere haber gönderüp vakt-i gurûbda anlar dahi gelüp meks etdiler. Hakîr Hüseyin Be€'e,

"Gazân›z mübârek ola" dedükde [1]Á–«†ÂÊ† ·· deyüp sürûrundan cemî‘i mâl›n bezl eyledi. Ol gece nigâhbânlar ile haymeleri gözedüp ale's-sabâh bu mahalden r›hlet edüp âtefl-perest vilâyetlerine asker-i ‹slâm› nehb [ü] gârete gönderüp gayr› asâkir ile kendüleri **Kal‘a-i Firdâniye** alt›nda deryâ-misâl asker ile meks olunup diyâr-› âtefl-peresti harâb etme€e kol kol askerler azîmet etdiler.

Bu kal‘a-i Firdâniye içinde cemî‘i emvâl [ü] erzâk mevcûd bulunup bizzât serdâr-› mu‘azzam olan Hüseyin Kan kendü askeriyle kal‘aya girüp cümle hazâyini ve bî-hisâb üsârây› kayd-bend edüp kabza-i tasarrufa alup kendü a€›rl›€› askerin kal‘a içine göçmek fermân edüp kendüsi âtefl-perest **Hardikan'›n** sarây›nda meks edüp hakîre Mugân Sîr nâm kethudâs›n›n sarây›n verüp tevâbi‘âtlar›m›z ile tekâ‘üd etdik.

Ammâ bu kavm bu kal‘an›n derûn [u] bîrûnun ol kadar kazmalar ile kazup harâb [u] yebâb edüp hadden bîrûn tibr ç›kard›lar, ya‘nî altun topra€› buldular, ve fîl difli ve gergerdân karn› ve müflk ü zebât ve kakule-i kebîr ve amber buldular kim hisâb›n muhtesib bilür.

Ammâ altun ve gurufl ve akmifle-i fâhire bu diyârda nâdirdir ve makbûl de€ildir. Mâllar› fîl ve at ve cemel ve koyun ve s›€›r ve câmûsdur kim lâ-yu‘ad ve lâ-yuhsâd›r. Bu bilâdlarda makbûl olan eflyâlardan M›s›r'›n ketân bezi ve mâvî bez ve ok ve yay ve k›l›c ve m›zrak, bu makûle âlât-› silâhlar makbûldür.

Ve bu kal‘a-i Firdâniye tâ Nûh Necî evlâd› Ken‘ân Nûh Nebî ile gemiye girmeyüp mürted oldu, bi-kavli âtefl-perest an›n binâs›d›r derler. Bir buhayre-i âb-› hayât›n kenâr›nda bir pest püflte üzre fieddâdî-misâl seng-i hârâdan niflân verir. Her tafl› tûlen ve arzan ellifler ve altm›flar kar›fl seng-i hârâ-lard›r. Ve flekl-i müseddes binâ olunmufl iki kat bir kal‘a-i kat-ender-katd›r. Ve dâyiren-mâdâr cirmi üç bin ad›md›r. Ve flarka nâz›r âbinûfl d›rahtlar›ndan bir kapusu var. Ve derûn-› kal‘ada bin mikdâr› tûbdan kârgîr-binâ evlerdir. Ammâ niçe bin hânesi zîr-i zemînde gâr-› cahîmlerdir kim Mugân kavmi anda olurlar.

Bu kavm âtefl-perest de€illerdir, cümle flems-perestdirler. Bir aya dek bu gârlar› gücile feth [ü] teshîre ald›k, içinden ol kadar mâl-› ganâyim ç›kd› kim ta‘bîr ü tavsîfe gelmez. Ve bu kal‘ada aslâ kenîse yokdur, hemân kal‘an›n [Y 401a] vasat›nda bir meydân vard›r, her sabâh cümle âtefl-perest ol meydânda pana ve santa ve sindiyân ve âbnûs a€ac› âteflinin bafl›na cem‘ olup secde ederler ve seher sovu€unda ›s›nup giderler.

Bu meydân›n cânib-i erba‘as›nda da€lar gibi bâlâda zikr olunan a€açlardan y›€›lm›fld›r, herkes nezerâtlar›ndan niçe bin fîl yükü odun getürürler. Bu âteflgede[yi] Berberî ve Fûncî ve K›rmankî ve Kakanî tâ’ifesi söndürüp yerine ol kadar tebevvül ü tegayyuz etdiler kim cemî‘i asker haflerât›n›n âbhâneleri oldu. Ba‘z› esîrlerimiz görüp feryâd [u] figân edüp a€larlard›. Su’âl etdi€imizde,

"Bu âteflgede üç bin alt› yüz senedir kim sön-memifl idi. ‹bâdethânemiz bu nûr-› ilâhî idi. fiimdi devrimiz tamâm olup bu ibâdethânemize bu hâl oldu. Ve bizler de bu derde giriftâr olduk" deyü cevâb etdiler.

Ammâ zîr-i zemînlerde olan kavm-i Mugân'›n aslâ ne kenîse ve ne âteflgedesi var. Hemân gârlar›n›n üstünde bir vâsi‘ fezâda buhayreye nâz›r bir amûd-› müntehâ vard›r. Amûdun garba nâz›r bir oyulmufl mihrâb› var. Cümle Mugân vakt-i seherde ol fezâya cem‘ olup flems-i tâbân nümâyân olunca bir kerre bu amûdda olan mihrâba flarka karflu secde ederler. Ba‘dehu el ele verüp raks edüp giderler. Ve gurûb mahallinde dahi günefl gâyib oldu€u mahalde kezâlik böyle ederler. Beher yevm iki kerre ibâdetleri budur. Âk›beti hayr olsun, Hâkim Hüseyin Kan temâflâ içün âtefl-perestlerin ve Mugân kavminin bu âyîn-i bât›llar›n etdirüp temâflâ ederdik.

Hulâsa-i kelâm bu kal‘ada kâmil bir ay meks edüp asker-i nusret-flümâr tâ vilâyet-i ‹svân'a var›nca ne kadar âtefl-perest ve gâv-perest ve pîl-perest âfitâb-perest diyârlar› var ise flebhûn salup rûz-merre ol kadar mâl-› ganâyim geldi kim sahrâ-y› ‹drîs'in içi devâbât-› Hudâ ile mâl-â-mâl oldu. Ba‘dehu bir aydan sonra cânib-i erba‘ada olan asker-i nusret-me’âsire neccâblar gönderilüp anlar dahi bir aya dak ol kadar fîl ve gergerdân ve kaz›k boynuz ve at ve deve ve h›mâr ve câmûs ve sevr ve koyun getirdiler kim herbir fîl üzre yigirmi otuz esîr ve her deve üzre befler alt›flar esîr ve her at ve gayr› hayvânâtlar üzre her vilâyetin üsârâlar›ndan esmerü'l-levn ve ahmerü'l-vech mahbûb u mahbûbeler ve ziflt-rû Afnuvî flütürleb Zengîler geldi kim hisâb›n Cenâb-› ‹zzet bilür.

Ba‘dehu bin seksen üç mâh-› Recebinde [(---)] günü bu kal‘a-i Firdân'› harâb [u] yebâb edüp azm-i kenâr-› Nîl edüp cânib-i flarka on bir sâ‘atde **buhayre-i Feyle** kenâr›nda meks olundu.

Andan kalkup yine flarka yedi sâ‘at gidüp Nîl kenâr›nda **kal‘a-i** [Y 401b] **Mefllflu**: mukaddemâ ta‘rîf olunmufldur.

---

[1] *Kur’ân,* Neml, 40; "Bu, Rabbimin (gösterdi€i) lütfun-dand›r."

Cümle asker bisyâr mâl-› ganâyimleri ile sâhil-i Nîl'e meks edüp kâmil on bir sâ‘atlik yer asker sâhil-i Nîl'i ve hâmûn-› fîli leb-ber-leb etmifldi. Bu taht-› kal‘ada üç gün tekâ‘üd fermân olunup herkes mâl-› ganâyimleri ile vatan-› aslîlerine müteveccih oldular. Ba‘dehu hakîr dahi Hüseyin Kan'a varup,

"Hamd-i Hudâ, böyle gazâ-y› ekber size nasîb olup sâlimîn ü gânimîn memleketinize vâs›l olup hasretinize kavuflas›n›z. Ve hamd [u] flükür kim cenâb-› flerîfiniz sebebiyle böyle gazâda bulunup iki ay edâ-y› hizmet etdik. fiimden gerü bize izin veriniz kim Fûncistân melikine varup nâmeleri ve emânet hedâyâlar› vâs›l edelim" dedi€imizde [Q 319a] [P 316a] hayli teflekkür edüp buyurdular kim,

"Vallâhi'l-azîm biz sizin hüsn-i ülfetinizden musâhabet [ü] zarâfetinizden haz edüp size ta‘afflfluk etdik. Lâkin size bir nasîhat edeyim, kabûl eylen. Zîrâ sizler kavm-i Rûmsuz ve garîbü'd-diyârs›z, hâlâ bizim müsâfirimizsiz, müselmânl›k oldur kim herkese eylik ede. Size nasîhatim oldur kim flimdi biz bu âtefl-perest ü mû€ân vilâyetlerin harâb [u] yebâb edüp hisâb›n Allâh bilür mâl-› ganâyim ve bu kadar behâyim ve bî-hadd ü bî-k›yâs esîr-i flevâyim ald›k. Bak›yyetü's-seyf olan mû€ân u âtefl-perestân hâne-berdûfl olup Fûncistân ve Berberistân tarîklerine ç›-kup kuttâ‘u't-tarîk olurlar. Ve sâ’ir etrâf›m›zda olan düflmenlerimiz dahi aya€ üzredir. Biz size bu mahal-de icâzet vermeziz. ‹nflâallâhu te‘âlâ vilâyetimize varup anda sizinle iki ay safâ edüp ba‘dehu Fûn-cistân'›n mevsim gemileri ile sizi gönderelim. Cümle atlar›n›z ve develeriniz bizde kals›n", deyü bu gûne vâfir pend [ü] nasîhat etdi.

Ammâ bu pende aslâ r›zâ vermeyüp ben mu€ber-hât›r olur fleklin gösterüp tekrâr ricâ eyledi€imizde,

"Sabr edin, inflâallâh ifliniz âsân olur", derken bir beyâz sâdeli beli zilli eli h›fltl› bafl› c›€al› bir zâ€î âdem gelüp serâperde alt›nda pertâb ederek Hüseyin Kan'›n önünde secde edüp,

"Yâ sultân›m, Berberistân meliki geliyor" de-yince,

"Gelsin" dediler.

Hemân otak kapusun açup at›yla otakdan içeri bu kadar ser-bürehne kavm-i Berberî ile gelüp kan'›n yan›nda melik oturup öpüflüp görüfldükden sonra anlar dahi,

"Edâ-y› hizmet etdik, flimden gerü vilâyetimize gidelim. Zîrâ belki düflmen bize musallat ola. Bizi hât›rdan ç›karmayup hîn-i mahalde imdâd›m›za yetiflesiz" deyü ricâ edüp izin taleb etdi. Hüseyin Kan,

"Ale'r-re’s", deyüp hakîre hitâb etdiler kim,

"‹flin Allâh asân etdi. ‹flte Fûncistân meliki yüz bin askerle vilâyetine gider, anlar ile Berberistân'a gidüp andan anlar sizi [Y 402a] azîm asker ile Fûncistân'a götürürler", deyüp hakîri Berberistân melikine gösterüp,

"Bunlara i‘zâz [u] ikrâm ederek Fûnc melikine gönderesiz, gâyet memnûn oluruz" dedikde Berbere meliki,

"Ale'r-re’si ve'l-ayn" deyüp yerinden kalkup elim öpmek murâd edindi, men‘ eyledim. Me€er bunlar›n de’b-i kadîmleri pek mahabbet edüp ta‘zîm edecekleri müsâfirin elin öpmek flart imifl.

Hamd-i Lem-yezel refîk-› azîm buldum, deyü sad kez flükr-i Hudâ etdim. Hemân Berber-zemîn meliki hakîre hitâb edüp,

"Ale's-sabâh vakt-i tarâvda azm-i tarîk ederiz" deyüp Hüseyin Kan ile vedâlaflup gitdi. Hakîr dahi haymeme varup bir sâ‘at istirâhat edüp an› gördüm: kan geliyor.

Derhâl kan u cân bafl›ma s›çrayup istikbâle ç›kup yed-be-yed olup haymemize geldik. Ard› s›ra iki katâr deve yükü hûrmâ lîfi hararlar içre gûnâ-gûn fîl diflleri ve gergerdân boynuzlar› ve santa ve âbnûs a€aclar› ve on hecîn üzre yigirmi aded duhter-i pâkîze-ahterânlar kim herbiri esmerü'l-levnin mahbûblar› idi, ve on hecîn-süvâr yigirmi aded mû€ân-pîçe ve âtefl-perest cân yak›c› k›ya k›ya bak›c› esmerü'l-levn ve ahmerü'l-vech g›lmân-› sâhib-iz‘ânlar ihsân etdi. Ve kâmil yüz aded hecîn tâvûsu ve iki pîl-i Mengerûsî verdi. Ve fîlbân ve flütürbân ve gayr› huddâmândan elli aded esîr Zengîler verüp,

"Bunlardan gâyet ihtirâz üzre olun, hâyinlerdir ve firâr ederler. Kayd-bend edüp her gece Berâbire kavmine verin, anlar h›fz [u] h›râset etsinler" deyü nasîhat etdi. Ve bir redab [erdeb??] altun tibri ve on gâv boynuzu zebât ve befl zebât kedisi kafesiyle ve on kafes tûtî-i gûyâ ve bir kutu misk ve bir kutu anber ve bir kutu pânzehir ve bir hecîn yükü kakule-i kebîr verüp bu kadar ihsân u in‘âmlardan sonra vâfir i‘tizârlar edüp,

"‹nflâallâh avdetde yine yolunuz bizim kal‘aya u€rar, olmaya illâ hayr" deyüp kendi ota€›na gitdi.

Ertesi ale's-sabâh cümle yüklerimiz ile âmâde olup Berberistân askeri nümâyân olduklar›nda varup Hüseyin Kan ile vedâlaflma€a vard›kda anlar dahi bin mikdâr› asker ile bizi bir sâ‘at yere göndere gidüp anda vedâlaflup yine te’kîden Berbere melikine bî-had tenbîhler eyleyüp "Dâyirende kondur" deyüp öpüflüp avdet etdiler. Hakîr Berberî meliki ile atbafl› berâber Berberîler ile bir yerde giderek yedi sâ‘atde,

Kal‘a-i Difna

Nîl içinde bir cezîre-i azîmde flekl-i murabba‘ tula-binâ bir küçük kal‘ad›r. Fîl inci€inden vâfir toplar atd›. Handak› ve çârsû-y› bâzârdan bir imâret yokdur. [Y 402b] Ancak minâresiz bir câmi‘i vard›r. Bu kal‘a Berberistân hükmünde olma€ile Berbere melikine ol kadar hedâyâ geldi kim ta‘bîr olunmaz. Hedâyâ bu diyârlarda bezdir, andan azîz bir fley yokdur, ol dahi Sa‘îd-i âlî'den ve M›s›r'dan gelir. Bu

diyâr›n kavmi za‘îf ü nahîf olduklar›ndan zirâ‘at edici kavm de€illerdir. Yohsa Nîl kenârlar›nda pembe ve ketân ve bersîm ve simsim [ve] fûl ve rüz ve ades ekseler altun biter. Ammâ bir alay behâyim makûlesi kuru kadîd ve anîd ü abîd kavmdirler.

Andan ale's-sabâh bu kal‘a kâyimmakâm› olan Apsuve befl yüz askeriyle bize ta‘yîn etdiler. Zîrâ ol gece iki Zengî âtefl-perest keferemiz firâr etdi, biri fîl-bân idi. Andan yine Nîl kenâr›nca cânib-i cenûba on sâ‘at,

Emdâh-› kal‘a-i Arko

Bir cezîre-i vâsi‘ içinde tûbdan mebnî flekl-i murabba‘ bir kal‘a-i vâsi‘dir. Cânib-i flarka karîbdir, tafl erer bir cezîrededir. ‹çinde âdemi azd›r. Cezîresi serâpâ âbinûfl ormanlard›r. Bunun dahi hâkimi hedâyâsiyle Berbere hâkimine buluflup yine cenûba 9 sâ‘at,

Menzil-i kal‘a-i Benni Betni Büsni(?)

Berber-zemîn hükmünde bu dahi bir cezîrede çârgûfle tula-binâd›r ve bir kal‘a-i ra‘nâd›r. ‹mâm Mâlik hazretleri âlem-i seyâhatlar›nda bu diyâra gelüp [P 316b] halk›n ‹slâm [Q 319b] ile müflerref edüp Mâlikî-mezheb olduklar›ndan sonra ‹mâm'›n ta‘lîmiyle bu kal‘a binâ olunup kapusu üzre ‹mâm Mâlik'in kûfî hatt› vard›r. Ve bu kal‘aya ‹mâm Mâlik hazretlerinin gelmesinin asl› oldur kim **Kutbü'l-aktâb efl-fieyh ‹zzeddîn** hazretleri hayâtda idi, anlar ile müflerref olup kâmyâb-› cihân yegâne-i zamân ferîd-i devrân oldu. Hâlâ fieyh ‹zzeddîn hazretleri kal‘a içinde medfûndur.

Bu azîzin havf›ndan cümle ehl-i kal‘a taflrada sâkinlerdir. Derûn-› kal‘ada aslâ bir âdemî-zâd yokdur. Ziyâretine varanlar kal‘a kapusundan içeri dâhil olunca pây-bürehne var›rlar. Kal‘ada de€il bu kal‘a binâ olundu€u cezîrede bir kimse tebevvül ü tegayyuz etme€e kâdir de€illerdir. Tekâzâ-y› hâceti gelirse de üç gün ve befl gün olursa da kab›z durur, tâ ki Nîl kenâr›na varmay›nca def‘-i hâcet edemez. Bu hâk-i amber-pâkde koyundan ve at ve deveden gayr› hayvân besleyemezler, zîrâ necâsetleri necâset-i galîzad›r. Tâ bu mertebe ulu sultând›r kim bu cezîrede bir kimesne fi‘l-i flenî‘ edemez ve harâmî ve zâlim giremez ve kimse teflelflül edemez. Meflhûr-› âfâk kutb-› ale'l-›tlâk mutasarr›fînden ulu sultând›r. Ve halk› mü’min ü muvahhidîn Berberî kavmidir. Hastalar› ve ma‘sûmlar› def‘-i hâcet etdükde mecurlara eder, ba‘dehu tâ Nîl'e dökerler. Bu derd-i elîmi dâ’imâ çekerler. Bunu ziyâret edüp yine cenûba [Y 403a] Nîl çetince sekiz sâ‘at gidüp,

Der medh-i kal‘a-i ‹rtid

Nîl'in cânib-i garbîsinde flekl-i murabba‘, câmi‘i dahi cümle tûbdur. Hâkimi Gürce Zengîdir. Bunun dahi hâkimi ve ehl-i kal‘as› Berberistân hâkimine hedâyâlar ile gelüp bulufldular. Andan on sâ‘at Nîl kenâr›nca fliddet-i hârda gidüp,

Der s›fat-› kal‘a-i ‹rnifl

Kal‘as› ve câmi‘i tûbdur. Bin askeri ve elli bin zâ€î re‘âyâs› var. Amâristân yerdir. Hâkimi Fercûn Berberîdir. Bunun dahi çârsû-y› bâzâr› yokdur. Andan beflinci sâ‘atde,

Kal‘a-i Cebriyye

Bu tafl kaya bir kal‘a-i ra‘nâd›r. ‹çinde üç yüz mikdâr› kam›fldan evleri ve bir tûbdan mebnî minâresiz câmi‘i var. Befl yüz Berâbire kavmi sâkinlerdir. Ammâ bu kal‘a hâricinde sahrâ-niflîn olan kavmine kabâ’il-i Cebriyye derler. Cümlesi mezheb-i Cebrîdir, Mâlikî de€illerdir. Ammâ yine tâ‘at [u] ibâdâtlar› yerinde befl vakti aslâ kazâya komazlar ve befl vakti bir ezân ile k›larlar. Ve ezânlar› birer katd›r, ammâ bizim iki *hayye ala's-salâh*'d›r ve iki *hayye ala's-felâh*'d›r, min-evvelih ve âhirih böyledir, ammâ anlar›n birerdir. Ve ne cânib olursa secde ederler. Ve sâhibü'l-evkât de€illerdir, yigirmi dörd sâ‘atde befl kerre namâz k›larlar, ne vakit olursa olsun. Ve ba‘z› mahalde kasr-› cem‘ edüp befl vakti bir ikâmet ile k›larlar. Kâmetleri dahi mükerrer de€ildir. Cebriyye mezhebinde bir alay kavmdir. Andan on iki sâ‘atde,

Kal‘a-i Hannâk

Cânib-i garbda tûbdan bir kal‘a-i flekl-i muhammesdir. ‹çinde yedi yüz mikdâr› kam›fldan Berberî hâneleri vard›r. Ve bir câmi‘i var, tûbdand›r. Ammâ kal‘adan taflra sahrâ-niflîn Mâlikî-mezheb kavm-i Berâbire ve Cebrî-mezheb kavmiyle muhtelit yüz bin re‘âyâ-y› esved-likâs› var. Bu Fûnc iklîminde bunlar gibi flecî‘ tüvânâ ve hecîn ü fîl-süvâr ve c›dabâz kavm yokdur. fieyhlerinin ismi fieyh Aflâb ibn Melik Kakan'd›r. Ammâ kal‘a hâkimi Hüseyn-i Fûncî, Berberî melikine gelüp hedâyâlar getirdi. Andan yedi sâ‘atde,

Fasl-› kal‘a-i Handak

Cânib-i garbda câmi‘i ile cümle tûbdan bir altun top-misâl bir kal‘a-i sagîredir. Bu kal‘a hâricinde mutahass›n olmagiçün bir kat dahi ka‘r-› zemîne ermifl handak› oldu€undan kal‘a-i Handak derler. Ba‘z› yerleri r›ht›m dolma-binâd›r. Kal‘a içinde iki yüz mikdâr› kam›fldan Berberî evleri vard›r. Cebrî kavmini kal‘aya komazlar. Anlar›n saçlar› iki yan›ndad›r, al›nlar›ndan enselerine dek t›râfl ederler. {Cebrî olduklar› andan ma‘lûmdur.} Ve sahrâ-niflîn

kavimdir. Bu kal‘a hâkimi Hüseyin yüz tulum boza Berberî hâkimine pîflkefl getirüp kavm-i Berberî îd-i adhâ etdiler. Andan on iki sâ‘at, [Y 403b]

Kal‘a-i Kuli

Nîl'in garb›nda tûb-binâ ve câmi‘li ve üç yüz çalafl evli Berberîler sâkindir. Hâkimi Süleymân ibn Beflîr'dir. Yüz koyun ve befl deve köçe€i ve yetmifl tulum ekflimifl deve südü ve on deve dar› ekme€i getirdi. Andan,

‹fl‘âr-› kal‘a-i Bak›r

Taraf-› garbda tûbdand›r. Ve flekl-i tûlî vâki‘ olup Nîl'den flark cânibi münhedim olmufl. ‹çinde Berberî fukarâlar› sâkindir. Hâkimi Hüseyn-i Fûncî'dir, Berâbire melikine bir at ve üç deve hedâyâ getirdi. Ve Berbere hâkimi mâl-› ganâyimden aldu€› fîlleri ve develeri ve gayr› lâz›m olmayan hayvânâtlar› cümle bu Bak›r sahrâs›nda olan nebâtât u giyâhâta flütürbân fîl-bân ve râ‘îleri ve re‘âyâlar ile sald›lar, cümle hayvânât tâze cân buldular.

Bu mahalde Donkola ahâlîsi melike gürûh gürûh,

"Gazân›z mübârek olsun" deyü hedâyâlariyle istikbâle ç›kd›lar ve mâl-› ganâyimden ba‘z› ulemâya befler onar koyun ihsânlar eyledi.

Andan bildim ki bu Berberî meliki hasîsdir. Zîrâ lâ-yu‘ad ve lâ-yuhsâ koyundan gelen a‘yân-› eflrâf ulemâya befler onar koyun verirdi. Ol diyârda ise on koyun bir zirâ‘ asdar bezine verilir, bir zirâ‘ bez ise Circe'de bir para ve iki cedîde ya‘nî iki mank›rad›r. Ve derim haymesinde deve südü ve dar› ekme€i yerdi. Dâ’imâ k›llet ü hisset [ü] denâ’et üzre ayfl [u] nûfl ederdi, dâ’imâ boza içüp giderdi. Yine bu hakîr ana nazar etmeyüp hüsn-i ülfet ederdim. Zîrâ beyit:

Herkesin gerçe€i gönlünce de€ildir âlem
Mümkin oldukca geçinmek gerek ammâ âdem

ebyât› mazmûnu üzre bu diyâr-› gurbetde iltiyâm edüp tevâzu‘ ederdim.

Ertesi ale's-sabâh cümle asâkir-i Berberî pâk libâslar›n geyüp âlât-› silâhlariyle iktidârlar›na göre kendüleri tezyîn edüp melik-i Berberistân dahi asâkir-i sâhib-sinânlar›n yemîn ü yesâra cenâheyn-vâr tertîb edüp bî-hisâb eli h›fltl› esb-süvâr ve hecîn-süvâr askerin dahi talî‘a [Q 320a] [P 317a] edüp dahi ileri bilâ-hisâb kara nah›ra benzer sürü sürü piyâde eli harbeli ve beli k›rbal› kavmlerin her biri gûnâ-gûn lehce-i mahsûslar› ile tegannî ederek azm-i râh ederlerdi. Ve melik dahi kendi tevâbi‘leri ile yüz altm›fl boybe€leri ve kal‘a kanlar› kûs [u] kebürgelerin çalarak âvâze-i tabl [u] dühül ve kûs [u] makrafa sadâs› evce peyveste olurdu. Bu hâl üzre Nîl kenâr›nca cânib-i cenûba yedi sâ‘at gidüp,

Evsâf-› bilâd-› Sûdân flehr-i azîm ve taht-› kadîm kal‘a-i Donkola-i Berberistân

Bi-kavli tevârîh-i K›btiyân ibtidâ flehri amâr eden Donkol ibn Hâm ibn Nûh aleyhi's-selâmd›r. Nûh Nebî bin sene ömr-i azîzi içre Tûfân'dan sonra bir cây-i selâmet bulma€a geflt [ü] güzâr ederek [Y 404a] bu diyârlarda niçe sene tevattun etdi. Ba‘dehu o€lu Hâm'a bir k›z verüp ol k›zdan bir ci€erkûfle tevellüd edüp lisân-› ‹brîce ismine Donkol dediler. Mürûr-› eyyâm ile bu Hâm'›n evlâd› ve te‘allukât› çok olup bir gün Hazret-i Nûh Necî ü Nebî cemî‘i kavm kabîlesile bu Hâm'› ziyâret etme€e gelüp mihmân oldu.

Hikmet-i Hudâ istirâhat edüp hâb-âlûd iken Nûh Nebî'nin avret yeri aç›lur. Bu o€lu Hâm gelüp babas› Nûh Nebî'nin avret yeri aç›ld›€›n göricek kahkahâ ile gülerek boh fliling ü lakkâ oynayarak gidüp gayr› birâderleri ki Sâm u Yâfes'dir anlara dahi gösterir. Anlar dahi flermende olup hicâblar›ndan gaflfl olup bir ihrâm ile pederlerin setr ederlerken Nûh Nebî hâbdan bîdâr olunca yine ol Hâm-› hâm-› nâ-puhte hande ederek avreti yan›na gider. Hazret-i Nûh an›n tebessümünden su’âl eder. Sâm u Yâfes keflf-i avret oldu€un nakl ederler. Hemân Nûh Nebî

"‹lâhî, sen Pâdiflâh'dan dilerim ki bu Sâm'› mu‘ammer edüp evlâd [u] ensâbiyle dünyây› müzeyyen eyle ve sa‘âdet-i dâreynde yüzün a€ eyle" deyü Sâm'a du‘â eder.

"Ve bu o€lum Yâfes'i dahi mu‘ammer edüp rûy-› zemînde cemî‘i pâdiflâhlar› bunun zürriyetinden edüp ink›râzu'd-devrân nesilleri münkar›z olmayup dücihânda serfirâz olalar" deyü du‘â› müstecâb olup cemî‘i mülûk [ü] selâtînler ana müntehîdir. Ve cemî‘i Arab u Acem ve cemî‘i mürsel ve gayr› mürsel peygamberân Sâm'a müntehîdir.

"Ve bu o€lum Hâm-› Husâm dahi bu fliddet-i hârl› diyârlarda mu‘ammer edüp cezîre-i M›s›r'da evlâd [u] ensâb›n çok eyle ve hayvânâtlar›n dahi bî-hisâb eyle. Lâkin sen Pâdiflâh-› Perverdigâr'dan dilerim ki benim avret yerim mekflûf olup setr eylemeyüp güldü€iyçün kendinin ve evlâd-› evlâd›n›n avret yerleri ve vücûdlar› uryân olup büryân gezeler ve dâ’imâ birbirlerinin mâhiyyetine güleler. Ve ‹lâhî dünyâda kendüsi ve evlâdlar› ink›râzu'd-devrân yüzleri kara olup âhiretde yüz akl›€› ver" deyü Hâm'a azîm yav› du‘âlar edüp bi-emrillâhi te’âlâ bu Hâm avreti yan›nda ve o€lu Donkol yan›nda oturup babas›n›n avret yeri aç›ld›€›n nakl edüp gülüflürken der-ân üçünün de yüzü kara oldu ve üçü dahi hicâblar›ndan da€lara çöllere ve deflt-i hâmûna düfltüler.

Cümle kara Arablar›n nesli Hâm'a müntehîdir. Hazret-i Nûh dahi gayr› evlâdlariyle M›s›r'a geldiler, mezkûr Hâm bu hatt-› istivâ taraflar›nda kalup niçe yüz bin evlâdlar› olup Ebülesved oldu. Ba‘dehu Hâm-› Esved merhûm olup devlet evlâd› Donkola'ya

nakl edüp zamân-› hükûmetinde bu kal‘a-i Donkalâ'y› binâ etdi€iyçün bu kal‘aya Donkola ve vilâyet-i Esvedân derler. Tahfîf-i kelâm [Y 404b] olma€içün Esvedân'›n hemze-i evvelin hazf edüp Sûdân derler.

Zamân-› kadîmde eyle bir flehr-i mu‘azzam imifl kim hâlâ âsâr-› binâlar›ndan bî-had bî-k›yâs esâs-› imâretleri zâhirdir. Bunu dahi Ebrehe la‘în harâb etmifldir. Hâlâ amâr olan k›lâ‘ ve büyûtlar› evvelki imâretinin bir mahallesinden cüz’ kalm›fld›r. Ammâ kal‘as› Nîl kenâr›n›n cânib-i flarkîsinde kâr-› kadîm k›rm›z› tuladan mebnî flekl-i murabba‘dan tûlânî handaks›z bir kal‘a-i atîkdir. Ve 3 bâb var, biri Nîl'e nâz›rd›r.

Kal‘a içinde cümle alt› yüz elli piflmemifl tuladan kerpiç-binâ Berberî evleridir. Yedi câmi‘i ve tokuz mescidi ve alt› mektebi var. Ve bundan gayr› imâret yokdur. Ve bir yalç›n kaya üzre vâki‘ olmufldur. Ve melik sarây› dahi kal‘a içinde tûbdand›r ve bizim kona€›m›z dahi tûbdand›r; bu flehr içre bundan ma‘mûr evler yokdur.

Ammâ bu hisâr›n hâricinde cânib-i flarkda üç bin mikdâr› Berâbire hâneleri vard›r, kimi hâm tûbdand›r, kimi kam›fldan ve kimi çalafldan ya‘nî bâ€ külbeleri gibi çal›dan evlerdir.

On mikdâr› tula-binâ câmi‘lerinde ibtidâ Fûncistân pâdiflâh› nâm›na, andan âl-i Osmân'a du‘â edeler kim hâdimü'l-haremeyni'fl-flerîfeyndir. Gâyet musallî Mâlikiyyü'l-mezheb kavmi vard›r. Aslâ kizb ü g›ybet ve sû-i zan ü mesâvî bilmezler. Gâyet mustakîm âdemler oldu€iyçün flehr-i M›s›r'da cümle tüccâr ve ehl-i sûkun huddâmlar› kavm-i Berâbiredir. Berâbire re‘âyâs›na derler, Berberî askerîsine derler. Cümle tâ’ife-i askerî altm›fl bin olur, ammâ Berâbire'si üç kerre yüz bin âdem olur. Ve bu varoflda binden mütecâviz cellâbe ya‘nî Sûdân ve ‹svân ve Fûncistân bâzergânlar› sâkin olurlar. Ve Berâbire'si ticâret ü zirâ‘at ile mukayyed olup fla‘îr ve dürre ya‘nî dar› eküp biçüp g›dâlar› arpa ve dar› ekme€i ve lahm-› tayrî ve cemel eti ve südüdür. Ve bozas› gâyet memdûhdur. Ve kedi eti yemek mübâhd›r, *ciddi kutta* ya‘nî lezîz kedi deyüp vakt-i zarûretde yerler. Ve Nîl zülâli nûfl ederler. Bir kabîlesi dahi sahrâlarda zürâfe ve pîl ve gergerdân ve ceyrân sayd u flikâr edüp t›rnaklar› çatald›r, deyü tenâvül ederler.

Der vasf-› hayvân-› zürâfe ya‘nî zurlapâ

Hattâ hânemiz sâhibinin huddâmlar› bir zürâfe-pîçe sayd edüp kebâb etdiler. Ammâ ol kadar semîn idi kim ta‘bîr olunmaz. Hakîre teklîf etdiler, tenâvül etdik, inflâallâh helâldir, kitâbda mahallin görmedik. Eflkâlde ve cesedde at kadard›r. Postu s›€›n derisi gibi ve deve gerdân›ndan d›râz boynu var. [P 317b] Bafl› keçi bafl› gibi, ammâ dahi büyükdür. Elma gözlü ve deve kulakl›, boynuzlar› gerdeninden bir siyâh hat [Q 320b] zahr›ndan tâ dümmüne var›nca çekilmifldir. Kuyru€u s›€›n kuyru€u gibidir. Ön ayaklar› gâyet âlîdi, k›ç ayaklar› gâyet alçakd›r. Çâr pâs›nda [Y 405a] çatal t›rnakl›d›r. Ve gerden-i d›râziyle minâre kaddi d›rahtlara yetiflüp filislerin yerler. Ve zemînde gûnâ-gûn giyâhât› tenâvül edüp flîrîn hayvând›r. Ammâ at ve s›€›n ve s›€›r lahminden lezîzdir. Ammâ püflt-i pâ urmada hakkâ ki zoruna pâyd›r. Âhû-y› Ba€dâd gibi se€irdir, lâkin Berberî kavmi hîle ile flikâr ederler.

Bu diyâr›n lahm-i kûsfendi misk gibi râyihas› vard›r. Zîrâ âb-› cânbahfl›n›n letâfetinden fezâlar›nda gûnâ-gûn nebâtât [ü] giyâhâtlar vard›r kim aslâ bir diyâr alefine müflâbeheti yokdur.

Ve havâs›n›n letâfeti yüzünden mahbûb u mahbûbesi ol kadar mükahhal merâlî ve gazâlî gözlü esmerü'l-levn ve ahmerü'l-vech gülfem reftâr [u] güftâr› latîf ü zarîf mahbûblar› olur kim ta‘bîr olunmaz. Hakkâ ki nesl-i Nûh Nebî'dirler. Ammâ libâslar› yokdur, Berberî ihrâm ve Berberî pefltemâl bürünmüfller, geysûlar›n örmüfller, fliddet-i hârdan gûyâ nâr-› cahîme girmifller ve yüz y›l durup yan-m›fllar, kadîd âdemlerdir. Ammâ gâyet cerî ve flecî‘ ve bahâd›rlar. Ve gâyetü'l-gâye cemmâ‘ u tammâ‘ kavmdir. Ve hisset ü denâ’etlerinden fleb [ü] rûz cihân gezerler, müft ta‘âm bulurlar ise yerler. Böyle pâ-bürehne ve ser-bürehne kavmdir.

Hâkimleri refîk›m›z olan Muhammed ibn Hüseyin melikdir. Hâlâ Fûnc pâdiflâh›na tâbi‘dir, an›n fermâniyle bizimle âtefl-perest seferinde idi. Ammâ vilâyetleri gâyet emn [ü] emând›r. Bir âdem diyârla-r›nda kuttâ‘u't-tarîk olsa ol ân katl ederler. Bu diyârda dahi altun ve gurufl yokdur. Çârsû-y› bâzâr ve hân u hammâm ve imâret ve sebîl ve medrese yokdur. {Bozahâneleri ve kahve vard›r.}

Ve bâ€ u bâ€çe yokdur. Maymun çokdur ve meyve yokdur. Besâtînlerinde kavunu ve karpuzu çokdur. Ve minâre dahi yokdur. Ve cum‘a günleri niçe ecnâs-› haflerât cem‘ olup taflra varoflda bir mey-dân-› azîm vard›r, anda bâzâr olup herkes metâ‘›n bey‘ [ü] flirâ eder. Ve câ-be-câ hûrmâ a€aclar› vard›r.

Bu flehirden bilâd-› Nûbe cânib-i flimâle seksen konak yer gerü kald›. Ve bu flehir iklîm-i evveldedir. Ve bu flehrin garb›nda **flehr-i Zegave** dahi iklîm-i evvelde flehr-i azîm imifl, ammâ görmedim.

Bu flehr-i Donkol'da üç gün melik ile sohbet-i hâs edüp hâkim Hafîr meliki Kör Hüseyin Kan'›n mâl-› ganâyimden alup Fûncistân pâdiflâh›na gönderdü€i hedâyâlar› Berberistân meliki hâz›r etdi. Ve kendi mâl›ndan dahi bin re’s cemel ve yetmifl fîl ve bin s›€›r ve alt› bin koyun ve befl yüz âtefl-perest ü mû€ân esîrleri ve gayr› ganâyimden dahi gûnâ-gûn eflyâlar› hâz›r etme€e mübâfleret etme€e bafllad›.

Hakîr ol mahalde aslâ görünmeyüp,

fiehrin cânib-i erba‘as›nda olan ziyâretlere gitdik

Evvelâ karâfe'de efl-fieyh ‹bn Îsâ: Kubbesi üzerine ba‘z› leyle-i cum‘ada nûr [Y 405b] ya€ar.

Andan efl-fieyh A‘ûd: Kubbesi var.

Andan efl-fieyh Ebûbekir.

Andan âlim Ebü'l-Kâs›m hazretleri: Dahi bir kubbede âsûdedir.

Andan yine karâfe'de efl-fieyh Bilîl.

Andan efl-fieyh Gulâmullâh: himmetleri hâz›r ola.

Bunlar› ziyâret edüp hânemize geldikde Berberistân meliki hânemize gelüp müflerref edüp on iki deve ile fîl-i siyâh difli belâ yükü enva‘-› zahîre ve on heccân üzre yigirmi siyâh-çerde g›lmân ve alt› aded nisvân ve on tavûsî hecîn ve bir sîm flem‘dân ve bir hokka-i kübrâ içre seylân tafll› herbiri gûyâ la‘l-i Bedahflân'd›r. Huddâmlar›m›za dahi üç hecîn deve verdi ve özür diledi. Ve bir kal‘a kan›n bin askeri ile tâ Fûncistân'a var›nca bizim h›fz [u] h›râsetimiz içün ta‘yîn eyleyüp sarây›na gidecek mahalde huzûruna bir top sof ve iki cûdî destâr ve bir bâlîn-i kalemkâr ve iki makrama-i halkâr verdi€imizde derûn-› dilden haz edüp safâs›ndan raks etdi. Zîrâ anlar bu gûne Rûm metâ‘›n görmemifllerdir. Bunlar› kabûl edüp sarây›na gidüp der sâ‘at befl aded bî-nazîr kâmil nâ-flüküfte ve flîrîn-güfte k›zlar ve iki hecîn yükü fîl difli ve iki hecîn yükü kakule-i kebîr gönderdi. Ve Fûnc pâdiflâh›n›n hedâyâs›na ve kendü cânibinden gidecek hedâyâlara flehir kad›s› Hamdullâh ibn Celâl hazretlerin on bin âdem ile Fûnc'a gitme€e me’mûr eyledi. Ale's-sabâh melik ile vedâlaflup azm-i râh eyleyüp cânib-i cenûba Nîl kenâr›nca sekiz sâ‘at gidüp,

Evsâf-› sûr-› Tangusi

Nîl içinde bir cezîre içre garba karîb tula ile mebnî bir kal‘a-i kebîrdir. Bânîsin su’âl etdim, aslâ bilmediler. Bunun dahi Donkola gibi üç kapusu vard›r, ammâ Donkola gibi kaya üzre de€ildir, türâb üzre mebnî flekl-i murabba‘ bir kal‘a-i azîmdir. Fûncistân hükmündedir. Kal‘a içinde (---) hâne-i Berberî vard›r. Taflra varoflu ve câmi‘leri ve bozahâneleri vard›r, gayr› imâret yokdur. Hâkimi üç bin askere, yedi bin Berâbire re‘âyâs›na mâlikdir. Ço€u bizimle Firdâniye seferinde idiler.

Bu kal‘a cezîresinde çok timsâh olur. Her bâr koyun ve s›€›r ve deve kapar, suya gark edüp yavrular›na nafaka eder. ‹svân timsâh›ndan mel‘ûn timsâh› vard›r. Herbirinin kaddi k›rkar ve ellifler zirâ‘ gelür. Andan yine Nîl kenâr›nca say a€ac› orman› içre sekiz sâ‘at gidüp,

Vâdiyü'l-Afârît

Bir sahrâ-y› bî-pâyân›n cânib-i garb› nihâyetinde meks olunup,

Ta‘rîf-i eflkâl-i ifrîte câdû-y› mine'l-acâyib ve mine'l-garâyib temâflâd›r

Evvelâ bu eflkâl-i garîbe bu püflte-i âlînin tâ zirvesinde bir vâsi‘ meydân›n cânib-i erba‘as›nda gûnâ-gûn seng-i hârâlardan sandaliyyeler ârâste olmufl, bu meydân›n garbîsi nihâyetinde yedi amûd-› müntehâ-y› sommâkî bir yere cem‘ edüp birbirine muttas›l [Y 406a] dikmifller. Bu yedi sütûnun zirve-i âlîsinde bir hacer-i yekpâre vaz‘ [u] nasb eylemifller. Yedi amûdu setr edüp amûdlara bâr olup amûdlar an›nla ber-karâr olur.

Bu h›rmen cirmi vaz‘ olunan [Q 321a] [P 318a] seng-i hârâ üzre tucdan bir kanc›k dîv timsâli etmifller kim âdem görünce zehresi çâk olur. Bafl› eflâke serçekmifl, geysûlar›n fitîle fitîle perîflân etmifl, gözleri âfitâb-› âtefl-tâba karfl› mefl‘al gibi flu‘le verir. Ve kuca€›nda yine tucdan bir o€lun dizi üstüne oturdup gûyâ dirâgûfl edüp sa€ memesiyle süd verir fleklinde bir mahûf u mehîb ucûbe timsâldir. Ve memeleri kös-i Ba€dâd kadar vard›r. Sa€ elin kald›rup Nîl'in cânib-i cenûbdan tarafa geldü€i mahalle kolun uzadup bir parma€ile gösterir fleklinde durur. Ve iki ayaklar› ol mîl minârelerin üstünden afla€› amûdlar›n temelinde olan seng-i hârâlara kadem basm›fl durur. Ammâ eyle musaykal u mücellâ tuc sûretdir kim gûyâ zeheb-i hâlisdir. Ve aya€› önünde bir havz-› azîm var kim seng-i hârâdan oyulmufl aflren fe-aflren havz-› kebîrdir, içinde bir kifli flinâverlik etse mümkindir.

Ammâ bu temâflâda ta‘accüb edecek oldur kim bu amûdlar üzre karârdâde olan dîv-i mü’ennesin iki gözlerinden kanl› yafl iki dizleri üzerine cereyân edüp andan afla€› incikleri mesâbesi yerinden nüzûl edüp iki bafl parmak t›rnaklar› üzre bu kadar bin y›ldan berü cereyân ede ede gûyâ mîzâb gibi yer eylemifl.

Andan bu k›rm›z› kanlu yafl havz-› azîm[e] dâhil oldu€u demde ol dem dîde-i nem âb-› rakîk beyâz mâ-i safî olur. Ve dâ’imâ bu havz leb-ber-leb durur. Mâh-› Temmûz'da bu mâ-i nem yem-i Kulzüm gibi saruya mâyil olup rengi mütegayyir olur. Ve lezzetde kibrît suyu ta‘am›nda olup cemî‘i sâhib-i maraz olanlar bundan bir kerre nûfl edüup yigirmi amel edüp cemî‘i ahlât-› fâside-i tahtânî sürüp nûfl edenin reng-i rûyine humret verir. Ve yine mâh-› Temmûz'dan sonra ke'l-evvel ol âb-› hayât olur.

Ammâ bizimle giden âdemler fliddet-i hârda üflüp eyle nûfl etdiler, havz› bofl etdiler. Hakîr dahi flifâ niyyetine bir fincân nûfl etdim, hakkâ ki mâ-i zülâldir. Ekseriyyâ Nîl'in cenûb taraf›ndan yâhûd Habefl diyâr›n›n Zeyla‘ flehri benderinden Portakal küffârlar› hedâyâ vererek bu âb-› nâbdan kalay ve

kurflumlu cerre makûlesi niçe bin kumkumalar› doldurup Hindistân'a ve Frengistân'a götürürler kim cüzâm zahmetine ve Freng zahmetine mübtelâ olanlara içirüp dürr-i beyza dönerlermifl, gâyet nâfi‘dir.

Ammâ im‘ân-› nazar ile görülse bu amûd-› âlîler bir sahrâda inflâ olunmufllar, bu sütûnlardan bâlâ bir kûh-› bî-hemtâ yok kim üstâd bennâ ol kûhlardan bir san‘at ile **[Y 406b]** fevvâre-misâl bu câdû timsâlinin derûnuna girüp dîdelerinden dem-be-dem cereyân edüp andan havzda mâ-i zülâl ola. Aslâ akl›m ihâta etmedi.

Ve bu mîllerde Eflâtûn ve Bokrât Sokrât Batlîmûs hukemâlar›n ve gayr› etibbâlar›n ‹brî ve Süryânî, Yûnânî ve Teymânî vilâyeti(ni) hatlar› sat›r sat›r yaz›lm›fl ibret-nümâ hatlar› ve âlât-› kîmyâ dahi yaz›lm›fl kaz›lm›fl durur. Ammâ cenûb taraf›nda olan sütûn-› zenbûrî üzre k›blemize nâz›r Ebû Alî Sinâ'n›n kitâbesiyle amûd üzre Kûfî hat ile bu âyet tahrîr olunmufldur:

[1]IOII†A–A†«‰‰

kitâbet olunmufl. Dahi alt›nda sene (---) terkîm etmifller. Vâcibü's-seyr temâflâgâh yerdir. Hakîr dahi nevregân-› tilsimân›m ile bu mahalle geldi€imiz alâmetin tahrîr eyledim.

Andan ale's-sabâh yine fledd-i rahl köslerine turralar urulup Nîl kenâr›nca cenûba on bir sâ‘at gidüp fliddet-i hârdan kebâb olup,

Tavsîf-i Hisâr-› Kenîse

Nîl'in garb›nda bir sedd-i Ye’cûc-vâr bir kal‘a-i üstüvârd›r. Sâhil-i Nîl'de kal‘a-i ‹brîm'den sonra memdûh-› âlem kal‘a budur. Bânîsi Azrak Câdûdur. Gerçi tafl kal‘a de€ildir, serâpâ kâr-› kadîm tula ile mebnîdir, ammâ gâyet metîn ü müstahkemdir. ‹ki kapusu var, biri garba bir cânibe, biri Nîl'e aç›l›r. fiekl-i murabba‘ bir kal‘a-i musanna‘d›r. Ve içinde iki yüz mikdâr› tula-binâ büyûtlar vard›r. Ve bir câmi‘i var. Ammâ kal‘a hâricinde bin mikdâr› top ve çim ü çalafldan evleri ve yedi câmi‘i ve zâviyesi var. Ve k›rk aded bozas› var. Ve kapular›n›n tahta kanatlar› üzre timsâh derileri m›hl›d›r. Ve cümle halk› esmerü'l-levn mahbûb Berberî kavmidir.

Ve bu kal‘aya Kenîse ismiyle tesmiye olunmas›n›n asl› oldur kim bu kal‘an›n cânib-i garb›nda kâmil üç sâ‘at ba‘îd yerde bir ferah-fezâ ve hofl-havâ yerde,

Câmi‘-i Hazret-i Süleymân *aleyhi's-selâm*: Kenîse-s›fat binâ olunup mihrâb› cânib-i y›ld›z rûzgâr›na ve Kudüs-i flerîfe do€ru inflâ olundu€iyçün Kenîse derler. Bu kal‘a dahi ol ismile müsemmâd›r.

Der s›fat-› câmi‘-i kadîm

Bu câmi‘ cenbinde bir buhayre-i lezîz vard›r kim mürde cism üzre ilkâ eyleseler belki hayât bulurdu. Hazret-i Süleymân ins [ü] cin ve hûfl [u] tuyûr ile taht-› Süleymânî ile tayy-i mekân edüp ber-havâ tayrân ederken bu buhayreyi görüp vezîri Âsaf-› Berh›yâ'ya ve ba‘z› musâhib ecinne ve dîv ü perîlerden,

"Bu buhayreye ne derler?" deyü su’âl eder. Anlar dahi,

"Yâ Süleymân, buna *K›rcelabka jeydaz-› dersan* derler, ya‘nî lisân-› ‹brî üzre cennet kapusundan gelir buhayre demekdir" derler.

Ve âb [u] havâs›n ta‘rîf ü tavsîf ederler. Derhâl Emînullâh rûzgâra emr edüp cemî‘i mahlûk-› Hudâ ile nüzûl edüp bu vâdîde meks **[Y 407a]** edüp cânib-i erba‘as›n geflt [ü] güzâr ederek buhayrenin âb-› nâb›ndan nûfl edüp tâze cân bulur. Tîz cümle dîv ü perîlere emr edüp,

"Bu menzilde benim içün bir kâh-› âlî ve bir câmi‘-i Sübhânî binâ edin" deyüp bu câmi‘i binâ ederler kim meddâhlar midhatinde âciz ve tahrîrinde kalemler lâldir.

Ba‘de'l-hicre bu diyâr halk› ‹slâm ile müflerref olup k›ble Kudüs'den Mekke'ye vely olundukda flimâl cânibine dahi bir mihrâb-› azîm ihdâs eylemifller.

Hulâsa-i kelâm deyrden vely olunmufl böyle bir câmi‘-i zîbâ yokdur. Gûyâ cânib-i erba‘as›n›n der [ü] dîvârlar› ve amûd-› **[P 318b]** gûnâ-gûnlar› **[Q 321b]** Yed-i Kudret ile inflâ olunmufldur.

‹slâmbol'da Ayasofya kubbesinden iki kat âlî alt› aded kubbe-i sernigûndur. Ve ortas›nda cümle kubbelere havâle bir kubbe-i mînâs› var imifl. Hazret-i Risâlet tevellüd etdikleri gece isneyn gecesi Tâk-› Kisrâ ve K›z›l Elma ve bu kubbe-i âlî münhedim olmufldur, zîrâ (bir) zamân-› Kaffâh Nebî'de bu câmi‘ puthâne idi. Ve niçe bin düvelden gerü kalm›fl binâ-y› kadîmdir. Ve cânib-i erba‘as›nda niçe bin suhuf nâzil olmufl nebîlerin savma‘alar›nda ‹brî hatlar› ile alâmetleri var.

Ve bu câmi‘in enderûn [u] birûnunda cümle bin yedi yüz aded sommâkî-i ahmergûn var kim herbiri âsumâna ser çekmifl hemvâr ve musaykal u mücellâ amûd-› ra‘nâlard›r. Hakkâ ki la‘l-i Bedahflân gibi k›rm›z› cevâhirlerdir, birinin bir yerinde rahnedâr yeri yokdur. Bu amûdlara mânend ne Kudüs'de ve ne fiâm'da ve ne M›s›r'da nazîrleri yokdur, ammâ ‹skenderiyye'de ve ‹slâmbol'da ve Atina'da ve Ayasuluk'da ve Eydincik'de çokdur. Zîrâ bu Eydincik flehri dahi Süleymân Nebî Belkîs içün binâ edüp hâlâ harâbistân›nda niçe yüz amûd-› serâmedler pâymâl-i rimâl olup yat›rlar.

Ve bu câmi‘ tûlen ve arzan kâmil befler yüz germe ad›md›r. Bu hisâb üzre Mekke'nin Mîne bâzâr›nda olan Câmi‘ü'l-hayf ve cebel-i Arafât'da olan câmi‘-i ‹brâhîm ve Arafât ve Mîne bâzâr› beynehü-

[1] *Kur’ân,* Bakara, 259; "Allah bunu böyle öldükten sonra nas›l diriltecek?"

mâs›nda cebel-i Ferah dibinde câmi‘-i Müzdelife ya‘nî Mefl‘arü'l-harâm ve M›s›r'da câmi‘-i Amr ibnü'l-Âs ve fiâm'da câmi‘-i Ümeyye ve Kostant›niy-ye'de Ayasofya bu zikr olunan cevâmi‘-i kebîrin cümlesinden bu Sûdân vilâyetinde olan câmi‘-i Hazret-i Süleymân büyükdür. Zîrâ kuvvet-i mu‘cize ile ve hizmet-i ins ve dîv ü perî ile binâ olunmufldur. Ve ilm-i hendese ve ilm-i mi‘mârîden haberdâr olan berhordâr olmufl âdem bu câmi‘-i azîmi görse hakkâ ki Süleymân Nebî üstâd-› kâmil olup mu‘cizesin ›zhâr eylemifl, der. Bu hakîr edîm-i arzda k›rk sekiz sene cihânbîn olup on yedi pâdiflâhl›k yerde ve ma‘mûr u âbâdân olan memâlik-i mahrûselerde böyle bir câmi‘-i nebiyyullâh-› kebîr görmedim.

Ve enderûn [u] bîrûnunda mebsût olan ruhâm-› zenbûrî **[Y 407b]** ile gûyâ Hind sadefkârîsi döflenmifldir.

Ve ale't-tahkîk ferflinde incü ve sadef ve akîk-i Yemenî ve laciverd ve yeflim ve pîrûze makûlesi zî-k›ymet hacerler döflenmifldir. Bir tafl›na vaz‘-› yed eden tafldan kavî tafl olur. Ve câmi‘in cânib-i erba‘a-s›nda olan dîvâr›n yüzleri tâ yedi kubbe-i azîmin devvârelerine var›nca serâpâ gûnâ-gûn ve nakfl-› bûkalemûn ebrî ve mevvâc sun‘-› Hudâ zî-k›ymet tafllar kapl›d›r. Herbir kapl› olan tahta-misâl tafllar›n kadleri tûlen ve arzan onar zirâ‘d›r. Üstâd-› kâmil hakkâk-i âmîl bu tafllar› eyle biçmifl kim gûyâ h›tâyî kâ€›zd›r. Kat‘ olundukdan sonra iki tafl› yanyana vaz‘ edüp ebrîlerinden gûnâ-gûn eflkâller ve elvân elvân flükûfe ve kitâbeler nümâyân olunur. Ve bu seng-i mevvâclar ol kadar mücellâd›r kim gûyâ âyine-i ‹skender'dir.

Bu ulu câmi‘ içre ibâdet eden musallînin rükû‘ [u] sücûdlar› ve k›yâm [u] ku‘ûdlar› saf saf sâfî mücellâ hacerlerde nümâyând›r. Ve mihrâb›n tarafeyninde Zebûr âyetleri vard›r, kitâbesi:

Âsaf-› Berh›yâ ibn Râvid ibn Serhâs

yazar. Âb-› hayât hatlard›r kim mermerler üzre tahrîr olunmufldur.

Ve bu câmi‘in alt› kubbesinin içleri cümle mutallâ elvân elvân s›rçal› tafllar ile münakkafld›r. Ammâ minberi üç kademe ile urûc olunur kürsî-misâl bir minberdir.

Ve (minberi ve) minâresi yokdur, ezân› dam üzre okurlar. Ve bu câmi‘in taflras› etrâf›nda olan tafllar›n herbiri k›rkar ve ellifler zirâ‘-› melikî'dir. ‹lm-i cerr-i eskâl ile bu seng-i sakîlleri biri biri üzre komak makdûr-› benî âdem de€ildir, hakkâ ki kâr-› dîvdir.

Ammâ bu câmi‘ e€er bir âbâdân diyârda olayd› cennet olurdu, lâkin cemâ‘at› yok bir câmi‘-i dürr-i yetîmdir. Ammâ buhayresi içün y›lda bir kerre güz eyyâmlar›nda cezîre-i M›s›r'da niçe kerre yüz bin cân insân ve gayr› hayvân cem‘ olup bu câmi‘ içinde ve yan›nda(?) ve buhayrenin etrâf›nda niçe kerre yüz bin hayme ve hargâh bu kadar mahlûk-› Hudâ meks edüp k›rk gün k›rk gece bâzâr-› germâ-germ olur kim ta‘bîr olunmaz.

Ve bu buhayre-i azîm dâ’iren-mâdâr on bir merhale yerdir. ‹ki taraf›na bu kadar ecnâs-› mahlûk nüzûl edüp Hazret-i Süleymân içdü€i sudur, deyü teberrüken ve teyemmünen nûfl edüp hastalar› ve emrâz-› muhtelifeye mübtelâlar› içüp bi-emrillâh flifâ bulup k›rk›nc› gün bâzâr›n infidâd› günü oldukda, el-azametullâh, bî-had ve lâ-‘ad fîl ve deve ve h›mârlara bu buhayre-i mâ-i cân-bahfl›n âb-› hofl-güvâr›ndan yükledüp tulum tulum ve cerre cerre cemî‘i kâfiristân ve Arabistân diyârlar›na götürdüklerinde bu on yedi merhale yer ihâta eden buhayrede bir katra su kalmayup bi-emrillâh sene-i âtîye gelince leb-ber-leb olur, azîm temâflâd›r.

Ve azîm câmi‘ü'n-nûrdur. ‹çinde huddâmlar› ve ulemâlar› **[Y 408a]** k›rk aded sar› pirinç teneke ile binâ olunmufl kapular›n kapayup ilme meflgûl olurlar. Cümle halk› Mâlikiyyü'l-mezheblerdir. Ammâ kasr-› Süleymân harâb olmufldur ve amâr olacak mahaldir. Ammâ kavmi âdem de€ildir. Bunu temâflâ edüp ve ibâdet edüp yine ›lgar ile kal‘a-i Kenîse'ye gelüp andan ale's-sabâh Nîl'in garbî kenâr›nca,

Ziyâret-i efl-fieyh Dülîb

An› ubûr edüp on sekiz sâ‘atde fliddet-i hâr çekerek iki yerde âbnûs ve sindiyân a€aclar› ormanlar›nda ârâm edüp flems-i cihân-tâb zevâle nüzûl etdükde,

Medh-i hasîn Abkor

Nîl'in flark›nda flekl-i murabba‘ bir tûb kal‘ac›kd›r. ‹çinde iki yüz hâne-i çalafl ve bir câmi‘-i balafl vard›r. Hâkimi Fûncistân taraf›ndan Gürce nâm bir hümâmd›r. Ve kal‘an›n iki kapusu var. Dükkânlar› ve hammâm [u] vekâlesi ve bâ€› yokdur, ve halk›n›n yüre€inde ya€› yokdur. Kavmi yine Berâbiredir, esmerü'l-levn ve ahmerü'l-vech âdemlerdir. Andan kalkup 4 sâ‘at cânib-i flimâle,

Beled-i Ark›

Kal‘as› yok, evleri çok. Câmi‘i var, ammâ gâyet dar câmi‘dir. Halk› dahi dar› yerler. Anda ziyâret-i efl-fieyh K›râmullâh er-Rikâbî **[Q 322a]** **[P 319a]** ve ana karîb efl-fieyh Hac› Mâcid ve an›n cenbinde efl-fieyh Hac› Mahmûd [ve] kurbunda efl-fieyh Hac› Nükûz. Bunlar birer tûbdan kubbe-i sagîreler içinde âsûdederler. Birer Fâtiha ile ervâh-› flerîflerin flâd edüp yine Nîl kenâr›nca yedi vîrân kal‘a ubûr edüp çölde fîlsiz ve maymun ve gergerdân zurâfesiz yollar ile on bir sâ‘atde,

Evsâf-› rabât-› Deffâre

Nîl'in flark›nda tula-binâ flekl-i bâdemî bir kal‘a-i cedîd misl-i hadîddir. Sene (---) târîhinde M›s›r pâdiflâhlar›ndan el-Melik Aybe€ et-Türkmânî

Fûncistân meliki re‘âyâs›ndan tezallüm edüp Aybe€ dahi dostlu€a binâ’en Fûnc meliki mutahass›n olsun deyü bu kal‘ay› binâ etdirir. Dâyiren-mâdâr cirmi iki bin ad›md›r. Ve içinde tûbdan câmi‘i var ve üç yüz aded Berberî beytleri vard›r. fiimâle nâz›r a€ac kapusu üzre timsâh-› bî-cenâh postlar› m›hl›d›r. Kapu üzre târîhi sene (---) zikr olunan imâretden bir fley yokdur. Andan on alt› sâ‘at gidüp,

Eflkâl-i kal‘a-i Melik ‹drîs

Nîl'in flark›nda bir musattah vâsi‘ sahrâ kenâr›nda flekl-i muhammes tûbdan mebnî bir kal‘a-i sagîredir. ‹çinde bir câmi‘i ve yedi yüz hânesi ve flarka nâz›r bir kapusu. Cümle halk› esmerü'l-levn Berberî kavmidir. Mü’min ü muvahhid Mâlikiyyü'l-mezhebler ve mahbûb u mahbûbesi mümtâz serâmedlerdir. Ahâlîsi gâyet bülhe ve âbid kimesnelerdir. Cemî‘i zamânda anlardan isyân u tu€yân ve kizb ü bühtân flekilli bir zelle anlardan sâd›r olmam›fld›r. M›s›r'a ve gayr› flehirlere varup hizmet ederler, gâyet mu‘temed kavmdir. Bu kal‘adan r›hlet [Y 408b] edüp tokuz sâ‘atde,

Kal‘a-i G›rri

Nîl'in flarkîsinde tûbdan flekl-i müdevver bir küçük vîrân kal‘ac›kd›r. Cirmi bin ad›md›r. Ve bir câmi‘i, gayr› imâret yokdur. Andan ale's-sabâh alt› sâ‘at Nîl kenâr›nca mahsûldâr sahrâlar içre giderek,

fiehr-i azîm dâr-› kadîm
kal‘a-i Halfahi

Bu dahi Nîl'in flark›nda tûbdan evlerdir. Bir câmi‘i var, gayr› imâretden niflân yokdur. Cümle halk› Zengî-likâ kavm-i Moha-y› bî-bekâ flütürleb Berberîlerdir. Bunlar gayr› Moha kavmidirler, fledîd ü cebbâr ve ayyâr u tarrâr mefl‘ale gözlü âdemlerdir. Andan dahi hareket edüp on sekiz sâ‘atde,

Evsâf-› mahmiyye-i flehr-i azîm Ilgun-›
Donkola

Zamân-› kadîmde bu flehir Berberistân meliki hükmünde imifl. Ba‘dehu Sultân-› Fûnc istîlâ edüp hâlâ mutasarr›flard›r. Ammâ taht-› Berberistân olma€ile cümle binâlar› Berberî kâr›d›r. Gâyet flîrîn flehirdir.

Kal‘as›n Fûnc feth etdükde câ-be-câ münhedim etmifl. Hâlâ Donkola'n›n Berberistân kavmi,

"Âh Ilgun" deyü âh-› derûn çeküp,

"Ilgun cenneti bizim olsa, âhiret cennetin istemezdik" derler. Tâ bu mertebe bu fliddet-i hâr diyâr-› nârda fiâm-› cennet-meflâm-misâl flehr-i ‹remezâtd›r. Zamân-› kadîmde olan imârât›n›n kubbeleri ve kâ‘a ve esvâklar› ve kasr-› Havernaklar›n›n esâslar›na âdem nazar etdükde hayrân olup engüflt ber-dehen edüp dembeste kal›r. Ve bunda olan alâyimât u acâyibât u garâyibâtlar me€er ‹svân'da ola.

Ve bunun âb [u] havâs› letâfetinden bâ€ u bâ€-çesinin limonu turuncu ve hûrmâs› ve gûnâ-gûn fevâkihin âbdâr› bunda mevcûddur. Ve halk› gerçi za‘îf ü nahîf siyâh-çerdedir, ammâ gâyet ten-dürüst ve gâyet mücemmi‘d›r.

Hikmet-i Hudâ, havâs›n›n letâfetinden zenânesi ve hayvânlar› senede ikifler ikifler do€urur. Ammâ âdemden gayr› behâyimleri beher sene üç kerre kuzular, ammâ gâyet nahîf ü za‘îf kuzular› hâs›l olur. Ve merd [ü] zenân› on senede bâli€ olur. Yedi ayda ve sekiz ayda vaz‘-› haml etdükde ikiz do€ar.

Ve halk› Berâbire re‘âyâs› ve sâlihlerdir. Ve zirâ‘atlar› dar› ve arpad›r. Ve bâ€ u bostânlar› ve develeri ve koyun ve s›€›rlar› çokdur. Ve Berberistân ve Fûncistân ve Sûdân'da bundan gayr› neft ü katrân ma‘âdinleri yokdur. Ve ›l›ca germâblar› çokdur. Cümle memâlik-i mahrûselerden ahâlî-i vilâyetler gelüp bunda germâblara girüp miskînlikden ve gayr› mahûf u muhâtara emrâzlardan halâs olup ana rahminden do€mufl gibi olur. An›niçün diyâr-› Fûncistân'da ve ‹svân'da Ilgun halk› ve esmerü'l-levn bu€da enli mahbûb u mahbûbesi makbûl u mu‘teberdir.

Bu flehr-i Berberistân melikleri destinden gideli devletleri bergeflte olup Fûnc'a tâbi‘ oldular. Hisâb›n [Y 409a] Cenâb-› ‹zzet bilür kavm-i bî-pâyând›r.

Ba‘dehu bu flehirden yine cenûba sengistân da€lar› ve mahûf yollar ubûr edüp kâmil on sekiz sâ‘atde,

Der sitâyifl-i flehr-i azîm Koteray

Bu dahi Fûnc hükmünde Nîl'in flark taraf›nda bir flehr-i azîm imifl, hâlâ âsâr-› binâlar› cihân› dutmufl. Evvel imâretden ancak yedi yüz mikdâr› hâneler ve bir câmi‘ ve yedi yüz hâne ve üç aded âsî hûrmâ a€ac› var. Gayr› imâreti harâbd›r. Andan on bir sâ‘atde,

fiehr-i Idey

Fûnc hükmündedir. Bu mahalde gemilere binüp flarkdan garba ubûr edüp flehri temâflâ eyledik. A‘sâr-› kadîmde bu dahi flehr-i azîm imifl, hâlâ eser-i amârdan alâyimât-› fieddâdiyân'dan kubbe-i nühtâk-› tumturâk revâklar var kim gûyâ dest-i mühendisden henüz ç›km›fl ibret-nümâ kâ‘alar ve müte‘addid hücreli sarâyla ârâste flehr-i müzeyyen imifl. Hâlâ amâr olan büyûtlar› iki bin mikdâr› müfîd [ü] muhtasar Berberî hâneleridir.

Bu kavmin içinde Mâlikî mezheb-i hak ile Cebrî mezheb-i nâ-hak Berâbire âdemleri muhtelitdir. Fûnc meliki i‘mâr etmifl bir alay küstâh kavmdir. Bunlar›n fleyhleri fieyh Sa‘îd-i Cebrî'dir, k›rk bin kadar cebrî ve cebbârî kavme mâlikdir. Ammâ cümlesi gâyet flât›r u fettân kavmdir.

fiehri Nîl'in garb›nda yedi mihrâbl› ve birkaç çalafl dükkân ve gayr› imâret ve hân yokdur. Ve bunda bâ€ u bâ€çe ve hûrmâ ve bersîm olmaz. Halk›n›n me'kûlâtlar› dar› ve timsâh ve kedi ve tilki ve misk kedisi ve Nîl bal›€› yerler. Timsâh eti tenâvül etdiklerinden flecâ'at sâhibi olup gâhîce Berberistân ile ceng edüp mansûr olurlar.

Bundan dahi hareket [Q 322b] edüp [P 319b] Nîl kenâr›nca sekiz sâ'atde,

Kal'a-i Hilleti'l-melik

fiark cânibinde haflebden kal'a ve bir câmi' ve alt› yüz kam›fldan ve tûbdan büyûtlard›r. An› ubûr edüp befl sâ'atde,

Kal'a-i Noci

Hadd-i Fûnc'dur. Kal'as› cümle azîm santa a€aclar›ndand›r, içi r›ht›m dolma çimli toprakd›r. Bir kapusu ve bir câmi'i ve iki yüz külbe-i ahzânl› büyûtlar› var. Bundan ale's-sabâh on sâ'atde,

Evsâf-› flehr-i azîm ve kâr-› kadîm kal'a-i Arbac›

Nîl'in cânib-i flark›nda bir vâsi' fezâda ve nebâtât alefzârl› mahsûldâr dâr-› diyârda binâ olunmufl bir flîrîn flehirdir. Kal'as› d›raht-› müntehâlardand›r, birbirlerine yine haflebler ile bend edüp için çamur ve dar› sap›yla ve çim ile r›ht›m edüp dolma dîvârl› tuladan metîn kal'ad›r. Zîrâ bu diyârda binâlar içinde iki bin üç bin y›ll›k a€aclar vard›r, aslâ çürümemifldir. Âsî hûrmâ ve santa ve etle ve sac ve zakkûm [ve] sindiyân gibi böyle a€aclardan binâ olunmufldur. Ve flekli dörd köfleden tûlânî ve dâyirenmâdâr bin ad›md›r. Ve içinde yedi yüz kam›fldan ve çalafldan evleri var. Ve bir câmi'i var, flarka nâz›r bir kapusunun kanatlar› [Y 409b] âsî hûrmâ a€ac›ndand›r. Cümle evleri tûb-binâd›r, zerre-misâl bu flehirde tafldan alâmet yokdur. Taflra varofllda üç bin has›r ve kam›fl ve tûbdan evler ve yedi câmi' ve on bir boza dükkân› var. Gayr› amâristândan minâre ve hân [u] hammâm ve sebîl ve medrese ve bâ€ u bâ€çe yokdur, ammâ bostân çokdur.

Ve bu flehirde mukaddemâ Fûncistân melikinin vezîri Kan Pîr sâkin imifl. Hâlâ Fûncistân melikinin kar›ndafl› Kan Cercîs sâkindir. K›rk bin askere, alt› kerre yüz bin re'âyâ Berâbire kavmine mâlik bir halîm ü selîm kimesnedir. fieref-i sohbetleri ile müflerref olup hakîr kan› Kör Hüseyin Be€'in Firdâniye gazâs›ndan ald›€› mâl-› ganâyimden Berbere meliki kad›s› hedâyâlar› teslîm edüp,

"Hüseyin Kan size selâm eyledi" dedikde gazâ ahvâlin su'âl edüp mâ-vaka' üzre nakl etdiklerinde secde-i flükr etdi. Ve Berberistân melikinin dahi pîflkefllerin getirüp safâ etdi. Bu mahalde hakîr dahi bir kavanoz mümessek eflribe-i hummâs ve bir makrama ve don ve gömlek verdim, vâfir haz etdi. Ammâ gâyet bülhe ya'nî o€uz âdem.

Kelâm-› acîbe-i û

Bu Kan Cercîs ile ibtidâ mülâkat oldu€umuz mahalde tevâbi'lerimiz ile bizi görünce kalkup bir köflede gizlendi ve tercümân› ça€›rup,

"Bu çi€ âdemler nedir?" dedi. Anlar dahi,

"M›s›r vezîrinden kar›ndafl›n›z sultân-› Fûnc'a giderler" dedi.

"Ya bunlar niçün böyle beyâz çi€dir, bizim gibi kakan de€ildir?" deyü su'âl etdi. Tercümân hakîre eyitdi:

"Kan Cercîs buyururlar kim bunlar niçün böyle akd›r? Yoksa yüzlerinin derisin yüzenlerden flikâyete mi geldiler? Bunlar› böyle beyâz çi€ edenin hakk›ndan gelüp bunlar›n hakk› hak olsun, dedi", deyü tercümân hakîre bu kelimât-› eblehi nakl edince hakîr âlem-i hayretde kalup,

"Hayfâ vü dirî€, bafl›ma türâb-› rî€ kim on sekiz pâdiflâhl›k ve krall›k yerleri geflt [ü] güzâr ederek bu diyâra düflerdik ve böyle kelimâtlar istimâ' etdim. Ammâ yine kendi talebimle oldu" deyü hamd edüp kelimâta âgâze etdim, tercümâna eyitdim:

"Biz Mekke ve Medîne sultân› mevlânâ mülûkü'l-Arab ve'l-Acem ve'r-Rûm Kostant›niyye kayseri Sultân Mehemmed Hân'›n kullar›ndan›z ve an›n hükmündeki türâbda sâkiniz. Bi-emrillâhi ta'âlâ ol diyârlarda âdetullâh bunun üstüne cârîdir kim ol diyârlar›n kavmi bizim gibi beyâz ola. Ve bu sizin Fûncistân ve Berberistân ve Sûdân ve Ba€an›sk› ve'l-hâs›l bu cezîre-i M›s›r içinde olan halk Hazret-i Nûh o€lu Hâm evlâdlar›ndand›r, cümle sizin gibi yüzleri gözleri ve sözleri bile böyle karad›r. Allâhu Rabbü'l-âlemîn sizi böyle siyâh, bizi böyle beyâz halk etdi. Yohsa bizim yüzümüz derisin kimse yüzümedi. Eyle olsa (ve) yüzümüzden kan cereyân [Y 410a] ederdi. Yohsa biz flikâyete gelmedik. Yüzümüz dü-cihânda ak eden Hak'd›r, Hak'dan hakk› kim al›verme€e kâdirdir?" deyü vâ'›zâne böyle kelimâtlar edüp tercümân bir bir Kan Cercîs-i nâ-cinse bir bir takrîr edince

"*‹llallâ illallâ*" deyü hayretde kalup ta'accüb ederek yan›nda olan bir alay zâ€î ve rû-da€î(?) âdemlerine hitâb edüp,

"Siz bunlar›n gibi pifl memifl çi€ âdemler gördünüz mü?" deyü su'âl etdi.

Hele anda M›s›r'a ve Gazze'ye dek seyâhat etmifl Berberî âdemi var idi, hemân ol feth-i kelâm edüp,

"*Zâdekellâhu ömrek* yâ Kan Cercîs. Ben M›s›r kavmin böyle pifl memifl çi€ kavm gördüm. Zîrâ ol diyârda böyle fliddet-i hârl› flems olmaz, an›niçün çi€ kal›rlar" deyince hakîrin akl› bafl›ndan gitdi.

"fiimdi bu dîvâne kendi bizim cümlemiz uryân edüp, 'Bizim günefle kon, birkaç günde pifl sin', derse c›zb›z kebâb› gibi pifleriz. ‹lâhî sana s›€›n›r›m",

deyüp ta‘avvüzler ve Yâ Hafîz esmâlar›na müdâvemet etdim.

Hamd-i Hudâ ol gûne bed hareket etmedi. Ammâ yerinden kalkup hakîre do€ru gelince bu fakîr dahi k›yâma gelüp sâbit-kadem durdum, ammâ gözlerim huddâmlar›mdad›r, anlar dahi âlât-› silâhlar›ndad›r. Derhâl yan›ma musâhibleriyle gelüp,

"Görelim ne gûne tarz üzre esvâb geyer?" deyü kufla€›m çözdürme€e ibrâm [u] ilhâh edüp,

"Görelim vücûdun dahi böyle yüzün gibi çi€ midir? Görelim" dedi. Hemân bu vehhâm hakîrin dibelek akl› perîflân olup iki kollar›m merâf›klar›ma dek açup gösterdim. Yine an›nla kanâ‘at etmeyüp,

"Elbette kufla€›n çöz, esbâb u vücûdun görelim" deyü teklîf-i mâlâ-yutâklar etdikçe cân bafl›ma s›çrayup hiddete gelüp hakîr gazab-âlûd olurdum. Akl-› kâs›ra bu hutûr ederdi kim,

"Elbette bunlar bizi uryân edüp güneflde pifliririler" deyü havf [Q 323a] [P 320a] ederdim ve,

"Bire meded hay" deyü feryâd ederdim.

Derhâl bizimle Donkola'dan gelen Habeflli cebertî âdemleri,

"Yâ Kan Cercîs, bunlar Rûm kavmidir, bunlar böyle kelimâtlar› ve böyle evzâ‘ [u] etvâr teklîfleri görmemifller ve iflitmemifllerdir. Bunlar(a), ‘Siz kufla€›n›z çöz, esbâblar›n›z alup sizi uryân edüp cümle mâl [ü] menâliniz gâret edelim, derler’ deyü zann ederler. ‹flte pür-silâh tevâbi‘leri bellerinde üçer dörder bunduklar› var, flimdi Arbac› flehrinde bir k›l›c bâzâr› olur, sonra kar›ndafl›n Melik Kakan'a ne cevâb verirsin?" dedükde varup yerine oturup tebessüm ederek bizi yan›na k›€›rd›.

Hakîr sehl isti€nâ etdim. Yüz bin ricâ ile zânû-be-zânû meks edüp ba‘z› kelimâtlar etdi ve özür dileyüp,

"Müddet-i medîd-i ömr içre bu diyârda sizin [Y 410b] gibi çi€ âdem gördü€ümüz yokdur. An›niçün görelim deyü ricâ eyledik. Yohsa hâflâ ve kellâ bizim size kasd›m›z ola", deyü yerinden kalkup destimiz bûs etmek ister.

"Ammâ bafl›n›zda flafl›n›z ya‘nî sar›€›n›z bozun, görelim", dedi.

Bildim ki bu âdemde cünûn alâmeti vard›r. Deli ile hem-celîs ü hem-enîs olmak dîvânelikdendir, deyüp,

"Bizim bafl›m›zda destâr›m›z böyle d›râz oldu€unun asl› biz mücâhidün fî-sebîlillâh›z. fiehîd oldu€umuzda bununla sarup defn ederler. Alâmet-i Muhammedîdir ve ›rz [u] vakâr-› Ahmedîdir. Bunu âdemin bafl›ndan bozan ›rz›n bozmakd›r. Hâlâ bafl›m›zda böyle alâmetdir" deyü destâr›m›z bozmayup böyle cevâb verdim.

Derhâl meflin yasd›€› ard›ndan alt› flemâme beyâz amber ç›karup ihsân etdi. Ve bir tobra ûd-i mâverdî ve iki tobra akîk-i yemenî ve mercân cevz-i bevvâ kadar iri habbeleri verdi. Ve iki siyâh bâkire k›zlar ve sekiz esmerü'l-vech gulâmlar verdi. Hakîr dahi ana bâr-› azîm def‘iyçün bir fîl verdim. Gâyet memnûn oldu, ammâ hakîr andan ziyâde mesrûr oldum. Zîrâ bu fîller her gün yüzer deve yükü alef yerlerdi ve nehr-i Nîl'in gûyâ n›sf›n nûfl ederlerdi.

Andan üçüncü gün kendüsiyle vedâlaflup hedâyâ askeriyle yine Nîl kenâr›nca Fûncistân'a azîmet etdik. Ol gün on iki sâ‘at gidüp,

Tavsîf-i kal‘a-i Itflân

Nîl'in garb›nda flekl-i müdevver tûbdan bir kal‘a ve bir câmi‘ ve alt› yüz tûb ve çalafl u balafl evleri vard›r. Hikmet-i Hudâ hâkimi Rûmlu Kara Alî Çelebi, Tophâne'de bir Habefle câriyesinden tevellüd etmifl bir fasîh ü yârândan bir nazîf çelebi âdem, Habefl'den Zeyla‘'a giderken âlem-i sabâvetinde bu Fûnc'a esîr olup elli y›ldan berü halâs mümkin olmayup ehl [ü] iyâl sâhibi olmufl bir halûk ve halvü'l-kelâm âfl›k-› fleydâ cân idi.

Ba‘dehu flehrin câmi‘ ve hafta bâzâr› olan yerleri ve bozahânelerinde hânende ve sâzendeleri seyr [ü] temâflâ edüp flehrinden taflra besâtînlerde kavun ve karpuz fasl› etme€e reftâr ederek gitdik.

Der beyân-› vâk›‘-› hâl-i pür-melâl

Bu hakîr seyyâh-› âlem ve nedîm-i benî âdem Evliyâ-i Gülflenî aktâr-› âlemi geflt ü güzâr ve seyr [ü] temâflâ-y› flehr ü diyâr ederek h›tta-i esved ya‘nî karalar diyâr›nda Sûdân diyâr›n›n flehirlerinden bu flehr-i Itflân nâm mahalle vaz‘-› kadem ve flehrini seyr [ü] temâflâ etme€e bezl-i himem edüp ârifâne bu flehr-i mezbûrun kûçe ve bâzâr›n› zâyir ü sâyir oldu€umuzdan sonra mezkûr bostânda battîh fasl› ederken memâliklerimizden Kâz›m ve Sührâb ber-pâ durup cânib-i erba‘aya nigerân idiler. Zîrâ bir ân dîdebân ve nigâhbâns›z olmazd›m, zîrâ ‹brîm ve Sây flehrinde eyle vas›yyet etdiler. Hemân mezbûr gulâmlar, [Y 411a]

"A€a iki âdem nümâyân oldu, ammâ bilmem niye süvâr olmufllar, bu cânibe gelmek üzredirler", deyü cevâb etdikde,

"Yine silâhlar›n›z ile mukayyed olun", deyüp karpuz yeme€e meflgûl oldum.

‹flte geldiler, ikisi de beyâz âdemlerdir, ammâ süvâr olduklar› hayvânlar› aslâ gördü€ümüz yokdur, deyince hemân bir nefîr-i Bektaflî zemzemesi sadâs› gelüp hakîr aya€ üzre kalkup bu cânlara nazar etdim. Gördüm ki abdâlân-› Bektafliyândan iki kalender-simâ ve iki zarîf zinde tüvânâ ve ârifân u âfl›kân-› Hudâ karfludan nümâyân olup yak›n oldukça sûra rehâ buldurup makâm-› mu‘aflflerde(?) zemzemeler edüp ferah sûrlar›n çalarak yan›ma gelüp ba‘dehü's-selâm süvâr oldu€u dâbbelerden nüzûl edüp birbirlerimiz ile öpüflüp görüflüp licâm-› dâbbeleri ellerinde iken oturdular. Hemân hakîr,

"Bire gulâmlar, flu âfl›klar›n ellerinden hayvânlar›n alup gezdirin". Anlar eyitdi:

"Hay›r, bu hayvânlar zî-rûh k›sm›ndan cân› ve kan› ç›km›fl hayvân eti tenâvül eden âdemin yan›na varmazlar. Ve eyle âdemler dahi yanlar›na gelemezler" deyü cevâb etdi. Ya, deyü ta‘accüb etdim.

Birinin dâbbesi bir mehîb gergerdân idi.

Der beyân-› s›fat-› gergerdân

Rûm'da vüzerâlar›n dâbbetü'l-arz-misâl dîvân atlar› var kim gâyetü'l-gâye lahm-› flahm› yerinde cesîm ü semîn atlar vard›r, gûyâ eyle bir esb-i kebîrdir. Cildi s›€›n mûyludur, lâkin kula€› dibinden ve zahr›ndan dümmüne dek bir siyâh râdde serâmed mûylar› vard›r. Bafl› yine at bafl› gibidir. Gözleri elma gibi taflrada, müdevver ü mükahhal gözleri vard›r. Ve at gibi iki kulaklar› var, ammâ kam›fl› mevzûn gûfl-› hûfllard›r. Ve aln›nda bir karn› vard›r, dibi gâyet kal›nd›r ve ucu sehl müdevverdir, kaddi befl kar›fld›r. Gözlerinin yanlar›nda b›nar yerinden tâ burnuna gelince yar›kd›r, beri taraf›ndan öte taraf› görünür.

Ve burnundan girüp ç›kan rûzgâr mahalli baflkad›r. Burnu sommâkî burundur, kulaklar› vâsi‘dir, diflleri at difli gibidir. Ammâ iki difli birer yan›nda birer kar›fl uzuv yerlerinden taflra ç›km›fld›r, uclar› rumh-› sinândan niflân verir. Gerdeni gâyet kasîrdir, ammâ omuzuyla ve dûfluyla berâber yekpâre bir gerden-i kûtehdir. Yelesi tâ yerde sürünür, büklüm ve büklüm fitîle fitîle olmufldur. Perçem yerinde bir flâha var, perçemi yokdur. [Q 323b] [P 320b] Ve flikemi Husrevânî küp kadard›r. Ve husseteyni yine at gibi. Ve çârpâs› câmûs-› azîm pâlar› gibi amûd-vâr k›sa ve kal›n ve çatal t›rnakl› ayaklard›r.

Ve kuyru€u dahi üç at kuyru€u gibi kal›n büklüm ve büklüm mergûle ve mergûle sar›lm›fl rakîk mûylu dümm-i nazîfdir. Ve ol kadar tüvânâd›r kim pîli flâhasiyle urup boynuzunda kal›rm›fl. Zîrâ boynuzu havâya nâz›r münharifdir. [Y 411b] Ta‘akkul edüp lâfle-i fîli ç›karamayup âhir fîl ya€› gözlerin a‘mâ edüp ekseriyyâ sebeb-i mevtleri oldur. Ne kuvvet-i gerden ne güclü pâyleri vard›r kim bir fîl-i cesîmi gerdeni üzre flâhas›nda gezdire.

[1] lŒ‰,†«‰

Ve birinin dahi merkebi bu gûne hayvân idi.

Ta‘rîf-i dâbbe-i kaz›k boynuz

Lisân-› Arab'da bagal-i berrî derler. Kat›rdan aslâ fark› yokdur, illâ kulaklar› dibinde bo€um bo€um iki siyâh ince boynuzlar› var, uclar› nîflterden niflân verir, ve t›rnaklar› çatald›r. Mezâhib-i erba‘ada yenilmesi helâldir. Ve gâyet cüst [ü] çâpükdür, gûyâ ceyrând›r. Ve iki senede bir vaz‘-› haml edermifl, garîb temâflâd›r.

Bu âfl›klar bunlar› kendülere müsahhar edüp licâmlar urup zahrlar›na palanlar urup binerlerdi. Bu hayvânlar› temâflâ edüp bu cânlar ile bostânda cân sohbetleri edüp cân›m›z tâze cân buldu. Ve mâhazar deve etimiz ve tavu€umuz bulunup *hayru't-ta‘âm mâ hazar* deyüp teklîf etdik. Anlar dahi,

"Hay›r, biz cânl› k›sm›ndan yedi senedir kim fârigiz" deyü bükâ etdiler. Sebeb-i asl›n su’âl edüp eyitdiler:

"Hindistân gemileri ile üç kar›ndafl Hind'den Habefl'e giderken Portakal küffârlar› gemilerimiz alup üçümüzü dahi esîr eylediler ve gemi anbâr› içre bizi habs etdiler. Hikmet-i Hudâ Hâlik-i kevneyn, bir kar›ndafl›m›z merhûm olup na‘fl›n kebâb edüp bize yedirdiler. Kâmil bir ayda ol birâderimizi iki kifli tenâvül etdik. Bir aydan sonra hikmet-i Hudâ, bu bahr-i Okyûnûs'da gezerken bir telattum-› deryâ bizi bir kenâra atup kefltîmiz pâre pâre olup biz bir cebel-i âlîye firâr edüp bir âb-› revânda gusl edüp ikifler rek‘at salât-i flükr k›lup zî-rûh k›sm› tenâvül etme€e tevbe etdik. Sebebi oldur" deyü a€lad›lar.

"Ve ertesi gün bu hayvânlar bize gelüp üns ülfet etdiler, lisân-› hâl ile bin dediler. Hâlâ yedi y›ldan berü bu hayvânlar ile serserî gezeriz, bir selâmete ç›kmad›k. Kara Zengîler içinde kald›k, çi€ âdem deyü bizi masharal›€a al›rlar", deyü vâfir flikâyet üzre olup birez arpa ve dar› ekme€i ve kavun ve karpuz tenâvül edüp sad flükr-i Hudâ etdiler. Me€er yedi ay imifl, hayvânlar› ile ot otlarlar imifl, ba‘z› zamân flehre girdikde ta‘âm vermeyüp risvây ederlermifl. Hakîr küstâhâne su’âl edüp,

"Ne (bir) bâ€›n›n gülünden ve ne diyâr›n›n hâk-i pâkinden ve ne nehrin âb›ndan nûfl edüp maskat-› re’siniz ne diyârd›r?", dedim.

"Diyâr-› Rûm'da Konya kurbunda Lârende flehrindeniz", deyü cevâb etdiler. Hakîr eyitdim:

"fiehriniz görüp Hazret-i Mevlânâ vâlidesin câmi‘inde ziyâret eyledik. Ve Karamano€lu Ya‘kûb ve ‹brâhîm Be€ medrese-i ibret-nümâlar›n seyr [ü] temâflâ etdim" dedikde haz etdiler. Hemân hakîr eyitdim:

"Ey ihvân-› [Y 412a] vefâ, e€er selâmete ç›kmak isterseniz bu hakîrden bir kadem münfek olman, bizi refîkli€e kabûl eylen, sizi mu‘azzez ü mükerrem selâmetle bi-emrillâh M›s›r diyâr›na ç›karam" dedikde dest-ber-dest olup hakîrden tecdîd-i bî‘at edüp birbirlerimize nânpâre verüp üçümüz dünyâ ve âhiret kar›ndafl› olduk.

Bunlar ile bir hayli dahi tekellüm edüp eyle sevâhil-i bî-emânda abdâlân-› Rûm görünce murg-› cân›ma inflirâh-› sadr ve zevk-› derûn hâs›l olup bostândan kalkup reftâr ederek Itflân kal‘as›nda kona€›m›za gelüp bunlara refîklerimiz yan›nda yer göster-

---

[1] *Kur’ân,* Nûr, 45; "Allah diledi€ini yarat›r..."

dik. Yine sohbetleri ile müflerref olup ism-i flerîflerin su'âl etdim, biri Seyyid Ni‘metullâh ve biri Seyyid Cârullâh. Bunlara birer kat bulunan esbâblardan teklîf etdik.

"Hay›r, biz bu zeyl-i [ziyy-i?] fukarâdan ç›kmaz›z ve dünyâ cîfesin kabûl etmeziz" deyü herfleyden îbâ etdiler.

Gördüm ki ankâ-s›fât Kâf-› kanâ‘atde âfliyân etmifl müsta€nî cânlar. Hamd etdim, zîrâ *evvelü'r-refîk sümme't-tarîk*[1] fehvâs›nca Itflân'dan kalkup kat‘-› menâzil ve tayy-i merâhil ederek fliddet-i hâr ve renc-i bî-flümâr çekerek on sâ‘atde,

Kal‘a-i Bakîs

Nîl'in cânib-i garb›nda haflebden kal‘ad›r ve evleri dahi haflebdir. Bir câmi‘-i muhtasar› var. Andan kalkup menâzil kat‘ ederek vakt-i zuhrda ve ol fliddet-i hârda ve yedinci sâ‘atde,

Kal‘a-i Hilleti'r-Rikâbî

Nîl'in flark›nda kal‘as› haflebdir ve câmi‘i ve gayr› imâreti dahi yokdur. Andan tokuz sâ‘atde Nîl kenâr›ndan ba‘îd gidüp,

Hisâr-› Hilleti'l-Cündî Sevr

Hâkimine Cündî Sevr derler, hâkimi ismiyle müsemmâ bir kal‘a-i haflebdir ve cânib-i garbdad›r. Kal‘a içinde bin aded haflebden ve tûbdan ve kam›fldan Berberî evleri vard›r. Bir câmi‘ var. Ammâ hûrmâs› olmaz, zemîni gâyet flûredir.

Bu kal‘adan ileri Fûnc pâdiflâh›na müjdeciler ve bizim âdemlerimiz gitdi. Ol gece cemî‘i hedâyâlar›m›z ve mektûblar ve nâmelerimiz hâz›r edüp ale's-sabâh azm-i râh-› Sennâr etdik.

Vâlî-i M›s›r olan efendimiz Kethudâ ‹brâhîm Pafla'n›n Fûncistân melikine verdi€i bir sâde yelkendez at› bir gulâm›m›z yede€ine verdim. Ve bir at› s›rmal› katîfe e€er ve dîvân raht› ve palân reflmesiyle ve s›rmal› münakkafl Mardin abâyisi ile bir gulâm›m›n yede€ine verdim. Ve on aded flerbet kâselerin bir kahve tepsisi içre zeyn etdim. Ve üç deste kemik gezli ve müzehheb gezli ve kücügen oklar›n her destesin birer harîr makramaya sarup huddâmlar›ma verdim. Ve üç pervâne yaylar›n dahi birer harîr makramalara sarup birer huddâm›ma verdim. Ve cemî‘i huddâmlar›m pâk libâslar› ile tezyîn edüp atlar› ve heccânlar› kezâlik müzeyyen eyleyüp her âdemim atbafl› berâber olup nâme ve mekâtîbleri **[Y 412b]** atlas kîse içinde bir münakkafl bo€ça içre önümüzce bir âdemimizde olup el üzre götürerek Nîl kenâr›nca alt› sâ‘at gidüp an› gördük, **[Q 324a]** **[P 321a]** ileriden bir gubâr-› siyâh evc-i semâya peyveste olup gelmede.

‹ki sâ‘atden an› gördük, niçe bin at-süvâr ve pîlsüvâr ve hecîn {ü h›mâr}-süvâr âdemler istikbâle ç›kup geldiler. Cümleden gerü Fûnc melikinin {vezîri} Kanfin bir beyâz fîl-i Mahmûdî'ye süvâr olup anlar fîl üzre hakîr hussân üzre ba‘de's-selâm hâl hât›r soruflup azm-i râh ederek bir sâ‘at dahi gidüp sâhil-i Nîl'de yetmifl seksen hayme [vü] hargâh nümâyân olup mutallâ toplar› fla‘fla‘as›ndan dîde-bînâlar hîrelenirdi. [Vezîr] eyitdi:

"Bizzât sultân size istikbâle ç›kd›, anda cenâb›n›za muntaz›rlar" deyince aslâ tertîbimize halel vermeyüp yak›n vard›kda cümle hedâyâlar› geri koyup Berberistân kad›s› ile atbafl› berâber ota€›na varup andan tâ nâmûsiyye alt›nda nüzûl edüp âdâb üzre iki destimiz sînede var›rken hemân yerinden pertâb edüp hakîre karflu gelüp hemân hakîr tevâzu‘ [u] meskenet ile,

"Es-selâmu aleyküm, yâ sultân-› Sûdân".

"Ve aleykümü's-selâm, yâ huddâm-› âl-i Osmân" deyüp destime yap›flup el ele olup öpüflerek ve görüflerek ve gülüflerek makâm›nda kâ'im olup hakîri dahi yan›nda zânû-be-zânû meks etdirdi.

Ba‘de'lletî ve'l-letâ meydân-› mahabbete summât-› Muhammed gelüp âyîn-i Fûnc üzre ta‘âmlar›n tenâvül edüp ellerimiz le€en ibrîk sâbûn ile gusl edüp ba‘dehu bir siyâh-çerde gulâm bir hokka ile sultân›n huzûruna bir fley getirdi, sultân içinden alup ellerine sürüp yüzüne gözüne sürdü€ü ân ota€›n içi râyiha-i ›tr-› Cennet ile mu‘attar olup câna safâ verdi. ‹flâret edüp gulâm hokkay› muvâceheme getirüp hakîr dahi eyle eyledim. Bir gubâr-› ebyaz, ammâ ol kadar mü'essir râyihas› var kim müflk [ü] anber ü abîr an›n yan›nda kâfûr de€ildir. Hakîr ta‘accüb etdikde der-ân tercümân-› Fûncistân'› ça€›rup tabur ›tr› derler, deyü cevâb etdi.

Andan vezîri Kanfin gelüp {melik} kula€›na bir cevâb dedi, sultân dahi tercümâna, ol dahi bize redd-i cevâb edüp,

"Getirdi€iniz hedâyâlar tevâbi‘iniz ile önümüz s›ra gitsinler", dedi.

"El-emrü emrüküm", deyü cevâb etdik.

Hemân sâ‘at cânib-i erba‘adan köslere turralar urulup yine alaylar›m›z tertîb üzre sultân önü s›ra gidüp benim at›m yedek edüp biz sultân ile bir fîle bindik kim gûyâ dâbbetü'l-arzd›r. Kasr›nda yedi kifli idik. Fîl-bândan mâ‘adâ yigirmi iki g›lmân dahi var idi. Bu hâl üzre alay alay gürûh-› enbûh-misâl asker çekilüp üç sâ‘atde Sennâre flehri karîb oldukda tarîk-› âmm›n **[Y 413a]** cânibeyninde kat-ender-kat âdem deryâs› sultân› gördüklerinde tâ secde mertebesin ederlerdi.

Bu hâl üzre Sennâre nümâyân olunca kal‘adan toplar at›lup sadâ-y› Allâh Allâh evce peyveste oldu. Ve kal‘aya dâhil olunca kös ü kebürge ve makrafa ve kudüm [ü] deblekler çal›nup dîvân-› azîm olup cümle a‘yân-› Fûnc hâz›r olup sultân taht›nda ber-karâr iken

[1] Önce arkadafl, sonra yol

kânûn üzre varup ibtidâ nâme ve mektûblar› verüp *birrânî* ya‘nî dîvân efendisi Arabî mektûblar›m›z k›râ’at edüp bizi hadden efzûn ta‘rîf ü tavsîf etdü€inden taht›ndan kalkup elim eline alup taht üzre teklîf etdi, hakîr "Haddim de€ildir" dedim, ve nâme ve mektûblar› bûs edüp koynuna kodu.

Andan gayr› hedâyâlar› birer birer hakîr huzûruna koyup oklar ve yaylardan ve kâselerden ziyâde haz edüp safâs›ndan her oka birer birer nazar edüp ta‘accüb ederdi. Buyurdular kim:

"Böyle zî-k›ymet fley’i âdem düflmene atar m›?" dedi. Hakîr redd-i cevâb edüp,

"Pâdiflâhlar›n âlât› dahi flâhâne gerekdir kim hîn-i gazâda bafl halâs eder."

Bu cevâbdan sehl hissetine haml etdim.

Ba‘dehu yelkendez at› getirdim, andan dahi cihân kadar haz etdi.

Andan pâk ü nazîf bisâtiyle koca hûrmâyî toru kebîfleyi getirdim. ‹ki taraf›ndan huddâmlar keflân-ber-keflân çeküp bu kadar zâ€î askeri görüp bir vedâ‘ süheyli âvâz etdi kim görenler hayrân kald›. Cânib-i erba‘as›ndan kagan arslan gibi nigerân etdükde görenlerin zehreleri çâk oldu. Ammâ hakîr lisân-› hâlin anlayup dilim dilim olup âhir iflim hâk oldu. Bu at› sultân bu kadd [ü] kâmet ile bu kadar zî-k›ymet bisât ile görünce kâmil iki sâ‘at bakd› ve kindi ezânlar› okundu.

Andan dîvândan ç›kd› ve bize sarây›n›n bir köflesinde Nîl kenâr›nda limon u turunclu bâ€-› ‹rem-misâl bir konak verüp cümle huddâmlar›m›z ile anda bin seksen üç fia‘bânü'l-mu‘azzam›n›n yigirminci gün Sennâre'ye dâhil olduk.

Evsâf-› vilâyet-i Sûdân ve taht-› Fûncistân kal‘a-i Sennâre

Ertesi ale's-sabâh yine dîvân olup hakîr meliki [melike?] Kör Hüseyin Kan'›n gazâ mâl›ndan gönder-dü€i hedâyâlar› cümle teslîm etdiler [etdik?]. Ba‘de'd-dîvân melik ile ülfet edüp ta‘âm tenâvül etdik.

‹btidâ ta‘âmlar› sünnet üzre arpa ekme€i ile za‘ter-i Halîl'dir. Andan ni‘met-i celîldir kim evvel koyun kebâb› ve kuzu kebâb› ve ceyrân ve deve eti ve deve südü ile dar› yerler, *ve's-selâm*. Gayr› ta‘âmlar› aslâ bilmezler. Pirinc ve ades fûl gelirse M›s›r'dan ve Circe'den gelir. Ammâ Ramazân girince pirinç pilav› [ve] kabak ve kurkas ve karnebît piflirdiler. Yevmiyye **[Y 413b]** bin tekne ta‘âm› mebzûl idi. Huzûruna befl gûne ta‘âm ve iki yüz Sûdân tabaklar› ile ta‘âm gelir. Huddâmlar›m›za elli ulbe ta‘âm ta‘yîn edüp dörd yüz dar› ekme€i ve iki yüz rub‘ dar› atlar›m›z için beher yevm vâs›l idi.

Andan kendileri bir halûk hulüvvü'l-kelâm fleyh-i flâb fleklinde esmerü'l-levn ve bir vecîhü'l-manzar kaddi vasatî ve bafl›nda beyâz destâr, eyninde kezâlik [Q 324b] [P 321b] beyâz asdar geyüp dâ’imâ ibâdete meflgûldür. Ammâ dîvân günleri a€z›n ve burnun ba€lar.

Ve huzûruna gelen flakîler karn› üzre ya‘nî yüzü koyu yatup da‘vâ eder. Müdde‘in aleyh dahi yan›na gelüp ol dahi yüzü üzre yatup melik yan›nda kad›lar› da‘vâ dinler. Ammâ gâyet fâz›l ulemâ-y› Mâlikî'dir, zîrâ Berberistân Sûdân diyârlar› cümle Mâlikiyyü'l-mezhebdir. Kad›n›n ismi fiefî‘üddîn, sultânlar› Melik Kakan, vezîri Kanfin'dir, ve defterdâr› Dâbir Kan'd›r, kâtibi Birrânî Kan'd›r, flehir hâkimi Sirdim'dir, bevvâblar› Hâcib'dir. Askerî tâ’ifesi Sülâm'd›r kim cümle üç kerre yüz bin kara zâ€î Urbâna mâlikdir, ulûfeleri yokdur.

Ve re‘âyâ ve berâyâs›n›n hisâb›n Cenâb-› Bârî bilür. Zîrâ bu dünyâda ne kadar esbâb geyer âdem var ise bu M›s›r cezîresinde bin kez o kadar uryân u biryân u cî‘ân mahlûk-› Hudâ vard›r. Emrâz-› muh-telife nedir bilmeyüp mu‘ammer olurlar.

Ve flehrinde üç mezhebin fleyhü'l-islâm› vard›r, fiâfi‘î ve Mâlikî ve Hanbelî müftîleridir, ammâ Hanefî müftîsi yokdur. Ve nakîbü'l-eflrâflar› vard›r, zîrâ sâdât-› kirâmlar› câ-be-câ vard›r. Bunlar dâ’imâ dîvân-› melikde hâz›rlard›r, dârât [u] azametleri ve flevketleri yokdur.

Ve esbâb-› ihtiflâmdan harîr makûlesi geymezler. Cümle a‘yân› beyâz gömlek ve beyâz destâr ve pâylerinde cimcime. Vasatü'l-hâl olanlar› pây-bürehne ve ser-bürehne gezerler.

Ve bir âdeme katl îcâb etse, cümle a‘yân-› eflrâf meflveretiyle yâ katl veyâhûd nefy-i beled ederler. Ve nisvân tâ’ifesi dîvâna gelse, melikin kâ‘as›na muttas›l bir hücre vard›r, an›n kam›fl örülmüfl kafesi ard›ndan arzuhâl eder. Yohsa bu diyârda avret taflra nâ-mahrem huzûrunda gezmek memnû‘âtdand›r. Ve yedi sekiz ayl›k yerden gelen flakîler içün baflka müsâfirhâneleri vard›r. Me’kûlât [u] meflrûbâtlar›n melik taraf›ndan verirler. Müsâfirîne gâyet ikrâm ederler.

Ve vilâyetleri vâsi‘atü'l-aktârd›r. Alt› yüz k›rk befl flehir ve bin befl yüz kal‘a ve k›rk tîg [tîh?] ve yetmifl cibâl-i kebîr ve üç yüz sahrâ ve k›rk buhayre-i hulüv ve elli buhayre-i mâliha mâlikdir. Ve diyâr›nda k›rk elvân ma‘âdin-i hâslara mâlikdir kim bir pâdiflâh mâlik olmam›fld›r. Cümleden ziyâde çöl ve çölistân›nda altun tibri pâyimâl-i rimâldir. Ammâ su‘bân-misâl mü’ekkilleri vard›r, sem-i helâhili ile âdemi **[Y 414a]** helâk eder. Yine böyle iken vakt-i seherde cümle y›lan u ç›yanlar› bî-mecâl iken altun tibrin cem‘ edüp firâr ederler.

Ve gümüfl ma‘deni ve bak›r ve demir ve kurflum ve neft ü katrân ve gubâr-› câm billûr ve alç› tafl› ve sürh ve kilermeninin nazîfi ve kükürdün dâne dâne latîfi bir diyârda yokdur. Bunun emsâli niçe ma‘âdinler ve mutalsamâtl› defâyin künûzlar vard›r kim cümle râyegând›r. Ammâ bir alay o€uz ve u€ur-suz tâ’ife içinde olmak ile istihrâc›na kâdir de€illerdir.

Ve behâyim makûlesi bîkâr bekâr hovarda kavmi vard›r. Ve bu tâ'ifenin ahvâlât› ve evzâ‘ [u] etvârlar›n tahrîr etsek tatvîl-i kelâm olur. Zâtlar› gibi ahvâlâtlar› çokdur ki tahrîr olunmaz.

Der beyân-› hadd-i Sûdân

fiimâl cânibi k›rk merhale ba‘îd Habefl ile müflâd›r. Ve flark cânibi on merhale yer Dumbiyye sultâniyle müflâd›r. Ve cenûb taraf›na iki ayl›k yol K›rmanka meliki ile müflâd›r kim Nîl-i mübârekin re'si tulû‘u bu K›rmanka diyâr›nda Cebelü'l-kamer'den ç›kar. Ve garb taraf› üç ayl›k râh Ba€an›sk› meliki ile müflâd›r. Y›ld›z taraf› alt› merhale yer. Berberistân meliki ile hem-hudûd, ve cemî‘i re‘âyâlar› ile Berâbire re‘âyâs› mahlûtdur. Ve Nîl'in cânib-i flarkî taraf›nda y›ld›z rûzgâr› üzre Alevî meliki ile hem-hudûddur.

Bu vâsi‘atü'l-aktâr diyârda olan acâyibât [u] garâyibâtdan temâflâgâhlar var kim diller ile ta‘bîr ve kilk-i cevâhir-nisârlar ile tahrîr olunmaz, ammâ mahallerinde alâ-kadri't-tâka terkîm ederiz.

Ve böyle sevâd-› mu‘azzam diyârda Yahûdî ve Nasrânî ve K›btî ve Rûm ve Ermenî ve Freng ve K›z›lbafl ve Hind ü Sind ve kavm-i Ervâm yokdur. Ammâ Banyân kavmi vard›r, âtefl-perestlerdir, Habefl'den ticâret ile gelüp giderler.

Ve vilâyet-i Firdân ki an›n fethinde hâz›r olduk, anda Mugân kavmi vard›r kim bu Sûdân hükmündedir.

Ve cümle halk› esmerü'l-levn ve ahmerü'l-levn ve asferü'l-vech âdemlerdir.

Ve cümlesi kadîd-i mahzd›r, bir lahm [u] flahm sâhibi âdem görmedim. Çâpük ve zinde ve cemmâ‘ ve fliddet-i hâra mütehammil âdemlerdir. Kanâ‘at edüp cümle uryân u büryân gezerler.

Ve bu diyârda aslâ çuka ve kumâfl ve katîfe ve kemhâ ve hârâ ve gayr› harîr makûlesi yokdur.

Ve altun gurufl yokdur, ve muhtâc de€illerdir. Âbâ ve ecdâdlar›ndan böyle görmüfllerdir. Tüccârlar›n getirdikleri metâ‘› deve ve koyun ve s›€›r ve câmûs ve dendân-› fîl ve flâha-i gergerdân ve keler derisi ve fîl kalkanlar› ve zebât ve kakule-i kebîr ve sâdec-i Fûncî ve sakankûr-› berrî ve tûtî ve âbinûfl ve palasanta ve sac a€aclar› makûlesi tahrîr olunan mâl [ü] menâl ile tüccârlar›n metâ‘›n de€ifl dokufl ederler, aslâ bey‘ [ü] flirâlar›nda altun ve gurufl yokdur. Ve tibrleri gâyet çokdur, ammâ kal edüp altun sikkeli etme€e bilmediklerinden sikkeleri yokdur. **[Y 414b]**

Ammâ hutbeleri çokdur. Arabî lisân üzre cum‘a gün hatîbleri minberde va‘az ederken ba‘de't-tarz›ye ve tasliye,

Sâhibu'l-bilâdi's-Sûdân, vâsi‘ü'l-büldân, es-sultân ibnü's-sultân, Kakan ibn Gulâm Muhammed Kakan ibn ‹drîs Kakan

der. Ba‘dehu,

el-mevlânâ sâhibü'l-haremeyn Muhammed, eyyedellâhu saltanatehümâ ila'nk›râz›'d-devrân

deyüp [1] ‹E†«‰‰ âyetin tilâvet edüp mü'ezzinler kâmet edüp ikifler rek‘at salât-› cum‘ay› edâ edüp câmi‘den ç›karlar. Zühr-i âhiri ve sünnetleri aslâ k›lmazlar, de'b-i kadîmleri budur.

Ve bir avreti menkûhal›€a ald›kda tâ melik huzûrunda bi'l-muvâcehe nikâh olmay›nca olmaz. Cemî‘i bilâdlarda melikden izin gider. Meliklerine peygamber kadar i‘tibâr ederler. Câmi‘e ve sayd [u] flikâre giderken melikin yolunda selâma durup **[Q 325a]** **[P 322a]** secdeye yak›n ta‘zîm ederler. Böyle iken melikleri câmi‘e piyâde giderler ve na‘leynin kendi eliyle al›r, ol kadar tevâzu‘ sâhibi âdemlerdir.

Evsâf-› kal‘a-i taht-› Sûdân flehr-i Sennâre

Nîl'in cânib-i garb›nda vilâyet-i Sûdân hâkinde bir vâsi‘ fezâda kal‘a-i azîm ve flehr-i kadîmdir. ‹btidâ bânîsi Halha Kan melik binâs›d›r. Cümle tûb ile mebnî flekl-i murabba‘dan tûlânî kal‘a-i metîndir, ammâ handak› yokdur. Ve taflradan bir kat dahi haflebden mebnî azîm sütûn-› d›rahtlar ile çetâçet birbirlerine ba€layup içi r›ht›m dolma hafleb kal‘ad›r. Bu mertebe ta‘rîf ü tavsîf olunmadan murâd oldur ki ‹brîm vilâyetinden berü Nîl kenâr›nda (---) pâre sagîr ü kebîr kal‘a temâflâ etdik, bu cümleden büyükdür ve ma‘mûr u müzeyyendir. Zîrâ taht-› Fûncistân'd›r.

Dâyiren-mâdâr tula-binâ kal‘as› üç bin ad›md›r. Ve üç kapusu. Ve kal‘a içinde tûbdan Kakan ‹drîs câmi‘i: Minâresi var›r; ekseriyyâ ubûr etdi€imiz kal‘alar›n câmi‘lerinde minâreleri yokdur. Ve melik sarây› ve vezîrleri ve erbâb-› dîvân ve a‘yân hâneleri tûbdan ve Nîl tîniyle s›vanm›fl kam›fl ve çalafldan müfîd [ü] muhtasar iki bin bâ€s›z ve bâ€çesiz evlerdir. Ammâ cümleden melik sarây› Nîl'e nâz›r havâdâr sarâyd›r. Bir hammâm› ve Nîl kenâr›nda limon u turunc ve hûrmâl› ve reyhân gülistânl› müzeyyen sarâyd›r. Bu kal‘a içinde aslâ çârsû-y› bâzâr yokdur. Lâkin kal‘an›n garb›nda olan varofl-› azîm alt› bin aded tûb ve hafleb ve kam›fl ve çalafl ve has›rdan evlerdir. Cümle tarîk-› âmlar› pâk rimâldir.

Ve ekseriyyâ bu diyâr›n niçe kerre yüz bin kavmi karalar kara obalar ile konup göçerler, sahrâniflîn âdemleri çokdur. Taflra varofl kal‘as›n ta‘mîr ü termîm murâd edindiklerinde bu kavme fermân edüp Nîl cezîrelerinde hâs›l olmufl **[Y 415a]** ›lg›n ve santa ve sac a€aclar›n develeri ile getirüp kal‘ay› ma‘mûr etme€e me'mûrlard›r. Yohsa Rûm kal‘alar› gibi dizdâr› ve neferâtlar› yokdur. Ammâ sehl cebehâne ve bârûd-› siyâh› ve elli aded flâhî toplar› ve ba‘z› tüfeng-endâzlar› vard›r, ammâ atma€a ol kadar cür'et

[1] *Kur'ân,* Ahzab, 56; "fiüphesiz Allah ve melekleri...."

edemezler. Gâyet vehhâm ve müdrik ve ihtimâlci kavmdir.

Ve kal‘a kapular› üzre fîl-i kebîr inciklerinden demir bendler sar›lm›fl toplar› vard›r, hayli gülbâng verir. Bir sefer-i seriyyeye gitseler bu fîl üstühân› toplar›n develere yükledüp götürürler. Ve yevm-i ›ydde ve yevm-i leyle-i Ramazân hilâlinde hakîre ra€men cümle toplar› endaht edüp kös velvelesi ve neft ü katrân çerâ€ân› cihân› zeyn etdi, ve tâ sabâha dek bir hây hûy velvele etdiler kim gûyâ sûr-› hümâyûndur. Ve Habefl Zengîleri ve Mendebiyye Zengîleri bu flehri nehb [ü] gârete geldiklerinde haber toplar› atd›klar›nda tarfetü'l-ayn içre etrâfdan yetmifl seksen bin zâ€î kavm uçup kal‘ada meks edüp imdâd ederler. Berberî bu Mendebiyye kavminden gâyet havf üzredirler. Anlar müslim de€illerdir, haflr ü neflri inkâr ederler.

Ve bu afla€› varoflda yedi câmi‘ tûbdan ve k›rk mesâcid çalafldan ve üç yüz dükkân balafldan müfîd ü muhtasard›r.

Ve kahvehâneleri ve bozahâneleri bî-hisâbd›r. Benî âdem çok olmas› yüzünden ma‘mûrdur. Yohsa Rûm Arab u Acem ve Haleb binâs› gibi binâ-y› azîmler cihetinden ma‘mûr de€ildir.

Ve kârgîr binâl› hân u hammâm ve bezzâzistân ve imâret ve sebîl ve mekteb ve medâris misilli binâlar yokdur. Zîrâ bu flehirde bakla kadar tafl dahi yokdur.

Hâk-i pâki ol kadar latîfdir kim fa€fûr-› Çîn-misâl kâse ve kûzeler yap›lsa mümkindir.

Ve gâyet mahsûldârd›r. Bir kîle dar›dan befl yüz kîle mahsûl al›r. Ve arpa ve bu€day kezâlik lâ-yu‘ad hâs›l olur bir hâk-i tûtiyâya mâlik diyârd›r.

Âb [u] havâs›n›n letâfetinden sâhib-tabî‘at olan melikler câ-be-câ bâ€çeler inflâ etmifller. Limonu ve turuncu vard›r, ammâ bâ€lar›nda rûh yokdur, ammâ bostânlar› gâyet çokdur.

Siyâh-çerde mahbûb u mahbûbelerine nihâyet yokdur. Ya‘nî esmerü'l-levn olma cihetinden flütürleb ve abûsü'l-vech Zengî-s›fat ola, hay›r eyle de€ildir. Eyle nerm [ü] râm mahbûb-› gülfâm reftâr› güftâr› flîvekâr bintânlar var kim herbiri dil-i âfl›k› mecrûh edüp nigerân ederler, sübhâne'l-Hallâk el-Bâkî. Zîrâ Yed-i Kudret ile mükahhal merâlî ve gazâlî gözlü ve flîrîn sözlü nazîf ve serâmed kâme mahbûbâtlar› olur kim gören hayrân olur. Hâlâ mezheb-i Mâlikî'de menkûhal›€a görüp almak câ’izdir ve nikâh-› mut‘a memnû‘dur. Ammâ ulemâlar› bir kavl-i za‘îf üzre mehil vermifller. Bir iki hafta bir hâtûnu nikâh-› mut‘a ile isti‘mâl edüp bir zirâ‘ **[Y 415b]** bez nikâh›n verüp koyun tala€›n yâd edersin, mahbûbeleri andan ma‘lûmdur.

Ammâ mahbûblar› ayân u beyân ve uryân esmerü'l-levn g›lmân-› hussânlar› bir fûla muhtâc ve ac u gürüsne zâc serserî gezerler. Bir iplik versen üç dörd gün hizmet eder. Ba‘z›lar› def‘-i cû‘ etme€içün hizmet ederler. Hâlleri mükedder, ma‘âfflar› böyle mukadder olmufl uryân kavmdir. Ammâ gazaba geldikde tarfetü'l-ayn içre âtefl pâre olurlar. Sevdâ-y› mahz kavm-i lecûcdür.

Ve bu kavm kavm-i Bankala ve Donkola ve Afnu ve Bornu ve K›rmanka ve Ba€an›sk› kavmi gibi bed-as›l de€ildir, herkes küffün gözedir. Zîrâ melikleri dahi eyle bed-çehre ve bî-behre kavm de€illerdir. Dîv-ser ve flütürleb ve pîl-pây ve gûl-endâm de€illerdir; gâyet mevzûn ve flîrîn-rûy ve flîrîn-kelâm ve nüktedân ve hokka-dehân ve esmerü'l-levn gerdân u gabgab-› çâh-› zenehdânl› ve hûrmâ-burun, dürr-dehen, siyâh-vech ile gülfâm dudaklar aras›nda eyle berrâk ü pâk hemvâr dizilmifl dürdâne beyâz diflleri var kim gûyâ herbiri birer dürr-i Hürmüz'dür. Sâni‘-i Bârî'ye ma‘lûmdur kim bunlarda olan nergis ü merâlî kudret vesmesiyle mükahhal çeflm-i gazâller var kim herbir nigehi bir nigehde bir nigâh-› âflinâyî ile nigâh âgâh iflâreti eder kim vücûd-› âfl›k âgâh olur.

Ammâ esvâb [u] eskâllerinde hafîfü'l-hâl kemâl-i hüsnde pür-kemâldirler. En a€niyâs›n›n belinde **[Q 325b]** **[P 322b]** birer ceyrân derisi ve koyun sahtiyân› ba€lar. Kenârlar›n da gûnâ-gûn boncuklar ile zeyn ederler. Boncuk dahi bunda gâyet makbûldür. Ve e€inlerinde birer M›s›r pefltemâli ve birer ‹skenderiyye ihrâm› vard›r; ol dahi fliddet-i flitâ mahallindedir, gayr› zamân uryân u giryând›r. Ve zenâneleri Sa‘îd-i âlî ihrâmlar› ve münakkafl kutnî çârflaflar bürünüp ayaklar›na ve kollar›na yigirmifler ve otuzar s›rçadan Halîlü'r-rahmân halhâllar› geçirirler.

Ve cümle kelimâtlar› Hazret-i ‹drîs Nebî'den beri lisân-› ‹brî ile kelimât ederler.

Lisân-› ‹brî

Evvelâ hisâb-› ma‘dûde:

tilva	*indi*	*yask›*	*dak›*	*uku*
1	2	3	4	5
arask›	*l›kar*	*tulur*	*tak›*	*rak›*
6	7	8	9	10

fii‘r-i Kakan Melik, belî€ kelimâtlar›ndand›r:

ç›çl›kdani	güzel olanı
eble titani	sever kul anı
açl› k›tan	cânımın cânı
kabl› c›dan	görsem ben anı
ç›tam bulasi	öpsem cüvânı

Evvel m›sra‘ tamâm oldu. Terceme-i evvel ta-mâm oldu.

kask›l› c›mnac	koynuma alsam
ac›m c› k›mnac	sîneme sarsam

dal b›ladi	flahmesin emsem
b›blei badi	boynuma alsam
b›kb›li mumnac	siyâh kolunu

M›sra‘-› sâlis tamâm:

milimci çultat	benim o yârim
çiçlesi kultan	dünyada varım
lelel leti leblebeti	dese oynarım
{kıkılkı kıltan	nice(?)}

M›sra‘ tamâm, terceme tamâm. **[Y 416a]**

mezami lebti	ben anı sevdim
kıraci cebti	gönlümü verdim
s›ç bulani	küfür mü etdim
kus ç›lami	âfl›kı oldum
silheleti tibti	koca zamânı
M›sra‘:	terceme:
kakan flahi	kakan sultân
kılbet-i cahi	kul oldu her ân
hinzile cac	cânına dır cân
patile hac	ol ola kurbân
titlebti sahi	eyleye flükrân

Makâm-› bayâtîde beste olunup semâ‘î usûlünde okunur.

Ve bu flehrin irfânlar› ve nisvânlar› gûnâ-gûn *f›racte* okuyup def ve dübelek makrafa ve kabaklar içine çak›l tafllar› doldurup zifâf-› sürûr gece ve günleri çalup bozay› ve so€an ve sarm›sa€› yiyüp varsa€›lar ve *f›racte* ya‘nî murabba‘lar okurlar kim ta‘bîr olunmaz.

Ve Sennâre Zühre'ye mensûb olduklar›ndan cümle flûh u flengül âdemlerdir. Ricâllerinin isimleri bu gûnedir.

Esmâ’-i benî âdem-i Fûncistân

Evvelâ ‹drîs ve Cercîs ve Hamed isimleri gâyet makbûldür. Ve Nâs›r ve Fonko ve Apflombo ya‘nî a€ad›r, ve F›rmav ve Adlân ya‘nî askerîdir, ve Sirhac ve Beflîr ve Dânyâl ve Müdellâ ve Cedellâ ve Süli ya‘nî Süleymân, ve Abderi ya‘nî Abdurrahmân, ve Fisban ya‘nî hoca demekdir.

Esmâ’-i nisvân-› Fûncistân

Da€ifle ve Heceyci ve Kavsa ve Havza ya‘nî Hafza ve Nuraha ve Eraba ve Hufle ve Ganiyye ve Halime ve Makni ve Âmeni ve Nefîse ve Semame ve Meflika ve Âfliye ve Sebika ve Hacce ve Bare ve fiuv ve Care ya‘nî câriye, ve Hite ve Medîne ve Asani ve Hanîfe ve Sema.

Ma‘lûmumuz oldu€u mertebe vâlide ve hemflîrelerimizin isimleri bu vech üzredir. Ammâ bu avretlerin içinde gâyet fakîreleri vard›r. Bu avretler avret yerlerin koyun ve ceyrân ve keçi derisiyle setr edüp mezkûr derinin ucun dilim dilim edüp herbir püskülüne boncuk ile zeyn ederler. Gayr› vücûdlar› uryând›r ve fliddet-i hârdan esbâb geyemezler; ve esvâblar› dahi yokdur. Âbâ ve ecdâdlar›ndan Nûh Nebî bed-du‘âsiyle eyle göregelmifllerdir.

Ammâ hayvânâtlar› gâyet çokdur, ammâ kat›r yokdur.

Ve meflrûbâtlar› âb-› Nîl ve dar› bozas› içerler, ammâ K›r›m bozas›ndan ziyâde sekir verir.

Me’kûlâtlar› dar› ve arpa ekme€i ve koyun keçi ve câmûs ve bakar ve cemel ve fîl ve gergerdân ve zurnapâ ve ceyrân ve devekuflu yumurtas› ve kedi ve devekuflu ve kaz›k boynuz ve arslan ve kaplanlar› besleyüp yerler ve lezzetin gâyet medh ederler.

Ve bu tenâvül etdikleri hayvânâtlar›n postlar›n evlerine döflerler. Ve ceyrân ve kuzu derisinden yasd›k ederler. Ve avretleri hânelerin devekuflu yü€leri ile ve niçe bin yumurtasiyle büyûtlar›n zeyn edüp befl alt› günlük sekir verir deve südün nûfl edüp cilvelenirler.

Deve **[Y 416b]** südü bozadan ziyâde sekir verir {arak gibi}. Bâ€ u bâ€çelerinde üzümü olmama€ile flarâb› ve arak› yokdur. Boza ve südden gayr› bir mükeyyif ile âlûde de€illerdir. Ve deve südü bu mertebe sekir vermesinin asl› halka kökü nâm›nda bir nebâtât›n kökünü koyup flarâbdan ziyâde sekir verir; hattâ suya kosalar ol sudan nûfl eden serhofl olur. Ammâ bu diyâr›n fliddet-i harâretine bu mükeyyifâtlar muvâf›kd›r.

Ve ahâlî-i vilâyete bi-emrillâh fliddet-i hâr te’sîr etmez. Hamd-i Hudâ hakîre dahi te’sîr etmeyüp Arafât'da ihrâmda oldu€umuz gibi pâ-bürehne ve ser-bürehne gezüp ehl-i Fûnc'a teba‘iyyet etmifldik. Bir gün tevâbi‘lerimizle flikeste-hât›r olmad›k. Zîrâ ba‘de'l-asr tâ sabâha dek bâd-› sabâ esüp âdeme hayât verir.

Ve âb-› Nîl bu mahalde âb-› zülâldir. Zîrâ tulû‘u mahalli cenûba bir ayl›k yoldur, flûre yerlere ve neft ü katrân ve kükürd ve hadîd ve zirnîh ma‘âdinlerine u€ramadan gelür. Ve niçe yüz bin tur‘alar içinde y›lan ve ç›yan ve mûr [u] mâr ve kepçe kuyruk nâm zehirnâk hayvânlar gark olmufl tur‘alara u€ramadan hemân tulû‘ edüp bu Fûncistân'a gelir. An›niçün bu diyârda Nîl âb-› hayâtd›r. Ammâ gâyet ›ss› cereyân eder, ammâ ceyrân tulumlar›na doldururlar, kesb-i havâ edüp buz pâresi olur. Ammâ i‘tidâl üzre olan sudan içmek ma‘kûldür, zîrâ pek bârid su ol diyârda fliddet-i hâr kavmine ziyâde harâret verdikçe kesret üzre nûfl etdükçe ishâl emrâz›na u€rar.

Ve bu diyârda pire ve kehle ve tahta biti olmaz. Zîrâ cümle halk› say ya€iyle ya€lanup güneflde câmûs gibi yat›rlar. Kehle ve pire ve tahta biti ise dühniyyât olan yerlerde olmaz.

Ve bu diyârda hîle ve h›d‘a ve gaybet ve mesâvî ve iftirâ ve zulüm ve kizb ve [Q 326a] [P 323a] zinâ ve livâta ve gammâz u nemmâmlik bilmezler.

Ve emrâz-› muhteliflerden tâ‘ûn ve zâtülcenb ve felc ve ra‘fle-i vücûd ve cüzâm ve sil ve flîrpençe ve âkile ve beras ve kuba ve hummâ ve'l-hâs›l tâ‘ûn dahi nedir bilmezler.

Hemân ecel-i müsemmâlar› geldikde a€r› has-tal›€›-misâl bir maraza mübtelâ olup evvelden dahi za‘îf, birkaç gün ekl [ü] flürb etmedü€i gibi "Ala müsâfiri" deyüp defn ederler.

Tatar ve Ârnâbûd kavmi gibi hasta ve mevtâdan kaçmazlar. Ve aslâ bir âdemin öldü€üne âh u efgân ve girye vü nâlân etmezler, belki hande ederler. Hakîr su’âl edüp,

"Niçün bükâ eylemezsiz?" dedim.

"Biz dahi ölsek gerek. Niçün a€lar›z? Ay›b fley de€ildir, kânûndur, cümlemiz ölüruz" deyü cevâb etdiler.

Hulâsa-i kelâm tevekkül bâb›na yap›flm›fl bir alay kavmdir kim leyletü'l-‘aflâya melek(?) de€il-lerdir. Hemân bulursa tenâvül eder, bulmazsa [Y 417a] cî‘an gezüp âhir Nîl'den bal›k sayd edüp def‘-i cû‘ eyler.

Netîce-i kelâm bu Sûdân diyâr›n›n ahvâlât›na vâk›f-› esrâr oldu€umuz mertebe ta‘rîf ü tavsîf edüp tahrîr eylesek bir müdevven olur.

‹lm-i hey’et ve ilm-i usturlâb ve rub‘ dâyire ile irtifâ‘›n alup arz-› beledin ve tûl-i nehâr›n ve iklîmin beyân eder

Evvelâ hatt-› istivâ iklîm-i evvelde bulunmufldur kim Berberistân ve Alevistân ve Dumbistân vilâyet-lerine u€rayup gece ve gündüz berâber olan yerlere hatt-› istivâ derler kim iklîm-i evveldir. Ammâ bu vilâyet-i Sûdân hatt-› istivâ'dan içeri cenûba otuz bir merhalede vard›k kim medâr-› cedi hükmündedir. Bu medâra Hakîm Batlîmûs iklîm-i evvel demifller, hatt-› istivâ iklîm-i sânîdedir, demifller. Ammâ Fûncistân ve gece ve gündüz berâber oldu€u diyârlardan otuz konak cenûba gidüp irtifâ‘ ile verâ-y› istivâ'y› ubûr edüp on alt› derece ve yigirmi befl dakîka bulduk, *ve's-selâm*.

Ve diyâr-› ‹svân medâr-› cedi'nin tâ vasat›ndad›r. Medâr'dan ileri hukemâ-y› kudemâ tahrîr etmemifl-lerdi. Zîrâ ol as›rlara fliddet-i hârdan ve te’sîr-i sere-tândan amâr olmad›€›ndan iklîm tahrîr etmemifllerdi.

Hâlâ M›s›r cezîresinin cenûbî nihâyeti burnunda Portakal küffâr› istîlâ edüp Bahr-i Muhît kenâr›nda kal‘alar yapup flehirler bünyâd edüp Nîl bafl›ndaki kavm ile bey‘ [ü] flirâ edüp medâr-› cedi'den ileri bir iklîm-i vasatî kadar vilâyet buldular. Ammâ iklîm deyü tahrîr etme€e liyâkat› yokdur. M›s›r cezîresi burnunun iki taraf› Bahr-i Ummân'd›r, gayr› türâb yokdur kim bütün bir iklîm tahrîr oluna. Bahr-i Muhît'in verâs›nda cenûba befl bin mîl ba‘îd bir arz-› hâliye görünürmüfl. Ammâ hâlâ leylek kufllar› an›n üstünden tayerân edüp ubûr etdü€in görmüfller, çamurdan benî âdem varamam›fllard›r. Zîrâ varma€a Bahr-i Ummân ve Bahr-i Okyûnûs mâni‘dir.

Zikr-i iklîm-i evvel

Oldur kim edîm-i arz üzre ulemâ-y› hukemâ-y› kudemâ flarkdan garba bir râdde çekmifllerdir, ale'l-ittifâk ana iklîm-i evvel demifller. Ammâ bu dahi min-indillâhd›r. Hazret-i ‹drîs'e ve Hazret-i Dânyâl'a verdü€i ilm ile tûl-› d›râz-› ömürlerin âlem-i seyâhatde geçirüp cihân› tûlen ve arzan, flarkan ve garban geflt [ü] güzâr ede ede âlâullâha vâk›f olarak ibtidâ iklîm-i evvel tarh etdiler.

Bu iklîm üzre flarkdan garba gidüp arz›n on iki derîce ve k›rk dakîka bulup ana iklîm-i evvel dediler. Bir derîce ve dakîka noksân de€ildir. ‹mdi bu dahi Cenâb-› Bârî'nin irâdet-i ezelîsi ile lafz-› *kün* ile böyle halk olup hukemâ vâk›f-› esrâr olup iklîm-i evvel ve sânî ve sâlis ve râbi‘ ve hâmis ve sâdis ve iklîm-i sâbi‘ dediler. An›n [Y 417b] verâs›n fliddet-i flitâdan süknâ olmadu€› ecilden iklîm-i âhar tahrîr etmeyüp iklîm-i sâbi‘de kald›.

Ammâ bu Fûncistân taraf›nda hatt-› istivâ'n›n ortas›nda dahi vilâyet-i ‹mrân ve vilâyet-i Zenc ve diyâr-› Habefl'e karîb flehirler vard›r. Bunlar› dahi fliddet-i hârdan benî âdem sâkin olmayup iklîm tarh etmemifller. Ammâ yüz y›ldan berü vilâyet-i ‹mrân ve flehr-i Zenc ma‘mûr olmufl; inflâallâh mahallinde arz-› beledi ve tûl-i nehâriyle tahrîr ederiz.

Ammâ bi-kavli Bokrât ve Sokrât iklîm-i evvelin vasat› bu ubûr etdi€imiz Berberistân vilâyetidir. Arz› 16 derece ve 37 dakîka olup atvel-i nehâr› 13 sâ‘at idi. Bu ve bu iklîm-i evvelin tûlü flarkdan garba bin iki yüz elli fersah yerdir. Ve arz› yüz k›rk fersahd›r. Ve bin pâre flehirleri vard›r, ellisi sevâd-› mu‘azzam-lard›r.

Evvelâ cezîre-i Serendîb ve Hind ve San‘ân(e) ve Ta€âr ve Harefl ve Ferahâbâd ve Ahmedâbâd ve Dîvâbâd ve Hoten ve cezîre-i Habefl'de Zeyla‘ ve flehr-i Mukdisu ve flehr-i Zenc ve Sûdân ve Berberis-tân ve Ma€rib-zemînde Fes ü Merânkûfl ve Tanca ve Sebte bo€az›nda karâr bulur, verâs› Bahr-i Ok-yûnûs'dur.

Ve bu iklîm-i evvelde bi-kavli Padre ve Kolon yigirmi cebel-i azîm ki zirvesi eflâke ser çekmifl da€lard›r.

Ve otuz nehr-i azîm vard›r, cümle nehirlerinden Nîl-i mübâreki azîmdir ve iki iklîmden güzer edüp iklîm-i sânî âhirinde Dimyât u Reflîd flehirleri dibinde Bahr-i Rûm'a munsab olur, *ve's-selâm*.

Ziyâretgâh-› taht-›
Fûncistân flehr-i Sennâre

Evvelâ mezâristân›nda efl-fieyh Îsâ ve efl-fieyh Bilâl ve Hac› Kundân ve efl-fieyh Sitvân ve Hac› Melâbe ve efl-fieyh Alî ve Hac› ‹drîs ve efl-fieyh Ferec ve Hazret-i Âs›m ve Hazret-i Alî Keremüddîn-i Adnî ve efl-fieyh Cundî ibn Kakan. Ve cümle kakanlar bu mahalde medfûnlard›r, ammâ kubbeleri ol kadar müzeyyen de€illerdir. Ancak selef melik kakanlar›m›zd›r, deyü ziyâret ederler. Herbirin ziyâret etdikce birer Fâtiha ile yâd edüp selâmetle Rûm'a ç›kmam›za himmetlerin ricâ ederim.

Hamd-i Hudâ du‘âm›z hayyiz-i kabûlde vâki‘ olup bu flehr-i Fûncistân'da k›rk gün meks edüp seksen üç Ramazân-› flerîfin tamâmen Melik Kakan ile zevk u safâ edüp bir uryân büryân ›ydi etmifldir kim esvâb geysek kebâb oluruz. Âk›bet akal eksere tâbi‘dir deyü hakîr de anlara teba‘iyyeten deli ç›plakdan ›yd edüp hakîre melik cânibinden [Q 326b] [P 323b] ›yd›yye bir kat beyâz sûzenî lipâçeler ve elli H›tâyî ve elli Bruc bo€as› ve elli Gücerât kutnî ve bir fa€fûrî buhûrdân ve bir torva t›rnak öd ve bir gülâbdân ve iki Habefle câriye gönderdi.

Hakîr dahi hedâyây› getiren âdemin huzûrunda memlûklerimize ve huddâmlar›m›za ve bize [Y 418a] kal‘a-i Itflân'da refîk olan Dervîfl Seyyid Ni‘metullâh ve Dilrîfl Seyyid Cârullâh['a] birer Gücerât ve birer Bruc bezler verüp gelen âdeme bir bo€ca don gömlek verdi€im gibi akl› gitdi. Melik Kakan'a belâ-y› azîm olan iki fîli ve bir at ve iki çift bo€ça al u al kamîs serâvîl ve iki top sof ve bir donluk al londrine ve bir deste Ferhâd-hânî destâr ve üç zerdûz makrama, bunlar› hakîr kendü âdemlerim ile melike gönderüp âdemlerimize befl kutnî [ve] birer boynuz zebât verüp flâdumân geldiler.

Anlar›n akabince melik hânemize gelüp ta‘âm› bizde tenâvül etdi. Zîrâ Hudâ'ya hamd olsun iki memlûkümüz gâyet üstâd-› kâmil aflbâz idi. Her leyle-i Ramazân'da bizden onar elvân ta‘âm gelüp tenâvül etdikce safâ ederdi ve tabbâh gulâmlar›ma ihsân ederdi. Ziyâdesiyle börekden ve baklavadan ve tancerede piflmifl so€anl› flifl kebâb›ndan haz ederdi.

Ba‘de't-ta‘âm bir alay Habefl tüccârlar› ve yeniçeri Cebertileri gelüp Habefl'e gitme€e izin isteyüp imdâd ve refîk asker taleb etdiler. Ale'r-re’s deyüp bin atl› ve bin hecînli iki bin piyâde eli harbeli âdemler verdi.

Hemân hakîr f›rsat ganîmetdir, deyüp izin isteyüp refîk istedik.

"Ale'r-re’s, biz sizinle refîk›z. Beni M›s›r vezîrine götür, kulu kurbân› olay›m. Ve senin yan›ndan bir ân münfek olmayam. Zîrâ seninle gâyetü'l-gâye hüsn-i ülfet etdik. Allâh senden râz› ola, hüsn-i hulkun ve hulüvv-i kelâm›n bizi size âfl›k etdi. ‹nflâallâh bu askeri üç gün al›koruz, andan sizinle vilâyetimizin ibret-nümâ olan yerlerin geflt [ü] güzâr ederek sizi gönderegidiriz" deyü va‘de eyledi.

Ertesi gün râh hedâyâlar› yürüdü. Evvelâ yigirmi deve yükü arpa ve dar› ile mülemma‘ baksumât misilli yenice piflmifl ekmek ve elli sindiyân Zengî m›zrak ve yigirmi fîl kalkan› ve yigirmi çift fîl difli ve on çift gergerdân flâhas› ve bir izâr keler derisi ve bir izâr alaca misk kedisi derisi. Ve on k›z ve on gulâm-› Habeflî, ellerinde birer kutu ile geldiler, her kutuda amber ü misk ve seylân u akîk ve zeberced ve kallemisk ve pânzehir ve aynü's-semek makûlesi tafflar ile mâl-â-mâl. Ve bir tâvûsî nâka getirdiler kim gûyâ bir hûrî idi, lahm [u] flahm› yerinde gûyâ Burâk-› Refref idi. Ve taht-› hükûmetinde olan k›lâ‘ hâkimlerine rüsûmlar verdi. Bu kadar ihsânlar› alup kabûl etdik,

"‹nflâallâh M›s›r vezîri efendimiz içün dahi hedâyâlar hâz›r ederiz", deyü hedâyâlar› getiren bafl âdemine bir alaca fiâm abâs› ve bir sar›k ve bir bo€ça don gömlek ve gayr› [Y 418b] âdemlerine on kifliye var›nca birer makrama verdik, safâ etdiler.

Ertesi gün paflan›n hedâyâlar› geldi. Yüz tâvûsî hecîn-i müzeyyen üzre elli siyâh memlûk ve ellisi siyâh-çerde pâkîze k›zlar ve elli deve yükü defteriyle fîl diflleri ve gergerdân boynuzlar› ve iki yüz fîl kalkan› ve bin çift karg› ve yüz çift kaplan postu ve yüz çift bebr postu ve bir yük keler derisi ve befl yük misk kedisi postu ve on yük âbnûs ve on yük sindiyân a€ac› ve iki yük tibr ve bir denk zebât ve bir denk z›mrân ve bir kutu misk ve altm›fl aded flemâme anber ve bir kutu hannebân —bir gûne siyâh nebâtâtd›r, âdemin demâ€›n râyihas› mu‘attar eder; ve bir kutu-y› kebîr karç›dan— bu dahi bir ot köküdür, râyihas› beneffleden mü’essirdir; ve bir kutu sakankûr-› berrî ve bir kutu dühn-i se€sebân ve bir hokka dühn-i kibrît ve alt› kutu-y› kebîr kakule-i sagîr verüp bu cümle makbûzumuz olup nâmeler içinde tahrîr olundu.

Ertesi gün pafla kethudâs›na ve kapucular kethudâs›na ve hazînedâr› ve mühürdâra ve efl-fieyhü'l-azîz Bekrîzâde hazretlerine dahi mezkûrûnun hedâyâlar› hâz›r olup anlar› melik bir âdemine teslîm etdi. Hakîr tevâbi‘atlar›m›z ile meflveret edüp bu kadar bâr-› sakîlin rûz-merre yükledüp endirüp bindirmesi ve bize pâybend olmas›n mülâhaza edüp melik ile bu müflâvereyi dahi edüp anlar dahi,

"E€er murâd ederseniz bu cümle hedâyâlar› bizim vilâyetimiz gemilerine koyal›m, tâ fiellâl vilâyetine var›nca emn [ü] emân üzre var›rlar, andan gayr› gemilere korsuz, siz karadan anlar gemiyle yine her menzilde görüflürsüz ve siz ve biz mu‘temed âdemlerimiz koyal›m" deyü bu re’y-i tedbîri ahsen görüp ertesi iki yüz pâre Nîl gemileri gelüp cümle memâlikleri ve gayr› yükleri gemilere me’kûlât [u]

meflrûbâtlar› ile âdemleri doldurup mütevekkilen alallâh deyüp kal‘a-i ‹brîm'de bize muntaz›r olma€a gitdiler.

Ve paflaya ve hakîre verilen hedâyâ cemeller ve heccânlar› dahi cümlesi melik âdemleri ile ve bizim taraf›m›zdan üç Berberî âdemlerimiz ile birden bir gün mukaddem gidüp götürmede gîrânbahâ ve hafîfü'l-bâr olan eflyâlar› yan›m›zda al›koyup elli üç âdem ile melik yan›nda kald›k. Ertesi gün sekiz bin atl› on bin heccânl› asker-i deryâ-misâl ile bizzât melik bizi alâ-tarîk›'s-saydi ve'fl-flikâr Fûncistân'dan ç›kd›k.

el-Faslu's-sânî ve seb‘în
Bin seksen üç Ramazânü'l-mübârek îdinin beflinci gün taht-› Fûncistân olan flehr-i Sennâre'den bizzât melik ile vilâyet-i Rümeyletü'l-himâl flehrini seyr [ü] temâflâ ederek gördü€ümüz ucûbe-i dehrden ibret- [Y 419a] nümâlar› beyân eder

Evvelâ cümle Habefl kârbân› halk›na haber olup anlar›n Ceberti kavimleri tüfenglerin atarak gülbâng çekerek niçe bin yük zî-k›ymet metâ‘lar› deve ve fîller üzre tahmîl olunup bizim alaylar›m›zdan mukaddem anlar yigirmi bin asker ile alay edüp flehirden ç›kup cânib-i flimâle gitdiler. Beri tarafda [Q 327a] [P 324a] melik dahi asker-i bî-pâyân› ile fîller üzre kös-i kakan-bânlar› dö€erek makrafa ve kebürgelerin dö€erek Sennâre flehrinden ç›kup yine Nîl kenâr›nca cenûb taraf›na azîmet olundu. Hakîr melikden su’âl etdim ki:

"Sultân›m, bizim Rûm taraf› yolu flimâl cânibinedir. Biz hod yine cenûb taraf›na gideriz, ne hikmetdir?" dedim.

"Bizim Sûdân vilâyetinin ma‘mûr [ü] âbâdân yerleri ve vâcibü's-seyr mutalsamât-› garîbeleri bu taraflardad›r, an›niçün bu cânibe gideriz. Ve Fûncistân'dan içeri cenûba on merhale yer gidüp vilâyetlerimiz dahi seyr etmifl ol" deyüp kat‘-› menâzil ederek tokuz sâ‘atde,

Binâ-y› kadîm kal‘a-i Apfluka

Zamân-› evvelde flehr-i azîm imifl, âsâr-› esâslar› nümâyând›r. Ammâ hâlâ kal‘as› Nîl'in garb cânibinde sindiyân ve palasanta ve sac a€ac›ndan dolma ve r›ht›m-binâ kal‘a-i kavîdir. Cirmi üç bin ad›md›r ve flekli murabba‘dan tûlânîce vâki‘ olmufldur. Bu kal‘an›n cenbinde sâhil-i Nîl'in bir çemenzâr yerinde hayme ve hargâhlar ile meks olundu. Ve ol gün,

Melik dîvân›nda seyr [u] temâflâ etdi€imiz acâyibât› beyân eder

Evsâf-› ibret-nümâ-y› acîbe: Evvelâ melik hakîri haymesine da‘vet edüp Hind serîrleri üzre meks etdik.

An› gördük: Meydân-› mahabbete niçe bin âdem cem‘ olup serâperde önünde kat-ender-kat âdemler zânû-be-zânû olup oturdular ve ortada bir meydân-› azîm kald›.

An› gördük: ‹btidâ on aded hânende ve sâzendeler gûnâ-gûn sâzlar› ile melik serâperdesi önünde lehce-i mahsûsalar› ile rehâvî fas›llar› edüp hengâme dâyirelerine velvele verüp alt› aded rakkâs gulâmân-› mâh-› tâbân, biri esmerü'l-levn Hindî-pîçe, biri kâkülleri perîflân Freng-pîçe, biri ahmerü'l-vech Sûdânî-pîçe, biri bir perîzâd; bu dörd aded âdemîzâd zerdûz eteklikler ile huzûr-› melikde çerh urup eyle cevelân raks etdiler kim gûyâ çerh-i felek gibi deverân edüp gûnâ-gûn lu‘bedebâzl›klar ve dilnüvâzl›klar eylediler. Ammâ ellerinde Arab u Acem ve Rûm tarz› çalpâreleri yok idi; fîl diflinden kâ€›z gibi ince ince biçimifller, befl on dânesi bir yerde k›nnâb ile ba€l› çalpâre yerine anlar ile ellerinde fl›k›rdadup raks ederler kim [Y 419b] makdûr-› befler de€ildir. Hâs›l-› kelâm cümle evza‘lar›n bir bir tahrîr etsek tatvîl-i kelâm olur.

Anlar fas›llar›n tamâm edince karfludan bir ar›k kara kuru kadîd-i mahz âdem zâhir olup pâ-bürehne ve ser-bürehne, ammâ yine siyâh deriden avret yerine bir kisbet geymifl, eyle darac›k kim kelpedân ile yap›fl›lmaz, yâdest kemi€ine benzer bir kadîd cüst ü çâlâk ve zinde, ammâ ayyârl›k alâmeti yüzünde, pehlivânl›k kelâmlar› sözünden sâd›r olup bir gûne reftâr ederek meydân-› ma‘rekeye geldi kim gûyâ aya€› alt›nda kar›nca vard›r. Hemân ki huzûr-› melike geldikde "Yâ Hayy" deyüp havâya pertâb urup befl âdem kaddi gûyâ tayerân edüp zemîne endikde âdâb-› pehlivân-vâr melike varup zemîn-bûs edüp melike ve hakîre hayli du‘â etdi. Ve geri geri gidüp karâr edüp eyitdi:

"Yâ sultân-› Sûdân, diyâr-› Hindistân'dan diyâr-› Portakal'a geldim, andan hamd-i Ram Ram olsun kim mübârek cemâlin gördüm. Ammâ garîbü'd-diyâr›m ve hâlâ uryân büryân ve giryân nâlân›m. Hâlâ flimdi vakt-i seherdir, gâyet üflüdüm. fiu meydânda bir azîm atefl yaks›nlar, def‘-i flitâ edüp ›s›nay›m" deyü ricâ edince me€er hâz›r imifl. Derhâl on fîl yükü santa ve sac a€aclar›n da€lar gibi odun y›€up âtefl edüp derakab âtefl-i Nemrûd-vâr alev-ber-alev olup flerâreleri evce peyveste olunca mezkûr kadîd herîf âtefl kenâr›nda meks edüp kesb-i harâret hâs›l edüp derhâl yerinden pertâb etdi. Ve melik huzûruna gelüp,

"Yâ sultân, *el-ihsân illâ bi't-tamâm*. Hak berekât versin, âtefl ile ›s›nd›m, ammâ karn›m açd›r. fiu mahalle bir semiz deve getirüp bo€azlas›nlar. fiu âteflde kebâb edüp huzûrunda bir deveyi tenâvül edeyim" deyü da‘vâ-y› merd etdi.

Der-akab melik âdemleri bir semîn ü cesîm cemel getirdiler kim gûyâ dâbbetü'l-arz idi. Derhâl âtefl kenâr›nda iki yerden bo€azlayup cereyân eden kan›n pehlivân cümle nûfl etdi. Ve der-akab devenin cildin

soyup deveyi pâre pâre edüp cildi üzre lahmin baflka ve uzuvlar›n ve kelle ve paças›n baflka ve flirdeni ve ba€›rsa€› ve yüre€i ve ci€eri ve flikenbesin baflka ve batn›nda olan muzahrefât›n baflka y›€d›lar. Ve deveyi bo€azlayan zebbâhlar alarkaya gitdiler.

Hemân kadîd âdem melik huzûruna gelüp "Destûr yâ sultân" deyüp deveden bir parça lahm-› semîn kesüp âtefle b›ra€up piflirme€e bafllad›. Ammâ pâre pâre piflince karâr› kalmayup derhâl deve etin çi€le yeme€e bafllayup ân-› vâhidde deve etinden bir pâre lahm-› zâ'id kalmad›. Andan ci€er ve yüre€ine mübâfleret etdi. Ve andan **[Y 420a]** kemiklerini baltalar ile k›rup kütür kütür ci€neyüp tenâvül ederdi, hemân a€z›na koyunca bî-renc ü bî-anâ loru kuflu gibi yutard›. Melikin ba'z› âdemleri cemelin kelle ve paçalar›n k›rup herîfe verdiler, der-ân anlar› dahi hâra geçirdi. Ve ba€›rsaklar› ve iflkenbesine bafllayup anlar› dahi pîr [ü] pâk etdi, ancak flikenbenin muzahrefât› kald›, der-akab ana dahi mübâfleret edüp hayli necâset yedi, ammâ melik te'eddüb edüp men' etdi.

Andan herîf kalkup reftâr güftâr edüp semâ' ederken "Vay karn›m, vay karn›m" diyerek melik yan›na gelüp,

"Yâ sultân! Karn›m doymad› ve çi€ et karn›m a€r›td›. Bu âtefl senin mâl›nd›r, izn-i flerîfin olursa andan dahi yiyeyim, helâl eylen" deyü ricâ edüp helâll›k diledikde melik tebessüm edip,

"Helâl olsun, istersen ye istersen cahîm gibi içinde yan" dedi.

Hemân âtefl kenâr›na gelüp belindeki kisbetin ç›karup kendüyi **[P 324b]** hüsn-i ihtiyârile **[Q 327b]** ol âtefl-i Nemrûd içine bismi-ilâh deyüp âteflin bir köflesinden girüp alev-ber-alev evce peyveste olmufl âtefl-i hâr içinde ol kadar semâ' ve lu'bedebâzl›klar ve kârsâzl›klar eyleyüp zakan [u] flevâribinden ve kafl u kirpi€inden bir fley kalmayup tâ vasat-› nârda oturup vasla vasla akîk-i Yemenî-misâl âtefl pâreleri bî-pâk yer idi.

Ammâ hakîr hayretde kalup im'ân-› nazar ile nazar ederdim: ol nâr-› elîm içinde oturup "*en-nâr fâkihetü'fl-flitâ*"[1] deyüp ol hâr vilâyetde nâr yerken iki ellerin gâhîce iki bagalleri ya'nî koltuklar› alt›na sürüp andan ellerin yüzüne ve gözüne ve cemî'i uzvuna sürerdi, ve ol mahalde kendü vücûdundan ba'z› dûd-› siyâh alev zâhir olurdu.

Ba'dehu âteflden taflra ç›kup melik huzûrunda zemîn-bûs eyledikde araka müsta€rak olmufl. Bu hâl üzre hakîr sâ'at dutdum, bir sâ'atde bir deveyi ve bu kadar âtefl-i Nemrûd'u tenâvül edüp yine endâm-› üslûbu ke'l-evvel rakîk ü nahîf ü za'îf, ya'nî sâhib-flikem olmam›fl. Akl›m perîflân olup dem-beste ve hayrân kald›m.

Andan pehlivân alâ-mele'i'n-nâs içre dal-kîr-i d›râz bu kadar olup meydân-› ma'rekede bâkî kalan âtefl üzre sepe sepe ifledi kim cümle temâflâc›yân seyl-i sidi€e gark olayazup alarkaya karâr etdiler. Der-hâl pehlivân-› sabîh-hâl ehl-i me'âl zebâna gelüp,

"Ey melik, ömrün mezîd ve düflmenin Yezîd olsun ve rikâb›nda kelleleri pençâl olsun. Bana bir at ve befl deve yükü fîl difli ve kakule-i kebîr ve befl memlûk-i sagîr ihsân eyle. Yohsa flimdi bu flehr-i Apfluka'y› sidi€im seyline gark ederim" dedikde melik ricâs›n kabûl edüp vezîrine tenbîh **[Y 420b]** eyleyüp vezîr dahi "Ale'r-re'si ve'l-ayn" deyince gayr› fley'i istemez oldu ve pehlivânâne meydânda lu'bedebâzl›klar ederek yârdâhlar› deff ü dâyire ve kudümler turralar ile darblar ururlard›.

Ve sidik ile sönen âtefl üzre on fîl-i Mengerûsî haml-› sakîli odun getürüp nâr› tâzeleyüp nûr etdiler. Bu mâbeynde pehlivân melik huzûruna varup eyitdi:

"Ey hasîbü'n-nesîb evlâd-› Nûh Nebî *aleyhi's-selâm*. Yedi€im âtefl yüre€im yakd› ve cümle halk bana bakd› kim âteflin buhâr› depemden ç›kd›, vücûduma gâyet harâret müstevlî oldu. fiehîdân-› deflt-i Kerbelâ ervâhlar› flâd ola, bana Nîl-i mübârekden on tulum su getirsinler" didikde der-ân getirdiler. ‹çme€e mübâfleret etmeden hemân deryâ-misâl seyrânc›lar içind[en] bir cesîm ü semîn âdem gelüp feryâd ederek tulumlar ile sular› alup kabz eyledi.

Dî€er ve mine'l-acîbe ve garîbe

Hemân herîf-i semîn melik huzûruna varup,

"Ey sultân-› Sûdân, adâlet eyle. Bu on tulum Nîl suyunun beflin ana ve beflin bana ver kim yedi gündür sâ'im ve yedi gecedir kâ'im bir katra su içmedim" deyü yemîn etdi.

"Perhîz [ü] riyâzât› bu mertebeye getirdim", dedikde melik,

"Ey imdi sana bir fley getirsinler. ‹ftâr edüp sana bu sudan befl tulum vereyim" dedikde evvel et yiyen âdem ile bu yeni gelen âdem meydân-› ma'rekede melik huzûrunda ceng [ü] cidâle âgâze edüp birbirlerine eyle fîl siki çekdiler kim ikisinin dahi endâmlar›ndan kan cereyân etdi.

Ol et yiyen kara kadîd-i mahz kan› ol kadar ç›kmad›, ammâ bu yeni gelen âdem semiz olma€ile kan› ve cân› ç›kayazd›. Ammâ ikisi de çâpük birbirlerin katle azîmet etdiler.

Melik bu hâli görüp mâbeynlerine pür-silâh âdemler girüp ay›rd›lar. Andan melik befler tulum su verme€i hükm etdi. Ammâ sonra gelen âdem,

"Amân pâdiflâh›m, benim harâret âteflim çokdur, bu on tulum su söndürmez, gör âteflimin nümûnesin" deyüp bir kerre na'ra edüp meydân-› mahabbetde iki ellerin beline koyup Mevlevî-vâr semâ' ederek a€z›ndan nîm sâ'at âtefller alev-ber-alev olup ç›kar, parça parça flerâreler temâflâc›yân›n üzerine nisâr olunur.

---

[1] Nar, (atefl) k›fl meyvesidir.

"‹flte yâ melik, benim yedi gün sâ'im olmamda bu kadar âtefl peydâ etdim. An›niçün on tulum su isterim" dedi.

"E€er an›n âtefli benim âteflimden ziyâde ise on tulumu ana hükm eylen" dedi.

Derhâl bu re'y ma'kûldür, deyü ibtidâ deve eti yiyüp âtefl yiyen pehlivâna,

"Sen dahi arz-› ma'rifet eyle" dediler.

Derhâl pehlivân ol meydân-› mahabbetde iki ellerin bafl› üzre koyup gûnâ-gûn lu'bedebâzl›k ederek semâ' edüp cümle yedü€i deve etlerin k›z›l kanlar› ile a€z›ndan parça parça ç›karup halk önüne baflka **[Y 421a]** baflka y›€ard›.

Ve melik huzûruna gelüp anda dahi yigirmi vasla lahm-› cemel kay etdi. Ve mâbeyninde birkaç kerre âtefl dahi kay etdi, ammâ çok ç›karamad›. Hattâ hakîrin bir gulâm› kendi eliyle pehlivân›n a€z›ndan bir parça deve eti ç›kard›, ammâ âtefl çok ç›kmad›. Bu et yiyen herîfin bu gûne ma'rifetin öbür âtefl kusan herîf görüp,

"Yâ sultân-› Fûnc, benim âteflim mi gâlib, yohsa an›n et kusmas› harâreti mi gâlib?" deyü feryâd edince Melik Kakan ve cümle huzzâr temâflâc›yân kara hac›yân,

"Su âtefl kusana gerekdir" deyü ricâ etdiler. Melik dahi eyle hükmetdi. Ve âtefl kusan on k›rba suyu alup kabz edüp mukaddemâ bo€azlanan devenin üstühânlar›ndan ve postundan ve muzahrefât›ndan bakâyây› cümle necisiyle bile tenâvül edüp befl k›rba suyu beklemeden [yenilmeden?] bilâ-cür'a nûfl etdi. Et kusan pehlivân-› evvel feryâd edüp,

"Bire ol âtefli kusdu, harâreti teskîn oldu, ammâ benim harâretim deve eti kusmak ile teskîn olmayup âtefl harâreti bende bâkîdir" dedikde,

"Ya sen de âteflini kay etsene" dediler. Pehlivân-› evvel eydir:

"‹btidâ gelüp su içün benimle ceng ederken vücûduma bilmem ne sürdü ve ne efsûn etdi. An›niçün âtefli ç›karamad›m" **[Q 328a]** **[P 325a]** dedi.

"Ve bana k›yman, helâk olurum" deyü feryâd [u] figânlar edüp âsudehâl bir köflede müte'ellim olup sö€üp oturdu. Ve bir kimesne hâline merhamet edüp bir katra su vermediler.

Beri tarafda sonra gelen pehlivân evvelki pehlivân›n karflusuna varup sultân›n ihsân etdi€i befl tulum suyu arkas› üzre yatup a€z›na dökdüler, cümlesin nûfl edüp bir kerre yerinden kalkup aks›rd› ve öksürdü,

"Elhamdülillâh, harâretim henüz teskîn oldu" deyü eski pehlivâna ra€men gözü önünde reftâr ederdi. Ba'dehu melik huzûruna gelüp,

"Yâ sultân, adâlet eyle, evvelki pehlivâna dahi befl tulum su ihsân eyle ki ol dahi def'-i atflân etsün" deyü ricâ eyledi€inde musâhibler taraf taraf ma'kûldür, deyü *el-mâ'u li-men taleb*'dir, ibtidâ suyu ol istedi, deyü anlar dahi ricâ etdiler.

Der-akab befl tulum suyu evvelki pehlivâna getürdiler, gördüler kim eleminden ve harâret-i âteflden durdu€u yerde cân teslîm edüp kapkara yanm›fl. Evvel dahi kara kura ar›k za'îf âdem idi. Derhâl bu ahvâl melike pür me'âl ile,

"Pehlivân-› evvel merhûm olmufl", dediler. Melik hakîre nazar edüp müte'ellim-künân oldu ve sefâhet edüp,

"Su vermedi€imizden helâk oldu. Ne kadar deve eti ve ne kadar âtefl yedi. Hakkâ ki üstâd pehlivân idi", deyü kendüye hayli levm etdi. Hakîr tesellî-i hât›r vermek içün,

"Eyle olur pâdiflâh›m. Bunlar cânbâzânlard›r, dâ'imâ cânlariyle oynarlar. Ma'sûmlar flîflebâzl›k **[Y 421b]** ederken k›rarlar, bu dahi an›n t›bk›d›r" dedim.

"Tîz öbür pehlivân› ça€›r›n, zevk [u] flevka müte'all›k ba'z› ibret-nümâ flakalar etsin" dedi. Pehlivân meydân-› hengâmeye gelüp,

"El-hükmü lillâh yâ sultân, ben sa€ olay›m. Ol bir âtefl-perest bengânî [Bengâlî?] mel'ûn idi, cümle ma'rifet izhâr etdü€i sihir ile idi. Ammâ hamd-i Hudâ ben Mâlikiyyü'l-mezheb bir dîndâr Ebüzzeheb nâm kulunum. Cemî'i arz-› ma'rifet ›zhâr etdi€im riyâzat ü perhîz [ü] mücâhede iledir", dedi. Melik eyitdi:

"Ammâ ol senden pehlivân idi. Korkar›m hased bâb›ndan an› helâk etdin" dedükde,

"Yâ sultân, e€er ana ziyâde mahabbetin var ise, bana ihsân eyle, ben an› huzûrunda diri k›lam" deyü azîm da'vâ-y› merd etdi. Melik dahi yüz deve verme€e ta'ahhüd etdi.

Ve mine'l-mudhiketi'l-acîbe

Evvelâ bu pehlivân-› sânî melikden bir yü€rük at alup merhûm olan pehlivân›n na'fl› yan›na varup at›n kuyru€una bir habl-i metîn ba€layup hablin bir ucun merhûm pehlivân›n bo€az›na ba€layup kendüsi ata süvâr olup fakîr ata ol kadar taziyâneler urdu kim at cân› ac›s›ndan ve kuyru€u derdinden bu sahrâ içre se€irddikçe kuyru€undaki pehlivân-› garîbin lefli do€anc› pefteresi gibi pür pütur olup rimâl-i türâb ve hâr [u] hâflâk içre evgâr olup ba'z› yerden derileri yüzülüp k›z›l k›z›l etleri zâhir oldu. Bu meydânda sürüye sürüye merhûmun na'fl›n melik huzûruna getürüp kodu. Derhâl melik,

"Hay mel'ûn, tahkîk bu fakîre sen hasm-› kavî imiflsin kim bu fakîrin lâflesine böyle hakâret etdin. Bire mel'ûn, nice diri etsen gerek. At aya€›nda pây-mâl-i rimâl oldu" deyü vâfir itâb etdi. Hemân pehlivân,

"Amân yâ sultân amân, sabr eyle bir ân" deyüp melik huzûrunda dal zeker-i müzekker olup meyyitin üzerine a€z›na ve burnuna ve cemî'i endâm›na ol kadar teflelflül eyledi kim ol meydân› sidik seyli seylâb etdi. Ve bir âdeme leflin a€z›n açd›rup evvel

nûfl etdü€i befl tulum suyu zekerinden merhûmun a€z›na ifledikçe leflin karn› tulum gibi fliflüp merhûmun karn› kur kur ötme€e bafllad›. Derhâl pehlivân-› sânî,

"Sultân›m, gördün mü, benim sidi€im bu âtefl-pereste hayât verüp karn› gürleme€e bafllad›" deyü ba‘z› letâyifler söyledi. Sultân,

"Bilmem gayr›s›n, bu fakîri da‘vâ-y› merd etdi€in üzre diri eyle, yohsa seni katl ederim" dedükde,

"Ale'r-re’si ve'l-ayn, dest ber-dâyire" deyüp yârdehleri deff ü kudüme velvele verüp yine pehlivân melik huzûruna gelüp,

"Yâ sultân, bu âtefl-perestdir, âtefli pek sever. Bu meydân-› mahabbetdeki âtefle on fîl yükü odun getirsinler", dedikde der-akab **[Y 422a]** da€lar gibi santa ve sindiyân a€aclar›n evvelki âtefl üzre b›ra€up alev-ber-alev âtefl-i Nemrûd evce peyveste oldu.

Bu âtefl kenâr›nda merhûm olan pehlivân›n lefline im‘ân-› nazar ile takayyüd edüp nazar ederdim. Mukaddemâ bir esmerü'l-levn kadîd-i mahz bir cüsse idi; pehlivân›n a€z›na ifledi€i sidik ile karn› câmûs flikemi gibi olmufldu. Ve vücûdu ebrî kâ€›z gibi rengâreng alaca alaca ahmer ve asfer ve ebyaz olup mücellâ olmufldu. Ve mukaddemâ su içün ceng etdiklerinde zahm-hurde olan vücûdunun k›rm›z› k›rm›z› kanlar› durur idi. Ve at kuyru€unda pâymâl oldu€u zahmlar› pâre pâre dururdu.

El-hâs›l bu hâl üzre bu meyyit meydân-› mahabbetde kalup pehlivân gayr› lu‘bedebâzl›klara mukayyed oldukda melik ibrâm edüp,

"Bu mevtây› bir hâl eyle, yohsa flimdi sen bilürsün" deyü ibrâm [u] ilhâl edince pehlivân ve üç zeberdest insân ile merhûm pehlivân›n ellerinden ve ayaklar›ndan yap›flup böyle terennüm ederlerdi.

Beyt-i âtefl-perest:

Tuc ben tüken kelne peretiye mükerrerdir
Ney ney muham›k deyyu mükerrer
Ram Ram Ram Ram Ram Ram

bu dahi mükerrerdir. **[Q 328b]**

Bu gûne tegannî ile pehlivân›n leflin ellerinden ve ayaklar›ndan sallaya sallaya **[P 325b]** âtefl-i Nemrûd'un tâ aynü'l-fi‘iline atd›klar› sâ‘at çay›r çay›r ve çat›r çat›r yanma€a bafllad›. Ve a€z›ndan burnundan cümle sidik fevvâre-misâl ç›kup âtefl içre neft ü katrân gibi yanard›. Ve gûnâ-gûn alevler evce peyveste olup bed râyiha cümle temâflâc›yân› mebhût u sermest etdi.

Bu mahalde sultâna haber etdiler kim pehlivân›n huddâmlar›(na) firâr ediyor deyince,

"Bire dutun" deyü üç huddâm›n ve pehlivân›n kendin kayd-bend ile sultân huzûruna getirüp,

"Bire kâfir, sen da‘vâ-y› merd edüp bu pehlivân› diri ederim, deyü ta‘ahhüd etdin. Ba‘dehu âtefl-perestdir, deyü âtefle atd›n. Hâlâ çay›r çay›r yanmadad›r. Ur flu kâfirin boynun" derken hemân cellâd dal tî€› Bihzâd-› bîdâd olup tî€› g›lâf›ndan ç›karup kelle-i pehlivân budur derken hemân pehlivân-› rind-i cihân cellâd-› bîdâd ile melik huzûrundan pertâb edüp üç huddâmiyle âtefl-i Nemrûd içine girüp "Ram Ram" diyerek semâ‘ edüp âtefli pâymâl ederken hemân ân merhûm olan pehlivân dahi,

"Ya Ram Ram" deyüp aya€ üzerine kalkup iki pehlivân-i cihân birbirlerine kuc-kuca€ olup semâ‘ ederek taflra ç›kup melik huzûrunda zemîn-bûs etdiler.

Akl›m perîflân olup dembeste ve mebhût vâlih [ü] hayrân olup kalm›fl›m. Ammâ pehlivânlar dest-bûs etme€e geldiklerinde vücûdlar›na cümle ya€ sürünmüfl idi. Yohsa kendü ya€lar› m›, yohsa **[Y 422b]** araklar› m› idi? Hakkâ ki mu‘cize mertebesinde pehlivânl›kd›r.

Ba‘dehu sultân bunlara yüzer deve ve yüzer koyun ve yüzer s›€›r ve yüz[er] keçi ve altm›fl befler aded fîl diflleri ve üçer Habeflî köleler verüp sultâna du‘â etdiler ki tahrîr olundu.

Du‘â-y› Hindî

Kan kakan neva beselâmetem bafl çakerim bu ki mart› hun
Arzı kerem deretikim pan tu musâhebeti tart› hun
Ta tur ta ta tur ta bu flaka bu flaka
Yebu yebu larkı larkı du‘â ki temari ki temari
Îzid Allâ kepenâh çaltı hun
Ey baba baba garîb dost
Men seyyâh-ı ‘âlem-i kam Keflmîr u Kâflân Serendîl hun
Men perlikan meh-leb âtefl-perest-i Hind
Ve pîçe-yi Lahorî zevan makper aye ‘âflık hun
Ey baba baba garîb dost
Ey vallâ baba ey vallâ hun

deyüp bu du‘âdan sonra zemîn-bûs edüp gitdiler.

Hakîrin ta‘accüb etti€ine sultân haz edüp,

"Dahi ne seyre ve ne ibret-nümâlar seyr etdirsem gerekdir kim herbiri vâcibü's-seyrdir" dediler.

Ey imdi ihvân-› vefâ, Hudâ âlimü's-s›rr› ve'l-hafiyyâtd›r, k›rk iki senedir on sekiz pâdiflâhl›k memleketi ibret göziyle nazzâreye alup geflt [ü] güzâr ederek temâflâ etdim, niçe bin sihr-i mübîn mertebesinde lu‘bedebâzl›klar gördüm, ammâ bu mertebe sîmyâ-y› Sînâyî ve Hârisî ve Fisagoresî görmedim. Ve bu Fûncistân ve Donkolistân diyârlar›nda niçe ibret-nümâ sihr-i i‘câz fleyler gördüm, ammâ kilk-i cevâhir zebân›m kâle getirsem tatvîl-i kelâm olup k›râ’at edene tasdî‘ verir. Ol ecilden tahfîf-i kelâm ile iktifâ etdik.

Ezîn cânib

Bu temâflâlardan sonra melik ile bu Apfluka kal‘as›ndan kalkup giderken Nîl kenâr›nda bir handak-› azîme râst geldik, umku elli zirâ‘ idi. Me€er

Tûfân-› Nûh'dan evvel Nîl-i mübârek bundan cereyân edüp garb cânibinde Bahr-i Okyûnûs'a munsab olurmufl. Tûfân'dan sonra Seyf-i Zülyezen yedi fiellâlât kayalar›n kesüp Nîl'i M›s›r'a ak›dup bu handak yâbis kalm›fld›r. An› ubûr edüp on ikinci sâ‘atde,

Beled-i Ebû Temr

Bir flehr-i azîmdir. Kal‘as› olmamak ile beled ta‘bîr olunur, ammâ etrâf›nda yine haflebden kal‘a-misâl çevirmifllerdir. Ve handak› vard›r, bu diyârda ibtidâ handak bu flehirde gördük. Bu dahi Nîl'in cânib-i garb›nda iki bin mikdâr› çalafldan ve kam›fldan toprak örtülü evlerdir. K›rk elli mikdâr› dükkânlar› ve bir müsâfirhânesi ve alt› kahvehânesi ve on aded bozahânesi vard›r. Ve yedi câmi‘i tûbdand›r. Kavmi Mâlikîlerdir. Bunda melike ne kadar hedâyâ getürdilerse cümle hakîre ihsân etdi.

Andan yine Nîl kenâr›nca yine cânib-i cenûba niçe âbâdân kurâlar ubûr ederek on sâ‘atde,

Evsâf-› flehr-i Boruflefl [Y 423a]

Bu Sûdân sultân›n›n bir kan vezîri bunda hükm [ü] hükûmât eder. Yüz bin askere iki bin fîle ve befl kerre yüz bin re‘âyâya ve bilâ-hisâb hayvânâta mâlikdir. Ecnâs-› mahlûkât ile sultâna karflu ç›kd› kim sübhâne'l-Hallâk [1] ‰«l”Δ‰†'d›r. Ammâ ne gûne benî âdemler halk etmifldir kim m›sra‘:

fienîden key büved mânend-i dîde.[2]

Bu vezîr istikbâle ç›kd›kda iki fîl-i azîm getürdi kim biri süd beyâz idi. Bin yafl›ndad›r, derlerdi. Yigirmi kademe nerdübân kemend ile ç›k›l›r fîller idi. Ol mertebe fîl dahi görmemifl idim. Ve fîl bunlara eyle enîs ü mûnis gamgüsâr kim bir nân pâre içün kelb gibi âdemin akîbince gezer, gâyet üns ülfet etmifllerdir. Ve Rûm'daki fîller kadar ekûl de€illerdir, ancak kesb-i havâdan cesîm ü semîndir. Benî âdeme gâyet meftûndur. Hattâ Itflân kal‘as›nda refîk olan Dervîfl Ni‘metullâh'›n gergerdân› fîlleri gördükce hücûm edüp Dervîfl Ni‘metullâh gücile zabt ederdi. Ve fîller gergerdân› gördükde cihân bafl›na dar olup hortumun ber-havâ edüp gâhîce zemînden hâr hâflâk alup havâya püskürüp süheyl ururdu. Gûyâ bir bâkire k›z sadâs› gibi hazîn savt› vard›r. [Q 329a] [P 326a] Ve herbir fîlin arkas›nda k›rkar mahbûb Ba€an›sk› memlûkleri süvâr olup melike eyle hedâyâ gelmifllerdi.

Andan kalkup yine Nîl kenâr›nca cenûba yedi sâ‘atde,

Menzil-i kal‘a-i Boruste
flehr-i ‹beristân

Bu flehre alay-› azîm ile dâhil oldukda taraf taraf kös-i kakanîler ve kebürge ve makrafalar çal›nup her sûkda âdem deryâs› istikbâle ç›kup siyâh-çerde nisvânlar› dikkelerden z›lg›t sadâs› ile flehri velveleye verirlerdi. Ve cümle halk› melike nazar etmeyüp,

"Âyâ bu beyâz çi€ âdemler nedir?" deyü ta‘accüb edüp,

"Sübhânallâh" derlerdi.

Ba‘z›lar› bizi görüp firâr ederlerdi.

Bu kal‘a dahi tûbdand›r. Ve alt› câmi‘i ve bin mikdâr› kam›fldan ve tûbdan evleri var. Câ-be-câ çalafldan dükkânlar› ve bozahâneleri var. Fûncistân'a tâbi‘ alt› kerre yüz bin Zengî ve esmerü'l-levn kavmdir. Lisânlar› cümle ‹brî'dir kim böyle kelimât ederler:

Lisân-› ‹brî

Birden ona var›nca böyle add ederler:

ja	*ji*	*ju*	*kâ*	*ki*
1	2	3	4	5
kû	*ça*	*çi*	*çu*	*çe*
6	7	8	9	10

fii‘ir-i Hazret-i Kaffâh Nebî
aleyhi's-selâm

Ba‘z› elfâz-› dürerbârlar› lisân-› Farsî üzre bulunmufldur.

	Terceme:
jaj berbeji jerebji	Sen bu cihâna gelmeden
julu bunha jum jebji	mâder rahmine girmeden
habaj yejem flem jebji	arfl u kürs olunmadan
flati jesem jit jebji	oldu nasîb yazdı kalem

	Terceme:
Ham judi [Y 423b] *zehuj dujba*	Hâm babas› Nûh Tûfân›
beflat flujet jedju zeba	emriyle k›yâmet idi

	Terceme:
juj ejlem jak jatra	Her cân halâs olup
tat jedlem çiz jatra	îmân getirdiler çok öldü

	Terceme:
huj riva ji jebas neda	Nûh peygambere belî diyen
felaj riba felaj riba	kurtuldular kurtuldular

Bu ebyâtlar tercemeleri ile müfte‘ilün müfte‘ilün vezni üzre bulunmufldur. Bundan ma‘lûm oldu kim ilm-i arûz ve ilm-i Farsî kadîm imifl. Lisân-› Dehlevî dahi bu ‹brî lisân›na karîbdir.

Makâle:

---

1 *Kur'ân,* Enbiyâ 23. "[Allah] yapt›€›ndan sorumlu tutulamaz".

2 ‹flitmek nas›l görmek gibi olabilir?

”√‰†—”Ë‰†«‰‰ÒÁ†’‰Í†
«‰”‰«Â†Á‰†Í‚Ë‰†«‰‰Á†
†«‰‰ÒÁ†Í‚Ë‰†«‰‰ÒÁ† Ÿ‹
„ÊÂ†»«†«ÍÊ†Â‘ †Œ«„†” Â„‹ [1]

Bu âyet-i flerîf lisân-› ‹brî üzre Farsî elfâzlar ile Hazret-i ‹brâhîm'e nâzil olmufldur.

‹mdi kelâm-› Farsî ve Pârsî ve Fâzî kelâm-› Hak'd›r. Cennet'de lisân-› Arabî ve lisân-› Farsî tekellüm oluna demifl müfessirînler vard›r,

,«‰†Ÿ‰ÌÂ†«‰”‰«Â†ÃÊ†◊ [2]

buyurmufllard›r.

Ve lisân-› ‹brî Arabî demekdir, kitâbetde hurûflar› berâberdir, lafz-› ‹brî bâ's›n› nakl edince Arabî olur. Ammâ lisân-› Arabî vâz›h lisând›r ve fesâhat ü belâgatlidir. Ammâ Farsî flîrîn ve zarâfetli lisân-› latîfdir. Hattâ "*el-Arabî fesâha ve'l-Acemî zarâfe ve't-Türkî kabâha ve gayru'l-lisân necâse*"[3] demifller.

Ve bu diyâr-› Fûncistân'da niçe elsine-i muhtelifeler vard›r, ammâ ma‘lûmumuz olanlar› tahrîr eyledik. Ammâ bu lisân-› nazîf ile Boruste flehri kavmi tekellüm etdiklerinde âdem hayrân kal›r, zîrâ gâyet mu€lak çependaz lisând›r. Ammâ birbirlerine her söz bafl›nda *ajandaji* ya‘nî sultân›m deyü ta‘zîmli tekellüm ederler. Bay u gedâya böyle derler. Ekseriyyâ halk› âfitâb-perestlerdirler. Melike harâc verirler. Ammâ gâyet ankâ bâzergânlar› vard›r. Metâ‘lar› ile Nîl'in bafl›n ubûr edüp öte cânibinde sâhil-i Bahr-i Okyûnûs'da Portakal flehirlerine varup Freng ile bey‘ [ü] flirâ ederler, altun gurufl almayup metâ‘ al›rlar.

Bu kal‘a-i Boruste'de iki gün mihmân olup halkiyle ziyâde hüsn-i ülfet edüp ba‘z› lugâtlerin tahrîr eyledik. Halîm ü selîm halûk âdemleri var.

Hikmet-i Hudâ

‹kinci gece vakt-i n›sfu'l-leylde iki y›ld›z biri flarkdan ve biri garbdan zâhir olup bu flehr üzre nüzûl edüp mu‘allak durup ikisi de ditrediler. Bir hayli ditreyüp ikisi birbirine eyle dokufldular kim zemîn [ü] âsumân lerzelendi. Ve bu iki y›ld›zdan niçe kerre yüz y›ld›zlar ç›kup Boruste [Y 424a] flehri üzre ve sahrâya düflüp nebâtât› ihrâk etdi. Ve iki büyük y›ld›zlar yine tulû‘ etdü€i merkezlerine gitdiler.

Bir sâ‘atden yine bu flehr üzre gelüp birbirleri ile ol kadar ceng edüp uruflдular ve dokufldular kim flerârelerinden cümle asker flerre u€rad›lar. Zîrâ ordu içinde at ve deve ve fîller y›ld›zlar›n âtefl-feflânlar›ndan cümle hayvânât ürküp deflt-i hâmûn yerimdir, deyü dümlerin hotas edüp pârekende ve perîflân oldular.

Hâs›l-› kelâm bu iki sitâre birbiri ile kâmil alt› sâ‘at-i nücûmî bu flehr üzre ceng edüp haymelerimiz önünde devâbât makûlesinden bir fley kalmayup cümle halk, azâbullâh nâzil olup eflrât-› sâ‘ât alâmetleridir, deyü tazarru‘ ve nâlifller etdiler. Tâ ki vakt-i fiâfi‘î ki olup seher y›ld›z› ki cânib-i flarkdan lem‘a urdu, mezkûr kevâkiblerin biri flarka ve biri garba gidüp gâ’ib oldular. Ol ecilden bir gün dahi meks edüp cemî‘i hayvânâtlar›m›z bir iki konak yerlerden getirirdik. Ne‘ûzu billâh k›yâmetden bir alâmet temâflâ idi.

Andan ale's-sabâh kalkup yine Nîl kenâr›nca cenûb semtine ma‘mûr [u] âbâdân nebâtât [u] giyâhatl› nâzik halfa alefi içre on bir sâ‘at ubûr edüp,

Medh-i kal‘a-i Donkade

Ahâlî-i vilâyet zu‘munca Âsaf-› Berh›yâ hukemâ ta‘lîmiyle binâ olunan flehrin biri dahi budur derler. Ammâ hakkâ ki flehr-i azîm ü kadîm imifl, ammâ hâlâ harâb-âbâdinde sâkinlerdir. Alt› bin kârgîr hânelerdir. Kal‘as› cânib-i garbdad›r.

Ve bir azîm kârgîr kubbeli câmi‘i var.

Ve esvâk-› muhtasar› var, ammâ benî âdem deryâs›d›r. Husûsâ sultân gelir [Q 329b] [P 326b] mülâhazasiyle cemî‘i zâ€î ve dagî ve ya€› ve bâ€î kavm bu flehr içre mâl-â-mâl idi. Hâkimi Rahîmüddîn Kan'd›r. Vezîr melike yüz bin asker ile istikbâle ç›kup firâvân hedâyâlar getürdi.

Kavmi Mâlikiyyü'l-mezheblerdir, ammâ kedi ve gergerdân ve h›mâr-› berrî ve toprakdan hâs›l olur yer s›çan› ve maymun ve ceyrân ve s›€›n ve hargûfl yerler. Ve da€lar›nda *karman* derler kestâne lezzetinde içi çekirdekli bir meyvedir, an› yerler. Ve levzûrimte meyvesi hurde bal›k gibi bir meyvedir. Alçac›k a€aclarda biter. Gâyet lezîz ve mukavvîdir. Ammâ eflkâlde hemân bal›k gibidir, kuyru€undan biter. A€ac›n kat‘ etsen bal›k ya€› gibi râyihal› ya€› ç›kar. Bafl›na bit üflen ‹brân kavmi bu a€aç ya€›ndan bafl›na sürünüp bitden halâs olur. Ve ak düflen göze vesme gibi üç gün çekseler k›rk y›ll›k ak› mahv eder. Ammâ kesret üzre çekmeye, gözün kuvvet-i basar›n zâ’il eder. Hakîr bir hokkas›na mâlik olduk. Hamd-i Hudâ iksîr-i a‘zamd›r.

Ve bu diyâr halk›n›n zirâ‘atleri cümle dar›d›r. Bu€day ve fla‘îr ve fûl ve ades [Y 424b] ve ketân ve hummûs ve bersîm olmaz.

Ve bu flehirde sultân bir âdemi sengsâr edüp katl etdi. Müte’ehhil iken bir bâkirenin bikrin izâle

---

1 Hadis: [Resûlullah (s.a.v.) Mikâ’il (a.s.)'den sordu; "Allahu Te‘âlâ Farsça bir fley söylemifl midir?" "Evet, ey Muhammed" dedi. "‹brâhîm (a.s.) suhûfunda Allah 'fiu bir avuç topraktan yarat›lan zâlim insano€luna haber yollamaktan gayri ne yapay›m?' buyurdu.

2 Hadis: Resûlullah (s.a.v.) "Hareket-i Fazi'ye (Fazi lisan›na) küfreden Allâh'›n inkar etmifl olur" buyurdu.

3 Arapça ak›c› bir dil, Farsça ince, Türkçe kaba bir dildir. Bundan baflka diller ise çirkindir.

etdi€iyçün beline dek zemîne gömüp recm etdiler. Bah›l gibi tafl da bulunmaz, hele ne hâl ile katl etdiler.

Bu flehirden kalkup yine cenûba Nîl kenâr›nca giderken niçe bin ejderhâ-misâl timsâhlar› temâflâ ederek gâh rimâl ve gâh türâb ve cibâl aflarak tokuzuncu sâ‘atde,

Evsâf-› acâyib ü garâyib cebel-i Sindâs-› Hazret-i ‹drîs

Bu cebelin dâmenindeki sahrâ içre asker-i deryâ-misâl ile meks olunup melik ile tahte'l-futûr tenâvül edüp bin mikdâr› âdem ile at ve hecîne süvâr olup yüz mikdâr› dahi bennâlar ve Ferhâdî kazma ve külünkler alup bu meks etdi€imiz sahrân›n garb›nda nîm sâ‘at ba‘îd evc-i semâya kad çekmifl bir kûh-› bülend-i ahmergûn sâfî seng-i hârâ-y› ibret-nümûn bir mücellâ ve musaykal cebel-i âlîdir.

Bu cebelin flarka nâz›r taraf›nda bir ma€ârâ kapusu var, ammâ r›ht›m fieddâdî-binâ ile sed olunmufl. Der-akab sultân bu kaya dibinde bir tafldan oyulmufl menhar teknesi var ya‘nî kurbân edecek havzdur.

Anda yedi deve yedi koyun ve yedi keçi ve yedi horos ve yedi y›lan ve yedi kedi bo€azlayup kanlar› menhar havzuna dolup cümle kavm ellerin bu kana bulafld›rup ellerin mezkûr kayaya sürdüler. Ve sultân dahi "Eyle edin" dedi. Hakîr,

"Niçin böyle ederiz?" dedim.

"Böyle t›l›sm olmufldur. Her kim bu cebel içine girüp tâli‘in dutup murâd [u] maksûdu ne ise hâs›l olur mu, olmaz m› haber almak murâd edinirse bizim gibi ellerin bu hayvânâtlar›n kan›na sokup kayalara siler, kurbân etmifl olur, tâ ki acâyibât göresin" dedi. "Ammâ sak›n zerre kadar havf [ü] haflyet çekme", deyüp melik vas›yyetler etdi.

Ve cümle bennâlara fermân edüp kûh-› serâmedin sed olan bâb›n› mezkûr kazma ve külünkler ile renc [ü] anâ çekerek acd›klar›nca bir tarafdan halk kurbân kan›ndan münhedim olan kapudan içeri kan nisâr ede ede ma€ârân›n kapusu aç›lup ibtidâ Sennâr kad›s› ve melik imâm› ve Donkade vâ‘›z› tezkîr ü tekbîr ile girdiler. Ardlar› s›ra vüzerâlar› dahi akîbince sultân elime yap›flup ma€ârân›n içine s›yt u sadâs›z girüp âdâb üzre durdular. Bir ak sakall› âdem bir horos ile gelüp horosu vâfir urup horos feryâd ederken horosu tekbîr ile kurbân edüp kayadan oyulmufl bir dollâb hücresi var, anda koyunca alâ-mele’i'n-nâs horos meyyitesi gâyib olunca cümle anda olan huzzâr-› meclis hamd [ü] senâ edüp bu gâr-› azîmin cânib-i erba‘as›nda kat-ender-kat kayadan kesme [Y 425a] âdem oturacak iskemleler var, cümle yüz mikdâr› kimesneler ol mastabalarda oturup âsûde-hâl summun bükmün olup turduk.

An› gördük, ma€ârân›n bir köflesinde zelzeleden rahnedâr olmufl bir yar›k kaya yeri var, andan bir savt-› hazîn ile ibtidâ sûrnâ ve ûd ve kânûn ve santûr ve tanbûr ve rebâb sadâlar› ile bir zemzeme-i sûznâk na€emât› kopup râst makâm›nda be-dürüstî bir fasl-› Hüseyin Baykara oldu kim hakîrin karâr› kalmayup karâr› raksda edeyazd›m. Ba‘dehu bir semâ‘î ve andan befl on âvâz-› muhrik sûznâk bir yerden bir perdeden bir gûne kâr okudular. Ammâ elfâzlar› bir lisâna müflâbeheti yok idi, ammâ usûl âheng yerinde idi. Anlar tamâm edince azamet-i Hudâ bir velvele ve gulgule ve debdebe-i kös ve kerrenây ve tabl ve boru ve kudüm ve sahan ve tancere sadâlar› istimâ‘ olunup bunlar makâm-› hüseynî'de bir fas›l etdiler kim bu kehfin içi ra‘d gibi gürleyüp kulaklar›m›z asam oldu.

Bu fas›l dahi tamâm olunca hemân bu gâr içre horos bo€azlayan koca herîf iki ellerin memesi üstüne koyup mehterhâne fasl› olan tarafa müteveccih olup giderken cümlemize,

"Ayak üstüne kalk›n" deyü iflâret edüp kendi cümleye talî‘a olup sadâ gelen kaya dibine varup,

"Es-selâmu aleyküm yâ sultâne'l-cân" deyü yüzün yere sürdü. Hemân kaya içinden bir avret âvâz› gibi bir savt-› sûznâk ile,

"Ve aleykümü's-selâm yâ huddâmî evlâd-› Hâm" dedi. Andan Sennâr kad›s› varup,

"Es-selâmu aleyküm yâ sultâne'l-cân".

"Ve aleykümü's-selâm yâ kad›-i Sennâr ibn Tâhir ibn Ya‘kûb" dedi. Hemân melik hakîre,

"Hâz›r ol, benim akîbimce sen de selâm verüp gönlün murâd›n söyle" dedi.

Niçe vüzerâ ve ulemâlar varup selâm verüp herkesin isim resmiyle selâm›n al›rd›. Ba‘dehu melik âdâb üzre kayaya müteveccih olup,

"Es-selâmu aleyküm yâ sultâne'l-cân" deyince,

"Ve aleykümü's-selâm yâ zâlim Kakan ibn Sârend Kakan ibn ‹drîs Kakan ibn Lâvend Kakan. Adâlet eyle. Bafl›na y›ld›zlar düfldü. Eline vilâyetine vilâyet-i Zenc'den ve vilâyet-i Dumbiye'den ya€› asker gelir. Gâfil olma. Ammâ mansûr u muzaffersin. Her sene bunda gelüp kurbânlar›n›z eylen" deyü sadâ gelince melik ne cânibe oldu ise befl alt› kerre secde-i flükr etdi.

Bu sadâlar cümle râyegân lisân-› Fûncî idi. Andan bir vezîr Berberî kavminden olma€ile an›n kelimât› [Q 330a] üzre lisân-› Berberîce "Hasta olursun, halâs olup o€lun vücûda gelir" dedi.

Andan melik hakîre cür’et [P 327a] verüp hulû‘ u huflû‘ ile ileri varup,

"Es-selâmu aleyküm yâ sultâne'l-cân" [Y 425b] deyü bükâ eyledim.

Hemân savt-› âlî ile lisân-› Ervâm'›n fesâhat [u] belâgati üzre,

"Ve aleykümü's-selâm yâ seyyâh-› âlem ve nedîm-i âdem, musâhib-i sultânân ve hâf›z-› hamele-i Kur’ân, Evliyâ Çelebi ibn Dervîfl Mehemmed Zillî ibn Kara Ahmed ibn Demircizâde Kara Mustafâ Pafla efl-fiehîd ibn Durhan Be€ ibn Yavuz er ibn Ece

Ya‘kûb ibn Allâhverdi Akay ibn Muhammed Kirmânî ibn [Türk-i] Türkân Hâce Ahmed Yesevî ibn Muhammed Hanefî rad›yallâhu aleyhim ecma‘în" deyü tâ cedd-i ecdâd›m›z Hazret-i ‹mâm Hüseyn'e ve ‹mâm Alî'ye ve Fât›matü'z-zehrâ'ya ve Hazret-i Risâlet'e var›nca fleceremizde tahrîr olundu€u üzre ecdâdlar›m›z yâd edüp bizi dilflâd etdi.

"Ve M›s›r'da bir hayli zamân vüzerâlar ile sohbet edüp nasîbin Kör ‹brâhîm Pafla olur. Kamaniçse feth olur. M›s›r helc [ü] melc olur. Defterdâr Ahmed Pafla M›s›r'a gelir ve gider. Köpürlüo€lu ölür. Kara vezîr olur. M›s›r'da hasta olur. Halâs olursun. Yine sen Mekke'ye gidersin. Yine M›s›r'a gelirsin. Kullar›n içün gam yeme. Var safâ geldin. Habefl'e git. Hofl gitdin" didükde cümle huzzâr-› meclis hayretde kald›lar. Hakîr mebhût olmuflum, koltu€uma girüp bir köfleye hakîri kodular. Cümle halk pesend eylediler kim,

"Seninle bu kadar kelimât etdi" deyü ta‘accüb etdiler.

Andan refîk›m›z Dervîfl Alî Halhâlî ve Dervîfl Nemedî ve Dervîfl Lema‘î ve gergerden sâhibi Dervîfl Ni‘metullâh selâm verdikde cümlesinin selâmlar›n savt-› a‘lâ ile alup isim resimleri ve kurâ ve kasabâtlar› vatan-› aslîleri ile ve eben an-ceddin akrabâ ve ta‘allukâtlar› ile ayân [u] beyân etdi. Ammâ Dervîfl Alî Halhâlî'ye,

"Aleynâ yâ târike's-salât Cebrî Dede" dedi.

Cümlemiz tebessüm edüp Dervîfl Alî hicâb edüp sonra ol kadar musallî oldu kim hakîrin rub‘ dâ’iresi an›n koynundan gitmeyüp vakt-› salât olunca edâ-y› farz ederdi.

Andan memlûkümüz Behrâm varup selâm verdi, ana dahi,

"Aleynâ yâ hâyin-i mevlâyî" dedi. Andan memlûkümüz Haydar selâm verdi, ana dahi,

"Aleynâ yâ hâyin-i velî-i ni‘am" dedi. Ve Husrev gulâm selâm verdikde,

"Ve aleykümü's-selâm yâ mahdûm-› mükerrem-i bilâd-› Erdelî" dedi.

Hulâsa-i kelâm sultân ile biz anda iken müte‘ayyin ma‘dûd âdemler cümle varup herkesin murâd› üzre haberler söyleyüp tesellî-i hât›r olup gayr› sâ’il kalmayup yine ol horos bo€azlayan kimesne meydân-› mahabbete gelince içerden bir sadâ-y› çeng-i harbî fasl› çal›nup cümle halk sürûr [u] flâdmân etdiler. Fas›l tamâm olup cümle âdemler taflra gitdiler.

Bu sahrâda üç gün üç gece meks edüp her gün cümle halk gürûh gürûh varup selâm verüp murâd [u] maksûdâtlar›n su’âl edüp **[Y 426a]** su’âllerinin s›hhat haberin alup gelirlerdi. Hakîr dahi yüzüm al›flup üç kerre vard›m, murâd›m üzre haberlerin ald›m, ammâ mugayyebât-› hamseden haber vermezdi. Üçüncü gün sultân ve cümle a‘yân-› kibâr varup yine kurbânlar edüp bennâlar kehfin bâb›n kârgîr-binâ ile sed edüp du‘â ve senâ ile gitdiler.

Me€er her sene mâh-› Temmûz'da cümle diyâr-› Fûncistân ve gayr› Berberistân kavmi bu sahrâya cem‘ olup üç gün üç gece böyle cem‘iyyet-i kübrâ edüp herkes gönlü murâd›n su’âl edermifl.

Ammâ **hikmet** bu kim bu kehfin içi seng-i hârâdan oyulmufl bir gâr-› azîmdir. Ve eyle mücellâd›r kim bir hûfl [u] tuyûr-› vahflî minkâr›n ildirecek yer yokdur. Ancak ol sadâ gelen çatlam›fl kaya vard›r, gayr› yerleri musaykald›r, bir âdem girecek yer yokdur. Ya bu sâz söz ve hây hûy kerrenây kös ve nefîr ve tabllar nedir? Ya bu herkesin ismi ve resmi ile bilüp haber verme nedir? Akl›m perîflân oldu. Aceb s›rr-› Hudâ-y› ibret-nümâd›r. Sultâna ve ba‘z› ihtiyâr nüdemâlar›na su’âl etdim, gûnâ-gûn haber verdiler. Ancak horos bo€azlayan kehfin huddâm› nakl etdi kim,

"Bu cibâle cebel-i Hazret-i ‹drîs derler. ‹drîs Nebî zamân-› sa‘âdetlerinde melâyikelere bu gârda ders dedi€iyçün ‹drîs derler. Dâ’imâ enîs mûnisi bu gâr içre kerrûbiyân idi. ‹drîs Nebî bu âyet-i flerîfe fermân›nca âsumâna urûc etme€e niyyet etdi, âye[t]:

[1] †E—·YE«A†E«–„—†·l†«‰„ «»†≈œ—l

Andan cemî‘i ta‘allukât›n ve enîs mûnis gamküsâr› olan kerrûbiyân perîlere,

‘Siz bu gârda sâz söz ile e€lenin, ben gelince sabr edün’ deyü bunlara hay›r du‘â edüp bu gâr içre cümle ta‘allukâtlar› gizden [gözden?] gâyib olup ‹drîs Nebî ‹svân diyâr›nda âsumâna urûc etdü€ine bu âyet-i flerîf delîldir. Ol zamândan berü bu kehf içre iki sâ‘atde bir nevbet çal›nup azîm dîvân olur kim gece ve gündüz on iki fas›l eder. E€er benî âdem gelir ve e€er gelmez bu fas›llar ilâ hâze'l-ân ve ink›râzu'd-devrân böyle fasl olunmadad›r. Âbâ vü ecdâd›m›zdan böyle gördük ve böyle hizmet edüp cümle gelen kurbânlar› bizim zürriyetimiz kurbân edegelmifllerdir. Hâlâ huddâm-› sultân biziz" deyü cevâb verüp gayr› gûne haber vermedi.

El-hâs›l dem-beste oldu€um temâflâ idi. Andan melik sâyebân›na gelüp ta‘am tenâvül etdik. Hakîrin ta‘accüb etdi€ine anlar hande ederler. Ba‘dehu bu sahrâdan kalkup yine Nîl cenbinde cânib-i cenûba alt› gün alt› gece mâhitâbda dahi giderdik. Vakt-i sabâhda sayd [u] flikâr ederdik. Bu vâdîye,

Vâdî-i fiilcelâh [Sincilâh?]

Ya‘nî Zülcelâl sahrâs› demek ola. Bir sahrâ-y› bîpâyând›r. Ve gâyet mahsûldâr **[Y 426b]** ormanlar âb-› revânlar ve buhayreler ve nahlistân gülistânl› rûh-efzâ sahrâ-y› cân-fezâd›r.

---

1 *Kur’ân,* Meryem, 56-57; "Kitap'da ‹dris'i de zikret, çünkü o dosdo€ru bir peygamberdi. Onu yüce bir yere yükseltmifltik."

Garb cânibinde onar fersah nihâyeti Portakal Frengi kal‘alar›ndan sâhil-i Bahr-i Muhît'de flehr-i Siniçtere'dir, ammâ görmedim, flehr-i azîm imifl.

Ve bu Sincilâh sahrâs›nda üç gün sayd [u] flikârlar edüp yetmifl fîl ve on alt› gergerdân ve niçe bebr ü peleng ve niçe bin hargûfl ve h›mâr-› berrî ve kaz›k boynuz ve zürefâ ve kûsfend-i beyâbanî ve'l-hâs›l hadden bîrûn ve k›yâsdan efzûn hayvânlar flikâr oldu kim bu sahrâda olan mahlûk-› Hudâ'n›n yüz kerre yüz bininde biri sayd olunmad›. Tâ bu mertebe Cenâb-› Bârî bu sahrây› ecnâs-› mahlûklar ile mâl-â-mâl eylemifldir. Ve cezîre-i M›s›r'da böyle vâsi‘ mahsûldâr [Q 330b] sahrâ-y› [P 327b] hofl-havâ yokdur.

Bu vâdî-i hâmûn içre ceyrân gergerdân kûsfend-i beyâbân yiyerek dördüncü gün vakt-i zuhrda yetmifl seksen bin asker nümâyân olup on fîl-i Mengerûsî iki yüz g›lmân u bintân ile fîlleri Rümeyle hâkimi hedâyâ çeküp alay-› azîm ile,

Evsâf-› flehr-i azîm ve bilâd-› kadîm Rümeyleti'l-Himâl

Hazret-i Süleymân'›n vezîri Âsaf-› Berh›yâ binâ etdü€i flehirdir. Mukaddemâ kurâ flekilli bir beled imifl. Âsaf bu beledde rahm-i mâderden müfltak olup maskat-› re’si oldu€uyçün bu flehri hikmet üzre binâ edüp itmâm›nda Hazret-i Süleymân'› ziyâfete da‘vet edüp kasr-› âlîler binâ etmifl. Ve her mahlûk-› Hudâ'n›n elbette pâdiflâhlar› vard›r, Süleymân Nebî ile anlar› da‘vet edüp herbirine birer kâh ve birer Havernak ve birer mak‘ad ve birer cây ve birer maksûre-i gûnâ-gûn ile Nîl'in sâhilin eyle âbâdân etmifl kim yedi sâ‘at Nîl kenâr›nca cenûba, yedi sâ‘at yine Nîl kenâr›nca flimâle, gûnâ-gûn kas›rlar binâ edüp her ecnâs-› mahlûkun sûretlerin kasr› üzre *tâbaka'n-na‘lu ceseden* timsâl etmifl.

Ammâ cümleden mehîb ecinne pâdiflâhlar› on ikidir, herbiri beyâz mermerden ve sommâkîden ve seng-i siyâhdan mahûf u mehîb sûretleri var. Ammâ on iki dahi perî pâdiflâhlar› var, kas›rlar› yan›nda be-yâz mermerden inflâ olunmufl geysûlar› çim-ender-çim edüp omuzlar› üzre cenâheynlerin devflirüp ber-zânû otururlar, hemân cemî‘i vücûdlar› benî âdem gibidir, ammâ kanatlar› omuzu bafllar›nda ziyâdedir. Ve bir kas›rda,

Eflkâl-i dîv

Bu dahi insân gibi, ammâ bafllar› kazan gibi ve kulaklar› sini gibi ve iki boynuzlar› alt›nda ve iki azu diflleri taflrada ve kuyruklar› otururken dizleri üzre ve gözleri müdevver ve ayaklar›nda ve ellerinde befler parmaklar› arslan t›rnakl› k›rm›z› sommâkî sûretler idi kim kasr içre dururdu. Andan bir kasr-› azîmde,

Eflkâl-i sîmurg-› ankâ

Heyhât sahrâs›nda gördü€üm ukkâb kufllar› gibi hammâm kubbesi [Y 427a] kadar cüssesi var. Som-mâkî zenbûrîden binâ olunmufl deve gerdânl› ve fîl baflı› ve minkâr› minâre gibi ve kanatlar›n iki cânibe yayup gö€sün âfitâba verüp c›€alar›na perdâht verir fleklinde durur. Ve kuyru€u büklüm büklüm durur. Ve cemî‘i vücûdundaki tü€lerine üstâd-› kâmil kemâlin arz edüp eyle tîfle urmufl kim çeflm-i insân hîrelenir. Ve iki ayaklar›n›n pençeleri birer amûd-› azîm gibi dururdu. Ve bir kas›rda,

Eflkâl-i murg-› semender

Bu ol kadar büyük de€il, ammâ gâyet flîrîn sû-retli tuyûrdur. Gûyâ çölistânda münakkafl devekufllar› olur, ol eflkâldedir, ammâ gerdeni k›sad›r. Bu dahi sommâkî tafldand›r. Cenâhlar›n açup durur. Ve bir kas›rda,

Timsâl-i gûl-i beyâbân

Beyâz mermerdendir, âdem cüssesinde. Ammâ iki bafl› var, bir kellesi dîv flekli ve bir bafl› ukkâb baflı›. Ve ayaklar› deve tabanl› ve kulaklar› h›mâr kulakl› bir gûne mahlûkdur.

‹mdi ihvân-› bâ-safâ, Cenâb-› Bârî rûy-› arzda ne kadar ecnâs-› mahlûkât halk etdi ise tâ kar›nca ve kurba€a ve sümüklü böcek ve çekirge ve sovulcan ve akreb ve ç›yan ve'l-hâs›l cümle haflerât-› arz›n eflkâlleri bu Rümeyle flehri kurbunda hâlâ durur. Ammâ bu hakîr eydir: hâflâ kim bu eflkâlleri benî âdem etmifl ola, makdûr-› befler de€ildir. Ve mu‘cize ile dahi mümkin olmaya. Eyle timsâl-i acîbelerdir kim ilâ hâze'l-ân bu kadar bin y›ldan berü fenâ bulmam›fllar. Gûyâ zî-rûhlard›r. Hemân kudret ve azamet-i Celâl gazab›n kullar›na izhâr etmek içün Hâkim-i Mutlak bunlar› tafl eyledi, derim. Zîrâ âciz insân bin y›l ömrü olsa bu eflkâlleri inflâ edüp bu hüsn-i sûrete koma€a kâdir de€ildir, *ve's-selâm*.

Ammâ bu kadar ecnâs-› mahlûkât pâdiflâhlar›n›n tâ ortas›nda serâperde-i Süleymânî'de bilâ-teflbîh Haz-ret-i Süleymân taht›n etmifl, ammâ Süleymân Nebî sûreti yokdur. Bin bir pâye üzre bir kas›rd›r. ‹çinde ol kadar g›lmân perîzâde sûretleri var, kimi aya€ üzre, kimi oturmufl, kimi asâs›na dayanm›fl, kimi yat›r ve kimi durur. Böyle eflkâl-i garîbeler var. Cümlesi k›rm›z› sommâkîdendir kim ceseden binâ olunmufldur, yohsa kâ€›da ve tafla kalem ile kazma yazma de€ildir.

Ammâ bu serâperde-i Süleymânî içre niçe bin eflkâl-i pesendîdelerin içinde sihr-i i‘câz bir ma‘rifet gördüm: bir mahbûb gulâm kâküllerin perîflân edüp sa€ elinde bir do€an kuflu vard›. Bu do€ana üstâd-› mermerbür bir tülek kanat yelekler göstermifl [kim]

âdem hayrân olur. Ve elinde olan mahbûb bu do€ana nazar edüp do€an gibi bu anadan do€an flâhbâz dahi bâza bakup tebessüm etmifl. Eyle tasvîr etmifl kim h›tâyî [Y 427b] kâ€›z üzre Mânî ve Bihzâd bu sûreti yazma€a kâdir de€ildir, *ve's-selâm*.

Bu eflkâlât-› acîbeleri cümle melik ile seyr etme€e mâlik olup yine flehr-i Rümeyleti'l-Himâl'e geldik.

Evsâf-› flehr-i Rümeyle

Bu flehirin âb [u] havâ-y› ferah-fezâs›n Âsaf-› Berh›yâ be€enüp iki yüz y›lda bu flehri binâ edüp amâr eder. Ba‘dehu Nîl-i mübârekin tulû‘ etdü€i Cebelü'l-Kamer'e varup Nîl'in menba‘› üzre bir kubbe-i nühtâk edüp mîl minâreler ve acâyibât [u] garâyibâtdan t›l›smâtlar ihdâs eder.

Ve ol diyârda Rümeyle nâm bir hâtûn alup binâ etdi€i Rümeyl flehrine gelir, niçe sene sâkin olur. Me€er hâtûnu hâmile olmaz imifl. Hikmet-i Hudâ bu Rümeyl flehrinde hâtûn hâmile olup vakt-i sâ‘ati geldikde bir o€lu vücûda gelüp ismini Semcan kor. Bu evlâd› rahm-› mâderden müfltak oldu€›yçün hâtûnuna rahm edüp bu flehri ehline hibe eyler. Hâtûnun ismi Rümeyle olup bunda hâmile kald›€›yçün bu flehre Rümeyleti'l-Himâl deyü ol avret ismiyle müsemmâ bir flehr-i temâflâd›r.

Ammâ evvelki ismi flehr-i [P 328a] Berh›yâ'd›r. Eyle flehr-i mu‘azzam imifl kim hâlâ Tâk-› Kisrâ'dan ve binâ-y› Haleb'den ve san‘at-› flehr-i Atine ve Kafl'dan niflân verir. [Q 331a] Mîl minâreler ve amûd-› müntehâ ve kubbe-i âlîler var kim herbirinin kadleri kehkeflân-âsâ ayyûka kad çekmifldir. Ve hâlâ bunda olan mutalsamâtlar ve künûz [u] defâyinler ve vâcibü's-seyr ibret-nümâ âsârlar var kim im‘ân-› nazar ile nigerân olunsa âdem vâlih [ü] hayrân olur. Ammâ hâlâ bu imâretden flehirde bin mikdâr› kârgîr-binâ hâneler ve yedi câmi‘ minâresiz ve yüz dükkân ve bir hân ve yigirmi bozahâne var, gayr› hammâm u medrese yokdur.

Bu flehir kan› Reca‘ü's-selâm hedâyâlar›n verüp on bin asker ile sultân askerine talî‘a olup flehr-i Rümeyl'den yine cenûba Nîl kenâr›nca gidüp beflinci sâ‘atde,

Cebel-i Dâbbetü'l-arz

Bir sahrân›n nihâyetinde bu cebel dâmenine varup meks etdik. Bir çemenzâr yerdir. Aslâ flâdumândan alâmet yokdur. Ancak yalç›n kaya-y› ebyaz vard›r.

Eflkâl-i ucûbetü'd-dehr Dâbbetü'l-arz

Mezkûr kaya üzre bir fîl-i azîm cüssesi kadar dörd ayak üzre durur beyâz mermerden bir sûretdir. Gerdeni sürâhî servi gibi bir serâmed gerden-i d›râzd›r. Kellesi âdem gibidir ve gâyet mahbûbs›fatd›r. Lâkin aln›nda bir sivri boynuzu vard›r ve geysûlar› perîflând›r ve kulaklar› fîl kula€› gibi yass› ve sarkm›fl durur. Ve gerdân›nda yelisi yokdur. Ve vücûdunda postu kaplan alacas› gibidir. Ve kuyru€u salk›m saçakd›r. Ve dörd ayaklar› gûyâ deve aya€› gibi çatald›r, uclar›nda t›rnaklar› vard›r. Ve omuz bafllar›nda iki kanadlar›na üstâd eyle Ferhâdî tîfle urmufl kim gûyâ per açup tayerân etmek üzre. Bu flekilde bir hayvând›r. [Y 428a] Bu sûretin flimâlinde yine bir püflte-i âlî üzre,

Eflkâl-i Deccâl-i la‘în

Çârpâ bir h›mâr-› azîmdir kim kaddi befl c›da kadar vard›r. Siyâh tafldan bir kara h›mârd›r, aslâ gayr› gûne de€ildir. Ammâ üstünde da€-pâre bir cesîm ü semîn âdem oturmufl. Bir gözü yok. Cümle vücûdu beyâz mermerden ve bafl›nda destâr› sar› tafldand›r. Bir elinde zekeri, bir eli uylu€u üzre h›mâra süvâr durur. Ve cânib-i erba‘as›nda avret ve o€lan ve dahi flapka takyeli Yahûdîler ve gûnâ-gûn kavmlerin herbirinin ellerinde deff ü nakâre ve dübelek ve çeng ü rebâb ve ›kl›€ ve barbût ve'l-hâs›l bu rûy-i arzda ne kadar sâz makûlesi mezâmirâtlar var ise her ecnâs›n ellerinde birer âletleri ile çalar fleklinde tafldan binâ olunup Deccâl-i la‘înin bafl›na üflmüfller. Bu dahi ve mine'l-acâyibâtdand›r. Bunu dahi seyr [ü] temâflâ edüp yine melik ile bu sahrân›n cenûbî taraf›na bir sâ‘at gidüp,

Eflkâl-i tavîl Ûc ibn Unûk

Evc-i âsumâna ser çekmifl bir beyâz mermer kayay› üstâd kat‘ ede ede yine arkas› ve omuzlar› kayaya muttas›l bir Ûc tasvîri edüp iki ayak üzre durur. Yine âdem s›fat›nda, ammâ seher vaktinde bafl› bulutlar içindedir. Geysûlar›n târmâr k›lm›fl bir kadd-i bâlâ âdemdir. Ve ayaklar› mermer amûdlara benzer. Boynunu elli âdem kucaklayamaz. Bafl› Süleymâniyye câmi‘i kubbesi kadar vard›r. Ve bâzûlar› hem-çünân sütûnlar kadar vard›r. Ve bir eli zekerinde ve bir elinde bir neheng bal›k omzuna alm›fl durur bir eflkâl-i acîbedir.

An› dahi temâflâ edüp cümle askerle göçüp bu sahrân›n cânib-i lodos rûzgâr› üzre gidüp bir çemenzâr yerde sayd [u] flikâr ederek meks eyledik. Andan yine melik ile atlara süvâr olup iki yüz mikdâr› asker ile meks etdi€imize karîb,

Cebel-i Sevrü'd-dünyâ

El-azametullâh evce müntehî olmufl bir yalç›n da€›n tâ zirve-i a‘lâs›na bir sâ‘atde gücile ç›kup yine ol k›rm›z› kayadan kesilme,

Eflkâl-i bakar-› hamele-i dünyâ

Sübhâne sâni‘i'l-kudre, hemân kullar›na sun‘un izhâr etmek içün kuvvet kudret verüp yâ vahy ile yâ ilhâm-› Rabbânî ile ol asr›n kullar› me’mûr olup böyle san‘at izhâr ederlermifl. Kâmil üç bin Ayasofya

amûdlar› gibi amûd-› ahmerler üzre dünyây› götüren s›€›r›n vücûdunda bu amûdlar ayaklar› olmak üzre dizleri ile çatal t›rnaklar› ile niçe bin y›lda binâ etmifller. fiikemi yine bir kûh-› azîm kadar vard›r. Ve bafl› evce berâber, gözlerinin bebekleri Ayasofya kubbesi kadar ve boynuzlar›na hadd [ü] hasr yokdur. Üstâd buna bir gûne tarama [turfe?] k›llar göstermifl kim gûyâ dühâvî katîfedir. Gördükde akl›m›z [Y 428b] perîflân olup cânib-i erba‘as›n iki sâ‘atde atlar ile gücile devr edüp vakt-i gurûb haymelerimize geldik. Ak›l irmez temâflâlard›r.

Andan ale's-sabâh bu kadar asker ile kalkup bu sahrân›n cânib-i garb›na üç sâ‘at gidüp bir çemenzâr yerde meks etdik. Anda,

Eflkâl-i hamele-i dünyâ semek-i azîm

Bu dahi bir çemenzâr sahrâ içre bir tûlânîce vâki‘ olmufl bir cebel-i azîmi tîfleler ile kese kese bir bal›k tasvîri etmifller kim gûyâ neheng-i Bahr-i Muhît'dir. Tûlü kâmil bin altm›fl ad›md›r. Bunun dahi bafl› kûh-› Demâvend-misâldir. Vücûdu pul pul zeyn olmufldur. Ve hikmeten bafl› bir buhayre kenâr›na vâki‘ olmufldur. An› üstâd-› sihr-âsâr emek sarf edüp bir mâhî tasvîri etmifl kim felekde nazîri yokdur. An› ubûr edüp yine cânib-i garbda bir sâ‘at ba‘îd,

Eflkâl-i melâ’ike-i mukarrebîn

Hikmet-i Hudâ bu sahrân›n nihâyetinde iki dere a€z›nda dörd aded evce münkalib olmufl yalç›n mermer kaya üzre yine kayalardan oyulmufl bir cebel üzre bilâ-teflbîh Cebrâ’îl, bir kaya üzre Mîkâ’îl ve beride ‹srâfîl ve beride Hazret-i Azrâ’îl timsâlleri var. Elsiz ve ayaks›z ve bafls›z bir vücûddur, ammâ a‘zâ-y› cevârihden bir fley yokdur, illâ bir münevver yüz var. Cânib-i erba‘as›nda dörd çatal kanatd›r ve iki çatal kuyruk mesâbesinde yine kayaya muttas›l perr [ü] bâllerin açup dururlar. Dördü dahi bir eflkâldedir, kanatlar› kûh-› bâlân›n tâ zirvesinden tâ süflîsine dek bir nakfl-› bûkalemûnlard›r kim sihr-i i‘câzd›r. Anlar› temâflâ edüp bunlara karîb,

Vâdî-i Nâr-› Cahîm

‹ki cânibi [Q 331b] [P 328b] evce ser çekmifl kayalar içre yine tafldan inflâ olunmufl y›lan ve ç›yan ve akreb ve zebânîler ucbe-likâ bir ayakl› ve bir elli gûnâ-gûn ecnâs-› mahlûkâtlar ve ziflt(ü)rû câdûlar timsâli var kim âdem bakma€a havf eder. Cehennem deresi derler, bu vâdîde hakîkatü'l-hâl yine Cehennem deresidir. ‹ki kaya mâbeyninde helâk olayazd›k. Ve hisâb›n Cenâb-› Bârî bilür ankerek y›lanlar› ve kat›r y›lan› ve akrebler var kim fliddet-i hârda bu askerin hengâmelerin görünce herbiri birer su‘bâna dönüp bir Berberî za‘îfi ve bir h›mâr-› nahîfi sokup der-ân cân verüp câns›z kald›lar. An› ubûr edüp dereden taflra ç›k›nca tâze cân bulup ana karîb yine bir vâdî-i ferahflâd içre,

Vâdî-i Me’vâ

Ya‘nî Cennet deresi ola. Hakkâ ki bâ€-› ‹remezâtd›r. Âb-› hayâtlar ve kendi biter kendi yiter flecer-i müsmirâtlar ile zeyn olmufl bir fezâd›r kim cereyân eden nehrin tarafeyninde gûnâ-gûn maksûreler içre yine tafldan mahbûb gulâmlar ve mahbûbe k›zlar oturmufllar. Bir hâli harâb yerdir, benî âdemden kimesne yokdur. Ancak [Y 429a] Temmûz'da [Rü]meyle flehrin Nîl gark etdükde ahâlî-i Rümeyle bu Vâdî-i Me’vâ'da üç ay sâkin olup zevk [u] safâ ederlermifl.

Sultân ile bunda bu hûrî kasr› içre tahte'l-kahve tenâvül edince bülbüllerin hezâr hezârân na€mesâz-l›klar› câna safâlar verdi. Andan ba‘de't-ta‘âm Vâdî-i Me’vâ'dan ç›kup sahrân›n garb›na bir sâ‘at gidüp bir kûh-› bâlâ dibinde,

Eflkâl-i garâyib-i su‘bân-› acâyib

Yedi bafll› bir ejderhâd›r kim her seri eflâke serçekmifldir, ammâ yine birbirlerine muttas›ld›r. Ve cümle vücûdu k›rm›z› sommâkî tafldand›r. Ve alt› aya€›n›n herbirin onar âdem kucaklar kal›n pâyelerdir. Ve çatal t›rnaklar› vard›r, herbiri nâhünleri rumh-› sinândan niflân verir. En afla€› a€z› gâr-› yetîmân kadar vâsi‘dir. Ve vücûdu kûh-› yekpâredir. Ve kuyru€un kec k›lup ucu zahr›na muttas›l durur. Ön ayaklar›ndan k›ç ayaklar›na var›nca tûlü yedi yüz ad›md›r. Hakîrin bir gulâm› afla€› a€z›ndan içeri girüp temâflâ edüp gâr-› cahîm gibi cevf bir temâflâd›r, deyü nakl etdi. Ammâ melik hazretleri buyurdular kim,

"Hazret-i Mûsâ ile Fir‘avn k›ssalar› cemî‘i tevârîh kütüblerinde mastûrdur. Ol as›rda bu Rümeyle'de bir sehere var imifl. Fir‘avn buna haber gönderüp ‘Sen dahi bir ma‘rifet izhâr edüp imdâd›ma gelesin’ deyü haber geldikde bu dahi yed-i tûlâs›n› ayân u beyân etme€içün bu yedi bafll› su‘bân› sihr ile k›rm›z› somâkîden edüp kuyru€un kavs-i kuzah-vâr devr edüp harekete bafllar, tâ binâ olundu€u da€dan g›jg›rup yürüyerek bu çemenzâr mahalle gelince bi-emrillâh tafl olup kalm›fld›r" deyü melik ve ulemâlar› nakl etdiler.

Bu dahi sihr-âsâr-› sahîh ibret-nümâ temâflâd›r. Ve bu sahrân›n cânib-i erba‘as› böyle temâflâgâhlard›r kim Âd ibn fieddâd ve kavm-i Semûd ve Cân bin Cân kavminin alâyimât u garâyibâtlar› var kim ilme'l-yakîn ve ayne'l-yakîn ve hakka'l-yakîn hâs›l etdi€imiz üzre cümle temâflâ etdiklerimiz tahrîr eylesek bir müdevven olur. Ammâ ol as›rlar›n kavmine hezâr ahsend kim k›rm›z› sommâkî sengîn tafl› kendülere musahhar edüp peynir gibi oyup münakkafl

edüp bu mertebe san‘atlar icrâ ederlermifl. Zehî san‘at-› kâmil. Sad kez ve lek bârekellâh.

Andan yine bu sahrâ içre sayd [u] flikâr ederek on birinci sâ‘atde,

Cebel-i fievâm

Bu cebel dibinden bir âb-› nâb cereyân eder.

Andan kalkup bismi-ilâh ile cânib-i flimâl ki cânib-i M›s›r'd›r azîmet eyledi€imizde bu cebel-i fievâm'da irtifa‘ ald›m, tûl-i nehâr› (---) ve arz-› beledi (---). Ve hatt-› istivâ'dan bu mahalle gelince yetmifl merhale yer Nîl bafl›na do€ru gitmifliz. Bu mahalde k›ble-nümâm›z amel etmeyüp serserî döner oldu. Zîrâ (---) (---) dahi ubûr etmifliz. [Y 429b]

Ve M›s›r'dan bu cebel-i fievâm'a gelince yüz seksen konakda gelüp Nîl kenâr›nda (---) pâre flehir ve k›lâ‘ ve kasabâtlar› temâflâ ederek iki ay Fir[d]âniye cenginde ve bir buçuk ay Sûdân flehr-i Sennâresi'nde böyle ba‘z› yerlerde tekâ‘üd ederek kâmil sekiz ayda bu fievâm da€›na varup bin seksen üç Zi'l-ka‘de'sinin gurresinde hamd-i Hudâ s›hhat ile yine vilâyet-i Sûdân'a avdet eyledik. Ammâ bu diyâra eyle ya€murlar ya€ar kim fîli seyl götürür. Alt› ay güz eyyâmlar›nda gûyâ Rûm havâs›d›r.

Cebel-i fievâm'dan kalkup flimâle befl sâ‘at gidüp,

Evsâf-› vilâyet-i flehr-i Cersinka ve Nîl-i mübârekin matla‘›n beyân eder

Azîm vilâyetdir. Berberistân gibi baflka meliki vard›r. Zamân-› kadîmde ulu sultân imifller, devletleri bergeflte olup Fûncistân'a tâbi‘lerdir. Cümle mü’min ü muvahhid müslim Mâlikîlerdir. Hâlâ meliki fiânullâh Kan yüz bin asker ile Fûnc sultân›na k›rk fîl yükü ve yüz hecîn yükü hedâyâ ile istikbâle ç›kd› ve meliki üç gün al›koyup ziyâfetler edüp kanlar›na ve hakîre hedâyâlar verdi.

Üç gün bu deryâ-misâl askerimiz bu Cersinka diyâr›nda gâyib oldular. Zîrâ cümle evleri beyâz mermer da€lar içre ma€ârâlarda sâkinlerdir. Ve sahrâlar› dahi cümle mücellâ beyâz mermerdir. Bu diyâr halk›na Cenâb-› Allâh eyle mermerbürlük san‘at› vermifl kim sihr-âsâr ma€ârâlar› sahrâlarda ve da€larda inflâ ederler. Aslâ zirâ‘at edecek ve nebâtât [u] giyâhat bitecek yerleri yokdur, hemân mücellâ da€lar ve sahrâlard›r. Âye[t]:

[1] ËĀ«†ĀË†œ«»...†·Ì†«‰،

mazmûnu üzre,

Bu diyârda olan kullar›n nice perverifl eder, an› beyân eder

Hikmet-i Hudâ-y› Rabb-i ‹bâd Îzed

Mâh-› Temmûz'dan evvel ol Fâ‘il-i Muhtâr kâmil bir ay âsumândan k›rm›z› elenmifl(?) amber-i hâm-misâl bu diyâra toprak ya€d›rup cemî‘i sahrâda olan mücellâ mermer kayalar› ikifler üçer arfl›n toprak setr eder.

Andan cemî‘i ibâdullâh bu toprak üzre her neye mâlik ise hâk-i amber-pâk üzre gece ve gündüz zirâ‘at ederler. Ekser zirâ‘atleri dar›d›r, zîrâ çok mahsûl verir. Andan Kârhâne sâhibi bu tohm üzre semâdan kifâyet mikdâr› matar nâzil edüp ertesi cümle sahrâlar çemenzâr olur, Bâ€bân Hudâ murâd› üzre bu diyâr› saky edüp k›rk›nc› günde terekeleri hâs›l olup mahsûllerin alup ma€ârâlar› içine koyup herkes nafakalar› ile bay olup bal›k ya€lar›n da hâz›rlayup ma€ârâlar›na cümle ibâdullâh kapan›rlar. Ammâ bu [Q 332a] gârlar›n›n [P 329a] bâblar›n eyle sed edüp yekpâre tafldan kapaklar etmifllerdir kim iki tafl›n imtizâc› mahallinden bir katra su girmeyüp bâblar›n [Y 430a] içerden sed edüp kapan›nca vakt-i Temmûz dahi eriflüp âsumândan üç ay eyle matarlar boflanup bu mücellâ tafllar üzre ya€an topraklar› bu vilâyetlerden seyl-i revân sürüp Nîl'e döker. Nîl dahi seylden cûfl-› hurûfla gelüp ol k›rm›z› toprak çamuriyle Temmûz'da cereyân ederek M›s›r'a gelmesinin sebebi bu vilâyet-i Cersinka'ya ya€an toprak sebebiyle M›s›r'a Nîl k›rm›z› çamur gelüp üç ay diyâr-› M›s›r Cennet çamuruna gark olup Nîl çekildikçe bu çamur üzre fellâhîn zirâ‘at edüp ganîmet olurlar. ‹flte Temmûz'da cümle sular eksilüp Nîl-i mübârek ziyâde olup k›rm›z› çamur gelmesinin asl› bu bizim vard›€›m›z vilâyet-i Cersinka'ya ya€an ya€murlar ve türâblar sebebiyledir, *ve's-selâm*.

Ve bu Cersinka'dan Nîl'in bafl› cenûba otuz iki konak kald› dediler. Ammâ varmak müyesser olmad›. Ammâ hamd flükür olsun kim Nîl'in iki cânibinde olan ma‘mûr u âbâdân vilâyetleri ve kal‘a ve flehr-i azîmleri ve âsâr-› garîbe ve acîbeleri seyr [ü] temâflâ edüp itmâm-› seyâhat etdik.

Ve Nîl'in bafl›nda flehr-i Kamer kavminden âdemler dâ’imâ bu Cersinkay flehrine gelüp aynü'l-hir ve tibr ve seng-i râsûk getürüp bo€as› ve gömleklik bez ve katrân ile de€ifl ederler. Anlar ile kelimât etdik, anlar nakl etdiler kim,

"Biz bu flehre Nîl bafl›ndan gelince karadan gelemeziz. Zîrâ yollar› gâyet mahûf u muhâtara yerlerdir kim semm-i helâhilli kepçe kuyruk gibi ve su‘bân ve evren gibi havfnâk canavarlar vard›r. Ve y›lan u ç›yan ve akreb ve fîl ü gergerdân ve arslan u kaplan ve bebr ü peleng ve ukkâb ve gayr› y›rt›c› canavarlar gâyetü'l-gâye çok olup da€›stân sengistân yerler oldu€undan âbâdân de€ildir. Ol ecilden karadan gidilmez. Ve ol mahallerde Sencere derler bir

---

1 *Kur’ân,* Hud, 6; "Yeryüzünde hiçbir canl› yoktur ki, r›zk› Allâh'a aid olmas›n..."

kavm vard›r, dîn diyânet nedir bilmezler, kendülerden gayr› bir mahlûk görseler elbette dutup kebâb edüp yerler", dedi.

"Ve Nîl Cebelü'l-Kamer'den ç›kup bu mahalle geldü€i gibidir, tâ Bahr-i Ebyaz'a mahlût olunca böyle nehr-i azîmler Nîl'e kar›flmaz ve gayr› sular dahi yokdur, cümle nehirler Nîl'den tur‘a tur‘a ayr›lup vilâyet vilâyet cereyân edüp rey eder. Ve Cebelü'l-Kamer'den ç›k›nca flimâle bir gün akup andan bir deryâ-misâl buhayreye dökülür, ol buhayreyi leb-berleb edüp ba‘dehu taflup yine flimâle cereyân etdikde iki f›rka olup bir f›rkas› âsî olan Sencere kavmi içre gider, bir f›rkas› garb cânibinde Portakal hükm etdü€i Laçna diyârlar› içinden cereyân eder. ‹flte biz Laçna kavmindeniz, ol diyârda sâkiniz. Hâlâ yetmifl y›ld›r Portakal Frengi topile tüfengile gelüp vilâyetlerimiz **[Y 430b]** zabt edüp bizden harâc ve öflür alur" deyü melik huzûrunda nakl etdi.

"Ve ol diyârdan biz kabakdan binâ olunmufl gemilere binüp sümûmlu canavarlar havf›ndan Nîl ile cereyân ederken bizim Laçna flehrine u€rayan Nîl'in bir kolu yine bir buhayre-i azîme u€rar. Bu dahi Nîl'den cem‘ olma bir âb-› hayât buhayredir kim cânib-i erba‘as›nda yedi gûne kavm sâkinlerdir. Baflka meliklerdir, Portakal bunlara mâlik olmad›", dedi.

"Biz ol halîc ile cereyân ederek geliriz. Ba‘dehu yine Nîl'in mezkûr iki f›rkas› yine bir yere mahlût olup bu diyâra geliriz" dedi. Hakîr eyitdim:

"Sen Nîl'in bafl›na varup gördün mü?" deyü su’âl etdim.

"Belî üç kerre gördüm. Bizim Laçna flehrine onar günlük yoldur. Mezkûr buhayre içre gemilerle Kamer flehrine var›r›z. Geçen sene ammim o€lu Portakal küffâr›na esîr olup an›n ›tlâk›yçün fîl diflleri ve boya kökleri götürüp vard›m. Kamer flehri bir azîm flehirdir. Hazret-i Süleymân Cebelü'l-Kamer üzre Nîl'in bafl›nda iki kubbe ve iki kasr-› Süleymânî yapup zeyl-i cebelde Kamer flehrin yapm›fl. Hâlâ âsâr-› binâlar› cümle dîvler binâs›d›r. Hâlâ Nîl'in bafl› Portakal hükmündedir. Ve Nîl'in tulû‘ etdü€i Cebelü'l-Kamer'in cenûb taraf› eflâke ser çekmifl ulu mahûf da€lard›r. Yedinci konakda ol da€lar›n ard› cenûba gidüp Bahr-i Muhît'dir. Deryâ yak›n olmak ile Portakal yetmifl y›ldan berü gemilerle gelüp bizim diyârlar›m›za ve Nîl bafl›nda flehr-i Kamer'e istîlâ eyledi. Ve ammizâdemi Portakal elinden halâs eyleyüp iflte bu sene ticâret ile vilâyetimiz Laçna flehrinden bir ayda bu Cersinka vilâyetinde sultân-› Fûnc'u ve cenâb-› flerîfinizi gördüm" deyü kalkup melik huzûrunda zemîn-bûs etdükde sultân›n musâhibleri eyitdiler:

"Biliriz, bu âdem ol diyârl›d›r. Ve bir sâd›ku'l-kavl müselmân âdemdir. Ve ol diyârlar kendülere karîb olma€ile çok seyâhat etmifldir. Ve her sene ticâret ile Fûncistân'a gelüp gitmifldir. Mu‘temed âdemdir" dediler.

Hakîkatü'l-hâl bu M›s›r cezîresinin garb cânibinde Sebte bo€az›ndan tâ Nîl'in bafl› ard›ndan Habefl diyâr›nda Zeyla‘ bo€az›na var›nca M›s›r cezîresinin ol sâhilleri cümle Portakal Frengi destinde oldu€undan gayr› Hindistân cezîrelerinden alt› bin cezîreye istîlâ etmifl Portakal'd›r.

Ve hakîr herîf-i mezbûrdan Nîl-i mübârek menba‘› hakk›nda böyle mahûf u muhâtara ve kâfiristân ve âbâdân olmadu€›n›n s›hhat haberin istimâ‘ edince Nîl'in bafl›na gitmek ârzûlar› derûndan kat‘ olup tesellî bulduk. Ammâ {bu} vard›€›m›z Cersinka vilâyetinde k›blemiz flimâl taraf›na idi. Zîrâ iklîm-i evvelden cenûba yigirmi tokuz derece ileri gidilmifldi.

Ve bu Cersinka vilâyetinde **[Y 431a]** temâflâ eyledi€imiz acâyibât [u] garâyibâtdan olan sahrân›n cenûbî nihâyetinde Sûdân pâdiflâh›n›n hudûdu tamâm olup cenûb taraf›nda Laçna vilâyeti ile müflâd›r. fiark taraf› Donkade vilâyetiyle müflâd›r. fiimâlinde Dumbiye sultâniyle hem-hudûddur. Ve yine flimâl ile y›ld›z taraf› Habefl hâki ile s›n›rdafld›r. Y›ld›z cânibinde Berberistân ile hem-civârd›r. Garb taraf› âtefl-perest Firdân vilâyeti ile müflâd›r, *ve's-selâm*.

Ve hakîr bu Cersinka flehrinde yine Fûncistân'a avdet mahallinde esnâ-y› kelâmda derûnîce melike **[Q 332b]** ricâ edüp dedim ki,

"Ceddin **[P 329b]** rûhiyçün olsun flu diyârlara gelmiflken Nîl'in bafl›na varup seyr [ü] temâflâ edemedik, hele andan me’yûs olduk. Ammâ Hazret-i Allâh aflk›na olsun, f›rsat ganîmetdir, bize birkaç yüz âdemler koflup bir iki ayda müflân›zda olan Fes pâdiflâh›na ve Merânkûfl pâdiflâh›na ve Kurtuba flehri ve Tanca flehrine, andan Cezâyir ve Tûnus ve Tarabulus vilâyetlerine ve andan M›s›r'a ç›kup hedâyâlar›m›z cümle vâs›l edüp cezîre-i M›s›r'› dâ’iren-mâdâr seyâhat etmifl olam" deyü Fûnc pâdiflâh›ndan izin taleb edüp cihân cihân ricâ eyledim. Hemân-dem melik kalkup aln›m bûs edüp,

"Vallâhi senin bize getirdi€in M›s›r sultân› nâmelerinde eyle tahrîr etmifl kim, ‘Cümle vilâyetin seyr [ü] temâflâ etsin ve ibret-nümâ âsârlar› görsün, ba‘dehu bu kar›ndafl›m›z Evliyâ Efendi'yi mu‘azzez ü mükerrem ve sâlimîn ü gânimîn M›s›r'a gönderesiz’, buyurmufllar.

Biz sizi Fes ü Merânkûfl vilâyetlerinin çöl çölistân› ve berr [ü] beyâbân›na sizi koyvermeziz. Ve ol taraflara hükmümüz nâfiz de€ildir. Ve gâyetü'l-gâye bî-emân susuz ve mahûf u muhâtara yerlerdir. Ve sizcileyin beyâz âdemleri esîr edüp piflirüp yerler. Ve her giz bu bizim diyâr›m›za sizin gibi âdemler gelmemifldir. Görmez misiz, bizim diyâr›n halk› sizi gördükce ta‘accüb edüp bize her gün bin gûne su’âller ederler. Ne ol diyâra bir takrîb ile gitme€e sened yok. Ve gidilmek mümkin de€ildir. Kan› Fes ü Merânkûfl,

bu M›s›r cezîresinin nihâyetidir ve yollar› mesdûddur. Ol diyâr ile mâbeynimiz cânib-i garba befl ayl›k yol çölistând›r. Vallâhi biz sizi koyveremeziz" dedükde cümle musâhibleri ve kan vezîrleri ale'l-ittifâk r›zâ vermediler. Ve cümle refîk ü huddâmlar›m›z,

"Bu fliddet-i hâr diyârda bîzâr olduk" dediler.

Hakîr gâyet müte'ellim olup ol gece istihâre du'âs›n tilâvet edüp hâb-› nâza vard›m. Menâm›mda görürüm ki bir deve köçe€i üzre berr ü beyâbânda süvâr olup yemîn ü yesârâ serserî olup pîl ü gergerdânlar içinde seyrân u devrân **[Y 431b]** ederim.

An› gördüm, bir azîm orman içinden bir cemel-i kebîr zâhir olup hakîri kova kova derhâl yetiflüp bindi€im küçük deve ile bu büyük deve üzerimize bindi. Alt›mdan küçük deve firâr edüp ben deve alt›nda muztaribü'l-hâl pür-melâl kald›m. Vâfir feza' u çeza' etdim. Hemân hât›r›ma,

[1]EAE†I E„‰†

âyeti gelüp tilâvet etdim. Üstümden deve kalkup firâr etdi.

Ve hakîr tâze cân bulup bu deveyi kova kova yetiflüp dutdum. Ve bir k›l›c kaytaniyle boynun ba€layup bir münhedim olmufl minâre üzre ç›kup deveye süvâr oldum. Ve refîklerimiz ile Habefl vilâyetine revâne olduk. Ba'dehu hâbdan bîdâr olup ilhâm ile bu vâk›'ay› ta'bîr etdim, bildim ki bize M›s›r'a gitmek hay›rl›d›r, deyü ta'bîr edüp Fes ü Merânkûfl'a gitmeden dahi fâri€ olduk.

Andan melik ile ale's-sabâh tahte'l-futûr edüp fledd-i rahl kösleri çal›nup flehr-i Cersinka'dan kalkup yine flimâle Nîl'den ba'îd alt› sâ'at gidüp,

Sahrâ-y› Celâme

Andan ale's-seher kalkup yine flimâle on üç sâ'atde,

fiehr-i Cencefe

Süleymân Nebî asr›nda ma'mûr imifl, âsâr-› binâlar› pâymâl yebâbd›r. Ancak iki bin kam›fldan ve tûbdan evleri ve üç câmi'i ve birkaç dükkânlar› var. Hâkimi Sedan'd›r, on bin askere mâlikdir. Andan kalkup ertesi gün onuncu sâ'atde,

fiehr-i Rümeyleti'l-Himâl

Bunda bir gün meks edüp andan yine Nîl kenâr›nca flimâl cânibine kal'adan kal'aya ve flehirden flehre mukaddemâ u€rad›€›m›z diyârlarda meks ederek ve kal'a hâkimlerinden ve kanlardan ve a'yân-› vilâyetden sultân hedâyâlar alup sayd [u] flikârlar ederek kâmil k›rk befl günde,

Taht-› Fûncistân flehr-i azîm Sennâre

ye yine s›hhat ile dâhil olup ahâlî-i vilâyet istikbâle ç›kup kal'adan toplar at›lup flâdumânlar oldu.

Ve hakîr yine kona€›m›zda kâmil bir hafta teklâ'üd edüp ba'dehu M›s›r'a gitme€e izin taleb etdi€imizde melik hazretleri cân [u] gönülden "*ale'r-re'si ve'l-ayn*" deyüp hakîre befl Fûncistân at› ve on tâvûsî hecîn üzre on gulâm ve iki duhter-i siyâh ve on deve yükü zahâyir ve on kutu mercân ve akîk ve seylân ve aynü'l-hir ve misk ü anber ve zebât ve bir incü tesbîh ve bir sahâbe k›l›c› ve bir sûzenî çad›r ve iki yüz aded Sennâr tabaklar› ve kâseler verdi ve hay›r du'âlar etdi. Ve kan Seyfî vezîrin bin âdem ile bizi tâ Arbac› kal'as›nda sultân›n kar›ndafl›na götürme€e me'mûr edüp elimize kâ€›zlar verdi.

Ertesi ale's-sabâh Sennâre'den ç›kup melik bizimle kâmil bir menzil yer gelüp andan melik ile öpüflüp görüflüp a€laflarak vedâ' **[Y 432a]** edüp birbirimizden mufârakat etdik. Anlar Fûnc'a, bizler flimâle azîmet edüp bismi-ilâh ile Fâtiha tilâvet edüp azm-i rah eyledik.

Sekiz sâ'atde **flehr-i Bakîs**, mukaddemâ mevsûfdur. Andan **kal'a-i Itflân**, andan flehr-i azîm **kal'a-i Arbac›**, bâlâda mevsûflard›r.

Bu flehirde Fûncistân meliki kar›ndafl› ki bize "Ne çi€ âdemler olursuz, yüzünüzün derisin kim yüzdü" diyen o€uz cânda mihmân olup melikin bize refîk verdi€i kan hakîrden, edâ-y› hizmet etdi, deyü kâ€›zlar alup avdet etdi.

Hikmet-i Hudâ *izâ erâde'llâhu fley'en heyye'e esbâbehu*[2] mazmûnu üzre kaçan Cenâb-› ‹zzet bir fley murâd etdükde ibtidâ an›n esbâb›n› halk eder. Zîrâ her fleye sebeb lâz›md›r. Bir âyet-i kerîmede âye[t]:

[3]†AE†„‰†'¡†"»«

nass› vard›r. Me€er Hakîm-i Mutlak bizi bir diyâra dahi gönderme€i takdîr etmifl.

An› gördüm, befl alt› siyâh-çerde kimesneler, fasîh ü belî€ Türkce bilürler, hâneme gelüp vâfir tekellüm edüp bunlar ile hayli kelimâtlar etdik. Me€er bunlar Habefl kullar› ve tüfeng-endâz Ceberti a€alar› imifl. Üçü Habefl pâdiflâh› diyâr›nda paflas› Farfara Ahmed Pafla'n›n âdemleri ve on kiflisi Habefl be€lerinden Kara Nâ'ib nâm vilâyet sâhibi zorban›n âdemleri ve biri Mehemmed A€a kethudâs› imifl. Bunlar ticâret ile bu **[Q 333a]** **[P 330a]** diyâra gelmifller. Bunlara hayli i'zâz u ikrâm etdik ve,

"Habefl bu flehre kaç günlük yoldur?" deyü su'âl etdim.

"Yigirmi günlük râhat yoldur" dediklerinde Habefl'e gitmek ârzûlar› hât›ra gelüp cür'ete geldim, ammâ bunlara fâfl etmedim.

---

1 *Kur'ân,* Enfâl, 49; "... kim Allah'a güvenirse ..."

2 Allah bir nesneyi yaratmak isterse sebebini de yarat›r.

3 *Kur'ân,* Kehf, 84-85; "... her fleyden bir sebep verdik. O da bir yol tuttu."

"Ya inflâallâh ne gün Habefl'e revâne olursiz" dedim.

"‹nflâallâh yar›n de€il öbür gün yevm-i hamîsdir, bu flehirden hareket ederiz" dediler.

Hakîr dahi "Allâh asân ede" dedim.

Bunlar menzillerine gitdükde hikmet-i Hudâ mukaddemâ sultân›n paflaya ve bize verdi€i hedâyâ-lar›n bâr-› sakîllerin gemilere tahmîl eyleyüp birkaç âdemimiz bile komufl idik, anlardan ikisi hasta olup bu Arbac› flehrinde kalm›fl, biri sihre mübtelâ olmufl, anlar ç›kageldiler.

"Bire siz bunda nefllersiz?" dedim.

"Vallâhi siz sultân ile içeri Nîl bafl›na do€ru gidelden berü eyyâm muhâlif olup gemiler gitme€e iktidâr› olmayup k›rk gündür bunda kalm›fllar idi. Üçüncü gündür sizin bu cânibe gelece€inizi iflidüp kalkd›lar. Hâlâ bu mahallere karîblerdir. Sizi ‹brîm kal'as›nda bekleseler gerek. Bizler hasta kald›k" deyü vâk›'-› hâli bir bir takrîr etdiler. Hakîr dahi,

"Bunlara hâz›r olun" deyü tenbîh etdim.

Ertesi gün sultân›n kar›ndafl› hakîre üç at on deve zahîre ve befl hecîn üzre befl k›z ve befl gulâm-› siyâh-çerde ve alt› çift fîl difli ve befl çift gergerdân boynuzu ve bir kara derim çad›r ve bir harar misk **[Y 432b]** kedisi postu ve bir garar kaplan ve bebr postu verdi. Ertesi âmâde olup melik kar›ndafl› Kan Cercîs ile vedâlaflup Habefl askeriyle mülâkat olup azm-i Habefl etdik.

el-Faslu's-sâlis ve seb'în
Diyâr-› Sûdân'da Arbac› flehrinden Habefl vilâyetine gitdi€imiz menâzilleri beyân eder

Evvelâ Arbac›'dan sekiz bin pür silâh asker-i ‹slâm ile sekiz gün çengelistân u sengistân ve gâh âbinûfl a€ac› ve gâh santa d›rahtistân› içre cânib-i flimâl ile flark mâbeynine gidüp,

Evsâf-› vâdî-i Koz

Nîl'in cânib-i flark›nda sahrâlar içre bir mahsûldâr sahrâd›r kim Habefl cânibinde Sûdân meliki hükmündedir, Habefl ve Donkola ve Dumbiye ve Zenciye hükmünde de€ildir. Bizzât Fûncistân hudûdudur. Hâkimine Koz derler.

Bu diyârda vezîre *koz* derler. Nîl'in garb cânib-lerinde vezîre *kan* derler, anlar sultân›n sol vezîrleridir.

Bu Nîl'in flark›nda Koz vezîrleri sa€ kol vezîridir kim *koz* derler. Üç kerre yüz bin askere ve on kerre yüz bin Koz re'âyâs›na mâlikdir. Cümlesi mü'min [ü] muvahhid Mâlikiyyü'l-mezheb kavmdirler. Vezîr-lerine Koz dedikleriyçün re'âyâs› dahi ol isim ile müsemmâ olup Koz kavmi derler. fiecî' [ü] bahâd›r kavmdir. Cümle uryânlard›r, ancak avret yerleri cey-rân ve arslan ve kaplan ve bebr postlar› ile mestûrdur.

Bu sahrâda k›rk bin mikdâr› kam›fldan ve çalafldan evleri ve câmi'leri vard›r. Ammâ hâkimleri Koz'un sarây› tafldan ve a€acdan mebnîdir. Ammâ gâyet metîndir, kal'as› bu sarâyd›r. Ve cümle evleri devekuflu c›€alar› ve yumurtalar› ile zeyn ederler.

Ve da€lar›nda câ-be-câ ol diyâra mahsûs mey-veleri vard›r. Ziyâde mahsûlleri dar›d›r; bu€day arpa ve bersîm ekmezler. Ve da€lar›nda sommâkî kayalar› gördük. Ve kurflum ve kükürd ve altun ve gümüfl ma'âdinleri kendi biter kendi yiter, bir kimse hâs›l edüp mahsûl almas›n bilmezler.

Bu sahrân›n cânib-i erba'as›nda bo€az bo€az dereler vard›r. Cânib-i garbdaki bo€azdan Tem-mûz'da Nîl tu€yân edince mezkûr bo€azdan gelüp bu sahrây› üç ay gark edüp tâ vasat-› sahrâda bir buhayre kalup cümle ehl-i beled ol buhayreden def'-i atflân ederler. Cânib-i erba'as› on konak gelir bir buhayre-i azîmdir. ‹çinde kabakdan kelek gemileri vard›r. Ve gûnâ-gûn mâhîleri sayd olunup tenâvül olunur.

Bu halîcin cânib-i erba'as›nda mezkûr Koz kavmi sâkinlerdir. Hakîr Koz hâkimine bir makrama hedâyâ verüp bize üç deve ve bir gulâm verdi ve yüz âdem refîk verdi.

Andan ertesi gün yine flimâle çölistân içre gi-derken evc-i semâya peyveste olmufl bir gird-i siyâh peydâ oldu. "Âyâ bu ne ola?" deyü ileri vard›k. Me€er bir ukkâb kuflu bir fîl-pîçeyi **[Y 433a]** flikâr edüp yerken fîlin anas› gelüp ukkâb ile ceng edüp gubâr ber-havâ olmas›n›n asl› ol imifl. Alarkadan s›yt sadâs›z temâflâ ederken zâlim ukkâb büyük fîli dahi zebûn edüp bafl›na kondu ve fîl-i bîçâre pür-pâre ve pîçesinden âvâre hortumiyle hayli korundu, ammâ fâ'ide etmeyüp zebûn oldu.

Hemân cümle refîklerimiz merhamet edüp bir u€urdan sadâ-y› Allâh Allâh'a rehâ buldurup tüfeng-ler atarak üzerlerine at b›ra€›nca hemân ukkâb evc-i semâya tayerân edüp cenâhlar›n›n sâyesi zemîne sâye salup âfitâb›n flu'lesi zâ'il oldu, gûyâ ber-havâ bir kara ebr-i siyâh idi. Ol mahalde fîl dahi f›rsat bulup firâr etdi.

Fîl-pîçenin yan›na vard›k. Zâlim ukkâb bu fîl yavrusunun gözlerin oyup bir hayli yerinden yemifl. Ol dahi cân havli ile ol fezâda serserî gezüp kald›. Ve biz yine azm-› râh etdik. Bir mesâfe alarka olunca hemân ukkâb semâdan süzülüp fîlin yavrusun minkâr›na alup bî-pâk havâya ç›karup yere b›rakd› ve fîl yavrusu pâre pâre olup üzerine meks edüp tenâvül etme€e bafllad›. An› ubûr edüp vakt-i gurûbda,

Cebel-i Terçafl

Bir âbinûfl ormanl› bir cebel-i bâlâd›r. Anda yem kesdirüp mâhtâbda ol gece sabâha dek gidüp yine bir sehl ormanl›k kenâr›nda istirâhat edüp atlara yemler asup andan azm-i flimâl edüp,

Vilâyet-i Dumbiye

Fûncistân hudûdu bu mahalde tamâm olup Dumbiye haddine kadem basd›€›m›z dem kârbânbafl› ve Kara Nâ'ib kethudâs›,

"Tâ'ife, flimdengerü perîflân gitmen. Ve silâhlar›n›z ile mukayyed olun. Dumbiye âsîlerine geldik. Ve maymunistân ve mahûf canavarlar içine girdik. Gâfil mebâfl" deyü [Q 333b] [P 330b] askeri âgâh etdiler.

Alt› gün alt› gece yük endirmeyüp cânib-i flimâle kat'-› menâzil ve tayy-i merâhil ederek ba'z› Dumbiye kurâlar›na u€rayup hedâyâ verüp ülfet ederek deve eti ve gergerdân eti yiyerek boza ve deve südü içerek alt› gün konup göçerek alt›nc› gün kara tafll› kayalar mâbeyninde,

Menzil-i flehr-i Porega

Sultân-› Dumbiye hudûdudur. Bu mahalde birkaç ukkâb lefli iki kepçe kuyruk lefli bulduk. Bunlar birbirleri ile ceng edüp kepçe kuyruk zehrinden ukkâblar helâk olmufl, kepçe kuyruklar dahi ukkâblar›n minkârlar› zahm›ndan helâk olmufllar. Ammâ râyihalar›ndan yanlar›na var›lmak mümkin olmayup bed-râyiha-i sümûmlar›ndan temâflâ edemedik, zîrâ râyihalar› sam yeli gibi gelirdi.

Ve bu meks etdi€imiz Porega kayalar›ndan sâfî ukkâb âfliyânlar› var idi. fieb ü rûz ra'dvâr girîv [ü] feryâd ederlerdi. Herbiri ber-havâ pervâz urup [Y 433b] perr ü bâlin açsa gûyâ âl-i Osmân'›n bafldarda kad›rgas› kadar ukkâblard›r. Cenâhlar› iki cânibinde kürekleridir, kuyru€u gûyâ bâdbân-› kefltîdir. Tâ bu mertebe ukkâblar olup herbiri günde birer ikifler fîli ve gergerdân› sayd edüp havâya götürüp andan zemîne b›ra€up pâre pâre oldukda tenâvül eder. Ve ber-havâ tayerân ederken cenâhlar› sâyesine âl-i Osmân'›n askeri konsa hayme ve sâyebân lâz›m de€ildir.

Bu flehr-i Porega hâkimi ol gece bizi bekleyüp kârbân halk›ndan ba'z› hedâyâlar verdiler, hikmet-i ‹lâh ol bize hedâyâ verdi. fiehri cümle has›rdan ve kam›fldan evlerdir. ‹ki câmi'i ve birkaç yüz hânesi vard›r. Ve evlerinde herkesin birer misk kedisi mukarrerdir.

{Eflkâl-i misk kedisi}

Her sabâh kallemiskin hayâlar› ve budu aras›ndan ç›kar›rlar; necâseti de€ildir, bi-emrillâh terinden hâs›l olur. Alaca kedi kadard›r ve ol s›fatl›, tü€ü serd, dörd ayakl›. Ve t›rnaklar› köpek t›rnakl›, kedi t›rna€› gibi y›rt›c› t›rnak de€ildir. Bafl› küçük kelb baflı, burnu Freng za€ar› gibi k›vr›k burunlu, ve kuyru€u kedi kuyru€undan kaba. Evlerde kafesler içre beslerler; vahflîdir, kedi gibi üns ülfet etmez. Hakîre bu Koz hâkimi kafes ile iki dânesin ba€›fllad›. Elbette siyâhl› ve beyazl› alaca olur, gayr› gûne olmak ihtimâli yokdur. Ammâ râyihas› âdemin demâ€›n mu'attar eder.

Andan Porega flehrinden kalkup ertesi ale's-sabâh bir vâdî-i hâmûn içre giderken on bir dâne mefret fîl-i Mahmûdîler —befli gâyet süd beyâz, alt›s› siyâh, da€-pâre fîller idi— bî-pâk ü bî-pervâ önümüze ve gâh yemîn ü yesâr›m›za geçüp alarkadan bize ra€men oynaflarak kovuflarak uruflarak dö€üflerek kâmil yedi sâ'at gitdiler. Ale'l-ittifâk bizler dahi âlât-› silâhdan bir fley atmad›k ve seyr [ü] temâflâ etdik.

Ammâ biri gâyet mehîb ü kebîr koca fîl idi. Öbür fîller gibi cünbüfl hareket etmezdi. Ve birkaç kerre askere yak›n gelüp gûyâ arz-› cemâl ederdi. Gâyet müdrik hayvând›r. Her pâyleri mîl minâre kadar ve dendânlar› amûd-› bordinar kadar ve hortumu gûyâ dûd-› kehkeflân kadar ve flikemi kös-i S›fâhân kadar ve gûfllar› sofra-i rindân kadar ve bafl› hum-› Husrevân kadar ve postu ferfl-i garîbân kadar ve a€z› dehân-› külhân kadar ve gözleri çeflm-i gazâlân kadar ve kuyru€u asâ-y› pîrân kadar ve gönü [götü?!] gâr-› yetîmân kadar var idi. Bunlara aslâ bir ferd dest-d›râzl›k etmeyüp bizimle berâber giderlerdi. Sekizinci sâ'atde,

Menzil-i Ribde

Bu mahal dahi Dumbiye meliki hükmündedir. Bir kara da€l›k içre bir sulu yerdir, hemân zemîni üçer dörder kar›fl kazsan kaz›nca kazd›€› gibi âb-› hayât sular [Y 434a] ç›kar. Me€er fakîr fîller benî âdem kuyu kazarlar deyü bizimle berâber gelmelerinin asl› suya gelirlermifl. Mukaddemâ asker konmufl, anlar›n yurdu yerindeki kuyular› fîller içün tathîr etdik, nûfl edüp serhofl oldular ve bu sahrâda hayli cünbüfl etdiler.

Bu Ribde flehrinde bin mikdâr› kam›fldan evler ve bir kam›fldan câmi'i var. Cümle halk› siyâh-çerde Dumbiye kavmidir. Esmerü'l-levn mahbûbeleri meflhûrdur.

Andan kalkup on bir sâ'at bir buhayre kenâr›nda murgzâr gülistânl› nebâtât [u] alefzârl› gûnâ-gûn mudhik maymunlar› temâflâ ederek,

Evsâf-› kal'a-i Nazdi

Bu dahi Dumbiye hükmündedir. Cerhac nâm›nda bir Zengî hâkimi vard›r. K›rk bin asker-i uryâna mâlikdir. Kal'as› evc-i semâya peyveste olmufl, ammâ yukaru ç›kma€a kâdir olmad›€›m›zdan temâflâ edemedik. Ancak afla€›da varoflu iki bin mikdâr› kam›fldan ve çalafldan üstü toprakl› hânelerdir. ‹ki câmi'i ve bozahâne ve dükkânlar› önünde kakule-i kebîr ve fîl difli ve sindiyân ve palasanta ve âbinûfl a€aclar› da€lar gibi y›€›lm›fld›r.

Andan ale's-sabâh kalkup yine flimâle âmâde olup giderken sürü sürü fîl ü gergerdân ve s›€›n ve ceyrân ve h›mâr[-› berr]î ve kaz›k boynuz hayvânlar› var idi kim hisâb›n Hâl›k-› mahlûk bilür. Ve azametullâh bu bir sahrâ idi kim nebâtât› ve gayr› eflcârât› cihân› dutmufldu. Ve köfle köfle murgânlar savt-› hazînleri câna cân ba€›fllayup rûha safâ hâs›l olurdu. Me€er Dumbiye vilâyetinde bu hâmûn-› murgzâra **Vadifle** derlermifl. Y›lda bir kerre buna Dumbiye meliki gelüp sayd [u] flikâr edermifl. Câ-be-câ hayme mastabalar› ve matbah yerleri var.

Bu sahrây› kâmil üç günde kona göçe gûnâ-gûn fleyler temâflâlar›n etdik temâflâlar ederek temâflâlar eyledik. Bu sahrâ-y› çengelistânda maymunlar var kim Marz›van h›mâr› kadar, biri birine süvâr olmufl, ba‘z›s› keçilere süvâr olmufllar. Beyâz ve alaca ve k›z›l ve siyâh ve zincâbî ve mâvî maymunlar var kim hisâb›n Perverdigâr-› Sâni‘ bilür. Ba‘z›s› omuzunda nobutu, gûyâ kavvâsd›r yâhûd bir ifle me’mûrdur, acele ile gider. Ba‘z› iri mefret maymunlar vard›r, se€irddi€i mahalde yer ditrer. El-hâs›l gûnâ-gûn maymunlar var kim âdemin akl› gülmeden perîflân olur. Maskara mahlûkdur. Hakîr yol üzre üç dâne yavrusun bulup seyishâneler [Q 334a] [P 331a] üzre koyup besledik.

Bu sahrâda Dumbiye sultân› hudûdu tamâm olup iklîm-i evvelde Habefl hudûduna dâhil olup selâmete geldik, deyü kurbânlar kesdik, ammâ ertesi iklîm-i evvel hükmü te’sîr edüp fliddet-i hârdan tepemizden pifldik, ammâ bi-emrillâh aslâ zarar etmez. Ve bu menzilde ileri karavul fleklinde dâ’imâ onar âdem giderdi. Gözümüz görürken en ileri giden âdem [Y 434b] atdan tekerlenüp at bizden tarafa kaçup öbür refîkleri dahi atlar›n›n boyunlar›na düflüp fi'l-hâl har har soluyarak bize geldiler.

"Bire nedir asl›?" dedik.

"Vallâhi bir kepçe kuyruk var imifl, garîb âdem bizden ileride idi, kepçe kuyruk mel‘ûn sidi€in herîfin üstüne serpince atdan y›k›lup at size kaçd›", derken hemân at dahi tepesi üzre y›k›lup cân verüp ân-› vâhidde at fliflüp da€ gibi olup at›n yan›ndan cümle halk firâr edüp at top gibi çatlad›.

"Bire hâl nice olur? Gayr› yol var m›d›r, andan gitsek?" deyü bir hây hûy ile tüfengler atarak ileri cür’et edüp vard›k.

Kepçe kuyruk dedikleri mel‘ûn hemân ceyrân s›fatl› ve kadd [ü] kâmetde dahi ol cüssede, ammâ kuyru€u salk›m saçak bir mel‘ûn, da€lara ç›kup gitdi. Mezkûr herîfin yan›na vard›k, gûyâ p›ht› olup mahv-› vücûd etmifl.

"Varman ve bakman, râyiha-i sümûmu te’sîr eder", deyü feryâd etdiler. Biz dahi b›ra€up yine azm-i râh ederken ba‘z› refîkler,

"Hayfâ dirî€, merhûmun kemerinde yedi yüz altunu var idi", deyü te’essüf çekdiler. Çi fâ’ide, herîfin lefli bulamac olmufl. El-hükmü lillâh deyü yine flimâle kâmil alt› gün alt› gece arslan ve kaplanl› ve fîl ve gergerdânl› kara da€lar ve kara taflı› yerler ubûr ederek,

Menzil-i vâdî-i Abrafl

Habefl hâkindedir. Cânib-i erba‘as›nda âbâdândan alâmetler var. Rûha safâ râyihalar› gelüp fi'l-hâl bu mahalle meks edüp asker zemîni kazup âb-› hayât sular ç›kard›lar. Zîrâ alt› günden suyumuz az kalup k›llet üzre isti‘mâl ederdik. Cümle askerin ve hayvânâtlar›n cânlar› yerine gelüp yüzleri âyîneye döndüler. Ve bî-hisâb kaz›lm›fl kuyular bulduk. Me€er bu mahalle M›s›r'dan Habefl'e giden asker ve tüccâr bunda konarlarm›fl. Hamd-i Hudâ flâhrâha geldik. Ve dâ’imâ Abâbide kavmi K›nâ flehrinden bunda gelüp sevâhillenirler imifl. Bunda dahi kuyular kazup def‘-i atflân etdik.

Andan kalkup üç gün kara taflı› ve kara da€l› ve kara yerlerde fliddet-i hârdan bîzâr olarak giderdik. Ammâ ormanlar içre geldikde râyiha-i misk [ü] amber-i hâmdan demâ€lar›m›z mu‘attar olup her nefes medd-i cezmimizde hayât-› câvidân bulurduk. Hakîr ba‘z› tüccâr halk›ndan su’âl edüp,

"Bu râyiha-i tayyibe nedir?" dedim.

"Bu da€lar misk kedisi ve misk y›lanlar› ile mâl-â-mâldir, anlar›n râyihas›d›r", dediler.

Bunlar› ubûr edüp üçüncü günde bir sahrâ-y› bî-payân nihâyetinde,

Menzil-i cebel-i Azlûn

dâmeninde meks etdik. Habefl eyâletidir. Bu vâdîde Yesrî Urbân› konar. On bin kara çad›rl› kara Zengî kavmdirler ve Ca‘ferî mezhebindendirler. Bu sahrâda dahi eflme kuyular kazd›k, âb-› hayât [Y 435a] sular› ç›kd›.

Ertesi kalkup yine flimâle giderken önümüze Süveys deryâs› gelüp art›k cânib-i flarka deryâ kenâr›nca kara da€lar dâmeninde kâmil alt› gün kat‘-› menâzil ederek,

Vilâyet-i Maymûnistân

içre giderek da€› ve taflı› ve sahrâ-y› bî-ma‘âfl› gûnâ-gûn maymunlar ve flebekler ve sa‘dânlar ve zankalalar dutmufl. Herbiri birer gûne masharal›k edüp a€açlarda bizi temâflâ edüp kimi ‘ah ‘ah kimi kah kah kimi vah vah deyü takla ve perendebâzl›k ve gûnâ-gûn lu‘bedebâzl›k ederlerdi. Meflakkat-i râh› bunlar› temâflâ etmekden ferâmûfl etdik. El-hâs›l-› kelâm Hallâk-› âlem hayvânâtlarda maymun gibi mudhik ü müdrik mahlûk halk etmemifldir. Ammâ menhûsdur; gerçi temâflâs› def‘-i gam eder, ammâ beslemede mûris-i fakr alâmeti vard›r; lâkin temâflâs›nda âlem vard›r. Fîl dahi müdrik hayvând›r.

Bu maymûnistân› ubûr edüp gâh sengistân ve gâh da€›stân ve gâh rimâlistân ve gâh Süveys deryâs› kenâr›nca seng-i hârâlar içre alt›nc› günde,

Menzil-i Donkalâb

Bu vâdîde meks edüp eflme kuyular kazup âb-› hayâtlar ç›kd›. Bu mahal Habefl eyâletinde Sevâkin sanca€› kazâs› haddindedir. Ve Süveys deryâs› kenâr›na karîbdir. Bu mahalde Kendiyye Urbân› sâkinlerdir. Cümle yüz bin Zengî uryân kavmdirler. Bu Donkalâb'›n karfl›s›nda flimâl cânibine yüz elli mîl ba‘îd Medîne-i münevvere iskelesi Yenbû‘ kal‘as› benderidir, Medîne'ye üç merhale yerdir. Ve bu Donkalâb iskele-i azîmdir, ammâ flehri deryâ içinde,

Cezîre-i Lü’lü

dür. ‹skeleden nümâyând›r. Bu cezîre içinde üç bin kam›fldan ve sazdan re‘âyâ evleri var. Bir câmi‘leri ve bozahâneleri var, gayr› âsâr ve zirâ‘at edecek yer yokdur. Cümle halk› gavvâslard›r. Süveys deryâs›ndan gûnâ-gûn incü ç›kar›rlar. Acîb ü garîb sun‘-› Hudâ dürr-i yetîm incüler ç›kar kim f›nd›k kadar olur. Bu kavmin hâkimleri Habefl paflas› taraf›ndan bir a€a hükûmet edüp ç›kan incülerden öflür alup paflas›na muhâsebe verir. Ve Donkalâb iskelesine gelen gemilerden dahi gümrük al›r.

Ve bu Donkalâb'dan kalkup yine flimâl cânibine gâh Süveys deryâs› sâhilince gâh da€lar içre sübhâne'l-Hallâk nakfl-› bûkalemûn gûnâ-gûn Habefl tavuklar› ve tâvûs-› bâ€-› cinânlar temâflâ ederek ertesi gün,

Menzil-i Etle

Sevâkin hükmünde bir vâsi‘ öz içre kumsal yerdir. Sâdiyye Urbân› Zengîleri konmufldu. Kara çad›rlar ile kara nah›r gibi k›rk bin kavmdir. Habefl paflas›na otlak hakk› verirler. Bunda dahi [Q 334b] [P 331b] âb-› hayât eflmeler vard›r.

Bundan dahi kalkup kâmil alt› günde kara da€lar ve otlu sulu özler içre kara s›€›r sürüsü gibi sürü [Y 435b] sürü fîller sevâhile enmifller, anlar› temâflâ seyr ederek,

Menzil-i Kum liman

Bahr-i Kulzüm ya‘nî Süveys deryâs› kenâr›nda bir liman-› azîmdir, ammâ âbâdânl›k yokdur. Bunda leb-i deryâda âb-› hayât sular kaynar. Cümle tulumlardan sular›m›z boflaldup tâze sular ald›k. Andan ale's-sabâh kalkup üç gün dahi Süveys deryâs› kenâr›nca gâh kara tafll›k ve gâh beyâz rakîk sâ‘at kumu içre incü sadefleri ve gûnâ-gûn deryâ mahlûku kabuklar› ve niçe kerre yüz bin elvân mâhîler temâflâ ederek,

Ve flab dedikleri Süveys deryâs› içre olan acâyibâtlar var kim ibret-nümâd›r. Sübhâne'l-hâl›k eyle bir sun‘-› Hudâ'd›r kim hikmetine ak›l ermeyüp fikr [ü] ferâset mütehayyir kal›r. Deryâ içre gûyâ Rûm'da ç›nar a€açlar›na benzer azîm d›rahtlard›r. Lâkin yapraklar› yokdur, ammâ dal› ve buda€› çokdur. Deryâ yüzüne dek biter, dahi yukaru ç›kmaz, ammâ cüssesi deryâ içindedir. *Allâhümme âfinâ*, ba‘z› gemiler bu flab a€ac›na u€rayup pâre pâre olur. E€er gemi kavî-binâ ise flap›n dallar› ve budaklar›n k›rup kütür kütür ubûr eder. ‹ncü bu flaplar›n dibinde olur. Ve bu flabl›k deryâ içre azîm ormanl›kd›r. ‹çinde k›r›c bal›€› olur. Gark olan gemilerden âdemleri ve incü ç›karan gavvâslar› emân vermeyüp yudar. K›r›c bal›€› gâyet mel‘ûn bal›kd›r. Bu temâflâlar› ederek üçüncü gün,

Evsâf-› taht-› kadîm cezîre-i flehr-i Sevâkin

Zamân-› kadîmde Lenduhâ vâlidesi Sevâkine nâm avretin temâflâgâh› imifl, binâlar› an›n ihdâs›d›r. Mürûr-› eyyâmdan Dumbiye sultân› hükmünde iken sene (---) târîhinde Sultân Süleymân Hân Gâzî asr›nda M›s›r vezîri Tavâflî Süleymân Pafla üç yüz pâre gemi ile Hindistân'da Dîvâbâd'› ve Ahmedâbâd'› Portakal elinden feth edüp yine Hind pâdiflâh›na hîbe edüp mansûr u muzaffer Yemen'e gelüp anda Aden ve San‘â ve Moha nâm benderleri dahi Zeydîler destinden feth edüp donanma-y› hümâyûn ile bu Habefl iklîmine geçüp k›rk bin asker ile Özdemir Pafla'y› bu diyârda serdâr-› mu‘azzam edüp ibtidâ bu cezîre-i Sevâkin feth olunup cümle kefltîler lengerendaht olup Sevâkin'de sâkin oldular. Feth-i Özdemir Pafla. Müstakil hâkim vezîr olup ekâlîm-i Habefl'e velvele sald›. Sultân Gavrî'nin akrabâlar›ndan Çerkesü'l-asl bir müdebbir yarar nâmdâr ve flecî‘ ü bahâd›r er imifl.

Bu flehirde cümle kârbân halk› ile bey‘ [ü] flirâlar edüp on iki gün tekâ‘üd etdik. Ve hakîr k›rk hecîn deveyi befl yüz gurufla bey‘ etdim ve elli fîl difllerin cümle befl yüz gurufla verüp sehl sebükbâr oldum. Ba‘dehu flehrin ahvâlât›na vâk›f olup temâflâs›na bezl-i himmet etdik.

Bu flehr-i Sevâkin'in mukâbelesinde Süveys deryâs› afl›r› flimâl taraf›na deryâ üzre üç yüz [Y 436a] mîlde bender-i Cidde iskelesidir kim Mekke-i mükerremeye andan on iki sâ‘atde var›l›r. An›niçün bu Sevâkin flehrinin k›blesi flimâle do€rudur ve ›klîm-i evveldir. Ve bu Sevâkin cezîresi üç mîl flarkdan garba tûlânî bir küçük adad›r. Kara cânibinden sadâ iflidilir, tâ bu kadar yak›nd›r.

Ve bu cezîre Habefl paflas›n›n bir taht› dahi bu Sevâkin'dir, ammâ pafla bunda sâkin olmaz. Kâ’im-makâm› befl yüz âdem ile hükm [ü] hükûmât edüp paflaya senevî yüz kîse mahsûl verir. ‹skele bafl›nda pafla sarây›na *hurde* derler, gümrük anda al›n›r. Cümle kâyimmakâmlar anda sâkin olurlar. Özdemir Pafla'n›n binâs›d›r. Cümle kârgîr ve metîn ü müstahkem sarây-› kavîdir. Cemî‘i Hind ü Sind ve Yemen ve

Habefl gemileri ve celebeleri ve Hindistân karaka gemileri bu sarâya yanaflup öflür al›n›r.

Ve bu flehir yüz elli akçe pâyesiyle kazâd›r. Ve nahiyesi bir bâd-› havâd›r. Dâ'imâ paflalar imâm efendilerine zabt etdirir. Senevî yetmifl seksen gurufl olur bir acâyib kazâ-i âsumânîdir, u€rayan bilür.

Ve bu cezîre-i Sevâkin'de cümle iki yüz altm›fl kârgîr ve has›r ve kam›fldan ve çalafldan evlerdir. Cümle toprak örtülü müfîd ü muhtasar hânelerdir. Ve Özdemir Pafla'n›n bir sadece bir minâre-i pestli câmi'i var, cümle tafl-binâd›r. Ve birkaç mesâcidleri ve yigirmi mikdâr› koçafldan ya'nî çal›dan ve has›rdan dükkânlar› var. Ve iskele bafl›nda Bânyân kavmi ya'nî âtefl-perest kâfirlerin mahzenleri var, her ecnâs zî-k›ymet metâ'lar ile memlû' mahâzinlerdir. Bu zikr olunan imâretlerden gayr› hân u hammâm ve imâret ve medrese ve bâ€ u bâ€çe ve bostân yokdur. Lâkin bu câniblerde Fûncistân ve Zencistân ve Dumbistân melikleri vilâyetlerinin iskelesi olma€ile gâyet ganîmet yerdir.

Ve bu cezîrenin kefliflleme cânibi karad›r, beri tarafdan ezân sadâs› istimâ' olunur, ol tarafda leb-i deryâda üç aded kulle-i kadîmler vard›r, birbirlerine karîbdir, tüfeng menzilidir. Sevâkin cezîresinde su olmayup bu tarafda olan sular› h›fz içün bu üç k›t'a kulleleri binâ etmifllerdir. Ve gelen kârbân ve âyende vü revendegân bu Sevâkin'e ubûr edince mutahass›n olma€içün bir cây-› menâs kullelerdir. Bu kulleler olmasa Zengî kavmleri Sevâkinliye bir katra su vermezlerdi ve Sevâkinli susuzlukdan helâk olurlard› olmufllard›r olur. ‹lâ-yevminâ hâzâ gelen gemilerden Arz-› Mukaddese suyu var m› deyü Yemen ve Cidde gemilerinden su isterler. Ol ecilden bu tarafdaki sular›n (---) (---) bu kuyular›n dâ'imâ h›fz ederler. Ba'z› hânelerde su sarn›clar› vard›r.

Ve bu kulleler an›niçün gâyet ma'mûrdur. Bafl kal'a (---) (---) Tafl kal'ad›r ve dahi Orta kal'a ve üçüncü Bo€az kal'as›: Bunlar gâyet ma'mûr kal'alard›r. Su tafl›yacak gemileri **[Y 436b]** var ve baflka baflka dizdârlar› ve ellifler altm›flar neferâtlar› var. Mâh-be-mâh ulûfelerin kullar› pafladan al›rlar. E€er pafla hayli asker ile Habefl'e geldi ise ba'z› tevâbi'lerin bu **[Q 335a]** **[P 332a]** kal'alara a€avât u neferât yazup hizmetlendirir, aceb nezâketdir. Ve bu kal'alar›n birkaç flâhî darbzen toplar› ve cebehâneleri vard›r. Ve cümle fieddâdî tafl-binâ kal'alard›r. Birer tahta kanatl› kapulard›r kim deryâya mekflûfdur. Cânib-i erba'alar›nda tüfeng mazgal yerleri vard›r. Dâ'imâ ahâlî-i kal'a âmâde olup tüfengler ile sular› gözedirler ve fleb [ü] rûz kay›klar ile sular› cezîre-i Sevâkin'e tafl›rlar. Andan,

Evsâf-› flehr-i kadîm Kif

Bu dahi Habefl eyâletinde Selîm Hân-› Sânî asr›nda Özdemir Pafla fethidir. Zamân-› evâyilde bu dahi Dumbiye meliki hükmünde bender-i azîm imifl, lâkin flimdi ol kadar ma'mûr de€ildir, cânib-i erba'as›nda kadîm-i ezel âsâr-› binâlar› âflikâredir. Sevâd-› mu'azzam flehir imifl. Ve pafla kayimmakâm›na bu diyârda kâflif derler. ‹ki yüz âdem ile hükûmet eder. Ve subafl›l›€› paflan›n flât›rbafl›s›d›r. Leb-i deryâ olmak ile bunda dahi gemiler yanaflup gümrük al›n›r.

Bu flehir cümle üç yüz toprak örtülü evlerdir. Kimi tûbdan ve kimi has›r ve kam›fldan sevâhil evleridir, fieddâdî kârgîr-binâlar de€ildir. (---) câmi'i ve (---) mesâcid (---) (---) (---). Ve elli mikdâr› esvâk-› muhtasar› vard›r. Ve gayr› hammâm u hân ve bezzâzistân ve imâret ve medreseler yokdur. Ammâ birkaç kahvehâne ve bozahâneleri mukarrerdir, zîrâ bu iklîmler boza kân›d›r. Ve bâ€ u bâ€çesi yokdur, lâkin kara cânibi olmak ile bostânlar› gâyet çokdur. Ve eflme kuyular›n›n âb [u] hayât sular› firâvând›r. Ve bu flehrin âb [u] havâs›n›n letâfetinden yüz yafl›nda avret hâmile kalup yüz elli yafl›nda tüvânâ kocalar h›tâyî k›zlar›n bekâretin izâle ederler.

Ve bu flehri seyr [ü] temâflâ edüp yine cezîre-i Sevâkin'e gelüp cümle bâr-› sakîlleri ve ba'z› ziyâde hayvânlar› cümle kâyimmakâma yigirmi esîr ve yigirmi nefer âdemlerimiz ile Allâh emâneti koyup on at ve on hecîn ile yigirmi nefer âdemlerimiz karadan vilâyet-i Dehlek'e gönderüp hakîr Kara Nâ'ib'in kethudâs› Mehemmed A€a refîk›m›z ile bir Yemen celebesi gemiye süvâr olup,

[1] »"A†«‰‰A†A

âyetin tilâvet edüp mütevekkilen alallâh olup azm-i cezîre-i Dehlek eyledik.

Deryâya ç›kup gördüm, bu geminin yelkenleri has›rdan, ne'ûzu billâh fieb deryâs› içre gidüp geminin rübbânlar› ve mellâh fellâhlar› ya'nî gemicileri kefltînin bafl›na oturup dâ'imâ deryâya nâz›rd›r. Kaçan önlerine fleb gelse, *yemînek* yâhûd *yesârek* deyü geminin k›ç›nda re'îse haber eder, ol dahi dümeni ana göre çevirir. Vây e€er bu *yemînek yesârek* diyenin hilâf›nda re'îs bir amel ederse dedeni deryâya cump bil. Ve her ad›mda **[Y 437a]** bin kerre Fâtiha Fâtiha diyerek, gemi Fâtiha ile mâl-â-mâl oldu. Hakîkatü'l-hâl bu gemilerde Fâtiha olmasa ol gemi bu deryâda bir ân selâmetle flinâverlik edemez. Zîrâ yelkeni hasîr ve rübbânlar› fakîr ve safras› tafl çak›r [ve] yükü karhâ-y› akîr ve mismârlar› habl-i hasîr ve gemileri alt›nda ya€› dühn-i ba'îr ve içi mâl-â-mâl dakîk-i fla'îr; el-hâs›l bu hâl üzre Süveys deryâs› içre fleb aras›nda fleb [ü] rûz ubûr ederek k›y› s›ra k›y› s›ra renc [ü] anâ çekerek alt› günde niçe cezîrelere u€rayup temâflâlar ederek ve niçe cezîreleri ubûr ederek,

---

[1] *Kur'ân,* Hûd, 41; "Onun yüzüp gitmesi de, durmas› da Allah'›n ad›ylad›r."

Evsâf-› cezîre-i Dehlek

Melik Necâfl'›n taht› imifl. Bu dahi ibtidâ Hazret-i Risâlet-penâh asr›nda Hazret-i Osmân-› Zi'n-nûreyn yüz pâre gemiyle Cidde'den gelüp feth etmifldir. Ba‘dehu Melik Necâfl istîlâ edüp tâ Selîm-i Sânî asr›nda feth olmufldur, be-dest-i Çerkes Özdemir Pafla. Habefl eyâletinde kâyimmakâml›kd›r. On mîl ihâta eder bir cezîre-i vâsi‘dir. Ve karaya karîbdir, ancak bir top menzili ba‘îddir. Bu cezîrede incü ç›kar. Mâ-tekaddem müfîd [ü] muhtasar kal‘as› var imifl, hâlâ münhedim olup câ-be-câ âsâr-› binâlar› nümâyând›r. Ve yüz elli akçe flerîf kazâd›r, lâkin mesâfe-i ba‘îde olmak ile Habefl paflalar›n›n imâmlar›na mübahharen ihsân olunur.

Bu flehr içre cümle alt› yüz hâne vard›r, temelleri n›sf›na dek tafld›r, andan yukarus› çalafld›r ve üstleri cümle toprak ve flafld›r. Ve birkaç dükkânlar› ve mahzenleri ve bir câmi‘i ve mesâcidleri vard›r. Lâkin evleri dard›r. Bâ€ u bâ€çeleri yokdur. Ve iskele bafl›nda kâyimmakâm sarây› gümrükhânedir. Ve k›rk elli mikdâr› mahzenler vard›r, cümle tüccârlar›n metâ‘lar› ile mâl-â-mâldir.

Bunlardan gayr› imâret makûlesi binâlar› yokdur. Ve her hânede birer âb-› rahmetden cem‘ olmas›yçün su sarn›clar› mukarrerdir. Ol fliddet-i hârda sular› buz pâresidir. Müstevfâ sular› vard›r, kifâyet mikdâr›ndan gayr› sular›n› ba‘z› kimesneler gemicilere bey‘ ederler. Bunun dahi âb [u] havâs› gâyet latîfdir. Ve esmerü'l-levn mahbûb u mahbûbesi çokdur. Ve bu cezîrede câ-be-câ yerlerde dar› zirâ‘at ederler. Ve bostânlar› dahi vard›r. Ve keçileri gâyet çokdur.

Mine'l-acâyib

Bu cezîrenin cümle keçileri incü sadefi içinden ç›kan lakoz eti yerler. Ve diri bal›€› ve tuzlanm›fl salamura bal›€› dahi yerler. Bir turfe-likâ mudhik köse keçilerdir. Ve lahm [u] flahmlar› misk [ü] amber-i hâm gibi râyiha-i tayyibesi vard›r.

Ve bu cezîreyi Hazret-i Osmân feth etdikde niçe bin Muhâcirîn [ü] Ensâr ve Erbâb-› soffa ve Ashâb-› Resûlullâhlar medfûndur. Ammâ kubbe ve alâmetleri yokdur (---) (---) ve târîh ü nâtlar›(?) ve isim resimleri olmamak **[Y 437b]** ile tahrîr olunmad›.

Ve bu cezîre-i Dehlek'i dahi seyr [ü] temâflâ edüp yine gemi ile Bahr-i Kulzüm içre fleb belâs›n fleb [ü] rûz çeke çeke cânib-i flarka muvâf›k eyyâm ile yine sâhil-i bahrde niçe bin sun‘-› Hudâ kayalar› temâflâ ederek alt› mîlde ya‘nî bir günde,

Evsâf-› cezîre-i kal‘a-i Musova

Kadîm eyyâmdan berü Habefl sultânlar›n›n taht› olagelmifldir. Bu dahi ibtidâ Hazret-i Osmân fethidir, *rad›yallâhu anh*.

Sonra âl-i Osmân fethidir, sene (---) [Q 335b] [P 332b] târîhinde Selîm-i Sânî asr›nda be-dest-i Özdemir Pafla. Hâlâ Habefl paflas› taht›d›r.

Mâ-tekaddem sultânl›k olma€ile Özdemir Pafla bafl›na sorguc takup dîvân edermifl. Hâlâ yedi sultânl›k yer taht-› hükûmetindedir. Taraf-› pâdiflâhîden on iki yük akçe hâs-› hümâyûnu vard›r. Cümle vüzerâ mâbeyninde {M›s›r ve} Ba€dâd ve Budin vezîri alt›na oturup fiâm ve Mar‘âfl vezîrlerinin üstüne tasaddur eder ulu sultânl›kd›r. Lâkin vilâyetinde tîmâr ve ze‘âmet olmama€ile alaybe€i ve çeribafl› ve tîmâr defterdâr› ve defter emîni yokdur. Ammâ mâl defterdâr› ve rûznâmeci ve muhâsebeci ve mukâta‘ac›lar› kânûn üzre vard›r, zîrâ yüz on pâre kal‘aya mâlikdir.

Bu kal‘a kullar›n›n mevâcibleri ve masâr›flar› cümle defterdâr kalemine müfevvazd›r. Paflas› cerî olursa ne kadar asker beslerse ol kadar mâl-› firâvân alur. Zîrâ basmak, almak, urmak, k›rmak, atmak ve tutmak yeridir. Merhûm Mosdarl› Mustafâ Pafla iki bin Ceberti tüfeng-endâz asker besleyüp senede bin kîse mâl tahsîl etdi ve bin kîse kadar ana karfl›l›k hedâyâ gelirdi. E€er Hind ü Yemen ve Habefl tüccârlar›n rencîde ve âzürde-hât›r etmeyüp istimâletler verirse senevî üç pâre Hind karaka gemisi gelse bin kîse al›r; befl on gemi gelirse *vehâkezâ k›yâs remev* demifller. Eyâletinin hod hadd [ü] pâyân› yokdur, flarkdan garba bir y›ll›k yol an›n hükmündedir.

Hemân kuvvet-i kâhiresine göre murâd edinirse cihângîr olur. E€er cür’et sâhibi olmazsa ancak gümrük emîni pâyesiyle zabt eder, yine ber-vech-i adâlet ba‘de'l-harc› ve'l-masraf bin kîse olur. Ammâ kara yüzlü kavme beyâz yüz gösterirse yüz iki yüz âdem ile zabt [u] rabta kâdir olur.

Evvelâ Fûncistân melikine ve Dumbistân melikine ve Zenc melikine ve Alevî melikine ve Zeyla‘istân melikine hedâyâlar ile âdemler gönderse ve karflu Yemen ve Hind pâdiflâhlar›na elçiler gönderse ol kadar tüccârlar gelir kim bî-hisâb mâl-› firâvânlar al›n›r.

Ve bu Habefl mâ-tekaddem mevleviyyet idi; hâlâ üç yüz pâyesiyle ihsân olunur. Ammâ râh-› d›râz olmak ile harc› hâs›l›ndan ziyâde olmas› sebebiyle bir kimesne tâlib olmayup pafla imâmlar› pâye ile al›rlar, kurâ ve kasabâtlar› kal‘alar ve flehirlerdir, anlara nâ’ib **[Y 438a]** kor, senevî bin gurufl olur. Ve halk› aslâ flerî‘at ve tarîkat ve hakîkat ve ma‘rifet nedir bilmezler, bir alay da€î ve bâ€î ve ya€› ve zâ€î ve cild-i siyâh mâ€î ve nâr-› cahîm olacak dura€› râ€î ve âkî kavm-i Zengîlerdir kim dîn îmân ve mezheb i‘tikâd nedir bilmezler, bir alay ecnâs-› mahlûkât bu iklîm-i Habefl'dedir.

Böyle kavmden ulemâ-y› fler‘ nice bir akçe ve bir habbe alma€a kâdir ola? Ne‘ûzu billâh, bir muhz›r kapudan taflra ç›ksa ya fliddet-i hârdan ya bâd-› sümûm-› nârdan ya Zengî ayyâr-› tarrârdan helâk

olmak mukarrerdir. Rûz-merre cümle Ervâm halk› eyninde bir beyâz Hind bezi ihrâm ve kemerinde bir ihrâm ile evkâtlar› güzer etme€e muhtâcd›r. Ammâ bi-emrillâhi ta‘âlâ fliddet-i hâr› âdeme ve hayvânâta te’sîr etmez. Âb [u] havâs› gâyet latîfdir. Husûsâ ba‘de'l-asr tâ sabâha dak bâd-› sabâ efil efil esüp âdeme hayât-› câvidân verir.

Ve bu Musova cezîresi karaya cenûb cânibine bir tüfeng menzili yerdir, sadâ iflidilir, ya‘nî bir mîl yak›nd›r. Ve pafla sarây› bu cezîrede leb-i deryâda tafl-binâ bir sarâyd›r. Bu dahi Özdemir Pafla'n›n binâs›d›r. Lâkin ol kadar vâsi‘ ve ma‘mûr u müzeyyen de€ildir. Zîrâ binâs›n›n devâm [u] sebât› yokdur ve cümle hurde hurde odalard›r ve üzerleri serâpâ toprak örtülü hücrelerdir.

Ve gümrü€e bu diyârda *hurde* derler pafla sarây›d›r. Cümle tüccâr›n metâ‘lar›n›n öflürleri bu pafla sarây›nda al›n›r. Cümle Portakal ve ‹ngilis ve Felemenk ve Hind ü Sind ve Çîn ü H›tâ ve Hoten ve Yemen ve Aden ve Kumfuta ve Moha ve Lûhya ve Cidde ve Yenbû‘ ve Tûr ve Süveys gemileri ve bu zikr olunan vilâyetlerin kalyon ve karakalar› bu Musova cezîresinde pafla sarây›na yanafl›rlar, zîrâ latîf limand›r.

Ve bu Musova k›blesi dahi flimâl taraf›nad›r ve iklîm-i evveldedir. Karflu taraf› Süveys deryâs› üzre iki yüz mîl Yemen diyâr›n›n Lûhya iskelesidir, karfl› karfl›ya vâki‘ olma€ile muvâf›k eyyâm ile iki üç günde bir Yemen gemileri gelüp gitmekdedir.

Ve bu flehrin binâlar› müfîd [ü] muhtasar binâlard›r, zîrâ cezîre olmak ile a€›r binâya tahammülü yokdur, çamura a€›r binâ gark olur. Cümle bin alt› yüz mikdâr› kimi taflıdan kimi çalaflıdan kimi kam›fldan ve kimi koçaflıdan ya‘nî çal› ve ç›rp›dan tahtânî evlerdir. Ammâ pafla sarây› fevkânîdir.

Ve cümle (---) mihrâbd›r. Cümleden cemâ‘at-› kesîreye mâlik çârsû içinde Özdemir Pafla câmi‘i: bir tarz-› kadîm kârgîr tafl-binâ ve bir alçac›k minâreli ve üstü toprak örtülü ve iki kapulu biri yal› kapusu ve biri çârsu kapulu câmi‘-i atîkdir. Ve Özdemiro€lu ve Boflnak Mustafâ Pafla câmi‘in sa€ taraf›nda bir kubbede medfûnlard›r. **[Y 438b]**

Ve fieyh Cemâliyye câmi‘i: kârgîr binâd›r. fieyh Cemâlî hazretleri anda medfûndur. Bunlardan mâ‘adâ alt› zâviye vard›r. Evvelâ Kara Be€ mescidi.

Bu âsârlardan gayr› hân hammâm ve medrese ve imâret ve sebîl ve çeflme misilli binâlar yokdur. Ve cümle yüz kadar dükkânlar› vard›r. Cemî‘i zî-k›ymet Hind ü Sind tefârûklar› anda bî-k›ymet bulunur. Ammâ bezzâzistân› yokdur. Ve iskele bafl›nda yüz mikdâr› hân gibi Banyân mahzenleri vard›r. Cemî‘i girânbahâ eflyâlar bu mahzenlerde bulunur. Hattâ misk ü amber ve kakule-i kebîr yük ile pâymâl yat›r. Zîrâ bu mahzenler fieddâdî tafl-binâ olma€ile emîn mahzenlerdir. Ve bu cezîrede aslâ bâ€ u bâ€çe yokdur. Ammâ altun ve gurufl gâyet çokdur. Hudâ hakk› **[Q 336a]** **[P 333a]** mahzenlerde cevâhir murassa‘ât ve altun gurufl kîsesi y›€›n y›€›n yat›r.

Ve cümle halk› esmerü'l-levn siyâh-çerde kavmdir. Bir s›n›f kavmine Bânyân derler, beyâz ve esmer olurlar. Cümlesi âtefl-perestlerdir, mürd olduklar›nda lâfle-i murdârlar›n âtefle yakarlar. Cümlesi pâk beyâz sûzenî Hind esvâblar› geyerler ve beyâz destâr sararlar. Cümle Habefl diyâr›n›n îrâd [u] masâr›flar› ve gümrük defterleri anlar›n ellerindedir. Kalemleri ile ve fikr [ü] ferâset ve ilm-i hisâblar› ile bir dân›k› hisâb edüp masrûfa kayd ederler, gâyet hisâbî kavmdir.

Ve diyâr-› Habefl'in mu‘temed âdemleridir. Bu kavmde aslâ kizb ü bühtân sâd›r olmam›fld›r. Ve muharremâtdan flarâb ve h›nzîr ve zî-rûh k›sm› tenâvül etmek yokdur. Ve ta‘âm› bafll› bafl›na yerler, iki kifli bir yere gelüp yemezler ve bir kimsenin dahi ta‘âm›n yemezler ve yedirmezler, me€er kendülerinin müsâfirleri ola.

Ve bu kavm gâyet ankâ müstakîm bâzergânlard›r. Ve bir ân cenâbet gezmezler. Hind ü Sind'e, Fûncistân ve Dumbistân'a ticâret edüp geçinirler, gâyet hisâbî kavmdir. Cemî‘i zamânda bu kavmin isyân u tu€yân etdiklerin ferd-i âferîdeden bir kimesne bilmeyüp istimâ‘ olunmam›fld›r. Gâyet halîm ü selîm ve halûk hande-rû âdemlerdir, ve gâyet mahabbetli garîb-dost âdemlerdir. Hattâ hakîrden bin gurufllluk ba‘z› metâ‘-› sakîllerimiz sîrü'n-nâsdan ziyâdeye alup inâd u muhâlefet etmediler.

Ve Habefl paflas›n›n bu Bânyânîler yed-i riflveti ve âb-› rûyidir. Kaçan bir cedîd pafla Habefl'e geldikde bir mükellef bafl a€as›n bu Bânyânlar ile Dumbistân pâdiflâh›na gönderir — bir ülkesi çok ulu pâdiflâhd›r. Hattâ hakîr Fûncistân'dan bu Habefl diyâr›na Kîf flehrine gelince yigirmi bir gün bu Dumbistân meliki hudûdunda ve kal‘a ve flehirlerinde ve sahrâlar›n ubûr ederek geldik, ammâ kendüyi görmedik. Hemân on kerre yüz bin ulûfesiz zâ€î askere mâlikdir. Ve yüz kerre yüz bin bî-hisâb re‘âyâya mâlik imifl.

[Dumbistân'a] varan pafla a€alar› ve Bânyân kavmleri nakl ederler: anda **[Y 439a]** aslâ tâ‘ûn olmamak ile halk› iki yüz sene yüz elli sene mu‘ammer olurmufl.

Ve âb [u] havâs› latîf ü mukavvî oldu€undan halk› cemmâ‘ olup tenâsül bulur imifl. Bu Musova halk› dahi cemmâ‘d›r.

Ve Habefl paflas› bu Dumbiye sultân›na elçi gönderdikde incü ve yemenî ve akîk tafllar ve ok yay ve k›l›c ve harbe ve tüfeng ve kurflum ve bârût ve neft ü katrân ve ya€l› ç›ra a€ac› ve servi a€ac› ve servi kozala€› ve f›nd›k ve f›sd›k ve Rûm cevizi ve bak›r sahan ve tancere âletleri ve bo€as› ve don ve gömlek ve kettân bezi iplik ve ibrîflim, bu zikr olunan eflyâlardan

götürürler kim anda tahrîr olunan eflyâlar›n herbiri iksîr-i a‘zam-misâl tûtiyâ-y› kâmyâbd›r.

Elçi kâmil cenûb cânibine bizim geldi€imiz yollar ile bir ayda var›rlar, hedâyâlar› sultâna teslîm edüp elçilere ve Bânyân'lara i‘zâz u ikrâm edüp ol dahi paflaya k›rk elli Habeflî nevreste gulâmlar ve k›rk elli Habefle mahbûbe-i cihâne duhterler ve zebât ve fîl difli ve gergerdân boynuzlar› ve zebât kedisi ve keler derisi ve âbinûfl ve minkâr-› koknos ve lâfle-i tuyûr-› hümâ ve dehnec-i a‘mâ ve kakule-i kebîr ve amber-i hâm anîr [abîr?] ve pânzehr-i sagîr ve kalkan-› fîl ve k›rbac-› pîl, el-hâs›l bu makûle hedâyâlar ile paflaya ve n›sf› kadar hedâyâ ile gelen elçi a€aya verüp paflaya gönderir. Andan sonra vilâyetinde ne kadar bâzergân var ise cümlesin metâ‘lar› ile paflaya gönderüp pafla dahi gümrü€ün alup Habefl diyâr› ganîmet olur.

Bu€day ve arpa ve dar› ve ya€ ve bal ve balmûmu ve un ve zebât ve kakule ve âbinûfl a€ac› ve gayr› eflyâlar ve koyun ve kuzu ve deve ve s›€›r ve s›€›n ve ceyrân ve keçi ve'l-hâs›l cemî‘i me’kûlât [u] meflrûbât bu Dumbiye vilâyetinden gelir.

Hakîr sultân›na gitme€e kasd etdim idi. Lâkin bu mahalde Habefl diyâr›nda azîm isyân [u] tu€yân olup cümle kul gulû-y› âm edüp Fortac› Ahmed Pafla havf›ndan ve Kara Nâ’ib aflk›yâ zorba derdinden bir gece gemi ile karflu Yemen'de imâma varup dahil düfldü. Beri tarafda vilâyet hâkimsiz kalup hakîr dahi garîb kald›m ve gayr› diyâra dahi gidemedim. Bu mahalde karadan gönderdi€imiz huddâmlar›m›z atlar›m›z ile gelüp böyle cezîre yerde bafl›m›za bir belâ-y› siyâh olup âhir herkese iltiyâm-› medâr ederek bi'z-zarûrî bu Musova'dan bir kay›€a binüp cenûb cânibine bir tüfeng menzili yer,

Evsâf-› Cerrârbafl›

Atlar›m›z ile gemilerden ç›kd›k. Bu Cerrârbafl› Musova cezîresinin geçit bafl›nda iskelesidir. Mukaddemâ deryâdan gelme€ile bu ma‘diyeyi görmemifldik. Kara cânibinden gelen metâ‘lar cümle bu iskeleden gemilere süvâr olup Musova'ya geçerler. Zamân-› kadîmde flehir var imifl, hâlâ harâbd›r. Câbe-câ a€acl›k ve bostânl›k vard›r. Musova halk›n›n cümle hayvânâtlar› bu tarafda **[Y 439b]** otlayup gezerler. Ve âb-› hayât kuyular vard›r; Musova cezîresinde su yokdur.

Ba‘dehu hakîr bu Cerrârbafl›'ndan atlar›m›za süvâr olup iki sâ‘atde düz vâsi‘ yerler içre cirid oynayarak,

Evsâf-› kal‘a-i Harkova

Bu kal‘aya dâhil olunca Kara Nâ’ib be€e dahil düflüp, hofl geldiniz, deyü vâfir ta‘zîm edüp destine bir destmâl verüp dest-bûs edelim dedikde,

"Esta€firullâh, cân›m kar›ndafl›m›z, siz Fûncistân diyâr›ndan berü bizim kethudâm›z Mehemmed Be€ ile refîk olup bizi ârzûlam›fls›z. Lâkin Dehlek'den gemi ile Musova'ya ç›kup ol deli farfara Fortac› Pafla sizi al›koyup bize göndermedi. Hele mel‘ûn, pâdiflâha âsî olup yine âsî Zeydî-mezheb imâm yan›na Yemen'e kaçd›. Cehenneme bafl›. Pâdiflâh›ma arz ederim" dedükde,

"Arz› hakîre verin, bu ahvâle vâk›f oldum, M›s›r vezîrine götüreyim, andan efendimize i‘lâm **[Q 336b]** edeyim, **[P 333b]** andan murâd›n›z üzre Âsitâne'ye gideyim", dedi€imizde,

"Vallâhi sen H›z›r geldin. Hele birkaç gün istirâhat edüp müsâfirimiz olup ahvâle vâk›f olun" deyü hakîre bir mükellef oda döfleyüp yigirmi atlar›m›za ve yigirmi nefer âdemlerimize belegân mâ-bela€ müstevfâ ta‘yînâtlar verüp hakîr tâze cân buldum. Derhâl kendü âdemlerine firâr eden Ahmed Pafla'n›n mâl›n ve huddâmlar›n ve cümle erzâk›n ve kâyimmakâml›klar›nda olan a€alar› ihzâr edüp hükûmetlerin zabt [u] rabt etme€e tâvûsî ve hecîn neccâblar ile âdemler gönderdi. Hakîr flehri seyr [ü] temâflâya bafllad›k.

Evvelâ bu kal‘a-i Harkova mâ-tekaddemden bir sevâd-› mu‘azzam kal‘a-i kadîm imifl. Sene (---) târîhinde bu dahi Özdemir Pafla fethidir. Süveys deryâs› sâhilinde bir hayli büyük fieddâdî tafl-binâ kal‘a-i atîkdir, ammâ ol kadar metîn ü ma‘mûr de€ildir. Dâ’iren-mâdâr cirmi dörd bin ad›md›r. Ve flekl-i murabba‘d›r. Ve yedi kullesi var. Ve alt› kapusu var: evvelâ Baflkulle kapusu ve Hurde kapusu ve ‹skele kapusu ve Cebel-i C›da kapusu ve fieyh Mazlûm kapusu ve Su kapusu.

Ve leb-i deryâya karîb köflede iç kal‘a baflka bir ma‘mûr bir kal‘ad›r. Cirmi alt› yüz ad›md›r. Dervîfl A€a ta‘mîr ü termîm etmifl bir metîn ve cedîd iç kal‘ad›r. Ammâ taflra kal‘a dahi böyle ta‘mîr ü termîme muhtâcd›r. Ve yal›n kat kal‘alard›r. Ve iç kal‘an›n birkaç flâhî darbzen toplar› vard›r.

Ve paflan›n bu kal‘ada bir mükellef a€as› iki yüz âdemiyle kâyimmakâml›k eder. Senevî paflaya yüz kîse muhâsebe verir. Kendüye dahi elli kîse fâ’iz kal›r. Ve yüz elli akçe pâyesiyle bir kazâ-i mübrimdir. Pafla imâmlar› hükm eder. Ve kal‘a dizdâr› var. Ve neferâtlar› pafla a€avâtlar›d›r. Mâh-be-mâh vazîfe-i mu‘ayyenelerin pafladan al›rlar, ey tedârikdir. Ve ekseriyyâ pafla a€alar› bunda sâkin olurlar, zîrâ Musova bir pis ova ve cezîre yerdir, suyu gemilerle bu Harkova'dan gider.

Bu kal‘an›n **[Y 440a]** cânib-i erba‘as› eflme kuyulard›r. Cümlesi âb-› zülâlden niflân verir mâ-i tâhirlerdir. Mâ-tekaddem bu sular› h›fz için bu kal‘alar› binâ edüp eli vilâyeti bu kal‘alar sebebiyle feth [ü] teshîre alup cânib-i erba‘as›n nehb ü gâret edüp mâl-› ganâyimler ile gelüp bu kal‘aya mutahass›n olup âsudehâl olurlarm›fl. Gayet mahallinde inflâ olunmufl

kal‘a-i cânkurtarand›r, zîrâ etrâf›nda Kara Zengî âsîleri çokdur.

Ve bu kal‘a-i Harkova içinde cümle yedi yüz kârgîr ve kam›fldan ve koçafldan evler vard›r, cümle toprak örtülüdür.

Ve yigirmi mikdâr› esvâk-› muhtasar› vard›r. Ve yedi kahvehâne ve bozahânesi ve bir hân› vard›r.

Ve bir Özdemir câmi‘i var ve yedi zâviyesi var. Gayr› imâretden niflân yokdur. Hammâm bu diyârda lâz›m de€ildir, zîrâ fleb [ü] rûz halk› uryân gezüp arak-âlûd olup gûyâ hammâm içinde dururlar. Bir flehr-i garîb ü acîbdir.

Ve hânemiz sâhibi Kara Nâ’ib cümle Urbân u uryân kara Zengîler üzre mîrlivâd›r. Cümlesinin akd [ü] halli ve zabt [u] rabt› an›n destindedir. Hükm [ü] hükûmât sâhibi zorba bir âdemdir. Hîn-i ma‘rekede bafl›na yüz bin asker cem‘ etme€e kâdirdir. ‹hsân [u] in‘âm› ve it‘âmiyle cümle Habefl diyâr›n›n halk›n› bende edüp paflay› kayd-bende çekmifldir. Cümle söz bunundur. Fortac› Ahmed Pafla bunu tarh edüp kendüsi müstakil vezîr olay›m, dedi, âhir edemeyüp cihân bafl›na dar olup Yemen'de imâma firâr etdi. Bu Kara Nâ’ib dâ’imâ bu Harkova'da sâkin olur. Ahmerü'l-levn bir ar›k yüzlü iri gözlü ve kaba levend sözlü fasîh Türkce bilür. Âyende ve revendeye tavuklu ve kuzulu ve yo€urtlu bu€day çorbas› ve dar› ekme€i mebzûldür.

Cümle Habefl kavmi ve Fûncistân ve Dumbistân ve Alevistân ve Abâbide kavmi ve sultânlar› bu Kara Nâ’ib'in emrine fermânberlerdir kim aceb istidrâcd›r. Ha dese bu üç pâdiflâhdan üç kerre yüz bin zâ€îî dagî asker gelir. Ammâ bu askerin cümlesine bir tafl atsan za€ar gibi perîflân olurlar. Zîrâ ac u zâc ve muhtâc bî-sebât derme çatma cüyûfldur. Cümlesi çekirge bacak ve a€ac b›çak, belinde nacak, açl›kdan sal›ncak gibi sal›n›r, ac, bir habbeye muhtâc kavmdirler. Bu Kara Nâ’ib'in derdinden paflalar hemân gümrük emîni pâyesinde hükm edüp taflra vilâyetlerin hükmü Kara Nâ’ib elindedir. Hâlâ befl bin Ceberti tüfeng-endâz askere ulûfe ve kisve verir.

Bu Ceberti kavmi Rûm'dan ve gayr› Zengîlerden sekbân sar›ca ve yeniçeri gibi tüfeng-endâz olanlara Ceberti kavmi derler. Ço€u Habefle k›zlar›na mübtelâ olup kalm›fl Rûm o€lanlar›d›r. S›rt›nda ve belinde birer fûta pefltemâl ve elinde bir tüfeng ve bir destmâl arak-âlûd olup fliddet-i hârdan ölüp bofl ite menzil yok fleklinde ayda üç gurufla ifnâ-y› vücûd **[Y 440b]** edüp seg-ber-sahrâ gezerler. Ve ba‘z› cerî olan pafla bu Ceberti kavminden asker cem‘ edüp eli vilâyeti gâret eden Zengîlerin vilâyetlerin nehb ü hasâret edüp mâl-› firâvân tahsîl eder. Ve ol havfdan cemî‘i diyârlardan hedâyâlar gelir kim hadden bîrûn. Ve deryâdan incü-yi dürr-i yetîm ç›kar kim k›yâsdan efzûn. Bu gûne incü Hürmüz deryâs›nda ç›kmak ihtimâli yokdur.

Netîce-i merâm pafla ârif [ü] dânâ ise halk ile ülfet edüp senede bin kîse mâl almas› mukarrer. Bin kîse dahi hedâyâ olur. Befl yüz kîsesin de eyâletinde olan (---) pâre kal‘an›n a€avât u neferâtlar›na ulûfe verir. Zîrâ bu kal‘alara Âsitâne taraf›ndan bir habbe gelmez, cümle mevâcibâtlar› pafladan matlûbdur. Ve kendü a€avâtlar›na dahi ulûfe verir. Zîrâ Habefl **[Q 337a]** **[P 334a]** eyâletinde sâyir diyârlar gibi hizmetler yokdur, ancak yigirmi kâyimmakâml›€› vard›r, anlara dahi ulûfe verir. Ol a€alar›n hizmetkârlar› dahi ulûfeli kal‘a kullar› yaz›l›r.

Evvelâ nâ’ibe ve flehir müsellimine ve serdâra ve pafla kethudâs›na ve kapucular kethudâs›na ve imâma ve emîne mâh-be-mâh otuz üçer gurufl ulûfe verir. Ve kapucular bölükbafl›s›na ve mehterbafl›lara ve gayr› bölükbafl›lara ve çâflnigîrbafl›ya ve emîrâhûra befler gurufldur. ‹ç a€alar›na on befler gurufldur. Ve sâyir karakullukculara ale's-seviyye befler gurufldur. Kal‘a ulûfelerinden gayr› mâh-be-mâh elbetde bu ulûfeleri al›rlar. Ammâ iskeleler emâneti cümle hizmetlerden huzûrlu ve avâyid [ü] fevâyidleri ziyâde a€al›klard›r. E€er ticâret dahi ederse nûrun alâ-nûrdur.

Ve Harkova'dan atlar›m›za süvâr olup cânib-i cenûba rub‘ sâ‘at bir bo€az içre,

Ziyâret-i flem‘-i âlem ve ç›râ€-› hurrem efl-fieyh Hazret-i Mazlûm-› âdem

A‘izze-i kirâmdan ulu sultând›r. Niçe kerre kerâmâtlar› zâhir ü bâhir olmufl. Hâlâ mutasarr›fîndendir. Menâk›blar› hadden bîrûn ve k›yâsdan efzûndur. Üzerinde tekye ve kubbe kabûl etmemifllerdir, hemân rahmet-i Hudâ'ya yüz tutmufllar. Ve pafla ve a‘yân-› vilâyet gâhîce hayme-i hargâhlar›n ve matbah-› Keykâvuslar›n bir gün mukaddem göndürüp alâ-tarîki's-seyr varup ceyrân ve hargûfl sayd [u] flikâr edüp anda tenâvül ederler, gâyet avgâh yerdir.

Ve ba‘z› levendât makûlesi k›rk elli pür-silâh nâmdâr fellâh yi€itler bir yere cem‘ olup befl on günde da€larda yatup fîl ü gergerdân ve bebr ü peleng katl edüp fîlin diflleri ve postun ve gergerdân›n boynuzun ve hotas içün kuyru€un götürüp ticâret ederler. Acâyib vilâyet-i flikârgâhd›r.

Bu flehr-i Harkova'y› tamâmen seyr [ü] temâflâ edüp bin seksen üç îd-i adhâs›n edüp bir gûne seyr [ü] temâflâlar etdik. Ba‘dehu ›ydin beflinci gün Kara Nâ’ib'in müsellimleri vilâyet vilâyet zabt etme€e gitdiklerinde hakîr kendüden me’zûn olup yine refîk›m›z **[Y 441a]** olan Mehemmed A€a ile Harkova'dan ç›kup cânib-i flarka gâh çölistân ve gâh sengistân, gâh leb-i deryâ-y› Süveys, gâh cebel-i Kara Kudeysleri iki günde ubûr edüp,

Menzil-i cebel-i Vule

Habefl Urbânlar› kara obalar ile sâkin olurlar bir mahsûldâr fezâd›r. Bu kavme Kudeysî derler. Yedi

bin Zengî ve ankâ kavmdir, ammâ yine Urbând›rlar. Ammâ bunlarda olan siyâh-çerde mahbûb u mahbûbe me€er Berberistân'da ola. Zîrâ âb-› hayât kuyu sular› vard›r. Andan kalkup yine cânib-i flarka bir konak gidüp,

Evsâf-› kal‘a-i Hindiye

Zamân-› kadîm Hind raylar› bu iklîme kadem basup bu kal‘ay› ihdâs eylemifller, ammâ ol kadar metânet üzre binâ etmemifller. Tafldan kârgîr-binâ ve flekl-i murabba‘d›r. Ve dâyiren-mâdâr cirmi yedi yüz ad›md›r. Süveys deryâs› kenâr›nda olma€ile telat-tum-› deryâ esâs-› dîvâra câ-be-câ rahne vermiflidir. Bir a€ac kapusu iskele bafl›nda hurde'ye nâz›r, bir kapusu cenûba kara taraf›na mekflûfdur. Habefl eyâletinde sancak be€i pâyesiyle paflan›n bir a€as› iki yüz âdemiyle hükm [ü] hükûmât edüp paflaya senevî k›rk kîse verir.

Ve yüz elli akçe kazâd›r, lâkin pafla imâm›n›n nâ’ibi kad›d›r. Bu kal‘a dahi Özdemir Pafla'n›n fethi-dir. Zîrâ bir müfîd [ü] muhtasar minâresiz câmi‘i ve iki mescidi var. Cümle evleri koçafldan binâ olun-mufldur. Dizdâr› ve neferâtlar› cümle pafla tevâ-bi‘leridir. Ve cebehânesi ve on aded toplar› var.

Ve kal‘adan tafl›ra Zengî Urbânlar› kara obalar ile meks etmifller. Ve bu kavmin kârlar› da€larda kakule-i kebîr ve ba‘z› mümessek râyihal› nebâtât u giyâhât cem‘ ederler. Ve her haymelerinden befler onar kalyemisk kedisi besleyüp kâr ederler.

Ve bu Hindiye kal‘as›ndan hareket edüp yine flark cânibine sengistânlar içre üç konak gidüp vakt-i zuhrda,

Menzil-i kulle-i Tuzla

Leb-i deryâda Özdemir Pafla bir kulle-i azîm binâ etmifl. Hâlâ içinde k›rk elli âdem ile bir pafla a€as› kâyimmakâmd›r. Bunda çârsû-y› bâzâr, imâret ve câmi‘den bir fley yokdur. Ammâ cümle diyâr-› Habefl'e tuz bundan gider. Senevî k›rk kîse iltizâmd›r. Gâyet a‘lâ emânetdir. Senede niçe kerre yüz bin deve yükü lezîz tuz hâs›l olur. Çatal yüke üç dîvânî para ve hâviye yüke befler maksûs para al›n›r. Ve bu Süveys deryâs› medd [ü] cezmdir, tafld›€› mahalde bu sahrâya deryâ yay›lur, çekildikde bi-emrillâhi ta‘âlâ kalan su beyâz tuz olup kal›r. Bu mahalde on bin mikdâr› Runçiye derler bir kabîle Zengîlerdir, fi'l-hâl anlar tuzu cem‘ edüp kulle dibine da€lar gibi y›€arlar. ‹lâmaflaallâh böyle tuz hâs›l olur.

Bu mahalden yine tay edüp taraf-› flarka gâh leb-i deryâ ile gâhîce kumsal beriyye içre fliddet-i harâret çekerek kâmil alt› günde sun‘-› [Y 441b] Hudâlar› ve mehîb kûh-› siyâhlar› temâflâ ederek,

Evsâf-› menzil-i flehr-i harâb Behlûle

Leb-i deryâda bir flehr-i azîm imifl. Özdemir Pafla feth etdükde Portakal küffâr› istîlâ edüp kal‘as›n› ve flehrin harâb [u] yebâb etmifl, hâlâ âsâr-› esâslar› zâhirdir. ‹çinde Abîre kavmi derler bir kavm sâkinlerdir. Cümle yüz elli bin pâk pâkîze misk [ü] amber-i hâm ile âlûde Abîre kavmidir. Ammâ mezâ-hib-i erba‘adan ve gayr› dîn diyânetden ve hafl›r neflirden ve âyet hadîsden ve merg-i mefâcân ve tâ‘ûndan ve pire ve kehleden ve gayr› menâhiyyâtdan bî-haber bî-hayr akvâm-› garîbedir. Cümlesi bu sahrâlarda haymeleriyle meks edüp hadd [ü] hisâblar›n Cenâb-› Bârî bilür. Ammâ halûk âdem-lerdir. Ve cümlesi yine uryânlard›r, ancak avret yerleri birer deri ile mestûrlard›r.

Ve bu mahalde bir liman-› azîm var kim bin pâre gemi mâlâkelâm al›r, sekiz rûzgârdan emîn ve içinde aslâ flebden niflân yokdur.

Ve bu mahalde sâkin olan Abîre kavminin me’kûlât [u] meflrûbâtlar› dar›d›r ve koyun keçidir ve ceyrân ve s›€›nd›r. [Q 337b] [P 334b] Ve meflrûbâtlar› deve südü ve bozad›r. Bu mahallerde at u h›mâr ve fîl ü gergerdân olmaz, illâ sengistân ve çengelistân yerler olma€ile arslan u kaplan ve bebr ü peleng çok olur.

Ve bu Abîre kavmi bu da€lar›n maymunlar›n-dan gâyet flikâyet etdiler:

"Dâyimâ bizimle ceng ederler. Da€a ç›kup âbi-nûfl ve santa ve zakkûm ve sac a€aclar› kesme€e âciziz. Maymunlar gelüp bizi esîr edüp da€lara götü-rüp tasarruf eder. Ellerinden halâs mümkin de€ildir; kimi uyur, kimi dîdebânl›k eder, bir f›rsat bulup rehâ bulmak mümkin de€ildir. Tasarruf ede ede çok âdemimiz helâk etmifllerdir. Bizde ise âlât-› silâh yok, bizler az, anlar çok. Ne çâre, âhir bu yerden hareket etmemiz mukarrerdir" dediler.

"Ve gâyet mehîb ü mefret ve zeberdest may-munlar vard›r. Gece gelüp haymelerimizden o€lan ve k›z ve avret kapup götürürler. Hâs›l-› kelâm âcizmândeyiz" deyü azîm flikâyet etdiler.

"Ve sizler dahi ubûr ederken basîret üzre olun" deyü nasîhat etdiler.

Ertesi ale's-seher bu Behlûle'de Abîre kavmi için-den hareket edüp yine flarka giderken hakîkatü'l-hâl fakîrlerin nakli üzre azîm ü mehîb maymunlar da€ keçilerine ve da€ s›€›rlar›na süvâr olup a€avât-misâl gezerlerdi. Cümle da€ hayvânlar› bu maymunlardan âcizlerdir.

Ba‘z› maymunlar› gördük, da€ kedilerin kucak-lar›nda gezdirüp beslerler. Ve ba‘z›s›n gördük, o€ul-lar›n kar›nlar› alt›nda sallayup gezdirirler. Ve ba‘z›s› eyle beyâz maymun mahbûblar kim hemân beyâz tiftik keçilerine benzer, vecîhü'l-manzar ve flekl-i münevver maymunlard›r.

Bu temâflâlar› ederek alt› günde gâh da€larda ve gâh fezâlarda ve gâh leb-i deryâ rimâlinde giderek,

Zamân-› kadîmde Hindistân râylar›n›n binâs›d›r. Ba‘dehu sene 938 târîhinde yine Özdemir Pafla Portakal elinden feth etmifldir. Bahr-i Muhît kenâr›nda bir kal‘a-i azîm ve bender-i kadîmdir.

Kal‘as›n›n flark cânibi bir yalç›n kaya üzre vâki‘ olmufl iç kal‘as› vard›r, dâyiren-mâdâr cirmi befl bin yedi yüz ad›m flekl-i muhammes bir fieddâdî kârgîr-binâ kal‘a-i üstüvârd›r. Bahr-i Muhît içre yüz mîl bir burundad›r. ‹ki taraf› biner pâre gemi al›r liman-› bî-nazîrlerdir kim sekiz rûzgâr-› zorkâr›n fliddetinden emîndir. Kal‘an›n iki bâb› var, hadîd kapulard›r, bir kapu deryâya ve bir kapu karaya nâz›rd›r. Dizdâr› ve yedi yüz neferâtlar› vard›r. Habefl cezîresinde böyle askeri çok kal‘a yokdur. Ve cebehânesi ve yetmifl pâre toplar› çokdur, zîrâ Habefl'in âhirü'l-hudûdudur.

Bundan flark cânibine bu Habefl cezîresin bu Zeyla‘ bo€az›ndan tâ Nîl bafl›n dolaflup Ma€rib-zemîn'de Sebte bo€az›na gelince bu M›s›r cezîresinin Bahr-i Muhît kenârlar› cümle Portakal küffârlar› hükmündedir. Ve hâlâ bu Zeyla‘ kal‘as› ile Portakal küffâr› müflâd›r.

Bu kal‘adan paflan›n bir a€as› üç yüz tevâbi‘iyle kâyimmakâmd›r, paflaya senevî k›rk kîse muhâsebe verir. Ammâ ba‘z› sene tâli‘ine befl on Hindistân gemisi ve befl on Portakal Frengi gemisi gelirse befl kîse gümrük hâs›l olur. Ammâ gümrü€ü harbe uciyle verirler. Küffâr gâlibdir, murâd› üzre gemilerin bal u ya€ ve koyun ve s›€›r pasd›rmas›n›n ve gayr› metâ‘larla gemilerin doldurup avanta lenger edüp gider.

E€er pafla a€as› bunlar ile hüsn-i ülfet ederse kakule ve incü ve zebât ve âbinûfl ve fîl difli ve gergerdân boynuzu, bu makûle fleylerden hüsn-i r›zâlar› ile gümrük verirler. Hakîr vard›kda Kara Nâ’ib kethudâs› Mehemmed A€a kâyimmakâm olmufldu, tâli‘ine yedi pâre Portakal gemisi gelüp kal‘a alt›nda lenger endaht olup yatd›lar ve k›rk bin gurufl gümrük verdiler.

Cümle metâ‘lar› ketân bezi ve pembe ve çam a€ac› ç›ras› ve katrân. Bu diyârda ç›ray› suda kaynadup hastalara verirler. Ve katrân› yeyüp zebât gibi y›lda bir kerre vücûdlar›na sürüp flifâ bulurlar, tûtiyâ-y› iksîr-i a‘zamd›r.

Bu kal‘an›n da€lar›na cebel-i Kaderî derler, bilâhisâb Kadrî kavmidirler, bir kavmdir. Siyâh Zengîlerdir, ammâ bi-emrillâh Tatar çehrelidir ve geysûlar› târmâr ve flecî‘ ü bahâd›r kavmdir. Ve gâyet zeberdest ü dîvdest olduklar›ndan zirâ‘at edüp da€lar›ndan niçe gûne mahsûlât cem‘ edüp fürûht ederler. Hemân yüz kerre yüz bin kûsfend-i kûhu ve gazâl-› vahflî ve câmûs-› Habeflî sayd [u] flikâr edüp tuz içinde salamura ve pasd›rma **[Y 442b]** edüp Freng kalyonlar›na fürûht etdiklerinden bu kal‘aya Portakal an›niçün çok gelir. Ve bu Kaderî cebelindeki mezkûr âdemler cümle Kadrî mezhebinde pâk [ü] pâkîze âdemlerdir.

Ve kal‘an›n hâricinde olan yetmifl seksen bin Banyân kavmi vard›r. Cümle pâk ve beyâz sûzenî Hindistân tarz› esvâblar geyerler.

Bu kavm âtefl-perestlerdir. Mürd olduklar›nda na‘fllar›n âtefle yakarlar ve âtefle taparlar. Ammâ Hâl›k'd›r demezler, ancak âbâ ve ecdâd›m›zdan böyle gördük, derler. Garâbet bunda kim ân-› vâhid cenâbet gezmezler, hemân sâ‘at gusl ederler. Ve ta‘âm yeseler ve def‘-i takâzâ-y› hâcet etseler ol ân gusl ederler. Ve cemî‘i vücûdlar› ve siyâblar› müflk [ü] amber-i hâm ve zebât ile mülemma‘d›r.

Ve mahbûb u mahbûbeleri ahmer ve esmer ve beyâz ü'l-levn olurlar. Habefl iklîminde mahbûbe-i Zeyla‘ meflhûrdur. Merâlî ve gazâlî ve kâ€›z dudakl› ve hokka a€›zl› ve k›rm›z› ve sar› ve yeflil ve siyâh ve beyâz gûnâ-gûn diflleri var kim her dendân-› dürdâne bir gûne boya ile boyayup baflka bir hüsn-i cemâl vermifldir. Ve çâh-› zenehdânlar› ve sîm gabgablar› dahi münakkafld›r. Ve flîve ve reftâr güftârlar› flîrîn mahbûblar› olur kim zenânelerinden latîf ü nazîf ü zarîf ve âfl›k-perest herîf-i zât-› flerîf çelebilerdir kim böyle âfl›k-perestlikden sonra sakallanup âtefl-perest olur, *aleyhi mâ yüstehak*.

Bunlar ankâ bâzergânlard›r. bey‘ [ü] flirâlar› dâ’imâ Hind ü Yemen ve Portakal Frengleri iledir. ‹skele bafl›nda mahâzinlerinde niçe kerre yüz bin guruflluk eflyâlar ile mâl-â-mâldir ve eflyâlar›[1] **[Q 338a]** metâ‘lar› vard›r.

Ekseriyyâ ihtilâtlar› Hind tâ’ifesiyledir. Zîrâ kadîm eyyâmda bu diyâr Hind destinde iken bu kavm-i nârperest Hind'den kalm›fld›r. ‹lâ-hâze'l-ân bu kal‘a-i Zeyla‘'da Hindistân taraf›ndan bir elçi ve Yemen taraf› imâm›ndan bir tübba‘ elçi ve Portakal taraf›ndan bir balyoz ve ‹ngilis keferesi taraf›ndan bir konsoloz ve Kadrî re‘âyâs› taraf›ndan bir Sünnîsi bu kal‘ada kâyimmakâm ile hükm [ü] hükûmâtda bulunurlar.

Kal‘a-i bender-i azîmdir. Ekseriyyâ pafla taraf›ndan hâkimi çâflnigîrbafl› olur, a‘lâ hükûmetdir. Kal‘a içinde bin mikdâr› kam›fldan ve koçafldan evlerdir.

Bir câmi‘i ve bir bu€day anbâr› ve su sarn›çlar› vard›r. Kal‘adan taflra sular› kuyulard[›r]. Befl on mikdâr› dükkânlar› ve kahvehâne ve bozahâneleri vard›r. Gayr› hâne ve imâret ü hammâm yokdur.

Ve iklîm-i evvelin tâ vasat›nda olma€la âb [u] havâs› gerçi fliddet-i hâr üzredir, ammâ gâyet latîfdir. Befl alt› kerre ta‘âm yesen âb-› nâb›ndan nûfl edince gâyetü'l-gâye hâz›mü'l-ifrâtd›r, derhâl âdem yine tahsîl-i cû‘ eder. Tâ bu mertebe mu‘tedil havâs› vard›r.

---

[1] Y ile P nüshalar› burada kesiliyor, afla€›da (Q 341a) devam ediyor. Aradaki metin yaln›z Q nüshas›nda.

Ve cimâ‘› bu flehrin gâyet lezîzdir. Ve H›tâyî dedikleri zenânelerinden küsâm-› hâs›l-› kâm masdar-› insân-› kân bu diyâra mahsûsdur. Her cem‘iyyetde bâkire bulunur mahbûbeleri vard›r.

Ve gerçi fliddet-i hârdan âdem esvâb geyemez, ancak bir beyâz ihrâm eyninde ve bir ihrâm kemerinde, ba‘z› mahalde vakt-i asrda uryân dahi dursun. fiiddet-i hâr› ve berd-i bâr› mü’essir de€ildir. Âdem dâ’imâ tendürüst durur. Ve rûz-merre birkaç kerre cimâ‘ edüp deryâya girsen aslâ zarar isâbet etmez.

Zîrâ deryâs› bahr-i Kulzüm de€ildir, Bahr-i Muhît'dir. Bu Zeyla‘ bo€az› Süveys deryâs›ndan taflra vâki‘ olmufldur. Ne kadar bu bahra girilse âdemin avret yerlerin yakmaz. Zîrâ bu Bahr-i Muhît'de flab olmaz. Ve fleb havf› olmad›€›ndan bu flehre azîm Hindistân karakalar› ve Portakal karavanalar› ve filipota gemileri ve ‹ngiltere barçalar› gelüp bî-pâk [ü] bî-pervâ [ya]nafl›rlar. Herbiri biner âdem ve üçer yüz top çeker galyonlard›r.

Bu flehrin flark cânibi karflus› yedi yüz mîl Hindistân'›n Dîvâbâd ve Ahmedâbâd benderleridir kim bu Zeyla‘'a karflu karfludur. Ve bu Zeyla‘'›n y›ld›z taraf›na karflus› üç yüz mîl Yemen iskelesinden bender-i (---)dir kim Yemen'in intihâ-i hudûdudur. Andan öte flarka Lahsa'n›n hükmüdür. Ammâ hakîr Hind'e ve Lahsa'[ya] varmad›m, *Allâhümme yessir bi'l-hayr*.

Hulâsa-i kelâm bu diyâr-› Habefl vilâyetlerinin âb-› rûy›d›r. Zîrâ bu diyârda bâd-› nesîm esüp âdeme hayât-› câvidân verdi€inden mâ‘adâ Rûm tarz› elbette her bâr bârân-› rahmet bî-hisâb ya€ar. Ve ekseriyyâ matar-› Nisân dürr-i flehvâr-misâl dâne dâne ya€du€› mahal rûy-› deryâya sadefler zeyn olup dâne-i Nisân'› kapma€a muntaz›r dururlar. Hudâ âlimdir ba‘z› sadef on kerre, ba‘z›s› befl kerre ve ba‘z› sadef bir kerre dâne-i Nisân'› kapup deryân›n ka‘r›na gitdi€in birkaç kerre gördük. Ve bu bârân-› rahmetin katarâtlar› deflt-i hâmûnlara ve cebel-i ibret-nümûnlara düflicek bi-emri Hudâ ol kadar nebâtât [u] giyâhât-› gûnâ-gûn hâs›l olur kim dere ve depelerde çemenzâr ve flükûfezâr›n râyiha-i tayyibesinden âdemin demâ€› mu‘attar olur.

Ve bu menbûtâtdan cemî‘i devâbâtlar› otlayup eyle lahm ü flahm sâhibi olup gâyet mahbûb hayvânâtlar› olur. Koyunu ve kuzusu ve keçisi ve bakar› ve cemeli ve câmûsu ve ceyrân› ve s›€›n› ol kadar semîz ve latîf lahmlar› olur kim misk anber-i hâm kokar.

Ve deryâs›nda niçe kerre yüz bin elvân mâhîlerinde dahi misk râyihas› vard›r. Bu hayvânâtlar›n luhûmlar›ndan tenâvül edenler ol kadar ten-perver ve tendürüst olur kim her fleb ehli ile befl on kerre alt üste olup Âdem ü Havvâ gülefli ederler. Gâyet mukavvî avmânlar›(?) vard›r.

Ve bu diyârda âdemin kuvvet-i basar› ziyâde oluyor. Zîrâ bu hakîr Fûncistân'›n Firkaniye [Firdâniye?] vilâyetinde iken ol fliddet-i hârda *allâhümme âfinâ,* ayneynime gûyâ bir perde âr›z olup gece alîl gibi illetli olup rûz-› rûflende yine ke'l-evvel olurdum.

Bu Zeyla‘ flehrinde safâ edüp kâmil bir ay tekâ‘üd edüp çeflmlerim ayni ayn-› gazâle dönüp Arab mefl‘ali gibi münevver olup flükr-i Yezdân etdim. Ve mezkûr hayvânâtlar›n lahm›ndan tenâvül ederek vücûda bir takviyetcik hâs›l olup sehl mülahham oldukda hakîre bir rücûliyyetcik hâs›l olup Emmâre ve Nevvâme ve Mühmil[e] nâm refîk-› kadîmlerimiz harekete gelüp cimâ‘ tamarlar› menî‘i harekete gelüp Zarfa Meçik Befle nâm silâh›m›z sehl lu‘bedebâzl›€a bafllayup gözü ve kellesi k›zarup kan etmek murâd edindi€imde Hudâ râz› ola Râz›yye ve Marz›yye ve Mutme’inne nâm yâr›gâr amellerimiz râz› olmayup hakîrin epsem emrine itâ‘at edüp öpsem izniyle def‘-i tavakân edüp kanâ‘at etdiler.

Bu latîfeden murâd bu Zeyla‘ flehri ve'l-hâs›l bu Habefl diyâr› gâyet mukavvî diyârd›r. Hamd-i Hudâ Habefl'in âhirü'l-hudûdu olan Zeyla‘ flehrin tamâmen seyr [ü] temâflâ edüp firâr eden Manort›c›(?) Ahmed Pafla'n›n kâ’immakâm› olan çâflnigîrbafl› kayd [ü] bend ile haps edüp hükûmeti Kara Nâ’ib taraf›ndan Hindî Câr nâm›nda kâyimmakâml›€› verüp andan Kara Nâ’ib kethudâsiyle Zeyla‘'dan yine Musova'ya ve Harkova'ya avdet etdi€imiz beyân.

Zeyla‘'dan gayr› yollar ile Harkova'ya avdetim beyân eder

Evvelâ Zeyla‘'dan kalkup cânib-i garba teveccüh edüp yine Bahr-i Muhît kenâr›nda bir bo€aza rast geldik. Ummân bo€az› derler. Karflu taraf› Yemen'dir. Kur’ân-› azîmde âye[t]:

[1] †I√ IE†AE†„

âyeti bu bo€azda Bahr-i Muhît hakk›ndad›r, deyü müfessirîn eyle tefsîr etmifller.

Hakîkatü'l-hâl Bahr-i Muhît ile Süveys deryâs›n›n medd-i cezmi telattumu feryâd› âdemi [Q 338b] medhûfl eder.

Ve bu diyâr›n incü ç›karan gavvâslar› nakli üzre bu bo€az›n aslâ nihâyeti yokdur, gâyet amîkdir deyü nakl etdiler. Hakkâ ki âyet-i flerîfe üzre fecc-i amîkdir. Ve bu bo€aza ehl-i Habefl ve mellâhlar Bâbü'l-Mendûb derler. Azîm kûh-› Bîsütûn bo€azd›r. Karfl› Yemen da€lar› râyegând›r, ancak on befl mîl vard›r. Yine bu bo€azdan içeri Bahr-i Kulzüm'dür kim cânib-i garba tâ Süveys benderine var›nca bu körfezin tûlü bin befl yüz mîldir. K›ble taraf› Yemen ve Aden ve Mekke ve Medîne ve Yenbû‘ ve Muveylah ve Tûr'dur. Cenûb taraf› serâpâ Habefl diyâr› ve Kuseyre iskelesidir. Ve bu Bâb-› Mendûb bo€az› kayas› üzre,

---

[1] *Kur’ân,* Hac, 27; "... uzak yollardan gelsinler."

Ziyâret-i sultân-› mahbûb kibâr-› meczûb efl-fieyh Hazret-i Mendûb

Evc-i âsumâna ser çekmifl ebr-i siyâhlar içinde ankâ-âfliyân bir sultân-› âlî-flând›r kim âyende vü revende re'îs [ü] tüccârlar tekyesine nezerât gönderirler. Bir kubbe-i âlî içinde medfûndur. Hazret-i Resûl bunlar›n rûh-› flerîfiyçün berekât-› Mendûb deyü Fâtiha-i flerîf tilâvet eylemifllerdir. Müverrih-i Bânyân kavli üzre bunlar, Bel'am ibn Bâ'ûr'un pederleridir kim Hazret-i Mûsâ ile Kolondur gazâs›nda Fir'avn gark oldukda bile idi, derler. Hazret-i Mûsâ bunlara,

"Yâ Mendûb, var, Habefl bo€az›nda vatan eyle. Fir'avnîler lefli bu deryâdan taflra ç›kmas›nlar, gözet. Ve bu Mekke deryâs›na gayr› küffâr gemileri girmesinler. ‹nk›râzu'd-devrân mutasarr›fînden olup anda nigehbân ol", buyururlar. Sultân Mendûb bu mahalle gelüp kâmil bin yüz sene mu'ammer olur.

Ve Hazret-i Risâlet'e nübüvvet gelince Hazret-i Osmân niçe bin Sahâbe ile Habefl'e gelüp ziyâret etmifllerdir, deyü elsine-i nâsda meflhûr-› âfâk sultând›r.

Hakîkatü'l-hâl bu bo€azdan içeri bir küffâr gemisi giremez. Hemân bu azîzin merkad-i pür-envâr›ndan bir alev zâhir olup derhâl âye[t]:

[1] ·I†«‰”·IE…†Œ—‚A«†‚«

mazmûnu üzre ihrâk olup helâk olurlar.

Hamd-i Hudâ bu husûsda Yemen ve Mekke ve Medîne câniblerinde(n) olan benderler ve belîdeler kâfirden emînlerdir.

Ve bi-emrillâh Bahr-i Süveys içre fleb dahi kâfirlerin girmesine mâni'dir. Bu flab dahi Hazret-i Mûsâ asr›nda Fir'avn Kolondur bo€az›nda âye[t]:

[2] †·«E·‰‚O†·„«E†„‰

âyeti üzre Fir'avn gark olduklar›nda bu deryâ içre bi-emrillâh fleb a€aclar› hâs›l oldu, derler.

Hâs›l-› kelâm bu fieyh Mendûb hazretlerin ziyâret edüp cânib-i garb›n lodosu üzre da€lar içre gidüp vakt-i asrda tamâm olup ma€ribe karîb,

Kasaba-i Seherifla

Bir sahrâda sevâd-› mu'azzam imifl. Hâlâ harâbd›r. ‹çinde k›rk elli bin Seherî kavmi sâkinlerdir. Bâ€ u bâ€çeleri ve zirâ'at edecek yerleri vard›r. Ve bu kavmin lisânlar› Hindî lisân›na karîbdir. Cümle obalar ile sâkin olup konup göçerler. Göçmeyenleri harâbistân bâ€ u bostânlar›nda sâkin olurlar. Bu dahi iklîm-i evveldedir. Andan ta€lar ve mahsûllü sahrâlar içre ibret-nümâ sun'-› Hudâlar› temâflâ ederek alt›nc› günde vakt-i gurûb,

Evsâf-› kal'a-i V›kât

Hazret-i Süleymân binâs›d›r, derler. Amberiyye sultân› hükmünde iken Özdemir Pafla yedi sene muhâsara edüp bilâ-feth avdet etdüklerinde bi-emrillâh bu kal'a ahâlîsine bir tâ'ûn müstevlî olup cümle halk› kal'adan firâr ederler. ‹lâ'l-ân Habefl eyâleti hükmünde bâ€ u bâ€çe ve âb-› hayât sulu âbâdân yerdir.

Kal'as›na ç›kmad›m, ammâ afla€› rabât› bin mikdâr› has›rdan ve kam›fldan evleri vard›r. Halk› mezheb-i dîn-i Ahmed ve hafl›r neflir ne idü€in bilmezler. Ammâ ganîmet vilâyetdir. Bu dahi iklîm-i evvelde olma€›n tûl-i nehâr› ve arz-› beledi berâberdir. Bunda Portakal küffârlar› ticâret ile çok gelirler. Hattâ bir Portakal civân› bizimle bile gelüp yan›nda [yan›m›zda?] ‹slâm ile müflerref olup hizmetimizde oldu.

Ve bu V›kât kal'as› sahrâlar›n M›s›r fleker kam›fl›ndan latîf ü nazîf kasab› hâs›l olur, ammâ flekerin ç›karmas›n bilmezler. Andan kalkup ertesi gün,

Evsâf-› flehr-i Hediyye

Bâ€-› ‹rem'den niflân verir hûfl [u] tuyûru ve bâ€ [u] bostân› ve nahlistân gülistân› çok bir flehirdir. Bu dahi iklîm-i evveldedir. Cümle halk› müslim Mâlikî-mezhebleridir. Alt› bin kadar çalafl evleri vard›r. Ve üç câmi'leri var. Ve hâkimleri kendülerindendir. Da€›stân içi olma€ile Osmânl› ol kadar varmazlar. Andan kalkup ertesi gün,

fiehr-i Razdin

Bir küçük kasaba flekilli yerdir. Kara saçl› kara Zengî on bir mikdâr› Razdin kavmidirler. Hazret-i Süleymân o€lu Melik Rac'îm evlâd›ndan›z, derler. Cümle müslimlerdir. Andan kalkup ol gün niçe da€lar aflup vakt-i gurûbda,

Sahrâ-y› Ferrân

Bir mahsûldâr fezâd›r. Ve bir halîc-i âb-› nâbda meks eyleyüp haymelerimizde mihmân olduk. Ol gece hezâr hezârân›n feryâd [u] figân›ndan hayât-› ebed bulduk. Ve vakt-i seherde bir bâd-› nesîm esüp cümle murgân savt-› hazîn ile Hâl›k-› Bîçûn'a tevhîd eylediler. Biz dahi vakt-i fecr[i] edâ edüp çârpâlar›m›za süvâr olup kâmil üç gün bir sahrâ-y› Heyhât-misâlde cânib-i cenûba gidüp kat'-› menâzil ve tayy-› merâhil edüp niçe ibret-nümâlar› ibret nazar› ile temâflâ edüp dördüncü gün,

Evsâf-› flehr-i azîm ve taht-› kadîm mahmiyye-i Mukdisu

Müverrihân-› Bânyân-› Habefl bu flehir hakk›nda Hazret-i Süleymân binâs›d›r, derler. Kaçan kim Hazret-i Süleymân *aleyhi's-selâm* Belkîs'i Yemen diyâr›n-

---

1 *Kur'ân,* Kehf, 71; "Gemiyi içindekileri bo€mak için mi deldin? Do€rusu flafl›lacak bir fley yapt›n dedi."

2 *Kur'ân,* fiu'arâ, 63; "(Vurunca deniz) derhal yar›ld› (on iki yol aç›ld›), her bölük koca bir da€ gibi oldu."

dan getirdi€i mahalde bu Mukdisu flehrinde cemî‘i mahlûk-› Hudâ ile bu hâmûnda serâperde-i Süleymân içre azamet [ü] dârât›n göstermek içün t›nâb t›nâba meks edüp Belkîs'e istikbâle ç›kd›. Belkîs dahi Yemen'de Sabâ flehri pâdiflâh›n›n duhter-i pâkîze-ahteri idi. Niçe devlet gördü, ammâ dârât [ü] azameti ve bu ins [ü] cinni ve hûfl [u] tuyûru görüp Belkîs's bir dehflet âr›z olup serâperdeden haz etmeyüp Belkîs içün bu Mukdisu flehrin binâ etdi. Hâlâ sultân-› Zencistân hükmünde bir flehr-i mu‘azzamd›r.

Bâ€ u bâ€çesi ve köfle köfle firâvân sular› ça€-layup murgân-› hofl-elhân›n nagamât-› savt-› hazîn-leri câna safâ verir. fiehri Hâlâ ol kadar ma‘mûr de-€ildir. ‹klîm-i evvelden cenûba yigirmi [Q 339a] derece ileri ç›km›fld›r.

Bu flehrin k›blesi yine flimâle do€rudur. Ve Bahr-i Muhît'in cenûb taraf› sâhilindedir. Habefl ile vilâyet-i Zenc'in cenûbundad›r.

Ve halk› cümle müslim Mâlikiyyü'l-mezheb ge-çinirler; ammâ âyîn-i dîn-i ‹slâma ri‘âyet edemezler, zîrâ ulemâlar› yokdur; ammâ salât-› hamseyi edâ edüp savm [u] hacc› dahi edâ ederler. Ve lisânlar› Arabîdir, ammâ bir gayr› ›st›lâhât [u] ibârâtlar› var, kendülere mahsûs bir lehce-i garîbedir.

Ve hâkimleri kendü taraflar›ndand›r, ammâ hükm [ü] hükûmât nedir bilmezler. Kaçan birbirleri mâbeynlerinde bir da‘vâlar› olsa e€er flehirlerinde bir tüccâr var ise varup ana tan›fl›rlar. E€er ol âdem hayr u fler ne derse an›n hükmüne fermânber olurlar. Gâyet bülhe âdemlerdir. Ammâ flecî‘lerdir; Portakal küffâr› bunlar›n flecâ‘atinden vilâyetlerine istîlâ edemedi. Hâlâ ki flehirleri sâhil-i bahrdedir, sâhil-i bahrde olan diyârlar hod küffâr›n karârgâhlar›d›r, ammâ bunlara bir çâre edemedi. Da€› ve tafl› ve râ€› ve bâ€› ve karîbi ve ›ra€› eli harbeli zâ€îî benî âdem dutmufldur.

Kara Nâ’ib kethudâs› Mehemmed A€a refîk›m›z kavli üzre on kerre yüz bin asker olur, dedi. Ve kâfir ile aslâ bey‘ [ü] flirâ etmeyüp cümle metâ‘lar›n yâ kal‘a-i Zeyla‘'a yâhûd kal‘a-i V›kât'a veyâ kal‘a-i Harkova'ya götürürler. Hutbelerinde âl-i Osmân'a okurlar. Ekseriyyâ da€lar içinde yerli yurtlu bâ€l› bâ€çeli belîdeleri var.

Bu kavme Benî Safvân derler. Mukdisu flehirle-rinin alt›ndan bir nehr-i azîm akar, cânib-i garbda Fûncistân ve Dumbistân içinden cereyân edüp gelir, Nîl-i mübârek (...) [lezzetinden? kertesinden?] ve çamurlu k›rm›z› reng cereyân edüp flehr-i Mukdisu alt›nda Bahr-i Muhît'e mahlût olur. Ve Nîl tu€yân etdikde içinde timsâh-› bî-cenâh bulunur. Mehemmed Kethudâ refîk›m›zdan su’âl etdim. Nîl'den bir f›rka Dumbistân ve Zencistân içinden cereyân ederek gelür, deyü cevâb etdi.

Ve bu Mukdisu flehrinde kutb-› cenûbî ve sü-heyl-i Yemenî gâyet alçakda görünür, ammâ kutb-› flimâlî ya‘nî demir kaz›k y›ld›z› görünmez. An›niçün k›ble-nümâlar›m›z bu diyârda serserî deverân edüp Rûm'da deverân etdü€i gibi etmez oldu, *ve's-selâm*. Ve bu flehirden kalkup yine cânib-i garba bir gün gidüp,

Menzil-i vâdî-i Hunhas

Bir mahsûldâr sahrâd›r. Andan tayy-i rahl edüp ertesi gün kara ta€lar ve ormanlar ve maymunlu yerler aflarak,

Menzil-i kabîle-i H›nkale

Âsîlerdir. On bin mikdâr› Zengîlerdir. Bunda eflmeler kazup atlara yemler asup n›sfu'l-leyl olunca hareket edüp ertesi gün vakt-i gurûbda,

Menzil-i sâhil-i Bahr-i Süveys

Bunda on bin mikdâr› fierebaz› kavmi sâkinlerdir. Ve bunlardan gayr› cümle k›rk bin mikdâr› ahmer ve esmerü'l-levn âdemlerdir. Anlar›n mâbeynlerinde yatup deve eti ve deve südü ve boza yiyüp içüp atlar›m›za dar› verüp ale's-sabâh azm-› râh edüp hâs›l-› kelâm on bir günd[e] hamd-i Hudâ,

Menzil-i kal‘a-i Harkova

Kara Nâ’ib'e buluflup Zeyla‘ hâkimi olan getir-di€im pafla a€as› çâflnigîrbafl› Kara Nâ’ib'e teslîm eyleyüp Kara Nâ’ib hakîr[e] bir k›l›c ve bir at ve bir incü tesbîh ihsân edüp,

"Hofl geldin ve safâ geldin. Ve yine hayli seyâhat edüp Habefl iklîminin flark taraf› nihâyetine vard›n. Hayr makdem, safâ geldin" deyü vâfir iltifât etdi.

Ve firâr eden pafla a€alar›n cümle getirdüp haps edüp üzerlerinde olan mâl-› pâdiflâh› tahsîle mukay-yed olup hakîr ertesi gün M›s›r'a gitme€e izin taleb etdükde, "*Ale'r-re’si ve'l-ayn*" deyüp aln›m öpdü.

Ertesi ale's-sabâh hakîri futûra da‘vet edüp bir gû-ne kaymak asel ve gûnâ-gûn reçeller tenâvül eyledik kim Hudâ âlimdir, kayma€›n ve aselin râyiha-i tayyibesi demâ€›m›z flak etdi.

Hakîr el yaykarken koynumdan makramam› dizim üstüne kodum. Kara Nâ’ib gördükde,

"Ne acâyib musanna‘ makrama olur" deyüp ol makramay› ve koynumdan iki makrama dahi hâz›r etmifldim. Ve bir Dervîfl Alî hatt›yle müzehheb ve halkârî En‘âm-› flerîf ve bir sâ‘at-› latîf verdim. Gâyet haz edüp,

"Sübhânellâh, bu âna dek bu diyâra bu kadar vüzerâ vükelâ gelüp gitdiler, böyle bir Kelâm-› ‹zzet ve böyle bir sâ‘at ba€›fllamad›lar" deyüp hemân yerinden kalkup içeri hareme girüp der-ân dörd mahbûbe bürüncük gömlekli bâkire Habefle k›zlar ve dörd aded kulaklar› menkûfllu esmerü'l-levn mah-bûb(e) s›byân g›lmânlar ve bir kutu incü ve bir kutu seylân ve bir kutu akîk ve bir kutu pânzehir ve bir

kutu misk ve üç flemâme amber ve bir yük kakule-i kebîr ve elli fîl difli ve befl gergerdân boynuzu ve alt› fîl kalkan› ve alt› karg› s›r›k ve iki at ve alt› hecîn ve on deve yükü me'kûlât [u] meflrûbât verüp özür dileyüp, ma'zûr olsun, deyüp bu ihsânlar› kabûl edüp huddâmlar›m›za teslîm etdik.

Ertesi ale's-sabâh pafla a€alar›ndan ser-i kârda olanlardan on âdem mahbûs M›s›r'a göndermek içün heccânlar› ile hâz›r edüp ahâlî-i vilâyetin arz-› mahzarlariyle hakîri ve kethudâs› Kara Mehemmed A€a refîk-› kadîmimiz ile üç yüz salt cürd atl› ve heccânl› âdemler me'kûlât [u] meflrûbâtlar›m›z ile Kara Nâ'ib ile vedâlaflup,

el-Faslu'r-râbi' ve seb'în
Bin seksen üç Rebî'ü'l-evveli gurresinde Habefl'den M›s›r'a gitdi€imiz menâzilleri beyân eder

Evvelâ bism-i ilâh ile Harkova'dan kalkup cezîre-i Musova'ya u€ramayup ol gün vakt-i asrda,

Menzil-i mukâbele-i cezîre-i Dehlek ya'nî mekân-› mehlek

Bâlâda mevsûfdur. Bunda bir gece mihmân olup ale's-sabâh yine Süveys deryâs› kenâr›nca üç günde,

fiehr-i Kîf

Bâlâda mevsûfdur. Andan ubûr edüp,

Cezîre-i flehr-i Sevâkin

Bu dahi mukaddemâ memdûhdur. Bu flehir kâ'immakâm›nda Allâh emâneti [Q 339b] kodu€umuz bâr-› sakîlleri ve cümle hecîn ve develeri ve siyâh memlûkleri ve sâyir huddâmlar›m›z cümle s›hhatde bulup ald›k. Ammâ flehr-i Itflân'da refîk olan Dervîfl Ni'metullâh'›n süvâr oldu€u gergerdân ölüp boynuzun ve t›rnaklar›n alm›fl, hakîr ana bir hecîn verüp ana süvâr oldu. Ammâ Dervîfl Cârullâh'›n süvâr oldu€u kaz›k boynuz hayvân› gâyet zinde idi.

Ve bu flehirde deve ve hecîn ve siyâh köle ve k›zdan kâmil bin gurufluk bâr-› sakîller bey' etdik. Zîrâ bu Habefl karas›ndan M›s›r selâmetine ç›kmak yi€itrek(?) pehlivânl›kd›r. Ve iki yüz gurufluk kakule-i kebîr fürûht eyledik. Ammâ gurufl yerine Hindistân pâdiflâh›n›n sikkesiyle memsûkleri verdiler. S›rma gümüflünden çubuk çekilmifl teldir. ‹ki bafl› bir yerde üzerine sikke urulmufldur. Gâyet latîf nerm hâlis nazîf sîmi vard›r.

Ve bu Sevâkin'den kalkup cânib-i garba cümle asker ile gidüp ertesi gün **Kum liman›** ve dahi **Vatle** ve dahi **Cezîre-i Lü'lü'** ve dahi **flehr-i Donkalâb** ve dahi **vilâyet-i Maymûnistân** ve dahi **cebel-i Azlûn** ve dahi,

Menzil-i vâdî-i Abrafl'a kâmil on yedi günde dâhil olduk.

Ve bâlâda tahrîr olunan menâzillerin mukaddemâ evsâflar› ve mâbeynleri ne mikdâr merhale yer idü€i tahrîr olunmufldur.

Bu Abrafl hâkine kadem bas›nca M›s›r'›n Sa'îd-i âlî'sinde sâkin olur K›nâ flehrinden Abâbide kavmi üç bin mikdâr› kara haymeler ile meks edüp sevâhile ç›km›fllar. Esmerü'l-levn M›s›r uryân›d›rlar. Kelimâtlar› yine Arabîdir, ammâ bu diyârda Abrafl kavminin bir acâyib ü garâyib hofl lehce lisânlar› oldu€undan Abrafl hâkiminin imâm›ndan ba'z› kelimâtlar›n tahrîr eyledik.

Elfâz-› lisân-› Habeflî

Evvelâ

purasa	*anki*	*kiyam*
ekmek	su	peynir
dah	*ari namni*	*ari mangi*
et	gel otur	gel al akçeyi
banule kute kurasa		*flimtileveva*
yürü getir ekme€i		bire gidi kör

demekdir.

Ari line k›ndak kute	*raf›z k›l›m*
gel yürü ya€ getir	yiyelim
anki çelim	*kiyam bukumbo*
su içelim	peynir ye
ari namni ye bukumbo	*raksak›bak*
gel otur yiyecek yiyelim	yemem

Bu gûne lugatler ile kelimât etdiklerinde âdem dembeste ve hayrân olur. Ve bu kelimâtlar ile tekellüm eden halk gerçi Habeflîderler, ammâ kabâ'il-i Abraflî derler. Yüz bin mü'min ü muvahhid siyâhçerde kavmdir.

Ve zu'mlar›nca Hazret-i Lokmân evlâdlar›ndan geçinirler. Nûrânî mutî' münkâd âdemlerdir.

Ve rûy-› arzda Hallâk-› âlem ne kadar elsine-i muhtelife kavm halk etmifl ise bu Habefl cezîresinde yetmifl sekiz lisân üzre fesâhat [u] belâgatle öz lehce-i mahsûslar› ile tekellüm eder kavm vard›r. Her da€da ve her flehirde ve her kabîlede birer gûne lisân ile söyleflirler.

Bu cümle akvâm›n lisânlar›n yine kavm-i Bânyân anlayup Habefl paflas› ve kâ'immakâmlar›n yan›nda tercümânl›k ederler. Zîrâ âtefl-perest Bânyân lisânlar› cümle lisâna karîbdir. Meselâ Rûm'da mülk-i Nasârâ'da lisân-› Latin bilen gayr› lisânlar› anlad›€› gibi Bânyân lisân› dahi eyle bir lisând›r.

Lisân-› âtefl-perest-i kavm-i Bânyân
makâm-› flehnâz usulefl sofiyâne beste-i
Evliyâ-y› âfl›k

Bu ebyâtlar âtefl-perestlerin ilâhîleri mesâbesindedir:

a ikenne ikka duvveta duti mükerrer

duvveta duti duvveta duti

ram ram ram ram ram ram yine mükerrer lâz›m

allâ allâ allâ allâ allâ allâ allâ allâ allâ mükerrer

terki titi çukku çari çukku çari çukku çari

def‘â alt› kerre *ram ram* ve tokuz kerre *allâ allâ* gerek

pençi pença allâ allâ çukki çevvar

dahin rasi malilavar malilavar

yine *ram ram* ve yine tokuz kerre *allâ allâ*

Bu gûne bir turfa hofl-âyende sûznâk makâmd›r.

Ve mukaddemâ Fûncistân meliki huzûrunda temâflâ etdi€imiz âtefl-perest pehlivânlar evsâf› mahallinde ba‘z› âtefl-perest elfâzlar› tahrîr olunmufldur. Hâs›l-› kelâm latîf lisânlar› vard›r.

Andan bu vâdî-i Abrafl'dan kalkup yine cânib-i garba Bahr-i Süveys kenâr›nca flâhrâh Sa‘îd yolu ile çöl çölistânda ve berr ü beyâbânda ve sengistân u çengelistân yerleri befl gün befl gecede yük y›kmayup ârâm meks etmeden kat‘-› menâzil edüp,

Menzil-i Hânende ova

'da meks edüp fi'l-hâl kuyular kazup def‘-i atflân etdik.

Bu Hânende ova Habefl hükmünde bir ferahfezâ âb [u] havâs› ve mahsûldâr kurâlar› ve nebâtât [u] giyâhât› ve gûnâ-gûn alefzârl› ve murgzârl› bir flîrîn vâdîdir. Fîl ü gergerdândan gayr› cemî‘i ecnâs-› mahlûkât bu da€larda ve cemî‘i gûnâ-gûn ma‘âdin mahsûlâtlar bu cibâllerde mevcûd ulu kûhlar ve ulu hâmûnlard›r.

Bu da€larda ve sahrâlarda niçe kerre yüz bin Hânende kabîlesi haymeler ile ve karyeler ile sâkinlerdir. Niçesi haymelerimize gelüp ceyrân ve kuzu ve Habefl tavu€u ve dar› ve dar› ekmekleri getirdiler. Cümle kavmi Süryânîce kelimât ederler. Bunlar›n lisân›ndan dahi tahrîr etdim.

Lisân-› Süryânî

Hisâb-› ma‘dûdeleri böyledir. Evvelâ:

i’’i	*bi’’i*	*ti’’i*	*si’’i*	*ci’’i*
bir	iki	üç	4	5

h›’’i	*hi’’i*	*ji’’i*	*g›nni*	*ri’’is*
6	7	8	9	10
rii’’i	*ribi’’i*	*riti’’i*	*risi’’i*	*rici’’i*
11	12	13	14	15
rih›’’i	*rihi’’i*	*rir’’is*	*rig›’’if*	*kappah*
16	17	18	19	20
kebba’	*lebba’*	*çippa’*	*kecmat›r*	
30	40	50	koyun	

demektir,

kecmat›rat	*flertab*	*kosin*
koyunlar	kuzu	su
halum	*katimen*	*bedahent*
ekmek	peynir	so€an
z›lin kad	*hatihbet*	*fl›t›hmcet*
günefl	ay	gece
ketimces	*halli nacim hi*	*ham hay lenna hi*
gündüz	selâmu aleyküm	aleyküm selâm

[Q 340a]

Bu Hânende kavminin dahi lisânlar› böyledir, ammâ kendüler kelimât etdüklerinde dânedâr dürr-i flehvâr-misâl belîgu'l-beyân ve'l-ayân tekellüm ederler.

Ve Mâlikiyyü'l-mezheb geçin[ir]ler, ammâ kedi ve arslan u kaplan ve fîl ü gergedân› gerdânlar›ndan yerler.

Ve cümle uryânlard›r. Ve geysûlar› örülüdür. Ve avret yerlerinde birer ceyrân ve s›€›n ve gergerdân postu ile mestûrdur.

Ve meyyitlerin zemîne defn etmezler, elbette bir tafl› oyup yâhûd bir ma€ârâda defn edüp kadîd ederler. Kehfler içre niçe bin y›ll›k kadîde na‘fllar› vard›r.

Bu kavmin esmâlar› bu gûne isimlerdir: Secde [ve] Sinance ve K›rmance ve Selimce ve Selimace ve Yendika ve Sersam ve Galfe ve Hikmen ve Harande. Bu gûne isimleri vard›r.

Ve gâyet zinde kavmdir. Ve bu kavmde ilm-i arabî ve kitâbet vard›r. Siyâh siyâh da€lar›nda niçe kerre yüz bin gârlar vard›r. Kimi gârlarda ve kimi taflrada haymelerde sâkinlerdir. Gârlar içre defn etdikleri âdemlerinin bafllar› ucunda mevtâlar›n›n isimleri elbette tafla kaz›lm›fld›r, Süryânîce bir gûne hatt-› garîbedir. Ekser dörder üçer elif bir yerde ve hurûf-› hâ-i hevvez ile kâf bir yerde ve hâ-i zamîr i‘râblar› yerinde ya‘nî ref‘ ve nasb ve cer yerine kâ’imdir. Bu gûne hatlar› var kim:

fienîd[en] key büved mânend-i dîde[1]

1 ‹flitmek nas›l görmek gibi olabilir?

Ve da€lar› gâyet otlu sulu yerlerdir. Gûyâ h›yâbân-› Acemdir kim gûnâ-gûn hûfl [u] tuyûrun esvât-› hazînleri âdeme hayât verir.

Ve bu kavm-i Hânende ol kadar hûb u mü'essir Dâvûdî bülend-âvâzlar› olup gûnâ-gûn fli'ir-i belî€leri indiyâtlar› üzre beste edüp *kihta* nâm›nda bir kiriflli sâzlar› vard›r, an›nla fas›l edüp befli, alt›s› bir yerden müselsel tertîl ve âheng ile k›râ'at etdiklerinde âdeme dehflet hâs›l olur. Gâyet hüsn-i savtlar› olup mevâller okuduklar›ndan kavm-i Hânend[e] derler. Tâli'leri Zühre'ye mensûb olduklar›ndan dâ'imâ flâd ü handânlard›r, aslâ gam gussa nedir bilmezler.

Ve evlerinde niçe kerre yüz bin misk kedisi ve gûnâ-gûn maymun-› mudhikler beslerler. Ve misk kedisi ve maymunlar birbirleri ile üns ülfet edüp bofl gezerler, aslâ makyûd de€illerdir, ve evlerde yavru hâs›l ederler, garîb temâflâd›r. Hakîre bunlar yigirmi, yigirmi befl maymun-› gûnâ-gûn ve misk kedisi yavrular› verdiler.

Ve da€lar›ndaki rengâreng maymunlar› a€aclar›n yapraklar›ndan külâhlar yapup bafflar›na geyüp birbirleri ile flaka ederler. Gûyâ benî âdem gibi tasarruf sâhibleridir. Ve da€lar içre fukarâ evleri ve ta€ külbeleri gibi evleri var. Turfa-hey'et mecmû'a mudhik maymunlar› vard›r. Cümleden *sumbe* nâm bir gûne bozca maymun olur, ol kadar kaflmer ve mudhikdir kim her cünbüflü evzâ' u etv[â]r› âflub-› mahzd›r.

Bu kavm içre bir gün meks edüp cemî'i me'kûlât [u] meflrûbâtlar›m›z bela€an mâ-bela€ görüp bu Hânende kavmi develerinden bin tulum su yükledüp yine cânib-i garba azm-i râh edüp gâh kara sengistân ve gâh rimâlistân u h›yâbânlar içre kat'-› menâzil edüp azîm temâflâlar ederek alt›nc› günde,

Menzil-i kabîle-i Okut

Cânib-i selâs› birer merhale yerler cebel-i âlîlerdir kim herbiri eflâke ser çekmifl sindiyân ve âbinûfl ve gayr› gûnâ-gûn d›raht-› müntehâlar ile h›yâbân olmufl mahsûldâr da€lar ve kûhsârlard›r.

Bu da€larda fîl ü gergerdân yokdur, ammâ maymun ve ceyrân ve kaz›k boynuz hayvânlar› çokdur. Hattâ bu mahalle meks edince Itflân flehrinde bize refîk olan Dervîfl Cârullâh'›n merkebi olan kaz›k boynuz hayvân kaz›€›nda ba€l› dururken bir kerre zemîni koklayup bafl›n havâya kald›rup bir kerre h›rz-› cân ile h›mâr-vâr bir sadâ-y› zâr-› nizâr edince da€lar içinde bu feryâda mânend sadâlar zâhir olup da€dan niçe bin kaz›k boynuz hayvânlar› sahrâya nüzûl edüp bizim askerimiz üzre gelme€e yüz tutdular. Hemân bu bizim refîk›m›z›n kaz›k boynuzu kaz›€›n koparup az›€›n b›ra€up licâmiyle ve e€eriyle da€dan gelen kaz›k boynuzlara kat›lup depiflerek oynaflarak da€lar içre gitdi, gider. Ba'dehu hakîr Dervîfl Cârullâh'a bir hecîn ba€›fllad›m.

Ba'dehu bu meks etdi€imiz yerde Okut kavmi ordumuz içre gelüp ülfet edüp dar› ve ekmek, koyun ve kuzu ve biflmifl s›€›n kebâblar› ve Habefl tavuklar› ve yumurtalar getirdiler.

Ve bâdem lezzetind[e] ceviz kadar bir gûne meyve getirdiler, lezzetinden âdem def'-i cû' edemezdi.

Ve bir gûne yumurta getirdilerdi, tavuk yumurtas› gibi beyâz ve cirmde dahi ol kadar, ammâ bir taraf›nda kökü var, gûyâ flalgamd›r. Ammâ lezzetde bir fleye müflâbeheti yokdur. Me€er bu beyzâ yerde bitermifl. Kabu€u beyâz, içi lâ'lpâre-misâl k›rm›z›. Dahi içinde f›nd›k kadar bir çekirde€i var. Kabu€un k›rup içinden cüllâb-› zülâlin nûfl edersin. Gûyâ bi-emrillâh süd lezzetindedir. Tereya€› içinde tabh olup yenilse dahi lezîz, dahi mukavvî olur. *Zerhar* derler bir gûne yer yumurtas›d›r, aceb lezîz ta'âmd›r.

Ve bu diyârlarda aslâ ve kat'â Rûm diyâr›nda olan eflcârât-i müsmirât ve nebâtât [u] giyâhâtdan bir fley yokdur, cümle gayr› gûne sebzevât müsmirât nebâtâtd›r.

Ve âb [u] havâs› ve halk›n›n tabî'at› ve reng-i rûlar› ve kâr [u] kisbleri cümle Rûm'a mugâyir gayr› gûne sun'-› Hudâlard›r kim [1] «E†«‰‰A†Y% tâ flu mertebe Cenâb-› ‹zzet kudretin izhâr içün bu diyâr üzre olan âsumânda flems [ü] kamerin ziyâs› ve cemî'i kevâkib [ü] seyyârelerin ve gayr› nücûmlar›n flu'lesi ve âsumânda gûnâ-gûn ebrlerin rengâreng nümâyifli aslâ Rûm diyâr› gö€ü ve ay günefli gibi flu'ledâr de€ildir. Ta'bîr ü tavsîfi mümkin de€il bir sun'-› Hudâ'd›r kim [2] ‰«I"Δ‰†dir.

Ve bu kabîle-i Okut Hâm evlâdlar›ndan ahmerü'l-levn ve esmerü'l-vech yüz bin mikdâr› sahrâniflîn ve kurâ-biniflîn uryân kavmdir, yine avret yerleri deriler ile mestûrdur. Ammâ flütürleb [Q 340b] ve Zengîler gibi abûsü'l-vech de€illerdir, bir hüsn-i sûretde güler cemâlli ve hulüvv-kelâml› halûk âdemlerdir.

Her kifliye iltiyâm edüp hüsn-i ülfet etme€e sâ'î garîb-dost âdemlerdir.

Ve mahbûb u mahbûbelerine nihâyet yokdur. Gâyet flîvekâr zarîf ü latîf güzeli olur.

Ve bu kavm cümle âyet ve hadîs ve Kur'ân ve haflr ü neflri bilir Mâlikiyyü'l-mezheb âdemlerdir. Gerçi sahrâniflînlerdir, ammâ ulemâlar› vard›r. Ve s›byânlar› Kur'ân okurlar ve yaz› yazarlar. Ve ilm-i hisâb› bilüp bey' ü flirâlar› her metâ'› mübâdele iledir, altun gurufl nedir bilmezler.

Ve me'kûlât [u] meflrûbâtlar› kedi ve arslan ve zurnapâ ve kaz›k boynuz ve lahm-› ceyrân yerler. Ve Habefl tavu€u yerler kim Ba€dâd'da fiattü'l-arab büklükleri içre tûrâc nâm bir murg-› vahflî vard›r, bu Habefl tavu€u an›n lezzetinde bir lahm-› tarî ve semiz murgdur. Ve gâyet mukavvîdir kim tenâvül eden safâ-y› hât›r ile ehlilye on kerre gazâ eder. El-hâs›l bu iklîm-i Habefl'in cemî'i me'kûlât [u] meflrûbât›

---

1 *Kur'ân,* Bakara 20; "Do€rusu Allah herfleye kadirdir."

2 *Kur'ân,* Enbiyâ 23. "[Allah] yapt›€›ndan sorumlu tutulamaz".

mukavvî ve serî‘u'l-hazmd›r. Ve meflrûbâtlar› boza ve üç dörd günlük deve südüdür, âdeme sekir verir; bu dahi müferrih ü mukavvîdir.

Ve gâyet ankâ kavmdir kim hayvânlar›n›n hisâblar›n bilmeyüp koyunlar› beyâbân koyunlar› ile ta€larda gezerler. Sâyir hayvânâtlar› dahi bî-hisâbd›r, ammâ atlar› çok yokdur, lâkin develerinin hadd [ü] hasr› yokdur.

Ve bu diyârda harâmîden havf [u] haflyet yokdur. Ve da€lar›nda kurd dahi yokdur, ancak koyunlar›n ukkâb kapmas›n içün koyunlar›na birer râ‘î ta‘yîn eylemifllerdir.

Ve ilm-i vefk ve ilm-i t›l›smât hâlâ bu diyârda bu kavm-i Okut'a mahsûsdur. ‹lm-i vefk ile bu da€lardan cemî‘i kurdlar› ve maymunlar› kaç›rm›fllard›r, zîrâ muz›r hayvânlard›r.

Ve ilm-i t›l›sm ile sahrâlar›n›n tâ vasat›nda bir âb-› hayât buhayre etmifller, içinde niçe bin künûz gark olmufldur, derler. Fünûn-› garîbe-i acîbe[ye] kâdir kavimdir. Hattâ hakîre deriden bir kedi sûreti yapd›lar, hâkimlerinin imâm› kalem ile kedinin karn›na alt› elif ve bir mîm ve bafl›na bir harf-i sîn yazd›, der-akab deriden kedi gezdi.

Ve bir beyza-i murg üzre yine bu hurûflar› yazup yumurta haymemiz içre yuvarlanarak çad›rdan taflra olup Kedi Ferhâd nâm bir köle "Var flu yumurtay› getir" deyüp yumurtay› getirirken elinde pâre pâre oldu, garîb temâflâd›r. Hatlar› ve lisânlar› ‹mrânîdir kim anlardan birkaç lugatlerin tahrîr etdim.

Lisân-› ‹mrânî

‹nni	*benni*	*sinni*	*tebbi*	*flebbi*
1	2	3	4	5
bebbi	*yebbi*	*beyyi*	*yeyyi*	*yessi*
6	7	8	9	10

Bu lugat-› ma‘dûdeleri bine var›nca tahrîr etmiflim, temâflâ elfâzlard›r ve ta‘dâd mahallinde manzûm gibi sayarlar.

fii‘ir-i Hazret-i fiemu’îl Nebî bi-vezn-i müfte‘ilün

bilnivija din karida	âh bu aflk›m ne yaman
lebbile flillen karida	olmad› tenimde emân
acele bil servedida	a€laya çeflmim bu zamân
ajrida ajrida	âh emân âh emân
atam bikil la flerivem	âdem olan flâd ol›maz
ketif kelim ya flerivem	aflk ile mesrûr ol›maz
zad bikilim ha flerivem	her güle bülbül ol›maz
ajrida ajrida	âh emân âh emân
lu‘betina nat bu‘ati	bak hâline etme vebâl
flilç›€›sas bu€ bu‘ati	âhirü'l-emr ola zevâl
k›bbe finat c›€› binti	kim ki ölür ibretin al
ajrida ajrida	âh emân âh emân

Heran	*fiutumfliz*	*fi›€›lfl›var*
Allâh	Muhammed peygamber	Âd kavmi
T›b›rr›rafl	*kileff*	*hahih*
Semûd kavmi	âtefl	bal›k
mincat	*seksam*	*rahvat*
öküz	deve	›rmak
k›*nvat*	*silinkan*	*ca€ centinan*
cennet	ya€mur	cennetler
habzendiz	*kufla‘aflat*	*milgak*
ulular ulusu	melekler	fleytân

Fesâhat u belâgat üzre olan kelâm-› tumt›raklar›d›r kim bu mahalle terkîm olundu.

Hudâ âlimdir kim bu Habefl diyâr›nda niçe yüz lisân-› garîbe vard›r, istimâ‘ eden vâlih [ü] hayrân olur. Zîrâ benî âdem ile Tûfân-› Nûh'dan sonra bu cezîre-i Habefl ma‘mûr olma€ile benî âdem tenâsül bulup gelen nebîler bunlar› dîne da‘vet edüp mu‘cize ile gûnâ-gûn elsine-i muhtelifeler ta‘lîm [etdiler]. Ve bunlar›n bir s›n›f›,

"Biz Hazret-i fiemu’îl'in evlâdlar›ndan›z" derler. Zîrâ bir gârda makâm› vard›r, ziyâretgâh-› ünâsd›r, kehfin içinde nûr berk urur bir makâmd›r. Ve bu Okut ulemâs› kavillerince,

"Bizim bu diyâr›m›za Tûfân-› Nûh gelmemifldir" derler. [1] ‰«†ÍŸ‰Â†

Bu temâflâlar› edüp yine cânib-i garba da€ u râ€ ve tafl u çalafl aflarak bir hâmûn-› azîme vard›k kim günefl bu sahrâda tulû‘ edüp ve yine bunda gurûb eder, böyle bir Heyhât sahrâs›-misâl deflt-i azîmdir. Cümle askere tenbîh olup herkes silâhlar› ile mukayyed oldular. Zîrâ Cenâb-› Bârî rûy-› arzda ne kadar ecnâs-› mahlûkât halk etdi ise bu tîh-i bî-nihâyede mevcûddur.

Husûsan sürü sürü fîl ve remmâ remmâ ukkâb ve f›rka f›rka cemel-i neccâb ve bölük bölük gergerdân ve otav otav gâv-› beyâbân ve bere bere hûk-› beyâbân ve remme remme kûsfend-i kûhistân ve alay alay kaz›k boynuz-› da€î ve murg-› zâ€î hisâb›n Cenâb-› Bârî bilüp ve arslan u kaplan ve bebr ü su‘bânlar›n hadd [ü] hasr›n yine Hallâk bilür. Zîrâ bu vâdî memerr-i nâs de€ildir. Hayvânâtlar› bir âdem görse, korumuza ne gelirsin, fleklinde umûm üzre âdeme hücûm ederler.

[1] *Kur’ân,* Neml, 65; "Allah'tan baflka kimse gayb› bilmez."

Ve bu sahrâ-y› cânfezân›n tâ ortas›nda bu kadar mahlûk için Hallâk-› âlem bir buhayre halk etmifl. Bu Kulzüm-i Yemen kenâr›nda gül gülistân nahlistân murgzâr çemenzâr yerler var kim anda olan hofl-âvâz na€mesâz murgân›n savt-› hazînleri rûha g›dâ câna safâ verüp bu sahrâ içre kâmil befl gün kona göçe yiyüp içe alt›nc› günde,

Menzil-i liman-› fiâha

Zamân-› kadîmde ma‘mûr bir kal‘as› var imifl, [Q 341a] [P 335a][1] ammâ hâlâ harâbd›r.

Ve liman-› azîminde bir Cidde gemisi ve bir Yenbû‘ gemisi ve iki Muveylah celebesi ve Yemen'den gelme Fincânc› kalyonu, bu gemiler cümle kahve ve gayr› metâ‘ ve huccâc-› müslimîn ile mâl-â-mâl idi.

Bu huccâc bizi görünce feryâd edüp tâze cân buldular. Biz dahi bunlar› görünce mürde cisme hayât-› câvidân geldi.

Bu huccâc-› zevî'l-ihtiyâc bu limanda üç ay ac u zâc ve bir habbeye muhtâc kalm›fllar. Hele ol gece leb-i deryâda haymelerimizde istirâhat edüp huccâca ni’met-i Hudâ'y› bezl etdik. Ertesi bizimle kâmil alt› yüz âdem piyâde olup bizimle azm-i râh etdiler.

"Bire bu berr-i beyâbând›r ve meflakkat-i râh çekersiz, gerü dönün" dedik. Anlar cevâb etdiler kim,

"Ölürsek sizinle ölelim, tek hemân sizinle refîk olup gidelim" deyüp ellerinde birer dest-çûb ile âheste âheste biz dahi anlara teba‘iyyet edüp netîce-i merâm alt›nc› günde da€ tafl aflarak,

Menzil-i liman-› Cezîre

Bir otlu sulu limand›r. Bir gemi dahi anda üç ay imifl yat›rd›, andan dahi iki yüz âdem ç›kup bize refîk oldu.

Andan ertesi gün vakt-i asra dek gidüp [Y 443a] bî-mecâl olan kimesneleri hakîrin ve Mehemmed A€a'n›n develerine bindirüp menâzil kat‘ edüp,

Menzil-i vâdî-i Cenfita

Bu mahalde ‹brîm cânibi Urbânlar›ndan kabâ’il-i Künûz Urbân› meks etmifller. Hemân refîk›m›z olan Kara Nâ’ib kethudâs› Mehemmed A€a Künûz Urbân› fleyhlerin ça€›rup bu huccâc içün bin re’s deveyi ‹brîm'e var›nca befler gurufla dutup cümle huccâc cân-ender-cân cihân buldular. Ertesi gün tayy-i merâhil ederek vakt-i gurûba dek gidüp,

Menzil-i Sehrîc

Bahr-i Kulzüm kenâr›nda bir harâb-âbâd flehirdir. Ancak bir bürke-i azîmi var, bârân-› rahmet ile mâl-â-mâl. Anda bir gece mihmân olup cemî‘i tulumlar› bu mâ-i zülâlden doldurup ertesi gün çöl çölistân içre gidüp,

Menzil-i vâdî-i Cânîc

Bunda gayr› Bahr-i Kulzüm kenâr› sa€ yan›m›zda kalup biz sol tarafa sahrâ-y› vâdî-i Halfa içinde cânib-i garba gâh sahrâ gâh sengistân ve gâh çölistân aflarak beflinci günde,

Sa‘îd-i harîm kal‘a-i ‹brîm

Hamd-› Hudâ s›hhat [u] selâmetle gelüp vâs›l olunca bir deve kurbân edüp huccâca bezl eyledik.

Habefl'den (---) menzilde mâh-› Cemâziye'l-âhir'in gurresinde vâs›l olup Dizdârzâde Bekir A€a'n›n hânesinde mihmân olduk. ‹brîm sâyir bilâdlar yan›nda cehennem iken bize bu mahalde firdevs-i huld-i berîn gibi oldu. Ve hamd-› Perverdigâr beyâz âdemler görüp cân›m›z râhat oldu. Ve atlar›m›z arpa yiyüp yüzleri güldü. Ve cümlemiz bu€day etme€i yiyüp kût-› cân ve kuvvet-i cân bulduk.

Ve Fûncistân'dan gönderdi€imiz pafla hedâyâlar› ve bizim eflyâlar›m›z cümle defter mûcebince gemilerden ç›karup bizim âdemlerimiz ve Fûnc meliki âdemleri Dizdâr[zâde] Bekir A€a'ya teslîm edüp yahfl› h›fz etmifller ve cümle hayvânâtlar› dar› tarlalar›nda beslemifller. Tevâbi‘lerimiz gelüp müflerref oldukda dünyâ hakîrin olup anlar dahi ‹brîm'e geleli on sekiz gün olmufl. Me€er Nîl'in tenezzülünden gelme€e iktidârlar› olmayup anlar dahi hayli meflakkat-i râh çeküp ‹brîm'e dâhil olmufllar.

Hamd-i Hudâ cümle eflyâlar›m›z bir yere cem‘ edüp ‹brîm'de üç gün istirâhat eyleyüp cümle huccâclar› ve bizim bâr-› sakîllerimiz yine on nefer âdemlerimiz ile gemilere koyup Circe cânibine gönderdik.

Der tahkîk-› seyâhat-› men

Ey bu müsevvedât-› peflmîne-i hatt-› müstekrehimizi tenezzül edüp tilâvet eden yârân-› zevi'l-ihtirâma flöyle ma‘lûm ola ki ilm-i âlem-flümûl-i ûlü'n-nühâya muhtefî de€ildir kim bu seyâhatimiz ve bu sergüzeflt-i ibret-âmîzimiz ulûm-› hey’et-i harîtadan ve *Atlas* ve *Co€rafiyye*'den ve *Papamunta* ve *Minor*'dan ve tevârîh-i Kabâb›ta ve tevârîh-i Yanvan'dan ve ulûm-› nücûmdan haberdâr olan erbâb-› ma‘rifet-i zevî'l-ukûlun ilimlerine lâh›kd›r kim bu Fûncistân ve ‹svân ve Berberistân ve Sûdân diyârlar›nda bu seyâhat-i hâr makdûr-› [Y 443b] befler-i nâçâr de€ildir, ancak ihsân-› Perverdigâr'd›r ve Cenâb-› Bârî'nin ulüvv-i inâyetidir kim bu hakîr-i pür-taksîre müyesser olmufl.

Bir mevhibe-i ilâhiyyedir kim yetmifl üç târîhinde Uyvar seferine gidüp ba‘de'l-feth sene-i âtiyede Yeni Kal‘a fethinde bulunup, andan nehr-i Rabe inhizâm›nda bulunup, andan Elçi Kara Mehemmed Pafla ile Alman diyâr›nda Nemçe çâsâr›na, andan

[1] Y ile P nüshalar› burada devam ediyor (Y 442b/17).

Donkark›z kral›na, andan Danimarka kral›na, andan Am›st›rdam flehrinde Felemenk kral›na, andan Çeh kral›na, andan Dan›ska'da Leh kral›na, andan K›rakov kral›na, andan üç buçuk y›lda K›r›m sultân› Mehemmed Geray Hân'a; anda bir ay meks edüp âl-i Osmân Mehemmed Geray Hân'› K›r›m hanl›€›ndan ma‘zûl edüp Çoban Geray o€luna ihsân etdi, hakîr Mehemmed Geray Hân ile Çerkezistân'a, andan ubûr edüp Da€›stân pâdiflâh›n›n ülkesinde Kara Budak Hân diyâr›nda Mehemmed Geray Hân kalup bu hakîr Da€›stân pâdiflâh› Sultân Mahmûd'un yarl›€-› belî€i sâyesiyle Timür Kapu'dan bir Acem kefltîsine süvâr olup Maskov vilâyetinde Terek kal‘as›na ç›kup, andan Maskov diyâr›nda Kalmuk tays› flâhlar›n ubûr edüp Maskov'da yetmifl alt› pâre kal‘a ve kirmânlar temâflâ edüp rûz-› erba‘înin fliddet-i flitâs›nda Azak kal‘as›nda Ak Mehemmed Pafla'ya vâs›l olup [Q 341b] [P 335b] ol dahi Azak'dan ol hafta ma‘zûl olup, andan K›r›m'a dâhil olup, andan Ak Mehemmed Pafla ile Edirne'ye, andan hakîr vilâyet-i Mora'ya; anda Anabol› kal‘as›nda Kapudan Kaplan Pafla hakîri bafldarda ile cezîre-i Girid'de kal‘a-i Hanya'ya, andan vezîr-i a‘zam Fâz›l Ahmed Pafla ile Kandiye kal‘as›n üç y›lda feth edüp ibtidâ feth ezân› bu hakîre müyesser olup, andan Kapudan Köse Alî Pafla ile Manya vilâyeti fethinde bulunup, andan Despot yaylas›na, andan ‹slâmbol'a, andan Mekke-i mükerremeye, andan M›s›r'a, M›s›r vezîri nâmeleri ile Fûncistân'a, andan diyâr-› Habefl'e gelüp bu ‹brîm'e dâhil olduk.

Vallâhi'l-azîm bu tahrîr olunan tokuz pâdiflâhl›k yerleri on bir senede geflt [ü] güzâr edüp bir ân durmad›k. Ne perîflân âbdânemiz(?) var imifl kim zikr olunan ekâlîmler kanda, Fûncistân u Berberistân kanda. [1] Á–«†ÂÊ† · -

Cenâb-› Rabbü'l-izzet'in ihsân›d›r. Bu seyâhatlerimizde bir ân flikeste-hât›r perîflân etmeyüp s›hhat-› ebdân ile seyâhat müyesser etdi.

Ba‘dehu ‹brîm flehrinden cümle yârân-› ehl-i dil ile cân u dilden vedâlaflup ‹brîm'den gemi ile Nîl'i karflu cânib-i garba ubûr etdik. Zîrâ mukaddemâ Fûncistân'a giderken Nîl'in cânib-i flark›n temâflâ etdik, flimdi cânib-i garb› temâflâ etme€e azîmet etdik.

Vilâyet-i ‹brîm'den M›s›r'a gelirken temâflâ etdi€imiz kurâ ve kasabâtlar› ve flehirleri ve ibret-nümâ âsârlar› beyân eder

Evvelâ Nîl'in bu cânib-i [Y 444a] garb›nda iki sâ‘at giderken yedi kal‘a[-i] harâb nümâyân idi, anlar› ubûr edüp Nîl-i mübârek kenâr›nda,

Menzil-i beled-i Sübû‘

Fir‘avn kehenelerinin sihrile binâ etdü€i tafldan arslanlar vard›r, an›niçün beled-i Sübû‘ derler. ‹brîm hükmünde iki yüz kam›fldan evleri ve bir câmi‘i var.

Andan gâh leb-i Nîl ile ve gâh berr [ü] beyâbân ile kâmil alt› konak yer,

Kabâ’il-i Künûz Urbân› içre kona göçe âb-› Nîl içe lahm-› cemel yiye ve flîr-i flütür ve hubz-› dârûy› kütür kütür yiyüp içerek menâzil kat‘ ederdik.

Bu kabîle-i Künûz on bin mikdâr› müslim ve beyâz Arab kavmidir. Kelimâtlar› dahi Arabîdir. Haflr› ve neflri ve âyet hadîsi ve alâ mâ farazallâh bilürler.

Bunlar›n bir kabîlesi dahi Nîl'in flark›nda Künûzeyn yurdunda sâkinlerdir, anlar az kabîledir ve mer‘alar› tengdir. Ammâ bunlar›n fezâlar›n›n Ma€rib-zemîn'e dek nihâyeti yokdur ve bunlar gâyet çokdur.

Ve bu kabîle-i Künûz'un sâkin olduklar› alt› konak yerde Nîl kenâr›nda kâmil yigirmi vîrân kal‘alar vard›r kim ta‘mîr ü termîm olunsa herbiri birer kal‘a-i Kahkahâ olurdu. Bu kal‘alar›n cümlesi Fir‘avn'›n kehene ve seherelerinin eli vilâyeti kal‘alar›d›r kim Hazret-i Mûsâ kar›ndafl› Hârûn Nebî vezîr iken ‹slâm askeriyle gelüp bu kal‘alar› cümle feth edüp Fir‘avnîleri k›rup kal‘alar›n münhedim etdi.

Ve bu diyârda olan acâyibât [u] garâyibât-› ibret-nümâ âsâr-› binâlar ve mutalsamât-› garîbeler ve vâcibü's-seyr eflâke kad çekmifl kûh-› Bîsütûn içre ma€ârâlar var kim tahrîr eylesek bir tomar-› tavîl olur.

Bu temâflâlar› ederek yedinci günde,

Kal‘a-i Tûmânis

Dizdâr› ve neferât› yokdur. Künûz Urbân›n›n konup göçme€e iktidârlar› olmayanlar bu kal‘ada sâkinlerdir. Ve ‹brîm kâflifi haddi bu mahalde tamâm olup ‹sne kazâs› hükmündedir. Andan tokuz sâ‘atde,

Beled-i Rukbe

Nîl'in garb›nda alt› yüz has›rl› evlerdir. Ve bir eski minâresiz câmi‘i var. Andan kalkup sâhil-i Nîl ile cânib-i flimâle,

Kabîle-i Karh Urbân›

Alt› bin beyâz Urbând›r, haymeler ile konup göçerler. Cümle müslim ü muvahhid âdemlerdir. Bu kavm içinden alt› sâ‘atde ubûr edüp,

Beled-i Hammâm-› Fir‘avn

Nîl kenâr›nda ‹sne hâkinde alt› yüz has›r evli ve bir cânibi kurâd›r. Hammâm› ›l›cad›r. Fir‘avn dâ’imâ bu germâba girirmifl. Ba‘dehu Kabâb›ta meliklerinden bir melik cüzâm maraz›na mübtelâ olup bu germâba

[1] *Kur’ân,* Neml, 40; "Bu, Rabbimin (gösterdi€i) lütfundand›r."

gire gire halâs olup vücûdu dürr-i beyz-âsâ olup bu germâb üzre tâk-› Kisrâ'dan niflân verir kubbeler binâ etmifl kim meflhûr-› âfâkd›r. Hâlâ der-i dîvârlar›n flem etsen müflk [ü] amber-i hâm›n râyihas› flem edenin cân›na g›dâ verüp rûha safâ verir. Andan sekiz sâ‘at gidüp,

Cezîre-i Baçe

Nîl içre bir azîm adad›r. Sâfî [Y 444b] ›lg›n d›-rahtlar› ile mâl-â-mâldir. Ve bu cezîrede Benî Ham-mâm Urbân›n›n bir f›rkas› sâkinlerdir. Ve bu cezîrede gûnâ-gûn ma‘âdinler vard›r, lâkin istihrâc›n› bilmezler. Ve bu cezîrelere fiellâlât cezîresi derler yedi ada ve yedi bo€azd›r, mukaddemâ ta‘rîf olun-mufldur. Andan dörd sâ‘atde yine Nîl kenâr›nca flimâle gidüp,

Der beyân-› kal‘a-i Etfu

‹sne hâkinde leb-i Nîl'de fieddâdî binâ-y› kadîm-dir. Dizdâr› ve neferât› ve cebehânesi yokdur. Gâyet metânet üzre binâ olunmufldur. Bir kapusu var. fiekl-i murabba‘d›r ve dâyiren-mâdâr cirmi iki bin ad›md›r. ‹çinde ulûfesi ref‘ olmufl iki yüz kul tâ’ifesi ve üç yüz müfîd ü muhtasar kam›fll› hâneler vard›r. Ve iki câmi‘i ve üç mescidi var. Ve ‹sne iltizâm›nda ve ‹sne niyâbetidir. Çârsû-y› bâzâr› ve hân u hammâm› yokdur, ammâ hûrmâ bâ€lar› çokdur. Andan kalkup,

Kabâ’il-i Hüceyze Urbân›

Üç bin fiâfi‘î Urbând›r, bu mahallerde haymeleri ile konup göçerler. Hüceyze cüvân› meflhûrdur. fieyhleri Nâs›r Alî mâhazar ta‘âm yedirüp andan ubûr edüp vakt-i asrda,

Kabîle-i Urbân-› Ca‘ferî

Tokuz bin kavmdir, bu mahallerde konarlar. fieyhleri fiembereddîn derler bir gözünde fitîli var. Kaçan fitîli tâzeleme€e ç›kar›rlar gözü deli€inden ensesine ç›km›fl bir delikdir, bir tarafdan bir tarafa görünür. M›zrak yaras›d›r. Aceb flecî‘ ü nâmdâr fleyhdir. Anda bir gece mihmân olup andan yine flimâle Nîl kenâr›nca alt› sâ‘atde,

Beled-i Kelh

Yüz elli kadar hânelerdir. [Q 342a] [P 336a] Bir câmi‘i var. Andan yine Nîl kenâr›nca flimâl cânibine tokuz sâ‘at gidüp,

Kabîle-i Urbân-› Basalî

Üç bin mikdâr› beyâz Urbând›r. Cümle kârlar› so€an ekerler, an›niçün kavm-i Basalî derler. Müs-limlerdir. Ve dâ’imâ gözleri yafll›d›r, zîrâ so€an› çok yerler. Ve hûrmâl›klar içinde konup göçerler. Yine Havvâre kabîlesinden ad olunurlar. Bu kavmin bir f›rkas› fiellâl cezîresinde **efl-fieyh Hazret-i Köm Sayyâh** yan›nda sâkinlerdir. fieyh Sayyâh emr-i azîm ulu sultând›r. Andan alt› sâ‘atde,

Evsâf-› kal‘a-i ‹sne

Circe hükmünde baflka kâflifdir. Senede (---) kîse mâl ve (---) erdeb g›lâl verüp dîvân-› Circe'de muhâsebesin görür. Kâflifi yüz tevâbi‘e ve yedi bölük mustahf›zân›na mâlikdir. Pafla a€alar›ndan g›lâl havâlesi vard›r. Ve yüz elli akçe kazâd›r. Yetmifl alt› pâre nâhiye kurâlar› vard›r, senevî bin gurufl hâs›l olur. Kal‘as› Nîl kenâr›nda fieddâdî binâ-y› flekl-i murabba‘d›r.

Ve cümle befl yüz hâne ve on bir mihrâbd›r. Cemâ‘at-i kesîreli Hazret-i Ömer câmi‘idir. Zîrâ bu kal‘ay› Hazret-i Amr ibnü'l-Âs M›s›r fethinden evvel feth etmifldir, ba‘dehu bu câmi‘i Hazret-i Ömer nâm›na inflâ etmifldir. Hemân K›nâ flehrinde tahrîr olan Hazret-i Ömer câmi‘i resmindedir. [Y 445a] Ve hân ve imâret ve medresesi yokdur, ancak birkaç dükkân ve kahvehâne ve bozahânesi ve hûrmâl›€› çokdur.

Ve bu ‹sne'nin cânib-i garb›ndaki sahrâ-y› mah-sûldârda belde vü dârs›z kabîle-i Hüceyze'nin bir nev‘i ve kabâ’il-i Ca‘feriyye'nin bir s›n›f› ve kabâ’il-i Mut‘ine dahi bu mahallerde bu üç kabîle meks ederler. fiiddet-i flitâ gelince tâ cebel-i Zümürrûd'a var›nca konup göçerler. Ve bu diyâr›n âb [u] havâ-s›n›n letâfetinden mahbûb u mahbûbesi memdûh tab‘›(?)d›r.

Ziyâretgâh-› flehr-i ‹sne

Zamân-› kadîm flehr-i azîm olma€ile ziyâretleri bî-hisâbd›r. Evvelâ hîn-i fethde bizzât Hazret-i Amr ibnü'l-Âs elli bin cüyûfl-› muvahhidîn ile yedi ay bu kal‘ay› muhâsara edüp ceng-i azîm ile feth olup hâlâ hatîbi tilâvet etme€e minbere k›l›c ile ç›kar. Ol feth günlerinde alt› yüz Sahâbe-i kirâm flehîd olup hâlâ kubbeleri ve târîhleri ve isim resimleri ile mas-tûrdurlar. Ammâ tahrîri mümkin de€il, flu€l-i kesîr olur.

Ancak Nîl kenâr›nda **Hazret-i efl-fieyh Sanî‘**: Bir kubbe-i âlî içinde hâz›rd›r ve ziyâretgâh-› hâss [u] âmd›r.

Ve ‹sne garb›nda flehirden nîm sâ‘at ba‘îd **Evlâd-› Hazret-i Hamza**: Bir kubbede üç kabirdir, üçü de Hazret-i Hamza evlâdlar›d›r derler. ‹simleri ma‘lûmumuz de€ildir, hemân himmetleri hâz›r u nâz›r ola. Andan yine flimâle üç sâ‘at,

Beled-i ‹sfûn

‹sne hâkinde iki yüz elli evli ve hûrmâ bâ€l› ve bir câmi‘li beleddir. M›s›r'da sâdât hazretlerinin ilti-zâmlar›nda evkâfullâhd›r. Andan yine flimâle gider-

ken yine Mut‘ine kabîlesi içre ubûr ederek dörd sâ‘atde,

Beled-i Zîkat

Nîl'den ba‘îd yüz elli hâneli, bâ€l› ve hûrmâ bâ€çeli ‹skenderiyye'de kal‘a-i Rükn evkâf› bir câmi‘li ma‘mûr beleddir. Andan yine flimâle befl sâ‘atde,

Beled-i Ermen

Nîl'e karîb yüz evli, bir câmi‘li beleddir. Ahâlîsi gâyet musallî fiafi‘î-mezheb kavmdirler. Bu zamân-› kadîmde eyle flehr-i mu‘azzam imifl kim bir günde âsâr-› binâlar›n ve acîb ü garîb ibret-nümâ kubâb ve kâ‘a ve sarâylar›n ubûr edemedik. Gâyetü'l-gâye sevâd-› mu‘azzam flehr imifl. Hattâ niçe mu‘temed müverrihler eyle tahrîr etmifller kim Hazret-i Mûsâ bin ‹mrân bu flehirde rahm-i mâderden müfltak olup Fir‘avn havf›ndan Mûsâ'y› bir levha üzre ba€layup Nîl'e b›ra€›rlar.

Hikmet-i Hudâ Fir‘avn'›n sarây› önünden vücûd-› Mûsâ ubûr ederken Fir‘avn'›n hâtûnu Âsiye Ana Mûsâ'y› alup perverifl eder. Fir‘avn Mûsâ'y› görüp cünbüfl ü hareketinden haz edüp epsem olur. *Tevârîh-i Taberî*'de ve cümle tefâsîrlerde k›sas-› azîmdir, tahrîre hâcet yokdur.

Ve beled-i Ermen denmesinin sebeb-i tesmiyesi Ermen Mûsâ babas› ‹mrân'›n babas›d›r ki Mûsâ'n›n Ermen dedesidir. Hâlâ sâkin olduklar› ma€ârâ Yahûdîlerin **[Y 445b]** ve K›btîlerin ziyâretgâhlar›d›r. An›n-içün beled-i Ermen derler. Ve bu diyâra Arz-› Ermen derler. Ermen'in bir o€lu Herem idi, an›n o€lu Hunâm idi; Mâhân diyâr›na bu Hunâm varup anda pâdiflâh olup bir o€lu olup ismini dedesi ismi gibi Ermen koyup ol dahi müstakil melik olup Ermen kavmleri andan Mûsâ ibn ‹mrân'a ve ‹bn Ermen'e müntehî olurlar.

Ba‘dehu bu beled-i Ermen'den tay edüp Nîl kenâr›nca ma‘mûr [u] âbâdân u müzeyyen kurâlar› flimâl cânibine sekiz sâ‘atde ubûr ederek,

Beled-i Kurna

Bu mahalde ‹sne hudûdu tamâm olup Circe haddidir. Ahâlîsi cümle kehfler içinde sâkin Kurna Urbân› derler ebyazü'l-levn kavmdir. Bu kavm Hulâgû asr›nda el-Mustans›r Billâh Hulâgû elinde flehîd olup Ba€dâd'› Hulâgû harâb edüp bu kavm el-Müstekfî Billâh'› Kurna'dan alup M›s›r'a firâr edüp Tâhir Baybars bunlar› bu ‹sne kurbunda yurd verüp amâr ederler. An›niçün beled-i Kurna derler, kadîm-i evvelde halk› Kurna'dan gelmifllerdir.

Bu kavm befl konak yere gelince emvâl [ü] erzâklar› ve zirâ‘at edecek hâkleri cümle bu Kurna halk›n›n hudûdudur. Evce ser çekmifl ma€ârâlar› cümle Seyf-i Zülyezen binâs› kehflerdir kim içine âdem girse vâlih [ü] hayrân olur. Tafldan oyulmufl mukarnas san‘atlar var kim ak›llar vâlih olup dîdeler hîrelenir.

El-hâs›l acâyibât-› dehrden ve garâyibât-› as›rdan mermerbür kârlar› var kim gûyâ pergârdan ç›km›fld›r. Kat-ender-kat oyulmufl sarâylar ve kâ‘alar› ve matbah ve ›stabllar var kim im‘ân-› nazar ile nazar olunsa âdem engüflt ber-dehen edüp mebhût [u] mütehayyir kal›r.

Elhâs›l evâyil-i a‘sârda ol kavmlere cemî‘i ahcârât musahhar imifl. Ba‘z› gârlar zer-ender-zer münakkafld›r. ‹çlerinde ba‘z› Kurna Urbân› sâkinlerdir. Ba‘z› **[Q 342b]** **[P 336b]** gârlarda koyunlar ve bakarlar› durur. Befl konak yer Nîl kenâr›nda bu da€lar böyle ibret-nümâ gârlard›r, ammâ gâr-› yetîmânlard›r. Bunlar› ubûr edüp alt›nc› sâ‘atde,

Beled-i Nakkâde

Ferâ‘ine meliklerinden M›srâyim ki ana Ebü'l-Kabâb›t derler Hazret-i Nûh'un nebîresidir, bu Nakkâd'› ba‘de't-tûfân bu M›srâyim binâ etmifl. Vâsi‘ü'l-aktâr bilâd-› bender imifl, âsâr-› binâlar› cihân› dutmufldur. Hâlâ üç M›s›r kadar harâbesi vard›r. Hâlâ ancak befl yüz hâne[li] ma‘mûr Medîne evkâf›d›r. Ve bir cami‘i ve iki zâviyesi var. Ve bu beledin n›sf› müslim ve n›sf› K›btîler sâkindir.

Andan yine Nîl kenâr›nca cânib-i flimâle vâsi‘ sahrâlar içre fledd-i rahl ederek sekiz sâ‘atde,

Beled-i Dendere

Circe hâkinde Farflût nâhiyesinde bâ€-› ‹remisâl bin evli ve bir câmi‘li ma‘mûr beleddir. Andan yedi sâ‘at tafl ve kumsal yerler güzer ederek,

Evsâf-› kasaba-i Hû

Circe hükmünde baflka kâfliflikdir. Yedi bölükden mustahf›zân› yokdur. Ancak kâflif yüz **[Y 446a]** mikdâr› tevâbi‘iyle yigirmi kîse pâdiflâh mâl›n ve (---) erdeb g›lâlin tahsîl eder. Ve g›lâl isti‘câline bir pafla a€as› me’mûrdur.

Ve Farflût kazâs› nâhiyesidir. Ve bâ€-› ‹rem-vâr bin evli ve yedi mihrâbl› ve bir câmi‘li ve bir minâreli ve çârsû-y› bâzâr› ve kahvehânesi ve bozahânesi ve iki müsâfir hân› var. Hammâm› ve bezâsteni yokdur. Ve hûrmâs› bî-hisâbd›r.

Ve mine'l-acâyib-i sun‘-i Lâ-yezâl

Bu flehrin cânib-i garb›nda bir ferah-fezâ yerde bir d›raht-› müntehâ santa a€ac› fleklinde bir flecere-i tayyibe hâs›l olmufl.

Bu a€ac›n vücûdu pâre pâre dilim dilim olmufl ve cümle flu‘ublar› (ve) sernigûn olmufl ve ba‘z› dallar› zemîne girüp yine andan cüssedâr nihâller peydâ olmufl. Bu kerre bu dallar›n berg [ü] bârlar›

asl›n›n varak›na ve meyvesine zerre kadar müflâbeheti yok. Asl›n›n bergleri hazâna gelüp berg [ü] bâr›n dökse bu nihâllerinden yere girüp yeni filis veren dallar yeniden bahar verüp yapraklanma€a bafllar. Vech-i arzda Hâl›k-› Bîçûn böyle bir gûne flecer-i ibret-nümûn halk etmemifldir.

Ahâlî-i vilâyetin ihtiyârlar›n›n nakli üzre bu flecer bin y›ldan ziyâde mu‘ammer olmufldur, derler. Garâyib budur kim bir cenâbet âdem eline balta alup bu d›raht› kat‘ etmek kasd›na varup a€aca,

"Seni keserim, âgâh ol" dese derhâl bu d›raht›n dallar› ve budaklar› berg-i hazân gibi dir dir ditreyüp havf›ndan ba‘z› yapraklar› dökülür, derhâl,

"Vazgeldim" dese cemî‘i flâhlar› hâli üzre kal›r.

Bu ahvâlden Sa‘îd kavmi haberdâr de€illerdir, ammâ K›btîler bilürler.

Hattâ hakîri seyr [ü] temâflâs›na anlar götürdüler. Acîb ü garîb sun‘-› ilâhî'dir.

Bu vâcibü's-seyri seyr edüp bu Hû kasabas›ndan yine flimâle Nîl kenâr›nca vâsi‘ sahrâlar içre befl sâ‘atde,

Evsâf-› kasaba-i Farflût

Circe hükmünde bu dahi (---) kîse mâl ve (---) g›lâl muhâsebeli baflka kâfliflikdir. ‹ki yüz tevâbi‘iyle hükûmetinde olan yetmifl pâre kurâdan mâl-› g›lâli tahsîl eder. Yedi bölükden muhâfazac› asker yokdur.

Ve yüz elli akçe pâyesiyle ihsân olunur kazâd›r, senevî bin befl yüz gurufl olur. Zîrâ re‘âyâs› Havvâre kabîlesinden mutî‘ kavmdir. fieyhleri Berbere o€lu Alî'dir, üç bin hayyâl Havvâre s›byân›na mâlikdir.

Ve flehri Nîl kenâr›nda vâk›‘ (---) (---) cümle sekiz yüz ma‘mûr [u] âbâdân bâ€l› ve hûrmâ bâ€çeli âbâdân hânelerdir. Ve cümle on bin mihrâbd›r ve (---) câmi‘dir, mâ‘adâ mesâcidlerdir.

Ve birkaç esvâk-› muhtasar› ve kahvehâneleri ve bozahâneleri vard›r, ammâ hammâm u medreseleri yokdur. Ammâ ulemâ-y› Farflûtî gâyet çokdur. Müfessirîn ü muhaddisînden binden mütecâviz musannifîn ü mü’ellifîn **[Y 446b]** sulehâ-y› ümmetden kimesneler var. Diyâr-› M›s›r'da ulemâ-y› Gamrâvî ve ulemâ-y› Farflûtî ve ulemâ-y› ‹syûtî meflhûrdur.

Ve âb [u] havâs›n›n letâfetinden fleyh [ü] flâblar› gâyet âk›l u dânâ ve s›byân-› ebcedhân› gâyet reflîd ü necîb ârif ü dânâ olurlar.

Ve Farflût ismiyle müsemmâ olmas›n›n asl› ba‘de't-tûfân Hazret-i Nûh bu diyârlara gelüp bu arz› Farflût ibn M›srâyim ibn Bayzar ibn Hâm ibn Nûh'dur kim bu diyâr› ana verir, ol Farflût bin yüz y›l mu‘ammer olup bilâd-› Fûncistân'a ç›k›nca yüz k›rk pâre flehr-i azîm binâ edüp biri dahi bu Farflût'dur. Zamân-› kadîmde ibret-nümâ flehr-i zîbâ imifl, hâlâ âsâr-› binâlar› âflikâredir. Bu flehirden yine flimâle Nîl sâhilince befl sâ‘atde,

Evsâf-› kasaba-i Semennût

Bu dahi Nûh Necî evlâdlar›ndan Bayzar o€lunun o€lu Semennût binâ etdü€i flehr-i azîmdir. Ammâ bu bâzîçe-i dehrde niçe elden ele o€lan oyunca€› gibi düflüp bûm u kebûter ve masasa âfliyân› olmufl bir flehirdir. Circe hükmünde bu dahi iltizâml› küflûfiyyedir. On kîse mâl› ve alt› yüz erdeb g›lâli ve g›lâl isti‘câl a€as› vard›r. Ammâ yedi bölükden kulu yokdur, ancak kâflifi yüz âdem ile hükm [ü] hükûmât edüp tahsîl-i mâl eder.

Ve Farflût kazâs› nâhiyesidir, baflka kazâ de€ildir. Ve flehri Nîl kenâr›nda ravza-i R›dvân-misâl bir bâ€ u bâ€çeli ve nahlistânl› cümle iki bin ma‘mûr büyûtlu ve yedi mahalle ve yigirmi mihrâb ve üç câmi‘li kasabad›r. Bu câmi‘lerden mâ‘adâ mesâcidlerdir.

Ve bir hayli esvâk-› muhtasar› ve kahvehânesi ve bozahânesi vard›r; hammâm ve medrese ve gayr› imâretleri yokdur. Cümle kavmi Havvâre'dirler. Bu flehrin cânib-i selâs› gâyet zirâ‘at yeridir, latîf bu€day ve fla‘îri ve fûlu olur, zîrâ âb [u] havâs› latîfdir. Ve küheylân atlar› olur. [Q 343a] [P 337a]

Ve bu flehrin cânib-i garb›ndaki ma€ârâlar içre bir gâr-› azîm vard›r, an› beyân eder

Ve mine'l-acâyib-i garîbe: Ol gâr-› cahîm içre niçe bin y›ll›k ketân tohmu y›€›lm›fld›r kim da€lar gibi. Ammâ ne tohumdur bu ki flimdiki zamân›m›z›n baklas› kadar iri ketân tohmudur. Bir kimesne ol gâra ketân tohmu almak kasdiyle girmeyüp seyr etse yine selâme ç›kar. Ammâ ketân tohmundan bir dâne alma€a kasd etsen andan bir gûne haflerât zâhir olup âdemi tarfetü'l-ayn içre üstühân› bile kalmayup yerler. Hattâ biz anda iken bir câmûs delilenüp bu gâra girüp ketân tohmu yeme€e bafllay›nca câmûs sâhibi varup görürken bir alay ecnâs-› mahlûkât üflüp ân-› vâhidde câmûsu pîr [ü] pâk edüp yerler, fakîr herîf bir câmûsdan ç›kd›. Birkaç kerre gâr›n kapusunu sed etmifller, binâ dutmam›fl, âhir taflradan bir siper dîvâr› yapm›fllar. Garîb temâflâd›r. Ve bu flehirde **[Y 447a]** bundan gayr› niçe yüz acâyib ü garâyibâtdan ibret-nümâlar vard›r.

Bunu temâflâ edüp yine refîk›m›z Habeflli Kara Nâ’ib kethudâs› Mehemmed A€a ile flimâl cânibine Nîl sâhilince düz sahrâlarda dörd sâ‘atde,

Evsâf-› kasaba-i Berdîs

Circe hükmünde niyâbetdir. G›lâlin Circe a€as› tahsîl eder, (---) erdeb g›lâldir. Ve kâfliflikdir; elli âdem ile kâflifi hükm edüp k›rk pâre kurâdan mâl-› g›lâl tahsîl edüp kendüye on kîse fâ’iz kal›r. Mustahf›zân askeri yokdur.

Ve flehri Nîl kenâr›nda sekiz yüz mikdâr› ma‘mûr u müzeyyen sâk›yeli ve nahlistân gülistânl› ravza-misâl bir flîrîn kasabad›r. Câmi‘leri ve mesâcidleri ve esvâk-› muhtasar› vard›r, lâkin hân u hammâm› ve gayr› imâreti yokdur.

Ve ahâlîsi serâpâ Havvâre kabîlesidir, fleyhleri Ebû Mü’ezzin o€ludur. Biz anda iken yine Havvâre'den Berber o€lu fieyh Alî, Ebû Mü’ezzin o€lu ile gözümüz önünde bir ceng-i azîm edüp tarafeynden yedi yüz âdem hâke düflüp fi'l-hâl iki kabîle birbiriyle öpüflüp görüflüp bar›flup gitdiler ve akrabâlar› feza‘ u çeza‘ etmeyüp safâ ederek merhûm olanlar› atlara ve develere yükledüp götürdüler. Bu dahi garîb temâflâd›r. Hâkim taraf›ndan ve gayr›dan ne soru ve ne su’âl olundu. Gûyâ bu ceng bir kânûn-› kadîm imifl. Cümlesi mütesellî olup müzâkere bile etmediler.

Bu temâflây› dahi edüp Berdîs kasabas›ndan kalkup Nîl kenâr›nca hûrmâl›klar içre niçe yüz pâre ma‘mûr [u] âbâdân Havvâre beledleri ubûr edüp beflinci sâ‘atde yine,

fiehr-i azîm-i Sa‘îd Circe

Bey sarây›na meks edüp cümle ahibbâ ve dostânlar ile görüflüp hedâyâ olan atlar› ve hecîn ve develeri cümle Âyid Urbân› üzre besleme€e verüp tevzî‘ eyleyüp gerüde hedâyâ gemilerinin gelmesine muntaz›r olduk. Ammâ eyyâm muhâlif olup fiellâlât bo€az›nda yatd›klar›n›n haberin ald›k. Ertesi gün hâkim-i Circe Özbek Be€'den befl bin para hammâm akçesi ve bir kat esvâb alup vilâyet-i Elvâh'a gitme€i ricâ eyledik. Ale'r-re’si ve'l-ayn, deyüp Elvâhât neccâblar›n ve celâbelerin bulup yüz hecînli ve tüfeng-endâz pür-silâh âdemler verüp ve elli deve su ve elli deve me’kûlât [u] meflrûbât verüp,

Circe'den Elvâhât vilâyetine gitdi€imiz menâzilleri ve ibret-nümâlar› beyân eder

Evvelâ Circe'den ç›kup cânib-i garba çöl çölistân ve berr-i bî-amân susuz ve otsuz ve flâdumâns›z rimâlistân içinde kâmil befl gün befl gece kat‘-› menâzil ederek,

Evsâf-› Elvâh-› Evvel flehr-i kadîm Harke

Bu flehri ibtidâ binâ eden bi-kavli tevârîh-i Sâbiyye: Tûfân-› Nûh'dan evvel M›s›r'a mâlik olan Nakrâvefl idi kim el-kâhin mine'l-kühhân gâyet [Y 447b] üstâd-› kâmil kehene idi. fiehr-i Emsûs'u bu Nakrâvefl binâ edüp yüz seksen sene mu‘ammer olup merhûm oldukda yerine o€lu Natrâfl melik oldu. Bu dahi babas› gibi sâhir-i mâhir kehene olup üç yüz y›l mu‘ammer olup bu Elvâh-› Evvel'i evvel binâ etdi. Andan kar›ndafl› M›srâm yerine müstakil melik olup bu dahi hakîm-i mâhir ve kehene-i köhne sâhir idi. Bu Elvâh'› ol kadar ma‘mûr [u] âbâdân etdi kim ol as›rda Emsûs flehrinden ziyâde amâr etdi.

Ba‘dehu Tûfân'da cümle harâb [u] yebâb olup ba‘de't-tûfân Ken‘ân bin Nûh o€lu Bûlcân babas› Ken‘ân'›n leflini bu Elvâh'da bir tahta üzre bulup bu flehr-i Elvâh'da defn edüp bu flehrin harâb›n Bûlcân ibn Ken‘ân ibn Nûh Nebî eyle amâr etdi kim evvelkiden ma‘mûr [u] müzeyyen oldu. Hâlâ bu Elvâh'›n cânib-i garb›nda serâmed kûh-› ahmerler vard›r, anlara cebel-i Ken‘ân derler, Ken‘ân anda bir kaya içinde medfûndur. K›btî kefereleri gâyet ziyâde ziyâret ederler. Müslimler ziyâret etmezler, memnû‘dur. Zîrâ bu Ken‘ân Hazret-i Nûh'un dördüncü o€lu idi, babas› Nûh Necî ile gemiye girmeyüp mürted oldu ve Tûfân'da gark olup îmâns›z gidüp bu Elvâh'da medfûndur. An›niçün ziyâreti memnû‘dur.

Ammâ bu Elvâh-› Evvel bir sahrâ-y› azîmin ortas›nda vâki‘ olmufl âb-› hayât sulu ve bâ€ u bâ€-çeli ve hûrmâs› firâvân gûnâ-gûn nahlistân gülistânl› havâs› hûb ve halk› mahbûb flehirdir. Cümle bin mikdâr› tûbdan ve gayr›dan müfîd ü muhtasar evleri vard›r. ‹ki câmi‘i ve alt› mesâcidi ve kahvehânesi ve bozahâneleri vard›r. Ammâ hân u hammâm ve çârflûsu yokdur. Lâkin haftada bir kerre yedi Elvâhât'dan niçe bin âdem cem‘ olup altun ve gurufl ile metâ‘lar›n bey‘ [ü] flirâ edüp azîm cem‘iyyet-i kübrâ olup bâzâr durur.

Bu Elvâh'›n hâkimi Elvâh-› kebîr kâflifidir, bunda kâ’immakâm› durur. Ve kad›s› dahi Elvâh-› Kebîr kad›s›d›r, bunda nâ’ibi hükm [Q 343b] eder.

Bu flehrin [P 337b] kal‘as› yokdur, ammâ cânib-i erba‘as› kal‘adan metîn çalafldan ve koçafldan handakl› sûru vard›r. Ve cânib-i erba‘as›nda yedi yerde tedribe kapular› vard›r, bevvâblar› her gece sed ederler. Kapular› hûrmâ levhas›ndand›r. Her gece bevvâb pâsbânlar› sed ederle, zîrâ çöl Urbân›ndan havf ederler. Ammâ hakkâ ki bevvâblar› yahfl› nigâhbânlard›r. Hattâ M›s›r sarây›n›n bevvâblar› ve kethudâ ve flehir havâlesi ve kapucular kethudâs› ve dîvân efendisi ve sarây kal‘as›n›n taflra kapular› ve'l-hâs›l yetmifl yedi kapunun bevvâblar› tâ âl-i K›btiyân'dan berü bu Elvâhât kavmi sarây bevvâblar›d›r. Hattâ Amr ibnü'l-Âs M›s›r'› feth edüp yine bevvâbânl›€› bunlara ihsân eder, tâ fâtih-i M›s›r Selîm Hân'a gelince.

Selîm Hân dahi M›s›r'› muhâsarada iken bu Elvâhl› bevvâblar [Y 448a] pes-i perdeden kal‘an›n matbah kapusun ve sarây›n sâk›ye kapusun açup Selîm fiâh'› sarâya korlar ve kal‘ay› zabt ederler. Asker-i ‹slâm ise taflrada ceng [ü] cidâl ve harb [u] k›tâl etmede. Derhâl Kalavân minâresinde kufllluk vaktinde feth ezânlar› k›râ’at olunup kal‘an›n yetmifl yedi burcunda yetmifl yedi beyâz bayra€ u sancaklar dikilüp taraf taraf tabl-› âl-i Osmân çal›ndu€›n asker-i ‹slâm görüp cengden fâri€ olup kal‘aya mâl-â-mâl

olup sene (---) târîhinde kal‘a-i M›s›r feth oldu, bâ-sebeb-i bevvâbân-› kavm-i Elvâhât.

Hâlâ bu Elvâh kavmi bevvâblar›n›n ellerinde tu€ra-y› garrâ ile Selîm Hân'›n yarl›€-› belî€leri vard›r kim kadîm ezelden bevvâb olageldikleri üzre bevvâb olup keyfe mâ-yeflâ evlâd evlâda mutasarr›f olup ta‘yînât vazîfelerin ve hâliyetü'l-hâliye hizmet-lerin ve cümle erbâb-› dîvândan ve a‘yân-› M›s›r'dan avâyidlerin ve Elvâh kâfliflerinden fevâyidlerin alup tekâlîf-i örfiyyeden mu‘âf u müsellem olalar, deyü ellerinde kânûn-› Selîmnâme ve ahidnâmeleri vard›r. ‹lâ hâze'l-ân ol seyr üzre hizmet edüp alt› ayda bir Elvâh'dan yeni bevvâblar gelüp eskiler gider. ‹lâ-yevminâ böyle hizmet ederler. Müstakîm dîndâr u musallî ehl-i ›rz âdemlerdir.

Ve bu Elvâhâtlar›n yedisi dahi Circe eyâleti hük-mündedir. Ammâ kâflifi Menfalût kâflifi hükmün-dedir, an›n taraf›ndan hil‘at geyüp kâflif olur. Zîrâ Menfalût'da azîm gümrük vard›r. Senede niçe kerre yüz bin deve ve koyun ve bakar bu Elvâhât taraf›ndan kara Urbânlar ve kara cellâbeler niçe bin karalar› götürürler.

Elvâh kâflifi haber alup niçe bin Urbân ile ve tüfeng-endâz sekbân ile bu karalar vilâyetinden gelen kârbân› karflulayup cümlesine çubuk urup ad edüp her fley metâ‘›n zekât›n alup defter edüp Menfalût kâflifine neccâb ile defteri gönderüp i‘lâm eder.

Ba‘dehu bu tüccâr Menfalût'a vard›kda kâflif Elvâh kâflifi defteri mûcebince öflr-i sultânî alup azîm mâl cem‘ olur. An›niçün bu Elvâhât kâflifi Menfalût hâkiminin zîr-i hükmündedir. Ammâ Circe eyâletindedir. Circe'ye giden kârbândan Circe hâkimi öflür alur, kânûn-› kadîm böyledir.

Hakîr bu Elvâh-› Evvel'i temâflâ edüp kâflif kâ’immakâm›ndan kula€›zlar alup befl yüz tulum su ile yine cânib-i garba Elvâh-› Kebîr'e azîmet eyleyüp ol gün çölistân içre giderken bir gûne rîh-› sümûm esüp kula€›zlar›m›z,

"Bire, sular› tulumlarda örtüp h›fz edin" deyü feryâd etdiler. "Âyâ, ne ola", dedik. Bir sâ‘atden an› gördük, cümle tulumlarda ve k›rba ve mataralar ve cevze(?)lerde bir katra suyumuz kalmayup cümle mahv olmufl. Refîklerimiz eyitdiler:

"fiükür kim Elvâh-› Kebîr yak›nd›r. E€er bu rîh-› sümûm Circe'den ç›kd›€›m›z alt› günlük çöl yolunda esüp böyle suyumuz kalmayayd›, cümlemiz **[Y 448b]** helâk olurduk. Hamd [u] senâ olsun kim Elvâh-› Kebîr yak›nd›r" deyüp vakt-i asrda,

Evsâf-› a€rebü'l-garâyibât Elvâh-› Kebîr el-edna'l-acâyibât flehr-i Kalîmûn

Bu Elvâh-› Kebîr'in bânîsi kable't-Tûfân kehhân-› mine'l-kehâyin Kalîmûn Hakîm binâs›d›r. An›niçün bu flehre Kalîmûn derler. Ba‘de't-tûfân Bayzar bin Hâm'd›r kim Ebü'l-kabâb›t'd›r, an›n otuz o€lu oldu, büyük o€lu M›s›r idi, bu M›s›r'›n babas› Bayzar ibn Hâm vefât edüp Tûfân'dan evvel vefât edüp Ehrâm da€lar›nda defn olunan Hürmüs'ün yan›na bu Bayzar'› defn etdiler ve o€lu M›s›r M›s›r'a müstakil melik olup yigirmi tokuz kar›ndafllar›na ekâlîm-i M›s›r'› tevzî‘ edüp diyâr-› M›s›r'› amâr etdiler. Ve cümlesi Tûfân'dan iki bin alt› yüz âm mürûr edince devletleri tamâm olup M›s›r melik[i] dahi fevt edüp Ehrâm da€lar›nda babas› Bayzar yan›nda M›s›r'› defn etdiler. Ol as›rda bu Ehrâm da€lar› tâ Hazret-i ‹brâhîm'e gelince Ka‘be-misâl ziyâretgâh-› hâs [u] âm idi.

Andan M›s›r'a bir gayr› nesilden K›ft nâm›nda bir âdem melik olup K›btî lisân› bunda zâhir oldu. Ve Hazret-i Hûd *aleyhi's-selâm* bu K›ft zamân›nda gelüp Hûd Nebî'nin ta‘lîmiyle Melik K›ft bu Elvâh-› Kebîr'i binâ edüp ‹remezâtü'l-imâd misilli bir flehr etdi.

Ve melik K›ft dörd yüz seksen sene tahakküm edüp merhûm olup Hazret-i Hûd Melik K›ft'›n na‘fl›n› Ehrâm'da defn edüp Hûd Nebî Medîne yan›nda Vâdi'l-kurâ kurbunda Nâka-i Sâlih kayas› yan›nda bir flehr binâ edüp anda sâkin oldu. Hâlâ fiâm huccâc› Nâka kayas› kurbunda flehr-i Hûd'a konarlar. Melik K›ft'dan sonra devlet Eflmûn'a nakl edüp Eflmûn flehrin ve bu Elvâh-› Kebîr flehrin kar›ndafl›m binâs›d›r, deyü dahi ziyâde amâr etdi. Hâlâ Elvâh'›n ba‘z› harâbistân›nda Melik K›ft ve Melik Eflmûn binâlar›nda K›btî hatt›yle târîhleri vard›r. Bu fânî pîrezen dünyâ niçe dâmâddan gerü kalup âhir ba‘de'l-feth-i M›s›r Amr ibnü'l-Âs fethidir, ba‘dehu Çerâkese destinden âl-i Osmân fethidir be-dest-i Hayra Be€ Pafla.

Hâlâ Circe hâkinde Menfalût kâflifi hükmünde baflka kâfliflikdir, senevî yetmifl kîse mâl-› mîrîsi vard›r. Lâkin g›lâli ve g›lâl a€as› yokdur.

Ve yedi bölükden mustahf›zân kullar› ve kâflifin yüz atl› sekbânlar› ve bin mikdâr› hayyâl Urbânlar› vard›r.

Eyâletinde yedi pâre Elvâhât flehirleri vard›r, mahallinde tahrîr olunur. Bu yedi Elvâh'dan gayr› kurâ ve kasabâtlar› yokdur.

Ve zirâ‘at edecek yerleri ravza-i cinânlar› çokdur. Ve kâflife senevî yüz kîse fâ’iz kalur, e€er tüccâr gelirse. Ve e€er bedbaht tâli‘i menhûs olup cellâbe gelmezse bâ€ u bâ€çeleri öflüründen ve cürm cinâyet bâd-› havâs›ndan cümle on kîse hâs›l olur. Ve bu Elvâhât **[Q 344a]** **[P 338a]** yüz elli akçe kazâd›r, senevî **[Y 449a]** bin gurufl pîfltahta mahsûlü olur.

Ve mezâhib-i erba‘adan fleyhü'l-islâmlar› ve nakîbü'l-eflrâf› var, ammâ a‘yân-› eflrâf› yokdur. Ve fukarâs› gâyet çokdur.

Ve bu flehrin enderûn [u] bîrûnunda ve geldi-€imiz çöl çölistân›nda olan âsâr-› binâlar ve alâyi-mât-› bî-nihâyeler ve niçe bin mutalsamât-› garîbeler ve niçe bin künûzât-› acîbeler medfûndur kim niçe kerre yüz bin elvân sommâkî ve mermer sütûn-› firâ-

vân alâmetleri vard›r. ‹lâ-hâzihi'l-ân kavm-i Ma€âribe insân bu künûz [u] defâyinlerden istihrâc etmededirler, ferd-i âferîdeden bir kimesne mâni‘ de€illerdir. Ammâ her kenzin müvekkilleri mâni‘ olup her kenz bafl›nda niçe bin Hindî ve Sindî ve Ma€ribî-i Cirbevî helâk olup pâymâl-i rimâl kadîd olup yat›rlar. Ba‘z›s›na dahme-küflâl›k müyesser olup murâd›na vâs›l olur. Hâlâ M›s›r'da ihrâm-fürûht Hac› ‹mrân andan kâmrân sâhib-i huddâmân olmufldur, derler.

Ve bu flehrin ma‘âdinlerinin hisâb›n yine Hallâk-› âlem bilür. Evvelâ âflikâre olan ma‘âdinlerinden k›rm›z› fleb ve k›rm›z› türâb kilermeni ve zâc ve z›rnîh ve cibs tafl› ya‘nî alç› ve seng-i ferah ve seng-i yerekân ve seng-i balgamî ve seng-i belât — bir yumflak tafld›r, destere ile tâze iken tahta tahta biçüp evlere ve hammâmlara döflerler, kesb-i havâdan sonra pûlâd-› Nahc›vânî olur — ve ma‘den-i kurflum ve altun ve gümüfl ve kibrît ve neft ü katrân ma‘âdinleri olur. Ammâ istihrâc›n› bilmezler ve tahsîline dahi mukayyed de€illerdir, zîrâ gayr› âsân mahsûlâtlar› çokdur. Lâkin demir ve bak›r ma‘denleri yokdur.

Ve gûnâ-gûn sular› vard›r. Hemân bir âdem murâd edinse zemîni kaz›nca bir âb-› hayât su ç›kup kuyunun a€z›ndan taflup önü s›ra kazarak suyu her ne cânibe istersen bâ€ [u] bâ€çelere götürürsün. Âb-› hayât sular› çokdur. Ve ba‘z› mâlar› müshildir; ve ba‘z› âblar› kab›zd›r; ve ba‘z›s› sirke gibidir, çorbaya korlar, gâyet ekflidir; ve ba‘z› âblar› gâyet tuzludur, yine ta‘âma idhâl ederler; ve ba‘z› sular› k›fl günü kurur, Temmûz'da taflup k›rm›z› cereyân edüp içinden Nîl-i mübârek bal›klar› ç›kar; ve ba‘z› sular›n yaralara ve berelere sürüp isti‘mâl ederler. **Hikmet-i Hudâ bu kim** bu mezkûr sular›n cümlesi birbirlerine yak›nd›r ve her birisi bir gûne lezzetde ve birer gûne tabî‘atde ve birer gûne hâss›yyetdedir. Âye[t]: [1] *bi-kudretihî ve yahkümü mâ-yürîdü bi-izzetihî*[2]

Ve bu sulardan ekseriyyâ hukemâ-y› Freng mahsûs kal›n flîfleler ve kal›n bak›r kumkumalar ve kurflum kumkumalar yapd›rup her suyun tabî‘at›na göre bir gûne cerre ve kumkumaya koyup vilâyet vilâyet bu sulardan götürürler.

Hikmet-i Hudâ: Bir gûne bulan›k ve koyu sudur, akmaz, flöyle hâli üzre durur, andan bizim refîk›m›z **[Y 449b]** gergerdân-süvâr Dervîfl Ni‘metullâh âbdest alup elin yüzün silerken hakîr yüzüne bakd›m, bir vakâr sâhibi ak sakall› ihtiyâr âdem-i edîm olmufl.

"Bire bürâder sakal›n neden ak oldu?" deyince herîf-i zarîf-i nahîf sakal› k›llar›na bak›nca akl› gitdi.

"Bire flu sudan flimdi âbdest ald›m, acabâ an›n te’sîri midir?" derken kâflifin bir âdemi,

"Sak›n›n, ol sudan içmen ve sakal›n›za sürmen. Bu su aceb temâflâd›r. Ba‘z› harâmîler at serîka edüp e€er at ve gayr› hayvân siyâh ve k›rm›z› ise derhâl bu suda gusl edüp beyâz ku€u gibi olup bî-pâk ü bî-pervâ bâzârda fürûht eder. Bu suda bu gûne hâs›yyet vard›r" dedikde hakîrin bir toru tay› var idi, boynun yaykayup beyâz oldu, ve bir kolunun sa€›n ve bir uylu€unun solun ve kuyru€un yaykayup bi-emrillâh beyâz süd gibi olup at alaca M›s›r ahrecine dönüp at vücûduna nazar etdikce süheyl urup kiflneye kiflneye tamâm oldu, aceb hikmetdir. Ammâ yine bir seneye dek Dervîfl Ni‘metullâh'›n sakal› ve at›m›n kuyru€u ve endâm›nda mûylar› ke'l-evvel oldu, temâflâd›r.

Ve bu vilâyet-i Elvâhât yedi flehirdir ve birbirlerine birer günlük yol yak›nd›r. Bâ€ u bâ€çe ve mezra‘alar› [var] ve birbirlerine müflâd›r. Ammâ iki bölük ad olunur, bir bölü€ü Elvâhât-› Hâric ve bir bölü€ü Elvâh-› Kebîr ad olunur. Ammâ Elvâh-› Kebîr cümleden ma‘mûrdur, zîrâ hâkim taht›d›r ve kad› ve a‘yân andad›r.

Ve bu diyâra Elvâhât demelerinin sebeb-i tesmiyesi oldur kim bu diyâr› binâ eden Ken‘ân ibn Nûh Nebî'nin k›zlar› var idi, biri Kennise ve biri Hadiyye idi, bu iki k›zlar dedeleri Hazret-i Nûh ile Tûfân'da gemide bulunup halâs oldular. Ammâ babalar›n›n Tûfân'da gark olup gâyib oldu€u iftirâk›ndan da€lara düflüp âhir babalar›n›n na‘fl›n bu Elvâh-› Evvel'de bir gâr içre bir tahta ile sandûka içre görüp tesellî-i hât›r buldular. Ammâ fleb [ü] rûz bunlar mahzûn olup dîdeleri nemden nâ-bînâ olma€a karîb oldular. ‹blîs-i pür-telbîs bunlara fleyh-i flâb sûretinde sûret-i hakdan görünüp bükâlar›ndan su’âl etdi. Bunlar dahi,

"Babam›z Ken‘ân iftirâk›ndan giryân u nâlân olup gezeriz" dediler.

Derhâl Racîm bunlara,

"Diler misiz kim dâyimâ baban›z› görüp tesellî bulas›z?" Bunlar dahi,

"Ne hofl ola" dediler.

Derhâl ‹blîs-i pür-telbîs Ken‘ân'›n sandûkas› levhas›ndan bir pâre levha koparup üzerine bir Ken‘ân sûreti tasvîr etdi kim gûyâ zî-rûhdur. K›zlar bu sûreti görünce suratlar› güldü.

Ve fieytân bu sûrete tapma€› bunlara ta‘lîm edüp gâyib oldu.

K›zlar bu sûreti hânelerine getürüp bir pinhân köflede koyup her bâr ki nazar edüp **[Y 450a]** tap›nup tesellî-i hât›r bulurlard›.

Niçe eyyâm bu hâl üzre geçinüp fevt oldular. O€ullar› bu âyîni analar›ndan gördü€ü üzre bu tahtadaki sûrete tapup be-dürüstî put-perest oldular.

Bu levhaya bu kavm tapd›klar›yçün sâyir akvâm bunlara elvâhî ya‘nî tahtaya tap›c› deyü ad kodular. ‹lâ-hâzâ ol ismile müsemmâ olup bu flehre Elvâh derler.

Ve bu fieytân'›n tahrîr etdü€i Ken‘ân sûreti **[Q 344b]** **[P 338b]** olan musavver tahta Mîne flehri

---

1 *Kur’ân,* ‹brahim 27; "Allah diledi€ini yapar."

2 Allâh diledi€i gibi (izzetiyle) hükmeder.

mukâbelesinde Nîl'in karflu cânibinde Deyr-i Ümmü Alî nâm bir kenîsede K›btî ruhbânlar› zabt›ndad›r, ana taparlar. Mâ-takaddem putlar cehele-i kefereler zamân›nda Vüdd ü Suvâ‘ ve Ye€ûs ve Ye‘ûk ve Nesir misilli vücûden a€acdan ve tafldan binâ olunmufl putlar idi, ana taparlard›.

Ba‘dehu fieytân bu Ken‘ân sûretin bu levhaya yaz›nca cümle küffâr tahtalara tapma€a bafllad›lar. ‹lâ'l-ân cümle seyâhat etdi€imiz Kâfiristân'da kefereler tahtaya taparlar. Ba‘z› avâmü'n-nâs bir kâfire fletm etse,

"Bire tahta îmânl› mel‘ûn" der.

Hâlâ tahta sûretlere tapmalar›n›n asl› bu Elvâh'da Ken‘ân sûretinden ‹blîs i€vâsiyle kalm›fld›r. Temme kelâm.

Ve bu Elvâh-› Kebîr'in cânib-i erba‘as›nda kal‘as› ve dizdâr› ve neferâtlar› ve cebehâneleri ve toplar› (---) (---).

Ve flehri bir vâsi‘ düz sahrâda vâki‘ olmufl cümle toprak ve kireç örtülü (---) evlerdir.

Ve (---) mahalledir.

Ve cümle (---) mihrâbd›r, ikisi minâreli câmi‘lerdir, mâ‘adâ mesâcidlerdir.

Ve medrese ve tekye ve hân u hammâm ve imâret yokdur. Ammâ esvâk-› muhtasar› ve kahvehâne ve bozahâneleri vard›r, lâkin kârgîr binâ bedâsteni yokdur. Ammâ kadîm-i ezelden kalm›fl harâb-âbâd› çokdur.

Ve flehrinin cânib-i erba‘as›nda kal‘a kapusu-misâl metîn tedribe kapular› vard›r.

Ve kurflumlu kârgîr binâlar yokdur. Ammâ zamân-› kadîmde ol kadar amâristân âsârlar› var kim hadd [ü] hasr›n Cenâb-› Bârî bilür.

Ve âb [u] havâs› gâyet latîf oldu€undan halîm ü selîm beze-miskîn ehl-i ›rz mahbûb [u] mahbûbeleri olur.

Ve halk› gâyet mutî‘ garîb-dost âdemlerdir.

Ve bâ€ u bâ€çelerinde gûnâ-gûn hofl-elhân tuyûrlar›n›n asvât-› hazînleri câna safâ verir.

Ve müflebbek bostânlar›nda âb-› hofl-güvârl› battîh-i ahzar› ve battîh-i asferi gâyet âbdâr ve lezîz olur. Bir vâsi‘atü'l-aktâr ve rahîsatü'l-efl‘âr bir ma‘mûr [u] âbâdân diyârd›r. Arâzî-i vâsi‘i ma‘mûr ve halk› dâyimâ flâdân [u] mesrûr ve mezra‘alar› vâfir ve hayrât [u] berekâtlar› mütekâsir ve ni‘met-i uzmâlar› firâvân ve enhârlar› cârî ve revân bir diyâr-› nazîf-i cihând›r.

Ve yüz on elvân lezîz hûrmâs› oldu€u sicillâtda mastûrdur. Bir gûne k›rm›z› la‘lpâre hûrmâs› olur, kemâlin buldukda nahlinde iken incîr gibi bal› akar ve çekirde€i arpa kadard›r.

Ve Sebz-i Râ‘ derler bir gûne **[Y 450b]** sar› ve k›rm›z› hûrmâs› olur, yedisi bir arfl›n geldi€iyçün Seb‘a Zirâ‘ derler, Ba€dâd-› behiflt-âbâd›n hastâvî hûrmâs› gibi uzundur ve gâyet lezîzdir.

Bu diyârda olan hûrmâ-y› rutab-› cennî ne Lahsa'da ve Basra ve Ba€dâd ve ne Tâ’if ü Hicâz'da olur, illâ Medîne-i münevverede çelebi hûrmâs› dahi latîfdir, ammâ az olur. Ammâ bu Elvâh'da bir seneden bir seneye befl kerre yüz bin deve yükü hûrmâ ekâlîm-i seb‘aya müstevlî olup befl kerre yüz bin deve yükü hûrmân›n öflrü al›nd›€› kerrâtile vâki‘ olmufldur, tâ bu mertebe hadden bîrûn hûrmâs› olur.

Ve fleftâlûsi ve kays›s› ve nâr› ve emrûdu ve elmas› ve dudu ve incîri ve üzümü cümle âbdâr ve lezîz ve firâvân müsmirâtlar› olur.

Ve mahbûblar›n›n dahi hadd [ü] hasr› yokdur. Ammâ fakîri ve fakîreleri çokdur, zîrâ bu diyârda adâlet yokdur. Ve esmerü'l-levn halk› çokdur.

Ve halk›n›n kâr [u] kisbleri koyun ve keçi ve s›€›r ve bâ€ u bâ€çe ve hûrmâ ile kâr edüp kifâfla-n›rlar.[1]

Ziyâretgâh-› Elvâh

Bu flehrin mezâristân› içinde bir binâ-y› Âdî, kubbe-i fieddâdî vard›r, anda Benî ‹srâ’îl ulemâlar›ndan Allâsime nâm bir ulemâ medfûndur. Atebe-i âlîsinde K›btî hatt›yle ism [ü] resmi ve târîhleri vard›r. Bu sâhib-i kabrin menâk›b› bu yüzden tahrîr ve terkîm olunur.

Bu gayr› âlim dâ’imâ haflr [u] neflre ve benî âdem k›yâmet günlerinde sûr-› ‹srâfîl uruldukda cümle mahlûkât diri olmas›na dâ’imâ münkir imifl. Hikmet-i Hudâ bu münkir âlim bir gün savma‘as›ndan taflra ç›kup mezâristânda gezerken bir benî âdem üstühân› bulup eline alup der kim,

"Bu kemik ne mümkin ki sûr-› ‹srâfîl nefh olundukda hayât bula. Ve haflr› neflri görüp e€er Cehennem'e, e€er Cennet'e gire" deyü bu fikr-i fâside ile elinde kemik kalup tâ savma‘as›na gelince hât›r›na gelir kim bu uzvu ben bu mahalle dek niçün getirdim, deyüp kendüye levm ederek elinden kemi€i savma‘as› önüne yeri kazup gömer.

Hikmet-i Hudâ ol gece bir ra‘d u berk ve bir matar nâzil olur kim cihân› seylâb gark edüp bi-emrillâhi ta‘âlâ bu kemi€e bârân-› rahmet te’sîr edüp zemîne kök salup mürûr-› eyyâm ile bu kemikden bir gûne d›raht-› müntehâ hâs›l olur kim görenler vâlih [ü] hayrân olup hâne sâhibi âlimin nazariyle hâs›l oldu, deyü herkes tahsîn ederler. Günden güne bu d›raht sâyedâr olup nazargâh-› halk-› Elvâh olmada.

Me€er bu münkir âlimin savma‘as›nda bir afîfe sâhib-cemâl bir Adeviyye sâhib-kemâl ve bir perhîzkâr sâhib-hâl bâkire bir duhter-i pâkîze-ahteri var idi ki henüz bir dürr-i nâ-süfte ve bir gonce-i nâ-flüküfte idi. Hergiz babas›ndan gayr› bir er yüzü ve bir erkek sözü istimâ‘ etmemifl idi. Hikmet-i Hudâ bir gün pederi vâlidesiyle kapular›ndan taflra gûristâna

[1] Y nüshas› burada kesiliyor, s. 536'daki "‹htitâm-› *Seyâhatnâme*-i küstâhâne" bölümü ile sona eriyor

ç›kup teferrüc ederken savma‘alar›n›n bâb› önündeki d›raht-› müntehây› mezkûr âlimin k›z› görüp,

"Sübhânelhallâk, ne güzel flecer-i tayyibe olur, gûyâ zî-rûhdur ve âdem güzeli gibi flîrîndir", deyü bu flecereyi temdîh ü tavsîf edüp d›raht›n cânib-i erba‘as›n deverân ederken ol nahlin yapra€›ndan bir dâne yeyüp bi-emrillâhi te‘âlâ k›z hâmile kalup günden güne k›z›n hamli âflikâr olup bu Elvâhât ve gayr›, fleyhin k›z› hâmile kalm›fl, deyü cihân cihân güft ü gû olup âlim[1]

[Behnîsâ]

[Q 345a] [P 339a] câmi‘ sâhibi Hasan hazretleri,

"Benim câmi‘imin cemâ‘atin niçün ald›n?" deyü Yeni Câmi‘ sâhibi kendüyi katl oldu görünce akl› gidüp hâbdan bîdâr olup serâsime olur. Ba‘dehu bu vâk›‘ay› sulehâ-y› ümmetden bir kimesneye ta‘bîr etdirirken Sultân Muhammed-i Ekrâd taraf›ndan bir kâs›d gelüp Yeni Câmi‘ sâhibini katl edüp bafl›n› M›s›r'a götürürler. Rü’yây› ta‘bîr eden kimesne âlem-i hayretde kalur. An›niçün bu flehr içre bu câmi‘den gayr› câmi‘de cum‘a k›l›nmaz.

Ve bu flehirde cümle befl aded minâredir ve on yedi zâviyedir ve üç medrese ve yedi tekye ve k›rk sebîl ve on yedi mekteb-i s›byân-› t›flân-› ebcedhân ve üç vekâle ve üç yüz dükkând›r. Ammâ yetmifl dükkân› sûk-› sultânîdedir, mâ‘adâs› herkesin kapula-r›n›n iç yüzünde cüllâh ve bezzâz dükkânlar›d›r. Ve elli ya€hâne ve alt› kahvehâne ve bir vîrân hammâm› var.

Ve havâs› bu flehrin gâyet latîfdir, ammâ gerçi Nîl'dir ammâ fliddet ile cereyân etmedi€inden gayr› ray eyledi€i kurâlarda ketân ›slad›rlar(?). An›niçün suyu sehl a€›rd›r ve memdûh de€ildir, sâhib-i tab‘ olanlar kuyulardan nûfl ederler.

Ve cümle halk› fukarâ olduklar›ndan öflr-i sultânîden gayr› tekâlîf-i örfiyyeden berîlerdir. Ve flehirleri vakfullâhd›r. Ve cümle halk› Ashâb-› güzîn ve Erbâb-› soffa ve Muhâcirîn [ü] Ensâr evlâdlar›d›r kim hîn-i fethde kalm›fllard›r. Ve gâyet sulehâ-y› ümmetden ulu azîz kimesneler var. Ve cümle ahâlîsinin reng-i rûylar› esmerü'l-levn halîm ü selîm ve halûk u mütevâz›‘ ve ehl-i sülûk kimesnelerdir. Ve kâr [u] kisbleri cümlesinin koyunlar›ndan hâs›l olan beyâz yünden sof ve ihrâm ve flâl destâr dokuyup kâr ederler. Hadîsde kim hadîsdir:

[2] «‰„«”»†O›

Ve yine cümlesinin libâslar› flâld›r ve tâclar› yine flâl destârd›r. Ve zenâneleri cümle beyâz izâr bürü-nürler.

Ve bu flehrin garb taraf›n kum gark ediyor. Zîrâ tâ Fes diyâr›na ve Merânkûfl vilâyetine ve Tarabulus'a var›nca çöl çölistân olma€ile kum deryâs› gelüp y›ldan y›la flehri gark ediyor. Ol ecilden bu flehr içre niçe bin sarây-› âlî ve niçe yüz hân u hammâm ve dekâkînler ve imâretler henüz harâb olmadad›r. Ve hukemâ-y› kudemâdan Batlîmûs-› Yûnân'›n sarây zemîninde eflâke ser çekmifl bir sommâkî amûd-› müntehâ var kim tâ zirve-i a‘lâs›na cihân-nümâ bir kasr-› âlîsi var imifl, Batlîmûs dâ’imâ bu kasrda ibâdet edermifl, hâlâ bir temâflâgâh-› ünâsd›r.

Evsâf-› ziyâretgâh-› kadîm-i flehr-i Behnîsâ ve ziyâret-i Seb‘a Nisâ

Evvelâ flehr içinde Ulu Câmi‘ civâr›nda efl-fieyh Alî ve efl-fieyh Dâvûd ve efl-fieyh Hammed ve Kad› Muhammed. Ve cebbânede efl-fieyh Cîrûn. efl-fieyh Muhammed el-Emîr.

efl-fieyh Seyyidî Muhammed Ebüllîf: Bu azîz bafl›na hûrmâ lîfinden sar›k sard›€›yçün Ebüllîf deyü künye ile meflhûrdur; hâlâ kabr-i flerîfinde destâr› niçe yüz y›ldan berü durur.

Ve bir mürtefi‘ kumsal yerde efl-fieyh Hüseyn. Ve civâr›nda Benî Hilâl kabîlesinde efl-fieyh fiere-füddîn. Ve fâtihü'l-bâb efl-fieyh Abdürrezzâk. Ve efl-fieyh Mûsâ er-Rîdî Seyyid Alî hammâm›.

Ve bir vâsi‘ sahrâda Makteletü'l-azîm demek ile ma‘rûf niçe bin Sahâbe-i kirâm ecel-i müsemmâlar› ile merhûm olup bunda medfûnlard›r kim baflka karâfedir. Bu mahalde du‘â müstecâbd›r kim Karâfe-i nûr dahi derler.

Ve Ulu Câmi‘ içinde befl yüz flühedâ dahi med-fûnlard›r, ammâ ism-i flerîfleri ma‘lûmumuz de€ildir.

Ve bu mahalle karîb efl-fieyh Abdullâh-› Zikrûrî.

Ve cebbâne-i kübrân›n garb›nda bir mîl mikdâr› ba‘îd çölde, ziyâretgâh-› Seb‘a Benât ya‘nî Yedi K›zlar ziyâreti derler. Bunlar Sahâbe-i kirâmlar›n duhter-i pâkîze-ahterleri idi. Bunlar dahi ceng ede ede yedisi bir yerde flehîde olmufllard›r. Ziyâretgâh-› ünâsd›r.

Ve bunlara karîb bir kubbe içinde efl-fieyh Mûsâ-i Tahhânî hazretleri medfûn, ulu sultând›r. efl-fieyh Hazret-i Ukbe: Cümle tevâbi‘âtiyle bir kubbe-i azîmde medfûnlard›r.

Ve Ulu Câmi‘ sâhibi pederleri efl-fieyh Sâlih hazretleri: baflka bir kubbede medfûndur. Atebe-i âlîsi üzre böyle mastûrdur:

Tüvüffiye efl-fieyh Sâlih, sene 222.

Bunun civâr›nda efl-fieyh Ziyâd. Ve bunun birâder-i kihteri efl-fieyh Muhammed el-Heyyâr: ya‘nî parça parça etmifllerdir ve yine savma‘as›nda tilâvet-i Kur’ân ederken görmüfllerdir. Yedi kerre bu hâl üzre katl edüp âhir ferâgat edüp ba‘dehu "Yâ ibâdallâh cenâzeme hâz›r olup kar›ndafl›m yan›na defn edin" deyü keflf edüp rûh teslîm etmifllerdir.

Ve Ulu Câmi‘ sâhibi fieyh Hasan ibn fieyh Sâlih uhtü efl-fieyhe Sitti Zeyneb: bir kubbede âsûdedir. efl-

---

[1] Burada orijinal nüshada bir veya birkaç varak eksik olabilir.

[2] Hadis: "(Al›n teriyle) kazanan, Allâh'›n sevgilisidir."

fieyh Muhammed el-Baklî hazretleri: bir kubbe-i sagîre içindedir.

Ve civâr›nda efl-fieyh Süvâde: bu dahi bir küçük kubbede medfûndur, cânib-i erba‘as› çâr-gûfle metîn dîvârd›r. Zâviye ve hücresi ve fiâfi‘î havzu henüz binâ olunmufl tekyedir. Behnîsâ kad›s› Hasan Efendi hayrât›d›r. Hareminde birkaç hûrmâ a€aclar› var kim ayyûka kad çekmifldir.

Ve bu tekye civâr›nda efl-fieyh Evlâdüttayr: bir mürtefi‘ yerde medfûndur. Bir musattah yerde hûrmâ bâ€› ‹rem'i içinde efl-fieyh Zeynelâbidîn: ulu sultând›r.

Ziyâretgâh-› ashâb-› Hazret-i Îsâ
aleyhi's-selâm

Baflka bir garâfe-i azîmdir. Hazret-i Îsâ'n›n on iki yâr-› gâr halîfelerine Havâriyyûn derler. Üçü bunda medfûndur kim kabirler üzre çâr-gûfle seng-i mezârlar›nda lisân-› Yûnânî hatt›yle târîhleri vard›r. Ve Hazret-i Îsâ bunda üç sene sâkin olup ümmetiyle bu flehir ma‘mûr olup ümmetinden üç bin âdem bunda medfûndur. Ve mürde iken enfâs-› Rûhullâh ile hayât [Q 345b] [P 339b] bulan Melik Mihâ’il ve o€lu Angeli ve hâtûnu Râcife nâmân kifliler bu mahalde medfûnlard›r. Mevtâdan hayât bulup yine merhûm u merhûme olduklar›yçün kabirleri üzre birer seng-i hârâ dahi koyup üzerlerine sat›r sat›r Yûnânî hatlar› yazm›fllar. Ve bu mahalde,

Makâm-› Hazret-i Îsâ
aleyhi's-selâm

Ziyâretgâh-› hâs [u] âmd›r. Ammâ Rûm ve K›btî tâ’ifesi cem‘iyyet-i uzmâ ile ziyâret ederler, zîrâ bu makâmda Hazret-i Îsâ üç sene sâkin oldu€u muhakkakd›r. Ve buna muttas›l,

Makâm-› Hazret-i Meryem Ana

Hazret-i Îsâ savma‘as›nda ümmetleri ile tevhîd ederken Meryem Ana bu hücrede sâkin olup ibâdet ederdi. Hâlâ bir rûhâniyyetli nazargâh ibâdetgâhlard›r. Ve buna karîb,

Ziyâretgâh-› Sitte Nebî

Bu mahalde alt› aded azîm amûd-› mühtehâlar dikilmifldir, herbiri birer peygamberlerin re’s-i sa‘âdetleri ucunda kâyimdir ve üzerlerinde lisân-› Yûnânî ile yedifler sat›r hatlar vard›r. Ammâ ol mahalde bir Rûm tâ’ifesi yok idi kim k›râ’at edüp ana göre isim resimlerin tahrîr edeydik. Ammâ acâyib kabr-i tavîllerdir, herbiri k›rkar k›rk befler ad›md›r.

Ve bunlara karîb çâr-gûfle alçac›k dîvâr içinde efl-fieyh Mu€allak ya‘nî kafl›kc›.

Ve civâr›nda efl-fieyh Afvân.

Ve flehr içinde efl-fieyh Abdülganî.

Ve efl-fieyh Abdülmü’min.

Ve efl-fieyh Abdünnebî.

Ve efl-fieyh Dahrûc.

Ve efl-fieyh ‹brâhîm.

Ve makâm-› Erba‘în.

Ve bahr›n karflu flark cânibinde iskele bafl›nda bir zâviyeli tekye-i azîm içinde bir kubbe-i âlîde ziyâretgâh-› azîm ve âsitâne-i kadîm,

Hazret-i Merzübân
kutb-› aktâb-› cihan kaddesenallâhu bi-s›rr›hi'l-azîz.

Bunlar Hazret-i Risâlet-penâha Kisrâ benî fiirvân ya‘nî Enûflirvân'›n vezîri iken Resûl-i Hudâ'ya Nûflirvân taraf›ndan elçilik ile gelüp Habîb-i Hudâ Muhammed el-Mustafâ'n›n cemâl-i bâ-kemâlin göricek karâr› kalmayup mahabbet edüp der-ân flehâdet parma€›n kald›rup kelime-i tevhîdi getürüp ‹slâm ile müflerref olup Sahâbe-i kirâmdan oldu. Ve ulûm-› ledünne mâlik olup kutbiyyete kadem basup ilm-i hakîkatde niçe yüz te’lîfâtlar› var ulu sultând›r. Ba‘de'l-feth-i Behnîsâ Amr ibnü'l-Âs bunlara Behnîsâ hükûmetin verüp bu flehirde âhirü'l-emr [1] „‰†AE†Y‘ mâsadak› üzre [2] «—UA YE emrine imtisâlen rûh-› flerîfi evc-i ›lliyyîne vâs›l olup na‘fl-› flerîfi bu âsitânede mestûrlard›r.

Her sene mâh-› Muharrem'in on ikinci günü yevm-i Âflûrâ oldukda vas›yyetleri üzre evkâf› taraf›ndan mütevellîsi niçe yüz kazgan sükkerî ve aselî âflûrâ piflüp bu günlerde cem‘ olan k›rk elli bin ehl-i züvvâra bu âflûreyi bezl edüp ganî ve fakîre ve pîr [ü] civâna kas‘a kas‘a ve ulbe ulbe ve kâse kâse bay u gedâya bezl ederler.

Üç gün üç gece germâgerm eyle cem‘iyyet-i kübrâ olup mevlûd-› flerîf olur kim âdem deryâs› olup mâl-› firâvân in‘âm u ihsân olup tasadduk olunur. Hamd-i Hudâ ziyâret edüp mevlûdunda bir kerre hâz›r olduk. Ve buna karîb,

efl-fieyh Ebussu‘ûd: Bâ€› ‹rem-misâl bir bâ€çe içinde bir kubbede medfûndur.

efl-fieyh Ebû fialk ya‘nî bafl›na ip sar›c›: Emr-i azîm kimesnedir.

El-hâs›l bu flehrin enderûn [u] birûnunda befl bin Sahâbe-i kirâm medfûndur. Hamd-i Hudâ cümlesini ziyâret edüp rûh-› flerîfleriyçün birer Fâtiha yâhûd bir aflr-› flerîf yâhûd bir Yâsîn-i flerîf tilâvet edüp herbirisinin rûhlar›na savâblar›n hibe eyleyüp cümlesiyle âflinâl›k kesb eyleyüp ruhâniyyetlerinden istimdâd taleb etdik. Zîrâ bir hadîs-i sahîhde, hadîs:

---

1 *Kur’ân,* Rahman, 26; "Yeryüzünde bulunan her canl› yok olacakt›r."

2 *Kur’ân,* Fecr, 28; "Rabbine dön."

[1]≈–«† Ol— A†·E†«‰√AE–
deyü nutk-› Resûlullâh vard›r, ana binâ'en cümlesin ziyâret etdik. Ammâ isim resimleri ile ve kubbeleri ile ma'lûm olanlar› tahrîr eyledik.

Ve bu Sahâbe-i kirâmlar›n sebeb-i flehâdetleri oldur kim Hazret-i Risâlet asr›nda bu Behnîsâ flehri ol kadar ma'mûr [u] âbâdân idi kim misli me€er Ümmü Dünyâ M›s›r ola idi. Ba'dehu Rûm keferesi tama'a düflüp ‹skenderiyye ve M›s›r'› ve bu Behnîsâ'ya istîlâ edüp mutasarr›f olup K›btî tâ'ifeleri re'âyâ olup Melik Mukavk›s boybe€i pâyesinde K›btîler üzerine hâkim kalup nihânîce Hazret-i Risâlet taraf›na Zennûn-› M›srî gönderüp Yûnâniyân elinden vilâyetin halâs›yçün ricâ edüp ilticâ ederdi. Hikmet-i Hudâ Hazret-i Risâlet asr›nda fethi müyesser olmayup Hazret-i Ömer *rad›yallâhu anh* hilâfetinde Hazret-i Risâlet-penâh'›n intikâlinden yigirmi iki sene sonra Amr ibnü'l-Âs M›s›r fethine gelüp M›s›r'› feth edüp Amr ibnü'l-Âs Hazret-i Hâlid ibn Velîd'i otuz bin asker ile Behnîsâ gazâs›na serdâr-› mu'azzam edüp gönderdi. Bir rivâyetde bizzât Amr ibnü'l-Âs bile idi derler.

Netîce-i merâm bu kal'a-i azîm Behnîsâ alt›nda Rûm küffâr› ve K›btî keferesi ile yetmifl gün yetmifl gece ceng-i azîm olup befl bin Sahâbe-i kirâm ve Erbâb-› soffa flehîd olup bu kal'ay› yine cebren ve kahren kuvvet-i bâzû-y› ‹slâm ile feth oldu. Bu feth-i fütûh cemî'i tevârîhlerde mastûrdur. Zîrâ Behnîsâ fiâm ve M›s›r gazâs› gibi bir gazâ idi. Hâlâ Behnîsâ'da kibâr-› Sahâbe-i kirâm ziyâdesiyle medfûn olduklar›n›n sebebi bu gazâda flehîd olanlard›r ve ba'de'l-feth sâkin kalanlard›r. Cümlesinin himmetleri hâz›r ola.

Ve hâlâ Behnîsâ kal'as› flehrinin cânib-i garb›nda cebbâne taraf›nda kal'an›n temelleri ve burc [u] bârûlar› zâhir ü bâhirdir. Ba'de'l-feth Amr ibnü'l-Âs küffâr tama' edüp yine istîlâ etmesinler içün nefîr-i âm ile kal'ay› münhedim edüp Hazret-i Ömer'e arz etmifldir. Mürûr-› eyyâm ile bu flehir ma'mûr (---) (---) [u] âbâdân ederken ahâlî-i vilâyet münhedim olan kal'an›n ahcârâtlar›ndan bu flehri binâ etmifllerdir. Her tafllar› **[Q 346a]** **[P 340a]** var kim fîl cüssesi kadar demir ve rusâs kinedli tafllard›r. Hâlâ münhedim etdiklerinde iki tafl mâ(?) k›rk elli vukiyye demir ve kurflum ç›kar. Ve bu kal'a-i harâb›n cirmi kâmil alt› sâ'at devr eder binâ-y› azîm imifl. Ve hâlâ cemî'i flühedâlar›m›z bu kal'an›n garb taraf›nda Yedi K›zlar ziyâretine var›nca kubbe kubbeye çat›lm›fl medfûnlard›r. Ve bafllar› ucunda isim resimleri ve sinn-i sâlleri ile mastûr olanlar›n merkadlerin tahrîr eyledik.

Ve bu kal'a garb›nda bir deyr-i kebîr vard›r, hâlâ eser-i âsârlar› vard›r kim bir deyr-i dârd›r. Zamân-› imâretinde üç yüz altm›fl alt› kapusu var imifl, her kapu birer gûne ma'âdinden imifl, ço€u altun ve gümüfl imifl. Her gün bir bâb küflâde, ol kapudan girüp âyîn-i kadîmlerin ederlermifl, ve bir y›lda kapular küflâde olmas› tamâm olurmufl. Ve bu kenîse içre on iki bin ruhbân ve b›trîk ve k›ssîs ve papa ve patirgâh ve keflîfl-i ladika ve mitrepolid ü pelîd ve kala yoroz nâm keflîflleri var imifl.

Sahâbe-i kirâm›n ço€u bu deyri feth ederken flehîd olmufllard›r. Ve bu deyrden ç›kan mâl-› ganâyim ile Mekke ve Medîne ve Tâ'if ve Hicâz-› Abbâs ahâlîsi mâl-› ganâyime müsta€rak olmufllard›r.

Ve içinde olan cümle ruhbânlar dendân-› tî€den geçüp ezân-› Muhammedîler k›râ'at olunup cum'a namâz› edâ olunurken bir cum'a mel'ûn küffâr k›rk bin küffâr-› bed-girdâr ile f›rsat bulup cümle ibâdullâh ibâdet ederken ale'l-gafle basup mâbeyne k›l›c girüp bu câmi' olan deyr içre bir flemflîr-i âtefl-tâb bâzâr› olup küffâr dahi bî-tâb u bî-mecâl olup mihrâb taraf›nda olan Sahâbe-i kirâm cum'a namâz›n bozmayup anlar edâ edince gerüde üç bin Ashâb-› güzîn flehîd-i hür oldular.

Hemân tamâm olup *es-selâmu aleyküm* deyüp cümle Ashâb-› kirâm›n güzîdesi dal tî€-› Muhammedî olup küffâr-› bed-girdâr-› murdâr› k›ra k›ra küffâr›n karârlar› firâra mübeddel olup küffâr kal'alar›na cân atarlar.

Hemân asker-i ‹slâm akîblerine düflüp kova k›ra kal'alar›na küffâr ile ma'an varup bevvâblar kapular› sed etme€e kâdir olmayup cümle asker-i ‹slâm kal'aya leb-ber-leb olup kal'a-i Behnîsâ bu tertîb üzre feth olmufldur.

Ve bu cengde mecrûh olan guzât-› müslimîn bir kumsal yerde yatup ol gece vâk›'alar›nda Hazret-i Risâlet-penâh cümlesinin yaralar›na mübârek a€z› yarlar›n sürüp ale's-sabâh cümle mecrûhlar kendüleri sa€ selâmet görüp ol kumsal yerde yuvarlanup safâ ederler. Hâlâ ol kumsal yerde Rimâlü Dârifflifâ derler, ziyâretgâh›d›r. Hâlâ bir mecrûh ve bir marîz ol mahalle varup ol kumsal yerde yuvarlansa bi-emrillâhi ta'âlâ s›hhat bulur, meflhûr-› âfâk-› ale'l-itlâkd›r. Ve hasta ve marîz olmayan ba'z› kimesneler teberrüken ve teyemmünen ol kumsal mürtefi' yerden yuvarlan›rlar, elbette flifâdan hâlî de€illerdir. Hakîr dahi flifâ niyyetine eylece yuvarlan›caverdim(?), zîrâ pembe-misâl bir rimâlistân pâk yerdir.

Ve bu flehrin ahvâlin mâ-vaka'› üzre evsâf›n tahrîr eylesek seyâhatimize mâni' olup tatvîl-i kelâm olur. Ancak bir hafta bu flehirde meks etdi€imizde alâ-kadri'l-imkân bu mertebe tahrîr olundu, *ve's-selâm*.

Ba'dehu Behnîsâ'dan flimâle da€lar dâmenince ma'mûr u âbâdân kurâlar ubûr ederek on(ar) sâ'atde,

---

[1] Hadis, "‹fllerinizde karars›z kal›rsan›z kabir ehlinden yard›m isteyiniz." (Bkz. Keflfü'l-Hafa, C. I, s. 85, Hadis nr. 213)

Menzil-i belde-i Lâhûn ve cisr-i Hazret-i Yûsuf-› ibret-nümûn

Feyyûm hâkinde iltizâml› ma‘mûr alt› yüz hâneli ve bâ€ u bâ€çe ve bir câmi‘li ve iki zâviyeli kahvehâneli âbâdân beldedir. Andan kalkup,

Cisr-i Lâhûn: M›s›r diyâr›nda meflhûr-› âfâk cisr-i azîmdir. Bizzât Hazret-i Yûsuf binâs›d›r. Ol zamândan berü fenâ bulmayup bir yerine bir rahne gelmemifldir, gûyâ üstâd mühendis destinden henüz ç›km›fld›r. Ve yine Hazret-i Yûsuf'un mu‘cizesiyle cereyân eden Yûsuf nehrinin üzerinde evc-i semâya kavs-i kuzah-vâr kudret kemeri gibi (---) göz cisr-i azîmdir. Cümle Feyyûm diyâr›na giden nehre bu kantara-i kübrâ sed olmufldur. Bu cisrden ubûr edüp Köm Esved cibâli kurbunda,

Belde-i Havvâre: Feyyûm hâkinde iltizâml› ve yüz hâneli müzeyyen beldedir. Ol kadar mahsûldâr kurâ de€ildir, zîrâ arz› yâbisdir. Bunu ubûr edüp bahr-i Yûsuf kenâr›nca gidüp,

Kantara-i Havvâre: Bu dahi azîm köprüdür ve on gözdür. Bundan dahi güzâr edüp,

Kantara-i Neva‘în: An› dahi geçüp y›ld›z rûzgâr› cânibine Yûsuf Nebî tur‘as› sâhilinde kâmil yetmifl tur‘a ayr›lup vilâyet-i Feyyûm'a f›rka f›rka ve bölük bölük olup gider.

Bu tur‘alar›n yetmiflinin dahi yetmifl cisri vard›r, herbiri sagîr ü kebîr befler alt›flar gözlü cisrlerdir. Dâ’imâ gözleri mesdûd durur. Tâ ki M›s›r'dan pafla a€alar›ndan bir benâm a€a ve Feyyûm kâflifi ve kad›s› ve müftîsi ve cümle a‘yân-› eflrâf› y›lda bir kerre bu cisr üzre Nîl kesimi mahallinde gelüp Yûsuf deryâs› ne mertebe geldü€in keflf edüp ba‘dehu bu cisrlerin sed olan gözlerinin mühürlerin du‘â ve senâ ile bozup vilâyet-i Feyyûm'un üç yüz on pâre kurâlar›na ve k›rk alt› bin bâ€ u bâ€çe ve ‹remezâtlar›na pafla a€as› izniyle yigirmi bin kabza su koyverüp yine cümle cisrin gözlerin sed eder. Tâ ki vilâyet rey olup suya gark olup yine fliddet-i harâret basd›kda yine yigirmi [Q 346b] [P 340b] bin kabza su koyverir.

Bu tertîb üzre Feyyûm'a bu cisrlerden sular tevzî‘ olur. Cümle hâkimler bu su kesimi mahallinde hâz›r olmufllar. Ve kânûn-› kadîm üzre defter mûcebince vilâyete su salmasalar ahâlî-i vilâyet birbirlerin k›l›cdan geçirirler. Zîrâ herkes benim kurâm saky olsun deyü tama‘ edüp ceng [ü] cidâl olurdu. Zîrâ bu kurâlar›n herbirinden befler onar M›srî kîse mâl matlûbdur. Bu mahalde pafla a€as›na befl kîse hâs›l olur. E€er cisrlerin birisinden mühür bozulup su u€urlam›fllarsa pafla a€as› ol kurân›n direk fleyhlerin tahrîm ü ta‘zîr eder. Hâkim-i mûy, deyü herkes pafla a€as›ndan havf ederler.

Ve bu tur‘alar müstevlî oldu€u Feyyûm sahrâs› içre bu kadar bâ€ u bâ€çede niçe bin bâ€ sarâylar› ve sâk›yeler ve havz u flâzrevânlar ve selsebîlli kâ‘alar var kim görenin akl› gider.

Bunlar› temâflâ ederek tâ cisr-i Lâhûn'dan yedi sâ‘atde mezkûr bâ€ u bostânlar ve gül gülistânlar içre andelîbleri istimâ‘ ederek,

Evsâf-› flehr-i kadîm ve nazargâh-› azîm Behiflt-âsâ bâ€-› Merâm flehr-i Feyyûm binâ-y› taht-› Hazret-i Yûsuf *aleyhi's-selâm*

Bizzât Hazret-i Yûsuf Melik Reyyân bin Velîd'in vezîri iken bu flehri binâ etmifllerdir. Ba‘dehu kendülere k›rk yafl›nda nübüvvet gelüp M›s›r sultân› olduklar›nda bu Feyyûm'u taht edinüp bu flehirde sâkin olup eyle ma‘mûr [u] âbâdân etdi kim ilâ-hâze'l-ân anlar›n mu‘cizeleri berekâtiyle nûr-› ilâhî ‹remezâtü'l-imâd misilli bir flehr-i hofl-havâ ve râhat-efzâ benderdir.

Ve Hazret-i Yûsuf bu flehirde du‘â etdi.

"*Allâhümme innî garîbün fe-hubbehâ ilâ vâliye küllin*" buyurdular.

An›niçün bu Feyyûm'da garîbü'd-diyâr olan kimesne mu‘ammer olup tenâsül bulup vâlîler ile hüsn-i ülfet ederek mahabbet üzre geçinüp mün‘im âdem olurlar.

Ve bu Feyyûm flehrinin sebeb-i tesmiyesi bi-kavli müverrih-i âlem fieyh ‹syûtî *rahmetullâhi aleyh*, Hazret-i Yûsuf bu Feyyûm'u ve üç halîci bin günde ma‘mûr etdü€iyçün elf yevmden galat tahfîf-i kelâm içün elif lâm›n ref‘ edüp Feyyûm dediler kim elf yevm'den me’hûz bir kelâmd›r kim bu flehre alem olmufldur.

Ve Hazret-i Yûsuf'a k›rk yafl›nda nübüvvet bu Feyyûm flehrinde gelmifldir ve yine bunda M›s›r sultân› olmufldur. Reyyân ibn Amâlika hüsn-i r›zâsiyle pâdiflâhl›kdan ferâgat edüp Hazret-i Yûsuf halîfe oldu. Ve Hazret-i Ya‘kûb S›fet flehrinde hüzn-i Yûsuf'dan a‘mâ iken o€lu Yûsuf'un nübüvvet [ü] hilâfetin istimâ‘ edüp arz-› Filistîn'den azm-i râh-› M›s›r deyüp on iki evlâdiyle ve büyük evlâd› Yehûdâ'n›n vâlidesiyle ve Hazret-i Mûsâ'n›n vâlidesi Yûhâ Ana ile cümle menâzil kat‘ ederek Hazret-i Ya‘kûb'u M›s›r'a getürdiklerinde Reyyân karflu ç›kup Hazret-i Ya‘kûb'a hayli i‘zâz etdi. Gerçi Reyyân hilâfetinden fâri€ idi, ammâ yine beyne'n-nâs vak‘ u vakâr› yerinde bir mün‘im âlî-flân kimesne idi.

Andan Hazret-i Ya‘kûb Feyyûm'a gelürken Hazret-i Yûsuf istikbâle ç›kup baba ve o€ul ve birâderânlar birbirleri ile mülâkat ve müflerref olup öpüflüp görüflüp birbirlerin ba€›rlar›na basup dirâgûfl edince bi-emrillâhi ta‘âlâ Hazret-i Ya‘kûb firâk-› hüzn-i Yûsuf ile nâ-bînâ iken hasreti olan Yûsuf'una kavuflunca mübârek nergis gözleri münevver oldu ve Ya‘kûb Nebî flâd oldu. Ve Hazret-i Yûsuf dahi mesrûr [u] handân olup elli cemel kurbân ve toksan gulâm âzâd edüp Hazret-i Ya‘kûb ile Feyyûm'a gelüp

Hazret-i Yûsuf'a ve Feyyûm flehrine ve sâkin olanlara du‘â-i hayr-› firâvân etdi.

Ba‘dehu Hazret-i Ya‘kûb on alt› sene gâh M›-s›r'da ve gâh Feyyûm'da Hazret-i Yûsuf'u görerek intikâl edince âhirü'l-emr yine dünyâdan göz yumdu. Ve civâr-› rahmete revâne olunca Hazret-i Ya‘kûb'un vas›yyeti üzre Hazret-i Yûsuf babas›n›n ol zât-› mükerrem na‘fl-› flerîfin Kudüs-i flerîfde Halîlü'r-rahmân'da dâr-› enbiyâ olan cebel-i Ceyrûn'da Hazret-i ‹brâhîm Halîlullâh'›n cenb-i flerîflerinde kehf-i enbiyâda defn etdiler. Hâlâ ziyâretgâh-› hâs [u] âmd›r.

Ba‘dehu Hazret-i Yûsuf kar›ndafllar›n›n kuyuya atd›klar›na kalmayup herbirine birer ülke verüp hâkim eyledi. Ana baba bir kar›ndafl› olan ‹bn Yâmen mukaddemâ Hazret-i Yûsuf yan›nda idi, âhir civâr-› rahmete vâs›l olup na‘fl›n› M›s›r'da Hazret-i Yûsuf o€lu Efrâyim türbesinde Züleyhâ Ana yan›nda defn etdirdi. Ba‘dehu Yehûdâ'n›n vâlidesi merhûm olup Feyyûm'da bâ€lar içinde bir binâ-i azîmde medfûndur. Ba‘dehu Hazret-i Mûsâ vâlidesi Yûhâ Ana dahi merhûme olup an› dahi Hazret-i Yehûdâ vâlidesinin yan›nda defn etdi. Andan,

Zikr-i vefât-› Hazret-i Yûsuf-› S›ddîk Melik *aleyhi's-selâm*

Melik Reyyân dahi M›s›r'da fevt olup o€lu Dârim, ‹svân diyâr›nda melik idi, ammâ Hazret-i Yûsuf'a îmân getürüp Yûsuf Nebî'nin taht-› hükûmetinde idi. Hazret-i Yûsuf cihângîr melik olup niçe sene serîr-i saltanatda nübüvvet ile ber-karâr olup anlar dahi civâr-› rahmete karîb olduklar› mahalde kar›ndafllar›na ve Melik Dârim ibn Reyyân'a ve sâ’ir erbâb-› dîvân zevî'l-ukûl olan insâna vas›yyet edüp buyururlar kim:

"Benim fevtimden sonra Benî ‹srâ‘îl kavmi içre benim na‘fl›m içün azîm fetret ve vâfir ulu ceng [ü] cidâl olur. Beni gasl etdükden sonra vücûdum bir metîn tuc sandûka içine koyup muhkem berk edüp M›s›r'›n mukâbelesinde Heremeyn da€lar› önünde Nîl içine ilkâ edün. Zamân ola benim sâhibim vard›r" deyü vas›yyet edüp rûh-› pür-fütûhlar› civâr-› rahmete vâs›l olup Dârim ibn Reyyân ve Hazret-i Yûsuf birâderleri vas›yyet-i Yûsuf üzre bir tuc sandûka defn edüp mahall-i ma‘hûdda Nîl'e b›ra€›rlar. Müddet-i [Q 347a] [P 341a] ömr-i Hazret-i Yûsuf 102 sene.

Ba‘dehu Hazret-i Yûsuf tâ Hazret-i Süleymân'a gelince Nîl ka‘r›nda medfûn dururken hikmet-i Hudâ Hazret-i Süleymân ber-havâ taht› ile tayerân ederken bir cinnî,

"Yâ Süleymân, Yûsuf Nebî bu mahalde Nîl içindedir, ammâ mürûr-› eyyâm ile ma‘lûmum de€ildir" dedi.

Hazret-i Süleymân rîha emr edüp ol mahalle nüzûl edüp Ehrâm da€lar› huddâmlar›n›n hâtûnlar›ndan bir müsinne hâtûn buldular, andan su‘âl edüp ol mahallin gösterüp derhâl ka‘r-› Nîl'den cinnîler Hazret-i Yûsuf'un sandûkas›n taht›na alup rîha emr edüp berg-i hâtif gibi Kudüs'e cebel-i Ceyrûn'a Halîlü'r-rahmân cenbinde babas› Hazret-i Ya‘kûb'un yan›nda defn etdiler. Hamd ol Hâl›k'a kim an› dahi birkaç kerre ziyâret etdim.

Ba‘dehu Reyyân o€lu Dârim Hazret-i Yûsuf'dan sonra mürted olup put-perest ol›cak Hazret-i Yûsuf'un kar›ndafl› Hesyân bin Ya‘kûb ile sâhil-i Nîl'de ceng ederken bu mürted Dârim ibn Reyyân münhedim olup Nîl'e gark olup cümle emvâl [u] erzâk›n Hazret-i Hesyân ahz edüp Feyyûm flehrine tâ bilâd-› ‹svân'a var›nca müstakil pâdiflâh olup tenâsül bularak âl-i Ya‘kûb bu Hesyân'dan ziyâde olup âl-i Ya‘kûbiyân devleti M›s›r diyâr›nda iki yüz sene mümted oldu.

Andan Kâflim ibn Ma‘dân melik olup bi-kavli *Tevârîh-i fiehâbî*: Fir‘avn-› Mûsâ bin asr›nda geldi ve dörd yüz sene mu‘ammer olup Hazret-i Mûsâ ile ceng ederken âhir Süveys deryâs›nda Kolondur bo€az› nâm mahalde münhedim olup at›yla firâr ederken Bahr-i Süveys'e at›yla girüp gark oldu.

Andan Feyyûm flehri niçe divelden divele intikâl edüp âhir Hazret-i Ömer hilâfetinde Amr ibnü'l-Âs destine girüp andan âl-i Abbâsiyân zamân›nda ol kadar ma‘mûr [u] âbâdân oldu kim gûyâ Huld-i berîn oldu. Andan fâtih-i M›s›r Selîm Hân destine girüp tahrîr edüp hâlâ yine bir sevâd-› mu‘azzam bâ€-› Merâm bir flehr-i ‹rem'dir.

Ve M›s›r hâkinde baflka kâfliflikdir, beher sene (---) kîse-i M›srî mâl ve alt› bin erdeb g›lâl hâs›l edüp M›s›r dîvân›nda muhâsebe verir. Ve iki yüz tevâbi‘âtiyle ve yedi bölük M›s›r'›n mustahf›zân askeriyle atup tutup zabt u rabt eder hükûmetdir. Ve kendüye k›rk kîse ba‘de'l-masâr›f fâ’iz mâl kalur yahfl› mansûbdur. Ve yüz elli akçe ile sadaka olunur flerîf kazâd›r. Nâhiyesi mukaddemâ üç yüz altm›fl pâre kurâ idi. Yûsuf deryâs› gark edüp yüz on pâre kurâlar› kalup kad›ya senevî sekiz kîse fâ’iz hâs›l olur. Ve g›lâl tahsîliyçün bir a€a gelüp üç kîse kâr eder. Ve bir a€a dahi güllâb suyu içün gelüp bir kîse mâl ve kâflifden bir küheylân feres-i âl tahsîl eder.

Ve bu flehirde üç fetvâ sâhibi fleyhülislâm› var, lâkin mezheb-i Hanbelî müftîsi yokdur. Ve nakîbü'l-eflrâf› ve a‘yân-› eflrâf› çokdur. Ve ulemâs›n›n dahi hadd [ü] hasr› yokdur.

Ve flehri bir sahrâ-y› bî-pâyân›n ortas›nda cereyân eden bahr-i Hazret-i Yûsuf'un iki cânibinde kat-ender-kat musanna‘ u müzeyyen ve ma‘mûr u âbâdân sarây-› âlîler ve hâne-i zîbâlar ile ârâste ve bâ€ u gaytân [u] bostânlar ile pîrâste olmufl bir flehr-i mahbûb ve amâristân-› mergûb mahmiye-i binâ-y› Yûsuf bin Ya‘kûb'dur.

Ve cümle tokuz bin altm›fl bin büyût-› zîbâlar ve binâ-y› ra‘nâlard›r. ‹lâ'l-ân amâr olmada bir rûflen-âbâd ve bir flehr-i dilflâd edici yerdir. Ve serâpâ kârgîr

sengîn bünyâd ve tula ve cibs ile âbâd olmufl flehr-i latîfdir. Ve sütûhlar› bi't-tamâm kirec ile mestûrdur. Ve her hânenin ve her sarây-› âlîlerin bâblar› kal‘a kapular› gibi muhteflemâne dervezelerdir.

Ve bu flehir cümle altm›fl yedi mahalle ve altm›fl yedi mihrâbd›r. (---) hutbedir, mâ‘adâs› (---) var›nca evkâf› metîn mesâcidlerdir. Ammâ cümleden cemâ‘at-› kesîreye mâlik Kâflif sarây›n›n dibinde,

fieyh Muhammed-i Vâkarî hazretlerinin câmi‘i

‹bâdethâne-i kadîmdir ve gâyet rûhâniyyet vard›r. ‹ki kapusu var, biri sa€ cânibinde ve biri k›ble kapusudur. Ve üç tabaka bir minâresi var. Ve mihrâb› bir buca€a münharif vâki‘ olmufl; gûyâ zamân-› evvelde kenîse imifl. Ve derûn-› câmi‘de on befl mermer sütûnlar üzre kemerleri fevk›nda münakkafl tavand›r. Ve hareminin tâ vasat›nda bir azîm nâb›ka d›raht› var, ceviz kadar âbdâr ve dânedâr nâb›ka verir, acîb ü garîb vâcibü's-seyr flecere-i tayyibedir. Ve andan,

Câmi‘-i fieyh Rûmî

Bir câmi‘-i sagîredir. Bunun dahi mihrâb› bir köfleye vâki‘ olmufldur. Ve derûn-› câmi‘de çâr sütûn içre binâ olunmufl ma‘bedhânedir. Ve minâresi câmi‘inden munfas›ld›r. Ve hareminin ortas›nda bir beyâz kubbe içre (---) (---) (---) efl-fieyh Abdullâh medfûndur. Ve çârsû içinde cemâ‘at-› kesîreye mâlik,

Câmi‘-i Sultân Kay›tbay

Tûlen ve arzan yetmifl ad›md›r. Ve mihrâb› içre beyâz mermer üzre müzehheb celî hattile:

†††»”A†«‰%‹
,ÓœÚ ÊÓ—È† ,‰ÒÔ»†ËÃ‹
[1] —Ú÷ÍÁ«† · Ë‰Ò†ËÃ‹

âyeti tahrîr olunmufldur.

Ve mihrâb›n›n iki cânibinde bir gûne musaykal u mücellâ tafl amûdcikler var kim cemî‘i seyyâhân-› cihân gelüp temâflâ ederler. Âlem-i hayretde kalup ma‘lûmlar› de€ildir kim ma‘âdin midir, yohsa amelî terkîb midir, nâ-ma‘lûm bir turfa hacerlerdir. Ve harem etrâfiyle enderûn [u] bîrûnda olan cümle otuz alt› sütûn-› hamrâd›r. Ve cümle kemerler üzre nakfl-› Mânî zer-ender-zer münakkafl ifllerdir. [Q 347b] [P 341b] Ve bir yan kapu ve bir k›ble kapu. Ve mihrâb dîvâr›nda bir kapu dahi var, andan on dörd kademe tafl nerdübânlar ile enilüp âbdest al›nur, Yûsuf bahr› cereyân eder. Ve harem ortas›nda bir âb-› hayât kuyusu var. Ve bu câmi‘ serâpâ kemerler üzre binâ olunmufldur, alt›ndan Yûsuf denizi geçer. Ve üç tabaka bir musanna‘ serâmed minâresi vard›r. Ve,

Câmi‘-i Tâcüddîn

Alt› aded amelî tula sütûnlar üzre haremsiz bir küçücük câmi‘dir. ‹ki yan kapular› var. Ve sol cânibindeki yan kapunun iki tarafdan sekizer kademe tafl nerdübân ile ç›k›ld›€›yçün bu câmi‘e Câmi‘-i Mu‘allâk derler. Bir alçac›k minâresi var. Ve bir,

Câmi‘-i Mu‘allâk

dahi Emîr Süleymân'›nd›r. Karîbü'l-ahd binâ olunmufl bir câmi‘-i münevverdir. ‹ki cânibinden tokuzar kademe tafl nerdübân ile ç›k›ld›€›yçün buna dahi Câmi‘-i Mu‘allak derler. On alt› sütûn kemerleri üzre müzehheb nakfl-› bûkalemûn tavand›r. Sol cânibindeki kapusu etrâf›nda,

[2]«ÊÒÂ«†ÍŸÚÂÔ—Ô†Â”«ÃœÓ

âyeti ve mihrâb içinde,

[3] ,OœU EO—E† ,‰

âyeti ve mihrâb üzre müzehheb celî hatt-› Karahisârî ile iki sat›r hatt-› latîf ile,

Emera bi-inflâi hâze'l-mekâni'l-mübârek *el-abdü'l-fakîr ilallâhi te‘âlâ Süleymân el-emîr el-kâflif ›klîm el-Behnîsâ sene sittin ve seb‘imi’e [760].*

tahrîr olunmufldur.

Ve bu câmi‘ sûk-› Zarbûn cânibindedir. Alt› serâpâ dükkânlard›r. Bir musanna‘ u müferrah dilküflâ câmi‘-i rûflendir. Ve yine bahr-i Yûsuf kenâr›nda,

Câmi‘-i Hasan Be€

On sekiz sütûn-› hamrâ üzre kaddi bâlâ tâklar üzre halkârî ve müzehheb ve gûnâ-gûn silu ve lâcüverd ile nakfl olmufl tavand›r. Ve iki cânibinde yan kapular› var. Sol taraf› yan kapusundan on sekiz kademe tafl nerdübân ile ç›k›lup enilüp bahr-i Yûsuf'dan âbdest al›nur. Ve k›ble kapusu bahr-i Yûsuf üzre vâki‘ olan cisr üzre k›ble kapusudur. Ve hareminde iki hûrmâ d›raht› vard›r. Ve bir alçak minâresi var. Sûk-› kantara-i K›nâvî civâr›nda,

Câmi‘ü'l-Ma€ribî

On sütûn üzre haremsiz ve bir kapulu ve bir alçak minâreli bahr kenâr›nda bir câmi‘dir. Ve bu câmi‘in mukâbelesinde,

---

1 *Kur’ân,* Bakara, 144; "(Ey Muhammed!) Biz senin yüzünün gö€e do€ru çevrilmekte oldu€unu (yücelerden haber bekledi€ini) görüyoruz. ‹flte flimdi, seni memnun olaca€›n bir k›bleye döndürüyoruz. Art›k yüzünü Mescid-i Haram taraf›na çevir."

2 *Kur’ân,* Tevbe, 18; "Allah'›n mescitlerini ancak Allah’a ve ahiret gününe iman eden, ... kimseler imar eder."

3 *Kur’ân,* Bakara, 144; "(Ey Muhammed!) Biz senin yüzünün gö€e do€ru çevrilmekte oldu€unu (yücelerden haber bekledi€ini) görüyoruz."

Hâce câmi‘i

Bu dahi haremsizdir ve on amûd üzre bir küçük câmi‘dir. Ve mihrâb› içinde,

[1] ,OœU EO—E† ,‰

âyeti merkûmdur. ‹ki yan kapusu ve minâresi var. Haremsiz bir küçük câmi‘dir.

Ve sûk-› Gaytân'dan Yûsuf bahr› içindeki câmi‘ on alt› sütûn üzre iki yan kapu ve bir k›ble kapu ve bir alçak minâreli haremsiz bir câmi‘-i sagîrdir.

Ve câmi‘-i ‹bn Allâm.

Ve câmi‘-i Arnabud.

Ve câmi‘-i Sûku'l-hamîr.

Ve Câmi‘ü'l-cedîd.

Ve Câmi‘ü'l-mu‘allak-› kebîr.

Ve câmi‘-i efl-fieyh Mûsâ.

Bu câmi‘lerden mâ‘adâ elli mihrâba var›nca zevâvî-i ma‘mûrelerdir. Ve yedi medrese. Ve k›rk mekteb-i s›byân. Ve iki hammâm, [biri] M›s›r'da fieyh Bekrîler evkâf›d›r ve biri efl-fieyh Âlim evkâf›d›r.

Ve cümle on alt› âyende vü revende mihmân-hânesi ma‘mûr hânlard›r. Çârsû içinde fieyh Bekrîlerin Beyâz Hân'› cümleden âbâdând›r.

Ve Muhyiddîn vekâlesi. Ve Bektafl vekâlesi. Ve Ma€ribî vekâlesi. Ve Hartu'l-gaytânda iki vekâle. Ve Menkûre sûkunda iki vekâle. Ve Arnabut hânesi kurbunda iki vekâle. Ve Nevayin mahallesinde iki vekâle. Ve fiugl-i kebîrde bir mu‘azzam vekâle.

Ve k›rk sekiz sebîl. Ve üç sarn›c kuyusu var, mâh-› Temmûz'da buz pâresi olup âb-› hayât olur.

Ve alt› yerde esvâk-› sultânîsi var. Biri sûk-› Kantaratü'l-milh ve sûk-› Hartu'l-gaytân ve sûk-› Hartu'l-magâribe ve Sûku'l-kebîr ve Sûku'l-mansûre ve Sûku'l-amûd. Ve cümle esvâklarda tokuz yüz dükkând›r. Ve cümle çârsû-y› bâzâr üzerleri hûrmâ a€ac› direkleri üzre mestûr tavand›r. fiiddet-i hârda cümle ehl-i h›ref bürûdet üzre otururlar ve her bâr tathîr edüp sulayup pâk [ü] pâkîze esvâk-› sultânî ve tâhir flâhrâhlard›r. Zîrâ sular› firâvân olup halk› sâhib-i tab‘ olmalar› sebebiyle sakkâlar dâ’imâ tarîk-› âmlar› refl edüp hâr [u] hâflâklar›n hammâmlara yakarlar. Böyle bir pâk ü latîf flehirdir. Lâkin bu flehrin kârgîr-binâ bezzâzistân› yokdur, ammâ yine cemî‘i hânlarda zî-k›ymet harîr kâlâ-y› metâ‘ bî-k›ymet firâvând›r.

Ve halîc-i Yûsuf'a nâz›r fevkânî ve tahtânî kahvehâne-i bî-minnetler var kim fleb [ü] rûz âyende vü revende ehl-i dilân›n ârâmgâh› ve cemî‘i seyyâhân dervîflân›n karârgâh› cemî‘i zurefâ ve yârân-› bâ-safâ ve ihvân-› bâ-vefâ görüflecek bir cây-› cilvegâh bezmgâh kahvelerdir. Her köflesinde mutr›bân ve hânendegân u sâzendegân meddâhân gazelhân ebyât efl‘ârlar›n ve âheng-i mizmerâtlar›n düzüp bülend-âvâz ile Hüseyin Baykara fasl› edüp flâ‘irân-› mâhirân fesâhat [u] belâgat üzre müfredât ve dübeyt ve müselles ve murabba‘ ve muhammes ve müseddes tercî‘-i bend ve kasâyid-i bahr-i tavîllerin tilâvet ederek birbirlerine hasmâne çâr-ender-çârlar ve mu‘aflflerât ve müstezât ve penc-beytler okurlar kim âdem hayrân kalur.

Ve mutr›bân-› kaflmerân gûnâ-gûn mudhik fla-kalar ederler kim mürde dili flâd [u] handân ederler. Bir tarafda dahi mahbûb pençe-i âfitâb rakkâs civânân çerh urup raks etdükde perîflân kâküller gibi dil-i âfl›k dilflâd u handân eder ve dahi perîflân hâl olur.

Ve ba‘z› cânlar elinde fincânlar›n nehre b›ra€up fincân cereyân ederek kahve (---) yan›na gelür. Ba‘z› âfl›k elinde flebeke sâhil-i bahrda kahve nûfl ederek mâhîleri sayd eder. (---) (---) (---) sular üzre binâ olunmufl kimi fevkânî ve tahtânî kimi de havz u f›sk›yye ve havz u flâzrevân (---) (---) (---) temâflâgâh-› ibret-nümâ kahâvîlerdir. Ba‘z›s›nda muganniye mahbûbeler var kim âflûb-› [Q 348a] [P 342a] fitne-engîzler var kim her bir iflveleri sihr-i hilâldir.

Ve bu flehrin ekseriyyâ câmi‘lerinin ve zevâ-vîlerin ve câ-be-câ hâne-i fukarâlar›n ve sarây-› âlîlerin revzen-i flahniflînleri Yûsuf bahr›na nâz›rd›r. Hattâ ba‘z› hânelerden havâtîn tâ’ifeleri flebekeler ile sudan mâhîler sayd ederler. Ve ba‘z› mahalde suya girüp flinâverlik ederler. Ve ricâl makûlesi ve s›byân-› dilberânlar hod evlâ bi't-tarîk mâ-i mâhî-vâr kâküllerin târmâr edüp bahr-i Yûsuf mâliki gibi flinâverlik edüp uflflâklar› ile alâ-mele’i'n-nâs birbir-lerin bilâ-vâs›ta ve bî-fûta dirâgûfl ederler, bir temâflâgâh-› bahr-i Yûsuf'dur.

Ve ba‘z› erbâb-› devlet kay›klara süvâr olup sâz u söz fas›llar› ederek halîcin tarafeyninde ola[n] bâ€ u bâ€çeli sarâylar› temâflâ ederek murâd edindi€i hânelere u€rayarak kay›klar ile flehr içinde seyrân ederler.

Ve bu flehr içre mezkûr halîc üzre befl yerde kantaralar var kim herbiri befler ve alt›flar gözdür. Nehrin iki cânibindeki mahallelere ve esvâklara (---) ubûr olunur. Ve ba‘z› cisrler üzre iki câniblerinde k›rkar ellifler dükkânlar vard›r. Her berber dükkânlar›n›n ve kahvehânelerinin pençereleri suya nâz›rd›r. Bu gûne metîn ve âlî cisrlerdir. Ve cümle hânelerde sâk›yeler ile sular çekilüp hammâmlar› ve bâ€ u bâ€çeleri rey ederler. Ve havz u f›sk›yye ve selsebîllere ve flâzrevânlara sular revân olup taraf taraf sakâlar(?) olunur gûnâ-gûn maksûreler vard›r.

Ve bu tur‘a-i Yûsuf halîc halîc niçe bin bâ€ u bâ€çeleri ve besâtîn-i müflebbekleri rey etdükden sonra iki yüz yigirmi pâre kurâlar›n mezra‘alar›na ve gaytânlar›na taksîm olup cümle Feyyûm diyâr› saky olundukdan sonra mâ-bâkî tur‘a-i Yûsufu Feyyûm flehrinin cânib-i garbîsinde bir sâ‘at ba‘îd bahr-i Hazret-i Yûsuf'a mahlût olur. Hikmet bu kim bu tur‘a-i Yûsuf flehr içinden cereyân ederken âb-›

---

[1] *Kur’ân,* Bakara, 144; "(Ey Muhammed!) Biz senin yüzünün gö€e do€ru çevrilmekte oldu€unu (yücelerden haber bekledi€ini) görüyoruz."

zülâldir; kaçan kim bahr-i Yûsuf'a munsab olur zehr-i mâr olur, gâyetü'l-gâye mâlih bir buhayre-i azîmdir. Dâ'iren-mâdâr üç günde devr olunur bir buhayredir. Ba'z› tevârîhlerde bu buhayreye Birketü'l-karn derler. Cânib-i erba'as›nda bâ€-› ‹rem'den niflân verir yüz pâre ma'mûr u âbâdân kurâlar vard›r. Yedi sekiz ay M›s›r'› meyve ile ganîmet eden bu kurâlard›r. Ve bu bahr içre altm›fl pâre kayasa nâm›nda bal›kc› kay›klar› vard›r, kurâlara âdem ve metâ' götürüp getirmekdedirler ve me'kûlât meflrûbât müsmirât tafl›madad›rlar.

Ve bu bahr içre yetmifl gûne mâhî oldu€u sicilde mastûrdur. Âdem kadar cüssedâr ve sazan ve sindiye(?) ve flilbe bal›klar› memdûhdur. Gerçi bu buhayre eyle bir bahr-i ummân de€ildir, ammâ bu bahr içre cemî'i zî-rûh k›sm› mevcûddur. Husûsâ deniz at› vard›r. Nîl ile timsâh gelüp mürd olur, mu'cize-i Yûsuf'dur. Ve bir mu'cize dahi budur kim mâh u sâl bi'l-gudüvvi ve'l-âsâl Nîl'in n›sf› bu tur'a-i Yûsuf'dan deryâ-misâl cereyân edüp bu buhayreye girüp içinde mahv olur. Ve bir yere bu buhayrenin ittisâli yokdur, hemân telattum temevvüc edüp durur bir Bahr-i Sefîd'dir.

Ve bu buhayre kenâr›nda karîbü'l-ahd üç yüz altm›fl pâre bâ€-› behiflt ma'mûr u âbâdân kurâlar var imifl. Bir kerre bu buhayre tu€yâna gelüp ba'z› kurâlar› gark eder. Ancak küflûfiyye beledlerinden yüz befl pâre kurâ kalm›fld›r. Ve yüz pâre dahi evkâf u iltizâm kurâlar›d›r. Ve bu bahri bizzât Hazret-i Yûsuf-› S›ddîk s›dk ile mübârek ve yed-i beyzâlar› ile hafr ederken emr-i Hakk'ile Cenâb-› ‹zzet taraf›ndan Cibrîl-i Emîn'e vahy gelüp mübârek kanadiyle iflâret etdükde bu halîc-i azîm ve bir âb-› hayât-› cân-perver zemînde zâhir olup bu buhayre hâs›l olur. Ammâ flimdiki hâlde zehr-i mârdan ve semm-i helâhil-i mâr(?)dan niflân verir.

Ammâ bi-kavli müverrih ve âlim ü âmîl *H›tat-› Makrîsî* eydir:

Bu bahrin sâhilinde sâkin olan kavm Hazret-i Yûsuf'a âk u âsî ve gümrâh olan usât-› ümeme Hazret-i Yûsuf bed-du'â etüp cemî'i hayvânâtlar› bu buhayreye gark olup kendüler dahi müsta€rak olup bahrlar› dahi zehr-i mâr olmufldur. Ve hâlâ bu bahr içre gark olan kavmin âdem s›fat›nda ve gark olan hayvânlar› s›fat›nda at ve kat›r ve deve ve s›€›r ve câmûs ve h›mâr ve kelb ve koyun ve keçi ve horos s›fat›nda bal›klar vard›r. Ve ba'z›s› mürd olup kenâra ç›kup temâflâ ederler. Ve deryâ atlar› ba'z› zamân karaya ç›kup tarlalarda bu€day› ve fla'îr tenâvül eder. E€er kenârda k›srak-› berrî bulursa aflup k›srakdan kulun hâs›l olur. Sene 1083 târîhinde Kethudâ ‹brâhîm Pafla'ya bir buhayre at› yavrusu getürdiler, cildi bal›k hey'etinde ve yelesi bal›k yelesi ve kuyru€u bal›k gibi ve sâ'ir a'zâs› at gibi idi.

Ve Elvâhât vilâyetinin cemî'i uyûnlar› tahte'l-arzdan bu buhayreye gelüp mahlût olur derler. Hattâ Sultân Muhammed-i Ekrâd bu Elvâhât uyûnlar› buhayre-i Yûsuf'a munsab oldu€un istimâ' edüp Elvâh'da gâyib olan nehre saman ve kömür döküp [Q 348b] [P 342b] alt› sâ'atde saman ve kömür bahr-i Yûsuf'a gelüp mahlût oldu€u *Usûlü'l-bihâr* nâm›nda bir tevârîhde merkûmdur. Böyle âb-› zülâller mahlût olurken bahr-i Yûsuf zakkûm-vâr ac›d›r. Ammâ mâhîleri gâyetü'l-gâye lezîzdir ve aslâ bal›k râyihas› yok bir mukavvî semekelerdir.

Ve hikmet-i Hudâ bu buhayreye muttas›l bir küçük buhayre vard›r, âb-› hayâtdan niflân verir bir buhayrecikdir. Ve e€er mülûk sâhibleri murâd edinseler bu âb-› hayât buhayreci€i ve Yûsuf buhayresini y›ld›z cânibinde Hûfl-› Îsâ flehri önünden ubûr etdirüp ‹skenderiyye kurbunda Akdeniz['e] munsâb etdirmek emr-i sehl idi. Zîrâ Feyyûm buhayresinin arz› âlî ve ‹skenderiyye cânibi süflîdir ve mâbeynleri iki konak yerdir. Eyle olsa Feyyûm diyâr›nda bu buhayre yerine üç yüz pâre kurâ dahi amâr olurdu. Zîrâ bu buhayre üç yüz pâre kurâlar› gark etdü€inden mâ'adâ y›ldan y›la buhayre tafl(›y)up Feyyûm flehrine karîb gelmededir. Âhirü'l-emr Feyyûm'u gark eder derler. Me€er mu'cize-i Hazret-i Yûsuf rûhâniyyetiyle himâyetullâhda ola.

Ve Feyyûm'un cânib-i garbîsinden kum deryâs› gelmededir. Zîrâ kavvim(?) kum bir kerre bu Feyyûm'a gelüp kum t›l›sm›n münhedim edüp flehr-i Yûsuf'u günden güne harâb etme€e mü'eddî oluyor. Zîrâ bu Feyyûm'un flimâli cânibinde cebbâne yan›nda Melik Mukavk›s'›n ve Melik Tavtîs'in ve Hazret-i Yûsuf'un sarâylar› var kim eflâke ser çekmifl tâk-› Kisrâ'dan niflân verir binâ-y› âlîleri var kim bir cânibin kum deryâs› ve bir taraf›n Yûsuf deryâs› gark etmededir.

Ve Hazret-i Yûsuf'un ibtidâ binâ etdü€i flehr-i Feyyûm bu mahaldir. Hâlâ cemî'i kubâblar› ve amûd-› serâmedleri ve kubâb-› sernigûnlar› zâhir ü bâhirdir. Hâlâ cemî'i ma'mûr olan Feyyûm'un y›ld›z rûzgâr› cânibinde karâfeye muttas›ld›r. Tâ flark cânibinden garb taraf›na üç sâ'atlik bir tûlânî flehr-i azîm imâretleri âsâr› var, bir sevâd-› mu'azzam flehr-i kebîr imifl. Ve dahi evvel kal'as› Melik Reyyân binâs›d›r, an›n dahi hâlâ temelleri zâhirdir. Ba'z› yerleri Yûsuf deryâs›na gark olmufldur. Ol kadar metîn ü müstahkem kal'a-i üstüvâr imifl kim hâlâ ba'z› temelleri üzre üç araba yan yana gitse müstevfâ ubûr etse mümkindir. Ammâ,

[1] „‰†'Δ†A«%

Ve bu buhayre ‹skenderiyye deryâs›na mahlût olsa Feyyûm flehri gark olmadan halâs oldu€undan mâ'adâ dörd yüz pâre kurâya kifâyet edecek kadar zemîn peydâ olup flâdumân ve âbâdân diyâr-› sultân olurdu. Ammâ,

---

[1] *Kur'ân,* Kasas, 88; "Onun yüzü (zat›)ndan baflka her fley helak olacakt›r."

‹zâ erâde'llâhu fley'en heyye'e esbâbehu[1]

elbette zamân› var;

el-umûru merhûnetün bi-evkâtihâ [2]

buyurmufllard›r. Ve bir m›sra‘da:

Sâ‘ati var geçer ey Âgehî sabr et katlan

demifller.

Ve zamân-› kadîmde bu Feyyûm flehrinin âb [u] havâs› cihân-ârâ memdûh-› âlem idi, ammâ ilâ'l-ân âb› da ve havâs› da sakîldir. Zîrâ cânib-i erba‘as›n k›rk elli bin bâ€ u bâ€çe ve nahlistân ve gül gülistân ve reyhânistân her taraf›ndan ikifler sâ‘atl›k yer bu bâ€istânlar dutup flehir bu h›yâbânistân murgzâr›n tâ ortas›nda kalup kesb-i havâ edecek bir cây-› menfez kalmam›fl. Ve an›niçün bu Feyyûm flehrinde bâd-› sabâ yokdur. Lâkin suyu çokdur, ol dahi ol kadar müsta‘meldir ki mezkûr bâ€ u bâ€çeler içre cereyân ederek mâ’-i bî-nef‘ olur. Ve fleb [ü] rûz flehrin cânib-i erba‘as›nda bâ€lar içre bî-hadd ü bî-k›yâs murgân-› gûnâ-gûnun ve hezârân hezâr›n asvât [u] nagamâtlar› âdeme bir kelâm› râhat ile istimâ‘ etdirmezler. Ve niçe bin dollâblar›n asvât-› sûznâkleri ve niçe kerre yüz bin selsebîl ü fevvârelerin cereyân edüp ça€›ld›s› âdeme dehflet verir. Böyle bir ibret-nümâ flehr-i dâr-› enbiyâd›r. M›s›r diyâr›nda bundan h›yâbânl› ve gül gülistânl› flehir yokdur. Hattâ gülistânl› bâ€larda de€ildir, da€larda ve tarlalarda sahrâlar› verd-i handân-› ahmer elvân zeyn etmifldir. Cânib-i erba‘as›nda der-i dîvârdan niflân yokdur, hemân pâymâl-i rimâl bir gülistân-› berr-i beyâbând›r. Hattâ vakt-i seherde Tâmiye nâm bir belde vard›r, Feyyûm'a iki sâ‘at karîbde, tâ anda gül-i handân›n râyiha-i tayyibesi gelüp flem olunur. Bu mertebe Feyyûm'un gülistân› ve bostân› cihân› dutmufldur.

Ve bu flehrin kömistânlar› ve karâfesi tiyâb rûz-gâr› taraf›na vâki‘ olmufldur. fiehr içre halîc-i Yûsuf cereyân etme€ile flehir halk› tâze cân bulmufldur. Ammâ flehrin vakt-i flitâs›nda olan havâs›n›n ve âb›n›n letâfeti ne Haleb ne R›kka ve fiehrizûr'da vard›r, me€er kim flehr-i Ma‘arretü'n-Nu‘mân'da ola.

Cümle Feyyûm halk› yaz günleri kâr edüp k›fl günleri zevk [u] safâ ederler. Halk› gâyet ehl-i zevkdir. Yigirmi yedi bin bâ€ u bostân›nda ve gül gülistân›nda mahbûb u mahbûbeleri ile fleb [ü] rûz sohbet-i hâssu'l-hâs› bir cây-› menâsda ederler. Zîrâ bu flehrin gülistân› ve bostân› Arab u Acem'de yokdur, me€er Sak›z cezîresinde ola. Ammâ bunun on iki elvân gülü sicilde mastûrdur. Ve bu flehrin halk› gâyet garîb-dostlard›r. Ve gâyet sulehâ-y› ümmetden kimesneler vard›r. Ekseriyyâ halk› muharremât u mükeyyefâtdan bir fley bilmezler.

Ve mu‘cize-i Yûsuf Nebî berekâtiyle [Q 349a] [P 343a] bu flehrin bu kadar bin bâ€lar› var iken bi-emrillâhi ta‘âlâ üzümü flarâb olmaz. Zîrâ bu flehirde mazanne-i kerâme mecâzibûndan ve ulemâ-y› müfessirîn ü muhaddisîn ü musannifînden ve hâf›z hamele-i Kur’ân'dan niçe bin e’imme ve hutebâ ve ulemâ ve sulehâ recül-i sâlihler vard›r. Ve kavm-i necâyîb ya‘nî kibâr-› nücebâ bu diyârda me’mûrlard›r. Ve meflâyihi gâyet çokdur.

Ve mahbûb [u] mahbûbesine hadd [ü] hasr yokdur. Ve halk› gûnâ-gûn esvâblar geyerler. Ve askerî tâ’ifesi gâyet çokdur. Çuka ve sof ve akmifle[-i] fâhire geyerler. Ve zenâneleri endâm›na siyâh harîr izâr bürünüp pâylar›na cündî fillarlar geyüp mü’eddebâne gezüp reftâr ederler. Gâyet ganîmet flehirdir. Ve arz-› beledi M›s›r gibidir, zîrâ M›s›r'a iki merhale yerdir.

Ve me’kûlât [u] meflrûbât mahsûlât sanâyi‘ât›n›n memdûhu ibtidâ âbdâr engûrü ve elmas› ve emrûdu ve fleftâlûsi ve zerdâlûsi ve nâr› ve incîri ve ayvas› befl ay M›s›r'› ganîmet eder. Ammâ kay›s› ve kiraz ve viflne ebeden yokdur. Ammâ limonu ve turunçu ve kebbât› çokdur.

Ve h›yârflenbe derler bir meyvesi olur, d›raht› ve yapraklar› gûyâ ceviz a€ac›d›r. Ammâ meyvesi yeflil yeflil kamç› gibi uzun uzun olup sarkar, kemâlin buldukda siyâh siyâh kabuklu olup içinde bo€um bo€um yine siyâh bal› olur, gâyet lezîzdir, tabî‘at› müshildir. Rûm'a Arab u Acem'e ve Frengistân'a bu Feyyûm'dan gider, gayr› diyârda yokdur. Câ-be-câ M›s›r'da dahi vard›r, ammâ cümle mîrîdir; ‹skenderiyye ve Reflîd ü Dimyât'da dahi vard›r. Cümlesin sâhiblerinden h›yârflenbe emîni alup bahâs›n sâhiblerine verir. Yigirmi yük akçe maktû‘ emânetdir, sâhibleri bir h›yârflenbe bey‘ etse tahrîm ederler.

Ve Feyyûm'un beyâz pembe-misâl etme€i ve gülü ve gülâb› ve âdem kaddi Feyyûm ketân› ve beyâz gömleklik beyâz kenârl› bezi meflhûrdur, ammâ T›rabuzan bezi gibi ince de€ildir. Ancak Feyyûm'da yedi yüz çulha kârhânesi vard›r, bezi çok oldu€undan meflhûrdur. Ve bu flehirde haftada bir bâzâr-› azîm olup k›rk elli bin âdem cem‘ olup bir bey‘ [u] flirâ olur kim diller ile ta‘bîr olunmaz. Vâcibü's-seyr bir bilâd-› flîrîndir. *Ammerehullâhu ta‘âlâ ilâ-ink›râzi'd-devrân.*

{Tetimme-i evsâf-› Feyyûm-›
‹rem oldur kim

Bâlâda tahrîr olunan tur‘a ve buhayre ve halîc-lerin cümle su irkindisi yer olmak ile gâyet batakl›k ve azmakl›k zemîn olmak ile ol as›rda arz-› Feyyûm'a lisân-› K›btî ile Cuye derlerdi, ya‘nî su irkindisi demek olur. Ammâ lisân-› ‹brânîce Feyyûm'un ismine Kayflum derler. Kayflum Kabâb›ta kavminden bir melikin ismidir. Ba‘dehu Hazret-i Yûsuf'un mu‘cizesiyle hâlâ bir flehr-i ‹remezâtü'l-imâdd›r.}

---

1 Allah bir nesneyi yaratmak isterse sebebini de yarat›r.

2 Her ifl, vakti zaman› gelince olur.

Feyyûm flehrinde âsûde olan velîleri beyân eder

Evvelâ efl-fieyh Rûmî hazretleri.
Ve efl-fieyh fievkî.
Ve efl-fieyh Su‘ûdî.
Ve efl-fieyh fierîf.
Ve efl-fieyh Abdullâh.
Ve efl-fieyh Ebülhûdî.
Ve efl-fieyh Ebülcibâl.
Ve ziyâret-i Erba‘în.
Ve efl-fieyh Muhammed Vâfirî: Câmi‘inde minâresi dibinde medfûndur.
[Ve] efl-fieyh Muhammed Acmâvî: Câmi‘inde medfûndur.
Ve vâlide-i Hazret-i Yehûdâ.
Ve vâlide-i Hazret-i Mûsâ Yûhâ Ana.
Ve bu flehirde niçe yüz bin ziyâretler vard›r, ammâ ziyâret etdi€imiz bunlard›r, *ve's-selâm*.
Ve bu flehirde Kadrî Çelebi ve Arnabut Çorbac› ve K›z Alî Çelebi ve Hac› Mansûr ile vedâlaflup kâflifden bir at ve üç deve yükü meyve ve üç bin para ihsân alup ve elli tüfeng-endâz refîkler verüp Feyyûm'dan y›ld›z cânibine nice âbâdân gülistânl› kurâlar› ubûr ederek halîc-i Yûsuf sol cânibimizde kalup dörd sâ‘atde düz sahrâ ile,

Belde-i Tâmiye

Feyyûm hâkinde iki yüz hâne ve bir câmi‘i minâreli bâ€ u bâ€çeli iltizâml› kurâd›r. Bir kahvehânesi ve birkaç dükkânlar› var.
Bu beldede üç bin âdem kârbân halk› cem‘ olup vakt-i zuhrda atlara yem asup vakt-i asrda pür-silâh olup azm-i M›s›r deyüp berr ü beyâbân çöle ve rimâlistân yola düflüp on yedi sâ‘at flarka flâdumâns›z ve amâns›z ve Urbân› îmâns›z çölistân içre kurâ ve kasabâtdan nâm [u] niflân yok çöldür. Ve M›s›r'a bundan gayr› yol yokdur. Mahûf u muhâtaral› yerdir. Behîce ve H›nâdî Urbân› aflk›yâs›n›n flikârgâh› ve karârgâh› yeridir. Gerçi bu mahaller Habîro€lu dire€indedir, ammâ vâlî-i M›s›r Kethudâ ‹brâhîm Pafla emriyle Habîro€lu Behîce ve H›nâdî ve Zu‘afâ Urbânlar›n buhayre kenâr›nda nehb ü gâret etmifldi. Behîce ve H›nâdî dahi Habîro€lu'na ra€men bu Feyyûm câniblerinde rehzenlik ederlerdi. Biz dahi ol havfdan iki bin pür-silâh âdem cem‘ olup bir gecede ol çölistân› ubûr edüp ertesi ale's-sabâh Nîl-i mübârek kenâr›nda,

Menzil-i Hân-› Kahve

Mukaddemâ Fûncistân'a giderken bu mahalden ubûr olunup Habîro€lu hudûdu oldu€u tahrîr olundu. Ba‘dehu bunda olan kimesnelerden,
"Fûncistân meliki hedâyâlar› ile gemiler geçdi mi?", deyü su’âl etdik.
"Hay›r geçmediler, ammâ bundan iki menzil yukaruda Benî Seyf'dedir", deyü haber verdiler. Hemân hakîr,
"Bu menzil memerr-i nâsd›r ve bir kaht [u] galâ hând›r", deyüp cümle atlar›m›z gemilere koyup bu Kahve hân› mukâbelesinde Nîl afl›r›,

Evsâf-› vilâyet-i fiark Atfîh

Eyâlet-i Circe hükmünde baflka kâfliflikdir. Yedi bölükden mustahf›zân› yokdur. Ammâ yüz elli tevâbi‘iyle yigirmi kîse mâl› ve (---) erdeb g›lâli tahsîl edüp Circe dehlîzinde muhâsebesin görür, kendüye on befl kîse fâ’iz kalur. Taht-› hükûmetinde yigirmi alt› pâre kurâd›r. fiehri yokdur, kâflif haymeler ile meks eder. Ve M›s›r cânibinde Besâtîn nâm belde ile müflâd›r, tâ M›s›r yan›nda bu fiark Atfîh hudûdu tamâmd›r. fiark Atfîh'de Circe hudûdudur, Circe'nin cânib-i flarkî hudûdu Besâtîn'de. [Q 349b] [P 343b] Ve yüz elli akçe kazâd›r. M›s›r karîb olma€ile M›s›r mollâlar›na nâhiye ihsân olunur, mâhiyye bin para hâs›l olur.
‹ki gece bunda kâflif yan›nda haymelerimiz içre mihmân olup üçüncü günde Circe'de gemilere kodu€umuz hedâyâlar ve bâr-› sakîller ile tevâbi‘lerimiz gelüp anlar Nîl'den hakîr yine Nîl'i cânib-i garba ubûr edüp andan Habîro€lu kasabas›n ubûr edüp Nîl kenâr›nca befl sâ‘atde,

Evsâf-› menzil-i kasaba-i Cîze

fiehr-i azîm ve bilâd-› kadîm imifl. ‹btidâ bânîsi Ehrâm da€lar›n binâ eden Sûrîd kehene-i köhnenin binâs›d›r. Ehrâm da€lar› ile Fustât flehri ki M›s›r-› atîkdir, anlar›n iskelesidir. M›s›r hâkinde (---) kîse iltizâml› kâfliflikdir. Yüz tevâbi‘iyle ve yedi bölükden mevcûd ve müsellah mustahf›zân askeri ile hükûmet eder a‘lâ kâfliflikdir. Ve kendüye senevî k›rk kîse mâl hâs›l olur. Ve fleyhü'l-Arab› Habîro€lu'dur, çöl cânibinin hâkimidir.
Ve bir hâkim dahi yüz elli akçe ile sadaka ihsân olunur kazâd›r. (---) pâre nâhiye kurâlar›ndan iki müddeti alt› M›srî kîse hâs›l olur flerîf kazâd›r. fieyhü'l-islâm Boluvî Mustafâ Efendi'ye ber-vech-i arpal›k ihsân olunmufldur.
Ve flehri Nîl kenâr›nda bâ€l› ve bâ€çeli ve bin hâneli ma‘mûr u müzeyyen kasaba-i flîrîndir. Ve cümle k›rk mihrâbd›r, ammâ cümle (---) hutbedir. Ve cümleden cemâ‘at-› kesîreye mâlik olan ibâdetgâh-› kadîm Eski Câmi‘ (---) hayrât›d›r. Du‘â müstecâb olacak makâmd›r, zîrâ bu câmi‘de ziyâretler var. Ve câmi‘-i (---) ve câmi‘-i (---). Mâ‘adâs› mesâcidlerdir.
Ve iki vekâle ve alt› kahvehâne ve yedi mekteb-i s›byân ve sekiz sebîl ve bir hammâm ve üç tekye vard›r. Ve âbâdân hânelerinde ‹kbâl Kâflif sarây› ve

Boluvî Mustafâ Efendi sarây›ndan âlî binâ-y› zîbâ sarâylar yokdur.

Ve bâ€ u bâ€çesi ve nahlistân› çokdur, ammâ bostânlar› yokdur, zîrâ s›€›r ve koyun kân›d›r. Çârsû-y› bâzâr›nda cümle halk› lebbând›r ve cümle iki yüz ma‘dûd dükkând›r. Cîze lebeni ve k›flta kayma€› gâyet lezîzdir. Beher yevm yigirmi bin mecur yo€urd ve on bin çanak kaymak tabak tabak M›s›r'a gider. Ve niçe bin cerre âye[t] [1] †‰»E«†Œ«‰’‹ âyeti nâzil olan süd hakk›ndad›r kim eyle lezîz südü M›s›r'› besler. Gûyâ Cîze s›€›rlar› ve ganemleri M›s›r halk›n›n süd analar›d›r. Ebû Hüreyre südden ziyâdesiyle hazz etdüklerinden du‘â edüp an›niçün Cîze'nin yo€urdu ve südü memdûh-› Ümmü Dünyâ'd›r.

Ve âb [u] havâs›n›n letâfetinden nebâtât [u] giyâhât› gâyet firâvân olup cümle devâbâtlar› tâ Ehrâm da€lar›na var›nca çemenzâr mezra‘a yerleridir. An›niçün hayvânlar›n›n südü çok olur.

Ziyâretgâh-› Cîze

Evvelâ sultân-› bay [u] gedâ ve fakîr ü fakîre **efl-fieyh Hazret-i Ebû Hüreyre**: râvî-i hadîs, Hazret-i Risâlet-penâh'›n Sahâbe-i kirâm›ndand›r. Kabâ'il-i Mekke'den Dûfl kabîlesindendir. Amr ibnü'l-Âs ile M›s›r fethinde bulunup mecrûhan flehîd olduklar› künhü ile mufassal M›s›r ziyâretlerinde mevlûd-› flerîfleri ile ale't-tafsîl tahrîr olunmufldur, mükerrer tahrîrinde melâlet vard›r.

Hulâsa-i kelâm ulu sultân-› sâhib-kelâmd›r. Hattâ bu hadîs-i flerîfi anlar›n rivâyetlerine isnâd ederler. Hadîs: [2] «‰ÕĀ—Á††—Ë- buyurmufllard›r.

Hakîkatü'l-hâl âb [u] havâ cihetinde kasaba-i Cîze ravza-i R›dvân'dan bir köfledir. Müte’ellim ü ma€mûm ve sâhib-i hümûm bir kimesne Cîze'ye varsa derhâl ve der‘ân def‘-i hem ü gam edüp mesrûr u dilflâd ve gamgîn gönlü âbâd olup inflirâh-› sadr [u] zevk-› derûn müyesser olur. Zîrâ bu hâk-i anber pâkde Hazret-i Yûsuf *aleyhi's-selâm* Züleyhâ iftirâsilye bu flehre karîb zindânda haps olunup halâs oldukda Cîze'de sâkin olanlara ve ehl [ü] iyâllerine du‘â edüp gerd-i küdûretden Cîze halk› halâs olmufllard›r. ‹lâ-yevminâ hâzâ ol nefes-i Hazret-i Yûsuf te’sîriyle hâlâ Cîze halk›nda zerre ve flemme gam u gussa yokdur. Ve cümle halk› mün‘imlerdir. Ve,

Ziyâret-i Ka‘bü'l-Ahbâr *kuddise s›rruhu*. Ve,

Ziyâret-i kadem-i hacer-i Hazret-i Mûsâ. Hikmet-i ‹lâhî, bir gün Hazret-i Mûsâ'n›n ayneyn-i flerîflerine veca‘ âr›z olup M›s›r'›n cenûbunda flehre hâyil cebel-i Mukattam'a ya‘nî Cûflî da€›na tecellî[-i] cemâle urûc edüp bin bir kelimâtdan sonra,

"‹lâhî, sana ma‘lûmdur, gözlerim a€r›r, bana flifâ ver" der. Hemân Cenâb-› Bârî'den nidâ gelüp,

"Yâ Mûsâ, senin gözlerine ilâc› Cîze flehrinde bir Yahûdî kar›s›n›n eli sebebiyle (---) bile halk etdim. Var s›hhatin sebebin andan taleb eyle" dedikde Hazret-i Mûsâ Cîze'ye gelüp ol Yahûdî kar›s›n bulup derhâl ol hâtûn-› ehl-i hâl Hazret-i Mûsâ'y› bir tafl üzre basd›rup mübârek pây-› sa‘âdetleri tafla te’sîr edüp mezkûr nisâ ol tafl› kaz›yup Hazret-i Mûsâ'n›n yine aya€› tozun gözüne eküp olan veca‘› teskîn olup Hazret-i Mûsâ handân olup ta‘accübe (---) (---) (---) ol tafl-› kadem-i Mûsâ Cîze'de Ulu Câmi‘de mahfûzdur.

Ziyâret-i âhar, yine bu Ulu Câmi‘de: kaçan kim Hazret-i Mûsâ *aleyhi's-selâm* Sa‘îd-i âlî'de ‹sne diyâr›nda Ermen flehrinde rahm-i (---) (---) (---) (---) ziyâ[re]t etdükleri mahalde vâlidesi Yûhâ Ana Fir‘avn-› la‘înin havf›ndan Mûsâ'y› bir flermûta **[Q 350a] [P 344a]** sarup sarmalayup bir sandûk içre koyup berk edüp Nîl'e ilkâ eder. Hikmet-i Hudâ Hazret-i Mûsâ'n›n vücûd-› nazenîni Nîl ile cereyân ederek Fir‘avn'›n sarây›n›n önünden ubûr ederken flâhniflînden me€er Fir‘avn'›n hâtûnu bâkire Âsiye Ana bu sandûkay› görüp bir hâcibe emr eder kim sandûkay› getireler.

Hikmet-i Bîçûn me€er kim Hazret-i Mûsâ'n›n pederi Fir‘avn'›n hâcibi idi, hemân ilhâm-› Rabbânî Mûsâ'n›n babas› ‹mrân'›n dil-i cân›na te’sîr edüp cân pâresi olan sandûkay› Nîl'den ç›karup Âsiye Ana'ya teslîm eder. Ol dahi sandûkay› keflf edüp görse içinde bir sa‘âdet tâc› sâhibi nûr-› mübîn gibi berk urup görünce meftûnesi olup evlâd yerine Mûsâ'y› ba€r›na basar. Fir‘avn ise keheneler söziyle anadan do€an ma‘sûmlar› katl ederdi. Zîrâ keheneler bât›l ilimleri ile Fir‘avn'a,

"Senin devletine zevâl bir o€landan ol›sard›r, hâlâ ol gulâm rahm-› mâderdedir" derlerdi. Hazret-i Mûsâ tevellüd etdükde,

"‹flte {bu} ân vücûda geldi" derlerdi.

Fir‘avn dîvâne olup bî-günâh ma‘sûmlar› helâk ederdi.

Bilmezdi kim Cenâb-› ‹zzet Fir‘avn'a Mûsâ['y›] kendü sarây›nda perverde etdirirdi. [3] ‌ı · Y‰†«‰‘

Hikâyeti cemî‘i k›sasda mastûrdur.

Netîce-i merâm ol Hazret-i Mûsâ'n›n Nîl'e at›ldu€› mahfaza sandûka elden ele geçüp hâlâ bu Cîze'deki Ulu Câmi‘in bir dollâb›nda mestûrdur. Ve,

Ziyâret-i nahl-i Îsâ: Kaçan kim Hazret-i Îsâ Yahûd tâ’ifesi derdinden vâlidesi Meryem Ana ile Nâbulus flehrinden seyâhate ç›kup M›s›r'a geldikde bu Cîze'ye gelüp sâyesinde oturup [4] —◊»«┤ âyeti

---

1 *Kur’ân,* Nahl, 66; "... içenlere halis ve içimi kolay süt içiririz."

2 Hadis: "Minberim ve kabrim aras›ndaki yer cennet bahçelerinden bir hahçedir."

3 *Kur’ân,* ‹brahim, 27; "Allah diledi€ini yapar."

4 *Kur’ân,* Meryem, 25; "... taze hurma ..."

üzre hûrmâs›n tenâvül etdikleri hûrmâ a€ac› bir köhne bî-hâs›l kurumufl nahl idi, Hazret-i Îsâ du‘â edüp ol ân semer verdi. Hâlâ bu Cîze'dedir, evc-i âsumâna ser çekmifl bir köhne serâmed a€acd›r. Cîze flehrinin nahllerine bu Îsâ nahlinden birer yaprak gayr› hûrmâlar›n kalbine sokarlar, dahi ziyâde hûrmâ verir, temâflâd›r. Ve ba‘z› hâl sâhibi kimesneler bu hûrmân›n alt›nda teberrüken ibâdet edüp Hakk'a tekarrüb ederler.

Ziyâretgâh-› di€er: Hazret-i Yûsuf'u Ken‘ân elinde kar›ndafllar› kuyuya atup babalar› Ya‘kûb Nebî'ye Yûsuf'u kurd yedi dediler, ba‘dehu tüccâr kavmi Hazret-i Yûsuf'u kova ile kuyudan ç›kard›k-lar›na alâ-tarîk›'l-k›sas Cenâb-› ‹zzet Habîb'ine bu âyeti nâzil etmifldir, âye[t]:

†ËÃ«¡ †”Í«—…†·√·

[1] †œ‰ËÁ†‚«‰†Í«†»‘—È·

Ba‘dehu ehl-i tüccâr Hazret-i Yûsuf'un cemâl-i bâ-kemâlin gördüler kim bir pençe-i âfitâb, henüz bülûgiyyete bâli€ olmam›fl bir t›fl-› nûr-› ilâhî. Yû-suf'u M›s›r'a götürüp kulumuzdur, deyü bâzârda Yûsuf'a bahâ taleb edüp kimesne hüsn-i Yûsuf'a bahâ veremediler. ‹llâ azîz-i M›s›r'›n hâtûnu Züleyhâ Ana bahâs›n verüp bâzâr-› hüsnden Yûsuf'u terâzûdan ç›karup ald›.

Hikmet-i Hudâ Züleyhâ Yûsuf'a ta‘aflfluk edüp meftûnu olup Yûsuf'dan kâm almak kasd›nda oldu. Yûsuf dahi enbiyâzâde olmas› haysiyyetinden cânib-i Züleyhâ'ya meyl etmeyüp âhir Züleyhâ Yûsuf'a iftirâ edüp azîz-i M›s›r'a gamz etdi. Âye[t]:

[2] ·‰Â«†—√È†‚ÂÍ’Á†‚œ†ÂÊ†œ»—†‚«

âyetinde ve cemî‘i tefâsîr ü tevârîhlerde k›sas-› Hazret-i Yûsuf mastûrdur. Ancak me’âl-i kelâm Hazret-i Yûsuf'u Züleyhâ iftirâsiyle zindânda haps etdiler. Bu âyet delîldir:

†Ë‰‚œ†—«Ëœ Á†

[3] Ë‰ΔÊ†‰Â†Í·Ÿ‰†Â«†¬Â—‚

Di€er âye[t]:

[4] †AA†»œ«†‰AA†AŁ†»Yœ†A«

---

1 *Kur’ân,* Yûsuf, 19; "O da kovas›n› sald›, (Yûsuf'u görünce) 'Müjde! ‹flte bir o€lan!' dedi. Onu bir ticaret mal› olarak saklad›lar."

2 *Kur’ân,* Yûsuf, 28; "Kocas› gömle€in arkadan y›rt›lm›fl oldu€unu görünce, kar›s›na hitaben "Do€rusu bu sizin hilenizdir, siz kad›nlar›n fendi büyüktür" dedi. "

3 *Kur’ân,* Yûsuf, 32; "‹flte siz beni bunun için k›nam›fl-t›n›z! Andolsun ben kendisinden murad almak istedim de o, iffetinden ötürü (beni) reddetti. Ama kendisine emretti€imi yapmazsa, elbette zindana at›lacak ve alçalanlardan olacakt›r!"

4 *Kur’ân,* Yûsuf, 35; "Sonra, (Aziz K›tfir ve adamlar›) delilleri Yûsuf'un lehinde gördü€ü halde, onu bir süre için hapsetmeyi uygun buldu."

Gayr› âye[t]:

[5] E‰Œ‰†AYA†

Bu âyet Hazret-i Yûsuf ile iki yi€it dahi sicne kodular, anlar›n haklar›ndad›r.

Ba‘dehu Hazret-i Yûsuf'un istikâmeti zâhir olup zindândan ›tlâk edüp mürûr-› eyyâm ile Hazret-i Yûsuf'u nübüvvet tâciyle M›s›r'a sultân M›s›r sultân› edüp adl [u] adâlet eyledi. Hâlâ Hazret-i Yûsuf'un haps oldu€u sicn bu Cîze'ye muttas›l Bûsîr isimlü nâm bir belîdede ma‘mûrdur ve ziyâretgâh-› ünâsd›r.

Ve ba‘z› kibâr-› ulemâ i‘tikâf niyyeti ile sicne girüp erba‘în ç›karup ibâdet ederler. Makâm-› nebî bir ulu âsitânedir, tâlib olanlar bilür, gayr›lar bilmez. Ve bu sicn içinde Hazret-i Yûsuf mahpûs iken ibâdet etme€e evkât bilmek içün haflebden sâ‘at te’lîf edüp an›nla evkât bilüp ibâdet ederdi. Hâlâ sicn gâr›n›n kayalar›nda sâ‘atin çarhlar› ve gayr› âletleri mersûm olunmufl eflkâl-i sâ‘atlerdir. Hakîkatü'l-hâl sâ‘at te’lîfi mu‘cizedir, *ve's-selâm.*

Ve dahi bu Cîze flehrinde niçe ziyâretler edüp bir gece mihmân olup ertesi ale's-sabâh gemiler ile Fûncistân melikinin hedâyâlar› gelüp Eski M›s›r'a ubûr olunup anda bâr-› sakîlleri dâbbe-i cemellere tahmîl edüp bin seksen üç Muharrem'inin gurresi günü M›s›r sarây›na dâhil olup cümle hedâyâlar› bunda gelüp Fûncistân sultân›n›n kâ’imeleri ile ve nâmeleri ile ve âdemleriyle bir alay-› azîm ile cümle metâ‘-› hedâyâlar› âdet-i tertîb dîvân-› M›s›r'da ‹brâhîm Pafla hazretlerine teslîm edüp bî-kusûr u bi't-tamâm verüp hakîr ve iki âdem ve Fûncistân melikinin üç âdemi ve Habefl'den (---) (---) (---) (---) (---) yan›m›za refîk olan âdemler ve Kara Nâ’ib kethudâs› Mehemmed A€a ile cümle sekiz kimesne hil‘at-› pâdiflâhî ile (---) (---) (---) (---) (---) müflerref olup el-hamdü lillâh cümlemiz s›hhatle geldi€imize bir deve ve befl koyun kurbân edüp (---) (---) (---) (---) (---) secdegâh›n içinde du‘alar edüp **[Q 350b]** **[P 344b]** paflaya ve kethudâya ve flehir havâlesi ve dîvân efendisine ve gayr› ehibbâya hedâyâlar›m›z bezl eyleyüp anlar dahi mukâbelesinde bize niçe ihsânlar etdiler.

Ba‘dehu bize bâkî kalan hedâyâlar›m›z›n bize lâz›m olanlardan on siyâh-çerde memlûk ve üç tavâflî ve iki cevârî Habefle al›koyup mâ‘adâs›n bey‘ edüp alt› M›srî kîse mâl›m›z oldu. Ve ale't-tahmîn alt› kî-selik mâl dahi Hac› Ni‘metullâh'›n kalyoniyle ‹slâm-bol'a gönderdik. Murâd tahsîl-i mâl de€il, seyâhat iken Cenâb-› ‹zzet hem seyâhat ve hem ticâret ve hem niçe bin ziyâretleri müyesser etdi. *El-hamdü lillâh, hâzâ min fazli Rabbî.*

Ba‘dehu ‹brâhîm Pafla efendimizin yine fleref-i sohbetleri ile müflerref olup fleb [ü] rûz cân sohbetleri ederdik.

---

5 *Kur’ân,* Yûsuf, 36; "Onunla beraber iki delikanl› daha zindana girdi"

Sene 1083 mâh-› Saferi [(---)] günü hatt-› flerîf ile Âsitâne-i sa‘âdetden bir ser-bevvâbân Emîrâhûr Muslî A€a gelüp dîvân-› M›s›r'da emr-i flerîfler ve hatt-› flerîfler tilâvet olunup ‹brâhîm Pafla M›s›r eyâleti askeri ile Yemen gazâs›na serdâr-› mu‘azzam olup bender-i Süveys'den yüz pâre kalyon binâ olunmak fermân olundu.

Ve mâh-› mezbûrun onuncu günü hatt-› flerîf vârid olup bender-i Cidde'de ve Mekke-i mükerreme içinde su yollar› ta‘mîr olunup asâkir-i Yemen içün zahâyir cem‘ olunmas›yçün fermân-› flehriyârîler sâd›r oldu.

Sene 1083 târîhinde Leh memleketinin h›sn-› hasîni ve sedd-i metîni olan Kamaniçse kal‘as›n›n fethi müjdesi Âsitâne taraf›ndan (---) A€a gelüp yedi gün yedi gece M›s›r içinde bir sürûr [u] flâdumânîler oldu kim devr-i felekden berü olmam›fld›r. Rûmeli Meydân› ve Kara Meydân çerâ€ân ile ve toplar ve tüfengler ve gûnâ-gûn âtefl-feflânl›klar ile M›s›r flehri âtefl-i Nemrûd içinde kald›. Ve pafla bu meserretde k›rk kîse masrûf edüp k›rk kîse dahi feth müjdesin getiren a€aya ihsân etdi. Ve Kamaniçe fethine böyle târîh denilmifldir: Güfte-i Mollâ-y› Mekke (---) Efendi, fieyhülislâm Esîrî Mehemmed Efendi'nin birâder-i kihteridir, müjde mahallinde Mekke'den huccâc ile gelmifller idi. Güfte:

Hâtif-i gaybî beflâretile dedi târîhin
Ald› Leh'den Kamaniçe'yi flehinflâh-› cihân

Sene 1083

Bu meserretden sonra pafla efendimiz hakîr[i] ‹skenderiyye a€as› Alî A€a'n›n muhâsebesine göndürüp bir kîse ücret-i kadem alup M›s›r'a dâhil olup vezîr-i a‘zam re’îsi ‹shâk Efendi hacdan gelüp Âsitâne'ye müteveccih oldukda Âdiliyye'de meks etdi, ‹brâhîm Pafla göndüre gitdükde bir ziyâfet-i azîm tenâvül olunurken,

Âmeden-i haber-i azl-i
‹brâhîm Pafla bi-cânib-i
Âsitâne-i sa‘âdet

Âsitâne taraf›ndan Tatar Sâlih on alt› günde berg-i hatîf gibi gelüp Köpürlüo€lu'ndan ‹brâhîm Pafla'ya mektûblar getürüp M›s›r'› Cânpûlâdzâde Hüseyin Pafla'ya ihsân olunup ma‘zûlluk haberin getürdi.

Ve alt› ay dahi M›s›r'a mutasarr›f olup îrâd [u] masâr›f› berâber edüp cemî‘i defterleri mühürleyüp gümüfl sandûka ile iç kal‘ada pinhân etdi.

Ve eyâlet-i M›s›r'da ve ümenâ ve mültezimîn ve keflflâflar zimmetinde bir habbe bâkî kalmadu€›na rûznâmçe sûretleri alup sicill-i mollâda cümle erbâb-› dîvân huzûrunda hüccet-i fler‘iyyeler alup yedine gûnâ-gûn temessükâtlar ald›.

Ve Yemen mühimmât› içün görülen keresteleri ve befl yüz katar develeri cümle vilâyet üzre b›ra€up ba‘z›s›n ashâblar›na red edüp bundan dahi bir kâr edüp azle yak›n bir hayli mâl ald›.

Ve bundan bir gün mukaddem ‹skenderiyye liman›na on bir Freng kalyonu gelüp paflan›n tahvîline düflüp bu kalyonlardan üç yüz seksen alt› kîse gümrük ald›. Ne tâli‘-i meymûn sa‘d sâ‘atdir kim hîn-i azilde bu kadar mâl ald›, yohsa âye[t]:

[1]”Ē” œ—ĀĀĀ†ĀĒ†Ō

nass› üzre istidrâc m›d›r?

Andan ertesi gün sene 1084 Cemâzi'l-evvel'inin onunda K›btî hisâb› üzre *Tût* ta‘bîr etdükleri sene bafl›d›r kim yevm-i pencflenbe idi, ol gün Cânpûlâdzâde Hüseyin Pafla hazretleri efendimizin a€alar›ndan Tursun Mehemmed A€a müsellim gelüp dîvân-› M›s›r'da bir cem‘iyyet-i kübrâ olup Mehemmed A€a ve M›s›r ümerâlar›ndan (---) Be€ kâ’immakâm olup hil‘at-› fâhireler geyüp müsellim a€a kâ’immakâm sarây›na gitdi.

Ertesi gün ‹brâhîm Pafla bir alay-› azîm ile ve bir kerr ü ferr ve dârât [u] azamet ile M›s›r'dan mu‘azzez ü mükerrem pâk askerile hurûc edüp do€ru Âdiliyye'de serâperdesinde meks edüp M›s›r'›n alaya ç›kan deryâ-misâl yedi bölük askerine on yedi kîse ihsân eyleyüp hayme ve hargâhlar›nda ve bâr [u] büngâh›nda kâmil yetmifl yedi gün tekâ‘üd edüp cümle a€avâtlar›na zülbiyyât ve katr-› nebât nefîs ta‘âm yedirerek ve firâvân ta‘[y]înât vererek ve niçe yüz atlar ihsân ederek zevk [u] safâ ile meks etdi.

Ve a‘yân-› M›s›r'dan bu hîn-i azilde bin altm›fl re’s Havvâre atlar ve iki yüz katar cemâller ve Habeflî gulâmlar ve gayr› hedâyâlar› geldi kim mans›ba mutasarr›f iken bu mertebe gelmemifl idi. Beri tarafda Müsellim Mehemmed A€a sarâya geçüp hükm [ü] hükûmet edüp adl [u] adâlet etdi. Ve yeniçeri oca€›ndan alay çavuflu Gemici Çavufl pafla gelince sarâyda dîdebânl›k etdi.

Ba‘dehu sene 1084 Cemâzi'l-âhir'inin yigirminci bâzârertesi gün sünbüle burcunun (---)sinde sekizinci dereçesine sa‘d sâ‘atde (---) [Cân]pûlâdzâde Hüseyin Pafla M›s›r'a bir alay-› azîm ile dâhil olmufldur kim vasf›nda lisân kâs›rd›r. M›s›r-› nâdiret[ü'l-asr] (---) Tursun Mehemmed A€a müsellim gelüp bir cem‘iyyet-i kübrâ böyle bir alay-› zîbâ görmemifldir. Allâh âk›betin hayr eyleye, âmîn.

Ertesi dîvân cümle be€ler ve a€alar ve Müsellim Mehemmed A€a dîvân oldukda gelüp paflan›n zimmetinden kul mevâcibi ç›kup alt› yüz otuz kîse ‹brâhîm Pafla'dan **[Q 351a]** **[P 345a]** alup kula verdiler. Ve alt› yüz otuz kîse anbâr-› Yûsuf g›lâlinden kalup an› dahi ‹brâhîm Pafla'dan amân vermeyüp ald›lar. ‹brâhîm Pafla'n›n dahi M›s›rl› üzre alt› yüz kîse bakâyâs› kalup

---

1 Kur’an, A‘râf, 182; "Hiç bilmeyecekleri yerden yavafl yavafl helâke yaklaflt›raca€›z."

bu mâl› tahsîl etme€e Hüseyin Pafla oturmayup alâ mehl tahsîl olunmas›yçün ‹brâhîm Pafla taraf›ndan kapucular kethudâs› Ahmed A€a kald›. Ba‘dehu ‹brâhîm Pafla dîvân-› M›s›r'da cümle erbâb-› dîvân huzûrunda eyitdi:

"Ey ümmet-i Muhammed! Mukaddemâ vâlî iken mâh-be-mâh sizinle muhâsebem görüp elime bu temessükâtlar› al›rd›m ki vakt-i hâcetde def‘-i ihtiyâc edem ederim deyü flimdi aslâ fâ’ide etmedi. Benim zimmetimde bu kadar bakâyâ neden kald›?" deyü su’âl etdükde M›s›r kocalar› eyitdiler:

"Bu M›s›r bizim kar›m›zd›r ve buna Ümmü Dünyâ derler, gâhîce böyle mâll› evlâd do€urur" dediler.

‹brâhîm Pafla ilzâm olup summun bükmün olarak Cânpûlâdzâde ile vedâlaflup Âdiliyye'ye revâne oldu.

Ertesi gün Hüseyin Pafla'ya ziyâfet hâz›r edüp Hüseyin Pafla ziyâfete ve ‹brâhîm Pafla'ya aslâ varmayup ‹flmâ‘îl Kethudâ's›n gönderdi ve ziyâfeti kethudâ tenâvül edüp cümle hedâyâlar› Hüseyin Pafla'ya ‹brâhîm Pafla gönderüp muhâsebesi gallak oldu€unun hüccetlerin alup kendüye fiâm ihsân olunup M›s›r'dan fiâm'a azîmet edüp hakîr flikestehât›r olma€ile Hüseyin Pafla efendimizin hizmetinde olup bela€an mâ-bela€ ta‘yînât in‘âm ihsânlar alup Circe hâkimi Kâs›m Be€'e gönderdi ve niçe hizmetler ihsân edüp devletinde zevk [u] safâlar etdik.

Sene seksen dördde Kamaniçe imdâd›na M›s›r'dan üç bin asker imdâd içün Âsitâne-i sa‘âdetden Emîrâhûr ‹brâhîm A€a gelüp dîvân-› M›s›r'da hatt-› flerîf tilâvet olunup yedi ocak a€alar› hil‘at-› pâdiflâhîyle flerefyâb olunca Bevvâbzâde hil‘at geymedü€iyçün Bulak'da ma‘nûkan katl olundu. K›rk günde M›s›r'dan üç bin asker Âsitâne'ye Serdâr Boflnak Süleymân Be€ ile Pafla ile be€ ve yeniçeri baflçavuflu müteveccih olup ‹skenderiyye'den on dörd pâre alay gemileri ile bâdbânlar›n açup azm-i Rodos etdikleri haberi gelüp emîrâhûra efendim k›rk kîse mâl ve yigirmi kîse bir ma‘mûr beled ve seksen akçe mahlûl verüp ol dahi bizden Âsitâne'ye revâne oldu.

{Bu sene-i mübârekede fieyhülislâm Boluvî Mustafâ Efendi merhûm olup ‹mâm fiâfi‘î cenbinde defn olundu. Ve yine bu senede rûznâmeci Abdurrahmân Efendi'yi Hüseyin Pafla iç kal‘a kullesinde ma‘nûkan katl eyledi. Ve Özbek Be€'in cümle kö€leri Circe mâliyçün fürûht olunup Özbek Be€ fülûs-› ahmere muhtâc kald› olup.}

Ba‘dehu Hüseyin Pafla efendimiz iki sene kâmil mutasarr›f olup niçe adl [u] adâlet edüp eyâlet-i M›s›r'da eyle emn [ü] emân-› Osmâniyân olup eyle ganîmet oldu kim ta‘bîr olunmaz. Ve Ümmü'lk›yâs'dan tâ Kademü'n-Nebî'ye var›nca seksen bin zirâ‘-› melikî yerde bir hafr-i azîm kazup yetmifl seksen bin âdem ve on bin câmûs borc(?) cürâfay› çeküp derk-i esfel-misâl hafrden Nîl'i Eski M›s›r önünde Bulak flehrine cereyân etdirüp anbâr-› Yûsuf önüne bî-bâk ü bî-pervâ g›lâl gemileri gelüp yanafl›rlar idi.

Ve yine bu Nîl'i sed etmek içün Kademü'n-Nebî önünde ve beled-i Besâtîn önünde Cîze hâkinde ve Nîl sâhilinde iki sedd-i rasîfler inflâ etdi kim herbiri Nîl içine yüzer zirâ‘ girmifldir ve seksener zîrâ kadleri âlî ve ellifler zirâ‘ arzlar›. Böyle birer sedd-i kavî oldu€una hakîrin fakîrâne târîhidir:

Evliyâ göricek esâs›n an›n
Dedi târîhini binâ-y› azîm

Sene (---)

Hâs›l-› kelâm vâcibü's-seyr ibret-nümâ makdûr-› befler de€il rasîfler ve tur‘a hafrleridir.

Andan M›s›r sarây›nda sâk›ye üzre bir havz u flâzrevânl› bir kasr-› âlî etdi kim gûyâ kasr-› Havernak'd›r. Târîh:

Du‘â ile bu kasr›n Evliyâ târîhini dedi
Mübârek eylesün Mevlâ bu âlî kasr-› vâlây›

Sene (---)

Ve yine M›s›r sarây›nda bir ‹remezâtü'l-imâd misilli bir hadîka edüp gûnâ-gûn flecere-i müsmirât ile ârâste edüp bir taraf›nda bir tahtânî kasr inflâ etdi kim Ümmü Dünyâ eyle bir kasr tevellüd etmemifldir. Ana hakîrin târîhidir:

Evliyâ tahsîn edüp târîh dedi
Kasr-› dîvân oldu flâhâne latîf

Sene 1084

Ve yine bu sarây içre paflan›n hazînedâr› ‹brâhîm Çelebi cihân-nümâ bir kasr binâ etdi kim Sa‘îd-i âlî'ye nâz›r Besâtîn ve ‹mâm fiâfi‘î sahrâlar› nümâyân bir ravza-i cinân kasr›d›r kim an›n târîhidir:

Evliyâ göricek itmâm›n› târîh dedi
Levhaflallâh(?) ne latîf oldu makâm-› ‹brâhîm

Sene 1084

Ve Hüseyin Pafla'n›n devletinde bu âsârlardan gayr› M›s›r içre yetmifl dörd câmi‘-i selâtîn ta‘mîr ü termîm olup ma‘mûr [u] âbâdân oldu. Ve ‹smâ‘îl Kethudâ's› sarây havl›s›na nâz›r bir kâflâne-i nigârhâne-i Çîn-misâl serâpâ kâflî-i Çînî ile ârâste vü pîrâste havz u f›sk›yeli bir dîvânhâne inflâ etdi kim hakkâ kethudâlara lâz›m bir kâ‘a-i latîf oldu. Buna dahi ihtisâr üzre târîhidir:

Evliyâ gördü dedi târîhin
Olmufl itmâm bu makâm-› vâlâ

Sene 1084

Hakkâ ki zamân-› Sultânzâde Cânpûlâdî'de dîdemiz dünyâ göziyle M›s›r'›n bu mertebe görülmemifl bir

mürtefi‘ müzeyyen oldu€un gördük kim Ümmü Dünyâ nev-arûs gibi müzeyyen oldu. Âhirü'l-emr bu menâs›b-› dünyâ bir destmâl gibidir y›lda bir kerre yenilmez(?) destmâl-misâld›r. ‹ki sene M›s›r'a azîz olup veyâ Azîz ismine mazhar oldu€›yçün ma‘zûz azîz ü mükerrem, ikinci senede yine K›btî hisâb› üzre *Tût* bafl›nda sene 1084 fia‘bân'› gurresinde Defterdâr Ahmed Pafla'ya M›s›r eyâleti ihsân olunup müsellimi Hazînedâr Mustafâ A€a gelüp dîvân-› M›s›r'da Hüseyin Pafla efendimiz-den hil‘at geyüp M›s›r ümerâlar›ndan Kansu Be€ kâ'immakâm hil‘ati ile (---) (---) (---) olup flâd olup ve geyüp M›s›r'a mutasarr›f oldular. Ertesi gün Cânpûlâd-zâde'ye alay-› azîm hâz›r (---) (---) olup istemeyüp hemân kendü askeriyle M›s›r içinde Ken‘ân Be€'in (---) (---) (---) sarây›ndan ale'l-ittifâk a‘yân-› M›s›r konaklar verüp (---) (---) (---) tâ Ahmed Pafla'ya (---) (---) (---) Pafla gelince **[Q 351b]** oldu. **[P 345b]**

Der beyân-› âmeden-i Defterdâr Ahmed Pafla ve kâr-› âk›bet-i û

Ahmed Pafla hazretleri Âsitâne-i sa‘âdetden cümle askeriyle ve Gergerlio€lu nâm mekârî herîfin bârgîrleri ile ›lgar ederek k›rk sekiz günde alay-› azîm ile seksen alt› ramazân-› flerîf ›ydinin dördüncü gün Âdiliyye sahrâs›na asker-i bî-pâyânile meks edüp üç gün üç gece top u tüfeng ü fifleng flâdumânlar› ve summât-› Muhammedîler olup cemî‘i erbâb-› menâs›blardan ol kadar hedâyâlar geldi kim ta‘bîri ve tavzî‘i ta‘bîr ü tavsîfi bir vech ile mümkin de€ildir. Ammâ Ahmed Pafla gelen hedâyâlara aslâ ve kat‘â nazar etmeyüp,

"Cîfeye ankâ tenezzül eder mi?" deyüp cümle gelen üç yüz re’s atlar› bisâtlar› ile hedâyâ getüren âdemlerin gözü önünde a€avâtlar›na bezl edüp adl [u] adâlet etme€e bafllad›.

Ve kânûn üzre cümle erbâb-› dîvâna hil‘at-› fâhireler ile behremend edüp menâs›blar›n ibkâ ve mukarrer etdi.

Ba‘dehu üçüncü gün M›s›r'a bir alay ile girmifldir kim diller evsâf›nda kâs›rd›r kim alaylar cümle bâlâda tahrîr olunmufldur.

Andan dîvân-› M›s›r olup Cânpûlâdzâde dîvân-› M›s›r'a ç›kup muhâsebesi görülüp zimmetinde mâl-› pâdiflâhî kalup cümle eflyâs›n› fürûht edüp deynin suhûlet ile edâ edüp M›s›r'›n cemî‘i ümenâ ve mültezimîn ve keflflâflar› zimmetinde befl yüz M›srî kîsesi kalup fiark›yye kâflifi Kara Alî'ye yigirmi kîse, Menûf kâflifi Mirzâ Kâflif'e yigirmi kîse, Ahmed Kâflif'e yigirmi yedi kîse deynlerinden ihsân edüp ve ar›khâneden elli mikdâr› medyûnlar› ›tlâk edüp Hüseyin Pafla böyle ihsân [u] in‘âm hayrât etdi€inden M›s›r ihtiyârlar›n›n du‘â-i hayrlar›n alup deynin edâ etdü€ine mollâdan hüccet-i fler‘iyye ve rûznâme temessükâtlar› alup bakâyâ kalan mâllar› alâ-mehl tahsîl olunmak içün a€alar›ndan Köse Mehemmed A€a'y› vekîl nasb edüp Ahmed Pafla'ya iki kerre varup üçüncüde vedâlaflup yine sarây›na gitdi ve sefer mühimmât›na flüru‘ eyledi.

{Bu mahalde taraf-› pâdiflâhîden hatt-› flerîf ile Dergâh-› mu‘allâ kapucubafl›lar›ndan Çukadâr ‹brâhîm A€a gelüp Ummân seferine üç bin M›s›r askeri taleb edüp k›rk günde iki bin asker ale'l-fevr ‹skenderiyye'den on dörd pâre kalyon ile Serdâr Ivaz Be€ ve Boflnak Yeniçeri Serdâr› Karya€d› Alî Kethudâ Âsitâne'ye revâne olup bu mahalde}

Ve seksen alt› îd-i adhâs›ndan dörd gün mukaddem Cânpûlâdzâde'yi cümle M›s›rl› bir alay-› azîm ile Âdiliyye'ye götürürken hemân Hüseyin Pafla M›s›rl›n›n alaylar›na bakmayup kendü askeriyle M›s›r'dan taflra ç›k›nca mehterhânesin dö€erek bir koldan söküp Âdiliyye'de ota€›nda meks eyledi. M›s›r askeri gördüler kim pafla kendü alayiyle Âdiliyye'ye gitdi, bunlar dahi süd dökmüfl kediye dönüp târmâr oldular.

Cânpûlâdzâde Âdiliyye'de iken M›s›r içinde bir azîm velvele ve gulgule ve debdebe kopdu kim gûyâ meydân-› hafl›r neflirden bir gün oldu. Me€er ahâlî-i M›s›r Defterdâr Ahmed Pafla'y› gördüler kim bir iskemle hâkimi âdil ve sâlih dîndâr ve sözünde sâd›ku'l-kavl ve ilm-i hisâbda ve muhâsebede fünûn-› flettâya mâlik akl-› Arasto ve müdebbir ehl-i ›rz ve sâhib-vakâr ve her fleyde perhîzkâr âdem idi€in bildiler ve anlad›lar kim bu M›s›r'› tas[h]îh edüp ve arâzî-i M›s›r'› mesâha edüp iki M›s›r hazînesi dahi hâs›l eder ve erzâklar›m›z bu hâl üzre kat‘ eder, deyü bir hayli âdem cem‘ olup pafladan emîn olup paflaya kat‘-› erzâk etmeyece€ine yemîn verme€e gûflmâl içün ç›k›nca hikmet-i Hudâ,

‹zâ erâde'llâhu fley’en heyye’e esbâbehu[1]

bunlar pafla huzûruna ç›kup,

"Sultân›m senden emîn de€ilüz. Bize bir yemîn et kim ulûfelerimize ve mâl›m›za ve cân›m›za ve kurâlar›m›za vaz‘-› yed edüp bizi rencîde-hât›r etme€ece€ine yemîn eyle" dediler. Pafla dahi,

"Esta€firullâh hâflâ ümmet-i Muhammed, ben zâlim de€ilim kim zulm edüp nâ-hak kan döküp cebr [ü] kahr ile bir kimesnenin mâl›n alup ›rz›n y›kam" dedi€inde bu ihtiyârlar tesellî-i hât›r bulmufllarken,

Ammâ afla€› Kara Meydân'da söz ayakda olan haflerâtlara düflüp âlât-› silâh ile feryâd [u] figânlar› evce peyveste olup cümle kal‘a kapular› sed olup Azeb kapusu üzre toplar› Kara Meydân'a nâz›r edüp cem‘iyyet edenlere bir alarka topu etdiler. Halk andan havf etmeyüp dahi ziyâde cem‘iyyet edüp,

"Biz paflay› endiririz ve flehir havâlesin ve çavufllar kethudâs› fierîf Ahmed A€a'y› istemeziz" deyü feryâd edüp pür-silâh bu kadar asker-i fellâh askeri

[1] Allah bir nesneyi yaratmak isterse sebebini de yarat›r.

ve fellâh yukaru kal‘aya ç›kup sâk›yelerden sular› kesdiler. Hemân flehir havâlesi Mustafâ A€a paflaya varup,

"Sultân›m gulûy-› âm tebes tepel (?) olsun. Benim haberim vard›r. Afla€› enün. Yar›nki gün arefedir, yine dîvân olmak mukarrerdir, yine ç›kars›z", deyü hâh-nâ-hâh paflan›n urûkuna girüp pafla dahi,

"Yâ ihtiyârlar, bu ne hâldir? Biz M›s›r'a gireli elli yedi gün oldu, benim dahi bir nâ-hemvâr ve nâ-fler‘î iflim gücüm ve bir zellem sâd›r olmad›. Pâdiflâh M›s›r'› bana mans›b ihsân etdi, flimdi ben afla€› enüp mans›b›m ferâgat etsem sonra pâdiflâha ne cevâb vereyim? Pâdiflâhdan mu‘âteb mu‘azzeb olurum ve sizlere sonra ikâb olur. Ben enmem" deyü cür’et edemeyüp flehir havâlesinin ve birkaç cühmel mühmellerin re’yiyle iki eteklerin dermiyân edüp ata süvâr olunca cümle eflirrâ-y› M›s›r atl› ve piyâde paflan›n (---) (---) ard›na düflüp "ac›yla [?aç›la?] yoldafllar, tüfeng atman kardafllar, ay›bd›r, gerüye dur alarka" diyerek paflay› (---) (---) oradan ç›karup,

Hikmet-i Hudâ ol gece flehir havâlesinin sarây› ve kapucular bölükbafl›s›n›n [Q 352a] [P 346a] sarâylar› bilâ-zelzele n›sfu'l-leylde zîr [ü] zeber olup flehir havâlesinin Süleymân–i zamân nâm›nda bir pençe-i zamâne ve hânende ve sâzende ve gûyende bir mâhtâb-misâl bir gulâm› ve befl dahi nâ-resîde hüsndâr g›lmânlar› hâb-› râhatda iken cümle binâ alt›nda kalup flehîd oldular.

Ve bu kadar mâl [u] menâl zî-k›ymet mücevher eflyâlar dîbâ ve flîb ü zerbâflar hâr hâflâk içinde pâymâl-i rimâl-misâl mâl sarây havl›s›nda mâl-â-mâl mâlâkelâm yat›rd›.

Ve kapucular kethudâs› Hezârfen ‹brâhîm Çelebi dahi üç aded mahbûb huddâmlar› binâ alt›nda kalup ol dahi flehîd oldu.

Ve yedi aded küheylân atlar› dahi mürd olup vakt-i seherde bunlar›n na‘fllar›n ç›kar›rken görenler, Allâh Allâh bu hayr alâmet de€ildir, derken Rûmeli Meydân›ndan sabâh namâz›nda k›yâmet kopup paflay› endirirken havl› içre pafla bu mevtâlar› görüp,

"fiu merhûmlar› bir hofl kald›rup defn edin" deyü tenbîh ederek afla€› Kara Meydân'a endi ve gördü kim Kara Meydân'da kara gönüllü kara pus asker kara tuman olup arefeden bir gün mukaddem yevm-i tervîde deryâ-misâl cemapur askeri cem‘ olmufl.

Pafla bu asker haflerât› içre girme€e havf edüp cümle ihtiyârlar paflay› ortaya alup,

"Devletli vezîr, bir k›l›n düfldü€ü yere bin bafl›-m›z ve yüz bin cân›m›z fedâ olsun" deyü yemîn etdiler. Ammâ ba‘z› aflk›yâlar,

"Hac›lar bayram›d›r, paflay› kurbân ederüz" der.

Âhir-i kâr sözleri te’sîr edüp Azebler kapusu önünde pafla ile Âsitâne'den bile gelmifl anbâr kâtibi Abdülfettâh'› k›l›c ile at›ndan endirüp pâre pâre edüp hakîkat kurbân edüp aflk›yâlar›n sözü yerin buldu. Ba‘dehu paflay› cem‘-i vefîr ile bu gulû-y› âm âtefli içinden ubûr etdirüp sene 1086 îd-i adhâs›n›n arefe gününden bir gün mukaddem yevm-i tervîde paflay› Hac› Pafla sarây-› vîrân›nda haps edüp yedi bölük askerinden cümle çorbac›lar sarây›n cânib-i erba‘as›n muhâfaza edüp pafla ile sarâya gelüp giren girdi, girmeyen taflrada kalan kald›.

Ve paflan›n cümle hükûmât› elli yedi gün oldu. Ve kâ’immâkam Ramazân Be€ ve flâhbender ebü'l-kelâm ebü'fl-flevârib Mehemmed Be€ ve çavufllar kethudâs› Mar‘afll› fiât›r Hüseyin Be€ oldu. Ve cümle ahâlî-i M›s›r arz-› mahzarlar mühürleyüp pâdiflâha arzlar› yedi bölükden birer ihtiyâr çorbac› ve ümerâ-y› M›s›r'dan Cündî Mehemmed Be€ ve sâb›kan dârü's-sa‘âde a€as›, kâtil-i Kösem Vâlide, Tavâflî Dîv Süleymân A€a; bunlar arzlar ile Âsitâne'ye revâne oldular. Allâh hayrlar vere.

Ve bu haber-i flûmu Cânpûlâdzâde Hüseyin Pafla Âdiliyye'de ol ân istimâ‘ etdi kim Ahmed Pafla'y› kul gulû-y› âm edüp ma€zûben afla€› endirdiler, deyince,

"Hamd-i Hudâ bu taraka-i âsumânîye ben u€ramad›m ve flimdi bu mahalde bunda bulunmak bed fleydir" deyü hemân tu€un Hânke'ye gönderüp ertesi ale's-seher azm-i Âsitâne, deyüp gitmede.

Bu hakîr yine M›s›r'da kalmam›za sebeb bu fetret mahallinde iki abd-i memlûkümüz firâr edüp tahsîle mukayyed olup yine kona€›m›z olan külbe-i ahzân›m›zda kalup aslâ bir yere intisâb›m›z olmayup bâb-› tevekküle yap›fld›k.

Andan flehr-i M›s›r (---) ay kâ’immakâm Ramazân Be€ hükûmetinde olup cümle ahâlî-i M›s›r Ahmed Pafla'y› ma€zûben nâ-hak ma‘zûl etdiklerine peflîmân olup,

"Âyâ taraf-› flehriyârîden bafl›m›za ne musîbet ve ne ikâb u itâb zâhir olur," derken,

Zikr-i âmeden-i Abdurrahmân Pafla ve âk›bet-i û

Ba‘dehu sene 1087 mâh-› Rebî‘ü'l-evvel'in gurresinde Âsitâne taraf›ndan Ba€dâd vâlîsi Abdurrahmân Pafla'n›n müsellimi Sar› Mehemmed A€a M›s›r'a dâhil olup kâ’immakâm sarây›nda meks edüp ibtidâ hakîr bulufldum.

Der-akab yüz altun ve bir kat esbâb ihsân etdi, zîrâ yigirmi sene mukaddem hukûkumuz olma€ile müstevfâ ta‘yînât›m›z dahi in‘âm etdi. Hemân ale's-sabâh Ahmed Pafla ile müflerref olup niçe kelimâtdan sonra kâ’immakâm sarây›na gelüp bir azîm dîvân edüp eyitdi:

"Elbette Ahmed Pafla'y› hapsden ›tlâk edüp üzerinde olan muhâfazac›lar› ref‘ edüp kendüyi bir gayr› ma‘mûr sarâya nakl etdiresiz, yohsa siz bilürsüz" deyü a‘yân-› M›s›r'a bu gûne kelimât edince cümlesi,

"Bizim an›n zimmetinde bir mevâcibimiz ve anbâr-› Yûsuf g›lâlimiz vard›r, an› taleb ederiz" dediler. Mehemmed Kethudâ,

"Benden taleb eylen" deyü cevâb edicek Müsellim Mehemmed Kethudâ'n›n bu kelâm›n sicille kayd edüp Ahmed Pafla'y› Hac› Pafla sarây›ndan nakl edüp etdirüp Ken‘ân Be€ sarây›na tayy-i mekân edüp anda cümle a€avâtlar› gelüp gitme€e bafllad›lar.

Ba‘dehu sene-i mezbûrun mâh-› Cemâziye'l-âhir'inin evvel bâzârertesi gün Âdiliyye['ye] Ba€dâd-› behiflt-âbâddan sa‘âdetle Abdurrahmân Pafla (---) günde 118 anda gelüp bir alay-› azîm ile serâperdesinde karâr edüp e gidüp cemî‘i erbâb-› menâs›ba hil‘at-› fâhireler ve ihsân [u] in‘âmlar olunup üç gün üç gece [Â]diliyye'de Rûmeli Meydân›'nda bî-misâl flâdumânlar oldu.

Ve üçüncü gün sa‘d sâ‘atde alay-› deryâ-misâl asker ile sarây›na Âdiliyye'den M›s›r'a dâhil olup dîvân-› pâdiflâhî oldukda cemî‘i M›s›rl› berg-i hazân gibi (---)›nda döküldüler ve paflan›n haberin s›hhatin ald›lar. Ve cümle M›s›rl› tesellî-hât›r olup gitdiler.

(---) (---) bafl› Ve Mehemmed Kethudâ ile Abdurrahmân Pafla'ya emir ve hatt-› flerîf gelüp (---) (---) sene cemî‘i kul mevâcibleri Defterdâr Ahmed Pafla'dan mutlak (---) matlûb olup mâla bezl-i himmet edüp Ahmed Pafla'n›n bir sene muhâsebesin görüp **[Q 352b]** **[P 346b]** gönderesin, deyü fermân sâd›r olunca Abdurrahmân Pafla "*Semi‘nâ ve ata‘nâ*" deyüp Ahmed Pafla'n›n elli yedi gün M›s›r'a mutasarr›f olup gulû-y› âm ile ma‘zûl oldu€u günden sene âhirine dek M›s›r mans›b› kâmil bir sene Ahmed Pafla'n›n olup Âsitâne taraf›ndan kendüye ne kapucubafl› ve ne salahor ve ne emîrâhûr gelmeyüp bu kavme verece€i mâl hedâyâlar cümle yan›na kalup alâ-ra€m-› asâkirü'l-M›srî kâmil bir sene M›s›r'da sâkin olup cümle mevâcibât ve hazîne ve surre Abdurrahmân Pafla tahsîliyle Ahmed Pafla'dan matlûb oldu.

Ba‘dehu sene âhirinde Ahmed Pafla ile Abdurrahmân Pafla dîvân-› M›s›r'da muhâsebeleri görülüp Ahmed Pafla'n›n zamân›nda cemî‘i ümenâ ve mültezimîn ve keflflâflar zimmetinde bin iki yüz kîse bâkî kald›. Hikmet-i Hudâ bu mahalde Circe hâkimi Kâs›m Be€ merhûm olup zimmetinde yüz kîse ve yüz bin erdeb g›lâl kald›. Âhir Ahmed Pafla Abdurrahmân Pafla'dan Circe hükûmetin merhûm Kâs›m Be€'in kethudâs› Mûsâ A€a'ya sanca€ile ve eyâletile ve Kâs›m Be€'in borcun edâ etmek flartiyle Circe'yi ricâ edüp Mûsâ Be€ bu flart ile Circe hükûmetin kabûl eyleyüp ümerâ-y› M›s›r'dan olup cümle deynin edâ edüp Circe'ye revâne oldu.

Ba‘dehu bin iki yüz kîse bevâkîye ricâ edüp Abdurrahmân Pafla'ya oturdd›lar ta‘bîri M›s›r elfâz›d›r, tahsîl etme€e der-uhde edüp Ahmed Pafla deynden halâs olup mâl-› bevâkî Abdurrahmân Pafla üzerinde kald›€›na Ahmed Pafla destine hüccet-i fler‘iyyeler ve dîvân temessükâtlar›n alup Ahmed Pafla M›s›r'› kâmil bir sene yemifl oldu. Ba‘dehu Ahmed Pafla Abdurrahmân Pafla'dan bir semmûr hil‘at-› fâhire ile flerefyâb olup vedâlaflup sarây›na revâne oldu.

Ba‘dehu Defterdâr Ahmed Pafla sene 1087 Ramazânü'l-mübârekinin yigirmi ikinci cum‘a ertesi gün Âsitâne'ye revâne olaca€›n cümle yedi bölük askeri istimâ‘ edüp Ahmed Pafla'ya ri‘âyeten ale's-sabâh deryâ-misâl askere tenbîh olunup alaya ç›kmak sadedinde iken hemân Ahmed Pafla ol gece vakt-i fiâfi‘îden bir sâ‘at mukaddem kendü askeriyle âlem a€yârdan bî-haber olup cümle ahâlî-i M›s›r hâb-› nâzda iken Ahmed Pafla'n›n mehterhâneleri ve kös ve tabl [u] alemleri ve alay çavufllar›n›n velvele-i sît [u] sadâlar› M›s›r içre gulgule verdi.

Ve iki binden mütecâviz mefl‘aleler ile M›s›r'› çerâ€ân edüp sûznâk segâh makâmiyle mehterbafl› ‹smâ‘îl A€a bir fas›l ederek Rûmeli Meydân›nda sehl karâr edüp velvele-ârâ bir fas›l etdükde cümle ahâlî-i M›s›r hâbdan bîdâr olup bu fas›l› istimâ‘ etdiler.

Ba‘dehu alay-› Ahmed Pafla Azebler kapusu önüne geldü€inde mehterbafl› kasden M›s›rl›ya ra€men M›s›rl›n›n kös çalmalar› kâ‘idesi üzre cümle tablc›lar ale'l-ittifâk kös tarz›nda davullara darblar urdular ve boruzenler dahi bir gûne sûr urup bir hayli zamân bu gûne halt fas›llar edüp Azebler kapusun ubûr edince yine Osmâniyân'›n kânûnu üzre fas›la bafllad›lar.

Andan yeniçeri oca€› kapusu önüne vard›kda yine ke'l-evvel bir gûne kös halt› fas›l› ederek ubûr edüp Âdiliyye'de vakt-i seherde karâr etdi. Ba‘dehu M›s›rl›dan ol kadar hedâyâ vard› ki M›s›r'a dâhil oldukda ol kadar hedâyâ gelmemifl idi. Ba‘dehu Âdiliyye'den azm-i râh-› Âsitâne deyüp gitmede.

Hakîr yine Abdurrahmân Pafla hazretlerinin a€avâtlar› zümresinden olup ta‘yînât›m›z ihsân eyledi. Zîrâ yigirmi sene mukaddem Erdel seferlerinde yeniçeri oca€›ndan çorbac› iken ülfetimiz var idi. Allâh mu‘ammer eyleye.

Ba‘dehu cümle M›s›rl› ile gâyetü'l-gâye hüsn-i ülfet edüp baba ve o€ul gibi geçindiler. Ammâ yine her dîvânda M›s›r kulu birer hâm teklîfden hâlî de€iller idi.

Husûsâ mustahf›zân çavufllar›ndan fierîf Çavufl her bâr birer gûne evzâ‘ [u] etvâr ile haddinden ziyâde tecâvüz edüp nâ-fler‘î ve nâ-kânûn tekâlifler ederdi. Âhir ocak kavmi bu gûne sefâhetine tahammül etmeyüp bir vakt-i fecrde ba‘z› ihtiyârlar fierîf Çavufl'u kayd-bend ile Yeniçeri A€as› Mazlûm Alî A€a ile paflaya getûrdiler, fi'l-hâl pafla arz odas›nda katl edüp leflin iç a€alar› meydân›na ilkâ etdiler, andan kald›rup defn etdiler. Cümle erbâb-› dîvân ve pafla ve pîr [ü] civân flereri flûr-› flerrinden amân buldular. Ammâ yine kul tâ‘ifesi fetretden hâlî de€illerdir, zîrâ âye[t]:

[1] «A—†„‰†

âyeti bu M›s›rl› hakk›nda nâzil olmufldur.

---

[1] *Kur’ân,* Hûd, 59; "Her inatç› zorban›n ifline uydular." (metinde «A· kelimesi yerine AŁ yaz›lm›fl).

Zikr-i ahvâl-i asâkir-i M›s›r

Hulâsa-i kelâm M›s›r kavminin e€er tâ'ife[-i] askerîsi ve ulemâs› dâ'imâ hâkimleri üzre tasaddurlar› kadîm eyyâmda Ferâ'ine asr›ndan berü olagelmifldir. Ammâ hâlâ pafla vüzerâlar›n› gâh sarâyda gâh kasr-› (---) vîrân sakfda ve gâh Taflyat›r sarây›nda yat›rup haps ederler. Ve gâh gâh pafla sarây›nda muhâsara edüp (---) (---) (---) ikâb itâb azâb edüp azl edüp katl etme€i mu'tâd etmifllerdir. Böyle nâ-hak iflleri niçe ehl (---) (---) (---) bir iki kerre çok olur, zîrâ böyle ifller var iken vezîr vaz' eylemifllerdir. Ve gâh Kâs›ml› ve gâh Zülfikârl› (---) (---) öyle biri biriyle hasm olup Rûmeli Meydân›nda ceng-i azîm olup meydân (---) (---) kede olur. Ba'z› zamân Kara Meydânda kara lefller kara ta€lar gibi y›€›lup (---) (---) bu misilli olur. Ve ba'z› zamân Sultân Hasan câmi'ine ve Sultân Mü'eyyed **[Q 353a]** **[P 347a]** câmi'ine kapanup ceng-i azîm ederler.

Âhir-i kâr Ömer Pafla gibi üzerlerine top-› kûp çeküp livâ-i Resûlullâh› kald›rup nefîr-i âm ile üzerlerine asker çeküp câmi'-i Mü'eyyed'i top ile dö€e dö€e aflk›yâ ve zorbalar› münhedim edüp câmi'de bunlar› tu'me-i flemflîr edüp M›s›r'› emn ü emân etdi.

Ve yine bu kavmi ›slâh içün Defterdâr Ahmed Pafla'y› vâlî-i vilâyet gönderildikde ana dahi elli yedi günde ma€zûben ma'zûl edüp afla€› endirüp bu fezâhati ve bu bednâml›€› etdiler. Ammâ bu s›rdan bir ferdin haberi yok idi. Hemân min-indillâh ale'l-gafle zâhir oldu. *Alimellâh flehidellâh ve kefâ billâh flehîden, Muhammed resûlullâh* nakl-i mistâr üzre böyle olmufldur.

Ammâ kelâm-› hakk› diyelimki, e€er ahâlî-i M›s›r hâkimleri üzre tagallüb etmeyüp ma€lûb olsalar avâm [u] haflerâtlar›n zulmünden M›s›r'›n nizâm-› intizâm› bozulup kurâ ve kasabâtlar zulm [ü] te'addîden harâb [u] yebâb olup hazîne-i pâdiflâhî ve surre-i vakfullâh tahsîl olmadan kal›rd›.

Ve kânûnnâme-i fâtih-i M›s›r Sultân Selîm Hân-› Evvel M›s›r'› feth edüp cemî'i diyâr-› M›s›r'› tahrîr edüp cemî'i mühimmât [u] levâz›mât› ve cemî'i kulun mevâcibâtlar› ve me'kûlât [u] meflrûbâtlar›n ta'yîn eylemifldir. Ve cemî'i vüzerâlar›n dahi me'kûlât [u] meflrûbâtlar›n ta'yîn eyledi€inden mâ'adâ senevî dörd yüz M›srî kîse hâss-› hümâyûn küflûfiyye tahrîr etmifldir.

Ve cümle askerinin y›ll›k çukalar›na ve atlas hil'atlar›na var›nca Mekke-i mükerreme kisvesi evkâf› sâhibi vakf›ndan iki yüz kîse y›ll›k bahâ tahrîr etmifldir.

Ve paflalar›n fukarâlara tasadduk etmesiyçün yevmiyye üçer bin çil M›s›r paras› hazîneden ta'yîn eylemifldir.

Ve'l-hâs›l M›s›r askerinin ve vüzerâs›n›n bir kusuru yokdur kim kul isyân ede ve vüzerâ zulüm ede. Ammâ halk tammâ' olup zulüm etme€e meyyâl olmufldur. Ammâ m›sra':

Bal›k baflдan kokar derler fesâd›n asl› ma'lûmdur.

Zamân-› Selîm Hân'da bir vüzerâ M›s›r vâlîsi oldukda ana hazîne-i pâdiflâhîden üç bin altun harc›râh verüp,

"M›s›r Kinânetullâhd›r, adl adâlet eyle" deyü tenbîh ederlermifl.

Ol vezîr dahi M›s›r'a gelüp kânûn üzre hareket edüp beher sene pâdiflâha on iki bin altun ›yd›yye gönderüp gayr› tekâlîfden berî imifl.

Ammâ hâlâ zamân›m›zda M›s›r vüzerâlar› M›s›r içün pâdiflâha ve vezîre ve kethudâs›na ve vâlideye ve hâsekîlere ve flehzâdelere ve kethudâlar›na ve k›zlar a€as› ve kapu a€as›na ve gayr› muhâsiblere ve fleyhülislâma ve kad›askereyne ve ‹slâmbol mollâs›na ve kubbe vüzerâlar›na ve defterdârlara ve sâ'ir ser-i kârda olan yüz on nefer kimesneye bin befl yüz kîse riflvet verüp M›s›r'a geldikde iki yüz kîse dahi sa'âdetlü pâdiflâha ceb harcl›€› gönderir. Ve bâlâda tahrîr olunan ser-i kâr sâhiblerine ve musâhiblere dahi kîselik üç yüz bo€ça ›yd›yye esbâb gider.

Bu kadar mâl kanda tahsîl olup M›s›r'da kan etme€e muhtâc olur, kul dahi kana r›zâ vermeyüp fetret, isyân, tu€yâna bâ'is olmas›n›n asl› M›s›r vüzerâs›n›n masâr›flar› ziyâde oldu€undand›. Ammâ hîn-i fetihde olan vüzerâlara bu hâm teklîf yok imifl, *ve's-selâm.*

Fâtih-i M›s›r Selîm Hân asr›ndan berü zamân›m›za gelince vâlî-i M›s›r olan vüzerâ-y› izâm› beyân eder

Evvelâ ba'de'l-feth-i M›s›r sene 922 târîhinde ibtidâ Hayre Be€ Pafla vezîr-i M›s›r oldu. Hükûmet[i] on befl y›l iki ay ve yigirmi iki gün. Sultân Gavrî vüzerâlar›ndan Çerkeziyyü'l-asl bir flecî' ü bahâd›r nâmdâr sipehsâlâr vezîr imifl. Ve an›nla ibtidâ mollâ Kemâl Paflazâde Ahmed Efendi olmufldur.

Ve andan P›lak Mustafâ Pafla: Arnavud lisân› üzre *p›lak* kocaya derler. Arnavudu'l-asl müdebbir vezîr-i dilîr imifl. ‹slâmbol'da Eyyûb Sultân câmi'inin mihrâb› önünde bir kubbe-i âlîde medfûndur.

Ve andan Hâyin Ahmed Pafla: Süleymân Hân'da isyân edüp Gavrî'den bak›yyetü's-süyûf Çerkes-i nâkes-i bîkes haflerât›n›n i€vâsiyle Âsitâne'de vezîr-i a'zam olmad›m, deyü isyân edüp üzerine Makbûl iken Maktûl ‹brâhîm Pafla deryâ ile gelürken Rodos'dan üç kerre M›s›r'a gemilerin salup bi-emrillâh avdet edüp âhir Mentefle diyâr›ndan deryâ-misâl asker ile karadan M›s›r'a gelürken ahâlî-i M›s›r böyle bir vezîr geldi€in istimâ' edüp henüz Selîm Hân flemflîrinden rehâ bulmufl ahâlî-i M›s›r havflar›ndan Hâyin Ahmed Pafla M›s›r'da Kömür hammâm›nda bir o€lan ile hammâm fasl› ederken ol k›yâfetile uryânen Bâb-›

Züveyle'de bo€az›ndan salb edüp Âsitâne'ye ve ‹brâhîm Pafla'ya arz etdiler.

Ve âhir ‹brâhîm Pafla kat‘-› menâzil ederek M›s›r'a gelüp Ahmed Pafla ile h›yânet 'ya ihânet eden-lerden yigirmi bin âdem katl edüp M›s›r'› eflirrâdan tathîr edüp Ahmed Pafla'n›n mâl-› Kârûnile M›s›r'›n iç kal‘as›na yedi kulle-i azîmi binâ edüp bir dahi paflalar âsî olmas›n içün binâ olunan kullelerin cümle toplar›n pafla sarây›na havâle eyleyüp iç kal‘a içinde bir nârin hazîne kal‘as› içinde bir kulle dahi inflâ etdi. Hâlâ cümle hazâyin ve defterhâne el-›yâz(?) cümle ol kullede mahfûzdur. Ba‘dehu bu kal‘aya sekiz bin kapukulu yeniçeri revâne oldu.

Ve andan Güzelce Kâs›m Pafla ve Tavâflî Süleymân Pafla Hamâ (---) (---) (---) (---) oldu.

Andan Güzelce Kâs›m Pafla ve Tavâflî Süleymân Pafla'da bu kal‘aya sekiz bin kapukulu ile ‹brâhîm Pafla ve Tavâflî Süleymân Pafla bu minvâl üzre **[Q 353b]** **[P 347b]** Süveys'de iki yüz pâre kad›rga yapup Hindistân Portakal Frengi elinden Dîvâbâd'› ve bender-i Ahmedâbâd'› feth edüp cümle Freng'i den-dân-› tîgden geçirüp niçe yüz bin lek mâl-› defâyin alup yine kal‘ay› Hind pâdiflâh›na hibe edüp andan Yemen benderlerinden birkaç bender feth edüp andan karflu Habefl'e geçüp Özdemir Pafla'ya umûmen Habefl'i feth etdirüp M›s›r'a gelmifl. Bir mücâhidün fî-sebîlillâh vezîr-i lâ-nazîr idi. M›s›r içre fieyh Sârî câmi‘i ve Süleymâniyye medresesi ve Ebûhûr kal‘as› ve niçe yüz hayrât [u] hasenâtlar an›nd›r.

Andan Husrev Pafla.

Ve def‘â Tavâflî Süleymân Pafla.

Ve Dâvûd Pafla.

Ve Vezîr Alî Pafla.

Ve Dukagin Mehemmed Pafla.

Ve ‹skender Pafla.

Ve Hâd›m Alî Pafla: Karâfe'de Kad› Bekkâr civâr›nda medfûndur, mevtine târîh:

‹nde melîkin muktedir

Sene 968

Ve Sipâhîler hammâm› sâhibi Mustafâ Pafla.

Ve Sofu Alî Pafla hakk›nda bu m›sra‘ târîh düflmüfldür:

Burc-› evliyâdan M›s›r'a bir zâhid velî

Sene 912

Ve Mahmûd Pafla: Rûmeli Meydân›nda bir câmi‘i var. Alay ile giderken kurflum ile urup flehîd etmifllerdir. Câmi‘i sâhas›nda medfûndur. Mevtine târîh:

Uran›n koluna kuvvet

Sene 975

Ve def‘â târîh:

Âk›bet Mahmûd flüde

Sene 975

Câmi‘i Sultân Hasan'›n mihrâb› önündedir. Câmi‘ itmâm›nda Mahmûd Pafla vâk›‘as›nda Sultân Hasan'› görüp Sultân Hasan

"Benim cemâ‘atimi niçün ald›n? Dilerim ki yar›n benim gibi yar›n flehîd olas›n" der.

Mahmûd Pafla hâbdan bîdâr olup bu vâk›‘ay› ta‘bîrden sonra niçe kurbânlar ve niçe nezerâtlar ile Sultân Hasan ziyâretine giderken ol sâ‘at kurflum ile flehîd oldular.

Andan Sinân Pafla.

Ve ‹skender Pafla.

Ve Sinân Pafla def‘â.

Ve Hüseyin Pafla.

Ve Mesîh Pafla.

Ve A€a Hasan Pafla.

Ve Vezîr ‹brâhîm Pafla.

Ve Defterdâr Sinân Pafla.

Ve Üveys Pafla.

Ve Hâf›z Ahmed Pafla.

Ve Kurd Pafla.

Ve Seyyid Mehemmed Pafla.

Ve H›z›r Pafla.

Ve Vezîr Alî Pafla.

Ve Hac› ‹brâhîm Pafla: târîh-i katl-i ‹brâhîm Pafla güft efl-fieyh Abdurrahmân:

Kateltü askere'l-melîki vezîr[en]
Darabtuhu bi's-seyfi darben fledîden

Kata‘tu re’sehu ve-medâre havlin(?)
Li'l-ba€îmi'l-vezîrü(?) râha flehîden

Sene 1013

Ve Gürcî Mehemmed Pafla.

Ve Vezîr Hasan Pafla.

Ve Vezîr Mehemmed Pafla.

Ve Vezîr Sofu Mehemmed Pafla: târîhi:

Bi'l-hayri ve's-sa‘âdeti'dir

Sene (---)

Ve Ahmed Pafla.

Ve Vezîr Mustafâ Pafla.

Ve Vezîr Ca‘fer Pafla.

Ve Mustafâ [Pafla].

Ve Kara Hüseyin Pafla: Vüzerâ-y› Sultân Musta-fâ'd›r.

Ve Bostânc›bafl› Vezîr Mehemmed Pafla.

Ve Vezîr ‹brâhîm Pafla.

Ve Vezîr Mustafâ Pafla.

Ve Vezîr Bayram Pafla: Vüzerâ-y› Sultân Murâd-› Râbi‘.

Ve Vezîr Taban›yass› Mehemmed Pafla.

Ve Mûsâ Pafla.

Ve Halîl Pafla. Ve Ahmed Pafla.

Ve Deli Hüseyin Pafla.

Ve Civân Kapucubafl› Sultânzâde Mehemmed Pafla.

Ve Nakkâfl Mustafâ Pafla.

Ve Maksûd Pafla: zamân-› Sultân ‹brâhîm.

Ve Eyyûb Pafla.

Ve Haydarzâde Mehemmed Pafla: Zamân-› Sultân Mehemmed-i Râbi‘ ibtidâ cülûsdad›r.

Ve Mostarl› Mustafâ Pafla.

Ve Emîr Mehemmed Pafla.

Ve Tarhuncu Ahmed Pafla: Arnabudü'l-asl idi.

Ve Hâd›m Abdurrahmân Pafla: Rûmiyyü'l-asl idi.

Ve Hâsekî Mehemmed Pafla.

Ve Firârî Mustafâ Pafla.

Ve fiehsüvârzâde Gâzî Pafla: Engürü kurbunda Kal‘acik'de neflv ü nemâ bulmufl, pederi Çerkes idi.

Ve Gürcî Mustafâ Pafla.

Ve Defterdâr ‹brâhîm Pafla: Anatolu'da Divri€i nâm diyâr›ndand›r. Nîl kenâr›nda Kademü'n-Nebî'de bir câmi‘ ve bir tekye-i tîr-endâz ve bir zâviye namâzgâh matbah-› vüzerâ teferrüc edecek müte‘addid kâ‘alar ve maksûreler inflâ etmifl bir sâhibü'l-hayr vezîr-i dilîrdir.

Ve Ömer Pafla: Bu dahi M›s›r kulunun aflk›yâlar›n k›rup niçe hayrâtlar ve Kara Meydân köflkünü ve Mekke-i mükerremede Ömer umre havuzun ve sâk›yeleri ve namâzgâh› müceddeden binâ etmifl bir adl-i Ömer sâhibi sâhib-i seyf Ömer Pafla'd›r.

Ve Çavuflbafl› merhûm ‹brâhîm Pafla: ‹mâm fiâfi‘î cenbinde âsûdedir.

Ve Karakafl Alî Pafla: Ebü'l-fukarâ derler, ‹mâm fiâfi‘î sâhas›nda medfûndur.

Ve Kethudâ Ebü'l-hayr ‹brâhîm Pafla: Mostar kurbunda Poçetel nâm kal‘ada hâs›l olmufldur. Bir lahm [u] flahm sâhibi mücessem Boflnak âdemi idi. Kandiye bunun re’yile sulh oldu. Müdebbir ve iskemle hâkimi ve halûk u halîm ü selîm ve yârândan mahabbet-i ulemâ ve latîfe-gûy kimesne idi. Ol kadar semiz idi kim her at an› götüremez idi.

Andan Sultânzâde.

Ve Cânpûlâdzâde Hüseyin ve nesîbeyn Vezîr Hüseyin Pafla: vâlidesi taraf›ndan âl-i Osmân'd›r kim Sultân Ahmed'in duhter-i pâkîze-ahteri Fât›ma Sultân'dan müfltakd›r. Pederi cânibinden âl-i Abbâsiyân'dand›r. Hâk-i ‹slâmbol'dand›r. Müdebbir ve kârâzmûde ve âk›bet-endîfl ve dûrbîn ve fikr-ü fledîd hâkim-i fler‘ idi.

Ve Defterdâr Ahmed Pafla: Hâk-i ‹slâmbol'dur. Bir mubattan ilm-i hisâb [u] kitâbda akl-› Arasto dîndâr ve perhîzkâr âdemdir. Bâlâda ahvâli ale't-tafsîl tahrîr olunmufldur.

Ve Abdurrahmân Pafla: Rûm'da Elbasan sanca€›nda Pekin kal‘as›nda neflv [ü] nemâ bulmufl, Arnabudü'l-asl. Yeniçeri oca€›ndan tulû‘ edüp Kandiye fethinde kul kethudâs› ve yeniçeri a€as› bulunup üç sene yeniçeri[yi] Kandiye alt›nda zabt [u] rabt edüp metrisde beklemiflidir. As›l Kandiye bunun re’y-i tedbîriyle feth olmufldur. Yedi sene yeniçeri a€as› ve iki sene Ba€dâd andan 3 sene sene 1102 M›s›r oldu, *hafizahullâhu ta‘âlâ*.

Andan Vezîr Osmân Pafla: Devlet-i âl-i Osmân'da Osmân isimli M›s›r vezîri bunlar olmufldur. Diyâr-› Hersek'de Göylüc kal‘as› hâkinden Bâ€çe-i hâsda neflv [ü] nemâ bulup (---) sene bostânc›bafl›, andan 29 (---) sene der-i devletde kâ’immakâm, andan üç sene vâlî-i fiâm, andan bir sene eyâlet-i Anatolu ile Kamaniçe muhâfazas›nda mâh(---) (---) (---) (---) (---) andan sene 1155(?) Âdiliyye['ye] gelüp gurre-i Ramazân'da sa‘d sâ‘atde M›s›r'a dâhil olup kâmil üç sene vâlî-i M›s›r adl-i Ömer i‘tidâl üzre tahsîl-i mâl ederken (---) (---) (---) M›s›r Urbân› isyân etdükde üzerlerine M›s›r askeriyle tecrideye gidüp pafla askeri tecridiyye sene (---) mâh (---) cümle asker tokuz bin (---) (---) (---) (---) asker sene 1154 târîhinde dendân-› tî€den geçüp kelleleri bafl ve bu€lar› dîvân-› M›s›r meydân›nda galtân olup iklîm-i fiark›yye emn ü emân oldu. Âhir sene 1094 târîhinde, **[Q 354a]** **[P 348a]**

‹flbu Ümmü Dünyâ M›s›r-› nâdiretü'l-asr› Selîm Hân feth edelden berü M›s›r'a hâkimü'fl-fler‘ olan mollâlar› beyân eder

Evvelâ ins ü cinne sâhib-i fetvâ olan sultân-› ulemâ ve etk›yâ ve sulehâ vâris-i fler‘-i Resûl-i kevneyn ya‘nî müftiyü's-sakaleyn hâdim-i fler‘-i flerîfü'l-haremeyni'fl-flerîfeyn a‘nî Hazret-i Kemâl Paflazâde Ahmed Efendi.

Ve kad›-i fiâfi‘î Uzun Kemâleddîn.

Ve kad›-i Hanefî Nûreddîn Alî bin Yâsîn et-Tarabulusî.

Ve kad›-i Mâlikî Yahyâ bin ‹brâhîm bin Ömer ed-Demîrî.

Ve kad›-i Hanbelî fiehâbeddîn Ahmed ibnü'n-Neccâr efl-fiâmî: Bunlar› Selîm Hân M›s›r'a hâkim-i fler‘ edüp sene 923 Rûm'a gitdi ve sene 926 fievvâl'inde merhûm oldu.

Ve el-Mevlâ Ahmed Efendi: 16 12 sene kad› olup Dâvûd Pafla asr›nda azl oldu.

Ve Pîrî Efendi bin Hamza.

Ve el-Mevlâ Mehemmed bin ‹lyâs.

Ve Sâlih Efendi bin Celâl.

Ve es-Seyyid Mehemmed ibn Abdülkâdir ibn Ahmed.

Ve Hâmid Efendi.

Ve Abdülkerîm Efendi.

Ve Abdülkâdir bin Abdülazîz Efendi.

Ve Abdülbâkî Efendi bin Abdülazîz.

Ve Mehemmed Efendi.

Ve Abdullâh Efendi efl-flehîr bi-Pervîz.

Ve Hâd›m Alî Pafla zamân›nda Hasan Efendi bin Abdülhasan, sene 966.

Ve Arabzâde Efendi: Gark oldu, sene 969 (---).

Ve Abdurrahmân bin Alî Efendi, sene 966 968.

Ve Sofu Alî Pafla'da Mehemmed Efendi el-meflhûr fiâh Hurrem, sene 974 ma‘zûl.

Ve zamân-› Mahmûd Pafla[-i] flehîdde Alî Efendi el-Hâmidî.

Ve fieyh Abdülkâdir Efendi.

Ve Sinân Pafla'da Bedreddîn Mahmûd Efendi.

Ve Malûlzâde Mehemmed Efendi.

Ve fieyh Mehemmed ibn fieyh Mehemmed bin ‹lyâs.

Ve Nâz›rzâde Ramazân Efendi.

Ve Ahmed Efendi bin ‹nâyetullâh efl-flehîr bi-Niflânc›, sene 984.

Ve Mesîh Pafla'da Abdülkerîm Efendi

Ve Abdülganî bin Mîrflâh, sene 984.

Ve el-Mevlâ Hüseyin Efendi bin Kara Çelebi-zâde, sene 989 985 ma‘zûl.

{Ve fî-zemen-i Hâd›m Hasan Pafla, Sinân Çelebizâde Alî Efendi, sene 971 ma‘zûl.

Vezîr ‹brâhîm Pafla'da fieyhülislâm Mehemmed Efendi ibn Sinânzâde, sene 994 ma‘zûl.

Ve fetret-i Üveys Pafla'da Abdülganî Efendi, sene 995.

Ve Abdullâh Efendi ibn Bahâüddîn, sene 996.

Ve Monlâ Ahmed ibn Rûhullâh el-Ensârî, sene 999 ma‘zûl.

Ve Hâf›z Ahmed Pafla'da Mehemmed bin Kemâl Be€zâde, sene 1000 ma‘zûl.

Ve Kâfzâde Feyzullâh Efendi, sene 1001 ma‘zûl.

Ve el-Mevlâ Ma‘rûfzâde Mehemmed Efendi, sene 1002.

Ve Osmân Efendi ibn Mehemmed Pafla, sene 1003.

Ve Hasan Efendi K›nal›zâde, sene 1004 ma‘zûl.

Ve Kurd Pafla'da Osmân Efendi bin Mehemmed Efendi el-mukaddem, sene 1005.

Ve el-Mevlâ Ahmed Efendi ibn Rûhullâh el-Ensârî.

Ve Seyyid Mehemmed Pafla fetretinde Abdur-ra’ûf Efendi.

Ve K›nal› Hasan Efendizâde, sene 1006 ma‘zûl.

Ve H›z›r Pafla'da Yahyâ Efendi bin Zekeriyyâ, sene 1007.

Ve Kemâleddîn Efendi.

Ve def‘â Yahyâ Efendi, sene 1009 ma‘zûl.

Ve Abdulvahhâb Efendi, sene 1010 ma‘zûl.

Ve def‘a[-i] sâlisde Osmân Efendi ibn Mehem-med Pafla

Ve Mehemmed Efendi ibn Sinân veled-i Me-hemmed Efendi el-mukaddem zikruhu, sene 1011.

Ve Mehemmed Efendi bin Hüseyin el-meflhûr bi-Kara Çelebizâde, sene 1012 ma‘zûl.

Ve Mustafâ Efendi Azmizâde, sene 1013 ma‘zûl marret-i evvel.

Ve Hâd›m Mehemmed Pafla'da Mehemmed Efendi bin Abdülganî, def‘a[-i] sânîde sene 1014 ma‘zûl.

Ve Mustafâ Efendi ibn Âli, sene 1015.

Ve Kara Hüseyin Pafla'da Abdülbâkî bin Tursun Efendi.

Ve Mehemmed Abdülciyâd Efendi, sene 1017 ma‘zûl.

Ve Mukîm Vezîr Mehemmed Pafla'da Yahfl› Me-hemmed efl-fiehrî, sene 1018 ma‘zûl.

Ahîzâde Yahyâ ibn Abdülhalîm Efendi, sene 1020 ma‘zûl olup fiâm'da merhûm oldu.}

{Ve zamân-› Mustafâ Pafla'da Mehemmed Efendi efl-flehîr bi-Çivizâde, sene 1030 ma‘zûl.

Ve Osmânzâde Abdülkerîm Efendi, sene 1030 ma‘zûl.

[Ve] Muhteflem R›dvân Efendi.

Ve bunlardan mukaddem Abdullâh Efendi bin Mahmûd kad›[-i] M›s›r olup ikisi bir senede mansûb u ma‘zûl oldular.}

el-Faslu['l-hâmis] (---) ve seb‘în Mahmiyye-i M›s›r'dan Abdurrahmân Pafla'n›n istikbâline fiâm-› flerîfe gitdi€imiz menâzilleri ve kurâ ve kasabâtlar› ve acâyibât [u] garâyibâtlar› ve sergüzeflt [ü] serencâmlar› ayân u beyân eder

M›s›r flehrinden bin seksen yedi Cemâziye'l-evvelinin gurresinde befl gulâm ve befl at (ve) ikisi seyishâne ile yeniçeri oca€›n›n baflçavuflu Gemici Mustafâ A€a ve çavufllar kethudâs› Hüseyin A€a ve tercümân (---) A€a ve kâyimmakâm kethudâs› ve müsellim Mehemmed A€a üç bin mikdâr› asker ile M›s›r'dan ç›kup cânib-i flarka iki sâ‘at gidüp,

Menzil-i kal‘a-i Sebîl-i Allâm

Bir vâdînin ortas›nda flekl-i murabba‘ tafl-binâ bir kal‘a-i zîbâd›r. Dâyiren-mâdâr cirmi dörd yüz ad›md›r. Ammâ handak› yokdur. Cânib-i garba bir demir kapusu vard›r. Andan içeri bir kat demir kapu cânib-i flimâle nâz›rd›r. ‹çinde iki yüz mustahf›zân hücreleri ve sâk›ye ve âhûrlar› ve kâ‘alar› var.

Ve burc [u] bârûlar› ve bedenleri ma‘mûrdur. Cebehânesi ve alt› pâre toplar› vard›r.

Ve içinde neferâtlar› kânûn-› Selîm fiâh üzre mâh-be-mâh M›s›r ümerâlar›ndan bir emîr-i M›s›r befl yüz âdemiyle nevbet bekleyüp âyende vü revende huccâc› ve tüccâr› M›s›r'a götürüp getirir. Bir ay tamâm olup yerine bir gayr› be€ gelir geldi.

Sene (---) târîhinde bu kal‘ay› Arab aflk›yâs› mazarrat› def‘iyçün (---) binâs›d›r. Ammâ gâyet mahallinde inflâ olunmufl.

Ve bu kal‘an›n kapusu önünde bir dîvânhâne-i tahtânîsi var, dâ’imâ be€ler anda bekler. Cümle atlar› gözleri önünde m›zraklar› ba€l› gemin alup(?) âmâde dururlar. Zîrâ bu mahallin k›blesi ve cânib-i flarkîsi çöl çölistând›r kim râh-› Mekke'dir. Garb› ve flimâli serâpâ bâ€ u bâ€çelerdir. Cenûb taraf› Habefl diyârlar›na var›nca sengistân da€lard›r. Hemân bu mezkûr çölden ve da€dan ve bâ€dan Arab zâhir olup çalup çarpup seyl suyu gibi gâyib olur. An›niçün bu Sebîl-i allâm kal‘as›nda muhâfaza eden be€ler dâ’imâ pür-silâh âmâde dururlar.

Ve bu kal‘adan yol afl›r› taflrada,

Hasan Be€ câmi‘i

‹slâmbol tarz› bir flerîfeli minâresiyle M›s›r'›n câmi‘leri evsâf›nda tahrîr olunmufl. Ve câmi‘e mut-tas›l bir sebîlhâne ve sâk›ye ve havuzlar ve yigirmi aded câmi‘ huddâmlar› hâneleri ve birkaç dükkân ve iki kahvehâne ve müsâfirîn kâ‘alar› ve yine yol afl›r› bâ€ u bâ€çeli âb [u] havâs› latîf cây-› nazîf yerdir.

Ve matar kesret üzre nâzil oldukda bu Sebîl-i Allâm fezâs›nda bin gurufflluk Sebîl-i Allâm tafl› bu-lundu€u meflhûr-› âfâkd›r. Ve ulemâ-y› M›s›r kavli üzre fieddâd'›n binâ etdü€i ‹remezâtü'l-imâd gibi fieddâd'›n bâ€-› ‹remidir, bu Sebîl-i Allâm zemîninde idi; an›niçün böyle zî-k›ymet tafl bulunur, derler, *el-uhdetü ale'r-râvî.*

Ba‘dehu bundan kalkup flimâl taraf›na gidüp,

Beled-i Matariyye

ki Hazret-i Îsâ sâkin olup hafr etdü€i kuyu bu Ma-tariyye'de oldu€unun evsâf› bâlâda mufassal tahrîr olunmufldur. Bu beledi ubûr edüp andan,

fiehr-i Aynu'fl-fiems

harâb› içre mîl sütûnu temâflâ edüp bunlar dahi mukaddemâ tahrîr olunmufldur. Andan niçe Arab aflk›yâs› kemîngâhlar› içre befl sâ‘at gidüp,

Menzil-i Hânkâh

Bir düz sahrâda bâ€ u bâ€çeli ve bostânl› yerde Kalyûb kâflifi hükmünde subafl›l›kd›r. Ve nakîbü'l-eflrâf-› M›s›r'a ber-vech-i arpal›k yüz elli akçe kazâd›r ihsân olunur. Ve yüz elli pâre kurâ nâhiyelerinden senevî befl M›srî kîse hâs›l olur flîrîn kazâd›r. Tokuz câmi‘ ve otuz mesâcidi var. Evvelâ çârsûda cemâ‘at-› kesîreye mâlik,

Sultân Eflref câmi‘i

Fevkânî ve üç tabakal› ve bir minâre-i mevzûnlu ve bir (---) (---) u var. Ve gâyet âb [u] havâs› latîfdir. **[Q 354b]** **[P 348b]** Ve bâlâda zikr olunan kapular gibi kapular› var, her gece mesdûd olur. Bin ad›m tûlü bir flâhrâh-› sultânîdir.

Bu flehir Sultân Eflref'in asr›nda gâyet ma‘mûr imifl. Zîrâ bu flehrin ihyâs›na anlar bâ’is olmufldur. Ve memdûhât›ndan kavunu ve karpuzu ve gayr› sebzevâtlar› memdûhdur, zîrâ besâtînleri bostânlar› cihân› zeyn etmifldir. Ve sular› serâpâ kuyulard›r, ammâ gâyet lezîzdir. Ve bu flehir Nîl'den bir sâ‘at ba‘id çöldedir. Ve âb [u] havâs› gâyet latîfdir.

Ve cebbânesinde ulu sultânlar medfûndur.

Ziyâretgâh-› Hânkâh

Evvelâ fieyh Ömer.

Ve fieyh Muhammed-i Irâkî.

Ve efl-fieyh Halîl.

Ve efl-fieyh Muhammed-i Gûrânî.

Bu azîzlerin niçe keflf [ü] kerâmâtlar› zâhir olmufldur. Kubbeleri ve tekyeleri vard›r.

Andan cânib-i flimâle bir sâ‘at bostânl›k içre giderek,

Beled-i Münîre

Bâ€l› ve bâ€çeli ma‘mûr beleddir. Bu mahalden flimâle Sutûh ta‘bîr etdikleri Urbân›n arsagâh› bî-emân yerdir. Urbân flakîlerinin havf›ndan ubûr etmek müflkildir. Selâmetle bu mahalli ubûr edüp,

Beled-i Evlâd-› Râmin

Bu dahi Kalyûb hâkinde befl yüz hâneli ve câ-mi‘li ma‘mûr beleddir. Ubûr edüp niçe müzeyyen kurâlar dahi güzer ederek sekiz sâ‘atde,

Evsâf-› menzil-i vilâyet-i arz-› Hâsân ve dâr-› kehhânân flehr-i Bilbeys

Kable't-tûfân dahi flehr-i azîm idi. Ba‘de't-tûfân Hazret-i Nûh Musul kurbunda Cûdî da€›nda der-kenâr olup Cûde nâm flehri inflâ etdiler. Ba‘dehu Kalîmûn kehene dâmâd› olan M›srâyim ki nebîre-i Hazret-i Nûh'dur, Nûh Nebî'den bu Kalîmûn ve M›srâyim me’zûn olup bu arz-› Hâsân'da Bilbeys'in âsâr-› binâlar›n bulup sâkin olup amâr etdiler.

Ba‘de't-tûfân rûy-› arzda ibtidâ amâr olan Cûde ve fiâm ve bu Bilbeys'dir. Benî ‹srâ’îl flehirlerinden flehr-i azîmin biri dahi budur. Tevârîh-i K›btî'de ve tevârîh-i Sâbiyye ve Tevrât'da mastûrdur. Niçe bin Benî ‹srâ’îl peygamberleri medfûn oldu€u için resimleri ile medfûnlard›r. Zîrâ Arz-› Mukaddese haddidir.

Bundan cenûba M›s›r hâki Arz-› Mukaddes de€ildir. ‹htilâf (kesîre) çokdur, illâ bi'l-ittifâk bu Bilbeys flehri nihâyet-i Arz-› Mukaddes'dir, Arz-› Hâsân deyü cemî‘i kütüb-i tevârîhlerde musarrah flehr-i atîkdir.

Ve kehene ve hukemâ ve kudemâ ve sultânân-› selef binâlar› âsârlar› var kim diller ile ta‘bîr olunmaz. Kaçan kim hûn-› Yahyâ talebiyçün Buhtunnasr hurûc edüp bu flehr içre iki kerre yüz bin Benî ‹srâ’ilî'yi

dendân-› tî€den geçirüp flehri harâb etdi kim hâlâ ol harâbistân an›n zamân›ndan kalm›fld›r. Niçe mülûklar dahi gelüp amâr etmifllerdir, ammâ güneflde zerre ve deryâda katre-misâl ma‘mûr olmam›fld›r.

Hâlâ M›s›r eyâletinde fiark›yye kâflifinin taht›d›r. Dörd yüz esb-süvâr tevâbi‘iyle ve yedi bölükden M›s›r askeriyle üç yüz k›rk pâre kurâdan yetmifl kîse mâl-› pâdiflâhî tahsîl edüp M›s›r dîvân›nda muhâsebe görür, kendüye dahi k›rk kîse mâl fâ’iz kalur. Mîrî g›lâli yokdur. Ve üç yüz akçe flerîf kazâd›r, senevî on befl kîse hâs›l olur flerîf kazâd›r. Mezâhib-i erba‘adan müftîleri ve nakîbü'l-eflrâf› ve a‘yân-› eflrâf› vard›r.

Ve flehri bir düz sahrâda vâki‘ olma€ile bâd-› nesîm te’sîr edüp âb [u] havâs›n›n letâfetinden bâ€ u bâ€çesi ve müflebbek bostânlar› bî-hisâbd›r. Ve cemî‘i râhlar› sadranc nakfl› tarh olunup tarîk-› âmlar›n›n tarafeynleri tertîb üzre flecere-i cümmeyz ve nâb›ka ve sac d›rahtlar› ile müzeyyen ve sâyedâr yollard›r. Bu tertîb üzre bu flehri âl-i Abbâsiyân'dan Sultân Muhammed bin Ebû Sa‘îd bin el-Muktedir Billâh tezyîn eylemifldir.

Bu flehir cümle dörd bin hâne sarây-› âlîler ile ârâste ve esvâk-› müzeyyen ile pîrâste olmufl flehirdir.

Ve sekiz mahalle ve sekiz hutbedir, mâ‘adâ seksen alt› zâviye mihrâbd›r. Cümleden,

Câmi‘-i Kebîr

Köhne-binâd›r, ammâ cemâ‘at-› kesîreye mâlikdir. Cümle otuz dörd aded amûd üzre nakfl-› zerkâr bûkalemûn ve lâciverd-i nilgûn müzehheb tavan-› ibret-nümûndur. Ve mihrâb›nda âye[t]:

[1] ‚OœU EO—E† ‚‰

âyeti tahrîr olunmufldur. Ve a€ac minberinin bâb› üzre,

Emera bi-inflâi hâze'l-minberi'l-mübâreketi es-Sultân Muhammed bin Ebû Sa‘îd

mastûrdur. Ve bir minâresi ve dörd kapusu var. Ve,

Câmi‘-i Mahmûd A€a

Nev-binâ bir câmi‘-i zîbâ, evkâf› metîn, latîf ü ra‘nâ câmi‘dir.

Ve bu câmi‘in mukâbelesinde (---) câmi‘i dahi bir minâreli ma‘mûr câmi‘dir, ammâ çârsû içinde olmak ile fleb [ü] rûz cemâ‘at› firâvând›r. (---) câmi‘i. (---) câmi‘i. Görüp ibâdet etdi€imiz cevâmi‘ler bunlard›r, mâ‘adâ zevâvîlerdir.

Ve bir küflâde hammâm› var; üçü fliddet-i hârda mesdûddur.

Ve tokuz aded vâsi‘ kahvehân[e]leri.

Ve on befl vekâlesi; cümle vekâlelerden ma‘mûr bu€day vekâlesi ve zeyt vekâlesi ma‘mûrlard›r.

Ve cümle iki [yüz?] dükkând›r. Lâkin bezâzistân› yokdur, ammâ yine cemî‘i zî-k›ymet (---) (---) (---) metâ‘lar vard›r ve âdem deryâs›d›r.

Ve âb [u] havâs› gâyet latîf oldu€una oldu€undan mahbûb u mahbûbesi çokdur. **[Q 355a]** **[P 349a]**

Sular› kuyulard›r, ammâ âb-› hayâtd›r. Ve bu flehir Nîl'den iki merhale yer ba‘îd çöldedir. Ammâ kaçan Nîl tu€yân etse M›s›r'da Nîl kesimi oldu€u mahalde Ebü'l-meccâne nâm cisr dibinden Nîl kesimi olur, ol cisrin alt›ndan cereyân eden Nîl cümle Kalyûb vilâyetin rey edüp andan fiark›yye vilâyetin rey edüp bu flehr-i Bilbeys'i rey edüp Bilbeys'e gemiler gelüp zahîre ve metâ‘ alurlar.

Ve bu flehrin me’kûlât [u] meflrûbât›n›n memdûhu üzümü gâyet âbdâr ve terdir. Ve nâr› Füvve nâr›ndan dânedâr ve âbdârd›r. Ve nisvân tâ’ifesi engüflt ü nahünlerine uracak h›nnâ-y› ahzar› cemî‘i ‹slâm diyâr›na bu Bilbeys'den gidüp hazîne hâs›l olur azîm h›nnâ bâ€lar› vard›r. Halk›n›n ekseriyyâ kârlar› bu h›nnâd›r kim nisâ tâ’ifesinin dest [u] pâlar›nda la‘lgûn rengâreng zînet verir. Bu h›nnâ tarlalarda zirâ‘at olunur. Hurde a€acc›klard›r, yapraklar›n cem‘ edüp de€irmenlerde dakîk-vâr edüp h›nnâ olur. Ve üç sene a€ac› mahsûl verir.

Der beyân-› Sa‘îd-i Süflî ya‘nî arz-› Hâsân-› Bilbeys

Evvelâ bi-kavli müverrih M›gdisî flehr-i Arîfl M›s›r'›n âhirü'l-hudûdudur, andan cânib-i flimâle arz-› fiâm'd›r. Ammâ Arîfl'den cenûb cânibine Bilbeys'e gelince Arz-› Hâsân'd›r. Bilbeys'den M›s›r'a gelince Arz-› Zeydâniyye(?)'dir. M›s›r'dan Besâtîn'e var›nca Arz-› Emsûs'dur. Andan ve bundan öte Nîl'in flark taraf›na Arz-› Atfîh derler. Zîrâ flehr-i fiark Atfîh beri M›s›r taraf›ndad›r. Ammâ Nîl'in karflu garb cânibine Arz-› Feyyûm derler. Andan yukaru tâ Circe'ye var›nca Sa‘îd-i âlî derler. Sa‘îd-i süflî Bilbeys ve Arîfl'dir. Ammâ Circe'nin Nîl karflusuna Dehlîz-i [Cir]ce derler, zîrâ Habefl iklîmi ol tarafdad›r. Ve bu Sa‘îd-i âlî vilâyeti Ümmü Dünyâ'y› besleyen ganîmet yerlerdir. Ammâ mezkûr Sa‘îd-i süflî kim Bilbeys ve Arîfl hâkidir, sâhil-i Bahr-i Sefîd'de susuz bî-emân Kat›yye ve Ümmü'l-Hasan çölüdür kim nihâyeti Tîh sahrâs› çölüdür. Kat›yye çölün kaz›san (---) (---) (---) (---) kaz su ç›kar.

Andan bu flehr içre,

Ziyâretgâh-› Bilbeys

Evvelâ flehrin hâricinde k›ble taraf›nda bir soffa-i âlîde on yedi Benî ‹srâ’îl peygamberleri medfûnlard›r.

Ve ziyâ[re]t-i **efl-fieyh Alî ibn Sa‘dûn**: bir kubbe-i ebyazda medfûndur. Ve bunlardan gayr› ziyâret etmedik.

---

[1] *Kur’ân,* Bakara, 144; "(Ey Muhammed!) Biz senin yüzünün gö€e do€ru çevrilmekte oldu€unu (yücelerden haber bekledi€ini) görüyoruz."

Ve bu flehr içre olan fukarâ ve gurebâlara ni‘metleri mebzûl hânedân sâhiblerinden evvelâ Boflnak Mahmûd A€a ve mukâbelesinde Hüseyin Çorbac› ve Mehemmed Çelebi ibn fiu‘ayb ve Mehemmed Çorbac› ve Yûsuf Çorbac›.

Bunlar ile vedâlaflup andan yine flimâl cânibine niçe ma‘mûr u müzeyyen kurâlar ubûr edüp ve **Beled-i Rîf**'i geçüp düz sahrâlar içre Bilbeys'den befl sâ‘atde,

Evsâf-› kal‘a-i Kureyn

Sene 864 târîhinde bu kal‘a Sultân Kay›tbay binâs›d›r. fiark›yye hâkimi hükmünde subafl›l›kd›r ve Bilbeys niyâbetidir. Kal‘as› bir düz sahrâda flekl-i murabba‘ bir tula-binâ kal‘a-i zîbâd›r. Ve dâyiren-mâdâr cirmi dörd yüz hatvedir.

Ve flimâle nâz›r bir hadîd kapusu vard›r, tâk-i pâki beyâz tafldan binâ olunmufldur. Dizdâr› M›s›r müteferrikas› oca€›ndand›r.

Ve yüz elli neferât› ve on befl topu ve gayr› cebehânesi ve kal‘a içre yigirmi hânesi vard›r. Ve kal‘an›n vasat›nda bir meydân-› hâlîsinin(?) etrâf›nda hânelerdir.

Ve kal‘a kapusunun iç yüzünde,

Sultân Kay›tbay câmi‘i: Kapusunun iki yan›nda mermer tafllar üzre celî hat ile yazm›fllar ve kazm›fllar, âyet-i flerîfe:

[1]«ÊÒÂ«†ÍŸÚÂÔ—Ô†Â”«ÃœÓ

âyeti tahrîr olunmufldur.

Ve bu câmi‘in bir alçak minâresi ve iki kapusu var, haremi yokdur. Ve mihrâb› önünde bir cümmeyz-i müntehâ d›raht› var, sâyesinde bin âdem istirâhat edüp serhofl olur. Zîrâ âb [u] havâs› gâyet latîf kal‘ad›r.

Ve taflra varoflu hûrmâ bâ€l› ve bostânl› üç yüz hânedir.

Ve âb-› hayât kuyu sular› vard›r. Ve nehr-i Nîl bu flehre bir konak yer ba‘îddir, ammâ Temmûz'da Nîl gelüp bu Kureyn ba€lar›n rey eder. Ve k›rk dükkân› var; hammâm› ve gayr› imâreti yokdur.

Ve bu kal‘an›n cânib-i flark›nda tâ iki sâ‘at yere var›nca serâpâ hûrmâ bâ€lar›d›r kim cihân› dutmufldur, ve her bâ€da benî âdem sâkinlerdir. Ve Benî Sakar Urbân› aflk›yâs› havf›ndan bu Kureyn kavmi dâ’imâ pür-silâh âmâde dururlar. Ve cümle bâ€lar› tûbdan dîvâr-› âlîlerdir, her taraf›nda kurflum atacak mazgal delikleri vard›r.

Ve cümle hânelerden birbirlerine hemcivâr kapular› vard›r ki hîn-i ma‘rekede birbirlerine imdâda var›rlar.

Ve bu Kureyn'in karpuzu ve hûrmâs› memdûhdur.

Ziyâret-i efl-fieyh Abdurrahmân-› Filistînî: bâ€lar kenâr›nda bir kubbe-i sagîrede medfûndur.

Bu kal‘adan kalkup hûrmâ bâ€lar› içre yine cânib-i flimâle **Beled-i Settâre**'yi ubûr edüp alt› sâ‘atde,

Evsâf-› flehr-i kadîm Sâlihiyye

fiark›yye kâflifi hükmünde subafl›l›kd›r. fiehri bir vâsi‘ sahrâda iki sâ‘atl›k hûrmâ bâ€lar› içinde fellâhîn flehridir. Bin mikdâr› hânedir, ammâ cümlesi nahlistân h›yâbân› içre baflka baflka evlerdir ve cümle birbirlerine muttas›ld›r ve cümle komflu kapular› vard›r. Ve her hânenin yine etrâf›nda mazgal delikleri vard›r. Zîrâ fleb [ü] rûz çöl Urbân› bunlardan at ve koyun ve yem ve ta‘âm ister, bunlar vermeyüp dâ’imâ ceng ederler. An›niçün her hâneden birbirlerine kapular ve tüfeng mazgallar› var.

On bin mikdâr› Benî Sâlihî derler kavm-i flecî‘dir. Bunlar dahi iki f›rkad›r, bir s›n›f› Benî Cüzâm'd›r ve bir f›rkas› Benî Harâm'd›r. Bunlar dahi dâ’imâ birbirleri ile ceng ederler. Gâyet mel‘ûn kavmleri vard›r kim cümle âyende vü revende bu âsî kavmden âcizlerdir.

Bu kavmi ›slâh içün ve ârâmgâh-› tüccâr [u] huccâc olsun içün bu mahalde bu flehri sene (---) târîhinde Sultân Sâlih binâ etdi€iyçün Sâlihiyye derler. Evâyil-i a‘sârda gâyet ma‘mûr imifl, ammâ memerr-i nâs olup çöl Urbân› yata€› olma€ile amâristân›ndan çârsû-y› bâzâr› var. Hân [u] hâmmâm›ndan aslâ bir fley kalmam›fld›r. Ancak bâ€lar içinde **[Q 355b]** bir vâsi‘ meydân vard›r, gûnâ-gûn d›raht-› âlîler ile müzeyyen bir fezâd›r, ol meydâna haftada bir kerre cevânib-i erba‘a kurâlar (---) âdem cem‘ olup bey‘ [ü] flirâ edüp azîm cem‘iyyet-i kübrâ olur. Ve herkes metâ‘ (---) (---) gider. Ve niçe bin deve yükü hûrmâ fürûht ederler, zîrâ Sâ(---) (---) var›rlar **[P 349b]** hûrmâs› olur.

Ve bu bâzâr meydân›nda bir câmi‘-i kebîr-i fevkânî vard›r, Sultân Kay›tbay binâs›d›r. Misli me€er M›s›r'daki yine Kay›tbay câmi‘i ola. Bir minâre-i âlîsi üç tabakad›r. Ammâ cemâ‘at› yok, Urbân içinde kalm›fl garîb câmi‘dir.

Ve bu flehrin halk› gâyet ankâlard›r. Zîrâ âyende vü revendeye niçe kerre yüz bin deve yükü su satarlar. Zîrâ bu flehirden kasaba-i Ümmü'l-Hasan çölünde alt› konak yerde lezîz su yokdur. Sahrâ-y› Tîh'in nihâyeti bir rimâlistân ve çöl çölistân ve berr ü beyâbân bî-emân yerdir. Bu Sâlihiyye'den sular ve kirâ ile develeri yükü ile dutup azm-i râh olunur. An›niçün bu kavm ankâd›r. Ve Ümmü'l-Hasan çölünde bî-tâb u bî-mecâl kalan cemâl u hussânlar› ve bagal u h›mârlar› cümle bu flehir halk› varup alurlar, besleyüp yine huccâca satarlar. Ve fetâlar› dâ’imâ rehzenlik edüp âdem katl

---

[1] *Kur’ân,* Tevbe, 18; "Allah’›n mescitlerini ancak Allah’a ve ahiret gününe iman eden, ... kimseler imar eder."

ederler bir alay kuttâ‘u't-tarîk âsîlerdir. Ammâ Cenâb-› Bârî dahi her Mûsâ'ya bir Fir‘avn ve her Fir‘avna bir Mûsâ halk etdü€i gibi bu kavme dahi Cenâb-› ‹zzet çöl Urbân›n Mûsâ gibi bu fir‘avnîlere musallat etmifl.

Hattâ hakîr cümle asker ile bu flehirde bir hafta meks edüp pafla ›lgar ile gelür deyü intizârda olup dururken hikmet-i Hudâ bu flehr üzre çöl urbâniyle mahlût Benî Cüzâm kabîlesi ile yek dil [ü] yek cihet olup cümle bin befl yüz küheylân atl› Urbân-› sâhib-hussân bu flehr halk›n›n üzerlerine musallat olup flehrin cenûb taraf›n nehb [ü] gâret etme€e baflla-y›nca Sâlihiyye kavmi dahi cümle pür-silâh esb-süvâr u piyâde dest ber-c›da iki bin âdem bu Benî Harâm ile cenge âheng etdiler.

Bunlar hânelerinde olmak ile köpek cengi ederek avret o€lanlar› dahi imdâd ederek Benî Harâm kabîlesi hiyel-i mekrde zû-fünûn harâmzâdeler hemân ma€lûbiyyet semtin gösterüp firâr etdiler.

Bu Sâlihiyye kavmi bu hâli görüp e€er esb-süvâr ve e€er piyâdeleri at boynuna düflüp Benî Harâm'›n akîbince kova kova bâ€lar›ndan ve evlerinden bir sâ‘at yer çöle ç›k›nca derhâl Benî Harâm fi'l-hâl gerüye avdet eyleyüp ac kurd koyuna girir gibi girüp bu Sâlihiyye kavmin domuz bal›€› gibi h›fltlayup ve eslihalayup sürü sürü k›ra k›ra tarfetü'l-ayn içre bin sekiz yüz âdemi yalman-› c›dadan geçirüp cümle küheylân k›sraklar› ve sâyir mâl-› ganâyim ile Benî Harâm mesrûr [u] handân oldular. Ammâ münhedim olan Sâlihiyye kavmi cân havli ile at boynuna düflüp bizim asker içine gelürken bizim asker dahi, "Anlar› urdu urma€a geldiler" zann edüp ileri gelenden elli mikdâr› âdem Sâlihiyyeliden hâke düfldü. Âhir bizim askerden,

"Bire el kald›rman, anlardan bize zarar yokdur, ancak anlar birbirlerin k›rarlar, *sallata'llâhu'l-kelbe ale'l-h›nzîr* fehvâs›nca. ‹ncitmen, bize gelüp dahil düfleni halâs edin" dediler.

Ammâ evvel gelen Sâlihiyyeli bizim askerden k›l›c yeince gerüde gelenler hemân evlerine cân atd›lar.

Hemân akîblerince Benî Harâm kabîlesi bî-bâk ü bî-pervâ flehr-i Sâlihiyye içre girüp cemî‘i külbe-i ahzânlar› ihrâk bi'n-nâr edüp bir hâdise-i azîm ve bir vak‘a-i ekber oldu.

Nâgâh bi-emr-i tedbîr-i kadir-tüvân ve hükm-i tebdîr-i kazâ-cereyân ta‘alluku birle bir berk-› lâmi‘ ve hark-› flâyi‘ ki berg-i hâtifden puyân ve bâd-› harîfden flitâbân, fî-akalli'z-zamân ve edne'l-evân, flehr-i Sâlihiyye sâkinân-› mel‘ûnân sebebiyle harâb u yebâb ve envâ‘-› et‘›melerin türâb ve esnâf-› eflribelerin serâb etdiler. Ve ekseriyyâ a€niyâlar›n emvâlini târâc ve evlâdlar›n› bir niçe gün ac ve kendülerin bir habbeye muhtâc edüp mihaddelerin hacer ve pisterlerin hâkister eyleyüp bu flehr içre ol ma‘rekede niçe yüz bâkirenin bekâreti izâle olunup niçe fi‘il-i flenî‘ler oldu.

Benî Harâm bu hâl üzre Sâlihiyye flakîlerinden bu âsîler böyle intikâm alup Sâlihiyye içinde bir vâveylâ vü efgân, bir tarafda s›byân ve bir köflede nisvân feza‘ u çeza‘›ndan gûfflar›m›z {ya‘nî kulak} asam {ya‘nî sa€›r} oldu.

Ve üç gün sahrâlardan ve flehir etrâf›ndan develer ile dörd etrâf öyle leflleri tafl›d›lar. Bir rüsvâyl›k olmufldur kim bir diyârda olmam›fld›r. Zîrâ rüsvâyl›k oldur kim bu mahalde üç dörd bin müsellah u müretteb M›s›r askeri bulunup mâbeynlerin ›slâh etme€e kâdir olmayup *sallata'llâhu'l-kelbe ale'l-h›nzîr* deyüp herkes haymesinden taflra ç›kmad›, garâbet bundad›r.

Ziyâret-i Sâlihiyye

efl-fieyh Halîl: Bir küçük kubbede medfûndur. Ve civâr›nda efl-fieyh Hasan. Ve efl-fieyh Muhammed-i Dessûkî ve Berrûkî. Bunlar cümle birbirlerine karîb medfûnlard›r ve Sâlihiyye'nin hâricinde flimâl taraf›ndad›r.

Bu flehirde on gün meks edüp niçe bin deve kuyu sular› hâz›r edüp Gazze cânıblerine gitmek sadedinde iken pafla taraf›ndan sinde Kürd ‹brâhîm nâm çukadâr ›lgar ile gelüp Müsellim Mehemmed Kethudâ'ya, "Ale's-sabâh sâhib-i devlet bundad›r, alaya A€a'ya hâz›r olun" deyü müjde edüp Ümmü'l-Hasan çölü derdinden halâs olup cümle asker alaya hâz›r ile berâber oldular. Ammâ hakîr müsellim ile n›sfu'l-leylde ›lgar ile Sâlihiyye['ye] varup andan (---) sâ‘at gidüp (---) (---) cümle askerile müfîd ü muhtasar hayme ve hargâhile meks (---) (---) kethudâ ba‘dehu (---) (---) Süleymân A€a bulufldular. Hakîr ve (---) pûs etdükde **[Q 356a]** bir hayli i‘zâz [u] ikrâm edüp hâl hât›r›m›z sorup su’âl etdi.

Andan kalkup ibtidâ alay-› azîm ile **kasaba-i Sâlihiyye**'ye **[P 350a]** dâhil olunca ota€› önünde yüz koyun kurbân olunup du‘â ve senâ ile azîm vezni üzre bir dîvân-› Âsaf-› Berh›yâ oldu kim cümle a‘yân-› M›s›r evzâ‘ [u] etvâr-› paflaya vâk›f oldular. Zîrâ M›s›r'›n cemî‘i ârifân-› nüktedân-› zamîr-flinâs› bu Sâlihiyye'ye gelüp pafla ne tabî‘atdedir, cerî midir ve ebleh midir veyâ hâki[m] midir? Bu dîvânda haberdâr olup ana göre amel ederler. Ba‘de'd-dîvân summât-› Halîlü'r-rahmân tenâvül olunup alay ile gelen M›s›r askerine hâliyeleri üzre bahflîflleri ihsân olunup herkes haymelerine varup hedâyâlar›n paflaya arz etdiler.

‹ki gün bu flehirde tekâ‘üd olunup ertesi gün Nîl kesimi müjdesi geldi. Ammâ hikmet-i Hudâ âdetullâhdan yigirmi gün mukaddem Nîl kesimi oldu.

"Paflan›n kademi mübârekdir, hay›r berekât ile geldi" deyü ahâlî-i M›s›r flâdumân, ba‘dehu üçüncü gün yine alay-› azîm ile gelürken önü s›ra yeniçeri baflçavuflu ihtiyâr olma€ile piyâde yürüme€e ikti-dâr› olmadu€› ecilden pafla,

"Ata bin" deyü emr etdi. Çavufl dahi,

"Kânûn de€ildir devletli vezîr, oca€›mdan mu‘â-teb olurum" dedükde derhâl pafla oca€a hitâben bir beyâz buyuruldu verüp Gemici Baflçavufl'u at›na bindirme€i kânûn etdi. ‹lâ'l-ân eyledir.

{Andan bu mahalle Abdurrahmân Pafla alay-› azîmile ota€›na oca€›na gelürken Sâlihiyye sahrâs›nda fiark›yye hâkinde sâkin olan Benî Harb Süveyd Urbân› âl-i Benî Sakar ve âl-i Benî (---) cümle on bin asker olup mezkûr sahrâda iki kavm-i cebbâr bir ceng-i azîm edüp Benî Harb alt› [bin?] askerle âl-i Sakar üzre (---) tarafeynden befl bin âdem nîze-i rumh-› sinândan güzâr edüp lâfle-i murdârlar›n temâflâ etdi€imiz ceng-i azîmdir. Mufassal yaz›la.}

Menzil-i kal‘a-i Kureyn

Alay ile gelüp serâperdesinde meks edince kal‘adan mehterhâneler çal›nup ve toplar at›lup flâdumânlar olup dîvân-› azîm oldu.

Andan n›sfu'l-leylde paflan›n ve cümle asâkirin bârhâneleri kalkup hakîr dahi Gemici Baflçavufl a€›rl›€iyle befl yüz mikdâr› pür-silâh asker ile mefl‘aller çerâ€âniyle Bilbeys flehri kenâr›nda yol iki f›rka olup baflçavufl deve katârlar› ile bir tarafa bu hakîr seyishânemiz ile seksen aded yeniçeri mülâz›mlar› ile kimi atl› ve kimi heccânl› ve kimi har-süvâr ve k›rk elli mikdâr› dahi piyâdemiz ile Bilbeys bâ€çeleri içine geldükde vakt-i fiâfi‘î oldu.

An› gördük, bizim sa€ cânibimizde yetmifl sek-sen mikdâr› esb-süvâr eli m›zrakl›, fitrâklerinde bizim gibi yanm›fl tüfeng fitîlleri ile bir alay asker. Cümlemiz pafla ile Ba€dâd'dan gelen yeni asker zan eyledik.

Der beyân-› sergüzeflt-i men

Hikmet-i Hudâ *fe-izâ câ’e'l-kazâ amiye'l-basar*[1]. Olacak olur, atalar sözün tutmayan hatâlar dedikleri üzre ve sürüden ayr›lan koyunu kurd yer dedikleri üzre Bilbeys'in kenâr›nda cümmeyzler alt›nda baz›m›z flehre dâhil olmuflken hemân sol tara-f›m›zdan mukaddemâ bizimle atbafl› berâber gelen Ba€dâdl› pafla askeri zann etdi€imiz seksen aded hayyâl asker ale'l-umûm içimize at koyup ale'l-gafle cümlemize silâha el atd›rmayup m›zrak ile an› anda kimin kanda edüp tarfetü'l-ayn içre cümlemiz rumh-› sinândan geçirüp cümle mülâz›mlar› soyma€a bafllad›lar.

Hemân hakîr cân havli ile Allâh Allâh sadâs›na derûn-› dilden rehâ buldurup sadâm›z evce peyveste olup cümle refîklerimiz piyâde oldular. Hakîr zann etdim ki piyâde olup bâ€çeler dîvârlar› dibinde ve cümmeyz flecerleri dibinde siperlenüp ceng etseler gerek. Me€er bunlar Urbân havf›ndan uryân olma€a enmifller.

An› gördüm, hakîrin sol cânibinden dörd atl› dal m›zrak gelüp ibtidâ bir k›r atl› ve mâvî beddâvî gömlekli hakîre yetiflüp sol cânibimde halça kemi€i üzre bir m›zrak urup yayl›kdan güzer edüp kemi€e dayand›. Ve ensemden bir gulâm›m dahi atdan y›kd›lar ve bafl›na üfldüler. Hemân hakîrin cân bafl›na s›çrayup dal tîrkefl olup o€lan›n üzerine varup e€er hânesinden bir kol tüfengi atd›m, ammâ gece olma€ile nice oldu€un bilmem.

Hemân Arablar o€lan›n yan›ndan firâr etdiler. Gördüm ki o€lan›n at› Arablara do€ru kaçar. Ard›na düfldüm. Urbân hakîri ortaya alup birkaç ok ile bir cânibe halâs olup atdan düflen gulâm›m dahi gâyib etdim. Beni kovan Urbân›n birine bir ok perrân etdim, hemân alt›nda at› bir süheyl urdu. "Hay at›na urdum", dedim. Gördüm, dörd atl› bir taraf›mdan, alt› atl› bir cânibimden üzerime z›lk›t urarak hücûm etdiler. Kizb harâmd›r, hemân hakîr *firâren an tevâliyi'l-kesürât* deyüp kaçmak dahi erlikdendir deyü flehr içine girdim.

Hakîri art›k kovmad›lar, ammâ zahm›mdan kan cereyân ederek çakfl›r›m ve çizmem içi kan ile doldu. Ammâ yaram dahi sovumad› ve bedenimde dahi kuvvet kuvâ yerinde. Ammâ hemân ki memlûklar›m (---) gitdi, befl aded küheylân atlar›m mükellef silâhlar› ile ve seyishânede olan mâl ve zî-k›ymet eflyâlar (---) (---) (---) (---) a zarâr ziyân gelince hemân cân atup s›çrayup,

"Bundan sonra bana sa€ gezmek harâmd›r", deyü gerüye dönmeyüp atd›m, yine Arab üzerime hücûm etdiler. Gördüm ki seyishânemi yedüp gitdiler.

Hemân yine tîrkefle [Q 356b] el edüp bir ok gezleyüp üzerlerine at b›ra€up bir cümmeyz alt›nda flast ber-kabza oku kümelerine atam [P 350b] derken cümmeyz a€ac›ndan bir kütürdü zâhir oldu. An› gördüm, bir âdem esbâbiyle cümmeyz a€ac›ndan kütür kütür uçup at›mla benim üzerime düflüp yay çilesinden ok halâs olup kolum mecrûh olayazd›.

Hemân herîf-i zarîf beni görünce Arab sanup,

"Amân yâ emîr veyâ seydî" deyüp soyunma€a bafllad›.

Me€er bizim refîklerimizden cümmeyz a€ac›na ç›km›fl, bir muhâlif flu‘beye basup düflmüfl.

Gördü kim hakîrdir, hemân flehre firâr etdi; ammâ Bâb-› Züveyle'de bir kavvâf emîr vard›r, ol yi€it hakkâ ki Alî cengi edüp,

"*Ene'fl-flerîf ene's-sâdât ve ene evlâdü Muham-med ve inkiflerî askerü's-sultân*" deyüp dal k›l›c hakîr ile hayli cenge imdâd etdi.

Bu mahalde gördüm, bir at serserî gezer, ammâ vakt-i flâfi‘î karanl›€›nda olma€ile at kimin idi€i ma‘lûmum de€il. Derhâl at› licâm›ndan bir vîrân bâ€çe içre bir nâb›ka d›raht›na ba€lad›m. Ammâ yaramdan ziyâde üzerime düflen âdemin darb›ndan kollar›m›n veca‘› beni helâk etdi.

[1] Kaza gelince göz kör olur.

Hemân mezkûr emîr ile bir Arab'a sataflup ele ald›k ve atdan y›kup emîr at›na süvâr olunca Arab'› gâyib etdik. Hemân on befl mikdâr› Urbân yine üzerimize hücûm edüp emîr bir tarafa, hakîr yine flehr içine firâr eyledim, ammâ yaram dahi sovuyup beni helâk ediyor.

Bu hâl üzre vakt-i fiâfi‘îde göz gözü görecek mahal olunca, mâl cândand›r, deyü yine arbede meydân›na varup gördüm, cümle Urbân flikârlar›n alup e€er hâneleri esbâb ile ve terkileri gûnâ-gûn havâyicler ile mâl-â-mâl. Ve benim seyishânemi dahi keflân-ber-keflân götürmede. Ve Sa‘îd nâm gulâm›m a€layup feryâd edüp bile gitmede.

Hemân hakîr bir vîrân bâ€ dîvâr›ndan içeri girüp dîvâr›n ard› s›ra gidüp bu Urbân›n önün alup bir köflede gizlenüp bir çileye üç ok gezleyüp ileri gelenlere atup çad›rlara firâr ederim mülâhazas›nda oldum. Zîrâ pafla ota€›n ve a‘yân-› M›s›r haymelerin mefl‘aller ile çerâ€ân edüp kurmada idiler. Ba‘dehu hât›r›ma geldi kim,

"Sen bunlara meydâna ç›kup ok at›nca ya vura, ya vurayazas›n, bunlar seni çad›rlara yetifldirmeyüp Arab atlar› ile sana eriflirler. Bu sevdâdan ferâgat eyle" deyü hât›ra bu ilhâm olup,

"‹flte sabâh karîbdir, hemân akîblerince gözet, ne cânibe giderlerse ana göre amel eyleyüp paflaya bildir", deyü ok atmadan ferâgat eyleyüp kemîngâhda pinhân oldum.

Gördüm, seksen kadar kâfir mâl-› ganâyimleri ile cânib-i flarka giderler ve benim seyishânemi mâllar› gibi yederler ve gulâmlar›m› güdüp giderler.

Allâh âlim [ü] dânâd›r kim böyle olmufldur. Hemân gerüden üç Arab atl›s› bunlara yetiflüp,

"*Yâ mu‘arrasîn, ›kta‘ celâcîl hussân fe-hammil*" deyince biri hemân at›ndan enüp benim seyishânemin celâcillerin ya‘nî ç›nk›raklar›n kesüp benim taraf›ma at›nca tâ önüme düfldü, ben dahi alup koynuma kodum. Bu ç›nk›raklar›n bana vâs›l olmas›nda s›r vard›r, deyü sâkin oldum. Ammâ aslâ dermân›m kalmad›.

An› gördüm, benim oldu€um vîrân bâ€çe içinde gerüden dörd atl› âdem geliyor. Hemân hakîr pusu yerinden at›ma süvâr olup bâ€›n bir harâb dîvâr›ndan taflra ç›kup çad›rlara do€ru gitdim. Bu dörd atl› varup yine Urbâna kavufldular. Hakîr art›k ardlar› s›ra gitme€e iktidâr›m olmayup gerü ma‘reke yerine geldim.

Vakt-i Hanefî oldu. Üç k›l›c biri gümüfllü ve üç boy tüfengi ve bir çakmakl› kol tüfengi ve iki gümüfllü b›çak ve benim oklar›mdan alt› ok ve bir heybe esbâb ve bir çuka kontofl ve bir sâk›ye yan›nda bir k›srak ve benim a€aca ba€lad›€›m at, bunlar› alup baflçavufl çad›r›na geldim.

Hikmet bu kim biz anda bu kadar mâl [u] menâlden ve huddâmlardan ayr›lup bir at ile cân›m halâs edüp baflçavufl haymesinde mihmân olduk. An› gördüm, Haydar nâm›nda gulâm›m, ol dahi mecrûh gelüp vâs›l oldu. Baflçavufl flehirden cerrâhlar getürdüp cemî‘i yoldafllar›n ve hakîrin zahmlar›na merhemler urup niçe zamân zahm-› c›day› çekdik. Garâbet bunda kim biz ceng ederken zâhir baflçavufl askeriyle bir sokak afl›r› yan›m›zda idi, aslâ imdâd etmediler.

Ala's-sabâh pafla alay-› azîm ile Bilbeys sahrâs›nda meks edüp dîvânda ol gün yüz arzuhâl verdiler kim cümle ol gece nehb ü gâret olmufl âdemler idi. Bizimle soyulan yeniçeriler içün baflçavufl,

"Devletli vezîr, benim elli kadar yoldafl›m ve Evliyâ Çelebi kar›ndafl›m kulunuz dahi yaralanup befl at› ve bir seyishânesi kula€›na dek yüklü çad›riyle ve bu kadar mâl› ve gayr› a‘yân menâli nehb ü gâret olunmufl kim ta‘bîr olunmaz."

Yine aslâ kimse su’âl etmeyüp ve harâmîlerin hakk›ndan gelmeyüp andan yine alay-› azîm ile çelebi M›s›r askeri ç›kup paflay› sene 1087 târîhinde mâh-› Rebî‘ü'l-evvel'in bâlâda tahrîr oldu€u üzre,

Menzil-i Âlî

ile üç gün üç gece çerâ€ân ve flâdumânlar olup meks olundu.

Andan yine bir alay-› kübrâ ile sa‘d sâ‘atde sene-i mezbûrun mâh-› Cemâziye'l-âhir'inin evvel bâzârertesi günü Abdurrahmân Pafla sarây-› M›s›r'a dâhil olup alay askerlerine ihsân [u] [Q 357a] in‘âmlar bezl olundu€u cümle bâlâda mastûrdur, Allâh âk›bet-i hay›rl›€› vere.

Abdurrahmân Pafla M›s›r'a dâhil olunca Mehemmed Kethudâ'siyle hüsn-i zindegâne edemeyüp âhirü'l-emr Mehemmed Kethudâ'y› sene 1088'de ma‘zûl edüp Âsitâne'den ulakl›€la gelen kapucular kethudâs›n vekîl-i mutlak edüp cümle akd ü hal an›n destinde olup cümle tevâbi‘ [u] levâh›klar› zabt edüp [P 351a] Mehemmed Kethudâ'y› Minye flehrine ve flehir havâlesi ‹brâhîm A€a'y› Circe'ye sürüp g›lâl tahsîline me’mûr oldular.

Ammâ bi-emri Hudâ sehl kaht [u] galâ olup bir erdeb g›lâl sekiz gurufla ç›kup flehr-i M›s›r içre niçe mahzenlerden ahâlî-i flehr g›lâli ya€mâ ederek Sultân Hasan câmi‘i önündeki mahzenleri cümle aflk›yâlar münhedim edüp cümle g›lâllerin nehb [ü] gâret ederken Alî Kethudâ ve fierîf Çavufl birkaç atl› ile binüp Rûmeli Meydân›nda Alî Kethudâ on bir âdemin boynun urup ibâdullâh›n mâl› gâret olmadan halâs olup flehirden taflra sâyir diyâra g›lâl gitmemesiyçün dellâllar nidâ etmiflken bir gün üç yüz deve ile çöl Urbân› g›lâl kaç›r›rken derhâl Abdurrahmân Pafla cümle a€avâtiyle atlanup Âdiliyye ensesinde Ayn-› Mûsâ taraf›nda Urbâna yetiflüp cümle develeriyle g›lâllerin b›rakd›rup hayli ceng-i azîm olup iç a€alar›ndan niçesi mecrûh olup Türkmâno€lu Arab

elinde flehîd olup Urbândan bir hayl›s› dendân-› tî€den geçüp Abdurrahmân Pafla gânimîn bu kadar g›lâl yükü ve develer ile M›s›r'a gelüp meks edüp ertesi Süveys'den azîm gâfile ve fiâm-› Cennet-meflâm'dan kârbân-› azîm gelüp M›s›r ganîmet oldu.

Ammâ huccâc-› müslimîne istikbâle giden Akabe a€as›n Arab çevirüp ceng-i azîm ederlerken Abdurrahmân Pafla'ya feryâdc› gelüp ol ân meydân-› mahabbete yüz kîse mâl döküp sâb›kan emîrü'l-hacl›kdan ma‘zûl olan Yûsuf Be€ ile iki bin müsellah asker ile üç gün üç gecede imdâd yetiflüp hamd-i Hudâ Urbân› bozup cümle huccâc âsudehâl M›s›r'a dâhil oldular.

Bu mahalde Deflîfle-i Kübrâ mübâfliri olan Kad› Abdurra’ûf('u) fierîf Çavufl sebebiyle Circe'de maktûl olunmufldur, sene 1087.

Ammâ beri tarafda yeniçeri baflçavuflu fierîf Çavufl paflay› ve Alî Kethudâ'y› aslâ söyletmez olup her âflda tuz gibi her iflde bulunurdu.

Âhir-i kâr pafla[-y›] gayyûr bu evza‘ [u] etvâra tahammül edemeyüp sene 1090 mâh-› Mevlûdun on ikinci gecesi mevlûd-› fieyh Bekrî oldu€u gece yine yeniçeri oca€›ndan Küçük Mehemmed Odabafl› re’yile ale's-sabâh fierîf Çavufl'u câmehâb›ndan uryân ç›karup Abdurrahmân Pafla huzûrunda cümle neferât "‹stemeziz" deyüp mehterbafl› odas›nda cellâdlar fierîf Çavufl'u ma‘nûkan bo€up leflini sarây meydân›na atup tevâbi‘leri cenâzesin götürüp defn etdiler.

An›n tevâbi‘i Muharrem Çavufl'u dahi ‹brîm'e nefy edüp an› da Circe flehrinde katl edüp M›s›r âsudehâl olup nizâm intizâm buldu.

Andan Hasan Kethudâ nâm bir müksirü'l-kelâm bir âdem Âsitâne taraf›ndan kethudâl›€a gelüp pafla ile hüsn-i zindegâne edemeyüp Ka‘be'ye gitdi. Ve Mehemmed Kethudâ'y› der-i devletde fermân-› flehriyârîyle taleb etdiklerinde Âsitâne'ye göndermeyüp Minye gibi flerîf mans›bdan ma‘zûl edüp Menfalût ihsân olundu.

Andan der-i devlet taraf›ndan Kahvecibafl› ve Salâhor Siyâvufl A€a ve Sar› ‹mrahor ‹brâhîm A€a ve Freng Be€ ve Gazzâzo€lu Ahmed A€a ve gümrük emîni Hüseyin A€a ve Bozoklu Ahmed A€a ve'l-hâs›l bir y›lda yetmifl yedi mükellef a€alar gelüp bunlara bin k›rk alt› kîse ihsânlar olundu.

Ammâ **hikmet-i Hudâ** sene 1087 târîhinde Köpürlüzâde Fâz›l Ahmed Pafla vezîr-i a‘zam iken Tekirda€› flehriyle Burkaz mâbeyninde Kara Biber A€a çiftli€inde merhûm olup kâyimmakâm Kara Mustafâ Pafla sadr-› a‘zam oldu€unun haberin flehr-i M›s›r'a vezîr-i a‘zam a€alar›ndan Amasiyyeli Gürcî Osmân A€a haber getürüp Abdurrahmân Pafla gâyet müte’ellim olup ahâlî-i M›s›r ile hüsn-i ülfete bafllayup Gürcî Osmân A€a'ya yetmifl kîse ri‘âyet edüp M›s›r'›n dördüncü senesi mukarrerin ricâ eyledi.

Bu mahalde Abdurrahmân Pafla M›s›r'›n yeniçeri oca€›ndan Habeflli Kethudâ'y› ve Ç›nar Mustafâ Kethudâ'y› ocakdan hâh-nâ-hâh ç›karup Ç›nar'› Cidde be€i etdi ve Habeflli'yi mîrlivâl›kdan afv edüp Mekke'ye izin verdi. Yeniçeri Bekir Efendi'y› ve Mustafâ Efendi ç›râ€lar›n ve niçe kimesnelerin dahi hakk›ndan gelmek içün hânelerin basd›rd›kda herbiri avret üslûbuna girüp firâr edüp cânlar›n halâs eylediler. Ammâ ocaklar›ndan a€›r ulûfelerin kat‘ edüp hazîne-i pâdiflâhîye muzâf eyledi. Ve M›s›r içre niçe gûne cür’etler edüp mâl-› pâdiflâhî tahsîline azîm tekayyüd [ü] ihtimâmlar etdi.

Ba‘dehu sene-i mezbûrda pâdiflâh-› âlem-penâh-›n flât›rbafl›s› sene 1089'da Sâlih A€a Çehriliçse fethi müjdesiyle gelüp yedi gün yedi gece M›s›r içre bir flâdumân olmufldur kim tahrîr ü tavsîfinde lisân kâs›rd›r. Âhir-i kâr Kara Meydân›'nda at›lan flâdumân toplar›n›n zelzelesinden pafla sarây› kal‘as›n›n kethudâ sarây› ve niçe müte‘addid a€avât odalar› tâ dîvân efendisine var›nca münhedim olup yere berâber oldukda Alî Kethudâ'n›n bu kadar mâl› ve tevâbi‘inin bir gulâm› ve bir müneccim-i Ma€ribî fieyh Muhammed ve iki âdem dahi münhedim olan binâlar ile uçup helâk oldular.

Ba‘dehu Kasr-› Ayn'da bir kasr-› âlî ve Nîl kesimi olan yerde Ebü'l-müncân cisrinde bir kasr-› vâlî ve paflalar sarây› içre hâs bâ€çeye nâz›r bir maksûre ve ‹skenderiyye'yi reyy eden Nâs›r›yye tur‘as›n [Q 357b] niçe kerre yüz bin âdem ile tathîr eyleyüp bir rasîf-i azîm inflâ etdi.

Ve mâh-› Muharrem'in on ikinci gecesinde ‹mâm Hüseyin üzre mevlûdü'n-nebî etdirüp ol gece cemî‘i flehri tezyîn eyleme€i îcâd edüp buhûr u gülâb› ve ûd u amberi ve flem‘a-i kâfûrî ve sükkerî eflribe-i mümessekinden mâ‘adâ yigirmi bin para ‹mâm Hüseyin mevlûduna vakf eyleyüp ilâ-hâze'l-ân cârî bir hayrât-› hasenâtd›r. Ve niçe bunun emsâli hayrâtlar› var kim lâ-yu‘addir.

Bundan mâ‘adâ Urbân aflk›yâs›na ve h›rs›z ve harâmî ve neflflâllara amân u zamân vermeyüp Rûmeli Meydân›nda katl ederdi. Ammâ Dimyât yolunda Habîb nâm bir fellâh› kö€ünde basup firâr edüp Zülfikâr Kethudâ himâyesine girdi€i haberin pafla-y› müflârün-ileyh haber alup, "Olmaya illâ hayr" deyüp yârân Genc-i Seyyid'e pinhân edüp bir gün evvel Bedevî (---) kuyusundan ç›karup Circe be€i Alî Be€ mastabas›nda bafl›n kesüp kellesin Abdurrahmân Pafla'ya gönderdiklerinde Zülfikâr'›n kellesin pafla görüp,

"Esîr(?) Allâh hamd-i Hudâ, Ahmed Pafla kar›nda-fl›m›z› ma‘zûl edenlerden bu kald› idi, an› dahi bu hâl üzre gördüm" buyurdular.

Niçe bin gûn[e] re’y-i tedbîrleri vard›r, ammâ biz ben muhtasar k›ld›k k›ld›m. Âhirü'l-emr sene 1091 (---) *Tût*'unda ma‘zûl olup M›s›r('›) Anatolu eyâletinden ma‘zûl Evvel Osmân Pafla'ya sadaka olunup, flehir havâlesi ‹brâhîm A€a flehr-i fia‘bân›n alt›s›nda M›s›r'a dâhil olup, kâyimmakâm Kaytâs Be€ olup, **[P 351b]** *Tût* gurresinde Abdurrahmân Pafla alay-› azîm ile afla€› M›s›r'da Kal‘atü'l-Kepflî dibinde Mehemmed Be€ sarây›nda meks edüp hîn-i azilde a€avâtlar›na ikifler kat ta‘[y]înât verme€e bafllayup Âsitâne taraf›na ulaklar gönderdi.

Ba‘dehu Osmân Pafla toksan bir fia‘bân'›n›n yi-girmi tokuzunda bir alay-› azîm ile Âdiliyye'de serâperdesiyle meks edüp ol gece azîm fifleng flâdu-mânlar› oldu. Ammâ hilâl-i Ramazân görünmeyüp ale's-sabâh cümle ehl-i M›s›r, Ramazân de€ildir, deyü oruclar›n yemiflken kuflluk zamân› tercümân bafl› Mirzâ Kâflif ve niçe sulehâ-y› ümmetden âdem-ler,

"Biz ahflam ay› gördük" deyü flehâdet etdik-lerinde Osmân Pafla dahi eyitdi:

"Bire âdemler, ya ahflam bize ay› gördük deyü niçün haber etmediniz kim bu kadar kerre yüz bin ehl-i M›s›r s›yâm›n yediler?" deyü pafla gazab-âlûd olup tercümân Mirzâ Kâflif'i ol ecilden ibtidâ ma‘zûl edüp ertesi eyle zamân› dellâllar nidâ edüp eyle vakti oruc dutuldu€un ehl-i M›s›r tefe’’ül edüp, kaht [u] galâ olur, dediler.

Ve yine nefsü'l-emr eyle olup gurre-i Ramazân'da alay-› azîm ile Osmân Pafla bafl›na sorguc-› sultânî komadan mükellef ü mükemmel alay ile toksan bir Ramazân› evvelinde M›s›r'a dâhil oldu.

Ertesi Abdurrahmân Pafla Osmân Pafla'ya gelüp,

"Hayr makdem, safâ geldiniz" deyü ba‘de'lletî ve'l-letâ M›s›r muhâsebesin görme€e bafllayup Ab-durrahmân Pafla üç kerre huzûr-› Osmân Pafla'ya gelüp muhâsebeleri görme€e Alî Kethudâ der-uhde edüp Osmân Pafla niçe musâmahalar edüp cüz’î ve küllî fleylere bakmayup niçe eflyâlar› deftere kayd etmeyüp bir fley almad›.

Ancak anbâr taraf›ndan (---) mâl-› bevâkî kalm›fl idi. An›niçün Abdurrahmân Pafla mîrîye (---) kîse mâl verüp hatm-i defter memhûr rûznâmçe alup Abdurrahmân Pafla eline hüccet-i fler‘iyyeler alup deynden halâs oldu.

Ammâ Alî Kethudâ'n›n cürm [ü] cinâyet içün ald›€› bart›l mâl içün ol kadar flakîler Osmân Pafla huzûruna gelüp birine dahi nazar olunmayup dîvân-› M›s›r'dan red olundu.

Ve kazi‘asker dahi "Tezvîr da‘vâd›r" deyü birinin da‘vâs›n dinletmeyüp huzûr-› fler‘den dahi red olunup ancak yeniçeri oca€›ndan Bekir Efendi'den ve Mustafâ Efendi ç›râ€› Alî Efendi'den ve niçe kimesnelerden al›nan cürm [ü] cinâyet-i nâ-fler‘î içün Abdurrahmân Pafla'dan k›rk yedi aded kîse ber-vech-i sulh al›nup anlardan dahi kat‘-› alâka hüccetleri al›nup Abdurrahmân Pafla Osmân Pafla ile vedâlaflup sene 1091 fievvâl'inin onuncu gün sebt günü alay-› azîm ile Âdiliyye'ye mu‘azzez ü mükerrem ç›kup serâperdesinde meks edüp Osmân Pafla ile vedâ‘ ziyâfeti olup Abdurrahmân Pafla Âsitâne taraf›na revâne olup gitmede. Beri tarafda Osmân Pafla gûnâ-gûn re’y-i tedbîr etmede.

Âsitâne taraf›ndan sadr-› a‘zam hazînedâr› Hasan A€a gelüp flehir havâlesi ‹brâhîm A€a'da meks eyledi. Ol mahalde ‹brâhîm A€a havâlelikden ma‘zûl olup hazînedâr Yûsuf A€a flehir havâlesi olup sakal koyverdi. Ve ‹brâhîm A€a pafladan yigirmi befl kîse karz-› hasen verdi€i mâl›n alup ‹slâmbol'a vard›kda merhûm olup paflaya toksan iki senesi mukarreri gelüp Kör Ömer Be€ Gazze paflas› oldu. Ve sâyir vüzerâ-y› M›s›r' hazînelerinden ol hazîne ile ceyb harçl›€› berâber ç›kup fiâm surresi bir ay mukaddem fiâm'a gider oldu.

Sene (---) 1092 Mekke-i mükerremede fierîf Berekât merhûm olup yerine **[Q 358a]** o€lu fierîf (---) flerîf olup Mekke ve Medîne âsudehâl oldu.

Bu sene-i menhûsede Gazze paflas› Ömer Pafla'y› Râkid nâm bir fleyhü'l-Arab cengde kurflum ile urup flehîd edüp bin mikdâr› Rûm yi€itleri dendân-› rumh-› sinândan geçüp câm-› flehâdeti nûfl etdiler.

Yine sene-i mezbûrda Mekke-i mükerreme içre bir azîm ya€murlar ya€up Beyt-i fierîf'i seylâb-› rahmet gark edüp niçe hânedânlar münhedim olup niçe bin at ve kat›r ve deve ve niçe yüz âdemler gark oldu€u der-i devlete arz olunup hatt-› flerîf ile emîr-âhûr-› kebîr Süleymân A€a ve Gürcî Siyâvufl A€a ve Kürd Ahmed A€alar cümle mühimmât [u] levâz›-mâtlariyle gelüp Ka‘be'ye gidüp amâr olunup derûn-› Mekke'de Hâsekî Sultân bir imâret ve bir dârü'fl-flifâ binâ edüp Cidde flehrine azîm sular gelüp kal‘a-misâl bir hân-› azîm binâ olunup Beyt-i fierîf'in haremi etrâf›na handaklar ve birke-i azîmler ve k›rk elli aded çeflmeler ve Arafât'da su yollar› ve niçe hayrât-› hasenâtlar flehr-i Mekke'de olup Medîne-i münevverede dahi seylden harâb olan yerleri ve Ravza-i Mutahhara'n›n kubbesini ve flehr içre harâb olan imâretleri cümle ta‘mîr [ü] termîm edüp gûyâ ‹remezât oldu.

Ve Osmân Pafla Mekke ve Medîne g›lâllerin cümle pâk gönderme€e cidd ü cehd eyledi.

Ve Âsitâne taraf›ndan ‹brâhîm Paflal› Mahmûd Be€ Hâsoda'dan ç›kup mîr-i alem-i M›s›rl›€la geldikde Osmân Pafla kendüye Mansûre hükûmetin verdi.

Ve Yenikapulu ‹brâhîm Kâflif'e ve Mirzâ Kâflif'e ve Sa‘îdli Mustafâ Kâflif'e ve k›zlar a€as› ç›râ€› Mustafâ Çelebi'ye hil‘at-› fâhire geydirüp dörd aded be€ ç›râ€-› efrûhte edüp her bâr Rûmeli meydân›nda h›rs›z ve harâmîlere amân vermeyüp befler onar bir yerden katl edüp ›slâh-› M›s›r'a mukayyed idi.

Ve Benî Harb Süveyd Urbân›na bir k›l›c urup cümle tokuz bin melâ‘în tî€den geçüp fiark›yye ve Mansûre iklîmi emn [ü] emân oldu.

Ve sene 94 Buhayre hâkinde âsî Benî Vefâ-yi Ma€ribî üzre tecride asker gidüp anlar dahi emân ile mutî‘ olup re‘âyâ oldular.

Ve fiâm'dan Mekke'ye giderken (---) birkesin amâr edüp Halîlü'r-rahmân'a âb-› hayât su getürüp çeflmeler amâr etdi.

Ve fiâm ile Kudüs mâbeyninde cübb-i Yûsuf'u tathîr edüp bir hân binâ etdi.

Ve niçe gûne evsâf hüsniyyât› vard›r, kank› biri kitâbet oluna. Ammâ cümleden hüsn-i hâli kimesnenin mâl›na ve cân›na ve bafl›na ve efline ve afl›na tama‘ etmeyüp sehâ-y› keremi ne Hâtem-i Tay ve ne Ca‘fer-i Bermekî etmifldir. Hattâ cümleden biri Circe'den ma‘zûl iki bin kîseden ayr›lup iki akçe ulûfe ile hayrân u sergerdân kalan Dilâver Be€'e elli iki pâre ulûfe ile Cidde eyâletin ihsân edüp cemî‘i mühimmât [u] levâz›mâtiyle bender-i Cidde'ye gönderüp ve cümle Circe ve Cidde'ye ve her sene Ka‘be-i mükerremeye niçe yüz müstah›k âdemlere in‘âmlar edüp berren ve bahren Ka‘be'ye gönderirdi. **[Y 450b]** **[Q IX 156b]**

‹htitâm-› *Seyâhatnâme*-i küstâhâne

Lisân-› Hindî üzre *Îzid Allâ kipenâh çalt› hûn*'a bi-lâ had ve lâ gâye ve lâ nihâye hamd [ü] senâ olsun kim Cenâb-› Bârî yârî k›lup M›s›r-› Kâhire-i nâdiretü'l-asrda bu evrâk-› perîflân›m›z h›rka-i dervîflân-› nemed-pûflân gibi elvân elvân olup itmâm buldu.

Ve elfâz-› hedâyân›n kitâbeti ve bidâyeti ve nihâyeti sene (---) târîhinde M›s›r vâlîsi vezîr-i rûflen-zamîr, sâhib-i re’y-i Âsaf-dilîr, (---) Pafla *yesserallâhu mâ yeflâ’* hazretlerinin eyyâm-› devletinde bu elfâz-› bî-mezemiz âhir olup yine mezeden hâlî olmayup hayrile itmâm buldu.

Ammâ fuzalâ-y› zevi'l-ukûl beyninde nâ-tamâmd›r. Ümîzdir kim kesret-i seyâhatimize haml edüp elfâz-› tumturâk-› ibârât ile tahrîr etmedi€imize nazar etmeyüp me’mûl [u] mercûdur kim sehv-i galat u muhabbat olmufl nâ-merbût yaz›lm›fl uyûblar›n dâmen-i afv ile mestûr edüp kilk-i hatâ-y› nâ-savâb mahallerin kalemt›râfl-› salâhla hak edüp kilk-i cevâhir-i zebânlar› ile ›slâh buyuralar.

Zîrâ bu hakîr-i pür-taksîr bu müsevvedât›m›z itmâm› mahalline gelince ekâlîm-i seb‘ay› geflt [ü] güzâr etdi€imiz elli bir sene olmufl idi. Kesret-i seyâhatden bir künc-i uzlethânede halkdan münzevî olup gûnâgûn tevârihâtlar tetebbu‘ etmek müyesser olmam›fl idi, ve bir kimsenin sergüzeflt [ü] serencâm›n ve bir musannif [ü] mü’ellifînin tahrîrât›n görüp *Seyâhatnâme*'mize kayd etmemifl idik. Ammâ bu diyâr-› M›s›r'da üstâd›m›z fieyh Alî **[Y 451a]** fiümürlisî hazretlerinden istimâ‘ etdi€imiz tefâsîr-i flerîflerden ve ehâdîs-i nebevîlerden mahalle münâsib âyet-i kerîme ve hadîs-i flerîfleri izn-i flerîfleri ile tahrîr eyledik.

Andan sonra bu müsevvedât›m›z cümle kendü sergüzeflt [ü] serencâm›m›z ve ifnâ-y› vücûd edüp seyâhatimizdir ki bu minvâl üzre küstâhâne tahrîr olundu.

El-özr makbûl inde kirâmi'n-nâs mâ-sadak› üzre özrümüz makbûl olup hayr-du‘â ile yâd edüp yâd etmeyeler. Bâkî olalar bâkî.

Efl‘âr-› mesnevî:

Bi-hamdillâh ki bu evrâk-› defter
Temâmet yaz›lup kalmad› ebter

Nihâyet yo€iken böyle kelâma
Erifldi hatmile âhir tamâma

Dedim ey Evliyâ bu (---) târîh
(---) (---) (---) (---) (---)

[Onuncu cildin sonu]

DİZİN

- A -

abâ: 192, 193, 196, 203, 221, 228, 249, 257, 267

abâyî: 280, 346, 347